

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

სამშენებლო ფაკულტეტი

სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონი

(პროფესორ თამაზ ხმელიძის რედაქციით)

თბილისი - 2015

სარედაქციო კოლეგია:

ხმელიძე თამაზი - თამჯდომარე
კლიმაშვილი ლევანი - თავმჯდომარის მოადგილე
გურეშიძე გინა - თავმჯდომარის მოადგილე
აბაშიძე გურამი - წევრი
ბაციკაძე თამაზი - წევრი
გედენიძე ზურაბი - წევრი
გულუა ბაკური - წევრი
გურგენიძე დავითი - წევრი
კვიციანი ტარიელი - წევრი
მახვილაძე რევაზი - წევრი
ქორქია ქეთევანი - წევრი
წიქარიშვილი მალხაზი - წევრი

ავტორთა კოლექტივი

აბაშიძე გურამი, ბალანჩივაძე ლია, ბაქანიძე შახი, ბეროძე ამირანი, ბირკაია ნივერი, ბოჭორიშვილი ნაომი, გურეშიძე გინა, ეზუგბაია ზურაბი, ესართია გელა, ვანიშვილი თამარი, ვერულაშვილი ფატიმა, თავაძე მერაბი, იმედაძე როინი, მანჯავიძე მზია, მალრაძე თინათინი, მახვილაძე რევაზი, მახვილაძე ნოდარი, მელქაძე თეიმურაზი, მორგოშია დავითი, მსხილაძე ნინო, სუთიძე ლიანა, სულამანიძე არტური, ტაბატაძე დემური, ფოფორაძე ნოდარი, ქორქია ქეთევანი, ქრისტესიაშვილი ელინა, ღარიბაშვილი

ირმა, ჩიქოვანი არჩილი, ყრუაშვილი ირაკლი, წერეთელი მაია, წიქარიშვილი მალხაზი, ჭანტურია მაია, ხმელიძე თამაზი, ხმელიძე კახაბერი, ჯანყარაშვილი დავითი.

აბაშიძე გურამი - პროფესორი, სამთო მექანიკის ინსტიტუტი.

ბალანჩივაძე ლია - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ბაქანიძე შაზი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ბეროძე ამირანი - ინჟინერი, თბილმეტროპოლიტენის სალიანდაგო და გვირაზნაგებობათა სამსახურის ტექნიკური განყოფილების უფროსი.

ბირკაია ნივერი - ინჟინერი, მოსკოვის ცენტრალური სატრანსპორტო მშენებლობის ტრესტის მმართველის მოადგილე.

ბოჭორიშვილი ნაომი - პროფესორი, სტუ, სამთო-გეოლოგიის ფაკულტეტი.

გურეშიძე გინა - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ეზუგბაია ზურაბი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ესართია გელა - სტუდენტი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ვანიშვილი თამარი - ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი, ეკონომისტი, დავით აღმაშენებლის სახელობის

საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია, ქ. გორი.

ვერულაშვილი ფატიმა - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

თავაძე მერაბი - სტუდენტი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

იმედაძე როინი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მანჯავიძე მზია - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მალრაძე თინათინი - ასისტენტ პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მახვილაძე ნოდარი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მახვილაძე რევაზი - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მელქაძე თეიმურაზი - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მორგოშია დავითი - სტუდენტი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

მსხილაძე ნინო - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

სუთიძე ლიანა - ასოც. პროფესორი, სტუ, სატრ. და მანქანათმშენებლობის ფაკ-ტი.

სულამანიძე არტური - პროფესორი, სტუ, ქიმიური ტექნოლოგიისა და მეტალურგიის ფაკულტეტი.

ტაბატაძე დემური - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ფოფორაძე ნოდარი - პროფესორი, სტუ, სამთო-გეოლოგიის ფაკულტეტი.

ქორქია ქეთევანი - აკადემიური დოქტორი, „ქართუ“ ჯგუფი, სამშენებლო პროექტების კოორდინატორი.

ქრისტესიაშვილი ელინა - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ღარიბაშვილი ირმა - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ჩიქოვანი არჩილი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ყრუაშვილი ირაკლი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

წერეთელი მაია - დამოუკიდებელი დიზაინერი.

წიქარიშვილი მალხაზი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ხმელიძე თამაზი - პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

ხმელიძე კახაბერი - საინჟინრო ინფორმატიკის სპეციალისტი.

ჯანყარაშვილი დავითი - ასოც. პროფესორი, სტუ, სამშენებლო ფაკულტეტი.

კომპიუტერული უზრუნველყოფა **კახაბერ ხმელიძის**.

რეცენზენტები: პროფესორი **არჩილ მოწონელიძე**
პროფესორი **ვაჟა პაპასკირი**

წინასიტყვაობა

მშენებლობა სახალხო მეურნეობის ისეთი დარგია, რომელთანაც ყოველდღიური შეხება აქვს ნებისმიერ ადამიანს და რაც უფრო გათვითცნობიერებულია იგი ამ საქმეში, მით უფრო რაციონალურ გადაწყვეტილებებს იღებს თავისი საცხოვრებელი გარემოს კეთილმოწყობაში, აგრეთვე ქალაქის, რაიონის, სოფლის და, შესაბამისად, ქვეყნის იერსახის გალამაზებაში.

საქართველოში უშუალოდ მშენებლობაზე დასაქმებულ ადამიანთა რაოდენობა ასი ათასს აჭარბებს, ხოლო მშენებლობასთან პირდაპირ თუ არაპირდაპირ დამოკიდებულ ადამიანთა რაოდენობა დაახლოებით კიდევ ერთი ამდენია, ამიტომ ცხადია, ქვეყნის მოსახლეობის დაინტერესება ყველანაირი სამშენებლო მიმართულების როგორც ნორმატიულით, ისე საცნობარო და საგანმანათლებლო ლიტერატურით. ამ მხრივ ქართული სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონი, ერთ-ერთი მძლავრი საშუალებაა მათი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

ნებისმიერ ლექსიკონს (ბეჭდვითს ან ელექტრონულს), როგორც ერის კულტურის გამომხატველს, განუზომელი მნიშვნელობა ენიჭება ცივილიზაციის გზაზე და უპირობოდ ასახავს ერის განათლების დონეს.

განმარტებითი ლექსიკონის უპირატესობა სხვა სახის ლიტერატურასთან ისაა, რომ მკითხველი, ლექსიკონის დახვეწილი სტრუქტურის მეშვეობით, კარგად ეუფლება შინაარსს და ინფორმაციასაც ამომწურავად იღებს, მით უმეტეს, თუ ლექსიკონი მდიდარია თვალსაჩინო მასალებითა და ილუსტრაციებით.

პროფ. დ. პერკინსის (აშშ) აზრით, ერის განვითარების დონეს განსაზღვრავს ხარისხიანი განათლება ანუ ადამიანისათვის იმგვარი ცოდნის მიცემა, რომელსაც იგი შეინარჩუნებს, გაიზარებს და აქტიურად გამოიყენებს ცხოვრებაში (გენერაციული ცოდნა). ეს არის მყარი, სისტემური და დინამიკური ცოდნა, რომლის მუდმივად განახლება და გაღრმავება შესაძლებელია. ხარისხიანი განათლება გენერაციული ცოდნის მიღებას გულისხმობს, რომლის მისაღებად საჭირო ატრიბუტია ხელმისაწვდომი

საცნობარო ლიტერატურა მშობლიურ ენაზე (სახელმძღვანელო, ლექსიკონი, ნორმები, რეკომენდაციები, სტანდარტები და სხვ.).

დასავლეთის ანალოგიურად, ჩვენს ქვეყანაში განათლება ცალკე დარგია და ამ დარგის განვითარება მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური წინსვლისათვის.

მსოფლიოში საყოველთაოდ ცნობილი ლექსიკონებია: ფრანგული ენის აკადემიური ლექსიკონი, ინგლისური ენის ოქსფორდის ლექსიკონი, ი. და ვ. გრიმების ენის განმარტებითი გერმანული ლექსიკონი, თანამედროვე რუსული ენის განმარტებითი ლექსიკონი და სხვ.

ჩვენამდე მოღწეულ ქართულ ლექსიკონთაგან უძველესია პაოლინის მიერ შედგენილი ქართულ-იტალიური ლექსიკონი (3084 ტერმინი); სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვათა კონა“ (1713); ნ. და დ. ჩუბინაშვილების ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული ლექსიკონები (1840-1887 წწ.); ა. ჩიქობავას ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის რვატომეული; ვ. ბერიძის, რ. დვალის, რ. ღამბაშიძის ტექნიკური ტერმინოლოგია (1957 წ., 1987 წ. - 50 000 ტერმინი) და სხვ.

ჩვენთვის ხელმისაწვდომი რუსული, ინგლისური, გერმანული, ფრანგული ტექნიკური ლექსიკონების უმრავლესობა წარმოადგენს ორენოვან ნაშრომს, რომელშიც ერთ ენაზე მოცემული ტერმინი ნათარგმნია მეორე ენაზე და თითქმის არ გვხვდება განმარტებითი ლექსიკონები.

განმარტებითი ლექსიკონი თავისი სტრუქტურითა და ფორმით გაცილებით რთულია, ვიდრე ჩვეულებრივი. იგი შუალედ მდგომარეობას იკავებს ენციკლოპედიასა და ჩვეულებრივ ლექსიკონებს შორის. ალბათ ეს არის ერთ-ერთი შემაფერხებელი პირობა მათი სიმცირისა.

მართალია ორენოვანი ლექსიკონები აუცილებელია საზოგადოებისათვის, მაგრამ განმარტებით ლექსიკონებზეც არანაკლები მოთხოვნაა ამა თუ იმ ტექნიკური და საბუნებისმეტყველო სპეციალობის მქონე კონტინგენტისაგან. დღეისათვის საქართველოში გვაქვს ტერმინოლოგიური ლექსიკონები, საარჩევნო ტერმინთა, სამედიცინო ტერმინოლოგიის და სხვ., რაც ოდნავადაც ვერ ავსებს იმ სიცარიელეს, რომელიც გვაქვს ამ მიმართულებით.

უნდა ვაღიაროთ, რომ ამჟამად ძირითადი და სავალდებულო ლექსიკონების თვალსაზრისით მკვეთრად ჩამოვრჩებით იმ დონეს, რომელიც ევროპული სტანდარტებით მოეთხოვება განვითარებული მწიგნობრობის ქვეყანას, და ეს ჩამორჩენა თანდათანობით გამოუსწორებელ ხასიათს იძენს. ჩვენ არა გვაქვს თანამედროვე, კომპიუტერული, მუდმივად განახლებადი ლექსიკონები (ბეჭდური და ელექტრონული) ევროპულ და აღმოსავლურ ენებთან მიმართებაში, ხოლო ტექნიკურ დარგებში განმარტებითი ლექსიკონების გამოცემის მხრივ კატასტროფული მდგომარეობაა.

მშენებლობის დიდი მასშტაბები, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნის ამოცანები, დღის წესრიგში აყენებს სამშენებლო ინდუსტრიის, კერძოდ კი საშენი მასალების, კონსტრუქციების, ტექნოლოგიების, დაგეგმვის, მენეჯმენტის, გაანგარიშების მეთოდების, ხარისხის გაუმჯობესების, კონტროლის, ნაგებობების დაპროექტების, ცეცხლმედეგობის, სახანძრო უსაფრთხოების, შრომის დაცვის და სხვათა სრულყოფას, ეს კი მჭიდროდ არის დაკავშირებული სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებასთან, ლაბორატორიული კვლევების დანერგვასთან, მეცნიერებასთან, კომპიუტერიზაციასთან და დასასრულ, სამშენებლო კადრების კვალიფიკაციის უცულობელ ზრდასთან. ყოველივე ამის მისაღწევად პირველი რიგის ამოცანაა, ქვეყანაში მშობლიურ ენაზე გვექონდეს მაღალი ხარისხის დარგის საცნობარო

ლიტერატურა და მათ შორის სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონი.

ლექსიკონზე მუშაობა დაუსრულებელი პროცესია. ენა მუდმივად ცვალებადი ფენომენია, ჩნდება ახალი სიტყვები, განუწყვეტლივ იცვლება ტერმინების გამოყენების რეგისტრი. ჩნდება უამრავი ახალი რეალია, რასაც ასახვა სჭირდება ენაში და ა.შ.

მშენებლობა ყველაზე მგრძნობიარე დარგია ენის მიმართ, რადგან სისტემატურად ხდება ახალი, უცხო ტერმინოლოგიის შემოჭრა და ქართული ენის სიწმინდე და არქაიზმისაგან დაცვა არა მარტო ენათმეცნიერების, არამედ თითოეული ჩვენი მოქალაქის ვალია.

ენა გადაწყვეტ როლს ასრულებს ხალხის კულტურის განსაზღვრაში; იგი ერთ-ერთი უმთავრესია იმ ფაქტორთაგან, რომელნიც განაპირობებენ ერთი ერის განსხვავებას მეორესაგან. ეროვნული თვითმყოფადობის ჩამოყალიბებასა და შენარჩუნებაში ენას ცენტრალური როლი განეკუთვნება; ხოლო ლექსიკონი წარმოადგენს უმთავრეს ინსტრუმენტს ამ იდენტობის შესაცნობად და წარმოსაჩენად.

ქართულ ენაზე სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონის შექმნის აუცილებლობა განაპირობა შემდეგმა ფაქტორებმა:

- საქართველოს მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა (≈85%) არ იცის ინგლისური, რომელ ენაზედაც

პრაქტიკულად შეიძლება მოვიპოვოთ ნებისმიერი საცნობარო ლიტერატურა მშენებლობის ხაზით;

- საქართველოს მოსახლეობის ნახევარმა (ძირითადად ახალგაზრდობა ასაკით 20-30 წელი) არ იცის რუსული,

რომელ ენაზეც შეიძლება მოვიპოთ საკმარისი საცნობარო ლიტერატურა მშენებლობის ხაზით;

- ამ ლიტერატურის დიდი ნაწილი ინტერნეტში რიგითი მომხმარებლისათვის მიუწვდომელია;

- ქართული ლექსიკოგრაფია ღარიბია ამ მიმართულებით. არ მოგვეპოვება არანაირი განმარტებითი

ლექსიკონი მშენებლობის ხაზით, არსებობს მხოლოდ ენობრივი ლექსიკონები და ტექნიკური ტერმინოლოგიები;

- სამშენებლო ლექსიკონის შექმნა აიძულებს მომხმარებელს საფუძვლიანად შეისწავლოს კომპიუტერი და

ამ მიმართულებით დაუახლოვდეს განვითარებული ქვეყნების ტექნიკურ ინტელიგენციასა და სამეცნიერო წრეებს.

სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონის (ელექტრონული, ბეჭდვითი) მიზანია:

- ქართველ მშენებლებს და ამ საქმით დაინტერესებულ ყველა პირს ელექტრონული ფორმით მიაწოდოს

მშენებლობასთან დაკავშირებული ტერმინების საგნობრივი განმარტებები;

- გამოიყენოს ელექტრონული ბაზების შექმნის პროცესი და მოახდინოს ახალი იდეების აპრობაცია;

- შექმნას ახალი სტრუქტურული ლექსიკონების დანერგვის პრეცედენტი საქართველოში;

- ქართულ სამშენებლო ინტელიგენციასთან უშუალო დიალოგის შესაძლებლობა მისცეს პროფესიონალ

ლექსიკოგრაფებს, პრაქტიკული ლექსიკოგრაფიისა და ლექსიკოლოგიის უახლესი

პრობლემების მკვლევარებს,

გამომცემლებს, ელექტრონულ და ონლაინ-ლექსიკონებზე, ელექტრონულ ბაზებზე მომუშავე პროგრამისტებსა და,

ზოგადად, ლექსიკოგრაფია-ლექსიკოლოგიით დაინტერესებულ პირებს.

ლექსიკონის პროექტის განსახორციელებლად გადაწყვეტილი იქნა შემდეგი ამოცანები:

1. მშენებლობის ძირითადი მიმართულებების კლასიფიკაცია;
2. სამშენებლო ტერმინების, სიტყვების, ფრაზეოლოგიების მოძიება ქართულ და უცხოურ ენებზე;
3. ლექსიკონის სამუშაო პროგრამის შექმნა და ინტერნეტ სივრცეში მოსათავსებლად ვებვერსიის გენერირება;
4. უცხოური ტერმინების გადმოქართულება;
5. სამუშაოს დასრულების შემდეგ ლექსიკონის საბოლოო ვარიანტის აწყობა.

ლექსიკონზე მუშაობის პროცესში გათვალისწინებული იქნა სამშენებლო მიმართულებების შემდეგი კლასიფიკაცია:

1. სამშენებლო კონსტრუქციები (ქვა, ხე, ლითონი, რკინაბეტონი, პლასტმასა, მინა);
2. ფუძე-საძირკვლები და გრუნტების მექანიკა;
3. საშენი მასალები;
4. მშენებლობის ტექნოლოგია;
5. მშენებლობის ორგანიზაცია და მენეჯმენტი;
6. მშენებლობის ეკონომიკა;
7. კოსმოსური ნაგებობები და კონსტრუქციები;
8. სეისმომედეგი მშენებლობა;
9. შენობა-ნაგებობების დაპროექტება;
10. მშენებლობის დოკუმენტაცია;
11. სამშენებლო-ტექნიკური ექსპერტიზა;
12. შრომის უსაფრთხოება მშენებლობაზე;
13. შენობებისა და ნაგებობების სახანძრო უსაფრთხოება;
14. მშენებლობის ელმომარაგება;
15. საინჟინრო გეოდეზია;
16. შრომა და ადამიანური რესურსები;
17. მაღლივი შენობები და ნაგებობები;
18. დიდმალიანი კონსტრუქციები;
19. კომპიუტერული დაპროექტების სისტემები მშენებლობაში;
20. არქიტექტურა;
21. ქალაქთმშენებლობა;
22. არქიტექტურული დიზაინი;
23. არქიტექტურის თეორია;
24. ხუროთმოძღვრება;
25. საკულტო ნაგებობები, ეკლესიები, მონასტრები, ტაძრები;
26. ჰიდროტექნიკური მშენებლობა;
27. ჰიდრაულიკა;
28. საინჟინრო ჰიდროეკოლოგია;
29. საზღვაო ნაგებობები და ნავსადგურები;
30. საინჟინრო მელიორაცია;

31. წყალმომარაგება;
32. წყალარინება;
33. თბოაირმომარაგება და ვენტილაცია;
34. თბოტექნიკა;
35. ენერგეტიკული მშენებლობა;
36. სატრანსპორტო მშენებლობა (გზები, გვირაბები, ესტაკადები და სხვ.);
37. აეროპორტები და აეროდრომები;
38. სამშენებლო ფიზიკა;
39. მასალათა გამძლეობა;
40. თეორიული მექანიკა;
41. სამშენებლო მექანიკა;
42. სამშენებლო ნორმები და წესები;
43. ევროკოდები;
44. მსოფლიო სამშენებლო ნორმები;
45. ზოგადი ტერმინები;
46. საგანგებო სიტუაციები;
47. მშენებლობის ბიზნესი;
48. გეოლოგია;
49. გეოინჟინერია;
50. მეტალურგია, მასალათმცოდნეობა, ლითონების დამუშავება;
51. სამხედრო ინჟინერია;
52. საგზაო ინფრასტრუქტურა და მიწისქვეშა ხელოვნური ნაგებობები;
53. სასოფლო-სამეურნეო ჰიდრომელიორაცია.

ლექსიკონზე მუშაობისას დაძლეული იქნა შემდეგი ეტაპები:

- მოთხოვნათა სისტემის დამუშავება, რომელიც ეხება მომხმარებელთა წრეს;
- მოთხოვნათა სისტემის დამუშავება, რომელიც ეხება ლექსიკონის ისეთ პარამეტრებს, როგორიცაა აღწერა, მოცულობა, სტრუქტურა;
- ტექსტების მომზადება, კონტექსტების გაწერა, გრამატიკული ფორმების დახასიათება;
- ექსპერიმენტული მონაცემების განზოგადება;
- დამატებითი ინფორმაციის მოგროვება და სისტემატიზაცია ყოველ ერთეულ ტერმინზე;
- სალექსიკონო სტატიების გაფორმება;
- ლექსიკონის გაფორმება.

ლექსიკონზე მუშაობისათვის შედგენილი იქნა პროგრამა tlTerm (ტლტერმ), რომლის საფუძვლად გამოყენებულია სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის კომპანია „TshwaneDie“-ის (შვეინ დლ) დამფუძნებლების, პროგრამული უზრუნველყოფის შემმუშავებლებისა და ლექსიკოგრაფიის ექსპერტების დევიდ ჯოფესა და პროფესორ ჯილ-მორის შრივერის ტერმინოლოგიის მენეჯმენტის კომპიუტერული პროგრამა TLex Suite (ტლექს სუიტ) შემდეგი ტექნიკური მოთხოვნების გათვალისწინებით:

1. სიტყვის (ტერმინის) ძებნა ხორციელდება როგორც საკვანძო სიტყვების, ისე რეგულარული გამოსახულების მიხედვით;
2. საკვანძო სიტყვებით განხორციელებული ძებნის შედეგი არ არის დამოკიდებული სიტყვის გრამატიკულ ფორმასა და საძიებელ ველში მათ განლაგებაზე;
3. სალექსიკონო ბაზა სინქრონიზებადია ონლაინბაზასთან;

4. პერსონალური კომპიუტერის აპლიკაცია მუშაობს საინსტალაციო დისკისა და ინტერნეტის გარეშე, ერთჯერადი დაინსტალირების შემდეგ;
5. პერსონალური კომპიუტერის აპლიკაციაში შესაძლებელია ლექსიკონში არარსებული სიტყვის დამატება ან არსებული სიტყვების განმარტების რედაქტირება;
6. ონლაინვერსიას აქვს ნავიგაციის მოქნილი სისტემა;
7. ლექსიკონის ონლაინვერსიაში შედის სრული ინფორმაცია პერიოდული ლექსიკური განახლებისა და სიტყვების სტატისტიკური მაჩვენებლების შესახებ.

ონლაინ ლექსიკონით სარგებლობა შესაძლებელია ინტერნეტის ქსელში ჩართული ნებისმიერი კომპიუტერით, რომელიც სტანდარტული ქართულენოვანი ვებ-გვერდების სრულყოფილად გამოსახვისა და მათთან ინტერაქციის საშუალებას იძლევა.

სიტყვების მართლწერა შესაბამისობაშია ქართული სიტყვის განმარტებითი ლექსიკონისა და ტექნიკური ტერმინოლოგიის მონაცემებთან. ტრანსკრიფციები გათვალისწინებული არ არის, ვინაიდან ქართული სიტყვები იწერება ისე, როგორც გამოითქმის.

ლექსიკონში ტერმინები დალაგებულია ანბანური პრინციპით. ელექტრონულ ონლაინ-ვერსიაში განთავსებულია ცალკე ფაილი, რომელიც თავს მოუყრის მკითხველის შენიშვნებს და წინადადებებს გამოთქმულს ლექსიკონის მიმართ.

ლექსიკონის ვიზუალური სივრცე დატვირთულია ფორმულებით, სქემებით, ნახაზებითა და ფერადი ილუსტრაციებით, რაც მკითხველს საშუალებას აძლევს ღრმად ჩაწვდეს ტერმინის შინაარსს.

სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონი - იქნება პირველი სრულყოფილი სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონი ქართულ ენაზე, რომელიც მოემსახურება სამშენებლო საქმით დაკავებულ ქართველ მომხმარებელს: ინჟინრებს, დოქტორანტებს, მაგისტრებს, ბაკალავრებს, არქიტექტორებს, დამპროექტებლებს, სამუშაოთა მწარმოებლებს, სამშენებლო სფეროში მოღვაწე მეცნიერებსა და ექსპერტებს, ბიზნესმენებს, ინვესტორებს, საჯარო რეესტრს, სანოტარო ბიუროებს, ადვოკატებს, სასამართლოებს, პროკურატურას, სამინისტროებს, ქალაქებისა და რაიონების მუნიციპალურ სამსახურებს, ქართული (ტექნიკური) ენის შესწავლის მსურველ უცხოელებს, ჟურნალისტებს, მშენებელ მუშებს, საზოგადოების ფართო ფენებსა და ა.შ.

სამშენებლო ტერმინების შინაარსობრივი ცოდნა სჭირდებათ არა მარტო პროფესიონალ მშენებლებს, არამედ საზოგადოების დიდ ნაწილსაც და ბუნებრივია, რომ ლექსიკონი დიდ სარგებლობას მოუტანს პოტენციურ მომხმარებელს.

ამჟამად, საქართველოს სინამდვილეში, სამშენებლო ლიტერატურა - ცნობარი, სახელმძღვანელო, რეკომენდაციები, სტატიები და სხვ. ზომაზე მეტადაა დანაგვიანებული უცხო ენებიდან (განსაკუთრებით რუსული ენიდან) შემოსული კალკებით, რაც აკნინებს მსოფლიო მნიშვნელობის მქონე ქართულ ენას. ლექსიკონის ავტორების ძალისხმევით ეს პრობლემა მოხსნილი ან მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი.

მშენებლობის დიდი მასშტაბები მჭიდროდ არის დაკავშირებული კვალიფიციური, მცოდნე სამშენებლო კადრების მომზადებასთან, სწავლის ხარისხის გაუმჯობესებასთან, მეცნიერული მიმართულების დახვეწასთან, კომპიუტერიზაციასთან, ქართული სამშენებლო ნორმებისა და წესების შექმნასთან და სხვ. ამის მისაღწევად ქართულ ენაზე სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონის მომზადება და გამოცემა უდავოდ დიდი ეროვნული საქმეა.

თამაზ ხმელიძე
ლევან კლიმიაშვილი

პროექტში მონაწილეობის მსურველებს შეუძლიათ მიმართონ სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარეს თამაზ ხმელიძეს. Mob.: 599 54 91 91; email: xmeltam@gmail.com.
სიამოვნებით მივიღებთ ყველა საქმიან შენიშვნას და წინადადებას.

დამუშავებული ტერმინების რაოდენობა: **12 400** (25.09.2015 წ.)

* * * * *

აალება - წვადი ნივთიერების ორთქლის ან აირების ნელი და მდგრადი წვა (ნახ. 1), რომელიც გამოწვეულია ღია ცეცხლის ალით ან გავარვარებული საგნის შეხებით. გამოყოფილი სითბოს რაოდენობა საკმარისია წვადი მასალის შემდგომი ნაწილის გასახურებლად და აალების გასავრცელებლად, სანამ ნივთიერება ბოლომდე არ დაიწვება. ა. გარეგანი სითბოს წყაროს გარეშე თვითაალება ჰქვია. აალების უნარი აქვს საწვავი აირების ნარევებს: მეთანისა და ჰაერის ან ჟანგბადის, ბენზინის ორთქლისა და ჰაერის, წყალბადისა და ჟანგბადის, წყალბადისა და ქლორის და სხვა ნარევებს. სითხეების აალებას წინ უსწრებს სითხის აორთქლება და ორთქლის ჰაერთან შერევა. იწვის არა სითხე (სპირტი, ბენზინი), არამედ მისი ორთქლი. ტემპერატურას, რომელზედაც გახურებულ ზედაპირთან კონტაქტში მყოფი ნივთიერება აალებს, აალების ტემპერატურა ეწოდება.

ნახ. 1

აალებადი ნივთიერებები - აირები, რომლებიც ნორმალური წნევის პირობებში ჰაერთან შერევისას აალებადი ხდებიან.

აალების თბური იმპულსი - ღია ცეცხლი, ნაპერწკალი, გახურებული ზედაპირი, ბოლომდე დაუწვავი საწვავის ნარჩენები და ა.შ.

აალების იმპულსები - შეიძლება იყოს თბური, ქიმიური, მიკრობიოლოგიური.

აალების მიკრობიოლოგიური იმპულსი - სითბოს გამოყოფის თანხლებით შეიძლება წარმოიქმნას ისეთ ნივთიერებები, რომლებიც წარმოადგენენ მიკრო ორგანიზმებისათვის საკვებ გარემოს (მაგ., ტორფი).

აალების ტემპერატურა - მინიმალური ტემპერატურა, რომელიც საჭიროა ნივთიერების აალებისათვის.

აალების ქიმიური იმპულსი - ზეთის დაჟანგვა სუფთა ჟანგბადის მოქმედებით, ნახერხის აალება მასზე კონცენტრირებული აზოტმჟავის მოქმედებით და სხვ.

აბაზანა - სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭელი ან აპარატი, რომელიც ნაწილობრივ ან მთლიანად შევსებულია თხევადი გარემოთი (წყალი, ხსნარი, ნადნობი), აგრეთვე გამდნარი გარემო ზოგიერთი ღუმელისათვის (მაგ., მინის სადნობი).

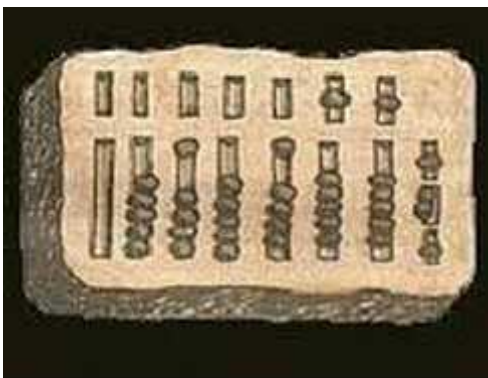
აბაზანა საჟღენთი - მოწყობილობა, რომელშიც ხდება მერქანში სხვადასხვა ნივთიერების შეყვანა მისი ფიზიკურ-მექანიკური ან ბიოლოგიური თვისებების შეცვლის ან შეღებვის მიზნით.

აბაზანა ცხელ-ცივი - მოწყობილობა, რომელშიც ხდება ჯერ ცხელი, შემდეგ კი ცივი ტემპერატურული გარემოს შექმნა (მაგ., მერქნის თერმული დამუშავებისათვის).

აბაზანა წყლის - წყლის მოსათავსებელი ტექნიკური მოწყობილობა; საბანაოდ ან წყლით მკურნალობისათვის განკუთვნილი ჭურჭელი.

აბაზანური ღუმელი - ღუმელი მასალების გასაცხელებლად თხევად გარემოში. ა.დ. გამოიყენება თერმულ სამეპრობებში ლითონის დეტალების გასაცხელებლად წრთობის, გამოწვის, ციანირების, ნორმალიზაციის, ცემენტაციის მიზნით, აგრეთვე მავთულის და ლენტის პატენტირებისათვის. ჩვეულებრივი ღუმელისაგან ა.დ. განასხვავებს გაცხელების სისწრაფე და თანაბრობა, დეტალების ზედაპირზე ჟანგვის პროცესის არარსებობა. ა.დ. არის ორი სახის: ელექტრო და ცეცხლის ალზე მომუშავე. ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ერთ- და სამფაზიანი ელექტროდებ-მარილიანი ღუმელები, სადაც გამაცხელებელ აგენტად გამოიყენება გამდნარი მარილი, რომელიც ჩაიტვირთება შამოტის აგურით ამოგებულ მუშა კამერაში, ან ცეცხლგამძლე ფოლადის ღუმლის ტიგელში.

აბაკი (ბერძ.) - 1. კაპიტელის ზედა ნაწილი, რომელიც, ჩვეულებრივ, კვადრატული ფილაა, სწორი (დორიული ორდერი) ან ჩაზნექილი (კორინთული ორდერი) ნაპირებით; 2. დაფა, რომელსაც იყენებდნენ არითმეტიკული ანგარიშისათვის ძველ საბერძნეთში, რომში და შემდეგ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში მე-18 ს.- მდე; დაყოფილი იყო ზოლებად, რომლებშიც გადაადგილებდნენ ხოლმე კოჭებს, ქვებს და მისთ (ნახ. 1).

ნახ. 1

აბანო - ტანის დასაბანად საგანგებოდ მოწყობილი შენობა, სადაც, ცხელი წყლის გარდა, ზოგჯერ იყენებენ ცხელ ჰაერს (თურქული, ფინური) ან ორთქლს (რუსული).

აბანოზი - ძვირფასმერქნიანი ხე, იგივე ეკალმუხა, იგივე "შავი ხე". ხარობს ინდოეთში, შრი-ლანკასა და აფრიკის კონტინენტზე (ნახ. 1). იგი მსოფლიოში ყველაზე ძვირადღირებული ხეა (1 მ³ აბანოზის მერქანი 100 000 ამერიკული დოლარი ღირს). ა. მერქნისაგან ამზადებენ ძვირფას ავეჯს. იატაკს, სამკაულებს, მუსიკალურ ინსტრუმენტებს, სტატუებს და სხვ.

ნახ. 1

აბანოზისებრნი - ძვირფასმერქნიან მცენარეთა ოჯახი, ხარობს ტროპიკებსა და სუბტროპიკებში.

აბანოთუბანი (თათრის მეიდან) - ძველი თბილისის უბანი მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

აბაში - ფოთლოვანი ჯიშის ხე. ხარობს ეკვატორულ აფრიკაში. აქვს მოყვითალო-თეთრი მერქანი, დაბალი თბოგამტარობა და თბოტევადობა, მაღალი წყალმედვეობა, არა აქვს კორმები; ახასიათებს სიმსუბუქე, პლასტიკურობა, დიდხანს ინარჩუნებს პირველ სახეს. ფართოდ გამოიყენება საუნების მოსაპირკეთებლად.

აბელია - არქეოლოგიური, ხუროთმოძღვრებისა და ეპიგრაფიკის ძეგლებით მდიდარი რეგიონი ქვემო ქართლში (ახლანდელი აბელიანი, თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი).

აბერაცია - ოპტიკურ სისტემებში (ლინზა, ფოტოაპარატი, მიკროსკოპი) მიღებული გამოსახულების დამახინჯება (ნახ. 1).

ნახ. 1

აბზეცერი - მრავალჩამჩიანი ექსკავატორი ფუჭი ქანის ამოსაღებად და კარიერის ნაყარზე გადასატანად (ნახ. 1).

ნახ. 1

აბიოტური ფაქტორები (ბერძ.) - არაორგანული ბუნების ფაქტორების ერთობლიობა, რაც განსაზღვრულ როლს ასრულებს ცოცხალი ორგანიზმების არსებობაში (მაგ., ტემპერატურა, ტენიანობა, სინათლე და სხვ.)

აბისალი (ფრანგ.) - ზღვის (ოკეანის) ყველაზე ღრმა ზონა (2 000 მეტრზე მეტი).

აბისალური - ის რაც დაკავშირებულია ზღვის სიღრმესთან ან დედამიწის ქერქის ქვედა არეებთან

აბლაცია - ნივთიერების მასის ართმევა სხეულის ეროზიის ან ლაბობის დროს

აბოლიცია - სამართლებრივი აქტის ან თანამდებობის გაუქმება; სისხლის სამართლის შეწყვეტა ისეთ სტადიაში, როდესაც ბრალდება ჯერ იურიდიულად დადგენილი არ არის

აბრა - წარწერიანი დაფა, ფირნიში.

აბრაზია - ზღვის ტალღების მოქმედების შედეგად ქანების მსხვილ ნატეხებად დანგრევა, შემდეგ კი მათი ქვიშად და თიხად გადაქცევა. ზღვის ნაპირის ნგრევა-ჩარეცხვა ტალღების მოქმედებით.

აბრაზივი - ბუნებრივი წარმოშობის სალი მინერალის (კორუნდი, კვარცი, კაჟი, პემზა) ან ხელოვნური (ალმასი, ალბორი) აბრაზიული ფხვნილი, რომლისგანაც აბრაზიული ინსტრუმენტები და ზუმფარა (გამოიყენება მერქნის ზედაპირის გასახეხად) მზადდება.

აბრაზიული ინსტრუმენტი - ლითონის, მინის და სხვ. მასალების აბრაზიული დამუშავებისათვის საჭირო ინსტრუმენტი. მზადდება დანაწევრებული აბრაზიული მასალების საფუძველზე შემკრელი ნივთიერებების გამოყენებით. ძირითადი ა.ი.: სახეხი რგოლები, ძელაკები, სათავეები, სეგმენტები, ზუმფარა, სახეხი ფხვნილები და პასტები.

აბრაზიული ცვეთა - მასალის მექანიკური ცვეთა, რომელიც ხდება მასზე თავისუფლად ან ფიქსირებულ მდგომარეობაში მყოფი სალი ნაწილაკების (აბრაზივების) ზემოქმედების შედეგად. ეს ნაწილაკები კაწრავს მოხახუნე ზედაპირებს ან კიდევ ასრულებს საჭრისის მოვალეობას და იწვევს ინტენსიურ ცვეთას. ასეთ ცვეთას განიცდის სასოფლო-სამეურნეო მანქანების ძირითადი მუშა ორგანოები - გუთნის სახნისები, კულტივატორების თათები და სხვ. ეს იმით არის გამოწვეული, რომ აბრაზიული ნაწილაკები იმყოფება ზეთში, ნიადაგში, მცენარეთა ღერებში და ფოთლებში. აბრაზიული ცვეთის დროს ხდება მექანიკური და მექანიკურ-ქიმიური პროცესები. აღნიშნული სახის ცვეთა ფართოდ არის გავრცელებული ასევე შიგაწვის და დიზელის მექანიზმებში. აბრაზიული ნაწილაკები მოხვდება ზეთში, გადაადგილდება მასთან ერთად შეზეთვის სისტემაში და ჩაინერგება შედარებით რბილ ზედაპირში. ამის შემდეგ ისინი ასრულებენ საჭრისის როლს და პერიოდულად აცილებენ მოპირდაპირე ზედაპირის ფენებს ბურბუშელას სახით.

აბრაზიულობა - გადასამუშავებელი მასალის უნარი (თვისება) გაცვითოს მათზე მოხახუნე მუშა ორგანოების ზედაპირები. მაგ., ქვასამსხვრევეებში - სამსხვრევი ფილები, ჩაქუჩები, ლილვაკების არტახები; ბეტონსარევეებში - შემრევი ლილვების ნიჩბები; წისქვილებში - დამფქვაკი სხეულები (ფოლადის ბურთულები, ღეროები, ჯავშანფილები) და სხვ. აბრაზიულობის შკალის მიხედვით გვაქვს 5 კლასის მასალები (გრუნტები): არა აბრაზიული, მცირე აბრაზიული, საშუალო აბრაზიული, მაღალ აბრაზიული და ძალზე მაღალ აბრაზიული. გადასამუშავებელი გარემოს აბრაზიულობა აისახება მუშა ორგანოების სამსახურის ვადაზე.

აბრამცევული ჭრა - ხალხურ ტრადიციებზე დაფუძნებული ხის მოჭეპურთმება; ავეჯის, სათამაშოების, ჭურჭლის დამზადება.

აბრისი - 1. გაბარიტი, კონტური, კონფიგურაცია; საგნის გარე მოხაზულობა; 2. მონახაზი; ტოპოგრაფიულ სამუშაოებში ხელით შესრულებული ნახაზი, რომელზეც დატანილია მიღებული მონაცემები.

აბსიდი - იხ. აფსიდი.

აბსოლუტი (ლათ.) - სამყაროს უსასრულო პირველმიზეზი, მარადიული და განუსაზღვრელი საფუძველი ყოველივესი.

აბსოლუტურად გლუვი სხეული - სხეული, რომლის რეაქცია ყოველთვის მისი ზედაპირის ნორმალის გასწვრივ არის მიმართული.

აბსოლუტურად მქისე სხეული (ხორკლიანი სხეული) - სხეული, რომელსაც შეუძლია ურთიერთქმედება განუსაზღვრელი სიდიდის ხახუნის ძალით.

აბსოლუტურად მყარი სხეული - მყარი სხეულის თეორიული მოდელი, რომლის ყოველ ორ წერტილს შორის მანძილი უცვლელი რჩება, რაგინდ დიდი ძალაც უნდა მოქმედებდეს მასზე; ე.ი. ეს არის სხეული, რომლის გეომეტრიული ფორმა და ზომები არ იცვლება სხვა სხეულების მექანიკური ზემოქმედების შედეგად. მას ზოგჯერ უცვლად ნივთიერ სხეულს უწოდებენ.

აბსოლუტური (ლათ.) - თავისთავადი, არაშეფარდებითი, სრული, სრულყოფილი, შეუზღუდველი, უპირობო, უსაზღვრო; ის, რაც სხვაზე არ არის დამოკიდებული.

აბსოლუტური აჩქარება - მოძრავი წერტილის აჩქარება ათვლის აბსოლუტური (უძრავი) სისტემის მიმართ.

აბსოლუტური დაგრძელება (დამოკლება) - ელემენტის პირველსაწყისი სიგრძის დაგრძელება (დამოკლება).

აბსოლუტური დრო - აბსტრაქტული დრო, საერთო ათვლის ყველა იმ სისტემისათვის, რომელიც მიიღო ნიუტონმა დინამიკის კანონების ფორმულირებისას. გამოყენებითი მექანიკის ამოცანებში, როგორც წესი, ა.დ. ნაცვლად შეიძლება საკმაო სიზუსტით ვისარგებლოთ საშუალო მზიური დროით.

აბსოლუტური მონოპოლია - ბაზარი ითვლება აბსოლუტურად, თუ მასში ფუნქციონირებს პროდუქციის ერთი მწარმოებელი. ამასთან, ამ პროდუქტს არ მოეპოვება შემცველი სხვა დარგებში.

აბსოლუტური მოძრაობა - მოძრაობა ათვლის აბსოლუტური (უძრავი) სისტემის მიმართ.

აბსოლუტური ნიშნული - ადგილის სიმაღლე ზღვის დონიდან.

აბსოლუტური სიდიდე - ნამდვილი ან კომპლექსური რიცხვის მოდული.

აბსოლუტური სიჩქარე - მოძრავი წერტილის სიჩქარე ათვლის აბსოლუტური (უძრავი) სისტემის მიმართ.

აბსოლუტური ტემპერატურა - აბსოლუტური ნულიდან ათვლილი ტემპერატურა.

აბსოლუტური ტენიანობა - წყლის ორთქლის რაოდენობა, რომელსაც შეიცავს 1 მ³ ჰაერი.

აბსოლუტური ტრაექტორია - წერტილის ტრაექტორია ათვლის აბსოლუტური (უძრავი) სისტემის მიმართ.

აბსოლუტური უპირატესობა - იურიდიული პირი რომელიც სხვა იურიდიულ პირზე უფრო დაბალი ფასით აწარმოებს საქონელს.

აბსოლუტური ცდომილება - რაიმე სიდიდის ზუსტ მნიშვნელობასა და მის მიახლოებით მნიშვნელობას (მეტობით ან ნაკლებობით) შორის სხვაობის მოდული

აბსოლუტური ძალა - ინერციის ძალა, რომელიც გამოსახულია ნივთიერი წერტილის მასის და მისი აბსოლუტური აჩქარების ნამრავლით, აღებული მინუს ნიშნით.

აბსორბენტი - ნივთიერება, რომელსაც აირების ან სხვა ნივთიერების შთანთქმა, შეწოვა, აბსორბირება შეუძლია.

აბსორბერი - მოწყობილობა, რომელშიც აბსორბენტის მეშვეობით აირების ან სხვა ნივთიერების შთანთქმა ხდება.

აბსორბცია - შთანთქმა, შეწოვა, შესრუტვა. ტექნიკაში და ქიმიურ მრეწველობაში ყველაზე ხშირად გვხვდება ა. აირების სითხეებით, თუმცა ცნობილია აირებისა და სითხეების ა. პროცესები კრისტალური და ამორფული სხეულებით (მაგ., წყალბადი ლითონებით, დაბალმოლეკულური სითხეების და ლითონების ცეოლიტით, ნავთობპროდუქტების რეზინოტექნიკური ნაკეთობებით და სხვ.). პრაქტიკაში ხშირად იყენებენ ა. ნარეგებში ნივთიერებების განცალკევებისას, თუ მათ განსხვავებული უნარი აქვთ აბსორბენტების შთანთქმისა. ანსხვავებენ ფიზიკურ ა. და ჰემოსორბციას. ფიზიკური ა. დროს შთანთქმის პროცესს არ ახლავს ქიმიური რეაქცია, ხოლო ჰემოსორბციის დროს აბსორბირებული კომპონენტი ერთვება ქიმიურ რეაქციაში აბსორბენტის ნივთიერებასთან. ნივთიერებები, რომლებიც განიცდიან ა. - შთანთქმენ ჰაერიდან წყლის ორთქლს და ამ გზით სველდებიან (მაგ., ჭუჭყიანი მარილი, ქლორ-კალციუმი, ხის პოტაში და სხვ.). ასეთ სხეულებს უწოდებენ ჰიგროსკოპულს. ხშირად ა. აიგივებენ ადსორბციასთან, რაც არასწორია. აბსორბცია - ეს არის აირული ნივთიერებების შეწოვა სითხეებით, რომელშიც მონაწილეობს აბსორბენტის (სითხის) მთელი მოცულობა, ხოლო ადსორბციის დროს პროცესში მონაწილეობს მყარი სხეულის ან სითხის მხოლოდ ზედაპირი. ა. იყენებენ ქიმიურ მრეწველობაში, აგრეთვე კოსმოსური ხომალდების სიცოცხლის უზრუნველყოფის სისტემებში.

აბსტრაქტული - განყენებული, განყენებითი; განზოგადებული.

აბსტრაქტული ხელოვნება - უსაგნო ხელოვნება, განყენებული ფორმებისა და ხაზების გამოყენებით; უარყოფს რეალური საგნების გამოსახვას.

აბსტრაქცია (ლათ.) - აზრობრივი გამოცალკევება, შეცნობის ფორმა, რომელიც „კონკრეტულის“ საპირისპიროა და ემყარება აზროვნების შედეგად საგნის არსებული თვისებებისა და კავშირების გამოყოფას მისი სხვა თვისებებისა და კავშირებისაგან.

აბსცისა (ლათ.) - წერტილის ერთ-ერთი კოორდინატი დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში; მეტწილად ჰორიზონტალური კოორდინატი კოორდინატთა მართკუთხა ბრტყელ სისტემაში აღინიშნება x -ით.

აგარა - იგივეა რაც აგარაკი. “საზაფხულო სადგომი” (საბა).

აგარაკი - ქალაქგარეთა დასასვენებელი ადგილი. საცხოვრებელი სახლი სააგარაკო ადგილას.

აგეგმვა - განსაზღვრული ტერიტორიის ტოპოგრაფიული აზომვა.

აგენტი - 1. განსაზღვრული ფუნქციის მქონე ბითუმად მოვაჭრე, რომელიც კონკრეტულ ორგანიზაციას მუდმივად წარმოადგენს და არსებულ საქონელზე იურიდიულად პასუხს არ აგებს; 2. ვისიმე დავალებით მოქმედი პირი; 3. ამა თუ იმ დაწესებულების, ორგანიზაციის წარმომადგენელი; 4. ამა თუ იმ სადაზვერვო ორგანოს საიდუმლო თანამშრომელი; 5. მოქმედი ფაქტორი, რომელიც იწვევს რაიმე პროცესს ან მოვლენას ბუნებაში.

აგენტურა - ფირმის, ორგანიზაციის, სახელმწიფოს აგენტთა ერთობლიობა.

აგლომერატი - 1. მეტალურგიაში - მცირე ზომის ნატეხების გროვა, ძირითადად გამდიდრებული მადნის კონცენტრატი (ნახ. 1, შავი აგლომერატი); 2. პეტროგრაფიაში - სამთო ქანებისა და მინერალების მსხვილი ნატეხების გროვა, ძირითადად ვულკანური წარმოშობის. ცემენტაციის შედეგად ა. მიიღება ტუფი, ბრეკჩია და სხვ.

ნახ. 1

აგლომერაცია - წვრილი საშენი მასალების ნატეხებად შეცხოვის თერმული პროცესი.

აგლოპორიტბეტონი - მსუბუქი ბეტონის სახეობა, რომელშიც გამოყენებულია ფორიანი შემავსებელი აგლოპორიტი. აგლოპორიტისაგან, რომლის სტანდარტული ნარევის მოცულობითი წონაა $700...800 \text{ კგ/მ}^3$, შესაძლებელია მივიღოთ ა. მარკით $50...100$ მოცულობითი წონით $1200...1400 \text{ კგ/მ}^3$ და ცემენტის ხარჯით $250...350 \text{ კგ 1 მ}^3$ ბეტონზე. ა. ძირითადად გამოიყენება შენობის გარე კედლებისათვის, რომელიც აუცილებლად უნდა შეილესოს, რადგან ა. თავისუფლად ატარებს წყალს (ნახ. 1).

ნახ. 1

აგლოპორიტი - თიხოვანი ქანების შეცხოვით მიღებული საშენი მასალა (ნახ. 1). მარცვლებს აქვს მომრგვალებული ფორმა ზომით $5...20 \text{ მმ}$, სიმკვრივით $300...700 \text{ კგ/მ}^3$.

ნახ. 1

აგლუტინატი - მკვრივ მასად შეცხოვილი პიროკლასტური მასალა.

აგორა - საბერძნეთის ანტიკური ქალაქის თავდაპირველად სავაჭრო, შემდგომში საზოგადოებრივი და საქმიანი ცენტრი, რომელიც წარმოადგენდა სავაჭრო, საზოგადოებრივი და საკულტო ნაგებობებით განაშენიანებულ მოედანს.

აგრაფი - სტილიზებული მცენარეული მოტივი ბადის პარტერის გასაფორმებლად XVII-XVIII საუკუნეებში. ქონდა ტოტების კონის, ფოთლების, ფურცლების სახე, რომელიც გამოდიოდა პარტერის კიდის ერთი წერტილიდან (ნახ. 1: აგრაფული კომპოზიცია).

ნახ. 1

აგრეგატი - 1. რთული მანქანა, რომელიც შედგება ერთმანეთთან შეერთებული სხვადასხვა ტიპის რამდენიმე მანქანისაგან (მაგ., ტრაქტორი და კომბაინი, ტურბოგენერატორი); 2. ქანი, რომელიც წარმოადგენს სხვადასხვა მინერალის შენაერთს (მაგ., მარმარილო, გრანიტი); 3. სხვადასხვა ნაწილაკის ან საგნის მექანიკური შენაერთი.

აგრეგატირება - მანქანების და მოწყობილობების შექმნის ეფექტური მეთოდი მათი დაგეგმარებით უნიფიცირებული კვანძებისა და დეტალებისაგან, რომლებიც სერიული წარმოებითაა დამზადებული და აქვთ მრავალჯერადი გამოყენება.

აგრეგირება (ლათ.) - ერთგვაროვანი მაჩვენებლების (სიდიდეების) გაერთიანება, გამსხვილება უფრო განზოგადებულ ერთობლივ მაჩვენებლებად (სიდიდეებად).

აგრესიული გარემო - თხევადი ან აირისებრი გარემო, რომელიც იწვევს ან აჩქარებს მასალების კოროზიას ქიმიური, ელექტროქიმიური და სხვა სახის ზემოქმედებით. განსაკუთრებით საშიშია ა.გ. მაღალ ტემპერატურასთან ან მექანიკურ ზემოქმედებასთან ერთად.

აგრიგალება - ჰაერის და ჰაერმასალების ნაკადების დიდი სიჩქარით ურთიერთშერევა, რომელიც გამოიყენება ჭავლურ წისქვილებში თვითდაფქვისათვის (დაქუცმაცება წარმოებს მყარი ნაწილაკების ურთიერთ შეჯახებით და კედლებზე მათი მიხეთქებით).

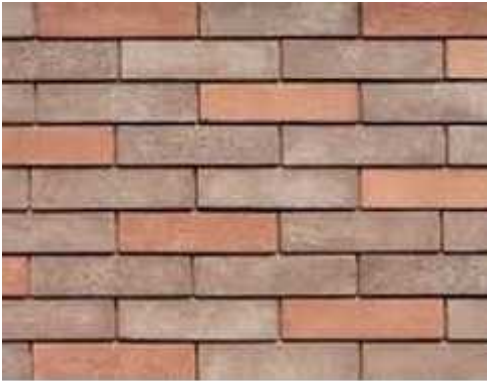
აგური - საშენი ცალობითი მასალა, რომლის ზომებია: 250×120×65 მმ (მომატებული სისქის - 250×120×88 მმ). გამოყენებული ნედლეულისა და დამზადების ხერხის მიხედვით ა. არის ორი სახის: კერამიკული (თიხის) და სილიკატური (კვარცის ქვიშა და საჰაერო კირი).

აგური დაფაქტურებული - მოსაპირკეთებელი აგური წინაპირზე რელიეფური სურათით (ნახ. 1).

ნახ. 1

აგური თიხის - მიიღება სათანადოდ შემზადებული თიხის დაყალიბებით და გამოწვით. აქვს მართკუთხა პარალელეპიპედის ფორმა, ზომები 250×120×65 მმ (ნახ.1, აგურის კედელი), შესქელებული აგური 250×120×80 მმ და მოდულური აგური - 288×138×63 მმ. შესქელებული და მოდულური აგური კეთდება სიცარიელებით ისე, რომ ერთი ცალის მასა არ უნდა აღემატებოდეს 4 კგ-ს. ნედლეულად გამოყენებულია ადვილდნობადი თიხა, რომელიც უძლებს 1350°C-მდე ტემპერატურას.

ნახ. 1

აგური თიხის ღრუტანიანი - მზადდება ადვილდნობადი თიხისა და დანამატების გამოყენებით. სიცარიელები აგურში შეიძლება იყოს მრგვალი - არაუმეტეს 15 მმ დიამეტრით, და მართკუთხა – არა უმეტეს 15 მმ სიგანის ხვრელით. ღრუტანიან აგურს ამზადებენ როგორც ჩვეულებრივს (ნახ. 1), ისე შესქელებულს. მათი მარკებია 75, 100, 125, 150; ზოგადი სიმკვრივე 1000...1450 კგ/მ³. გამოიყენება ისე, როგორც ჩვეულებრივი აგური. შენობის საძირკვლების, ცოკოლის და სველი კედლების წყობისათვის ა.თ.დ. გამოყენება არ არის რეკომენდებული.

ნახ. 1

აგური კერამიკული - სწორი ფორმის, ცალობითი, სირღუეებიანი ან მთლიანი ქვის საშენი მასალა, დამზადებული თიხისაგან გამოწვის გზით. იყოფა მარკებად სიმტკიცის (7,5...30 მპა) და ყინვამედეგობის (15...50 გაყინვის ციკლი) მიხედვით. თბოტექნიკური თვისებებისა და სიმკვრივის მიხედვით არსებობს: ეფექტური (1450 კგ/მ³), პირობითად ეფექტური (1450...1600 კგ/მ³) და ჩვეულებრივი (მეტი 1600 კგ/მ³-ზე) ა.კ.

აგური კერამიკული ორფენიანი - მოსაპირკეთებელი აგური, რომლის გარე თხელი ფენა (3...5 მმ) შედგება ვარდისფერი გამომწვარი თიხისაგან, ხოლო ტანი - ჩვეულებრივი თიხისაგან, რომელსაც იყენებენ წითელი აგურის დასამზადებლად. ასეთ აგურს ანგობიროვან აგურსაც უწოდებენ.

აგური კლინკერული - კერამიკული საშენი მასალა, დამზადებული თიხისაგან და გამომწვარი სრულ შეცხოზამდე. გამოიყენება მოკირწყვლისათვის.

აგური ლეკალოსებრი - სპეციალური ნახატის მიხედვით დამზადებული აგური (ნახ. 1). გამოიყენება კარნიზების, კუთხეების, კამარების, თაღების დეკორატიული მოპირკეთებისათვის.

ნახ. 1

აგური მასიური - აგური სიცარიელების მინიმალური მოცულობით. გამოიყენება კედლების, კოლონების, სვეტების და სხვა ისეთი კონსტრუქციების ასაგებად, რომლებიც საკუთარი წონის გარდა დამატებით ღებულობენ სხვა დატვირთვებს.

აგური მოსაპირკეთებელი - დაფაქტურებული ან დაფასონურებული პირის მქონე აგური. გამოიყენება ფასადებისა და ინტერიერების მოსაპირკეთებლად.

აგური მხურვალგამძლე - აგური, რომელიც უძლებს მაღალ ტემპერატურას. იყენებენ ქვაბების, სახანძრო მილების, ღუმელების, ბუხრების და სხვათა წყობის დროს.

აგური რიგითი - აგური, რომელიც გამოიყენება წყობაში შიგა ან გარე რიგებისათვის შემდეგი შებათქაშებით. ა.რ. გვერდით ზედაპირზე შეიძლება ჰქონდეს ჩადმავებული გეომეტრიული ფიგურა საბათქაშე დუღაბთან შეჭიდულობის გასაუმჯობესებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

აგური სამშენებლო - სწორი ფორმის ხელოვნური ქვა, რომელიც ფორმირებულია მინერალური მასალებისაგან და სიმტკიცე, წყალ- და ყინვაგამძლეობა შეძენილი აქვს საცეცხლე ღუმელში გამოწვით ან გაორთქლვით

აგური სამშენებლო მსუბუქი - მზადდება თიხისა და ამოსაწვავი დანამატებისაგან; აქვს მცირე სიმკვრივე და თბოგამტარობა. მისი გამოყენებით შეიძლება კედლის სისქე შევამციროთ 40%-ით, კონსტრუქციის მასა - 36%-ით. 700...1000 კგ/მ³ სიმკვრივის აგური მზადდება 35, 50, 75 მარკის. როცა სიმკვრივე 1000...1300 კგ/მ³-ია, მაშინ მარკებია 75, 100. ასეთ აგურს იყენებენ მხოლოდ ნორმალური ტენიანობის შენობებისათვის. მსუბუქი აგურის დამზადებისას ნედლეულის ხარჯი მცირდება 30...40%-ით, ქარხნის მწარმოებლობა იზრდება 20...25%-ით.

აგური სილიკატური - თეთრი ფერის ხელოვნური ქვა (ნახ. 1). მიიღება კვარცის ქვიშის (92...95%) და 5...8% ჰაერკირის ნარევის დატენიანებით, დაწნხით და ავტოკლავეში გამაგრებით. სიმტკიცე იგივე აქვს, რაც ჩვეულებრივ თიხის აგურს, ცოტათი მძიმეა მასზე (სიმკვრივე 1800...2000 კგ/მ³). სილიკატური აგური არ გამოიყენება ღუმელებში, კვამლსადენი მილებისათვის და ტენიან ადგილებში, რადგან წყლისაგან იშლება.

ნახ. 1

აგური ფასადის - იხ. აგური წინაპირის.

აგური ფასონური - მოსაპირკეთებელი აგური რთული ფორმების (ფანჯარა, კამარა, სვეტი, რაფა, ღობე და სხვ.) წყობისათვის (ნახ. 1).

ნახ. 1

აგური ფერადი - აგური, შეღებილი სხვადასხვა ფერად წარმოების პროცესში, რომელსაც ძირითადის გარდა აქვს დეკორაციული ფუნქციაც (ნახ. 1).

ნახ. 1

აგური ღრუტანიანი - აგური გამჭოლი არხებით ან შიგნით ღრუ სივრცით.

აგური შამოტის - აგური, რომელიც მიიღება ცეცხლგამძლე თიხისა და კაოლინისაგან (ნახ. 1). ცეცხლგამძლეობა 1730°C -მდე, სიმტკიცე - 10...12,5 მპა. იყენებენ საცეცხლე ღუმელების, ორთქლის ქვაბებისა და კვამლსადენების შიდა მოპირკეთებისათვის.

ნახ. 1

აგური ცეცხლმედეგი - თეთრი, სუფთა ზედაპირიანი აგური, დამზადებული ძნელდნობადი თიხისაგან. აქვს დიდი სიმტკიცე და მაღალი ცეცხლგამძლეობა

აგური წინაპირის - სწორი ფორმის აგური, რომელსაც აქვს გამოკვეთილი ხაზები, ერთგვაროვანი შეფერილობა და კარგად უძლებს ატმოსფერულ ნალექებს. გამოიყენება გარე სამუშაოებისათვის.

აგურის თვისებები - აგურის ხარისხი უნდა აკმაყოფილებდეს სტანდარტის მოთხოვნებს. ჩვეულებრივი თიხის აგური მზადდება შვიდი მარკის: 75, 100, 125, 150, 200, 250 და 300. მარკა დადგინდება ღუნვაზე და კუმშვაზე გამოცდის შედეგად. 1 მ³ კედლის ასაშენებლად (დუღაბის ფენის გათვალისწინებით) საჭიროა 380...420 ცალი აგური, საშუალოდ - 400 ცალი.

აგურის მარკა - სიმტკიცის მაჩვენებელი, განსაზღვრული დატვირთვით (კგ/სმ²), რომელსაც უნდა გაუძლოს აგურმა. მრეწველობაში გამოდის აგური მარკებით: 75, 100, 125, 150, 200, 250, 300.

აგურის წყობა - გარკვეული წესით განლაგებული და ერთმანეთთან დუღაბით შეკავშირებული აგურების ერთობლიობა (ნახ. 1). წყობაში დუღაბი აკავშირებს აგურებს, თანაბრად ანაწილებს მათ შორის წნევას და ზრდის წყობის სიმტკიცეს და მონოლითურობას. წყობის სიმტკიცის გასაზრდელად ზოგჯერ იყენებენ დაარმატურებას ლითონის ღეროებით (არმირებული წყობა). გადაბმის სისტემები მრავალგვარია, საქართველოში ძირითადად გამოიყენება ორიგა (ჯაჭვური) და მრავალრიგა წყობის ტიპები.

ნახ. 1

აგურფხვნილი - 1. წვრილად დანაყილი წითელი აგური ან კერამიკა. უმატებენ კირქვის ხსნარს ვარდისფრის მისაცემად. ფართოდ გამოიყენებოდა ძველ მშენებლობაში (ნახ. 1: აგურფხვნილის მჭიდა მასალებით აგებული სოფიას ტაძარი ქ. კიევში, უკრაინა), როგორც მჭიდა მასალა (ცემენტის ანალოგიურად) აგურისა და ქვის კედლების ასაშენებლად. ა. გამოყენების კარგი მაგალითია კიევის ქვის ხუროთმოძღვრება (სოფიას ტაძარი, ჩერნიგოვა, პერესლავა და სხვ.); 2. ცემენტის ხელოვნური ჰიდრავლიკური დანამატი, რომელიც მიიღება აგურის ან თიხის ნაკეთობების (ან ნარჩენების) დაფქვით.

ნახ. 1

ადამიანთა ევაკუაცია ხანძრისას - ადამიანთა მოძრაობის იძულებითი პროცესი ზონიდან, სადაც შესაძლებელია მათზე ხანძრის სახიფათო ფაქტორების ზემოქმედება.

ადამიანისეული კაპიტალი - მუშაკთა წარმოებრივი ჩვევები, ცოდნა და გამოცდილება, რომელიც გავლენას ახდენს შრომის მწარმოებლურობაზე.

ადაპტაცია (ლათ.) - 1. გრძნობის ორგანოს შეჩვევა გარემოსთან, მაგ., თვალის (მხედველობის) ა. თვალის შეგუება განათების მოცემულ დონესთან. ა. არის გულის ფართობის შეცვლის პროცესი. ადაპტაციის დროს მიმდინარეობს შემდეგი პროცესები: მაგ., სიკაშკაშის გაზრდისას ხდება ღეროების დათრგუნვა და კოლბებში შუქმგრძნობიარე ნივთიერების შემცირება, ძლიერი სიკაშკაშის შემთხვევაში - პიგმენტური ეპითელიუმის უჯრედების მიერ ნერვული დაბოლოებების ნაწილობრივი ეკრანირება. დაბალ სიკაშკაშესთან ადაპტაციისას აღინიშნება საპირისპირო მოვლენები. ცნობილია, რომ განათებული სათავსოდან ბნელში გადასვლისას ნივთების გარჩევის უნარი მოდის თანდათანობით და პირიქით, ბნელიდან განათებულში - აღინიშნება წამიერი დაბრმავება. მაღალი განათებულობიდან სიბნელეში გადასვლისას ადაპტაციის პროცესი მიმდინარეობს მდოვრედ და მთავრდება 1...1,5 საათში. საპირისპირო პროცესი უფრო სწრაფია - 10...15 წუთი. ორივე შემთხვევაში ადგილი აქვს მხედველობის სრული ადაპტაციის შეცვლას. 5...10-ჯერ სიკაშკაშის შეცვლისას ადაპტაციის შეცვლის პროცესი მყისიერად ხორციელდება; 2. რთული ფიზიოლოგიური და ბიოქიმიური პროცესების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს ორგანიზმის შეგუებას გარემოს პირობებთან (ან მის ცალკეულ ფაქტორებთან - ტემპერატურასთან, ჰაერში მავნე მინარევებთან, ფიზიკურ დატვირთვებთან და სხვ.); 3. ადამიანის ან ადამიანთა ჯგუფის რელიგიური მოთხოვნილებებისა და ქმედებების სამართლებრივი რეგულირება იმგვარად, რომ არ მოხდეს მათი უსამართლოდ შეზღუდვა; 4. გულისხმობს მნიშვნელოვანი ცვლილების განხორციელებას, რომელიც საშუალებას მისცემს პიროვნებას, უპასუხოს ყოველდღიურ ცხოვრებისეულ მოთხოვნებს და მოერგოს საჭიროებებს; აგრეთვე, გააუმჯობესოს ჯანმრთელობა და გაზარდოს კარგად ყოფნის ხარისხი.

ადაპტაციის სისტემა - ორგანიზმის სისტემა, რომელიც გარემო პირობების ცვლილებისას ოპტიმალური მდგომარეობის შენარჩუნების ან მიღწევის მიზნით ავტომატურად ცვლის თავისი ფუნქციონირების ალგორითმს და, ზოგჯერ, სტრუქტურასაც.

ადაპტერი (ლათ.) - ელექტრომაგნიტური მოწყობილობა, რომელიც გამაძლიერებლის საშუალებით გადმოსცემს გრამოფონის ფირფიტაზე ჩაწერილ ხმას.

ადგილობრივი საგანგებო სიტუაცია - სიტუაცია, რომლის გავრცელების ფარგლები არ სცილდება დასახლებული პუნქტის (ქალაქის, მუნიციპალიტეტის) საზღვრებს, ხოლო მისი შედეგების ლიკვიდაციისათვის საკმარისია აღნიშნული დასახლებული პუნქტის (ქალაქის, რაიონის) სახანძრო-სამაშველო ძალები და საშუალებები, ხოლო დამხმარე ძალები ორ ეკიპაჟს არ აღემატება.

ადგილობრივი ტყის ფონდი - სახელმწიფო სამეურნეო ტყის ფონდის ნაწილი, რომელთან დაკავშირებულ სამართლებრივ ურთიერთობებს საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად არეგულირებენ ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის ორგანოები.

ადეკვატური (ლათ.) - მიტოლებული, სავსებით შესატყვისი

ადენდუმი (ლათ.) - ხელშეკრულების, კერძოდ ჩარტერის დამატება, რომელსაც ხელშეკრულების ხელმომწერი მხარეები შეიმუშავენ.

ადვილდნობადი - რაც შედარებით დაბალ ტემპერატურაზე (200°C -მდე) დნება

ადვილდნობადი შენადნობები - შენადნობები, რომელთა შემადგენლობაში სხვადასხვა თანაფარდობით შედის კალა, ბისმუტი, ინდიუმი, ტყვია, კადმიუმი, თუთია, სტიბიუმი, გალიუმი, ვერცხლისწყალი და სხვ. და რომელთა დნობის ტემპერატურა არ აღემატება კალის დნობის ტემპერატურას (232°C). გამოიყენება სარჩილად, საგოზავად, ელექტრო- და თბოტექნიკურ აპარატებში, პლასტმასის ნაკეთობების ჩამოსასხმელი რთული ფორმების დასამზადებლად და სხვ.

ადვილდნობადობა - ნივთიერების თვისება, შედარებით დაბალი ტემპერატურის ზეგავლენით, მყარი მდგომარეობიდან, თხევად მდგომარეობაში გადავიდეს.

ადვილჩაწყობადობა (დაყალიბება) - ბეტონის ნარევის თვისება შედარებით ადვილად შეავსოს ყალიბი და სწრაფად მიიღოს საჭირო ფორმა, ამავე დროს შეინარჩუნოს მთლიანობა და ერთგვაროვნება. კონკრეტულ შემთხვევაში ადვილჩაწყობადობა დამოკიდებულია შემკვრივების საშუალებებზე. ის განისაზღვრება მისი სიბლანტით ჩაწყობის მომენტში და პლასტიკურობის ხარისხით, ე.ი. შესაძლებლობით შეიცვალოს ფორმა ერთგვაროვნების დაურღვევლად. ბეტონის ნარევის ადვილჩაწყობადობა დამოკიდებულია ასევე ცემენტის სახეობაზე. ცემენტი მინერალური დანამატით, კერძოდ პუცოლანური და წიდაპორტლანდცემენტი, ზრდის ბეტონის ნარევის წყალმოთხოვნილებას. უდანამატო ცემენტი, ნორმალური სისქელის მინიმალური მაჩვენებლით, მოითხოვს ნაკლებ წყალს, რაც აუმჯობესებს ნარევის ადვილჩაწყობადობას. წვრილმარცვლოვანი ქვიშა კი აუარესებს ნარევის ადვილჩაწყობადობას, რაც აიხსნება მისი დიდი ხვედრითი ზედაპირით, რის გამოც მარცვლების ამოსავლელად საჭიროა მეტი ცემენტის ცომი. ამიტომ, ბეტონისათვის ქვიშის შერჩევისას უპირატესობა ეკუთვნის მსხვილ- და საშუალო მარცვლებიან ქვიშას, რომელიც ნაკლებ მტვრისა და თიხის ნაწილაკებს შეიცავს. ხრეშზე დამზადებული ბეტონის ნარევი საჭიროებს წყლის ნაკლებ რაოდენობას, ვიდრე ღორღზე დამზადებული და შესაბამისად არის უფრო ადვილჩაწყობადი

ადიაბატური (ბერძნ.) - სხეულთა რაიმე სისტემაში მიმდინარე პროცესი, რომლის დროსაც არ ხდება სითბოს არც მიღება და არც გაცემა.

ადიაბატური პროცესი - პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს აირზე გარემოს ტემპერატურული გავლენის გარეშე.

ადიდვა - ლითონის წნევით დამუშავების ერთ-ერთი ხერხი.

ადიტიური (ლათ.) - სიდიდეთა თვისება, რომელიც იმაში გამოიხატება, რომ მთელი ობიექტის შესაბამისი სიდიდე, ობიექტის ნებისმიერი დაყოფისას, მისი ნაწილების შესაბამისი სიდიდეთა ჯამის ტოლია. ეს თვისება ახასიათებს ფიზიკური სხეულის მოცულობას, მასას, ზედაპირის ფართობს, წირის სიგრძესა და სხვ.

ადმინისტრაცია - დირექტორი, ფინანსური მენეჯერი (დირექტორი), პროექტის მენეჯერები (დირექტორები). ადმინისტრაციაზე მთლიანად ვრცელდება დაწესებულებისათვის შინაგანაწესით თანამშრომელთათვის დადგენილი წესები, გარდა იმ საკითხებისა, რომლებიც არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის (სახელწოდება) წესდებით არის მოწესრიგებული.

ადმირალტეისტვო (საადმირალო) - 1. მსოფლიო მნიშვნელობის არქიტექტურული შენობა ა. სანკტ-პეტერბურგში (ნახ. 1; რუსეთი). საადმირალო აშენებულ იქნა რუსეთის იმპერატორის პეტრე პირველის ხელმოწერილი ნახაზების მიხედვით 1705 – 1711 წლებში. ხის კონსტრუქციებისაგან განხორციელებული შპილი მასზე დადგმული ხომალდის ფორმის ოქროს ფლიუგერით შესრულებული იყო ჰოლანდიელი ოსტატ ბ. ვან ბოლოსის მიერ. 1732 – 1738 წლებში არქიტექტორმა ი. კორობოვმა განახორციელა საადმირალოს კომპლექსის რეკონსტრუქცია, ხოლო 1806-1823 წლებში არქიტექტორ ა. ზახაროვის მიერ ჩატარებული რეკონსტრუქციის შედეგად შეიქმნა ბრწყინვალე არქიტექტურული ანსამბლი 72 მ სიმაღლეზე ატყორცნილი მოოქროვილი ხის შპილით, რომლის თავზე განთავსდა ახალი ოქროს ხომალდი - ფლიუგერი (ნახ. 2). დღესაც საადმირალოს შენობა თავის შპილით ქ. სანკტ-პეტერბურგის სიმბოლოდ ითვლება; 2. სამხედრო გემების მშენებლობის, აღჭურვისა და რემონტის ცენტრი ზღვის ან დიდი მდინარის ნაპირზე, სადაც განლაგებულია ვერფები, სახელოსნოები, საწყობები და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ადსორბენტი - მაღალდისპერსიული მასალა კარგად განვითარებული ზედაპირით, რომელზეც ხდება მასთან შეხებაში მყოფი აირებიდან ან სითხეებიდან ნივთიერებათა შთანთქმა; ადსორბენტებია: აქტივირებული ნახშირი, სილიკაგელი, მური, ლითონთა ოქსიდები, თიხა. ა. გამოიყენება აირწინაღებში: აირების, სპირტების, ზეთების გასაწმენდად; მედიცინაში - აირებისა და საწამლავეების შთანთქმისათვის და სხვ.

ადსორბცია - აირის ან სითხის შთანთქმა მყარი ნივთიერების ან სითხის ზედაპირის მიერ. ნივთიერებას, რომელიც განიცდის ადსორბციას უწოდებენ ადსორბატს, ხოლო ნივთიერებას, რომელზეც ხდება ა. წარმოადგენს ადსორბენტი. ა. იყენებენ წყლის, აირების (მაგ., ჰაერის აირწინაღში) გასაწმენდად, ქსოვილების ღებვისას, ვაკუუმურ ტექნიკაში, ნარევების დასაყოფად, ბენზოლის გამოსაყოფად ორთქლ-აირების ნარევიდან, თხევადი ნავთობპროდუქტების გასაწმენდად მათში გახსნილი მინარევებისგან და სხვ.

ადულაბება - ცემენტის ფხვნილზე წყლის დამატების პროცესი მისი ჰაერატაციის მიზნით, რომელსაც საბოლოოდ მიყვავართ ცემენტის ქვის წარმოქმნამდე.

ადჰეზია - მასალის თვისება, მიეწეოს (მიეკრას) მეორეს. ა. დამოკიდებულია მასალის ბუნებაზე („ხასიათზე“), ფორმასა და ზედაპირის მდგომარეობაზე, კონტაქტის პირობებზე და სხვ. ა. მოვლენა გვხვდება ყველგან: დედამიწაზე და კოსმოსში, ატმოსფერულ პროცესებში. განიხილება ადგეზიის სამი ფორმა: ნაწილაკების, სითხეების და აფსკების.

აერარიუმი (ბერძ.) - ჰაერის აბაზანების მისაღებად მოწყობილი მოედანი (ნახ. 1), დაცული მზის სხივებისა და ქარისაგან.

ნახ. 1

აერატორი - საცმი ამოსაღვრელზე, რომელიც ქმნის აერირებულ (წყალჰაერის) ჰავას.

აერატორი ბურულის - მოწყობილობა განიავების, ჰაერის ორთქლისა და ტენის გამოსადევნად ბურულქვეშა სივრციდან. გამოიყენება ბრტყელი და ქანობიანი რბილი სახურავებისათვის. ის ეწინააღმდეგება რულონური ბურულის ამობურცვას ტემპერატურის მკვეთრი ცვლილების დროს. ბრტყელ სახურავებში სხვადასხვა დიამეტრის

აერატორებს (ნახ. 1, ბრტყელი სახურავის აერატორი) განალაგებენ თანაბრად, ბურულის ყველაზე ამაღლებულ, თბოსაიზოლაციო ფილების პირაპირის უბნებზე, ხოლო ქანობიან სახურავებში - კეხის გასწვრივ (ნახ. 2, ქანობიანი სახურავის აერატორი) კეხის ზედა ხაზიდან 0,5...0,6 მ-ის დაშორებით. ა. რაოდენობა დამოკიდებულია სახურავის ფართობზე და აერატორის ტექნიკურ მახასიათებლებზე. ა. ამზადებენ უჟანგავი ფოლადის, პოლიპროპილენის ან კერამიკისაგან. მათი მუშაობის დიაპაზონი ტემპერატურის მიხედვით შეადგენს -50 -დან $+90^{\circ}\text{C}$ -მდე.

ნახ. 1

ნახ. 2

აერაცია (ფრანგ.) - 1. აირმომცვლა ნიადაგის ჰაერსა და ატმოსფეროს ჰაერს შორის, ბუნებრივი ვენტილაცია; 2. ჰაერმომცვლა სარკმლიდან, ფრამუგიდან და სახურავის სარკმლიდან.

აერობიონტები - ორგანიზმები, რომლებიც ცხოვრობენ ნიადაგის აერაციის ფენაში და მონაწილეობენ ნიადაგთწარმოქმნაში.

აეროგენური (ბერძ.) - ჰაერით გადაცემული.

აეროგრაფი (ბერძ.) - მცირე ზომის პნევმატიკური ინსტრუმენტი, პულვერიზატორი, რომელიც გამოიყენება საღებავის ან მელნის გასაშხეფებლად (ნახ. 1). მუშა აგენტს შეადგენს შეკუმშული ჰაერი. ჰაერისა და საღებავის შერევის მეთოდის მიხედვით ა. არსებობს გარე შერევით (დიდი ფართობების შესაღებლად) და შიდა შერევით (პროფესიონალი აეროგრაფიკოსებისათვის). კონსტრუქცია შედგება კორპუსის, ნემსის, მატერიალური და ჰაერის საქშენებისაგან.

ნახ. 1

აეროგრაფია - ნაკეთობის და ქსოვილების შეღებვის წესი საღებავის შეშხეფებით (აეროგრაფში შეკუმშული ჰაერის საშუალებით).

აეროდინამიკა - ჰიდროაერომექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის აირის მოძრაობის კანონებს და აირის მიმართ მოძრავი სხეულების ზედაპირზე წარმოქმნილ ძალებს. ა. განიხილავს ზგერამდეული ანუ 340 მ/წმ-მდე (1200 კმ/სთ) სიჩქარით მოძრაობას. ა. ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა უზრუნველყოფის საფრენი აპარატების დაპროექტება მათზე მოქმედი აეროდინამიკური ძალების გაანგარიშების მეთოდებზე დაფუძნებით. ა. დამოუკიდებელ მეცნიერებად XX საუკუნის დასაწყისში ჩამოყალიბდა ავიაციის განვითარებასთან დაკავშირებით. თუმცა ჰიდროდინამიკის ზოგადი განტოლებები, რომელთა კერძო სახეს აეროდინამიკის განტოლებები წარმოადგენს, ჯერ კიდევ ლ. ეილერმა, ჟ. ლაგრანჟმა, ჯ. სტოქსმა, მ. ნავიემ და სხვ. დაადგინეს.

აეროდინამიკა შენობის - სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც სწავლობს შენობის ირგვლივ ქარის მიერ წარმოქმნილ ჰაერის ნაკადებს, შენობის გარეთა და შიგნით ტემპერატურების სხვაობას, ვენტილაციას და სათავსში მიმდინარე საწარმოო პროცესებს.

აეროდინამიკური ძალა და მომენტი - სიდიდეები, რომლებიც ახასიათებენ აირადი გარემოს ზემოქმედებას მასში მოძრავ სხეულზე (მაგ. თვითმფრინავზე). სხეულის ზედაპირზე მოქმედი ხახუნისა და წნევის ძალები დაყავთ ამ ძალების ტოლქმედზე, რომელსაც აეროდინამიკური ძალა ეწოდება, და მომენტის მქონე წყვილძალაზე, რომელსაც აეროდინამიკური მომენტი ეწოდება.

აეროდრომი (ფრანგ.) - საგანგებოდ მოწყობილი მოედანი თვითმფრინავებისა და მისთ. სადგომად და ასაფრენ - დასაფრენად. ა. ყველაზე სახასიათო ელემენტებია საფრენი ბილიკი, შუქსიგნალიზაციის მოწყობილობები, ანგარი და სამეთაურო-სადისპეტჩერო პუნქტი. გეოგრაფიული ადგილიდან გამომდინარე განასხვავებენ ჩვეულებრივ ანუ სახმელეთო აეროდრომს (ნახ. 1), ყინულის აეროდრომს (ყინულის სისქე დამოკიდებულია მისაღები თვითმფრინავების საერთო მასაზე) და საწყალოსნო ანუ ჰიდროაეროდრომს, რომელზეც აფრენა-დაფრენას ახორციელებენ ჰიდროთვითმფრინავები (თვითმფრინავი-ამფიბიები). ამოცანების ხასიათიდან გამომდინარე არსებობს ძირითადი, სათადარიგო, ცრუ, მოწინავე, შეხტომის, დამატებითი გაწყობისა და ოპერატიული აეროდრომები.

ნახ. 1

აეროდრომის საფარი - ხელოვნური საფარი აეროდრომის ასაფრენ-დასაფრენი ზოლების, დამხმარე (მოსაბრუნებელი) ბილიკების, თვითმფრინავების სადგომების, პერონებისა და ანგარებსწინა მოედნებისათვის, აეროდრომის შეუფერხებელი ექსპლუატაციის უზრუნველსაყოფად. მუშაობის პირობების მიხედვით არის ხისტი (წინასწარ დამატული მონოლითური რკ.ბ.-ის ან ასაწყობი რკ.ბ.-ის ფილებისაგან), რომელიც მუშაობს ღუნვაზე და დატვირთვას თვითმფრინავებისაგან ანაწილებს დიდ ფართობზე და რბილი (ასფალტბეტონის, ხრეშისა და ღორღის), რომელიც ძირითადად მუშაობს კუმშვაზე. საფარის ტიპი დამოკიდებულია აეროდრომის კლასზე და საანგარიშო დატვირთვების კატეგორიაზე.

აეროდრომის საფრენი ზოლი - აეროდრომის საფრენი მინდვრის ნაწილი, რომელშიც შედის ასაფრენ-დასაჯდომი ზოლი და მისი მოსაზღვრე შემკვრივებული გრუნტის უბნები, რომელთა დანიშნულებაცაა ასაფრენ-დასაჯდომ ზოლს აცდენილი საჰაერო ხომალდის დაზიანების რისკის შემცირება.

აეროდრომის საფრენი მინდორი - აეროდრომის ნაწილი, რომელზედაც განლაგებულია ერთი ან რამდენიმე ასაფრენ-დასაჯდომი ზოლი, თვითმფრინავის მოსაბრუნებელი გზები, ბაქანი და სპეციალური დანიშნულების მოედნები.

აეროვაგზალი - შენობის ან შენობების კომპლექსი მგზავრების მომსახურებისა და სატვირთო ოპერაციების შესასრულებლად აეროპორტებში.

აეროზოლი - დისპერსიული სისტემა, რომლის აირად გარემოში შეტივტივებულია მყარი სხეულის ნაწილაკები ან სითხის წვეთები (ნისლი, კვამლი, მტვერი და სხვ.).

აეროკარი - სპეციალიზებული მანომეტრული ჰაერის ჟონვის მძებნელი მოწყობილობა, რომლის საშუალებით ხდება შენობის შემომზღუდავი კონსტრუქციების ნატურული გამოცდა ჰაერშედწევადობის და შენობაში ჰაერცვლის ჯერადობის გასაზომად, აგრეთვე შენობის ცალკეული სექციებისა და სათავსების ჰერმეტიულობის ხარისხის დადგენა (ნახ. 1).

ნახ. 1

აეროლოგია (ბერძ.) - მეტეოროლოგიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს დედამიწის ატმოსფეროს ზედა ფენებში მიმდინარე ფიზიკურ მოვლენებსა და პროცესებს

აეროლოცია - საჰაერო ხაზების გარშემო მდებარე ნაგებობების აღწერილობა

აერომარხილი - საჰაერო ხრახნის წვეის ძალით თოვლზე ან ყინულზე მოძრავი მარხილი (ნახ. 1).

ნახ. 1

აერომეტრი - ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ ჰაერისა და სხვა აირების წონასა და სიმკვრივეს (ნახ. 1); ჰაერმზომი.

ნახ. 1

აერომექანიკა - ჰიდროაერომექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის აირადი გარემოს (ჰაერისა და აირადი სხეულების) წონასწორობასა და მოძრაობას და ამ გარემოს მექანიკურ ზემოქმედებას მასში მოთავსებულ მყარ სხეულზე. აერომექანიკა ავიაციის თეორიული საფუძველია. აერომექანიკა იყოფა აეროსტატიკად და აეროდინამიკად. აერომექანიკის განვითარება დაკავშირებულია არქიმედეს, სტევენის, გალილეის, პასკალის, ბერნულის, ჟუკოვსკის, ჩაპლიგინის და სხვ. სახელებთან.

აერონავტიკა - ჰაერზე მსუბუქი აპარატებით ფრენის თეორია და პრაქტიკა.

აეროპორტი - დაწესებულება, რომელიც ახორციელებს ადგილობრივ და საერთაშორისო საჰაერო გადაყვანა-გადაზიდვების მომსახურებას და უზრუნველყოფილია საბაჟო, სასაზღვრო და სანიტარიულ-საკარანტინო კონტროლით.

აეროსტატიკა - ჰიდროაერომექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის აირადი გარემოს (ატმოსფეროს) წონასწორობას. ფართოდ გამოიყენება აერონავტიკაში.

აეროტენკი (ბერძ.) - იგივეა, რაც აეროტანკი, აერატორი - ბეტონის ან რკ.ბ.-ის დერეფნისმაგვარი ნაგებობა, სადაც ჩამდინარე წყლების ბიოლოგიური გაწმენდა ხდება აქტიურ ლამთან ერთად აერაციის მეთოდით (ნახ. 1).

ნახ. 1

აეროტორია (ბერძ.) - საჰაერო სივრცე აეროდრომიდან 50 კმ-ის რადიუსში

აეროფილტრი - ნაგებობა ჩამდინარე წყლების ბიოლოგიური გაწმენდისათვის (ნახ. 1), რომელსაც ბიოფილტრისაგან განსხვავებით უფრო მაღალი (4 მ - მდე) მფილტრავი შრე აქვს. ჰაერის მიწოდება ხდება ვენტილატორებით.

ნახ. 1

ავალი (ფრანგ.) - სათამაშუო თავდებობა, რომელსაც კისრულობს მესამე პირი (ავალისტი) განსაკუთრებული საგარანტიო ბარათის გაცემით. ავალისტის ხელის მოწერა აუცილებელია თამაშის წინაპირზე ან დამატებით ფურცელზე - ალონჟზე. საგარეო-სავაჭრო გარიგებებში ავალისტის როლში გამოდის იმპორტიორის ბანკი.

ავანგარდიზმი (ინგლ.) - XX საუკუნის ხელოვნებისა და არქიტექტურის სხვადასხვა მიმდინარეობის სახელწოდება, რომლებსაც ახასიათებთ რეალისტურ ნორმებსა და ტრადიციებთან კავშირის გაწყვეტა; პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება ახალი ფორმებისა და გამოსახვის საშუალებების ძიებას (ნახ. 1: ავანგარდისტული სტილის შენობა); ავანგარდისტები ხელოვნებას განიხილავენ, როგორც განსაკუთრებულ, სოციალურ დატვირთვას მოკლებულ ესთეტიკურ სფეროს.

ნახ. 1

ავანზალი - დიდ შენობებში, სასახლეებში: მომცრო დარბაზი, ოთახი მთავარი დარბაზის წინ.

ავანსი (ფრანგ.) - თანხა, რომელსაც ერთი მხარე წინასწარ უხდის მეორეს შესასრულებელი სამუშაოსა თუ მომსახურებისათვის გადასახდელი საერთო თანხის ან გადასაცემი ქონების ანგარიშში.

ავანსირება - ავანსის გაცემა.

ავანსცენა - პროსცენიუმი; მაყურებელთათვის მუდმივად თვალებისაწვდენი სცენის ნაწილი ფარდასა და რამპას შორის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავანსცენის კედელი - კედელი, რომელიც ყოფს სცენას აუდიტორიის ან დასაჯდომად განკუთვნილი ფართობისაგან.

ავანტაჟი (ფრანგ.) - ხელსაყრელი მდგომარეობა, სარგებლობა.

ავანტიური (იტალ.) - საიუველირო-სანახელავო ოქროსფერი ან მოწითალო ფერის ქვა (წვრილმარცვლოვანი კვარცის სახესხვაობა) გაპრიალებული ბრჭყვიალა ზედაპირით. ა. ამზადებენ სამკაულებს (კაბოშონებს), ლარნაკებს, ზარდახშებს, მაგიდებს და სხვ.

ავარია - 1. ნაგებობის რაიმე ნაწილის (მაგ., საძირკველი, კედელი, კოჭი და სხვ.), რაიმე მანქანის, მექანიზმის (მაგ., მატარებლის, ავტომანქანის) დაზიანება, რაც სახიფათოა ადამიანის სიცოცხლისათვის (ნახ. 1, შენობის ავარია). სამრეწველო საწარმოში ავარიას, როგორც წესი, თან ახლავს აფეთქება, ხანძარი, ნგრევა, ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერებების გამოფრქვევა ან დაღვრა; 2. საწარმოო (ტექნოლოგიური) პროცესის გაუთვალისწინებელი მოულოდნელი გაჩერება ან ნორმალური მუშაობის დარღვევა. როგორც წესი, ა. ახლავს ტექნიკის და სხვა მატერიალურ ფასეულობათა დაზიანება ან განადგურება, აგრეთვე ტექნიკური სისტემების მომსახურე პერსონალის და ავარიის ადგილზე შემთხვევით აღმოჩენილ ადამიანთა ტრავმატიზმი. ა. არის სამიშ საწარმოო ობიექტზე გამოყენებული ნაგებობის ან ტექნიკური მოწყობილობის ნგრევა, არაკონტროლირებული აფეთქება ან სამიშ ნივთიერებათა გამოფრქვევა. ა. მიეკუთვნება ყველა მტყუნება, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანებისათვის და გარემოსთვის საფრთხესთან, აგრეთვე სერიოზულ ეკონომიკურ და მორალურ ზარალთან. ა. საწყისი მიზეზი შეიძლება გახდეს დაპროექტების, გაანგარიშების, დამზადების, მონტაჟის, ექსპლუატაციის და ტექნიკური მომსახურების დროს დაშვებული დიდი შეცდომა, აგრეთვე ამ შეცდომის თანხვედრა არახელსაყრელ გარემო პირობებთან, რომლებიც არაა დამოკიდებული ტექნიკურ პერსონალზე; 3. ტექნიკურ სისტემაში შემთხვევა, რომელიც არ იწვევს ადამიანების დაღუპვას და რომლის დროსაც ტექნიკური საშუალებების აღდგენა შეუძლებელია ან ეკონომიკურად მიზანშეწონილი არაა; 4. ნაგებობისა და ტექნიკური მოწყობილობის რღვევა, სამიშ ნივთიერებების ამოფრქვევა, რომლებსაც შეუძლია გამოიწვიოს ადამიანის მსხვერპლი ან მიაყენოს ზიანი მის ჯანმრთელობას, ქონებას ან გარემოს.

ნახ. 1

ავარია ადგილობრივი - ქიმიურად სამიშ ობიექტზე მომხდარი ავარია, რომელიც დაკავშირებულია ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების დიდი ტევადობის ან მთელი საწყობის ნგრევასთან. ქიმიური სამიშრობა გრძელდება 6 საათის განმავლობაში. შედეგები შემოიფარგლება ქალაქის, რაიონის, რეგიონის საზღვრებით. ღრუბელი აღწევს დასახლებულ პუნქტებამდე. უახლოესი საცხოვრებელი რაიონებიდან აუცილებელია მოსახლეობის სასწრაფო ევაკუაციის, აგრეთვე მათ დასაცავად სხვა ღონისძიებების გატარება.

ავარია გლობალური - ავარია, რომელსაც თან ახლავს ქიმიურად საშიში მსხვილი ობიექტის ან რამდენიმე ობიექტის ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების ყველა საცავის წგრევა. ასეთი ავარია შესაძლებელია დიდი დივერსიის შემთხვევაში, სტიქიური უბედურების ან საომარი მოქმედებების დროს გამანადგურებელი საშუალებების მოქმედების შედეგად. შედეგები შეიძლება მოიცავდეს რამდენიმე სახელმწიფოს საზღვრებს.

ავარია დიდი - ისეთი ჩამოქცევა, რომელიც მოიცავს შენობის მნიშვნელოვან ნაწილს ან მის ცალკეულ უბნებს და სექციებს, რის შედეგადაც ჩერდება მუშაობა არა მარტო ამ უბანზე, არამედ მეზობელ უბნებზე და ობიექტებზე.

ავარია ლოკალური (კერძო) - ქიმიურად საშიშ ობიექტზე მომხდარი ავარია, რომელიც დაკავშირებულია ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების უმნიშვნელო გაჟონვასთან.

ავარია მაგისტრალურ მილსადენზე - ავარია მილსადენის ტრასაზე, დაკავშირებული წყლის, საშიში ქიმიური ან ფეთქებადსაშიში ნივთიერებების გაფრქვევასა და დაღვრასთან, რომელიც იწვევს ტექნოგენურ საგანგებო სიტუაციას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავარია მეტროპოლიტენში - მეტროპოლიტენის სადგურებზე, გვირაბებში, ვაგონებში საგანგებო სიტუაცია შეიძლება გამოიწვიოს მატარებლების შეჯახებამ, რელსებიდან გადასვლამ, ხანძარმა, აფეთქებამ, ესკალატორის მზიდი კონსტრუქციის დაზიანებამ, ვაგონებში და სადგურზე ფეთქებადსაშიში, თვითაღებადი ან ტოქსიკური ნივთიერებების მოხვედრამ, აგრეთვე პლატფორმიდან მგზავრების ჩავარდნამ რელსებზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავარია მილსადენებზე - ავარია, რომელსაც იწვევს ექსპლუატაციის პერიოდში მათ მდგომარეობაზე არადროული და უხარისხო კონტროლი.

ავარია მცირე (ადგილობრივი) - როდესაც არ ზიანდება მეზობელი უბნები და სექციები და ადგილი არა აქვს დიდ მატერიალურ დანახარჯებს.

ავარია ობიექტის - ქიმიურად საშიშ ობიექტზე მომხდარი ავარია, რომელიც დაკავშირებულია ტექნოლოგიური დანადგარებიდან ან მილსადენებიდან ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების გაჟონვასთან, რომლის შედეგები შემოიფარგლება საწარმოს ან ობიექტის საზღვრებით.

ავარია რადიაციული - ავარია რადიაციულად საშიშ ობიექტზე, რომელიც იწვევს პროექტით გათვალისწინებულ

საზღვრებს გარეთ რადიოაქტიური ნივთიერების ან მაიონიზირებელი გამოსხივების გავრცელებას ისეთი რაოდენობით, რომელიც აღემატება ზღვრულ დასაშვებ სიდიდეს.

ავარია რეგიონული - ქიმიურად საშიშ ობიექტზე მომხდარი ავარია, რომელსაც თან ახლავს მნიშვნელოვანი რაოდენობით ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების გამობოლქვა (ზოგჯერ მრავალჯერადად), რომლის ლოკალიზება 6 სთ და უფრო მეტი დროის განმავლობაში ვერ ხერხდება. შედეგები შემოიფარგლება რამდენიმე რეგიონით, სახელმწიფოთი. ქიმიური საშიშროება ბევრ დასახლებულ პუნქტზე ვრცელდება.

ავარია რკინიგზის ტრანსპორტზე - სარკინიგზო ტრანსპორტი წარმოადგენს ეკონომიკის დარგს, რომელიც ხასიათდება ავარიული სიტუაციების წარმოქმნის ამაღლებული რისკით. რკინიგზის ტრანსპორტი უზრუნველყოფს ქვეყანაში 47%-მდე სამგზავრო გადაყვანას და 50%-მდე ტვირთის გადაზიდვას. ამ ტვირთებს შორის დიდი რაოდენობითაა საშიში ტვირთი. ამიტომ ა.რ.ტ. არც თუ იშვიათი მოვლენაა, რომელსაც თან ახლავს დიდი მატერიალური ზარალი და ადამიანთა მსხვერპლი.

ავარია საავტომობილო ტრანსპორტზე - თანამედროვეობის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემა, რასაც განაპირობებს ცუდი საავტომობილო გზები, მოძველებული ავტოპარკი, მძღოლების დაუდევრობა, საგზაო მოძრაობის წესების უგულვებელყოფა, კონტროლის სისტემის დაბალი დონე და სხვ. მსხვილ საავტომობილო კატასტროფად ითვლება ისეთი ავტოკატასტროფა, რომლის შედეგად იღუპება 4 და მეტი ადამიანი.

ავარია სატრანსპორტო - სატრანსპორტო საშუალების ავარია, რომელსაც მოჰყვება ადამიანთა დაღუპვა, სხეულის მძიმე დაზიანებები, სატრანსპორტო საშუალებათა განადგურება და დაზიანება ან ბუნებრივი გარემოს დაზინძურება.

ავარია საწარმოო - ავარია სამრეწველო ობიექტზე, ტექნიკურ სისტემაში ან სამრეწველო დანადგარზე.

ავარია უმნიშვნელო - რომელიც შეიძლება მოხდეს შენობის ცალკეულ უბანზე, როგორც მშენებლობის, ასევე ექსპლუატაციის პროცესში. ასეთი ავარიის ლიკვიდაცია დაკავშირებული არ არის დიდ მატერიალურ დანახარჯებთან, მაგრამ მანაც შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანების მსხვერპლი და ყურადღების მიუქცევლობის შემთხვევაში, შეიძლება მიზეზი გახდეს დიდი ავარიისა. ა.უ. შეიძლება მიეკუთვნოს: ფასადის შეღესვის აშრევა, მოპირკეთების დაზიანება, საკედლე პანელების ან გადახურვის ფილების ადგილობრივი დაზიანება, სახურავის ბურულის მექანიკური დაზიანება, შენაღარების ამოვსება ნაგვითა და ჭუჭყით, წყალშემკრებების დაზიანებანი და სხვ.

ავარია ქიმიური - ავარია ქიმიურად საშიშ ობიექტზე, რომელსაც თან ახლავს ქიმიურად საშიში ნივთიერებების დაქცევა ან გამობოლქვა, და რომელსაც შეუძლია გამოიწვიოს ადამიანების, სურსათის, საკვები ნედლეულის, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებისა და მცენარეების განადგურება ან ქიმიურად დასნებოვნება, აგრეთვე გარემოს ქიმიური მოწამვლა

ავარიის კერა - ტერიტორია, რომელიც მოიცავს თვით ავარიის ადგილს და მის მიმდებარე ფართობს, რომელზეც იღვრება (განიზნევა) ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერება

ავარიის რაიონი - ტერიტორია, რომლის ფარგლებშიც ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების ღრუბელს ყველაზე მაღალი დამაზიანებელი შესაძლებლობა გააჩნია. აღნიშნული რაიონის რადიუსის სიდიდე დამოკიდებულია ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების ტიპზე, შენახვის პირობებზე, გარემოს ტემპერატურაზე და ავარიის სახეზე.

ავარიული აფეთქება - აფეთქება, რომლის მიზეზია წარმოების ტექნოლოგიის დარღვევის, მომსახურე პერსონალის ან დაპროექტების სტადიაზე დაშვებული შეცდომა.

ავარიული მდგომარეობა - ელემენტის ტექნიკური მდგომარეობის კატეგორია, რომელიც ხასიათდება დაზიანებებითა და დეფორმაციებით. ამ დროს ამოწურულია მზიდუნარიანობა და მოსალოდნელია ელემენტის რღვევა.

ავენიდა (ესპ.) - ესპანეთის, პორტუგალიისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნების ქალაქებში: ხეივანი; პროსპექტი, ავენიუ.

ავენიუ - საფრანგეთის, ინგლისის, აშშ-ისა და ზოგი სხვა ქვეყნის ქალაქებში: ფართო ქუჩა, რომლის გაყოლებაზე, ჩვეულებრივ, ხეებია დარგული. მეხუთე ავენიუ (Fifth Avenue) მთავარი გამჭოლი გზატკეცილია მანჰეტენის ცენტრში, ნიუ-იორკში (ნახ. 1, მე-5 ავენიუ. ქ. ნიუ იორკი, აშშ). გადის მიდთაუნის შუაგულში ცენტრალური პარკის აღმოსავლეთ

ზღვარის გასწვრივ და ძვირადღირებული პარკის ხედის უძრავი ქონებითა და მრავალი ისტორიული შენობის გამო მდიდარი ნიუ-იორკის სიმბოლოდ ითვლება. ეს ერთ-ერთი ყველაზე დიდი და ექსტრავაგანტული სავაჭრო ქუჩაა მსოფლიოში ლონდონის ოქსფორდის ქუჩისა და პარიზის შამს-ელიზეს პარალელურად. ეს ასევე ერთ-ერთი ყველაზე ძვირადღირებული ქუჩაა მსოფლიოში, უტოლდება რა ლონდონისა და ტოკიოს ცენტრალური უბნების არენდის ფასებს. ელისეის მინდვრები (les Champs-Élysées) ეს არის პროსპექტი, შექმნილი XVII საუკუნეში, როგორც პარკი-ბაღი, რომელიც გადაჭიმულია ტრიუმფალური თაღიდან თანხმობის მოედნამდე (ნახ. 2, ელისეის მინდვრები, შამს ელიზე, ქ. პარიზი, საფრანგეთი). ერთ-ერთი მთავარი ღირშესანიშნაობა და ამავდროულად სავაჭრო ავენიუ, დამსახურებულად იწოდება მსოფლიოს ყველაზე ლამაზ პროსპექტად. დასახელება წარმოდგება ბერძნულიდან „ელიზიუმ“, ეს კუნძულის სახელია, სადაც ბერძნული მითოლოგიის თანახმად ცხოვრობენ გმირები, რომელთაც უკვდავება დაიმსახურეს.

ნახ. 1

ნახ. 2

ავენტინუსი - ერთ-ერთი 7 ბორცვთაგანი, რომელზედაც აღმოცენდა ქალაქი რომი.

ავერსი (ფრანგ.) - მონეტის, მედლის წინა მხარე.

ავეჯი - ნაკეთობები საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობების, ბაღებისა და პარკების, ტრანსპორტის და ადამიანის მოქმედების სხვა ზონების გასაწყობად. ისინი ძირითადად დასასვენებლად, დასაძინებლად, სამუშაოდ, საგნების შესანახად და სხვ. გამოიყენება. ისტორიულად ა. დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების ობიექტია, რომელიც მჭიდროდ არის დავაჟირებული სამშენებლო საქმესთან და არქიტექტურასთან. ა. არსებობს: ანტიკვარული, ასაწყობ-დასაშლელი, ახალგაზრდული, ბამბუკის, გალაქული, გაპრიალებული, გრეხილი, დაუშლელი, დაწული, ლითონის, მასიური, მასობრივი, მაღალი კლასის, მაღალმხატვრული, მოზაიკური, დაფანერებული, პლასტმასის, რბილი, სააგარაკო, საავადმყოფოს, საბავშვო, სათამაშო, სათეატრო, საკეცი, სამედიცინო, სასკოლო, სასპორტო, სასტუმრო, სექციური, ტრანსფორმირებადი, უნივერსალური, ჩაშენებული და სხვ. ცნობილია ა. სახეობები ისტორიული პერიოდების და სტილის მიხედვით: ადამის, ადრინდელი რენესანსის, ბაროკოს, ბერძნული, ბიზანტიური, გოთიკური, ეგვიპტის, ვენური, იაპონური, ინდური, ლუი-ფილიპეს, მაღალი რენესანსის, მოდერნის, ნაპოლეონ III-ის, რომაული, როკოკოს, ტიუდორთა, ფლამანდური, ფრანგული კლასიციზმის, ქართული, შერატონის, ჩინური, ჰოლანდიური და სხვ. სტილის.

ავზაკი - პატარა ზომის ჭურჭელი სითხისათვის.

ავზი - განსაზღვრული მოცულობის, დანიშნულების და სხვადასხვა ფორმის ჭურჭელი

ავიაბაზა - მიწის (წყლის) ნაკვეთი, რომელზეც განლაგებულია სამხედრო ავიაციის საჰაერო ხომალდები (სტრატეგიული, ტაქტიკური და სატრანსპორტო ავიაციის თვითმფრინავები, შვეულმფრენები), აგრეთვე საწყობები და სარემონტო სახელოსნოები, რომლებშიც მოთავსებულია საომარი მოქმედებებისათვის საჭირო მატერიალური და ტექნიკური საშუალებები. ა. ძირითადი მახასიათებლებია: ასაფრენ-დასაჯდომი ზოლების რაოდენობა და მათი სიგრცითი ორიენტაცია (აფრენისა და დაჯდომის მაგნიტური კურსი); თითოეული ასაფრენ-დასაჯდომი ზოლის სიგრძე, სიგანე და მზიდუნარიანობა (სიმტკიცე); ავიაბაზაზე დისლოცირებული საჰაერო ხომალდების რაოდენობა, ტიპი და დანიშნულება; სხვადასხვა პარამეტრები, რომლებიც ახასიათებენ საჰაერო მოძრაობის მართვის სისტემის მდგომარეობას, საჰაერო ხომალდების და ეკიპაჟების საბრძოლო მზადყოფნას, აეროდრომის ტექნიკური უზრუნველყოფის შესაძლებლობას და სხვ. მსოფლიოში ცნობილი ავიობაზებია: „ედვარდის“, „დევის მონტენ“, „ანდერსენი“ (აშშ); „კიპელოვო“, „ენგელსი“, „შაგოლ“ (რუსეთი); „იოვილტონ“, „კალდროუზ“, „კოტესმორ“ (დიდი ბრიტანეთი); „იოკოტა“ (იაპონია); „კანტ“, „მანას“ (ყირგიზეთი); „ემარი-დელფი“ (ესტონეთი); „ავორ“ (საფრანგეთი); „ინდჟირილიკ“ (თურქეთი) „პირლოუ“ (გერმანია); „რამონ“ (ისრაელი); „ტასარ“ (უნგრეთი) (ნახ. 1), „ერებუნი“ (სომხეთი); „ჟეტიგენ“ (ყაზახეთი) და სხვ.

ნახ. 1

ავიალი (საავიაციო ალუმინი) - შენადნობი ალუმინის საფუძველზე, რომლის შემადგენლობაში ალუმინის გარდა შედის: მაგნიუმი 0,45...0,9%, სილიციუმი 0,5...1,2%, სპილენძი 0,2...0,6%, მარგანეცი ან ქრომი 0,15...0,35%. ა. აქვს მაღალი პლასტიკურობა და კოროზიამდეგობა. სიმტკიცის ასამაღლებლად აწარმოებენ მის გამოწრობას და ხელოვნურ დაძველებას. გამოიყენება რთული ფორმის ნაჭედი და დაშტამპული დეტალების დასამზადებლად (შვეულმფრენის ხრახნული ფრთა, სამშენებლო კონსტრუქციების ელემენტები და სხვ.).

ავია... - რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი; ნიშნავს: საავიაციოს, საჰაეროს. მაგ., ავიაბაზა, ავიაფოსტა.

ავიზო (იტალ., შეტყობინება) - 1. უწყება, რომლითაც ატყობინებენ მიმღებს მისთვის ფულის, თამასუქის ან საქონლის გაგზავნას; 2. უცხოეთის ზოგიერთ სამხედრო ფლოტში სწრაფმავალი პატარა მზვერავი გემი.

ავისტა (იტალ.) - წარწერა თამასუქზე ან ფულადი ანგარიშსწორების სხვა დოკუმენტზე, რომელიც ადასტურებს ამ დოკუმენტის განაღდებას წარდგენისთანავე ან წარდგენიდან განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ.

ავლაზრის ვერტიკალური ბაღი - ცოცხალი კედელი თბილისში ავლაზრის მეტროს სადგურის ფასადზე (ავტორი ფრანგი ბოტანიკოსი და ლანდშაფტის არქიტექტორის პატრიკ ბლანი). ვერტიკალური ბაღის გასაშენებლად სულ 104 დასახელების 4 400 პირი მოყვავილე და მარადმწვანე მცენარე გამოიყენეს (ნახ. 1). პროექტის ტექნოლოგიით ყველა ეს მცენარე შენობის კედელზე საგანგებოდ მოწყობილ თექაშია განთავსებული. თექის ქვეშ არსებული მიწის ხელოვნური მორწყვის სისტემა მცენარეებისთვის სასუქისა და წყლის მიწოდებას ავტომატურ რეჟიმში უზრუნველყოფს. ნარგავები ყველა სეზონზე სხვადასხვა პერიოდულობით ხარობს. ა.ვ.ბ. მსოფლიოს 14 ულამაზეს ვერტიკალურ ბაღს შორის მოხვდა პარიზის, ლონდონის, სიდნეის, მადრიდის, სინგაპურის, ტაივანის, ბორდოს, ჰონკონგისა და სხვა ბაღებთან ერთად.

ნახ. 1

ავოგადროს რიცხვი - მოლეკულების რიცხვი ნივთიერების ერთ გრამ-მოლეკულაში.

ავტარკია (ბერძ.) - ქვეყნის სამეურნეო გამოცალკავების პოლიტიკა, რომელიც ქმნის კარჩაკეტილ, თვითუზრუნველყოფად ეკონომიკას.

ავტო (ბერძ.) - 1. შემოკლ. იგივეა, რაც ავტომობილი; 2. რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი რაც ნიშნავს: თვით, თავისი; მაგ., ავტობიოგრაფია, ავტონომია, ავტომატი, ავტომობილი, ავტოტრანსპორტი, ავტომანქანა, ავტოკოლონა, ავტოსტრადა, ავტოკალამი, ავტოპილოტი.

ავტოამწე - იგივე საავტომობილო ამწე, რომელიც გამოიყენება საცალო ტვირთების დატვირთვა-განტვირთვის სამუშაოებზე, აგრეთვე კონსტრუქციებისა და სხვადასხვა ტექნიკური მოწყობილობების მონტაჟის დროს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავტობაზა - საავტომობილო ბაზა, ავტომობილების დასაყენებელი ადგილი.

ავტობეტონშიდი - სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც გამოიყენება რამდენიმე კილომეტრის მანძილზე ბეტონის ნარევის გადასატანად (ნახ. 1). ნარევი თავსდება ძარაში, რომელიც იხურება გამოსაწევი სახურავით, ხოლო ნარევი გადმოიტვირთება ძარის დახრით, რისთვისაც ა. აღჭურვილია ჰიდროცილინდრების სისტემით.

ნახ. 1

ავტობეტონსარევი - ავტომანქანაზე (ნახევრადმისაბმელზე) დამონტაჟებული მბრუნავი გრავიტაციული შემრევი წყლის ავზითა და ტუმბოთი, რომელიც გამოიყენება ბეტონის ქარხნიდან (კვანძიდან) ობიექტებზე ბეტონის ნარევის ტრანსპორტირებისათვის კომპონენტების შერევით გზაში. თანამედროვე ა. მოცულობა შეადგენს 8...10 მ³-ს.

ავტობლოკირება - მატარებელთა მიმოსვლის მომწესრიგებელი სისტემა გადასარბენებზე, რომელიც უზრუნველყოფს უსაფრთხო თანმიმდევრულ მოძრაობას ავტომატური შუქნიშნებით. ა. არის 2-ნიშნიანი (მეტროპოლიტენებში) და 3-ნიშნიანი (რკინიგზაზე). 2-ნიშნიანი ა. შუქნიშანი ავტომატურად იძლევა ორი ფერის სიგნალს: მწვანეს - „უბანი თავისუფალია“ და წითელს - „უბანი დაკავებულია“. 3-ნიშნიანი ა. დროს სადგურებს შორის გადასარბენებს ავტომატური შუქნიშნებით ყოფენ 1-3 კმ-იან ბლოკ-უბნებად. როცა შუქნიშანი მწვანე ფერს აჩვენებს, თავისუფალია ორი ბლოკ-უბანი მაინც; ყვითელი სიგნალი იტყობინება: თავისუფალია ერთი ბლოკ-უბანი; წითელი სიგნალი კი მიუთითებს, რომ წინამდებარე ბლოკ-უბანი დაკავებულია. ცუდი ხილვადობის ან მემანქანის უყურადღებობის შემთხვევაში ა. არ გამორიცხავს დაკავებულ ბლოკ-უბანზე მატარებლის შესვლის შესაძლებლობას. ამიტომ ლოკომოტივზე დამატებით აყენებენ ავტოსდექს. ამგვარი კომბინირებული სისტემა უზრუნველყოფს მოძრაობის უსაფრთხოებას.

ავტობლოკირების ბლოკ-უბანი - ორ შუქნიშნის (გასასვლელი, შესასვლელი, გასასვლელი) შორის არსებული ლიანდაგის უბანი.

ავტოგამწე - თვლებიანი მანქანა მისაბმელების, გრძელი ტვირთების ერთ- და ორღერძიანი მისაბმელების და სხვა მოწყობილობის ბუქსირებისათვის (ნახ. 1). აქვს გადიდებული სიმძლავრე და ტრანსმისიის გადაცემათა რიცხვი

(ფარდობა), დამოკლებული ბაზა.

ნახ. 1

ავტოგასამართი კომპლექსი - ტექნოლოგიური სისტემის, შენობებისა და ნაგებობების მრავალფუნქციური კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს ავტოსატრანსპორტო საშუალებებისათვის განკუთვნილი ორი ან სამი სახეობის საწვავის - ბენზინის, დიზელის საწვავის, ძრავას ზეთის (შემდგომ - ნავთობპროდუქტები), გათხევადებული ნახშირწყალბადიანი აირის და შეკუმშული ბუნებრივი აირის მიღებას, შენახვასა და გაცემას, აგრეთვე სატრანსპორტო საშუალებების, მძღოლებისა და მგზავრების მომსახურებას.

ავტოგასამართი სადგური - ობიექტი, რომელიც უზრუნველყოფს ავტოსატრანსპორტო საშუალებებისათვის განკუთვნილი ნავთობპროდუქტების მიღებას, შენახვასა და გაცემას, აგრეთვე, ავტოსატრანსპორტო საშუალებების, მძღოლებისა და მგზავრების მომსახურებას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავტოგენური შედუღება - ლითონთა ჭრა-შედუღება ძალზედ მაღალი ტემპერატურით.

ავტოგრიდერი - თვითმავალი მიწისმთხრელი მანქანა (ნახ. 1), რომელიც გამოიყენება საგზაო, სამრეწველო და საბინაო მშენებლობაში, კომუნალურ და სოფლის მეურნეობაში შემდეგი სამუშაოების შესასრულებლად: გზის ვაკისის საფარველის მოწყობა; ნაყარის აგება; ტერიტორიის მოშანდაკება; მიწის კალაპოტის მოწყობა; გზის ვაკისზე გრუნტის შერევა დანამატებთან და მჭიდა მასალებთან; გზების რემონტი და შენახვა; ასფალტის საფარველის, რიყისქვის და მძიმე გრუნტის მოჭრა და გაფხვიერება; გზების გაწმენდა თოვლის, აგრეთვე მეწყერის, ღვარცოფის ნარჩენებისაგან. ა. მუშაობა შეუძლია I-III კატეგორიის გრუნტებთან ნორმალური კლიმატის პირობებში (+40°C-დან -40°C ტემპერატურამდე).

ნახ. 1

ავტოგუდრონატორი - სატრანსპორტო საშუალება ცხელი და ცივი ორგანული შემკვრელი მასალების (მირითადად გუდრონისა და ბიტუმის) გადასატანად და გასანაწილებლად საავტომობილო გზების, აეროდრომებისა და ხიდების მშენებლობისა და სარემონტო სამუშაოებისათვის, აგრეთვე შენობის ბურულის, სამირკვლების, წყალსატარი მილების და სხვ. ჰიდრისაიზოლაციო მასალების ტრანსპორტირებისათვის (ნახ. 1). მონტაჟდება სატვირთო ავტომობილების, მისაბმელების ან ნახევრად მისაბმელების შასიზე. გადასატანი მასალის ცხელ მდგომარეობაში შესანარჩუნებლად ა. დამონტაჟებულია არაპირდაპირი გაცხელების სისტემა, რომელიც ცისტერნაში საჭირო ტემპერატურას უზრუნველყოფს.

ნახ. 1

ავტოდამტვირთავი - თვითმავალი პნევმატურსავალთვლიანი დამტვირთავი მანქანა საკუთარ შასიზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავტოდრომი (ფრანგ.) - ს ა ა ვ ტ ო მ ბ ი ლ ო პ ო ლ ი გ ო ნ ი, - გზებისა და ნაგებობების კომპლექსი ავტომობილების გამოცდისათვის. ა. გამოიყენება აგრეთვე ავტოსპორტისა და მანქანის მართვის ოსტატობის შესასწავლად (ნახ. 1). ა. ეწყობა შემდეგი ტიპის გზები: რგოლური ჩქაროსნული, უთანაბრო მკვრივი საფარველით, გრუნტის, „დინამომეტრული“, ურთიერთგადამკვეთი წინაღობებით (აღმართი, დაღმართი, ფონი, ტალახიანი და მტერიანი უბნები). ავტომობილების გამოსადეგი გზების სახეობებია: უთანაბრო ქვაფენილი („ბელგიური ფენილი“); მოკლე ტალღები („სარეცხი დაფა“); სინუსოიდალური ტალღები; გზა შვერილებით; რიყის ქვის საფარველით.

ნახ. 1

ავტოთვითმცლელი - სატრანსპორტო საშუალება საყირო მართით ან ქვევით გასაღები ფსკერით. გამოიყენება გრუნტის, ქანის, მადანის, ქვიშის, ღორღის, ხრეშის ან სხვა მასალის გადასატანად. არსებობს სხვადასხვა სახის: სამშენებლო (ნახ. 1), სასოფლო-სამეურნეო და კარიერის.

ნახ. 1

ავტოკარი (ინგლ.) - შიგაწვის ძრავით აღჭურვილი პატარა თვითმობრავი ურიკა; პატარა ავტომობილი, რომლითაც ხდება მცირე წონის ტვირთების აწევა და მოკლე მანძილზე გადატანა.

ავტოკლავი (ლათ.) - ჰერმეტიკულად დახურული ლითონის ჭურჭელი, რომელშიც ატარებენ სხვადასხვა პროცესებს ორთქლის, მაღალი ტემპერატურისა და წნევის ქვეშ. გამოიყენება სილიკობეტონის, სილიკატური აგურის, პლასტმასების, დუღაბის და სხვათა მისაღებად დაჩქარებული მეთოდით. ა. არსებობს: მზრუნავი, მოქანავე, ჰორიზონტალური (ნახ. 1), შვეული და კოლონური. სამშენებლო საქმის გარდა გამოიყენება ჰიდრომეტალურგიაში, მედიცინაში. ქიმიაში ქიმიურ რეაქტორსაც ეძახიან, ხოლო მედიცინაში - სტერილიზატორს ან საშრობ კამერას. გამოგონებული იქნა 1879 წელს ჩარლზ ჩემბერლენის მიერ.

ნახ. 1

ავტოკოლიმატორი - ზუსტი კუთხური გაზომვისათვის განკუთვნილი ოპტიკურ-მექანიკური ხელსაწყო.

ავტოკრატია (ბერძ.) - ქვეყნის მართვის ისეთი სისტემა, როცა მთელი უმაღლესი ძალაუფლება ერთი პირის ხელშია მოქცეული.

ავტომატი - 1. აპარატი, რომელიც ამოქმედების შემდეგ რაიმე სამუშაოს ასრულებს თავისით, ადამიანის ჩაურევლად, შიდა მექანიზმის საშუალებით; 2. ერთგვარი ცეცხლსასროლი იარაღი, რომელიც ჩახმახის ერთი გამოკვრის შემდეგ ავტომატურად განაგრძობს სროლას.

ავტომატიზაცია - საწარმოო პროცესის სრულყოფა.

ავტომატიკა - 1. ავტომატურად მოქმედი სხვადასხვა მექანიკური, ელექტრონული, პნევმატური და ჰიდრავლიკური მოწყობილობათა საერთო დასახელება, რომლებიც გამოიყენება დისკრეტული, უწყვეტი და ჰიბრიდული ტექნოლოგიური პროცესების ავტომატიზაციისათვის; 2. ტექნიკის დარგი, რომელიც გამოიმუშავებს წარმოების ავტომატიზაციის მეთოდებს.

ავტომატური ბლოკირება - ავტომატური დაცვის განსაკუთრებული სახე, რომელიც გამოიყენება მანქანა-მექანიზმების უნებურად ჩართვა-გამორთვის თავიდან ასაცილებლად, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს ავარია, ხანძარი ან აფეთქება

ავტომატური დაცვის ხელსაწყოები - ხელსაწყოები, რომლებიც არა მარტო იძლევიან სიგნალს მუშა პროცესის ნორმალური მსვლელობიდან გადახრასთან დაკავშირებული საშიშროების შესახებ, არამედ ამა თუ იმ პარამეტრის

ზღვრული მნიშვნელობის დროს ნაწილობრივ ან მთლიანად აჩერებენ პროცესს, წყვეტენ ნედლეულის ან თბომატარებლის მიწოდებას, ახდენენ პროდუქტის გამოშვებას სისტემიდან ან უზრუნველყოფენ ხანძრის, აფეთქების ან ავარიის განვითარების საშიშროების ლიკვიდაციის სხვა ღონისძიებებს.

ავტომატური მართვა - უზრუნველყოფს აპარატებისა და აგრეგატების ჩართვას, მათ გაჩერებას, დამუხრუჭებას, რევერსირებასა და ოპერაციების წინასწარ დაგეგმილ თანმიმდევრობის მკაცრად დაცვას. ამ შემთხვევაში ადამიანის როლი მხოლოდ საწყისი (გამშვები) იმპულსის გაგზავნაში მდგომარეობს. ა.მ. ყველაზე ხშირად დისტანციურად ხორციელდება და უზრუნველყოფს დანადგარის შეთანხმებულ და საიმედო მუშაობას, უსაფრთხოების საჭირო პირობებს, გამორიცხავს ხანძრის საშიშროებასაც. ავტომატური რეგულირების ხელსაწყოები უზრუნველყოფენ ადამიანის მონაწილეობის გარეშე ტექნოლოგიური პროცესების მოცემული პარამეტრების შენარჩუნებას, გამორიცხავენ ამ პარამეტრების წინასწარ დადგენილი უსაფრთხო მნიშვნელობიდან ამა თუ იმ მხარეს გადახრას და ამით გამორიცხავენ ხანძრებისა და აფეთქებების ალბათობას.

ავტომატური მართვის სისტემა - ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდების, ტექნიკური საშუალებების, კავშირებისა და ინფორმაციების ასახვისა და სხვათა მოწყობილობების და ორგანიზაციული კომპლექსების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს რთული ობიექტებისა და პროცესების მართვას.

ავტომატური მკვებავი - ტრანსპორტიორი, რომლის მეშვეობით ფხვნილისებრი, ნაყარი და გრანულირებული საშენი მასალები ან კვების პროდუქტები მიეწოდება დოზატორებს, ბუნკერებს, მაგროვებლებსა და სხვა ტევადობებს (ნახ. 1). მკვებავის ყველა დეტალი დამზადებულია მაღალი სიმტკიცის უჟანგავი ფოლადისაგან. ა.მ. მუშაობას ასრულებს მხოლოდ ერთი ოპერატორი.

ნახ. 1

ავტომატური სარქველი - მოწყობილობა, რომელიც ავტომატურად აღებს, კეტავს ან ცვლის სიგნალის სიხშირეს მართვის (დაცვის) სქემის შესაბამისად.

ავტომატური საშხეფებელი სისტემა - ხანძარსაწინააღმდეგო საშხეფებელი სისტემა წარმოადგენს მიწისქვეშა და მიწისზედა მილსადენების ერთიან სისტემას დაპროექტებულს ხანძარსაწინააღმდეგო საინჟინრო სტანდარტების შესაბამისად. სისტემაში შედის სათანადო წყალმომარაგება. სისტემის მიწის ზემოთ მდებარე ნაწილი წარმოადგენს სათანადო მოცულობის ან ჰიდრავლიკურად დაპროექტებულ მილსადენთა ქსელს, რომელიც დამონტაჟებულია ნაგებობაში ან ფართობზე და მასზე მიერთებულია ავტომატური საშხეფებლები. სისტემა, ჩვეულებრივ, აქტიურდება ცეცხლის სიმხურვალეზე და ხანძრის ზონაში უშვებს წყალს.

ავტომატური სიგნალიზაცია - დანადგარი ან სისტემა, რომელიც ასრულებს საავარიო სიგნალიზაციის გამაქტიურებლის ფუნქციას ადამიანის ჩაურევლად და აქტიურდება წინასწარგანსაზღვრული ტემპერატურის მომატების, ზრდის ტემპის ან წვის პროდუქტების მატების შედეგად.

ავტომატური შესყიდვა - შესყიდვის ტიპი, წინასწარი გამოკვლევის, შედარების ან მოფიქრების გარეშე.

ავტომატური ცეცხლჩამქრობი სისტემა - მანქანა-დანადგარების სათანადო სისტემა, რომელიც ავტომატურად აფიქსირებს ცეცხლს და ხანძრის ზონაში უშვებს ცეცხლსაქრობ ნივთიერებას.

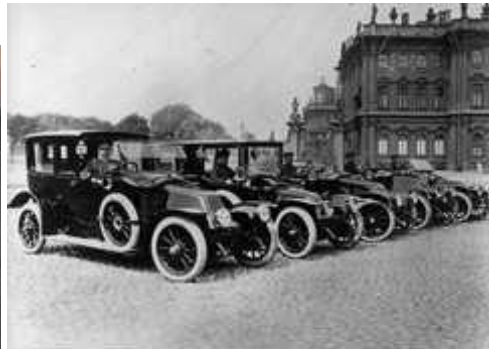
ავტომატური წყალმკვები - წყალმკვები, რომელიც ავტომატურად უზრუნველყოფს საჭირო წნევას მილსადენში მართვის კვანძის გამართულად მუშაობისათვის.

ავტომატური ხაზი - ავტომატური საკომუნიკაციო საშუალებებით შეერთებული მანქანა-ავტომატების ერთობლიობა, რომელთა დანიშნულებაა განსაზღვრული ტექნოლოგიური ოპერაციის შესრულება.

ავტომობილი (ლათ.) - ადამიანთა გადასაყვანი (მსუბუქი) ან ტვირთის გადასატანი (სატვირთო) მანქანა, რომელიც შიგაწვის ძრავით მოძრაობს ურელსო გზებზე. ავტომობილი - ძრავიანი თვითმავალი ეტლი, რომელსაც აქვს ორზე მეტი თვალი (თვალებთან ერთად შეიძლება ჰქონდეს მუხლუხოები ან თხილამურები), გადაჰყავს მგზავრები და გადააქვს ტვირთი. პირველი თვითმავალი ეტლის იდეა ეკუთვნის ლეონარდო და ვინჩის. 1515 წელს მან მთავრობას წარუდგინა სამხედრო მიზნებისათვის განკუთვნილი თვითმავალის პროექტი, რომლის მიხედვითაც თვლები უნდა აემოძრავებინა წინასწარ შეკუმშულ ზამბარას. 1689 წელს ი. ნიუტონმა დაამუშვა ორთქლის ქვაბიდან წნევით გამოძრავიანი ორთქლის ჭავლის რეაქტიული პრინციპით მოქმედი თვითმავალი ეტლის პროექტი. ეს პროექტი თავის დროზე არ განხორციელებულა (მათში წამოყენებული პრინციპები გამოყენებულია ჩვენი დროის ბევრ სატრანსპორტო მანქანაში). 1885 წელს ააგეს პირველი ავტომობილი შიგაწვის ძრავით (გ. დაიმლერი და ა. ბენცი). შიგაწვის ძრავის შექმნამ გადატრიალება მოახდინა ტრანსპორტის, სამხედრო ტექნიკისა და სოფლის მეურნეობის მექანიზაციაში. საავტომობილო მრეწველობის ცნობილი ბრენდებია: მერსედესი (ნახ. 1), ბმვ, პორშე, აუდი, ფოლკსვაგენი (გერმანია); ფერარი, ფიატი, ლამბორგინი (იტალია); რენო (ნახ. 2, რენო, მოდელი 1998 წ.), პეჟო, სიტროენი (საფრანგეთი); როლს როისი, რეინჯ როვერი, ასტონ მარტინი (ინგლისი); ვოლვო (შვედეთი); ფორდი, კრაისლერი, შვეროლე, ჯენერალ მოტორსი, კადილაკი, იაგუარი (აშშ), ტოიოტა (ნახ. 3), ნისანი, ჰონდა, მაზდა (იაპონია), კია (კორეა) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ავტომობილი თვითმცლელი - ავტომობილი ასაყირავებელი სატვირთო პლატფორმით (ნახ. 1). მზადდება საერთო დანიშნულების ავტომობილის ბაზაზე ან სპეციალიზებული სახით, მძიმე კარიერულ პირობებში სამუშაოდ. გამოიყენება საშენი მასალების (ბეტონის, ქვიშის, ხრემის, ღორღის, მადნეულის, გრუნტის და სხვ.) გადასაზიდად და ჩამოყრით დასაცლელად. ა.თ. აღჭურვილია მართკუთხა, ვარცლისებრი, ჩამჩის ფორმის ან ნახევაროვალური განივკვეთის თვითმცლელი ძრავით, რომელსაც ზედა მხარეს აქვს კონსოლი მძღოლის კაბინის დასაცავად. განტვირთვა ხდება უკანა მხარეს, თუმცა არსებობს მოდელები ძარის განტვირთვით სამ მხარეზე. ძარის გადაყირავებისათვის გამოყენებულია ძარის ქვეშ განლაგებული ჰიდროცილინდრები. ძარის აწევის ხანგრძლივობაა 15...40 წმ, დაშვების - 20...40 წმ; ტვირთამწეობა - 2,25...75 ტ, ძარის მოცულობა - 1,65...49,7 მ³.

ნახ. 1

ავტომორფიზმი - იხ. იზომორფიზმი.

ავტომოტრისა (ფრანგ.) - ლიანდაგებზე მოძრავი თვითმავალი სამგზავრო ვაგონი აღჭურვილი შიგაწვის ძრავით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ავტონომიური - 1. ავტონომიის მქონე; 2. რაც დაკავშირებული, მიერთებული არ არის მის გარეშე მყოფ ენერგიის წყაროსთან

ავტონომიური ორთქლის გადამხურებელი - ქვაბში ან აირსადენში ჩაშენებული ან ცალკე მდგომი ორთქლის გადამხურებელი, რომელშიც ორთქლი გადახურებისთვის მიეწოდება გარე წყაროდან.

ავტონომიური საქვაბე (ინდივიდუალური საქვაბე) - საქვაბე, ერთი შენობის ან ნაგებობის თბომომარაგებისათვის.

ავტორეფერატი - ავტორის მიერ საკუთარი სამეცნიერო ნაშრომის მოკლე შინაარსის გადმოცემა.

ავტორიზებული პირი - საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს მიერ სახელშეკრულებო ურთიერთობის საფუძველზე საჯარო რეესტრის წარმოებაზე ან ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე უფლებამოსილი ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც საქმიანობას ახორციელებს კანონის საფუძველზე, საკუთარი პასუხისმგებლობით.

ავტორხევა - არამილევადი რხევა არაწრფივ დინამიკურ სისტემაში, რომელსაც გარეშე პერიოდული ზემოქმედებისაგან დამოუკიდებლად შეუძლია იარსებოს და რომლის ამპლიტუდა და პერიოდი (სიხშირე) ფართო საზღვრებში არ არიან დამოკიდებულნი საწყის პირობებზე და განისაზღვრებიან თვით ამ სისტემის თვისებებით

ავტოსადგომი დახურული - სატრანსპორტო საშუალებების შესანახი ადგილი დახურული ტიპის შენობის ან ნაგებობის სახით.

ავტოსადგომი პანდუსებიანი (რამპებიანი) - მრავალსართულიანი ავტოსადგომი, რომლის სართულები ერთმანეთთან პანდუსებითაა დაკავშირებული. ძირითადად აგებენ რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებისაგან. მიეკუთვნება ღია

ტიპის ავტოსადგომს.

ნახ. 1

ავტოსადგომი ღია - ავტოსადგომი შემომზღუდავი კედლების გარეშე. უმეტესად შემოღობილია ლითონის ნაქსოვი ბადით, გისოსით ან ხის მესერით. ა.ღ. ითვლება, აგრეთვე, ნაგებობა რომლის ორ ურთიერთსაპირისპირო კედელში არსებობს ღიობები, რომელთა ფართობი აღემატება ამ გვერდის კედლის საერთო ფართობის 50%-ს.

ავტოსადგური - ნაგებობის კომპლექსი ქალაქთშორისო საავტომობილო ხაზების ბოლო და საკვანძო პუნქტებში მგზავრთა მომსახურებისათვის. ა. შენობაში განთავსებულია სამგზავრო დარბაზი, სალაროები, სადისპეტჩერო, ხელბარგის შესანახი კამერები, ბუფეტი, სანკვანძი და სხვ. სათავსები; ტერიტორიაზე კი - მგზავრთა ავტობუსებში ჩასასხდომი და გადმოსასხდომი ბაქანი (ბაქნები). ა. ავტობუსების უსაფრთხო მოძრაობის მართვის უზრუნველყოფისათვის მოწყობილია კონტროლის ავტომატური სისტემები (რადიო- და ტელეკავშირი, სიგნალიზაცია და სხვ.).

ავტოსატვირთველი - თვითმავალი ავტოსატრანსპორტო მანქანა, რომელიც გამოიყენება ტვირთის დასატვირთ-გადასადგეილებლად საქმიანი ეზოს ტერიტორიაზე, სამშენებლო მოედანზე და სხვ.

ავტოსდექი - 1. ტექნიკური მოწყობილობა, რომელიც ავტომატურად იწვევს მატარებლის სწრაფ დამუხრუჭებას ამკრძალავ ჩვენებიანი შუქნიშნის გავლის შემთხვევაში. მეტროპოლიტენში გამოიყენება მექანიკური მოქმედების ა. მისი მექანიკური კავი, რომელიც იწვევს მოძრავი შემადგენლობის დამუხრუჭებას, იდგმება ლიანდაგის მარჯვენა მხრიდან შუქნიშნის წინ არა უმეტეს 20 მ მანძილზე. თუ ა. გადამღობ მდგომარეობაშია, მისი სამუხრუჭე კავი უნდა იყოს დახრილ მდგომარეობაში; 2. თანმხვედრი ტრანსპორტით უფასო გადაადგილება.

ავტოსერვისი - ავტომობილების მომსახურებისათვის განკუთვნილი დაწესებულება.

ავტოსტოპი - 1. მოწყობილობა მატარებლების ავტომატურად გასაჩერებლად დაკეტილ საგზაო სიგნალთან მიახლოებისას; 2. მგზავრთა გადაადგილების ერთგვარი წესი, როდესაც გზად მიმავალ ავტომობილს აჩერებენ და მიჰყვებიან დანიშნულ ადგილამდე.

ავტოსტრადა (იტალ.) - კეთილმოწყობილი ფართო საავტომობილო გზა განივი გადასასვლელების გარეშე ტრანსპორტის სწრაფი მოძრაობისათვის.

ავტოტრანსფორმატორი - ელექტრული ტრანსფორმატორი, რომლის ყველა გრაგნილი ერთმანეთთან შეერთებულია გალვანურად.

ავტოქოთონური - ადგილობრივი წარმოშობისა (ქანები, ნახშირი, თიხა და სხვა).

ავტოცემენტსაზიდი - ავტომობილი-გამწე, რომელზეც 7...90⁰-იანი დახრის კუთხით დაყენებულია ნახევრად მისაბმელი მზიდი უჩარჩოო კონსტრუქციის ცისტერნა (ნახ. 1). გამოიყენება რკინიგზის ლიანდაგისპირა საწყობებიდან ცემენტის გადასაზიდად ბეტონისა და რკინაბეტონის ქარხნებსა და სამშენებლო ობიექტებზე.

ნახ. 1

ავტოცისტერნა - ნავთობპროდუქტების და თხევადი ნახშირწყალბადიანი აირების ტრანსპორტირებისთვის განკუთვნილი სპეციალური ავტომობილი (ნახ. 1), საწვარი ნახევარმისამელით, ავტომატარბელი.

ნახ. 1

ავტოჰიდროსაწველა - სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც გამოიყენება ხალხის (ინსტრუმენტებიანად) ასაწევად სიმაღლეზე და სამშენებლო-სამონტაჟო ან სარემონტო სამუშაოების შესასრულებლად, აგრეთვე, ელექტროგადამცემი და კავშირგაბმულობის ხაზების, სამრეწველო, საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობებისა და სხვ. მშენებლობის, მონტაჟის, მომსახურებისა და რემონტისათვის. განასხვავებენ გასაშლელ-სახსრიანს (ნახ. 1) და ტელესკოპურს.

ნახ. 1

ავუარი (ფრანგ.) - ფულადი თანხა, ჩეკი, აკრედიტივი, რომლის ხარჯზეც მფლობელს შეუძლია გადასახადის გადახდა ან ვალდებულებათა განაღდება.

აზარმაცი - ოწინარი; ჭასთან დამაგრებული ბერკეტი წყლის ამოსატანად. საერთოდ, სიმძიმის ასაწევი ბერკეტი (ნახ. 1).

ნახ. 1

აზბესტი (ბერძ.) - ქრიზოტილი, ქანსელი, მთის სელი - ბუნებრივი, წვრილბოჭკოვანი, ცეცხლგამძლე მინერალი, ფართოდ გამოიყენება ქსოვილის, მუყაოს, ქაღალდის, ჩალიჩის დასამზადებლად, აგრეგატების თბოიზოლაციისათვის. აზბესტცემენტი მიიღება ცემენტის, ასბესტის (ცემენტის მასის 15...20%) და წყლის ნარევის გამაგრების შედეგად. მას იყენებენ შიფერის, მილების, პანელების და სხვათა დასამზადებლად. XX საუკუნის ბოლოს, ევროპასა და ამერიკაში აზბესტის გამოყენება აკრძალეს, მისი მავნებლობის გამო. თუმცა, ამ მასალის უდიდესი მწარმოებელი რუსეთი აგრძელებს მის გამოყენებას და აცხადებს, რომ ადამიანის ორგანიზმზე მავნედ მოქმედებს ამფიბოლიური აზბესტი, რომლის შემადგენლობაში შედის მძიმე ლითონები, რომლებიც გროვდება ადამიანის ორგანიზმში და არა ქრიზოლიტაზბესტი, რომელიც იშლება მჟავა გარემოში, მათ შორის ადამიანის ორგანიზმში და რომელიც გამოიყენება მშენებლობაში.

აზბესტცემენტი - მიიღება ცემენტის, ასბესტის (ცემენტის მასის 15...20%) და წყლის ნარევის გამაგრების შედეგად. ხასიათდება ხანგამძლეობით, ყინვა-, ცეცხლ- და ქიმიური მედეგობით. იყენებენ შიფერის, მილების, პანელების და სხვ. დასამზადებლად.

აზბესტცემენტის საბურთულე ფილა - აზბესტცემენტის ბრტყელი ნაკეთობა, რომლის სიგრძე და სიგანეა 600 მმ-ზე, ხოლო სისქე - 5 მმ-ზე ნაკლები.

აზბოლითი (ბერძ.) - საშენი მასალა, რომელიც წარმოადგენს მაგნეზიური ცემენტის, ნახერხისა და აზბესტის ბოჭკოს ნარევს; იყენებენ ძირითადად იატაკების დასამზადებლად.

აზბოპლასტიკი - პლასტმასა, რომლის შემადგენელია აზბესტის ბოჭკო. ფართოდ გამოიყენება აქვს რაკეტულ ტექნიკაში თბოსაიზოლაციოდ. ა. ამზადებენ მუხრუჭის ხუნდებს მეტროპოლიტენის მატარებლებისა და თვითმფრინავებისათვის და სხვ.

აზოტი - ქიმიური ელემენტი, ინერტული, უფერული გაზი, რომელსაც არ აქვს სუნი და გემო და ხელს არ უწყობს წვას; ჰაერის ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი ნაწილი (78%). შედის ყველა ცოცხალი ორგანიზმის შედგენილობაში, მონაწილეობს ბუნებაში ნივთიერებათა წრე-ბრუნვის რთულ პროცესში. თხევადი ა. გამოიყენება დაბალი ტემპერატურის მისაღებად, აირადი ა. - ინერტული გარემოს შესაქმნელად ელ.ნათურებში, ვერცხლისწყლის თერმომეტრებში, მაღალი ტემპერატურის გასაზომად, წვადი სითხეების გადასაქაჩად და სხვ

აზოტიზაცია - ლეგირებული ფოლადის ზედაპირის გაჯერება აზოტით (სიმტკიცის მისაცემად).

აზოტმჟავა (HNO_3) - ძლიერი ერთფუძიანი მჟავა, უფერო სითხე, უწყლო ა. სიმკვრივეა 1522 კგ/მ³, ლღობის

ტემპერატურა $t_{\text{ლ}} = -41^\circ\text{C}$, დუღილის ტემპერატურა $t_{\text{დ}} = 84^\circ\text{C}$. მიიღება ამიაკის, ჰაერის ჟანგბადით, კათალიზური ჟანგვით. გამოიყენება აზოტისა და კომბინირებული სასუქების წარმოებაში, ფერად მეტალურგიაში მეტალების ამოჭმისა და გახსნისათვის, გოგირგმჟავას მისაღებად, სხვადასხვა ორგანული ნიტროპროდუქტების წარმოებაში,

რაკეტულ ტექნიკაში როგორც საწვავის განჟანგავი, ქიმიურ ლაბორატორიებში და სხვ.

აზურიტი (არაზ.) - 1. ფართოდ გავრცელებული სპილენძის მინერალი ლურჯი ფერისა, ე.წ. «სპილენძის ლაჟვარი» ; იხმარება სპილენძის გამოსადნობად, ლურჯი საღებავისა და შაბიამნის დასამზადებლად და სხვ.; 2. სანახელავო ქვა. მოიპოვება მადნულში.

ათვლის აბსოლუტური სისტემა (ათვლის ძირითადი სისტემა) - ათვლის სისტემა, რომელიც ითვლება უძრავად.

ათვლის არაინერციული სისტემა - ათვლის ინერციული სისტემის მიმართ ნებისმიერად მოძრავი სისტემა.

ათვლის ინერციული სისტემა - ათვლის სისტემა, რომლის მიმართ მართებულია კლასიკური მექანიკის ძირითადი კანონები ანუ მოძრაობის ძირითადი კანონები, რომლებიც საბოლოო სახით დაადგინეს გალილეიმ და ნიუტონმა. ათვლის ასეთი სისტემის მიმართ იზოლირებული სხეული თანაბრად და წრფივად მოძრაობს. ფარდობითობის თეორიაში ამ პირობას ემატება მეორე პირობაც - სინათლის სიჩქარე ასეთ ათვლის სისტემაში მუდმივი უნდა იყოს. საკმაოდ დიდი სიზუსტით ინერციულ სისტემად შეიძლება მივიღოთ სამყაროს ჰელიოცენტრული სისტემა, რომლის სათავე მზის ცენტრშია, ხოლო ღერძები მიმართულია სამი "უძრავი" ვარსკვლავისაკენ. ცდები და დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მექანიკური მოძრაობის შესწავლისას ტექნიკური პრაქტიკის თითქმის ყველა საკითხში ათვლის ინერციულ სისტემად შეგვიძლია დიდი სიზუსტით ავიღოთ დედამიწასთან დაკავშირებული საკოორდინატო სისტემა.

ათვლის მოძრავი სისტემა - ათვლის სისტემა, რომელიც მოძრაობს ათვლის აბსოლუტური (უძრავი) სისტემის მიმართ.

ათვლის სისტემა - სხეულთა უცვლელი სისტემა, რომლის მიმართაც განისაზღვრება გამოსაკვლევი სხეულების მდებარეობა და რომელშიც აღინიშნება დროის სათანადო მომენტი. ათვლის სისტემასთან უძრავად აკავშირებენ კოორდინატთა სისტემას (მაგ., მართკუთხა კოორდინატთა სისტემას).

ათვლის ფარდობითი სისტემა - იხ. ათვლის მოძრავი სისტემა.

ათვლის ძირითადი სისტემა - იხ. ათვლის აბსოლუტური სისტემა.

ათონის ივერთა მონასტერი - ისტორიული ქართული მონასტერი (ნახ. 1). მდებარეობს საბერძნეთში, ქალკედონის ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ შვერილზე, აიონ-ოროსის ვიწრო, გრძელი და მთავორიანი ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ ნაწილში, ათონის მთის ქვედა კალთაზე, ეგეოსის ზღვის პირას. დაარსდა 980...983 წლებში. ათონის ქართველთა მონასტერს სამი მხრიდან ტყე აკრავს, მეოთხე მხარეს - ფართო სათიბები აქვს. მონასტრის კედლები მარმარილოსია, კანკელი და საკურთხეველი მოოქროვილია. ასევეა წინამძღვრის დასაჯდომი ადგილი. მონასტერს გარედან მაღალი ქვის კედელი აქვს. შიგ კი არის ტაძრები: მიძინების, ღვთისმშობლის, მთავარანგელოზისა, წმ. ნიკოლოზ სასწაულმოქმედისა და 16 სხვა პატარა ეკლესია. მონასტრის მთავარი შენობის აშენებასა და კეთილმოწყობას ხელი შეუწყო ერთმა გარემოებამ: საბერძნეთის ახალგაზრდა იმპერატორებმა ბასილმა და კონსტანტინემ სთხოვეს დავით კურაპალატს აჯანყებული ბარდა სკლიაროსის წინააღმდეგ ბრძოლაში დახმარება. დ. კურაპალატმა 12000 ქართველთა ჯარი გაუგზავნა დასახმარებლად, რომელსაც ყოფილი მთავარსარდალი და იმჟამად ბერი თორნიკე (თორნიკე ერისთავი) სარდლობდა. გამარჯვებულმა ქართველებმა დამარცხებული ქვეყნიდან წამოღებული დიდძალი ქონება ნადავლის სახით თორნიკეს მიაკუთვნეს. თორნიკემ კი მთელი ქონება ათონზე წაიღო, რითაც ქართველებისათვის საგანგებო მონასტერი ააშენეს, მშვენიერი, ჰაეროვანი, რომლის მსგავსი იქ არ მოიპოვებოდა. თავისი სიდიდითა და სიმდიდრით, მთელ ათონზე იგი მესამე ადგილზეა.

ნახ. 1

აივანი - 1. ბალკონი; შენობის ფასადის სიბრტყიდან გამოწეული და, როგორც წესი, შიდა სათავსებთან დაკავშირებული, მოაჯირით შემოსაზღვრული ბაქანი (ნახ. 1); 2. დერეფანი; საცხოვრებელი სახლის (კერძოდ, ქართული საცხოვრებელი სახლის) ერთ ან სამხრივ ღია ნაწილი სვეტებზე დაყრდნობილი გადახურვით. ასეთი აივანი ქვედა სართულის კედლებზე ან ამგვარივე აივნის სვეტებზეა დაყრდნობილი, ან შეკიდულია.

ნახ. 1

აივნის კარის ბლოკი - შუკგამტარი კონსტრუქცია, რომლის დანიშნულებაცაა უზრუნველყოს შიდა სათავსის კომუნიკაცია ღია აივანთან (ან ლოჯიასთან), სათავსის ბუნებრივი განათება და დაცვა ატმოსფერული ზემოქმედებისა და ხმაურისაგან. შედგება: ჩარჩოს, ფრთის და, ცალკეულ შემთხვევაში, ფრამუგისაგან.

აირადი აგრესიული გარემო - გარემო, რომლის აგრესიული ზემოქმედებაცაა განისაზღვრება მისი აირული ფაზის შედგენილობითა და თვისებებით.

აირადი დანამატები - ნივთიერებები, რომლებიც ცემენტის ჰიდრატაციის პროდუქტებთან ქიმიური ურთიერთქმედებისას გამოყოფენ აირს.

აირბეტონი - უჯრედოვანი ბეტონის სახესხვაობა. არის თბოსაიოლაციო და საკონსტრუქციო. იყენებენ თბოსაიოლაციო მასალად შენობის შემომზღუდავი კონსტრუქციებისათვის. მის დასამზადებლად აირწარმოქმნელი (ალუმინის პუდრი) შეაქვთ შემკვრელის (პორტლანდცემენტი, დაფქული კირი) კაჟმიწოვანი კომპონენტისა და წყლის ნარევიში.

აირგამომყოფი - რეზერვუარში საწვავის ჩასხმისას, აგრეთვე მარიგებელი სვეტის ტუმბოს მუშაობისას საწვავიდან ჰაერის გამომყოფი მოწყობილობა

აირგასამართი სადგური - სადგური, რომელიც უზრუნველყოფს სატვირთო, სპეციალური და მსუბუქი ავტოსატრანსპორტო საშუალებების საწვავი სისტემის ბალონების გამართვას გათხევადებული ნახშირწყალბადიანი აირით.

აირგენერატორი - აპარატი მყარი და თხევადი სათბობის თერმული გადამუშავებისათვის საწვავ აირებად. მიღებული აირი გამოიყენება სამრეწველო ღუმელებში (მაგ., მინასახარშ ღუმელში).

აირი (ფრანგ.) - ნივთიერების აგრეგატული მდგომარეობა, რომელშიც მისი ნაწილაკების (მოლეკულების, ატომების, იონების) თბური მოძრაობის კინეტიკური ენერგია ბევრად აღემატება ამ ნაწილაკებს შორის ურთიერთკავშირის პოტენციალურ ენერგიას, რის გამოც ნაწილაკები მოძრაობენ თავისუფლად, თანაბრად ავსებენ რა მოცემულ მოცულობას.

აირის მეურნეობის საწარმო - საწარმო, რომელიც ახორციელებს ქალაქებისა და სხვა დასახლებული პუნქტების აირმომარაგების სისტემების ექსპლუატაციას.

აირის სანთურა - მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება აირმაგვარი საწვავის ჰაერთან ან ჟანგბადთან შესარევად და შემდეგ სახურებელ ღუმელში მისაწოდებლად. არსებობს: უალო, ატმოსფერული, ტურბულენტური და დიფუზური.

აირის წნევა - მოძრავი აირის სტატიკური წნევა ატმოსფერული წნევის მიმართ.

აირმათანაბრებელი სისტემა - მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს დეაერაციის საერთო სისტემით გაერთიანებულ რეზერვუარში (რეზერვუარების ჯგუფში) ნავთობპროდუქტების ორთქლიანი ფაზის წნევის გათანაბრებას.

აირმაშველი სადგური - სამსახური, რომლის დანიშნულებაცაა: აირის ქსელზე და აგრეგატებზე სისტემატური დაკვირვება; ჰაერის შემადგენლობის კონტროლი და უსაფრთხოების ტექნიკის დარღვევების თავიდან ასაცილებელი ღონისძიებების ჩატარება; აირსაშიში ადგილებიდან ხალხის ევაკუაცია და დაზარალებულთათვის დახმარების აღმოჩენა; ავარიის სალიკვიდაციო და სხვა აირსაშიში სამუშაოების ჩატარება; აირმაშველ სამუშაოებზე საერთო ზედამხედველობა; პერსონალის შესაბამისი სწავლება და ნებაყოფლობითი აირმაშველი რაზმების სამუშაოთა ხელმძღვანელობა. ა.ს. მონაწილეობს საშიში სამუშაოების და ადგილების სიის შედგენაში, ამუშავებს აირსაშიში სამუშაოების შესრულების ადგილობრივ ინსტრუქციას, მონაწილეობს ავარიების პრევენციული ღონისძიებების შემუშავებაში; აღრიცხავს და აკონტროლებს აირმაშველ სამუშაოებს, აკონტროლებს ამ სამუშაოებზე პერსონალის დაშვებას; ორგანიზაციას უკეთებს აირმაშველთა მორიგეობას, თვალყურს ადევნებს აირდამცველი აპარატურის ტექნიკურ მდგომარეობას, ორგანიზაციას უკეთებს აირსაშიშ ადგილებში ჰაერის ანალიზის სისტემატურად ჩატარებას.

აირმომარაგება - აირის მრეწველობის შემადგენელი ნაწილი.

აირმოწყობილობა - მარეგულირებელი, ჩამკეტი, მცველი არმატურა, საზომ-საკონტროლო ხელსაწყოები და ავტომატიზაციის საშუალებები, სანთურები, აგრეთვე აირის ხელსაწყოები და აპარატები, რომლებშიც აირი გამოიყენება საწვავად ორთქლისა და ცხელი წყლის მისაღებად, საკვების მოსამზადებლად და გათბობისათვის, აგრეთვე, ტექნოლოგიურ ნედლეულად.

აირსადენი - მილსადენი აირის ტრანსპორტირებისათვის.

აირსადენი გარე - აირსადენები მაგისტრალური აირსადენის გამანაწილებელი სადგურიდან აირის მომხმარებლებამდე (შენობებისა და ნაგებობების გარე კედლებამდე).

აირსადენი მაგისტრალური - ნაგებობა აირის შორეული ტრანსპორტირებისათვის მოპოვების ადგილიდან მოხმარების პუნქტამდე.

აირსადენი შიდა - აირსადენები სხვადასხვა დანიშნულების შენობებისა და ნაგებობების შიგნით.

აირსადენის ელექტროქიმიური კოროზიისაგან დაცვა - მიწისქვეშა ფოლადის აირსადენების კათოდური, სადრენაჟო და პროტექტორული დაცვა, რომელთა მიზანია, შესაბამისად, აირსადენებზე კათოდური პოლარიზაციის უზრუნველყოფა, მოხეტიალე დენების დაბრუნება მათ გამომწვევ წყარომდე (რკინიგზის, ელექტროფიცირებული საქალაქო ტრანსპორტის წევის ქვესადგურები) ან აირსადენის ნაცვლად თვით პროტექტორის (ანოდური ელექტროდის) დაშლა.

აირსადენის იზოლაცია - აირსადენის გარე ზედაპირის ანტიკოროზიული საფარი სპეციალური მასტიკებითა და შემოსახვევი მასალით (ნახ. 1). მიეკუთვნება იზოლაციის პასიურ სახეობას. საიზოლაციო მასალებისადმი წაყენებული მოთხოვნებია: ზედაპირის მონილითურობა, წყალშეუღწევადობა, ლითონთან კარგი მიკვრადობა, ქიმიური მედეგობა, მექანიკური სიმტკიცე, დიელექტრიკული თვისებები. გამოიყენება ბიტუმი-პოლიმერული, ბიტუმი-მინერალური და

ბიტუმი-რეზინის მასტიკები. უარყოფითი ტემპერატურის პირობებში ბიტუმის მასტიკებს პლასტიკურობის ასამაღლებლად და სიმციფის შესამცირებლად უმატებენ პლასტიფიკატორს. ქალაქებსა და დასახლებულ პუნქტებში იყენებენ საქარხნო პირობებში დამზადებულ გაძლიერებული ტიპის იზოლაციას (0,1...0,15 მმ სისქის ბიტუმის გრუნტი, 2,5...3 მმ სისქის ბიტუმის მასტიკა, 3 ფენა მარმირებელი ბადე და გარე შემოსახვევი ქაღალდის), რომლის საერთო სისქეა 9 მმ. შემოსახვევ მასალად უმეტესად გამოიყენება პოლივინილქლორიდის ან პოლიეთილენის ლენტით. დამცავ საიზოლაციო მასალად გამოიყენება აგრეთვე ეთილენის ემალი, პოლიურეთანი და სხვ. მილების საიზოლაციო მასალით შეხვევის ოპერაციის ჩასატარებლად გამოიყენება სპეციალური მანქანა (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

აირსადენის კოროზიისაგან დაცვა - ღონისძიებათა კომპლექსი მიწისქვეშა ფოლადის აირსადენების დასაცავად ნიადაგისა და მოხეტიალე დენების კოროზიული ზემოქმედებისაგან.

აირსავსები პუნქტი - მცირე მწარმოებლურობის საწარმო (საამქრო), რომლის დანიშნულებაცაა თხევადი ნახშირწყალბადიანი აირების მიღება უპირატესად საავტომობილო ტრანსპორტით, მათი შენახვა და მომხმარებლებისათვის მიწოდება ბალონებით, აგრეთვე, ბალონების რემონტი, ტექნიკური შემოწმება და შეღებვა.

აირსავსები სადგური - საწარმო (საამქრო), რომლის დანიშნულებაცაა თხევადი ნახშირწყალბადიანი აირების მიღება რკინიგზის, წყლის, საავტომობილო და მილსადენი ტრანსპორტით, მათი შენახვა და მომხმარებლებისათვის მიწოდება ავტოცისტერნებითა და ბალონებით, აგრეთვე ბალონების რემონტი, ტექნიკური შემოწმება და შეღებვა.

აირსავსები საკომპრესორო სადგური - სადგური, რომელიც უზრუნველყოფს სატვირთო, სპეციალური და მსუბუქი ავტოსატრანსპორტო საშუალებების საწვავი ბალონების გამართვას შეკუმშული ბუნებრივი აირით.

აირსაშიში ადგილი - სათავსი (ნაგებობა, უბანი და ა.შ.), რომლის სამუშაო ზონაში მოსალოდნელია მავნე ან აფეთქებასაშიში ნივთიერებების დაგროვება ზღვულ დასაშვებ კონცენტრაციაზე მეტი რაოდენობით.

აირსაცავი - აირის შესანახი ბუნებრივად შექმნილი ან ხელოვნურად აგებული რეზერვუარი. არსებობს მიწისზედა და მიწისქვეშა. მიწისზედა აირსაცავებს ძირითადად ამზადებენ ლითონისაგან, რომლებსაც სფეროს (ნახ. 1), ცილინდრის ან წყლის წვეთის ფორმა აქვს. მიწისქვეშა საცავი ეკონომიურად გაცილებით ეფექტურია, ვიდრე მიწისზედა, რადგან მასში შეიძლება ასეულ მილიონობით კუბური მეტრი აირის შენახვა. მისთვის გამოიყენება აირის დაცარიელებული საბადოები, წყლიანი სამთო ფენები, მიტოვებული შახტები, გამოქვაბულები, გვირაბები და სხვ. მკვრივ სამთო ქანებში (გრანიტი, კირქვა, თიხა, ქვამარილი) მოწყობილ საცავებში შესაძლებელია აირების შენახვა გათხევადებულ მდგომარეობაში.

ნახ. 1

აირსილიკატი - უჯრედოვანი თბოსაიზოლაციო ბეტონი, რომელიც მიიღება დაფქული კვარცის ქვიშის, კირისა და წინასწარ მომზადებული შლამის (ცომის) ნარევის აფუებით აირწარმომქმნელის მეშვეობით და სხვასხვა პირობებში გამყარებით (ავტოკლავური დამუშავება ან გაორთქვლა).

აირლუმელი - აირის საწვავზე მომუშავე ღუმელი.

აირშელწევადობა - მასალის უნარი გაატაროს აირი და ჰაერი. ხასიათდება განსაზღვრული სისქის მასალის ფენასა და ფართობზე განსაზღვრული დროის განმავლობაში გავლილი აირის მოცულობით. დამოკიდებულია აირშელწევადობის კოეფიციენტზე, რომელიც ინდივიდუალურია თითოეული, კონკრეტული მასალისათვის.

აირწიდაბეტონი - ბეტონი, რომელშიც ძირითადი შემკვრელია ბრმედის გრანულირებული წიდა, დაფქული ქვიშა ან ნაცარი და დანაშატი-აქტივიზატორი (კირი, თაბაშირი ან თხევადი მინა); აირწარმომქმნელია ალუმინის პუდრი. ა. დამზადებული კონსტრუქციები საჭიროებს თბოტენდამუშავებას და სწრაფ განყალიბებას.

აირწინალი - სასუნთქი ორგანოების და სახის დასაცავი ინდივიდუალური საშუალება (ნახ. 1). გამოიყენება მშენებლობაზე, სამთო და ქიმიურ მრეწველობაში, წისქვილკომბინატებში, ცემენტის და თაბაშირის წარმოებებში და მისთ.

ნახ. 1

აირწმენდა - სამრეწველო აირებიდან მინარევების გამოყოფის პროცესი

აკადემია - სახელმწიფო უმაღლესი სამეცნიერო დაწესებულება ან სპეციალური უმაღლესი სასწავლებელი. ა. არის ათენთან ახლოს მდებარე სკოლის სახელწოდება, რომელიც ჩვ.ერამდე 395 წელს დააარსა ფილოსოფოსმა პლატონმა (ნახ. 1, ათენის აკადემია). მეცნიერებათა ა. კოორდინაციას უწევს სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების და სხვა სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაციების საქმიანობას. სამეცნიერო ა. წევრები იყოფიან ნამდვილ წევრებად და წევრ-კორესპონდენტებად. მეცნიერს აკადემიკოსის წოდება ენიჭება სამუდამოდ. საქართველოში მოქმედებს შემდეგი აკადემიები: 1. მათემატიკის და ფიზიკის; 2. დედამიწის შემსწავლელ მეცნიერებათა; 3. გამოყენებითი მექანიკის, მანქანათმშენებლობის და მართვის პროცესების; 4. ქიმიისა და ქიმიური ტექნოლოგიების; 5. ბიოლოგიურ მეცნიერებათა; 6. ფიზიოლოგიის; 7. მედიცინის; 8. სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა; 9. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა; 10. ენის, ლიტერატურის და ხელოვნების. ძველთაგან საქართველოში ცნობილი იყო გელათისა და იყალთოს აკადემიები.

ნახ. 1

აკადემიზმი (ფრანგ.) - 1. მიმართულება, რომელიც დაფუძნებულია კლასიკური ხუროთმოძღვრების ფორმებზე; 2. არქიტექტურული წარსულის მხატვრული იდეალებისა და პრინციპების ნებისმიერი კანონიზაცია.

აკანთი (ბერძ.) - სკულპტურული ორნამენტი, რომელიც ამავე სახელწოდების მცენარის სტილიზებული გამოსახულებაა (ნახ. 1) და საფუძვლად უდევს კორინთული კაპიტელის, კარნიზის, ფრიზის და სხვა არქიტექტურული ელემენტების დეკორს.

ნახ. 1

აკარქიტ - მოსაპირკეთებელი ფილები, დამზადებული მარმარილოსა და გრანიტის ნარჩენების, ღორღისა და ცემენტის დუღაბისაგან და შემოფენილი მარმარილოს ფირფიტებით. გამოიყენება სამრეწველო შენობების იატაკების დასაგებად და კედლების მოსაპირკეთებლად, როგორც დეკორატიული მასალა.

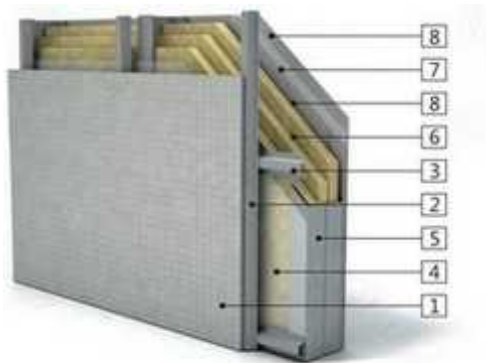
აკაცია - მიმოზისებრთა ქვეოჯახის მცენარეთა გვარი, რომელსაც საკმაოდ მკვრივი, მაგარი, მომწვანო-მოწაბლისფერი მერქანი აქვს. უმეტესად ეკლიანი ხეებია (ნახ. 1). განივკვეთში ნაქურთენს მცირე ზოლი უჭირავს, ძირითად ნაწილს კი შეადგენს გული. სიმკვრივე 600...820 კგ/მ³. იზრდება მშრალ უდაბნოებსა (მექსიკა, ავსტრალია) და ჭარბტენიან ადგილებში (ინდოეთი, მადაგასკარი). ცნობილია 750-მდე სახეობა, რომელთა ნახევარი გავრცელებულია ავსტრალიაში (იქ აკაცია ეროვნული ემბლემაა). როგორც სწრაფმზარდ მცენარეს რგავენ ფერდობების გატყიანებისა და ქალაქების გამწვანებისათვის. მერქანს იყენებენ ავეჯის წარმოებაში. სენეგალური აკაციასგან იღებენ გუმიარაბიკს. საქართველოში გავრცელებულია შემდეგი ჯიშები: ლეგა, აბანოზის, აბრეშუმა, თეთრი და ყვითელი აკაცია.

ნახ. 1

აკვამეტრია (ლათ.) - ნივთიერებაში არსებული წყლის რაოდენობრივი განსაზღვრის მეთოდი.

აკვაპანელი - მინის ბადით დაარმირებული, ეკოლოგიურად სუფთა, უნივერსალური, ცემენტის ფურცლოვანი ფილა. შესაძლებელია მისი მოღუნვა მშრალ მდგომარეობაში (დასველების გარეშე) სიმრუდის რადიუსით ერთ მეტრამდე. გამოიყენება შენობის შიდა და გარე ზედაპირების მოსაპირკეთებლად (ნახ. 1. ვენტილირებადი ფასადი აკვაპანელის გამოყენებით: 1-აკვაპანელი; 2-ვერტიკალური საქუდე პროფილი; 3-ჰორიზონტალური საქუდე პროფილი; 4-ჰიდრო-ქარდამცავი ფირი; 5-მოღუნული პროფილი; 6-მინერალური ბამბის გამათბუნებელი; 7-ორთქლსაიზოლაციო ფირი; 8-თაბაშირბოჭკოვანი ფურცელი). წარმოადგენს იდეალურ საუძველს ფილების დასაგებად. მედეგია ტენიანი გარემოს მიმართ. ტექნიკური მონაცემები: სისქე 12,5 მმ, სიგანე - 900 მმ, სიგრძე - 1200...2400 მმ, სიმკვრივე მშრალ მდგომარეობაში - 1050 კგ/მ³, დრეკადობის მოდული - 5000 ნ/მმ², ცეცხლმედეგობის კლასი DIN 4102-ის მიხედვით - A1 (არა წვადი).

ნახ. 1

აკვარელი (ფრანგ.) - წყალში გასახსნელი საღებავი. გამოიყენება მშენებლობაში სამღებრო სამუშაოების შესასრულებლად, აგრეთვე ფერწერაში.

აკვარიუმი (ლათ.) - 1. შემინული ყუთი (ნახ. 1) ან დიდი წყალსაცავი, სადაც აშენებენ თევზებს, წყლის ცხოველებსა და წყალმცენარეებს; 2. დაწესებულება, სადაც უკვირდებიან და სწავლობენ ცოცხალ წყლის ცხოველებს, თევზებსა და წყალმცენარეებს.

ნახ. 1

აკვატინტა (იტალ.) - 1. ლითონის ფირფიტაზე სიმჟავით ამოჭმული გრაფიტის სახეობა; 2. ამ წესით შესრულებული ნახატი

აკვატორია (ლათ.) - 1. პორტის დადგენილ საზღვრებში მოქცეული წყლის სივრცე; 2. ავიატ. ჰიდროაეროდრომის ნაწილი, რომელიც მოწყობილია ჰიდროთვითმფრინავების სადგომად და ასაფრენ-დასაფრენად.

აკვედუკი (ბელლარი) - ხიდი, რომელიც აგებულია ხეზე, მდინარეზე, გზაზე, რკინიგზაზე წყლის გადასაცვანად. ა. ასაშენებლად გამოიყენება ქვა, აგური, ლითონი, თუჯი, რკ.ბ.-ნი. ასეთი ნაგებობა შედგება სამირკვლისა და სანაპირო ბურჯებისაგან, რომლებზეც ეყრდნობა წყლის გადამყვანი მილები ან ეწყობა ღარები, კიუვეტები, არხები (ნახ. 1). ა. მშენებლობა დაიწყო ჩვ.ერამდე VII საუკუნეში (ძვ. რომი, ეგვიპტე, ახლო აღმოსავლეთი, საბერძნეთი) დიდი

ქალაქების წყალმომარაგებისათვის. დღეისათვის ყველაზე გრძელ ა. მიეკუთვნება: Catskill (190 კმ, ნიუ-იორკი, აშშ) და Colorado River (400 კმ, ლოს-ანჯელესი, აშშ). დიდი რაოდენობის ა. აშენებული ინგლისში ისეთი ქალაქების წყალმომარაგებისათვის, როგორიცაა მანჩესტერი, ლივერპული, ბირმინგემი.

ნახ. 1

აკვიზიტორი (ლათ.) - სატრანსპორტო ან სადაზღვევო საწარმოს თანამშრომელი ან აგენტი, რომლის ვალდებულებებში შედის ახალი ტვირთის ან ახალ დაზღვევათა მოპოვება

აკვიზიცია (ლათ.) - 1. აკვიზიტორის მიერ სადაზღვევო ან სატრანსპორტო კომპანიის ახალი კლიენტების მოზიდვა; 2. კომპანიის ყველა აქციის შესყიდვა ერთი პირის ან პირთა ჯგუფის მიერ, რაც საწარმოს შეძენას ნიშნავს. თუ აკვიზიცია კომპანიის ხელმძღვანელთა ან აქციონერების მესაკუთრეების თანხმობის გარეშე წარმოებს, ასეთ შემთხვევაში მას „მტრულს“ უწოდებენ.

აკლდამა - სამურავი; ნაგებობა, რომელშიც მიცვალებული ასვენია. იხ. ლუსკუმა, სარკოფაგი, მასტაბა, მაფზოლეუმი, პირამიდა.

აკომოდაცია (ლათ.) - შეგუება, ადაპტაცია.

აკომოდაცია თვალის - სხვადასხვა მანძილზე მყოფი საგნების გარჩევის უნარი და შეგუება; ორივე თვალის ბროლის სიმრუდის ისე შეცვლა, რომ საგნის გამოსახულება მოექცეს თვალის ბადურის სიბრტყეში.

აკომოდაციის პროცესი - მხედველობის სწრაფი გადატანა შორს მყოფი ობიექტიდან, ახლო ობიექტზე (მაგ., წიგნის ტექსტზე). ასაკის მატებასთან ერთად ეს პროცესი ნელდება.

აკრედიტება (ლათ., ვენდობი) - 1. ფინანს. ვინმესთვის რწმუნების მიცემა ფულის მისაღებად ან სავაჭრო ოპერაციების საწარმოებლად; 2. დიპლ. რწმუნების (აკრედიტივის) მიცემა უცხო სახელმწიფოს მთავრობასთან წარმომადგენლობისათვის; 3. ჟურნალისტის ოფიციალური დაშვება რაიმე საერთაშორისო კომფერენციაზე, სპორტულ შეჯიბრებაზე და მისთანებზე.

აკრედიტივი (გერმ.) - უნაღდო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი ფორმა.

აკრი (ინგლ.) - მიწის საზომი ერთეული დიდ ბრიტანეთსა და ჩრდ. ამერიკაში; 1 აკრი = 1/640 კვ.მილი = 4046,856 მ² = 0,4046856 ჰა.

აკრილნიტრილი - უფერო სითხე დამახასიათებელი სუნით. სიმკვრივე 806 კგ/მ³, დუღილის ტემპერატურა 77,3⁰C. კარგად იხსნება წყალში, ადვილად განიცდის პოლიმერიზაციას. გამოიყენება ქიმიური ბოჭკოს (პოლიაკრილნიტრილის), სინთეზური კაუჩუკის, პლასტმასების და სხვ. წარმოებაში.

აკროლინი (ლათ.) - ორგანული ნაერთი, უფერო აქროლადი სითხე, მომწამლავი ნივთიერება.

აკროპოლისი (აკროპოლი) - ძველი ბერძნული ქალაქის ყველაზე მაღალი და გამაგრებული ნაწილი, ე.წ. ზედა ქალაქი. ქალაქის რელიგიური და პოლიტიკური ცენტრი. ა. იყო პირველადი დასახლებული ადგილი. მის გარშემო შენდებოდა ნაკლებად დაცული ე.წ. ქვედა ქალაქი. ის წარმოადგენდა ციხე-სიმაგრეს, რომელსაც ომიანობის დროს

თავს აფარებდა ქალაქის მოსახლეობა. ა. ნანგრევებში (მიკენის, ათენის, არგოსის და სხვ.) ნაპოვნია მატერიალური კულტურის მრავალი ძეგლი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ათენის ა. არქიტექტურული და ქანდაკების თვალსაჩინო ნიმუშები (დაახლოებით ძვ.წ. V საუკუნე). ათენის ა. შექმნილია არქეოლოგიური ნაკრძალი და მუზეუმი. ა. - ქართულად შიდაციხე, ზედაციხე, ზედაქალაქი - ჰქონდათ ძველ ქართულ ქალაქებსაც: მცხეთას, თბილისს, ქუთაისს, არქეოპოლისს, ანაკოფიას, ვანს და ა.შ. ბერძენი ისტორიკოსი დიონ კასიოს კოკეინი (155 ან 164-229 წწ.) თავის „რომის ისტორიაში“ აკროპოლისად იხსენიებს მცხეთის შიდაციხეს (ზედაციხეს), იგი მოგვითხრობს, რომ ძვ.წ. 65 წელს რომაელთა სარდალი გნეუს პომპეუსი იბერიაში შეიჭრა და მიაღწია აკროპოლისამდე. მცხეთის ამ ნაწილს არმაზციხე ეწოდებოდა. აკროპოლისში, როგორც წესი, ყოველთვის იდგა ქალაქის მფარველი ღმერთის ტაძარი. ყველაზე მეტად ცნობილია ათენის ა. (ნახ.1), რომელიც შეტანილია მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლების სიაში.

ნახ. 1

აკროტერიონი (ბერძ.) - ფრონტონის კუთხეებზე მოთავსებული ქანდაკება ან სკულპტურულად შესრულებული ორნამენტული მოტივი (ნახ. 1).

ნახ. 1

აკუმულატორი (ლათ., შემკრები) - 1. მოწყობილობა, რომელშიც ხდება ელექტროობის დაგროვება შემდგომში მისი თანდათანობით დასახარჯავად; 2. საერთოდ, სხვადასხვა სახის ენერგიის დასაგროვებელი ხელსაწყო. მაგ., ორთქლის აკუმულატორი.

აკუმულაცია (ლათ.) - 1. ტექნ. რისამე (მაგ., ენერგიის) დაგროვება; 2. გეოლ. ორგანულ და მინერალურ ნივთიერებათა დაგროვება დედამიწის ზედაპირზე, წყლის ფსკერზე - ქარის, წყლის, ვულკანის და სხვ.

აკუსტიკა - მეცნიერება ბგერის შესახებ.

აკუსტიკა სამშენებლო - სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის სათავსის, შენობისა და დასახლებული ადგილის ტერიტორიის ხმაურისაგან დაცვისა და მათთვის ოპტიმალური აკუსტიკური პირობების შექმნის საშუალებებს, უზრუნველყოფს ხმაურის ნორმალურ რეჟიმს. თანამედროვე ა.ს. მთავარი ამოცანაა შენობების ხმაურით დაბინძურების დონის შემცირება, რისთვისაც გამოიყენება: მსუბუქი ბეტონის კედლები, ბერასაიზოლაციო საკედლე მასალები, ორმაგი შემინვის ფანჯრები, ხის შეფიცვრა და სხვ.

აკუსტიკური მასალა - მასალა, რომელიც გამოიყენება სათავსის შიგნით ხმაურის შთანთქმისათვის (ფიჭაპლასტი. ფოროპლასტი, ქაფპლასტი. მინერალური ბამბა, თაბაშირ-მუყაო და სხვ.) და ბგერის გარედან შიგნით შეღწევისაგან დასაცავად (მერქანბოჭკოვანი ფილები, მინის ბამბა, ფოროვანი რეზინი და სხვ.).

ალაბი - სიგრძის საზომი ერთეული აღმოსავლეთის ზოგ ქვეყანაში (68,8 სმ), დაახლოებით იგივეა, რაც ადლი.

ალაგე - საბიჯელი; ღობეზე გადასასვლელი, გადასაბიჯებელი ადგილი.

ალავერდის მონასტერი - დაარსდა VI საუკუნეში 13 ასურელი მამათაგან ერთ-ერთის იოსებ ალავერდელის მიერ. მდებარეობს ალაზნის ველზე, კავკასიონის ქედის თოვლიანი მთების ფონზე, თელავიდან 20 კმ-ში. დღეს არსებული წმ. გიორგის ტაძარი XI ს-ის პირველ მეოთხედში ააგო კვირიკე კახთა მეფემ ძველი პატარა ეკლესიის ადგილას. იგი ერთ-ერთი უდიდესი საკათედრო ტაძარია (41,7 მ X 26,4 მ) საქართველოში, სიმაღლით 50 მ (ნახ. 1). ალავერდი XI საუკუნიდან საეპისკოპოსო ცენტრი და ეპარქიის მღვდელმთავართა რეზიდენცია იყო. ამავე საუკუნიდან ა. ტაძარი კახეთის სამეფო სახლის სამვალედაც იქცა. ტაძარი ერთ-ერთი უდიდესი საეკლესიო ნაგებობაა საქართველოში (41,7x26,4, სიმაღლე 50 მ-მდე). შენობის გეგმას საფუძვლად უდევს ჯვარი, რომლის სამი, ერთმანეთის ტოლი მკლავი ნახევარწრიული აბსიდებით მთავრდება და ქმნის ე. წ. ტრიკონქს. დასავლეთის მკლავი წაგრძელებულია, აქვს გვერდის ნაგებობები. საკურთხევის აბსიდის ორსავე მხარეს მოთავსებულია სამკვეთლოს და სადიაკვნეს ოთახები. გარედან შენობას სწორკუთხა მოხაზულობა აქვს. ჯვრის მკლავების გადაკვეთაზე აღმართული გუმბათი ოთხ ბურჯს ეყრდნობა. ჩრდილოეთით, სამხრეთით და დასავლეთით ტაძარს ღია გალერეები ჰქონდა, რომლებიც XIX საუკუნის დასაწყისში დაუნგრევიათ. ამ სამ მხარეს არის მოთავსებული ტაძრის შესასვლელებიც. შიდა სივრცე გამოირჩევა გრანდიოზულობითა და დახვეწილი პროპორციებით. ინტერიერს კარგად ანათებს ფართო კარ-სარკმელებიდან უხვად შემოსული სინათლე (გუმბათს 16 სარკმელი აქვს). მონუმენტური ფასადები მუწწად არის მორთული (ეს კახეთის ძეგლების საერთო თავისებურებაა). დამახასიათებელია აღმოსავლეთი ფასადის აგებულია - ხუთი დეკორატიული თალი და ორი ღრმა სამკუთხა ნიში. ტაძარი მოპირკეთებულია შირიმის მოზრდილი კვადრებით. ნაგებობა გადახურული ყოფილა ცისფრად მოჭიქული დიდი ზომის კრამიტის ფილებით, რომელთა ფრაგმენტები დღემდეა შემორჩენილი. შემორჩენილია აგრეთვე წარწერები. ტაძარში იოსებ ალავერდელის გარდა დაკრძალულია კახეთის მეფეები ალექსანდრე I და თეიმურაზ I.

ნახ. 1

ალათა - კარის ან ფანჯრის შეკრული ერთი ელემენტი, რომელიც ჩარჩოსთან მოძრავად ან უძრავადაა დამაგრებული.

ალათა ასაწევი - ალათა, რომელიც ჩარჩოს ზედა ძელთანაა დაკავშირებული და მოძრაობს ვერტიკალურად.

ალანტი - იხ. ორტიტი.

ალაფხანა - მარცვლეულითა და ფქვილით მოვაჭრეთა რიგები XVIII-XIX სს. ძველ თბილისში. განლაგებული იყო თათრის მოედნის (ახლანდელი გორგასლის მოედანი) დასავლეთ მხარეზე.

ალაყაფის კარი - ბჟედი, ბჟის-კარი, ბჟე-კარი; გალავნის მთავარი შესასვლელი. კონსტრუქციის მიხედვით შეიძლება იყოს ერთფრთიანი, ორფრთიანი (ნახ. 1), გასაწევ-გამოსაწევი, ასაწევი, ასაწევ-საბრუნო და სხვ.

ნახ. 1

ალაყოჩი - დროებით გამართული სადგომი - ხის ან ნაბდისაგან მოწყობილი საზაფხულო კარავი მთაში, უმთავრესად თუშეთში.

ალბათობა - ამა თუ იმ განსაზღვრულ პირობებში რომელიმე შემთხვევითი მოვლენის შესაძლო წარმოქმნის ხარისხის რიცხვითი დახასიათება, რომელიც შეიძლება განმეორდეს განუსაზღვრელად რამდენჯერმე (მაგ., მიწისძვრა, გვალვა და სხვ.).

ალბათობათა თეორია - მათემატიკის დარგი, რომელიც განიხილავს შემთხვევითი მოვლენების კანონზომიერებას და მის გამოყენებას მასობრივ მოვლენათა შესასწავლად; ანუ ეს არის მათემატიკური მეცნიერება, რომელიც საშუალებას იძლევა ერთი შემთხვევითი მოვლენის ალბათობით მოვდებნოთ სხვა შემთხვევითი მოვლენის ალბათობა, რომელიც დაკავშირებულია პირველთან.

ალბედო - კოეფიციენტი, რომელიც განსაზღვრავს, თუ სხივური ენერგიის რა ნაწილს ირეკლავს ზედაპირი. გაითვალისწინება შენობებისა და ნაგებობების შიდა სივრცეში მზის რადიაციის გავლენით თბოშედეგადობის გაანგარიშების დროს.

ალბიტი - თეთრი ფერის ქანწარმომქმნელი მინერალი.

ალბუმინი - ცხოველური წარმოშობის წებოვანი ნივთიერება, რომლისაგან ხის წებოს ამზადებენ.

ალგებრა - მათემატიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს სიდიდეებზე მოქმედებათა ზოგად კანონებს ამ სიდიდეების რიცხვობრივი მნიშვნელობისაგან დამოუკიდებლად.

ალგოლი (ინგლ.) - პროგრამირების ენის სახელწოდება, რომელიც დაამუშავეს სხვადასხვა ქვეყნის მეცნიერებმა, რომელთაც 1958-1960 წლებში ხელმძღვანელობდნენ დანიელი მათემატიკოსი ნაურა და ჰოლანდიელი მათემატიკოსი დიკსტრი. ალგოლი ერთ-ერთი გავრცელებული ენის სახეობაა, რომელიც მიიღეს პარიზის საერთაშორისო კონფერენციაზე 1960 წელს. ა. ძირითად სიმბოლოებს (ალფაბეტს) წარმოადგენენ ათობითი ციფრები (0-დან 9-მდე), ლათინური ალფაბეტი (26 პწკარედი და 26 მთავრული ასო), სასვენი ნიშნები, მათემატიკური და ლოგიკური ოპერაციების ნიშნები (+; -; <; >; /; ნ; ც და სხვ.), სხვადასხვა სპეციალური ფუნქციები (sin, cos, arctan, entier, sign, abs, sqrt, exp, რომლებიც შეესაბამებიან სინუსს, კოსინუსს, არკტანგენტს, ანტიეს, სიგნუმს, აბსოლუტურ სიდიდეს, კვადრატულ ფესვს, ექსპონენტას), სხვა სპეციალური ნიშნები და ზოგიერთი ინგლისური სიტყვა (კერძოდ, begin - დასაწყისი, integer - მთელი რიცხვი, real - ნამდვილი რიცხვი, end - დასასრული და სხვ.). ძირითადი სიმბოლოებიდან გარკვეული წესით (გრამატიკით) იქმნება უფრო რთული კონსტრუქციები - ალგორითმის აღწერა.

ალგორითმი - 1. იმ მოქმედებათა ერთობლიობის ზუსტი და სრული აღწერა, რომელთა მკაცრად განსაზღვრული თანმიმდევრობით შესრულება განაპირობებს დასმული ამოცანის ამოხსნას; 2. გარკვეულ ფარგლებში ცვალებადი საწყისი მონაცემების სტანდარტული გარდაქმნის ერთიანი კონსტრუქციული მეთოდი (ზუსტად განსაზღვრულ მითითებათა ინსტრუქციების სისტემა) ან პროცესი. მრავალი სხვადასხვა ა. განიხილება ალგებრასა და რიცხვთა თეორიაში, აგრეთვე სხვა მათემატიკურ დარგებში. უმარტივესი ალგორითმებია: წესი, რომლითაც სრულდება არითმეტიკული მოქმედებები, ევკლიდეს, კვადრატული ფესვის ამოღების, n-ური რიგის დეტერმინანტის გამოსათვლელი, სარიუსის წესი - მე-3 რიგის დეტერმინანტის გამოსათვლელი, მატრიცის რანგის გამოსათვლელი, დახარისხების, რეკურსიული, სემპლიქსური, ინფორმატიკაში გენეტიკური ალგორითმი და ა.შ. დამტკიცდა, რომ მრავალი ამოცანისათვის ა. არ არსებობს; 3. საკუთარი სახელის და «რიცხვი»-ს აღრევის შედეგად რაიმე ამოცანის ამოსახსნელად საჭირო მათემატიკურ მოქმედებათა ერთობლიობა.

ალეზასტრი (ალაზასტრონი - ქალაქი ძვ. ეგვიპტეში) - წყლიანი სულფატების ჯგუფის თაბაშირის წმინდამარცვლოვანი, მარმარილოსებრი, მკვრივი მინერალის სახესხვაობა.

ალევერიტი (ბერძ.) - დანალექი ფხვიერი ქანი, დედაქანის დაშლის პროდუქტი (ნახ. 1). შედგება წვრილი (0,1...0,01 მმ ზომის) ნამსხვრევი დაკუთხული მასალისაგან. მარცვლების ზომის მიხედვით ა. გარდამავალია ქვიშასა და თიხას შორის. წარმოშობით ქვიშისაგან არ განსხვავდება. ალევრიტს განეკუთვნება მტვერი, შლამი, ლიოსი და სხვა. ა. გამოიყენება ცემენტის დამზადებისას.

ნახ. 1

ალეია - სატრანსპორტო ან ფეხით მოსიარულეთა გზა შემორგული ორივე მხრიდან ხეებით, ბუჩქებითა და მისთ. (ნახ. 1). ა. ტიპი (სწორხაზოვანი, მრუდხაზოვანი) განისაზღვრება პარკის (ბადის) არქიტექტურული ჩანაფიქრის მიხედვით. ხეები და ბუჩქები შეიძლება იყოს თავისუფლად მზარდი ან ფორმირებული. სასურველია ხეები იყოს კომპაქტური ვარჯის მქონე; წიწვოვანი ჯიშებიდან უპირატესობა ენიჭება ნაძვს, კიპარისს, სოჭს, ფიჭვს, ლარიქსსა და სხვ. ჯიშებს, ხოლო ფოთლოვანიდან გამოიყენება - ცაცხვი, მუხა, თელა, რცხილა, წიფელი, თელა, არყის ხე, ნეკერჩხალი და სხვ. საშუალოდ ხეებს შორის დაშორება აიღება 5 მ, როდესაც შორის 10 მ; ეს ზომები შეიძლება შეიცვალოს გამოყენებული ხეების ვარჯის ზომებზე დამოკიდებულებით. ა. აქვს მთელი რიგი ფუნქციებისა, რომელთაგან აღსანიშნავია: მზის სხივებისაგან დაცვა, ჰაერის გაწმენდა და ფილტრაცია მავნე ნაწილაკებისაგან, მტერისა და კვამლისაგან, ნისლსა და წვიმაში ორიენტაცია, ქარისაგან დაცვა, ფრინველებისა და პატარა ცხოველებისათვის თავშესაფრის მოწყობა, ხმაურისაგან დაცვა, ლანდშაფტის გალამაზება, მყუდრო გარემოს შექმნა დამსვენებელთათვის და ა.შ.

ნახ. 1

ალესვა - ლითონის სამუშაო იარაღის (დანის, სახრახნისის, ცულის, ხერხის პირის, ლურსმნისა და სხვ.) ჭრის უნარიანობის ამაღლების პროცესი.

ალექსანდრიის შუქურა - მსოფლიოს შვიდ საოცრებათაგან ერთ-ერთი; მდებარეობდა ქ. ალექსანდრიაში (ეგვიპტე). აშენდა ძვ. წ. 279 წელს მე-3 საუკუნეში. მან ფუნქციონირება შეწყვიტა და თითქმის სრულიად დაინგრა მე-14 საუკუნეში მომხდარი ორი ძლიერი მიწისძვრის შედეგად. მისი ნარჩენები ნაპოვნი იქნა მკვინთავეების მიერ 1994 წელს, შემდეგ კი სატელიტური ფოტოებით შუქურის დანარჩენი ნაწილები აღმოაჩინეს. შუქურა ნაგები იყო მარმარილოს ფილებით, სიმაღლე 150 მეტრს აღწევდა. შუქურა შედგებოდა მარმარილოს სამი კოშკისაგან (ნახ. 1). ქვედა, პირველი კოშკი, სწორკუთხა ნაგებობა იყო და მასში ის ხალხი ცხოვრობდა, ვინც შუქურას ემსახურებოდა. მის ზემოთ იდგა შედარებით პატარა, რვაკუთხოვანი კოშკი, საიდანაც სპირალური კიბეებით მესამე კოშკში ადიოდნენ. ზედა კოშკს

ცილინდრის ფორმა ჰქონდა. მის თავზე მუდმივად ენთო ცეცხლი, რომელიც ღამით გზას უნათებდა ხომალებს. შუქურას თავზე აღმართული იყო ზეცის ქანდაკება. გაშლილი ზღვიდან შესაძლებელი იყო შუქურას დანახვა 50 კმ-ის მანძილიდანაც კი.

ნახ. 1

ალექსანდრიტი - ქრიზობერილის სახესხვაობა, დღის სინათლეზე ზურმუხტოვანი მწვანე, ხელოვნურ განათებაზე მოიისფრო-მოწითალო ფერის, პირველი კლასის ძვირფასი ქვა. გვხვდება: ბრაზილიაში, აშშ-ში, შრი-ლანკასა და ზიმბაბვეში, აგრეთვე ბირმასა და რუსეთში.

ალექსანდრიტის კატისთვალი - ალექსანდრიტი, რომელიც მოგვაგონებს კატის მოციმციმე თვალს.

ალვის ხე - ტირიფისებრთა ოჯახის ფოთოლმცვივანი მცენარე (ნახ. 1). სიმაღლეში იზრდება 40 მ-მდე, აქვს ვიწრო პირამიდული ქერქი. ყინვაგამძლე და სწრაფმზარდია. გაღიაებული დრეკადი ვარჯი ქარს ადვილად ატარებს და ირწყვება. ალვის ხის სამშობლოა ავღანეთი და შუა აზია. კულტივირებულია კავკასიაში. კარგი სახეივნო ჯიშია. შესანიშნავია ქარსაფარი ზონების გასაშენებლად. 15...20 წლისა უკვე საშენ მასალას იძლევა. მის მსუბუქ გამძლე მერქანს ქაღალდის წარმოებაში იყენებენ.

ნახ. 1

ალვის ხე ბალზამის - 30 მ-მდე სიმაღლის და 80 სმ-მდე დიამეტრის სწრაფმზარდი ხე, გაშლილი, კვერცხის ფორმის ვარჯით. იზრდება მდინარეების გასწვრივ. გამოიყენება ცელულოზა-ქაღალდის წარმოებაში, ბალ-პარკების გასაშენებლად და სხვ. მისი სამშობლოა ჩრდილოეთ ამერიკა.

ალი - წვა აირად ფაზაში, რომელსაც თან ახლავს გამოსხივება და სითბოს გამოყოფა.

ალიანსი (ფრანგ.) - რამდენიმე ორგანიზაციის, საწარმოს, პირის კავშირი და, როგორც წესი, საერთაშორისო გაერთიანება ხელშეკრულების საფუძველზე.

ალიბჭე - არხი, რომელსაც აირები ღუმელიდან კვამლსადენში გადაჰყავს.

ალიგნინი - ფაშარი და ნაოჭებიანი, თითქმის დაუწნეხავი ცელულოზის ფურცლები, რომლებიც ცვლის ჰიგროსკოპიულ ნივთიერებებს ტექნიკის სხვადასხვა დარგში.

ალიდადა - გეოდეზიური და ასტრონომიული კუთხსაზომი იარაღი, სახაზავის მსგავსი, რომელიც ბრუნავს ლიმბის (დანაყოფებიანი წრის) გარშემო (ნახ. 1).

ნახ. 1

ალიენაცია (ინგლ.) - 1. ქონების გასხვისება; 2. აქციის, კაპიტალის, ფასეულობათა მფლობელის შეცვლის ოპერაცია, ე.ი ერთი პირის კუთვნილი ქონების გადაცემა საკუთრებაში.

ალიზი - საშენი მასალა, მზეზე გამომშრალი, გამოუწვავი აგური.

ალის გავრცელება - ზედაპირზე ალის მოდება.

ალის გავრცელების ინდექსი - შედარებითი მაჩვენებელი, გამოხატული განუსაზღვრელი რიცხვით, რომელიც მიღებულია მასალის შემოწმებისას, როცა ხდება დროში ალის გავრცელების ვიზუალური გაზომვა.

ალის მდგრადობა - მდგომარეობა, როდესაც ალს უჭირავს უცვლელი მდგომარეობა სანთურის გამომავალი ნახვრეტის მიმართ.

ალიტი (რუს.) - სამკალციუმიანი სილიკატი $3CaO \cdot SiO_2$, ერთ-ერთი ძირითადი ხელოვნური მინერალი, რომელიც წარმოიქმნება ცემენტის კლინკერის გამოწვის დროს. კლინკერის ყველაზე მთავარი მინერალი, განსაზღვრავს პორტლანდცემენტის გამაგრების სიჩქარეს, სიმტკიცეს და სხვა თვისებებს. მისი შემცველობა კლინკერში არის 45...60%.

ალიტირება - ნიკელის შენადნობების, ფოლადისა და თუჯის ნაკეთობების ზედაპირების გაჯერება ალუმინით 20 მკრ...1,2 მმ სიღრმეზე მხურვალმედეგობის ასამაღლებლად (ხენჯთმედეგობა).

ალკაზარი (ესპ.) - ესპანეთში: ციხე-სიმაგრე ან მეფის სასახლე. ასეთი ციხე-სიმაგრეები ესპანეთში აშენებული იქნა ისეთ ქალაქებში, როგორებიცაა: ტოლედო, სევილია, გრანადა, საგოვია (ნახ. 1., საგოვიის ალკაზარი) და სხვ.

ნახ. 1

ალკალიმეტრია - მოცულობითი ქიმიური ანალიზის მეთოდი, რომელსაც იყენებენ რაიმე ნივთიერებაში ტუტის რაოდენობის გასარკვევად.

ალკოვი (ფრანგ.) - ნიში ოთახში ან სხვა სათავსში. ძირითადად გამოიყენება საძინებლად (ნახ. 1), აგრეთვე ოთახისშიდა კიბის მოსაწყობად, სასაუბრო ადგილად და სხვ. ა. გაფორმებული კლასიკურ, ბაროკოს, ქანთრის, მოდერნის, მარაკეშის, ჰაი-ტექის, მინიმალიზმის და მისთ. სტილში, შემოქმედების იდეების მთელი ოკეანა ინდივიდუალური კომფორტის ფორმირების საქმეში.

ნახ. 1

ალმასი (ბერძ., დაუძლეველი, სწორუპოვარი, უზადლო) - ხალასი ნახშირბადის ჯგუფის წყლისებრ გამჭვირვალე, ან მოცისფრო, ლურჯი, ყვითელი, იშვიათად შავი ფერის უპირველესი ძვირფასი ქვა. ხელოვნურად, გარკვეული წესით დაწახნაგებულ ა. ბრილიანტი ეწოდება. შეუცვლელი მასალაა ქვის საჭრელი მრგვალი ლითონის ხერხის კბილების დასამზადებლად.

ალმასი სინთეზური - ხელოვნური ალმასი, რომელიც მიიღება გრაფიტისაგან მაღალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში. გამჭვირვალეობა დამოკიდებულია დამზადების ტექნოლოგიაზე, ხშირად არის გაუმჭვირი ან ნახევრად გამჭვირვალე, ფერი - შავიდან თეთრამდე. კრისტალის ზაზოვანი ზომები 1...2 მმ. აქვს ბუნებრივი ალმასის სტრუქტურა და თვისებები. არსებობს ჩვეულებრივი, ამაღლებული და მაღალი სიმტკიცის. გამოიყენება აბრაზიული ინსტრუმენტების დასამზადებლად, დამყვანი და მისახეხი სამუშაოებისათვის, აგრეთვე სამკაულების მოსართავად.

ალოკაციური ფუნქცია - სახელმწიფო შემოსავლებისა და ხარჯების პოლიტიკის ნაწილი, მიმართული ეკონომიკაში განსაზღვრული სახის საქონლისა და მომსახურების წარმოებისათვის. სახელმწიფოს ა.ფ. აუცილებლობითაა განპირობებული, ვინაიდან განსაზღვრული სახის დოვლათი, რომელიც საზოგადოებრივი საქონლის სახელწოდებითაა ცნობილი, არ შეიძლება საბაზრო ფასით მიეწოდოს საზოგადოებას.

ალონჟი (ფრანგ.) - თამასუქზე მიმაგრებული დამატებითი ფურცელი - სათავდებო საგარანტიო ბარათი, ავალი.

ალოტროპია (ბერძ.) - ერთი და იმავე ქიმიური ელემენტის არსებობა სხვადასხვა მარტივი ნივთიერების სახით.

ალპარი - ფასიანი ქაღალდების, ვალუტის, თამასუქის საბირჟო კურსის ტოლობა ნომინალთან.

ალპინარიუმი - ბოტანიკური ბაღის, სკვერის ან პარკის ქვებით გაწყობილი ნაწილი, რომელიც ასახავს მთის ლანდშაფტს და მის ფლორას. დამახასიათებელია დაბალი ალპური მცენარეულობის შეთავსება კლდეებთან, წყალთან (ნახ. 1). ეწყობა ხელოვნურად შექმნილ მცირე სიმაღლის ქვიან გორაკზე. მცენარეები უმეტესად რეგიონალური პრინციპით ან ფიტოცენოზების მიხედვით ირგება (სუბალპური ტყე, სუბალპური ბუჩქები, სუბალპური მდელო, ალპური მდელო, ალპური ხალები, თოვლის სარტყელი და სხვ.). ა. ბუნებრივ იერს აძლევს ხელოვნური ნაკადული, რუ, ჩანჩქერი, ტბორი და სხვ. როგორც სამეცნიერო-კვლევითი და დეკორატიული ნაკვეთი ა. შეიქმნა ბოტანიკურ ბაღებთან ერთად, ხოლო ბაღ-პარკებში XX საუკუნის დასაწყისში გაჩნდა. ა. უმეტესად აშენებენ კარპატების, კავკასიის, ალტაისა და სხვა სუბალპური და ალპური მდელოების მცენარეულობას. მსოფლიოში ცნობილია ედინბურგის (შოტლანდია), პრადის (ჩეხეთი), ინსბრუკის (ავსტრია) და სხვ. ბოტანიკური ბაღების ა. საქართველოში ა. მოწყობილია ბაკურიანსა და სტეფანწმინდაში, სადაც თავმოყრილია მთავარი კავკასიონისა და სამხრეთ მთიანეთის ალპური მცენარეულობა.

ნახ. 1

ალსეკო (იტალ.) - მშრალ კედელზე წყლიანი საღებავით შესრულებული ნახატი.

ალსიფერი - იხ. სენდასტი.

ალტანკა - სკვერის (ბადის) ნაგებობა, მსუბუქი აჟურული კონსტრუქციისა, გაწყობილი მაგიდით, სკამებითა და სხვა საბაღე ავეჯით. გამოიყენება დასასვენებლად, აგრეთვე მზისა და წვიმისაგან თავის შესაფარებლად (ნახ. 1). ძირითადად ამზადებენ ხის, პლასტმასის და ლითონის კონსტრუქციებისაგან.

ნახ. 1

ალტიმეტრი (ლათ.) - იხ. გეოდეზიური სიმაღლის საზომი.

ალუმელი - ძნელდნობადი შენადნობი ნიკელის, ალუმინისა და მანგანუმისა; იყენებენ თერმოელექტრული პირომეტრების დასამზადებლად.

ალუმინი (ლათ.) - მოვერცხლისფრო-თეთრი მსუბუქი ლითონი, პლასტიური, ჭედადი, კარგი თბო- და ელექტროგამტარი, ქიმიურად აქტიური, ადვილად იჟანგება და იფარება Al_2O_3 -ის მკვრივი აფსკით, რაც განაპირობებს მის კოროზიამდეგობას. მისი მტვერი (ფხვნილი) ფეთქებადსაშიშია, მტვერის ფეთქებადობის ქვედა ზღვარია 40...50 მგ/ლ. გამოიყენება სხვადასხვა მალეგირებელ დანამატად ფოლადის წარმოებაში, მშენებლობაში, ქიმიური აპარატურის და ტარის, ელექტროგამტარების, კონდენსატორების დასამზადებლად, ლითონების მისაღებად ელექტროთერმული მეთოდით და ალუმინოთერმიაში ლითონების შესადუღებლად, საყოფაცხოვრებო, მხატვრული და დეკორატიული ნაკეთობის დასამზადებლად (გემების, საავიაციო და საავტომობილო მრეწველობაში, ელექტროტექნიკაში, რადიოტექნიკასა და მეტალურგიაში).

ალუმინის კონსტრუქციები - სამშენებლო კონსტრუქციები და ნაკეთობები, რომელთა საფუძველია ალუმინის შენადნობები ან ტექნიკური ალუმინი. მისი მთავარი ღირსებებია: სიმსუბუქე, სიმტკიცე, ხანგამძლეობა, კარგი დეკორატიული თვისებები და ესთეტიკურობა, ეკოლოგიურობა, საიმედოობა, პრაქტიკულობა, მედეგობა აგრესიული გარემოს მიმართ, არ საჭიროებს შეღებვას; ნაკლია: თანაბარმტკიცე შეერთებების შესრულების სირთულე (განსაკუთრებით შენადული შეერთების), დაბალი დრეკადობის მოდული (დაახლოებით 3-ჯერ ნაკლები, ვიდრე ფოლადის), მაღალი ღირებულება და სხვ. კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოიყენება თხელი (1 მმ-მდე სისქის) ფურცლოვანი და დაწნეხილი პროფილები განივკვეთის ეფექტური ფორმით. ა.კ. გამოიყენება ფანჯრების, კარების,

აივნების, ვიტრინების (ნახ. 1), ფარდულების წარმოებაში, შენობის ინტერიერისა და ექსტერიერის მოსაწყობად, მსუბუქ გადახურვებში (ნახ. 2: ალუმინის წიბოვანი გუმბათი) და სხვ. საქართველოში ნაკლებად გამოიყენება ადგილობრივი ნედლეულის ბაზის უქონლობის გამო.

ნახ. 1

ნახ. 2

ალუმინის პუდრი - ალუმინის წვრილდისპერსიული ფხვნილი, რომლის წყლიანი სუსპენზია გამოიყენება აირწარმოქმნელი უჯრედოვანი ბეტონის (აირბეტონის) და სხვა ფოროვანი ნაკეთობების მისაღებად.

ალუმინის შენადნობები - შენადნობები ალუმინის საფუძველზე, რომელსაც დამატებული აქვს სპილენძი, მაგნიუმი, თუთია, სილიციუმი, ლითიუმი, კადმიუმი, მარგანეცი, ცირკონიუმი, ბერილიუმი, ტიტანი და სხვ. ელემენტები. ა.შ. ახასიათებს მაღალი მექანიკური თვისებები და დაბალი სიმკვრივე, მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობა, კარგი კოროზიამდევობა. ძირითადად ორ ჯგუფად იყოფა: სამსხმელო და კონსტრუქციული. თავის მხრივ კონსტრუქციული იყოფა თერმულად დამუშავებულად და თერმულად დაუმუშავებლად. თერმული დამუშავებისათვის იყენებენ გამოწვას, წრთობას და დამკვლევას. ა.შ. გამოიყენება მშენებლობაში, მანქანათმშენებლობაში, საყოფაცხოვრებო ტექნიკაში, თვითმფრინავთმშენებლობაში და სხვ. წარმოების მოცულობის მხრივ ა.შ. მეორე ადგილი უჭირავს შავი ლითონების შემდეგ.

ალუმინიტი სამკალციუმიანი - $3\text{CaO} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3$ კლინკერშია 4...12% რაოდენობით, არის ყველაზე აქტიური მინერალი, სწრაფად რეაგირებს წყალთან. ის ბეტონის სულფატური კოროზიის გამოწვევის მიზეზია და ამიტომ მისი რაოდენობა სულფატმდეგ პორტლანდცემენტში შეზღუდულია 5%-მდე.

ალუმინოთერმია (ალუმოთერმია) - ლითონებისა და მათი შენადნობების, აგრეთვე არალითონების მიღების მეთოდი, რომელიც ემყარება ოქსიდებიდან ლითონური ალუმინით აღდგენას. ალუმინით დაჟანგვის პროცესი ეგზოთერმულობა განაპირობებს გამდნარი ლითონისა და წიდის მიღებას, რაც მათი განცალკევების საშუალებას იძლევა; ა. ფართოდ გამოიყენება მანგანუმის, სპილენძის, რკინის, ვოლფრამის, თუთიას და სხვა ლითონთა შენადნობების მისაღებად.

ალუმინსილიკატები - ჯგუფი ფართოდ გავრცელებული მინერალებისა, რომლებსაც განეკუთვნება მინდვრის შპატები, ქარსები, თიხის მინერალები და სხვ.

ალუმინსილიკატების ჯგუფი - ლითონფეროში მე-2 ადგილი უჭირავს თიხამიწას - Al_2O_3 . მისი სიმარეა 9, რეაქციაში შედის კაჟმიწასთან და წარმოქმნის ალუმინსილიკატების ჯგუფს. მათგან ბუნებაში ყველაზე მეტად გავრცელებულია კალიუმისა და ნატრიუმის მინდვრის შპატები. გამოფიტვის შედეგად, მინდვრის შპატები იშლება თიხად, ხოლო მაღალ ტემპერატურაზე დნება.

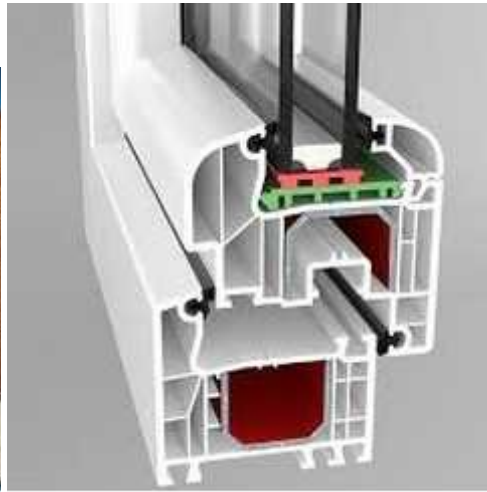
ალუმინფერიტი ოთხკალციუმიანი - $4\text{CaO} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot \text{Fe}_2\text{O}_3$ კლინკერში შედის 10...20% რაოდენობით. გამოირჩევა ზომიერი სითბოგამოყოფით და გამაგრების სიჩქარის მიხედვით იკავებს შუალედ ადგილს ალიტსა და ბელიტს შორის.

ალუნდი - ელექტროკორუნდის დასახელება ამერიკულ ტექნიკურ ლიტერატურაში.

ალუპლასტი - 1. პროფილი ალუმინისა და პლასტიკისაგან. გამოიყენება მსუბუქი ტიხრებისათვის (ნახ. 1) და შენობების ფასადების მოპირკეთებისათვის; 2. ალუმინისა და პლასტმასის (ნახ. 2) პროფილები ალუმინისა და მეტალოპლასტმასის კარ-ფანჯრებისათვის.

ნახ. 1

ნახ. 2

ალფა-სპექტრომეტრი - რადიოაქტიური ბირთვების მიერ გამოსხივებული ნაწილაკების ენერგიის საზომი ხელსაწყო.

ალფენოლი - რბილი შენადნობი, რომელსაც მაგნიტური თვისებები აქვს.

ალფერი - რკინისა და ალუმინის რბილი შენადნობი.

ამალგამა (ფრანგ.) - ხსნარი ან შენადნობი, რომელიც მიღებულია ვერცხლისწყალთან სხვა ლითონის შერევით.

ამალგამაცია - 1. ამალგამის მიღება; ლითონის გახსნა ვერცხლისწყალში; 2. ლითონის დაფარვა ვერცხლისწყლით; დაამალგამება; 3. ოქროს და ვერცხლის მიღება ფხვიერი მადნისაგან; 4. სხვადასხვა რისამე შეერთება, შერწყმა.

ამანკო - დანაკლისი, უკმარობა.

ამარანტი - ტროპიკული ხის ჯიში. მერქანი წითელი ან წითელ-მოცისფრო შეფერილობისაა, მკვრივია, დამუშავებისას გამოყოფს არასასიამოვნო სუნს. გამოიყენება ანათალი შპონისა და ავეჯის წარმოებაში. ა. სამშობლო სამხრეთ ამერიკაა.

ამარტი - კვარცის ნაირსახეობა; ეშმი, იასპი.

ამბალაჟი (ფრანგ.) - 1. შესაფუთავი მასალა; 2. შეფუთვის ხარჯი.

ამბარა - სხვადასხვა კონსტრუქციის დასაბმელ-დასამაგრებელი საშუალება (მაგ., ტვირთის, გემის, მოწყობილობის და სხვ.).

ამბარი - 1. ბეღელი. ხორბლეულის შესანახი, უმთავრესად ხის ნაგებობა; 2. ხორბლის ან ფქვილის შესანახი ყუთის მსგავსი დიდი ტევადობის სათავსი.

ამბიონი (ბერძ.) - 1. ადრინდელი ქრისტიანული ტაძრის გუმბათის ქვემოთ ან პატრონიკეს სწვრივად მოთავსებული კათედრა; 2. სამქადაგებლო, საფსალმუნე; ქადაგების წარმოსათქმელად მოწყობილი შემადგენელი ადგილი საკურთხევის წინ.

ამბრაზურა (ფრანგ.) - 1. სადგომისკენ გაფართოებული ფანჯრის ხვრეტი; 2. სათოფური; ციხე-სიმაგრის, თავდაცვით ნაგებობასა და ჯავშნიან კოშკებში სროლისათვის დატანებული სარკმელი (ნახ. 1). გამოიყენებოდა ქვემეხის, ნაღმსატყორცნის ან ტყვიამფრქვევის სასროლად.

ნახ. 1

ამეთვისტო (ბერძ.) - კვარცის იისფერი სახესხვაობა. საიუველირო ქვა.

ამიაკი - მწვავე სუნის მქონე უფრო აირი, რომელიც წარმოადგენს აზოტისა და წყალბადის ნერთს - NH_3 ; მისი წყალში გახსნით მიიღება ნიშადურის სპირტი NH_4Cl . სიმკვრივე: თხევად მდგომარეობაში $681,4 \text{ კგ/მ}^3$, აირულში $0,7714 \text{ კგ/მ}^3$. დუდილის ტემპერატურა $-33,35^\circ\text{C}$. გამოიყენება აზოტმჟავას, ამონიუმის მარილების, შარდოვანას, სინილური მჟავების, სოდის მისაღებად; წყალში გახსნილი ა. - როგორც თხევადი სასუქი, აგრეთვე მაცივრებში მუშა ნივთიერების სახით.

ამინომჟავები - ორგანული ნერთების კლასი, რომელთაც მჟავების თვისებებიც აქვთ და ამინებისაც.

ამინოპლასტი - კარბამიდულ ფისებზე დამზადებული პლასტმასი. ა. შარდოვანა-ფორმალდეჰიდურ ფისზე დამზადებული ა. არამდგრადია ტენისა და ტემპერატურის მიმართ (ექსპლუატაციის ტემპერატურა 90°C -მდე). ა. მელამინო-ფორმალდეჰიდურ ფისზე - მდგრადია ადუღებულ წყალში, თბომედეგია (150°C -მდე), არატოქსიკურია. ა. გამოდის დაწნეხილი ფხვნილის (შემავსებელი - სულფიდური ცელულოზა, ბამბის ბოჭკო, აზბესტი), ფენოვანი პლასტიკების და ქაფმასალების სახით. დაწნეხილი ფხვნილი გადამუშავების შემდეგ გამოიყენება სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო ნაკეთობების დასამზადებლად, როგორცაა ელექტრომანათლებელი მოწყობილობების დეტალები, ტელეფონის, ტელევიზორის, რადიომიმღების კორპუსები, ნაირგვარი ფურნიტურა. არატოქსიკური ა. აკეთებენ საოჯახო ჭურჭელს. აზბესტის მასა გამოიყენება ჩამრთველების, ამომრთველების, გადამრთველების, სანთებლების დასამზადებლად. ფენოვანი პლასტიკები ფართოდაა გავრცელებული, როგორც მოსაპირკეთებელი და დეკორატიული მასალები მშენებლობაში, საავიჯო მრეწველობაში, ტრანსპორტზე. ქაფმასალები შეუცვლელია, როგორც თბო- და ბგერასაიზოლაციო მასალა.

ამლიტუდა პიკური - რაიმე სიგნალის გავრცელებისას (რხევის) მაქსიმალური გადახრა წონასწორობის მდგომარეობიდან.

ამოზნექილი არე - ევკლიდური (აფინური) სივრცის ამოზნექილი არე ეწოდება D არეს, თუ ამ არეს ნებისმიერი ორი A და B წერტილების შემაერთებული მონაკვეთის ყველა წერტილი ეკუთვნის ამავე არეს.

ამოზნექილი ზედაპირი - სამგანზომილებიან ევკლიდეს სივრცეში ზედაპირს ეწოდება ამოზნექილი (ზევით), თუ ამ ზედაპირის ყოველ წერტილში მხები სიბრტყე მდებარეობს მოცემული ზედაპირის ზემოთ. დეკარტის კოორდინატთა სისტემაში: თუ $z = f(x, y)$ არის ამოზნექილი ზედაპირის განტოლება, ხოლო $z = Ax + By + C$ - მისი მხები სიბრტყის განტოლება, მაშინ ადგილი აქვს უტოლობას: $f(x, y) \leq Ax + By + C$.

ამოზნექილი სიმრავლე - ევკლიდეს ან აფინური სივრცის წერტილთა სიმრავლე, რომელსაც ის თვისება აქვს, რომ მისი ნებისმიერი ორი წერტილის შემაერთებული მონაკვეთი მთლიანად ამ სიმრავლეს ეკუთვნის. ამოზნექილი სიმრავლის მაგალითებია სფერო, კუბი, ნახევარსივრცე და სხვ.

ამოზნექილი სხეული (ფიგურა) - სხეული, რომლის წერტილთა სიმრავლე არის ამოზნექილი სიმრავლე.

ამოზნექილი წირი სიბრტყეზე - თუ წირის განტოლება სიბრტყეზე მოცემულია ცხადი სახით $y = f(x)$, მაშინ მოცემულ წერტილში წირს ეწოდება ამოზნექილი ზემოთ (ან ქვემოთ), თუ ამ წერტილის მომცველი რკალის რაიმე

უბანზე რკალი მოთავსებულია თავისი ქორდის ზევიდან (ან ქვევიდან) ანუ გვაქვს უტოლობა $f''(x) < 0$ (ან $f''(x) > 0$); იგულისხმება, რომ $f'(x)$ -ს აქვს პირველი და მეორე წარმოებული.

ამონაგი (რუს. Футеровка) - ცემენტის წისქვილების, გამოსაწვავი ღუმელების, საცეცხლისების, საკვამლე მილების, ქიმიური აპარატების, აბაზანების და სხვათა დამცავი შიდა მოპირკეთება მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებისაგან, რისთვისაც გამოიყენება ცეცხლგამძლე აგური, ცეცხლმდეგი და ქიმიურად მდგრადი მასალებისაგან დამზადებული ჯავშანფილები და სხვა. დანიშნულების მიხედვით შეიძლება იყოს ცეცხლგამძლე, ქიმიურად მდეგი და თბოსაიზოლაციო.

ამონაზარდი - მერქნის მანკი, შენაზარდი ან უკვე შეზარდილი ჭრილობა, რომელიც ხეს ხერელის მაგვარი სივრცის სახით რადიალურად გასდევს და ქერქის ნარჩენებით ან მკვდარი ქსოვილითაა შევსებული. ცნობილია ა. შემდეგი სახეები: გამჭოლი, დახურული, ერთმხრივი, მუქი, ღია, ღია ფერის, ყლორტშუა და შეზარდილი.

ამონაკირი - საქვაზე დანადგარის გარე კედლები, რომლებიც გამოყოფენ მის საცეცხლეს და აირმავლებს გარემოსაგან. მზადდება წითელი აგურის ან ცეცხლგამძლე (შამოტის) აგურისაგან.

ამონალი - ამონიუმის გვარჯილის ფეთქებადი ნივთიერება, რომელშიც შედის დისპერსული ალუმინი. ალუმინი ზრდის აფეთქების სითბოს. ა. აქვს აფეთქების სითბო 1,5-ჯერ მეტი, ვიდრე ნიტროგლიცერინს. დეტონაციური თვისებების ასამაღლებლად ა. უმატებენ ტროტილს. სამთო ქანების აფეთქების დროს გამოიყენებენ ა., რომლის შემადგენლობაში შედის 4,5% ალუმინი. ასეთი ნაერთი საშუალებას იძლევა მცირე მოცულობაში კონცენტრაცია გაეუკეთოდ დიდ ენერგიას.

ამონაჩიქქნი - ხის დახერხილ პროდუქციაზე ან დეტალზე მცირე ჩაღრმავებები, გამოწვეული როკების ან მერქნის ნაწილების მოცილების შედეგად.

ამონაწერი საჯარო რეესტრიდან - ამონაწერი უძრავ ნივთებზე უფლებათა რეესტრიდან, მოძრავ ნივთებსა და არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეზე უფლებათა რეესტრიდან ან მეწარმეთა და არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრიდან.

ამონიაკი - იხ. ამიაკი.

ამონიტი - ფეთქებადი ნარევი, რომელიც შეიცავს ამონიუმის ნიტრატს.

ამონიფიკაცია - აზოტის შემცველი ორგანული ნაერთების დაშლის პროცესი.

ამოორთქვლა - გამხსნელი აორთქლებით მყარ ნივთიერებათა ხსნარების კონცენტრირების პროცესი.

ამორტიზატორი (ფრანგ.) - მოწყობილობა მანქანებისა და ნაგებობების დასაცავად რყევებისა და დარტყმითი დატვირთვებისაგან მათი მოქმედების შერბილებით, შესუსტებით. ამორტიზატორებში გამოიყენება ზამბარები, ტორსიონები, რეზინის ელემენტები, აგრეთვე სითხეები და აირები.

ამორტიზაცია - 1. ბიძგების, დარტყმების შერბილება სპეციალური მოწყობილობის საშუალებით; 2. ძირითადი ფონდების (ნაგებობათა, მოწყობილობათა და სხვ.) თანდათანობითი გაცვეთა; მათი ღირებულების ნაწილ-ნაწილ გადატანა გამომუშავებულ პროდუქციაზე; 3. დაბეგრული ქონების ღირებულების თანდათანობითი შემცირება; 4. ვალის თანდათანობითი დაფარვა პერიოდული შესატანებით; 5. სავალო საბუთის გაუქმება მისი დაკარგვის გამო.

ამორტიზაცია ჰიდრაულიკური - დარტყმების ან რხევების შემცირება (ჩაქრობა) ჰიდროამორტიზატორების მეშვეობით.

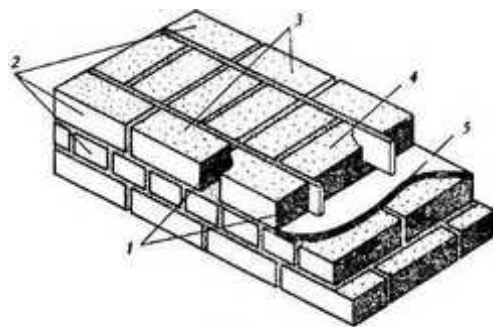
ამორფული (ბერძ.) - 1. უფორმო; 2. კრისტალური აგებულების არმქონე (მაგ., ქარვა, ფისი, მინა).

ამორფული მდგომარეობა - მყარი ნივთიერების მდგომარეობა, რომელშიც კრისტალური მდგომარეობისაგან განსხვავებით, ატომები და მოლეკულები განლაგებულია უწყვეტივით და ნივთიერება იზოტროპულია, ანუ აქვს ერთნაირი ფიზიკური თვისებები ყველა მიმართულებით; გარდა ამისა არა აქვს დნობის ფიქსირებული ტემპერატურა. ამორფული სხეულები არსებობს ბუნებრივი (ქარვა, წებო, ფისი) და ხელოვნური (მინა, პლასტმასი).

ამორფული სხეული შეიძლება იყოს მყარ (ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე) ან ბლანტ მდგომარეობაში (მაღალ ტემპერატურაზე). რაც მეტია ტემპერატურა, მით მეტია მისი სიბლანტე. ამორფული სხეულების და სითხეების სტრუქტურა ერთნაირია. გარე ძალების ზემოქმედებით, ერთდროულად შეიმჩნევა დრეკადი თვისებები, მყარი სხეულების ანალოგიურად, და დენადობა, სითხეების მსგავსად. ხანმოკლე დარტყმითი ზემოქმედებით ისინი იქცევიან ისე, როგორც მყარი სხეულები და იშლებიან ნატეხებად, ხოლო ხანგრძლივი ზემოქმედებისას - იწყებენ ბლანტ დინებას. ამორფული სხეულების ფიზიკურ თვისებებში დარწმუნება შეიძლება მარტივად: თუ ავიღებთ ფისის ნამსხვრევებს და ამ ნამსხვრევებით ავაგებთ ჭურჭელს, ვნახავთ, რომ გარკვეული დროის შემდეგ ისინი შეერწყმიან ერთმანეთს და მიიღებენ ჭურჭლის ფორმას. მინაც, თუ გავაცხელებთ მაღალ ტემპერატურაზე, გალღვება და დაიწყებს დენადობას.

ამოსოლვა - მოვლენა, როდესაც ფენა სისქის მიხედვით თანდათანობით მცირდება და ბოლოს ქრება

ამოყორვა (რუს. заплата) - 1. კედლის წყობაში გარე და შიგა პწკარებს (რიგებს) შორის შუალედის შევსება აგურით ან ქვით (ნახ. 1: 1-ნაკერები; 2-განივი და გრძივი პწკარები; 3-გარე და შიგა საპწკრე; 4-ამოყორვა; 5-საგები); 2. აგური ან ქვა, ჩალაგებული კედლის წყობაში, გარე და შიგა პწკარებს შორის.

ნახ. 1

ამოჭმა - მყარი მასალის ზედაპირის ქიმიური ან ელექტროქიმიური გახსნა პრაქტიკული მიზნით (ხენჯის მოცილება, მაკრო- და მიკროსტრუქტურის გამჟღავნება და სხვ.)(ნახ. 1: ლითონის მხატვრული ამოჭმა).

ნახ. 1

ამპერი - ელექტროდენის ძალის საზომი ერთეული (ფრანგი ფიზიკოსის ამპერის (1775-1836 წ.) გვარის მიხედვით).

ამპერი მეტრზე - მაგნიტური ველის დაძაბულობის საზომი ერთეული. განზომილება - ა/მ.

ამპერმეტრი - დაბალი ძაბვის ჩაკეტილ ელექტრულ წრედში გამავალი დენის გამზომი ხელსაწყო. იგი გამოიყენება ძაბვის ქვეშ მყოფი ელექტრული წრედების დროს და ყოველთვის წრედში ირთვება მიმდევრობით. ა. გვიჩვენებს დატვირთვის მიერ მოხმარებულ დენს. ა. უშუალოდ იზომება, როგორც მუდმივი, ასევე ცვლადი დენი. არსებობს სხვადასხვა მოდიფიკაციის

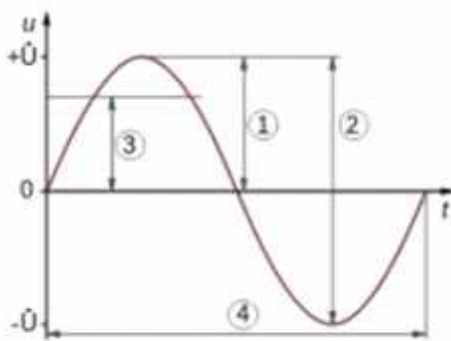
ამპირი (ფრანგ.) - გვიანდელი კლასიციზმის სტილი (ნახ. 1) დასავლეთ ევროპის არქიტექტურასა და დეკორატიულ ხელოვნებაში; წარმოიშვა საფრანგეთში ნაპოლეონ I -ის იმპერიის დროს (XIX საუკუნის პირველი მეოთხედი); ახასიათებს ანტიკური ხელოვნების ნიმუშების მიბაძვა (ტრიუმფალური თაღები, მონუმენტური შენობები, სფინქსები და სხვ.).

ნახ. 1

ამპლაცია - ფულის მიღების დამადასტურებელი ხელწერილი.

ამპლიტუდა (ლათ.) - მერხევი სიდიდის მაქსიმალური გადახრა წონასწორობის მდგომარეობიდან, რომელიც იცვლება განსაზღვრული კანონზომიერებით. მაგ., ბგერითი ტალღის ამპლიტუდა არის ტალღის გავრცელების დროს წნევის რხევის მაქსიმალური გადახრა წონასწორობის მდგომარეობიდან. ა. შეიძლება იყოს: პიკური, პიკებს შორისი და საშუალო კვადრატული (ნახ. 1: 1 - ამპლიტუდა პიკური; 2 - ამპლიტუდა პიკებს შორისი; 3. ამპლიტუდა საშუალო კვადრატული). ცნობილია ამპლიტუდის სახეები: გადანაცვლების, გაბნევის, იმპულსის, მოდულირებული, რხევის, სიჩქარის, ძაბვის და სხვ.

ნახ. 1

ამპლიტუდა მაქსიმუმებს შორის - მერხევი სიდიდის მაქსიმალურ გადახრებს შორის სხვაობა.

ამპლიტუდა საშუალო კვადრატული - მერხევი სიდიდის წონასწორობის მდგომარეობიდან გადახრის საშუალო კვადრატული მნიშვნელობა.

ამრეკლი (ფილა) - 1. გამოიყენება დარტყმითი მოქმედების სამსხვრევებში, შახტურ წისქვილებში და სხვ. დიდი სიჩქარით გამოტყორცნილი მასალის ნაწილაკები ეჯახებიან ამრეკლ ფილებს, კარგავენ სიჩქარეს და ვარდებიან ძირს მსხვრევის ზონაში; 2. მოწყობილობა ან ბუნებრივი წინაღობა, რომელიც ცვლის ბგერითი ან ჰიდრავლიკური ენერგიის, ელექტრომაგნიტური ტალღების, ბირთვული ნაწილაკების ნაკადის, აგრეთვე მყარი სხეულების მოძრაობის მიმართულებასა და ინტენსიურობას.

ამტანობა - მასალის ან კონსტრუქციის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს განმეორებად (ციკლურ) დატვირთვებს

ამფიბოლი - ნიადაგის მსგავსი მინერალი, რომლის შემადგენლობაში შედის კალციუმის რთული სილიკატები, მაგნიუმი, რკინა და ტუტეები. ფერი მწვანე, მწვანე-მოშავო, ლურჯ-მწვანე შავამდე, ზოგჯერ უფერო. ძვირფასი თბო- და ცეცხლგამძლე ნედლეული. აზბესტთან ნარევი იძლევა მომწამლაჲ კალცენოგენურ მასალას.

ამფითეატრი - 1. ხარისხებად განლაგებული მაყურებელთა ადგილი თეატრში; 2. ანტიკური მონუმენტური ნაგებობა სარბიელით (რომში) ან სცენით (საბერძნეთში) და კონცენტრულ რიგებად განლაგებულ მაყურებელთა ადგილებით. სიტყვა “ამფი” ძველ ბერძნულად ნიშნავს - “ორთავ მხარეზე”.

ამფიპროსტილი (ბერძ.) - ძველბერძნული ტიპის ტაძარი, გეგმით მართკუთხა, კოლონების პორტიკით ტორსულ ფასადებზე; ა. გრძივი კედლები იგებოდა გლუვი ქვის ბლოკებით ყოველგვარი დეკორის გარეშე (ნახ. 1).

ნახ. 1

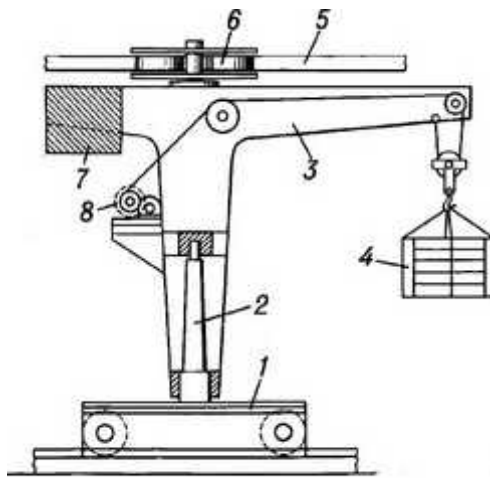
ამფოტერობა - ნივთიერების უნარი გამომჟღავნოს მჟავა ან ფუძე თვისებები.

ამპრაგი - ძალური მოწყობილობა, რომელსაც მოძრაობაში მოჰყავს მანქანა. იგი შედგება ძრავისაგან, ძალური გადაცემისა და მართვის სისტემებისაგან. ყველა სამშენებლო მანქანა, მათ შორის ხელის, ძალური მოწყობილობის მიხედვით, არის საკუთარ ძალურ მოწყობილობაზე და მიყვანილი ენერგიის გამოყენებით მომუშავე. პირველს მიეკუთვნება შიგაწვის ძრავიანი ამპრაგი, ხოლო მეორეს - ელექტრული, პნევმატური და ჰიდრავლიკური. ა. შიგაწვის ძრავით (დიზელის) გამოიყენება ნებისმიერი სიმძლავრეებისათვის; ელექტრული მოწყობილობა (მუდმივი და ცვლადი დენის) ძაბვით 500 ვ-მდე - 200 კვტ სიმძლავრისას, ხოლო 3500 ვ-მდე - დიდი სიმძლავრეებისას; ჰიდრავლიკური (სითხის მუშა წნევით 350...400 ატ) - 750 კვტ საჭირო სიმძლავრისას; პნევმატური (შეკუმშული ჰაერის მუშა წნევით 8...15 ატ) - 100...150 კვტ სიმძლავრისას; კომბინირებული (დიზელ-ელექტრული, დიზელ-ჰიდრავლიკური, დიზელ-პნევმატური) ზემოთაღნიშნული სიმძლავრეების შესაბამისად. თუ მანქანას აქვს რამდენიმე მექანიზმი, მაშინ მუშა ძრავების რაოდენობის მიხედვით განასხვავებენ ერთძრავიან და მრავალძრავიან ამპრავებს. არსებობს აგრეთვე ამპრავები: ამჟოლი, ბერკეტა, ინდივიდუალური, ორთქლის, საფეხუროვანი, ფეხის, ფრიქციული, ცენტრიდანული, ჭიახრახნული, ხელის და სხვ.

ამწე - ციკლური მოქმედების ტვირთამწევი მანქანა, რომლის დანიშნულებაც ტვირთების აწევა და გადაადგილება ვერტიკალურად და ჰორიზონტალურად. სამშენებლო ინდუსტრიაში გამოყენებული ამწეები ორი სახისაა: საერთო დანიშნულების ისრიანი თვითმავალი ამწეები და სამშენებლო კოშკურა ამწეები. თვითმავალი ამწეები გამოიყენება სამშენებლო-სამონტაჟო და დატვირთვა-განტვირთვის სამუშაოებზე და მათი ტვირთამწეობა 25 ტონამდე აღწევს. სავალი მოწყობილობის მიხედვით არის საავტომობილო, პნევმატურთვლიანი, მუხლუხა ავტომობილის ტიპის მოკლებიანი და ყველაგანმავალ შასიზე. ერთი ან მრავალძრავიანი ამპრაგი შედგება დიზელის ან ელექტრული ძრავებისაგან მექანიკური ტრანსმისიით (შესაძლებელია ჰიდრომექანიკური გადაცემის, ჰიდროქურის ან ჰიდროტრანსფორმატორის ჩართვა). თვითმავალ ამწეზე აყენებენ საისრო ან კოშკურა-საისრო მოწყობილობას, რომელიც შეიძლება იყოს გამოსაწევი ან არაგამოსაწევი და ტელესკოპური. სამშენებლო კოშკურა ამწეებს წამყვანი ადგილი უჭირავთ სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობაში, საწყობებსა და პოლიგონებზე, მშენებლობაზე ნულოვანი ციკლის სამუშაოების შესრულებაში. ისინი კლასიფიცირდება დაყენების ხერხის, სავალი მოწყობილობის ტიპის, ისრისა და კოშკის კონსტრუქციის მიხედვით. სამუშაო ადგილზე დაყენების ხერხის მიხედვით არის სტაციონარული, გადასადგილებელი და თვითამწე. სტაციონარული ამწე ყენდება სამირკველზე (დამატებით შეიძლება მიმაგრდეს მშენებარე ობიექტზე), გადასადგილებელი კი აღჭურვილია სავალი მოწყობილობით (სარელსო, ავტომობილის, პნევმატურთვლიანი, მუხლუხა); თვითამწე ყენდება ასაგებ კონსტრუქციაზე და საკუთარი მექანიზმებით გადაადგილდება ზევით, მშენებარე ნაგებობასთან ერთად. კოშკი შეიძლება იყოს საბრუნო და არასაბრუნო, ხოლო ისარი - ასაწევი, კოჭური და სახსრულ-შეუღლებული. კოშკურა ამწეები ხასიათდება უნიფიკაციის მაღალი ხარისხით. შექმნილია მოდულური სისტემის ამწეები უნიფიცირებული ერთეულ-მოდულების ფართო გამოყენებით (საყრდენი ნაწილები, კოშკისა და ისრის სექციები, სამონტაჟო დგარები, სატვირთო ურიკები, კავური საკიდები, საპარატო ჯიხურები, მექანიზმები). ასეთებია, მაგ., რუსული KBM-401 და KBM-671. ზოგადად არსებობს ამწეების შემდეგი სახეები: ავტომატური, გრეიფერიანი, ერთბადიანი, ერთბოლოიანი, ერთმხრივ მოქმედი, ზოდსაგდები, თვითმავალი, ისრიანი, კბილა-ლარტყიანი, კონვეიერიანი, კონსოლური, კოშკურა, ამწე-კოჭი, მბრუნავი, მტვირთავი, მუხლუხასვლიანი, მცურავი, ორბერკეტიანი, ორბოლოიანი, ორისრიანი, ორმაგი წევის, პორტალური,

სალიანდაგო, სამსხმელო, სამადნო, სანაპირო, სარკინიგზო, სატაცი, ტელესკოპური, შახტის, ჩამჩიანი, ხელის, ხე-ტყის, ხიდური, ხრახნული, ჯაჭვიანი, ჯოჯგინა და სხვ.

ამწე ველოსიპედური - ამწე, კონსოლური, რომელიც გადაადგილდება მიწისზედა სარელსო გზაზე და დაჭერილია ზედა მიმმართველით (ნახ. 1. ამწე ველოსიპედური: 1-ურიკა; 2-კოლონა; 3-ირიბულა; 4-ტვირთი; 5-ჭერისეული კოჭი; 6-ზედა გორგოლაჭები; 7-საპირწონე; 8-ჯალამზარი).

ნახ. 1

ამწე ირიბულა - უმარტივესი ამწე, რომლის სამკუთხა კრონშტეინი - ირიბულა ჭაღებთან ერთად მიმაგრებულია სვეტზე, კედელზე და ა.შ. ამწევი ბაგირი გადახვეულია ჭაღზე. ტვირთამწეობა 5 ტ-მდეა.

ამწე ისრიანი თვითმავალი - ამწე საბრუნო კონსოლური ისრით, რომელიც მთლიანსაბრუნ ჩარჩოზეა დაყენებული. სავალი მოწყობილობის მიხედვით არის საავტომობილო (ნახ. 1) და სპეციალურ საავტომობილო შასიზე, მუხლუხა და პნევმატურთვლიანი. მდგრადობის გასაზრდელად აქვს გამოსაწვევი საყრდენები (აუტრიგერები), ხასიათდება უნივერსალურობითა და მობილურობით. გამოიყენება სამონტაჟო და დატვირთვა-გადატვირთვის სამუშაოებზე.

ნახ. 1

ამწე კაბელური - ამწე, სტაციონალური ან გადასადგილებელი საყრდენებით (კოშკებით), შეერთებული მზიდი ბაგირებით, რომელზედაც მოძრაობს სატვირთო ურიკა (ნახ. 1). ტვირთამწეობა - 50 ტ-მდე. გამოიყენება ტვირთების ასაწევად დიდ სიმაღლეზე (50 მ-ზე მეტი) და გადასატანად (1500 მ-მდე მანძილზე) მდინარეებზე, ხეობებზე, ხრამებზე და სხვ. შეუცვლელი ამწე-სატრანსპორტო კონსტრუქციაა დიდმალიანი ხიდების, კაშხლების, რაბების მშენებლობის დროს, რადგან ა.კ. მეშვეობით მარტივად ხდება დიდგაბარტიანი ლითონისა და რკ.ბ.-ის სამონტაჟო ელემენტების მიწოდება ადგილზე.

ნახ. 1

ამწე კედლისა - ამწე სტაციონალურად მიმაგრებული კედელზე (ნახ. 1) ან მოძრავი ამწე, რომელიც გადაადგილდება კედელზე ან მზიდ კონსტრუქციაზე ვერტიკალურად მიმაგრებულ ამწესავალ გზაზე.

ნახ. 1

ამწე კონსოლური - განკუთვნილია ტვირთების გადასატანად ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური მიმართულებით და აქვს საბრუნო ან არასაბრუნო წამწე (ნახ. 1). არასაბრუნო წამწიანი კონსოლის ამწის სატვირთო ურიკა გადაადგილდება კონსოლზე. ამწეები საბრუნო წამწით არის მრავალგვარი კონსტრუქციის - ამწე-ირიბულა, ველოსიპედური, ანბური და სხვა. მათ იყენებენ მანქანათმშენებელ ქარხნებში, პორტებში, მშენებლობებზე. ტვირთამწეობა - 4...10 ტ.

ნახ. 1

ამწე კოშკურა - ამწე, რომელიც გამოიყენება ძირითადად მშენებლობებზე. მას აქვს მაღალი კოშკი, საბრუნო ისარი და ამწევი ჯალამბარი (ნახ. 1). გადასაადგილებელი ამწის კოშკი ეყრდნობა თვლებიან ან მუხლუხა სავალ ურიკებს, რომლებიც გადაადგილდებიან სარელსო ან გრუნტის გზაზე და მისი ტვირთამწეობა 100 ტ-მდეა. სტაციონარული ამწეების ტვირთამწეობა 400 ტ-ს აღწევს, აწევის სიმაღლე - 150 მ-მდე, ისრის გადაწვდომა 50 მ-მდე. დაყენების წესის მიხედვით არჩევენ გადასაადგილებელ, სტაციონალურ და თვითამწევ ამწეებს.

ნახ. 1

ამწე კოშკურა მისადგმელი - მონტაჟდება საძირკველზე და დამატებით მიმაგრდება ასაგებ ნაგებობაზე, ე.ი. მათი კოშკი უძრავია და ემსახურება სამშენებლო მოედანს ერთი მხრიდან (სტაციონარული ამწე). არასაბრუნოვო მანქანა ამწე სარელოს სვლაზე ტვირთის აწევის სიმაღლის გაზრდის შემთხვევაში შეიძლება მიმაგრდეს შენობაზე და იმუშავეს დიდ სიმაღლეებზე ისე, როგორც მისადგმელი ამწე. ასეთ ამწეებს უწოდებენ უნივერსალურს.

ამწე მაგნიტური - ამწე, გაწყობილი ტვირთსატაცი ორგანოთი ელექტრომაგნიტის სახით (ნახ. 1). გამოიყენება მეტალურგიულ და ლითონის კონსტრუქციების ქარხნებში, სატვირთო პორტებში, ჯარის მიმღებ მოედნებზე და სხვ.

ნახ. 1

ამწე მანიპულატორი - ამწე ისრული ტიპის, დამონტაჟებული ავტომობილის შასზე, რომელიც ასრულებს დატვირთვა-განტვირთვის ოპერაციებს ამავე ავტომობილის ძარაზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ამწე მანჭკლისებრი - ხიდური ამწე სატაციო ელექტროლიზერებიდან მანჭკლების ამოსაძრობად.

ამწე მისაბმელი - ამწე, რომელსაც არა აქვს გადასადგილებელი მექანიზმი და მისი გადაადგილება მისაბმელი საწევარას მეშვეობით ხდება.

ამწე მულდაგრიეფერული - ხიდური ამწე, გაწყობილი გრეიფერული ტვირთსატაცი ორგანოთი და მოწყობილობებით მულდას გადასადგილებლად.

ამწე მულდაჩამტვირთავი - ხიდური ამწე ისრული ხორთუმით, მულდას წატაცებისათვის.

ამწე მუხლუხა - ამწე მუხლუხა სავალი ნაწილით. მათი საშუალებით სრულდება დიდი მოცულობის სამონტაჟო სამუშაოები; ხშირად გამოიყენება სამოქალაქო და სამრეწველო მშენებლობაში გამსხვილებული კონსტრუქციებისა და ტექნოლოგიური აგრეგატების დასამონტაჟებლად (ნახ. 1). გამოდის მექანიკური და ელექტრული ამძრავით. ელექტროძრავები იკვებება დიზელ-გენერატორული დანადგარიდან ან ცვლადი დენის გარე ქსელიდან 380 ვ ძაბვითა და 50 ჰ სიხშირით.

ნახ. 1

ამწე ნახევრად ჯოჯგინა - ამწე, რომლის მზიდი კონსტრუქციების ელემენტები ერთ მხარეს უშუალოდ ეყრდნობა საგზაო რელსს, ხოლო მეორე - საყრდენი დგარის მეშვეობით.

ამწე პნევმოთვლიანი - ისრიანი თვითმავალი ამწე პნევმატურსავალთვლიან სვლაზე, დიზელის ამძრავით, რომელიც განლაგებულია საბრუნ ბაქანზე, იშვიათად ერთდერძიან გამწეზე (ნახ. 1). საავტომობილო ამწისაგან განსხვავდება სავალი ნაწილით, ძრავით და საერთო შეთანწყობით. გამავლობა გრუნტის გზებზე შეზღუდულია. ამწეებზე მოწყობილია ტვირთამწეობის, კაკვის აწევისა და ისრის აწევის შემზღუდველები, შვერისა და ტვირთამწეობის მაჩვენებლები, ქანქარის დახრის საზომი და სხვადასხვა სიგნალიზატორი. გამოიყენება სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებზე, აგრეთვე საცალო (ზოგჯერ ფხვიერი) ტვირთების დატვირთვა-განტვირთვაზე, გამსხვილებული აგრეგატების დასამონტაჟებლად და სხვ. ტვირთამწეობა 10...60 ტ, აწევის სიმაღლე 5...50 მ, ისრის გადაწვდომა 4...25 მ, გადაადგილების სიჩქარე თავისი სვლით 7...65 კმ/სთ.

ნახ. 1

ამწე პორტალური (ლათ.) - ამწე, განკუთვნილი დიდ ღია მოედნებზე დატვირთვა-გადატვირთვის სამუშაოებისათვის. იგი II-სებრი პორტალის სახისაა, რომელზედაც განლაგებულია საბრუნ ბაქანი მექანიზმებით, ისრითა და საყრდენ-საბრუნ მოწყობილობით (ნახ. 1). პორტალი ეყრდნობა ოთხ ფეხს სავალი ურიკებით და გადაადგილება ლიანდაგზე. პ.ა. ფართო გამოყენება აქვთ საზღვაო-სამდინარო პორტებში და სამრეწველო ობიექტებზე. მათი ტვირთამწეობა აღწევს 300 ტ-ს, ისრის გადაწვდომა - 35 მ.

ნახ. 1

ამწე რადიალური - ამწე, რომელიც მუშაობის პროცესში გადაადგილდება ერთი სტაციონალური საყრდენის მიმართ

ამწე რკინიგზის - ამწე, დამონტაჟებული პლატფორმაზე, რომელიც გადაადგილდება რკინიგზაზე.

ამწე საავტომობილო - თვითმავალი სატვირთო-განმტვირთავი მანქანა, დამონტაჟებული ავტომობილის შასზე, რომელსაც გააჩნია მუშა ორგანო მოძრავი კონსოლური ისრის სახით (ნახ. 1). ამწის ნაწილების მოძრაობაში მოსაყვანად გამოიყენება ელექტრული, ჰიდრავლიკური და მექანიკური მოწყობილობები, რომლებიც სიმძლავრეს ღებულობენ ავტომობილის ძრავისაგან. ა. ტვირთამწეობა და ისრის შვერა სხვადასხვაა. მაგ., რუსეთში გამოდის ა.ს. ტვირთამწეობით 2,5...16 ტ, ისრის შვერით 2...12 მ, ხოლო თუ ისარს დაემატება სპეციალური ჩასადგამი კონსტრუქცია - 22 მ-მდე. ტვირთის აწევის სიმაღლე 7...18,5 მ. ტვირთის აწევის პროცესში, ამწის მდგრადობის შესანარჩუნებლად, გამოიყენება დამატებითი გამოსაწევი (გასაშლელი) საყრდენები („აუტრიგერები“). ა.ს. გამოიყენება დატვირთვა-განტვირთვის სამუშაოებისათვის, კონსტრუქციებისა და სხვადასხვა ტექნიკური მოწყობილობების დასამონტაჟებლად.

ნახ. 1

ამწე საავტომობილო მოქნილკავშირებიანი - ამწე, რომლის ელექტრული სქემა ითვალისწინებს აღმასრულებელი მექანიზმების ელექტროძრავების კვებას გენერატორიდან და გარე ქსელებიდან ძაბვით 380 ვ, სიხშირით 50 ჰ.

ამწე საავტომობილო ხისტკავშირებიანი - ამწე, რომლის ამძრავი არის მოცულობითი ჰიდრავლიკური სისტემა განრთული ცირკულაციით. სამუშაო სითხე სისტემაში მიეწოდება ორი აქსიალურ-დგუშიანი ტუმბოს საშუალებით, რომლებიც განლაგებულია ავტომანქანის სასვლო ჩარჩოზე.

ამწე საბრუნ-კომპიანი - ამწე, რომლის საყრდენ-საბრუნო მოწყობილობა განლაგებულია სავალ ნაწილზე ან პორტალზე. მობრუნების დროს ბრუნავს მთელი ამწე, სავალი ნაწილის გარდა. საბრუნ-კომპიან ამწეებს ხშირად უწოდებენ მობილურს, რადგან დამონტაჟება და ტრანსპორტირება ხდება მარტივად გამსხვილებული კვანძების სახით.

ამწე სამსხმელო - ხიდურა ამწე, გაწყობილი მექანიზმებით სამსხმელო ციცხვის ასაწევად და გადასაყირავებლად. ძირითადად გამოიყენება მეტალურგიულ ქარხნებში.

ამწე სარელსო - ამწე, რომელიც გადაადგილდება რელსებზე.

ამწე სატვირთო-სამგზავრო - მზადდება მხოლოდ მისადგმელი, სტაციონარული, სიმაღლით 100...150 მ, ხოლო კვამლგამყვანი მილების აღმართვისას - 350 მ სიმაღლის. ამწის მიმაგრება შენობაზე ხორციელდება საკედლე საყრდენების (ტელესკოპური წევების) საშუალებით.

ამწე საჭედი - ხიდურა ამწე, გაწყობილი მოწყობილობებით საჭედი სხმულების ასაწევად, გადასადგილებლად და მოსაბრუნებლად.

ამწე სრულბრუნვადი - საბრუნ ამწე, რომელსაც შეუძლია გააკეთოს 360^0 -იანი სრული ბრუნა

ამწე სტაციონალური - ამწე, რომელიც იდგმება საძირკველზე და სამშენებლო მოედანს ემსახურება ერთი სადგომიდან (ნახ. 1). მაღალი შენობების აგების დროს ასეთი ამწე დამატებით მიემაგრება ასაშენებელ ნაგებობას და იწოდება მისადგამ ამწედ.

ნახ. 1

ამწე ტვირთამწე - ციკლური მოქმედების მანქანა, რომლის დანიშნულებაც კაკვზე ჩაბმული ტვირთის აწევა და გადაადგილება სივრცეში.

ამწე უძრავ-კომპიანი - ამწე, რომლის რომლის საყრდენ-საბრუნო მოწყობილობა განლაგებულია კომპის თავზე. ბრუნვის დროს ბრუნავს მხოლოდ ისარი, სათავისი და საპირწონე კონსოლი მასზე განლაგებული მექანიზმებითა და საპირწონე ტვირთით. ასეთი ამწეები მოეკუთვნება არამობილურ ამწეებს.

ამწე ჩასასმელი - ხიდურა ამწე მბრუნავი კოლონებით, ქვედა ნაწილში ჰორიზონტალური საცეცებით, რომლითაც ხდება ნაკეთობების წატაცება და ლუმელში მოთავსება.

ამწე ხელის - ამწე, რომლის მექანიზმი მოქმედებაში მოდის ხელის ამძრავით.

ამწე ხიდური კაბელური - ამწე, რომლის გაგადგილება ხიდის ბოლოებზე მიმაგრებული მზიდი ბაგირების მეშვეობით ხორციელდება (ნახ. 1). თვით ხიდი კი მოძრაობს გორგოლაჭებით რელსებზე, რომლებიც თავის მხრივ დაყრდნობილია კოჭებზე (ან პარალელურ სარტყელებთან წამწებზე).

ნახ. 1

ამწე ჯოჯგინა (ხარიხა) - ტვირთის ამწევი მექანიზმი, მალიანი ნაგებობა ხიდურა კოჭის ან წამწის სახით, რომელიც გადაადგილდება მიწისზედა სარელსო გზაზე და მოძრაობისას გადაფარავს მოედანს, რომელზეც წარმოებს დამტვირთ-განმტვირთი სამუშაოები (ნახ.1). კოჭი ან წამწე ეყრდნობა ორ ფეხს სავალ ურიკებთან ერთად, რომლებიც აღჭურვილია გადასადგილებელი მექანიზმებით. ამწის საყრდენი ფეხები ხისტადაა მიმაგრებული წამწესთან. სატვირთო ურიკა გადაადგილდება წამწის ზედა სარტყელზე დაგებულ რელსებზე ელექტრორევერსული ჯალამბრის საშუალებით. ყველა მექანიზმის მართვა თავმოყრილია ამწის საყრდენი ფეხის ზედა ნაწილში მოთავსებულ კაბინაში. ჯოჯგინა ამწეები გვხვდება 5, 10, 50 და 200 ტ. ტვირთამწეობის, მალის სიგრძით 4...40 მ, ზოგჯერ 170 მ-მდე.

ნახ. 1

ამწე-სატრანსპორტო მანქანები - გამოიყენება ტვირთებისა და ადამიანების გადასადგილებლად მცირე მანძილებზე. არსებობს ციკლური (პერიოდული) და უწყვეტი მოქმედების. პირველს მიეკუთვნება ტვირთამწევი მანქანები, ხოლო მეორეს - ტრანსპორტიორები, კონვეიერები, ელევატორები, ესკალატორები, საბაგირო გზები.

ამწევი ძალა - სითხის ან აირულ გარემოში მოქმედი ძალის შემდგენი, რომელიც მოქმედებს სხეულის მოძრაობის პერპენდიკულარულად. ამწევი ძალა წარმოიშობა ხსნარში არასიმეტრიული გარსშემოძინების შედეგად. $Y = C_y \rho V^2 S / 2$, სადაც ρ - გარემოს სიმკვრივე; V - სხეულის სიჩქარე; S - ფართობის მახასიათებელი (მაგ., თვითმფრინავის ფრთის ფართობი გეგმაში); C_y - უგანზომილებო კოეფიციენტი. ა.ძ. დამოკიდებულია სხეულის ფორმაზე, მის ორიენტაციაზე მოქმედების მიმართულებით. ძალზედ მნიშვნელოვანია საფრენ აპარატებში, გემებში, ფრთიან მანქანებში (ღერძული კომპრესორი, ტუმბო) და სხვ

ამწის საკუთარი მდგრადობა - ამწის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს გადამყირავებელ მომენტს სამუშაო და არასამუშაო მდგომარეობაში.

ამწის სატვირთო მდგრადობა - ამწის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს ტვირთის წონით, ინერციის ძალებით, ქარის დატვირთვით და სხვა ფაქტორებით შექმნილ გადამყირავებელ მომენტს და შეინარჩუნოს მდგრადი წონასწორული სამუშაო მდგომარეობა.

ამწის ფუნქციის შემზღუდველი - შემზღუდველი, რომელიც იწვევს ამწის მუშა ფუნქციის შეჩერებას ან შეზღუდვას. ეს ხელსაწყო, როგორც წესი, მუშაობს ავტომატურ რეჟიმში და ჩაირთვება მაშინ, როცა ამწის მოძრაობა ან მუშა ფუნქცია მიაწევს თავის ზღვრულ მდგომარეობას.

ამწქვეშა გზა - ორი პარალელური რელსი მასზე მოძრავი ხიდური ან შეკიდული ამწით. ა.გ. რელსები შეიძლება განლაგებული იყოს ერთ ჰორიზონტალურ სიბრტყეში (ხიდური ამწე, ამწე-კოჭი), ერთ ვერტიკალურ სიბრტყეში (ველოსიპედისებრი ამწე) ან სხვადასხვა დონეზე (ნახევრად პორტალური ან ნახევრად ჯოჯგინა ამწე).

ამწქვეშა კოჭი - კონსტრუქცია, რომელზეც მიემაგრება რკინიგზის რელსები ხიდური (შეკიდული) ამწეების სამოძრაოდ. მზადდება ლითონის (ნახ. 1, ფოლადის ამწქვეშა კოჭი), რკ.ბ.-ის ან წინასწარდაძაბული რკ.ბ.-ისაგან და გამოიყენება საწარმოო და სასაწყობო შენობა-ნაგებობებში.

ნახ. 1

ამხანაგობა - ორი ან რამდენიმე პირის მიერ ხელშეკრულების საფუძველზე საერთო სამეურნეო ან სხვა მიზნების მისაღწევად შექმნილი გაერთიანება. ა. არ არის იურიდიული პირი.

ანაბარი (ინგლ.) - 1. დანაზოგი, ბანკში შესანახად შეტანილი ფულადი სახსრები, რომელსაც ჩვეულებისამებრ პროცენტი ერიცხება; 2. კომერციულ ბანკში ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებაში პირის მიერ შეტანილი ფულადი სახსრები, რომლებზედაც საკუთრების უფლებას იძენს კომერციული ბანკი ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულება და რომელსაც, როგორც წესი, ერიცხება პროცენტი; 3. არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულების - საკრედიტო კავშირის წევრის მიერ შეტანილი ფულადი სახსრები, რომლებზედაც საკუთრების უფლებას იძენს საკრედიტო კავშირი და რომლებსაც, როგორც წესი, ერიცხება პროცენტი

ანაბარი ვადიანი - ანაბარი, რომელიც შენახულია ბანკში განსაზღვრული ვადით და ამ ვადის გასვლამდე არ გაიცემა.

ანაზღეული - მყისი, მსწრაფლი, უეცარი.

ანაზღაურება აკორდული - შრომის ანაზღაურება შეთანხმების, მორიგების ან ხელშეკრულების საფუძველზე.

ანაზღაურება ბრიგადული - ბრიგადის მიერ გაწეული შრომის ანაზღაურება, რომელიც შემდეგ ბრიგადის წევრებზე მათი კვალიფიკაციის მიხედვით ნაწილდება.

ანაზღაურება სანარდო - შესრულებული სამუშაოს ღირებულების ანაზღაურება სამუშაოს მოცულობის მიხედვით.

ანაზღაურება სატარიფო - შრომის ანაზღაურება სატარიფო განაკვეთების მიხედვით.

ანაკოფიის ციხე-სიმაგრე - სოხუმიდან 20 კმ. დაშორებით, ივერიის მთის ერთ მონაკვეთზე მდებარეობს ისტორიული ანაკოფია, რომელსაც XIX საუკუნეში ახალი ათონი უწოდეს. ამ მთაზე ზღვის დონიდან 350 მეტრზე აღმართულია ანაკოფიის ციხე-სიმაგრის ციტადელი (ნახ. 1). ის ქვის გალავნით შეკრულ შეუვალ თავდაცვით ნაგებობას წარმოადგენდა. დღემდე შემორჩენილია ციხის გრანდიოზული კედლები სამეთვალყურეო კოშკებით, სააღყო აუზითა და კირის გამოსახდელი ღუმელით. ციხე-სიმაგრის მნიშვნელოვან ნაგებობას წარმოადგენს ანაკოფიის ტაძარი, რომელიც VII...VIII საუკუნეებით თარიღდება. მის ნანგრევებში ახლაც შეინიშნება შედარებით გვიანი პერიოდის შესანიშნავი ჩუქურთმის ნაკვალევი. საქართველოს გაერთიანების შემდეგ ანაკოფიის ციხე-სიმაგრე ქვეყნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საფორტიფიკაციო ნაგებობას წარმოადგენდა, რომელიც რამდენიმეჯერ განაზღაურდა ხელისუფლების მიერ და აქ სამეფო ჯარი იდგა, რომელიც ქვეყნის ჩრდილო-დასავლეთ საზღვარს იცავდა. XV საუკუნის მიწურულს საქართველოს სახელმწიფო სამეფო-სამთავროებად დაიშალა. ანაკოფია ამიერიდან ჯერ აფხაზთა ერისთავების, ხოლო მოგვიანებით აფხაზთა მთავრების რეზიდენციას წარმოადგენდა. XVIII საუკუნეში ანაკოფიას თურქები დაეუფლნენ და აფხაზთა მთავრების რეზიდენციამ ლიხნში გადაინაცვლა, ამის შემდეგ ანაკოფია ნანგრევებად იქცა და მას აფხაზებმა «ფსირცხა» უწოდეს. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ისტორიული ანაკოფიის ტერიტორიაზე ააგეს წმ. პანტელეიმონის ტაძარი, როგორც ათონის მთის რუსული მონასტრის ფილიალი. სწორედ ამ დროს ეწოდა ანაკოფიას ახალი ათონი.

ნახ. 1

ანაკრები კონსტრუქციები - ანაწყოები კონსტრუქციები; შენობის ცალკეული კონსტრუქციული ნაწილები, რომლებიც ქარხნული წესით მზადდება და ადგილზე მონტაჟდება (კედლის ბლოკი, პანელი, გადახურვის ფილა და სხვ.).

ანაკრები რკინაბეტონის მუდმივი სამაგრი - მუდმივი სამაგრის სახეობა, რომლის მოწყობა ხდება ერექტორის მეშვეობით გვირაბის გაყვანისას ფარის მეთოდით (ზოგჯერ - სამთო მეთოდით). ის შედგება ქარხნული წესით დამზადებული ცალკეული ელემენტებისაგან (ბლოკების ან ტიუბინგებისაგან), რომლებიც აწყობისას ერთმანეთთან მაგრდება დამაკავშირებელი მანქვალუბით. რგოლის სიგანეა 1 მ და შედგება 10 ცალი რკ.ბ.-ის ტიუბინგისაგან (7 ცალი - ნორმალური, 2 - მოსაზღვრე და 1 - კლიტის). ტიუბინგები მზადდება მაღალი კლასის (B40 და მეტი) ბეტონისაგან, რომლის ხარჯი გვირაბის 1 გრძივ მეტრზე შეადგენს 2,14 მ³.

ანალიზატორი - მოწყობილობა ან ხელსაწყო, რომლის საშუალებითაც რაიმე ნივთიერების, მოვლენის თვისებების შესწავლას და ანალიზს აწარმოებენ.

ანალიზი (ბერძ.) - 1. საგნის აზრობრივი დაშლა შემადგენელ ნაწილებად. ა. სინამდვილის კვლევის მეთოდია, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ განსახილველი საგანი აზრობრივად ან პრაქტიკულად დანაწევრდება შემადგენელ ნაწილებად (ნიშანი, თვისება, დამოკიდებულება). თითოეული ეს ნაწილი შეისწავლება ცალკე, რათა ანალიზის პროცესში გამოყოფილი ნაწილები სხვა ლოგიკური ხერხის - სინთეზის დახმარებით შეერთდეს ერთ მთელად, რომელიც გამდიდრებულია ახალი ცოდნით. ის საშუალებას გვაძლევს ჩავწვდეთ მოვლენის სტრუქტურას, საგნის ცალკეულ მომენტთა თავისებურებას, მათი ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათს, მთელის კავშირს შემადგენელ ნაწილებთან; ამზადებს იმის პირობებს, რომ მივაგნოთ საგნის არსებას, კანონს, ერთეულიდან გადავიდეთ ზოგადზე, წარმოდგენებიდან - ცნებებზე; 2. რაიმეს ყოველმხრივი გარჩევა-განხილვა.

ანალიზი თერმული - ფაზური გარდაქმნების ტემპერატურათა განსაზღვრა და ეგზოთერმული და ენდოთერმული პროცესების თერმული მახასიათებლების მიღება.

ანალიზი პეტროგრაფიული - ნივთიერების მინერალოგიური შედგენილობის განსაზღვრა.

ანალიზი სენსორული - სპეციალურად, ექსპერტების მიერ, სტანდარტების შესაბამისად, ობიექტურად, დაწვრილებით, საქონლის ხარისხის და ორგანულობის აღწერა.

ანალიზი სპექტრული - ნივთიერების შედგენილობის თვისებითი და რაოდენობითი განსაზღვრის ფიზიკური მეთოდი, რომელიც ემყარება ნივთიერების ოპტიკურ სპექტრებს.

ანალიზი ფაზური - პეტროგენული სისტემის ცალკეული ფაზების შედგენილობის თვისებითი და რაოდენობითი განსაზღვრის მეთოდების ერთობლიობა.

ანალიზი ქიმიური - ნივთიერების ქიმიური შედგენილობის განსაზღვრა.

ანალიზური მექანიკა - შეისწავლის მოძრაობისა და წონასწორობის ზოგად, საერთო მეთოდებს, რომლებიც გამოიყენება ნივთიერ წერტილთა სისტემისათვის. ა.მ. გამოყენებული განტოლებები ერთი და იგივე სტრუქტურისაა, მიუხედავად სისტემის მოძრაობისა და მათზე დადებული პირობებისა. ა.მ. ყველა თეორემა და განტოლება გამომდინარეობს ზოგიერთი ძირითადი ცნებისა და წინადადებისაგან. აქ ფართოდ გამოიყენება წერტილის და სისტემის შესაძლო გადაადგილების ცნება. გარდა ამისა, წონასწორობის პირობების და მოძრაობის განტოლებების

უფრო მოსახერხებელი ფორმის მისაღებად იყენებენ განზოგადებული კოორდინატების და განზოგადებული ძალის ცნებას. განუზომლად დიდია ა.მ. მნიშვნელობა თანამედროვე ტექნიკის მრავალ დარგში, როგორიცაა მაგ., მოძრაობის მართვის თეორია, კოსმოსური მექანიკა, ავტომატური მართვა და სხვ.

ანალოგი (ბერძ.) - მსგავსი, იდენტური, რაც ანალოგიის საფუძელს იძლევა.

ანალოგია (ბერძ.) - შესაბამისობა, შესატყვისობა, მსგავსება; საგნების, მოვლენების, პროცესების ან მათ ერთობლიობათა მსგავსება რაიმე თვისების, ნიშნის, დამოკიდებულების მიხედვით; ამასთანავე თვით ეს საგნები საზოგადოდ განსხვავებულნი არიან. ანალოგიით დასკვნა - ეს არის ცდა მივიღოთ ახალი ცოდნა შესასწავლ თვისებებზე, ნიშნებზე, საგნებს შორის დამოკიდებულებაზე მათი ნაწილობრივი მსგავსების ცოდნაზე დაფუძნებით.

ანალოგია ელექტროდინამიკური - სხვადასხვა ფიზიკურ სისტემებში მიმდინარე რხევითი პროცესები ხშირად აღიწერებიან ერთი და იგივე მათემატიკური განტოლებებით, რაც საშუალებას იძლევა დავამყაროთ ანალოგია სხვადასხვა ფიზიკური ბუნების სიდიდეებს შორის. ერთ-ერთი ასეთი ანალოგია სრულად დგინდება მექანიკურ და ელექტრულ სისტემებს შორის.

ანალოგია კირხჰოფის - წვრილი დრეკადი ღეროს (საწყის მდებარეობაში წრფივის ან პრიზმატულის) წონასწორობის დიფერენციალური განტოლებების მათემატიკური მსგავსება ერთ წერტილში უძრავად ჩამაგრებული ნივთიერი სხეულის სიმძიმის ძალით მოძრაობის დიფერენციალურ განტოლებასთან.

ანალოგია პრანდტლის - დაგრეხილი პრიზმული ღეროს განივკვეთში წარმოშობილი მხები ძაბვების განაწილების ამოცანის მათემატიკური მსგავსება კვეთის კონტურზე თანაბრად მოჭიმული და მუდმივი წნევის მოქმედებით ოდნავ (სუსტად) ჩაღუნული მემბრანის წონასწორობის ამოცანასთან

ანალოგია ჰიდროდინამიკური - დაგრეხილი პრიზმული ღეროს განივკვეთში წარმოქმნილი მხები ძაბვების განაწილების ამოცანის მათემატიკური მსგავსება ღეროს გვერდითი ზედაპირის იდენტური (ანალოგიური) კედლების მქონე ჭურჭელში იდეალური სითხის ცირკულაციის ამოცანასთან.

ანანურის ციხე-სიმაგრე - მდებარეობს საქართველოს სამხედრო გზაზე, თბილისიდან სამოციოდე კილომეტრზე, არაგვის მარჯვენა ნაპირზე, მთიდან დაშვებულ წამოზიდულ კონცხზე, იქ სადაც არაგვის ერთვის ვეძათხევი. ანანური ეკუთვნოდა არაგვის ერისთავებს და წარმოადგენდა მათ რეზიდენციას. ანანურის ციხე ძირითადად იცავდა საქართველოს ჩრდილო კავკასიასთან დამაკავშირებელ მაგისტრალს. ამავე დროს იგი საიმედო თავშესაფარს წარმოადგენდა მეფე-დიდებულთათვის მტრის ძლიერი შემოსევებისას. ამ არქიტექტურული ანსამბლის მთავარი ტაძრის - ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ეკლესიის სამხრეთ კედელში ჩატანებულ ქვაზე შესრულებული წარწერის მიხედვით, ეკლესია აუგია არაგვის ერისთავის შვილს მდივანბეგ ბარძიმს. 1803-1821 წლებში იგი იყო ანანურის მაზრის ცენტრი. ეს არის საქართველოს გვიანდელი ხანის ერთ-ერთი საუკეთესო ხუროთმოძღვრული ძეგლი, რომელშიც თავმოყრილია საკულტო, სამხედრო და საერო ხასიათის ნაგებობები (ნახ. 1).

ნახ. 1

ანარიცხი - მოგების ნაწილი, საიდანაც წარმოება უხდის სახელმწიფო ბიუჯეტს ან ხარჯავს სხვა საჭიროებისათვის.

ანგარი - სპეციალური დახურული ნაგებობა თვითმფრინავების სადგომად, მიმდინარე რემონტის და საექსპლუატაციო მომსახურების ჩასატარებლად და შესანახად (ნახ. 1). დანიშნულებისა და გამოყენების ხარისხის მიხედვით ა. არსებობს ს ტ ა ც ი ო ნ ა ლ უ რ ი (მუდმივად მოქმედი აეროდრომებისათვის) და დ რ ო ე ბ ი თ ი (დროებითად მოქმედი აეროდრომებისათვის). ა. ძირითად სასარგებლო ფართობს განსაზღვრავს თვითმფრინავის

ტიპი, გაბარიტები და რაოდენობა, აგრეთვე თვითმფრინავების ანგარში მექანიზებული შესაყვანი და გამოსაყვანი მოწყობილობები (საწევარი, ამწე, პლატფორმა). გეგმაში კონფიგურაციის მიხედვით ა. შეიძლება იყოს სწორკუთხა (ყველაზე გავრცელებული), მრავალკუთხა, წრიული და ჯვრისმაგვარი ფორმის. სიმაღლე სინათლეში დამოკიდებულია თვითმფრინავის და მისი გადაადგილებისათვის გამოყენებული ურიკის (საწევარის) სიმაღლეზე. მალი კი დამოკიდებულია თვითმფრინავის ფრთათაშორის განზე, თვითმფრინავების განლაგების სქემაზე, ტექნოლოგიური მოწყობილობების განთავსებაზე და სხვ. ანგარმშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება კამარისებრი, ჩარჩოსებრი და სივრცითი მზიდი კონსტრუქციები მალით 50...150 მ. კონსტრუქციების მასალად უპირატესობა ენიჭება ლითონს და დაწებულ მერქანს, იშვიათად რკინაბეტონსა და ვანტურ გადახურვებს. ა. სასურველია იყოს ინტენსიური ბუნებრივი განათება (კედლების ზედა ნაწილებიდან, გადახურვებიდან, ფრონტონებიდან). შესასვლელი ჭიშკარი, როგორც წესი, კეთდება ორფრთიანი გასაწევ-გამოსაწევი ჰორიზონტალურ სწორ ლითონის მიმმართველებზე (საგორავი, საკისარი), რომელიც გამოირჩევა სიმარტივითა და მუშაობაში მაღალი საიმედოობით (არსებობს მრუდწირულ მიმმართველებზე მოძრავი ჭიშკრებიც). ა. ჭიშკარი აუცილებელია იღებოდეს და იკეტებოდეს ავტომატურად. ჭიშკრის ფრთა გათბუნებულია ანგარში სითბოს შენარჩუნების მიზნით. ჭიშკრის გაღების დროს, ზამთრის პირობებში, ცივი ჰაერის მოდინებისაგან დასაცავად, ღიობის ზედა ნაწილიდან უბერავს ცხელი ჰაერის ჭავლი (ჰაერის ფარდა), რომელიც გარე ჰაერს საშუალებას არ აძლევს გავრცელდეს საწარმოს შიგა სივრცეში. ა. გააჩნია საკუთარი კავშირგაბმულობის, კონტროლის, დაცვის, სატელევიზიო, ელექტრო და ხმამაღლამოლაპარაკე სისტემები, აგრეთვე საწარმოო და საყოფაცხოვრებო კომუნიკაციები.

ნახ. 1

ანგარიშ-ფაქტურა - გამყიდველის მიერ მომზადებული და მყიდველისათვის გაგზავნილი დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს ყიდვა-გაყიდვის გარიგების დეტალებს.

ანგარიშგება - 1. მუშაობის შედეგების დამახასიათებელ მაჩვენებელთა სისტემა; 2. დადგენილ დროში, სპეციალური ფორმების მიხედვით, ორგანიზაციის მიერ ფინანსურ-მატერიალური მდგომარეობის ანგარიშის წარდგენა.

ანგარიშგება ტექნიკური - დადგენილ დროში, სპეციალური ფორმების მიხედვით, ორგანიზაციების მიერ, რაიმეს ტექნიკური მდგომარეობის მონაცემების (პარამეტრების, ანგარიშის) წარდგენა (მაგ., საქვების, საშრობი კამერის, საფეხბურთო მოედნის, ჩარხის და სხვ.)

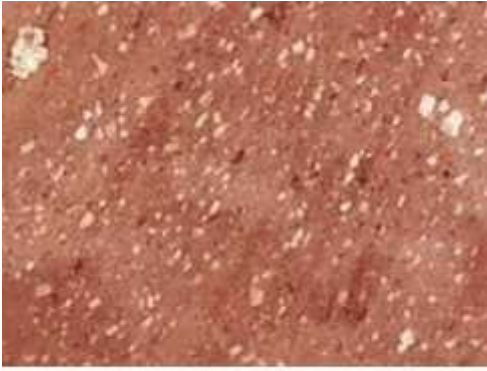
ანგარიში - 1. მარტივი არითმეტიკული მოქმედება; 2. მოხსენება თავისი საქმიანობის შესახებ; 3. საბუთი, რომელიც საფინანსო ურთიერთვალდებულების მდგომარეობას ასახავს; 4. საბუთი, რომელშიც აღნიშნულია გაცემული საქონლის, შესრულებული სამუშაოს და ა.შ. რაოდენობა.

ანგარიში მიმდინარე - დაწესებულების, ორგანიზაციის ან პიროვნების პირად ანგარიშზე ბანკში ფინანსური ოპერაციების მიმდინარეობა გარკვეული დროისათვის.

ანგარიში სამეურნეო - ამა თუ იმ სახის მეურნეობის ისეთი წარმართვა, როდესაც ხარჯები საკუთარი სახსრებით (შემოსავლით) იფარება.

ანგობი - თეთრი ან ფერადი თიხის თხელი ფენა, რომლითაც იფარება კერამიკული ნაკეთობა გამოწვამდე, გლუვი ზედაპირის მისაღებად.

ანდეზიტი - ვულკანური წარმოშობის საშუალო მჟავიანობის მთის ქანი, მუქი ნაცრისფერი ან მოწითალო ფერისა (ნახ.1, ანდეზიტი კობის (დაციტი). მაღალი სიმტკიცის და მდგრადობის, მჭიდრო, ზოგჯერ ფოროვანი, პორფირული აგებულების საშენი მასალა. ფართოდ არის გავრცელებული ძველი ან თანამედროვე ვულკანიზმის რაიონებში. საქართველოში მისი საბადოებია: დიდი და პატარა ლიახვის, ქსნის და არაგვის ხეობებში, ბორჯომის, ახალქალაქის, თეთრიწყაროს, მარნეულის და ყაზბეგის რაიონებში.

ნახ. 1

ანდერაიტინგი - ბოლო გამოშვების ფასიანი ქაღალდების შეძენა მათი გაყიდვის მიზნით.

ანდერრაიტერი - პირი, რომელიც სადაზღვევო კომპანიის მიერ უფლებამოსილია გააანალიზოს, მიიღოს დასაზღვევად (გადასაზღვევად) და უარყოს ყველა სახის რისკები, აგრეთვე, კლასიფიცირება გაუკეთოს შერჩეულ რისკებს მათზე ოპტიმალური სადაზღვევო პრემიის მისაღებად. ანდერრაიტერი პასუხისმგებელია სადაზღვევო პორტფელის ფორმირებაზე. მას უნდა გააჩნდეს აუცილებელი ცოდნა და პრაქტიკა რისკის შესაბამისი ხარისხის, პრემიის განაკვეთის და დაზღვევის პირობების დასადგენად.

ანემომეტრი - ჰაერის და აირების მოძრაობის სიჩქარის საზომი ხელსაწყო ტრიალას ბრუნვათა რიცხვის მიხედვით. დარეგისტრირებულ ა. ეწოდება ანემოგრაფი.

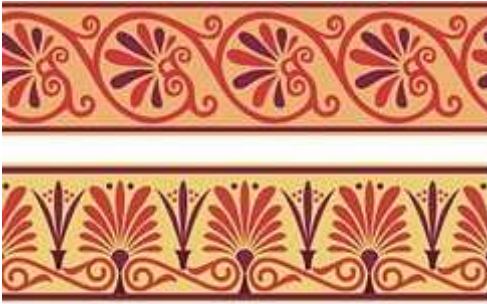
ნახ. 1

ანეროიდი (ბერძ.) - ერთ-ერთი სახის ბარომეტრი. წარმოადგენს ლითონის კოლოფს, რომლიდანაც გამოდევნილია ჰაერი.

ანთება - წვის დაწყება მოკიდების წყაროს ზეგავლენით.

ანთების ავტომატური მოწყობილობა - ავტომატური მოწყობილობა, რომელიც ანთებს საფალიე სანთურას ან უშუალოდ ძირითად სანთურას.

ანთემიონი - მცენარეთა (პალმეტა, ყვავილები და ა.შ.) სტილიზებული გამოსახულების წნულისგან შედგენილი ორნამენტი იონური არქიტექტურული ორდერის კოლონებზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ანთრაციტი - შავი ფერის მკვრივი და ლითონისებრ პრიალა საუკეთესო ხარისხის ქვანახშირი. მაღალი თბოუნარიანობის, წვის ტემპერატურის და მცირე ნაცრიანობის გამო წარმოადგენს უმაღლესი ხარისხის ენერგეტიკულ სათბობს. ნახშირის შემცველობა - 89,5...96,5%. გამოიყენება საწვავად, ელექტროდების დასამზადებლად, კარბიდის წარმოებაში, სამსხმელო თერმონატრაციტად და სხვ.

ნახ. 1

ანთროპოგენური (ბერძ.) - ადამიანის მოქმედების, მოღვაწეობის შედეგად შექმნილი (მაგ., ლანდშაფტი, მცენარეულობა, ნიადაგები და სხვ.)

ანთროპოგენური ღვარცოფი - ღვარცოფების ერთ-ერთი გენეტიკური ტიპი, რომლის წარმოქმნაც პირდაპირ კავშირშია სამეურნეო ზემოქმედების შედეგებთან. წარმოქმნის კერა ხშირად მიწის ყრილი და წყალსაცავია. მიწის ყრილი უზრუნველყოფს ღვარცოფის შემადგენლობას მყარი მასით, ხოლო წყალსაცავი - თხიერით. ანთროპოგენური ღვარცოფების განმეორებადობა აჭარბებს ბუნებრივი გენეზისის ღვარცოფებს. იშვიათად ატარებს ეპიზოდურ ხასიათს. ვრცელდება ლოკალურად და მოიცავს ვაკის ტერიტორიებს.

ანიზოტროპია (ბერძ.) - ნივთიერების ფიზიკურ თვისებათა არაერთგვაროვნება სხვადასხვა მიმართულებით. გარემო ერთდროულად შეიძლება იყოს იზოტროპიული რომელიმე თვისების მიმართ, მაგრამ ანიზოტროპიული სხვა თვისების მიმართ. ა. უმთავრესად ახასიათებს კრისტალებს, რაც განპირობებულია მათი აგებულების თავისებურებით. შესაძლოა ანიზოტროპიული მასალა შეიქმნას ხელოვნურადაც (ფანერა, დაწნეხილი მერქანი, საგანგებოდ დამუშავებული მინა და სხვ.).

ანიზოტროპია მაგნიტური - სხეულის მაგნიტური თვისებების არაერთგვაროვნება სხვადასხვა მიმართულებით.

ანიზოტროპიული მასალები - მასალები, რომელთა ფიზიკური თვისებები იცვლება მიმართულებაზე დამოკიდებულებით, ე.ი. მასალები, რომელთაც სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვა მექანიკური, ოპტიკური, მაგნიტური და სხვა თვისებები აქვთ (მაგ., მონოკრისტალები, ბოჭკოვანი და აფსკისმაგვარი მასალები, რკინაბეტონი, მერქანი, პლასტმასები ფენოვანი შემავსებლით, ტექსტოლიტი, გეტინაქსი, მინაპლასტიკი, პიუზოკვარცი, გრაფიტი, კომპოზიტური მასალები). ა.მ. გამოიყენება ამცირებს მასალის ხარჯს და აუმჯობესებს კონსტრუქციის ხარისხს. მაგ., ტრანსფორმატორი, რომელშიც გულანად გამოყენებული ტექსტურული ფოლადი, დაახლოებით 20...40%-ით მსუბუქია, ვიდრე ტრანსფორმატორი გულანით ჩვეულებრივი ცხლადგლინული ფოლადისაგან.

ანილინი ($C_6H_5NH_2$) - უფერული ან მოყვითალო ზეთოვანი სითხე. გამოიყენება ნედლეულად სადებავების, ასაფეთქებელი ნივთიერებების, სამკურნალო პრეპარატების მისაღებად, ქიმიურ, ფარმაცევტულ, პარფიუმერიის, თავდაცვის და მრეწველობის დარგებში

ანიონები (ბერძ.) - ელექტროლიტის ხსნარში ანოდისკენ მოძრავი უარყოფითად დამუხტული ნაწილაკები.

ანიონი (ბერძ.) - უარყოფითად დამუხტული ნაწილაკი (იონი), რომელიც ელექტროლიზის დროს ილექება აბაზანის დადებით პოლუსზე, ანოდზე.

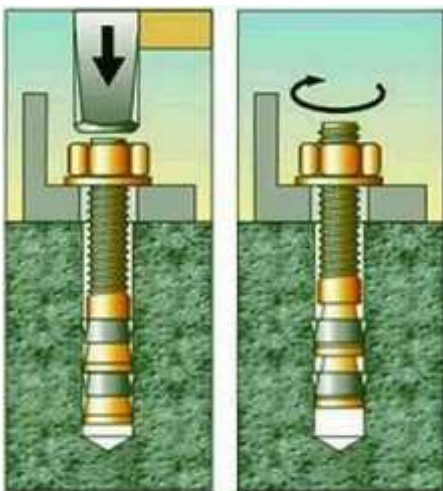
ანკერი (გერმ., ლუზა) - 1. შენობის ცალკეული ელემენტების კედელთან დამაკავშირებელი (კედლის წყობაში ცალი ბოლოთი დატანებული) ლითონის საბმური; 2. რკინის ჭანჭიკი ან კავი, რომლითაც ერთმანეთზე ამაგრებენ ქვის კედლის ნაწილებს; 3. საათის მექანიზმის ნაწილი, რომლითაც უზრუნველყოფილია სვლის თანაბარზომიერება; 4. ანკერი - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში დამჭერი მოწყობილობა წინასწარ დამაბული არმატურის ბეტონში (ან ბეტონზე) დასამაგრებლად; 5. გვირაბშენებლობაში გამოყენებული ანკერული სამაგრი დეტალი ცალკეული ელემენტების კედელთან დასაკავშირებლად, ან გვირაბის ჭერის ან გვერდების ქანის განშრევებისა და ჩამოქცევის თავიდან ასაცილებლად. ანკერული სამაგრის მთავარი ელემენტია 0,7...3 მ-ის სიგრძის ლითონის ღერო, რომლის ბოლოში გაკეთებულია ჩაჭრა, რომლის ბოლოს მოარგებენ სოლს და შპურში ჩასვამენ. ღეროს მეორე ბოლოზე დარტყმით სოლი შედის ღეროს განაჭერში და ანკერის თავი შპურში იჭედება. იყენებენ სამაგრის გაჭედვის სხვა ხერხსაც: ღეროს კონუსურ ბოლოზე მოარგებენ სეგმენტებს, ჩასვამენ შპურში და თავისუფალ ბოლოზე ქანჩს მოუჭერენ. ღერო დატრიალდება, სეგმენტები გაიშლება და ქანში გაიჭედება.

ანკერი განმზღვენი - ანკერი შიდა ხრახნით. ჩახრახვნის პროცესში ანკერის ბოლო იშლება და საიმედოდ იჭედება ბუდეში (ნახ. 1). გამოიყენება ნაკეთობის ჩასამაგრებლად შედარებით მყარ მასალაში.

ნახ. 1

ანკერი სოლისებრი - სამაგრი საშუალება, რომელიც გამოიყენება მძიმე კონსტრუქციების მისამაგრებლად ბეტონისა და აგურის საყრდენებზე. ის არის ცილინდრული ლითონის ღერო (ნახ. 1) რომელსაც ბოლოზე აქვს სოლი, რომელიც ფართოვდება ანკერის ჩასმის შემდეგ და საიმედოდ ფიქსირდება ნახვრეტში. ა.ს. ჩასმა სწარმოებს ჩაჭურის დახმარებით და შემდეგ მოიჭიმება ქანჩსახრახნით. ასეთი ანკერები (ჩამალულთავიანი, სიგრძით 8...15 სმ) ფართოდ გამოიყენება მეტალოპლასტმასისა და ალუმინის კარ-ფანჯრების ჩარჩოების მონტაჟისათვის.

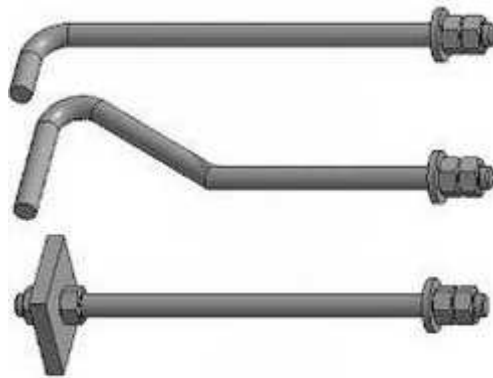
ნახ. 1

ანკერი ქიმიური - მაკავშირებელი (ქიმიური წებოვანი მასა) ლითონის სამაგრ ელემენტსა და საფუძვლის მასალას შორის. მუშაობის პრინციპი: ლითონის ღერო სინთეზური წებოს საშუალებით ჩაეწებება შესაერთებელ საფუძველებში. ფისი ღრმად ვრცელდება საფუძვლის ფორებში, მყარდება და ქმნის მონოლითს. შეერთების ტექნოლოგია მარტივია:

საფუძველი წინასწარ იბურდება, ივსება ფისით და შემდეგ იდგმება მასში ლითონის ელემენტი. შეერთების ეს მეთოდი იმდენად საიმედოა, რომ მას ხიდშენებლობაშიც კი წარმატებით იყენებენ.

ანკერული სამთო სამაგრი - სამთო სამაგრი, რომლის ძირითადი ნაწილია მეტალის, რკ.ბ.-ის, ხის ან პლასტმასის ღერო (ანკერი), რომელიც შპურში მაგრდება. იგი ემსახურება გაშიშვლებული სამთო მასივის განმტკიცებას, სტაბილიზაციას, მდგრადობის ამაღლებას. მას იყენებენ სამაგრის სხვა სახეობებთან (პოლიგონალური, თაღური; ნაშხეფეტონი) ერთად. რკ.ბ.-ის და პოლიმერბეტონის ანკერი მიეკუთვნება მიწისქვეშა გამონამუშევრების მუდმივ სამაგრებს. ქანის ადგილობრივი გამოცვლის თავიდან ასაცილებლად ანკერებს შორის გამონამუშევრის კონტურზე კიდებენ ფოლადის ბადეს (უჯრედის ზომებით 5x5 სმ).

ანკერული ჭანჭიკი - ერთგვარი ჭანჭიკი, რომლითაც ამაგრებენ კრონშტეინს კედელზე ან კოლონას (სვეტს, დგარს, მზიდო კონსტრუქციის საყრდენს) - საძირკველზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ანკეტა (ფრანგ.) - 1. პირველადი ინფორმაციის შეგროვების ინსტრუმენტი, გარკვეული წესებით ფორმულირებული კითხვებისა და პასუხების (გამონათქვამების) ერთობლიობა; 2. გამოკითხვის ფურცელი, ძირითადი დოკუმენტი ანკეტირების გზით გამოკვლევის ჩატარებისათვის; 3. კითხვარი, რომლის მიზანია რესპოდენტისგან მონაცემების მიღება; 4. პირთა საკვლევი კონტინგენტისათვის განკუთვნილი მკვლევარის მიერ შედგენილი კითხვების სია, რომელიც წარმოადგენს საწყის ემპირიულ მასალას განზოგადებისათვის.

ანკეტირება - სხვადასხვა მოვლენასა და ღონისძიებაზე მოსახლეობის სოციალურ-ფსიქოლოგიური რეაქციის შესახებ ინფორმაციის მიღების მეთოდი; ა. ითვალისწინებს რესპოდენტების პასუხების დაფიქსირება-რეგისტრაციას, მათ დამუშავებასა და თეორიულ ინტერპრეტაციას. ა. დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გენერალური ერთობლიობიდან იმ ნაწილის შერჩევას, რომლის შესწავლაც არის გათვალისწინებული. რესპოდენტების სწორი შერჩევის შედეგად მიღებული მონაცემები მთელი გენერალური ერთობლიობისათვის არის დამახასიათებელი და ზოგადი დასკვნების გამოტანის საშუალებას წარმოადგენს. ა. არის წერილობითი, უმთავრესად დაუსწრებელი გამოკითხვის ფორმა. არსებობს რამდენიმე სახის ა: 1). გამოსაკითხი პირების რაოდენობის მიხედვით (პროცედურის მიხედვით): ინდივიდუალური და ჯგუფური; 2). რესპოდენტებისათვის ანკეტის მიწოდების ხერხის, ფორმის მიხედვით: დასარიგებელი (კურიერული), საფოსტო და პრესის საშუალებით; 3). რესპოდენტთან კომუნიკაციის ფორმის მიხედვით (ე.ი. გამოკითხვაში ანკეტიორის მონაწილეობის მიხედვით): დასწრებული და დაუსწრებელი (საფოსტო, პრესის საშუალებით); 4). ჩატარების ადგილის მიხედვით განასხვავებენ ანკეტირებას საცხოვრებელი ადგილის, სამუშაო ან სასწავლო ადგილის მიხედვით და ანკეტირებას მიზნობრივ აუდიტორიებში (თეატრისა და კინოს მაყურებლების, გამოფენის დამთვალიერებლების, საავადმყოფოს პაციენტების გამოკითხვა და სხვ.). ა. სოციალური ინფორმაციის მოპოვების ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გავრცელებული მეთოდია. მისი საშუალებით ხდება პირველადი მონაცემების მიღება როგორც სოციალური ფაქტების, მოვლენების, პროცესების, ისე ინდივიდების, სოციალურ ჯგუფთა შეხედულებების, აზრების, განწყობების, შეფასებების, ქცევის მოტივების, ღირებულებითი ორიენტაციებისა და სხვ. შესახებ

ანკლავი (ფრანგ.) - ერთი სახელმწიფოს ტერიტორია ან ტერიტორიის ნაწილი, რომელიც ყოველი მხრიდან გარშემორტყმულია სხვა სახელმწიფოს სამფლობელოებით და რომელსაც არ აქვს ზღვის ნაპირი (მაგ., სან-მარინოს რესპუბლიკა იტალიაში). თუ ანკლავს აქვს გასასვლელი ზღვაზე, მას უწოდებენ ნახევრადანკლავს (მაგ., მონაკო).

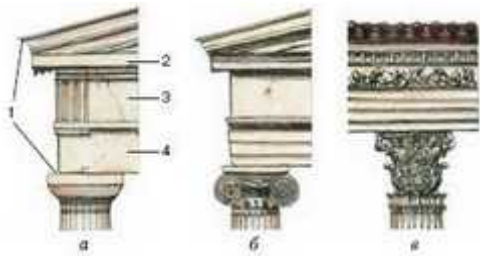
ანლოგი (ბერძ.) - საგნების (მოვლენების, პროცესების) მსგავსება ზოგიერთ მათ თვისებებში.

ანოდი (ბერძ.) - დადებითად დამუხტული ელექტროდი (საპირისპ. კათოდი).

ანომალია (ბერძ.) - კანონზომიერების დარღვევა, ნორმისაგან გადახრა.

ანსამბლი (ფრანგ.) - 1. არქიტექტურაში - ერთიანი, მთლიანი; 2. მუსიკაში, ქორეოგრაფიაში - შემსრულებელთა კოლექტივი.

ანტაბლემენტი - ანტაბლემანი; არქიტექტურული ორდერის სვეტზე დაყრდნობილი ჰორიზონტალური ნაწილი. ანტაბლემენტი შედგება არქიტრავის, ფრიზისა და კარნიზისაგან (ნახ. 1. ანტაბლემენტი დორიული (ა), იონური (ბ) და კორინთული (გ) ორდერების: 1-ანტაბლემენტი; 2-კარნიზი; 3-ფრიზი; 4-არქიტრავი). ყოველ ცალკეულ არქიტექტურულ ორდერში ანტაბლემენტს გააჩნია განსხვავებული პროპორციები და პლასტიკურად სხვადასხვანაირად მუშავდება.

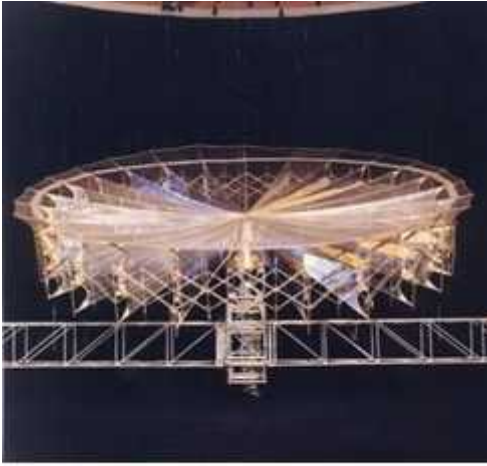
ნახ. 1

ანტენა - მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაც რადიოტალღების მიღება და გადაცემა. მიღების დროს ანტენა გარდაქმნის ელექტრომაგნიტურ გამოსხივებას ელექტრულ დენად და პირიქით - გამოსხივებისას ელექტრულ დენს ელექტრომაგნიტურ ტალღებად. ფიზიკურად ანტენა წარმოადგენს ერთი ან მეტი გამტარისაგან შედგენილ კონსტრუქციას, რომელსაც მიეწოდება ცვლადი ელექტრული სიგნალი და ანტენის ელემენტების ელექტრომაგნიტური აღზნების შედეგად ელექტრული სიგნალი გარდაიქმნება ელექტრომაგნიტურ ტალღად. ელექტრომაგნიტური ტალღების მიღება შესაბამისად შებრუნებული პროცესია, ელექტრომაგნიტური ტალღა მიმდებ ანტენაში აღძრავს შესაბამის ცვლად ელექტრულ დენს.

ნახ. 1

ანტენა რეფლექტორი - პარაბოლოიდური ამრეკლი ეკრანის ზედაპირის მქონე ლითონის კონსტრუქცია, რომელიც გამოიყენება რადიოტალღების მისაღებად და გადასაცემად კოსმოსური სივრციდან. რეფლექტორი (გასაშლელი) შექმნილი იყო საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში (ავტორთა კოლექტივი აკადემიკოს ელგუჯა მექმარიაშვილის ხელმძღვანელობით) და 1999 წლის 23 ივლისს გაშლილი იქნა ღია კოსმოსში სადგურ „მირ“-ის სპეციალურ კონსტრუქცია «სოფორა»-ზე რუსი და ფრანგი კოსმონავტების მიერ (ნახ. 1). ა.რ. შედგება გამშლელი ძალოვანი რგოლისაგან, რომლის ფუნქციებიც ელექტროამძრავებით გაშლა, მასთან დაკავშირებულ, წინასწარდამაბულ ცენტრთან ერთად. ცენტრი შედგენილია მოქნილი, ვერტიკალურ მდგომარეობაში მყოფი, გაჭიმული, რადიანული განლაგების ფურცლებისაგან - წიბოებისაგან. წინასწარდამაბულ ფურცლებს თავის სიბრტყეში გააჩნიათ დიდი სიხისტე, ამასთან, ისინი თავისი ზუსტი პროფილით აღწევენ პარაბოლოიდის ზუსტ, დისკრეტულ გეომეტრიას, რომელზეც რეფლექტორის ამრეკლი ეკრანი - მეტალის ტრიკოტაჟის ბადა დამაგრებული. კოსმოსურ აპარატთან რეფლექტორის ჩამაგრება ხორციელდება ცენტრალური კვანძით, სადაც ასევე მოწყობილია რეფლექტორის გაშლის სინქრონიზატორები. რეფლექტორის ეკრანს გააჩნია ელიფსური მოხაზულობა, რომელიც გამშლელ ძალოვან რგოლთან მიმართებაში ხორციელდება, მასზე სხვადასხვა სიგრძის კონსოლური გადმონაშვერების დამაგრებით, რომლებიც წარმოადგენენ ცენტრალური რადიანული წიბოების გაგრძელებას. რეფლექტორი არის ოფსეტური. ყოველი წლის 23 ივლისი საქართველოში აღინიშნება როგორც “პირველი ქართული კოსმოსური ობიექტის დღე”.

ნახ. 1

ანტეფიქსი - სახურავის კიდულის გასწვრივ მოთავსებული ბუნებრივი ქვის (მარმარილო, გრანიტი), ხის ან კერამიკის ვერტიკალური ფილები, მცენარეული ორნამენტის ან ადამიანის (ცხოველის) ნიღბის გამოსახულებით (ნახ. 1), რომლებიც სახურავიდან გადასაყვანი წყლის ღარის კედლის, აგრეთვე დეკორატიულ ფუნქციას ასრულებენ.

ნახ. 1

ანტიდამაძველებელი - ნივთიერებები, რომელთა შეყვანა პოლიმერულ მასალებში ანელებს ყველა იმ პროცესის მიმდინარეობას, რაც იწვევს ამ მასალების ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების გაუარესებას

ანტიდეტონატორი - ქიმიური ნივთიერება, რომელსაც უმატებენ უმნიშვნელო რაოდენობით ძრავის საწვავს დეტონაციური მდგრადობის ასამაღლებლად (მაგ., ტეტრაეთილტყვია).

ანტიდოვლათი - პროდუქტი, რომელსაც მომხმარებლისათვის უარყოფითი ეფექტი მოაქვს.

ანტიდოტი - ტოქსიკური ნივთიერება, რომლითაც აწარმოებენ სხეულის (დეტალის) შემოგარსვას ან ადსორბირებას. პრაქტიკაში ფართო გამოყენება პოვა აქტივირებულმა ნახშირმა და თეთრმა თიხამ.

ანტიკვარული - ძველებური, იშვიათი, ძვირფასი, ჩვეულებრივ, ძვირად ღირებული ნივთი.

ანტიკი - ანკიკური ეპოქის ხელოვნების ნაწარმოები - კერამიკა, ფიალა, ქანდაკება და სხვ.

ანტიკლინი (ბერძ.)- ქანების ფენათა ნაოჭი, რომელიც ზევით არის ამოზურცული. მისი თაღოვანი ნაწილი ზევითაა მიმართული, ხოლო ფრთები ერთმანეთის საწინააღმდეგოდაა დაქანებული. ანტიკლინის გულში უფრო ძველი ქანებია, ვიდრე ფრთებში. ღერძული სიბრტყის მდებარეობისა და დახრის მიხედვით ა. შეიძლება იყოს: სწორი, დახრილი, გადაბრუნებული, დაწოლილი, დაყვინთული. ინტენსიური დისლოკაციის დროს ფრთების დაქანება

ძალიან მრავალფეროვანია. მოხაზულობის მიხედვით განასხვავებენ ხაზობრივ ა. - როცა სიგრძე საგრძნობლად ჭარბობს სიგანეს; ბრაქიანტიკლინს - როცა სიგრძე რამდენადმე მეტია სიგანეზე; გუმბათს - როდესაც სიგრძე და სიგანე დაახლოებით თანაბარია. ანტიკლინის საპირისპიროა სინკლინი - ქანების ნაოჭი, რომელიც ზევითა და ქვევით არის გამოზურცული.

ანტიკოროზიული დამუშავება - ნაკეთობის ზედაპირის მარტივი ტექნოლოგიური დამუშავება კოროზიული პროცესების განვითარების საწინააღმდეგოდ (მაგ., ლითონის კონსტრუქციების შეღებვა ანტიკოროზიული საღებავით, რომელიც ითვალისწინებს თავდაპირველად ზედაპირის გასუფთავებას ჟანგისაგან და შემდეგ საღებავის ერთი ან ორი ფენის დატანას.

ანტიკური ლაქები - ანგოზების ნაირსახეობა. მჟავა გარემოში გამოწვისას, თეთრი თიხა იღებს თეთრ ფერს, თუ თიხაში არის რკინის ჟანგი, მაშინ - წითელს, ორივე შემადგენლობის აღდგენითი გამოწვისას - შავს. ანტიკურ ხანაში გამოიყენებოდა ვაზურ მხატვრობაში და კერამიკული ნაკეთობების მოსახატავად.

ანტიმეტაბოლიტები - ბუნებრივი ან ხელოვნურად სინთეზირებული, ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთები, რომლებიც ქიმიური აგებულებით ნივთიერებათა ცვლის შუალედურ პროდუქტებს - მეტაბოლიტებს ემსგავსება.

ანტიმონიტი - სტიბიუმის კრიალა, სტიბნიტი, მინერალი.

ანტიმონიუმი - სტიბიუმის მადანი, სტიბიუმის მინერალების სამრეწველო რაოდენობის ბუნებრივი დანაგროვი.

ანტიმჟანგავები (ანტიოქსიდანტები) - ბუნებრივი ან სინთეზური ნივთიერებები, რომლებიც აფერხებენ სხვადასხვა ორგანული ნაერთის დაჟანგვის პროცესს.

ანტიმუტაგენები - ნივთიერებები, რომლებიც ამცირებენ მუტაციის სიხშირეს. აბრკოლებენ ფიზიკური და ქიმიური აგენტების მუტაგენურ მოქმედებას.

ანტიპანიკური გამღები - ისეთი მექანიზმის მქონე კარის გამღები, რომლის ენა (რაზა) იწვევს გასასვლელისკენ მიმართულებით ძალის გამოყენებისას და ადებს კარს იმავე მიმართულებით.

ანტიპირენი - კომპონენტი, რომელიც ემატება ორგანული წარმოშობის მასალებს ცეცხლდაცვის მიზნით. მის შემადგენლობაში შედის წვის შემანელებლები (ამონიუმის ფოსფატი, ბორაკი, ამონიუმის ქლორიდი, ნატრიუმის ფთორატი, ნატრიუმის ბიქრომატი, ქლორეთილ-ფოსფატები), სინერგისტი (მასალა, რომელიც აძლიერებს ძირითადი შემანელებლის მოქმედებას) და სტაბილიზატორი, რომელიც ზღუდავს შემანელებლის ხარჯს. ა. წინააღმდეგობას უწევს მერქნის აალებას და ზღუდავს ზედაპირზე ცეცხლის (ალის) გავრცელებას. ა. გამოყენების მეთოდი დამოკიდებულია დასაცავი მასალის სახეობაზე. გამოიყენება შემდეგი მეთოდები: დიფუზური, ამოვლებითი, პანელური, ცხელი-ცივი აბაზანა, ვაკუუმი-ატმოსფერული წნევა-ვაკუუმი, ვაკუუმი-წნევა-ვაკუუმი, ზედაპირული წასმა და სხვ. მერქნის გადასაცვანად ადვილად წვადიდან ძნელად წვადი მასალების ჯგუფში, ყველაზე ეფექტურია გაჟღენთვა მაღალი წნევის ქვეშ შემდეგი პრეპარატების გამოყენებით: MC 1:1, MC 3:7, ПТАС, ББ 1:1, ХМХА, МБ-1, ПББ 255, ХМББ-3324, ТХЕФ, ХМХА-1110, ДМФ-552, ФБС-255, ТМФ-552, КФ-МТ, КФ-90. ანტიპირენებს აქვს დნობის მაღალი ტემპერატურა. ცეცხლის ზემოქმედებით ისინი იშლებიან და იცეკვიან უწყად მასად, რომელიც ქაფდება და ფარავს კონსტრუქციის ზედაპირს. ამით ის სითბოს აშორებს ზედაპირს, ამავე დროს ჟანგბადს არ აძლევს საშუალებას, მივიდეს აალებულ კონსტრუქციამდე და საბოლოოდ ხელს უშლის წვის პროცესს.

ანტისანიტარია - უსუფთაობა, სიბინძურე.

ანტისანიტარიული - სანიტარიის მოთხოვნილებების საწინააღმდეგო; უსუფთაო.

ანტისეისმური - მიწისძვრის საწინააღმდეგო.

ანტისეისმური ღონისძიებები - სეისმური ნორმების მოთხოვნებზე დაფუძნებული კონსტრუქციული და გეგმარებითი გადაწყვეტების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს ნაგებობისათვის ნორმებით რეგლამენტირებულ სეისმოიმედულობის დონეს.

ანტისეპტიკი (ბერძ.) - მომწამლავი ნივთიერება, რომელიც ხოცავს მიკრობებს და ამით ხელს უშლის ლპობას ცოცხალ ორგანიზმში; იგი ორი სახისაა: ზეთოვანი (პეტროლატუმი, პარაფინი, ბიტუმი, გოგირდი, მცენარეული

ზეთები, სილიციუმის ორგანული პოლიმერები, პოლიეთილენგლიკოლი) და წყალში ხსნადი (ფტორი, დინიტროფენოლი, ნატრიუმის ქლორიდი, პენტაქლოროფენოლი, თუთიის ქრომქლორიდი). ა. ჟღენთენ ისეთ კონსტრუქციებს, სადაც მოსალოდნელია მათი დატენიანება (ხიდები, ანძები, კოშკები, ხიმინჯები, შპალები, ესტაკადები, ტელეგრაფის ბოძები, ელექტროენერგიის გადამცემი ხაზების საყრდენები და სხვ.). წყალში ხსნად ა. არა აქვთ სუნი და ფერი, ისინი ადამიანისათვის უვნებელია, ამიტომ მათი გამოყენება მიზანშეწონილია დახურულ შენობებში. ზეთოვანი ა. კი ძლიერი მომწამლავი ნივთიერებებია სოკოებისათვის, აქვთ არასასიამოვნო სუნი და მავნეა ადამიანებისათვის, ამიტომ ისინი იხმარება ისეთი კონსტრუქციების დასაცავად, რომლებსაც ექსპლუატაცია უხდებოდათ ღია ცის ქვეშ, წყალში ან მიწაში. დახურულ შენობებში ანტისეპტიკებას ექვემდებარება ძირითადად ფიცრული კონსტრუქციები და კედლისა და სახურავის სამფენოვანი პანელების წებო-ფანერის კარკასები, რომლებსაც მუშაობა უხდებოდათ ტენიან პირობებში. სამშენებლო მოედანზე მერქნის ა. ხდება წყალში გახსნილი ანტისეპტიკებით ან პასტებით, რომლებიც დაიტანება ზედაპირზე საღებავსაფრქვევით ან ჰიდროპულტით. ანტისეპტიკების დაწყებამდე მერქნის ზედაპირი უნდა გაიწმინდოს მტვერისა და ყოველგვარი ჭუჭყისაგან. პრაქტიკაში ყველაზე მეტი პოპულარობით სარგებლობს წყალში ხსნადი ა., რომლითაც ჟღენთავენ მერქანს. იგი ხის მასივს უქმნის მაქსიმალურ ანტიბაქტერიულ დონეს და ერთდროულად ცეცხლმედეგობასაც ზრდის, მაგრამ დიდ მატერიალურ ხარჯებთანაა დაკავშირებული (1 მ³ ხის მასალაში შეყავთ 17...20 კგ მარილი). ზოგჯერ კომბინირებულ დაცვასაც მიმართავენ, როცა ერთდროულად იყენებენ სიღრმით გაჟღენთვას და ზედაპირულ დაფარვას.

ანტისეპტიკება - ხისა და მერქან-ბურბუშელოვანი დეტალების დამუშავება ანტისეპტიკური ხსნარებით - ანტისეპტიკებით, რომლებიც ხელს უშლიან სოკოს, ობის, ხის ჭიების გაჩენას, აგრეთვე უზრუნველყოფენ ტენის უარყოფითი ზემოქმედებისაგან დაცვას.

ანტისტატიკი - პლასტმასის დანამატი, ამცირებს პოლიმერული მასალების ელექტრიზაციას მათი გადამუშავების და ექსპლუატაციის დროს. პლასტმასების დიდი ნაწილი (პოლივინილქლორიდი, პოლისტიროლი, პოლიონეფილი) ადვილად აგროვებს ელექტრულ მუხტს, რადგანაც ისინი ბუნებით დიელექტრიკებია, ამიტომ ასეთი პლასტმასები ითხოვენ ა. დამატებას. ისინი შეიძლება იყოს ზედაპირულად აქტიური ნივთიერებები და ელექტრობის გამტარი შემავსებლები (ჰვარტლი, გრაფიტი, ლითონის ფხვნილი).

ანტიფემა (ბერძ.) - არქიტ. ფრიზის უკანა მხარე. ძირითადად გამოიყენებოდა ძველი ბერძნული ტაძრების კორინთულ და იონურ ორდერებში, სადაც ის წარმოადგენდა უწყვეტ ზოლს, რომელზეც მოხერხებულად იყო განლაგებული გამოსახულებების ჯაჭვი.

ანტიფრიზი - სითხე, რომელსაც გაყინვის დაბალი ტემპერატურა აქვს; იყენებენ ნულ გრადუსზე დაბალი ტემპერატურის პირობებში მომუშავე შიგაწვის ძრავებისა და სხვა დანადგარების გასაცივებლად, თვითმფრინავის ფრთებზე ყინულის ფენის წარმოშობის წინააღმდეგ, თვითმფრინავის ფანჯრის მინების დასაცავად გაორთქლისაგან და სხვ.

ანტიფრიქციული მასალები - ახასიათებთ დაბალი ხახუნის კოეფიციენტი და გამოიყენება ძირითადად სრიალის ხახუნის პირობებში მომუშავე დეტალების დასამზადებლად (საკისრები, მილისები, სადებები და ა.შ.). ანტიფრიქციულ მასალებს მიეკუთვნება ბრინჯაო, რუხი თუჯი, ტექსტოლიტი, ფტოროპლასტი-4, ბრინჯაოგრა-ფიტი, რკინაგრაფიტი და სხვა.

ანტიფრიქციული შეზეთვა - შეზეთვა სოლიდოლით, რომელიც გამოიყენება მექანიზმებში სრიალის ხახუნის და ცვეთის შესამცირებლად.

ანტიფუნგინი (ბერძ.) - სითხე შენობის ხის ნაწილების დასაცავად ღვრიისაგან, რასაც ხის სოკო იწვევს.

ანტიშემომყინავი სისტემა - ელექტრული გამათბობელი სისტემა, რომელიც მონტაჟდება შენობის ბურულზე და უზრუნველყოფს თოვლისა და მინაყინის დნობას ზამთრის პირობებში მუდმივი შეთბობის გზით.

ანტიციპაცია (ლათ.) - ფულის გადახდა სავალო ვალდებულების საფუძველზე დათქმულ ვადად.

ანტი... - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს უკუქმედებას, საპირისპიროს. მაგ., ანტინაწილაკი, ანტისეპტიკი, ანტისტატიკი.

ანტომონიდები - სტიბიუმის ნაერთები ლითონებთან.

ანტრეპრენიორი (ფრანგ.) - კერძო თეატრის, ცირკის და ა.შ. მფლობელი, არენდატორი.

ანტრეპრიზა (ფრანგ.) - კერძო სანახაობითი საწარმო (თეატრი, კინოთეატრი, ცირკი და ა. შ.).

ანტრესოლი (ფრანგ.) - 1. სასარგებლო ფართობის გაზრდის მიზნით სართულის მოცულობაში ჩაშენებული ნახევარსართული (ნახ. 1); 2. შუალედური დონე ან დონეები ნებისმიერი სართულის იატაკსა და ჭერს შორის. ა. იატაკის კონსტრუქციის ზემოთ და ქვემოთ არსებული თავისუფალი სიმაღლე არ უნდა იყოს 2150 მმ-ზე ნაკლები, ხოლო ა. საერთო ფართობი არ უნდა აღემატებოდეს იმ ოთახის ან სივრცის იატაკის ფართობის ერთ მესამედს, რომელშიც ისინი მდებარეობს. ა. უნდა ქონდეს ორი დამოუკიდებელი გასასვლელი. ერთი გასასვლელი საშუალება დასაშვებია ინდივიდუალური საცხოვრებელი ერთეულიდან და მის საზღვრებში, როცა მოსარგებლეთა რაოდენობა არის 20-ზე მეტი და საცხოვრებელი ერთეული მთლიანადაა აღჭურვილი ხანძარსაწინააღმდეგო ავტომატური საშუალებელი სისტემით; 3. დამხმარე სათავსის თავზე მოთავსებული კარადა (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ანტურაჟი (ფრანგ.) - გარემომცველ პირობათა ერთობლიობა; გარემო.

ანუიტეტი (ფრანგ.) - ვადიანი სახელმწიფო სესხი ვალის ყოველწლიური დაფარვითა და პროცენტის გადახდით.

ანფები (ბერძ.) - ლენტური ორნამენტი პალმეტის ან სტილიზებული მცენარის.

ანფილადა - ერთ გრძივ ხაზზე განლაგებული, კარებებით დაკავშირებული ოთახების, დარბაზების რიგი, რომელიც ქმნის გამჭოლ პერსპექტივას. ინტერიერულმა ა. განსაკუთრებული გავრცელება პოვა ყველა კულტურის სარკალურ არქიტექტურაში. ა. საქვეყნოდ ცნობილი მაგალითებია: პარიზის ვერსალის სასახლე (ნახ. 1), სან-სუსი (პრუსიის მეფის ფრიდრიხ დიდის ზაფხულის სასახლე, პოტსდამი, გერმანია), ვიურცბურგის რეზიდენცია (ბაროკოს სტილის არქიტექტურული კომპლექსი, ქ. ვიურცბურგი, გერმანია) და სხვ.

ნახ. 1

ანჩისხატი - დარბაზული ტიპის სამნავიანი ქრისტიანული ტაძარი თბილისში (ნახ. 1). ტაძარი VI საუკუნით თარიღდება და ისტორიული ცნობების მიხედვით ღმრთისმშობლის შობის სახელზე დაჰი უჯარმელის მიერაა აგებული. ანჩისხატის ეკლესია სამნავიანი ბაზილიკაა, ნაშენია თლილი ქვით (თავდაპირველი ფენა), ხოლო კედლების ზედა ნაწილები და ყველა შიგნითა ბოძი აგურისაა (XVII საუკუნის რესტავრაცია). ეკლესია ნავებად იყოფა თაღების საშუალებით. აფსიდი, ნავებს შორის ამოყვანილი ერთ-ერთი თაღედი და ღია ლუნეტები დასავლეთ და ჩრდილოეთ შესასვლელების თავზე ნალისებრი ფორმისაა. თავდაპირველად აქ სამი წყვილი ბოძი ყოფილა (ნაცვლად ახლანდელი ორისა). ტაძარს ანჩისხატი მას მერე ეწოდა, რაც 1675 წელს ანჩის (სამხრეთ საქართველოს) ტაძრიდან აქ ბექა ოპიზარის

(XII საუკუნე) მიერ მოჭედილი მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი (ამჟამად დაცულია საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში) გადმოასვენეს. ეს ხატი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა საქართველოს ისტორიაში და მჭიდროდაა დაკავშირებული ქართველი ერის სულიერ ცხოვრებასთან.

ნახ. 1

ანძური ამწევი - ისრიანი სტაციონარული ამწე, რომელსაც აქვს დამოუკიდებლად განლაგებული ლითონკონსტრუქცია (ანძა მასთან სახსრულად შეერთებული ისრით) და მექანიზმები (ჯალამბარი). განასხვავებენ ანძურ ამწეებს: ხისტეხებიანს (ანძა უძრავია) და ვანტურს (ანძა ბრუნავს საყრდენებში, რომელთაგან ერთ-ერთი შეკავებულია ვანტებით). ტვირთამწეობა 5...40 ტ. ძირითადად გამოიყენება სამონტაჟო სამუშაოებზე.

ანჯამა - ღეროთი შეერთებული ლითონის ორი თამასა კარის ან ფანჯრის ჩამოსაკიდად ან სხვადასხვა დეტალების შესაერთებლად (ნახ. 1). ა. მრავალი სახეობა არსებობს: ზამბარიანი. კარის, კარტისებრი, კარტისებრი სახსნელი, კასრისებრი, კუთხოვანი, ლომბერის, მოკლე ცალფრთიანი, ნახევრადსახსრული, ორსახსრიანი, როიალის, სავეჯო, საბრუნო, სარკმლის, სატაგი, საქუსლე, სახსნელი, სახსრული, სწორი, ფანჯრის, ფასონური, შვერილი, ჩახვეულფრთიანი და სხვ.

ნახ. 1

ანჯამა ზამბარიანი - ანჯამის სახეობა, რომელიც ზამბარებით ჩამოკიდებული დეტალის (მაგ., კარების) საწყის მდგომარეობაში დასაბრუნებლად აღჭურვილი (ნახ. 1: ავეჯის ზამბარიანი ანჯამა).

ნახ. 1

ანჯამა კარის მანჭვალიანი - ანჯამის სახეობა, რომელიც შედგება მილის გადანაჭრების, კუთხვილების და მათი დასაკავშირებელი მანჭვალისაგან (ნახ. 1). გამოიყენება შედარებით მსუბუქი კარ-ფანჯრებისათვის.

ნახ. 1

ანჯამა კარტისებრი - ანჯამის სახეობა, რომელიც ერთმანეთთან დაკავშირებული ორი ფრთისაგან შედგება და მხოლოდ დამაკავშირებელი ღეროს გარშემო შეუძლია ბრუნვა.

ანჯამა კუთხოვანი - ანჯამის სახეობა, რომლის ფრთები მოღუნულია გარკვეული კუთხით (მეტწილად 90^0 -ით) (ნახ. 1).

ნახ. 1

ანჯამა ლომბერის - ანჯამის სახეობა, რომელიც ორი მოგრძო და ვიწრო ფრთებისაგან შედგება (ნახ. 1). გამოიყენება ასაკეცი მაგიდების, სკამების, საკერავი მანქანების და მისთ. დამზადებისას.

ნახ. 1

ანჯამა მალული - ანჯამის სახეობა, რომელიც კონსტრუქციის ორიგინალობის გამო არ ჩანს გარედან როცა კარები დაკეტილია და შესაბამისად არ ცვლის კარის ფასადის დიზაინს. გარდა ამისა, ა.მ. უზრუნველყოფს კარების გაიღებს ორივე მხარეს 180⁰-ით, რაც საშუალებას იძლევა ასეთი ანჯამები გამოყენებული იქნეს საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში, სადაც საჭიროა კარის ორმხრივი გაღება (ნახ. 1).

ნახ. 1

ანჯამა როიალის - მაღალი ხარისხის, ზოგჯერ ფერადი ლითონისაგან დამზადებული მოკლე ფრთიანი და გრძელი ანჯამა, რომელიც ძირითადად როიალების, პიანინოების და ავეჯის წარმოებაში გამოიყენება (ნახ. 1).

ნახ. 1

ანჯამა შვერილი - ანჯამის სახეობა, რომლის ფრთების შემაერთებელი ნაწილი გამოშვერილია (გამოწეულია) შესაერთებელი დეტალების ზედაპირებიდან.

ანჯამა ჩაუჭრელი (ანჯამა-პეპელა) - ანჯამის სახეობა, რომელიც გამოიყენება ოთახთშორისი კარებისათვის (ნახ. 1). გამოირჩევა იმით, რომ დაყენებისას არ საჭიროებს კარის ჩარჩოს ძელისა და ფრთის ფიცრის ჩაჭრას (მაგრდება ზემოდან) (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ანჯამა ჩახვეულფრთიანი - ანჯამის სახეობა, რომლის ერთი ან ორივე ფრთა მოღუნულია დეტალის უკეთ ფიქსირება-დამაგრებისათვის.

ანჰიდრიდი (ბერძ.) - 1. ჟანგბადიანი ნაერთი, რომელიც წყალთან შეერთებით იძლევა მჟავას; 2. უწყლო კალციუმის სულფატი. წყლის დამატებით იგი მოცულობაში იზრდება 30%-ით და მიიღება თ ა ბ ა შ ი რ ი. ა. ფართოდ გავრცელებული მოსაპირკეთებელი ქვას, რომელსაც სიმტკიცის მხრივ შუალედი მდგომარეობა უჭირავს აგატსა და რბილ კალციტს შორის. ა. შეიძლება იყოს თეთრი, ცისფერი, ნაცრისფერი, ზოგჯერ მოწითალოც. თაბაშირი უძველესი დროიდან ძალზედ გავრცელებული მასალა იყო მშენებლობაში (ბაბილონი, ახლო აღმოსავლეთი, რომი, ეგვიპტე).

ანჰიდრიტი (ბერძ., უწყლო) - კალციუმის სულფატი, რომლის წყალთან შეერთებით მიიღება თაბაშირი. ნაცრისფერი, თეთრი, რუხი, მოწითალო, მოცისფრო, მოიისფრო, გამჭვირვალე, ზოგჯერ მღვრიე ფერის მინერალი. თანაარსებული მინერალები: თაბაშირი, ჰალიტი, სილვინი. ა. გამოიყენება გოგირდმჟავას მისაღებად და საშენ მასალად. საბადოები: გერმანიაში, რუსეთში, უკრაინაში და საქართველოში.

აორთქლება - ნივთიერების თხევადი (ზოგჯერ მყარი) მდგომარეობიდან აირის მდგომარეობაში გადასვლის პროცესი, რაც, ძირითადად მიმდინარეობს სითბოს ზემოქმედებით.

აორთქლების კუთრი სითბო - ფიზიკური სიდიდე, რომელიც აჩვენებს სითბოს რაოდენობას, რომელიც საჭიროა მივაწოდოთ 1 კგ ნივთიერებას, დუღილის ტემპერატურის დროს, რათა ის გადავიდეს თხევადი მდგომარეობიდან გაზისებურ მდგომარეობაში. განზომილება - ჯ/კგ. ა. კ. ს. გამოითვლება ფორმულით: $L = Q/m$, სადაც Q - სითბოს რაოდენობა, რომელიც საჭიროა ნივთიერების თხევადი მდგომარეობიდან გაზისებურ მდგომარეობაში გადასაყვანად; m - ნივთიერების რაოდენობა (წონა).

აპადანა - აღმოსავლეთ ქვეყნების (მაგ., ირანის) მეფეთა სახეიმო მისაღები სასახლე (ნახ. 1), მრავალი სვეტით შემკული და ხის ბრტყელი ჭერით გადახურული.

ნახ. 1

აპარატი - მოწყობილობების ან სისტემის დამთავრებული ერთობლიობა რაიმე ფუნქციის შესასრულებლად. ამ ტერმინის ქვეშ იგულისხმება: 1. მექანიზმების ერთობლიობა (ჰიდრო-, ელექტრო-, მექანიკური და სხვ.) ერთიანი დამთავრებული კონსტრუქციული შესრულებით; 2. ერთობლიობა (სისტემა) რაიმე სპეციალური პროცედურების და ფუნქციების რომელიმე მეცნიერებაში (მაგ., ლოგიკური აპარატი); 3. ცოცხალი ორგანიზმის ორგანოების ერთობლიობა, საერთო ფუნქციის შესასრულებლად (მაგ., ვესტიბულიარული აპარატი); 4. საორგანიზაციო სტრუქტურების ერთობლიობა, რომელიც ემსახურებიან განსაზღვრულ დარგს ან რომელიმე დაწესებულების შტატი (მაგ., პრეზიდენტის აპარატი).

აპარატი შემომქრევი - გახურებული ორთქლის ქვების შიდა ზედაპირიდან ნაცრის, დანალექის, ჭვარტლის მოსაცილებელი მოწყობილობა ორთქლის ნაკადით ან შეკუმშული ჰაერით. ორთქლის წნევა აღწევს 4 მპა (40 კგ/სმ²) და მეტს.

აპარატურა - რაიმე სამუშაოს შესასრულებელი აპარატების, ხელსაწყოების ერთობლიობა; ლაბორატორიის, საამქროს, დიდი დანადგარის და მისთ. მოწყობილობა.

აპარელი (ფრანგ.) - სამხედრო-საინჟინრო საქმეში - მცირედ დაქანებული მოედანი, მიწაყრილი, პლატფორმა ან გზა ტექნიკის, ტვირთების, ცხოველების და სხვ. ჩასასვლელად ან ასაყვანად (ნახ. 1).

ნახ. 1

აპარტამენტი - დიდი, მდიდრული ბინა.

აპერიოდული სისტემა - სისტემა, რომელშიც ენერგიის დიდი დანაკარგის გამო არ აღიმკრება საკუთარი რხევები.

აპერტურა (ლათ.) - ოპტიკური სისტემების მოქმედი ხვრეტი, რომელიც განისაზღვრება ლინზების ან დიაფრაგმის ზომით.

აპელინგი - წყალსატევის სიღრმიდან წყლის ქვედა ფენების ამოსვლა ზედაპირზე, როცა ზედაპირული წყლის ფენები ქარის ქროლვის შედეგად ზღვისაკენ მიედინება.

აპლიკატა - სივრცეში წერტილის ერთ-ერთი მართკუთხა დეკარტის კოორდინატი, რიგით მესამე (აბსცისის და ორდინატის შემდეგ). აღინიშნება ლათინური ასოთი z .

აპლიკაცია - მიღება, მორგება; ნახატის (ორნამენტის) შექმნის ხერხი ფერადი ქაღალდის ან ქსოვილის ნაჭრების დაწებებით (დაკერებით); ნაკეთობა მხატვრული, ზედნადები ორნამენტებით.

აპლიკე (ლათ.) - 1. რამეზე გადაკრული ვერცხლი; 2. ლითონის ნაწარმი, რომელზედაც გადაკრულია ვერცხლის თხელი ფენა

აპოგეა - დედამიწის ხელოვნური თანამგზავრის ან მთვარის ორბიტის წერტილი, რომელიც დედამიწის ცენტრიდან მაქსიმალურადაა დაშორებული (გადატანითი მნიშვნელობით - რისამე განვითარების უმაღლესი წერტილი; აყვავება). უახლოეს წერტილს პერიგეა ეწოდება.

აპოთემა (ბერძ.) - 1. წესიერი მრავალკუთხედის ცენტრიდან მის ნებისმიერ გვერდზე დაშვებული მართობის სიგრძე; 2. წესიერ პირამიდაში - გვერდითი წახნაგის სიმაღლე.

აპორტი (ინგლ.) - ქონება, რომელიც შედის აქციონერულ საზოგადოებაში საწარმოს აქციების გაყიდვის შემდეგ და რომელიც გათანაბრებულია ფულადი შენატანის განსაზღვრულ თანხასთან.

აპროქსიმაცია (ლათ.) - ერთი სიდიდის ან გეომეტრიული ნიშნუშის გამოსახვა მეორე, უფრო მარტივი სახით. მაგ., მრუდი წირის შეცვლა ტეხილით, ირაციონალური რიცხვის რაციონალურით, უწყვეტი ფუნქციის წარმოებულის

მრავალწევრით, დიფერენციალური განტოლებების სისტემით აღწერილი გამოსაკვლევი წრფივი სისტემის შეცვლა წრფივი განტოლებების სისტემით და სხვ. აპროქსიმაციის საშუალებით ობიექტების რიცხობრივი ან თვისებრივი მახასიათებლების შესწავლა შეიძლება დავიყვანოთ უფრო მარტივი ან უფრო მოსახერხებელი ობიექტების შესწავლაზე. მათემატიკის ზოგიერთი დარგი მთლიანად ეძღვნება აპროქსიმაციას (მაგ., ფუნქციის მიახლოება და ინტერპოლაცია, რიცხვითი მეთოდები).

აჟიო (ფრანგ.) - 1. ფულის ნიშნების, თამასუქების და ფასიანი ქაღალდების საბირჟე კურსის აწევა, მათ ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით. ანგარიშობენ პროცენტობით. მაგ., თუ 10 დოლარის ღირებულების აქცია ბირჟაზე 11 დოლარად იყიდება, მაშინ აჟიო შეადგენს 10%-ს; 2. ქაღალდის ფულში გამოხატული ოქროს საბაზრო ფასის ზრდა ქაღალდის ფულის რაოდენობასთან შედარებით; 3. იგივეა, რაც ლაჟი. საპირისპირო - დიზაჟიო.

აჟიოტაჟი (ფრანგ.) - სპეკულაციური ოპერაციები ბირჟაზე ან ბაზარზე საქონლისა და ფასიანი ქაღალდების ფასების ხელოვნური გაზრდის მიზნით.

არაამორტიზებადი ძირითადი საშუალება - ძირითადი საშუალება, რომელიც ექსპლუატაციის დროს არ კარგავს თავის ღირებულებას.

არააღსადგენი ობიექტი - ობიექტი, რომლისთვისაც განსახილველ სიტუაციაში მუშაობის უნარის აღდგენა არ არის გათვალისწინებული ნორმატიულ-ტექნიკური ან საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციით.

არაბესკი - გეომეტრიული ფორმების შერწყმა, რომლებიც ასახავს მცენარეებისა და ცხოველების ფორმებს. ისლამურ რელიგიაში არაბესკი არის დეკორაცია რომლებიც დამახასიათებელია მეჩეთის მოხატულობისათვის. მუსულმანებისათვის ამ ფორმათა შერწყმა ქმნის უსასრულო მოხატულობას, რომელიც გრძელდება წარმოსახვითი სამყაროს ჩარჩოს მიღმა (ნახ. 1); 2. წიგნის მხატვრული სტილიზებული მოსართავი, ზოგჯერ არაბული წერისადმი მიმსგავსებული; 3. მოკლე ნაწარმოებები, თავმოყრილი კრებულში.

ნახ. 1

არაბინოგალაქტანი - ბუნებრივი პოლისაქარიდი (პოლიოზი) (E-409), რომელიც შედის ციმბირის ლარიქსის (დაურიის) მერქნის შემადგენლობაში. მას მერქნის მოცულობის 15% უჭირავს, ანუ ის საკმაოდ ადვილად მოსაპოვებელი პოლიმერია, რომელსაც თვისება აქვს შექმნას რთული ნაერთები ლითონთან და ოქსიდებთან. ა. წარმოადგენს განშტოებული აგებულების წყალში ხსნად პოლისაქარიდის მაღალი მოლეკულური მასით და მოლეკულის ზომით 2 ნმ (ნანომეტრი). მისი ხსნარი დაბალი სიზღანტისაა, ადვილად აღწევს მცენარეების კაპილარულ სისტემაში და ცხოველურ ქსოვილებში. აქვს ანტიპირენის თვისებები. ქმნის უნიკალურ ნანოკომპოზიტურ კომპლექსებს სხვადასხვა უხსნად მოლეკულებთან, კერძოდ, დიჰიდროკვერცეტინთან და შეუძლია ეს მოლეკულები გადაიტანოს ბიოლოგიური ქსოვილის სიღრმეში. ტექნიკაში ფართოდ გამოიყენება ა. წებვადობის თვისება მაღალხარისხოვანი ქაღალდის წარმოებაში (ამაღლებს სიმტკიცეს).

არაგაბარიტული - ტვირთი, ნაკეთობა, მოწყობილობა და მისთ., რომელიც არ თავსდება სტანდარტულ კონტეინერში, მისაბმელსა თუ რკინიგზის ვაგონში. ტვირთი რომელიც აღემატება სიგრძით 13.6 მ, სიგანით 2,50 მ., სიმაღლით 3 მ. და წონით 24 ტონას არაგაბარიტულ ტვირთად ითვლება. ა. და მიმეწონიანი ტვირთის გადაზიდვას სჭირდება სპეციალური ტექნიკა და შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოს ნებართვა.

არათავისუფალი მექანიკური სისტემა - მექანიკური სისტემა, რომლის შესაძლო მოძრაობები შეზღუდულია ბმებით.

არათავისუფალი მოძრაობა - წერტილის მოძრაობა, როდესაც მასზე დადებული ბმების შედეგად წერტილი იძულებულია იმოძრაოს მოცემულ ზედაპირზე ან წირზე.

არათავისუფალი მყარი სხეული - სხეული, რომლის გადაადგილება თუნდაც ერთი მიმართულებით შეზღუდულია სხვა სხეულებით. მოცემული სხეულის გადაადგილების შემზღუდავ სხეულებს ბმები ეწოდება.

არათანაბარი მოძრაობა - როდესაც მოძრავი წერტილის სიჩქარე დროის ფუნქციაა.

არათანაზომადი (უთანაზომო) სიდიდეები - ორი ერთგვაროვანი სიდიდე (სიგრძე, ფართობი და სხვ.) რომლებსაც არა აქვთ საერთო საზომი (მაგ., კვადრატის გვერდი და დიაგონალის სიგრძეები, წრეწირისა და მისი დიამეტრის სიგრძეები და სხვ.). არათანაზომადი სიდიდეების ფარდობა წარმოადგენს ირაციონალურ რიცხვს

არამატერიალური აქტივი - ფიზიკური ფორმის არმქონე, იდენტიფიცირებადი არაფულადი აქტივი, რომელსაც პირი იყენებს საქონლის წარმოების, საქონლის მიწოდების/მომსახურების გაწევის, სხვისთვის იჯარით გადაცემის ან/და ადმინისტრაციული მიზნებისათვის. ა.ა. მიეკუთვნება: საავტორო უფლება, პატენტი, სავაჭრო ნიშანი, გუდვილი, კომპიუტერული პროგრამა, ლიცენზია, იჯარის უფლება, ფრანჩიზი, საბადოს დამუშავების უფლება, იმპორტისა და ექსპორტის სპეციალური უფლებები და სხვა ამგვარი არამატერიალური აქტივები.

არამდგრადი რეჟიმი - პროცესი, როდესაც მექანიზმს, დანადგარს ან სისტემას არ გააჩნია უნარი შემაშფოთებელი ძალების ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ ავტომატურად - გარე ძალების ან ოპერატორის ჩარევის გარეშე აღადგინოს ნორმალური რეჟიმი და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში აგრძელებს განვითარებული პარამეტრების ცვალებადობას მნიშვნელოვან დიაპაზონში.

არამდგრადი წონასწორობა - მექანიკური სისტემის წონასწორობის სახე, რომელიც იმით ხასიათდება, რომ წონასწორობაში მყოფი მექანიკური სისტემის მცირე შეშფოთების შემდეგ სისტემაზე მოქმედი ძალები ცდილობენ დააშორონ იგი საწყის მდებარეობას.

არამეტალები - უბრალო ქიმიური ნივთიერებები, რომელთაც არ ახასიათებთ ბზინვარება, ჭედვადობა და ცუდი ელექტრო- და სითბოგამტარები არიან (მაგ., ქვა, პლასტმასი და სხვ.). ა. მიაკუთვნებენ 22 ელემენტს. მათ შორისაა: ბორი, ნახშირბადი, სილიციუმი, ფოსფორი, გოგირდი, სელენი, დარიშხანი, იოდი, აზოტი, ქლორი, ფტორი, ინერტული გაზები და სხვ.

არამზიდი კონსტრუქცია - კონსტრუქცია, რომელიც გავლენას არ ახდენს შენობა-ნაგებობის ძირითადი კონსტრუქციული სისტემის სიხისტეზე, სიმტკიცესა და მდგრადობაზე.

არამიდი (პოლიპარაფენილენტერეფტალამიდი) - არომატული პოლიამიდის შემოკლებული დასახელება და წარმოადგენს სინთეზურ ბოჭკოს მაღალი მექანიკური და თერმული სიმტკიცით. ყველაზე მეტად არის გავრცელებული არამიდის პარა- და მეტა-იზომერები - პარამიდი (Kevlar, Twaron, Sulfron, Teijinconex, Technora) და მეტა-არამიდი (Homekc). ა. და მისგან ნაწარმოები ძირითადი მასალების გამოყენების სფეროებია: სამოქალაქო მშენებლობა, ზაგირები და კაბელები, თერმოპლასტიკური მილები, ტექნიკური ქაღალდი, საავიაციო და კოსმოსური ტექნიკა, კოსტიუმები მეხანძრეებისათვის, თბოსაიზოლაციო მასალები, საბურავები, კონსტრუქციული პლასტიკები და სხვ. შეუცვლელი მასალაა ტყვიაგაუმტარი ჯილეტების დასამზადებლად.

არანივთობრივი აქტივები - ტერმინი, რომელიც გამოიყენება საბუღალტრო აღრიცხვაში და გამოხატავს ფირმის არანივთობრივი აქტივების ღირებულებას. ჩვეულებრივ გამოითვლება როგორც სხვაობა ფუნქციონირებად ფირმისთვის გადახდილ ფასსა და მის საბალანსო ღირებულებას შორის. თუ გასაყიდ ფირმას აქვს კარგი რეპუტაცია, ჰყავს მრავალი მომხმარებელი და კლიენტი, რომლებიც, ალბათ, დარჩებიან მასთან მისი გაყიდვის შემდეგ, ეს შედის მის არანივთობრივ აქტივებში.

არაორგანული - 1. ის რაც არ შეიცავს ცოცხალ ორგანიზმებს; 2. ის რაც შეისწავლის არაცოცხალი ბუნების თვისებებს, შემადგენლობას და გარდაქმნებს (მაგ., არაორგანული ქიმია).

არაპირდაპირი გადასახადი - გადასახადი (დამატებული ღირებულების გადასახადი, აქციზი, იმპორტის

გადასახადი), რომელიც დგინდება მიწოდებული (იმპორტირებული) საქონლის ან გაწეული მომსახურების ფასზე დანამატის სახით და რომელსაც იხდის მომხმარებელი (იმპორტიორი) ამ გადასახადით გაზრდილი ფასით საქონლის ან მომსახურების შეძენისას (იმპორტისას). არაპირდაპირი გადასახადის ბიუჯეტში გადახდის ვალდებულება ეკისრება საქონლის მიწოდებელს (იმპორტიორს) ან მომსახურების გამწევს, გადასახადის გადამხდელად იწოდება.

არაპირდაპირი ჰიდრაულიკური დარტყმა - მილსადენში სწრაფად მიმდინარე არამდგრადი მიღევადი რხევითი პროცესი, რომელიც წარმოიქმნება მილსადენის განივკვეთის უეცარი არასრული (ნაწილობრივი) გადაკეტვისას სითხის ნაკადის მოძრაობის სიჩქარის უეცარი ნაწილობრივი შემცირებით და ხასიათდება წნევის შედარებით ნაკლები მატებით (ამპლიტუდით) დამყარებული რეჟიმის წნევასთან შედარებით.

არასაბაზრო ურთიერთობა - ურთიერთობა, რომელიც საბაზრო ეკონომიკაში ყალიბდება ქვეყნის მაკროეკონომიკური რეგულირების, სახელმწიფო საწარმოებში მტკიცე ფასების დადგენის, სახელმწიფო დაკვეთების შემოღების, მოსახლეობის სოციალურ დაცვასთან დაკავშირებული ღონისძიებების გატარების შემთხვევაში. არასაბაზრო პირობებში მოქმედებენ საბიუჯეტო დაფინანსებაზე მყოფი ორგანიზაციები.

არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა - მიწა, რომელიც არ არის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა.

არასისტემური ერთეული - ერთეული, რომელიც არ შედის არც ერთ ერთეულთა სისტემაში, მაგ., სიგრძის ერთეული - საზღვაო მილი, ანგსტრემი; წნევის ერთეული - მილიმეტრი ვერცხლისწყლის სვეტისა, მილიმეტრი წყლის სვეტისა; იონიზებული გამოსხივების ერთეული - რენტგენი, კიური, რადი და სხვ.

არასტაბილურობა - რაც არაგამძლეა, არამტკიცეა, არამყარია, ცვალებადია, არეგ-დარეულია (მაგ., არასტაბილური მიწოდება, ფასები, ამინდი და სხვ.).

არამირითადი დოკუმენტი - დოკუმენტი, დამუშავებული საპროექტო დოკუმენტაციის შემადგენლობაში, თუ ის არ არის ძირითადი დოკუმენტი (განმარტებითი ბარათი, განლაგების სქემა, მასალის ხარჯის უწყისი, ფორმების ნახაზები და სხვ.).

არბიტრაჟი - დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული გზა, როდესაც საქმეს განიხილავს არა საერთო სასამართლო, არამედ კონკრეტულად ამ დავისთვის მხარეთა შეთანხმებით დანიშნული არბიტრების შემადგენლობა.

არბოლიტი - პლასტმასის ნაირსახეობა, რომელიც წარმოადგენს მსუბუქ ბეტონს ცემენტის შემკვრელზე. შემადგენლობა: ცემენტი (შემკვრელი), ქიმიური დანამატები (კალციუმის ქლორიდი, კალციუმის ნიტრატი, თხევადი მინა) და ორგანული შემესვები (დანაწევრებული მერქანი, დაქუცმაცებული ბრინჯისა და ბამბის ღეროები). არსებობს ორი სახის: თბოსაიზოლაციო (სიმკვრივე 0,4...0,5 გ/სმ³) და კონსტრუქციული (სიმკვრივე 0,5...0,85 გ/სმ³). ძირითადად გამოიყენება მზა სამშენებლო ბლოკებისა და ფილების სახით შენობის თვითმზიდი კედლების ან შიგა ტიხრების ასაშენებლად, აგრეთვე თბო- და ბგერასაიზოლაციო მასალად. ა., როგორც სამშენებლო მასალისათვის, მნიშვნელოვანია სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე, რომლის სიდიდე მერყეობს M5...M10-მდე თბოსაიზოლაციოსათვის და M25...M50 (M100-მდე კი) კონსტრუქციულისათვის. კარგად აქრობს დარტყმით დატვირთვებს, ცუდად იწვის. უარყოფითი თვისება ის არის, რომ ახასიათებს მცირე ტენმედეგობა, რის გამოც ატმოსფერულ ტენთან შეხებაში მყოფი კონსტრუქცია ითხოვს სპეციალურ დამცავ ფენას. ა. ძირითადად გამოიყენება დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლების, სამეურნეო და საწარმოო შენობების მონოლითური ელემენტების ჩამოსასხმელად.

არბორეტუმი - დენდროლოგიური ბაღი, რომლის დანიშნულებაც სხვადასხვა კლიმატური ზონიდან შემოტანილი მცენარეების აკლიმატიზაცია.

არგილითი - დანალექი ქანი, ქიმიური და მინერალოგიური შემადგენლობით არ განსხვავდება თიხისაგან, თუმცა თიხაზე უფრო მაგარია და არ იხსნება წყალში. გამოიყენება შემესვებად მსუბუქ ბეტონებში.

არგონი (ბერძ.) - ინერტული აირი ფერის, გემოს და სუნის გარეშე. მიიღება ჰაერის ფრაქციული დისტილაციით. გამოიყენება მეტალურგიულ და ქიმიურ პროცესებში ინერტული გარემოს შესაქმნელად (მაგ., ალუმინის, ტიტანის შედუღებისას); შუქტექნიკაში (განმმუხტავი მილაკების დასამზადებლად - ანათებს ლურჯ-ცისფრად); ელექტროტექნიკაში, რადიოტექნიკაში, ბირთვულ ტექნიკაში (იონიზაციის მთვლელები და კამერები); ზესუფთა ლითონების მისაღებად; აერონავტიკაში - ხელოვნური სასუნთქი ნარევის დასამზადებლად; მედიცინაში (ძირითადად რადიაქტიური იზოტოპები)

არგუმენტი (ლათ.) - 1. დამოუკიდებელი ცვლადი სიდიდე; 2. ფუნქციის არგუმენტი - დამოუკიდებელი ცვლადი, რომლის მნიშვნელობაზეა დამოკიდებული ფუნქციის მნიშვნელობები. მაგ., $f(x)$ ფუნქციის არგუმენტი არის x ; 3. კომპლექსური რიცხვის არგუმენტი - კუთხე აბსცისთა ღერძის დადებით მიმართულებასა და კოორდინატთა სისტემის სათავიდან მოცემული კომპლექსური რიცხვის შესაბამის წერტილისაკენ მიმართულ ვექტორს შორის, ათვლილი საათის ისრის მოძრაობის საწინააღმდეგო მიმართულებით.

არდაბაგი - შემადგენელი ბაქანი კანკელის წინ.

არდგმული - სვეტებზე დაყრდნობილი, თავზე-ნივნივებით გაწყობილი, ნამჯით დახურული ღია ნაგებობა.

არე - იგივე ველი, ფიზიკური სიდიდის გავრცელების სფერო, გამოყენების, მოქმედების, გავლენის, პროპორციულობის და სხვ.

არეკვლა - ტალღის გავრცელების მიმართულების ცვლილება ამრეკლ ზედაპირზე არეკვლის შემდეგ. კუთხე, რომლითაც ტალღა ეცემა ზედაპირს, მისი არეკვლის კუთხის ტოლია.

არეკო-რკინა - ტექნიკურად სუფთა რკინა

არენა (ლათ.) - 1. ქვიშით დაფარული მრგვალი მოედანი ამფითეატრის ცენტრში, ცირკში (ნახ. 1: ბათუმის ცირკის არენა); 2. სპორტული შეჯიბრის ჩასატარებელი ადგილი; 3. გადატ. მოღვაწეობის სფერო, ასპარეზი.

ნახ. 1

არენდა - 1. უძრავი ქონების დროებითი დაქირავება სათანადო ხელშეკრულების დადებით; იჯარა; 2. ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ერთი მხარე (მეარენდე) აძლევს მეორე მხარეს (არენდატორი) ქონებას (მიწის ნაკვეთი, შენობა-ნაგებობა, საწარმო, მოწყობილობა, სატრანსპორტო საშუალება და სხვ.) დროებითი სარგებლობისათვის განსაზღვრული ქირით; 3. გადასახადი ასეთი ხელშეკრულების მიხედვით.

არენდატორი - პირი, რომელსაც არენდით (იჯარით) აქვს რამე აღებული; მოიჯარე, იჯარადარი.

არეომეტრი - სითხეებისა და ფხვიერი მასალების სიმკვრივის საზომი ხელსაწყო, რომელიც შედგება გამზომშკალიანი მინის ტივტივასა და ტვირთისაგან (ქვევით). ა. იძირება სიმკვრივის გასაზომ სითხეში. მუშაობის პრინციპი დაფუძნებულია არქიმედის კანონზე. სითხის სიმკვრივის ცვალებადობა იწვევს არქიმედის ძალის ცვალებადობას და შესაბამისად სხვადასხვა სიმკვრივის სითხეებში ა. ჩაიძირება სხვადასხვა სიღრმეზე.

არეტირი - მოწყობილობა, რომლითაც ხდება ზუსტი ხელსაწყოების მგრძნობიარე ნაწილების ამორთვა.

არი (ლათ.) - ფართობის ერთეული საზომთა მეტრულ სისტემაში - 1 არი = 100 კვადრატული მეტრი = 0,01 ჰექტარი.

არითმეტიკა (ბერძ.) - მათემატიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის რიცხვთა ელემენტარულ ფორმებს (ნატურალური, მთელი, რაციონალური) და მათზე უმარტივეს არითმეტიკულ ოპერაციებს (შეკრება, გამოკლება, გამრავლება, გაყოფა).

არინება (სარინი) - სხვა მხარეს გადაყვანა, გადაგდება, გვერდით შტოსაკენ წამყვანი.

არკადა (ფრანგ.) - ერთი სიდიდის კამარების (თაღების) რიგი, დაყრდნობილი სვეტებზე ან კოლონებზე; თაღედი. ძირითადად გამოიყენება ღია გალერეების მოსაწყობად შენობის კედლის გასწვრივ (ნახ. 1. არკადა. ბანკი „არკადა“, ქ.

კიევი, უკრაინა).

ნახ. 1

არკატურა (ფრანგ.) - კედლის სიბრტყეზე გამოყვანილი ყრუ თაღები, რომელიც დეკორაციულ ელემენტს წარმოადგენს (ნახ. 1).

ნახ. 1

არკბუტანი (ფრანგ.) - გარესაყრდენი თაღი, ნახევარკალის ფორმის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც კამარას გამბჯენ ძაბვებს საგანგებო საყრდენებს - კონტრფორსებს გადასცემს და კედლის ან სვეტის სისქის მნიშვნელოვნად შემცირების საშუალებას იძლევა (ნახ. 1).

ნახ. 1

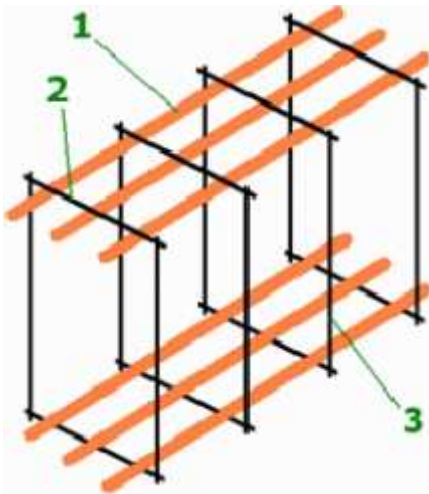
არკოზი (ფრანგ.) - გრანიტის, გნეისისა და მათი მსგავსი მყავე ქანების დაშლით წარმოქმნილი ფხვიერი მასალა. შედგება კვარცისა (60 %) და მინდვრის შპატის (დაახლ. 25 %) მარცვლებისაგან, ზოგჯერ ქარსის მინარევით. არკოზული მასალის შეცემენტებით წარმოიქმნება არკოზული ქვიშაქვა. მაცემენტებელია თიხა, ჰიდროქარსი, კარბონატი, კვარცი და სხვ. ზოგჯერ ცემენტი ცოტა და არკოზული ქვიშაქვა გრანიტოიდსა ჰგავს. აქვს მკრთალი-მონაცისფრო და მოვარდისფრო შეფერილობა.

არკტილიტი - ფენოვანი პლასტიკი, რომელიც შედგენილია არყის ხის შპონის, ქსოვილის და ლითონის ბადის ფენების მრავალჯერადი გამოვრებით. ფენების ურთიერთკავშირისათვის იყენებენ ფენოლოფორმალდეჰიდურ წებოებს. ა. ძირითადად გამოიყენება გემთმშენებლობაში.

არმარი - ძვ. სარკმელი.

არმატორი (ლათ.) - გემის მფლობელი; პირი რომელიც ექსპლუატაციას უწევს საზღვაო გემს მისი საკუთრების და მიუხედავად; ა. გემს აღჭურვავს რეისში გასვლისას, ამარაგებს მას სათანადო საშუალებებით, ქირაობს ეკიპაჟს, იწვევს კაპიტანს და იღებს პასუხისმგებლობას ამ უკანასკნელის მოქმედებაზე.

არმატურა - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების შემადგენელი (განუყოფელი) ნაწილი (ფოლადის ღეროვანი ან მავთულოვანი), რომელიც დანიშნულების მიხედვით არის: ა) მუშა (საანგარიშო), რომელიც ღებულობს გამჭიმ ძალებს; ბ) გამანაწილებელი (კონსტრუქციული), რომელიც აფიქსირებს არმატურის ცალკეულ ელემენტებს საჭირო მანძილებზე და ხელს უწყობს ბეტონში ძალების თანაბრად გადანაწილებას; გ) სამონტაჟო, რომელიც გამოიყენება ნაკეთობების ასაწევად და ერთმანეთთან დასაკავშირებლად; დ) ცალულები (საკიდები), რომლებიც გამოიყენება ღუნვად ელემენტებში ცალკეული ღეროების სახით, როგორც განივი არმატურა. რკ.ბ.-ის ელემენტების დასამზადებლად იყენებენ მოქნილი არმატურის ფოლადის ცხლადგლინულ ღეროებს (ნახ. 1. არმატურა: 1-გრძივი; 2-განივი; 3-ვერტიკალური), ბაგირებს, ცივქიმულ და ცხლადგლინულ მავთულს გლუვი და პერიოდული პროფილით და ხისტ არმატურას - ფოლადის გაგლინული პროფილების სახით. ღეროვანი ა. დიამეტრია 6...90 მმ, მავთულოვანის - 3...8 მმ. ხის დაწებებულ კონსტრუქციებსა და პლასტმასის ნაკეთობებში გამოიყენება მინაპლასტიკის პროფილოვანი ა. არსებობს არმატურის ბეტონთან კონტაქტის ხუთი სახე: შეერთება ძვრის მაკავშირებლებით, ხახუნი, შეჭიდულობა, ბეტონით მოჭიმვა შეკლებისას და ფოლადის არმატურისა და ცემენტის ცომის ელექტროქიმიური ურთიერთქმედება; 2. ნაკეთობის ჩონჩხი; 3. მოწყობილობების კომპლექსი, რომელიც გამოიყენება ამა თუ იმ პროცესის სამართავად და დასარეგულირებლად (მაგ., არმატურა ჩამკეტი, მცველი, მილსადენის და სხვ.).

ნახ. 1

არმატურა გამავალი - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომელშიც მუშა გარემო არ იცვლის მოძრაობის მიმართულებას გამოსასვლელზე შესასვლელზე მიმართულებასთან შედარებით. ა.გ., რომელსაც ჩამკეტის გამტარის განივკვეთი ტოლი ან მეტია შემოსასვლელის მილყელის განივკვეთის ფართობზე ეწოდება „სრულგამტარი არმატურა“.

არმატურა გამანაწილებელ-შემრევი - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის დანიშნულებაცაა მუშა გარემოს ნაკადის განაწილება გარკვეული მიმართულებებით ან ნაკადების შერევა.

არმატურა დამცველი - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის დანიშნულებაცაა მოწყობილობების ავარიული დაცვა პარამეტრების ავარიული ცვლილებისას

არმატურა კომპოზიტური - არამეტალური ღეროები შედგენილი მინის, ბაზალტის, ნახშირბადის ან არამიდის ბოჭკოებისაგან, გაჟღენთილი თერმოპლასტიკური ან თერმოპლასტიკური პოლიმერული შემკვრელით. არმატურას, დამზადებულს მინის ბოჭკოებისაგან ეწოდება მინაპლასტიკური არმატურა, ბაზალტის ბოჭკოებისაგან - ბაზალტპლასტიკური, ნახშირბადის ბოჭკოებისაგან - ნახშირბადპლასტიკური. ბეტონთან კარგი შეჭიდულობასათვის ა.კ. ზედაპირზე, დამზადების პროცესში, კეთდება სპეციალური წიბოები ან ზედაპირი იფარება ქვიშის მარცვლებით. ა.კ. არა აქვს დენადობის ზღვარი, რის გამოც რღვევას გაჭიმვისას აქვს მყიფე ხასიათი.

არმატურა კუთხური - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომელშიც მუშა გარემო გამოსასვლელზე იცვლის მოძრაობის მიმართულებას შემოსასვლელ მიმართულებასთან შედარებით.

არმატურა მარეგულირებელი - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის დანიშნულებაცაა მუშა გარემოს პარამეტრების დარეგულირება მისი ხარჯის ცვლილების გზით.

არმატურა მემბრანული - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომელშიც მოძრავი ელემენტების შემჭიდროება, გარე გარემოსთან მიმართებაში, ხორციელდება მემბრანის მეშვეობით.

არმატურა მილსადენის - ტექნიკური მოწყობილობა, დაყენებული მილსადენზე ან რეზერვუარზე მუშა გარემოს ნაკადის სამართავად (დარეგულირება, განაწილება, გადაკეტვა, შერევა, ფაზაგაყოფა) გამავალი ნაკადის განივკვეთის ფართობის ცვლადობით.

არმატურა მინაპლასტიკის - კომპოზიტური არმატურა, დამზადებული მინაბოჭკოსა და თერმორეაქტიული ფისებისაგან. მინაბოჭკო ა.შ. ანიჭებს სიმტკიცეს, ხოლო ფისები გამოიყენება შემკვრელად. ასეთი არმატურის უპირატესობაა მცირე წონა, მაღალი სიმტკიცე და კოროზიამდედგობა, რის გამოც მომავალში ის განიხილება, როგორც ფოლადის არმატურის ალტერნატივა (ნახ. 1).

ნახ. 1

არმატურა მცველი - მოწყობილობა მილსადენში ან რეზერვუარში აირის წნევის დასაშვებზე მეტად აწევისაგან დასაცავად.

არმატურა სანათი - სხვადასხვა სახის სანათები, მოწყობილობები, რომელიც იხმარება ხელოვნური განათებისათვის.

არმატურა საჩობლო - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის მოძრავი ელემენტების შემჭიდროება გარემოს მიმართ ხდება ნატენი ჩობალებით.

არმატურა სილფონური - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის მოძრავი ელემენტების შემჭიდროება გარემოს მიმართ ხდება სილფონების მეშვეობით.

არმატურა ფაზაგაყოფი - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის დანიშნულებაცაა მუშა გარემოს ავტომატურად დანაწევრება ფაზებისა და მდგომარეობის მიხედვით.

არმატურა ფოლადის გამანაწილებელი - იხ. არმატურა ფოლადის კონსტრუქციული.

არმატურა ფოლადის განივი - პერიდული ან გლუვზედაპირიანი პროფილის არმატურა, რომელიც ღებულობს განივ ძალებს და ეწინააღმდეგება ამხლეჩი ძაბვებისაგან აღმრული დახრილი ბზარების წარმოქმნას კონსტრუქციის საყრდენების სიახლოვეს, აგრეთვე შეკუმშული ზონის ბეტონს აკავშირებს გაჭიმული ზონის არმატურასთან.

არმატურა ფოლადის გლუვზედაპირიანი - A-I, B-1 და B-2 კლასის საარმატურე ფოლადისაგან დამზადებული წრიული განივკვეთის ღერო, რომელსაც გლუვი ზედაპირი აქვს (ნახ. 1). სიგრძე 6...12 მ, დიამეტრი 3...8 მმ (შეიძლება იყოს 25 მმ-დეც). გამოიყენება რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში, როგორც განივი არმატურა, აგრეთვე ფოლადის შენადული ბადეების დასამზადებლად.

ნახ. 1

არმატურა ფოლადის გრძივი - პერიოდული პროფილის ფოლადის მუშა არმატურა, რომელი ღებულობს კონსტრუქციაში აღძრულ გამჭიმ ძალებს და ეწინააღმდეგება კონსტრუქციის გაჭიმულ ზონაში ვერტიკალური ზარბის წარმოქმნას.

არმატურა ფოლადის დახრილი (აღუნული) - ღუნვაზე მომუშავე კონსტრუქციის გრძივი მუშა არმატურა, რომლის ბოლოები, საყრდენების ზონაში აღუნულია ზემოთ, ირიბ სიბრტყეებში მოქმედი გამჭიმი ძალების მისაღებად.

არმატურა ფოლადის თერმულად დამუშავებული - ნახშირბადმცირე მავთული (საქსოვი) წარმოადგენს რბილ (გამომწვარ) მავთულს გლუვი ზედაპირით. იგი მზადდება საერთო დანიშნულების დაბალნახშირბადოვანი ფოლადისაგან ადიდვის (რუს. Волочение) და შემდგომი გამოწვის გზით. მავთულს აცხელებენ გარკვეულ ტემპერატურამდე გარკვეული დროით და შემდეგ ნელ-ნელა აცივებენ. გამოწვის შედეგად ხდება ფოლადის იმ დაძაბულობის მოხსნა, რომელიც წარმოიქმნა მისი წინასწარი დამუშავებისას, რის შედეგადაც მიიღება ერთგვაროვანი წვრილმარცვლოვანი შინაგანი სტრუქტურა. მაღალ სიმტკიცესთან ერთად მას გააჩნია მაღალი პლასტიკურობა და სიბლანტე.

არმატურა ფოლადის კონსტრუქციული (გამანაწილებელი) - არმატურა, რომელიც ღებულობს კონსტრუქციაში გაჩენილ შეკლება-გაფართოებისა და ტემპერატურულ ძალებს. მისი განივკვეთის ფართობი ინიშნება დაარმატურების მინიმალური პროცენტის მიხედვით.

არმატურა ფოლადის მოქნილი - არმატურის სახეობა, რომელსაც მიეკუთვნება მავთულოვანი, ბაგროვანი, წნული, ფურცლოვანი ან ღეროვანი ფოლადის ღეროები.

არმატურა ფოლადის მუშა - პერიოდული პროფილის არმატურა, რომელიც თავის თავზე იღებს ელემენტებში ძირითადი დატვირთვებისაგან აღძრულ გამჭიმ (იშვიათად მკუმშვ) ძალებს და მისი განივკვეთის ფართობი მიიღება გაანგარიშებით. ის შეიძლება იყოს ღეროვანი ხისტი ან მოქნილი ფოლადის ბაგირების სახით.

არმატურა ფოლადის პერიოდული პროფილის - ღეროები, რომელთა ზედაპირზე, ბეტონთან შეჭიდულობის გაუმჯობესების მიზნით, ღეროს გრძივი ღერძის მიმართ გარკვეული კუთხით, თანაბარი ბიჯით, განთავსებულია დაღარული განივი ნაშვერები. მას აქვს წრიული პროფილი ორი გრძივი წიბოთი და განივი ნაშვერებით, რომლებიც მიემართებიან სამსვლიანი ხრახნული ხაზით (ნახ. 1). მექანიკური მახასიათებლების მიხედვით ფოლადის პერიოდული პროფილის არმატურა იყოფა კლასებად: A-II, A-III, A-IV, A-V, A-IV.

ნახ. 1

არმატურა ფოლადის სამონტაჟო - პერიოდული ან გლუვზედაპირიანი პროფილის არმატურა, რომელიც ეწყობა მუშა და კონსტრუქციული არმატურების გასაერთიანებლად ბადეებსა და კარკასებში.

არმატურა ფოლადის ცივჭიმული - იყოფა საარმატურე მავთულად და საარმატურე მავთულოვან ნაკეთობად. საარმატურე მავთული არის ორი კლასის - B-I და B-II. B-I წარმოადგენს ჩვეულებრივ საარმატურე ცივჭიმულ მავთულს, მიღებულს ნახშირბადმცირე ფოლადისაგან. გამოიყენება ჩვეულებრივ (დაუძაბავ) არმატურად; B-II არის მაღალი სიმტკიცის ცივჭიმული ნახშირბადოვანი ფოლადის საარმატურე მავთული დროებითი წინაღობით 180 კგ/მმ^2 , დიამეტრით 3...8 მმ. პერიოდული პროფილის საარმატურე მავთულის აღსანიშნავად ინდექს „B“-ს უმატებენ ინდექს „p“-ს, რაც ნიშნავს - დადარულს (მაგ. Bp-II). ის წარმოადგენს წრიული განივკვეთის ღეროს ხშირად განთავსებული ნაკადევებით (შენატლექებით), რომლებიც შემოსაზღვრულია ცილინდრული ზედაპირით. საარმატურე მავთულოვან ნაკეთობებს უშვებენ წნულების, ბაგირებისა და შენადული ბადეების სახით.

არმატურა ფოლადის ცხლადგლინული - არმატურის სახეობა, რომელიც მიიღება ფოლადის მრგვალი ნაშადის ცხელი გლინვით. იწარმოება მხოლოდ სუფთა ნახშირბადოვანი ან ლეგირებული ფოლადისაგან. საჭიროების შემთხვევაში მასალის თვისებების გასაუმჯობესებლად, ღეროვანი ცხლადგლინული არმატურის ფოლადის შემადგენლობაში შეჰყავთ სპეციალური კომპონენტები, როგორიცაა: სილიციუმი, ტიტანი, ქრომი, მანგანუმი და სხვ. ა.ფ.ც. შეიძლება იყოს გლუვზედაპირიანი ან პერიოდული პროფილის.

არმატურა შემვსები - მოწყობილობა, რომელიც ავტომატურად ავსებს განსაზღვრული რაოდენობის წყლით ჩამრეცხ ავზაკს მისი დაცლისა და ჰერმეტიკულად დახურვის შემდეგ.

არმატურა შექცეული - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის დანიშნულებაცაა მუშა გარემოს ნაკადის უკუქცევის ავტომატური ბლოკირება.

არმატურა ჩამკეტი - მილსადენის სამრეწველო არმატურა, რომლის დანიშნულებაცაა მუშა გარემოს ნაკადის გადაკეტვა.

არმატურა წყალჩასაშვები - მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს წყლის ჩაშვებას ჩასარეცხი ავზიდან უნიტაჟში. არსებობს ხელის და ავტომატური მოქმედების.

არმატურის კარკასი - გრძივი და განივი არმატურის ღეროებით დამზადებული კარკასი, რომელშიც ღეროები გადაკვეთის წერტილებში ერთმანეთთან შედუღებითაა დაკავშირებული. კარკასის გრძივი და განივი ღეროები ერთი მიმართულებით შეიძლება იყოს ერთნაირი ან სხვადასხვა დიამეტრის. ა.კ. არსებობს ბრტყელი (ნახ. 1) და სივრცითი (ნახ. 2). ბრტყელ კარკასს აქვს გრძივი და განივი ღეროები განლაგებული ერთ სიბრტყეში და გამოიყენება მცირე სიგანის განივკვეთის რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში, რომლებიც მუშაობს ღუნვაზე ან გაჭიმვაზე, ხოლო სივრცით კარკასებში განივი არმატურა განლაგებულია სხვადასხვა სიბრტყეში.

ნახ. 1

ნახ. 2

არმატურის ნორმატიული წინაღობა (R_{sn}) - მიიღება უმცირესი კონტროლირებადი მნიშვნელობების

მიხედვით: ა) ღეროვანი არმატურისათვის, მაღალი სიმტკიცის მავთულისა და საარმატურო ბაგირებისათვის - ფიზიკური ან პირობითი დენადობის ზღვარი; ბ) ჩვეულებრივი საარმატურო მავთულებისათვის - ძაბვები, ტოლი 0,75 დროებითი წინაღობისა გაწყვეტაზე, რომელიც განისაზღვრება, როგორც ფარდობა გამწყვეტი ძალისა არმატურის კვეთის ნომინალურ ფართობთან. არმატურის მითითებული საკონტროლო მახასიათებლები მიიღება შესაბამისი სტანდარტების ან ტექნიკური პირობების შესაბამისად საარმატურო ფოლადზე და გარანტირებულია არანაკლებ 0,95 ალბათობით. ღეროვანი და მავთულოვანი არმატურის ძირითადი სახეობების ნორმატიული R_{sn} წინაღობები

მოცემულია ნორმატიულ ლიტერატურაში (მაგ., A-I კლასის ღეროვანი არმატურისათვის $R_{sn} = 235$ მპა, A-II კლასისათვის - 295 მპა, A-III კლასისათვის - 390 მპა და ა.შ.).

არმატურის საანგარიშო წინაღობა (R_s) - მიიღება ნორმატიულ წინაღობაზე დამოკიდებულებით და ჭიმვაზე

პირველი და მეორე ჯგუფის ზღვრული მდგომარეობების მიხედვით გამოითვლება ფორმულით: $R_s = R_{sn} / \gamma_s$, სადაც γ_s

არის არმატურის საიმედოობის კოეფიციენტი. არმატურის საანგარიშო R_{sc} წინაღობები კუმშვაზე, პირველი ჯგუფის ზღვრულ მდგომარეობათა მიხედვით გაანგარიშებისათვის, არმატურის ბეტონთან შეჭიდულობის უზრუნველყოფის პირობებში მიიღება არა უმეტეს 330 მპა, ხოლო A-III კლასის არმატურისათვის - 170 მპა-ის ტოლი. როდესაც არ არსებობს შეჭიდულობა ბეტონსა და არმატურას შორის, R_{sc} მნიშვნელობა ნულის ტოლია. ა.ს.წ. მეორე ჯგუფის ზღვრული მდგომარეობების მიხედვით გაანგარიშებისას $R_{s,ser}$ მიიღება კოეფიციენტით $\gamma_s = 1,0$. განივი არმატურის (ცალულებისა და აღუნული არმატურის) საანგარიშო R_{sw} წინაღობები R_s -თან შედარებით მცირდება მუშაობის

პირობების კოეფიციენტებზე γ_{s1} და γ_{s2} -ზე გადამრავლების გზით: ა) $\gamma_{s1} = 0,8$ კოეფიციენტზე, არმატურის სახეობისა და კლასის მიუხედავად, რომელიც ითვალისწინებს არმატურაში ძაბვების არათანაბარ განაწილებას განსახილველი კვეთის სიგრძეზე; ბ) A-III კლასის ღეროვანი არმატურისათვის, რომლის დიამეტრი ნაკლებია გრძივი ღეროების დიამეტრის 1/3-ზე და Bp-I კლასის მავთულოვანი არმატურისათვის შედუღებული კარკასების შემადგენლობაში - $\gamma_{s2} = 0,9$ კოეფიციენტზე, რომელიც ითვალისწინებს შედუღებით შეერთების შესაძლო მყიფე რღვევას. ზემოხსენებული მუშაობის პირობების γ_{s1} და γ_{s2} კოეფიციენტების გათვალისწინებით განივი არმატურის (ცალულებისა და აღუნული არმატურის) საანგარიშო R_{sw} წინაღობების მნიშვნელობების ჭიმვაზე, მოყვანილია ნორმატიულ ლიტერატურაში, ხოლო R_s , R_{sc} , R_{sw} საანგარიშო წინაღობები, შესაბამის შემთხვევებში, მრავლდება არმატურის მუშაობის პირობების კოეფიციენტებზე

არმატურის ღეროებს შორის მინიმალური მანძილები - არმატურის ღეროებს შორის (ან არხების გარსებს შორის) მანძილი შუქში კვეთის სიგანეზე და სიმაღლეზე უზრუნველყოფს ბეტონისა და არმატურის ერთობლივ მუშაობას და ინიშნება დაბეტონების მოხერხებულობისა და ბეტონის ნარევის გამკვრივების პირობების გათვალისწინებით; წინასწარ დაძაბული კონსტრუქციებისათვის გათვალისწინებულია აგრეთვე ბეტონის ადგილობრივი მოკუმშვის ხარისხი და დამჭიმ მოწყობილობათა გაბარიტები (დომკრატების, მომჭერების და ა.შ.). ელემენტებში, რომლებიც მზადდება ვიბროშტამპვის მანქანების ან ხიშტა ვიბრატორების დახმარებით, უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს ამ მანქანების ელემენტების ან ბეტონის ნარევის გამამკვრივებელი ვიბრატორების თავისუფალი გავლა არმატურის ღეროებს შორის. მანძილი შუქში დაუძაბავი ან საბჯენებზე დაჭიმული დაძაბული არმატურის გრძივ ცალკეულ ღეროებს შორის, აგრეთვე მეზობელი შედუღებული ბრტყელი კარკასების გრძივ

ღეროებს შორის, მიიღება არანაკლები ღეროების უდიდესი დიამეტრისა და აგრეთვე: ა) თუ ღეროები დაბეტონების დროს განლაგებულია ჰორიზონტალურად ან დახრილად: არანაკლები 25 მმ - ქვედა არმატურისთვის, არანაკლები 30 მმ - ზედა არმატურისთვის. ქვედა არმატურის განლაგებისას სიმაღლეზე ორზე მეტ რიგში, ღეროებს შორის მანძილი ჰორიზონტალური მიმართულებით (ქვედა ორი რიგის გარდა) მიიღება არანაკლები 50 მმ; ბ) თუ ღეროები დაბეტონების დროს განლაგდებიან ვერტიკალურად - არანაკლებ 50 მმ; ბეტონის შემსვლების დაფრეციების სისტემატური კონტროლისას ეს მანძილი შეიძლება შემცირდეს 35 მმ-მდე, მაგრამ ამავე დროს არ უნდა იყოს ნაკლები ბეტონის მსხვილი შემსვლების ყველაზე დიდი ზომის 1,5-სა. შეზღუდული პირობების შემთხვევაში დასაშვებია არმატურის ღეროების განლაგება შეწყვილებულად (მათ შორის ღრეჩოს გარეშე). ელემენტებში, ბეტონზე დაჭიმული წინასწარ დამაბული არმატურით (გარდა უწყვეტად დაარმატებული კონსტრუქციებისა), არმატურის არხებს შორის მანძილი შუქში უნდა იყოს არანაკლები არხის დიამეტრისა და, ყოველ შემთხვევაში, არანაკლები 50 მმ-სა. (შენიშვნა: პერიოდული პროფილის ღეროებს შორის მანძილი შუქში მიიღება ნომინალური დიამეტრის მიხედვით, შვერილებისა და წიბოების გაუთვალისწინებლად).

არმირება - მასალის ან კონსტრუქციის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების გაძლიერება სხვა უფრო მაგარი მასალით (მაგ., ბეტონის ნაკეთობის გაძლიერება ფოლადის არმატურით; დაწებებული ხის კოჭის გაძლიერება მინაპლასტიკის არმატურით და სხვ.).

არმოქვის კონსტრუქციები - ქვის არმირებული წყობით აგებული შენობების და ნაგებობების ნაწილები (კედლები, სვეტები და სხვ.).

არმოცემენტი - რკ.ბ.-ის განსაკუთრებული სახეობა, რომლის დასამზადებლად გამოიყენება წვრილი მავთულის ბადეებით არმირებული წვრილმარცვლოვანი ბეტონი. ბადეების მავთულის დიამეტრია 0,5...1 მმ, ბადის უჯრედის მაქსიმალური ზომაა 10×10 მმ. ბადეები კონსტრუქციის სისქეში განლაგდება რამდენიმე ფენად, რომელთა შორის დაშორება აიღება 3...5 მმ, რაც საშუალებას იძლევა მივიღოთ საკმარისად ერთგვაროვანი მასალა. ა. აკეთებენ თხელ კონსტრუქციებს სისიქით 10...30 მმ (გარსები, ტალღოვანი თაღები, კონოიდები და სხვ.). არმოცემენტის დიდი უპირატესობაა ის, რომ პრაქტიკულად არ ხდება ზხარების გახსნა, რის გამოც შესაძლებელია სრულად გამოვიყენოთ არმატურის ბადის სიმტკიცე.

არმოცემენტის კონსტრუქციები - წვრილი მავთულის ნაქსოვი ან შენადული წმინდა ბადეებით დაარმირებული წვრილმარცვლოვანი ბეტონის თხელკედლიანი კონსტრუქციები (ნახ. 1. არმოცემენტის კონსტრუქციები. რომის სპორტის სასახლე, იტალია). გამოიყენება გუმბათების, გარსების, რეზერვუარების, შენობების აგებისას და სხვ. ა.კ. შეიძლება გამოვიყენოთ მხოლოდ ისეთ ნაგებობებში, სადაც ჰაერის ნორმალური ტენიანობაა და არ არის ქიმიურად აგრესიული გარემო, რადგანაც მისი კოროზიამდეგობა მცირეა. ცეცხლმდეგობა კი გაცილებით ნაკლები აქვს, ვიდრე ჩვეულებრივ რკ.ბ.-ს. ასევე დაუშვებელია ა.კ. გამოყენება დინამიკური დატვირთვების ქვეშ მომუშავე კონსტრუქციებში. ა.კ. მზადდება ლითონის, ხის ან რკ.ბ.-ის მატრიცებში ბეტონის ნარევის მექანიკური გამკვრივებით, ხოლო ცალმხრივ ფორმებში - ბეტონის ნარევის დაშვებებით (ტორკრეტირებით).

ნახ. 1

არომატული ნახშირწყალბადები - ბენზოლის ბირთვის შემცველი ნახშირწყალბადები.

არორუტი - კრახმალი, რომელიც ტროპიკული მცენარეების ფესვებიდან და ნაყოფიდან მიიღება. გამოიყენება სამღებრო სამუშაოებში.

არტ-დეკო (ფრანგ.) - XX საუკუნის დასაწყისის მიმდინარეობა დეკორაციულ ხელოვნებაში, რომელმაც ასევე ზეგავლენა იქონია იმდროინდელ არქიტექტურაზე, მოდასა და ვიზუალურ ხელოვნებაზე. ეს სტილი უფრო ეკლექტიურად მიიჩნევა, რომელმაც XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან შეაღწია აშშ-ში და ფართო გავრცელება ჰპოვა მშენებლობაში. არკ-დეკოს ცნობილი პროექტებია: არგაილ ჰოტელი, ლოს-ანჯელესი, აშშ; ემპაიერ სტეიტ ბილდინგი (ნახ. 1), ნიუ-იორკი, აშშ; კრაისლერ ბილდინგი (მსოფლიოს ყველაზე მაღალი შენობა 1931 წლიდან 1972 წლამდე)(ნახ.

2) აშშ; მონრეალის უნივერსიტეტის ცენტრალური შენობა (კანადა); არსენალის სტადიონი, ლონდონი (ინგლისი); შორეული აღმოსავლეთის უნივერსიტეტი, მანილა (ფილიპინები) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

არტ-ნუვო (ფრანგ.) - XIX-XX საუკუნეების ფრანგული ხელოვნების დეკორატიულ-ორნამენტული სტილი.

ახასიათებს ტალღისებრი მრუდი ხაზები. რომლებიც ინტერიერის დეკორში ერწყმის კონსტრუქციულ ელემენტებს (ნახ. 1). აქცენტი უმეტესად კეთდება მცენარეულ ფორმებზე, რომელიც შესრულებულია ხის ან ლითონის მასალაში. ა.-ნ. იყენებდა გვიანდელი მე-19 საუკუნის თითქმის ყველა ტექნოლოგიურ ინოვაციას, როგორცაა გაშიშვლებული ლითონი და ვრცელი უსწორმასწორო ფორმის მინა არქიტექტურაში, თუმცა პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთვის ა.-ნ. ზედმიწევნით სტილიზებული დიზაინი, რომელიც თავისთავად საკმაოდ ძვირი ჯდება, შეცვალა უფრო სწორხაზოვანმა, მართკუთხა მოდერნიზმმა, რომელიც უფრო იაფი და, როგორც მიიჩნევდნენ, უფრო აესთეტიური იყო წმინდა ინდუსტრიული თვალსაზრისით. საქართველოში, რომელიც ევროპის კულტურული მოვლენების ეპიცენტრიდან მოშორებით მდებარეობდა მე-20 საუკუნის დასაწყისში მრავალი შესანიშნავი არტ-ნუვო შენობა გაჩნდა: სკოლები, სახელოსნოები, კინო-თეატრები, თეატრები, მაღაზიები, ბანკები, საავადმყოფოები და არა მხოლოდ თბილისში, არამედ სხვა ქალაქებშიც (სოხუმი, გაგრა, ახალი ათონი, ბათუმი, ფოთი, ქუთაისი, დუშეთი, აბასთუმანი, ბორჯომი და სხვ.). მიუხედავად იმისა, რომ ა.-ნ. საერთაშორისო მიმდინარეობა იყო, ქართულ ა.-ნ. არქიტექტურაში ადგილობრივი ფორმები შერწყმული. შედეგად მიღებულ იქნა ორიგინალური სინთეზი ევროპული სტილის ფასადებისა ქუჩის მხარეს (ნახ. 2: სასტუმრო “თბილისი-მარიოტის” შენობა ქ. თბილისში რუსთაველის პროსპექტზე) და ქართული ხის აივნებისა ა.-ნ. დეკორაციებით ეზოს მხარეს. ამ სტილის არქიტექტურა ევროპული ნიმუშების მექანიკური განმეორება არ ყოფილა: აქ ვხვდებით ა.-ნ. ორნამენტებს ორიგინალური დაგეგმარებით (ნახ. 3: ყოფილი ძველი თბილისის უნივერსიტეტი აგებული 1910 წელს), ავეჯით, მოზაიკით, მოჭიქული მინის პანელებით, ძეგლებით, ბუხრებით, ინტერიერის სხვა დეკორაციებითა და მაღალმხატვრული ფასადებით. ა.-ნ. გამოირჩეოდა ახალი სტილი ორნამენტების სიმდიდრით, რკალებითა და ხვეული ხაზებით. ეს დეკორატიული სტილი დრამისა და ფანტაზიის ნაზავია და მისი მოტივების წყაროს წარმოადგენს გოტიკური პერიოდის ხელოვნება. არტ-ნუვოს დამახასიათებელი ნიშნებია: ქალთა ფიგურები თხელ კაბებში; ასევე, გრძელი, ტალღოვანი, ესთეტიკური, ასიმეტრიული ხაზები, რომლებიც ხშირად ბუნების საგნებს - ხვიარა მცენარეების ან კვირტების, პატარა ცხოველების ან მწერების ფიგურებს იღებენ, ასევე, დეკორატიული ელემენტები, რომლებიც ცენტრშია გამოკვეთილი. ა.-ნ. სტილის მთავარი სახვითი პრინციპი შენობის ფუნქციური, უტილიტარული ელემენტების მხატვრული ინტერპრეტაციაა. მისი დეკორი სრულ ჰარმონიაშია ნაგებობის არქიტექტურულ სტრუქტურასთან.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

არტახი - ლითონის რგოლი, ცალული ან სარტყელი, რომელიც გარშემოცმევა დეტალს ან კონსტრუქციას მისი სიმტკიცის ან ცვეთამდეგობის გაზრდის მიზნით. არტახებით აღიჭურვება ერთმორიანი ხის ანძის ტანის პირაპირები, გამოსაწვავი ღუმელების კორპუსები, ქვის სამსხვრევების ლილვაკები, საფქვავი წისქვილების დოლები, წყალსადენის მილები (ნახ. 1: მილსადენის სარემონტო არტახი) და სხვ.

ნახ. 1

არტელი - ნებაყოფლობითი, ჩვეულებრივ ფიზიკურ პირთა (მოქალაქეთა) დროებითი გაერთიანება სამუშაოთა ერთობლივად შესრულებისათვის, შრომითი საქმიანობის კოლექტიურ საწყისებზე განხორციელებისათვის. ა. ქონება, საპაიო შენატანების გარდა, ერთიანი განუყოფელი კოლექტიური საკუთრებაა. ცნობილია, მაგ., ოქროს მომპოვებელთა არტელი, მშენებელთა არტელი და სხვ.

არტესანადო - მოჭუქურთმებული და მოხატული ხის ასაწყობი ჭერი (ნახ. 1). გავრცელდა შუა საუკუნეების მავრიტანული არქიტექტურიდან.

ნახ. 1

არტიკული (ლათ.) - სავაჭრო ტერმინი, რომელიც მიუთითებს საქონლის ტიპზე, მისი ციფრითა და ასოთი აღნიშვნაზე.

არტურ ეშის სტადიონი - ჩოგბურთის ღია სტადიონი ნიუ-იორკში (აშშ), რომელზეც ყოველ წელს ტარდება "დიდი სლემის" რიგით მეოთხე ტურნირი - აშშ-ის ღია პირველობა. გაიხსნა 1997 წელს (ნახ. 1). ტევადობაა 22547 მაყურებელი. ტრიბუნებზე განლაგებულია 90 ლუქსის ტიპის ლოჟა და 5 უმაღლესი კლასის რესტორანი. სტადიონი გეგმით რვაკუთხედის ფორმისაა (ნახ. 2). მზიდი კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოყენებულია მაღალი კლასის რკ.ბ. და ფოლადი, ხოლო კეთილმოწყობისათვის - მერქანი და პლასტმასი. ა.ე.ს. მსოფლიოში ყველაზე დიდი ღია სტადიონია.

ნახ. 1

ნახ. 2

არქაიზაცია - აღდგენა ძველი ოსტატების შემოქმედებითი ხერხებისა; ხელოვნების ძველი ფორმების მიბაძვა.

არქაიკა (ბერძ.) - 1. ადრინდელი, პრიმიტიული საფეხური ხელოვნების განვითარებისა; 2. ძველი დროის დამახასიათებელი ნიშნები. ტერმინი, რომელიც იხმარება ძველი ბერძნული ხელოვნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პერიოდის მიმართ (VII – V სს ჩვენს ერამდე).

არქეო... - რთული სიტყვების ბერძნული წინსართი; ნიშნავს „ძველს“ (მაგ., არქეოლოგია, არქეოგრაფია და სხვ.).

არქეოგრაფია (ბერძ.) - დამხმარე საისტორიო დისციპლინა, რომლის მიზანია ისტორიული ძეგლების შესახებ მასალის მომზადება გამოსაცემად

არქეოლოგია (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც კაცობრიობის წარსულს სწავლობს ადამიანთა ცხოვრება-მოღვაწეობის შემორჩენილი ნივთიერი კულტურის ძეგლების მიხედვით

არქეოლოგიური ძეგლი - შემორჩენილი ძველი მატერიალური კულტურის ნაშთი.

არქეომაგნეტიზმი - გეომაგნეტიზმის დარგი, რომლის საშუალებითაც ხდება დედამიწის მაგნიტური ველის ცვლილებათა აღდგენა.

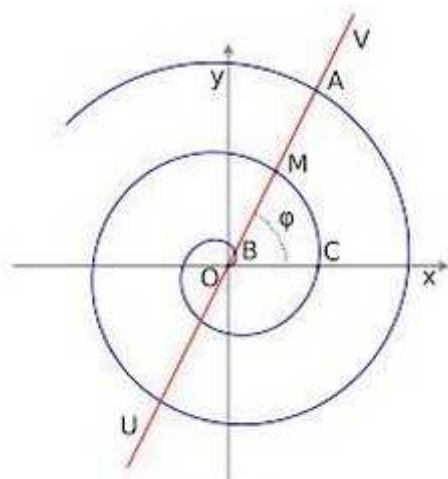
არქივოლტი - თავსართი; თადის მოჩარჩოება, რომელიც წარმოადგენს მთლიან ან დანაწევრებულ ზოლურას (ნახ. 1).

ნახ. 1

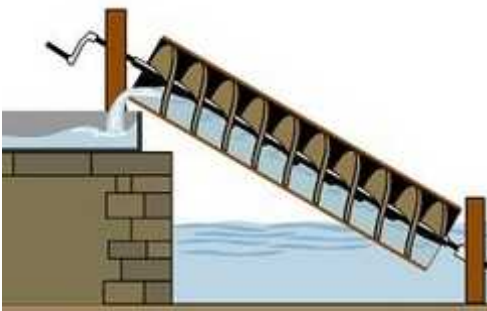
არქიმედეს კანონი - სითხეებისა და აირების სტატიკის კანონი, რომლის თანახმად სითხეში (ან აირში) ჩაშვებულ ყოველ სხეულზე მოქმედებს "ამწევი ძალა" (ამომგდები ძალა), რომელიც მიმართულია ზემოთ, უდრის სხეულის მიერ გამოდევნილი სითხის (ან აირის) წონას და გამოდევნილი მოცულობის სიმძიმის ცენტრშია მოდებული. ზოგჯერ ამ ამწევ ძალას, სითხეში სხეულის მოძრაობისას წარმოშობილი ამწევი ძალისაგან განსხვავებით, არქიმედეს ძალას ან ჰიდროსტატიკურ ამწევ ძალას უწოდებენ. ა.კ. ჰიდროსტატიკისა და აეროსტატიკის ძირითადი კანონია.

არქიმედეს სპირალი - შეიძლება განისაზღვროს, როგორც წერტილის ტრაექტორია, რომელიც თანაბრად მოძრაობს სხივზე, ხოლო ეს სხივი თანაბრად ბრუნავს თავისი სათავის ირგვლივ. მისი განტოლება პოლარულ კოორდინატებში: $\rho = a\varphi$ (სადაც $a \neq 0$ მუდმივია); φ - კუთხე ჰორიზონტალურ x ღერძსა და ტრაექტორიაზე მოძრავი წერტილის სათავესთან შემაერთებელ სწორ ხაზს შორის (ნახ. 1).

ნახ. 1

არქიმედეს ხრახნი - წყლის ასაქაჩი მანქანა, გამოგონებული არქიმედეს მიერ ძვ.წ. III საუკუნეში. გამოიყენებოდა წყლის ასაქაჩად ქვევით მდებარე საგუბარიდან ზევით მდებარე სარწყავ არხებში. ის ორივე ბოლოთი ღია ცილინდრული მილია, რომლის ღერძის გასწვრივ დაყენებულია ხრახნულზედაპირიანი ლილვი (ნახ. 1). ა.ხ. თანამედროვე შნეკის პროტოტიპია.

ნახ. 1

არქიტექტონიკა - დეკორატიულ დენდროლოგიაში აღნიშნავს ხის ბარჯის სტრუქტურას; განისაზღვრება მისი ზომებით, ფორმით, ტოტების განშტოებებითა და მათი განლაგების სილამაზით.

არქიტექტორი - შესაბამისი განათლების ცენზის მქონე პირი, რომელიც თავისი შემოქმედებითი მოღვაწეობით ქმნის საარსებო გარემოს გარკვეულ სივრცეში, ფორმასა და ისტორიულ კონტექსტში, პასუხს აგებს ამ გარემოს ასპექტების არქიტექტურის ენით გამოსახვაზე.

არქიტექტურა - ფიზიკური გარემოს, ბუნებრივი ლანდშაფტის გარდაქმნის, ადამიანის ცნობიერება-ყოფიერების ყველა ასპექტის შესაბამისი კომფორტული სივრცის შექმნის ხელოვნება.

არქიტექტურა ლანდშაფტის - ჰარმონიული შეხამების შექმნის ხელოვნება ბუნებრივ ლანდშაფტსა და ადამიანის მიერ ათვისებულ ტერიტორიებს, დასახლებულ პუნქტებს, არქიტექტურულ კომპლექსსა და ნაგებობებს შორის.

არქიტექტურა ორგანული - დასავლური არქიტექტურის მიმართულება მე-20 საუკუნის დასაწყისში, რომელმაც გავლენა იქონია თანამედროვე მსოფლიო არქიტექტურაზე. ა.ო. წარმოშობა და განვითარება დაკავშირებულია ამერიკელი არქიტექტორის ფ. ლ. რაიტის შემოქმედებასთან (1869-1959 წ.). ა.ო. ძირითადი პრინციპები და კომპოზიციური ხერხები შეესაბამება თითოეული ნაგებობის ინდივიდუალურ ამოცანებსა და მშენებლობის კონკრეტულ პირობებს; ითვალისწინებს ადგილობრივ საყოფაცხოვრებო და სამშენებლო ტრადიციებს; ერთიანობას, მთლიანობას არქიტექტურაში, „თავისუფალ სივრცეს“, შენობის შიგა სივრცის ერთიანობას და შეძლებისდაგვარად გაერთიანებას გარე სივრცესთან; არქიტექტურული ფორმების გამარტივებას და გამსხვილებას. პროგრესულ პრინციპებთან ერთად ა.ო. ზოგჯერ პირველ პლანზე ჩნდება მისი უარყოფითი მახასიათებლებიც, როგორიცაა ირაციონალიზმისაკენ გადახრა, ორგანული ბუნების ფორმებისადმი გარე ფორმალური მიმსგავსება და სხვ.

არქიტექტურა რეგიონალური - ადგილობრივი ნაციონალური არქიტექტურა.

არქიტექტურულ-გეგმარებითი გადაწყვეტა - შენობებისა და ნაგებობების განლაგება გასაშენებელ ტერიტორიაზე, აგრეთვე შენობის სართულიანობის, კონფიგურაციის, გეგმაში ზომების, სიმაღლის, შიდა გეგმარების შერჩევა. იგი მოიცავს საცხოვრებელი მიკრორაიონების, საზოგადოებრივი კომპლექსების, სამრეწველო საწარმოების გენერალური გეგმების გადაწყვეტას; ცალკეული შენობებისა და ნაგებობების მოცულობით-გეგმარებითი საკითხების შესწავლას

არქიტექტურულ-გეგმარებითი დავალება - საქართველოს კანონმდებლობით, ნორმატიული და სახელმძღვანელო დოკუმენტების კომპლექსითა და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს მიერ განსაზღვრული მოთხოვნების ერთობლიობა, რომელიც ადგენს არქიტექტურული ობიექტის დანიშნულებას, პარამეტრებს, ტერიტორიულ ფარგლებს, მიწის ნაკვეთზე განთავსებას, აგრეთვე მისი დაპროექტებისა და მშენებლობის ეკოლოგიურ, ტექნიკურ, ორგანიზაციულ და სხვა პირობებს. ა.-გ.დ. გაცემის საფუძველია დამკვეთის განაცხადი და მიწის ნაკვეთზე მისი საკუთრების უფლების დამადასტურებელი საბუთი, ან მიწის ნაკვეთის მესაკუთრის ნებართვა, სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს გადაწყვეტილება, თუ მიწის ნაკვეთი შესაბამისად სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის საკუთრებაა.

არქიტექტურულ-სამშენებლო საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის ორგანო - საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების აღმასრულებელი ხელისუფლების უფლებამოსილი დაწესებულებების არქიტექტურულ-სამშენებლო საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის ორგანოები და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არქიტექტურულ-სამშენებლო საქმიანობაზე ზედამხედველობის უფლებამოსილი ორგანოები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ საქართველოს კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში.

არქიტექტურული აკუსტიკა - აკუსტიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის შენობაში ხმის გავრცელების საკითხებს.

არქიტექტურული ანსამბლი - ერთიან კომპოზიციას, გარკვეულ არქიტექტურულ იდეას დამორჩილებული შენობების და ნაგებობების ერთობლიობა, ჩამოყალიბებული თანდათან - ხანგრძლივი დროის მანძილზე ან ერთდროულად.

არქიტექტურული ბაღი - ბაღის ტიპი, რომელშიც ჭარბადაა წარმოდგენილი საბაღე და სხვა ხელოვნური ნაგებობები და მათი არქიტექტურა (ნახ. 1).

ნახ. 1

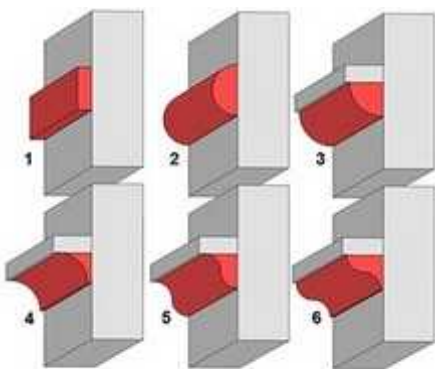
არქიტექტურული გადაწყვეტა - არქიტექტურული ობიექტის ავტორისეული ჩანაფიქრი - მისი გარე და შიდა გამომსახველობის, სივრცითი, გეგმარებითი და ფუნქციონალური ორგანიზაციის მიმართ, დაფიქსირებული საპროექტო დოკუმენტაციის არქიტექტურულ ნაწილში, არქიტექტურული ობიექტის რეალიზაციის მიზნით.

არქიტექტურული გრაფიკა - გრაფიკული საშუალებების კომპლექსი, რომელთა დახმარებით არქიტექტურული ობიექტი გამოსახება სიბრტყეზე. ის დაპროექტების განუყოფელი ნაწილია. ა.გ. განიხილავენ გამოსახულების სამ ძირითად სახეს: ორთოგონალურ გეგმილებს (გეგმა, ფასადი, ჭრილი), პერსპექტივას და აქსონომეტრიას. ა.გ. შეიძლება იყოს ხაზოვანი და ჩრდილნათელი, რომელიც თვალსაჩინო წარმოდგენას იძლევა მომავალი ნაგებობის მოცულობით-სივრცით ფორმაზე, კომპოზიციაზე, მასალაზე, ფერზე ისეთი საშუალებების გამოყენებით, როგორიცაა შეფერადება (ნახაზის ჩრდილნათელი მოდელირება ტუშის ან აკვარელის საღებავების მეშვეობით), ნაშხევი, აპლიკაცია და ფოტომონტაჟი.

არქიტექტურული კომპოზიცია - განსაზღვრული ჩანაფიქრის მიხედვით შენობის იერის შერწყმა და დაკავშირება მის გარემომცველ გარემოსთან.

არქიტექტურული მასშტაბი - არქიტექტურული ელემენტების კომპოზიციური წყობის ხერხი, რომელიც ემყარება შენობის ნაწილების ურთიერთშეფარდებას და ამ შეფარდების ათვისების უნარს. ა.მ. ცნება განსხვავდება მასშტაბის გავრცელებული გაგებისაგან და არ იზომება რიცხობრივად.

არქიტექტურული ნატეხი - არქიტექტურული ელემენტი, განსხვავებული განივი კვეთის - პროფილის მიხედვით, განთავსებული ჰორიზონტალურად (ცოკოლი, კარნიზი, კოლონის ბაზა), დახრილად (ფრონტონების კარნიზი), მრუდწირულად (კამარის არქივოლტი, ნერვიურა) ან ტეხილად (პორტალების და ფანჯრების მოჩარჩოება). ა.ნ., ფართოდ გავრცელებული ორდერულ არქიტექტურაში, ემსახურებოდა შენობის არქიტექტურული დეკორის და მხატვრული გამომსახველობის ტექტონიკური საფუძვლების გაძლიერებას. ის პირველად გამოყენებული იყო ძველ საბერძნეთში, იქედან გავრცელდა ძველ რომში, შემდეგ კი აღორძინების ეპოქაში ფეხი მოიკიდა ევროპაშიც. თანამედროვე არქიტექტურაში ა.ნ. ნაცვლად, ხის, ლითონის და ბეტონის კონსტრუქციულ ელემენტებში დამკვიდრდა ტერმინი „პროფილი“. არსებობს ა.ნ. მრავალი სახეობა (ნახ. 1. არქიტექტურული ნატეხის ძირითადი სახეები: 1-პლინთი; 2-ლილვი; 3-მეოთხედი ლილვი; 4-ფოსო; 5-ბატიყელა; 6-ქუსლა).

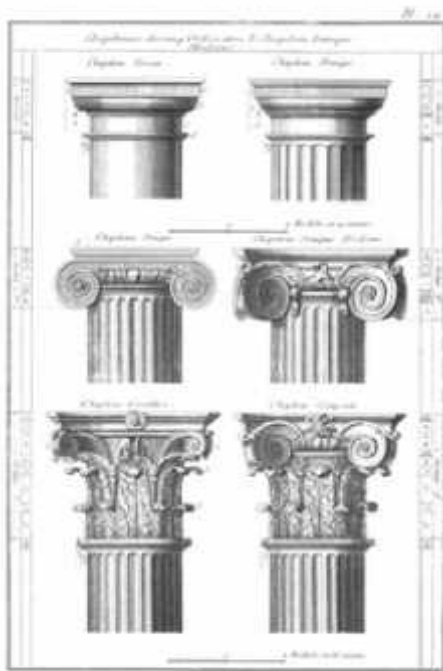

ნახ. 1

არქიტექტურული ნაწარმოები - არქიტექტურული პროექტის და არქიტექტურული ობიექტის სახით არსებული არქიტექტურული საქმიანობის შედეგი, რომელიც წარმოადგენს საავტორო უფლებათა ობიექტს.

არქიტექტურული ობიექტი - შენობა, ნაგებობა, შენობებისა და ნაგებობების კომპლექსი, მათი ინტერიერი, კეთილმოწყობის ობიექტები, ლანდშაფტური და საბაღე-საპარკო ხელოვნება, შექმნილი არქიტექტურული პროექტის საფუძველზე.

არქიტექტურული ორდერი - არქიტექტურულ-კომპოზიციური სისტემა, რომელსაც საფუძველად უდევს დგარულ-კოჭოვანი სისტემის სტრუქტურა, მხატვრული დამუშავება და აგების განსაზღვრული წესი. შედგება სამი ძირითადი ნაწილისაგან: ფუძე, სვეტი (კაპიტელითურთ) და კოჭოვანი სისტემა (ანტაბლემენტი). ცნობილია ხუთი კლასიკური ორდერი: დორიული, ტოსკანური, იონური, კორინთული და კომპოზიტური (ნახ. 1, კლასიკური ორდერის ნიმუშები: 1 - ტოსკანური, 2 - დორიული, 3 და 4 - იონური, 5 - კორინთული, 6 - კომპოზიტური). ორდერის სიმაღლისა და პროპორციების საზომად მიჩნეული იყო მოდული - სვეტის ფუძის დიამეტრის ნახევარი. ა.ო. ფართოდ გამოიყენებოდა შენობებისთვის მხატვრული გამომსახველობის მისანიჭებლად, საკულტო იდეოლოგიის, მსხვილი საზოგადოებრივი ნაგებობების და სხვ. როლის ხატოვნად წარმოსაჩენად. ა.ო. საშუალებით შექმნილია შენობის პლასტიკური დამუშავების სხვადასხვა ხერხი.

ნახ. 1

არქიტექტურული პროექტი - არქიტექტურული საქმიანობის შედეგად დოკუმენტურად დაფიქსირებული არქიტექტორის ჩანაფიქრი - არქიტექტურული ნახაზების ერთობლიობა, სადაც ჩამოყალიბებულია არქიტექტურული ობიექტის სტრუქტურა და მოცულობით-სივრცითი დაგეგმარების პრინციპი, რომელიც ნორმატიული და სახელმძღვანელო დოკუმენტების მოთხოვნათა შესაბამისად კომპლექსურად წყვეტს ქალაქთმშენებლობით, მხატვრულ-ესთეტიკურ, ფუნქციურ და ტექნიკურ საკითხებს. არქიტექტურული საქმიანობის შესახებ საქართველოს კანონის თანახმად, აღნიშნული წარმოადგენს საავტორო უფლების ობიექტს და არ საჭიროებს ლიცენზირებას. ა.პ. არის შემადგენელი და საფუძველი სამშენებლო პროექტისა და დოკუმენტისა, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება მშენებლობა. ის ერთ-ერთი საფუძველია მშენებლობის ნებართვის გაცემისა. აღნიშნულ პროცესში ის შეიძლება საჭიროებდეს შეთანხმებას შესაბამის ადმინისტრაციულ ორგანოებთან. პროექტი შეიძლება იყოს: ესკიზური და დეტალური (მუშა). როგორც წესი, შედგება შემდეგი ნახაზებისგან: სიტუაციური გეგმა; გენერალური გეგმა; ყველა სართულის გეგმა; ფასადის გეგმა; შენობის გრძივი ჭრილი; შენობის განივი ჭრილი. ასევე, საჭიროებისამებრ, შეიძლება შეიცავდეს: განმარტებით ბარათს, სხვადასხვა კვანძის ნახაზებს, შემადგენელი არქიტექტურული ელემენტების დეტალურ ნახაზებს, აქსონომეტრიულ ნახაზებს და ა.შ. არქიტექტურული პროექტები იქმნება როგორც ხელით (ფანქრის, ტუშის, სახაზავის დახმარებით), ისე კომპიუტერული გრაფიკის მეშვეობით

არქიტექტურული პროექტის შემადგენლობა - I, II, III, IV კლასის არქიტექტურული პროექტის შემადგენლობა მოიცავს: 1. ინფორმაციას მშენებლობის ნებართვის ობიექტის თაობაზე (თავფურცელს, ობიექტის დასახელებასა და მისამართს; განმარტებით ბარათს; შენობა-ნაგებობის ტექნიკურ მაჩვენებლებს: მიწის ნაკვეთის ფართობს; მიწის ნაკვეთის განაშენიანების კ-1 კოეფიციენტის სიდიდესა და განაშენიანების ფართობს; მიწის ნაკვეთის განაშენიანების ინტენსივობის კ-2 კოეფიციენტის სიდიდესა და განაშენიანების სიმჭიდროვის ფართობს, თითოეული სართულის განაშენიანების ფართობის ჩვენებით; მიწის ნაკვეთის გამწვანების კ-3 კოეფიციენტის სიდიდესა და

გამწვანების ფართობს; შენობა-ნაგებობის ფართობს, მათ შორის, არსებობის შემთხვევაში: საცხოვრებელი სახლის ფართობს; ბინის ფართობ(ებ)ს; საოფისე ფართობს; სავაჭრო და საყოფაცხოვრებო მომსახურების ფართობ(ებ)ს; საწარმოო ფართობს; სასაწყობო ფართობს; კიბის უჯრედისა და სადარბაზოების ფართობებს; საზაფხულო (აივნების, ტერასების, ვერანდებისა და ლოჯიების) ფართობებს; 2. მიწის ნაკვეთის ტოპოგრაფიულ გეგმაზე დატანილ მიწის ნაკვეთის გეგმას (მაგ.: სადავო შეიძლება ნაჩვენები იყოს მიწის ნაკვეთის საკადასტრო საზღვრები, არსებული საინჟინრო-კომუნალური ქსელები, მიწის ნაკვეთზე შენობა-ნაგებობის განთავსება, მისასვლელი გზები, ავტოსადგომები, ღობეები, გამწვანება და სხვა ნაწილები), მასშტაბი 1:500; 3. შენობის სახურავის გეგმას (საკადასტრო საზღვრის პროექციის ჩვენებით) და შენობის ყველა სართულის გეგმას საკადასტრო საზღვრის პროექციის, იატაკების ზედაპირების ნიშნულების ჩვენებით, შენობა-ნაგებობის ნულოვან ნიშნულს აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებაში; 4. შენობა-ნაგებობის ფასადებს; 5. განსაკუთრებულ სამშენებლო რეგულირების ზონებსა და ისტორიული დაცვის ზონებში შენობა-ნაგებობის ფასადებს, რომლებზეც მითითებული უნდა იქნეს მათი ძირითადი გაბარიტული ზომები, სიმაღლეები, მათ შორის, სართულების მიხედვით სიმაღლეები, მიწის გადაკვეთის დონეების ჩვენებით აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებაში, ფასადზე განთავსებული ყველა ღიობისა და არქიტექტურული დეტალების ზომების მითითებით, ფასადების (საანგარიშო ზედაპირების) ნახაზებს, მომიჯნავე მიწის ნაკვეთებზე არსებული შენობის ფასადების (საანგარიშო ზედაპირების) სქემატური ნახაზების ჩვენებით (მაგ.: ქუჩის განშლა); ფოტომონტაჟს და აქსონომეტრიულ ხედებს არქიტექტურული დეტალების, მოსაპირკეთებელ-სამშენებლო მასალებისა და ფერების განსაზღვრით (როგორც ნაბეჭდი, ისე ციფრული სახით ჩაწერილი კომპაქტდისკზე JPG ფორმატის ფაილებით), ფასადებზე გამოყენებული ყველა სახის მოსაპირკეთებელი მასალების, ფანჯრების, ვიტრაჟების, მოაჯირების თუ სხვა არქიტექტურული ელემენტების დეტალური მითითებით (მათ შორის, გათბობა-კონდიციონერების ტექნიკური საშუალებების განთავსების ადგილის მითითებით), ასევე გამოყენებული საღებავების ფერის დაკონკრეტებით კატალოგის მიხედვით; 6. არსებული სიტუაციის ამსახველ ფოტომასალას (შორი და ახლო ხედებით); 7. შენობის მახასიათებელ ჭრილებს (საკადასტრო საზღვრის პროექციის, იატაკის ზედაპირის ნიშნულების ჩვენებით, შენობა-ნაგებობის ნულოვან ნიშნულს აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებაში); 8. საჭიროების შემთხვევაში მიწის ნაკვეთის გრუნტის ზედაპირის ცვლილების გეგმას, მიწის ნაკვეთის ტერიტორიის კეთილმოწყობის პროექტს და ნაგვის ურნების განთავსების ადგილს. არქიტექტურული ნახაზებისათვის გათვალისწინებულია შემდეგი მასშტაბები: ძირითადი ნახაზებისათვის - 1:50, 1:100 ან 1:200; დეტალური ნახაზებისათვის - 1:1, 1:2, 1:5; 1:10 ან 1:20.

არქიტექტურული პროფილები - მოლიურები, მულიურები; არქიტექტურული ფორმების შემადგენელი ელემენტები. იყოფა ორ ჯგუფად: სწორხაზოვანი (თარო, პლინტი და სხვ.) და მრუდხაზოვანი (ლილვი, ფოსო, ბატიყელა, ქუსლი, სკოცია). ნახ. 1-ზე მოცემული შენობის ფასადზე ნაჩვენებია ორივე ტიპის მარტივი ა.პ. ფანჯრების სახით.

ნახ. 1

არქიტექტურული საკმიანობა - არქიტექტორის შემოქმედებითი მოღვაწეობა, რომლის ამოცანაა: ქალაქთმშენებლობითი ობიექტის, გარემოს ფორმირების, შენობის, ნაგებობის, ინტერიერის პროექტის შედგენა, მასში სივრცობრივ გეგმარებითი, მხატვრული და ფუნქციური საკითხების გადაწყვეტა, საინჟინრო-ტექნიკური, ტექნოლოგიური და სხვა ნაწილების დამუშავების ხელმძღვანელობა, დაპროექტების პროცესის ერთიანი ციკლის ორგანიზება, საავტორო ზედამხედველობის განხორციელება და მშენებლობის გაძღოლა.

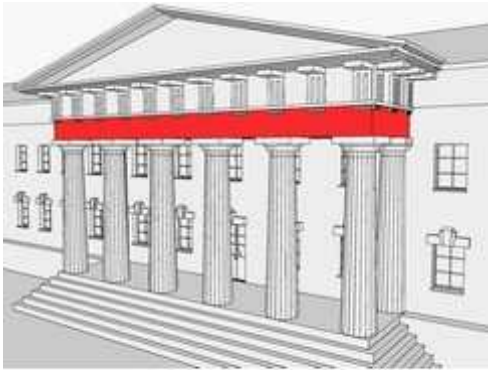
არქიტექტურული სტილი - არქიტექტურულ-კონსტრუქციული და მხატვრული ხერხების ისტორიულად ჩამოყალიბებული მდგრადი ერთიანობა, რომელიც შეპირობებულია საზოგადოებრივ-ისტორიული იდეური შინაარსის ერთობლიობით. ტერმინი აღნიშნავს რომელიმე ხალხის, დროის მონაკვეთის, მიმდინარეობის, მიმართულების, სკოლის ხუროთმოძღვრული ხელოვნების მახასიათებელი ნიშნების ერთობლიობას. ზოგჯერ ეს ტერმინი იხმარება იმ ძეგლთა ჯგუფის გამოსაყოფად, რომელთაც გააჩნიათ მკაფიოდ გამოსახული განმასხვავებელი ნიშნები.

არქიტექტურული ფორმა - ნაგებობის შესაბამისობა თავის პირდაპირ დანიშნულებასთან, რაც ითვალისწინებს

კომპლექსის ზოგად დაგეგმარებას, კონსტრუქციების სიმტკიცესა და მდგრადობას, ეკონომიურობას. ამ ამოცანის გადაწყვეტის ხასიათის მიხედვით არჩევენ საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობების, სამრეწველო შენობებისა და ხიდების არქიტექტურას ანსამბლის ერთიანობასთან შეხამებით. მონუმენტური ა.ფ. განვითარების პარალელურად ვითარდება მცირე ფორმების არქიტექტურაც - პატარა ნაგებობები, გამოყენებული ღია სივრცეების ორგანიზაციისათვის და არტიტექტურულ ქალაქთმშენებლობის ან საბაღე-საპარკო კომპოზიციის შესავსებად (შადრევნები, კიბეები, ღობეები, ფარნები, კაფეები, სავაჭრო ობიექტები, ჯიხურები, სარეკლამო ბანერები და სხვ.).

არქიტექტურული ჰარმონია - შენობასა და მის ცალკეულ ნაწილებს შორის თანაზომიერება. ჰარმონიულობა იქმნება ცალკეულ ნაწილთა პროპორციულობითა და თანაფარდობით.

არქიტრავი - 1. ანტაბლემენტის ქვედა ნაწილი, რომელიც უშუალოდ სვეტს ეყრდნობა; 2. სამერხული; შიდა კოჭი, რომელიც აერთიანებს საყრდენების რიგს და მას გადასცემს ზევით მდებარე კონსტრუქციების დატვირთვას (ნახ. 1).

ნახ. 1

არქიტრავეული გადახურვა - სწორხაზოვანი გადახურვა (თალურისგან განსხვავებით).

არყის ხე (არყი) - მიეკუთვნება არყისებრთა ოჯახის ფოთლომცვივან ხეების და ბუჩქების გვარს (ნახ. 1). იზრდება 20 მ სიმაღლემდე. ცნობილია 130-მდე პოლიმორფული სახეობა, რომლებიც გვხვდება ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერ და ცივ სარტყელში, აგრეთვე სუბტროპიკულ მთებში. სიმკვრივე 510...770 კგ/მ³. საქართველოში 5 სახეობაა. აჭარა-გურიაში მთის ზედა სარტყელსა და სუბალპურ ტანბრეცილ ტყეებში გვხვდება მედვედევის არყი; კოლხეთის ენდემი მეგრული არყი გავრცელებულია სამეგრელოსა და სვანეთის მთებში; რადეს არყი - კავკასიონის ჩრდილოეთ კალთების ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ნაწილში; ლიტვინოვის არყი ყველაზე გავრცელებული სახეობაა, დიდი რაოდენობითაა კავკასიონის და სამხრეთ მთიანეთის კალთებზე, ხოლო მეჭეჭიანი არყი კავკასიაში ყველაზე გვხვდება. ა. სინათლის მოყვარული და ტენის მომთხოვნია. ზოგი სახეობა შედარებით მშრალ პირობებს ეგუება, სიცივისა და ყინვის ამტანია. ცოცხლობს 150 წელზე მეტს. ქმნის წმინდა კორომებს ან შერეულია სხვა მერქნიან მცენარეებთან. მერქანს იყენებენ საფანერო და საავეჯო წარმოებაში. ა. ხის მერქნის ბოჭკოები შევსებულია თეთრი ფისისმაგვარი ნივთიერებით - ბეტულინით, რომელიც ქერქს აძლევს თეთრ ფერს. მშენებლობაში ა. ხე გამოიყენება ხარაჩოების, ქარგილების, ყალიბების მოსაწყობად, თუმცა ამჟამად მიმდინარეობს სამეცნიერო სამუშაოები მისი კონსერვაციისათვის, რაც საშუალებას მოგვცემს ეს ჯიში სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოვიყენოთ. მეტად ღამაში ტეხსტურა აქვს კარელიის არყის ხეს, რომელსაც იყენებენ მხატვრული ნაკეთობების დასამზადებლად.

ნახ. 1

არყის ხე ბუსუსიანი - ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა მოყვითალო-მოწითალო შეფერილობით. საკმარისად მაგარი და მძიმე, თეთრი მერქანი აქვს. გამოიყენება სახალხო მეურნეობის თითქმის ყველა დარგში.

არყის ხე კარელიის - ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა შერეული, დახლართული წლიური შრეებით და რადიალური სხივებით, ლამაზი მეჭეჭიანი ტექსტური მერქანი გადიდებული მეჭიკური თვისებებით ხასიათდება. გამოიყენება ავეჯის, ანათალი შპონის წარმოებაში, აგრეთვე სახარატო ნაკეთობების დასამზადებლად.

არყის ხე მეგრული - ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა, რომელიც გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოში კოლხეთის დაბლობზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

არყის ხე მეჭეჭიანი - იხ. არყის ხე კარელიის.

არყის ხე რკინისებური - ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა. მისი მერქანი ხასიათდება ძლიერ მაღალი მეჭიკური თვისებებით. ხარობს შორეულ აღმოსავლეთში და კარელიაში. გამოიყენება ავეჯის, შპონის და ალაღის წარმოებაში. წარმატებით ცვლის მუხის, ივნის, კოპიტის და ბზის მერქანს.

არყის ხე ქვისმაგვარი - იხ. არყის ხე რკინისებური.

არყის ხე ყვითელი - ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა, რომლის მერქანი ყვითელი ფერისაა.

არყის ხე შავი - იგივეა, რაც დაურიის არყის ხე. ახასიათებს კანისა და ფოთლების მუქი შეფერილობა. გავრცელებულია აღმოსავლეთ ციმბირში, დაურიის მხარეში.

არშია - იხ. კანტი.

არშინი - ძველი რუსული სიგრძის ერთეული, რომელიც ხმარებაში შევიდა მე-16 საუკუნეში. 1 არშ = 71,12 სმ.

არხი (თურქ.) - 1. ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, ხელოვნური მდინარე, სადინარი (ნახ. 1); 2. კავშირგაბმულობაში, სისტემებში გარკვეულ მანძილზე კოდირებული სიგნალების გადამცემ მოწყობილობათა ერთობლიობა; 3. ტელევიზიაში, ამა თუ იმ სამაუწყებლო ორგანიზაციისათვის გამოყოფილი საეთერო სივრცე (მაგ., პირველი არხი, მეცხრე არხი); 4. ცოცხალ ორგანიზმში მილის მსგავსი ა. (მაგ., ყურის არხი, სასუნთქი არხი). არხის მრავალი სახეობა არსებობს: აირის, გადამშვები, გამომშვები, კაპილარული, კვამლსარინი, კვამლშმკრები, მიმყვანი, მოდინების, მუშა, ორთქლგამოსაშვები, ორთქლის, სავენტოლაციო, საკვამლე, შემოსავლელი, შემშვები, წრიული, წყალსარინი, წყალჩასაშვები, ხე-ტყის საცურებელი, ჰაერმოსაყვანი, ჰაერსარინი და სხვ.

ნახ. 1

არხი მისასვლელი - არხი, რომელიც ნავსადგურებთან მცირე სიღრმის უბნების ან მდინარის შესართავების გასადრმავებლად არის მოწყობილი. მისი დანიშნულებაა ცალკეული დასახლებული პუნქტების ან სამრეწველო საწარმოების ძირითად სანაოსნო გზასთან დაკავშირება.

არხი სავენტილაციო - კედელში ჩაყოლებული ან გადახურვაზე შეკიდული არხი, რომლის საშუალებითაც წარმოებს შენობაში სუფთა ჰაერის შემოყვანა და უვარგისის გამეფება ბუნებრივი ან იძულებითი გზით.

არხი შემაერთებელი - არხი, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ორი ზღვის აუზს ან ერთი ზღვის აუზის ორ ნაწილს, რომლებიც მცირე სიღრმის უბნით ან ხმელეთით არის ერთმანეთისაგან გამოყოფილი.

არხი შემომვლელი - არხი, რომელიც ეწყობა შიგა წყლების გზებზე რაიმე წინაღობის (მაგ., მდინარის ან ტბის მცირე სიღრმის უბნები) გვერდის ასავლელად.

არხილი - ძვ. თხელი ბზარი.

არხსათხრელი - მისაბმელი ან თვითმავალი მანქანა, რომელიც გამოიყენება სარწყავი ან ამოსაშრობი არხების, აგრეთვე ტრანშეებისა და კიუვეტების გასაყვანად (ნახ. 1). გრუნტის დასამუშავებელ ორგანოს წარმოადგენს გუთანის ან ფარი, როტორი, ფრეზი, მრავალციცხ-ვიანი ჯაჭვი. მცირე ზომის ტრანშეის გასათხრელად იყენებენ აგრეთვე ერთციცხვიან ექსკავატორს შებრუნებული ნიჩბით.

ნახ. 1

ასანთი - მერქნისაგან დამზადებული პატარა ჩხირი, რომლის თავიც აალებადი ნივთიერებითაა დაფარული. აალება სხვ ნივთიერებაზე ხახუნის შედეგად ხდება. არსებობს ა. მრავალი სახეობა: მონადირის (ტენმედეგი), პარაფინის, სასუვენრო, სასიგნალო, სანთლის, სპეციალური, სტეარინის, უალო, უსაფრთხო, ქარის და სხვ.

ასაფეთქებელი ნივთიერება - ნივთიერებების ქიმიური შენაერთი ან ნარევი, რომელსაც სწრაფი ქიმიური რეაქციის უნარი აქვს, რომლის შედეგად გამოიყოფა დიდი რაოდენობის სითბო და გაზები. რეაქცია ვრცელდება

ასაფეთქებელ ნივთიერების მუხტზე თბო- და მასისგადამტანი (წვა) ან დარტყმითი ტალღის (დეტონაცია) პროცესებით. ა.ნ. ფუგასურობა ანუ მუშაობის უნარი ფასდება ფარდობით ერთეულებში; სტანდარტულ ა.ნ. მიეკუთვნება ტროტილი, ამონიტი №6, ნიტროშენაერთები (ტრინიტროტოლუოლი, ტეტრილი, და სხვ.) და აზოტმჟავას მარილები. გამოიყენება სამხედრო და სამთო საქმეში, მშენებლობაში და სხვ.

ასაფეთქებელი სამუშაოები - სასარგებლო წიაღისეულის დამუშავება აფეთქებით. ამ დროს გამოიყენება ა.ს.

ჩატარების შემდეგი მეთოდები: შპურისებრი მუხტების, ჭაბურღილისებრი მუხტების, გამოყრის აფეთქების და გარე მუხტების.

ასაწყობ-მონოლითური კონსტრუქციები - ცალკეული ელემენტებისაგან შემდგარი კონსტრუქცია (ნახ. 1), რომლის ერთი ნაწილი წინასწარ დამზადებულია ქარხანაში, ხოლო მეორე ნაწილი ადგილზე მონოლითური ბეტონის გამოყენებით, რითაც მიიღწევა მთლიანობა (მაგ., რკ.ბ.-ის კარკასულ შენობებში სვეტებისა და რიგელების შეერთების კვანძები).

ნახ. 1

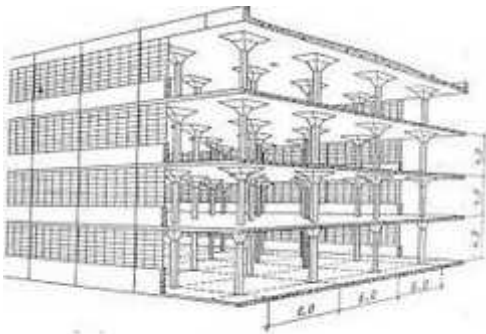
ასაწყობ-მონოლითური კოჭოვანი გადახურვა - გადახურვის კონსტრუქცია, რომელშიც გაერთიანებულია ასაწყობი და მონოლითური რკინაბეტონის დადებითი თვისებები. ასაწყობი ელემენტებისაგან აგებული გადახურვა წარმოადგენს ყალიბს შემდგომ მშენებლობის ადგილზე დამატებით ჩალაგებულ არმატურასა და ბეტონისათვის. მონოლითური ბეტონის გამყარების შემდეგ კონსტრუქცია მუშაობს როგორც ერთიანი. ეს კონსტრუქციები გამოიყენება როგორც ახლად ასაგებ შენობებში, ასევე ექსპლუატაციაში მყოფ ნაგებობებში, როდესაც რეკონსტრუქციისას საჭიროა ცალკეული არსებული ელემენტების ზიდვის უნარის გაზრდა.

ასაწყობი კონსტრუქციები - ქარხნებში ან პოლიგონზე წინასწარდამზადებული ასაწყობი (სამონტაჟო) ელემენტები შენობა-ნაგებობებისათვის (ნახ. 1). ა.კ. მზადდება რკინაბეტონის, ბეტონის, ლითონის, ხის და სხვა მასალებისაგან. მათი გამოყენება მიზანშეწონილია მხოლოდ მაშინ, როცა ელემენტების განმეორებადობა მაღალია. საგრძნობლად ამცირებს მშენებლობის ვადებს, შრომატევადობასა და ღირებულებას სამუშაოების ხარისხის გაუმჯობესებასთან ერთად.

ნახ. 1

ასაწყობი უკოჭო გადახურვა - შენობის გრძივი და განივი მიმართულებით განლაგებული კაპიტელსზედა ფილების, მალის ფილებისა და სვეტების ერთობლიობა, რომელთა თავზე მოთავსებულია ასაწყობი კაპიტელი (ნახ. 1).

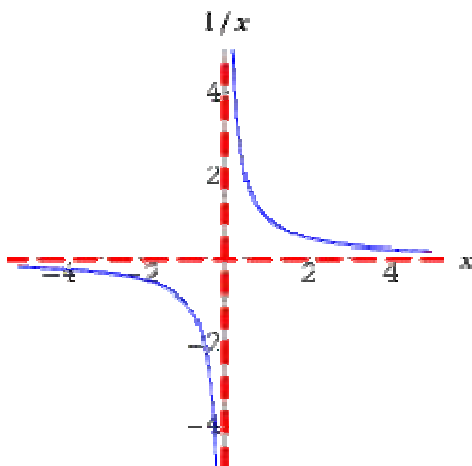
ნახ. 1

ასეკურაცია - საქონლის ან რაიმე სხვა ქონების დაზღვევა.

ასენიზაცია (ფრანგ.) - სიბინძურის გატანის და უვნებელყოფის ღონისძიებათა სისტემა; რომელიმე ადგილის ჰიგიენური პირობების გაუმჯობესება.

ასიდბარი - ბიტუმზე დამზადებული გასაყდენთი ნივთიერება, რომელიც უძლებს მჟავებისა და მათი ორთქლის ზემოქმედებას. გამოიყენება მერქნის ბაქნებისა და ფენილების გასაყდენად.

ასიმპტოტა წირის - წრფე, რომელიც ამ წირს უსასრულოდ უახლოვდება, მაგრამ არ კვეთს (ნახ. 1). ა. შეიძლება იყოს ჰორიზონტალური, ვერტიკალური და დახრილი.

ნახ. 1

ასკანთიხა - ასკანის (საქართველო) თიხის საბადოების ტუტე ბენტონიტური თიხის სახესხვაობა - თიხური მინერალების ბეიდელიტისა და მონტმორილონიტის წვრილდისპერსიული ნარევი.

ასკანის ციხე (თამარის ციხე) - ფეოდალური ხანის ციხე-სიმაგრე გურიის სოფ. ასკანაში, მაღალ ფრიალო კლდეზე, ოზურგეთიდან 17 კმ-ზე ჩრდილო-აღმოსავლეთის მხარეს. ციხე ნაგებია ქვითა და კირხსნარით (ნახ. 1). შესასვლელის მარცხნივ გვირაბია, რომელიც ჩადის მდინარე ბახვისწყალზე. არსებობს ვარაუდი, რომ ასკანის ციხე IV საუკუნეშია აგებული. ციხეში შემავალი კარიბჭის მარჯვნივ შეინიშნება ძველი ნაგებობის უტყუარი ნაკვალევი - კლდოვან ქანში გამოკვეთილი საფეხურები; იქვეა ძველი მარანიც. ასკანის ციხე ორი კოშკის, წითელი მარმარილოთი ნაშენი სამლოცველოსა და რამდენიმე ხის ქოხისაგან შედგებოდა. სამლოცველო საკმაოდ დაზიანებულია, ხის ქოხები დანგრეულია. შიდა და გარე ზღუდეთა ირგვლივ მეომართა სადგომი ბაქნებია მოწყობილი; შეინიშნება ციხის კედლებში გამოჭრილი სათოფურები. ციხის გარე ზღუდის დაქანებული კლდოვანი ფერდობის ძირში დიდი ზომის ხის ზედაპირი მოჩანს. აქედან იწყება ბახვის ხეობასთან დამაკავშირებელი, ციხიდან გამავალი საიდუმლო გვირაბი.

ნახ. 1

ასკარიტი - აზბესტით გაჟღენთილი ნივთიერება, რომელიც კარგად შთანთქავს ნახშირჟანგს. გამოიყენება ლაბორატორიებსა და მრეწველობაში. ინახება ჰაერისგან იზოლირებულად

ასლი - დოკუმენტის გადაღებული პირი ისეთი მეთოდით, რომელიც უზრუნველყოფს მის იდენტურობას დედანთან ან დუბლიკატთან. ა. გამოიყენება ერთჯერადად.

ასორტიმენტი (ფრანგ.) - მრავალსახეობა; სხვადასხვა სახეობისა და ხარისხის საქონელი. განასხვავებენ საწარმოო და სავაჭრო ასორტიმენტს.

ასოციაცია - იურიდიულ ან ფიზიკურ პირთა გაერთიანება, კავშირი, ამხანაგობა (მაგ., მშენებელთა, ადვოკატთა, ბანკების, დამსაქმებელთა, იურისტთა და სხვ.), შექმნილი სამეურნეო, პოლიტიკური, სამეცნიერო და სხვა მიზნების მისაღწევად.

ასპარეზი - 1. ადგილი, სადაც სპორტული პაექრობები ტარდება; 2. ძვ. ქართ. - მინდორი; სომხ. - სტადიონი.

ასპიდი - იასპი (ემმა), შავი ფიქალი, რომლისაგანაც ამზადებენ გრიფელთ საწერ პატარა დაფას.

ასპიდის ფიქალი - თიხოვანი ფიქალის მკვრივი სახესხვაობა; ადვილად იშლება თხელ მაგარ ფილებად. გამოიყენება გრიფელის (ასპიდური) დაფების დასამზადებლად და როგორც სახურავის მასალა.

ასპირატორი - საწარმოო პირობებში ჰაერის სინჯის ასაღები ხელსაწყო მისი შემადგენლობისა და დამტვერიანების გამოსაკვლევად.

ასპირაცია (ლათ.) - სპეციალური მოწყობილობით სიღრუიდან ან ჭურჭლიდან სითხის ან აირის გამოწოვა, გამოსრუტვა.

ასპიტაკი - ძვ. ოქროს ფიცარი.

ასრიალება - ხახუნის შემცირების შედეგად დისკების, საბურავების ერთ ადგილზე ბრუნვა და მამასადამე, მოძრაობის (გადაცემის) შეფერხება.

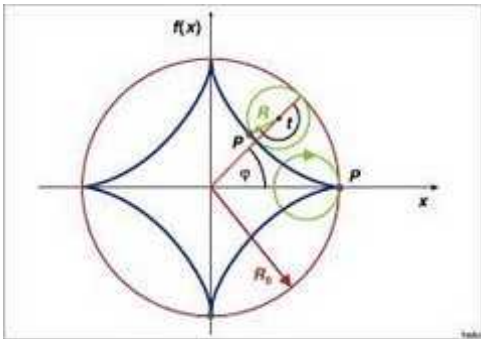
ასტამურა (ხვეწი) - სპეციალურად ორმხრივ გაღესილი, 2 მმ სისქის ფოლადის ფირფიტა, რომლის ფორმა სხვადასხვაა ხელით და ჩარხზე მუშაობისათვის.

ასტრაგალი - რთული არქიტექტურული პროფილის (ხის, პლასტმასის) სწორი (ნახ. 1) ან ნახევარწრიული ფორმის ნაკეთობა რომელსაც ლილვაკის სახე აქვს. გამოიყენება კარის თამასად, კოლონის ტანის გამოსაყოფად კაპიტელისაგან, პლინთუსად და სხვ.

ნახ. 1

ასტროიდა (ბერძ.) - წირი, რომელსაც აღწერს $C(r)$ წრეწირის P წერტილი, როცა ეს წრეწირი შიგნიდან გორავს R_0 რადიუსის უძრავ წრეწირზე და რადიუსებს შორის არსებობს დამოკიდებულება: $r = R_0/4$. ასტროიდას აქვს ოთხკუთხა ვარსკვლავის ფორმა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ასტრონომია (ბერძ.) - მეცნიერება მნათობთა (ცის სხეულთა) აგებულების, ფიზიკური ბუნებისა და მოძრაობის კანონების შესახებ.

ასფალტბეტონი - საშენი მასალა, რომელიც მიიღება გარკვეული თანაფარდობით აღებული ღორღის, ქვიშისა და მინერალური ფხვნილის ბიტუმში არევით და დატკეპნით.

ასფალტი (ბერძ.) - რუხი ფერის ფისისებრი მასა, რომლითაც ფარავენ გზების, ქუჩების, ტროტუარების, მოედნების ზედაპირებს. იგი წარმოადგენს ბიტუმების ნარევს (50...60% ბუნებრივ და 13...60% ხელოვნურ ასფალტში) მინერალურ ნივთიერებებთან (კირქვა, ქვიშნარი და სხვ.). გამოიყენება აგრეთვე ჰიდრო- და ელექტროსაიზოლაციო და სახურავის მასალებისათვის და სხვ. არსებობს ბუნებრივი და ხელოვნური წარმოშობის. ა. ამზადებენ ხელოვნური ქვის მასალას ასფალტბეტონს, რომელიც მიიღება ასფალტბეტონის გამყარებით. ბუნებრივი ა. შედგება ნავთობის მძიმე ფრაქციის ან მისი ნარჩენებისაგან და გვხვდება ფენოვანი ძარღვიანი ბუდობის სახით იმ ადგილებში, სადაც ნავთობი ბუნებრივად ამოდის მიწის ზედაპირზე. ხელოვნური ა. ანუ ასფალტბეტონის ნარევი წარმოადგენს საშენ მასალას ღორღის, ქვიშის, მინერალური ფხვნილისა და ბიტუმის ნარევის სახით. არსებობს სამგვარი: ცხელი, თბილი და ცივი. ცნობილია მოდიფიცირებული ა., რომელსაც უმატებენ ავტომობილის საბურავების გადამუშავებულ პროდუქტს. დღეისათვის ა. შეუცვლელი მასალაა საავტომობილო გზების მოსაწყობად.

ასფალტის მასტიკა - ბიტუმოვანი ემულსიის ნარევი სხვადასხვა დანამატებთან.

ასფალტის ნაფხენი - ძველი ასფალტის საფარის გადამუშავების პროდუქტი; წარმოადგენს ბიტუმის ნარჩენების ნაფხენს. გამოიყენება საგზაო მშენებლობაში.

ასფალტსაგები - საგზაო მანქანა, რომელიც ანაწილებს, აგებს და ნაწილობრივ ან სრულად ამჟიდროვებს ასფალტბეტონის ნარევს (ნახ. 1). ა. განსხვავდება იან მწარმოებლობით, სავალი და მუშა ორგანოების კონსტრუქციით. ძალური დანადგარი ძირითადად დიზელის ძრავებია, ხოლო მუშა ორგანოების (ვიბრატორების) ამძრავი - ჰიდრავლიკური.

ნახ. 1

ატენის მონასტერი (ატენის ღვთისმშობლის მიძინების დედათა მონასტერი; ატენის სიონი) - ქართული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ნიმუში (ნახ. 1). მდებარეობს ისტორიულ შიდა ქართლში ქ. გორიდან 12 კმ-ის დაშორებით, მდინარე ტანას შუა წელზე, მის მარცხენა ნაპირზე. VII საუკუნის მეორე ნახევრის ეს ნაგებობა იმეორებს მცხეთის ჯვრის არქიტექტურულ ტიპს, თუმცა რამდენადმე შეცვლილი პროპორციებით. ცენტრალურ-გუმბათოვანი ტაძარი (სიმაღლე 22 მ, სიგრძე 24 მ, სიგანე 19 მ) აგებულია გრანდიოზულ ხელოვნურ ბაქანზე, რომლის ფართობი 800 მ²-ია. ნაგებობის ეზო, კონტრფორსებით გამაგრებული გალავნით სამი მხრიდან არის შემოვლებული, ხოლო ჩრდილო კედელი ქარაფოვანი კლდის მძლავრ მასივს გასდევს და ტაძრის ხელოვნურ ბაქანს უერთდება. ნაგებობის ფასადები მოპირკეთებულია მომწვანო-მონაცრისფრო ქვიშაქვის თლილი კვადრებით. ფასადები და გუმბათის ყელი გამშვენებულია სარკმელთა ჩუქურთმიანი თავსართებითა და რელიეფური ქანდაკებებით. ტაძარში შესვლა შესაძლებელია სამხრეთისა და ჩრდილოეთ კარებით. შიგა სივრცე იმკობა ორი სხვადასხვა პერიოდის მხატვრობით. ატენის სიონის ფასადზე და ინტერიერში შემორჩენილია, მრავალრიცხოვანი ლაპიდარული (ქვაზე ამოკაწრული ლაკონური აზრის შემცველი წარწერა) და ფრესკული წარწერები. ატენის სიონი არა მარტო ხუროთმოძღვრების, არამედ მასში დაცული კედლის მხატვრობის თვალსაზრისითაც სრულიად გამორჩეული ძეგლია. იგი ფეოდალური ხანის ქართული მონუმენტური მხატვრობის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ნაწარმოებია.

ნახ. 1

ატენის ციხე (საცივის ციხე, ორბელიანის ციხე) - X-XI საუკუნეების ციხე-სიმაგრე გორის რაიონის სოფ. ატენში (ნახ. 1). აგებულია კლდის მიუვალ ქიმზე, რომელსაც ერთ მხარეს საცივისხევი ჩამოუდის, მეორე მხარეს კი - აბანოსხევი. იგი ძნელად მისადგომია, ზომით კი დიდი არ არის. კედლები მაღალი და მტკიცე ჰქონია. ციხის ქვედა ნაწილში საკმაოდ მოზრდილი წყალსაცავები ყოფილა მოწყობილი. წყალი თიხის მილებით ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე ხევიდან მოედინებოდა. შესასვლელი ჩრდილოეთითაა. ბურჯებით გამაგრებული გალავნის შიგნით მეციხოვნეთა სადგომები, წყალსაცავი და სხვა ნაგებობებია.

ნახ. 1

ატესტაცია - ვისამე საქმიანი კვალიფიკაციის, ცოდნის დონის განსაზღვრა, დასკვნა ვისიმე უნარის, ღირსების, ქცევის შესახებ.

ატიკი (ბერძ.) - შენობის მაგვირგვინებელი ლავგარდანის თავზე განლაგებული კედელი, რომელიც პარაპეტისაგან განსხვავდება მეტი სიმაღლითა და პლასტიკური დანაწევრების ხასიათით. ატიკის სიბრტყე ხშირად გამოიყენება წარწერებისა და რელიეფების მოსათავსებლად (მაგ. სატრიუმფო თაღის ატიკი).

ატიპია - არატიპიურობა, ნორმიდან გადახრა.

ატლანტი - საყრდენი მამაკაცის ქანდაკების სახით, რომელიც ასრულებს დეკორატიულ ან ფუნქციურ როლს შენობის, აივნის, კარნიზის და სხვ. დასაყრდნობად (ნახ. 1). განთავსებულია კოლონის ან პილასტრის ადგილზე. რომაულ არქიტექტურაში ასეთ ქანდაკებას ტელამონს უწოდებენ. ბერძნული მითოლოგიით ა. იყო გოლიათი, რომელსაც ცის თალი კისერზე ედგა.

ნახ. 1

ატმომეტრი - ხელსაწყო წყლის აორთქლების სიჩქარის გასაზომად.

ატმოსფერო - 1. დედამიწის აირისებრი გარსი; 2. წნევის არასისტემური ერთეული. ა. ტ ე ქ ნ ი კ უ რ ი (აღწ. „ატ“) - 1 კგ ძალის მიერ გამოწვეული წნევა, რომელიც თანაბრად არის განაწილებული 1 სმ² ფართობის მქონე ზედაპირის ნორმალის გასწვრივ 1 ატ = 1 კგ/სმ² = 98066,5 პა = 0,0980665 მპა = 735,559 მმ ვერცხ.წყ.სვ. = 104 მმ წყ.სვ. = 980665 დინ/სმ² = 0,980665 ბარი. ა. ფ ი ზ ი კ უ რ ი (აღწ. „ატმ“) - 760 მმ ვერცხ.წყ.სვ.-ის დაწნევა; 1 ატმ = 760 ვერცხ.წყ.სვ. = 10332 მმ წყ.სვ. = 101325 პა = 0,101325 მპა = 1,0332 კგ/სმ² = 1,0332 ატ = 1013250 დინ/სმ² = 1,01325 ბარი.

ატმოსფერო დედამიწის - ჰაერის გარემო დედამიწის ირგვლივ, რომელიც ბრუნავს მასთან ერთად, მასით ≈ 5,5•10¹⁵ ტ. მისი შემადგენლობა დედამიწის ზედაპირთან: 78,1% აზოტი, 21% ჟანგბადი, 0,9% არგონი, ძალზე უმნიშვნელო რაოდენობით ნახშირორჟანგი, წყალბადი, ჰელიუმი, ნეონი და სხვა აირები.

ატმოსფერომედეგი ცეცხლდამცავი ნივთიერება - ნივთიერება, რომელიც გარკვეულ ზღვრებში, უზრუნველყოფს ნაკეთობის ხანგრძლივ ცეცხლდაცვას, რომელიც მუდმივად იმყოფება ატმოსფერული ფაქტორების ზემოქმედების ქვეშ.

ატმოსფერომდეგობა - შენობის, ნაგებობის, ნაკეთობის, მასალის და სხვათა მედეგობა ატმოსფერული მოვლენების (მზე, წვიმა, ქარი, სეტყვა, ქარბორბალა) ზემოქმედებისადმი.

ატმოსფერული (ბუნებრივი) შრობა - ხის მასალის შრობა ბუნებრივ პირობებში, რომელიც წარმოებს ღია საწყობებში ან ფარდულებში. იგი შრობის უძველეს და უმარტივეს სახეს წარმოადგენს. მასალა (ფიცრები, ძელები, ძელაკები) ეწყობა შტაბელებად შპაცების გარეშე (უწყვეტ რიგებად) ან შპაცების გამოყენებით (ფიცრების ნაწიბურებს შორის შუალედების - შპაცების დატოვება). აუცილებელია მაცირკულირებელი ჰაერი თანაბრად გარს ევლებოდეს მასალის ზედაპირს. მერქნის ა.შ. დროს საჭიროა მუდმივი კონტროლი - სისტემატურად კონტროლდება მასალის ტენიანობა და ვიზუალურად აკვირდებიან შრობის შედეგად წარმოქმნილ დეფექტებს. იმ შემთხვევაში, თუ შეინიშნება ფიცრების ბოლოების ან გვერდების დაზარადა, რაც მიგვანიშნებს შრობის პროცესის ინტენსიურობაზე, მაშინ აწარმოებენ შტაბელში ჰაერის მიწოდების შეზღუდვას გვერდითი ფარების მოწყობით. ა.შ. უარყოფითი მხარეა სეზონურობა და პროცესის დიდი დრო, რომელიც ზოგჯერ თვეობით განისაზღვრება, მაგრამ მისი დაბალი ღირებულება და მშრალი მასალის მიღება სიმტკიცის და ფერის დაკარგვის გარეშე ამ მეთოდს მეტად გავრცელებულს ხდის ხის დამმუშავებელ მრეწველობაში. ა.შ. ფართოდ იყენებენ დახერხილი ხის მასალის შესაშრობად პროდუქციის სეზონური გადატვირთვისას (საზღვაო პორტებში), აგრეთვე ისეთ რაიონებში, სადაც ხელი არ მიუწვდებათ კამერულ შრომაზე.

ატომიზატორი - ხელსაწყო სითხის წვრილად გასაფრქვევად.

ატრაქცია (ლათ.) - გეოდეზიაში შვეულის გადახრა რაიმე მძიმე მასის მიზიდულობის ძალით.

ატრიუმი (ლათ.) - 1. რომაული სახლის ცენტრალური ნაწილი, გადახურვის ცენტრში ღიობით, რომლის გარშემო განლაგებულია ძირითადი სადგომები (ნახ. 1). თავდაპირველად ატრიუმის შუაგულში მოთავსებული იყო კერა. შემდგომში ატრიუმი რომაული სახლის ერთ-ერთ საზეიმო დარბაზად იქცა; 2. სვეტებით გარშემორტყმული ეზო გვიან რომაულ და ბიზანტიურ არქიტექტურაში.

ნახ. 1

აუდიტი (ლათ.) - აუდიტორული ფირმების მიერ განხორციელებული შემოწმება სამეურნეო სუბიექტის სამეწარმეო საქმიანობის, საჯარო ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების, დაბეგვრის, სამეურნეო საფინანსო საქმიანობის და საწესდებო მოთხოვნების უტყუარობის, სისრულის, მოქმედ კანონმდებლობასა და ნორმატივებთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით, აგრეთვე, საფინანსო და ქონებრივი მდგომარეობის ექსპერტიზა, რომელსაც ატარებენ არასაუწყებო დამოუკიდებელი აუდიტორები.

აუდიტორი (ლათ.) - აუდიტის ჩამატარებელი ფიზიკური პირი, რომელსაც აქვს საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭოს მიერ გაცემული აუდიტორის საკვალიფიკაციო სერტიფიკატი. იგი აუდიტორულ საქმიანობას ეწევა ინდივიდუალურად, ლიცენზიის საფუძველზე ან აუდიტორული ფირმის მეშვეობით.

აუდიტორია - დიდი, სპეციალურად მოწყობილი ოთახი ან დარბაზი, სადაც მომხსენებელი ზეპირად გამოდის მსმენელების წინაშე (ნახ. 1). ა. დიდი ნაწილი უჭირავს მსმენელებს, რომლებიც ორიენტირებული არიან ერთი მიმართულებით. როგორც წესი, ა. აქვს ერთი ამალგებული ნაწილი - სცენა, რომლის წინ დაყენებულია ტრიბუნა ან კათედრა. სცენის უკან მოწყობილია დაფა ჩანაწერებისათვის ან ეკრანი ვიდეოინფორმაციისათვის. არის საშუალება პლაკატების განსათავსებლად. ა. აქვს დიდი ფანჯრები და მაღალეფექტური განათების სისტემა. აუდიტორიით (აუდიტორიებით) აღჭურვილია ყველა უმაღლესი სასწავლებელი, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცენტრები. სკოლებში ა. ემხიან სააქტო დარბაზს, თეატრებში და კინოთეატრებში - სამაყურებლო დარბაზს.

ნახ. 1

აუდიტორული დასკვნა - აუდიტორის მიერ სათანადო წესით შედგენილი, ხელმოწერით და ბეჭდვით დამოწმებული ოფიციალური საბუთი, რომელშიც წარმოდგენილია დასკვნა სამეურნეო სუბიექტის ანგარიშგების უტყუარობის, საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის ბუღალტრული აღრიცხვის სისრულის და მოქმედ კანონმდებლობასთან და დადგენილ ნორმატივებთან მისი შესაბამისობის შესახებ. ექსპერტიზის სახით გაწეულ აუდიტორულ მომსახურებაზე ფორმდება საექსპერტო დასკვნა ან აქტი. აუდიტორული კონსულტაციები სამეურნეო სუბიექტებს შეიძლება გაეწიოს ზეპირად ან წერილობით სათანადო ცნობის ან სხვა ოფიციალური დოკუმენტის გაფორმებით

აუდიტორული საქმიანობა - მოიცავს აუდიტორულ შემოწმებას (აუდიტს), აუდიტორული მომსახურების გაწევას, აგრეთვე აუდიტის ორგანიზაციულ და მეთოდურ უზრუნველყოფას. აუდიტორულ შემოწმებას (აუდიტს) ახორციელებენ აუდიტორები და აუდიტური ფირმები სამეურნეო სუბიექტის სამეწარმეო საქმიანობის, საჯარო ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების, დაბეგვრისა და სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობისა და საწესდებო მოთხოვნების უტყუარობის, სისრულის, მოქმედ კანონმდებლობასთან და ნორმატივებთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით. აუდიტორული მომსახურება მოიცავს ბუღალტრულ მომსახურებას, ექსპერტიზას და საკონსულტაციო მომსახურებას საფინანსო, დაბეგვრის და სამეურნეო კანონმდებლობის სხვა სფეროებში. ა.ს. ხორციელდება საქართველოს სპეციალურად უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოების მიერ სამეურნეო სუბიექტების ფინანსური კონტროლისგან დამოუკიდებლად.

აუდიტორული შემოწმება (აუდიტი) - ტარდება მოქმედი კანონმდებლობით განსაზღვრულ შემთხვევებში (სავალდებულო აუდიტი), აგრეთვე სამეურნეო სუბიექტის ინიციატივით (საინიციატივო აუდიტი) სათანადო ხელშეკრულების საფუძველზე. სამართალდამცავ ორგანოებს უფლება აქვთ საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად მოიწვიონ აუდიტორი (აუდიტური ფირმა) სამეურნეო სუბიექტის აუდიტორული შემოწმებისათვის. აუდიტორის შრომა ანაზღაურდება დამკვეთის ხარჯზე.

აუდიტური ფირმა - საწარმო, რომელსაც აქვს საქართველოს ტერიტორიაზე აუდიტორული საქმიანობის ლიცენზია და რომლის ერთადერთი საწესდებო მიზანია აუდიტორული საქმიანობა. ა.ფ. და მის ფილიალს აუდიტორული საქმიანობის უფლება ეძლევა მხოლოდ მაშინ, თუ მათში სულ ცოტა ერთი აუდიტორი მაინც მუშაობს.

აუზი - 1. ხელოვნური წყალსატევი. დანიშნულების მიხედვით არის სალექი, საწმენდი, წყალსაკრები, ჰესის საწნეო, სადღეღამისო რეგულირების და მათანაბრებელი; 2. ფენობრივი დანალექი სასარგებლო წიაღისეულის უწყვეტი გავრცელების დახშული არე; 3. ცურვის ან ბანაობისთვის განკუთვნილი წყლით სავსე კონტეინერი. იგი შეიძლება მოეწყოს როგორც მიწის ზედაპირს ზემოთ, ისე მიწაში. აუზის საშენ მასალად გამოიყენება ტორკრეტისთვის განკუთვნილი ბეტონი, მეტალი, პლასმასი ან ბოჭკოვანი მინა. სახლში არსებულ აუზებს კერძო აუზები ეწოდებათ და ისინი ორ ძირითად ფუნქციას ასრულებენ: გამოიყენებიან განტვირთვ-დასვენებისა და ფიზიკური დატვირთვის მიზნით. იგი შეიძლება იყოს ღია (ნახ. 1) ან დახურული. არსებობს სხვა ტიპის აუზებიც, მაგ., პოლივინილქლორიდისაგან დამზადებული გასაბერი აუზი (ნახ. 2), რომლებიც ძირითადად ღია ცის ქვეშ გაგრილების მიზნით გამოიყენება, საბავშვო აუზი, პლაჟისეზური აუზი, სპა-აუზი (აღწურვილი გათბობის სისტემით), ჯაკუზი (ყველაზე უფრო კომფორტული და ძვირადღირებული ა. აღჭურვილი ტუმბოთი, რომელიც გრილ ჰაერს ურევს თბილ ან ცხელი წყლით სავსე აუზში) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

აული - 1. წარსულში მომთაბარე, დღეს ბინადარი დასახლება შუა აზიაში; 2. ჩრდილო კავკასიაში განლაგებული დასახლება, სოფელი (ნახ. 1).

ნახ. 1

აუსტენიტი - 1. რკინისა და მისი შენადნობების მაღალტემპერატურული წახნაგდაცენტრებული მოდიფიკაცია; 2. ფოლადებსა და თუჯში ერთ-ერთი ძირითადი ფაზა; უმეტეს შემთხვევებში, როგორც თერმოდინამიკური ფაზა, არსებობს მხოლოდ მაღალი ტემპერატურის პირობებში; მაღლად ლეგირებულ ფოლადებსა და თუჯში - ოთახის ტემპერატურის პირობებში, ხოლო ლეგირებულ ფოლადებსა და თუჯში ა. არის ნახშირბადის მრავალკომპონენტური მყარი ნადნობისა და რკინის ლეგირებული ელემენტების ერთობლიობა.

აუტოგეზია - კავშირი (მიკვრა, მიწებება) ორ ერთგვაროვან მყარ ან თხევად სხეულების ზედაპირებს შორის.

აუტრაიტი - მარტივი ვადიანი სავალუტო გარიგება, რომელიც ითვალისწინებს ფულის გადახდას მონაწილე მხარეების მიერ მკაცრად განსაზღვრული „ფორვარდის“ კურსით.

აუტსაიდერი (ინგლ.) - 1. საწარმო, ძირითადად მცირე და საშუალო, რომელიც არ შედის მონოპოლისტურ გაერთიანებაში; 2. შეჯიბრებაში ერთ-ერთ ბოლო ადგილზე გასული სპორტსმენი ან გუნდი; 3. გადატ. ჩამორჩენილი.

აუქციონი - 1. ცალკეული ნივთის ან ნივთების გარკვეული რაოდენობის (პარტიების) საჯარო გაყიდვა წინასწარ დათქმულ ადგილსა და დროს, როდესაც მომავალი მესაკუთრე ვლინდება ყველაზე მეტი საფასურის გადახდით; 2. ბროკერების საშუალებით ფასიანი ქაღალდებით ბირჟაზე ვაჭრობა; 3. საგარეო ვაჭრობაში გავრცელებული საქონლის ლოტებად ან ცალკეულ ნივთად გასაღების ხერხი, როდესაც პოტენციური მყიდველისთვის საქონელი ან ნიმუში გამოფენილია დასათვალიერებლად; 4. ქონების იძულებითი გაყიდვის ფორმა ვალების დაფარვის მიზნით; 5. საჯარო ვაჭრობა.

აუცილებელი და საკმარისი პირობა - პირობა, რომლის შესრულებისას მოცემული მტკიცებულება სწორია, ხოლო არ შესრულებისას - არასწორია.

აუცილებელი პირობა - პირობა, რომლის შეუსრულებლობისას მოცემული მტკიცებულება არ შეიძლება სწორი იყოს.

აფეთქება - დროის მცირე მონაკვეთში დიდი რაოდენობის ენერგიის გათავისუფლება შეზღუდულ მოცულობაში. მყარ გარემოში აფეთქება იწვევს მექანიკურ ზემოქმედებას სხეულზე, რასაც თან სდევს მისი რღვევა და მსხვრევა. სამშენებლო მასალების მოპოვების, გვირაბების, არხების და გზების გაყვანის სამუშაოების წარმოების დროს

აფეთქების ტექნოლოგია არის მთის ქანების კონტროლირებადი რღვევა, გადაადგილება და სტრუქტურისა და ფორმის შეცვლა. ენერგიის წყაროს წარმოადგენს ასაფეთქებელი ნივთიერება. აფეთქების სახეებია: ავარიული, ატომური (ნახ. 1), დაყოვნებული, დემოგრაფიული, მასობრივი, მეორეული, მიმართული, მოცულობითი, სერიული, პირველადი, ფიზიკური, ქიმიური, ცეცხლოვანი (ნახ. 2, ცეცხლოვან აფეთქებათა დემონსტრაცია ავიაციურ შოუზე), წყალქვეშა და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

აფეთქება ავარიული - აფეთქება, რომელიც მოხდა წარმოების ტექნოლოგიის დარღვევის, მომსახურე პერსონალის, ან პროექტირების სტადიაზე დაშვებული შეცდომის შედეგად.

აფეთქება დემოგრაფიული - ადამიანის სიცოცხლის გახანგრძლივება და ამის შედეგად - დედამიწის მოსახლეობის ზრდა, რასაც ხელი შეუწყო მედიცინაში მიღწევებმა, საქმიანობისა და ყოფის კომფორტულობის ამაღლებამ, სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციამ და პროდუქტიულობის ზრდამ. შობადობის მაღალი დონე დამახასიათებელია მსოფლიოს ზოგიერთ რეგიონში (აფრიკის, ცენტრალური ამერიკის, ახლო და შუა აზიის, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები, ინდოეთი და ჩინეთი)

აფეთქება მიმართული - აფეთქების სახეობა, რომლის დროსაც მთის წარმონაქმნი გადაადგილდება წინასწარ განსაზღვრული მიმართულებით, განსაზღვრულ მანძილზე.

აფეთქება მოცულობითი - აირჰაერის, მტვერჰაერის ან მტვერაირის ღრუბლის დეტონაციური ან დეფლაგაციული აფეთქება.

აფეთქება მტვერჰაერის ნარევის - აფეთქება, როდესაც საწყისი მაინიცირებელი იმპულსი წარმოქმნის მტვერს, რაც მომდევნო ძლიერ აფეთქებას იწვევს.

აფეთქება ფიზიკური - აფეთქება, გამოწვეული ნივთიერების ფიზიკური მდგომარეობის ცვლილებით.

აფეთქება ქიმიური - ნივთიერების სწრაფი ქიმიური გარდაქმნით გამოწვეული აფეთქება, რომლის დროსაც პოტენციალური ქიმიური ენერგია გადადის აფეთქების გაფართოებადი პროდუქტების თბურ და კინეტიკურ ენერგიაში.

აფეთქებადი ნივთიერებები - ქიმიური ნაერთები ან ნარევები, რომლებსაც გარე იმპულსის (დარტყმა, სითბო) ზემოქმედებით დიდი სიჩქარით გავრცელებადი ქიმიური რეაქციის უნარი აქვთ აირადი პროდუქტების წარმოქმნით და სითბოს გამოყოფით, რასაც თან ახლავს დარტყმითი ტალღის გაჩენა. ასეთი ნივთიერებებია: ტროტილი (ტრინიტროტოლუოლი), მრგვინავი ვერცხლისწყალი, დენთი, ნიტროგლიცერინი, ტეტრაზენი, ტრინიტრიქსილოლი, ტრინიტროფენოლი, ამონალი, ამონიტი, ჰექსოგენი, ნიტროცელულოზა, დინამიტი, დეტონიტი და სხვ.

აფეთქებათა მიზეზი - ხანძარი და პირიქით, აფეთქება შეიძლება გახდეს შემდგომი ხანძრის მიზეზი.

აფეთქებასაშიში წარმოებები (E კატეგორიის) - მიეკუთვნება წარმოებები სადაც: ა) წვადი აირების და აფეთქებასაშიში მტვრის ისეთი კონცენტრაციაა, რომ მათ შეუძლიათ შექმნან აფეთქებასაფრთხო ნარევი სათავსის მოცულობის 5%-ზე მეტ მოცულობაში იმ პირობით, რომ, ტექნოლოგიური პროცესიდან გამომდინარე, შესაძლებელია მხოლოდ აფეთქება (შემდგომი წვის გარეშე); ბ) გამოიყენება ნივთიერებები, რომლებიც წყალთან, ჟანგბადთან ან ერთმანეთთან ურთიერთზემოქმედებით შეიძლება აფეთქდნენ (შემდგომი წვის გაგრძელების გარეშე). E კატეგორიას

მიეკუთვნება: სუფთა ლითონების ელექტროლიზის მეთოდით მიღება, წყალბადის გარემოში ლითონების აღდგენა, წყალბადის, აცეტილენის და კალციუმ-კარბიდის საწყობები და სხვ.

აფეთქებახანძარსაშიში წარმოებები (A კატეგორიის) - მიეკუთვნება წარმოებები, სადაც: ა) გამოიყენება ნივთიერებები, რომელთაც უნარი აქვთ აფეთქდნენ ან დაიწვან წყალთან, ჟანგბადთან ან ერთმანეთთან ურთიერთმოქმედებით; ბ) წვადი აირების აალების ქვედა ზღვარი ჰაერის მოცულობის 10%-ზე ნაკლებია; გ) გამოყენებულია წვადი სითხეები, რომელთა ორთქლის აფეთქების ტემპერატურა 280°C -მდეა და ამ სითხეებს, ან აირებს შეუძლიათ შექმნან აფეთქებასაშიში ნარევი სათავსის მოცულობის 5%-ზე მეტ მოცულობაში. A კატეგორიას მიეკუთვნება წარმოებები, სადაც მიიღება ან გამოიყენება გოგირდნახშირბადი, ეთერები, აცეტონი, ბენზინი, ბენზოლი და სხვ.

აფეთქებახანძარსაშიში წარმოებები (B კატეგორიის) - მიეკუთვნება წარმოებები, სადაც გამოიყენება წვადი აირები, რომელთა აალების ქვედა ზღვარი ჰაერის მოცულობის 10%-ზე მეტია; ბ) წვადი სითხეების ორთქლის ფეთქვის ტემპერატურა 280°C -დან 610°C -მდეა; გ) სითხეები წარმოების პირობებში ხურდებიან ფეთქვის ტემპერატურამდე და ზემოთ; დ) წვადი მტვრის და ბოჭკოების აალების ქვედა ზღვარი 65 გ/მ^3 და ნაკლებია; დაცულია პირობა, რომ ამ აირებს, სითხეებს და მტვერს შეუძლიათ შექმნან სათავსის მოცულობის 5%-ზე მეტ მოცულობაში აფეთქებასაშიში ნარევი. B კატეგორიას მიეკუთვნება ამიაკის საკომპრესორო სადგურები, დეტალების ნავთით რეცხვის პროცესი, გოგირდისა და ჟანგბადის საწყობები, სპირტოვანი და ზეთოვანი საღებავების საწყობები და სხვ.

აფეთქებითი სამუშაოები - სამუშაოები, რომელიც სრულდება აფეთქებით ბუნებრივ (სამთო ქანები, მერქანი, ყინული) ან ხელოვნურ (ბეტონი, ლითონი, ქვის ან აგურის წყობა) მასალებზე კონტროლირებადი რღვევის და გადაადგილების, ან სტრუქტურის და ფორმის შეცვლის მიზნით. ა.ს. ხორციელდება ასაფეთქებელი ნივთიერებებით აფეთქების საწყისი იმპულსის მისაცემად ბიკფორდის ზონარის ან ელექტროდეტონატორის საშუალებით. ა.ს. გამოყენების არე საკმაოდ ფართეა, თუმცა ძირითადია სამთო საქმე, ჰიდროტექნიკური და სატრანსპორტო მშენებლობა.

აფეთქების სიჩქარე - ფეთქებადი ნივთიერების მუხტში ფეთქებადი გარდაქმნის რეაქციის გავრცელების ხაზოვანი სიჩქარე.

აფეთქების ხვედრითი სიმძლავრე - ფეთქებადსაშიში სისტემის მოცულობის ერთეულში დროის ერთეულში გამოყოფილი ენერგია

აფინაჟი (ფრანგ.) - ძვირფასი ლითონების (ოქრო, პლატინა, ვერცხლი) მინარევებისაგან გამოყოფის პროცესი, მაღალი სინჯის საბოლოო პროდუქტის მიღების მიზნით.

აფრა - 1. პანდატივი, ყურე; სფერული სამკუთხედის ფორმის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც სწორკუთხა ფუძიდან გუმბათოვანი გადახურვისკენ გადასვლის საშუალებას იძლევა, ავსებს ოთხკუთხა სადგომის კედლებზე ამოყვანილ თაღებს შორის კუთხეებში დარჩენილ სივრცეს (ნახ. 1). აფრა, როგორც კონსტრუქციული და მხატვრული სისტემა, პირველად გამოიყენეს ბიზანტიელმა ხუროთმოძღვრებმა VI საუკუნეში (აია-სოფიას ტაძარი კონსტანტინოპოლში). საქართველოში ჩნდება VIII-IX საუკუნეებში და ცვლის მანამდე გავრცელებულ ტრომპებს. საბოლოოდ კი X საუკუნიდან მკვიდრდება; 2. ბოყვი; ფიცრული სახლის კედელში ვერტიკალურად დაყენებული, ერთი ან ორ მხრიდან გრძივად ამოღარული სქელი ფიცარი ან დგარი. ნაღარში დატანებულია კედლის ფიცრების თავები; 3. იალქანი ხომალდის ან ნავის ანძაზე მიმაგრებული საგანგებო ტილო (ნახ. 2) ხომალდის ასამოძრავებლად ქარის ძალის გამოყენებით.

ნახ. 1

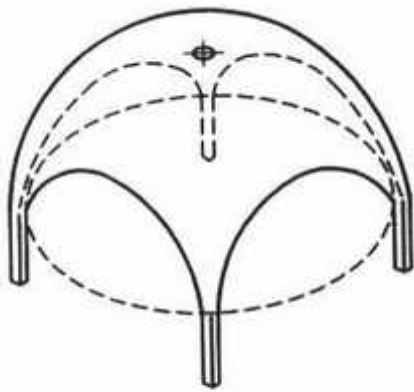

ნახ. 2

აფრაკი - ძვ. პირმრუდე ფიგარი.

აფრისი - იხ. ტილო.

აფროვანი კამარა - სფერული ზედაპირის ვერტიკალური სიბრტყეებით წაკვეთით მიღებული სხეულის ფორმის

ნახ. 1

კამარა (ნახ. 1).

აფსიდა (ბერძ.) - შენობის ნაწილი, გეგმით წრიული ან მრავალწახნაგოვანი ფორმის მოცულობა, რომელიც გადახურულია წრიული (ნახ. 1) ან მრავალწახნაგა ნახევარგუმბათით. ქრისტიანულ ტაძარში ა. ჩვეულებრივ აღმოსავლეთკენაა მიმართული და მასში მოთავსებულია საკურთხევის ნაწილი.

ნახ. 1

აფსკი (ფირი) - 1. რაიმეს ზედაპირზე სხვა ნივთიერებისაგან წარმოქმნილი თხელი ფენა; 2. ბუნებრივი ან ხელოვნური მასალისაგან დამზადებული რულონური (ფურცლოვანი) სახის მასალა, რომელიც ძირითადად რაიმე ზედაპირის დასაფარავად გამოიყენება.

აფსკური მასალები - თხელი ფურცლოვანი მოქნილი მასალები ბუნებრივი (ცხოველების ბუშტები, ნაწლავის აფსკები) ან სინთეზური (პოლისტიროლი, პოლიამიდი) წარმომავლობით. ისინი შეიძლება იყოს ორგანული და არაორგანული წარმოშობის. ორგანული ა.მ. განსხვავდებიან იგივე პოლიმერის საფუძველზე დამზადებული ქსოვილებისაგან უფრო მაღალი წყალმდედგობით, ჰაერგაუმტარებლობით, შუქგამტარობით, ელექტროსაიზოლაციო თვისებებით, არა აქვს ფორები, იაფია. სინთეზური აფსკები მიიღება თერმოპლასტიკური პოლიმერებისაგან: 1. ლითონის გლუვ ზედაპირზე პოლიმერის ხსნარის დასხმით, შემდეგში ზედაპირიდან გამხსნელის აორთქლებით (ეთერცელულოზას აფსკი); 2. ლითონის გლუვ ზედაპირზე პოლიმერის ხსნარის დასხმითა და გადნობით (პოლიამიდური აფსკები); 3. მილში დაწნეხის გზით, რომელიც სწრაფად გამოედინება ფილერში (ნახვრეტში) და დაიტანება ლითონის ან მერქნის ზედაპირზე დაჭირხნილი ჰაერის დახმარებით (პოლიეთილენური, პოლისტიროლური აფსკები); 4. პლასტიფიცირებული პოლიმერის კალანდრით (აფსკური ვინიპლასტი); 5. ნამზადისაგან თხელი აფსკის მექანიკური ჩამოთლით (შპონი) შემდგომი კალანდრით (პოლიტეტრაფთორეთილენური აფსკი); 6. პოლიმერის ხსნარების კოაგულირებით (გელოვანი) და სხვ. მოლეკულების სტრუქტურისა და უნარის - გამოშრობისას შევიდნენ ქიმიურ რეაქციაში ა.მ. იყოფა ორ ჯგუფად: გარდაქმნადი და არაგარდაქმნადი. გ ა რ დ ა ქ მ ნ ა დ ა.მ. მიეკუთვნება სინთეზური რეაქციული ოლიგომერები (ალკიდური, ეპოქსიდური, ფენოლ-ალდეჰიდური, პოლიეთერული ფისები) და მცენარეული ზეთები, რომლებსაც თვისება აქვთ გაცხელების, დაჟანგვის, კატალიზატორების ზემოქმედებით ან სხვა ფაქტორებით, გამყარდეს მტკიცე და არადნობადი აფსკების სახით. ა რ ა გ ა რ დ ა ქ მ ნ ა დ ი ა.მ. (ცელულოზას ეთერები, ზოგიერთი პოლიაკრილატი, პერქლორვინილური ფისები, ბიტუმი) ქმნიან აფსკებს გამხსნელის აორთქლების ან მდნობელის გაცივების შედეგად. არაგარდაქმნადი ა.მ. უპირატესობა გარდაქმნადებთან - დიდი სისწრაფე და გამოშრობის დაბალი ტემპერატურა, ნაკლი - დაბალი ქიმიური მედეგობა.

აფტერშოკი (ინგლ.) - ძლიერი მიწისძვრის მომდევნო სუსტი ბიძგი მთავარი კერის მახლობლად.

აქატი (იტალ.) - კვარცის ჯგუფის მინერალ ქალცედონის ერთ-ერთი ულამაზესი ზოლიანი სახესხვაობა. სხვადასხვაფერი ზოლები ამ ქვას ძლიერ მიმზიდველობას ანიჭებს. არსებობს: ნაცრისფერი, რძისებრ თეთრი, მონაცრისფრო-მოცისფრო, მწვანე, ყავისფერი, ვარდისფერი, ლურჯი, შავი. აქატისაგან ამზადებენ სამკაულებს. იგი ტექნიკაშიც გამოიყენება. საბადოები მრავლადაა, საყოველთაოდ ცნობილია საქართველოს (ახალციხის) საბადო.

აქროლა (სუბლიმაცია) - გაცხელებისას ნივთიერების უშუალო გადასვლა მყარი მდგომარეობიდან აირადში თხევადი ფაზის გვერდის ავლით. ტექნიკაში წ.ა. იყენებენ მყარი ნივთიერების განსაწმენდად მინარევებისაგან, აგრეთვე კოსმოსური აპარატების სითბური დაცვისათვის.

აქსელერატორი (ლათ.) - 1. მოწყობილობა, რომელიც აწესრიგებს საწვავი ნარევის მიწოდებას კარბიურატორიდან შიდაწვის ძრავას ცილინდრებში ბრუნვათა რიცხვის შესაცვლელად; 2. პედალი, რომელიც ამოქმედებს ამ მოწყობილობას; 3. ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს თანაფარდობას ინვესტიციებისა და შემოსავლების ცვალებადობას შორის. ინვესტიციის ნამატის ფარდობა შემოსავლის ნამატთან

აქსესუარი - 1. მეორეხარისხოვანი, დამატებით რაიმე, რაც ახლავს მთავარს, ძირითადს; 2. რისამე კუთვნილება; 3. (თეატ.) წვრილ-წვრილი სასცენო ნივთები.

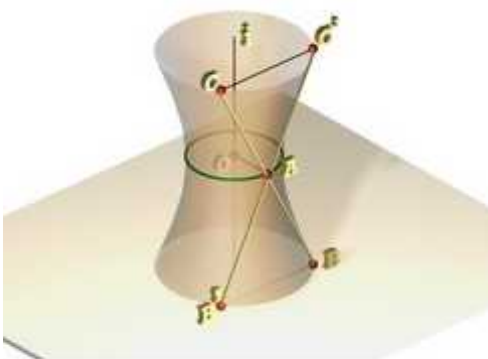
აქსიალური ვექტორი (ღერძული ვექტორი) - ვექტორი, რომლის მიმართულება იცვლება კოორდინატა მარჯვენა სისტემიდან მარცხენაზე გადასვლისას ან მარცხენიდან მარჯვენაზე გადასვლისას. ასეთ ვექტორს აგრეთვე ფსევდოვექტორს უწოდებენ. ა.ვ. მაგალითებია: ორი ვექტორის ვექტორული ნამრავლი; ვექტორული კუთხური სიჩქარე.

აქსიალური ძალთა ველი - ძალთა ველი, რომელშიც ძალების ფუძეები არიან წრფეები, რომლებიც მართი კუთხით კვეთენ რაიმე წრფეს (ღერძს).

აქსიომა (ბერძ.) - დებულება, რომლის ჭეშმარიტება თავისთავად ცხადია, უეჭველია და დასაბუთება არ სჭირდება. ტერმინი "აქსიომა" პირველად შემოიღო არისტოტელემ და მათემატიკაში შევიდა ძველი საბერძნეთის ფილოსოფოსებისაგან. ეს ტერმინი მეცნიერებიდან სასაუბრო ენაშიც დამკვიდრდა, როგორც თავისთავად ცხადი დებულების სინონიმი. აქსიომას ზოგჯერ პოსტულატს ან პრინციპს უწოდებენ.

აქსიომატური მეთოდი - მეცნიერული თეორიის აგების ხერხი, რომლის დროსაც თეორიას საფუძვლად უდებენ გარკვეულ საწყის დებულებებს; ამ დებულებებს უწოდებენ თეორიის აქსიომებს, ხოლო თეორიის ყველა დანარჩენი წინადადება მიიღება, როგორც აქსიომების ლოგიკური შედეგი.

აქსოიდა - მყარი სხეულის უძრავი წერტილის გარშემო ბრუნვისას დროის ყოველ ადებულ მომენტში სხეულს გააჩნია ბრუნვის მყისი ღერძი, რომელიც დროის სხვადასხვა მომენტისათვის სხვადასხვაა, მაგრამ ყველა ღერძი გადის მოცემულ უძრავ წერტილზე. ამიტომ დროის სასრულ შუალედში ბრუნვის მყისი ღერძების ერთობლიობა ქმნის კონუსურ ზედაპირს, რომელსაც აქსოიდა ეწოდება (ნახ. 1). უძრავი წერტილის გარშემო სხეულის ბრუნვის მყისი ღერძების გეომეტრიულ ადგილს კოორდინატა უძრავი სისტემის მიმართ ეწოდება უძრავი აქსოიდა, ხოლო კოორდინატა მოძრავი სისტემის მიმართ - მოძრავი აქსოიდა.

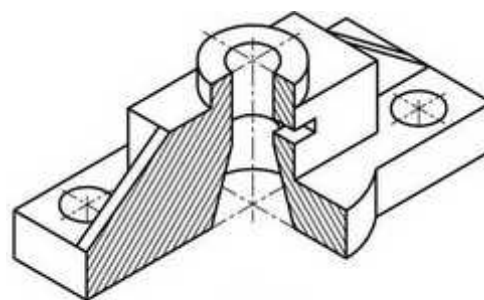

ნახ. 1

აქსონომეტრია - სივრცითი სხეულის სიბრტყეზე გამოსახვის ერთ-ერთი ხერხი. სხეული მასთან მიმართული კოორდინატა სისტემით გეგმილდება რაღაც სიბრტყეზე. არსებობს ორი სახის: ო ბ მ ე ტ რ ი ა, როდესაც მონაკვეთის სამივე კოორდინატი იცვლება ერთნაირად (ნახ. 1, შენობის ხედი იზომეტრიაში) და დ ი მ ე ტ რ ი ა - იცვლება მხოლოდ 2 კოორდინატა (ნახ. 2, დეტალის ჭრილი დიმეტრიაში).

ნახ. 1

ნახ. 2

აქტი - 1. სახელმწიფო ორგანოს ან თანამდებობის პირის მიერ თავისი კომპეტენციის ფარგლებში გამოცემული ოფიციალური დოკუმენტი (კანონი, ბრძანებულება, დეკრეტი, დადგენილება და ა.შ.); 2. ზოგადი ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს საერთაშორისო სამართლის დოკუმენტებს (არის თუ არა ისინი იურიდიულად სავალდებულო).

აქტივაციის ენერგია - მინიმალური ენერგია, რომელიც სჭირდება ნაწილაკებს, რათა მათი დაჯახებისას დაიწყოს ქიმიური რეაქცია.

აქტივების ღირებულება - აქტივების შემენის, წარმოების, მშენებლობის, მონტაჟისა და დადგმის ხარჯები (დანახარჯები), აგრეთვე სხვა ხარჯები (დანახარჯები), რომლებიც ზრდის მათ ღირებულებას, გარდა გადახდილი მოსაკრებლისა ან საბაჟო გადასახადისა.

აქტივი (ლალ.) - 1. საკუთრების ობიექტი (ნაღდი ფული, ფასიანი ქაღალდები, მანქანა-დანადგარები, შენობა-ნაგებობები, საბანკო ანაზრები, პატენტი, ინვესტიციები და სხვ.), რომელიც შეფასებულია ფულში და ეკუთვნის ინდივიდს ან ფირმას. დასავლეთის პრაქტიკაში - აგრეთვე საქმიანი რეპუტაცია); 2. სახელმწიფოს მიერ საზღვარგარეთიდან მიღებული ფულადი შემოსავლების სიჭარბე საზღვარგარეთ გაწეულ ხარჯებთან შედარებით; 3. წარმოების ბალანსის ნაწილი, რომელშიც შედის ყველა სახის მატერიალური ფასეულობანი (ფული, საქონელი და სხვ.) და მოთხოვნები; 4. რაიმე ორგანიზაციის, კოლექტივის ყველაზე მოწინავე და მოქმედი ნაწილი.

აქტიური მონიტორინგი - მიმდინარე საქმიანობა იმის დასადგენად, შეესაბამება თუ არა სამიში საწარმოო ფაქტორების და რისკების თავიდან ასაცილებელი და დამცავი მართვის სისტემის გამოყენების ღონისძიებები დადგენილ კრიტერიუმებს.

აქტუარი (ლათ.) - დაზღვევის საქმის სპეციალისტი, რომელიც დაკავებულია სადაზღვევო შენატანების, პენსიების და ა.შ. გაანგარიშებით

აქცეპტანტი - პირი, რომელიც იღებს ვალდებულებას, გადაიხადოს წარმოდგენილი ანგარიშის, თამასუქის მიხედვით.

აქცეპტი (ლათ.) - თანხმობა ხელშეკრულების დადებაზე.

აქცია (ფრანგ.) - ფასიანი ქაღალდი, გამოშვებული აქციონერთა საზოგადოების მიერ, რომელიც მის მფლობელს უფლებას აძლევს, მიიღოს დივიდენდი აქციონერთა საზოგადოების მოგებიდან. შემოსავლის სიდიდის მიხედვით განასხვავებენ ჩვეულებრივ და პრივილეგიურ (შეღავათიან) აქციებს. ჩვეულებრივი ა. მფლობელებისათვის შემოსავლები მერყეობს მოგების ნორმის შესაბამისად, პრივილეგიურებისათვის კი განაწილებული შემოსავლები არ იცვლება - იგი წინასწარ დადგენილი, ფიქსირებული სიდიდეა; 2. რაიმე პოლიტიკური ან ეკონომიკური მიზნის მისაღწევად წამოწყებული ქმედება (შეკრება, დემონსტრაცია, მიტინგი და სხვ.).

აქცია სახელობითი - აქცია, რომლის მოძრაობა ფიქსირებულია აქციონერთა საზოგადოების აქციების რეგისტრაციის ბლანკზე. აქციონერთა საზოგადოების წესდება შეიძლება მოიცავდეს დამატებით წესებს, რომლებიც არეგულირებენ საზოგადოების მიერ გამოშვებული სახელობითი აქციების მოძრაობას.

აქცია ჩვეულებრივი - აქცია, რომლის მფლობელსაც ენიჭება აქციონერის ყველა ქონებრივი და პიროვნული უფლება: ა) დივიდენდის მიღების უფლება კორპორაციის მოგების სიდიდის მიხედვით; ბ) კორპორაციის მართვაში მონაწილეობის უფლება კრებებზე ხმის მიცემის გზით; გ) ქონებრივი ნაწილის მიღების უფლება კრედიტორებთან ანგარიშის გასწორების შემდეგ, კორპორაციის ლიკვიდაციის შემთხვევაში. უფლების რეალიზაცია ხდება აქციის სიდიდის პროპორციულად.

აქციები ბონუსური - აქციები გადაცემული ანდერრაიტერისათვის (გამოშვების გარანტი) საკომისიოს სახით მომსახურებისათვის.

აქციები გაორმაგებული - ორი კომპანიის ჩვეულებრივი აქციები, რომლებიც იმართება ერთი და იმავე საინვესტიციო კომპანიის მიერ და იყიდება როგორც მთლიანი.

აქციები ვინკულირებული - სახელობითი აქციები, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს მესამე პირებს, მხოლოდ მათი გამოშვები სააქციო საზოგადოების თანხმობით. ისინი გამოიშვება იმ მიზნით, რათა გავიგოთ ვინ წარმოადგენს აქციონერს და აუცილებლობის შემთხვევაში გამოირიცხოს პირთა გარკვეული კატეგორია მათი რიცხვიდან.

აქციები კონვერტირებადი - აქციები, რომლებიც შეიძლება გადავცვალოთ პრივილეგიებულ ან ჩვეულებრივ აქციებზე ფიქსირებული ფასით განსაზღვრულ ვადაში. კონვერსიის პირობები, პრივილეგიები და მათი მოქმედების ვადა დაწვრილებით მიეთითება პროსპექტში.

აქციები კუმულაციური - პრივილეგიებული აქციები, რომელთა მფლობელებს შესაძლოა გადაეხადოთ დივიდენდები, რომლებიც დაგროვდა მრავალი წლის მანძილზე და რომლის გასტუმრება კორპორაციამ ვერ შეძლო ცული ფინანსური მდგომარეობის გამო.

აქციები ოქროს - აქციები ხმის განსაკუთრებული უფლებით, რომლებიც განსაზღვრულ პირობებში გამოშვებისას დათქმული ვადის განმავლობაში (3 წლამდე) აძლევს მის მფლობელს ვეტოს დადების უფლებას აქციონერთა კრების გადაწყვეტილებებზე. კერძოდ, ცვლილებების შეტანაზე საზოგადოების წესდებაში, მისი რეორგანიზაციის და ლიკვიდაციის შემთხვევაში; სახელმწიფო საკუთრებაში დარჩენილი ქონების დაგირავების, იჯარით გაცემის, გაყიდვის, გასხვისების უფლებას. ა.ო. შესაძლებლობას იძლევა შევინარჩუნოთ სახელმწიფო კონტროლი სააქციო საზოგადოებაზე.

აქციები წარმომდგენზე - აქციები, რომელთა უფლებამოსილი მფლობელია მათი წარმომდგენი. უფლებათა გადაცემა ასეთი აქციების მიხედვით წარმოებს დოკუმენტის ფაქტობრივი გადაცემით. აქციები წარმომდგენზე გამოიცემა მხოლოდ მათი სრული ანაზღაურებისას.

აქციების ერთობლივი შემოსავალი - დივიდენდების ჯამს დამატებული აქციების კურსის ცვლილება.

აქციების საკონტროლო პაკეტი - გამოშვებული აქციების მთლიანი თანხის ის ნაწილი, რომელიც მის მფლობელს სააქციო საზოგადოებაში ხმების გადამწყვეტ უპირატესობას ანიჭებს.

აქციზი - საერთო-სახელმწიფოებრივი არაპირდაპირი გადასახადი, რომელიც გადაიხდება აქციზური საქონლის მიწოდებისას მის ფასთან ერთად. საქართველოში აქციზური საქონლის წარმოება ან იმპორტი იბეგრება აქციზით, თუ ეს საქონელი განთავისუფლებული არ არის გადასახადისაგან.

აქციის კურსი - ფასი, რომლითაც მოცემულ მომენტში ხდება კონკრეტული აქციონერთა საზოგადოების აქციების ყიდვა-გაყიდვა საფონდო ბირჟებზე, სასაქონლო ბირჟების საფონდო განყოფილებებში, ბანკებსა და საბროკერო კანტორებში. აქციის კურსი უპირატესად დამოკიდებულია დივიდენდის განაკვეთსა და სასესხო პროცენტის განაკვეთს შორის თანაფარდობაზე. მაგ., თუ დივიდენდის განაკვეთი უდრის 18%-ს, ხოლო სასესხო პროცენტის განაკვეთი - 12%-ს, მაშინ აქციის კურსი შეადგენს მისი ნომინალური ფასის 150%-ს, ანუ აქცია 100 დოლარის ნომინალური ფასით ელირება არანაკლებ 150 დოლარისა. ა.კ. დინამიკაზე დიდ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება.

აქციონერთა საზოგადოება (სააქციო საზოგადოება) - იურიდიული პირი, რომელსაც აქვს აქციებად დაყოფილი საწესდებო კაპიტალი. საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ნომინალური ღირებულება დგინდება კანონმდებლობით. საზოგადოების ყველა დოკუმენტი აღირიცხება საზოგადოების წიგნში, რასაც ადასტურებს ყველა დირექტორი და სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე ხელის მოწერით. ა.ს. უმაღლესი ორგანოა აქციონერთა საერთო კრება, რომელიც განსაზღვრავს საზოგადოების საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს, ცვლის წესდებს, ამტკიცებს გეგმებს, ირჩევს აქციონერთა საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭოს. საერთო კრებაზე კენჭისყრა ტარდება პრინციპით: ერთი აქცია - ერთი ხმა. აქციონერთა მთავარი მოვალეობაა გადაიხადონ შესატანი განსაზღვრული აქციის მისაღებად. მათი პასუხისმგებლობა საზოგადოების ვალდებულებების მიმართ შემოიფარგლება აქციების შესაძენად გადახდილი თანხით, ანუ წილით სააქციო საზოგადოების კაპიტალში, ხოლო მათი წილი მოგებაში განისაზღვრება აქციის ნომინალური ღირებულების შესაბამისად. არ შეიძლება მიეცეთ აქციონერებს სხვა საზღაური, გარდა საზოგადოების დივიდენდებისა. საწესდებო კაპიტალი და აქციის ნომინალური ღირებულება განისაზღვრება სათანადოდ რეგისტრირებული სააქციო საზოგადოების წესდებით.

აქციონერი - 1. აქციის მესაკუთრე ან ნომინალური მფლობელი; 2. სერტიფიკატის მფლობელი, რომელიც ადასტურებს სააქციო საზოგადოების, კაპიტალისა და მიღებული მოგების ნაწილზე, ასევე დირექტორების არჩევასა და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტის პროცესში მონაწილეობის მიღების იურიდიულ უფლებას.

აღალი - 1. სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც ცოცხალი გამწვევი ძალის მეშვეობით მოდის მოძრაობაში; 2. ურმებისა და საზიდრების ქარავანი.

აღდგენადობა - ნაკეთობის პარამეტრების დასაშვები (ხშირ შემთხვევაში - საწყისი) მნიშვნელობების აღდგენის

შესაძლებლობა მტყუნებებისა და უწესიგრობების მოცილების შედეგად (მაგ., მწყობრიდან გამოსული ნათურის შეცვლა რადიომიმღებში). ა. შეფასება ხდება ნაკეთობის აღდგენილი პარამეტრის შედარებით ამ პარამეტრის საწყის (ნორმატიულ) მნიშვნელობასთან. განასხვავებენ ნაკეთობებს აღდგენასა და აღუდგენელს.

აღდგენის კოეფიციენტი - პირობა, რომელიც დარტყმის დროს ითვალისწინებს ნივთიერი წერტილისა და ზედაპირის ფიზიკურ თვისებებს. ეს პირობა ი. ნიუტონმა გამოსახა შემდეგი ჰიპოთეზის სახით: უძრავ ზედაპირზე ნივთიერი წერტილის დარტყმის შემდეგ მიღებული სიჩქარის ნორმალური მდგენელის სიდიდისა და დარტყმამდე სიჩქარის ნორმალური მდგენელის სიდიდის ფარდობა არის ფიზიკური მუდმივა. ამ მუდმივას ეწოდება აღდგენის კოეფიციენტი (k). იგი იცვლება 0-სა და 1-ს შორის, ე.ი. $0 \leq k \leq 1$. თუ $k = 0$, მაშინ დარტყმას ეწოდება სავსებით არადრეკადი. თუ $k = 1$, მაშინ დარტყმას ეწოდება სავსებით დრეკადი. თუ $0 < k < 1$, მაშინ დარტყმას დრეკადი ეწოდება.

აღმართი - გზა, რომელიც ზევით მიემართება.

აღმოჩენა - 1. მატერიალურ სამყაროში ობიექტურად არსებული, მაგრამ ადრე უცნობი კანონზომიერების, თვისების ან მოვლენის დადგენა; 2. ახლად დადგენილი მნიშვნელოვანი დებულება.

აღწაგობა - 1. მიწის ნაკვეთის გადაცემა ვადიან სარგებლობაში ამ ნაკვეთზე ან მის ქვეშ რაიმე ნაგებობის აღმართვის უფლებით. ასევე, ამ უფლების გასხვისების, მემკვიდრეობით გადაცემის, თხოვნის, გაქირავების უფლება. ა. უფლების ვადა მხარეთა შეთანხმებით განისაზღვრება, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ორმოცდაცხრამეტ წელს; 2. მთის ქანების მარცვლოვანი შემადგენლობა (წვრილმარცვლოვანი, მსხვილმარცვლოვანი, ბოჭკოვანი და სხვა); 3. ადამიანის ფიზიკური გარეგნობა, შესახედაობა, ტანადობა; 4. იგივეა, რაც აგებულობა.

აღორძინება - რენესანსი, პირობითი ტერმინი, რომელიც გამოიყენება ცენტრალურ XV საუკუნის მეორე ნახევარსა და XVI საუკუნეში. გამონაკლისს წარმოადგენს იტალია, სადაც ადრინდელი აღორძინება იწყება XIV საუკუნეში. ტერმინი "აღორძინება" შეპირობებულია ბურჟუაზიის აღმოცენების ეპოქის უდიდესი ინტერესით ანტიკური კულტურის მატერიალისტური (ფილოსოფიაში) და რეალისტური (ხელოვნებაში) ელემენტებისადმი.

აღრიცხვა - რაიმეს რაოდენობის, შეჯამების პროცესი რეალური რაოდენობის დადგენის მიზნით.

აღსადგენი ობიექტი - ობიექტი, რომლისთვისაც განსახილველ სიტუაციაში მუშაობის უნარის აღდგენა გათვალისწინებულია ნორმატიულ-ტექნიკური ან საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციით.

აღწარმოება (კვლავწარმოება) - ერთი და იმავე პროდუქციის ხელახალი წარმოება.

აღჭურვილობა - ტექნოლოგიური და სხვა დამხმარე მანქანა-დანადგარებით და ნაკეთობებით წარმოების აღჭურვა ანუ მოწყობილობა.

აყალო - იგივე თიხა.

აყრდნობილი სვეტი - კედლის სვეტი, პილასტრი; ვერტიკალური გამონაშვერი კედლის სიბრტყიდან, რომელიც იმეორებს რომელიმე ორდერის სვეტის მწყობრს და წარმოადგენს დეკორაციულ ელემენტს ან კედლის კონსტრუქციულ შესქელებას.

აჩქარება - წერტილის სიჩქარის ვექტორის რიცხვითი მნიშვნელობისა და მიმართულების ცვალებადობის სისწრაფის მახასიათებელი. სწორხაზოვანი მოძრაობის დროს საშუალო აჩქარება ტოლია სიჩქარის ნაზრდის Δv ფარდობისა დროის იმ მონაკვეთთან Δt , რომელშიც მოხდა ეს ზრდა: $w = \Delta v / \Delta t$. აჩქარება პირდაპირპროპორციულია ამ წერტილზე მოქმედი ძალის და უკუპროპორციულია მისი მასის. აჩქარების ვექტორი ემთხვევა ძალის მოქმედების ვექტორს. მრუდხაზოვანი მოძრაობის დროს აჩქარება შედგება მხები და ნორმალური აჩქარებებისაგან. აჩქარების სახეებია: სიმძიმის ძალის ანუ თავისუფალი ვარდნის, კორიოლისის, ცენტრიდანული და ცენტრისკენული, თანაბარი, ფარდობითი და სხვ..

აჩქარება გადატანითი მოძრაობისას - მყარი სხეულის ნებისმიერი წერტილის აჩქარება სხეულის გადატანითი მოძრაობისას.

აჩქარება კორიოლისის (მაბრუნებელი აჩქარება) - წერტილის აჩქარება რთული მოძრაობის დროს; იგი ტოლია ათვლის მოძრავი სისტემის ვექტორული კუთხური სიჩქარისა და განსახილველი მოძრავი წერტილის ფარდობით

სიჩქარის გაორკეცებული ვექტორული ნამრავლისა

აჩქარება მხები (ტანგენციური აჩქარება) - წერტილის აჩქარების გეგმილი წერტილის ტრანეპტორიის მხებზე, რომლის სიდიდე ტოლია წერტილის სიჩქარის წარმოებულისა დროით ($w_t = dv/dt$); იგი ახასიათებს სიჩქარის სიდიდის ცვლილებას.

აჩქარება ნორმალური (ცენტრისკენული აჩქარება) - წერტილის აჩქარების გეგმილი წერტილის ტრანეპტორიის მთავარ ნორმალზე, რომლის სიდიდე ტოლია წერტილის სიჩქარის სიდიდის კვადრატის განაყოფისა ტრანეპტორიის სიგრძის რადიუსის სიგრძეზე. იგი ახასიათებს სიჩქარის მიმართულების ცვლილებას. წრეწირზე მოძრაობისას ნორმალური აჩქარება გამოითვლება ფორმულით: $w_n = w^2/r$, სადა w - ბრუნვის კუთხური სიჩქარეა, r - წრეწირის რადიუსი. წრფივი მოძრაობისას $w_n = 0$.

აჩქარება საშუალო - ვექტორი, რომელიც ტოლია დროის რაიმე შუალედში ვექტორული სიჩქარის ნაზრდის ფარდობისა დროის ამ შუალედის სიდიდესთან.

აჩქარება სიმძიმის ძალის - აჩქარება, რომლითაც სხეული ვარდება დედამიწაზე სიმძიმის ძალის გავლენით (გ).

აჩქარება ტანგენციური - იხ. აჩქარება მხები.

აჩქარება ფარდობითი - რთული მოძრაობის დროს წერტილის აჩქარება ათვლის მოძრავი სისტემის მიმართ.

აჩქარების მყისი ცენტრი - თავის სიბრტყეში მოძრავი ბრტყელი ფიგურის წერტილი, რომლის აჩქარება მოცემულ მომენტში ნულის ტოლია.

აჩქარებული მოძრაობა - წერტილის მოძრაობა მხები აჩქარებით, რომლის მიმართულება ემთხვევა სიჩქარის მიმართულებას. თუ მხები აჩქარების სიდიდე მუდმივია და მიმართულებით ემთხვევა სიჩქარის მიმართულებას, მაშინ მოძრაობას ეწოდება თანაბრად აჩქარებული, თუ მიმართულია სიჩქარის მიმართულების საწინააღმდეგოდ, მაშინ მოძრაობას ეწოდება თანაბრად შენელებული.

აჩხორვა - ძვ. რაიმეს ურიგოდ წყობა.

აცეტატი - ძმარმჟავას მარილები და ეთერები; მარილები - კრისტალური პროდუქტები, რომელიც გამოიყენება საფეიქრო მასალების შესაღებად, მედიცინაში კატალიზატორების დასამზადებლად. ეთერები - აქროლადი სითხეები ხილის და ყვავილის სუნით; გამოიყენება, როგორც გამხსნელი, კინოფირების წარმოებაში, პარფიუმერიაში, კვების მრეწველობაში, პოლიმერული მასალების დასამზადებლად. (იხ. ვ ი ნ ი ლ ა ც ე ტ ა ტ ი, ე თ ი ლ ა ც ე ტ ა ტ ი).

აცეტატის ბოჭკო - ხელოვნური ბოჭკო, რომელიც მიიღება ცელულოზას აცეტატისაგან. გამოდის უწყვეტი ძაფის ან შტაპელის სახით. გამოიყენება ტრიკოტაჟის ნაწარმის (ტეთრეული, ტანსაცმელი), „ელასტიკი“-ის ტიპის ქსოვილის წვეადი ნაწარმის, სასარჩულე ქსოვილების და სხვ. დასამზადებლად.

აცეტილენი - ნახშირწყალბადით (C_2H_2) გაჯერებული უფერო შხამიანი აირი უსიამოვნო სუნით. დუდილის ტემპერატურა - $83,8^\circ C$. შეკუმშვისას ფეთქდება. ინახავენ აირბალონებში, რომელიც ავსებულია დიატომური მიწით (კიზელგურით) ან გააქტიურებული ნახშირით. სიმკვრივე $1,171 \text{ კგ/მ}^3$. ჰაერთან ნარევი (2,3...80,7% მოცულობის მიხედვით) ფეთქებადსაშიშია. ნორმალურ პირობებში ჰაერზე მსუბუქია, ცუდად იხსნება წყალში. ა. გამოიყენება: ლითონების საჭრელად და შესადუღებლად; ავტონომიურ სანათებში კაშკაშა, თეთრი შუქის მისაღებად, სადაც იგი წარმოიქმნება კალციუმის კარბიდისა და წყლის შერევით (კარბიდის სანათური); ასაფეთქებელი ნივთიერებების მისაღებად (აცეტილენიდი); ძმრის მჟავას, ეთილის სპირტის, გამხსნელების, პლასტმასების, კაუჩუკის, სურნელოვანი ნახშირწყალბადების მისაღებად და სხვ.

აცეტონი - უფერო, ადვილად აქროლადი სითხე სპეციფიკური სუნით. ადვილად ერევა წყალში და ორგანულ გამხსნელებში; თვითონ კარგად ხსნის ორგანულ ნივთიერებებს (აცეტილცელულოზა, ნიტროცელულოზა, რეზინი, ცვილი) და ზოგიერთ მარილებს (კალციუმის ქლორიდი, კალიუმის იოდიდი). მრეწველობაში ა. პირდაპირი ან ირიბი გზით მიიღება პროპენისაგან. აცეტონისაგან ტუტეების თანხლებით და ქლორის (იოდის) ზემოქმედებით მიიღება ქ ლ ო რ ფ ო რ მ ი (იოდოფორმი). წარმოადგენს ბევრი ქიმიური პროდუქტის სინთეზის მასალას, როგორიცაა: ძმრის

ანჰიდრიდი, კეტენი, დიაცეტონური სპირტი, მეთიზილის ჟანგი, მეთილიზობუტილკეტონი, მეთილმეთაკრილატი, დიფენილპროპანი და სხვ. ა. გამოიყენება შემდეგი ნივთიერებების მისაღებად: ლაქები, ასაფეთქებელი ნივთიერებები, წამლის პრეპარატები, წებოები კინოფირებისათვის, აეროზოლები ინსტრუმენტების ზედაპირების გასაწმენდად, აცეტილენის შესანახად, როგორც გამხსნელი და სხვ. ა. უარყოფითი თვისებებია: ადვილად აალებადია, ხოლო - 20°C ტემპერატურაზე ფეთქდება; ადვილად ორთქლდება და წარმოქმნილი ღრუბელი შეიზლება გაუთვალისწინებლად მოხვდეს აალების წყაროსთან (ნაპერწყალი, ცეცხლი). ა. აქვს გამაღიზიანებელი და ნარკოტიკული მოქმედება, აავადებს ცენტრალურ ნერვულ სისტემას, გროვდება ორგანიზმში და ტავს იცეცხს მისი ტოქსიკური ზემოქმედება. ა. შერევა წყალში იწვევს ჟანგბადის მნიშვნელოვან შემცირებას და ფლორის დაღუპვას.

აციდომეტრია (ლათ.) - ხსნარებში მჟავათა შემცველობის მოცულობითი განსაზღვრის მეთოდი.

აწევის ისარი - მრუდწირული კონსტრუქციის (კამარა, თალი და მისთ.) ღერძის აწევის მაქსიმალური სიმაღლე მისი საყრდენების შემართებელი წრფის მიმართ.

აწყობა - დეტალებისა და კვანძებისაგან მანქანების, დაზგების, ნაგებობების მონტაჟი.

აწყობილი სახურავი - სახურავის სისტემა, რომლის შემადგენლობაში შედის: ბურული, გამასწორებელი ფენა, გამათბუნებელი, ორთქლიზოლაცია, ფენილი.

აწყოლი - ძვ. კარს იქეთა და აქეთა წირთხლები.

აწყურის ციხე - ფეოდალური ხანის ციხე-სიმაგრე მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, სოფელ აწყურთან (ნახ. 1). მატანეებში პირველად იხსენიება XI საუკუნის შუა წლებში. მდებარეობს ბორჯომიდან 30 კილომეტრში. აწყურის ციხის მშენებლებმა მოხერხებულად გამოიყენეს მაღალი და მწელიად მისადგომი კლდის რელიეფი და შექმნეს სამშენებლო თვალსაზრისით რთული და საინტერესო ნაგებობა. ციხეში შესვლა კლდეში გამოკვეთილი ვიწრო გვირაბით შეიძლება. შიდა ნაგებობა იმდენად მწელიად მისადგომი იყო, რომ მტერი გვირაბში შეჭრის შემდეგაც ვერ დაიმორჩილებდა ადვილად. ამჟამად ციხე მთლიანად ნაგებობა აღარ არის. შეინიშნება სხვადასხვა დროის მრავალი სამშენებლო ფენა.

ნახ. 1

ახალი არქიტექტურა - ტერმინი, რომელიც ეწოდება XX საუკუნის წამყვან არქიტექტურულ მიმართულებას. ის დაკავშირებული იყო დასავლეთში სამშენებლო ინდუსტრიის სწრაფ განვითარებასთან (ახალი საშენი მასალებისა და კონსტრუქციების მასობრივი წარმოება და გამოყენება - რკ.ბ., მინა, ლითონი, კომპოზიტური მასალები და სხვ.) და თავისუფალ გეგმარებასთან.

ახალი მშენებლობა - მშენებლობა, რომელიც ხორციელდება მიწის ნაკვეთის იმ ნაწილში, სადაც არ დგას შენობა-ნაგებობა ან ხდება არსებულის მთლიანად ჩანაცვლება.

ახალი შუამთა (ხახულის ღვთისმშობლის დედათა მონასტერი) - გვიანი შუა საუკუნეების ქართული მართლმადიდებლური დედათა მონასტერი, კახეთში თელავთან ახლოს, ცივგომბორის მთის კალთაზე. მონასტერი დაფუძნდა XVI საუკუნის 50-იან წლებში, მას შემდეგ, რაც ძველი შუამთის მონასტერი დაცარიელდა. ახალი მონასტერი კახეთის მეფის ლევანისა და მისი მეუღლის, თინათინის მიერ დაარსდა, რომელიც მონაზვნად აღიკვეცა და ახალი შუამთის მონასტერშია დაკრძალული. სახელწოდება მონასტერმა ადგილმდებარეობიდან მიიღო - მას სამი მხრიდან მთები აკრავს, თავად კი მთათაშუა მდებარე ვაკეზეა აგებული. მონასტრის მთავარი ტაძარი ღმრთისმშობლის

შობის სახლობისაა. ეკლესია აგურითაა ნაგები. ტაძრის ხილვისას, უწინარეს ყოვლისა, მისი აზიდული პროპორციები იპყრობს ყურადღებას (ნახ. 1). გეგმაში სწორკუთხა, მაღალგუმბათიან ნაგებობას ფასადებზე ჯვრით დაგვირგვინებული დეკორი ამშვენებს. მთავარ ტაძარს ორი პატარა ეკვდერი აკრავს, ხოლო მონასტრის ეზოს ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში ოთხსართულიანი სამრეკლოა აღმართული.

ნახ. 1

ახალშენი - 1. ქალაქის ან სოფლის ტიპის პატარა დასახლება; 2. ახლად გაშენებული ტყე.

ახარისხება - თავის თავზე გამრავლება, ხარისხში აყვანა, მაგ., $X \cdot X = X^2$, $Y \cdot Y \cdot Y = Y^3$ და ა.შ.

ბაბილონის გოდოლი - საკულტო გიგანტური წმინდა ტაძარი, რომლის თავზეც იდგა ღმერთ მარდუქის სახელობის ტაძარი. ბაბილონის გოდოლის ისტორია შემოგვინახა თიხის ფირფიტებმა, რომლებიც არქეოლოგებმა გათხარეს ბაბილონში და ასურულ-ბაბილონური სამეფოს სხვა ქალაქებში, აგრეთვე ბერძენი ისტორიკოსების ჩვენამდე მოღწეულმა ცნობებმა. გოდოლი ცამდე აზიდული და რამდენიმე გიგანტური ტერასისგან შედგებოდა (ნახ. 1). შვიდი კოშკი ერთმანეთზე იყო დადგმული. ფუნდამენტი 90 მეტრი სიგანის იყო და გოდოლიც მთლიანად იმავე სიმაღლის იყო. პირველი სართული 33 მეტრს აღწევდა, მეორე 18 მეტრს და დანარჩენი ოთხი კი 6-6 მეტრს. სულ ბოლო სართული 15 მეტრის სიმაღლის იყო და წარმოადგენდა მარდუქის სახელზე აგებულ ტაძარს. იგი დაფარული იყო ოქროთი და მოპირკეთებული ცისფრად მოჭიქული აგურით. ეს ტაძარი მზეზე ცისფერ-ოქროსფრად ლივლივებდა და რამდენიმე კილომეტრის მანძილიდან ჩანდა. ძველი ებრაული მითის თანახმად, მსოფლიო წარღვნის შემდეგ ადამიანებმა განიზრახეს სენაარის მიწაზე (მესოპოტამია) ქალაქისა და ისეთი კოშკის აშენება, რომელიც ცას მისწვდებოდა. ადამიანის თავხედობით განრისხებულმა ღმერთმა აურია მათ ენა და გაფანტა მთელ დედამიწაზე. დაუმთავრებელ ქალაქს ეწოდა ბაბილონი. მითში თავისებურად აისახა ბაბილონის ზიკურატების (სატაძრო-რელიგიური დანიშნულების გიგანტური შენობები) მშენებლობა და მასში სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის მონაწილეობა. გადატანით - უწესრიგოდ მოფუსფუსე ბრბო, აურზაური, არეულობა.

ნახ. 1

ბაბილონის დაკიდებული ზაღები (სემირამიდას ზაღები) - შუამდინარეთის ქალაქ ბაბილონში (ახლანდელი ალ-ხილა) ნაბუქოდონოსორის მიერ აგებული მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1). ბ.დ.ბ. აგებული იქნა დედოფალ ამიტასათვის ძვ.წ. VI საუკუნეში. ზაღებმა დაახლოებით 2 ასწლეულს გაუძლო, რის შემდეგაც ის

განადგურდა. შენობას პიონდა პირამიდის ფორმა და შედგებოდა 4 იარუსისაგან. თითოეულ იარუსს იჭერდა 25 მეტრი სიმაღლის სვეტები. ულამაზესი მცენარეები კი მიდიიდან იქნა ჩამოტანილი. იმისათვის რომ სარწყავ წყალს არ გაეჟონა, ყველა იარუსის ზედაპირი იფარებოდა ჯერ ლერწმით, შემდეგ კი მასზე დიდ ფენად იყრებოდა ნოყიერი მიწა, სადაც ირგებოდა მრავალი სახის ხეები, ბუჩქები, ყვავილები და ბალახი. ბაღის მოსარწყავად მუშები 24 საათის განმავლობაში ატრიალებდნენ ამწე ბორბალს, რომელიც წყლით მთელ ბაღს ამარაგებდა. ბ.დ.ბ. მართლაც სამოთხეს გავდა ცხელ ბაბილონში, ის მარად მწვანე იყო. ძვ.წ.ად. IV საუკუნეში ის ალექსანდრე მაკედონელის რეზიდენცია იყო. სწორედ აქ გაატარა ალექსანდრემ სიცოცხლის ბოლო წუთები.

ნახ. 1

ბაბიტი - შედარებით ძველი (1839 წ.-დან) და ამჟამად ფართოდ გამოყენებული ანტიფრიქციული ძნელდნობადი (2320°C) პლასტიკური არაერთგვაროვანი შენადნობი კალისა და ტყვიის საფუძველზე სტიბიუმის, სპილენძის და სხვ. ელემენტების დანამატით. იგი უზრუნველყოფს საკისრის თანაბრად მიბრჯენას და მუშაობას, როგორც ლილვთან, ისე საყრდენთან. აქვს ხახუნის დაბალი კოეფიციენტი. გამოიყენება მაღალ დატვირთვებზე და სიჩქარეებზე მომუშავე საკისრების ზედაპირების დასაფარავად.

ბაბტისტერიუმი (ლათ.) - ეკლესიაზე მინაშენი ან ცალკე მდგომი გუმბათიანი მრგვალი ან რგაკუთხოვანი ფორმის არქიტექტურული ნაგებობა ბავშვების მოსანათლად. გავრცელებული იყო იტალიაში (რომი, ფლორენცია) IV საუკუნიდან (ნახ. 1: პიზას ბაბტისტერიუმი, 1153-1265 წწ, იტალია). ბ. შიგნით მოთავსებული იყო მოსანათლი ემბაზი, რომლის ზომები თავდაპირველად საკმაოდ დიდი იყო (აკეთებდნენ ავზის სახით), ხოლო IX საუკუნის შემდეგ მისი ზომები მცირდება, რადგან მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ინათლებოდა თოთო ასაკში. მან მიიღო დიდი ფიალას სახე, რომელსაც ამზადებდნენ სპილენძისაგან და იყო გადასატანი.

ნახ. 1

ბაგა - ძვ. სახლის მოდაბლო სარკმელი.

ბაგეტი - 1. დაპროფილებული, ჩუქურთმიანი ან მოვარაყებული ხის თამასა ჩარჩოსათვის (ნახ. 1); 2. წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებული საექსპორტო მასალა. მოკლე ბ.: სისქე 16...75 მმ, სიგანე 38...75 მმ, სიგრძე 1500...2400 მმ, გრადაციით 300 მმ. გრძელი ბ.: სისქე 16...75 მმ, სიგანე 38...75 მმ, სიგრძე 2700...6500 მმ, გრადაციით 300 მმ. მასალა გაგზავნამდე ექვემდებარება ატმოსფერულ ან კამერულ შრობას, ზაფხულობით კი ატმოსფერული შრობის წინ - ანტისეპტიკებას.

ნახ. 1

ბაგინი - ძვ. ებრაელთა სალოცავი.

ბაგირგადახვევა - ბაგირების გადახვევის სქემა, რომელზეც აისახება ამა თუ იმ მექანიზმის მართვის ბაგირული სისტემის მოწყობა.

ბაგირგზა (საბაგირო გზა) - ტვირთებისა და მგზავრების ტრანსპორტირების მოწყობილობა, რომელშიც ვაგონეტების, ვაგონების და სავარძლების გადასადგილებლად გამოიყენება ბაგირი, გაჭიმული ორ საყრდენს შორის (ნახ. 1). სამგზავრო ბ. გამტარუნარიანობა შეადგენს 1000 კაც./სთ-მდე, სატვირთოსი - 1000 ტ/სთ-მდე; ტრანსპორტირების მანძილი 200 კმ-მდე, ატანის კუთხე 45⁰-მდე.

ნახ. 1

ბაგირი - ფოლადის (ნახ. 1), სინთეტიკური (ნახ. 2) ან მცენარეული ბოჭკოებისგან (ნახ. 3) დამზადებული დრეკადი ნაკეთობა, რომელიც შეიძლება იყოს ხვეული (გრეხილი), არახვეული (არაგრეხილი) და წნული. პრაქტიკაში ყველაზე გავრცელებულია ფოლადის ბ. დიამეტრით 60 მმ-მდე. არსებობს ბ. უამრავი სახეობა, როგორიცაა: ამჟოლი, ამწევი, გადაგრეხილი, განმტვირთავი, გაფისული, გვარლის, დამცველი, დამჭერი, დამჭიმავი, მავთულის, მამოძრავებელი, მზიდი, მიმმართველი, მისაბმელი, მოქნილი, მუშა, მცენარეული, საბუქსირო, საზიდი, სატვირთე, საწევი, სპირალური, ქერელის (გაფისული და გაუფისავი), ღია, შემაერთებელი, ჩაკეტილი, წამყვანი, ხვეული, ხისტი და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ბაგირი საიზოლაციო - ბაგირი მოქნილი დიელექტრიკისაგან, განკუთვნილი საგნების სიმაღლეზე ასაწევად და დასაშვებად საჰაერო ელექტროგადამცემ ხაზებზე ძაბვის ქვეშ მუშაობისას. წარმოადგენს ძირითად მაიზოლირებელ დამცავ საშუალებას.

ბაგირხერხი - მოწყობილობა ბუნებრივი ქვის მოპოვება-დამუშავებისათვის, რომლის მჭრელი ორგანოა ფოლადის ბაგირი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბაგრატის ტაძარი - ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი, აგებული 1003 წელს, ბაგრატ III-ის (975-1014 წწ.) მეფობაში, ქუთაისში, უქიმერიონის გორაზე. ძეგლი წარმოადგენს ქართული შუასაუკუნეების საეკლესიო არქიტექტურაში საეტაპო მნიშვნელობის ტაძარს, როგორც თავისი არქიტექტურული გადაწყვეტით, ასევე ისტორიული და სიმბოლური მნიშვნელობითაც. ბაგრატის ტაძარი ტრიკონქის ტიპის ჯვარგუმბათოვანი ნაგებობაა. გუმბათი ოთხ მძლავრ ბურჯს ეყრდნობოდა, ჯვრის შვერილი მკლავები გარედან სწორკუთხა, შიგნით კი (აღმოსავლეთ, სამხრეთ და ჩრდილოეთ მხარეს) - ნახევარწრიული აფსიდებით იყო დასრულებული. შიგნითვე დასავლეთის მკლავს შემოუყვებოდა პატრონიკე - გალერეა, სადაც წირვა-ლოცვისა და დღესასწაულების დროს მეფე-დედოფალი და დიდებულები იდგნენ. საკურთხევის ორივე მხარეს სამკვეთლო და სადიაკვნე იყო. მშენებლობის დამთავრებამდე ძეგლს ჩრდილოეთ-დასავლეთიდან სამსართულიანი საცხოვრებელი კოშკი, ხოლო XI საუკუნის I ნახევარში სამხრეთიდან და დასავლეთიდან მდიდრულად მოჩუქურთმებული კარიბჭეები მიაშენეს. ფასადების გასაფორმებლად გამოყენებული დეკორატიული თაღების სისტემა ფასადებს ერთმანეთთან აკავშირებდა. აღსანიშნავია აღმოსავლეთი ფასადი - ხუთი დეკორატიული თაღითა და ორი ღრმა ნიშით. დასრულებული სახე აქვს სარკმელთა მოჩუქურთმებულ საპირებსა და „სათაურებს“. უხვადაა მოჩუქურთმებული კარიბჭეები. ძირითადი ნაგებობის ორნამენტს გრაფიკულობა, ხოლო კარიბჭეთა შემკულობას ღრმა, პლასტიკური კვეთა ახასიათებს. შიგნითა ბაზისები და სვეტისთავები რელიეფური გამოსახულებებითა და ჩუქურთმებით იყო შემკული, კედელ-კამარებსა და იატაკს მოზაიკა ამკობდა (იატაკზე დღესაც მოჩანს მისი ფრაგმენტები). სამხრეთ კარიბჭეში შემორჩენილია ფრესკის კვალი - ღვთისმშობლის გამოსახულება. ტაძრის ინტერიერსა და ეზოში აწევია ქვაზე ნაკვეთი, რელიეფებითა და ორნამენტით შემკული დეტალები და ფრაგმენტები, რომლებიც ტაძრის შიდა კედლებსა და ფასადებს ამშვენებდა. ბ.ტ. დახვეწილი პროპორციები, გარე მასების ჰარმონიულობა, გრანდიოზული შიდა სივრცე, ფასადების კომპოზიცია, მრავალფეროვანი მორთულობა დართულ ტექნიკურ ამოცანათა დაძლევა მოწმობს შუასაუკუნეების ქართული არქიტექტურის მაღალ დონესა და მშენებლების ოსტატობას. ბაგრატის ტაძარი უამრავჯერ იქნა დანგრეული და იავარქმნილი მომხდური მტრების მიერ, თუმცა ყოველთვის ხდებოდა მისი აღდგენა. ტაძარმა დღევანდელი სახე მიიღო XXI საუკუნის დასაწყისში ჩატარებული სარეკონსტრუქციო-აღდგენითი სამუშაოების შემდეგ (ნახ. 1). 1994 წელს ბაგრატის ტაძარი გელათის მონასტერთან ერთად შეტანილ იქნა იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაში.

ნახ. 1

ბადე - ბრტყელი მეჩხერქსოვილი ან წნული მავთულოვანი ნაკეთობა, რომელიც გამოიყენება ფხვიერი მასალების დასახარისხებლად ზომის (სიმსხოს) მიხედვით ან მათ გამოსაცალ-კეცვლად სითხეებისა და აირებისაგან (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბადე არმატურის - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში არმატურის ერთ-ერთი სახეობა. ბადის ღეროების დიამეტრის მიხედვით არსებობს ბ.ა. მძიმე და მსუბუქი. მძიმეს მიეკუთვნება ბადე, რომელსაც აქვს ერთი მიმართულებით 12 მმ და მეტი დიამეტრის ღეროები; მსუბუქს - გრძივი და განივი მიმართულებით ღეროები 3...10 მმ დიამეტრით. მუშა არმატურის განლაგების მიხედვით განასხვავებენ: ბადეებს მუშა არმატურით ერთი მიმართულებით და გამანაწილებელი არმატურით მეორე მიმართულებით და ბადეებს, მუშა არმატურით ორივე მიმართულებით. მზადდება ბ.ა. შემდეგი ტიპის: 1-მძიმე, მუშა არმატურით გრძივი მიმართულებით, რომლის დიამეტრი მეტია გამანაწილებელი არმატურის დიამეტრზე; 2-მძიმე, მუშა არმატურით ორივე მიმართულებით (ნახ. 1); 3-მძიმე, მუშა არმატურით განივი მიმართულებით, რომლის დიამეტრი მეტია გამანაწილებელი არმატურის დიამეტრზე; 4-მსუბუქი, განივი ღეროებით ბადის მთელ სიგანეზე; 5-მსუბუქი, შერეული განივი ღეროებით. ღეროების ერთმანეთთან გადაბმა ხდება წვრილი მავთულის ნასკვით ან შედუღებით.

ნახ. 1

ბადე მინაბოჭკოს - მინის ბოჭკოსაგან დამზადებული ბადე. გამოიყენება მაარმირებელ მასალად კედლების შიდა და გარე საბათქაშე სამუშაოებისათვის, თხევადი იატაკების მოსაწყობად, ღრეჩოების შესავსებად ჭერზე, კედლებზე შეფითხვნის და სამღებრო სამუშაოების დაწყებამდე, თაბაშირმუყაოს პირაპირების შესავსებად, თვითწევადი ლენტის დასამზადებლად ნავთობ- და აირსადენების, რეზერვუარების, ტევადობების იზოლაციისათვის. მიეწოდება მომხმარებელს რულონების სახით (ნახ. 1), შეფუთული ქაღალდში ან პოლიეთილენის აფსკში.

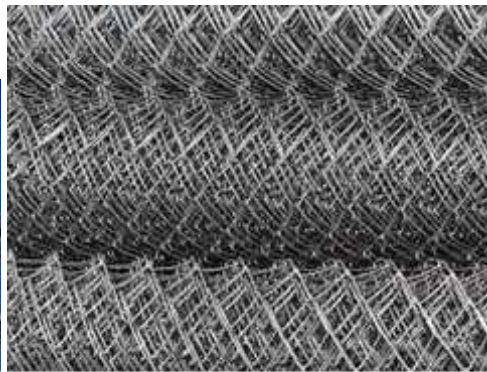

ნახ. 1

ბადე „რაბიცა“ - ლითონის წნული ერთმაგი ბადე ფოლადის მავთულისაგან ერთჯერადი გადახლართვით (ნახ. 1). უჯრედის ფორმის მიხედვით განასხვავებენ რომბულს (რომბის მახვილი კუთხე 60°) და კვადრატულს. ზედაპირის მიხედვით - საფარველის გარეშე, მოთუთიებული მავთულისაგან, პოლიმერული საფარვლით. გამოიყენება ტერიტორიის შემოსაღობად, თბოსაიზოლაციო სამუშაოებში, ნაპირსამაგრ ნაგებობებში, შახტებში და საბადოებში სამთო გამონამუშევრების გასამაგრებლად, მდინარეების ნაპირებზე ჯგებირების მოსაწყობად და სხვ. მომხმარებელს მიეწოდება დახვეული რულონების სახით (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 1

ბადელეიტი - უბრალო ოქსიდების ქვეკლასის მინერალი, ცირკონიუმის ორჟანგი.

ბადია - 1. საკიდი ბეტონ-სარიგებელი მოწყობილობა, რომლითაც ბეტონის ნარევი მიეწოდება დამყალიბებელ პოსტებზე საკმაოდ მოშორებულ მანძილზე ბეტონშემრევი განყოფილებიდან. ბ. არის კონუსური ფორმის ბუნკერი საკიდ-საყრდენი ლითონკონსტრუქციით სატრანსპორტო ხაზებზე დასაყენებლად ან ამწის კავზე დასაკიდად (ნახ. 1). იგი აღჭურვილია ხელის ან პნევმოჩამკეტით. ტევადობა $1,5...2 \text{ მ}^3$; 2. სამთო საქმეში - ჭურჭელი, რასაც იყენებენ ჭაურებისა და შურფების გაყვანისას ტვირთის ჩასაშვებად და ამოსატანად.

ნახ. 1

ბადიმი - ორმოს სახურავი (ფიცრისა).

ბადისახე - ძვ. რკინის ფანჯარა.

ბავენიტი - სილიკატების ბერილოსილიკატის ქვეკლასის მინერალი.

ბაზა - 1. რადაცის საფუძველი, ძირი; 2. საბაზო ზედაპირი დეტალის მექანიკური დამუშავებისას; 3. თვლებიან ორლერძიან სატრანსპორტო საშუალებებში მანძილი წინა და უკანა ღერძებს შორის; 4. მონაცემთა ბაზა, მონაცემთა მოწესრიგებული ერთობლიობა, რომელიც ინახება, გროვდება და შემდგომ დამუშავდება ელექტრონულ გამოთვლელ მანქანაში; 5. სამშენებლო კონსტრუქციის საყრდენი ნაწილი (მაგ., კოლონის ბ., კამარის ბ. და სხვ.); 6. სპეციალური თავმოსაყრელი ადგილი ან დასაყდენი პუნქტი, მასზე განლაგებული იარაღით, საბრძოლო მასალით და სურსათის მარაგით (მაგ., ტურისტული ბაზა, სამხედრო ბაზა); 7. საწყობი; საქონლის, სურსათის, მასალის შესანახი ადგილი.

ბაზაკლოს ტუფის საბადო - საბადო მდებარეობს დმანისის რაინში, 67 კმ დაცილებით რაიონული ცენტრიდან, 1500 მ-ის სიმაღლეზე. შემცხვარი ტუფი სხვადასხვა შეფერილობისაა: მონაცრისფერო-მომწვანო, მოყავისფრო-მოიისფრო, მუქი ყავისფერი და ა.შ. პროდუქციის გამოსავალი მთის მასივიდან შეადგენს 36.5%. მის შემადგენლობაში შედის სილიციუმის, ალუმინის, რკინის, ტიტანის, კალციუმის, მანგანუმის, ფოსფორის, ნატრიუმის, კალიუმისა და გოგირდის ჟანგულები. ბუნებრივი ქვა კარგად მუშავდება. გაპრილების შემდეგ იძენს გლუვ ზედაპირს. მოცულობითი მასა - 1900...2900 კგ/მ³; წყალშთანთქმა - 1.27...9.20%. ფორიანობა - 0.5...0.6%. სიმტკიცე კუმშვაზე: მშრალ მდგომარეობაში - 631...1416 კგ/სმ², წყალგაჟღენთილ მდგომარეობაში - 573...1387 კგ/სმ², გაყინვა-გაღნობის 25 ციკლის შემდეგ - 505...1369 კგ/სმ²; დარბილების კოეფიციენტი - 0.72...0.96; სიმკვრივე 750...1600 კგ/მ³. გამოიყენება შენობების მოსაპირკეთებლად, აგრეთვე საშენ მასალად ბუნებრივი ქვის სახით.

ბაზალტი - ფართოდ გავრცელებული საღი კაინოტიპური (საღი) შავი ფერის ფუძეუღკანური ქანი. ძირითადი კომპონენტია სილიციუმის დიოქსიდი SiO₂, სიმკვრივე 2,24 გრ/სმ³. მედეგია მჟავების და ტუტეების მიმართ. ჩვეულებრივ ბ. ამა თუ იმ რაოდენობით გვხვდება ვულკანური მინა. ბ. მინით მდიდარ სახესხაობას ჰიალობაზალტი ეწოდება, ხოლო სრულკრისტალურს და რამდენადმე მსხვილმარცვლოვანს - დოლერიტი. ბ. ადვილად ლღვება. ლღობილ ბაზალტს იყენებენ მჟავაგამძლე ქიმიური აპარატურის, მილების, ძლიერი დენის ელექტროიზოლატორების დამზადებისათვის და სხვ. ნორმალური რიგის ბაზალტში ორ ტიპს გამოყოფენ: ოლივიანიანს და უოლივინოს, ანუ ტოლეიტურს. ბ. კარგი საშენი მასალაა (ნახ. 1). იყენებენ ღორღისა და საცალო (ბორდიურის) ქვის დასამზადებლად, ასევე ნაგებობათა მოსაპირკეთებლად; მკვრივია, კარგად იხეხება, რის გამო მას ძველი დროიდან (ეგვიპტე, ასურეთი, გვიანდელი რომი, ბიზანტია) იყენებდნენ ქანდაკებებისათვის. საქართველოში საშენ ქვად ბაზალტს ძველთაგანვე ხმარობდნენ (ბრინჯაოს ხანის მეგალითური ნაგებობანი). შუა საუკუნეების ქართლში, მესხეთ-ჯავახეთში ძირითადი საშენი ქვა ბაზალტი იყო. ბაზალტითაა აგებული სამშვილდისა და დმანისის ციხე-სიმაგრეები, მანგლისის ტაძარი, რუისის, წუნდის, აბელიის ეკლესიები, თირის მონასტერი, ნადარბაზევის კომპლექსი და სხვ. ბ. ამზადებდნენ ეკლესიათა და სხვა ნაგებობათა სახურავის ფილებს. საქართველოში გავრცელებული შედარებით ძველი (იურული, ცარცული, პალეოგენური) ბ. (ბაზალტური პორფირიტები) ცნობილია მთიან აფხაზეთში, სამეგრელოში, ლეჩხუმ-იმერეთსა და აჭარა-გურიაში; ახალგაზრდა ბ. (ზედამესამეულ-მეოთხეული) გვხვდება სამხრეთ საქართველოში ასპინძა-ახალქალაქის, ნინოწმინდა-წალკის და დმანის-თეთრი წყაროს რაიონებში. ბაზალტისაგან მიიღება საწარმოო

ტექნოლოგიური საქსოვი ბოჭკო, უნიკალური ძაფი, რომელიც კარგი მდგრადობით გამოირჩევა. მისგან შეიძლება დამზადდეს კოროზიამდედი არმატურა, ნებისმიერი სახის მილი, შიფერი, კრამიტი, მატარებლის ხუნდები, შვერილები და სხვ.

ნახ. 1

ბაზალტის ძაფი - ვულკანური ქანის ბაზალტისგან დამზადებული ძაფი. იწარმოება ბაზალტის ღორღის მოხარშვით ღუმელებში მაღალ ტემპერატურაზე, რომლის შედეგად მიიღება ფაფის მსგავსი მასალა, საიდანაც გამოიწელება ბაზალტის ძაფი. ბ.ძ. შესაძლებელია ნებისმიერი ფორმისა და დანიშნულების კომპოზიტური მასალისა და კონსტრუქციის შექმნა, რომელიც 3...3,5-ჯერ უფრო მტკიცე და მსუბუქია, ვიდრე ფოლადის კონსტრუქციები. პირველის შემთხვევაში, თუ ფილები მოუხეშავი და მძიმეა, ძაფის დაწნევის შედეგად ნებისმიერი ფორმისა და ზომის ფილის დამზადება შესაძლებელი. აღსანიშნავია, რომ ბაზალტის ბოჭკო 300-დან 10000C ტემპერატურამდე ფიზიკურ-მექანიკურ თვისებებს არ იცვლის. ასეთი უნიკალური თვისებების გამო, მისი გამოყენების სფერო, პრაქტიკულად, შეუზღუდავია. გამოიყენება კოსმოსური თანამგზავრებისა და ხომალდების დასამზადებლად, სამშენებლო ინდუსტრიაში; ბაზალტის ძაფით შესაძლებელია არმატურისა და ნებისმიერი სახის მილის დამზადება. ხოლო იქ, სადაც დაარმირებულ ასფალტსა და ბეტონს ვიყენებთ, ბაზალტის ძაფი შეუცვლელია. ის ჩვეულებრივი არმატურისგან განსხვავებით, კოროზიამდედი. საქართველო მდიდარია ვულკანური ქანის ბაზალტით და მისი წარმოება ქვეყნისათვის პერსპექტიულია. ბ.ძ. მიღების ტექნოლოგიაში მნიშვნელოვანი სამუშაოები აქვს ჩატარებული ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორს ჯ. გიგინეიშვილს.

ბაზარი -1. საბაზრო ეკონომიკაში აღწარმოების მთელი პროცესის მომცველი ფენომენი, ეკონომიკური სივრცე, სადაც თვითრეგულირების მექანიზმის საფუძველზე ყალიბდება ურთიერთობა საქონლისა და მომსახურების მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის; 2. საქონლის არსებულ და პოტენციურ მომხმარებელთა ერთობლიობა; წარმოების ორგანიზაციის ფორმა, რომელიც ფასების მექანიზმის საშუალებით უზრუნველყოფს წარმოებისა და მომსახურების ურთიერთობას. განვითარებულ საზოგადოებაში ბ. სულაც არ არის კონკრეტული ადგილი. კომუნიკაციისა და ტრანსპორტის თანამედროვე საშუალებათა მეშვეობით გარიგების განხორციელება ხდება მყიდველთან უშუალო კონტაქტის გარეშე. საქონლის რეალიზება და მყიდველამდე მიტანა ტრანსპორტირების მეშვეობითაა შესაძლებელი, ხოლო მყიდველთა შეკვეთების მიღება წარმოებს ტელეკომუნიკაციებისა და სხვა საინფორმაციო არხების მეშვეობით. ბ. მიიჩნევენ ხელშეკრულებასაც ყიდვა-გაყიდვის შესახებ; საქმიანი ოპერაციების ერთობლიობასაც; მოცემული საქონლის მწარმოებელ ქვეყანასაც (მაგ., კანადის მარცვლეულის ბ.) და ბოლოს ბ. საქონლის, მომსახურების და კაპიტალის მიწოდების და მოთხოვნის ადგილია. ბ. ახასიათებს 5 ძირითადი ნიშანი: 1. თავისუფალი შესვლა და თავისუფალი გასვლა; 2. ფასების თავისუფალი თამაში; 3. ბაზარზე მატერიალური, ფინანსური და ადამიანთა თავისუფალი გადაადგილება ნაკლებად მომგებიანიდან უფრო მომგებიან სივრცეში; 4. ბ. უნდა უზრუნველყოს პრაქტიკულად თანაბარი შესაძლებლობა; 5. თავისუფალ ბაზარზე გამორიცხულია რაიმე პრივილეგია გამყიდველთა რომელიმე ჯგუფისათვის, მით უფრო, ცალკეული გამყიდველისათვის. ეს მოდელი, იდეალური ბ. მოდელია, რომელიც დაფუძნებულია თავისუფალ კონკურენციაზე და თითოეული გამყიდველისა და მყიდველის ერთნაირ შესაძლებლობებზე და რომელიც პრაქტიკაში, სინამდვილეში არ არსებობს. ბ. მრავალი სახე არსებობს, ესენია: საქონლის, საფინანსო, სამუშაო ძალის, ლოკალური, რეგიონალური, საერთაშორისო და მსოფლიო ბ. ანსხვავებენ ასევე მომწოდებლის ბ. და მომხმარებლის ბ.

ბაზარი გამყიდველის - სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მოთხოვნა აღემატება მიწოდებას, მონოპოლიზმის მაღალი დონე მონოპოლიურ ფასებს წარმოქმნის და ბაზრის კონტრაჰენტებს თავს ახვევს სამეურნეო ხელშეკრულებათა დისკრიმინაციულ პირობებს.

ბაზარი ვალუტის - მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ვალუტებისა და უცხოურ ვალუტებში გამოხატული საგადასახადო დოკუმენტების - ჩეკების, თამასუქების, აკრედიტივების და ა.შ. ყიდვა-გაყიდვას. ეს პროცესი ხორციელდება ვალუტების გაცვლის ფორმით და მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე დადგენილი კურსის

შესაბამისად. ვალუტის ბაზარი, როგორც ინსტიტუციური მექანიზმი, ბანკების, სავალუტო განყოფილებების ერთობლიობაა. სავალუტო ოპერაციების ძირითად ნაწილს, ცენტრალური ბანკის ლიცენზიის საფუძველზე, ახორციელებენ სავალუტო ბანკები.

ბაზარი ინვესტიციის - საინვესტიციო რესურსებზე მოთხოვნა-მიწოდების ფორმირებისა და საინვესტიციო საქონლის ყიდვა-გაყიდვის სფერო. ინვესტიციის ბაზარი ემსახურება საინვესტიციო პოტენციალის მობილიზება-ორგანიზებას, საინვესტიციო საქონლის ფინანსურ, მატერიალურ და ინტელექტუალურ უზრუნველყოფას.

ბაზარი კაპიტალის - კაპიტალზე მოთხოვნისა და მიწოდების ფორმირების სფერო, რომელიც უზრუნველყოფს ფულადი სახსრების აკუმულაციასა და გადანაწილებას, ძირითადი კაპიტალის მოძრაობას, ხელს უწყობს მოგების მაქსიმიზაციასა და ეკონომიკაში პროპორციების შენარჩუნებას. კაპიტალის ბაზარზე თავს იყრის სახელმწიფო და კერძო ფირმების ფულადი დანაზოგები, რომლებიც საკრედიტო საშუალებების სახით წარმართება კვლავწარმოების განვითარებისათვის. ერთდროულად კაპიტალი თავმოყრილია კრედიტორის ხელში ფასიანი ქაღალდების სახით. ბ.კ. მოიცავს ფასიანი ქაღალდების ბაზარს, საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტის ბაზარს, ვალუტის ბაზრის განსაზღვრულ ნაწილს და ინვესტიციის ბაზარს. ბ.კ. სცილდება ცალკეული ქვეყნების საზღვრებს და მსოფლიო მეურნეობის მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს.

ბაზარი კონკურენციული - ბაზარი, სადაც მრავალი წვრილი გამყიდველი და მყიდველია. ისინი ახორციელებენ თავიანთ ოპერაციებს ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად და არ შეუძლიათ არსებითი გავლენა მოახდინონ ფასზე.

ბაზარი ლიკვიდური - ბაზარი, სადაც გარიგებები ყიდვა-გაყიდვის შესახებ ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე ხორციელდება.

ბაზარი მეორეული - მიმოქცევაში გაშვებული ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა ან ყიდვა დილერების ან ბროკერების მიერ.

ბაზარი მომსახურების - მატერიალური და არამატერიალური მომსახურების ყიდვა-გაყიდვის აქტების ერთობლიობა. ეკონომიკურ ურთიერთობებში მომსახურების მრავალი სახე გამოიყენება. უკანასკნელ პერიოდში მნიშვნელოვნად განვითარდა მისი ისეთი სახეები, როგორიცაა ნოუ-ჰაუ და სალიცენზიო მომსახურება, ინჟინირინგი, ლიზინგი, ფაქტორინგი, ფორფეიტინგი, სატრანსპორტო, ტურისტული, სადაზღვევო მომსახურება და სხვ

ბაზარი მყიდველის - სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მიწოდება აღემატება მოთხოვნას, რის გამოც ფასი ეცემა.

ბაზარი საფრახტო - სატრანსპორტო პროდუქციის მიმოქცევის სფერო. არსებობს ღია და დახურული ბ.ს. ღია ბაზარზე საზღვაო გადაზიდვის ფასი მსოფლიო ფასს უთანაბრდება და თავისუფლად წესდება მოთხოვნისა და მიწოდების ცვალებადობის გავლენით. მის წილად მოდის საერთაშორისო საზღვაო გადაზიდვის მოცულობის არაუმეტეს 10...15%-ისა. ტვირთის დანარჩენი რაოდენობა გადაზიდება დახურული საფრახტო ბაზრის მეშვეობით, რომელიც დაცულია ღია ბაზრის ზემოქმედებისაგან სპეციალური სახელმწიფო აქტებით.

ბაზარი საქონლის - მატერიალურ-ნივთობრივი პროდუქტების ყიდვა-გაყიდვის აქტების ერთობლიობა. იგი მოიცავს წარმოების საშუალებების (შენობა-ნაგებობები, მოწყობილობები, დანადგარები, ნედლეული, სათბობი და სხვ.) და საბოლოო მოხმარების საგნების (ყოველდღიური, ხანგრძლივი მოხმარების) ფართო სპექტრს და, შესაბამისად, იყოფა ცალკეულ, უფრო ვიწრო ბაზრებად.

ბაზარი ფასიანი ქაღალდების - ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის სფერო, რომლის საშუალებითაც ხდება საწარმოთა დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და მოსაქლეობის დანაზოგების მობილიზაცია ეკონომიკაში ინვესტირებისათვის.

ბაზარი ფიასკო - სიტუაცია, რომლის დროსაც ბაზარს არ ძალუძს ეკონომიკურ არჩევანთან დაკავშირებული პროცესების იმგვარად კოორდინირება, რომ უზრუნველყოს რესურსების ეფექტიანი გამოყენება.

ბაზარი შრომის - სამუშაო ძალის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებულ ურთიერთობათა სისტემა, საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მამოძრავებელი ძალა. მასზე უშუალოდ აისახება ეკონომიკური რეფორმის ძირითადი შედეგები. შრომის ბაზარი უზრუნველყოფს მოთხოვნა-მიწოდების კანონის საფუძველზე სამუშაო ძალის კვლავწარმოებას, განაწილებასა და გამოყენებას. მისი ძირითადი ფუნქციაა წარმოებისა და მომსახურების სფეროების შესაბამისი ადამიანური რესურსებით დროული და ოპტიმალური უზრუნველყოფა. შრომის ბაზრის ფუნქციონირება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. ეს ფაქტორები განსხვავებული ხასიათისაა (დემოგრაფიული, ეკონომიკური,

სოციალური, საკანონმდებლო, ორგანიზაციული, ინსტიტუციონალური) და შრომის ბაზარზე მათი გადაკვეთით გარკვეულწილად ფოკუსირდება ქვეყანაში არსებული ვითარება.

ბაზარი ჩაკეტილი - ბაზრის ისეთი მდგომარეობა, როდესაც მყიდველის კურსი გამყიდველის კურსს უტოლდება.

ბაზარი ცალმხრივი - ბაზარი, სადაც მხოლოდ მყიდველის კურსის კოტირება ხდება.

ბაზილიკა - 1. წაგრძელებული, გეგმით მართკუთხედის ფორმის შენობა, ბოძების ან სვეტების რიგებით დაყოფილი სამ ან ხუთ გრძივ ნაწილად (ნავად). აფსიდით დაბოლოებული შუა ნავი ცალფერდა სახურავებით გადახურულ გვერდითა ნავებზე განიერი და მაღალია. სინათლე შემოდის მისი კედლების ზედა ნაწილში დაყოფილი სარკმლებიდან (ნახ. 1). ადრინდელ ქრისტიანულ ბაზილიკას ხშირად დასავლეთი მხრიდან ეკვრის დიდი, გეგმით მართკუთხოვანი ატრიუმი. ატრიუმსა და ძირითად ეკლესიას შორის, შესასვლელის წინ, მოთავსებულია ნართექსი; ხოლო საკუთხოვლის აფსიდსა და ნავებს შორის განივი ნავი - ტრანსეპტი. რომაულ და ადრინდელ ქრისტიანულ ბ. გამოყენებული იყო ხის ნივნივებიანი ღია გადახურვა, რომელიც მოგვიანებით კამაროვანი გადახურვით შეიცვალა. ბ. ძველ საბერძნეთში უწოდებდნენ კარიბჭეს, სადაც სხდომებს ატარებდა ათენის არქონტი - ბაზილევსი, ძველ რომში - სასამართლოსა და სავაჭრო გარიგებათა შენობას (პორციუსის ემილიუსის, იულიუსის, ულპიუსის, მაქსენციუსის ბაზილიკები). შემდეგში ბ. გახდა ადრინდელ ქრისტიანულ ტაძრის ძირითადი ტიპი (ნახ. 2: ბაზილიკა, ქ. ფლორენცია, იტალია). ის განვითარებული სახით გვხვდება ბიზანტიურ, რომაულ, გოტიკურ, აგრეთვე, აღორძინების ხანის ბაროკოს ხუროთმოძღვრებაში. ძირითადად სახალხო დანიშნულების, ძვ. საბერძნეთში - ტრიბუნალი. ჰელენისტურ ქალაქებში საზოგადოებრივი ბაზილიკები ძვ. წ. მე-2 საუკუნიდან ჩნდება. რომის იმპერიის გაქრისტიანების შემდეგ ტერმინის მნიშვნელობა განიცდო და მიუთითებს ვრცელ, მნიშვნელოვან ეკლესიაზე, რომელსაც პაპის მიერ განსაკუთრებული მნიშვნელობის რელიგიური ცერემონიების ჩატარების უფლება მიეცა. ეს უმაღლესი და უმნიშვნელოვანესი სალოცავი ადგილებია წმინდა რომის კათოლიკურ ეკლესიაში, რომელსაც შემდეგ იერარქიით მოჰყვება საკათედრო ტაძრები, ეკლესიები და ბოლოს კაპელები. შესაბამისად, ეს სიტყვა დღეს ინარჩუნებს ორმაგ მნიშვნელობას - არქიტექტურულსა და ეკლესიასტურს. საქართველოში ბ. გავრცელებული იყო უმეტესად ადრინდელ ფეოდალურ ხანაში. ქართულ ბ. არ აქვს ატრიუმი, ნართექსი და ტრანსეპტი. კონსტრუქციულად დამახასიათებელია კამაროვანი გადახურვა, მასიური ბოძები ან თაღები, საშენ მასალად გამოყენებულია ქვა, საქართველოში შემუშავდა აგრეთვე ბ. თავისებური ვარიანტი, რომელსაც ქართველმა მეცნიერებმა სამეკლესიოანი ბ. უწოდეს. ყველაზე მნიშვნელოვანი ქართული ბ. (ბოლნისის სიონი, ურბნისი, ხაშში, ანჩისხატი, წყაროსთავი და სხვ.) - V-VI საუკუნეებს განეკუთვნება; 2. არქიტექტურული სტილი, უგუშბათო ნაგებობა.

ნახ. 1

ნახ. 2

ბაზილიკური შენობა - გრძივ ნაწილებად (ნავებად) გაყოფილი შენობა, რომელთაგან შუა შედარებით მაღალია და ნათდება მის ზედა ნაწილში მოქცეული სარკმლებით.

ბაზისი - 1. ბოძის, დგარის, სვეტის, კოლონის ქვედა საყრდენი ნაწილი; 2. საზოგადოებრივ-წარმოებითი ურთიერთობების ერთობლიობა, რომელიც მოცემული საზოგადოების ზედნაშენის წარმოშობის საფუძველია.

ბაზისური მეთოდი - ლოკალური ხარჯთაღრიცხვის შედგენის მეთოდი, რომელსაც საფუძვლად უდევს ერთეული ფასდებების კრებულები და ლოკალური ხარჯთაღრიცხვის შედგენის მომენტისათვის არსებული ინფლაციის კოეფიციენტი ან ინდექსი, რომელსაც ქვეყნის ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული სტატისტიკის სამსახური

ყოველთვიურად აქვეყნებს.

ბაზისური მომსახურება - მომსახურების სახე, რომელიც აკმაყოფილებს მყიდველის (დამკვეთის) ძირითად მოთხოვნებს (მაგ., სანარდო სამშენებლო ორგანიზაციის შემთხვევაში სამშენებლო სამუშაოების ხარისხიანი და დროული შესრულება). ორგანიზაციას შეუძლია დამკვეთს შესთავაზოს, ბაზისურის პარალელურად, სხვა დამატებითი მომსახურებაც, რაც ქმნის ხელსაყრელ პირობებს.

ბაზისური ფასი - საქონლის ყველაზე დაბალი გასაყიდი ფასი.

ბაზიტი - იგივეა, რაც ფუძე, ქანი.

ბაზმა - ზეთის პატარა სანათი.

ბაზო - ჩარჩო, რომელშიც რაიმეს დეტალია ჩასმული (მაგ., კარის ბ., ფანჯრის ბ. და სხვ.).

ბაზრის სეგმენტი - მომხმარებელთა ჯგუფი, რომელიც ერთნაირად რეაგირებს მარკეტინგულ ქმედებებზე.

ბაზრობა - სავაჭრო და სამრეწველო ორგანიზაციების, კომერსანტების, მწარმოებლების, ცალკეული პირების პერიოდული თავშეყრის ადგილი, ძირითადად, საქონლის გამოფენილი ნიმუშების მიხედვით საბითუმო გაყიდვისა და ყიდვისათვის

ბათილამა - ვალდებულების რაიმე გზით განაღდების საბუთი.

ბათილი (სპარს.) - ძალადაკარგული, გაუქმებული.

ბათისკაფი (ბერძ.) - თვითმავალი წყალქვეშა აპარატი ოკეანოგრაფიული და სხვა სახის კვლევებისათვის დიდ სიღრმეებზე

ბათისფერო (ბერძ.) - წყალქვეშა დაკვირვებისათვის განკუთვნილი ფოლადის სფერული კამერა.

ბათმანი - ფიცრებისაგან შვრული ცილინდრული ფორმის მარცვლეულის საწყაო ერთეული (საქართველოში საშუალოდ 3 კგ-ს უდრის).

ბათოლითი - 1. სიღრმული მაგმური ქანების განლაგების ფორმა; 2. დედამიწის ღრმა ფენებში დალექილი გრანიტული სამთო ქანების დიდი მასივი.

ბათომეტრი - ამა თუ იმ სიღრმიდან ამოღებული წყლის სინჯის საკვლევი ხელსაწყო.

ბათქაში - განსაკუთრებული ხსნარით (წყალში გახსნილი გაჯი ან სილისა და კირის ნარევი) შელესილი შრე ჭერის და კედლის შიდა ზედაპირზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბათქაში მშრალი - კედლის მოსაპირკეთებელი საშენი მასალა თხელი ფურცლების (ფირფიტების) სახით. ბათქაშის ფილები მიემაგრება კედელს წებოს ან ლურსმნების მეშვეობით.

ბაი-ბეკ - საქონელგაცვლის გრძელვადიანი ოპერაცია, რომლის დროსაც მანქანა-მოწყობილობების მისაწოდებლად გაცემული კრედიტი შემდგომში იფარება მათი მეშვეობით წარმოებული პროდუქციით.

ბაია-ზურმუხტი - მოყვითალო-მომწვანო, ძალიან დიდი სიმკვრივის ალმასის კომერციული ტერმინი.

ბაიონეტი - დეტალების სწრაფად შესასრულებელი შეერთება, რომელშიც ერთი დეტალი დაისმება მეორე დეტალზე შესაბამისი შვერით და მობრუნდება ისე, რომ შვერმა დააფიქსიროს დეტალი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბაიპასი (გერმ.) - სტაციონალური დენადი აირებისათვის განკუთვნილი მილსადენებისგან შექმნილი შემოვლითი ხაზი.

ბაიცი - ბუნებრივი წარმოშობის, იაფი, მოყავისფრო საღებავი, რომელიც ჰუმუსმჟავების ორგანულ მარილს წარმოადგენს. გამოიყენება ავეჯის წარმოებაში, სადაც იგი კაკლის „მარილკას“ ან კაკლის „ბაიცის“ სახელწოდებითაა ცნობილი.

ბაკარა (ფრანგ.) - საუკეთესო ხარისხის ბროლი, რომელიც 1816 წლიდან იწარმოება საფრანგეთის ქალაქ ბაკარაში.

ბაკელიტი - ხელოვნური ფისი, ფენოლის ფორმალდეჰიდთან პოლიკონდენსაციის პროდუქტი ტუტის კატალიზატორის მონაწილეობით. სითბოს ცუდი გამტარია, დიდ წინააღმდეგობას უწევს ხახუნსა და დარტყმით დატვირთვებს, მოქნილია, კარგად ემორჩილება მექანიკურ დამუშავებას და უძლებს 300°C ტემპერატურას. შესანიშნავი დადებითი თვისებების გამო ბ. შეუცვლელი მასალაა მრეწველობაში. მისი გამოყენების სფეროა: ფანერი, მერქანბურბუშელოვანი ფილები (შემკვრელი), ავეჯი, ავეჯის ფურნიტურა, წებო БФ (ბაკელიტ-ფენოლური), მეტროს ესკალატორის საფეხურები, ინსტრუმენტების სახელურები, ელექტროტექნიკური ნაკეთობები (ჩამრთველები, ამომრთველური, გადამრთველები, ელექტრომრიცხველები), სამხედრო ტექნიკის დეტალები, სამზარეულოს მოწყობილობები, სუვენირები, სპორტული ინვენტარი და სხვ.

ბალაგანი (სპარს.) - 1. სახელდახელოდ აგებული ხის ქოხი (ნახ. 1); 2. პრიმიტიული თეატრალური სანახაობა; 3. გადატანითი მნიშვნელობით რაიმე არასერიოზული, სახუმარო და უხამსი მოვლენა.

ნახ. 1

ბალავარი - 1. კედლის საყრდენი ლენტური საძირკველი (ნახ. 1: ბალავარი ყორე ქვისაგან), რომელიც შედგება რიყის ან გათლილი ქვებისა და დულაბისაგან (კირი, ცემენტ-ქვიშა და სხვ.).

ნახ. 1

ბალავერი - იხ. ბალავარი.

ბალანსი (ფრანგ.) - 1. წონასწორობა, თანაბრობა; 2. ეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, გამოხატული ფულადი ფორმით, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მოვლენას მისი მხარეების შედარების ან დაპირისპირების გზით; განასხვავებენ საგადასახდელო, სავაჭრო, საქონლისა და მომსახურების, ფინანსური ოპერაციების და ა.შ. ბალანსებს; 3. შემოსავალ-გასავალის შეფარდებითი ჯამი; 4. შემადგენლობის, განთავსებისა და ფორმირების წყაროების მიხედვით საწარმოს საშუალებების მდგომარეობის, ფულადი მაჩვენებლებით ამსახველი ნაერთი უწყისი.

ბალანსი საგადასახდელო - სტატისტიკური ანგარიში, რომელიც ასახავს დროის გარკვეული პერიოდში (ჩვენს შემთხვევაში ყოველკვარტალურად) ქვეყანასა და დანარჩენ მსოფლიოს შორის განხორციელებულ ეკონომიკურ ოპერაციებს. მასში აისახება ოპერაციები რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის. საგადასახდელო ბალანსი შედგება 2 ძირითადი ანგარიშისგან. ესენია: მიმდინარე ანგარიში და კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიში. მიმდინარე ანგარიშში ასახულია მიმდინარე ოპერაციები რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის, კერძოდ, საქონლითა და მომსახურებით ვაჭრობა, შრომითი და საინვესტიციო შემოსავლები, მიღებული და გაცემული ტრანსფერები. ფინანსური ანგარიში ასახავს რეზიდენტების მიერ საზღვარგარეთ განხორციელებულ ინვესტიციებს (კრედიტი) და არარეზიდენტების მიერ საქართველოში განხორციელებულ ინვესტიციებს (დებეტი). ისინი იყოფა როგორც: პირდაპირი ინვესტიციები, პორტფელის ინვესტიციები, ფინანსური წარმოებულები, სხვა ინვესტიციები და სარეზერვო აქტივები.

ბალანსი სავაჭრო - საქონლის ექსპორტისა და იმპორტის ბალანსი, რომელიც გამოხატავს სასაქონლო ოპერაციების დადებით ან უარყოფით სალდოს საანგარიშო პერიოდის ბოლოს.

ბალანსირება - მანქანების მბრუნავი ნაწილების გაწონასწორება დეზალანსის აღმოფხვრით. ასეთი ნაწილებია როტორები, მქნევარები, მუხლა ლილვები. განასხვავებენ დინამიკურ და სტატიკურ ბალანსირებას.

ბალანსირი (ფრან.) - ორ- ან ერთმხრიანი ბერკეტი, რომელიც ასრულებს მოქანავე მოძრაობას უძრავი ღერძის მიმართ. გამოიყენება ძალების გადასაცემად (ან გასათანაბრებლად) მასთან მიერთებულ წევებსა და ბარბაცებზე ტუმბოებში, საბურღი დაზგებში, სასწორებში და სხვა.

ბალანსური მერქანი - მრგვალი ან ნაპობი სორტიმენტი ცელულოზისა და მერქნის მასის საწარმოებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბალასტი (ინგლ.) - 1. გადახურვებში, წონის გასაზრდელად დიდი ქვების ან მოკირწყვლის სისტემები, რომლებიც არ არის მიწებებული ან მექანიკურად მიმაგრებული სახურავის ფენილზე; 2. რკინიგზის შპალების ქვეშ დაგებული ფხვიერი მასალის (ქვიშა, ხრეში, ღორღი და სხვ.) ბალიში ვიწრო ფენის სახით, რომელიც ქმნის დრეკად ფუძეს შპალებისათვის, უზრუნველყოფს რელსების მდგრადობას და მოძრავი შემადგენლობის (მატარებლის) ვაგონების რბილ სვლას (ნახ. 1: რკინიგზის ლიანდაგის ბალასტი); 3. ტვირთი, ამწე-სატრანსპორტო მექანიზმების ისრის ამწევი ძალის და მდგრადობის რეგულირებისათვის; 4. ტვირთი (თხევადი ან ფხვიერი) მოთავსებული გემზე მისი სანაოსნო თვისებების გასაუმჯობესებლად.

ნახ. 1

ბალასტური სისტემა - რბილი სახურავის ბრტყელ ზედაპირზე დამაგრების სისტემა, რომელიც ხასიათდება მზიდუნარიანობის, გადამტანობის მაღალი მაჩვენებლით. მსგავსი სისტემა აგრეთვე გამოიყენება ექსპლუატაციაში მყოფ სახურავებზე. ხელმისაწვდომია, იოლი შესასრულებელია და არ აზიანებს ძირითად ჰიდროსაიზოლაციო ხალიჩას. გარდა ამისა, უზრუნველყოფს მის დამატებით დაცვას მექანიკური დაზიანებისა და ულტრაიისფერი სხივებისგან.

ბალახანა - შენობის ზედა სართულის სათავსი აზერბაიჯანსა და შუა აზიაში.

ბალდახინი - 1. გავალაკი; უძრავ ან გადასატან ბოძებზე (ლატნებზე) დამაგრებული ქსოვილის ჩარდახი, საჩრდილობელი; 2. ქვაში, ხეში, ლითონში შესრულებული არქიტექტურული ფორმა - ჩარდახი კოლონებზე ან ბოძებზე (მაგ. სამეფო ტახტის თავზე).

ბალზამ-ფისი - წიწვოვანი ჯიშის ხის ცხოველმოქმედების პროდუქტი. წარმოადგენს ეთერის და ფისის რთულ ნაერთს. ყვითელი ან მუქი ყავისფერი, სურნელოვანი, სქელი, ზეთოვანი სითხე, რომელიც ჰაერზე მყარდება. გროვდება ხის ფისსავალ გზებში და გამოედინება ხის მექანიკური დაზიანების ადგილებიდან. ფართოდ გამოიყენება ოპტიკური ხელსაწყოების დასამზადებლად (სათვალე, ბინოკლი, მიკროსკოპი, ტელესკოპი და სხვ.), რასაც განაპირობებს მასში მზის სხივის გარდატეხის კუთხის ტოლობა მინის გარდატეხის კუთხესთან.

ბალი (ფრანგ.) - 1. ამა თუ იმ მოვლენის (ქარის ქროლის, ზღვის ღელვის, მიწისძვრის) ინტენსიურობის ციფრობრივი გამოსახულება; 2. მოწაფის ცოდნისა და ყოფაქცევის შეფასების ციფრობრივი გამოხატულება, ნიშანი; 3. დიდი საცეკვაო საღამო; 4. საშუალო სიმაღლის ნაყოფიანი ხე გაზაფხულის ხილით

ბალიასინა (იტალ.) - ბალიუსტრა, რიკული, სურაია; მცირე ფიგურული ბოძი (ხის, ქვის, ლითონის და სხვ.), რომელსაც ეყრდნობა კიბის, აივნის, ტერასის და მისთ. მოაჯირი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბალისტერი - ცივი იარაღი, ქვის სატყორცნი არბალეტი.

ბალიუსტადა - აივნების, ტერასების, კიბეების, სახურავის და ა.შ. გამჭოლი შემოღობვა, რომელიც შედგება ფიგურული ბოძების (ბალიუსტების) მწკრივისაგან (ნახ. 1), რომელიც ზემოდან შეკრულია მოაჯირით (სახელურით).

ნახ. 1

ბალიშა ლავა - ერთმანეთზე მორგებული ბალიშისებრი, სფერული, ელიფსოიდური და სხვა მსგავსი ფორმის მაგმური სხეულების დაზვავების შედეგად წარმოშობილი მაგმურა ქანი.

ბალიში - ძელის ქვეშ ან სვეტის თავზე საყრდენად გამოყენებული ხის, რეზინის, ლითონის, პლასტმასის ნაჭერი, რომლის დანიშნულებაცაა ერთი ელემენტიდან ძალა თანაბრად გადანაწილოს მეორე ელემენტზე (ნახ. 1: ქვის ბალიშები კოლონების თავზე).

ბალკერი - სპეციალური ნავი ფხვიერი მასალების გადასატანად.

ბალკონი (ფრანგ.) - 1. მაყურებელთა ადგილი თეატრში; 2. იგივეა, რაც აივანი.

ბალონი - გაზგაუმტარი გარსი დამზადებული დანიშნულების მიხედვით ლითონისაგან, პოლიმერისაგან, ქსოვილისაგან, მინისაგან და სხვ. მაგ., ავტომობილის ბ., ელექტროვაკუუმური ხელსაწყოების ბ., ბ. გაზების შესანახად და ტრანსპორტირებისათვის და სხვ.

ბამბა - მრავალწლოვანი მცენარის გვარი ბალბისებრთა ოჯახისა. სინათლის მოყვარული მცენარე. ზრდის ოპტიმალური ტემპერატურაა 25...30°C; ბამბის ბოჭკოსაგან ამზადებენ ქსოვილებს, ტყავს, რეზინსა და სხვ. თესლიდან ხდიან ზეთს, რომელსაც კვების მრეწველობასა და ტექნიკაში იყენებენ, ხოლო გადამუშავების ნარჩენებს - ცხოველთა საკვებად. ბ. ყველაზე იაფი და გავრცელებული ბუნებრივი ბოჭკოა.

ბამბა ბაზალტის - თბოსაიზოლაციო მასალა, რომელიც შედგება ბაზალტის თხელი ბოჭკოსაგან. მიიღება ვულკანური ქანის გადნობით 1500°C ტემპერატურაზე ნადნობის შემდგომი ნაბერით, შემკრავი და წყლის მომცილებელი კომპონენტების დამატებით. გამოიყენება თბოსაიზოლაციო მასალად.

ბამბა კაოლინის - მაღალტემპერატურული (1100...1250°C) თბოსაიზოლაციო მასალა, რომელიც გამოიყენება

მრეწველობის სხვადასხვა დარგებში. სიმკვრივე 80 კგ/მ^3 . ბ.კ. წარმოების ნედლეულია ტექნიკური თიხამიწა და კვარცის ქვიშა. ის მდგრადია ვიბრაციის მიმართ, ინერტული - წყლის და წყლის ორთქლის მიმართ, აქვს მაღალი ელექტროსაიზოლაციო თვისებები, რომელიც პრაქტიკულად არ იცვლება $700...800^\circ\text{C}$ ტემპერატურამდე. მომხმარებელს მიეწოდება რულონების ან სხვადასხვა ფორმის ნაკეთობის სახით.

ბამბა ქვის - ბაზალტის ან სხვა მინერალების ბოჭკოებისგან დამზადებული თბოსაიზოლაციო მასალა.

ბამბა ცელულოზის (ეკობამბა) - მერქნის ბოჭკოვანი მასალა. მზადდება მაკულატურისაგან. შემადგენლობაში შედის: 80% საგაზეთო ქაღალდი და 20% არააქროლადი დანამატები (ანტისეპტიკები და ანტიპირენები).

ბამბუკი - ხისებრი მარცვლოვნების სახელწოდება. არსებობს მისი 1200-მდე სახეობა. ძირითადად განასხვავებენ ორ ტიპს: ღეროვანს და ბალახისმაგვარს (Olyrae) ღეროვანი ბამბუკის სიმაღლე შეიძლება იყოს 38 მ, რომლის ღეროს დიამეტრი 25 სმ-ია. ბამბუკი გავრცელებულია დედამიწის ორივე ნახევარსფეროში, თუმცა მისი სამშობლო უცნობია. მაღზე განვითარებული ფესვთა სისტემა აქვს, რაც სწრაფად გამრავლების საშუალებას აძლევს. ყვავილობს 25 წელიწადში ერთხელ. სწრაფად იზრდება. მაგ., დაფიქსირებულია იაპონური მადაკეს ზრდა დღე-ღამეში 120 სმ. ღეროვანი ბ. პრაქტიკულად ხუთივე კონტინენტზე გვხვდება, ხოლო ბალახისმაგვარი - მხოლოდ ტროპიკებში. ევროპაში ბამბუკი შემოტანილი იქნა ჩინეთიდან და იაპონიიდან და ძირითადად დეკორატიული დანიშნულება ქონდა. ამჟამად მისი იმპორტი წარმოებს აზიისა და სამხრეთ ამერიკის ქვეყნებიდან. ბამბუკის, როგორც სასოფლო-სამეურნეო მცენარის კულტივაცია მხოლოდ იტალიაში ხდება. ბ. იაპონელები საკვებად იყენებენ, ხოლო, რადგანაც მისი ფესვები ბლომად შეიცავს სილიციუმის მჟავას (H_2SiO_3), რომელიც აუცილებელია თმების, კანის და ძვლების ნორმალური ფუნქციონირებისათვის, მას ფართოდ მოიხმარენ ტრადიციულ ადმოსავლურ მედიცინაში. მშენებლობაში ბ. ღეროებს ყველაზე მეტად იყენებენ ტაილანდში და ჩინეთში სახლების, მცირემალიანი ხიდების, გადახურვის გისოსიანი კონსტრუქციების დასამზადებლად საქართველოში გავრცელდა მე-19 საუკუნის 70-იან წლებში ჩინური მადაკე, იაპონური მადაკე, მოსო და სხვ., სულ 20 სახეობა. უმთავრესად იზრდება შავი ზღვის სანაპირო რაიონებში (ნახ. 1). ზოგადად, ბ. უამრავ საყოფაცხოვრებო და სამომხმარებლო ნივთებს ამზადებენ. ასეთებია: ავეჯი, სათხილამურო ჯოხები, ქუდები, დაწნული კალათები, ფარდები, საჭმელი ჩხირები, ქვაბები, ფლიაგები, კონტეინერები, სათევზაო ჯოხები, ხელჯოხები, სალამურები, ფლეიტები, ბანსურები, საჰაერო თოფები, ისრის ბუნიკები, სამურაის მშვილდისრები, შუბები, კიბეები, წყალსადენის მილები. ჩინეთში და იამაიკაზე ბამბუკი ძირითადი მასალაა ქაღალდის წარმოებაში. ბ., როგორც მარადმწვანე დეკორატიული მცენარე, დიდ გამოყენებას ჰპოულობს ძვირფასი სასახლეების და რეზიდენციების ეზოების კეთილმოწყობაში.

ნახ. 1

ბამპერი (ინგლ.) - ავტომობილის ბუფერი, რომელიც ამცირებს ავარიული დაჯახების ძალას.

ბანაკი - 1. ცის ქვეშ გაშლილი დროებითი სადგომი; 2. საზოგადოებრივ-პოლიტიკური დაჯგუფება.

ბანას ტაძარი - ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი. აგებული იქნა VII საუკუნეში. მდებარეობს თურქეთში, ერზერუმის პროვინციაში, შენკაიას რაიონში, ისტორიულ მხარე ამიერ ტაოში, სოფელ ფენეკის დასავლეთით 2 კმ-ში. ბანა თავის დროზე მნიშვნელოვან სახელმწიფოებრივ, კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრსა და ზოგჯერ მეფეთა სამყოფსაც წარმოადგენდა (აქ დაკრძალულია საქართველოს მეფე ბაგრატ IV). ტაძარი მრგვალ ბორცვზეა აგებული. ბანაც მრგვალად ადიქმება, თუმცა რეალურად მრავალწახნაგა იყო. სამსართულიანი და რთული კომპოზიციის ტაძარი ეკლესიისგან და მრგვალი გალერეისგან შედგებოდა. პირველი სართული 28 წახნაგა გახლდათ, რომელიც

მოგვიანებით, სავარაუდოდ XVI საუკუნეში, თურქების შემოსევის დროს გადაუკეთებიათ. ამჟამად მისი ნანგრევებია შემორჩენილი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბანდვაგენი (გერმ.) - 1. ლენტური ტრანსპორტი, რომელიც დაყენებულია რელსებზე მოძრავ მაღალ ურიკაზე. გამოიყენება ღია სამთო კარიერების დამუშავებისას ქანების ტრანსპორტირებისათვის; 2. ოთხთვალა გერმანული ურიკა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბანდი - წვრილი თოკი ან თასმა.

ბანერი - (ვებ გვერდზე განთავსებული) - სარეკლამო შეტყობინება. ბანერი ძირითადად აქტიური გამოსახულებაა, რადგანაც მასზე „დაწკაპუნებით გადავდივართ სხვა საიტზე, რომელიც, როგორც წესი კომერციული ხასიათისაა. ამჟამად სიტყვა ბანერმა უფრო ფართო მნიშვნელობა შეიძინა, მაგ., იგი გამოიყენება მასიურ ბაჭვდით საინფორმაციო საშუალებებში, მცირე სარეკლამო ბლოკებში, რომელიც შედგება ტექსტისა და სურათებისაგან.

ბანი (ტერასა) - ერდო; გადახურავი (ან გადახურული), ერთი, ორი ან სამი მხრიდან კედლებით შემოსაზღვრული და ღია მხრიდან (მხარეებიდან) საჭიროების შემთხვევაში მოაჯირით შემოკავებული ფართობი (ნახ. 1), აგრეთვე ისეთი ბრტყელი სახურავი ან ბრტყელი სახურავის ნაწილი, რომლის ზედაპირი მოპირკეთებულია ისე, რომ შესაძლებელია მისი გამოყენება სამყოფად და ღია მხრიდან (მხარეებიდან) შემოსაზღვრულია მოაჯირით ან პარაპეტით. ტერასაზე შესაძლებელია მოეწყოს მარკიზი და საჩრდილობელი.

ნახ. 1

ბანიანი სახლი - ბრტყელი სახურავით, ბანით გადახურული სახლი.

ბანკეტი (ფრანგ.) - 1. წაგრძელებული მსუბუქი უზურგო მერხი რბილი საჯდომით ერთი ან რამდენიმე ადამიანისათვის (ნახ. 1); 2. დაბალი მიწის ნაყარი გაჭრილი გზის ზედა ნაპირის გასწვრივ.

ნახ. 1

ბანკი (ფრანგ.) - განსაკუთრებული ეკონომიკური ინსტიტუტი, რომლის ძირითადი ფუნქციებია: ფულადი სახსრების თავმოყრა, კრედიტების გაცემა, ფულადი ანგარიშსწორებები, მიმოქცევაში განსაზღვრული სახეობისა და რაოდენობის ფულის გაშვება, ფასიანი ქაღალდების ემისია და სხვა. ბანკი წარმოიშვა საქონლურ-ფულად ურთიერთობათა განვითარების შედეგად. მსოფლიოს წამყვანი ბანკებია: ინგლისის ბანკი (დაარსდა 1694 წ., რეზერვები 323 მილიარდი ფუნტი სტერლინგი, ლონდონი); მსოფლიო ბანკი (შექმნა 1944 წ. 28 სახელმწიფოს მიერ ბრეტონ-ვუდის შეთანხმების ხელმოწერის შედეგად, ვაშინგტონი); ევროპის ცენტრალური ბანკი (დაარსდა 1998 წ., რეზერვები 526 მილიარდი ევრო, მაინის ფრანკფურტი); ჩინეთის საწარმოო და კომერციული ბანკი (Industrial and Commercial Bank of China), კაპიტალი 234 მლრდ დოლარი; ჩინეთის სამშენებლო ბანკი (China Construction Bank), კაპიტალი 226 მლრდ დოლარი; "ეიჩ-ეს-ბი-სი" (HSBC Holdings plc), ბრიტანული ბანკი, კაპიტალი 185 მლრდ დოლარი; უელს ფარგო (Wells Fargo), ამერიკული საფინანსო ჯგუფი, კაპიტალი 165 მლრდ დოლარი; ჯიპი-მორგან ჩეიზი (JPMorgan Chase), ამერიკული საფინანსო კომპანია, კაპიტალი 164 მლრდ დოლარი; ჩინეთის ბანკი (Bank of China), ჩინეთის ყველაზე ძველი ბანკი, კაპიტალი 143 მლრდ დოლარი; სიტigrუპი (Citigroup), ამერიკული საფინანსო ორგანიზაცია, კაპიტალი 140 მლრდ დოლარი; ჩინეთის სასოფლო-სამეურნეო ბანკი (Agricultural Bank of China), კაპიტალი 135 მლრდ დოლარი; ამერიკის ბანკი (Bank of America), კაპიტალი 133 მლრდ დოლარი; იტაუ უნიბანკო (Itau Unibanco), ბრაზილიური ბანკი, კაპიტალი 95 მლრდ დოლარი და სხვ

ბანკი ინოვაციური (ინგლ.) - კომერციული ბანკი, სპეციალიზებული ინოვაციური პროექტების, ანუ სხვადასხვა მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლის (დაწყებული საცდელი ნიმუშების დაპროექტებიდან და შექმნიდან, დამთავრებული მათი მასობრივად დანერგვით) დაფინანსებასა და დაკრედიტებაზე, რომელთა ვადები, წესები და პირობები დგინდება დასაფინანსებელი სამუშაოების მასშტაბის, სტადიებისა და ხასიათის მიხედვით. გამოიყენება როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი დაკრედიტება. შესაძლებელია ინვესტიციური დაფინანსებაც იმ კომპანიების აქციების შეძენის გზით, რომლებიც ამუშავებენ და ნერგავენ რაიმე მეცნიერულ-ტექნოლოგიურ იდეას, აგრეთვე დაკავებული არიან ობლიგაციების ხანგრძლივი ვადით გავრცელებით დასაფინანსებელი პროექტის განხორციელებით დაინტერესებულ პირებს შორის. ბ. ი. სხვა ბანკებისაგან გამოირჩევა შემდეგი თავისებურებებით: საკრედიტო დაბანდების უკან დაბრუნების მაღალი რისკით; არსებითი განსხვავებით არა მხოლოდ ვადებში, არამედ სესხების მოცულობაში; მენაბრის სახსრების დაცვის უზრუნველყოფისათვის დამატებითი გარანტიების აუცილებლობით.

ბანკი იპოთეკური - საკრედიტო დაწესებულება, რომელიც გასცემს იპოთეკურ კრედიტს და უშვებს უძრავი ქონების დაგირავებით უზრუნველყოფილ გირავნობის სიგელს.

ბანკი კომერციული - საბანკო დაწესებულება, რომელიც სპეციალიზებულია დეპოზიტების მიღებაზე, მოკლევადიანი კრედიტების და კლიენტების საანგარიშსწორებო მომსახურებაზე.

ბანკი საემისიო - სახელმწიფო საკრედიტო დაწესებულება, ცენტრალური ბანკი, რომელსაც მინიჭებული აქვს საბანკო ბილეთების გამოშვების, ფულის მიმოქცევის, კრედიტისა და სავალუტო კურსის რეგულირებისა და კონტროლის, ოფიციალური ოქროს სავალუტო რეზერვის დაცვის მონოპოლიური უფლება.

ბანკი საინვესტიციო (ინგლ.) - 1. სპეციალური საკრედიტო ინსტიტუტი, რომელიც ახდენს გრძელვადიანი სასესხო კაპიტალის მობილიზაციას და შემდეგ გასცემს მას ობლიგაციების ან სხვა სახის სასესხო ვალდებულობათა გამოშვებისა და გავრცელების გზით; 2. ეწევა სხვადასხვა კომპანიის ფასიანი ქაღალდების პირველად განთავსებას და ახორციელებს საბროკერო ოპერაციებს კლიენტთა დავალებით; 3. დაწესებულება, რომელიც აფინანსებს და აკრედიტებს კაპიტალურ დაბანდებებს.

ბანკი ცენტრალური - სახელმწიფო დაწესებულება, რომლის ძირითადი მოვალეობაა: ქვეყანაში ფულადი მიმოქცევის, ფინანსური ბაზრების და ინსტიტუტების კონტროლი, ფულის ემისიის მოცულობის განსაზღვრა, ფასების სტაბილურობის უზრუნველყოფა, ინფლაციის ზომიერი მაჩვენებლის უზრუნველყოფა, ვალუტის კურსის სტაბილურობა ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნების მიზნით, კომერციული ბანკების ზედამხედველობა, საგარეო ვალის მომსახურება და მთავრობის დავკრედიტება

ბანკირი - ბანკის მფლობელი, მსხვილი აქციონერი ან ფულადი კაპიტალის მენეჯერი და მესაკუთრე, რომელიც დახელოვნებულია საბანკო ოპერაციების წარმოებაში

ბანკნოტი (ინგლ.) - 1. საბანკო ბილეთი, საკრედიტო ფულის უმაღლესი ფორმა, რომელსაც უშვებს საემისიო ბანკი და რომელიც ცვლის ლითონის ფულს მიმოქცევაში. 2. ბანკირის თამასუქი, რომლის წარმომდგენსაც ნებისმიერ დროს შეუძლია ფულის მიღება.

ბანკროტი (ფრანგ.) - ვალის გადახდის უნარმოკლებული, ვალაუვალი, გაკოტრებული პირი, მევალე.

ბანური გადახურვა - ბანი, ბრტყელი გადახურვა; შენობის უქანობო სახურავი.

ბაობაბი (ეთიოპ.) - ტროპიკული გიგანტური ხე ბომბაქსისებრთა (ბაობაბისებრთა) ოჯახისა (ნახ. 1). იზრდება აფრიკის სავანებში. აქვს ძალზე მსხვილი ღერო, რომლის გარშემოწერილობა 25 მ-ს აღწევს, სიმაღლე 18...25 მ-ს. აქვს დიდი თეთრი ყვავილები. ცოცხლობს 4000...5000 წელს. ბაობაბის სქელი ქერქისაგან იღებენ ბოჭკოს და ამზადებენ თოქსა და უხემ ქსოვილებს.

ნახ. 1

ბაჟი - სახელმწიფოს მიერ დაწესებული ფულადი მოსაკრებელი. ბ. წესდება განსაზღვრული დოკუმენტების (მინდობილობა, ნაჩუქრობის ბარათი და სხვ.) გაცემისათვის და გარკვეული საქონლის საზღვარგარეთ გატანის ან საზღვარგარეთიდან შემოტანისათვის.

ბარათი ვირტუალური - მატერიალური ფორმის არმქონე ბარათი, რომელიც გულისხმობს ხელშეკრულების საფუძველზე ემიტენტის მიერ უსაფრთხოების ზომების დაცვით ბარათის მფლობელისათვის მიწოდებული რეკვიზიტების (ბარათის ნომერი, მოქმედების ვადა, უსაფრთხოების კოდი) ერთობლიობას, რომლის საშუალებით ბარათის მფლობელს შეუძლია განახორციელოს გადახდები მხოლოდ ინტერნეტის საშუალებით

ბარათი კომერციული - სადებეტო ან საკრედიტო ბარათი, რომელიც მის მფლობელს საშუალებას აძლევს განკარგოს იურიდიული პირის ან მეწარმე ფიზიკური პირის ანგარიში და შეასრულოს ოპერაციები.

ბარათი საგადახდო - ბანკის მიერ გამოშვებული საგადახდო ინსტრუმენტი (საკრედიტო, სადებეტო, წინასწარი გადახდის, პლასტიკური) რომლის საშუალებით ხდება საქონლის (მომსახურების) საფასურის გადახდა, ნაღდი ფულის მიღება, ვალუტის გადაცვლა, ფულადი გზავნილის განხორციელება და კანონმდებლობით განსაზღვრული სხვა ოპერაციების შესრულება

ბარათი სადებეტო - მის მფლობელს საშუალებას აძლევს ემიტენტსა და ბარათის მფლობელს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე განკარგოს მის საბარათე ანგარიშზე არსებული თანხები, ასევე ისარგებლოს ოვერდრაფტით

ბარათი საკრედიტო - მის მფლობელს საშუალებას აძლევს ემიტენტთან გაფორმებული ხელშეკრულების

საფუძველზე ოპერაციები განახორციელოს საკრედიტო ხაზის ფარგლებში.

ბარათი წინასწარი გადახდის - არ საჭიროებს ბარათის მფლობელის ან ბარათის შემძენის სახელზე საბარათე ანგარიშის გახსნას. აღნიშნული ბარათით ოპერაციები სრულდება მხოლოდ წინასწარ ჩარიცხული თანხის ფარგლებში

ბარაკი - მარტივი კონსტრუქციის ერთსართულიანი დროებითი ნაგებობა.

ბარანკოსი (ესპ.) - ღრმა ღარი, რომელიც ვულკანური კონუსის ფერდობს სერავს. ბ. რადიალურად ეშვება მწვერვალიდან ძირისაკენ. წარმოიქმნება კალთების ჩამორეცხვის შედეგად.

ბარაჟი (ფრანგ.) - 1. ჰერში აშვებული და ფოლადის გვარლებით დაბმული აეროსტატების ღობურა; 2. შახტების და კარიერების დაცვის ხერხი წყალგაუმტარი მოწყობილობების საშუალებით

ბარატრია (ინგლ.) - გემის კაპიტნის ან ეკიპაჟის ბოროტგანზრახული მოქმედება ტვირთის პატრონის საზარალოდ. ბ. რისკი ექვემდებარება დაზღვევას.

ბარბაკანი (ფრანგ.) - საფორტიფიკაციო მცირე ზომის ნაგებობა, რომლის დანიშნულებაც ციხე-სიმაგრის შესასვლელის დამატებითი დაცვა (ნახ. 1: ვარშავის ბარბაკანი, პოლონეთი) უმეტესად წარმოადგენდა კოშკს გამოტანილ ციხის კედლებს (გალავანს) გარეთ, რომელიც დაკავშირებული იყო ციხე-სიმაგრესთან მოარშიებული კედლებით (გასასვლელით) ან ხიდით (თუ ბ. აშენებული იყო ხიდის დასაცავად). გავრცელდა XV-XVI საუკუნეებში საფრანგეთსა და ევროპის სხვა ქვეყნებში.

ნახ. 1

ბარბაცა - მრუდხარა-მცოცი მექანიზმის ნაწილი, რომელიც დგუშის ან მცოცის წინსვლით მოძრაობას გარდაქმნის მრუდხარას ან მუხლა ლილვის ბრუნვით მოძრაობაში. ბარბაცა ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტია მარტივი მოძრაობის ყბებიან სამსხვრევში.

ბარდანი - ბლომად დადებული თოვლის ფანტელები.

ბარდოლინი - ბიტუმის ჯავშანი (კრამიტი), რომლის შუა ფენა დრეკადი მინაბოჭკოა, ზედა ფენა - მინერალური წანაყარი, ხოლო ქვედა - კაჟმიწის ქვიშა. გამოიყენება ქანობიანი სახურავების მოსაწყობად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბარელი - თხევადი და ფხვიერი მასალების საწყაო დიდ ბრიტანეთში, აშშ-ში და სხვა ქვეყნებში. 1 ბ. = 42 ამერიკულ გალონს = 159 ლიტრს.

ბარელიეფი - სკულპტურული გამოსახულება სიბრტყეზე, რომლის ყველა ნაწილი სიბრტყიდან თავისი მოცულობის ნახევარზე ნაკლებად არის ამოწეული (ნახ. 1: რუსთაველის დაზიანებული ბარელიეფი ათონის ჯვრის მონასტერში).

ნახ. 1

ბარი - 1. ლითონის დიდი ნიჩაბი მიწის სამუშაოების შესასრულებლად. შედგება რკინის ნიჩბისა და ხის (ლითონის) სახელურისაგან, რომელსაც ბოლოზე აქვს ტაბიკურა (ნახ. 1); 2. პატარა რესტორანი ან ნაწილი რესტორნისა, სადაც სტუმრებს დახლთან უმასპინძლდებიან; 3. ალკოჰოლური სასმელებისათვის განკუთვნილი პატარა კარადა; 4. მთათაშუა დადაბლებული ადგილი, მოიცავს ვაკე-დაბლობსა და მიმდებარე მთისწინეთს; 5. წნევის სისტემის გარეშე ერთეული, რომელიც 105 ნ/მ^2 -ის ტოლია. ეკვივალენტურია 750,08 მმ სიმაღლისა და 0°C ტემპერატურის მქონე ვერცხლისწყლის სვეტის წნევისა.

ნახ. 1

ბარიერი (ფრანგ.) - 1. დაბალი ზღუდე, ტიხარი; 2. სპორტში დოდის, ხტომის, სირბილის დროს გადასალახავი საგანგებო დაბრკოლება; 3. თავისუფლად გავლის შემაფერხებელი ზღუდე.

ბარიკადა (ფრანგ.) - ქუჩებსა და ხიდეებზე ბრძოლის დროს თავდასაცავად შექმნილი ხერგილები (ნახ. 1) სხვადასხვა ხელმისაწვდომი საგნებისაგან (მიწით სავსე ტომრები, მორები, ავეჯი, კასრები, საზიდრები და სხვ.).

ნახ. 1

ბარიტი - მძიმე შპატი ბარიუმის მინერალის სულფატების კლასიდან - BaSO_4 . სუფთა სახით უფერო, გამჭვირვალე ან თეთრი მასალაა, თუმცა ჩვეულებრივად რკინის ოქსიდების, სულფიდების ზემოქმედებით ღებულობს სხვადასხვა ფერს. სიმკვრივე $4,3...4,7 \text{ გრ/სმ}^3$. მისი თანამდევნი მინერალებია: ფლიორიტი, კალციტი, კვარცი, გემატიტი, ჰალკოპრიტი, ანტიმონიტი, გალენიტი, სფალერიტი, მარკაზიტი. გამოიყენება ბარიუმის მარილების, თეთრას, ემალის, ჭიქურის ნედლეულად; რეზინის, აფსკის, ლინოლეუმის, ქაღალდის დამზადებისას შემავსებელად; საბურღი დუღაბის სიმტკიცის ასამაღლებლად. ბ. გამჭვირვალე კრისტალები ფართოდ გამოიყენება ოპტიკურ ხელსაწყოებში და რენტგენის გამოსხივებისაგან დასაცავად. საბადოები გავრცელებულია ინგლისში, რუმინეთში, იტალიაში. საქართველოში ბ. მოპოვება ხდება იმერეთში (ჩორდი, წყალტუბო).

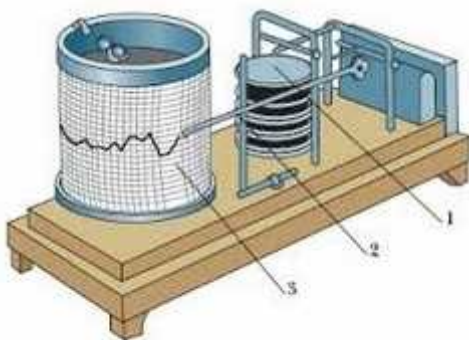
ბარიუმი - Ba, რბილი, ვერცხლისფერ-თეთრი ლითონი. ადვილად იჟანგება ჰაერზე, ენერგიულად რეაგირებს წყალთან, გახურებისას ადვილად ააღდება, ინახავენ ნავთში. ბ. და მისი შენადნობები გამოიყენება რადიოტექნიკაში, ქაღალდის წარმოებაში. საკისრებისთვის კომპონენტად, ტიპოგრაფიულ შენადნობებში, ემალის, ჭიქურის დასამზადებლად, რეზინის შემავსებლად, შედის თეთრი საღებავის შემადგენლობაში, შთანთქავს რენტგენის სხივებს.

ბარიუმსულფატი (BaSO_4) - გოგირდმჟავა ბარიუმის მარილი. გვხვდება მინერალ ბარიტის სახით

ბარიუმქლორიდი (BaCl_2) - მარილი. უფერო კრისტალები.

ბარიცენტრი - გეომეტრიული ფიგურის სიმძიმის ცენტრი.

ბაროგრაფი - ატმოსფერული წნევის ცვალებადობის ავტომატურად ჩასაწერი ხელსაწყო (ნახ. 1, ბაროგრაფი: 1 - ანეროიდული კოლოფები; 2 - კალამი; 3 - დოლი ქაღალდის ლენტით). ანეროიდული ბ. შედგება: გოფირებული კოლოფების კომპლექტისაგან, რომელიც განიცდის დეფორმაციას ატმოსფერული წნევის ზემოქმედებით, გადამცემი მექანიზმის, საათის მექანიზმიანი დოლის და კორპუსისაგან. ჩვენების ჩაწერა ხდება კალმით დოლზე დახვეულ ლენტზე.

ნახ. 1

ბაროკო – XVI...XVIII საუკუნის ევროპის ხელოვნებაში (განსაკუთრებით იტალიაში) გავრცელებული სტილისტური მიმართულება, რომელსაც ახასიათებს დიდი ანსამბლები, რომლებსაც არქიტექტურის პლასტიკური ფორმები, ფერწერა, ქანდაკება და გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებები მაღალფარდოვან, საზეიმო ხასიათს უქმნიან. ბაროკო

თამამად არღვევს კლასიკური კანონების პირობით საზღვრებს და მხატვრული შინაარსის გამოსავლენად ჰქმნის არქიტექტურის ახალ საშუალებებს, ახალ კომპოზიციურ ხერხებს.

ბარომეტრი (ბერძ.) - ატმოსფერული წნევის საზომი ხელსაწყო.

ბაროტრავმა - დაზიანება, გამოწვეული ატმოსფერული წნევის მკვეთრი მერყეობით.

ბარჟა - სატვირთო გემი, რომელიც ბუქსირით მოძრაობს; კარჭაპი.

ბარტერი - პირდაპირი საქონელგაცვლა ფულადი ანგარიშსწორების გარეშე (ნატურალური გაცვლა).

ბარტიზანი - შენობის კუთხეზე ამოყვანილი მცირე კოშკი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბარხანი - რელიეფის დადებითი ფორმა, დიუნის სახესხვაობა. წარმოადგენს უდაბნოს კონტინენტურ დიუნას, ქარით მოტანილსა და მცენარეებით გაუმაგრებული ფხვიერი ქვიშის ბორცვს (ნახ. 1). მყარ გრუნტზე დახროვებული ცალკეული და ჯგუფური ბარხანები ქვიშის ნაკლებობისას დაბალია (0,5-იდან რამდენიმე მეტრამდე), მაგრამ შეიძლება 100 მ-ზე მეტ სიმაღლესაც მიაღწიოს. ბ. დამახასიათებელია ნახევარმთვარისებრი და ნამგლისებრი მოხაზულობა, გრძელი და დამრეცი ($5 \dots 15^0$), საქარე და ციცაბო ($30 \dots 33^0$) ქარზურგა ფერდობები, რომლებიც ქარის მიმართულებით წაგრძელებულ „რქებში“ გადადის. ქვიშით ერთიანად დაფარულ ფერდობებზე ქარის სხვადასხვა რეჟიმის პირობებში ბ. სხვადასხვა ფორმა ეძლევა. ბ. წელიწადში რამდენიმე სანტიმეტრიდან ასეულ მეტრამდე იცვლის ადგილს. მოძრავ დიუნებსა და ბარხანებს დიდი ზიანი მოაქვთ, რამეთუ ქვიშის დიდი მასები ფარავენ საზოგადოების მიერ კეთილმოწყობილ ტერიტორიებს (მინდვრებს, ბაღებს და ა.შ.). ბ. უჭირავს ქვიშიანი უდაბნოს მცენარეულობას თითქმის მოკლებული უბნები. ის ბევრია საჰარაში, აგრეთვე შუა აზიის უდაბნოებში - ყარაყუმსა და ყიზილყუმში.

ნახ. 1

ბარჯა - ბარჯგი, ბოძკინტი; მცირე საყრდენი ძელი (სახლის).

ბარჯგი - იგივეა, რაც ბარჯა (იმერეთსა და გურიაში გავრცელებული კუთხ. ტერმინი).

ბასმა (თათრ.) - 1. ლითონის (ვერცხლის, სპილენძის, ოქროს) თხელი ფურცლები ზედ ამოტვიფრული ნახატით; 2.

ლითონის ფირფიტა (ან ბეჭედი), რომელზედაც გამოსახული იყო თათართა ხანი; წარმოადგენდა რწმუნების სიგელს; 3. თმის შავი საღებავი, გამოიყენება ინასთან ერთად

ბასრი - მეტად მჭრელი.

ბასტეა (გერმ.) - ციხე-სიმაგრის ტიპის ხანგრძლივად თავდასაცავი ნაგებობა (ნახ. 1). გაჩნდა XVI საუკუნეში არტილერიის განვითარების შედეგად და იყო საშუალებო ეტაპი გამაგრებულ კოშკსა და ბასტიონს შორის. ბ. წარმოადგენდა კლასიკურ კოშკზე დაბალ, ფართო, მრავალღირსიან ნაგებობას არტილერიის განსათავსებლად. ცალკეული ქვემეხი შესაძლებელი იყო განლაგებინათ ბრტყელ სახურავზეც. ბ. აშენებდნენ გეგმაში წრის, ნახევარწრის ა, მრავალწახნაგას სახით. წრიულს აგრეთვე უწოდებდნენ რონდელს. ბ. კედელში გაკეთებული იყო ნახევრეტიები ქვემეხის ლულის გასაყოფად. მშენებლობისათვის ძირითადად გამოიყენებოდა ბუნებრივი ქვა და თიხის აგური.

ნახ. 1

ბასტიონი - 1. გეგმაში მრავალკუთხა (წრიული) მოხაზულობის ფორტიფიკაციული ნაგებობა ციხე-სიმაგრის კუთხეში (ნახ. 1); 2. ბურჯი, ციხე-სიმაგრის გამონაშვერი.

ნახ. 1

ბატარეა (ფრანგ.) - 1. ერთი ტიპის ხელსაწყოების, აპარატების, მოწყობილობების გაერთიანებით მიღებული სისტემა; 2. ძირითადი საცეცხლე საარტილერიო ქვეგანაყოფი. ჩვეულებრივ შედის საარტილერიო დივიზიის შემადგენლობაში; 3. გამაგრებული ადგილი, რომელიც წარმოადგენს რამდენიმე ქვემეხის პოზიციას

ბატიკი (მალაური) - ქსოვილის მოხატვის ტექნიკა, ამ წესით მოხატული ჭრელი ქსოვილი.

ბატისტი (ფრანგ.) - თხელი, ნახევრად გამჭვირვალე სელის ან ბამბის ტილოს ხლართებიანი ქსოვილი.

ბაუჰაუზი - მშენებლობისა და მხატვრული კონსტრუირების უმაღლესი სკოლა გერმანიაში, რომელიც ითვლება მოდერნისტული არქიტექტურის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან სკოლად.

ბაქან-სცენა - ამაღლებული ადგილი შენობაში, რომელიც გამოიყენება სალოცავად, მუსიკალური ნაწარმოების შესასრულებლად, სპექტაკლების ან სხვა გასართობი ღონისძიებების წარმოსადგენად (ნახ. 1); განსაკუთრებული სტუმრებისათვის განკუთვნილი მთავარი მაგიდა; ამაღლებული ადგილი ლექტორებისა და გამომსვლელებისათვის; კრივის და საჭიდაო რინგები; მრგვალი თეატრალური სცენები და ა.შ., რომლის თავზე არ არის ფარდები, დეკორაციები ან სასცენო ეფექტები გარდა განათებისა და ხმის მოწყობილობებისა. დ რ ე ბ ი თ ი ბ ა ქ ა ნ - ს ც ე ნ ა ეწოდება ბაქან-სცენას, რომელიც მონტაჟდება არაუმეტეს 30 დღით. იგი შეიძლება აიგოს ნებისმიერი მასალით.

ნახ. 1

ბაქანი (ფრანგ.) - 1. ეზოში, ბაღ-პარკებში გამოყოფილი მცირე მოედანი სათამაშოდ, საცეკვაოდ და ა.შ.; 2. მიწაყრილის ან სუბსტრუქციებით შექმნილი ნიადაგიდან ამაღლებული თარაზული სიბრტყე; 3. კიბის სვლებს შორის მოქცეული მცირე მოედანი; 4. ძირითადი ობიექტის მომსახურებისათვის საჭირო დამხმარე ჰორიზონტალური ფართობი; 5. ოროკო; "კლდეში მცირე ვაკე რამ" (საბა); 6. სამგზავრო მატარებლების მოკლევადიანი გასაჩერებელი მოედანი, რომლის ზედაპირის ნიშნული მატარებლის კიბის ქვედა საფეხურების ან მატარებლის იატაკის დონეზეა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბაქტერიები (ბერძ.) - მიკროსკოპული ერთუჯრედიანი ორგანიზმები, მიკრობები, რომლებიც აზიანებენ მერქანს ნაწილობრივ. ისინი მრავლდებიან უჯრედის გაყოფით, ამიტომ ვერ გადაადგილდებიან მერქანში, გარდა იმ ნაწილისა, რომელიც წყალშია. ბ. ქმნიან კოლონიებს მერქნის უჯრედებში და საკვებად იყენებენ ცილას და ლიგნინს. მათი გამრავლების არეა ნაქურთენი. გულს ბ. ვერ აზიანებს, რადგანაც ხის გულის მერქნის შემადგენელი კომპონენტები მედეგი არიან ბ. ბაქტერიების შესწავლა წარმოებს მიკროსკოპის გამოყენებით.

ბაქტერიოლიზინები - ბიოლოგიური წარმოშობის ნივთიერებები.

ბაქტერიოსკოპია - ბაქტერიების კვლევა მიკროსკოპის საშუალებით.

ბაქტერიციდები - ნივთიერებები, რომლებიც იწვევენ ბაქტერიების მოსპობას.

ბაღდადური კედელი - თხელი ფიფრებითა და ტკეჩით ნაგები და ბათქაშით შელესილი მსუბუქი კედელი.

ბაღი - ხელოვნების ნიმუში, დიდ ტერიტორიაზე გაშენებული მცენარეების, ყვავილების, ბილიკების, წყაროების, მცირე ნაგებობების, ხეივნების და სხვ. ერთობლიობა, რომელიც ულამაზეს გარემოს ქმნიან. ის განიხილება, როგორც ისტორიის საგანგებო წყარო. ბ. ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე ადამიანის ბინადარ ცხოვრებაზე გადასვლისას წარმოიშვა. ბაღის თავდაპირველი დანიშნულება იყო საცხოვრებელთან სასარგებლო მცენარეების მოყვანა. კულტურის

განვითარების კვალობაზე, ნარგავებმა თანდათან მოხდენილი სახე მიიღო. დღეისთვის ბაღებს ადამიანის ცხოვრებაში უდიდესი მნიშვნელობა ეკისრება. ყველაზე მეტი ბ. გაშენებულია დიდ ბრიტანეთში, რომელთაგან უდავოდ საუკეთესოა 121 ჰა-ზე გაშლილი ლონდონის ბოტანიკური ბაღი (ნახ. 1: ლონდონის ბოტანიკური ბაღი). მასში 7 მილიონამდე სახეობის მცენარეა დაცული, რომლის შესწავლას 650 მეცნიერი ემსახურება. პირველი ბ., რომლებიც უტილიტარულ მიზანს არ ემსახურებოდნენ და სასიამოვნო სანახაობას წარმოადგენდნენ, გაჩნდა ძველ აღმოსავლეთში, სადაც ბაღი კლიმატური პირობების გამო დიდ როლს ასრულებდა. ბრწყინვალე ტროპიკული მცენარეების წყალობით ბაღმა ხელოვნების ისეთი უმდიდრესი მასალა მიაწოდა, რომ მან უნებლიეთ დაიმსახურა აღმოსავლეთის ხალხთა სიმპათიები და მათი ცხოვრების განუყრელ ნაილად იქცა. აღმოსავლურ საბაღო სისტემაში ორ სტილს გამოყოფენ: არიულს და სემიტურს. არიული წარმოშობის ენერგიული და მეტრძოლი ხალხი, აწყობდნენ უზარმაზარ ბაღებს და პარკებს, სადაც ზოგჯერ ცხოველებსაც ათავისუფლებდნენ. "ცხოველთა ბაღები" - "პარადიზები" ბუნებრივ ტყედ აღიქმებოდა, რომლის შექმნისთვის და შენარჩუნებისთვის წყალი საკმაოდ შორი მანძილიდან გამოჰყავდათ. სემიტური წარმოშობის ხალხი, რომელთაც კარჩაკეტილი ცხოვრებისკენ ჰქონდათ მიდრეკილება, სახლებთან აწყობდნენ მაღალი კლდით შემოღობილ პატარა ბაღებს, სადაც ისინი არამარტო ულამაზეს მცენარეებს და ყვავილებს, არამედ ხელოვნების ნაწარმოებებსაც ათავსებდნენ. სემიტური ტიპის უძველესი ბაღის ყველაზე გრანდიოზული ნიმუშს წარმოადგენდა „ბაბილონის დაკიდებული ბაღები", რომელიც ნაბუქოდონოსორ II-ის ბრძანებით ქრისტეს შობამდე VI საუკუნეში მიდიის მეფის ასულის დედოფალ ამიტას პატივსაცემად გაუშენებიათ. მიუხედავად ამისა ტრადიციისამებრ ამ ბაღებს სემირამიდას ბაღებს უწოდებენ. კლასიკურად არის მიჩნეული ძველი საბერძნეთის და რომის საბაღო სტილი. თავდაპირველად ელადის ბაღები ხილისა და ბოსტნეული მცენარეების ნაკრებს წარმოადგენდა, მაგრამ თანდათან ნარგავთა მოწყობისას ესთეტიკური მხარე სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს. ძველ ათენში საზოგადოებრივი ბაღებიც არსებობდა. ღრმა წარსულიდანვე ბაღთან იყო დაკავშირებული თითქმის ყველა რწმენა, ყველა თქმულება. მისით მოისახებოდა მიწიერი და ზეციური სამოთხე. ბიბლიის მიხედვით კაცობრიობის წინაპრებს საოცარ ბაღში მიუჩინა ღმერთმა ადგილი, ამ ბაღს „ედემი" ეწოდებოდა, რაც ძველ ებრაულად განცხრომას, ნეტარებას ნიშნავდა. სპარსულ პარდაიზმს, მოგვიანებით დაესხნენ ბერძნებიც. პარდაიზმი იქცა მიწიური სამოთხის სინონიმად. ინდური მითოლოგია და სამოთხეც ასევე ბაღშია თავმოყრილი. ყველაზე მდიდრული საიქიო სამოთხე კი შექმნა მუჰამედმა. ბაღი, რომელიც ქრისტიანებისთვის საწყისი იყო, მაჰმადიანებისთვის ის ცხოვრების გზის დასასრულს წარმოადგენდა. XVI საუკუნის მეორე ნახევარი და XVII საუკუნის დასაწყისი ფრანგული საპარკო ხელოვნების ჩასახვის ხანაა. საბოლოო კლასიციზმი მკაფიოდ გამოვლინდა ლენორტის შემოქმედებაში - ვერსალის ბაღში (ნახ. 2: ვერსალის ბაღი). ვერსალის სახით ლენორტმა შექმნა საპარკო შედევრი, რომელშიც ბრწყინვალედ გამოავლინა შემოქმედებითი ნიჭი და მონდომება. ლენორტის შემდეგ მისი სტილი ბაღებში გაჩნდა ყველგან, საფრანგეთში, გერმანიაში, ნიდერლანდებში (ნახ. 3: ბაღი კიოკენჰოფში, ნიდერლანდები) და თვით იტალიაშიც. საფრანგეთში პეტრე I-ის მოგზაურობობის შემდეგ რუსეთში შეიქმნა პეტერგოვის ბაღები და პეტრეს ბაღი ქ. მოსკოვში. ბ. უამრავი უმშვენიერესი ბაღები მარგალიტებადაა მიმოხრეული აზიის ქვეყნებში, რომელთაგან სანიმუშოა: იაპონია (ნახ. 4: კაიო-შიკის იაპონური ბაღი), ჩინეთი, კორეა, ფილიპინები, ახალი ზელანდია და სხვ. საქართველოში ძველად მხატვრული ბაღების არსებობის თაობაზე ცნობები ძირითადად წერილობით წყაროებში მოიპოვება. ძველი კოლხეთის მხატვრული ბაღების შესახებ მასალებს გვაწვდის ძველი ბერძნული თქმულება არგონავტებზე. პოემაში აღწერილი ბაღი ანტიკური კულტურის ნიშნად არის მიჩნეული, მაგრამ როგორც ფიქრობენ ბაღებს კოლხეთში უფრო დიდი ისტორია აქვს. ვარაუდობენ, რომ მეზალობის განვითარებისთვის აღმოსავლეთ საქართველოში ხელი უნდა შეეწყო ძველი ასურეთის და ბაბილონის საბაღო-საპარკო ხელოვნების კულტურას, რომელმაც განვითარების უმაღლეს დონეს ქრისტეს შობამდე VII - VI საუკუნეებში მიაღწია. ძველ საქართველოში ბაღის შესატყვისი სიტყვებად იყენებდნენ ტერმინებს - „სამოთხე“ და „წალკოტი“. სამოთხესა და წალკოტში დეკორატიული მცენარეების გარდა ხეებიც იზრდებოდა. ხოლო ვარდებისათვის ცალკე ადგილი იყო გაკეთებული. ძველად მცენარეები ტოპონიმიკაშიც აისახებოდა. ბიჭვინთის როგორც ქართული ასევე ბერძნული სახელი პიტუნტი, ფიჭვიდან მომდინარეობს, ვარციხის - ძველი სახელი მომდინარეობს ვარდიციხიდან. თბილისის ერთ-ერთი ისტორიულ უბანში სეიდაბადში უძველესი დროიდან სამეფო ბაღები ყოფილა გაშენებული, სადაც ქართველი მეფეები სპარსეთისა და ოსმალეთის სამეფო კარის წარმომადგენლებს იღებდნენ. ბაღები ირწყვებოდა მეფის მიერ დამტკიცებული გემის მიხედვით. საქართველოში დღეისათვის საუკეთესო ბაღებია გაშენებული ბათუმში (ნახ. 5: ბათუმის ბოტანიკური ბაღი), თბილისში, სოხუმში, ქუთაისში, წინანდალში და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ბაღი მოდულური - ყვავილნარის, ბაღის მცირე სივრცის ან პარკის ფრაგმენტის გაფორმების ხერხი, დამყარებული განმეორებით მოდულის გეომეტრიულ სისტემაზე (ნახ. 1). მაგ., კვადრატები, მართკუთხედები, ტრაპეციები და სხვ., შეესებული სხვადასხვა ან ერთგვაროვანი ყვავილებით და ბალახებით, რომლებსაც ირგვლივ შემოწყობილი აქვს კერამიკული ან ბეტონის ფილები.

ნახ. 1

ბაღი ჩინამპასი - მექსიკური მცურავი ბაღი, ხის ტოტებისა და ლელქაშებისაგან შეკრული მცირე კუნძული, დაფარული ხელოვნურად შემოტანილი გრუნტით, რომელზედაც გაშენებულია მცენარეები (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბაღჩა - პატარა შემოღობილი ნაკვეთი სახლის წინ.

ბაყი - მესერი, წნული ღობე.

ბაშტე - კუთხ. ბოსელი, გომი, გომური. მსხვილფეხა რქოსანი საქონლის საზამთრო სადგომი თუშეთში.

ბაცილები (ლათ.) - სპორების წარმომქმნელი ჩხირისებრი ბაქტერიები.

ბგერა - დრეკადი გარემოს ნაწილაკების რხევითი მოძრაობა, რომელიც ტალღებად ვრცელდება აირისებრ, თხევად და მყარ გარემოში. ბგერის ფიზიკური ცნება არ შემოიფარგლება ადამიანის სმენადობის შესაბამისი სიხშირის ბგერით. ადამიანი შეიგრძნობს 16-დან 20000 ჰც-მდე სიხშირის ბგერებს. 16 ჰერცზე დაბალ ბგერებს იწოდება, 20000 ჰერცზე მაღალი სიხშირისას (ბგერას, რომელიც ადამიანის ყურისათვის მისაწვდომი დიაპაზონის მიღმაა), - ულტრაბგერა. როდესაც ბ. ყურს მიაღწევს, დაფის აპკის რხევას იწვევს და ბგერა გვესმის. ბგერითი ტალღა მყარ სხეულშიც გადის, სითხეშიცა და აირშიც. იგი მხოლოდ ვაკუუმში (ცარიელ სივრცეში) ვერ ვრცელდება. ბგერითი ტალღა ჰაერში 330 მ/წმ სიჩქარით ვრცელდება, თუმცა, ტემპერატურის ცვლილებასთან ერთად ეს სიდიდეც იცვლება. ბგერა დაახლოებით მილიონჯერ ნელა ვრცელდება, ვიდრე სინათლე. მყარი ზედაპირი ბგერას ირეკლავს. თუ კლდის წინ, გარკვეულ მანძილზე დავდგებით და დავიყვრებით, რამდენიმე წამში არეკლილი ბგერა მოგვესმება. ეს ექოა. გემებზე წყალქვეშა ექოს იყენებენ იმის გამოსათვლად, თუ რა მანძილია ფსკერამდე (ან სხვა ობიექტამდე). ამ მოწყობილობას სონარი ეწოდება. იგი ბგერით იმპულსებს გზავნის და ზომავს იმ იმპულსების დაბრუნებაზე დახარჯულ დროს. რაც უფრო მალე დაბრუნდება არეკლილი ბგერა, მით მცირეა ამა თუ იმ ობიექტამდე მანძილი. როდესაც რაიმე ირხევა, ეს რხევა ამა თუ იმ სიხშირით ხდება. სიხშირე წარმოადგენს ერთ წამში შესრულებულ რხევათა რაოდენობას. ბგერის სიხშირეს ჰერცით (ჰც) ზომავენ. სიმს, რომელიც წამში 1000-ჯერ ირხევა, 1000 ჰც სიხშირე აქვს. რაც უფრო მაღალია ბგერის სიხშირე, მით მაღალია ბგერა და მით უფრო წვრილი ხმა გვესმის ყურში.

ბგერათამრთმევი - იხ. ადაპტერი.

ბგერაიზოლაცია - 1. ღონისძიებების კომპლექსი ხმაურის დონის შესამცირებლად, რომელიც ვრცელდება სათავსო გარედან. შემომზადდა კონსტრუქციების ბგერასაიზოლაციო თვისებების რაოდენობრივი მხარე ფასდება დეციბელებით. გადახურვებში ბგერაიზოლაციის აუცილებლობას განაპირობებს კონსტრუქციული მასალების მახასიათებლები. ტერმინი ბგერაიზოლაცია ყოველთვის გაიგებებული იყო ტერმინთან ხმაურიზოლაცია, თუმცა ბოლო წლებში ინტერნეტის გვერდებზე ტერმინი ბგერაიზოლაცია უმეტესად მიეკუთვნება ხმაურისაგან დაცვას სათავსოში, ხოლო ხმაურიზოლაცია - ხმაურისაგან დაცვას ავტომობილებში.

ბგერასაიზოლაციო მასალა - 1. ბოჭკოვანი აგებულობის დრეკადი მასალა, რომელიც გამოიყენება დარტყმითი და ვიბრაციული ხმაურის საიზოლაციოდ. იგი წარმოადგენს ელასტიკურ აირშვესებულ პლასტმასისა და რეზინის საფენს. ასეთი მასალების მოქმედების მექანიზმი დამოკიდებულია ბგერითი რხევების ენერგიის სითბოში გადასვლაზე, რომელიც დაფუძნებულია დეფორმირებადი ელემენტების შიგა ხახუნზე (მაგალითად, ბოჭკოების) ან თვით მასალის დრეკად დეფორმაციებზე (რეზინის საფენები); 2. ბაზალტის ქვის ბამბა (მინერალური ბამბა), რომელიც საშუალებას იძლევა შევინარჩუნოთ სასურველი ტემპერატურა და შევამციროთ ენერგო დანახარჯები შენობის გათბობისა და კონდიციონერებისას. გააჩნია კარგი ხანმარსაწინააღმდეგო თვისებები. ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხოა

და ეკოლოგიურად სუფთაა; 3. მინა ბამბა (მინის ბამბა) - შესანიშნავი თბო- და ხმის საიზოლაციო მასალა, რომელიც დამზადებულია მინის ბოჭკოს საფუძველზე. გამოდის რულონის ან ბრიკეტის სახით; 4. აკუსტიკური მემბრანა; 5. პლასტმასის ნაირსახოებები: ქაფპლასტი, ფიჭაპლასტი, პოლისტიროლი, პოლიურეტანი და სხვ.

ბგერაშთანთქმადობა – მასალის უნარი შთანთქოს მასზე დაცემული ბგერა. ბ. დამოკიდებულია მასალის ზედაპირის ხასიათსა და ფორიანობაზე. მასალა კრიალა ზედაპირით, ბგერების მნიშვნელოვან ნაწილს აირეკლავს (სარკის ეფექტი). თუ მასალას აქვს ღია ფორები, მაშინ ბგერითი რხევები შედის მასში (რბილი ავეჯი, ხალიჩები, სპეციალური მოპირკეთება და შელესვა) და შთანთქავს ხმაურს.

ბგერაშთანთქმელობის რევერბერაციული კოეფიციენტი - ბგერაშთანთქმელობის კოეფიციენტი გაზომილი სარევერბერაციო კამერაში მასალაზე ბგერის ქოტურად დაცემის დროს.

ბგერაშთანთქმის კოეფიციენტი - აურეკლავი ბგერითი ენერგიის შეფარდება ზედაპირზე დაცემული ბგერების ენერგიასთან.

ბგერაშთანთქმელი მასალა - მასალა, რომელსაც აქვს დიდი რაოდენობის ღია, ერთმანეთთან შეერთებული ფორები, რომელთა მაქსიმალური დიამეტრი არ აღემატება 2 მმ-ს (ასეთი მასალების საერთო ფორიანობა 75%-ზე მეტია). ბ.მ. აქვს მარცვლოვანი ან უჯრედოვანი აგებულება. სიმკვრივე არ აღემატება 500 კგ/მ³-ს. ბგერა ხვდება მასალის ფორებში და გავლისას თავის ენერგიას გადასცემს მასალას. მასალის ფორების კედლებზე ან ბოჭკოებთან ხახუნის შედეგად, ის ბგერით ენერგიას გარდაქმნის თბურ ენერგიად.

ბღღვირი - ჰაერში დამდგარი დიდი მტკერი.

ბებრის ციხე - მდებარეობს ქალაქ მცხეთის ჩრდილო ნაწილში (ნახ. 1). მდინარე არაგვის, მარჯვენა სანაპიროს კლდისთავზე. მას უძველეს დროს ერქვა ბელტა. იგი ანტიკურ ხანაშია აგებული. ციხე-სიმაგრის საერთო ფართობი დაახლოებით 1500 კვ.მ-ია, შიდა ეზოსი კი 600 კვ.მ. მცხეთის ირგვლივ არმაზციხის, წიწამურისა და სარკინეს გარდა, შესაძლოა, სხვა ციხე-სიმაგრეებიც იყო, მაგრამ ჩვენამდე მხოლოდ ბებრის ციხემ მოაღწია; მისი ნანგრევები დღესაც ამაყად გადასცქერის არაგვის ხეობას. ციხე მეტად კომპაქტურად არის აგებული შემადგენელ კონცხზე. კომპლექსში განლაგებული შენობებიდან ძირითადია მთავარი ციტადელი, რომელსაც სამხრეთით პატარა ეზო აკრავს. გეგმაში იგი სამკუთხედს უახლოვდება. სამივე კუთხეში კოშკები მდგარა, რომელთაგან ყველაზე დიდია სამხრეთ-აღმოსავლეთის. იგი რამდენიმე სართულისაგან შედგება. რაც მის არა მარტო თავდაცვით არამედ საცხოვრებელ დანიშნულებასაც მიუთითებს. ჩრდილოეთი კოშკიც იგივე ტიპისაა, მხოლოდ ზომით უფრო მცირე. ორივე კოშკში ერთი საინტერესო დეტალია შემორჩენილი. ღრმა ნიშებში განლაგებული საბრძოლო ხვრელები. ამ ციხის აგებისას სასროლი იარაღი მშვილდ-ისარი იყო. ციხეს ისეთი ხვრელი ესაჭიროებოდა, საიდანაც მემომრებს შეეძლებოდათ მარჯვედ მოქმედება. ეს კი ვერ მოხდებოდა ორი-სამი მეტრის სისქის კედლებიდან, თუ მათში განიერი და ღრმა ნიშები არ გაკეთდებოდა. მესამე აღმოსავლეთის კოშკი აგრეთვე დანგრეულია და მოგვიანებით იმ ადგილას გაუქმებული ციხის ტერიტორიაზე, საგუშაგო კოშკი აუგიათ, რომელიც იქვე მდგარი კოშკისაგან განსხვავებით ცილინდრული ფორმისაა. ციხის ქვედა ეზო ფერდობზე იყო მოთავსებული და ვრცელი ტერიტორია ეკავა. გალავნის აღმოსავლეთის ბოლოში მდგარა ოთხკუთხა კოშკი, რომელიც ზემოთ აღწერილი კოშკების მსგავსია. ციხის კედლები, ადრეული ციხეების მსგავსად, გემოვნებითაა აშენებული თანაბარი ზომის ნატეხი ქვით კირის ხსნარზე.

ნახ. 1

ბეგი (თურქ.) - 1. მიწის მაღალი კაშხალის, რკინიგზის ყრილის, არხის ან კარიერის ფერდობზე გაკეთებული საფეხური (ნახ. 1), რომლის დანიშნულებაცაა ფერდობის მდგრადობის გადიდება და მისი დაცვა ატმოსფერული წყლით წარეცხვისაგან; 2. მცირე სიგანის ბაქანი, რომელზედაც სამუშაოები არ წარმოებს; 3. გვაროვნული და ფეოდალური დიდკაცობის ტიტული ახლო და შუა აღმოსავლეთ ქვეყნებში; 4. თურქეთში და აღმოსავლეთის ზოგ ქვეყანაში -

მემამულე, ფეოდალი.

ნახ. 1

ბედლენდი (ინგლ.) - მეტისმეტად დასერილი, მიწათმოქმედებისათვის გამოუსადეგარი რელიეფი.

ბეთანია - ძვ. სახლი სათნოებისა, დიდებისა, ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ჯვარ-გუმბათოვანი ტაძარი (ნახ. 1). აგებულია XII-XIII საუკუნეების მიჯნაზე. მონასტერი (სასულიერო სტატუსი - მამათა მონასტერი) მდებარეობს ნასოფლარ კვესეთთან, თბილისის დასავლეთ ნაწილში, დიდგორის რაიონში, მდინარე ვერეს ხეობაში. მონასტერი ორი ეკლესიისგან შედგება. წმინდა გიორგის სახელობის მცირე ბაზილიკის (1196 წ.) და მთავარი ღვთისმშობლის შობის სახელობის ეკლესიისაგან. მონასტრის მთავარი ტაძარი გეგმაში სწორკუთხედის ფორმისაა. გუმბათი ოდნავაა გადანაცვლებული აღმოსავლეთისაკენ და მნიშვნელოვნადაა ზემოთ აზიდული. სამხრეთი შესასვლელის წინ ვარსკვლავისებრი კამარით გადახურული კარიბჭეა. ტაძარი გარედან მოპირკეთებულია თლილი ქვით, ხოლო კედლებისა და გუმბათის ყელის აგურის წყობა გვიანდელი რესტავრაციის დროინდელია. აღმოსავლეთ ფასადზე შემორჩენილი ტრადიციული ნიშები მოჩუქურთმებული თავსართით უკავშირდება შუა სარკმელს. მოჩუქურთმებულია სარკმლის საპირეებიც.

ნახ. 1

ბეთლემი - ძვ. სახლი ცხოვრებისა, სიწმინდისა - გამოქვაბული ხევში (ტეფანწმინდის მუნიციპალიტეტი), მცინვარწვერის მასივზე (ნახ. 1), მწვერვალიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ განშტოებულ ბეთლემის ქედზე (გერგეთისა და აბანოს მცინვარების აუზთა გამყოფი). ზღვის დონიდან დაახლოებით 4100 მ. ბეთლემი გამოკვეთილია ციცაბო მოწითალო ანდეზიტის კლდეში (კლდის ძირიდან 300 მ სიმაღლეზე). გამოქვაბულში ასასვლელად კარიდან გადმოვიდებული იყო 5,5 სიგრძის რკინის ჯაჭვი. სტეფანწმინდის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში ინახება რკინის ფირფიტებით შეჭედილი ბ. კარი, სპილენძის შანდალი, საეკლესიო ინვენტარი, მონეტები ბ. კედელზე ამოკვეთილი წარწერის ფრაგმენტები პალეოგრაფიულად X-XI საუკუნით თარიღდება. ბ. შესახებ ხალხში შემონახული თქმულება საფუძვლად დაედო ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდეგის“.

ნახ. 1

ბეთლემის კიბე - ქვემო კალაში, კლდისუბანში დამრეც ფერდობზე აღმართული ქვემო ბეთლემის ეკლესიისკენ 120 საფეხურიანი კიბე-ქუჩა მიემართება, ბეთლემის უბანში კლდეს აჰყვება და ზემო ბეთლემთან მთავრდება. მის შუა წელზე ქვემო ბეთლემი მდებარეობს. კიბის პროექტი 1850 წ. თბილისის საგუბერნიო არქიტექტორმა ტიმოთე ბელოიმ შეადგინა. პროექტში კიბეს მიუყვებოდა სვეტებზე მოწყობილი სახურავი, მაგრამ პროექტი ბოლომდე არ განხორციელდა და ამასთან, კიბის ტრასაც ნაწილობრივ შეიცვალა.

ბეიდელიტი - თიხის შემადგენლობაში შემავალი მინერალი.

ბეინიტი (ნემსისებრი ტროსტიტი) - აუსტენიტის შუალედური გარდაქმნის შედეგად წარმოქმნილი ფოლადის სტრუქტურა.

ბეისიკი - პროგრამირების ენა.

ბელეტაჟი (ფრანგ., კარგი, ლამაზი სართული) - 1. შენობის მეორე, მთავარი სართული, რომლის ოთახები უფრო მაღალია, ვიდრე პირველი სართულის და ძირითადად საცხოვრებლადაა განკუთვნილი (ნახ. 1); 2. კინოთეატრის, თეატრის და მისთ. მაყურებელთა დარბაზის პარტერისა და ამფითეატრის თავზე მოთავსებული პირველი იარუსი (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ბელვედერი (იტალ.) - 1. შემადგენულ ადგილზე განლაგებული, ცალკე მდგომი, წრიული ან ოვალური ფორმის, სვეტებზე დაყრდნობილი გუმბათოვანი გადახურვის მქონე ნაგებობა (ნახ. 1. ბელვედერი, ქ. ვენა, ავსტრია, XVIII ს.); 2. შენობის დამაგვირგვინებელი ზედნაშენი, კოშკურა (ნახ. 2); 3. ცალკეული სასახლეების დასახელება (სასახლე ვარშავაში, ჰაბსბურგების სასახლე ვენაში, რომის პაპის სასახლე ვატიკანში და ა.შ.).

ნახ. 1

ნახ. 2

ბელი - ელექტრონიკაში, რადიოტექნიკაში, აკუსტიკაში ენერგიებისა და სიმძლავრეების მიმართულების გასაზომი ლოგარითმული ერთეული. პრაქტიკაში გამოიყენება ბელის მეთედი (დეციბელი - დბ)

ბელიტი - ორკალციუმიანი სილიკატი $2\text{CaO} \cdot \text{SiO}_2$, ერთ-ერთი ძირითადი ხელოვნური მინერალი, რომელიც მიიღება ცემენტის კლინკერის გამოწვის დროს. კლინკერში მნიშვნელობით და რაოდენობით (20...30%) მეორე მინერალია. ის ნელა მაგრდება, მაგრამ საბოლოოდ აღწევს დიდ სიმტკიცეს.

ბელტინგი - მძიმე, ძალიან მჭიდრო და გამძლე ქსოვილი, რომელიც გამოიყენება ტრანსპორტიორის ლენტის დასამზადებლად.

ბელლარი - იხ. აკვედუკი.

ბელლოჯი - ძვ. ფუღურო კლდეში; ხვრეტი კედელში

ბემონი - ძვ. მაღალი ხარისხი.

ბენგალიური ცეცხლი (ინდოეთის ისტორიული რაიონის - ბენგალიის სახელის მიხედვით) - პიროტექნიკური შემადგენლობა, რომელიც შეიცავს ბარიუმის ნიტრატს (განმჟანგველი), ალუმინის ან მაგნიუმის ფხვნილს, რკინის ან ფოლადის ნაქლიბს (საწვავი) და დექსტინს ან სახამებელს (ცემენტატორი). ანთებისას ბ.ც. იწვის ნელა, კაშკაშა, მბრწყინავი ნაპერწკლების გაფრქვევით, რომელიც ქრება ჰაერშივე.

ბენზინი (არაბ.) - ალიფატური (ცხიმების) რიგის თხევადი ნახშირწყალბადების ნარევი, რომელიც მიიღება ნავთობის კრეკინგით (მისი მიღება შეიძლება აგრეთვე ნახშირიდან, ფიქალებიდან). ბ. არსებობს რამდენიმე ხარისხის: საავიაციო, საავტომობილო და სხვ. ფართოდ გამოიყენება შიგაწვის ძრავებისათვის საწვავად თვითმფრინავებში, ავტომობილებში და სხვ. აგრეთვე გამხსნელად - რეზინის და ქიმიურ მრეწველობაში. ბენზინი, როგორც საწვავი, პირველად გამოყენებული იქნა XIX საუკუნის ბოლოს, როცა დაიმღერმა შექმნა შიგაწვის ბენზინის ძრავი. საავტომობილო ბენზინის მრავალი სახეობა არსებობს, რომელსაც განსაზღვრავს ოქტანური რიცხვი. რაც მაღალია ოქტანური რიცხვი, მით უფრო მაღალია ბ. ხარისხი. ყველა ეთილირებულ ბენზინს უმატებენ სხვადასხვა ფერის საღებავის დანამატებს, შესაბამისად მათი შეფერილობაც სხვადასხვაა: A-72 - ვარდისფერი, A-76 - ყვითელი, AI-93 - ნარინჯისფერ-წითელი, AI-98 - ლურჯი. მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში, ბენზინის მარკებს სხვადასხვა დასახელებები გააჩნია: Italian Grade motor gasoline, german Grade motor gasoline, unleaded midgrade motor gasoline, unleaded motor gasoline (91RON, 92RON, 95RON), leaded motor gasoline (97RON), winter grade motor gasoline, summer grade motor gasoline და სხვ.

ბენზინი გალომის (ბენზინი კალომის) - ნავთობის გადამუშავების პროდუქტი, რომელიც შერეული შემადგენლობის გამხსნელია არომატული ნახშირწყალბადების შემცველობით (0,5...2,5%). გამოიყენება რეზინის, ლაქების, ზეთოვანი საღებავების და საღებარების, მინანქრების, ბიტუმის, წებოს, პოლიეთილენის წარმოებაში; აგრეთვე ელექტრომოწყობილობების, საკისრების, ტყავულის, ქსოვილების, არმატურის ცხიმგაცლისათვის და სხვ.

ბენზინის კრეკინგი - ნავთობის დამატებითი გადამუშავება. ნავთობის ჩვეულებრივი გადამუშავების დროს მიიღება მხოლოდ 10...20% ბენზინი, ამიტომ ბენზინის რაოდენობის გასაზრდელად, ნავთობის უფრო მძიმე, ან მეტი დუღილის ტემპერატურის უნარის მქონე ფრაქციებს აცხელებენ მათში შემავალი მოლეკულების, ბენზინის შემადგენლობაში შემავალი მოლეკულების ზომამდე დაყვანის მიზნით. ამ პროცესს კრეკინგს უწოდებენ, მისი წყალობით ნავთობიდან 70% ბენზინის მიღება შეიძლება.

ბენზინის პიროლიზი - ეს არის კრეკინგი $700...800^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურაზე. კრეკინგი და პიროლიზი, საშუალებას იძლევა ნავთობიდან ბენზინის ჯამური რაოდენობა გაიზარდოს 85% -მდე.

ბენზინსაჭრისი - აპარატი ლითონის გასახურებლად ჟანგბადით ჭრის დროს, რისთვისაც გამოიყენება თხევადი საწვავი (ნავთი, ბენზინი).

ბენზოლი - უბრალო არომატული ნახშირწყალბადი C_6H_6 . უფერო სითხე, $t_{\text{დუღ}} = 80,1^{\circ}\text{C}$, $t_{\text{დნ}} = 5,5^{\circ}\text{C}$, სიმკვრივე 879 კგ/მ^3 . ჰაერთან ქმნის აფეთქებადსაშიშ ნარევეს (1,5...8% ბ. მოცულობის მიხედვით). ბ. მომწამვლელი ნივთიერებაა; ჰაერში მისი ზღვრული კონცენტრაცია დახურული სათავსებისათვის შეადგენს 20 მგ/მ^3 . ბ. - ძვირფასი ნედლეულია საღებავების, წამლების, პოლიმერების, ასაფეთქებელი ნივთიერებების და სხვ. წარმოებაში. გამოიყენება, როგორც გამოსნელები (ცხიმების, ფისების, კაუჩუკის), იშვიათად - როგორც ძრავის საწვავის კომპონენტი.

ბენტალი - წყალსატევის უბანი, სადაც დასახლებულია გრუნტზე ან გრუნტში მობინადრე ორგანიზმები.

ბენტოსი - ზღვისა და კონტინენტური წყალსატევების გრუნტში მობინადრე ორგანიზმების ერთობლიობა.

ბენიფიციარი - პირი, რომლის სასარგებლოდაც იხდიან ფულს და გასცემენ აკრედიტის; სადაზღვევო პოლისის მიმღები.

ბენტონიტი - ამერიკაში გავრცელებული სახელწოდება ისეთი თიხებისა (ადგილმდებარეობის მიხედვით, აშშ), რომლებიც წარმოიქმნენ ვულკანური მიწის ფერფლის დალექვის თანადროული გამოფიტვის გზით. უფრო ხშირად უწოდებენ მონტმორილონიტის ჯგუფს, რომელშიც გაერთიანებულია მინერალები: ბეიდელიტი, ნონტროლიტი, საპონიტი და სხვ. გამოიყენება, როგორც ადსორბენტი და საიზოლაციო მასალა.

ბენუარი (ფრანგ.) - სცენის დონეზე ან ოდნავ მაღლა განლაგებული ლოჟების რიგი თეატრში (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბენჩი - აბრაზიული ტერასა.

ბენჩმარკინგი - პროცესი, რომლის საშუალებით საწარმო (ფირმა) პერმანენტულად ახორციელებს თავისი მახასიათებლების შედარებას ბიზნესის ლიდერებთან მსოფლიო მასშტაბით და ახდენს თვითშეფასებას, რათა მიიღოს საკუთარი ბიზნესმახასიათებლების გასაუმჯობესებლად აუცილებელი ინფორმაცია.

ბერა - 1. ორმხრივ მოდობილი საქონლის შესარეკი (ჩვეულებრივ ცხვრის სათვლელად ან საწველად); 2. ძელი ასპარეზზე, რომლის გადაღმა მოჭიდავენი ისვენებენ ან მორბენალნი იწყებენ შეჯიბრს. 3. შლაგბაუმი; გზის ჩასაკეტი მოწყობილობა.

ბერვა - მეტალურგიაში ლითონსადნობ ღუმელებში აირების მიწოდება ლითონთა დნობის ფიზიკურ-ქიმიური პროცესების უზრუნველყოფის ან ინტენსიფიკაციისათვის.

ბერთოლეს მარილი (ფრანგი ქიმიკოსის კ. ლ. ბერთოლეს სახელის მიხედვით) - კალიუმის ქლორატი KClO_3 , წყალში ხსნადი უფერო კრისტალები. დნობის ტემპერატურა $t_{\text{დნ}} = 370^{\circ}\text{C}$. ძლიერი მჟანგავი (გახურებისას იშლება ჟანგბადის გამოყოფით). გამოიყენება ასანთის და ასაფეთქებელი ნივთიერებების წარმოებაში.

ბერილიზაცია - ფოლადისა და სხვა შენადნობების ზედაპირული დიფუზური გაჯერება ბერილიუმით. ბ. შედეგად იზრდება ფოლადის სიმაგრე, ცეცხლმდეგობა ($800...1100^{\circ}\text{C}$) და კოროზიამდეგობა.

ბერილიუმი - სალი, მსუბუქი, მყიფე, ბაცი-ნაცრისფერი ლითონი. მისი შენადნობები სპილენძთან, ალუმინთან, მაგნიუმთან, ნიკელთან, ცირკონიუმთან, ტანტალთან ფართოდ გამოიყენება ხელსაწყოთ მშენებლობაში, საავიაციო, კოსმოსურ და ბირთვულ ტექნიკაში ზოგიერთი დეტალის დასამზადებლად. ბ. და მისი ნაერთები გამოიყენება რენტგენის მილაკების და ნეონის მანათი მილების წარმოებაში. ბ. და მისი ნაერთები ძლიერი საწამლავებია, ამიტომ მათთან მუშაობისას აუცილებელია უსაფრთხოების მოთხოვნების მკაცრი დაცვა.

ბერილიუმიზაცია - ფოლადის ნაკეთობათა ზედაპირის გაჯერება ბერილიუმით.

ბერკეტი - მცირე ძალის საშუალებით დიდი ძალის გასაწონასწორებელი უმარტივესი მექანიზმი (მაგ., აზარმაცი, ოწინარი, ტოლმხარა და სხვ.).

ბერკლიუმი - ბ ე რ კ ე ლ ი უ მ ი (აღმოჩენის ადგილი ქ. ბერკლი, აშშ), - ქიმიური რადიოაქტიური ელემენტი მიღებული ხელოვნური გზით; სიმბოლო Br (ლათ. Berkelium); ატომური ნომერი 97, ყველაზე მდგრადი იზოტოპის მასის ნომერი 247; მიეკუთვნება ა ქ ტ ი ნ ი დ ე ბ ს.

ბერმა - კარიერის არამუშა ბორტზე ჰორიზონტალური მოედანი, რომელიც განკუთვნილია სატრანსპორტო გზების მოსაწყობად (სატრანსპორტო ბერმა) ან დანადგარ-მოწყობილობათა დასაცავად (დამცავი ბერმა).

ბერსო (ფრანგ.) - კამაროვანი ხეივანი ხის ან ლითონის ნახევრადწრიული კარკასით, რომელზედაც გაშვებულია მცენარეთა (ცაცხვი, რცხილა, სურო და სხვ.) ვარჯი. ზრდის შედეგად ეს ვარჯი ქმნის უწყვეტ მწვანე გვირაბს (ნახ. 1). ბ. ჩამოგავს პერგოლას, მაგრამ უფრო მასიურია, გრძელია და აქვს მჭიდრო მწვანე საფარი. ბ. ბოლოში ხშირად აგებენ ფანჯატურს. გავრცელებული იყო ბაღებისა და პარკების არქიტექტურულ კომპოზიციებად ჯერ კიდევ ბაროკოს ეპოქაში.

ნახ. 1

ბერტოლიდები - (ფრანგი ქიმიკოსის კ. ლ. ბერტოლეს სახელის მიხედვით) - ცვლადი შემადგენლობის ქიმიური ნაერთები; ბ. წარმოქმნის უამრავი შემთხვევა იქნა დაფიქსირებული ლითონის შენადნობებში, აგრეთვე ჟანგულებში (ოქსიდებში), სულფიდებში, კარბიდებში, ჰიდრიდებში და სხვ. იხ. აგრეთვე დ ა ლ ტ ო ნ ი დ ე ბ ი.

ბესემერება (ბესემერის პროცესი) - თხევადი თუჯის სხმულ ფოლადად გადამუშავების პროცესი შეკუმშული ჰაერის გატარებით (გაქრევით).

ბესტსელერი - საბირჟო საქონელი, რომელზეც განსაკუთრებულად მაღალი მოთხოვნაა.

ბეტა-გამოსხივება - ელექტრონების ნაკადი, რომელიც მოძრაობს სინათლის სიჩქარესთან მიახლოებული სიჩქარით ($250\,000\text{ კმ/წმ}$). მაქსიმალური გარბენის მანძილი ჰაერში შეადგენს 18 მ. მისი მუხტი უარყოფითია. ალფა-ნაწილაკთან შედარებით ახასიათებს შეღწევადობის გაცილებით დიდი უნარი, ნაკლები მასა (დაახლოებით $7\,300$ -ჯერ), ნაკლები ენერგია და ამის გამო იონიზაციის ნაკლები უნარი. წყალში გავლისას იწვევს ყოველი მე-1000-ე მოლეკულის იონიზაციას.

ბეტა-დეფექტოსკოპია - მეთოდი, ლითონის თხელ ნაკეთობებში უცხო ჩანართების აღმოსაჩენად, რომელიც წარმოებს ბეტა-სხივების გაჭვირვით.

ბეტა-ცელულოზა - 17,5%-იან ნატრიუმის ტუტის ხსნარში გახსნილი ცელულოზა.

ბეტონდამგები - მოწყობილობა, რომელიც ბეტონის ნარევს აწვდის ყალიბში და მისი ბუნკერი აღჭურვილია მკვებავით და მომსწორებელ-გამნაწილებელი მოწყობილობით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბეტონების კლასიფიკაცია - ის ხდება ოთხი ძირითადი თვისების მიხედვით: 1. სიმკვრივის (მოცულობითი მასის); 2. სიმტკიცის; 3. დანიშნულების; 4. შემკვრელი ნივთიერების სახეობის მიხედვით. ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული ბ.კ. სიმკვრივის მიხედვით: 1. განსაკუთრებით მძიმე ანუ ზემომი ბეტონი 2500 კგ/მ^3 და მეტი; მძიმე (ჩვეულებრივი) ბეტონი $1800...2500 \text{ კგ/მ}^3$; 3. მსუბუქი - $500...1800 \text{ კგ/მ}^3$. (ზოგჯერ შემსუბუქებული $1800...2200 \text{ კგ/მ}^3$); 4. თბოსაიზოლაციო ანუ განსაკუთრებით მსუბუქი ბეტონი 500 კგ/მ^3 -მდე. ბეტონის სიმკვრივე დიდადაა დამოკიდებული შემვსებზე. მაგ., ზემომი ბეტონში გამოიყენება ბარიტი, მაგნეზიტი, თუჯის და ტყვიის საფანტი, ფოლადის ბურბუშეა და ღერო. ჩვეულებრივ ანუ მძიმე ბეტონში შემვსებად გამოიყენება მკვრივი ქანი: გრანიტი, ბაზალტი, კირქვა და ა.შ. მსუბუქ ბეტონში გამოიყენება ბუნებრივი ან ხელოვნური ფოროვანი მსუბუქი მასალა. მსუბუქი ბეტონის დამზადება შეიძლება უქვიშოდ, მარტო მსხვილი შემვსებით (მსხვილფოროვანი ბეტონი); განსაკუთრებით მსუბუქ ბეტონს მიეკუთვნება უჯრედოვანი ბეტონი (აირბეტონი, ქაფბეტონი), რომელიც მიიღება შემკვრელის, დაფქული დანამატის და წყლის ნარევის სპეციალური მეთოდით აფუების შედეგად. უჯრედოვან ბეტონში შემვსებად ფაქტიურად გამოდის ხელოვნურად შექმნილ უჯრედებში მყოფი ჰაერი. სიმტკიცის მიხედვით (კუმშვაზე) ბეტონი იყოფა შემდეგ მარკებად: ზემომი - $100...200 \text{ კგ/სმ}^2$ ($10...20 \text{ მგპა}$); მძიმე - $100...800 \text{ კგ/სმ}^2$ ($10...80 \text{ მგპა}$); მსუბუქი - $10...400 \text{ კგ/სმ}^2$ ($1...40 \text{ მგპა}$) და თბოსაიზოლაციო ბეტონი - $10...200 \text{ კგ/სმ}^2$ ($1...20 \text{ მგპა}$). დანიშნულების მიხედვით ბეტონი იყოფა: 1. მძიმე (ჩვეუ-ლებრივი) ბეტონი - შენობის და ნაგებობის ბეტონის და რკინაბეტონის მზიდი კონსტრუქციების დასამზადებლად; 2. ჰიდროტექნიკური ბეტონი - ჰიდროტექნიკური ნაგებობისათვის; 3. საგზაო ბეტონი - საგზაო ნაგებობისათვის; 4. ბიოლოგიური - გამოსხივებისაგან დამცავი ბეტონი; 5. ცეცხლმედეგი ბეტონი; 6. დეკორატიული ბეტონი; 7. ქიმიური - მჟავა- და ტუტეგამძლე ბეტონი; 8. ჩქარაგამაგრებადი ბეტონი და სხვ. შემკვრელი ნივთიერების მიხედვით ბეტონი არის: 1. ცემენტის - ჰიდრაულიკურ შემკვრელზე; 2. თაბაშირის - თაბაშირის შემკვრელზე; 3. სილიკატური - ჰაერულ ან ჰიდრაულიკურ კირზე; 4. პოლიმერბეტონი - შემკვრელია ორგანული პოლიმერი ან ფისი.

ბეტონი (ფრანგ.) - ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საშენი მასალა, რომელიც მიიღება შემკვრელი მასალის, წყლის, ინერტული მსხვილი და წვრილი შემავსებლების და ზოგ შემთხვევაში დანამატების შემჰიდროვებული ნარევის გამაგრების შედეგად. სიმკვრივის მიხედვით ბ. არის განსაკუთრებით მძიმე (ზემომი), მძიმე, მსუბუქი და ზემსუბუქი. შემკვრელი მასალის მიხედვით ბ. არის: ცემენტის, კირის, წიდის, სილიკატური, თაბაშირის, ასფალტბეტონი, პოლიმერბეტონი და სხვა. დანიშნულების მიხედვით არსებობს: ჩვეულებრივი (სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობა), ჰიდროტექნიკური, საგზაო, თბოსაიზოლაციო, დეკორატიული, სპეცდანიშნულების (ქიმიურად მდგრადი, ცეცხლმედეგი, ყინვამედეგი, წყალშეუღწევი, გამოსხივებისგან დასაცავი და სხვ.). შემვსების მიხედვით ბ. არის მკვრივი (მძიმე ბეტონები), ფოროვანი (მსუბუქი ბეტონები) და სპეციალური (მხურვალმედეგი ან ქიმიური გარეგნობადი მედეგი). სტრუქტურის მიხედვით - მკვრივი სტრუქტურის (შემვსებებს შორის სივრცე მთლიანად შევსებულია გამყარებული მჭიდა მასალით), ფოროვანი, დაფოროვებული, უჯრედოვანი და მსხვილფოროვანი. გამყარების პირობების მიხედვით - ბუნებრივი გამყარების, თბური დამუშავების (ატმოსფერული წნევისას), ავტოკლავური დამუშავების (მაღალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში). შემვსების სისხოს მიხედვით - ჩვეულებრივი ბ. მსხვილ და წვრილ შემვსებებზე და წვრილმარცვლოვანი, მკვრივი სტრუქტურის ბ., დამზადებული ცემენტის მჭიდა მასალისა და წვრილი, მკვრივი შემვსების - ქვიშის გამოყენებით. მზიდი რკ.ბ.-ის

კონსტრუქციებისათვის გამოყენებული ბ. შემოკლებულად იწოდება: მძიმე ბ. (მჭიდა მასალა - ცემენტი, შემვსებები - მკვრივი სტრუქტურის დამსხვრეული მთის ქანები, ღორღი ან მდინარის ხრეში და კვარცის ქვიშა); მსუბუქი ბ. (მჭიდა მასალა - ცემენტი, შემვსებები - ფოროვანი, ბუნებრივი (პემზა, ტუფი, ნიჟარქვა), ხელოვნური (კერამიტი, წიდა და სხვ.) მსხვილი და წვრილი. ბ. ხარისხის ძირითადი მაჩვენებელია მისი სიმტკიცე კუმშვაზე, რომლის მიხედვითაც დადგინდება ბეტონის კლასი და მარკა. ბეტონი ხისტი მასალაა, მისი სიმტკიცე კუმშვაზე რამდენჯერმე მეტია გაჭიმვის სიმტკიცეზე. გამჭიმვი ძაბვების მისაღებად ახდენენ ბ. დაარმირებას ფოლადის ღეროებით, მიიღება რკინაბეტონი. რკინაბეტონში არმატურას აწყობენ ისე, რომ გამჭიმავი ძაბვები გადაეცეს არმატურას, მკუმშავი კი - ბეტონს. ბეტონის და არმატურის ერთობლივი მუშაობა განპირობებულია მათი კარგი შეჭიდულობით და ტემპერატურული გაფართოების თითქმის ერთნაირი კოეფიციენტით. ამასთან ბ. იცავს არმატურას კოროზიისაგან. თუმცა ამ ბოლო წლებში გამოჩნდა და გამოიყენება არალითონური არმატურა (ძირითადად პოლიმერული კომპოზიტი), რომელსაც კოროზია არ ემუქრება. ბ. და რკ.ბ.-ის კონსტრუქცია მზადდება ან უშუალოდ მშენებლობაზე - მონოლითური ბ. და რკ.ბ. ან ქარხანასა და პოლიგონზე, მისი შემდგომი დამონტაჟებით სამშენებლო მოედანზე - ანაკრები ბ. და რკ.ბ.

ბეტონი დამცავი - ბეტონი მძიმე

ბეტონი დაშტამპული - იხ. ბეტონი დაწნეხილი.

ბეტონი დაწნეხილი (რუს. Прессбетон) - მონოლითური ბეტონის სახე (ნახ. 1), რომლის შემჭიდროება წარმოებს მასზე დიდი წნევით მოქმედი გარეგანი ძალის გავლენით. მაგ., გვირაბის ფარის ხერხით გაყვანისას მუდმივი სამაგრის აგების დროს ფარის უკანა ნაწილში - კუდში ეწყობა ლითონის სექციური ყალიბი და ამ ყალიბსა და ქანს შორის სივრცე ივსება ჩვეულებრივი ბეტონით. ამის შემდეგ ბეტონის მიმწოდებელი ხვრელები იკეტება და ფარის დომკრატების საშუალებით ბეტონი იწნეხება. სამაგრი ძლიერ მტკიცე გამოდის და სწრაფად ღებულობს სიმტკიცეს. გამოიყენება ბეტონი შემადგენლობით 1 : 2 : 3, რომლის ჯდომის კონუსის სიდიდეა არანაკლები 8...10 სმ და შემავსებლის დიამეტრი არ აღემატება 35 მმ-ს.

ნახ. 1

ბეტონი დეკორატიული - მიიღება ჩვეულებრივი ბეტონის ნარევი პიგმენტების (ოხრა, მუშია, სურინჯი და სხვ.) დამატებით ან ფერადი ცემენტის გამოყენებით. ზოგიერთ შემთხვევაში გამოიყენება ფერადი შემვსებები - ტუფი, წითელი კვარციტი, ფერადი მარმარილო, გრანიტი, კირქვა და სხვ. დეკორატიული ბეტონის სიმტკიცეა 15...20 მპა. პიგმენტი საშუალებას იძლევა მივიღოთ ბეტონის ფერის ფართო გამა: წითელი (რკინის ჟანგი), მწვანე (ქრომის ჟანგი), იისფერი (მანგანუმის ჟანგი), შავი (მაგნიუმის ზეჟანგი, მური), თეთრი (ცარცი, კირქვა), ყვითელი (ოხრა) და სხვ. სიმკვრივის გასაზრდელად და ზედაპირის ფერის გამომსახველობისათვის ბ.დ., ჩვეულებრივთან შედარებით, ზრდიან ცემენტის ხარჯს. მაგ., 10 მმ-მდე სიმსხოს შემვსებისათვის ცემენტის ხარჯი შეადგენს 450...500 კგ/მ³. ზედაპირის ფაქტურის შენარჩუნებისათვის იყენებენ ჰიდროფობიზატორს და წმინდად დაფქულ დანამატებს. ზოგჯერ ბეტონის ზედაპირს ჟღენთენ პოლიმერით. ბ.დ. წვრილ შემვსებად გამოიყენება სუფთა კვარცის ქვიშა, მსხვილ შემვსებად - ღია ფერის კირქვა და დოლომიტი, ასევე იყენებენ მარმარილოს, ღორღის, გრანიტის, ტუფისა და სხვა ქანის ნამსხვრევ ქვიშას. ბეტონის ფერზე გავლენას ახდენს შემვსების მხოლოდ წვრილი ნაწილაკი, რომლის ზომა არ აღემატება 0,3 მმ-ს. შემვსები უნდა იყოს ატმოსფერომედეგი, ქონდეს კარგი შეჭიდულობა ცემენტის ქვასთან. მოზაიკური ბეტონის შემვსები გარდა ამისა, უნდა იყოს ცვეთამედეგი. დეკორატიულ ბეტონს, გარდა ფერის და ფაქტურის შენარჩუნებისა, მოეთხოვება სიმკვრივე, სიმტკიცე, ყინვამედეგობა. ბ.დ. გამოიყენება შენობა-ნაგებობათა კონსტრუქციული ელემენტების არქიტექტურული მოპირკეთებისათვის, როგორიცაა კედელი, იატაკი, კიბე, ბადისა და პარკის გზა და ბილიკი, ფეხით მოსიარულეთა გადასასვლელი, ბარელიეფი, ძეგლი და სპეციალური დანიშნულების ნაკეთობა.

ბეტონი ზემტკიცე - ბეტონის სახეობა, რომლის სიმტკიცე 125 მპა-ზე მეტია. ასეთი ბეტონების წარმოება განაპირობა ბოლო წლებში მიღწეულმა წარმატებებმა ბეტონის ტექნოლოგიაში. დამუშავდა და ფართე გავრცელება

პოვა ახალმა ეფექტურმა შემკვრელებმა, ბეტონის და შემკვრელის მოდიფიკატორებმა, აქტიურმა მინერალურმა დანამატებმა და შემავსებლებმა, ბოჭკოებით არმირებამ, სამშენებლო კომპოზიტების მიღების ახალმა ტექნოლოგიურმა საშუალებებმა და მეთოდებმა. არსებითად გამდიდრდა ჩვენი წარმოდგენა ბეტონის სტრუქტურასა და თვისებაზე, სტრუქტურაწარმოქმნის პროცესებზე, გაჩნდა თვისებების პროგნოზირებისა და მასალის მახასიათებლების აქტიური მართვის შესაძლებლობა. წარმატებით ვითარდება ბეტონის კომპიუტერული დაპროექტება და ტექნოლოგიური პროცესების ავტომატური მართვა. ზემტკიცე ბეტონის თვისება ნორმირდება კუმშვის სიმტკიცის მაჩვენებლით. ევროსტანდარტი EN 206 ითვალისწინებს ბეტონის სიმტკიცის B15 კლასს, ნორვეგიული ნორმა - B105 კლასს, იაპონური და ინგლისური - B80, რუსული ნორმა - B60-ია, ამერიკული ნორმებით ზემტკიცე ბეტონის სიმტკიცის ზედა ზღვარი მითითებული არ არის. თანამედროვე სამშენებლო ინდუსტრიაში ზემტკიცე ბეტონების წარმოებაში გამოჩნდა უნივერსალური რეაქტიული ფხვნილის კომპონენტი - სპეციალური მაღალი სიმტკიცის ფიბროშეფესებული დუღაბი მიკროკაჟხადისა და სუპერპლასტიფიკატორის შემადგენლობით, რომელიც საშუალებას იძლევა მივიღოთ ბეტონი კუმშვის სიმტკიცით მეტი 200 მპა-ზე. ზემტკიცე ბეტონი ეკონომიკურად მეტად ეფექტური საშენი მასალაა, რადგან ამცირებს კონსტრუქციის განივკვეთსა და მასას, არმატურის ხარჯს, საძირკვლის წონას და ა.შ. მაგრამ მისი გამოყენება სეისმურ რეგიონში - საქართველოში პრობლემატურია კონსტრუქციების დიდი სიხისტეების გამო და სათანადო მეცნიერულ შესწავლას და ნორმატიული დოკუმენტაციის დამუშავებას საჭიროებს.

ბეტონი ზემტკიცე - მკვრივი აგებულების, ცემენტის შემკვრელსა და მკვრივ შემვსებზე (ქვიშა, ბარიტი, მაგნეზიტი, ლიმონიტი, თუჯი, ტყვიის საფანტი და სხვ.) შედგენილი, მსხვილმარცვლოვანი, გამყარების ყოველგვარ პირობებში დამზადებული ბეტონი. სიმკვრივე - მეტი 2500 კგ/მ³-ზე; სიმტკიცე - 10...20 მპა.

ბეტონი თაბაშირიანი - გამოიყენება შენობის შიგა ტიხრების, ჭერისა და კედლის შიგა შელესვისათვის. ამ ბეტონის სახესხვაობაა თაბაშირცემენტიანი ბეტონი, რომელიც უფრო მეტად გამოიყენება (მცირე-სართულიანი სახლის კონსტრუქციები, სამშენებლო ზღოკები და სხვ.), რასაც განაპირობებს მისი მაღალი წყალმედვეობა.

ბეტონი მაგნეზიურ შემკვრელზე - მაგნიუმის ოქსიკლორიდზე მიღებული ბეტონის სახეობა. ის არ საჭიროებს გამაგრების დროს ტენიან გარემოს, აქვს ძალიან მაღალი ცეცხლმედვეობა და დაბალი თბოგამტარობა, კარგი ცვეთამედვეობა და სიმტკიცე კუმშვასა და ღუნვაზე. ასეთი ბეტონი ადვილად მიიღება სხვადასხვა სახეობის, არაორგანული (ღორღი, ქვიშა, მარმარილოს ფხვნილი, კირქვა, კაოლინი, გრანულირებული წიდა, მაგნიუმის სულფატი და პიგმენტი) და ორგანული (ნახერხი, ბურბუშელა, დაფქული რეზინი, პლასტმასისა და მუყაოს ნარჩენები და სხვ.) შემვსებისა და შემავსებლისაგან. მაგნეზიურ ბეტონს ახასიათებს ელასტიურობა, მაღალი ადრეული სიმტკიცე, სიმსუბუქე, მედეგობა სხვადასხვა ზეთის, ლაქისა და საღებავის, ორგანული გამხსნელის, ტუტეებისა და მარილების (სულფატების ჩათვლით) მიმართ, აქვს ბაქტერიოციდული თვისება. არამდგრადია წყლისა და ზოგიერთი მჟავას მიმართ. იწვევს ფოლადისა და ალუმინის კოროზიას. გამოიყენება ინდუსტრიულ, სავაჭრო და საცხოვრებელი შენობის იატაკის მოჭიმვისათვის ხალიჩოვანი მასალისა და ლინოლეუმის ქვეშ, კედლების თბოსაიზოლაციოდ, საბათქაშე მასალად და სხვ.

ბეტონი მაღალი სიმტკიცის - განსაკუთრებით მკვრივი, მტკიცე და მონოლითური ბეტონი სიმტკიცით 50...100 მპა. ასეთი ბეტონის მისაღებად გამოიყენება: მაღალი სიმტკიცის ცემენტი და შემვსები, დაბალი წყალცემენტის ფარდობა, ცემენტის ზღვრულად დასაშვები ხარჯი, სუპერპლასტიფიკატორი და კომპლექსური დანამატები, ბეტონის შემადგენელი კომპონენტების ხარისხიანი არევა და შემკვრივება და ბეტონის გამაგრებისათვის საუკეთესო პირობების შექმნა. შემვსები უნდა იყოს სუფთა, კარგი გრანულომეტრიული (მარცვლოვანი) შედგენილობით და ნაკლები ცარიელობით, არ უნდა შეიცავდეს სუსტ მარცვლებს. მსხვილი შემვსების სიმტკიცე 20%-ით მეტი უნდა იყოს ბეტონის სიმტკიცეზე. ბეტონის სიმტკიცის ზრდასთან ერთად შემვსების გავლენა მის სტრუქტურაზე და თვისებებზე იზრდება. ყველა შემვსებს აქვს ზღვარი, უფრო მეტი სიმტკიცის მიღება ძნელია და ეკონომიურად გაუმართლებელია, რადგან ბეტონის სიმტკიცის მცირე მატებისათვის საჭიროა ცემენტის ხარჯის მნიშვნელოვანი გაზრდა. ჩვეულებრივ ეს ხდება, როდესაც ბეტონის სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვაზე მიუახლოვდება შემვსების სიმტკიცეს. განსაკუთრებით მტკიცე ბეტონებისათვის უნდა გამოვიყენოთ მაღალი სიმტკიცის შემვსები დიაბაზის, ბაზალტის, გრანიტის და სხვა ქანებიდან. წყალცემენტის ფარდობა არ უნდა აღემატებოდეს 0,4-ს. მაღალი მარკის ბეტონებში გარანტირებული მკვრივი და მტკიცე სტრუქტურის შექმნისათვის ცემენტის ხარჯი იზღუდება: მასიურ ნაგებობებში - 500 კგ/მ³-მდე, ანაკრებ რკ.ბ.-ის მცირე ზომის ნაკეთობაში - 600 კგ/მ³-მდე. ცემენტის ხარჯს ეფექტურად ამცირებს სუპერპლასტიფიკატორის გამოყენება, რომელიც ამაღლებს ბეტონის ნარევის ძვრადობას (პლასტიკურობას) და შემკვრივების ხარისხს. ბეტონის გამაგრების დასაჩქარებლად გამოიყენება ტემპერატურის აწევის და დაწევის რბილი რეჟიმი (50...60°C) და გარემოს მაღალი ფარდობითი ტენიანობა (100%). მაღალი მარკის ბეტონის გამოყენება ამცირებს რკინაბეტონის ნაკეთობის (კონსტრუქციის) მასას და მასალატევადობას, არმატურის ხარჯს, საძირკვლის მოცულობას, ხანგამძლეობას, ხანმარმედვეობას და სხვ.

ბეტონი მაღალხარისხოვანი - ბეტონის ახალი სახეობა, რომელშიც გაერთიანებულია არსებული ბეტონების საუკეთესო საექსპლუატაციო თვისებები (ექსპლუატაციის ვადა დაახლოებით 500 წელია). მისი კრიტერიუმებია:

მაღალი სიმტკიცე (R28 - 60...120 მპა); დაბალი წყალჟონადობა (W12 და მეტი); მაღალი ყინვამედეგობა (F400 და მეტი); მაღალი ცვეთამედეგობა (არა უმეტეს 0,4 გ/სმ²); მაღალი ქიმიური მედეგობა; დრეკადობის მაღალი მოდული; დაბალი აბსორბციულობა; დიფუზიის დაბალი კოეფიციენტი; ბაქტერიოციდულობა და ფუნგიციდობა; დეფორმაციის რეგულირებადი მაჩვენებლები. მაღალი ხარისხის ბეტონის ტექნოლოგია დაფუძნებულია წარმოების ყველა ეტაპზე ბეტონის სტრუქტურაწარმოქმნის მართვაზე. ამისათვის გამოიყენება მაღალი მარკის პორტლანდცემენტი ან კომპოზიციური შემკვრელი, ბეტონის სტრუქტურისა და თვისების კომპლექსური ქიმიური მოდიფიკატორები, აქტიური დისპერსიული მინერალური კომპონენტები და შემავსებლები, გამაფართოებელი დანამატები, დაბალი წყალმოთხოვნის შემკვრელი. ბეტონის წარმოებისას გამოიყენება ინტენსიური ტექნოლოგია, ზუსტი დოზირება, ნარევის გულმოდგინე არევა და ჰომოგენიზაცია, მისი ხარისხიანი ჩაწოვა და მოვლა. აუცილებლობის შემთხვევაში იყენებენ ნარევის მექანიკურ-ქიმიურ აქტივიზაციას. ბ.მ. ამზადებენ ყველაზე საპასუხისმგებლო კონსტრუქციებსა და ნაკეთობებს.

ბეტონი მონოლითური - ბეტონის კონსტრუქცია, რომელიც მზადდება უშუალოდ მისი განლაგების ადგილზე (ნახ. 1). ის შეიცავს: ყალიბის დამზადებას, რომელიც სივრცეში ქმნის მომავალი კონსტრუქციის მოხაზულობას, არმატურის ჩაწობას, კონსტრუქციის დაბეტონებასა და გამაგრებადი ბეტონის მოვლას. მონოლითური ბეტონი და რკინაბეტონი, როგორც წესი, ეკონომიურია, განსაკუთრებით შენობის და ნაგებობის მიწისქვეშა ნაწილში, მასიური კედლის კონსტრუქციაში, საგზაო და ჰიდროტექნიკურ მშენებლობაში. ის ხელსაყრელია საქართველოში - სეისმურ რეგიონში, რადგან მონოლითურ-კარკასული მშენებლობა გაცილებით სეისმომედეგია, ვიდრე ასაწყობი. მონოლითური მშენებლობა არქიტექტორ-მშენებელს აძლევს დიდ შემოქმედებით თავისუფლებას დააპროექტოს და ააშენოს ორგინალური ფორმის შენობა-ნაგებობანი. ყალიბი შეიძლება იყოს მერქნის (ფიგრის, ფანერის), ლითონის, პოლიმერსაფარიანი მერქნის, რკინაბეტონის. ზოგჯერ ყალიბად გამოიყენება რკინაბეტონის ფილა, რომელიც შემდეგ ხდება მონოლითური კონსტრუქციის ნაწილი. არმატურა ეწყობა პროექტის შესაბამისად. მის შესაერთებლად გამოიყენება შედუღება. რიგ შემთხვევაში იხმარება წინასწარ დამზადებული არმატურის კარკასი. საპასუხისმგებლო კონსტრუქციაში იყენებენ ე.წ. ხისტ არმატურას - კუთხოვანის, შველერის, ორტესებრი და სხვ. სპეციალური ნაგლისის სახით. ხშირ შემთხვევაში არმატურის კარკასის შეკვრა ხდება წვრილი სანასკვი მავთულის საშუალებით. დიდი ნაკეთობის ან კონსტრუქციის დაბეტონება ხდება ცალკეულ ბლოკებად, მათ შორის სამუშაო ნაკერების მოწყობით. ბლოკი დაბეტონდება უწყვეტად, ამ შემთხვევაში ბეტონის ყოველი მომდევნო ულუფა ეწყობა და შემკვრივდება მანამ, სანამ შეიკვრება წინა ჩაწყობილი ბეტონი. ბეტონის ნარევი მზადდება ბეტონამრევე კვანძში ან ქარხანაში და მიაქვთ ჩაწყობის ადგილზე. ბეტონის ნარევის ტრანსპორტირება, ჩაწყობა და შემდგომი მოვლა განსაზღვრავს ბეტონის ხარისხს, სამშენებლო-ტექნიკურ თვისებებს და კონსტრუქციის ხანმედეგობას. ბეტონის ნარევის ტრანსპორტირებას ხორციელდება ღარების დახმარებით, ტრანსპორტიორებით, ბადიებით, ვაგონტებით, ავტოთვითმცლელებით, ავტობეტონსარევეებით და მილსატუმბით. ღარებით, ტრანსპორტიორებით და მილსადენებით ბეტონის ნარევის გადატანა ხდება მცირე მანძილზე. დიდ მანძილზე ნარევის გადასატანად გამოიყენება ბადიები და ავტომანქანები. ბადიის ტრანსპორტირება ხორციელდება რკინიგზის პლატფორმით, ავტომანქანით, ამწით ან ამ საშუალებების კომბინაციით. ჩვეულებრივ პირობებში ბეტონის ნარევი კოპაქტურად ეწყობა და შემკვრივდება სიღრმული ან ზედაპირული ვიბრატორის დახმარებით. ვიბრაციის გამოყენებით მიიღება უკეთესი ზედაპირის ბეტონი და მტკიცე სამუშაო ნაკერი. ახალჩაწყობილ ბეტონს იცავენ გამაგრების ადრეულ სტადიაზე ტენიანობის დაკარგვისაგან და ინახავენ იმ ტემპერატურაზე რომელიც ხელს შეუწყობს ცემენტის ჰიდრატაციას.

ნახ. 1

ბეტონი მჟავამედეგი - მიიღება მჟავამედეგ ცემენტსა და მჟავამედეგ შემკვრელებზე. ნარევის უმატებენ თხევად მინას. გამოიყენება ქიმიურ მრეწველობაში, იგი ცვლის ძვირადღირებულ მასალებს: ფურცლოვან ლითონს, კერამიკას, თლილ ქვას და სხვ. ბ.მ. სიმტკიცე 3 დღე-ღამის შემდეგ არის 11...12 მპა, ხოლო 28 დღე-ღამის შემდეგ - 15 მპა.

ბეტონი მრავალკომპონენტური - ბეტონი, რომელშიც ცემენტთან ერთად გამოიყენება სხვადასხვა დანიშნულების კომპლექსური ქიმიური დანამატი, აქტიური მინერალური შემავსებელი, გამაფართოებელი კომპონენტი. ნედლეულის ფართო ბაზა საშუალებას გვაძლევს მივიღოთ სხვადასხვა სტრუქტურის, თვისების და

დანიშნულების ბეტონი. ბ.მ. შესაძლებლობა ყველაზე მეტად მჟღავნდება, ე.წ. მაღალხარისხოვან ბეტონში, რომელიც მზადდება კომპოზიტურ შემკვრელზე, დაბალი წყალცემენტის ფარდობით, სპეციალური კომპლექსური დანამატით, განსაკუთრებით წმინდა მინერალური შემკვრებით, გაფართოებადი კომპონენტით და რეგულირებადი ინტენსიური ტექნოლოგიით. ასეთი ბეტონი გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით, ხანმედგობით და ექსპლუატაციაში საიმედოობით.

ბეტონი მსუბუქი - მკვრივი აგებულების, ცემენტის შემკვრელზე და მსუბუქ მსხვილ ან წვრილ შემკვრებზე (ტუფი, პერლიტი, კერამიტი, ვერმიკულიტი, არბოლიტი და სხვ.) შედგენილი, მსხვილმარცვლოვანი, გამყარების ყოველგვარ პირობებში დამზადებული ბეტონი (ნახ. 1). სიმკვრივე - 500...1800 კგ/მ³; სიმტკიცე - 1...40 მპა. ფორიანობის შექმნის მეთოდის მიხედვით ცნობილია ბ.მ. შემდეგი სახეები: მსუბუქი ბეტონი მსუბუქ (ფოროვან) შემკვრებზე; მსხვილფოროვანი უქვიშო ბეტონი, რომელიც მზადდება ერთფრაქციულ მკვრივ ან ფოროვან შემკვრებზე უქვიშოდ; უჯრედოვანი ბეტონი, რომლის სტრუქტურა შექმნილია ხელოვნური უჯრედებით (0.2...2 მმ), რომლებიც ცვლიან შემკვრის მარცვლებს. დანიშნულების მიხედვით ბ.მ. არსებობს: თბოსაიზოლაციო (რომელთა დანიშნულებაცაა თერმული წინააღმდეგობა მიანიჭოს გადამღობ კონსტრუქციას); კონსტრუქციული (რომელიც იღებს დატვირთვებს) და კონსტრუქციულ-თბოსაიზოლაციო (რომელიც აერთიანებს წინა ორ თვისებას). ბ.მ. ჩვეულებრივი მძიმე ბეტონისაგან განსხვავდება მსუბუქი შემკვრის გამო, რომელსაც აქვს ნაკლები სიმკვრივე და გაცილებით ნაკლები სიმტკიცე. შემკვრებზე დამოკიდებულებით (მსუბუქი, მკვრივი) მკვეთრად იცვლება ბეტონის ნარევის წყალმოთხოვნილება და წყალშემცველობა, იცვლება ბ.მ. ძირითადი თვისებებიც. მსუბუქ ბეტონში წ/ც ფარდობა 1-მდეა (ზოგჯერ შეიძლება მეტიც იყოს). მსუბუქი ბეტონის სიმტკიცე დამოკიდებულია წყლის ხარჯზე. წყლის რაოდენობის მატება ოპტიმალურამდე ზრდის ბეტონის სიმტკიცეს, შემდგომი ზრდა კი - ამცირებს. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ წყლის ზედმეტი ხარჯი ნაკლებ მავნეა, ვიდრე მისი დაკლება. წყლის ოპტიმალური რაოდენობა დამოკიდებულია შემკვრის და შემკვრელის წყალმოთხოვნილებაზე, ნარევის შემკვრის ინტენსიურობაზე და ბეტონის შედგენილობაზე. შემკვრის წყალმოთხოვნილება კი დამოკიდებულია მის მარცვლოვან შემადგენლობაზე და ღია ფორების რაოდენობაზე. ბეტონის სიმკვრივე დამოკიდებულია: შემკვრის სიმკვრივეზე და მის მარცვლოვან შემადგენლობაზე, წყლისა და ცემენტის ხარჯზე და შემკვრის მეთოდზე. თბოსაიზოლაციო თვისება კი - შემკვრის ფორიანობასა და მის ხასიათზე ბ.მ. დიდი ფორიანობის გამო, ნაკლებად ყინვამედეგია, მაგრამ მაინც საკმარისი იმისათვის, რომ მისგან ავაგოთ შენობა-ნაგებობანი. ყინვამედეგობის ასამაღლებლად ბეტონში შეჰყავთ ჰიდროფობული დანამატი. შემკვრელის სახეობის შერჩევა ხდება გამაგრების და სხვა პირობის გათვალისწინებით, მაგრამ საერთო კრიტერიუმში არის მაღალი მარკის ცემენტის გამოყენება, რომელიც საშუალებას იძლევა შევამციროთ სიმკვრივე. შემკვრებად გამოიყენება ბუნებრივი ან ხელოვნური ფოროვანი მასალა სიმკვრივით არაუმეტეს 1200 კგ/მ³ ქვიშისათვის (მარცვლების სიმაღლე 5 მმ-მდე) და არაუმეტეს 1000 კგ/მ³ ხრეშის ან ღორღისათვის (მარცვლების სიმაღლე 5...40 მმ). ბ.მ. ბუნებრივი ფოროვანი შემკვრები მიიღება ფოროვანი ქვის ქანების - პემზის, ვულკანური წიღებისა და ტუფების, ფოროვანი და ნიჟაროვანი კირქვებისა და სხვათა დამტვრევით. ხელოვნური ფოროვანი შემკვრები კი მიიღება წარმოების ნარჩენების (მაგ., წილის) ან სილიკატური მასალების თერმული დამუშავებით. შემკვრის სახეები: თერმოზიტი, აგროპოლიტი, კერამიტი, პერლიტი, ვერმიკულიტი და სხვ. მსუბუქ ბეტონს დიდი გამოყენება აქვს მშენებლობაში. მისგან აშენდებიან შენობის კედლებს და გადახურვებს, დაძაბული რკინაბეტონისაგან - ხიდის მალეხს, წამწეხს, სავალი ნაწილის ფილებს და სხვ., თუმცა უნდა გვახსოვდეს, რომ ბ.მ. ფორების არსებობა ხელს უწყობს არმატურის კოროზიას და მზიდი სამშენებლო კონსტრუქციების დასაზიარებლად უმჯობესია მძიმე ბეტონების გამოყენება.

ნახ. 1

ბეტონი მსხვილფოროვანი - ბეტონი, რომელიც მიიღება შემკვრელის (ჩვეულებრივ ცემენტის), მსხვილი შემკვრის (ხრეში ან ღორღი) და წყლის ნარევის გამაგრების შედეგად (ქვიშის გარეშე). ცემენტის ქვა აკავშირებს მსხვილი შემკვრის ცალკეულ მარცვლებს და ასეთ ბეტონს ზოგჯერ უქვიშოს უწოდებენ. მსხვილ შემკვრებად ძირითადად გამოიყენება ფოროვანი, იშვიათად მკვრივი ხრეში ან ღორღი. ცემენტის ხარჯი 1მ³ ბეტონზე 70...150 კგ-ია. მკვრივ შემკვრებზე მიღებული ბეტონის სიმკვრივეა 1700...1900 კგ/მ³, ფოროვან შემკვრებზე დამზადებულის - 500...700 კგ/მ³. ბეტონის ოპტიმალური შედგენილობა განისაზღვრება სტანდარტული ნიმუშების გამოცდის შედეგებით. რადგან

უქვიშო ბეტონში წარმოიქმნება ერთმანეთთან დაკავშირებული ფორები, ამიტომ ამ ბეტონისაგან აგებული შენობის კედლები თბოიზოლაციის თვალსაზრისით, აუცილებლად უნდა შეიღეს ორივე მხრიდან. იშვიათ შემთხვევაში ნარევი შეაქვთ მცირე რაოდენობის ქვიშა, იმ ანგარიშით, რომ ცემენტის, ქვიშის და წყლის ჯამური რაოდენობა ნაკლები იყოს მსხვილი შემცსების მარცვლებს შორის ცარიელობაზე. ასეთ ბეტონს მცირე ქვიშიანს უწოდებენ.

ბეტონი მძიმე (ჩვეულებრივი ბეტონი) - მკვრივი აგებულების, ცემენტის შემკვრელზე და მკვრივ შემცსებზე (ქვიშა, ხრეში, ღორღი, გრანიტი, ბაზალტი, კირქვა და სხვ.) შედგენილი, მსხვილმარცვლოვანი, გამყარების ყოველგვარ პირობებში დამზადებული ბეტონი (ნახ. 1). სიმკვრივე - 2200...2500 კგ/მ³; სიმტკიცე - 10...80 მპა. შედგენილობის და ნედლეულის შერჩევით შეიძლება მივიღოთ საჭირო წყალუქონადობის, ყინვამედეგი, სწრაფგამაგრებადი, მაღალი სიმტკიცის და სხვა კომპლექსური თვისებების ბეტონი, რომელიც შესაბამეა პროექტის მოთხოვნას. ბ.მ. გამოიყენება სამოქალაქო და სამრეწველო მშენებლობის სხვადასხვა ნაკეთობასა და კონსტრუქციაში, ჰიდროტექნიკურსა და საგზაო მშენებლობაში, საინჟინრო და სპეციალურ ნაგებობებში. ნაკეთობა და კონსტრუქცია შეიძლება დამზადდეს ქარხანაში ან დაბეტონდეს უშუალოდ სამშენებლო ობიექტზე (მონოლითური ბეტონი). როგორც წესი, ბეტონში იყენებენ ადგილობრივ შემცსებს. მათ არჩევენ იმ თვალსაზრისით, რომ მიიღონ საჭირო თვისების ბეტონი ცემენტის მინიმალური ხარჯით. ბეტონის ნარევის სათანადო ადვილჩაწყობადობას უზრუნველყოფენ წყლის ოპტიმალური ხარჯით, ბეტონის სიმტკიცეს კი - წყალცემენტის ფარდობის და ცემენტის ხარჯის სწორი შერჩევით.

ნახ. 1

ბეტონი მხურვალმდგრადი - სპეციალური შემადგენლობის მაღალი ტემპერატურის ამტანი ბეტონი, რომელიც ტემპერატურის გავლენით არ განიცდის დეფორმაციას.

ბეტონი მხურვალმედეგი - ბეტონის სახეობა, რომელსაც შეუძლია მაღალი ტემპერატურის პირობებში შეინარჩუნოს თავისი ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები. შემცვლად იყენებენ ცეცხლმედეგ მასალებს - შამოტს, ანდეზიტს, დიაბაზს, ბრძმედის წიდას, კორუნდს, ქრომის მადნებს, მაგნეზიტურ და თიხის აგურის ნამტვრევებს და სხვ. შემკვრელად გამოიყენება პორტლანდცემენტი, წიდაპორტლანდცემენტი, თიხამიწიანი ცემენტი და თხევადი მინა. მხურვალმედეგობის ხარისხის მიხედვით ბ.მ. იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: 1. მაღალმხურვალმედეგი (უძლებს 1770°C და მეტ ტემპერატურას); 2. მხურვალმედეგი (ცეცხლგამძლეობა 1580...1770°C); 3. მხურვალგამძლე (უძლებს 1580°C-ზე ნაკლებ ტემპერატურას). ბ.მ. შემცსების სახეობაზე დამოკიდებულებით, შეიძლება იყოს განსაკუთრებით მძიმე (სიმკვრივით 3200 კგ/მ³-მდე), მძიმე (2500...2800 კგ/მ³) და მსუბუქი (ნაკლები 2500 კგ/მ³-ზე). ბეტონის დამზადებისას აუცილებელი პირობაა წყლის ან თხევადი მინის რაოდენობის მინიმალურობა. კონუსის ჯდომას აიღება არაუმეტეს 2 სმ-ისა. ადულაბებისათვის ჩვეულებრივ საჭიროა 170...190 ლიტრი წყალი 1 მ³ ბეტონზე. გამოიყენება საცეცხლე ღუმლების, ორთქლის ქვაბების, ატომური რეაქტორების, საკვამლე მილებისა და სხვ. ასაგებად.

ბეტონი პლასტიკური - ბეტონის სახეობა, რომელშიც მჭიდრო მასალად გამოყენებულია სინთეზური პოლიმერული ფისები; წვრილ და მსხვილ შემცვლად - მსუბუქი მინერალური მასალები (ქვიშა, ხრეში, ღორღი და წვრილად ნაფქვავი დანამატები. ბ.პ. სტრუქტურის მიხედვით შეიძლება იყოს მკვრივი, ფორებიანი, უჯრედოვანი და ამის შესაბამისად მძიმე (წყალშეუღწევი და ქიმიურად მედეგი მასალა), მსუბუქი (თბოიზოლაციო მასალა) და განსაკუთრებულად მსუბუქი (კერამზიტობეტონი, უჯრედოვანი პერლიტქაპლასტბეტონი).

ბეტონი პლასტიფიცირებული - ბეტონი პლასტიფიკატორების და სუპერპლასტიფიკატორების გამოყენებით (ცემენტის მასიდან 0,1...0,7% რაოდენობით), რაც საშუალებას იძლევა შემცირდეს ბეტონის ნარევის წყალმოთხოვნილება, გაიზარდოს ადვილჩაწყობადობა, გაიზარდოს ბეტონის სიმტკიცე ან შემცირდეს ცემენტის ხარჯი 15...20%-ით.

ბეტონი პოლიმერცემენტის - ბეტონი, დამზადებული ცემენტისა და პოლიმერული ნივთიერებისაგან შედგენილი შერეული შემკვრელით. პოლიმერად გამოიყენება წყალში ხსნადი ფისი და ლატექსი.

ბეტონი რადიოაქტიური გამოსხივებისაგან დამცავი - ასეთი ბეტონის შემსუბუქებად გამოიყენება მძიმე მასალები: ბარიტი, მაგნეტიტი, ლიმონიტი და ლითონი, თუჯის საფანტის, არმატურის ნაჭრების, ლითონის ბურბუშელის და სხვათა სახით, შემკვრელად კი პორტლანდცემენტები. ბეტონის სიმკვრივე იცვლება 2500...5000 კგ/მ³ ფარგლებში. მარკები: 100; 150; 200.

ბეტონი საგზაო - ბეტონის სახეობა, რომელსაც იყენებენ საავტომობილო გზების მშენებლობაში. გზის საფარის მუშაობის პირობები მეტად არახელსაყრელია - ხშირად სველდება, შრება, იყინება, ლღვება; მასზედ მოქმედებს სატრანსპორტო საშუალებები. ბ.ს. წაეყენება გაზრდილი მოთხოვნები სიმტკიცეზე, ცვეთამდეგობაზე, ყინვამდეგობასა და ატმოსფერომდეგობაზე. ერთფენიანი და ორფენიანი ბეტონის საფარისათვის გამოიყენება არანაკლებ M400 მარკის ცემენტი სამკალციუმოანი ალუმინატის 10%-ზე ნაკლები შემცველობით, ბეტონის გზების საფუძვლისათვის - არანაკლებ M300. სასურველია საგზაო პლასტიფიცირებული ან ჰიდროფობული ცემენტის გამოყენება. ერთფენიანის ან ორფენიანის ზედა ფენისათვის გამოიყენება მხოლოდ გარეცხილი ღორღი ან ხრეში, რომელშიდაც თიხოვანი, მტვროვანი და ლამიანი ნაწილაკების მასითი რაოდენობა არ აღემატება 1,5%-ს (ორფენიანის ქვედა ფენისათვის - 2%-ს). ღორღი აუცილებელია იყოს მაღალი სიმტკიცის: ამოფრქვეული ქანიდან - არანაკლებ 120 მპა, დანალექი ქანიდან - არანაკლებ 80 მპა, ქვედა ფენისა და საფუძვლისათვის ამოფრქვეული ქანიდან 80 მპა-ზე მეტი, დანალექი ქანიდან - 60 მპა-ზე მეტი. ხრეშის ან ღორღის მარცვლების უდიდესი ზომა არანაკლები: ერთფენიანისა და ორფენიანის ზედა ფენისათვის 20 მმ, ორფენიანის ქვედა ფენისათვის - 40 მმ, საფუძვლისათვის - 70 მმ. ბ.ს. ყინვამდეგობის და ნარევის ხარისხის ასამაღლებლად მასში შეჰყავთ ზედაპირულ-აქტიური დანამატი: სუპერპლასტიფიკატორი, ორგანულ-მინერალური, ჰაერჩამთრევი და სხვ. დანამატის ხარჯი ისეთია, რომ უზრუნველყოს ბეტონის ნარევი საჭირო რაოდენობის ჰაერის ჩართვა. რეკომენდებულია ჩათრეული ჰაერის შემდეგი შემცველობა (მოცულობითი): შემსუბუქების მაქსიმალური სიმსხოს (40...70 მმ) დროს - (4,5±1)%, მარცვლების უმცირესი (10...20 მმ) სიმსხოს დროს - (5,5±1)%. საგზაო საფარის დეკორატიული მიზნისათვის ფეხით მოსიარულეთა გადასასვლელების, გამყოფი ზოლების, პარკის ბილიკების და ქალაქის კეთილმოწყობის ელემენტების დასამზადებლად გამოიყენება ფერადი ბეტონი. ასეთი ბეტონი მიღება ნარევი ტუტე და შუქმდეგი პიგმენტის (ცემენტის მასის 8...10%) დამატებით (ოხრა, მუშია, სურინჯი და სხვ.) ან ფერადი ცემენტის გამოყენებით. ზოგიერთ შემთხვევაში გამოიყენება ფერადი შემსუბუქები, მაგ., ტუფი, წითელი კვარციტი, მარმარილო და სხვა. დეკორატიული ბეტონის სიმტკიცეა 15...20 მპა.

ბეტონი სასაქონლო - ბეტონი გასაცემი (ნაწილობრივი) სიმტკიცით, რომლის დროსაც ნაკეთობები შეიძლება მიეწოდოს მომხმარებელს მშენებლობის პერიოდში საპროექტომდე ზრდადი სიმტკიცის ანგარიშით. ბეტონის გასაცემი სიმტკიცე წლის თბილ დროში შეადგენს საპროექტო სიმტკიცის 50...70%-ს, ცივში - 70...90%-ს.

ბეტონი სილიკატური - ბეტონის სახეობა, რომელიც მიიღება კირკაჟმიწოვანი მჭიდა ნივთიერების, არაორგანული შემსუბუქებისა და წყლისაგან შედგენილი ნარევის ავტოკლავებში თბოტენიანი დამუშავებით. ორთქლით დამუშავების პროცესში ნარევი მყარდება (მასში ჰიდროსილიკატებისა და კალციუმის სხვა ნაერთების წარმოქმნის შედეგად) და იძენს სიმტკიცეს კუმშვისას 60 მპა-მდე, ან ზოგჯერ მეტსაც. ბ. ს. დამზადებისას მჭიდა ნივთიერებად იყენებენ ჰაერკინის ან ჰიდრავლიკური რკინისა და სილიციუმის ორჟანგის შემცველი მასალის (კვარცის ქვიშა, ვულკანური ქანები და სხვ.) წმინდად დაფქულ ნარევს, შემსუბუქებად კი ბუნებრივ ან ხელოვნურ (კარბონატულ, წილისა და სხვ.) ქვიშას, აგრეთვე მსხვილ შემსუბუქებს. თავისი თვისებებით ბ. ს. უახლოვდება პორტლანდცემენტის საფუძველზე დამზადებულ ბეტონს (სიმკვრივე 1800...2200 კგ/მ³, ყინვამდეგობა - 75...200 ციკლი).

ბეტონი სპეციალური - ბეტონი, რომელიც მზადდება სპეციალური შემკვრელის, სპეციალური შემსუბუქების, სპეციალური ქიმიური დანამატ-მოდIFIკატორისა და ზოგჯერ სპეციალური არმირების გამოყენებით. ამასთან ერთად, მთელ რიგ შემთხვევაში აუცილებელია ბეტონის დამზადების სპეციალური საშუალება და მეთოდი. ბეტონის მრავალგვარობა როგორც კომპოზიციური მასალისა, ყველაზე მეტად ვლინდება სპეციალურ ბეტონებში. ეს ბეტონები გამოირჩევა სამშენებლო-ტექნიკური თვისებების დიდი მრავალფეროვნებით: მაღალი სიმტკიცით, სწრაფგამაგრებადობით, მჟავა- და ცეცხლმდეგობით, რადიოამრეკლავი და რადიოიზოლატორის თვისებებით და სხვა

ბეტონი სულფატმდეგი - ბეტონი, რომელიც დამზადებულია სპეციალურ ცემენტზე (მჟავამდეგი, გოგირდიანი, ფოსფატური, გაფართოებადი, დამბაზავი, მაგნეზიური და სხვ.). ბეტონისათვის მეტად საშიშია სულფატების (გოგირდმჟავას ნაერთების) შემცველი წყალი (თბილისის მიწისქვეშეთში არსებული წყლების აბსოლუტური უმრავლესობა), რომელიც ბეტონის ნელი ფილტრაციის გამო დროთა განმავლობაში შლის მას. აგრესიული მოქმედება მნიშვნელოვნად ძლიერდება, თუ წყალი წნევით მოქმედებს ბეტონის კონსტრუქციაზე. ამ შემთხვევაში, მცირე წნევის დროსაც, გახსნილი აგრესიული ნივთიერების რაოდენობა, რომელიც აღწევს ცემენტის ქვაში, ბევრად აღემატება იმ

რაოდენობას, რომელიც აღწევს მასში დიფუზიის შედეგად. ამიტომ, კონსტრუქციაში რომელიც იმყოფება წნევის ქვეშ, კოროზიული პროცესი ინტენსიურად მიმდინარეობს. სულფატების შემცველი წყლის აგრესიული მოქმედების შედეგად ბეტონი იჯირჯევა, კონსტრუქციაზე ჩნდება ბზარები. დაშლის ასეთი ხასიათი განპირობებულია იმით, რომ ცემენტის ქვასთან სულფატების ურთიერთქმედებისას ქიმიური რეაქციები მიმდინარეობს რთული კომპლექსური ნაერთების - კალციუმის ჰიდროსულფოალუმინატების წარმოქმნით, ამიტომ მნიშვნელოვანია თბილისის პირობებში მიწისქვეშა მშენებლობა ვაწარმოოთ სულფატმედეგ ცემენტზე (უშვებს რუსთავის ცემენტის ქარხანა) დამზადებული სულფატმედეგი ბეტონით. ბეტონის სულფატმედეგობა მაღლდება ცემენტში პუცოლანის დამატებით ან სულაც ცემენტის ნაწილის შეცვლით პუცოლანით. საშუალო და სუსტ აგრესიულ გარემოში სულფატმედეგი ბეტონის ალტერნატივაა მაღალი სიმკვრივის წყალუქონადი ბეტონი.

ბეტონი სწრაფმყარებადი - ბეტონის სახეობა, რომელიც ნორმალურ პირობებში გამაგრებისას შედარებით მაღალ სიმტკიცეს აღწევს ადრეულ ასაკში - 1...3 დღეში. ის მიიღწევა სწრაფმყარებადი ცემენტის გამოყენებით ან ცემენტის გამაგრების დაჩქარების სხვა ხერხით. ბეტონის სიმტკიცის ზრდაზე ადრეულ ასაკში ყველაზე მეტი გავლენა აქვს შემკვრელის თვისებებს და წყალცემენტის ფარდობას, აგრეთვე ნარევის მომზადების ტექნოლოგიას. ბეტონის გამაგრების დამაჩქარებელი დანამატებიდან ყველაზე მეტად გავრცელებულია კალციუმის ქლორიდი, რომელიც უზრუნველყოფს უკეთეს შედეგს, სხვა დანამატებთან შედარებით. მისი გამოყენება რეკომენდებულია პუცოლანურ, წიდაპორტლანდცემენტსა და ნელამაგრებად პორტლანდცემენტზე დამზადებულ ბეტონებში.

ბეტონი უჯრედოვანი - მსუბუქი ბეტონის სახეობა, რომელიც მზადდება ფორწარმომქმელის მეშვეობით აქაფებული შემკვრელის, კაჟიწა კომპონენტისა და წყლის ნარევის გამყარებით (ნახ. 1). საწყისი ნარევის აქაფებისას წარმოიქმნება დამახასიათებელი "უჯრედოვანი" სტრუქტურა თანაბარგანაწილებული ჰაერული ფორებით, შედეგად უჯრედოვან ბეტონს აქვს დაბალი სიმკვრივე და მცირე თბოგამტარობა. უჯრედოვანი ბეტონის ფორიანობა შედარებით ადვილად რეგულირდება მომზადების პროცესში, რის შედეგადაც მიიღება სხვადასხვა სიმკვრივის და დანიშნულების ბეტონი. შემკვრელად გამოიყენება პორტლანდცემენტი, კირი, თაბაშირი, ხოლო კომპონენტად - დაფქული კვარცის ქვიშა, წანატაცნაცარი და მეტალურგიული წიდა. კომპონენტი ამცირებს შემკვრელის ხარჯს და ბეტონის შეკლებას, რაც ეკონომიკურად და ეკოლოგიურად სასარგებლოა. ბ.უ. სამი ჯგუფი არსებობს: 1. თბოსაიზოლაციო (სიმკვრივე 500 კგ/მ³-მდე, სიმტკიცე 0,5...1,5 მპა; 2. კონსტრუქციულ-თბოსაიზოლაციო (სიმკვრივე 500...900 კგ/მ³, სიმტკიცე 2,5...7,5 მპა; 3. კონსტრუქციული (სიმკვრივე 900... 1200 კგ/მ³, სიმტკიცე 7,5...15 მპა. სიმტკიცის კლასი კუმშვაზე B0,35...B12,5-ის ფარგლებში. ბეტონის მისაღებად გამოიყენება შემკვრელის როგორც ბუნებრივი გამაგრება, ისე მისი გააქტიურება გაორთქვლით (ავტოკლავური დამუშავებით). როდესაც შემკვრელად გამოყენებულია კირი, მაშინ ავტოკლავური დამუშავება აუცილებელია. ფორივანი სტრუქტურის მიღების მეთოდის (შემკვრელის აქაფება) მიხედვით არჩევენ: აირბეტონს, აირსილიკატს, ქაფბეტონსა და ქაფსილიკატს. აირბეტონი და აირსილიკატი მიიღება შემკვრელის ცომის აფუებით იმ აირით, რომელიც გამოიყოფა შემკვრელსა და ქაფწარმომქმნელ ნივთიერებას შორის ქიმიური რეაქციის შედეგად. ყველაზე ხშირად ქაფწარმომქმნელია ალუმინის პუდრი, რომელიც რეაქციაში შედის კალციუმის ჰიდროქსიდთან და გამოყოფს წყალბადს. ქაფბეტონი და ქაფსილიკატი კი მიიღება შემკვრელის ცომის შერევით წინასწარ მომზადებულ მდგრად ტექნიკურ ქაფთან. უჯრედოვანი ბეტონის თვისებას განსაზღვრავს ფორიანობა, შემკვრელის სახეობა და გამაგრების პირობები. უჯრედოვანი ბეტონის მოცულობის 60...85% შედგება 0,2...2 მმ ზომის დახურული ცემენტის ქვის ფორებისაგან (უჯრედებისაგან), რომლებიც დახშულია ჰაერისათვის, მაგრამ ღიაა წყლისათვის. ამიტომ უჯრედოვანი ბეტონის წყალშთანთქმა საკმაოდ მაღალია და ყინვამედეგობა შესაბამისად დაბალი მკვრივი სტრუქტურის ბეტონთან შედარებით. ცემენტის ქვის ჰიდროფილობა და დიდი ფორიანობა განაპირობებს მაღალ სორბციულ ტენიანობას, რაც გავლენას ახდენს უჯრედოვანი ბეტონის თბოსაიზოლაციო თვისებაზე, ამიტომ გადამღობ კონსტრუქციაში გამოყენების შემთხვევაში, ის დაცული უნდა იქნეს წყალთან კონტაქტისაგან ან მოხდეს მისი ჰიდროფობიზაცია. უჯრედოვანი ბეტონის სიმტკიცე დამოკიდებულია მის საშუალო სიმკვრივეზე და იცვლება 1,5...15 მპა-ის ფარგლებში. დრეკადობის მოდული ნაკლებია, ვიდრე ჩვეულებრივი ბეტონისა, ე.ი. უფრო დეფორმაციულია. გარდა ამისა უჯრედოვან ბეტონს ახასიათებს მომატებული შეკლება და ცოცვადობა. ბ.უ. და მისგან დამზადებული ნაკეთობანი ხასიათდება კარგი ბგერასაიზოლაციო თვისებით, ცეცხლმედეგია და ადვილად მუშავდება (იხერხება, იზურდება, ილურსმნება). უჯრედოვანი ბეტონის გამოყენების სფეროა: გადამღობი კონსტრუქციები (კედლები) საცხოვრებელი და სამრეწველო შენობისათვის; მზიდი კონსტრუქციები - დაბალსართულიანი და არამზიდი - მაღალსართულიანი კარკასული შენობებისათვის. ასევე გავრცელებულია კონსტრუქციულ-თბოსაიზოლაციო უჯრედოვანი ბეტონი. არმატურის კოროზიისაგან დასაცავად მას ფარავენ ცემენტ-ბიტუმის ან ცემენტ-პოლისტიროლის მასტიკით.

ნახ. 1

ბეტონი ფოსფატურ ცემენტზე - ფოსფატურ ცემენტზე დამზადებული ბეტონი, რომელიც ძალიან სწრაფად მავრდება და გამოიყენება სამოქალაქო და სამრეწველო ობიექტების სარემონტოდ (ავტოსტრადა, მილგაყვანილობა, ანაკრები რკინაბეტონის ნაკეთობა და სხვ.). ამონიუმფოსფატის ცემენტის შედგენილობა საშუალებას იძლევა 45 წუთში მივიღოთ დაახლოებით 30 მპა სიმტკიცის ბეტონი. სილიკატფოსფატური ცემენტი იკვრება 30 წუთში და 4 საათის შემდეგ აქვს 50 მპა-ზე მეტი სიმტკიცე კუმშვაზე. შემკვრელი ნატრიუმის ჰექსამეტაფოსფატის საფუძველზე, მაგნიუმის ოქსიდთან ერთად, შეიძლება გამოვიყენოთ როგორც შემკვრელი ცეცხლგამძლე ბეტონისათვის, ასევე ელექტროლუმენის აგურით ამოგებისათვის. 1200⁰C ტემპერატურაზე გამაგრებისას 24 საათში მიიღება მდგრადი მასალა, სიმტკიცით 65 მპა და მეტი.

ბეტონი ქიმიურად მდებარე - საერთო სახელწოდება ისეთი ბეტონების ჯგუფისა, რომლებიც თვისებებს ინარჩუნებენ ქიმიურად აგრესიულ ნივთიერებათა (ტუტე, მჟავა, ორგანული გამხსნელები და მისთ.) ზემოქმედების პირობებშიც. მისი ძირითადი სახეობებია: მჟავაგამძლე ბეტონი, პოლიმერბეტონი, ასფალტბეტონი და სხვ.

ბეტონი შემსუბუქებული - იგივეა, რაც მსუბუქი ბეტონი. სიმკვრივე 1800...2200 კგ/მ³, შემესებად გამოყენებულია როგორც მკვრივი, ასევე ფოროვანი საშენი მასალა.

ბეტონი შეუკლებადი - ჩვეულებრივი ბეტონი, დამზადებული შეუკლები, გაფართოებადი და დამბაზვი ცემენტისაგან, რომლის დანიშნულებაცაა თავიდან იქნეს აცილებული ბეტონის და რკინაბეტონის კონსტრუქციაზე შეკლებითი დეფორმაციის მავნე გავლენა. ამ ცემენტის შემადგენლობაში შედის მინერალური სისტემები, რომელიც გამაგრების პროცესში ფართოვდება. შედეგად მცირდება ან მთლიანად კომპენსირდება შეკლების დეფორმაცია

ბეტონი ცემენტ-პოლიმერის - ცემენტიანი ბეტონი მაღალმოლეკულური ორგანული ნაერთების დამატებით. დანამატის შეყვანა ხდება წყლიანი დისპერსიის სახით, რომელიც არის პოლიმერის ემულსიური პოლიმერიზაციის პროდუქტი. ეს პოლიმერებია: ვინილაცეტატი, ვინილქლორიდი, სტიროლი, ლატექსები და სხვა წყალში ხსნადი კოლოიდები. პოლიმერის გამოყენება ბეტონში საშუალებას იძლევა გავაუმჯობესოთ მისი სტრუქტურა და თვისება საჭირო მიმართულებით, ავამაღლოთ მასალის ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლები. ცემენტ-პოლიმერის ბეტონი ხასიათდება ორი აქტიური შემადგენლით - მინერალური შემკვრელისა და ორგანული ნივთიერებისაგან. შემკვრელი ნივთიერება წყალთან ერთად ქმნის ცემენტის ქვას, რომელიც კრავს შემკვრელის მარცვლებს ერთიან მონოლითად. პოლიმერი კი, ბეტონიდან წყლის შემცირების შესაბამისად ფორის, კაპილარის, ცემენტის და შემკვრელის ზედაპირზე ქმნის თხელ აფსკს, რომელსაც აქვს კარგი ადჰეზია და ხელს უწყობს შემკვრელსა და ცემენტის ქვას შორის შეჭიდულობის ზრდას, აუმჯობესებს ბეტონის მონოლითურობას და მინერალური ჩონჩხის მუშაობას, რის შედეგადაც ბეტონი იძენს განსაკუთრებულ თვისებებს: მეტ სიმტკიცეს ღუნვაზე და გაჭიმვაზე, ყინვაგამძლეობას, ცვეთამდებლობასა და წყალშეუღწევადობას ჩვეულებრივ ბეტონთან შედარებით. ბეტონში შეყვანილი პოლიმერული მასალის რაოდენობა დგინდება წინასწარი გამოცდით. ძირითადი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს დანამატის გავლენას ცემენტ-პოლიმერის ბეტონზე, არის პოლიმერცემენტის ფარდობა. დანამატის ოპტიმალური რაოდენობა პოლივინილაცეტატის შემთხვევაში, შეადგენს ცემენტის მასის 20%-ს. ლატექსის გამოყენებისას, რომ არ მოხდეს პოლიმერის კოაგულაცია, შეგვყავს სტაბილიზატორი (სოდა, ამონიუმის კაზეინატი და სხვ.). ცემენტ-პოლიმერული ბეტონი მზადდება იმავე ტექნოლოგიით, როგორც ჩვეულებრივი ცემენტიანი ბეტონი. გამოიყენება გზების, იატაკების მოსაწყობად, მოსაპირკეთებელ სამუშაოებში, კოროზიამდეგ გადახურვებში და სხვ.

ბეტონი ცემენტიანი - არის ბეტონებში ყველაზე მეტად გავრცელებული, რომელთა შორის ძირითადია პორტლანდცემენტი. ცემენტიანი ბეტონის სახეობებია: დეკორატიული ბეტონი, რომელიც მზადდება თეთრი და ფერად ცემენტით; სულფატმედეგი ბეტონი - მზადდება სულფატმედეგი ცემენტით (აუცილებელია თბილისის მიწისქვეშეთის გარემოში); ძაბვადი ცემენტით დამზადებული ბეტონი და სპეციალური დანიშნულების ბეტონი,

რომელიც მზადდება თიხამიწოვან, კომპოზიციურ და სხვა სპეციალურ ცემენტზე.

ბეტონი წვრილმარცვლოვანი - წვრილ შემსვლებზე (ქვიშაზე) შედგენილი საშუალო სიმკვრივის (1800 კგ/მ³) ბეტონი. ქვიშის მარცვლების ზომები იცვლება 0,15...2,5 მმ-ის ფარგლებში. წყალცემენტის ფარდობა - 0,3...0,4. გამოიყენება თხელკედლიანი (არმოცემენტის) კონსტრუქციების დასამზადებლად. სიმტკიცე 16...28 მპა.

ბეტონი წვრილმარცვლოვანი კომპოზიციური - მაღალეფექტური მრავალკომპონენტური ბეტონი, რომელშიც გამოყენებულია კომპოზიციური შემკვრელი ნივთიერება - მასალის სტრუქტურის, თვისების და ტექნოლოგიის ქიმიური მოდიფიკატორების კომპლექსი; აქტიური მინერალური კომპონენტები - სუპერწმინდა გამაფართოებელი და სხვა სპეციალური დანამატი. შემადგენლობის მრავალკომპონენტურობა საშუალებას იძლევა ეფექტურად ვმართოთ მასალის სტრუქტურის წარმოქმნა ტექნოლოგიის ყველა ეტაპზე, ვუზრუნველყოთ დამზადებული ნაკეთობის და კონსტრუქციის მაღალი ხარისხი. კომპოზიციური შემკვრელი არის პორტლანდცემენტის ან სხვა შემკვრელის რეგლამენტირებულ პირობებში ფიზიკურ-ქიმიური აქტივიზაციის პროდუქტი, იმ ქიმიურ მოდიფიკატორთან ერთად, რომელიც შეიცავს წყალდამწვევ კომპონენტს, მინერალურ დანამატს და აუცილებლობის შემთხვევაში სპეციალურ დანამატს, რათა მივიღოთ განსაკუთრებული თვისების შემკვრელი. აქტიურ კომპონენტად გამოიყენება: ქიმიური მოდიფიკატორის კომპლექსი; დისპერსიული შემავსებელ-გამზავებელი; ულტრადისპერსიული შემავსებელ-შემამკვრივებელი და აქტივატორი; კომპონენტები, რომლებიც მართავენ სტრუქტურის მოცულობის ცვლილებას; კომპონენტები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს ვმართოთ ბეტონის ნარევის რეოლოგია და გამაგრების პროცესი, ქიმიურ მოდიფიკატორებთან ერთად; კომპონენტები, რომლებიც ბეტონს აძლევს სპეციალურ თვისებას; დისპერსიული ბოჭკოვანი კომპონენტი და კომპონენტები, რომლების არეგულირებენ მასალის შინაგანი სითბოგამოყოფას. კომპოზიციური შემკვრელის, მოდიფიკატორის შედგენილობის და აქტიური კომპონენტის შერჩევა ხდება ბეტონის დანიშნულებისა და მასზე წაყენებული მოთხოვნების მიხედვით, ბეტონის შედგენილობისა და საწყისი შემადგენლების - შემკვრელის და შემსვლების თვისებების გათვალისწინებით. სიმტკიცე იზრდება კომპოზიციური შემკვრელის რაოდენობის გაზრდით. ყველაზე მეტი სიმტკიცე აქვს ცემენტის ქვას. მაგრამ ამ შემთხვევაში შესაძენვეად იზრდება მასალის შეკლება, რაც აძნელებს დიდი ზომის ნაკეთობის დამზადებას და მოითხოვს განსაკუთრებული ზომების მიღებას შეკლების კომპენსაციისათვის. ცემენტის ხარჯის გაზრდას მივყავართ მასალის გაძვირებისაკენ, ამ ხარჯის შესამცირებლად ცემენტის ნაწილი უნდა შეიცვალოს აქტიური მინერალური შემავსებლებით: ნაცრით, დაფქული წიდით, მიკროკაჟმიწით და სხვა მსგავსი მასალით, რომელიც საშუალებას იძლევა დავარეგულიროთ გამაგრებადი ბეტონში სტრუქტურაწარმოქმნა. ამ მასალების შეყვანა, შეჯერებული უნდა იყოს სხვა კომპლექსურ ქიმიურ მოდიფიკატორთან. შეკლების მნიშვნელოვანი შემცირება მიიღწევა კომპოზიციური შემკვრელით, განსაკუთრებით გაფართოებადი ნივთიერებით და წყალცემენტის ფარდობის შემცირებით, აგრეთვე მიკროკაჟმიწის დანამატის შეყვანით სუპერპლასტიფიკატორთან ერთად. მიკროკაჟმიწის შეყვანა ზრდის წვრილმარცვლოვანი ბეტონის გაჯირჯევას ტენიან გარემოში, ამიტომ, მიკროკაჟმიწიან წვრილმარცვლოვან ბეტონში უნდა ვერიდოთ ტენიანობის ციკლურ ცვლილებას, რომ კონსტრუქციაში არ გაჩნდეს მიკრობზარები. საწყისი ნედლეულის და ბეტონის რაციონალური შერჩევა საშუალებას იძლევა მივიღოთ შეუკლებადი წვრილმარცვლოვანი კომპოზიციური ბეტონი, რომელსაც აქვს მაღალი ფიზიკურ-ტექნიკური მაჩვენებლები: სიმტკიცე 2 დღის ასაკში აღწევს 30...50 მპა-ს, 28-ე დღეს - 100...150 მპა-ს, წყალუქონადობა W12 და მეტს, წყალშთანთქმა 1...2%-ს და ყინვამედეგობა F300 და მეტს. ბეტონს აქვს დეფორმაციულობის რეგულირებადი მაჩვენებელი, მათ შორის 14...28 დღის ბუნებრივი გამაგრების დროს შეკლების კომპენსაცია, დაბალი ცვეთადობა და მაღალი აირუქონადობა. რეალურ პირობებში ასეთი ბეტონის ექსპლუატაციის ვადა აღემატება 100 წელს, მათ შორის მკაცრი კლიმატის პირობებშიც.

ბეტონი ჰიდროტექნიკური - მძიმე, ჩვეულებრივი ბეტონის სახესხვაობა (ნახ. 1). ხასიათდება წყალმედეგობით, წყალუქონადობით, ყინვამედეგობით, დაბალი სითბოგამოყოფით და ქიმიური მედეგობით. გამოიყენება ნაგებობებისათვის, რომლებიც პერიოდულად ან მუდმივად წყალშია. ბ.ჰ. მძიმე ბეტონის სახესხვაობაა, რომელიც, ჰიდროტექნიკური ნაგებობის კონსტრუქციის ექსპლუატაციის პირობებიდან გამომდინარე, რამდენიმე სახედ კლასიფიცირდება. წყლის დონის მიხედვით არსებობს ჰიდროტექნიკური ბეტონის სახეები: წყალქვეშა ბეტონი (მუდმივად იმყოფება წყალში); ცვალებადი ზონის ბეტონი (პერიოდულად განიცდის წყლით შემორეცხვას); წყალზედა ბეტონი (მდებარეობს წყლის ცვალებადი ზონის ზევით). კონსტრუქციის ზედაპირის ფართობის მიხედვით ბ.ჰ. შეიძლება იყოს მასიური და არამასიური. კონსტრუქციაში მდებარეობის ადგილის მიხედვით - გარეთა და შიგა ზონის. მასიური ნაგებობის შიგა ზონის ბეტონი, რომელიც არ განიცდის წყლის დაწნევას და განლაგებულია გარე ზედაპირიდან არანაკლებ 2 მ-ზე, წარმოადგენს ჩვეულებრივ მძიმე ბეტონს. კონსტრუქციაზე წყლის წნევის მოქმედების მიხედვით განირჩევა სადაწნეო და ჩვეულებრივი (უდაწნეო) ბ.ჰ. ჰიდროტექნიკური ნაგებობის დაპროექტებისას ზემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნები გაითვალისწინება. თუ კონსტრუქცია რამდენიმე ზონაშია განლაგებული, მაშინ მოთხოვნები ბეტონზე მიიღება ყველაზე ცუდი ზონისათვის. მუშაობის პირობებისა და სახეობების მიხედვით ჰიდროტექნიკურ ბეტონს წაყენება ტექნიკური მოთხოვნები: სიმტკიცეზე (კუმშვა, ღერძული გაჭიმვა), ყინვამედეგობაზე, წყალუქონადობაზე, წყალშთანთქმადობაზე, ხაზობრივ ჯდომასა და გაჯირჯევაზე, ცვეთამედეგობასა და ბზარმედეგობაზე. ბეტონის გამაგრების ასაკი, რომელიც აკმაყოფილებს სიმტკიცის მოთხოვნას კუმშვისა და გაჭიმვის კლასზე და წყალუქონადობაზე, მასიური ჰიდრომელიორაციული ნაგებობისათვის და მდინარის ჰიდროტექნიკური კონსტრუქციებისათვის არის 180 დღე, საზღვაო და სამდინარე სატრანსპორტო ანაკრები ან მონოლითური და თხელკედლიანი ჰიდრომელიორაციული კონსტრუქციებისათვის - 28 დღე, საპროექტო მარკის

ყინვამდეგობისათვის მიიღება 28 დღე, მასიური ნაგებობებისათვის "თბილ" ყალიბში - 60 დღე. ჰიდროტექნიკური ბეტონის კლასი კუმშვაზე შემდეგია: B3,5; B5; B7,5; B10; B12,5; B15; B20; B25; B35; B40; B45; B50; B55; B60; შეიძლება შუალედური B22,5 და B27,5 კლასის ბეტონის გამოყენებაც. კლასი ღერძულ გაჭიმვაზე: B(t)0,4; B(t)0,8; B(t)1,2; B(t)1,6; B(t)2,0; დამაბული, წვრილმარცვლოვანი და მსუბუქი ბეტონებისათვის - B(t)2,4; B(t)2,8; B(t)3,2; მარკა ყინვამდეგობაზე: F50; F75; F100; F150; F200; F300; F400; F500; F600; F800; F1000 (ყინვამდეგობაზე მოთხოვნა წაეყენება მხოლოდ იმ ბეტონს, რომელიც იმყოფება წყლის დონის ცვალებად ზონაში, ან წყლის დონიდან 2 მ სიმაღლეზე და აგრეთვე წყალზე და ზედაპირულ ბეტონს); მარკა წყალუქონადობაზე: W2, W4, W6, W8, W10, W12, W14, W16, W18, W20. სადაწნო კონსტრუქციის ბეტონისათვის მარკა ინიშნება იმ ანგარიშით, რომ მივიღოთ წყალუქონადი ბეტონი. წყალქვეშა ბეტონისათვის გამოიყენება ყველაზე წყალმედეგი პუცოლანური- და წიდაპორტლანდცემენტი. წყლის ცვალებადი ზონის ბეტონისათვის, რომელიც ყველაზე მძიმე საექსპლუატაციო პირობებშია, საუკეთესოა სულფატომედეგი პორტლანდცემენტი. წყალზე და ბეტონისათვის რეკომენდებულია პორტლანდცემენტი, დანამატის პორტლანდცემენტი და წიდაპორტლანდცემენტი. შიგა ზონის ბეტონისთვის გამოიყენება დაბალთერმული პუცოლანური და წიდაპორტლანდცემენტი. შეიძლება პორტლანდცემენტის და დანამატის პორტლანდცემენტის გამოყენებაც. სულფატურ-აგრესიული წყლისათვის აუცილებელია სულფატომედეგი პორტლანდცემენტის გამოყენება. ინერტულ შემცვლად გამოიყენება: ბუნებრივი ან დამსხვრეული ქვიშა სიმსხოს მუდღულით 1,5...3,5 მმ; ამოფრქვეულ ან დანალექ ქანებიდან მიღებული ღორღი მარცვლების ზომებით 5...220 მმ, სიმტკიცით 60...100 მპა. ბეტონის ხანგამძლეობა დამოკიდებულია წ/ც ფაქტორზე, რომელიც მიიღება 0,5...0,7-ის ფარგლებში.

ნახ. 1

ბეტონი ჰიდროტექნიკური სხმული - ბეტონი, რომლის ნარევი მზადდება ცემენტის, წყლის და წვრილი წვლისაგან (სიმსხო ნაკლები 0,16 მმ-ზე), რომლის შემცველობა ნარევეში 15%-ია. მათ ემატება წყალდამჭერი (ბეტონიტური თიხა) და მიკროშემცვლები (კერამიტიტის მტვერი, მიკროკაჟმიწა, წანატაცი-ნაცარი და სხვ.). ასეთ ბეტონს მაღალი დენადობა აქვს და ჩაწყობისას არ საჭიროებს მექანიკურ შემოქმედებას, ამიტომ მას მიზანმიმართულად იყენებენ თხელკედლიან, ჭარბად დაარმირებულ, რთული კონფიგურაციის კონსტრუქციაში, სადაც ბეტონის ჩაწყობა რთულია, აგრეთვე წყლის არხის მონოლითური მოპირკეთებისათვის, სარწყავი სისტემის ანაკრები კონსტრუქციის დამზადებისათვის და სხვ. ბ.პ.ს. ორგანული მინერალების დანამატით (სუპერ- და ჰიპერპლასტიფიკატორით), საშუალებას იძლევა შემცირდეს წყლის ხარჯი არანაკლებ 20%-ით, ამაღლდეს ბეტონის სიმტკიცე ორი მარკით ან შემცირდეს ცემენტის ხარჯი 15...35%-ით, მივიღოთ დულაბი კონუსის განშლით 180...260 მმ და ბეტონი კონუსის ჯდომით 20...24 სმ და მეტი, შენარჩუნდეს წყალცემენტის ფარდობა, შემცირდეს შრომატევადობა ვიბრირების გამორიცხვით, გაიზარდეს ყინვამდეგობა 25...40%-ით, წყალუქონადობა - 2...4 საფეხურით, ამაღლდეს ბეტონისა და რკ.ბ.-ის მედეგობა აგრესიული გარემოს მიმართ.

ბეტონი ჰიდროტექნიკური წვრილმარცვლოვანი - ბეტონი, რომელშიც შემცვლების მაქსიმალური ზომაა 10 მმ. იგი შეიძლება ჩაეწყოს ტორკრეტირებით. სარყორცნიდან გამომავალ მშრალ ნარევს ემატება წყალი და დაიტანება ზედაპირზე. ასეთი ბეტონი ხასიათდება მაღალი სიმკვრივით, სიმტკიცით, წყალუქონადობითა და ყინვამდეგობით. გამოიყენება წყალსატევისა და არხის ფილტრაციის საწინააღმდეგო მოპირკეთების, თხელკედლიანი პანელების, ტროტუარის ფილების, წყლის ავზების, ჰიდროტექნიკური ნაგებობის დეფორმაციული ნაკერის ამოქოლისთვის და ა.შ. ჰიდროტექნიკური ნაგებობის, აეროდრომის საფარის, არხის მოპირკეთების რემონტისათვის გამოიყენება სწრაფმყარებადი წვრილმარცვლოვანი ბეტონი თხევადი მინის შემკვრელზე, პოლიმერბეტონი და ბეტონპოლიმერი, რომლებიც ხასიათდებიან დიდი სიმტკიცით, სიმკვრივით, ცვეთა- და ქიმიური მედეგობით, კარგი ადჰეზიური თვისებებით.

ბეტონიერი - მანქანა, რომელიც მექანიკურად ურევს ერთმანეთს ბეტონის შემადგენელ ნაწილებს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბეტონის ადვილჩაწყობადობა - ნარევის თვისება შეავსოს ყალიბი და შემკვრივდეს თავისი სიმძიმის ძალის ან გარე მექანიკური მოქმედების შედეგად. ამის მიხედვით არჩევენ პლასტიკურ და ხისტ ნარევეს. პლასტიკური ბეტონის ნარევის ადვილჩაწყობადობა განისაზღვრება კონუსის ჯდომით, რომელიც იზომება სანტიმეტრებით. ამის მიხედვით, ბეტონის ნარევებია: ხისტი - 0, მცირემკვრადი - 2...4 სმ; მკვრადი - 4...12 სმ; სხმული - 12 სმ და მეტი.

ბეტონის აირწარმომქმნელი დანამატი - გამოიყენება: ალუმინის პუდრი და მეთილსილიკონი. პირიქით, ბეტონის სტრუქტურის შემკვრივებისათვის უმატებენ კალციუმის ნიტრატს, რკინის ქლორიდს, რკინის სულფატს, ალუმინის სულფატს, სხვადასხვა შედგენილობის ფისს და სხვ.

ბეტონის ამონიუმური კოროზია - ბეტონის კოროზია ამონიუმის მარილების ხსნარებთან ურთიერთქმედებისას.

ბეტონის ბალიში - ამა თუ იმ სახის ნაგებობის ან კონსტრუქციის საყრდენი ელემენტი, რომელიც ბეტონისაგანაა (ან რკ.ბ.-ისაგან) დამზადებული.

ბეტონის გამაგრება - პროცესი, რომლის დროს ბეტონის ბლანტი მასა გადადის მყარ მდგომარეობაში. ის გრძელდება ბეტონის მომზადებიდან 28 დღის განმავლობაში ანუ ბეტონი საპროექტო მარკას (კლასს) აღწევს ამ პერიოდში. ბეტონის გამაგრებისათვის ნორმალურ ტემპერატურულ გარემოდ პირობითად ითვლება 15...20°C. ტემპერატურის დაწვევისას ბეტონის სიმტკიცე იზრდება ნელა, ვიდრე ნორმალურზე. ნულზე ნაკლები ტემპერატურის დროს ბეტონის გამაგრება პრაქტიკულად ჩერდება, თუ მას არ დავუმატებთ მარილს, რომელიც ამცირებს წყლის გაყინვის წერტილს. ბეტონი, რომელსაც დაწყებული აქვს გამაგრება და გაიყინება, გაღობის შემდეგ სითბოში აგრძელებს გამაგრებას, თუ ის არ იყო დაზიანებული გამაგრების დაწყებისთანავე. მაღალ ტემპერატურაზე ბეტონი მაგრდება უფრო ჩქარა, ვიდრე ნორმალურზე, განსაკუთრებით ტენიან გარემოში. რადგან მაღალ ტემპერატურაზე ბეტონის სწრაფი გამოშრობისაგან დაცვა ძნელია, ამიტომ 80°C-ზე მეტად მისი გაცხელება არ შეიძლება. გამონაკლისს შეადგენს მხოლოდ მისი დამუშავება წყლის ორთქლით გაჯერებულ, სპეციალურ ჰერმეტიკულ კამერაში 90...100°C-ზე ან ავტოკლავში წნევის ქვეშ. ბეტონის გამაგრებაზე დიდი გავლენა აქვს მისი მოვლის ორგანიზაციას, განსაკუთრებით ადრეულ ასაკში. მოვლის მიზანია შეიქმნას ბეტონის გამაგრებისათვის სათანადო პირობები, საჭირო ტენიანობის გარემოს შენარჩუნებით. ამისათვის ბეტონს ფარავენ პოლიმერული აფსკით, აყრიან ქვიშას ან ნახერხს, რომელსაც მუდმივად ასველებენ, იყენებენ სინთეზური მასალის ლეიბებს, ზედაპირს ფარავენ წყლით ან იყენებენ ბეტონის გამოშრობისაგან დაცვის სხვა მეთოდებს ჰიდრატაციის პროცესისა და სიმტკიცის ზრდის შენელების თავიდან ასაცილებლად. ადრეულ ასაკში ბეტონის გამოშრობა იწვევს შეკლების მნიშვნელოვან დეფორმაციას, ჩნდება მიკრობზარები. შემდეგში სათანადო პირობების შექმნით სტრუქტურის გამოსწორება არ ხერხდება, ამიტომ ბეტონის სათანადო მოვლა ადრეულ ასაკში, აუცილებელი პირობაა ხარისხიანი ბეტონის მისაღებად.

ბეტონის გამაგრების დამაჩქარებელი დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც აჩქარებს ბეტონის გამყარების პროცესს. ასეთი დანამატებია: კალციუმის ქლორიდი, ნატრიუმის სულფატი, კალციუმის ნიტრიტი-ნიტრატ-ქლორიდი და სხვ. ისინი ბეტონის ნარევს ემატება განსაზღვრული რაოდენობით, რადგან უარყოფით ზემოქმედებას ახდენენ მასზე. მაგ., კალციუმის ქლორიდი ხელს უწყობს არმატურის კოროზიას, ამიტომ მისი დანამატი რკ.ბ.-ში შეზღუდულია 2%-მდე, ხოლო გამოყენება წინასწარდამზადებულ არმატურასთან და თხელკედლიან კონსტრუქციაში აკრძალულია. უკანასკნელ დროს მიღებული იქნა ბეტონის უქლორო გამამაგრებლები - ალუმინატი, კალციუმის ფორმატი, კარბონატი, ჰალოიდი, ტრიეთანოლოამი, ფორმალდეჰიდი და სხვ. რომლებიც აჩქარებენ და ამაღლებენ ბეტონის სიმტკიცეს 7 დღეში 20...40%-ით

ბეტონის დამცავი შრე - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციის ბეტონის შრე გარე ზედაპირსა და კონსტრუქციაში მოთავსებული არმატურის ახლომდებარე ზედაპირს შორის. ის უზრუნველყოფს ბეტონისა და არმატურის ერთობლივ მუშაობას კონსტრუქციის მუშაობის ყველა სტადიაზე, აგრეთვე არმატურის დაცვას გარე ატმოსფერული, ტემპერატურული და

სხვა მსგავსი ზემოქმედებისაგან. გრძივი მუშა არმატურისათვის (დაუძაბავი და საბჯენებზე დაჭიმვის გზით დაძაბული) დამცავი შრის სისქე უნდა იყოს არანაკლებ ღეროს ან ბაგირის დიამეტრისა და არანაკლები (ზომები მმ-ში): ფილებში და კედლებში სისქით: 100-მდე ჩათვლით - 10; 100-ზე მეტი - 15. კოჭებში და წიბოებში კვეთის სიმაღლით: 250-ზე ნაკლები - 15; 250 და მეტი - 20; სვეტებში - 20; საძირკვლის კოჭებში - 30. საძირკვლებში: ასაწყობში - 30; მონოლითურში, რომელსაც გააჩნია ბეტონის მომზადება - 35; მონოლითურში, რომელსაც არ გააჩნია ბეტონის მომზადება - 70. B7,5 და უფრო დაბალი კლასის დაფორენებული და მსუბუქი ბეტონებისაგან დამზადებულ ერთფენოვან კონსტრუქციებში დამცავი შრე უნდა შეადგენდეს არანაკლებ 20 მმ, ხოლო გარე საკედლე პანელებში (ფაქტურის შრის გარეშე) - არანაკლებ 25 მმ-სა. უჯრედოვანი ბეტონის ერთფენოვან კონსტრუქციებში დამცავი შრე ყველა შემთხვევაში მიიღება არანაკლებ 25 მმ-სა. განივი, გამანაწილებელი და კონსტრუქციული არმატურის დამცავი ბეტონის შრის სისქე მიიღება არანაკლებ აღნიშნული არმატურის დიამეტრისა და არანაკლებ (მმ-ით): 250 მმ-ზე ნაკლები სიმაღლის განივკვეთიანი ელემენტებისათვის - 10; 250 მმ-ის ტოლი და მეტი სიმაღლის განივკვეთიანი ელემენტებისათვის - 15. B7,5 და უფრო დაბალი კლასის მსუბუქი და დაფორენებული ბეტონების ელემენტებში და უჯრედოვანი ბეტონების ელემენტებში კვეთის სიმაღლის მიუხედავად, განივი არმატურის დამცავი ბეტონის შრის სისქე მიიღება არანაკლებ 15 მმ-ისა. წინასწარ დაძაბული ელემენტების ბოლოებში, ძაბვების გადაცემის ზონაში დამცავი ბეტონის შრის სისქე უნდა შეადგენდეს არანაკლებ: A-IV, A-III_B კლასის ღეროვანი არმატურისათვის - 2d; A-V, A-VI, A_T-VII კლასის ღეროვანი არმატურისათვის - 3d; არმატურის ბაგირებისათვის - 2d (აქ d მმ-შია). გარდა ამისა, დამცავი ბეტონის შრე ელემენტის სიგრძის მითითებულ მონაკვეთზე უნდა იყოს არანაკლები 40 მმ-სა ყველა კლასის ღეროვანი არმატურისათვის და არანაკლები 20 მმ - საარმატურო ბაგირებისათვის. საყრდენთან განლაგებულ კვეთებში დამცავი ბეტონის შრე, ანკერებიანი ან უანკერო დაძაბული არმატურისათვის, დასაშვებია დაინიშნოს ისეთივე, როგორც მალში. წინასწარ დაძაბულ ელემენტებში, ბეტონზე დაჭიმული და არხებში განლაგებული გრძივი არმატურით, მანძილი ელემენტის ზედაპირიდან არხის ძირამდე უნდა იყოს არანაკლები 40 მმ-სა და არანაკლები არხის სიგანისა. გარდა ამისა, მითითებული მანძილი ელემენტის გვერდით წახნაგამდე უნდა იყოს არანაკლები არხის სიმაღლის ნახევრისა. დაძაბული არმატურის განლაგებისას ღარებში ან ელემენტის კვეთის გარედან, დამცავი ბეტონის შრის სისქე, რომელიც წარმოიქმნება ტორკრეტირების შედეგად ან რაიმე სხვა ხერხით, მიიღება არანაკლებ 20-მმ-სა. მთლიანი არმატურის ღეროების, ზადების ან კარკასების ყალიბებში თავისუფლად ჩაწყობის მიზნით, რომლებიც გაიმართებიან ნაკეთობის მთელ სიგრძეზე ან სიგანეზე, მათი ბოლოები დაშორებული უნდა იყოს ელემენტის წახნაგებიდან: 9 მეტრამდე ნაკეთობის შესაბამისი ზომისას - 10 მმ, 12 მ-დე - 15 მმ, ხოლო 12 მ ზევით - 20 მმ-ით.

ბეტონის დანამატები - ნივთიერებები, რომელიც გამოიყენება ბეტონში ცემენტის ეკონომიისა და ნარევის თვისებების რეგულირებისათვის. არსებობს ორი სახის: ქიმიური დანამატი, რომელიც ემატება ბეტონს მცირე რაოდენობით (0,1...2% ცემენტის მასიდან) და მიზანშეწონილად ცვლის ბეტონის ნარევის და ბეტონის თვისებას და წმინდად დაფუძნებული დანამატი (5...20%) ცემენტის ეკონომიისა და ბეტონის მკვრივი მასის მისაღებად. ქიმიური დანამატის გამოყენება ყველაზე უნივერსალური, ხელმისაწვდომი და მოქნილი მეთოდია ბეტონის ტექნოლოგიის მართვისა და მისი თვისების რეგულირებისათვის. თუ ადრე მშენებლობაში დანამატად გამოიყენებოდა ცალკეული ქიმიური პროდუქტი და წარმოების მოდიფიცირებული ნარჩენი, ამჟამად უფრო პრიოტეტულია სპეციალურად ბეტონისათვის დამზადებული დანამატები, როგორცაა, მაგ.: პლასტიფიკატორი, სუპერპლასტიფიკატორი, ჰიპერპლასტიფიკატორი, ჰაერჩამთრევი, ჰიდროფობულ-მაპლასტიფიცირებელი, გაყინვის საწინააღმდეგო, აირწარმოქმნელი, შეკვრის შემანელებელი, მინერალური, ორგანულ-მინერალური, ინერტული, კაჟმიწა, კალმატრონი და სხვ. ერთი და იმავე დანამატი სხვადასხვა დოზირების დროს იწვევს სხვადასხვა მოქმედებას, შეუძლია დააჩქაროს ან შეანელოს ბეტონის გამაგრება. მაგ., სუპერპლასტიფიკატორის ზედმეტი რაოდენობა, აყვანებს ბეტონის გამაგრებას. ბეტონის გამაგრების დამაჩქარებელი დანამატის CaCl₂-ის დიდი დოზა იწვევს არმატურის კოროზიას, ამიტომ რ.ბ.-ში მისი რაოდენობა იზღუდება 2%-მდე. ზოგიერთ დანამატს აქვს მრავალფუნქციური მოქმედება, მაგალითად, მაპლასტიფიცირებელი და ჰაერჩამთრევი, აირწარმოქმნელი და მაპლასტიფიცირებელი და სხვ. ამ შემთხვევაში დანამატის კლასიფიცირებას ახდენენ უფრო მეტად გამოსახული მოქმედების ეფექტის მიხედვით. ბ. დ. შერჩევა ხდება სამშენებლო ლაბორატორიაში გამოცდების გზით.

ბეტონის დანამატი აირწარმოქმნელი - ნივთიერება (ალუმინის ფხვნილი, პენოსტრომი, პოლიჰიდროსილოკსანი და სხვ.), რომელიც ცემენტის ჰიდრატაციის პროდუქტებთან ქიმიური ურთიერთქმედებით წარმოქმნის აირებს.

ბეტონის დანამატი დამაფორიზებელი - ნივთიერება (ფისები, წებოები, სულფონოლი, კანიფოლის საპონი, ადიმენტი, პერამინი და სხვ.), რომელიც მიზანმიმართულად უწყობს ხელს ბეტონის მასივში ჰაერის ფორების წარმოქმნას.

ბეტონის დანამატი კოლმატრონული - ნივთიერება (დიეთილენგლიკოლის, ტრიეთილენგილოლის, პოლიამინის ფისები; ბიტუმის ემულსია, რკინის სულფატი, რკინის ქლორიდი, რკინის ნიტრატი, კალციუმის ნიტრატი, ალუმინის სულფატი და სხვ.), რომელიც ბეტონის ფორებს ავსებს წყალში უხსნადი პროდუქტებით.

ბეტონის დანამატი მაპლასტიფიცირებელი - ნივთიერება (პლასტიფიკატორები, ლიგნოსულფონატები და სხვ.), რომელიც ზრდის ბეტონის ნარევის ძვრადობას.

ბეტონის დანამატი მასტაბილიზირებელი - ნივთიერება (გიპანი, მეთილცელულოზა წყალხსნადი, ბენტონიტური თიხა, ადიმენტი, ზიკა პუმპი და სხვ.) რომელიც ამცირებს ბეტონის ნარევის განშრევადობას.

ბეტონის დანამატი პენეტრონ ადმიქსი - ამერიკული წარმოების ბეტონის დანამატი, რომელიც გამოიყენება წყალისა და აგრესიული გარემოს მიმართ ბეტონის ნარევის მედეგობის ასამაღლებლად. დოზირების ნორმა შეადგენს ცემენტის მასის 0,8...2,3%. პენეტრონ ადმიქსის წყალში გარეული ფხვნილი (პროპორციით 1:1) ბეტონის ნარევს ემატება უშუალოდ მიქსერში. ბეტონი ხდება პრაქტიკულად წყალგაუმტარი და მედეგი ყოველგვარი აგრესიული გარემოს მიმართ. გამოიყენება გრუნტთან და წყალთან შეხებაში მყოფი რკ. ბ.-ის კონსტრუქციების დასამზადებლად, აგრეთვე სახურავებში და საგზაო მშენებლობაში. პენეტრონის ფირმის სხვა ჰიდროიზოლაციური ქიმიური დანამატებია: ქსაიპექს ადმიქს ც-1000, ქსაიპექს მოდიფაიტი, პენეტრონ პლუსი, პენეკრიტი, პენეპლაგი (ახდენს წყლის დინების ჰიდროლოკალიზებას 40 წმ-ში), პენესილ PRO, პენეხარი (ჰიდროგაფართოებადი ზონარი, ნაკერების ჰიდროიზოლაციისათვის) და სხვ.

ბეტონის დანამატი ქაფწარმოქმნელი - ზედაპირულად აქტიური ორგანული ნივთიერება (სულფონოლი, საპონინი SDO-L, Mapeplast LA, მერქნის საპნაანი ფისი და სხვ.) საჭირო ჯერადობისა და მედეგობის ტექნიკური ქაფის მისაღებად, რომელიც ბეტონის ნარევის კომპონენტებთან შერევისას იძლევა ბეტონის უჯრედოვან და დაფორიზებულ სტრუქტურას.

ბეტონის დანამატი ყინვასაწინაღო - ნივთიერება (პოტაში, ლიგნოპანი, ამიაკის წყალი, ბეტონსანი, ცემენტოლი, შარდოვანა, ნატრიუმის ნიტრატი და სხვ.), რომელიც ამცირებს წყლის გაყინვის ტემპერატურას ბეტონის სამუშაოების წარმოებისას ზამთრის პირობებში.

ბეტონის დანამატი წყალდამჭერი - ნივთიერება (ტიხა, გიპანი, მეთილცელულოზა, პოლიოქსიეთილენი, პოლიეთილენოქსიდი და სხვ.), რომელიც ამცირებს წყლის გამოდევნას ბეტონის ნარევიდან.

ბეტონის დანამატი წყალმარედუცირებელი - ნივთიერება (სუპერპლასტიფიკატორი და კომპლექსური დანამატები მის საფუძველზე), რომლის დამატებით მიიღება საჭირო ჩაწყობადობის ბეტონი წყლის მინიმალური ხარჯით.

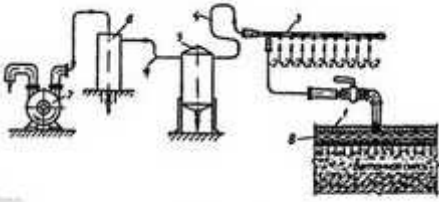
ბეტონის დანამატი ჰაერჩამთრევი - ზედაპირულად აქტიური ორგანული ნივთიერება (აეროპლასტი, პოლიპლასტი, ადიმენტი, ვინსოლი, მეგალიტი და სხვ.), რომელიც უზრუნველყოფს ბეტონის მასის შერევის პროცესში წვრილდისპერსიული ჰაერის ჩათრევას და ბეტონში მის თანაბრად განაწილებას.

ბეტონის დანამატი ჰიდროფობული - ნივთიერება (ფენილეთოქსისოლოქსანი, ნატრიუმის ალუმინმეთილისილიკონატი, ადიმენტი, ზიკაგარდი, თუთიის სტეარატი, სემენტოლი, ნატრიუმის ეთილისილიკონატი და სხვ.), რომელიც ბეტონის ფორებს და კაპილარებს ანიჭებს ჰიდროფობურ (წყალუკარების) თვისებებს.

ბეტონის დინამიკური სიმტკიცე - ბეტონის დროებითი წინააღობის ზრდა დიდი ინტენსივობისა და ხანმოკლე დინამიკური დატვირთვების (დარტყმა, აფეთქება) მოქმედებისას. რაც ნაკლებია მრღვევი დინამიკური დატვირთვის მოქმედების დრო ნიმუშზე, მით მეტია ბეტონის სიმტკიცის დინამიკურობის კოეფიციენტი, რომელიც არის კუმშვაზე დინამიკური დროებითი წინააღობის ფარდობა პრიზმულ სიმტკიცესთან.

ბეტონის დროებითი წინააღობა - ბეტონის დინამიკური სიმტკიცე. განისაზღვრება ლაბორატორიულ პირობებში ბეტონის სტანდარტული ნიმუშების გამოცდით ხანმოკლე მოქმედი დატვირთვების მოქმედებისას.

ბეტონის ვაკუუმირება - ბეტონის ნარევის შემკვრივება მისგან ჭარბი წყლის მოცილებით. ხორციელდება ვაკუუმ-ფარის მეშვეობით, რომელსაც უშუალოდ ადებენ ახლად დაბეტონებულ კონსტრუქციას (ნახ. 1. ვაკუუმ-დანადგარის სქემა: 1-ვაკუუმ-ფარი; 2-ჰაერის შემწოვი სახელოები; 3-კოლექტორი; 4-მაგისტრალური შემწოვი ხაზი; 5-გადასატანი წყალშემკრები; 6-სტაციონალური წყალშემკრები; 7-ვაკუუმ-ტუმბო; 8-ვაკუუმ-სივრცე). ბ.ვ. აჩქარებს განყალიბების პროცესს, ამაღლებს ბეტონის სიმტკიცესა და ყინვამედეგობას, ამცირებს ცემენტის ხარჯს. პორტლანდცემენტზე დამზადებული მასიური ბეტონის ნაკეთობის ვაკუუმირების დრო, ნორმალურ საექსპლუატაციო პირობებში, შეადგენს 40...45 წთ-ს.

ნახ. 1

ბეტონის თბოგამტარობა - მერყეობს ძალიან დიდ ფარგლებში 0,08...1,74 ვტ/(მ.კ.). ბეტონის თბოგამტარობის კოეფიციენტი იზრდება სიმკვრივის ზრდისას და მცირდება ფორიანობის გაზრდით. ბეტონის სტრუქტურა შეიცავს მყარ ფაზას და ჰაერულ ან წყლის ფორებს. ჰაერის თბოგამტარობა გაცილებით ნაკლებია მყარი ფაზის თბოგამტარობაზე, ამიტომ რაც მეტია ბეტონის ფორიანობა ან ნაკლებია სიმკვრივე, მით ნაკლებია მისი თბოგამტარობა. ფორების წყლით შევსების შედეგად ბ.თ. იზრდება, რადგან წყლის თბოგამტარობა 25-ჯერ მეტია ჰაერის თბოგამტარობაზე. ბეტონის გაყინვისას თბოგამტარობა კიდევ უფრო იზრდება, რადგან ყინულის თბოგამტარობა ოთხჯერ მეტია წყლის თბოგამტარობაზე. ბეტონის ტემპერატურის გაზრდით ბ.თ. რამდენადმე იზრდება. ძალიან წვრილი დახურული ფორიანობის ბეტონს აქვს ნაკლები თბოგამტარობა, რადგან მასში სითბოგადაცემა მცირდება. ბეტონის წყლით გაჟღენთვის და გაყინვის შედეგად ბ.თ. ხარისხი იცვლება სიმკვრივეზე დამოკიდებულებით. სიმკვრივის შემცირებით ამ ფაქტორების გავლენა იზრდება.

ბეტონის თბოფიზიკური თვისება - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებისა და ნაგებობების საიმედო ექსპლუატაციისათვის მნიშვნელოვანი მახასიათებელი, რომელშიც შედის: თბოგამტარობა, თბოტევადობა და ტემპერატურული დეფორმაცია. შემომზადდა კონსტრუქციის მასალის თბოფიზიკური თვისება განსაზღვრავს შენობის თბურ დაცვას, მზიდი კონსტრუქციის მასალის თბოფიზიკური თვისება - მის ქცევას ხანძრის ან სხვა ფაქტორების მოქმედების შედეგად. ეს თვისებები გაითვალისწინება შენობების, ნაკეთობებისა და კონსტრუქციების დაპროექტებისას

ბეტონის კაჟმიწა დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც ამალეებს ბეტონის სიმკვრივეს, სიმტკიცეს, წყალუქონადობას და ხანმედევობას. კაჟმიწა წარმოადგენს კაჟისშემცველი ნადნობის ნარჩენს (ფეროსილიციუმი, კრისტალური კაჟმიწა და სხვ.). კაჟმის დნობის და 1800°C-ზე უფრო მაღალ ტემპერატურის დროს კვარცის აღდგენისას წარმოიქმნება აირისებრი კაჟბადი, რომელიც გაცივებისა და ჰაერთან კონტაქტისას იჟანგება SiO_2 -ად და განიცდის კონდენსაციას კაჟმიწის უწყვრილეს ნაწილაკებად. მიკროკაჟმიწაში SiO_2 შეადგენს 85...98%-ს. კაჟმიწის ნაწილაკებს აქვს მცირე ზომა (0,1...0,5 მკმ) და დიდი ხვედრითი ზედაპირი (18...25 მ²/გ). მიკროკაჟმიწა გამოირჩევა დიდი წყალმოთხოვნილებით: თანაბარპლასტიკურ ნარევეში 1 კგ მიკროკაჟმიწის შეყვანა იწვევს წყლის ხარჯის გაზრდას 1 ლიტრით. ამიტომ მას იყენებენ სუპერპლასტიკატორთან ერთად, რათა შეამცირონ წყლის ხარჯი. მიკროკაჟმიწის ხარჯი ბეტონში ცემენტის მასის 5...15%-ია, რაც ნაკლებია, ვიდრე სხვა მინერალური დანამატის გამოყენებისას. მაღალი დისპერსიულობის გამო მიკროკაჟმიწის ნაყარი სიმკვრივე შეადგენს მხოლოდ 150...200 კგ/მ³, რაც აძნელებს მის ტრანსპორტირებას, ამიტომ ბეტონის წარმოებაში ჩვეულებრივ იყენებენ წინასწარ გრანულირებულ ან ბრიკეტირებულ მიკროკაჟმიწას, რაც არსებითად ამსუბუქებს მის ტრანსპორტირებას და გამოყენებას.

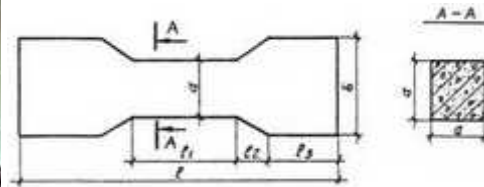
ბეტონის კარბონიზაცია - ცემენტის ქვის ნახშირმჟავა გაზთან ურთიერთქმედების პროცესი, რომელიც იწვევს ბეტონის თხევადი ფაზის ტუტეიანობის შემცირებას.

ბეტონის კლასი - ბეტონის სიმტკიცის (კუმშვაზე და გაჭიმვაზე) კონტროლირებული მინიმუმი, რომლის ალბათობის საიმედოობა არის 0,95. კუმშვაზე ბეტონის B კლასებია: B7.5, B10, B12.5, B15, B20, B22.5, B25, B30, B35, B40 საერთო დიაპაზონით კლასებში B3.5 დან B80-მდე (მოცემულია ნორმებში, სადაც რიცხვი შეესაბამება სიმტკიცის კონტროლირებულ მინიმუმს კუმშვაზე, გამოხატულს მეგაპასკალებით), ძირითადად გამოიყენება B7.5 - B40. კლასი მიიღება სტანდარტული 150x150x150 მმ ზომის კუბური ნიმუშის კუმშვაზე გამოცდით 20±2°C ტემპერატურისა და არანაკლები 90% ფარდობითი ტენიანობის პირობებში გამყარების 28-ე დღეს (ნახ. 1). გამოსაცდელი ნიმუშების რაოდენობა განისაზღვრება ერთგვაროვანი ელემენტების ერთობლიობიდან შემთხვევითი შერჩევის მეთოდის გამოყენებით, ხოლო ლაბორატორიული გამოცდები წარმოებს სპეციალური სახელმწიფო სტანდარტების დაცვით. ღერძულ გაჭიმვაზე ბეტონის Bt კლასი სიმტკიცის მიხედვით განისაზღვრება ანალოგიურად, ოღონდ შესაბამისი ნიმუშის გამოცდით გაჭიმვაზე (ნახ. 2); ნიმუშის მუშა ნაწილის (კვადრატული განივკვეთის პრიზმა) ზომები მიიღება: 100x100x400, 150x150x600 და 200x200x800 მმ, ან გამოითვლება ემპირიული ფორმულებით. ნორმებში მოცემულია ბეტონის კლასები გაჭიმვაზე Bt0.8-დან Bt3.2-მდე. მზიდი სამშენებლო კონსტრუქციებში ძირითადად გამოიყენება: ჩვეულებრივ (დაუმაბავ) ღუნვად ელემენტებში - ბეტონები B15...B30 კლასის, შეკუმშულ ელემენტებში (მაგ.,

სვეტებში) - B20...B40, წამწებში, კამარებში და თაღებში - B30...B50. წინასწარდაბეჭდილ კონსტრუქციებში ბ.კ. ინიშნება გამოყენებული არმატურის კლასის მიხედვით. მაგ., A-IV კლასის არმატურისათვის არა უმცირესი B15-ისა, A-VI - არა უმცირესი B30-ისა. B7.5 -ზე ნაკლები კლასის მძიმე და წვრილმარცვლოვანი ბეტონის გამოყენება მზიდ სამშენებლო კონსტრუქციებში, სამშენებლო ნორმებით დაუშვებელია.

ნახ. 1

ნახ. 2

ბეტონის კომპლექსური დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც გამოიყენება მრავალფუნქციური მოქმედების ეფექტის მისაღებად. მასში ჩართულია რამდენიმე კომპონენტი (მაგ., დანამატი, რომელიც ერთდროულად ათხევადებს ბეტონის ნარევს და აჩქარებს ბეტონის გამაგრებას). შექმნილია ბ. კ. დ. მრავალი სახეობა, რომელიც ბეტონის ტექნოლოგიისა და თვისებების მართვის საშუალებას იძლევა. პირობითად, ასეთი დანამატის ოთხი ჯგუფი არსებობს: I - ზედაპირულ-აქტიური ნივთიერების ნარევი; II - ზედაპირულ-აქტიური ნივთიერებისა და ელექტროლიტის ნარევი; III - სუპერ-პლასტიფიკატორის საფუძველზე მიღებული კომპლექსური დანამატი; IV - რთული, მრავალკომპონენტური კომპლექსური დანამატი. კომპლექსური დანამატი გამოდის მზა პროდუქტის სახით, ან მზადდება უშუალოდ ბეტონსარევ კვანძში ცალკეული კომპონენტებისაგან, რაც მოითხოვს დამატებით მოწყობილობას და ხარჯს

ბეტონის კონსტრუქციები და ნაგებობები - შენობებისა და ნაგებობების ელემენტები, შესრულებული უარმატურო ან სუსტად დაარმირებული (კონსტრუქციული) ბეტონისაგან. რადგანაც ასეთი კონსტრუქციები ცუდად მუშაობენ ჭიმვაზე, ამიტომ მათ იყენებენ მხოლოდ კუმშვაზე მომუშავე კონსტრუქციებში. ბეტონის ყველაზე გავრცელებული კონსტრუქციებია: საძირკვლები, კედლის ბლოკები, სვეტები, თაღები, ხიდის ბურჯები, საგზაო და ტროტუარის ფილები, ჰიდროტექნიკური ნაგებობების ელემენტები და სხვ. კონსტრუქციულად მასიურ ნაგებობებს (მაგ., კაშხლებს, დიდი ზომის საძირკვლებს, საყრდენ კედლებს), როგორც წესი, აგებენ მონოლითური ბეტონისაგან.

ბეტონის კოროზია - ბეტონის თვისებებისა და მახასიათებლების გაუარესება მისი შემადგენლობიდან ხსნადი ნაწილების გამორეცხვის (გამოტუტვის) შედეგად (პირველი სახის კოროზია); კოროზიის პროდუქტების წარმოქმნა, რომლებსაც არა აქვთ მჭიდა თვისებები (მეორე სახის კოროზია); მცირედხსნადი კრისტალური მარილების დაგროვება, რომელიც ზრდის ბეტონის მოცულობას მყარ ფაზაში (მესამე სახის კოროზია). რკინაბეტონის კოროზია არის რკ.ბ.-ის რღვევა ბეტონისა და (ან) არმატურის კოროზიის შედეგად. კოროზიის გამომწვევი ქიმიური შედგენილობის მიხედვით გამოყოფენ სულფატურს, მაგნიზიურს, მჟავას, ნახშირმჟავას, ტუტეების, ამონიუმის და სხვა სახის კოროზიას.

ბეტონის მარკა - სიდიდე, რომელიც განსაზღვრავს ბეტონის ხარისხს ყინვამედეგობის, წყალშეუღწევობის, საშუალო სიმკვრივის და თვითდაბეჭვის თვისებების მიხედვით.

ბეტონის მარკა თვითდაბეჭვის მიხედვით - Sp0.6 ...SP4. რიცხვები უჩვენებს გაფართოებადი ბეტონისაგან გაჭიმული არმატურის მიერ ბეტონში აღძრულ წინასწარი მკუმშავი ძაბვის სიდიდეს მპა-ში. ეს მარკა ინიშნება თვითდაბეჭად კონსტრუქციებში წაყენებული ზზარმედეგობისა და სიხისტის მოთხოვნების მიხედვით.

ბეტონის მარკა საშუალო სიმკვრივის მიხედვით - D800-დან D2500 კგ/მ³-მდე. ამ მარკის გათვალისწინება ხდება კონსტრუქციებისათვის, რომელთაც სხვა მოთხოვნებთან ერთად წაყენებათ თბოიზოლაციის მოთხოვნებიც.

ბეტონის მარკა ყინვამედეგობის მიხედვით - F50-დან F500-მდე. აქ რიცხვი უჩვენებს გაყინვა-გალხობის ციკლების იმ რაოდენობას, რომლის შემდეგ ბეტონის სიმტკიცე შედარებით უმნიშვნელოდ მცირდება (15%-მდე). ამ მარკის გათვალისწინება ხდება კონსტრუქციებისათვის, რომელთაც მუშაობა უხდებათ ტენიან გარემოში.

ბეტონის მარკა წყალშეუღწევობის მიხედვით - W2-დან W12-მდე. რიცხვი აღნიშნავს წყლის

ჰიდროსტატიკურ დაწნევას კგ/სმ²-ობით, რომლის დროსაც 150 მმ სისქის ნიმუშში არ აღინიშნება წყლის გაჟონვა. ამ მარკის გათვალისწინება ხდება ისეთი კონსტრუქციებისათვის, რომელთაც მუშაობა უხდებათ წყლის დაწნევის ქვეშ (რეზერვუარები, სადაწნო მილები და სხვ.).

ბეტონის მინერალური დანამატი - ბუნებრივი ან ტექნოლოგიური ნედლეულის (ნაცარი, დაფქული წიდა, მთის ქანი, მიკროკაჟმიწა და სხვ.) ფხვნილი. შემესხვისაგან განსხვავებით აქვს წვრილი მარცვლები (0,16 მმ-ზე ნაკლები); არ იხსნება წყალში და ფაქტობრივად ბეტონის მყარი ფაზის წვრილი შემავსებელია. ეწყობა (ლაგდება) რა ცემენტთან ერთად შემსხვების სივარდიელში, ის ამკვრივებს ბეტონის სტრუქტურას და რიგ შემთხვევაში ცემენტის ხარჯის შემცირების საშუალებასაც გვაძლევს. ამიტომ ბ.მ.დ. ხშირად უწოდებენ მინერალურ შემსხვებს. თუ ამ დანამატს შევავსებთ ცემენტის და ბეტონის სტრუქტურაზე გავლენით, მაშინ დისპერსიულობის მიხედვით ის შეიძლება დავყოთ როგორც ცემენტის გამზავებელი და როგორც - შემამკვრივებელი. გამზავებელს, მაგ., ნაცარს, აქვს ცემენტთან მიახლოებული გრანულომეტრიული შედგენილობა (ხვედრითი ზედაპირი 0,2...0,5 მ²/გ), შემამკვრივებელს კი მაგ., მიკროკაჟმიწას, აქვს ცემენტზე 100-ჯერ უფრო წვრილი მარცვალი (ხვედრითი ზედაპირი 20...30 მ²/გ) და წარმოადგენს მეტად ეფექტურ დანამატს, რადგან შეუძლია შეავსოს ცემენტის მარცვლებს შორის სივარდიელ და აქვს რეაქციისადმი მაღალი უნარი. მინერალური დანამატი იყოფა აქტიურ და ინერტულად. აქტიურს უნარი აქვს წყლის თანდასწრებით იმოქმედოს კალციუმის დიოქსიდთან ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე, წარმოქმნას ნაერთი, რომელსაც ექნება შემკვრივი თვისება. დანამატის თვისებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს აგრეთვე, მარცვლოვან შედგენილობას, რომელიც განსაზღვრავს ხვედრით ზედაპირს და შესაბამისად მის რეაქციულ თვისებას ან ბეტონის სტრუქტურის შემკვრივების შესაძლებლობას. ინერტული დანამატი (მაგ., საჩხერის დაფქული კვარცის ქვიშა) რომელიც ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე ცემენტის კომპონენტებთან რეაქციაში არ შედის, გარკვეულ შემთხვევაში (მაგ., ავტოკლავური გამაგრებისას) ამჟღავნებს რეაქციულ თვისებას. ინერტულ დანამატს ხშირ შემთხვევაში იყენებენ ბეტონის მყარი ფაზის მარცვლოვანი შედგენილობის და სივარდიელის რეგულირებისათვის: შემსხვები-ცემენტი-მინერალური დანამატი ბეტონის ნარევის და ბეტონის თვისების რეგულირების მიზნით. ბუნებრივი მინერალური დანამატი მიიღება ბუნებრივი ვულკანური (ტუფი, პემზა, ტრასი) ან დანალექი ქანების (დიატომიტი, ტრეპელი, ოპოკა) წმინდად დაფქვით. ამ დანამატებმა ფართო გამოყენება ჰპოვეს ცემენტის წარმოებაში. მათი ნაკლია მაღალი წყალმოთხოვნილება.

ბეტონის მოზაიკური ფილა - გახეხილი ბეტონის ფილები ზომით 500×500×33 მმ-მდე. ბეტონის შემსხვად გამოიყენება სხვადასხვა ფერის მარმარილოს (გრანიტის) ნაფხვენი. ფილები განკუთვნილია იატაკის დასაგებად საწარმოო სათავსოებში, კიბის უჯრედებში, ვესტიბულებში, ტროტუარებზე და მისთ.

ბეტონის მსუბუქი შემსხვები - მსუბუქ ბეტონებში გამოყენებული შემსხვები. მათი კლასიფიკაცია ასეთია: 1. ღორღი ბუნებრივი მთის მჩატე ქანიდან (პემზა, ვულკანური ტუფი და ლავა, ნიჟარქვა და სხვ.); 2. წარმოების ნარჩენი: ა) საწვავის წიდა; ბ) ბრმედის გრანულირებული წიდა; გ) ნაცრის ხრეში; 3. ხელოვნური ფორიანი შემსხვები: ა) კერამიტი, თიხის აფუებით მიღებული (ხრეში, ღორღი, ქვიშა); ბ) თერმოზიტი - წიდის პემზა; გ) აგლოპორიტი, შეცხობილი საწვავის ან ნაცრის; დ) აფუებული მთის ქანი (პერლიტი, შუნგეზიტი); 4. პოლიმერული ფორიანი შემსხვები (სტრიპორი და სხვ.). ხელოვნური ფორიანი შემსხვები უფრო კარგი ხარისხისაა, ვიდრე საწვავის წიდა და საშუალებას გვაძლევს მივიღოთ უფრო მტკიცე, მდგრადი მსუბუქი ბეტონი. მსუბუქი ფორიანი შემსხვების სიმკვრივე ნაკლები უნდა იყოს 1000 კგ/მ³-ზე; ფორიანობა შეადგენს 40...75%, მათ შორის უმრავლესობა შეერთებულია ერთმანეთთან და ღიაა წყლის შეღწევისათვის. დახურული ფორიანობა არ აღემატება 10...20%; ცარილობა დამოკიდებულია მის მარცვლოვან შემადგენლობაზე და შეადგენს 30...45%, როგორც ჩვეულებრივი ქვიშის და ღორღის. მსუბუქ ბეტონში მსხვილი შემსხვები (ხრეში, ღორღი) გამოიყენება სტანდარტული 5...10, 10...20, 20...40 ფრაქციის, ხოლო მსუბუქი ქვიშა, მიიღება მსხვილი ფრაქციის დამტკრევით ან სპეციალური გამოწვით. შემსხვების ფორიანი სტრუქტურა 50...100-ჯერ ამცირებს მის სიმტკიცეს. მსუბუქი შემსხვების გავლენა ბეტონის თვისებებზე განისაზღვრება მისი თვისებების მთელი კომპლექსით, აგებულების თავისებურებით, ბეტონის შედ-გენილობით. დიდი გავლენა აქვს არა მარტო მთლიან ფორიანობას, არამედ მის ხასიათსაც: წვრილფორიანი შემსხვებით მიიღება უფრო მაღალი სიმტკიცის და ცემენტის ნაკლები ხარჯის ეკონომიური ბეტონი. ზოგიერთი შემსხვების მარცვლების მკვრივი და მაგარი გარსი აუმჯობესებს შემსხვების თვისებას (მაგ., კერამიტი) და მის ეფექტურ გამოყენებას ბეტონში.

ბეტონის ნარევი - რაციონალურად შერჩეული და კარგად არეული ბეტონის კომპონენტები, შეკვრის დაწყებამდე და გამაგრებამდე. ბ. ნ. თვისებებზეა დამოკიდებული არა მარტო ოპტიმალური სტრუქტურის ბეტონის ფორმირება საჭირო ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით, არამედ შესაბამისი ტექნოლოგიური მოწყობილობა-დანადგარების და მანქანების შერჩევა, ბეტონის ნარევის დამზადების, ტრანსპორტირებისა და ჩაწყობა-შემკვრივებისათვის. ბ. ნ. უნდა ჰქონდეს ორი აუცილებელი თვისება: 1 - უნდა იყოს ადვილჩაწყობადი; 2 - ტრანსპორტირებისა და ჩაწყობის დროს შეინარჩუნოს ის ერთგვაროვნება, რომელიც მომზადებისას ჰქონდა, ე.ი. არ განშრევდეს. არსებობს ბ.ნ. ორი ძირითადი სახე: ძვრადი (პლასტიკური) და ხისტი. ისინი არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან ვიზუალურად, შედგენილობით და აგებულებით. კარგად დამზადებული ძვრადი ნარევი წარმოადგენს პლასტიკურ მასას, რომელშიც შემსხვების მარცვლები იმყოფება შეტივტივებულ მდგომარეობაში, ცემენტის ცომის მთლიან სივრცეში. ძვრადი ბეტონის ნარევის უნარი აქვს შეავსოს ყალიბი საკუთარი სიმძიმის ძალის მოქმედებით ან მცირე მექანიკური

ზემოქმედების შედეგად. ხისტი ბ.ნ. წარმოადგენს შემსვების მარცვლების ცალკეული აგრეგატებისაგან შედგენილ მასას, რომლებიც დაკავშირებულია ერთმანეთთან ცემენტის სქელი წებოთი. ხისტი ნარევი, პლასტიკურიდან განსხვავებით, მკვრივდება მხოლოდ გარეგანი ზემოქმედების შედეგად (ვიბრირება, დაწნეხა, ცენტრიფუგირება და სხვ.). ხისტ ბეტონს აქვს შემდეგი უპირატესობა: ცემენტის ერთიდაიგივე ხარჯის დროს ხისტი ბ.ნ. სიმტკიცე მეტია, ვიდრე ძვრადის; ბეტონი უფრო მკვრივი, წყალუჟონადი და ყინვამედეგია; გამაგრება ადრეულ ასაკში სწრაფად მიმდინარეობს რაც ამალავს ყალიბის გამოყენების სიჩქარეს. ამასთან ერთად, ხისტი ნარევის გამოყენება ქმნის გარკვეულ ტექნოლოგიურ და საწარმოო სირთულეს: საჭირო ხდება უფრო მძლავრი მოწყობილობის გამოყენება მისი იძულებითი გადაადგილებისა და შემკვრივებისათვის; იზრდება ელექტროენერგიის მოხმარება; მეტ ყურადღებას მოითხოვს წარმოების ტექნოლოგიური ოპერაციების კონტროლი და სხვ. ბ.ნ. თვისებები ასევე დამოკიდებულია ქვიშის და ღორღის სახეობაზე და მარცვლოვან შედგენილობაზე, მათ ცარიელობაზე, მარცვლების ხვედრით ზედაპირზე, წყალშეკავების უნარზე და სხვ.

ბეტონის ნარევის (ბეტონის) საკონტროლო შედგენილობა - ბეტონის ნარევის ან ბეტონის განსაზღვრული ნორმირებული შედგენილობა დანამატების გარეშე.

ბეტონის ნარევის სიხისტე - განისაზღვრება ვიბრირების იმ დროთი, რომელიც აუცილებელია სპეციალურ ჭურჭელში ფორმირებული ნარევის კონუსის გასწორებისა და შემკვრივებისათვის.

ბეტონის ნარევის შემკვრივება - ჩაწყობილი ბეტონისათვის საჭირო ფორმის მიცემის პროცესი. მას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ბეტონისა და რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების წარმოებაში, რადგან შეუმკვრივება მკვეთრად ამცირებს ბეტონის სიმტკიცეს. ბეტონის ნარევის შემკვრივების მეთოდებიდან ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ვიბრირება. ქარხანაში ნაკეთობის ფორმირება ხდება სპეციალურ ვიბრომოედანზე, მონოლითური ბეტონის კონსტრუქციაში შემკვრივება კი ხდება უშუალოდ სამშენებლო ობიექტზე სიღრმითი (ძვრადი ბეტონის ნარევი) ან ზედაპირული ვიბრატორებით. ხისტი ნარევის შესამკვრივებლად გამოიყენება მიტვირთვა, ვიბროწნეხა და ვიბროშტამპვა. მიღების დასაყალიბებლად ხშირად მიმართავენ ცენტრიფუგირებას. ცნობილია ბეტონის ნარევის შემკვრივების სხვა მეთოდებიც, თუმცა მოთხოვნა ყველასათვის ერთნაირია - მათ უნდა უზრუნველყონ ბეტონის ნარევის შემკვრივების სათანადო ხარისხი. ჩვეულებრივი მძიმე ბეტონის შემკვრივების კოეფიციენტი, ე.ი. ფაქტიური სიმკვრივის ფარდობა საანგარიშოსთან, უნდა იყოს არანაკლებ 0,98 და უახლოვდებოდეს 1-ს. მაღალი და რთული კონფიგურაციის ნაკეთობების შემკვრივებისათვის გამოიყენება ვიბრირების დარტყმითი მეთოდი (ბეტონის ნარევით შევსებული ლითონის ყალიბის აწევა და დაცემა მცირე სიმაღლიდან). არსებობს ბეტონის ნარევის შემკვრივების არავიბრაციული მეთოდები, როგორცაა: ჩამოსხმა (მაღალი ძვრადობის ბეტონებისათვის), ჩატკეპნა (დაბალი წყალშემცველობის და დაბალი წყალცემენტის ფარდობის მქონე ბეტონებისათვის), ცენტრიფუგვა (მიღებისათვის) და სხვ.

ბეტონის ნახშირმჟავა კოროზია - ბეტონის კოროზია წყალში არსებულ აგრესიულ ნახშირმჟავასთან ურთიერთქმედებით.

ბეტონის ნორმატიულ წინაღობა - ბეტონის პრიზმის წინაღობა ღერძული კუმშვისას R_{bn} (პრიზმული სიმტკიცე) და წინაღობა ღერძული გაჭიმვისას R_{bt} . ბეტონის ნორმატიული R_{bn} წინაღობა (დამრგვალებული) დამოკიდებულია ბეტონის კლასზე კუმშვაზე სიმტკიცის მიხედვით, ხოლო გაჭიმვაზე R_{bt} , იმ შემთხვევაში, როდესაც ბეტონის სიმტკიცე გაჭიმვაზე არ კონტროლდება, მიიღება შესაბამისად ბეტონის კლასისა კუმშვაზე სიმტკიცის მიხედვით. ბ.ნ.წ. ღერძულ გაჭიმვაზე R_{bt} , როდესაც ბეტონის სიმტკიცე გაჭიმვაზე წარმოებაში კონტროლდება, მიიღება ტოლი გარანტირებული სიმტკიცისა (კლასისა) ღერძულ გაჭიმვაზე.

ბეტონის ორგანულ-მინერალური დანამატი - მიიღება იმ ორგანული და მინერალური კომპონენტების ერთ სისტემაში გაერთიანებით, რომლებსაც აქვს კონკრეტული მადეფიცირებელი ეფექტი. წვრილდისპერსიული მინერალური დანამატი ამალავს პლასტიფიკატორის მოქმედების უნარს, ხელს უწყობს მინერალური შემსვების დადებით ზემოქმედებას ბეტონის ნარევისა და ბეტონის სტრუქტურაზე. არსებობს ბეტონის სტრუქტურისა და თვისების კომპლექსური ორგანულ-მინერალური პოლიფუნქციონური მოდიფიკატორი, რომელშიც შედის სუპერპლასტიფიკატორი, მიკროკაჟმიწა და ფხვნილისებრი პროდუქტი ნაყარი სიმკვრივით 750...800 კგ/მ³, რომლის გრანულების ზომა 100 მკმ-ია. გამაგრების რეგულატორად მასში გამოყენებულია ფოსფოროგანული კომპლექსონი. ამ დანამატის გამოყენებისას ბეტონის ნარევის შენახვის ხანგრძლივობა იზრდება და საშუალება გვეძლევა მივიღოთ 100 მზა და მეტი სიმტკიცის ბეტონი, დაბალი წყალგამტარობით და მაღალი ხანმედგობით. ეს დანამატი გამოდის, როგორც წესი, ფხვნილის სახით, რაც აიოლებს მის შეყვანას ბეტონის ნარევიში. გასათვალისწინებელია ის, რომ ბეტონის ტექნოლოგიაში დანამატის გამოყენება მოითხოვს დამატებით ხარჯს. უნდა გაკეთდეს დანამატის საწყობი, სატრანსპორტო მაგისტრალი, დანამატის მოსამზადებელი კვანძი, დამატებითი დოზატორი. ზოგიერთი დანამატი საკმაოდ ძვირია და დეფიციტური. ამიტომ, დანამატი პირველ რიგში უნდა გამოვიყენოთ იქ, სადაც მოგვეცეს ყველაზე

მეტ ტექნიკურ-ეკონომიკურ ეფექტს.

ბეტონის პანელი - პანელი კონსტრუქციული არმატურით, რომლის სიმტკიცე ექსპლუატაციის სტადიაში უზრუნველყოფილია მარტო ბეტონით. ბ.პ. მიეკუთვნება აგრეთვე პანელი, რომელშიც მუშა არმატურა მოთავსებულია მხოლოდ შეზღუდულ უბნებზე (მაგ., ღიობის ზღუდარში, კონსოლურ გამონაშვებში, საყრდენ ზონაში, ადგილობრივი დატვირთვისაგან გამოწვეულ ძაბვების კონცენტრაციის ზონებში) და ვერტიკალურ მუშა არმატურას არ საჭიროებს.

ბეტონის საანგარიშო წინაღობა - მიიღება ბეტონის ნორმატიული წინაღობისაგან პირველი (R_b , R_{bt}) და მეორე ($R_{b,ser}$, $R_{bt,ser}$) ჯგუფის ზღვრული მდგომარეობებისთვის ნორმატიული წინაღობების გაყოფით ბეტონის შესაბამის საიმედოობის კოეფიციენტებზე γ_{bi} - კუმშვის და γ_{bt} - გაჭიმვის შემთხვევაში, რომლებიც ბეტონის სახეობებზე დამოკიდებულებით აიღება სამშენებლო ნორმების მიხედვით. ბეტონის საანგარიშო წინაღობები R_b , R_{bt} , $R_{b,ser}$, $R_{bt,ser}$ (დამრგვალებული) ბეტონის კლასისგან დამოკიდებულებით სიმტკიცის მიხედვით კუმშვაზე და ღერძულ გაჭიმვაზე მოყვანილია ნორმატიულ ლიტერატურაში. ბ.ს.წ. R_b და R_{bt} პირველი ჯგუფის ზღვრული მდგომარეობებისათვის მცირდება (ან იზრდება) ბეტონის მუშაობის პირობების γ_{bi} კოეფიციენტებზე გამრავლების გზით, რომლებიც ითვალისწინებს ბეტონის თვისებების თავისებურებებს, ზემოქმედების ხანგრძლივობას, დატვირთვის განმეორების მრავალჯერადობას, კონსტრუქციის მუშაობის პირობებსა და სტადიას, დამზადების ხერხებს, კვეთის ზომებს და ა.შ. ბეტონის საანგარიშო $R_{b,ser}$ და $R_{bt,ser}$ წინაღობები მეორე ჯგუფის ზღვრულ მდგომარეობათა მიხედვით გაანგარიშებებში, შეჰყავთ ბეტონის მუშაობის პირობების კოეფიციენტით $\gamma_{bi} = 1$. მსუბუქი ბეტონის ცალკეული სახეობებისთვის დასაშვებია საანგარიშო წინაღობის სხვა მნიშვნელობების მიღება, თუ ეს შეთანხმებულია დადგენილი წესით.

ბეტონის საკედლე ქვები - შენობის მზიდი და გადამღობი კონსტრუქციისათვის მზადდება ზომებით 288×138×138-დან 390×190×188 მმ-მდე, მასით არა უმეტეს 32 კგ, მძიმე და მსუბუქი ბეტონისაგან, ცემენტის, კირის ან თაბაშირის შემკვრელზე. 1600 კგ/მ³-ზე მეტი სიმკვრივის საკედლე ქვები უნდა იყოს აუცილებლად ღრუტანიანი (ნახ. 1). ბ. ს. ქ. მზადდება მხოლოდ მძიმე ბეტონისაგან სიცარიელების გარეშე. ქვის წინაპირი შეიძლება შეღებილი იყოს რელიეფური ნახატი ან დაფარული დეკორატიული შემსვებით. ქვები იყოფა შვიდ მარკად: 25-დან 200-მდე. 25 და 35 მარკის ქვები მზადდება მსუბუქი ბეტონისაგან მსუბუქ შემსვებზე.

ნახ. 1

ბეტონის სამუშაოები - სამუშაოები, შესრულებული მონოლითური ბეტონისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციებისა და ნაგებობების ასაგებად. მასში შედის: ბეტონის მომზადება, მიტანა სამშენებლო მოედანზე, ჩაწყობა, განაწილება ყალიბებში, ზედამხედველობა გამყარების პროცესში, ხარისხის კონტროლი (ნიმუშების დამზადება და გამოცდა). ბეტონი, როგორც წესი, მზადდება ბეტონის ქარხნებში ან გადასადგომელ ბეტონსაზელ დანადგარებში. ბეტონის ნარევის მიწოდება და განაწილება კი ხდება თვითმომრავი ბეტონდამგები მანქანებით ან ლენტური კონვეიერებით. გამყარების ძირითადი მეთოდია - ვიბრირება, რომელიც ზრდის ბეტონის მასის დენადობას და ჩაწყობა ხორციელდება საკუთარი წონის ხარჯზე.

ბეტონის სიმკვრივე - ბეტონის უმნიშვნელოვანესი თვისება, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს მის სიმტკიცეზე, დეფორმაციაზე, თბოგამტარობაზე, ყინვამედეგობაზე, წყალუქონადობასა და სხვ. ბეტონის ნარევისა და გამაგრებულ ბეტონის სიმკვრივეებს შორის საკმაო განსხვავება არსებობს. ბეტონის ნარევი შეიძლება ჩაითვალოს სრულიად მკვრივად, თუ იგი სწორადაა გაანგარიშებული, მჭიდროდაა ჩაწყობილი და არ შეიცავს ჰაერს. ბეტონის ნარევის

სიმკვრივის ხარისხი ფასდება $K_{სიკ} = \gamma_6/\gamma_6$, კოეფიციენტით, სადაც γ_6 და γ_6 - ბეტონის ნარევის ნამდვილი და

საანგარიშო სიმკვრივე. ჩვეულებრივ ცდილობენ, რომ სიმკვრივის კოეფიციენტი იყოს $K_{სიკ} = 1$, მაგრამ ბეტონის

ნარევი ჰაერის ჩათრევისა და სხვა ფაქტორების გავლენით ხშირად $K_{სიკ} = 0.96...0.98$. გამაგრებულ ბეტონში წყლის

ნაწილი ქიმიურადაა დაკავშირებული ცემენტთან, დარჩენილი ე.წ. თავისუფალი წყალი რჩება ფორებში ან აორთქლდება, ამიტომ ბეტონი არასდროს არ არის აბსოლუტურად მკვრივი. ექსპერიმენტული კვლევებით დადგენილია, რომ 28 დღის ბეტონის მაღალი სიმკვრივე შეადგენს 85...90%, საშუალო - 75...85%, ხოლო დაბალი - 75%-ზე ნაკლებს. ბეტონის სიმკვრივის გაზრდა შეიძლება შემცირების გრანულომეტრული შედგენილობის სწორი შერჩევით, რომელიც შეამცირებს სიცარიელეს მათ შორის, რაც ცემენტის ხარჯის შემცირების საშუალებას მოგვცემს. რეკომენდებულია სიმკვრივის გასაზრდელად მაღალი სიმტკიცის (პორტლანდცემენტი, თიხამიწოვანი და შეუკლები ცემენტი) ან დიდი აბსოლუტური მოცულობის (პუცოლანური პორტლანდცემენტი) ცემენტის გამოყენება. გარდა აღნიშნულისა, ბეტონის სიმკვრივის გაზრდა სხვა გზებითაც შეიძლება, მაგალითად: წყალცემენტის ფარდობის შემცირებით (მიიღწევა პლასტიფიკატორების გამოყენებით); ცემენტის მარკის გაზრდით; ბეტონის ნარევის ვიბრირებით; ცენტრიფუგირებით; დაწნეხითა და სხვა მექანიკური მეთოდით.

ბეტონის სიმტკიცე - ბეტონის უნარი გაუძლოს გარეშე მექანიკურ ზემოქმედებას. ბეტონის დაშლა დატვირთვის შედეგად ხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც ელემენტის მთელ განივკვეთში გადაილახება მასალის სიმტკიცის ზღვარი ანუ ერთი ნაწილის მეორისაგან მოგლეჯის წინაღობა. დაშლას დამაბულობის კონცენტრაციის ადგილებში, წინ უსწრებს მიკრობზარების გაჩენა, რაც იწვევს ბეტონის სტრუქტურის თანდათანობით შესუსტებას. კუმშვისას ბეტონი იშლება მოქმედი დატვირთვის მართობი მიმართულებით. ბეტონის R_b სიმტკიცე გარკვეულ დროში და გამაგრების

ნორმალურ პირობებში (ტემპერატურა $20\pm 3^{\circ}\text{C}$ და ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა 90...100%) დამოკიდებულია ორ ძირითადად ფაქტორზე - ცემენტის R_c სიმტკიცეზე (აქტიურობაზე) და წყალცემენტის ფარდობაზე (W/C). ბ.ს. პირდაპირ პროპორციულია ცემენტის სიმტკიცის. ბ.ს. წყალცემენტის ფარდობაზე დამოკიდებულებას კი ჰიპერბოლის სახე აქვს, რომელიც აიხსნება შემდეგი მიზეზებით: ცემენტი გამაგრების დროს იერთებს თავისი მასის 10...20% წყალს. ამასთან, ბეტონის ნარევი რომ პლასტიკური იყოს, მას უმატებენ გაცილების მეტ წყალს (ცემენტის მასის 40...70%, $W/C = 0.4...0.7$), რადგან თუ $W/C \leq 0.2$, მაშინ ბეტონის ნარევი იქნება თითქმის მშრალი და მისი ჩაწყობა კონსტრუქციაში და ნაკეთობაში იქნება შეუძლებელი. ზედმეტი წყალი, რომელიც რეაქციაში არ შედის ცემენტთან, რჩება ბეტონში წყლის წვეთების სახით ან აორთქლდება და დატოვებს თავის ადგილზე ჰაერის ფორებს. ორივე შემთხვევაში ფორების არსებობა ასუსტებს ბეტონს: რაც მეტი იქნება ოგი, ე.ი. რაც მეტია წყალცემენტის ფარდობა, მით ნაკლებია ბ.ს. ამგვარად, წყალცემენტის ფარდობის კანონი გვიჩვენებს მის დიდ გავლენას ბეტონის სიმკვრივესა და სიმტკიცეზე. ეს დამოკიდებულება ვრცელდება მხოლოდ W/C -ის გარკვეულ საზღვრებში. ძალიან დაბალი წყალცემენტის ფარდობისას, ცემენტის და წყლის დიდი ხარჯის შემთხვევაშიც კი, არ მიიღება ადვილჩაწყობადი და აუცილებელი სიმკვრივის ბეტონი, ამიტომ დამოკიდებულება ირღვევა - W/C ფარდობის შემცირებით ბ.ს. არა თუ იზრდება, არამედ მცირდება. ამ შემთხვევაში ბ.ს. კლებაში გარკვეულ როლს თამაშობს ის, რომ ცემენტის ჰიდრატაცია ნორმალურად სრულად მიმდინარეობს მხოლოდ იმ შემთხვევაში როცა გვაქვს წყლის ზედმეტი (2...3-ჯერ) ხარჯი, ვიდრე საჭიროა ცემენტის ჰიდრატაციისათვის. ამ ზედმეტი წყლის შემცირება გარკვეული საზღვრების ქვემოთ, იწვევს ცემენტის არასრულ ჰიდრატაციას და შესაბამისად ბ.ს. შემცირებას. სიმტკიცის დამოკიდებულება W/C -ის ფარდობაზე დაცულია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბეტონი მზადდება ერთნაირ მასალაზე, ნარევი ერთი და იმავე ძვრადობისა და გამოიყენება ბეტონის არევის, მომზადების და ჩაწყობის ერთნაირი მეთოდი. ბ.ს. მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ცემენტის სახეობა, შემცირების ფორმა და ზედაპირის ხასიათი, მომზადების მეთოდი და სხვ. ფაქტორები. წინაპორტლანდცემენტის, პუცოლანური და ბელიტური პორტლანდცემენტის გამოყენების შემთხვევაში ბ.ს. 28 დღის ასაკში ერთიანივე წყალცემენტის ფარდობით, შეიძლება იყოს 15...20%-ით ნაკლები, ვიდრე ჩვეულებრივ პორტლანდცემენტზე დამზადებული ბეტონისა. ხრეშზე დამზადებული ბ.ს. ჩვეულებრივ 10...20%-ით ნაკლებია, ღორღზე დამზადებულ ბეტონის სიმტკიცეზე (ერთნაირი W/C -ით), იმიტომ, რომ ღორღის კუთხოვანი ფორმა და ხორკლიანი ზედაპირი უკეთ ეჭიდება ცემენტის დუღაბს. რამდენადმე ნაკლები სიმტკიცე აქვს წვრილ ქვიშაზე დამზადებულ ბეტონს. მნიშვნელოვანი გავლენა ბ.ს. აქვს ქიმიურ დანამატებს. შემცირების სიმტკიცეს არ აქვს მნიშვნელობა, თუ ოგი მეტია ცემენტის ქვის სიმტკიცეზე. ამ შემთხვევაში ბეტონი იშლება ყველაზე ნაკლები სიმტკიცის - ცემენტის ქვის საზღვარზე.

ბეტონის სიმტკიცის საზომი (Beton Condrol) - ხელსაწყო, რომელიც საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ ბეტონის ნაკეთობის ფიზიკურ-მექანიკური თვისება, გამოვავლინოთ არაერთგვაროვნება, ცუდად შემკვრივების ზონა და სხვ. მოქმედების პრინციპი დაფუძნებულია დრეკადი ახსლეტის მეთოდზე და გამოიხატება უკუასხლეტის სიდიდის გაზომვით, რომელიც ხდება ბეტონის ზედაპირზე ხელსაწყოთა საცემის დარტყმის შედეგად და არის ბეტონის სიმტკიცის ირიბი მაჩვენებელი (ნახ. 1). ბეტონის სიმტკიცის დადგენა ხდება დამოკიდებულების "ახსლეტის სიმაღლე - ბეტონის კუმშვის სიმტკიცე"-ს მიხედვით. ეს დამოკიდებულება წინასწარ დადგენილია ბეტონის პარალელური გამოცდით სკლერომეტრით და წნეხით. Beton Condrol-ის გამორჩეული თავისებურებაა ხელსაწყოთა კორპუსზე გასაშუალებელი სატატირო ცხრილების არსებობა, რომელიც ითვალისწინებს დარტყმის მიმართულებას. ხელსაწყოთა მაჩვენებლებია: დარტყმის დიდი ენერგია - ზამზარის შეკუმშვის ძალა - 70 ნ; ინდენტორის ბურთულის ჩაჭდვის დიდი ფართობი - $25\pm 5 \text{ მმ}^2$; ჩაჭდვის სამუშაო ზედაპირის და ინდენტორის დიდი სისალე.

ნახ. 1

ბეტონის ტემპერატურული დეფორმაცია - ბეტონის ნაკეთობის ფორმისა და მოცულობის ცვლილება ტემპერატურის გავლენით. ბეტონი გახურებისას ფართოვდება და გაცივებისას იკუმშება. ბეტონის წრფივი გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტი საშუალოდ შეადგენს $10 \cdot 10^{-6}$. მისი სიდიდე იცვლება და დამოკიდებულია შემცველების და შემკვრელის თვისებაზე, ბეტონის შედგენილობაზე. ბეტონში ცემენტის ქვის შემცველობის ზრდით კოეფიციენტი იზრდება. მაგ., ცემენტის ქვის გაფართოების კოეფიციენტი $\alpha = 13,1 \cdot 10^{-6}$, 1:3 შედგენილობის დუღაბის - $\alpha = 10,4 \cdot 10^{-6}$. კოეფიციენტზე გარკვეულ გავლენას ახდენს შემცველების სახეობა. გრანიტის ღორღზე დამზადებული ბეტონის ტემპერატურული გაფართოების კოეფიციენტი $\alpha = 9,8 \cdot 10^{-6}$, კერამიკის ბეტონის - $\alpha = 7,4 \cdot 10^{-6}$, ხოლო კირქვის ბეტონის - $\alpha = 8,6 \cdot 10^{-6}$. ტემპერატურის ცვლილება 0-დან 50°C -მდე უმნიშვნელოდ მოქმედებს მშრალი ბეტონის გაფართოების კოეფიციენტზე. ტენიანი ბეტონის ტემპერატურულ დეფორმაციას თან ერთვის შეკლება ან გაფართოება. წყლით გაჟღენთილი ბეტონის გაყინვისას მის დეფორმაციაზე დიდ გავლენას ახდენს ფორებში ყინულის წარმოქმნა, რის შედეგადაც კუმშვის დეფორმაციის ნაცვლად შეიძლება წარმოიქმნას გაფართოების დეფორმაცია, რომელსაც იწვევს ყინულის წნევა. ბ.ტ.დ. ახლოსაა ფოლადის დეფორმაციასთან, რაც უზრუნველყოფს მათ საიმედო ერთობლივ მუშაობას რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში.

ბეტონის ფორიანობა - განპირობებულია ნარევი თავისუფალი წყლის და ჰაერის არსებობით, რაც განაპირობებს სიმტკიცის შემცირებას, განსაკუთრებით ცემენტის ქვისა და შემცველების მარცლების საზღვარზე. ბ.ფ. მით მეტია, რაც მეტია წყლის ხარჯი 1 მ^3 ბეტონზე და რაც უფრო დაბალია ბეტონის ნარევის შემკვრივების ხარისხი. რა სიმკვრივისაგ არ უნდა იყოს ბეტონი, მასში ყოველთვის არის ფორები.

ნახ. 1

ბეტონის ქარხანა - მოწყობილობათა ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს ბეტონის ნარევის მომზადების ტექნოლოგიურ პროცესის ყველა ოპერაციას: ნედლეულის მიღება და შენახვა საწყობებში; ნარევის კომპონენტების ტრანსპორტირება ბეტონის კვანძის სახარჯავ ბუნკერებში და მათი დოზირება; კომპონენტების შერევა და მზა ნარევის გაცემა მომხმარებელზე. დანიშნულების, სიმძლავრისა და მომხმარებელი ობიექტების თავისებურების მიხედვით ბ.ქ. არის: სტაციონარული (ნახ. 1) მუდმივმოქმედი, რომელიც უშვებს სასაქონლო ბეტონის ნარევს; ნახევრადსტაციონარული (ინვენტარული) და გადასადგილებელი. სიმძლავრის მიხედვით: დიდი წარმადობის - მეტი 250 ათასი მ^3 წელიწადში, საშუალო - 150 ათასი მ^3 /წლ-მდე და მცირე - 50 ათასი მ^3 /წლ-მდე. ბ.ქ. ყველა თანამედროვე ტექნოლოგიურ სქემას საფუძვლად უდევს კომპლექსური მექანიზაციისა და ყველა პროცესის ავტომატიზაციის იდეა.

ნახ. 1

ბეტონის ყინვამედეგობა - ყინვაგამძლეობა ხასიათდება გაყინვა-გალხობის ციკლის იმ რიცხვით, რომელიც შეიძლება აიტანოს ბეტონის (28 დღის) ნიმუშებმა ისე, რომ მათ არ მოაკლდეთ სიმტკიცის 25%-ზე და მასის 5%-ზე მეტი. მძიმე ბეტონის ყინვამედეგობის მარკებია: F50, F100, F150, F200, F300. მას არჩევენ კლიმატური პირობებისა და წყლის დონის ცვალებადობის გათვალისწინებით. დიდი ყინვამედეგობით ხასიათდება მაღალი სიმკვრივის ბეტონი. ბ.ყ. დამოკიდებულია მის აგებულებაზე. მკვერივ ბეტონში არსებობს სხვადასხვა ზომის ფორი. წვრილი ფორი (მიკროფორი, ზომა 10^{-5} სმ) წყლისათვის შეუღწევადია. მათში ჩვეულებრივ არის ბმული წყალი, რომელიც არ იყინება ძალიან დაბალ ტემპერატურაზე კი (-70°C -მდე). ასეთი მიკროფორები ყინვამედეგობაზე მნიშვნელოვან გავლენას არ ახდენს. უფრო მნიშვნელოვანია მსხვილი ფორები (მაკროფორები), რომელიც წარმოიშობა იმ წყლისაგან, რომელიც ქიმიურ რეაქციაში არ შედის ცემენტთან და აქვს 10^{-5} სმ-ზე მეტი ზომა. ბეტონის მაკროფორიანობა მცირდება და ყინვამედეგობა იზრდება წ/ც ფარდობის შემცირებით და ბეტონის ასაკის ზრდით. ჩვეულებრივ საკმარისი ყინვამედეგობის ბეტონი მიიღება, როცა ბეტონში წ/ც ფარდობა 0,5-ზე ნაკლებია, რაც თანამედროვე დანამატების (სუპერპლასტიფიკატორების) გამოყენებით, არის შესაძლებელი. ბეტონის ყინვამედეგობის ზრდის ეფექტური საშუალებაა ჰაერჩამთრევი დანამატების გამოყენება, რომლებიც ამცირებს ფორების საერთო მოცულობას. ამ შემთხვევაში ბეტონის სიმტკიცე პრაქტიკულად არ მცირდება, რადგან ჩათრეული ჰაერის უარყოფითი გავლენა (1% ჰაერი ბეტონის სიმტკიცეს ამცირებს 3%-ით) კომპენსირდება წყალცემენტის ფარდობის შემცირებით.

ბეტონის ყინვამედეგობის ასამაღლებელი დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც გამოიყენება ბეტონის ნარევის გაყინვის საწინააღმდეგოდ (ნატრიუმის ქლორიდი, კალციუმის ქლორიდი და სხვ.). ეს დანამატები წყლის გაყინვის წერტილს დაბლა სწევენ და ახდენენ ბეტონის გამაგრებას უარყოფით ტემპერატურაზე. რაც ნაკლებია გამაგრების ტემპერატურა, მით მეტი (ცემენტის მასის 10%-მდე) უნდა იყოს დანამატი.

ბეტონის შედგენილობა - საანგარიშო-ექსპერიმენტალური შემცველობა ბეტონში შემკვრელის (ცემენტი), შემვსებისა (მსხვილი და წვრილი ინერტული მასალები) და წყლის. განისაზღვრება ნარევის საცდელი ადუღაბების გზით საკონტროლო ნიმუშების დამზადებით, გამყარებით (მოცემული რეჟიმით) და გამოცდით.

ბეტონის შედგენილობის გაანგარიშება - ბეტონის კომპონენტების რაციონალური შერჩევის პროცესი საჭირო თვისებების ბეტონის მისაღებად. ბ.შ.გ. უამრავი მიახლოებითი ხერხი არსებობს, იმიტომ, რომ ბეტონის გაანგარიშების ზუსტი მათემატიკური მეთოდი არ არსებობს ბეტონის მასის რთული სტრუქტურის გამო, ამიტომ, ბ.შ.გ. ხდება ემპირიული - ცდების შედეგად მიღებული ფორმულებით. ბეტონის შედგენილობის გაანგარიშებისათვის საჭიროა ვიცოდეთ: ბეტონის მარკა $R_{b(28)}$, ცემენტის მარკა R_c , ბეტონის ნარევის ძვრადობა ან სიხისტე (კონუსის დაჯდომა), შემვსების (ქვიშის, ხრეშის, ღორღის) სიმკვრივე და ნამდვილი სიმკვრივე, ქვიშის სისხოს მოდული და ხრეშის (ღორღის) უდიდესი სისხო და ცარიელობა. გაანგარიშების შედეგად უნდა დადგინდეს: წყალცემენტის ფარდობა, წყლის, ცემენტის, ქვიშისა და ხრეშის (ღორღის) ხარჯი. მიღებული შედეგების შემოწმება ხდება საკონტროლო ნიმუშების დამზადებითა და გამოცდით.

ბეტონის შედგენილობის დაპროექტება - ბეტონის შემადგენელი კომპონენტების სერჩევა. ის შეიცავს: 1. ბეტონის მიმართ იმ მოთხოვნის გათვალისწინებას, რომელიც განპირობებულია მისი სახეობის, ექსპლუატაციის თვისებისა და კონსტრუქციის დამზადების ტექნოლოგიით; 2. ბეტონის კომპონენტების შერჩევას მათთვის დამახასიათებელი აუცილებელი თვისების მონაცემების გათვალისწინებით; 3. ბეტონის წინასწარი შედგენილობის განსაზღვრას; 4. შედგენილობის სასინჯ ნარევეზე შემოწმებას; 5. დაბეტონებაზე კონტროლს; 6. წარმოების პროცესში შედგენილობის კორექტირებას, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს წარმოების პროცესში შემვსების თვისების ცვლილებით ან სხვა ფაქტორებით. ბ.შ.დ. ახდენენ იმ დამოკიდებულების საფუძველზე, რომელიც არსებობს ბეტონის სიმტკიცესა და ცემენტის მარკას შორის; წყალცემენტის ფაქტორის, გამოყენებული მასალის ხარისხისა და ბეტონის ნარევის წყლის ხარჯის მიხედვით. ბეტონის მასალების თვისების ყველა მაჩვენებელი მიიღება მათი გარკვეული

მეთოდით გამოცდის შედეგად. ცემენტის მინიმალური ხარჯი მიიღწევა წვრილი და მსხვილი შემცვლების სწორი შერჩევით. მათი რაოდენობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება ოპტიმალური თანაფარდობა ქვიშასა და ღორღს შორის. თანამედროვე მეთოდით გაანგარიშების დროს ჩვეულებრივ იყენებენ ღორღის (ხრეშის) მარცვლების დუღაბით გაწევის კოეფიციენტს, რომელიც გვიჩვენებს თუ რამდენად აღემატება დუღაბის რაოდენობა სიცარიელეს ღორღში (ხრეშში). კოეფიციენტის შემოტანამ გაამარტივა შედგენილობის გაანგარიშება, გახდა იგი უფრო საიმედო, რადგან კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა ირჩევა ბეტონის სტრუქტურის წარმოქმნის ფიზიკური არსიდან.

ბეტონის შეკვრის შემანელებელი დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც გამოიყენება ბეტონის შეკვრის პროცესის შესანელებლად. ასეთი დანამატებია: შაქრის დურდო, ნიტრილტრიმეთილენფოსფორული მჟავა და მის საფუძველზე დამზადებული სულფიდსაფუარის დურდო, ნატრიუმის ეთილსილიკონი მომატებული დოზით და სხვ.

ბეტონის შეკლება - ბეტონის მოცულობის შემცირება ბეტონის გამაგრებისას ჰაერზე ან არასაკმარის ტენიან გარემოში. ბეტონის შეკლების საერთო სიდიდე შედგება ტენიანობის, კონტრაქციული და კარბონიზაციური დეფორმაციისაგან. ტენიანობის შეკლება გამოწვეულია ცემენტის ქვაში ტენის განაწილებით, გადაადგილებით და აირთქლებით. ეს შეკლება ძირითადად ბეტონის სრულ შეკლებაში. კონტრაქციული შეკლება გამოწვეულია იმით, რომ ცემენტი და წყალი შედის ქიმიურ რეაქციაში და ახალწარმოქმნის მოცულობა ნაკლებია ცემენტის და წყლის მოცულობაზე. მცირდება წყლის მიერ დაკავებული მოცულობა, იქმნება ჰაერული ფორები. ეს შეკლება ვითარდება მაშინ, როდესაც ბეტონი ჯერ კიდევ პლასტიკურია, ამიტომ ამ პროცესში მასალა არ განიცდის შესამჩნევ დასკდომას. კარბონიზაციული შეკლება გამოწვეულია კალციუმის ჰიდროქსიდის კარბონიზაციით და ვითარდება თანდათანობით ბეტონის ზედაპირიდან სიღრმეში. ყველაზე მეტ შეკლებას განიცდის ცემენტის ქვა. შემცვლების შეყვანა მკვეთრად ამცირებს შეკლებას. მძიმე ბეტონის ნაკეთობის საშუალო წლიური შეკლება შეადგენს 0,0002...0,0004 ანუ 0,2...0,4 მმ/მ. ბეტონის შეკლება მცირდება ცემენტის და წყლის ხარჯის შემცირებით, წყალცემენტის ფარდობის დაწევით. შეკლება იზრდება ბეტონის ასაკთან ერთად და გარემოს ტენიანობის შემცირებით. ბეტონის სწრაფი გამოშრობა, განსაკუთრებით ადრეულ ასაკში, იწვევს მნიშვნელოვან და არაერთგვაროვან შეკლებას და შეუძლია გამოიწვიოს მასალის ზედაპირზე შეკლებითი ზხარები. ამის ასაცილებლად ბეტონს ამზადებენ ნაკლები ცემენტის ხარჯით, უზრუნველყოფენ გამაგრების ტენიან რეჟიმს, აწყობენ სპეციალური ნაკერს, მასიურ ნაგებობაში ბეტონს აწყობენ ცალკეულ ბლოკებად, იყენებენ ქიმიურ დანამატებს და სხვ. გამაგრების პროცესში ბეტონის მოცულობის დასარეგულირებლად გამოიყენება სხვადასხვა კომპლექსური დანამატი.

ბეტონის შემცვლების ცარიელობა - ბეტონის მარცვლოვან შედგენილობასთან უშუალოდ დაკავშირებული სიდიდე, რომელიც განისაზღვრება შემცვლების მჭიდროდ ჩაწყობის შესაძლებლობით. ცარიელობაზე გავლენას ახდენს მარცვლების ფორმა. ცარიელობა შემცვლების მნიშვნელოვანი მახასიათებელია, რადგან გარკვეული დოზით განსაზღვრავს ცემენტის ხარჯს (რაც მეტია ცარიელობა, მით მეტი ცემენტი საჭირო მის შესავსებად) და ბეტონის სხვა თვისებებს. შემცვლების ცარიელობა ზოგადად იცვლება 25...50%-ის ფარგლებში. ბეტონში სასურველია ისეთი შემცვლების გამოყენება, რომელიც შედგება რამდენიმე ფრაქციისაგან და აქვს რაც შეიძლება ნაკლები ცარიელობა.

ბეტონის შეუღწევადობა - სითხეების და აირებისათვის მეტად მნიშვნელოვანი თვისება, რომლის თავიდან ასაცილებლად ბეტონს ფარავენ სპეციალური აფსკებით.

ბეტონის ცენტრიფუგირება - მილისებრი განიკვეთის რ.კ.ბ.-ისა (ნახ. 1) და ბეტონის ელემენტების დამზადება სპეციალურ დაზგებზე (ნახ. 2), სადაც დოლაბების ბრუნვისას წარმოქმნილი ცენტრიდანული ძალის ზემოქმედებით ბეტონი ძლიერ მკვრივდება და ღებულობს მნიშვნელოვან სიმტკიცეს.

ნახ. 1

ნახ. 2

ბეტონის ცეცხლმედეგობა - ბეტონი ცეცხლგამძლე მასალაა, მაგრამ 250⁰C-ზე მეტი ტემპერატურის ხანგრძლივი

მოქმედებისას მისი სიმტკიცეზე იკლებს 50%-მდე.

ბეტონის ცოცვადობა - პროცესი, რომლის დროსაც ბეტონში პლასტიკური დეფორმაციები ვითარდება ძაბვის სიდიდის შეუცვლელად.

ბეტონის ცოცვადობის დეფორმაცია - ბეტონის დეფორმაციის თანდათანობითი ზრდა დროში მუდმივი დატვირთვის ქვეშ. ცოცვადობის განვითარებაზე დიდ გავლენას ახდენს ბეტონის და გარემოს ტენიანობა. წყალში მოთავსებული ბეტონის ცოცვადობა გაცილებით ნაკლებია მშრალი ბეტონის ცოცვადობაზე. ცოცვადობა იწვევს სამშენებლო კონსტრუქციის ჩაღუნვის მნიშვნელოვან ზრდას. ის უარყოფითად მოქმედებს წინასწარდაძაბულ რკ.ბ.-ის მუშაობაზე, რადგან ამცირებს წინასწარი დაძაბვის სიდიდეს. ბ.ც.დ. განსაკუთრებით ინტენსიურად მიმდინარეობს დატვირთვის პირველ დღეებში, შემდეგ კი თანდათანობით კლებულობს. ძაბვის ზრდასთან ერთად ცოცვადობაც იზრდება, დაწყებული 0,4...0,5R-დან, დეფორმაცია ვითარდება არაწრფივად. ხოლო თუ ძაბვა გადააჭარბებს 0,8R-ს, მაშინ დეფორმაციამ შესაძლოა ბეტონის დაშლა გამოიწვიოს. ერთი და იმავე ძაბვის დროს გაჭიმვის ცოცვადობა მეტია, ვიდრე კუმშვის. ცოცვადობაზე მოქმედებს: ცემენტის სახეობა და ხარჯი, წყალცემენტის ფარდობა, შემვსების სახეობა და ზომები, ბეტონის შემკვრივების ხარისხი, დატვირთვის სიდიდე და ხანგრძლივობა, გარემოს ტემპერატურა, ტენიანობა და სხვ. ცოცვადობის დეფორმაცია იზრდება ცემენტის ხარჯის და წყალცემენტის ფარდობის ზრდით, შემვსების ზომების შემცირების და დეფორმაციულობის მატებით (მაგ., მსუბუქი ფორიანი შემვსების გამოყენების დროს). მსუბუქი ბეტონის ცოცვადობა იმავე სიმტკიცის მძიმე ბეტონის ცოცვადობაზე მეტია.

ბეტონის წყალუქონადობა - ბეტონის მნიშვნელოვანი ფიზიკური თვისება. ის დამოკიდებულია ბეტონის სიმკვრივესა და სტრუქტურაზე. ბ. წ. შეიძლება ავამაღლოთ მისი ზედაპირის დაფარვით მკვრივი დუღაბით, რისთვისაც გამოიყენება პნევმატური მეთოდი (ტორკრეტირება). სითხეები, რომლებსაც აქვთ ერთზე ნაკლები სიმკვრივე და მცირე სიბლანტე (ნავთი, ბენზინი, საპოხი ზეთი და სხვ.), ბეტონში გაიჟონებიან წყალზე თავისუფლად. მძიმე ნავთობპროდუქტების შესანახ ცისტერნების ბეტონის ზედაპირს სამჯერ ფარავენ თხევადი მინით, რომელსაც ამაგრებენ კალციუმის ქლორიდის ხსნარით. ბენზინის და ნავთის გაჟონვისაგან დასაცავად ბეტონის ზედაპირს ფარავენ პლასტმასის აფსკით, ან ბეტონს ამზადებენ სპეციალურ გაფართოებად ან შეუკლებ ცემენტზე.

ბეტონის ხანგამძლეობა - ბეტონის სამსახურის ვადა კონკრეტულ კლიმატურ პირობებში და ექსპლუატაციის რეჟიმში, საექსპლუატაციო თვისებების შენარჩუნებით. რკ. ბ.-ის კონსტრუქციებისათვის გათვალისწინებულია ხანგამძლეობის 3 ხარისხი: პირველი შეესაბამება არა ნაკლებ 100 წლის სამსახურს, მეორე არანაკლებ - 50, მესამე არანაკლებ - 20 წელს. ხანგამძლეობა განისაზღვრება მასალის ფიზიკური, მექანიკური და ქიმიური თვისების ერთიანობით. იგი ფასდება ექსპლუატაციის კონკრეტული პირობის გათვალისწინებით.

ბეტონის ხნოვანება - ხნოვანება, რომელიც შეესაბამება ბეტონის კლასს სიმტკიცის მიხედვით კუმშვაზე და გაჭიმვაზე. ინიშნება დაპროექტებისას, კონსტრუქციაზე საპროექტო დატვირთვების მოდების რეალური ვადებისაგან გამომდინარე, აგების ხერხისა და ბეტონის გამყარების პირობების გათვალისწინებით. ამ მონაცემების არარსებობის შემთხვევაში ბეტონის კლასი დგინდება 28 დღის ხნოვანების მიხედვით. ასაწყობი კონსტრუქციების ელემენტებში ბეტონის გასაშვები სიმტკიცე ინიშნება კონკრეტული სახეობის კონსტრუქციებისათვის, სათანადო სტანდარტების მოთხოვნების გათვალისწინებით.

ბეტონის ჰაერჩამორევი დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც გამოიყენება ბეტონის და დუღაბის ყინვამდეგობის ასამაღლებლად. ეს დანამატი ოდნავ ამცირებს ბეტონის სიმტკიცეს (1% ჰაერი ბეტონის სიმტკიცეს კუმშვისას ამცირებს 3%-ით), ამიტომ მისი ბეტონში დიდი რაოდენობით შეყვანა პლასტიფიცირების მიზნით არასასურველია. ბეტონში ჩათრეული ჰაერის შემცველობა შეადგენს ჩვეულებრივ 4...5%-ს. ამ შემთხვევაში ბეტონის სიმტკიცე პრაქტიკულად არ მცირდება, რადგან ჩათრეული ჰაერის უარყოფითი გავლენა კომპენსირდება ცემენტის ქვის სიმტკიცის ამაღლებით, რაც გამოწვეულია წყალცემენტის ფარდობის შემცირებით, დანამატის მაპლასტიფიცირებადი ეფექტის გამო. დანამატი ბეტონის ფორების და კაპილარების ჰიდროფობიზაციას ახდენს, ჰაერის ბუშტუკები კი სარეზერვო მოცულობაა, წყლის გაყინვის შედეგად წარმოქმნილი შინაგანი დაძაბულობის შესამცირებლად. შედეგად იზრდება ბეტონის წყალუქონადობა და ყინვამდეგობა. ჰაერჩამორევი დანამატის გამოყენება უფრო ეფექტურია ბეტონებში ცემენტის დაბალი ხარჯით.

ბეტონის ჰიდროსაიზოლაციო მემბრანა (KIM) - ბეტონის არაჰიდროფობური კრისტალური საიზოლაციო დანამატი. წყალთან შერევისას KIM-ი შედის რეაქციაში და წარმოიქმნება მილიონობით ნემსისებრი კრისტალი. ეს კრისტალების იზრდება და ავსებს კაპილარულ ფორებს, მიკროზარებსა და ნაპრალებს ბეტონში, ბლოკავს წყლის ნაკადს. ეს პროცესი უზრუნველყოფს უწყვეტ ჰიდროიზოლაციას წლების განმავლობაში. ბ.ჰ.მ. ამცირებს ჰიდროიზოლაციის ხარჯებს 40%-მდე, ამცირებს რემონტის ხარჯებს, ზრდის საიმედოობას, უსაფრთხოა სასმელ წყალთან კონტაქტის შემთხვევაში, აჩვენებს უმაღლესი დონის წყალგაუმტარობას, ავლენს თვითჰერმეტიზაციის თვისებას, ახანგრძლივებს ბეტონის საექსპლუატაციო ვადას, იცავს არმატურას კოროზიისაგან, უძლებს მაღალ ჰიდროსტატიკურ წნევას და სხვ. მისი გამოყენება რეკომენდებულია: ყველა სახის ბეტონისათვის, მიწისქვეშა

პარკინგების, ქეზის, კაშხლების, ხიდის ბურჯების, სარდაფების, გვირაბების, საცურაო აუზების, რეზერვუარების, სამირკვლების, ბეტონის ფილებისა და მისთ. ჰიდროსაიზოლაციოდ.

ბეტონის ჰიდროსაიზოლაციო პერმეტიკი (Hidrostop™) - წყლის ბაზაზე დამზადებული გამჭირვალე მისასხურებელი სითხე, რომელიც ქმნის წყლის არეკვლის ეფექტს ბეტონის, აგურის, სამშენებლო ხსნარისა და ქვის წყობის ზედაპირზე. Hidrostop-ის პერმეტიკი მუშაობს უკეთესად და ძლებს უფრო დიდხანს, ვიდრე ჩვეულებრივი პერმეტიკი, რადგან იგი შეიცავს სილანისა და სილოქსანის ნაერთის უნიკალურ ნარევს, რომელიც ქიმიურ რეაქციაში შედის სამირკვლის მასის სიღრმეში არსებულ სილიკატებთან. ამ რეაქციის შედეგად ზედაპირის სტრუქტურაში წარმოიქმნება უხსნადი, წყლის ამრეკლი ბარიერი, რომელიც არ სცილდება მას, არ უფერულდება, არ სკდება, არ იქერცლება. მოპირკეთებული ფენა გარეგნულად უხილავია და უნარჩუნებს ზედაპირის მის პირვანდელ სახეს და სუნთქვის შესაძლებლობას. Hidrostop-ი ეკონომიურია სხვა პერმეტიკებთან შედარებით, საუკეთესოდ ირეკლავს და არ უშვებს წყალს კონსტრუქციასთან, ზედაპირს არ უცვლის იერსახეს, მდგრადია მჟავებისა და სხვა ქიმიური ნივთიერებების მიმართ, არმატურას იცავს კოროზიისაგან, ხელს უშლის ჟანგის ლაქების, ობისა და ხავსის წარმოქმნას, ზედაპირზე დატანისას არ მოითხოვს სპეციალურ ხელსაწყოებსა და სხვ. გამოიყენება ჰიდროსაიზოლაციის აღდგენისა და დაცვის სისტემასთან ერთად.

ბეტონის ჰიდროფობულ-მაპლასტიფიცირებელ დანამატი - ბეტონის დანამატი, რომელიც გამოიყენება აგრესიულ გარემოში ბეტონისა და დუღაბის ჰიდროფობური მედეგობის გაზრდისათვის, ბეტონის ხანმედეგობის ასამაღლებლად და უჯრედოვანი ბეტონის ზედაპირის ჰიდროფობიზაციისათვის. მას მიეკუთვნება კაჟბადორგანული სითხეები: ნატრიუმის მეთილსილიკონატი, ნატრიუმის ეთილსილიკონატი და ეთილჰიდროსილიკონის სითხე

ბეტონიტი (ბეტონის ქვა) - სხვადასხვა ზომისა და წონის ჩვეულებრივი ან დაარმატურებული ხელოვნური ქვა (ნახ. 1). ბ. სილიკატური ცემენტისგან მზადდება, მაგრამ ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით (აგრესიული წყლების არსებობისას) მათ სპეციალური ცემენტის გამოყენებით ამზადებენ. ზოგჯერ გამომწვარ ქანებსაც იყენებენ.

ნახ. 1

ბეტონპოლიმერი - პოლიმერის საფუძველზე დამზადებული ბეტონი. ჩვეულებრივი ბეტონის დიდი ნაკლია მასში ფორების, ბზარების, კაპილარებისა და სხვადასხვა მიკროდეფექტების არსებობა, რომლებიც ამცირებს ბეტონის სიმტკიცეს, ხანმედეგობას და მედეგობას აგრესიულ გარემოსადმი. ბეტონის თვისებები შეიძლება გააუმჯობესოთ, თუ ფორებსა და კაპილარებს შევავსებთ სხვა მასალით, ამისათვის ბეტონის ან რკინაბეტონის ნაკეთობა სპეციალურად უნდა დავამუშაოთ. ეს ითვალისწინებს ნაკეთობის გამოშრობას, ვაკუუმირებას, სპეციალური მასალით გაჟღენთვას და პოლიმერიზაციას. ბეტონის შრობა საჭიროა იმისათვის, რომ მასალის დეფექტები გავათავისუფლოთ წყლისაგან, რათა უკეთ მოვახდინოთ მათი შევსება. ვაკუუმირება ბეტონიდან დევენის ჰაერს, რომელიც უარყოფითად მოქმედებს ზოგიერთი მონომერის პოლიმერიზაციაზე. ზოგიერთ შემთხვევაში სასურველ შედეგს აღწევნ ვაკუუმირების გარეშეც. გაჟღენთისათვის გამოიყენება პეტროლატუმი, განზავებული ფისი, ორგანული ზეთი, გოგირდი, ბიტუმი და სინთეზური ფისით მოდიფიცირებულ ბიტუმი. ამ ნივთიერებიდან ბევრი არ მოითხოვს შემდგომ დამუშავებას და ნაკეთობა მაშინვე შეიძლება გამოვიყენოთ. ბეტონის სტრუქტურის და თვისების საფუძვლიანი შეცვლისათვის გამოიყენება თხევადი მონომერი (მეთილაკრილატი ან სტიროლი), პოლიმერი (ეპოქსიდური და პოლიეთერის ფისი) და სხვადასხვა კომპოზიცია მათ საფუძველზე. გაჟღენთის სიღრმე დამოკიდებულია გაჟღენთი ნივთიერების შემადგენლობაზე, კერძოდ, სიბლანტეზე და ბეტონის გაჟღენთის მიმართულებაზე. ბლანტი ნივთიერებანი (ბიტუმი, პეტროლატუმი) ბეტონს ჟღენთენ 1...3 სმ სიღრმეზე, თხევადი მონომერები (სტიროლი,მეთილმეტაკრილატი - 10...20 სმ-ზე. ბეტონის გასაჟღენთი მონომერის რაოდენობა დამოკიდებულია მის ფორიანობაზე. მკვრივი ბეტონის სრული გაჟღენთისათვის საჭიროა მასის 2...5% მონომერი, მოცულობის - 4...10%. დუღაბის გასაჟღენთად 30...70%-ით მეტი მონომერია საჭირო, ვიდრე ბეტონისათვის. მსუბუქი ფორიანი ბეტონი კი გაცილებით მეტ (30...50%) მონომერს მოითხოვს გასაჟღენთად. თხევადი მონომერის გამოყენებისას ახდენენ მის პოლიმერიზაციას უშუალოდ ბეტონში. პოლიმერიზაცია ხორციელდება სხვადასხვა მეთოდით, მონომერის ბუნების გათვალისწინებით. ყველაზე გავრცელებულია თერმოკატალიზური მეთოდი, როდესაც მონომერში შეჰყავთ პოლიმერიზაციის ინიციატორი

ნივთიერება, შემდეგ ნაკეთობას ახურებენ $70...120^{\circ}\text{C}$ -მდე (მონომერის სახეობის მიხედვით), ის მჭიდროდ შეავსებს ყველა ფორს და დეფექტს და რამდენიმე საათის შემდეგ გარდაიქმნება მყარ პოლიმერად. ამ დამუშავების შედეგად პირველ შემთხვევაში ვაღწევთ ბეტონის ხანმედეგობის და უჟონადობის გაზრდას, თუ მას ვჟღენთ ზღანტი მასალით, პოლიმერიზაციის გარეშე, მაგ., ბიტუმიტ; მეორე შემთხვევაში ვიღებთ ახალ მასალას, რომელიც თავისი თვისებებით საგრძნობლად სჯობს საწყის ბეტონს, თუ მას ვჟღენთ მონომერით, რომელიც პოლიმერიზაციას განიცდის ბეტონის მასაში და ავსებს ყველა დეფექტს. ასეთმა მასალამ მიიღო სახელწოდება ბეტონპოლიმერი (ნახ. 1, ბეტონპოლიმერის იატაკი პოლიურეთანის საფუძველზე). მისი თვისება დამოკიდებულია ბეტონის და პოლიმერის თვისებაზე და დამუშავების ტექნოლოგიაზე - რაც მტკიცეა პოლიმერი და რაც მეტია მისი რაოდენობა ბეტონში, მით მეტია ბ. სიმტკიცე, რომელიც აღწევს 200 მპა-ს და მეტს. გაჟღენთვის დროს, პოლიმერი და ცემენტის ქვა არ ურთიერთქმედებენ, მაგრამ ცალკეული პოლიმერი ქიმიურ რეაქციაში შედის ბეტონის კომპონენტთან. პოლიმერი ავსებს ცემენტის ქვის სტრუქტურას, შემვსების კონტაქტის ზონას და ათასობით მაფით აკავშირებს ბეტონის უბნებს, ზრდის ბზარმედეგობას და სიმტკიცეს. ბეტონში წარმოქმნილი პოლიმერის ბადე შეიძლება განვიხილოთ როგორც დისპერსიული არმირება. პოლიმერიზაციის დროს მონომერი ცდილობს შემცირდეს მოცულობაში, რაც იწვევს მასალის მინერალური ნაწილის მოჭიმვას. შედეგად იქმნება მასალის წინასწარდაძაბვის სახესხვაობა, რაც ასევე ხელს უწყობს მისი სიმტკიცის და ბზარმედეგობის გაზრდას. ბეტონის თანმიმდევრული დამუშავება პოლიმერით საშუალებას იძლევა დავარეგულოთ მისი დეფორმაციულობა, არსებითად გავზარდოთ ხანმედეგობა, ცვეთამედეგობა და სხვა თვისებები. განსაკუთრებით იზრდება ბეტონის მედეგობა აგრესიულ გარემოში. პოლიმერბეტონის გამოყენება პირველ რიგში მიზანშეწონილია ისეთი კონსტრუქციებისათვის, რომლებსაც მუშაობა უხდება მკაცრ კლიმატურ ან აგრესიულ გარემოში ან თუ საჭიროა ბეტონს ჰქონდეს განსაკუთრებული თვისება (აირშეუღწევადობა, ცვეთამედეგობა, ელექტროიზოლაცია, ელექტროგამტარობა, დეკორატიული სახე და სხვ.). ბ. ფართოდ გამოიყენება ბეტონის და რკინაბეტონის კონსტრუქციების ადდენისა და რემონტის დროს.

ნახ. 1

ბეტონსაზიდი - დაგების ადგილამდე ბეტონის ტრანსპორტირების საშუალება (არასპეციალიზებული): თვითმცლელები, ბადიები (ნახ. 1), ბუნკერები და სხვ. ისინი თანდათანობით გამოიდევენებიან სპეციალიზებული ბეტონსატრანსპორტო მანქანებით, როგორიცაა ავტობეტონშიდი, ავტობეტონშემრევი, ბეტონტუმბო და სხვ.

ნახ. 1

ბეტონსარევი (ბეტონშემრევი) - მანქანა ბეტონის ნარევის მოსამზადებლად კომპონენტების (ცემენტის, წყალი, ქვიშა, ხრეში) შერევით მზრუნავ ან უძრავ დოლში (ვარცლში). ბ. კლასიფიცირდება სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით. ექსპლუატაციის პირობების მიხედვით ბ. არის გადასაადგილებელი და სტაციონარული (ნახ. 1); მუშაობის რეჟიმის მიხედვით - ციკლური (პერიოდული) და უწყვეტი; შერევის მეთოდის მიხედვით - თავისუფალი (გრავიტაციული), იძულებითი და კომბინირებული; განტვირთვის ხერხის მიხედვით - დასახრელი და არადასახრელი დოლით.

ნახ. 1

ბეტონტუმბო - დანადგარი, რომელიც აწარმოებს ბეტონის გადაქაჩვას ავტობეტონსაზიდოიდან მილსადენებში და მიწოდებას დაგების ადგილზე (ნახ. 1). მოქმედების პრინციპის მიხედვით არის დგუშიანი და როტორული.

ნახ. 1

ბეტონჩამწყობი - თვითმავალი მანქანა ბეტონის ნარევის ჩასაგებად საავტომობილო გზების საფარის მოწყობისას (ზოლის სიგანე 3,5...7 მ). გამოიყენება აგრეთვე, ბეტონის ნარევის სწრაფი და თანაბარი ჩაწყობისათვის სამშენებლო კონსტრუქციების დასაშაადებლად. არსებობს პორტალური, ნახევრადპორტალური და ხიდური ტიპის, მუხლუხა და პნევმატიკურ თვლებზე გადასადგილებელი, ლაზერული (ნახ. 1, ლაზერული ბეტონჩამწყობი), უნივერსალური (ნახ. 2, ამერიკური უნივერსალური ბეტონჩამწყობი) და სხვ. ბ. გააჩნია სიხშირული გარდაქმნელი, რომელიც უზრუნველყოფს სვლის სიმდოვრეს. აქვს ბუნკერის ასაწევ-დასაწევი მექანიზმი, რაც საშუალებას იძლევა, განხორციელდეს ბეტონის ნარევის ჩამოსხმა სხვადასხვა დონეზე (მაგ., კასეტურ ფორმებში, გადასაყირავებელ ქვეშებზე და სხვ.). ბ. გამოიყენება შესაძლებელია ისეთ ობიექტებზე, როგორიცაა: ხიდები, გამყოფი ბარიერები, რთული კომუნიკაციები, ფეხით სავალი გადასასვლელები, სადრენაჟე გზაგამტარები, ჯებირები, კლუმბები, ჩამდინარი არხები, საგზაო ბორდიურები და ა.შ. %n

ნახ. 1

ნახ. 2

ბელელი - 1. მიწის დონიდან აწეული, სვეტებზე შემდგარი, ხის ნაგებობა მარცვლეულის (პური, ქერი, სიმინდი, ჭვავი, ფეტვი, ლობიო, ცერცვი) შესანახად; 2. კუთხ. საკულტო ემბლემისა და სახატე ჭირნახულის შესანახი შენობა ფშავ-ხევსურეთში.

ბელო - ფარდული, სადაც გალეწვამდე ძნას აწყობდნენ შესანახად. „სამნე სახლი“ (საბა).

ბეჩო - 1. ღრუ ადგილი, ბუნაგი; 2. უღელტეხილი კავკასიონის მთავარ წყალგამყოფ ქედზე, მესტიის მუნიციპალიტეტში; 3. ისტორიული თემი ზემო სვანეთში; 4. სოფელი ზემო სვანეთში (ნახ. 1, უშბა - ხედი ს. ბეჩოდან).

ნახ. 1

ბეწვზარი - ფოლადის ნაკეთობის ნაკლი, წვრილი (თმისებრი) მკაფიო მოხაზულობის ზხარის სახით, რომელიც განლაგებულია გაგლინულ ან ჭედვად დეფორმირებად ნაკეთობებში ფოლადის დენადობის გასწვრივ

ბეწვმილი - იხ. კაპილარი.

ბეჭედი - 1. ლითონის, ხის ან რეზინის საბეჭდავი პირუკულმა ამობურცული წარწერით; 2. თითზე წამოსაცმელი სამკაული

ბზა - ბზისებრთა ოჯახის ორლებნიან მცენარეთა გვარის წარმომადგენელი. მარადმწვანე დაბალი ხე ან ბუჩქი (ნახ. 1). 70-მდე სახეობა გავრცელებულია ტროპიკულ და სუბტროპიკულ, ნაწილობრივ ზომიერი ჰავის ზონაში ფილიპინების, კალიმანტანის, მცირე ზონდის, მადაგასკარის და სოკოტრას კუნძულებზე, აფრიკაში, ჩრდილოეთ და ცენტრალურ ამერიკაში, დასავლეთ ინდოეთში, სამხრეთ ევროპასა და მცირე აზიაში. კავკასიაში ბუნებრივად გვხვდება ორი სახეობა - კოლხური და ჰირკანული ბზა. საქართველოში მოშენებულია ოთხი უცხოური სახეობა: ჩვეულებრივი, წვრილფოთოლი, იაპონური და ბალეარული ბ. ცოცხლობს 500-600 წელს, იზრდება ნელა. მისი მაგარი და მძიმე მერქანი გარეგნულად სპილოს ძვალს წააგავს. კარგად პრიალდება. ტოტებისა და ფოთლებისაგან ამზადებენ ყავისფერ საღებავს, ქერქი გამოიყენება მედიცინაში. მშენებლობაში ბ. მერქანი შეიძლება გამოვიყენოთ ხის მზიდ კონსტრუქციებში სადებების, ქვესადებების, ზედების, შუადების, წირწკიმალების, სოგმანების სახით.

ნახ. 1

ბზა კოლხური - ჩვეულებრივი ბზისაგან განსხვავებით აქვს ნაკლები სიმკვრივე. ხარობს კოლხეთის დაბლობზე.

ბზარი - 1. მკვრივ საგანზე მცირედი განახეთქი; 2. მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, ბოჭკოების გასწვრივ შიგა ძაბვების ზემოქმედებით მერქნის გაგლეჯის შედეგი. ბ. არღვევს მერქნის მთლიანობას, ამცირებს სიმტკიცეს, ზოგჯერ კი მერქანს საერთოდ უვარგის ხდის მშენებლობისათვის. სახეობის მიხედვით ბზარების დახარისხებას აზრი აქვს

მხოლოდ მსხვილი სორტიმენტებისათვის, მცირედისთვის კი მას იხილავენ, როგორც ერთიან მანკს. გამოყოფენ განივ და ანატკეპ ბზარებს.

ბზარი ანატკეპი - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, მზარდი ხის ტანის გულში გაჩენილი ბზარი, რომელიც მიმართულია წლიური რგოლების გასწვრივ (ნახ. 1). გადანაჭერში ჩანს, როგორც რკალისმაგვარი ბზარი და რომელიც შეესებული არ არის ფისით.

ნახ. 1

ბზარი განვითარებული - რკ.ბ.-ის ან ხის კონსტრუქციებში გაჩენილი ბზარი, რომლის გახსნის სისქე 1 მმ-ზე მეტია.

ბზარი გულნაბზარი - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, მზარდი ხის ტანის გულში გაჩენილი ბზარი, რომელიც მიმართულია რადიალურად გულიდან პერიფერიისაკენ და არ აღწევს ტანის ზედაპირს (ნახ.1).

ნახ. 1

ბზარი ტორსული - ბზარი, რომელიც მხოლოდ ტორსში გამოდის და არა აქვს გამოსასვლელი გვერდებსა და ზედაპირზე.

ბზარი ყინულის - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, მზარდი ხის ტანში ტემპერატურის მკვეთრი დაცემის დროს წარმოქმნილი ბზარი. მისი გამომწვევი შეიძლება იყოს ხეზე მეხის დაცემა.

ბზარი შეკრული - ბზარი, რომლის სიგანე არ აღემატება 2 მმ-ს.

ბზარი შეშრობის - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, გარე ბზარი, რომელიც წარმოიშობა მერქნის შრობის პროცესში და მიმართული ზედაპირიდან გულისაკენ (ნახ. 1). გადანაჭერში ზოგჯერ ჩამოგავს გულნაბზარს და ანატკეპს.

ნახ. 1

ბზარწარმოქმნა - მყარ სხეულებზე (ბეტონი, მთის ქანი, მერქანი და სხვ.) ძალის ზემოქმედების შედეგი (მაგ., ამ პრინციპზეა აგებული გაზრდილი სიჩქარეების მქონე მუშა ორგანოებით აღჭურვილი ვიბრაციული წისქვილების მუშაობა).

ბზეფილა - დაწნეხილი ბზისაგან დამზადებული ფილა. გამოიყენება თბოსაიზოლაციო მასალად.

ბზინვარება - სწორი, გლუვი ზედაპირის თვისება, სარკისებურად აირეკლოს სინათლის სხივი.

ბი ... (ლათ.) - წინსართი, რომელიც მიუთითებს საგნის ან თვისების ორმაგობაზე, გაორკეცებაზე. მაგ., ბიკვადრატული (ორჯერ კვადრატული), ბინომი (ორწევრი), ბინორმალური (ორჯერ ნორმალური), ბიენალე (გამოფენა ან ფესტივალი, რომელიც ორ წელიწადში ერთხელ იმართება) და სხვ.

ბიგ-ბეგი - რბილი კონტეინერები ფხვიერი ტვირთების ტრანსპორტირებისა და შენახვისათვის. გამოიყენება აგრეთვე მეორადი ნედლეულის დასაწყობებისა და საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ნაგვის გასაზიდად (ნახ. 1). ბ.-ბ. შესაფუთად ყველაზე ეკონომიური სახეობაა მცირე წონისა და ნებისმიერი ფორმის მიღების უნარის გამო.

ნახ. 1

ბიგი - რაიმეს გასამაგრებლად დაყენებული, სხვადასხვა მასალისაგან (მერქანი, ლითონი, რკ.ბ.-ნი) დამზადებული დგარი.

ბიგი მალაროს - მალაროს გვირაბის გვერდებისა და ჭერის სამაგრი ბიგი, რომელიც ძირითადად ხის მორებისაგან მზადდება (ნახ. 1: შახტის ბიგი). შესაძლებელია რ.ბ.-ის ან ფოლადის ბ. გამოყენებაც.

ნახ. 1

ბიდე (ფრანგ.) - აბაზანის ნიჟარის ნაირსახეობა (ნახ. 1) ადამიანის გენიტალიების დაბანა-გასუფთავებისათვის. აქვს თბილი წყლის წყარო და გადინების სისტემა. შეიქმნა საფრანგეთში XVII საუკუნეში.

ნახ. 1

ბიდი - საქონლის ყიდვის კონკრეტული შეთავაზება ან კონტრაქტის დადება; საქონლის ყიდვის ვალდებულება კონკრეტული ფასის მიხედვით; ფასის წანამატი აუქციონზე; ფასიანი ქაღალდების, დეპოზიტების განაკვეთი.

ბიდონვილი (ფრანგ.) - ღარიბ-ღატაკთა ქოხმახები ქალაქის გარეუბნებში.

ბიდონი (ფრანგ.) - თავსახურიანი ლითონის ან პლასტმასის ჭურჭელი სითხეებისათვის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბიენალე (ფრანგ.) - გამოფენა ან ფესტივალი, რომელიც ორ წელიწადში ერთხელ იმართება.

ბიეფი ზედა - აკვატორია კაშხლიდან მდინარის ზემო წელის მიმართულებით, რომელიც მდინარის ნაგებობით გადაკეტივსას შეტბორილი წყლით იფარება და ხდება მყარი ნატანის დაგროვება (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბიეფი ქვედა - აკვატორია კაშხლიდან მდინარის ქვემო წელის მიმართულებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბივრილი (ბერილი) (ბერძ.) - ცისფერი, ხასხასა მწვანე, ვარდისფერი, ოქროსფერი, თეთრი, ყვითელი, მოყვითალო ფერის სილიკატების ჯგუფის მინერალი. სხვადასხვა ფერის ბივრილს სხვადასხვა სახელი ჰქვია: ზურმუხტისებრ მწვანე გამჭვირვალე ბივრილს ზურმუხტი ეწოდება; გამჭვირვალე მოცისფრო ლურჯს - აკვამარინი; ვარდისფერს - ვორობიევიტი; ოქროსფერ ყვითელს ღია მწვანე ელფერიტ - ჰელიოდორი. გამოიყენება ძვირფასი თვლების დასამზადებლად და ბერილიუმის მისაღებად.

ბივრილი (ბერძ.) - ცისფერი ძვირფასი ქვა; ბერილი, ბივრიტი.

ბიზნეს-გეგმა - დოკუმენტი, რომელშიც ფორმულირებულია საწარმოს მიზნები უახლოეს 3...5 წლის განმავლობაში, რომელიც უნდა შეიცავდეს: საწარმოს საქმიანობის აღწერას, ისტორიას, ფირმის საკვანძო თანამდებობაზე მყოფი პირების შესახებ მონაცემებს; ბაზრისა და საწარმოს ბიზნეს-სეგმენტის დახასიათებას; შესაძლო ძირითად მომხმარებლებისა და იმ ღონისძიებების ჩამონათვალს, რომლითაც საწარმო აპირებს შეთავაზებული საქონლის სავარაუდო მყიდველის დარწმუნებას (მარკეტინგისა და გაყიდვების გეგმა); საწარმოს კონკურენტული უპირატესობების საფუძველს (კონკურენტების შანსებთან შედარებით წარმატებების მიღწევის უპირატესობის არგუმენტაცია); მიზნებს, რომლის მიღწევასაც აპირებს საწარმო 3...5 წლის შემდეგ: ბაზრის წილი, გაყიდვების მოცულობა, მოგების მოცულობა, მოთხოვნა ფულად სახსრებზე, ტექნოლოგიის გაუმჯობესება; პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებას; ფულად სახსრებზე მოთხოვნის და მათი წყაროების ზედმიწევნით ანალიზს, რომელიც მოიცავს აგრეთვე ყველაზე ცუდი ვარიანტის ანალიზს.

ბიზნესი - 1. ადამიანის საქმიანობა, რომლის მიზანია შემოსავლის მიღება თავისი ცოდნის, გამოცდილების, საკუთარი კაპიტალის გამოყენების დახმარებით; ეს არის ადამიანის პოტენციალის რეალიზაცია ეკონომიკურ ასპექტში. ბიზნესმენის საქმიანობის შეფასების ერთ-ერთი მთავარი კრიტერიუმი არის მოგების მიღება. მოგება გვიჩვენებს ბიზნესმენის საქმიანობის ეფექტიანობას; 2. საქმის გაძღოლის სისტემა და ადამიანებისათვის საჭირო პროდუქციის, მომსახურების წარმოება; 3. წარმოების სისტემა, რომელიც ჩვენ შევქმენით ჩვენი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად; 4. ფულისგან ფულის კეთების უნარი; 5. სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო, სავაჭრო, საყოფაცხოვრებო მომსახურების, ბანკის, იურიდიული კონსულტაციის, სამეცნიერო-კვლევითი, საცდელ-საკონსტრუქტორო, საგამომცემლო, სასწავლო-სააღმზრდელო, სპორტული, გასართობი და სხვა სახის საწარმოსა თუ დაწესებულების შექმნა. არსებობს წვრილი (საოჯახო), მცირე, საშუალო და მსხვილი (დიდი) ბიზნესი.

ბიზნესის დაავანსება - ფულადი სახსრების მოზიდვა, ბიზნეს-პროექტების, ოპერაციების, რეალიზებისთვის და

საბოლოო განხორციელებისთვის. დაავანსება შეიძლება განახორციელოს პროექტის დამკვეთმა, პოტენციურმა მყიდველმა, იმპორტიორმა, სახელმწიფო ორგანოებმა, კონკრეტულმა დაინტერესებულმა პირებმა (ინვესტორებმა). ბ. დ. ეიძლება შეფასდეს, როგორც ბიზნეს - გეგმის განხორციელებისთვის ფულის წინასწარი გადახდა.

ბიზნესმენი (ინგლ.) - მეწარმე, კომერსანტი, საქმოსანი, რომელიც ბიზნესს ეწევა.

ბიზნესპროცესი - ერთმანეთთან დაკავშირებული საქმიანობების ან ამოცანების სტრუქტურირებული ერთობლიობა, რომლის შედეგად იქმნება გარკვეული პროდუქტი ან მომსახურება მომხმარებლისათვის ან მომხმარებელთა ჯგუფისათვის.

ბიკროელასტი - მოდიფიცირებული ბიტუმის საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა. გამოიყენება მცირექანობიანი სახურავის ბურულის მოსაწყობად და შენობებისა და ნაგებობების საძირკვლების ჰიდროსაიზოლაციოდ. შედგება მტკიცე, არალპობადი ორგანული საფუძვლისაგან (მინაქსოვილი, მინატილო. პოლიესთერი), რომელზეც ორი მხრიდან დატანილია მაღალხარისხიანი მოდიფიცირებული ბიტუმის შემკვრელი. თავისუფლად იღუნება -1°C ტემპერატურამდე და თბომდეგია $+85^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურამდე.

ბიკფორდის ზონარი - იგივეა რაც ცეცხლგამტარი ზონარი (ნახ. 1).

ბილიკი - ვიწრო საცალფეხო გზა პარკში, ტყეში, მინდორში, მთაში, კლდეზე და სხვ.

ბილიონი - რიცხვი 10^9 , ე.ი. მილიარდი (ფრანგებისათვის, ამერიკელებისათვის, ძველად რუსებისათვის), ან რიცხვი 10^{12} , ე.ი. ათასი მილიარდი (გერმანელებისათვის, ინგლისელებისა და სხვა ხალხებისათვის)

ბიმეტალი - მასალა, რომელიც შედგება ორი მტკიცედ შეერთებული სხვადასხვა მეტალის ან შენადნობის ფენისაგან (ნახ. 1. ბიმეტალი: ცენტრში - თითბერი, გარე რგოლი - სპილენძ-ნიკელის შენადნობი). ბ. გამოიყენება ძვირფასი და დეფიციტური მასალების ეკონომიის მიზნით, აგრეთვე ისეთი მასალების მისაღებად, რომელსაც საწყისი მეტალების შერწყმული თვისებები აქვს. ბ. დამზადება მიმდინარეობს ერთდროულად 2 მეტალის გლინვითა და დაწნეხით, გაღვანური მეთოდით, აგრეთვე დადუღებით - ელექტრო ან პლაზმური გაცხელების გზით. პრაქტიკაში გავრცელებული ბიმეტალებია: ფოლადი და ალუმინი, ტიტანი და მოლიბდენი და სხვ.

ნახ. 1

ბინა - 1. საცხოვრებელი სახლი, სათავსი, სამყოფი, სადგომი; 2. საცხოვრებელი სახლის შემადგენელი ნაწილი დამოუკიდებელი შესასვლელით, რომელიც ერთ ოჯახზეა გათვალისწინებული და შეიცავს საცხოვრებელ ოთახსა (ოთახებს) და დამხმარე სათავსებს (საზარეულოს, სანიტარულ კვანძს და სხვ.); 3. ცალკე საცხოვრებელი სადგომი სახლში, თავშესაფარი; 4. მწყემსების საცხოვრებელ-სამუშაო ადგილი.

ბინადარი (სპარს.) - მკვიდრი მცხოვრები

ბინარული (ფრანგ.) - 1. ორი ნაწილისაგან შემდგარი, ორმაგი; 2. მათემატიკაში - ორობითი (თვლა).

ბინის მესაკუთრე - უძრავი ქონების კომპლექსში სათავსის მესაკუთრე ან თანამესაკუთრე.

ბინოკლი (ფრანგ.) - ხელში დასაჭერი ორი პარალელურ მილიანი ოპტიკური ხელსაწყო შორი საგნების კარგად დასანახავად; დურბინდი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბიო-ტეკი (არქიტექტურული ბიონიკა) - თანამედროვე არქიტექტურული მიმდინარეობა, რომელიც ბუნებრივ პრინციპებს ეყრდნობა. ამ სტილის ნაგებობები სულ უფრო უახლოვდებოდა ორგანულ, ცოცხალ ბიოლოგიურ ფორმებს, რომლის მაგალითებია: ია მექსიკელი არქიტექტორის, ჰავიერ სენოსიანის "ნაუტილუსი" - ნიჟარის ფორმის საცხოვრებელი სახლი (ნახ. 1), სიდნეის ოპერის თეატრი, ნორმან ფოსტერის ცნობილი ნაგებობა - ლონდონის "სენტ მერი ექსი", რომელსაც შემთხვევით არ შეარქვეს "სიმინდის ტარო" (ნახ. 2), ლონდონის მერიის შენობა და სხვ. ნამდვილ ტექნოლოგიურ ნახტომს, გარღვევას თანამედროვე არქიტექტურაში წარმოადგენს დევიდ ფიშერის "დინამიური ცათამბჯენები" (ნახ. 3), სადაც სართულები არა მარტო ცენტრალური ღერძის გარშემო მოძრაობს, რითიც განათების უფრო ეფექტიანი გამოყენება ხერხდება, არამედ ისინი აგრეთვე აღჭურვილია მზისა და ქარის ტურბინებით, რაც ამ ნაგებობების სრულ ენერგოდამოუკიდებლობას უზრუნველყოფს. ბიო-ტეკის არქიტექტურა წარმოაჩენს ფილოსოფიურ კონცეფციას, რომლის არსი მდგომარეობს ადამიანისთვის ისეთი საცხოვრებელი გარემოს შექმნას, სადაც გაერთიანებული იქნება ბიოლოგიის, საინჟინრო საქმის და არქიტექტურის პრინციპები. სწორედ ეს უწყობს ხელს ასეთი ნაგებობების ეკოლოგიურობას. მაგ., შენობებში აყენებენ მზის და ქარის ბატარეებს, წვიმის წყლის შესაგროვებელ კოლექტორებს, ტერასებს მწვანე ნარგავებისთვის, ითვალისწინებენ ბუნებრივ განათებასა და ვენტილაციას. მწვანე არქიტექტურის პრინციპების შესაბამისად, იდეალში, მომავლის საცხოვრებელი უნდა წარმოადგენდეს ავტონომიურ თვითკმარ სისტემას, რომელიც ორგანულადაა ჩაწერილი ბუნებრივ გარემოში და ჰარმონიულად თანაარსებობს მასთან.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ბიო... - რთული სიტყვის ნაწილი, რომელიც უჩვენებს მის მიმართებას სიცოცხლის, სასიცოცხლო პროცესების და ბიოლოგიისადმი (მაგ., ბიონიკა, ბიოქიმია).

ბიოგაზი - მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის გაზების (აირების) ნარევი, რომელიც წარმოიქმნება ორგანული ნარჩენების დაშლით. ბ. მიიღება სპეციალურ დანადგარებში და გამოიყენება საწვავად ბიოლუმელებში.

ბიოგენეზი (ბერძ.) - 1. თეორია, რომელიც ხსნის ცოცხალი ორგანიზმების წარმოქმნას მხოლოდ ცოცხალი ორგანიზმებისაგან; 2. ორგანული შენაერთების წარმოქმნა ცოცხალი ორგანიზმების მიერ.

ბიოზი - რთული სიტყვების ბოლოსართი, აღნიშნავს სიცოცხლესთან მიმართებას (მაგალითად - ანაბიოზი, სიმბიოზი დ ა.შ.).

ბიოლიტი - სხვადასხვა ორგანული ნარჩენებისაგან შემდგარი მთის ქანი. იგი ორი სახისაა: წვადი (კაუსტობიოლიტი) - მური, ქვანახშირი, ტორფი და სხვ., და უწვადი - ცარცი, კირი, დიატომიტი და ა.შ.

ბიოლოგიური კოროზია - საშენი მასალების დაზიანების პროცესი ცოცხალი ორგანიზმების (ბაქტერიები, სოკოები, ოზი, მწერები, მიკროორგანიზმები და სხვ.) ცხოველმოქმედებით. მინერალური საშენი მასალების ბიოდაზიანება გამოწვეულია ამ მასალების შემადგენელ კომპონენტებს შორის შეჭიდულობის დარღვევით, რასაც იწვევს მიკრობული წარმოშობის ორგანული მჟავების ზემოქმედება. მიკროორგანიზმები შეიძლება კონტაქტში იყოს კონსტრუქციის როგორც გარე, ასევე შიდა ზედაპირებთან (ფოროვან მასალებში).

ბიოლოგიური ნარჩენები - ბიოლოგიური ქსოვილები და ორგანოები, დარჩენილი სამედიცინო და ვეტერინარული საოპერაციო პრაქტიკის, სამედიცინო-ბიოლოგიური ექსპერიმენტების, მსხვილფეხა რქიანი ცხოველების, ფრინველების კვდომის შედეგად, აგრეთვე სხვა ნარჩენები, მიღებული ცხოველური წარმოშობის საკვები და არასაკვები პროდუქტების გადამუშავებისას; ბიოტექნოლოგიური მრეწველობის ნარჩენები.

ბიოლოგიური საგანგებო სიტუაცია - საგანგებო სიტუაცია, რომელსაც იწვევს ცოცხალი არსებები და ორგანიზმები.

ბიოლოგიური ტბორი - 1. წყალსაცავი ჩამდინარი წყლების ბიოლოგიური გაწმენდისათვის ბუნებრივ პირობებში; 2. ნაგებობა საქალაქო, სამრეწველო ან ზედაპირული ჩამდინარი წყლების გაწმენდისათვის, რომელიც ხორციელდება ორგანული და მინერალური მინარევების დაჟანგვით ატმოსფერული ჰაერის ჟანგბადის გამოყენებით. ის მომდინარეობს ბუნებრივი ან ხელოვნური აერაციის პირობებში. ბ.ტ. გეგმარდება 3-5 საფეხურად და არანაკლებ ორ, პარალელურ რეჟიმში მომუშავე განყოფილებად. საქალაქო ჩამდინარი წყლები ბ.ტ. გაწმენდის შემდეგ ექვემდებარება დაქლორვას. ტბორის სექციის სიგრძისა და სიგანის თანაფარდობა მიიღება 20:1. თუ ტბორის სიღრმე არ არემატება 2 მ-ს, მაშინ წყლის შემოსასვლელსა და გასასვლელს შორის დონეთა სხვაობაა 10...15 მ. ბ.ტ. წყლის მასის შესვლამდე ხდება ჩამდინარი წყლების უხეში მექანიკური გაწმენდა ცხაურებში გატარებით.

ბიომედეგი მერქანბოჭკოვანი (მერქანბურბუშელოვანი) ფილა - მერქანბოჭკოვანი (მერქანბურბუშელოვანი) ფილა, რომელსაც აქვს ამაღლებული მედეგობა სოკოების, ბაქტერიებისა და მწერების მიმართ.

ბიომედეგობა - მასალების და ნაკეთობების თვისება ხანგრძლივად გაუწიოს წინააღმდეგობა სოკოების და ბაქტერიების ზემოქმედებას, რომლებიც იწვევენ ლპობას ან სხვა მრღვევ ბიოლოგიურ პროცესებს. ბ. უზრუნველყოფა აუცილებელია მცენარეული წარმოშობის მასალებისათვის.

ბიომეტრია - ბიოლოგიის დარგი, რომელიც ამუშავებს ექსპერიმენტებისა და გამოკვლევების შედეგებს.

ბიონიკა (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც ცოცხალი ორგანიზმების აგებულებისა და ფუნქციების შესწავლის საფუძველზე წყვეტს საინჟინრო პრობლემებს. ბიონიკა სინთეზური მეცნიერებაა, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება ანატომიას, ფიზიოლოგიას, ფიზიკას, მათემატიკას, ქიმიას, ელექტრონიკას, ტექნიკასა და სხვა დარგებს. ცხოვრებამ პრაქტიკულად დაამტკიცა ცოცხალი ორგანიზმებისათვის დამახასიათებელ პროცესთა მოდელირების ეფექტურობა და სტიმული მისცა ცოცხალ სისტემათა აგებულებისა და ფუნქციის უფრო ფართო შესწავლას და მიღებულ მონაცემთა გამოყენებას ახალი მოწყობილობების, მექანიზმების, კონსტრუქციების შესაქმნელად. ადამიანისა და ცხოველის ნერვული სისტემის საიმედოობის მექანიზმთა შესწავლა საშუალებას იძლევა უზრუნველყოფილ იქნეს სხვადასხვა ტექნიკურ სისტემათა საიმედოობა. პერსპექტიულია ცხოველთა ორიენტაციის, ლოკაციისა და ნავიგაციის პრინციპების შესწავლა და გამოყენება ავიაციაში, კოსმონავტიკაში, საზღვაო და წყალქვეშა ფლოტში. ორგანიზმთა მორფოლოგიური თავისებურებების გამოკვლევამ ახალ ტექნოლოგიურ იდეები მისცა კონსტრუქტორებს, არქიტექტორებს, მშენებლებს. მაგ., იტალიელმა არქიტექტორმა პიერ ლუიჯი ნერვიმ ხის ფოთლის კონსტრუქციის პრინციპი გამოიყენა ტურინის საგამოფენო დარბაზის გადახურვისას: ასი მეტრის მაღლი საყრდენების გარეშე გადახურეს არმოცემენტის მსუბუქი კონსტრუქციით, რომლის სისქეა 4 სანტიმეტრი. აქ გამოყენებული სამაგრები ზუსტად ისეა განაწილებული, როგორც ფოთლის დაძარღვაში. ცდილობენ შექმნან აგრეთვე თვითმარეგულირებელი „მსუნთქავი“ კედლები - ფოთლის ბაგეების ანალოგი და სხვ.

ბიონიური არქიტექტურა (ბიო-ტექ არქიტექტურა) - მიმდინარეობა არქიტექტურასა და დიზაინში, რომელიც იდეებს ბუნებრივი (ანუ ბიოლოგიური) ფორმებისგან სესხულობს. მიმდინარეობამ ჩამოყალიბება დაიწყო XXI საუკუნის დასაწყისში, და შესაბამისად, ადრეულ პროექტებში ფორმის ძიება პრაქტიკულობას უსწრებს წინ. ბ.ა. ეწინააღმდეგება ტრადიციულ მართკუთხა განლაგებასა და დაპროექტების სქემებს, იყენებს რა მრუდ ფორმებსა და ზედაპირებს, რომელიც ბიოლოგიური და ფრაქტალური გეომეტრიის კონსტრუქციებისთვისაა დამახასიათებელი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბიოპოლიმერები - ბუნებრივი ნაერთები, რაც ყველა ცოცხალი ორგანიზმის სტრუქტურულ საფუძველს წარმოადგენს.

ბიოსაწვავი - საწვავი, მიღებული მცენარეული, ცხოველური, ცოცხალი ორგანიზმის ცხოველმოქმედების ან სამრეწველო ორგანული ნარჩენების გადამუშავების შედეგად. განასხვავებენ თხევად ბ. (შიგა წვის ძრავებისათვის - ეთანოლი, მეთანოლი, ბიოდიზელი), მყარს (შეშა, ბრიკეტები, საწვავი გრანულები, ნაფოტები, ჩალა) და გაზისებრს (სინთეზ-გაზი, ბიოგაზი, წყალბადი). წარმოების ტექნოლოგიის მიხედვით არსებობს პირველი თაობის (ნედლეულად გამოყენებულია სასოფლო-სამეურნეო კულტურები ცხიმების, სახამებლის და შაქრის დიდი შემცველობით), მეორე თაობის (არასაკვები კულტივირებული მცენარეების ნარჩენები, ბალახეულობა, მერქანი) და მესამე თაობის (წყალმცენარეები) ბიოსაწვავი. ამჟამად ბ. წილი თხევადი საწვავის მოთხოვნის მსოფლიო ბაზარზე შეადგენს დაახლოებით 3%-ს (ძირითადი მწარმოებელია აშშ და ბრაზილია).

ბიოსინთეზი (ბერძ.) - ცოცხალ ორგანიზმში შედარებით მარტივი ნივთიერებებიდან რთული ორგანული ნივთიერების წარმოქმნის პროცესი.

ბიოსფერო - 1. დედამიწაზე სიცოცხლის გავრცელების არე. მოიცავს ატმოსფეროს ქვედა ფენას, ჰიდროსფეროს და ლითოსფეროს ზედა ფენას, რომელთაც არ განუცდიათ ტექნოგენური ზემოქმედება; 2. დედამიწაზე სიცოცხლის გავრცელების არე - ადამიანის ბინადრობის ერთადერთი ადგილი. ბ. შეუცვლელი გარემოა, რაც განაპირობებს მის მიმართ განსაკუთრებულ მზრუნველ დამოკიდებულებას; 3. ორგანიზმებით დასახლებული გარემო. მოიცავს ატმოსფეროს ქვედა ფენებს ოზონის შრეებამდე. მისი სისქე 10...25 კმ-ია და აჰკის სახით აკრავს დედამიწას.

ბიოტიტი (ფრანგ.) - ქანწარმომქმნელი მინერალი სილიკატების ჯგუფისა, რკინა-მაგნეზიური ქარსი. შედის გრანიტებისა და ბეზირი სხვა ამოფრქვეული და მეტამორფული ქანის შემადგენლობაში. იყენებენ ელექტროსაიზოლაციო მასალად.

ბიოტულეტი - სანტექნიკური მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ფეკალური მასის გადასამუშავებლად ორგანულ სასუქად ბიოლოგიური ჟანგვის პროცესის მეშვეობით.

ბიოფიზიკა - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ცოცხალ ორგანიზმში მიმდინარე ფიზიკურ-ქიმიურ პროცესებს.

ბიოქიმია - მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ორგანიზმის შედგენილობას, მასში შემავალი ნაერთების სტრუქტურას, თვისებებსა და ლოკალიზაციას.

ბიოქორი - ბიოსფეროს ერთ-ერთი ძირითადი ქვედანაყოფი.

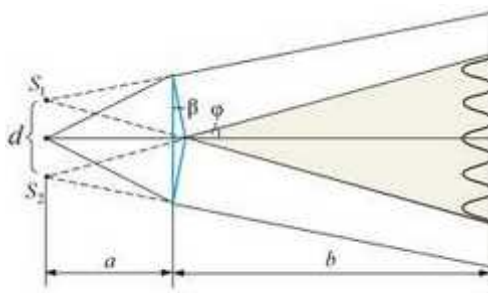
ბიოდუმელი - დუმელი, რომელიც მუშაობს ბიოლოგიურ საწვავზე და არ საჭიროებს კვამლსადენის მოწყობას. საწვავად გამოიყენება მცენარეული წარმოშობის ბიოეთანოლი, რომლის წვას არ ახლავს კვამლი და ჭვარტლი.

ბიოციკლი (სასიცოცხლო გარემო) - ბიოსფეროს სამი დიდი ქვედანაყოფი: ზღვა, ხმელეთი და შიდა წყალსატევები.

ბიპირამიდა - მრავალწახნაგა, რომელიც წარმოადგენს საერთო ფუძის მქონე ორი პირამიდის ერთობლიობას, როცა

ამ პირამიდების წვეროები მდებარეობენ საერთო ფუძის შემცველი სიბრტყის სხვადასხვა მხარეს.

ბიპრიზმა - მრავალწახნაგა, რომელიც წარმოადგენს საერთო ფუძის მქონე ორი პრიზმის ერთობლიობას, როცა ამ პრიზმების მეორე ფუძეები მდებარეობენ საერთო ფუძის შემცველი სიბრტყის სხვადასხვა მხარეს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბირჟა (ფრანგ.) - იურიდიული პირი, რომელიც უზრუნველყოფს სასაქონლო, სავალუტო, ფასიანი ქაღალდებისა და ფინანსური ინსტრუმენტების ბაზრის ორგანიზებულ ფუნქციონირებას.

ბირჟა ვალუტის - ბაზრის ინსტიტუტი, რომლის მეშვეობითაც წარმოებს უცხოური ვალუტების კურსის კოტირება.

ბირჟა კერძო - აქციონერთა კომპანია ან ჩაკეტილი კორპორაცია, რომლებშიც გარიგებების დადება მხოლოდ მათ წევრ აქციონერებს შეუძლიათ.

ბირჟა სასაქონლო - საბირჟო ვაჭრობის მოწყობისა და რეგულირების მიზნით შექმნილი ორგანიზებული საბითუმო ბაზარი, სადაც ვაჭრობა ხორციელდება საჯაროდ, წინასწარ დადგენილი წესით, განსაზღვრულ ადგილზე და ვადაში

ბირჟა საფონდო - ორგანიზებული ბაზარი, რომელიც მისი წევრი ფინანსური ინსტიტუტების მეშვეობით უზრუნველყოფს სავაჭრო სისტემაში დაშვებულ ფასიან ქაღალდებზე ვაჭრობისა და დადებული გარიგებების შესრულების ორგანიზებას დადგენილი წესებისა და პროცედურების შესაბამისად, ავრცელებს დადებულ გარიგებათა შესახებ და ფასებთან დაკავშირებულ სხვა ინფორმაციას.

ბირჟა შრომის - სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელიც რეგულარულად ახორციელებს მუშაობის დაწყების მსურველ უმუშევარ პირთა, აგრეთვე მათი დამქირავებლის მსურველთა რეგისტრაციას, შუამავლურ ოპერაციებს, შრომითი ხელშეკრულებების დადებას დამქირავებელსა და რეგისტრირებულ უმუშევარს შორის გარკვეული ვადით და სხვ.

ბისექტორი (ლათ.) - ხელსაწყო, რომელიც ბრტყელ კუთხეს შუაზე ჰყოფს

ბისექტორული სიბრტყე (ორწახნაგა კუთხის) - სიბრტყე, რომელიც გადის ორწახნაგა კუთხის წიბოზე და ამ კუთხეს შუაზე ყოფს. ბ.ს. არის ბრტყელი კუთხის ბისექტრისის სივრცითი ანალოგი. ზოგჯერ მას ბისექტორს უწოდებენ.

ბისექტრისა (ფრანგ.) - სწორი ხაზი, რომელიც კუთხეს შუაზე ყოფს; ბ. ნებისმიერი წერტილი თანაბრად დაშორებული კუთხის გვერდებიდან. სამკუთხედის სამივე ბ. ერთ წერტილში იკვეთება, რომელიც ამ სამკუთხედში ჩახაზული წრის ცენტრს წარმოადგენს.

ბისკვიტი (ფრანგ.) - მოუჭიქავი ფაიფური, იყენებენ ქანდაკებაში.

ბიტულინი - მასალა არაქსოვილურ პოლიესთერის ან მინაბოჭკოს საფუძველზე. მის ორივე მხარეზე დატანილია ბიტუმის მემბრანა პოლიპროპილენის დანამატით. ზედა (მუშა) მხარეზე ბიტუმი დაფარულია ტალკის ფენით, ხოლო ქვედა ფენა დაგების დროს იფარება ცხელი ფირით.

ბიტუმი - ფისოვანი ნივთიერებათა (ასფალტი, გუდრონი, ნავთობი) საერთო სახელწოდება, მყარი ან ფისისმაგვარი პროდუქტი (ნახ. 1), რომელიც შედგება ნახშირწყალბადების და მისით ნაწარმოები აზოტის, წყალბადის, გოგირდის და

ლითონის შემცველი ნარეგებისაგან. წყალში არ იხსნება, ნაწილობრივ იხსნება ბენზოლში, ქლოროფორმში, გოგირდწყალბადში და სხვა ორგანულ გამხსნელებში. ბუნებრივი ბ. ცხელი მთის მადნის შემადგენელი ნაწილია, რომელსაც მიეკუთვნება ჩვეულებრივი ნავთობის პროდუქტები, რომლებიც მიიღება მადნის ქიმიური და ბიოქიმიური განჯანგვით. ასეთებია: ასფალტი, კერიტი, მალტი, იზოკერიტი და სხვ. მოპოვება წარმოებს კარიერული ან შახტური მეთოდით (ბ. შემცველი ქვიშა). ხ ე ლ ო ვ ნ უ რ ი (ტექნიკური) ბიტუმი - ნავთობის, ქვანახშირის და ფენების გადამუშავების შემდეგ ნარჩენი პროდუქტია. შემადგენლობა ანალოგიურია ბუნებრივის.

ნახ. 1

ბიტუმი ბუნებრივი - სუფთა სახით იშვიათად გვხვდება, მიიღება ბიტუმოვანი ქანების გამოხარშვით ან ორგანულ გამხსნელებში გახსნით. ბიტუმოვანი კირქვების და დოლომიტის ქანები გამოიყენება აგრეთვე წვრილი ფხვნილების სახით, ასფალტოვანი მასტიკის და ასფალტბეტონებისათვის.

ბიტუმიზაცია - 1. ბიტუმის დაჭირხნა წნევის საშუალებით ბზარიან და ქვიშიან გრუნტებში, წყალშეუღწევადობის გაზრდის მიზნით; 2. ორგანული ნივთიერების დაშლა, რომლის დროსაც იზრდება მაღალმოლეკულური ნაერთების შემცველობა

ბიტუმის ემულსია - ემულგატორის წყლის ხსნარი, რომელშიც ბიტუმი იმყოფება დისპერსიულ მდგომარეობაში.

ბიტუმის მასტიკა - გათხევადებული ბიტუმისა და სხვადასხვა დანამატების ნარევი.

ბიტუმის მოდიფიკაცია - ბიტუმის მახასიათებლების გაუმჯობესება პოლიმერულ დანამატებთან შერევის გზით.

ბიტუმის პლასტიკები - გამოიყენება საბურთულე მასალის, ჰიდროსაიზოლაციო ფენის დასაწებებლად და კონსტრუქციული ელემენტების შემოგოზვისათვის კოროზიის საწინააღმდეგოდ. საბურთულე ცხელი ბ.პ. შედგენილობა: ბიტუმის ნარევი და შემავსებელი (აზბესტი); ცივის - ბიტუმის ხსნარი მწვანე ზეთში (ნავთობის პროდუქტი), შემავსებელი და დანამატები (ოლეინმჟავა). ბიტუმ-რეზინის ცხელ მასტიკებს უმატებენ უჭიქურო რეზინის ფხვნილს წებვადობის ასამაღლებლად, აგრეთვე მაპლასტიფიცირებელ ნივთიერებებს დენადობის გასაუმჯობესებლად (კანიფოლი).

ბიტუმშიდი - სპეციალურ ცისტერნის სარკინიგზო და საავტომობილო ტრანსპორტი თხევადი ბიტუმის მასალების გადასაზიდად ტემპერატურით 200°C -მდე. ბ. მოწყობილია გასაცხელებელი დანადგარებით ან გამათბობლებით დიზელის საწვავზე ან ნავთზე, თერმომეტრებით, ცისტერნის შევსების დონის საზომით, აგრეთვე ლითონის სახელურებით ბიტუმის ჩამოსაცლელად. ბ. ბიტუმის გასაშლელ და გასაწორებელ მანქანასთან ერთად შეიძლება გამოვიყენოთ, როგორც ავტოგულდრონატორი გზების, აეროდრომების და ა.შ. მშენებლობაში (ნახ. 1). თანამედროვე ბ. მოცულობაა $3...25 \text{ მ}^3$.

ნახ. 1

ბიტუმოვანი პლასტიკი - პლასტიკური მასა, რომლის საფუძველია ბუნებრივი ან ხელოვნური ნავთობის ბიტუმი, ქვანახშირის სქელვისი ან მათი შენადნობები ორგანულ (ბამბა) და მინერალურ (აზბესტი, დიატომიტის მიწა) შემავსებლებზე. ბ.პ. გამოიყენება სახურავის ბურულის და ჰიდროსაიზოლაციო მასალების (რუბეროიდი), ელექტრო- და რადიოაპარატურის დეტალების, აკუმულიატორების და სხვ. დასამზადებლად.

ბიტუმსაქაჩი დანადგარი - სპეციალური ბიტუმის ტუმბო ან ტუმბოიანი დანადგარი, რომლის საშუალებით წარმოებს ბიტუმის გადაქაჩვა საბიტუმო ბაზის ან ასფალტბეტონის ქარხნების საზღვრებში.

ბიტუმსაცავი - ბიტუმისა და ბიტუმისებრი მასალების შესანახი ბეტონის რეზერვუარი, ძირითადად მიწისქვეშა განლაგებით. არსებობს დროებითი და სტაციონარული ბ. შესაბამისად 0,3...1,0 მ და 3 მ სიღრმით.

ბიუვეტი (ფრანგ.) - მინერალურ წყაროზე მოწყობილი ნაგებობა.

ბიუსტი - ადამიანის ზედა ნაწილის (გულმკერდის ჩათვლით) სკულპტურული გამოსახულება.

ბიუჯეტი (ჰოლანდ.) - 1. სახელმწიფოს, დაწესებულების, ორგანიზაციის, საწარმოს, საოჯახო მეურნეობის და ა.შ. შემოსავლებისა და ხარჯების ნუსხა დროის გარკვეულ პერიოდში, ჩვეულებრივ, ერთი წლის განმავლობაში; 2. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ფუნქციების განხორციელებისათვის საჭირო ფულადი სახსრების მობილიზაციისა და გამოყენების ძირითადი ფინანსური გეგმა. არსებობს ბ. სხვადასხვა სახეები: ადგილობრივი, სახელმწიფო, ფედერალური, სამინისტროს, საწარმოს და სხვ.

ბიფორი - დგარით ორად გაყოფილი გოთიკური ფანჯარა (ნახ. 1). გავრცელებული იყო რომანულ არქიტექტურაში.

ნახ. 1

ბიქრომატი - ორქრომიანი მჟავას მარილი; თანამედროვე დასახელება - დიქრომატი.

ბიჭვინთის ტაძარი - X საუკუნის, ბიჭვინთის საეპისკოპოსოს საკათედრო ტაძარი (ნახ. 1), მდებარეობს ბიჭვინთაში. ბიჭვინთის ტაძარი, ისევე როგორც აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე სხვა ძეგლები, ორგანულადაა ჩართული ქართული ხუროთმოძღვრების განვითარებაში, მაგრამ მისი გარეგნული სახე, საქართველოს სხვა ძეგლებისაგან განსხვავებით, გარკვეულ მსგავსებას ამჟღავნებს ბიზანტიურ შენობებთან. ბ.ტ. წარმოადგენს გეგმით წაგრძელებულ ჯვაროვან-გუმბათოვან ნაგებობას, რომელსაც დასავლეთით ნართექსი აქვს, ხოლო აღმოსავლეთით 3 შვერილი აფსიდი. ტაძრის დასავლეთი მკლავი სამხრეთი პატრონიკეთია აღჭურვილი. გუმბათი ეყრდნობა საკურთხეველის კედლებსა და ორ ბოძს. ბ.ტ. ნაგებია მონაცვლეობით ნაწყობი ბრტყელი აგურისა და გათლილი ქვის ჰორიზონტალური რიგებით. გუმბათის ყელი მთლიანად აგურითაა ამოყვანილი. ტაძრის ირგვლივ სხვადასხვა დანიშნულების მრავალი ნაგებობაა - პატარა ეკლესიები, სამლოცველოები, საცხოვრებელი და სამეურნეო შენობები და სხვ.

ნახ. 1

ბიჯი - 1. სიგრძის საზომი ერთეული ძველ საქართველოში, შეადგენდა ორ ნაბიჯს (დაახლოებით 1,4 მეტრი); 2. რაიმეს განმეორებადი ან ცვლადი ზომა (მაგ., ხრახნის ბ. - ქაჩის გადაადგილების ზომა მისი ერთი სრული შემობრუნებისას; კოლონებს შორის ბ. - დაშორება კოლონებს შორის სამრეწველო საამქროს გრძივი მიმართულებით და სხვ.).

ბიჯსაზომი - 1. ცილინდრული სწორკბილიანი ან ირიბკბილიანი კბილანა, თვლების ძირითადი ბიჯის საზომი ხელსაწყო; 2. კუთხვილის ბიჯის საზომი ხელსაწყო; 3. ადამიანების ნაბიჯების ავტომატურად აღმრიცხველი ხელსაწყო (იყენებენ თვალზომითი აგეგმვისას).

ბლაგვი - ცუდად მჭრელი ცივი იარაღი.

ბლანკი (ფრანგ.) - 1. დაწესებულების ტიტულის მქონე თაბახის ფურცელი; 2. ნაბეჭდი ქაღალდის ფურცელი, რომელზედაც დატოვებულია თავისუფალი ადგილები შესავსებად

ბლანფიქსი (ფრანგ.) - თეთრი, მეტად გამძლე გოგირდმჟავა ბარიუმის საღებავი.

ბლენდი (გერმ.) - 1. მაღაროს გასანათებელი ფარანი; 2. ფოტო-კინო ობიექტივების დამცავი საშუალება.

ბლინდაჟი - რკ.ბ.-ით ან მიწაწაყრილი მორებით გადახურული სანგარი.

ბლიუმინგი (ბლუმინგი) - დიდმწარმოებლური საგლინავი დგანი, რომლის დანიშნულებაც დიდი განივკვეთის და მასის (1...12 ტ) ფოლადის ბ ლ უ მ ი ს გამოწნება მისი შემდგომი გლინვისათვის. გამოიყენება ფოლადის გაგლინული პროფილების დასამზადებლად, როგორცაა ორტესებრი, შველერი და სხვ., ზოგჯერ - ს ლ ა ბ ი ს გასაგლინავად. თანამედროვე ბ. წარმადობაა 6 მლნ ტ-მდე ბლიუმი წელიწადში.

ბლობიტექტურა (ბლობ-არქიტექტურა, ბლობიზმი) - არქიტექტურული მიმართულება, რომელსაც შენობა-ნაგებობების ორგანული, ამეზასმაგვარი ფორმა ახასიათებს. განვითარდა 1990-იანი წლებიდან. ეფუძნება დაპროექტებაში კომპიუტერული დიზაინის პროგრამების გამოყენებას. ბ. შესანიშნავი მაგალითებია: გუგენჰაიმის მუზეუმი ბილბაოში (ესპანეთი), "წყლის პავილიონი" ნიდერლანდებში, "კუნსტჰაუზი" გრაცში (ავსტრია), "ალიანც არენა" მიუნხენში და ბიბლიოთეკა ბერლინში (გერმანია), სელფრიჯის უნივერსამის შენობა ბირმინგემში (ინგლისი) (ნახ. 1) და სხვ.

ნახ. 1

ბლოკ-კონტეინერი - ქარხნული დამზადების მოცულობითი ელემენტი. შეიძლება იყოს ჩაკეტილი, ღია ან ტრანსფორმირებადი. ის არის მობილური შენობებისა და ნაგებობების კონტეინერული ან ასაწყობ-დასაშლელი ტიპის სივრცითი კონსტრუქციული ელემენტები (მაგ., მოდულური შენობების). მზადდება მოცულობითი ფოლადის კონსტრუქციებისაგან პანელური ან კარკასული კედლებითა და გადახურვით (ნახ. 1). ხშირად აკეთებენ ასაწყობ-დასაშლელს ტრანსპორტირებისა და დასაწყობების გამარტივების მიზნით. სამსახურის ვადა შეადგენს 15...20 წელს.

ნახ. 1

ბლოკი - 1. ბორბალის ფორმის ტვირთამწე მანქანის მარტივი მექანიზმი ან დეტალი წრიული ღარით ბაგირის, გვარლის, ჯაჭვის ან ძაფის დასახვევად; 2. მექანიზმების, მანქანების, დანადგარების, ხელსაწყოების და ა.შ. ან მათი ნაწილების (დეტალების) ერთობლიობა, გაერთიანებული დანიშნულების, განლაგების და ა.შ. მიხედვით; 3. წ ი გ ნ ე ბ ი ს ბ. - თანმიმდევრობით დალაგებული წიგნის ფურცლები შეკრული ძაფით, მავთულით ან წებოთი და მომზადებული წიგნის ყდაში ჩასასმელად; 4. კონსტრუქციულად ასაწყობი ელემენტი ან ნაკეთობა, ძირითადად ქარხნული წესით დამზადებული, რომელიც გამოიყენება თანამედროვე ინდუსტრიულ მშენებლობაში; 5. ს ა მ შ ე ნ ე ბ ლ ო ბ. - იხ. ბ. მოცულობითი, ბ. საკედლე; 6. შახტის ველის ნაწილი, რომელსაც დამოუკიდებელი განივებისათვის აქვს სავენტილაციო გვირაბთა ქსელი და შემოსაზღვრულია შახტის ქვედა და ზედა საზღვრებით, ან მეზობელი ბლოკების საზღვრებით, ან მეზობელი ბლოკის და შახტის ველის საზღვრებით. ბლოკებს აერთიანებს მთელი ჰორიზონტისათვის საერთო მთავარი საზიდი შტრეკი.

ბლოკი გამანაწილებელი - ფუნქციური ბლოკი, რომელიც შეიცავს გამანაწილებელი და ჯგუფური მიზნებით დამცავ აპარატებს და აქვს პანელი გამტარების განთავსებისა და შეერთებისათვის.

ბლოკი გამთანაბრებელი - ბლოკი, რომელიც ათანაბრებს დატვირთვებს ბაგირის ორ ტოტს შორის.

ბლოკი კომუნიკაციების - ასაწყობი ერთეული, რომელშიც შედის მილსადენები, საყრდენები, გარე ზემოქმედებისაგან დაცვის საშუალებები და სხვა მოწყობილობები.

ბლოკი მოცულობითი - კონსტრუქციული სამონტაჟე ელემენტი, რომელიც წარმოადგენს შენობის მოცულობის ნაწილს. ასეთი ბლოკი ძირითადად გამოიყენება ასაწყობი საცხოვრებელი სახლების მშენებლობაში (სანტექნიკური

კაბინა, ოთახი, ბინა), იშვიათად - სამოქალაქო და სამრეწველო დანიშნულების ობიექტების ასაგებად (საავადმყოფო სათავსი, ტრანსფორმატორის ქვესადგური). ბ.მ. მასალად გამოიყენება რკინაბეტონი, ლითონი, ხე, პლასტმასა. ყველაზე დიდი გავრცელება პოვა რკინაბეტონის ბლოკებმა. დამზადების მიხედვით არსებობს მონოლითური და შედგენილი (ცალკეული პანელებისაგან). სახლების მშენებლობაში ბ.მ. გამოყენებისას მონტაჟს აწარმოებენ ისრიანი ან ჰიდროამწეთი, იშვიათად - შვეულმფრენით.

ბლოკი რადიატორის - რადიატორის ელემენტი, რომელსაც აქვს რამდენიმე სვეტი ერთ სხმულში.

ბლოკი საბაგირო - მბრუნავი ელემენტი ერთი ან რამდენიმე ღარით ბაგირისათვის მიმართულების მისაცემად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბლოკი საკედლე - კონსტრუქციული ასაწყობი ელემენტი კედლის ასაშენებლად. არსებობს მასიური (ნახ. 1) და სიღრუებიანი (ნახ. 2). დასამზადებლად გამოიყენება მსუბუქი, უჯრედოვანი ან მძიმე ბეტონი, აგური, ბუნებრივი ქვა, კერამიკა, სილიკატური ბეტონი. წვრილი ბლოკები მზადდება ზომით 19×19×38 სმ, რომელსაც ძირითადად იყენებენ 2-3 სართულიან ბინათმშენებლობაში, ხოლო მსხვილი - გამოიყენება ტიპური მრავალსართულიანი შენობების ასაგებად.

ნახ. 1

ნახ. 2

ბლოკი საყალიბე - ჩაკეტილი ან ღია სივრცითი ყალიბი, აწყობილი პანელების ან ცალკეული ფარების მეშვეობით. განასხვავებენ ხის, ლითონის ან პლასტმასის საყალიბე ბლოკებს.

ბლოკი საცხოვრებელი - ბლოკური საცხოვრებელი სახლის ავტონომიური ნაწილი, რომელშიც შედის ერთი ბინა და, საჭიროების შემთხვევაში, სხვა დამხმარე სათავსები.

ბლოკირება - მეთოდებისა და საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს აპარატის, მანქანის ან სქემის (ელექტრული) მუშა ელემენტების დამაგრებას განსაზღვრულ მდგომარეობაში, რაც შენარჩუნდება მახლოკირებელი ზემოქმედების მოხსნის შემდეგაც. ბ. ზრდის მოწყობილობის მუშაობის მომსახურებასა და საიმედოობას ტრანსპორტზე, ენერგოსისტემაში, აგრეთვე საწარმოს სხვადასხვა ხელსაწყოებსა და აპარატებში, ელსადგურებში და ქვესადგურებში. ბ. განხორციელება ხდება მექანიკური, ოპტიკური, მაგნიტური ან ელექტრო (სქემა) კავშირების საშუალებით და წყდება ზემოქმედების მიწოდებით, რომელიც აპარატის ან მანქანის ნაწილს აბრუნებს საწყის მდგომარეობაში (ბლოკირებამდე), ან გადაყავს ახალ დასაშვებ მდგომარეობაში.

ბლოკირებული საცხოვრებელი სახლი - დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლის ტიპი თითოეულ ბინაში იზოლირებული შესასვლელით და ბინის მიმდებარე ნაკვეთით. ბ.ს.ს. შეიძლება იყოს: ერთსართულიანი; ორსართულიანი ბინებით ორ დონეზე (კოტეჯის ტიპის); ორსართულიანი ბინების განლაგებით სართულებზე; სამსართულიანი. ბინების მოხერხებული კავშირი მიმდებარე ნაკვეთებთან, ეკონომიურობა და კონსტრუქციული უპირატესობა ბ.ს.ს. ხდის პერსპექტიულს დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლების მშენებლობაში.

ბლოკაუზი (გერმ.) - თავდაცვითი ნაგებობა, საიდანაც სროლა შეიძლება ერთ ან რამდენიმე მხარეს.

ბლუმი - კვადრატულგანიჭრილიანი ნაშაბი, რომელსაც იღებენ ბლუმინგში ფოლადის ზოდების გაგლინვით.

ბმა - სხეულის ან მექანიკური სისტემის თავისუფალი გადაადგილების შემზღუდავი პირობა. ჩვეულებრივ ეს შემზღუდავები დაკავშირებულია სხეულებს შორის შეხების პირობებით, რაც იმაში გამოისახება, რომ სხეულის ან სისტემის წერტილების კოორდინატები, ამ კოორდინატების წარმოებულები დროით და დრო მოძრაობის განმავლობაში უნდა აკმაყოფილებდნენ რაიმე დამატებით პირობებს, გამოსახულს ტოლობით ან უტოლობით. ბმის ცნება შემოიღო ფრანგმა მათემატიკოსმა ჟან ფურიემ (1798 წ.).

ბმა არასტაციონარული (რეონომური ბმა) - ბმა, რომელიც ცხადად არის დამოკიდებული დროზე. მაგ., იგი გამოისახება ტოლობით: $f(x,y,z,t) = 0$.

ბმა არაჰოლონომური - იხ. ბმა კინემატიკური.

ბმა გეომეტრიული (ჰოლონომური ბმა) - ბმა, რომელიც ცხადად არ არის დამოკიდებული მექანიკური სისტემის წერტილების სიჩქარეზე, ე.ი. არ ზღუდავს სიჩქარეს. გამოისახება ტოლობით: $f(x,y,z) = 0$

ბმა დამჭერი (ორმხრივი ბმა) - ბმა, გამოსახული განტოლებით, რომელიც აკავშირებს მექანიკური სისტემის წერტილების კოორდინატებს (შეიძლება მათ წარმოებულებსაც დროით) და დროს.

ბმა იდეალური - ბმა, რომლისთვისაც სისტემის წერტილებზე მოქმედი რეაქციის ძალების მიერ შესრულებული შესაძლო მუშაობათა ჯამი ნებისმიერ შესაძლო გადაადგილებაზე ნულის ტოლია.

ბმა კინემატიკური (არაჰოლონომური ბმა) - ბმა, რომელიც დამოკიდებულია მექანიკური სისტემის წერტილების სიჩქარეზე, ე.ი. ზღუდავს მათ სიჩქარეს

ბმა ორმხრივი - იხ. ბმა დამჭერი.

ბმა რეონომური - იხ. ბმა არასტაციონარული.

ბმა სკლერონომური - იხ. ბმა სტაციონარული.

ბმა სტაციონარული (სკლერონომური ბმა) - ბმა, რომელიც ცხადად არ არის დამოკიდებული დროზე

ბმა ჰოლონომური - იხ. ბმა გეომეტრიული.

ბმის რეაქცია - ბმების მოქმედება არათავისუფალ სხეულზე გამოსახება ძალებით (ქმედებისა და უკუქმედების პრინციპის თანახმად), რომლებსაც ბმის რეაქციები ეწოდება. ბმის რეაქცია მიმართულია მოცემული სხეულის იმ მოძრაობის საწინააღმდეგოდ, რომელსაც ეს ბმა ეწინააღმდეგება.

ბოგა (ბოგირი) - ძვ. მცირე ხიდი

ბოდბის მონასტერი - წმინდა ნინოს სახელობის დედათა სამონასტრო კომპლექსი და საეპისკოპოსო ცენტრი კახეთში, სიღნაღში (ნახ. 1). ტაძარი აგებულია IV ს-ის 30-იან წლებში, მირიან მეფის ბრძანებით, წმ. ნინოს საპატივსაცემოდ, რომელიც აქვეა დაკრძალული. VIII-IX საუკუნეებში ტაძარი სამნავიან ბაზილიკად გადაუკეთებიათ. მონასტრის გამშვენიერებაში დიდი წვლილი მიუძღვის მეფე დემეტრე I-საც. სამეფო კარი დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა ბოდბის მონასტერს. აქ ხდებოდა კახთა მეფეების კურთხევა.

ნახ. 1

ბოვი - შახტური ტიპის (ვერტიკალური) საწვავი ღუმელი თუჯის გამოსადნობად და ფერადი მადნეულის გამოსაწვავად. საწვავად ძირითადად გამოიყენება კოქსი ან ანტრაციტი, რომელთა წვისას მაღალი ტემპერატურა მიიღება ჰაერის ბერვის მეშვეობით (ჰაერსაბერი მანქანებით). ბ. განსხვავდება ბრძმედისაგან იმით, რომ მასში არ ხდება თუჯის შედგენილობის შეცვლის ქიმიური რეაქცია. საჭიროების შემთხვევაში მისი გაჩერება ადვილია, ვიდრე ბრძმედის, შედარებით მცირე გაბარიტების გამო. ბ. წარმადობა დაახლოებით 1...3,5 ტონაა სთ-ში. ბ. წარმოებული თუჯი დაბალი ხარისხისაა, ამიტომ მას გამოიყენებენ მეორეხარისხოვანი ელემენტების დასამზადებლად (საპირწონეები, ბალასტის ბლოკები, ვიწრო ლიანდაგიანი ვაგონეტების ბორბლები და სხვ.).

ბოიენტი - ბაზრის მდგომარეობა, რომელიც არახელსაყრელი ეკონომიკური პირობების გამო ფასების სწრაფი ზრდით ხასიათდება.

ბოილ-მარიოტის კანონი - იდეალური გაზების ერთ-ერთი ძირითადი კანონი, რომლის თანახმად მუდმივი ტემპერატურის პირობებში მოცემული იდეალური გაზის ხვედრითი მოცულობა v უკუპროპორციულია წნევის p , ანუ მუდმივი ტემპერატურის პირობებში მოცემული გაზის წნევის ნამრავლი ხვედრით მოცულობაზე - მუდმივი სიდიდეა $p \cdot v = \text{const}$.

ბოილერი - 1. მიღოვანი თბოგადამცემი, რომელიც გამოიყენება წყლის გასაცხელებლად ორთქლით ან ცხელი წყლით. ორთქლით გაცხელებისას ბ. მილებში გაედირება გასაცხელებელი წყალი, ხოლო მილებს შორის სივრცე ივსება ცხელი ორთქლით. ცხელი წყლით გაცხელებისას კი - მილებს შორის სივრცე ივსება ცხელი წყლით; 2. საოჯახო ბ. - ცხელი წყლის მისაღები დანადგარი ელექტროენერგიის (ნახ.1, საოჯახო ელექტრობოილერი), გაზის, თხევადი ან მყარი საწვავის გამოყენებით; 3. ქსელის წყლის შემთბობი, ორთქლის ან წყლის თბომცვლელი, რომელიც ქვების ორთქლის ან ქვების წყლის სითბოს იყენებს სხვა პარამეტრების მქონე ცხელი წყლის მისაღებად. ბ. შეიძლება იყოს, ქვებში ჩაშენებული ან ცალკე მდგარი.

ნახ. 1

ბოკონი - 1. მორის ბოძები, რომლებზედაც დაყრდნობილია ფიცრული სახლის საძირკვლის დირეები; 2. იგივე ძელსაჯდომი

ბოლი - წვის შედეგად გამოყოფილი აირადი ნივთიერება

ბომონი - იხ. საკერპე.

ბონა - ტივტივა მორი, მცურავი ზღუდე მდინარეებზე და ზღვის უბეებში.

ბონდი - 1. საცალფეხო კიდული ხიდი, რომლის მზიდ ნაწილს წარმოადგენს ფოლადის ბაგირები გაჭიმული ერთი ნაპირიდან მეორემდე, ხოლო სავალ ნაწილად გამოყენებულია ფიცრული ფენილი; 2. ძვ. გაბმული ხიდი

ბონდირებული ტვირთი - იმპორტული საქონლის ტვირთი საბაჟოს საწყობში, რომლისთვისაც ჯერ არც ბაჟია გადახდილი და არც საბაჟო ფორმალობებია დაცული.

ბონდჰოლდერი - აქციების, ფასიანი ქაღალდების მფლობელი.

ბონიტეტი (ლათ.) - მოსაჭრელად განკუთვნილი ტყის ხარისხიანობის მაჩვენებელი ბ. კლასი სპეციალური სატაქსაციო ცხრილის მეშვეობით დგინდება ხეების რაოდენობის, სიმაღლის და დიამეტრის მიხედვით. იგი დამოკიდებულია აგრეთვე ჰავაზე, ნიადაგზე, მოვლაზე.

ბონიფიკაცია - დანამატი საქონლის ფასზე, თუ საქონლის ხარისხი ხელშეკრულებით დადგენილზე მაღალი აღმოჩნდება.

ბონსაი - ჯუჯა მცენარეების ხელოვნური გამოყვანა, რომლებისაგან იაპონელებმა შექმნეს მინიატურული ბაღები.

ბონუსი - 1. დამატებითი გასამრჯელო, პრემია; 2. თანხა, რომელიც ხელშეკრულების მიხედვით გადაეცემა სახელმწიფოს ინვესტორსა და სახელმწიფოს შორის ხელშეკრულების ხელმოწერის დროს ან სამრეწველო მნიშვნელობის ნავთობის და გაზის მარაგების აღმოჩენისას, ანდა ნავთობისა და გაზის მოპოვების გარკვეული დონის მიღწევისას ან სხვა შემთხვევებში.

ბორანი - 1. ერთმანეთთან შეერთებული ორი ბრტყელპირა ნავი; 2. სრუტეებზე, ზღვებზე რკინიგზის ვაგონების, ავტომობილების, საქონლის, ხალხის გადასაყვანი სპეციალური გემი

ბორატები - ბორმჟავას მარილები, იყენებენ წყლის დასარბილებლად, სარეცხი ფხვნილების დასამზადებლად.

ბორბალი - 1. ამა თუ იმ მასალისაგან დამზადებული წრიული რგოლი (წრე). რომელიც ბრუნავს ღერძის გარშემო და ამოძრავებს ავტომობილს, ვაგონს, ეტლს და სხვა მოძრავ საშუალებებს; 2. ღვედური ან ბაგირული გადაცემის დეტალი (ნაწილი). თვალი, რომლის ფერსაც აქვს ცილინდრული ან დაპროფილებული (სოლური ღვედებისთვის) ფორმა. ბ. შეიძლება იყოს ერთი მთლიანი სხმული ან შედგენილი კონსტრუქციის.

ბორდიური (არშია) - გზის, ტროტუარის, მოედნის, ბილიკის გამოყვანილი თვალსაჩინო ზოლი (ნახ. 1), რომელიც მეტწილად თლილი, ბუნებრივი, ხელოვნური ქვის ან ბეტონის სხმულებისგანაა შესრულებული (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

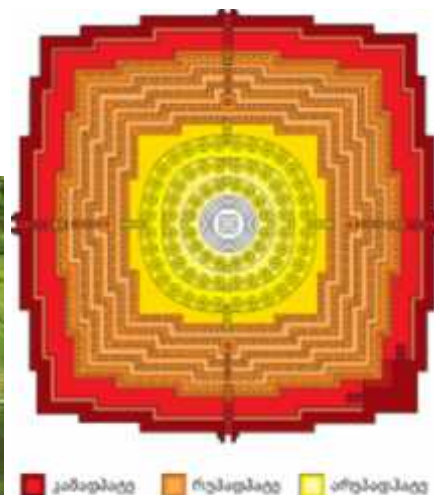
ბორეა (ბორეასი) - ცივი, სუსხიანი ქარი

ბორიო - ძლიერი და მძაფრი ქარი, წარმოიქმნება უმთავრესად წლის ცივ პერიოდში და მკვეთრ აცივებას იწვევს.

ბორობუდური (ბარაბუდური) - მაჰაიანა ბუდიზმის IX საუკუნის მონუმენტი ინდონეზიის კუნძულ იავის ცენტრალურ ნაწილში, ქალაქ მაგელანგის სიახლოვეს (ნახ. 1). მონუმენტი შედგება ერთმანეთზე ნაგები ექვსი მართკუთხა და სამი წრიული პლატფორმისაგან და შემაჯავრობა 2 672 რელიეფური პანელითა და ბუდას 504 ქანდაკებით. მთავარი გუმბათი მდებარეობს ზედა პლატფორმის ცენტრში. მას ირგვლივ გარს აკრავს მოჩუქურთმებული სტუპები, რომლებშიც განთავსებულია ფეხმოთხმული ბუდას 72 ქანდაკება. მონუმენტი მეუფე ბუდას უწმინდესი სალოცავი და ბუდისტ პილიგრიმთა ერთ-ერთი უმთავრესი მოსალოცი ადგილია. ბ. მდებარეობს ქალაქ ჯოკიაკარტიდან 40 კმ-ით ჩრდილოეთით, ორ ტყუპ ვულკანსა (სუნდორო-სუმბინგი და მერაბუ-მერაპი) და ორ მდინარეს (პროგო და ელო) შორის, შემადგენელ ადგილას. ბ. ნაგებია როგორც ერთი, ცალკეული დიდი სტუპა. მისი ხედი სიმალიდან ვაჯრაიანა ბუდიზმის გიგანტური მანდალის ფორმას იღებს, რაც ერთდროულად განასახიერებს ბუდისტურ კოსმოლოგიასა და აზროვნების ბუნებას. საძირკველი კვადრატულია, დაახლოებით 118 მეტრი ყოველ მხარეს. გააჩნია ცხრა პლატფორმა, რომელთაგან ქვედა ექვსი მართკუთხაა, ზედა სამი კი წრიული (ნახ. 2). ზედა პლატფორმებზე განლაგებულია ოცდაორი პატარა სტუპა, რომლებიც გარს ერტყმინან ერთ დიდ ცენტრალურ სტუპას. თითოეული სტუპა სათუთად ნაკვეთია და გამოირჩევა მრავალი დეკორატიული ნახევრებით. ბუდას სტატუეტები ჩამწკრივებულია გამოკვეთილი შესასვლელების მიღმა. მონუმენტის სამი დანაყოფი განასახიერებს ბუდისტური კოსმოლოგიის სამ „სამეფოს“, რომელთაც ეწოდებათ კამადჰატუ (სურვილების სამყარო), რუპადჰატუ (ფორმების სამყარო) და ბოლოს არუპადჰატუ (უფორმო სამყარო). ბ. პოლიგრიმობის ერთ-ერთი ფორმაა ჯგუფური ღვთისმსახურება. პოლიგრიმები მიუყვებიან კიბეებისა და კორიდორების სისტემას და მიიწევენ პლატფორმის მწვერვალისკენ. თითოეული პლატფორმა გასხივოსნების ერთ საფეხურს განასახიერებს. ბილიკი, რომელსაც პილიგრიმები მიუყვებიან, ისეა დაპროექტებული, რომ განასახიერებს ბუდისტურ კოსმოლოგიას. საძირკვლის, მთავარი და ზედა ნაწილების 4:6:9 სიმაღლის პროპორციის შესაბამისად ბ. მშენებლობისათვის ახლომდებარე ქვის კარიერიდან 55 000 კუბური მეტრი ანდეზიტის ქვა იქნა მიზიდული. ქვები ზომეზად დაიჭრა, შემდეგ გადაიტანეს მშენებლობის ადგილზე და ერთმანეთზე დააწყვეს კირხსნარის გარეშე. ქვების შესაერთებლად გამოყენებულია კოპები, კბილანები და მაკრატლები. ბარელიეფები შეიქმნა მშენებლობის დასრულების შემდეგ, ადგილზე. მონუმენტი აღჭურვილია კარგი სადრენაჟო სისტემით, რაც აუცილებელი იყო არეალის ატმოსფერული ნალექების მაღალი მაჩვენებლის გამო. დატბორვის თავიდან ასაცილებლად, ყველა კუთხესთან დაყენებულია 100 საწვეთური და თითოეული მათგანისთვის მიცემულია უნიკალური, გიგანტის ფორმის გორგულია. ბ. თავის გენერალური გეგმით შესამჩნევად განსხვავდება ამავე დანიშნულების სხვა მონუმენტებისგან. ნაცვლად ბრტყელი ზედაპირისა, ბ. აღმართულია ბუნებრივ ბორცვზე. მიუხედავად ამისა, მშენებლობის ტექნიკა იავის სხვა ტაძრების მსგავსია. სხვა ტაძრებისგან განსხვავებით, ბ. არ გააჩნია შიდა სივრცე და მისი გენერალური გეგმა პირამიდის ფორმისაა, რის გამოც, უფრო სავარაუდოა, რომ მონუმენტის პირველადი ჩანაფიქრი იყო მისი გამოყენება სტუპად და არა ტაძრად. ზოგჯერ, სტუპები შენდებოდა როგორც მხოლოდ ბუდიზმის განდიდების სიმბოლოები. მეორე მხრივ, ტაძარი გამოიყენება ღვთისმსახურებისათვის. ტაძრის გეგმის ზედმიწევნითი კომპლექსურობა კი უფრო სავარაუდოს ხდის, რომ ბ. სწორედ ტაძარია. მთავარი სტრუქტურა შეიძლება დაიყოს სამ კომპონენტად: საძირკვლად, მთავარ ნაწილად და ზედა ნაწილად. საძირკვლის ზომებია 123×123 მ და 4 მეტრიანი კედლები. მთავარი ნაწილი შედგება ხუთი მართკუთხა პლატფორმისგან, რომელთაგან თითოეულის სიმაღლე თანდათან მცირდება. პირველი ტერასა საძირკვლის კიდე 7 მეტრითაა დაცილებული. ყოველი მომდევნო ტერასა წინას კიდე 2 მეტრით შორდება, რაც თითოეულ სართულზე ვიწრო კორიდორს ტოვებს (ნახ. 3). ზედა ნაწილი შედგება სამი წრიული პლატფორმისაგან, რომელთაგან თითოეული ეტაპზე კონცენტრულ წრეებად ჩამწკრივებულია სტუპები. ცენტრში აღმართულია მთავარი გუმბათი, რომელიც მონუმენტის უმაღლესი მწვერვალია და მიწის ზედაპირიდან 35 მეტრ სიმაღლეზეა. ოთხივე მხრიდან, მწვერვალისკენ მიემართება კიბეები (ნახ. 4), რამდენიმე თაღოვანი შესასვლელითა და აღმართული ლომის 32 ქანდაკებით. ბორცვის ფერდობებზე არსებული კიბეები მონუმენტს ასევე აკავშირებს შედარებით დაბლა არსებულ ვაკესთან. მონუმენტი ამჟამად ინდონეზიის ყველაზე პოპულარული ტურისტული ღირსშესანიშნაობაა.

ნახ. 1

ნახ. 2

■ კამადჰატუ ■ რუპადჰატუ ■ არუპადჰატუ

ნახ. 3

ნახ. 4

ბორტი - 1. ხელოვნური ქვების (ბლოკების) ჩამოსასხმელი ფორმის ელემენტი, რომლის დანიშნულებაცაა შექმნას ნაკეთობის გარე პერიმეტრის ნაწილი ქვეშის სიბრტყის მიღმა; 2. ხომალდის კორპუსის გვერდითი ზედაპირი; 3. სატვირთო ავტომობილის მარის გვერდითი ვერტიკალური ნაწილი; 4. ალმასის ფხვნილი ან სამრეწველო (ტექნიკური) ალმასი, რომელიც გამოიყენება ცეცხლგამძლე მასალების საჭრელად; 5. ნებისმიერი კონკრეტული საჭაერო ხომალდი, როგორც აღრიცხული ერთეული და მართვის ობიექტი (მაგ., „ბორტი 1437 ითხოვს დაჯდომას“); 6. ფიცარზე დაწერილი ხატის გვერდითი ნაწილი; 7. ტანსაცმლის (პალტო, პიჯაკი, ფრაკი და სხვ.) დეტალი; 8. საბილიარდე მაგიდის კიდე.

ბორჯღალი - ქართული წარმართული სიმბოლო, გამოყენებული ქართული ფულის, ლარის სიმბოლიკაში (ნახ. 1). ბ. მზის სიმბოლოა. ის განსხვავდება ქიმთა (სხივთა) რაოდენობით, საქართველოში ყველაზე გავრცელებული 7 ქიმიანი ბ. იყო, რომელიც სიმბოლურად განასახიერებდა კოსმოსს და წარმართულ ქართულ პანთეონში არსებული შვიდი წმინდა მნათობის ხატოვანი ნიმუში იყო. ბ. ოდითგანვე წმინდა ჩუქურთმად ითვლებოდა და ერთ-ერთი ყველაზე საკრალური ლოგოგრამა იყო. მას აქტიურად იყენებდნენ ძველი სახლების, კერების და დარბაზების მოჩუქურთმების დროს. ბ. ორნამენტს ხშირად შევხვდებით ძველი ქართული სახლების აივნებზე, კარიბჭეზე, შრომისა და საბრძოლო იარაღებზე. ბ. უკავშირდებოდა მზეს, ბორბალს.

ნახ. 1

ბოსელი - მსხვილფეხა საქონლის სადგომი.

ბოსკეტი (ფრანგ.) - დეკორატიული მიზნებით გაშენებული ხშირი ხეების ჯგუფი ბაღში.

ბოტანიკური ბაღი - 1. მწვანე მასივი სამეცნიერო-კვლევითი და კულტურულ-საგანმანათლებლო სამუშაოების ჩატარებისათვის ბოტანიკის, მეცენარეობისა და დასახლებული ადგილების გამწვანების მიზნით; 2. ფართობი, რომელიც წარმოადგენს კარგად მოვლილ მცენარეთა ფართო სპექტრს, სადაც თითოეულ მცენარეს მინიჭებული აქვს

ბოტანიკური სახელი. აქ შეიძლება შევხვდეთ ისეთ სპეციალურ მცენარეთა კოლექციებს, როგორიცაა: კაქტუსები და სუკულენტები, ბალჩები, სპეციალური მცენარეები მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან და ა.შ. ბოტანიკურ ბაღში, ასევე შეიძლება განთავსებული იყოს სათბურები, ისეთ სპეციალურ მცენარეთა კოლექციებით გაშენებული, როგორიცაა: ტროპიკული, ალპური ან სხვა ეგზოტიკური მცენარეები. თანამედროვე ბოტანიკური ბაღების წარმოშობა შეიძლება დავუკავშიროთ ევროპულ შუა საუკუნეების სამკურნალო ბაღებს, ცნობილი სამკურნალო ბაღების სახელწოდებით. პირველი ასეთი ბაღი დაარსდა იტალიური რენესანსის პერიოდში, მე -16 საუკუნეში. ამდგვარი ადრეული დაინტერესება სამკურნალო მცენარეების მიმართ მე -17 საუკუნეში, ევროპის გარედან ახალი მცენარეების შემოტანის და მათი კვლევის ინტერესით შეიცვალა, როგორც კი ბოტანიკის მიმართულება, თანდათანობით, მედიცინისაგან დამოუკიდებლად ჩამოყალიბდა. მე -18 საუკუნეში ბოტანიკური ბაღები დაარსებულ იქნა ტროპიკებში, სადაც ბოტანიკური ეკონომიკის მიმართულება გახდა მთავარი აქცენტი, რომლის ცენტრიც იყო კიუს სამეფო ბოტანიკური ბაღები, ლონდონის მახლობლად. წლების მანძილზე ბოტანიკური ბაღები, როგორც კულტურული და სამეცნიერო ორგანიზაციები, პასუხობდნენ ბოტანიკისა და მეზღოვობის ყველა ინტერესებს. ბოტანიკური ბაღი, სადაც არ უნდა იყოს გაშენებული, ამ ადგილის (ქალაქის) გამორჩეული ღირსშესანიშნაობაა და ადამიანის დასვენებისა და გართობის უმნიშვნელოვანესი გარემოა. საქართველოში ბოტანიკური ბაღები ფუნქციონირებს თბილისში (ნახ. 1), ბათუმში, სოხუმში, ქუთაისში, ზუგდიდსა და ბაკურიანში.

ნახ. 1

ბოტი - დიდი ნავი, ნიჩბიანი, იალქნიანი თუ მოტორიანი.

ბოფორტის სკალა - ქარის ძალის გასაზომი სკალა მიწისზედა საგნებზე ქარის მოქმედებისა და ზღვის დეღვის მიხედვით (ამჟამად მიღებულია 17-ბალიანი სკალა).

ბოქლომი - ჩამოსაკიდი საკეტი.

ბოქსი - 1. იზოლირებული პალატა, ჰერმეტიკული კამერა, ავტომობილის ცალკე სადგომი; 2. ერთგვარი ტყავი, ქრომისებურად გამოყვანილი.

ბოქსიტი - ალუმინის ჰიდროქსიდებით მდიდარი დანალექი ან ელუვიური ქანი, რომელიც შემადგენლობითა და თვისებებით ალუმინის მადნების კონდიციებს შეესაბამება. ბ. გადამუშავებით ალუმინის გარდა მიიღება ცეცხლგამძლე მასალები.

ბოყვი - 1. ლითონის ფორმა შევსებული გამდნარი ლითონით, რომელშიც იგი იქცევა ზოდად; 2. ხე ნეკერჩხლის გვარისა; 3. ხის ქერქის ჭურჭელი.

ბოძი - 1. რისამე ქვეშ შედგმული საყრდენი ძელი, ბოსკინტი, დგარი, სადგარი, საკავი, ბიგა; 2. ძვ. მცირე სვეტი.

ბოძკინტი - ამა თუ იმ დანიშნულების პატარა ზომის ბოძი.

ბოჭკო - მოქნილი, მტკიცე, გრძელი, ძაფისმაგვარი ტანი, რომლის სიგრძე მნიშვნელოვნად აღემატება განივკვეთის ზომებს. არსებობს ნ ა ტ უ რ ა ლ უ რ ი (ბუნებრივი) მცენარეული (ბამბა, სელი, ჯუთი), ცხოველური (მატყლი, აბრეშუმი), მინერალური (აზბესტი) წარმოშობის და ქ ი მ ი უ რ ი, რომელიც თავის მხრივ იყოფა ხელოვნურ და სინთეზურ ბოჭკოებად. ხ ე ლ ო ვ ნ უ რ ი მიიღება მაღალმოლეკულური ბუნებრივი ნაერთის - ც ე ლ უ ლ ო ზ ა ს ა გ ა ნ. ცელულოზა იწარმოება მერქნისაგან ან ბამბულის მრეწველობის ნარჩენებისაგან, ცხოველური და მცენარეული ცილებისაგან (ზეინი, კაზეინი). ს ი ნ თ ე უ რ ი ბ. მზადდება სინთეზური პოლიმერებისაგან: პოლიამიდი, პოლიეთილენტერეფთალატი, პოლიაკრიონიტრილი, პოლიურეტანი, პოლივინილის სპირტი, პოლივინილქლორიდი,

პოლიონეფილები და სხვ. ბ. შეიძლება დამზადდეს, როგორც გრძელი უწყვეტი ძაფის სახით, ისე მოკლე ბოჭკოების სახით (შტაპელური). კონსტრუქციული პლასტმასების წარმოებაში (მინაპლასტიკი, მინატექსტოლიტი) მაარმირებლად ფართოდ გამოიყენება მინის ბოჭკო.

ბოჭკო ქიმიური - საფეიქრო ბოჭკო, რომელიც მიიღება ბუნებრივი ან ორგანული პოლიმერების. საწყისი ნედლეულის მიხედვით ბ.ქ. იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად: ხელოვნური ბოჭკოები (ჰიდრატცელულოზა, აცეტილცელულოზა, ცილა) და სინთეზური ბოჭკოები (კარბოჯაჭვური, ჰეტეროჯაჭვური). ზოგჯერ, ქიმიურ ბოჭკოებს მიაკუთვნებენ აგრეთვე, მინერალურ ბოჭკოებს, რომელიც მიიღება არაორგანული შენაერთებისაგან (მინის, ლითონის, ბაზალტისა და კვარცისაგან). კარბოჯაჭვურ ბოჭკოებს მიეკუთვნება: პოლიაკრილნიტრილური (ნიტრონი, ორლონი, აკრილანი, კაშმილონი, კურტელი, დრალონი, ვოლპრიულა), პოლივინილქლორიდული (ქლორინი, სარანი, ვინონი, რივილი, თევირონი), პოლიეთილენური (სპექტრა, დაინემა, თექმილონი), პოლივინილსპირტული (ვინოლი, მთილანი, ვინილონი, კურალონი, ვინალონი) და პოლიპროპილენური (ჰერკულონი, ულსტრენი, ნაიდენი, მერაკლონი); ჰეტეროჯაჭვურ ბოჭკოებს მიეკუთვნება: პოლიეთერული (ლავსანი, ტერილენი, დაკრონი, ტეტერონი, ელანა, ტერგალი, ტესილი), პოლიამიდური (კაპრონი, ნაილონ-6, პერლონი, დედერონი, ამილანი, ანიდი, როდია-ნაილონი, ნიპლონი, ნომექსი, კერმელი) და პოლიურეთანური (სპანდექსი, ლაიკრა, ვაირინი, ესპა, ნეოლანი, სპანცელი, ვორინი). მრეწველობაში ბ.ქ. გამოდის შტაპელის, ჩალიჩის, კომპლექსური ძაფის და მონომაფის სახით.

ბოჭკოვანი ცემენტის სამოსი - ხელოვნური ბოჭკოებით არმირებული პროდუქტი, დამზადებული არაორგანული ჰიდრავლიკური ან სილიკატ-კალციუმის შემკვრელისაგან, რომლის ფორმირებაც ხდება ქიმიური რეაქციით და არმირებულია ორგანული ან არაორგანული, ან ორივე, არააზბესტური ბოჭკოებით. დასაშვებია დანამატების გამოყენება, რომლებიც ზრდის წარმოებული პროდუქციის მოცულობას და აუმჯობესებს მის თვისებებს. ბ.ც.ს. აქვს გლუვი ან ტექსტურირებული ზედაპირი და განკუთვნილია ექსტერიერის კედლისათვის.

ბოჯგი (რუს. Кнехт) - 1. რაიმე ნაგებობის, შენობის საყრდენი ბოძი (ხმარობენ იმერეთში); 2. ბაგირის მისამაგრებელი რკინის პალო (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბრა - კედელზე მისამაგრებელი ერთ ან რამდენიმე ელექტრონათურიანი არმატურა; ინტერიერის დეკორატიული უბრანსტვის ელემენტი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბრაკერაჟი (გერმ.) - მზა საქონლის ხარისხის შემოწმება ოფიციალური საქონელმცოდნეების მიერ; ცუდი ხარისხის ნაწარმის გადარჩევა; წუნდება

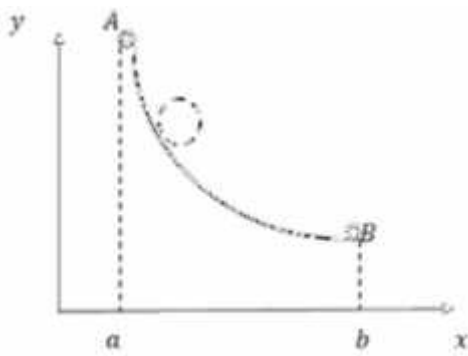
ბრანდმაუერი (გერმ.) - კაპიტალური ხანძარსაწინააღმდეგო (ცეცხლგამძლე) კედელი, რომელსაც აგებენ შენობებს (სათავსებს) შორის.

ბრანდსპოტი - 1. მოწყობილობა (ლითონის კონუსური მილი) დაყენებული სახანძრო შლანგის ბოლოზე წყლის ჭავლის ფორმირებისა და მიმართულების მისაღებად (ნახ. 1); 2. გადასატანი ტუმბო, რომელსაც იყენებენ გემზე ცეცხლის ჩასაქრობად, აგრეთვე გემბანის გასარეცხად, სასმელი წყლის ჩასასხმელად და სხვ.

ნახ. 1

ბრაქისტოქრონი (ბერძ.) - უსწრაფესი დაშვების მრუდი. მისი მოძებნის ამოცანა დასვა გ. გალილეიმ, რომელიც შემდეგში მდგომარეობს: ვერტიკალურ სიბრტყეში მდებარე A და B წერტილების შემაერთებელ ბრტყელ წირებს შორის ვიპოვოთ ის მოხაზულობა (ნახ. 1), რომლის გასწვრივაც მხოლოდ სიმძიმის ძალის მოქმედებით ზედა A წერტილიდან უსაწყისო სიჩქარით მოძრავი ნივთიერი წერტილი უმოკლეს დროში მიაღწევს ქვედა B წერტილს (A და B წერტილები არ მდებარეობენ ერთ ვერტიკალზე). ამ წირის აღმოჩენა საფუძვლად დაედო ვარიაციათა აღრიცხვის შექმნას და განვითარებას.

ნახ. 1

ბრაშპილი - გემზე ღუზის ამოსაზიდი ჯალამბარი მომარჯვებული ჰორიზონტალური ლილვითა და ორი მბრუნავი დოლით. ბ. არსებობს ხელის, ორთქლის, ელექტროდენის და ჰიდრავლიკური ამძრავით.

ბრეზენტი (პოლანდ.) - მტკიცე აფრისი, გაუღენთილი ცეცხლგამძლე, წყალსაწინალო და ლპობასაწინალო ნივთიერებებით. ფერი ღია-ყვითელიდან ყავისფრამდე (ცეცხლგამძლე გაუღენთვით) ან ღია-მწვანედან გაჯერებულ მწვანემდე (წყალსაწინალო გაუღენთვით). აფრისს ამზადებენ ბუნებრივი მცენარეული ან სინთეზური ბოჭკოსაგან. ბ. სიმკვრივეა 300...900 გ/მ². გამოიყენება გადასაფარებელი მასალების, კარების, ტენტების, ზურგანთების, სპეციალური ტანსაცმლის, ფეხსაცმელების და ა.შ. დასამზადებლად.

ბრეკვატერი - ქვის ზღუდე ნავსადგურის დასაცავად ტალღებისაგან.

ბრემსბერგი - 1. მოწყობილობა ტვირთის დასაშვებად დახრილ სიბრტყეზე (ნახ. 1). იყენებენ ხე-ტყის დამზადებისას, სამთო, სამშენებლო და სხვ. სახის სამუშაოების შესასრულებლად; 2. მიწისქვეშა დახრილი გვირაბი, რომელიც არ გამოდის მიწის ზედაპირზე და რომელიც მექანიკური მოწყობილობების საშუალებით ემსახურება ტვირთის ჩაშვებას ჰორიზონტის ზედა დონიდან ქვედამდე.

ნახ. 1

ბრენდ-მენეჯერი - პასუხისმგებელი მენეჯერი, ფირმის მარკეტინგული გეგმის და სტრატეგიული ნიშნის შემუშავებაში.

ბრენდის მართვა - ეს არის ბრენდის ინდივიდუალური ნიშნების შექმნა, მაქსიმალური ეფექტურობის მისაღწევად ამ ნიშნების ცვლილება და საჭიროების შემთხვევაში ანტიკრიზისული გეგმის შედგენა. ბრენდის ფორმირებისას კომპანიამ უნდა გადაწყვიტოს - უნდა თუ არა მას ბაზარზე ლიდერობა. ბრენდინგში არსებობს ე.წ. „პოზიციურობის პრინციპი“, რომლის თანახმადაც პირველი კომპანია, რომელიც მომხმარებლის ცნობიერებაში თავის პოზიციას დაიკავებს, მას ველარასოდეს დაკარგავს.

ბრექია (იტალ.) - დაკუთხული ნატეხებით აგებული შეცემენტებული ქანი (ნახ. 1). ნატეხების სისხოა - 2 მმ და მეტი. შედგენილობის მიხედვით შეიძლება იყოს ერთგვაროვანი (მონომიქტური) და არაერთგვაროვანი (პოლიმიქტური). განარჩევენ ვულკანურ, დანალექ და ტექტონიკურ ბრექიებს. ვულკანური ბ. წარმოიქმნება ლავის ნაკადის დინების პროცესში თხევადი ლავის მიერ მისივე უკვე გამყარებული ქერქის მსხვრევისა და შეცემენტების შედეგად (ლავური

ბრექჩია), ვულკანურ-ნამსხვრევი მასალის დაგროვების გზით (ტუფური ბრექჩია) და ვულკანურ მხარეებში ტალახის ნაკადების ნალექების (ლახარების) დიაგენეზისით. დანალექი ბ. წარმოიქმნება კონტინენტურ პირობებში დელუვიონის, ქვატალახიანი ღვარების ნატანისა და ფიზიკური გამოფიტვის შედეგად წარმოქმნილი მასალის შეცემენტებით. კარსტული მღვიმეების ჩაქცევისას ჩნდება კარსტული ბრექჩია.

ნახ. 1

ბრიგადა - მუშათა კოლექტივი 2 და მეტი ადამიანისაგან ბრიგადირის ჩათვლით

ბრიგანტინა - 1. ორანძიანი ზღვის იალქნიანი გემი (ნახ. 1) პირდაპირი იალქნებით ცხვირის ანძაზე (ფოკ-ანძა) და ირიბით - მეორე ანძაზე (გროტ-ანძა); 2. იალქნიანი ფლოტის ადრეულ ეპოქაში მსუბუქი სწრაფმავალი ორანძიანი გემი სამკუთხა იალქნებით. მოგვიანებით ეს გემები შეყვანილი იქნა სამხედრო ფლოტის შემადგენლობაში, როგორც მზვერავი და გასაგზავნ-გამოსაგზავნი.

ნახ. 1

ბრიგი - 1. ორანძიანი ზღვის იალქნიანი გემი ორივე ანძაზე პირდაპირი იალქნებით; 2. იალქნიანი ფლოტის საბრძოლო ხომალდების კლასი (XVIII – XIX საუკუნე) წყალწყევით 200...400 ტ, შეიარაღებული 24-მდე ქვემეხით და ეკიპაჟის წევრებით 120 კაცამდე. დანიშნულება: დაზვერვა, გაგზავნა-გამოგზავნა, შემოვლა (დათვალიერება), სამხედრო გემების ბადრაგი.

ბრიზანტულობა - ფეთქებადი ნივთიერების უნარი აფეთქებისას გამოიწვიოს გარემოს ადგილობრივი ნგრევა არა უმეტეს მისი 2,5 რადიუსის მანძილზე.

ბრიზი (ფრანგ.) - ადგილობრივი სუსტი ქარი, რომელიც ქრის დღისით ზღვიდან ხმელეთისკენ, ღამით - პირიქით.

ბრიზოლი - ბიტუმ-რეზინოვანი საიზოლაციო მასალა. მიიღება ნავთობის ბიტუმის და რეზინის მარცვლების შერევით. სისქეა - 2 მმ, რულონის ფართობი 25 მ²-მდე. გამოიყენება მიწაში მიღების კოროზიისაგან დასაცავად.

ბრიკეტი (ფრანგ.) - აგურის ან ფილების სახით დაწნეხილი მასალა.

ბრიკეტირება - რაიმე მასალისაგან ბრიკეტების დამზადება დაწნეხვის მეშვეობით შემკვრელების დამატებით ან დანამატების გარეშე.

ბრილიანტი (ფრანგ.) - ალმასი, რომელსაც დამუშავების, ე.წ. ბრილიანტური დაწახნაგების საშუალებით აძლევენ სპეციალურ ფორმას. ბრილიანტური დაწახნაგება მაქსიმალურად გამოავლენს ქვის ბუნებრივ ელვარებას. დაწახნაგებული ბრილიანტი ორი შეთავსებული პირამიდის ფორმისაა, მათგან ერთი (ზედა) წაკვეთილია. გვირგვინისა და პავილიონის წახნაგები განლაგებულია რამდენიმე რიგად. გავრცელებულია წახნაგთა სამრიგოვანი განლაგება (ე. წ. სამმაგი ბრილიანტური დაწახნაგება). კლასიკური დაწახნაგების დროს ბრილიანტს 56 გვერდითი წახნაგი აქვს. წახნაგები იმგვარადაა განლაგებული, რომ სხივთა კონა, რომელიც ქვის ზედაპირს ეცემა, სრულ შინაგან არეკვლას განიცდის და ალმასში მაღალი დისპერსიის გამო სპექტრის ფერად სხივებად იშლება, ამიტომ არეკვლილ სინათლეში ბრილიანტი ნაირფერად ელვარებს. ბრილიანტის მასას ზომავენ კარატებით. დამუშავებულ ქვებს იყენებენ სამკაულად.

ბრინელის მეთოდი - მასალების სიმაგრის განსაზღვრის მეთოდი გამოსაცდელ ზედაპირზე ნაწრთობი ფოლადის ბურთულას (დიამეტრით 2,5; 5 და 10 მმ) ჩაწნევით, განსაზღვრული დატვირთვისას 625 ნ-დან 30 კნ-მდე. სიმაგრის რიცხვი ბრინელის მიხედვით (HB), არის დატვირთვის (კგმ) ფარდობა ანაბეჭდის (მმ²) ფართობთან. ბრინელის რიცხვი მაგარი მასალებისათვის შეადგენს 130HB-ზე მეტს, საშუალო სიმაგრის - 30...130HB, რბილის - 30HB-ზე ნაკლებს.

ბრინჯაო - შენადნობი სპილენძის საფუძველზე, რომელსაც უმთავრესად დამატებული აქვს კალა, ალუმინი, ბერილიუმი, სილიციუმი, ტყვია, ქრომი და სხვა ლითონური დანამატები თუთიასა და ნიკელის გარდა. უძველესია კალიანი ბრინჯაო. მისი დამზადება და გამოყენება ადამიანმა ჯერ კიდევ ახ. წ.-მდე 3000 წლის წინ იცოდა (ბრინჯაოს ხანა). შუა და გვიან ბრინჯაოს ხანაში სპილენძს სხვადასხვა რაოდენობით უმატებდნენ დარიშხანს, სტიბიუმს, ტყვიას, თუთიას, მაგრამ ყველაზე გავრცელებული მაინც კალიანი ბრინჯაო იყო. საქართველოში ბრინჯაოს დამზადება და გამოყენება ახ. წ.-მდე დაახლოებით 2000 წლის წინ დაიწყო. კალიანი ბ. კალას 14-18%-ს (ზოგჯერ მეტსაც) შეიცავდა. ასეთი რთული შედგენილობის შენადნობიდან ნივთებს ჭედვით და ჩამოსხმით ამზადებდნენ. კალიან ბ. საუკეთესო სამსხმელო თვისებების გამო ფართოდ იყენებდნენ საომარი და სამეურნეო იარაღის (შუბები, მახვილები, სატევრები, ცულეები), მონეტების, მხატვრული ნაკეთობებისა და სამკაულების დასამზადებლად. შუა საუკუნეებში ბრინჯაოსგან ეკლესიის ზარებს ასხამდნენ. ასეთი ბ. 20%-მდე კალას შეიცავდა. XIX საუკუნიდან დაიწყო ბ. გამოყენება მანქანათმშენებლობაში (საკისრების მილისების, კბილანების, არმატურისა და სხვათა დასამზადებლად). ამ დარგისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ბ. ანტიფრიქციულ (ანტიფრიქციული მასალები) და ანტიკოროზიულ თვისებებს. XX საუკუნეში დაიწყო ალუმინიანი ბ. დამზადება, რომელიც საუკეთესო თვისებებით გამოირჩეოდა, შემდეგ კი ბერილიუმიანი და კადმიუმიანი, რომელიც სიმტკიცით ფოლადს არ ჩამოუვარდებოდა. საუკეთესო თვისებებისაა აგრეთვე სილიციუმიანი ბ., რომელიც მაღალი პლასტიკურობის გამო ადვილად მუშავდება წნევით. ბ. მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია თანამედროვე მანქანათმშენებლობაში, საავიაციო და სარაკეტო ტექნიკაში.

ბრინჯაოგრაფიტი - ფორებიანი ლითონკერამიკული მასალა, რომელიც შედგება ბრინჯაოს (სპილენძი - საფუძველი, კალა - 8,5...9%) და თანაბრად განაწილებული გრაფიტის ნაწილაკებისაგან (1,5...3%); ამ მასალის ფორები შევსებულია ზეთით. ბ. ამზადებენ სრიალის საკისარის მილისს. ფორებში ზეთის არსებობა საშუალებას იძლევა საკისარი ვამუშაოთ დამატებითი გაპოხვის გარეშე.

ბრისტოლი - მაღალი ხარისხის ქაღალდისაგან დამზადებული მუყაო.

ბროკატელი (ფრანგ.) - 1. ჭრელი იტალიური მარმარილო; 2. მძიმე აბრეშუმის ქსოვილი, ავეჯზე გადასაკრავი

ბროკერი - შუამავალი მყიდველსა და გამყიდველს შორის საკრედიტო და კომერციული, სავალუტო და სადაზღვევო ოპერაციების დროს ხელშეკრულების (კონტრაქტის) დადებისას.

ბროლი (მთის ბროლი) - კვარცის უფერო, გამჭვირვალე სახეობა (იისფერი - ამეთვისტო, ბოლისფერი - რაუბტოპაზი, შავი - მორიონი, ყვითელი კვარცი - ციტრინი).

ბრონირება - არსებული რესურსების, სახსრების ნაწილის შენახვა განსაკუთრებულ სიტუაციაში პიროვნებათა გარკვეული ჯგუფის მიერ მათი შემდგომი გამოყენებისათვის.

ბროჭი - ძვ. ონკანი.

ბრტყელ ძალთა სისტემა - ძალთა სისტემა, რომელთა ფუძეები ერთ სიბრტყეში მდებარეობენ.

ბრტყელ ძალთა სისტემის წონასწორობა - ერთ სიბრტყეში მდებარე ძალთა ნებისმიერი სისტემის წონასწორობისათვის აუცილებელი და საკმარისია, რომ ამ ძალთა სისტემის ნაკრები ვექტორი და ნაკრები სკალარული

მომენტი ამ სიბრტყის რომელიმე წერტილის მიმართ იყოს ნულის ტოლი.

ბრტყელი დამაბული მდგომარეობა - სხეულის მოცემულ სიბრტყეში დამაბული მდგომარეობა, რომლის დროსაც ამ სიბრტყის პარალელურ ყველა კვეთში ძაბვა ნულის ტოლია. ამ სიბრტყეს დამაბულობის სიბრტყე ეწოდება.

ბრტყელი მოძრაობა (ბრტყელი-პარალელური მოძრაობა) - მყარი სხეულის მოძრაობა, რომლის დროსაც ამ სხეულის ყველა წერტილის ტრეკტორია წარმოადგენს პარალელურ სიბრტყეებში მოთავსებულ ბრტყელ წირებს

ბრტყელი მრუდი - მრუდი, რომლის ყველა წერტილი განლაგებულია ერთ სიბრტყეზე. ასეთი მრუდებია: ელიფსი, პარაბოლა, ჰიპერბოლა, ციკლოიდა, სინუსოიდა და ევოლვენტა. მათ ხშირად ლეკალოს მრუდებსაც უწოდებენ, რადგან მათი გამოხაზვა ლეკალოს დახმარებით ხორციელდება.

ბრტყელტუჩა - საზეინკლო-სამონტაჟო ინსტრუმენტი მართკუთხა კვეთის პირამიდული ფორმის ტუჩებით (ნახ. 1). გამოიყენება მცირე ზომის ლითონის დეტალების წატაცებისა და ღუნვისათვის.

ნახ. 1

ბრუდერი (ინგლ.) - ინკუბატორში გამოჩეკილი წიწილების გასაზრდელი მოწყობილობა.

ბრუდერჰაუზი - სპეციალური შენობა, სადაც ინკუბატორის წიწილებს ზრდიან ბრუდერებში.

ბრუნვა - 1. ღერძის გარშემო - მოძრაობა, რომლის დროსაც მყარი სხეულის ბრუნვის ღერძზე მდებარე ყველა წერტილი არის უძრავი, ხოლო სხეულის დანარჩენი წერტილები აღწერენ წრეწირებს, რომელთა ცენტრები მდებარეობენ ბრუნვის ღერძზე; 2. წერტილის გარშემო - სხეულის მოძრაობა, რომლის დროსაც მისი ერთი წერტილი უძრავია, ხოლო ყველა დანარჩენი მოძრაობს სფერულ ზედაპირზე ცენტრით O წერტილში.

ბრუნვა თანაბარი - ბრუნვა მუდმივი კუთხური სიჩქარით.

ბრუნვა თანაბრად ცვლადი - ბრუნვა მუდმივი კუთხური აჩქარებით.

ბრუნვათა წყვილი - მყარი სხეულის რთული მოძრაობა, რომელიც შედგება პარალელური ღერძების გარშემო ორი ბრუნვითი მოძრაობისაგან ისეთი კუთხური სიჩქარეებით, რომლებიც სიდიდით ტოლნი არიან და მიმართულნი არიან ურთიერთსაწინააღმდეგოდ.

ბრუნვითი ზედაპირი - ზედაპირი, რომელიც მიიღება ბრტყელი წირის ბრუნვით ამ წირის სიბრტყეში მდებარე ღერძის გარშემო. მაგ., სფეროს ზედაპირი, წრიული ცილინდრი, წრიული კონუსი

ბრუნვითი მოძრაობა - ა) ბრუნვითი მოძრაობა ღერძის ირგვლივ - მყარი სხეულის ისეთი მოძრაობა, როცა მისი რომელიმე ორი წერტილი ყოველთვის უძრავია. ცხადია, უძრავი იქნება ამ ორ წერტილზე გამავალი წრფეც. ამ წრფეს ბრუნვის ღერძი ეწოდება. სხეულის ყოველი წერტილი, რომელიც არ მდებარეობს ბრუნვის ღერძზე, აღწერს წრეწირს, რომელიც ბრუნვის ღერძის მართობ სიბრტყეშია, მისი ცენტრი კი ბრუნვის ღერძზეა. მყარი სხეულის ბრუნვითი მოძრაობის კინემატიკური მახასიათებლებია კუთხური სიჩქარე (ω) და კუთხური აჩქარება (ϵ), ხოლო დინამიკური მახასიათებლებია ბრუნვის ღერძის მიმართ მოძრაობის რაოდენობის მომენტი და კინეტიკური ენერგია. ბ) ბრუნვითი

მოდრაობა წერტილის ირგვლივ (სფერული მოძრაობა) - მყარი სხეულის მოძრაობა, როცა მისი ერთ-ერთი O წერტილი უძრავია, ხოლო დანარჩენი წერტილები მოძრაობენ იმ კონცენტრული სფეროების ზედაპირებზე, რომელთა ცენტრი უძრავ O წერტილშია. მყარი სხეულის ბრუნვა უძრავი წერტილის ირგვლივ ხასიათდება სამი კუთხით: φ , ψ , θ (ეილერის კუთხეებით).

ბრუნვის განტოლება - განტოლება, რომელიც განსაზღვრავს მყარი სხეულის მობრუნების კუთხეს, როგორც დროის ფუნქციას: $\varphi = f(t)$ (იხ. უძრავი ღერძის ან უძრავი წერტილის გარშემო ბრუნვის განტოლებები)

ბრუნვის კუთხე (მობრუნების კუთხე) - ორწახნაგა კუთხე, რომელსაც ქმნიან დროის გარკვეულ შუალედში ბრუნვის ღერძზე გამავალი ნახევარსიბრტყეები, როცა ერთი ნახევარსიბრტყე უძრავია, ხოლო მეორე ნახევარსიბრტყე სხეულთან ერთად ბრუნავს.

ბრუნვის კუთხური სიჩქარე - სიდიდე, რომელიც ახასიათებს მყარი სხეულის მობრუნების კუთხის ცვლილებას. მყარი სხეულის უძრავი ღერძის გარშემო ბრუნვისას კუთხური სიჩქარის სიდიდე ტოლია სხეულის მობრუნების კუთხის წარმოებულისა დროით ($\omega = d\varphi/dt$). ეს სიდიდე წარმოდგენილია ვექტორით, რომელიც მდებარეობს ბრუნვის ღერძზე და მისი გეზი ისე უნდა შევარჩიოთ, რომ სხეული ვექტორის მიმართ ბრუნავდეს "დადებითი" მიმართულებით.

ბრუნვის მიმართულება - ბრუნვის მიმართულება ღერძის გარშემო (თუ შევხედავთ ღერძის გასწვრივ დადებითი მიმართულებიდან): ა) ბრუნვის მარჯვენა მიმართულება, როცა ბრუნვა წარმოებს საათის ისრის ბრუნვის მიმართულებით. ბ) ბრუნვის მარცხენა მიმართულება, როცა ბრუნვა წარმოებს საათის ისრის ბრუნვის საწინააღმდეგო მიმართულებით.

ბრუნვის მყისი ღერძი - წრფე, დაკავშირებული მყარ სხეულთან, როდესაც ეს სხეული ასრულებს ბრტყელ მოძრაობას ან ბრუნავს უძრავი წერტილის გარშემო, ამასთანავე ამ წრფის წერტილების სიჩქარე დროის აღებულ მომენტში ნულის ტოლია.

ბრუნვის მყისი ცენტრი (სიჩქარეთა მყისი ცენტრი) - მყარი სხეულის ბრტყელი მოძრაობის დროს ბრუნვის მყისი ღერძის კვალი მოძრაობის სიბრტყეზე. მყისი ეწოდება იმიტომ, რომ თითოეული ასეთი წერტილის მდებარეობას შეესაბამება დროის გარკვეული მომენტი და არა დროის შუალედი.

ბრუნვის ღერძი - მყარ სხეულთან დაკავშირებული წრფე, რომელიც ამ სხეულის ბრუნვის დროს უძრავი რჩება.

ბრუნვის ცენტრი - მბრუნავი სხეულის ღერძი (წერტილი), რომლის გასწვრივ (ამ მასში) სხეულს არ გააჩნია ბრუნვის სიჩქარე (სიჩქარე ნულის ტოლია).

ბრუნსაკეტი - ნაკეთობა, კარის ან ფანჯრის დასაკეტად ერთი მხრიდან სახელურის მობრუნებით.

ბრუსტვერი - მიწაყრილი; მიწაყრილით შექმნილი შემადგენელი ადგილი, ზღუდე.

ბრუტალიზმი - არქიტექტურული მიმდინარეობა, აღმოცენდა XX საუკუნის 50-იან წლებში დიდ ბრიტანეთში, მოდერნიზმის ერთ-ერთი განშტოება.

ბრუტო - 1. სამშენებლო ელემენტის განივკვეთის ფართობი შესუსტებების გარეშე; 2. საქონლის წონა შესაფუთი მასალის ან ტარის მასასთან ერთად; 3. უხეში.

ბრძანებულება - ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოს დადგენილება.

ბრძმედი - რკინის მადნიდან თუჯის გამოსადნობი საგანგებო ლუმელი.

ბრწყინვა (ციალი) - სინათლის სხივების ძლიერი უკუქცევის, ბზინვადობის, ბრჭყვიალის პროცესი.

ბრწყინვალება - ელვარება, ბრწყინვა, კაშკაში.

ბრჭყვიალი - ნაირფრად ელვარება, ბზინვა.

ბრჯენი (კრონშტეინი) - 1. არქიტექტურულად დამუშავებული კონსოლი, რომელიც შენობის გამოწეული ნაწილების ან ქანდაკების საყრდენს წარმოადგენს (ნახ. 1); 2. კონსოლური საყრდენი დეტალი ან კონსტრუქცია, რომლის დანიშნულებაც ვერტიკალურ სიბრტყეზე (კედელზე ან კოლონაზე) რაიმე ნაკეთობის ან ნივთის (მაგ., ტელევიზორის, აკუსტიკური სისტემის და სხვ.) დამაგრება (ნახ. 2).%T

ნახ. 1

ნახ. 2

ბუბო - წებო, დამზადებული სახამებლის, ფეკილისა და წყლის ნარევისაგან. გამოიყენება შპალერის, ტყავულის დასაწებებლად.

ბუგელი - 1. ფოლადის რგოლი ხიმინჯის თავზე, რომელსაც ჩასობისას იცავს მას რღვევისაგან (ნახ. 1); 2. დენმიმდების სადგმელი (ტრამვაის, ტროლეიბუსის), რომელიც მოძრაობს საკონტაქტო მავთულზე და იღებს იქედან დენს; 3. რგოლი ხომალდის ანძაზე გემთსართავებისათვის.

ნახ. 1

ბუდე - სხვადასხვა დეტალის ჩასასმელი ადგილი. მაგ., ბურთულას, კლიტის, საკისრის, სარქელის, ჩოხალის, წირწკიმალის, სოგმანის და სხვათა.

ბუდინაჟი - შრეებში მოქცეული მკვრივი ქანების ფენების ან ძარღვების დანაწევრება ცალკეულ ლინზებად და ბლოკებად.

ბუდობი - წიაღში მნიშვნელოვანი რაოდენობის ნავთობისა და გაზის ბუნებრივი თავმოყრა.

ბუდრუგანა - ჯიხური, პატარა ბინა.

ბუერი - 1. ყინულზე მოძრავი სპორტული ციგა. ბ. დამაგრებულია 3 ფოლადის მოკლე ციგურაზე, რომელთაგან უკანა ასრულებს საჭის მოვალეობას. ბ. სიჩქარე აღემატება 100 კმ/სთ; 2. მცირე ზომის ერთანძიანი ბრტყელძირა იალქნიანი გეში.

ბუი - სხვადასხვა ფორმისა და ფერის წყლის ზედაპირზე მცურავი მსხვილი სასიგნალო ტივტივა მეჩეჩების, წყალქვეშა ქვების ან სხვა მხრივ სახიფათო ადგილების აღსანიშნავად, აგრეთვე რაიმე საგნის (მაგ., ღუზა) ადგილმდებარეობის დასაფიქსირებლად. ზოგჯერ ბ. აყენებენ მანათობელ ფონარს, ბგერა- და რადიოსიგნალის გადასაცემ მოწყობილობას და სხვ.

ბუკი - 1. დიდი მრგვალი კუნძი, მორი; 2. (სპარს.) - დიდი საყვირი; 3. (კუთხურად) სკა, გეჯა.

ბულატი (სპარს. „პულად“-ფოლადი), ბ უ ლ ა ტ ი ს ფ ო ლ ა დ ი, - ნახშირბადიანი სხმული ფოლადი, რომელიც დამზადების განსაკუთრებულობის გამო და ზედაპირის გარეგნობით („მოხატულობით“) გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცითა და დრეკადობით. შუა საუკუნეებში (ე.წ. „დამასკოს ფოლადი“) და ნაწილობრივ ჩვენს დროში ბ. ამზადებდნენ და ამზადებენ განსაკუთრებული მდგრადობისა და სიმახვილის ცივ იარაღს - ხმაღს, ხანჯალს, დაშნას, დანას და სხვ.

ბულდოზერი (ინგლ.) - მიწისმთხრელი სატრანსპორტო მანქანა (ნახ. 1). წარმოადგენს საკიდ მოწყობილობას დანიანი ფარის სახით მუხლუხა ტრაქტორებზე (ნახ. 1) ან თვლიან გამწეებზე და როგორც საცვლელი მუშა ორგანო, გამოიყენება ავტოგრიდერებზე, ექსკავატორებზე და სხვა საგზაო-სამშენებლო მანქანებზე. განასხვავებენ საერთო დანიშნულების და სპეციალურ ბ. სავალი ნაწილის მიხედვით არის მუხლუხა და თვლებიანი. ფარის კონსტრუქციის მიხედვით - მობრუნებადი და არამობრუნებადი. მობრუნებად ფარიან (ვერტიკალურ სიბრტყეში 80-მდე, ჰორიზონტალურ სიბრტყეში 60⁰-მდე) ბ. უწოდებენ უნივერსალურს. მართვის სისტემის მიხედვით ბ. არის ბაგირული და ჰიდრავლიკური. ბ. მოჭრილ გრუნტს გადაადგილებს 200 მ-მდე მანძილზე. გამოიყენება ძირითადად მოსასწორებელ სამუშაოებზე, ტრანშეების ამოსავსებად, მცირე თხრილების მოსაწყობად, ინერტული საშენი მასალების დასატვირთად კონვეიერებზე. ბ. არის ერთ-ერთი პოპულარული საგზაო მანქანა.

ბულევტერიონი - უმაღლესი ადმინისტრაციული და საკანონმდებლო ორგანოების სხდომის შენობა ძველ საბერძნეთში.

ბულენგრინი - სპეციალური გაზონი სპორტული ტიპის, რომლის შუა ნაწილი ჩაწეულია ბრტყელი მთხრებლის სახით (ნახ. 1). გამოიყენება პარკებისა და ბაღების განაშენიანების სივრცითი აღქმის გასაძლიერებლად.

ნახ. 1

ბული - წითელი ხის ავეჯის სტილი დამახასიათებელი ინკრუსტაციით. შესრულებულია ხის, ბრინჯაოს, სპილოს ძვლის, კუს ბაკნისა და ზოგი სხვა მასალისგან.

ბუნა (გერმ.) - 1. რეგულაციური ნაგებობა, რომელიც ნაპირს (ნახ. 1) ან ჰიდროტექნიკურ ნაგებობას იცავს წარეცხვისაგან; 2. მორებისაგან შედგენილი მცურავი ჯაჭვი სავაჭრო ნავსადურის რომელიმე უბნის გადასალოზავად.

ნახ. 1

ბუნგალო - ერთსართულიანი მსუბუქი სააგარაკე შენობა ვერანდებით (ნახ. 1). უმეტეს შემთხვევაში ამ ტერმინით აღნიშნავენ ნაგებობას აშშ-ში, სადაც სიტყვა „ბუნგალოს“ ქვეშ იგულისხმება ქალაქგარეთა საცხოვრებლის განსაზღვრული კონსტრუქცია და გეგმარება (ნახ. 2). სამხრეთის ზოგიერთ ქვეყანაში ბ. გამოიყენება, როგორც საცხოვრებელი ბინა ან საოჯახო სახლი, ევროპაში - როგორც ორსართულიანი ნაგებობა მიწის ნაკვეთითა (ბაღით) და მზის აბაზანების მისაღები ტერასით.

ნახ. 1

ნახ. 2

ბუნება (სამყარო) - ადამიანთა საზოგადოების ბუნებრივი არსებობის ერთობლიობა, გარემოს ობიექტური ნაწილი. ბუნება ფართო გაგებით არის ყველაფერი არსებული, მთელი სამყარო მისი ფორმების მრავალფეროვნებით. ტერმინი „ბუნება“ გამოიყენება ისეთი ცნებების გვერდით, როგორიცაა: მატერია, უნივერსუმი, ორგანული და არაორგანული სამყარო.

ბუნების დაცვა - ბიოსფეროს, ბუნებრივი რესურსების და ა.შ. დაზოგვა, გაფრთხილება; ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც მიმართულია ცოცხალი (მცენარეთა და ცხოველთა სამყარო) და არაცოცხალი (ნიადაგი, წყალი, ატმოსფერო და სხვ.) ბუნების დაცვის, მისი რაციონალური გამოყენებისა და აღდგენისკენ. XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან მრეწველობის, ენერგეტიკის და ტრანსპორტის ინტენსიურად განვითარების, სოფლის მეურნეობის და ყოფა-ცხოვრების ქიმიზაციის, მოსახლეობის ურბანიზაციისა და სხვა ფაქტორების გავლენით მკვეთრად გაძლიერდა ადამიანის ზემოქმედება ბუნებაზე; აშკარა გახდა ბუნებრივი რესურსების გამოფიტვის, გარემოს და მთლიანობაში მთელი ბიოსფეროს შეუქცევადი დაზიანებების და ცვლილებების საშიშროება.

ბუნებრივ-ანთროპოგენული ობიექტი - ბუნებრივი ობიექტი, სამეურნეო ან სხვა საქმიანობის შედეგად შეცვლილი ან ხელოვნური ობიექტი, რომელსაც აქვს ბუნებრივი ობიექტის თვისებები ან რეკრეაციული და დაცვითი მნიშვნელობა.

ბუნებრივი - რაც ბუნებას ეკუთვნის, ნამდვილი, კანონზომიერი.

ბუნებრივი აირი (გაზი) - 1. საწვავი ნახშირწყალბადების (მეთანი 92...98% და მისი ჯგუფის აირები, ნაჯერი ნახშირწყალბადები) და არასაწვავი აირების ნარევი, რომელიც მოიპოვება მიწის წიაღიდან, მომზადებულია შორეული ტრანსპორტირებისათვის, გამოიყენება სათბობად ან ნედლეულად და აქვს თბოუნარიანობა სულ ცოტა 31,8 მეგჯ/მ³ (7600 კკალ/მ³); 2. აირი, რომელიც სამთო ქანებისა და მათში არსებული მინერალური მარცვლების ფორმებს და სიცარიელეებს ავსებს. გვხვდება დედამიწის ქერქში თავისუფალ მდგომარეობაში, აგრეთვე ხელსაყრელი პირობების დროს წარმოქმნის მსხვილ აიროვან დაგროვებებს თხევადი სახით წყალში და ნავთობში. ბ.ა. საბადოებში ძირითადად შედგება მეთანისაგან, ხოლო ნავთობ და აირკონდენსატურ საბადოებში მეთანის გარდა, შეიცავს უფრო მძიმე ნახშირწყალბადებს (პროპანი, ეთანი, ბუტანი, პენტანი). აირის საბადოების დამუშავებას აწარმოებს გაზის სარეწები -

მრეწველობა, რომელიც წარმოადგენს რთულ, დიდ ტერიტორიაზე განლაგებულ მეურნეობას. საშუალო მასშტაბის გაზის სარეწებისათვის არსებობს ათეულობით ჭაბურღილები, რომლებიც ასეულობით კვ.მ. ტერიტორიაზეა განლაგებული. ხშირად გამოიყენება ჭაბურღილების ჯგუფური განლაგება (ნახ. 1), რომლის დროსაც გაადვილებულია მათი მომსახურება, შესაძლებელია შეგროვების, აღრიცხვისა და პროდუქციის დამუშავების პროცესების კომპლექსური ავტომატიზაცია.

ნახ. 1

ბუნებრივი ბიტუმი - ამორფული ჰიდროფობური მასალა, რომელიც მიიღება ასფალტისა და ორგანული გამხსნელების გამოხარშვით.

ბუნებრივი განათება - სათავსების განათება გარე შემომზღუდავ კონსტრუქციებში მოწყობილ შუქლიბებიდან შემოსული პირდაპირი ან არეკლილი ცის შუქით.

ბუნებრივი განათების უთანაბრობა - სათავსის დამახასიათებელი ჭრილის საზღვრებში ბუნებრივი განათებულობის კოეფიციენტის საშუალო მნიშვნელობის შეფარდება მის უმცირეს მნიშვნელობასთან

ბუნებრივი განათებულობის გეომეტრიული კოეფიციენტი - საანგარიშო წერტილში თანაბრად მოკაშვამე ციდან უშუალოდ გამოსული და შეუვსებელი შუქლიბით სათავსში შემოდრეული შუქით შექმნილი ბუნებრივი განათებულობის შეფარდება გარე ჰორიზონტალურ ზედაპირზე ცის კამარის მიერ შექმნილი განათებულობის ერთდროულ მნიშვნელობასთან. ორივე შემთხვევაში პირდაპირი მზის შუქის მონაწილეობა გამორიცხულია; შეფარდების შედეგი გამოისახება პროცენტებში.

ბუნებრივი განათებულობის კოეფიციენტი (ბგკ) - სათავსის საანგარიშო წერტილში ცის პირდაპირი ან არეკლილი შუქით შექმნილი ბუნებრივი განათებულობის შეფარდება მთლიანად გახსნილი ცის კამარის შუქით შექმნილ გარე ჰორიზონტალური განათებულობის ერთდროულ მნიშვნელობასთან; გამოისახება პროცენტებში.

ბუნებრივი განათებულობის მარაგის კოეფიციენტი - საანგარიშო კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს ბუნებრივი განათებულობის კოეფიციენტისა და ექსპლუატაციის პროცესში განათებულობის მნიშვნელობების შემცირებას შუქგამტარი სინათლის ღიობებისა და სანათი არმატურის გაჭუჭყიანებისა და დაძველების, აგრეთვე სათავსის ზედაპირების ამრეკლავი თვისებების გაუარესების გამო.

ბუნებრივი გარემო - 1. კაცობრიობის ბინადრობისა და საწარმოო საქმიანობის გარემოს ბუნებრივი შემადგენელი ნაწილი - გარემოს ნაწილი; 2. ბუნებრივი გარემოს ბუნებრივი და ბუნებრივ-ანტროპოგენული ობიექტების ერთობლიობა.

ბუნებრივი გარემოს კომპონენტები - დედამიწა, წიაღი, ნიადაგი, ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლები, ატმოსფერული ჰაერი, მცენარეული და ცხოველური სამყარო და სხვა ორგანიზმები, აგრეთვე ატმოსფეროს ოზონის ფენა და დედამიწის ახლო კოსმოსური სივრცე, რომლებიც მთლიანობაში უზრუნველყოფენ ხელსაყრელ პირობებს დედამიწაზე სიცოცხლის არსებობისთვის.

ბუნებრივი დამამიწებელი - მიწაში ჩაღრმავებული შენობებისა და ნაგებობების ლითონის ან რკ.ბ.-ის კონსტრუქციები.

ბუნებრივი ეკოლოგიური სისტემა - ბუნებრივი გარემოს ობიექტურად არსებული ნაწილი, რომელსაც აქვს სივრცითი-ტერიტორიული საზღვრები და რომელშიც ცოცხალი (მცენარეები, ცხოველები და სხვ. ორგანიზმები) და მისი არაცოცხალი ელემენტები ურთიერთქმედებენ, როგორც ერთიანი ფუნქციური სისტემა და ერთმანეთთან

დაკავშირებული არიან ნივთიერებათა და ენერგიის ცვლით.

ბუნებრივი ვენტილაციის სისტემა - ტექნიკური მოწყობილობა კონსტრუქციული ელემენტებისაგან, სათავსში ჰაერის საჭირო სისუფთავის უზრუნველსაყოფად.

ბუნებრივი ირიბფენიანობა - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, ბოჭკოების ტანგენციალური დახრილობა, რომელიც წარმოადგენს ბოჭკოების სპირალურ განლაგებას ხის ღერძის ირგვლივ (დახერხილ მასალაში ტანგენციალურ ზედაპირზე ბოჭკოების დახრილ განლაგებას). განისაზღვრება ხის ტანზე ზხარების მიხედვით. იგი ზრდის მერქნის სიმტკიცეს ახლეჩის დროს. ხელს უწყობს გრძივ შეკლებას და დაბრევას.

ბუნებრივი კაშხალი - იქმნება ბუნებრივი ძალების ზეგავლენით, მაგ., მეწყრის, ღვარცოფის, ზეგვის, მიწისძვრის შედეგად, კაშხლის წინ წყლის დინების მიმართულებით გროვდება წყალი და იქმნება ხელოვნური და ბუნებრივი წყალსაცავი.

ბუნებრივი მთის ქანი - გენეტიკური (წარმოშობის) თვალსაზრისით ბ.მ.ქ. იყოფა სამ ძირითად ჯგუფად: 1. პირველადი ანუ ამოფრქვეული; 2. მეორეული ანუ დანალექი; 3. სახეშეცვლილი ანუ მეტამორფული. ეს ძირითადი ჯგუფები კიდევ იყოფა შემდეგნაირად: პირველადი ანუ ამოფრქვეული ქანები: ა) სიღრმითი მასიური: გრანიტი, სიენიტი, გაბრო; ბ) ზედაპირული მასიური: ანდეზიტი, ბაზალტი, პორფირი და სხვ.; გ) ფხვიერი ნამსხვრევი: პემზა, ვულკანური წიდა და ფერფლი; დ) ფხვიერი შეცემენტებული: ტუფი, პემზა და სხვ.

ბუნებრივი ობიექტი - ბუნებრივი ეკოლოგიური სისტემა, ბუნებრივი ლანდშაფტი და მათი შემადგენელი ელემენტები, რომლებმაც შეინარჩუნეს ბუნებრივი თვისებები.

ბუნებრივი რესურსები - 1. ადამიანის ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი ნაწილი, რამდენადაც ადამიანის ცხოვრების დონე მჭიდროდაა დაკავშირებული ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფაზე და მათი გამოყენების ხასიათზე. ბ.რ. ქვეშ იგულისხმება: მადნები, ნახშირი, ნავთობი, ბუნებრივი აირი, ხე-ტყე, წყალი, საკვები პროდუქტები; 2. ბუნებრივი გარემოს კომპონენტები, ბუნებრივი ობიექტები და ბუნებრივ-ანთროპოგენული ობიექტები, რომლებიც სამეურნეო ან სხვა საქმიანობისას გამოიყენება ან შეიძლება გამოყენებულ იქნას, როგორც ენერგიის წყარო, წარმოების პროდუქტები და მოხმარების საგნები და რომლებსაც სამომხმარებლო ღირებულება აქვთ

ბუნებრივი რესურსი - ბუნებრივი მყარი, თხევადი ან გაზისებრი წარმონაქმნი, რომელიც გამოიყენება, გამოიყენებოდა ან შეიძლება გამოყენებულ იქნას სასოფლო-სამეურნეო, სამრეწველო და ნებისმიერი სახეობის სამეწარმეო საქმიანობისთვის.

ბუნებრივი ფოროვანი შემცხები - მიიღება ფოროვანი ქანების პემზის, ვულკანური წიდის ტუფის, ფოროვანი და ნიჟაროვანი კირქვებისა და სხვათა დამტვრევით.

ბუნებრივი ფუძე - ბუნებრივი განლაგების პირობებში მყოფი ფუძე-გრუნტები.

ბუნებრივი ქვის საშენი მასალები - მასალები სამთო ქანებისაგან, რომელიც გამოიყენება ქვის წყობის, მოპირკეთების, ბურულის, გზის საფარისათვის და ა.შ. დამუშავების მიხედვით იყოფა შემდეგ სახეებად: ქვიშა და ხრეში, მიღებული ფხვიერი სამთო ქანების გაცრითა და გარეცხვით; ყორე ქვა, მოპოვებული კირქვების, ქვიშაქვების და სხვ. ჯდენადი ქანების დამუშავებით (აფეთქებით); ღორღი, მიღებული სამთო ქანების მსხვრევით; დახერხილი ქვები და ბლოკები მსუბუქი სამთო ქანებისაგან (ტუფი, ნიჟარქვა და სხვ.), მოსაპირკეთებელი ქვები (მარმარილოს, გრანიტის, გაბროს და სხვ.), ფილები და ფასონური ნაკეთობები.

ბუნებრივი ხანძრები - ტყის ხანძარი, ყანებისა და ველების ხანძარი, ტორფის ხანძარი.

ბუნებრივი ხასიათის საგანგებო სიტუაცია - კოსმოსური ხასიათის განსაკუთრებული მოვლენები. მაგ., უცხო სხეულის (ასტეროიდის ან სხვა რომელიმე კოსმოსური ობიექტის) შეჯახება დედამიწასთან. ამ შემთხვევაში პოტენციური საფრთხისა და ზარალის შეფასებისათვის სარგებლოა ე. წ. „ტურინის“ სკალით, რომლის მიხედვითაც დედამიწასთან მოახლოების გამო, კოსმოსური ობიექტების მხრიდან, საფრთხის ხარისხი იზომება 0-დან 10 ბალამდე.

ბუნეიკი - 1. საყრდენი სვეტის ქვედა ნაწილი, რომელიც თანაბრად ანაწილებს დაწნევას ძირზე; 2. მანქანების დასაყენებელ-გასასწორებელი საყრდენი; 3. ხიმინჯის წამახვილებულ წვეროზე წამოსაცემელი ფოლადის ნაკეთობა.

ბუნკერი (ინგლ.) - 1. ხვამირი; წაკვეთილი პირამიდის ფორმის დიდი ყუთი, საშენი მასალების დროებით შესანახი ტევადობა, რომელიც შეიძლება იყოს ლითონის (ნახ. 1), ბეტონის, ხის. მათ აყენებენ მასალების ტრანსპორტირების საწყის და საბოლოო ტექნოლოგიურ პოსტებზე, გადატვირთვის ადგილებზე და უზრუნველყოფენ ციკლური და უწყვეტი მანქანების სტაბილურ მუშაობას. ბუნკერების ქვედა, გამოსაშვები ნაწილი აღჭურვილია ჩამკეტებით და მკვებავებით; 2. კარგად გამაგრებული მიწისზედა ან მიწისქვეშა თავდაცვითი ნაგებობა (ნახ. 2: „სტალინის ბუნკერი“ სამარაში, რუსეთი).

ნახ. 1

ნახ. 2

ბურბუშელა - ამა თუ იმ სახის მასალის დამუშავებისას მიღებული სხვადასხვა ფორმისა და ზომის ნარჩენი, ან სპეციალური დანიშნულებისათვის დაქუცმაცებული მასალა.

ბურთულა - 1. ბურთის მოყვანილობის პატარა საგანი; 2. ტექნიკაში საკისარის დეტალი.

ბურთულსაკისარი - გორგის საკისარი, რომლის შიგა და გარე რგოლებს შორის განლაგებულია ბურთულები (ნახ. 1). ახასიათებს მცირე ხახუნის კოეფიციენტი, დიდი ტვირთამწეობა, მონტაჟისა და მომსახურების სიადვილე, შემზებითი მასალების უმნიშვნელო ხარჯი. თუმცა, დიდი ბრუნვის სიხშირეებისა და დატვირთვებისას აქვს დაბალი ხანგამძლეობა და დიდი გარე დიამეტრი, დარტყმითი დატვირთვების შეზღუდული ათვისება. გამოიყენება XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან.

ნახ. 1

ბური - 1. სიციხის დროს ჰაერში დამდგარი მტვერი; 2. ანაორთქლი, ბურუსი.

ბურული - 1. სახურავის (დახურვის) ზედა ელემენტი, რომელიც იცავს შენობას ყველა სახის ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან; 2. ძვ. ბურვილი - დაფარებული.

ბურული ნარიმანდიანი - ბურული ფურცლოვანი და რულონური მოთუთიებული ფოლადისაგან, აგრეთვე ფოლადისაგან პოლიმერული საფარვლით, რომლებშიც სახურავის ცალკეული ელემენტების შეერთებები

განხორციელებულია ნარიმანდის მეშვეობით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბურული რადიუსისებრი - სახურავის კეხის ნაწილი, რომლის კონსტრუქცია შესრულებულია ნახევარწრის სახით.

ბურული რბილი - ტოლით, რუბეროიდიტ და სხვა რბილი მასალით დაფარული სახურავი.

ბურულის განაკიდი - ბურულის ფერდობის გარე ქვედა ზოლი, რომელიც გამოდის კედლის გარე კონტურისა და შენობის ლავგარდანის საზღვრებიდან (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბურულის საფუძველი - სახურავის მზიდი ელემენტების, თბოიზოლაციის ან მოჭიმვის ზედაპირი, რომელზეც დატანილია ჰიდროსაიზოლაციო ხალიჩის (რულონი, მასტიკა) შრე.

ბურუსი - ჰაერში წვრილ-წვრილ წვეთებად დამდგარი ორთქლი, რაც ჰაერს გამჭვირვალობას უკარგავს.

ბურღვა - დეტალში მრგვალი ნახვრეტის (ბუდის) ამოღების პროცესი, რომელიც სრულდება ხელით ან სპეციალური საბურღი ჩარხით. საბურღი ინსტრუმენტი შეიძლება იყოს მექანიკური (ხელის), ელექტრული ან პნევმატიკური.

ბურღვა ჰიდრავლიკური - ხერხის არსი წყლის თხელი ჭავლის ენერგიის გამოყენებაში მდგომარეობს, რომელიც რამდენიმე ათასი ატმოსფერული წნევით და ზეზგერითი სიჩქარით გამოითქვორცნება.

ბურღი - 1. გრძივი ღერძის მქონე საჭრელი ინსტრუმენტი ბრუნვითი მოძრაობით, მასალაში ნახვრეტების გასაკეთებლად ან არსებული ნახვრეტის გასაფართოებლად. მუშა ნაწილის კონსტრუქციის მიხედვით ბ. არსებობს: ხრახნული (სპირალური) - ყველაზე გავრცელებული სახეობა, დიამეტრით 0,1...80 მმ, მუშა ნაწილის სიგრძით 275 მმ-მდე; ბრტყელი (ფრთეული) - დიდი დიამეტრის და სიღრმის ნახვრეტებისათვის; ფორსტნერის - ბრტყელის გაუმჯობესებული ვერსია საჭრისი-ფრეზის დამატებით; საცენტრებელი (დრმა ბურღვისათვის, ცალმხრივი ჭრის, საზარბაზნე, საიარადე, რგოლური). დასამუშავებელი მასალის მიხედვით (ნახ. 1. ბურღის ზოგიერთი სახეობა: A-ლითონის; B-ხის; C-ბეტონის; D-ხის პირველი (უძველესი) ბურღი; E-უნივერსალური ლითონის და ბეტონის; F-ფურცლოვანი ლითონის; G-უნივერსალური ლითონის, ხის და პლასტმასის. ბოლოები: 1, 2 - ცილინდრული; 3 - SDS-plus; 4 - ექსწახნაგა; 5 - ოთწახნაგა; 6 - სამწახნაგა; 7 - სჭვალსახრახნისათვის); უნივერსალური, ლითონების და შენადნობების დასამუშავებელი; ბეტონის, აგური, ქვის დასამუშავებელი; მინის, კერამიკის დასამუშავებელი და ხის დასამუშავებელი. გასაბურღი ნახვრეტის ფორმის მიხედვით: ცილინდრული და კონუსური. კუდის ნაწილის კონსტრუქციის მიხედვით: ცილინდრული, კონუსური, სამ-, ოთხ- და ექსწახნაგა, SDS. დამზადების მიხედვით: მთლიანი, შენადული, მყარშენადნობიანი ფირფიტებით (ან შესაცვლელი ფირფიტებით) და მყარშენადნობიანი თავით (საჭრეთელით). ბურღვის ხარისხზე გავლენას ახდენს ბურღის სპირალის დახრის კუთხე, მასალა, პროცესის ტექნოლოგია, გარემო და სხვ; 2. პერფორატორების საბურღი იარაღი - წამოსაცმელი მჭრელი თავი (ბუნიკი), რომელიც

წარმოადგენს ოთხწახნაგა ღეროს ღერძული ხერხეტი დიამეტრით 6...12 მმ, მოპირული და თერმულად დამუშავებული სპეციალური ფოლადისაგან დამზადებული ბოლოთი.

ბურჯი - დატვირთვების საძირკველზე გადამცემი მასიური მზიდი კონსტრუქცია (საბჯენი, საყრდენი, მასიური ბოძი, კოშკი).

ბუსტერი (ინგლ.) - დამხმარე მოწყობილობა მანქანის ან მექანიზმის სამუშაო ძალის და სიჩქარის გასაზრდელად განსაკუთრებით დიდი დატვირთვის დროს (მაგ., ორთქლმავალში, თვითმფრინავში, სარაკეტო ტექნიკაში, ელექტროტექნიკაში).

ბუსტილატი - წებო სინთეზურ საფუძველზე, რომელიც გამოიყენება ლინოლეუმის, ხალიჩების, პოლივინილქლორიდის ფილების და მისთ. დასაგებად იატაკებზე.

ბუტადიენ-ნიტრილური კაუჩუკი (დივინილ-ნიტრილური კაუჩუკი) - ბუტადიენისა და აკრილნიტრილის სოპოლიმერიზაციის პროდუქტი. სიმკვრივე 940...1020 კგ/მ³. გამოდის ღია ყავისფერი ლენტის, ბრიკეტის, ნაფხვენის სახით. მედეგია მინერალური ზეთების, ცხიმების, ბენზინის მიმართ. ხასიათდება ყინვამედეგობით. ბ.-ნ. კ. - კაუჩუკი სპეციალური დანიშნულების; მას იყენებენ ზეთებისა და ბენზინისადმი მედეგი რეზინის ნაკეთობების დასამზადებლად, როგორცაა შუასადები, ამორტიზატორი, მამჭიდროვებელი, მემბრანა, ქსოვილი, დარეზინებული ელემენტი, სახელო და სხვ

ბუტადიენი (დივინილი) - არაზღვრული ნახშირწყალბადი $\text{CH}_2 = \text{CH}-\text{CH} = \text{CH}_2$; უფერო აირი დამახასიათებელი სუნით; დუღილის ტემპერატურა $t_{\text{დუღ}} = -4,5^\circ\text{C}$; დნობის ტემპერატურა $t_{\text{დნ}} = -108,9^\circ\text{C}$; სიმკვრივე 650 კგ/მ³ -6°C ტემპერატურაზე. ჰაერთან ქმნის ფეთქებადსაშიშ ნარევს (1,6...10,8% ბუტადიენი); ზღვრული დასაშვები რაოდენობა ჰაერში 100 მლგ/მ³. ბ. ადვილად განიცდის პოლიმერიზაციას და სოპოლიმერიზაციას; გამოიყენება სინთეზური კაუჩუკის წარმოებაში

ბუტაფორია (იტალ.) - 1. თეატრალური წარმოდგენისათვის საჭირო საგნები; 2. მაღაზიის ვიტრინებში გამოსაფენი ყალბი საგნები, ნამდვილი გასაყიდი საქონლის შემცვლელი

ბუტიკი - პატარა მაღაზია, სადაც მოდური საფირმო სამოსი და ნაირგვარი აქსესუარები იყიდება (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბუტილკაუჩუკი - სინთეზური კაუჩუკი, იზობუტილენის და მცირე რაოდენობის (1...5%) იზოპრენის სოპოლიმერიზაციის პროდუქტი. გამოდის ღია ყვითელი ფერის ბრიკეტების სახით. სიმკვრივე 910 კგ/მ³. ახასიათებს მაღალი მედეგობა ქიმიური რეაგენტების, ულტრაიისფერი სხივების, ოზონის მიმართ; კარგი დიელექტრიკა. ჭვარტლით გაჯერებული ბ. რეზინის სიმტკიცე მეტია 20 მპა-ზე; მედეგია დამკველების მიმართ; გამოირჩევა აირგაუმტარობით. გამოიყენება მჟავა- და ტუტემედეგი რეზინის საფუძვლიანი ქსოვილების, ხელთათმანების, შუასადებების, სახელოების, საბურავის კამერების, ელექტროსაიზოლაციო მასალების დასამზადებლად.

ბუფერი - დარტყმის შესარბილებელი სამარჯვი.

ბუფერული მარაგი - საწარმოს ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი, მინიმალური მარაგი. ბ.მ. მიეკუთვნება საბრუნავ კაპიტალს და ფინანსდება მოკლევადიანი დავალიანებებიდან და კაპიტალიდან, რომლებიც წარმოადგენს მარაგის წყაროს. ასეთი მარაგი უნდა იყოს მუდმივი და გამოითვლება საწარმოო სტრუქტურის, სამეურნეო საქმიანობის სავარაუდო შედეგების, ფირმის ნედლეულითა და მასალებით მომარაგების დონის,

ნედლეულის ფასების მდგომარეობის მიხედვით.

ბუქსაობა - სატრანსპორტო მანქანის სავალი თვლების ადგილზე ბრუნვა (ან მუხლუხების მოძრაობა), რომელსაც თან არ სდევს მანქანის გადაადგილება

ბუქსი (გერმ.) - 1. ლოკომოტივის ან ვაგონის დეტალი; 2. კოლოფი, რომელშიც მოთავსებულია ღერძის ბოლო საკისართურთ

ბუდალტერია - სამეურნეო ოპერაციების ამსახველი ჩანაწერების შესრულების გარკვეული, მკაცრად განსაზღვრული თანმიმდევრობა. იგი არის სისტემა, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება სამეურნეო სუბიექტის ფინანსური ინფორმაციის, მის მიერ განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციების შეფასება, რეგისტრაცია, ანალიზი და გადაცემა დაინტერესებული მომხმარებლებისათვის მათთვის მისაღები ფორმით, მოცულობითა და პერიოდულობით, დასაბუთებული ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მისაღებად.

ბუდალტრული აღრიცხვა - სამეურნეო სუბიექტების აქტივების, კაპიტალისა და ვალდებულებების არსებობისა და მოძრაობის, სამეურნეო ოპერაციებისა და მათი შედეგების შესახებ ინფორმაციის ერთიანი, უწყვეტი, ურთიერთდამოკიდებული და მოწესრიგებული ასახვა, ანალიზი, კლასიფიკაცია და განზოგადება, სათანადოდ გაფორმებული დოკუმენტების საფუძველზე.

ბუდაური (რუს. Подбалка) - 1. სვეტისთავი ან მისი ზედა ნაწილი; 2. სახურავის ჭერის სიმაგრისათვის გადადებული დიდი და მსხვილი კოჭი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბუმელი (ინგლ.) - ფხვიერი მასალების საწყაო. აშშ-ში $1 \text{ ბ} = 35,239 \cdot 10^{-3} \text{ მ}^3 = 35,239 \text{ ლ}$; დიდ ბრიტანეთში $1 \text{ ბ} = 36,369 \cdot 10^{-3} \text{ მ}^3 = 36,369 \text{ ლ}$.

ბუჩარდა (რუს. Бучарда) - ლითონის ჩაქუჩი პირამიდულ კბილებიანი ორმხრივი დასარტყმელი სიბრტყეებით. გამოიყენება ქვების დასამუშავებლად ზედაპირისათვის მხატვრული (ხორკლიანი) სახის მისაღებად.

ბუჩქი - მერქნიანი მცენარე, რომელიც ძირიდანვე იტოტება (მაგ., ვარდის ბ., იასამნის ბ., მოცხარის ბ. და სხვ.).

ბუჭულა - „პატარა წისქვილი“ (საბა).

ბუხარი - სახლის კედელში დატანებული ქვის ან აგურის ღია (უკარო) კვამლსადენიანი ღუმელი. მისი ძირი, ცეცხლის სანთები ადგილი - ყვერბია. ზოგჯერ საკვამურის შუა ტანიდან დაშვებულია საკიდელი (ჯაჭვი). ბ. „შუბლი“ თაღოვანია, წინ წამოყეული და ხშირად რელიეფური ჩუქურთმით შემკული. ბუხრის თავი თაროსებრია და სანთლის, ჭრაქის და სხვათა დასადგმელად იყენებენ. ქართულ საცხოვრებელში ბუხარი არსებითად იმავე ფუნქციას ასრულებს, რასაც შუა სახლში მოთავსებული კერა (შუაცეცხლი). ბუხრის დიდი ღირსებაა ის, რომ იგი ხელს უწყობს შენობის კარგ ვენტილაციას. მისი ნაკლია დიდძალი საწვავის ხარჯვა და გათბობის დაბალუნარიანობა. ბუხარი გავრცელებულია მსოფლიოს უმეტეს ნაწილში, განსაკუთრებით კავკასიასა და ჩრდილოეთის ქვეყნებში. თანამედროვე საცხოვრებელში ბუხარი ზოგჯერ დეკორაციულ დანიშნულებას ასრულებს.

ბუხრიკა (პატარა ბუხარი) - ღუმელი, კერა, აგებული მშრალად დალაგებული ქვებისაგან შემკრავის გარეშე. ბოლი ბ.

გამოდის უშუალოდ სათავსში და გაიწოვება კარებიდან, ფანჯრებიდან ან კედელში სპეციალურად გაკეთებული ნახვრეტიდან. გავრცელებული იყო საქართველოს მთიან რაიონებში, ჩრდილოეთ კავკასიაში, შუა აზიის ქვეყნებში და სხვ.

ბუხტა (გერმ.) - ზღვის, ყურის, ტბის, წყალსაცავის ნაწილი, დაცული წყლის ღია სივრცისაგან ხმელეთის ნაწილებით (სანაპიროს გამონაშვრებით, კლდეებით, კუნძულებითა და სხვ.), რომლებიც იცავს ბ. ტალღებისა და ქარისაგან.

ბუხტი (პოლანდ.) - წრეებად, ცილინდრებად ან რვიანის სახით დაწყობილი გვარლი.

ბჟე - 1. დიდი კარი, შესასვლელი; 2. ზღუდე, გალავანი, რომელშიაც განიერი შესასვლელია მოწყობილი; 3. ზღურბლი, კარის გადასასვლელზე გადადებული დირე, კარის ჩარჩოს ქვედა ნაწილი.

გაბარიტი (ფრანგ.) - საგნების, მოწყობილობების და ნაგებობების ზღვრული გარშემოწერილობა - ზომები. შეიძლება განვიხილოთ გ. საკუთრივ კონსტრუქციის, ელემენტის, მანქანის, რომლებიც ყოველთვის მუდმივია (მაგ. მემანქანის კაბინის ან მანქანის ძარის სიმაღლე, მუხლუხების სიგრძე და სიგანე და ა.შ.) და მანქანის მუშა ორგანოების გ., რომელთა მდგომარეობა მუშაობის დროს იცვლება. მუდმივი გ. უნდა იყოს რაც შეიძლება მინიმალური, რაც ამცირებს მანქანის მასას და ზრდის მის მობილურობას. გ. შეიძლება მიეკუთვნოს მანქანის შესვლის კუთხე და კლირენსი.

გაბარიტული - ტვირთი, ნაკეთობა, მოწყობილობა და მისთ., რომელიც თავსდება სტანდარტულ კონტეინერში, მისაბმელსა თუ რკინიგზის ვაგონში.

გაბატონებული ჯიში - ხის ჯიში, რომლის წილად მოდის ტყის კორომის მერქნის მარაგის დიდი ნაწილი.

გაბიონი (ფრანგ.) - ყუთისმაგვარი კონსტრუქციის ფოლადის მავთულის ბადე ექვსკუთხა უჯრედებით, რომელიც ქვით ან კენჭით არის სავსე; მდინარის კალაპოტს იცავს წარეცხვისაგან. იყენებენ აგრეთვე სარეგულაციო და ნაპირების გასამაგრებელ ნაგებობათა მოსაწყობად (ნახ. 1).

ნახ. 1

გაბრო - მაღალი სიმტკიცის ნაცრისფერი ქანი, გვხვდება მწვანეც და შავიც, ძნელი დასამუშავებელია (ნახ. 1, გაბრო რიკოთის. რიკოთიტი). მისი საბადოები გვაქვს საქართველოში (კვაიშურა, გურიის ტყე, ჯორყვალის, რიკოთი). უკრაინული შავი გაბრო, არის გრანიტის ქვესახეობა, გამოირჩევა თავისი განუმეორებელი თვისებებით. მოიპოვება ჟიტომირის ოლქის სოფელ ბუკში, ერთფეროვანი სიშავის წყალობით მსოფლიო სარიტუალო ინდუსტრიაში მოიპოვა ლიდერის რეპუტაცია და საყოველთაო აღიარება. ჩინური ანალოგისაგან განსხვავებით ულტრაიისფერი სხივების ზეგავლენით არ ხუნდება და არ იჟანგება, არის ყინვა- და კაწვრაგამძლე, პირვანდელ სიბრწყინვალეს ინარჩუნებს არაერთი ათწლეული, ერთგვაროვანი სტრუქტურის წყალობით მასზე იხატება პორტრეტის ზუსტი ასლი ჭორფლების და ლაქების გარეშე.

ნახ. 1

გაგატი - 1. ქვანახშირის სახესხვაობა; 2. იგივეა, რაც გიშერი.

გადაადგილება - 1. წერტილის, წერტილთა სისტემის ან სხეულის მდებარეობის შეცვლა. გადაადგილება განისაზღვრება ვექტორებით, რომელთა სათავე წერტილთა საწყის მდებარეობაშია, ხოლო ბოლო - გადაადგილებული წერტილების საბოლოო მდებარეობაში; 2. მექანიკაში: მიმართული მონაკვეთი, რომელიც აერთებს მოძრავი ნივთიერი წერტილის მდებარეობებს დროის ორი მომენტისათვის; 3. მათემ. ნივთიერი წერტილის რადიუს-ვექტორების სხვაობა მოცემული ათვლის სისტემის მიმართ დროის ბოლო და საწყისი მომენტებისათვის; გამოისახება წერტილის ტრაექტორიის ქორდის სახით იმავე სისტემის მიმართ; 4. სამშენებლო მექანიკაში - კონსტრუქციის წერტილების ხაზოვანი გადახრა, კვეთის მობრუნების კუთხეები, აგრეთვე ამ სიდიდეების კომბინაცია, რომელიც ახასიათებს კონსტრუქციის მდებარეობის შეცვლას ძალოვანი დატვირთვების, ტემპერატურის ზემოქმედების ან საყრდენების დაჯდომის გავლენით.

გადაბმულობა - მექანიზმი, რომელიც აერთებს წამყვან და მიმყოლ ლილვებს და პირველი მეორეს გადასცემს მბრუნ მომენტს (მაგ., ძრავის ლილვის შეერთება რედუქტორის შემავალ ლილვთან). ასეთ გ. გადაბმულობის ქურო ეწოდება

გადაზღვევა - ოპერაცია ორ სადაზღვევო კომპანიას შორის, რომლის დროსაც დაზღვევის (გადაზღვევის) ხელშეკრულებით ერთ-ერთი მხარე თავის თავზე იღებს რისკის ნაწილს სადაზღვევო პრემიის გადახდის სანაცვლოდ. ამ დროს თავდაპირველი მზღვეველი (გადამცემი კომპანია) ჩვეულებრივ დამზღვევის როლში გამოდის, რითაც ამცირებს თავისი რისკის (ან საერთოდ, ნულზე დაჰყავს) დონეს.

გადაიარაღება - სარემონტო სამუშაოების მიმდინარეობა ნაგებობის საექსპლოატაციო.

გადამგდები - მილსადენის ფასონური დეტალი, რომელიც უზრუნველყოფს მოძრავი სითხის ნაკადის მიმართულების ცვლილებას. დამზადების ხერხის მიხედვით არსებობს: მოღუნული, ძლიერ მოღუნული, შენადული და შენადულ-დამტამპული.

გადამეტწვა (გადაწვა) - ლითონის ნაკეთობების გამოუსწორებელი დეფექტი, რომლის ჩნდება მაღალ ტემპერატურაზე გაცხელებით (დნობის ტემპერატურის სიახლოვეს) ჟანგით გარემოში. ახასიათებს ჟანგიანი ჩანართების გაჩენა, რაც იწვევს ლითონის სიმტკიცისა და პლასტიკურობის შემცირებას. გ. შეიძლება გამოიწვიოს აგრეთვე, ლითონური კრისტალების ნაპირებზე თხელი შუაშრის გადნობამ.

გადამკეტი მანქანა - მანქანა ადგილობრივი გამონაშვრების და ჩაღრმავებების გასწორებისათვის ფურცლოვანი ნაკეთობის ზედაპირზე, აგრეთვე მავთულის გამოჭიმვისას.

გადამტანი გარემო - სითხე, რომელთანაც შერეულია მყარი ფხვიერი მასალა და რომლის ენერგიის მეშვეობით ხდება მისი ჰიდრო ტრანსპორტირება (მზიდი სითხე)

გადამტვირთავი - მექანიზმი, რომლის საშუალებითაც წარმოებს ტვირთების მოხსნა და გადატანა ერთი ადგილიდან მეორეზე. გამოიყენება რკინიგზის სატვირთო ვაგონების, კონტეინერების, ავტომისაბმელების დასაცლელად.

გადამწოდი ტემპერატურის - დეტალი, საკონტროლო გარემოში ტემპერატურის გასაზომად.

გადარიცხვა - უნადლო ანგარიშსწორება ორგანიზაციებს (ან ინდ. მეწარმეებს) შორის საბანკო დაწესებულების მეშვეობით.

გადარჩენა - ადამიანთა იძულებითი გადაადგილება სათავიდან გარეთ, მათზე ხანძრის საშიში ფაქტორების ზემოქმედების ან ამ ზემოქმედების გაჩენის უშუალო საფრთხის შემთხვევაში. იგი ხორციელდება დამოუკიდებლად, სახანძრო დაცვის დანაყოფების ან სპეციალურად მომზადებული პერსონალის დახმარებით საევაკუაციო და საავარიო გამოსასვლელების გავლით.

გადასარბენი - ლიანდაგის ნაწილი, რომელიც განლაგებულია ორ მომიჯნავე სადგურს შორის.

გადასატანი ევრანი - სპეციალური ევრანი, რომელიც იცავს მომუშავეებს სარემონტო სამუშაოთა იმ უბნებზე, სადაც მოუხერხებელია სტაციონარული ევრანის გამოყენება.

გადასახადები და მოსაკრებლები - საბიუჯეტო შემოსავლების უზრუნველყოფისთვის ქვეყანაში დაწესებული შემდეგი ძირითადი გადასახადები: დამატებით ღირებულების, მოგების, სამემოსავლო, ქონების და აზარტული თამაშების ბიზნესზე.

გადასახადების ადმინისტრირება - გადასახადების გამოანგარიშებასთან, გადახდასთან და დეკლარირებასთან, საგადასახადო კონტროლთან, აგრეთვე გადასახადის გადამხდელთა აღრიცხვასთან, ინფორმირებასთან და საგადასახადო ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული ფორმების, მეთოდებისა და წესების ერთობლიობა, რომლებსაც საგადასახადო ორგანოები ახორციელებენ საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობის აღსრულების პროცესში.

გადასახადი - თანხა, რომელსაც კერძო პირი და საწარმო უხდის სახელმწიფოს. აკრეფილი გადასახადები ისეთ რაიმეზე იხარჯება, რაც მთელი ქვეყნისთვის სასარგებლოა, მაგალითად, თავდაცვა, არმია, საზღვაო და საჰაერო ფლოტი, ჯანდაცვა, განათლება და გზები. ერთ-ერთი ძირითადი გადასახადი სამემოსავლო გადასახადია. მოსახლეობამ თავისი შემოსავლის (გამომუშავებული ფულის) გარკვეული პროცენტი სახელმწიფოს უნდა გადაუხადოს. დიდი შემოსავლის მოქმედი ადამიანი მეტ სამემოსავლო გადასახადს იხდის. კომპანია მოგებული თანხის შესაბამის პროცენტს უხდის სახელმწიფოს. ეს იმ პირდაპირი გადასახადების მაგალითია, რომელიც სავალდებულოა კერძო პირისა და საწარმოსათვის. პირდაპირი გადასახადით შეიძლება დაიბეგროს მემკვიდრეობით მიღებული ქონებაც. არსებობს გადასახადები, რომლებიც საქონლისა და მომსახურების ფასს ემატება. ევროპაში ამგვარი გადასახადის ძირითადი სახეობა დამატებული ღირებულების გადასახადია (დღგ), ხოლო აშშ-ში - ბრუნვის გადასახადი. ასეთი გადასახადები, რომლებსაც ირიბი გადასახადები ჰქვია, ხარჯებს ბეგრავს და არა შემოსავალს. ირიბი გადასახადების მეშვეობით შესაძლოა ადამიანის ქცევა შეიცვალოს. მაგალითად, თუ მთავრობას, გარემოს დაბინძურებასთან საბრძოლველად, სურს, რომ მძღოლებმა არაეთილირებული ბენზინი მოიხმარონ, იგი ეთილირებულ ბენზინზე დაწასებულ გადასახადს გაზრდის, ხოლო თუ იმით არის დაინტერესებული, რომ მოსახლეობა თამბაქოს წევას გადააჩვიოს, თამბაქოს ნაწარმზე გაზრდის გადასახადს.

გადასახადი არაპირდაპირი (ირიბი) - 1. გადასახადი საქონელსა და მომსახურებაზე, რომელიც უშუალოდ შედის ფასებისა და ტარიფების სტრუქტურაში. ამ გადასახადს იხდის მყიდველი. პირდაპირი გადასახადისაგან განსხვავებით, იგი არ არის დაკავშირებული გადასახადის გადამხდელის შემოსავლებთან. არაპირდაპირი გადასახადია: დამატებული ღირებულების გადასახადი, აქციზი, საბაჟო გადასახადი და სხვ.; 2. გადასახადი საქონელსა და მომსახურებაზე, რომელიც დაწესებულია ფასზე ან ტარიფზე დანამატის სახით. მწარმოებელი საქონლის (მომსახურების) ფასში ითვალისწინებს აღნიშნულ დანამატს და სავაჭრო ამონაგებიდან შეაქვს შესაბამისი საგადასახადო თანხა. ირიბი გადასახადის ფაქტიური გადამხდელია მომხმარებელი. ირიბი გადასახადის გავრცელებული სახეობა: აქციზი, ფიქსირებული და საბაჟო გადასახადი; 3. გადასახადი (დღგ, აქციზი და სხვ.), რომელიც დადგინდება მიწოდებული საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ფასზე დანამატის სახით და რომელსაც იხდის მომხმარებელი ამ გადასახადით გაზრდილი ფასით. საქონლის შემენისას არაპირდაპირი გადასახადის ბიუჯეტში შეტანის ვალდებულება ეკისრება საქონლის (სამუშაოს მომსახურების) მიმწოდებელს, რომელიც იწოდება გადასახადის გადამხდელად

გადასახადი იმპორტზე - საზღვარგარეთიდან შემოტანილ საქონელზე დაწესებული არაპირდაპირი გადასახადის სახე; გამოიყენება იმპორტის მოცულობისა და სტრუქტურის რეგულირებისათვის.

გადასახადი მოგების - საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადი, რომლითაც იბეგრება საქართველოსა და უცხოური საწარმოები. საწარმოს დასაბეგრი მოგება იბეგრება 15 პროცენტით, გარდა კოდექსით გათვალისწინებული შემთხვევისა. მოგების გადასახადით დაბეგვრისაგან თავისუფლდება: საბიუჯეტო, საერთაშორისო ან/და საქველმოქმედო ორგანიზაციების მოგება, ეკონომიკური საქმიანობით მიღებული მოგების გარდა; ორგანიზაციის მიერ მიღებული გრანტები, საწევრო შენატანები და შემოწირულებები; საქართველოს ეროვნული ბანკის მოგება; საქართველოს საპატრიარქოს მიერ რელიგიური დანიშნულებით გამოყენებული ჯვრების, სანთლების, წიგნებისა და კალენდრების რეალიზაციით მიღებული მოგება; 2014 წლის 1 იანვრამდე სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებული პირის მიერ საქართველოში წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის სამრეწველო გადამუშავებამდე (სასაქონლო კოდის შეცვლამდე) პირველადი მიწოდებით მიღებული მოგება, თუ კალენდარული წლის განმავლობაში ამ პირის მიერ აღნიშნული მიწოდებით მიღებული ერთობლივი შემოსავალი არ აღემატება 200 000 ლარს; 2014 წლის 1 იანვრამდე სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობიდან მიღებული მოგების ის ნაწილი, რომლის რეინვესტირებაც ხდება ამ საქმიანობის ფარგლებში; საერთაშორისო ფინანსური კომპანიის მიერ ფინანსური ოპერაციებიდან ან ფინანსური მომსახურებიდან ან საქართველოს არარეზიდენტის მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციით მიღებული მოგება; საერთაშორისო ფინანსური კომპანიის მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციით მიღებული მოგება; თავისუფლად მიმოქცევადი ფასიანი ქაღალდის რეალიზაციით მიღებული მოგება; არარეზიდენტის მიერ ქონების ლიზინგით გაცემიდან მიღებული შემოსავალი, რომელიც არ მიეკუთვნება საქართველოში არარეზიდენტის მუდმივ დაწესებულებას; სახელმწიფოს ან საქართველოს ეროვნული ბანკის სასესხო ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციითა და აღნიშნული ფასიანი ქაღალდებიდან პროცენტის სახით

მიღებული მოგება და ეროვნულ ბანკში ანგარიშებზე განთავსებულ სახსრებზე დარიცხული პროცენტებიდან მიღებული მოგება; სამედიცინო დაწესებულებების (მიუხედავად მათი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა) სამედიცინო საქმიანობიდან მიღებული მოგების ის ნაწილი, რომელიც მოხმარდება რეინვესტირებას (დაწესებულების რეაბილიტაცია, ტექნიკური ბაზის უზრუნველყოფა); 2026 წლის 1 იანვრამდე ტურისტული ზონის მეწარმე სუბიექტის მიერ სასტუმრო მომსახურების გაწევით მიღებული მოგება; ტურისტული ზონის მეწარმე სუბიექტის მიერ მიღებული მიწის ნაკვეთის ღირებულება. განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის მიერ დადგენილი წესით ავტორიზებული საჯარო სკოლის მიერ ზოგადსაგანმანათლებლო საქმიანობიდან მიღებული მოგება.

გადასახადი პროგრესული - გადასახადი, რომლის საშუალო განაკვეთიც მალდება შემოსავლის ზრდასთან ერთად.

გადასახადი პროპორციული - გადასახადი, რომლის საშუალო განაკვეთი შემოსავლის მიუხედავად უცვლელი რჩება.

გადასახადი რეგრესული - გადასახადი, რომლის საშუალო განაკვეთიც შემოსავლის ზრდასთან ერთად ეცემა.

გადასახადი სააქციო - არაპირდაპირი გადასახადის ერთ-ერთი სახეობა. წესდება ისეთ საქონელზე, რომელსაც ახსიათებს ორი ძირითადი თავისებურება: 1. ფასისგან დამოუკიდებლად იყიდება განუსაზღვრელი რაოდენობით; 2. არის შეუცვლელი სამომხმარებლო საქონელი. იგი შედის საქონლის (შაქარი, ჩაი, ალკოჰოლური სასმელები, თამბაქო და სხვ.) ფასში, აგრეთვე სატრანსპორტო, კომუნალურ და სხვა მომსახურების ტარიფებში. ა. სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა.

გადასახადი საშემოსავლო - გადასახადი, რომელსაც იხდის რეზიდენტი და არარეზიდენტი ფიზიკური (იურიდიული) პირი, რომლის დაბეგვრის ობიექტია გამოთვლილი შემოსავალი, როგორც სხვაობა კალენდარული წლის ერთობლივ შემოსავალსა და ამ პერიოდისთვის საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ გამოქვითვების თანხას შორის.

გადასახადი უარყოფითი - დოტაცია, სუბსიდია.

გადასახადი უარყოფითი საშემოსავლო - სახელმწიფო ანაზღაურების სისტემა იმ ოჯახებისათვის, რომელთა შემოსავალი დაუბეგრავი საშემოსავლო გადასახადის მინიმუმზე ნაკლებია.

გადასახადი ფისკალური - საბაჟო გადასახადი, დადგენილი უმთავრესად სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების შევსების მიზნით; როგორც წესი, იბეგრება ის სამომხმარებლო საქონელი, რომელსაც მოცემულ ქვეყანაში არ აწარმოებენ.

გადასახადი წმინდა - სხვაობა გადასახადების აკრეფით მიღებულ შემოსავლებსა და სამთავრობო ტრანსფერულ გადასახდელებს შორის.

გადასახსნელი ქანები (გადახსნა) - გეოლოგიური გარემოს ან ტექტოგენური წარმონაქმნების ნაწილი, რომელიც ზევიდან ფარავს სასარგებლო შრეს და ექვემდებარება მოცილებას (გადახსნას).

გადასხმა - წყალგადასაშვები არმატურის კვანძი, ზედმეტი წყლის გადასაღვრელად სანიტარულ-ტექნიკური ხელსაწყოდან, მასში წყლის მაქსიმალური დონის მიღწევისას

გადაღობვა ბორდიურებით - გზის ან ხიდის ვაკისის ელემენტი, რომელიც აფიქსირებს სავალი ნაწილის საზღვარს და ზღუდავს სატრანსპორტო საშუალების გადასვლას მისი საზღვრების იქით (ნახ. 1). გამოიყენება აგრეთვე ეზოებში, ბაღებში, სკვერებში, პარკებსა და მისთ. ყვავილნარების, ბილიკების, მოედნების და ა.შ. გადასაღობად.

ნახ. 1

გადაღუნვის წერტილი - ბრტყელი წირის გადაღუნვის წერტილი წარმოადგენს ისეთ M წერტილს, რომლის მახლობლობაში მოთავსებული წირი მდებარეობს M წერტილში გამავალი მხეზის სხვადასხვა მხარეს. წირის სიმრუდე გადაღუნვის წერტილში ნულის ტოლია.

გადაცემა - მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება მანქანებში მოძრაობის გადასაცემად. შეიძლება განხორციელდეს სიჩქარის, ძალის ან მომენტის სიდიდისა და მიმართულების ან მოძრაობის სახის (მაგალითად, ბრუნვითი - მიწოდებითი) შეცვლა. არსებობს გ. სხვადასხვა სახეები: ალის, ასაჩქარებელი, ბერკეტული, ბოლო, გვერდული, დამატებითი, დიფერენციალური, ელექტრული, ენერგიის, ეპიცენტრული, ექსცენტრიკული, ირიბკბილა, კარდანული, კბილანური, კონუსური, კუთხური, ლარტყული, ლენტური, მთავარი, მოქნილი, მოძრაობის, მრუდმხარა, მუხლუხა, ორსაფეხურიანი, პირდაპირი, პლანეტარული, რედუქტორული, რევერსული, საავარიო, უსაფეხურო, უხმაურო, ფრიქციული, ცვლადი, ცილინდრული, ძალური, ჭიახრახნული, ჯაჭვური, ხისტი, ხრახნული, ჰიდრავლიკური, ჰიპოიდური და სხვ.

გადაცემა ექსცენტრიკული - მრუდმხარული გადაცემის სახეობა, როცა მისი რადიუსი შედარებით მცირეა მრუდხარას რადიუსზე. გამოიყენება ორთქლის მანქანებში და მრავალი სახის სხვა მანქანა-დანადგარებში.

გადაცემა კბილანური - მოძრაობის გარდაქმნელი მექანიზმი კბილებიანი ბორბლების (კბილანას) და კბილებიანი ლარტყეების მეშვეობით. ამ მექანიზმის იმ რგოლს, რომელიც ამა თუ იმ ამძრავით მოდის მოძრაობაში, წამყვანი ეწოდება, ხოლო მეორეს - ამყოლი. ღერძების ურთიერთგანლაგების მიხედვით არსებობს გ.კ.: ცილინდრული, კონუსური და ჭიახრახნული.

გადაცემა რევერსული - გადაცემის სახეობა, რომელიც სათანადო მოწყობილობების გამოყენებით ბრუნვათა მიმართულების ცვლის საშუალებას იძლევა.

გადაცემა ფრიქციული - გადაცემის სახეობა, რომელიც ფრიქციული მოწყობილობითაა აღჭურვილი. გამოიყენება ამწეებში, სატრანსპორტო საშუალებებში და სხვაგან, სადაც საჭიროა ამძრავი მოწყობილობის ხშირი ჩართვა-გამორთვა.

გადაცემა ჭიახრახნული - გადაცემის სახეობა, რომელშიც ჩამონტაჟებულია ჭიახრახნული წყვილი (კბილანა და ჭიახრახნი). გამოიყენება ამწეებში, რედუქტორებში, ჯალამბრებში და სხვაგან.

გადაცემა ჰიპოიდური - კონუსური კბილანური გადაცემის სახეობა, სადაც კბილანებ, გარგა განივი სრიალისა, აქვთ გრძივი სრიალის საშუალება. გამოიყენება დიდი სიმძლავრეების გადაცემისას. გამირჩევად უხმაურობით, თუმცა საჭიროებენ ხშირ გაპოხვას ცვეთის საწინააღმდეგოდ.

გადაცემათა კოლოფი - მექანიზმი, რომელიც აწესრიგებს გადაცემის რიცხვს, ანუ ბრუნვის სიჩქარეს ან მიწოდების სიჩქარეს.

გადაცემათა რიცხვი (გადაცემათა ფარდობა) - წამყვანი რგოლის სიჩქარის ფარდობა ამყოლი რგოლის სიჩქარესთან. ბრუნვითი მოძრაობისას $i = w_1/w_2 = n_1/n_2 = R_2/R_1 = z_2/z_1$. აქ i არის ერთმანეთთან ჩაბმაში მყოფი ბორბლების გადაცემათა რიცხვი. w_1, n_1, R_1, z_1 და w_2, n_2, R_2, z_2 - შესაბამისად წამყვანი და ამყოლი ბორბლების კუთხური სიჩქარე (w), ბრუნთა რიცხვი (n), ბორბლის რადიუსი (R) და კბილანური გადაცემისას კბილთა რიცხვი (z).

გადაცემის თანაფარდობა - მექანიზმის წამყვანი და მიმყოლი რგოლების კუთხური სიჩქარეების ან ბრუნვის სიხშირეების ფარდობა. თანმიმდევრობით შეერთებული რამდენიმე გადაცემის საერთო გადაცემის თანაფარდობა, მათი ცალკეულ გადაცემათა თანაფარდობის ნამრავლის ტოლია.

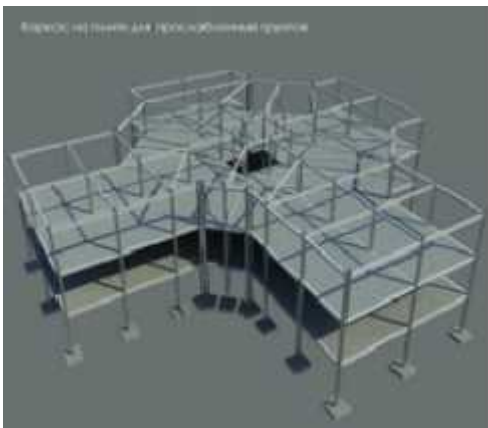
გადაცემის რიცხვი - კბილანურ გადაცემაში: კბილათვლის კბილთა რიცხვის შეფარდება კბილანის კბილთა რიცხვთან; ჭია გადაცემაში: კბილათვლის კბილთა რიცხვის შეფარდება ჭიას შესავლების რიცხვთან; ჯაჭვურ გადაცემაში: დიდი ვარსკვლავას კბილთა რიცხვის შეფარდება პატარა ვარსკვლავას კბილთა რიცხვთან; ღვედურ გადაცემაში: დიდი ბორბლის დიამეტრის შეფარდება პატარა ბორბლის დიამეტრთან; ფრიქციულ გადაცემაში (თუ იგი არარეგულირებადია): დიდი საგორავის დიამეტრის შეფარდება პატარას დიამეტრთან.

გადაცემის ფარდობა - მექანიზმის ორი მბრუნავი რგოლის კუთხურ სიჩქარეთა ფარდობა.

გადახრა აბსოლუტური - საშუალო მნიშვნელობისაგან გადახრის აბსოლუტური სიდიდე.

გადახურვა - შენობის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც მას სართულეზად ყოფს და დატვირთვებს კაპიტალურ კედლებს ან სვეტებს გადასცემს. არსებობს გ. სახურავის და სართულშუა; ასაწყობი და მონოლითური; ხის, რკ.ბ.-ის და ლითონის.

გადახურვის დისკო - ჰორიზონტალური დიაფრაგმა, რომელსაც უნარი აქვს მიიღოს ჰორიზონტალურ სიბრტყეში მოქმედი ძალები და გააერთიანოს ვერტიკალური მზიდი კონსტრუქციები ერთიან სივრცით სისტემაში (ნახ. 1: სართულშუა გადახურვის სიხისტის დისკო).

ნახ. 1

გაერთიანებული ენერგოსისტემა - ენერგოსისტემათა ერთობლიობა, გაერთიანებული სისტემათაშორისი კავშირებით პარალელური მუშაობისათვის საერთო ოპერატიული მართვით ერთიანი სადისპეტჩერო პუნქტიდან. გ.ე. ამცირებს ენერგეტიკული დატვირთვის არათანაბრობას ცალკეული ენერგოსისტემების დღეღამური მაქსიმუმების დროში არათანხვედრის გამო, რომლებიც მდებარეობენ დროის სხვადასხვა სარტყელებში, რის გამოც ცალკეული ენერგოსისტემა აღარ არის დამოკიდებული ჰიდროლოგიურ და კლიმატურ პირობებზე, აგრეთვე, გამორიცხავს დიდი სიმძლავრის სარეზერვო ელექტროსადგურების მშენებლობის აუცილებლობას.

გაერთიანებული სადგური - შენობებისა და ნაგებობების კომპლექსი სხვადასხვა სახის ტრანსპორტის მგზავრთა მომსახურებისათვის. გ.ს. შეიძლება იყოს რკინიგზის და ავტობუსების, ავტობუსების და სამდინარო, რკინიგზის და საზღვაო და ა.შ. ტრანსპორტის ერთი სახეობა, ჩვეულებრივ, არის ძირითადი, დანარჩენი - მიმბმული. გ.ს. პრინციპული სქემა განისაზღვრება ძირითადი ტრანსპორტის სახეობის შესაბამისი ნაგებობით. გაერთიანება შეიძლება მოხდეს სხვადასხვა სადგურების განთავსებით ერთი მეორის გვერდით, ბლოკირებით ან ყველა ძირითადი შენობის ერთ სივრცეში გაერთიანებით.

გავალაკი - ბალდახინი, სალხინებელი. ბოძებზე თუ ლატნებზე დამაგრებული უძრავი ან მოძრავი ჩარდახი (მაგ. სამეფო ტახტის, ტრაპეზის თავზე).

გავიტი - იხ. ჟამატუნი.

გაზგოლდერი - გაზისა და თხევადი აირების მიღების, შენახვისა და გაცემის სტაციონარული ან გადასატანი ჭურჭელი (ნახ. 1).

ნახ. 1

გაზი (ფრანგ.) - 1. ლითონის ორტუჩა სადურგლო ხელსაწყო (მარწუხი), რაც იხმარება რისამე ამოსადრობად; 2. ფიზიკური სხეული, რომლის ცალკეული ნაწილაკები ძალიან სუსტად არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული და მოძრაობენ რა თავისუფლად, მიისწრაფვიან დაიკავონ მთელი სივრცე, რომელშიც არიან მოქცეულნი (მაგ., ჟანგბადი, წყალბადი, აზოტი); 3. საერთო სახელწოდება გაზისებრი ან ორთქლისებრი საწვავი ნივთიერებებისა, რომელთაც იყენებენ გასანათებლად, გასათბობად და სხვ.

გაზის მეურნეობის საწარმო - საწარმო, რომელიც ახორციელებს დასახლებული პუნქტების გაზომომარაგების სისტემების ექსპლუატაციას.

გაზის მიწოდების დაბლოკვა - გაზის მიწოდების სრული შეწყვეტა.

გაზის საქვაბე - საქვაბე, რომელშიც მხოლოდ ბუნებრივი გაზის წვა ხდება.

გაზის სახიფათო კონცენტრაცია - კონცენტრაცია (გაზის მოცულობითი წილი), ტოლი გაზის ფეთქებადობის ქვედა ზღვრის 20%-ის.

გაზიფიკაცია (გაზიფიცირება) - 1. მყარი ან თხევადი სათბობის (ქვანახშირი, ტორფი, კოქსი, მერქანი, მაზუთი და სხვ.) ხელოვნურად გარდაქმნა საწვავ გაზად, რისთვისაც სათბობს გენერატორებში, მაღალი ტემპერატურის პირობებში, არასრულად ჟანგავენ ჰაერით (ჟანგბადით, წყლის ორთქლით) და უმთავრესად საწვავ პროდუქტებს (ნახშირჟანგი, წყალბადი) ღებულობენ, რომლებსაც გენერატორის გაზსაც უწოდებენ; 2. საცხოვრებელი სახლების, კომუნალური და სამრეწველო საწარმოთა უზრუნველყოფა საწვავი გაზით.

გაზკბილა - საზიენკლო ხელსაწყო, მავთულების საჭრელი ბრტყელტუჩა; მილის, ქანჩისა და ქუროს გადასახვევი, მოსაჭერი (ნახ. 1).

ნახ. 1

გაზომომარაგება (აირმომარაგება) - 1. გაზის მრეწველობის შემადგენელი ნაწილი; 2. საწვავი (ბუნებრივი) აირის მომხმარებელამდე მიწოდება გაზსადენებით, რომლის სიგრძე შეიძლება იყოს ათასობით კილომეტრი (მაგ., „ურენგოი - პომარი - უჟგოროდი“-ის გაზსადენის სიგრძე 4451 კმ-ია). გაზსადენის ხაზზე აყენებენ გადამქაჩ სადგურებს, სადაც გაზი იკუმშება კომპრესორში 20...50 ატმ-მდე და ამ წნევის გავლენით გადაიქაჩება მომდევნო სადგურამდე და ა. შ.

გაზმოწყობილობა - მარეგულირებელი, ჩამკეტი, მცველი არმატურა, საზომ-საკონტროლო ხელსაწყოები და ავტომატიზაციის საშუალებები, სანთურები, აგრეთვე, გაზის ხელსაწყოები და აპარატები, რომლებშიც გაზი გამოიყენება საწვავად ორთქლისა და ცხელი წყლის მისაღებად, საკვების მოსამზადებლად და გათბობისათვის, აგრეთვე ტექნოლოგიურ ნედლეულად.

გაზოვანი ტრაქტი - საქვავებს ნაწილი შემომავალ გაზის მილყელსა და სანთურას შორის, რომლითაც მიეწოდება ან არსებობს გაზი.

გაზოილი (ფრანგ.) - ნავთობის გამოხდის შედეგად მიღებული თხევადი პროდუქტი. იყენებენ დიზელებში.

გაზოლინი (ფრანგ.) - 1. ნავთობის გამოხდის შედეგად მიღებული საწვავი სითხე; 2. ბენზინის სახელწოდება აშშ-ში

გაზომეტრი - ჭურჭელი, რომლის საშუალებითაც ახდენენ აირადი ნივთიერებების შეგროვებას და მოცულობის გაზომვას (ნახ. 1. გაზომეტრი: 1-მინის ჭურჭელი; 2-ჭიქა წყლის ჩასასხმელად; 3-შლანგი აირის მისაწოდებლად).

ნახ. 1

გაზომვის ერთეულის ეტალონი - გაზომვის საშუალება, რომელიც განკუთვნილია ფიზიკური სიდიდის ერთეულის ზომის აღწარმოების, შენახვისა და გადაცემისათვის.

გაზონი (ფრანგ.) - ბაღებში, სკვერებში, ქუჩებში განსაზღვრულ ფართობზე დეკორატიული მიზნით დათესილი ბალახი, ჩვეულებრივ მოკლედ შეკრეჭილი.

გაზონი მავრიტანული - ჭრელყვავილეებიანი გაზონი, რომელიც შექმნილია ყვავილოვანი მცენარეების ერთიანობით მრავალწლიან ბალახთან.

გაზოტრონი (ფრანგ.) - ელექტროვაკუუმური აირგანმუხტვის ხელსაწყო, რომელიც გამოიყენება ცვლადი დენის მუდმივად გარდასაქმნელად.

გაზსადენების დაცვა კოროზიისაგან - ღონისძიებათა კომპლექსი მიწისქვეშა ფოლადის გაზსადენების დასაცავად ნიადაგისა და მოხეტიალე დენების კოროზიული ზემოქმედებისაგან.

გაზსადენების ელექტროქიმიური დაცვა კოროზიისაგან - მიწისქვეშა ფოლადის გაზსადენების კათოდური, სადრენაჟო და პროტექტორული დაცვა, რომელთა მიზანია შესაბამისად, გაზსადენებზე კათოდური პოლარიზაციის უზრუნველყოფა, მოხეტიალე დენების დაბრუნება მათ გამომწვევ წყაროდ (რკინიგზის, ელექტროფიკრებული საქალაქო ტრანსპორტის წევის ქვესადგურები) ან გაზსადენის ნაცვლად თვით პროტექტორის (ანოდური ელექტროდის) დაშლა.

გაზსადენების იზოლაცია (პასიური დაცვა) - მიწისქვეშა ფოლადის გაზსადენების ანტიკოროზიული საფარი, რომელიც გამორიცხავს ნიადაგთან მილის ლითონის შეხებას.

გაზსადენი - საინჟინრო ნაგებობა, რომლის დანიშნულებაცაა გაზის (ძირითადად ბუნებრივი გაზის) ტრანსპორტირება გაზსადენის მეშვეობით (ნახ. 1). გაზი გაზსადენსა და გამანაწილებელ ქსელს მიეწოდება გარკვეული წნევით, რომლის სიდიდე დამოკიდებულია მილის დიამეტრზე, მილგაყვანილობის მარშრუტის რელიეფზე, გადამქაჩ სადგურებს შორის მანძილზე და სხვ. არსებობს გ. ორი ძირითადი ჯგუფი: მაგისტრალური (გაზის ტრანსპორტირებისათვის დიდ მანძილებზე; წნევა მილსადენში 2,5...10 მპა) და გამანაწილებელი ქსელები (გაზის მისაწოდებლად მომხმარებლებისათვის; წნევა მილსადენებში 0,005...1,2 მპა). მილების ჩაწყობის სახეობის მიხედვით გ. შეიძლება იყოს: მიწისზედა, მიწისქვეშა და წყალქვეშა. გ. ტრასა მუდმივად უნდა იმყოფებოდეს მკაცრი კონტროლის და ზედამხედველობის ქვეშ. გაზსადენის კატეგორიები: I კატეგორია - მაგისტრალური გაზსადენი; II კატეგორია -

გაზომარაგების (გაზგანაწილების) სისტემების (მაღალი და საშუალო წნევის) გაზსადენი; III კატეგორია - გაზომარაგების (გაზგანაწილების) სისტემების (დაბალი წნევის) გაზსადენი.

ნახ. 1

გაზსავსები პუნქტი - მცირე საწარმო (საამქრო), რომლის დანიშნულებაცაა გათხევადებული ნახშირწყალბადიანი გაზების მიღება უპირატესად საავტომობილო ტრანსპორტით, მათი შენახვა და მომხმარებლებისათვის მიწოდება ბალონებით, აგრეთვე, ბალონების რემონტი, ტექნიკური შემოწმება და შეღებვა.

გაზსავსები სადგური - საწარმო (საამქრო), რომლის დანიშნულებაცაა გათხევადებული ნახშირწყალბადიანი გაზის მიღება რკინიგზის, წყლის, საავტომობილო და მილსადენი ტრანსპორტით, მათი შენახვა და მომხმარებლებისათვის მიწოდება ავტოცისტერნებითა და ბალონებით, აგრეთვე, ბალონების რემონტი, ტექნიკური შემოწმება და შეღებვა.

გაზსაშიში ადგილი - შენობები, ნაგებობები, ტერიტორიის უბნები, მოცულობები, არეები, არხები, ჭები, შახტები და ა.შ., სადაც სამუშაო ზონის ჰაერში შესაძლებელია მავნე და ფეთქებადსაშიში გაზების კონცენტრაცია ზღვრულ დასაშვებ ნორმაზე მეტად ან არასაკმარისია ჟანგბადის შემცველობა.

გაზსაშიში სამუშაო - სამუშაო, რომელიც ტარდება დაგაზიანებულ გარემოში ან რომლის წარმოებისას შესაძლებელია გაზის გაჟონვა.

გათბობა - სათავსში ოპტიმალური ტემპერატურის მიღწევა და შენარჩუნება იმ დონეზე, რომელიც პასუხობს საყოფაცხოვრებო თბური კომფორტის ან ტექნოლოგიური პროცესის მოთხოვნებს. გ. ქვეშ იგულისხმება აგრეთვე ამ ფუნქციის შემსრულებელი მოწყობილობები და სისტემები. შენობის გათბობისათვის თბოგადაცემის ხერხის მიხედვით, გ. შეიძლება იყოს კონვექციური და სხივური.

გათბობა კონვექციური - გათბობის სახეობა, როდესაც სითბო გადაეცემა ცხელი და ცივი ჰაერის მოცულობების გადაადგილებით. ამ მეთოდის უარყოფითი მხარეა ის, რომ სათავსში სითბო ნაწილდება არათანაბრად (ჰერთან მაღალი და იატაკთან დაბალი ტემპერატურა), რაც აძნელებს განიავების პროცესს თბური ენერგიის კარგვის გარეშე.

გათბობა პანელური - გათბობის სახეობა, რომლის დროს სითბო გასათბობ სათავსს გადაეცემა კედელში, ტიხარში ან იატაკში განლაგებული გათბობის პანელების გახურებული ბრტყელი ზედაპირით. გათბობის პანელებს ამზადებენ ბეტონისაგან, რომელშიც მოთავსებულია გასახურებელი ელემენტები - ფოლადის მილები. მილებში ხდება თბოშემცველების (ცხელი წყალი, ორთქლი, ჰაერი) ცირკულაცია. გ.პ. გამოყენება მიზანშეწონილია მსხვილპანელურ მშენებლობაში.

გათბობა სხივური - გათბობის სახეობა, როდესაც სითბო გადაეცემა ძირითადად გამოსხივებით, ნაკლებად - კონვექციით. გათბობი ხელსაწყოები თავსდება გასათბობი ზონის ქვეშ ან ზემოთ (დამონტაჟებულია იატაკში ან ჰერში, კედლებზე ან ჰერის ქვეშ). გარდა ზემოთაზოთვლილისა, არსებობს გ. სხვა სახეობებიც: ცეცხლჰაერის, ორთქლის, წყლის, ჰაერის, ინფრაწითელი სხივების, დინამიკური და სხვ.

გათბობა წყლით - ყველაზე მეტად გავრცელებული სათბობი სისტემა, რომელიც გამოიყენება საცხოვრებელ, საზოგადოებრივ და სამრეწველო შენობებში და რომელიც სითბოს გამოყოფს ცხელი წყლის მეშვეობით გასათბობ სათავსებში განთავსებული სათბობი მოწყობილობებიდან. წყლით გათბობის სისტემაში შედის: წყალგამაცხელებლები, სათბობი მოწყობილობები (რადიატორები, კონვექტორები, პანელები და მისთ.), მილგაყვანილობები, გაფართოებადი ჭურჭელი გაცხელებისას წყლის გაზრდილი მოცულობის მისაღებად, საცობრეგულირებადი არმატურა. გ.წ. შეიძლება იყოს ბუნებრივი, როცა წყლის ცირკულაცია ხდება სისტემაში წყლის ტემპერატურისა და სიმკვრივის სხვაობით წყალგამაცხელებელსა და გათბობის საყოფაცხოვრებო არმატურას შორის და მექანიკური, როცა წყლის მიმოცვლა ხდება მილგაყვანილობაზე დამონტაჟებული საცირკულაციო ტუმბოს ხარჯზე

გათობა ჰაერით - გათობის სისტემა, სადაც თბოგადამტანის (ჰაერის) გაცხელება ხდება ცეცხლის მეშვეობით.

გათობის სისტემა - ტექნიკური ელემენტების ერთობლიობა, გათვალისწინებული სითბოს რაოდენობის მიღების, გადატანის და გადაცემისათვის, რომელიც საჭიროა მოცემულ დონეზე ტემპერატურის შესანარჩუნებლად. გ.ს. ძირითადი კონსტრუქციული ელემენტებია: სითბოს წყარო (ელემენტი სითბოს მისაღებად), თბოგამტარები (სითბოს გადამტანი ელემენტი სითბოს წყაროდან გამათბობელ ხელსაწყოებამდე) და გამათბობელი ხელსაწყოები (სათავსში სითბოს გამცემი ელემენტი). თბოგამტარებში სითბოს გადატანა წარმოებს სითბის (წყალი, ანტიფრიზი) ან აეროვანი მუშა გარემოთი (ორთქლი, ჰაერი, სათბობის წვის პროდუქტები). გ.ს. შეიძლება იყოს შემდეგი ტიპის: გაზის, გეოთერმული, შემაზე, მაზუთზე, მზის ენერგიის, ნახშირის, ტორფის, ელექტრული, წყლის, ჰაერის, ორთქლის, კომბინირებული, სხივური, კონვექციული, ბუნებრივი და ხელოვნური ცირკულაციის, ადგილობრივი, ცენტრალური, ერთმილიანი, ორმილიანი და სხვ.

გათხევადებული ნახშირწყალბადიანი აირები - ნახშირწყალბადების ნარევი (ძირითადად პროპანი და ბუტანი), რომლებიც შედარებით მცირე წნევის ან ტემპერატურისას თხევად, ნორმალურ პირობებში კი აირად მდგომარეობაშია.

გაიდროპი (ინგლ.) - მსხვილი ბაგირი, რომელიც ავიაციაში დირიჟაბლის დასაშვებად გამოიყენება.

გაკვამლიანება - შავი ფერის კერამიკული სამხატვრო ნაკეთობების მიღების ხერხი.

გაკოტრება - ფინანსური კრაზი, რომელიც გამოწვეულია საწარმოს შეუძლებლობით დააკმაყოფილოს კრედიტორების მოთხოვნები და სხვა ვალდებულებები. სასამართლოს მიერ გ. ოფიციალურად გამოცხადების დღიდან კომპანია კარგავს თავისი ქონების განკარგვის უფლებას.

გალავანი - ქალაქის, ციხის, ეზოს, ცალკეული არქიტექტურული კომპლექსის (სასახლის, მონასტერის და ა.შ.) გარშემო შემოვლებული, ჩვეულებრივ, ქვის კედელი. ზღუდე (ნახ. 1: ქ. სიღნაღის გალავანი).

ნახ. 1

გალალითი (ბერძ.) - ცილოვანი ნივთიერებისაგან (კაზეინისაგან) მიღებული რქისებრი პლასტმასა.

გალაქვა - ელემენტის ზედაპირზე თხევადი ლაქ-საღებავის ფენის დატანის პროცესი, რომელიც სრულდება ხელით ან მექანიკურად.

გალე (ფრანგ.) - გაუმჭირვალი მრავალფენიანი მინის ნაკეთობა.

გალენიტი (ლათ.) - სულფიდების ჯგუფის მოლურჯო, ტყვიისებრ ნაცრისფერი მინერალი (PbS), შეიცავს 86% ტყვიას, აგრეთვე ვერცხლის, თუთიისა და სხვ. ლითონების მინარევებს. სიმკვრივე 7400...7600 კგ/მ³. ტყვიის უმნიშვნელოვანესი მადანი. მშენებლობაში გამოიყენება ხის მასალების გაჟღენთვისათვის.

გალერეა (ფრანგ.) - 1. შენობის სხვადასხვა ნაწილების დამაკავშირებელი გრძელი სათავსი, რომელიც აგებულია სვეტების, კოლონების, კამარების, თაღების, გარსების საშუალებით. სვეტნარი ან თაღედი (ნახ. 1: ერმიტაჟის სურათების გალერეა, სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი); 2. მიწისქვეშა გადასასვლელი ციხე-სიმაგრეებში ან შახტებში. 3. თეატრებში - ქანდარა, მაყურებელთა დარბაზის ზედა იარუსი; 4. ბევრი სამხატვრო მუზეუმის სახელი; 5. ჩამოქცევის საწინააღმდეგო ნაგებობა (ძირითადად რკინაბეტონის ნახევრადგვირაბი), რომელიც იცავს რკინიგზის ან საავტომობილო გზის მონაკვეთებს სამთო ჩამოქცევებისაგან.

ნახ. 1

გალვანიზაცია - მუდმივი ელექტრული დენის გამოყენება სამკურნალო ან ტექნიკური მიზნებისათვის.

გალვანიზება - 1. ელექტრული დენის გატარება რამეში; 2. რაიმე საგნის ზედაპირის ლითონით დაფარვა ელექტროლიზის საშუალებით.

გალვანოგლიფია - გალვანოპლასტიკის საშუალებით რელიეფურ გამოსახულებათა მიღების წესი.

გალვანოკაუსტიკა - 1. ქსოვილების მოწვა გალვანური დენით; 2. სურათის ამოტვიფრვა ლითონზე გალვანური დენის მეშვეობით.

გალვანოკაუტერი - ლითონის ბუნიკი, წვერი, რომლითაც აწარმოებენ ქსოვილების მოწვას.

გალვანომეტრი (ბერძ.) - მაღალგრძნობიარე ელექტროსაზომი ხელსაწყო, რომელიც რეაგირებს დენის ძალის ან ელექტრული ძაბვის მცირე სიდიდეებზე. უფრო ხშირად გ. გამოიყენება ნულოვანი ინდიკატორების სახით ანუ ელექტრულ წრედში დენის ან ძაბვის ინდიკაციის არარსებობაზე. განასხვავებენ მუდმივი და ცვლადი დენის გ.-ს. მოძრავ ელემენტად, რომელიც მოთავსებულია გალვანომეტრის მუდმივი მაგნიტის ველში, შეიძლება იყოს მარყუჟი მავთულების რამდენიმე ხვით, მარყუჟი მავთულის ერთი ხვით ან გამტარი დაჭიმული როგორც სიმი. გამტარში გამავალი დენი ურთიერთქმედებს მუდმივი მაგნიტის ველთან და წარმოშობს მბრუნავ მომენტს, რომელიც იწვევს გ. მოძრავი ნაწილის მობრუნებას და ისრის შესაბამის გადაადგილებას. სარკისებურ გ. მოძრავ ნაწილში ისრის მაგივრად ამაგრებენ მინიატურულ სარკეს, ხოლო ანათვლების შკალას განათავსებენ 1,5...2 მ მანძილით გ.-დან, ამიტომ მოძრავი ნაწილის ძლიერ მცირე კუთხური გადაადგილებებიც იწვევს სინათლის სხივის მნიშვნელოვან გადახრას, რაც აირეკლება სარკიდან და რომელსაც მონიშნავენ შკალაზე. ბალისტიკურ გ. მოძრავი ნაწილის ინერციის მომენტი გაცილებით მეტია, ვიდრე ჩვეულებრივ გ.. მას იყენებენ ელექტროობის რაოდენობის გასაზომად შედარებით ხანგრძლივი იმპულსების დროს. დენის ძალის და ცვლადი დენის ძაბვის 5 კვ-მდე სიხშირის დროს, მცირე სიდიდეების გასაზომად, გამოიყენება ცვლადი დენის ვიბრაციული გ., რომლებსაც გააჩნიათ ცვლადი დენის მუდმივად გარდამქმნელები.

გალვანოპლასტიკა (ბერძ.) - 1. ლითონის დალექვა მისი მარილების ხსნარიდან რაიმე საგნის ზედაპირზე ლითონის ზედაპირის მისაღებად; 2. ლითონის ზუსტი ასლის მიღება ელექტრული დალექვის მეთოდით ლითონის ან არალითონის ორიგინალზე. გავრცელებულია გალვანოსტერეოტიპებისა და გრამფირფიტების შტამპების დასამზადებლად.

გალვანოსკოპი - უმარტივესი ხელსაწყო წრედში მუდმივი დენის გამოსამყდავენებლად და მისი მიმართულების გასარკვევად.

გალვანოსტეგია (ბერძ.) - ნაკეთობაზე დამცავი ან დეკორატიული ლითონის საფარების დატანა ელექტროლიტური მეთოდით. მას წინ უსწრებს ზედაპირის გაუცხიბოვნება, ამოჭმა, გახეხვა და გაპრიალება. გ. აწარმოებენ გალვანურ აბაზანაში, სადაც ანოდად გამოიყენება ლითონი, რომელიც იხსნება ელექტროლიტში და რომელიც კომპენსაციას უკეთებს დალექილ ლითონს, ხოლო კათოდად - თვით ნაკეთობა. გალვანური დაფარვის ხარისხი და გ. პროცესის სიჩქარე განისაზღვრება ელექტრული დენის სიმკვრივით (ამპერებში ნაკეთობის დასაფარი ზედაპირის 1 დმ²-ზე), ელექტროლიტის შედგენილობითა და ტემპერატურით. ძირითადად გამოიყენება ლითონის ზედაპირის დასაცავად კოროზიისაგან.

გალვანოტექნიკა (ბერძ.) - გამოყენებითი ელექტროქიმიის დარგი, რომელიც იკვლევს ლითონების დალექვას მათი მარილების ხსნარებიდან ელექტროლიზის გზით. დალექვა შეიძლება მოხდეს ლითონურ ან არალითონურ ნაკეთობის ზედაპირზე.

გალვანური ელემენტი - ელექტრული დენის წყარო, რომელშიც ელექტროქიმიური რეაქციის შედეგად გამოიყოფა უშუალოდ ელექტრული ენერგია. გ.ე. შედგება უარყოფითი (თუთია) და დადებითი (სპილენძი, ნახშირი, ლითონის ჟანგი) ელექტროდებისაგან, რომლებიც ჩადირულია თხევად ან პასტისმაგვარ (ე.წ. მშრალი გ.ე.) ელექტროლიტის ხსნარში. აღდგენითი რეაქციის შედეგად დადებით ელექტროდზე და დაჟანგულ უარყოფითზე წარმოიქმნება ელექტრული დენი. გ.ე. ელექტრომამოძრავებელი ძალა დამოკიდებულია ელექტროდების მასალაზე და ელექტროლიტების შედგენილობაზე, ხოლო დენის ზღვრული ძალა - ელექტროდების ფორმაზე და ელექტროქიმიური რეაქციის სიჩქარეზე. მშრალი გ.ე. ემძ ტოლია 1,25...1,6 ვ-ის. გამოიყენება როგორც უმნიშვნელო სიმძლავრეების ელექტროკვების ავტონომური წყარო.

გალვანური საფარველი - ლითონის აფსკი სისქით მკმ-დან მმ-ის მეთავედამდე სისქით, რომელიც დაიტანება ელექტროლიტური დალექვის მეთოდით ნაკეთობის ზედაპირზე მისი კოროზიისა და მექანიკური ცვეთისაგან დაცვის მიზნით, დეკორატიული მოპირკეთების, აგრეთვე ზედაპირის ფიზიკური და ქიმიური თვისებების სპეციალური უზრუნველყოფისათვის. უპირატესად გავრცელებულია გალვანური მონიკვლევა და მოქრომვა

გალია - 1. მავთულის ან რკინის ბადით შემოზღუდული სადგომი ცხოველებისა და ფრინველებისათვის; 2. მდინარე პოსა და ალპებს შორის მდებარე უძველესი ისტორიული რეგიონი.

გალიორკინის მეთოდი - დრეკადი სხეულების სტატიკისა და დინამიკის ამოცანების მიახლოებითი ამოხსნის მეთოდი, რომელიც დაფუძნებულია შესაძლო გადაადგილებათა საწყისებზე.

გალიპოტი (ფრანგ.) - ფისი, რომელიც სდის წიწვოვანი ჯიშების მერქანს ჭრილობიდან. შეიცავს სკიპიდარს, კანიფოლსა და წყალს. იყენებენ ლაქების დასამზადებლად.

გალიტი (ბერძ.) - ქვამარილი, უფერო, გამჭვირვალე, იშვიათად მოწითალო ან ლურჯი მინერალი NaCl. სიმკვრივე 2100...2300 კგ/მ³. ბუნებაში წარმოიქმნება ე.წ. მარილოვანი ქანების სახით - ლაგუნებისა და მარილოვანი ტბების დანალექებით. გაწმენდილი სახით არის სუფრის მარილი. გამოიყენება სოლის, ქლორის, მარილმჟავასა და ნატრიუმის მარილების მისაღებად.

გალიუმი - მოვერცხლისფრო-თეთრი რბილი ლითონი. ქიმიური თვისებებით ჩამოგავს ალუმინს, გამოიყენება: ლითონშორისი ნაერთების (ზეგამტარი) და ადვილად ლღობადი შენადნობების მისაღებად (სასიგნალო მოწყობილობისათვის), სპეციალური მინების და სარკეების დასამზადებლად; გამმართველებსა და ნათურებში; თერმომეტრებისა და მანომეტრების შესავსებად (ვერცხლისწყლის ნაცვლად); სპეციალურ ფიზიოთერაპიულ ნათურებში; ელექტრონული მილაკების კათოდებში; თერმორეგულატორებში, სტომატოლოგიურ პრაქტიკაში. გ. და მისი ნაერთები ტოქსიკურია ვერცხლისწყლის მსგავსად.

გალონი - თხევადი და ფხვიერი მასალების საწყაო დიდ ბრიტანეთში, აშშ-ში და სხვა ქვეყნებში. ინგლისური გ.= 4,546 ლ, ამერიკული გ.= 3,785 ლ, არგენტინული გ.= 3,80 ლ. გალონის 1/8 ნაწილს ეწოდება პი ნ ტ ა. 1 ამერიკული ბარელი = 42 ამერიკულ გ. = 159 ლ.

გალოპრილი - ხე, რომელსაც ქერქი აქვს შემოცლილი.

გამა - ფერების ერთობლიობის ხასიათი ფერწერაში (მაგ. ნათელი გამა, თბილი გამა და ა.შ.).

გამა-გამოსხივება - თან ახლავს ალფა- და ბეტა-გამოსხივებას კვანტების ანუ ცალკეული ულუფების სახით; წარმოადგენს ელექტრომაგნიტური ტალღების ნაკადს და გარემოში ვრცელდება ვაკუუმში სინათლის ტოლი სიჩქარით - 300 000 კმ/წმ. აქვს შეღწევადობის ყველაზე დიდი უნარი, ხოლო იონიზაციის მხრივ საშუალებო მდგომარეობა. წყალში გავლისას იწვევს ყოველი მე-300-ე წყლის მოლეკულის იონიზაციას. გ. ელექტრული მუხტი არა აქვს. გამოიყენება სხვადასხვა ხელსაწყოებში, როგორებიცაა: გამა-დეფექტოსკოპები, სამედიცინო და კვების მრეწველობის დანადგარებში (პროდუქტების დაკონსერვებისას); არეთვე ფიზიკისა და საშენი მასალების სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები, ექსპერტიზის ბიუროები და სხვ.

გამა-დეფექტოსკოპი - γ-სხივებით გაშუქების შედეგად დეფექტების აღმოჩენა ლითონის სხმულებში, ზოდებში,

შედულებულ ნაკერებში და სხვ. ემყარება γ -სხივების შთანთქმის გაზომვას. მუშაობისას აუცილებელია შრომის უსაფრთხოების დაცვა

გამა-ფუნქცია - $G(x)$ ფუნქცია, ფაქტორიალის განზოგადოებული ცნება; მთელი დადებითი x -ის შემთხვევისათვის ტოლია: $1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot (x-1) = (x-1)! = G(x)$.

გამა-ცელულოზა - ტექნიკური ცელულოზის ფრაქცია, რომელიც შედგება ცელულოზის დაშლის პროდუქტებისაგან, რომლებიც იხსნება 17,5%-იან მწვავე ნატრიუმის ხსნარში შემდგომი გამორეცხვით.

გამაგრება ნაპირის - მდინარის, ზღვის, ტბის, დამბის, წყალსატევის, არხის ნაპირების გამაგრების პროცესი სხვადასხვა მეთოდების და მასალების გამოყენებით (მაგ., ნაყარი ქვებით, ბეტონის ხელოვნური ქვებით, ხიმინჯებით, საყრდენი კედლებით, შპუნტებით, ცემენტაციით და სხვ.).

გამამტკნარებელი - წყლის გამამტკნარებელი მოწყობილობა. დისტილაციური გამამტკნარებლები, რომელთა საშუალებითაც ლეზულობენ დედამიწის მტკნარი წყლის მარაგის დაახლოებით 96%, არსებობს ერთ- და მრავალსაფეხურიანი. გ. მილისებრი ამორთქლებლით წყლის გახურება და ამორთქლება პირველ საფეხურზე ხორციელდება ორთქლის ქვაბში გენერირებული ორთქლით; ყოველ შემდეგ საფეხურზე ორთქლი ხურდება წინა საფეხურზე წარმოქმნილი “მეორადი” ორთქლით. პირველი საფეხურის გამახურებელი ორთქლის კონდენსატი ბრუნდება ქვაბში, ხოლო დანარჩენ საფეხურებზე წარმოქმნილი კონდენსატი მიემართება მომხარებელთან. მრავალსაფეხურიან გამამტკნარებლებში მარილიანი წყალი მყისიერი ადულებით თანდათანობით მიეწოდება კამერებს დაქვეითებული წნევით, სადაც ნაწილობრივ ორთქლდება; კონდენსატი გროვდება ქვეშე (საქვეშეზე), საიდანაც ტუმბოთი გადაიქაჩება.

გამამყარებელი - პლასტმასის და ბეტონის დანამატი, რომლის დანიშნულებაცაა დააჩქაროს ნაკეთობის გამყარების დრო.

გამართვა - 1. ღონისძიებების კომპლექსი, რომელიც გათვალისწინებულია საინჟინრო მოწყობილობების ექსპლუატაციის ინსტრუქციებით; 2. მანქანის მომზადება მუშაობისათვის: დაკომპლექტება, დამონტაჟება, გაწყობა, საცდელი გაშვება და დარეგულირება.

გამართვა მანქანის - მანქანის ერთობლივი რიგგარეშე დარეგულირება, გამართვის მომზადება (ლითონსაჭრელი დაზგების, ჩარხების, ტუმბოების, კომპრესორების და სხვ.).

გამალიზიანებელი მოქმედების ნივთიერებები - მჟავები, ტუტეები, აგრეთვე ქლორ-, ფთორ-, გოგირდ- და აზოტშემცველი ნაერთები (ფოსგენი, დიფოსგენი, ამიაკი, გოგირდისა და აზოტის ოქსიდები, გოგირდწყალბადი, V-გაზი), ბერილიუმი, გალიუმი, ვერცხლისწყალი და სხვ. ბიოლოგიურ ქსოვილებთან კონტაქტის შემთხვევაში აღნიშნული ნივთიერებები იწვევენ ანთებით რეაქციას, პირველ რიგში ზიანდება სუნთქვის ორგანოები, კანი და თვალის ლორწოვანი გარსი.

გამადლიერებელი - მოწყობილობა, რომელიც ზრდის (ამაღლებს) რომელიმე სიდიდეს ენერგიის გარეშე წყაროს მეშვეობით. განასხვავებენ ელექტრული დენის, ძაბვის, ძალის, წნევის და სხვათა გ., რომლებსაც ფართოდ იყენებენ ავტომატიკაში, რადიოტექნიკაში, მომუშავე მანქანების ამმრავებში სხვ. გამოყენებული ენერგიის წყარო შეიძლება იყოს ელექტრულ-მაგნიტური, ჰიდრავლიკური, პნევმატური და სხვ.

გამადლიერებელი სადები - დაპროფილებული ფოლადის ელემენტი, მოთავსებული მთავარი პროფილის ძირითად კამერაში საექსპლუატაციო დატვირთვების მისაღებად.

გამდიდრება - სასარგებლო არამადნეული წიაღისეულის პირველადი გადამუშავების პროცესი, რომლის დროსაც ხდება ფუჭი, არამტკიცე მასალის მოცილება სხვადასხვა მეთოდით.

გამდიდრებადობა (გამდიდრების უნარი) - სასარგებლო წიაღისეულის კომპონენტების შესაძლო სრული დაყოფის ხარისხის შეფასება გამდიდრებისას.

გამერქნება - მცენარეული წარმოშობის მასის შემადგენელი უჯრედების გაზრდა-გარდაქმნა მერქნული თვისებების მქონე ნივთიერებად.

გამზავებული - ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება სქლად სრესილი საღებავი შემადგენლობების განზავებისა და მშრალი მინერალური საღებავების გახსნისათვის. გამხსნელებისაგან განსხვავებით, გ. შეიცავს აფსკის წარმომშობ ნივთიერებას. ყველაზე მეტად გავრცელებულ გ. წარმოადგენს ემულსიური სისტემა „წყალი ზეთში“. იგი გამოიყენება თუთიისა და ლითონის გახსნა-განზავებისათვის, სხვადასხვა ფერადი სქლად სრესილი საღებავი შედგენილობებისათვის და ა.შ. ამ გ. რაოდენობა შეადგენს საღებავი შემადგენლობის მასის არა უმეტეს 22...40%-ს. თუ გ. ეს რაოდენობა არაა საკმარისი მუშა კონსისტენციის საღებავი შედგენილობის მისაღებად, მაშინ საჭიროა საღებავ შედგენილობას დაემატოს გამხსნელი.

გამირი - ერთმანეთისგან დაშორებული გასწვრივი ხეების შემაერთებელი ხარიხა.

გამოგონება - ამოცანის ახალი (მნიშვნელოვანი საიხლის შემცველი) ტექნიკური გადაწყვეტა სახალხო მეოურნეობის ნებისმიერ დარგში, რომელიც იძლევა დადებით ეფექტს. გ. დატულია საავტორო უფლებითა და პატენტით.

გამოზიდვის კონუსი (გამოტანის კონუსი) - დედამიწის ზედაპირის რელიეფის აკუმულაციური ფორმა, რომელიც გვხვდება მდინარეების, ხეობებისა და მთის ნაკადულების შესართავებში. წარმოადგენს ნახევარკონუსისებრ ბუნებრივ ამალღებას, რომელიც იქმნება მდინარეთა აკუმულაციის შედეგად. სახელდობრ: როდესაც მთის მდინარესა ან ნაკადულს მთისწინეთის დადაბლებულ ადგილებში გამოაქვს მყარი მასალა (ქვიშა, კენჭი, და სხვ.) ხდება ამ მასალის აკუმულირება მთის ძირში და წარმოიქმნება სუსტად ამოზნექილი რელიეფი. დამახასიათებელია საშუალო ან პატარა მდინარეებისათვის, რომლებიც მთის ტერიტორიიდან იჭრებიან მთისწინეთის მოვაკებულ ადგილებში. გამოზიდვის კონუსისთვის ნიშანდობლივია ზრდა, ხოლო ქვემო მონაკვეთში გაგანიერება. მათი ზომები და მოხაზულობა დროთა განმავლობაში იცვლება.

გამოთვლა - საწყისი მონაცემებიდან რაიმე ალგორითმით რიცხვითი შედეგის მიღება.

გამოთვლითი ტექნიკა - 1. ტექნიკური და მათემატიკური საშუალებების ერთობლიობა, გამოყენებული გამოთვლების და ინფორმაციის დამუშავების მათემატიკური პროცესის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციისათვის; 2. ტექნიკის დარგი, დაკავებული გამოთვლითი მანქანების, მოწყობილობების და ხელსაწყოების დამუშავებით, დამზადებით და ექსპლუატაციით.

გამომთვლელი მანქანა - მოწყობილობა, რომლის მიზანია ინფორმაციის დამუშავების და გამოთვლის პროცესების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია. პირველი გამომთვლელი მანქანა (საანგარიშო) გამოიგონეს ჩინელებმა ძვ. წ. ა. V ს-ში.

გამომუშავება - პროდუქციის რაოდენობა - გამოსახული ღირებულების ნატურალურ გამოსახულებაში, რომელიც წარმოებულია მომუშავეთა მიერ სამუშაო დროის ფარგლებში.

გამომუშავების ნორმა - პროდუქციის რაოდენობა, რომელიც უნდა აწარმოოს მუშამ დროის ერთეულში. იგი შრომის ნაყოფიერების მაჩვენებელია.

გამოორთქვლა - ხსნარების კონცენტრირება გამხსნელის ნაწილობრივი აორთქლების გზით. წარმოებს გამოსაორთქლ აპარატებში.

გამორეცხვა საყრდენის - ამა თუ იმ საყრდენის, საძირკველის გამორეცხვა ძირითადად გამავალი წყლების მეშვეობით, რამაც შეიძლება ავარიული სიტუაცია გამოიწვიოს.

გამოსადეგობის ვადა - ობიექტის მუშაობის კალენდარული ხანგრძლივობა ექსპლუატაციის დაწყებიდან ერთ-ერთი ზღვრული მდგომარეობის დადგომამდე.

გამოსადეგობის ვადა დანიშნული - ობიექტის ექსპლუატაციის კალენდარული ხანგრძლივობა, რომლის შემდეგ მისი გამოყენება დანიშნულების მიხედვით უნდა შეწყდეს.

გამოსადეგობის ვადა საშუალო - გამოსადეგობის ვადის მათემატიკური ლოდინი.

გამოსავალი - ნედლეულის გადამუშავებისას მიღებული პროდუქციის ოდენობის შეფარდება დახარჯული ნედლეულის რაოდენობასთან, გამოხატული პროცენტებში.

გამოსავალი მოცულობითი - მზა პროდუქციის მოცულობის შეფარდება დახარჯული ნედლეულის მოცულობასთან, გამოხატული პროცენტებში.

გამოსავალი რაოდენობრივი - ნედლეულიდან მზა პროდუქციის გამოსავალი რაოდენობრივი მაჩვენებლების მიხედვით (მაგ., მორის დანაწევრებისას ფიცრის მთლიანი რაოდენობა ხარისხობრივი მაჩვენებლების გათვალისწინების გარეშე).

გამოსავალი სასარგებლო - რაიმეს გადამუშავებისას მიღებული სასარგებლო პროდუქციის რაოდენობის შეფარდება დახარჯული ნედლეულის რაოდენობასთან, გამოხატული პროცენტებში.

გამოსავალი სუფთა - პროდუქციის პროცენტული გამოსავალი სუფთა ზომების მიხედვით.

გამოსაწვავი ღუმელი - სხვადასხვა მასალის გამოსაწვავი ღუმელი სამუშაო ტემპერატურით 700-1300°C ცეცხლმედები თიხის, კირქვის, მაგნეზიტის, დოლომიტის, ცემენტის შიხტის, ლითონის მადნის გამოსაწვავად შავ და ფერად მეტალურგიაში. კონსტრუქციის მიხედვით არის შახტური, მრავალქვედიანი, მილისებრი, მბრუნავი. ცალკეულ შემთხვევებში გამოწვა შეიძლება მიმდინარეობდეს გამოსაწვავი ღუმელის მდულარე ფენით. მაღალტემპერატურული (1000°C და ზევით) გამოსაწვავი ღუმელი გამოიყენება ცეცხლმედები აგურის, ფაიფურის და ქაშანურის ნაკეთობების, ჭურჭლის, სანიტარულ-ტექნიკური ნაწარმის, აპარატურის დეტალების ზედაპირზე დატანილი ემალისა და საღებავების დასაფიქსირებლად. კონსტრუქციულად გ.დ. შეიძლება იყოს კამერიანი, წრიული, გვირაბისმაგვარი, კონვეიერული და ა.შ.

გამოსაჭიმი ხელსაწყო - თავისუფლად მბრუნავი ბლოკი (თვალი) ღვედური ან ბაგირული გადაცემის ამჟოლი შტოს რეგულირებისათვის, დაჭიმვისათვის.

გამოტანილი ფილა - უბრალო ან დაპროფილებული თარო მნიშვნელოვანი ზომის ნაშვერით, რომელიც ზოგიერთი ტიპის არქიტექტურული კომპოზიციის (ორდერის კარნიზის) მთავარი ნაწილია (ნახ. 1).

ნახ. 1

გამოტანის კონუსი - რელიეფის აკუმულაციური ფორმა ხეობების სათავეებთან, ხევებში, ხეობებში, მდინარის მიმდებარე ველებზე. მისი მახასიათებელია დახრილი კონუსის ფორმა (ნახ. 1). შედგება წვრილი და მსხვილი გაფხვიერებული ნატეხების გროვისაგან - წყლის დინების დროებითი და მუდმივი გამონატანით (პროლუვიუმი). დანალექის კონცენტრაცია სივრცეში გამოწვეულია კალაპოტის მკვეთრი გაფართოებითა და ნაკადის ტრანსპორტუნარიანობის შემცირებით. მთიან რაიონებში გ.კ. ფართოდ არის გავრცელებული მდინარის ძირითადი ველების ფსკერზე, შუამთიანეთის ქვაბულებში და წინამთიანეთის მდელოებზე. მცირე და საშუალო წყალშემკრებზე გ.კ. ფორმირებაში მნიშვნელოვან და ზოგჯერ გადამწყვეტ როლს ღვარცოფული ნაკადები თამაშობს.

ნახ. 1

გამოტუმშვა - მყარი ნივთიერების ერთი ან რამდენიმე კომპონენტის ხსნარში გადაყვანა წყლთ ან ორგანული გამხსნელით.

გამოფენა - ადამიანთა მატერიალური და სულიერი მოღვაწეობის მიღწევათა საჯარო დემონსტრირება.

გამოფისვა - წიწვოვანი ხეების დაკეჭნა ფისის მისაღებად.

გამოფიტვა - მთის ქანების რღვევის პროცესი ატმოსფეროს, გრუნტის, ზედაპირული წყლების და ორგანიზმების მექანიკური და ქიმიური ზემოქმედების შედეგად.

გამოფიტვული ქერქი - სამთო ქანის ფხვიერი ზედაპირული ფენა, რომელსაც წარმოქმნის გამოფიტვა. როგორც წესი, მას აქვს თიხოვანი შედგენილობა.

გამოფრქვევა (გამობოლქვა) არაკონტროლირებადი - როდესაც ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების გამონთავისუფლება ხდება ტექნოლოგიური მოწყობილობის, დაცვის სისტემების, რეზერვუარების გარსაცმის ნაწილობრივი ან სრული ნგრევით. მას შეიძლება ახლდეს ხანძრები, აირ- და მტვერჰაერის ნარევების აფეთქებები, რომელიც, თავის მხრივ, განაპირობებს მოწყობილობის განმეორებით ნგრევას და მეზობელი ობიექტების დაზიანებას

გამოქვაბული (ქვაბი) - კლდეში გამოღრმავებული ადგილი.

გამოყენებითი მექანიკა - ნივთიერი სხეულის მექანიკა, რომელმაც ტექნიკური გამოყენება ჰპოვა.

გამოყვანა (მოსახვა) - ნაგებობის. მისი ცალკეული ელემენტების დამუშავების პროცესი (მოპირკეთება, შეღებვა, შელესვა, გაპრიალება და სხვ.).

გამოშრობა - მასალიდან (სხეულიდან) ტენის მოშორების პროცესი ბუნებრივად ან ხელოვნურად.

გამოშრობის კოეფიციენტი - დატენიანების დროს კედელში შეღწეული წყლის რაოდენობის შეფარდება, ამავე ფართიდან აორთქლებული წყლის რაოდენობასთან.

გამოცდა - 1. მასალის, ნივთიერების, მოქმედების, წარმოების, კონსტრუქციის და სხვათა შემოწმება რისამე ღირსების გამოსარკვევად; 2. გამოკითხვა ცოდნის შემოწმების მიზნით; 3. მშენებლობაში - დეტალების, კონსტრუქციების, ნაკეთობების, ნაგებობების და სხვათა ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების შესწავლა ლაბორატორიული ან ნატურალური გამოკვლევების ჩატარების გზით. არსებობს გ. სახეები: არქტიკული, ზურთულით, კვლევიით, დარტყმითი, დინამიკური, მექანიკური, საავარიო, საექსპლუატაციო, საკონტროლო, საიმედოობაზე, სამონტაჟო, საქარხნო, სითბური, სტატიკური, სტენდური, ტროპიკული, ქიმიური, ჰიდრაულიკური, კუმშვაზე, გაჭიმვაზე, ღუნვაზე, თელვაზე, ახლეჩაზე, ჭრაზე, გრეხაზე, ცვეთაზე, სისაღზე, სიმძლავრეზე, სიმტკიცეზე, დეფორმაციულობაზე, ხანგამძლეობაზე, ცეცხლმედეგობაზე და სხვ; 4. მანქანის კონსტრუქციული და საექსპლუატაციო თვისებების ექსპერიმენტული განსაზღვრა

გამოცდა მანქანების - მანქანებისა და მექანიკური მოწყობილობის გამოცდის ძირითადი სახეებია: საექსპლუატაციო, სამეცნიერო და სპეციალური. საექსპლუატაციო გამოცდების დანიშნულებაა განისაზღვროს და

შეფასდეს მანქანების მუშაობის ხარისხი ტიპიურ პირობებში. სამეცნიერო გამოცდების დროს წარმოებს დინამიკური და ერგონომიკული პროცესების და მაჩვენებლების კვლევა. სპეციალური გამოცდები ტარდება განსაკუთრებულ პირობებში (არქტიკული, ტროპიკული, მაღალმთიანი, უდაბნო). ამას გარდა ტარდება მიღება-ჩაბარების და პერიოდული (საკონტროლო) გამოცდები. მანქანების და მოწყობილობების გამოცდები შეიძლება იყოს ნატურული და სტენდური.

გამოცდის არამრღვევი მეთოდები - მასალებისა და კონსტრუქციების ფიზიკურ-ტექნიკური მახასიათებლების განსაზღვრა ნაკეთობის დაურღვევლად ან ნიმუშების ამოჭრით. ეფუძნება ზოგიერთი ფიზიკური სიდიდის (აკუსტიკური, ელექტრული, მექანიკური, მაგნიტური და სხვ.) დამოკიდებულებას მასალების განსაზღვრულ თვისებებთან. ეს დამოკიდებულება მყარდება ექსპერიმენტულად ყოველი მასალისათვის ცალ-ცალკე. არამრღვევი მეთოდებით გამოცდის უპირატესობებია: გამოცდის სიმარტივე, შედეგების მიღების სისწრაფე, გამოცდის მრავალჯერადი განმეორებადობა და სხვ.

გამოცდის მრღვევი მეთოდები - მასალებისა და კონსტრუქციების ფიზიკურ-ტექნიკური მახასიათებლების განსაზღვრა ნაკეთობის დარღვევით. ძირითადად გამოიყენება ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ქარხნებში დამზადებული ბეტონის ან ნაკეთობების საკონტროლო ნიმუშების, აგრეთვე ცეცხლმდეგობაზე ნატურული კონსტრუქციების, სამეცნიერო დაწესებულებებში შექმნილი ახალი კონსტრუქციებისა და დეტალების გამოსაცდელად და სხვ.

გამომალვა - ვისამე პირადი საკუთრების ხელყოფა.

გამოწევა - რაიმეს უფრო წვრილში გატარების, გათრევის პროცესი, მისი განივკვეთის ზომების შემცირების მიზნით. გამოიყენება ლითონდამამუშავებელ მრეწველობაში დაკალიბრებული მავთულის, არმატურის ან ნაგლის მისაღებად.

გამოწვა - სხვადასხვა მასალების გახურება და დაყოვნება მაღალ ტემპერატურაზე (გამოსაწვავ ღუმელებში) მათთვის საჭირო თვისებების მინიჭების მიზნით (მაგ. თიხების, ცეცხლგამძლე მასალების, კერამიკის, ცემენტის კლინკერის და სხვ.). გამოწვით დაქანგვას მიმართავენ რკინის მადნიდან გოგირდის, აქროლადი ნივთიერებების და სხვა მინარევების მოსაშორებლად, ხოლო აღდგენით - რკინის მადნიდან სუსტი მაგნიტური მინერალების მაგნიტურში გადასაცვანად შემდგომი მაგნიტური გამამდიდრებელი სეპარაციის მიზნით. ფერად მეტალურგიაში გამოწვას იყენებენ ძვირფასი ფრაქციების გამოსაცალკავებლად. ზოგჯერ გამოწვას უთავსებენ შეცხოვას შემდგომი დამუშავების გასაადვილებლად. სილიკატურ წარმოებაში გამოწვის მეშვეობით ღებულობენ თიხის აგურს, შემკვრელ მასალებს, თიხის, კერამიკის, ფაიფურის, ქაშანურის ჭურჭელს, სანიტარულ-ტექნიკურ ნაწარმს, მანქანებისა და აპარატების დეტალებს.

გამოწვა იზოთერმული - ლითონების (ფოლადი, თუჯი) გამოწვის სახე, რომელიც მიმდინარეობს ლითონის გახურებით აუსტენიტურ მდგომარეობამდე (იხ. აუსტენიტი), დაყოვნებით ამ ტემპერატურაზე, გაცივებით 600...700°C-მდე, ისევ დაყოვნებით აუსტენიტის საბოლოო გაბნევამდე და შემდეგ გაცივებით ოთახის ტემპერატურამდე.

გამოწნება - ჭედვის ოპერაცია, რის მიზანია ნაშაადის გასქელება სიგრძის ხარჯზე.

გამოწრობა - არახელსაყრელი პირობებისადმი გამძლეობის გამომუშავების პროცესი.

გამოჭიმვა (გამოწევა) - მეთოდი, რომელიც გულისხმობს ფოლადის არმატურის განმტკიცებას (სიმტკიცის ამაღლებას) ცივ მდგომარეობაში. ამ დროს მის ზედაპირზე წარმოიქმნება ცივნაჭედი, რომელიც ამცირებს პლასტიკურობას და ზრდის სიმტკიცის ზღვარს. არმატურის გ. განმტკიცება ხორციელდება სპეციალურ დაზგებზე ჰიდრავლიკური ან მექანიკური ამძრავით.

გამოხდა - პროცესი, როდესაც სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერების მიღების (გამოყოფის) მიზნით ხდება ძირითადი ნივთიერების დაშლა (მაგ., წყლის დაშლა).

გამოხდა მერქნის - მერქნის მშრალი გამოხდა ვაკუუმში მაღალი ტემპერატურისას (400...500°C), როდესაც მიიღება სხვადასხვა ნივთიერებები (ნახშირი, ეთილის სპირტი, ძმარმჟავა, ფისები და სხვ.).

გამტარი - ნივთიერება, რომელიც ატარებს, გადასცემს სითბოს, ელექტრობას, ბგერას.

გამტარუნარიანობა - 1. რისამე გატარების უნარი; 2. კავშირგაბმულობის არხის გამტარობის უნარი - ინფორმაციის გადაცემის უდიდესი სიჩქარე. იზომება 1 წამში ორმაგი სიძოლოს გადაცემის რაოდენობით. გადაცემის სიჩქარე

დამოკიდებულია არხის ფიზიკურ და დაბრკოლებების სტატიკურ თვისებებზე, სიგნალების გადაცემისა და მიღების ხერხებზე და ა.შ.; 3. ელექტროგადამცემი ხაზების გამტარობის უნარი, ელექტროგადამცემი ხაზის ძირითადი მახასიათებელი, განსაზღვრავს მაქსიმალურ სიმძლავრეს, რომლის გადაცემა შესაძლებელია ხაზზე ყველა შემზღუდველი პირობების გათვალისწინებით (მდგრადობა, გამტარის გადახურება და ა.შ.). გ. დამოკიდებულია ძაბვაზე ხაზის თავსა და ბოლოში, მის სიგრძესა და ტალღურ მახასიათებლებზე (ტალღური წინაღობა და ფაზის ცვლილების კოეფიციენტი).

გამტანარება წყლის - წყლიდან მასში გახსნილი მარილების მოშორება, წყლის სასმელად ან განსაზღვრული ტექნიკური მიზნებისათვის გამოყენების მიზნით. გ.წ. შესაძლებელია დისტილაციით, გაყინვით, იონური მიმოცვლით ან ელექტროლიზით.

გამყარება - სითხის სრული ან ნაწილობრივი გადასვლა მყარ მდგომარეობაში. გ. ყველაზე უფრო ტიპური შემთხვევაა სითხიდან კრისტალების გამოყოფა.

გამყარების დრო - ბეტონის ნარევის გამყარების დრო, რომლის განმავლობაში ბეტონი კარგავს პლასტიკურობას და იძენს აუცილებელ სიმტკიცეს.

გამყარების პრინციპი - დეფორმირებად სხეულზე მოდებული ძალების წონასწორობა არ ირღვევა ამ სხეულის გამყარებისას. ამ პრინციპიდან გამომდინარეობს, რომ აბსოლუტურად მყარ სხეულზე მოქმედი ძალების წონასწორობის პირობა უნდა შესრულდეს აგრეთვე დეფორმირებად სხეულზე მოდებული ძალებისთვისაც.

გამშენებელი - ფიზიკური (იურიდიული) პირი ან სახელმწიფო აღმასრულებელი ხელისულების ორგანო, რომელსაც, დადგენილი წესით, მიღებული აქვს მიწის ნაკვეთი მშენებლობისათვის ან უძრავი ქონების კომპლექსის რეკონსტრუქციისათვის.

გამძლეობა (ამტანობა) - მასალებისა და კონსტრუქციების უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს განმეორებად (ციკლურ) დატვირთვებს, აგრეთვე რღვევას და შეუქცევად პლასტიკურ დეფორმაციებს (იხ. სიმტკიცე).

გამწვანება - მწვანე ნარგავების შექმნისა და გამოყენების ღონისძიებათა სისტემა, რომლის მიზანია მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება. აქვს სანიტარულ-ჰიგიენური, საინჟინრო-ტექნიკური, ხანძარსაწინააღმდეგო და ესთეტიკური მნიშვნელობა.

გამწვანებული ტერიტორია - მიწის ნაკვეთი, რომლის ტერიტორიის არანაკლებ 80%-ისა დაკავებულია მცენარეული საფარით, ღია სათამაშო მოედნით, ბილიკებით ან ფეხით მოსიარულეთათვის განკუთვნილი მოპირკეთებული გრუნტის ზედაპირით, სადაც შესაძლებელია მოწყობილი იყოს დასასვენებელი (გასართობი) ადგილები (მაგ.: პარკი, ბაღი, ბულვარი, სკვერი, გაზონი და სხვ.).

გამჭოლი - რაც რისამე შიგნით გაივლის (მაგ., გამჭოლი ხვრეტი, გამჭოლი კონსტრუქცია და სხვ.).

გამჭუჭყიანებლები (დამაბინძურებლები) - ნივთიერებები, რომლებიც აბინძურებენ ბუნებრივი გარემოს კომპონენტებს (მაგ., ავტომობილების და სამრეწველო საწარმოების გამონაბოლქვები, ჩამდინარე წყლები, გოგირდის და ნახშირბადის ოქსიდები, ქიმიურად ინდიფერენტული გამხსნელები, ბენზინი, ბენზოლი, მეთილის სპირტი, ტყვია და ა.შ. ბუნებრივ გარემოში ისეთი დამაბინძურებლის გამოყოფის პროცესს, რომელიც ბუნებისათვის არაა დამახასიათებელი, გაბინძურება ეწოდება.

გამხსნელი - ინდივიდუალური ქიმიური ნაერთი (ნარევი), რომელიც სხვადასხვა ნივთიერების გახსნის უნარით ხასიათდება. გასახსნელ ნივთიერებებთან იძლევა ცვალებადი შედგენილობის ერთგვაროვან სისტემებს - ხსნარებს. არაორგანული გამხსნელებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია წყალი, ორგანულებიდან - მარტივი და რთული ეთერები, კეტონები, ამინები და სხვ.

გამხსნელი გვირაბი - მიწის ზედაპირიდან საბადომდე გაყვანილი გვირაბი.

განათება - სხივური ენერგიის ხილული ნაწილის გამოყენება, სინათლის მიღება.

განათება ავარიული - განათება, მუშა განათების ავარიული გამორთვის დროს მუშობის გაგრძელებისათვის (უსაფრთხოების განათება) ან ხალხის საევაკუაციოდ სათავსოდან (საევაკუაციო განათება).

განათება ბუნებრივი - მზის, მთვარის ან სხვა ბუნებრივი მანათობელი წყაროთი მიღებული სინათლე.

განათება გვერდითი ბუნებრივი - სათავსის ბუნებრივი განათება გარე კედლების ღიობებიდან.

განათება ლოკალური - შენობის ან ნაგებობის ნაწილის, ცალკეული არქიტექტურული ელემენტების (პილონების, შესასვლელების) განათება საერთო განათების არარსებობის შემთხვევაში.

განათება ხელოვნური - განათება, რომელიც მიღებულია ხელოვნური სინათლის წყაროთი (მაგ., ელექტრო განათება).

განათებადობა - განათებული ზედაპირის ფართობის ერთეულზე მოსული სინათლის (შუქის) ოდენობა. გ. ერთეულია ლუქსი და ფოტი.

განათებულობა - მოცემულ ზედაპირზე დაცემული სინათლის ნაკადის სიმკვრივე.

განაკვეთი - 1. გადასახადის ნორმა დასაბეგრავ ობიექტზე; 2. გარკვეული პირობებით განსაზღვრული და ზემდგომი ორგანოებით დამტკიცებული, შრომის ანაზღაურების ნორმა ხელფასი; 3. საშტატო ერთეული.

განაკვეთი თანამდებობრივი - საშტატო ერთეულით განსაზღვრული თანამდებობის პირის ხელფასი - ანაზღაურება.

განაკვეთი სატარიფო - სატარიფო ცხრილით (განაწესით) დადგენილი ხელფასის რაოდენობა, გამოსახული ფულად ერთეულებში.

განაკვეთი ხელფასის - საშტატო ერთეულით გათვალისწინებული ხელფასის ოდენობა, გამოსახული ფულად ერთეულებში.

განაკიდი - შენობის შვეულ კედლებზე გადაცილებული სახურავი, რომელიც განლაგებულია ჰორიზონტალურად გარე კედლების კონტურის გარეთ (ნახ. 1).

ნახ. 1

განაკიდი ფრონტონური - შენობის შვეულ კედლებზე გადაცილებული სახურავი, რომელიც განლაგებულია დახრილად გარე კედლების კონტურის გარეთ.

განაშენიანება - დასახლებული პუნქტის ზრდასთან დაკავშირებული პროცესი.

განაშენიანების დასარეგულირებელი ხაზი - განაშენიანების საზღვრების მოხაზულობა, რომლის გარეთაც არ უნდა გავიდეს ასაშენებელი ან დასაპროექტებელი შენობა-ნაგებობების კონტური. მისი დაშორება წითელი ხაზებიდან 3...6 მ მიიღება, რაც საშუალებას იძლევა სწორად გადავწყვიტოთ რიგი არქიტექტურულ-მხატვრული და სანიტარულ-ჰიგიენური ამოცანები.

განაშენიანების რეგულირების გეგმა - ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტი, რომელიც მიწათსარგებლობის

გენერალური გეგმის ან მიწათსარგებლობის დეტალური გეგმის საფუძველზე დასახლებათა ტერიტორიის ან მისი ცალკეული ნაწილისათვის აზუსტებს მიწათსარგებლობის ფუნქციურ ზონებს ქვეზონების სახით, განსაზღვრავს განაშენიანების არქიტექტურულ-გეგმარებით და სივრცით-მოცულობით მახასიათებლებს, შენობა-ნაგებობების განთავსებას, მათ გეგმარებით პარამეტრებს, ტერიტორიების კეთილმოწყობასა და გამწვანებას, საინჟინრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურით უზრუნველყოფას.

განაშენიანების რეგულირების ხაზები (წითელი ხაზები) - მიწის ნაკვეთისათვის (ნაკვეთებისათვის) ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტით დადგენილი წარმოსახვითი მიჯნა, რომლის მიღმა უნდა განთავსდეს შენობა-ნაგებობები; მიწის ნაკვეთისათვის (ნაკვეთებისათვის) შეიძლება დადგინდეს ერთი ან რამდენიმე წითელი ხაზი.

განაშენიანების სავალდებულო ხაზები - (ლურჯი ხაზები), - მიწის ნაკვეთისათვის ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტით დადგენილი წარმოსახვითი მიჯნა, რომელზედაც უნდა განთავსდეს შენობა-ნაგებობები.

განაშენიანების სივრცით-გეგმარებითი წყობა - ტერიტორიებისა და განაშენიანებული გარემოს ჩამოყალიბებული ან ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტაციით განსაზღვრული ურთიერთმიმართება, სტრუქტურა და მახასიათებელთა სისტემა.

განაშენიანებული მიწის ნაკვეთის გამოყენების სახეობა - მიწის ნაკვეთის არსებული ან ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტაციით განსაზღვრული გამოყენების სახეობა.

განაშენიანებული ტერიტორია - დასახლების ტერიტორიის ნაწილი, რომელიც შესაძლებელია მოიცავდეს დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების რეგულირების ძირითადი დებულებებით განსაზღვრულ ნებისმიერ ზონას, გარდა გარემოს დამცავი, ლანდშაფტურ-სარეკრეაციო, სასოფლო-სამეურნეო, სატრანსპორტო და სამხედრო დანიშნულების ზონას.

განაცხადი - ოფიციალური ხასიათის წინასწარი განცხადება, მოთხოვნა

განაწესი - 1. იურიდიული დოკუმენტი ამა თუ იმ იურიდიული პირის უფლება-მოვალეობათა შესახებ; 2. დადგენილი, დაწესებული, დაკანონებული (განწესება, განწესებული). ამა თუ იმ დაწესებულებაში მიღებული დადგენილება გარკვეული წესების ან წესრიგის დაცვის შესახებ

განაწესი საწარმოო - წერილობითი განკარგულება სამუშაოს წარმოებაზე, ადგილის, სამუშაოს დაწყებისა და დამთავრების დროის, მათი წარმოების პირობების, ბრიგადის შემადგენლობის და სამუშაოს უსაფრთხოებაზე პასუხისმგებელი პირების დანიშვნაზე. მომსახურე პერსონალი სრულად ემორჩილება გ. ს. მოთხოვნებს.

განაჭრი - თაროს (ქუსლის) წარბის გლუვი პროფილის მოჩუქურთმებული დამუშავება ორნამენტის მოტივით, რომელიც მეორდება მთელ სიგრძეზე.

განახერხი - აჭურული გამჭოლი ჩუქურთმა ხეზე, შესრულებული სპეციალური ხერხით. გ. აფორმებენ კარნიზებს, საპირეებს, ფრონტონის ფიცრებს, არშიებს, თამასებს და სხვ. ხის ხუროთმოძღვრებაში.

განგაშის გადამოწმების ფუნქცია - ცეცხლის აღმომჩენი და განგაშის ავტომატური სისტემის ფუნქცია ცრუ განგაშის შესამცირებლად, რომლის საშუალებითაც კვამლის აღმომჩენები ატყობინებენ საავარიო ვითარების შესახებ დროის მინიმალურ პერიოდში ან ადასტურებენ საავარიო ვითარებას მოცემული დროის განმავლობაში, რის შედეგადაც ავტომატურად ხდება მათი საწყის მდგომარეობაში დაბრუნება, რაც ნიშნავს, რომ განგაშის სიგნალი უტყუარი იყო.

განგაშის გასავრცელებელი მოწყობილობა - სახანძრო განგაშის სისტემის შემადგენელი ნაწილი, მაგ., ზარი, საყვირი, ეკრანი სინათლის ან ტექსტისათვის, რომლებიც გამოსცემენ ხმოვან, ტაქტილურ ან ვიზუალურ სიგნალებს, ან მათ კომბინაციებს.

განგაშის მრავალბლოკიანი მოწყობილობა - განგაშის ორი ან მეტი ერთბლოკიანი მოწყობილობა, რომლებიც ისეა ერთმანეთთან დაკავშირებული, რომ ერთის გააქტიურება იწვევს ყველა ინტეგრალური ან დამოუკიდებელი ხმოვანი განგაშის სისტემის ამუშავებას. ის ასევე შეიძლება შედგებოდეს განგაშის ერთბლოკიანი მოწყობილობისგან, რომელიც დაკავშირებულია სხვა აღმომჩენ სისტემებთან ან ხელით მართვად სახანძრო განგაშის კოლოფთან.

განგაშის სიგნალი - სიგნალი, რომელიც მიანიშნებს საავარიო მდგომარეობაზე, რაც მყისიერ რეაგირებას

მოითხოვს, მაგ., ცეცხლის მიმანიშნებელი სიგნალი.

განედი - კუთხე, პლანეტის ცენტრიდან მოცემულ წერტილამდე გავლებულ ხაზსა და ეკვატორის სიბრტყეს შორის, რომელიც ითვლება 0-დან 90⁰-მდე ეკვატორის ორივე მხარეს. გეოგრაფიული განედი, რომელიც ჩრდილოეთ ნახევარსფეროში მდებარეობს (ჩრდილოეთის განედი) დადებითად ითვლება, სამხრეთ ნახევარსფეროში კი - უარყოფითად.

განვითარება - 1. ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლა; 2. გაზრდა, გაფართოება, გაძლიერება

განზოგადებული იმპულსი - ნივთიერ წერტილთა სისტემის კინეტიკური ენერგიის კერძო წარმოებული განზოგადებული სიჩქარით (როცა კინეტიკური ენერგია გამოსახულია როგორც განზოგადებული კოორდინატის, დროისა და განზოგადებული სიჩქარის ფუნქცია).

განზოგადებული კოორდინატები - ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ისეთი პარამეტრები, რომელთა საშუალებითაც დროის ყოველ მომენტში ცალსახად განსაზღვრულია სისტემის მდებარეობა.

განზომილება - ფიზიკური სიდიდეების დამოკიდებულების ფორმა იმ სიდიდეებზე, რომლებიც მიღებულია ძირითად სიდიდეებად. ყველაზე უფრო მიზანშეწონილია ამ დამოკიდებულების გამოსახვა L სიგრძის, M მასისა და T დროის მიხედვით.

განზომილებათა თეორია - იმ ფორმულების სახის განსაზღვრის მეთოდი, რომლებიც ამა თუ იმ ფიზიკურ სიდიდეებს შორის დამოკიდებულებას გამოსახავენ. მეთოდი დაფუძნებულია იმ მოსაზრებაზე, რომ ამ დამოკიდებულების ხასიათი არ უნდა შეიცვალოს გამოყენებულ ერთეულთა მასშტაბების შეცვლისას. თუ ადგილი აქვს ტოლობას ფიზიკური სიდიდეების რომელიმე კომბინაციებს შორის, მაშინ ტოლობის ორივე ნაწილს უნდა ქონდეს ერთი და იგივე განზომილება

განიავება დარეგულირებული - სათავსის განიავების უზრუნველყოფა კონსტრუქციული ელემენტების (კარი, ფანჯარა, სარკმელი, სარქველი და სხვ.) გაღების გზით.

განიერი - რასაც დიდი სიგანე აქვს.

განივი დატვირთვა - ღეროს ღერძის ან ფილის შუალედური სიბრტყის პერპენდიკულარულად მიმართული დატვირთვა.

განივი კვეთის ნომინალური ფართობი - განივი კვეთის ფართობი, ეკვივალენტური მრგვალი გლუვი ღეროს განივი კვეთის ფართობისა, რომელსაც იმავე დიამეტრი აქვს.

განივი ღერო - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში - ღუნვადი ელემენტების შედუღებული კარკასით დაარმატურების შემთხვევაში განივი არმატურის სახელწოდება.

განივი ძალა - შიგა ძალა, რომელიც განსახილავ კვეთაში ღეროს ღერძის პერპენდიკულარულია.

განივი ძალის ეპიურა - ღეროს სიგრძის გასწვრივ განივი ძალების სიდიდეების ცვლილების გრაფიკული გამოსახულება.

განივკვეთი - რისამე განივი ზომა.

განლაგება - იგივეა, რაც მოწყობილობის შეთანწყობა-დაგეგმარება.

განლექვა - პოლიდისპერსული სუსპენზიის ნელი დალექვის თვისების მქონე წვრილი ნაწილაკების დაცილება სწრაფად დალექვის თვისებების მქონე (უფრო მსხვილი და მძიმე) ნაწილაკებისაგან.

განმაგნიტება - დამამაგნიტებელი ველის მოხსნის შემდეგ ფერომაგნიტურ სხეულში დამაგნიტებულობის შემცირება.

განმზღენი - 1. თაღვანი, დაკიდული და ჩარჩოსებრი კონსტრუქციების საყრდენ კვანძებში მოქმედი ჰორიზონტალური ძალა, რომელსაც ღებულობს კონსტრუქციის შემკრავი (შემკოჭი) ან გადაეცემა უშუალოდ საყრდენებზე; 2. ხისტი სამონტაჟე მოწყობილობა, რომელიც მუშაობს მხოლოდ კუმშვაზე და გამოიყენება კონსტრუქციის ორი ელემენტის შიდა მხარეზე გადაადგილების საწინააღმდეგოდ (ნახ. 1).

ნახ. 1

განმზღენიანი კონსტრუქცია - კონსტრუქცია, რომელშიც გარე დატვირთვების მოქმედების შედეგად აღძრული საყრდენი რეაქციების მდგენელები არის არა მხოლოდ ვერტიკალური, არამედ ჰორიზონტალური (განმზღენი) მიმართულებისაც (მაგ., კამარა, თალი და სხვ.).

განმზავებელი - სითხეები, შეყვანილი ლაქების შედგენილობაში, რომლებიც სუფთა სახით არ ხსნიან აფსკვარმოქმნელ ნივთიერებებს, მაგრამ გამხსნელებთან ნარევი უზრუნველყოფენ ლაქ-საღებავის აფსკის განსაზღვრულ კონსისტენციას და წარმოქმნის სიჩქარეს. ერთი ტიპის ფისების გამხსნელი შეიძლება იყოს გ. სხვებისთვისაც.

განმზუხტველი - ელექტროტექნიკური მოწყობილობა ორი ან რამდენიმე ელექტროდის სახით განცალკევებული დიელექტრიკული (განმზუხტავი) მონაკვეთებით, რომელთა გამტარობა მკვეთრად იცვლება, როცა ელექტროდებს შორის პოტენციალთა სხვაობა რაღაც კონკრეტულ სიდიდეს აღწევს (ე.წ. გარღვევის ძაბვა). არსებობს ორი სახის: დამცველი და მმართველი. გამოიყენება ელექტროტექნიკაში, რადიოელექტრონიკაში, ავტომატიკაში.

განმტვირთავი თალი - თალი, რომელიც, ჩვეულებრივ, კედლის წყობაშია დაყოლებული და შენობის ზედა ნაწილების დატვირთვას ცალკე მდგომ საყრდენებს გადასცემს ან პირიქით, ცალკეული საყრდენების დატვირთვებს საძირკველს გადასცემს.

განმტკიცება - მასალის ან ნაკეთობის ხარისხის გაუმჯობესება სპეციალური ოპერაციების გამოყენების გზით, რომლის დროსაც იზრდება რღვევისადმი წინააღმდეგობა. გამოიყენება გ. მექანიკური, თერმული, ქიმიური და სხვა ხერხი (ზედაპირული, მოცულობითი ან კომბინირებული). მაგ., საარმატურე ფოლადის გ. შეიძლება განხორციელდეს ცივი გამოჭიმვის (გამოწევის) ან თერმული ხერხით.

განრიგი (განრიგება) - გრაფიკი, რომელიც შეიცავს ინფორმაციას რისამე შესრულების დროის, ადგილის და თანამიმდევრობის შესახებ.

განრიღვა - ნარჩილი შეერთების განცალკევება მისი გაცხელებით სარჩილის დნობის ტემპერატურაზე ზევით.

განსაზღვრა (ლათ.) - 1. განხილვის საგნის დაზუსტება, მისი ერთმნიშვნელოვანი დახასიათება (რეალური განსაზღვრა); 2. მოქმედება, უკვე ცნობილი მონაცემებისაგან როგორ მივიღოთ განსახილველი საგანი (ცნება). ამ შემთხვევაში გ. ღებულობს განმსაზღვრელი თანაფარდობების სისტემურ სახეს (სქემა, ტოლობა).

განსაკუთრებით საშიში წარმოება - მონაკვეთი, დანადგარი, სამქრო, საცავი, საწყობი, სადგური ან სხვა წარმოება, სადაც ერთდროულად ხდება პოტენციურად საშიში ნივთიერებების გამოყენება, წარმოება, გადამუშავება, შენახვა ან ტრანსპორტირება.

განსაკუთრებულად ტენიანი სათავსო - სათავსო, სადაც ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა უახლოვდება 100%-ს (ჭერი, კედლები, იატაკი და ამ შენობაში მყოფი საგნები დაფარულია ტენით).

განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონა - „არქიტექტურულ-სამშენებლო საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად დედაქალაქის და ავტონომიური რესპუბლიკების დედაქალაქების ტერიტორიებზე განსაზღვრული განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონა.

განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონა - საქართველოს დედაქალაქის, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების დედაქალაქების, საკურორტო და სარეკრეაციო ზონების ადმინისტრაციულ საზღვრებში არსებული ტერიტორიების ის ნაწილები, რომლებიც განისაზღვრება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით.

განსახლება - მოსახლეობის, ეკონომიკური და სხვა სახის აქტივობის გადანაწილება ქვეყნის, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების, რეგიონის, რაიონის, დასახლების ტერიტორიაზე.

განტოლება - არგუმენტთა იმ მნიშვნელობების მოძებნის ამოცანის ანალიზური ჩაწერა, რომელთათვისაც ორი მოცემული ფუნქციის მნიშვნელობანი ტოლია.

განუზომელი - ძალიან დიდი.

განურჩეველი წონასწორობა - წონასწორობის მდგომარეობა, როდესაც სხეული რაიმე ძალის მოქმედებით ღებულობს მცირე გადახრას წონასწორობის მდებარეობიდან და ამ ძალის მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ ინარჩუნებს საწყის მდებარეობას.

განფენა (გაშლა) - იხ. ევოლვენტა.

განყალიბება - ყალიბის მოხსნა მონოლითური ბეტონის ნაკეთობებისაგან ან რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებისაგან.

განყენებული - 1. საერთო ნიშან-თვისებათა შემცველი; 2. რეალურ სინამდვილეს დაშორებული.

განყოფილება - 1. დაწესებულების ან საწარმოს ნაწილი; 2. ჟურნალის, გაზეთის, წიგნის თემატურად გაერთიანებული ნაწილი.

განშრეკება (შრეებად დაშლა) - რამეს შრეებად დაშლის პროცესი.

განჩინება - სასამართლოს გადაწყვეტილების ერთ-ერთი ფორმა.

განჩუ (თურქ.) - თიხათაბაშირი, გაჯი, ალებასტრი, - სამშენებლო თიხათაბაშირი, რომელიც მიიღება თაბაშირის მერგელების გამოწვევით 160...250°C ტემპერატურაზე და შემდეგში მისი გადაქცევით ფხვნილად. მასალა გამოირჩევა მაღალი მექანიკური სიმტკიცით და წყალმდედგობით. ფართოდ არის გავრცელებული შუა აზიაში, ძირითადად უზბეკეთში, სადაც ფართოდაა გავრცელებული ჩუქურთმების ამოჭრა განჩუზე (ნახ. 1) და კავკასიაში - არქიტექტურულ ნაგებობათა გასაფორმებლად.

ნახ. 1

განწესი - 1. სპეციალურ ბლანკზე შედგენილი დავალება სამუშაოების უსაფრთხო ჩატარებაზე, რომელიც განსაზღვრავს მის შინაარსს, ადგილს, დაწყების და დამთავრების ვადებს, უსაფრთხოების აუცილებელ ზომებს და ბრიგადის შემადგენლობას; 2. დოკუმენტი, განკარგულება რაიმე სამუშაოს შესრულების ან რისამე გაცემა-გაგზავნის შესახებ.

განჯინა – სურსათ-სანოვავის ან ნივთების შესანახი კედლის კარადა.

გაორთქვლა - 1. ორთქლოვ გატარება, შეორთქვლა, გათუთქვა, დამდუღვრა, მოწალვა; 2. ხის მასალის ტენთოდამუშავება შრობის პროცესში; 3. ბეტონის და რკ.ბ.-ის ნაკეთობების ტენთოდამუშავება ჰიდრატაციის და გამყარების პროცესების დაჩქარების მიზნით. პროცესის საერთო ხანგრძლივობა შეადგენს 7...13 საათს, წინასწარი დაყოვნების - 0,5...3 საათს, ხოლო დაყოვნების - 2...6 საათს

გაპეწიანება (რუს. лошение) - ბუნებრივი მოსაპირკეთებელი ქვის დეკორატიული გამოყვანა. ასეთი გლუვი, მქრქალი ქვის გაპეწიანებული ფაქტურა გამოიყენება იატაკებზე და კიბის საფეხურებზე.

გაპრიალება - ნაკეთობის ზედაპირის დამუშავების ტექნოლოგიური პროცესი. გ. მიზანია მაღალი სისუთავის (სარკისებრი) ზედაპირის მიღება. იგი ნაკეთობათა დამუშავების საბოლოო ოპერაციაა. ლითონებსა და ზოგიერთ სხვა მკვრივ მასალას აპრიალებენ ტყავის, თექის, ქეჩისა და მისთ. ელასტიური ქარგოლებით, რომლებზეც მიყრილია აბრაზიული ფხვნილი ან წასმულია საპრიალებელი პასტა. ქვას აპრიალებენ სახეხ ჩარხებზე დატენიანებული ქეჩის ქარგოლებით, რომელთა ზედაპირზე ფხვნილის ფენაა შეხელილი. მერქნის გ. რბილი ტამპონის წრიული მოძრაობით ნამზადის ზედაპირს ფარავენ თხევადი ფენით, რომელიც დამზადებულია ბუნებრივი ფისისაგან და გახსნილია აქროლად ორგანულ გამხსნელში.

გაჟღენტა - ფოროვან სხეულში თხევადი ნივთიერების შეყვანის პროცესი (მაგ., მერქნის გაჟღენტა ანტისეპტიკური ნივთიერებებით).

გარანტი (ფრანგ.) - პიროვნება, ორგანიზაცია, სახელმწიფო, რომელიც იძლევა გარკვეულ გარანტიებს და თვალყურს ადევნებს მათ შესრულებას.

გარანტია (ფრანგ.) - თავდებობა, სამართლებრივი პრინციპებისა და საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც ვალდებულებათა შესრულებას უზრუნველყოფს.

გარდინა (პოლანდ.) - თხელი გამჭირვალე ქსოვილის რბილი ფარდა, რომლის სიგანე, როგორც წესი, ორჯერ და მეტად აჭარბებს ფანჯრის კარნიზის სიგრძეს.

გარე არქიტექტურული განათება - შენობებისა და ნაგებობების, მონუმენტალური ხელოვნების ნაწარმოების და ქალაქის ლანდშაფტის ელემენტების ფასადების ხელოვნური განათება მათი მხატვრული გამომსახველობის ხაზგასმისათვის, რომელიც პასუხობს მხედველობითი აღქმის ეკოლოგიის მოთხოვნებს და სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტურობას.

გარე გაზსადენი - გაზსადენი მაგისტრალური გაზსადენის გამანაწილებელი სადგურიდან გაზის მომხმარებლებამდე (შენობებისა და ნაგებობების გარე კედლებამდე).

გარე დაფინანსება - სესხები და სხვა სახის ფონდები, რომელთაც საწარმო გარედან იღებს.

გარე ელექტროდანადგარი - დასაშვებია: ღია ელექტროდანადგარი - ღია ტერიტორიაზე მყოფი ელექტროდანადგარი, მათ შორის ბადით შემოფარგლული, გადმოხურული და მსგავსად დაცული გ.ე.

გარემო - 1. ორგანიზაციის ფუნქციონირების პირობები და მის საქმიანობაზე მოქმედი ფაქტორების (ცვლადების) ერთობლიობა. მას ყოფენ შიდა და გარე გარემოდ. შიდა ცვლადებს განეკუთვნება მიზნები, სტრუქტურები, ამოცანები, ტექნოლოგიები და ადამიანები. გარე გარემო თავის მხრივ იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად: პირდაპირი ზემოქმედების და ირიბი ზემოქმედების ძალები. პირველი ჯგუფი აერთიანებს მიმწოდებლებს, მომხმარებლებს, კონკურენტებს, შრომით რესურსებს, სახელმწიფოებრივი რეგულირების კანონებს და დაწესებულებებს. მეორე ჯგუფში მოიაზრება ეკონომიკის მდგომარეობა, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, სოციალური და პოლიტიკური ცვლილებები, ჯგუფური ინტერესთა გავლენა და სხვა ქვეყნებში არსებითი მოვლენები. გ. იყოფა მრავალ სახეობად: პოლიტიკური, სოციალური, ინსტიტუციური, ფიზიკური, ეკონომიკური და კულტურული. გ. ცნებაში ერთნაირად მნიშვნელოვანია კულტურული და ეთნიკური სფეროები, სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, სამკურნალო დაწესებულებები, საავადმყოფოები და სხვა მსგავსი დაწესებულებები; 2. რაიმეს გარემომცველი ადგილი, მიდამო, არემარე; 3. ბუნებრივი გარემოს, ბუნებრივი და ბუნებრივ-ანტროპოგენული ობიექტების და ანტროპოგენული ობიექტების, აგრეთვე მათი ურთიერთქმედების ერთობლიობა; 4. გარემო, რომელშიც ფუნქციონირებს ბუნებით მოსარგებლე; 5. ადამიანის ბინადრობისა და საწარმოო საქმიანობის გარემომცველი ბუნებრივი მატერიალური სამყარო. იგი მოიცავს, როგორც ბუნებრივ, ისე ადამიანის მიერ შექმნილ ხელოვნურ (ტექნიკურ) გარემოს.

გარემო აგრესიული - სიცოცხლისათვის საშიში გარემო (მაგ., ჰაერი მინერალური სასუქების საწყობში; აგრესიული სითხეები და სხვ.).

გარემო ადამიანური - განიხილება, როგორც ბიოსფეროს შემადგენელი ნაწილი

გარემო გეოლოგიური - ლითოსფეროს (დედამიწის ქერქის) ზედა ნაწილი. გ.გ. მოიცავს მთის ქანებს, მიწისქვეშა წყლებს, ბუნებრივ აირს და მიკროორგანიზმებს, რომლებიც იმყოფებიან ურთიერთქმედებაში და დინამიკურ წონასწორობაში. გ.გ. გააჩნია განსაზღვრული ფიზიკური, გეოქიმიური, ბიოლოგიური და საინჟინრო-გეოლოგიური თვისებები, რომლებიც ფასდება ეკოლოგიური ხარისხით. ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენების მიზანია გარემოზე ტექნოგენური პროცესების ზემოქმედების თავიდან აცილება ან შემცირება.

გარემო დისპერსიული - გარემო, რომელიც შეიცავს დისპერსიულ ნივთიერებებს (მაგ., მერქნის ფქვილის ნაწილაკები, მტვერი, კვამლი და სხვ.).

გარემო დრეკადი - გარემო, რომელიც დრეკადია და შეუძლია გარეგანი ფორმის შეცვლა ამა თუ იმ ზეგავლენის შედეგად.

გარემო ერთგვაროვანი - გარემო, რომელიც შედგება ერთგვაროვანი ნივთიერებისაგან.

გარემო ნეიტრალური - გარემო, რომლის წყალბადის მაჩვენებელი pH=7 (ანუ წყალბადის და ჰიდროქსილის იონების რაოდენობა გათანაბრებულია). იგი არ შედის არავითარ ქიმიურ რეაქციაში.

გარემო ტექნოლოგიური (ანტროპოგენული გარემო, ანტროპოსი) - ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის შედეგად ხელოვნურად შექმნილი გარემო.

გარემოზე არახელსაყრელი ზემოქმედება - სამეურნეო და სხვა საქმიანობის ზემოქმედება, რომლის მოქმედება იწვევს გარემოს ხარისხის ნეგატიურ ცვლილებებს.

გარემოზე დასაშვები ზემოქმედების ნორმატივები - ნორმატივები, რომლებიც დადგენილია გარემოზე სამეურნეო და სხვა საქმიანობის ზემოქმედების მაჩვენებლების შესაბამისად და რომელთა დაცვისას სრულდება გარემოს ხარისხის ნორმატივები.

გარემოზე ეკოლოგიური ზემოქმედება - გარემოში ნებისმიერი უარყოფითი ან დადებითი ცვლილება,

რომელიც მთლიანად ან ნაწილობრივ წარმოადგენს ბუნებით მოსარგებლე ორგანიზაციის საქმიანობის, მისი პროდუქციის ან მომსახურების შედეგს.

გარემოზე ზემოქმედების შეფასება - საქმიანობის სახე გარემოზე სამეურნეო და სხვა საქმიანობის ზემოქმედების პირდაპირი, ირიბი და სხვა შედეგის გამოვლენის, ანალიზის და აღწერის მიზნით

გარემოზე მიყენებული ზიანი - დაბინძურების შედეგად გარემოს ნეგატიური ცვლილება, რომელიც იწვევს ბუნებრივი ეკოლოგიური სისტემის რღვევას, დეგრადაციას და ბუნებრივი რესურსების დაზიანება-გამოფიტვას.

გარემოს დაბინძურება - გარემოში ნივთიერების ან ენერგიის გამოყოფა, რომლის თვისებები, მდებარეობა ან რაოდენობა უარყოფითად მოქმედებს გარემოზე.

გარემოს დასნებოვნება ბაქტერიული საშუალებებით - ხდება წყალმომარაგების და კანალიზაციის ობიექტების ექსპლუატაციის სანიტარიულ-ჰიგიენური წესების უხეშად დარღვევის, ცალკეული საწარმოების და სპეციალური სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორიების მუშაობის რეჟიმის დარღვევის, აგრეთვე კვების მრეწველობის საწარმოში მუშაობის ტექნოლოგიის დარღვევის შედეგად. ბაქტერიული ფაქტორი ადამიანზე მოქმედებს ადამიანის (ცხოველის) ორგანიზმში დაავადების გამომწვევი მიკრობების მოხვედრის შემთხვევაში. მათი დამაზიანებელი მოქმედება მჟღავნდება განსაზღვრული დროის (საინკუბაციო პერიოდის), ხშირად 2...5 დღის, შემდეგ.

გარემოს დაცვა - ყოველივე იმის დაცვა, რაც გარს არტყია ადამიანს - ბუნებრივი გარემო, ქალაქი, სოფელი, საწარმო, საცხოვრებელი, ტყე, მდინარე, კარიერი და სხვ. „ბუნების დაცვა“ და „გარემოს დაცვა“ ურთიერთდაკავშირებული და განუყოფელი ტერმინებია.

გარემოს დაცვის აქტიური პროფილაქტიკური ღონისძიებები - 1. საწარმოო კვამლის აირების და ჩამდინარე წყლების წინასწარი გაწმენდა ატმოსფეროს ჰაერში გამოყოფამდე; 2. ტექნოლოგიური პროცესებისა და აპარატურის სრულყოფა

გარემოს დაცვის პასიური პროფილაქტიკური ღონისძიებები - ითვალისწინებს: სამრეწველო საწარმოსა და დასახლებულ პუნქტს შორის დამცავი ზონის მოწყობას, მწვანე ნარგავების გაშენებას, მანეთი გამონაბოლქვების გატყორცნას მილიდან ატმოსფეროს მაღალ ფენებში

გარემოს ხარისხის ნორმატივები - გარემოს მდგომარეობის შეფასების მიზნით ფიზიკური, ქიმიური, ბიოლოგიური და სხვა მაჩვენებლების შესაბამისად დადგენილი ნორმატივები, რომელთა დაცვა უზრუნველყოფს ხელსაყრელი გარემოს არსებობას.

გარეპირი - კამარის წინა და უკანა სიბრტყეები.

გარესახრახნი - კუთხვილსაჭრელი ინსტრუმენტი გარე კუთხვილის ხელით ან ლითონსაჭრელ ჩარხზე მოსაჭრელად. მოჭრის პროცესში გ. და ნაკეთობა ერთდროულად ასრულებენ ბრუნვით მოძრაობას კუთხვილის გრძივი ღერძის ირგვლივ და ხდება თანაბარი ბიჯით კუთხვილის მოჭრა. გ. მზადდება ინსტრუმენტალური სწრაფმჭრელი ფოლადებისაგან. გარე ფორმის მიხედვით განასხვავებენ მრგვალ (ნახ. 1), კვადრატულ, ექვსკუთხა, მილისებრ და სხვა სახის გარესახრახნებს.

ნახ. 1

გარეუბანი (გარეთუბანი) - 1. დასახლებული პუნქტი ქალაქის პერიფერიულ (განაპირა) ნაწილში; 2. ფეოდალური ხანის თბილისის უბანი მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, კალას ჩრდილოეთითა და დასავლეთით, მისი გალავნის გარეთ.

გარეცხვა - საშენი მასალებისაგან გამაჟუჭიანებელი ჩანართების მოცილება, რაც ამაღლებს მის ხარისხს (მაგ. გარეცხილი ქვიშა, ხრეში). ამ მიზნით იყენებენ სხვადასხვა დანადგარს წყალში გარეცხვით: სპირალურ კლასიფიკატორებს, დოლურ და ვიბრაციულ გამრეცხებს და სხვ.

გარნიერიტი (ფრანგ.) - ნიკელის სილიკატი რთული და არამუდმივი შემადგენლობისა. წარმოადგენს მადანს, საიდანაც იღებენ ნიკელს.

გარნიზონი (ფრანგ.) - მუდმივად ქალაქში ან ციხე-სიმაგრეში მყოფი სამხედრო ნაწილები და დაწესებულებები.

გარნისაჟი (ფრანგ.) - მყარი დამცავი ფენა; წარმოიქმნება ისეთი მეტალურგიული აგრეგატის კედლების შიდა (მუშა) ზედაპირზე, რომლებიც განიცდის ინტენსიურ გაცივებას. გაჩენის მიზეზია მუშა ზედაპირზე კაზმის და ცეცხლგამძლე მასალების ფიზიკურ-ქიმიური ურთიერთქმედება.

გარნიტური (ფრანგ.) - 1. მოწყობილობა საქვაზე აგრეგატის საკვამლე მომსახურებისათვის: სამრომი (კვმლსადენის საწმენდად), სათვალთვალე (ქვების მუშაობაზე დასაკვირვებლად), ღიობი (საკონტროლო-გამზომი ხელსაწყოებისა და შემოძქრევი ხელსაწყოების დასაყენებლად), საბრუნო ჩამკეტები, შიბერები და დეტალები (რომლებზეც ეყრდნობა საქვაზე აგრეგატის ელემენტები); 2. ერთი დანიშნულების მქონე საგნების (მაგ., ავეჯის, თეთრეულის) სრული კომპლექტი; 3. პოლიგრ. სხვადასხვა ზომის, მაგრამ ერთნაირი მოხაზულობისა და ხასიათის შრიფტის კომპლექტი. ერთგვარი დანიშნულების საგანთა კომპლექტი.

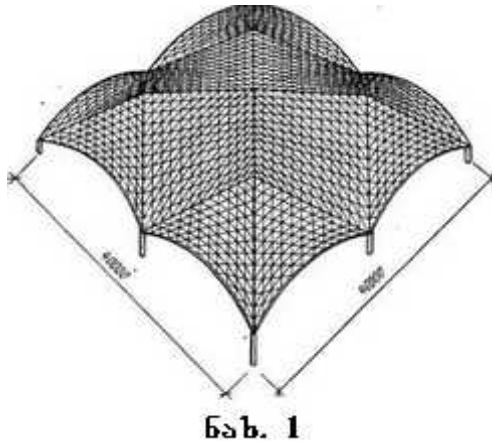
გარსაცმი - მანქანის გამოშვებული ან მოძრავი ნაწილების დამცავი შემოზღუდვა (შემოღობვა), მაგ., ძრავის, ჰიდროტურბინის, ღვედური გადაცემის, ღუმელის და სხვ.

გარსთა მომენტური თეორია - გარსთა თეორია, რომელიც ითვალისწინებს გარსის კვეთებში მღუნავ და მგრეხ მომენტებს.

გარსთა უმომენტო თეორია - გარსთა თეორია, რომელიც არ ითვალისწინებს გარსის კვეთებში მღუნავ და მგრეხ მომენტებს.

გარსი - 1. ტანის გეომეტრიული ფორმა, რომელსაც ერთი ზომა (სისქე) გაცილებით ნაკლები აქვს, ვიდრე ორი დანარჩენი. გარსის ტიპის კონსტრუქციებს იყენებენ სამშენებლო საქმეში, ავიაციაში, გემთმშენებლობაში და სხვ. გ. მშენებლობაში უძველესი დროიდან არის ცნობილი გუმბათებისა და თაღების სახით. მასალად გამოიყენება: ქვა, დაწებებული მერქანი, ლითონი, რკ.ბ., პლასტმასი. გ. ძირითადი ღირსებაა მასალის ეკონომიურობა, მაღალი სიხისტე და სიმტკიცე, რაც საშუალებას იძლევა გადაიხუროს დიდი ფართობები; ნაკლი - დამზადებისა და გაანგარიშების სირთულე; 2. აირისებრი ფენა, რომელიც გარს ერტყმის პლანეტებს, ვარსკვლავებს და სხვა ასტრონომიულ ობიექტებს; 3. პროგრამული უზრუნველყოფის მოდული, რომელიც უზრუნველყოფს ინტერფეისის ოპერატიული სისტემის ფუნქციების მომხმარებელთან ურთიერთკავშირისათვის.

გარსი პოლიგონალური - ასაწყობი გარსის სახეობა, რომელიც შედგება სამკუთხა ან ტრაპეციული გეგმის მქონე დადებითი გაუსის სიმრუდის გარსების კომბინაციისაგან (ნახ. 1). ცალკეული გარსები ეყრდნობა წინასწარ მოწყობილ კარკასებზე, ხოლო მთლიანად გარსის კონტური - ფოლადის ან რკ.ბ.-ის კამარებს ან რიგელებს, რომლებიც სახსროვნად არის დამაგრებული კოლონებზე (კამარებზე). გამოიყენება სხვადასხვა არქიტექტურულ-კონსტრუქციული ფორმის ნაგებობების გადახურვებში. დასამუშაებლად უპირატესობა ენიჭება ალუმინის, ფოლადისა და ხის მასალებს, იშვიათად რკ.ბ.-ს.

გარსული ფორმა - ერთჯერადი ჩამოსახმელი ფორმა, შემდგარი ორი ერთმანეთთან დამაგრებული რელიეფური ნახევარფორმისაგან კედლის სისქით 6-10 მმ. გ. ფ. მზადდება ნარევისაგან, რომელიც შედგება წვრილმარცვლოვანი კვარცის ქვიშისა და გამამყარებლისაგან - ფენოლფორმალდეჰიდის ფხვნილისებრი თერმორეაქტიური ფისისაგან (პულვერბაკელიტი), რომელიც მიიღება სპეციალურ ავტომატურ და ნახევრადავტომატურ მანქანებზე. თერმორეაქტიური ფისი ღებება გახურებისას და გარს შემოერთდება ქვიშის მარცვლებს, შემდგომი გახურებისას კი მყარდება და წარმოქმნის ქვიშის მყარ გარსს. ნახევარფორმების შეწყვილება ხდება ფიქსატორით, კავების, ჭაზრავების ან შეწებების მეშვეობით. გარსული ფორმით ღებულობენ სხმულს მასით 100 კგ-მდე და ჩამოსხმულ მოდელებს. ფორმების ნარევის ხარჯი 8-10-ჯერ ნაკლებია, ვიდრე ჩამოსხმისას ქვიშა-თიხის ფორმის გამოყენებით.

გარსშემოსაველი - შენობის ნაწილი ღია ტერასის ან გალერეას სახით, რომელიც გარს ერტყმის ნაგებობას (მაგ. ეკლესიას).

გარღვევის ტალღა - ტალღა, წარმოქმნილი კალაპოტში მიმართული წყლის ნაკადის ფრონტზე, რომელსაც, როგორც წესი, აქვს ე. წ. „ქოჩორის“ მნიშვნელოვანი სიმაღლე, მოძრაობის სიჩქარე და გააჩნია დიდი დამანგრეველი ძალა.

გასავლელი - გასასვლელთან მისადგომის შემოუზღუდავი კომპონენტი, რომელიც განსაზღვრავს და უზრუნველყოფს გასასვლელისაკენ სავალ ბილიკს.

გასათბობი მოცულობა - მოცულობა, შემოსაზღვრული გარე კედლების, ჭერის და იატაკის შიდა ზედაპირული ფართობით.

გასასვლელთან მისადგომი გზაკარი - ოთახიდან, ფართობიდან ან სივრცეიდან გამომავალი კარი ან მისადგომი წერტილი გასასვლელისკენ სავალი გზის გასწვრივ, სადაც გასასვლელი გზა შედის შუალედურ ოთახში, დერეფანში, გასასვლელთან მისადგომ შემოუზღუდავ კიბეზე ან პანდუსზე.

გასასვლელი - ტერიტორია ტრანსპორტისა და ფეხით მოსიარულეთათვის, რომელშიც შედის სავალი ნაწილი, გზისპირი, კიუვეტი და დამაგრებული ბეგი.

გასასვლელი გზა-დერეფანი - გასასვლელის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც შენობის ან ნაგებობის ინტერიერის სხვა სივრცეებისაგან გამიჯნულია ცეცხლმედეგობის კოეფიციენტის მქონე კონსტრუქციით, ღიობის დამცავებით და უზრუნველყოფს სავალ დაცულ გზას ჰორიზონტალური მიმართულებით შენობიდან გამოსასვლელისკენ ან საზოგადოებრივი გზისკენ.

გასასვლელის შემომზღუდავი - გასასვლელის კომპონენტი, რომელიც შენობის ან ნაგებობის ინტერიერის სხვა სივრცეებისაგან გამიჯნულია ცეცხლმედეგობის კოეფიციენტის მქონე კონსტრუქციით, ღიობის დამცავებით და

უზრუნველყოფს სავალ დაცულ გზას შვეული ან ჰორიზონტალური მიმართულებით შენობიდან გამოსასვლელამდე ან საზოგადოებრივ გზამდე.

გასადები - 1. რაიმე საკეტის მოსარგები, გამხსნელი სამარჯვი; 2. ნაკეთობა, რომელიც სხვადასხვა ზომის ქანჩისა და ჭანჭიკის მოსაჭერად ან მოსაშვებად გამოიყენება. არსებობს გ. მუდმივი ზომის და დასარეგულირებელი გარკვეულ ზღვრებში; 3. მუსიკაში: სანოტო დგანის დასაწყისში დასმული ნიშანი (ვიოლინოს გასადები, ბანის გასადები).

გასაშუალოება - ტექნოლოგიური პროცესის სტაბილიზაციისა და პროდუქციის ხარისხის ასამაღლებლად ნარევის მასაში კომპონენტების თანაბარი განაწილება.

გასტარბაიტერი (გერმ.) - სამუშაოს საშოვნელად სხვა ქვეყანაში ჩასული პიროვნება.

გასხვისების ზოლი - რკინიგზის მფლობელობაში არსებული მიწის ვაკისი, რომელზედაც განლაგებულია ხელოვნური და სახაზო-სალიანდაგო ნაგებობები, რკინიგზის ელექტრომომარაგებისა და კავშირგაბმულობის მოწყობილობები, რკინიგზის სადგურები, დამცავი ტყე-ნარგავები და რკინიგზის ფუნქციონირებისათვის საჭირო შესაბამისი ობიექტები და რკინიგზის სტრუქტურული ერთეულები.

გატანების მოძრაობა - ატმოსფერული წნევის დროს ღია არხებში და ღარებში წყლის ენერგიის მეშვეობით მყარი ფხვიერი მასალების გადატანის შემთხვევა.

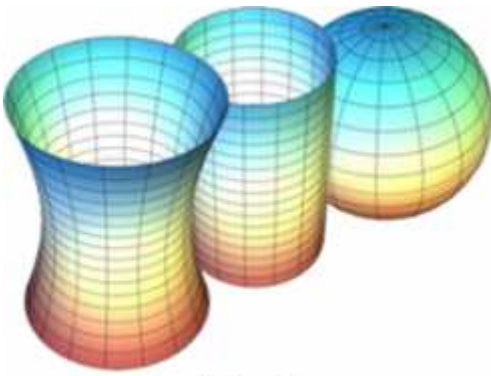
გაუბეწვოება (ბეწვის მოშორება) - ტყავიდან ბეწვის საფარველის მოშორება. ის მოსამზადებელი სამუშაოა ტყავის გამოყვანის დროს. ხორციელდება მექანიკური ან ქიმიური გზით

გაუთვალისწინებელი სამუშაოები - სამუშაოები, რომელთა მოცულობა შეიძლება გამოვლინდეს მხოლოდ ობიექტის მშენებლობის პროცესში და ფინანსდება ხარჯთაღრიცხვაში არსებული სპეციალურად ლიმიტირებული რეზერვით (გაუთვალისწინებელი ხარჯებით).

გაუმართაობის შეტყობინება - სახანძრო განგაშის სისტემის ან ავარიის აღმოჩენი მოწყობილობის მიერ გამოცემული შეტყობინება წრედში ან სისტემის სხვა კომპონენტში დაფიქსირებული გაუმართაობის შესახებ.

გაუნახშირბადოება - ნახშირბადის შემცველობის შემცირება ფოლადის ნაწარმისა და ნაკეთობების ზედაპირულ შრეებში, რომელიც ხდება ჟანგბადისა და წყალბადის შემცველ გარემოში გახურებისას (ცხელი ჰაერი, ღუმელის გაზი), რომლებთანაც ნახშირბადი შედის რეაქციაში და წარმოქმნის გაზისებრ პროდუქტებს. უმეტეს შემთხვევაში გ. არაა სასურველი, რადგანაც ცვლის ფოლადის თვისებებს, კერძოდ, ართულებს წრთობას. გ. თავიდან ასაცილებლად გახურებას ახდენენ გაზის დაცულ გარემოში ან ვაკუუმში. გ. ეწოდება ასევე ლითონების ქიმიურ-თერმული დამუშავების ნაირსახეობას, სადაც ნახშირბადი არის მავნე მინარევი

გაუსის სიმრუდე - ზედაპირის გამრუდება მისი რაიმე წერტილის გარშემო. ის არის ზედაპირის შიდა გეომეტრიის ობიექტი, კერძოდ, არ იცვლება იზომეტრიული ღუნვისას. ორგანოზომილებიანი ზედაპირის რაიმე წერტილში ნორმალურ სიმრუდეებს მთავარი მიმართულებებით (მთავარი სიმრუდეები) თუ აღვნიშნავთ r_1 და r_2 -ით, მაშინ სიდიდეს $R = r_1 \cdot r_2$ ეწოდება გაუსის სიმრუდე ან უბრალოდ ზედაპირის სიმრუდე. ზედაპირის სიმრუდე შეიძლება იყოს: ნულოვანი (ცილინდრი ან სიბრტყე), დადებითი (სფერო) და უარყოფითი (ჰიპერბოლოიდი) (ნახ. 1. გაუსის სიმრუდეები: მარცხნიდან - უარყოფითი, ნულოვანი და დადებითი).

ნახ. 1

გაუფასურება - ეროვნული ვალუტის ღირებულების დაცემა უცხოურ ვალუტასთან შედარებით.

გაუცხიმოება (ცხიმგაცლა) - დასამუშავებელი ლითონის ზედაპირიდან ცხიმის მოშორება, რომელიც ხორციელდება დეტალების ტუტთან ხსნარებში ამოვლებით ან ელექტროლიტური ამოჭმით, შემდეგ წყალში გარეცხვითა და გაშრობით.

გაუწყლოება (დეჰიდრირება) - 1. წყლის გაცლა; თავისუფალ (შეკავშირებულ) მდგომარეობაში მყოფი წყლის გამოყოფა ნივთიერებისა ან კრისტალჰიდრატებისაგან კრისტალიზებული წყლის გაცხელებით, ორთქლის წნევის დაწევით ან წყლის წაშრთმევ ნივთიერებათა გამოყენებით; 2. რაიმესაგან წყლის მოშორების (მოცილების) პროცესი. გ. სრულდება გაფილტვრით, ცენტროფუგირებით, შრობით და სხვ. გაუწყლოება ფართოდ გამოიყენება სამთო, საშენი მასალების, ქიმიურ, კვების მრეწველობის საწარმოებში.

გაფართოება (გაშლა) - რაიმეს გადიდების, გაძლიერების, გაღმავების პროცესი (მაგ., შენობის ტემპერატურული ბლოკის გ., წარმოების მოცულობის გ., სავაჭრო ურთიერთობების გ.). არსებობს გ. სახეები: ადიაბატური, თერმული, იზობარული, იზოენტროპიული, იზოთერმული, მდორე, მკვეთრი, მოცულობითი, მრავალჯერადი, ნარჩენი, პოლიტროპიული, სითბური, უეცარი, წრფივი და სხვ.

გაფართოება ადიაბატური - გაფართოების სახეობა, რომელიც მიმდინარეობს სითბოს მიწოდების გარეშე, შიგა ენერგიის ხარჯზე

გაფართოება იზობარული - გაფართოების სახეობა, რომელიც ხდება გარედან სითბოს მიწოდებით მუდმივი წნევის პირობებში.

გაფართოება იზოენტროპიული - იხ. გაფართოება ადიაბატური.

გაფართოება იზოთერმული - გაფართოების სახეობა, რომელიც ხდება მუდმივი ტემპერატურის პირობებში.

გაფართოება ნარჩენი - სხვაობა საწყის ზომებსა და იმ ზომებს შორის, რომელიც ექნება გაცხელების შემდეგ საწყის ტემპერატურამდე გაცივებულ მასალას (სხეულს).

გაფართოება პოლიტროპიული - აირის გაფართოების პროცესი, რომელიც ხასიათდება განტოლებით $PV^n = \text{const}$, სადაც n იცვლება $-\infty$ -დან $+\infty$ -მდე.

გაფილტვრა - მყარი ნაწილაკებისა და სითხისგან შედგენილი ნარევის (სუსპენზიის) დაყოფა. დასაყოფად სუსპენზიას ფილტრში ატარებენ. ფილტრზე დარჩენილ მასას ნალექი ეწოდება, ხოლო მასში გასულ სითხეს - ფილტრატი.

გაფორმების ეკონომიკური ზონა - შემოსავლების სამსახურის სპეციალურად შექმნილი საბაჟო კონტროლის ზონა, სადაც ხორციელდება საქონლის გაფორმება.

გაფრთხილება ღვარცოფული საშიშროების შესახებ - შეტყობინება რომელიმე რაიონში ღვარცოფის შესაძლო ჩამოწოლის შესახებ, რაც ეფუძნება პროგნოზს ან ექსპერტთა დასკვნას პროგნოზულ ნიშან-თვისებებზე

დაყრდნობით. გაფრთხილება ღვარცოფული საშიშროების შესახებ ხორციელდება ღვარცოფსაწინააღმდეგო სამსახურის მიერ, ხოლო მისი არარსებობის შემთხვევაში - დროებითი სტრუქტურული ერთეულის მიერ, რომელიც განლაგებულია ღვარცოფის მაღალი ათვისებისა და აქტივობის რაიონებში. უკანასკნელ პერიოდში ღვარცოფული საშიშროების შესახებ პრაქტიკაში მკვიდრდება შეტყობინების გადაცემა რადიოთი და ტელევიზიით ამინდის პროგნოზთან ერთად. სიგნალი მოძრავი ღვარცოფული ნაკადის შესახებ გადაიცემა რადიოშეტყობინების დახმარებით.

გაფუებული ვინილის კედლის საფარი - (დაწნული ქსოვილის სარჩულიანი კედლის საფარი, გაფუებული ვინილის ფუძე და გაფუებული ვინილის საცმი. გაფუებული ვინილის ფუძე-შრე არის ერთგვაროვანი ვინილის შრე, რომელიც შეიცავს საქრევე აგენტს (ქაფწარმომქმნელს). დამუშავების დროს საქრევე აგენტი იშლება შემადგენელ ნაწილებად, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ჩაკეტილი უჯრედები და შრე ფუვდება. კედლის საფარის საერთო სისქეა 1,4...1,8 მმ.

გაფხვიერების კოეფიციენტი - მონგრეული მადნის მოცულობის ხელუხლებელ მასივში პირვანდელ მოცულობასთან ფარდობა.

გაყინული გრუნტის კუმშვადობის კოეფიციენტი - დატვირთვის ქვეშ მყოფი გაყინული გრუნტის ფარდობითი დეფორმაცია.

გაშავება (მოსევადობა) - ფოლადის ნაკეთობის ზედაპირზე ოქსიდური ფურჩის (ფენის, აფსკის) შექმნა კოროზიამდეგობის ასამაღლებლად ან დეკორატიული მიზნით. გ. აწარმოებენ ფოლადის ნაკეთობის ჩაძირვით გამდნარ მარილში ან დამუსავებით წყლით განზავებულ ტუტეებში, მჟავებში, მარილებში.

გაშალაშინება (მიჯიფთვა) - ხის ნაწარმის სწორი ან გლუვი ზედაპირის გასწორების პროცესი გაშალაშინებით, რომელიც სრულდება სპეციალური ხელსაწყო - შალაშინის ან ჩარხის მეშვეობით.

გაშენება - ქალაქებსა და სოფლებში შენობების, ბაღების, ბულვარების, ქარსაფარი ზოლების, ვენახების, სამთო-სათხილამურო კურორტების და მისთ. განთავსების წესრიგი

გაშენების კოეფიციენტი - შენობებისა და ნაგებობების მიერ დაკავებული ფართობის შეფარდება ნაკვეთის სრულ ფართობთან.

გაშენების სიმჭიდროვის კოეფიციენტი - შენობისა და ნაგებობის ყველა სართულის საერთო ფართობის შეფარდება ნაკვეთის მთლიან ფართობთან.

გაშენების შემჭიდროება - საცხოვრებელი ფართობის რაოდენობის გაზრდა ტერიტორიის ერთეულზე არსებული გაშენების რეკონსტრუქციის პირობებში. მიიღწევა: შენობებს შორის არსებული ადგილის გაშენებით, გაშენების სართულიანობის გაზრდით, ძველი გაშენების დანგრევითა და მის ადგილზე ახლის მოწყობით, უფრო შემჭიდროებული გაშენებით, ეზოებისა და გასასვლელების სივრცის შემცირებით, უშენი ადგილების გაშენებითა და სხვ.

გაჩარხვა - ბრუნვის გარე ზედაპირების ჭრით დამუშავება სახარატო დაზგებზე, სადაც მთავარ მუშა (ბრუნვით) მოძრაობას უმეტესად ასრულებს ნამზადი, ხოლო მიწოდების მოძრაობას - საჭრისი.

გაციემის ხაზი - მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს ნავთობპროდუქტის, აგრეთვე, აირის მიწოდებას რეზერვუარიდან სარიგებელ სვეტამდე.

გაცივება ზომიერი - მაცივარაგენტების საშუალებით -50⁰C-მდე გაცივების პროცესი.

გაცივება ღრმა - ძირითადად გამოიყენება აირთა ნარევების დასაყოფად მათი, ჯერ გათხევადების, და შემდეგ რექტიფიკაციის გზით. ღრმა გაცივების პროცესების ტექნიკური გამოყენების მაგალითად გამოდგება ჰაერის დაყოფა ჟანგბადად და აზოტად, კოქსის აირის დაყოფა, ნავთობის პიროლიზის აირების დაყოფა შემადგენელ ნაწილებად და მისთ. რექტიფიკაციის პროცესების ჩასატარებლად აუცილებელია აირთა ნარევების წინასწარი გათხევადება და, შესაბამისად, აირების გათხევადება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ღრმა გაცივების ძირითადი ტექნიკური დანიშნულება

გაცხრილვა (გაცხავენა) - ფხვიერი მასალების დაყოფა კლასებად სიმსხოს მიხედვით, ანუ ფრაქციონირება ნაჭრების

(ნაწილაკების) ზომების მიხედვით მექანიკურ მოწყობილობებზე გაცხრილვით.

გამგიფვა - წყალსატევის ან მდინარის ზედაპირზე უძრავი ყინულსაფრის წარმოქმნა. პერიოდი, როცა მდინარეზე უძრავი ყინულსაფარია.

გაწყლოვანება - ჰიდროტექნიკური ნაგებობების მშენებლობა (წყალსაღები ნაგებობა, წყალსაცავი, არხი, წყალსატარი და ა.შ.), რომელიც დამატებით ავსებს ბუნებრივი წყალადინარების ქსელს (მაგ., მდინარის) და უზრუნველყოფს უწყლო და ნაკლებწყლიანი რაიონების გაწყლოვანებას. ერთ-ერთი ყველაზე მეტად გავრცელებული და ეფექტური გაწყლოვანების მეთოდია - გამაწყლოვანებელი არხების მოწყობა, რომლებსაც წყალი მიეწოდება თვითდინებით ან წყალსაწევი სადგურებიდან

გაწყლოვანებული ქანი - ქანი, რომელიც შეიცავს თავისუფალ წყალს.

გაჭიმვა - ღეროს (ძელის) გრძივი დეფორმაციის სახე, რომელსაც ადგილი აქვს ღეროს გრძივი ღერძის გასწვრივ გამჭიმავი ძალის მოდებისას. ამ დროს ღეროში გრძივი ძალების ზემოქმედებით ხდება ღეროს გეომეტრიული სიგრძის გაზრდა. სამშენებლო კონსტრუქციებისათვის ძირითადად გ. ორი სახე არსებობს: ცენტრალური (ძალა მოდებულია ღეროს გრძივი ღერძის გასწვრივ) და ექსცენტრული (ძალა მოდებულია ღეროს გრძივი ღერძიდან გადანაცვლებულად). ზოგადად შეკუმშული ელემენტის გაანგარიშება სიმტკიცეზე წარმოებს ფორმულით: $\sigma = N_g / A_g \leq R_g$, სადაც σ - გაჭიმვის ძაბვა; N_g - მოქმედი გამჭიმავი ძალა; A_g - ღეროს განივკვეთის ნეტო ფართობი (შესუსტებების გათვალისწინებით); R_g - მასალის საანგარიშო წინაღობა გაჭიმვაზე. გაჭიმვაზე მუშაობს სამშენებლო კონსტრუქციების ბევრი ელემენტი: წამწის ქვედა სარტყელი და გისოსის ელემენტები, კამარის შემკრავი, კოჭის ქვედა სარტყელი, ბაგირები, ვანტები და სხვ.

გახსნა (გაღება, გაშლა, განზავება) - 1. რაიმე დახურულის ან შეკრულის გახსნა-გაღების ოპერაცია-მოქმედება (მაგ., კარადის კარის გახსნა, ფანჯრის გაღება); რაიმე მოჭერილის მოშვების პროცესი (მაგ., ჭანჭიკის ქანჩის მოშვება); გახსნა-განზავების პროცესი (მაგ., საღებავის განზავება გამხსნელით, ლაქის გახსნა აცეტონით); 2. სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების სისტემა.

გახურება (გათბობა, გაცხელება) - ნივთიერების (სხეულის), რაიმე მიზნით, ტემპერატურის აწევის პროცესი (მაგ., სადურგლო წებოს გათბობა მოხმარების წინ, ფარის გახურება გალაქვის წინ). ცნობილია გ. სახეები: აირებით, არათანაბარი, განმეორებითი, ელექტრული, იზოთერმული, ინდუქციური, დიელექტრიკული, კონვექციური, კონტაქტური, რადიაციული, წინასწარი, ჰაერით და სხვ.

გაჯერება - მერქანის, ქსოვილის გაჟღენთვა სპეციალური ხსნარებითა და ემულსიებით მათთვის განსაზღვრული თვისებების მისანიჭებლად (ბიომედეგობა, ტენმედეგობა და სხვ.).

გაჯერების ზღვარი - იხ. ჰიგროსკოპულობის ზღვარი.

გაჯერების ფიზიოლოგიური დეფიციტი - სხვაობა 375⁰C-ზე, ჰაერის მაქსიმალურ და აბსოლუტურ ტენიანობებს შორის.

გაჯერებული დუღაბი - დუღაბი, რომელშიც, მოცემულ ტემპერატურაზე, გასახსნელი ნივთიერება მეტად ველარ გაიხსნება.

გაჯი - 1. ჰაერული შემკვრელი ნივთიერება, რომელიც მიიღება ბუნებრივი თიხათაბაშირიანი ქანებისაგან, 150...250⁰C ტემპერატურაზე გამოწვით. გაჯის სიმკვრივეა 800...1000 კგ/მ³, სიმტკიცე კუმშვაზე 20 მპა-მდე. შეკვრის დასაწყისია 3...5 წუთი, ხოლო დასასრული 30...40 წუთი. გაჯისაგან მზადდება სალესი და წყობის დუღაბები და სამშენებლო ნაკეთობები. გაჯის ტრანსპორტირება და შენახვა აუცილებელია დახურული ტარით, რადგან ტენის მოქმედებით კარგავს აქტივობას; 2. ძვ. მიწა-ცარცი.

გაჯირჯვება - მერქანში შეკავშირებული ტენის გაზრდა აბსოლუტურად მშრალი მდგომარეობიდან ბოჭკოების გაჯერების ზღვრამდე (28%). გ. მაქსიმალური სიდიდე შეინიშნება ბოჭკოების განივად, ხოლო მინიმალური - ბოჭკოების გრძივად. პრაქტიკულად გ. სიდიდე იცვლება 12...15%-ის ფარგლებში. გ. კოეფიციენტის რიცხვითი მნიშვნელობები დამოკიდებულია მერქნის ჯიშზე. გ. დროს ხდება მერქნის გეომეტრიული ზომების და მოცულობის გაზრდა.

გეგმა - 1. შენობის სართულის თარაზული ჭრილის გრაფიკული გამოსახულება; 2. წინასწარ მოფიქრებული რამ, რაც უნდა განხორციელდეს; 3. დაგეგმარების საპროექტო გადაწყვეტისა და ტერიტორიის კეთილმოწყობის ამსახველი გენერალური ნახაზი; 4. მუშაობის განრიგი ვადებისა და დანახარჯების მიხედვით.

გეგმა არქიტექტურული - შენობის, შენობების კომპლექსის, დასახლებული პუნქტის ან მათი ნაწილის ჰორიზონტალური პროექციის გამოსახულება შესრულებული განსაზღვრულ მასშტაბში. გეგმაზე შესაძლებელია ნაჩვენები იქნეს კედლების, გადახურვების, საყრდენების, სვეტების კონსტრუქცია, ავეჯისა და მოწყობილობების განლაგება ინტერიერში, საწარმოო სათავსებში ტექნოლოგიური პროცესების სქემა, ქალაქის სატრანსპორტო ქსელის განაწილება და ა.შ.

გეგმა გენერალური - 1. მთავარი, ძირითადი გეგმა, განვითარების მაგისტრალური მიმართულება (მაგ., წარმოების განვითარების გ.გ.); 2. დასახლებული ადგილის ან მისი ნაწილის დაგეგმარების ამსახველი გამოსახულება.

გეგმა კალენდარული - მოქმედების გეგმა, განაწილებული დღეების მიხედვით.

გეგმა პერსპექტიული - განვითარების გეგმა მომავალი პერიოდისათვის.

გეგმა სამრეწველო (ფინანსური) - გეგმა, რომელიც წარმოების განვითარების, მოქმედების ყველა ძირითად მაჩვენებელს მოიცავს (მაგ., ხელფასის ფონდი, პერსონალის რაოდენობა, პროდუქციის რაოდენობა, საბრუნავი ფონდები და სხვ.).

გეგმა საწარმოო - წარმოების განვითარების გეგმა დროის გარკვეულ მონაკვეთში.

გეგმა სიტუაციური - ადგილზე ან მშენებარე ნაგებობაზე მიერთებული არსებული ობიექტის განლაგების მაჩვენებელი.

გეგმა-გრაფიკი - მოქმედების პერიოდულობის გეგმა, დროის გარკვეულ მონაკვეთში.

გეგმაზომიერი - გეგმის შესაბამისი, მოწესრიგებული.

გეგმარებითი დავალება - დაგეგმვაზე უფლებამოსილი საქართველოს აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი უწყების და ადგილობრივი თვითმმართველობის (მმართველობის) ორგანოს მიერ განსაზღვრული მოთხოვნების ერთობლიობა, რომლებიც ადგენს დაგეგმვის ამოცანებს, პარამეტრებს, ტერიტორიულ ფარგლებს, აგრეთვე დაგეგმვის და მისი განხორციელების ეკოლოგიურ, ტექნიკურ, საორგანიზაციო და სხვა პირობებს.

გეგმარებითი რეგიონი - ისტორიულ-კულტურული ან ეკონომიკური ნიშნით გაერთიანებული, ან სპეციალური სივრცით-ტერიტორიული ამოცანების გადასაწყვეტად ფორმირებული რაიონების ტერიტორიების ერთობლიობა.

გეგმილი (პროექცია) - გეომეტრიული გამოსახულება მიღებული ფიგურის დაგეგმილებით სიბრტყეზე ან რაიმე სხვა ზედაპირზე. ფიგურის გეგმილი არის მისი ცალკეული წერტილების გეგმილთა ერთობლიობა. განიხილავენ გეგმილის სამ სახეობას: ცენტრალურს (პერსპექტივა), პარალელურს და მართკუთხას (ორთოგონალურს).

გეგმიური გამოყენების კოეფიციენტი - ექსპლუატაციის პერიოდის ნაწილი, რომლის განმავლობაში ობიექტი არ უნდა იმყოფებოდეს გეგმიურ ტექნიკურ მომსახურებასა და რემონტზე.

გეგუთის სასახლე (გეგუთის ციხე-დარბაზი) - ფეოდალური ხანის საქართველოს საერო არქიტექტურის VIII საუკუნის ძეგლი (ნახ. 1). მდებარეობს წყალტუბოს მუნიციპალიტეტში, სოფელ გეგუთში, ქუთაისის სამხრეთით, მე-7 კმ-ზე, რიონის ნაპირას. ნანგრევებს 2000 მ²-ზე მეტი ფართობი უჭირავს. 1953—1956 წლებში სარესტავრაციო-კვლევით სამუშაოთა შედეგად, შესაძლებელი გახდა სასახლის ხუროთმოძღვრული ფორმების დადგენა. ციხე-დარბაზში რამდენიმე სამშენებლო ეტაპი გამოირჩევა. ყველაზე ადრინდელი ნაწილი (VIII—IX სს.) გეგმით მარტივი, ერთოთახიანი, დიდბუხრიანი ე.წ. „სანადირო სახლია“. მოგვიანებით, იგი მრავალ ფუნქციას ასრულებდა. თლილი ქვით ნაგებ სამშენებლო ცოკოლზე აღმართულია აგურით ნაგები ოთხიარუსიანი მეფეთა სადგომი ციხე-დარბაზი (XII ს.). მისი მთავარი ნაწილია 14 მ-იანი გუმბათით დაგვირგვინებული ოთხმკლავიანი დარბაზი, რომლის აქეთ-იქით საცხოვრებელი და სამეურნეო დანიშნულების სათავსებია (საწოლი ოთახი, სალარო, საგანძური, აბანო და სხვ.). მთელ ნაგებობას გარედან ეკვრის კედლებიდან გამოწეული მასიური ბურჯები. XIII-XIV საუკუნეებს განეკუთვნება მთავარი

ნაგებობის დასავლეთით მდებარე შენობა და სასახლის ეკლესია. გადმოცემის თანახმად გეგუთი თამარ მეფის საზაფხულო რეზიდენციას წარმოადგენდა.

ნახ. 1

გეზენკი (გერმ.) - მიწისქვეშა ვერტიკალური გვირაბი, რომელიც უშუალოდ მიწის ზედაპირზე არ გამოდის. ზოგჯერ გ. დახრილ მდგომარეობაში გაჰყავთ. იყენებენ სასარგებლო წიაღისეულის ჩასაშვებად ზედა ჰორიზონტიდან ქვედა ჰორიზონტამდე, აგრეთვე სავენტილაციოდ და მომუშავეთა მიმოსვლისათვის. გ. შახტში აერთებს სხვადასხვა საფეხურებს. გეზენკში მუშაობა სახიფათო სამუშაოებს განეკუთვნება.

გეზი - 1. ძვ. უფროსი ისარი; 2. წყლის გასავალი; 3. მიმართულება (მაგ., სვლა-გეზი).

გეიზერი - ვულკანების ახლოს მიწისქვეშა გამთბარი წყლების და ორთქლის პერიოდულად (ან უწყვეტად) ზედაპირზე შადრენის სახით ამოიფრქვევა (ნახ. 1). გეიზერების სიუხვით გამოირჩევა ისლანდია და კამჩატკის ნახევარკუნძული.

ნახ. 1

გეკსადერი (ჰეკსადერი) - ექვსწახნაგა (მაგ., ხუთკუთხა პირამიდა; კუბი)

გელა - ხის ან რკინის ჯოხი, ძალაყინი, ცეცხლის საჩხრეკი

გელაზი - ბაზალტის ქვისაგან გამოთლილი ბორბალი, ზეთის სახდელი დიდი მრგვალი ქვა.

გელათის აკადემია - ძველი ქართული სასულიერო სასწავლებელი (ნახ.1). დაარსდა 1106 წელს გელათის მონასტერთან დავით აღმაშენებლის ინიციატივითა და ხელშეწყობით. დავითმა გელათის აკადემიაში სამოღვაწოდ შეკრიბა სწავლული ქართველები, რომელთა შორის იყვნენ იოანე პეტრიწი და არსენ იყალთოელი. თანამედროვენი გელათის აკადემიას „ასუად ათინად“, („აღმოსავლეთის მეორე იერუსალიმად“) იხსენიებდნენ. აკადემიის სათავეში იდგა მოძღვართ-მოძღვარი. სასწავლო პროგრამა მირითადად გეომეტრიის, ფილოსოფიის, რიტორიკის, გრამატიკისა და ასტრონომიის შესწავლას ითვალისწინებდა. გელათის აკადემიაში დაუწერია არსენ იყალთოელს სჯულისკანონი, იოანე პეტრიწს - ნემესიოს ემესელის თხზულება „ბუნებისათვის კაცისა“. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბერძნულიდან თარგმნილი იოანე ქსიფილინოსის ჰაგიოგრაფიული კრებული, რომლის ორიგინალი დაკარგულია. სამეცნიერო-მთარგმნელობითი მოღვაწეობა გელათის აკადემიაში მომდევნო საუკუნეებშიც არ შეწყვეტილა, თუმცა საგრძნობლად შენედა. XIII საუკუნეში აქ მოღვაწეობდნენ ჰიმნოგრაფი არსენ ბულმაისიმისძე, ფილოსოფოსი და რიტორი პეტრე გელათელი. XIV საუკუნეში გელათში შეიქმნა მნიშვნელოვანი იურიდიული ძეგლი „გარიგება ჯელმწიფის კარისა“ და

საისტორიო წყარო „გელათური ქორონიკონი“.

ნახ. 1

გელათის მონასტერი - ქართული ხუროთმოძღვრული ანსამბლი, შუა საუკუნეების საქართველოს უმნიშვნელოვანესი ცენტრი (ნახ. 1). აგებულია ქ. ქუთაისის ჩრდილო-აღმოსავლეთით 11 კმ-ზე, მდინარე წყალწითელის ხეობაში. დაარსებულია 1106 წელს დავით აღმაშენებლის თაოსნობით. შემოზღუდულია გალავნით. ანსამბლში შედის სხვადასხვა დროინდელი (ძირითადად XII-XIII სს.) შენობები. შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების სიაში. ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ცენტრალურ-გუმბათოვან მთავარ ტაძარს ორ ბოძსა და საკურთხეველის კედლებზე დაყრდნობილი გუმბათი აქვს, აღმოსავლეთ მხარეს კი - სამი წახნაგოვანი შვერილი აფსიდი. ეკლესიისათვის სხვადასხვა დროს მიუშენებიათ: დასავლეთ მხარეს - სტოა, სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდან კი ეკვდერები. ტაძრის ფართობი მინაშენების ჩათვლით დაახლოებით 1260 კვ. მეტრია, სიმაღლე - 34 მ-მდე. გარედან ტაძარი მოპირკეთებულია ეკლარის თლილი ქვით. ფასადები დამუშავებულია რთული რიტმის დეკორატიული თაღედებით და თითქმის სრულიად მოკლებულია ჩუქურთმებს. ფართო და უხვად განათებული შიგა სივრცე საზეიმო შთაბეჭდილებას ტოვებს. კედელ-კამარები ერთიანად დაფარულია სხვადასხვა დროის მხატვრობით. მთავარი ტაძრის აღმოსავლეთით, XII საუკუნის წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიაა. გეგმითა და ფორმებით იგი მთავარ ტაძარს იმეორებს, მაგრამ უფრო მცირე ზომისაა. მთავარი ტაძრიდან 9 მ-ზე აღმართულია XIII-XIV საუკუნეების წმ. ნიკოლოზის სახელობის ორსართულიანი ეკლესია. გეგმით სწორკუთხა ქვედა სართული ოთხივე მხარეს თაღებითაა გახსნილი, ხოლო მეორე სართული ჯვარისებრი მოხაზულობის პატარა ეკლესიაა. მთავარი ტაძრის ჩრდილოეთ-დასავლეთით XIII საუკუნის სამრეკლოა, რომლის ქვედა ნაწილი - თაღებით გახსნილი ქვის ფანჩატური - წყაროზეა დაშენებული. მის თავზე პატარა სათავსია, ხოლო სულ ზემოთ - სამრეკლო. გელათის ანსამბლში შედის აგრეთვე აკადემია, რომელმაც ჩვენამდე ნანგრევების სახით მოაღწია. მთავარი ტაძრის კონქში დაცულია ცნობილი გელათის მოზაიკა. გელათის მონასტრის გალავნის სამხრეთით, მთავარ შესასვლელში, დავით აღმაშენებლის საფლავია. გელათის მონასტერი სამეფო სახლის საკუთრება და სამძალე იყო, ტერიტორიულად ახლოს მდებარეობდა სამეფოს პოლიტიკურ ცენტრთან - ქუთაისთან, აქ არის დასაფლავებული სრულიად საქართველოსა და იმერეთის მეფეები: დავით IV აღმაშენებელი, დემეტრე I, გიორგი III; ზაგრატ III, გიორგი II, გიორგი III, გიორგი VI, ალექსანდრე V, სოლომონ I და სხვ.

ნახ. 1

გელი - ნახევრად მყარი კოლოიდურ-დისპერსიული სხეული, რომელიც კოლოიდური ხსნარების კოაგულაციისას წარმოიშობა. გ. შეიძლება წარმოიშვას გაჟღენთვისას (მაგ., ჟელატინის გაჟღენთვისას წყალში, კაუჩუკის გაჟღენთვისას ბენზინში და სხვ.).

გემა - ჩაღრმავებული (ინტალიო) ან ამოზურცული (კამეა) რელიეფური ძვირფასი ქვა ზედ ამოკვეთილი წარწერით ან გამოსახულებით.

გემი - საცურო-სატრანსპორტო საშუალება ადამიანების გადასაყვანად ან ტვირთის გადასაზიდად. არსებობს გ. სხვადასხვა სახეები: აფრინი, არათვითმავალი (ბარჟა), ატომური, თვითმავალი, მშრალი ტვირთისათვის, საბუქსირო, საკრეისერო, სამგზავრო, სატვირთო, საპატრულო, სასწავლო, სავაჭრო, სატაკელაჟო, სამხედრო, წყალქვეშა, ხე-ტყის საზიდი და სხვ.

გემზარიხა - დაქანებული ფიცარნაგი გემსაშენში გემების ასაწევად და წყალში ჩასაშვებად.

გენეზი (ბერძ.) - რთული სიტყვის ბოლო ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს წარმოშობას, აღმოცენებას.

გენერალური დამპროექტებელი - საპროექტო ორგანიზაცია ან ფირმა, რომელიც პასუხისმგებელია საპროექტო და სამიუშაო სამუშაოების კომპლექსის შესრულებაზე დამკვეთთან ხელშეკრულების საფუძველზე.

გენერალური მოიჯარე - ორგანიზაცია, ფირმა, რომელიც საკუთარი რისკით, საიჯარო ხელშეკრულების საფუძველზე, აწარმოებს კაპიტალურ მშენებლობას. საიჯარო კონტრაქტი, სამშენებლო სამუშაოებთან ერთად, ითვალისწინებს ტექნოლოგიური დანადგარების მონტაჟს და გამართვას.

გენერატორ-ძრავა - ელექტრული გენერატორი, რომელიც ბრუნავს ელექტრული ძრავასაგან. გამოიყენება უპირატესად ცვლადი დენის გარდასაქმნელად მუდმივში და ცვლადი დენის სიხშირის შესაცვლელად.

გენერატორი (ლათ.) - მოწყობილობა, აპარატი, მანქანა, რომელიც გამოიმუშავებს ელექტრულ ენერგიას ან წარმოქმნის ელექტრულ, ელექტრო-მაგნიტურ, სინათლის ან ზეგრიტ სიგნალებს - რხევებს, იმპულსებს (მაგ., ორთქლის გენერატორი, აცეტილენის აირის გენერატორი და სხვ.).

გენერატორი ელექტრული - მოწყობილობა სხვადასხვა სახის ენერგიის (მექანიკური, ქიმიური, სითბური, სინათლის) ელექტრულად გარდასაქმნელად. თითქმის მთელი ენერგია, რომელიც გამოიყენება სახალხო მეურნეობაში, მიიღება მექანიკური ენერგიის გარდაქმნის შედეგად. ქიმიური ენერგია გარდაიქმნება ელექტრულად გალვანური ელემენტებით, სითბური უშუალოდ ელექტრულად - თერმოზატარებში და მაგნიტოჰიდროდინამიკურ გენერატორებში, სინათლის ენერგია - ფოტოელემენტებში.

გენერატორი ჰარტმანის (დანიელი მეცნიერის ი. ჰარტმანის სახელიდან) - აკუსტიკური რხევების აირჭავლური გამომსახივებელი. შედგება საქშენისაგან, რომლისგანაც ზეგერიითი სიჩქარით გამოიტყორცნება აირი და დამრეცი რეზონატორისაგან, რომელიც მოთავსებულია ამ აირის ნაკადში. ნაკადში წარმოიქმნება შემკვრივებისა და გაუხშოების პერიოდული რხევები, რომლებთანაც ურთიერთქმედებით რეზონატორი ასხივებს აკუსტიკურ რხევებს.

გეო... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, აღნიშნავს მიწასთან, დედამიწასთან კავშირს.

გეოაკუსტიკა - შეისწავლის დედამიწის ქერქში ტალღების გავრცელებას.

გეობადებები - რულონური მასალები ურედოვანი სტრუქტურით, რომლის ელემენტები (მაღალი სიმტკიცის თოკი ან თოკის ძნული) დაკავშირებულია ერთმანეთთან გადახლართვით ან დაწნხვით. არსებობს კომპოზიციური გ. დამზადებული არაქსოვილური მასალებისაგან (პოლიმერული ძაფი ან ლენტი), რომლებსაც ახასიათებთ მაღალი სიმტკიცე და მცირე დეფორმირებადობა. გამოიყენება სუსტი გრუნტების, ავტოგზების (ნახ. 1), რკინიგზის ვაკისების, აეროდრომის ასაფრენ-დასაფრენი ზოლების დასაარმირებლად, აგრეთვე სამშენებლო კონსტრუქციების და ჰიდრონაგებობების განმტკიცებისათვის, ნავთობისა და გაზის მილსადენების საიზოლაციო შრის დაარმირებისათვის და სხვ.

ნახ. 1

გეოგრაფია (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის დედამიწის ზედაპირს, მის ბუნებრივ პირობებს, მოსახლეობის განაწილებას.

გეოგრაფიული ობიექტი - ბუნებრივი თუ ანთროპოგენური წარმოშობის უძრავი ქონების ერთეული, რომელიც სამართლებრივი ურთიერთობების საგანია.

გეოდეზია (ბერძ.) - მეცნიერება დედამიწის ფორმის, ზომების, გრავიტაციული ველებისა და დედამიწის ზედაპირზე გაზომვების მეთოდების შესახებ მათი გეგმებზე და რუკებზე ასახვისათვის, აგრეთვე სხვადასხვა საინჟინრო ღონისძიებების ჩასატარებლად.

გეოდეზია საინჟინრო - გეოდეზიის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ინსტრუმენტებსა და გაზომვის მეთოდებს, გამოყენებულს საინჟინრო ნაგებობების მშენებლობაში. მასში შედის: ტერიტორიის დაკვალვა, ობიექტის დაკვალვის ბადე, შენობის მიზმა, ჰორიზონტალური და ვერტიკალური გეგმარება, ნიველირება, კონსტრუქციების საპროექტო მდგომარეობის შემოწმება, დეფორმაციების დაფიქსირება და ა.შ.

გეოდეზიური დაკვალვა - სამშენებლო მოედნის დაყოფა კვადრატებად ან მართკუთხედებად, ხორციელდება სამშენებლო მოედნის გეოდეზიური გეგმის მიხედვით და დგება იმავე მასშტაბში, რომელშიც სამშენებლო გენერალური გეგმა შესრულებული. დაკვალვის გეგმაში მოცემულია მიზმის სახელმწიფო ქსელი და კონკრეტულად განსაზღვრული ობიექტის მიზმა არსებულ შენობასთან ან ნაგებობასთან. გეოდეზიური გეგმის შესაბამისად განისაზღვრება ნაგებობის მდებარეობა ადგილზე და ხდება ჰორიზონტალური და ვერტიკალური მიზმა. გ.დ. სამშენებლო ობიექტის მდებარეობის განსაზღვრისათვის კეთდება სამშენებლო ბადე და წითელი ხაზები (ან გაშენების სარეგულირებელი სხვა ხაზები). ბადის ძირითადი ფიგურის გვერდის ზომა შეიძლება იყოს 20...200 მ. სამშენებლო ბადის გაფორმებისას უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს შემდეგი პირობები: 1. ძირითადი შენობები და ნაგებობები მოქცეული უნდა იყოს ბადის შიგნით; 2. ბადის ხაზები უნდა გადიოდეს ასამშენებელი ობიექტის ძირითადი ღერძების პარალელურად და რაც შეიძლება მათთან ახლოს; 3. დაძლეული უნდა იქნეს ყველა წინააღმდეგობა, რომელიც ხელის შემშლელია ხაზოვანი გაზომვებისათვის.

გეოდეზიური მიზმა - ტერიტორიაზე დამაგრებული წერტილების, შენობა-ნაგებობების და მათი ელემენტების მდებარეობის განსაზღვრა მიღებულ კოორდინატა სისტემაში. მშენებლობის დაწყებისათვის (მიწის და სხვა სამშენებლო სამუშაოები) აუცილებელია მოხდეს ტერიტორიის დაკვალვა, რომელიც ითვალისწინებს: 1. საყრდენი გეოდეზიური ქსელის შექმნას, სამშენებლო მოედნის დაყოფას კვადრატებად წვეროების დამაგრებით (რეპერების მეშვეობით) და ტერიტორიის სამოწმებელ ნიველირებას; 2. შენობებისა და ნაგებობების დაკვალვას ადგილზე, შენობის მიზმას საყრდენ გეოდეზიურ ქსელთან ან არსებულ მეზობელ შენობასთან; 3. შენობის ირგვლივ შემოვლების (ფიცრის დროებითი ზოლი) მოწყობას, ღერძების დამაგრებას. აუცილებელი გეოდეზიური სამუშაოების შესასრულებლად გამოიყენება ხელსაწყოები: ნიველირი, თეოდოლიტი, ელექტრული ტახომეტრი, ზენიტ-ხელსაწყო და ლაზერული ამგები.

გეოდეზიური ნიშანი - ხის, ლითონის ან რკინაბეტონის ნაგებობა გეოდეზიური პუნქტის ცენტრზე, რომელიც ემსახურება ობიექტის დამიზნებას და ინსტრუმენტის დაყენებას მიწის ზევით კუთხურ და ხაზოვან განზომილებაში. არსებობს შემდეგი სახის: 3 ი რ ა მ ი დ ა (ინსტრუმენტი ყენდება მიწაზე), ტ უ რ ი (მთაში), მ ა რ ტ ი ვ ი ნ ი შ ა ნ ი (ინსტრუმენტი ყენდება 12 მ-მდე სიმაღლეზე), და რთული ნიშანი (12 მ-ზე ზევით).

გეოდეზიური რეფრაქტომეტრი - ხელსაწყო, გამოყენებული გეოდეზიურ გაზომვებში.

გეოდეზიური საკონტროლო-საზომი აპარატურა - გეოდეზიური ხელსაწყოებისა და მოწყობილობების კომპლექსი, რომელიც გამოიყენება შენობის, ნაგებობის, მიწის ზედაპირისა და სამთო ქანების დეფორმაციებზე ნატურული გეოდეზიური დაკვირვებისათვის.

გეოდეზიური სამუშაოები - ხაზოვანი, კუთხური, მაღლივი გაზომვები და ნახაზების აგება, რომლებიც წარმოადგენს მშენებლობაში საწარმოო პროცესების განუყოფელ ნაწილს და შეიცავს გეოდეზიური დაკვალვის საფუძვლებს მშენებლობისათვის; გეოდეზიური კონტროლი სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების შესრულების გეომეტრიულ სიზუსტის დასადგენად და გეოდეზიური დაკვირვება მშენებარე შენობა-ნაგებობების დე-ფორმაციებზე.

გეოდეზიური სიგრძის საზომი - ხაზის სიგრძის გასაზომი გეოდეზიური ოპტიკური ხელსაწყო. არსებობს სხივური, ლაზერული, ზგერითი და სხვ. გამოიყენება სამშენებლო საქმეში, აერონავიგაციაში, ფოტოხელოვნებაში, სამხედრო ტექნიკაში (სნაიპერულ შაშხანებში, ბომბდამშენ სისტემებში) და ა.შ

გეოდეზიური სიმაღლის საზომი (ალტიმეტრი) - გეოდეზიური ხელსაწყო სიმაღლის ან გადამეტების განსაზღვრისათვის. იყენებენ მშენებლები, გეოლოგები, ალპინისტები, მფრინავები, მეცნიერები და სხვ. მუშაობის პრინციპი დაფუძნებულია სიმაღლის მატების შესაბამისად ჰაერის წნევის დაცემაზე, რაც აისახება ბარომეტრის დანაყოფებიან შკალაზე.

გეოდეზიური სიმრუდე - ზედაპირზე წირის გეოდეზიური სიმრუდე ეწოდება სიმრუდის ვექტორის გეგმილს მხებ სიბრტყეზე, ანუ ზედაპირზე წირის გეოდეზიური სიმრუდე ტოლია მხებ სიბრტყეზე წირის გეგმილის სიმრუდისა. ზედაპირის გაღუნვის დროს წირის გეოდეზიური სიმრუდე არ იცვლება.

გეოდეზიური ქსელი სპეციალური დანიშნულების - საყრდენი გეოდეზიური ქსელის სახესხვაობა, რომელშიც ადგილზე გეომეტრიული პუნქტების მდებარეობის და დამაგრების პირობების განსაზღვრის სიმკვრივე და სიზუსტე დგინდება საინჟინრო მიების პროგრამით, მშენებლობის კონკრეტული ობიექტის გაანგარიშების საფუძველზე.

გეოდეზიური ცენტრი - გეოდეზიური ხელსაწყო, გამოყენებული წერტილების შვეული დაპროექტებისათვის ერთი ზედაპირიდან მეორეზე.

გეოდეზიური წირი - ზედაპირზე მდებარე წირი, რომლის ყოველ წერტილში გეოდეზიური სიმრუდე უდრის ნულს, ანუ ეს არის ზედაპირზე წირი, რომლის საკმაოდ მცირე რკალები წარმოადგენენ მათ ბოლოებს შორის უმოკლეს გზას ამ ზედაპირზე. ასეთი წირებია: სიბრტყეზე - წრე, წრიულ ცილინდრზე - ხრახნწირი, სფეროზე - დიდი წრეწირი. გეოდეზიურ წირს ის თვისება აქვს, რომ მისი მთავარი ნორმალი წარმოადგენს ზედაპირის მთავარ ნორმალს. გეოდეზიური წირი პირველად გვხვდება იოჰან ბერნულისა და ეილერის შრომებში.

გეოთერმია (ბერძ.) - გეოფიზიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს დედამიწის ქერქში და მთლიანად დედამიწაში მიმდინარე თბურ პროცესებს.

გეოთერმული გრადიენტი - სამთო ქანების ტემპერატურის მატება მუდმივი ტემპერატურის ზონიდან ყოველ 100 მ ჩაღრმავებაზე. საშუალოდ მიიღება 3⁰C.

გეოთერმული ელექტროსადგური - ნაგებობათა და მოწყობილობათა კომპლექსი, რომელთა მეშვეობითაც დედამიწის ცხელი წყაროების თბური ენერგია გამოიყენება ელექტროენერგიის გამოსამუშავებლად და თბომომარაგებისათვის. გეოთერმული წყლების ტემპერატურა შეიძლება აღწევდეს 200⁰C და მეტს. გ.ე. შედის: ნაბურღი ჭაბურღილები, რომლებსაც ზედაპირზე გამოაქვთ წყლის ორთქლი ან გადახურებული ორთქლი; აიროვანი და ქიმიური გაუმჟღავნებელი მოწყობილობები; ელექტროენერგეტიკული დანადგარები; ტექნიკური წყალმომარაგების სისტემა და ა.შ. გ.ე. შედარებით იაფი და მარტივი მოსაწყობია, მაგრამ მიღებულ ორთქლს გააჩნია დაბალი პარამეტრები, რაც აქვეითებს ეკონომიურობას. გ.ე. აგება გამართლებულია იქ, სადაც თერმული წყლები ახლოს არის დედამიწის ზედაპირთან.

გეოიდი (ბერძ.) - დედამიწის საერთო სახის გამომხატველი წარმოდგენითი ფიგურა, რომელიც წარმოიქმნება, თუ მშვიდ მდგომარეობაში მყოფი მსოფლიო ოკეანისა და მასთან დაკავშირებული ზღვების საშუალო დონის მქონე ზედაპირს ხმელეთის ქვეშ ისე გავაგრძელებთ, რომ ამ ზედაპირის ყოველ წერტილში შვეული ნორმალს წარმოადგენდეს. გ. ზედაპირი ხასიათდება მთლიანობით, ამოზნოვანობითა და ჰორიზონტალურობით. გეოიდის ზედაპირს ადგენენ მიახლოებით, დედამიწის აგებულების შესახებ არსებული წარმოდგენების გათვალისწინებით, და

იყენებენ როგორც დამხმარე ზედაპირის დედამიწის ფიზიკურ ზედაპირზე მიღებულ განაზომთა რეფერენც-ელიფსოიდის ზედაპირზე რედუცირებისათვის და ორთომეტრიული სიმაღლეების ასათვლელად.

გეოკარკასი - გეოგისოსის ნაირსახეობა, რომელიც არის ჭადრაკულად ერთმანეთთან შედუღებული ბადე არაქსოვილური ლენტებისაგან (ნახ. 1). გამოიყენება ფერდობების და გზაგამტარების კონუსების ეროზიასაწინააღმდეგო დაცვისათვის, აგრეთვე საყრდენი კედლების მოწყობისა და სუსტი ფუძეების დაარმატურებისათვის.

ნახ. 1

გეოლოგია (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის დედამიწის ქერქის შემადგენლობას, აგებულებას და ისტორიას.

გეოლოგია საინჟინრო - გეოლოგიის დარგი, რომელიც შეისწავლის დედამიწის ქერქის ზედა ჰორიზონტებსა და მათ დინამიკას საინჟინრო-სამშენებლო საქმეში მათი გამოყენების თვალსაზრისით. გ.ს. ქანების შედგენილობას, სტრუქტურას, ტექსტურასა და სხვა თვისებებს განიხილავს გრუნტის თვალსაზრისით, შეიმუშავებს ნაგებობისა და ბუნებრივი გარემოს ურთიერთქმედების შედეგად განვითარებული პროცესებისა და მოვლენების პროგნოზს და მათი მავნე გავლენის თავიდან აცილების მეთოდებს.

გეოლოგიური გარემო - ლითოსფეროს (დედამიწის ქერქის) ზედა ნაწილი. გ.გ. მოიცავს მთის ქანებს, მიწისქვეშა წყლებს, ბუნებრივ აირს და მიკროორგანიზმებს, რომლებიც იმყოფებიან ურთიერთქმედებაში და დინამიურ წონასწორობაში. გ.გ. გააჩნია განსაზღვრული ფიზიკური, გეოქიმიური, ბიოლოგიური და საინჟინრო-გეოლოგიური თვისებები, რომლებიც ფასდება ეკოლოგიურობის ხარისხით.

გეოლოგიური გარემო - ლითოსფეროს ზედა ნაწილი, რომელიც არის მრავალკომპონენტური დინამიკური სისტემა (სამთო ქანები, მიწისქვეშა წყლები, აირები, ფიზიკური ველები - გრავიტაციული, ელექტრომაგნიტური და სხვ.) და რომელთა საზღვრებშიც ხორციელდება საინჟინრო-სამეურნეო (მათ შორის საინჟინრო-სამშენებლო) მოქმედება.

გეოლოგიური მარაგი - მიწის წიაღში განლაგებულ საბადოს ან მისი ნაწილის საერთო მარაგი.

გეოლოგიური რუკა - რუკა დედამიწის ქერქის რომელიმე უბნის გეოლოგიური აგებულების გამოსახულებით (სამთო ქანების, მათი ასაკის, სიღრმეზე განლაგების და ა. შ.). გეოლოგიური რუკები იყოფა წვრილ (1:500 000 და უფრო წვრილი), საშუალო (1:100 000, 1:200 000) და მსხვილმასშტაბიანად (1:50 000 და უფრო მსხვილი), აგრეთვე დეტალურებად (1:10 000 და უფრო მსხვილი).

გეოლოგიური სახიფათო მოვლენები - მეწყერი, ღვარცოფი (სელური ნაკადი), კარსტული მოვლენების შედეგად მიწის ზედაპირის ჩავარდნა, აბრაზია, ეროზია, ქვათა ცვენა (ქვების ნაკადი).

გეომატი - მოცულობითი რულონური წყალგამტარი სტრუქტურები (რეგულარულად ან ქაოტურად განლაგებული ბოჭკოები, კონსტრუქციები ზოლებისაგან ფიჭას სახით და სხვ.), დამზადებული სინთეზური ან ბუნებრივი ელემენტებისაგან და შეერთებული ერთმანეთთან თერმული, მექანიკური ან სხვა ხერხით. გამოიყენება მდგრადი მცენარეული საფარის მოსაწყობად წყალსაცავების ფერდობებზე, მდინარეების და გზების ნაპირებზე (ნახ. 1), დრენაჟების გასაუმჯობესებლად, შენობის ფუძეების გაძლიერებისათვის და სხვ.

ნახ. 1

გეომემბრანა - რულონური მასალა პოლიმერის ან ბიტუმისაგან დაბალი წყალშედევადობით (ნახ. 1). გამოიყენება ორთქლ-, ჰიდრო- და აირსაიზოლაციოდ მიწისქვეშა სამშენებლო კონსტრუქციებისათვის, ფილტრაციის საწინააღმდეგო ეკრანების მოსაწყობად და სხვ.

ნახ. 1

გეომეტრია (ბერძ.) - მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის სხეულთა ფორმის სიდიდეს და მდებარეობას სიბრტყეზე ან სივრცეში.

გეომეტრიული ოპტიკა - ოპტიკის ნაწილი, რომელიც განიხილავს სინათლის გავრცელების კანონებს გამჭვირვალე გარემოში სხივური სინათლის ენერგიის წარმოდგენების საფუძველზე. იგი მართებულია იმ შემთხვევებში, როდესაც შესაძლებელია სინათლის დიფრაქციის უგულვებლყოფა. გ.ო. კანონებს იყენებენ მიკროსკოპების, ტელესკოპების, სპექტრალური ხელსაწყოების, საპროექციო მოწყობილობების, ფოტო- და კინოკამერების და სხვ. ოპტიკური სისტემების გაანგარიშებისას.

გეომექანიკა - მთის ქანების მექანიკა - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის მთის ქანების ფიზიკურ-მექანიკურ კანონებს, დამაბულ მდგომარეობას, დეფორმაციებს და რღვევის პროცესებს, რომლებიც მიმდინარეობს ბუნებრივი ან ტექნოლოგიური ფაქტორების გავლენით.

გეომორფოლოგია (ბერძ.) - მეცნიერება ხმელეთის რელიეფის, ოკეანეებისა და ზღვების ფსკერის შესახებ (სახის, წარმოშობის, ასაკის, განვითარების ისტორიის). გამოყოფენ გ. დამოუკიდებელ დარგებს: ზოგადს, კერძო, პალეოგეომორფოლოგიას, გამოყენებითს და სხვ.

გეონომია - მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის დედამიწის ენდოგენურ პროცესებს

გეორგინარიუმი (ლათ.) - გეორგინების ბაღი.

გეოსინთეზური მასალები - მასალები, მთლიანად ან ნაწილობრივ დამზადებული სინთეზური ან ნატურალური პოლიმერებისაგან, რომლებიც გამოიყენება გეოტექნიკაში გრუნტების ან სხვადასხვა სამშენებლო კონსტრუქციის ტექნიკური მახასიათებლების გასაზრდელად.

გეოსფეროები (ბერძ.) - სხვადასხვა სიმკვრივის და ქიმიური შემადგენლობის დედამიწის კონცენტრირებული გარსები. პერიფერიიდან დედამიწის ცენტრის მიმართულებით განასხვავებენ: ატმოსფეროს, ჰიდროსფეროს, დედამიწის ქერქს, დედამიწის მანტიას და მის ბირთვს. სამი ზედა გარსი უმუშალოდ ჩანს. ატმოსფეროს ქვედა ნაწილს, ჰიდროსფეროს და დედამიწის ქერქის ზედა ნაწილს, ცოცხალი მატერიის ჩათვლით, აერთიანებენ ბიოსფეროს

სახელით. დედამიწის ქერქის ქვეშ (70 კმ-მდე) განლაგებულია: მანტია (სისქით დაახლოებით 2900 კმ) და დედამიწის ცენტრში ბირთვი რადიუსით დაახლოებით 3500 კმ

გეოტექნოლოგია - დედამიწის წიაღიდან სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების ფიზიკური, ფიზიკურ-ქიმიური, ბიოქიმიური და მიკრობიოლოგიური მეთოდები. გეოტექნოლოგიის მაგალითებია: ქვანახშირის მიწისქვეშა გაზიფიკაცია, ბაქტერიული გამოტუტვა, გოგირდის დნობა, სუბლიმირებული ნივთიერების გამოხდა, თერმული წყლებიდან და ვულკანური გამონატანებიდან მინერალური პროდუქტების გამოყოფა, ნავთობის თერმული მოპოვება და სხვ.

გეოტექსტილი - სინთეზური ბოჭკოსაგან მიღებული ტილოს სახის მასალა, რომელიც გამოიყენება საგზაო მშენებლობაში და აქვს სამი ძირითადი ფუნქცია: მემბრანის, არმატურის და სადრენაჟო.

გეოტექტონიკა (ბერძ.) - გეოლოგიის დარგი, რომელიც სწავლობს დედამიწის ქერქის ზედა მანტიის სტრუქტურას, მოძრაობას, დეფორმაციებს და განვითარებას მთლიანად დედამიწის განვითარებასთან კავშირში.

გეოტექტურა (ბერძ.) - დედამიწის რელიეფის ყველაზე მსხვილი ფორმები: მატერიკები და ოკეანური ღრმულები

გეოფიზიკა - მეცნიერებათა კომპლექსი, რომელიც სწავლობს როგორც მთლიანად დედამიწის ფიზიკურ თვისებებს, ასევე ფიზიკურ პროცესებს, რომლებიც მიმდინარეობს მის მყარ (ლითოსფერო), თხევად (ჰიდროსფერო) და აიროვან (ატმოსფერო) გარსებში და რომლებიც იმყოფებიან მუდმივ ურთიერთქმედებაში. გ. შემადგენლობაში შედის: გეომაგნეტიზმი (მეცნიერება დედამიწის მაგნიტური ველის შესახებ); მეტეოროლოგია; ოკეანოლოგია (მეცნიერება მსოფლიო ოკეანის შესახებ ზღვის ფიზიკის ჩათვლით); ხმელეთის ჰიდროლოგია; დედამიწის წიაღის ფიზიკა და სხვა მეცნიერებები. ამასთან ერთად ანსხვავებენ ისეთ გამოყენებით გეოფიზიკურ მეცნიერებებს, როგორიცაა დაზვერვითი და სარეწი გეოფიზიკა

გეოფიზიკური სახიფათო მოვლენები - მიწისძვრა, ვულკანის მოქმედება.

გეოფონი (ბერძ.) - დედამიწის ქერქში გავრცელებული ბგერითი ტალღების მიმღები. გამოიყენება სამთო ქანების აკუსტიკური დაზვერვისათვის, სამთო სამაშველო სამუშაოებისას და სხვ. უფრო ხშირად გამოიყენება გ., რომელიც ვიბროგრაფის პრინციპით მოქმედებს. გეოფონს, რომელშიც გარკვეული სიგრძის ბგერითი ტალღების დამჭერი ელემენტი პიეზოკვარცის კრისტალი, ეწოდება პიეზოგეოფონი.

გეოქიმია - დედამიწის ქერქში ქიმიური ელემენტების გავრცელება-კანონზომიერების შემსწავლელი მეცნიერება.

გერგეტის სამება (გერგეტის ყოვლადწმიდა სამების ტაძარი) - გალავნით შემოზღუდული ქართული ხუროთმოძღვრული კომპლექსი სტეფანწმინდის რაიონში მდ. ჩხერის ნაპირას, ზღვის დონიდან 1800 მ-ზე. ტაძარი ლანდშაფტთან შერწყმითა და მიმზიდველი კომპოზიციით საქართველოს საეკლესიო ხუროთმოძღვრების გამორჩეული ნიმუშია (ნახ. 1). კომპლექსის ეკლესია და სამრეკლო იმგვარადაა განლაგებული მაღალი მთის წვერზე, რომ თერგის ხეობიდან შთამბეჭდავად იკითხება მყინვარწყერის ფონზე მკვეთრად გამოკვეთილი ტაძრის სილუეტები, რომლისთვის თვალის მოწყვეტა თითქმის შეუძლებელია. ამიტომაც, ადრიდანვე, ხევის უმთავრეს სალოცავს, რომელიც ხშირად მთის თეთრ ღრუბლებსაა შეფარებული, თავისი მშვენიერების გამო „ხევის პატარძალს“ უწოდებენ. გერგეტი იმითაცაა გამორჩეული, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ერთადერთი გუმბათოვანი ტაძარია. წყაროთა უწყევით სამება სამონასტრო კომპლექსი ყოფილა. დღეისათვის კი ძველი მონასტრიდან შემორჩენილია გალავნით შემოსაზღვრული: ყოვლადწმიდა სამების გუმბათოვანი ტაძარი (XIV საუკუნის 30-იანი წლები), სამრეკლო (XIV საუკუნის II ნახევარი) და ტაძრის სამხრეთ ფასადზე მიშენებული მცირე ზომის საბჭო (XV საუკუნე), რომელიც თემის უხუცესთა საბჭოს საკრებულოს წარმოადგენდა. გ.ს. საშუალო ზომის ცენტრალურ-გუმბათოვანი ნაგებობაა. ტაძრის გეგმა გარე სწორკუთხედშია მოქცეული. მას ორი შესასვლელი აქვს - სამხრეთიდან და დასავლეთიდან. სამხრეთ შესასვლელი შესამჩნევად განიერია დასავლეთისაზე. ტაძრის შიდა სივრცეს ძირითადად ცენტრალური ჯვრის მკლავები და მათზე აღმართული გუმბათი ქმნის. ჯვრის მკლავებიდან გვერდითებს ორჯერ აღემატება აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ღრმა მკლავები. თვითონ გუმბათი კი დაყრდნობილია საკურთხევის კუთხეებზე და დასავლეთით თავისუფლად მდგარ ორ სვეტზე. გუმბათის ყელი მეტად მაღალია, მას სიმაღლეს მატებს ზემოთ არსებული სამალავების გამო სარკმელების დიდ სიმაღლეზე მოთავსება, თუმცა გარედან აღნიშნული ასიმეტრიულობა არ შეინიშნება. ტაძარი ნაგებია გათლილი ანდეზიტის კვადრატებით. ფასადები და გუმბათის ყელი, აგრეთვე ორსართულიანი სამრეკლოს ფასადებიც მოჩუქურთმებულია. გუმბათის ყელი ათწახნაგოვანია. თითოეული წახნაგი ცალ-ცალკეა და თაღებითაა შემოფარგლული. სარკმელების შემომყოლ ორნამენტოვან არშიას გარს უვლის შეწყვილებული ლილვა, რომელიც ეყრდნობა ბურთულეებიან კვადრატებს. გუმბათზე სარკმელთა რაოდენობა ხუთია, ისინი ათ წახნაგზე თითოს გამოტოვებით მდებარეობენ, მათ შორის კი ცრუ სარკმლებია განლაგებული. ხანგრძლივი დროის მანძილზე გერგეტში ესვენა ქართველი ქრისტიანების ერთ-ერთი უწმინდესი რელიკვია - წმინდა ნინოს ჯვარი,

რომლის ფლობის პატივს ტაძარი სვეტიცხოველთან და თბილისის სიონთან ერთად ინაწილებდა.

ნახ. 1

გერი - მერქნის მანკი, როკი, დარჩენილი ხის ტანზე ამოსული ტოტის კვდომის (ან ზრდის შეწყვეტის) შედეგად (ნახ.1, „გერი“-ს მანკის ჭრილი ხის ტანზე; ნახ. 2, „გერი“-ს ხედი). ღრმად ჩადის ტანში მახვილი კუთხით, აქვს გაწელილი ოვალის სახე და არღვევს მასალის მთლიანობას, ძლიერ ამცირებს მის სიმტკიცეს გაჭიმვაზე და ღუნვაზე.

ნახ. 1

ნახ. 2

გეტერი - ნივთიერება, რომელიც ვაკუუმურ მოცულობაში შთანთქმავს აირებს (ინერტულის გარდა) და ბოჭავს მათ ქიმიური შთანთქმის ხარჯზე. გამოიყენება ვაკუუმის გასაუმჯობესებლად ელექტრო ვაკუუმურ ხელსაწყოებში, ვაკუუმურ ტუმბოებში

გეტინაქსი - ქაღალდისა და სინთეზური ფისებისაგან (ფენოლი, ეპოქსიდი) დამზადებული ელექტროსაიზოლაციო დაწნეხილი ფენოვანი პლასტიკი. მასალა გამოირჩევა დაბალი მექანიკური სიმტკიცით, სიიაფით. ადვილად მუშავდება საჭრელი ინსტრუმენტებით. ძირითადად გამოიყენება იაფფასიანი საყოფაცხოვრებო ტექნიკის დამზადებული ფირფიტების დასამზადებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

გეტო (იტალ.) - 1. ადამიანთა იძულებითი დასახლებისათვის გამოყოფილი ნაწილი ქალაქისა; 2. ძველად დიდ

ქალაქებში ებრაელთა განსაკუთრებული უბნები, რომლის გარეთ ებრაელებს არ ჰქონდათ დასახლების უფლება.

გეჯა - გულამოდებული მოკლე მორი, რომელიც გამოიყენება ცხოველებისათვის წყლის ან საჭმლის ჩასაყრელად, სარეცხის გასარეცხად და სხვა დანიშნულებისათვის.

გვიაკი კაიმენური - იხ. კუმარუ.

გვიაკოლი - უფერო, ძლიერი თავისებური სუნის, ადვილად დნობადი კრისტალი, რომელიც მუქდება ჰაერზე და სინათლეში. კარგად იხსნება ეთანოლში, ეთერში, ქლოროფორმში, ცივი ძმრის მჟავაში, ტუტეებში და ცუდად - წყალში და პეტროლეინის (გაზოლინის) ეთერში. შედის მშრალი ფოთლოვანი და წიწვოვანი მერქნის მშრალი გამოხდის პროდუქტში. გამოიყენება სურნელოვანი ნივთიერებების სინთეზისათვის.

გვალვა - ხანგრძლივი უწყიმობა და დიდი სიცხე.

გვარლი - საერთო დასახელება თოვ-ბაგირული ნაკეთობებისა, რომლებიც დამზადებულია ბოჭკოვანი მასალებისაგან ან ფოლადის მავთულისაგან. იგი შეიძლება იყოს სხვადასხვა დანიშნულების: ამწევი, განმტვირთავი, დამჭიმი, მისაბმელი და სადგომის (მცურავი საშუალებების), საბუქსირო, სატვირთო, საწევი, ფოლადის, მავთულის და სხვა.

გვარჯილა - ნიტრატების ჯგუფის მინერალების კრებითი სახელი. თითოეული მინერალის სახელს განსაზღვრავს კათიონი - ნიტრატის გვარჯილა, კალიუმის გვარჯილა, ამონიუმის გვარჯილა და სხვ.

გვერგვი (სალტე, საყველური, კირკალი) - 1. სხვადასხვა მასალისაგან დამზადებული ნაკეთობა (დეტალი), რომელიც გამოიყენება რაიმეს ირგვლივ შემოსავლებად მოჭერის მიზნით; 2. ხის ან წნელის რგოლი, რომელსაც გადააცემენ ღობის ორ სარს გასამაგრებლად.

გვერდელა - მერქნის მანკი, ხის ტანის ძირის ნაწილში აგებული ცვალებადობა გვიანი მერქნის წლიური რგოლების შესქელებით ან გამუქებით (ნახ. 1, ადგილობრივი გვერდელა). გადანაჭერზე ჩანს, როგორც რკალისმაგვარი, იშვიათად რგოლური მუქი ფერის უბნები; დახერხილი მასალის გვერდით ზედაპირებზე - ასეთივე ფერის ზოლები. ახასიათებს გაღუნულ და დახრილად მდგარ ხის ტანს და ყველა რგკს. ხშირად თან სდევს გულგულას გადანაცვლება (ნახ. 2, გულგულას გადანაცვლება. A - შემრობის ბზარი; B - მთლიანი გვერდელა; C - გადანაცვლებული გულგულა; D - ფისოვანი ჯიბე). ამადლებს მერქნის სიმტკიცესა და სიმაგრეს კუმშვისას და სტატიკური ღუნვისას, ხელს უშლის მერქნის მექანიკურ დამუშავებას, ამცირებს დარტყმით სიზღანტეს ღუნვისას და სიმტკიცეს გაჭიმვისას, მკვეთრად ზრდის შემრობას ბოჭკოების გასწვრივ, რაც მიზეზი ხდება ახლეჩისა და გრძივი დაბრეცის, ეწინააღმდეგება გაჟღენთვას, აუარესებს გარეგნობას. განასხვავებენ შემდეგ სახეებს: ადგილობრივი გვერდელა - წვრილი რკალისებრი უბნების ან ზოლის სახით, რომელიც მოიცავს ერთ ან რამდენიმე წლიურ რგოლს; მთლიანი გვერდელა - მნიშვნელოვანი უწყვეტი უბნების სახით, განლაგებული გულგულისაგან ერთ მხარეს და მოიცავს განიკვეთის ნახევარს ან მეტ ფართობს.

ნახ. 1

ნახ. 2

გვერდი - 1. სხეულის ტანის მარჯვენა ან მარცხენა ნაწილი (მაგ., კარადის გ.); 2. ხაზი, რომელიც გეომეტრიულ სხეულს საზღვრავს (მაგ., კვადრატის გ.); 3. საწერი ქაღალდის ფურცლის ერთ-ერთი მხარე; 4. ინტერნეტში - საიტის შემადგენელი ნაწილი: ვებგვერდი, მთავარი გ., ოფიციალური გ. და სხვ.

გვერდითი ბუნებრივი განათება - სათავსების განათება გარე კედლების შუქლიობებიდან შემოსული პირდაპირი ან არეკლილი ცის შუქით.

გვერდითი სადრენაჟო არხი - წყალმომცილებელი მცირე განივკვეთის ღია არხი, რომელიც აგროვებს გვირაბში შემოდგომულ მიწისქვეშა წყლებს და მიმართავს მას ძირითადი წყალშემკრები ღარისაკენ.

გვირაბგამყვანი ფარი - მოძრავი მექანიზებული სამაგრი, რომელიც უზრუნველყოფს დაცვას სამთო წნევისაგან და ქანების გამონგრევისაგან გვირაბების, მაღაროების და სხვა აგების (გაყვანის) დროს.

გვირაბი - მიწისქვეშა საინჟინრო ჰორიზონტალური, ვერტიკალური ან დახრილი ნაგებობა, რომლის სიგრძე გაცილებით აღემატება მისი განივკვეთის ზომებს და დედამიწის ზედაპირთან დაკავშირებულია ერთი ან რამდენიმე შესასვლელით (ნახ. 1: რიკოტის გვირაბი). ის შეიძლება იყოს საექსპლუატაციო, გამხსნელი, განფენილი, დამატებითი, კაპიტალური, მოსამზადებელი, საწმენდი, ღია, ძირითადი, წყალამოსადრელი, ხე-ტყის დასაცურებელი და სხვ. დანიშნულების. გამოიყენება ტრანსპორტის მოძრაობისათვის, წყლის გასადინებლად, საქალაქო-სამეურნეო ქსელების გასაყვანად, სამთო-მომპოვებელი სამუშაოებისათვის და სხვ. მსოფლიოში ყველაზე გრძელი გვირაბებია: გოტარდის ბაზისური გვირაბი, სიგრძე 57 კმ (შვეიცარია); სეიკანის გვირაბი, რომელსაც აკავშირებს კუნძულებს ხონსიუსა და ხოკაიდოს, სიგრძე 53,9 კმ (იაპონია); ევროგვირაბი ლა-მანშის სრუტის ქვეშ, სიგრძე 49,94 კმ; ლიოჩბერგის სახმელეთო გვირაბი ბერნი-მილანის გზაზე, სიგრძე 34 კმ (შვეიცარია); ლერდალის გვირაბი, სიგრძე 24,5 კმ (ნორვეგია) და სხვ.

ნახ. 1

გვირაბი გამხსნელი - მიწის ზედაპირიდან საბადომდე გაყვანილი გვირაბი.

გვირაბი განფენილი - გამხსნელი, მოსამზადებელი და საწმენდი გვირაბები.

გვირაბი დაზვერვითი - გვირაბი, რომელიც გაყვანილია მარგი წიაღისეულის დამიების მიზნით.

გვირაბი დამატებითი - შახტის ველის გახსნისათვის განკუთვნილი გვირაბი: კვერშლაგი, ბრმა ჭაური, გეზენკი.

გვირაბი დახრილი - დახრილ გვირაბებს მიეკუთვნება: ჭაური, ბრემსბერგი, ქანობი, სასვლელი, სასულე.

გვირაბი დახრილი საექსპლუატაციო - ნაგებობა, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს მიწისზედა ვესტიბიულსა და მიწისქვეშა სადგურს. მისი დახრის კუთხე ჰორიზონტთან შეადგენს 30°-ს.

გვირაბი ვერტიკალური - ვერტიკალურ გვირაბებს მიეკუთვნება ჭაური, გეზენკი, ბრმა ჭაური, შურფი.

გვირაბი კაპიტალური - 1. გვირაბი, რომელიც შახტს დედამიწის ზედაპირთან აკავშირებს და ძირითადად გამოიყენება ტრანსპორტირების მიზნით; 2. დამატებითი გამხსნელი გვირაბი, თუ ის შახტის ველის მთლიანი მარაგის გამომუშავებას მთელი დროით ემსახურება. მაგ., თუ კვერშლაგი (გეზენკი) ემსახურება შახტის ველს და მისი სამსახურის ვადა შახტის არსებობის ვადის ტოლია, მას უწოდებენ კაპიტალურ კვერშლაგს. თუ კვერშლაგი მხოლოდ ერთ ან ორ მოსაზღვრე პანელს (საბრემსბერგო ან საქანობო) ემსახურება, ასეთ კვერშლაგს პანელურს უწოდებენ.

გვირაბი მიწისქვეშა - მიწის ნიშნულის ქვემოთ გაყვანილი, შეკრული კონტურის, გვირაბი

გვირაბი მოსამზადებელი - გვირაბი, რომელიც საბადოს ჰყოფს ამოსაღებ ველეზად, უბნებად და ბლოკებად.

გვირაბი საექსპლუატაციო - გვირაბი, რომელიც ემსახურება მარგი წიაღისეულის მოპოვებას. დანიშნულების მიხედვით არსებობს: გამხსნელი, მოსამზადებელი, საწმენდი და კამერული. ადგილს, საიდანაც იწყება გვირაბის გაყვანა, საწყისი, ხოლო საწინააღმდეგოს - ბოლო მხარე ეწოდება.

გვირაბი სატრანსპორტო - გვირაბი, რომლის დანიშნულებაც საავტომობილო, სარკინიგზო და სპეციალური დანიშნულების ტრანსპორტის (მაგ., მატარებლები მაგნიტურ ან საჰაერო ბალიშზე) გატარება (ნახ. 1). არსებობს ჩვეულებრივი და შეთავსებული (მაგ., საავტომობილო და სარკინიგზო ერთად). ზოგჯერ ასეთ გვირაბებში ორგანიზაციას უკეთებენ საფეხმავლო და საველოსივდო მოძრაობას. გ.ს. მიეკუთვნება აგრეთვე, გვირაბები სამრეწველო და ჰიდროტექნიკურ კომპლექსებში, დიდი ქალაქების აეროპორტების, სავაჭრო ცენტრების, ავტო- და რკინიგზის სადგურების მისადგომებთან და სხვ.

ნახ. 1

გვირაბი საწმენდი - გვირაბი, სადაც უშუალოდ წარმოებს მარგი წიაღისეულის ამოღება

გვირაბი ძირითადი - შახტის ველის გახსნისათვის განკუთვნილი გვირაბი: შტოლნი, ვერტიკალური და დახრილი ჭაურები.

გვირაბი ჰორიზონტალური - შტრეკი, კვერშლაგი, შტოლნი, ორტი, გამკვეთი.

გვირაბის გამაგრება - სამაგრის დადგმის პროცესი. სამაგრი შეიძლება იყოს ხის, ლითონის, ბეტონის, რკ. ბ.-ის, ქვის, ხელოვნური ქვის, ანკერული და კომბინირებული.

გვირაბის პირი - მიწის ზედაპირიდან გაყვანილი გვირაბის საწყისი ნაწილი.

გვირაბის სამაგრი - გვირაბში ამოყვანილი ხელოვნური საინჟინრო ნაგებობა, რომლის დანიშნულებაც გვირაბის განივკვეთის ზომების დაცვა და ხელოვნურად შექმნილ თავისუფალ სივრცეში მისი გარემომცველი ქანის ნატეხების ვარდნის თავიდან აცილება.

გვირგვინი - 1. დარბაზის ტიპის ქართული საცხოვრებელი სახლის კარვის ფორმის გადახურვა, რომელიც მიიღება ზევიტყენ თანმიმდევრობით შემცირებული ოთხკუთხედების ან მრავალკუთხედების წყობით; 2. ჯარგვალი, ჩაჭრით შეუღლებული მორების ან ძელებისაგან შედგენილი მართკუთხედი ან მრავალკუთხედი (ნახ. 1); 3. შენობის ფასადზე კედლის ღიობის ზემოთ განლაგებული მცირე ლავგარდანი, ხანდახან ეყრდნობა კონსოლებს, ხშირად აქვს ფრონტონი; 4. დაწული ეკალი, რომელიც ქრისტეს ჯვარცმის წინ თავზე დაადგეს როგორც მეფის გვირგვინი; 5. ყვავილებისაგან დაწული თავზე დასადგამი ნაკეთობა; 6. ოქრო-ვერცხლითა და ძვირფასი ქვებით მორთული თავზე დასადგამი სამეფო ნაკეთობა (ნახ. 2: ქართული სამეფო გვირგვინი).

ნახ. 1

ნახ. 2

გზა - 1. ადგილსავალი ფეხით და ტრანსპორტით მოსიარულეთათვის, მათ შორის სალიანდაგო და საზაგრო. გზები დანიშნულებისა და ამის შესაბამისად მოწყობის თვალსაზრისით შეიძლება იყოს: გრუნტის, ბეტონის, მაგისტრალური, მოასფალტებული, მოკირწყლული, მოხრეშილი, საურმე, მორსათრევი, სატრანზიტო, სეზონური, სათადარიგო, ხე-ტყის საზიდი და სხვა; 2. მიმართულება, გეზი.

გზა საავტომობილო - მყარი საფარის მქონე ნაგებობათა კომპლექსი - სავალი ზოლი, რკინიგზებისა და ასაფრენ-დასაჯდომი მოედნების გარდა, რომელიც ღიაა საერთო მოძრაობისათვის და უმთავრესად განკუთვნილია ინდივიდუალური საავტომობილო სატრანსპორტო საშუალებებისათვის (ნახ. 1), მათ შორის, ხიდეები, ესტაკადები, გვირაბები, მზიდი კონსტრუქციები, გზათა გადაკვეთები, გზაჯვარედინები და გზათა განშტოებები. საავტომობილო გზები სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სახეობაა. საქართველოზე გამავალი E-60 ავტომაგისტრალი (E-70-თან ერთად) ქვეყნის დასავლეთ-აღმოსავლეთ (ბათუმი-ფოთი-თბილისი-წითელი ხიდი) ნაწილს აერთიანებს, ხოლო საერთაშორისო საავტომობილო გზების ქსელში ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ დერეფანს წარმოადგენს. ამჟამად საქართველოში ფუნქციონირებს: საერთაშორისო მნიშვნელობის საავტომობილო გზა - 1455 კმ; შიდა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზა - 5446 კმ; ადგილობრივი მნიშვნელობის გზა - 15415 კმ; 4 ზოლიანი ჩქაროსნული ავტომაგისტრალი - 80კმ; ხიდეები - 4632 ერთ. (საერთო სიგრძე 85 კმ); გვირაბები - 16 ერთ. (საერთო სიგრძე 9,9 კმ); თოვლდამცავი გალერეები - საერთო სიგრძე - 3 კმ. არსებობს ს.გ. სამი კატეგორია: I - საერთაშორისო მნიშვნელობის; II - შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის; III - ადგილობრივი მნიშვნელობის.

ნახ. 1

გზაგამტარი - ხიდი სახმელეთო გზების გადაკვეთაზე. უზრუნველყოფს მოძრაობას სხვადასხვა დონეზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

გზატკეცილი - ურელსო ტრანსპორტის მოძრაობისათვის განკუთვნილი მკვრივსაფარიანი გზა.

გზაჯვარედინი - ადგილი, სადაც გზები იყოფა (ნახ. 1).

ნახ. 1

გზის სამოსი - საავტომობილო გზის ნაწილი, შემდგარი საფარისაგან, ფუძისაგან და ქვენაფენი შრისაგან, დადებული მიწის ვაკისზე, რომელსაც გადაეცემა დატვირთვები ტრანსპორტისაგან. განასხვავებენ ხისტ (ცემენტ-ბეტონის) და არახისტ (ღორღი, ქვიშა, ბიტუმი) გ-ს.

გზის საშენი მასალა - საშენი მასალები, გამოყენებული საგზაო მშენებლობაში - ქვიშა, ღორღი, ხრეში, ცემენტი, ბეტონი, მერქანი, ფისი, ბიტუმი, ასფალტი, ქვა და ა.შ.

გზისპირი - გზის გვერდითი, განაპირა მხარე, სავალი ნაწილის ნაპირი.

გიბსიტი - მეორეული წარმოშობის უფერული ან თეთრი მინერალი. ჩნდება თიხამიწიანი მინერალების გამოფიტვის ხარჯზე ტროპიკული ჰავის პირობებში; გვხვდება ჰიდროთერმული გზით წარმოქმნილიც. გ. ალუმინის ნედლეულია.

გიგა... - ფიზიკური სიდიდის ერთეულის თავსართი, რომელიც შეესაბამება 1 მლრდ საწყის ერთეულს (მაგ., 1 გიგაბაიტი = 1 073 741 824 ბაიტს).

გიგანტი - ძალიან დიდი ზომის, დიდი მასშტაბის.

გიგანტომანია (ბერძ.) - მეტისმეტი, გაუმართლებელი მისწრაფება ყოველგვარი გრანდიოზულობისაკენ.

გირაგი - ხელსაწყო, რომელშიც რაიმე საგანს ამაგრებენ (ნახ. 1), რათა შემდეგ, დაამუშაონ (მაგ., გ. საზეინკლო სამუშაოების ჩატარებისათვის).

ნახ. 1

გირავნობის სიგელი - უძრავი ქონების დაგირავების საფუძველზე ბანკის მიერ გაცემული სავალო მოწმობა.

გირაო - სავალო ვალდებულება, რომელიც უზრუნველყოფილია კონკრეტული უძრავი ქონებით (მიწა ან შენობა-ნაგებობა). სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი ხერხი. იმ შემთხვევაში, თუ მევალემ აღებული ვალდებულება არ შეასრულა, გირაოს საფუძველზე კრედიტორს უფლება აქვს მიითვისოს საგირავნო ქონება. საგირავნო ურთიერთობები რეგულირდება კანონით გირაოს შესახებ.

გირაცია - სხეულის რხევით-წრიული მოძრაობა.

გირვანქა (ლათ.) - 1. მასის ერთეული მრავალ ქვეყანაში, რომელსაც აქვს განსხვავებული სიდიდე - 317,62-დან 560 გრამამდე; 2. მასის ძირითადი ერთეული ინგლისურ საზომთა სისტემაში, უთანაბრდება 0,4536 კგ-ს, სააფთიაქო და სამონეტო გირვანქა - 0,3732 კგ-ს; 3. მასის ერთეული რუსულ სისტემაში, რომელიც გაუქმდა 1918 წელს. 1 გირვანქა = 1/40 ფუთს = 32 ლოტს = 0,4095 კგ-ს; 4. ზოგიერთი ქვეყნის ფულის ერთეული, მაგ., ინგლისური გირვანქა სტერლინგი, ეგვიპტური გირვანქა და სხვ.

გირლანდა - ყვავილებისა და მცენარეული გამოსახულებისაგან შექმნილი ლენტური ორნამენტი.

გირო... (ბერძნ.) - რთული სიტყვის ნაწილი, რომელიც მიუთითებს მის კავშირს მზრუნავ მოძრაობასთან მოძრავი ღერძის გარშემო, რომელიც უძრავ წერტილზე გადის (მაგ., გიროსკოპი).

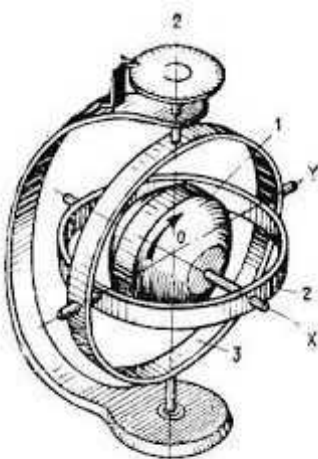
გიროთეოდოლიტი - გეოდეზიური და მარკშეიდერული ხელსაწყო (ნახ. 1) ჭეშმარიტი (გეოგრაფიული) აზიმუტების დასადგენად ადგილობრივი საგნების მიმართულებით. შედგება გირობლოკისგან, რომლის ძირითადი ნაწილი - მძიმე გიროსკოპი, არის ჭეშმარიტი მერიდიანის მიმართულების მაფიქსირებელი, და კუთხესაზომი ნაწილისგან ავტოკოლიმაციური სისტემის მქონე ოპტიკური თეოდოლიტის სახით.

ნახ. 1

გიროორენტატორი - გიროსკოპული ხელსაწყო, რომლის საშუალებითაც ხდება ობიექტის ადგილმდებარეობის დადგენა.

გიროსკოპი - სწრაფად მბრუნავი მყარი სხეული, რომლის ბრუნვის ღერძს შეუძლია სივრცეში მიმართულების შეცვლა. მთავარი ნიშანი (პირობა) იმაში მდგომარეობს, რომ გ. არის ერთგვაროვანი მყარი სხეული, რომელსაც შეუძლია ბრუნვა სხეულთან უძრავად დაკავშირებული სიმეტრიის ღერძის გარშემო ისეთი კუთხური სიჩქარით, რომელიც გაცილებით დიდია თვით სიმეტრიის ღერძის ბრუნვის კუთხურ სიჩქარეზე. გ. აქვთ მრავალი საინტერესო თვისება, რომლებიც შეიმჩნევა მბრუნავ ციურ სხეულებში, საარტილერიო ჭურვებში, საბავშვო ბზორიალაში და სხვ. ამ თვისებებს ფართოდ იყენებენ იმ ხელსაწყოების შესაქმნელად, რომლებიც საჭიროა თვითმფრინავების, რაკეტების, გემების და სხვათა მოძრაობის ავტომატური მართვისას, ტექნიკის მრავალ დარგში. გ. თვისებები ვლინდება შემდეგი ორი პირობის დაცვის შემთხვევაში: 1) გიროსკოპის ბრუნვის ღერძს უნდა ჰქონდეს სივრცეში მიმართულების შეცვლის საშუალება; 2) თავისი ღერძის ირგვლივ გიროსკოპის ბრუნვის კუთხური სიჩქარე ბევრად უნდა აღემატებოდეს იმ კუთხურ სიჩქარეს, რომელიც ექნება თვით ღერძს მიმართულების შეცვლისას. გიროსკოპის მუშაობის პრინციპი (ნახ. 1) მოწყობილობა შემდეგია: გიროსკოპის როტორის მქნევარა (1) თავისუფლად ბრუნავს შიდა ჩარჩოში (2) მთავარი x ღერძის ირგვლივ. თავის მხრივ ჩარჩო (2) თავისუფლად ბრუნავს გარე ჩარჩოში (3) y ღერძის მიმართ, რომელსაც აქვს ორი საყრდენი. გარე ჩარჩო (3) შიდა ჩარჩოსთან (2) და როტორის მქნევარასთან (1) ერთად ბრუნავს გ. ფუძეში გამავალ (r) ღერძის ირგვლივ.

ნახ. 1

გიროსკოპი სიმეტრიული - გიროსკოპი, რომლისთვისაც უძრავ წერტილში ინერციის ელიფსოიდი წარმოადგენს ბრუნვის ელიფსოიდს.

გიროსკოპული ეფექტი - გიროსკოპის საკუთრივი ბრუნვის ღერძის იძულებითი ბრუნვის დროს ინერციის ძალის მომენტის წარმოქმნა

გიროტაქომეტრი - კუთხური სიჩქარის გიროსკოპული საზომი.

გისონი - პარაპეტი; სახურავის, აივნის, ხიდის, სანაპიროსი და მისთ. შემომზღუდავი დაბალი კედელი, რომელიც მეტნაწილად ყრუ, გაუმჭოლ ზღუდეს წარმოადგენს.

გისოსი (ცხაურა) - ცხავის მუშა ნაწილი, რომელიც გამცრელ ზედაპირს წარმოადგენს. გისოსებს სხვადასხვა დანიშნულებითაც იყენებენ, როგორიცაა სანჯღრევი, რკალ-საქრობი, ცეცხლრიკები, ამრეკლი, სივრცითი, წამწის, ფანჯრის, სამილე და სხვა.

გიშერი (სათი) - მურა ნახშირის სახესხვაობა. უკავშირდება ქვანახშირის საბადოებს; გვხვდება დას. საქართველოში. გამოიყენება როგორც სანახელავო ქვა.

გიშის ეკლესია - X-XI საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლი - შირიმის ქვით ნაშენი მცირე ზომის გუმბათიანი ეკლესია (ნახ. 1). გუმბათის ყელი მრგვალია, შესასვლელი XIX საუკუნეშია განახლებული. გადაკეთებისა და შელესილობის მიუხედავად, შეინიშნება ძველი ეკლესიის კვალი (დეკორაციული ლილვები გუმბათქვეშა თაღებთან, შიგა გუმბათქვეშა კარნიზის თაროს ქვეშ და სხვ.). ეკლესია მდებარეობდა გიშის წყალზე (ახლანდელი მდინარე ქიშხაი, საინგილო, აზერბაიჯანი).

ნახ. 1

გიშრისფერი - ძალიან შავი.

გლანცგოლდი (გერმ.) - „თხევადი ოქრო“, ბლანტი სითხე ფაიფურის მოსახატავად

გლანცზილბერი - „თხევადი ვერცხლი“, ბლანტი სითხე ფაიფურის მოსახატავად

გლასისი - დამრეცი მიწის ყრილი ციხე-სიმაგრეს შემოვლებული თხრილის, ნაგებობის ან საველე სამაგრის წინ.

ნახ. 1

გლაუკონიტი (ბერძ.) - ცვალებადი ქიმიური შემადგენლობის ჰიდროქარსების ჯგუფის მწვანე ან მოცისფრო-მწვანე მინერალი. გამოიყენება ხისტი წყლის დასარბილებლად, ნიადაგის სასუქად, საღებავების დასამზადებლად.

გლაციოლოგია (ლათ.) - მეცნიერება მყინვარის თვისების, განვითარებისა და მოქმედების შესახებ.

გლედირია - ხის ჯიში, რომელიც გავრცელებულია ამერიკაში და კასპიისპირეთში. ცნობილია თორმეტამდე სახეობა. ამერიკული გ. ტანმაღალი ხეა, გული მოვარდისფრო აქვს, მაგარია და წყალში საკმაოდ გამძლე. კასპიის გ. ტანდაბალი ხეა (13 მ-მდე). მერქანი მოყვითალო ფერის აქვს. მაგარია, მაგრამ ადვილად ღებება. საქართველოში გავრცელებულია ორი ჯიში: სამეკალა (ამერიკული) და კასპიის.

გლიეჟი - გამომწვარი ქანი, წარმოქმნილი მიწისქვეშა ხანძრების შედეგად ქვანახშირის ფენებში. გამოიყენება კირის, თაბაშირის, ცემენტის აქტიურ ჰიდრაულიკურ მინერალურ დანამატად (პორტლანდცემენტში არა უმეტეს 15%, ხოლო პუცოლანურ პორტლანდცემენტში - 25...40%).

გლინვა - ლითონების წნევით დამუშავება, რომლის დროსაც ორ მზრუნავ გლინს შორის ლითონის დეფორმაციის პროცესი მიმდინარეობს. საგლინავი წარმოების პროდუქციაა - რელსები, მილები, პროფილები, ფურცლები და სხვ

გლინული - 5...10 მმ დიამეტრის მქონე ცხლადგლინული მავთული, რომელსაც ამზადებენ საგლინავ დაზგებზე. ძირითადი მასა მიდის ცივჭიმული მავთულის დასამზადებლად (0,01 მმ-დე). ფოლადის გ. ამზადებენ გლუვ არმატურას საკიდებისათვის (რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებისათვის) და ზამზარებს.

გლიპტიკა (ბერძ.) - დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების ერთ-ერთი სახე, ძვირფას და ნახევრად ძვირფას ქვებზე მხატვრული ჭრის ხელოვნება.

გლიპტოთეკა (ბერძ.) - 1. ქანდაკებათა ან ჩუქურთმებიანი ქვების კოლექცია; 2. ქანდაკების მუზეუმი

გლიფთალი - ხელოვნური ფისი, გამოიყენება საღებავი ლაქის დასამზადებლად.

გლიცერინი (გერმ.) - ცხიმებისაგან დამზადებული მოსქო სითხე, იხმარება ტექნიკაში, მედიცინასა და ფარმაცოლოგიაში.

გლობალური (ფრანგ.) - 1. საერთო, მთლიანი, ერთად აღებული; 2. მთელი მსოფლიოს მომცველი.

გლობალური საგანგებო სიტუაციები - საგანგებო სიტუაცია, რომელიც თავის შედეგებით მოიცავს რამდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიას.

გლობულარული (ფრანგ.) - ბურთულისებრი, ბურთისებრი.

გლობულინები (ლათ.) - ბუნებაში დიდად გავრცელებული მცენარეული და ცხოველური ცხიმები.

გლობუსი (ლათ.) - დედამიწის მოდელი. კარტოგრაფიული გამოსახულება სფეროს ზედაპირზე.

გლორიეტა (ფრანგ.) - მცირე საპარკო ნაგებობა ღია კოლონადიანი ფარდულის ფორმისა, რომელიც, როგორც წესი, განლაგებულია ჰორიზონტის ჩამკეტ ამალელებულ ადგილზე (ნახ. 1). პირველად გაჩნდა საფრანგეთში XVII საუკუნის მეორე ნახევარში.

ნახ. 1

გლოსარიუმი (გლოსარი) - 1. ტექსტის ლექსიკონი, რომელშიც მომკვლევადი და გაუგებარი სიტყვებია ახსნილი; 2. კანონებისა და იურიდიული აქტების განმარტებათა კრებული.

გლუვი საყრდენი - საყრდენი, რომლის რეაქციას აქვს მხოლოდ ნორმალური მდგენელი.

გლუვი სხეული - სხეული, რომლის რეაქციაც ყოველთვის მისი ზედაპირის ნორმალურია.

გლუვი ტრაექტორია - ტრაექტორია, რომლის მხები რეაქცია ნულის ტოლია.

გლუვი წირი - წირი, რომელსაც ყველა წერტილში აქვს უწყვეტად ცვალებადი მხები.

გლუტინი (ლათ.) - ცხოველური წებო, რომელიც ხრტილების, მყესების და მისთანათა მოხარშვით მიიღება.

გლჰატუნი (სომხ. „მთავარი სახლი“) - სომხეთის მთიან რეგიონებში დარბაზის ტიპის საცხოვრებელი. დედაბოშზე დაყრდნობილი ქვის ნაგებობა გვირგვინიანი გადახურვით.

გნეისი - გრანიტის სახესხვაობა (ნახ. 1). დედამიწის ქერქში ყველაზე გავრცელებული ქანი. სამშენებლო თვისებები იგივეა, რაც გრანიტის; გამოიყენება საძირკვლის და ცოკოლის წყობისათვის, ჰიდროტექნიკური ნაგებობების მოსაპირკეთებლად და სხვ.

ნახ. 1

გნომონი (ბერძ.) - 1. უძველესი ასტრონომიული ხელსაწყო, რითაც არკვევდნენ მზის სიმაღლეს ჰორიზონტიდან; 2. მზის საათი

გობელენი - ავეჯის გადასაკრავად, მოფარდაგებისთვის ან სხვა მიზნისათვის განკუთვნილი ქსოვილი, რომელიც თავდაპირველად (XVII, XVIII სს) ხელით ნაკეთობას წარმოადგენდა და გარკვეულ სიუჟეტს ასახავდა.

გობი - 1. თევზის მსგავსი დიდი ზომის ამოთლილი ან შეკრული ხის ჭურჭელი; 2. უდაბნოს, ნახევრად უდაბნოს და მშრალი სტეპის გავრცელებული არე ჩინეთსა და მონღოლეთში

გოგირდი (ლათ.) - ყვითელი ფერის, სუსტი ტოქსიკური მოქმედების, მყარი ნივთიერება. გვხვდება ამორფულ და

სხვადასხვა კრისტალურ მდგომარეობაში. გოგირდის მტვრის გარემოში ხანგრძლივად ყოფნა იწვევს თავის ტკივილს, დაღლილობას, კანის დაავადებებს (კერძოდ, ეგზემას)

გოგირდიანი ბეტონი - კომპოზიციური მასალა, რომელშიც შემვსებად გამოყენებულია ჩვეულებრივი გოგირდით შეკრული ქვის ნატეხები. გოგირდის შემკვრელის ანუ მატრიცის მოდიფიცირებას ახდენენ პლასტიფიკატორით. გ.ბ. სწრაფად მაგრდება, აქვს კარგი სიმტკიცე, ამიტომ იგი გამოიყენება მინერალური მჟავების ავზებისათვის, სამრეწველო შენობის იატაკებისათვის, მიწებისათვის (მათ შორის კანალიზაციის), ხიდის ფენილის სარემონტო სამუშაოებისათვის და ა.შ. ის არასაკმარისად მდგრადია წყლიან გარემოში, ციკლური გაყინვა-გაღვობის დროს. წვადი მასალაა - ჟანგბადთან ყოფნისას იწვის და გოგირდის დიოქსიდამდე გარდაიქმნება. ახასიათებს გაზრდილი ცოცვადობა (ორჯერ მეტი, ვიდრე ჩვეულებრივ ცემენტთან ბეტონებს). ყველაფერი ეს ხელს უშლის გოგორდიანი ბეტონის გამოყენებას საცხოვრებელ და საყოფაცხოვრებო შენობებში.

გოგირდმჟავა - ძლიერი ორფუძიანი მჟავა (H_2SO_4). ჩვეულებრივ პირობებში კონცენტრირებული გოგირდმჟავა - მძიმე ზეთისმაგვარი უფერო და უსუნო სითხეა. ტექნიკაში გოგირდმჟავას უწოდებენ როგორც მის წყლის ნარევისა, ისე გოგირდის ანჰიდრიდთან SO_3 ნარევისა. სიმკვრივე $1,84 \text{ ტ/მ}^3$. კარგად იხსნება წყალში. მე-XX საუკუნემდე გ. ხშირად უწოდებდნენ შაბიამანს (როგორც წესი ეს იყო კრისტალური ჰიდრატი, რომელიც კონსისტენციით ზეთს ჩამოგავდა) ან შაბიანის ზეთს. აქედანაა მისი მარილების სახელწოდებებიც (კერძოდ კი კრისტალ ჰიდრატების). გ. წარმოქმნის მარილების ორ რიგს: საშუალოს - სულფატები და მჟავებს - იჰიდროსულფატებს, ასევე ეთერებს. ცნობილია პეროქსომონოგოგირდმჟავა (ან კაროს მჟავა) H_2SO_5 და პეროქსოდიგოგორდმჟავა $H_2S_2O_8$. გახურებისას იშლება CO_3 -ის გამოყოფით, რომელიც ჰაერში წყლის ორთქლთან წარმოქმნის გ. თეთრ ბოლს, რომლის ჩასუნთქვა იწვევს მწვავე და ქრონიკულ მოწამვლას. გამოყენების სფერო: ლითონდამამუშავებელი, სასუქების, ფეტქებადი ნივთიერებების წარმოება, ნავთობის მრეწველობა, ელექტროლიტი ტყვიის აკუმულატორებში, სხვადასხვაგვარი მინერალური მჟავებისა და მარილების მიღება, ტექსტილის და ტყავის გადამამუშავებელ დარგებში, ორგანული სინთეზის რეაქციები (დეჰიდრატაცია, ჰიდრატაცია, სულფირება, ალკილირება, ფისების აღდგენა ფილტრებში დისტილირებული წყლის წარმოებაში) და სხვ. გ. მსოფლიო წარმოება მიახლოებით 160 მლნ ტონას შეადგენს წელიწადში. ყველაზე მსხვილი მომხმარებელია - მინერალური სასუქების წარმოება.

გოდოლი - 1. ძვ. დონჟონი, კოშკი. შენობის საერთო მოცულობიდან მკვეთრად გამოყოფილი, გეგმაში, ჩვეულებრივ, კვადრატული, მრავალკუთხა ან წრიული მოხაზულობის ნაწილი, რომლის სიმაღლე საგრძნობლად სჭარბობს ფუძის ზომებს (ნახ. 1: ნარიყალას ციხის გოდოლი). ასეთივე პროპორციების მქონე ცალკე მდგომი ნაგებობა; 2. წრიულგეგმიანი კოშკი.

ნახ. 1

გოდორი - წნელის ან ტკეჩის მოზრდილი მაღალი ჭურჭელი. გამოიყენება სიმინდის, ლობიოს, თხილის, ცერცვის და მისთ. ჩასაყრელად და გადასატანად.

გოეთიტი - მინერალი, ნემსისებური რკინის მადანი.

გოთიკა - ევროპის ხელოვნების განვითარების პერიოდი, რომელსაც გოთიკური ეწოდა. დაკავშირებულია ვაჰრობის, ხელოსნობის განვითარებისა და ზოგიერთ ქვეყანაში მონარქიის დამკვიდრების ხანასთან (XII საუკუნის ბოლო, XIII და XIV საუკუნეები). გოთიკური არქიტექტურისთვის დამახასიათებელია ტანწერწეტა, ზეცისკენ მისწრაფებული ტაძრები და საზეიმო ხასიათის რატუშები, წაისრული ფორმები, ახალი კონსტრუქციები (არკბუტანი, კონტრფორსი, ნერვიურაინი კამარა და სხვა), ვიტრაჟები, ქანდაკების, არქიტექტურისა და ფერწერის ღრმა სინთეზი.

გოთიკური არქიტექტურა - არქიტექტურული სტილი შუა საუკუნეების ევროპაში. ამ სტილით იყო აშენებული ამ პერიოდის რელიგიური და საერო შენობები და მაღალი კლასის საცხოვრებლები. დღეისთვის ეს სტილი ყველაზე თვალსაჩინოდ ტაძრებშია წარმოდგენილი. გოთიკური არქიტექტურა დაიბადა საფრანგეთში XII საუკუნის მეორე ნახევარში (ნახ. 1: გოთიკური არქიტექტურის შედეგები - სენ-პიერ დე ბოვეს ტაძარი, საფრანგეთი) და სწრაფად გავრცელდა იტალიაში (ნახ. 2: კათოლიკური ტაძარი დუომო, მილანი, იტალია), გერმანიაში, ესპანეთში, ინგლისში და სხვა ქვეყნებში XVI საუკუნის შუა ხანებამდე, იმ დრომდე, სანამ იტალიური რენესანსის გავლენით ნეოკლასიკური სტილი განვითარდა. სიტყვა "გოთიკური" ამ არქიტექტურულ სტილს მოგვიანებით ეწოდა და თავდაპირველად დამკანინებელი კონოტაციის მატარებელი იყო. "გოთიკური" ხელოვნება იყო გუთების, ანუ ბარბაროსების ხელოვნება, რომლებმაც დაივიწყეს რომაული ტექნიკა და წესები. თუმცა დღეისთვის ბევრი ისტორიკოსი ამტკიცებს, რომ ეს ხელოვნება არ იყო რომაულ სტილს მოწყვეტილი და როგორც არქიტექტურული, ისე ფილოსოფიური თვალსაზრისით შუა საუკუნეების ერთ-ერთ ყველაზე დიდ მიღწევად ითვლება. კაპეტინგების მეფობის პერიოდში გოთიკური არქიტექტურა განსაკუთრებით პოპულარული გახდა. ამ პერიოდში მოსახლეობის დემოგრაფიული გაზრდა მოითხოვდა რელიგიური ნაგებობების გაფართოებას, რადგან დიდი იყო მორწმუნეთა რიცხვი. ამავე პერიოდში ვითარდება ქალაქები და ვაჭრობა, რაც იწვევს ახალი სოციალური კლასის, მდიდარი ბურჟუაზიის აღმოცენებას. გოთიკური სტილის გავრცელების საფუძველი გახდა ჩრდილოეთ საფრანგეთის საეპისკოპოებს შორის კონკურენცია: ყოველ ეპისკოპოსს სურდა უფრო ლამაზი და დიდი ტაძარი, ვიდრე მის მეზობელს ჰქონდა. ამგვარად განვითარდა ახალი სტილი ჯერ საფრანგეთის სხვადასხვა ქალაქებში, შემდეგ კი დასავლეთ ევროპაში, ყველა ქვეყანაში თავისებური ნიუანსებით.

ნახ. 1

ნახ. 2

გოთიკური თაღი - ისრული თაღი; კუთხით გადაკვეთილი ორი რკალისგან შედგენილი წარმმართველის მქონე თაღი (ნახ. 1).

ნახ. 1

გოთიკური კამარა - ისრული კამარა, რომლის განივკვეთს გოთიკური თაღის მოხაზულობა აქვს (ნახ. 1).

ნახ. 1

გოთიკური სარკმელი - ისრული, გოთიკური თაღით დაგვირგვინებული სარკმელი (ნახ. 1).

ნახ. 1

გოთიკური სახურავი - მკვეთრად დაქანებულ კალთებიანი, წვეტურიანი სახურავი (ნახ. 1).

ნახ. 1

გომი - მსხვილფეხა რქიანი საქონლის ზამთრის სადგომი

გომიზი - ძვ. ხის წებო.

გონდოლა - 1. დახურული ვაგონი საჯდომი ადგილებით 2...8 მგზავრისათვის; 2. ერთნიჰბიანი გრძელი და ბრტყელძირა ვენეციური ნავი, რომელსაც აქვს აწეული ფიგურული ცხვირი და მაღალი კიჩო; 3. დირიჟაბლის, აეროსტატის, სტრატოსტატის ნაწილი ("კალათი"), რომელშიც თავსდება ეკიპაჟი, აგრეთვე მექანიზმები, ხელსაწყოები და სხვ. 4. რკინიგზის უსახურავო თვითსაცლელი ნახევარვაგონი.

გონიო (ლათ.) - კუთხედი, მყარი სხეულის ბრტყელ წახნაგებს შორის კუთხის გამზომი ხელსაწყო. გამოიყენება კრისტალოგრაფიაში, გეოდეზიაში, მშენებლობაში და სხვ.

გონიომეტრია (ბერძ.) - 1. ტრიგონომეტრიის შესავალი ნაწილი, რომელიც სწავლობს კუთხეების გაზომვის ხერხებს; 2. კრისტალოგრაფიის ნაწილი, რომლის საგანია კრისტალების გაზომვის ხერხების და მეთოდების შემუშავება

გონიომეტრია - 1. ტრიგონომეტრიის ნაწილი, რომელიც მოიცავს სწავლებას კუთხეების განზომილებებზე, ტრიგონომეტრიული ფუნქციების დადგენასა და მათ შორის ძირითად თანაფარდობებზე; 2. კრისტალოგრაფიის ნაწილი, რომლის საგანია კრისტალების გაზომვის ხერხებისა და მეთოდების შემუშავება

გონიოს ციხე (აფსაროსი) - ისტორიული ციხე-სიმაგრე აჭარაში, ბათუმის უბან გონიოში, შავი ზღვის ნაპირზე, მდინარე ჭოროხის შესართავთან, მარცხენა მხარეს (ნახ. 1). ამ რეგიონში აღმოცენდა კოლხური ბრინჯაოს კულტურა და პირველი ქართული სახელმწიფოებრივი გაერთიანებები - დაიაენი და კულხა (ძვ.წ. XIII-VIII სს.). ანტიკური წყაროების თანახმად აფსაროსის დაარსება არგონავტების ექსპედიციას უკავშირდება. მათ მიერ აიეტის ვაჟის აფსირტეს მოკვლას და ამ ადგილას დაკრძალვას. თუმცა არქეოლოგიური მონაცემების მიხედვით უძველესი დასახლება აქ ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებით თარიღდება. საკუთრივ ციხე აქ რომაელებმა ახ. წ. I საუკუნის 70-იან წლებში ააგეს. გ.ც. XII საუკუნის შემდგომდროინდელი სახელწოდებაა. ამ პერიოდში იგი კარგად გამაგრებული და კეთილმოწყობილი ციხე-ქალაქი ყოფილა. ციხის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია I-III საუკუნეების ნაგებობები: აბანოები, ყაზარმები, პრეტორიუმი, კანალიზაციისა და წყალგაყვანილობის სისტემები (ნახ. 2), ჭები და ა.შ. საუკუნეების მანძილზე ჯერ რომის იმპერიას, შემდეგ ბიზანტიას და იტალიის ქალაქ-რესპუბლიკები (გენუა და სხვ.) დიდ ინტერესს იჩენდნენ ამ სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ციხე-სიმაგრისადმი. 1547 წელს გ.ც. ოსმალებმა დაიკავეს და მათ მფლობელობაში იყო 1878 წლამდე. როდესაც სან-სტეფანოს ზავით აჭარასთან ერთად რუსეთის იმპერიას გადაეცა. ციხე გეგმით დიდი ზომის მართკუთხედი (195 × 245 მ). ყოველ მხარეს თითო ჭიშკარი აქვს, გალავანი 18 კოშკითაა გამაგრებული. კუთხის კოშკები უფრო დიდია. გონიოს ციხე ქვითაა ნაგები. შეინიშნება რამდენიმე სამშენებლო ფენა. პირველი ფენა (III-V სს.) გამოირჩევა კარგი დამუშავებითა და წყობით, მეორე ფენის კოშკებიანი კედლები (VI-VII სს.) შედარებით ნაკლები ხარისხისაა, მესამე ფენა კი იმ პერიოდს განეკუთვნება, როდესაც ციხე ოსმალებს ეჭირათ (XVI ს.).

ნახ. 1

ნახ. 2

გორა - 1. მრგვლად ამაღლებული ადგილი, დიდი ბორცვი; 2. ზვინი, გროვა რისამე; 3. მარცვლეულისა და სითხის საწყაო ძველად ლეჩხუმში

გორგალი - დახვეული მავთულის სახით მიწოდებული საარმატურე ფოლადი ($d < 14$ მმ), რომლის 80%-ის დამუშავება (გასწორება, დაჭრა) ხდება მრავალპერაციულ ავტომატიზირებულ დაზგებზე. გორგალის სახით გვხვდება აგრეთვე ზაგირები, გვარლები და სხვ.

გორგოლა - 1. პატარა ბორბალი; 2. პატარა ბურთულა

გორგოლაჭი - ცილინდრული, კონუსური ან კასრისებრი ფორმის სხეული, რომელიც სხვადასხვა მასალებისგან მზადდება და აქვს მრავალგვარი დანიშნულება: დამჭერი, დამჭიმი, მათანაბრებელი, მგორაბი, მიმმართველი, მიმყოლი, მოქანავე, საყრდენი, ფრიქციული, სავალი, საპრიალებელი და სხვა.

გორგოლაჭსაკისარი - გორგის საკისარი ცილინდრული, კონუსური ან კასრისებრი ფორმის გორგოლაჭებით. მისი ნაირსახეობებია: ნახევარდერძის, ნემსოვანი, რადიალური, სფერული, ცილინდრული, კონუსური, გასახსნელი, ხვეულგორგოლაჭებიანი გ. და სხვ.

გორგულია - რაიმე ძალზედ უცნაური (ნახ. 1). გამოიყენებოდა ეკლესიების, მონასტრების, ტაძრების დეკორატიულ ქანდაკებებში.

ნახ. 1

გორვა - ორი მყარი ზედაპირის ან წირის ფარდობითი მოძრაობა, როდესაც მათი ელემენტები ეხებიან მიმდევრობით და მათი მყისი ფარდობითი მოძრაობები წარმოადგენენ ბრუნვას იმ ღერძების გარშემო, რომლებიც მდებარეობენ შესაბამის საერთო მხებ სიბრტყეებში. ამ ზედაპირების ან წირების შეხების წერტილების ფარდობითი სიჩქარეები ნულის ტოლია.

გორვის სიჩქარე - მგორავი მყარი სხეულის კუთხური სიჩქარე იმ სხეულის მიმართ, რომელზედაც იგი მიგორავს.

გორვის ხახუნი - რეალური (დეფორმირებადი) სხეულის გორვისადმი წინაღობა (იხ. ხახუნი).

გორვის ხახუნის კოეფიციენტი - კოეფიციენტი, რომლის რიცხვითი სიდიდე ტოლია იმ მონაკვეთის სიგრძისა, რომელზეც გადაადგილდება საყრდენის ნორმალური რეაქციის ფუძე გორვის დროს დეფორმაციის შედეგად.

გორის საკათედრო ტაძარი (გორის ღვთისმშობლის შობის საკათედრო ტაძარი) - მდებარეობს ქ. გორში (ნახ. 1). აგებულია 1806 -1810 წლებში, როგორც კათოლიკური ეკლესია. 1920 წ. ძლიერ დააზიანა მიწისძვრამ. ის ჯვარ-გუმბათოვანი ტიპის ეკლესიაა ზომებით გეგმაში 24x15,6 მ, სიმაღლე 25 მ. ნაგებია აგურით. ეკლესიას მაღალი, განიერი და მართკუთხა შესასვლელი დასავლეთით აქვს. შენობის გეგმა ჩაწერილი ჯვარია, რომლის მკლავები აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენაა წაგრძელებული. გუმბათის ყელი მდიდრულადაა მორთული - 12 მოჩარჩოებულ თაღოვან ფანჯარას შორის, შეწყვილებული ნახევარსვეტების კონაზე გადაყვანილია დეკორატიული თაღები. არეები ფანჯრებსა და დეკორატიულ თაღებს შორის შევსებულია რელიეფური წრეებით. ეკლესია გადახურულია მოთუთიებული თუნუქით. ინტერიერი მოხატულია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში. სამრევლოები რვაწახნაგაა, თითოეულს ოთხ-ოთხი თაღი აქვს და დასრულებულია ნახევარსფერული გუმბათებით.

ნახ. 1

გორის ციხე - ისტორიული ციხე-სიმაგრე ქართლში, ქ. გორის ცენტრში, მაღალ კლდოვან ბორცვზე (ნახ. 1).

ჩრდილოეთ ფერდობზე შემორჩენილი ნანგრევები და არქეოლოგიური მონაცემები მოწმობს, რომ აქ ძვ. წ. I ათასწლეულის უკანასკნელ საუკუნეებში ძლიერი სიმაგრე, მის გარშემო კი მოსახლეობა ყოფილა. „გორის ციხედ“ წყაროებში პირველად XIII საუკუნეში იხსენიება. ის მნიშვნელოვან სტრატეგიულ სიმაგრეს წარმოადგენდა; მისი დაუფლება ნიშნავდა პოლიტიკურ ბატონობას მთელ შიდა ქართლზე. საუკუნეების მანძილზე გ.ც. არაერთხელ განახლებულა და გადაკეთებულა. დღევანდელი სახე ციხემ 1774 წელს მიიღო, როდესაც იგი საფუძვლიანად შეაკეთა მეფე ერეკლე II-მ. ციხე-სიმაგრე ნაგებია რიყის ქვით; ადრინდელ ფენებში თლილი ქვაა ნახმარი. გეგმით ოვალურ

ციტადელს დასავლეთიდან შედარებით უკეთ შემონახული ნაწილი - „ცხრაკარა“ ეკვრის; სამხრეთით და აღმოსავლეთით დამხმარე გალავნებია. სამხრეთის კედლის შუაში მოთავსებულია გვიანდელი ხანის კამაროვანი ჭიშკარი. სამხეთ-აღმოსავლეთ მონაკვეთში პატარა ეკლესიის ნანგრევებია. ციხეს ჰქონდა გვირაბი წყლის ამოსაზიდად და წყალსაცავი. გ.ც. მნიშვნელოვნად დააზიანა 1920 წლის მიწისძვრამ.

ნახ. 1

გორიჯვარი (გორიჯვრის წმ. გიორგის სალოცავი) - ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი - ქალაქ გორის პირისპირ, თრიალეთის მთებსა და მტკვრის სანაპიროზე, ამოზიდულ მთის წვერზე მდებარე ძველისძველი ტაძარი (ნახ. 1). ისტორიული მასალების თანახმად, გორიჯვარზე ორი ეკლესია მდგარა, რომელთაგან ერთი VIII-IX ს.-ის ნაგებობა იყო. მეორე ეკლესია გვიანი ხანის ნაგებობას წარმოადგენდა. 1920 წლის მიწისძვრამ სულ დაანგრია გორიჯვარიც და მისი შემოგარენიც. 1978-1988 წლებში აღდგა გორიჯვრის ტაძარი. გ. ცნობილია საკურთხევის ხის ჯვარით, რომელიც IV საუკუნის დასაწყისში მთის წვერზე აღუმართავთ. ჯვრის სიგრძე 188 სმ-ია, სიგანე 94 სმ. შემერწილია ვერცხლის ოქროცურვილი ფირფიტებით, რომლებზეც ჭედური სურათებია (ნახ. 2). ჯვარს აქვს საბურავი (ქუდი), რომელიც შექმნილია XIII ს.-ში. წმინდა ნინოს დიდი მონდომებით სამი ხის ჯვარი აღიმართა მცხეთას, თხოთის მთაზე და უჯარმას; ამ ჯვრების მონარჩენი ნაჭრებიდან კი შეიქმნა გორიჯვრის ჯვარი. მეფე ალექსანდრე პირველმა (1390-1442 წ.) გორიჯვრის ხის ჯვარი ვერცხლის ფირფიტებით შეამკობინა. ჯვარი ამჟამად საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული. გორიჯვრის აღდგენილ ეკლესიაში კი ამ ჯვრის გალვანური პირია მოთავსებული.

ნახ. 1

ნახ. 2

გოფრი - სავარცხლისებრი ან ტალღისებრზედაპირიანი ლითონის, ხის (ნახ. 1) ან პლასტმასის (მინაპლასტიკის) ფურცელი, რომელიც გამოიყენება სახურავის, კედლის დასაფარავად ან მილების (ნახ. 2) დასამზადებლად.

ნახ. 1

ნახ. 2

გოფირება (ფრანგ.) - ლითონის (ფოლადის, ალუმინის და სხვ.) და არალითონის (პლასტმასის, შიფერის, მუყაოს და სხვ.) ფურცლოვანი მასალების მოღუნვა მათი ზედაპირებისათვის ტალღოვანი ფორმის, ტრაპეციული, წრიული, სამკუთხა და სხვა პროფილის მისაცემად სიმტკიცის ამაღლების მიზნით.

გოჯილა - დახერხილი მასალის თაკარებად დაწყობის ერთ-ერთი სახეობა, რომელშიც მასალა ეწყობა ნაპირებზე, ხოლო თაკარის ცენტრი თავისუფალია, რაც ბუნებრივი შრობის პროცესს აჩქარებს.

გრადაცია (ლათ.) - თანმიმდევრობა, რაიმეს განლაგების თანდათანობა, დაყოფა, ერთიდან მეორეზე გადასვლის საფეხურები.

გრადიენტი (ლათ.) - ვექტორი, რომელიც გვიჩვენებს მოცემული სკალარული ველის $\varphi(P)$ უსწრაფეს ცვლილებას, სადაც P არის სივრცის წერტილი, რომელიც აღინიშნება $g = \text{grad}\varphi(P)$. მაგ., ტემპერატურის გ., (და)წნევის გ., პოტენციალის გ.

გრადიენტი ტემპერატურის - მასალაში (ნივთიერებაში) სხვადასხვა წერტილების ტემპერატურების სხვაობის მაჩვენებელი.

გრადიენტი ტენიანობის - მასალაში (ნივთიერებაში) სხვადასხვა წერტილების ტენიანობის სხვაობის მაჩვენებელი.

გრადუირება - მეტროლოგიური ოპერაცია, რომლის საშუალებითაც დგინდება ზომის ან შკალის დანაყოფის მნიშვნელობა გამზომ ხელსაწყოზე და რომელსაც აქვს გასაზომი სიდიდეების მიღებულ ერთეულებთან საჭირო სიზუსტით შესაბამისობა. გ. წარმოებს უფრო ზუსტი გამზომი საშუალებების (სანიმუშო, ეტალონის) ჩვენებებით, ვიდრე გ. ობიექტია.

გრადუსი (ლათ.) - 1. ტემპერატურის (სხვადასხვა ტემპერატურული შკალის) აღმნიშვნელი სიდიდე. განასხვავებენ შემდეგი შკალების გრადუსს: კელვინის, ან კელვინი (K), ცელსიუსის ($^{\circ}\text{C}$), რეომიურის ($^{\circ}\text{R}$), ფარენგეიტის ($^{\circ}\text{F}$); 2. ბრტყელი კუთხის ერთეული, ტოლი მართი კუთხის $1/90$ ნაწილისა ან შესაბამისად წრეწირის $1/360$ -ის; აღინიშნება $^{\circ}$ ნიშნით. $1^{\circ} = 60' = 3600''$, სადაც ' არის კუთხური წუთის აღნიშვნა, " - კუთხური წამის; 3. სხვადასხვა სიდიდეების პირობითი ერთეული - წყლის სიხისტე, გოგირდმჟავას (ბომეს გრადუსი) ან სპირტის კონცენტრაცია, სითხეების სიბლანტე (წყლის სიბლანტესთან მიმართებაში 20°C ტემპერატურაზე - ენგლერის გრადუსი) და ა.შ.

გრავიმეტრი (ლათ.) - სიმძიმის ძალის საზომი ხელსაწყო, იყენებენ მადნეულის ძიებისას.

გრავიმეტრია (ლათ.) - გეოფიზიკის ნაწილი, სწავლობს სიმძიმის ძალის განაწილებას დედამიწის ზედაპირის სხვადასხვა წერტილში.

გრავირება - მყარ მასალებზე (ლითონი, ქვა, ძვალი და სხვ.) წარწერების, ნახატების, მოხატულობის და ა.შ. დატანა საჭრელი საგრავიურო იარაღებით. გ. მეტალზე ასევე წარმოებს მჟავების ზემოქმედებით (ამოჭმით). გ. იყენებენ საბეჭდი ფორმების დამზადებისას საფეიქრო მრეწველობაში, საიუველირო ნაკეთობების მოსართავად და სხვ.

გრავიტაცია (ლათ.) - მსოფლიო მიზიდულობა, უნივერსალური ურთიერთქმედება მატერიის ნებისმიერ სახეთა შორის. არარელატივისტური სხეულების (რომელთა სიჩქარე სინათლის სიჩქარეზე ბევრად ნაკლებია) სუსტი გრავიტაცია ემორჩილება ნიუტონის მსოფლიო მიზიდულობის კანონს. გრავიტაციასთანაა დაკავშირებული უამრავი ფიზიკურ-მექანიკური მოვლენა, როგორიცაა გ. კონდენსაცია (კოსმოსური სხეულების ფორმირების პროცესი); გ. არამდგრადობა (ვარსკვლავების, გალაქტიკების წარმოქმნის საწყისი ფაზა); გ. კაშხალი (ზეტონის ან ქვის კაშხალი, რომლის მდგრადობა ძვრის ძალების მიმართ უზრუნველყოფილია კაშხლის ძირში ხახუნის ძალებით); გ. მუდმივა (პროპორციულობის კოეფიციენტი ნიუტონის მიზიდულობის კანონში - $G = (6,67259 \pm 0,00085) \cdot 10^{-11} \text{ ნ} \cdot \text{მ}^2 / \text{კგ}^2$; გ. ენერგია (იგივე პოტენციალური ენერგია, განპირობებული სხეულების გ. ურთიერთქმედებით); გ. გამდიდრება (მაღალი სიმკვრივის მინერალების გამოცალკევება ფუჭი ქანებისაგან წყალში ან ჰაერში - ჰიდროციკლონებში, დამლექ მანქანებში, რაბებში და სხვ.); გ. ველი (რომლის მეშვეობით ხორციელდება სხეულების გრავიტაციული ურთიერთქმედება); გ. კუმშვა, რომლის დროსაც გამოიყოფა ენერგია (კატასტროფულად სწრაფი კუმშვისას ადგილი აქვს გრავიტაციულ კოლაფსს); გ. ტალღები (ცვლადი გ. ველი); გ. კაროტაჟი (შეისწავლის და გამოავლენს სასარგებლო წიაღისეულის საბადოს); გ. ტრანსპორტი (ტვირთების ტრანსპორტირების ხერხი საკუთარი წონის ძალის ზემოქმედებით - მაგ., დახრილ ღარში და სხვ.).

გრაფიტაციული ველი - მიზიდულობის ძალის ველი

გრაფიურა - 1. ფიგარი ან ფირფიტა, რომელზედაც ამოჭრილია რელიეფური გამოსახულება პოლიგრაფიული ანაბეჭდის მისაღებად; 2. გრაფირებული ფიცრის ან ფირფიტის ანაბეჭდი; 3. გრაფირებით (რელიეფური ამოჭრით) მხატვრული გამოსახულების შექმნის ხელოვნება.

გრაიზენი (გერმ.) - ქანი, რომელიც შეიცავს კვარცს, თეთრ ქარსებს და სხვა მადნეულ მინერალებს.

გრამ-ძალა - ძალის ერთეული ერთეულთა ტექნიკურ სისტემაში და უდრის 0,001 კილოგრამ-ძალას. გრამ-ძალა არის ძალა, რომელიც 1 გ მასას $980,665 \text{ სმ/წმ}^2$ აჩქარებას ანიჭებს. თანაფარდობა გრამ-ძალასა და ნიუტონს შორის: $1 \text{ გ} = 9,80665 \cdot 10^{-3} \text{ ნ}$

გრამა (ბერძ.) - რთული სიტყვის ბოლო შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს გრაფიკულ გამოსახულებას, ჩანაწერს (მაგ., ფონოგრამა, ტელეგრამა, კარდიოგრამა და სხვ.).

გრამი - მასის ძირითადი ერთეული ერთეულთა CGS სისტემაში და უდრის 0,001 კგ -ს. აღინიშნება ქართულად - გ, საერთაშორისო - g.

გრამონიტი - გრანულირებული წყალმედვეი ფეთქებადი ნივთიერება, ამიაკური გვარჯილის ნარევი ტროტილთან და ალუმინის ფხვნილთან. გამოიყენება ღია და მიწისქვეშა აფეთქებით სამუშაოებში.

გრანატები (ლათ.) - სილიკატების კლასის მინერალები, იყენებენ აბრაზიულ მასალად.

გრანიტი - რუხი, ცისფერი ან მუქი წითელი შეფერილობის ბუნებრივი მთის ქანი (ნახ. 1, გრანიტი (ლოქის მასივი)). შედგება კვარცის, მინდვრის შპატის და ქარსისაგან. დედამიწის ქერქში ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ქანი. სიმკვრივე 2600 კგ/მ^3 , სიმტკიცე კუმშვაზე 300 მპა. მინერალური შემადგენლობის მიხედვით გ. ორნაირია: პ ლ ა გ ი ო გ რ ა ნ ი ტ ი (ღია გოგირდისფერი, ადგილ-ადგილ ვარდისფერ-წითელი შეფერილობით) და ა ლ ი ა ს კ ი ტ ი (ვარდისფერი, კალიუმ-ნატრიუმის მინდვრის შპატის იშვიათი გამოსახულებით). გ. წარმოადგენს ყველაზე მკვრივ, მაგარ, მტკიცე მასალას. მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება ფასადების მოსაპირკეთებელი სამუშაოების შესასრულებლად. მედეგია წყლის, ყინვისა და ჭუჭყის მიმართ. ინტერიერებში ხმარობენ კედლების, კიბეების, კოლონების გასალამაზებლად. ბაღებსა და სკვერებში - ძეგლების, სკულპტურების, ბარელიეფების დასამზადებლად, მონოლითური იატაკების თუ მოედნების მოსაწყობად. უნდა გვახსოვდეს, რომ გ. გამოყენება საცხოვრებელ სახლებსა და კორპუსებზე მიზანშეუწონელია, რადგანაც ახასიათებს შედარებით მაღალი რადიაციური ფონი. საქართველოში გრანიტის საბადოებია სვანეთში, რაჭაში, აფხაზეთში.

ნახ. 1

გრანიტიზაცია - დედამიწის ქერქში მიმდინარე ბუნებრივი პროცესები, რომელთა შედეგად ქანები გარდაიქმნება გრანიტოიდულ მინერალურ და ქიმიური შედგენილობის ქანებად.

გრანიტოიდები - გრანიტის რიგის ინტრეზიული ქანების საერთო სახელწოდება

გრანიტოლი - იხ. დერმატინი

გრანტი - 1. უსასყიდლოდ გადაცემული მიზნობრივი ფულადი ან ნატურალური ფორმით გამოხატული სახსრები, რომელიც გამოიყენება კონკრეტული ჰუმანური, საგანმანათლებლო, სამეცნიერო-კვლევითი, ჯანმრთელობის დაცვის, კულტურული, სპორტული, ეკოლოგიური და სოციალური პროექტების, აგრეთვე, სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი მნიშვნელობის პროგრამების განხორციელებისათვის; 2. საჩუქარი, სუბსიდია.

გრანულა (ლათ.) - რაიმე ნივთიერების წვრილი მკვრივი გუნდა, მარცვლის მსგავსი.

გრანულატორ-სამსხვრევი - მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება კერამზიტის ხრემის (თბოსაიზოლაციო მასალა) წარმოებაში ტენიანი თიხის მეორადი დაქუცმაცებისათვის და მისგან გრანულების (მარცვლების) ფორმირებისათვის. ქვებისგან განთავისუფლებული თიხა მიეწოდება გრანულატორის ხერხეტიდან ლილვაკებს, იმსხვრევა, ისრისება, გადის ხერხეტში და კომტი-გრანულების სახით გადმოცვივდება ლილვაკის სათავის საცმიდან

გრანულაცია (ლათ.) - რაიმე ნივთიერებისათვის მარცვლის ფორმის მიცემა, მისი წვრილ მარცვლებად ქცევა.

გრანულირება - იხ. გრანულაცია.

გრანულირებული წიდა - წიდის პემზა, რომელიც მიიღება გამდნარი მეტალურგიული წიდის სწრაფი გაცივებით.

გრანულომეტრია - ქანის ან ნიადაგის კომპონენტების ზომი განსაზღვრას და მათი რაოდენობის გამოსახვა პროცენტებით.

გრანულომეტრიული შედგენილობა - 1. ფხვიერ მყარ მასალაში სხვადასხვა სისხოს მყარი ნაწილაკების პროცენტული შემცველობა წონის მიხედვით; 2. ღორღის, ქვიშის, ცემენტის და სხვა მასალების მარცვლოვანი შედგენილობა. იგი ბუნებრივი და ხელოვნური მასალების ფიზიკური თვისებებისა და სტრუქტურის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია. გეოლოგიაში, გრუნტმცოდნეობაში, ნიადაგთმცოდნეობაში, ზღვის გეოლოგიასა და ტექნიკაში გამოიყენება გრანულომეტრიული ფრაქციის საკუთარი კლასიფიკაცია და სახელწოდება. ასე მაგალითად, დანალექ ქანებში განასხვავებენ: მსხვილ (დაახლოებით 500 მმ), საშუალო (500...250 მმ) და წვრილ (250...100 მმ) კაჟარს (რიყის ქვას); მსხვილ (10...5 მმ), და წვრილ (5...2 მმ) კენჭს; აგრეთვე არსებობს: უხეში ქვიშა - 2...1 მმ, მსხვილი ქვიშა - 1...0,5 მმ, საშუალო ქვიშა 0,5...0,25 მმ, წვრილი ქვიშა - 0,25...0,10 მმ, ალევრიტი 0,10...0,05 მმ, მტვერი 0,05...0,005 მმ, თიხა - 0,005 მმ-ზე ნაკლები. გრანულომეტრიული შედგენილობა დგინდება გრანულომეტრიული ანალიზის შედეგად.

გრანულომეტრიული შედგენილობა - სხვადასხვა სიმსხოს ნაწილაკების რაოდენობრივი თანაფარდობა დისპერსიულ გრუნტებში.

გრაუვაკა - მუქი ნაცრისფერი, შავი ან მომწვანო ნაცრისფერი მკვრივი მარცვლოვანი დანალექი ქანი.

გრაფიკა - ხატვის ხელოვნება, სადაც ჭარბობს ფორმის ხაზოვანი ასახვა.

გრაფიკი (ბერძ.) - 1. ნახაზი, რომელიც თვალსაჩინოდ გამოსახავს რაღაც სიდიდეების ურთიერთ დამოკიდებულებას, ფუნქციის ცვალებადობას. მაგ., ფუნქცია $y=1/(1+x^2)$ გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოსახება: როდესაც $x = 0$, y - ის მაქსიმალური მნიშვნელობა 1-ის ტოლია. კოორდინატთა xOy სისტემაში მრუდის წერტილთა აბსცისები შეესაბამება x -ის მნიშვნელობებს, ხოლო წერტილთა ორდინატები y -ისას; 2. საწარმოო გ. - წარმოების მიერ პროდუქციის გამოშვების კალენდარული გეგმა, გამოსახული გრაფიკულად ან წარმოდგენილი ცხრილის სახით; 3. ტრანსპორტის მოძრაობის დაწვრილებითი განრიგება (დღეების, საათების და წუთების მიხედვით). არსებობს გ. შემდეგი სახეები: ავტოგადაზიდვის, დატვირთვის, იძულებითი, მოძრაობის, მოხმარების, მცოცავი, სადისპეტჩერო, სადღეღამესო, ტვირთნაკადთა, ხარშვის, ხე-ტყის დაცურების და სხვ.

გრაფიტი (ბერძ.) - მოშავო ან შავი ფერის მინერალი (ნახშირბადის ნაირსახეობა), რომელიც გავრცელებულია მიწის ქერქში, ფენოვანი სტრუქტურით, ცეცხლგამძლე, დენგამტარი. სიმკვრივე 2200 კგ/მ³. გ. მიიღება ხელოვნურადაც, ანტრაციტის გახურებით უჰაეროდ. მისგან ამზადებენ ფანქრებს, ცეცხლგამძლე ტიგელებს, ელექტროტექნიკურ ნაწარმს. დიდი ბუდობები გვხვდება ქვანახშირის საბადოებში.

გრდემლი - ლითონისაგან ჩამოსხმული და კუნძზე დამაგრებული გლუვზედაპირიანი საკვერავი დაზგა (ნახ. 1). მის გამოწოტობას ახდენენ ცემენტაციის წესით. პატარა გრდემლებს იყენებენ ოქრომჭედლები და მესაათეები.

საქართველოში ძველთაგანვე იყო ცნობილი სხვადასხვა მოყვანილობის და ზომის ფოლადის და ქვის გრდემლები. ქართულ მითოლოგიაში გრდემლი დაკავშირებულია ამირანის თქმულებასთან (ამირანის კლდეზე მიჯაჭვა, ხმლის გაჭედვა; ყოველ დიდ ხუთშაბათს მჭედლები გრდემლებს უბრად სამჯერ დაჰკრავდნენ უროს, ამირანმა არ აიშვასო). ქართველი ხალხის ძველ რელიგიურ წარმოდგენებში გრდემლი წმინდა („ნაწილიან“) საგნად ითვლებოდა და მას მჭედლები ყოველ შაბათს სანთელს უნთებდნენ. ძველთაგანვე სცოდნიათ დამნაშავეს გრდემლზე „გადაცემა“ დასასჯელად და მისი „ახსნაც“ (ცოდვის მიტევება). მოხსენებულია „ვეფხისტყაოსანშიც“ („გასტეხს ქვასაცა მაგარსა გრდემლი ტყვიისა ლბილისა“).

ნახ. 1

გრეიდერ-ელევატორი - გრეიდერი კონვეიერით (ტრანსპორტიორით) მოჭრილი გრუნტის მისაწოდებლად ნაყარში ან სატრანსპორტო საშუალებებში.

გრეიდერი (ინგლ.) - მისაბმელი ან თვითმავალი მიწისმთხრელი სატრანსპორტო მანქანა (ნახ. 1), რომელიც გამოიყენება საგზაო მშენებლობაზე მიწის ვაკისის აღმართვა-პროფილირებისათვის, საგზაო-სამშენებლო მასალების მოსწორება-გადაადგილებისათვის, მცირე თხრილებისა და ნაყარების მოსაწყობად, გრუნტოვანი გზების მშენებლობაზე, შენახვასა და რემონტზე. მათ იყენებენ აგრეთვე გზების გასაწმენდად თოვლისაგან. გ. მუშა ორგანოს წარმოადგენს ფარი, რომელიც იმართება ხელით ან ჰიდროცილინდრებით იმის მიხედვით, თუ რომელ ტრაქტორზეა აგრეგატირებული. ფარის სიგრძე 2,5...4,5 მ.

ნახ. 1

გრეიფერი (გერმ.) - ამწევი მექანიზმის ტვირთამჭიდი მოწყობილობა თვითჩამკეტი ყბებით (საგდულით). გამოიყენება როგორც ნაყარი მასალების, ასევე მორეზის, მილების, ლითონის ჯართისა და ბურბუშელის და სხვ. გადასატვირთად (ნახ. 1). ტვირთამწეობა 20 ტ-მდე.

ნახ. 1

გრემის მონასტერი (გრემის მთავარანგელოზთა მონასტერი) - ქართული მართლმადიდებლური ტაძარი, მდებარეობს ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფ. გრემის აღმოსავლეთით ციტადელში, მაღალ გორაკზე (ნახ. 1). ის ხანმოკლე, მაგრამ მძლავრი განვითარების პერიოდში (XV-XVII სს.) არის შექმნილი, როცა გრემი კახეთის მეფეთა საჯდომი და ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი, კეთილმოწყობილი და ხალხმრავალი ქალაქი იყო. ეკლესიის გეგმა კვადრატს მიახლოებულია. მისი შიდა განლაგება საერთო თვალსაზრისით ტიპურია ცენტრალურ-გუმბათოვან ძეგლისათვის, მაგრამ განსაკუთრებულია თავისი შემართული პროპორციებით. ტაძარი ნაგებია ე.წ. ქართული კვადრატული აგურით, კირის ხსნარზე, გამოყენებულია რიყის ქვებიც. ეკლესიას შესასვლელი აქვს ჩრდილოეთის, დასავლეთისა და სახრეთის კედლებში. გუმბათი დაყრდნობილია საკურთხეველის კუთხეებსა და დასავლეთის ორ პილონზე. საკურთხეველის აღმოსავლეთ ნაწილის ცენტრალური ადგილი უკავია, რომლის გვერდებზე სამკვეთლო და სადიაკვნო აქვს მოწყობილი, რომლებიც თითო კარით უკავშირდებიან ტაძრის ცენტრალურ ნაწილს. ეკლესია კრამიტითაა დახურული. გათხრებით აღმოჩენილი მრავალრიცხოვანი მოჭიქული კრამიტების მიხედვით არ არის გამორიცხული, რომ თავის დროზე ეკლესია მოჭიქული კრამიტით ყოფილიყო დაფარული. მთავარანგელოზთა კომპლექსში, რომელშიც შედიოდა მთავარანგელოზთა ეკლესია, განლაგებული იყო სხვა ნაგებობანიც - სამსართულიანი სასახლე, სამრეკლო, საწნახლიანი მარანი, ლითონის მცირე ზომის ნივთების დასამზადებელი ქურა და სხვ. ქალაქ გრემის ამ ნაწილს შეეძლო დამოუკიდებლად ეცხოვრა. შემოზღუდული იყო კომპლექსიანი გალავნით. ჰქონდა ქვით ნაგები საიდუმლო გასასვლელი მდინარე ინწობისაკენ.

ნახ. 1

გრეხა - ღეროს განივკვეთში დეფორმაციის და ძაბვის მდგომარეობა, რომლის დროსაც შიგა ძალები ადგენენ წყვილძალას, რომლის ვექტორული მომენტი კვეთის პერპენდიკულარულია ანუ ეს არის დეფორმაციის სახეობა, რომლის დროსაც ღეროს, ლილვის და სხვ. განივკვეთები მათ სიბრტყეში მოქმედი მომენტების (წყვილძალების) ზეგავლენით ერთიმეორის მიმართ მობრუნდებიან. მრგვალი ღეროების (ლილვების) განივკვეთები გრეხის დროს ბრტყელი რჩება.

გრეხა წირის (ანუ მეორე სიმრუდე) - სიდიდე, რომელიც ახასიათებს სივრცითი წირის გადახრას მიმხები სიბრტყიდან. წირის გრეხა არის წირის წერტილში მიმხები სიბრტყის ბრუნვის სიჩქარე ანუ მხების გარშემო ბინორმალის ბრუნვის კუთხური სიჩქარე, როდესაც წერტილი წირზე მოძრაობს თანაბრად ერთეულოვანი სიჩქარით

გრეხილი - 1. გრეხით დამზადებული ავეჯი, სათამაშოები, საგალანტერიო ნაწარმი და მისთ.; 2. მიხვეულ-მოხვეული, კლაკნილი

გრეხის კუთხე (ღეროსი) - კუთხე, რომლითაც გრეხის შედეგად ერთმანეთის მიმართ შემობრუნდება ერთეული

მანძილით დაშორებული ღეროს ორი განივი კვეთი.

გრეხის მომენტი (მგრეხი მომენტი) - ღეროს ჩამოჭრილი ნაწილის მიერ მოცემულ კვეთაზე მოქმედი გარე ძალების ნაკრები მომენტის მდგენელი, რომელიც ღეროს კვეთის პერპენდიკულარულია, როცა ნაკრები მომენტი გამოთვლილია ამ კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ.

გრეხის ცენტრი (ღეროსი) - წერტილი, რომლის გარშემოც შემოზრუნდება გრეხის დროს ღეროს განივი კვეთი.

გრეხის წინაღობის მომენტი (კვეთის წინაღობის პოლარული მომენტი) - სიდიდე, რომელიც დამოკიდებულია ღეროს განივი კვეთის გეომეტრიულ კონფიგურაციაზე და ფართობზე და წარმოადგენს მნიშვნელს იმ ფორმულაში, რომლის მრიცხველია მგრეხი მომენტის სიდიდე, ხოლო განაყოფი - მხები ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე

გრიგალი - ძლიერი ქარი, რომლის სიძლიერეს შეესაბამება 12 ბალი ბოფორტის სკალით.

გრიგალი ვექტორული ველის - სითხის ნაკადში ნაწილაკების ბრუნვითი მოძრაობა, რომლისთვისაც მოცემული ვექტორული ველი წარმოადგენს სიჩქარეების ველს. აღინიშნება *rota* ან *curla*.

გრიგალური საცეცხლე - კ ა მ ე რ უ ლ ი ს ა ც ე ც ხ ლ ე - კამერაში გაზის გრიგალისებრი მოძრაობა, რომელიც მიიღწევა სანთურას განსაკუთრებული განლაგებით.

გრინპისი (GREENPEACE) - საერთაშორისო საზოგადოებრივი დამოუკიდებელი ეკოლოგიური ორგანიზაცია, რომლის ძირითადი მიზანია გლობალური ეკოლოგიური პრობლემებისა და ამოცანების გადაწყვეტა. გ. დაარსდა 1971 წელს. ამ ორგანიზაციას 3 მლნ-მდე მხარდამჭერი ჰყავს მსოფლიოში. მისი რეგიონალური ოფისები მოქმედებს 45-ზე მეტ ქვეყანაში.

გრიუნდერი (გერმ.) - საწარმოს, სააქციო საზოგადოების დამაარსებელი.

გრიფი საიდუმლო - განსაზღვრული დონე იერარქიული დონეების საბოლოო სიმრავლეში, რომელზეც, ინფორმაციის მფლობელის აზრით, უნდა განთავსდეს მგრძნობიარე ინფორმაციის ნაწილი.

გრიფონი (ფრანგ.) - გრიფის გამოსახულება ხუროთმოძღვრებაში: ლომის- ან არწივისთავიანი და ლომისტანიანი ფრთოსანი სამკაული რელიეფზე, აკროტერიებზე, ფრიზებზე, ფრონტონის კუთხეში. უძველესი ნიმუშები გვხვდება ასირიაში (ნიმფროდის სასახლე). პირველად ახსენებს არისტეასი (ძვ. წ. 560). იხმარება ჰერალდიკაშიც. ქრისტიანულ ხელოვნებაში აღდგომის სიმბოლოა. ამ აზრით ხშირად გამოუყენებიათ ქართულ ხუროთმოძღვრებაშიც.

გროტესკი - 1. ადამიანთა და ცხოველთა ფიგურების, ნიღბებისა და მცენარეულის გამოსახულებათა წნულისგან შედგენილი ორნამენტი (რომაულ გამოქვაბულებებში - გროტებში - აღმოჩენილი მხატვრობის მიხედვით); 2. ხელოვნების ნაწარმოები, რომელიც საგნებს ან პიროვნებებს წარმოადგენს კომიკური, დამახინჯებული სახით, ცალკეულ თვისებათა გადაჭარბებული ხაზგასმით.

გროტი (ფრანგ.) - 1. მღვიმე, გამოქვაბული (ნახ. 1. სათაფლიას კარსტული მღვიმე); 2. ხელოვნური საპარკო ნაგებობა ჩრდილში დასასვენებლად, შექმნილი ბუნებრივი კლდეების მსგავსად ან ბუნებრივი ქვების ნაყარით; 3. რელიეფის ზედაპირული ფორმა, მცირე ჩაღრმავების ჰორიზონტალური მღვიმე კამაროვანი ჭერით და ფართო შესასვლელით (ნახ. 2. გროტი კოზა-ჩაირი, ყირიმი, უკრაინა) ან წვრილი შესასვლელით და ფართო სივრცული დარბაზით.

ნახ. 1

ნახ. 2

გრუნტები შეცვლილი ფიზიკური ზემოქმედებით - ბუნებრივი გრუნტები, ტექნოგენური ზემოქმედებით (შემკვრივება, გაყინვა, თბური ზემოქმედება და სხვ.) შეცვლილი ფაზური შედგენილობითა და აგებულებით.

გრუნტები შეცვლილი ქიმიურ-ფიზიკური ზემოქმედებით - ბუნებრივი გრუნტები, ტექნოგენური ზემოქმედებით შეცვლილი შედგენილობით, სტრუქტურითა და ტექსტურით.

გრუნტების დამაგრება - გრუნტის ბუნებრივი გავრცელების (ჩაწოლის) პირობებისათვის გრუნტისათვის მათი გაუმჯობესებული ან ახალი ფიზიკო-მექანიკური თვისებების მინიჭება მათში შემკვრელი მასალების შეყვანით (სილიკატიზაცია, ცემენტაცია და სხვ.), აგრეთვე თერმული დამუშავებით (გაყინვა, გამოწვა და სხვ.).

გრუნტების მექანიკა - მეცნიერება დარგი, რომელიც შეისწავლის შენობა-ნაგებობათა ფუძეების, ბუნებრივი და ხელოვნური ფერდობებისა და მიწის ნაგებობათა დამაბულ-დეფორმირებულ მდგომარეობას, მდგრადობასა და სიმტკიცეს, ფუძის დეფორმაციასთან დაკავშირებულ ნაგებობათა შესაძლო გადაადგილებებს; გრუნტის წნევას საყრდენ კედლებსა და ნაგებობათა მიწისქვეშა ნაწილებზე და სხვ.

გრუნტი (გერმ.) - 1. მთის ქანების კრებსითი სახელი. გ. განლაგებულია უმეტესად მიწის გამოფიტვის ზონების საზღვრებში და განეკუთვნება საინჟინრო-სამშენებლო საქმეში გამოყენების სფეროს. გ. არის კლდოვანი და ფხვიერი. კლდოვანი გ. ეს არის მონოლითური ბუდობის ქანები, ხოლო ფხვიერს მიეკუთვნება მსხვილნატეხებიანი, ქვიშოვანი და თიხოვანი ქანები. გრუნტები (ქანები) კლასიფიცირდება მათი წარმოქმნის, სიმტკიცისა და აბრაზიულობის მიხედვით; 2. ნებისმიერი ქანი ან ნიადაგი (აგრეთვე ადამიანის საწარმოო და სამრეწველო მოღვაწეობის მყარი ნარჩენები), რომლებიც წარმოადგენენ დროში ცვალებად მრავალკომპონენტურ სისტემას და გამოიყენებიან, როგორც საშენი მასალა ან ფუძე შენობა-ნაგებობისა; 3. სპეციალურად დამზადებული ქიმიური ნივთიერება (პიგმენტებისა და შემაკვებლების ნარევი), რომელიც ქვედა ფენად ედება შესაღებ (გასალაქ) ზედაპირს ძვირადღირებული საღებავის, ემალის, ლაქის ეკონომიის მიზნით. იგი აგრეთვე უზრუნველყოფს შესაღებ ზედაპირის უწყვეტობასა და თანაბრობას; 4. ჰიდროსაიზოლაციო ნაერთი, შედგენილობა (ადვილადმოძრავი დუღაბი), რომელიც ნაწილდება და ნაწილობრივ შეიწოვება დასაცავი კონსტრუქციის ზედაპირზე (მაგ., მოჭიმვა).

გრუნტი ბურცვადი - დისპერსიული გრუნტი, რომელიც ლიხობილი მდგომარეობიდან გაყინულში გადასვლისას მოცულობაში იმატებს ყინულის კრისტალების წარმოქმნის გამო და აქვს ყინვადი ბურცვის ფარდობითი დეფორმაცია $\epsilon_{\text{ფ}} \geq 0,01$.

გრუნტი გამაგრებული - ხელოვნური ნარევი, მიღებული გზაზე ან შემრევ დანადგარებში გრუნტის შერევით ორგანულ (თხევადი ბიტუმი, ბიტუმის ემულსია, აქაფებული ბიტუმი) ან მინერალურ (ცემენტი, კირი, ნაცარი) შემკვრელთან ან მათ გარეშე. გამოიყენება გზის საფუძვლის ან საფარის მოსაწყობად.

გრუნტი გაყინული - გრუნტი, რომელსაც აქვს უარყოფითი ან ნულოვანი ტემპერატურა, შეიცავს ხილულ ყინულის ჩანართებს და ყინულ-ცემენტს და ახასიათებს კრიოგენური სტრუქტურული კავშირები.

გრუნტი გაყინული ამოზურცული - დისპერსიული გრუნტი, რომლის მოცულობა ლიხობისას მცირდება.

გრუნტი გაცივებული - გაზინთული მსხვილნატეხებიანი, ქვიშოვანი და თიხოვანი გრუნტები, რომელთა უარყოფითი ტემპერატურა მათი გაყინვის დაწყების ტემპერატურაზე მაღალია.

გრუნტი გაჯირჯებადი - გრუნტი, რომელიც წყლით ან სხვა სითხით დასველებისას მოცულობაში იმატებს და ფარდობითი გაჯირჯების დეფორმაცია $\varepsilon_{sw} \geq 0,04$.

გრუნტი დაჯდომადი - გრუნტი, რომელიც გარე დატვირთვისა და საკუთარი წონის ან მართო საკუთარი წონის მოქმედებით, წყლით ან სხვა სითხით დასველებისას, განიცდის ვერტიკალურ დეფორმაციას (დაჯდენას) და აქვს დაჯდენის ფარდობითი დეფორმაცია $\varepsilon_{\downarrow} \geq 0,01$. დაჯდომად გრუნტებზე ასაგები შენობების სიმტკიცის, მდგრადობისა და ექსპლუატაციური გამოსადეგობის უზრუნველსაყოფად ახორციელებენ გრუნტის ფენის ჩაჭრას, წყალდამცავ და თბოსაიზოლაციო ღონისძიებებს.

გრუნტი დისპერსიული - გრუნტი, შედგენილი ერთმანეთთან სუსტად დაკავშირებული სხვადასხვა ზომის ცალკეული მინერალური ნაწილაკებისაგან (მარცვლებისაგან); ყალიბდება კლდოვანი გრუნტების გამოფიტვის შედეგად, გამოფიტვის პროდუქტების შემდეგი ტრანსპორტირებით წყლიანი ან ეოლური გზით.

გრუნტი ზამთრის - კლდოვანი გრუნტი, რომელსაც აქვს უარყოფითი ტემპერატურა და არ შეიცავს ყინულსა და გაყინავ წყალს.

გრუნტი თიხოვანი - გრუნტის სახეობა, რომელსაც უნარი აქვს შეიკუმშოს, წაირეცხოს და გაყინვისას - გაჯირჯდეს. შედგება უწვრილესი ნაწილაკებისაგან 0,005 მმ-ზე ნაკლები ზომით, რომელსაც აქვს ქერცლის ფორმა. აქვს დიდი რაოდენობით თხელი კაპილარები და ნაცილაკების შეხების დიდი კუთრი ზედაპირი. კაპილარები და ფორები შევსებულია წყლით, რის გამოც გ.თ. არის ბლანტი მასა., ხოლო გაყინვისას იზრდება მოცულობაში და ჯირჯდება. დატვირთვების მოქმედებისას გ.თ. კუმშვის პროცესი ნელა მიმდინარეობს, ვიდრე ქვიშოვანის, ამიტომ ასეთ გრუნტზე აგებული შენობის დაჯდენა მიმდინარეობს ხანგრძლივად. რაც მეტია თიხოვან გრუნტში წყლის რაოდენობა, მით ნაკლებია მისი მზიდუნარიანობა.

გრუნტი კლდოვანი - გრუნტი, შედგენილი ერთი ან რამდენიმე მინერალის კრისტალებისაგან, რომელსაც აქვს კრისტალური ტიპის ხისტი სტრუქტურული კავშირები.

გრუნტი მონალექი - ტექნოგენური გრუნტები, რომელთა გადაადგილება და ჩაწყობა ხორციელდება ჰიდრომექანიზაციის საშუალებების მეშვეობით.

გრუნტი მსხვილნატეხებიანი - შეუკავშირებელი გრუნტი, რომელშიც 2 მმ-ზე მეტი ზომის ნაწილაკების მასა შეადგენს 50%-ზე მეტს.

გრუნტი მუდმივგაყინული - გრუნტი, რომელსაც გააჩნია უარყოფითი ტემპერატურა, შეიცავს ყინულოვან ჩანართებს და არ დნება 3 და მეტი წლის განმავლობაში. მ.გ. მოითხოვს სპეციფიკურ გადაწყვეტებს მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, მშენებლობის, წყალმომარაგების, ტერიტორიების ათვისების დროს წარმოქმნილ სიტუაციებში.

გრუნტი მყარად გაყინული - დისპერსიული გრუნტი, მტკიცედ შეცემენტებული ყინულით, რომელიც ხასიათდება მყიფე რღვევით და გარე დატვირთვების მოქმედებით პრაქტიკულად არ იკუმშება.

გრუნტი მცურავი - ფხვიერი ქვიშოვანი ქანების თავმოყრა, რომელიც წყლით არის გაჯერებული და განსაზღვრულ ჰიდროდინამიკურ პირობებში იძენს დიდ მოძრავადობას (ცურვას). განარჩევენ შემდეგ გ.მ.: ბუნებრივს (ქვიშები, რომლებიც შეიცავენ ჰიდროფობულ კოლოიდებს) და ცრუს (რომელიც არ შეიცავს კოლოიდურ ნაწილაკებს).

გრუნტი ნაყარი - 1. მიწა, ნიადაგი; ნაყარი ზედაფენა მიწისა, ნიადაგისა; 2. ტექნოგენური გრუნტი, რომლის გადაადგილება და დაყრა განხორციელებულია სატრანსპორტო საშუალებებით, აფეთქებით.

გრუნტი ნახევრადკლდოვანი - გრუნტი, შედგენილი ერთი ან რამდენიმე მინერალისაგან, რომელთაც აქვთ ცემენტაციური ტიპის ხისტი სტრუქტურული კავშირები. პირობითი საზღვარი კლდოვან და ნახევრადკლდოვან გრუნტებს შორის მიიღება სიმტკიცის მოხედვით ერთდერძა კუმშვისას ($R_3 > 5$ მპა - კლდოვანი გრუნტი; $R_3 < 5$ მპა - ნახევრადკლდოვანი გრუნტი).

გრუნტი პლასტიკურად გაყინული - დისპერსიული გრუნტი, შეცემენტებული ყინულით, მაგრამ აღჭურვილი ბლანტი თვისებებით და კუმშვადობით გარე დატვირთვების ქვეშ.

გრუნტი სეზონურად გაყინვადი - გრუნტი, რომელიც ცივი სეზონის განმავლობაში პერიოდულად იმყოფება გაყინულ მდგომარეობაში.

გრუნტი ტექნოგენური - გრუნტი, შექმნილი ადამიანის მიერ სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო საქმიანობის შედეგად.

გრუნტი ტორფიანი - ქვიშისა და ტორფის (10-დან 50%-მდე მასის მიხედვით) შერეული გრუნტი.

გრუნტის გადამეტენიანობა - გრუნტის სრული გაჯერება წყლით, რაც იწვევს მისი სტრუქტურის რღვევას და ზიდვის უნარის დაკარგვას.

გრუნტის გადასასხსნელი შრე - გრუნტის მინერალური შრე, განლაგებული კონტინენტური კლდოვანი ქანების ზევით, რომელიც მშენებლობის დაწყებამდე ექვემდებარება მოხსნას და გატანას სამშენებლო მოედნიდან, შემდეგში კლდოვანი გრუნტის ეფექტური დამუშავებისათვის ბურღვა-აფეთქებითი მეთოდით.

გრუნტის გამაგრება - გრუნტის თვისებათა ხელოვნური გარდაქმნა ფიზიკურ-ქიმიური მეთოდებით. გამაგრების შედეგად იზრდება ნაგებობის ფუძის მზიდუნარიანობა, წარეცხვისადმი წინააღმდეგობა და წყალშეუღწევობა, სიმტკიცე და სხვ. გ.გ. ძირითადი ხერხებია: ცემენტაცია, სილიკატიზაცია, ბიტუმიზაცია, გათიხვა, გაფისვა, ელექტროქიმიური და თერმული ზემოქმედება, ხელოვნური გაყინვა. გრუნტის უკუჩაყრა და დატკეპვნა, გეოსინთეტიკური ბადეების მოწყობა, ელექტროსიმოსური დაშრობა, ელექტროქიმიური გამაგრება, გამოწვა, ტორკრეტბეტონით და ნაშხეფბეტონით დაფარვა და სხვ.

გრუნტის გამოფიტვის კოეფიციენტი - გამოფიტული გრუნტის სიმკვრივის ფარდობა მონოლითური გრუნტის სიმკვრივესთან.

გრუნტის გაყინვა - გრუნტის გადასვლა მდნარი მდგომარეობიდან გაყინულში. აქვს უარყოფითი ან ნულოვანი ტემპერატურა. გ.გ. სიღრმეზე დამოკიდებულია ნაგებობის საძირკვლის ჩაღრმავება ანუ საძირკვლის ძირის ნიშნული, რომელიც უნდა მდებარეობდეს გ.გ. სიღრმის ნიშნულის ქვევით. გრუნტის ჩაყინვის სიღრმე გამოითვლება წლის განმავლობაში უარყოფითი საშუალო თვიური ტემპერატურისა და გრუნტის სახეობის მიხედვით.

გრუნტის დაცურება - მიწის ზედაპირის მიმართ დახრილი და ჩაუმაგრებელი ფერდობის გრუნტის გადაადგილება ქვემოთ ფერდის მიმართულებით, რომლის დროსაც სტატიკური წონასწორობა ფერდობისა შენარჩუნებულია მხოლოდ ან ხახუნის ძალის წინააღმდეგ, ან შეჭიდულობის ან სხვა პასიური ძალებით.

გრუნტის დაჯდომა - ვერტიკალურად ძირს მიმართული კუმშვითი დეფორმაცია, რომლის დროსაც გრუნტის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები უმნიშვნელოდ იცვლება.

გრუნტის დინამიკური ზონდირება - ზონდის გრუნტში ჩაძირვის პროცესი დარტყმითი (დარტყმითი ზონდირება) ან დარტყმით-ვიბრაციული (დარტყმით-ვიბრაციული ზონდირება) ძალის მოქმედებით. გამოიყენება გრუნტის წინაჭობის მაჩვენებლების გასაზომად.

გრუნტის დონე - საკონტროლო დონე, რომელიც წარმოადგენს შენობის ექსტერიერის კედლების მოსაზღვრე გრუნტის დასრულებული ზედაპირის გასაშუალებელ დონეს. თუ გრუნტის დასრულებული ზედაპირის დონე ექსტერიერის კედლებიდან დამრეცად მიდის, საკონტროლო დონე განისაზღვრება შენობასა და მიწის ნაკვეთის საზღვარს შორის მოქცეული ფართობის ყველაზე დაბალი ნიშნულის მიხედვით, თუ მიწის ნაკვეთის საზღვარი შენობიდან დაშორებულია 1800 მმ-ზე მეტად, მაშინ შენობასა და შენობიდან 1800 მმ-მდე ფარგლებში მოქცეული ყველაზე დაბალი ნიშნულების მიხედვით.

გრუნტის კრიოგენური სტრუქტურული კავშირები - კრისტალური კავშირები ტენიან დისპერსიულ და ბზარებიან კლდოვან გრუნტებში, წარმოქმნილი უარყოფით ტემპერატურაზე ყინულით შეცემენტების შედეგად.

გრუნტის კრიოგენური ტექსტურა - გაყინული გრუნტის წარმოქმნის ნიშნების ერთობლიობა, განპიროვნებული სხვადასხვა ფორმისა და ზომის ყინულოვანი წარმონაქმნისა და ყინულ-ცემენტის ორიენტაციით, ფარდობითი განლაგებითა და განაწილებით.

გრუნტის მდგრადობა - გრუნტის ფიზიკური მდგომარეობის შენარჩუნება ხანგრძლივ პერიოდში. გ.მ. დაკარგვა

იწვევს მეწყერებს, შენობების ნგრევას, ლანდშაფტის ცვლილებებს, რაც უარყოფითად მოქმედებს გარემო პირობებზე და ხშირად მიზეზი ხდება დიდი ადამიანური მსხვერპლისა. ფერდობის მდგრადობის პრობლემა აქტუალური გახდა მას შემდეგ, რაც ადამიანის საქმიანობის შედეგად დაირღვა მყიფე ბალანსი ადამიანსა და ბუნებას შორის, რაც გამოიხატა ხელოვნური - ნათხარი და ნაყარი ფერდობების დაკონსტრუირების მოთხოვნილების გაზრდაში. ამ უკანასკნელმა კი თავისთავად დღის წესრიგში დააყენა ფერდობების საანგარიშო მეთოდებისა და კვლევების საშუალებების განვითარება, რის მიხედვითაც შესაძლებელი ხდება ფერდობების სტაბილურობის პრობლემების გადაწყვეტა. გეოლოგია, ჰიდროგეოლოგია და გრუნტის თვისებები წარმოადგენს ფერდობის მდგრადობის ცენტრალურ პრინციპულ საკითხებს და შესაბამისად ანგარიშები უნდა ეფუძნებოდეს ფერდობის ისეთ მოდელს, რომელიც ზუსტად ასახავს ფერდობის ზედაპირის პირობებს, გრუნტის ქცევას და ფერდობზე მოსულ დატვირთვას, რაც ასევე დაკავშირებულია ფერდობის წარმოშობასთან - ბუნებრივია ის თუ ხელოვნური

გრუნტის ნივთობრივი შედგენილობა - გრუნტის კატეგორია, რომელიც ხასიათდება მყარი, თხევადი და აირული კომპონენტების ქიმიურ-მინერალური შედგენილობით.

გრუნტის პირობითი დინამიკური წინაღობა - გრუნტის წინაღობა ზონდის ჩაძირვისას ვიბროჩაქურით.

გრუნტის სილიკატიზაცია - სუსტი გრუნტების გამაგრება სილიკატური ხსნარების (თხევადი მინა, ქლორკალციუმი) გრუნტში დაჭირხენით.

გრუნტის სიმტკიცის ზღვარი ერთღერძა კუმშვაზე - ნიმუშზე მოქმედი მრღვევი დატვირთვის ფარდობა ნიმუშის განივი კვეთის საწყის სიდიდესთან.

გრუნტის სტაბილიზაცია - გრუნტის თვისებების შეცვლა მისი დეფორმაციულობის შემცირებისა და სიმტკიცის გაზრდის მიზნით.

გრუნტის სტრუქტურა - გრუნტის კომპონენტების სივრცითი ორგანიზაცია, რომელიც ხასიათდება მორფოლოგიური (ზომა, ნაწილაკების ფორმა, მათი რაოდენობრივი თანაფარდობა), გეომეტრიული (სტრუქტურული ერთეულების სივრცითი კომპოზიცია) და ენერგეტიკული ნიშნების (სტრუქტურული კავშირების ტიპი და სტრუქტურის საერთო ენერგია) ერთობლიობით და განსაზღვრული გრუნტის კომპონენტების შედგენილობით, რაოდენობრივი თანაფარდობითა და ურთიერთმოქმედებით.

გრუნტის შემამჭიდროებელი მანქანები - მოქმედების პრინციპის მიხედვით არის სტატიკური მოქმედების, დარტყმითი და ვიბრაციული. სტატიკური მოქმედების შემამჭიდროებლებს მიეკუთვნება მისაბმელი და თვითმავალი საგორავები გლუვი, წახნაგოვანი და მუშტა ზედაპირიანი დოლებით. დარტყმითი მოქმედების მანქანებს მიეკუთვნება საფეთქებელი სატკეპნები და ფილები. ვიბრაციული მოქმედების შემამჭიდროებლის რხევის სიხშირე უახლოვდება გრუნტის ნაწილაკების საკუთარ რხევათა სიხშირეს, აღიძვრება რეზონანსის მოვლენა, მცირდება ხახუნის გრუნტის ნაწილაკებს შორის, ირღვევა სტრუქტურა და გრუნტის ნაწილაკები ურთიერთგადაადგილების შედეგად იკავებენ უფრო მდგრად და მჭიდრო მდგომარეობას.

გრუნტის წყალი - ხმელეთის ზედაპირის ქვეშ არსებული პირველი უახლოესი, უდაწნეო წყლიანი ჰორიზონტი, რომელიც უმთავრესად წარმოიქმნება ატმოსფერული ნალექების, მდინარეების და სხვა წყლის ინფილტრაციის (ჩაჟონვის) ხარჯზე. გრუნტის წყლის სარკის თავზე გავრცელებულია კაპილარული წყალი. ხმელეთის ზედაპირიდან გრუნტის წყლის სარკემდე არსებულ ზონას აერაციის ზონა ეწოდება, რომელშიც ხდება წყლის ჩაჟონვა ზედაპირიდან, ხოლო ფილტრაციის დაბალი უნარის მქონე ქანებში ჩნდება მიწისქვეშა წყლის დროებითი დანაგროვი, ე. წ. ლეჟერი (ზედა წყალი). გრუნტის წყლის ჰორიზონტს ქვევით მდებარე წყლიან ჰორიზონტებს, რომლებიც მისგან წყალშეუღწევი ქანებითაა გამოყოფილი, ეწოდება შრეთაშორისი წყლის ჰორიზონტები. წყალი აქ, ჩვეულებრივ, ჰიდროსტატიკური წნევის ქვეშ იმყოფება, ზოგჯერ კი უდაწნეოა. შრეთაშორისი გრუნტის წყლის კვების არე განლაგებულია იქ, სადაც წყალშეუღწევადი ქანები ზედაპირზე შიშვლდება.

გრუნტის წყალშედწევადობის ხარისხი - გრუნტის თვისება გაატაროს წყალი, რომელიც განისაზღვრება ფილტრაციის კოეფიციენტით.

გრუნტმცოდნეობა - საინჟინრო გეოლოგიის დარგი, რომელიც შეისწავლის გრუნტების სხვადასხვა გენეტიური ტიპების შედგენილობას, მათ აღნაგობასა და ფიზიკურ-მექანიკურ თვისებებს სამშენებლო საქმეში გამოყენების თვალსაზრისით.

გრუნტული რეპერი - სანიველირო რეპერი, რომლის ფუძე თავსდება გაყინვის სიღრმის, ლხობის ან გრონტის

გადანაცვლების დონის ქვევით და როგორც სიმაღლის გეოდეზიური საფუძველი, ემსახურება გეოდეზიური ქსელის შექმნას.

გრუნტული საშენი მასალები - მასალები, ბუნებრივი და ტექნოგენური წარმოშობის, რომლების გამოიყენება მიწის (გრუნტის) ნაგებობების ასაგებად.

გრუნტული ფუძე - დაგეგმარებული და შემკვრივებული ადგილობრივი ან შემოტანილი გრუნტი, რომლის დანიშნულებაც დატვირთვების მიღება და განაწილება აეროდრომის ასაფრენ-დასაჯდომი ზოლის მზიდი კონსტრუქციების ქვეშ.

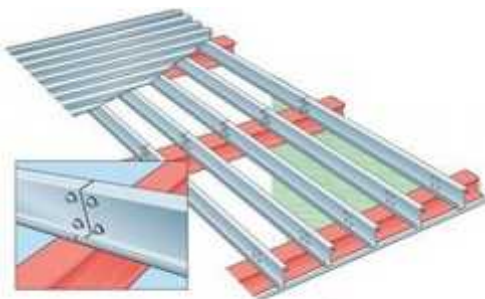
გრძედი - კუთხე, მოცემულ წერტილში გამავალი მერიდიანის სიბრტყესა და საწყისი ნულოვანი მერიდიანის სიბრტყეს შორის, საიდანაც იწყება გრძედის ათვლა. ამჟამად ნულოვან მერიდიანად ითვლება ის, რომელიც გადის ქალაქ გრინვიჩში მდებარე ძველ ობსერვატორიაზე, და ამიტომ მას გრინვიჩის მერიდიანს უწოდებენ. გრძედს 0-დან 180°-მდე ნულოვანი მერიდიანიდან აღმოსავლეთით უწოდებენ აღმოსავლეთისას, ხოლო დასავლეთით - დასავლეთისას. აღმოსავლეთის გრძედს დადებითს უწოდებენ, დასავლეთისას კი - უარყოფითს.

გრძელვადიანი ინვესტიცია - კაპიტალის ჩადება ერთ წელზე მეტი ვადით.

გრძელვადიანი ხელოვნური წყალსაცავი - ჰიდროელექტროსადგურის კაშხლის ზედა ბიეფის, ასევე სარწყავი სისტემის წყალსაცავი.

გრძივა - სვეტების ან სხვა სახის საყრდენების დამაკავშირებელი ჰორიზონტალური კონსტრუქციული ელემენტი, რომელსაც ეყრდნობა გადახურვის კოჭები ან ფილები, ნივნივები და ა.შ.

გრძივი - სახურავის მზიდი კონსტრუქციული ელემენტი, დაყრდნობილი სანივნივე კონსტრუქციების ზედა სარტყელზე (ნახ. 1). მას ამზადებენ ხის ფიცრების (ძელების) ან ფოლადის პროფილებისაგან. კონსტრუქციის დანიშნულებისა და მალის მიხედვით განასხვავებენ ერთმალაიან ჭრილ, კონსოლურ-კოჭოვან და მრავალმალაიან უჭრ გრძივებს. ქანობიანი სახურავის შემთხვევაში გრძივები ყოველთვის ირიბ ღუნვაზე მუშაობს.

ნახ. 1

გრძივი დამაბულობა - დამაბულობა ღეროს განივ კვეთაში (გავლებული ღეროს ღერძისადმი პერპენდიკულარულად ან დახრილად), რომელიც მიმართულია ღეროს ღერძის პარალელურად.

გრძივი ნაკეთობა - პოლივინილქლორიდისაგან ჩამოსხმული ფუნქციური დანიშნულების, სხვადასხვა ფერის, ნაკეთობა - პლინთუსი, მილი, სახელური და სხვ

გრძივი რხევა (ღეროსი) - რხევა, რომლის დროსაც ღეროს წერტილები ირხევიან ღეროს ღერძის პარალელურად.

გრძივი წიბოვნობა - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, ხის ტანზე ღრმა, გრძივი ჩაღრმავებების არსებობა, რომელიც ვრცელდება სიგრძეში რამდენიმე მეტრზე. ასეთი მანკი შეიძლება ხეს ქონდეს არა მარტო ძირთან, არამედ მთელ ტანზეც. წიბოვნობისკენ მიდრეკილება აქვს წიფელას, რცხილას, თხმელას.

გრძივძელი (ლონჟერონი) (ფრანგ.) - 1. თვითმფრინავის ფრთის გაყოლებაზე სიმაგრისათვის დატანებული ძელი; 2. ავტომობილის, ტრაქტორის ჩარჩოს სიგრძივი ძელი

გრჯლა - დიდი ხის ტანზე განშტოებული მსხვილი ტოტი.

გუაში - გაუმჭვირვალე წყლის საღებავი ან ასეთი საღებავით შესრულებული ფერწერული ნაწარმოები.

გუბე - ხელოვნური წყალსატევი, რომელიც განკუთვნილია სარწყავად, წყალმომარაგების, თევზის გამრავლების, ფრინველებისა და სანიტარულ-სპორტული მოთხოვნილებებისათვის. პირობითად, ხელოვნურ წყალსატევს, რომლის წყლის მოცულობა შეადგენს 1 მლნ. კუბურ მეტრს - გუბე ეწოდება, ხოლო მილიონზე მეტი მოცულობისას კი - წყალსაცავი. გ. საზრდოობს მცირე ნაკადულებით, გრუნტისა და წვიმის წყლებით. სასოფლო-სამეურნეო ტერიტორიებზე გუბეებს ქმნიან გამოყენებადი ადგილების მოსარწყავად, ასევე მშრალი და უწყლო ადგილების წყალმომარაგებისათვის, იქთიოფაუნისა და წყალზემოცურავე ფრინველების გამრავლებისათვის. გ. წყალი გამოიყენება აგრეთვე სარეცხად და საბანაოდ. ხშირად გარშემორტყმულია ხე-მცენარეულობით, რის შედეგადაც ქმნის საკმაოდ კარგ დასასვენებელ ადგილს. გუბე, როგორც წყლის ობიექტი, ჰიდროლოგიური ელემენტია.

გუბერის თეორია (ფორმის ცვლილების პოტენციური ენერგიის თეორია) - ჰიპოთეზა, რომლის თანახმად მასალის სახიფათო მდგომარეობის დადგომა განპირობებულია დეფორმირებადი სხეულის ერთეულ მოცულობაში ფორმის ცვლილებისას პოტენციური ენერგიის დაგროვებით

გუდვილი (ინგლ.)- ფორმის აქტივები, კაპიტალი, რომელიც არ ექვემდებარება მატერიალურ განზომილებას. მაგ., რეპუტაცია, ტექნიკური კომპეტენციები, კავშირები, მარკეტინგული ხერხები, ადგილმდებარეობა და სხვ.

გუდრონატორი - ხელის, მისაბმელი ან თვითმავალი მანქანა ბიტუმისა და კუპრის ტრანსპორტირებისა და განაწილებისათვის გზების მშენებლობისა და რემონტის დროს (ნახ. 1: ხელის გუდრონატორი).

ნახ. 1

გუდრონი (ფრანგ.) - შავი ფისისებური მასა, რომელიც რჩება ნავთობისაგან სათბობი და საზეთი ფრაქციების გამოხდის შედეგად. გამოიყენება ნავთობბიტუმების მისაღებად საგზაო-სამშენებლო მასალებისა და კრეკინგის ნედლეულის საჭიროებისათვის.

გუთანნი - ნიადაგის დასამუშავებელი იარაღი, რომელიც დანიშნულებისა და კონსტრუქციის მიხედვით შეიძლება იყოს დისკოიანი, ერთსახნისიანი, მრავალსახნისიანი, საგზაო, სადრენაჟო, არხსათხრელი, უბერკეტო, სექციებიანი, ტრაქტორის და სხვ.

გულგულა - მე რ ქ ნ ის მ ა ნ კ ი, 5 მმ-მდე დიამეტრის ხის ტანის ცენტრალური ნაწილი, რომელიც შედგება ფხვიერი ქსოვილისაგან მურა, ან მერქანზე უფრო ღია ფერის. არსებობს მისი ორი სახეობა: ორმაგი და გადანაცვლებული.

გულგულა გადანაცვლებული - ექსცენტრულად განთავსებული გულგულა (ნახ. 1). გადანაჭერს ოვალური ფორმა აქვს. ასეთი მანკი მკვეთრად ამცირებს ხის ტანიდან საღი მასალის გამოსავლიანობას.

ნახ. 1

გულგულა ორმაგი - სორტიმენტში ორი (ან მეტი) დამოუკიდებელი წლიური რგოლების სისტემა, რომელიც გაერთიანებულია შემომფარგვლელ ერთ სისტემაში (ნახ. 1, ორმაგი გულგულა). წარმოშობის მიზეზია ორმაგი წვერიანობა, ტანის გაორმაგება ან ორი მეზობელი ხის შეზრდა (ნახ. 2, ორმაგი შენაზარდი გულგულა). გადანაჭერზე აქვს ოვალური ფორმა და შიგნით ჩანს შენაზარდი ქერქის ნარჩენები.

ნახ. 1

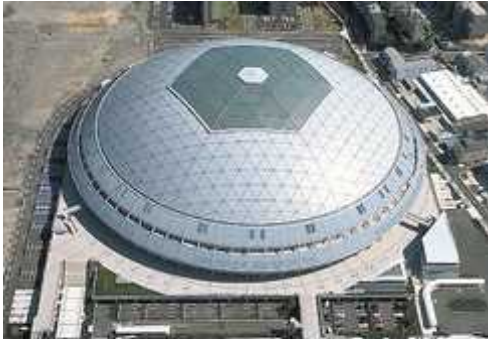
ნახ. 2

გულგულას სხივები - მიმართულია გულგულადან ქერქისაკენ და ემსახურება ხის ტანის განივი მიმართულებით წყლის, ჰაერის და ორგანული ნივთიერებების გადატანას. მისი წილი ფოთლოვან ჯიშებში მოცულობის 15%, ხოლო წიწვოვანში 6 %-ია. ზოგიერთი ჯიშის მერქანში (მუხა, წიფელი) კარგად ჩანს შეუიარაღებელი თვალითაც.

გული - წარმოიშობა ხის ტანში ცოცხალი უჯრედების „მიმინებით“, წყალგამტარი გზების ჩაკეტვით, ფისების, მარილების, საღებავების დაგროვებით, ამიტომ გული უფრო მუქი ფერისაა, ვიდრე ნაქურთენი. გული ყველაზე მკვერივი, მტკიცე და ღირებული მასალაა.

გუმბათი (იტალ. cupola) - გადახურვის სივრცითი მზიდი კონსტრუქცია, რომელიც ფორმით ახლოსაა ნახევარსფეროსთან ან მრუდის (ელიფსი, პარაბოლა და სხვ.) ბრუნვით ზედაპირთან. გუმბათოვანი კონსტრუქციებით უპირატესად გადაიხურება გეგმაში მრგვალი, მრავალკუთხა ან ელიფსური დიდმალიანი სათავსები დამატებითი საყრდენების გარეშე. ვერტიკალური დატვირთვებისაგან გ. კონსტრუქციებში წარმოიშობა მკუმშავი ძალები, ხოლო საყრდენებზე - განმზღვნი. გ. წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე შესწავლილ სივრცით კონსტრუქციას, რომელიც ძირითადად გამოიყენება სამოქალაქო დანიშნულების ნაგებობებში უძველესი დროიდან. მასალა, რომლისგანაც ამზადებენ გუმბათებს, გავლენას ახდენს კონსტრუქციულ სქემაზე და აგების მეთოდებზე. ძველი რომიდან დაწყებული მე-20 საუკუნემდე გ. ასაგებად გამოიყენებოდა ბუნებრივი ქვა, ბოლო ასწლეულში კი გაბატონებული მდგომარეობა დაიკავა რკინაბეტონმა (მალით 100 მ-მდე), ლითონმა და დაწებებულმა მერქანმა (მალით > 100 მ). გუმბათის მოხაზულობა დამოკიდებულია არქიტექტურულ და ტექნოლოგიურ მოთხოვნებზე, მასალის სახეობაზე, ელემენტების ტიპიზაციაზე, დამზადების სიმარტივეზე, ტრანსპორტირებაზე და კონსტრუქციის მონტაჟზე. გ. გარსი ითვლება დამრეცად, თუ აწვეის ისრის ფარდობა დიამეტრთან $f/D \leq 0,2$. გ. მოქმედი დატვირთვების ძირითად სახეობებს მიეკუთვნება კონსტრუქციის საკუთარი წონა, თოვლი, ტექნოლოგიური დატვირთვები და ქარი. გ. გაანგარიშების მეთოდიკა დამოკიდებულია გარსის ტიპზე და დატვირთვის სახეობაზე. დატვირთვა გ. შეიძლება მოქმედებდეს ღერძულ-სიმეტრიულად ან არასიმეტრიულად. პირველს მიეკუთვნება კონსტრუქციის საკუთარი წონა, აგრეთვე, როგორც ვარიანტი, თოვლის თანაბარგანაწილებული დატვირთვა და სიმეტრიულად განლაგებული

შეკიდული მოწყობილობების წონა; მეორეს - ქარის დატვირთვა; როგორც ვარიანტი - ცალმხრივი თოვლის და სიმეტრიული მოწყობილობების მასა. კონსტრუქციული მოსაზრებებიდან გამომდინარე ანსხვავებენ წიბოვან, წიბოვან-რგოლურ და ბადისებრ გ. ნებისმიერი, ამ სახის გუმბათებიდან, შედგება წიბოების სისტემისაგან (კარკასი), საყრდენი რგოლებისაგან და შემომფარგვლელი კონსტრუქციებისაგან - ფენილი, შემოსვა, პანელი. ეს უკანასკნელი შეიძლება ჩართული იყოს კარკასის მუშაობაში. არსებობს აგრეთვე სხვა სახის გ. როგორებიცაა თხელკედლიანი და ფულების გუმბათ-გარსები, გეოდეზიური გუმბათები (ნახ.1, გეოდეზიური გუმბათი დიამეტრით $D = 188$ მ, აწევის ისარი $f = 67$ მ. ქ. ნაგოია, იაპონია) და სხვ.

ნახ. 1

გუმბათი ბადისებრი - ბრუნვით სფერულ ზედაპირში ჩაწერილი მრავალწახნაგები (ნახ. 1). ბაღე შედგება სამკუთხედების, ტრაპეციების, რომბების, ხუთკუთხედების, ექვსკუთხედების ან სხვა ფიგურების ერთობლიობისაგან. გისოსის ელემენტები კვანძებში შეერთებულია სახსროვნად. გ.ბ. წარმოადგენს განმზღვნიან სისტემას, რომელსაც ღებულობს ქვედა საყრდენი რგოლი. გუმბათების ბადისებრმა სქემებმა ფართო გავრცელება პოვა დიდი დიამეტრის (257 მეტრამდე) გარსების მშენებლობაში. პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გავრცელდა გუმბათები სამკუთხა უჯრედებით, რასაც განსაზღვრავს წიბოვან-რგოლური გუმბათები გისოსოვანი კავშირებით. განსხვავებენ ბადისებრი ზედაპირების მიღების ორ მეთოდს: შედარებით დამრეცი გუმბათებისათვის მისაღება პირველი მეთოდი, რომელიც ემყარება ბრტყელი ბადის აგებას მრავალი ერთნაირი სივრცითი ზედაპირის სექტორებისაგან და შემდეგ მის დაპროექტებას გუმბათის მრუდწირულ ზედაპირზე. ასეთს მიეკუთვნება ბადისებრი გუმბათების შემდეგი სქემები: წიბოვან-რგოლური გისოსიანი კავშირებით (შვედლერის გუმბათი); ვარსკვლავისებური სქემა (ფეპლის გუმბათი); „ჩივიტას“ სქემა; რომბული სქემა. ბადისებრი ზედაპირის აგების მეორე მეთოდი უფრო გამოსადეგია შემადგენელი სფერული გუმბათებისათვის და დაფუძნებულია სფეროში ჩაწერილი წესიერი მრავალწახნაგების - დოდეკაედრის (თორმეტწახნაგა) და კოსაედრის (ოცწახნაგა) თანდათანობით დანაწევრებაზე. ელემენტარული სამკუთხედები სფეროს დანაწევრების შემდეგ შეიძლება გაერთიანდნენ რომბულ, სამკუთხა, ექვსკუთხა პანელებად. ბადისებრი ზედაპირის მიღების ეს მეთოდი ფართოდ გამოიყენება პლასტმასების, ლითონის და ხის ასაწყობი გუმბათების მშენებლობაში.

ნახ. 1

გუმბათი ბოლქვისებრი - რუსულ არქიტექტურაში გავრცელებული გუმბათის ფორმა, რომელიც გარეგნულად ბოლქვს წააგავს და, ჩვეულებრივ, ამოყვანილია ცილინდრული ფორმის გუმბათის ყელზე.

გუმბათი წიბოვან-რგოლური - შედგება ისეთივე ძირითადი ელემენტებისაგან, როგორც წიბოვანი. განსხვავება ისაა, რომ მას დამატებული აქვს შუალედი ჰორიზონტალური რგოლები, რომლებიც წარმოადგენენ წესიერ მრავალკუთხედებს. მათი ზომები მცირდება საყრდენიდან კეხისაკენ. ეს რგოლები გუმბათის ყველა წიბოს აერთიანებს ერთიან სივრცით კონსტრუქციად, რომელსაც გააჩნია გაცილებით მეტი ზიდვის უნარი, ვიდრე წიბოვან გუმბათს.

გუმბათი წიბოვანი - წრის რკალის შესაბამისად მოღუნული კამარებისაგან (წიბოებისაგან) შედგენილი გუმბათი. კამარები განლაგებულია მერიდიანული მიმართულებით ერთმანეთისგან თანაბარი დაშორებით, რომელიც მაქსიმალურია ქვედა საყრდენ რგოლთან და მინიმალური ზედასთან. კამარები შეიძლება იყოს მუდმივკვეთიანი ან ცვლადკვეთიანი კვეთის სიმაღლის კლებით ქუსლიდან კეხისაკენ. იმ შემთხვევაში, თუ კამარებად გამოყენებულია სწორხაზოვანი ელემენტები, მაშინ მიიღება კონუსური გუმბათი. ზედა (კეხის) საყრდენი რგოლი შეიძლება იყოს ხის ან ლითონის და ემსახურება კამარების ზედა ბოლოების შეერთებას, ხოლო ქვედა საყრდენი რგოლი, რომელსაც წრის ან წესიერი მრავალკუთხედის ფორმა აქვს, სრულდება რკ.ბ.-ისაგან. გ.წ. გაანგარიშება მისი ღერძის მიმართ ვერტიკალურ სიმეტრიულ დატვირთვაზე დაიყვანება ცალკეული ბრტყელი კამარების გაანგარიშებაზე, რომელთაგანაც თითოეული ღებულობს დატვირთვას სამკუთხედის ფორმის სატვირთო ფართობიდან. შესაბამისად, ჩვეულებრივი კამარებისაგან განსხვავებით, ნახევარკამარის მაღის ფარგლებში მის გრძივ მეტრზე მოსული სატვირთო ფართობი და, აქედან გამომდინარე, კამარის გრძივი მეტრის დატვირთვა ცვალებადია (მაქსიმუმი ქვედა საყრდენთან და მინიმუმი - ზედასთან).

გუმბათის ყელი (დოლი) - ტაძრის (ეკლესიის, შენობის) ცილინდრული ან მრავალწახნაგა მოცულობა (დაბოლოება, კენჭერო), რომლის თავზეც გუმბათია. ასეთ მოცულობაში შიგა სივრცის გასანათებლად სარკმლებია გაჭრილი. იმ შემთხვევაში, როდესაც გუმბათის ყელი კვადრატული შენობის თავზეა ამოყვანილი, კვადრატული საფუძვლისა და გუმბათის ყელის დასაკავშირებლად იყენებდნენ ტრომპს ან აფრას (პანდატივს). თანამედროვე არქიტექტურაში გუმბათის ყელს ათავსებენ სვეტებზე დაყრდნობილ რკ.ბ.-ის სარტყელზე. გავრცელებულია ქართულ (ნახ. 1: გუმბათის ყელი, სამთავრო), სომხურ და ძველ რუსულ ხუროთმოძღვრებაში.

ნახ. 1

გუმბათოვანი სახურავი - გუმბათის ფორმის სახურავი.

გუმბრინი - ბენტონიტური მათეთრებელი თიხის სახეობა, რომლის საბადოები განლაგებულია წყალტუბოს რაიონის სოფ. გუმბრაში. მისი მთავარი ქანთშენი მინერალია მონტმორილონიტი. შეიცავს აგრეთვე გლაუკონიტს, პლაგიოკლასს, კრისტობალიტსა და ზოგიერთ სხვა მინერალს. გამოიყენება, როგორც სორბენტი (მშთანთქმელი)

გუმბარაბიკი - ქაღალდის ერთგვარი წებო.

გუმირება - იხ. მორეზინება.

გურზი - შიდა ვიბრატორის ბუნკი ბეტონის ნარევის გამკვრივებისათვის; წარმოადგენს ჰერმეტიკულად დახურულ გარსაცმს, რომლის შიგნით განლაგებულია ელექტროძრავა მის ლილვზე დამაგრებული დებალანსით.

გურტი - ვერტიკალური და ჰორიზონტალური დაპროფილებული ზოლურები შენობის ფასადებსა და ინტერიერებში (ნახ. 1); 2. კამარის შიდა ზედაპირის დამანაწევრებელი დაპროფილებული ზოლი.

ნახ. 1

დაზოტება (ნიტრირება) - ლითონის დეტალების ზედაპირის გაჯერება აზოტით, მისი სისხლის და კოროზიამდეგობის გასაძლიერებლად.

დაანოდება - 1. ელექტროქიმიური ოქსიდირება; 2. დამცავი ოქსიდური ფურჩის წარმოქმნა ლითონის ზედაპირზე ელექტროლიზით, რაც ლითონს კოროზიისაგან იცავს.

დააფრაკება - იხ. დაბრეცა.

დაბა - 1. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული საქართველოში, ქალაქის ტიპის დასახლებული პუნქტი. ფუნქციის მიხედვით არსებობს მუშათა, საკურორტო, სააგარაკო და სხვა ტიპის დაბები. დაბა ძველი ქართული ტერმინია დასახლებული პუნქტის მნიშვნელობით. „დაბა“-ს ფუძის შემცველი ბევრი ტოპონიმი საქართველოში: დაბა (ბორჯომის მუნიციპალიტეტი), ახალდაბა, ყველდაბა, დაბაძველი, გარდაბანი (გარე დაბანი), უდაბნო (მრავალმნიშვნელოვანი, ე.ი. დაუსახლებელი ადგილი) და სხვ.; 2. ძვ. მომცრო ქალაქი.

დაბალასტება - რკინიგზის ხაზზე ბალასტის ჩაწყობაზე, გამოცვლაზე და რემონტზე გაწეული სამუშაოები, რომელიც ხელს უწყობს რკინიგზის ლიანდაგის და მოძრავი შემადგენლობის შენახვას.

დაბალი ძაბვის დანადგარი - ელექტროდანადგარი ნომინალური ძაბვით 36 ვ-დან 400 ვ-ის ჩათვლით.

დაბალსართულიანი საცხოვრებელი დასახლება - დასახლება, სადაც საცხოვრებელი სახლების სიმაღლე არ აღემატება 4 სართულს.

დაბეტონება ზამთრის პირობებში - ზამთარში დაბეტონებულმა ბეტონმა უნდა მიიღოს ისეთი სიმტკიცე, რომელიც საკმარისი იქნება მისი განყალბების, ნაწილობრივი დატვირთვისა და ზოგჯერ ნაგებობის სრული დატვირთვისათვის. ბეტონის ადრეულ ასაკში გაყინვა იწვევს სიმტკიცის მნიშვნელოვან შემცირებას ნორმალურად გამაგრებულ ბეტონთან შედარებით. ეს იმით აიხსნება, რომ ახალჩაწყობილი ბეტონი გაჟღენთილია წყლით, რომელიც გაყინვისას ფართოვდება, ანგრევს კავშირს შემესების ზედაპირსა და ნაკლებად გამაგრებულ ცემენტის ქვას შორის. ადრეული გაყინვა მნიშვნელოვნად ამცირებს ბეტონის შეჭიდულობას არმატურასთან. როგორი მეთოდითაც არ უნდა ხდებოდეს დაბეტონება, აუცილებელია მისი გაყინვისაგან დაცვა, სანამ არ მიიღებს მინიმალურ სიმტკიცეს, რომელიც უზრუნველ-ყოფს წინააღმდეგობას ყინულის დაწნევის მიმართ და შემდეგში დადებით ტემპერატურაზე შეინარჩუნებს გამაგრების უნარს, ძირითადი თვისებების მნიშვნელოვანი გაუარესების გარეშე. სწრაფმყარებადი მაღალი მარკის ცემენტის გამოყენების შემთხვევაში ბეტონის გამაგრების დრო მცირდება დაახლოებით 1,5-ჯერ. თუ ბეტონს წაყენება მაღალი მოთხოვნები ყინვამდეგობაზე და წყალუქონადობაზე, მაშინ იგი გაყინვისაგან დაცული უნდა იყოს საპროექტო სიმტკიცის მიღწევამდე, რადგან გაყინვამ შეიძლება შესაძინევად არ იმოქმედოს კუმშვის სიმტკიცეზე, მაგრამ შესაძლებელია რამდენადმე დაარღვიოს ბეტონის სტრუქტურა და გაუარესოს მისი განსაკუთრებული თვისებები. ზამთარში დაბეტონებისას საჭირო სიმტკიცის მისაღებად აუცილებელია ბეტონის გამაგრების თბილი და ტენიანი გარემოს შექმნა, რომელიც მიიღწევა ორი ხერხით: პირველი - ბეტონის სითბოს შიგა მარაგის გამოყენებით; მეორე - ბეტონისათვის დამატებითი სითბოს გარედან მიწოდებით პირველი მეთოდის დროს იყენებენ მაღალი სიმტკიცის სწრაფმყარებად პორტლანდცემენტს, ცემენტის გამაგრების დამაჩქარებელ ქიმიური დანამატს - კალციუმის ქლორიდს, ამცირებენ წყლის ხარჯს ბეტონის ნარევი და მაპლასტი-ფიცირებელი და ჰაერჩამთრევი დანამატის შეყვანით შეამკვრივებენ მაღალი სიხშირის ვიბრატორით. ბეტონში სითბოს შიგა მარაგის შექმნა შეიძლება აგრეთვე მისი კომპონენტების (შემესები, წყალი) გათბობით. გარდა ამისა, გამაგრებად ბეტონში სითბო გამოიყოფა იმ ქიმიური რეაქციის შედეგად, რომელიც მიმდინარეობს ცემენტსა და წყალს შორის. ამ სითბოს შესანარჩუნებლად ბეტონის ღია ნაწილს ფარავენ იზოლაციით (მინერალური ბამბა, ქაფპლასტი, ნახერხი, წიდა და სხვ.), რომლის სისქე განისაზღვრება

თბოტექნიკური გაანგარიშებით. თხელი კონსტრუქციის ან ცუდი თბოიზოლაციის, აგრეთვე ძლიერი ყინვის დროს, დაბეტონება ხდება სითბოს გარედან მიწოდებით, რომლის სამი სახე არსებობს: გათბობა ორქლით, ელექტროდენით და ჰაერით. გარდა აღწერილი მეთოდებისა, ზამთარში დაბეტონების მარტივი და ეკონომიური საშუალება არსებობს - ქიმიური მარილების გამოყენება (კალციუმის ქლორიდი, ნატრიუმის ქლორიდი, ნატრიუმის ნიტრატი და პოტაში). მარილები ამცირებს წყლის გაყინვის წერტილს და უზრუნველყოფს ბეტონის ყინვაში გამაგრებას, თუმცა ეს მეთოდი ხშირად მიუღებელია, რადგან მარილები იწვევს არმატურის და ზოგჯერ ბეტონის კოროზიასაც.

დაბეტონება წყალქვეშ - ბეტონის სამუშაოების წარმოების პროცესი, რომლის დროსაც ნარევი მიეწოდება წყალქვეშ. ბეტონის ნარევი გადაადგილდება მილებში ან ზადიაში. ხშირ შემთხვევაში მილებით მიეწოდება მხოლოდ ცემენტის ხსნარი, ხოლო მსხვილი შემავსებელი წყლის ქვეშ წინასწარ არის ჩაყრილი ყალიბში (ე.წ. „აღმავალი ნარევის“ მეთოდი). დ.წ. მიმართავენ ჰიდროტექნიკური ნაგებობის წყლისქვეშა ნაწილის აგების ან რემონტის დროს.

დაბინძურება - 1. ბუნებრივ გარემოში ისეთი ნივთიერების გამოყოფა, რომელიც ბუნებისათვის არაა დამახასიათებელი (გოგირდის და აზოტის ოქსიდები, ტყვია და სხვ.); 2. ჰაერის, წყლისა და ნიადაგის დანაგვიანება მავნე ნივთიერებებით. დ. ძირითადი მიზეზი ადამიანთა უპასუხისმგებლო საქმიანობაა.

დაბინძურება ენერგეტიკული - სამშენებლო, ენერგეტიკის, კავშირგაბმულობის, ტრანსპორტის ობიექტების, სამრეწველო რეგიონების, ქალაქების, დასახლებული პუნქტების მიერ გამოყოფილი ბუნებრივი გარემოს დამაბინძურებელი ენერგეტიკული წყაროების ერთობლიობა. დ.ე. მიეკუთვნება, აგრეთვე, ვიბრაციული და აკუსტიკური ზემოქმედება, ელექტრომაგნიტური ველები, რადიო-, ტელე- და რადიაციული გამოსხივებების ზემოქმედება.

დაბინძურება მიწის საფარის - დედამიწის ქერქის ზედა ფენების დაზიანება სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების და მათი გამდიდრების, მშენებლობის, საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ნარჩენების მიწაში დამარხვის, სამხედრო სწავლების ჩატარების და მისთ. დროს. ნიადაგის საფარი მნიშვნელოვნად ბინძურდება ატმოსფეროში სხვადასხვა გამონახოლქვების გაზნების ზონებში გაჩენილი დანალექებით; სახნავი მიწები ბინძურდება სასუქის ჭარბად შეტანისა და პესტიციდების გამოყენებისას; ყოველწლიურად დედამიწის წიაღიდან იღებენ უაღრესად დიდი რაოდენობის მთის ქანს, რომელთაგან წარმოებაში მოპოვებული მოცულობის მხოლოდ 7% გამოიყენება და თუმცა ნარჩენების ნაწილი მიდის მეორად გადამუშავებაზე, მილიონობით ტონა ნარჩენი მაინც იყრება არაორგანიზებულ საყრდენებზე. ნიადაგი მნიშვნელოვნად ბინძურდება ატმოსფერული ტოქსიკური ნივთიერებებით. ამ მხრივ განსაკუთრებით საშიშია ფერადი და შავი მეტალურგიის საწარმოები, რომელთა გამონახოლქვებით გამოწვეული დაბინძურების ზონის რადიუსი 20...50 კმ-ს აღწევს, ხოლო კონცენტრაცია ზღვრულ დასაშვებს 100-ჯერ აღემატება. განსაკუთრებით, საშიშ დამბინძურებლებს მიეკუთვნება ნიკელი, ტყვია, ვერცხლისწყალი და სხვ. საშიშია ნაგავსაწვავი ქარხნების გამონახოლქვებიც, რომლებიც შეიცავენ ტეტრაეთილტყვიას, ვერცხლისწყალს, დიოქსინებს, მაღალი ონკოგენური პოტენციის არომატულ ნახშირწყალბადებს, ვანადიუმის ნაერთებს, რადიონუკლიდებს, მჟავებს და სხვა ტოქსიკურ ნივთიერებებს.

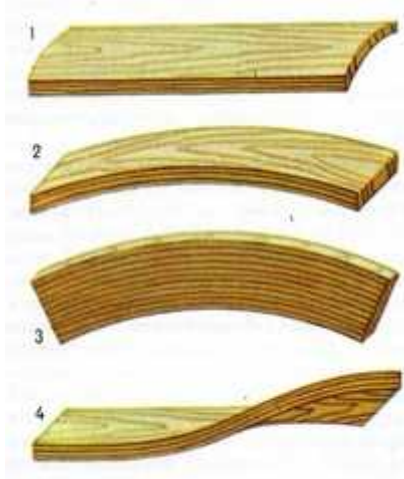
დაბინძურების ინდექსი - მაჩვენებელი, რომელიც ხარისხობრივად და რაოდენობრივად ასახავს გარემოში დამბინძურებელი ნივთიერების არსებობას და ცოცხალ ორგანიზმებზე მისი ზემოქმედების ხარისხს

დაბირი - იხ. საკერპე.

დაბლობი - ხმელეთის ზედაპირი, სწორი ადგილი, რომლის სიმაღლე ზღვის დონიდან 200 მეტრს არ აღემატება

დაბლოკვა - მოწყობილობა, რომელიც საშუალებას იძლევა შეჩერდეს გაზის მიწოდება ან აგრეგატის ჩართვა პერსონალის მიერ უსაფრთხოების მოთხოვნების დარღვევის გამო.

დაბრეცა (რუს. Коробление) - მერქნის სორტიმენტის ფორმის ცვლილება ჭრის, შრობის და შენახვის ოპერაციების ჩატარებისას. არსებობს მისი შემდეგი სახეები: ფენოვანი გრძივი დაბრეცა (ფიცარი ილუნება ფენის სიბრტყეში); მარტივი (დაბრეცა ხდება ფენის სიბრტყეში მარტო ერთი გაღუნვით); რთული (ორი ან რამდენიმე გაღუნვით (მაგ., ფოლადის ორტესებრი კოჭის დ. მდგრადობის დაკარგვის გამო); გრძივი (გაღუნვა წიბოზე - ფიცარი ილუნება წიბოს მხარეზე); განივი (მასალის განივკვეთის ფორმის ცვლილება, მაგ., როდესაც სორტიმენტის განივკვეთი ღებულობს ღარის ან რომბის ფორმას) და ფრთიანობა - სპირალური დაბრეცა სიგრძეზე (ნახ. 1. მერქნის დაბრეცა: 1- განივი; 2-მარტივი, გრძივი ფენოვანი; 3-მარტივი, გრძივი წიბოვანი; 4-რთული, ფრთიანობა).

ნახ. 1

დაგეგმება კორიდორული - სათავსების განლაგების არქიტექტურულ-დაგეგმარებითი სქემა დერეფნის ერთ ან ორივე მხარეზე.

დაგეგმარება - შენობათა განლაგება განსაზღვრულ ტერიტორიაზე.

დაგეგმარება ანფილადური - ურთიერთდაკავშირებული სათავსების განაწილება თანმიმდევრობით ერთ ღერძზე ერთმანეთის წინ მდებარე ოთახების კარების სიმეტრიული განლაგებით.

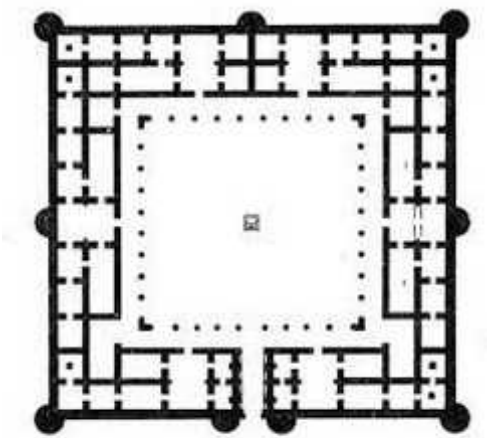
დაგეგმარება მოქნილი - დაგეგმარების სქემა, რომელიც ითვალისწინებს ზომების ტრანსფორმაციას, ურთიერთ განლაგებას, ცალკეული სათავსების ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ კონფიგურაციას შეპირობებულს ფუნქციური მოთხოვნებით. საჭიროების შემთხვევაში საშუალებას იძლევა დაიყოს შიდა სივრცე ტრანსფორმირებადი ელემენტებით.

დაგეგმარება ურბანული - აგლომერაციის, ქალაქისა თუ თემის სივრცითი მოწყობა. იგი უზრუნველყოფს ქალაქების, თემების, ანაც მათი ნაწილების მდგრადი განვითარების ჩარჩო პირობების შექმნას და განმტკიცებას; ითვალისწინებს სოციალურ, ეკონომიკურ და გარემოს დაცვით ფაქტორებს. ისტორიულად ურბანული განვითარება ხშირად სპონტანური, ქაოტური მოვლენა იყო, ვინემ გაწონასწორებული დაგეგმვის პროცესი. თუმცა გამიზნულად დაგეგმილი ან მართული ქალაქებისა და დასახლებების მაგალითები ანტიკურ ხანამდეც არსებობდა. ბერძენი ჰიპოდამუსი (ძვ. წ. 408) დასავლური ქალაქგეგმარების მამად ითვლება. ალექსანდრეს ბრძანებით მან ალექსანდრიის გეგმა შეადგინა, რაც ხმელთაშუა სამყაროს იდეალიზებული ქალაქგეგმარების ბრწყინვალე ნიმუშია. ძველი რომაელები ქალაქგეგმარებაში კონსოლიდირებულ სქემას იყენებდნენ, რომელიც სამხედრო თავდაცვისა და სამოქალაქო ხელსაყრელობისთვის იყო განვითარებული. ადრეულ რენესანსის პერიოდში გამორჩეული ქალაქი იყო ფლორენცია, რომლის ვარსკვლავის ფორმის ფორტიფიკაციას დიდი გავლენა ჰქონდა რენესანსის ქალაქგეგმარების შემდგომ განვითარებაზე. მე-19 საუკუნის ბოლოს ურბანულ დაგეგმვაზე გავლენას ახდენს ახლად ჩამოყალიბებული არქიტექტურისა და სამოქალაქო ინჟინერიის დისციპლინები, რომლებმაც თანდათან დაიწყო კოდიფიცირება რაციონალური და სტილისტური მიდგომებისა ქალაქის პრობლემების გადაჭრაში ფიზიკური დიზაინის მეშვეობით. 1920-იანი წლებიდან არქიტექტურაში გაჩნდა მოდერნიზმი, რომელსაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიეცა გასაქანის და გაჩნდა პირველი მოდერნისტული შენობები და მთელი უბნებიც კი (ნახ. 1, ქ. ტორონტოს ურბანული ცენტრი). ამჟამად, ყველაფრის უნიფორმულად და უნაკლოდ გარდაქმნის ნაცვლად ურბანული დაგეგმარების აქცენტი გადატანილია ინდივიდუალიზმსა და მრავალფეროვნებაზე საზოგადოებასა და ეკონომიკაში. ეს არის პოსტმოდერნისტული ერა.

ნახ. 1

დაგეგმარება ცენტრალური - დაგეგმარების სქემა, რომელიც ითვალისწინებს დიდი მთავარი სათავსის არსებობას, რომლის ირგვლივ განლაგებულია მცირე ზომის დამხმარე სათავსები (ნახ. 1).

ნახ. 1

დაგეგმვა - სამეურნეო-ორგანიზაციული ღონისძიებების განხორციელების ძირითადი მეთოდი, მოიცავს თვით გეგმის დამუშავებას, მისი განხორციელების ორგანიზაციას და შესრულების კონტროლს.

დაგეროტიპია (ფრანგ.) - ფოტოგრაფირების ძველესური ხერხი; სურათს იღებდნენ იოდოვანი ვერცხლით დაფარულ ლითონის ფირფიტაზე.

დაგრუნტვა - 1. ფხვიერი ფუძის გამაგრება შემდგომი შეღებვისათვის; 2. ნივთიერება, რომელიც ედება შესაერთებელი ელემენტების ზედაპირზე მასტიკის წასმამდე ადჰეზიის გასაუმჯობესებლად.

დაეკრანება - ადამიანების, ხელსაწყოების დაცვა გარეშე მავნე ზემოქმედებისგან (მაგ. ელექტრული და მაგნიტური ველებისგან, რადიოაქტიური გამოსხივებისგან, ხმაურისა და ვიბრაციისაგან და მისთ.).

დავით გარეჯის მონასტერი (დავითგარეჯა; დავითის ლავრა) - ფეოდალური ხანის საქართველოს ერთ-ერთი თვალსაჩინო რელიგიურ-კულტურული ცენტრი, სამონასტრო გამოქვაბულთა კომპლექსი (ნახ. 1). მდებარეობს საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე, თბილისიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 60-70 კმ-ში, გარეჯის სერზე. სამონასტრო კომპლექსის მცირე ნაწილი (ბერთუბანი, ჩიჩხიტური) აზერბაიჯანის ტერიტორიაზეა. კომპლექსი დაარსდა VI საუკუნის I ნახევარში ერთ-ერთი ასურელი მამის დავითის მიერ. დავითის ლავრა გარეჯის სამონასტრო ცხოვრების ცენტრი იყო. დროთა ვითარებაში მას განშტოებები შეემატა. თანდათან ჩამოყალიბდა შორი-შორს მდებარე გამოქვაბულ მონასტერთა კომპლექსების ქსელი: წამებული, ნათლისმცემელი, ჩიჩხიტური, თერთრსენაკები, დოდოს რქა, უდაბნო, აღდგომისა წამებული, ბერთუბანი, მღვიმე, ქოლაგირი, დიდი ქვაბები, ვერანგარეჯა, პირუკულმარი, პატარა ქვაბები. დავითგარეჯაში დაცულია ქართველ მეფეთა პორტრეტები (თამარი, გიორგი IV ლაშა, დემეტრე II თავდადებული). გვიანდელ ფეოდალურ ხანაში ცალკეული სამონასტრო კომპლექსი ურთიერთშორის დაკავშირებული იყო საგუშაგო და სასიგნალო კოშკებით, რომლებმაც ჩვენამდე ნანგრევების სახით მოაღწია. საინტერესოა ბოლო საუკუნეების (XVII-XVIII საუკუნე) ცალკეული გამოქვაბულები, რომლებიც გაჯის ნაძერწი მორთულობითაა გაფორმებული.

ნახ. 1

დაზარალებული - სისხლის სამართლის პროცესში მოქალაქე, რომელსაც დანაშაულმა მორალური, ფიზიკური ან ქონებრივი ზარალი მიაყენა

დაზგა - სამუშაო მაგიდა, რომელიც ნაკეთობის ან დეტალების დასამაგრებელი მოწყობილობითა და ხელსაწყოებითაა აღჭურვილი და იძლევა ტექნოლოგიური ოპერაციის ხელით ან მექანიზირებული მეთოდით ჩატარების შესაძლებლობას. (მაგ., არმატურის დამამზადებელი (მასწორებელ-საჭრელ-საღუნო), საბურდი, სადურგლო, სახურო, სახეინკლო და სხვა ტიპის). დ. განასხვავებენ: დანიშნულების (სახეინკლო, სადურგლო), მასალის (ლითონის, ხის), ტუმბოების რაოდენობის (ერთ-, ორ-, სამტუმბოიანს) და სამუშაო ადგილების რაოდენობის (ერთადგილიანი, ორადგილიანი) მიხედვით.

დაზგური ქანდაკება - ქანდაკების ცალკეული ნაწარმოებები გამოფენების, სამხატვრო გალერეებისათვის და სხვ.

დაზიანება - კონსტრუქციის დეფექტი გამოწვეული გარე ზემოქმედებით მუშაობის უნარის შენარჩუნებით.

დათვალიერება - ზედამხედველობა და კონტროლი შენობის ელემენტების საექსპლუატაციო პარამეტრებზე. არსებობს დ. შემდეგი სახეები: 1. საერთო (სეზონური) - ითვალისწინებს შენობის ძირითადი ელემენტების და საინჟინრო მოწყობილობების დათვალიერებას; 2. ნაწილობრივი - ტარდება სპეციალური გრაფიკის მიხედვით, რომელიც თან ერთვის ცალკეული ელემენტების და მოწყობილობების საპროექტო დოკუმენტაციას; 3. შერჩევითი - ტარდება საგანგებო სიტუაციების დროს. დათვალიერების, როგორც ზედამხედველობის სისტემის, დანიშნულებაა მივიღოთ მიმდინარე ინფორმაცია შენობის მდგომარეობის შესახებ და არანაირად არ ცვლის კომფორტისა და უსაფრთხოების პარამეტრებს.

დათვალიერება პერიოდული - რაიმეს დათვალიერება-გასინჯვა დროის გარკვეულ პერიოდში.

დათვალიერება ტექნიკური - რაიმეს დათვალიერება მისი ტექნიკური ვარგისიანობის დადგენის მიზნით ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით.

დაიკი (ინგლ.) - მაგმური ინტრუზიული სხეული; პარალელურგვერდებიანი, შედარებით ვიწრო, კედლისებური ფორმის გეოლოგიური წარმონაქმნი (ნახ. 1). დ. უმეტესად უწესრიგოდაა განლაგებული (კვეთს შემცველ ქანები ციცაბოდ დახრილი ან ვერტიკალურია). სიგრძე რამდენიმე ათეული მეტრიდან ასეულ კილომეტრამდე და სიგანე რამდენიმე სანტიმეტრიდან 5...10 კმ-მდეა. ხშირია დ. ჯგუფური გამოვლინებებიც. მაშინ ისინი უწესრიგოდ, სარტყლისებურად, წრიულად ან რადიალურად არიან განლაგებული. დ. გამოვლინებულია იქ, სადაც არსებობს მაგმატური პროცესები. ყველაზე ხშირად მაინც ოკეანის ქერქისთვისაა დამახასიათებელი, რომელიც საბოლოოდ სპრედინგის მეშვეობით ფორმირდება. დ. ეროზიისადმი მდგრადობის გამო რელიეფის დადებით (კედლისებრ) ფორმებს ქმნის.

ნახ. 1

დაინტერესებული პირი - ნებისმიერი ფიზიკური ან იურიდიული პირი, სხვა ორგანიზაციული წარმონაქმნი ან ადმინისტრაციული ორგანო, რომლის კანონიერ ინტერესზე პირდაპირ და უშუალო გავლენას ახდენს საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს გადაწყვეტილება ან ქმედება.

დაკალიბრება - 1. დამტკიცებული ნაჭედის ან ფურცლოვანი ნაკეთობის ზომების კორექტირება საპროექტო მონაცემებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით ან ზედაპირის სიმკისის შემცირება; 2. მასიური ან დახერხილი მერქნის გარანდვის ოპერაცია თანაბარი, ერთნაირი სისქის მასალის მისაღებად. ოპერაცია ძირითადად სრულდება სახეხ-საკალიბრებელ და სარანდავ ჩარხებზე; 3. განსაზღვრულ პირობებში შესრულებული პროცედურა, რომელიც პირველ ეტაპზე ადგენს დამოკიდებულებას გაზომვის ერთეულის ეტალონით (გაზომვის სტანდარტით), უზრუნველყოფს სიდიდის მნიშვნელობას (გაზომვის განუსაზღვრელობით) და შესაბამის ჩვენებას (მათთან დაკავშირებულ გაზომვის განუსაზღვრელობით). მეორე ეტაპზე ამ ინფორმაციას იყენებს დასაკვირვებელი გაზომვის შედეგის, გაზომვის ერთეულის ეტალონების (გაზომვის სტანდარტის) ჩვენებებთან დამოკიდებულების დასადგენად. დ. განეკუთვნება სამრეწველო ან სამეცნიერო მეტროლოგიას. ის ნებაყოფლობითი სფეროა.

დაკალიბრებული - ნამზადი, რომელიც ზუსტ ზომაზეა დამუშავებული

დაკეჭნა - ლითონის დეტალის დამუშავების ტექნოლოგიური პროცესი, რომლის დროსაც ხდება ლითონის გარე ფენის პლასტიური დეფორმაცია ან ქვის, ბეტონის და მისთ. ზედაპირებზე მცირე ამონატეხების დატანა ამ ზედაპირების ცემენტის დუღაბით შეღების მიზნით

დაკვალვა ნაგებობის - ნახაზიდან ნაგებობის აგების ადგილზე ძირითადი ღერძების, ზომებისა და ვერტიკალური ნიშნულების გადატანა, წარმოებული გეოდეზიური და სხვა ინსტრუმენტების საშუალებით.

დაკვამლიანების ზონა - სივრცის ნაწილი, რომელიც ემიჯნება წვის ზონას და სადაც კვამლის კონცენტრაცია საფრთხეს უქმნის ადამიანთა სიცოცხლეს, ამწეებს ან შეუძლებელს ხდის სახანძრო-სამაშველო დანაყოფების შეუფერხებელ მოქმედებას.

დაკიდებული ბალი - ხელოვნურად მოწყობილი დეკორატიული (ნახ. 1: კავატი ფუძის ფანტასტიკური დაკიდებული ბალი, იაპონია) ან ნაყოფიერი ბალი, აგებული იარუსებად ხელოვნურ ტერასებზე, სახურავებზე, გალერეებზე, სპეციალურ ქვის საყრდენებზე და სხვ.

ნახ. 1

დაკომპლექტება - მოთხოვნის შესაბამისად დადგენილ დონეზე რაიმეს რაიმეთი შევსების პროცესი.

დაკონსერვება - 1. მასალის, ნაკეთობის, შენობის გარკვეული დროით შენახვის პროცესი, რაც განპირობებულია თვისებების გაუმჯობესების ან შენარჩუნების მიზნით, აგრეთვე ფინანსური ხელმოკლეობით, სტიქიური უბედურებით, საპროექტო დოკუმენტაციის კორექტირებით, იურიდიული შეუსაბამობით და სხვ. (მაგ., მერქნის დ., შენობის დ.); 2. ხისა და მერქან-ბურბუშელოვანი ფილების დამუშავება ხსნარებით, რომლებიც ხელს უშლიან ხის დაბერებას, სოკოს გაჩენას და დაცვას ბიომავნებლებისაგან, აგრეთვე ტენის უარყოფითი ზემოქმედებისაგან.

დაკრედიტება (ლათ.) - ფულის ან საქონლის გაცემა დროებით სარგებლობაში უკან დაბრუნების პირობით (ჩვეულებრივ კრედიტით სარგებლობისათვის წინასწარ შეთანხმებული პროცენტის გადახდით).

დაკრონი (ინგლ.) - 1. ამერიკული ხელოვნური ბოჭკო; 2. იგივეა, რაც ლავსანი.

დალაზვა - რაიმეს შესქელების, ჟელესმაგვარ მდგომარეობაში გადაყვანის პროცესი. იგი შეიძლება გამოწვეული იყოს ტემპერატურის მატებით, გაცივებით, გამხსნელის აორთქლებით და ქიმიური რეაქციის საფუძველზე.

დალამგა - შეწონილი ნატანის დალექვა ტბებში, წყალსაცავებში და სარწყავი (საშრობი) არხების ტრასებზე.

დალექვა (ინგლ., settling) - თხევადი დისპერსიული სისტემების (ჰიდრონარევი, სუსპენზია, ემულსია) დაყოფა ფაზებად მიზიდულობის ძალის მოქმედებით. ამ მეთოდით შეიძლება სითხეში ან ერთმანეთში უხსნადი, სხვადასხვა სიმკვრივის მყარი ნივთიერებების განცალკევება (მაგ., რკინა და ხის ნახერხი, ქვიშა და ოქრო, ქვანახშირი და მიწა). დალექვის მეთოდს იყენებენ სითხეების გასაწმენდად მექანიკური მინარევებისაგან. მრეწველობაში დალექვას აწარმოებენ დასალექ აუზებში, (რეზერვუარებში), ქვებში და სხვადასხვა კონსტრუქციის სპეც. აპარატებში. დ. ფართოდ გამოიყენება წყლის გაწმენდისას ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში, წყალმომარაგებაში, კანალიზაციაში; ნედლი ნავთობის წყლისაგან გამონთავისუფლებისას; ბევრ ქიმიურ ტექნოლოგიებში.

დალითონება - ნაკეთობის ზედაპირის დაფარვა ლითონის ან შენადნობის ფენით მისთვის ფიზიკური, ქიმიური ან მექანიკური თვისებების მიზნების მიზნით, რომელიც განსხვავებული იქნება ძირითადი მასალის თვისებებისაგან. გამოიყენება ნაკეთობის დასაცავად კოროზიის, ეროზიისა და ცვეთისაგან და სხვ., აგრეთვე დეტალების აღსადგენად სარემონტო სამუშაოების წარმოების დროს.

დალტონიდები - (ინგლისელი ქიმიკოსისა და ფიზიკოსის ჯ. დალტონის სახელის მიხედვით) - მუდმივი შემადგენლობის ქიმიური ნაერთები; ჩვეულებრივი ქიმიური შენაერთების უმრავლესობა (ისეთების, როგორებიცაა NH_3 , HCl , Na_2SO_4). იხ. აგრეთვე ბ ე რ ტ ო ლ ი დ ე ბ ი.

დამაგნიტებულობა - ფიზიკური ვექტორული სიდიდე. განისაზღვრება ერთეულის მოცულობის მაგნიტური მომენტი და ზოგადად ხასიათდება მაგნიტურ სფეროებში მათი შექმნის უნარით.

დამამაგნიტებელი ძალა - ფიზიკური სიდიდე, რომელსაც ახასიათებს მაგნიტური ნაკადის შექმნა.

დამატებით ჰიდროსაიზოლაციო ხალიჩა (რულონური ან მასტიკისა) - რულონური მასალების ან მასტიკების ფენა, არმირებული მინა ან სინთეტიკური მასალა, შენადარებში ძირითადი ჰიდროსაიზოლაციო ფენის გასაძლიერებლად, ლავგარდანის უბნებში კედლებთან, ჭებთან და სხვა კონსტრუქციულ ელემენტებთან მიერთების და შეწყების ადგილებში. ასბესტისცემენტის ტალღისებრ ფურცლებსა და წვრილმან მასალებში - მინისა და მუყაოს ფუძის ბიტუმის რულონური მასალები ქვედა ჰიდროსაიზოლაციო ფენის სახით.

დამატებითი აჩქარება - იხ. კორიოლისის აჩქარება.

დამატებითი კუთხე - ორ კუთხეს ეწოდება ურთიერთდამატებითი, თუ მათი ჯამი უდრის 90° -ს. α კუთხის დამატებითია ($90^\circ - \alpha$) კუთხე. 30° კუთხის დამატებითია 60° კუთხე.

დამატებითი ხელოვნური განათება - განათება, რომელიც გამოიყენება სამუშაო დღის განმავლობაში იმ ზონებში, სადაც არასაკმარისი ბუნებრივი განათებაა.

დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ) - 1. უნივერსალური არაპირდაპირი გადასახადის სახეობა,

რომელიც მოიცავს პრაქტიკულად ყველა სახის საქონელსა და მომსახურებას და იფარება წარმოებული დამატებული ღირებულების მთლიანი თანხიდან; 2. განაკვეთი, რომელიც შეადგენს დასაბეგრი ბრუნვის ან დასაბეგრი იმპორტის „X“ პროცენტს (საქართველოში 18%). დასაბეგრი ბრუნვა წარმოადგენს საანგარიშო პერიოდში განხორციელებული დასაბეგრი ოპერაციების თანხის ჯამს. დღგ-ით დაბეგვრის ობიექტია: ა) დასაბეგრი ოპერაცია; ბ) იმპორტი; გ) ექსპორტი; დ) დროებითი შემოტანა. დღგ-ით დასაბეგრი ოპერაციებია: ა) საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებული საქონლის მიწოდება ან/და მომსახურების გაწევა, რომლის დროსაც: დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება დღგ-ის გადამხდელის მიერ მიღებული ან მისაღები კომპენსაციის თანხის მიხედვით (გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სხვა გადასახდელების ჩათვლით) დღგ-ის ან/და პირგასამტეხლოს გარეშე, დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელების დროდ ითვლება საქონლის მიწოდების ან მომსახურების გაწევის მომენტი, მაგრამ: არა უგვიანეს მიმწოდებლის მიერ განხორციელებული საქონლის მიწოდებისათვის ან მომსახურების გაწევისათვის ანაზღაურების მოთხოვნის წარდგენის ან/და თანხის გადახდის ვალდებულების მომენტისა; არა უგვიანეს ყოველი საანგარიშო პერიოდის ბოლო დღისა, თუ საქონლის მიწოდება ხდება რეგულარულად ან უწყვეტად. ბ) დღგ-ით შეძენილი საქონლის/ მომსახურების გამოყენება არაეკონომიკური საქმიანობისათვის, თუ ამ საქონელზე მომსახურებაზე გადამხდელმა მიიღო დღგ-ის ჩათვლა, რომლის დროსაც: დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება საქონლის/მომსახურების საბაზრო ფასით (გადასახადების, მოსაკრებლების ჩათვლით) დღგ-ის გარეშე; დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელების დროდ ითვლება საქონლის/მომსახურების გამოყენების დაწყების მომენტი. დასაბეგრი ოპერაციის მომენტად ითვლება არა უგვიანეს ყოველი წლის დეკემბერი.

დამბა - იხ. ჯგბირი.

დამბინძურებელი - ნივთიერება, რომელიც აბინძურებს ბუნებრივი გარემოს კომპონენტებს

დამბინძურებლები ბიოლოგიური - წყალსატევებში მოხვედრილი საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ნარჩენები (კვების, სამედიცინო, ბიოლოგიური, ცელულოზა-ქაღალდის და სხვ.).

დამბინძურებლები ფიზიკური - წყალსატევებში მოხვედრილი სამრეწველო ნარჩენები შახტებიდან, კარიერებიდან, სამრეწველო ზონებიდან, სატრანსპორტო მაგისტრალებიდან და ატმოსფერული მტვრის დალექვის შედეგად.

დამბინძურებლები ქიმიური - წყალსატევებში მოხვედრილი სამრეწველო, ზედაპირული, საყოფაცხოვრებო ნარჩენები (ნავთობპროდუქტები, მძიმე ლითონები და მათი ნაერთები, მინერალური სასუქები, პესტიციდები, სარეცხი საშუალებები და მისთ.).

დამზღვევი ბაგირი - ბაგირი, რომელიც ემსახურება სიმალიდან ვარდნის უსაფრთხოების დამატებით ღონისძიებას, დამცავი საშუალება.

დამისამართება - გეოგრაფიული ობიექტების, მათი კომპლექსებისა და ნაწილების არაბული ციფრებით, ქართული ანბანის ასოებით ან ინდექსებით აღნიშვნა იდენტიფიკაციის მიზნით.

დამკვეთი - 1. მიწის ნაკვეთის ან მასზე განთავსებული ან ასაშენებელი შენობა-ნაგებობების მესაკუთრე, ან მისი უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი, რომელსაც აქვს ობიექტის სამშენებლოდ განვითარების ინტერესი; 2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, კერძო სამართლის იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელსაც მენაშენისაგან ხელშეკრულებით დელეგირებული აქვს მშენებლობის პროცესთან დაკავშირებულ იურიდიულ ან მეწარმე ფიზიკურ პირთან უშუალო ურთიერთობის განხორციელების ფუნქციები. 1. დამკვეთი ვალდებულია: ა) კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად უზრუნველყოს მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტების შედგენა; ბ) უზრუნველყოს შესაბამის ტერიტორიაზე/შენობა-ნაგებობაზე თვალსაჩინო ადგილას საინფორმაციო დაფის განთავსება ამ დადგენილების მოთხოვნათა შესაბამისად; გ) მოიპოვოს მშენებლობის ნებართვა კანონმდებლობით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით; დ) უზრუნველყოს სანებართვო პირობების შესრულება; ე) ორგანიზება გაუწიოს დადგენილი წესით დასრულებული შენობა-ნაგებობების ექსპლუატაციაში მიღებისათვის შესაბამისი პროცედურების გავლას; ვ) სამშენებლო სამუშაოების შეჩერებისას მოახდინოს მშენებარე ობიექტის კონსერვაცია; ზ) სამშენებლო სამუშაოების დაწყებამდე სამშენებლო მოედანზე იქონიოს სამშენებლო დოკუმენტის სათანადოდ დამოწმებული ეგზემპლარი. დამკვეთს უფლება აქვს: კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად გადასცეს თავისი უფლებამოსილება სხვა პირს, რომელიც სამშენებლო საქმიანობის ურთიერთობებში წარმოდგენილი იქნება დამკვეთის უფლებამოსილებით და ორგანიზება გაუწიოს მშენებლობის პროცესის ტექნიკური ზედამხედველობის განხორციელებას; შეასრულოს სხვა სახის საქმიანობა, რაც არ არის აკრძალული კანონმდებლობით.

დამნიფიკაცია - სამართალდარღვევა ზარალის ან დანაკარგის მიყენების გარეშე.

დამოკიდებული მტყუნება - ობიექტის მტყუნება, რომელიც განპირობებულია სხვა ობიექტის მტყუნებით.

დამოუკიდებელი მტყუნება - ობიექტის მტყუნება, რომელიც განპირობებული არ არის სხვა ობიექტის მტყუნებით.

დამოუკიდებელი შუქმფენი - ელექტრომომარაგების გარე წყაროდან განათებული, არა ბატარეებით მომუშავე განათება.

დამოწმება - პროცედურა, რომელიც მოიცავს გაზომვის საშუალების გარეგან დათვალიერებას, დამოწმების ნიშნის დატანას და დამოწმების მოწმობის გაცემას, რომელიც ადასტურებს, რომ გაზომვის საშუალება შეესაბამება დადგენილ მოთხოვნებს. დ. განეკუთვნება საკანონმდებლო მეტროლოგიას. ის რეგულირებული სფეროა.

დამპინგი - ნარჩენების დამარხვა ოკეანეებსა და ზღვებში ეკოლოგიური მოთხოვნების გათვალისწინებით.

დამრგვალება - მათემატიკაში - ერთი ნამდვილი დადებითი რიცხვის შეცვლა მეორე ისეთი ნამდვილი დადებითი რიცხვით, რომელსაც მოცემული რაოდენობის ათობითი ნიშანი აქვს.

დამსაქმებელი (სამუშაოს მიმცემი) - ფიზიკური (იურიდიული) პირი, რომელიც ქირაობს ერთ ან მეტ მუშაკს და ვალდებულია შრომის დაცვის კანონის შესაბამისად იზრუნოს თავისი თანამშრომლების სამუშაოთი უზრუნველყოფაზე, ჯანმრთელობაზე და სამუშაო ადგილის უსაფრთხოებაზე

დამტვირთავი - მიეკუთვნება დამტვირთავ-გადამტვირთავი მანქანების ჯგუფს, რომელიც გამოიყენება ფხვიერი, ნატეხი და საცალო მასალებისათვის რკინიგზისპირა საწყობებში, საგზაო-სამშენებლო ბაზებსა და ქარხნებში, აგრეთვე სარკინიგზო ვაგონებისა და ბარჟების განტვირთვისთვის. დანიშნულების მიხედვით დამტვირთავები არის ერთციცხვიანი და მრავალციცხვიანი ფხვიერი და ნატეხი მასალებისათვის და ჩანგლებიანი (ნახ.1) საცალო ტვირთებისათვის. სავალი მოწყობილობის მხრივ არის მუხლუხა და პნევმატურთვლიანი, მათ შორის თვლებიან ტრაქტორებზე. ძრავის მიხედვით არის ელექტრული და შიგაწვის ძრავით.

ნახ. 1

დამტკიცება (დასაბუთება) - მათემატიკაში და სხვა დედუქციურ მეცნიერებაში - სწორ დასკვნათა მწკრივი, ბჭობა, რომლის მიზანია რაიმე დებულების, თეორემის ჭეშმარიტების ან მცდარობის დადგენა, რომელიც გამომდინარეობს მოცემული თეორიის წინამძღვრების ჭეშმარიტი საწყისებიდან (აქსიომებიდან)

დამლა (სპარს.) - საქონელზე დაკრული ბეჭედი ან ნიშანი, რომელიც პროდუქციის სადაურობას და ხარისხს მიუთითებს

დამყარებული ნაკადი - ჰიდრონარევის ჰიდროსატრანსპორტო სისტემის მილსადენში ან ღარში ისეთი მოძრაობა, როდესაც მოძრაობის მთელ პერიოდში მუდმივია სიჩქარე, წნევა და კონცენტრაცია.

დამყარებული რეჟიმი - მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფება მანქანა, მექანიზმი, დანადგარი ან სისტემა

შემაშფოთებელი ძალებით განპირობებული გარდამავალი პროცესის (რეჟიმის) დასრულების შემდეგ.

დამყოლობა - მაკავშირებელთა უნარი დატვირთვის ქვეშ მომუშავე კონსტრუქციის შესაერთებელ ელემენტებს მისცეს ერთმანეთისადმი გადაადგილების საშუალება. მაკავშირებელთა დამყოლობა აუარესებს შედგენილი განივკვეთის მუშაობას იგივე განივკვეთის მქონე მთლიანკვეთიან ელემენტებთან შედარებით. მცირდება ელემენტის მზიდუნარიანობა, იზრდება დეფორმადობა, იცვლება ძაბვების და ძვრის ძალების განაწილების ხასიათი. ამიტომ შედგენილი ელემენტების დაპროექტებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მაკავშირებლების დამყოლობა.

დამცავ-ამომრთველი მოწყობილობა - დამცავ-ამომრთველი ხელსაწყოა და დამცავი ამომრთველი აპარატის ერთობლიობა.

დამცავი ამორთვის აპარატი - ავტომატური ამომრთველი, რომელიც დანადგარს გამორთავს დამცავი ამორთვის აპარატიდან მიღებული სიგნალით.

დამცავი ამორთვის ხელსაწყო - ხელსაწყო, რომელიც რეაგირებს საკონტროლო სიდიდის ცვლილებაზე და აწვდის სიგნალს დამცავ ამორთვის აპარატს მოქმედებისათვის.

დამცავი გამორთვა - დაცვის სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ელექტრო დანადგარის სწრაფ ავტომატურ გამორთვას მასში აღძრული ელექტრული დენით ადამიანების (ან ცხოველების) დაზიანების საშიშროების დროს.

დამცავი დამიწება - შეხების ძაბვის შემცირების მიზნით ელექტროდანადგარის ლითონის იმ ნაწილების წინასწარგანზრახული დამიწება, რომლებიც შეიძლება აღმოჩნდნენ ძაბვის ქვეშ.

დამცავი ელექტრო იზოლაცია - საიზოლაციო ფენა, რითაც დაფარულია ელექტროდანადგარის ლითონის ის კონსტრუქციული ნაწილები, რომლებიც არ იმყოფებიან ძაბვის ქვეშ და რასაც ეხება ადამიანი (სახელური, კორპუსი და ა. შ.).

დამცავი თერმოსტატი - მოწყობილობა, რომელიც ახდენს დამცავ გამორთვას და ენერგოდამოუკიდებელ დაბლოკვას, რათა გამოირიცხოს წყლის ტემპერატურის აწევა ზღვრულ მნიშვნელობაზე ზევით.

დამცავი საშუალებები მაიზოლირებელი - დამცავი საშუალებები, რომლებიც დამზადებულია საიზოლაციო მასალისაგან და უზრუნველყოფენ ადამიანის ან მისი სხეულის ცალკეული ნაწილების იზოლაციას, ერთის მხრივ ელექტროდანადგარის ნაწილებისაგან, და მეორეს მხრივ - იატაკისაგან, მიწისაგან და ა. შ.

დამცავი საშუალებები სიმაღლეზე - საყრდენებზე, ანძებზე, კოშკებზე, სახლის სახურავებზე და მისთ. მუშაობისას გამოიყენება სპეციალური ქამრები, ჯაჭვები, გვარლები, კიბეები და ამწევი მოწყობილობები. დამცავ ქამრებს ცდიან 2,4 კნ ძალის ქვეშ ყოველ 3 თვეში ერთხელ. მას უნდა ჰქონდეს დიდი მექანიკური სიმტკიცე, რათა დაიცვას ადამიანი ჩამოვარდნისაგან. დამცავი სათვალეები გამოიყენება ელექტრო რკალისაგან თვალის დასაცავად, აგრეთვე გამდნარი ლითონის და გაზების თვალის არეში მოხვედრისაგან.

დამცავი ტანსაცმელი - ტანსაცმელი, რომლის დანიშნულებაცაა მომუშავის დაცვა მავნე და საშიში მექანიკური, ქიმიური და მეტეოროლოგიური ფაქტორებისაგან. სპეცტანსაცმლის კონსტრუქციამ უნდა უზრუნველყოს ეფექტური დაცვა, ექსპლუატაციის დროს უნდა იყოს მოხერხებული, ტანსაცმლის შიგნით კანის სუნთქვისათვის შექმნას ნორმალური მიკროკლიმატი, კანის ზედაპირიდან მოახდინოს ჭარბი ნახშირმჟავას გაყვანა. სპეცტანსაცმლის ვენტილაცია ხორციელდება ქსოვილის კარგი ჰაერგამტარობის და ტანსაცმელში სპეციალური სავენტილაციო ნახვრეტების ხარჯზე. სპეცტანსაცმლისათვის განკუთვნილი ქსოვილი უნდა ხასიათდებოდეს მკვრივი სტრუქტურით, საკმარისი სისქით, ცვეთისა და გაღლეჯისადმი საკმაო მდგრადობით.

დამცავი ფენა - სახურავის ელემენტი, რომელიც იცავს ძირითად ჰიდროსაიზოლაციო ხალიჩას მექანიკური დაზიანებებისგან, ატმოსფერული ფაქტორების უშუალო ზემოქმედებისგან, მზის რადიაციისა და სახურავის ზედაპირზე ცეცხლის გავრცელებისაგან.

დამცავი ფენა - ბურულის ელემენტი, რომელიც იცავს ძირითად წყალსაიზოლაციო ხალიჩას მექანიკური დაზიანებების, ატმოსფერული ზემოქმედების, მზის რადიაციისა და ზედაპირზე ცეცხლის გავრცელებისაგან.

დამცავი ქამარი - ინდივიდუალური დაცვის საშუალება (ნახ. 1), რომელიც მაგრდება ადამიანის ტანზე და

გამოიყენება ავტონომიურად ან დაცვის სხვა საშუალებებთან ერთად ადამიანის სიმაღლიდან ჩამოვარდნის საწინააღმდეგოდ, აგრეთვე საავარიო სიტუაციებში მისი საშიში ზონიდან ევაკუაციისათვის.

ნახ. 1

დამცავი შემოღობვა - ძაბვის ქვეშ მყოფ ნაწილებთან შეხების შემზღუდველი შემოღობვა.

დამცველი (მცველი) - მოწყობილობა, რომელიც იცავს მექანიზმს, დანადგარს, ძრავას გადატვირთვისაგან (მაგ., ქურო, ნახევარ ქურო, სარქველი, ზამბარა, ამორტიზატორი, ჩამკეტი ფარი და სხვ.).

დამცველი დაფარვა - ზედაპირული დაფარვა, რომელიც ლითონს, მის შენადნობებს, პლასტმასას და სხვადასხვა ნაკეთობას იცავს კოროზიისაგან, ჟანგისაგან, აირებით გაჯერებისაგან და სხვ. ამ მიზნით გამოიყენება ანოდირება, მონიკელება, მოქრომვა, მოსპილენძება, გალვანიზაცია, აგრეთვე ლაქ-საღებავებით, ემალებით, დუღაბით, აფსკებით, ორგანული ნაერთებით და სხვ. დაფარვა

დამხმარე ნაგებობანი - სამრეწველო საწარმოს სათავსები, სადაც განლაგებულია ადმინისტრაციულ-სამეურნეო და ტექნიკური სამსახურები, აგრეთვე მომუშავეთა საყოფაცხოვრებო მომსახურების ობიექტები.

დამხმარე სამეურნეო დანიშნულების შენობა-ნაგებობა - შინამეურნეობაში არაკომერციული (არასამეწარმეო) ან სხვა დამხმარე მიზნებისათვის აგებული შენობა-ნაგებობა, აგრეთვე ისეთი შენობა-ნაგებობა, რომელიც არ არის უშუალოდ ჩართული საწარმოო ტექნოლოგიურ ციკლში.

დამხმარე შესასვლელი - შესასვლელი, რომელიც უმთავრესად განკუთვნილია საქონლის მისაწოდებლად ან მომსახურების გასაწევად.

დამხმარე წყალმკვებავი - წყალმკვებავი, რომელიც ავტომატურად არეგულირებს წნევას მილსადენში მართვის კვანძების ნორმალური მუშაობისათვის, აგრეთვე წყლის საანგარიშო ხარჯს, ძირითადი წყალმკვებავის მუშა რეჟიმზე გასვლამდე.

დანა - 1. მოგრძო ტარიანი საჭრელი ინსტრუმენტი, რომელიც ჩვეულებრივ შედგება ტარისაგან და მჭრელი თავისაგან. ის გამოიყენება ქვის ხანიდან, ადრე კეთდებოდა ქვისგან, კაჟისგან და ობსიდიანისგან, მოგვიანებით კი ბრინჯაოსგან, სპილენძისგან, რკინისგან, ფოლადისგან, კერამიკისგან და ტიტანისგან. ბევრ კულტურას აქვს თავისი უნიკალური სახის დანა; 2. რაიმე სახის იარაღის, მანქანის მჭრელი დეტალი. არსებობს დ. ბევრი სახეობა: ამთლელი, ბლაგვი, ბრტყელი, ბურბუმელის, გამხლეჩი, დაკბილული, პურის, საკეპი, სარანდავი, საღარავი, საფრეზო, შპონსახდელი და სხვ.

დანადგარი - საშენი მასალებისა და ნაკეთობების წარმოებაში გარკვეული დანიშნულების მოწყობილობების ერთობლიობა, რომელიც იძლევა საბოლოო დანიშნულების პროდუქტს. მაგ., სამსხვრევ-სახარისხებელი, ბეტონშემრევი, საფქვაკი დ. და სხვ.

დანადული - ლითონის ფენის დადება დეტალზე ან საჭრელ ინსტრუმენტზე უფრო მყარი ზედაპირის მისაღებად. გამოიყენებენ ელექტრო ან გაზით შედუღებას.

დანაზოგი - შემოსავლის ნაწილი, რომელიც მიმდინარე მოხმარებისათვის არ გამოიყენება. სხვა სიტყვებით, იგი

წარმოადგენს სხვაობას შემოსავალსა და მოხმარებას შორის. დ. ქმნის როგორც ფირმები, ისე საოჯახო მეურნეობები.

დანაკარგი - 1. მასალის გადამუშავებისას (დამუშავებისას) მიღებული ნარჩენი (მაგ., მერქნის გადამუშავებისას - ნახერხი); 2. ის რაც დაკარგეს.

დანამატი - ბუნებრივი ან ხელოვნური წმინდად ნაფქვაკი საშენი მასალა, რომელსაც უმატებენ ბეტონებისა და ხსნარების შემკრავ ნივთიერებებს ამა თუ იმ თვისების გასაუმჯობესებლად და თვითღირებულების შესამცირებლად.

დანამატი მაკორექტირებელი - დანამატი, რომელიც კომპლექსურ გავლენას ახდენს ნედლეულის ძირითადი კომპონენტების თვისებებზე. ასეთებია: თიხის ნედლეულის მამჭლევებელი (კვარცის ქვიშა), პლასტიფიკატორები (წვრილდისპერსიული თიხები), მფლუსავი (მინის ლეწი, პირიტული ნაწივი, წიდა), სათბობ შემცველი (ხის ნახერხი), ნედლეულის კომპონენტი (ბელიტის შლამი ცემენტის წარმოებაში) და სხვ.

დანამატი მამოდიფიცირებელი - გამხსნელები, სტაბილიზატორები, პლასტიფიკატორები, ანტისეპტიკები, სტრუქტურაწარმომქმნელები, გამამყარებლები, და სხვა, რომლებიც შეჰყავთ რბილ საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალებში მათთვის რიგი თვისებების მისანიჭებლად, რაც საჭიროა მათი გამოყენების და ექსპლუატაციის დროს.

დანამატი მაპლასტიფიცირებელი - 1. აგურის წარმოებაში - დანამატი, რომელიც ანიჭებს მცირეპლასტიკურ (მჭლე) თიხოვან ნედლეულს აუცილებელ დაყალიბების უნარს, საშრობი თვისებების გაუმჯობესების და მტკიცე ნაკეთობების მიღების შესაძლებლობას. მაპლასტიფიცირებლად შლიკერის სახით გამოიყენება მაღალპლასტიკური თიხები, ელექტროლიტები; 2. ბეტონის წარმოებაში - დანამატები, რომლებიც ამცირებენ (25%-მდე) ბეტონის ნარევის წყალმოთხოვნილებას და საშუალებას იძლევიან მკვეთრად გაიზარდოს მისი ადვილჩაწყობადობა, სიმტკიცე (20...40%-ით) და შემცირდეს ცემენტის ხარჯი. პლასტიფიკატორების და სუპერპლასტიფიკატორების სახით გამოიყენება ფორმალდეჰიდები, ლიგნოსულფონატები და სხვა ორგანული ნაერთები; 3. პლასტმასის წარმოებაში - დანამატი მაღალმოლეკულური პოლიმერების დარბილების ტემპერატურის შესამცირებლად და მოქნილობის, ელასტიურობის, სითბო- და ყინვამდეგობის ასამაღლებლად. ის ქიმიურად ინერტული, მცირეაქროლადი და უვნებელი ნივთიერებაა. 3. გამოიყენება გლიცერინი, დიოქტილფტალატი, დიმეთილფტალატი, დიბუტილფტალატი, დიეთერი, ქლორირებული პარაფინი, ქლორირებული ნაფტალინი, უმაღლესი რიგის სპირტის ფტალატები, მინერალური მცენარეული ზეთები და სხვ.

დანამატი მაჰიდროფობიზებელი - 1. საპონწავთობის პროდუქტი, ოლეინის მჟავა და სხვა, მცირე რაოდენობით (10%-მდე) დამატებული ცემენტთან, რაც საშუალებას იძლევა მისი გამოყენებით მივიღოთ ბეტონები და დუღაბები, რომლებსაც ახასიათებს გაზრდილი პლასტუკურობა, ადვილჩაწყობადობა, წყალგაუმტარობა და ყინვამდეგობა; 2. ნივთიერება, რომელიც ბეტონის ფორების კედლებს და კაპილარებს ანიჭებს ჰიდროფობურ თვისებებს.

დანამატი წყალმარედუცირებელი - ნივთიერება, საჭირო ჩაწყობადობის ბეტონის ნარევის მისაღებად წყლის მინიმალური ხარჯისას.

დანამატის ოპტიმალური დოზა - მინიმალური დოზა, რომელიც უზრუნველყოფს ბეტონის ან ბეტონის ნარევის ხარისხის მაჩვენებლების მაქსიმალური ტექნოლოგიური ან ტექნიკური ეფექტის მიღწევას.

დანარიმანდება - ძელის ან ფიცრის ფიგურული პროფილი. დ. ეწოდება აგრეთვე რანდას (ერთმაგი, ორმაგი) ფიგურული ჭრილით.

დანაშრევი ნივნივა - ელემენტი, რომელიც ბოლო და შუა ნაწილით ეყრდნობა შენობის კედლებს.

დანაშრევი ნივნივები - ნივნივების ფეხები, რომელთა ქვედა ბოლოები ეყრდნობიან ხის რანდებზე, მიჯნებზე, ან ძელურ შენობებში ზედა გვირგვინებზე, ხის კარკასულ შენობებში - ზედა სარტყელებზე, შემოსაკრავებზე, ქვის შენობებში - საყრდენ ძელებზე (მაუერლატი). ნივნივების განლაგება დამოკიდებულია გეგმაში შენობის კონტურზე და მასში შიდა საყრდენების, საბრჯენების არსებობაზე კედლებისა და კოლონების, სვეტების სახით. დ. ნ. კონსტრუქციულად უფრო მარტივი და ეკონომიურია, თუმცა მათი გამოყენებისათვის აუცილებელია შიდა კედლებისა და მზიდი ტიხრების არსებობა.

დანახარჯი - ნებისმიერი სახის რესურსის გამოყენებით ამა თუ იმ საქმიანობის დროს გაწეული ხარჯი.

დანახშირბადიანება - 1. თხევად ფოლადში ნახშირბადის შემცველი ნივთიერებების (თხევადი ან მყარი თუჯი, კოქსი, ანტრაციტი, ხის ნახშირი და სხვ.) დამატება; 2. ფოლადის ნაკეთობების ზედაპირული ფენის ნახშირბადით გაჯერება (იხ. ცემენტაცია) სიმაგრისა და ცვეთის ასამაღლებლად.

დანახშირება - 1. მერქნის სრული წვის შედეგად ნახშირის მიღების პროცესი; 2. ნაწილობრივი წვის საწყისი ფაზა (მაგ., ხის ხიმიწებების მიწისქვეშა ნაწილის დ. მისი ბიომედეგობის გაზრდის მიზნით).

დაპროექტება - კომპლექსური ტექნიკური დოკუმენტაციის დამუშავება, რომელიც შეიცავს ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას, ნახაზებს, გაანგარიშებებს, მაკეტებს, კალკულაციას, განმარტებით ბარათს და სხვა მასალებს, რაც საჭიროა ნაკეთობის დასამზადებლად. დ. მრავალი მეთოდი არსებობს. კონსტრუქციული უნიფიკაციისა და დეტალების ზომების მოდულური კოორდინაციის დანერგვასთან არის დაკავშირებული დ. სერიული მეთოდი, რომელიც უზრუნველყოფს ნაკეთობის მთელი რიგი მრავალსახეობების მიღებას ერთიანი საბაზო კონსტრუქციის ბაზაზე.

დაპროექტების ერთიანი ნორმები - სამშენებლო ობიექტის, მანქანის, მოწყობილობის და მისთ. პროექტის შექმნისათვის საჭირო ნორმები, დამუშავებული სათავე საპროექტო ორგანიზაციის მიერ (შეთანხმებული ქვეყნის მთავრობასთან) და აუცილებელი ყველა საპროექტო სამუშაოების შესრულების დროს.

დაპროფილებული ფენილი - ლითონის დაპროფილებული ფურცელი, რომელზეც ზემოდან დატანილია პოლიმერის ფენა, შემდეგ თანმიმდევრობით დაგრუნტვის, პასივაციის და თუთიის ფენები. არსებობს სახურავის და კედლის (ნახ. 1) დ.ფ.

ნახ. 1

დაჟანგვა - ოქსიდაცია, - ლითონის ნაკეთობის ზედაპირის ჟანგვა ქიმიური ან ელექტროქიმიური გზით ან ჰაერის ზემოქმედებით მაღალი ტემპერატურის პირობებში. წარმოქმნილი ჟანგის ფურჩი ნაკეთობას იცავს კოროზიისაგან (ალუმინის და მაგნიუმის შენადნობები) ან აქვს დეკორატიული დანიშნულება (იხ. მოსევადება).

დაჟანგული ბიტუმი - ბიტუმის სახეობა, რომლიდანაც გაცხელების შედეგად გამოდევნილია ჰაერი. დაჟანგვის პროცესი ამაღლებს ბიტუმის თბომედეგობას სასურველ დონემდე. ეს პროცესი სახურავზეც გრძელდება, ოღონდ დაძველების სახით.

დარაბა - 1. მერქნის, პლასტმასის ან ლითონის საკეცი კონსტრუქცია ფანჯარაზე ან კარზე ასაფარებლად; 2. სავაჭროსთვის ან სახელოსნოსთვის გამოყენებული დარაბებიანი ოთახი ქუჩის პირას; 3. ფიცრის მოაჯირი მიწური აივნისა (დერეფნისა). დ. არსებობს დასახური, გასაწევი, გადასახსნელი და მისახური; 4. საფარი ფიცარი

დარბაზი - 1. ძვ. ტაძარი (VIII, XI სს.), სრა (XI საუკუნიდან), სასახლე (XV საუკუნიდან), "სამეფო დიდი სახლი" (საბა); 2. სასახლის ის ვრცელი ოთახი "სადაც სახელმწიფო საქმეების გამო მეფის თანდასწრებითა და მონაწილეობით სხდომა იმართებოდა ხოლმე" (ივ. ჯავ.); 3. ქართული საცხოვრებელი სახლის სახეობა, რომლის გადახურვა დედაბოძზე დაყრდნობილ გუმბათისებრ კონსტრუქციას წარმოადგენს (იხ. გვირგვინი); 4. საგანგებოდ მოწყობილი დიდი საკრებულო ოთახი, გათვალისწინებული კრებების, ლექციების, კონცერტების და მისთ. ჩასატარებლად; 5. ზალა, დიდი სასტუმრო ოთახი ბინაში.

დარგი - ცოდნის ან მოქმედების, დაკისრებული კომპეტენციის ფარგლებში რეგულირებადი სფერო.

დარეზერვება - ძირითადი ელემენტის დუბლირებული ელემენტის ჩართვა მუშაობაში ისე, რომ სისტემა აგრძელებს ფუნქციონირებას. დარეზერვებული ელემენტი შეიძლება იყოს მუდმივი და დროებითი. მუდმივის დროს სარეზერვო ელემენტი მუშაობს ძირითადთან პარალელურ რეჟიმში, ხოლო დროებითის მუშაობაში ჩართვა ხდება შენობის მოსალოდნელი ავარიის წინა პერიოდში. ბუნებრივია დ. ჭირდება დამატებითი ფინანსები, მაგრამ სამაგიეროდ ზრდის შენობის სისტემის საიმედოობას.

დარიშხანი (ბერძ. არსენიუმი) - აღინიშნება სიმბოლოთი As. მარტივი ნივთიერება წარმოადგენს ფოლადის ფერ მყიფე ნახევარლითონს მეტალოიდს. ცნობილია მიახლოებით 200 დარიშხანშემცველი მინერალი. მცირე კონცენტრაციით ხშირად შეიცავს ტყვიის, სპილენძის და ვერცხლის მადანს. საკმაოდ ხშირად ბუნებაში გვხვდება დარიშხანის ორი ნაერთი გოგირდთან: ნარინჯისფერ-წითელი გამჭვივალე რეალგარი AsS და ლიმონისფერ-ყვითელი აურიპიგმენტი As_2S_3 . მინერალი რომელსაც გააჩნია სამრეწველო მნიშვნელობა არის - არსენოპირიტი (დარიშხანის კოლჩედანი). დარიშხანის უდიდესი ნაწილი მოიპოვება დარიშხან შემცველი ოქროს, ტყვია-თუთიის, სპილენძის კოლჩედანის და სხვა მადნების პარალელურად დამუშავებისას. არსებობს დარიშხანის მიღების ბევრი ხერხი: ბუნებრივი დარიშხანის სუბლიმაცია, დარიშხანის კოლჩედანის თერმული დაშლის ხერხი, დარიშხანიანი ანჰიდრიდის აღდგენა და სხვ. დ. და მისი ნაერთების გამოყენების არეა: ნახევარგამტარი მასალები, ტყვიის დანამატი საფანტის წარმოებაში, ტიპოგრაფიული შრიფტები, ინსექტიციდები, აირების გაწმენდა, პოლიმერიზაციის რეაქციები, პიროტექნიკა, მერქნის ანტისეპტირება, საღებავები, ტყავის გადამუშავება, სტომატოლოგია და სხვ. დ. და ყველა მისი ნაერთი წამოადგენენ საწამლავეს

დარტყმა - ბიძგი, სხეულების ხანმოკლე ურთიერთქმედება, რომლის დროსაც წარმოებს კინეტიკური ენერგიის გადანაწილება. ფიზიკაში ურთიერთქმედების დრო მხედველობაში არ მიიღება. დარტყმისას სრულდება იმპულსისა და იმპულსის მომენტის შენახვის კანონები, მაგრამ არ სრულდება მექანიკური ენერგიის შენახვის კანონი. ითვლება, რომ დარტყმის მომენტში გარე ძალები სხეულებზე არ მოქმედებენ, რის გამოც სხეულის იმპულსი დარტყმისას შენარჩუნდება. დ. ენერგიის ნაწილი მიდის სხეულის გათბობაზე და ხმაზე. ორი სხეულის დარტყმის შედეგები შეიძლება სრულად გამოვთვალოთ, თუ ვიცით ამ სხეულების მოძრაობის სიჩქარეები დარტყამდე და მექანიკური ენერგია დარტყმის შემდეგ. იმ სხეულებისათვის, რომლებთანაც ჩვეულებრივ საქმე აქვთ პრაქტიკაში, დარტყმის პროცესი გრძელდება წამის მეთასედ, მეასათასედ ან მემილიონედ ნაწილში. ვინაიდან დარტყმაში მონაწილე სხეულების მოძრაობის რაოდენობები დარტყმის დროში იცვლება სასრული სიდიდით, ამიტომ სხეულების შეხების (კონტაქტის) ფართობზე ვითარდება ურთიერთქმედების ძალიან დიდი ძალები (ე. წ. მყისი ძალები), რომელთაც ეწოდებათ დარტყმის ძალები. თუ m მასის ნივთიერი წერტილი მოძრაობს ძალის მოქმედებით, მაშინ დარტყმის დროს წარმოიშობა რეაქციის ძალა, რომელსაც დარტყმის ძალას უწოდებენ.

დარტყმა აბსოლუტურად დრეკადი - დარტყმის მოდელი, როდესაც სისტემის კინეტიკური ენერგია სრულად შეინახება, ხოლო ტანის დეფორმაციებს უგულვებელყოფენ. შესაბამისად, ითვლება, რომ ენერგია დეფორმაციებზე არ იხარჯება და ურთიერთქმედება მთელ ტანში ვრცელდება მყისიერად. აბსოლუტურად დრეკადი დარტყმის ნათელი მაგალითია ბილიარდის ბურთულების შეჯახება.

დარტყმა დინამიკური - დარტყმის პროცესი, რომელიც დინამიკური ძალის ზემოქმედებისას წარმოიქმნება. დინამიკური დარტყმის ძალა ორი სახის მუშაობისას გამოიყენება: სხეულის დეფორმაციით დამუშავებისას (ჭედვა, შტამპვა, თელვა და სხვ.) ან სხეულის გადაადგილებისას (ხიმინჯების, ბომბების, ბიგების, ლურსმნების ჩასობა და სხვ.). დ. დ. ადგილი აქვს მიწისძვრების, მილსადენებში სითხეების გადაადგილების, მოძრავი ტრანსპორტის მკვეთრი დამუხრუჭების და ავარიების, მეწყერების, ჩამოქცევების, აფეთქებების, ვულკანების ამოფრქვევების და სხვა დროს.

დარტყმა დრეკადი და არადრეკადი - დარტყმას ეწოდება აბსოლუტურად დრეკადი, თუ სხეულთა შეხების ადგილას ხდება მხოლოდ დრეკადი დეფორმაცია. დარტყმას ეწოდება აბსოლუტურად არადრეკადი, თუ სხეულების შეხების ადგილას ხდება მხოლოდ პლასტიკური დეფორმაცია (ამ დროს ადგილი აქვს მხოლოდ დარტყმის პირველ ფაზას). დარტყმის პროცესს ახასიათებენ აღდგენის კოეფიციენტი (k) - სხეულთა დაახლოებისა და დაშორების დროს მათი შეხების ზედაპირისადმი ნორმალზე სიჩქარეთა პროექციების ფარდობით. თუ $k = 1$ - დარტყმა აბსოლუტურად დრეკადია; $k = 0$ - დარტყმა აბსოლუტურად არადრეკადია; $0 < k < 1$ - დარტყმა დრეკადია.

დარტყმა ექსცენტრული - დარტყმა, როდესაც დარტყმის ნორმალი არ გადის სხეულთა მასების ცენტრებზე.

დარტყმა პირდაპირი და არაპირდაპირი - დარტყმა პირდაპირია, თუ სხეულთა მასების ცენტრების ფარდობითი სიჩქარეები მიმართულნი არიან დარტყმის ნორმალის გასწვრივ, წინააღმდეგ შემთხვევაში დარტყმა ირიბია.

დარტყმა ცენტრალური - დარტყმა, როდესაც დარტყმის ნორმალი გადის სხეულთა მასების ცენტრებზე.

დარტყმა ჰიდრაულიკური - დარტყმა, რომელიც მოძრავი სითხის უცაბედი შეჩერების შედეგად წარმოიშობა და მოძრავი სითხის მასისა და მისი მოძრაობის სიჩქარის პირდაპირ პროპორციულია. ჰ.დ. ძალებს შეუძლიათ შექმნან კრიტიკული (ავარიული) სიტუაცია, რის გამოც ჰიდრაულიკურ ნაგებობებში კეთდება მაკომპენსირებელი აუზი ან არხი, ხოლო მილსადენებში - კომპენსატორები

დარტყმამედგობა - მასალის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს დარტყმის მოქმედებას, ე.ი. იქონიოს დარტყმითი სიბლანტე. განისაზღვრება განსაკუთრებული ფორმის ნიმუშების სპეცილურ ურნალებზე დარტყმით დანგრევით და პირობითად განისაზღვრება ნიმუშების დანგრევაზე დახარჯული მუშაობით. დ. არის იმ მასალის დახასიათება, რომელიც კონსტრუქციის ექსპლუატაციის დროს განიცდის დარტყმით დატვირთვას.

დარტყმითი ტალღა - წარმოიქმნება, საომარი მასალების ან ტექნიკური აფეთქებისას (ქვების, აირსადენის, საშიში ტვირთის და სხვ.), აგრეთვე მიწისძვრისას სეისმური ტალღების ზემოქმედებისას. დ.ტ. საგანგებო სიტუაციების ერთ-ერთი ძირითადი დამაზიანებელი ფაქტორია. ესაა გარემოს მკვეთრად შეკუმშვის არე, რომელიც სფერული ფენის სახით ზეგერითი სიჩქარით ვრცელდება აფეთქების ადგილიდან ყველა მიმართულებით. დარტყმით ტალღაში წარმოიქმნება ჭარბი წნევა - სხვაობა ნორმალურ ატმოსფერულ წნევასა და დარტყმითი ტალღის ფრონტში მაქსიმალურ წნევას შორის. დ.ტ. აქვს ორი ფაზა - შეკუმშვის და გაიშვიათების. იმისდა მიხედვით, თუ რომელ გარემოში (ჰაერში, წყალში თუ გრუნტში) წარმოიქმნება და ვრცელდება დ.ტ., განასხვავებენ ჰაერის, ჰიდროდინამიკურ ან სეისმოაფეთქებით დარტყმით ტალღებს. დ.ტ. დამაზიანებელი ქმედება დამოკიდებულია ჭარბ წნევაზე, შეკუმშული აირის სიჩქარეზე, ზემოქმედების ხანგრძლივობაზე, ტალღის გავრცელების ფრონტის მიმართ ადამიანის ან ობიექტის ადგილმდებარეობაზე და მათ დაცულობაზე.

დარტყმის დრო (დარტყმის ხანგრძლივობა) - დროის მცირე შუალედი, რომლის განმავლობაშიც ხდება დარტყმა.

დარტყმის იმპულსი - დარტყმის დროს თითოეულ შემჯახებელ სხეულზე მოქმედი დარტყმითი ძალის იმპულსი. დ.ი. არის მექანიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს დარტყმისას სხეულზე გარე ზემოქმედებას. სხეულთა დარტყმისას ურთიერთქმედების ძალები ძალიან დიდია და მოქმედებენ მოკლე დროში, ამიტომ, მათ მყის ძალებს უწოდებენ

დარტყმის ნორმალი - დასარტყმელი სხეულების შეხების მომენტში მათი ზედაპირების საერთო ნორმალი, რომელიც გადის შეხების წერტილში.

დარტყმის ფაზა - დარტყმის პირველი ფაზა - დროის შუალედი, როცა დარტყმის ძალები იზრდებიან; დარტყმის მეორე ფაზა - დროის შუალედი, როცა დარტყმის ძალები მცირდებიან ნულამდე (ეს შუალედი იწყება იმ მომენტში, როცა სხეულების სიჩქარეები ერთმანეთს უტოლდება).

დარტყმის ცენტრი - მყარი ტანის წერტილი, რომელსაც გააჩნია უძრავი ბრუნვის ღერძი და აქვს ის თვისებები, როგორიც დარტყმას, მიმართულს ამ წერტილისადმი მართობული სიბრტყის მიმართ, რომელიც გადის ბრუნვის და ინერციის ცენტრზე, არ გადაეცემა ღერძს და არ ახდენს დარტყმით ზემოქმედებას საკისარებზე, რომელზეც ეს ღერძია მიმდგომი. დ.ც. მდებარეობს ტანის ბრუნვის ღერძიდან $h=J/ml$ მანძილზე, სადაც m - ტანის მასა, J - მისი ინერცია იის მომენტის ბრუნვის ღერძის მიმართ, l - მანძილი ბრუნვის ღერძიდან ტანის ინერციის ცენტრამდე.

დარტყმის ძალის იმპულსი - რეაქციის ძალის იმპულსი.

დარჯაკი (დარჯაგი) - ლითონის ჩამოსასხმელი ყალიბი

დასაქმების დონე - დასაქმებულთა საერთო რიცხვის შეფარდება შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რაოდენობასთან.

დასაქონლება - ამა თუ იმ ორგანიზაციის უზრუნველყოფა სამრეწველო საქონლით, საშენი მასალებით, კვების პროდუქტებით და ა. შ.

დასაშვები მიკროკლიმატური პირობები - მიკროკლიმატის რაოდენობრივი მაჩვენებლების შეხამება, რომელიც ადამიანზე ხანგრძლივი და სისტემატური მოქმედებისას იწვევს ორგანიზმის თბური მდგომარეობის გარდამავალ და ადვილად ნორმალიზებად ცვლილებებს, რასაც თან ახლავს თერმორეგულაციის მექანიზმის დამაბვა და არ სცილდება ფიზიოლოგიური შეგუების შესაძლებლობების ფარგლებს. ამასთან, ადგილი არა აქვს ჯანმრთელობის დაზიანებას ან დარღვევას, მაგრამ შეიძლება სითბოს დისკომფორტული შეგრძნება, თვითშეგრძნების გაუარესება და შრომისუნარიანობის დაქვეითება.

დასაშვები ფიზიკური ზემოქმედების ნორმატივები - ნორმატივები, რომლებიც დადგენილია გარემოზე ფიზიკური ზემოქმედების დასაშვები დონეების შესაბამისად და რომელთა დაცვა უზრუნველყოფს გარემოს ხარისხის ნორმატივს.

დასაშვები ძაბვა - ძაბვის უდიდესი მნიშვნელობა, რომელიც შეიძლება ელემენტმა მისი ექსპლუატაციის პირობებში უსაფრთხოდ აიტანოს.

დასაშრობი სისტემა - ჰიდროტექნიკური ნაგებობების კომპლექსი ტერიტორიიდან ზედმეტი წყლის მოსაცილებლად და წყლის რეჟიმის შესანარჩუნებლად დასახლებული პუნქტის თუ სამრეწველო საწარმოს მოთხოვნების შესაბამისად. მასში შედის: ჯგებრები, წყალშემკრებები, მიწისზედა და მიწისქვეშა არხები და სხვ.

დასახლება - განსახლების განსხვავებული ფორმების (ტიპების) საერთო სახელწოდება (ქალაქი, დაბა, თემი, სოფელი).

დასახლებული ტერიტორია - ქალაქის ნაწილი, სადაც განთავსებულია საცხოვრებელი ან საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობები, ბაღები, პარკები და სკვერები, მაგრამ არ არის სამრეწველო საწარმოები.

დასველება - მოლეკულათშორისი ურთიერთქმედების გამომჟღავნება 3 ფაზის - მყარი ტანის, სითხისა და აირის შეხების ზღვარზე, რომელიც გამოისახება სითხის განღვრით მყარი ტანის ზედაპირზე. გაყრის თხევად ზედაპირს, რომელიც კვეთს მყარ ზედაპირს რაღაც წირზე, ეწოდება დასველების პერიმეტრი და ის ქმნის სასაზღვრო კუთხეს, აგრეთვე, დასველება გამომჟღავნდება ჭურჭლის კედლებთან თავისუფალი ზედაპირის გამრუდებით. დ. საზომად ითვლება სიდიდე, $\cos\theta = (\sigma_{23} - \sigma_{13}) \cdot \sigma_{12}$, სადაც σ_{23} , σ_{13} და σ_{12} ზედაპირული დაჭიმულობაა შესაბამისი ფაზების გამყოფ საზღვარზე. სიდიდე σ_{12} რაოდენობრივად უდრის სამუშაოს, რომელიც უნდა დაიხარჯოს შექცევად იზოთერმულ პროცესში i და h ფაზების გამყოფი ზედაპირის ფართობის ერთეულის შექმნაზე. ზღვრული შემთხვევები: $\theta = 0$ - სრული დასველება და $\theta = 180^\circ$ - სრული არდასველება. დ. მნიშვნელოვანია სხვადასხვა ტექნოლოგიური პროცესისათვის: ღებვის, რჩილვის, მოკალვის, ფლოტაციისა და ა.შ.

დატობრვა - ტერიტორიაზე თავისუფალი წყლის ზედაპირის წარმონაქმნი წყალსატევის, წყალსადინარის ან მიწისქვეშა წყლების დონის აწევის შედეგად.

დატენიანება - რაიმე მასალის ტენიანობის დონის ხელოვნურად ამაღლება სხვადასხვა მიზნით.

დატერასება - ფერდობის ზედაპირის ხელოვნური შეცვლა სასოფლო-სამეურნეო და ტყის კულტურების უკეთ გამოყენებისა და ეროზიასთან ბრძოლისათვის

დატვირთვა - 1. მექანიკური ზემოქმედება, რომლის საზომია ძალა, ამ ზემოქმედების სიდიდისა და მიმართულების განმსაზღვრავი, იწვევს შენობისა და ნაგებობების კონსტრუქციებში დამაბულ-დეფორმირებული მდგომარეობის ცვლილებებს; 2. განსახილველ სხეულზე მოქმედი აქტიური გარე ძალების ერთობლიობა, რაიმეს ზემოქმედება, დატვირთვის პროცესი (მაგ., სახურავის დ. თოვლით, ელექტროქსელის დ. ძაბვით, ზაგირის დ. გამჭიმავი ძალით და ა. შ.). დ. გაანგარიშდება სამშენებლო კონსტრუქციები, შენობები, ნაგებობები, დეტალები, მცურავი და საფრენი აპარატები, მილსადენები, გაზსადენები, გზები და სხვ. არსებობს დ. უამრავი სახეობა: არათანაბარი, გამგლეჯი, განმეორებითი, დარტყმითი, დასაშვები, დამრღვევი, დინამიკური, დროებითი, ვიბრაციული, ზღვრული, თანაბარგანაწილებული, თბური, თოვლის, კრიტიკული, ლიპყინულის, მუდმივი, მყისი, პერიოდული, სახანძრო, სეისმური, სრული, სტატიკური, ქარის, დროებითი ხანმოკლე, დროებითი ხანგრძლივი, შეყურსული, ვერტიკალური, ჰიდრავლიკური, ჰორიზონტალური და სხვ.

დატვირთვა განსაკუთრებული - დატვირთვა, რომელიც ნაგებობის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პერიოდში, როგორც წესი, არ მოქმედებს, მაგრამ შესაძლებელია იმოქმედოს განსაკუთრებულ პირობებში. ასეთებია: მიწისძვრა; აფეთქება; მეტეო; გრუნტის არათანაბარი დაჯდომა, რომელსაც თან ახლავს გრუნტის სტრუქტურის ცვლილება; ტექნოლოგიური პროცესების მკვეთრი დარღვევა გამოწვეული მოწყობილობის დროებითი უწყესრიგობით ან დამტვრევით.

დატვირთვა დინამიკური - სიდიდით, მდებარეობით და მიმართულებით სწრაფად ცვლადი დატვირთვა, რომელიც კონსტრუქციას გადაეცემა მოძრავი ტრანსპორტის, ქარის დაწოლის; სეისმური, ინერციული, ცენტრიდანული დარტყმების და სხვ. მსგავსი ზემოქმედებისაგან.

დატვირთვა დროებითი - დატვირთვა, რომელიც ნაგებობის მშენებლობის ან ექსპლუატაციის ზოგიერთ პერიოდში არ მოქმედებს. დ. დ. მოქმედების ხანგრძლივობის მიხედვით შეიძლება იყოს ხ ა ნ გ რ ძ ლ ი ვ დროებითი და ხ ა ნ მ ო კ ლ ე დროებითი. ხანგრძლივ დ. დ. მიეკუთვნება: დროებითი ტიხრების წონა; სტაციონალური

მოწყობილობების წონა - ჩარხები, აპარატები, ძრავები, მოცულობითი ტევადობები, მილგაყვანილობა არმატურითა და საყრდენი ნაწილებით, ლენტური ტრანსპორტიორები, კონვეინერები, მუდმივი ამწე-მანქანები ზაგირებთან, თხევადი და მყარი მასალით შევსებული მოწყობილობები; აირების, სითხეების და ფხვიერი მასალების წწევა ტევადობების და მილგაყვანილობების ექსპლუატაციის პროცესში, ჰაერის ჭარბი წწევა და გაზების გაუზიშოება შახტების განიავების დროს; დატვირთვა საწყობების, მაცივრების, სამარცვლელეების, არქივების, ბიბლიოთეკების და სხვა მათი მსგავსი სათავსების გადახურვებზე; დატვირთვა საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების სართულშუა გადახურვებზე მოწყობილობებისა და მასალებისაგან (ტექნიკური სართულები, სპეციალური დანიშნულების სათავსები); ტემპერატურული ტექნოლოგიური ზემოქმედება სტაციონალური მოწყობილობებისაგან; ზემოქმედებები გამოწვეული ფუმეების არათანაბარი დეფორმაციისაგან, რომელსაც თან არ ახლავს გრუნტის სტრუქტურული ცვლილება; წყლის ფენის წონა ბრტყელ სახურავზე; დაგროვილი საწარმოო მტერის წონა; ჩაჯდომის (შეკლების) და ცოცვადობის ზემოქმედება; დატვირთვები ერთი ხიდური ან შეკიდული ამწისაგან გამრავლებული კოეფიციენტებზე: 0,6 - მუშაობის საშუალო რეჟიმის ამწეებისათვის, 0,8 - მუშაობის მძიმე ან ძალიან მძიმე რეჟიმის ამწეებისათვის; დატვირთვა 0,5 კნ/მ² (50კგ/მ²) საცხოვრებელი სახლის ოთახების, ბაგა-ბაღების და ინტერნატების საძირე კორპუსების, დასასვენებელი სახლების და პანსიონატების საცხოვრებელი სათავსების, საავადმყოფოების და სანატორიუმების სართულშუა გადახურვებზე; დატვირთვა 1 კნ/მ² (100 კგ/მ²) ადმინისტრაციული, საინჟინრო-ტექნიკური, სამეცნიერო და სასწავლო დაწესებულებების სამსახურებრივი სათავსების, სამრეწველო და სამოქალაქო შენობების და ნაგებობების საყოფაცხოვრებო დანიშნულების (საგარდერობე, საშხაპე, საპირბანე, ტუალეტი) სათავსების, აგრეთვე სამკითხველოების სართულშუა გადახურვებისათვის; დატვირთვა 1,5 კნ/მ² (150კგ/მ²) კვების ობიექტების (კაფე, რესტორანი, სასადილო, საბანკეტო და სხვ.) სართულშუა გადახურვებისათვის; დატვირთვა 2 კნ/მ² (200კგ/მ²) კრებების და თათბირების ჩასატარებელი, მოსადგელების, საკონცერტო და სპორტული დარბაზების სართულშუა გადახურვებისათვის; დატვირთვა რეალური დატვირთვის მიხედვით, მაგრამ არა ნაკლები 2 კნ/მ² სავაჭრო, საგადასახლება და საექსპოზიციო სათავსების სართულშუა გადახურვებისათვის; III...VI კლიმატური რაიონების შესაბამისი თოვლის დატვირთვა შემცირებული 0,7 კნ/მ² -ით; ტემპერატურულ-კლიმატური ზემოქმედებები. ხანმოკლე დ. დ. მიეკუთვნება: ადამიანების, სარემონტო მასალების და მოწყობილობების წონა; დატვირთვები სამშენებლო კონსტრუქციების დამზადების, გადაზიდვის და მონტაჟის, აგრეთვე მშენებლობაზე ნაკეთობებისა და მასალების დროებითი დასაწყობების დროს (გამონაკლისია დატვირთვები სპეციალურად გამოყოფილ იმ ადგილებზე, სადაც მუდმივად წარმოებს მასალების დასაწყობება და შენახვა); დ. დ. ნაყარი გრუნტისაგან; დატვირთვები მოძრავი ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობებისაგან (ხიდური ამწეები, შეკიდული ამწეები, ტელფერები, სატვირთელები) გამოყენებული შენობებისა და ნაგებობების მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროცესში; თოვლის დატვირთვა; ქარის დატვირთვა; ლიპყინულის დატვირთვა; ტემპერატურული კლიმატური ზემოქმედებები. დ. დ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma = 1,2...1,6$. ადამიანის წონა ინსტრუმენტებით მიიღება: ნორმატიული $P^b = 0,1$ კნ და საანგარიშო $P = P^b \cdot \gamma = 0,1 \cdot 1,2 = 0,12$ კნ.

დატვირთვა დროებითი ხანგრძლივად მოქმედი - დატვირთვა, რომელშიც შედის: სტაციონალური დანადგარების წონა; ხანგრძლივი ტემპერატურული ზემოქმედება; წიგნების წონა ბიბლიოთეკებში, სამკითხველოებსა და არქივებში; საწყობების და მაცივრების იატაკებზე მოსული პროდუქციის წონა; სითხეების, აირების, ფხვიერი მასალების დაწოლა და ა.შ. დატვირთვის ეს სახე კონსტრუქციაზე მოქმედებს რამდენიმე დღიდან რამდენიმე თვემდე პერიოდში.

დატვირთვა დროებითი ხანმოკლე მოქმედი - დატვირთვა, რომელშიც შედის: ადამიანების, ავეჯის წონა საცხოვრებელ და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობებში; ქარისა და თოვლის დატვირთვები; დატვირთვები ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობებისაგან; კლიმატურ-ტემპერატურული ზემოქმედება; სამონტაჟო დატვირთვები და ა.შ. დატვირთვის ეს სახე კონსტრუქციაზე მოქმედებს ერთი დღეამის ფარგლებში.

დატვირთვა ელექტრული - ძალა, რომელიც რეალურად მიეწოდება ენერგიის წყაროდ მომხმარებელს (მიმღებს). ძაბვის მცირე ცვლილებისას, ელექტრული დატვირთვა ხასიათდება დენის სიდიდით. ელექტრულ დატვირთვას ხშირად უწოდებენ, თავად ენერგიის მიმღებს (ძრავები, გამანათებლები, მოწყობილობები და სხვ.).

დატვირთვა ენერგოსისტემის - ჯამური ელექტრო ძალა, ყველა მიმღები ელექტროენერგიის დანახარჯით, შეერთებული გამანაწილებლებთან, ქსელურ სისტემებთან, და ძალა, წამსვლელი ყველა უბნებში ელექტროქსელის დანაკარგების დაფარვაზე (ტრანსფორმატორებში, ელექტროგადამცემ ხაზებში, კონვექტორებში)

დატვირთვა ზღვრული - დატვირთვა, რომელიც შეესაბამება კონსტრუქციის ერთ-ერთ ზღვრულ მდგომარეობას. გამოიყენება რ.გ.ბ.-ის ასაწყობი ცილინდრული გარსების გაანგარიშებებში.

დატვირთვა თანაბრად განაწილებული - 1. მუდმივი ინტენსივობის განაწილებული დატვირთვა ერთეული

სიგრძის (ფართის) ზედაპირზე; 2. დატვირთვა, რომლის ეპიურა წარმოადგენს მართკუთხედს, დატვირთვის ინტენსიუობის ტოლი სიმაღლით.

დატვირთვა თბური - სითბოს რაოდენობა, რომელიც აკუმულირდება ხანძრის დროს სამშენებლო კონსტრუქციის 1 მ² ფართობის ზედაპირზე. დამოკიდებულებას თბურ დატვირთვას Q და სახანძრო დატვირთვას q შორის შემდეგი სახე აქვს: $Q = \mu q t F_{\text{წვ}} / F_{\text{კ}}$, სადაც μ - აკუმულიაციის კოეფიციენტი; t - ხანძრის გავრცელების დრო, სთ; $F_{\text{წვ}}$ - წვის ზედაპირის ფართობი, მ²; $F_{\text{კ}}$ - კონსტრუქციის ზედაპირის ფართობი, მ².

დატვირთვა თოვლის ნორმატიული ($S^{\text{ნ}}$) - მიიღება მშენებლობის კლიმატური რაიონის მიხედვით და დამოკიდებულია თოვლის საფარის წონაზე $S_{\text{გ}}$ გადახურვის ჰორიზონტალური პროექციის 1 მ²-ზე, რომლის მნიშვნელობები მოცემულია სამშენებლო ნორმებში და საცნობარო ლიტერატურაში. ეს სიდიდე, ნორმატიული დატვირთვის მისაღებად, მრავლდება სახურავის ფორმის გამთვალისწინებელ μ კოეფიციენტზე $S^{\text{ნ}} = \mu S_{\text{გ}}$. ორქანობიანი სახურავისათვის, როცა სახურავის დახრის კუთხე $\alpha \leq 25^{\circ}$, მაშინ $\mu = 1$; როცა $\alpha \geq 60^{\circ}$, $\mu = 0$; როცა $60^{\circ} > \alpha > 25^{\circ}$, მაშინ $\mu = (60^{\circ} - \alpha^{\circ}) / 35$. ზოგადად μ კოეფიციენტის მნიშვნელობები სახურავის სხვადასხვა ფორმებისათვის (თალი, კამარა, სეგმენტური წამწე, ორქანობიანი შუქფარნით, შედური, ორქანობიანი ორმალიანი, ორმალიანი თაღოვანი, ორქანობიანი ორმალიანი შუქფარნებით, ორმალიანი ერთი მალი თაღოვანი მეორე თაღოვანი შუქფარნით, მრავალმალიანი სხვადასხვა ვარიანტებით, ბრტყელი სახურავი პარაპეტით, ბრტყელი სახურავი ადგილ-ადგილ შვეული ამონაშვერებით) მოცემულია სამშენებლო ნორმებში.

დატვირთვა თოვლის საანგარიშო (S) - მიიღება თოვლის ნორმატიული მნიშვნელობის $S^{\text{ნ}}$ გადამრავლებით დატვირთვის საიმედოობის γ კოეფიციენტზე $S = \gamma S^{\text{ნ}}$. γ კოეფიციენტის მნიშვნელობა დამოკიდებულია გადახურვის ნორმატიული მუდმივი და თოვლის დატვირთვების ფარდობაზე და როცა $S^{\text{ნ}} / S^{\text{გ}} > 0,8$, მაშინ $\gamma = 1,4$, ხოლო როცა $S^{\text{ნ}} / S^{\text{გ}} \leq 0,8$, მაშინ $\gamma = 1,6$, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მსუბუქი სახურავისათვის ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობა მეტია, ვიდრე მასიური მძიმე სახურავისათვის.

დატვირთვა კრიტიკული - სამშენებლო მექანიკაში, დატვირთვა, რომლის დროს დეფორმირებადი სისტემა (ღერო, ფირფიტა, გარსი და ა.შ.) კარგავს მდგრადობას.

დატვირთვა ლანდშაფტზე - ლანდშაფტზე ანთროპოგენურ-ტექნოგენური გავლენის ზომა. ახასიათებს პროცესებსა და მოვლენებს, წარმოშობილს ლანდშაფტზე ადამიანის ზემოქმედების შედეგად.

დატვირთვა ლიპყინულის - ელექტროგადამცემი და საჰაერო ხაზების სადენებზე, შენობის სახურავის შვერილებზე, პარაპეტებზე, ლავგარდინებზე, ბაგირებზე, ვანტებზე, ხიდის ვაკისებზე, ელექტროფიცირებული ტრანსპორტის საკონტაქტო ქსელებზე, ანტენებზე და სხვ. ელემენტებზე, დაბალი ტემპერატურის მოქმედებით, გაჩენილი ყინულის მასის წონა. ლიპყინულის ნორმატიული დატვირთვა სადენების, ბაგირების და გვარლების 1 გრძ.მ-ზე გამოითვლება ფორმულით: $P^{\text{ნ}} = \pi b k (d + b k) \gamma \cdot 10^{-3}$; დანარჩენი ნაგებობებისათვის $P^{\text{ნ}} = 0,6 b \gamma$, სადაც b - ლიპყინულის კედლის სისქე (მმ) დამოკიდებული სადენის (ბაგირის, გვარლის) მიწის ზედაპირის დონიდან სიმაღლეზე; d - სადენის ((ბაგირის, გვარლის) დიამეტრი (მმ); 0,6 - კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს ნაგებობის ელემენტის ზედაპირის ლიპყინულით დაფარული ნაწილის ფარდობას ელემენტის მთელ ზედაპირულ ფართობთან; $\gamma = 0,9$ გ/სმ³ (0,9 ტ/მ³) - ლიპყინულის სიმკვრივე.

დატვირთვა მოაჯირებზე - კიბეებისა და აივნების მოაჯირებზე მოსული ჰორიზონტალური თანაბარგანაწილებული ან შეყურსული სახის დატვირთვა. იგი მიიღება: საცხოვრებელი სახლების, სკოლამდელი დაწესებულებების, დასასვენებელი სახლების, სანატორიუმების და სამკურნალო დაწესებულებებისათვის - 0,5 კნ/მ; სპორტული დარბაზებისა და ტრიბუნებისათვის - 1,5 კნ/მ; დანარჩენი შენობებისა და სათავსებისათვის, თუ არ არის სპეციალური მოთხოვნები, - 1 კნ/მ; მომსახურე მოედნების, ბოგების, სახურავისათვის ჰორიზონტალური შეყურსული დატვირთვა მოაჯირის სახელურის სიგრძის ნებისმიერ წერტილში - 0,3 კნ. დ.მ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma=1,2$.

დატვირთვა მოძრავი - სამშენებლო მექანიკაში - დატვირთვა, რომლის მოდების ადგილი და მოქმედების მიმართულება შესაძლოა შეიცვალოს ნაგებობის ექსპლუატაციისას (მაგ., მოძრავი მატარებლის წონა ხიდის მალის ნაშენზე).

დატვირთვა მუდმივი - დატვირთვა, რომელიც მისი ნორმატიული ან სხვა უფრო მაღალი მნიშვნელობისას, ნაგებობის მშენებლობის ან ექსპლუატაციის პირობებში მოქმედებს მუდმივად. მას მიეკუთვნება: შენობის მზიდი და შემომფარგვლელი კონსტრუქციების წონა; გრუნტის წონა და დაწნევა, სამთო წნევა; კონსტრუქციების წინასწარი დაძაბვით გამოწვეული ზემოქმედება და სხვ. დ.მ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma=1,1\dots1,2$.

დატვირთვა ნორმატიული - ნაგებობაზე მისი ნორმალური ექსპლუატაციის დროს მოქმედი დატვირთვის მაქსიმალური მნიშვნელობა. დ.ნ. რიცხვითი სიდიდეები აიღება სამშენებლო ნორმებიდან და სხვა საცნობარო ლიტერატურიდან.

დატვირთვა პარაბოლური - დატვირთვა, რომლის ეპიურასაც აქვს პარაბოლის ფორმა.

დატვირთვა რადიალური - რადიუსის გასწვრივ მოქმედი დატვირთვა (გამოიყენება ძალთა სისტემაში, რომელიც განიხილება პოლარულ, სფერულ ან ცილინდრულ კოორდინატებში).

დატვირთვა საანგარიშო - გამოიყენება კონსტრუქციების გაანგარიშებისას, მიიღება ნორმებით გათვალისწინებული (ნორმატიული) დატვირთვის გამრავლებით საიმედოობის შესაბამის კოეფიციენტზე γ , რომლის სიდიდე აიღება დატვირთვის სახეობის მიხედვით და მეტია ერთზე ($1,1\dots1,6$).

დატვირთვა სამკუთხა - დატვირთვა, რომლის ეპიურასაც აქვს სამკუთხედის ფორმა. ეს არის ღეროს დატვირთვა, როდესაც ერთ მხრივ მიმართული პარალელური ძალების ინტენსივობა იცვლება წრფივი კანონით.

დატვირთვა სამშენებლო - ძალის მოქმედება, რომელიც იწვევს შენობა-ნაგებობათა კონსტრუქციების დეფორმაციას

დატვირთვა სასარგებლო - კონსტრუქციაზე მოქმედი დატვირთვა ამ კონსტრუქციის საკუთარი წონის გამოკლებით.

დატვირთვა სახანძრო - სითბოს რაოდენობა, რომელიც გამოიყოფა ხანძრისას წვის ზედაპირის ერთეული ფართობიდან დროის ერთეულ მონაკვეთში (კტ/მ^2) და გამოითვლება ფორმულით $q = z\beta Q_{\text{კვ}}$, სადაც z - ქიმიური უკმარწვის კოეფიციენტი; β - წვის სიჩქარის ცვალებადობის კოეფიციენტი; $Q_{\text{კვ}}$ - წვის სითბოს ქვედა ზღვარი, კკჯ/კგ ; n - წვის მასიური სიჩქარე, $\text{კგ/(მ}^2\cdot\text{სთ)}$ ან $\text{კგ/(მ}^2\cdot\text{წმ)}$. პრაქტიკული გაანგარიშებისათვის ქიმიური უკმარწვის კოეფიციენტი მიიღება: თხევადი ნახშირწყალბადების წვისას - 0,9; მყარი მაგარი ნივთიერებების წვისას - 0,95...0,99.

დატვირთვა სეისმური - ინერციული ძალა, რომელიც წარმოიქმნება გრუნტების სეისმური რხევებით - მიწისძვრისას.

დატვირთვა სტატიკური - მუდმივად მოქმედი ან დროში ნელა ცვალებადი დატვირთვის სახეობა. დ.ს. მიეკუთვნება: კონსტრუქციის საკუთარი წონა, თოვლის წონა, საწარმოო პროდუქციის წონა და სხვ.

დატვირთვა ტემპერატურული - კლიმატური ზემოქმედების შედეგად წარმოშობილი დატვირთვა. იგი შენობებისა და ნაგებობების გაანგარიშებისას მხედველობაში მიიღება სამშენებლო ნორმების მოთხოვნების შესაბამისად (გრძელი სამრეწველო შენობები, მაღლივი სამოქალაქო შენობები, დიდძალიანი ხიდები, სპეციალური დანიშნულების კონსტრუქციები და ნაგებობები და სხვ.). ტემპერატურული გაანგარიშებები უზრუნველყოფს შენობა-ნაგებობებში „ზამთარი-ზაფხული“-ის ციკლის დროს წარმოშობილი ადგილობრივი ძაბვების ნეიტრალიზაციას იმ დონემდე, რომ მზიდმა კონსტრუქციებმა არ განიცადოს რღვევა და ნორმაზე მეტი დეფორმაციები.

დატვირთვა ტრაპეციისებრი - დატვირთვა, რომლის ეპიურასაც აქვს ტრაპეციის ფორმა.

დატვირთვა უწყვეტი - რაიმე სიგრძეზე ან ფართობზე მოდებული დატვირთვა. ამასთანავე დატვირთვის ინტენსივობა ამ სიგრძეზე ან ფართობზე უწყვეტად იცვლება.

დატვირთვა ქარის - განისაზღვრება, როგორც სტატიკური და დინამიკური მდგენელების ჯამი. სტატიკური მდგენელი, რომელიც შეესაბამება ქარის სიჩქარისეულ დაწნევას, გაითვალისწინება ყოველთვის, ხოლო დინამიკური მდგენელი, რომელსაც წარმოშობს ქარის ჩქაროსნული დაწნევის პულსაცია, გაითვალისწინება: ნაგებობებში საკუთარი

რხევის პერიოდით 0,25 წმ (ანძეები, კოშკები, საკვამლე მილები, ელექტროგადამცემი ხაზის საყრდენები, სატრანსპორტო გალერეები, ღია ეტაჟერები და სხვ.); მრავალსართულიან შენობებში სიმაღლით მეტი 40 მ-ზე; სამრეწველო შენობის ერთსართულიან ერთმალაიან ჩარჩოებში სიმაღლით მეტი 36 მ-ზე, როცა სიმაღლის ფარდობა მალთან მეტია 1,5-ზე; მრგვალი ცილინდრული ფორმის მაღლივი ნაგებობები (საკვამლე მილები, ანძეები და ა.შ.) აუცილებელია აგრეთვე გაანგარიშდეს რეზონანსულ რხევებზე, რომელიც წარმოიშევა ქარის ისეთი სიჩქარისას, როცა გრიგალის წყვეტის სიხშირე ემთხვევა ნაგებობის საკუთარი სიხშირით რხევას ქარის ნაკადის განივად.

დატვირთვა ქარის ნორმატიული - დამოკიდებულია ქარის ნორმატიულ დაწნევაზე W_0 , აეროდინამიკურ

კოეფიციენტზე c და შენობის სიმაღლის გავლენის გამთვალისწინებელ k კოეფიციენტზე: $W^b = W_0 \cdot k \cdot c$, სადაც W_0 -ის მნიშვნელობა აიღება მშენებლობის კლიმატური რაიონის მიხედვით; k კოეფიციენტის მნიშვნელობა - შენობის სიმაღლეზე და ადგილმდებარეობაზე დამოკიდებულებით, ხოლო c კოეფიციენტის მნიშვნელობა - სახურავებისა და კონსტრუქციების ტიპზე და გეომეტრიულ მოხაზულობაზე დამოკიდებულებით. თუ სახურავის დახრის კუთხე $\alpha \leq 14^\circ$, მაშინ ქარის დატვირთვა მოქმედებს როგორც გაწოვა (პასიური მხარე), ამცირებს ძალებს მზიდ კონსტრუქციებში და მის გავლენას სახურავზე არ ითვალისწინებენ.

დატვირთვა ქარის საანგარიშო - მიიღება ქარის ქარის ნორმატიული დატვირთვის მნიშვნელობის

გადამრავლებით დატვირთვის საიმედოობის γ კოეფიციენტზე: $W = \gamma \cdot W_0$, სადაც $\gamma = 1,2$ ჩვეულებრივი შენობებისათვის, ხოლო მაღლივი ნაგებობებისათვის - $\gamma = 1,3$, თუ ნაგებობის გაანგარიშების ტექნიკურ დოკუმენტაციაში მითითებული არ არის γ კოეფიციენტის სხვა (სპეციალური) მნიშვნელობა.

დატვირთვა ღერძული - ღეროს ღერძის გასწვრივ მიმართული დატვირთვა.

დატვირთვა შეყურსული - გადახურვის, სახურავის, კიბეების და აივნების მზიდ ელემენტებზე მოქმედი, პირობით შეყურსული, ვერტიკალური დატვირთვა, რომელიც მოდებულია ელემენტის არახელსაყრელ ადგილზე ფართობია ერთეულზე გვერდის ზომით 10 სმ (თუ სხვა რაიმე სახის დროებითი დატვირთვა არ მოქმედებს). მისი მნიშვნელობებია: გადახურვებისა და კიბეებისათვის - 1,5 კნ; სასხვეწო გადახურვების, სახურავების, ტერასებისა და აივნებისათვის - 1 კნ; სახურავებისათვის, რომლებზეც გადაადგილება ხდება ტრაპებისა და ბიგების საშუალებით - 0,5 კნ. ელემენტები, რომლებიც აგებისა და ექსპლუატაციის დროს გაანგარიშდება შესაძლო ადგილობრივ დატვირთვებზე მოწყობილობებისა და სატრანსპორტო საშუალებებისაგან, დასაშვებია არ გაანგარიშდეს ზემოთ მოყვანილ შეყურსულ დატვირთვებზე. დ. შ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma = 1,2$.

დატვირთვა ჰიდრავლიკური ჩამდინარი წყლების - ჩამდინარი წყლების მოცულობა, რომელიც გაედინება დროის ერთეულში, მიკუთვნებული საწმენდი ნაგებობის ზედაპირის ერთეულს ან მოცულობას.

დატვირთვების შეხამება - კონსტრუქციების და ნაგებობების ექსპლუატაციის დროს, შერჩევით, რამდენიმე სახის დატვირთვის ერთდროული ზემოქმედება. გაანგარიშების დროს გაითვალისწინება სხვადასხვა დატვირთვების შეხამების შესაძლებლობა, რისთვისაც შემოტანილია დატვირთვების შეხამების კოეფიციენტი $n_{\text{გ.შ.}}$ < 1. არსებობს ძირითადი შეხამება (მუდმივი დატვირთვა + ხანგრძლივი დროებითი) და განსაკუთრებული შეხამება (მუდმივი დატვირთვა + ხანგრძლივი დროებითი + შესაძლო ხანმოკლე დროებითი + ერთ-ერთი განსაკუთრებული სახის დატვირთვა). ძირითადი შეხამების კოეფიციენტი $n_{\text{ძ.შ.გ.შ.}} = 0,9$; განსაკუთრებულის - $n_{\text{გ.შ.გ.შ.}} = 0,8$.

დატვირთვის ეპიურა - დატვირთვის ინტენსივობის გრაფიკი, როგორც სხეულის წერტილის მდებარეობის განმსაზღვრელი კოორდინატის ფუნქცია.

დატვირთვის ინტენსივობა (კუთრი დატვირთვა) - უწყვეტი დატვირთვა, რომელიც მოქმედებს სიგრძის ან ფართობის ერთეულზე.

დატვირთვის ცენტრი - ღეროს განივი კვეთის წერტილი, რომელზეც გადის ღეროს ჩამოცილებულ ნაწილზე მოქმედი გარე ძალების ტოლქმედის ფუძე.

დატკეპნა - გრუნტის მოსწორება სატკეპნი მანქანით.

დაუკომპლექტებელი სატრანსპორტო საშუალება - ნებისმიერი სატრანსპორტო საშუალება, რომელმაც უნდა გაიაროს დაკომპლექტების მინიმუმ ერთი ეტაპი, რათა დააკმაყოფილოს შესაბამისი ტექნიკური მოთხოვნები.

დაუმთავრებელი მშენებლობა - გამშენებლის დანახარჯები სამშენებლო ობიექტების ასაგებად მშენებლობის დაწყებიდან ობიექტების ექსპლუატაციაში შესვლამდე.

დაუმთავრებელი წარმოება - მოიჯარის დანახარჯები სამშენებლო ობიექტების დაუმთავრებელ სამუშაოებზე, შესრულებული მშენებლობაზე ხელშეკრულების შესაბამისად.

დაუმყარებელი (არასტაციონარული) რეჟიმი - მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფება მანქანა, მექანიზმი, დანადგარი, სისტემა შემაშფოთებელი ძალებით განპირობებული გარდამავალი ძალების პროცესის წარმოშობის მომენტში და განაგრძობს ამ მდგომარეობაში ყოფნას ამ ძალების მოხსნის შემდგომ პერიოდში, რომელიც ხასიათდება მათ მიერ განვითარებული პარამეტრების ცვალებადობით დროის მიხედვით.

დაუმყარებელი ნაკადი - მოძრაობა, როდესაც ჰიდრონარევის მოძრაობის მთელ პერიოდში მუდმივად იცვლება სიჩქარე, წნევა და კონცენტრაცია.

დაუტვირთავი რეზერვი - რეზერვი, რომელიც შეიცავს ერთ ან რამდენიმე სარეზერვო ელემენტს, რომლებიც იმყოფებიან დაუტვირთავ რეჟიმში მათ მიერ ძირითადი ელემენტების ფუნქციების შესრულებამდე.

დაუძაბავი არმატურის დაანკერება - პერიოდული პროფილის ღეროები, აგრეთვე გლუვი ღეროები, გამოყენებული შედუღებულ კარკასებში და ბადეებში, მზადდება ბოლოებზე კაუჩის გარეშე. გაჭიმული გლუვი ღეროების ბოლოები შეკრულ კარკასებში და ბადეებში მთავრდება კაუჩით, თათებით ან მარყუქით. A-I კლასის გლუვი არმატურის ანკერების გამოყენება მისაღებია მხოლოდ მათი ბოლოების გაძლიერების შემთხვევაში ფირფიტებით, გამოტვიფრული თავებით და ზომამოკლე განივი ღეროებით. ასეთი ანკერების სიგრძე განისაზღვრება ბეტონის ამოხლეჩაზე და თელვაზე გაანგარიშებით. ზემოხსენებული ფოლადისაგან კაუჩებით დაბოლოებული ანკერების გამოყენება დასაშვებია კონსტრუქციული დეტალებისათვის. არმატურის ყველა გრძივი ღეროს დაანკერების უზრუნველყოფისათვის, რომელთა გადაყვანა ხდება საყრდენის კიდის იქით, ღუნვადი ელემენტების განაპირა თავისუფალ საყრდენებზე გაჭიმული ღეროს გადამორების სიგრძე თავისუფალი საყრდენის შიდა კიდის იქით შეადგენს (5-10)d-ს.

დაფა - 1. ოთხკუთხა ფორმის, ბრტყელი, მოჩარჩოებული ნაკეთობა საკლასო ოთახებისა და აუდიტორიებისათვის, მასზე ცარცით ან ფლომასტერით საწერად; 2. სხვადასხვა დანიშნულების ბრტყელი ფიცარი (მაგ., მემორიალური დაფა).

დაფარული სამუშაოები - ისეთი სამშენებლო კონსტრუქციული სამუშაოები, რომლებიც დასრულებულ მდგომარეობაში სხვა მასალებით ან გრუნტით არის დაფარული (მაგ.: ბეტონში მოქცეული არმატურა, საძირკვლის ჰიდროიზოლაცია და სხვ.).

დაფერდების კუთხე - ფერდოს და ჰორიზონტალურ სიბრტყეებს შორის შექმნილი კუთხე.

დაფრაქციებული ქვიშა - ქვიშა, დაყოფილი ორ ან მეტ ფრაქციად სპეციალური გამამდიდრებელი განადგარების გამოყენებით, რომელიც მიეწოდება მომხმარებელს ცალცალკე დადგენილი თანაფარდობით.

დაფრქვევა - დისპერსიულ მდგომარეობაში მყოფი ნივთიერების დატანა ნაკეთობათა ან ნახევარფაბრიკატების ზედაპირზე დაცვითი ან დეკორატიული მიზნით.

დაფქვა - ცემენტის, კირის, თაბაშირის, კერამიკული ნაკეთობების და სხვა წარმოებაში საჭიროა მასალის დაქუცმაცება მილიმეტრის მეთედ ზომაზე ნაკლები ზომის ნაწილაკებად, რისთვისაც იყენებენ ბურთულებიან დოლურ დარტმითი მოქმედების, ვიბრაციულ და ჭავლურ წისქვილებს. დაფქვის პროცესი გამოირჩევა დიდი ენერგოტევადობით და მაღალი თვითღირებულებით.

დაფქვის სიწმინდე - მასალის ნაწილაკების სიდიდე დაფქვის შემდეგ. პირობითად გამოითვლება პროცენტებში სტანდარტული ზომების მქონე საცერში გაცრით ან დაწვრილმანებული ფხვნილის ხვედრითი ზედაპირის გაზომვით. განსაკუთრებით აქტუალურია ეს საკითხი ცემენტის წარმოებაში.

დაქუცმაცება - ტექნიკაში რაიმე მყარი პროდუქციის (ნივთიერების) წვრილად მსხვრევა (5 მმ-ზე ნაკლები). დაქუცმაცების ძირითადი აპარატები - წისქვილი და რბია. გამოიყენება სამშენებლო, მეტალურგიულ, სამთო, ქიმიურ, კომბინირებული საკვების და მრეწველობის სახვა დარგებში.

დაღლა - 1. მასალის სიმტკიცის შემცირება ცვლადი დატვირთვების მრავალჯერადი მოქმედებისას; 2. ადამიანის შრომისუნარიანობის დაქვეითება, რომელიც გამოწვეულია მძიმე სამუშაოს შესრულებით, დამაბვი ან ხანგრძლივად მუშაობით და მჟღავნდება შრომის შედეგების ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მაჩვენებლების გაუარესებით. დ. შექცევადი ფიზიოლოგიური მდგომარეობაა, თუმცა თუ შრომისუნარიანობა შემდგომი სამუშაოს დაწყებამდე არ აღდგა, შეიძლება დაღლა დაგროვდეს და გადაღლაში გადაიზარდოს, რომელიც შემდგომში ავადმყოფობას იწვევს.

დაღლილობა - მოვლენა დამოკიდებული მასალაში გამჭიმვი ძალის მრავალჯერადი ცვალებადობაზე (გაზრდა-შემცირება). ტექნიკასა და მშენებლობაში ხშირად არის ავარიის მიზეზი. დღეისათვის ნაკლებად არის შესწავლილი, რადგანაც მისი რაოდენობრივი შეფასებისათვის სანდო და ნორმირებული მონაცემები არ არსებობს.

დაღლილობა ლითონის - ლითონის ნაკეთობის თვისება დაიშალოს (დაირღვეს) მასზე მრავალჯერადად ცვლადი მიმართულების დატვირთვების ზემოქმედების შედეგად. ეს ძალა გაცილებით ნაკლებია მის კრიტიკულ მრღვევ ძალასთან შედარებით. ლითონის სიმტკიცე დაღლილობის ზღვრით და მზიდუნარიანობით ხასიათდება, რად ექსპერიმენტულად, ე.წ. „დასაღლეო“ მანქანის მეშვეობით დგინდება.

დაღლილობა მასალის - დროში ცვალებადი ციკლური დეფორმაციებისა და ძაბვების მოქმედების შედეგად მასალის მექანიკური და ფიზიკური თვისებების შეცვლა. დ. წინააღმდეგობა ხასიათდება ამტანობის ზღვარით.

დაღლილობა მერქნის - მერქნის თვისება დაირღვეს (გადატყდეს) მასზე მრავალჯერადად ცვლადი მიმართულების დატვირთვების ზემოქმედების შედეგად. იგი დამოკიდებულია მერქნის ჯიშზე, ტენიანობაზე და სიმკვრივეზე. დ.მ. შედარებით ნაკლებად არის შესწავლილი ვიდრე ლითონებისათვის, რასაც განაპირობებს მერქნის რთული (ანიზოტროპიული) აგებულება.

დაღლილობითი ცვეთა - მექანიკური ცვეთა, რომელიც ხდება დეტალების მიკროზედაპირების განმეორებადი დეფორმირებით გამოწვეული დაღლილობითი რღვევის გამო. ასეთ ცვეთას განიცდის გორვის და სრიალის საკისრები, კბილანების კბილები, ლილვები და სხვა დატვირთული დეტალები.

დაღლილობის მრუდი - ვ ი ო ლ ე რ ი ს მ რ უ დ ი, - გრაფიკული გამოსახულება მასალის უნარისა წინააღმდეგობა გაუწიოს დაღლილობით რღვევას (მაქსიმალური ძაბვის ციკლის დამოკიდებულება რღვევამდე ციკლების რაოდენობასთან). არჩევენ დ.მ. ორ ძირითად ტიპს: 1. ძაბვის განსაზღვრული სიდიდის მიღწევისას ციკლების რაოდენობა რღვევამდე პრაქტიკულად აღარ იცვლება შემდეგში ძაბვის შემცირებისას; 2. ძაბვის შემცირებისას ციკლების რაოდენობა რღვევამდე უწყვეტად მცირდება. დ.მ. ტიპზე დამოკიდებულებით გამოიყენება გამძლეობის ზღვრის (დაღლილობის) განსაზღვრის სხვადასხვა მეთოდი.

დაღმართი - გზა, რომელიც ქვევით მიემართება, დაქანებულია, თავდაღმართია.

დაღორღვა - საძირკვლის კონსტრუქციებს შორის ცარიელი სივრცის შევსება ღორღით.

დაყალიბება - ნაკეთობის მიღება ყალიბებში. მაგ., რკ.-ის ნაკეთობათა წარმოება ხორციელდება სპეციალურად მომზადებულ ლითონის დასაშლელ ყალიბებში ბეტონის ნარევის შემჭიდროება-გამკვრივებით, რაც ხორციელდება სხვადასხვა მეთოდით: ვიბრირებით, ვიბროჩაწნევით, ჩატკეპნით, ცენტრიფუგირებით და სხვ.

დაყვანილი ინერციის მომენტი მექანიზმის - ინერციის მომენტი, რომელიც უნდა გააჩნდეს მექანიზმის ერთ-ერთ რგოლს (დაყვანის რგოლს) ბრუნვის ღერძის მიმართ, რომ ამ რგოლის კინეტიკური ენერგია ტოლი იყოს მექანიზმის ყველა რგოლის კინეტიკურ ენერგიათა ჯამისა.

დაყვანილი მასა - 1. მოძრავ მექანიკურ სისტემაში მასათა განაწილების პირობითი მახასიათებელი, რომელიც დამოკიდებულია სისტემის ფიზიკურ პარამეტრებსა (მასა, ინერციის მომენტები, ინდუქციურობა და სხვ.) და მისი მოძრაობის კანონებზე; 2. მექანიკური სისტემის წარმოსახვითი მასა, რომლის ყოველი ელემენტი განლაგებულია მოცემული ღერძიდან ერთი და იგივე (ნებისმიერ) R მანძილზე, ხოლო სიდიდე M დ ისეთია, რომ მისი ინერციის მომენტი J ტოლია მოცემული სისტემის ინერციის მომენტისა.

დაყვანილი მასა მექანიზმის - მასა, რომელიც უნდა შევყურსოთ მექანიზმის მოცემულ წერტილში (დაყვანის წერტილში) ისე, რომ ამ მატერიალური წერტილის კინეტიკური ენერგია გაუტოლდეს მექანიზმის ყველა რგოლის კინეტიკურ ენერგიათა ჯამს.

დაყვანილი მომენტი ძალის - დაყვანილი წყვილძალის მომენტი.

დაყვანილი მოქნილობა - შედგენილ კვებებში მომეტებული მოქნილობა თავისუფალი ღერძის მიმართ

დაყვანილი სიგრძე (ქანქარის) - მათემატიკური ქანქარის სიგრძე, რომლის რხევის პერიოდი მოცემული ფიზიკური ქანქარის რხევის პერიოდის ტოლია.

დაყვანილი ძალა - მექანიზმის ერთ-ერთ წერტილზე (დაყვანის წერტილზე) პირობითად მოდებული ძალა, რომელიც განისაზღვრება მექანიზმის რგოლებზე მოქმედი ძალების და წყვილძალების ელემენტარულ მუშაობათა ჯამისა და ამ ძალის ელემენტარული მუშაობის ტოლობიდან. არჩევენ „დაყვანილ ამძრავ ძალას“, „დაყვანილ წინაღობის ძალას“, „დაყვანილ ინერციის ძალას“ და ა.შ.

დაყვანილი წყვილძალა - მექანიზმის რომელიმე რგოლზე (დაყვანის რგოლზე) პირობითად მოდებული წყვილძალა, რომელიც განისაზღვრება მექანიზმის რგოლებზე მოდებული ძალების და წყვილძალების ელემენტარულ მუშაობათა ჯამისა და ამ წყვილძალის მუშაობათა ტოლობიდან. არჩევენ „დაყვანილ ამძრავ წყვილძალას“, „წინაღობის დაყვანილ წყვილძალას“, „ინერციის დაყვანილ წყვილძალას“ და სხვ.

დაყვანის ცენტრი - წერტილი, რომლის მიმართაც გამოითვლება ძალთა სისტემის ნაკრები მომენტი და რომელზეც უნდა მოვდოთ ძალთა სისტემის ნაკრები ვექტორი, როცა ძალთა სისტემა დაგვყავს ერთ ძალაზე და ერთ წყვილძალაზე.

დაშენება - შენობის რეკონსტრუქციის სახე, რომელიც ითვალისწინებს არსებულ შენობაზე ერთი ან რამდენიმე დამატებითი სართულის მოწყობას.

დაშვებათა სისტემა - ნაკეთობების ზომების ცვალებადობის ზღვრული ნორმები გადიდების ან შემცირების მიმართულებით, რომელიც მიიღება სახელმწიფო სტანდარტების შესაბამისად.

დაშლის რეაქციები - რეაქციები, რომლის დროს ერთი ნივთიერების მოლეკულებისგან წარმოიქმნება ორი ან მეტი ნივთიერების მოლეკულა.

დაშრობა - სამეურნეო საქმიანობის მიზნით წყლის საზიანო ზემოქმედების აცილება ან ლიკვიდაცია. ხორციელდება დასაშრობი და სარინი არხებისა და დრენაჟების მოწყობით.

დაჩრდილვის კონტური - საანგარიშო წერტილის მიმართ დაჩრდილვაში ობიექტების (შენობები, აივნები და სხვა) მიერ შექმნილი კონტური, რომლის ფარგლებში მზის ტრანსპარანსიების ცალკეული მონაკვეთები, ან მთლიანად ტრანსპარანსია არ მოჩანს.

დაცენტრება - ნამზადის ცენტრალური ხერხელის დამუშავების სახე მისი შემდგომი მექანიკური დამუშავებისათვის ცენტრალურ ნაწილში. ხშირად სრულდება ერთდროულად ორივე მხრიდან. დ. სიზუსტეზე დამოკიდებული ნამზადის ყველა ზედაპირის შემდგომი დამუშავების სიზუსტე.

დაცვა შემოღობვით - დაცვის საშუალება, განკუთვნილი დენგამტარი ნაწილების დროებით შემოღობვისათვის, მასთან საშიშ მანძილზე მიახლოების თავიდან აცილების ან გაფრთხილების მიზნით.

დაცვითი ნარგავობა - ნიადაგის დაცვის მიზნით გაშენებული მერქნიან მცენარეთა ნარგავები.

დაციტი (ლათ.) - 1. კვარცხლი ანდეზიტი; 2. მაგმური ქანი, გრანოდიორიტებისა და კვარციანი დიორიტების ეფუზიური კაინოტიკური ანალოგი. შედგება წვრილმარცვლოვანი ან მინისებური ძირითადი მასისა და პლაგიოკლაზის, კვარცის, იშვიათად ბიოტიტის, რქატყუარის, პიროქსენის პორფირული გამონაყოფებისაგან. ხშირად ასოცირდება ანდეზიტებსა და ტრაქიტებთან. ფართოდაა გავრცელებული სამხრეთ-აღმოსავლეთ საქართველოში. ძირითადად გამოიყენება მშრალი სამშენებლო ნარეგების მოსამზადებლად.

დაცული ჭიშკარი - უსაფრთხოების ვესტიბული, ორი ან მეტი კარით ან ჭიშკრით, რომლის დანიშნულებაცაა შეაფერხოს უწყვეტად და დაუბრკოლებლად გასვლა და ამის გამო ერთ ჯერზე იღება მხოლოდ ერთი კარი ან ჭიშკარი.

დაცულობა საგანგებო სიტუაციაში - მდგომარეობა, რომლის დროსაც ხდება მოსახლეობისათვის, საწარმოო ობიექტებისათვის და ბუნებრივი გარემოსათვის საგანგებო სიტუაციებში პოტენციური საშიშროების წარმოქმნის თავიდან აცილება, დაძლევა ან ნეგატიური შედეგების შემცირება.

დამაბული არმატურის ძაბვის დანაკარგები - წინასწარ დამაბული ელემენტების გაანგარიშებისას გათვალისწინებული არმატურის წინასწარი ძაბვის დანაკარგები. საბაზისებზე არმატურის დაჭიმვისას: ა) პირველი დანაკარგები - ანკერების დეფორმაციისგან, არმატურის ხახუნისგან შემომვლელ მოწყობილობაზე, არმატურაში ძაბვების რელაქსაციისგან, არმატურისა და საანკერო მოწყობილობას შორის ტემპერატურული სხვაობისგან, ყალიბის დეფორმაციისგან (არმატურის დაჭიმვისას ყალიბზე), ბეტონის სწრაფმდინარი ცოცვადობისგან; ბ) მეორე დანაკარგები - ბეტონის შეკლებისა და ცოცვადობისგან. ბეტონზე არმატურის დაჭიმვისას: ა) პირველი დანაკარგები - ანკერების დეფორმაციებისგან, არმატურის ხახუნისგან არხების კედლებთან ან კონსტრუქციის ბეტონის ზედაპირთან; ბ) მეორე დანაკარგები - არმატურაში ძაბვების რელაქსაციისგან, ბეტონის შეკლებისა და ცოცვადობისგან, არმატურის ხვეულების ქვეშ ბეტონის მოთელვისაგან, ბლოკებს შორის პირაპირების დეფორმაციისგან (ბლოკებისგან შედგენილი კონსტრუქციებისთვის). არმატურის წინასწარი ძაბვების დანაკარგების ჯამური სიდიდე კონსტრუქციების დაპროექტებისას მიიღება არანაკლებ 100 მპა-სა. დამაბავი ბეტონის გამოყენებით დამზადებული ელემენტების გაანგარიშებისას გაითვალისწინება წინასწარი ძაბვების დანაკარგები, გამოწვეული მხოლოდ ბეტონის შეკლებისა და ცოცვადობისაგან, რომელთა მნიშვნელობა დამოკიდებულია ბეტონის მარკაზე თვითდამაბვის მიხედვით და გარემოს ტენიანობაზე. დამაბავი ბეტონის გამოყენებით დამზადებული კონსტრუქციებისთვის, რომელთა ექსპლუატაციაც ხდება ჭარბი ტენიანობის პირობებში, შეკლების დანაკარგები არ გაითვალისწინება.

დამაბული მდგომარეობა - ნივთიერი სხეულის მდგომარეობა, რომელიც ამ სხეულის ყოველ წერტილში განისაზღვრება ძაბვის ტენზორით

დამაბული მდგომარეობა არაერთგვაროვანი - დამაბული მდგომარეობა, რომლის კომპონენტები წარმოადგენენ სხეულის წერტილების კოორდინატების ფუნქციებს.

დამაბული მდგომარეობა ბრტყელი - დამაბული მდგომარეობა, რომლის დროსაც მოცემული სიბრტყის (რომელსაც ძაბვის სიბრტყე ეწოდება) პარალელურ ყველა კვეთაში ძაბვები ნულის ტოლია.

დამაბული მდგომარეობა ერთგვაროვანი - დამაბული მდგომარეობა, რომელიც სხეულის ყოველ წერტილში განისაზღვრება ერთი და იმავე კომპონენტებით (კოორდინატთა მართკუთხა სისტემაში).

დამაბული მდგომარეობა სივრცითი - დამაბული მდგომარეობა, რომლის დროსაც სამი მთავარი ძაბვიდან თითოეული არ უდრის ნულს.

დამაბული მდგომარეობა წრფივი - დამაბული მდგომარეობა, რომელიც წარმოიშობა მოცემული ღერძის გასწვრივ მარტივი გაჭიმვისას ან კუმშვისას.

დამაბულობა - კონსტრუქციის (ელემენტის) მექანიკური მდგომარეობა, როდესაც მასში აღძრულია შინაგანი დეფორმაციის ძალები, გამოწვეული გარეგანი ზემოქმედებით.

დამაბულობა ამაღლებული - დამაბულობა, რომელიც თან ახლავს ექსტრემალურ პირობებში მიმდინარე საქმიანობას. ექსტრემალური პირობები მომუშავისაგან მოითხოვს ფიზიოლოგიური და ფსიქიკური ფუნქციების მაქსიმალურად დამაბვას, რომელიც მკვეთრად გამოდის ფიზიოლოგიური ნორმების ზღვრებიდან. ექსტრემალური რეჟიმი ოპტიმუმის ზღვრებიდან გამოსულ პირობებში მუშაობის რეჟიმია. საქმიანობის ოპტიმალური პირობებიდან გადახრა მოითხოვს დიდ ძალისხმევას, ანუ იწვევს დამაბულობას. დამაბულობას ზრდის ისეთი არახელსაყრელი ფაქტორები, როგორიცაა: ფიზიოლოგიური დისკომფორტი, ბიოლოგიური შიში, დროის დეფიციტი მომსახურებაზე, ამოცანის დიდი სიძნელე, მცდარი ქმედებების ამაღლებული მნიშვნელობა, მცდარი ქმედებების ამაღლებული მნიშვნელობა, რელევანტური დაბრკოლების არსებობა, ობიექტური გარემოებების გამო წარუმატებლობა, გადაწყვეტილების მიღებისათვის საჭირო ინფორმაციის დეფიციტი, ინფორმაციის ჩატვირთაობა (სენსორული დეპრივაცია), ინფორმაციით გადატვირთვა, კონფლიქტური პირობები.

დამაბულობა ზომიერი - ნორმალური სამუშაო მდგომარეობა, რომელიც აღიმგება შრომითი საქმიანობის მამობილიზირებელი გავლენით. ფსიქიკური აქტივობის ეს მდგომარეობა მოქმედების წარმატებით შესრულების აუცილებელი პირობაა. მას ახლავს ორგანიზმის ფიზიოლოგიური რეაქციების ზომიერი ცვლილება, მჟღავნდება კარგ გუნება-განწყობაში, მოქმედებების სტაბილურად და თავდაჯერებულად შესრულებაში. ზომიერი დამაბულობა შეესაბამება ოპტიმალურ რეჟიმში მუშაობას.

დაბაზულობა ძალთა ველის - ძალა, რომელიც მოქმედებს ძალთა ველში მოთავსებული ერთეული მასის ნივთიერ წერტილზე.

დაბელება - 1. ასაკის მატება რამისთვის; 2. ფიზიკურ-მექანიკური, ესთეტიკური, გარეგნული თვისებების და სხვა მაჩვენებლების ცვლის პროცესი დროის გარკვეულ მონაკვეთში (მაგ., შენობის დ., დანადგარის ცვეთა და სხვ.); 3. საშენ მასალაზე სითბოს, ტენიის, ოზონის, დროის და დღის სინათლის სპექტრის ულტრაიისფერი გამოსხივების ერთობლივი ზემოქმედების შედეგი. აქვს უარყოფითი გავლენა კონსტრუქციების და დეტალების მზიდუნარიანობაზე; 4. თვისებების გაუმჯობესება დროის გარკვეულ მონაკვეთში (მაგ., მოდიფიცირებული მერქნის დ., ღვინის დ. და სხვ.).

დაბელება ლითონის - ლითონებისა და შენადნობების თვისებების შეცვლა, რომელიც მიმდინარეობს თავისთავად, მათი დაყოვნებისას ხანგრძლივად ოთახის ტემპერატურაზე (ბუნებრივი დაბელება) ან მათი გახურებით (ხელოვნური დაბელება). ამ დროს მატულობს ლითონის სიმტკიცე და სისალე და ამავდროულად მცირდება პლასტიკურობა და დარტყმითი სიბლანტე.

დაწახნაგება - ბუნებრივი და ხელოვნური ქვების მექანიკური დამუშავება ტექნიკური და საიუველირო მიზნით.

დაწებებული კოჭი - შეწებებული თხელი ფიცრების პაკეტი. გეომეტრიული ზომები და განივკვეთის ფორმა პრაქტიკულად შეიძლება იყოს ნებისმიერი და დამოკიდებული არ არის დახერხილი ხის მასალის სორტამენტის შეზღუდვებზე. დამოკიდებულია მაკავშირებლებზე განხორციელებული ელემენტებისაგან განსხვავებით დაწებებული კოჭები ფაქტობრივ მონოლითური (მთლიანკვეთიანი) კონსტრუქციებია (ნახ. 1). კოჭის განივკვეთის სიმაღლე მიიღება $(0,08...0,12)l$, ხოლო სიგანე შეიძლება იყოს 40 სმ-მდე, თუმცა პრაქტიკაში დაწებებული კოჭის სიგანე მიიღება 17 სმ-მდე, რაც საშუალებას იძლევა, ასეთი ძელები დავამზადოთ სიგანეში მთლიანი ფიცრებისაგან. ფიცრების შეწებებისათვის გამოიყენება სინთეზური წებოები. მერქნის ტენიანობა $W \leq 15\%$. კოჭის განივკვეთის სიმაღლე საყრდენზე არ შეიძლება იყოს 40 სმ-ზე ნაკლები. ფიცრების სისქე სწორხაზოვან ელემენტებში $db \leq 42$ მმ, ხოლო მრუდხაზოვანში - $db \leq 42$ მმ. დაწებებული კოჭების მდგრადობის უზრუნველყოფისათვის ძელის h სიმაღლის შეფარდება b სიგანესთან შეზღუდულია და დაცული უნდა იქნეს პირობა $h/b \leq 6$. დ.კ. გამოიყენება ხის მზიდი კონსტრუქციების (კოჭი, წამწე, კამარა, ჩარჩო, გრძივი, სტრუქტურა, გარსი, ხიდი და სხვ.) დასამზადებლად.

ნახ. 1

დაწებებული ძელი - მზიდი კონსტრუქციული ელემენტი, დამზადებული ერთმანეთთან შეწებებული თხელი ფიცრებისაგან (ნახ. 1). დაწებებული ძელი (კოჭი) ნატურალური მერქნის წარმოების კანონზომიერი განვითარების შედეგია, რომელმაც მთლიანკვეთიანი ძელი შეცვალა უფრო ხარისხიანი, ესთეტიკურად მიმზიდველი, შესანიშნავი ფიზიკური მახასიათებლების მქონე კონსტრუქციით. დაწებებული ძელების წარმოებაში ევროპაში წინა პოზიციებზეა ისეთი ქვეყნები, როგორიცაა ავსტრია (28%), გერმანია (26%), იტალია, საფრანგეთი, შვეიცარია, ფინეთი და დანია. ევროპელი მწარმოებლების ძირითადი პროდუქციაა ფიცრულ-დაწებებული ძელი, რომელსაც იყენებენ მზიდი კონსტრუქციების (კოჭი, კამარა, კოლონა) ძირითადი ელემენტებისათვის სამრეწველო და სავაჭრო ობიექტების აშენებისას. დაწებებული ძელის ყველაზე მსხვილი მომხმარებელი, ერთ სულ მოსახლეზე გადაანგარიშებით, გერმანიაა, რომელიც გამოიყენებს ევროპაში დამზადებული დაწებებული ძელების 33%-ს, იტალია - 27%-ს. აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში დაწებებული ძელის უმსხვილესი მწარმოებელი და მომხმარებელია იაპონია, სადაც საცხოვრებელი სახლების დაახლოებით ნახევარი ამ მასალით შენდება. დაწებებული ძელები ძირითადად გამოიყენება შენობის კარკასის რიგელებად, დგარებად და ქვედა საყრდენ ძელებად.

ნახ. 1

დაწესებულება - სახელმწიფოებრივი ან საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც ამა თუ იმ სამეურნეო თუ სამეცნიერო სფეროს მართავს

დაწნევა - 1. დაწოლით აღძრული ძალა (ორთქლის დ., გრუნტის დ., სითხის დ. და სხვ.); ჰიდრავლიკაში - წრფივი სიდიდე, რომელიც გამოსახავს სითხის ნაკადის კუთრ (სითხის წონის ერთეულთან შეფარდებულ) ენერგიას მოცემულ წერტილში. საანგარიშო დ. შეარჩევენ დასმული ამოცანის მიხედვით. მაგ: კაშხლებისათვის ზედა ბიეფის მხრიდან მოქმედი დ. იქნება წყლის სიღრმე ამავე ბიეფში. ხვრელებიდან სითხის ან აირის გამოდინების საკითხებთან დაკავშირებულ ამოცანათა გადაწყვეტის დროს მოქმედ დ. მიღებულია ხვრელის განივი კვეთის ფართობის სიმძიმის ცენტრის ჩადირვის სიღრმე (სითხის ატმოსფეროში გამოდინებისას). ჰესებში ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ბრუტო დ. (ზედა და ქვედა ბიეფების ნიშნულების სხვაობა) და ნეტო დ.. ნეტო დაწნევა უდრის ბრუტო დაწნევას ჰიდრავლიკური წინაღობებით გამოწვეული დანაკარგების გამოკლებით. არსებობს დ. მრავალი სახეობა: აბსოლუტური, დაკარგული, დინამიკური, თავისუფალი, მამოძრავებელი, მუშა, ნეიტრალური, სრული, სტატიკური, ტემპერატურული, ფარდობითი, ჰიდროდინამიკური, ჰიდროსტატიკური და სხვ.

დაწნევა ზგერის - მუდმივი ჭარბი დაწნევა (საშუალო დროის მიხედვით, რომელსაც განიცდის ტანი მასზე ზგერითი ტალღების მოქმედების შედეგად. დ. ზ. განისაზღვრება იმპულსით, რომელიც გადაეცემა ტანის ზედაპირის ერთეულს დროის ერთეულში (მაგ., 1 კვ. სმ-ს 1 წამში). დ.ზ. პირდაპირპროპორციულია ზგერის ინტენსივობის და შესაბამისად, ექვეტური ზგერითი დაწნევის კვადრატის, თუმცა ყოველთვის ნაკლებია ამ უკანასკნელზე.

დაწნევა სინათლის - დაწნევა, რომელსაც ახდენს სინათლე განათებულ ტანზე. მზის სხივი მოქმედებს სხივების სრულად შთანთქმავ ზედაპირზე დაწნევით 5 მკრ. პა, სრულად ამრეკლაზე 2-ჯერ მეტად. დ.ს. თამაშობს უდიდეს როლს კოსმოსურ პროცესებში (კომეტების კუდის გაჩენა, დიდი ვარსკვლავების წონასწორობა და სხვ.).

დაწნევა ჰიდრავლიკაში - ხაზოვანი სიდიდე, რომელიც გამოსახავს მოცემულ წერტილში სითხის ნაკადის კუთრ ენერგიას და განისაზღვრება ბერნულის განტოლებით. არის მრავალი სახის: დინამიკური, მუშა, ტანგენციალური, სტატიკური, ქარის, ჰიდროდინამიკური, ჰიდროსტატიკური და სხვ. დაწნევის განზომილებაა პა

დაწნევიანი ჰიდროტრანსპორტი - მილსადენი, რომლითაც ჰიდრონარევი ჭარბი წნევისა და დამჭირხნი მანქანა-მექანიზმების მეშვეობით (გრუნტის ტუმბოები, მიწასაწოვები, ნახშირსაწოვები და სხვ.) მიეწოდება მომხმარებელს; 2. მილსადენი, რომლითაც ჰიდრონარევი მიეწოდება მომხმარებელს მილსადენის სრულად შევსებული კვეთით მილსადენის საწყის და ბოლო ნიშნულებს შორის სხვაობის ხარჯზე.

დაწნევა - 1. რაიმეს მიღება, დამზადება დაწნებით; 2. რაიმეს შემჭიდროების პროცესი.

დაწნევა ცივი - დაწნეხის პროცესი, როდესაც გამოიყენება ერთსართულიანი წნეხი ცივი ფილებით (მაგ., ავეჯის წარმოებაში დეკორატიული ქაღალდფენოვანი პლასტიკით დაფანერება).

დაწნევა ცხელი - დაწნეხის პროცესი, როდესაც წნეხის მუშა ორგანოები წინასწარ გაცხელებულია რეჟიმით გათვალისწინებულ ტემპერატურამდე.

დახარისხება - არაერთგვაროვანი საწყისი მასალის სიმსხოს მიხედვით კლასებად გაყოფის პროცესი, რომლის დროსაც მასალისაგან გამოცალკევდება აგრეთვე მინარევები და ჩანართები. დ. მოწყობილობა ეფუძნება მექანიკურ, ჰიდრავლიკურ და საჰაერო პრინციპს და შესაბამისად, მათ ცხავენს, ჰიდროკლასიფიკატორებს და საჰაერო

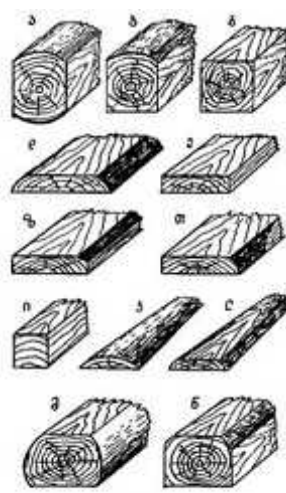
სეპარატორებს უწოდებენ. დ. პროცესი ორი მაჩვენებლით ხასიათდება: დახარისხების ეფექტურობა და პროდუქტის დანაგვიანება.

დახერხვა - 1. ხ ი ს და მ უ შ ა ვ ე ბ ა შ ი, - ხერხის საშუალებით მრგვალი სორტიმენტების (მორი, კუნძი) ფიცრებად, ძელებად, ძელაკებად, ნაგვერდულებად დანაწევრების პროცესი. არსებობს დ. სახეები: გრძივად, განივად, რადიალურად, ტანგენციალურად (წლიური რგოლების მხების მიმართულებით), პირაპირულად, დაშლით, პარალელურად, წიბოზე, სეგმენტურად, სექტორულად, ჯგუფურად, წვერიდან, შერეული, შემობრუნებით, დაყოფით და სხვ.; 2. ქ ვ ი ს და მ უ შ ა ვ ე ბ ა შ ი, - კარიერში მოპოვებული ბუნებრივი ქვის ბლოკების დამუშავება დეკორატიული ფილების (სისქით > 20 მმ) მისაღებად. წარმოებს სახერხ ჩარხზე.

დახერხილი ხე-ტყე - ხის მასალა მიღებული ხის მორის სიგრძეზე (ბოჭკოების გასწვრივ) დახერხვით (ნახ.1, მორის დანაწევრება ფიცრებად, ძელებად და ძელაკებად). არსებობს დახერხვა რადიალური, ტანგენციალური და შერეული. დახერხილ მასალებში განიერ მხარეს ეწოდება ფ ე ნ ა, ვიწრი მხარეს - ნ ა წ ი ბ უ რ ი, ხოლო მათი გადაკვეთის ხაზს - წ ი ბ ზ. ფიცარი ეწოდება ისეთ დახერხილ მასალას, რომლის სიგანე ორჯერ და უფრო მეტად ჭარბობს მის სისქეს (ნახ.2, დ.ე.ზ.თ). ფიცრის სისქე იცვლება 1,1...10 სმ-მდე, ხოლო სიგანე - 6...25 სმ. მაქსიმალური სიგრძეა 6,5 მ, გრადაციით 0,25 მ. არსებობს თხელი ფიცარი სისქით $h \leq 3,5$ სმ და სქელი ფიცარი $h \geq 3,5$ სმ. თუ ფიცარს ოთხივე გვერდი სუფთად აქვს ჩამორანდული, მას სუფთა ფიცარი ეწოდება; თუ ორი დიდი გვერდი გარანდული აქვს, მაშინ იგი ნაშურიან ფიცარს წარმოადგენს. ძელი ეწოდება ისეთ მასალას, რომლის განივკვეთის სისქე და სიგანე მეტია 10 სმ-ზე. იგი შეიძლება იყოს ორი-, სამი- და ოთხნაწიბურიანი. განივკვეთის მაქსიმალური ზომაა 27,5 სმ. პრაქტიკულად ძელი, რომლის განივკვეთის ზომები მეტია 15 სმ-ზე დეფიციტურია, ამიტომ მათი გამოყენება შეზღუდულია. ძელაკი წარმოადგენს ისეთ მასალას, რომელსაც ჩამორანდული აქვს ოთხივე მხარე და მისი განივკვეთის სიგანე ნაკლებია ორმაგ სისქეზე. განივკვეთის გვერდის მაქსიმალური ზომაა 10 სმ. გარდა დახერხილი და მრგვალი ხის მასალისა, მშენებლობაში გამოიყენება შუალედური ფორმის მასალა, როგორიცაა: ნახევარმორი (ფინი), რომელიც მიიღება მორის გრძივი გახერხვით; წოლანა - ორმხრივ ჩამორანდული მორი, რომელიც მიიღება მორისაგან მისი სიგრძეზე ორი სეგმენტის ჩამოხერხვით; ნაგვერდული, რომელიც განივკვეთში წარმოადგენს არასრულ ნახევარმორს (ნახ. 2, დახერხილი ხის მასალის სახეები: ა - ორნაწიბურიანი ძელი; ბ - სამნაწიბურიანი ძელი; გ - ოთხნაწიბურიანი ძელი; დ - ნაშურიანი ფიცარი; ე - სუფთა ფიცარი; ზ - სუფთა ფიცარი ბლაგვი ნაშურით; თ - სუფთა ფიცარი მახვილი ნაშურით; ი - ძელაკი; კ - ნაგვერდული; ლ - ფიცრული ნაგვერდული; მ - ნაშურიანი შპალი (წონალა); ნ - სუფთა შპალი.). ხის ტანის ნაწილს დიამეტრით 8...13 სმ და სიგრძით 3...9 მ ეწოდება ლატანმორი, ხოლო იგივე სიგრძის, მაგრამ უფრო მცირე დიამეტრისას (3...7 სმ) - ლატანი. 20 სმ-ზე მეტი დიამეტრის მორის გადანაჭერს ეწოდება კუნძი. იგი ისეთი სორტიმენტია (სორტიმენტი - განსაზღვრული დანიშნულების ხის მასალა), რომელიც გამოიყენება სპეციალური დანიშნულების ხის პროდუქციის მისაღებად (საავიციო დახერხილი მასალა, დაჭურჩნილი და ანათალი შპონი, შპალი და სხვ.). კუნძების გადანაჭერებს, რომლებიც შეესაბამებინ ხის დამამუშავებელი მოწყობილობების მუშა ზომებს კოტრები ეწოდება. სამშენებლო საქმეში გამოყენებული დეტალების დასამზადებლად აწარმოებენ საერთო და სპეციალური დანიშნულების ნამზადებს. დამუშავების მიხედვით, ნამზადი არის დახერხილი და დაკალიბრებული. დახერხილი ნამზადი მიიღება ძელის დახერხვის შედეგად, ხოლო დაკალიბრებული - უკვე დახერხილი ფიცრის გარანდვის შედეგად მისთვის ზუსტი ზომების მისაცემად სისქეში და სიგანეში. სპეციალური დანიშნულების ნამზადებს მიეკუთვნება: ნამზადი საავიაციო - წიწვოვანი ჯიშის და ფოთლოვანი ჯიშის; ნამზადი სათხილამურე, რეზონანსული (მუსიკალური ინსტრუმენტებისათვის), სანიჩზე, საცხენოსნო (ოთხთვალას ბორბლის ხის დეტალებისათვის), ძელაკები საფეიქრო მაქოსათვის, მასრასა და კოჭასათვის, ფეხსაცმლის ქუსლებისათვის და ხუნდების სექტორები.

ნახ. 1

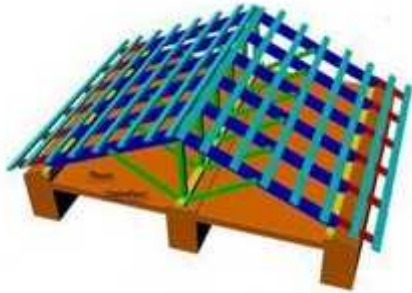

ნახ. 2

დახლი - წინიდან დახურული, გრძელი, ვიწრო მაგიდა - მაღაზიაში გამყიდველის დასადგომი ადგილი.

დახრილი ბურღვა - წინასწარ განსაზღვრული, ვერტიკალიდან გადახრილი მიმართულებით, ბურღვის მეთოდი. გამოიყენება სასარგებლო თხევადი და აირივანი წიაღისეულის ძიება-მოპოვების სამუშაოების წარმოებისათვის.

დახრილი ნივნივები - მცირემასიანი მარტივი ტიპის სახურავის მზიდი კონსტრუქცია. ასეთი ნივნივები მზადდება ფიცრების, ძელების ან მორებისაგან და განლაგდება ქანობის მიმართულებით (ნახ. 1). სწორად დაპროექტების შემთხვევაში ისინი უგანმზღვენო კონსტრუქციებს წარმოადგენს. ნივნივებში რომ არ აღიმგვას განმზღენი, საჭიროა სანივნივო ფეხის მაუერლატზე ან გრძივზე დაყრდნობის სიბრტყე იყოს ჰორიზონტალური. განმზღენს, რომელიც აღიმგვება სანივნივო ფეხში გრძივი ძალების მოქმედებისაგან, თავის თავზე ღებულობს ჰორიზონტალური რიგელი ან წყვილი შემკრავი.

ნახ. 1

დახრილობის საზომი - აღჭურვილობა, რომელიც გამოიყენება დედამიწის ზედაპირის დახრის კუთხის განსაზღვრის ან მცირედი მოძრაობის სიზუსტის დასადგენად. გამოიყენება მიწისძვრის პროგნოზირებისთვის.

დახრის საზომი - ხელსაწყო საწვევლას ან კომპურას დახრის კუთხის გასაზომად და სიგნალის გადასაცემად მუშაობის პროცესში დახრის კუთხის ცვლილების დასაფიქსირებლად. ნორმატიული დოკუმენტაციის თანახმად საწვევლას (კომპურას) დახრის კუთხე მუშაობის პროცესში არ უნდა აღემატებოდეს 3^0 -ს. ხელსაწყო შეიძლება დამაგრდეს მემანქანის კაბინაში ან მართვის პუნქტთან გამოსატან საყრდენებზე. კ. ტიპებია: ქანქარისებრი, ბუშტისებრი (ნახ. 1), ბურთულისებრი და მიკროპროცესორული.

ნახ. 1

დახურული სააქციო საზოგადოება - სააქციო საზოგადოების ფორმა. სააქციო საზოგადოება შეიძლება იყოს ღია ან დახურული. დ.ს.ს. თავის აქციებს ანაწილებს მხოლოდ საზოგადოების დამფუძნებლებს ან წინასწარ განსაზღვრულ პირთა შორის. დახურული სააქციო საზოგადოებები ვალდებული არიან გამოაქვეყნონ წლიური ანგარიში, საბუღალტრო ბალანსი, მოგებისა და ზარალის ანგარიში მხოლოდ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში.

დაჯამბარება - სამონტაჟო, სატრანსპორტო ან ასაწვევი კონსტრუქციების დროებითი შეერთება ტვირთამწე მანქანის კავით.

დაჯდომა - 1. ძალის მოქმედების მიმართულებით კონსტრუქციის საყრდენის გადაადგილება; 2. ნაგებობის დაწევა,

რასაც იწვევს მისი ფუძის შეკუმშვა ან ნაგებობის თუ მისი ნაწილების ვერტიკალური ზომების შემცირება შემჭიდროების, მასალის შემორობის, შეკუმშვის და სხვა მიზეზების შედეგად. დ. არათანაბარი განაწილება განაპირობებს ნაგებობის არასასურველ გადახრას, დეფორმაციების, ზხარების და სხვა დაზიანებების წარმოქმნას. ამის საწინააღმდეგოდ ნაგებობას უკეთებენ ჯდომის ნაკერს, რომელიც შენობის ცალკეულ ნაწილებს დამოუკიდებლად ჯდომის საშუალებას აძლევს; 3. ვერტიკალურად ძირს მიმართული კუმშვითი დეფორმაცია, რომლის დროსაც გრუნტის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები უმნიშვნელოდ იცვლება.

დაჯდომადი მთის ქანები - ქანები, წარმოქმნილი წყლიან გარემოში მინერალური და ორგანული ნივთიერების დალექვის და შემდეგ გამკვრივებით. დ.მ.ქ. შეადგენს დედამიწის ქერქის მასის 10%-ს. ჯდენის ხასიათის მიხედვით არსებობს მონატები, ქიმიური და ბიოგენური დ.მ.ქ. შედგენილობის მიხედვით - კარბონატული, კაჟიანი, მარილშემცველი (გოგირდმჟავური, ჰალოიდური), ნახშირბადული, ფოსფატური და სხვ. ჯდენად მთის ქანებს შორის ჭარბობს თიხოვანი (თიხა, არგილითი, თიხოვანი ფიქალეები), ქვიშისებრი (ქვიშა და სილა) და კარბონატული (კირქვები, დოლომიტები და სხვ.) ქანები. დ.მ.ქ. თავმოყრილია ყველა სასარგებლო წიაღისეულის (ნახშირი, ნავთობი, ტორფი, საწვავი გაზი, ალუმინი, მარგანეცი, ფოსფორიტები, ქვისა და კალიუმის მარილები, კირქვები, დოლომიტები, თიხა, ქვიშნარი და სხვ.) 75%-ზე მეტი

დაჯდომის ნაკერი - ნაკერი, რომელიც შენობის ცალკეულ ნაწილებს - ნაკვეთურებს დამოუკიდებლად ჯდენის საშუალებას აძლევს.

დგანი - დიდი მანქანა ან მანქანათა სისტემა ლითონის მსხვილ ნაკეთობათა დასამზადებლად, მეტწილად გლინვით.

დგარი - 1. რისამე საყრდნობი ძელი; 2. წამწის, ნივნივების სისტემის და მისთ. ვერტიკალური ღერო.

დგარი წყალსადენის - ვერტიკალური მილსადენი (ლითონის, უჟანგავი ლითონის, პლასტმასის) საცხოვრებელი, საზოგადოებრივი ან საწარმოო შენობის შიგნით, რომელიც გადის ყველა სართულში და გამოიყენება მომხმარებლისათვის წყლის (გაზის) მისაწოდებლად განშტოებების მეშვეობით. დგარის დიამეტრი დამოკიდებულია მომხმარებელთა რაოდენობაზე, შენობის სართულიანობაზე და წყლის (გაზის) წნევაზე. დაუშვებელია დგარისათვის ნაკერიანი ან თხელკედლიანი მილების გამოყენება.

დგუში - მოძრავი ნაწილი (დეტალი) ცილინდრში, რომელიც გადაფარავს მას განივ კვეთში და გადაადგილდება მისი გრძივი ღერძის გასწვრივ. გარდაქმნის სითხის ან აირის დაწნევას მექანიკურ მუშაობაში ან პირიქით. არსებობს დ. მრავალსახეობა, როგორც დანიშნულების, ასევე მასალის სახეობის მიხედვით.

დეაერატორი - მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაც წყლის დეაერაცია (ე.ი. წყლისგან მასში გახსნილი აირების მოცილება), რადგანაც წყალში გახსნილი კოროზიულ-აქტიური აირები (ჟანგბადი და თავისუფალი ნახშირორჟანგი) ლითონის კოროზიას იწვევს. მოქმედების პრინციპის მიხედვით დ. არის თერმული (ყველაზე მეტად გავრცელებული), დესორბციული, ქიმიური და სხვა.

დეაერაცია - 1. წყალში ან ხსნარში თავისუფალი ჟანგბადის შემცველობის შემცირება; 2. ორთქლის ქვაბებში სითხეში გახსნილი გაზების განდევნა ქვაბის კედლების კოროზიისაგან დასაცავად

დეაერაციის სისტემა - მოწყობილობის კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს რეზერვუარის თავისუფალი სივრცის კავშირს ატმოსფეროსთან.

დებარკადერი - 1. რკინიგზის სადგურის პლატფორმა, სადაც მატარებელი ჩერდება; 2. გემის მოძრავი (მცურავი) სადგომი.

დებენტურა (ლათ.) - საბაჟო მოწმობა ბაჟის დაბრუნების შესახებ.

დებიტანტი - წვრილი ვაჭარი.

დებიტი (ფრანგ.) - სითხის ან აირის მოცულობა, მიღებული ბუნებრივი ან ხელოვნური წყაროდან (ჭაბურღილი, ჭა, მილსადენი და სხვ.) დროის რაიმე ერთეულში ($\text{მ}^3/\text{წმ}$, $\text{მ}^3/\text{სთ}$, $\text{მ}^3/\text{დღეში}$).

დებიტორი (ლათ.) - 1. დავალიანების მქონე პირი; 2. მოცემული საწარმოს, ორგანიზაციის ან დაწესებულების ვალის

მქონე (მოვალე) იურიდიული ან ფიზიკური პირი.

დებიტორული დავალიანება - ვალი, რომელიც ეკუთვნის ფირმას იურიდიული ან ფიზიკური პირისგან და წარმოიქმნება მათ შორის სამეურნეო ურთიერთობის საფუძველზე.

დებულება - 1. კანონების, წესების, წესდების წერილობითი დოკუმენტი; 2. ჩამოყალიბებული აზრი, მეცნიერული საფუძველი.

დებურსი - აუნაზღაურებელი დანახარჯები.

დეგაზაცია - მომწამლავი ნივთიერებებით დაბინძურებული ადგილების, სათავსების, ტანსაცმლის გაუვნებლობა ან მომწამლავი ნივთიერების მოშორება სხვადასხვა ობიექტიდან (მაგ., შახტიდან); დ. ხორციელდება ფიზიკური, მექანიკური და ქიმიური საშუალებებით.

დედაბოძი - ჩვეულებრივ, ქვევითკენ დავიწროებული ხის ბოძი, რომელსაც ეყრდნობა ქართული საცხოვრებელი სახლის დარბაზის გადახურვა.

დედამიწა - მზის სისტემის მზიდან მესამე პლანეტა. იგი უდიდესია დედამიწის ტიპის პლანეტებს შორის და სამყაროში ცნობილი ერთადერთი ადგილია, რომელიც დასახლებულია ცოცხალი არსებებით. წარმოიქმნა დაახლოებით 4,5 მილიარდი წლის წინ და მალევე შეიძინა თავისი ერთადერთი ბუნებრივი თანამგზავრი მთვარე. დედამიწა რამდენიმე თითქმის კონცენტრული შრისაგან შედგება: დედამიწის ქერქისაგან, მანტიისაგან (ეს უკანასკნელი დედამიწის ქერქთან ერთად შეადგენს ლითოსფეროს) და ბირთვისაგან. ეს აგებულება დადგენილ იქნა სეისმური ტალღის მიწისძვრის კერიდან ზედაპირის სხვადასხვა წერტილებამდე გავრცელების შესწავლით. სეისმური ტალღის გავრცელების სიჩქარე უცვლად იცვლება ერთი ფენიდან მეორე ფენაში გადასვლისა, რაც ფენების შედგენილობის განსხვავებითაა გამოწვეული. დედამიწის ასეთი აგებულება ადვილად იხსნება მისი ჩამოყალიბების ისტორიით - მეტეორიტების აკრეციით, რამა გამოიწვია თხევად ფაზაში მისი განშრეგება სიმკვრივის კლებადობით ბირთვიდან ქერქის მიმართულებით. დედამიწის ქერქი მყარი დედამიწის ზედა ნაწილია, მისი ზედაპირი ძალიან ახალგაზრდაა. მანტია გამოყოფილია სეისმური ტალღის სიჩქარის მკვეთრი გაზრდით - (მოჭოროვიჩიჩის საზღვრით). არსებობს ორი სახეობის ქერქი: ოკეანური და კონტინენტური. კონტინენტური ქერქის აგებულებაში გამოიყოფა სამი გეოლოგიური შრე: დანალექი სარჩული, გრანიტული და ბაზალტური. ოკეანური ქერქი ძირითადად ფუძური შედგენილობის ქანებისაგან შედგება, რომელსაც ზემოდან ეკვრის დანალექი სარჩული. დედამიწის ქერქი დაყოფილია სხვადასხვა სიდიდის ლითოსფერულ ფილებად, რომლებიც ერთმანეთის მიმართ გადაადგილდებიან. ეს ფილებია: ჩრდილოეთი ამერიკის ფილა; სამხრეთი ამერიკის ფილა; ანტარქტიკული ფილა; ევრაზიული; აფრიკული ფილა; ინდოაუსტრალიური ფილა; ნასკას ფილა; წყნარი ოკეანის ფილა. არსებობს ოციოდე პატარა ფილა, როგორცაა, მაგ. არაბეთის, ფილიპინების და სხვ. ფილების სისქე 60-დან 100 კმ-მდეა. ფილაქნების შედარებით მდგრადი და მოსწორებული უბდენი დედამიწაზე წარმოდგენილია კონტინენტების სახით. ფილაქნები მდებარეობს მანტიის შედარებით რბილ პლასტიკურ ფენაზე, რომელზეც ხდება მათი გადაადგილება, დაცურება. ძალები, რომლებიც ფილაქნების მოძრაობას იწვევენ, წარმოიქმნებიან მანტიის ზედა ნაწილში, ნივთიერებათა გადაადგილების დროს. ამ ნივთიერებათა მძლავრი ნაკადები დედამიწის ქერქში განაპირობებს სიღრმულ რღვევებს. რღვევების ზონები არის, როგორც ხმელეთზე, ისე წყალში. შედარებით მეტია ოკეანის ფსკერზე, სადაც ქერქი უფრო მცირე სისქისაა. მიწისძვრათა ტალღების გავრცელების კვლევიით დადგენილია, რომ 2900 კმ სიღრმემდე დედამიწის ნივთიერებათა სიმკვრივე თანდათანობით მატულობს, ხოლო აღნიშნულ სიღრმეზე ნახტომისებრ იზრდება. ამავე სიღრმეზე გადის მკვერივი ბირთვის ზღვარი, რომლის მასა დედამიწის მასის მესამედი. დედამიწის ფორმა, რომელიც სფეროსაგან მცირედ განსხვავდება, არ შეესაბამება არც ერთ წესიერ გეომეტრიულ სხეულს და მას სფეროიდის ან გეოიდის სახე აქვს. დედამიწის გეომეტრიული ზომებია: ეკვატორული რადიუსი - 6378,1 კმ; პოლარული რადიუსი - 6356,8 კმ; საშუალო რადიუსი - 6371 კმ; ეკვატორის სიგრძე - 40075,02 კმ; მერიდიანის სიგრძე - 40007,86 კმ; დედამიწის ზედაპირი - 510,072 მლნ კვ. მ.; მსოფლიო ოკეანის ზედაპირი - 71%; ხმელეთის ზედაპირი - 29%

დედამიწის გარეგანი გარსები - ატმოსფერო, ჰიდროსფერო, ბიოსფერო და ლითოსფერო.

დედამიწის გრავიტაციული ველი - სიმძიმის ძალის ველი, რომელიც გამოწვეულია დედამიწის ყოველ წერტილში მიზიდულობის ძალით და დედამიწის დღელამური ბრუნვის შედეგად წარმოქმნილი ცენტრიდანული ძალით

დედანი - 1. ტექსტი, რომლიდანაც გადააქვთ ასლი, პირი; 2. ტექსტი იმ სახით, როგორც თავდაპირველად დაიწერა ავტორის მიერ; 3. ნახაზი ან ნახატი, რომელიც სტამბური წესით უნდა გამრავლდეს.

დედაქალაქი - სახელმწიფოს მთავარი ქალაქი, ქვეყნის ადმინისტრაციულ-პოლიტიკური ცენტრი, რომელსაც აქვს განსაკუთრებული სამართლებრივი მდგომარეობა, მართვის განსაკუთრებული სისტემა და რეჟიმი. როგორც წესი, დედაქალაქი დამოუკიდებელი ადმინისტრაციული ერთეულია. საქართველოს დედაქალაქი - თბილისი საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს პრეზიდენტის, საქართველოს მთავრობის, აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვა ორგანოების, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს, საქართველოს კონტროლის პალატის, საქართველოს სახალხო დამცველის, საქართველოს ეროვნული ბანკის, უცხო ქვეყნების დიპლომატიური და საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენლობების ადგილსამყოფელია.

დედაქანი - ნიადაგმცოდნეობაში ქანის ზედაპირული ფენა, რომელზეც ბიოლოგიური და ბიოქიმიური პროცესების, აგრეთვე ადამიანის ჩარევით, წარმოიქმნება ნიადაგი.

დედეპოლისი - 12 ქალაქის ჯგუფი.

დედვეიტი (ინგლ.) - ტვირთის მთელი მასა, რის მიღებაც შეუძლია ხომალდს.

დედუქცია - საგნის შესახებ სხვა საგანთა დახმარებით მოპოვებული ცოდნა.

დედუქციური მეთოდი - მეცნიერული თეორიის ან მისი ნაწილის გარკვეული პრინციპებით აგების ხერხი, რომლის მიზანია ამ თეორიით მოპოვებული ცოდნა გახადოს მაქსიმალურად ცხადი და სარწმუნო.

დევალვაცია (ლათ.) - ფულად ერთეულში (ეროვნულ ვალუტაში) ოქროს შემცველობის ოფიციალური შემცირება ან მისი კურსის დაცემა სხვა ქვეყნების ვალუტებთან შედარებით. საპირისპიროა - რევალვაცია.

დევიზი (ფრანგ.) - 1. მოკლე გამონათქვამი ან სიტყვა, რომელიც გამოხატავს ვისიმე ქვეყნის ან მოქმედების სახელმძღვანელო აზრს, იდეას; 2. მოკლე გამონათქვამი ან სიტყვა, რომელსაც ავტორი თავისი სახელის ნაცვლად აწერს კონკურსზე წარსადგენ ნაწარმოებს (პროექტს, თხზულებას და მისთ.); 3. ჰერალდიკაში: მოკლე წარწერა გერბზე, ფარზე, ორდენზე და სხვ. 4. ფინანს. თამასუქი, ჩეკი, აკრედიტივი, უცხოური ფასიანი ქაღალდი, ფულადი გზავნილი და მისთ., რომელიც გამოწერილია უცხოური ვალუტით და რომელიც უნდა გაანაღდონ საზღვარგარეთ. საერთაშორისო საგადასახადო საშუალება.

დეზ... (ფრანგ.) - თავსართი, რომელიც ნიშნავს უარყოფას, მოსპობას, რაიმეს მოცილებას ან არყოფნას (მაგ., დეზინფორმაცია, დეზინტეგრატორი).

დეზაქტივაცია - დაბინძურებული ტერიტორიის, ობიექტის, წყლის, სურსათის, საკვები ნედლეულის, საქონლის საკვების, ასევე ადამიანის სხეულის მოწყობილობის, აპარატურის ზედაპირიდან, ტანსაცმლიდან მექანიკური, ფიზიკური და ქიმიური ხერხებით რადიოაქტიური ნივთიერებების მოშორება.

დეზინსექცია (ფრანგ.-ლათ.) - მავნე მწერების, პარაზიტების მოსპობა სპეციალური საშუალებებით.

დეზინტეგრატორი (ლათ.) - 1. წვრილი მსხვრევის სამსხვრევი მყიფე და აბრაზიული მასალებისათვის. საშენი მასალების წარმოებაში თიხის მასების გადამუშავებისა და მისგან ქვების გამოსაცალკევებლად გამოიყენება ე.წ. დეზინტეგრატორული ვალცები. იგი შედგა ორი ლილვაკისაგან, რომელთაგან უფრო დიდი დიამეტრის ლილვაკი გლუვ ზედაპირიანია, ხოლო ნაკლები დიამეტრის ლილვაკზე გათვალისწინებულია 8...10 მმ სიმაღლის წიბოები. მათი ბრუნვის სიჩქარეები შესაბამისად 50...60 და 500...600 ბრ/წთ-ია. საწყისი მასალა ჩაიტვირთება ხვიშირში და მიეწოდება სწრაფმავალ ლილვაკზე, საიდანაც ქვის ჩანართები წიბოებით გაიტყორცნება გამყვან ღარზე, ხოლო დეფორმირებული თიხა ჩადის ლილვაკებს შორის და ქუცმაცდება; 2. აპარატი, რომლითაც წმენდენ სამრეწველო გაზებს უწვრილესი მაგარი ან თხევადი ნაწილაკებისაგან..

დეზინტეგრაცია - მთელის დაშლა, დანაწევრება შემადგენელ ნაწილებად.

დეზინფექცია - პათოგენური მიკრობების მოსპობა გარემოში (საგნებზე, ნივთებზე, ჰაერში, ნიადაგში, წყალში, ადამიანებში, ცხოველებში და სხვ.). დ. ტარდება წყალში შემავალი მიკროორგანიზმების მოსასპობად. დეზინფექციისათვის გამოიყენება ქლორი. ქლორირება წყლის მომზადების უკანასკნელი სტადიაა. ქლორირების შემდეგ წყალში რჩება 1,5 მგ/ლ ქლორი. წყლის გაუვნებოვნებისათვის გამოიყენება აგრეთვე ოზონირება და ულტრაიისფერი სხივებით ბაქტერიოციდული დასხივება.

დეზინფლაცია - ეკონომიკაში ფასების ზრდის ტემპის დაცემის ტენდენცია.

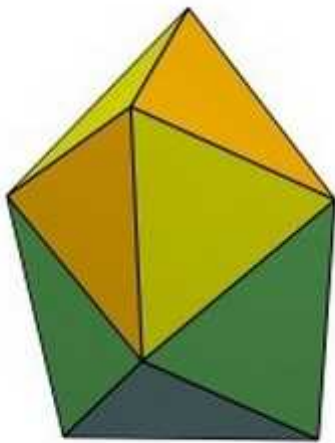
დეზოდორანტი - საყოფაცხოვრებო ნაგებობებში არასასიამოვნო სუნის მომსპობი საშუალება

დეზურბანიზმი - მიმართულება XX საუკუნის ქალაქთმშენებლობაში, თავისუფალი განსახლება ბუნებაში, უარყოფს დიდი ქალაქების დადებით სოციალურ როლს

დეკა (ლათ.) - რელიქტური მარადმწვანე, საშუალო სიმაღლის ბუჩქი, აქვს მოგრძო ფოთლები დამსხვილი მოთეთრო-მოვარდისფრო ყვავილები. გავრცელებულია კავკასიის სუბალპურ და ალპურ სარტყელში ზღვის დონიდან 1600...3000 მ-მდე. გვხვდება აგრეთვე თურქეთში - პონტოს მთებში. ფოთოლი შეიცავს მთრიმლავ ნივთიერებებს (14-17%). ყვავილის შეფერილობით განარჩევენ რამდენიმე სახესხვაობას. ცნობილია შქერისა და დეკას ბუნებრივი ჰიბრიდები, რომლებიც დამახასიათებელია კოლხეთის სუბალპური სარტყელისათვის. არსებობს როდოდენდრონის გვარის ჩრდილოამერიკული სახეობებისა და დეკას რამდენიმე ბალური ჰიბრიდი, რომელიც ამერიკის ბაღებშია მოშენებული.

დეკა ... (ბერძ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მეტრული სისტემის საზომთა სახელწოდებებში შედის და აღნიშნავს ათს, ათჯერ მეტს (ძირითადად ათჯერ მეტს). მაგ., დეკალიტრი, დეკამეტრი

დეკადრი (ბერძ.) - სხეული, რომელიც შემოსაზღვრულია ათი სიბრტყით (ნახ. 1).

ნახ. 1

დეკამეტრი - მეტრული სისტემის სიგრძის საზომი ერთეული; უდრის 10 მეტრს.

დეკანტაცია (ფრანგ.) - სითხიდან ნალექის გამოყოფის ლაბორატორიული და ტექნიკური ხერხი; დაწდომა.

დეკანტირება - იხ. დეკანტაცია.

დეკაპირება - ლითონის ნაკეთობათა დამზადების, შენახვისა და ტრანსპორტირების დროს მათს ზედაპირზე წარმოქმნილი ჭანგეულების თხელი ფურჩის მოცილება ქიმიური ან ელექტროქიმიური ხერხით.

დეკაპოლისი - 10 ქალაქის ჯგუფი.

დეკარბადერი (ფრანგ.) - 1. სამდინარო გემების ნავმისადგომი (ნახ. 1); არის სატვირთო (საწყობებით) და სამგზავრო (სასადილოთი, ბიბლიოთეკით, დასასვენებელი ოთახებით და სხვ.). წარმოადგენს სანავსადგურე ნაგებობას გემის ან პონტონის სახით. ის სამდინარო სატრანსპორტო და სასაწყობო ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვანი ელემენტია; 2. აეროპორტის, რკინიგზის სადგურის მგზავრების პლატფორმის გადახურული ნაწილი; 3. საწყობის ნაწილი, რომლის იატაკი მდებარეობს სატრანსპორტო საშუალებებში ტვირთების ჩატვირთვა-გადმოტვირთვის ნიშნულის დონეზე და დაკომპლექტებული ტვირთის ამწევი და გადამტანი მექანიზმებით.

ნახ. 1

დეკარბონიზატორი - უზრუნველყოფს ნედლეულის ნარევის - კირქვის (ძირითადი კომპონენტი) მაღალი ხარისხით დეკარბონიზაციას მის მიწოდებამდე მზრუნავ ღუმელში. დეკარბონიზაცია ხორციელდება 1000°C ტემპერატურაზე, რომლის დროსაც გამოყოფილი კირი (CaO მყარ ფაზაში) ურთიერთქმედებს კაჟმიწის (SiO_2), ალუმინის, რკინის, მაგნიუმის ნაერთებთან და ზონის ბოლოში 950°C ტემპერატურაზე წარმოიქმნება მასალის მსხვილი გრანულები (კოშტები). დეკარბონიზატორი წარმოადგენს მზრუნავი ღუმელის ერთ-ერთ საკვანძო ნაწილს.

დეკარბონიზაცია - CaCO_3 -ის დაშლის პროცესი დიდი რაოდენობით ნახშირორჟანგის (CO_2) და კირის (CaO) გამოყოფით, რომლებიც იმყოფებიან წმინდა დისპერსულ მდგომარეობაში. დ. მზრუნავ ღუმელებში ცემენტის კლინკერის გამოწვის პროცესის ერთ-ერთი ფაზაა, რომელიც მიმდინარეობს მაღალ ტემპერატურაზე.

დეკარტის კოორდინატები - სიბრტყეზე (ან სივრცეში) წერტილების მდებარეობის განსაზღვრის მეთოდი ორ (ან სამ) ურთიერთპერპენდიკულარულ ფიქსირებულ წრფეებამდე მათი დაშორების მანძილების საშუალებით. ამ მეთოდს ჯერ კიდევ ორი ათას წელზე მეტი ხნის წინათ იცნობდა არქიმედე და თვით ძველი ეგვიპტელებიც კი. ეს იდეა პირველად სისტემურად განავითარა პ. ფერმამ და რ. დეკარტმა. მათ ფორმულირებაში მანძილი შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ დადებითი ან წელი. მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ეს მანძილები შეიძლება იყოს უარყოფითებიც, ეკუთვნის ი. ნიუტონს. ამ მანძილებს "კოორდინატები" პირველად უწოდა გ. ლაიბნიცმა.

დეკარტის კოორდინატთა სისტემა - კოორდინატთა მართკუთხა სისტემა სიბრტყეზე ან სივრცეში, რომელშიც მასშტაბი საკოორდინატო ღერძებზე ტოლია. სახელი სისტემას ეწოდა ფრანგი მათემატიკოსის რენე დეკარტის პატივსაცემად, თუმცა თვით დეკარტი იხილავდა ერთ საკოორდინატო მეოთხედს და ეს სისტემა საზოგადოდ იყო ირიბკუთხა. თუ საკოორდინატო ღერძები ურთიერთპერპენდიკულარულია, მაშინ დეკარტის კოორდინატთა სისტემას მართკუთხა ეწოდება.

დეკატონა - მეტრული სისტემის წონის საზომი ერთეული; უდრის 10 ტონას.

დეკვალიფიკაცია - კვალიფიკაციის, პროფესიული ცოდნის და გამოცდილების დაკარგვა

დეკლარანტი - პირი, რომელიც საქონლის დეკლარირებას ახორციელებს თავისი სახელით ან რომლის სახელითაც ხორციელდება დეკლარირება.

დეკლარაცია საშემოსავლო - დოკუმენტი, რომელშიც აისახება ფიზიკური ან იურიდიული პირის შემოსავალი. დ.ს. საფუძველზე ხდება ქვეყანაში დადგენილი საშემოსავლო გადასახადების გადახდა.

დეკლინაცია (ლათ.) - დახრა, გადახრა (მაგ., კომპასის მაგნიტური ისრის გადახრა გეოგრაფიულ მერიდიანზე დამოკიდებულებით; ვარსკვლავების გადახრა ეკვატორის მიმართ და სხვ.); ბრუნება.

დეკოლორაცია (ლათ.) - გაუფერულება, გაფერმკრთალება, ფერის დაკარგვა.

დეკომპენსაცია - 1. წნევის, შეკუმშვის შემცირება; 2. მედიც. ავადმყოფური მდგომარეობა, რაც გამოწვეულია ატმოსფერული ჰაერის წნევის მკვეთრი დაცემით; შეინიშნება კესონური, საყვინთი სამუშაოების დროს და სხვ.

დეკომპრესია - 1. შეკუმშვის შემცირება; 2. ადამიანის ავადმყოფური მდგომარეობა, რაც გამოწვეულია ატმოსფერული ჰაერის წნევის მკვეთრი შემცირებით; შეინიშნება კესონური, საყვინთავი სამუშაოების დროს და ა.შ

დეკონსტრუქტივიზმი (დეკონსტრუქცია) - პოსტმოდერნისტული არქიტექტურული მიმდინარეობა, რომელიც სათავეს 1980-იანი წლებიდან იღებს. ის არის თანამედროვე სტილი, რომელიც არქიტექტურული მოდერნის გათვლილ რაციონალურობას უპირისპირდება (ნახ. 1. დეკონსტრუქტივიზმი: ქ. სიეტლის ცენტრალური ბიბლიოთეკა, აშშ). ამ მიმდინარეობას საფუძვლად ფრაგმენტულობა, დიზაინის არალინეარული პროცესები, არაეკვიდრებული გეომეტრია დაპოლარულობის წინააღმდეგობა უდევს. ამ სტილის შენობათა საბოლოო ვიზუალური ეფექტი ხასიათდება მასტიმულირებელი ამოუცნობლობითა და კონტროლირებადი ქაოსით. დ. შეინიშნება მსგავსება ხელოვნებისა და არქიტექტურის ისეთ მიმდინარეობებთან, როგორიცაა: მოდერნიზმი, პოსტმოდერნიზმი, კუბიზმი, ექსპრესიონიზმი, მინიმალიზმი და კონტემპორალური ხელოვნება. დ. ზოგადი მცდელობაა მოარიდოს არქიტექტორი მოდერნიზმის მზოკავ კანონებს, როგორიცაა "ფორმა მოჰყვება ფუნქციას", ფორმის სიწმინდე და სტრუქტურის ექსპრესია.

ნახ. 1

დეკონტამინაცია (გაუსწმენობა) - ზღვრულად დასაშვები ნორმების დონემდე ტერიტორიის, ობიექტების, წყლის, სურსათის, საკვები ნედლეულის, საქონლის საკვების, ასევე, ადამიანის სხეულის ზედაპირის რადიოაქტიური და საშიში ქიმიური ნივთიერებებით დაბინძურების შემცირება. შესაბამისად, დეზაქტივაციის, დეგაზაციის და დემერკურიზაციის, ხოლო საშიში ბიოლოგიური მასალით დაბინძურებისა და დასწმენობის შემთხვევაში - დეზინფექციისა და დეტოქსიკაციის გზით.

დეკორატიული - ადგილის დამამშვენებელი, ეფექტური, ლამაზი.

დეკორატიული ნაკეთობანი ლითონის - თუჯის, ბრინჯაოს, ტყვიის, მომინანქრებული ფოლადის ნაკეთობების დამზადება როზეტების, სპირალის, სფეროს და მისთ. სახით; შენობის კონსტრუქციული ელემენტების: კოლონების, კედლების, კარების, შესასვლელთა გადმონაშვერების და მისთ. გაფორმება ჭედვით, ჩამოსხმით, მოქლონვით, შედუღებით და სხვ.; ჭიშკრების, დამცავი გისოსების, რობეების გაფორმება დეკორატიული დეტალებით და სხვ.

დეკორატიული ნაკეთობანი მინის - შენობების ფასადებისა და ინტერიერების გაფორმება ვიტრაჟებით, სახიანი და ფერადი მინით, მინის კიბეებითა და მოაჯირებით, მაგიდებით, აკვარიუმებით და სხვ.

დეკორატიული ნაკეთობანი ხის - ბრტყელი ჭრა - ბარელიეფები, კონტურული ჭრა - აბრისი, რელიეფური - ჰორელიეფი, მოზაიკური ინკრუსტაცია - კედლების, წერის, იატაკის, კარ-ფანჯრების, კიბეების, ტამბურების, მოაჯირების შემოსვა.

დეკორატიული ღორღი (ქვიშა) - ღორღი (ქვიშა), მიღებული მთის ქანების დამსხვრევითა და დანაწევრებით, რომლებსაც აქვთ დეკორატიული თვისებები.

დეკორატიული ხელოვნება - შენობის მხატვრულად მორთვა, გაფორმება და მისი შიდა დიზაინი (ფერწერა, მოზაიკა, ვიტრაჟები, ვიტრინები, მოჩუქურთმება, თევზა და სხვ.).

დეკორაცია (ფრანგ.) - სანახაობის ვიზუალური ეფექტის მისაღწევად გამიზნული გაფორმება სცენისა, კინოპავილიონისა და ა.შ

დეკორი - შენობა-ნაგებობების ფასადების და ინტერიერების ან ნაკეთობის ზედაპირის მორთულობის (სამკაულები) სისტემა. დ. მაგალითს წარმოადგენს ფასადების შეღებვა ერთ ან სხვადასხვა ტონში, მხატვრული მოხატვა, ზედაპირის ფაქტურის დამუშავება, ორნამენტები, სკულპტურული გამოსახულებები და ა.შ. დ. შენობის არქიტექტურული გამომსახველობის შესანიშნავი საშუალებაა.

დეკორტი - საქონელზე ფასდაკლება ვადამდე გადახდის შემთხვევაში.

დეკორტიკაცია (ლათ.) - ხის მორის, ლატანის, ლატანმორის მერქნისათვის ლაფნის გამრობა წინასწარ დაუსველებლად

დეკუვერი (ფრანგ.) - სხვაობა ქონების ფასსა და სადაზღვევო თანხას შორის, დატოვებული დამზღვევის რისკზე.

დელატომეტრი (ლათ.) - ხელსაწყო, რომლითაც ადგენენ გათბობის შედეგად ნივთიერების გაფართოების კოეფიციენტს.

დეღმა - დიდი წვიმა.

დელივერი - წერილობითი განკარგულება საქონლის გაცემის შესახებ.

დელტა - მდინარის ქვემო წელის დადაბლება, ზღვაში ან ტბაში შეჭრილი მდინარის შესართავი, რომელიც აგებულია ნარიყით და გადაკვეთილია მეტნაკლებად დატოტვილი მდინარის ნაკადებითა და ფშანებით (ნახ. 1). დ. წარმოიქმნება მდინარის ჩამონადენის, ზღვის დელტის, მოქცევებისა და წყლის მიმოდენის რთული ურთიერთმოქმედების შედეგად. დ. ზრდას ხელს უწყობს მდინარის მყარი ჩამონადენის სიუხვე, წყალსატენის (ზღვის, ტბის) დონის დაწვევა (ან ხმელეთის ნაპირის ამაღლება). განასხვავებენ დელტის ტიპებს: ნისკარტისებრი (ტიბრი), ლაპოტური (მისისიპი), ბლოკირებული (კამჩატკა), გამოშვერილი, მომრგვალებული ზღვის კიდი (ნიგერი), მრავალკუნძულიანი (ვოლგა), ჩაჭრილი (ნევა). ნოყიერი და დანესტიანებული ნიადაგების გამო ზოგი დ. ინტენსიური მიწათმოქმედების რაიონია; ამ მხრივ აღსანიშნავია მდინარეების ნილოსის, ხუანხესა და განგის ვრცელი დელტები. დ. დიდი ნაწილი აგებულია წვრილმარცვლოვანი დანალექებით, ქვიშებით და თიხოვანი მასალით შეზავებული ალუვიტებით. დ. დანალექებისათვის დამახასიათებელია მეტად მრავალფეროვანი ფენობრიობა. დ. დანაგროვების სიმძლავრე აღწევს რამდენიმე ასეულ და ათას მეტრს. მაგ., მდინარე ნიგერის დ. დანალექების სიმძლავრე 8 კილომეტრია. დ. ზრდის სიჩქარე მერყეობს რამდენიმე მეტრიდან რამდენიმე ასეულ კილომეტრამდე წელიწადში. დიდი მდინარეების დელტები ხშირად დიდ ფართობს იკავებს. მდინარე ამაზონის დ. ფართობია 100 000 კმ², მისისიპისა - 80 000 კმ², მდინარე ლენისა - 28 000 კმ², მდინარე ვოლგისა - 19 000 კმ². დ. წარმოქმნის საქართველოს მდინარეებიც. აღსანიშნავია მდინარეების რიონისა და ჭოროხის დელტები. რიონის დ. გაშენებულია ქალაქი ფოთი თავისი გარეუბნებითა და ნავსადგურით. იგი მოწყვლადი დელტაა. მდინარე ჭოროხის დ. მოიცავს სანაპირო ტერიტორიას საქართველოს სახელმწიფო საზღვრიდან (თურქეთთან) მდინარე ყოროლისწყლის შესართავამდე. მისი ფართობია 85 კმ². დ. ხმელეთის თითქმის 70% უჭირავს ქალაქ ბათუმს თავისი გარეუბნებით და ადლიის აეროპორტს, 15% აგროსავარგულები და პლაჟებია. აღსანიშნავია აგრეთვე მდინარე მტკვრის დ. აზერბაიჯანში, შესართავამდე 25 კმ-ზე მტკვარი ორ ტოტად იყოფა და ქმნის დელტას, რომლის ფართობია დაახლოებით 100 კმ²-ია.

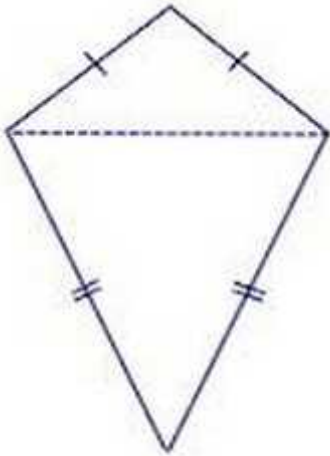

ნახ. 1

დელტა სხივები - ელექტრონები, რომლებიც გამოიფრქვევა ატმოსფეროდან კოსმოსური სხივებისა და რადიაქტიური გამოსხივების ნაკადებით.

დელტა-მერქანი (ლინგოფონი) - მერქანფენოვანი პლასტიკის სახეობა. მიიღება ფენოლის ან კრეზოლ-ფორმალდეჰიდურ ფისში გაჟღენთილი ხის შპონის (ძირითადად არყის ხის) ფურცლების მაღალი ტემპერატურის და წნევის ქვეშ დაწნებით ან შეწებებით. გამოიყენება მშენებლობაში, ავეჯის წარმოებაში და სხვ.

დელტოიდა (რომბოიდი) - ამოზნექილი ოთხკუთხედი (ნახ. 1), რომელსაც აქვს მისი დიაგონალის შემცველი მხოლოდ ერთი სიმეტრიის ღერძი. დელტოიდის დიაგონალები ურთიერთპერპენდიკულარულია. ფართობი ტოლია დიაგონალების სიგრძეთა ნამრავლისა. დ. შეიძლება წრეწირის ჩახაზვა (ვინაიდან მოპირდაპირე გვერდების სიგრძეთა ჯამი ტოლია).

ნახ. 1

დემარკაცია (ფრანგ.) - 1. სახელმწიფო საზღვრის ხაზის დადგენა ადგილზე; 2. დროებითი სასაზღვრო ხაზი სადავო ტერიტორიაზე; 3. გაყოფა, გამყოფი ხაზის გავლება.

დემერეჯი (ინგ.) - ხელშეკრულება საზღვაო გადაზიდვის შესახებ, რომლის თანახმადაც გემის დამქირავებელი (დამფრახტველი) უხდის ჯარიმას გემის მფლობელს ხელშეკრულებით დადგენილი ზენორმატიული დატვირთვა-გადმორტვითვისათვის.

დემერკურიზაცია - ფართებისა და ნივთების გაუვნებელყოფა (გასუფთავება) ვერცხლისწყლისა და მისი ორთლისაგან.

დემონტაჟი - შენობა-ნაგებობათა დაშლა (დანგრევა) ან კონსტრუქციების, ნაკეთობების, მოწყობილობების, დანადგარების, მანქანების დაშლა კვანძებად, ნაწილებად.

დემპინგი (ინგლ.) - საქონლის გაყიდვა ხელოვნურად შემცირებული ფასით, პოტენციური კონკურენტების შევიწროებისა და ბაზრის დაპყრობის მიზნით.

დემპფერი (გერმ.) - მოწყობილობა ან სამარჯვი, რომლის საშუალებით ხდება (წარმოებს) რხევის ენერგიის შთანთქმვა, ჩახშობა; აგრეთვე მანქანებისა და ხელსაწყოების მუშაობის დროს მექანიკური რხევების წარმოქმნის აცილება (ნახ. 1: ავტომობილის საჭის დემპფერი).

ნახ. 1

დემპფირება - მანვრ რხევების ჩახშობა ან მათი ამპლიტუდის შემცირება დემპფერების გამოყენებით (საშუალებით). მაგალითად, მექანიკური რხევების დ. ხორციელდება სისტემაში ხახუნის გადიდებით ან ზამზარირანი დემპფერების საშუალებით.

დემპფირება რხევებისა - მექანიკური, ელექტრული და სხვა სისტემების რხევათა ხელოვნური ჩახშობა. დემპფირება შესაძლებელია რხევათა მიღების გაზრდის ხარჯზე, რისთვისაც სისტემაზე აყენებენ დემპფერებს (მაგ., ბლანტ არეში მოძრავ დგუშებს). დემპფირება ამცირებს სისტემის ამპლიტუდურ რხევებს. დემპფირებას ფართოდ იყენებენ ხელსაწყოთმშენებლობაში, აგრეთვე ტექნიკაში მანქანების, მექანიზმებისა და სხვა დანადგარების არასასურველი რხევების ჩასახშობად.

დენადობა - 1. დრეკადი მასალის დრეკადი თვისებების დაკარგვა მასალის მიერ დენადობის ზღვრის მიღწევის შემდეგ მასში დამაბულობის უცვლელად, დ. თვისება გამოიყენება ლითონებში ცხელი და ცივი დამუშავებისას და ჭედვისას; 2. დენის უნარი (მაგ., ფისის დ.), მდინარება; 3. ვითარება, როდესაც მუშახელის მოძრაობას, დენას, ხშირ ცვლას აქვს ადგილი (მაგ., კადრების დ.).

დენადობის ზღვარი - 1. დამაბულობა, რომლის დროსაც ხდება პლასტიკური დეფორმაციის სწრაფი ზრდა დამაბულობის მცირე (შეუმჩნეველი) ზრდისას; 2. მასალების, ძირითადად არმატურის (ფოლადის), მექანიკური მახასიათებელი გამოხატული იმ ძაბვით, რომლის დროს დეფორმაციები იზრდება დატვირთვის გაზრდის გარეშე.

დენატურაცია - ცილის მოლეკულის, ნუკლეინის მჟავის და სხვ. ბიოპოლიმერების ბუნებრივი სტრუქტურის ცვლილება, რაც იწვევს ბიოპოლიმერის ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური თვისებების ცვლილებებს (მაგ., სპირტის სასმელად გაუფარავისება მასში შხამიანი ან ცუდი გემოს, ცუდი სუნის მქონე ნივთიერების შერევით). შესაძლოა იყოს სრული ან ნაწილობრივი, შექცევადი ან შეუქცევადი.

დენდრარიუმი - სხვადასხვა ხეებისა და ბუჩქების მწვანე მასივი. გამოიყენება სამეცნიერო სამუშაოების ჩასატარებლად ინტროდუცირებული მცენარეულობის აკლიმატიზაციისათვის, დასახლებული ადგილების გასამწვანებლად, სატყეო მეურნეობაში და სხვ.

დენდროლოგია (ბერძნ.) - ბოტანიკის ნაწილი, რომელიც ხეებისა და ბუჩქების სახეობებს - ჯიშებს სწავლობს.

დენი გადატვირთვის - ზედენი ელექტრული ჯაჭვის ელექტროდანადგარში, როდესაც ქსელში ელექტროდაზიანება არ აღირიცხება.

დენი დაზიანების - დენი, გაჩენილი იზოლაციის დაზიანებით ან გადაფარვით.

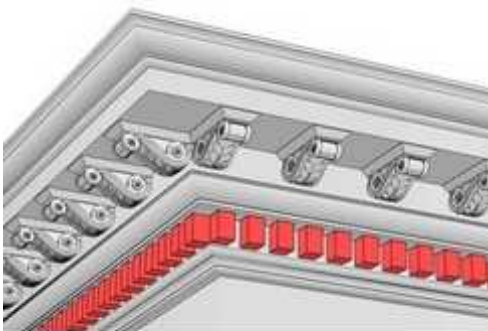
დენი ელექტრული - დამუხტული ნაწილაკების ელექტრონების, იონების მოწესრიგებული, მიმართული მოძრაობა. პირობითად, ე. დ. მიმართულებად თვლიან დადებითად დამუხტული ნაწილაკების მოძრაობის მიმართულებას.

დენის მოკლე ჩართვა - ზედენი, რომელიც ჩნდება სხვადასხვა პოტენციალის მქონე წერტილებს შორის წინაღობის დაზიანებით (გაუფრთხილებლობით), მუშაობის ნორმალურ პირობებში.

დენონსაცია - საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების ცალმხრივად შეწყვეტის ფორმა, რომელიც ნიშნავს ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტას ამ ხელშეკრულების დებულების შესაბამისად და დადგენილ ვადებში.

დენსიტომეტრი (ლათ.) - 1. წყალზე მძიმე სითხეების სიმკვრივის საზომი ხელსაწყო; 2. ოპტიკური ხელსაწყო, რომლითაც არკვევენ რამდენად გაშავდა შუქმგრძნობიარე ფენა (ფოტოფირზე, ფოტოქადალდზე)

დენტიკულები (ლათ.) - კარნიზის პატარა დეკორატიული სწორკუთხა შვერილები (ქონგურები) იონიურ და დორიულ ორდერებში (ნახ. 1).

ნახ. 1

დენუდაცია (ლათ.) - დედამიწის ზედაპირის ხანგრძლივი ფიზიკურ-ქიმიური პროცესი, რომელსაც, როგორც წესი, მოჰყვება ხმელეთის ამა თუ იმ მონაკვეთის მეტნაკლებად მოსწორება. დ. ქანების გამოფიტვის პროდუქტების ჩამორეცხვა და გადაადგილება წყლის, ქარის, ყინულის ან უშუალოდ სიმძიმის ძალის ზეგავლენით, დედამიწის ზედაპირის დადაბლებული ადგილებისაკენ. მის ტემპსა და ხასიათზე დიდ გავლენას ახდენს ტექტონიკური მოძრაობა. დ. პროცესზე გავლენას ახდენს აგრეთვე დედამიწის ზედაპირის ძალებიც (ეგზოგენური პროცესები). სიმძიმის ძალის ზემოქმედების შედეგად მთის ციცაბო კალთებიდან ცვივა მცირე ზომის ნატეხი ქანები, რომელსაც ხშირად ერთვის ზვავი. შემდეგ მყინვარებს გადააქვთ ნატეხები ზემოდან ქვემოთ. ზღვისა და ტბის ტალღებიც ხშირად ახდენენ სანაპიროს წარეცხვას (აბრაზია). დედამიწის უსწორმასწორობანი განიცდის ასევე მუდმივი ან დროებითი ნაკადების გავლენას, ხოლო წვიმის წყლები აწარმოებენ მთის ფერდობების წარეცხვას (ეროზია). ყოველივეს შედეგად მთის ნაწილები დაბლდება, ხოლო დადაბლებები ივსება. ფართო გაგებით ყველა ამ პროცესს დენუდაცია ეწოდება. ვიწრო გაგებით, დ. გამოფიტული მასალის ზედაპირული წარეცხვაა. ხანგრძლივი დ. შედეგად მთიანი მხარეები შესაძლოა გადაიქცეს ტალოვან დენუდაციურ ვაკედ (პენეპლენად).

დეპო (ფრანგ.) - საწარმო, რომელიც უზრუნველყოფს მოძრავი შედგენილობის (ვაგონები, ლოკომოტივები, რკინიგზისა და მეტროპოლიტენის ძრავავაგონიანი სექციები, ტრამვაები და სხვ.) ექსპლუატაციასა და რემონტს. მოძრავი შედგენილობის ტიპის მიხედვით დ. შეიძლება იყოს სპეციალიზებული (ლოკომოტივების, ვაგონებისა და სხვ.) და შერეული (ელმავლების, თბომავლების, ძრავავაგონიანი მატარებლების და სხვ.). დ. ტერიტორიაზე განლაგებულია ტექნოლოგიის, ენერგეტიკის მოწყობილობებით და ამწესატრანსპორტო საშუალებებით აღჭურვილი საწარმოო შენობები, საწყობები, ლიანდაგები და დამხმარე მოწყობილობები.

დეპო მეტროპოლიტენის - დეპო, რომელიც აღჭურვილია ლიანდაგებით მოძრავი შედგენილობის თავშესაფრად და ყველა სახის რემონტის ჩასატარებლად (ძირითადი დეპო), დასათვალიერებლად და სხვა ოპერაციების ჩასატარებლად (საბრუნო დეპო). მეტროპოლიტენის ყოველ ხაზს საკუთარი დეპო აქვს. ტრამვაისა და ტროლეიბუსების დეპოებს აგრეთვე აქვთ დიდი სადგომი პარკები, სადაც ტრამვაის ვაგონებსა და ტროლეიბუსებს არემონტებენ. დეპოებს აშენებენ ტიპობრივი პროექტებით.

დეპო სალოკომოტივო - დეპო (ძირითადი და საბრუნო), რომელიც ემსახურება სალოკომოტივო პარკს და გეგმის შესაბამისად აკონტროლებს და არემონტებს მოძრავ შედგენილობას, აგრეთვე ახდენს მის ეკიპირებას, დათვალიერებასა და უწყესივრობების აღმოჩენას.

დეპო სახანძრო - სახანძრო მანქანების სადგომი.

დეპოზიტი (ლათ.) - სახელმწიფო ან კომერციულ ბანკში ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებაში პირის მიერ შეტანილი ანაბარი ან გადახდის სხვა საშუალებები.

დეპოზიტი ვადიანი - კლიენტის მიერ ბანკში კონკრეტული ვადით განთავსებული თანხა, რომელსაც ერიცხება ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთი. დ. ვ. იხსნება კონკრეტული ვადითა და კონკრეტული თანხით და ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში შეუძლებელია თანხის დამატება.

დეპოზიტი მოთხოვნამდე - საბანკო ანაბარი, რომლის გამოტანაც მოთხოვნისთანავე შეიძლება.

დეპოზიტი ფიზიკური პირის - ფულადი სახსრები ქართულ ან უცხოურ ვალუტაში, რომელსაც ფიზიკური პირი განთავსებს შენახვისა და შემოსავლის მიღების მიზნით საბანკო ანაბრის ხელშეკრულებით. ის შეიძლება იყოს ვადიანი და მოთხოვნამდე.

დეპონენტი (ლათ.) - ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელმაც შესანახად გადასცა საკრედიტო დაწესებულებას (ბანკს) ფული ან ფასიანი ქაღალდები.

დეპონირება - ფულადი თანხის, ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა ფასეულობების შესანახად გადაცემა საკრედიტო დაწესებულებებისათვის.

დეპრივაცია - ურთიერთობათა უკმარისობა.

დერატიზაცია - მღრღნელების მოსპობა, რის შედეგადაც დაავადების გამომწვევიც ნადგურდება.

დერეფანი - 1. გასასვლელთან მისადგომის შემომზღუდავი დახურული სივრცე (კომპონენტი), რომელიც განსაზღვრავს და უზრუნველყოფს გასასვლელისკენ სავალ გზას; 2. შენობის გრძელი გასასვლელი, ტალანი, კორიდორი; 3. ტყეში გაკაფული, სხვადასხვა დანიშნულების, გრძელი გზა (მაგ., ხე-ტყის გასაზიდად, ტყის გასანიაველად).

დერივაცია (ლათ.) - 1. ნაგებობათა ერთობლიობა, რომლის დანიშნულებაც წყლის გადაგდება მდინარიდან, წყალსაცავიდან ან სხვა წყალსატევიდან ჰესის სადგურის კვანძისაკენ, სატუმბი სადგურისაკენ და ა.შ. (მომყვანი დ.), აგრეთვე წყლის არინება მათგან (სარინი დ.). დ. არის უდაწნეო (არხი, გვირაბი, ღარი) და სადაწნეო (მილსადენი, სადაწნეო გვირაბი); 2. სამხედრ. კუთხვილი იარაღით გასროლილი ტყვიის ან ჭურვის გვერდზე გადახვევა; 3. მათემ. ერთი ფუნქციის მეორესაგან მოძრაობის მეთოდი მუდმივი კოეფიციენტების მეშვეობით.

დერივი (დერივ-ამწე) - ამწე, რომლის ირიბულაც ბრუნავს ჰორიზონტალური ღერძის, ხოლო ჩარჩო - ვერტიკალური ღერძის გარშემო. არსებობს სტაციონალური და გადასაადგილებელი. გამოირჩევა დიდი ტვირთამწეობითა და მცირე წონით. ტვირთამწეობა მუდმივი აქვს ფართო დიაპაზონში და დამოკიდებული არ არის ისრის შვერის ზომაზე. კონსტრუქცია მარტივია და ექსპლუატაციაში საიმედო; მონტაჟისა და დემონტაჟის სამუშაოებს ასრულებს სწრაფად; ადვილად თავსდება შეზღუდული ფართობის სამშენებლო მოედანზე. ლითონის კონსტრუქციებისაგან დამზადებული დერივ-ამწეს ძირითადი ელემენტებია (ნახ. 1): კოშკი, ისარი, ორი დგარი-ირიბა, საბრუნო პლატფორმა, ტვირთის ასაწევი მექანიზმი, ტვირთის ჩასაბმელი მოწყობილობა და ბაგირები, აგრეთვე დამხმარე მოწყობილობები ამწის ისრის ასაწევად და ამწის მოსაბრუნებლად. დ. გამოიყენება კარიერებზე, სამთო მრეწველობაში, ხიდების დასამონტაჟებლად, ჰეს-ების მშენებლობაში და სხვ.

ნახ. 1

დერმატინი (ბერძნ.) - ხელოვნური ტყავი, რომელიც წარმოადგენს პიგმენტების, კასტორის ზეთის და ნიტროცელულოზის ნარევიტ დაფარულ ზამბის ქსოვილს; იყენებენ ავეჯის, ჩემოდნების, წიგნის ყდის გადასაკრავად და სხვ.; გრანიტოლი.

დესეტინა (რუს.) - მიწის საზომი ერთეული ძველ რუსეთში, უდრის 1,09 ჰექტარს

დესიუპორტი (ფრანგ.) - შესასვლელი კარის თავზე განთავსებული დიდი ზომის ნახატი, პანო

დესორბცია - ადსორბენტებისა და აბსორბენტების რეგენერაციის პროცესი, რაც მდგომარეობს მათ მიერ შთანთქმული ნივთიერების მოშორებაში. ხორციელდება დესორბერებში - გახურების, წნევის დაწევით, ნეიტრალური აირებით განზერვის ან ნეიტრალური ხსნარებით დამუშავების გზით.

დესტამი - მოდიფიცირებული მერქანი, რომელიც ქიმიურ-მექანიკური მეთოდითაა მიღებული და პლასტიფიცირებულია შარდოვანათი.

დესტრუქცია (ლათ.) - რისამე ნორმალური სტრუქტურის დაშლა, დარღვევა (მაგ., პოლიმერის, ლითონის, მერქნის, ბეტონის და მისთ).

დესუბლიმაცია - ორთქლის გარდაქმნა უშუალოდ მყარ ნივთიერებად (იხ. სუბლიმაცია).

დეტალები სამშენებლო - ქვის, ხის, ლითონის, რკ.ბ.-ის, პლასტმასის ან მინისაგან დამზადებული მცირე ზომის ნაკეთობები, რომლებიც გამოიყენება მშენებლობაში (მაგ., ბოძი, ფილა, ცალული, ჩუქურთმა, კარი, ფანჯარა და სხვ.).

დეტალების გაცვეთა - მათი ცვეთის პროცესების შედეგი განსაზღვრულ, დადგენილ ერთეულებში (სიგრძის, მოცულობის, მასის ან სხვათა ერთეულებში) და რომელიც გამოვლინდება მასალის მოცილების ან ნარჩენი დეფორმაციის სახით.

დეტალი (ფრანგ.) - 1. ნაკეთობა ან მისი ერთი მთლიანი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც არ შეიძლება დაიშალოს უფრო მარტივ ნაწილებად (არმატურის ღერო, საყელური, ზამბარა, ფანჯრის თარო და სხვ.); 2. მთლიანის ნაწილი, ნაგებობის ნაწილი, ცალკეული ელემენტი; 3. მილსადენის ნაწილი, მისი ცალკეული მონაკვეთების შესაერთებლად, მიმართულების გამტარი კვეთის შეცვლით ან შეუცვლელად (არინება, გადასვლა, სამკაპა, მილტუჩი, სახშობი), ან მილსადენის დასამაგრებლად (საყრდენი, საკიდი, ჭანჭიკი, ქანჩი, საყელური, სადები); 4. მშენებლობაში და ტექნიკაში: ნაკეთობა, დამზადებული ერთგვაროვანი მასალისაგან საამწყოზო ოპერაციის გამოყენების გარეშე. იგი შეიძლება იყოს დაფარული დამცველი ან დეკორატიული ფენით.

დეტალირება - ნაკეთობის (მანქანის) საამწყოზო ნახაზიდან ცალკეული დეტალების (ნაწილების) გამოყოფა (სპეციფიცირება) და გამოხაზვა მათი მუშა ნახაზის დამზადების მიზნით.

დეტანდერი (ფრანგ.) - 1. ორთქლის წნევის შემამცირებელი სარქველი; 2. დგუშიანი მანქანა, რომელიც შეკუმშული აირით მუშაობს. იყენებენ სამაცივრო ტექნიკაში.

დეტერიორაცია - გარემომცველი ბუნებრივი გარემოს მდგომარეობის გაუარესება ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის შედეგად.

დეტერმინირება (ლათ.) - მოვლენათა ერთი ჯგუფის განსაზღვრა, გაპირობება მოვლენათა სხვა ჯგუფით.

დეტექტორი ალის - მოწყობილობა ცეცხლის აღმოსაჩენად და სიგნალის გადასაცემად მისი არსებობის შესახებ. შედგება გადამწოდის, გამამლიერებლისა და სიგნალის გადასაცემი რელესაგან, რომლების კომპაქტურადაა მოთავსებული ერთ პროგრამულ ბლოკში.

დეტონატორი - 1. ფეთქებადი ნივთიერება, რომელიც თავისი აფეთქებით იწვევს სხვა ფეთქებადი ნივთიერების მყისიერ აფეთქებას; 2. კაფსულა, ამნთები, რომელსაც იყენებენ აფეთქებისათვის.

დეტონაცია (ლათ.) - ფეთქებადი ნივთიერების მყისიერი აფეთქება, რაც გამოწვეულია სხვა ნივთიერების აფეთქებით ან დარტყმით. დ. არის ნივთიერების ქიმიური გარდაქმნის სწრაფად მიმდინარე ეგზოთერმული პროცესი,

რომლის დროს, როგორც წვის პროცესი, ისე მისი პროდუქტები ვრცელდება ზეგარის სიჩქარეზე მეტი სიჩქარით. დეტონაცია ალის გავრცელების განსაკუთრებული მოვლენაა, რომელიც ნივთიერებაში დარტყმითი ტალღის გავრცელებითაა განპირობებული, რაც მის შეკუმშვასა და გახურებას იწვევს

დეფეკაცია (ლათ.) - გაწმენდა, ჭუჭყის მოცილება.

დეფექტი - 1. კონსტრუქციის (მასალის) ნებისმიერი შეუსაბამო დაპროექტების ნორმებთან, ტექნიკურ პირობებთან, პროექტთან; 2. წუნი, ზადი, ნაკლოვანება, ხარვეზი.

დეფექტი მნიშვნელოვანი - დეფექტი, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს პროდუქციის ხანგამძლეობაზე და გამოყენებაზე პირდაპირი დანიშნულებით, მაგრამ არ არის კრიტიკული.

დეფექტი შენობის ელემენტის - შენობის ელემენტის უწყესივრობა, გამოწვეული დარღვევებით მისი დამზადების ნორმების, წესების, ტექნიკური პირობების, მონტაჟის და რემონტის დროს.

დეფექტოსკოპი - მასალის (ნაკეთობის) მთლიანობის დარღვევის გარეშე ზედაპირული და შიდა დეფექტების დამდგენი ხელსაწყო. არსებობს სხვადასხვა სახის: ელექტრული, მაგნიტური, ელექტრო-მაგნიტური, ულტრაბგერითი, რადიაციული, აკუსტიკური და სხვ.).

დეფექტოსკოპი კაპილარული - მოწყობილობა კონსტრუქციების კონტროლის ჩასატარებლად კაპილარული არამრღვევი მეთოდების გამოყენებით. იგი დაფუძნებულია დაზიანებული უბნის ფერკონტრასტულობის ხელოვნურ გაზრდაზე საღ უბანთან შედარებით. ზედაპირულ ზზარებს ავსებენ სპეციალური ინდიკატორული ნივთიერებით (პერეტრანტი), რომელიც იჭრება მასალაში კაპილარული ძალების ზემოქმედებით. პერეტრანტი შეყავთ ლუმინოფორები (ლუმინესცენციისათვის). შემდეგ ზედაპირზე დარჩენილ პენეტრანტს მოაშორებენ და დადებენ გამამჟღავნებლის თეთრი ფხვნილის თხელ ფენას (მაგნიუმის ჟანგი, ტალკი), რომელსაც აქვს სორბციული თვისება, რის გამოც პერეტრანტის ნაწილაკები ამოდიან ზემოთ, აფიქსირებენ ზზარის კონტურებს და კაშკაშად ანათებენ ულტრაიისფერი სხივების ქვეშ.

დეფექტოსკოპი რადიოტალღური - მუშაობის პრინციპი ემყარება მილიმეტრული და სანტიმეტრული დიაპაზონის რადიოტალღების გავრცელებას სხეულში, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია ზედაპირული დეფექტების აღმოჩენა არალითონურ ნეკეთობებში. ლითონის კონსტრუქციებში ამ მეთოდის გამოყენება არაეფექტურია რადიოტალღების მასალაში შეღწევის შეზღუდვის გამო.

დეფექტოსკოპი ულტრაბგერითი - ხელსაწყო, რომლის მუშაობის პრინციპი დაფუძნებულია დრეკადი რხევების (რომელთა სიხშირე 20 კჰც-ზე მეტია და რომელსაც ადამიანის სმენის ორგანო ვერ შეიგრძნობს) მასალაში შეღწევაზე და ერთი გარემოდან მეორეში გადასვლისას არეკვლის თვისებაზე, რის შედეგად ხდება მასალის სხვადასხვა დეფექტის გამოვლენა. ასეთებია: მიკრო- და მაკროზზარები, ნიჟარები, სიცარიელები და მასალაში სხვა სახის ნივთიერებათა შემცველობა, რომლის სიმკვრივე ძირითადი მასალის სიმკვრივისაგან განსხვავდება. ულტრაბგერითი რხევის კონა მიიღება პიეზოელექტრული კვარცის ან ზარის ტიტანიტის ფირფიტისაგან. კვლევის ძირითადი მეთოდებია: არეკვლითი და გამოსხივებითი. არსებობს თანამედროვე დ. უ. შემდეგი სახეები: ვიზუალური დეფექტოსკოპი RA3105 (შემუშავებულია სავსლე პირობებში გამოსაყენებლად), ულტრაბგერითი დეფექტოსკოპი ფაზირებული ცხურით OLYMPUS OmniScan MX2, ციფრული ულტრაბგერითი სისტემა Ultraprobe 9000, ულტრაბგერითი დეფექტოსკოპი Ultraprobe 10000 და Ultraprobe 15000 და სხვ.

დეფექტოსკოპია (ლათ.-ბერძ.) - არამრღვევი მეთოდები და საშუალებები, რომლებსაც იყენებენ მასალასა და ნაკეთობაში დეფექტების აღმოსაჩენად. არსებობს დ. სახეები: ვიზუალური, რენტგენული, რადიო, მაგნიტური, ელექტროინდუქციური, ულტრაბგერითი, კაპილარული, ელექტროსტატიკური, თერმოელექტრული, ინფრაწითელი, რეზონანსული, იმპედანსური, აკუსტიკური, ელექტრომაგნიტური და სხვ.

დეფექტოსკოპია ინდუქციური - დეფექტოსკოპიის მეთოდი, გამოყენებული დენგამტარი მასალების (ლითონური, ფეფიტული და სხვ.) ზარისხის კონტროლისათვის, ძირითადად, გამოსაცდელ ნაკეთობაში გრიგალური დენის აღზნებით დეფექტოსკოპის გადამწოდის ცვლადი მაგნიტური ველის მეშვეობით და ელექტრული და მაგნიტური ველების ურთიერთქმედების გაზომვით დეფექტოსკოპის ინდიკატორით. ამ მეთოთ ხდება მასალის სტრუქტურული მდგომარეობის, ქიმიური შედგენილობის, ზაზოვანი ზომების, არამაგნიტური მასალების ელექტროგამტარობის, აზოტირებისა და ცემენტაციის შრეების კონტროლი და სხვ.

დეფექტოსკოპია ლუმინესცენტრული - კაპილარული დეფექტოსკოპიის მეთოდი, რომლითაც დეფექტების

აღმოსაჩენად გამოიყენება სპეციალური ინდიკატორული ნივთიერებები (პენეტრანტები) ლუმინოფორების საფუძველზე (ნავთი, ნურიოლი და სხვ.). ამ შემთხვევაში გამოქვამულად იხმარება თეთრი ფხვნილი - მაგნიუმის ჟანგი, ტალკი და სხვ.

დეფექტოსკოპია მაგნიტური - დეფექტოსკოპიის მეთოდების კომპლექსი, დაფუძნებული ფერომაგნიტური მასალის ნაკეთობების (ძირითადად ფოლადის კონსტრუქციების) ირგვლივ მაგნიტური ველის გამოკვლევაზე. დეფექტების ზონებში (ბზარები, არამაგნიტური ჩანართები განლაგებული ზედაპირიდან მცირე სიღრმეზე) ხდება მაგნიტური ველის გაბნევის პარამეტრების მკვეთრი ცვლილება, დამოკიდებული დეფექტების ზომეზე, ფორმაზე, განთავსების სიღრმეზე, ორიენტაციაზე და რომელთა აღმოჩენა ხორციელდება სხვადასხვა ინდიკატორებით: ბზარის კიდეებზე დალექილი მაგნიტური ფხვნილით (მაგნიტურ-ფხვნილური მეთოდი), შეღებილი ფხვნილებით, რომელიც რეაგირებს ულტრაიისფერ სხივებზე (მაგნიტურ-ლუმინესცენტური მეთოდი - მუქი ზედაპირის მქონე ნაკეთობებისათვის), სპეციალური მაგნიტომგრძნობიარე ელემენტით - ფეროზონდით, რომელიც აღრიცხავს სუსტ მაგნიტურ ველს ან მის გრადიენტს (ფეროზონდური მეთოდი), აგრეთვე მაგნიტური ლენტით, რომელიც ეკვრება საკონტროლო ნაკეთობის ზედაპირს და მაგნიტდება სხვადასხვა ხარისხით სად და დეფექტურ ზონებში (მაგნიტოგრაფიკული მეთოდი). მაგნიტური დეფექტოსკოპიის ჩასატარებლად გამოიყენება მაღალი ძაბვის მაგნიტური დეფექტოსკოპი, რომელსაც აქვს მოწყობილობა საკონტროლო ნიმუშის განმამაგნიტებისა.

დეფექტოსკოპია რეზონანსული - პიეზომეტრული ვიბრაციის რხევის რეჟიმის განსაზღვრის მეთოდი. აღიძვრება სპეციალური გენერატორის მიერ გამომუშავებული ცვლადი სიხშირის ელექტრული ძაბვებით. გამოიყენება თხელკედლიანი ნაწარმის დეფექტების გამოსავლენად მიჩრჩილის შემთხვევაში, ასევე ფურცლების და მილების კედლის სისქის გასაზომად ნაკეთობებზე ცალმხრივი შეღწევით.

დეფიბრატორი - მერქნის მექანიკური წესით დასაქუცმაცებელი აპარატი, რომელიც შედგება გამორთქლი აპარატისა და დისკური წისქვილისაგან (რაფინირი). გამოიყენება ცელულოზა-ქაღალდის წარმოებაში.

დეფიბრერი (ფრანგ.) - მანქანა ხის მასის მისაღებად მერქნის გახეხვით მბრუნავი აბრაზიული ქვის მეშვეობით (ძირითადად გამოიყენება ხელოვნური სახეხი ქვები კვარცის, კორუნდის ან კარბორუნდის საფუძველზე).

დეფიბრირება (ფრანგ.) - მერქნის მექანიკური წესით ბოჭკოებად დაქუცმაცების ტექნოლოგიური პროცესი.

დეფილე (ფრანგ.) - ვიწრო გასასვლელი მთებში ან საწყალსნო სივრცეებში.

დეფიციტი (ლათ.) - 1. გასავლის მეტობა შემოსავალზე; 2. რაიმე საქონლის ნაკლებობა (მაგ., როდესაც მოთხოვნილება სჭარბობს მიწოდებას).

დეფიციტი ბიუჯეტის - ბიუჯეტის ხარჯებისა და დაკრედიტების გადამეტება შემოსავლებსა და ფულად გრანტებზე.

დეფლაგაცია - ფეთქებადი ნივთიერების წვა აფეთქების გარეშე.

დეფლაცია (ლათ.) - 1. გამოქარვა; ქარის მიერ ნაშალი მასალის განიავება; 2. ბრუნვაში მყოფი ქაღალდის ფულის რაოდენობრივი შემცირება მისი მსყიდველობითუნარიანობის ასაწევად.

დეფლექტორი (ლათ.) - 1. მილის (შახტის) გარეთა ნაწილის ბოლოზე გამწოვი მოწყობილობა სათავსიდან გამოსული ჰერის გასაწმენდად (ნახ. 1). მუშაობს ქარის ზემოქმედებით; 2. ხელსაწყო აირების, სითხეების, ფხვიერი მასალების, ბგერითი ტალღების ნაკადის მიმართულების გასაზომად; 3. სამარჯვი ჰიდრომონიტორის მართვის გასაადვილებლად. წყლის ჭავლის ღერძი, რომელიც ნორმალურად ემთხვევა ჰიდრომონიტორის ლულის ღერძს, სპეციალური ბუნიკით გადაიხრება რომელიმე მხარეს მცირე კუთხით. ამ დროს აღიძვრება რეაქციის ძალა, რომელიც მოაბრუნებს ლულას საჭირო მიმართულებით. დ. მობრუნება სახელურის საშუალებით არ მოითხოვს დიდ ენერგიას.

ნახ. 1

დეფოლტი (ინგლ.) - ფასიან ქაღალდზე პროცენტის გაცემის შეწყვეტა.

დეფორმაცია (ლათ.) - მყარი სხეულის წერტილების ურთიერთგანლაგების შეცვლა გარეშე ძალების ზემოქმედებით, რომლის დროსაც იცვლება მანძილი მათ შორის. დ. უწოდებენ დრეკადს, თუ იგი ქრება დატვირთვის მოხსნის შემდეგ, ხოლო პლასტიკურს, თუ იგი მთლიანად არ ქრება. დ. ყველაზე მარტივი და გავრცელებული სახეებია გაჭიმვა, კუმშვა, ღუნვა, გრეხვა, თელვა, ახლეჩა.

დეფორმაცია აქტიური - დეფორმაციის პროცესი, როცა დროის ყოველ მომდევნო მომენტში დამაბულობისა და დეფორმაციის ინტენსივობები აჭარბებს დროის წინა მომენტში არსებულ მნიშვნელობებს.

დეფორმაცია ბრტყელი - სხეულის დეფორმირებული მდგომარეობა, როდესაც სხეულის ყველა წერტილის გადაადგილება გარკვეული სიბრტყის პარალელურია.

დეფორმაცია დრეკად-პლასტიკური - სხეულის დრეკადი და ნარჩენი დეფორმაციების ერთობლიობა.

დეფორმაცია დრეკადი - დეფორმაცია, რომელიც ისპობა მისი გამომწვევი დატვირთვის (გარე ძალების) მოხსნასთან ერთად.

დეფორმაცია ერთგვაროვანი - დეფორმაცია, რომლის დროსაც სხეულის ყველა წერტილის გადაადგილება წარმოდგინება მისი კოორდინატების წრფივი ფუნქციის სახით. თვისებები: 1. წრფე რჩება წრფედ; 2. პარალელური წრფეები რჩებიან პარალელურნი; 3. ერთი მიმართულების წრფეები იჭიმებიან ან იკუმშებიან ერთი და იგივე მიმართულებით; 4. სფერო გარდაიქმნება ელიფსად.

დეფორმაცია მოცულობითი (სუფთა დეფორმაცია) - დეფორმაცია, როდესაც იცვლება სხეულის (ან მისი ელემენტის) მხოლოდ მოცულობის სიდიდე ფორმის შეუცვლელად.

დეფორმაცია ნარჩენი - იხ. დეფორმაცია პლასტიკური.

დეფორმაცია პლასტიკური (ნარჩენი დეფორმაცია) - დეფორმაციას ეწოდება პლასტიკური, თუ იგი მთლიანად არ ქრება მისი გამომწვევი დატვირთვის (გარე ძალების) მოხსნის შემდეგ.

დეფორმაცია სივრცითი - დეფორმირებული მდგომარეობა, როდესაც სამი მთავარი წაგრძელებიდან ყველა განსხვავდება ნულისაგან.

დეფორმაცია ტემპერატურული - დეფორმაცია, რომელიც გამოწვეულია სხეულის ტემპერატურის ცვლილების შედეგად.

დეფორმაცია ტენიანობის - სხეულის გეომეტრიული ზომებისა და მოცულობის ცვლილება ტენიანობის გავლენით. მასალის შეშრობისას ზომების და მოცულობის შემცირებას, ეწოდება შეკლება. ზომების და მოცულობის გადიდებას დატენიანებისას ან წყლით გაჟღენთისას, ეწოდება გაჯირჯება.

დეფორმაცია ფარდობითი - წრფივი ელემენტის სიგრძის, ზედაპირული ელემენტის ფართობის ან მყარი სხეულის ელემენტის მოცულობის ნაზრდის ფარდობა ამ ელემენტის პირველსაწყის სიგრძესთან, ფართობთან ან

მოცულობასთან.

დეფორმაცია ცხელი - ლითონების წნევით დამუშავება (ჭედვა, გლინვა და მისთ.) ნაშადის გაცხელების შემდეგ ტემპერატურამდე, რომლის დროსაც უკუქცევის პროცესები დეფორმაციასთან ერთად მიმდინარეობს. ამ შემთხვევაში დეფორმაცია შეიძლება გაგრძელდეს უწყვეტად, რადგან უკუქცევა აქრობს დეფორმაციით გამოწვეულ განმტკიცებას.

დეფორმაცია ძვრის (სუფთა ძვრა) - დეფორმაცია, როდესაც იცვლება სხეულის (ან მისი ელემენტის) მხოლოდ ფორმა მოცულობის შეუცვლელად.

დეფორმაციის კუთრი მუშაობა - სხეულის დეფორმაციაზე დახარჯული მუშაობის სიდიდის ფარდობა ამ სხეულის მოცულობასთან.

დეფორმაციის მდგომარეობა - ნივთიერი სხეულის ისეთი მდგომარეობა, რომელიც სხეულის ყოველ წერტილში განისაზღვრება დეფორმაციის ტენზორით.

დეფორმაციის მუშაობა - მუშაობა, რომელსაც ასრულებენ სხეულზე მოქმედი გარე ძალები მისი დეფორმაციის დროს.

დეფორმაციის უნარი - ნივთიერი სხეულების უნარი განიცადოს დეფორმაცია გარე ძალების ან ფიზიკური ფაქტორების გავლენით.

დეფორმაციული ნიშანი - გეოდეზიური ნიშანი (ზედაპირული, სიღრმული) შენობის, ნაგებობის, მიწის ზედაპირის და მთის ქანების დეფორმაციების (გადაადგილებების) აღსარიცხავად.

დეფორმირებადობა - სხეულის თვისება შეიცვალოს ზომები ან ფორმა გარე ძალების, ტემპერატურის, ტენიანობის ზემოქმედებით ან მიკროსტრუქტურის ცვლილების შედეგად.

დექლორაცია - ქლორის განდევნა მის შემცველ ორგანულ ნივთიერებათაგან; წყალსადენის წყლის გაწმენდა ქლორისაგან, რომელიც მასში დარჩა ქლორირების შემდეგ.

დექსტრინი (ფრანგ.) - სახამებლის პროდუქტი, ერთგვარი წებო. მიიღება კრახმალის გაცხელებით ან მასზე სიმჟავეების დამატებით. კარგად იხსნება წყალში. გამოიყენება გუბიარაბიკის მაგიერ და ლითონების ჩამოსასხმელ წარმოებებში.

დეცი... (ლათ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მეტრული სისტემის საზომთა სახელწოდებებში შედის და აღნიშნავს, რომ მოცემული ერთეული 10-ჯერ ნაკლებია ძირითადზე. მაგ., 1 დეციმეტრი = 0,1 მ (1 დმ = 0,1 მ).

დეციმეტრი (დმ) - სიგრძის საზომი ერთეული. 1 დმ = 10 სმ = 0,1 მ.

დეჰიდრატაცია (ლათ.-ბერძ.) - ნივთიერებისათვის წყლის მოცილება.

დეჰიდრირება - იხ. გაუწყლოება.

დიაბაზი - სრულკრისტალური პალეოტიპური შავი ან მომწვანო ფერის მაგმური ქანი (ნახ. 1, დიაბაზი (ვეშათწყარო)). ქიმიური და მინერალური შედგენილობით ბაზალტის მსგავსია. დ. ანალოგიური კაინოტიპური ქანია დოლერიტი. დ. ფართოდაა გავრცელებული კავკასიონის სამხრეთ კალთაზე და სამხრეთ საქართველოში. გვხვდება ასევე კარელიაში, ყირიმში, ციმბირში, გერმანიაში, ჩეხეთში, დიდბრიტანეთში, სკანდინავიაში, საფრანგეთში და აშშ-ში. დიაბაზებს იყენებენ საავტომობილო და სარკინიგზო ქვებისა და ღორღის დასამზადებლად, აგრეთვე ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში მოსაპირკეთებელი სამუშაოებისათვის.

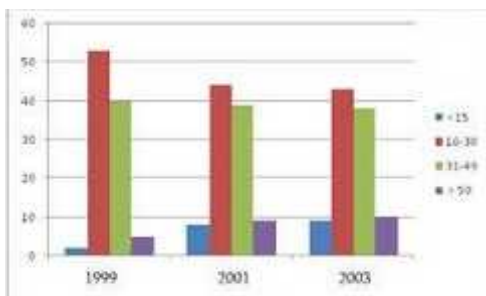
ნახ. 1

დიაგენეზი (ბერძ.) - წყლის აუზის ფსკერზე ლამიანი ნალექების ქანებად გარდაქმნა.

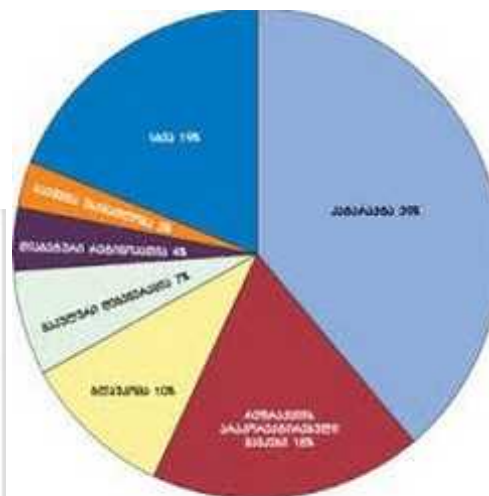
დიაგენეზისი - იხ. დიაგენეზი.

დიაგონალი (ლათ.) - 1. მათემ. სწორი ხაზი, რომელიც აერთებს მრავალკუთხედის ორი არამოსაზღვრე კუთხის წვეროებს; 2. ირიბად ნაქსოვი ერთგვარი მტკიცე ქსოვილი.

დიაგრამა (ბერძ.) - 1. ნახაზი, გრაფიკული გამოსახულება (სწორკუთხედები, წრე და სხვ.), რომლითაც თვალსაჩინოადაა წარმოდგენილი რაიმე სიდიდეების შეფარდება (მაგალითად, გაჭიმვის დ., ძაბვა-დეფორმაციის, სიჩქარეთა, ტვირთბრუნვის, რკინანახშირბადის და სხვ). უფრო მეტად გავრცელება ჰპოვა მართკუთხა (სვეტისებურმა) და სექტორულმა (წრიულმა) დიაგრამებმა. მართკუთხა დიაგრამაზე (ნახ. 1) თითოეული სვეტის სიმაღლე აღებული მასშტაბში აიგება გამოსახვა სიდიდის პროპორციულად, ხოლო სვეტის სიგანე აიღება ნებისმიერად. სექტორულ დიაგრამაზე (ნახ. 2) აღებული წრის სექტორის რკალის სიგრძე ასევე აიგება გამოსახვა სიდიდის პროპორციულად; 2. ჭადრაკის დაფაზე ფიგურების განლაგების გრაფიკული გამოსახულება.

ნახ. 1

ნახ. 2

დიაზომეტანი - ცუდი სუნის მქონე ტოქსიკური და ფეთქებადი ყვითელი გაზი.

დიამაგნეტიკი - ნივთიერება, რომელიც მაგნიტდება გარე მაგნიტური ველის მიმართულების საწინააღმდეგოდ

დიამანტი (ფრანგ.) - ძვ. ალმასი, ბრილიანტი.

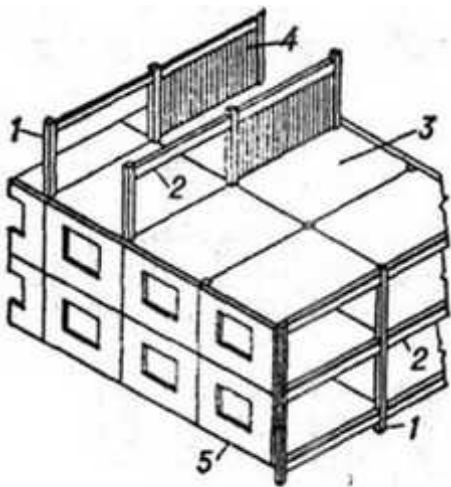
დიამეტრი (ბერძ.) - წრფის მონაკვეთი, რომელიც აერთებს წრეწირის ორ წერტილს და გადის მის ცენტრში.

დიაპაზონი (ბერძ.) - რომელიმე ფიზიკური ან სხვა სიდიდის ცვალებადობის სფერო, მაგ., რადიომიმღების სიხშირეთა (ტალღების სიგრძეთა) დ., გამოზომი ხელსაწყოთა გაზომვათა დ. და სხვ.

დიატომიტი (ლათ.) - კიზელგური, ინფუზორიული მიწა, მოთეთრო ან მოყვითალო ცარცისმაგვარი ფოროვანი, მსუბუქი დანალექი ქანი. შეიცავს კვარცის, გლაუკონიტის, თიხის მინარევებს. წარმოიქმნება ზღვისა და ტბის აუზებში დალექილი დიატომეებიანი შლამისაგან. იყენებენ ადსორბენტად და ფილტრად ნავთობქიმიური, საფეიქრო, კვების მრეწველობის, აგრეთვე ანტიბიოტიკების, ქაღალდის, პლასტმასებისა და საღებავების წარმოებაში, ლითონისა და მარმარილოს საპრიალებელი პასტების დასამზადებლად და სხვ. საქართველოში არსებობს ქისათიბის დიატომიტის საბადო (ახალციხის რ-ნი).

დიაფონი - მძლავრი მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც შუქურიდან იძლევიან ხმოვან სიგნალებს ნისლიან ამინდში.

დიაფრაგმა (ბერძ.) - 1. მთლიანი ან გისოსოვანი დისკო - სიხისტის ელემენტი, ხელს უწყობს სიმტკიცის ზრდას და შენობის კონსტრუქციული სისტემის მდგრადობას (ნახ. 1. კარკასულ-პანელური შენობა: 1-კოლონა; 2-რიგელი; 3-გადახურვის პანელი; 4-დიაფრაგმა; 5-გარე კედლის პანელი); 2. ფირფიტა ხვრეტებით ან მის გარეშე, იგივე ტიხარი. არსებობს მრავალი სახის დიაფრაგმა: გოფირებული, ელასტიკური, კაშხლის, მიკროფონის, რეზინის, ჭვრიტეებიანი, დრეკადი და სხვ.

ნახ. 1

დიბლიგი - ბუგელი, სათავსი; ხიმინჯს თავზე ჩამოსაცმი რკინის სალტე.

დიდგაბარტიანი - დიდი ზომის უშლადი დანადგარ-ნაკეთობები (მაგ., ლითონის ცისტერნა, რკ.ბ.-ის ორქანობიანი კოჭი და სხვ.).

დიდი ქალაქი - ქალაქი, რომლის მცხოვრებთა რიცხვი 100.000 კაცს აღემატება. ცნება მიღებული იქნა 1887 წელს, საერთაშორისო სტატისტიკოსთა კონფერენციის მიერ. 2002 წლის აღწერით საქართველოში 4 დიდი ქალაქია: თბილისი (1.090.000), ქუთაისი (185.965), რუსთავი (138.000) და ბათუმი (121.800). მსოფლის მასშტაბით კი დ.ქ. რაოდენობა 1700-ზე მეტია. ქალაქს, სადაც მილიონზე მეტი მაცხოვრებელია, მილიონიანი ქალაქი ჰქვია, რომელთა პირველი ათეული ასე გამოიყურება: 1. ტოკიო (37 მლნ), 2. ჯაკარტა (22,63 მლნ), 3. სეული (22,5 მლნ), 4. დელი (22,2 მლნ), 5. შანხაი (20,9 მლნ), 6. მანილა (20,8 მლნ), 7. ყარაჩი (20,7 მლნ), 8. ნიუ იორკი (20,5 მლნ), 9. სან პაულო (20 მლნ), 10. მეხიკო (19,5 მლნ).

დიდნაქურთენიანობა - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, მანკის ისეთი სახეობა, როდესაც ხის ტანის განივკვეთში ნაქურთენის ფართობი გაცილებით მეტია გულის ფართობზე (ნახ.1, დიდნაქურთენიანობა, მუხა). ასეთი მერქანი დაბალხარისხიანია. ნაქურთენის სიჭარბე შეიძლება იყოს თანაბრად განაწილებული, შეიძლება - ცალმხრივი.

ნახ. 1

დიდუბის ეკლესია (დიდუბის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის შობის სახელობის ტაძარი) - თბილისში, დიდუბეში, წერეთლის გამზირზე მდებარე რენესანსულ-ბაროკოული სტილის გუმბათოვანი მართლმადიდებლური ეკლესია (ნახ. 1). დღევანდელი დიდუბის ეკლესიის წინამორბედი ტაძარი მეექვსე საუკუნით თარიღდება. მას მეცხრამეტე საუკუნემდე ნანგრევების სახით მოუღწევია. ისტორიული წყაროების მიხედვით, თამარ მეფემ სწორედ დიდუბის ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარში დაიწერა ჯვარი დავით სოსლანზე 1189 წელს. დღევანდელი ეკლესია აგებული იქნა XIX საუკუნის ბოლოს. მასში იგრძნობა რუსული მართლმადიდებელი ეკლესიის არქიტექტურული იერსახის გავლენა. ფრესკები შესრულებულია 1978 წელს მხატვარ ალექსანდრე ბანძელაძის მიერ.

ნახ. 1

დიელექტრიკი - ნივთიერება, რომელიც პრაქტიკულად არ ატარებს ელექტრულ დენს. იგი შეიძლება იყოს მყარი, თხევადი ან გაზისებრი. დიდი გამოყენება აქვს ელექტროტექნიკურ ინჟინერიაში. დ. მიეკუთვნება ჰაერი, მინა, პლასტმასა, რეზინი, ფისი და სხვა ათასობით ქიმიური შენაერთი, შენადნობი და კომპოზიტური მასალა.

დივანი - ავეჯის ნაკეთობა, რომელიც განკუთვნილია რამდენიმე ადამიანის დასაჯდომად მოსვენებით მდგომარეობაში. ჩვეულებრივ, მას რბილი საჯდომი და საზურგე აქვს. სანიდაყვის და გვერდების ქონა აუცილებელი არ არის.

დივანხანე - შირვანშაჰების სასახლე ბაქოში, შუა საუკუნეების აზერბაიჯანის ხუროთმოძღვრების თვალსაჩინო ძეგლი (ნახ. 1). ანსამბლში შედის: სასახლის 2-სართულიანი შენობა (ყველაზე ძველია კომპლექსში), დივანხანე რეაწახნაგა დარბაზით, რომლის 5 წახნაგს ამშვენებს თარებიანი გალერეა (XV საუკუნე), გეგმით მართკუთხა საძვალე (1435 წ.), 2-გუმბათიანი მეჩეთი და მინარეთი (1442 წ.), სეიდ იაჰია ბაქუვის მომცრო მავზოლეუმი, აღმოსავლეთის კარი (1585 წ.), აბანო.

ნახ. 1

დივერგენცია (ლათ.) - 1. სხვადასხვაობა; გადახრა, განშტოება; 2. მათემ. ვექტორული ველის სკალარული დიფერენციალური ოპერატორი, რომელიც აჩვენებს ველის განშლადობის ტენდენციას მოცემულ წერტილში. დ. ოპერატორი აღინიშნება ასე: $\text{div } F$. დავუშვათ რომ ვექტორული ველი დიფერენცირებულია რაიმე საზღვრებში, მაშინ დეკარტის სამგანზომილებიან სივრცეში დივერგენცია განისაზღვრება გამოსახულებით $\text{div } F = \partial F_x / \partial x + \partial F_y / \partial y + \partial F_z / \partial z$, სადაც F აღნიშნავს ვექტორული ველის სიდიდეს (ინტენსივობას).

დივერსიფიკაცია - 1. ინვესტირებული ან ნასესხები ფულადი კაპიტალის განაწილება დაბანდებების შესაძლო დანაკარგების შემცირების მიზნით; 2. ასორტიმენტის გაფართოება, ფირმის, საწარმოს მიერ გამოშვებული პროდუქციის სახის შეცვლა, ახალი სახის წარმოების ათვისება მისი ეფექტიანობის ამაღლების, ეკონომიკური სარგებლის მიღების, ბანკოტობის აღკვეთის მიზნით; 3. კომპანიის ზრდის ოთხი სტრატეგიიდან ერთ-ერთი, რომელიც ახალ ბაზარზე ახალი პროდუქტით შესვლას გულისხმობს. ახალი პროდუქტი კომპანიის არსებულ ბაზრებზე გატანილი პროდუქტისაგან საგრძნობლად განსხვავდება.

დივიდენდი (ლათ.) - სააქციო საზოგადოების კრების მიერ დადგენილი შემოსავლის ნაწილი, რომელიც გადაეცემა აქციის მფლობელს (მფლობელებს). ოდენობა დამოკიდებულია აქციის სახეზე. პრივილეგირებულ აქციას ფიქსირებული დივიდენდი აქვს.

დივინილი - იხ. ბუტადიენი.

დიზაინი (ინგლ.) - სახვითი ხელოვნების ნაირსახეობა, რომელიც მოიაზრება, როგორც პროცესი ან თავად საბოლოო პროდუქტი და ნიშნავს რაიმე ობიექტის (მანქანის, შენობის, ინტერიერის, ნაკეთობის, პროდუქტის და ა.შ.) მონახაზის, მოდელის ან თვით ობიექტის შექმნის, დამუშავების გეგმას (ან ამ გეგმაზე მუშაობის პროცესს). დ. როგორც წესი, მოითხოვს ობიექტის ესთეტიურ, ფუნქციონალურ და სხვა ასპექტთა გათვალისწინებას, რაც საკმაოდ შრომატევად კვლევას, ფიქრს, მოდელირებას, იტერაციულ დამუშავებასა და რედიზაინის საჭიროებს. დ. გვამღებს არამარტო საგნის გარეგნულ სახეს, არამედ ძირითად სტრუქტურულ კავშირებს, რომლებიც საგნობრივ გარემოს ანიჭებენ აუცილებელ ფუნქციურ და კომპოზიციურ მთლიანობას, რაც ხელს უწყობს წარმოების ეფექტურობის და პროდუქციის ხარისხის ამაღლებას. დ. სილამაზის კანონებით ადამიანის საქმიანობის ყველაზე განვითარებული და თეორიულად გააზრებული სფეროა. ის მოიცავს მრეწველობის მიერ დამზადებული საგნების პროექტირების, წარმოებისა და გამოყენების სფეროს, ამ საგნების სარგებლობის, მოხერხებულობის და სილამაზის გათვალისწინებით. დიზაინი აღმოცენდა XX საუკუნის დასაწყისში, როგორც რეაქცია ადამიანის საგნობრივი გარემოს ვიზუალური და ფუნქციური თვისებების სტიქიურ ფორმირებაზე.

დიზაიო (იტალ.) - ქალაქის ფულისა და ფასიანი ქალაქების საბირჟო (საბაზრო) კურსის დაცემა მათ ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით; ანგარიშობენ პროცენტობით.

დიზელი (გერმ.) - დგუშებიანი შიგაწვის ძრავა კუმშვის ანთებით. მუშაობს დიზელის საწვავზე და არის ეკონომიური. გამოიყენება ძირითადად გემებზე, თბომავლებზე, სატვირთო ავტომობილებზე, დიზელის ელექტროსადგურებში. სახელწოდება მიიღო მისი გამომგონებლის რუდოლფ დიზელის პატივსაცემად.

დილატაცია - კუმშვის დროს სხეულის მოცულობის გადიდება, განპირობებული ძრავალი მიკრობზარის განვითარებით, აგრეთვე ბზარების მეტი განფენილობით.

დილატოგრაფი (ლათ.) - ხელსაწყო რაიმე საგნის მოცულობის ცვლილების ჩასაწერად.

დილეგი - 1. მიწის ქვეშ მოთავსებული საპყრობილე, საკანი; 2. ციხე-კოშკი, რომლის ქვედა ნაწილი გამოყენებული

იყო საპყრობილედ.

დილენები გრძელი - საექსპორტო დანიშნულების წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებული მასალა სიგრძით 1500...2400 მმ, გრადაციით 300 მმ; სისქით 16...100 მმ, სიგანით 100...300 მმ.

დილენები მოკლე - საექსპორტო დანიშნულების წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებული მასალა სიგრძით 450...1350 მმ, გრადაციით 150 მმ; სისქით 16...100 მმ, სიგანით 100...300 მმ.

დილენი - წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებული საექსპორტო მასალა. ტექნ. პირობ. „ჩრდილოეთის დახარისხების დახერხილი ხის მასალა“-ს შესაბამისად: მ ო კ ლ ე დ. - სისქე 16...100 მმ, სიგანე 100...300 მმ, სიგრძე 450...1350 მმ, გრადაციით 300 მმ. გ რ ძ ე ლ ი დ. - სისქე 16...100 მმ, სიგანე 100...300 მმ, სიგრძე 1500...2400 მმ, გრადაციით 300 მმ. გასაგზავნი მასალის ნომინალური (სატრანსპორტო) ტენიანობა ტოლია 22%-ია, ამიტომ მასალა გაგზავნამდე ექვემდებარება ატმოსფერულ ან კამერულ შრობას, ზაფხულობით კი ატმოსფერული შრობის წინ - ანტიკეპტირებას.

დილერი (ინგლ.) - საბირჟო მაკლერი - 1. საფონდო ბირჟის წევრი ფიზიკური ან იურიდიული პირი - მოქმედებს თავისი სახელით და ხარჯით, დებს ბროკერებთან ფასიანი ქაღალდების, საქონლისა და ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის სავაჭრო გარიგებებს. დილერის მოგების წყაროა ნაყიდი და გაყიდული ფასიანი ქაღალდების ფასთა შორის სხვაობა; 2. ბანკის თანამშრომელი, რომელიც ფინანსურ ბაზრებზე კონვერსიულ, დეპოზიტის და სხვა სახის ოპერაციებზე სპეციალიზდება; 3. საცალოდ გადაყიდვის მიზნით საქონლის და მომსახურების ბითუმად მყიდველი.

დიმენზიონი - სორტიმენტი, რომელიც ძირითადად იხმარება კოჭების, ნივნივების და სვეტების დასამზადებლად. გამოიყენება ფიჭვის, ნაძვის და სოჭის მერქანი სიგრძით 1220...5490 მმ.

დიმერი - სანათურის სხივის ძალის მდოვრედ დასარეგულირებელი მოწყობილობა.

დინა (ბერძ.) - ძალის ერთეული ზომათა აბსოლუტურ სისტემაში - ძალა, რომელიც ერთ გრამ მასას ერთ წამში ერთი სანტიმეტრით აჩქარებს ანიჭებს.

დინამიკა (ბერძ.) – 1. მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სხეულის მოძრაობას მასზე მოდებული ძალების მოქმედებით. ეს ძალები იწვევენ (ან ცვლიან ამ მოძრაობას). დ. საფუძველია გალილეის და ნიუტონის მექანიკის კანონები; 2. რისამე მოძრაობა, ცვალებადობა, განვითარება; 3. გადატ. მოძრაობის, მოქმედების სიჭარბე; 4. მუსიკ. ბგერადობის ძალა.

დინამიკა კლასიკური (ნიუტონის დინამიკა) - მათემატიკური დასკვნების ერთობლიობა, რომლებიც წარმოადგენენ გალილეის და ნიუტონის ძირითადი კანონების შედეგებს. მასში აქსიომატიკის ხერხით შემოაქვთ უძრავი სივრცის ცნება (ათვლის აბსოლუტურად უძრავი სისტემა, ანუ ინერციული სისტემა) და აბსოლუტური დრო, რომელიც სივრცის ყველა წერტილისათვის ერთნაირია. აბსოლუტურ სივრცეს მიეწერება ევკლიდეს სივრცის გეომეტრიული თვისებები. ნიუტონის კანონები ჩამოყალიბებულია აბსოლუტური სივრცის და აბსოლუტური დროის მიმართ. დინამიკის ძირითადი განტოლებები მართებულია მხოლოდ ათვლის ინერციული სისტემის მიმართ მოძრაობის შესწავლისას.

დინამიკა მექანიკური სისტემის - დინამიკის ნაწილი, რომელიც იხილავს მექანიკური სისტემის მოძრაობას მასზე მოდებული ძალების მოქმედებით.

დინამიკა ნივთიერი წერტილის - დინამიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ნივთიერი წერტილის მოძრაობას მასზე მოდებული ძალების მოქმედებით.

დინამიკური - 1. დინამიკასთან, მოძრაობასთან, ძალის მოქმედებასთან დაკავშირებული; 2. მოძრაობით, მოქმედებით, შინაგანი ენერგიით აღსავსე.

დინამიკური სისტემა - მექანიკური სისტემა თავისუფლების ხარისხის სასრული რიცხვით. მაგალითად, სასრული რიცხვის მქონე მატერიალური წერტილების სისტემა, რომელიც მოძრაობს კლასიკური მექანიკის კანონებით. მათი მოძრაობა აღიწერება ჩვეულებრივი დიფერენციალური განტოლებათა სისტემით.

დინამიტი - ნიტროგლიცერინში გაჟღენთილი ნაქლიბი ან აბსორბენტი. ზოგჯერ უმატებენ სხვა კომპონენტებსაც (სელიტრა). მთელ მასას დაწნხით აძლევენ ცილინდრულ ფორმას და ათავსებენ ქაღალდის ან პლასტმასის გარსაცმში.

აფეთქება წარმოებს კაფსულ-დეტონატორის დახმარებით. არსებობს დ. სამი სახეობა: 1. პლასტიკური (ნიტროეთერების შემცველობა მეტი 40%-ზე); 2. ნახევრადპლასტიკური (15...40%); 3. ფხვნილისებური (15%). ძირითადად გამოიყენება სამთო საქმეში, თუმცა ბოლო დროს მის ნაცვლად ხშირად ხმარობენ ნაკლებად საშიშ ასაფეთქებელ ნივთიერებებს (ამონიტები, გრანულიტები, დეტონიტები). დინამიტი 1866 წელს გამოიგონა შვედმა მეცნიერმა ალფრედ ნობელმა.

დინამიური მუშაობა - ტვირთის გადაადგილება ზევით, ქვევით ან ჰორიზონტალურად

დინამო (ბერძ.) - რთული სიტყვების შემადგენელი ნაწილი, რომელსაც შეესაბამება სიტყვა "ძალა", მაგ., დინამომეტრი, დინამომანქანა.

დინამო არენა (ბორის პაიჭაძის სახელობის დინამო არენა) - მთავარი და ყველაზე დიდი სტადიონი საქართველოში (ნახ. 1). თავდაპირველი ნაგებობა, რომელიც ცენტრალური სტადიონის სახელითაა ცნობილი, აიგო 1932-1935 წლებში (არქიტექტორი არჩილ ქურდიანი). 1955-1956 წწ განიცადა მცირე რეკონსტრუქცია, ხოლო 1970-იანებში ძველი ნაგებობა დაანგრეს და ააშენეს უფრო დიდი, დღევანდელი სტადიონი, რომელიც 1976 წლის 26 სექტემბერს საზეიმოდ გაიხსნა (არქიტექტორიცაა ქურდიანი; კონსტრუქტორი შალვა გაზაშვილი). სტადიონის ტევადობაა 55 000 მაყურებელი. ს. ძირითადი მზიდი კონსტრუქციები შესრულებულია მონოლითური რკ.ბ.-ისაგან.

ნახ. 1

დინამოგრაფი (ბერძ.) - ძალის გასაზომი და ავტომატურად ჩამწერი ხელსაწყო.

დინამომეტრი - ძალსაზომი, ხელსაწყო ძალის ან ძალის მომენტის გასაზომად (ნახ. 1: მექანიკური დინამომეტრი). იგი შედგება ძალური რგოლისაგან (დრეკადი ელემენტი) და ათვლის მოწყობილობისაგან. მოქმედების პრინციპის მიხედვით დ. არის მექანიკური (ზამბარიანი ან ბერკეტული), ჰიდრაულიკური და ელექტრული. დანიშნულების მიხედვით - საერთო და სპეციალური.

ნახ. 1

დინამოსკოპი (ბერძ.) - ადამიანის მოძრაობის გამოსაკვლევი ხელსაწყო.

დინამო... (ბერძ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მიუთითებს ძალაზე, ენერგიაზე დამოკიდებულებას; მაგ.: დინამომეტრი, დინამოსკოპი, დინამოგრაფი.

დინასი - კირიან შემკვრელზე დამზადებული ცეცხლგამძლე აგური, რომელსაც იყენებენ საქარხნო (მარტენის, საკოქსავი და სხვ.) ღუმელების მშენებლობაში.

დინება - 1. ცივი ან თბილი წყლის გადაადგილება განსხვავებული ტემპერატურის მქონე წყალში - წყალშიდა მდინარე. მას მიაქვს ცივი წყალი თბილ ზღებში ან პირიქით. დინებათა წარმოქმნას და მიმართულებებს განაპირობებს

ხახუნი წყლისა და ჰაერის მოძრავ მასებს შორის, მზე-მთვარისმიერი მიქცევა-მოქცევა, წყლის სიღრმეში წნევათა სხვადასხვაობა და დედამიწის ბრუნვა; 2. იგივეა, რაც ნაკადი.

დინი - ძალის ერთეული CGS სისტემაში, ანუ ისეთი ძალა, რომელიც 1 გ მასას მიანიჭებს 1 სმ/წმ^2 აჩქარებას. $15 = 10^5$ დინი = 0,102 კგ ძალა.

დინიტროცელულოზა - ნიტროცელულოზა, განზავებული სპირტსა და ეთერში, რომელიც წარმოადგენს გამჭვირვალე წებოვან სითხეს და რომელიც გაშრობისას ქმნის სითხეგაუმტარ ზედაპირს.

დიოდი - ორი ელექტროდის (ანოდის და კათოდის) მქონე ელექტრონული მილაკი.

დიოპტრია - ლინზებისა და სხვა ღერძსიმეტრიული ოპტიკური სისტემების ოპტიკური ძალის ერთეული, რომელიც სიდიდით წარმოადგენს ლინზის ფოკუსური მანძილის (მეტრებში) შებრუნებულ მნიშვნელობას.

დიორამა - 1. მინის, ქსოვილის ორივე მხარეზე შესრულებული ნახატი; 2. სურათი, რომლის წინა პლანზე მოცულობითი გამოსახულებაც მოთავსებული.

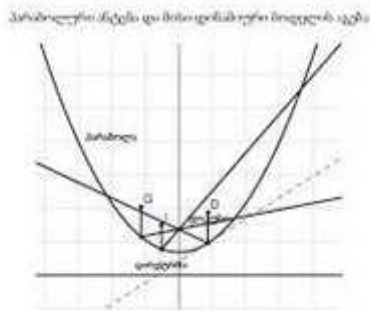
დიორიტი (გერმ.) - ნაცრისფერი სრულკრისტალური (SiO_2 -ის შემცველობით 55...65%) საშუალო სიმჟავიანობის მაგმური ინტრუზიული ქანი. ნაკლებადაა გავრცელებული და გვხვდება გრანიტოიდულ ინტრუზიებში უბნების სახით, ზოგჯერ ქმნის შტოკს, დაიკს, ლაკოლითსა და სხვა. დ. საბადოები ცნობილია დიდ ბრიტანეთში, იტალიაში, გერმანიაში, ფინეთში, შვედეთში, რუმინეთში, თურქეთში, ეგვიპტეში, ახალ ზელანდიაში, აშშ-ში. ის ძვირფასი საშენი და მოსაპირკეთებელი მასალაა. მისგან ამზადებენ სხვადასხვაგვარი სახეობის საგზაო ქვას. ზოგიერთი დ. მდიდარია ფერადი ელფერით, კარგად კრიალდება. ძველ ეგვიპტესა და მესოპოტამიაში იყენებდნენ როგორც ქანდაკების მასალას, რადგანაც მაგარი, მტკიცე და სინათლეგაუმტარი დ. ექვემდებარება განზოგადებულ დამუშავებას. გავრცელებულია საქართველოშიც. აღსანიშნავია მოსაპირკეთებელი წიფის კვარციანი დიორიტის საბადო, რომლის აქტიური მარაგი 800 ათას მ^3 -ს აჭარბებს. სიღრმიდან ამონთხეული ქანი, ძვირფასი საშენი მასალა.

დიოქსინი - ტოქსიკური ნივთიერება, მზამი, რომელიც გამოირჩევა გამძლეობით და დიდხანს რჩება გარემოში, საკვებ ნივთიერებასა და ადამიანის ორგანიზმში. გარემოში დ. შეიძლება მრეწველობის ნარჩენების, ქიმიური და მეტალურგიული წარმოების, ასევე, გამონაბოლქვის შედეგად მოხვდეს. უკანასკნელ ხანებამდე დიოქსინი საშიშ ნივთიერებად არ ითვლებოდა. აღმოჩნდა, რომ დიოქსინი დღემდე არსებულ საწამლავეებს (ციანიდები, საომარი საშიში ნივთიერებები და სხვ.) შორის ყველაზე საშიშია. დ. არის არა ერთი კონკრეტული ნივთიერება, არამედ ქიმიურ ნივთიერებათა კლასია, რომელიც, ჩვეულებრივ, წარმოიქმნება ბენზოლის ბირთვისგან ჟანგბადის გარემოში ქლორისა და ბრომის თანაარსებობისას, განსაკუთრებით მაღალ ტემპერატურაზე. დ. გამოაფრქვევს გარემოში გრაფიტის გაწმენდის საწარმოები, ჰერბიციდების, ბენზინის საწარმოები, ცელულოზა-ქაღალდის, ელექტროლიზის ქარხნები. დიოქსინები წარმოიქმნება აგრეთვე ნავთის წვის, ქლორშემცველი ნარჩენების უტილიზაციის, ელექტროსადგურში ხანძრის დროს. 1996 წელს ამერიკის შეერთებული შტატების გარემოს დაცვის სააგენტომ დიოქსინი ადამიანის ჯანმრთელობისა და გარემოსთვის საშიშ ნივთიერებათა ნუსხაში შეიტანა.

დიპტერიქსი ჰაეროვანი - იხ. კუმარუ.

დირე - 1. საძირკვლის კოჭი, წყვეტილ საძირკვლებზე, კარკასის კოლონების შვერილებზე ან სპეციალურ სადგარებზე დაყრდნობილი ძელი, რომელიც იღებს კაპიტალური კედლის ნაწილის ან კარკასის შევსების დატვირთვას; 2. ზღურბლი, ბჭე, კარაბანი, კარაპინი, კარნაგელა; კარის ქვეშ, გადასასვლელზე, გადებული ძელი, კარის ჩარჩოს ქვედა ძელი.

დირექტრისა (ფრანგ.) - 1. მათემ. კონუსური კვეთის (ელიფსი, ჰიპერბოლა, პარაბოლა) სიბრტყეში მდებარე წრფე, რომელსაც შემდეგი თვისება აქვს: წირის ნებისმიერი წერტილიდან ფოკუსამდე და ამ წრფემდე მანძილთა ფარდობა არის მუდმივი სიდიდე, რომელიც ტოლია შესაბამისი წირის ექსცენტრისიტეტისა. ელიფსსა და ჰიპერბოლას აქვთ ორ-ორ დირექტრისა, პარაბოლას - ერთი დირექტრისა (ნახ. 1, პარაბოლას დირექტრისა); 2. სამხედრ. სროლის ძირითადი მიმართულება საარტილერიო პოლიგონზე.

ნახ. 1

დისბალანსი (ლათ.) - 1. მანქანა-დანადგარის მბრუნავი დეტალის ან კვანძის წონასწორობის დარღვევა ბრუნვის ღერძის მიმართ; 2. სათავსში სავენტილაციო სისტემით მიწოდებული და გაწოვილი ჰაერის რაოდენობებს შორის სხვაობა. არსებობს დ. სხვა სახეებიც, მაგ.: ჰორმონალური, გენდერული, ეკონომიკური, პასუხისმგებლობის, ძალაუფლების და ა.შ.

დისგრეგაცია (ლათ.) - სხეულის შემადგენელი ნაწილაკების ერთმანეთისგან განცალკევება

დისტენი - მინერალი, აქვს სრულყოფილი ტკეჭადობა, არის ლურჯი, თეთრი, ნაცრისფერი, მომწვანო, ზოგჯერ შავი

დისიპატიური (ლათ.) - ენერგიის დაკარგვასთან დაკავშირებული.

დისიპატიური ძალები - 1. ძალები, რომლებიც მექანიკური სისტემის მოძრაობისას დროის ზრდასთან ერთად იწვევენ სისტემის მექანიკური ენერგიის შემცირებას მისი ენერგიის სხვა ფორმაში გადასვლის შედეგად; 2. არაპოტენციური ძალები, თუ მათი სიმძლავრე უარყოფითი ან ნულის ტოლია. პოტენციურ ძალებს, რომლებისთვისაც მართებულია ენერგიის შენახვის (მუდმივობის) კანონი, კონსერვატულ ძალებს უწოდებენ, ყველა დანარჩენს - არაკონსერვატიულს. არაკონსერვატიულ ძალებში შემავალ მავნე წინააღობის ძალებს, რომელთა არსებობის შემთხვევაში სისტემის ენერგია იფანტება (იბნევა), ანუ დისიპაციას განიცდის, დისიპატიური ძალები ეწოდებათ. მექანიკის თვალსაზრისით მექანიკური ენერგიის დისიპაცია არის ენერგიის დაკარგვა, მექანიკური გამოყენების არიდან მისი წასვლა; სინამდვილეში ენერგია არ იკარგება, არამედ გარდაიქმნება სხვა სახეში (თბური, ელექტრული და სხვ.).

დისკო - ჩვეულებრივად ბრტყელი ან მუშტებიანი მგვალი ფორმის ნაკეთობა, რომელიც მრავალგვარი გამოყენებისაა. დანიშნულების მიხედვით დისკოები არის: ანტიფრიქციული, გადაბმულობის, მუშტა, მუხრუჭის, ხერხის, საჭრისის და სხვა მრავალი. სამშენებლო-საგზაო მანქანებში დისკო გამოიყენება, როგორც მუხრუჭებისა და ფრიქციული ქუროების ძირითადი მუშა ელემენტი. მრავალდისკოიანი ქუროები და მუხრუჭები (დისკოების რაოდენობით 8...12) გამოირჩევა მცირე გაბარიტებით და მდორე ჩართვით.

დისკრეტული - ცალკეული ნაწილებისაგან შემდგარი, წყვეტილი, მარცვლოვანი.

დისკრეცია (ლათ.) - ამა თუ იმ საკითხის გადაწყვეტა სახელმწიფო ორგანოების ან თანამდებობის პირების მიერ საკუთარი შეხედულებისამებრ.

დისლოკაცია - 1. გეოლ. დედამიწის ქერქის შრეების (ქანების) გადაადგილება; 2. სამხ. ჯარების განლაგება ქვეყნის ტერიტორიაზე; 3. ფლოტის ხომალდების განაწილება ნავსადგურებზე.

დისლოკაცია დიზიუნქტიური - სამთო ქანების განლაგების ისეთი დარღვევა, რომელიც ხასიათდება მთლიანობის გაწყვეტით და გაწყვეტილი ნაწილების გადაადგილებით. მისი ძირითადი ელემენტია - ნაპრალი

დისლოკაცია პლიკატური - სამთო ქანების განლაგების ისეთი დარღვევა, რომლის დროსაც, ქანების ცალკეული ნაწილების გადაადგილების შედეგად, ამ ქანების მთლიანობის უწყვეტად განლაგების თავდაპირველი ფორმა იცვლება ნაოჭების, ფენის გამსხვილებისა და გათხელების სახით.

დისპენსერი - 1. ბეჭდითი რეკლამის ერთ-ერთი სახეობა; 2. მოწყობილობა საქონლის ცალკობითი შეფუთვისათვის; 3. ავტომატი ნაღდი ფულის გასაცემად.

დისპერგირება (ლათ.) - მყარი სხეულის წმინდა დაქუცმაცება სითხეში, რომლის შედეგად წარმოიქმნება დისპერსიული სისტემები: ფხვნილები, სუსპენზიები, ემულსიები, აეროზოლები. ერთი სითხის დ. მეორეში (როცა ისინი არ აირევიან ერთმანეთში) ემულგირება ეწოდება, ხოლო მყარი სხეულის ან სითხის დისპერგირებას ჰაერში (აირთან) - გაფრქვევა.

დისპერსია (ლათ.) - დაშლა, დაყოფა, დაქუცმაცება, განზნევა, გაფანტვა - ალბათობის თეორიასა და მათემატიკურ სტატისტიკაში დ. წარმოადგენს მონაცემთა გაფანტულობის საზომს. შემთხვევითი სიდიდის დ. ეწოდება რიცხვს, რომელიც გამოხატავს, თუ რამდენადაა გაფანტული შემთხვევითი სიდიდის მნიშვნელობები მისი მათემატიკური ლოდინიდან. დ. წარმოადგენს მეორე რიგის ცენტრალურ მომენტს.

დისპერსიული სისტემები - სისტემები, სადაც, დისპერსიული ფაზის ნაწილაკები ერთმანეთთან და დისპერსიულ გარემოსთან დაკავშირებულნი არიან მოლეკულური, აბსორბციული და სხვა ძალების მეშვეობით და წარმოქმნიან თავისებურ ბადეებს ანუ კარკასებს. ძირითადი მახასიათებლის - ნაწილაკთა ზომის ან დისპერსიულობის მიხედვით - დ.ს იყოფა წმინდა და უხეშ სისტემებად. აგრეგატული მდგომარეობის მიხედვით განარჩევენ შემდეგი სახის წმინდა დ.ს.: თხევადს (ქაფები, ემულსიები, სუსპენზიები, ზოლები); აირულს (აეროზოლები); მყარს (მინისაბრი და კრისტალური სხეულები, რომელშიც ჩართულია უმცირესი ზომის მყარი ნაწილაკები). უხეშ დ.ს. მიეკუთვნება: მთის ქანები, გრუნტი, ნიადაგი, საშენი მასალები, საღებავები და მისთ.

დისპერსიულობა - 1. ნივთიერების ნაწილაკებად დაშლის ხარისხი (რამდენადაც წვრილია ნაწილაკი, იმდენად მეტია დისპერსიულობა); 2. ახასიათებს მარცვლების ნაწილაკების ან სითხის წვეთების ზომებს. საშენი მასალა (ცემენტი, თაბაშირი, კირი, პოგმენტები და ა.შ.) წმინდად დაფუძლ-დისპერსიულ მდგომარეობაშია და აქვს დიდი ჯამური ზედაპირი. სიდიდეს, რომელიც განსაზღვრავს მასალის დაქუცმაცებულობას - დაფქვას და მისი ზედაპირის ფართობს, ეწოდება კუთრი ზედაპირი - ერთეული მოცულობის ზედაპირი ($1\text{მ}^2/\text{სმ}^3$) ან ერთეული მასის ზედაპირი ($\text{სმ}^2/\text{გ}$). ნივთიერების კუთრი ზედაპირის გადიდებით, იზრდება მისი ქიმიური აქტივობა.

დისპეტჩერი (ლათ.) - პირი, რომელიც აწესრიგებს ტრანსპორტის მოძრაობას ან საწარმოს მუშაობას ერთი ცენტრალური ადგილიდან.

დისპეტჩერიზაცია - სამშენებლო-სამონტაჟო ობიექტების ცენტრალიზებულ-ოპერატიული ხელმძღვანელობა.

დისტანცია (ლათ.) - 1. მანძილი სტარტსა და ფინიშს შორის, მოძრავ ობიექტებს შორის და სხვ.; 2. რკინიგზის, მაგისტრალის, გზატკეცილის, ტრასისა და მისთ. ადმინისტრაციულ-ტექნიკური უბანი.

დისტანციური ლარტყა (სპეისერი) - მინაპაკეტის პერიმეტრზე მინებს შორის მოთავსებული თხელი მოცულობითი ლარტყა. მისი მეშვეობით რეგულირდება მინაპაკეტის სისქე. როგორც წესი, მზადდება ალუმინისაგან. გამოდის სხვადასხვა სისქის ბიჯით 2 მმ. დ.ლ. შიგნით ათავსებენ ტენშემწოვ ფხვნილს (სილიკოგელს) წვრილი მარცვლების სახით, რომელიც ლარტყაში არსებული ნასვრეტებიდან უზრუნველყოფს მინაპაკეტში მოხვედრილი ზედმეტი ტენის შთანთქმას, რაც გამორიცხავს პაკეტის დაორთქვლას შიდა მხრიდან.

ნახ. 1

დისტილატი (ლათ.) - გამოხდის თხევადი პროდუქტი (მაგ., ნავთობის დისტილატებია: ნავთი, ბენზინი. მავუთი

და სხვ.).

დისტილაცია (დისტილირება) - გამოხდა, თხევადი ნარევის დაყოფა სხვადასხვა შემადგენლობის ფრაქციებად, აორთქლებით და ორთქლის შემდგომი კონდენსაციით. ეფუძნება კომპონენტების დუდილის ტემპერატურათა სხვაობას. გამოიყენება ქიმიურ, მეტალურგიულ და ნავთობის წარმოებაში.

დისტილირებული - გამოხდილი.

დისტილირებული წყალი - წყალი, რომელიც გაწმენდილია მინარევებისაგან დისტილაციის გზით; გამოიყენებენ საშენი მასალების, ქიმიურ, სამედიცინო და სხვ. სახის ლაბორატორიებში.

დისტრიბუტორი (ინგლ.) - ფირმის აგენტი, რომელსაც ევალება ამ ფირმის პროდუქციის რეალიზაცია განსაზღვრულ რეგიონში. დ. არ არის შუამავალი, იგი ბირჟასთან არ არის დაკავშირებული და მუშაობს არა კლიენტის სახელით ან მისი ანგარიშით, არამედ თავისი სახელით და თავისი ანგარიშით. როგორც წესი, მწარმოებელი ფირმა აძლევს თავის დ. საქონელს გარკვეული ფასდაკლებით, რაც ამ უკანასკნელის შემოსავლის წყაროა.

დიუზა - საშხეფარი, სითხის მისაშხეფებელი მოწყობილობა. გამოიყენება მშენებლობაში სამღებრო სამუშაოებში

დიუკერი (გერმ.) - 1. წნევიანი წყალსატარი მილი, გაყვანილი მდინარის, არხის, გზის ქვეშ, ღრმა ხევის ფერდობებზე ან ფსკერზე და ა.შ. მისი გადამკვეთი წყალდენის გასატარებლად. ეწყობა წყალსადენის, კანალიზაციის, მელიორაციის, ჰიდროტექნიკური ნაგებობების სისტემებში (ნახ. 1); 2. მილსადენის ან გაზსადენის უბნის მოდუნული ნაწილი.

ნახ. 1

დიუმი (ჰოლანდ.) - ზომათა ინგლისურ სისტემაში სიგრძის წილითი (წილობრივი) ერთეული. $1 \text{ დ} = 1/12 \text{ ფუტი} = 0,0254 \text{ მ}$

დიუნა - ეოლური პროცესებით შექმნილი დედამიწის რელიეფის დადებითი ფორმა.

დიფერენციალი (ლათ.) - მექანიზმი ავტომობილის, ტრაქტორის ან სატრანსპორტო მანქანის წამყვანი თვლების ამძრავში, რომელიც უზრუნველყოფს წამყვანი თვლების ბრუნვას სხვადასხვა სიჩქარით (მაგ., გზის მრუდე უბნებზე გავლისას); 2. მათემ. ფუნქციის ნაზრდის მთავარი ნაწილი

დიფერენციალური აღრიცხვა - მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ფუნქციის წარმოებულისა და დიფერენციალის ცნებას და მათი გამოყენების ხერხებს ფუნქციის გამოსაკვლევად. დ.ა. განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ინტეგრალური აღრიცხვის განვითარებასთან. განუყოფელია მათი შინაარსიც. ისინი ერთად შეადგენენ მათემატიკური ანალიზის საფუძველს. დ.ა. შექმნის ძირითად წინაპირობას წარმოადგენს მათემატიკაში ცვლადი სიდიდის შემოღება (რ. დეკარტი). დიფერენციალური და ინტეგრალური აღრიცხვის აგება ზოგადი სახით ჩამოყალიბებულია ი. ნიუტონის და გ. ლაიბნიცის შრომებში, სადაც შემოღებულია ძირითადი ცნებები - წარმოებული და დიფერენციალი. დ.ა. შემდგომი განვითარება მოცემულია ლ. ეილერის და ჟ. ლაგრანჟის შრომებში. დ.ა. მთავარი იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ ფუნქციის მთლიანი თვისებების აღსაწერად შევისწავლოთ და გამოვიკვლიოთ ფუნქციის ლოკალური თვისებები.

დიფერენციალური განტოლება - განტოლება, რომელიც შეიცავს დამოუკიდებელ ცვლადებს, ერთ ან რამდენიმე სამიხედულ (უცნობ) ფუნქციას და მათ ნებისმიერი რიგის წარმოებულებს. დიფერენციალური განტოლებები იყოფა ჩვეულებრივ დიფერენციალურ განტოლებებად, რომლებშიც, როგორც უცნობები, შედიან მხოლოდ ერთი ცვლადის ფუნქციები და კერძო წარმოებულიან დიფერენციალურ განტოლებებად, რომლებიც შეიცავენ რამდენიმე ცვლადის ფუნქციის კერძო წარმოებულებს. კერძო წარმოებულიან დიფერენციალური განტოლების მთავარი განსხვავება ჩვეულებრივისაგან ის არის, რომ მისი ზოგადი ამოხსნა დამოკიდებულია არა ნებისმიერ მუდმივებზე, არამედ ნებისმიერ ფუნქციებზე.

დიფერენცია (ლათ.) - რაიმე მთელის დაყოფა, დანაწევრება მრავალგვარ, ერთმანეთისაგან განსხვავებულ ნაწილებად, ფორმებად, საფეხურებად და ა.შ.

დიფერენციული ცენტრიფუგირება - ნარევის (ან ქსოვილიანი ჰომოგენატის) გაყოფა შემადგენელ ნაწილებად (ფრაქციებად) სპეციალური აპარატების – ზესიჩქარის ცენტრიფუგების მეშვეობით.

დიფრაქცია (ლათ.) - სინათლის, ბგერის თუ სხვა ტალღების მიერ გზაზე შემხვედრ დაბრკოლებათა შემოვლა.

დიფუზია - მატერიის ან ენერგიის გადასვლა მაღალი კონცენტრაციის არიდან დაბალი კონცენტრაციის არეში. დიფუზიის შედეგია უშუალო კონტაქტში მყოფი ნივთიერებების ერთმანეთში შერევა; სითბოს ან ელექტრული მუხტის გავრცელება სხეულის ერთი ბოლოდან მეორეში. დ. მიზეზი მოლეკულების უწყვეტ ქაოსურ მოძრაობაში მდგომარეობს. რაც მეტია ამ მოძრაობის სიჩქარე, მით უფრო სწრაფად ხორციელდება დიფუზია. შესაბამისად, აირების მოლეკულების დ. უფრო სწრაფად ხორციელდება, ვიდრე სითხეების და მყარი სხეულების მოლეკულების

დიფუზიური - 1. სხვადასხვა ნაწილის შერწყმით წარმოქმნილი; 2. დაუნაწევრებელი, გაურკვეველი, ბუნდოვანი; 3. განზნეული (ითქმის სინათლეზე).

დიფუნდირება - ორი თხევადი ან აირადი ნივთიერების ურთიერთშერევის პროცესი.

დიქროიზმი (ბერძნ.) - სხეულების თვისება, მიიღონ სხვადასხვა ფერი ხედვის კუთხეზე დამოკიდებულებით

დიქტი (გერმ.) - მრავალშრიანი ფანერი, ფირფიცარი.

დიჰიდროკვერცეტი - ძლიერი ანტიოქსიდანტი, რომელსაც თვისება აქვს მიიზიდოს თავისუფალი რადიკალები ბიოლოგიურ ქსოვილში და ამავედროულად შეაფერხოს ჟანგვის, წვის, ლპობის პროცესები. მის საფუძველზე შექმნილ პრეპარატებს აშშ-ში და ევროპაში იცნობენ, როგორც „ტაქსოფოლინი“. იგი წარმატებით გამოიყენება მილსადენების შიგა ზედაპირების დასაცავად კოროზიისაგან, სოფლის მეურნეობაში - როგორც მცენარეების ზრდის სტიმულიატორი, მედიცინაში - სისხლძარღვების კედლების გასამაგრებლად და სხვ. ნანოტექნოლოგიის გამოყენებით წარმოებაში ციმბირული ლარიქსის შრობის პროცესში მერქნისაგან ამოიღებენ წყლის ექსტრაქტს, რომელიც შეიცავს დ. მოლეკულებს, რომლებიც თავის მხრივ მოთავსებულია ანაბინოგალაქტანის მიკრომოლეკულების გარსში. ასეთი უნიკალური მასალანაწილაკები ზომით 20 ნმ, მოდიფიკაციის შემდეგ, გამოიყენება დაბალფასიანი მერქნის (სოჭი, კედარი) სიღრმითი გაჟღენთვისათვის, რაც ამ მასალას ანიჭებს სრულიად ახალ თვისებებს - ამაღლებს ხარისხს, სიმტკიცეს, ცეცხლ- და ბიომედეგობას.

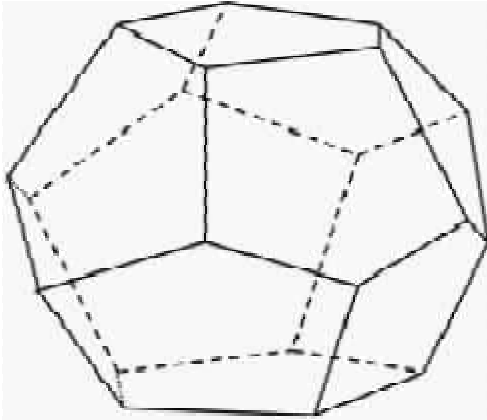
დნობა (ლღობა) - მყარი სხეულის თხევად მდგომარეობაში გადასვლის პროცესი გარეგანი ფაქტორის ზემოქმედებით. ხორციელდება მუდმივ ტემპერატურაზე, ე.წ. დნობის ტემპერატურაზე, რომლის სიდიდეც დამოკიდებულია სხეულის ბუნებასა და გარეშე წნევაზე; დ. თან ახლავს სითბოს შთანთქმა ე.წ. დნობის სითბო.

დნობის კუთრი სითბო - სითბოს ის რაოდენობა, რომელიც საჭიროა მიეწოდოს კრისტალური ნივთიერების წონის ერთ ერთეულს გაწონასწორებულ იზობარულ-იზოთერმულ პროცესში, რათა გადაყვანილ იქნას მყარი კრისტალური მდგომარეობიდან თხევად მდგომარეობაზე (სითბოს იგივე რაოდენობა გამოყოფა ნივთიერების კრისტალიზაციის დროსაც). დნობის კუთრი სითბო გამოითვლება ფორმულით: $\lambda = Q/m$, სადაც λ - დნობის კუთრი სითბო, Q - სითბოს რაოდენობა, მიღებული ნივთიერების მიერ დნობისას (ან გამოყოფილი კრისტალიზაციისას), m - გასადნობი (კრისტალიზებადი) ნივთიერების წონა.

დოგმა (ბერძ.) - დებულება, რომელიც დასაბუთებული არ არის და რომელსაც ბრმად, კრიტიკის გარეშე იღებენ.

დოდეკაედრი - წესიერი მრავალწახნაგების ხუთი ტიპიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1). აქვს ხუთკუთხა ფორმის 12 წახნაგი,

30 წიბო, 20 წვერო (თითოეულ წვეროში თავს იყრის 3 წიბო). თუ წიბოს სიგრძეა b , მაშინ დ. მოცულობა $V = 7,6631b^3$, ზედაპირის სრული ფართობი $S = 20,6457b^2$.

ნახ. 1

დოდეკასტილი - ანტიკური ტაძრის სახეობა, რომლის მთავარ ფასადზე თორმეტი სვეტია.

დოზა (ბერძ.) - 1. რისამე გარკვეული რაოდენობა; 2. ზუსტი რაოდენობა ნივთიერებისა, რომელიც შედის ნარევის შემადგენლობაში.

დოზა ტოქსიკური - ქიმიურად საშიში ნივთიერების საშიშროების მახასიათებელი, რომელიც შეესაბამება ცოცხალ ორგანიზმზე მისი ზემოქმედებისას დაზიანების განსაზღვრულ დონეს. განასხვავებენ საშუალო სასიკვდილო ტოქსიკურ დოზას, რომელიც დაზიანებულთა 50% - ის სიკვდილს იწვევს, და საშუალო დოზას, რომელიც ზონაში მოხვედრილი ადამიანების 50%-ის მოწამვლას იწვევს.

დოზატორი - მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება მოცემული მასით ან მოცულობით თხევადი ან ფხვიერი მასალების ავტომატური მოზომვისათვის ბეტონის ნარევისა და სამშენებლო ხსნარების წარმოებაში, აგრეთვე კაზმის მოსამზადებლად შუშისა და კერამიკულ ნაკეთობათა საწარმოებში და სხვა დარგებში. დ. არის ციკლური და უწყვეტი მოქმედების. მათი მართვა ხორციელდება დისტანციურად ან ავტომატურად. მოცულობითი დ. მოწყობილობა მარტივია, მაგრამ მათი სიზუსტე წონით დ. შედარებით დაბალია, რაც უკავშირდება მასალის სიმკვრივის ცვალებადობის გავლენას.

დოზიმეტრია (ბერძ.) - ტექნიკური ფიზიკის დარგი, რომელიც იკვლევს რადიაქტიური ნივთიერების გამოსხივებასა და აქტივობას.

დოზირება - დოზებად დაყოფა; დოზის დადგენა.

დოზის სიმძლავრე - დედამიწაზე დოზის სიმძლავრის საშუალო მნიშვნელობა (ბუნებრივი რადიაქტიური ფონი) ტოლია $4,85 \cdot 10^{-9}$ გრ/სთ. ადგილებში, სადაც გვხვდება რადიაქტიური მასალების ქანი, დოზის სიმძლავრე იზრდება 1,3-დან 100 გრ/სთ-მდე.

დოკი (ინგლ.) - ნაგებობა, სადაც აწარმოებენ გემის კორპუსის წყალქვეშა ნაწილის წმენდას, შეღებვას, რემონტს

დოკუმენტი - 1. ინფორმაცია, რომელიც დაფიქსირებულია მატერიალურ ობიექტზე ტექსტის, ხმოვანი ჩანაწერის, ან გამოსახულების სახით, ბიბლიოგრაფიულად იდენტიფიცირებადია და განკუთვნილია დროსა და სივრცეში გადასაცემად; 2. იურიდიული მნიშვნელობის ფაქტის ან უფლების დამადასტურებელი წერილობითი საბუთი; 3. წერილობითი ცნობა რაიმე ფაქტის შესახებ.

დოკუმენტი პირველადი - დადგენილი წესით შედგენილი წერილობითი საბუთი, რომელიც დამატებითი განმარტებების გარეშე ადასტურებს სამეურნეო ოპერაციის მოხდენის ფაქტს. ცალკეული სახის პირველადი დოკუმენტის ფორმა, შინაარსი და შედგენის წესი რეგულირდება შესაბამისი ნორმატიული აქტით.

დოლაბი - 1. ერდო; ბანში მოწყობილი ღიობი, საიდანაც სინათლე შემოდის და კვამლი გადის; 2. კედელში დატანებული უკარო კარადა; 3. წისქვილის ქვა.

დოლი - მანქანებისა და მექანიკური მოწყობილობების შემადგენელი ნაწილი, რომელიც დანიშნულებითა და კონსტრუქციის მიხედვით არის მრავალგვარი, ფორმით – ცილინდრული, კონუსური, წახნაგოვანი. ყველაზე გავრცელებული გამოყენება დ. აქვთ ტვირთაძწევ მოწყობილობებში, მართვის ბაგირულ სისტემებში. ცნობილია სამსხვრევ-სახარისხბელი, საშრობი, მადანსარეცხი, ბაგირის დ. და სხვ.

დოლმენი (ფრანგ.) - 1. ქვის დიდი ლოდები და ფილები; 2. უძველესი (ქვის ხანის) სამარხი, აკლდამა, აგებული დიდი ლოდებისა და ფილებისაგან.

ნახ. 1

დოლომიტი - უფერო, თეთრი, ნაცრისფერი, ყვითელი ან მოყავისფრო კარბონატების ჯგუფის მინერალი - $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$. წარმოადგენს კალციუმისა და მაგნიუმის მარილს. მისი სიმკვრივეა 85 გ/სმ^3 , სიმაგრე - 3...4; უმთავრესად აქვს თეთრი, ყვითელი ან ნაცრისფერი შეფერილობა.

დომინანტა – ქალაქის, მოედნის, ქუჩის და ა.შ. განაშენიანობაში გაბატონებული ნაგებობა ან მისი ნაწილი (კოშკი, გუმბათი, ბელვედერი და სხვა).

დომკრატი (ჰოლანდ.) - ტვირთების მცირე სიმაღლეზე ასაწევი მექანიზმი. არსებობს ლარტყიანი, ხრახნიანი, ჰიდრავლიკური (ნახ. 1), პნევმატიკური. ტვირთაძწეობა რამდენიმე კგ-დან ასეულობით ტ-მდე. გამოიყენება სამშენებლო-სამონტაჟო და სარემონტო სამუშაოების ჩასატარებლად. მძლავრი ჰიდრავლიკური დ. შესაძლებელია მთელი შენობის ან ნაგებობის აწევა.

ნახ. 1

დომკრატი ლარტყული - მთავარი ნაწილია ტვირთშიდი ლარტყა, რომელსაც აქვს საყრდენი ფილა ტვირთისათვის და ტვირთის ასაწევი თათი. გადამცემი მექანიზმის ტიპის მიხედვით დ.ლ. შეიძლება იყოს ბერკეტული ან კბილა (ნახ. 1). დომკრატის გადამცემი მექანიზმი ერთ-, ორ- ან სამსაფეხურიანია. პირველის ტვირთაძწეობა 6 ტ-მდეა, მეორის - 15 ტ-მდე, ხოლო მესამისა - 15 ტ-ზე მეტი. ლარტყაზე აწეული ტვირთი მაგრდება გასაჩერებელი მოწყობილობით. ლარტყიანი დომკრატის მქვ ერთი კბილა გადაცემის დროს 0,85 ტოლია, ორი გადაცემისას კი - 0,7.

ნახ. 1

დომკრატი რკინიგზის - მექანიზმი, რომელსაც იყენებენ მძიმე საცალო ტვირთის, სატრანსპორტო საშუალებების (ავტომობილის, ვაგონის) და სხვათა ასაწევად სარემონტო, სამონტაჟო ან დატვირთვა-გადმოტვირთვის სამუშაოების შესრულებლად. დრ. მცირე ზომისა და მცირე მასისაა (არ აღემატება თავისი ტვირთამწეობის 1%-ს). აწევის სიჩქარეა 0,01...0,25 მ/წმ, აწევის სიმაღლე - 0,15 მ. სპეც. დანიშნულების დომკრატების ტვირთამწეობა რამდენიმე ასეულ ტონას აღწევს, ხოლო ტვირთის აწევის სიმაღლე - რამდენიმე მეტრს (ნახ. 1: ვაგონების ასაწევი დომკრატები). დომკრატი უზრუნველყოფს ტვირთის მდორედ აწევას, მის ზუსტ ფიქსაციას და განსაზღვრულ სიმაღლეზე გაჩერებას. ამპრავის ტიპის მიხედვით განასხვავებენ ხელისა და ელექტროამპრავიან დომკრატებს, ხოლო მოქმედების პრინციპისა და კონსტრუქციული თავისებურებების მიხედვით - ლარტყულს, ხრახნულსა (ნახ. 2: დომკრატი ხრახნული საგზაო) და ჰიდრავლიკურ (ნახ. 3) დომკრატებს.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

დომკრატი ხრახნული - დომკრატი, რომლის უმთავრესი დეტალია სახსრულად დამაგრებული ტვირთსაყრდენი თევში, რომელსაც სახელური ამოძრავებს (ნახ. 1). ჰორიზონტალურ სიბრტყეში ტვირთის გადასადგილებლად იყენებენ ნალოებიან დომკრატს. დ.ხ. ტვირთი გარკვეულ სიმაღლეზე ხრახნის თვითდამუხრუჭებით ჩერდება, რაც მუშაობის პროცესში უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს. დ.ხ. ტვირთამწეობა არ აღემატება 20 ტ-ს. ამზადებენ სპეც. დანიშნულების დომკრატებს, რომელთა ტვირთამწეობა 2 მ-მდე სიმაღლეზე აწევის დროს 100 ტ და მეტია. დ.ხ. მქვ 0,3...0,4-ს არ აღემატება.

ნახ. 1

დომკრატი ჰიდრავლიკური - დომკრატი, რომელშიც ტვირთის საყრდენი დგუში იწევა მუშა სითხის ზემოქმედებით (ნახ. 1). ამ სითხეს ჭიქის ქვედა ღრუს აწვდის დგუშიანი ტუმბო, რომელსაც გააჩნია შემწოვი და დასაჭირხნი სარქველები. ტუმბოს ამუშავებენ ხელით (სახელურის მეშვეობით). დ.ჰ. ძირითადად არის პერიოდული მოქმედების (ხელის ამძრავიანი), თუმცა შესაძლებელია იყოს უწყვეტი მოქმედებისაც (მექანიკურ ამძრავიანი). უწყვეტი მოქმედების დომკრატი სითხე გადაეცემა დგუშისზე და სივრცეს, რის გამოც ჭიქა ტვირთთან, რეზერვუართან და დგუშთან ერთად ზემოთ გადაადგილდება. დ.ჰ. აქვს ლარტყული და ხრახნული დომკრატების ყველა ღირსება, მაღალია მისი მქვ (0,75...0,8), მდოვრედ იწევა, თვითდამუხრუჭებით ჩერდება ზუსტად, კომპაქტურია, დიდი ტვირთამწეობისაა (2...200 ტ), მაგრამ გააჩნია ნაკლიც: მცირეა მისი სიჩქარე და ერთ მუშა ციკლში აწევის სიმაღლე.

ნახ. 1

დონარიტი - ფეთქებადი ნივთიერება ამონიტების ჯგუფისა. იყენებენ სამთო საქმეში

დონორი - ორგანიზაცია, რომელიც ხელშეკრულების ან წერილობითი გადაწყვეტილების საფუძველზე გამოყოფს ჰუმანიტარულ საქონელს მიმღებისათვის უსასყიდლოდ გადასაცემად.

დონჟონი (ფრანგ.) - ფეოდალური ციხის მთავარი კოშკი, გეგმით ოთხკუთხა ან წრიული, დადგმული ციხის ყველაზე დაცულ (შუა) ადგილას, რომელიც წარმოადგენდა თავშესაფარს მტრის თავდასხმის დროს (ნახ. 1). ციხის გალავნის კოშკებისაგან განსხვავებით დ. წარმოადგენდა ციხეს ციხის შიგნით. მას სუფთად სამხედრო დანიშნულება ჰქონდა და საცხოვრებლად არ გამოიყენებოდა სათავსების სივიწროვის გამო. აგებდნენ ქვისაგან (აგურისაგან) ან ხის მორებისა და ძელებისაგან. დ. ხშირად განლაგებული იყო იარაღის საწყობი, სურსათ-სანოვავის საწყობი და მთავარი ჭა.

ნახ. 1

დორა - 1. თიხის ჭურჭელი წყლისათვის; 2. სითხის საზომი ერთეული ძველ საქართველოში... „კოკის ნახევარი ჩაიტოს“ (საბა)

დორიული ორდერი - არქიტექტურული ორდერი, რომელიც შეიქმნა დორიდაში (დორიდა - ძველი საბერძნეთის ერთ-ერთი პროვინცია); მისთვის დამახასიათებელია გლუვი კოლონები, ფორმთა უბრალოება და პროპორციულობა. დ.ო. (კლასიკური ნიმუშებია პართენონი და პროპილეონი ათენის აკროპოლისზე) ბაზისი არა აქვს. სვეტი ზევით თანდათან ვიწროვდება და შვეული კანელურებით არის დადარული, შუა ნაწილი კი გამსხვილებულია (ენტაზისი). სვეტს კაპიტელი ეყრდნობა, მას მოსდევს ქვის კოჭი - არქიტრავი, ტრიგლიფებითა და მეტოპებით დანაწევრებული ფრიზი და შემდეგ კარნიზი (ნახ. 1).

ნახ. 1

დოტაცია დოტაცია - საჩუქარი, შენაწირი; სახელმწიფოს მიერ უსასყიდლოდ გადაცემული ფულადი სახსრები ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოებისათვის, საწარმოებისათვის და ფიზიკური პირებისათვის, ზარალის დასაფარავად ან სხვა მიზნებისათვის.

დოუ-ჯონსის ინდექსი - აშშ-ის უმსხვილესი 30 კომპანიის აქციების კურსის საშუალო მაჩვენებელი (ინდექსი), რომლითაც ფასდება საბირჟო რესურსების მოძრაობა ყველა ბირჟაზე. დაკავშირებულია „უოლსტრიტ ჯორნალის“ ყოფილი ხელმძღვანელის ჰ. დოუს სახელთან, მოქმედებს 1897 წლიდან.

დრაგა - მცურავი კომპლექსურ-მექანიზებული სამთო-გამამდიდრებელი აგრეგატი წყალქვეშა დამუშავების მრავალციცხვიანი მუშა ორგანოთი. გამოიყენება ძირითადად წყალქვეშა ქვიშრობებისაგან ძვირფასი ლითონების ამოსაღებად და ფუჭი ქანების დასაწყობად ნაყარში.

დრაგლაინი (ინგლ.) - ერთციცხვიანი ექსკავატორი ისართან ციცხვის დრეკადი კავშირით (ნახ. 1). დრაგლაინის ისრის სიგრძე აღწევს 100 მ, ციცხვის ტევადობა - 80 მ³. ციცხვის ჩაღრმავება გრუნტში წარმოებს საკუთარი წონის ძალით და ამდენად მათი გამოყენება რბილ და ფხვიერ გრუნტებშია მისაღები. დ. იყენებენ აგრეთვე ჰიდროტექნიკურ და მელიორაციულ მშენებლობაზე. მათი სავალი მოწყობილობა მუხლუხა ან მაბიჯია.

ნახ. 1

დრაივერი (ინგლ.) - კომპიუტერის ამა თუ იმ პერიფერიული მოწყობილობის (კლავიატურის, მონიტორის, პრინტერის და ა.შ.) სამართავი სპეციალური პროგრამა.

დრანკა - სახურავის მოსაწყობი თხლად დაჭრილი ხის ფირფიტა, რომელიც არის კოტრის ანათალი ბოჭკოების გასწვრივ (ნახ. 1). სიგრძე 30; 35; 40 სმ, სიგანე - 6...15 სმ, სისქე - 3...5 მმ. დ. დასამზადებლად გამოიყენება ნაძვის, კედრისა და ვერხვის მერქანი.

ნახ. 1

დრეზინა (ავტოდრეზინა, მოტოდრეზინა) - სატრანსპორტო მანქანა, რომელიც გადაადგილდება რელსებზე. გამოიყენება ხალხის და ტვირთის გადასადგილებლად მცირე მანძილებზე; მუშაობს ავტომობილის ან მოტოციკლის ძრავით. პირველი დ. მომარჯვებული იყო ხელის ამძრავით (ბერკეტულით)

დრეკად-პლასტიკური დეფორმაცია - მასალის დრეკადი და ნარჩენი დეფორმაციების ერთობლიობა.

დრეკადი დეფორმაციის ენერგია - დეფორმირებულ სხეულში შიგა ძალების ენერგია.

დრეკადი დეფორმაციის კუთრი ენერგია - დეფორმირებული სხეულის ერთეული მოცულობის დრეკადი დეფორმაციის ენერგია, რომელიც განისაზღვრება ფორმულით: $\Phi = \lim(\Delta U / \Delta V)$, (როცა $\Delta V \rightarrow 0$), სადაც: ΔU - ელემენტის დრეკადი დეფორმაციის ენერგია, ΔV - ელემენტის მოცულობა, რომელშიც დრეკადი დეფორმაციის ენერგია ΔU -ს ტოლია.

დრეკადი მასალა - მასალა, რომელსაც აქვს დრეკადი დეფორმაციის უნარი.

დრეკადი სახსარი - შეერთების სახეობა, რომელშიც დეტალების ფარდობითი მოძრუნება მიიღწევა შესაერთებელი რგოლის დრეკადი დეფორმაციით.

დრეკადი ტალღები - გარემოში გავრცელებული მექანიკური შემფოთებები, რომლებსაც აქვთ დრეკადი თვისება. დ.ტ. გავრცელებას თან სდევს დრეკადი დეფორმაციის ენერგიის გადატანა გარკვეული სიჩქარით, რომელიც დამოკიდებულია გარემოს ფიზიკურ თვისებებზე. დ.ტ. განსაკუთრებულ როლს ასრულებენ სხეულების დაჯახებისას (დარტყმისას), აფეთქების დროს, მიწისძვრის დროს და ა.შ.

დრეკადობა - მასალის თვისება, დატვირთვისას განიცადოს დეფორმაცია და მოხსნის შემდეგ დაიბრუნოს საწყისი ფორმა. დრეკადობის მოდული E (იუნგის მოდული) აკავშირებს დრეკად დეფორმაციას ε და ძაბვას σ . იგი გამოისახება ჰუკის კანონით $\varepsilon = \sigma / E$. დ. განპირობებულია ატომებსა და მოლეკულებს შორის ურთიერთქმედებით და მათი სითბური მოძრაობით. გრძელვადიანი დრეკადობის მოდული G არის მხები ძაბვის ფარდობა ნიმუშის ფარდობით ძვრასთან (გრძელვადიანი) დრეკადი დეფორმაციების საზღვრებში, არგასული პროპორციულობის საზღვრებიდან. დრეკადობის მოდულის განზომილება ისეთივეა, როგორც ძაბვის. დრეკადი სხეულების მაგალითია რეზინი, ფოლადი და სხვ. აირებს ახასიათებთ დრეკადობა მხოლოდ ყოველმხრივი შეკუმშვის მიმართ, სითხეებს - ყოველმხრივი შეკუმშვისა და გაჭიმვის მიმართ. პრაქტიკულად დრეკადობა განისაზღვრება როგორც დამაბულობა, რომლის დროსაც ნარჩენი დეფორმაცია აღწევს გარკვეულ (მცირე) სიდიდეს, რომელიც დადგენილია ტექნიკური პირობებით, მაგალითად, 0,001%; 0,003% და სხვ.

დრეკადობა მოცულობითი - ნივთიერი სხეულების თვისება, აღიდგინონ პირველსაწყისი მოცულობა დეფორმაციის გამოწვევი გარე ძალების მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ.

დრეკადობის ზღვარი - მასალის სხვადასხვა სახის დეფორმაციის (გაჭიმვა, გრძე და სხვ.) დროს წარმოქმნილი უდიდესი ძაბვა, რომლის დროს არ მჟღავნდება ამ მასალის ნარჩენი (პლასტიკური) დეფორმაცია.

დრეკადობის თეორია - კლასიკური მექანიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის მყარ სხეულებში გარე ძალების, გათბობით და სხვა ზემოქმედებით წარმოქმნილ გადაადგილებებს, დრეკად დეფორმაციებს და ძაბვებს. მას

საფუძვლად უდევს მყარი სხეულების დრეკადობის თვისება - აღიდგინონ თავიანთი პირვანდელი ფორმა და მოცულობა გარე ზემოქმედების შეწყვეტისთანავე. ეს თვისება ახასიათებს ყველა მყარ სხეულს, მაგრამ მხოლოდ დეფორმაციის გარკვეულ საზღვრებში, რაც სხვადასხვა სხეულებისათვის სხვადასხვაა. დ.თ. იხილავს მხოლოდ სხეულების დაძაბულ - დეფორმირებული მდგომარეობის განსაზღვრის ამოცანებს. ამ მიზნით რეალური მყარი სხეულები განიხილებიან, როგორც გარკვეული სახის მოდელები, რომლებსაც გარკვეულ პირობებში ახასიათებთ საერთო და ძირითადი თვისებები. მოცემული მყარი სხეულის აღებული მოდელის მიხედვით დრეკადობის თეორია იყოფა კლასიკურ, წრფივ და არაწრფივ თეორიად. დრეკადობის კლასიკური თეორიის საგანს წარმოადგენს ისეთი მყარი სხეულების დაძაბულ - დეფორმირებული მდგომარეობა, რომელთა მოდელებს გააჩნიათ შემდეგი თვისებები: 1) უწყვეტობა; 2) იდეალური დრეკადობა; 3) ძაბვებსა და დეფორმაციებს შორის წრფივი დამოკიდებულება; 4) საკმაო სიხისტე (გადაადგილების სიმცირე); 5) ერთგვაროვნება; 6) იზოტროპიულობა. დრეკადობის წრფივი თეორია შეისწავლის ისეთი მყარი სხეულების დაძაბულ - დეფორმირებულ მდგომარეობას, რომლებიც შეიძლება იყვნენ არაერთგვაროვანი და ანიზოტროპიული, ე.ი. მათი მოდელის აუცილებელი თვისებებია ზემოჩამოთვლილი ექვსი თვისებიდან მხოლოდ პირველი ოთხი. დრეკადობის კლასიკური თეორია წარმოადგენს დრეკადობის წრფივი თეორიის უმარტივეს შემთხვევას. ტექნიკის განვითარებასთან ერთად სხვადასხვა კონსტრუქციებში ახალი დრეკადი ელემენტების გამოყენებამ წარმოშვა ისეთი ამოცანების ამოხსნის აუცილებლობა, რომლებიც წარმოადგენენ დრეკადობის არაწრფივი თეორიის საგანს. ეს ამოცანები შეიძლება იყვნენ ან გეომეტრიულად არაწრფივი (როცა სხეულებს არ გააჩნიათ საკმაო სიხისტე, მაგ., მოქნილი ღეროები) ან ფიზიკურად არაწრფივი (როდესაც სხეულები არ ემორჩილებიან ჰუკის კანონს), აგრეთვე გეომეტრიულად და ფიზიკურად არაწრფივი (როდესაც დეტალები დამზადებულია რეზინისაგან ან რომელიმე პლასტმასისაგან). ყველა ამ ამოცანაში მოდელის აუცილებელ თვისებად ითვლება უწყვეტობა და იდეალური დრეკადობა, ხოლო სხვა თვისებები დგინდება მყარი სხეულის თავისებურებებიდან გამომდინარე. ასე რომ, დრეკადობის არაწრფივ თეორიას აქვს უფრო ზოგადი თვისებები და მოიცავს ამოცანათა საკმაოდ ფართო კლასს, რომლებსაც აყენებს თანამედროვე ტექნიკა. ჰუკის კანონის აღმოჩენა (1660 წ.) და ნავიეს ზოგადი განტოლებების დადგენა (1821 წ.) ორი მნიშვნელოვანი ეტაპია დრეკადობის თეორიის შექმნასა და მის განვითარებაში. ჰუკის კანონმა მოგვცა თეორიის აუცილებელი ექსპერიმენტული დასაბუთება. ეს კანონი და შემდგომ მისი განზოგადებული ფორმა შეადგენს დრეკადობის მათემატიკური თეორიის საფუძველს. ნავიეს ზოგადი განტოლებების მოძებნამ კი შესაძლებელი გახადა დრეკადი სხეულების მცირე დეფორმაციებთან დაკავშირებული ყველა საკითხის მათემატიკურ გამოთვლებზე დაყვანა. სწორედ ნავიემ შემოიღო ძაბვის ცნება და შეუდგა ნაგებობის დაძაბული მდგომარეობის შესწავლას. დ.თ. განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანეს ისეთმა მეცნიერებმა, როგორებიცაა: კოში, პუასონი, ნიუტონი, ბოშკოვიჩი, იაკობ და დანიელ ბერნულები, ეილერი, ლაგრანჟი, იუნგი, ლაპლასი, სენ-ვენანტი, კირხჰოფი, ფოგტი, ლიავი, ჰერცი, მიტგელი, გრინი, კელვინი, ტიმოშენკო, მუსხელიშვილი, ბუზნოვი, გალიორკინი, კოლოსოვი და სხვ.

დრეკადობის კლასიკური თეორია - დრეკადობის თეორია გადმოცემული დიფერენციალური განტოლებების სახით, რომლებიც მართებულია მხოლოდ ზღვრულ შემთხვევებში, როცა გადაადგილებისა და დეფორმაციის კომპონენტები მიისწრაფიან ნულისაკენ განსახილველი სხეულის მთელ მოცულობაში.

დრეკადობის მოდული - რამდენიმე ფიზიკური სიდიდის საერთო დასახელება, რომელიც ახასიათებს მყარი ტანის (მასალა, ნივთიერება) თვისებას განიცადოს დრეკადი დეფორმაცია მასზე ძალის მოდებისას. დრეკადი დეფორმაციის საზღვრებში ტანის დ.მ. ზოგადად დამოკიდებულია ძაბვაზე და განისაზღვრება ძაბვის დეფორმაციაზე დამოკიდებულების წარმოებულით (გრადიენტით) ანუ ძაბვა-დეფორმაციის დიაგრამის ჰორიზონტთან დახრის კუთხის ტანგენსით. განასხვავებენ დრეკადობის მოდულს ღერძულ გაჭიმვა-კუმშვისას (იუნგის მოდული, ანუ ნორმალური დრეკადობის მოდული); ძვრისას (ძვრის მოდული); ყოველმხრივი შეკუმშვისას (მოცულობითი დრეკადობის მოდული). დ.მ. მნიშვნელოვანია სიმტკიცეზე, სიხისტეზე, მდგრადობაზე გაანგარიშებისას, აგრეთვე როგორც ატომთაშორისი კავშირების ძალის საზომი.

დრეკადობის მოდული გაჭიმვისას (კუმშვისას) - იხ. იუნგის მოდული.

დრეკადობის მოდული ძვრისას - იხ. ძვრის მოდული.

დრეკადობის მოცულობითი მოდული (მოცულობითი შეკუმშვის მოდული) - K. ის განისაზღვრება ნორმალური σ ძაბვის შეფარდებით Δ ფარდობით მოცულობით ΔV შეკუმშვასთან: $K = \sigma / \Delta$; მოცულობითი მოდული ახასიათებს მასალის წინააღმდეგობის უნარს მოცულობის ცვლილებისადმი უცვლელი ფორმის პირობებში.

დრეკადობის მუდმივები - კოეფიციენტები, რომლებიც გამოიყენებიან დეფორმაციის კომპონენტების ძაბვის კომპონენტებზე წრფივი დამოკიდებულების გამოსახატავად.

დრეკადობის ძალები - შიგა ძალები, რომლებიც დეფორმაციის დროს წარმოიქმნებიან დრეკად სხეულში.

დრელი (გერმ.) - ლითონში, ხეში, პლასტმასაში, ბეტონში ან სხვა მასალაში ნახვრეტების გასაკეთებელი ხელის მანქანა, რომელსაც შეიძლება ჰქონდეს ელექტრული ან პნევმატიკური ამძრავი (ნახ. 1).

ნახ. 1

დრენა (ინგლ.) - მიწისქვეშა მილი დაჭაობებული ნიადაგის ამოსაშრობად (დასაწრეტად).

დრენაჟი (ფრანგ.) - მიწისქვეშა არხების სისტემა, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება მიწის ამოშრობა, ნაგებობებიდან მიწისქვეშა გრუნტის წყლების გაყვანა, მიწის ვაკისის აღმართვა ჰიდრომექანიზაციის საშუალებებით მიწოდებული პულპისაგან

დრენი - მიწისქვეშა ხელოვნური წყალსადინარი (კერამიკული, პლასტმასის ან სხვა მასალის მილი, ჭაბურღილი) ნიადაგში გრუნტის წყლების შეგროვებისა და არინებისათვის.

დრენჩერი (ინგლ.) - წყლის ფარდის შემქმნელი სპეციალური ავტომატური მოწყობილობა შენობის ცეცხლმოუდებელი ნაწილების გადასარჩენად (ნახ. 1). გასაფრქვევი წყლის წვეთების დიამეტრია არა უმეტეს 150 მკრ. არსებობს წყლის წვრილად საფრქვევი სისტემის საქმენების სახეები: ჭავლური მაღალი წნევის, წყლის განაწილებით ჭავლების ურთიერთქმედების შედეგად, წყლის განაწილებით ჭავლების დეფლექტორზე ზემოქმედებით, აირდინამიკური (ორფაზიანი) და სხვ. დ. წყლის ფარდა გამოიყენება კარებების (ჭიშკრების) და ტექნოლოგიური ღიობების, აგრეთვე სათავსების, დერეფნების, საევაკუაციო გასასვლელების და მისთ. დასაცავად ხანძრის პირობებში.

ნახ. 1

დრო - ფილოსოფიური განმარტებით დ. არის მოვლენათა და მატერიის მდგომარეობათა თანმიმდევრულ ცვალებადობათა ფორმა, რომელიც სივრცესთან ერთად ქმნის მატერიის არსებობის საფუძველს. მისი უნივერსალური თვისებებია - ხანგრძლივობა, განუმეორებლობა, შეუქცევადობა. დროის გაზომვა დამყარებულია ერთნაირი ხანგრძლივობის პერიოდულად განმეორებად პროცესებზე დაკვირვებასა და განხორციელებაზე. დიდი ინტერვალების გასაზომად გამოიყენება წელიწადი. პრაქტიკაში გამოიყენება ე.წ. მზის დრო. გრინვიჩის მერიდიანის ადგილობრივი საშუალო მზის დროს ეწოდება საყოველთაო (მსოფლიო) დრო

დრო აბსოლუტური - იხ. აბსოლუტური დრო.

დროებით დაქირავებული თანამშრომელი - თანამშრომელი, რომლის სამუშაო საათები კვირაში 40 საათზე ნაკლებია

დროებითი დამაგრება - უზრუნველყოფს წამწების შვეულ დამონტაჟებას, სწორ დაცენტრებას და სტაბილურ მდგომარეობას, რათა შესაძლებელი იყოს სახურავის მონტაჟის პროცესის გაგრძელება. დ.დ. ისე ეწყობა, რომ კავშირებისათვის გამოყენებულმა ფიცრებმა (ძელებმა) ხელი არ შეუშალოს წამწების მონტაჟის მიმდინარეობას - სახურავის მოწყობას. ზოგჯერ დ.დ. გამოიყენება, როგორც კავშირის სტაციონალური ელემენტი.

დროებითი დამცავი შემოღობვა - გადასატანი მოწყობილობა ფარის, შირმის, ზესადების, გალიის და ა.შ. სახით გამოყენებული ელექტროდანადგარებში მომუშავე პერსონალის ძაბვის ქვეშ მყოფ და სამუშაო ადგილთან ახლო მდებარე დენგამტარ ნაწილებთან შემთხვევით მიახლოებისა და შეხებისაგან დასაცავად. წარმოადგენს შემოსაღობ დაცვის საშუალებას.

დროებითი სამუშაო ადგილი - ადგილი, რომელზეც მუშა იმყოფება თავისი სამუშაო დროის მცირე ნაწილის განმავლობაში (სამუშაო დროის 50%-ზე ნაკლები ან უწყვეტად 2 სთ-ზე ნაკლები).

დროებითი საცხოვრებელი - საცხოვრებელი ან საძინებელი ერთეულის გამოყენება არაუმეტეს 30 დღით.

დროებითი შენობა-ნაგებობა - ანაკრები ელემენტებისგან შედგენილი, ასაწყობ-დასაშლელი ან მობილური სამშენებლო სისტემა, რომელიც მიწასთან დაკავშირებულია საკუთარი წონით ან მშრალი არამონოლითური ჩამაგრებით და არ გააჩნია მიწისქვეშა სათავსები. ობიექტის მშენებლობასთან დაკავშირებული დროებითი ნაგებობები ფუნქციონირებს მშენებლობის პროექტით განსაზღვრული ვადით, ხოლო საზოგადოებრივ ადგილებში დროებითი ნაგებობის ფუნქციონირების ვადა განისაზღვრება უფლებამოსილი ორგანოს ადმინისტრაციული აქტით. ყველა დანარჩენ შემთხვევაში ასეთი ტიპის შენობა-ნაგებობის მოქმედების ვადა განისაზღვრება მესაკუთრის მიერ. ობიექტის მშენებლობასთან დაკავშირებული დროებითი ნაგებობები უნდა განთავსდეს მიწის ნაკვეთის სამშენებლოდ გამოყენების პირობებით განსაზღვრული ვადით. საზოგადოებრივ ან მის მომიჯნავე ტერიტორიაზე განთავსებული დროებითი შენობისა და ნაგებობის გამოყენების მაქსიმალური ვადაა 1 წელი და შესაძლებელია ყოველი ვადის ამოწურვის შემდეგ ვადის მაქსიმუმ 1 წლით გაგრძელება. ვადის ამოწურვის შემდეგ, როდესაც არ ხდება ვადის გაგრძელება, აუცილებელია დროებითი შენობისა და ნაგებობის დემონტაჟი (დაშლა, დანგრევა), ტერიტორიიდან გატანა, აგრეთვე, ამ ტერიტორიის კეთილმოწყობა ან პირვანდელ მდგომარეობაში მოყვანა.

დროებითი შენობები და ნაგებობები - საწარმოო ან არასაწარმოო დანიშნულების შენობა-ნაგებობები, რომელიც განთავსებულია ობიექტის მშენებლობის ტერიტორიაზე და ემსახურება სამშენებლო წარმოებას და მასში დასაქმებულ მუშაკებს, ხოლო მშენებლობის დამთავრების შემდეგ ექვემდებარება ლიკვიდაციას ან გადატანას სხვა მშენებლობაზე.

დროის მომენტი - დროის საზომის კერძო მნიშვნელობა.

დროის ნორმა - დრო, დადგენილი მუშისათვის განსაზღვრული ოპერაციის შესასრულებლად ან ერთეული პროდუქციის დასამზადებლად. მისი დადგენისათვის გამოიყენება ქრონომეტრაჟის მეთოდი.

დროის საწყისი მომენტი - დროის მომენტი, რომლიდანაც იწყება დროის გაზომვა.

დროის შუალედი - დროის ორ განსაზღვრულ მომენტს შორის მოთავსებული დროის ყველა მომენტის ერთობლიობა.

დროსელ-საფარი - მოწყობილობა, რომლის საშუალებით შეიძლება არხის კვეთის შეცვლა და ამით არხში (მილში) გამავალი აირის ან სითხის რაოდენობის რეგულირება. საფარს, გადაადგილებადს მიმმართველებით, შიბერი ეწოდება.

დროსელი (გერმ.) - სითხის, ორთქლის ან გაზის წნევისა და ხარჯის სარეგულაციო სარქველი.

დროსელირება (გერმ.) - წნევის შემცირება ანუ მოძრავი აირის (სითხის) გაფართოება მილის შევიწროებული ნაწილის ან ფორებიან ტიხარში გავლისას.

დროტი (ინგლ.) - მინის მილი, რომლისგანაც ამზადებენ სინჯარებს, თერმომეტრებს და მისთანებს.

დუბელი (გერმ.) - სამაგრი ნაკეთობა (ხის, პლასტმასის, ლითონის), რომელიც სხვა სამაგრ ნაკეთობასთან ერთად სხვადასხვა მეთოდით მაგრდება მზიდ საფუძველში და იჭერს რაიმე კონსტრუქციას.

დუბლიკატი (ლათ.) - რაიმე წერილობითი დოკუმენტის დედნის ასლი, რომელსაც იურიდიულად დედნის ძალა აქვს.

დუბლირება - დარეზერვება, რომლის დარეზერვების ჯერადობაა ერთი ერთთან.

დუკერი (ლათ.) - იგივეა, რაც დიუკერი.

დუმკარი - მბრუნავი ვაგონი.

დუმპერი - მოკლე მანძილებზე ფხვიერი მასალების გადასაზიდი თვითმავალი მანქანა, რომელიც ხასიათდება კარგი მანევრირებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

დუმპკარი (ინგლ.) - რკინიგზის თვითსაცლელი ნახევარვაგონი ქვანახშირის, მადნის და მისთ. გადასაზიდად (ნახ. 1).

ნახ. 1

დუნიტი (ინგლ.) - მომწვანო-შავი ფერის სიღრმული მაგმური ქანი. იყენებენ ცეცხლგამძლე მასალად.

დუოპოლია (ლათ.) - მეურნეობის დარგის საბაზრო სტრუქტურა, რომლის დროსაც არსებობს გარკვეული საქონლის მხოლოდ ორი მიმწოდებელი და მათ შორის არ არის დადებული მონოპოლისტური შეთანხმება გასაღების ბაზრების, ფასების და სხვის შესახებ. ოლიგოპოლიის კერძო შემთხვევა

დურალუმინი - ალუმინისა და სპილენძის შენადნობი, რომელსაც ურევია ცოტაოდენი მანგანუმი, მაგნიუმი, სილიციუმი, რკინა; დიდი გამოყენება აქვს ტექნიკაში, განსაკუთრებით ავიამშენებლობაში. დ. ალუმინის შენადნობების 80%-ს შეადგენს. დ. კარგად ყალიბდება ცხელ და ცივ მდგომარეობაში. მისგან ამზადებენ ფურცლებს, წნულებს, ნაგლისს, პროფილს, მილებს, მოსაპირკეთებელ მასალებს. გამოიყენება ავიამშენებლობაში და სამშენებლო კონსტრუქციების (წამწეები, ძალური კარკასები) დასამზადებლად. მისი გამოყენება განსაკუთრებით ეფექტურია სეისმურ რაიონებში (საქართველოში), დიდმალიან, ასაწყობ-დასაშლელ და აგრესიულ გარემოში მომუშავე

კონსტრუქციებში.

დურბინდი (სპარს.) - იხ. ბინოკლი.

დურგალი - 1. ხის ავეჯის მკეთებელი ხელოსანი.

დურო - სალოდე; ციხე-სიმაგრის ზედა ნაწილის შვერილზე მოწყობილი ხვრეტი ქვის დასაშენად. გავრცელებული იყო საქართველოს მთიანი რაიონების (თუშეთი, ხევსურეთი, ხევი, სვანეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, ქვემო ქართლი, საათაბაგო) თავდაცვით ნაგებობებში (ნახ. 1: თუშური კოშკი ზედა ნაწილში სალოდეებით).

ნახ. 1

დულაბი დეკორატიული - დულაბი, რომელიც გამოიყენება სამშენებლო დეტალების და კონსტრუქციების ზედაპირული მოპირკეთებისათვის საქარხნო პირობებში, აგრეთვე შენობების ფასადებისა და ინტერიერების მოსაპირკეთებლად ფერის, ფაქტურისა და ატმოსფერომდეგობის მისაცემად.

დულაბი თბილი - დულაბი ფორებიანი შემავსებლით (აფუებული პერლიტით, ვერმიკულიტით), რომლის სიმკვრივეა 1200 კგ/მ³. დ.თ. გამოირცხავს ქვის წყობაში ცივი ბოგების არსებობას.

დულაბი მჟავამედეგი - დულაბი, რომელსაც თავის ზოგადტექნიკურ თვისებებთან ერთად, საექსპლუატაციო პერიოდში, ხანგრძლივი დროით შეუძლია რღვევის გარეშე იმუშაოს მჟავების კონცენტრირებული ხსნარების აგრესიული ზემოქმედების ქვეშ.

დულაბი სამშენებლო - სამშენებლო ხსნარი, რომელიც მიიღება რაციონალურად შერჩეული შემკვრელი ნივთიერების, ქვიშის, წყლისა და დანამატების შერევით. გარკვეულ დროში ის მყარდება და ქვისებრ მდგომარეობას იძენს. დ.ს. არის წვრილმარცვლოვანი ბეტონი და ახასიათებს ყველა მისი თვისება. სტრუქტურის და თვისებების გასაუმჯობესებლად მასში შეჰყავთ ქიმიური დანამატები და წმინდად დაფქული მინერალური კომპონენტები. დ.ს., როგორც წესი გამოიყენება თხელ ფენებში (ქვის წყობა, შელესვა და სხვ.), ამიტომ მასში არ შედის მსხვილი შემცველები. დულაბში ქვიშის მაქსიმალური სიმსხო არ აღემატება 2,5 მმ. დ.ს. არ მოეთხოვება მაღალი სიმტკიცე. მის მოსამზადებლად ფართედ იყენებენ ადგილობრივ მასალას, თავისუფლად ახდენენ სტრუქტურისა და თვისებების ვარირებას. წყობისათვის შეიძლება იმაზე ნაკლები სიმტკიცის დულაბის გამოვიყენება, ვიდრე აქვს აგურს ან სამშენებლო ბლოკს. დ.ს. შეყავთ ცემენტის ის რაოდენობა, რომელიც აუცილებელია საჭირო სიმტკიცის მისაღებად, მკვრივი სტრუქტურის მისაღებად კი შემკვრელის რაოდენობას ზრდიან წმინდად დაფქული მინერალური კომპონენტების დამატებით. დ.ს. შეიძლება იყოს მკვრივი ან ფოროვანი სტრუქტურის. დულაბს, ცემენტის დიდი ხარჯით ეწოდება პოხიერი, ხოლო შემკვრელის ნაკლები ხარჯით - მჭლე. წვრილდისპერსიულ მინერალურ დანამატებად გამოიყენება კირი, თიხა, ნაცარი, წმინდად დაფქული წიდა, ოპოკა, კირქვა, ქვის დამუშავების ნარჩენები და სხვ. სიმკვრივის მიხედვით დ.ს. შეიძლება იყოს: მძიმე (მეტი 1500 კგ/მ³-ზე) ან მსუბუქი (ნაკლები 1500 კგ/მ³-ზე); შემკვრელი ნივთიერების მიხედვით: ცემენტის, კირის, თაბაშირის და შერეული - ცემენტ-კირის, ცემენტ-თიხის ან სხვა დანამატით. შემკვრელის შერჩევა დამოკიდებულია დულაბის დანიშნულებაზე, გამაგრების ტემპერატურულ-ტენიანობით რეჟიმსა და ექსპლუატაციის პირობებზე; დანიშნულების მიხედვით დულაბი არის: საკალატოზო (წყობის); სალესი; სპეციალური დანიშნულების (აკუსტიკური, ფერადი, წყალუჟონადი, რენტგენოდამცავი და სხვ.). დულაბი მზადდება ბეტონის ქარხანაში ან დულაბის მოსამზადებელ კვანძში და აქედან გადააქვთ მშენებლობაზე მზა

პლასტიკური ნარევის სახით. მცირე მოცულობის სამუშაოებისათვის დასაშვებია დ.ს. მომზადება ადგილობრივად - სამშენებლო ობიექტზე. დუღაბის ტრანსპორტირება სწარმოებს ავტოთვითმცლელით ან სპეციალური ავტოცისტერნით. ტრანსპორტირება შეიძლება ტუმბოებით, როგორც ვერტიკალური, ისე ჰორიზონტალური მიმართულებებით, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ვიყენებთ პლასტიფიკატორებს. ქარხანაში დუღაბის დამზადებისას საზღვრავენ ნარევის ძვრადობას, სიმტკიცეს და გამაგრების ზღვრულ ვადებს.

დუღაბი სპეციალური - დუღაბი, რომლის შემადგენელი კომპონენტებია: ცემენტი, დანამატები, წყალი და სპეციალური ქვიშა. არსებობს დ.ს. წყალუქონადი (ჰიდროსაიზოლაციო), საინექციო, რენტგენოდამცავი, აკუსტიკური, დეკორატიული, ტამპონაჟური, მჟავამედეგი და სხვ. ჰიდროსაიზოლაციო დუღაბი გამოიყენება სარდაფის კედლებისათვის, სხვადასხვა ზედაპირის ჰიდროიზოლაციისათვის, თხევადი პროდუქტების საცავებისათვის და სხვ.; საინექციო - წინასწარდამბეჭდულ კონსტრუქციებში არხების შესასვებად, არმატურის კოროზიისაგან დასაცავად, ჰიდროტექნიკური ნაგებობების და ანაკრები კონსტრუქციების ნაკერების დამონოლითებისათვის; აკუსტიკური - ბგერათანთქმადი ბათქაშის მისაღებად; რენტგენოდამცავი - რენტგენის კაბინეტის კედლების და ჭერის შესაღებად; ტამპონაჟური - მთის ქანებში ბზარებისა და სიცარიელების, შახტებისა და გვირაბების გამონამუშევარსა და ქანებს შორის სივრცის შესასვებად და სამთო დაწნევის სამაგრზე თანაბარი განაწილებისათვის; დეკორატიული - შენობის ფასადების, საკედლე პანელების და ბლოკების ზედაპირების და ინტერიერის მოსაპირკეთებლად; მჟავამედეგი - სამშენებლო კონსტრუქციების საშუალო და მაღალი კონცენტრაციის მჟავების ზემოქმედებისაგან დასაცავად. ჩამოთვლილს გარდა დ.ს. შეიძლება იყოს მხურვალემედეგი, შამოტ-ცემენტის, შამოტ-ბოქსიტის, კალციუმის მინაზე დამზადებული და სხვ.

დუღაბი ცეცხლმედეგი - დუღაბი, რომელიც გარკვეულ ზღვრებში ინარჩუნებს ზოგადტექნიკურ თვისებებს მაღალი ტემპერატურის ხანგრძლივად მოქმედების პირობებში. ასეთი დუღაბები გამოიყენება საცეცხლე ღუმელების აგურის წყობაში, სადაც ტემპერატურაა 1300...1350⁰C. ცეცხლმედეგობის ასამაღლებლად დუღაბში შეაქვთ დანამატები, როგორიცაა: ბოქსიტები, შამოტის ქვიშა, ნატრიუმიანი თხევადი მინა, ბენტონიტის თიხა, კერამიკით, ვულკანური ტუფი, გრანულირებული ბრძმედის წიდა და სხვ.

დუღაბი ცივი - დუღაბი ბუნებრივი შემავსებლით (კვარცის ქვიშით მარცვლების მაქსიმალური სიმსხოთი 5 მმ-მდე). დ.ც. ნაკერების სისქე ქვის წყობაში 10...12 მმ-ია.

დუღაბის ადვილჩაწყობადობა - ნარევის თვისება, ენერგიის მინიმალური ხარჯით, თხელ, თანაბარ ფენად ჩაეწყოს და მტკიცედ შეუკავშირდეს საფუძვლის ზედაპირს.

დუღაბის ნარევის ძვრადობა (კონსისტენცია) - საკუთარი მასის ზემოქმედების ან გარე ძალის მოდების შედეგად გადინების შესაძლებლობა. განისაზღვრება მასში ეტალონური კონუსის ჩაფვლის, ჩადირვის სიღრმით (სმ-ში).

დუღაბის სიმტკიცე - დამოკიდებულია შემკვრელის აქტივობაზე და წ/ც-ის ფარდობაზე. დუღაბის მარკები: 4, 10, 25, 50, 75, 100, 150, 200, 300. დუღაბის სიმტკიცის მნიშვნელოვანი მატება მიიღწევა მის შედგენილობაში სპეციალური წყალხსნადი პოლიმერული დანამატის შეყვანით (პოლივინილაცეტატი, პოლივინილის სპირტი და სხვ.).

დუღაბის წყალშეკავების უნარი - თვისება, რომ არ განშრევდეს ტრანსპორტირებისას და შეინარჩუნოს საჭირო ტენიანობა თხელ ფენაში. ფოროვან საფუძველზე დაწყობისას (თიხის აგური, ბეტონი, მერქანი) დუღაბი სწრაფად გასცემს წყალს და ეს გაცემა შეიძლება იყოს ისეთი მნიშვნელოვანი, რომ მას აღარ ეყოს წყალი ნარევის გამაგრებისათვის. წყალშეკავების უნარს ამაღლებს პლასტიფიკატორი.

დუღაბსარევი (რუს. Растворомешалка) - ხსნარშემრევი; სამშენებლო ხსნარების (დუღაბის) მოსამზადებლად გამოიყენება იძულებითი შერევის ციკლური და უწყვეტი მოქმედების შემრევები მზა ნარევის მოცულობით 60, 100, 250, 800 ლ. იგი წარმოადგენს ვარცლისმაგვარ დოლს, რომელშიც ბრუნავს ხრახნულფრთებიანი ლილვი (ნახ. 1).

ნახ. 1

დულია - წვრილად დაფკვილი ჩაუმქრალი კირი, რომელსაც იყენებენ სადულაზე ხსნარების მოსამზადებლად. აჩქარებს მათ შეკვრასა და გამყარებას.

დულილი - ინტენსიური ორთქლწარმოქმნა როგორც სითხის თავისუფალი ზედაპირიდან, ისე მთელ მის მოცულობაში წარმოშობილი ორთქლის ბუშტუკების შიგნით აორთქლების გზით მუდმივი გარე წნევის დროს. სითხე დულს დულილის ტემპერატურაზე, რომელიც დამოკიდებულია გარე წნევისა და სითხის ქიმიურ შედგენილობაზე. გამოიყენება უამრავ ტექნოლოგიურ პროცესში.

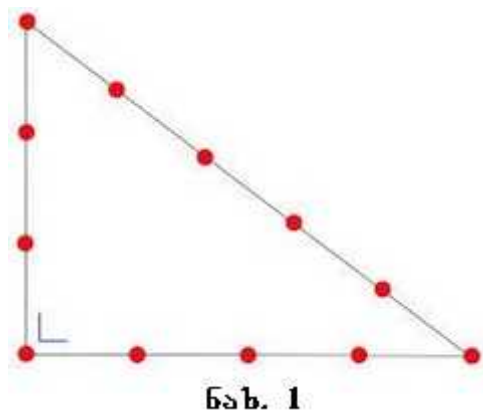
დღე - 1. დროის მონაკვეთი დილიდან საღამომდე; 2. კალენდარული დღე-ღამე; 3. თვის რომელიმე რიცხვი, თარიღი.

დღის სინათლის ნათურა - ვარვარის ან აირგანმუშტავი ნათურა, რომლის სინათლის სპექტრალური შემადგენლობა თითქმის ისეთივეა, როგორც დღის სინათლისა.

დღიური - 1. ერთ დღეში შესასრულებელი; 2. ერთი დღის საზღაური; 3. მიწის საზომი ერთეული ძველად; 4. ყოველდღე შესრულებული ჩანაწერი

ეზონიტი - შავი ფერის, მაგარი რეზინი, ნატურალური და სინთეზური კაუჩუკის პროდუქტი გოგირდის დიდი შემცველობით (კაუჩუკის მასის 30...50%). შეკავშირებული გოგირდის რაოდენობა $\approx 32\%$. რბილი რეზინისაგან განსხვავებით, ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე, ე. ან ახასიათებს მაღალელასტიურობა და გვაგონებს მყარ პლასტმასს. ე. კარგად ექვემდებარება მექანიკურ დამუშავებას, არაპიგრისკოპულია, არ ატარებს ჰაერს, მდგრადია მჟავების, ფუძეების, მარილების, ცხიმების მიმართ, კარგი ელექტროიზოლატორია. ამჟამად წარმოებაში თითქმის აღარ გვხვდება, რადგან ხმარებიდან პრაქტიკულად გამოაძევა პლასტმასებმა.

ეგვიპტური სამკუთხედი - მართკუთხა სამკუთხედი გვერდების სიგრძეების ფარდობით 3:4:5 (ნახ. 1). ამ ციფრების ჯამი ($3+4+5 = 12$) ძველ დროში გამოიყენებოდა როგორც ჯერადი ერთეული მართი კუთხის ასაგებად თოკის დახმარებით, რომელიც გაკვანძული იყო მისი სიგრძის $3/12$ და $7/12$ წერტილებში.

ეზარაცია (ლათ.) - მცინვარული ეროზია, მცინვარის მოქმედება ხმელეთის ზედაპირზე, რის შედეგადაც წარმოიქმნება რელიეფის მცინვარული ფორმები.

ეზემპლარი (ლათ.) - ერთგვაროვანი საგნების ცალკეული ნიმუში.

ეზო (ბერძ.) - რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი, აღნიშნავს გარეთ, რისამე გარეშე მყოფს.

ეზოგენური (ბერძ.) - რაც წარმოიქმნება დედამიწის ზედაპირზე გარეშე ძალების ზემოქმედებით (მაგ., ე. ნიადაგები).

ეზოგენური ძალები - დედამიწაზე მოქმედი გარე ძალები. ეზოგენურ პროცესებს იწვევს მზის ენერგია, ეზოგენურ პროცესებს მიეკუთვნება: გამოფიტვა, მიწისქვეშა და მიმდინარე წყლის, ზღვის, ტბის, ჭაობის, მცინვარისა და ქარის მოქმედება. ეზოგენური პროცესები იწვევს მინერალებისა და ქანების დაშლას, ახლის წარმოშობას, მთების წარმოშობას, ჩაღრმავებათა ამოვსებას, ზედაპირის მოსწორებას.

ეგზოთერმული - ამა თუ იმ სახის პროცესი, რომელსაც თან ახლავს სითბოს გამოყოფა

ეგზოთერმული რეაქცია - ქიმიური რეაქცია, რომელსაც თან ახლავს სითბოს გამოყოფა.

ეგზოსფერო - ატმოსფეროს ზედა შრე.

ეგზოტიკური - 1. ევროპის ქვეყნებისათვის, ევროპელთათვის უჩვეულო; 2. (გადატანით) საოცარი, განსაცვიფრებელი

ეგრისი - ფართო მნიშვნელობით - დასავლეთ საქართველოს ისტორიული სახელწოდება; 2. ვიწრო მნიშვნელობით - რიონსა და ეგრისწყალს (ვარაუდით დღევანდელი ენგური, ოხოჯა ან დალიძგა) შორის მოქცეული ტერიტორიის ისტორიული სახელწოდება.

ედრი (ბერძ.) - რთული სიტყვების ბოლო შემადგენელი ნაწილი, რომელის აღნიშნავს რანდენიმე ზედაპირით, წახნაგით შემოსაზღვრულს (ტეტრაედრი, იკოსაედრი და სხვ.).

ევაკუატორი - 1. სატრანსპორტო ერთეულთა გადაზიდვის საშუალება (ნახ. 1); 2. ტურბაზაში პირი, ვისაც ევალეზა ტურისტების გამგზავრება, მათთვის სამგზავრო ბილეთების შეძენა და ა.შ.

ნახ. 1

ევაკუაცია - ადამიანების ორგანიზებული დამოუკიდებელი მოძრაობის პროცესი იმ სათავსოდან გარეთ, რომლებშიც შესაძლებელია მათზე ხანძრის საშიში ფაქტორების ზემოქმედება. იგი ხორციელდება საევაკუაციო გასასვლელებიდან საევაკუაციო გზების გავლით.

ევაპორაცია - ჩამდინარე გაჭუჭყიანებული წყლებიდან აქროლადი ნივთიერებების მოცილების პროცესი წყლის ორთქლის გამოყენებით.

ევკალიპტი - მარადმწვანე, სინათლის მოყვარული, სწრაფმზარდი ხე (ნახ. 1). იზრდება 150...160 მ-მდე. ღერო გლუვი და სწორი აქვს, რომლის დიამეტრი 4-5 მ-ს აღწევს. ვარჯი პირამიდული, კვერცხისებრი, სფეროსებრი ან მტირალა ფორმისაა. ფოთლები შეიცავს ძვირფას ეთეროვან ზეთებს, ქერქი კი 40%-მდე მთრთილავ ნივთიერებას. კარგად ხარობს სხვადასხვა ტიპის ნიადაგზე. ბუნებრივ პირობებში ევკალიპტი გავრცელებულია ავსტრალიაში, ტასმანიაში და ახალი გვინეის კუნძულებზე. გავრცელებულია შავი ზღვის სანაპიროს სუბტროპიკულ ზონაშიც. XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან საქართველოში ევკალიპტის, როგორც დეკორატიული მცენარის, ასამდე სახეობაა კულტივირებული, როგორიცაა: მანულისებრი, მაკრატურის, ლურჯი, ცისფერი, ახოვანი და სხვ. ე. მერქანს იყენებენ გემთშენებლობაში, შენობის შიდა მოპირკეთებისათვის, ავეჯის დასამზადებლად და ა.შ., ფოთლიდან მიღებულ ეთერზეთს - მედიცინაში, პარფიუმერიაში, ტექნიკაში და სხვა. საქართველოში ე. 20...25 წლის განმავლობაში 25-30 მ-ის სიმაღლეს აღწევს. ყინვას შედარებით კარგად უძლებს, მაგრამ ძლიერი ყინვების დროს იღუპება.

ნახ. 1

ევკლიდეს გეომეტრია - გეომეტრიული თეორია, რომელიც შეუსწავლის ფიგურების იმ თვისებას, რომლებიც არ იცვლება მათი მოძრაობის დროს.

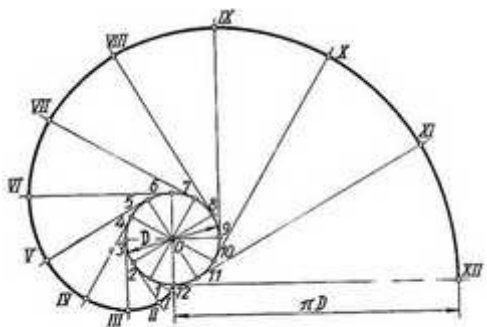
ევკლიდური სივრცე - 1. ვექტორული სივრცე, რომელშიც განსაზღვრულია ვექტორების სკალარული ნამრავლი; 2. სივრცე, რომლის თვისებებს ევკლიდეს აქსიომებით აღწერენ.

ევკომია (ბერძ.) - სწრაფად მზარდი, სინათლისა და სითბოს მოყვარული, ჩინური ხე (ნახ. 1), სიმაღლით 20 მ-მდე. ველურად იზრდება დასავლეთ და ცენტრალურ ჩინეთის მთიან რაიონებში. საქართველოში გავრცელებულია შავი ზღვის სანაპიროზე. მცენარის ყველა ნაწილი შეიცავს გუტას, საიდანაც გუტაპერჩს იღებენ (გამოიყენება ტექნიკასა და მედიცინაში).

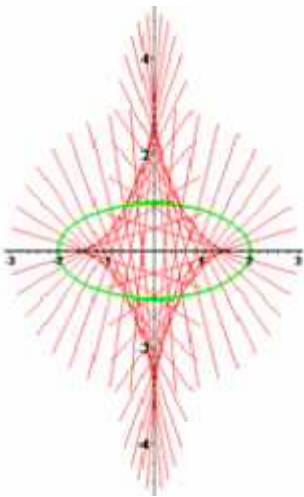
ნახ. 1

ევოლვენტა (ლათ.) - 1. ბრტყელი m წირის ევოლვენტა ეწოდება ისეთ l წირს, რომლისთვისაც m წირი წარმოადგენს ევოლუტას; 2. ბრტყელი მრუდი, რომელიც წარმოადგენს სხვა ბრტყელი მრუდის (ევოლუტის) შლილს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ევოლუტა (ლათ.) - ბრტყელი l წირის სიმრუდის ცენტრების m გეომეტრიულ ადგილს ეწოდება l წირის ევოლუტა (ნახ. 1: ელიფსის ევოლუტა), l წირს კი თავისი ევოლუტის მიმართ - ევოლვენტა. ევოლუტის მხებები წარმოადგენენ ევოლვენტის ნორმალებს. სივრცითი წირის ევოლვენტა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ამ წირის მხებების ორთოგონალური ტრაექტორია.

ნახ. 1

ევოზია (ლათ.) - ვარდნილი წყლის ეროზიული მოქმედება.

ევრისტიკა - ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების ანალიზის მეთოდი, გადაწყვეტილების მიღება, რომელიც დაფუძნებულია ინტუიციაზე, საზრიანობაზე, ანალოგიებზე, გამოცდილებაზე, გამომგონებლობაზე, რაც უნდა ეყრდნობოდეს ადამიანის ტვინის განსაკუთრებულ თვისებებსა და ადამიანის უნარს გადაწყვეტოს ამოცანები, რომლებისთვისაც ფორმალური მათემატიკური ალგორითმი, გადაწყვეტის წესი უცნობია.

ევრო (ინგლ.) - ევროკავშირის 15 ქვეყნის საერთო ვალუტა.

ევროპული სავაგონე ლამფა (რუს. Еуровагонка) - ევროპროფილის მქონე ლამფა სისქე 12,5 მმ, მუშა სიგანე კოტის გარეშე - 88 მმ, საერთო სიგანე (კოტი) - 96 მმ (ნახ. 1). გამოირჩევა თხემის გაზრდილი ზომით (8 მმ), რომელიც საშუალებას იძლევა ტენიანობის და ტემპერატურის გავლენით ფიცრის სიგანის ცვლილების გამო ფიცრებს შორის არ გაჩნდეს გამჭოლი ჭვრეტი. ლამფის ფიცარს ქვედა მხარეზე ამოღებული აქვს სავენტილაციო ღარები. მზადდება გამშრალი მასალისაგან ტენიანობით 10...16%. არსებობს მისი 4 ყველაზე გავრცელებული სორტი (კლასი): ექსტრა (უდფექტო), შემდეგ A (კარგი), B (საშუალო) და ბოლოს დაბალი ხარისხის - C სორტის. დასამზადებლად გამოიყენება: ნაძვი, ფიჭვი, ვერხვი, ცაცხვი და ხის სხვა ჯიშები.

ნახ. 1

ექსტილი - ანტიკური ტაძარი, რომლის სვეტებს შორის დაშორება სვეტის 2,5 დიამეტრს შეადგენს.

ექტექტიკა - ნივთიერებათა ნარევი, რომელსაც აქვს ლღობის ყველაზე დაბალი ტემპერატურა შედარებით იგივე ნივთიერებათა ნარევებთან, აღებული სხვა თანაფარდობით.

ექტროფიკაცია (ბერძ.) - 1. წყლის ბინადრებში ბიოგენური ელემენტების დაგროვება ანთროპოგენური და ბუნებრივი ფაქტორების ზეგავლენით; 2. ტვინის დამკვლევა და დაჭაობება, რაც გამოწვეულია მკვდარი ქსოვილების გამხრწნელი წყალმცენარეების და მიკროორგანიზმების გამრავლების შედეგად ჟანგბადის კონცენტრაციის შემცირებით; 3. სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო ჩამდინარე წყლებში ნიტრატების და ფოსფატების დიდი შემცველობის შედეგად წყალსატევებში მკვდარი ქსოვილების გამხრწნელი წყალმცენარეების და მიკროორგანიზმების გამრავლების შედეგად ჟანგბადის კონცენტრაციის შემცირება.

ეზო - შემოკავებული მიწის ნაკვეთი, სადაც საცხოვრებელი სახლი და დამხმარე ნაგებობები დგას.

ეთერი (ბერძ.) - 1. გარემომცველი საჰაერო სივრცე, სადაც ვრცელდება რადიოტალღები; 2. ორგანული ნაერთი - დიეთილის ეთერი. უფერო, სპეციფიკური სუნის აქროლადი სითხე, ჰაერთან წარმოქმნის ფეთქებადსაშიშ ნარევებს. გამოიყენება ტექნიკაში (გამხსნელად), მედიცინაში (ნარკოზისათვის), პარფიუმერიაში.

ეთერი გარპიუსის - პროდუქტი, რომელიც მიიღება გლიცერინის კანიფოლთან რეაქციით.

ეთილაცეტატი - ძმარმჟავას ეთილური ეთერი $\text{CH}_3\text{COOC}_2\text{H}_5$; რთული ეთერი; უფერო, ადვილად აქროლადი სითხე ხილის სუნით; $t_{\text{დუღ}} = 77,1^\circ\text{C}$; სიმკვრივე 900 კგ/მ^3 . ცუდად იხსნება წყალში, ერევა ბევრ ორგანულ გამხსნელში. აქვს ნარკოტიკული მოქმედება, აღიზიანებს ლორწოვან გარსს; ჰაერში ე. ორთქლის მაქსიმალური დასაშვები კონცენტრაცია 200 მგ/მ^3 . გამოიყენება ნიტროცელულოზას, სინთეზური ფისების, ქლორკაუჩუკის გამხსნელად. აგრეთვე, როგორც ხილის ესენციის კომპონენტი.

ეთილენგლიკოლი (ეთანდიოლი) - უმარტივესი ორატომიანი სპირტი, უფერული, უსუნო ტკბილი სითხე. იყენებენ პლასტმასისა და სინთეზური ბოჭკოს წარმოებაში.

ეთილენდიამინი - უფერული სითხე, აქვს ამიაკის სუნი. იყენებენ საფეიქრო მრეწველობაში

ეთილენი (ეთენი) - უფერო საწვავი გაზი, რომელიც შედგება ნახშირბადისა და წყალბადისაგან. შედის სანათი გაზის შემადგენლობაში

ეთილენქლორჰიდრინი - ორგანული ნაერთი, ეთერის სუნის მქონე უფერული სითხე

ეთილი (ბერძ.) - ნახშირბადისა და წყალბადის ატომების ჯგუფი, რომელიც შედის ბევრი ორგანული ნაერთის შემადგენლობაში.

ეთილის სპირტი - ორგანული ნაერთი; იყენებენ როგორც გამხსნელს სინთეზური კაუჩუკის მისაღებად

ეთილცელულოზა - ცელულოზას მარტივი ეთერი. მიიღება ტუტე ცელულოზაზე ქლორეთილის მოქმედებით. გამოიყენება ლაქების, აფსკების და პლასტმასების წარმოებაში.

ეთნოგრაფია (ბერძ.) - 1. ისტორიული მეცნიერების დარგი, რომელიც სწავლობს ხალხთა ყოფა-ცხოვრებას, ნივთიერ და სულიერ კულტურას; 2. ამა თუ იმ ხალხის ან ტომობრივი გაერთიანების ყოფა-ცხოვრებისა და კულტურის თავისებურებათა ერთობლიობა

ეთნოგრაფიული მუზეუმი - სამეცნიერო-საგანმანათლებლო დაწესებულება - საბუნებისმეტყველო, მატერიალუტი და სულიერი კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა საცავი. თბილისის ეთნოგრაფიული მუზეუმი ღია ცის ქვეშ (ნახ. 1) წარმოადგენს საქართველოს მინიატურულ მოდელს და ასახავს მის მრავალფეროვან ეთნოკულტურას. მუზეუმი განლაგებულია კუს ტბის მიმდებარე ტერიტორიაზე და მოიცავს 50 ჰექტარს და დაყოფილია 11 ზონად. ხალხური ხუროთმოძღვრებისა და ყოფისათვის დამახასიათებელი ობიექტები წარმოდგენილია ათ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ზონაში, რომელთაგანაც ხუთი - აღმოსავლეთ და ხუთი - დასავლეთ საქართველოს წარმოაჩენს. მუზეუმში ექსპონირებულია 70-მდე საცხოვრებელი სახლი და სამეურნეო ნაგებობა საქართველოს შემდეგი ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონებიდან: სამცხე-ჯავახეთი, გურია, სამეგრელო, იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, აფხაზეთი, აჭარა, სვანეთი, ქართლი, კახეთი. ერთი ზონა ეთმობა ისტორიულ-არქეოლოგიურ ძეგლებს, რომელთა შორისაა V-VI სს. სიონის ბაზილიკა და აკლდამა, ძვ. წ. II ათასწ. დოლმენი აფხაზეთიდან და საფლავის ქვების მდიდარი კოლექცია.

ნახ. 1

ეიკონალი - ფუნქცია, რომელიც განსაზღვრავს ოპტიკური გზის მანძილს ორ შერჩეულ წერტილს შორის.

ეილერის კუთხეები - სამი კუთხე - ψ , φ , θ , რომლებიც განსაზღვრავენ უძრავი 0 წერტილის გარშემო მბრუნავი მყარი სხეულის მდებარეობას იმ უძრავი მართკუთხა კოორდინატთა სისტემის მიმართ, რომლის სათავე მოთავსებულია 0 წერტილში.

ეიფელის კოშკი - ლიონის კოშკი პარიზში (სიმაღლე ანტენის ჩათვლით 324 მეტრი, საერთო წონა 10 100 ტონა), პარიზის ერთ-ერთი სიმბოლო (ნახ. 1). აგებულ იქნა 1889 წელს ა. გ. ეიფელის პროექტით მსოფლიო გამოფენასთან დაკავშირებით. თავის დროზე იგი ყველაზე მაღალი სტრუქტურა იყო მსოფლიოში. ეიფელის კოშკის ასლები მდებარეობს მსოფლიოს არაერთ კუთხეში, მათ შორის ლას ვეგასში, კოპენჰაგენში, ვარნაში, ვიენტიანს და სხვა ქალაქებში.

ნახ. 1

ეკერი (მართმნიშნავი) - გეოდეზიური ხელსაწყო, ფიქსირებული კუთხის ადგილზე დასატანად.

ეკვდერი - 1. ეგვტერი, საჟამნო, სამლოცველო; ეკლესიის სიახლოვეს აგებული ან ეკლესიას მიშენებული მცირე ნაგებობა სალოცავად. “მცირე სამწირვალო” (საბა). 2. ეკლესიას მიდგმული საგვარეულო აკლდამა.

ეკვივალენტი (ლათ.) - 1. რისამე ტოლფასი, თანაბარდირებული რამე; 2. ტოლფასი, თანაბარდირებული, შესატყვისი; 3. საქონელი, რომელშიც სხვა საქონლის ღირებულება გამოიხატება.

ეკიპაჟი (ფრანგ.) - 1. კოსმოსური ხომალდის, თვითმფრინავის, გემის, ტანკის პირადი შემადგენლობა; 2. საერთო სახელწოდება მსუბუქი სამგზავრო საზიდრებისა

ეკლარის ქვა - ზედაცარცული ასაკის სქელშრეებიანი კირქვები. არსებობს ორი სახეობა: მოთეთრო-მონაცრისფრო და მოვარდისფრო-აგურისფერი (ნახ. 1. ეკლარის ქვის ვარდისფერი ფილა). ე.ქ. ლამაზი შეფერილობისაა და ადვილად დასამუშავებელია, რის გამოც ფართოდ იყენებენ მშენებლობაში. ეკლარის ქვითაა მოპირკეთებული თბილისის

სპორტის სასახლე, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის და სხვა შენობები. ეკლარის ქვით იყო ნაშენი თავდაპირველად ბაგრატის ტაძარი. მოიპოვება ქ. ქუთაისის მიდამოებში (სოფ. ჭოგნარი).

ნახ. 1

ეკლესია - 1. საყდარი, ტაძარი; საკულტო ნაგებობა, სადაც წარმოებს ღვთისმსახურება და რელიგიური წესჩვეულებათა შესრულება.

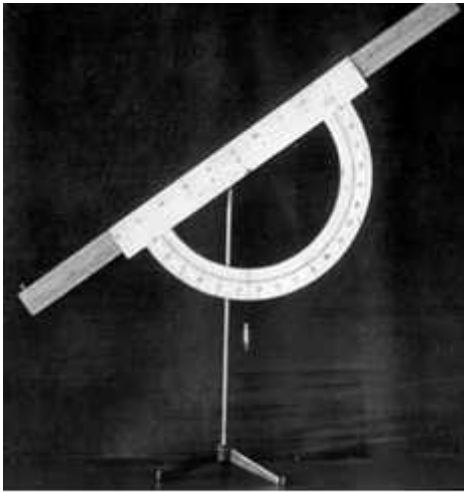
ეკლექტიზმი - შენობების კომპოზიციასა და მხატვრულ მოპირკეთებაში ძველი ეპოქის სტილის გამოყენება.

ეკლექტიკა (ეკლექტიზმი)(ბერძ.) - შერჩევა-დაკავშირება სხვადასხვა სტილების. ტერმინი შემოტანილ იქნა II საუკუნეში ფილოსოფიური სკოლა ეკლექტიზმის ფუძემდებელ პოტამონის მიერ. ხელოვნებაში სხვადასხვა სტილის, განსხვავებული კომპოზიციური ხერხებისა და ელემენტების აღრევა (ნახ. 1). არქიტექტურაში ე. მიმართულება დომინირებდა ევროპაში 1830-1890-იან წლებში.

ნახ. 1

ეკლიმეტრი (ბერძ.) - 1. პორტატიული გეოდეზიური ხელსაწყო ტერიტორიის დაზრილობის კუთხის გასაზომად (ნახ. 1), გრადუსის მეთოდის სიზუსტით; 2. ხელსაწყო ცოცხალი ხეების სიმაღლის გასაზომად (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ეკლოგიტი - მასიური, ზოგჯერ ფიქლებრივი, კრისტალურ-მარცვლოვანი ქანი, ძირითადად შედგება პიროქსენისა და გრანიტისაგან.

ეკო-ტეკი - მწვანე არქიტექტურა.

ეკობაშა (ბაშა ცელულოზას) - მერქნის ბოჭკოვანი მასალა. შზადდება მაკულატურისაგან. ე. 80% შეადგენს საგაზეთო ქაღალდს, ხოლო 20% - ადამიანისათვის უვნებელ არააქროლად დანამატებს, რომელიც ასრულებს ანტისეპტიკისა და ანტიპირენის როლს.

ეკოლოგია (ბერძ.) - ბერძნული სიტყვა, რომელიც ნიშნავს მეცნიერებას ცოცხალ ორგანიზმებს შორის ურთიერთკავშირის შესახებ, აგრეთვე ორგანიზმებსა და მათ საცხოვრებელ გარემოს ურთიერთდამოკიდებულებას. ეკოლოგია - მეცნიერება „საცხოვრისზე“, რომელშიც განიხილება ადამიანის და ბუნების, ადამიანის და გარემოს ურთიერთდამოკიდებულებების პრობლემები.

ეკოლოგია საინჟინრო - შეისწავლის საზოგადოებრივი წარმოების პროცესში საზოგადოებისა და ბუნებრივი გარემოს ურთიერთქმედებას. მისი გამოყენების სფეროა: მრეწველობა, ენერგეტიკა, ტრანსპორტი, ყოფა-ცხოვრება. ე.ს. უპირატესობა ენიჭება გარემოს შენარჩუნებისათვის რეალურ ქმედებას.

ეკოლოგიის ამოცანები - ეკოლოგია ბიოლოგიური დისციპლინაა და ადამიანთა ცხოვრებაში ასოცირდება პრობლემებთან, რომლებიც წარმოიქმნება ადამიანის საქმიანობის შედეგად. მისი ამოცანებია: სიცოცხლის კანონომიერებათა გამოკვლევა ბიოსფეროზე ანთროპოგენულ ზემოქმედებებთან კავშირში; ბუნებაში მცენარეული ორგანიზმების წარმოქმნის შესწავლა ნახშირბადის დიოქსიდისა და წყლისაგან (ფოტოსინთეზი); ბიოლოგიური რესურსების ექსპლუატაციის მეცნიერული საფუძვლების შექმნა, ადამიანის საქმიანობის გავლენით ბუნების ცვლილების პროგნოზი და ბიოსფეროში მიმდინარე პროცესების მართვის სისტემების შექმნა, ადამიანის საცხოვრებელი გარემოს შექმნა; ცოცხალი ორგანიზმების რეგულაცია; ბუნებრივი გარემოს მდგომარეობის და გაბინძურების ინდიკაცია და მის საფუძველზე შესაბამისი ღონისძიებების გატარება. ეკოლოგია მჭიდრო კავშირშია ისეთ მეცნიერებებთან, როგორიცაა: ბიოლოგია, გეოგრაფია, ქიმია, ფიზიკა, მათემატიკა, მედიცინა, ეკონომიკა, ფილოსოფია, სამართალმცოდნეობა.

ეკოლოგიური ასპექტები - ორგანიზაციის საქმიანობის, მისი პროდუქციის ან მომსახურების ელემენტები, რომელთა შედეგადაც შეიძლება აღიძრას ეკოლოგიური ზემოქმედება.

ეკოლოგიური აუდიტი - დამოუკიდებელი, კომპლექსური, დოკუმენტური შეფასება სამეურნეო და სხვა საქმიანობის სუბიექტის მიერ მოთხოვნათა, მათ შორის გარემოს დაცვის სფეროში ნორმატივებისა და ნორმატიული დოკუმენტების, საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნების დაცვის შესახებ და ასეთი საქმიანობის გასაუმჯობესებლად რეკომენდაციების მომზადება.

ეკოლოგიური ზარალი - გარემოს ზარალი, გამოწვეული არახელსაყრელი ზემოქმედებისგან, გამოსახული ნატურალურ მაჩვენებლებში

ეკოლოგიური კატასტროფა - განსაკუთრებით დიდი მასშტაბისა და მძიმე შედეგების მქონე ეკოლოგიური უბედურება, რომელიც, როგორც წესი, ხასიათდება ბუნებაში გარემოს შეუქცევადი ცვლილებებით.

ეკოლოგიური რისკი - ალბათობა გარემოსთვის არახელსაყრელი შედეგების მომტანი მოვლენებისა, რომლებსაც იწვევს სამეურნეო და სხვა საქმიანობის, ბუნებრივი და ტექნოგენური ხასიათის საგანგებო სიტუაციების ნეგატიური ზემოქმედება.

ეკოლოგიური რისკი ინდივიდუალური - რისკი, რომელიც გაიგივებულია იმის ალბათობასთან, რომ ადამიანი ცხოველქმედებისას განიცდის არახელსაყრელ ეკოლოგიურ ზემოქმედებას. ე.რ.ი. ახასიათებს ეკოლოგიურ საშიშროებას სივრცის განსაზღვრულ წერტილში, სადაც იმყოფება ინდივიდუმი, ე.ი. ახასიათებს სივრცეში რისკის გავრცელებას.

ეკოლოგიური რისკის მართვა - რისკის ანალიზის პროცედურა, რომლის შედეგად ეკოლოგიური რისკის შეფასების საფუძველზე იღებენ გადაწყვეტილებას ეკოლოგიური რისკის ფასის სიდიდისა და მინიმიზაციის მისაღებლობის შესახებ.

ეკოლოგიური რისკის ფასი - ეკოლოგიური რისკით გამოწვეული გარემოს ეკოლოგიური და ეკონომიკური ზარალის ერთობლივი ეფექტი.

ეკოლოგიური რისკის შეფასება - ეკოლოგიური რისკის ანალიზის პროცედურა, რომელიც მოიცავს არახელსაყრელი ზემოქმედების აღძვრის ალბათობის, გარემოს ობიექტების დაზიანების ალბათობის, ეკოლოგიური რისკის სიდიდის შეფასებას.

ეკოლოგიური საშიშროება - არახელსაყრელი ეკოლოგიური ზემოქმედების ნებისმიერი ეფექტის პოტენციური საფრთხე.

ეკოლოგიური სისტემა (ეკოსისტემა, ბიოგენეზი) - განსაზღვრულ ტერიტორიაზე სხვადასხვა სახეობის ყველა პოპულაციისა და არაცოცხალი ბუნების ერთობლიობა.

ეკოლოგიური სიტუაცია - ბუნებრივი და ტექნოგენური ხასიათის პირობების, პროცესებისა და გარემოებების შეხამება, რომელიც განსაზღვრავს ბუნებრივი ან ბუნებრივ-ტექნიკური სისტემის მდგომარეობას.

ეკოლოგიური უბედურება - ხმელეთის, ატმოსფეროს, ჰიდროსფეროსა და ბიოსფეროს ცვლილებაში გამოწვეული ანთროპოგენური ხასიათის ფაქტორების ზემოქმედების შედეგი, რომელიც გამოიხატება ამ ცვლილებების მკვეთრ და უარყოფით გავლენაში ადამიანების ჯანმრთელობაზე, მათ სულიერ სფეროზე, ეკონომიკასა და გენეტიკურ ფონდზე.

ეკოლოგიური უსაფრთხოება - სამეურნეო და სხვა საქმიანობის, ბუნებრივი და ტექნოგენური ხასიათის საგანგებო სიტუაციების და მათი შედეგების ნეგატიური ზემოქმედებისაგან ბუნებრივი გარემოსა და ადამიანის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინტერესების დაცულობის მდგომარეობა.

ეკოლოგიური ფაქტორები - რადიკალიზაცია და ხარისხობრივი შეფასება ეკოლოგიური ზემოქმედებისა, რომელიც ხასიათდება სივრცითი და დროითი მასშტაბით, მავნეობით, ნივთიერებათა ტოქსიკურობით, ფიზიკური ზემოქმედებით.

ეკოლოგიური ხასიათის საგანგებო სიტუაციები - 1. სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების მიზნით სამთო სამუშაოებისა და ადამიანის სხვა მოქმედება და შედეგად გამოწვეული კატასტროფა: მიწის ჩაქცევები, მეწყერი, მიწის ზედაპირის გასკდომა და სხვ.; 2. ნიადაგში (გრუნტში) დასაშვებზე მაღალი კონცენტრაციის ზემოქმედებით ლითონების (მათ შორის რადიოაქტიური ნივთიერებები) და სხვა მავნე ნივთიერებების არსებობა; 3. გრუნტის ინტენსიური დეგრადაცია, დიდი ტერიტორიების ეროზია, გამოშრობა და დაჭაობება, ბუნებრივი წიაღისეულის მარაგების განადგურების გამო შექმნილი კრიზისული სიტუაციები; 4. საცავების სამრეწველო (ჯართით) და საყოფაცხოვრებო ნარჩენებით (ნაგვით) გადატვირთვა. ატმოსფეროს შემადგენლობის და თვისებების ცვლილებები, ადამიანის ანთროპოგენური მოღვაწეობის შედეგად კლიმატის უცარი შეცვლა; 5. ატმოსფეროში მავნე მინარევების ზღვრული-დასაშვებ კონცენტრაციების გაზრდა, ქალაქზე ტემპერატურული ინვერსია, ქალაქში მწვავე „ჟანგბადის შიმშილი“, ხმაურის ზღვრულ-დასაშვებ დონეზე მნიშვნელოვანი გადამტეხვა; 6. მჟავური ნალექების მასიური ზონების წარმოშობა, ატმოსფეროს ოზონური ფენის შემცირება, გლობალური დათბობა.

ეკონომიზერი - 1. საქვაზე დანადგარის ის ნაწილი, რომლის მეშვეობით ქვაბში მისაწოდებელი წყლის წინასწარი გაცხელება კვამლის, გაზების ან ნამუშევარი ორთქლის სითბოს გამოყენებით ხდება. არსებობს თუჯის (წყლის წნევით 16 ატმ.-მდე) და ფოლადის (წყლის წნევით მეტი 16 ატმ.); 2. ავტომატიზაციის ძრავის კარბიურატორში: მოწყობილობა საწვავი ნარევის გასამდიდრებლად მაქსიმალური დატვირთვის პირობებში.

ეკონომიზერი ავტონომიური - ქვაბში ჩაშენებული ეკონომიზერი ან აირმავალი, რომლის შემთხარი წყალი სრულად ან ნაწილობრივ გამოიყენება მოცემული ქვაბის გარეთ, ან ცალკე მდგარი ეკონომიზერი, რომლის შემთხარი წყალი მთლიანად ან ნაწილობრივ გამოიყენება ორთქლის ქვაბში.

ეკონომეტრიკა - მეცნიერება, რომელიც შეიწავლის ეკონომიკური ობიექტებისა და პროცესების კონკრეტულ რაოდენობრივ კანონზომიერებებს მათემატიკური და სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებით.

ეკონომია (ბერძ.) - მომჭირნეობით ხარჯვა რისამე; მომჭირნეობა.

ეკონომიკა (ბერძ.) - 1. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს მეურნეობის კონკრეტული მდგომარეობის თეორიულ და პრაქტიკულ ეკონომიკურ კანონებს, ასევე კონკურენციას, გაცვლას, განაწილებასა და მოხმარების პროცესებს; 2. მატერიალური და ადამიანური რესურსების ორგანიზებულად მართვა დოვლათის წარმოების პროცესში. დოვლათის წარმოებასთან, განაწილებასთან და მოხმარებასთან დაკავშირებული სოციალური დაწესებულებებისა და ინსტიტუტების სისტემა; 3. ქვეყნის, საწარმოს, ოჯახის, ადამიანთა ჯგუფის წარმოებასთან, განაწილებასა და მოხმარებასთან დაკავშირებული სამეურნეო საქმიანობის ერთობლიობა.

ეკონომიკა ფარული - 1. კანონსაწინააღმდეგო ეკონომიკური საქმიანობა (გადასახადებისათვის თავის არიდება, უკანონო სავალუტო ოპერაციები, კონტრაბანდა, ნარკობიზნესი, ბრაკონიერობა და სხვ.); 2. კანონიერი, მაგრამ არარეგისტრირებული ეკონომიკური საქმიანობა.

ეკონომიკის ობიექტი - სამრეწველო და სოციალური დანიშნულების საწარმო, დაწესებულება ან ორგანიზაცია, ორგანიზაციულ-სამართლებრივი და საკუთრების ფორმის განურჩევლად, რომლებიც ხასიათდებიან მართვის ერთიანი სისტემით, სადაც მართლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობით დამოუკიდებლად ხორციელდება მატერიალური ან ინტელექტუალური პროდუქციის შექმნა ან მომსახურება.

ეკონომიკისი - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის საბაზრო სისტემაში საზოგადოებას თავისი უსასრულო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით. იგი პრაქტიკაზე ორიენტირებული თეორიაა, საბაზრო ეკონომიკის თეორიისა და პრაქტიკის სინთეზია. ე. ეკონომიკური თეორიისგან ძირეულად განსხვავებულ ხედვას ემყარება და პროცესებისა და მოვლენების ანალიზისას მხოლოდ შეზღუდული რესურსებით იფარგლება. დასახული მიზნის მისაღწევად ალტერნატიული ვარიანტებიდან ოპტიმალური არჩევანის გაკეთება მისი ლაიტმოტივია.

ეკონომიკური გარემო - ფაქტორები, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ მომხმარებლის მსყიდველობით უნარსა და ხარჯვით ტენდენციებზე.

ეკონომიკური დაცემა - დაბალი საქმიანი აქტიურობისა და უმუშევრობის მაღალი დონის პერიოდი, რომელიც ხასიათდება საშუალოსთან შედარებით ეკონომიკური ზრდის ტემპების დაცემით.

ეკონომიკური ზარალი - ეკოლოგიური ზარალის ღირებულებითი გამოსახვა.

ეკონომიკური ზრდა - 1. ეკონომიკური პოტენციალის გაძლიერება, პოტენციური მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მატება, გამოხატული მუდმივი ფასებით; 2. სოციალურ ინსტიტუტებში, საკუთრების სტრუქტურაში ცვლილებების პროცესი, რომელიც მოასწავებს ზრდის ერთი სტადიიდან მეორეში გადასვლას.

ეკონომიკური თეორია - ზოგადი მეცნიერება ეკონომიკის შესახებ, თეორიული წარმოდგენები ეკონომიკურ პროცესებსა და მოვლენებზე, მეურნეობის (ეკონომიკის) ფუნქციონირებაზე, ეკონომიკურ ურთიერთობებზე, რომლებიც დაფუძნებულია, ერთი მხრივ, ლოგიკაზე, ისტორიულ გამოცდილებებზე და, მეორე მხრივ, თეორიულ კონცეფციებზე, მეცნიერ-ეკონომისტების (სწავლული ეკონომისტების) შეხედულებებზე. ეკონომიკური თეორია ეკონომიკურ მეცნიერებათა მთელი კომპლექსის - მიკროეკონომიკის, მაკროეკონომიკის, მარკეტინგის, მენეჯმენტის და ა.შ. თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძველია.

ეკონომიკური პოლიტიკა - ეკონომიკის მართვის ბერკეტებისა და მეთოდების ერთობლიობა.

ეკონომისტი - ეკონომიკის, ეკონომიკურ მეცნიერებათა სპეციალისტი.

ეკოსისტემა - არეალი, სადაც გარემოსთან ურთიერთკავშირში მყოფი ყველა ცოცხალი ორგანიზმი ფუნქციონირებს, როგორც ერთი მთლიანი ორგანიზმი. არსებობს ე. საში დონე: მიკროდონე (მაგ., ლპობადი ხე), საშუალო დონე (ტყე, ტბა, გუბურა) და მაკროდონე (ოკეანე, კონტინენტი). ეკოსისტემაში (ბიოსფეროში) გარემოსა და ორგანიზმებს შორის მუდმივად მიდის ენერგიისა და ნივთიერებათა ცვლა

ეკოსისტემა ბუნებრივი - მიეკუთვნება: მდელო, ტყე, ტუნდრა, უდაბნო, ზღვა, ტბა, ოკეანე. ბუნებრივ ეკოსისტემებში განსაკუთრებული ადგილი, უკავია წყლის ეკოსისტემებს, რომლებსაც მიეკუთვნება ოკეანეები, ზღვები, ტბები, მდინარეები, ნაკადულები, გუბეები და ჭაობები. ბუნებრივ ეკოსისტემას ადამიანის დახმარების გარეშე შეუძლია არსებობა, მაგრამ ადამიანი თავისი საქმიანობით ნეგატიურად მოქმედებს ეკოსისტემაზე, არღვევს ამ ეკოსისტემაში წონასწორობას.

ეკრანი (ფრანგ.) - 1. ჩარჩოზე გადაჭიმული თეთრი ქსოვილი ან სხვა ზედაპირი, რომელზედაც უჩვენებენ კინოფილმებს, დიაპოზიტების გამოსახულებებს; 2. მოწყობილობა, რომლის ზედაპირი აირეკლავს, შთანთქავს ან გარდაქმნის სხვადასხვა სახის ენერგიის გამოსხივებას; 3. ზედაპირი, რომელზედაც იღებენ შუქურ გამოსახულებას, სიგნალებს და მისთ (მაგ., ტელევიზორის ეკრანი); 4. მოძრავი ფარი სიციხისაგან ან ზედმეტი სინათლისაგან დასაცავად (დგამენ გახურებულ ბუხართან, სარკმელზე და სხვ.).

ეკრანილება - ადამიანების, ხელსაწყოების დაცვა გარეშე ზემოქმედებისგან, რისამე გავლენისგან.

ექსტრაქცია (ლათ.) - ხსნარიდან ან მშრალი ნარევიდან ნივთიერების მოცილების მეთოდი შესაფერისი გამხსნელის (ექსტრაგენტის) მეშვეობით, რომელიც რეაქციაში არ შედის საწყის ნარევთან.

ექუმენოპოლისი - ქალაქი, რომელიც მოიცავს მთელ პლანეტას, ჩვეულებრივ გამოიყენება ფანტასტიკაში.

ელ... - პირველი შემადგენელი ნაწილი რთული სიტყვებისა, ნიშნავს „ელექტრო“-ს (მაგალითად, ელმავალი, ელსადგური).

ელასტიური მასალები და ნაკეთობები - მასალები და ნაკეთობები დრეკადი თვისებებით, რომელთაც აქვთ უნარი აღიდგინონ საყისი ფორმა დატვირთვების მოხსნის შემდეგ.

ელასტიურობა - მასალის დრეკადი თვისებების სრული აღდგენა გარე ძალების მოხსნის შემდეგ.

ელასტომერი - მაღალმოლეკულური ნივთიერება, რომელსაც ახასიათებს მაღალელასტიური თვისებები ტემპერატურის ფართო ინტერვალში. ე. ჯგუფში შედის: ნატურალური კაუჩუკი, სინთეზური კაუჩუკი, რეზინი, ზოგიერთი არაორგანული პოლიმერი.

ელევატორი (ლათ.) - 1. ტვირთების ვერტიკალურად გადასაადგილებელი ტრანსპორტიორ-კონვეიერი. ცემენტის ქარხნებში ძირითად ტექნოლოგიურ ტრანსპორტს ფხვიერი მასალების გადასაადგილებლად 30 მ და მეტ სიმაღლეზე წარმოადგენს ციხვებიანი ე. (ნახ. 1). მას იყენებენ აგრეთვე მოწყობილობის მაღლივი განლაგების ქარხნებში სილოსებიდან დოზატორებში ცემენტის მისაწოდებლად. ცნობილია აგრეთვე ხვეტია ე.; 2. ნაგებობის კომპლექსი დიდი რაოდენობის მარცვლეულის შესანახად (ნახ. 2, მარცვლეულის შესანახი ელევატორი), აგრეთვე მარცვლეულის დასამუშავებლად კონდიციურ მდგომარეობამდე. დანიშნულების მიხედვით არსებობს ე. სახეობები: დამამზადებელი (ხაზოვანი, სიდრითი), საწარმოო (წისქვილი) და გადასატვირთავი (ბაზისური და საპორტო) დ ა მ ა მ ზ ა დ ე ბ ე ლ ი ე. აშენებენ რკინიგზის სადგურების და სამდინარო (საზღვაო) ნავმისადგომებთან. მათი დანიშნულებაა - მიიღოს სასაქონლო მარცვლეული მომწოდებლისაგან, გაასუფთაოს, გააშროს, დააჯგუფოს ხარისხის მიხედვით, შეინახოს დანაკარგების გარეშე და გადატვირთოს გადამამუშავებელ საწარმოებში. ს ა წ ა რ მ ო ჲ ე. აშენებენ გადამამუშავებელი მრეწველობის ისეთ საწარმოებთან, როგორიცაა: მარცვლეულის, კომბინირებული საკვების, სახამებლის, სპირტის ქარხნები და სხვ. ასეთი ე. ტევადობა და ტექნოლოგიური დანადგარების სიმძლავრეები დამოკიდებულია გადასამუშავებელი ნედლეულის სახეზე და გადამამუშავებელი საწარმოს სიმძლავრეზე. საწარმოო ე. ყოველთვის განალაგებენ გადამამუშავებელ საწარმოსთან ერთ ტექნოლოგიურ ხაზში, რათა მინიმუმამდე შემცირდეს მარცვლეულის ტრანსპორტირების ხარჯები. გ ა დ ა ს ა რ ტ ვ ი თ ა ვ ე. შენდება რკინიგზის მსხვილ საკვანძო სადგურებთან, დიდი მდინარეების ნავმისადგომებთან ან საზღვაო პორტებთან, რათა აწარმოოს მარცვლეულის შიგა და საექსპორტო გადატვირთვები. ასეთი ე. მთავარი დანიშნულებაა მოახდინოს ერთნაირი მარცვლეულის დიდი პარტიების მიღება, შენახვა და გადატვირთვა ერთი ტიპის ტრანსპორტიდან მეორეზე. აღჭურვილია მძლავრი მექანიზმებით, სატრანსპორტო და ტექნოლოგიური მოწყობილობებით, რომლებიც

უზრუნველყოფენ საათში 350...5000 ტ მარცვლეულის მომსახურებას.

ნახ. 1

ნახ. 2

ელემენტარული - 1. რაც მხოლოდ რისამე საფუძველს ეხება, დაწყებითი; 2. მარტივი, უბრალო, ყველასათვის ცნობილი.

ელემენტების განივი დაარმატურება - 1. რკინაბეტონის ელემენტების ყველა ზედაპირთან, რომლის მახლობლადაც განლაგდება გრძივი არმატურა, გათვალისწინებული უნდა იქნეს განივი არმატურა, რომელიც შემოევლება განაპირა გრძივ ღეროებს. ამასთან, მანძილი განივ ღეროებს შორის ელემენტის ყოველ ზედაპირთან უნდა იყოს არა უმეტეს 600 მმ და არა უმეტეს ელემენტის წახნაგის ორმაგი სიგანისა. გარეცენტრულად შეკუმშულ ელემენტებში ცენტრულად განლაგებული გრძივი დამაბული არმატურით (მაგ. ხიმინჯებში), განივი არმატურის მოწყობა საჭირო არ არის, თუ განივი ძალების მოქმედებისადმი წინაღობა უზრუნველყოფილი იქნება მხოლოდ ბეტონის მიერ. განივი არმატურა დასაშვებია არ მოეწყოს ღუნვადი ელემენტების ვიწრო წიბოების (150 მმ და ნაკლები სიგანისა) წახნაგებთან, რომელთა სიგანეზე თავსდება მხოლოდ ერთი გრძივი ღერო ან შედუღებული კარკასი. გარეცენტრულად შეკუმშულ ხაზოვან ელემენტებში, აგრეთვე ღუნვად ელემენტებში, რომელთა კვეთის შეკუმშულ ზონაში გაანგარიშებით საჭიროა შეკუმშული გრძივი არმატურა, ცალულები განლაგდება შემდეგ მანძილებზე: მძიმე, წვრილმარცვლოვანი, მსუბუქი და დაფოროვნებული ბეტონებისაგან დამზადებულ კონსტრუქციებში შეკრული კარკასებისას - (12...15)d; შედუღებული კარკასებისას - (15...20)d; უჯრედოვანი ბეტონისაგან დამზადებულ კონსტრუქციებში შედუღებული კარკასების გამოყენებისას - არა უმეტეს 500 მმ და არა უმეტეს 40d (სადაც d არის შეკუმშული გრძივი ღეროების უმცირესი დიამეტრი, მმ). ამასთან, განივი არმატურის კონსტრუქციამ უნდა უზრუნველყოს შეკუმშული ღეროების დამაგრება ნებისმიერი მიმართულებით მათი გამობურცვისაგან. გარეცენტრულად შეკუმშულ ელემენტებში მუშა არმატურის პირგადადებით, შედუღების გარეშე შეპირაპირების ადგილებში, ცალულებს შორის მანძილი უნდა შეადგენდეს არა უმეტეს 10d. თუ ელემენტის გაანგარიშებით საჭირო შეკუმშული გრძივი S' არმატურის შემცველობა მეტია 1,5%, ამასთან, თუ ელემენტის მთელი კვეთი შეკუმშულია და მთლიანი S და S' არმატურის შემცველობა კვეთში 3% აღემატება, ცალულებს შორის მანძილი უნდა იყოს არა უმეტეს 10d და არა უმეტეს 300 მმ-სა. ამ მუხლის მოთხოვნათა შესრულების შემოწმებისას გრძივი შეკუმშული ღეროები, რომლებიც გაანგარიშებით არ არის გათვალისწინებული, მხედველობაში არ მიიღება, თუ ამ ღეროების დიამეტრი არ აღემატება 12 მმ და დამცავი ბეტონის შრის სისქის ნახევარს. შეკრულ კარკასებში ცალულების ბოლოები უნდა შემოეხვიოს გრძივი ღეროს ირგვლივ და შევიდეს ბეტონის ბირთვში არანაკლებ ცალულის 6d სიგრძით. ამასთან, სპირალის გამოყენებისას უშუალოდ კვანძთან მომიჯნავე კვეთში სპირალი მიჯრით ორჯერ დაიხვევა;

2. შეკრული ცალულების კონსტრუქცია გარეცენტრულად შეკუმშულ ელემენტებში უნდა იყოს ისეთი, რომ გრძივი ღეროები (ყოველ შემთხვევაში თითოს გამოშვებით) განლაგდეს ცალულების გადაღუნვის ადგილებში, ხოლო ეს გადაღუნვები - არა ნაკლებ 400 მმ მანძილზე ელემენტის წახნაგის სიგანეზე. როცა წახნაგის სიგანე 400 მმ ნაკლებია და გრძივი ღეროების რაოდენობა ამ წახნაგთან არ აღემატება ოთხს, დაიშვება ყველა გრძივი ღეროს ერთი ცალუდით შემოწვდომა. გარეცენტრულად შეკუმშული ელემენტების ბრტყელი შედუღებული კარკასებით დაარმატურებისას ორი ნაპირა კარკასი (მოპირდაპირე წახნაგებთან განლაგებული) ერთმანეთს უნდა დაუკავშირდეს სივრცითი კარკასის წარმოსაქმნელად. ამისათვის კარკასის სიბრტყის მართობულ წახნაგებთან უნდა განლაგდეს განივი ღეროები, კონტაქტური შედუღებით შეერთებული კარკასის კუთხის გრძივ ღეროებთან, ან სარჩები, რომლებიც დააკავშირებენ ამ ღეროებს და განლაგდებიან იმავე მანძილზე, როგორც ბრტყელი კარკასების განივი ღეროები. თუ ნაპირა ბრტყელ კარკასებს გააჩნიათ შუალედური გრძივი ღეროები, მაშინ ისინი, არანაკლებ თითოს გამოტოვებით, მაგრამ არა უმეტეს 400 მმ ელემენტის წახნაგის სიგანეზე, უნდა შეერთდნენ მოპირდაპირე წახნაგთან განლაგებულ გრძივ ღეროებთან სარჩებით. სარჩები დასაშვებია არ იქნეს დაყენებული ელემენტის წახნაგთან, რომლის სიგანე არ აღემატება 500 მმ და თუ გრძივი ღეროების რაოდენობა ამ წახნაგთან არ აღემატება 4-ს;

3. გარეცენტრულად შეკუმშულ ელემენტებში, გაანგარიშებით გათვალისწინებული ირიბი დაარმატურებისას, შედუღებული ზადეების (A-I, A-II, A-III კლასის არმატურა დიამეტრით არა უმეტეს 14 მმ და Bp-I კლასის) ან დაუძაბავი სპირალური ან რგოლური არმატურის სახით, მიღებულ უნდა იქნეს: ა) ზადის უჯრედის ზომები - არანაკლებ 45 მმ-სა, მაგრამ არა უმეტეს ელემენტის კვეთის უმცირესი გვერდის 1/4 და არა უმეტეს 100 მმ; ბ) სპირალის დახვევის ან რგოლების დიამეტრი - არანაკლებ 200 მმ; გ) ზადეების ზიჯი არანაკლებ 60 მმ, მაგრამ არა უმეტეს ელემენტის კვეთის უმცირესი გვერდის 1/3 და არა უმეტეს 150 მმ-სა; დ) სპირალის ან რგოლების ზიჯი - არანაკლებ 40 მმ, მაგრამ არა უმეტეს ელემენტის კვეთის დიამეტრის 1/5-სა და არა უმეტეს 100 მმ-სა. სპირალის კონსტრუქციული თვალსაზრისით გამოყენების შემთხვევაში სპირალის ზიჯი მიიღება არა უმეტეს ელემენტის განივკვეთის ზომისა;
4. შეკრულ კარკასში ცალულების დიამეტრი, გარეცენტრულად შეკუმშული ხაზოვანი ელემენტებისათვის, მიიღება არანაკლები 0,25d და არანაკლები 5 მმ, სადაც d - გრძივი ღეროების უდიდესი დიამეტრია. გრძივი და განივი ღეროების დიამეტრების თანაფარდობა შედუღებულ ზადეებსა და კარკასებში დგინდება შედუღების პირობებიდან გამომდინარე, შესაბამისი ნორმატიული დოკუმენტების საფუძველზე.
5. 150 მმ-ზე მეტი სიმაღლის კოჭოვან კონსტრუქციებში, აგრეთვე 300 მმ-ზე მეტი სიმაღლის ღრუტანიან ფილებში (ან ანალოგიურ ხშირწიბიან კონსტრუქციებში) აუცილებელია განივი არმატურის მოწყობა; კოჭურ და ფილისებრ კონსტრუქციებში განივი არმატურა ეწყობა: საყრდენებთან მიმდინარე უბნებზე, რომელთა სიგრძე თანაბრად განაწილებული დატვირთვისას მალის 1/4 ტოლია, ხოლო შეყურსული დატვირთვისას - მანძილისა საყრდენიდან უახლოეს შეყურსულ დატვირთვამდე, მაგრამ არანაკლებ მალის 1/4-სა. განივი არმატურის ზიჯი მიიღება: როდესაც ელემენტის კვეთის სიმაღლე ტოლია ან ნაკლებია 450 მმ - არა უმეტეს $h/2$ და არა უმეტეს 150 მმ; ხოლო როდესაც $h > 450$ მმ - არა უმეტეს $h/3$ და არა უმეტეს 500 მმ. მალის დანარჩენ ნაწილზე ელემენტის კვეთის 300 მმ-ზე მეტი h სიმაღლისას, განივი არმატურა ეწყობა ზიჯით არა უმეტეს $(3/4)h$ და არა უმეტეს 500 მმ-სა;
6. განივი არმატურა, რომელიც განკუთვნილია განივი ძალების მისაღებად, ბოლოებით საიმედოდ უნდა იყოს დაანკერებული გრძივ არმატურაზე მიდუღების გზით, ან შეკრული კარკასების გამოყენებისას გრძივ არმატურაზე გარშემოვლებით, რაც უზრუნველყოფს შეერთებების და ცალულების თანაბარ სიმტკიცეს;
7. სვეტების მოკლე კონსოლების განივი დაარმატურება ხორციელდება ჰორიზონტალური ან 45° კუთხით დახრილი ცალულებით. ცალულების ზიჯი უნდა იყოს არა უმეტეს $h/4$ და არა უმეტეს 150 მმ (სადაც h - კონსოლის სიმაღლეა);
8. ელემენტებში, რომლებიც მუშაობენ ღუნვაზე გრესასთან ერთად, შეკრული კარკასების ცალულები უნდა იყოს დახურული, ბოლოების საიმედო დაანკერებით 30 d-ს გადიდებით, ხოლო შედუღებული კარკასების გამოყენებისას ორივე მიმართულების ყველა განივი ღერო უნდა მიედუღოს კარკასების კუთხის გრძივ ღეროებს და შეიქმნას შეკრული კონტური. ამასთან, უნდა უზრუნველყოფილ იქნეს შეერთებებისა და ცალულების თანაბარი სიმტკიცე.

ელემენტი (ლათ.) - 1. პირველსაწყისი ნივთიერება, რთული, ერთიანი მთლიანის შემადგენელი ნაწილი, მაგ., გადამცემი, დროის, მართვის, კონსტრუქციის, მზიდი, მუშა, სიხისტის ე. და სხვა მრავალი.; 2. რისამე შემადგენელი მარტივი ნაწილი; 3. ნივთიერება, რომელიც ჩვეულებრივი ქიმიური მეთოდებით არ იშლება; 4. ძველ ბერძნულ მატერიალისტურ ფილოსოფიაში - ბუნების ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი ნაწილი (ცეცხლი, წყალი, ჰაერი, მიწა)

ელემენტი სარეზერვო - ობიექტის ელემენტი, რომლის დანიშნულებაც ძირითადი ელემენტის ფუნქციების შესრულება ამ უკანასკნელის მტყუნების დროს.

ელემენტი ძირითადი - ობიექტის სტრუქტურის ელემენტი, რომელიც აუცილებელია ობიექტის მიერ მოცემული ფუნქციების შესრულებისათვის, მისი ელემენტების უმტყუნობის შემთხვევაში.

ელექტრიზაცია - 1. ელექტრობით დამუხტვა სხეულისა; 2. ელექტრობით მკურნალობა

ელექტრიკი (ფრანგ.) - ბინებში, ოფისებში და სხვა დაწესებულებებში ელგაყვანილობის დამამონტაჟებელი ხელოსანი; 2. მოლურჯო-ცისფერი.

ელექტრიკოსი - იხ. ელექტროტექნიკოსი.

ელექტრილიზერი - წყალბადის მისაღები სამრეწველო დანადგარი.

ელექტრიფიკაცია (ელექტრიფიცირება) - ელექტრული ენერგიის ფართოდ გამოყენება მეურნეობასა და ყოფა-ცხოვრებაში.

ელექტრიფიცირებული - ელექტრულ ენერგიაზე გადაყვანილი.

ელექტრო... - პირველი შემადგენელი ნაწილი რთული სიტყვებისა, რაც ნიშნავს ელექტრობასთან დაკავშირებულს,

ელექტრულს.

ელექტროაკუსტიკა - გამოყენებითი აკუსტიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სიგნალების ელექტრომექანიკური გარდამქმნელების საინჟინრო გაანგარიშებისა და კონსტრუირების თეორიასა და მეთოდებს.

ელექტროამბრავი - მანქანების ან მექანიზმების მოძრაობაში მოსაყვანი ელექტრომექანიკური მოწყობილობა, რომელშიც შედის მექანიკური ენერგიის წყარო - ელექტროძრავი. ე. შედის აგრეთვე გადამცემი მექანიზმი, გარდამსახი მოწყობილობა და მართვის აპარატურა. ავტომატიზებული ე. მართვა ხორციელდება ავტომატიკის საშუალებებისა და მიკროპროცესორული ტექნიკის გამოყენებით.

ელექტროანალიზი - ნივთიერებათა გამოყოფა და დაყოფა ელექტროლიზის მეშვეობით.

ელექტრობა - ენერგიის ფორმა, რომელიც განპირობებულია მატერიის ნაწილაკების (ელექტრონების, პოზიტრონების, პროტონების) მოძრაობით; 2. ენერგია, რომელსაც იყენებენ საყოფაცხოვრებო საჭიროებისათვის.

ელექტრობალასტიკი - უწყვეტი მოქმედების დიდძალმოცულობის სალიანდაგო მანქანა, რომელსაც იყენებენ ბალასტის სადოზირებლად და სხვადასხვა სარემონტო სამუშაოს დროს.

ელექტროგადამცემი ხაზი - ელექტრული ქსელის ერთ-ერთი კომპონენტი, ენერგეტიკული მოწყობილობების სისტემა ელექტროენერგიის გადასაცემად ელექტრული დენის მეშვეობით, აგრეთვე ელექტრული ხაზი ასეთი სისტემის შემადგენლობაში, რომელიც გადის ელექტროსადგურის ან ელექტროქვესადგურის საზღვრებს გარეთ. განასხვავებენ საჰაერო და საკაბელო ე.ხ., რომლების არსებობს შემდეგი კატეგორიების: I - სიმძლავრით 330 კვ და მეტი; II - 154...220 კვ; III - 35...110 კვ; IV - 1...20 კვ-მდე; V - 1 კვ-მდე.

ელექტროგადამცემი ხაზი საკაბელო - ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) გადაცემისათვის (გადატანისათვის) განკუთვნილი იზოლირებული სადენი (სადენები), რომელიც შედგება ერთი ან რამდენიმე პარალელური შტოსაგან, შეერთებისათვის საჭირო აქსესუარებით (ქუროები, მომჭერები და სხვა არმატურა).

ელექტროგადამცემი ხაზი საჰაერო - ღია ცის ქვეშ განთავსებული მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაა ანძებზე ან საინჟინრო ნაგებობებზე იზოლატორებითა და არმატურით დამაგრებული სადენებით ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) გადაცემა (გადატანა).

ელექტროგადამცემი ხაზის მფლობელი პირი - ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც ახდენს საჰაერო ან საკაბელო ელექტროგადამცემი ხაზის ექსპლუატაციას კანონმდებლობით მინიჭებული უფლების საფუძველზე.

ელექტროგამანაწილებელი პუნქტი - მოწყობილობათა ერთობლიობა, რომლის დანიშნულებაცაა ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) მიღება და განაწილება ერთ ძაბვაზე, გარდაქმნისა და ტრანსფორმაციის გარეშე და რომელიც არ შედის ქვესადგურის შემადგენლობაში.

ელექტროგამტარი - ყველაფერი ის, რაც ელექტრობას ატარებს (ლითონი, ნახშირი, სითხე და სხვ.).

ელექტროგამტარობა - ნივთიერებათა თვისება გაატარონ ელექტრული დენი ელექტრული ძაბვის გავლენით; 2. ელექტრული წინააღობის შებრუნებული სიდიდე

ელექტროგაყვანილობა - ელექტროსაენების სისტემა ელექტრული დენის გასანაწილებლად.

ელექტროგაწმენდა - ჰაერისა და ნამუშევარი აირებისაგან მყარი ნაწილაკების გამოცალკავება აირში შეწონილი ნაწილაკების გატარებით მაღალი ძაბვის ველში (გარემოს გაქუჩყიანების თავიდან ასაცილებლად).

ელექტროგენერატორი - გადასატანი (ნახ. 1) ან სტაციონარული (ნახ. 2) მოწყობილობა, რომელიც ელექტროენერგიას გამოიმუშავებს სათბობის წვის ხარჯზე. ის შეიძლება გამოყენებული იქნეს როგორც შემცველი ძირითადი ელექტროსახისა (ავარიის შემთხვევაში) ან როგორც ენერგიის მუდმივი ავტონომიური დენის წყარო; ხშირად აუცილებელი დანადგარია ელექტროშედულებითი სამუშაოების შესრულებისას. გამოყენებული საწვავის სახეობის მიხედვით ე. არსებობს: ბენზინის (სიმძლავრით 2...5 კვტ), დიზელის (სიმძლავრით 60 კვტ-ზე მეტი) ან აირულ საწვავზე მომუშავე. აირული ძირითადად გამოიყენება ავარიულ სიტუაციებში, თუმცა ზოგჯერ (გაზსადენის

ხელმისაწვდომობის შემთხვევაში) წარმატებით ამუშავებენ როგორც მუდმივ დენის წყაროს, რადგანაც ექსპლუატაციაში იაფია, უსაფრთხოა და გათვლილია ხანგრძლივ მუშაობაზე.

ნახ. 1

ნახ. 2

ელექტროდანადგარი - ენერგოდანადგარი, რომლის დანიშნულებაც ელექტროენერგიის წარმოება, გადაცემა, ტრანსფორმაცია, განაწილება, მოხმარება (ნახ. 1) ან გარდაქმნა სხვა სახის ენერგიად. ე. განასხვავებენ დანიშნულების (წარმოქმნელი, მომხმარებელი და გარდაქმნელ-გამანაწილებელი), დენის წარმომავლობის (მუდმივი, ცვლადი) და ძაბვის (1000 ვ-მდე და 1000 ვ-ს ზევით) მიხედვით.

ნახ. 1

ელექტროდანადგარი მოძრავი - სადგარზე დამაგრებული ელექტროდანადგარი, რომელიც მიერთებულია ქსელთან, ბოლო წერტილების გარდა მოქნილი კაბელით (გამტარით). მისი გადატანა შესაძლებელია დემონტაჟის გარეშე.

ელექტროდანადგარი ხელის - გადასატანი ელექტროდანადგარი, რომელიც მუშაობის დროს ხელში უნდა გვეჭიროს და მუშაობის პერიოდში შესაძლებელია მისი გადატანა.

ელექტროდების შემოგოზვა - შედუღების ელექტროდის ზედაპირული შრე, შედენილი წიდის და გაზის წარმომქმნელი, ფოლადის მალევირებელი და სხვა კომპონენტებისაგან, რომლებიც შედუღების დროს აუმჯობესებენ ელექტრული რკალის ხარისხს და შესაბამისად შედუღების ნაკერის ტექნიკურ მახასიათებლებს.

ელექტროდი (ბერძ) - 1. გამტარი (ფირფიტა, ღერო და მისთ.), რომლის საშუალებითაც ელექტრული დენი შედის სითხეში ან გაზში; 2. მანქანებში, ხელსაწყოებში: ელექტრული დენის ჩართვის (გამორთვის) ადგილი; 3. მაღალი სიმტკიცის, ვიბრომედეგი, ცვეთამედეგი, უჟანგავი ფოლადის, თუჯის, ალუმინისა და შენადნობების მავთული (ღერო), რომელიც გამოიყენება შედუღებითი სამუშაოებისათვის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ელექტროდინამიკა - ფიზიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ელექტრული მუხტების მოძრაობისა და ურთიერთმოქმედების კანონებს.

ელექტროდის საფარველი - დანაწევრებული კომპონენტებისა და შემკრავი ნივთიერების ნარევი, დატანილი ლითონის ღეროზე დაწნების ან ჩამირვის მეთოდით. შემადგენლობა შეირჩევა გამდნარი ლითონის აირწიდური დაცვის კომბინირებული ზაზის მიხედვით. საფარველის შედგენილობა დამოკიდებულია შედუღების ავზის ატმოსფეროს ზემოქმედებისაგან დაცვის სახეობის მიხედვით (წიდით თუ გაზით). ე.ს. შემადგენლობაში შედის: მასტაბილიზებული ელემენტები ელექტრორკალის ანთებისა და წვის მდგრადი პროცესისათვის (კალიუმი, ნატრიუმი, ცეზიუმი, კალციუმი); აირწარმომქმნელი კომპონენტები ელექტრორკალისა და შედუღების ავზის აირული დაცვისათვის (სახამებელი, ხის ფქვილი, დექსტრინი და სხვ.); წიდაწარმომქმნელები (მინდვრის შპატი, კაჟმიწა, რუთენიუმის კონცენტრატი, მლხობი შპატი, კაოლინი, ტალკი და სხვ.); განმჟანგავები (ფერომარგანეცი, ფეროსილიციუმი, ფეროტიტანი და სხვ.); მალეგირებული ელემენტები (მარგანეცი, ქრომი, ნიკელი, მოლიბდენი, ვანადიუმი, ალუმინი და სხვ.) ნაკერისათვის განსაკუთრებული თვისებების მისანიჭებლად; პლასტიფიკატორები (ქარსი, ცელულოზა, ბეტონიტი, კაოლინი და სხვ.) შემოგოზვის პლასტიკურობის ასამაღლებლად (ზოგჯერ ძნელად მისადგომ ადგილებში საჭირო ხდება ელექტროდის მოღუნვა, რისთვისაც საჭიროა მისი შემოგოზვა, რომ არ მოხდეს საფარველის აშრეება ელექტროდის ზედაპირიდან); მარაფინირებული კომპონენტები (მარგანეცის შენაერთი კალციუმის ჟანგთან), რომელიც შედუღების ავზს აცილებს მავნე მინარევებს, როგორიცაა გოგირდი და ფოსფორი; შემკრავი ნივთიერებები (ნატრიუმიანი, კალიუმიანი და ნატრიუმ-კალიუმიანი თხევადი მინა).

ელექტროენერგიის მომხმარებელი - ელექტროენერგიის მიმღები ან მიმღებთა ჯგუფი, გაერთიანებული ტექნოლოგიური პროცესით.

ელექტროთერმია - გამოყენებითი მეცნიერება სამრეწველო მიზნით ელექტრული ენერგიის სითბურ ენერგიად გარდაქმნის პროცესების შესახებ.

ელექტროკალორიფერი - სათბობი ელექტროხელსაწყო (ნახ. 1), რომელიც სითბოს გადასცემს ბუნებრივი კონვექციით (ანალოგიურია ელექტროკონვექტორის). გამოიყენება საცხოვრებელი, საყოფაცხოვრებო სათავსების, გარაჟების, საწყობების, ჯიხურების, ფარდულების და ა.შ. დამატებითი გათბობისათვის. შედგება კორპუსის, შიდა მილისებრი ელექტროგამახურებლის, ვენტილიატორისა და ტემპერატურის რეგულიატორისაგან. ერთი ე.

შესაძლებელია საშუალო ზომის სათავსის გათბობა 40°C ტემპერატურამდე.

ნახ. 1

ელექტროკარი - თვლებიანი ურიკა ელექტრონული ამძრავით, რომელიც იკვებება ურიკაზე დაყენებული

აკუმულატორით. გამოიყენება საამქროებში, საწყობებში და სხვ. მცირე ტვირთების გადასატანად.

ელექტროკონვექტორი - სათბობი ელექტროხელსაწყო, რომელიც სითბოს გადასცემს ბუნებრივი კონვექციით (ანალოგიურია ელექტროკალორიფერის)

ელექტროკორუნდი - სინთეზური აბრაზიული მასალა, რომლის ფუძეა კრისტალური ალუმინის ოქსიდი. იყენებენ აბრაზიული იარაღების (სახერხი ქარგოლები, ფხვნილები), ცეცხლგამძლე მასალების და კერამიკული ნაკეთობების დასამზადებლად.

ელექტროლიზი - ნივთიერების შემადგენელ ნაწილებად დაშლისა და ამ ნაწილების ელექტროდებზე დალექვის პროცესი (ელექტროლიტში დენის გავლისას).

ელექტროლიტი - ქიმიური ნივთიერება, რომელიც იშლება შემადგენელ ნაწილებად მასში ელექტრული დენის გავლის შედეგად.

ელექტროლუმინესცენცია - ლუმინესცენცია, რომელიც აღიძვრება ელექტრული ველის ზემოქმედებით.

ელექტრომაგნეტიზმი - ელექტროდენით გამოწვეული მაგნიტური მოვლენები.

ელექტრომაგნიტი - ელექტროტექნიკური მოწყობილობა. შედგება ფერომაგნიტური გულანისგან დენგამტარი ხვეულით, რომელიც ელექტრონულ ჯაჭვში ჩართვისას ამაგნიტებს მას. გამოიყენება მაგნიტური ნაკადების შესაქმნელად ელექტრონულ მანქანებსა და აპარატებში, ავტომატიკის მოწყობილობებში და სხვა, აგრეთვე მაგნიტური ველების შესაქმნელად სხვადასხვა სახის გამოკვლევების დროს.

ელექტრომაგნიტური გამოსხივება - ელექტრული მუხტების რხევის შედეგად აღძრული ტალღები. ელექტრომაგნიტური ტალღების ენერგია ფართოდ გამოიყენება მეცნიერებისა და ტექნიკის ყველა სფეროში: მრეწველობაში, რადიოკავშირში და რადიომაუწყებლობაში, ტელეხედვაში, რადიოლოკაციაში, რადიომეტეოროლოგიაში და ასტრონომიაში, რადიონავიგაციაში, მედიცინაში. გარემოში ელექტრომაგნიტურ ველებს ავრცელებს ტექნოლოგიური პროცესებისათვის ელექტრომაგნიტური ენერგიის წარმომქმნელი, გადამცემი და გამომყენებელი სისტემები. მაგ., ელექტრომაგნიტური ველები აღიძვრება ელექტროტრანსპორტის მოძრაობისას, ელექტროგადამცემი ხაზების გავლის ზონაში. კოსმოსური აპარატების ფუნქციონირებას თან ახლავს რადიოგადამცემი სისტემების ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, რომლის ზემოქმედების შედეგად ხურდება იონოსფერო. ეს ართულებს რადიოკავშირს და ზოგჯერ შეუძლებელს ხდის მის რეგულირებას. ელექტრომაგნიტური ტალღების ხელოვნური წყაროებია: მოქმედი ელექტროდანადგარი, ინდუქტორი, გენერატორი, ტრანსფორმატორი, ელექტრომაგნიტი, ანტენა, ზემაღალი სიხშირის გენერატორი და სხვ. ე.გ. ბუნებრივი წყაროებია: ატმოსფერული ელექტრობა, მზის და გალაქტიკის რადიოგამოსხივება, დედამიწის ელექტრული და მაგნიტური ველები. ელექტრომაგნიტური ტალღები მასის არმქონე გამოსხივებაა, რომელიც ფოტონებით ვრცელდება. ფოტონი ანუ ქვანტი არის ნულოვანი მასის მქონე ელემენტარული ნაწილაკების ნაკადი. ასეთი ნაკადის სახით ვრცელდება გარემოში რადიოტალღები, ხილული სინათლე, აგრეთვე ლაზერის, ულტრაიისფერი, ინფრაწითელი, რენტგენის და გამა-გამოსხივება. ჰაერში ელექტრომაგნიტური ველი ვრცელდება ელექტრომაგნიტური ტალღების სახით. მისი გავრცელების სიჩქარე სინათლის სიჩქარეს უახლოვდება. ელექტრომაგნიტური რხევების ძირითადი პარამეტრებია: ტალღის სიგრძე, რხევის სიხშირე და გარემოში გავრცელების სიჩქარე. ელექტრომაგნიტური ველი ხასიათდება სივრცეში უწყვეტად გავრცელებით, დამუხტულ ნაწილაკებზე და ელ.დენზე მოქმედების უნარით, რის შედეგადაც ელექტრომაგნიტური ველის ენერგია გარდაიქმნება ენერგიის სხვა სახეში. ელექტრომაგნიტური ველი წარმოადგენს ცვლადი ელექტრული ველისა და მასთან უწყვეტად დაკავშირებული მაგნიტური ველის ერთობლიობას.

ელექტრომაგნიტური ველი - შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ორი ველი: ელექტრონული და მაგნიტური. შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ელექტროდანადგარებში ელექტრონული ველი წარმოიქმნება დენგამტარ ნაწილებზე ძაბვისას, ხოლო მაგნიტური - როდესაც დენი გაივლის ამ ნაწილებში.

ელექტრომეტრი - ელექტრული ძაბვის საზომი ხელსაწყო.

ელექტრომეტრია - ელექტრულ გაზომვათა ხერხები და მეთოდები.

ელექტრომოზილი - ელექტრული ძრავით მომუშავე ავტომოზილი.

ელექტრომონტორი - ელექტრულ მოწყობილობათა მონტაჟისა და გამართვის სპეციალისტი.

ელექტრომოწყობილობა - ნებისმიერი მოწყობილობა ელექტროენერგიის წარმოების, გარდაქმნის, გადაცემის, განაწილებისა და მოხმარებისათვის. მაგ.: მანქანები, აპარატები, ტრანსფორმატორები, გამზომი ხელსაწყოები, დაცვის სისტემები, კაბელები, ელექტრომომღებები და სხვ.

ელექტრონვოლტი - ენერგიის საზომი სისტემის გარეშე ერთეული ატომურ და ბირთვულ ფიზიკაში

ელექტრონი (ბერძ.) - უარყოფითად დამუხტული ელემენტარული ნაწილაკი. იგი ატომის შემადგენელი ნაწილია და მოძრაობს მისი ბირთვის გარშემო. ჩვენს გარშემო არსებული ნივთიერების აგებულებაში უდიდესი წვლილი ელექტრონებს ეკუთვნის, რამეთუ სწორედ ისინი ქმნიან ყველა ქიმიური ელემენტის ელექტრონულ გარსს.

ელექტრონიკა - 1. ფიზიკის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც სწავლობს ელექტრულ პროცესებს ვაკუუმში, აირებში და მაგარ სხეულებში; 2. ტექნიკის დარგი, რომელიც დაკავშირებულია ელექტრულ ხელსაწყოთა წარმოებასა და გამოყენებასთან; 3. ელექტრო ხელსაწყოების საწარმოო მარკა რუსეთში.

ელექტროოპტიკა - ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ელექტრული ველის მოქმედებას ნივთიერების ოპტიკურ თვისებებზე.

ელექტრორადიატორი - სათბობი ელექტროხელსაწყო, რომელიც სითბოს გადასცემს გამოსხივებითა და გარე მუშა ზედაპირის კონვექციით. ერთ ალუმინის ე. შეუძლია გაათბოს სათავსი 5...25 მ²-მდე სექციების რაოდენობაზე და გამათბობელი ელემენტის სიმძლავრეზე დამოკიდებულებით. ე. აღჭურვილია ჰკვიანი ელექტრონიკით, რომელიც არეგულირებს და ინარჩუნებს ოთახში საჭირო ტემპერატურას. გამოირჩევა მიმზიდველი დიზაინით, სისუფთავითა და საიმედოობით.

ელექტროსადგური - სადგური, რომელიც გამოიმუშავებს ელექტრულ ენერგიას. არსებობს ე.: ატომური (თბური ნეიტრონებით, მსუბუქი წყლით, მძიმე წყლით, სწრაფი ნეიტრონებით, გრაფიტის, სუბკრიტიკული, თერმობირთვული)(ნახ. 1: ატომური ელექტროსადგურის საერთო ხედი), ჰიდრო, ქარის (ნახ. 1: ქარის ელექტროსადგურის საერთო ხედი), მზის, აირტურბინული და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ელექტროსადგური რაიონული - თბოელექტროსადგური, რომელიც მუშაობს ადგილობრივ თბოსაწვავზე და ელექტროენერგიით ამარაგებს ახლოს განლაგებულ ობიექტებს.

ელექტროსადენი - ელექტრული ენერგიის გადასაცემი სადენი

ელექტროსკოპი - ხელსაწყო, რომლითაც არკვევენ დამუხტულია თუ არა სხეული ელექტრობით

ელექტროტექნიკა - 1. მეცნიერების დარგი, რომელიც სწავლობს ელექტრულ მოვლენებს, ელექტრობის გამომუშავებისა და გამოყენების საშუალებებს; 2. მრეწველობის დარგი, რომელიც დაკავებულია ელექტროენერგიის გამომუშავებით

ელექტროტექნიკოსი - ელექტროტექნიკის სპეციალისტი.

ელექტროუსაფრთხოება - უსაფრთხოების ტექნიკის განაყოფი, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანების (ან ცხოველების) ჯანმრთელობაზე ელექტროდენის, ელექტრორკალის ან ელექტრომაგნიტური ველის მავნე მოქმედებისაგან დაცვის საშუალებებს.

ელექტროფაიფური - კერამიკული ფაიფურის მასა, შემდგარი თიხის (კაოლინის), კვარცის და მინდვრის შპატისაგან, დაყალიბებული და გამომწვარი გარკვეული კონფიგურაციის ნაკეთობების სახით. გამოიყენება იზოლატორებად, მათზე მაღალი ძაბვის ელექტროსადენების დასამაგრებლად

ელექტროფიკაციის დონე - საცხოვრებელი ბინების გაჯერება საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ელექტრო ხელსაწყოებით.

ელექტროფილტრი - ღუმელებიდან, გამოსაშრობი დოლებიდან, წისქვილებიდან გამოსული ნამუშევარი აირებისა და ასპირაციული ჰაერის გამწმენდი ელექტროაპარატი. ე. მრავალი სახეობა არსებობს: ვერტიკალური და ჰორიზონტალური, მილისებრი და ფირფიტებიანი, მშრალი გაწმენდის ერთ-, ორ- და მეტ ველიანი ფილტრები

ელექტროფორეზი (ბერძ.) - გარეშე ელექტრონული ველის ზემოქმედებით თხევად ან აირისმაგვარ გარემოში მყოფი მყარი ნაწილაკების მოძრაობა, რომელსაც ეფუძნება მტვრისგან აირების გაწმენდა.

ელექტროქვესადგური - ელექტრომოწყობილობათა ერთობლიობა (ტრანსფორმატორები, ელექტროენერგიის სხვა გარდაქმნელები, გამანაწილებელი მოწყობილობები, სინქრონული კომპენსატორები, სტატიკური კონდენსატორები, მართვის მოწყობილობები და სხვა დამხმარე საშუალებები), რომლის დანიშნულებაცაა ერთი ძაბვის ელექტროენერგიის სხვა ძაბვის ელექტროენერგიად გარდაქმნა ტრანსფორმატორების ან ელექტროენერგიის სხვა გარდაქმნელების საშუალებით და ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) განაწილება.

ელექტროქვესადგური წევის - ელექტროდანადგარი ელექტროენერგიის გარდაქმნისა და განაწილებისათვის საკონტაქტო ქსელებში, რათა ელექტროენერგიით მოამარაგოს ელმავლები, ტროლეიბუსები და ტრამვაი. ის შეიძლება იყოს მუდმივი ან ცვლადი დენის.

ელექტროქსელი - მომხმარებელთა შორის ელექტრული ენერგიის გამანაწილებელი ხაზების სისტემა.

ელექტროქურა - საყოფაცხოვრებო სათბობი ელექტროხელსაწყო ერთი ან რამდენიმე ელექტროქურატითა და ელექტროკარადით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ელექტროქურატი - საყოფაცხოვრებო სათბობი ელექტროხელსაწყო, რომლის ძირითად ელემენტს შეადგენს ელექტროგამაცხელებელი. არსებობს ბრტყელი (ნახ. 1) და ცილინდრული ფორმის.

ნახ. 1

ელექტროღუმელი - ამა თუ იმ დანიშნულების ღუმელი, რომელშიც სითბოს გამოყოფა ელექტროდენის მეშვეობით ხდება. გამოიყენება მეტალურგიაში სუფთა შენადნობების მისაღებად, ფოლადის საწრთობად, აგრეთვე საყოფაცხოვრებო დანიშნულებით.

ელექტროშედუღება - ლითონთა შედუღება ელექტრული დენით.

ელექტროძრავა - ელექტრული მანქანა, რომელიც ელექტრონულ ენერგიას გარდაქმნის მექანიკურ ენერგიად. ფართედ გამოიყენება მრეწველობაში, ტრანსპორტზე, ყოფაცხოვრებაში. განასხვავებენ მუდმივი და ცვლადი დენის ელძრავებს. ცვლადი დენის ელძრავები არის სინქრონული და ასინქრონული. ძირითადი მახასიათებლებია სიმძლავრე და ბრუნვის სიხშირე.

ელექტროძრავა მუდმივი დენის - ელექტროძრავა, რომელიც მუდმივ დენზე მუშაობს. ძირითადად გამოიყენება სატრანსპორტო საშუალებებზე.

ელექტროძრავა რევერსიული - ელექტროძრავა, რომელიც ბრუნვის მიმართულებას პოლუსების გადართვის შემდეგ იცვლის.

ელექტროძრავა სინქრონული - ცვლადი დენის ელექტროძრავა, რომელშიც ინდუქტირებული ელექტრომაგნიტური ძალა ბრუნვის სინქრონულად იცვლება.

ელექტროძრავა ცვლადი დენის - ელექტროძრავა, რომელიც ცვლად დენზე მუშაობს. იგი ფართოდ არის გავრცელებული ტექნიკაში.

ელექტრული - ელექტრონთან დაკავშირებული, ელექტრონზე დამყარებული.

ელექტრული ბიზნესი - ბიზნესი, რომლის ეფექტურობა და კონკურენტუნარიანობა ტრანსაქციების განხორციელების დროს დაფუძნებულია ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებაზე.

ელექტრული დარტყმა (ელექტროდარტყმა) - ორგანიზმის ცოცხალი ქსოვილის აგზნება, გამოწვეული მასში გამავალი დენით, რომელსაც თან სდევს კუნთების უნებლიე კრუნჩხვითი შეკუმშვა. ამ დროს ირღვევა გულის, ფილტვების, ნერვული სისტემის ნორმალური მუშაობა. ყველაზე სუსტი ელექტრული დარტყმა იწვევს დენის შესვლისა და გამოსვლის წერტილებში ოდნავ შესამჩნევ კრუნჩხვით შეკუმშვებს. უარეს შემთხვევაში იგი იწვევს გულისა და ფილტვების ფუნქციონირების დარღვევას, ზოგჯერ მათ შეწყვეტასაც კი, რასაც თან სდევს გულის გაჩერება და სიკვდილი. ამასთან, შესაძლოა გარე ადგილობრივი დაზიანებები არც კი გამოვლინდეს.

ელექტრული მანქანა - მანქანა, რომლის მოქმედება დაფუძნებულია ელექტრომაგნიტური ინდუქციის მოვლენის გამოყენებაზე და გარდაქმნის მექანიკურ ენერგიას ელექტრულში (გენერატორი), ელექტრულ ენერგიას მექანიკურში (ელძრავა) ან ერთი პარამეტრების მქონე ელენერგიას (ძაბვა, სიხშირე და სხვა) სხვა პარამეტრების ელენერგიაში (მაგ., სიხშირის გარდამქმნელი).

ელექტრული სქემა - ელექტრული წრედის ელემენტთა ურთიერთკავშირის გრაფიკული გამოსახულება.

ელექტრული ქსელი - ქვესადგურების, გამანაწილებელი მოწყობილობების და მათი შემაერთებული ელექტროგადამცემი ხაზების ერთობლიობა, რომელთა დანიშნულებაა ელექტროენერგიის გადაცემა და განაწილება.

ელექტრული ქსელის მფლობელი პირი - ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც ახდენს ელექტრული

ქსელის ექსპლუატაციას კანონმდებლობით მინიჭებული უფლების საფუძველზე.

ელექტრული შოკი (ელექტროშოკი) - ორგანიზმის თავისებური მძიმე ნერვორეფლექტური რეაქცია.

ელექტროდენით ძლიერი გაღიზიანებისას, რომელსაც თან სდევს სისხლის მიმოქცევის, სუნთქვის, ნივთიერებათა ცვლის მოშლილობა; ე.შ. არის პასუხი ორგანიზმის ელექტროდენით მოჭარბებულ გაღიზიანებაზე, რომელსაც თან სდევს სისხლის მიმოქცევის, სუნთქვის, ნივთიერებათა ცვლის სახიფათო მოშლილობა და სხვა დარღვევები. შოკის დროს მცირე ხნით დგება აგზნების ფაზა, როდესაც დაშავებული რეაგირებს გამღიზიანებლებზე, შეიგრძნობს ტკივილს, წნევა მაღლა იწვევს და ა.შ. ამას მოყვება დამუხრუჭების ფაზა, ნერვული სისტემის გამოფიტვა, წნევა ეცემა, პულსი ხშირდება, სუნთქვა იშვიათდება, გვაქვს დეპრესია - დათრგუნული მდგომარეობა და სრული გულგრილობა გარემოს მიმართ შენარჩუნებული ცნობიერებით. შოკური მდგომარეობა გრძელდება წამის მეათედებიდან ერთ დღემდე. ამის შემდეგ შესაძლებელია ადამიანი დაიღუპოს სასიცოცხლოდ არსებითი ფუნქციონირების შეწყვეტის გამო, შესაძლებელია გამოჯანმრთელებაც აქტიური სამკურნალო ჩარევის შედეგად

ელექტრული ძაბვის გამთიშავი მოწყობილობა - ელექტრული ქსელის გათიშვის დროს, როცა ქსელის ძაბვა 500 ვ აღემატება და დენი 1000 ამპერზე მეტია, წარმოიქმნება მძლავრი ელექტრული რკალი, რომლის ტემპერატურა აღწევს 3000⁰C, რაც იწვევს გამთიშველის საკონტაქტო ლითონის ნაწილების გადნობას და ავარიას. ამიტომაც არის, რომ ასეთი ქსელების ამორთვა ხდება არა ხელით, არამედ ძაბვის ამომრთველებით

ელექტრული ჯაჭვი - ელექტრომოწყობილობების ერთობლიობა, შეერთებული ელექტრომაგვთულებითა და კაბელებით, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია ელექტროდენის მიწოდება მომხმარებლისათვის.

ელვა - 1. ატმოსფერული მოვლენა, ელექტრობის სწრაფი განმუხტვა ჰაერში, რაც გამოიხატება ძლიერი კლაკნილი ნათებით (ნახ. 1); 2. ელვარება, ბრწყინვა, ლაპლაჰი.

ნახ. 1

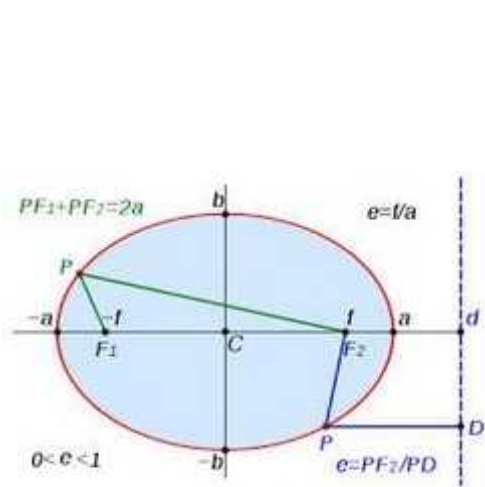
ელინგი (ჰოლანდ.) - გემების, სპორტული იახტების, დირიჟაბლების სამშენებლო ან სარემონტო დახურული ნაგებობა ოკეანის, ზღვის, ტბის ან მდინარის პირას. არსებობს ორი სახის: გრძივი და განივი. პირველი განლაგებულია სახმელეთო ხაზის მართობულად, მეორე - პარალელურად

ელისეს მინდვრები (ელიზიუმი) - ძველი ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, ღმერთების რჩეულ გმირთა მარადიული სამყოფელი; 2. პარიზის ერთ-ერთი უმთავრესი მაგისტრალი, სადაც საფრანგეთის პრეზიდენტის რეზიდენცია - ელისეს სასახლე მდებარეობს.

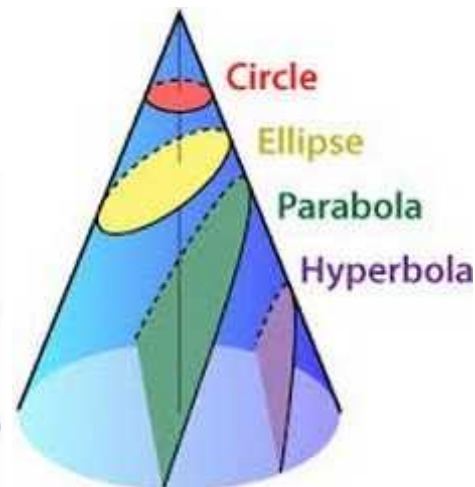

ნახ. 1

ელიფსი (ბერძ.) - ჩაკეტილი მრუდი, რომლის ყოველი წერტილის მანძილების ჯამი ორი მოცემული წერტილიდან (F_1 და F_2 ფოკუსიდან) წარმოადგენს მუდმივ სიდიდეს და უდრის $2a$ -ს ($2a > F_1F_2$), რომელსაც ე. დიდ ღერძს უწოდებენ. ფოკუსებს შორის მანძილს ფოკალური მანძილი ეწოდება და უდრის $2c$ -ს. დეკარტეს მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში ე. უმარტივეს (კანონიკურ) განტოლებას აქვს ასეთი სახე: $x^2/a^2 + y^2/b^2 = 1$, სადაც $b^2 = a^2 - c^2$. $2b$ სიდიდეს (მონაკვეთს) ე. მცირე ღერძი ეწოდება (ნახ. 1). $e = c/a < 1$ სიდიდეს ე. ექსცენტრისიტეტი ეწოდება. F_1F_2 მონაკვეთის შუა წერტილს ე. ცენტრს უწოდებენ. ხოლო ე. ცენტრზე გამავალ ნებისმიერ წრფეს - ე. დიამეტრს. წრფეს, რომლის განტოლებაა $x = \pm a/b$, ე. დირექტრისა ეწოდება. ელიფსი მიიღება, როგორც წრიული კონუსის გადაკვეთის წირი იმ სიბრტყესთან, რომელიც კვეთს ამ კონუსის ერთ-ერთი კალთის ყველა მსახველს (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

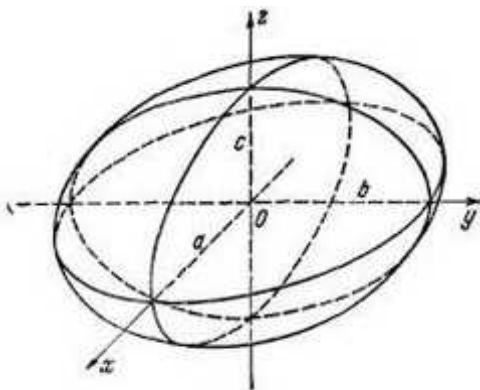
ელიფსი ინერციის - ბრტყელი ფიგურის ინერციის ელიფსოიდის გეგმილი მის სიბრტყეზე.

ელიფსი ძაბვის - ელიფსი, რომელშიც გარდაიქმნება ძაბვის ელიფსოიდი ბრტყელი დამაბუღი მდგომარეობის შემთხვევაში

ელიფსოგრაფი - სამხაზველო ხელსაწყო ელიფსის დასახაზად.

ელიფსოიდი - ზედაპირი, რომელიც მიიღება ელიფსის ბრუნვით თავისი ერთ-ერთი ღერძის ირგვლივ; მეორე რიგის ზედაპირის ერთ-ერთი სახე. დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში მისი კანონიკური (უმარტივესი) განტოლება ასეთი სახისაა: $x^2/a^2 + y^2/b^2 + z^2/c^2 = 1$, სადაც a , b და c - ელიფსოიდის ნახევარღერძებია. ე. ჩაკეტილი ზედაპირია, რომელსაც აქვს სიმეტრიის ცენტრი, სიმეტრიის სამი ღერძი და სიმეტრიის სამი სიბრტყე. ე. ნებისმიერი კვეთა სიბრტყით არის ელიფსი, კერძო შემთხვევაში კვეთა შეიძლება იყოს წრეწირი. თუ ე. ღერძები $2a$, $2b$, $2c$

განსხვავებულია, მაშინ ელიფსოიდს ეწოდება სამღერძა. თუ ე. რომელიმე ორი ღერძი ტოლია, მაშინ გვაქვს ბრუნვითი ელიფსოიდი. თუ ე. ყველა ღერძი ტოლია ($2a = 2b = 2c$), მაშინ ელიფსოიდი გადაიქცევა სფეროდ (ნახ. 1).

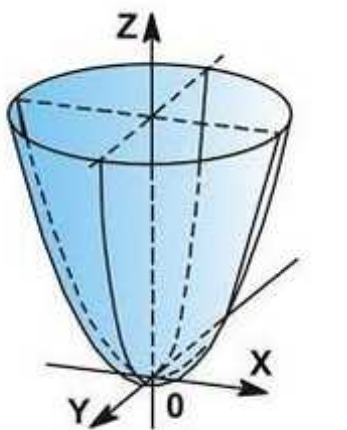

ნახ. 1

ელიფსოიდი ინერციის - მოცემული 0 წერტილიდან მასზე გამავალ ღერძებზე გადაზომილი იმ მონაკვეთების ბოლო წერტილების გეომეტრიული ადგილი, რომელი მონაკვეთების სიგრძეც უკუპროპორციულია შესაბამისად ამ ღერძების მიმართ ინერციის რადიუსებისა. ცნება შემოიღო პუანსომ.

ელიფსოიდი ძაბვის - სხეულის მოცემული წერტილიდან გამომავალი იმ რადიუს-ვექტორების ბოლო წერტილების გეომეტრიული ადგილი, რომლებიც გამოსახვენ მოცემულ წერტილზე გამავალ ელემენტარულ ფართობზე სრულ ძაბვას.

ელიფსური პარაბოლოიდი - მე-2 რიგის ზედაპირი; მისი კანონიკური განტოლებაა: $x^2/p + y^2/q = 2z$; $p, q > 0$. ელიფსური პარაბოლოიდი მოთავსებულია Oxy სიბრტყის ერთ მხარეს და მისი კვეთები Oxy სიბრტყის პარალელური სიბრტყეებით გვაძლევს მსგავს ელიფსებს - ერთი და იგივე ექსცენტრისიტეტებით. თუ $p = q$, მაშინ ეს კვეთები წრეწირებია, ხოლო პარაბოლოიდს ეწოდება ბრუნვითი პარაბოლოიდი, რომელიც მიიღება პარაბოლის ბრუნვით მისი ღერძის გარშემო; ასეთი პარაბოლოიდის სარკეს ის თვისება აქვს, რომ, თუ სინათლის წყაროს მოვათავსებთ მის ფოკუსში, მაშინ სარკისებური ზედაპირიდან არეკლილი სხივები იქნებიან პარალელური, რაც გამოიყენება პროექტორებში. ელიფსური პარაბოლოიდის კვეთები Oz ღერძზე გამავალი სიბრტყეებით წარმოადგენენ პარაბოლებს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ელიფსური სიჩქარე - იხ. კოსმოსური სიჩქარე.

ელიფსური ცილინდრი - მე-2 რიგის ცილინდრული ზედაპირი, რომლის მიმმართველია ელიფსი: $x^2/a^2 + y^2/b^2 = 1$. ამ ელიფსური ცილინდრის მსახველი z ღერძის პარალელურია.

ემალი (მინაჩქარი) - მტკიცე მინისებრი მასა, რომელიც დაიტანება ნაკეთობის ზედაპირზე მექანიკური ან

ელექტროქიმიური მეთოდით. არსებობს გამჭირვალე და გაუმჭირი. მექანიკური გზით მიღებულ ე. შემაღენლობაში (ძველი რეცეპტი) შედის: ერთი წილი კვარცის ქვიშა, ერთი წილი ბორის მჟავა და ორი წილი ტყვიის სურინჯი; ხოლო თანამედროვე ე. შედის: სილიციუმის ორჟანგი, ბორის ანჰიდრიდი, ტიტანის ჟანგი, ალუმინის ჟანგი, ტუტე და ტუტემიწა ლითონები, თუთია, ტყვია, სხვადასხვა ფთორიდი. ე. გამოიყენება ლითონის, კერამიკული, მინის ნაკეთობების დასაფარავად, რათა დავიცვათ ისინი კოროზიის, გახეხვის, მაღალი ტემპერატურისაგან. მშენებლობაში ზოგჯერ მიმართავენ შავი ლითონების დაფარვას ემალით კოროზიისაგან დასაცავად, რაც საშუალებას იძლევა ძვირადღირებული შენადნობები შევცვალოთ იაფი მასალით. ე. ფარავენ აგრეთვე ინსტრუმენტებს, ჭურჭელს, საიუველირო ნაკეთობებს, ფურნიტურას, სამშენებლო კონსტრუქციების დეტალებს, ქალის სამკაულებს, მილებს, ქიმიურ რეაქტორებს და სხვ. საქართველოში ე. გამოყენება დაიწყო XI საუკუნეში, ძირითადად ხატწერაში - ტიხრული მინანქრის სახით (ნახ. 1: ქართული ტიხრული მინანქარი). დღემდე ამოუხსნელ საიდუმლოდ რჩება ტიხრული მინანქრის დამზადების ტექნოლოგია, რადგანაც ტიხრების, რომელსაც ოქროსაგან ამზადებდნენ, დნობის ტემპერატურა გაცილებით დაბალია, ვიდრე მინანქრისა, რომლის მისაღებად საჭიროა რამდენიმეჯერ გამოწვა 700...900°C ტემპერატურაზე. მექანიკური გზით მიღებული ძველი მინანქრის ხარისხი ბევრად აღემატება დღევანდელ ელექტროქიმიური გზით მიღებული მინანქრის ხარისხს. არსებობს მრავალი სახის ე.: ზეთოვანი, ნიტროცელულოზის, პერკლორვინილის, პოლიეთერის და სხვ.

ნახ. 1

ემბარგო (ესპ.) - სახელმწიფოს მიერ ქვეყანაში გარკვეული საქონლის, ფასეულობის, ოქროს, ფასიანი ქაღალდების, ვალუტის გატანის ან შემოტანის აკრძალვა.

ემბლემა (ბერძ.) - 1. რომელიმე ცნების, იდეის სიმბოლური გამოსახულება; 2. სამკაული, საგანი ან საგნის გამოსახულება, გამოყენებული რაიმე იდეის სიმბოლოდ (ნახ. 1, ემბლემა - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი).

ნახ. 1

ემისია (ლათ.) - მიმოქცევაში საბანკო და სახაზინო ბილეთების, ქაღალდის ფულისა და ფასიანი ქაღალდების გამოშვება.

ემიტენტი (ლათ.) - 1. იურიდიული პირი: ბანკი, დაწესებულება, სახელმწიფო ცენტრალური ან ადგილობრივი ხელისუფლების მმართველობის ორგანო, რომელიც მიმოქცევაში უშვებს ფასიან ქაღალდებს და კისრულობს ამ

ფასიანი ქაღალდების მფლობელების მიმართ გარკვეულ ვალდებულებებს; 2. საჯარო ან კერძო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც უშვებს ფასიან ქაღალდებს.

ემპირიული ფორმულები - მათემატიკური ფორმულები, რომლებიც მიიღებიან ცდებზე უშუალო დაკვირვებით და ექსპერიმენტის საშუალებით.

ემულგატორი (ლათ.) - 1. ნივთიერება, რომელიც ხელს უწყობს ემულსიებისა და ელექტროლიტების მდგრადობას; 2. ქიმიური ნივთიერება, რომელიც ემატება ემულსიას, რათა შეაფერხოს წყალში კუპრის, ბიტუმის და სხვ. შეერთება. ერთ-ერთ ემულგატორად გამოიყენება საპონი; 3. საკვები დანამატი. არსებობს სიცოცხლისთვის სახიფათო და უსაფრთხო ე. იწვევს სიმსივნეს, ალერგიას, ორგანიზმის სხვადასხვა სისტემის, კანისა და სისხლის წნევის გაღიზიანებას. მეტად სახიფათოა ბავშვებისა და ასთმანებისათვის.

ემულსია (ლათ.) - 1. ორი ერთმანეთში გაუხსნელი სითხის ნარევი, რომელშიც ერთი სითხის უწყვეტი ნაწილაკები შეტივტივებულია მეორეში წვეთების სახით (მაგ., წყალში დამატებული ზეთის ნაწილაკები, ჩვეულებრივი რძე, რომელშიც შეტივტივებულია ცხიმის ნაწილაკები და სხვ.); 2. ერთგვარი შუქმგომობიარე პრეპარატი, რომელსაც იყენებენ ფოტოტექნიკაში.

ენდემური - მხოლოდ გარკვეული ადგილისათვის, მხარისათვის დამახასიათებელი; ადგილობრივი.

ენდოგენური (ბერძ.) - რაც აიხსნება შინაგანი მიზეზებით. დედამიწაზე მოქმედი ცვლილებები, რომელიც გამოწვეულია დედამიწის წიაღში მიმდინარე პროცესებით და რომელსაც იწვევს საკუთარი სითბო. ეს პროცესებია: მიწის წიაღში მიმდინარე რადიოაქტიურ ნივთიერებათა დაშლა, სხვა ქიმიური რეაქციები, ნივთიერებათა გარდაქმნები და დედამიწის შიგნით წარმოშობილ დამაბულობათა უეცარი განტვირთვა, რაც მიწისძვრების, მაგნიტიზმის, მეტამორფიზმისა და მიწის ქერქის ტექტონიკური მოძრაობების სახით ვლინდება. ენდოგენური პროცესები იწვევს მიწის ქერქის დანაოჭებას, დაწყვეტას, ნაწყვეტებისა და ქერქქვეშა მასების გადაადგილებას, ქანების პირვანდელი შედგენილობის, წიაღის ფორმებისა და ტექტონიკური სტრუქტურის შეცვლას, ახალი მთებისა და ტაფობების წარმოქმნას.

ენდოგენური ძალები - დედამიწაზე მოქმედი შიგა ძალები

ენდოვა - იხ. შენადარი.

ენდოთერმული - ამა თუ იმ სახის პროცესი, რომელსაც თან ახლავს სითბოს შთანთქმა.

ენდოთერმული რეაქცია - ქიმიური რეაქცია, რომელსაც თან ახლავს სითბოს შთანთქმა.

ენდო... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს „შინაგანს“ (მაგ., ენდოთერმული, ენდოგენური და სხვ.).

ენერგეტიკა - მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ენერგიას; 2. ტექნიკის დარგი, რომელიც ამუშავებს სხვადასხვა სახის ენერგიის გამოყენების მეთოდებს

ენერგეტიკული მანქანა - ენერგიის გარდამქმნელი მანქანა.

ენერგია - 1. მოღვაწეობა, მოქმედება; 2. მატერიის მოძრაობის სხვადასხვა ფორმის საერთო რაოდენობრივი საზომი; ე. ძირითადი ფორმებია: სითბური, ელექტრომაგნიტური, მექანიკური, ქიმიური, ბირთვული, გრავიტაციული; ერთი სახის ენერგია შეიძლება გარდაიქმნას სხვა სახის ენერგიად, მკაცრად განსაზღვრული რაოდენობრივი თანაფარდობით; ე. გარდაქმნით მისი საერთო რაოდენობა არ იცვლება (ენერგიის მუდმივობის კანონი); 3. სამოქმედო ძალა, ჟინი, მიზანსწრაფულობა, შეუპოვრობა დასახული მიზნის მისაღწევად. ენერგია იზომება შემდეგ ერთეულებში: CGS სისტემაში - ერგი, SI სისტემაში - ჯოული, ტექნიკურ სისტემებში - კილოგრამ-ძალა-მეტრი (კილოგრამომეტრი).

ენერგია დრეკადი დეფორმაციის (დრეკადი დეფორმაციის პოტენციური ენერგია) - დეფორმირებული დრეკადი სხეულის შიგა ძალების პოტენციური ენერგია.

ენერგია კინეტიკური - სხეულის მოძრაობის სიჩქარესთან დაკავშირებული ენერგია.

ენერგია მექანიკური - სხეულთა მექანიკური მოძრაობისა და მათი ურთიერთქმედების ენერგია. განიხილება ორი სახის მექანიკურ ენერგია: კინეტიკური და პოტენციური. ნივთიერი წერტილის მოძრაობისას კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ჯამს სრული მექანიკური ენერგია ეწოდება.

ენერგია მოცულობის ცვლილების - დრეკადი დეფორმაციის პოტენციური ენერგიის ნაწილი, რომელიც წარმოიშობა დეფორმირებული სხეულის მოცულობის ცვლილების შედეგად.

ენერგია პოტენციური - სიდიდე, განსაზღვრული იმ მუშაობით, რომელიც შეიძლება შეასრულონ ძალთა ველში არსებულმა ძალებმა ამ ველში ნივთიერი წერტილის ან სისტემის მდებარეობის შეცვლისას. პოტენციურ ენერგიას აღნიშნავენ P ასოთი. პოტენციურ ენერგიაში გულისხმობენ ნივთიერ სხეულებს შორის ურთიერთქმედების ენერგიას. ეს ენერგია დამოკიდებულია სხეულთა ურთიერთმდებარეობაზე და მათ კოორდინატებზე. სხეულთა შორის ფარდობითი მანძილის ცვლილებისას მათ შორის მოქმედი ძალები ასრულებენ მუშაობას. ამასთანავე, ხდება პოტენციური და კინეტიკური ენერგიების ურთიერთგარდაქმნა. თუ სისტემის სრული მექანიკური ენერგია არ იცვლება, მაშინ ასეთ სისტემას კონსერვატიულს უწოდებენ. პოტენციური ენერგია უპირისპირდება კინეტიკურ ენერგიას იმ აზრით, რომ კინეტიკური ენერგია არის მოძრაობის ენერგია, ხოლო პოტენციური ენერგია დამოკიდებულია სხეულთა ურთიერთმდებარეობაზე.

ენერგია სითბური - ატომებისა და მოლეკულების უწყერიგო (სითბური) მოძრაობის ენერგია. ამ მოძრაობით ხასიათდება სხეულის ტემპერატურა.

ენერგია სრული (მექანიკური) - კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ჯამი.

ენერგია ფორმის ცვლილების - დრეკადი დეფორმაციის პოტენციური ენერგიის ნაწილი, რომელიც წარმოიშობა დეფორმირებული სხეულის ფორმის ცვლილების შედეგად.

ენერგიის ინტეგრალი - გამოსახავს სრული მექანიკური ენერგიის შენახვის კანონს: $T+P = h$. ე. ი. გვიჩვენებს, რომ თუ ნივთიერი წერტილი (სისტემა) მოძრაობს პოტენციურ ძალთა ველში, მაშინ კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ჯამი (სრული მექანიკური ენერგია) მუდმივი სიდიდეა (მექანიკური ენერგიის შენახვის კანონი). ე. ი. და მის ზოგიერთ განზოგადებას დიდი მნიშვნელობა აქვს მოძრაობის მდგრადობის თეორიაში.

ენერგიის მუდმივობისა და გარდაქმნის კანონი - ბუნების ზოგადი კანონი, რომლის თანახმად ნებისმიერი ჩაკეტილი ნივთიერი სისტემის სრული ენერგია სისტემაში მიმდინარე ყველა პროცესის დროს უცვლელი რჩება (ინახება). თუ ნივთიერი სისტემა განიცდის გარეშე ზემოქმედებას, რის შედეგადაც იგი ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადადის, მაშინ მისი ენერგიის ნაზრდი (დანაკლისი) უდრის მასთან ურთიერთმოქმედი სხეულებისა და ველების ენერგიების დანაკლისს (ნაზრდს).

ენერგოეფექტურობის პასპორტი - დოკუმენტი, რომელშიც ასახულია შენობა-ნაგებობის ენერგოეფექტურობის საპროექტო, ტექნიკური და საექსპლუატაციო პარამეტრები.

ენერგოსისტემის კვების ცენტრი - გამანაწილებელი მოწყობილობა ენერგოსისტემის ელექტროსადგურის გენერატორული ან დამადაბლებელი ქვესადგურის მეორადი ძაბვისა, რომელთანაც მიერთებულია მოცემული რაიონის გამანაწილებელი ქსელი.

ენერგოტექნოლოგიური ქვაბი - ორთქლის ან წყალგამაცხელებელი ქვაბი, რომლის საცეცხლურში ხორციელდება ტექნოლოგიური მასალების გადამუშავება.

ენტალპია (ბერძ.) - თერმოდინამიკური სისტემის მდგომარეობის ფუნქციაა და შინაგან ენერგიაზე მეტია გაფართოების მუშაობით, ე.ი. იზობარულ პირობებში სისტემისათვის გადაცემული ენერგია იხარჯება ენთალპიის გაზრდაზე.

ენტაზისი (ბერძ.) - სვეტის ტანის გამოზნექილობა კლასიკური კოლონის დაახლოებით 1/3-ის ზევით, რაც სვეტის ტანის შეზნექილობის შთაბეჭდილებას აქარწყლებს.

ენციკლოპედია (ბერძ.) - თავმოყრილი ცნობები ცოდნის ყველა ან რომელიმე ერთი დარგიდან ლექსიკონის სახით.

ენციკლოპედიზმი - ფართე, მრავალმხრივი განათლება ცოდნის სხვადასხვა დარგში.

ენციკლოპედისტი - პირი, რომელსაც ენციკლოპედიური ცოდნა აქვს; მრავალმხრივ განათლებული ადამიანი.

ენციკლოპედიური - ენციკლოპედიასთან დაკავშირებული, ენციკლოპედიური ხასიათისა.

ეოლური - იგივეა, რაც ქარიანი.

ეოლური ნალექები - ქარით გადატანილი მინერალური ნაწილაკების დაგროვებით წარმოქმნილი ქანი (გეოლოგია).

ეპეიროგენეზისი - დედამიწის ქერქის ვრცელი არეების საუკუნეობრივი ვერტიკალური რყევა, რომელიც არ იწვევს ქერქის შიდა სტრუქტურის შეცვლას.

ეპიდისკოპი (ბერძ.) - ოპტიკური ხელსაწყო (ნახ. 1), რომლის საშუალებითაც ეკრანზე მიიღება, როგორც გამჭვირვალე ობიექტის, ასევე გაუმჭვირი საგნის გამოსახულება.

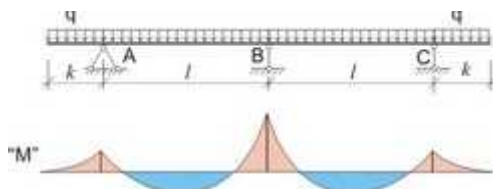
ნახ. 1

ეპიდოტი (ფრანგ.) - ქანწარმოქმნილი მინერალი წყლის სილიკატების ჯგუფისა. იყენებენ როგორც სანაკეთო ქვას.

ეპისტილი - 1. კოჭოვანი კონსტრუქციის ქვედა დეტალი, რომლითაც კოჭი უშუალოდ ეყრდნობა საყრდენს; 2. ანტაბლემენტის ქვედა ნაწილი, რომელიც უშუალოდ ეყრდნობა კოლონის კაპიტელს. არქიტრაჟი.

ეპიტაფია - წარწერა საფლავის ქვაზე.

ეპიურა (ფრანგ.) - 1. ნახაზი, რომელზედაც ორთოგონალური დაგეგმილების მეთოდით გამოსახულია სივრცითი ფიგურა, ე.ი. კომპლექსური ნახაზი; 2. რაიმე სიდიდის ცვლილებაზე დამოკიდებულების გრაფიკული გამოსახვა; 3. ელემენტში მოქმედი ძალოვანი ფაქტორის გრაფიკული გამოსახულება (მაგ., განივი ძალის ე., მღუნავი მომენტის ე. და სხვ.). (ნახ. 1: უჭრი კოჭის მრუნავი მომენტის ეპიურა).

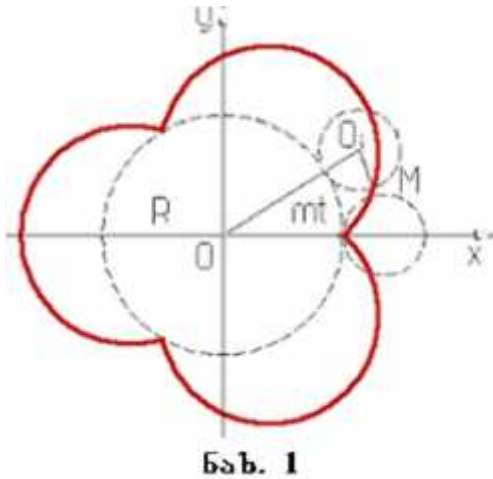
ნახ. 1

ეპიურა დატვირთვის - დატვირთვის ინტენსივობის გრაფიკი, როგორც სხეულის წერტილის მდებარეობის განმსაზღვრელი კოორდინატის ფუნქცია.

ეპიცენტრი (ბერძნ.) - ადგილი დედამიწის ზედაპირზე, რომელიც მოთავსებულია რაიმე დამანგრეველი ძალის კერის თავზე ან მის ქვეშ.

ეპიცikli (ბერძ.) - წრეხაზი, რომლის ცენტრი თანაბარზომიერად მოძრაობს სხვა წრეხაზზე.

ეპიციკლოიდი - ბრტყელი წირი, რომელსაც აღწერს უძრავი წრეწირის გარშემო გარე შეხებაში მყოფი უსრიალოდ მგორავი წრეწირის ნებისმიერი წერტილი (ნახ. 1). უძრავი და მოძრავი წრეწირების რადიუსების შეფარდებაზე დამოკიდებულების მიხედვით მიიღება სხვადასხვა სახის ე. ეპიციკლოიდის პარამეტრულ განტოლებას აქვს შემდეგი სახე: $x = (r + R) \cos \theta - r \cdot \cos[(r + R) \cdot \theta / r]$; $y = (r + R) \sin \theta - r \cdot \sin[(r + R) \cdot \theta / r]$, სადაც r - მოძრავი, ხოლო R - უძრავი წრეწირების რადიუსები, θ არის კუთხე, რომელიც შეესაბამება წრეწირების შეხების წერტილებს შორის მოთავსებულ რკალს. თუ $R/r = 1$, მაშინ ე. აქვს ერთი რკალი და მას ეწოდება კარდიოიდა. თუ $R/r = m$ მთელი რიცხვია, მაშინ ე. შედგება გადაუკვეთავი რკალებისაგან. თუ m წილადია, მაშინ რკალები იკვეთებიან.

ეპი... (ბერძ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მიუთითებს რაიმეს ზემოთ, რაიმესთან ახლოს (მაგ., ეპიცენტრი, ეპიციკლოიდი) ან რაიმეს შემდეგ მდებარეობაზე

ეჟექტორი (ფრანგ.) - ჭავლეტი ტუმბო, რომელშიც ერთი ნაკადის (ჰაერის, წყლის) კინეტიკური ენერგია გადაეცემა მეორეს და ა.შ. ეჟექტორი გამოიყენება გაზების წინ ჰაერის ამოსატუმბად გრუნტის ტუმბოდან, წყლის ამოსაქაჩად ტრიუმებიდან და სხვ. მას აყენებენ მიწისმწოვებზე დამუშავების სიღრმის გასაზრდელად ან გრუნტის შეწოვის ინტენსიფიკაციისათვის.

ერბოქვა - სამართბლის, დანის და მისთანა მჭრელი იარაღის სალესი პირის ასაწყობი წმინდა ქვა, ერბოს (ან ზეთის) უსვამენ ხოლმე.

ერგი (ბერძ.) - 1. მუშაობისა და ენერგიის საზომი ერთეული ერთეულთა სისტემაში. ტოლია 1 დნ (დინი) ძალის მიერ შესრულებული მუშაობისა 1 სმ გზაზე იმ შემთხვევაში, თუ ძალისა და გადაადგილების მიმართულებანი თანხვედნილია. არსებობს თანაფარდობა 1 ერგ = 10^{-7} ჯგ = $1,02 \cdot 10^{-8}$ კგმ-მ = $2,39 \cdot 10^8$ კალ.; 2. უმეტესად აფრიკისა და არაბეთის უდაბნოებში გავრცელებული ქვიშიანი მასივების საერთო სახელწოდება. წარმოიქმნება რელიეფის დადაბლებულ ადგილებში. დამახასიათებელია ბარხანების, დიუნების, მფრინავი ქვიშებისა და მლაშობების ერთობლიობა. მოკლებულია ნაწილობრივ ან მთლიანად მცენარეულ საფარს. ფართოდ არის გავრცელებული ჩრდილოეთ და სამხრეთ აფრიკაში, დასავლეთსა და ცენტრალურ აზიასა და ცენტრალურ ავსტრალიაში. სამხრეთ ამერიკაში ერგი შემოფარგლულია ანდების მთათა სისტემით, თუმცა პერუსა და არგენტინის ჩრდილოეთ-დასავლეთ ნაწილში გვხვდება დიდი ზომის დიუნები. შედარებით მცირე ფართობზე გვხვდება ბრაზილიის ჩრდილოეთ-დასავლეთ სანაპიროზე. არაბეთში ამგვარ წარმონაქმნებს ნეფუდს უწოდებენ, შუა აზიაში - ყუმს.

ერგონომიკა (ბერძ.) - სამეცნიერო მიმართულება, რომელიც შეისწავლის ადამიანს და მის მოღვაწეობას თანამედროვე საწარმოო პირობებში სამუშაო პროცესის და პირობების, აგრეთვე მოწყობილობების და მანქანების პარამეტრების ოპტიმიზაციის მიზნით. ერგონომიკის გამოკვლევების ძირითადი ობიექტია სისტემა „ადამიანი-მანქანა“. გამოკვლევის მეთოდი - სისტემური მიდგომა. ერგონომიკა შრომით საქმიანობას განიხილავს როგორც ბიოლოგიურ, ფიზიოლოგიურ და ფსიქოლოგიურ კანონზომიერთა ერთიანობის გამოვლენას. სწავლობს იმ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ადამიანის ფუნქციონალურ მდგომარეობაზე და შრომის უნარიანობაზე (ჰაერის შემადგენლობა, მეტეოროლოგიური პირობები, რადიაცია, ხმაური, ვიბრაცია, განათება და სხვ.).

ერდო - 1. დოლაბი, სახურავში, შუაგეცხლის თავზე, ამოჭრილი ადგილი, რომელსაც სარკმლისა და საკვამურის დანიშნულება აქვს; 2. რაჭაში - ჭერში ამოჭრილი ღიობი, სართულიდან სართულზე გასასვლელად. ხევში - ასეთივე ოთხკუთხა ღიობი, საიდანაც კიბის მეშვეობით საქონლისთვის განკუთვნილ ქვედა სართულში ჩადიან; 3. სახლის ზედა კერძო ბანი, საჩეხი; ბრტყელი სახურავი.

ერექთიონი - ძველბერძნული ხუროთმოძღვრების თვალსაჩინო ძეგლი ათენის აკროპოლისში.

ერექტორი (ინგლ.) - მექანიზმი, რომლის საშუალებითაც ხდება გვირაბის მოპირკეთება ლითონის ან რკინა-ბეტონის ასაწყობი ტიუბინგებით ან ბლოკებით.

ერთბლოკიანი კვამლის სიგნალიზატორი - მოწყობილობა, რომელიც ერთიანობაში შეიცავს აღმოჩენს, მაკონტროლებელ აპარატურასა და ხმოვანი განგაშის სისტემას, და მუშაობს ავტონომიურად ან დამონტაჟების წერტილიდან მოწოდებულ ელექტროენერგიაზე.

ერთგვაროვნება - 1. სხეულში (მასალაში) ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების თანხვედრა სხეულის ნებისმიერ წერტილში, გარკვეული მიმართულებებით. ე. იზოტროპიის კერძო შემთხვევა; 2. ალგებრულ განტოლებათა სისტემის, ასევე დიფერენციალური განტოლებების და მათი სისტემების თვისება, რომ მათი ამოხსნის ნამრავლი ნებისმიერ მუდმივ რიცხვზე კვლავ ამოხსნას იძლევა; 3. ფუნქციის თვისება, რომ ყველა ცვლადის ერთ და იმავე a რიცხვზე გამრავლებით ფუნქციის მნიშვნელობა მრავლდება ak -ზე, სადაც k - ერთგვაროვნების ხარისხი

ერთეულთა საერთაშორისო სისტემა - ფიზიკური სიდიდეების ერთეულთა სისტემა, რომლის შემოკლებული აღნიშვნაა - SI (ქართულად - სი, რუსულად - СИ). მიღებულია ზომა-წონის XI გენერალური კონფერენციის მიერ (1960 წლის ოქტომბერი, პარიზი). იგი წარმოადგენს დღეისათვის ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ საზომ ერთეულთა სისტემას, როგორც მეცნიერებაში, ასევე ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ე.ს.ს. ერთეულები იყოფა ორ ჯგუფად: შვიდი ძირითადი და მათგან წარმოებული ერთეულები. ძირითადი ერთეულებია: სიგრძე - მეტრი (მ); მასა - კილოგრამი (კგ); დრო - წამი (წმ); დენის ძალა - ამპერი (ა); ტემპერატურა - კელვინი (K); ნივთიერების რაოდენობა - მოლი (მოლ); სინათლის ძალა - კანდელა (კდ). წინსართების დამატებით შესაძლებელია ძირითადი ერთეულებისაგან იმავე ფიზიკური სიდიდის აღმწერი უფრო მცირე ან უფრო დიდი ერთეულების წარმოქმნა. ძირითადი და წარმოქმნილი ერთეულები ათის ჯერადი რიცხვით განსხვავდებიან. მაგ., კილო აღნიშნავს ათასჯერ მეტს, ხოლო დეცი ათჯერ ნაკლებს ვიდრე თავდაპირველი ერთეული. რამდენიმე წინსართის ერთად გამოყენება იკრძალება. სხვა გავრცელებული ზომის ერთეულებია: წუთი, საათი, წელიწადი, ცელსიუსი, კოლოვატსაათი, კილომეტრ/საათი, საზღვაო მილი, საზღვაო კვანძი, პარსეკი, სინათლის წელი, ანგსტრემი, ბარნი და სხვ.

ერთეულთა ტექნიკური სისტემა - ერთეულთა სისტემა, რომელშიც ძირითადი ერთეულებია: სიგრძის ერთეული - მეტრი, დროის ერთეული - წამი, ძალის ერთეული - კილოგრამ-ძალა

ერთეული - 1. ერთნიშნა რიცხვი ან მრავალნიშნა რიცხვის უკანასკნელი ციფრი; 2. სიდიდე აღებული სხვა ერთგვაროვან სიდიდეთა საზომად (სიგრძის ე., ფულის ე. და სხვ.); 3. ცალკეული ნაწილი მსგავსთა შორის (ადმინისტრაციული ე., სამეურნეო ე. და სხვ.). არსებობს ე. სახეები: ბაზისური, დროის, ელექტრული, ზომის, მასის, მოცულობის, საბაზისო, საერთაშორისო, სითბური, სიმძლავრის, სიჩქარის, ტექნიკური, ფართობის, ძირითადი, ძაბვის, წარმოებულის, წონისა და სხვ.

ერთეული ვექტორი - ვექტორი, რომლის სიგრძე ერთის ტოლია. ერთეულ ვექტორს ზოგჯერ ორტს უწოდებენ

ერთეული მატრიცა - კვადრატული მატრიცა, რომელშიც მთავარ დიაგონალზე დგანან ერთიანები, ხოლო ყველა სხვა ადგილზე - ნულები.

ერთეული წარმოსახვითი - კომპლექსური რიცხვი $(0,1)$ სახისა. წარმოსახვით ერთეულს აღნიშნავენ i ასოთი და ის წარმოადგენს $x^2+1=0$ განტოლების ორი ამონახსნიდან ერთ-ერთს

ერთი სართული - სართული, რომლის იატაკიც მდებარეობს ერთ ნიშნულზე ან იატაკის დონეებს შორის სხვაობა არ აღემატება 1,8 მეტრს.

ერთი შენობა - შენობა, რომელსაც აქვს დამოუკიდებლად მომუშავე საძირკვლის კონსტრუქციული სისტემა.

ერთობლივი ინვესტიცია - ინვესტირების მთლიანი მოცულობა (ან ინვესტირებული საშუალებების) მთლიანი მოცულობა, დროის განსაზღვრულ პერიოდში, რომელიც მიმართულია ახალი მშენებლობისთვის, წარმოებაში ახალი საშუალებების შეძენისთვის და საქონლის მატერიალური მარაგებისთვის.

ერთობლივი შემოსავალი - ეკონომიკური საქმიანობით მიღებული ყველა შემოსავალი, მათ შორის: ა) ხელფასის სახით მიღებული შემოსავლები; ბ) ეკონომიკურისაქმიანობით მიღებული შემოსავლები, რომლებიც არ არის

დაკავშირებული დაქირავებით მუშაობასთან. რეზიდენტი გადასახადის გადამხდელის ერთობლივი შემოსავალი შედგება მის მიერ საქართველოში და საქართველოს ფარგლებს გარეთ მიღებული შემოსავლებისაგან. არარეზიდენტი გადასახადის გადამხდელის ერთობლივი შემოსავალი შედგება საქართველოში არსებული წყაროებიდან მიღებული შემოსავლებისაგან („საქართველოს საგადასახადო კოდექსი“, მუხლი 37).

ერთშრიანი იატაკი - იატაკი, რომელიც შედგება გამასწორებელ ცემენტის მოჭიმვაზე დაგებული საფარვლისაგან (მაგ., ლინოლეუმი თბო- და ბგერასაიზოლაციო საფუძველზე).

ერთშრიანი მემბრანა - სახურავის მემბრანა, რომელიც ადგილზე მონტაჟდება ერთი და არა რამდენიმე სამემბრანე (ჰომოგენური ან კომპოზიტური) შრის გამოყენებით.

ერთშრიანი პანელი - პანელი, რომელსაც აქვს ერთი ძირითადი შრე, შესრულებული ერთი სახის ბეტონისაგან.

ერკერი (გერმ.) - შენობის ფასადის სიბრტყიდან გამოტანილი სხვადასხვა მოხაზულობის (ნახევარწრიული, სამკუთხა, წახნაგოვანი) შემინული მოცულობა (ნახ. 1), რომელიც ზრდის ძირითადი სადგომის ფართობს.

ნახ. 1

ერმიტაჟი (ფრანგ.) - 1. ქალაქგარეთ მდგარი სახლი, ვილა, პარკში გამართული პავილიონი; 2. მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი სამხატვრო და კულტურულ-ისტორიული მუზეუმი სანკტ-პეტერბურგში (რუსეთი). დაარსდა 1764 წელს, როგორც ეკატერინე II-ის პირადი კოლექცია. პუბლიკისათვის გაიხსნა 1852 წელს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ეროვნული სატყეო სააგენტო - საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს სისტემაში შემავალი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. სააგენტოს ძირითადი ამოცანებია: ტყის ფონდის დაცვის, ტყეების აღდგენა-განახლებისა და ტყის რესურსებით სარგებლობის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება, ტყეების დაცვა ხანძრისგან, უკანონო ჭრისაგან, მავნე მწერებისა და დაავადებებისაგან, ნიადაგდაცვითი, წყალშემნახავი, კლიმატმარეგულირებელი, სანიტარიულ-ჰიგიენური, რეკრეაციული და სხვა ფუნქციების მქონე ტყეების შენარჩუნებისა და ხარისხობრივი გაუმჯობესების ღონისძიებების შემუშავება, ტყის რესურსების სახელმწიფო აღრიცხვის სისტემის უზრუნველყოფა, სახელმწიფო ტყის ფონდის ტერიტორიებზე მიმდინარე სახელმწიფო პროგრამებისა და კანონით დაშვებული სხვა საქმიანობების მონიტორინგი და მათ შესრულებაზე დადგენილი წესით ზედამხედველობის განხორციელება, სახელმწიფო ტყის ფონდის მდგრადი განვითარების საკითხებთან დაკავშირებით საერთაშორისო ურთიერთობებში მონაწილეობა თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, თანამშრომლობა ადგილობრივ და საერთაშორისო სამეცნიერო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან.

ეროვნული შემოსავალი - ეროვნული წარმოებიდან მიღებული შემოსავალი; ეკონომიკაში ყველა სახის შემოსავლის ჯამი.

ეროზია (ლათ.) - წყლის ნაკადის დამანგრეველი ზემოქმედება კალაპოტის ამგებელ ქანებსა და ნიადაგზე. გაპირობებულია წყლის ჭავლის და ნაკადში ატივტივებული მყარი მასალის უშუალო მექანიკური მოქმედებით კალაპოტზე. აღნიშნული პროცესები, ჩვეულებრივ, ერთდროულად მიმდინარეობს. ნაკადის ეროზიულ უნარს განსაზღვრავს წყლის მასა, დინების სიჩქარე და მყარი მასალის რაოდენობა. ე. შედეგად დედამიწის ზედაპირზე წარმოიქმნება ხაზობრივი გავრცელების მქონე ეროზიული ფორმები - ხრამი, ხევი, ხეობა, კანიონი და სხვ. ე. ზემოქმედება რელიეფის მსხვილ ელემენტებზე (ქედი, მთის მასივი) იწვევს მათ დანაწევრებას და ეროზიული რელიეფის შექმნას, რელიეფის დანაწევრების სიღრმეს განსაზღვრავს დედამიწის ქერქის ტექტონიკური მოძრაობის ხასიითი. ფართო გაგებით ე. მოიცავს ეგზოგენური პროცესების დამანგრეველ ზემოქმედებას. ცნება ეროზია შემოიღო ამერიკელმა გეოლოგმა გროვ კარლ ჯილბერტმა 1877 წელს; 2. ლითონის ზედაპირის დაშლა მექანიკური ზემოქმედების ან ელექტრული განმუხტვის შედეგად; 3. ლორწოვანი გარსის ზედაპირული დაწყლულება; 4. ზღვის ტალღების მოქმედების შედეგად ხმელეთის დანგრევა.

ერქვანი - ერთ-ერთი უძველესი სახვნელი იარაღი; იყენებდნენ ყანულის გადასახნავად. შედგება მხრის, ხელნის, კბილას, ხმალასა და სახნისისაგან.

ესთეტიკა (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის სინამდვილის შემოქმედებითი შემეცნებისა და გარდაქმნის საერთო კანონებს. ფილოსოფიური მომღვრება ხელოვნების, მშენიერების ფორმათა შესახებ მხატვრულ შემოქმედებაში, ბუნებასა და ცხოვრებაში. უფრო ზუსტად, ესთეტიკა შეისწავლის ხელოვნებას და ესთეტიკური საწყისის გამოვლენას ადამიანთა ცხოვრებისა და შემოქმედების სხვადასხვა სფეროში

ესთეტიკა დაგეგმარებითი - მოიცავს სათავსების სტრუქტურას, ზომებს, განთავსებას და ურთიერთკავშირს. ე.დ. იმუშავებს ადამიანთა, სატრანსპორტო საშუალებების გადაადგილების უმოკლეს გზებს, ქმნის პირობებს პროგრესული ტექნოლოგიის შესაქმნელად და შრომის მწარმოებლურობის ასამაღლებლად.

ესთეტიკა სამშენებლო - წყვეტს განათების, კედლების, ჭერის, იატაკის და სხვა ელემენტების შეფერვის, გამწვანების, სათავსებში მხატვრულ-ესთეტიკური გარემოს საკითხებს.

ესთეტიკა ტექნიკური - სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ადამიანის ცხოვრებისა და საქმიანობისათვის ჰარმონიული საგნობრივი გარემოს ფორმირების სოციალურ-კულტურულ, ტექნიკურ და ესთეტიკურ პრობლემებს. ე.ტ. მეცნიერების დარგია, რომელიც მიზნად ისახავს ადამიანების უზრუნველყოფას შრომის, ყოფისა და დასვენების საუკეთესო პირობებით. ის შეისწავლის დიზაინის საზოგადოებრივ ბუნებასა და განვითარების კანონზომიერებს, მხატვრული კონსტრუირების პრინციპებსა და მეთოდებს. ე.ტ. არის დიზაინის თეორია, ე.ი. სამყაროს ათვისება სამრეწველო საშუალებებით სილამაზის კანონების მიხედვით. ტექნიკური ესთეტიკის პრინციპების დახმარებით სერიულად მზადდება შრომის იარაღები (დაზგები, მანქანები) და სხვა საგნები, რომლებშიც შერწყმულია უტილიტარული (პრაქტიკულად სასარგებლო) და ესთეტიკური თვისებები. ტექნიკური ესთეტიკა ყოველმხრივად განვითარებული პიროვნების ჩამოყალიბების მძლავრი საშუალებაა. იგი გავლენას ახდენს მუშის ხასიათზე, ჯანმრთელობაზე და შრომისნაყოფიერებაზე. ე.ტ. ზოგავს მის ფიზიკურ ძალას და იცავს ნერვულ სისტემას, აწვითარებს გემოვნებას და ყოველივე ეს ხელსაყრელად მოქმედებს მის მიერ გამოშვებული პროდუქციის ხარისხზე. ე.ტ. კვალიფიციური მუშისგან მოითხოვს კულტურულ დამოკიდებულებას თავისი საქმისადმი, სამუშაო ადგილისადმი, ტანსაცმლისადმი. მოითხოვს აგრეთვე პროფესიული უნარ-ჩვევების სრულყოფას, დავალების კვალიფიციურად შესრულებას.

ესთეტიკა ტექნოლოგიური - ითვალისწინებს მოწყობილობის, გასასვლელების, საკომუნიკაციო ხაზების და მისთ. შერჩევას და განლაგებას

ესკალატორი - უწყვეტი ქმედების სამგზავრო საწველა, რომელიც წარმოადგენს მოძრავე საფეხურებიან კიბეს. დადებითი მხარეებია: მაღალი წარმადობა (9 ათასამდე მგზავრი/სთ); მგზავრების მიღების უწყვეტობა; წარმადობის დამოუკიდებლობა აწვეის სიმაღლეზე; გადასაყვანი მგზავრების ნაკადის თანაბრობა; გაჩერების შემთხვევაში მისი გამოყენების შესაძლებლობა, როგორც ჩვეულებრივი კიბის. უარყოფითი მხარეებია: მგზავრების იძულებითი ჰორიზონტალური გადაადგილება, რომელიც ზრდის საწველას სიგრძეს და ენერგიის ხარჯს; ლიფტთან შედარებით აწვეის დაბალი სიჩქარე და შედარებითი სიძვირე. მიუხედავად ამისა, ე. წარმოადგენს შვეული ტრანსპორტის საუკეთესო სახეობას მეტროპოლიტენების (ნახ. 1), ადმინისტრაციული და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობების, დიდი უნივერსიტეტების, მოლების, აეროპორტების გასასვლელების და სხვ. ნაგებობებისათვის. სამგზავროს გარდა არსებობს სატვირთო-სამგზავრო ე., რომელიც გათვალისწინებულია ხელბარგიანი მგზავრების გადასაყვანად.

ნახ. 1

ესკალატია (ინგლ.) - აგრესიის განუხრელი გაფართოების, გაძლიერების, დაჩქარების სტრატეგია.

ესკარპი (ფრანგ.) - 1. მიწის სიმაგრის გარეთა თხრილის უკანა, დამრეცი კედელი; 2. ტანკსაწინააღმდეგო დაბრკოლება მიწის სიმაგრის გარეთა თხრილის ცივაბო კედლის სახით

ესკიზი (ფრან.) - მომავალი ნაწარმოების, არქიტექტურული პროექტის, ქანდაკების, კონსტრუქციული გადაწყვეტის და ა.შ. გრაფიკული, ფერწერული ან სკულპტურული ჩანახატი. შემოქმედის (კონსტრუქტორის) ჩანაფიქრის წინასწარი მონახაზი, რომელშიც დაფიქსირებულია ნაგებობის, ნაკეთობის, მანქანის ან მექანიზმის ფორმა, დანიშნულება, მუშაობის პრინციპი. შემდგომში, ესკიზი საფუძვლად ედება მუშა ნახაზების დამუშავებას.

ესპლანადა (ფრანგ.) - 1. ძვ. ფართო ღია სივრცე ციხე-სიმაგრის წინ. აკეთებდნენ ციხე-სიმაგრეზე უეცარი თავდასხმისაგან დასაცავად, რათა მოწინააღმდეგის ჯარი შეუმჩნევლად არ მიახლოებოდა მას; 2. ქუჩა, მის ღერძზე მოქცეული ხეივანი (ნახ. 1: ბულვარი ესპლანადა); 2. მოედანი დიდი ნაგებობის წინ.

ნახ. 1

ესტაკადა - ქვის, ლითონის, რკინაბეტონის ან ხის სახიდე ნაგებობა, რომელიც უზრუნველყოფს გზის გატარებას მიწის (წყლის) დონიდან რაღაც სიმაღლეზე, სხვადასხვა კომუნიკაციების გაყვანას, დასატვირთ-განსატვირთ სამუშაოებს. ე. შედგება საყრდენებისა და მალის ნაშენისაგან (ჰორიზონტალური ან დახრილი). დანიშნულების მიხედვით არსებობს კოჭოვანი, დოინჯიანი, ჩარჩოვანი, კამაროვანი და სხვა კონსტრუქციული ტიპის. მას აშენებენ მდინარეების დაბლობებში, ჭაობიან უბნებში, გზაგამტარების მისადგომებთან, ქალაქის დასახლებებში ჩქაროსნული ავტომაგისტრალისათვის (ნახ. 1, ესტაკადა), მდინარეების გასწვრივ სანაპიროს გაფართოებისა და მოძრაობის ორგანიზებისათვის (მაგ., თბილისი-მცხეთის საავტომობილო გზის ზაჰესის მონაკვეთი). საქვეითო ე. გამოიყენება, როგორც გადასასვლელი ხიდი მრავალლიანდაგიან რკინიგზის ხაზებზე და სამგზავრო პლატფორმებზე, აგრეთვე მრეწველობაში ცალკეული შენობების ზედა სართულების დასაკავშირებლად (გალერეა). წყლის, აირის, ნავთობის მილსადენების ტრასაზე დიდი რაოდენობით შენდება ერთიარუსიანი და ორთარუსიანი ე., რომლებიც შედგება სპეციალური ძირითადი და საანკერო საყრდენებისაგან. ე. ფართოდ გამოიყენება დასატვირთ-განსატვირთი სამუშაოების მექანიზაციისათვის ქარხნებში, მეტროპოლიტენების მშენებლობაში, რკინიგზის სადგურებში და პორტებში, ჰიდროტექნიკურ მშენებლობაში, აგრეთვე თბოელექტროსადგურების საწვავის მიწოდების სისტემებში. საზღვაო ნავთობმოპოვების ადგილებში ე. იგება საბურღი პლატფორმის ნაპირთან დასაკავშირებლად.

ნახ. 1

ესტრიქ-თაბაშირი - მაღალ ტემპერატურაზე გამომწვარი თაბაშირი. იყენებენ, როგორც აჰიდრიტულ ცემენტს. მასზე დამზადებული ნაკეთობები გამოირჩევა მაღალი წყალ- და ყინვამედეგობით.

ესტუარი (ლათ.) - ზღვაში ან ოკეანეში ჩამავალი მდინარის გაფართოებული, ძაბრისებრი შესართავი, ზღვის მოქცევით წალეკილი ნაპირი. წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც მდინარის მოტანილი მყარი მასალა შესართავთან კი არ ილექება, არამედ ზღვის დინებას ან მიმოქცევას ზღვაში შეაქვს. ესტუართან ზღვა ძალიან ღრმაა.

ეტალონი (ფრანგ.) - 1. დიდი სიზუსტით გაზომვის საშუალება, რომელიც ემყარება ნივთიერებათა ან სხეულთა უცვლელ თვისებას დროში. ეტალონი გამოიყენება საზომი ერთეულების კვლავწარმოებისა და შენახვა-გადაცემისათვის და ემსახურება სხვადასხვა ქვეყანაში გაზომვათა ერთიანობისა და სიზუსტის შენარჩუნებას. იგი შეიძლება იყოს ზუსტი საზომი ან საზომი ხელსაწყო. არსებობს საერთაშორისო და ეროვნული ეტალონები. მასის ერთეულის, კილოგრამის საერთაშორისო ეტალონია პლატინა-ირიდიუმისაგან დამზადებული ცილინდრული ფორმის გირი, რომლის დიამეტრი და სიმაღლე 39 მმ-ია. ტექნიკის განვითარებასთან ერთად მატულობს ეტალონების რაოდენობა და სიზუსტე; 2. გადატანით, რისიმე ზომა, ნიმუში, სტანდარტი.

ეტალონური ქვიშა - კვარცული ბუნებრივი ქვიშა, რომელიც შეიცავს ნორმირებული ქიმიური შედგენილობის მომრგვალებულ მარცვლებს. გამოიყენება შედარებითი გამოცდებისათვის სტანდარტული ნახევრადფრაქციული ქვიშის მიმართ.

ეტაპი (ფრანგ.) - 1. რისამე გზის, დისტანციის ცალკეული მონაკვეთი; 2. საფეხური, სტადია რაიმე მოვლენა განვითარებაში; 3. პუნქტი ჯარების მოძრაობის გზაზე, სადაც სამხედრო პირებს ხვდებათ ღამის გასათევი ადგილი, ეძლევათ სურსათი; 4. პატიმართა გადაყვანა ერთი ადგილიდან მეორეზე.

ეტაჟერი (ფრანგ.) - თაროებიანი დგამი, თაროედი (ნახ. 1). მზადდება ძირითადად ხის მასალისაგან, აგრეთვე ლითონისა და მინისაგან. საცხოვრებელი ბინის ერთ-ერთი აუცილებელი კომპონენტი. გამოიყენება წიგნების, დეკორატიული ნივთების, საყვავილეების და მისთ. მოსათავსებლად.

ნახ. 1

ეტერნიტი (ფრანგ.) - საბურულე მასალა, აზბესტისა და ცემენტის ნარევისაგან გაკეთებული ცეცხლგამძლე და

წყალგაუვალი ფილები.

ეტრეტი (პერგამენტი) - განსაკუთრებული წესით დამუშავებული ხბოს, ბატკნის ან თიკნის ტყავი. იყენებდნენ საწერ მასალად ქაღალდის გამოგონებამდე. ასეთ მასალაზე შესრულებული ხელნაწერი. ამჟამად, ნახევრადგამჭირვალე, შეწებილი ქაღალდი, შემავსებლის გარეშე, რომელიც ჩვეულებრივ ქაღალდთან შედარებით, გადიდებული მექანიკური თვისებებით გამოირჩევა.

ეტრინგიტი - მინერალი, კალციუმის ჰიდროსულფოალუმინატი; ხელოვნურად წარმოიქმნება პორტლანდცემენტის ჰიდრატაციის დროს.

ეტროლი - პლასტმასის სახეობა ცელულოზის ეთერების ფუძეზე. არსებობს ორი სახის: ეთილცელულოზა და აცეტილენცელულოზა. ე. ახასიათებს წყალმედვეობა, ქიმიური მედეგობა, მაღალი ელექტროსაიზოლაციო თვისებები, ადვილად იღებება, არ იწვის. გამოიყენება ავეჯის წარმოებაში უჯრის სავლელების დასამზადებლად.

ეფემერიდები - 1. დროებითი მსუბუქი ნაგებობები XVIII საუკუნის პარკებში, გათვლილი დროებით ეფექტზე (კარავი, ქვის წყობა, საქვეითო ხიდი ცოცხალი ხეებისაგან და სხვ.); 2. ბეჭდვითი ნაწარმოებები, რომლებიც მალე კარგავენ მნიშვნელობას.

ეფესოს ტაძარი (არტემიდას ტაძარი, დიანას ტაძარი) - მსოფლიოს შვიდ საოცრებათაგან ერთ-ერთი, ბერძნულ ქალღმერთ არტემიდასადმი მიძღვნილი ტაძარი ეფესოში (ნახ. 1: ეფესოს ტაძრის მოდელი, პარკი მინიატურკი, სტამბოლი, თურქეთი.); აგებულია დაახ. ძვ. წ. 550 წელს სპარსეთის იმპერიის აქამენიდთა დინასტიის მმართველობის პერიოდში. ამჟამად თურქეთის ტერიტორიაზეა. თავდაპირველი ტაძრისგან დღემდე არაფერი შემორჩენილა.

ნახ. 1

ეფექტი - ძლიერი შთაბეჭდილება; რაიმე მოქმედების გავლენა, შედეგი; ხერხი, საშუალება, რაც შთაბეჭდილებას ქმნის (მაგ., მხატვრული ე., განათების ე. და სხვ.).

ეფექტი გიროსკოპული - გიროსკოპის საკუთრივი ბრუნვის ღერძის იძულებითი ბრუნვის დროს ინერციის ძალების მომენტის გამოვლენა.

ეფექტი დოპლერის - მიმღების ან გადამცემის ურთიერთ მოძრაობით გამოწვეული ტალღის სიგრძისა და სიხშირის ცვლილება. ამ მოვლენას ვხვდებით ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც, მაგ., როდესაც დამკვირვებლის გვერდით გაივლის მანქანა ჩართული სირენით. წარმოვიდგინოთ რომ სირენა გამოსცემს გარკვეულ ტონს და იგი არ იცვლება. როდესაც მანქანა არ მოძრაობს დამკვირვებლის მიმართ, მას ესმის ზუსტად ის ტონი რომელსაც გამოსცემს სირენა. ხოლო თუ მანქანა მოძრაობს დამკვირვებლისკენ, ხმის ტალღის სიხშირე გაიზრდება, სიგრძე კი შემცირდება (ავტომობილის მოძრაობის გამო ყოველი ახალი ტალღა ნაკლებ დროში აღწევს დამკვირვებლამდე) და დამკვირვებელი გაიგებს უფრო მაღალ ტონს, ვიდრე სინამდვილეში გამოსცემს სირენა. იმ შემთხვევაში როდესაც მანქანა შორდება დამკვირვებელს იგი გაიგებს უფრო დაბალ ტონს, რადგან ხმის ტალღის სიხშირე შემცირდება, სიგრძე კი გაიზრდება (ყოველი ახალი ტალღა მეტ დროს ანდომებს დამკვირვებლამდე მიღწევას). ე.დ. აღწერილი იყო ქ. დოპლერის მიერ 1842 წელს.

ეფექტი დროსტეს - ტერმინი, რომელიც გამოიყენება სპეციფიკური რეკურსიული გამოსახულების აღსანიშნავად.. დროსტეს ეფექტის დროს გამოსახულებაზე გამოჩნდება მისი შემცირებული ვარიანტი, ამ შემცირებულზე კი კვლავ შემცირებული და ა.შ. თეორიულად, ეს პროცესი დაუსრულებელია, მაგრამ პრაქტიკულად შეზღუდულია გამოსახულების ზომის გამო.

ეფექტი კუმულაციური - იხ. კუმულაცია.

ეფექტი პეკლის - ტერმინი საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში, აღნიშნავს ზოგიერთი ქაოსური სისტემის თვისებას. სისტემაზე უმნიშვნელო გავლენამაც კი შეიძლება იქონიოს დიდი და არაპროგნოზირებადი შედეგები სადღაც სხვაგან და სხვა დროს.

ეფექტი პიგმალიონის - როდესაც რაიმე მოვლენის მოლოდინის არსებობა ზრდის ამ მოვლენის განხორციელების შესაძლებლობას. სხვაგვარად ამ ფენომენს მოიხსენიებენ, როგორც თვითქმნად წინასწარმეტყველებას - როდესაც წინასწარმეტყველება პირდაპირ ან ირიბად გავლენას ახდენს რეალობაზე და ცვლის მას იმგვარად, რომ საბოლოოდ ეს წინასწარმეტყველება ხორციელდება.

ეფექტი სათბურის - ატმოსფეროს მიერ დედამიწის ინფრაწითელი გამოსხივების დაჭერის შედეგად დედამიწის ზედაპირის გათბობის პროცესი. ე. ს. 1824 წელს აღმოაჩინა ი. ფურიემ. სათბურის ეფექტის გარეშე დედამიწის ზედაპირი დღევანდელთან შედარებით 33⁰ - ით უფრო ცივი იქნებოდა. ითვლება, რომ XX საუკუნეში დედამიწის კლიმატის გლობალური დათბობა ატმოსფეროში სათბურის ეფექტის მქონე აირების კონცენტრაციის ზრდითაა გამოწვეული. დედამიწის გარდა ე.ს. გააჩნია მარსს და ვენერას.

ეფექტი ჰოტორნის - შრომის ნაყოფიერების ზრდა ქარხანაში (ფაბრიკაში) ნებისმიერი პარამეტრის (შესვენების ხანგრძლივობა, განათება, მუშების ბრიგადებად განაწილება) ნებისმიერი ცვლილებისას. პირველად ეს ეფექტი განხორციელდა ქ. ჩიკაგოში (აშშ) 1927...32 წლებში.

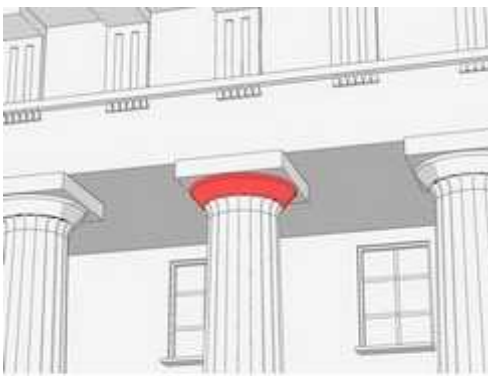
ეფექტიანობა - რესურსთა გამოყენების შეფასების კრიტერიუმში. ბაზრის ე. მიიღწევა მაშინ, როცა რესურსები იმგვარად ნაწილდება, რომ მათი გამოყენებით მიიღება მაქსიმალურად შესაძლებელი წმინდა ეკონომიკური მოგება.

ეფექტურობა (ლათ.) - რაიმე მოქმედების, მუშაობის შედეგი, რომელიც შეფასდება განსაზღვრული პარამეტრით.

ეფუზია (ფრანგ.) - 1. მაგმის ამოფრქვევა დედამიწის ზედაპირზე; 2. გაზის გასვლა ფოროვან ტიხარში

ექეონი (ბერძ.) - ანტიკური ნაგებობის კედელში ჩაფლული აკუსტიკური ჭურჭელი.

ექინი (ბერძ.) - დორიული ორდერის კოლონის კაპიტელის, გეგმაში წრიული მოხაზულობის, მრუდხაზოვანი (ჩვეულებრივ ნაოთხალი ლილვის) პროფილის მქონე ნაწილი (ნახ. 1). მოკლებულია დეკორს და აქვს ამოზურცული ფორმა (იონურ ორდერში - ფიგურული პროფილი). ე. დორიული კოლონის განუყოფელი ნაწილია.

ნახ. 1

ექო (ბერძ.) - ბგერის არეკვლა რაიმე საგნებზე, გამომახილი

ექოლოტი (ბერძ.) - ხელსაწყო, რითაც ავტომატურად ზომავენ წყლის სიღრმეს.

ექს... (ლათ.) - 1. თავსართი, რომელიც აღნიშნავს მოძრაობას შიგნიდან გარეთ; 2. რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს „ყოფილს“

ექსერგია - მაქსიმალური მუშაობა, რომელიც შეიძლება შეასრულოს თერმოდინამიკურმა სისტემამ მოცემული მდგომარეობიდან გარემოსთან შეგუებულ მდგომარეობაში გადასვლისას.

ექსიკატორი (ლათ.) - მინის (ზოგჯერ ლითონის) სქელკედლიანი ხელსაწყო ისეთ ნივთიერებათა გასაშრობად ან შესანახად, რომლებიც ადვილად იღებენ ჰაერიდან სინესტეს.

ექსკავატორი (ლათ.) - თვითმავალი (პნევმატურთვლიანი, მუხლუხა და მაბიჯი სვლით) მიწასათხრელი მანქანა, რომლის დანიშნულებაც გრუნტის (ქანის) ამოღება ან ამოთხრა და განტვირთვა სატრანსპორტო საშუალებებში ან ნაყარში (ნახ. 1). გამოიყენება სამშენებლო, საკარიერო, ჰიდროტექნიკური და მელიორაციული სამუშაოების შესასრულებლად. ძალური დანადგარი საბრუნ ბაქანზეა დაყენებული. ე. არის ერთ- და მრავალციცხვიანი, უნივერსალური და სპეციალური, პერიოდული და უწყვეტი მოქმედების. უნივერსალური ე. აღჭურვილია სხვადასხვა საცვლელი მუშა ორგანოებით მოსაპირკეთებელი, სამონტაჟო, ხიმინჯჩასასმელი და სხვა სამშენებლო სამუშაოებისათვის, სპეციალური კი - ერთი სახის მუშა ორგანოთი. უნივერსალური ერთციცხვიანი ე. მუშა მოწყობილობაში შედის: პირდაპირი და უკუნიჩაბი, დრაგლიანი, გრიფერი, ამწე, ურნალი და სხვ. დანიშნულების მიხედვით ერთციცხვიანი ე., რომლებიც პერიოდული მოქმედებისაა, იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: სამშენებლო და სამშენებლო-საკარიერო (მასა 2...250 ტ, ციცხვის ტევადობა 0,1...6 მ³); საკარიერო (შესაბამისად 75...1000 ტ. და 2...20 მ³) - ძირითადად მძიმე გრუნტების კარიერებსა და ჰიდროტექნიკურ ნაგებობათა მშენებლობებზე სამუშაოდ; ახდითი (170...13000 ტ და 4...160 მ³) - სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების ან ღია სამთო და ჰიდროტექნიკურ მშენებლობებზე სამუშაოდ; საგვირაბო და საშახტე (16...30 ტ და 0,5...1 მ³) - მიწისქვეშა საინჟინრო ნაგებობების სამუშაოებზე და სასარგებლო წიაღისეულის დამუშავებაზე. ე. არის ერთ (დიზელის ტიპის) და მრავალმოტორიანი (ელექტრული და დიზელ-ელექტრული) მექანიკური, ჰიდრომექანიკური, ჰიდრაულიკური, ელექტრული და შერეული ამძრავებით. საბრუნ ბაქნის მობრუნების საშუალების მიხედვით ერთციცხვიანი ე. არის სრულადსაბრუნ (360°) და არასრულადსაბრუნ (მობრუნების შეზღუდული კუთხით). სავალი მოწყობილობის მოხედვით - მუხლუხა, პნევმატური თვლებით და მაბიჯი; მუშა მოწყობილობის დაკიდების მიხედვით: მოქმნილი დაკიდების ელემენტებით (ბაგირული) და დაკიდების ხისტი ელემენტებით, უმეტესად ჰიდრაულიკური ცილინდრებით. ერთციცხვიანი ე. გრუნტებს ამუშავებენ სადგომის დონეზე მაღლა (პირდაპირი ნიჩაბი) და სადგომის დონეზე დაბლა (უკუნიჩაბი). ამ უკანასკნელს იყენებენ წყალსადენისა და საკანალიზაციო ტრანშეების, შენობების საძირკვლისა და თხრილების მოსაწყობად. დრაგლიანს იყენებენ სადგომის დონეზე გაცილებით დაბლა განლაგებული შედარებით მსუბუქი და ფხვიერი გრუნტების დასამუშავებლად. მისი მუშა მოწყობილობაა წამწესებრი ისარი, ციცხვი მოსაჭიმიანი ბაგირით და ბაგირების სისტემა. მრავალციცხვიანი ე. აღჭურვილია აქტიური მუშა ორგანოებით (ჯაჭვური ან როტორული) და აწარმოებენ შედარებით სუსტი და ერთგვაროვანი გრუნტის დამუშავებას უწყვეტი სამუშაო ციკლით ერთდროულად მისი ტრანსპორტირებით ნაყარში ან სხვა სატრანსპორტო საშუალებებში. ჯაჭვური ე. მუშა ორგანოა ჩარჩოზე დამაგრებული უსასრულო ჯაჭვი მასზე თანაბრადგანაწილებულად დამაგრებული ციცხვებით. ასეთი ე. არის გრძივი (სატრანშეო) და განივი (არხების ფერდობების) თხრის. როტორული ე. მუშა ორგანოს წარმოადგენს როტორი (დიამეტრით 2...18 მ) მასზე დამაგრებული ციცხვებით 6-12 რაოდენობით და ტევადობით 4500 ლ-მდე. გრუნტის გატანა თხრის ზონიდან ორივე ტიპის ე. მუშაობისას წარმოებს ტრანსპორტირებით. მათი სავალი მოწყობილობა მუხლუხა ან სარკინიგზო სვლისაა.

ნახ. 1

ექსკავატორი გადასახსნელი - ექსკავატორი წაგრძელებული ისრის პირდაპირი ნიჩბით ან დრაგლიანით (ნახ. 1). გამოიყენება გადასახსნელი ქანების ამოსაღებად ნაყარში განტვირთვით ან ღია სამთო სამუშაოებზე და მსხვილ ჰიდროტექნიკურ ობიექტებზე (ასეთივე სამუშაოს შესასრულებლად შეიძლება გამოყენებული იქნეს აგრეთვე დიდი სიმძლავრის მაბიჯი დრაგლიანები). ექსკავატორის მასაა 170...1300 ტ, ჩაბის ტევადობა - 4...160 მ³.

ნახ. 1

ექსკავატორი მრავალციხვიანი - მიწისმთხრელი უწყვეტი მოქმედების მანქანა, რომელიც შეიძლება იყოს ჯაჭვური და როტორული. პირველში ციხვები განლაგებულია უწყვეტ ჯაჭვზე, ხოლო მეორეში - როტორულ თვალზე. გადაადგილების სახეობის მიხედვით განასხვავებენ რელსურს, მუხლუხოვანს, რელსურ-მუხლუხოვანს, მამბიჯსვლაზე ან მამბიჯ-რელსურ ექსკავატორებს. გამოიყენება რბილი ქანების ამოსადებად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ექსკავატორი საგვირაბო და საშახტო - ექსკავატორი დამოკლებული სამუშაო მოწყობილობითა და ჩაჩხის ტევადობით 0,5...1 მ³. ექსკავატორის მასაა 16...30 ტ. გამოიყენება მიწის ქვეშ საინჟინრო ნაგებობების მშენებლობისა და მარგი წიაღისეულის დამუშავების დროს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ექსკავატორი საკარიერო - ექსკავატორი, რომელიც ძირითადად გათვალისწინებულია მძიმე გრუნტების (IV-VI კატეგორიის) კარიერებში დასამუშავებლად და ჰიდროტექნიკურ მშენებლობაში მათი სატრანსპორტო საშუალებებში ჩასატვირთად (ნახ. 1). ექსკავატორის მასაა 75...1000 ტ, ჩაჩხის ტევადობა 2...20 მ³.

ნახ. 1

ექსკავატორი სატრანშეო - მანქანა, რომელიც გამოიყენება ვერტიკალურ კედლებიანი ტრანშეის გასათხრელად კავშირგაბმულობის კაბელების, აირ- და ნავთობსადენების, კანალიზაციის მილების და სხვ. ჩასაწყობად (ნახ. 1). მუშა ორგანოს სახის მიხედვით არის: ჯაჭვური ხვეტიებიანი, ჯაჭვური მრავალციცხვიანი, როტორული მრავალციცხვიანი და უციცხვო (ფრეზერული). სავალი ნაწილი შეიძლება იყოს მუხლუხა და სპეციალური პნევმოთვლიანი.

ნახ. 1

ექსკავატორი უწყვეტი მოქმედების - ექსკავატორი, რომელიც გრუნტის ჭრის, ტრანსპორტირებისა და განტვირთვის ოპერაციებს ასრულებს ერთდროულად და განუწყვეტლივ (ნახ. 1). ამ მანქანის მწარმოებლურობა აღემატება ციკლური მოქმედების ექსკავატორის (ერთჩამჩიანის) მწარმოებლურობას. ე.უ.მ. ნაკლებად უნივერსალურია - გამოიყენება I, II და III კატეგორიის გრუნტებში სამუშაოდ. მათ შეუძლიათ ცალკეული ქვების წატაცება, რომელთა მოცულობა არ აღემატება ჩამჩის ტევადობას ან რომელთა სიმაღლეც ნაკლებია ქვის ფრეზული მჭრელი ორგანოს სიმაღლეზე. ე.უ.მ. არსებობს გრძივად, განივად და რადიალურად მთხრელი. გრძივად მთხრელი გამოიყენება ტრანშეების, არხებისა და სხვ. განსაზღვრული პროფილის მქონე თხრილების გახსნისათვის; განივად მთხრელი - წიაღისეულის დასამუშავებლად, საშენი მასალების კარიერებში, ჰიდროტექნიკურ და სამელიორაციო მშენებლობაში არხების გახსნისა და მოსწორებისათვის, სამელიორაციო არხების გასაწმენდად და შესაკეთებლად; რადიალურად მთხრელი - გადასახსნელი და სამომპოვებლო სამუშაოების შესასრულებლად საშენი მასალების კარიერებში, ქვაბულების სათხრელად სამელიორაციო მშენებლობაში.

ნახ. 1

ექსკავატორის ძირითადი პარამეტრები - ექსკავატორის მახასიათებლების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს მისი გამოყენების მიზნობრიობას. ესენია: ჩამჩის ტევადობა, სამუშაო ციკლის ხანგრძლივობა, თხრის რადიუსი, სიმაღლე, სიღრმე, განტვირთვის რადიუსი, გზის ქანობი, ექსკავატორის მშრალი ანუ კონსტრუქციული მასა

(სამუშაო მოწყობილობით და საპირწონე ტვირთვით საწვავის გარეშე), ექსკავატორის სამუშაო მასა (სამუშაო მოწყობილობით და საპირწონე ტვირთვით საწვავის გათვალისწინებით), საშუალო დაწნევა გრუნტზე, ექსკავატორის ლიანდი (მანძილი სავალი მოწყობილობის საყრდენი ზედაპირების შუაში გამავალ გრძივ ღერძებს შორის), ბაზა (თვლებიანი ექსკავატორის შემთხვევაში არის მანძილი წინა და უკანა სავალი ურიკების ან თვლების ვერტიკალურ ღერძებს შორის; მუხლუხა ექსკავატორის შემთხვევაში - მანძილი სავალი მოწყობილობის წინა და უკანა თვლების ან საგორავების ვერტიკალურ ღერძებს შორის, რომლებიც მონაწილეობენ დატვირთვების გრუნტზე გადაცემაში).

ექსკავაცია (ლათ.) - ქანების ამოღების პროცესი ექსკავატორის, ბულდოზერის, სკრეპერისა და მისთ. საშუალებით.

ექსკლავი - სახელმწიფოს ტერიტორიის ნაწილი, რომელსაც არ აქვს საერთო საზღვარი სახელმწიფოს ძირითად ტერიტორიასთან და შემოსაზღვრულია სხვა ქვეყნის ტერიტორიით. ამავე დროს არ არის აუცილებელი ის შემოსაზღვრული იყოს მხოლოდ ერთი ქვეყნის ტერიტორიით, მას შეიძლება ესაზღვრებოდეს რამდენიმე ქვეყანა. (მაგ., ნახჭევანი, რომელიც ეკუთვნის აზერბაიჯანს, გარშემორტყმულია სომხეთით, თურქეთით და ირანით). ე., რომელსაც გასასვლელი აქვს ზღვაზე, უწოდებენ ნახევრადექსკლავს (მაგ., კალინინგრადის ოლქი).

ექსპედიტორი - პიროვნება, რომელიც განაგებს რაიმეს გაგზავნის და მიღების ოპერაციებს.

ექსპედიცია (ლათ.) - 1. გაგზავნა, განაწილება რაიმესი (მაგალითად, კორესპონდენციის); 2. დაწესებულების განყოფილება, რომელიც გაგზავნა-განაწილებითაა დაკავებული; 3. ადამიანთა ჯგუფის გამგზავრება რაიმე საგანგებო მიზნის შესასრულებლად.

ექსპერიმენტატორი - ექსპერიმენტის მწარმოებელი.

ექსპერიმენტი (ლათ.) - 1. საგნობრივ-შეგრძნებითი მოღვაწეობა მეცნიერებაში. ვიწრო გაგებით - ცდა, შეცნობის ობიექტის აღწარმოება, ჰიპოთეზების შემოწმება და სხვა; 2. რაიმე თეორიის დადასტურება მოდელის ან ნატურალური ზომის კონსტრუქციის გამოცდით.

ექსპერტი - სპეციალური ცოდნის მქონე პირი, რომელსაც აქვს შესაბამისი კომპეტენცია კონკრეტული საკითხის გადასაწყვეტად, რაც ფორმდება საექსპერტო დასკვნაში. საჭიროების შემთხვევაში ის გასცემს რეკომენდაციას, რომელიც აუცილებელია საპროექტო და სამშენებლო საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკების მინიმალიზაციისათვის. ე. მიერ საექსპერტო შეფასება ხორციელდება საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ შემთხვევებში, შესაბამისი სერტიფიკატის საფუძველზე. პირისათვის საექსპერტო საქმიანობის უფლებამოსილების მინიჭება ხორციელდება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად. საექსპერტო შეფასებისას დაცული უნდა იქნეს ინტერესთა შეუთავსებლობის პრინციპი. ე. პასუხისმგებელია მის მიერ შემუშავებული დასკვნების კომპეტენტურობასა და სისწორეზე. დამკვეთი ვალდებულია ე. აუნაზღაუროს საექსპერტო მომსახურებისათვის განსაზღვრული თანხა იმ შემთხვევაშიც, როცა საექსპერტო დასკვნა არის უარყოფითი. ე. კომპენტეციები არ ვრცელდება სისხლისა და სამოქალაქო საქმეებზე. ყალბი საექსპერტო დასკვნის მიცემისათვის ექსპერტს ეკისრება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა.

ექსპერტიზა - პრობლემის გამოკვლევა დამოუკიდებელი სპეციალისტის მიერ განსახილველ საკითხზე მოტივირებული დასკვნის წარმოდგენით. იგი ტარდება დამკვეთის ხარჯებით, რათა დადასტურებული იყოს შესრულებული სამუშაოების ხარისხი და მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძვლიანობა.

ექსპერტიზა ავტო-ტექნიკური (ტრასოლოგიური) - მიეკუთვნება საინჟინრო-ტექნიკური ექსპერტიზების ნაირსახეობას, რომლის წარმოების პროცესშიც დგინდება საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევების მიზეზები და გარემოებები. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევა წარმოადგენს რთულ მექანიზმს, რომლის წარმოშობასაც ხელს უწყობს მრავალი ფაქტორი - დაწყებული ადამიანური (შეურაცხადობა, საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების წესებისადმი დაუდევრობა და ა.შ.) და დამთავრებული სხვადასხვა ტექნიკური ფაქტორებით (ავტომობილის კვანძების გაუმართაობა, გზის საფარის არადაშლად მოქმედებული მდგომარეობა და სხვ.). აუცილებელია გადაწყვეტილი იქნას შემდეგი საკითხები: 1. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის მექანიზმის განსაზღვრა; 2. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევამდე სატრანსპორტო საშუალებების მოძრაობის პარამეტრების განსაზღვრა; 3. ავტომობილების შეჯახების ადგილის განსაზღვრა; 4. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის მონაწილეთა ქმედების საგზაო მოძრაობის წესებთან შესაბამისობის განსაზღვრა; 5. კონკრეტულ ვითარებაში საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის თავიდან აცილების შესაძლებლობის დადგენა.

ექსპერტიზა საინჟინრო - ითვალისწინებს სხვადასხვა ღონისძიებების ჩატარებას, როგორიცაა: 1. მშენებლობისა და სარემონტო სამუშაოების საპროექტო მოცემულობების ექსპერტიზა; 2. მშენებლობისა და სარემონტო სამუშაოების

ტექნიკური ნორმების განსაზღვრით მათი შესაბამისობის დადგენა; 3. უძრავი ქონების იდეალური წილების დადგენა და მათი გამოყოფა შესაბამისი ნახაზების შედგენით; 4. საკადასტრო გეგმების შედგენა საჯარო რეესტრის მონაცემებთან მიმართებაში; 5. სამშენებლო და სარემონტო სამუშაოების ხარჯთაღრიცხვების შედგენა და ასევე უკვე შედგენილი ხარჯთაღრიცხვების ექსპერტიზა; 6. ჩატარებული სამშენებლო და სარემონტო სამუშაოების საკონტროლო აზომვები; ჩატარებული და ჩასატარებელი სამუშაოების მოცულობების დადგენა; 7. შენობა-ნაგებობების ტექნიკური მდგომარეობის, მდგრადობის და სხვა საკითხების დადგენა; 8. სამშენებლო, სარემონტო და სხვა სახის სამუშაოების ღირებულების განსაზღვრა.

ექსპერტიზა სასაქონლო - ითვალისწინებს სხვადასხვა ღონისძიებების ჩატარებას, როგორიცაა: 1. უძრავი და მოძრავი ქონების საბაზრო ღირებულების განსაზღვრა; 2. სატრანსპორტო საშუალებებისა და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ტექნიკის ხარისხისა და ღირებულების განსაზღვრა; 3. ლითონისა და ლითონპროდუქციის რაოდენობის და ღირებულების განსაზღვრა; 4. მანქანა-დანადგარების, მოწყობილობებისა და აპარატურის ვარგისობის და ღირებულების დადგენა; 5. საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების პროდუქციის რაოდენობისა და ღირებულების განსაზღვრა; 6. ძვრფასი ლითონების და ქვების ხარისხისა და ღირებულების განსაზღვრა.

ექსპერტიზა ფინანსური - ითვალისწინებს სხვადასხვა ღონისძიებების ჩატარებას, როგორიცაა: 1. კომპანიის რეალური ფინანსური მდგომარეობის დადგენა; 2. სადაო სიტუაციების გამოკვლევა ბუღალტრული აღრიცხვიანობისა და ფინანსური ანგარიშგების საფუძველზე; 3. ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოებისას სავარაუდო შეცდომების და სამეურნეო საქმიანობაში დარღვევების გამოვლენა; 4. ჩატარებული ოპერაციების კორექტულობის განსაზღვრა.

ექსპერტიზის დასკვნა - დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს სამრეწველო უსაფრთხოების მოთხოვნებთან ექსპერტიზის ობიექტის შესაბამისობის ან შეუსაბამობის საფუძველიან დასკვნას.

ექსპერტიზის ობიექტი - საპროექტო დოკუმენტაცია, ტექნიკური მოწყობილობები, საშიში მეტალურგიული და კოქსქიმიური საწარმოო ობიექტზე შენობა-ნაგებობები, სამრეწველო უსაფრთხოების დეკლარაციები, საწარმოო ობიექტების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული სხვა დოკუმენტები.

ექსპლიკაცია - ნახაზზე დართული ტექსტი, რომელიც განმარტავს პირობით აღნიშვნებს.

ექსპლუატატორი - პირი, რომელიც ექსპლუატაციას უწევს სხვის შრომას.

ექსპლუატაცია - 1. ბუნებრივი სიმდიდრის, წარმოების საშუალებების, შენობა-ნაგებობების, ტრანსპორტის გამოყენება დანიშნულების, ტექნიკური პარამეტრებისა და მოთხოვნების შესაბამისად; 2. სხვა ადამიანის შრომის ან რესურსის გამოყენება მოგების მიღების მიზნით; 3. უსამართლობის კერძო ფორმა. ხალხის უსამართლო გამოყენება. სხვისი შრომის მითვისება; 4. ნაკეთობის (შრომის იარაღი, ნაგებობა, ტექნიკური სისტემა და სხვ.) სასიცოცხლო ციკლის ნაწილი, რომლის განმავლობაში იგი გამოიყენება დანიშნულებისამებრ.

ექსპლუატაციის ღირებულება - ობიექტისა და მიმდებარე ტერიტორიის შესანახი და სარემონტო ყოველწლიური ხარჯები.

ექსპლუატირებადი სახურავი - 1. სახურავი, რომელიც გამოიყენება როგორც პირდაპირი უშუალო დანიშნულებით, ასევე სხვა საექსპლუატაციო მიზნებისათვის: სოლარიუმები, სპორტული მოედნები, დასვენების, რეკრეაციის ზონები, კაფეები; 2. ბრტყელი სახურავი, რომლის ზედაპირი გამოიყენება ადამიანის მიერ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, როგორც სასაიარულო და სპორტული დარბაზები, გაზონები, აუზები.

ექსპოზიცია - 1. დათვალიერების მიზნით რაიმე საგნების განლაგება, გამოფენა (ნახ. 1); 2. აღწერა, გადმოცემა.

ნახ. 1

ექსპონენტი (იგივეა, რაც ექსპონენციალური ფუნქცია) - მაჩვენებლიანი ფუნქცია: $y = e^x$. ასეც აღინიშნება $y = \exp x$.
ზოგჯერ ექსპონენციალური ფუნქცია ეწოდება $y = a^x$ ($a > 0$) ფუნქციასაც; იგი ასე აღინიშნება $y = \exp_a x$.

ექსპონენციალური ზრდა - რაიმე სიდიდის ზრდა, როცა ზრდის სიჩქარე პროპორციულია თვით ამ სიდიდის მნიშვნელობის

ექსპორტი - ერთ ქვეყანაში წარმოებული საქონლისადა მომსახურების გატანა საზღვარგარეთ საგარეო ბაზრებზე რეალიზაციის მიზნით.

ექსპორტიორი - ექსპორტის მაწარმოებელი, საზღვარგარეთ საქონლის გამტანი პირი ან ორგანიზაცია.

ექსპორტის გადასახდელი - გადასახადი, რომლის გადახდის ვალდებულება წარმოიშობა საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან საქონლის გატანასთან დაკავშირებით.

ექსპრესი (ლათ.) - მატარებელი, ავტობუსი ან გემი, რომელიც შორეული მგზავრობისთვისაა განკუთვნილი და შედარებით მაღალი სიჩქარით მოძრაობს.

ექსტენსიური (ლათ.) - რაც დაკავშირებულია რაოდენობრივ (და არა ხარისხობრივ) ზრდასთან, გაფართოებასთან. (მაგ., ე. სოფლის მეურნეობა, ე. ხე-ტყის მოხმარება).

ექსტერიერი (ფრანგ.) - შენობის გარე ნაწილი.

ექსტერიერის კედელი - მზიდი ან არამზიდი კედელი, რომელიც გამოიყენება, როგორც შენობის შემოსაზღვრელი კედელი, განსხვავებით ხანძარსაწინააღმდეგო კედლისაგან, და რომლის ქანობი ჰორიზონტალურ სიბრტყესთან მიმართებაში მეტია 600-ზე.

ექსტერიერის კედლის კონვერტი - ექსტერიერის კედლის სისტემა ან ანაწყობი, მათ შორის, ექსტერიერის კედლის დამასრულებელი მასალები, რომლებიც უზრუნველყოფს შენობის სტრუქტურული ნაწილების - კარკასის და შესამოსი მასალების, ასევე ინტერიერის კონდიციონერბადი სივრცის დაცვას გარემო ეფექტების მავნე ზემოქმედებისაგან.

ექსტერიერის კედლის საფარი - მასალა ან მასალების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება ექსტერიერის კედლების გარეთა მხარეს, რათა შექმნას წყალმდედგი ბარიერი, იზოლაცია, ან გამოიყენება უბრალოდ ესთეტიკური მიზნით. მათ შორის შპონები, სამოსი, ექსტერიერის იზოლაცია და დამასრულებელი სისტემები, არქიტექტურული გაფორმება და დეკორაციები, როგორიცაა: კარნიზი, სოფიტი, ლილვაკი, წყალსადინარი ღარი და კიბე.

ექსტერიერის რეკონსტრუქცია - ექსტერიერის (შენობის ფასადის, სახურავის) არქიტექტურული ნაწილების (ელემენტების) გაბარიტების შეცვლა 2%-ზე და 0,1 მ-ზე მეტად ან არქიტექტურული ნაწილების (ელემენტების), კონსტრუქციების, ტექნიკური საშუალებების დამატება (მოკლება), რაც არსებითად ცვლის შენობის ექსტერიერს.

ექსტერიერის საიზოლაციო და მოპირკეთების სისტემები - არასტრუქტურული, არამზიდი ექსტერიერის კედლების საფარი სისტემები, რომლებიც შედგება მიწებებით ან მექანიკურად, ან ორივე მეთოდით, ქვესაგებზე დამაგრებული საიზოლაციო დაფისგან ან ინტეგრალურად არმირებული ფუძე საფარისა და ქსოვილის დამცავი მოსაპირკეთებელი საფარისგან.

ექსტერიტორიულობა (ლათ.) - გარკვეულ უცხოელ პირთა ან უცხოურ ორგანიზაციათა განთავისუფლება ადგილობრივი კანონებისადმი დამორჩილებისაგან და მათთვის ზოგიერთი განსაკუთრებული უფლების მინიჭება.

ექსტრა (ლათ.) - 1. წინსართი, რომელიც აღნიშნავს ზემოთ, დამატებით ან ზღვარსმიღმა ყოფნას; 2. ყველაზე კარგი, საუკეთესო (ითქმის ზოგ საქონელზე).

ექსტრაპოლაცია (ლათ.) - სტატისტიკაში მოვლენის ერთ ნაწილზე დაკვირვების შედეგად მიღებული დასკვნების გავრცელება მის მეორე ნაწილზე.

ექსტრაქცია (ლათ.) - ნარევიდან რაიმე ნივთიერების გამოყოფა, გამოცალკევება გამხსნელების (სპირტი, ბენზოლი და სხვ.) საშუალებით. ფართოდ გამოიყენება განზავებული ხსნარებიდან ძვირფასი პროდუქტების ამოსაკრებად, აგრეთვე კონცენტრირებული ხსნარების მისაღებად. არის თხევადი ერთგვაროვანი ნარევების დაყოფის ძირითადი მეთოდი. სარექტიფიკაციო აპარატი შედგება ორი - ზედა და ქვედა ნაწილისაგან ანუ საფეხურისაგან, რომლებზეც ხდება ორთქლისა და სითხის ფაზებს შორის კონტაქტის ზედაპირის ორგანიზება.

ექსტრაჰირება - ნარევიდან რაიმე ნივთიერების გამოყოფა, გამოცალკევება გამხსნელების (სპირტის, ბენზოლის და მისთ.) საშუალებით

ექსტრემალი - ვარიაციულ აღრიცხვაში გამოყენებული ეილერის დიფერენციალური განტოლების ინტეგრალური წირი

ექსტრემალური ამოცანები - ამოხსნის რიცხვითი მეთოდები - გამოთვლითი მათემატიკის მეთოდები, რომლებიც გამოიყენებიან ფუნქციისა და ფუნქციონალების ექსტრემუმების (მაქსიმუმის ან მინიმუმის) მოსაძებნად.

ექსტრემუმი (ლათ.) - ტერმინი, რომელიც აერთიანებს მაქსიმუმისა და მინიმუმის ცნებას. ეს ტერმინი იხმარება აგრეთვე ვარიაციულ აღრიცხვაში ფუნქციონალის უდიდესი და უმცირესი მნიშვნელობების შესწავლისას

ექსტრემუმის წერტილი - ფუნქციის ექსტრემუმის წერტილი ეწოდება იმ წერტილს, რომელშიც ფუნქციას აქვს ექსტრემუმი, ე.ი. მაქსიმუმი ან მინიმუმი. ექსტრემუმის წერტილში ფუნქციის პირველი წარმოებული ნულის ტოლია.

ექსტრუდერი - შპრიც-მანქანა, რომლის დანიშნულებაც პოლიმერული მასალების დარბილება (გადნობა) და სასურველი ფორმის მიცემა (ნახ. 1). ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ჭიახრახნული. ე. საშუალებით შეიძლება ჩავატაროთ ბევრი ოპერაცია: გრანულირება; ფირის მიღება და მისი დუბლირება; ფურცლოვანი და რულონური მასალების დამზადება; მილების, შლანგების, წნელების და სხვა დაპროფილებული ნაკეთობების დამზადება; ლითონის მავთულებზე და კაბელებზე საიზოლაციო ფენის გადაკვრა; ქაღალდზე, მუყაოზე, ქსოვილზე, ფოლგაზე თხელკედლიანი ფენის დადება; პოლიმერების შერევა ინგრედიენტებთან და სხვ. პოლიმერული მასალების გადამუშავების პროცესს ე. ეწოდება ექსტრუზია.

ნახ. 1

ექსტრუზია - 1. პოლიმერული მასალების ექსტრუდერში გადამუშავების ტექნოლოგიური პროცესი; 2. დედამიწის ზედაპირზე ბლანტი ლავის ამონთხევის შედეგად წარმოქმნილი მაგმური სხეული.

ექსცენტრიკი (ლათ.) - მექანიზმის ნაწილი - მრგვალი დისკო ან ცილინდრი, რომლის ბრუნვის ღერძი არ ემთხვევა მის გეომეტრიულ ღერძს (ნახ. 1). მანძილს ამ ღერძებს შორის ექსცენტრისიტეტი ეწოდება. ე. ტექნიკაში ასრულებს მცირე დიამეტრის მქონე მრუდმხარას როლს.

ნახ. 1

ექსცენტრიკული - ლილვების და მილისების სახეობები, რომლებიც გამოიყენება ყბებიან და კონუსურ ქვასამსხვრევებში, ცხავეებში, წისქვილებში, ვიბრატორებში და წარმოადგენენ მთავარ ელემენტს მამოძრავებელ მექანიზმებში. ამ ელემენტების გეომეტრიულ და ბრუნვის ღერძებს შორის არსებობს ექსცენტრისიტეტი, რაც იწვევს ექსცენტრულ დარტყმებს (ვიბრაციას) და რაზედაცაა დამოკიდებული მუშა ელემენტების სვლა ან რხევის ამპლიტუდა.

ექსცენტრისიტეტი (ელიფსისა, ჰიპერბოლისა და პარაბოლისა) - რიცხვი, რომელიც ტოლია კონუსური კვეთის წერტილიდან ფოკუსამდე და ამ წერტილის დირექტრისამდე მანძილთა ფარდობისა. ე. ახასიათებს კონუსური კვეთის ფორმას: ორი კონუსური კვეთა, რომელთაც ტოლი ე. აქვთ, ერთმანეთის მსგავსია. ე. ელიფსისათვის $e < 1$, ჰიპერბოლისათვის $e > 1$, ხოლო პარაბოლისათვის $e = 1$

ექსცესი (ლათ.) - 1. რაიმეს უკიდურესი გამოვლინება; ზედმეტობა; 2. რაიმეს ნორმალური მსვლელობის დარღვევა

ექსპაუსტერი - 1. გამწოვი ვენტილატორი. მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაცაა მწერების, მტერის, ნახერხის, ბურბუშელისა და სხვ. ნარჩენების გამოწოვა ხის დასამუშავებელ საამქროებში. კონსტრუქციით ე. სხვა ვენტილატორებისაგან დიდად არ განსხვავდება; 2. გამწოვი ვენტილატორი შახტებში.

ექტო... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს „გარეთას“.

ეზაფოტი - ძველ საფრანგეთში სიკვდილით დასასჯელი ამაღლებული ფიცარნაგი.

ეშელონი (ფრანგ.) - 1. საბრძოლოდ გამზადებული ჯარის ნაწილი, რომელიც განლაგებულია ფრონტზე ან სიღრმეში; 2. სპეციალური მატარებელი, რომლითაც გადაჰყავთ ჯარის ნაწილები ან გადააქვთ სამხედრო ქონება.

ეშმა - იხ. იასპი.

ეჩო (თურქ.) - ხელეჩო; მერქნის დასამუშავებელი სათლეელი, ხისტარიანი ხელსაწყო (თოხისმაგვარი), რომელიც სადღერგლო (სახურო) სამუშაოებში გამოიყენება.

ვაგენბურგი (გერმ.) - სამხედრო ადალის გადასატანი ოთხთვალებისაგან აგებული სიმაგრე, რასაც იყენებდნენ მტრის მოსაგერიებლად.

ვაგზალი - მგზავრთათვის განკუთვნილი შენობა რკინიგზის დიდ სადგურში, ნავსადგურში (საზღვაო ვაგზალი), აეროპორტში (აეროვაგზალი), დიდ ავტოსადგურში (ავტოვაგზალი).

ვაგზალი რკინიგზის - შენობა ან შენობათა კომპლექსი რკინიგზის ტრანსპორტის გაჩერების პუნქტებში, რომლის დანიშნულებაცაა მგზავრთა მომსახურება, მატარებლების მოძრაობის მართვა და მომსახურე პერსონალის განთავსება (ნახ. 1: ქ. ბორჯომის რკინიგზის ვაგზალი). თანამედროვე ვ.რ. ხშირად აერთიანებენ სხვა სახის ტრანსპორტთან და ქმნიან ე.წ. გაერთიანებულ ვაგზალებს (რკინიგზის-საავტომობილო, საზღვაო-საავტომობილო და სხვ.).

ნახ. 1

ვაგზალი საზღვაო - შენობების, ნაგებობებისა და მოწყობილობების კომპლექსი მგზავრთა მომსახურებისათვის საზღვაო პორტებში (ნახ. 1: საზღვაო ვაგზალი, ქ. ბათუმი). განლაგების ადგილის მიხედვით არის ბოლო, საშუალებო და საკვანძო; ოპერაციების სახის მიხედვით - სამგზავრო და სამგზავრო-სატვირთო. ვ.ს. დაგეგმარებისა და მშენებლობისას მხედველობაში მიიღება: წყლის ჰორიზონტის ცვალებადობა, მისაღები გემების დანიშნულება და ტიპები, მგზავრთა ნაკადის რაციონალური ორგანიზაციის პირობები, ხელბარგისა და ტვირთების მიწოდება მგზავრთა და მომხმარებლებისათვის, რეგიონის ინფრასტრუქტურა (გზები, სასტუმროები, კვებისა და დასასვენებელი ობიექტები და სხვ.) და ა.შ.

ნახ. 1

ვაგონ-დეფექტოსკოპი - ვაგონი, რომელიც აღჭურვილია რელსებში ნიჟარების, სიღრუეებისა და ბზარების გამოსავლენი მოწყობილობით.

ვაგონეტი - ვიქრო ლიანდაგიან გზებზე მოძრავი პატარა სატვირთო ვაგონი ან პლატფორმა.

ვაგონეტი თვითმავალი - პნევმოსაბურავებით აღჭურვილი ვაგონეტი, რომელიც მოძრაობაში მოდის კონტაქტური ელექტროამძრავით (დიზელამძრავით) ან აკუმულატორული ბატარეებით.

ვაგონი (რუს., Вагон) - რელსებზე მოძრავი ბორბლებიანი დახურული ან ღია სატრანსპორტო საშუალება მგზავრთა გადასაყვანად ან ტვირთის გადასაზიდად.

ვაგონის დამჭერი - მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს ვაგონის დამუხრუჭებას მზიდ ბაგირში დაჭიმულობის შემცირებისას დასაშვებზე მეტად, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს საწევი ბაგირის გაწყვეტით ან სხვა რაიმე მიზეზებით.

ვაგონის ტვირთამწეობა - ვაგონში მოთავსებული ტვირთის მაქსიმალური წონა.

ვადა - რაიმეს შესრულებისათვის დანიშნული დრო.

ვადა ამორტიზაციის - ნორმატიული დრო, რომელიც დადგენილია რაიმეს სრული გაცვეთისათვის.

ვადა ნაგებობის მომსახურების - ამა თუ იმ სახის კონსტრუქციის (ნაგებობის) ვარგისიანობის ნორმატიული დრო, რომელიც დამოკიდებულია გარემოზე, ექსპლუატაციის პირობებზე და მასალაზე.

ვაერი - ფოლადის ბაგირი ტრალის ბუქსირებისათვის.

ვაზელინი (ფრანგ.) - ნავთობისაგან მიღებული საცხი. იყენებენ მედიცინასა და ტექნიკაში.

ვაზნა - 1. ჩარხის ფუნქციონალური ნაწილი, დეტალი, რომლის მეშვეობით ხდება რაიმეს დროებითი დაფიქსირება - დაჭერა-მოჭერა. ვ. მრავალი სახისაა: დენთის, ელექტრომაგნიტური, თვითმაცენტრებული, მომჭერი, მუშტა, ნათურას, ორკონტაქტიანი, ორმუშტა, პნევმატიკური, საბურღი, სადნობი, სამართი, სამმუშტა, საფალიე, ტიპური, ყალბი, ხრახნსაჭრელი, ჰიდრაულიკური და სხვ.; 2. დენთით და ტყვიით გატენილი თოფის მასრა.

ვაიმა - დანადგარი, რომელშიც რაიმეს შეწებება ან აწყობა ხდება.

ვაკანსია (ლათ.) - დაუკავებელი თანამდებობა (დაწესებულებაში), თავისუფალი ადგილი (სასწავლებელში).

ვაკანტური - დაუკავებელი, თავისუფალი (თანამდებობა).

ვაკე - 1. სწორი, გაშლილი, უმთავორაკო ადგილი; 2. „ქვეყანა ბრტყელი“ (საბა)

ვაკისი - 1. მიწის ყრილი, რაზედაც რკინიგზის შპალებია დალაგებული; 2. გარკვეული დანიშნულების ფართობი (მაგ., გზის ვ., ხერხის ვ. და სხვ.).

ვაკისი მიწის - მიწის საინჟინრო ნაგებობა, რომელზედაც დაგებულია რკინიგზის ლიანდაგი ან საავტომობილო გზის სამოსი. ვ.მ. აკეთებენ მიწის ყრილის, ნახევართხრილის, ნახევარყრილის ან უშუალოდ მიწის ზედაპირზე ე.წ. „წულოვანი“ ვაკისის სახით. ვაკისის სიგანე (მანძილი მის კიდეებს შორის) განისაზღვრება გზის კატეგორიით. ერთლიანდაგიანი რკინიგზისათვის იგი 5,2...7 მ -ია, ხოლო საავტომობილო გზისათვის - 8...27,5 მ. ვ.მ. მდგრადობის უზრუნველსაყოფად მის გვერდებს უკეთება გარკვეული ქანობი, ხოლო ეროზიისა და ჩარეცხვისაგან თავის დასაცავად - ბეტონის ფილები, მწვანე ნარგავები; ზოგიერთ ადგილებში კი ადგილობრივ გრუნტს, მთლიანად ან ნაწილობრივ, შემოზიდული გრუნტით ცვლიან. რთულ რელიეფურსა და გეოლოგიურ პირობებში მიწის ვაკისის მოწყობა მოითხოვს სპეციალური ღონისძიებების გატარებას. მიწის ვაკისის ყრილების ასაგებად იყენებენ ჭრილებიდან, რეზერვებიდან (სპეციალურად მოწყობილი თხრილებიდან) ან კარიერიდან შემოზიდულ გრუნტს, რომელსაც მუშაობის პროცესში ფენებად გაშლიან და დატკეპნიან. ამ მიზნისათვის უკეთესია ქვიშიანი და მსხვილმარცვლოვანი გრუნტები. მტვრისებრი და თიხიანი გრუნტების გამოყენება მოითხოვს სპეციალურ ღონისძიებას ვ.მ. დასველების წინააღმდეგ. ვაკისის დეფორმაციის მთავარი სახეობებია არათანაბარი დაჯდომა და ფერდობების ჩამოშლა. ვ.მ. მიეკუთვნება მასთან დაკავშირებული წყალგამყვანი ნაგებობები: კიუვეტები, არხები, რეზერვები, სადრენაჟო მოწყობილობები. ცნობილია აგრეთვე ტერმინები: მუხლუხას ვაკისი; ხიდის ვაკისი და სხვ.

ვაკუუმ-ფარი - ვაკუუმ-სივრცე, რომელსაც ქმნის 10...15 მმ სისქის წყალმდეგი დაბაკელიტებული ფანერისაგან დამზადებული ფარი, იმავე ფანერის ზოლოვანი ნაჭრებისაგან შემოწევილი ბორტებით. ფარები ამ ბორტებით ეყრდნობა ნედლი ბეტონის ზედაპირს და ფანერის ფარსა და ბეტონს შორის დარჩენილი სივრცის მეშვეობით შეისრუტავს (შეიწოვს) ბეტონიდან ჰაერსა და ჭარბ ტენს. ვ.-ფ. დანადგარი შეიძლება იყოს გადასატანი და სტაციონალური. გადასატანი გამოიყენება მსხვილ სამშენებლო ობიექტებზე მონოლითური კონსტრუქციების ვაკუუმირებისათვის, ხოლო სტაციონალური - ქარხნებში ან პოლიგონებზე, ასაწყობი რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დასამზადებლად. დანადგარის შემადგენლობაში შედის: ვაკუუმ-ტუმბო, წყალგამაცალკეველი (არეგულირებს გაუხშობის დონეს და ემსახურება წყლისა და მტვრის ნაწილაკების სეპარაციას), ვაკუუმ-კამერები და რეზინის შლანგები. დანიშნულების მიხედვით არსებობს ვ.-ფ. ინვენტარული და საყალიბე. ინვენტარული გამოიყენება ჰორიზონტალური (ან მცირე ქანობიანი) ზედაპირებისათვის; ის შედის ვაკუუმ-დანადგარის კომპლექტში. საყალიბე ვაკუუმ-ფარები კი ერთდროულად გამოიყენება დასაბეტონებელი ვერტიკალური ზედაპირების საყალიბედ და შემდეგ ვაკუუმირებისათვის; მისი ზომები შეესაბამება დასაბეტონებელი კონსტრუქციის ზედაპირების ზომებს.

ვაკუუმ-ფილტრი - აპარატი, რომელიც გამოიყენება სითხეებიდან მყარი ნაწილაკების მოსაცილებლად. მოქმედება ეფუძნება წნევათა სხვაობის შექმნას ფილტრატის გასაწოვად, რისთვისაც შიგა კამერა შეერთებულია ვაკუუმის დანადგარს. გამოიყენება ქიმიურ მრეწველობაში, მეტალურგიაში (სასარგებლო წიაღისეულის გასამდიდრებლად) და სხვ.

ვაკუუმი - ჰაერის, აირის გაუხშოვებული მდგომარეობა, სივარდი, არარსებობა.

ვაკუუმი ფიზიკური - გარემო, რომელშიც არ არის ნივთიერების ან ფიზიკური ველების ნაწილაკები (კვანძები). სისტემის ისეთ მდგომარეობაში, რომელშიც ნაწილაკი არ არსებობს - სისტემის ენერგია უმცირესია.

ვაკუუმმეტრი - ვ ა კ უ უ მ უ რ ი მ ა ნ ო მ ე ტ რ ი, გაზების წნევის გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს ვ. შემდეგი სახეები: სითხის, მექანიკური (დეფორმაციული, მემბრანული), კომპრესიული, თბური (თერმოწყვილებიანი, თბოელექტრული), იონური, მაგნიტური, ბლანტი, რადიომეტრული. პ ა რ ც ი ა ლ უ რ ი წნევის გასაზომად გამოიყენება მასა-სპექტრომეტრი და სპეციალური ვ.; გაუხშოვებული მუშა წნევის დიაპაზონი იცვლება ზღვრებში 10 პა-დან (დაბალი) 10^{-11} პა-მდე (ზემაღალი)

ვაკუუმმეტრია - მეთოდებისა და საშუალებების ერთობლიობა გაუხშოვებული გაზების ნარჩენი წნევის (ვაკუუმის) გასაზომად. თანამედროვე ვაკუუმმეტრებით შესაძლებელია წნევის გაზომვა 1 პა-მდე (10^{-12} პა).

ვაკუუმური კონდენსატორი - ელექტრული კონდენსატორი, რომელშიც დიელექტრიკის როლს ასრულებს ვაკუუმი. მუშა ძაბვა ვ.კ. 1...45 კვტ. ელტევადობა 10...1000 პფ. ვ.კ. გამოიყენება კოსმოსურ და საავიაციო რადიოაპარატურაში 1...100 მგჰც სიხშირეებზე.

ვაკუუმური მანომეტრი - იხ. ვაკუუმმეტრი.

ვაკუუმური მასალები - მასალები, რომლებიც გამოიყენება ვაკუუმურ აპარატებსა და ხელსაწყოებში: კონსტრუქციული მასალები, გაზმშთანთქმელები (გეტერები), ვაკუუმური ზეთი და მასალები გამოყენებული, როგორც მუშა სითხეები ვაკუუმურ ტუმბოებში და ვაკუუმმეტრებში (ვერცხლისწყალი), საგოზავები, ლაქები, შლიფების და ამწეების მამჭიდროვებლები და ა.შ. ვ.მ. წაყენებული ძირითადი მოთხოვნებია: მუშა ტემპერატურაზე გაჯერებული ორთქლის დაბალი წნევა, დაბალი გაზგამტარობა (გაზშედწევადობა), საკმარისი სიმტკიცე მაღალ ტემპერატურაზე.

ვაკუუმური ტუმბო - ჭურჭლიდან გაზისა და ორთქლის მოსაცილებელი მოწყობილობა გაუხშოვებული გაზის (ვაკუუმის) მისაღებად. არსებობს ვ.ტ. შემდეგი ნაირსახეობები: მექანიკური (დგუმებიანი, წყალგოლიანი, მოლეკულური), ჰავლური (დიფუზური, ორთქლზეთიანი), სორბციული, იონური, კრიოგენური (კონდენსაციური) და კომბინირებული სორბციული (გეტერულ-იონური). ვ.ტ. ძირითადი პარამეტრებია: ზღვრული ვაკუუმი, ამოტუმბვის სიჩქარე.

ვალენტობა (ლათ.) - ატომის თვისება შუერთდეს სხვა ატომების გარკვეულ რაოდენობას.

ვალვა - ოთხფერდა სახურავის სამკუთხა ფერდო, განლაგებული შენობის ტორსის მხრიდან.

ვალვაცია (ფრანგ.) - უცხოური ვალუტის ღირებულების განსაზღვრა ამა თუ იმ სახელმწიფოს ეროვნული ფულადი ერთეულით.

ვალმური სახურავი - იხ. სახურავი ოთხფერდა.

ვალორიზაცია (ფრანგ.) - საქონლის ფასის, ფასიანი ქაღალდების კურსის აწევა სახელმწიფო ღონისძიებების დახმარებით.

ვალუტა (იტალ.) - ამა თუ იმ ქვეყნის ფულის ეროვნული ერთეული (გამონაკლისია ევრო, როგორც სუპრანაციონალური გაერთიანების, ევროპის კავშირის ფულის ერთეული). საერთაშორისო ფინანსურ ურთიერთობებში ზოგიერთი ვალუტა იძენს საერთაშორისო ხასიათს. მაგ., აშშ დოლარი ზოგიერთი ქვეყნისთვის წარმოადგენს საერთაშორისო საგადასახდლო საშუალებას. საერთაშორისო სავალუტო ბრუნვაში უპირატესად მონაწილეობს სულ რამდენიმე თავისუფლად კონვერტირებადი ვ., რომლებსაც ამჟამად საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მიაკუთვნებს აშშ-ის დოლარს, ევროს, ინგლისურ გირვანქა სტერლინგს და იაპონურ იენს. სწორედ ეს ვალუტები შეადგენს მსოფლიო სავალუტო რეზერვების ძირითად მასას.

ვალუტის კონვერტირება - ერთი ქვეყნის ვალუტის გაცვლა სხვა ქვეყნის ვალუტაზე მოქმედი ვალუტის კურსის მიხედვით ანუ კონვერსიის განხორციელება.

ვალცები (გერმ.) - ცილინდრული ლილვები, რომლებიც ბრუნავენ ერთმანეთის საწინააღმდეგო მიმართულებით და მათ შორის გატარებულ მასალას აბრტყელებენ, ამრგვალებენ, ამსხვრევენ, ფხვნიან და ა.შ. (ნახ. 1). არსებობს ვ. სახეობები: ლაქდამტანი, მიმწოლი, წებოწამცხები, ხერხების, დამტენიანებელი, კბილანა, მიმწოდი, მკვებავი, სამსხვრევი, საჩორტნი, წებოსამსხვრევი და სხვ.

ნახ. 1

ვალცვა - 1. ლითონების წნევით დამუშავების მეთოდი საჭედ ვალცებში პერიოდული (ფიგურული) ნაგლის, ბარბაცას ნაკეთობების, ქანჩის გასადების, კავის, მაკრატელის, ბრტყელტუჩას და ა.შ. დასამზადებლად. ვ. წარმოადგენს გაცილებით მაღალია, ვიდრე ანალოგიური ნაკეთობების შტამპვა; 2. საგორავებით აღჭურვილი ინსტრუმენტი ლითონის მილების მოსადუნად.

ვალცი (გერმ.) - სამსხვრევი, საფქვაკი, სატვიფრავი და სხვა მანქანების გლინის, ცილინდრის ან კონუსის სახის გლუვი ან დაღარული მუშა ორგანო. მუშა მდგომარეობაში ვ. ურთიერთსაპირისპირო მიმართულებით ბრუნავენ, რაც უზრუნველყოფს მათ შორის გასატარებელი მასალის ჩაჭიდებას (ჩათრევას) და დამუშავებას.

ვალცირება - ტექნოლოგიური ოპერაცია ნახვრეტების საბოლოო დამუშავებისთვის (მაგ., მილების), რომელიც სრულდება ლითონის მოჭრის გარეშე (ნახ. 1) და ხდება მხოლოდ ნაწარმის ბოლოების ხერხელის გაფართოებისა და გამკვრივების ხარჯზე (მაგ., მილის ჩამაგრებისას მილტუჩში).

ნახ. 1

ვანადიუმი - მოვერცხლისფრო-რუხი ფერის ლითონი. აღნიშვნა - V. მიიღება ვანადიუმის მადნებისაგან, ბესემერის წილისაგან, რომელიც წარმოადგენს თუჯის კონვენტორული გადამუშავების პროდუქტს. გამოიყენება ლეგირებული ფოლადებისა და მაღალხარისხოვანი შენადნობების, ფეროვანადიუმისა და მინის წარმოებაში, საფეიქრო მრეწველობაში, გოგირდმჟავას წარმოებაში. შედის მელნისა და ტიპოგრაფიული საღებავის შემადგენლობაში. ვ. მრავალმხრივად შხამიანი ნივთიერებაა. ორგანიზმში ქრონიკულად მოხვედრისას დარიშხანზე უფრო ძლიერად მოქმედებს. იწვევს მწვავე და ქრონიკულ მოწამვლას.

ვანტა - 1. მოქნილი გაჭიმული ელემენტი (საბელი, ჭიმი) ფოლადის ბაგირის სახით კიდული კონსტრუქციების, ანძების, ანტენების და სხვ. დასამაგრებლად; 2. გემის ტაკელაჟის მოწყობილობა, რომელიც ანძასა და ანძის წვეტს ამაგრებს გემის ბორტთან.

ვანტი - ფოლადის მავთულის წნულისაგან დამზადებული ბაგირი, რომლის ბოლოები მაგრდება საგანგებო დასაჭიში ხელსაწყოებით (ტალპერებით). გამოიყენება კიდული დიდმალიანი კონსტრუქციების (ხიდების) მშენებლობაში; აგრეთვე მაღალი ლითონის მილების, ანძების და მისთ. დასამაგრებლად.

ვანტუზი (ფრანგ.) - 1. მოწყობილობა წყალსადენის მილებში დაგროვებული ჰაერის ავტომატურად გამოსადევნად; 2. დანაგვიანებული სველი წერტილის ჰაერით ჩასაწმენდი ხელსაწყო

ვანტური გადახურვა - გადახურვა, რომლის ძირითად მზიდ კონსტრუქციას წარმოადგენს ვანტები (შუალედ საყრდენებზე გადადებული და ბოლოებში დასაჭიში ხელსაწყოებით დამაგრებული ბაგირები) (ნახ.1).

ნახ. 1

ვანტური სისტემა - იხ. კიდული სისტემა.

ვაპორი (ლათ.) - ზეთი ორთქლის მანქანის ცილინდრების შესაზეთად.

ვაპორიზაცია (ლათ.) - სითხის გადაქცევა ორთქლად; აორთქლება.

ვაპორიმეტრი (ლათ.) - ხელსაწყო სხვადასხვა სითხის ორთქლის დრეკადობის გასაზომად გარკვეული ტემპერატურის პირობებში.

ვარაყი - ძაფი.

ვარგისიანობა - მასალის (ნაკეთობის) თვისება შეინარჩუნოს მზიდუნარიანობა ექსპლუატაციის გარკვეულ რეჟიმში, სათანადო დროის განმავლობაში, რემონტისათვის იძულებითი შესვენების გარეშე.

ვარდი - 1. არქიტ. ქვის ალათების მრგვალი ფანჯარა ცენტრიდან გამოსული რადიალური სხივების სახით ან რკალების, რომების და ა.შ. (ნახ. 1: გოთიკური ვარდი); 2. რთული მოხატულობა. გვხვდება რომაული და ძირითადად გოტიკის სტილის ნაგებობებში. ზოგჯერ ვარდს უზარმაზარი ზომა ჰქონდა (10 მ დიამეტრზე მეტი).

ნახ. 1

ვარდნა - 1. სხეულის ვარდნა - დედამიწის მიზიდულობის ველში სხეულის ვარდნა ნულის ტოლი საწყისი სიჩქარით, როდესაც საწყისი სიჩქარე ნულის ტოლია. ვარდნის სიჩქარე დამოკიდებულია მანძილზე დედამიწის

ცენტრამდე და გარემოს (ჰაერი, წყალი) წინააღმდეგობის ძალაზე; 2. სიჩქარის, ბრუნვის სიხშირის, სიმძლავრის, ტემპერატურის, ძაბვის, ეკონომიკის და მისთ. უცაბედი შემცირება (ვარდნა).

ვარდნობი - ჩავარდნილი, მეტად ღრმა ადგილი.

ვარიანტების შერჩევა - წარმოებს ცალკეული ვარიანტების ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების შედარების საფუძველზე. შედარების ბაზად (ეტალონად), ეკონომიკური ეფექტურობის განსაზღვრისათვის, მიიღება: ძირითადი მასალების ხარჯი და კონსტრუქციების მასა (კგ; ტ; მ²; მ³); კონსტრუქციების დამზადების და მონტაჟის შრომითი დანახარჯები (კაც-დღე); სამშენებლო კონსტრუქციების სახარჯთაღრიცხვო ღირებულება „საქმეში“ (ლარი), რომელშიც შედის კონსტრუქციების ღირებულება ადგილზე მიტანის ჩათვლით და მათი მონტაჟის ფასი; კონსტრუქციების საექსპლუატაციო დანახარჯები, აგრეთვე მათი მონტაჟისა და ექსპლუატაციის დაყვანილი ხარჯები.

ვარიანტი (ლათ.) - სახეცვლილება, სხვადასხვაგვარობა, რეალიზაციიდან ერთ-ერთი შესაძლებელი

ვარიატორი (ლათ.) - დამოუკიდებელი აგრეგატი ან მანქანაში ჩადგმული კვანძი, რომლის დანიშნულებაც ამძრავში (ტრანსმისიაში) გადაცემის რიცხვის (თანაფარდობის) უსაფეხურო (მდოვრე) შეცვლა. იგი შედგება ერთი ან რამდენიმე უსაფეხურო გადაცემის მექანიზმისაგან, რაც უზრუნველყოფს მის ფუნქციონალურ დანიშნულებას. ვ. უსაფეხურო გადაცემასაც უწოდებენ, რომელიც შეიძლება იყოს მექანიკური (მათ შორის ფრიქციული), ელექტრული და ჰიდრავლიკური.

ვარიაცია - 1. დამოუკიდებელი ცვლადის (არგუმენტის) ან ფუნქციონალის მცირე გადაადგილების აღსანიშნავი ტერმინი; 2. რაიმე ნაწარმოების, გეგმის და სხვა მეორეხარისხოვანი ელემენტების სახეცვლილება ისე, რომ ძირითადი ჩანაფიქრი, შინაარსი უცვლელი იყოს

ვარიაციული აღრიცხვა - მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ფუნქციონალის უდიდესი და უმცირესი მნიშვნელობების კვლევის მეთოდებს.

ვარმეტრი (ბერძ.) - ელექტროენერგიის რეაქტიული სიმძლავრის გასაზომი ხელსაწყო.

ვარსკვლავა - ჯაჭვური ან მუხლუხა გადაცემის ძირითადი ელემენტი, რომელზეც გადადებულია რგოლებიანი ან გორგოლაჭებიანი უსასრულო ჯაჭვი. ვ. კბილებზე მოდებით ჯაჭვი ღებულობს ხაზოვან მოძრაობას. ვ. შეიძლება იყოს: ამძრავის (წამყვანი, მიმყოლი), დასაჭერი, მუხლუხის და სხვ. ვ. გამოყენების ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია ველოსიპედი.

ვარცლი (რუს. Копыто) - 1. მოგრძო და ღრმა, ორივე მხარეს წაშვერილ თავიანი ჭურჭელი, რომელიც გამოიყენება პლასტიკური მასების ან ბეტონის ნარევების მოსამზადებლად. იგი შეიძლება იყოს ხის ან ლითონის (ნახ. 1: ლითონის ვარცლი). უწყვეტი მოქმედების ბეტონშემრევის ვარცლში ჩადგმულია ნიჩბებიანი შემრევი ლილვები, რომლებიც ბრუნავენ ერთმანეთის საპირისპირო მიმართულებით და აწარმოებენ ბეტონის არევას და გადაადგილებას ვარცლის გასწვრივ, ჩატვირთვის ნაწილიდან განტვირთვის ბოლოსაკენ; 2. ძვ. ცომის მოსაზელი ხის ჭურჭელი (ნახ. 2: ცომის მოსაზელი ხის ვარცლი).

ნახ. 1

ნახ. 2

ვარძია - კლდეში ნაკვეთი სამონასტრო ანსამბლი, XII - XIII საუკუნეების ქართული მხატვრული კულტურის ძეგლი

(ნახ. 1). მდებარეობს ისტორიულ ჯავახეთში, ასპინძის რაიონში (ასპინძიდან 30 კმ). მდ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე. სამონასტრო კომპლექსი შენდებოდა 1156...1203 წლებში. დასახლება 1185 წლის 15 აგვისტოს თამარის მეფობის ხანაში (1184...1213 წწ.) აკურთხეს. ადგილის შერჩევა განპირობებული იყო კლდის საუკეთესო სამშენებლო თვისებებით, ხელსაყრელი ადგილმდებარეობით, საყოფაცხოვრებო, სამხედრო თვალსაზრისით და, აგრეთვე, სასმელი წყლის არსებობით. მშენებლობის პირველი ეტაპი გიორგი III (1156 – 1184 წწ.) მეფობის წლები, ჩანაფიქრი და მშენებლობის გეგმის შემუშავება მის სახელთანაა დაკავშირებული. იმავე დროსაა გამოკვეთილი პირველი საცხოვრებელი სახლები წყაროს მახლობლად. მშენებლობის მეორე ეტაპი თავსდება გიორგი III სიკვდილისა და თამარ მეფის ქორწინებას შორის (1184 – 1186 წწ.). თამარ მეფის მითითებით თავდაპირველი გეგმა ნაწილობრივ შეიცვალა. წყაროსთან, უკვე იქ არსებულ გამოქვაბულთან ადგილზე, შეიქმნა მონასტრის ცენტრი - კლდეში გამოკვეთილი ღვთისმშობლის მიძინების დიდი დარბაზული ტაძარი, მოხატული ქართლის ერისთავის რატი სურამელის ინიციატივითა და სახსრებით. ვარძიის სამონასტრო კომპლექსი გამოკვეთილია ერუშეთის მთის კალთაზე ტუფბრექჩიების შერეულ კლდეში (სიგრძე 500 მ-მდე), განლაგებულია ცამეტ სართულად. შედგება ისტორიულად ჩამოყალიბებული 2 ნაწილისაგან - ვარძიის მონასტრისა და უფრო ადრინდელი ხანის (X-XII საუკუნეები) კლდის სოფლის ანანურისაგან. ვარძიის ხუროთმოძღვრება დაფუძნებულია წინასწარ შემუშავებულ კომპოზიციურ იდეაზე - მრავალსართულად გამოკვეთილი ანსამბლი განლაგებულია კლდის უბის სიღრმეში ჩასმული ცენტრის - ტაძრის გარშემო. მთელი მონასტერი სამხრეთ მხარესაა მიმართული და საცხოვრებლები კლდის სიღრმეში სამხრეთიდან ჩრდილოეთითაა გამოკვეთილი. მონაზონთა საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი პალატები 2, 3 და 4 ოთახისაგან შედგება და ერთმანეთთან დაკავშირებულია კარიბჭეებთან შექმნილი საგანგებო გასასვლელებით. მონასტერში 120 საცხოვრებელი კომპლექსის 420 სათავსოა, მ.შ. 25 მარანი 185 ქვევრით. საცხოვრებელი კომპლექსები შედგება ერთ ღერძზე განლაგებული კარიბჭის, საცხოვრებლისა და საკუჭნაოსაგან. კარიბჭე მთავარი არქიტექტურული ელემენტია, რომელიც ვარძიას მის წინამორბედ უდაბნო-მონასტრებისაგან განასხვავებს. კარიბჭის ფართო თალი ერთადერთი და მთავარი არქიტექტურულ-ტექნიკური ელემენტია მონასტრის ფასადის გაფორმებაში. საცხოვრებელი თუ საზოგადო დანიშნულების სათავსები ტექნიკურად მაღალ დონეზეა შესრულებული. ვ. არ გამოირჩევა მდიდრული მორთულობით, ერთადერთი სამკაულია სამლოცველოთა კედლის მხატვრობა. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ღვთისმშობლის მიძინების ტაძრისა და კარიბჭის მოხატულობა (1184...1186 წწ.), სადაც ქრისტეს ცხოვრების ამსახველ სცენებთან ერთად გამოსახულია გიორგი III-ისა და თამარ მეფის პორტრეტები (ნახ. 2), აგრეთვე ქართლის ერისთავი რატი სურამელი (მისი თაოსნობითა და სახსრებით იქნა მოხატული ღვთისმშობლის მიძინების დიდი დარბაზული ტაძარი). ვ. ტაძრის მოხატულობა ქართული მონუმენტური ფერწერის მნიშვნელოვანი ძეგლია. ანანურის ეკლესიაში შემონახული მოხატულობა XVI საუკუნეს განეკუთვნება. ვ. მთელ კომპლექსში უკეთაა დაცული აღმოსავლეთის ნაწილი. აქ მთლიანად ან ნაწილობრივ გადარჩენილია 242 გამოქვაბული ოთახი. მათ შორის გვხვდება 5,6x8 მ ფართობის დარბაზი. ამავე აღმოსავლეთ ნაწილშია "სადარბაზო" საკრებულო - მცირე ეკლესიით, თამარის ოთახი, სალხინო (მარნით) და სხვ. დასავლეთ ნაწილში - სატრაპეზო, ხოლო ცენტრალურ ნაწილში - საგანგებო თავშესაფარი (სამალავი ოთახები). გვირაბები მომარაგებული იყო წყლით. მთავარი ეკლესიის მახლობლად სიღრმეში ბუნებრივი წყაროა. ამასთან კლდეში გამოკვეთილ გვირაბში 3,5 კმ სიგრძის წყალსადენი ტრასაა.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვარჯი - ხის ტანის განშტოებული ნაწილი.

ვარჯშეუკვრელი კულტურები - ტყის ადდგენის მიზნით გაშენებული ტყის კულტურები ვარჯების ურთიერთგადაფარვამდე.

ვატერკლოზეტი (ინგლ.) - საპირფარეშო, რომელსაც აქვს წყლით ჩასარეცხი მოწყობილობა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვატერპასი (ჰოლანდ.) - უმარტივესი ხელსაწყო ჰორიზონტალურობის შესამოწმებლად და დახრილობის მცირე კუთხეების გასაზომად; თარაზო.

ვატერჟაკეტი (ინგლ.) - ერთგვარი შახტური ღუმელი მადნიდან სპილენძის, ტყვიის, ნიკელის, კალის გამოსაღობად; ქვედა ნაწილის კედლები შედგება ფოლადის კოლოფებისაგან (კესონებისაგან), რომლებიც წყლით ცივდება.

ვატი - (დაკავშირებულია ინგლისელი გამომგონებლის ჯემს უატის სახელთან) - 1. მექანიკური სიმძლავრე, რომლის დროს 1 წმ-ში სრულდება 1 ჯოული მუშაობა. აღნიშვნა - ვტ.; 2. ელექტრული წრედის აქტიური სიმძლავრე, რომელიც ექვივალენტურია 1 ვტ მექანიკური სიმძლავრის; 3. თბური ნაკადი, ექვივალენტური 1 ვტ მექანიკური სიმძლავრის; 4. გამოსხივების ნაკადი, ექვივალენტური 1 ვტ მექანიკური სიმძლავრის. ვ. გამოიყენება, აგრეთვე, როგორც ერთეული ხმოვანი სიმძლავრის, ხმოვანი ენერგიის ნაკადის და იონიზირებული გამოსხივების ენერგიის ნაკადის.

ვატიკანი (ვატიკანის ქალაქ-სახელმწიფო) - სუვერენული ქალაქ-სახელმწიფო, რომელიც წარმოადგენს კედლებშემორტყმულ ანკლავს რომში, იტალიის დედაქალაქში. ფართობი 44 ჰექტარი, მოსახლეობა 800 კაცზე მეტი. წარმოადგენს კათოლიკური ეკლესიის ცენტრს. ფართობი - 0.44 კვ.კმ. ვატიკანს ქალაქ რომისა და მის მიმდებარე ტერიტორიებზე ეკუთვნის სამი ტაძარი, სასახლეები და ვილები საერთო ფართობით 0,7 კვ.კმ. (წმინდა პეტრეს მოედანი, წმინდა პეტრეს, წმინდა კარლოს და ბელვედერის სასახლეები). წმინდა პეტრეს მოედანი (ნახ. 1) ვატიკანის ცენტრად ითვლება და მას აგვირგვინებს მსოფლიოს ერთ-ერთი საოცრება - წმინდა პეტრეს ტაძარი (ნახ. 2). მას 23 000 მ² ფართობი უჭირავს და 60 000 ადამიანს იტევს. ტაძარი ქრისტიანობის ერთ-ერთ უწმინდეს ადგილად ითვლება. აქ დაკრძალულია პეტრე მოციქული (რომლის სახელსაც თავად ტაძარი ატარებს), იესოს თორმეტ მოციქულთაგანი, ანტიოქიის პირველი ეპისკოპოსი და მოგვიანებით რომის პირველი ეპისკოპოსი. მიუხედავად იმისა, რომ ახალი აღთქმა პეტრეს რომში ყოფნას ან იქ წამებას არ ასახელებს, ძველი ტრადიციით მიიჩნევა, რომ მისი სამარხი ტაძრის საკურთხეველის ქვეშ იმყოფება. ამ მიზეზით, მრავალი პაპი, პირველის ჩათვლით, ამ ადგილას იმარხება. თანამედროვე ბაზილიკის მშენებლობა დაიწყო 1506 წლის 18 აპრილს, ხოლო დასრულდა 1626 წელს. მის ადგილას უწინ კონსტანტინიანეს ბაზილიკა მდებარეობდა. საყოველთაოდაა ცნობილი ვატიკანის ბაღები (ნახ. 3), რომლებიც განთავსებულია ვატიკანის ტერიტორიის ნახევარზე მეტზე, ქალაქ-სახელმწიფოს სამხრეთ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილებში. ბაღებში განთავსებულია სხვადასხვა შენობები. უმაღლესი წერტილი ზღვის დონიდან 60 მეტრზე მდებარეობს. ჩრდილოეთით, დასავლეთით და სამხრეთით შემოსაზღვრულია ქვის კედლებით. ბაღები და პარკები რენესანსისა და ბაროკოს პერიოდებში ჩამოყალიბდა და შესაბამისად ფანტანები და ქანდაკებები მათ სახასიათო კომპონენტს წარმოადგენს. ბაღებში ფლორის მრავალი სახეობაა და არემარე განიხილება, როგორც ბიოტოპი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ვატმეტრი (ბერძ.) - ელექტროენერგიის სიმძლავრის გასაზომი ხელსაწყო.

ვაუჩერი (ინგლ.) - ბარათი, რომელიც პრივატიზაციაში მონაწილეობის უფლებას იძლევა.

ვებერმეტრი (ფლუქსსაზომი) - მაგნიტური ინდუქციის ნაკადის საზომი ხელსაწყო.

ვეგეტატიური - რაც ცხოველებისა და მცენარეების კვებასთან და ზრდასთან არის დაკავშირებული.

ვეგეტაცია (ლათ.) - მცენარის სასიცოცხლო მოქმედება, მისი ზრდის პროცესი.

ვეგი - 1. ზოგიერთი ლითონსაჭრელი ან ხის დასამუშავებელი ჩარხის კვანძის გავრცელებული სახელწოდება; 2. ნივნივის, ნივნივური სისტემის გასამაგრებელი ელემენტი, მზადდება ხის ძელისგან, წამოადგენს ქვესაკრავს ნივნივის ფეხისთვის.

ვეზუვიანი - მინერალი, კალციუმისა და ალუმინის რთული სილიკატი; ზოგჯერ იყენებენ როგორც სანაკეთო ქვას (ველკან ვეზუვის სახელის მიხედვით).

ველენი (ფრანგ.) - მაღალხარისხოვანი, პერგამენტივით მკვრივი და კრიალა ქაღალდი.

ველი - 1. გრავიტაციული ველი, მიზიდულობის ველი, მიზიდულობის ძალთა ველი და ა.შ.; 2. დიდი მინდორი, ტრამალი, სწორი ზედაპირის მქონე ლანდშაფტი და სხვ.

ველი არასტაციონარული - ძალთა ველი, რომელშიც ძალა ცხადად არის დამოკიდებული t დროზე.

ველი ელექტრული - სივრცე, რომელიც უშუალოდ ელექტროგამტარს ესაზღვრება და რომელშიც ელექტროსტატიკური ძალების მოქმედება ვლინდება - მუხტების მიზიდვა ან განზიდვა. ვ.ე. ნაწილაკზე მოქმედი ელექტრო ძალის სიდიდე ამ ნაწილაკის მუხტის პროპორციულია. ძალის შეფარდება დამუხტვის სიდიდესთან მუდმივია და ძაბვა ეწოდება.

ველი ერთგვაროვან ძალთა - ძალთა ველი, რომლის დამაბულობა ველის ყველა წერტილში ერთნაირია.

ველი ვექტორული - სივრცითი არე, რომლის ყოველ წერტილს შეესაბამება განსაზღვრული ვექტორი.

ველი პარალელურ ძალთა - ძალთა ველი, რომელშიც ძალთა წირები წარმოადგენენ პარალელურ წრფეებს.

ველი პოტენციური - ვექტორული ველი, რომელშიც ვექტორის გრიგალი (ვექტორის როტორი) ყველგან ნულის ტოლია: $\text{rot} = 0$.

ველი სიმძიმის ძალთა - ძალთა ველი, რომელშიც ნივთიერ წერტილზე მოქმედი ძალა წარმოადგენს სიმძიმის ძალას, ამასთანავე, ეს ველი შემოსაზღვრულია სივრცის იმ ნაწილით, რომელშიც ეს ძალა საკმაო სიზუსტით შეიძლება ჩავთვალოთ მუდმივად სიდიდით და მიმართულებით.

ველი სიჩქარეთა - ვექტორული ველი, რომლის ვექტორები წარმოადგენენ მყარი სხეულის შესაბამისი წერტილების სიჩქარეებს.

ველი სკალარული - სივრცითი არე, რომლის ყოველ წერტილს შეესაბამება სკალარული სიდიდე; ანუ, სკალარული ველი ეწოდება წერტილის სკალარულ ფუნქციას (x, y, z), მისი განსაზღვრის არესთან ერთად.

ველი სტაციონარული - ძალთა ველი, რომელშიც ძალა ცხადად არ არის დამოკიდებული t დროზე. სტაციონარულ ძალთა ველში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია პოტენციურ (კონსერვატიულ) ძალთა ველს, რომელშიც ძალების მუშაობა არ არის დამოკიდებული ნივთიერი წერტილის მოძრაობის გზაზე (ტრაექტორიაზე) და განისაზღვრება მხოლოდ გზის საწყისი და საბოლოო წერტილების მდებარეობით.

ველი ცენტრალურ ძალთა - ძალთა ველი, რომელშიც ძალთა წირები არიან რაიმე ფიქსირებულ წერტილზე (ცენტრზე) გამავალი წრფეები

ველი ძალთა (ძალთა ველი) - ეწოდება სივრცის ნაწილს, რომლის ყოველ წერტილზე მოქმედებს გარკვეული (X, Y, Z) ძალა, რომელიც ამ წერტილის მდებარეობის ფუნქციაა, ე.ი. სიდიდით და მიმართულებით ცალსახად არის განსაზღვრული დროის ყოველ მომენტში. ეს ნიშნავს, რომ ძალთა ველში ცნობილი უნდა იყოს ერთი ვექტორული ფუნქცია, რომელიც დამოკიდებულია წერტილის რადიუს-ვექტორზე და t დროზე.

ველიურა (ფრანგ.) - ნატურალური ტყავის შესახედაობის მასალა, რომელიც მზადდება მსხვიფეხა რქიანი საქონლის ან ღორის მცირე ზომის მტკიცე ტყავებისაგან.

ვენეციური სარკმელი (ფანჯარა) - სამფრთიანი ფანჯარა შუაში ნახევრადწრიული თაღით (ნახ. 1), რომელიც პილასტრებითაა გამოყოფილი განაპირა, შედარებით წვრილი, ფრთებისაგან (იტალიის ქალაქ ვენეციის სახელის მიხედვით).

ნახ. 1

ვენტილаторი - მოწყობილობა, რომელიც ქმნის ჰაერის ან სხვა აირის ჭარბ წნევას 15 კპა (1500 მმ. წყ.სვ.), რომელიც გადაადგილებს აერონარეებს მილსადენში და ახდენს სათავსის განიავებას. აგებულია მიხედვით არსებობს ცენტრიდანული, ღერძული და დიამეტრალური.

ვენტილაცია (ლათ.) - რეგულირებადი ჰაერცვლა შენობებში, სათავსებში, მეტროპოლიტენში, შახტებში, კარიერებში და სხვ. მისი მიზანია გაწმინდოს ჰაერი და მიანიჭოს მას საჭირო ტენიანობა და ტემპერატურა. ვ. არის: მომდენი, გამწოვი, მომდენ-გამწოვი, ადგილობრივი, ბუნებრივი და მექანიკური.

ვენტილაცია ადგილობრივი - სავენტილაციო სისტემა, რომლითაც ხორციელდება მავნე ნივთიერებების მოცილება უშუალოდ სათავსის იმ ადგილებიდან, სადაც ადგილი აქვს მათ დაგროვებას. ის შეიძლება იყოს მომდენი ან გამწოვი.

ვენტილაცია ბუნებრივი - სავენტილაციო სისტემა, რომელშიც გამოყენებულია სათავსის ღიობები (ფანჯრები, სარკმელები, სამერცხულები და მისთ.) და განიავება ხდება ატმოსფერული ჰაერის ბუნებრივი ცირკულაციით (ნახ. 1). ის ვენტილაციის ყველაზე იაფი სახეა.

ნახ. 1

ვენტილაცია გამწოვი - სავენტილაციო გამწოვი სისტემა სათავსიდან დაბინძურებული ჰაერის მოსაცილებლად. მისი ყველაზე მარტივი მაგალითია ჩვეულებრივი ერთღერძა საყოფაცხოვრებო ვენტილаторი (ნახ. 1), რომელიც ყენდება კედელში ან ფანჯრის ღიობში. ასეთი დანადგარი ჰაერს გაიწოვს მხოლოდ ახლომდებარე ზონიდან, რითაც ახდენს საერთო ჰაერმიმოცვლას. დიდი მოცულობის დაბინძურებული ჰაერის გასაწოვად გამოიყენება უფრო მძლავრი ცენტრიდანული ტიპის ვენტილატორები (ნახ. 2), რომლებსაც შეუძლიათ 30-40 მ სიგრძის ჰაერსატარის მომსახურება.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვენტილაცია მექანიკური - სავენტილაციო სისტემა, რომელშიც გამოყენებულია ერთღერძა ვენტილატორები,

ჰაერსახურებლები, მტვერსაჭერები და სხვა ენერგიასაჭირო მოწყობილობები, რომელთა მეშვეობითაც ხდება ჰაერის გადაადგილება მნიშვნელოვან მანძილზე. მართალია ვ.მ. საკმაოდ ძვირი სისტემაა, მაგრამ მაინც ფართოდ გამოიყენება, რადგანაც ის მუშაობს წლის ნებისმიერ დროს, ახდენს ჰაერის გაწმენდას, გათბობას, დატენიანებას, გამდიდრებას, შესაძლებელია მისი ჩართვა-გამორთვა საჭიროების მიხედვით და სხვ.

ვენტილაცია მომდენ-გამწოვი - სავენტილაციო სისტემა, რომელშიც შეთავსებულია მომდენი და გამწოვი სისტემები. მისი ძირითადი ელემენტებია სპეციალური კამერა და მილგაყვანილობის ქსელი. ასეთი ვენტილაცია უზრუნველყოფს ჰაერმიმოცვლის მაქსიმალურად რაციონალურ ორგანიზებას. ის ეფექტურად წყვეტს არა მხოლოდ ჰაერმიმოცვლის, არამედ ფილტრაციის, ტენიანობისა და ტემპერატურის პრობლემას სათავსში წლის ნებისმიერ დროს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს სისტემა მუდმივად საჭიროებს ყურადღებასა და ბალანსირებას. ბ.მ.-გ. მნიშვნელოვნად ამცირებს სისტემის საექსპლუატაციო ხარჯებს, რადგან მომდენი ჰაერის გათბობა ხდება გაწოვილი თბილი ჰაერის თბური ენერგიის ხარჯზე, რაც ხორციელდება სპეციალური დანადგარის - რეკუპერატორის მეშვეობით. ვენტილაციის ეს სისტემა ძირითადად გამოიყენება ისეთ დაწესებულებებში, როგორიცაა: ოფისები, რესტორნები, კაფეები, კინოთეატრები, სასტუმროები, კოტეჯები და ზოგიერთი ტიპის სამრეწველო საწარმოები.

ვენტილაცია მომდენი - სავენტილაციო მომდენი სისტემა სათავსში სუფთა ჰაერის მისაწოდებლად დაბინძურებული ჰაერის ნაცვლად (ნახ. 1). მომდენი ჰაერი საჭიროების შემთხვევაში ექვემდებარება გაწმენდას, შეთბობას, დატენიანებას და სხვ. მისი შემადგენელი ნაწილებია: ჰაერმიმღები (ჰაერშემკრები) მოწყობილობა, გამათბობელი, მაცივარი, გამწმენდი ფილტრები, სათავსში სუფთა ჰაერის მისაწოდებელი მოწყობილობა. სისტემა 100%-ით მუშაობს ატმოსფერულ ჰაერზე. ვ.მ. არის სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო დანიშნულების. მომდენი დანადგარები შეიძლება იყოს მონობლოკური და ასაწყობი. ასაწყობი სისტემა იკრიბება ცალკეული კომპონენტებისაგან და უპირატესობაა ის, რომ ასეთი სისტემით შესაძლებელია ნებისმიერი სათავსის ვენტილაცია დაწყებული მცირე ფართობის ბინებითა და ოფისებით და დამთავრებული სავაჭრო ცენტრებით, სუპერმარკეტებითა და მრავალსართულიანი საცხოვრებელი კორპუსებით. მონობლოკური სისტემები თავსდება ცალკე ბგერაიზოლირებულ კორპუსში და შესაბამისად გამოირჩევა ხმაურის დაბალი დონით, რაც საშუალებას იძლევა ძირითადად გამოყენებული იქნეს საცხოვრებელ სახლებში. პრაქტიკულად, ვენტილაციის მომდენი სისტემა გამოიყენება გამწოვ სისტემასთან ერთად და მას მომდენ-გამწოვ სისტემას უწოდებენ.

ნახ. 1

ვენტილაცია საერთო მოცულობითი - სავენტილაციო სისტემა, რომლითაც ხორციელდება საამქროდან ან მისი დიდი ნაწილიდან სითბოს, ტენის, ორთქლის, აირების, მტვრისა ან სუნის მოცილება. ის გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მავნე ფაქტორები გაბნეულია საამქროს მთელ მოცულობაში. ასეთი ტიპის ვენტილაციის მოწყობის აუცილებლობას განსაზღვრავს სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები.

ვენტილი (გერმ.) - მოწყობილობა მილსადენებში სითხის ან აირის ნაკადის რეგულირებისათვის (ხელით ან ავტომატურად) ან მის გადასაკეტად. ვენტილებს ფართოდ იყენებენ სამრეწველო მილსადენებსა და სანტექნიკურ მოწყობილობებში (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვერანდა - 1. დერეფანი; ღია ან შემინული (ჩვეულებრივ, გაუმთბარი) მინაშენი, რომელიც წარმოადგენს გადახურულ სვეტნარს მოაჯირით ან შემინულ გალერეას (ნახ. 1); 2. სახურავიანი აივანი.

ნახ. 1

ვერე - 1. მდინარე თბილისის ტერიტორიაზე და მცხეთის მუნიციპალიტეტში, მტკვრის მარჯვენა შენაკადი; 2. ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, მონასტერი და ციხე მდინარე ვერეს ხეობაში.

ვერიფიკაცია (ფრანგ.) - რისამე ჭეშმარიტების შესწავლა, რისამე სინამდვილის დადგენა.

ვერკბლავი (გერმ.) - შუალედური პროდუქტი, რომელიც ტყვიის მადნის დნობის დროს მიიღება; ძირითადად შედგება ტყვიისაგან, რომელსაც ურევია ცოტაოდენი ვერცხლი, ოქრო და ზოგი სხვა ლითონი (მაგ., სპილენძი, კალა, ბისმუთი).

ვერმიკულიტბეტონი - მსუბუქი ბეტონის სახეობა, რომელშიც შემავსებლად გამოყენებულია აქაფებული ვ ე რ მ ი კ უ ლ ი ტ ი. შემკვრელის როლს ასრულებს ცემენტი, ბიტუმი, გამდნარი მინა, სინთეზური ფისი და სხვ. თერმოიზოლაციური ვ., საშუალო სიმკვრივით 250...400 კგ/მ³, გამოიყენება ისეთი ნაკეთობების დასამზადებლად, რომელსაც შემდეგ ხმარობენ სამრეწველო მოწყობილობების და მილსადენების თბოსაიზოლაციოდ, აგრეთვე შემომზღუდავი სამშენებლო კონსტრუქციების გამათბუნებლად. კონსტრუქციულ-იზოლაციური, სიმკვრივით 660...900 კგ/მ³ - საკედლე პანელებში, ფილებში, გადახურვებში და სხვ. სიმტკიცე კუმშვაზე 3,5 მპა (35 კგ/სმ²).

ვერმიკულიტი (ფრანგ.) - ყავისფერი ან მომწვანო-ყვითელი ფერის მინერალი; ცეცხლგამძლე საშენი და თბოსაიზოლაციო მასალა (ნახ. 1). გამოიყენება მსუბუქი ბეტონების წარმოებაში.

ნახ. 1

ვერმიკულიტი აფუებული - თბოსაიზოლაციო მასალა, რომელიც მიიღება ბუნებრივი ვერმიკულიტის (ქარსის ნაირსახეობა) გამოწვით (ნახ. 1). მარცვლების ზომა 10 მმ-მდე, სიმკვრივე - 100...200 კგ/მ³, სიმტკიცე - 3,5...10 მპა. ვ.ა. ამზადებენ ხისტ ფილებს, ნახევარცილინდრებს, სეგმენტებს კონსტრუქციებისა და მოწყობილობების თბური იზოლაციისათვის და სხვ. გამოიყენება ვერმიკულიტბეტონის წარმოებაში.

ნახ. 1

ვერნიერი - 1. გეოდეზიური და ასტრონომიული ხელსაწყოების ნაწილი - დამატებითი სკალა, რომელიც მოძრაობს ძირითადი (უძრავი) სკალის გაყოლებით; საჭიროა ზუსტი გამოთვლებისათვის; 2. მოწყობილობა რადიომიმღებისა და სხვა რადიოაპარატურის სიზუსტით დასაყენებლად

ვერნისაჟი (ფრანგ.) - სამხატვრო გამოფენის დახურული დათვალიერება, რომელზედაც მოწვეული არიან სპეციალისტები და საპატიო სტუმრები. სამხატვრო გამოფენის საზეიმო გახსნის დღე.

ვერსი (რუს.) - ძველებური რუსული სიგრძის საზომი ერთეული, უდრის 1,06 კმ-ს.

ვერტიკალი სივრცეში - წრფე, რომელიც ჰორიზონტალური სიბრტყის მართობულია.

ვერტიკალური - შვეული, რაც ჰორიზონტალურ სიბრტყესთან ქმნის მართ კუთხეს.

ვერტიკალური გამწვანება - საპარკო და სპეციალური დანიშნულების შენობების ფასადების გამწვანება ლიანებითა და კედელზე მცოცავი სხვა მცენარეებით. ვ.გ. ალამაზებს ფასადებს, იცავს შენობას გადახურების, ხმაურისა და მტვრისაგან; ბაღებსა და პარკებში ერთმანეთისაგან ან გარე გარემოსაგან გამოყოფს (ნახ. 1) გამწვანების ცალკეულ უბნებს და სხვ.

ნახ. 1

ვერტიკალური გეგმარება ტერიტორიის - ბუნებრივი რელიეფის შეცვლა გრუნტის მოჭრით ან დაყრით და მისი მოყვანა ისეთ მდგომარეობაში, რომელიც პასუხობს მშენებლობის მიზნებსა და ექსპლუატაციას. ის დასახლებული ადგილების კეთილმოწყობის ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტია. ვ.გ.ტ. პროექტი წარმოადგენს ქალაქის (დასახლების) დაგეგმვისა და განაშენიანების პროექტის აუცილებელ შემადგენელ ნაწილს.

ვერტიკალური დაგეგმარება - განსაზღვრული ტერიტორიის, ქუჩის, მოედნის, კვარტალის და ა.შ. რელიეფის საპროექტო დონეებისა და მათზე შენობების განლაგების სქემა.

ვერტიკალური კუთხეები - ორ კუთხეს ვერტიკალური ეწოდება, თუ ერთი კუთხის გვერდები წარმოადგენენ მეორე კუთხის გვერდების დამატებით სხივებს. ვერტიკალური კუთხეები ტოლია.

ვერტიკალური მოძრაობა - ნივთიერი წერტილის მოძრაობა სიმძიმის ძალთა ველში, როდესაც საწყისი სიჩქარის ვექტორი მიმართულია ვერტიკალურად ზევით.

ვერტიუგადენი - პატარა, ამფითეატრის ტიპის, დატერასებული ამაღლებული ადგილი (ნახ. 1), ნახევრადწრიული ამოზღუდული საფეხურებით გაკრეჭილი მწვანე ბალახის ფონზე. გამოიყენება როგორც სასცენო მოედანი შემკული ქანდაკებებით, ვაზებით და სხვ.

ნახ. 1

ვერფი - საწარმო, სადაც მიმდინარეობს გემების აგება, გამოცდა და დამკვეთისათვის ჩაბარება. ვ. შესაძლებელია დირიჟაბლების აგებაც.

ვერშოკი (რუს.) - სიგრძის ძველებური რუსული საზომი (არშინის 1/16 ნაწილი), უდრის 4,4 სმ-ს, იხმარებოდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე.

ვერცხლი (ლათ.) - ქიმიური ელემენტი სიმბოლოთი Ag. თეთრი, ბზინვარე, რბილი, ძვირფასი ლითონი უმაღლესი ელექტრო და თერმული გამტარობით. ქიმიურად ნაკლებად აქტიურია. გამოიყენება სხვა კეთილშობილ ლითონებთან და სპილენძთან შენადნობების სახით საიუველირო და საყოფაცხოვრებო ნაკეთობების, ლაბორატორიული ჭურჭლის, სპეციალური აპარატურის ამონაგის, კატალიზატორების დასამზადებლად, ვერცხლ-თუთიის აკუმულატორებში, სარჩილის შემადგენლობაში, ფარმაცევტულ მრეწველობაში და სხვ. ასურეთში და ბაბილონში ვერცხლი ითვლებოდა წმინდა ლითონად და მთვარის სიმბოლო იყო. სასაქონლო წარმოების პირობებში ოქროსთან ერთად ვერცხლი ასრულებდა საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქციას და ფულად იქცა, რასაც ხელი შეუწყო ვერცხლის თვისებებმა –

ერთგვაროვნებამ, დამუშავების სიადვილემ და სხვ. თავდაპირველად ვერცხლი მიმოქცევაში იყო სხმულების სახით. ძვ. აღმოსავლეთის ქვეყნებში, აგრეთვე საბერძნეთსა და რომში, ვერცხლი, როგორც ოქრო და სპილენძი, ფართოდ გავრცელებული ფულადი ლითონი იყო. ადრეულ საუკუნეებში უპირატესად ოქროს მონეტებს ჭრიდნენ; XVI ს-დან ოქროს უკმარისობისა და ევროპაში ვერცხლის მოპოვების გაფართოების გამო ვერცხლი ევროპის ქვეყნებში ძირითად ფულად ლითონად იქცა. ცნობილია 50 მეტი ვერცხლის მინერალი, რომელთაგან სამრეწველო მნიშვნელობისაა მხოლოდ 15...20. ვერცხლს იყენებენ მონეტებში, სამკაულებში, ჭურჭელში, ფოტოგრაფიასა და სარკეებში, ელექტროტექნიკაში კონტაქტებისთვის, კატალიზატორად ჟანგვის რეაქციებში, ასევე თანამედროვე ტექნოლოგიებში

ვერცხლისწყალი - მძიმე მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის თხევადი ლითონი, რომლის ორთქლი ძალიან საწამლადაა. სიმბოლოა Hg. ვ. ერთ-ერთი ქიმიური ელემენტია (ერთადერთი ლითონი), რომლის მარტივი ნივთიერება ნორმალურ პირობებში იმყოფება თხევად აგრეგატულ მდგომარეობაში (მეორე ელემენტია - ბრომი). ბუნებაში არსებობს, როგორც თვითნაბადი ვერცხლისწყალი, ისე მინერალების შემადგენლობაში. ყველაზე ხშირად ვერცხლისწყალს ღებულობენ მისი მინერალიდან - კინოვარიდან მისი აღდგენით. ხსნის ოქროს, ვერცხლს, თუთიას, ტყვიას, სპილენძს, კალას, ნატრიუმს და ზოგიერთ სხვა ლითონს. ვ. და მისი შენაერთები გამოიყენება ტექნიკაში, ქიმიურ მრეწველობაში, მედიცინაში, სოფლის მეურნეობაში.

ვერხვი - ტირიფისებრთა ოჯახის წარმომადგენელი ფოთოლმცვენი ხე (ნახ. 1). სწრაფმზარდია, კარგად ხარობს დრენირებულ, ტენიან ნიადაგზე, თუმცა გაშენება ყველანაირ ნიადაგზეა შესაძლებელი. ვერ იტანს დაჭაობებას, სინათლის მოყვარულია, ქარგამძლე, ფართოდ იყენებენ გასამწვანებლად. იზრდება მთისა და მდინარიპირა ტყეებში. ცნობილია 100-ზე მეტი სახეობა. ჩვენში მთისა და ჭალის ტყეებში ვერხვის 8 სახეობა იზრდება, მათ შორის ოფი, თეთრი ხვალაო, კანადური, პირამიდული, მთრთოლაკი ვ. და სხვ. ვ. ტყეებს პრაქტიკულად ყველგან შეიძლება შეხვდეთ. ჩრდილოეთით მისი გავრცელების საზღვარი 70-ე განედზე გადის, სამხრეთის საზღვარი კი მისთვის საერთოდ არ არსებობს, ის ნებისმიერ ადგილზე ხარობს, სადაც სითბო და ტენია. კავკასიის მთის ტყეებში ვერხვი მუხისა და სოჭის ხშირი თანამგზავრია, განსაკუთრებით კი მდინარისპირა ტერიტორიებზე. ვერხვი საერთაშორისო ჯიშია, იგი შეიძლება ნახოთ ევროპის ნებისმიერ ქვეყანაში, ჩრდილოეთ ამერიკაში, ჩინეთში. რუსეთში მისი ტყეების ფართობი 18 მლნ ჰექტარია. ვ. მერქანი რბილი და მსუბუქია. გამოიყენება მშენებლობაზე, წვრილი სამეურნეო ინვენტარის, ევროპული სავაგონე ლამფის დასამზადებლად, ქაღალდის წარმოებაში. შეუცვლელი მასალაა ასანთის ღეროების, კასრების და ტარის დასამზადებლად.

ნახ. 1

ვერხვი თეთრი - 35 მ-მდე სიმაღლის 40 სმ-მდე დიამეტრის ხე, ფართო ქოლგისმაგვარი ვარჯით. ტანი და ტოტები დაფარული აქვს ღია ფერის ქერქით. იზრდება მდინარეების გასწვრივ. გამოიყენება ბალ-პარკების გასაშენებლად და მდინარეების ნაპირების გასამაგრებლად. მისი სამშობლოა ჩინეთი და ჰიმალაი.

ვერხვი შავი - 30 მ-მდე სიმაღლის 75 სმ-მდე დიამეტრის ხე, ძლიერი ვარჯით, მსხვილი ტოტებით. ხარობს დიდი მდინარეების სანაპიროებზე. სწრაფად იზრდება, მისი წლიური რგოლების (შრეების) სისქე 12 მმ-მდე აღწევს. ძირითადად გამოიყენება ქარსაცავი ზოლებისათვის (ნახ. 1), აგრეთვე დახერხილი მასალის დასამზადებლად. ვ.შ. სამშობლოა დასავლეთი ევროპა, ჩრდილოეთ აფრიკა და მცირე აზია.

ნახ. 1

ვესტვერკი (გერმ.) - ეკლესიის მონუმენტური დასავლეთის ფასადი განლაგებული მთავარი ნეფის მართობულად. მასში მოთავსებულია ეკლესიის მთავარი პორტალი და პატრონიკე. ემსახურებოდა მეფის კარის საცერემონიო ღონისძიებებს და მიზნებს. პირველად ვ. გაჩნდა სირიაში, შემდეგ საფრანგეთში, გერმანიაში (ნახ. 1. უძველესი ვესტვერკი კორვეის სააბატოში, გერმანია) და ა.შ.

ნახ. 1

ვესტიბიული - 1. სადგომი საზოგადოებრივ შენობის შესასვლელთან, რომელიც ამ უკანასკნელს ძირითად ოთახებთან ან კიბის უჯრედთან აკავშირებს (ნახ. 1: აბუ-დაბის სასტუმროს ვესტიბიული - არაბთა გაერთიანებული საამიროები); 2. ტალანი რომაულ სახლში.

ნახ. 1

ვექტორები ანტიპარალელური - ორი ვექტორი, რომელთა სიდიდეები ტოლია, არიან პარალელური და ურთიერთსაწინააღმდეგოდ მიმართულნი.

ვექტორები კოლინეარული - ერთი და იმავე წრფის პარალელური ვექტორები (იხ. კოლინეარობა).

ვექტორები კომპლანარული - ერთი და იმავე სიბრტყის პარალელური ვექტორები (იხ. კომპლანარობა).

ვექტორები ორთოგონალური - ვექტორები, რომელთა ერთმანეთზე სკალარული ნამრავლი ნულის ტოლია.

ვექტორების სხვაობა - ვექტორი, რომელიც ვექტორთან შეკრებისას გვაძლევს ვექტორს.

ვექტორების ტოლობა - ერთნაირი მიმართულების ვექტორები, რომელთა აბსოლუტური სიდიდეები ტოლია

ვექტორი (ლათ.) - ზოგიერთი ფიზიკური სიდიდე (მაგ., ძალა, სიჩქარე, აჩქარება) არ შეიძლება აიწეროს მხოლოდ თავისი რიცხობრივი მნიშვნელობით, ვინაიდან მათი სრული აღწერისათვის საჭიროა მიმართულების მითითებაც. ასეთ სიდიდეებს ვექტორული სიდიდეები ეწოდება. გეომეტრიული გაგებით ვექტორი არის მიმართული მონაკვეთი, რომელზეც ერთ-ერთი მიმართულება მიღებულია დადებითად.

ვექტორი აქსიალური (ღერძული ვექტორი) - ვექტორი, რომლის მიმართულება იცვლება კოორდინატთა მარჯვენა სისტემიდან მარცხენაზე გადასვლისას ან მარცხენიდან მარჯვენა სისტემაზე გადასვლისას. ასეთ ვექტორს ზოგჯერ ფსევდოვექტორს უწოდებენ.

ვექტორი ბმული - ვექტორი, რომლის სათავე იმყოფება სივრცის გარკვეულ წერტილში.

ვექტორი გადაადგილების - ვექტორი, რომელიც გამოსახავს წერტილის გადაადგილებას გარკვეული მიმართულებით; ამასთანავე, ვექტორის სათავე შეესაბამება წერტილის საწყის მდებარეობას, ხოლო ვექტორის ბოლო - წერტილის საბოლოო მდებარეობას.

ვექტორი თავისუფალი - ვექტორი, რომლის სათავე შეიძლება ავიდოთ სივრცის ნებისმიერ წერტილში, ე.ი. ეს არის ვექტორი, რომლის მიმართულება არ არის რაიმე განსაზღვრული წრფე.

ვექტორი საკუთრივი - ვექტორი, რომელიც მოცემული წრფივი გარდაქმნისას არ იცვლის თავის მიმართულებას დამხოლოდ სკალარზე მრავლდება.

ვექტორი სრიალა - ვექტორი, რომლის სათავე შეგვიძლია ნებისმიერად გადავადგილოთ იმ წრფეზე, რომელზედაც ეს ვექტორი მდებარეობს.

ვექტორი უძრავი - იხ. ვექტორი ბმული.

ვექტორის აბსოლუტური სიდიდე (ვექტორის სიგრძე) - იმ მონაკვეთის სიგრძე, რომელსაც ვექტორი წარმოადგენს.

ვექტორის ბოლო - ვექტორის ორი ბოლოდან ის, რომელსაც გავივლით ბოლოს ვექტორის გასწვრივ მისი მიმართულების შესაბამისად გადაადგილებისას.

ვექტორის გეგმილი სიბრტყეზე (ღერძზე) - ვექტორი, რომლის სათავე მოცემული ვექტორის სათავეს გეგმილია, ხოლო ბოლო მოცემული ვექტორის ბოლოს გეგმილია მოცემულ სიბრტყეზე. მოცემული ვექტორის გეგმილი რომელიმე x ღერძზე არის სკალარული სიდიდე, რომელიც უდრის ვექტორის სიდიდისა და ამ ვექტორის მიერ x ღერძის დადებით მიმართულებასთან შედგენილი კუთხის კოსინუსის ნამრავლს: გეგმ. $x = a \cdot \cos \alpha$, სადაც a - ვექტორის სიგრძე, α - კუთხე ვექტორსა და x ღერძის მიმართულებას შორის

ვექტორის მდგენელი (ვექტორის კომპონენტი) - თითოეული იმ ვექტორთაგანი, რომელთა ჯამსაც წარმოადგენს მოცემული ვექტორი.

ვექტორის მომენტი ღერძის მიმართ - ვექტორის მომენტი მოცემული ღერძის მიმართ ტოლია ამ ღერძის ნებისმიერი წერტილის მიმართ ვექტორის ვექტორული მომენტის გეგმილისა მოცემულ ღერძზე.

ვექტორის სათავე - ვექტორის ორი ბოლოდან ის, რომელსაც გავივლით პირველად ვექტორის გასწვრივ მისი მიმართულების შესაბამისად გადაადგილებისას.

ვექტორული აჩქარება - წერტილის ვექტორული აჩქარება დროის ადებულ მომენტში ეწოდება ვექტორული

სიჩქარის პირველ წარმოებულს დროით ან წერტილის რადიუს-ვექტორის მეორე წარმოებულს დროით.

ვექტორული სივრცე - იგივეა, რაც წრფივი სივრცე. ზოგჯერ ტერმინს იყენებენ ნამდვილ რიცხვთა ველზე სასრული წრფივი სივრცის სინონიმად.

ვექტორული სიჩქარე - წერტილის ვექტორული სიჩქარე დროის ადებულ მომენტში ეწოდება რადიუს-ვექტორის პირველ წარმოებულს დროით.

ვიადუკი - ხიდი ღრმა ხრამებსა და ხეობებზე; არსებობს რკ.ბ.-ის, ლითონის, ქვის, ხის. მუშაობის სქემის მიხედვით - მრავალმალიანი (კამაროვანი, კოჭური) მაღალ საყრდენებზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვიბრატორი (ლათ.) - სისტემა, რომელშიც შეიძლება აღიძვრას რხევები (მექანიკური, ელექტრომაგნიტური და სხვა). მაშასადამე, მოწყობილობას, რომლის დანიშნულებაა ვიბრაციის აღძვრა და გამოიყენება დამოუკიდებლად ან შედის მანქანების და ხელსაწყოების შემადგენლობაში, ვიბროაღმძვრელებს (ვიბრატორებს) უწოდებენ. მათ ფართო გამოყენება აქვთ მრეწველობაში, მშენებლობაში, სოფლის მეურნეობასა და ყოფა-ცხოვრებაში. ვ. იყენებენ ბეტონისა და რკინაბეტონის ნაკეთობების დამზადებისას, გრუნტებისა და საგზაო საფუძვლების შესამჭიდროვებლად, ბუნკერებიდან მასალების ადვილად განტვირთვისათვის, ვიბროღარებსა და ვიბროკონვეიერებში ფხვიერი მასალის ტრანსპორტირებისათვის. ვ. საშუალებით აღძრული რხევების ამპლიტუდა და რხევის სიხშირე განსაზღვრავს ვიბრაციული წისქვილებისა და ცხავეების მუშაობის ეფექტურობას. ყველაზე ფართო გავრცელება ცენტრიდანულმა ვ. მოიპოვეს. საშუალო ძრავის ბეტონის ნარევიებისა და საგზაო საფარების (200 მმ-მდე სისქით) შესამჭიდროვებლად გამოიყენება ზედაპირული ვ. – ვიბროაღმძვრელზე დამაგრებული ფოლადის ფილები. სიღრმითი ვ. გამოიყენება მონოლითურ და მსხვილ ასაკრებ რკინაბეტონის კონსტრუქციებში ბეტონის ნარევიების შესამჭიდროვებლად. მათ აქვთ ელექტრული ან პნევმატური ამძრავი.

ვიბრაცია (ლათ.) - მექანიკური რხევები ტექნიკაში (მანქანებში, კონსტრუქციებში და სხვ.). სასარგებლო რხევების აღძვრა წარმოებს წინასწარ განზრახვით ვიბრატორების საშუალებით (ვიბრაციული მანქანების მუშა ორგანოებით) და მათ იყენებენ სხვადასხვა დარგში გარკვეული დანიშნულებით. მაგნე ვ. თავად აღიძვრება მანქანების მუშაობის პროცესში და მისი გამომწვევი მიზეზები მრავალგვარია. იგი არღვევს მანქანების მუშაობის რეჟიმს და იწვევს მანქანების მწყობრიდან გამოყვანას, მოქმედებს მომსახურე პერსონალის ჯანმრთელობაზე. ასეთი ვ. ზემოქმედების ასაცილებლად მიმართავენ ვიბროიზოლაციას, მის ლიკვიდაციას ან შემცირებას.

ვიბრაციის ჩახშობა - დამყარებულია რხევების დინამიკური ჩახშობის პრინციპზე. ვიბროჩახშობი ამორტიზატორებით უერთდება იმ დანადგარს, რომლის რხევებიც უნდა ჩავახშოთ. მისი მასა და ამორტიზატორთა სიხისტე ისე შეირჩევა, რომ იგი რეზონანსში მოხვდება რხევად მანქანა-დანადგართან და რხევები ჩაქრება. სამშენებლო პრაქტიკაში ვიბროჩახშობები გამოიყენება ქარის დატვირთვის ქვეშ მყოფი მაღალი ნაგებობების ვიბრაციის შესამცირებლად. ასეთებია: თბოელექტროსადგურების საკვამლე მილები, ანტენის ანძები, წყალსაწნეო კოშკები და სხვ.

ვიბრაციული დაავადება - პროფესიული დაავადება, რომელსაც იწვევს სისტემატური მუშაობა ვიბრაციულ ჩარხზე, მანქანაზე, სტენდზე და სხვა ანალოგიურ დანადგარზე. ვ ი ბ რ ა ც ი ა ს ტრამეული მოქმედება დამოკიდებულია არა მარტო დრეკადი სხეულების კონსტრუქციების, ნაგებობების (როტორული მანქანები, საბურღი და სახეხი ჩარხები, ელექტრობურღი, სამოქლონავი ჩაქუჩი და სხვ.) ინტენსიურ და ხანგრძლივ რხევებზე, არამედ ადამიანის ორგანიზმის მდგომარეობაზეც. ვ.დ. ძირითადი სიმპტომებია: ტკივილი ხელების და ფეხების მიდამოებში, ხელის თითების გათეთრება, ხელების და ფეხების კრუნჩხვა, მგრძნობიარობის მოშლა, ცუდი ძილი, თავის ტკივილი. მკურნალობა - სამკურნალო ტანვარჯიში, საკურორტო მკურნალობა, ვიტამინები, სისხლძარღვების გამაფართოებელი,

განგრენის მახლოკირებელი საშუალებები.

ვიბრაციული მანქანა - მანქანა, რომელსაც ტექნოლოგიური პროცესის შესასრულებლად ან ინტენსიფიკაციისათვის ესაჭიროება მუშა ორგანოსათვის რხევითი მოძრაობის მინიჭება. განასხვავებენ ვ. მ. მონო-, ბი- და მრავალპარმონიული რხევებით და დარტყმისგარეშე და დარტყმით-ვიბრაციულს. გამოიყენებიან სამშენებლო წარმოებაში ბეტონის ნარევების შესამჭიდროვებლად; რკ.ბ.-ის ნაკეთობების დაყალიბებისათვის; გრუნტში ხიმინჯებისა და მილების ჩასასმელად; მასალების დასახარისხებლად ცხავეზუ (ვიბროცხავი); მასალების ტრანსპორტირებისათვის (ვიბროკონვეიერები); მასალების დაფქვისათვის ვიბრაციულ წისქვილებში; კვების მრეწველობის დანადგარებში და სხვ

ვიბრაციული მოედანი - სტაციონარული ვიბრაციული დანადგარი ბეტონის ნარევის შესამჭიდროვებლად (ნახ. 1). გამოიყენება ძირითადად ასაკრები რკინაბეტონის კონსტრუქციების დამზადების დროს. მუშა ორგანოს მოძრაობის ტრაექტორიის მიხედვით ვ.მ. არის ვერტიკალურად ან ჰორიზონტალურად მიმართული და წრიული რხევებით, ხოლო მოძრაობის ხასიათის მიხედვით - ვიბრაციული და დარტყმით-ვიბრაციული. რხევების აღძვრა ხორციელდება ძალური (დებლანსებით) და კინემატიკური (მრუდხარა-ბარბაცა ამძრავი) მეთოდებით. სხვადასხვა ტვირთამწეობის ვ. სხვადასხვა რაოდენობის ვიბრობლოკებით აღიჭურვება. კონსტრუქციული შესრულების მიხედვით ვ. არის ჩარჩოიანი და უჩარჩოო, ხოლო ყალიბების მოედანზე დამაგრების მიხედვით - დამაგრების გარეშე და მექანიკური, პნევმატური, ჰიდრავლიკური და ელექტრომაგნიტური დამაგრებით. კონსტრუქციის მიხედვით ვ.მ. არსებობს სტაციონალური (რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების ქარხნებისათვის) და გადასატანი (ნახ. 2), ტვირთამწეობის მიხედვით - მცირე (0,25...1 ტ), საშუალო (1...5 ტ) და მაღალი (5...20 ტ) ტვირთამწეობის.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვიბრაციული სატკეპნები - მასალების შესამჭიდროვებელი დანადგარი იმპულსების ენერგიით, რომელიც ნაწილაკებს ანიჭებს აჩქარებას და აღძრავს ინერციის ძალებს. ნაწილაკების ურთიერთგადაადგილება იწვევს ნარევის შემჭიდროვებას. გლუვალაგებია ვიბრაციული თვითმავალი სატკეპნები მასით 6...8 ტ გამოიყენება ასფალტბეტონის, ხრეშის და სხვა მასალების საფარების შესამჭიდროვებლად. ვ.ს. აღჭურვილია ვიბროვალცის რხევის ამპლიტუდის სარეგულირებელი მოწყობილობით. არსებობს თვითგადაადგილებადი (ბენზინის ან დიზელის ძრავით) (იხ. სატკეპნი) და ხელის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვიბრაციული ტრანსპორტი - ფხვიერ-ნატეხი მასალებისა და სითხეების გადაადგილება სატრანსპორტო მანქანების მოვიბრირე მუშა ორგანოებით. მას მიეკუთვნება ვიბრაციული კონვეიერები, მკვებავეები, ბუნკერები, სარკინიგზო ვაგონების დამცლელები, ვიბრაციული ტუმბოები. ვ. ტ. განსაკუთრებით ეფექტურია მარცვლოვანი და წვრილნატეხი მასალების ტრანსპორტირებისათვის.

ვიბრაციული ურო (ჩამსოზი) - ვიბრაციულ-დარტყმითი მოწყობილობა, რომელსაც იყენებენ რკ.ბ.-ის, ხისა და ლითონის ხიმინჯების, ბომების, მილების, შპუნტების და სხვა ელემენტების ჩასასობად გრუნტში (ნახ. 1), გაყინული მასალების გასაფხვიერებლად, გრუნტის შესამკვრივებლად და ა.შ., დარტყმებისა და ვიბრაციის ერთობლივი მოქმედების გზით.

ნახ. 1

ვიბრაციული ცხავეები - მანქანა მადნების, ხრეშის, ღორღის და სხვა ფხვიერი მასალების მარცვლების სორტირებისათვის სისხოს მიხედვით. არის ორი სახის: დახრილი - ინერციული წრიული რხევებით და ჰორიზონტალური - ინერციული მიმართული რხევებით (ნახ.1). დიდი მწარმოებლობის მსხვილგაბარიტიან ცხავეებზე რეკომენდებულია მოდულური ვიბრობლოკის დაყენება, რომელიც შედგება მოკლე ლილვისაგან, რომლის კონსოლებზე დამაგრებულია საცვლელი დებალანსები.

ნახ. 1

ვიბრაციული წისქვილი - 1. წისქვილი, რომელიც გამოიყენება ცემენტის ზეწმინდა დაფქვისათვის (ნახ. 1. ვიბრაციული წისქვილი: 1-მუშა კამერა; 2-ჩასატვირთი მილყელი; 3-განტვირთვის სარქველი; 4-დრეკადი ელემენტები; 5-საყრდენი კონსტრუქცია; 6-ელექტროძრავი). არის ორი სახის: ინერციული და გირაციული. პირველში ვიბრაცია წისქვილის კორპუსს გადაეცემა დებალანსიანი ლილვისაგან, ხოლო მეორეში - წისქვილის დოლი წრიულ რხევით (გირაციულ) მოძრაობაში მოდის ექსცენტრიკული ლილვისაგან, რომელსაც იგი ეყრდნობა. ინერციული წისქვილის დოლის რხევის სიხშირე, რომელიც ეყრდნობა ზამზარებს, აღწევს $1500...3000 \text{ წთ}^{-1}$; 2. ვიბრაციის პრინციპზე მომუშავე რაიმე ნივთიერების წვრილი ფრაქციის მისაღები მოწყობილობა. ვ. ხასიათდება დიდი წარმადობითა და ეკონომიურობით (მაგ., ქვიშისა და კირის მისაღები ვ. მშენებლობაზე, გრაფიტის წვრილი ფრაქციის მიმღები ვ. ფანქრების წარმოებაში და სხვ.).

ნახ. 1

ვიბრაციული ჭრა - ლითონების ჭრით დამუშავება, რომლის დროს მჭრელი ინსტრუმენტი (საჭრისი, ხერხი, ბურღი, დანა და სხვ.), ძირითადის გარდა, ასრულებს დამატებით მოძრაობას - ვიბრაციას. ვ.ჭ. გამოიყენება ძნელადდასამუშავებელი მასალების (უჭანგავი და მხურვალგამძლე შენადნობები) დამუშავების შესაძლებულებლად. ჭრის დროს ხდება ბურბუშელას ავტომატურად დანაწევრება.

ვიბრობაქანი - ბეტონის ნარევის შესამკვრივებელი ვიბრაციული მანქანა, რომელსაც იყენებენ ქარხანაში და პოლიგონზე ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ნაკეთობათა დამზადებისას (ნახ. 1). არსებობს წრიული, ვერტიკალური და ჰორიზონტალური რხევების.

ნახ. 1

ვიბროგრამა - ვიბრაციის პროცესის გრაფიკული გამოსახულება.

ვიბროგრაფი - იხ. ვიბრომეტრი.

ვიბროგურზი (რუს. Виброулава) - მექანიზმი სიღრმითი ვიბრაციის შესაქმნელად ბეტონის ნარევის სრული ჩაწყობისა და გამკვრივებისათვის (ნახ. 1). გამოიყენება მასიური რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დასამზადებლად (კაშხალი, სამირკველი, სქელი სამირკველის ფილა, საყრდენი კედელი და სხვ.).

ნახ. 1

ვიბროდემფირება - მასალის მიერ მექანიკური რხევის ენერგიის შთანთქმის და გაბნევის უნარი. მასალის დრეკადი დეფორმაციისას რხევითი ენერგია იხარჯება ხახუნზე და გარდაიქმნება თბურ ენერგიად. ვიბროშთანთქმელით (ვიბრო მადემფირებელი) დაფარვა გამოიყენება ფოლადის ფურლებისაგან დამზადებული გარსაცმების, შემოღობვის და სხვა დეტალების ვიბრაციის შესამცირებლად. ამ მიზნით ვიბრირებულ ზედაპირს ფარავენ დიდი შინაგანი ხახუნის მქონე მასალით.

ვიბროიზოლაცია - კეთდება შენობის საძირკველსა (კონსტრუქციას) და რხევად მანქანა-დანადგარს შორის ხისტი კავშირის მოცილების მიზნით, რისთვისაც ვიბრაციის წყაროსა და ფუნდამენტს შორის ათავსებენ დრეკად მასალას - ამორტიზატორს (რეზინი, ფოლადის, ზამბარა-რეზინის ან პნევმატიკური ამორტიზატორები და სხვ.).

ვიბრომეტრი - ხელსაწყო, რომელიც ზომავს რხევადი (მოვიბრირე) ტანის გადაადგილებას (ნახ. 1). ვ. ჩასაწერი მოწყობილობით ეწოდება ვ ი ბ რ ო გ რ ა ფ ი. გადაადგილების გაზომვის დიაპაზონი 0,1 მკმ-დან 1 მ-მდე რხევის სიხშირისას 10 ჰც - 20 კჰც. გამოიყენება სეისმოლოგიაში, გეოფიზიკაში, აგრეთვე სხვადასხვა მოწყობილობების ვიბრაციის შესასწავლად.

ნახ. 1

ვიბრორეცხვა - გამოიყენება მსუბუქი, საშუალო და ძნელადმოსაცილებელი მინარევებისაგან ქვიშების გასათავისუფლებლად. მარტივი ვიბრორეცხვა წარმოებს ვიბრაციულ ცხავეებზე დასველების სისტემით მასალების ერთდროული რეცხვა-დახარისხებით. ძლიერგამრეცხი ვიბრაციული მანქანა წარმოადგენს ორ პარალელურ მილ-აბაზანას, ქვედა ნაწილში ხვრეტებით. აბაზანა ყენდება დახრილად ან ჰორიზონტალურად ზამბარიან ამორტიზატორებზე და ღებულობს წრიულ განივ რხევებს ინერციული ვიბრატორისაგან. თითოეულ მილ-აბაზანაში დაყენებულია წყლის გამშვები მოწყობილობა.

ვიბროსატკეპნი - საგზაო სატკეპნი, რომლის ერთ-ერთი ვალცი ასრულებს რხევით მოძრაობას.

ვიბროფილა - მამჭიდროველი მანქანის ან დამოუკიდებელი ვიბრაციული დანადგარის მუშა ორგანო, რომელიც გამოიყენება შეუკვრელი გრუნტის, ქვიშა-ლორღის და სხვა მასალების შესამჭიდროებლად (შესამკვრივებლად). ყველაზე მეტადაა გავრცელებული შიგაწვის ძრავიანი თვითმავალი ვ.

ვიბროშტამპვა - რთული ფორმის რკ.ბ.-ის (წიბოვანი პანელი, გარსი, კიბის მარში და ა.შ.) ასაწყობი კონსტრუქციების

და ნაკეთობების ფორმირების მექანიზებული მეთოდი, რომელიც ეფუძნება ბეტონის ვიბრაციის და შტამპისაგან (წნევა) დატვირთვის ერთობლივ მოქმედებას.

ვიბროჩაქუჩი - დარტყმითი მოქმედების ინსტრუმენტი მცირე მასის გადაადგილებადი მასით, გადაადგილების დიდი სიჩქარით და დარტყმის რაოდენობით 6000-მდე 1 წთ-ში. ამრავი ჩვეულებრივ პნევმატიკურია. ვ. მიეკუთვნება სამოქლონო და ჩამრაზი პნევმატიკური ჩაქუჩები, ვიბრაციული სატკეპნელები და სხვ.

ვიგვამი - ჩრდილოამერიკელი ინდიელების (კერძოდ, ალგონკინების) გუმბათისებრი საცხოვრებელი სახლი (ნახ. 1). აკეთებენ ხის ტოტების, ლერწმის, ტყავისა და მისთანათაგან.

ნახ. 1

ვივარიუმი (ლათ.) - შენობა უპირატესად ლაბორატორიული ცხოველების შესანახად და გასამრავლებლად.

ვიზუალური (ლათ.) - მხედველობითი, თვალით წარმოებელი.

ვითერიტი - მინერალი; მადანი რომლიდანაც იღებენ ბარიუმსა და მის მარილებს.

ვილა (ლათ.) - ქალაქგარეთა მდიდრული სახლი, აგარაკი (ნახ. 1). ძველ რომში ის გამოიყენებოდა, როგორც სეზონური საცხოვრებელი, კედლებს აშენებდნენ ქვისა და აგურისაგან, ინტერიერის მოსაწყობად კი უპირატესობა ეძლეოდა მარმარილოსა და გრანიტს, როტონდას სტილს, კოლონებსა და ძვირფას ფრესკებს. თანამედროვე ვ. არის ხმელთაშუაზღვის სტილის შედარებით მცირე არქიტექტურული ფორმა მიმდებარე მიწის ნაკვეთითა და გამწვანებით. როგორც წესი, ის არის ერთ- ან ორსართულიანი შენობა, აგებული ეკოლოგიურად სუფთა მასალისაგან (ძირითადად მერქნისაგან), ორიგინალური სახურავითა და ეზოში საცურაო აუზებით, კოლონადებით, პერგოლებით, ატრიუმებით, ტერასებით, ინტეგრირებული ზამთრის ბაღებითა და ა.შ. (ნახ. 2: ხის ვილა). ვ. აშენებენ საქვეყნოდ ცნობილ კურორტებზე და ის ყოველთვის მიზნულია სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურასთან, აღჭურვილია დაცვის სათანადო სისტემითა და ელ- და წყალმომარაგების საინჟინრო კომუნიკაციებით. ნაციონალური და კლიმატური პირობების გავლენით ჩამოყალიბდა თანამედროვე ვილების 6 სახეობა: კლასიკური ხმელთაშუაზღვის, ესპანურ-მაგრიტანული (ყველაზე მეტად გავრცელდა აშშ-ის სამხრეთში), ახალ ინგლისური, სკანდინავიური და თანამედროვე.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვიმანა (სანსკრ.) - ინდურ არქიტექტურაში ტაძარი ან მისი მთავარი ნაწილი (ნახ. 1: ბრიჰადეშვარას X საუკუნის ინდუისტური ტაძარი თანჯავურთან, ტამილნადუს შტატში, ინდოეთი).

ნახ. 1

ვიმინალი - ერთ-ერთი შვიდ ბორცვთაგანი, რომელზედაც ქალაქი რომია გაშენებული.

ვიმპერგი (გერმ.) - გოტიკური შენობის კარების ან სარკმლის ღიობის თავზე მოთავსებული წვეტიანი, სამკუთხა მოჩუქურთმებული ფრონტონი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვინდიკაცია (ლათ.) - მესაკუთრის უფლება გამოითხოვოს თავისი ქონება სასამართლოს მეშვეობით იმ პირისაგან, რომელიც უკანონოდ ფლობს მას.

ვინდროზა - მცირე ზომის, ჩვეულებრივ, მრავალფრთიანი ქარბორბალი. მისი დანიშნულებაა ქარის ძრავის ავტომატური ორიენტაცია ჰაერის ნაკადის მიმართ.

ვინიეტი (ფრანგ.) - 1. ნაძერწი სამკაული ფანჯრის, კარის თავზე (ნახ. 1); 2. წიგნის ან ხელნაწერის თავში ან ბოლოში დართული გრაფიკული სამკაული ორნამენტის სახით; 3. მცირე ზომის ფერადი ეტიკეტი მიკრული ავტომობილის საქარე მინაზე შესაბამისი გადასახადის გადახდის დასადასტურებლად.

ნახ. 1

ვინილაცეტატი - ძმარმჟავას რთული ვინილური ეთერი $\text{CH}_3\text{COOCH}=\text{CH}_2$; უფერო სითხე სუსტი ცრემლმდენი

მოქმედებით; $t_{\text{დუღ}} = 73^\circ\text{C}$; სიმკვრივე 934 კგ/მ^3 ; ადვილად განიცდის პოლიმერიზაციას პოლივინილაცეტატის მიღებით და სოპოლიმერიზაციას სხვა ვინილურ მონომერებთან ერთად. ვ. გამოიყენება პლასტმასების, ლაქების და წებოების დასამზადებლად

ვინილაცეტილენი - გაუჯერებელი ნახშირწყალბადი; მწვავე სუნის უფერო გაზი; $t_{\text{დუღ}} = 5,5^{\circ}\text{C}$, სიმკვრივე 0°C -ზე 687 კგ/მ^3 . ვ. ადვილად იჟანგება და განიცდის პოლიმერიზაციას. გამოიყენება წებოების მისაღებად და, როგორც ნედლეული, ქლოროპრენული კაუჩუკის წარმოებაში.

ვინილი - იხ. პოლივინილქლორიდი.

ვინილის სამოსი - გარკვეული ფორმის მასალა, დამზადებული სპეციალურად მაგარი (მტკიცე) პოლივინილქლორიდისაგან (PVC), რომელიც გამოიყენება, როგორც ექსტერიერის კედლის საფარი.

ვინილქლორიდი (ქლორიანი ვინილი, ქლორვინილი, ქლორეთილენი, ეთილქლორიდი) - უფერო აირი ქლოროფორმის მსგავსი სუსტი სუნით; ფორმულა $\text{C}_2\text{H}_3\text{Cl}$; $t_{\text{დუღ}} = -13,8^{\circ}\text{C}$; სიმკვრივე -15°C -ზე 973 კგ/მ^3 . ქ. არის ცეცხლ- და ფეთქებადსაშიში ტოქსიკური ნივთიერება. გამოიყენება პოლივინილქლორიდის და ძვირფასი სამრეწველო დანიშნულების სოპოლიმერების წარმოებაში.

ვინიპლასტი - გაუმჭვირი ხისტი თერმოპლასტიკური მასა, მიღებული პოლივინილქლორიდის და პერქლორვინილის საფუძველზე. მასში შედის აგრეთვე თერმო- და შუქსტაბილიზატორი, ანტიოქსიდანტები (მასალა, რომელიც ხელს უშლის მასალის რღვევას ექსპლუატაციის და გადამუშავების დროს), საპოხი მასალები (რომლებიც ამსუბუქებენ დამუშავებისა და გადამუშავების პროცესს), პიგმენტები (ფერადი ნაკეთობების მისაღებად). არ შედის პლასტიფიკატორი. ვ. უწვადი მასალაა, არა აქვს სუნი, კარგად ექვემდებარება მექანიკურ დამუშავებას, შედუღებას, შეწებებას, მედეგია მჟავებისა და ტუტეების მიმართ, მაგრამ არამედეგია არომატული და ქლორირებული ნახშირწყალბადების მიმართ. შესანიშნავად ეკვრის ხის, ლითონის და ბეტონის ზედაპირებს. გამოიყენება მილგაყვანილობის, ჭურჭლების, ფურცლების, პროფილების, იატაკის და კედლების მოსაპირკეთებელი ფილების დასამზადებლად. მშენებლობისათვის განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს ფურცლოვანი ვ., რომელიც ქიმიურად მდგრადი პოლიმერული მასალაა. მზადდება სამი მარკის: BH - გაუმჭვირი ნატურალური ფერის ან შეღებილი; BII - გამჭვირვალე, უფერო ან შეღებილი; BHT - გაუმჭვირი, არატოქსიკური. ფურცლის ზომებია: სიგრძე 1300...1500 მმ, სიგანე 500...650 მმ, სისქე 2...20 მმ. სიმკვრივე 1,3...1,6 გ/სმ³.

ვინკელი (გერმ.) - მართი კუთხის შესამოწმებელი სადურგლო იარაღი; გონიო.

ვინოლი - იხ. პოლივინილქლორიდი.

ვინტაჟი (ფრანგ.) - 1. შენობის ინტერიერის სტილი, სადაც დეკორის ელემენტები ძველებურია ან შესრულებულია ძველებურ სტილში და გაერთიანებულია თანამედროვე ინტერიერთან; 2. სტილიზებული მიმართულება მოდაში, განსაკუთრებით ტანსაცმელში და სახლის ნივთებში, რომელიც გასული თაობების, ეპოქების, მოდის მიმართულებების აღორძინებაზეა ორიენტირებული; 3. ძველებური, კარგად შენახული და ფუნქციურად გამოსაყენებელი მექანიზმები და ხელსაწყოები; 4. ღვინო ან მოსავალი განსაზღვრული წლისა და ასაკის; 5. ძველებური, კარგად შენახული ხმის ჩამწერი აპარატი (ვინტაჟური ტექნიკა, Hi-End).

ვიოლერის მრუდი - იხ. დადლილობის მრუდი.

ვირა - მშენებელთა, პორტის მტვირთავთა და მეზღვაურთა ტერმინოლოგიაში სიტყვა, რომელიც ამა თუ იმ ტვირთის მაღლა ატანის ბრძანებას შეესაბამება.

ვირაჟი (ფრანგ.) - 1. საავტომობილო გზის, ავტოსტადის, ავტოდრომის, ველოტრეკის ან სპორტული ბილიკის ცენტრისკენ დაქანებული მოსახვევი ტრანსპორტის გვერდული სრიალის თავიდან აცილების მიზნით (ნახ. 1); 2. მობრუნება, მოხვევა, მრუდ ხაზზე მოძრაობა (თვითმფრინავისა, ავტომობილისა, გემისა და სხვ.); 3. ქიმიური ხსნარი, რომელშიც ავლებენ დაბეჭდილ სურათს გარკვეული შეფერილობის მისაცემად.

ნახ. 1

ვირემენტი (ფრანგ.) - საბანკო ოპერაცია, ერთი პირის მიმდინარე ანგარიშიდან თანხის გადატანა მეორე პირის მიმდინარე ანგარიშზე.

ვირიდარიუმი - საცხოვრებელი სახლის გამწვანებული ეზო ან მცირე ბაღი მონასტრის პერისტილურ ეზოში (ნახ. 1). აქვს გეომეტრიული გეგმარება პატარა შადრევანით ან აუზით ეზოს ცენტრში და ყვავილნარები. ბაღის შემოზღუდვა სახლის კედლები დაფარულია ფრესკებით, რომელზედაც გამოსახულია მითიური ბაღის ხედები.

ნახ. 1

ვირტუალური - 1. რაც შეიძლება გამოვლინდეს სათანადო პირობებში, შესაძლებელი; 2. კომპიუტერულ (ინტერნეტურ) სამყაროსთან დაკავშირებული, წარმოსახვითი სინამდვილე.

ვირტუალური სივრცე - ჰორიზინტალური სწორი გზის პირობითი სივრცე, რომლის გავლაზე იხარჯება იგივე მუშაობა (იმდენივე დრო, საწვავი), რაც ნამდვილ უბანზე მთელი თავისი აღმართებითა და მოსახვევებით.

ვისგუერო - იხ. კუმარუ.

ვისკოზა - წყალში გაზავებული ცელულოზას ქსანტოგენატის ბლანტი ხსნარი NaOH. მიიღება ცელულოზას NaOH-ის ხსნარში (მერსერიზაცია) დამუშავების შედეგად - მიღებული ტუტოვანი ცელულოზას დაყოვნებით და შემდგომი დამუშავებით გოგირდნახშირბადში (CS₂). ვ. აკეთებენ ვისკოზურ ბოჭკოს და ფირს (ცელოფანი).

ვისკოზიმეტრი - სიბლანტის გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს ვ. კაპილარული, ბურთულოვანი, როტაციული და ულტრაბგერითი.

ვისკოზიმეტრია - ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სიბლანტის გასაზომ მეთოდებს. სიბლანტის მნიშვნელობების დიდი დიაპაზონი (10^{-5} პა.წმ-დან გაზებისათვის 10^{-12} პა.წმ-მდე პოლიმერებისათვის), აგრეთვე სიბლანტის გაზომვის აუცილებლობა დაბალ და მაღალი ტემპერატურის და წნევის პირობებში (შეკუმშული გაზები, გამდნარი ლითონები და ა.შ.) მოითხოვს გაზომვის მეთოდების და შესაბამისად ვისკოზიმეტრების კონსტრუქციების მრავალფეროვნებას.

ვისკოზინი (ლათ.) - გამჭვირვალე ზეთი, რომელიც მიიღება მაზუთისაგან; იყენებენ ორთქლის მანქანების ცილინდრის შესაზეთად.

ვისკოზური ბოჭკო - ხელოვნური ბოჭკო, რომელიც მიიღება ვისკოზას ფორმირებით. დანიშნულების მიხედვით გამოდის უწყვეტი ძაფის ან შტაპელის სახით. ვ.ბ. მდგრადია ორგანული გამხსნელების მიმართ; იშლება ნორმალურ ტემპერატურაზე განზავებული მჟავების ზემოქმედებით. ვ.ბ. ნაკეთობა ხანმოკლე დროით შეიძლება გამოვიყენოთ $100...120^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურაზე. ხასიათდება დაბალი ელასტიურობით და დასველებისას კარგავს სიმტკიცის 25...30%. ვ.ბ. ქსოვილები გამოირჩევა კარგი შესახედაობით, ადვილად იღებება სხვადასხვა ფერად. მაღალი ტენზიონტექმის უნარის გამო სხვა სინთეზური ბოჭკოების ქსოვილებისაგან გამოირჩევა მაღალი ჰიგიენური თვისებებით.

ვიტრაჟი - სურათი ან ორნამენტული კომპოზიცია, რომელიც ავსებს საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობების და ნაგებობების სინათლის ღიობებს, ნიშებს და ა. შ.; მონუმენტალურ-დეკორატიული ხელოვნების სახეობა (მხატვრობა მინაზე); დიდი ფართობის მქონე შემინული სინათლის ღიობი (ნახ. 1). მზადდება ლითონის, პლასტმასის, ხის კარკასში ჩასმული ჩვეულებრივი ან ფერადი სხივგამტარი მასალისაგან (კვარცხის მინა, ნაწრობი მინა, ორგანული მინა, მინატექსტოლიტი და სხვ.).

ნახ. 1

ვოლასტონიტი - სილიკატების კლასის მინერალი.

ვოლიერი (ფრანგ.) - შემოღობილი ადგილი, სათავსი ცხოველებისა და ფრინველებისათვის.

ვოლიუტა (ლათ.) - ხვიარა სპირალის სახით, სკულპტურულად შესრულებული ორნამენტული დეტალი ცენტრში მოთავსებული რგოლით („საჭკრეტელით“). ვოლიუტა იონური, კორინთული, კომპოზიტური კაპიტელებისა და სხვა არქიტექტურული ფორმების (მაგ. ბაროკულ არქიტექტურაში კარ-ფანჯრების მოჩარჩოების) შემადგენელი ნაწილია (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვოლტამპერფაზომეტრი - ავტომატიზირებული უნივერსალური ხელსაწყო, რომლის დანიშნულებაცაა წარმოების მთავარი ენერგეტიკოსის, ავტომატიკისა და სარელეო დაცვის სამსახურის, ენერგოზედამხედველობისა და ენერგოგასაღების მუშაობის უზრუნველყოფა. მას შეუძლია მუდმივი ძაბვის, სამრეწველო სიხშირის, ცვლადი დენისა და ძაბვის, ძაბვასა და ძაბვას, დენსა და დენს, დენსა და ძაბვას შორის ძვრის კუთხისა და ერთდროულად წრედის სრული სიმძლავრის სიხშირის და სამფაზა სისტემაში ფაზათა თანმიმდევრობის განსაზღვრა.

ვოლტი - ელექტრული ძაბვის, ელექტრულ პოტენციალთა სხვაობის, ელექტრო-მამოძრავებელი ძალის (ემძ) ერთეული, რომელიც შედის SI სისტემაში. ქართული აღნიშვნაა ვ, საერთაშორისო - V. 1 ვ არის ძაბვა, რომელიც

ელექტრულ წრედში იწვევს 1 ა ძალის მუდმივ დენს 1 ვტ სიმძლავრის დროს.

ვოლტმეტრი - მუდმივი და ცვლადი დენის წრედში ელექტრული ძაბვის გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს ანალოგური (ისრული და შუქური მაჩვენებლით) და ციფრული (მექანიკური, ელექტრომექანიკური და ელექტრული ინდიკატორებით). ირთვება დენის წრედში დატვირთვის ან ელექტრული ენერგიის წყაროს პარალელურად. გაზომვის ზღვრის გასაფართოებლად იყენებენ დამატებით წინააღმდეგობას, გამყოფს და ძაბვის ტრანსფორმატორს. ვ. ძაბვის გაზომვის დიაპაზონი - მილივოლტის ნაწილიდან კილოვოლტამდე. თუ გასაზომი ძაბვა მეტია 1 კვ-ზე, მაშინ გამოიყენება ს ტ ა ტ ი კ უ რ ი ვ ო ლ ტ მ ე ტ რ ი.

ვოლფრამი - ქიმიური ელემენტი, სიმბოლო W, ატ. მ. 183,85. მძიმე ძნელდნობადი ღია-ნაცრისფერი მეტალი; სიმკვრივე 19300 კგ/მ³, $t_{\text{დნ}} = 3410^{\circ}\text{C}$. ბუნებაში გვხვდება ვოლფრამის მინერალის $(\text{Fe, Mn})\text{WO}_4$ და შეელიტის (CaWO_4) სახით, საიდანაც მას ღებულობენ. ფართოდ გამოიყენება ფოლადის ლეგირებისათვის, მაგარი, ცვეთამდედგი და მხურვალმდეგი შენადნობების წარმოებაში (იხ. ვოლფრამის შენადნობები), ნათურებში ვარვარების ძაფისათვის, აგრეთვე რადიოტექნიკაში და რადიოელექტრონიკაში დეტალების დასამზადებლად.

ვოლფრამის შენადნობები - შენადნობები ვოლფრამის საფუძველზე მალეგირებელი ელემენტების დამატებით. ლეგირებისათვის გამოიყენება მეტალები (მოლიბდენი, სპილენძი, ნიკელი, ვერცხლი, რენიუმი და სხვ.), ჟანგეულები (ThO_2), კარბიდი (TaC) და სხვ. შენაერთები. ვ. შ. მიიღება ფხვნილთა მეტალურგიით ან კომპონენტების დნობით რკალურ და ელექტროსხივურ ღუმელებში. პრაქტიკაში ძირითადად გამოიყენება შ ე ც ხ ო ბ ი ლ ი ვ. შ.

ვორსონიტი - რულონური საფარი იატაკისათვის ქიმიური ბოჭკოების საფუძველზე (ნახ. 1). მიიღება პოლიპროპილენისა და პოლიამიდის ქიმიური შტაპელური ბოჭკოების დასვრეტით, ქიმიური და ბუნებრივი ბოჭკოების ნარჩენების დამატებით და შემდგომი გაჟღენთვით შემკვრელ პოლიმერებში. გამოიყენება იატაკზე დასაფენად, როგორც მეორადი საფენი (ხალიჩა), ისეთ სათავეებში, სადაც არ არის ხალხის ინტენსიური მოძრაობა და ზედაპირზე გამორიცხულია წყლის, ზეთის, ცხიმის და აბრაზიული მასალების მოხვედრა. გამოდის რულონების სახით, რომლის სიგრძეა 12...20 მ, სიგანე - 1,3...1,7 მ, სისქე - 5 მმ.

ნახ. 1

ვულკანი - 1. კონუსური მთა, რომლის მიწის წიაღიდან დროდადრო ცეცხლი, გავარვარებული ლავა და ფერფლი ზედაპირზე ამოინთხევა; 2. ცეცხლისა და მჭედლობის მფარველი ღმერთი რომში, იგივეა, რაც ბერძნული ჰეფესტო. გამოსახუბოდა ღონიერ ვაჟკაცად, რომელსაც ხელში სამჭედლო ურო ეჭირა.

ვულკანიზატორი - 1. აპარატი, რომლითაც არემონტებენ ავტომობილის, ველოსიპედის და მისთ. დაზიანებულ კამერებსა და საბურავებს; 2. ნივთიერება, რომელიც კაუჩუკთან შეერთებით წარმოქმნის რეზინს; 3. მუშა, რომელიც ვულკანიზაციაზე მუშაობს.

ვულკანიზაცია (ვულკანიზება) - კაუჩუკის დამუშავება გოგირდით ან სხვა ნივთიერებით მისგან რეზინის მისაღებად.

ვულკანოგენური - ვულკანური წარმოშობისა.

ვულკანური - ვულკანის მოქმედებასთან დაკავშირებული.

ვულკანური წიდა - ვულკანური წარმოშობის ფორებიანი ქანი. გამოიყენება მსუბუქი ბეტონის დასამზადებლად. დიდი რაოდენობით მოიპოვება საქართველოში (ოკამის კარიერი).

ვულკანუსი - იხ. ვულკანი.

ვულკანფიბრა (ლათ.) - ვულკანიზებული ფიბრა, ძალიან მაგარი ტყავისებრი მასალა, რომელსაც იღებენ ქაღალდის და სხვა ბოჭკოვანი მასალის ვულკანიზაციით; იყენებენ ღვედების, ჩემოდნების, საიზოლაციო ფირფიტების დასამზადებლად.

ვუტი - რკ.ბ.-ის კონსტრუქციის განივკვეთის მდოვრე გამსხვილება საყრდენთან.

ზათქი - ძლიერი, გამაყრუებელი ხმა, ხმაური.

ზაკომარა - შენობის გარე კედლების ნახევარწრიული ზედა ნაწილი (ნახ. 1). იმეორებს კედლის უკან მდებარე ცილინდრული კამარის მოხაზულობას (რუსულ არქიტექტურაში გავრცელებული ტერმინი).

ნახ. 1

ზამბარა - 1. ფოლადის დრეკადი ზოლი (ან მავთული), უპირატესად სპირალის სახით დახვეული, რომელიც დატვირთვისას განიცდის დიდ დეფორმაციას; 2. მანქანის ან მექანიზმის ნაწილი (დეტალი), რომელიც დეფორმირების შემთხვევაში შთანთქმავს, აგროვებს და გასცემს მექანიკურ ენერგიას. ზ. შეიძლება იყოს ცილინდრული (ნახ. 1), კონუსური, თევზისებრი, რგოლური, ფირფიტებიანი და სხვა. განასხვავებენ ღუნვის, გრეხვისა და გაჭიმვა-კუმშვის ზ.; ზ. ფართო გამოყენება აქვთ ტექნიკაში: დარტყმითი დატვირთვების შესარბილებლად, ვიბროიზოლაციისათვის, ძალების გასაზომად (დინამომეტრებში), მექანიზმების ასამოძრავებლად და სხვა. მათ ამზადებენ მაღალნახშირბადიანი ლეგირებული (მანგანუმით, კაჟით, ქრომით) ფოლადებისაგან. ზ. წარმოადგენს ხელულების მასის გასაზომი ხელსაწყოების ძირითად მუშა ელემენტს.

ნახ. 1

ზამთრის ბალი - დიდი შემინული სათავსი ან სათავსის ნაწილი ეგზოტიკური მცენარეების გამოსაყვანად (ნახ. 1). აფორმებენ წყლის აუზებით, ფონტანებით, ქანდაკებებით და ა.შ.

ნახ. 1

ზანდუკი - 1. ხის სახურავიანი ყუთი, გარედან ჩვეულებრივ თუნუქით შემოჭედილი; ხმარობენ საოჯახო ნივთების (ზოგჯერ სანოვაგის) შესანახავად (სკივრი); 2. სოფელი საქართველოში, მცხეთა-მთიანეთის მხარის გუდამაყრის ხეობაში; 3. უცხო სიტყვა, რომელსაც ქართულად კიდობანი ქვია; 4. ძვ. სარჩევი (წიგნისა).

ზანზალაკი - მცირე ზომის ზარი.

ზანზარი - ძლიერი და სწრაფი რყევა ძალიან დიდი საგნებისა.

ზარადხანა - ძვ. არსენალი; შენობა, სადაც წარმოებდა სამხედრო იარაღის დამზადება, შეკეთება და შენახვა.

ზარაზინი - ძვ. დიდი ეკვანი.

ზარალი - სახელმწიფოს, მეწარმის, მომხმარებლის ან შუამავლის მატერიალური, ქონებრივი და ფინანსური დანაკარგი, რაც გამოწვეულია სამეურნეო-ფინანსური კავშირების მოშლით, სასაქონლო და ფულადი მასის ბალანსის დარღვევით, გაფიცვებით, სტიქიური უბედურებით, შენობა-ნაგებობების ავარიებით, კონფლიქტებით, საომარი მოქმედებებით და ა.შ.

ზარაფხანა - მონეტების, ორდერების, ფულის და სხვა სახელმწიფო ნიშნების დამამზადებელი სახელმწიფო საწარმო.

ზარდახშა - მცირე ზომის, ყუთი ან კოლოფი, რომელსაც მაღალ დეკორატიულად გაფორმებული გარე ზედაპირი აქვს.

ზარზმის მონასტერი - ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი სოფელ ზარზმაში (სამცხე-ჯავახეთის მხარის ადიგენის მუნიციპალიტეტი). შემორჩენილია გუმბათოვანი ეკლესია, სამრეკლო და რამდენიმე ერთნავიანი სამლოცველო. ზარზმის ახლანდელი ტაძარი და სამრეკლო აგებულია XIV საუკუნის პირველ წლებში (ნახ. 1). უძველესი ისტორიული ნაშთია ერთ-ერთი სამლოცველოს შესასვლელის თაღში ჩასმული, უფრო ადრინდელი, შენობიდან გადმოტანილი, X საუკუნის ბოლო ათეული წლების წარწერა, რომელიც მოგვითხრობს მეფე დავით III დიდი კურაპალატის გალაშქრების ამბავს ბარდა სკლიაროსის წინაარმდეგ. ზარზმის ტაძარი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია, რომელშიც მკაფიოდ ჩანს მაშინდელი ქართული ხუროთმოძღვრების დამახასიათებელი ზოგი ახალი ნიშანი (ცვლილებები შენობის პროპორციებსა და ფასადთა მორთულობის სისტემაში. მრავალრიცხოვანი ჩუქურთმა, რომელიც კარ-სარკმელთა საპირეებს ამკობს, ტექნიკური შესრულების მხრივ მაღალ დონეზე დგას). ზ.მ. სამრეკლო ერთ-ერთი უდიდესია საქართველოში და ამ ტიპის ქართულ ნაგებობათა ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია.

ნახ. 1

ზარი - 1. სპილენძის შენადნობისაგან ჩამოსხმული ღრუ ნაკეთობა კონუსის ფორმისა, რომელსაც შიგნით თავმსხვილი ღერო (ენა) ჰკიდია ხმის გამოსაცემად (ნახ. 1: საეკლესიო ზარი); 2. „რვალის დიდი სარეკელი“ (საბა); 3. მოწყობილობა ბგერითი სიგნალისათვის; 4. ზარის ხმა; 5. (სპარს.) უზომო შიშით ან რაიმე საშინელი სანახაობით, ამბით გამოწვეული შეშფოთება, ელდა; 6. (სპარს.) სამგლოვიარო, უსიტყვო გალობა მიცვალებულის გასვენებისას; 7. (სპარს.) მოთქმით ტირილი, დატირება, ვისიმე გლოვა.

ნახ. 1

ზარნიში (სპარს.) - ლითონის ნივთებზე ამოჭრილი სხვადასხვა სახე, ოქროთი ან ვერცხლით ამოვსებული.

ზასტრუგა - უძრავი, ქარის მიმართულებით გადაჭიმული ვიწრო და მყარი თოვლის თხემის სახელწოდება. სიგრძე რამდენიმე მეტრამდე, სიმაღლე 1,5 მ (ჩვეულებრივ 20...30 სმ). წარმოიქმნება თოვლის ზედაპირზე ქარისმიერი ეროზიისა და აკუმულაციის შედეგად. გვხვდება პოლარულ და ზომიერ სარტყლებში. ქვიშის დიუნებისგან განსხვავდება იმით, რომ შესამჩნევად არის გაბატონებული ქარის მიმართულებით. აქვს მომრგვალო ქარპირა და ციცაბო ქარზურგა კალთები. ის ზედაპირის უსწორმასწორობათა ერთობლიობაა, წარმოქმნილი ქარისმიერი ეროზიის, თოვლის ნაწილაკების სალტაციისა და აკუმულაციის ხარჯზე. ქარპირა მხარეს ხშირად წარმოქმნის კარნიზებს. დიდი ველები იქმნება ფართო ქარიან მოსწორებულ ზედაპირებზე, განსაკუთრებით მსხვილი მყინვარული საფრების ფერდობებზე, სადაც დამახასიათებელია კატაბიტიკური ქარი. ზასტრუგის სახელწოდებით ზოგჯერ აღნიშნავენ ქვიშაქვის ან კენჭნარის წყალქვეშა ცელას. ზასტრუგა საერთაშორისო მნიშვნელობის ტერმინია.

ზაჰესი - 1. ზემო ავჭალის ჰიდროელექტროსადგური (ნახ. 1); 2. ყოფილი მუშათა დასახლება მცხეთის მუნიციპალიტეტში.

ნახ. 1

ზებგერითი - რაც აღემატება ბგერის გავრცელების სიჩქარეს.

ზეგამტარობა - ლითონის ელექტრული წინააღმდეგობის პრაქტიკულად სრული გაქრობის მოვლენა მისი გაცივებისას გარკვეულ, ე.წ. კრიზისულ ტემპერატურაზე დაბლა.

ზეგანაკვეთური მუშაობა - სამუშაო, რომელიც სრულდება სამუშაო დროის დაწესებული ხანგრძლივობის დამთავრების შემდეგ. ზ.მ. არ უნდა აღემატებოდეს 4 საათს ზედიზედ ორი დღის განმავლობაში და 120 საათს - ერთი წლის განმავლობაში.

ზეგანი - 1. ვაკე ადგილი მთაზე, მაღლობზე; 2. ვაკე (ან მცირე გორაკებიანი) ადგილი ზღვის დონიდან 200 (და მეტ) სიმაღლეზე

ზედა ბუნებრივი განათება - სათავსების ბუნებრივი განათება სანათურებით, გადახურვის შუქლიობებით და შენობებს შორის სიმაღლეთა ვარდნილობის ადგილებში გარე კედლების შუქლიობებით.

ზედა სახის დამუშავება - სხვადასხვა მადნეულის ღია მოპოვება, სამთო-ქიმიური მრეწველობისათვის განკუთვნილი ნედლეული და სამშენებლო ქანები, ძალზედ იშვიათად ნახშირის ბუდობები.

ზედაბალი ძაბვის დანადგარი - ელექტროდანადგარი ნომინალური ძაბვით 36 ვ-ის ჩათვლით.

ზედადგარი - 1. რკინის სამფეხა - ქვაბისა და მისთ. ცეცხლზე შესადგმელად; 2. „ქვაბთ დასადგმელი“ (საბა)

ზედაზნის მონასტერი - ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, რომელიც მდებარეობს მცხეთის რაიონში, ხშირი ტყით დაფარულ ზედაზნის მთის კეხზე (ზღ.დ. 1390 მ), საგურამოს სამხრეთით 6 კილომეტრზე. კომპლექსში შედის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია (ნახ. 1), ციხე-გალავანი და კლდეში ნაკვეთი სენაკები. ისტორიული ცნობებით, ზედაზნზე ჯერ კიდევ II საუკუნის დასაწყისში (109 წელს) მდგარა ციხე-სიმაგრე (არ შემორჩენილა). VIII საუკუნის მესამე მეოთხედში კათალიკოსმა კლემენტოსმა აქ ააგო სამნავიანი ბაზილიკა. წინამძღვარ გაბრიელის დროს, IX საუკუნის პირველ ნახევარში, აშენდა ბაზილიკის კარიბჭე. ზედაზნის ციხე და მონასტერი XI საუკუნემდე კახეთის სამეფოს მისაღმომებს იცავდა.

ნახ. 1

ზედამხედველობა მშენებლობაში - ზედამხედველობა ასაშენებელი ობიექტის ხარისხიანად შესრულებაზე, რომელსაც ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან არსებული ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო. ფუნქციების მიხედვით განასხვავებენ საავტორო, ტექნიკურსა და სახელმწიფო ზედამხედველობას.

ზედამხედველობა საავტორო - სამშენებლო სამუშაოების მიმდინარეობაზე დაწესებული ზედამხედველობა, რომელსაც აწარმოებს საპროექტო ორგანიზაცია.

ზედამხედველობა სახელმწიფო - ობიექტის მშენებლობაზე ზედამხედველობა პროექტიდან გადაცდომების და დარღვევების გამოვლენის და მათი აღმოფხვრის მიზნით; ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნების და სტანდარტების დაცვა. ახორციელებს სახელმწიფო ორგანოები.

ზედამხედველობა ტექნიკური - სამშენებლო სამუშაოების ხარისხიანად შესრულების მიმდინარეობაზე დაწესებული ზედამხედველობა, მშენებლობის მთელი პერიოდის განმავლობაში.

ზედამხედველობა ხარისხზე - ობიექტის მდგომარეობაზე უწყვეტი დაკვირვება და შემოწმება, აგრეთვე ოქმების ანალიზი დადგენილი მოთხოვნების შესრულებაზე.

ზედაპირები იზოსტატიკური - სამ ორთოგონალურ ზედაპირთა სისტემა, რომლებიც ერთმანეთს კვეთენ მთავარი ძაბვების წირების გასწვრივ.

ზედაპირთა თეორია - დიფერენციალური გეომეტრიის დარგი, რომელიც შეისწავლის ზედაპირთა თვისებებს. ზედაპირთა თეორიაში იკვლევენ ზედაპირის ფორმას, მის სიმრუდეს, ზედაპირზე სხვადასხვა გვარის წირების თვისებებს და სხვ.

ზედაპირი - 1. გეომეტრიის ერთ-ერთი ძირითადი ცნება. ლოგიკური დაზუსტების დროს ეს ცნება გეომეტრიის სხვადასხვა დარგში სხვადასხვა მნიშვნელობას იძენს. ევკლიდეს სამგანზომილებიან სივრცეში ზედაპირი ეწოდება წერტილთა სიმრავლეს, რომელთა კოორდინატები აკმაყოფილებენ $w(x,y,z) = 0$ სახის განტოლებას (ზედაპირის არცხადი სახის განტოლება) ან განტოლებას $z = f(x,y)$ (ცხადი სახის განტოლება). ზედაპირის განტოლება ხშირად ჩაიწერება პარამეტრული სახით: $x = x(u,v)$, $y = y(u,v)$, $z = z(u,v)$, სადაც u , v ადგენენ წერტილთა რაიმე სიმრავლეს (არეს) (u,v) სიბრტყეზე. ანალიზურ გეომეტრიაში ზედაპირები სივრცეში გამოისახება განტოლებებით, რომლებიც აკავშირებენ მათ კოორდინატებს, მაგ. $Ax+By+Cz+D = 0$ სიბრტყის განტოლება და $x^2+y^2+z^2 = R^2$ - სფეროს განტოლება. პირველი რიგის ზედაპირებია სიბრტყეები, ხოლო მეორე რიგისა - ელიფსოიდები, ჰიპერბოლოიდები, პარალოიდები, კონუსური და ცილინდრული ზედაპირები, რომელთა მიმმართველებია მეორე რიგის წირები; 2. რისამე გარეთა, ზედა მხარე. ზედა ნაწილი

ზედაპირი ეკვიპოტენციური - პოტენციალთა დონის ზედაპირი, რომლის ყველა წერტილს აქვს ერთნაირი პოტენციალი

ზედაპირი ნივთიერი - ზედაპირის ფორმის უწყვეტი გარემო, რომელიც წარმოქმნილია უწყვეტად განაწილებული ნივთიერი წერტილებით.

ზედაპირი ცალპირა - ზედაპირი, რომელსაც არა აქვს ორი განსხვავებული მხარე

ზედაპირის გამოსხივების კოეფიციენტი - კონსტრუქციის ზედაპირის ერთეულის მიერ თბური გამოსხივების სიდიდის შეფარდება აბსოლუტურად შავი ტანის ზედაპირის ერთეულის თბური გამოსხივების სიდიდესთან, ერთნაირი ტემპერატურის პირობებში.

ზედაპირის დამცავი დამუშავება - სამშენებლო ნაკეთობის ან კონსტრუქციის ზედაპირის ქიმიური, ფიზიკური ან ელექტროქიმიური დამუშავება, რომელიც ამაღლებს ზედაპირული შრის კოროზიამდედეგობას.

ზედაპირის სიმქისე - მცირეებიჯიან უსწორობათა ერთობლიობა, რომელიც ქმნის ზედაპირის რელიეფს. მისი რიცხოვრივი განსაზღვრის პარამეტრები, ტერმინები და აღნიშვნები სტანდარტიზებულია.

ზედაპირის შლილი - ღუნვადი მრუდე ზედაპირის შლილი - ბრტყელი ფიგურების სიმრავლე, რომლებიც მოცემული ზედაპირის ნაჭრების იზომეტრულია და რომლებიდანაც შეიძლება ამ ზედაპირის შეწებება. მაგ., მართი წრიული კონუსის შლილი არის წრიული სექტორი. მართი წრიული ცილინდრის შლილია მართკუთხედი

ზედაპირულად აქტიური ნივთიერება - ნივთიერება, რომელსაც ფაზათა გაყოფის ზედაპირზე ადსორბირებისა და ზედაპირული დაჭიმულობის მნიშვნელოვნად შემცირების უნარი აქვს. ზ. ა. ნ. ახასიათებს მყარი სხეულების წყლით დასველებადობის და დისპერსიული სისტემების (ემულსიის, ქაფის, სუსპენზიის) მდგრადობის ცვლილების უნარი. ტიპური წარმომადგენლებია საპონი და სარეცხი საშუალებები.

ზედაპირული ენერგია - თერმოდინამიკაში ენერგიის სიჭარბე სხეულთა (ფაზების) შეხების ზედაპირზე ნივთიერების თხელ ფენაში, იმ ენერგიასთან შედარებით, რომელიც სხეულის შიგნითაა.

ზედაპირული სახის დამუშავება - ბუნებრივი სამშენებლო ქანების და მადნეული საბადოების უმნიშვნელო ნაწილის დამუშავება ჰორიზონტალური და დამრეცი ბუდობების არსებობისას. კარიერები ამ დროს არაღრმაა (40...60 მ). აქვს შედარებით მუდმივი სიღრმე. გადასახსნელი ქანები სხვადასხვაგვარია, უფრო ხშირად რბილი და ნახევრადკლდოვანი.

ზედაპირული სიმტკიცე - გაჭიმული ღეროს თხელი ზედაპირული ფენის სიმტკიცე, რომელიც ზოგჯერ გაცილებით მეტია ღეროს შიგნით მასალის სიმტკიცეზე.

ზედაპირული ტალღები - დრეკადი ტალღები, რომლებიც გავრცელებულია მყარი სხეულის თავისუფალ ზედაპირზე ან მყარი სხეულის სხვა სხეულთან საზღვრის გასწვრივ. საზღვრიდან დაშორებისას ეს ტალღები ქრება.

ზედაპირული ძალა - 1. მექანიკაში - ძალა, რომელიც მოდებულია სხეულის ზედაპირის წერტილებზე. ასეთი ძალებია ყოველგვარი საყრდენის რეაქცია, წვეის ძალა, გარემოს წინააღობის ძალა და ა.შ.; 2. ძალა, რომლის მოქმედება განაწილებულია სხეულის ზედაპირზე ან მის ნაწილზე. მაგ., დატვირთვა, რომელიც ადებულ სხეულზე სხვა სხეულის დაწოლით წარმოიშობა ან დაწოლა, რომლითაც სხეულის ნაწილები მოქმედებენ ერთიმეორეზე იმ კვეთაზე, რომელიც მას ჰყოფს ორ ნაწილად.

ზედაციხე - შიდაციხე, შუაციხე, ციტადელი; დასახლების (ქალაქის) შიგნით, ჩვეულებრივ, მაღალ, გაბატონებულ ადგილზე განლაგებული ციხე-სიმაგრე.

ზედენადობა - კვანტური სითხის განსაკუთრებული მდგომარეობა, რომლის დროსაც სითხე უზახუნოდ გაედინება ვიწრო ხვრელებსა და კაპილარებში.

ზედნადები - საბუთი, რომელიც თან მიჰყვება სადმე გადასატან ტვირთს, ვინმესთვის გადასაცემ საქონელს.

ზედნადები დანახარჯი - ამა თუ იმ რესურსის გამოყენებაზე გაწეული დანახარჯი, რაც იზომება ამ რესურსის ყველაზე უკეთესი ალტერნატიული გზის გამოუყენებლობით გამოწვეული დანაკარგებით. ხელიდან გაშვებული, გამოუყენებელი შესაძლებლობების დანახარჯი.

ზედნადები ხარჯები - 1. სამშენებლო წარმოების მართვისა და სამეურნეო მომსახურების ხარჯები, რომელიც შედის (დიფერენცირებულ ზომებში) პირდაპირ ხარჯებთან ერთად სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების ღირებულებაში; 2. ირიბი ხარჯები, რომლებიც წარმოების ტექნოლოგიურ პროცესში უშუალოდ არ მონაწილეობენ (წარმოების მართვისა და მომსახურების ხარჯები, არამწარმოებლური ხარჯები და სხვ.). ზ.ხ. წარმოების მოცულობიდან გამომდინარე შეიძლება იყოს მუდმივი ან ცვალებადი.

ზედსადები - დეტალი, რომელიც რაიმეზე ზემოდან დასადებად გამოიყენება.

ზევსის ქანდაკება ოლიმპიაში - მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1). ის ფიდიოსის ნამუშევარია; დამზადებული იყო ხისგან და მოპირქეთებული ოქროთი და სპილოს ძვლით. ზ.ქ.ო. - ერთადერთი მსოფლიო საოცრებაა, რომელიც ევროპის კონტინენტზე აღმოჩნდა. ზევსის ქანდაკება იმყოფებოდა ტაძარში, რომლის სიგრძე 64 მეტრს აღწევდა, სიგანე - 28-ს, შიგნითა სათავსის სიმაღლე კი 20 მეტრს შეადგენდა. დარბაზის ბოლოს მჯდარი ზევსი თავით ჭერს ეხებოდა. წელს ზევით შიშველი ზევსი ხისგან იყო დამზადებული. მის ტანს მოვარდისფრო, თბილი სპილოს ძვლის ფირფიტები ფარავდა, სამოსს - ოქროს ფოთლები, ცალ ხელში ნიკეს, გამარჯვების ქალღმერთის, ქანდაკება ეჭირა, მეორე ხელით კი იგი მაღალ კვერთხს ეყრდნობოდა. ზევსის სავარძლი სპილოს ძვლის ბარელიეფებითა და ღმერთების ოქროს ქანდაკებებით ყოფილა დამშვენებული.

ნახ. 1

ზეთი - ცხიმოვანი თხევადი ნივთიერება, რომელიც მცენარეული და მინერალური ნივთიერებების გადამუშავებით მიიღება. არსებობს ზ. უამრავი სახეობა, რომელთაგან შეიძლება გამოვყოთ: აბუსალათინის, ბელეკონის, ეთერის,

ვახელინის, ზეთუნის, კანაფის, კედარის, მერქნის, საავიაციო, საავტომობილო, საკომპრესორო, სამანქანო, საპოხი, სატრანსფორმატორო, სინთეზური, ზეთისხილის, ტუნგოს, ფისოვანი, ფიჭვის, შრობადი, ძრავის და სხვ

ზეთი ინდუსტრიული - ნავთობის საპოხი ზეთი სამრეწველო დანიშნულების ჩარხებისა და მექანიზმებისათვის.

ზეთი ნამუშევარი - ტექნიკური ზეთი, რომელმაც ამოწურა მუშაობის ვადა ან დაკარგა ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაციით დადგენილი საექსპლუატაციო თვისებები და გადმოსხმულია მუშა სისტემიდან.

ზეთი რეგენერაციული - ტექნიკური ზეთი აღდგენილი საექსპლუატაციო თვისებებით, რომელიც მიიღება ნამუშევარი ზეთის გაწმენდით ფიზიკური, ქიმიური და ფიზიკურ-ქიმიური მეთოდებით.

ზეთი ტექნიკური - მინერალური ნავთობპროდუქტი, რომელიც გამოიყენება, როგორც შემზეთ-გამაგრილებელი სითხე, პლასტიკური შეზეთვის კომპონენტი, საიზოლაციო მასალა და ა.შ.

ზეთი ტრანსმისიური - ნავთობის სპეციალური ზეთი სიჩქარის გადაცემათა კოლოფისა და წამყვანი ხიდის მექანიკური ტრანსმისიისათვის. მისი დამახასიათებელი თვისება ისაა, რომ საზეთ ზედაპირებზე ქმნის მტკიცე ფირს, რომელიც დეტალების კონტაქტისას უძლებს დიდ დატვირთვებს.

ზეთი ძრავის - ნავთობის საპოხი ზეთი შიგაწვის დგუშიანი ძრავისათვის.

ზეიგერვა - მყარი შენადნობების შემადგენელ ნაწილებად დაყოფის ხერხი, რომელიც დაფუძნებულია მათი დნობის ტემპერატურის სხვადასხვაობაზე. ზ. გამოიყენება ცეცხლის ალის ამრეკლი ლუმელი დახრილი ქვედით.

ზეინკალი - ხელოსანი, რომელიც ლითონის ნაკეთობების დამზადებაზე, აწყობაზე და შეკეთებაზე მუშაობს.

ზეკარი - იგივეა, რაც უღელტეხილი

ზემო ბეთლემი - თბილისში ზემო ბეთლემის (თავდაპირველად ბეთლემი, შემდეგ ფეთხანინი) მაცხოვრის შობის ტაძარი XVIII-XIX ს. სახით არის მოღწეული (ნახ. 1). 1884 წ. ეკლესია კაპიტალურად შეაკეთეს, განაახლეს ფასადი და აღმართეს ახალი გუმბათი. საბჭოთა პერიოდში ეკლესია არ მოქმედებდა. ეკლესია „ჩაწერილი ჯვრის“ ტიპის ნაგებობაა და ქვით მოპირკეთებული აგურის სუბსტრუქციაზეა აღმართული. გუმბათი აბსიდის შვერილებსა და ორ ბურჯს ეყრდნობა. მკვეთრად წაგრძელებულ დასავლეთ მკლავში ბურჯების კიდეზე ერთი წყვილია. ყვითელი ქვის პერანგითაა შემოსილი აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთის ფასადები, გუმბათი. კარნიზები ქვისაა; შერეული წყობაა სამხრეთ ფასადზეც. ეზოში, აღმოსავლეთ კუთხეში XVII საუკუნის, თაღებით გახსნილი სამრეკლო დგას. პირველი ორი სართული აგურისაა, მესამე ქვისაა და ახლად დაშენებული.

ნახ. 1

ზემოქმედება - ერთი ობიექტის მეორესთან ურთიერთქმედების პროცესი, რომელიც შეიძლება იყოს სტატიკური, დარტყმითი, იმპულსური, შემაშფოთებელი, ჰარმონიული, ზოგადად - სტატიკური და დინამიკური.

ზემსუბუქი - სხეული, რომლის წონა (ზღვის დონეზე) მისი მოცულობის ჰაერის წონაზე ნაკლებია.

ზენზუბელი (გერმ.) - სადურგლო იარაღი, ფალცის (ნარიმანდის) ამოსაღები რანდა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ზენიტ-ხელსაწყო - ხელსაწყო, დაკვალვის ღერძების მკაცრად ვერტიკალურად გადასატანად. გამოიყენება მრავალსართულიანი და მაღლივი ნაგებობების მშენებლობის პროცესში ყოველი ახალი სართულის საბაზისო ელემენტის მდებარეობის დასაფიქსირებლად. პროცესი ხორციელდება ოპტიკური სხივის მეშვეობით.

ზენკერვა - ლითონის დეტალებში ნახვრეტის ზედაპირის სუფთად დამუშავება. სრულდება საბურღ, რევოლვერულ და შიგსაჩარხ დაზგებზე ზენკერის დახმარებით.

ზენკერი - მრავალპირიანი საჭრელი ინსტრუმენტი ლითონის, პლასტმასის და სხვ. დეტალებში ცილინდრული ნახვრეტის ზენკერვისათვის. არსებობს ჩამოსაცმელი, ყრუ, სპირალური და საცენტრავი კომბინირებული ზ.

ზესადები - რელსების პირაპირის დამაკავშირებელი სამაგრი.

ზესხვენი - იმერეთში სამზარეულო სახლის, ბეღლის და მისთანების ჭერი, გაკეთებული ფიცრისაგან ან ჩელტისაგან. მასზე შესანახად ან გასახმობად ყრიან ღომს, სიმინდს და სხვ.

ზეტპროფილი - სპეციალური დანიშნულების მეტალურგიული პროდუქცია - ცხლადჭიმული ფასონური რკინის პროფილი. გამოიყენება სამშენებლო საქმეში.

ზევაი (თოვლის) - მთიდან დიდ გროვად წამოსული, ჩამორღვეული ან დაგორებული თოვლის მასა ან მიწა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ზეინული - გრძლად ამაღლებულად დაყრილი მიწა და მისთ.

ზვირთი - დიდი ტალღა (ზღვაზე, ტბაზე, მდინარეზე).

ზვირთსამსხვრევი - ზღვის ღელვისაგან ნავსადგურის დასაცავად აგებული ზღუდე (ქვისა, ბეტონისა).

ზვირთცემა - ზვირთების ცემა, ხეთქება ზღვის, მდინარის ნაპირებზე.

ზიარჭურჭელი - ერთმანეთთან ქვედა ნაწილებით შეერთებული ორი ან რამდენიმე ჭურჭელი.

ზიგზაგი (ფრანგ.) - ტეხილი ხაზი.

ზიკურატი - ძველი მესოპოტამიის არქიტექტურაში საკულტო კოშკი, რომელსაც ჰქონდა 3-დან (შუმერების) 7 იარუსამდე (ბაბილონელების) ერთმანეთზე დადგმული წაკვეთილი პირამიდები ან პარალელეპიპედები ინტერიერის გარეშე (გამონაკლისი იყო მხოლოდ ზედა მოცულობა, სადაც მოთავსებული იყო სალოცავი). მშენებლობისათვის გამოყენებული იყო ხამი (ნედლი) აგური. სხვადასხვა ფერად შეღებილი ზ. ტერასები შეერთებული იყო ერთმანეთთან კიბეებით ან პანდუსებით (ნახ. 1: ბაბილონის ზიკურატი). კედლები დაყოფილი იყო მართკუთხა წალოებით (ნიშებით). პლატფორმების დამჭერი კედლების შიგნით განთავსებული იყო დიდი რაოდენობით ოთახები, სადაც ცხოვრობდნენ წმინდანები და ტაძრის მოსამსახურეები. ზ. გვერდით ყოველთვის შენდებოდა ტაძარი, რომელიც ღმერთის საცხოვრებლად ითვლებოდა და მას სალოცავის ფუნქცია არ ჰქონდა.

ნახ. 1

ზინდანი (სპარს.) - 1. პატარა გრდემლი; 2. ოქრომჭედლის პატარა კვერი.

ზოგადი დეკლარირება - საქონელზე იმ ზოგადი მონაცემების წარდგენა, რომლებიც აუცილებელია საბაჟო ზედამხედველობისა და კონტროლის განხორციელებისათვის.

ზოდი - გამოდნობით მიღებული ლითონის მთლიანი ნაჭერი.

ზოლი - 1. ამა თუ იმ მასალიდან გამოჭრილი ვიწრო ზოლი (მაგ., ქაღალდის ზოლი, შპონის ზოლი); 2. ვიწრო, გრძელი სიბრტყე რაიმეზე გავლებული, დამჩნეული (ზოლი გაფისული); 3. ვიწრო და გრძელი ფართობი სხვადასხვა დანიშნულებისა (ტყის ზოლი, ასაფრენ-დასაფრენი ზოლი).

ზოლურა - კედლის სიბრტყიდან უმნიშვნელოდ გამოჩეული, თარაზული, ხშირად არქიტექტურული დეტალების მომჩარჩოებელი, დაპროფილებული (ქვის ან მოხატული) სარტყელი (ნახ. 1: ზოლურა ფანჯრისქვეშა).

ნახ. 1

ზომა - მიუთითებს ზღვარს, რომლის იქით რაოდენობის შეცვლა იწვევს ობიექტის თვისობრიობის შეცვლას და

პირიქით. მაშასადამე, იგი არის გარკვეული ზონა, რომლის ფარგლებში მოცემული თვისობრიობის მოდიფიცირება ხდება, მაგრამ ისე, რომ ობიექტის არსებითი თვისობრივი მახასიათებლები არ იცვლება. გამოიყენება როგორც განზომილების ერთეული. ტექნიკაში ცნობილია ზომები: გაზარიტული, დასაყენებელი, დუმიური, ზღვრული, თავისუფალი, მთავარი, მისაერთებელი, ნამდვილი, ნომინალური, პირველადი, სარემონტო, სამუშაო, შესაუღლებელი და სხვა.

ზომა ნამდვილი - რაიმეს ფაქტიური ზომა.

ზომა ნომინალური - რაიმეს დადგენილი, მიღებული, ოპტიმალური ზომა.

ზომაგადასული ეკოლოგიური საშიშროება - ეკოლოგიური საშიშროება ეკოლოგიური ფაქტორების ისეთი დონით, რომლის დროსაც ირღვევა ცოცხალი ბუნების თანდაყოლილი და შექმნილი თვისებების შესაბამისობა.

ზომათა ჯაჭვი - მანქანათმშენებლობაში - ჩაკეტილ კონტურში განსაზღვრული თანმიმდევრობით განლაგებულ ხაზოვან და კუთხურ ზომათა რიგი, რომლებიც განსაზღვრავენ დეტალებში ზედაპირების, კვანძებში დეტალების და მანქანაში კვანძების ურთიერთ განლაგებას. მისი საშუალებით დადგინდება ნახაზებზე დეტალების ზომების განთავსების რაციონალური სისტემა და ოპტიმალური დაშვებები კონსტრუქციის სრული ურთიერთშეცვლადობის პირობებიდან გამომდინარე.

ზონა - გარკვეული ფართობი დაცულ შენობაში, რომელიც განსაზღვრავს ფართობს, საიდანაც შეიძლება შეტყობინების მიღება, გაგზავნა ან გარკვეული სახის კონტროლის განხორციელება.

ზონა გავრცელების - ავარიის რაიონის ფარგლებს გარეთა ტერიტორია, სადაც ჰაერის ქიმიურ დაბინძურებას იწვევს ქარის მიმართულებით ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების გავრცელება.

ზონა განაშენიანების - გაშენებული ან გაშენებას დაქვემდებარებული ტერიტორია ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტაციით დადგენილი საზღვრებით და მიზნობრივი ფუნქციური დანიშნულების რეჟიმით. როგორც წესი, არის პროექტის დეტალური დაგეგმარების დამუშავების ობიექტი.

ზონა დამაზიანებელი ტოქსოდოზის - ზონა, რომლის გარეთა საზღვრის 50%-ზე ადამიანები ღებულობენ დამაზიანებელ ტოქსიკურ დოზას.

ზონა დენის გადინების - ზონა ჩამამიწებლის გარშემო, რომლის ფარგლებშიც სხვადასხვა წერტილებს შორის შეიძლება წარმოიშვას ძაბვა, განპირობებული ჩამამიწებლიდან გადინების დენით.

ზონა დისკომფორტული - ზონა რომლის გარეთა საზღვარზე ადამიანები განიცდიან დისკომფორტს, იწყება ქრონიკულ დაავადებათა გამწვავება ან მჟღავნდება ინტოქსიკაციის პირველი ნიშნები.

ზონა ეკოლოგიური უბედურების - ტერიტორიის ნაწილი, სადაც სამეურნეო ან სხვა საქმიანობით ხდება ბუნებრივი გარემოს ღრმა შეუქცევადი ცვლილებები, რომელსაც თან სდევს მოსახლეობის ჯანმრთელობის მნიშვნელოვანი გაუარესება, ბუნებრივი წონასწორობის დისბალანსი, ბუნებრივი ეკოლოგიური სისტემის რღვევა, ფლორისა და ფაუნის გადაგვარება და სხვ.

ზონა მეხდაცვის - სივრცე, რომლის შიგნით შენობა ან ნაგებობა დაცულია მეხის პირდაპირი დაცემისაგან, საიმედოობით არანაკლები განსაზღვრული მნიშვნელობისა. მეხდაცვის ზონაში საიმედოობა შეადგენს 95...99,5%-ს.

ზონა საგანგებო ეკოლოგიური სიტუაციის - ტერიტორიის ნაწილი, სადაც სამეურნეო ან სხვა მოქმედებით, მიმდინარეობს გარემოს მდგრადი უარყოფითი ცვლილებები, რომლებიც ემუქრება ადამიანების ჯანმრთელობას, ბუნებრივ ეკოლოგიურ სისტემას, ფლორისა და ფაუნის გენეტიკურ ფონდს და სხვ.

ზონა სამუშაო - 1. სივრცე იატაკის ან ფართობის დონიდან 2 მ-მდე სიმაღლეზე, რომელზეც მდებარეობს მუდმივი თუ დროებითი სამუშაო ადგილი; 2. სამუშაო ფრონტის ან სამშენებლო მოედნის ნაწილი, სადაც უშუალოდ ხორციელდება სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები და განთავსებულია საჭირო მანქანები და მოწყობილობები, აგრეთვე სამუშაოებისათვის გამზადებული მასალები და კონსტრუქციები.

ზონა სანიტარიულ-დამცავი - გათვალისწინებულია ქიმიურად საშიში ობიექტისათვის. სანიტარიულ-დამცავ ზონაში აკრძალულია საცხოვრებელი შენობების, საბავშვო და სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი დაწესებულებების, აგრეთვე სხვა ობიექტების განთავსება. სამრეწველო საწარმოთა დაპროექტების სანიტარიული ნორმებით დადგენილია სანიტარიულ-დამცავი ზონის ზომები: 1000 მ - სანიტარიული კლასიფიკაციით I კლასის საწარმოებისათვის; 500 მ - II კლასის საწარმოებისათვის; 300 მ - III კლასის საწარმოებისათვის; 100 მ - IV კლასის საწარმოებისათვის; 50 მ - V კლასის საწარმოებისათვის. საშიში საწარმოების აბსოლუტური უმრავლესობის სანიტარიულ-დამცავი ზონის სიგანეა არანაკლებ 300 მ.

ზონა სასიკვდილო ტოქსიკური დოზის - ზონა, რომლის გარეთა საზღვრის 50%-ზე ადამიანები ღებულობენ სასიკვდილო ტოქსიკურ დოზას (ტოქსოდოზას).

ზონა სასუნთქი - ადამიანის ირგვლივ სივრცე რადიუსით 0,5 მ.

ზონა საშიში - 1. სივრცე, რომლის ფარგლებშიც სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების წარმოების დროს მუდმივად მოქმედებს ან პოტენციურად შეიძლება მოქმედებდეს საშიში და მავნე საწარმოო ფაქტორები და ზემოქმედებები; 2. ზონა, სადაც არსებობს ძაბვის ქვეშ მყოფ ელექტროდანადგარებთან შეხების ან მიახლოების საშიშროება იმ მანძილზე, რომელზედაც შეიძლება მოხდეს საპაერო შუალედის გარღვევა.

ზონა სახანძრო სიგნალიზაციის კონტროლის - ობიექტის სათავის ფართობების, მოცულობების ერთობლიობა, რომელშიც ხანძრის ფაქტორების აღმოჩენა ხდება სახანძრო გამაფრთხილებლებით.

ზონა ტექნიკური (დამცავი) - საზღვრები ტერიტორიისა, რომელიც გამოიყენება მიწისზედა და მიწისქვეშა სატრანსპორტო და საინჟინრო ნაგებობებისა და კომუნიკაციების მშენებლობისა და ექსპლუატაციისათვის

ზონა უსაფრთხოების - ამა თუ იმ ობიექტის უსაფრთხოებისათვის ირგვლივ შემოვლებული ზონა.

ზონა ფუნქციური - ტერიტორია კონკრეტული საზღვრებით, დადგენილი ფუნქციური დანიშნულებითა და გამოყენების რეჟიმით.

ზონა ქიმიური მოწამვლის - ზონა, რომლის ფარგლებშიც მჟღავნდება ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების დამაზიანებელი მოქმედება და მოიცავს სასიკვდილო და დამაზიანებელი ტოქსიდოზების ზონებს, აგრეთვე დისკომფორტის ზონას

ზონა შეტბორვის - ტერიტორია, რომელიც ექვემდებარება შეტბორვას წყალსაცავის ან წყლის სხვა ობიექტების მშენებლობისას.

ზონარი - დაგრეხილი ძაფებისაგან ან მათი კონების დაწვნიტ მიღებული ნაკეთობა, რომლის დიამეტრია 10...12 მმ. შეიძლება იყოს ბამბის, აბრეშუმის, აზბესტის, გუტაპერჩის, ქერლის, ხელოვნური ბოჭკოსი, ლითონის, ელექტრული და სხვ. იყენებენ ნაკეთობათა გასაწყობად. ელექტრულ ზ. აქვს ლითონის (ძირითადად სპილენძის) მავთულებისაგან დაგრეხილი და პლასტმასის ან რეზინის იზოლაციანი 2 ან 3 ძარღვი.

ზონები სპეციალური რეგულირების - ზონები, გამოყოფილი სანიტარულ-ეკოლოგიური და ტექნიკური მოთხოვნების საფუძველზე, რომელიც ზღუდავს ამ ტერიტორიების გამოყენებას სამეურნეო და სხვა დანიშნულებით.

ზონირება - 1. სისტემის დაყოფა ისეთ ზონებად, რომელთა მტყუნება არ იწვევს მთელი სისტემის გამოსვლას წყობიდან; 2. ტერიტორიის დაყოფა ზონებად ქალაქთმშენებლობითი დაგეგმარების დროს, ტერიტორიების ამა თუ იმ დანიშნულებით გამოყენების ან არ გამოყენების მიზნით.

ზუმერი (გერმ.) - ელექტრომოწყობილობა ხმოვანი სიგნალების მისაღებად (მაგ., ტელეფონის ზუმერი).

ზუმფი (გერმ.) - 1. წყლის ჩასასვლელი ორმო მადაროს ფსკერზე; 2. სააკუმულაციო ტევადობა, მოწყობილი მთის ქანებში წყლის ან ჰიდრონარეგების შესაგროვებლად

ზუმფარა (რუს. Шхунка) - მაგარი მინერალი, რომლითაც ქსოვილი, ტყავი ან ქაღალდი იფარება მერქნის ან ლითონის ნაკეთობათა ზედაპირების გასახეხად (ნახ. 1). არსებობს ზ. ნაირსახეობები: ალმასის, კარბორუნდის,

კვარცის, კორუნდის, მინის, ძოწის, მსხვილმარცვლოვანი, ნავთობმედეგი, წყალმედეგი, წვრილმარცვლოვანი და სხვ.

ნახ. 1

ზურგქარი - ქარი, რომელიც უბერავს ზურგის მხრიდან.

ზურმუხტი - ღია-მწვანე ფერის ბივრილის ნაირსახეობა, რომელიც შეიცავს ქრომს. I კლასის ძვირფასი ქვა. გამჭირვალე და უდღეფექტო. ზ. ღირებულება ზოგჯერ აჭარბებს ალმასის ღირებულებას.

ზურმუხტის მწვანა - ზურმუხტის ჟანგი, საღებავების წარმოებაში გამოიყენება, როგორც პიგმენტი.

ზღარბი (რუს. Ежи) - რკ.ბ.-ის ან რელსებისაგან შექმნილი სინჟინრო ზღუდე (ნახ. 1). სპეციალური საშუალებები “ზღარბი დიანა” და “სპეციალური ბადე” განკუთვნილია სატრანსპორტო საშუალებათა იძულებითი წესით გასაჩერებლად (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ზღვართა თეორია - თეორია, რომელიც წარმოადგენს თანამედროვე მათემატიკური ანალიზის საფუძველს. ზღვართა თეორია შეისწავლის ზღვრების თვისებებს და ადგენს მათი არსებობის პირობებს და იმ წესებს, რომლებითაც შესაძლებელია (ვიცით რა რამდენიმე მარტივი ცვლადის სიდიდის ზღვარი) განვსაზღვროთ ამ სიდიდეების მარტივი ფუნქციების ზღვარი. ზ.თ. ადგენს მთელ რიგ თეორემებს, რომლებიც აადვილებენ ზღვრების მოძებნას.

ზღვარი - 1. მასალების მექანიკური მახასიათებლების მაქსიმალურად შესაძლებელი მნიშვნელობები, განსაზღვრული თეორიული ან ექსპერიმენტული გზით, რომლებიც აფიქსირებენ საზღვარს ამ მახასიათებლებს შორის ანუ რაოდენობრიობის გადასვლას თვისობრიობაში. არსებობს მასალის პროპორციულობის, დენადობის, სიმტკიცის და დრეკადობის ზღვარი; 2. მათემატიკის ერთ-ერთი ძირითადი ცნება. ზ. მუდმივი სიდიდეა, მას უსაზღვროდ უახლოვდება რაიმე ცვლადი სიდიდე, რომელიც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია სხვა ცვლადზე, ამ უკანასკნელის გარკვეულად ცვლილებისას. ზ. განმარტებისას ძირითადია განსაზღვრული ობიექტების სიახლოვის ცნება; მხოლოდ მისი შემოღების შემდეგ ლებულობს ზ. ზუსტ აზრს. ზღვართან დაკავშირებულია მათემატიკური ანალიზის ძირითადი ცნებები: უწყვეტობა, წარმოებული, დიფერენციალი, ინტეგრალი. უმარტივესს წარმოადგენს რიცხვითი მიმდევრობის ზ. ცნება, რომლის დახმარებით შეიძლება განისაზღვროს ფუნქციის ზ. ცნება, სივრცის წერტილთა მიმდევრობის ზღვარი, ინტეგრალური ჯამების ზღვარი; 3. საზღვარი, მიჯნა; 4. ის, რაც აშორებს, ყოფს, განასხვავებს ერთმანეთისგან ორ რასმე; 5. რისამე უმაღლესი, უკიდურესი დონე, საფეხური, ხარისხი

ზღვარი პროპორციულობის - უდიდესი დამაბულობა, რომლის ფარგლებშიც ადგილი აქვს ჰუკის კანონს მოქმედებას..

ზღვაური - ზღვის მხრიდან მონაბერი ძლიერი ქარი.

ზღვის მრდნელები - აზიანებენ მერქნის იმ ნაწილს, რომელიც წყალშია. ზ.მ. მიეკუთვნება: მოლუსკები, კიბორჩხალები, ლიმნორია, ხელიურა, ხომალდის ჭია და სხვ.

ზღვრული დასაშვები ეკოლოგიური რისკი - მისაღები ეკოლოგიური რისკის მაქსიმალური დონე. განისაზღვრება არახელსაყრელი ეკოლოგიური ეფექტების ერთობლიობის მიხედვით და არ უნდა აღემატებოდეს მას ეკონომიკური და სოციალური სისტემების ინტერესებისგან დამოუკიდებლად.

ზღვრული დრეკადობა - დრეკადობა, რომლის დროსაც ღეროში კრიტიკული დამაბულობა სიდიდით ტოლია პროპორციულობის ზღვრისა ღეროს მასალისათვის.

ზღვრული მდგომარეობა - სამშენებლო კონსტრუქციების გაანგარიშების მეთოდი. კონსტრუქციის მდგომარეობა ზღვრულია, როცა იგი ვეღარ აკმაყოფილებს წაყენებულ საექსპლუატაციო მოთხოვნებს, ე.ი. არის მზიდუნარიანობის ამოწურვის ზღვარზე და დაკარგული აქვს გარეგანი ზემოქმედებისადმი წინააღობის უნარი, ან არ არის დაცული ნორმალური საექსპლუატაციო პირობები, რადგან დეფორმაციებმა მიაღწიეს ზღვრულ დასაშვებზე მეტ სიდიდეს. გაანგარიშების მიზანია ის, რომ კონსტრუქციამ ექსპლუატაციის პირობებში არ მიაღწიოს და არ გადალახოს ზღვრული მდგომარეობა. ზოგადად კონსტრუქციების გაანგარიშებისას იყენებენ სამი ჯგუფის ზღვრულ მდგომარეობას: I ჯგუფი ითვალისწინებს გაანგარიშებას სიმტკიცესა და მდგრადობაზე; II ჯგუფი - გაანგარიშებას დეფორმაციებზე და III - გაანგარიშებას ბზარმედეგობაზე.

ზღვრული მდგომარეობის კრიტერიუმი - ობიექტის ზღვრული მდგომარეობის ნიშანი ან ნიშანთა ერთობლიობა, რომელიც დადგენილია ნორმატიულ-ტექნიკური და საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციით.

ზღვრული სიჩქარე ვარდნისას - ვარდნილი სხეულის სიჩქარე, რომლის დროსაც მოძრაობისადმი წინააღობის ძალა აწონასწორებს სიმძიმის ძალას.

ზღვრული შემოსავალი - საქონლის დამატებითი ერთეულის გაყიდვის შედეგად მიღებული დამატებითი შემოსავალი, ე.ი. ზღვრული (ბოლო) პროდუქტით მიღებული შემოსავალი.

ზღუდარი - 1. ზღუდე; ქალაქის ან სხვა დასახლების, ეზოსი და მისთ. გარშემო შემოვლებული კედელი (ღობე, გალავანი და ა.შ.); 2. ბარიერი, ნაგებობა, რომელიც აფერხებს თავისუფალ გასვლას; 3. კაშხალი, მოლო, ოფო, ონჯარი, რაბი, სათავანი ჯებირი; წყლის დასაგუბებლად დინების განივად ამოყვანილი კედელი; 4. ბალავარი, გამირი; 5. კონსტრუქციული ელემენტი (ქვის, ხის, ლითონის, რკ.ბ-ის), რომლითაც გადაიხურება კარის ან ფანჯრის ღიობი (ნახ. 1: ფანჯრის ზღუდარი ფოლადის კუთხედებისაგან).

ნახ. 1

ზღუდე - რისამე დასაცავად გარშემოვლებული კედელი, ღობე, დაბრკოლება, საზღვარი, გალავანი და მისთ. ზ. შეიძლება იყოს ქვის, აგურის, ბეტონის, ქვითკირის და სხვ.

ზღურბლი - ბჟე, დირე (კარისა), კაროზანი, კარაპინი, კარნაგელა; კარის ჩარჩოს ქვედა ძელი ან ის უხილავი ხაზი, რომელიც გასდევს დახურულ კარს იატაკზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

თაბაშირბეტონი - თაბაშირის მჭიდა (შემკვრელი) მასალების ბაზაზე დამზადებული ბეტონი. გამოიყენება სხვადასხვა ნაკეთობების დასამზადებლად, როგორცაა ტიხრის პანელები და ფილები, სანტექნიკისა და სავენტილაციო ბლოკები, თბოსაიზოლაციო და ცეცხლდამცავი ფილები და სხვა.

თაბაშირბოჭკოს ფურცელი - ფურცლოვანი მოსაპირკეთებელი ნაკეთობა, რომელიც მზადდება სამშენებლო თაბაშირის, ცელულოზის ბოჭკოსა და სხვადასხვა ტექნოლოგიური დანამატებისაგან. მასალა უფრო ძვირია, ვიდრე პოპულარული თაბაშირმუყაო, მაგრამ აქვს რიგი უპირატესობებისა, მაგ., ერთგვაროვნება, მაღალი სიმკვრივე (1250 კგ/მ³), ყინვამედეგობა (15 ციკლი თაბაშირმუყაოს 4 ციკლის საწინააღმდეგოდ), კარგი თბოიზოლაცია და მაღალი ცეცხლმედეგობა.

თაბაშირი (ბერძ.) - სულფატების კლასის მინერალი ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$), უფერო, თეთრი, რუხი კრისტალებით, დანალექი ქანი (ნახ. 1). მისგან ჰაერული შემკვრელი ნივთიერება მიიღება ბუნებრივი თ. ქვის გამოწვით 140...170°C ტემპერატურაზე (სამშენებლო თ. ძველი სახელწოდებაა ალებასტრი). ატმოსფერულ წნევაზე გამოწვისას მიიღება დაბალი სიმტკიცის ნახევარწყლიანი კალციუმის სულფატი. ავტოკლავში 0,15...3 მპა წნევის და 105...110°C ტემპერატურაზე - მაღალი სიმტკიცის თ. სამშენებლო თ. ხასიათდება მაღალი წყალმოთხოვნილებით (55...65%) და შედარებით დაბალი სიმტკიცით (2...7 მპა). მაღალი სიმტკიცის თ. წყალმოთხოვნილებაა 35...40% და აქვს მეტი სიმტკიცე (10...25 მპა). თაბაშიროვანი ყველა შემკვრელი არის სწრაფშემკვრელი (როგორც წესი, 2...20 წთ) და სწრაფგამაგრებადი. შეკვრის პროცესის შესანელებლად იყენებენ: სხვადასხვა დანამატს: ხის წებოს, სულფიდსაფუარს, ბორის მჟავას, პოლივინილაცეტატს და სხვ. სიმტკიცის მიხედვით თ. იყოფა თორმეტ მარკად Γ-2-დან Γ-25-მდე, მშენებლობაში ძირითადად იყენებენ Γ-4... Γ-7 მარკის თაბაშირს. თ. გამაგრების დროს ფართოვდება (მოცულობის 0,2%), რაც სასარგებლოა არქიტექტურულ-დეკორატიული ნაკეთობის დამზადებისას. თ. კარგად ეჭიდება მერქანს და მიზანშეწონილია მისი დაარმირება მერქნის ლარტყით, მუყაო-ქაღალდით და სხვა მსგავსი მასალით. გამაგრებული თ. სიმკვრივე შეადგენს 1200...1500 კგ/მ³, ფორიანობა - 30...60%. თ. ახასიათებს მაღალი ჰიგროსკოპულობა, ამიტომ, თ. ნაკეთობის გამოყენება მიზანშეწონილია მშრალ პირობებში. ჩვეულებრივ პირობებში თ. შერევა ცემენტთან არ შეიძლება, რადგან მათი ურთიერთმოქმედების შედეგად წარმოიქმნება არამდგრადი მასალა, რომელიც დეფორმირდება და იშლება კალციუმის ჰიდროსულფოალუმინატის მაღალსულფატური ფორმის წარმოქმნით, კრისტალიზდება წყლის მოლეკულებთან შეერთებით და მნიშვნელოვნად მატულობს მოცულობაში. შედარებით სტაბილური თაბაშირის ქვის მისაღებად მას უმატებენ აქტიურ დანამატებს. არსებობს კომპოზიტური თაბაშიროვანი შემკვრელი, რომელშიც მცირე რაოდენობით შედის პორტლანდცემენტი, აქტიური მინერალური კომპონენტი, სუპერპლასტიფიკატორი, კაჟმიწა და სხვ. ეს შემკვრელი 1,2...2-ჯერ მტკიცეა, ვიდრე აქტიურ დანამატიანი და გაცილებით წყალმედეგია. თაბაშიროვანი შემკვრელები წარმოადგენენ ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტს, მზადდება შედარებით მარტივად, ენერგიის ნაკლები დანახარჯით, რაც განაპირობებს მის ფართედ გამოყენებას მშენებლობაში.

ნახ. 1

თაბაშირი ანჰიდრიდული - ხასიათდება შენელებული შეკვრის უნარით. შეკვრის დასაწყისი არა უადრეს 30 წუთისა, დასასრული კი - არა უგვიანეს 24 საათისა. მისი მარკებია 5; 10; 15; 20 მპა. გამოიყენება წყობისა და სალესი დულაბებისათვის, ბეტონებისათვის, ხელოვნური მარმარილოს და თბოსაიზოლაციო მასალების წარმოებაში.

თაბაშირი საყალიბო - ჩვეულებრივისაგან განსხვავებით, უნდა იყოს წმინდად დაფუჭული. იყენებენ არქიტექტურული დეტალების, ყალიბების, კერამიკული ნაკეთობების დასამზადებლად, აგრეთვე სხვა დარგებში.

თაბაშირის მჭიდა მასალები - ჰაერული შემკვრელი მასალები, რომლებიც მიიღება ნახევრად წყლიანი ან უწყლო კალციუმის სულფატის საფუძველზე (ანჰიდრიტული შემკვრელები). ენერგეტიკული დამუშავების პირობების, ასევე შეკვრისა და გამაგრების სიჩქარის მიხედვით თ.მ.მ. იყოფა 2 ჯგუფად: დაბალგამოწვის (სწრაფმჭიდი და სწრაფგამყარებადი) - სამშენებლო და საყალიბო თაბაშირი, მაღალი სიმტკიცის თაბაშირი, თაბაშირცემენტოპოცოლანური შემკვრელები; მაღალგამოწვის (ნელამჭიდი და ნელაგამყარებადი) - ანჰიდრიტული ცემენტი, მაღალგამოწვის თაბაშირი.

თაბაშირმუყაოს ფურცლები - ფურცლოვანი ნაკეთობა თაბაშირის უწყვი შუა შრისაგან, რომლის სიბრტყეები, ტორსული ნაწიბურების გარდა, შუა შრესთან მჭიდროდ მიწებებული მუყაოთია შემოსილი.

თაბაშირსხმული - თაბაშირის სხმული ნაკეთობა, რომელიც მზადდება პლასტიკური თაბაშირის უწყვეტი ჩამოსხმის საშუალებით. შეიძლება იყოს არმირებული მინის ბოჭკოთი, მინის ბადით, ბაზალტის ბოჭკოთი და სხვ.

თაბაშირწიდაბეტონი - ბეტონი, რომელშიც მჭიდა სამშენებლო თაბაშირი, ხოლო შემვსებია წიდა. გამოიყენება ისეთ კონსტრუქციებში, რომლებიც არ ტენიანდება.

თაბახი - გარკვეული ზომის საწერი ქაღალდის ფურცელი; 2. ხის დიდი ლანგარი, გობის მსგავსი; 3. ერთი ნაბეჭდი ფურცლის დაკეცვით მიღებული თექვსმეტი გვერდი, რომლებისგანაც იკინდება წიგნი (საავტორო თაბახი, ნაბეჭდი თაბახი).

თავანი - იხ. პლაფონი.

თავდაცვითი - თავდაცვისათვის განკუთვნილი.

თავთხელი - თხელი, არაღრმა ადგილი წყალში.

თავი - 1. მაღალი, ვერტიკალური ნაგებობის, კონსტრუქციის, ელემენტის, დეტალის და მისთ. ზედა ნაწილი; 2. რაიმეს ზედა, ასახდელი ნაწილი; 3. რაიმეს წინა ნაწილი, დასაწყისი; 4. რაიმე თხზულების დასრულებული ნაწილი; 5. ადამიანის ან ცხოველის სხეულის ყელსზევითა ნაწილი, რომელშიც მოქცეულია ტვინი, აგრეთვე შეგრძნების მთავარი ორგანოები.

თავისებურება - ვისიმე, რისამე დამახასიათებელი, სხვებისგან განსხვავებული თვისება.

თავისუფალდგუშიანი ელექტროკომპრესორი - თავისუფალდგუშიანი კომპრესორი დგუშების ელექტრომაგნიტური ამძრავით.

თავისუფალდგუშიანი კომპრესორი - დგუშიანი კომპრესორი, რომელშიც ამძრავიდან დგუშებზე მოძრაობის გადაცემა ხორციელდება უშუალოდ, მრუდმხარა-ბარბაცა მექანიზმის გარეშე.

თავისუფალი - ვინც, რაც იძულებას, ძალდატანებას არ განიცდის; რასაც არაფერი არ აფერხებს დარაც დაუბრკოლებლად, შეუფერხებლად ხდება; რაც დაკავებული არ არის

თავისუფალი (საკუთრივი) რხევები - რხევები, რომლებიც ხდება გარე ზემოქმედების გარეშე.

თავისუფალი ეკონომიკური ზონა - ქვეყნის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმის საფუძველზე იქმნება ხელსაყრელი პირობები სხვადასხვაგვარი საგარეო-ეკონომიკური ოპერაციებისათვის. მისთვის დამახასიათებელი ნიშანია თავისუფალი ან შეღავათიანი მეწარმეობა, რომელიც იძლევა უახლესი ტექნოლოგიის, ნოუ-ჰაუს შესაძენად საჭირო დროისა და დანახარჯების მნიშვნელოვნად შემცირების საშუალებას,

ხელს უწყობს ვალუტის მოზიდვას საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის ხარჯზე და ზრდის უცხოურ კაპიტალდაბანდებებს.

თავისუფალი ვარდნის აჩქარება (სიმძიმის ძალის აჩქარება) - აჩქარება, რომელსაც სიმძიმის ძალა ანიჭებს თავისუფალ ნივთიერ (მატერიალურ) წერტილს. როგორც სიმძიმის ძალა, ისე თავისუფალი ვარდნის აჩქარებაც დამოკიდებულია ადგილის განედსა და ზღვის დონიდან მის სიმაღლეზე. თბილისის განედისათვის ზღვის დონეზე თავისუფალი ვარდნის აჩქარება $g = 9,80320 \text{ მ/წმ}^2$

თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა - თავისუფალი ზონის ნაირსახეობა, სადაც საქართველოს საქონლის მოთავსებისას გამოიყენება საქონლის ექსპორტში მოქცევის ანალოგიური დებულებები. ამ ზონაში უცხოური საქონლის შემოტანა არ ითვლება იმპორტად და მასზე არ გადაიხდებიან იმპორტის გადასახდელები. საწარმო თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის საწარმოა, თუ ის საქართველოს კანონმდებლობის საფუძველზე რეგისტრირებულია თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში. ამ ზონაში საქმიანობას ეწევიან მხოლოდ თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის საწარმოები და სხვა საწარმოების ზონაში რეგისტრირებული მუდმივი დაწესებულებები. თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის საწარმოების სურვილის შემთხვევაში, მათ სერთიფიკატის საფუძველზე მიენიჭებათ საერთაშორისო საწარმოს სტატუსი, საგადასახადო შეღავათების მიღების მიზნით. მთავარი შეღავათები შემდეგია: ა) მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებულია საერთაშორისო საწარმოს მიერ თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში ნებადართული საქმიანობიდან მიღებული მოგება; ბ) დღგ-ისგან, ჩათვლის უფლების გარეშე გათავისუფლებულია საერთაშორისო საწარმოებს შორის საქონლის/მომსახურების მიწოდება; გ) ქონების გადასახადისაგან გათავისუფლებულია თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში არსებული ქონება. მიზანი, რის საფუძველზეც შემოღებულ იქნა აღნიშნული სტატუსი, არის საქართველოს გარკვეული ტერიტორიების საქონლის/მომსახურების წარმოებისა და ყიდვა-გაყიდვის საერთაშორისო ცენტრებად ჩამოყალიბება.

თავისუფალი მექანიკური სისტემა - მექანიკური სისტემა, რომლის მოძრაობის შესაძლებლობა არავითარი ზემოქმედებით არ არის შეზღუდული.

თავისუფალი მეწარმეობის ზონა - სახელმწიფოს ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც იქმნება ხელსაყრელი პირობები ერთობლივი სამეწარმეო საქმიანობისათვის. ასეთ ზონებში შემოღებული აქვთ განსაკუთრებული შეღავათიანი რეჟიმი, რაც ხელსაყრელ პირობებს ქმნის უცხოური კაპიტალის ინვესტირებისათვის.

თავისუფალი ნაპირი (კიდე) - ფირფიტის ნაპირი, რომელზეც არავითარი ძალა არ მოქმედებს.

თავისუფალი ნივთიერი წერტილი - ნივთიერი წერტილი, რომელსაც შეუძლია სივრცეში მოძრაობა ნებისმიერი მიმართულებით.

თავისუფალი ღერძი - სხეულის ბრუნვის ღერძი, რომლის გარშემო ბრუნვა არ იწვევს საკისრების რეაქციას. სხეულის თავისუფალ ღერძებს წარმოადგენენ ინერციის მთავარი ცენტრალური ღერძები

თავისუფალი წყალი - მერქნის ბოჭკოებს შორის არსებული წყალი.

თავისუფლების ხარისხის რიცხვი - კოორდინატთა რიცხვი, რომელიც აუცილებელია და საკმარისი წერტილის, წერტილთა სისტემის ან სხეულის მდებარეობის განსაზღვრავად სივრცეში. საზოგადოდ, სისტემის თავისუფლების ხარისხის რიცხვი განისაზღვრება, როგორც იმ დამოუკიდებელ გადაადგილებათა რიცხვი, რომელიც სისტემას გააჩნია.

თავკოჭი - იხ. მაურლატი

თავლა - ცხენების სადგომი ნაგებობა, საჯინიზო.

თავმოყრილ ძალთა სისტემა - ძალთა სისტემას ეწოდება თავმოყრილი, თუ მათი ფუძეები ერთ წერტილში გადაიკვეთება. ამ წერტილს თავმოყრის წერტილი (თავმოყრის ცენტრი) ეწოდება.

თავსართი - 1. სხვადასხვა პროფილის დეკორატიული თაღი, რომელიც შემოფარგლავს სარკმლის ნახევარწრიულ ნაწილს ან კარების თავზე მოთავსებული ამგვარივე ელემენტი; 2. რელიეფის ეროზიული ფორმის (ტერასა, ორმო, მიწაყრილი, ხრამი) დამრეცი ფლატეს ზედა ნაპირი; 3. წიგნის ან მისი რომელიმე ნაწილის თავში დართული ორნამენტი, ნახატი, - თავსამკაული.

თავსართი გზის - მიწის ვაკისის ყრილის გზისპირისა და ფერდოს გადაკვეთის ხაზი.

თავსახური - რასაც თავზე ახურავენ რასმე (მაგ., ქვაბის თავსახური, კოლბის თავსახური და სხვ.).

თავსებადობა - განტოლებათა სისტემის თვისება ჰქონდეთ ყველა განტოლებისათვის თუნდაც ერთი საერთო ამოხსნა.

თავშესაფარი - სპეციალური ნაგებობა მოსახლეობის დასაცავად სიცოცხლისათვის საშიში დაზიანებებისაგან.

თავშესაფრის ფართობი - ფართობი, სადაც სათანადო ინსტრუქციების მიღებამდე ან ევაკუაციამდე დროებით შეუძლიათ გაჩერება იმ ადამიანებს, რომელთაც არ ძალუძთ კიბეგზების გამოყენება.

თავხე - მთავარი კოჭი, რომელიც სახლის სახურავის გასამართავადაა გადებული.

თაკარა - გარკვეული წესით დალაგებული, დაწყობილი ხის მასალა. არსებობს თ. სახეები: გადამშული, გოჯილა, კვადრატული, ლარტყებიანი, შუასადებებიანი (ნახ. 1), ჩაძირული, წყალქვეშა და სხვ.

ნახ. 1

თაკარა გოჯილა - თაკარა, რომლის მეზობელ ფენებში (რიგებში) მასალა ურთიერთმართობულადაა დალაგებული.

თაკარის ფორმირება - დახერხილი ხე-ტყის თაკარად დაწყობა-დალაგების პროცესი.

თაკვერი - ისტორიული მხარე დასავლეთ საქართველოში; ფართო მნიშვნელობით მოიცავდა ახლანდელ რაჭა-ლეჩხუმს, ვიწრო მნიშვნელობით - ცხენისწყლის აუზის შუა წელსა და ლაჯანურის ხეობას შორის მოქცეულ ტერიტორიას.

თალფაქი - 1. ხუფი, სახურავი; 2. „ქართული ქუდი“ (საბა).

თამასა - სხვადასხვა მასალისაგან დამზადებული ვიწრო, თხელი ფირფიტა (მელაკი).

თამასა დამცავ-დეკორატიული - ნაკეთობა, დაყენებული კარებზე ან ფანჯარაზე სახელოს, საკეტის ცილინდრული მექანიზმის, გასაღების მოსარგები ნახვრეტის დეკორატიული გაფორმებისა და დაცვის მიზნით.

თამასუქი - ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს თამასუქის გამცემის (ბანკის) უპირობო ფულად სავალო ცალმხრივ ვალდებულებას გადაუხადოს ვადის დადგომისას თამასუქის მფლობელს განსაზღვრული თანხა. ზოგჯერ ბანკები კრედიტს გასცემენ თამასუქის სახით, რითაც ისინი იღებენ დეპოზიტს იმავე ვადითა და თანხით. სათამასუქო დაკრედიტება საკმაოდ გავრცელებულია იმ საწარმოებსა და ორგანიზაციებში, რომლებიც დაკავშირებულია ერთმანეთთან ტექნოლოგიური და ფინანსური ჯაჭვით.

თამელი - ტანმაღალი, 25 მ-მდე სიმაღლის ხე დიდი გაშლილი ვარჯით. მერქანი თეთრი ფერისაა, თუმცა ზოგჯერ მოვარდისფრო ლაქები ახასიათებს. გავრცელებულია შუა ევროპაში, ჩრდილოეთ აფრიკაში, სირიაში, ირანსა და მცირე აზიაში. გვხვდება უკრაინის დასავლეთ ნაწილში, ყირიმსა და კავკასიაში. საქართველოში არც ისე იშვიათია; იზრდება მუხნარში, რცხილნარსა და წაბლნარში ერთეულ ხედ ან ჯგუფებად, მთაში ზღვის დონიდან 1700 მ-მდე გვხვდება. აქვს მაგარი და გამძლე მერქანი, რომელსაც სახარატო და საავეჯო წარმოებაში იყენებენ. კარგი თაფლოვანი და

დეკორატიული მცენარეა.

თანაბარი ბრუნვა - ბრუნვა მუდმივი კუთხური სიჩქარით.

თანაბარი დამაბული მდგომარეობა (ერთგვაროვანი დამაბული მდგომარეობა) - დამაბული მდგომარეობა, რომელიც ყოველ წერტილში განისაზღვრება ერთი და იმავე კომპონენტებით (დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში).

თანაბარი მოძრაობა - მოძრაობა წერტილის, რომლის რიცხვითი მნიშვნელობა v სიჩქარისას არის მუდმივი. გავლილი Δs გზა წერტილის თანაბარი მოძრაობისას Δt დროის შუალედში ტოლია: $\Delta s = v\Delta t$. მყარ სხეულს შეუძლია შეასრულოს წინსვლითი თანაბარი მოძრაობა, რომლის დროსაც ზემოთ ნათქვამი ვრცელდება სხეულის ყველა წერტილზე.

თანაბრად ცვლადი ბრუნვა - ბრუნვა მუდმივი კუთხური აჩქარებით.

თანაბრადცვლადი მოძრაობა - მოძრაობა, რომლის მხები (wt) აჩქარების სიდიდე მუდმივია. თუ $wt > 0$ - მოძრაობა აჩქარებულია, თუ $wt < 0$ - მოძრაობა შენელებულია.

თანაზომადი სიდიდეები - ორი ერთგვაროვანი სიდიდე (მაგ., სიგრძე, ფართობი და სხვ.), რომლებსაც აქვთ საერთო საზომი (რომელიც ორივე სიდიდეში მთელ რიცხვჯერ მოთავსდება). თანაზომადი სიდიდეების ფარდობა წარმოადგენს რაციონალურ რიცხვს

თანამედროვე მსოფლიოს შვიდი საოცრება - 1) ჩინეთის დიდი კედელი (აზია, ჩინეთი); 2) კოლოზეუმი (ევროპა, იტალია); 3) მაჩუ-პიჩუ (ნახ. 1) (სამხრეთ ამერიკა, პერუ); 4) პეტრა (ნახ. 2) (აზია, იორდანია); 5) თაჯ-მაჰალი (აზია, ინდოეთი); 6) ქრისტეს ქანდაკება (სამხრეთ ამერიკა, ბრაზილია); 7) ჩიჩენ-იცა (ნახ. 3) (ჩრდილოეთ ამერიკა, მექსიკა).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

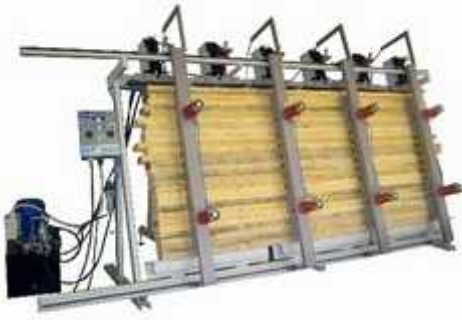
თანამშრომელი - შრომის კოდექსით გათვალისწინებული დასაქმებული.

თანამშრომლების სამუშაო ფართობი - მთლიანი სივრცე ან მისი რომელიმე ნაწილი, რომელიც განკუთვნილია

მხოლოდ თანამშრომელთათვის და მხოლოდ სამუშაოს საწარმოებლად. დერეფანი, ტულეტი, სამზარეულო და დასასვენებელი ოთახები თანამშრომლების სამუშაო ფართობში არ შედის.

თანადერძულობა - ორი მანქანის, კვანძის ან დეტალის ღერძების დამთხვევა

თანგი (რუს. Ба́рма) - 1. სადურგლო ინსტრუმენტი - კავი მტკიცე მერქნისაგან, რომელშიც ჩაიდება დასაწებებელი ფიცრები მათი დაწნევისათვის სოლების მეშვეობით; 2. მოწყობილობა ხის ნაკეთობების ან მათი ნაწილების ასაწყობად (შესაწებებლად). უმარტივესი თ. - ლითონის ჩარჩო მოძრავი და უძრავი საბჯენებით. არსებობს: ხელის თ. ხრახნული ან ბერკეტული მოჭიმვით და ავტომატიზირებული - პნევმატური, ჰიდრაულიკური (ნახ. 1) ან ელექტრული ამძრავით.

ნახ. 1

თანგირა - სპილენძის მოზრდილი ქვაბი, ფართოპირიანი, რომელსაც ამზადებდნენ სამჭედლოში.

თანრიგი - ჯგუფი, ხარისხი, კატეგორია.

თარაზო - ხაზებისა და სიბრტყეების ჰორიზონტალურობის შესამოწმებელი ხელსაწყო, აგრეთვე მცირე დახრის კუთხის გასაზომი (ნახ. 1). ძირითადი ნაწილია შუშის ამპულა, შევსებული მსუბუქი სითხით (სპირტით), გარდა მცირე მოცულობისა (ბუშტულა). თ. არის ასტრონომიული, გეოდეზიური და სხვა ხელსაწყო-იარაღების მნიშვნელოვანი ნაწილი. გამოიყენება აგრეთვე სამშენებლო ტექნიკასა და მანქანათმშენებლობაში. ამჟამად ფართოდ არის გავრცელებული ლაზერული თ.

ნახ. 1

თარაზო ლაზერული - გეოდეზიური ხელსაწყო, რომელიც გამოიყენება წერტილის კოორდინატების გადასატანად ჰორიზონტალურ, ვერტიკალურ და დახრილ სიბრტყეებში ლაზერის სხივის მეშვეობით (ნახ. 1: თვითსწორებადი წერტილოვანი ლაზერული თარაზო).

ნახ. 1

თარგი - 1. შაბლონი, არქიტექტურული დეტალის ნატურალური სიდიდით შესრულებული ნახაზი; 2. ნაკეთობის დასამზადებელი ნიმუში.

თარო - 1. კედელზე ან ნიშში (დოლაბში) დამაგრებული ჰორიზონტალური ფიცარი ჭურჭლის, წიგნების და მისთ. დასადებად; 2. არქიტექტურული პროფილი სწორკუთხოვანი შვერილის სახით.

თაუნ-ჰაუსი (ინგლ.) - დაბალსართულიანი კოტეჯების კომპლექსი დამოუკიდებელი შესასვლელებით, რომლებიც შეთავსებულია ერთმანეთთან გვერდითი კედლებით და როგორც წესი, აქვთ მცირე საკუთარი მიწის ნაკვეთი (1...4 მეასედი).

ნახ. 1

თაფა - მიწის ყრილი, ბორცვი, გორაკი ველზე.

თაღედი - არკადა; სვეტებზე ან ბოძებზე დაყრდნობილი ტოლი სიდიდის თაღების რიგი.

თადი - ორ საყრდენს შორის ამოყვანილი მრუდხაზოვანი მზიდი სივრცითი კონსტრუქცია (ნახ. 1). არსებობს მრავალნაირი თ.: ამაღლებული, განმტვირთავი, გარესაყრდნობი, გოთიკური, დამრეცი, ელიფსური, ისრული (შეისრული), კილისებრი, კოლოფა, კბილანა, კონცენტრული, კუმშვილი, მრავალფრთიანი, მშვილდა, მცოცავი, ნალისებრი, ნახევარწრიული, პარაბოლური, პერსპექტიული, სამფრთიანი, სამცენტრიანი, სატრიუმფო, სოლისებრი, შეკიდული, შემადლებული, ხოკერული, ცრუ, ტიუდორის. თ. განმზღენიანი კონსტრუქციაა და ძირითადად კუმშვაზე მუშაობს. განმზღენს ღებულობს შემკრავი, კონტრფორსები, განივი კედლები, რკინაბეტონის გადახურვები, გვერდითი სათავსის საზღვრებში მოქცეული ჩარჩოები, მიწის დონის ზევით განლაგებული საძირკვლები. აწევის ისარი მიიღება $f = (0,5...0,1)\ell$, სადაც ℓ თადის მალაია.

ნახ. 1

თალი ამბლელეული - თალი, რომლის წარმართველი რკალის ცენტრის ქვევით, ქუსლებამდე სწორხაზოვანი მონაკვეთებით გრძელდება (ნახ. 1).

ნახ. 1

თალი განმტვირთავი - თალი, რომელის ჩვეულებრივ კედელშია დაყოლებული და დატვირთვას ანაწილებს შენობის ზედა ნაწილებიდან საყრდენებზე (ნახ. 1) ან პირიქით - ცალკეული საყრდენების დატვირთვას ანაწილებს საძირკვლებზე (იხ. ყირათალი).

ნახ. 1

თალი გოთიკური - იხ. თალი ისრული.

თალი დამრეცი - თალი, რომლის ქუსლები რკალის ცენტრის ზევით მდებარეობს. ისინი შეიძლება განლაგებული იყვნენ ერთ- ან სხვადასხვა დონეზე.

თალი ელიფსური - თალი, რომლის რკალი ელიფსის ფორმისაა.

თაღი ისრული - თაღი, შედგენილი ორი რკალისაგან, რომლებიც კეხში ურთიერთ გადაკვეთისას ქმნიან კუთხეს (ნახ. 1: ვესტმინსტერის სააბატოს ისრული თაღები, ინგლისი).

ნახ. 1

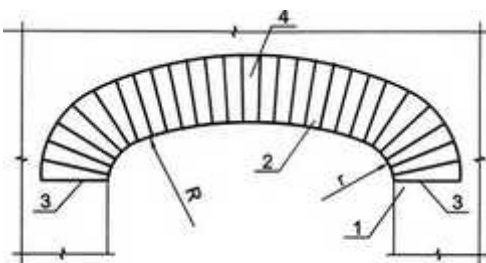
თაღი კბილანა - თაღი, რომლის შიდა წარმმართველი შედგება ნახევარწრიული რკალებისაგან, რომლებიც გადაკვეთის წერტილებში კბილანებს წარმოქმნიან.

თაღი კილისებრი - თაღი, რომლის მოხაზულობა ამოზრუნებულ კილიან გემს ან ნავს წააგავს (ნახ. 1). მას შემდეგ, რაც ევროპაში გამოჩნდა ნახევრადწრიული თაღები, ყველაზე მოთხოვნადი გახდა კილისებრი (გოთიკური) თაღი, რომლებიც წარმოადგენდა გოთიკური თაღის სტილისტურად განვითარებულ ელევანტურ კონსტრუქციას. მას ძირითადად იყენებდნენ საცხოვრებელი სახლების, სასახლეების, ეკლესიების, ტაძრების და მისთ. ფასადების გასალამაზებლად.

ნახ. 1

თაღი კოლოფა - სამი (სამცენტრიანი) ან ხუთი (ხუთცენტრიანი) ცენტრიდან მოხაზული რკალის ფორმის თაღი (ნახ. 1. თაღი კოლოფა: 1-კედლის წყობა; 2-ზღუდარი; 3-ქუსლი; 4-კეხის კლიტის ქვა).

ნახ. 1

თაღი კონცენტრული - იხ. თაღი პერსპექტიული.

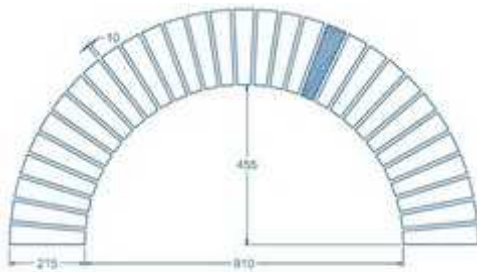
თაღი კუმუზადი - იხ. თაღი დამრეცი.

თაღი მრავალფრთიანი - რამდენიმე რკალისაგან შედგენილი შიდა წარმმართველი თაღი.

თალი მშვილდა - დაუჭიმავი მშვილდის ფორმის მაგვარი ბრტყელი რკალის მოხაზულობის მქონე თალი.

თალი ნალისებრი - თალი, რომელიც ფორმით ნალს წააგავს. მისი წარმმართველი ცენტრის ქვევით გაგრძელებული ნახევარწრიული რკალია.

თალი ნახევარწრიულ - თალი, რომლის რკალი ნახევარწრეა. ქუსლები, როგორც წესი, განლაგებულია ცენტრის დონეზე, რომლიდანაც ნახევარწრეა შემოხაზული (ნახ. 1).

ნახ. 1

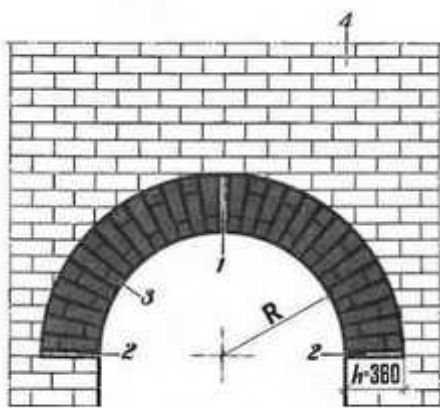
თალი პერსპექტიული - კედლის სიღრმისაკენ თანმიმდევრულად შემცირებული რადიუსის მქონე თაღების ერთობლიობა. მისი ყოველი ელემენტი თავისთავად წარმოადგენს ისრულ, ნახევარწრიულ ან რომელიმე სხვა სახის თაღს.

თალი საბრჯენი - თალი, რომელიც ამაგრებს კამარის კონსტრუქციას სხვადასხვა წერტილებში და ჩვეულებრივ კამარის სიბრტყიდან წიბოს სახით გამოიყოფა.

თალი სამფრთიანი - თალი, რომელიც შედგება სამი პატარა თალისაგან.

თალი სამცენტრიანი - იხ. თალი კოლოფა.

თალი სოლური - სოლისებრი ან მართკუთხოვანი ფორმის ქვევით ამოყვანილი ნაწიბურებიანი თალი (ნახ. 1. თალი სოლური: 1-კეხი; 2-ქუსლი; 3-სოლისებრი აგური; 4-აგურის კედელი).

ნახ. 1

თალი ტიუდორის - ოდნავ შეისრული სამცენტრიანი თალი.

თალი შეკიდული - თალი, შედგენილი ორი რკალისაგან, რომელთა გადაკვეთა ხდება თალის უმაღლესი წერტილის (კეხის) ქვევით.

თალი ცრუ - თალი, რომელიც არ წარმოშობს ჰორიზონტალურ განმბრჯენს და ამოყვანილია ქვების თანდათანობით წანამატით (ნახ. 1).

ნახ. 1

თაღნარი (არკატურა) - დეკორატიულ-პლასტიკური დამუშავების მიზნით შენობის ფასადზე ან სათავის შიდა კედლებზე გამოყვანილი ყრუ თაღი (ნახ. 1), რომელიც ზოგჯერ ოთხივე მხარეს გასდევს შენობას. X-XII საუკუნეებში ქართულ ხუროთმოძღვრებაში გავრცელებული იყო ფასადების ხუთთაღიანი კომპოზიცია (ოშკის, ბაგრატის, ალავერდის, სვეტიცხოველის და სხვა ტაძრები).

ნახ. 1

თაღოვანი კარები - თაღით გადახურული დიოზიანი კარები.

თაღოვანი ფანჯარა - თაღოვანი ზღუდარით დამთავრებული ფანჯარა (ნახ. 1).

ნახ. 1

თახჩა (არაბ.-სპარს.) - კედელში დატანებული სათავსი, ჩვეულებრივ უკარო, ჭურჭლისა და სურსათისათვის.

თბილი - რასაც სითბო აქვს; რაც სითბოს ინახავს

თბილი პერიოდი - წელიწადის პერიოდი, რომელსაც ახასიათებს გარე ჰაერის საშუალო დღე-ღამური ტემპერატურა $+8^{\circ}\text{C}$ -ზე მეტი.

თბილისის აეროპორტი - (თბილისის შოთა რუსთაველის სახელობის საერთაშორისო აეროპორტი) - საერთაშორისო მნიშვნელობის აეროპორტი საქართველოს დედაქალაქ თბილისში (ნახ. 1; ნახ. 2), რომელიც მისგან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 17 კილომეტრით არის დაშორებული. მას საათში 2 000 მგზავრის მომსახურება შეუძლია და

კავკასიის რეგიონის მთავარ კომერციულ და სტრატეგიულ ცენტრს წარმოადგენს. აეროპორტი აღჭურვილია თანამედროვე აეროპორტისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურის ყველანაირი მომსახურებით, ტექნიკითა და ინფრასტრუქტურით.

ნახ. 1

ნახ. 2

თბილისის მშვიდობის ხიდი - საფეხმავლო ხიდი მდინარე მტკვარზე, თბილისში, მეტეხისა და ბარათაშვილის ხიდებს შორის (ნახ. 1). ხიდი აიგო 2009-2010 წლებში. ხიდის არქიტექტორია იტალიელი მიკელე დე ლუკი. ხიდის კონსტრუქციას წარმოადგენს ლითონის (ფოლადის) ბადურა კარკასი, ხოლო შემავსებელს - მინის პანელები, რომლებიც ერთობლიობაში 150 კვ.მ ფართობის მქონე ჩარდახის სახით ეხურება საფეხმავლო ბილიკს. მთელი კონსტრუქცია ეფუძნება 4 მძლავრ ფოლადის სვეტს, ხოლო ბილიკი ჩამოკიდულია კარკასზე ბაგირებით. ბილიკი მდინარის თავზე 5 მ-მდე სიგანისაა, ბოლოებისკენ კი 2 მ-მდე. საერთო სიგრძეა 156 მ. ღამით ხიდი განათებულია სპეციალური ცვალებადი განათებით, რასაც უზრუნველყოფს 50 000-მდე ნათურა. არქიტექტურული თვალსაზრისით ხიდი წარმოადგენს თანამედროვე არქიტექტურის ნიმუშს, რაც ძველი თბილისის ტერიტორიაზე გარკვეულ სიახლედ აღიქმება.

ნახ. 1

თბილისის რუსული ეკლესია (წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის რუსული ეკლესია) - მდებარეობს თბილისში ჯავახიშვილის ქუჩაზე (ნახ. 1). ტაძარი აშენდა 1864 წელს მორწმუნეთა პირადი შენაწირებით, აგრეთვე, რუსეთის წმიდა სინოდის მიერ გამოყოფილი თანხის მეშვეობით. მშენებლობისათვის გამოყენებული იყო ჩვეულებრივი ქართული აგური. 1886 წელს ჩრდილოეთის, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის მხრით მინაშენებმა ტაძარი მოცულობაში ორჯერ გაზარდა; აღიმართა ერთიარუსიანი სამრეკლო კარიბჭით და ქვის კიბით. ეკლესიაში ორი ტრაპეზია: წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობისა და წმიდა ნიკოლოზ საკვირველთმოქმედის სახელობისა. ეს მეორე ტრაპეზი 1900 წელს დაარსდა საკურთხევის მარჯვნივ მდებარე ეკვდერში - რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II მირონცხების პატივსაცემად. ეკლესიის ტერიტორიაზე მდებარეობს სამლოცველო, რომელიც 1869 წელს აშენდა.

ნახ. 1

თბილისის სიონი - თბილისის სიონის ღვთისმშობლის მიძინების საპატრიარქო ტაძარი, ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, მდებარეობს თბილისში მტკვრის მარჯვენა დაბალ ნაპირზე, ზემო კალაში, სიონის ქუჩაზე (ნახ. 1). გადმოცემით სიონი ერთ-ერთი იმ ტაძართაგანი იყო, რომელიც მეფე ვახტანგ გორგასალმა ააგო თბილისში V ს-ის II ნახევარში. ტაძარს საფუძვლად დაედო ღვთისმშობლის მიძინების ადგილზე გეტსამანიის ბაღში აღმართული ტაძრის გეგმა. სიონი არაერთხელ დაინგრა და აღდგა. სავარაუდოდ ტაძარი საფუძვლიანად განაახლეს მას შემდეგ, რაც 1122 წელს მეფე დავით IV აღმაშენებელმა თბილისი აიღო და საქართველოს სამეფო ტახტი აქ გადმოიტანა. 1226 წელს ხვარაზმელთა შაჰმა ჯალალ ად-დინმა ჩამოანგრია ეკლესიის გუმბათი, რომელიც მალევე აღადგინეს. თემურ ლენგის 1386 წლის შემოსევის დროს დაზიანებული შენობა შეაკეთა მეფე ალექსანდრე I-მა. 1556 წელს ტაძარი კვლავ გაანადგურა შაჰ-თამაზმა, ხოლო 1616 წელს კი შაჰ-აბაზმა. ირანელთა მიერ თბილისის რამდენიმეჯერ აოხრების შედეგად დანგრეული ტაძარი 1667 წელს აღადგინა მთავარეპისკოპოსმა ელისე საგინაშვილმა. 1668 წლის მიწისძვრამ შენობა ისევ დააზიანა. 1710 წელს მეფე ვახტანგ VI-მ განაახლა ტაძრის გუმბათი, საპირე წყობა და სახურავი. უკანასკნელი დიდი დაზიანება შენობამ განიცადა 1795 წლის ირანის გამგებლის ალა მაჰმად ხანის მიერ თბილისის აოხრების დროს. 1803 წელს ტაძარი საფუძვლიანად აღადგინეს და 1861 წლის 17 დეკემბერს მოხდა სიონის ტაძრის ხელახალი კურთხევა. სიონის ტაძარი "ჩახაზული ჯვრის" ტიპის შენობაა. ნაგებია ალგეთის თლილი ქვით. გუმბათი ეყრდნობა ორ ბურჯსა და აფსიდის კედლებს. საკურთხევლის აქეთ-იქით ასევე აფსიდიანი დამატებითი სათავსებია. აღმოსავლეთ ფასადზე აფსიდები ხუთწახნაგად არის შვერილი. ტაძრის გეგმა XII ს-ის შემდეგ არსებითად აღარ შეცვლილა. 1657 წლის აღდგენის დროინდელია მკლავების კამარები, აფრები და შეისრული გუმბათქვეშა თალები, აგრეთვე კედლების მნიშვნელოვანი ნაწილი. მოყვითალო-ქვიშისფერი ტუფის ფილების საფასადო პერანგი მეტწილად XIX ს-ისაა, თუმცა შემორჩა უფრო ძველი მოპირკეთების ნაშთებიც, კერძოდ, ჩრდილოეთი ფასადის ზედა ნაწილში, სადაც არის 1710 წლის წარწერა. წარწერის ირგვლივ რელიეფებია: ზემოთ - სოლარული სიმბოლო, გარდღივად - ფასკუნჯების გამოსახულებები. სხვა ფასადები გლუვია, მხოლოდ სარკმლებს აქვს სადა საპირეები. შედარებით მდიდრულად არის გაფორმებული ტაძრის მთავარი შესასვლელი დასავლეთიდან, რომელსაც მოჩუქურთმებული თაღოვანი ჩარჩო აქვს. სამხრეთ დასავლეთ ფასადებზე სარკმლებს ზემოთ ორნამენტირებული ჯვრებია გაკეთებული. გუმბათი მთლიანად 1710 წელს არის ამოყვანილი. ის გარედან თექვსმეტწახნაგაა. ყოველ წახნაგში თითო ვიწრო, მოჩუქურთმებულსაპირიანი სარკმელია. დასავლეთ მხარეს ორ წახნაგზე გამოსახულია ჯვარი და მიჯაჭვული ლომი, ჩრდილოეთ მხარეს - წმ. მთავარანგელოზი და მაკურთხეველი წმინდანი წიგნით ხელში. 1850 წელს მიხეილ ვორონცოვის ბრძანებით გადაწყდა ტაძრის მოხატვა, რომელიც 1851-55 წლებში შესრულდა გრიგოლ გაგარინის მიერ. ტაძრის დასავლეთი ნაწილი 1978-79 წლებში ხელახლა მოხატა ლ. ცუცქირიძემ. საკურთხევლის წინ მდგომი კანკელი გაკეთდა 1980-იან წლებში ძველი ქართული ნიმუშების მიხედვით. სიონის ტაძარში მრავალი ხატი თუ წმინდა ნაწილია, მაგრამ ყველაზე მთავარი რომელიც ეხმაურება თავად ტაძარს, ესაა სიონის ღვთისმშობლის ხატი და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის უდიდესი სიწმინდე - წმ. ნინოს ჯვარი.

ნახ. 1

თბილისის სპორტის სასახლე (გივი კარტოზიას სახელობის თბილისის სპორტის სასახლე) - სპორტული დარბაზი ქ. თბილისში (ნახ. 1). გაიხსნა 1961 წელს (არქიტ.: ალექსი-მესხიშვილი, იური კასრამე, თემო ჯაფარიძე;

კონსტრუქტორი დ. ქაჯაია). შენობა გეგმით კვადრატის ფორმისაა გვერდის ზომით 88 მ და იტევს 9305 მაყურებელს. გადახურვა შესრულებულია 76 მ მაღის მქონე სფერული გუმბათით, რომელიც განხორციელებულია ტრაპეციული მოხაზულობის ასაწყობი რკ.ბ.-ის ფილებისაგან (შეტანილია ინდივიდუალურ კონსტრუქციათა საერთაშორისო კატალოგში), რომელთა კონსტრუქციულმა გადაწყვეტამ საშუალება მისცა მშენებლებს გუმბათის მონტაჟი ეწარმოებინათ ხარაჩოების გარეშე.

ნახ. 1

თბო... - პირველი ნაწილი რთული ფუძეებისა, ნიშნავს სითბურს, სითბოსთან, სითბურ ენერგიასთან დაკავშირებულს.

თბოათვისება - მასალის თვისება აითვისოს სითბო სხვა მასალებთან კონტაქტით.

თბოგადამტანი - თხევადი ან აეროვანი მუშა გარემო, რომელიც გადაადგილდება გათბობის სისტემაში.

თბოგადამცემი აპარატი - მოწყობილობა, რომელშიც ხდება თბოგადაცემა ორ ან რამდენიმე თბოგადამტანს ანდა თბოგადამტანსა და მყარი სხეულის ზედაპირს შორის. მოქმედების პრინციპის მიხედვით ორგვარია: ზედაპირული და შერევი. თავის მხრივ ზედაპირულიც ორგვარია: რეკუპერაციული და რეგენერაციული. თ.ა. გამოიყენება ნავთობგადამამუშავებელ, ნავთობქიმიურ, ატომურ, სამაცივრო, აირების და მრეწველობის სხვა დარგების ტექნოლოგიურ პროცესებში, ენერგეტიკაში და კომუნალურ მეურნეობაში. ამჟამად, მრეწველობაში გავრცელებული რეკუპერაციული თბოგადამცემის სახეებია: გარსაცმ-მილოვანი, სექციური, ორმილიანი „მილი მილში“ (ნახ. 1: უმარტივესი თბოგადამცემი „მილი მილში“), ხვეული, ჩადირული, სარწყავი, წიბოვანი, სპირალური, ფირფიტოვანი, ფირფიტოვან-წიბოვანი, მინი არხიანი, გრაფიტისა და სხვ.

ნახ. 1

თბოგადაცემა - 1. სითბოს გადაცემის პროცესი ერთი გარემოდან მეორეში მათი გამყოფი კედლის მეშვეობით; 2. ფართე მნიშვნელობით - სითბოს გადატანის პროცესი.

თბოგადაცემის კოეფიციენტი (თბომიღება ან თბოგაცემა) - სიდიდე, რიცხობრივად ტოლი თბური ნაკადისა კონსტრუქციის ზედაპირსა და გარემოს შორის, რომელიც ტოლია თბური ნაკადის ზედაპირული სიმკვრივისა, როდესაც ტემპერატურა ზედაპირსა და გარემოს შორის 1°C -ით იცვლება (შესაბამისად გარე და შიდა ზედაპირებისათვის).

თბოგადაცემის კოეფიციენტი შემომზღუდავი კონსტრუქციის (ტრანსმისიული) - სიდიდე,

რიცხოვრივად ტოლი შემომზღუდავ კონსტრუქციაში გამავალი თბური ნაკადის ზედაპირული სიმკვრივისა, როცა შიდა და გარე ჰაერის ტემპერატურებს შორის სხვაობა შეადგენს 1°C -ს.

თბოგადაცემის წინაღობა - სიდიდე, უკუპროპორციული თბოგადაცემის კოეფიციენტის.

თბოგამოსხივება - ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, რომელიც წარმოიშობა ტანის (სხეულის) შიდა ენერგიის ხარჯზე. აქვს უწყვეტი სპექტრი, რომლის მაქსიმუმი დამოკიდებულია ტანის ტემპერატურაზე. გაცივებისას ტანის ტემპერატურა გადაინაცვლებს სპექტრის გრძელტალღიან ნაწილში, ანუ რაც მეტია ტემპერატურა, მით ნაკლებია სპექტრში მისი შესაბამისი ელექტრომაგნიტური გამოსხივების ტალღის სიგრძე. თ. შესანიშნავი მაგალითებია: გაცხელებული ლითონი, ამოფრქვეული ვულკანის მაგმა, მიწის ატმოსფერო და სხვ. აღსანიშნავია, რომ ნებისმიერი ცოცხალი ორგანიზმიც გამოასხივებს სითბოს (ნახ. 1), რასაც კარგად იყენებენ სამაშველო სამსახურები, კრიმინალისტები, ბუნების მკვლევარების და სხვ.

ნახ. 1

თბოგამტარი - სითბოს გამტარი.

თბოგამტარობა (თბოგამტარობის კოეფიციენტი) - ფიზიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს ნივთიერების ტემპერატურის ცვლილების (გათანასწორების) სიჩქარეს არათანაბარ სითბურ მოვლენებში. მყარი სხეულის, სითხისა თუ აირის თბოგამტარობა განისაზღვრება სიჩქარით, რომლითაც მატერიის გახურება ხდება. თბოგამტარობა ასევე ეწოდება მატერიის თერმული ენერგიის ტრანსპორტირების უნარს სითბოს გატარების მეშვეობით. მატერიის თბოგამტარობა (λ), გვიჩვენებს, სითბოს რა რაოდენობა Q გაედინება მოცემულ ფართობზე A დროის მოცემულ მონაკვეთში, t გარკვეული ტემპერატურული განსხვავებისას ΔT . სპეციფიკური თბოგამტარობა λ გაანგარიშდება გაზომილი თბოგამტარობის G და საპირისპირო გვერდებს შორის მანძილის l ნამრავლის გვერდის ფართობთან A შეფარდებით: $\lambda = G \cdot l / A$. სითბოს ნაკადი Q ვატებში (Q - სითბოს რაოდენობა) შემდეგნაირად გამოითვლება: $dQ/dt = \lambda \cdot A \cdot \Delta T / l$.

თბოგამტარობის კოეფიციენტი მასალის - სიდიდე, რიცხოვრივად ტოლი 1 მ სისქის მასალაში გამავალი თბური ნაკადის სიმკვრივისა, როცა მის ზედაპირებზე ტემპერატურებს შორის სხვაობა შეადგენს 1°C -ს.

თბოგაცემა - სითბოს გადატანა კონსტრუქციის ზედაპირიდან გარემოში კონვექტური ან სხივური თბოცვლით.

თბოდაცვა - ღონისძიებათა კომპლექსი ნორმალური ტემპერატურული რეჟიმის უზრუნველყოფისათვის შენობაში, სათავსოში, დანადგარში, აპარატში და ა.შ. მას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საცხოვრებელი სახლების დაპროექტების და მშენებლობის დროს. სწორი თ. ზოგავს ოჯახის ბიუჯეტს, ენერგიას, ქმნის შესანიშნავ საცხოვრებელ მიკროკლიმატს, რომლის პარამეტრები, სამშენებლო ნორმების თანახმად, შემდეგია: ტემპერატურა ბინაში - $20...22^{\circ}\text{C}$; ტემპერატურა კედლის შიდა ზედაპირზე (მინიმალური) - $16...18^{\circ}\text{C}$; იატაკის ოპტიმალური ტემპერატურა - $22...24^{\circ}\text{C}$; ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა - 55%; გამჭოლი ჰაერის მოძრაობა - $0,2$ მ/წმ; კედლებს უნდა გააჩნდეს მაღალი თბური ინერცია (სითბოს დაგროვების მიზნით, რათა არ მოხდეს ბინის სწრაფი გაცივება ან გათბობა).

თბოიზოლაცია - 1. სამრეწველო და სამოქალაქო დანიშნულების შენობების, თბოდანადგარების, მილსადენების, მაცივრის კამერების და მისთ. დაცვა გარემოს თბური კონტაქტისაგან, რის შედეგად მცირდება თბოდანაკარგი და სითბოს ხარჯი, შემომზღუდავი კონსტრუქციების სისქე, სამენი მასალის ხარჯი, ნაგებობის წონა და ღირებულება; 2. სითბოს ან სიცივის ერთი გარემოდან მეორეში გადაცემის შემცირება.

თბოკვანძი - მოწყობილობების კომპლექსი თბომომხმარებლის სისტემის მისაერთებლად თბოქსელთან.

თბომედეგობა - იხ. თერმომედეგობა.

თბომომარაგება - სამრეწველო და სამოქალაქო დანიშნულების შენობების და ტექნოლოგიური მომხმარებლების გათბობის და ცხელი წყალმომარაგების სისტემის ცენტრალიზებული მომარაგება ცხელი წყლით (ორთქლით).

თბომომარაგების დახურული წყლის სისტემა - თბომომარაგების წყლის სისტემა წყლის ცირკულაციით, რომელიც არის თბომატარებელი და ამ სისტემიდან მისი გადინება სხვა დანიშნულებით არ ხდება.

თბოპუნქტი - თბური კვანძი თბოგადამტანის გასანაწილებლად სითბოს მოთხოვნის სახეების მიხედვით.

თბოსადგური - 1. სადგური-ობიექტი, საიდანაც თბური ენერგიით მომარაგება წარმოებს; 2. სადგური, სადაც თბური ენერგია ელექტროენერგიად გარდაიქმნება, ამა თუ იმ საწვავის წვის შედეგად. ამჟამად საქართველოში მუშაობს გარდაბნის თბოელექტროსადგური სიმძლავრით 230 მგვ (ნახ. 1).

ნახ. 1

თბოსადენი - მილსადენი თბოგადამტანის (ცხელი წყლის, აირისა და ორთქლის) ტრანსპორტირებისათვის თბომომარაგების სისტემაში.

თბოსაიზოლაციო მასალები - საშენი მასალები, რომელთაც გააჩნიათ თბოგამტარობა არაუმეტეს $0,175$ ვატი 25°C ტემპერატურაზე. მსგავსი მასალები გამოიყენება ნაგებობების, ტექნოლოგიური მოწყობილობების, მილსადენების სითბური იზოლაციისათვის.

თბოტევადობა - მასალის თვისება შთანთქმის სითბო გაცხელებისას. დიდი თბოტევადობის მასალა გაცივებისას გამოყოფს მეტ სითბოს. ამიტომ, ასეთი მასალების გამოყენებისას, შენობაში შეიძლება მუდმივი ტემპერატურა შენარჩუნებულ იქნეს დიდი ხნის განმავლობაში. თ. ხასიათდება კოეფიციენტით, ანუ სითბოს იმ რაოდენობით, რომელიც საჭიროა 1 კგ მასალის 1°C -ით გასათბობად. ტენიანობის გაზრდით თბოტევადობა იზრდება, მაგრამ მასთან ერთად მატულობს თბოგამტარობა.

თბოტევადობა კუთრი - სითბოს რაოდენობა, რომელიც საჭიროა ერთეული მოცულობის მასალის (ნივთიერების) ტემპერატურის ასაწევად ერთი გრადუსით. მისი ერთეულია - კჯ/კგ. $^{\circ}\text{C}$.

თბოუნარი - სითბოს რაოდენობა, რომელიც გამოიყოფა მყარი, თხევადი ან აირადი სათბობის მასის ან მოცულობის ერთეულის დაწვის დროს. განზომილების ერთეულია კკალ/კგ ან კკალ/მ³.

თბოქსელი - თბოგამტარების სისტემა, რომელთა საშუალებით თბოცენტრალიდან თბური ენერგია მიეწოდება მომხმარებელს.

თბოშემცველობა - იხ. ენთალპია.

თბოცენტრალი - სადგური ან დანადგარი, რომელიც გამოიმუშავებს თბურ ენერგიას რაიონული თბოსაქვების ან თბოელექტროცენტრალის თბომომარაგებისათვის.

თბოცვლითი აპარატები - აპარატები, რომლებიც განკუთვნილია თბური პროცესების ჩასატარებლად.

მოქმედების პრინციპის მიხედვით არსებობს რეკუპერატორები, რეგენერატორები და შემრევები. რეკუპერატორში თბომატარებლები ერთმანეთისგან გამოყოფილია კედლით და სითბო ერთი თბომატარებლიდან მეორეს ამ გამოყოფი კედლიდან გადაეცემა. რეგენერატორში მყარი სხეულის ზედაპირს ერთმანეთის მონაცვლეობით შემოედინება სხვადასხვა თბომატარებელი. შემრევში სითბოს გადაცემა ხდება თბომატარებლების უშუალოდ შეხებისას და შერევისას.

თბური გამოსხივება - სხვადასხვა ტემპერატურის მქონე ორ სხეულს შორის მათი გამოყოფი სივრცის გავლით ენერგიის გადაცემის პროცესი. გამოსხივების გზით სითბო ჩვეულებრივ გადაეცემა გარკვეული დიაპაზონის სიხშირისა და სიგრძის ელექტრომაგნიტური ტალღების სახით. გამოსხივებით თბოგადაცემის ხასიათი დამოკიდებულია გამოსხივებელი და შთანთქმელი სხეულების ტემპერატურაზე, მასალაზე და ზედაპირების თვისებებზე.

თბური დარტყმა - ხანგრძლივი საერთო გადახურების ზემოქმედება ადამიანის ორგანიზმზე, ძალების მზარდი დაქვეითების ფონზე, რაც იწვევს ფიზიკური და გონებრივი მუშაობის გაძნელებას, ყურადღების ფუნქციის შეფერხებას, სიტუაციის შეფასების და გადაწყვეტილების მიღების შენელებას, მოძრაობების კოორდინაციის დარღვევას. თ. სიმპტომები „შხის დარტყმის“ სიმპტომების ანალოგიურია.

თბური იმპულსები - ღია ცეცხლი, ნაპერწკალი, გახურებული ზედაპირი, ბოლომდე დაუწვავი მასალის ზედაპირი და ა.შ.

თბური ნაკადი - სითბოს რაოდენობა, გამავალი კონსტრუქციაში ან გარემოში დროის ერთეულში.

თბური საკეტი - ჩამკეტი თერმომგრძნობიარე ელემენტი, რომელიც იღება განსაზღვრულ ტემპერატურაზე.

თეატრონი - 1. მაყურებელთა ადგილები ძველ ბერძნულ თეატრში, რომლებიც, ჩვეულებრივ, ნახევარწრიულ რიგებად იყო განლაგებული მთის კალთებზე (ნახ. 1); 2. ძველ ქართულში თეატრის ცნების აღმნიშვნელი სიტყვა. ტერმინი შემოსულია საბერძნეთიდან და გამოიყენებოდა ქართული სიტყვის, „სახილველის“ პარალელურად.

ნახ. 1

თეგი (საკვერი) - 1. ვარაყის (დამლის) დასაკვერი ხელსაწყო-ტვიფრი (მაგ., მორის ტორსზე მისი ხარისხის, დიამეტრის და სხვა მონაცემების ამოტვიფრა); 2. რკინის საჭრისი, ტარდაგებული ხელსაწყო-იარაღი, რომელსაც დაფოლადებული ან ნაწრთობი პირი ჰქონდა.

თეზაფი (სპარს)(რუს., Царская водка) - ყვითელი ფერის სითხე, ქლორისა და აზოტის ოქსიდების სუნით. ძლიერი დამჟანგველი. ხსნის ოქროს, პლატინას, ლითონებს და შენადნობებს, რომლებიც, ჩვეულებრივ, მინერალურ მჟავებში არ იხსნება. გამოიყენება სამრეწველო ნარჩენებიდან ისეთი კეთილშობილი ლითონების გამოსაყოფად, როგორიცაა ოქრო და პლატინა, აგრეთვე ნაწომასალების მისაღებად.

თეთრა (რუს. белила) - წყალში უხსნადი მინერალური პიგმენტები: ლითოპონი; ბარიტის, თუთიის, ტიტანის, ტყვიის თეთრა. გამოიყენება საღებავების და საგოზავების დასამზადებლად.

თეთრი და ფერადი პორტლანდცემენტი - მიიღება კლინკერისაგან, რომელიც მზადდება სუფთა კირქვის და თეთრი კაოლინისაგან. ფერადი პორტლანდცემენტი მიიღება თეთრ ცემენტში საღებავი პიგმენტების (ოხრა, მუშია, სურინჯი...) 10%-მდე დამატებით. იგი გამოიყენება დეკორატიული მიზნებისათვის. მარკებია: 400; 500.

თეთრი კაკალი (დიმორფანტი) - იშვიათი ჯიშის, 30 მ-მდე სიმაღლის ხე (ნახ. 1). დიამეტრი 0,9 მ-ს აღწევს. მერქანი ადვილად მუშავდება და აქვს თეთრი, სუსტად მოყვითალო ფერი. ხასიათებს ოქროსფერი ზოინვარება. კარგად პრიალდება. ხარობს რუსეთის შორეულ აღმოსავლეთში, კორეასა და იაპონიაში. ძირითადად გამოიყენება ანათალი შპონისა და ავეჯის წარმოებაში.

ნახ. 1

თელა - მერქნიან მცენარეთა გვარი თელისებრთა ოჯახიდან (ნახ. 1). ფოთოლმცვივანი, ზოგჯერ მარადმწვანე (ტროპიკებსა და სუბტროპიკებში) ხე, იშვიათად ბუჩქი. სიმაღლე 30...40 მ აღწევს. ცოცხლობს 200...400 წელს. გვარი მოიცავს 50-მდე სახეობას, რომელიც გავრცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერი ჰავის ზონაში. კავკასიაში იზრდება 9 სახეობა, აქედან ერთი - ქართული თელა (*Ulmus georgica*) საქართველოს ენდემია. იზრდება შირაქის ხევებში, მეტად მშრალ და მეჩხერ ტყეში. თ. წმინდა კორომები ძალზე იშვიათია. საქართველოს ფოთლოვან ტყეებში შერეულია თელადუმა (თელამუში), რომელიც გავრცელებულია მთის ტყეების შუა სარტყელამდე. თ. ყინვაგამძლე და ჩრდილის ამტანი მცენარეა. ეტანება ნოყიერ და ტენიან ნიადაგს, ბევრი სახეობა გვალვასა და სუსტად დამლაშებულ ნიადაგსაც ეგუება. განვითარებული გვერდითი ფესვების გამო ქარი ვერ აქცევს. იყენებენ ბალ-პარკებისა და მინდორსაცავი ზოლების გასაშენებლად, ქუჩებისა და გზების გასამწვანებლად. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩევა გვალვაგამძლე შუაზიზის ენდემი - „ლალბანდი“. თ. მერქანი გამძლე და მაგარია, ძვირფასი საავეჯე მასალაა. გამოიყენება მშენებლობაში შიდა მოსაპირკეთებელი სამუშაოებისათვის, კარ-ფანჯრების, დახვეული კიბის კონსტრუქციების, კიბის საფეხურების, მოაჯირების, თაროების და სხვ. დასამზადებლად.

ნახ. 1

თელამუში - თელას ნაირსახეობა, 35 მ-მდე სიმაღლის და 1,5 მ-მდე დიამეტრის მქონე ხე დიდი გაშლილი ვარჯით. მერქანი მუქი აქვს მოყავისფრო გულით, მეტად ლამაზი ტექსტურით. გამოიყენება მშენებლობაში და ავეჯის წარმოებაში. საქართველოში ხარობს მთის ტყეების შუა სარტყელამდე.

თელვა - ადგილობრივი პლასტიკური დეფორმაციის სახეობა, რომელსაც ადგილი აქვს ორი, კუმშვაზე მომუშავე, ელემენტის საკონტაქტო ზედაპირებზე. მასალის თელვა იწყება მაშინ, როცა ძაბვის ინტენსივობა მიაღწევს დენადობის ზღვარს. დატვირთვის სტატიკური მოქმედებისას ეს პროცესი იწყება ერთდროულად კონტაქტის მთელ ფართობზე, ხოლო დინამიკური დატვირთვისას თ. მოიცავს კონტაქტის ფართობს თანდათანობით. მოთელილი ფენის სისქე დამოკიდებულია დატვირთვის სიდიდეზე, ხასიათზე, ზემოქმედების დროზე და მასალის ტემპერატურაზე. თელვას ადგილი აქვს არა მარტო პლასტიკურ მასალებში (ბერქანი, პლასტმასი და სხვ.), არამედ მყიფე მასალებშიც (ფოლადი,

თუჯი და სხვ.). თ. ადგილი აქვს ჭანჭიკებით, მოქლონებით, სოგმანებით და სხვა მაკავშირებლებით განხორციელებულ შეერთებებში (ძირითადად კონსტრუქციების საყრდენ ელემენტებში). ზოგადად თელვაზე გაანგარიშება ხდება ფორმულით: $\sigma = N_{\sigma}/A_{\sigma} \leq R_{\sigma,\alpha}$, სადაც σ - თელვის ძაბვა; N_{σ} - თელვის საანგარიშო ძალა; A_{σ} - თელვის ფართობი; $R_{\sigma,\alpha}$ - მასალის საანგარიშო წინაღობა თელვაზე ძალის მოქმედების კუთხის გათვალისწინებით.

თეოდოლიტი (ბერძ.) - ჰორიზონტალური და ვერტიკალური კუთხსაზომი გეოდეზიური ხელსაწყო (ნახ. 1, ოპტიკური თეოდოლიტი). იყენებენ მშენებლობაში, ტოპოგრაფიულ, გეოდეზიურ და სამარკშიდერო გადაღებებში, ასტრონომიაში, არტილერიაში, ავიაციაში და სხვ. თ. შეიძლება გაიზომოს მანძილი და მაგნიტური აზიმუტი. თეოდოლიტის კონსტრუქციის ალტერნატიულ სახესხვაობას წარმოადგენს გიროთეოდოლიტი, კინოთეოდოლიტი და ტაქსიმეტრი.

ნახ. 1

თეოდოლიტი ასტრონომიური - თეოდოლიტი, რომლის მიზანია ასტრონომიული დაკვირვებების ჩატარება განედის, გრძედის და აზიმუტის განსაზღვრისათვის.

თეოდოლიტი განმეორებითი - თეოდოლიტი, რომლის კონსტრუქცია ალიდადას ბრუნვის საშუალებას იძლევა ლიმბისაგან დამოუკიდებლად ან მასთან ერთად.

თეორემა (ბერძ.) - მათემატიკური დებულება, რომლის მართებულებას ადგენენ მტკიცების გზით; ანუ ეს არის მათემატიკური წინადადება (მტკიცება), რომლის ჭეშმარიტება შეიძლება დამტკიცდეს მოცემულ აქსიომებზე დაყრდნობით. აქსიომები მიიღება დაუმტკიცებლად და მოცემული დარგის ლოგიკურ საფუძველს წარმოადგენს.

თეორია (ბერძ.) - 1. გამოცდილების, საზოგადოებრივი პრაქტიკის ლოგიკური განზოგადება; სასახეს ბუნებისა და საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებას; 2. იმ განზოგადებულ დებულებათა ერთობლიობა, რომლებიც ქმნიან რაიმე მეცნიერებას ან მის ერთ-ერთ დარგს; მეცნიერების დარგის ზოგადი, განყენებული საფუძველები; 3. აბსტრაქტული აზროვნების რაციონალური ფორმა; 4. ადამიანის გონებრივი მოღვაწეობის ფორმა, რომლის მიზანია ცდებისა და გამოცდილების საფუძველზე სინამდვილის ამა თუ იმ სფეროს შესახებ ცოდნის მოპოვება და მისი ერთიანი სახით წარმოდგენა. ტექნიკურ მეცნიერებაში არსებობს მრავალი თეორია: ალბათობის, ატომურ-მოლეკულური, დრეკადობის, ზღვრული მდგომარეობის, ინფორმაციისა და კავშირის, კინეტიკური, მსგავსების, საიმედოობის, ფარდობითობის და სხვ.

თეორიული მექანიკა - მეცნიერების დარგი, რომელიც სწავლობს ნივთიერი სხეულების მექანიკურ მოძრაობას და ადგენს ამ მოძრაობის ზოგად კანონებს. თ.მ. თავისი საფუძვლებიდანვე მჭიდროდ არის დაკავშირებული ტექნიკასთან. იგი იქმნებოდა და ვითარდებოდა ტექნიკის განვითარებასთან ერთად. თავის მხრივ, მექანიკაც დიდ ზეგავლენას ახდენდა და ხელს უწყობდა ტექნიკურ პროგრესს. თ.მ. არის ერთ-ერთი ის ფუნდამენტური საგანი, რომელზეც დაფუძნებულია თანამედროვე ტექნიკის ყველა დარგი. მას კვლევის საფუძველად უდევს დაკვირვება, ცდა, პრაქტიკა. თ.მ. ფართოდ გამოიყენება მათემატიკური მეთოდები, აბსტრაქტული (განყენებული) ცნებები, მოვლენათა მოდელები, ლოგიკის კანონები. თ.მ. შემოღებული თითქმის ყველა საწყისი ცნება არსებითად წარმოადგენს გარკვეულ აბსტრაქციას ან მოდელს. მათი შემოღებისას გათვალისწინებულია ის ძირითადი, განმსაზღვრელი, რაც არსებითია განსახილველ მექანიკურ მოძრაობაში. ასე, მაგ., რეალური ნივთიერი სხეულის მაგივრად მექანიკაში განიხილავენ მის ისეთ აბსტრაქტულ მოდელს, როგორიცაა ნივთიერი წერტილი, აბსოლუტურად მყარი სხეული და სხვ. მხოლოდ ასეთ

მოდელზე აგებული მექანიკისათვის შეიძლება შემუშავდეს ის მეთოდები, რომლებიც საშუალებას იძლევიან შევისწავლოთ რეალური ობიექტების მოძრაობა. შემდეგ მიღებული თეორიული შედეგები მოწმდება ცდით, პრაქტიკით. თ.მ. კურსი იყოფა სამ ნაწილად: სტატიკად, კინემატიკად და დინამიკად.

თერმები (ლათ.) - 1. ძველ რომში საზოგადოებრივი აბანოები; 2. მიწისქვეშა თბილი ან ცხელი მინერალური წყლები

თერმისტი - ლითონის თერმული დამუშავების სპეციალისტი.

თერმიტები - გარეგნულად თეთრ ჰიწკვლეებს ჩამოგავს. ცხოვრობენ დიდ კოლონიებად. აზიანებენ გრუნტში და გრუნტთან შეხებაში მყოფ მერქანს. გავრცელებულია ამიერკავკასიასა და შუა აზიაში.

თერმიტული ნარევი (ბერძ.) - ალუმინის ფხვნილისებრი ნარევი (იშვიათად მაგნიუმის) სხვადასხვა მეტალის ჟანგულებთან (ძირითადად რკინასთან). აალებისას ინტენსიურად იწვის და გამოყოფს დიდი რაოდენობით სითბოს (ნახ. 1, აალებული თერმიტული ნარევი). წვის ტემპერატურაა $2300...2700^{\circ}\text{C}$, ხოლო ძლიერი მჟანგავების (ქრომი, ვოლფრამი) გამოყენებისას - გაცილებით მეტი. ყველაზე გავრცელებულია რკინაალუმინის თერმიტი ($\text{Fe}_2\text{O}_3 = 75\%$, $\text{Al} = 25\%$), რომელიც გამოიყენება რკინიგზის რელსების შესადულებლად და მსხვილი დეტალების ჩამოსასხმელად. არსებობს თერმიტები სატელეფონო, სატელეგრაფო და ელექტროდენის გადამცემი სადენების შესადულებლად. სამხედრო საქმეში თერმიტები გამოიყენება ამნთები ნარევის დასამზადებლად. ფეროშენადნოების წარმოებაში თერმიტის და ფლიუსის ნარევის კაზში ეწოდება. თერმიტულ ნარევი ალუმინის გარდა შეიძლება გამოყენებული იქნეს სხვა მეტალებიც: Mg (31 %) + Fe_2O_3 (69 %); Ca (43 %) + Fe_2O_3 (57 %); Ti (31 %) + Fe_2O_3 (69 %) და Si (21 %) + Fe_2O_3 (79 %).

ნახ. 1

თერმო... (ბერძ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს სითბოსთან კავშირს. მაგ. თერმოდამუშავება, თერმოიზოლაცია, თერმოდინამიკა და სხვ.

თერმოგრაფი (ბერძ.) - ტემპერატურის ცვლილების ავტომატურად ჩასაწერი ხელსაწყო.

თერმოდინამიკა - მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის სითბური მოძრაობის კანონზომიერებას და სითბური მოძრაობის გავლენას სხეულთა ფიზიკურ თვისებებზე. თ. ეფუძნება კანონთა მცირე რიცხვს ანუ თერმოდინამიკის საწყისებს, რომლებიც დადგენილია დიდი რაოდენობის ექსპერიმენტული მასალის განზოგადების შედეგად. თ. ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა თერმოდინამიკური სისტემა, რომელიც განისაზღვრება, როგორც იმ ფიზიკურ სხეულთა ერთობლიობა, რომლებსაც შეუძლიათ ერთმანეთსა და სხვა სხეულებს შორის ენერგიისა და ნივთიერების გაცვლა (ასეთია, მაგ., სისტემა, რომელიც შედგება მოლეკულების, ატომების, ელექტრონებისა და სხვა ნაწილაკების ძალიან დიდი რიცხვისაგან).

თერმოზიტი - ფოროვანი მასა, მიღებული მჟავე ბრძმედის წიდებისაგან, მათი წყლით სწრაფი გაცივების გზით. ამ დროს წარმოქმნილი ორთქლი ანიჭებს მყარებად მასას უჯრედოვან სტრუქტურას. გამოიყენება ბეტონების წარმოებაში მსუბუქ შემკვებად.

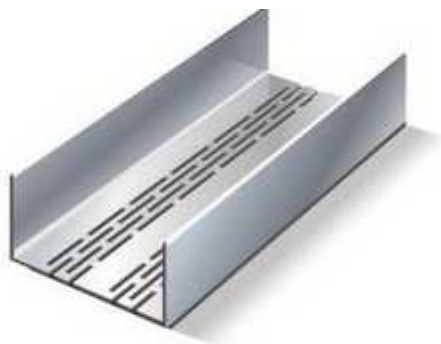
თერმოლიტი - მასალა, მიღებული ღორღის ან კაჟადის ოპალური ქანების წინასწარ მომზადებული გრანულების (დიატომიტი, ტრეპელი, ოპოკა) გამოწვით.

თერმომედეგობა (თბომედეგობა) - ცეცხლმედეგი და მყიფე მასალების უნარი დაუშლელად გაუძლოს ძაბვებს, რომელსაც იწვევს ტემპერატურული ცვლილებები. ჩვეულებრივ ფასდება თბოცვლების რიცხვით (გახურებისა და გაცივების ციკლები) ნაწილობრივ ან სრულ რღვევამდე და ტემპერატურული გრადიენტით (ზხარების გაჩენით). თერმომედეგობაზე გაანგარიშებისას ითვალისწინებენ მასალის თერმული გაფართოების კოეფიციენტს, თბოგამტარობას, დრეკად თვისებებს და ნაკეთობის ფორმასა და ზომებს.

თერმომეტრი - ტემპერატურის საზომი ხელსაწყო, რომლის მოქმედება ემყარება მასში გამოყენებული ნივთიერების რომელიმე ფიზიკური თვისების ტემპერატურაზე დამოკიდებულებას, როგორიცაა სითბური გაფართოება (სითხიანი და მანომეტრული თ.), ლითონებისა და ნახევრად გამტარების ელექტრული წინაღობა (თერმისტორი და წინაღობის თ.) და სხვ. მრეწველობაში -60°C -დან $+550^{\circ}\text{C}$ -მდე ტემპერატურის გასაზომად სარგებლობენ მანომეტრული თ.

თერმომოდიფიკაცია - მაღალი ტემპერატურის გავლენით მერქნის ფიზიკური თვისებების გაუმჯობესების ერთ-ერთ მოწინავე მიმართულება, რომელიც საშუალებას იძლევა საკმაოდ ცნობილი ხის ჯიშები (არყის ხე, წიფელი, მუხა, ნაძვი, ცაცხვი, ლარიქსი, თხმელა, ფიჭვი, კოპიტი და სხვ.) თერმულად იქნეს დამუშავებული სპეციალური ტექნოლოგიით, რაც ამაღლებს მერქნის მდგრადობას გარეგანი ფაქტორების ზემოქმედებისადმი, სიმტკიცეს, სტაბილიზაციას უკეთებს გეომეტრიულ ზომებს.

თერმოპროფილი - მოთუთიებული ფურცლის ცივნაგლინი ელემენტი პროფილის სპეციალური ფორმითა და პერფორაციით (ნახ. 1). შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას შენობის მასიური კარკასის ასაწყობად (ნახ. 2), ასევე სარეკონსტრუქციო ან ახლადმშენებარე ობიექტების ცალკეული ელემენტების მონტაჟისათვის: გარე და შიდა კედლებისათვის, ტიხრებისათვის, კიბეებს შორის გადაფარვებისათვის, მანსარდის ნივნივური კონსტრუქციებისათვის, სახურავებისათვის და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

თერმორეგულატორი - ხელსაწყო, რომელიც ავტომატურად იცავს განსაზღვრულ ტემპერატურას.

თერმოსიფონი (ბერძ.) - შიგაწვის ძრავის წყლით გაცივების სისტემა, რომელშიც გამთბარი წყალი ადის ზევით, ხოლო ცივი - ჩადის ქვევით.

თერმოსტატი - ტემპერატურის მუდმივობის შესანარჩუნებელი ხელსაწყო. გამოიენება ლაბორატორიული გამოცდების ჩასატარებლად.

თერმოფილა - თბოსაიზოლაციო მასალისაგან დამზადებული სხვადასხვა ზომის ფილა (ნახ. 1: თერმოფილა კნაუფის სისტემის). გამოიყენება გადახურვებისა და კედლების თბოსაიზოლაციოდ.

ნახ. 1

თერმოფორმა - ფორმა, რომლის ელემენტებში განთავსებულია სითბოს წყაროები ან თბოგადამტანები.

თერმოქიმია - ქიმიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ქიმიური რეაქციებით გამოწვეულ სითბურ პროცესებს.

თერმოწყვილი - თბოელექტრული ხელსაწყოების ძირითადი შემადგენელი ნაწილი, რომელის შედგება ორი სხვადასხვა, ერთმანეთთან მიერთებული მეტალის გამტარის ან ნახევარგამტარისაგან. თ. დანიშნულებაა გაზომოს ტემპერატურა მწელად მისადგომ ადგილებში.

თერმული ბურღვა - ქანების სწრაფად გახურება მაღალი ტემპერატურის დიდი სიჩქარის აირის ჭავლით ($2000...2500^{\circ}\text{C}$), რომელიც იწვევს ქანის ახლეჩვას ფირფიტების სახით ანუ მის მყიფედ რღვევას. თერმულ მეთოდს იყენებენ ჭაბურღილებისა და შპურების გასაყვანად, ბუნებრივი საშენი ქვის მოსაპოვებლად და მისი ზედაპირის დასამუშავებლად

თერმული დამუშავება - ლითონებისა და შენადნობების გარკვეულ ტემპერატურამდე გახურების, დაყოვნების და გაცივების ოპერაციათა ერთობლიობა, რომლის შედეგად იცვლება მათი სტრუქტურა და თვისებები. თერმოდამუშავება მოიცავს მოწვას, წრთობას, ნორმალიზაციას, მოშვებას და დამკვლევას. თერმული დამუშავების შედეგად არაწონასწორულ მდგომარეობაში მყოფი ლითონი ან შენადნობი უფრო მდგრად მდგომარეობაში გადადის. თერმულ დამუშავებას ექვემდებარება მაღალნახშირბადიანი ფოლადები.

თერმული ზემოქმედების ზონა - სივრცის ნაწილი, რომელიც ემიჯნება წვის ზონას, ცვლის მასალებისა და კონსტრუქციების ნორმალურ მდგომარეობას და შეუძლებელს ხდის იქ ადამიანების ყოფნას, თბური ზემოქმედებისაგან დაცვის სპეციალური საშუალების გამოყენების გარეშე (თბოდამცავი კოსტუმები, ამრეკლი ეკრანები, წყლის ფარდები).

თეფშა მკვებავი - ფხვიერი მასალების (ქვიშა, ცემენტი, ცარცი, მარმარილოს ნამსხვრევები და სხვ.) ყველაზე გავრცელებული სადოზირებელი მოწყობილობა (ნახ. 1). წარმოადგენს ვერტიკალურ ღერძზე მბრუნავ ბრტყელ თეფშს, რომლის თავზეც მდებარეობს ასაწევი ცილინდრული მილყელი, რომელიც გადაადგილდება ბუნკერის ყელის გასწვრივ. თეფშზე დაყრილ მასალას აქვს წაკვეთილი კონუსის ფორმა. ბრუნვისას ხვეტიას მეშვეობით მასალის ნაწილი იხსნება თეფშიდან და იყრება მიმდებ მოწყობილობაში.

ნახ. 1

თექა (ფეტრი) - საუკეთესო ხარისხის ქეჩა. გამოიყენება თბოსაიზოლაციო მასალად.

თვალაკები - პლატინის, ოქრო-პლატინის ჯამი (ხუფი) წვრილი დაკალიბრებული ნახვრეტებით, განლაგებული კონცენტრული წრეებით, რომლებშიც გამოიწელება გამდნარი მინის ძაფები მინის ბოჭკოს მიღების დროს.

თვალაკი - 1. სათვალთვლო ჭუჭრუტანა სხვადასხვა აპარატში; 2. ძაბრი ან ფირფიტა ნახვრეტით მავთულის ასადიდვად; 3. ნაკეთობა, რომლითაც შესაძლებელია გარე სივრცის დათვალიერება სათავსის შიგნიდან კარის გაღების გარეშე (ნახ. 1).

ნახ. 1

თვალზომითი აგეგმვა - გამარტივებული ტოპოგრაფიული აგეგმვა ადგილმდებარეობის მცირე უბნებისა, შესრულებული პლანშეტზე კომპასის, სამიზნეული სახაზავისა და ფარგლის დახმარებით. მსხვილმასშტაბიანი რუკების უქონლობისას თ.ა. მონაცემების მიხედვით ადგენენ გეოდეზიურ, გრავიმეტრული და ასტრონომიული პუნქტების განლაგების ესკიზებს.

თვალი - 1. მრავალი მუშა და სატრანსპორტო მანქანის მოძრაობის მთავარი ელემენტი (სარელსო თ., პნევმატურსაბურავიანი თ.). აქვს მანებიანი ან დისკის გარსაკრის ფორმა. წარმოადგენს ბრუნვითი მოძრაობის გადაცემის ან გარდაქმნის ძირითად საშუალებას. მანქანებში თ. გამოიყენება ბრუნვის სიხშირის შესაცვლელად (ღვედური, კბილანური, ჭია გადაცემები) ან მოძრაობის მიმართულების შესაცვლელად (კონუსური კბილანური გადაცემა); 2. ძვირფასი ქვა; 3. მხედველობის ორგანო.

თვითაალება - ანთების პროცესი, რომლის დროსაც ხდება წვადი ნივთიერების გახურება, გარეგანი სითბოს ზეგავლენით, განსაზღვრულ ტემპერატურამდე, რის შედეგადაც იგი თვითონ აალებს და განაგრძობს წვას. მინიმალურ ტემპერატურას, რომლის დროსაც იწყება თვითაალება, თვითაალების ტემპერატურა ეწოდება.

თვითამწე - ამწე, დამაგრებული მშენებარე ნაგებობის კონსტრუქციაზე. მისი გადაადგილება ხდება საკუთარი მექანიზმებით შენობის სიმაღლეში მატების შესაბამისად (ნახ. 1).

ნახ. 1

თვითდაფინანსება - წარმოების გაფართოების დაფინანსება მოგების ან ახალი აქციების გამოშვების ხარჯზე.

თვითდამაბული კონსტრუქცია - რკ.ბ.-ის კონსტრუქცია დამზადებული დამაბავ ცემენტზე, რომელიც ბეტონის გამყარების პროცესში გაფართოების ხარჯზე ქმნის დამაბულ მდგომარეობას. გამოიყენება რეზერვუარების მშენებლობისას, სადაწნო მილების დამზადებისას, გზის საფარის მოწყობისას და სხვ.

თვითმავალი სატრანსპორტო საშუალებები - ნებისმიერი სახის თვითმავალი ტრანსპორტი, რომელიც დაპროექტებული და კონსტრუირებულია კონკრეტულად იმ სახის სამუშაოს სისრულეში მოსაყვანად, რაც, მისი კონსტრუირების მახასიათებლებიდან გამომდინარე, არ არის მიზანშეწონილი მგზავრების გადასაყვანად ან ტვირთის გადასატანად. ძრავიანი სატრანსპორტო საშუალების შასზე დამონტაჟებული მექანიზმები არ ითვლება თვითმავალ სატრანსპორტო საშუალებებად.

თვითმაშველი - მიწისქვეშა ავარიის (აფეთქება, ხანძარი, აირის უეცარი გამოტყორცნა, ჩამოქცევა) შემთხვევაში ადამიანის სუნთქვისათვის უვარგის გარემოში ინდივიდუალური დაცვისათვის ერთჯერადი გამოყენების აპარატი (ნახ. 1).

ნახ. 1

თვითმზიდი კედელი - კედელი, რომელიც ასრულებს შემომზლუდავ ფუნქციებს და არ ზიდავს ვერტიკალურ დატვირთვებს გარდა საკუთარი წონისა.

თვითმომსახურებადი სათავსო საშუალება - უმრავი ქონება, რომელიც დაპროექტებულია და გამოიყენება, როგორც კლიენტებზე ქირით ან იჯარით გაცემული ინდივიდუალური სათავსო სივრცეები პირადი ქონების შესანახად, თვითმომსახურების საფუძველზე.

თვითნაზადი - ბუნებრივად ხალასი; სხვა რამესთან შეურეველი (მაგ., თვითნაზადი ოქრო).

თვითნაკეთი - თავისი, შინაური, არაპროფესიული საშუალებებით დამზადებული.

თვითნებური განაშენიანება - შენობის ან სხვა ნაგებობის მშენებლობა მიწის ნაკვეთზე, რომელიც გამოყოფილი არ არის დადგენილი წესით, კანონის შესაბამისად. პირს, რომელიც ახორციელებს ასეთ განაშენიანებას, ვერ მიიღებს უფლებას აშენებული ობიექტების საკუთრებაზე (ვერ დაიკანონებს).

თვითღირებულება - ერთეული წარმოების დანახარჯი, რომელიც გამოითვლება მთლიანი დანახარჯის გაყოფით წარმოებული ერთეულების რაოდენობაზე.

თვითწვა - მყარი ნივთიერების წვა, რომელიც გამოწვეულია ნივთიერების შიგნით მიმდინარე ქიმიური, მიკრობიოლოგიური ან მექანიკური პროცესით გამოყოფილი სითბოს დაგროვებით. ასეთი ნივთიერებებია: ტორფი, ნახერხი, ბამბა და სხვა ფოროვანი მასალები, რომლებსაც ჰაერთან შეხების დიდი ფართი აქვთ. ამ ნივთიერებების არასწორმა შენახვამ შეიძლება გამოიწვიოს თვითწვა. ნივთიერება თვითწვადია, თუ მისი თვითაალების ტემპერატურა 50°C -ზე ნაკლებია. თვითწვადი მასალები ქმნიან ხანძრის წარმოშობის დიდ საფრთხეს.

თვისება - 1. ფილოსოფიური კატეგორია, რომელიც გამოხატავს საგნის (ნივთიერების) იმ მხარეს, რაც განაპირობებს მის განსხვავებას (ან პირიქით, საერთოს) სხვა საგნებისაგან (ნივთიერებებისაგან) და თავს იჩენს მათი ურთიერთ შედარებისას; 2. ვისიმე ან რაიმეს დამახასიათებელი ნიშანი, ბუნება, თავისებურება. თ. შეიძლება იყოს: აკუსტიკური, დინამიკური, მექანიკური, მჟავური, სამუშაო, სასარგებლო, ფიზიკურ-მექანიკური, ქიმიური, თბოინერციული, ელექტრული, ტექნოლოგიური და სხვ.

თვისებრიობა - ისეთი არსებითი ნიშანთვისება, თავისებურება, რაც ერთ საგანს ან მოვლენას განასხვავებს მეორისაგან.

თვლის ორობითი სისტემა - თვლის სისტემა, რომელიც აგებულია პოზიციურ პრინციპზე 2-ის ფუძით. ამ სისტემაში იყენებენ მხოლოდ ორ ციფრს 0 და 1. აქაც, ისევე როგორც ყოველ პოზიციურ სისტემაში, ციფრის მნიშვნელობა დამატებით დამოკიდებულია მის მიერ დაკავებულ ადგილზე. რიცხვი 2 ითვლება მეორე თანრიგის ერთეულად და ასე ჩაიწერება: 10 (იკითხება: "ერთი ნული"). შემდეგი თანრიგის ყოველი ერთეული ორჯერ მეტია წინაზე, ე.ი. ეს ერთეულები ადგენენ რიცხვთა მიმდევრობას: 2, 4, 8, 16, . . . , $2n$, . . . მაგ., რიცხვი 900 ორობით სისტემაში ასე ჩაიწერება: 1110000100.

თითბერი - 1. სპილენძის (Cu) და ცინკის (Zn) შენადნობი, ზოგჯერ სხვა ელემენტების დამატებით (Al, Sn, Mn, Ni, Si, P და სხვ.) კარგად ექვემდებარება წნევით დამუშავებას, აქვს თვისებების დიდი დიაპაზონი, ლამაზი ყვითელი ფერი და იაფია; 2. "ყვითელი სპილენძი ბუნებით" (საბა)

თირატრონი (ბერძნ.) - იონური ხელსაწყო, რომელიც თავისი მოქმედებით რელეს ანალოგიურია.

თირი - 1. ნაცრისფერი რბილი ქვა; მჭადაქვა; ადვილად ითლება, ცეცხლზე არ სკდება; მისგან აკეთებენ კერას; 2. მიწა ერთგვარი, რომელსაც იყენებენ ქოთნების, ქვევრების და მისთ. დასამზადებლად.

თიქსოტროპია - ზოგიერთი ნაცრის და გელის ერთმანეთში გადასვლის თვისება მექანიკური ზემოქმედების - არევის, შენჯღრევის დროს.

თიხა - დანალექი და ჰიდროთერმულად შეცვლილი ქანი, რომელიც ძირითადად შედგება თიხის მინერალებისაგან (ნახ. 1). თ. გრანულომეტრიული (მარცვლოვანი) შედგენილობა ასეთია: 5...0,16 მმ ქვიშოვანი ფრაქცია, 0,16...0,005 მმ მტვროვანი ფრაქცია, 0,005 მმ-ზე ნაკლები - თიხოვანი ფრაქცია. რაც მეტია თიხოვანი ფრაქცია, მით უფრო პლასტიკურია თიხა. თიხებში რელიქტური და ტერიგენული მინერალების (კვარცი, მინდვრის შპატი, ქარსი) ჯამური რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 30...40%. თიხის მინერალთა დიდი კონცენტრაცია განაპირობებს მის მაღალ ხარისხს. თიხის მინერალოგიური და ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები (იონთა გაცვლის უნარი, კოლოიდურობა, წყლიანი სუსპენზიების ტიქსოტროპიულობა, პლასტიკურობა, ცეცხლგამძლეობა და სხვ.) განსაზღვრავს მის ეფექტურ გამოყენებას კერამიკულ მრეწველობაში, სამსხმელო, ნავთობის, ცემენტის, დულაბის წარმოებაში, აგრეთვე ქანდაკების ორიგინალის შესაქმნელად და სხვ. მეტამორფიზმის შედეგად თ. გარდაიქმნება არგილიტად, თიხაფიქლად, ფილიტად. თიხის საბადოები ცნობილია საქართველოში, უკრაინაში, სომხეთში, აზერბაიჯანში, თურქმენეთში, ყაზახეთში, მექსიკაში, იტალიაში, რუმინეთში, აშშ-ში და სხვ. მისი ძირითადი ქანწარმოქმნელი მინერალია მინდვრის

შპატი. თ. ადვილად იჟღინთება წყლით და პლასტიკური ხდება. საქართველოში თ. მდიდარი რეგიონებია: ზემო იმერეთი, გურია, აჭარა, კახეთი. ცნობილია თ. მრავალი სახეობა: აბისალური წითელი, ბენტონიტური, ბლანტი, გამოძწვარი, განლექილი, ზელილი, თეთრი, თხევადი, კაოლინური, კერამიკული, კირიანი, მაგნეზიური, მათეთრებელი, მიკროშრეული, მონატანი, მონომინერალური, მფუვანი, მწვარი, მჭლე, ნედლი, ორგანოგენური, პლასტიკური, ოლიმიქტური, პოხიერი, რკინოვანი, სააგურე, საადსორბციო, სამეთუნეო, საყალიბო, სამერწი, სუსტდნობადი, ტერიგენული, ფაიფურის, ქვიშოვანი, შაბიანი, შთანთქმელი, ცეცხლგამძლე, წითელი ოკეანური და სხვ.

ნახ. 1

თიხა აბისალური - წყლის ქვეშ ღრმად განლაგებული (3000 მ და მეტი) ქანი, რომელსაც უჭირავს მსოფლიო ოკეანის ფსკერის ფართობის 90%-მდე. არსებობს ორგანოგენური და პოლიგენური წარმომავლობის. ორგანოგენურს მიეკუთვნება ფხვიერი ან შემკვრივებული ნალექები, წარმოქმნილი პლანქტონური ორგანიზმების ჩონჩხებისაგან, მაგ., კირიანი (ფორამინიფერული, გლობიგერინული) და კაჟადიანი (დიატომიტური, რადიოლიერული) ლამი. პოლიგენური კი წარმოდგენილია წითელი თიხის სახით, რომელსაც წითელ შეფერილობას აძლევს რკინა-მარგანეტის კონკრეციები.

თიხა ბენტონიტური - კოლოიდური თიხა, რომელიც შედგება ძირითადად მონტმორილონიტის ჯგუფის მინერალებისაგან.

თიხა ბლანტი - დაბალტემპერატურული შეცხოვის სველი თიხა მინარევებისა და ქვიშის გარეშე. მისი დანაწევრება ხდება ჭრით, წნევით ან ხეხვით გლუვ ვალცებზე ან რბივების მეშვეობით. შემკვრივება მიმდინარეობს ნელა და არათანაბრად, აუცილებელია დამუშავდეს წნეხებში გრძელი ცილინდრებით, რათა თიხის მასას მეტი დრო ჰქონდეს შემკვრივებისათვის.

თიხა გამოძწვარი - მიიღება ნატურალური, ეკოლოგიურად სუფთა წითელი თიხის გაშრობით, დანაწევრებითა და გამოწვით მაღალ ტემპერატურაზე საჭირო ტექნოლოგიის დაცვით.

თიხა თეთრი - 1. თეთრი ფერის თიხა, რომელსაც კოსმეტიკური გამოყენება აქვს; 2. იხ. კაოლინი.

თიხა მათეთრებელი - თიხოვანი მთის ქანი, მეტწილად მონტმორილონიტური შედგენილობის, მკვეთრად გამოხატული სორბციული თვისებებით. გამოიყენება სითხეების გასაწმენდად.

თიხა სააგურე - თიხის სახეობა, რომელიც ძირითადად შედგება კაოლინიტის, ჰიდროქარსების, მონტმორილონიტის (კვარცის, კარბონატებისა და რკინის ჟანგის მინარევებით) და სხვა მინერალებისაგან. თ.ს. შეიცავს თიხოვან ნაწილაკებს (ფრაქციით $<0,005$ მმ), მტვრის ნაწილაკებს (ფრაქციით - $0,065-0,05$ მმ) და ქვიშის ნაწილაკებს (ფრაქციით $0,05-2$ მმ). ამ ფრაქციების პროცენტული თანაფარდობის მიხედვით განასხვავებენ თიხას, თიხნარსა და ქვიშნარს. სააგურე თიხას მიეკუთვნება თიხოვანი ქანები, რომელთა თიხის მოდული (თიხოვანი ნივთიერების, პროცენტებში, ფარდობა ქვიშისა და მტვრის ჯამურ შემცველობაზე) ტოლია $0,11$ -დან $0,43$ -მდე. მრეწველობაში გამოყენებისათვის თ.ს. მნიშვნელოვანი თვისებებია: მაღალი ბმულობა (მშრალი ნიმუშების სიმტკიცის ზღვარი კუმშვისას - $3-50$ კგ/სმ², სიმტკიცის ზღვარი ჭიმვისას - $0,8-9,5$ კგ/სმ²), წებვადობა, გაჯირჯევადობა წყალში ($4-41\%$ საწყისი მოცულობიდან), წყალთან შერევით სუსპენზიის წარმოქმნის უნარი, ცომის თვისება მიიღოს ნებისმიერი ფორმა ნედლ მდგომარეობაში და შეინარჩუნოს ის გაშრობისა და გამოწვის შემდეგ, ადვილდნობადობა, ცეცხლგამძლეობა ($1100-1350^{\circ}\text{C}$), შეცხოვის ტემპერატურა $1000-1180^{\circ}\text{C}$. თ.ს. ძირითადად გამოიყენება სამშენებლო კერამიკული ნაკეთობების (აგური, ბლოკი, კრამიტი და მისთ.) დასამზადებლად.

თიხა ფაიფურის - უმაღლესი ხარისხის თეთრი თიხა.

თიხა ცეცხლგამძლე - წვრილად დანაწევრებული, სხვადასხვა ქიმიურ-მინერალური შედგენილობის დანალექი მთის ქანი, რომელიც გვხვდება ბუნებაში ფხვიერ ან შემკვრივებულ მდგომარეობაში. გამოწვისას კარგავს შეკავშირებულ წყალს და შემდეგში ტემპერატურის აწევით იძენს მექანიკურ სიმტკიცეს, რომელიც ახასიათებს ბუნებრივ ქვას. მის შემადგენლობაში ძირითადად შედის ალუმინისა და ტიტანის ჟანგულები (Al_2O_3 ; TiO_2). გამოიყენება შამოტის აგურის და ნახევრადმჟავე, სხვადასხვა ხარისხისა და ასორტიმენტის ცეცხლგამძლე ნაკეთობების დასამზადებლად. ცეცხლგამძლე ითვლება თიხოვანი ქანები, რომელთა დნობის ტემპერატურაა არანაკლები 1580°C (ძნელდნობადია - $1350-1580^\circ\text{C}$; ადვილდნობადი $<1350^\circ\text{C}$).

თიხაბზე - ჰაერზე გამომშრალი აგური, დამზადებული თიხის, ქვიშისა და ჩალისაგან (ზზესაგან).

თიხათაბაშირი - იხ. განჩუ.

თიხამიწა - ალუმინის ოქსიდი, თეთრი ფხვნილი. მიიღება ისეთი მინერალებისაგან, როგორიცაა ბოქსიტი, ნეფელინი, კაოლინი. გამოიყენება მეტალური ალუმინის და კორუნდის მისაღებად.

თიხასაზელი - აგრეგატი, რომელიც გამოიყენება თიხის მასის მეორადი დაქუცმაცებისა და დამუშავებისათვის (ნახ. 1). თ. ძირითადი ელემენტებია: ნასვრეტის ვალცები, რბიები და თიხასაზელები.

ნახ. 1

თიხასათქეფი - 1. აპარატი, რომელიც გამოიყენება ცემენტის კლინკერის წარმოებაში ნედლეულის კომპონენტების (თიხა, კირქვა, მერგელი და სხვ.) წყალში შესარევად და დასაქუცმაცებლად, აგრეთვე დისპერგირებისა და მათი ნაწილაკების შეწონილ მდგომარეობაში მოსაყვანად. იგი არის მექანიკური ტიპის სტაციონარული შემრევი ერთი ცენტრალური ამძრავით პლანეტარული რედუქტორის ბაზაზე. შლამი, რომელიც მოთავსებულია ავზში, შეირევა ტრავერსაზე ჯაჭვებით დაკიდებული ფარცებით. ტრავერსა ბრუნვით მოძრაობაში მოდის ძრავით პლანეტარული რედუქტორის საშუალებით, რომელიც დაყენებულია მბრუნავ ტრავერსაზე. ელექტროენერგია ძრავთან მიდის დენის ამრთმევით. ავზი ზემოდან დახურულია სექციებიანი გადახურვით. მზა შლამი გამოედინება ავზის ქვედა ნაწილში მოთავსებული გამომშვები ფანჯრიდან; 2. აპარატი პლასტიკური ნედლი მასალების დაქუცმაცებისათვის და დალექვისათვის, რომლებიც დისპერგირდებიან წყლით (ცარცი, თიხა და სხვ.).

თიხასარევი - მოწყობილობა თიხის ხსნარის მოსამზადებლად (ნახ. 1).

თიხასაჭრელი - ერთ- ან მრავალსიმიანი ავტომატი, რომელიც ახორციელებს ლენტური წნეხის სატუჩედან გამოსული თიხის ძელის ჭრას აგურის საჭირო ზომით.

თიხაფიქალები - ნაცრისფერი, მოყვითალო ან მოშავო-მონაცრისფრო სუსტად მეტამორფიზებული ქანები. ახასიათებს წვრილმარცვლოვანება, ფიქლებრივი სტრუქტურა და მკვრივი აგებულება.

თიხნარი - ფხვიერი თიხა-ქვიშის ჯდენადი მთის ქანი, რომლის შემადგენლობაში 10...30% (მასის მიხედვით) თიხის ნაწილაკებია (ზომით ნაკლები 0,005 მმ-ზე), ხოლო დანარჩენი - ქანებისა და მინერალების სხვადასხვა ზომის ნატეხები. თ. არსებობს უხეშქვიანი, წვრილქვიანი და მტკროვანი (ნახ. 1). ძირითადად გამოიყენება აგურ-კრამიტის წარმოებაში და სამშენებლო საქმეში.

ნახ. 1

თიხურა - 600...700°C-ზე გამომწვარი და შემდეგ დაფქვილი თიხა. გამოიყენება კირის, ცემენტის აქტიურ ჰიდრავლიკურ დანამატად.

თლილი - გათლილი, ნატიფი, დახვეწილი.

თმისებრი ბზარი - ჭიქურის წვრილი თმისებრი ბზარი, რომელიც ჩნდება თიხის ნაკეთობის მოჭიქულ ზედაპირზე თიხასა და ჭიქურის თერმული გაფართოების კოეფიციენტებს შორის სხვაობის გამო.

თმოგვის ციხე - ისტორიული ციხე-ქალაქი საქართველოში (ნახ. 1), ჯავახეთში, მტკვრის მარცხენა ნაპირზე (ასპინძის მუნიციპალიტეტი). პირველად იხსენიება X საუკუნეში. კონტროლს უწევდა გზას, რომელიც წინა აზიიდან მტკვრის ხეობით საქართველოში შემოდიოდა. თმოგვის ციხე აგებულია მაღალ კლდოვან მთაზე. რელიეფის თავისებურების გამო მისი ზღუდები სხვადასხვა სიმაღლეზეა ამოყვანილი. შედარებით უკეთ არის შემონახული ციხის დასავლეთი ნაწილი. აქ იგი კლდის დამრეც ფერდობზე სამ საფეხურად არის ამოშენებული კედელ-ბურჯებით. სამხრეთ-აღმოსავლეთით კედელი ეზღინებოდა ქვას, რომელიც კლდეში გაყვანილი საიდუმლო გვირაბით უკავშირდებოდა ზემოთ ციტადელს და ქვემოთ მდ. მტკვარს. ციხის შუაგულში მცირე ფართობი მთლიანად ნაგებობებს ეჭირა. ციხის კედლების საშენ მასალად გამოყენებულია ტუფი და ნატეხი ქვა. ციხის კედლებს გარეთ, დასავლეთით ხევში, კლდის მასივში გამოკვეთილი წმ. ეფრემის ეკლესია, კლდეშივე გამოკვეთილი კანკელით, მეორე, გუმბათოვანი ეკლესიის ნანგრევებში შემორჩენილია XIII საუკუნის კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები. ციხე-ქალაქი რამდენიმეჯერ დაანგრია ძლიერმა მიწისძვრამ (1089, 1283, 1319 წ.წ.).

ნახ. 1

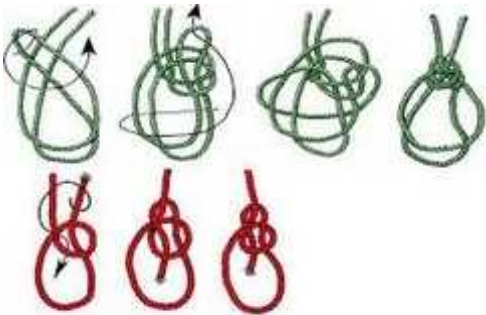
თოვლი - ატმოსფერული ნალექი, წყლის კრისტალები, ყინვისაგან შეკავშირებული თეთრ ფიფქებად; ასეთი ფიფქების მასა.

თოვლსაწმენდი - მანქანა, რომელიც გამოიყენება გზების, მოედნების, ტროტუარების, მაგისტრალების თოვლის მასისაგან გასაწმენდად (ნახ. 1). გააჩნიათ სხვადასხვა სახის მუშა ორგანოები: ჯაგრისებიანი, ფრეზებიანი, გუთნიანი, როტორული და კომბინირებული.

ნახ. 1

თოკი დამზღვევი - ძირითადი თოკის პარალელურად ჩამოშვებული თოკი, რომელიც ჩართულია სადაზღვევო სისტემაში დამჭერი კვანძების (ან მომჭერების) და თვითდაზღვევის მარყუქების მეშვეობით (ნახ. 1). უზრუნველყოფს ავარიულ დაზღვევას ძირითადი თოკის დაზიანების (გაწყვეტის) შემთხვევაში ან ალპინისტის მიერ წონასწორობის დაკარგვისას.

ნახ. 1

თოკის მრავალკუთხედი - გრაფიკული მეთოდი, რომელიც გამოიყენება ძალთა სისტემის ტოლქმედის ან საყრდენთა რეაქციების განსაზღვრისას, მდუნავი მომენტების ეპიურების აგებისას, თაღოვანი და კიდული სისტემების რაციონალური მოხაზულობის განსაზღვრისას, ბრტყელი სისტემების სტატიკის სხვადასხვა ამოცანების ამოხსნისას. მის აგებას საფუძვლად უდევს ისეთი მრავალკუთხედის წარმოდგენა, რომელიც მიიღება ორივე ბოლოთი ჩამაგრებულ უწონად წრფივ თოკზე (ძაფზე) მოქმედი ძალებით დაჭიმვისას.

თოკწირი - წირი, რომელშიც თოკის მრავალკუთხედი გარდაიქმნება უწყვეტად განაწილებული ძალებისათვის.

თონე - მიწაში ჩადგმული, გამომწვარი თიხის უძირო ცილინდრული ან სფერული მოხაზულობის ღუმელი, რომელშიც პურს აცხობენ (ნახ. 1).

ნახ. 1

თორიტი - იშვიათი მინერალი, რომელსაც ახასიათებს ძლიერი რადიოაქტივობა; თ. მაღნისაგან მიიღება თორიუმი.

თოფრა - პატარა ტომარა.

თოში - ზედაპირზე ამოტივტივებული ან ნაკადის სიღრმეში ჩატანილი წყალშია ყინულის ერთობლიობა.

თოხი - ხის ტარზე წამოცმული ბრტყელპირიანი რკინის იარაღი, რომელიც გამოიყენება დულაბის მოსარევად, მიწის გასაფხვიერებლად, მცირე ზომის ღრმულის ამოსაწმენდად და სხვ.

თრაში - იხ. ფაცეტი.

თუთია (ლათ. Zincum) - მყიფე მოვარდისფრო-თეთრი ფერის ლითონი. აღინიშნება სიმბოლოთი Zn. თ. ბუნებაში როგორც თვითნაბადი ლითონი არ გვხვდება. ცნობილია მისი 66 მინერალი, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია - ცინკიტი, სფალერიტი, ვილემიტი, კალამინი, სმიტსონიტი, ფრანკ-ლინიტი. თუთიისა და სპილენძის შენადნობი (თითბერი) ცნობილი იყო ჯერ კიდევ ძველ საბერძნეთში, ძველ ეგვიპტეში, ინდოეთში (VII ს.), ჩინეთში (XI ს.). თ. მიღების ძირითადი ხერხია - ელექტროლიტური (ჰიდრომეტალურგიული). გახურებულ გამომწვარ კონცენტრატს ამუშავებენ გოგირდმჟავათი; მიღებულ სულფატურ ხსნარს წმენდენ მინარევებისაგან და აბაზანებში ახდენენ მის ელექტროლიზს. თ. ილექება ალუმინის კათოდზე, საიდანაც მას ყოველდღე აცილებენ და ადნობენ ინდუქციურ ღუმელებში. ჩვეულებრივ ელექტროლიტური თუთიის სიწმინდეა 99,95 %. თუთიას გამოყენების სფეროა: ფოლადის დაცვა კოროზიისაგან (მოთუთიება), კეთილშობილი ლითონების აღდგენა, ვერცხლისა და ოქროს გამოყოფა (და სხვა ლითონების) შავი ტყვიიდან, ბატარეები და აკუმულატორები, სარჩილავი მასალები, მედიცინა (ანტისეპტიკი), მანქანათმშენებლობა, იარაღის წარმოება, ნავარგამტარები და სხვ.

თუთიის მწვანა - თუთიის ჟანგი, საღებავების წარმოებაში გამოიყენება, როგორც პიგმენტი.

თუთიის სულფატი (გოგირდმჟავა თუთია) - უფერული კრისტალები. წყალში კარგად იხსნება. ჩვეულებრივ პირობებში წყალხსნარებიდან გამოიყოფა კრისტალჰიდრატის, ე.წ. თუთიის აჯასპის სახით.

თუთიის სულფიდი (გოგირდოვანი თუთია) - თეთრი ფხვნილი, წყალში არ იხსნება, მჟავაში იხსნება და წარმოქმნის შესაბამის მარილებს. იყენებენ ნახევრად გამტარულ მასალად

თუთიის ქლორიდი (ქლოროვანი თუთია) - თეთრი ჰიგროსკოპული კრისტალები. წყალში იხსნება. იყენებენ ლითონთა მოსარჩილავად.

თუთუბო (რუს. Сумах) - 1. ხე ან ბუჩქნარი, რომელიც იზრდება საქართველოს სამხრეთ რაიონებში. გვხვდება ზღვის დონიდან 1000 მ-მდე, მშრალ ქვიან ფერდობებზე და გამეჩხერებულ ბუჩქნარებში. მისი ფოთლები და ნორჩი ყლორტი შეიცავს მთრიმლავ ნივთიერებებს. ფოთლების, ღეროს ქერქისა და ნაყოფისაგან მიიღება სხვადასხვა ფერის საღებავი. აქვს ძლიერ მკვრივი მერქანი, ხასიათდება ლამაზი ტექსტურით. გამოიყენება სადურგლო და სახარატო საქმეში; 2. ძმრის ხე (ნახ. 1).

ნახ. 1

თუთქი - 1. ცხელი ნაცარი; 2. ბოჭკოვანი ნახევარფაბრიკატების ხარშვისას წარმოქმნილი ხსნარი.

თუნი - ჭურჭლის გამოსაწვავი, საცეცხლე.

თუნუქი (რუს. Жесть) - ციენაგლინი გამომწვარი ფურცლოვანი ფოლადი სისქით 0,1...1,2 მმ (ნახ. 1), დაფარული კალით, ან სპეციალური საფარველით (ლაქი, თუთია, ქრომი და სხვ.) გამოდის ზომებით: 512×1000 და 712×1200 მმ ან რულონებად სიგანით 1 მ-მდე, მასით 15 ტ-მდე. არსებობს შავი, თეთრი, მოთუთიებული და ფერადი თ. სახლების

სახურავებისათვის უმეტესად გამოიყენება გოფრირებული თუნუქი.

ნახ. 1

თურში (რუს. Медведка) - გადასატანი სახვრეტი წნეხი. გამოიყენება ლითონის კონსტრუქციების მონტაჟის დროს.

თუჯი - რკინის შენადნობი ნახშირბადთან (2...4,5%), მანგანუმის მცირე რაოდენობასთან (1,5%-მდე), კაჟთან (4,5%-მდე), გოგირდთან (<0,08%), ფოსფორთან (<1,8%) და სხვა. თ. არის რკინის მადნის პირველადი გადამუშავების პროდუქტი ბრძმედის ღუმელებში. ცნობილია თეთრი თ. (შეკავშირებული რკინის კარბიდი Fe_3C) და რუხი თ., თავისუფალ მდგომარეობაში გრაფიტის სახით. თ. ხასიათდება მაღალი სამსხმელო თვისებებით, რაც განაპირობებს საკონსტრუქციო მასალად მის გამოყენებას ხახუნის კვანძებსა და უძრავ შეერთებებში.

თუჯი თეთრი - თუჯი, რომელშიც ნახშირბადი (5,8%-მდე) შედის რკინის კარბიდის ან ცემენტიტის სახით. დნობის ტემპერატურაა 1180...1220°C. გამოდნობა მიმდინარეობს თხევადად და მისგან ფოლადის მიღება რთულია. თ.თ. კარგად ეწინააღმდეგება ცვეთას, აქვს დიდი სისაღე, პრაქტიკულად არ ექვემდებარება მექანიკურ დამუშავებას. თუჯის ამ თვისებას იყენებენ დეტალების ჩამოსასხმელად, რომლების არ საჭიროებენ შემდეგ მექანიკურ დამუშავებას (საგზაო მანქანების საგორავები, სამსხვრევი აპარატის ფრთები, სილასაქრევი მანქანის თავის ჩამჭა და სხვ.), ზოგჯერ თუჯისაგან მცირე ზომის საჭრელ ინსტრუმენტებსაც ასხამენ. მარგანეცით მდიდარ თეთრ თუჯს ფერომარგანეცი ეწოდება.

თუჯი ლეგირებული - თუჯი, რომელიც ჩვეულებრივ კომპონენტებთან ერთად, შეიცავს სპეციალურ დანამატებს (ქრომი, ნიკელი, მოლიბდენი, ვანადიუმი, ტიტანი, ალუმინი, სპილენძი, ცირკონიუმი და სხვ.), რომლების აძლევენ თუჯს განსაზღვრულ თვისებებს (ცეცხლ-, ცვეთა-, კოროზიამდედგომას, ანტიფრიქციულობას და სხვ.). თ.ლ. კლასიფიკაცია ხდება ქიმიური შედგენილობის მიხედვით (ქრომიანი, ნიკელიანი, ვანადიუმიანი და ა.შ.). თუ მალეგირებული ელემენტები შედის მადნის შემადგენლობაში, მაშინ თუჯს უწოდებენ ბუნებრივად ლეგირებულს.

თუჯი მაღალი სიმტკიცის - თუჯი, რომელშიც ნახშირბადი შედის სფეროსებრი გრაფიტის სახით. გამოიყენება მანქანათმშენებლობაში საპასუხისმგებლო ნაკეთობების დასამზადებლად, აგრეთვე მაღალი სიმტკიცის მილების წარმოებაში (წყალმომარაგება, წყალარინება, აირ- და ნავთობსადენები). ნაკეთობები და მილები თ.მ.ს. გამოირჩევა სიმტკიცით, ხანგამძლეობითა და მაღალი საექსპლუატაციო თვისებებით.

თუჯი რუხი - თუჯი, რომელშიც ნახშირბადი შედის ფირფიტის ან ბოჭკოვანი გრაფიტის სახით. ახასიათებს მაღალი საჩამოსხმელო თვისებები (კრისტალიზაციის დაბალი ტემპერატურა, დენადობა თხევად მდგომარეობაში, მცირე შეკლება) და არის ძირითადი მასალა საჩამოსხმელო წარმოებებში. გამოიყენება მანქანათმშენებლობაში ჩარხებისა და მექანიზმების სადგარების, გუშების, ცილინდრების და ა.შ. ჩამოსასხმელად.

თუჯი სამსხმელო - ბრძმედის ღუმელში ჩამოსხმული თუჯი.

თუჯი სარკისებრი - ფოლადის წარმოებაში გამოყენებული თუჯი მარგანეცის შემცველობით 10...15%; უხეშმარცვლოვან ტეხილს (თუჯის ნატეხს) აქვს სარკისებური ზრინვა.

თუჯი ჭედადი - რბილი და ბლანტი თუჯის სახეობა. მიიღება თეთრი თუჯის სხმულების ხანგრძლივი მოწვით და შემდეგი თერმული დამუშავებით. ამ დროს ნახშირბადი ღებულობს ფიფქისებრი გრაფიტის სახეს. გრაფიტიზაციის

პროცესის დასაჩქარებლად და თვისებების გასაუმჯობესებლად მიმართავენ ჭედადი თუჯის მოდიფიცირებას მეტალური დანამატებით, როგორიცაა: ალუმინი, ზორი, სტიბიუმი, ტიტანი, ტანტალი, ნიბიუმი, თუთია, ზისმუტი და სხვ. მეტალურგიული ქარხნები ძირითადად აწარმოებენ ფერიტულ და პერლიტურ ჭედად თუჯს, რომლისაგანაც ამზადებენ მანქანების მუხლა და გამანაწილებელ ლილვებს, დიზელის ძრავების დგუშებს, მოჭიდების დეტალებს, სარქველების მხრეულებს და ა.შ. თ.ჯ. კარგად მუშაობს მაღალი ტემპერატურის პირობებში, კარგად აქრობს ვიზრაციას, აქვს მაღალი დადლილობითი სიმტკიცე და სხვ.

თხევადი აგრესიული გარემო - გარემო, რომლის აგრესიული მოქმედება განისაზღვრება მისი შედგენილობის თხევადი ფაზით.

თხელი - რასაც მცირე განიკვეთი აქვს; დალეული, გამხდარი; ნაკლებად მკვრივი (სითხე, ორთქლი...), არახშირი, მეჩხერი.

თხელკანიანი - რასაც თხელი კანი აქვს

თხელკედლიანი კონსტრუქციები - სამშენებლო კონსტრუქციები, რომლებსაც ერთი ზომა (სისქე) სხვა ორ ზომასთან შედარებით გაცილებით მცირე აქვთ (გარსები, გუმბათები და სხვ.)(ნახ. 1: თხელკედლიანი გარსი. ჩქაროსნული რკინიგზის სადგური ქ. ლიეჟში, ბელგია).

ნახ. 1

თხელტანიანი - მცირე მოცულობისა (წიგნი, დავთარი).

თხემი (ქიმი) - ორ- ან ოთხფერდა სახურავის დაქანებული ფერდების ზედა შემაერთებული ხაზის არქიტექტურულად გაფორმებული დეტალი, რომელიც წიბოს მიყვება უწყვეტად.

თხრილი - ნათხარი, გაჭრილი, გათხრილი მიწა, გრძლად გაჭრილი ორმო (ნახ. 1). არსებობს თ. მრავალი სახეობა: სადრენაჟო, სარწყავი, წყალსაღობი, წყალსარინი, წყალმიმღები, წყალსაკრები, წყალსადინარი და სხვ.

ნახ. 1

იაგუნდი - მინერალ კორუნდის გამჭვირვალე, სხვადასხვა ფერის სახესხვაობათა კრებითი სახელი. ძვირფასი ქვა წითელი ან ლურჯი ფერისა.

იარაღი (ლათ., ინსტრუმენტი) - 1. მრეწველობაში, - ფართო გაგებით სამუშაო იარაღი. განასხვავებენ ხელის (ჩაქუჩი, სატეხი, გაზი), ჩარხის (საჭრისები, ფრეზები, ბურღები...), მექანიზებულ (ელექტრული, ჰიდრავლიკური ან პნევმატური ამძრავით - ე.წ. ხელის მანქანები: სატეხი, სახერხი, საბურღი, სახეხი, მოქლონვის და ა.შ.), აგრეთვე საკონტროლო-საზომ (კალიბრები, სახაზავები, შტანგენფარგლები, მიკრომეტრები და ა.შ.) იარაღებს; 2. ბრძოლისა და თავდაცვის საშუალება; 3. რაიმე მიზნის მისაღწევი საშუალება, ღონისძიება, სახსარი.

იარდანგი - რელიეფის ეოლური ფორმა. წარმოიქმნება ქარის მოქმედების შედეგად, უმეტესწილად არიდული კლიმატის რაიონებში (უდაბნო, ნახევარუდაბნო). არის ვიწრო პარალელური, ქარის მიმართულებით გადაჭიმული რელიეფის დადებითი ფორმა (ნახ. 1). აქვს ასიმეტრიული ციცაბო კალთები, რომელსაც ნაოჭები გასდევს. ძირითადად თიხიან ნიადაგზე ვითარდება. სიგრძე რამდენიმეჯერ სჭარბობს სიგანეს. ი. გამოქარვისა და კოროზიის ნაოჭია, რომლის ჩაჭრის სიღრმე რამდენიმე სმ-იდან რამდენიმე მ-მდეა. დამახასიათებელია ცენტრალური აზიის უდაბნოებისათვის. გვხვდება აგრეთვე ტიბეტის პლატოსა და არიზონაში ფენიქსისა და უინდიუ-როკის გასწვრივ. ტერმინი თურქული წარმოშობისაა (Yardang) და იხმარება ცენტრალური აზიის უდაბნოების რელიეფის აღსანიშნავად. კოსმოსური აპარატის - Mars Global Surveyor-ის მიღებული გამოსახულებების შემდეგ, დადასტურდა მათი არსებობა პლანეტა მარსზეც.

ნახ. 1

იარდი (ინგლ.) - ინგლისური სიგრძის საზომი ერთეული $1 \text{ ი} = 3 \text{ ფუტი} = 36 \text{ დუიმი} = 0,911 \text{ მ}$.

იარუსი - 1. მაყურებელთათვის განკუთვნილი სართული თეატრში; 2. სართულზე მოწყობილი რიგი, წყება; 3. გეოლ. დანალექი ქანების, პლასტების ერთობლიობა; სართული.

იასპი (ეშმა) - მასიური წვრილმარცვლოვანი ქანი, რომელიც ძირითადად წარმოადგენს კვარცით, ქალცედონითა და სხვა მინერალებით. ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და ლამაზი სანეხელავო ქვაა. გამოირჩევა სიმაგრითა და სიმტკიცით, მრავალფეროვანი შეფერილობით. კარგად კრიალდება. ი. გაუმჭვირვალეა, აქვს კიბოსებრი ტეხილი. პოლიგენური წარმონაქმნია. საკუთრივ იასპი - მეტწილად მეტამორფიზებული კაჟბადიანი რადიოლარიული ან თიხოვან-კაჟბადიანი ნალექია, რომელიც გენეტიკურად დაკავშირებულია ეფუზივებთან და ტუფებთან.

იატაკი - სართულშუა გადახურვაზე ან მიწაზე მოწყობილი სხვადასხვა მასალის (ხის, ქვის, მოზაიკის, ასფალტის, ბეტონის, ცემენტის, ლინოლეუმის და სხვ.) ფენილი სადგომში.

იატაკი აქტიურად თბილი - იატაკი, რომლის საფუძველში ჩაწყობილია იატაკის ქვედა მხრიდან გასათბობი ელემენტები, როგორიცაა მილსადენები ცხელი თბომატარებლებით (ნახ. 1), ელექტროკაბელები და სხვ.

ნახ. 1

იატაკი თბილი - იატაკი, რომლის საფუძველად გამოყენებულია სითბოს ათვისების დაბალი კოეფიციენტის მქონე

მასალები.

იატაკი მცურავი - იატაკი, რომელიც შედგება საფარვლის, ხისტი საფუძვლისა და უწყვეტი ბგერასაიზოლაციო შრისაგან რბილი დრეკადი ან ფხვიერი მასალისაგან, დაგებული უშუალოდ გადახურვის ფილებზე.

იატაკი სუფთა - იატაკის ზედა ხილული ზედაპირი.

იატაკი ფენოვანი - იატაკი, რომელიც შედგება მყარი საფარისა და თხელი ბგერასაიზოლაციო ფენებისაგან, დაგებული უშუალოდ გადახურვის ფილებზე ან ცემენტის მოჭიმვაზე.

იატაკი შავი - პარკეტის ან ლინოლეუმის ქვეშ დაგებული ფიცრები.

იატაკი ჩასასხმელი - იატაკის მონოლითური საფარი, დამზადებული დენადი პოლიმერშემცველი ნივთიერებებისაგან წინასწარ მომზადებულ საფუძველზე ან მოჭიმვაზე.

იატაკის მოპირკეთების ზედაპირი - იატაკის მზიდი კონსტრუქციის (მათ შორის, სართულშუა გადახურვის) ზედა მოპირკეთებული ზედაპირის ნიშნული.

იატაკის საფუძველი (მოჭიმვა) - იატაკის შრე, რომელიც ასწორებს მის ქვევით მდებარე გადახურვის მზიდი კონსტრუქციის ზედაპირს, საჭიროების შემთხვევაში აძლევს დახრას, ფარავს სხვადასხვა სახის საკომუნიკაციო გაყვანილობებს, დრეწოებს, ნაპრალებს, ნახეთქებს და ზედაპირს აძლევს დასრულებულ სუფთა სახეს მასზე საექსპლუატაციო იატაკის მოსაწყობად (ნახ. 1).

ნახ. 1

იატაკის სუფთა ფართობი - სასარგებლო რეალური ფართობი, რომელშიც არ შედის დამხმარე სარგებლობები: დერეფნები, კიბეზები, ტუალეტის ოთახები, მექანიკური აღჭურვილობის ოთახები და საკუჭნაოები.

იატაკის ფართობი - შენობის გარე კედლების შიდა პერიმეტრის საზღვრებში მოქცეული იატაკის ფართობი, დერეფნების, კიბეზების, საკუჭნაოების, ინტერიერის კედლების სისქის, სვეტების ან სხვა ნაწილების ჩათვლით, მაგრამ სავენტილაციო შახტებისა და შიდა ეზოების გამოკლებით. შენობის ან მისი ნაწილის იატაკის ფართობი, შემოუზღუდავი გარე კედლებით, უნდა იყოს გამოყენებადი ფართობი სახურავის ჰორიზონტალური ნაშვერის ან ზემოთ მდებარე იატაკის ქვეშ. იატაკის მთლიან ფართობში არ შედის ღიობების არმქონე შახტები და ინტერიერის შიდა ეზოები.

იატაკის ქვენაფენი - იატაკის ფენა (შრე), რომელიც დატვირთვას ანაწილებს გრუნტზე.

იატაკის ჰიდროსაიზოლაციო შრე - იატაკის შრე (შრეები), რომელიც ეწინააღმდეგება იატაკში ჩამდინარი წყლების და სხვა სითხრეების გავლას, აგეთვე გრუნტის წყლების ამოსვლას (გამოჟონვას).

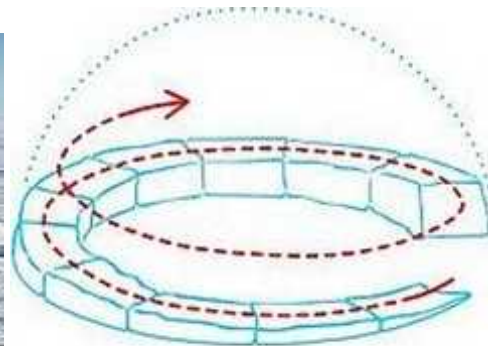
იგივური გარდაქმნა - ცვლადების შემცველი ერთი გამოსახულების (ალგებრული, ანალიზური გამოსახულების) შეცვლა სხვა, მისი იგივურად ტოლი გამოსახულებით, რომელიც იღებს იმავე მნიშვნელობებს ამ გამოსახულებაში შემავალი ასოების ყველა დასაშვები მნიშვნელობისათვის (ცვლადების ყველა იმ მნიშვნელობისათვის, რომელთაც აქვთ აზრი). ი.ე. დიდ როლს თამაშობს ალგებრაში განტოლებების, უტოლობების და მათი სისტემების ამოხსნისას,

თეორემის ან იგივეობის დამტკიცებისას. ი.გ. მაგალითები: წილადის შეკვეცა, ფრჩხილების გახსნა, თანამამრავლის გამოტანა ფრჩხილებს გარეთ, შეკრების ფორმულები ტრიგონომეტრიაში, კვადრატული მრავალწევრის დაშლა მამრავლებად და სხვ.

იგლუ - კანადელი ესკიმოსების ზამთრის საცხოვრებელი (ნახ. 1). შენდება თოვლის ბლოკებისგან და წარმოადგენს გუმბათისებრ კონსტრუქციას. როგორც წესი, ი. დიამეტრია 3-4 მეტრი და სიმაღლე 2 მეტრამდე. ღრმა თოვლისას შესასვლელი კეთდება თოვლში გათხრილი გვირაბის სახით, ხოლო თუ თოვლის საფარი არაა სქელი, მაშინ გარედან თოვლის ბლოკებისგან კეთდება დერეფანი, ეს ი. ქარისგან იცავს. თოვლი კარგი თბოიზოლატორია, ამიტომ როდესაც ჰაერის ტემპერატურა $-40 - 45$ გრადუსია, შიგნით ტემპერატურა შესაძლოა მერყეობდეს -7 -დან $+26$ გრადუსამდე. ი. სპეციალურად არ ათბობენ. ცივი ჰაერის შემოდინება უზრუნველყოფს თოვლის შიდა ზედაპირის გაყინვას, რაც არ აძლევს საშუალებას რომ ი. დადნეს. მის ასამშენებლად აუცილებელია დიდხანს ნადები, კარგად გამაგრებული თოვლი. ბლოკების დაჭრა ნებისმიერი მჭრელი ინსტრუმენტით შეიძლება. გამოჭრა იმ მხრიდან იწყება, საიდანაც ქარი უბერავს, რადგან აქ თოვლი უფრო მკვრივია. ხანდახან თოვლის ბლოკებთან ერთად ყინულიც გამოიყენება, რათა ი. სინათლემ შეაღწიოს. ი. ჭერში ტოვებენ ღია ხვრელს ვენტილაციისათვის და განათებისთვის. ი. არქიტექტურა უნიკალურია. მისი ბლოკები სპირალურად ლაგდება ისე, რომ კედლები თავისუფლად იტანს სახურავის სიმძიმეს (ნახ. 2: იგლუს მშენებლობის სქემა), ხოლო ვენტილაცია არ აძლევს თოვლს გადნობის საშუალებას. ი. დასაძინებელი ადგილები ამდღებულ პლატფორმაზეა, ვინაიდან თბილი ჰაერი ზემოთ ადის, ხოლო ცივი ქვემოთ ჩადის. ხშირად იგლუში ცხოველთა ტყავებს აფენენ მეტი სითბოსთვის.

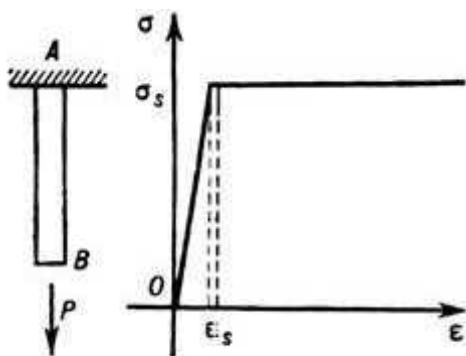

ნახ. 1

ნახ. 2

იდეალურად პლასტიკური ტანი - სხეული, კონსტრუქციის ელემენტი, რომელსაც აქვს იდეალურად დრეკად-პლასტიკური თვისებები, რომელიც გამოსახება ნახ. 1-ზე ნაჩვენები დამოკიდებულებით „ძალა - გადაადგილება“ („ძაბვა - დეფორმაცია“). ი.პ.ტ. დიაგრამაზე შეესაბამება ჰორიზონტალური ხაზი.

ნახ. 1

იდეალური - 1. მხოლოდ შემეცნებაში, წარმოდგენაში არსებული; 2. საუკეთესო, სამაგალითო, სრულყოფილი.

იდეალური ბმები - ბმების სახეობა, როდესაც ამ ბმების რეაქციების მიერ შესრულებული ელემენტარულ მუშაობათა ჯამი ყოველ შესაძლო გადაადგილებაზე უდრის ნულს.

იდეალური გაზი - 1. გაზი, რომლის მოლეკულებს შორის ურთიერთქმედება განსახილველ ამოცანებში შეიძლება უგულვებელყოფით, ი.გ. მდგომარეობის შესაფასებლად გამოიყენება კლავირონის განტოლება. რეალური გაზები თავისი თვისებებით ახლოს არის, ი.გ., თუ ისინი საკმარისადაა გაუხშოებული (მაგ., ჰაერი ნორმალურ წნევაზე და ტემპერატურაზე); 2. სტატისტიკურ ფიზიკაში - დიდი რაოდენობის ნაწილაკების ერთობლიობა (კვანინაწილაკები),

რომელთა შორის ურთიერთქმედება შეიძლება უგულვებელყოფილი. მაგ., ელექტრული გაზი ლითონებში, ფონონების გაზი კრისტალებში, ფოტონური გაზი.

იდეალური სითხე - სითხე, რომლის სიბლანტე და კუმშვადობა განსახილველ ამოცანებში შეიძლება უგულვებელყოფილი. ამ ტერმინით ხშირად სარგებლობენ მცირე სიჩქარეების ჰიდრო და აეროდინამიკაში.

იდეალური ხსნარი - ხსნარის ზღვრული მდგომარეობა, როდესაც სხვადასხვა სახის მოლეკულებს შორის მოქმედი ძალები ერთი სახის მოლეკულებს შორის მოქმედი ძალების ტოლია.

იდემპოტენტური - ტოლძალოვანი

იდენტიფიკაცია - 1. იგივეობის დასაბუთება (მიღება, აღიარება) ობიექტების გაიგივებით, გამოცნობა; 2. რაიმე ობიექტის (მოვლენის, პროცესების) ოპტიმალური მოდელის შექმნა, რომელიც ასახავს რეალური ორიგინალური ობიექტის კანონზომიერებას. ი. - მოდელირების პირველი ეტაპი, რომლის მიზანია ობიექტის მოცემული ობიექტის ოპტიმალური შეფასება. ვიწრო გაგებით ი. - მოცემული ობიექტის ოპტიმალური პარამეტრების განსაზღვრა, ხოლო ფართო გაგებით - ობიექტის და მისი პარამეტრების, წრფივობის, სტაციონარურობის, იზომორფულობის და სხვა აღწერა და განსაზღვრა.

იდიომორფიზმი (ბერძ.) - ქანების შემადგენელი კრისტალური მარცვლების თვისება, მიიღოს ისეთი მოხაზულობა, რომელიც შეესაბამება მათს საკუთარ კრისტალოგრაფიულ ფორმებს.

იდოტოლი - დნობადი და ხსნადი ხელოვნური ფისი, რომელიც ფენოლისა და ფორმალდეჰიდის კონდენსაციით და მარილმჟავას თანხლებით მიიღება. გამოიყენება სპირტიანი ლაქების დასამზადებლად.

იერიშობანა - ზედმეტად აჩქარებული, არარიტმული მუშაობა ჩამორჩენის გამოსასწორებლად.

იესგუერო - იხ. კუმარუ.

იზო - რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი რაც ნიშნავს თანაბარს, მსგავსს.

იზო... (ბერძ.) - წინსართი, რომელიც შედის მრავალ ტერმინში, აღნიშნავს - ტოლს, ერთნაირს, თანაბარს, ფორმით ან დანიშნულებით მსგავსს (მაგ., იზოკლინა - ტოლი დახრილობის წრფე; იზოპერიმეტრული - ტოლი სიგრძის, ტოლპერიმეტრიანი; იზოტროპული - ერთნაირი მიმართულების და სხვ.).

იზობარი - 1. ხაზი, რომელიც აღნიშნავს მდგომარეობის დიაგრამაზე წონასწორულ პროცესს; 2. ხაზი გეოგრაფიულ რუკაზე, რომელიც აერთებს ერთნაირი ატმოსფერული წნევის ადგილებს დროის განსაზღვრულ პერიოდში; 3. სხვადასხვა ქიმიური ელემენტების ატომები, რომელთაც აქვთ ერთნაირი მასური რიცხვი. ი. ბირთვი შეიცავს პროტონების სხვადასხვა რაოდენობას, მაგრამ ნაწილაკების (პროტონები და ნეიტრონები) საერთო რაოდენობა მათში, ერთნაირია.

იზობატი - ხაზი გეოგრაფიულ რუკაზე, რომელიც აერთებს ერთნაირი სიღმის მქონე ადგილებს (ოკეანის, ზღვის, ტბის და ა.შ.).

იზოგეოთერმები - დედამიწის ქერქის იმ წერტილების შემაერთებელი ხაზები რუკაზე, რომლებშიც ტემპერატურა თანაბარია.

იზოგონები - 1. თანაბარი მაგნიტური გადახრის წერტილების შემაერთებელი ხაზები რუკაზე; 2. ქარის ერთი და იგივე მიმართულების აღმნიშვნელი წერტილების შემაერთებელი ხაზები.

იზოგონური ტრაექტორია - წირთა მოცემული ოჯახის იზოგონური ტრაექტორია არის წირი, რომელიც ყველა მოცემულ წირს კვეთს ერთი და იგივე α კუთხით. თუ $\alpha = 90^\circ$, მაშინ იზოგონურ ტრაექტორიებს ორთოგონალური ეწოდება. მაგ., დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში $y = kx$ წრფეთა კონის იზოგონური ტრაექტორია არის ნებისმიერი $x^2 + y^2 = R^2$ წრეწირი

იზოთერმა - 1. ხაზი, რომელიც გამოსახავს მდგომარეობის დიაგრამაზე იზოთერმული პროცესის წონასწორობას; 2. ხაზი გეოგრაფიულ რუკაზე, ჰიდროგეოლოგიურ ჭრილებში და ა.შ. რომელიც აერთებს ჰაერის, წყლის ან ნიადაგის ერთნაირი ტემპერატურის მქონე წერტილებს დროის გარკვეულ პერიოდში.

იზოთერმია - 1. ჰაერის შუალედური მდგომარეობა, რომლის დროსაც ჰაერის აღმავალი ნაკადი განვითარებულია ძალიან სუსტად, ხოლო ნიადაგის ტემპერატურა პრაქტიკულად ტოლია ჰაერის ტემპერატურის. შეიმჩნევა წლისა და დღეღამის ყველა დროს მოდრულებულ და ნახევრად მოწმენდილ ამინდში; 2. მედიც. სხეულის ტემპერატურის შედარებითი მუდმივობა, რომელსაც ადამიანებსა და თბილისისხლიან ცხოველებში უზრუნველყოფს თერმორეგულაციის ფიზიოლოგიური მექანიზმები.

იზოთერმული პროცესი - მუდმივ ტემპერატურაზე მიმდინარე თერმოდინამიკური პროცესი.

იზოკლინა - ხაზი გეოგრაფიულ რუკაზე, რომელიც აერთებს ერთნაირი მაგნიტური დახრილობის მქონე წერტილებს, ანუ იმ კუთხით, რომელიც ფიქსირდება მაგნიტურ იასარსა და სიბრტყის ჰორიზონტს შორის.

იზოლატორი - 1. ნივთიერება, რომელიც არ ატარებს ელექტრულ დენს; დიელექტრიკი; 2. ფაიფურის, პლასტმასის და მისთ. დეტალი ელექტროსადენების საიზოლაციოდ და დასამაგრებლად.

იზოლატორი ელექტრული - 1. ძალიან მაღალი კუთრი ელექტროწინაობის (დიელექტრიკი) მქონე ნივთიერება. აგრეგატული მდგომარეობის მიხედვით არსებობს: გაზისებრი, თხევადი და მყარი; 2. ელექტროტექნიკური მოწყობილობა ელექტროდანადგარების ნაწილების იზოლაციისათვის, რომლებიც იმყოფება განსხვავებულ ელექტრულ პოტენციალების ქვეშ, და აცილებს მოკლე ჩართვას მიწასთან, კორპუსთან, ნაგებობასთან (ნახ. 1). არსებობს: სახაზო (საკიდი, ღეროვანი, საქუსლე, კერამიკული, ფაიფურის, ჯაჭვური, საფიდერო, სამყელიანი, უნაგირა, წიბოვანი, საკომუტაციო, ანტენის და ა.შ.), სტაციონალური (საყრდენი, გამავალი) და აპარატული (ელექტრულ აპარატებში და მანქანებში დეტალების ჩამაგრებისა და განცალკევებისათვის); 3. ლითონის ი.ე. - მაღალი სიხშირის კავშირგაბმულობის რადიოკონსტრუქციების საყრდენებისათვის. გამოირჩევა მაღალი ელექტრული წინააღმდეგობით (პრაქტიკულად უსასრულოთ).

ნახ. 1

იზოლაცია (ფრანგ.) - 1. განზოგადება, განცალკევება, დაშორიშორება, გამიჯვნა; 2. ელექტრული - არასასურველი ელექტრული კონტაქტების აცილების მეთოდი (საშუალება) ელექტროტექნიკურ მოწყობილობებში. ამ მიზნით გამოიყენება დიელექტრიკული მასალები და ნაკეთობები; 3. სითბური - შენობა-ნაგებობების, თბური დანადგარების, მილსადენების და სხვათა დაცვა არასასურველი სითბოგაცვლითი პროცესებისაგან. მშენებლობაში გამოყენებული ტერმინები: ჰიდროიზოლაცია - წყლის (ტენის) შეღწევისაგან დაცვა; თბოიზოლაცია - სითბოს ან სიცივის ერთი გარემოდან მეორეში გადაცემის შემცირება; ბგერაიზოლაცია - ღონისძიებების კომპლექსი ხმაურის დონის შესამცირებლად.

იზოლაცია ამრეკლი - საშუალება თბური დანაკარგების შესამცირებლად. შედგება ორი ნაწილისაგან: საფუძველისა და ამრეკლი ფენისაგან. საფუძველად გამოიყენება კარგი ამრეკლი თვისებების მქონე მასალები (ქაფპოლიეთილენი, აფუებული კაუჩუკი, მინაბოჭკო და სხვ.). ამრეკლად - ალუმინის ფოლგა ან პოლიპროპილენის მეტალური ფირი. ი.ა. გამოიყენება სამრეწველო მშენებლობაში, საავტომობილო და გემთმშენებლობაში, სათავსების (საუნა, აბანო) შიდა მოპირკეთებისათვის, სავენტილაციო სისტემების და მილსადენების დასამონტაჟებლად და სხვ.

იზოლაცია გაძლიერებული - გაუმჯეგბესებული მუშა იზოლაცია, რომელიც უზრუნველყოფს დაცვას ელექტროდენის დარტყმისაგან იმ ხარისხით, როგორც ორმაგი იზოლაცია.

იზოლაცია დამცავი - საიზოლაციო ფენა, რითაც დაფარულია ელექტროდანადგარის ლითონის ის კონსტრუქციული ნაწილები, რომლებიც ნომინალურად არ იმყოფებიან ძაბვის ქვეშ და რასაც ეხება ადამიანი (სახელური, კორპუსი და ა.შ.).

იზოლაცია ელექტრული - ელექტროტექნიკური მოწყობილობის ნაწილების შორის ელექტრული კონტაქტის აცილების ხერხი.

იზოლაცია ორმაგი - ელექტრომიმდებში ორი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი და ნომინალურ ძაბვაზე გათვლილი იზოლაციის საფეხურების არსებობა, ისე შესრულებული, რომ რომელიმე მათგანის დაზიანება არ იწვევს ძაბვის გაჩენას ელექტრომიმდების შეხებისათვის ხელმისაწვდომ ლითონის კონსტრუქციულ ნაწილებზე.

იზოლაციის ავტომატური კონტროლი - იზოლაციის წინააღმდეგ გაზომვა ხელსაწყოთა საშუალებით, რომელიც მოქმედებს იზოლაციის დაზიანებისას სიგნალზე ან გამორთვაზე და შეიძლება ჰქონდეს ვიზუალური ანათვალი ან თვითჩამწერი.

იზოლაციის მუდმივი კონტროლი - იზოლაციის კონტროლი, რომლის დროსაც გასაზომი წინააღმდეგობის სიდიდე ფიქსირდება საზომი ხელსაწყოებით და სასიგნალო მოწყობილობებით, ელექტროდანადგარის მუშაობის მთელი დროის განმავლობაში.

იზოლაციის პერიოდული კონტროლი - იზოლაციის კონტროლი, შესრულებული პერიოდულად

იზოლი - ჰიდროსაიზოლაციო და საბურთულე რაციონალური მასალა, რომლის შემადგენლობაში შედის: რეზინაბიტუმის შემკვრელი, პლასტიფიკატორი, შემავსებელი და აზბესტი. ი. მიმაგრება წარმოებს ნავთობის ბიტუმის ან ბიტუმის მასტიკის საშუალებით.

იზოლირებული ლენტი (იზოლენტი) - ლენტი, გაჟღენთილი წებოვანი რეზინით (ნახ. 1). გამოიყენება სადენების (გაყვანილობების) ელექტროსაიზოლაციოდ. არსებობს ი.ლ. მრავალი სახეობა: ქარსის, მინაქსვილის (უძლებს 200°C ტემპერატურას), ქაღალდის, პოლიეთერული, პოლიამიდური, პოლიტეტრაფთორ-ეთილური, ეპოქსიდური, აცეტატური ქსოვილის, პოლივინილქლორიდის საფუძველზე და სხვ. ლენტი, გაჟღენთილი წებოვანი რეზინით. გამოიყენება სადენების (გაყვანილობების) ელექტროსაიზოლაციოდ.

ნახ. 1

იზოლირებული წერტილი - ნივთიერ წერტილს ეწოდება იზოლირებული, თუ იგი არ ურთიერთმოქმედებს სხვა სხეულებთან ან თუ წერტილზე მოქმედი ძალები აწონასწორებს ერთმანეთს.

იზომერები - ნაერთები, რომლებსაც ერთნაირი შემადგენლობა და მოლეკულური წონა, მაგრამ სხვადასხვანაირი აგებულება, განსხვავებული ფიზიკური და ქიმიური თვისებები აქვს.

იზომერია - ქიმიური მოვლენა, რაც მდგომარეობს იმაში, რომ არსებობს ერთნაირი შემადგენლობისა და მოლეკულური წონის, მაგრამ სხვადასხვანაირი აგებულების, განსხვავებული ფიზიკური და ქიმიური თვისებების მქონე ნაერთები.

იზომეტრია - იხ. აქსონომეტრია.

იზომორფიზმი - ქიმიური შემადგენლობით და კრისტალური ფორმით ერთნაირ ნივთიერებათა უნარი - გამოიყონ ხსნარისაგან შერეული შემადგენლობის კრისტალების სახით.

იზომორფული - რასაც იზომორფიზმი ახასიათებს; რაც გამოირჩევა კრისტალთა ერთნაირი აგებულებით.

იზონეფები - ერთგვარი ღრუბლიანობის ადგილების შემაერთებელი ხაზები რუკაზე.

იზოპლასტი - 1. საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო ბიტუმ-პოლიმერული რულონური მიმართვადი მასალა პრემიუმის კლასის. მზადდება მინის ტილოს საფუძველზე ბიტუმის შემცველი ბიტუმ-პოლიმერული შემკვრელის, მოდიფიკატორისა და შემავსებლისაგან. ექსპლუატაციის ხანგრძლივობა - 30 წლამდე; 2. იხ. რუბიტექსი.

იზოპრენი - $\text{CH}_2 = \text{C}(\text{CH}_3) - \text{CH} = \text{CH}_2$ - გაუჯერებელი ნახშირწყალბდი, უფერო სითხე: $t_{\text{დნ}} = -146^\circ\text{C}$, $t_{\text{დუღ}} = -34,07^\circ\text{C}$, სიმკვრივე 681 კგ/მ^3 . იხსნება სპირტში და დიეთერში; ჰაერში დასაშვები კონცენტრაცია მუშა სათავსებში - 40 მგ/მ^3 , აფეთქებაში კონცენტრაცია მოცულობის მიხედვით $1,66...11,5\%$. გამოირჩევა კარგი დინამიკური თვისებებით, ელასტიურობით, სიმტკიცით გაგლეჯაზე, ელექტროსაიზოლაციო თვისებებით, წყალმდეგობით. არამდგრადია მაღალი ტემპერატურისა და მზის სხივების მიმართ. მნიშვნელოვანი თვისება - პოლიმერიზაცია გამოიყენება ზოგიერთი სახის ხელოვნური კაუჩუკის (ბუტილკაუჩუკი, იზოპრენული კაუჩუკი) მისაღებად.

იზოსესტები - იმ წერტილების შემაერთებელი ხაზები რუკაზე, სადაც მიწისძვრა თანაბარი ძალით გამოვლინდა.

იზოსტატიკური ზედაპირები - სამი ორთოგონალური ზედაპირის სისტემა, რომლებიც ერთმანეთს კვეთენ მთავარი ძაბვების წირის გასწვრივ.

იზოტაქები (ბერძ.) - წყლის დინების, ქარისა და მისთ. თანაბარი სიჩქარის აღმნიშვნელი წერტილების შემაერთებელი ხაზები რუკაზე.

იზოტონია (ბერძ.) - ძაბვის ან წნევის ერთგვარობა.

იზოტოპები - ერთი და იმავე ქიმიური ელემენტის სახესხვაობები, რომლებიც განსხვავდებიან ატომური მასით. იზოტოპთა ატომური ბირთვები განსხვავდებიან ნეიტრონების რიცხვით, მაგრამ შეიცავენ პროტონთა ერთნაირ რიცხვს და ელემენტთა პერიოდულ სისტემაში ერთი და იგივე ადგილი უკავიათ. განასხვავებენ სტაბილურ და რადიაქტიურ იზოტოპებს. ცნობილია 270-ზე მეტი სტაბილური და 1000-ზე მეტი რადიაქტიური იზოტოპი. იზოტოპები გამოიყენება მეცნიერებისა და ტექნიკის სხვადასხვა დარგში.

იზოტროპია (ბერძ.) - სხეულში (მასალაში) ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების ერთგვაროვნება სხეულის ნებისმიერ წერტილში, ნებისმიერი მიმართულებით.

იზოტროპიული მასალა - მასალა, რომლის ფიზიკური თვისებები ერთნაირია და არ არის დამოკიდებული მასალის კვლევის მიმართულების არჩევაზე.

იზოტროპიული წრფე - ფსევდოეკვიდური სივრცის წრფე, რომლის მიმმართველი ვექტორის სიგრძე ნულის ტოლია.

იზოქომენები (ბერძ.) - ზამთარში ჰაერის ერთნაირი ტემპერატურის ადგილთა შემაერთებელი ხაზები რუკაზე.

იზოქორები (ბერძ.) - ხაზები, რომლებითაც გამოხატულია დამოკიდებულება ფიზიკურ სიდიდეებს შორის უცვლელი მოცულობის პირობებში.

იზოქორული პროცესი - ფიზიკური ან ქიმიური პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს უცვლელი მოცულობის პირობებში.

იზოქრომატული - ერთგვარი, მსგავსი ფერის მქონე.

იზოქრონული - თანაბარი დრო ერთი და იმავე ხანგრძლივობისა.

იზოქრონულობა - რხევის თვისება, რომლის თანახმად რხევის პერიოდი, აგრეთვე რხევის სიხშირე არ არიან დამოკიდებული რხევის საწყის პირობებზე.

იზოხაზი - ზედაპირზე რაიმე სიდიდის განაწილების თანაბარი მნიშვნელობის ხაზი, კერძოდ სიბრტყეზე (გეოგრაფიული რუკა, შვეული ჭრილი ან გრაფიკა). იზოხაზი ასახავს გამოსაკვლევი ობიექტის უწყვეტ ცვლილებას 2 სხვა ცვლადზე დამოკიდებულებით, მაგ. რუკაზე გეოგრაფიული განედი და გრძედი.

იზოჰალინები (ბერძ.) - წყლის თანაბარი მარილიანობის აღმნიშვნელი წერტილების შემაერთებული ხაზები რუკაზე.

იზოჰეტი - ხაზი გეოგრაფიულ რუკაზე, რომელიც აერთებს ერთნაირი ნალექების მქონე ადგილებს, რომელიც მოდის განსაზღვრულ პერიოდში (წელი, თვე, დღე-ღამე და ა.შ.).

იზოჰიპსი (ბერძ.) - ზღვის დონიდან ერთნაირ სიმაღლეზე მყოფი წერტილების (ნიშნულების) შემაერთებული ხაზი გეოგრაფიულ რუკაზე, რომელიც წარმოადგენს გვაძლევს დედამიწის ზედაპირის რელიეფზე (ნახ. 1).

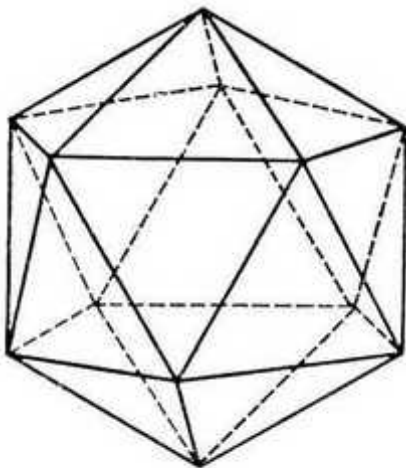

ნახ. 1

იკარუსი - უნგრული წარმოების ავტობუსი.

იკორთა - „ფიცრის თარო“ (საბა)

იკოსაედრი - წესიერი მრავალწახნაგების ხუთი ტიპიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1). აქვს სამკუთხა ფორმის 20 წახნაგი, 30 წიბო, 12 წვერო (თითოეულ წვეროში თავს იყრის 5 წიბო). თუ წიბოს სიგრძეა b , მაშინ ი. მოცულობა $V = 2,1817b^3$, ზედაპირის სრული ფართობი $S = 8,6603b^2$.

ნახ. 1

ილორის ეკლესია (ილორის წმ. გიორგის ეკლესია) - XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, რომელიც აგებულია აფხაზეთში, ოჩამჩირის რაიონის სოფ. ილორში. ის შუა საუკუნეების საქართველოს უმნიშვნელოვანეს სალოცავს წარმოადგენდა. გამოირჩევა პროპორციათა მოხდენილობითა და შესრულების მაღალი ტექნიკური დონით. ეკლესია აფსიდით დასრულებული ერთნაირი ნაგებობაა (ნახ. 1), რომელსაც ჩრდილოეთიდან, სამხრეთიდან და დასავლეთიდან სხვადასხვა ხანის მინაშენები აქვს. აღმოსავლეთ ფასადზე შემონახულია ძველი ქართული წარწერებიანი 5 ქვა, რომლებიც ასევე XI საუკუნის I მეოთხედით თარიღდება. XVII საუკუნეში ილორის ეკლესია

ლევან II დადიანმა შეაკეთა.

ნახ. 1

ილუმინატორი (ლათ.) - მრგვალი ან მართკუთხა ფორმის ფანჯარა, რომელიც მოთავსებულია სატრანსპორტო საშუალების (გემი, კოსმოსური ხომალდი, თვითმფრინავი, ყველგანმავალი და სხვ.) კორპუსზე. ი. მრგვალი ფორმა ყველაზე გავრცელებულია, რადგან მრგვალი ნახევრეტი ნაკლებად ასუსტებს კონსტრუქციას, ვიდრე მართკუთხა ფორმის. ი., როგორც წესი, ჰერმეტიკულია (წყალგამტარია). მძიმე ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან (მაგ., ქარბუქი, სეტყვა) დასაცავად ილუმინატორებს ხშირად უკეთებენ ფოლადის დამცავ შრეს

ილუმინაცია (ლათ.) - შენობის ფასადების, ქუჩების, მოედნების, პარკებისა და სხვ. საზეიმო, დეკორატიული განათება-გაჩირადიდება (ნახ. 1); 2. ზღვათა, მდინარეთა და მისთ. კონტურების გაფერადება რუკაზე ან გეგმაზე.

ნახ. 1

იმიგრანტი (ლათ.) - უცხოელი, რომელიც სამუდამოდ დასახლდა ამა თუ იმ ქვეყანაში.

იმიგრაცია და იმიგრირება - უცხოელთა შესვლა ამა თუ იმ სახელმწიფოში მუდმივ საცხოვრებლად.

იმიტაცია (ლათ.) – 1. ზუსტი მიბაძვა, მიმსგავსება (ვისიმე ან რისამე ხმისა, მიხვრა-მოხვრისა და სხვ.); 2. არანამდვილი, მაგრამ ნამდვილს დამსგავსებული რამე (მაგ., ტყავის იმიტაცია, მარგალიტის იმიტაცია); 3. მუსიკ. მუსიკალური თემის ან მოტივის გამეორება სხვა ხმაზე რაიმე ინტერვალით მაღლა ან დაბლა; 4. რაიმეს აღწარმოება მაქსიმალურთან მიახლოებული სიზუსტით.

იმიჯი - საქონლის, მომსახურების, საწარმოს და ა.შ. რეპუტაცია. ის საქონელი. მომსახურება, საწარმო და ა.შ., რომლის „სახემაც“ მომხმარებელთა აღიარება მოიპოვა.

იმობილიზაცია - ეკონომიკაში, მოძრავი ქონების უძრავად ქცევა.

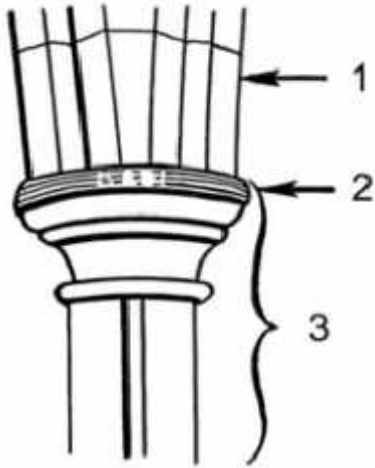
იმპლემენტაცია - საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების სახელმწიფოს მიერ შესრულება, განხორციელება.

იმპორტი - საქონლის, მომსახურების, სამუშაოს, ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგების და მისთ. საზღვარგარეთიდან შემოტანა რომელიმე ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიაზე მათი ქვეყნიდან გატანის ვალდებულების გარეშე.

იმპორტიორი - იმპორტის მწარმოებელი, საზღვარგარეთიდან საქონლის შემომტანი პირი ან ორგანიზაცია.

იმპორტის გადასახადი - საიმპორტო ბაჟი; საზღვარგარეთიდან შემოტანილ საქონელზე დაწესებული არაპირდაპირი გადასახადის სახე; ი.გ. დაბეგვრის ობიექტია საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადმოკვეთისას საქონლის საბაჟო ღირებულება.

იმპოსტი -1. ბრტყელი ან დაპროფილებული თარო, რომელსაც ეყრდნობა თადის (კამარის) ქუსლი (ნახ. 1); 2. წახნაგოვანი მოცულობის (ბიზანტიური არქიტექტურა) ან ანტაბლემენტის ფრაგმენტის ფორმის მქონე ბალიში სვეტის თავსა და თადის ქუსლს შორის; 3. ფანჯრის ან კარის გამყოფი განივი ძელი; 4. ფანჯრის ალათებს შორის მოქცეული ვერტიკალური ძელი, სვეტი (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

იმპრეგნაცია (იმპრეგნირება) - მერქნის, ქსოვილის გაჟღენთვა სპეციალური ხსნარით ან ემულსიით განსაკუთრებული თვისებების მისანიჭებლად (უღებობა, თელვამედეგობა და სხვა).

იმპულსი (ლათ.) - 1. - შინაგანი მისწრაფება, ბიძგი, რაც იწვევს რაიმე მოქმედების შესრულებას; 2. ტექნ. მოძრაობის რაოდენობა, მექანიკური მოძრაობის საზომი ერთეული, რომელიც მატერიალური წერტილისთვის ტოლია ამ წერტილის მასის ნამრავლისა მის სიჩქარეზე (mv).

იმპულსი ელემენტარული - ვექტორული სიდიდე, რომელიც ტოლია ძალისა და ამ ძალის მოქმედების დროის ელემენტარული შუალედის ნამრავლისა.

იმპულსი ელექტრული - დენის ან ძაბვის სწრაფი ცალკეული ნახტომი ელექტრულ წრედში.

იმპულსი ტალღური - ერთჯერადი შეშფოთება, რაც სივრცეში ან გარემოში ვრცელდება. მაგ., ბგერითი იმპულსი (თოფის გასროლის შედეგად წარმოქმნილი იმპულსი) და სინათლის იმპულსი.

იმპულსური - იმპულსით გამოწვეული.

იმპულსური გენერატორი - მოწყობილობა, რომელიც იძლევა ცვალებად დენს იმპულსების, მოკლე ბიძგების სახით.

ინგრედიენტი - რაიმე რთული ნაერთის ან ნარევის შემადგენელი ნაწილი.

ინდენტორი - განსაზღვრული გეომეტრიული ფორმის (სფერო, პირამიდა, კონუსი) მყარი ტანი (ალმასი, ნაწრთობი ფოლადი), რომლის ჩაწნევიტაც ნიმუშში წარმოებს მასალის სიმაგრის დადგენა.

ინდექსაცია (ლათ.) - გამოიყენება ტექნიკაში მანქანების მთავარი მაზასიათებლების გამოსახვისათვის საინფორმაციო-საძიებო სისტემის ტერმინებით. მაგალითად, თუ 1986 წლამდე ექსკავატორების ინდექსში ნაჩვენებია იყო მოცემული მანქანის ციფრის ტევადობა და მოდელის რიგითი ნომერი, რაც არ იძლეოდა წარმოდგენას არც სავალი მოწყობილობის სახეობაზე, არც მუშა ორგანოს შესრულებაზე, ამჟამად ექსკავატორის ინდექსში შედის ოთხი

ციფრი, რომლებიც აღნიშნავენ მანქანის ზომის ჯგუფს, სავალი მოწყობილობის ტიპს, მუშა მოწყობილობის კონსტრუქციულ შესრულებას და მოდელის მოცემული ტიპზომის რიგით ნომერს.

ინდექსი (ლათ.) - 1. ეკონომიკურ-სტატისტიკური მაჩვენებელი; შეფარდებითი სახით გამოხატავს რაიმე ეკონომიკური მოვლენის ცვალებადობას დროში. მაგ., ფასების ინდექსი, ხელფასის ინდექსი და მისთ; 2. რიცხვითი, ასოითი ან სხვა მაჩვენებელი, რომლის დახმარებითაც ანსხვავებენ ერთი და იმავე ასოთი (სიმბოლოთი) აღნიშნულ გამოსახულებებს. განასხვავებენ ქვედა (სტრიქონსქვედა) და ზედა (სტრიქონსზედა) ინდექსებს.

ინდექსი აქტიურობის - რაიმე მოვლენის აქტიურობის დონის მაჩვენებელი.

ინდიგო - მუქი ლურჯი ფერის მცენარეული საღებავი.

ინდივიდუალური გამშენებლების კოლექტივი - მოქალაქეების ნებაყოფლობითი ორგანიზაციის იურიდიული ფორმა საგზაო და საინჟინრო ქსელის, ტერიტორიის კეთილმოწყობის, ერთ- და ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლების მშენებლობის საწარმოებლად.

ინდივიდუალური საბინაო მშენებლობა - მოქალაქეების საცხოვრებელი უზრუნველყოფის ფორმა სახლების მშენებლობითა და მათზე პირადი საკუთრების უფლებით, რომელიც ხორციელდება ამ მოქალაქეების მონაწილეობით ან მათი სახსრებით.

ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლი - საცხოვრებელი სახლი, რომელიც განკუთვნილია ერთი ოჯახისათვის.

ინდიკატორი (ლათ.) - 1. ხელსაწყო, მოწყობილობა, საინფორმაციო სისტემა, ნივთიერება, რომელთაც იყენებენ ფიზიკური სიდიდეების (მაგ., წნევის, დატვირთვის, დეფორმაციის, ძაბვის და სხვ.) გასაზომად (ნახ. 1, დეფორმაციების საზომი ინდიკატორი; ნახ. 2, ელექტროძაბვის საზომი ინდიკატორი); 2. ნივთიერება, რომელიც შეჰყავთ ხსნარში მასში მიმდინარე ქიმიური პროცესის გამოსამჟღავნებლად (მაგ., ლაკმუსი, რომელიც ფერს იცვლის მჟავასთან ან ტუტესთან შეერთებით); 3. ბიბლიოთეკებში: სპეციალური კარტოთეკა, რომლიდანაც შეიძლება გაგება, არის თუ არა ადგილზე ესა თუ ის წიგნი; 4. ეროვნულ სასწავლო გეგმაში მიზნის მიღწევის დონის მაჩვენებელი; 5. განვითარების მაჩვენებლების საზომი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ინდიუმი - მოვერცხლისფერო თეთრი ადვილდნობადი რბილი ლითონი. აღნიშვნა In; სიმკვრივე 7362 კგ/მ^3 , $t_{\text{დნ}} = 156,2^\circ\text{C}$. მიიღება ტყვიის, თუთიის, სპილენძის ნარჩენებისაგან, რომლებშიც შედის სულფიდური მინერალების სახით. გამოიყენება ხანძარსაწინააღმდეგო ტექნიკაში, ანტიკოროზიულ საფარველად, მსუბუქი შენადნობების დასამზადებლად, სარჩილად მინის ლითონთან შესაწებლად და სხვ.

ინდოლი - ორგანული ნაერთი, უფერო კრისტალები; აქვს უსიამოვნო სუნი; შედის ქვანახშირის შემადგენლობაში, აგრეთვე ბევრ ეთეროვან ზეთში.

ინდუსტრია (ლათ.) - მრეწველობა, რომლის ფაბრიკა-ქარხნები აღჭურვილია სამანქანო ტექნიკით.

ინდუსტრიალიზაცია - ქვეყნის სამრეწველო განვითარება მსხვილი სამანქანო ტექნიკის დანერგვა მის სახალხო მეურნეობაში.

ინდუსტრიული - ინდუსტრიის განვითარებასთან დაკავშირებული, სამრეწველო.

ინდუსტრიული საინჟინრო-ტექნიკური სისტემები - სისტემური სამშენებლო პროცესები, რომლებიც ითვალისწინებს ობიექტების დაგეგმვას, დაპროექტებას, წარმოებას, დაკომპლექტებას და მონტაჟს. სისტემის კონსტრუქციული ელემენტების დამზადება წარმოებს საქარხნო (ან საქარხნოსთან გათანაბრებულ) პირობებში.

ინდუსტრიული სტილი - ტენდენცია დიზაინის სფეროში, რომელიც ითვალისწინებს მკვეთრ აქცენტებს, უხემ შტრიხებს, ურბანულ ელემენტებს.

ინდუქტორი - 1. ცვლადი დენის მისაღები ელექტრული მანქანა ხელის ამძრავით; 2. მაგნიტი დინამომანქანაში, რომელიც წარმოქმნის ინდუქციური დენის აღმძვრელ მაგნიტურ ველს.

ინდუქცია (ლათ.) - 1. მაგნიტური ველის ცვლილებით გამტარში ელექტრული დენის აღძვრა; 2. ლოგ. აზროვნების მეთოდი - კერძო ფაქტებიდან, ცალკეული დებულებებიდან ზოგადი დასკვნის გამოტანა (საპირისპიროა - დედუქცია); ანუ ეს არის აზროვნების ფორმა, რომლის საშუალებითაც აზრი მიიყვანება რაიმე ზოგად მტკიცებაზე ან დებულებაზე, რაც ახასიათებს რაიმე ერთობლიობის ყველა ცალკეულ საგანს. ინდუქცია ხშირად გამოიყენება აზროვნების სხვა ფორმასთან, დედუქციასთან შერწყმით. მათემატიკაში გამოიყენება ინდუქციის ოთხი სახე: არასრული, სრული, მათემატიკური და ტრანსფინიტიური.

ინდუქცია არასრული - დასკვნა კერძოდან ზოგადისაკენ, ე.ი. ზოგადი დასკვნა, რომელიც დაფუძნებულია ცალკეული, კერძო ფაქტების (კერძო დაკვირვების ან ექსპერიმენტების) შესწავლაზე.

ინდუქცია ელექტრომაგნიტური - ელექტროგამტარის მაგნიტური ძალხაზების გადაკვეთისას ელექტრომაგნიტური ძალის წარმოქმნის პროცესი. ამ პრინციპზეა აგებული ელექტროძრავების მუშაობა.

ინდუქცია ელექტროსტატიკური - ელექტროსტატიკურ ველში მყოფ გამტარში აღძრული ელექტრო მუხტების გადანაწილება, რომელსაც ინდუქცირებულს ან მიმართულს უწოდებენ.

ინდუქცია სრული - დასკვნა, რომელიც დაფუძნებულია ყველა კერძო ფაქტის (ობიექტის, ფიგურების, რიცხვების) ან მოცემული სასრული სიმრავლის ყველა ელემენტის განხილვაზე.

ინერტული - უმოძრაო, უმოქმედო, დუნე, უსიცოცხლო.

ინერტული მასალები - საშენი მასალები, რომლებიც გამოიყენება ბეტონის ნაკეთობების დასამზადებლად (შემავსებელი) და რომლებიც რეაქციაში არ შედიან ცემენტთან, წყალთან, ჰაერთან (ქვა, ქვიშა, ხრეში, ღორღი და მისთ.).

ინერტული ნარჩენები - ნარჩენები, რომელთა არსებობა ნეგატიურად არ მოქმედებს ადამიანებზე და გარემოზე.

ინერტულობა (ლათ.) - 1. აქტიურობის არქონა. მაგალითად, ინერტული მასალები არანაირად არ შედიან რეაქციაში სხვა მასალებთან ან სითხეებთან. ასეთი მასალებია რიყის ქვა, ხრეში, ქვიშა, ღორღი; 2. მექანიკაში - სხეულის (მატერიალური წერტილის) თვისება შეინარჩუნოს თანაბარმოძრაობის ან უძრაობის მდგომარეობა, როდესაც მასზე არ მოქმედებენ გარეშე ძალები ანდა ისინი გაწონასწორებული არიან; 3. ნივთიერი სხეულის თვისება - წინააღმდეგობა გაუწიოს მისი სიჩქარის ცვლილებას.

ინერცია - 1. სხეულების თვისება გარეგანი ზემოქმედების არ არსებობისას შეინარჩუნონ უცვლელად თავისი მოძრაობის მდგომარეობა ან შეიცვალონ იგი მხოლოდ თანდათანობით, ე.ი. შეიძინონ საბოლოო აჩქარება. რაც მეტია სხეულის ი., მით ნელა იცვლება მისი მოძრაობა. ი. საზომად გადაადგილებით მოძრაობისას მიიჩნევა სხეულის მასა, ხოლო ბრუნვითი მოძრაობისას უძრავი ღერძის მიმართ - სხეულის ინერციის მომენტი ამ ბრუნვის ღერძის მიმართ; 2. ეკონომიკური მაჩვენებლების დინამიკა მიმდინარე პერიოდში, დაფუძნებული წინა პერიოდის ტენდენციაზე.

ინერციის კანონი (ნიუტონის პირველი კანონი) - თუ ნივთიერ წერტილზე არავითარი ძალა არ მოქმედებს, მაშინ ის უძრავია ან ასრულებს წრფივ და თანაბარ მოძრაობას. ეს კანონი ან როგორც მას ხშირად უწოდებენ - ინერციის პრინციპი, პირველად აღმოაჩინა გალილეიმ.

ინერციის მთავარი ღერძი - თუ აღებული საკოორდინატო ღერძის აღმნიშვნელი ინდექსის მქონე ორივე ცენტრიდანული ინერციის მომენტი ნულის ტოლია, მაშინ ამ ღერძს ეწოდება მექანიკური სისტემის ინერციის მთავარი ღერძი აღებულ წერტილში. მაგ., თუ $J_{xy} = J_{xz} = 0$, მაშინ x ღერძი ინერციის მთავარი ღერძია

ინერციის მთავარი ცენტრალური ღერძი - ინერციის მთავარი ღერძი, რომელიც გადის მექანიკური სისტემის მასების ცენტრში.

ინერციის მომენტი - ნივთიერ წერტილთა სისტემაში ან მყარ სხეულში მასების განაწილების მახასიათებელი. ი.მ. არის სხეულის ინერტულობის საზომი მისი რაიმე ცენტრის ან ღერძის გარშემო ბრუნვისას. ნივთიერ წერტილთა სისტემის ინერციის მომენტი რაიმე ცენტრის (ღერძის ან სიბრტყის) მიმართ ეწოდება სკალარულ სიდიდეს, რომელიც ტოლია სისტემაში შემავალი წერტილების მასებისა და აღებულ ცენტრამდე (ღერძამდე ან სიბრტყემდე) მათი მანძილების კვადრატების ნამრავლთა ჯამისა. რთული კონფიგურაციის სხეულის ინერციის მომენტს ჩვეულებრივ განსაზღვრავენ ექსპერიმენტულად. ინერციის მომენტის ცნება ფართოდ გამოიყენება მექანიკისა და ტექნიკის მრავალი ამოცანის ამოხსნისას.

ინერციის რადიუსი - მოცემული ცენტრის (ღერძის) მიმართ მექანიკური სისტემის ან სხეულის ინერციის რადიუსი - ეს არის წარმოსახვითი ღრუ სფეროს (წრიული ცილინდრის) რადიუსი, რომელი სფეროც (ცილინდრიც) აგებულია ამ ცენტრის (ღერძის) გარშემო და რომელსაც გააჩნია იგივე მასა და იგივე ინერციის მომენტი ამ ცენტრის (ღერძის) მიმართ, რაც მოცემულ მექანიკურ სისტემას ან სხეულს.

ინერციის ცენტრი - წერტილი C , რომელიც ახასიათებს მასების განაწილებას მექანიკურ სისტემაში. N მატერიალური წერტილებისაგან შემდგარი სისტემის O . ც. რადიუს-ვექტორი $r_c = (1/M) \cdot \sum m_i \cdot r_i$, სადაც m_i და r_i - i -ური წერტილის მასა და რადიუს-ვექტორი, ხოლო $M = \sum m_i$ - მთელი სისტემის მასა. სისტემის მოძრაობისას O . ც. მოძრაობს, როგორც მატერიალური წერტილი, რომელშიც თავმოყრილია მთელი სისტემის მატერიალური მასა და რომელზეც მოქმედებს სისტემაზე მოდებული გარე ძალები. მექანიკური სისტემის O მ პ უ ლ ს ი წარმოადგენს მისი მასის M ნამრავლს მოძრაობის სიჩქარეზე $V_c = dr_c/dt$.

ინერციული მოძრაობა - სხეულის მოძრაობა, როდესაც მასზე არ მოქმედებს აქტიური ძალები.

ინვარი (ლათ.) - რკინისა და ნიკელის შენადნობი, რომელიც გათბობა-გაცივებით თითქმის არ იცვლის მოცულობას. იყენებენ ზუსტი ხელსაწყოების დასამზადებლად.

ინვარიანტი (ლათ.) - ფიზიკური პირობებისაგან დამოუკიდებელი. ინვარიანტული ეწოდება რაიმე მათემატიკურ ობიექტთან დაკავშირებულ რიცხვებს, ალგებრულ გამოსახულებებს და ა.შ., რომლებიც უცვლელნი არიან ამ ობიექტების გარკვეული გარდაქმნის ან იმ ათვლის სისტემის გარდაქმნის დროს, რომელშიც ეს ობიექტები განიხილება.

ინვენტარი (ლათ.) - საწარმოო დანიშნულებისა და სამეურნეო მოხმარების საგნები.

ინვენტარიზაცია - 1. ინვენტარის რაოდენობრივ-ხარისხობრივი მაჩვენებლების აღწერა-დადგენა; 2. ქონების აღწერა; 3. სამეურნეო სუბიექტის აქტივების, ვალდებულებებისა და ანგარიშსწორებების არსებობისა და მდგომარეობის შესახებ ბუღალტრული მონაცემების შემოწმების პროცედურა, კონკრეტული თარიღისათვის. ინვენტარიზაციის ჩატარების პერიოდულობა, მოცულობა და წესი განსაზღვრულია შესაბამისი ნორმატიული აქტით. ინვენტარიზაციით ან დასტურდება, ან არ დასტურდება სააღრიცხვო მონაცემები. უკანასკნელ შემთხვევაში აუცილებელი ხდება მიზეზების დეტალური ანალიზი და მაკორექტირებელი პროცედურების შესრულება

ინვერსია - 1. ჰაერის ისეთი მდგომარეობა, როდესაც აღმავალი ნაკადი არ არსებობს. ნიადაგის ტემპერატურა კი ჰაერის ტემპერატურაზე დაბალია. ინვერსია წარმოიქმნება მზის ამოსვლიდან ერთი საათის შემდეგ. იგი შეიმჩნევა ქარის დაბალი სიჩქარისა და მოწმენდილი ამინდის დროს; 2. ატმოსფეროს ჰაერის ტემპერატურის მატება ქვევიდან ზედა ფენებისკენ

ინვერსიული ფენა - გახურებული ჰაერის ფენა, რომელიც „გაწოლილია“ ქალაქის თავზე და ჰაერის ქვედა, უფრო ცივ ფენას არ აძლევს გასასვლელს. ინვერსიული ფენა არ შეიცავს ტენს და გააჩნია მაქსიმალური გამჭვირვალობა მზის გამოსხივებისათვის. ამის შედეგად ხდება ჰაერის ქვედა ფენაში შეჩერებული მეორადი გამბინძურებლების დაგროვება. ასეთ პირობებში აღძრული ფოტოქიმიური სმოგის შემჩნევა ხშირად შეიძლება ცხელ ამინდში ქალაქის თავზე კვამლის სახით. ეს კვამლი განპირობებულია სმოგის ნაწილაკებით.

ინვერტორი - მოწყობილობა, რომელიც მუდმივ დენს გარდაქმნის ცვლად დენად.

ინვესტიცია - 1. ნებისმიერი სახის ფულადი, ქონებრივი და ინტელექტუალური ფასეულობის ან უფლების გრძელვადიანი დაბანდება სამეწარმეო ან სხვა სახის სარგებლის მიღების მიზნით; 2. სახელმწიფოს მიერ საწარმოებში, საინვესტიციო პროგრამებსა და პროექტებში კაპიტალის დაბანდება ქვეყნის სამრეწველო პოტენციალის მაქსიმალური ეფექტიანობით ამოქმედების და წარმოების განვითარების ხელშეწყობით უმუშევრობის დონის შემცირების მიზნით. ინვესტიციები დოვლათის წარმოებისა და არა საბოლოო მოხმარებისათვის გამიზნული ხარჯების ნაკადია. იგი მატერიალური, ტექნიკური, ფინანსური და ინტელექტუალური ფასეულობების გრძელვადიანი დაბანდება ეკონომიკური საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში მოგების ან სოციალური ეფექტის მიღების მიზნით.

ინვესტორი (ლათ.) - იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ახორციელებს ინვესტიციებს, აბანდებს საკუთარ, ნასესხებ ან მოზიდულ სახსრებს მისთვის სასურველ პროექტში.

ინვოისი (ინგლ.) - ანგარიშ-ფაქტურა; ზედნადები.

ინიციატორი - ვინც ინიციატივა გამოიჩინა; ვისაც ინიციატივა ეკუთვნის. წამომწყები, მოთავე.

ინკასო - უნაღდო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი ფორმა. სათანადო დოკუმენტების წარდგენით ფულის მიღება მრწმუნებლის დავალებით.

ინკორპორაცია (ლათ.) - 1. თავის შემადგენლობაში სხვა ორგანიზაციის ჩართვა, შემოერთება; 2. ადრე გამოცემულ კანონთა თავმოყრა და სისტემატიზაცია მათში არსებითი ცვლილების შეუტანლად.

ინკრუსტაცია - რაიმე ზედაპირის ფენით, ქერქით დაფარვა. მშენებლობაში - ნაკეთობის ან შენობის ფასადის, ინტერიერის მოპირკეთება მარმარილოს, კერამიკის, ლითონის, მერქნის, პერლამუტრის, ბაზალტის, გრანიტის, მარმარილოს, ქარვის და სხვა ნატურის ნატეხებისაგან, რომლებიც ჩასმულია კედელში და განსხვავდება მისგან ფერითა და მასალით. მერქნის მერქანზე ი. ეწოდება ი ნ ტ ა რ ს ი ა, ლითონი ლითონზე - ჭ დ ე ვ ა.

ინოვაცია (ახალშემონადები) - 1. ახალი, ეფექტიანი პროდუქტის (მომსახურეობის) მიღების, მათი წარმოების წესის და შემდგომში შიდა და საგარეო ბაზარზე რეალიზაციის პროცესის შედეგი. იგი არის შემოქმედებითი პროცესის დამასრულებელი ეტაპი მისი პრაქტიკაში განხორციელების თვალსაზრისით. თუ შემოქმედება გულისხმობს სიახლის შექმნას, ინოვაციის შინაარსში იგულისხმება შექმნილი სიახლის პრაქტიკაში გამოყენება. ამდენად, როგორც სამეცნიერო-საწარმოო ციკლის საბოლოო შედეგი, იგი განიხილება ინოვაციური პროცესებიდან მოუწყვეტლევ; 2. ფულის დაბანდება მეცნიერებაში, ტექნიკა-ტექნოლოგიის განახლებაში.

ინოვაციური ინფრასტრუქტურა - ორგანიზაციები, რომლებსაც შესწევთ უნარი უზრუნველყონ ინოვაციური საქმიანობა (ინოვაციური-ტექნიკური ცენტრები, ტექნოლოგიური ინკუბატორები, ტექნოპარკები, სასწავლო-ბიზნეს ცენტრები და სხვა ცენტრალიზებული სტრუქტურები).

ინოვაციური მარკეტინგი - განახლებული მარკეტინგის პრინციპი, რომლის შესაბამისადაც ორგანიზაციამ უნდა მუდმივად განახორციელოს თავისი პროდუქტების და ინსტრუმენტების ხარისხობრივი სრულყოფა და რომელიც გამოყენებულია მარკეტინგისათვის.

ინოვაციური პროგრამა - (სახელმწიფო, სახელმწიფოთშორისი, რეგიონული, რეგიონათშორისო) – ინოვაციური პროექტების და ღონისძიებების კომპლექსი, პრინციპულად ახალი სახის პროდუქტის (ტექნოლოგიების) რაციონალურად ათვისებისა და გავრცელების ამოცანის ეფექტურად გადაწყვეტისათვის, რომელშიც განსაზღვრულია რესურსები, შემსრულებლები და შესრულების თარიღები.

ინოვაციური პროცესი - მეცნიერული ცოდნის ინოვაციებად გარდაქმნის პროცესია. იგი მთლიანობაში მოიაზრება, როგორც საქმიანობა, რომელიც უზრუნველყოფს ახალ შესაძლებლობათა მუდმივ ძიებას, დასმული

ამოცანების გადასაწყვეტად სხვადასხვა რესურსული წყაროების გამოძებნას, მოზიდვას და კვლავწარმოებით პროცესში ჩართვას, მეცნიერებატევადი, კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოებას ახალი მიდგომებისა და ტექნოლოგიების საშუალებით.

ინოვაციური საქმიანობა - ინოვაციური საქმიანობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს წარმოების ტექნოლოგიური დონისა და პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების საქმეში. იგი მიმართულია სამეცნიერო კვლევებისა და დამუშავებების შედეგების გამოყენებაზე ახალი ან სრულყოფილი საქონლისა თუ მომსახურების მიღების, მათი წარმოების წესისა და შიგა და საგარეო ბაზარზე შემდგომი ეფექტიანი რეალიზაციის მიზნით.

ინჟექტორი (ფრანგ.) - 1. ჭავლური ტუმბო აირის ან სითხის დასაჭირხნად რეზერვუარებში, მაგ., სასმელი წყლის ორთქლის ქვაბში; 2. ხაზოვანი ამჭარბელი დამუხტული ნაწილაკების შესაყვანად ძირითად ამჭარბებელში; 3. ფრქვევანა - სითხის, აირის, საწვავის მექანიკური გამფრქვევი (ძრავებში), აგრეთვე ბენზინის შიგაწვის ძრავის შეკვრების სისტემის ნაწილი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ინჟექცია - გაიშვიათება სითხის, აირის ან ორთქლის გადასადგილებლად მათი ნაკადის კინეტიკური ენერგიის გამოყენებით.

ინჟინერი - უმაღლესი ტექნიკური განათლების მქონე პირი.

ინჟინირინგი (ინგლ.) - ახალი საინჟინრო-საკონსულტაციო საქმიანი მომსახურების ერთ-ერთი სახეობა, ინტელექტუალური საქმიანობის ერთობლიობა, რომელიც გულისხმობს კომერციულ საფუძველზე ამა თუ იმ საინჟინრო-საკონსულტაციო მომსახურების გაწევას. ი. ეწევიან როგორც სპეციალიზებული საინჟინრო-საკონსულტაციო ფირმები, ისე სამრეწველო, სამშენებლო და სხვა კომპანიები.

ინჟირინგი - კომერციულ საფუძველზე გაწეული სხვადასხვა ობიექტების მშენებლობისა და დაპროექტების ინჟინრულ-კონსულტაციური მომსახურებათა კომპლექსი.

ინსაიდერი (ინგლ.) - პირი, რომელიც დაშვებულია ფირმის საქმიანობის საიდუმლო (არასაჯარო) ინფორმაციებზე თავისი თანამდებობის წყალობით.

ინსექტიციდი - ქიმიური პრეპარატი მავნე მწერების გასანადგურებლად - მცენარეების მავნებლები, ინჟექციის გადამტანები, პროდუქტების და მასალების (მერქანი, ქსოვილი) მავნებლები. ქიმიური შემადგენლობის მიხედვით არსებობს ასზე მეტი დასახელების ი. მათშორის ყველაზე მეტადაა გავრცელებული: ქლოროგანული (ДДТ, ჰექსაქლორანი, ქლორპირიფოსი); ფოსფორორგანული (ტიოფოსი, კარბოფოსი, მეთილმერკაფთოროსი, დიქლოფოსი, დიაზინონი); კარბამინის წყავების წარმოებულები (მეთილკარბამატი, პროპოკსური); ბუნებრივი პირეტრინები და სინთეზური პირეტროიდები (ციპერმეტრინი); დარიშხანის შემცველი პრეპარატები (კალციუმის და ნატრიუმის არსენიტები, კალციუმის არსენატი); გოგირდის პრეპერატები; მინერალური ზეთები; მცენარეული წარმოშობის შხამები; ხიტინის სანთების ინგიბიტორები (დიფლუმენზურონი), ფენილპირაზოლი (ფიპრონილი) და სხვ.

ინსოლაცია - ნებისმიერი ზედაპირის მზის სხივებით განათება. არქიტექტურულ დაპროექტებაში ინსოლაცია შენობებში გულისხმობს მათ დასხივებას შუქგამტარი ღიობებიდან.

ინსოლაციის სექტორი - საანგარიშო წერტილიდან ხილული მზის ტრაექტორიის დაუზრდილავი ნაწილი (გრად.).

ინსპექტირება - ობიექტის საქართველოს კანონმდებლობითა და ტექნიკური რეგლამენტით დადგენილ

მოთხოვნებთან შესაბამისობის შეფასების პროცესი, რომელიც ხორციელდება ტექნიკური ინსპექტირებისა და დოკუმენტური კონტროლის ფორმით, პროფესიული შეფასების საფუძველზე.

ინსპექტირება ტექნიკური - საინსპექციო ორგანოს ან სხვა უფლებამოსილი ორგანოს მიერ ობიექტის ადგილზე შემოწმება.

ინსპექცია - სახელმწიფო მართვის ორგანო, რომელიც ასრულებს ზედამხედველობის, შემოწმების (კონტროლის) ფუნქციებს იმისათვის, რომ სათანადოდ შესრულდეს საწარმოების (ფირმების) საქმიანობის ოფიციალურად დადგენილი წესები და ნორმები.

ინსპექცია სანიტარული ზედამხედველობის - ორგანიზაცია, რომელიც შრომის დაცვის სანიტარულ წესებს და ნორმებს ამუშავებს (ვენტილაცია, გათბობა, განათება, წყალმომარაგება, დასუთავება, კანალიზაცია და სხვ.), არეგულირებს ჰაერის გაჟუჟყიანების, ხმაურის, ვიბრაციის, გამოსხივების ნორმებს, ადგენს სამუშაო დროის ხანგრძლივობას და აკონტროლებს ამ კანონმდებლობის სწორედ შესრულებას.

ინსპექცია სახანძრო - ინსპექცია, რომელიც ამუშავებს სამრეწველო საწარმოების, დაწესებულებების, მეურნეობებისა და დასახლებული ადგილებისათვის ხანძარსაწინააღმდეგო ნორმებსა და წესებს, შემდეგ კი მათი შესრულების შემოწმებას აწარმოებს.

ინსტალაცია (ინგლ.) - 1. სამონტაჟო საქმეები, განათების ქსელის გაყვანა, პროგრამის დაყენება კომპიუტერზე და ა.შ.; 2. მხატვრული ექსპოზიციის ხერხი, რის წყალობითაც ნაწარმოები ან მათი ერთიანობა აქტიურად ვრცელდება გარემოში.

ინსტანცია (ლათ.) - ერთმანეთს დაქვემდებარებული სახელმწიფო მმართველობის, პროფკავშირული, სასამართლო და სხვა ორგანოების რგოლი, საფეხური.

ინსტიტუტი - 1. სასწავლო ან სამეცნიერო დაწესებულების დასახელება; 2. საზოგადოებრივი წყობილების ფორმა ან საზოგადოებრივი ურთიერთობის რომელიმე სფეროს სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობა.

ინსტრუმენტარიუმი - რაიმე გარკვეულ საქმეში გამოსაყენებელ ინსტრუმენტთა ერთობლიობა.

ინსტრუმენტი - ფართო გაგებით შრომის იარაღი, მაგ. ინსტრუმენტი სამჭედლო, საზეინკლო, ლითონსაჭრელი, ხის დასამუშავებელი და ა.შ. ი. არსებობს: ხ ე ლ ი ს (სატეხი, ჩაქუჩი, მარწუხი და სხვა), ს ა ჩ ა რ ხ ო (საჭრისი, ბურღი, ფრეზი და სხვა) და მ ე ქ ა ნ ი ზ ე ბ უ ლ ი, მათ შორის ელექტრული, ჰიდრავლიკური ან პნევმატიური ამძრავით (ე.წ. ხელის მანქანები - სარანდავი, საბურღი, სამოქლონავი, მოსახუფი, საჭედი, საკალავი, პერფორაციული, სარეცხი, შესაწამლი, როტაციული, საკები, სახეხი და ა.შ.). ი. მიეკუთვნება აგრეთვე ზოგიერთ მოწყობილობა - შტამპი, სამსხმელო მოდელი, კოკელი. გასაკუთრებულ ჯგუფს შეადგენს საკონტროლო-საზომი ი.: სახაზავი, ფარგალი, სამკუთხედი, სინჯი, კალიბრი და ა.შ.

ინსტრუმენტი სამშენებლო-სამონტაჟო - ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება დეტალის დასამაგრებლად ბეტონზე, აგურის წყობაზე ან სამშენებლო კონსტრუქციაზე (მაგ., სამშენებლო-სამონტაჟო პისტოლეტი). ასეთ ინსტრუმენტს უნდა გააჩნდეს დამცავი მექანიზმი, რომელიც არ მისცემს საშუალებას განხორციელდეს სამაგრი ელემენტის გასროლა მანამდე, ვიდრე დამცავი მოწყობილობა არ იქნება განლაგებული იმ ადგილას, სადაც უნდა დაყენდეს დეტალი. ამასთან, აუცილებელია დამცავი ჩაფხუტი, მხედველობისა და სმენის ორგანოების დამცავი საშუალებები. ზონა იმ ადგილების გარშემო, სადაც სრულდება სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები, უნდა იყოს უცხო პირებისგან თავისუფალი, რათა არ მოხდეს უბედური შემთხვევა საშენი მასალის ნატეხების გაფრქვევის, სამაგრი ელემენტების გადახრის ან რიკოშეტის გამო. თუ სამაგრი ელემენტების გასროლა ხდება ძალიან რბილ ან თხელ მასალაში, შესაძლებელია მოხდეს მასალის გამჭოლი გახვრეტა და შედეგად იმ ადამიანის დაზიანება, რომელიც იმყოფება საპირისპირო მხარეს. ასეთი ინსტრუმენტიდან გასროლით გამოწვეულმა უკუცემამ შესაძლებელია გამოიწვიოს წონასწორობის დაკარგვა. აქედან გამომდინარე, არ შეიძლება ამ ინსტრუმენტის გამოყენება კიბეზე დგომისას.

ინსტრუმენტული ფოლადი - მაღალი სიმაგრის, სიმტკიცის და ცვეთამდეგობის ფოლადი სხვადასხვა ინსტრუმენტების ან მათი მუშა ნაწილების დასამზადებლად. დაბალსიჩქარიანი საჭრელი ინსტრუმენტისათვის, როცა დასამუშავებელი დეტალის ნაწიბური ცხელდება 200...300⁰C, გამოიყენება ნახშირბადიანი ფოლადი (0,6...1,3% C), უფრო მაღალი სიჩქარის ჭრის დროს - ლეგირებული ფოლადი, რომელიც შეიცავს ქრომის, ვოლფრამის, ვანდიუმის და სხვა ელემენტების დანამატებს, მათ შორის სწრაფმჭრელი ფოლადი 9 ან 18% ვოლფრამის დანამატით, რომელიც

გამოირჩევა მაღალი წითელმედგობით.

ინსტრუქტაჟი - 1. ინსტრუქციების მიცემა; 2. შრომის დაცვისათვის გასატარებელი სამუშაოს ერთ-ერთი მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს მუშის მომზადებას უსაფრთხო მუშაობისათვის. არსებობს ი.: პირველადი, განმეორებადი, გეგმიური და არაგეგმიური.

ინსტრუქტაჟი განმეორებითი - უტარდება ყველა მუშას ყოველ სამ თვეში ერთხელ (ადგილობრივი წესებით შეიძლება დაწესდეს სხვა ვადები, მაგრამ არა უგვიანეს 6 თვისა).

ინსტრუქტაჟი მიმდინარე - ტარდება იმ სამუშაოების დაწყების წინ, რომლებზედაც საჭიროა გაფორმებული იქნეს განაწესი-დაშვება.

ინსტრუქტაჟი პირველადი - უტარდება ყველა ახლად მიღებულს სამუშაო ადგილზე. მას ატარებს ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალი (მექანიკოსი, ენერგეტიკოსი, ოსტატი, სამუშაოს მწარმოებელი, უბნის უფროსი, უფროსი სამუშაოს მწარმოებელი), რომლის დაქვემდებარებაშიც იგზავნება მუშა.

ინსტრუქტაჟი რიგგარეშე - ტარდება სამუშაოს პირობებისა და ხასიათის შეცვლის შემთხვევაში, შრომის დაცვის წესებში ცვლილების შეტანის შემდეგ, წარმოების ტექნოლოგიის შეცვლის შემთხვევაში, ახალი კონსტრუქციის და ნაწარმის გამოყენებისას, რასაც შეიძლება მძიმე შედეგი მოყვეს (ტრავმა, ავარია, აფეთქება ან ხანძარი), აგრეთვე, იმ შემთხვევაში როდესაც სამუშაოებს შორის წყვეტა შეადგენს 60 კალენდარულ დღეს. უსაფრთხოების ტექნიკაში გაზრდილი (დამატებითი) მოთხოვნების შემთხვევაში წყვეტა 30 დღეზე მეტი არ უნდა იყოს.

ინსტრუქტაჟი შესავალი - უტარდება ყველა მუშას, მოსამსახურესა და ინჟინერ-ტექნიკურ პერსონალს, სტუდენტებს, რომლებიც გამოგზავნილი არიან ორგანიზაციაში საწარმოო პრაქტიკის გასავლელად

ინსტრუქცია - მითითება. რაიმეს შესრულების, განხორციელების წესის და პირობების დამდგენი დებულებების კრებული.

ინსტრუქცია ექსპლუატაციის - დოკუმენტი, რომელშიც მოცემულია მონაცემები, ნაკეთობის სწორი ექსპლუატაციისა (გამოყენება, ტრანსპორტირება, შენახვა, ტექნიკური მომსახურება) და მუდმივად მზადყოფნისათვის.

ინსტრუქცია თანამდებობრივი - ობიექტის მიერ დამტკიცებული ხელმძღვანელების და სპეციალისტების უფლება-მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობის განმსაზღვრელი დოკუმენტი.

ინსტრუქცია ტექნიკური მომსახურების - დოკუმენტი, რომელშიც მოცემულია წესები ნაკეთობის (დანადგარის) ტექნიკური მომსახურებისათვის.

ინსულა (ლათ.) - 3...6 სართულიანი თანამედროვე სასტუმროს ტიპის საცხოვრებელი სახლი ძველ რომში, კორიდორული განლაგების ოთახებითა და ბინებით, რომელთა გაქირავებით მეპატრონე ღებულობდა შემოსავალს. ი. გათვლილი იყო რომის მოსახლეობის დაბალ ფენაზე.

ინტალიო - იხ. გემა.

ინტარსია (იტალ.) - დეკორირების ხერხი სახვით ხელოვნებაში, ინკრუსტაციის სახეობა, ხით ხის (ავეჯის, კედლების, ჩარჩოების და სხვ.) საგნების მორთვა: ფაქტურითა და ფერით განსხვავებული ხის ფირფიტების ორნამენტი ან გამოსახულება ჩასმულია ხისივე საგნის ზედაპირში (ნახ.1). ი. განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია XV საუკუნის იტალიაში.

ნახ. 1

ინტეგრალი (ლათ.) - მთელი სიდიდე, რომელსაც განიხილავენ როგორც თავის უსასრულოდ მცირე ნაწილების ჯამს.

ინტეგრაცი - ხელსაწყო ინტეგრალური მრუდის დასახაზავად მოცემული დიფერენციალური განტოლების მიხედვით.

ინტეგრაცია (ლათ.) - 1. ცნება, რომელიც აღნიშნავს სისტემის ცალკეული დიფერენცირებული ნაწილების ან ფუნქციების ურთიერთკავშირის მდგომარეობას ერთ მთლიანში, აგრეთვე პროცესს, რომელსაც მივყევართ ამგვარ მდგომარეობასთან; 2. მეცნიერებათა დაახლოებისა და კავშირის პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს მათი დიფერენცირების პროცესთან ერთად; 3. აღგდენა, შევსება, შერწყმა.

ინტენსივობა - 1. სწრაფად მიმდინარე ბიოლოგიური პროცესები; 2. მკვეთრი, ინტენსიური შეფერილობა; 3. დაძაბული შრომა; 4. მოქმედება, ზემოქმედება (მაგ., დატვირთვის ინტენსივობა, გამოსხივების ინტენსივობა და სხვ.).

ინტენსიური (ლათ.) - 1. დაძაბული, გაძლიერებული, უკეთესი შედეგის, ნაყოფიერების მომცემი.

ინტენსიურობა - მოქმედების ან პროცესის დაჩქანება-გაძლიერება.

ინტენსიფიკაცია (ლათ.) - გაძლიერება, გაზრდა დაძაბულობისა, მწარმოებლობისა, ქმედუნარიანობისა. წარმოების ი. გულისხმობს მის განვითარებას ყველა ეფექტური საშუალებისა და ტექნოლოგიური პროცესების გამოყენებით, შრომის ორგანიზაციის მოწინავე მეთოდების გამოყენებით, სამეცნიერო პროგრესის მიღწევათა დანერგვით.

ინტერვალი - 1. მანძილი, სივრცე ორ საგანს შორის; 2. დროის შუალედი; 3. სხვაობა ორ ბგერას შორის მათი სიმაღლის მიხედვით; 4. პროცესის ან მოქმედების განმეორებადობის დრო.

ინტერიერი - შენობის ან სათავსის არქიტექტურულად გაფორმებული შიდა სივრცე (ნახ. 1). ი. არქიტექტურული გადაწყვეტა განსაზღვრულია მისი ფუნქციონალური დატვირთვით. ი. დასამშვენებლად იქმნება მონუმენტური მხატვრობა, ქანდაკებები, მოზაიკა. შესაძლებელია ინტერიერის დანაწილება ზონებად.

ნახ. 1

ინტერიერის მოპირკეთება - ინტერიერის კედლისა და ჭერის, ასევე იატაკის მოპირკეთება.

ინტერიორიზაცია (ფრანგ.) - მოძრაობებსა და გარეგან ობიექტებზე მანიპულაციით განხორციელებული აქტივობის გადაქცევა შინაგან აქტივობად კომპონენტების თანდათანობითი შეკვეცის გზით.

ინტერმეტალიდი (ინტერმეტალიდური ნაერთი) - ორი ან მეტი მეტალის ქიმიური ნაერთი, რომელთაც აქვთ შემადგენელი კომპონენტების ფიქსირებული თანაფარდობა. თითქმის ყველა ი. მსხვრევადი მასალაა, რადგან კრისტალურ მესერში ატომებს შორის კავშირს აქვს არა მეტალური, არამედ კოვალენტური ან იონური ხასიათი. ზოგიერთი ი. ნახევრად გამტარია - ელემენტების თანაფარდობა რაც უფრო ახლოსაა სტექიომეტრიასთან, მით უფრო მაღალია ელექტრული წინაღობა.

ინტერნეტი - 1. მსოფლიო საინფორმაციო კომპიუტერული ქსელი, რომელიც წარმოადგენს რეგიონალური კომპიუტერული ქსელებისა და კომპიუტერების სიმრავლის გაერთიანებას. მათ შორის ინფორმაციის გაცვლა ხორციელდება სატელეკომუნიკაციო საშუალებებით; 2. ინფორმაციის გაცვლის გლობალურ ქსელი, მსოფლიოს უმსხვილესი ქსელი, „მსოფლიო ქსელი“ ან „ქსელთა ქსელი“.

ინტერპოლაცია - ფუნქციის შუალედ მნიშვნელობათა მონახვა მისი ზოგიერთი ცნობილი მნიშვნელობების მიხედვით.

ინტერპრეტაცია (ლათ.) - განმარტება, უფრო გასაგებ ენაზე გადმოცემა, მისებრ აღქმა ფაქტის და ა.შ.

ინტერფეისი - უნიფიცირებული სიგნალების და აპარატურის დამაკავშირებელი სისტემა, რომლის დანიშნულება საგამომთვლელო სისტემებს შორის ინფორმაციის გაცვლის უზრუნველყოფაა.

ინტერფერენცია (ლათ.) - მოვლენა, რომელიც აღიძვრება ორი ან რამდენიმე ტალღის ერთმანეთზე დადებით და მდგომარეობს დროში მდგრად ურთიერთ გაძლიერებაში სივრცის რომელიღაც წერტილში და ურთიერთ შესუსტებაში სხვა წერტილში, რაც დამოკიდებული იქნება ტალღების ფაზების ურთიერთ თანაფარდობაზე. ინტერფერირება შეიძლება მხოლოდ კოგრენტული ტალღებისა ანუ ისეთი ტალღებისა, რომელთა ფაზების სხვაობა განსაზღვრულ წერტილში არ არის დამოკიდებული დროზე.

ინტროსკოპი (ლათ.) - ხელსაწყო, გაუმჭვირი ნივთიერებებისა და მოწყობილობების შიგნით მიმდინარე პროცესებზე დასაკვირვებლად (ულტრაიისფერი ან რენტგენის სხივებით).

ინტრუზია (ლათ.) - 1. დედამიწის ქერქში მაგმის შეჭრის პროცესი, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ინტრუზიული ქანები, ეგრეთ წოდებული სიღრმის ქანები, რომელიც უპირისპირდება ეფუზიურ ქანებს; 2. დედამიწის ქერქში მაგმის გაცივებისა და კრისტალიზაციის შედეგად წარმოქმნილი მაგმური სხეული, ინტრუზივი (ნახ. 1, ინტრუზივი, დევილზ-ტაუერი, აშშ).

ნახ. 1

ინტუიციონიზმი - მათემატიკის მიმართულება, რომელიც ამტკიცებს, რომ მათემატიკურ ცნებებსა და წინადადებებს არ აქვს ობიექტური აზრი, რადგანაც ისინი თითქმის დამოკიდებულია მათემატიკოსის ფსიქიკაზე.

ინფილტრაცია (ლათ.) - 1. გაჟონვა; 2. მედ. ორგანიზმის უჯრედებსა და ქსოვილებში უცხო ნივთიერებათა შეჭრა.

ინფილტრაციული ნაგებობა - ნაგებობა მიწისქვესა წყლების ასაღებად ან მათი ხელოვნურად შესავსებად.

ინფლაცია (ლათ.) - მიმოქცევის არხებში ჭარბი ქაღალდის ფულისა და დაუზურდავებელი ბანკნოტების დაგროვება, რაც იწვევს მათ გაუფასურებასა და ფასების საერთო დონის ზრდას. ამ პროცესს თან ახლავს ოქროზე ლაჟის და ქაღალდის ფულზე დიზაჟიოს წარმოშობა, უცხოური ვალუტის კურსის ზრდა და იმ ქვეყნის ვალუტის კურსის დაცემა, სადაც ინფლაციაა. ინფლაციის ძირითადი განმაპირობებელი ფაქტორებია: 1. დისპროპორციის წარმოშობა ფულად და სასაქონლო მასას შორის, ფულადი მასის დაუსაქონლებზე; 2. მოხმარების საგნების წარმოების ჩამორჩენა მოსახლეობის მოთხოვნასთან შედარებით. მოთხოვნა წინ უსწრებს მიწოდებას. ამის გამო წარმოიქმნება ფულადი სახსრების სიჭარბე, საქონლის დეფიციტი, რაც ხელს უწყობს ფასების ზრდას; 3. ბაზარზე ისეთი საქონლის მიწოდება, რომელზეც მოთხოვნა არ არის. ეს გარემოება ფარულად განაპირობებს ფულის გაუფასურებას.

ინფლაციის დონე - ფასების დონის პროცენტული ცვალებადობა დროის გარკვეულ მონაკვეთში (თვე, წელი).

ინფორმატიკა (ფრანგ.) - დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის სამეცნიერო ინფორმაციის სტრუქტურასა და ზოგად თვისებებს, აგრეთვე მის გადაცემასა და გამოყენებას ადამიანის საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში.

ინფორმაცია (ლათ.) - 1. ცნობები, რომელიც გადაიცემა ადამიანებს შორის ზეპირი, წერილობითი ან სხვა ფორმით. ასევე ზოგადმეცნიერული ცნება, რომელიც შეიცავს ცნობების გაცვლას ადამიანებს შორის, ადამიანსა და ავტომატს შორის, ავტომატსა და ავტომატს შორის; სიგნალების გაცვლას ცხოველთა სამყაროში და სხვა. ინფორმაცია არის კიბერნეტიკის ერთ-ერთი ძირითადი ცნება; 2. ცნობათა ერთობლიობა, რომელიც ამცირებს სხვადასხვა შესაძლებლობის არჩევის განუსაზღვრელობას.

ინფორმაციის თეორია - კიბერნეტიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ინფორმაციის შეფასების, გადაცემის, შენახვის, მიღების და კლასიფიკაციის აღწერის მეთოდებსა და საშუალებებს.

ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა - საჯარო რეესტრსა და მარეგისტრირებელ ორგანოში დაცული ინფორმაციისა და დოკუმენტაციის თავისუფალი გაცნობისა და გაცემის უზრუნველყოფა.

ინფორმაციული სისტემა - საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და ამ ტექნოლოგიების გამოყენებით განხორციელებული ქმედებების ნებისმიერი კომბინაცია, რომელიც ხელს უწყობს მართვას ან გადაწყვეტილების მიღებას.

ინფრაბგერა (ლათ.) - დაბალი სიხშირის (20 ჰერცზე ნაკლები) მექანიკური რხევები, რომლებსაც ადამიანის ყური ვერ აღიქვამს. ვრცელდება დრეკად გარემოში. ინფრაბგერული რხევა ძირითადად ბგერული რხევის კანონებს ემორჩილება, მაგრამ დაბალი სიხშირე გარკვეულ თავისებურებებსაც ანიჭებს. კერძოდ, სმენადი ბგერებისგან განსხვავებით ი. ჰაერის გარემოში დიდ მანძილზე ვრცელდება (მისი ენერგიის მცირედ შთანთქმის გამო). საწარმოო პირობებში შერწყმულია დაბალსიხშირულ ხმაურთან, ხოლო მთელ რიგ შემთხვევაში - დაბალსიხშირულ ვიბრაციასთან. ინფრაბგერის წყარო შეიძლება გახდეს დანადგარი, რომლის მუშა ციკლთა რიცხვი წამში 20-ზე ნაკლებია (მაგ., ვენტილატორი, დღუშინი კომპრესორი, შიდაწვის ძრავა, ელექტრორკალური ღუმელი და ა.შ.). ინფრაბგერული ტალღები ახლავს ბევრ ბუნებრივ პროცესს - მიწისძვრას, ვულკანის ამოფრქვევას, ქარიშხალს. ი. ადამიანისათვის საშიშ ფაქტორს წარმოადგენს

ინფრასტრუქტურა (ლათ.) - 1. საზოგადოების ან ორგანიზაციის საბაზისო სტრუქტურა, დაგროვილი კაპიტალური აღჭურვილობის ფონდი (სატრანსპორტო საშუალებები, სკოლები, ფაბრიკები, გზები, კავშირგაბმულობა, ტრანსპორტი, წყალმომარაგება, სამშენებლო ობიექტები და ა.შ.); 2. სისტემის შემადგენელი ნაწილი, რომელსაც დაქვემდებარებული, დამხმარე ხასიათი აქვს, მაგრამ მთელი სისტემის ფუნქციონირებას განაპირობებს. ი. უზრუნველყოფს კვლავწარმოების პროცესის გარეგანი პირობების შექმნას, წარმოადგენს მეურნეობის განსაკუთრებულ სფეროს, რომელიც მომსახურებას უწევს წარმოების და მიმოქცევის სფეროს. განვითარებულ ქვეყნებში ი. იყოფა ოთხ დარგობრივ ჯგუფად: საწარმოო, სოციალური, ინსტიტუციონალური და ეკოლოგიური; 3. მეურნეობის იმ დარგების კომპლექსი, რომლებიც ემსახურება სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას; 4. საინჟინრო-ტექნიკური და სოციალური მომსახურების, ასევე საკომუნიკაციო ობიექტების, ნაგებობებისა და ქსელების ერთობლიობა; 5. სამხედრო საქმეში - ზურგის ნაგებობათა კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს ჯარების მოქმედებას.

ინფრაწითელი გამოსხივება - 1000°C-ზე დაბალ ტემპერატურაზე გამთბარი სხეულის გამოსხივების სპექტრში უხილავი სხივების ნაკადის 76...750 მკრ-ის სიგრძის ტალღა. სხეულების მიერ ინფრაწითელი სხივების შთანთქმას თან ახლავს ელექტრო მაგნიტური ენერგიის სითბურ ენერგიად გარდაქმნა.

ინფრაწითელი სპექტროსკოპია - სპექტროსკოპიის სახეობა, რომელიც შეისწავლის სხივების შთანთქმას სპექტრის გრძელტალღოვან ნაწილში. ი.ს. მეშვეობით შესაძლებელია ნივთიერების მოლეკულებში სხვადასხვა ატომური დაჯგუფებების არსებობის, მოლეკულის ქიმიური აგებულების, მათი მოძრაობის ხასიათის დადგენა. გამოიყენება ხელსაწყო - ინფრაწითელი სპექტროფოტომეტრი.

ინცერტი (ლათ.) - ბეტონის ზედაპირის მოპირკეთება ბუნებრივი ან ხელოვნური უსწორო ქვებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ინციდენტი - 1. სამუშაო პროცესთან დაკავშირებული შემთხვევა, რომელმაც არ გამოიწვია ტრავმა; 2. საშიშ საწარმოო ობიექტზე გამოყენებული ტექნიკური მოწყობილობის მტყუნება ან დაზიანება, ტექნოლოგიური რეჟიმის პროცესიდან გადახრა, ნორმატიული საკანონმდებლო აქტების, აგრეთვე საშიშ საწარმოო ობიექტზე მუშაობის წესების განმსაზღვრელი ნორმატიული ტექნიკური აქტების დარღვევა; 3. ოპერატორის არასწორი მოქმედებებით გამოწვეული ტექნიკური სისტემის მტყუნება.

ინჰიბირება (ლათ.) - რაიმეს შენელება, თავიდან აცილება.

ინჰიბიტორი - ქიმიური პროცესების შემაფერხებელი (შემნელებელი, შემწყვეტი) ნივთიერება. არსებობს ი. კოროზიის, ჯაჭვური ქიმიური რეაქციის (პოლიმერიზაცია), ჟანგვის (ჟანგვაწინაღობა) და სხვ. მაგ., ტექნეციუმის ნაერთები წარმოადგენს ფოლადის კოროზიის ინჰიბიტორს. ატმოსფერული კოროზიის ერთ-ერთი ყველაზე მარტივი ი. ნატრიუმის ნიტრიტი, რომელიც ფოლადის და თუჯის ნაკეთობების კონსერვაციისათვის გამოიყენება. ი. უარყოფითი კატალიზატორია, რომელიც ისე ამუხრუჭებს რეაქციას, რომ წვის ტემპერატურა არ მცირდება. ი. მოქმედების მექანიზმი მდგომარეობს წვადი ნივთიერების დაჟანგვისას რეაქციის ჯაჭვის გაწყვეტაში. ი. ადვილად რეაგირებს რეაქციის აქტიურ ცენტრებთან, გარდაქმნის რა მათ მდგრად პროდუქტებად. წვის ინჰიბიტორად ძირითადად სხვადასხვა ჰალოიდწარმოებულები გამოიყენება. წვის ი. ძირითადად გამოიყენება ხანძრის ჩასაქრობად და აფეთქების აქტიურად ჩასახშობად. ტექნოლოგიურ პროცესებში ზოგჯერ გამოიყენება მაღალი თბოტევადობის ფლემატიზატორები, რომლებსაც ინჰიბიტორული აქტივობა და თბური ზემოქმედებაც ახასიათებთ. ასეთ ნივთიერებებს მიეკუთვნება, მაგ., წვადი ნახშირწყალბადოვანი აირები, რომლებსაც უმატებენ აცეტილენს, რაც მაღალ ტემპერატურაზე და 20 მპა-მდე წნევის პირობებში აცეტილენისგან ორგანულ ნივთიერებათა სინთეზის ფეთქებადუსაფრთხო ტექნოლოგიური სქემების შექმნის საშუალებას იძლევა.

ინჰიბიტორი არმატურის კოროზიის - ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება არმატურის კოროზიის აღმოსაფხვრელად ან კოროზიის სიჩქარის შესამცირებლად. ინჰიბიტორი შეჰყავთ ბეტონის ან არმატურის დამცავი საფარვლის შემადგენლობაში.

იოლი - მცირე ზომის ორანჟიანი იალქნიანი გემი დახრილი (ირიბი) იალქნებით. ი. ტიპის მოწყობილობებს ზოგჯერ დიდი ზომის იახტებზეც იყენებენ.

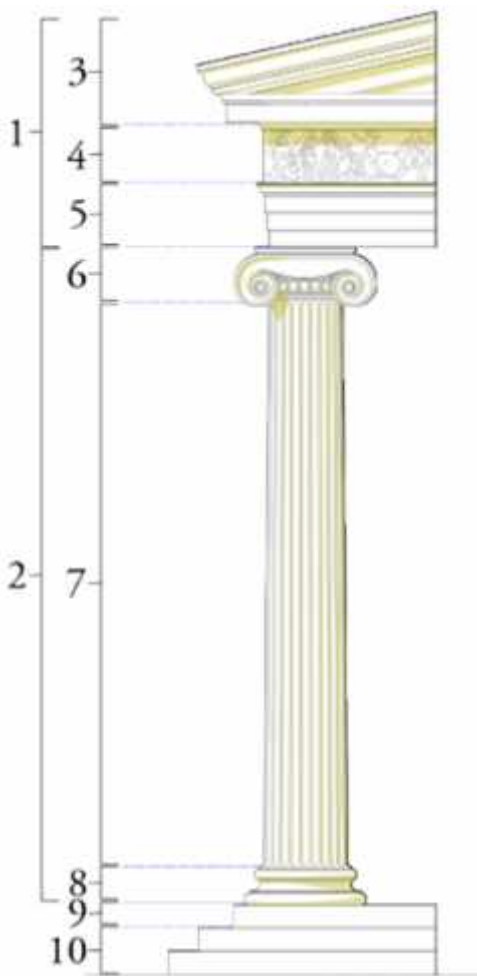
იონიკები (ბერძ.) - ორნამენტი, რომელიც, ჩვეულებრივ, ამშვენებს ნაოთხალ ლილვს და მიიღება ოვალური ამოხნეპილობის, კვერცხლისებრი და ფოთლოვანი მწკრივების მონაცვლეობით. გამოიყენება იონიური და კორინთული არქიტექტურული ორდერების სვეტისთავებსა და კარნიზებში (ნახ. 1).

ნახ. 1

იონიტები (ბერძ.) - მაგარი ნივთიერებები, რომლებიც წყალში ან ორგანულ გამხსნელებში არ იხსნება და თვისება აქვთ გაცვალონ თავისი იონები გარემოს იონებთან; იყენებენ წყლის "დასარბილებლად" (დემინერალიზაციისათვის) და სხვ.

იონიური ორდერი - სამი მთავარი ბერძნული არქიტექტურული ორდერიდან ერთ-ერთი. ი. ო. ძირითადი, მცირეაზიური, ვარიანტი ჩამოყალიბდა ძვ. საბერძნეთის იონიური პროვინციების ქვის ხუროთმოძღვრებაში ძვ. წ. 560...500 (არტემიდას ტაძარი ეფესოში). ი. ო. პროპორციები მსუბუქია და მისი ყველა ნაწილის დეკორიც მდიდრული (ნახ. 1, იონიური ორდერი: 1 - ენტაბლატურა, 2 - სვეტი, 3 - კარნიზი, 4 - ფრიზი, 5 - არქიტრავი, 6 - კაპიტელი, 7 - ტანი, 8 - ბაზისი, 9 - სტილობატი, 10 - სტერეობატი). სხვა არქიტექტურულ ორდერთაგან განსხვავებით, მისი სვეტისთავი შემკულია ვოლუტებით. იონიური ორდერის რამდენიმე ვარიანტი განსაკუთრებით ფართოდ გავრცელდა ელინიზმის ეპოქაში.

ნახ. 1

იპოდრომი (ბერძ.) - ცხენთსარბიელი, საგანგებოდ მოწყობილი ასპარეზი შეჯიბრებების ჩასატარებლად ცხენოსნობაში და ჩორთმავალი ცხენების გამოსაცდელად, აგრეთვე ცხენების გამოსაფენად და გამოსაყვანად. აქვს სხვადასხვა სიგრძის საჭენებელი ოვალური თიხნარი ბილიკები. ჩორთმავალი ცხენებისთვის განკუთვნილი ბილიკის სიგრძეა არანაკლებ 800 მ, სიგანე - არანაკლებ 15 მ, ფინიშის სწორი - 250 მ და მეტი. საჯდომი ცხენების საჭენებელი წრე იმავე სიგანისაა, საერთო სიგრძე - არანაკლებ 1600 მ, ფინიშის სწორი - არანაკლებ 400 მ. ცენტრიდანული ძალის ზემოქმედების შესამცირებლად მოსახვევებში კეთდება 10...12-გრადუსიანი ვირაჟები. ბილიკის შიგნითა კიდეში ჩადგმული ბოძებით აღინიშნება სტარტისა და ფინიშის ადგილები, დისტანციის ცალკეული მონაკვეთები. დიდი ი. შიდა მოედნებს იყენებენ სტიპლ-ჩეიზის სპეციალური ტრასის მოსაწყობად და სხვადასხვა ცხენოსნური სპორტული თამაშობისთვის. ფინიშის მონაკვეთის გასწვრივ განლაგებულია მაყურებელთა ტრიბუნა, ფინიშის ბოძთან - სამსაჯო კოშკი. ი. ტერიტორიაზე ან მის სიახლოვეს განთავსებულია თავლა, ვეტერინალური ლაზარეთი, კარანტინი, სამკედლო და სხვა სამეურნეო სამსახურები. შუა საუკუნეების თბილისის მთავარი ცხენთსარბიელი მდებარეობდა გარეთუბანში, მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე. 1840-იან წლებში გაიხსნა დიდუბის ი., ერთი საუკუნის შემდეგ კი ცხენთგამოცდის მთავარ ასპარეზად იქცა დელისის იპოდრომი (ნახ. 1). ამჟამად თბილისის ი. მდებარეობს ლისის ტბის მიდამოებში.

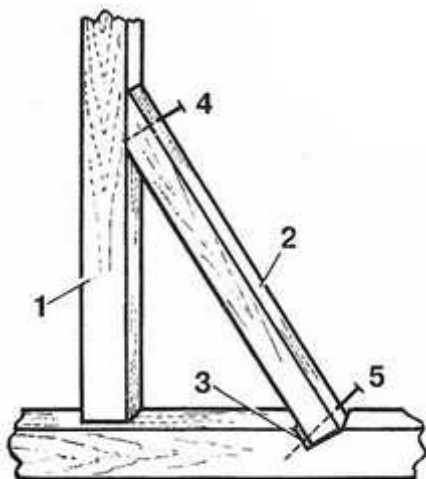
ნახ. 1

იპოთეკა (ბერძ.) - 1. უძრავი ქონების დაგირავება (უმეტესად, მიწის ან ნაგებობის) სესხის მისაღებად; 2. თვით დაგირავებული უძრავი ქონება.

ირაციონალური (ლათ.) - კანონზომიერებას მოკლებული, გონებისთვის მიუწვდომელი; ლოგიკის ცნებებით აუხსნელი.

ირეგულარული დაგეგმარება - არარეგულარული დაგეგმარება; დასახლებული ადგილის დაგეგმარების ხასიათი, რომელსაც რეგულარული დაგეგმარებისაგან განსხვავებით საფუძვლად არ უდევს ქუჩების ქსელის რამდენადმე გეომეტრიული ან რაიმე ღერძის მიმართ სიმეტრიულად განლაგების პრინციპი. ასეთი დაგეგმარება გვხვდება რთულ მთაგორიან რელიეფზე განლაგებულ დასახლებებში, შუა საუკუნეების ქალაქების უმრავლესობაში, უეცრად, ქოტურად წარმოქმნილ დასახლებებში.

ირიბანა - სამშენებლო კონსტრუქციის (წამწის, კარკასის) ელემენტი, რომელიც ერთმანეთს უკავშირებს კონსტრუქციის ორ შემადგენელ ნაწილს და განსაზღვრული კუთხით არის მიმართული დგარებისა და ჰორიზონტალური სარტყელის მიმართ (ნახ. 1. ხის წამწის ნაწილი: 1-დგარი; 2-ირიბანა; 3-ჭდობა; 4-5 - ლურსმნები).

ნახ. 1

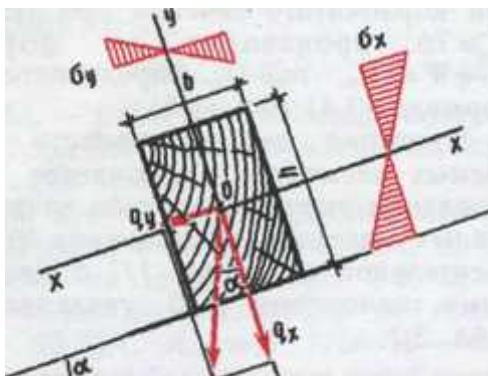
ირიბოჰკოიანობა - იხ. ხვეულობა.

ირიბგონიო - სადურგლო ხელსაწყო, რომლის გვერდები გარკვეული კუთხით ირიბად (გარდა მართი კუთხისა) არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული. გამოიყენება კარ-ფანჯრის ჩარჩოს დეტალებზე კოტის ირიბად ჩასაჭრელად მათი კუთხურად შეერთებისას.

ირიბი დარტყმა - დარტყმა, რომლის დროსაც სხეულთა მასების ცენტრების ფარდობითი სიჩქარეები შეხების მომენტში არ არიან დარტყმის ნორმალის პარალელური.

ირიბი მოძრაობა (ჰორიზონტისადმი დახრილად გასროლილი ნივთიერი წერტილის მოძრაობა) - ნივთიერი წერტილის მოძრაობა სიმძიმის ძალის ველში, როდესაც საწყისი სიჩქარის ვექტორი მიმართულია ჰორიზონტისადმი მახვილი კუთხით.

ირიბი ღუნვა - 1. ღუნვა, რომლის დროსაც მღუნავი მომენტის ვექტორი არ ემთხვევა ღეროს განივი კვეთის ინერციის მთავარი ცენტრალური ღერძების არც ერთ მიმართულებას; 2. ღუნვა, რომლის დროსაც ელემენტზე მოქმედი დატვირთვის მიმართულება არ ემთხვევა განივკვეთის ერთ-ერთი მთავარი ღერძის მიმართულებას. მისი კლასიკური მაგალითია დახრილი სახურავის მართკუთხა განივკვეთის გრძივი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ირიბი ჩაჭრა - შეერთების სახეობა ძელების ან მორების სიგანეში წასაზრდელად. ამისთვის შესაერთებელი ბოლოები ჩაიჭრება ირიბად, დაედება ერთმანეთს და მოიჭიმება ჭანჭიკით ან ჩაწებდება. ჩაჭრის სიგრძე კონსტრუქციულად მიიღება $l_{ჩაჭ} = 2h$, სადაც h განივკვეთის სიმაღლეა. ამ ტიპის შეერთებებს იყენებენ გრძივების სიგრძეში წასაზრდელად ან ძელურა სათავის კუთხეების ამოსაყვანად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ირიბულა - დახრილად დაყენებული ძელი ან სამკუთხა კონსტრუქცია, რომელიც ტვირთის ჩამოსაკიდებლად ან ასაწევად (კრონშტეინის დახმარებით) გამოიყენება.

ირიგატორი - ირიგაციის სპეციალისტი.

ირიგაცია (ლათ.) - მიწების ხელოვნური რწყვის ღონისძიებათა სისტემა (არხები, წყალსაწნეო სადგურები, ტუმბოები, ფილტრები, წვეთოვანი ირიგაცია (მორწყვა), ჩამდინარე წყლების ხელახალი გამოყენება, მიკრო მიმაპკურებლები და სხვ.).

ირიზაცია - ოპტიკური მოვლენა, ფერთა თამაში ზოგიერთი მინერალის კრისტალების წახნაგებსა და ტკეჩადობის სიბრტყეებზე.

ისარი - 1. მშვილდის სატყორცნი, მახვილწვერიანი სწორი, წვრილი ჯოხი; 2. მიმართულების მაჩვენებელი ნიშანი; 3. რკინიგზის ლიანდაგის შეერთების ადგილზე გაკეთებული მოწყობილობა, რომლითაც მოძრავი შემადგენლობა ერთი ხაზიდან მეორეზე გადაჰყავთ; 4. ამწის მუშა ორგანო, რომლითაც ტვირთის აწევა-დაშვება წარმოებს; 5. სამშენებლო კონსტრუქციის ჩარუნვის (დეფორმაციის) მაჩვენებელი (მაგ., ჩალუნვის ისარი).

იტალიკი - ამა თუ იმ კომპიუტერული შრიფტის დახრილი სახესხვაობა.

იტალიური კლასიკა - იტალიური რენესანსით (იტალ.: rinascimento) დაიწყო რენესანსის პერიოდის საწყისი ფაზა, პერიოდი, რომელმაც რომ უდიდესი კულტურული ცვლილებები და მიღწევები გამოიწვია ევროპაში მე-14 საუკუნის ბოლოდან ერთი საუკუნის განმავლობაში. მიუხედავად იმისა, რომ მიმდინარეობა მე-14 საუკუნის ადრეულ წლებში ჩაისახა, ამ პერიოდში იტალიური კულტურა ჯერ კიდევ შუასაუკუნეობრივი იყო და რენესანსი სრული ძალით მხოლოდ საუკუნის ბოლოს გაბატონდა. სიტყვა "რენესანსი" ფრანგულად ნიშნავს "ხელმეორედ დაბადებას" და ეს ხანა ხასიათდება კლასიკური ანტიკურობისადმი განახლებული ინტერესის გაღვივებით ე.წ. "ზნელი ხანის" შემდეგ. ეს ცვლილებები უმეტესწილად შეეხო ელიტარულ ფენებს, მოსახლეობის უმრავლესობის ცხოვრება კი შუა საუკუნეების შემდეგ დიდად არ შეცვლილა. იტალიური რენესანსი დაიწყო ტოსკანაში (ნახ. 1), ცენტრები ფლორენციასა და სიენაში. შემდეგ ის სამხრეთშიც ვრცელდება და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რომზე (ნახ. 2), რომელიც თითქმის თავიდან აიგო რენესანსის პაპების მმართველობის პერიოდში. იტალიურმა რენესანსმა პიკს მე-15 საუკუნის ბოლოს მიაღწია, რის შემდეგაც უცხოელი დამპყრობლების შემოსევებმა კულტურული ცხოვრების დაქვეითება გამოიწვია. მიუხედავად ამისა, რენესანსის იდეები და იდეალები დანარჩენ ევროპაშიც ვრცელდება, დასაბამს აძლევს რა ჩრდილოეთის რენესანსსა და ინგლისურ რენესანსს.

ნახ. 1

ნახ. 2

იტალიური პანდუსი - დამრეცი კიბე პანდუსის გაგრძელებაზე ფართო დახრილი საფეხურებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

იტერაცია - მიმდევრობითი მიახლოების მეთოდით განტოლების ამოხსნის დროს მათემატიკური ოპერაციების ერთობლიობის განმეორებითი გამოყენების შედეგი (n-ჯერ გამოყენების შედეგს n-ური იტერაცია ეწოდება).

იუველირი (ჰოლანდ.) - ოქრო-ვერცხლისა და ძვირფასი ქვებისაგან სამკაულების, ფუფუნების საგნების დამზადების ოსტატი. ასეთი ქვებით მოვაჭრე; ოქრომჭედელი.

იუნგის მოდული - დრეკადობის რიცხვითი მახასიათებელი გაჭიმვისას ან კუმშვისას, რომელიც შემოიღო თ.

იუნგმა (1807 წ.) - E მუდმივა, რომელიც გამოსახავს დამოკიდებულებას ნორმალურ σ ძაბვასა და ფარდობით ϵ წაგრძელებას შორის ისეთი დეფორმაციისათვის, რომელიც ემორჩილება ჰუკის კანონს: $\epsilon = \sigma/E$. თ. იუნგმა განსაზღვრა "რაიმე ნივთიერების დრეკადობის მოდული", როგორც იმავე ნივთიერების სვეტი (კოლონა), რომლის ფუძეზე დაწოლის (წნევის) ფარდობა იმ დატვირთვასთან, რომელიც საჭიროა ნივთიერების გარკვეულ შეკუმშვამდე მისაყვანად, ტოლია საწყისი სიგრძისა და დამოკლების ფარდობისა; რასაც ახლა იუნგის მოდულს ვუწოდებთ, არის ამ სვეტის (კოლონის) წონა, რომელიც მოდის ფუძის ფართობის ერთეულზე

იურიდიული პირი - 1. განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად შექმნილი საკუთარი ქონების მქონე ორგანიზებული წარმონაქმნი, რომელიც თავისი ქონებით დამოუკიდებლად აგებს პასუხს და საკუთარი სახელით იძენს უფლებებსა და მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და შეუძლია სასამართლოში გამოვიდეს მოსარჩელედ და მოპასუხედ. ი.პ., რომლის მიზანსაც შეადგენს სამეწარმეო (კომერციული) საქმიანობა, უნდა შეიქმნას მეწარმეთა შესახებ კანონის მიხედვით. ი.პ., რომლის მიზანსაც არ შეადგენს სამეწარმეო საქმიანობა, შეიძლება არსებობდეს, როგორც კავშირი (ასოციაცია) ან ფონდი; 2. სახელმწიფო სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობს ისევე, როგორც კერძო სამართლის იურიდიული პირი. სახელმწიფოს უფლებამოსილებებს ამ დროს ახორციელებენ მისი ორგანოები ისე, რომ ისინი არ წარმოადგენენ იურიდიულ პირებს. იურიდიული პირის ადგილსამყოფელად ითვლება მისი ადმინისტრაციის მდებარეობის ადგილი; 3. ი.პ. შეიძლება იყოს კორპორაციულად ორგანიზებული, წევრობაზე დაფუძნებული, წევრთა მდგომარეობაზე დამოკიდებული ან მათგან დამოუკიდებელი და ეწევა ან არ ეწევა მეწარმეობას.

იურისდიქცია - 1. სასამართლო საქმის წარმოების უფლება, განსჯადობა; 2. საქმეები, რომლებიც ამა თუ იმ დაწესებულების წარმოებას ექვემდებარება

იურისკონსულტი (ლათ.) - წარმოების, დაწესებულების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციის მუდმივი კონსულტანტ-იურისტი. ევალება თავის ორგანიზაციის ინტერესების დაცვა სასამართლო ორგანოებში, აგრეთვე სხვადასხვა უფლებრივი დოკუმენტაციის შედგენა-გაფორმება

იურისტი - იურიდიული განათლების მქონე, იურისპრუდენციის დარგში მომუშავე პირი; სამართლისმცოდნე

იუსტირება - დანადგარის აწყობა, შემოწმება, დარეგულირება.

იფანი - იხ. კოპიტი.

იყალთოს აკადემია - ქართული უმაღლესი სასწავლებელი XI-XII საუკუნეებში (ნახ.1), რასაც ადასტურებს მონასტრის ეზოში შემორჩენილი შენობის ნანგრევები, რომელიც საერო დანიშნულების ნაგებობას უფრო ჰგავს, ვიდრე სამონასტროსი. ნანგრევებში ჩანს კათედრის ფუძე, დამახასიათებელი თახჩა-ფანჯრები. შენობა მონუმენტური უნდა ყოფილიყო, გელათის აკადემიის შენობის მსგავსი, იმ განსხვავებით, რომ იყალთოს აკადემიის შენობა ორსართულიანია. აკადემიაში ასწავლიდნენ ღვთისმეტყველებას, რიტორიკას, ასტრონომიას, ფილოსოფიას, გეოგრაფიას, გეომეტრიას, გალობას და ა.შ. ისწავლებოდა აგრეთვე მჭედლობა, კერამიკა („მეკეცეობა“) და მევენახეობა-მეღვინეობა. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად იქ აღმოჩენილ იქნა ფირუზისფერი კრამიტები, ასეთები მხოლოდ ეკლესია მონასტრებთან გვხვდება. იყო ასევე საჭურჭლე ქარხანაც, რომელიც მონასტრის გარეთაა. 1938 წელს შენობის გაწმენდის დროს აღმოაჩინეს ბუხარი, რომლის წინა ოთახი სამჭედლო ყოფილა.

ნახ. 1

იშელი - ძვ. საღორე სახლი.

იშხანი - შუა საუკუნეთა საქართველოს ერთ-ერთი დიდი სამონასტრო ცენტრი, ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი (ნახ. 1). მდებარეობს ტაოში, მდინარე ოლთისისწყლის მარჯვენა ნაპირზე (ამჟამად თურქეთის ფარგლებში). თავდაპირველი ეკლესია (ბანის ტიპის წრიულ გარსშემოსავლელებში მოქცეული ტეტრაკონქი) VII საუკუნის 30-იან წლებში ეპისკოპოსმა ნერსესმა ააშენა., ხოლო ძველი ეკლესიის ნანგრევებზე გრიგოლ ხანძთელის მოწაფის, საბას მიერ აშენებული იქნა ახალი ტაძარი, რომელმაც დასრულებული სახე XI საუკუნეში ბაგრატ IV-ის მეფობის დროს მიიღო. ტაძარი მდიდარია უნიკალური ქართული ჩუქურთმებითა და ხვეულებით, რომლებიც ი. ტაძარს საოცარ ხიბლს მატებენ (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

იჩქითი (თურქ.) - სწრაფი, მყისი, ანაზღეული, მოულოდნელი.

იჯარა (არაბ.) - ხელშეკრულება, რომლითაც მეიჯარე გადასცემს მოიჯარეს განსაზღვრულ ქონებას დროებით სარგებლობაში. მეიჯარე ვალდებულია უზრუნველყოს ნაყოფის მიღების შესაძლებლობა გადაცემული ქონებიდან, ხოლო მოიჯარე ვალდებულია გადაიხადოს დათქმული საიჯარო ქირა.

კაბარე (ფრანგ.) - პატარა გასართობი დაწესებულება გარკვეულ მხატვრულ-გასართობი პროგრამით, რომელიც შედგება შანსონის სიმღერების, ერთაქტიანი პიესების, სკეტჩების, საცეკვაო ნომერებისგან და ა.შ.

კაბელ-ამწე - ამწე სტაციონარული ან გადასადგილებელი საყრდენებით, რომლებიც დაკავშირებულია ერთმანეთთან მზიდი ბაგირით და რომლებზედაც გადაადგილდება სატვირთო ურიკა (ნახ. 1). ტვირთამწეობა შეადგენს 5...50 ტ. გამოიყენება ტვირთების აწევა-გადატანისათვის 100...1500 მ მანძილზე მდინარეების, ხეობების და სხვ. თავზე. ფაქტიურად იგი არის ერთმალისანი საზაგირო გზა ღია სამთამადნო დამუშავების ადგილებიდან მადნის, ქვის მასალების, მშენებლობაში კი დიდი რაოდენობის მიწის, ბეტონისა და სხვათა გადასატანად.

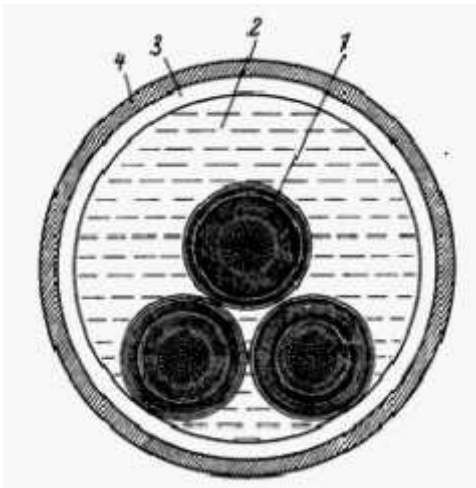
ნახ. 1

კაბელი (პოლანდ.) - 1. ჰერმეტიკულ გარსში მოთავსებული მოქნილი ელექტროსადენი (ან სადენები), რომელსაც ჩვეულებრივ ზემოდან დამცავი საფარი აქვს. იყენებენ დიდ მანძილზე ელექტროენერგიის ან სიგნალების გადასაცემად; 2. საზღვაო საქმეში: ფოლადის ბაგირი. კ. ძირითადი ნაირსახეობებია: ელექტრული, ოპტიკური, მაღალი სიხშირის, ზეთსეხული, მრავალძარღვა, მოჯავშნული, მანაწილებელი, წყალქვეშა, ძალური, სატელეფონო, სატელევიზიო, დაეკრანებული, სასიგნალო და სხვ.

კაბელი გამთბობი - ელექტრული კაბელი გამოყენებული გათბობისათვის. მრეწველობაში თვითრეგულირებადი კ.გ. გამოიყენება მილსადენების, ცისტერნების, წყალჩასადინარების, ბურულების გაყინვისაგან დასაცავად, აგრეთვე „თბილი იატაკების“ მოსაწყობად.

კაბელი ელექტრული - ერთი ან რამდენიმე იზოლირებული გამტარი, რომელიც მოთავსებულია პერმეტრულ გარსში და გარედან, როგორც წესი, შემოზღუდულია დამცავი ფენით (ჯავშნით). კ. გამოიყენება მანძილზე ელექტრული ენერგიის ან სიგნალების გადასაცემად (დაბალი და მაღალი ძაბვის კაბელური ელექტროენერგიის გადამცემი ხაზები; მართვისა და სიგნალიზაციის საკონტროლო კაბელი; კავშირგაბმულობის მაგისტრალური ხაზები; ექსკავატორების, მანქანების, მექანიზმების კვება ელექტროენერგიით; გემების, საფრენი აპარატების და ა.შ. ელექტრომოწყობილობა და სხვ.). ნებისმიერი ტიპის კ. აქვს საერთო კონსტრუქციული ელემენტები: დენგამტარი მარდვი, იზოლაცია და გარსი. ტ ე ნ გ ა მ ტ ა რ ი ძ ა რ ღ ვ ი მზადდება სპილენძის ან ალუმინისაგან; დანიშნულების მიხედვით, იგი შეიძლება იყოს ერთ- და მრავალმარდვა. ძალოვან კაბელებში დენგამტარი მარდვები შეირჩევა განივკვეთის ფართობის მიხედვით, კავშირგაბმულობის კაბელებში - დიამეტრის. ძალოვან კ., როგორც წესი, სამი მარდვია (სამი ფაზისათვის), კავშირგაბმულობის კაბელებში - ათეულობით და ასეულობით. კ . ი ზ ო ლ ა ც ი ა კეთდება დიელექტრიკისაგან, რომელიც დენგამტარ მარდვებს ანცალკევებს ერთმანეთისაგან და გარსისაგან. მ ი ლ ი ს ე ბ რ ი გ ა რ ს ი გარედან ემსახურება დენგამტარი მარდვის იზოლაციის ფიქსაციას და ტენისა და ქიმიური ნივთიერებების ზემოქმედებისაგან დაცვას. ძირითადად გამოიყენება ტყვიის, ალუმინის, პლასტმასის და ფოლადის გარსები; პლასტმასის იზოლაციის მქონე კ. აქვთ პოლივინილქლორიდის ან მურის პიგმენტიანი პოლიეთილენის გარსი; თუ იზოლაცია რეზინისაა, მაშინ გარსიც კეთდება რეზინისაგან. მექანიკური დაზიანებებისაგან დასაცავად კაბელს გარედან უკეთდება დ ა მ ც ა ვ ი ს ა ფ ა რ ი (ბრონი) ფოლადის ლენტის ან მავთულისაგან. ცნობილია კ.ე. 1000-ზე მეტი სახეობა, რომელთა ნიშანდება, ასორტიმენტი, დანიშნულება, კონსტრუქცია და მახასიათებლები მოცემულია მწარმოებელი ქვეყნის შესაბამის სტანდარტებში.

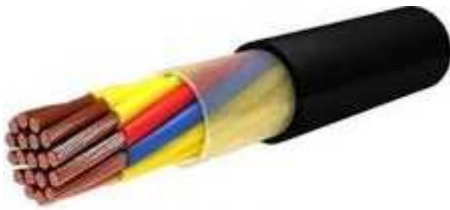
კაბელი ზეთესებული - მაღალი ძაბვის ძალური კაბელი, რომელიც ჩასმულია ლითონის გარსში და შევსებულია ზეთით (ნახ. 1, სამმარდვიანი ზეთესებული კაბელი: 1 - დენგამტარი მარდვები; 2 - ზეთი; 3 - ანტიკოროზიული იზოლაცია; 4 - ფოლადის გარსი). ზეთის წნევის შენარჩუნება ექსპლუატაციის პერიოდში წარმოებს მისი დამატებითი მიწოდებით სპეციალური მკვებავი მოწყობილობის მეშვეობით. გამოიყენება ელექტროენერგიის გამოსაცემად მსხვილი ელექტროსადგურებიდან და მიწისქვეშა ჰესებიდან გამანაწილებელ ქსელამდე მისაწოდებლად, ელექტროენერგის გადამცემი ხაზებისათვის დიდ მდინარეებზე გადასასვლელად, დიდი ელექტროენერგიის მომხმარებელი ქალაქების მომსახურებისათვის და სხვ.

ნახ. 1

კაბელი კოაქსიალური - კაბელი, რომელიც შედგება ორი ერთმანეთისაგან იზოლირებული სადენისაგან; ერთი მათგანი გატარებულია მეორეში. იყენებენ ძალიან მაღალი სიხშირის ენერგიის გადასაცემად

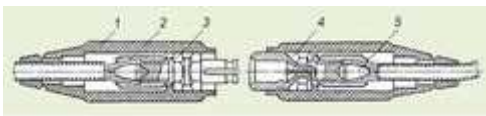
კაბელი საკონტროლო - ელექტრომოწყობილობის სიგნალიზაციის, კონტროლისა და მართვის ელექტრული კაბელი (ნახ. 1). შეიცავს 4...52 ცალ სპილენძის ან ალუმინის მარდვს (სადენს) განივკვეთით 0,75...10 მმ², რომლებიც იზოლირებულია რეზინით ან პლასტმასით. ს.კ. მარდვები მოთავსებულია ტყვიის, პოლივინილქლორიდის ან რეზინის გარსში და უმეტესად დაცულია ჯავშნით. გამოიყენება 660 ვ ცვლადი და 1000 ვ-მდე მუდმივი დენის ქვეშ სამუშაოების შესასრულებლად. ს.კ. სარგებლობა შეიძლება შენობის შიგნით, ღია ჰაერზე, მიწაში და წყალშიც კი (დამოკიდებულია კაბელის ტიპზე).

ნახ. 1

კაბელის თანაგამტარი ძარღვი - მზადდება სპილენძის ან ალუმინისაგან; დანიშნულების მიხედვით, იგი შეიძლება იყოს ერთ- და მრავალძარღვა. ძალოვან კაბელებში დენგამტარი ძარღვები შეირჩევა განივკვეთის ფართობის მიხედვით, კავშირგაბმულობის კაბელებში - დიამეტრის. ძალოვან კაბელებში, როგორც წესი, სამი ძარღვია (სამი ფაზისათვის), კავშირგაბმულობის კაბელებში - ათეულობით და ასეულობით.

კაბელის ქურო - მოწყობილობა ცალკეული კაბელების ერთმანეთთან გადასაბმელად (შესაერთებლად). განასხვავებენ მაერთებელ, განმაშტოებელ და კიდურ ქუროებს (ნახ. 1, შემაერთებელი სწრაფგასართი ქურო: 1 - თბომდეგი საიზოლაციო მასალით დამზადებული კორპუსი; 2 - ქანჩი; 3 და 4 - ნახევარქუროები; 5 - კონუსი).

ნახ. 1

კაბელმადიებელი - ხელსაწყოთა კომპლექტი, რომლითაც ადგენენ მიწისქვეშა და წყალქვეშა კაბელების ტრასისა და ჩაწყობის სიღრმეს, აგრეთვე მათი ძარღვების დაზიანების ადგილს იმ შემთხვევაში, როცა ისინი მთლიანადაა ჩამოწეული.

კაბელჩაწყობი - მისაბმელი ან თვითმავალი მექანიზმი, რომელიც კაბელს აწყობს მიწისქვეშ ან წყალქვეშ. კაბელჩაწყობი მიწის ქვეშ წარმოქმნის ღრუს ან ტრანშეას და თან აწყობს მასში კაბელს. კაბელჩაწყობი არის დანიანი და როტორული.

კაბესტანი (ფრანგ.) - ტვირთის გადასადგილებელი მექანიზმი, შემდგარი ვერტიკალური ლილვისაგან, რომელზედაც იხვევა ჯაჭვი, გვარლი ან ბაგირი (ნახ. 1). გამოიყენება ტვირთების ასაწევად და გადასადგილებლად ჰორიზონტალური მიმართულებით, გემის ნაპირთან მოსაზიდვად, ლუზის ასაწევად და სხვ.

ნახ. 1

კაბინა - სპეციალური დანიშნულების, სხვადასხვა ფორმისა და კონსტრუქციის პატარა სათავსო (მაგ., მართვის კაბინა, მძღოლის კაბინა და სხვ.).

კაბინეტი - 1. მეცადინეობისათვის, საქმიანობისათვის განკუთვნილი ოთახი; 2. მთავრობაში შემავალი მინისტრების შემადგენლობა; 3. თანამდებობის პირის სამუშაო ოთახი; 4. ბოსკეტის შიდა სივრცითი ბალ-პარკის კომპოზიციის

ელემენტი, შექმნილი გაკრეპილი ცაცხვისა და რცხილის ხეებისაგან. XVII-XVIII საუკუნის საფრანგეთის ბაღებსა და პარკებში კ. უმეტესობა მორთული იყო პარტერებით, ავზებით, ქანდაკებებითა და სხვ. ბაღ-პარკის ნაგებობებით.

კადასტრი - 1. რეესტრი, რომელიც შეიცავს ობიექტის შეფასებისა და საშუალო შემოსავლიანობის შესახებ მონაცემებს; 2. ამა თუ იმ ბუნებრივი ობიექტის შესახებ ძირითადი მონაცემების სისტემატიზებული ერთობლიობა. მაგ., მიწის კ., წყლის კ. და სხვ.; 3. იმ პირთა სია, რომლებზეც ვრცელდება სულადობრივი დაბეგვრა.

კადასტრი საქალაქთმშენებლო - სახელმწიფო რეგისტრაციის საინფორმაციო, სამართლებრივი სისტემა საქალაქთმშენებლო მოქმედების ობიექტების ტერიტორიის გამოყენებისა. კადასტრის საფუძველს შეადგენს საქალაქთმშენებლო და საპროექტო დოკუმენტაცია. კ.ს. წარმოებაში შესვლა მტკიცდება საქართველოს კანონმდებლობით.

კავალიერი (ფრანგ.) - მიწაყრილი გზის გაყოლებაზე. კეთდება ამოღებული გრუნტით ნამქერისა და ჩამდინარი წყლებისაგან დასაცავად (ნახ. 1. რკინიგზის კავალიერი: 1-არინების ზოლი; 2-ზედა მხრის თხრილი; 3-კავალიერი; 4-ბანკეტის ზედა თხრილი; 5-ბანკეტი; 6-კიუვეტი; 7-ბალასტის ფენა; 8-გზისპირი).

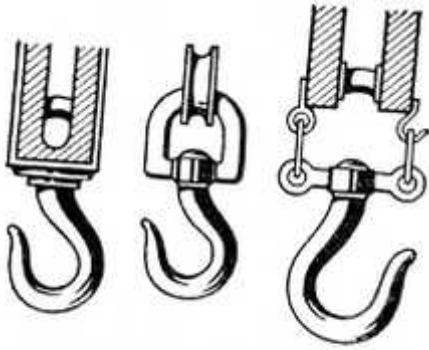
კავერნა (ლათ.) - 1. 1 მმ-ზე დიდი დიამეტრის მქონე სხვადასხვა ფორმის სიცარიელე მთის ქანებში (ნახ. 1) ან ხელოვნურ ნაკეთობებში; 2. უხარისხო შედუღების შედეგად ფოლადის მილებში ან სექციებში წარმოშობილი ღრუები და ნახვრეტები.

ნახ. 1

კავეული - წვრილი, ძირითადად ლითონური ნაწილები, გამოყენებული სამშენებლო, სადურგლო, სახუროე სამუშაოებში (კავი, გონიო, საკვალთი და სხვ.).

კავი - 1. ტვირთამწევი მანქანების ნაწილი (დეტალი) ტვირთის ან ტვირთჩამჭერი მოწყობილობის ჩამოსაკიდად ამწევი მექანიზმის ბაგირებზე ან ჯაჭვებზე (ნახ.1), აგრეთვე ტრაქტორებისა და გამწეებისაგან წვეის ძალის გადასაცემად მისაბმელებზე. სატვირთო კ. ამზადებენ ერთ და ორ რქიანს, ფოლადისაგან ნაჭედს ან სხმულს, ტვირთამწეობით 75 ტ-მდე ან ფოლადის დატვიფრული ფირფიტებისაგან ტვირთამწეობით 75 ტ და მეტი. კ. ძირითადი პარამეტრები სტანდარტიზებულია; 2. ბოლოში მოკაკული, მოკაუჭებული რკინა (ჯოხი...) რამეზე გამოსადებად, რისამე დასაკიდად და მისთ., კაუჭი; 3. ნავის ღუზა.

ნახ. 1

კავისებრი ნაკეთობები - მცირე ზომის ლითონის დეტალები (ძირითადად სამაგრები), რომლებიც გამოიყენება სამშენებლო სამუშაოებისათვის და სადურგლო და სახურო ნაკეთობების (კავეები, საკვალთები, კაუჭები, ტაბიკურები, კუთხედები, კარისა და ფანჯრის სახელურები, საკიდები და ა.შ.) დასამზადებლად.

კავიტაცია (ლათ.) - სითხისშიგნით მთლიანობის დარღვევა, ე.ი. სითხის შიგნით სიღრუეების წარმოქმნა, რომლებიც შევსებულია აირით, ორთქლით ან მათი ნარევით. იგი აღიძვრება ადგილობრივად, წნევის შემცირებით კრიტიკულზე დაბლა და შეიძლება იყოს ჰიდროდინამიკური ან აკუსტიკური.

კავიტაციური ცვეთა - აირის ჰიდროფოზიული ცვეთა, რომელიც ხდება მყარი სხეულის სითხის მიმართ მოძრაობისას, ამ დროს აირის ბუშტულაკები სკდება ზედაპირთან ახლოს, რაც იწვევს წნევისა და ტემპერატურის ადგილობრივ ზრდას, წერტილოვანი „წყლულების“ წარმოქმნას და დეტალის მთლიან პერფორაციას. ასეთი სახის ცვეთას განიცდის რადიატორი, წყლის პერანგი და სხვ.

კავშირგაბმულობის ხაზი (ქსელი) - 1. ხაზობრივი ნაგებობის სახეობა, რომელიც უზრუნველყოფს საკომუნიკაციო კავშირს მიმწოდებელსა და მომხმარებელს შორის; 2. ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელების საკაბელო, რადიოსარელეო, თანამგზავრული ხაზების ფიზიკური წრედების, სახაზო ტრაქტების ან მათი ტექნოლოგიური სისტემის შემადგენელი დანადგარების, მოწყობილობებისა და ნაგებობების ერთიანი კომპლექსი. მოიცავს საერთაშორისო და საქალაქთაშორისო საკომუნიკაციო მაგისტრალურ ხაზებსა და ადგილობრივი ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელების მაგისტრალურ და გამანაწილებელ ხაზებს. ქსელის გაყვანა-მონტაჟი ხორციელდება მიწისქვეშა საინჟინრო-საკომუნიკაციო არხებში, შახტებში ან გვირაბებში. თუ კავშირგაბმულობის ხაზის (ქსელის) გასაყვან-სამონტაჟო ტერიტორიაზე არ არსებობს მოქმედი მიწისქვეშა საინჟინრო-კომუნალური ქსელების ინფრასტრუქტურა ან შეუძლებელია ამ ინფრასტრუქტურის გამოყენება, მაშინ ის უნდა განხორციელდეს ახალი ტრანშეების მოწყობის ან საჰაერო კავშირგაბმულობის ხაზის (ქსელის) გაყვანის (მონტაჟის) გზით. თუ საჰაერო კ.ხ. გადის საავტომობილო გზების (ქუჩების) გასწვრივ, აგრეთვე ამ საავტომობილო გზებისა და ქუჩების გადაკვეთაზე, ამ შემთხვევაში საჰაერო კ.ხ. (ქსელი) უნდა იქნეს გაყვანილი გრუნტის (სავალი ნაწილის) ზედაპირიდან არანაკლებ 5 მეტრის სიმაღლეზე. თუ კავშირგაბმულობის ხაზის (ქსელის) გაყვანა (მონტაჟი) დაგეგმილია არსებული საინჟინრო-საკომუნიკაციო ნაგებობების გამოყენებით (ღარები, არხები, შახტები, გვირაბები, ხიდები, ანძები და ა.შ.), აღნიშნული უნდა შეთანხმდეს არსებული საინჟინრო-საკომუნიკაციო ნაგებობების მესაკუთრეებთან. ტრანშეის გათხრის ან საჰაერო კავშირგაბმულობის ხაზების გაყვანის შემთხვევაში საჭიროა მიწის ნაკვეთების მესაკუთრეების, ბინის მესაკუთრეთა ამხანაგობის თავმჯდომარის თანხმობა, ხოლო საზოგადოებრივი სივრცის გამოყენების შემთხვევაში - ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების თანხმობა.

კავშირები - ნაგებობის ელემენტები, რომლებიც შიდა კონსტრუქციებს (წამწეები, კოჭები, სვეტები, ჩარჩოები, კამარები და ა. შ.) ხისტ სივრცობრივ სისტემაში აერთიანებს. იგი შეიძლება იყოს ვერტიკალური, დახრილი, განივი ან ჰორიზონტალური (ნახ. 1: ლითონის წამწეების ზედა სარტყლის განივი კავშირები). კ. თავის თავზე ღებულობენ ძირითადად ჰორიზონტალურ დატვირთვებს, როგორცაა ქარის დატვირთვა, სეისმური დატვირთვა, ხიდურა ამწის ურიკის ან ხიდის დამუხრუჭების ძალები და სხვ.

ნახ. 1

კავშირი - 1. ის, რაც აერთებს, აახლოებს, ერთმანეთზე დამოკიდებულს ხდის რასმე; ახლო, მჭიდრო ურთიერთობა; 2. საერთო მიზნების, ინტერესების, საქმიანობის საფუძველზე წარმოშობილი გაერთიანება, ორგანიზაცია.

კავშირიანი სისტემა - სისტემა, რომელიც შედგება კარკასის ჩარჩოებისა და დიაფრაგმებისაგან, კედლებისაგან ან სიხისტის ბირთვებისაგან, სადაც ჰორიზონტალურ დატვირთვებს ღებულობს მხოლოდ დიაფრაგმები, კედლები ან სიხისტის ბირთვები.

კაზინი (ლათ.) - 1. ცილოვანი ნივთიერება, რძის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც გამოიყოფა მოხაჭოების დროს; ფართოდ იყენებენ საღებავების, პლასტიკური მასების, წებოს და მისთ. წარმოებაში; 2. ცხოველური წარმოშობის, თეთრი ან ღია ყვითელი ფერის, წებო. აქვს ამორფული ფხვნილის სახე. არ იხსნება წყალში, სპირტში, ეთერებში. კარგად იხსნება ტუტეებში.

კაზემატი (ფრანგ.) - 1. თავდაცვითი ნაგებობა, რომელიც განკუთვნილია არტილერიის ცეცხლისაგან და ავიაციისაგან დასაცავად (ნახ. 1); 2. შეჯავშნული სათავსი სამხედრო გემზე ქვემეხების დასადგმელად; 3. საკანი ციხე-სიმაგრეში, სადაც ათავსებენ მხოლოდ ერთ ტუსაღს.

ნახ. 1

კაზინო - იხ. სამორინე.

კაზმი - ნედლეული მასალების ნარევი, რომელიც უნდა გადამუშავდეს მეტალურგიულ, ქიმიურ და სხვა აგრეგატებში. ზოგ შემთხვევაში კ. სათბობიც შედის, მაგ., თუჯის გამოდნობისას ბრძმედის ღუმელში. კ. ჩატვირთვა ხდება თანაბარი ნარევის სახით, რომელიც მომზადდება აგრეგატის გარეთ ან შემადგენელი კომპონენტების პორციების (ფენების) სახით.

კათედრა (ბერძ.) - 1. უმაღლეს სასწავლებელში - სასწავლო-სამეცნიერო დანაყოფი, რომელიც ეწევა სასწავლო-აღმზრდელობით, მეთოდოლოგიის და სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას ერთი ან რამდენიმე მონათესავე დისციპლინის დარგში, ამზადებს სამეცნიერო-პედაგოგიურ კადრებს, ხელმძღვანელობს სპეციალისტების კვალიფიკაციის ამაღლებას; 2. სასწავლო დაწესებულებებში, ლექტორიუმებში, სააქტო დარბაზებში - მასწავლებლის, მომხსენებლის ადგილი; 3. ძველ საბერძნეთსა და რომში - ფილოსოფოსებისა და რიტორების გამოსასვლელი ადგილი; 4. ქრისტიანულ ეკლესიაში - ადგილი, საიდანაც ქადაგებენ; 5. ეპისკოპოსის (არქიელის) საგარძელი ღვთისმსახურების დროს; გადატანით - ეპარქია (საეპისკოპოსო ოლქი); 6. მაღალი, მაგიდის მსგავსი, დადგმული ვიწრო ნაკეთობა სიტყვის წარმოსათქმელად ან ლექციის წასაკითხად.

კათეტი - მართკუთხა სამკუთხედში მართი კუთხის მიმდებარე გვერდი.

კათეტომეტრი (ბერძ.) - ორ წერტილს შორის ვერტიკალური მანძილის ზუსტად გასაზომი ხელსაწყო.

კათიონები (ბერძ.) - ელექტროლიტის ხსნარში კათოდისკენ მოძრავი დადებითად დამუხტული ნაწილაკები.

კათოდი (ბერძ.) - უარყოფითად დამუხტული ელექტროდი (საპირისპ. ანოდი). ნაწილაკები, რომლებიც ელექტროლიტის ხსნარში მოძრაობენ კათოდისკენ ეწოდებათ კათიონები და ისინი დადებითად არიან დამუხტულები.

კათხა - თავსახურავიანი ხის ჭურჭელი ყოველგვარი სითხისათვის.

კაიუტა (შვედ.) - ოთახისმაგვარი ცალკეული სადგომი გემზე ეკიპაჟისა თუ მგზავრთათვის, აგრეთვე სასამსახურო მიზნებისათვის.

კაკალი (ნიგვზის ხე) - კაკლისებრთა ოჯახის ფოთოლმცვივანი ხე (ნახ. 1: შავი კაკლის ხე). სიმაღლე 20...30 მ. ტანის დიამეტრი 1,5 მ. ბუნებრივად გავრცელებულია მცირე აზიაში, ბალკანეთში, ირანში, ჩინეთში კავკასიასა და შუა აზიაში. ამიერკავკასიაში ველურად იზრდება თითქმის ყველგან, ქმნის მცირე კორომებს. მეტწილად კი ერთეული ხეებია. მდინარისპირა ვაკეთა ტყეებში შერეულია მუხასთან, თელასა და რცხილასთან. სიმკვრივე 450...750 კგ/მ³. საქართველოში ველური კ. ყველაზე დიდი კორომია მდინარე ალაზნის ნაპირებზე პანკისის ხეობაში (10 ჰა) და ჯუმას ყურეში (ალაზნის ველის ჭალაში, 40 ჰა). სინათლისა და სითბოს მოყვარულია. მაღალ მთებში სიცივე აზიანებს. უძლებს -22⁰C-მდე ყინვას. საკმაოდ გვალვაგამძლეა. კარგად ხარობს ნოყიერ ნიადაგზე, თიხნარ-კირნარზე. აქვს მძლავრი ფესვთა სისტემა. კ. მაგარი, არადრეკადი ხისტი მასალაა. მედეგია ტენის მიმართ, ადვილად მუშავდება, კარგად პრიადლება და იღებება. მერქნის ფერი განიკვეთილი და სიგრძეზე განსხვავებულია, რაც იძლევა ტექსტურის განუმეორებელ სახეს. მერქანი წარმოადგენს შესანიშნავ ძვირფას მასალას, რომელიც წარმატებით გამოიყენება შენობების ინტერიერების გასაწყობად და ხარისხიანი ნივთების დასამზადებლად, კერძოდ, კ. ამზადებენ: სანადირო თოფის ხის ნაწილებს, პარკეტს, ავტომანქანების სალონის გასალამაზებელ დეტალებს, ძვირფას ავეჯს. გავრცელებულია მოსაზრება, რომ საუკეთესო კ. მერქანი მისი ფესვებიდან მზადდება, რომ არსებობს სწრაფად და ნელა მზარდი კაკლის ჯიშები, რომ, მაგალითად თოფის კონდახისათვის საუკეთესოა თურქული კაკალი და ა.შ. სინამდვილე კი ასეთია: არ არსებობს თურქული, ქართული, რუსული, ფრანგული და ა.შ. კაკალი, არსებობს ბერძნული კ., რომელიც იზრდება სხვადასხვა ქვეყანაში. გავრცელებულია ძირითადად ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს სამხრეთ განედებში. ბარში კ. სწრაფად იზრდება, მაგრამ მისგან ამოღებული მასალა დაბალი ხარისხისაა, რადგან გააჩნია უამრავი ფორები, არ გააჩნია ისეთი ლამაზი ნახატი, რაც ასე ახარებს ადამიანის თვალს, ფერიც მორუხოა და მის ზედაპირზე ფრჩხილითაც კი შეიძლება ნაკაწრის გაკეთება. რაც შეეხება მთის კ., ეს უკვე სხვა ამბავია. ასეთი კ. ძალზედ რთულ პირობებში იზრდება, წლიური ნამატი ზომაში მცირეა, მისი ფესვები ნიადაგში ღრმად არის გადგული, საიდანაც ხე ღებულობს სხვადასხვა მინერალურ მარილებს, რაც მას ლამაზ მდიდარ ტექსტურას ანიჭებს. მერქანი ძალზედ მყარია და ნაკლებად განიცდის აშრევებას, სწორედ ამიტომ ითვლება ასეთი მასალა იდეალურად. მსოფლიოში ყველაზე დიდი მოთხოვნაა იტალიურ, გერმანულ, კავკასიურ და ფრანგულ კ. მერქანზე. მშენებლობაში კ. მერქანი გამოიყენება მოსაპირკეთებელი მასალის, პარკეტის, კარ-ფანჯრების, შიგა კიბეების დასამზადებლად. ბოლო მონაცემებით კ. მერქნის დამამზადებელი (ათას ტონებში) ქვეყნების ჩამონათვალი ასეთია: ჩინეთი - 980, აშშ - 380, თურქეთი - 180, ირანი - 140, უკრაინა - 85, მექსიკა - 70, საფრანგეთი - 41, რუმინეთი 40, ინდოეთი - 36, ეგვიპტე - 27.

ნახ. 1

კაკვი - იგივეა რაც კავი, ოღონდ უფრო გამოყენებული გამწეებზე ან მცირე ტვირთამწეობის მოწყობილობებზე (ნახ. 1). არსებობს ბუქსირის, გადასაბმელი, მისაბმელი, საბჯენი, საწევი, ჭოჭონაქის კ. და სხვ. ასრულებენ ერთრქიანი ან ორრქიანი ელემენტების სახით, მთლიანნაჭედი ან ჩამოსხმული ფოლადისაგან - ტვირთამწეობით 75 ტ-მდე და დაშტამპული ფოლადის ფირფიტებისგან - ტვირთამწეობით მეტი 75 ტ-ზე.

ნახ. 1

კალა (ბერძ. stannum) - პლასტიკური, ჭედადი, ადვილად დნობადი ბრჭყვიალა, მზინვარე მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის რბილი ლითონი. აღინიშნება სიმბოლოთი Sn. მიეკუთვნება მსუბუქ ლითონებს. ჰაერზე ადვილად არ იჟანგება, რის გამოც გამოიყენება სხვა ლითონების დასაფარად კოროზიისგან დასაცავად, ბრინჯაოს, თითბრის, ბაბიტების, ტიპოგრაფიული და ადვილდნობადი შენადნობების, ფოლგის დასამზადებლად, თეთრი თუნუქის წარმოებაში, ზეგამტარი სადენების შესაქმნელად. ფართოდ გამოიყენება კალას შენადნობები, განსაკუთრებით ტყვიასთან. კალას და ტყვიის შენადნობი ადვილად ღლვება დაბალ ტემპერატურაზე და გამოიყენება სადენების ერთმანეთზე მისარჩილავად. კალას ყველაზე მნიშვნელოვანი შენადნობია - ბრინჯაო (სპილენძთან). კოროზიასთან ბრძოლის კარგი მაგალითია ფოლადის მოკალვა. კალას დაბალი ტოქსიკურობის გამო, მოკალული ფოლადი გამოიყენება საკვების შესაფუთად, კონსერვის ბანკების სახით. ბუნებაში კ. ძირითადად მოიპოვება მინერალ კასიტერიტიდან, რომელიც შეიცავს კალას, კალის დიოქსიდის სახით

კალათა - წნელის, ტკეჩის, შპონის ჩამონაჭრების და სხვა მსგავსი მასალისაგან დაწნული სახელორიანი ჭურჭელი.

კალამინი (ლათ.) - მინერალი თუთიის წყლიანი სილიკატების ჯგუფისა; წარმოადგენს მადანს, საიდანაც თუთიას იღებენ

კალანდრი (ფრანგ.) - წნეხი, რომლის ლილვებს შორისაც ატარებენ ქსოვილს, ქაღალდს, რეზინს და სხვ. - სიგლუვის მისაცემად, გასაპრიალებლად ან მოსახატავად.

კალანჩა - შენობაზე აღმართული სახანძრო დანიშნულების მაღალი სამეთვალყურეო კოშკი (ნახ. 1).

ნახ. 1

კალაპოტი - 1. ხეობის ნაწილი, რომელიც წყლის მოძრავ ნაკადს უკავია (ნახ. 1). კალაპოტი შესაძლოა რამდენიმე მეტრიდან ათეული კილომეტრი სიგანის იყოს. ბარის მდინარეთა კალაპოტი მეტწილად დაკლანძილი ან დატოტვილია და მოფენილია უმთავრესად ლამით, ქვიშითა და ხრეშით. მთის მდინარეთა კალაპოტი უფრო სწორი, ლოდნარიათი, ჭორომიანი და ჩანჩქერიათი; 2. ფეხის ტერფის მოყვანილობის მერქნის ნაკეთობა, რომელიც ფეხსაცმლის კერვისას გამოიყენება, როგორც შაბლონი.

კალასვა - მერქნის ფერის შეცვლის პროცესი, რისთვისაც გამოიყენება წყალი, ფუძეები, მარილები, მთრიმლავი ნივთიერებები და სხვ.

კალასი - მუხის მერქანი, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში (10 წელზე მეტი ხნით) განუწყვეტლივ იმყოფებოდა ტბაში ან მდორე დინების მდინარეში.

კალდერა (ესპ.) - წრიული ან ოვალური ფორმის ვულკანური წარმოშობის ღრმული (ნახ. 1). აქვს ციცაბო ან საფეხურებიანი კედლები და თითქმის ბრტყელი ფსკერი. დიამეტრი 10...15 კმ, ზოგჯერ მეტიც, სიღრმე - რამდენიმე ასეული მ. განარჩევენ აფეთქებითა და ჩაქცევით კ. პირველი წარმოიქმნება ვულკანურ ყელში დაგროვილი აირების აფეთქებით, მეორე - დაცარიელებული მაგმური კერის სახურავზე გაჩენილი წრიული რღვევების გასწვრივ ხმელეთის ზედაპირის ჩაქცევით. ასეთი კ. უფრო დიდია და უფრო ხშირად გვხვდება. კალდერა ხშირად დაკავებულია ტბებით. რელიეფის ასეთი ფორმები გვხვდება იაპონიაში, ფილიპინებში, ალასკაში და სხვ. მოზრდილი კ. გვხვდება სამხრეთ საქართველოშიც, მათ შორის აღსანიშნავია მთა სამსარის ვულკანური კონუსის შიგნით არსებული 3 კმ დიამეტრის კ., რომლის ფსკერი სხვადასხვა მყინვარული მასალითაა მოფენილი, სადაც გაბნეულია წვრილ-წვრილი ტბები.

ნახ. 1

კალთა - 1. ფრთა (შენობის); გვერდი, ფერდობი, კალთა (მთის); 2. მთის დაქანებული, დაფერდებული მხარე; 3. კაბის, ჩოხის და მისთ. ქვედა ნაწილი; 4. რაიმეს დასაცავი ან მიმმართველი (მაგ., ჩარჩო-ხერხის ნახერხის მიმმართველი კალთა, მოწყობილობის დამცავი კალთა).

კალთა ტყის - მთის ფერდობი, დაფარული ტყით.

კალიბრი (იტალ.) - 1. უსკალო საზომი ინსტრუმენტი დეტალების ზომისა და ფორმის შესამოწმებლად; 2. ლულის არხის დიამეტრი (მმ, მ, დიუმი) ღარების ან ველების მიხედვით; ერთ-ერთი იმ ძირითადი სიდიდეებისგან, რომლებიც განსაზღვრავენ ცეცხლსასროლი იარაღის სიმძლავრეს. არსებობს კ. სახეობები: არგამავალი, გამავალი, გრძივი, ერთმხრივი, ზღვრული, მოსამზადებელი, ნომინალური, ნორმალური, ორმხრივი, საბოლოო, საკონტროლო, წუნმდებლის, ხისტი და სხვ.

კალიბრომეტრი - ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ მავთულის, ფურცლოვანი რკინის და მისთანების სისქეს; კალიბრსაზომი

კალის შენადნობები - კალის ბაზაზე მიღებული შენადნობები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კალის შენადნობები ტყვიასთან, სპილენძთან (ბრინჯაო), სტიბიუმთან, რომლებიც გამოიყენება ანტიფრიქციულ შენადნობებად - ბაბიტებად, კალა-ტყვიის შენადნობი - სარჩილად, მხატვრული ნაკეთობის, ჭურჭლის, ხელსაწყოთა დეტალების, ფოლგის ჩამოსასხმელად.

კალიუმი (ლათ.) - მსუბუქი, რბილი, მოვერცხლისფრო-თეთრი მეტალი. აღინიშნება სიმბოლოთი K. სიმკვრივე 860 კგ/მ³. შედის სხვადასხვა მინერალების და მთის ქანების - სილიკატების შედგენილობაში. მიწის ზედაპირის მყარ ქერქში ის ასევე მეტ მინერალს წარმოშობს, გარდა ამისა, მცირე რაოდენობით ასეულობით სხვა მინერალების შემადგენლობაშიც შედის. ძირითადად გამოიყენება სასუქების წარმოებაში (კალიუმის მარილები), აგრეთვე ელექტროტექნიკაში, ქიმიურ მრეწველობაში, მეტალურგიაში და სხვ.

კალკი (ფრანგ.) - საგანგებოდ დამუშავებული გამჭვირვალე ქაღალდი ან ქსოვილი, რომლის საშუალებითაც იღებენ ნახაზების პირს.

კალკულატორი - პირი, რომელიც სამშენებლო ობიექტის სამუშაოების კალკულაციას ადგენს; 2. პორტატული გამომთვლელი მოწყობილობა

კალკულაცია (ლათ.) - 1. პროდუქციის, მომსახურების ან შესრულებული სამუშაოს ერთეულის თვითღირებულების დათვლა, ასევე ასეთი გამოთვლის შედეგი; 2. საქონლის თვითღირებულების ყველა ელემენტისა და გასაყიდი ფასის გამოანგარიშება დანახარჯების ელემენტების მიხედვით (მაგ., დანახარჯები მასალაზე, სათბობზე, ელექტროენერგიაზე, ხელფასზე, ამორტიზაციაზე, პროდუქციის გასაღებაზე და სხვ.); 3. სამეურნეო აღრიცხვის სფერო, რომელიც დაკავებულია საწარმოში წარმოების, მართვის და მიმოქცევის ხარჯების განსაზღვრით.

კალმატრონი - ცნობილი ამერიკული საშენი მასალა, ბეტონის დანამატი, შეღწევადი მოქმედების ჰიდროიზოლაცია, ეკოლოგიურად სუფთა, არატოქსიკური პროდუქტი. ბეტონის ნარევი ემატება ცემენტის მასის 2...3% (ოპტიმალურია 10 კგ/მ³), ზრდის წყალუჭონადობას W6...W20-მდე, სიმტკიცეს (40%-მდე) და აგრესიულ გარემოში ექსპლუატაციის ვადას 5...10-ჯერ. კ. ნარევი ბეტონი უზრუნველყოფს სრულ წყალშეუღწევადობას ფუძე-საძირკვლებში, ბრტყელ გადახურვებში, წყალსაცავებში, აუზებში, გვირაბებში, სარდაფებში, მიწისქვეშა ავტოფარეხებში, კაშხლებში და სხვ. უძლებს როგორც დაბალ, ისე მაღალ ტემპერატურას - -55-დან +1500⁰C-მდე. გააჩნია ბიოციდური თვისებები და გამოყენებადია კვების მრეწველობაში, სასმელი წყლის საცავებში, საცურაო აუზებში. ბეტონში ასრულებს პლასტიფიკატორის ფუნქციას. 2011 წლის მარტიდან იწარმოება საქართველოში.

კალო - დახურული საღეწი ფარდული მარცვლეულის გასასუფთავებლად.

კალორია (ლათ.) - სითბოს რაოდენობის საზომი ერთეული.

კალორიზაცია (ლათ.) - ფოლადის ან თუჯის ზედაპირის გაჯერება ალუმინით მზურვალმედეგობის მისაცემად.

კალორიმეტრი - ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ რაიმე სხეულის მიერ გამოყოფილი ან შთანთქმული სითბოს რაოდენობას.

კალორიმეტრია - ფიზიკის დარგი, რომელიც ახდენს სხვადასხვა სხეულის თბოტევადობის გაზომვას.

კალორიფერი (ფრანგ.) - ჰაერის გასახურებელი მოწყობილობა (მიღების სისტემა, რომელშიც მოძრაობს ცხელი წყალი, ორთქლი და სხვ.). გამოიყენება ცენტრალური გათბობისათვის, ვენტილაციისათვის, ჰაერის კონდიციონირების სისტემებში, რისამე გასაშრობად. აგრეგატის სახის მიხედვით არსებობს წყლის, ცხელი აირების და ორთქლის კ.,

აგრეთვე ფართოდ გამოიყენება ელექტრო კალორიფერები.

კალცინა (ლათ.) - კალის შენადნობი ტყვიასთან; გამოიყენება ჭიქურის დასამზადებლად

კალცინაცია (ლათ.) - ნივთიერების გავარვარება ან გამოწვა დაჟანგვის ან დაშლის მიზნით

კალციტი (ბერძ.) - კარბონატების ჯგუფის უფერო ან რძისებრ თეთრი, იშვიათად ყვითელი, მოწითალო, გამჭვირვალე, ნახევრად გამჭვირვალე, ზოგჯერ არაგამჭვირვალე მინერალი (CaCO_3). სიმკვრივე 2720...2800 კგ/მ³. კირქვების და მერგელების შემადგენელი ნაწილი. კ. გამჭვირვალე სახეობა - ისლანდიური შპატი - გამოიყენება ოპტიკურ სისტემებში.

კალციუმის კარბიდი - კალციუმის ნაერთი ნახშირბადთან, გამჭვირვალე კრისტალები (CaC_2); სიმკვრივე 2210 კგ/მ³, $t_{\text{დნ}} = 2300^\circ\text{C}$. წყალთან ურთიერთობით წარმოშობს აცეტილენს. გაცხელებისას უერთდება აზოტს და ქმნის კალციუმის ციანამიდს CaCN_2 . გამოიყენება აცეტილენის, კალციუმის ციანამიდის მისაღებად და ტუტე მეტალების აღსადგენად.

კამარა (რუს. свод) - 1. არქიტექტურაში გადახურვის ტიპი ან სივრცის (სათავსის) სახურავი, შემოსაზღვრული კედლებით, კოჭებით ან სვეტებით - კონსტრუქცია, რომელიც შექმნილია დახრილი სწორხაზოვანი ან მრუდწირული ზედაპირებით (ნახ. 1). კ. საშუალებას იძლევა გადაიხუროს მნიშვნელოვანი სივრცე დამატებითი შუა საყრდენების გარეშე. ძირითადად გამოიყენება გეგმით წრიული, მრავალკუთხა ან ელიფსური ფორმის შენობებში. კამარაზე, როგორც წესი, მოქმედებს დატვირთვა საკუთარი წონისა და ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან. ის ძირითადად კუმშვაზე მუშაობს, რომლის შედეგად აღმრული კუმშვის ძალები უშუალოდ საყრდენებს გადაეცემა. ზოგიერთი ტიპის კ. აღიძვრება დამატებითი - ჰორიზონტალური ძალები (განმზავნი), რომელიც გადაეცემა რგოლურ შემკრავს ან კამარის ტანში ჩადებულ არმატურას. კონსტრუქციული ფორმის მიხედვით კ. არის: შემადგენელი - $(f/l) \leq 1/2$ (სადაც f არის კამარის აწევის ისარი, l - კამარის მალი); დაწეული - $(f/l) = 1/4 - 1/2$; ბრტყელი - $(f/l) < 1/4$. კამაროვანი გადახურვები საუკუნეების განმავლობაში გამოიყენებოდა რელიგიურ და საზოგადოებრივ შენობებში. განსაკუთრებით დიდი გასაქანი მიეცა მას საკრალურ არქიტექტურაში, რომელიც ერთმანეთს უთავსებდა შენობის თავისუფალ შიდა მოცულობასა და სილამაზეს. კამაროვანი გადახურვების ბრწყინვალე მაგალითია სტალინური არქიტექტურის შედევრი - მოსკოვის მეტროპოლიტენის სადგურები, რომელთა შორისაც გამოირჩევა სადგური „მაიაკოვსკის მოედანი“ (ნახ. 2). კ. სახეობაზე დამოკიდებულებით მას შეიძლება ჰქონდეს შემდეგი ელემენტები: საკეტი (ქვის საკეტი, კამარის გასაღები), სარკე, ღარი, ქვერკალი, კამარის უბე, აფრა, საყრდენი კამარა, კამარის მალი, ქუსლი, აწევის ისარი, ლიუნეტი, ნერვიურა და სხვ.; 2. ნაგებობის ან მოწყობილობის ამალგებული ზედა ნაწილი (მაგ., ხიდის, შენობის, ღუმელის და სხვ.). კ. შეიძლება იყოს სხვადასხვა დანიშნულების, მასალის, კონსტრუქციის და ფორმის. არსებობს კ. სახეები: აკუსტიკური, აფროვანი, აღმავალი, ბადისებრი, გუმბათის, დამრეცი, ელიფსური, მახვილწახნაგა, მონოლითური, რკ.ბ.-ის, სამწახნაგა, ტალღოვანი, ქვის, ქოლგისებრი, შემადგენელი, ცილინდრული, წიბოვანი, ხის, ხრახნული, ჯვარედინი და სხვ.

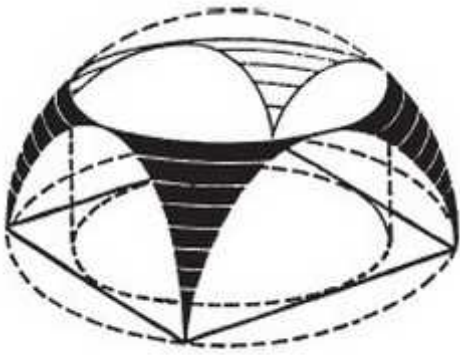

ნახ. 1

ნახ. 2

კამარა აფრიანი - 1. კამარა, რომელიც მიღებულია გუმბათის სფერული ზედაპირის ნაწილების წაკვეთით ვერტიკალური სიბრტყეებით (ნახ. 1); 2. აფრებზე დაყრდნობილი კამარა; 3. სფერული გადახურვა საყრდენი კედლების სიბრტყეში წაკვეთილი გვერდებით.

ნახ. 1

კამარა ბრტყელი - კამარა, რომლის აწევის ისრის ფარდობა კამარის მალთან $1/4$ -ზე ნაკლებია.

კამარა გუმბათოვანი - იხ. გუმბათი.

კამარა დამრეცი - კამარა, რომლის აწევის ისრის ფარდობა კამარის მალთან იცვლება ზღვრებში - $1/2$ - $1/4$.

კამარა ვარსკვლავა - კამარა, რომლის საფუძველია ნერვიურიანი კამარის თხელი კარკასი მასში ჩართული დამატებითი წიბოებით (წიბოების რაოდენობა 5 და მეტი); გოთიკური ჯვრისებრი კამარის სახესხვაობა (ნახ. 1).

ნახ. 1

კამარა ისრული - ცილინდრული კამარის სახეობა ორი ნახევარწრიული ელემენტისაგან, რომლებიც იკვეთებიან კამარის კეხში.

კამარა მარაოსებრი (ნორმანდიული კამარა) - ნერვიურიანი კამარის სახეობა, რომელშიც ერთი კუთხიდან მარაოსებრ განშტოებული, ერთნაირი სიძრუდის ნერვიურები (წიბოები) ძაბრისებრ ზედაპირს წარმოქმნიან (ნახ. 1).

ნახ. 1

კამარა ნახევარწრიული - ცილინდრული კამარა; კამარა, რომლის წარმართველი ნახევარწრის მოხაზულობისაა.

კამარა ნერვიურიაწი - 1. კამარა, ამოყვანილი ნერვიურიან კარკასზე; 2. იხ. კამარა მარაოსებრი.

კამარა ორმაგი სიმრუდის - კამარა, რომელიც მიიღება მრუდხაზოვანი წარმომქმნელის მოძრაობით ასეთივე წარმართველის გასწვრივ. მას ზოგჯერ კასრულ კამარასაც უწოდებენ.

კამარა სარკისებრი - შეკრული კამარა, ჰორიზონტალური სიბრტყით წაკვეთილი ზედა ნაწილით, როლიც ქმნის კამარის სარკეს (ნახ. 1).

ნახ. 1

კამარა სოლისებრი - კამარა, ამოყვანილი სოლისებრი ქვებით (აგურით) ან ასეთივე ფორმის ნაკერებით (ნახ. 1).

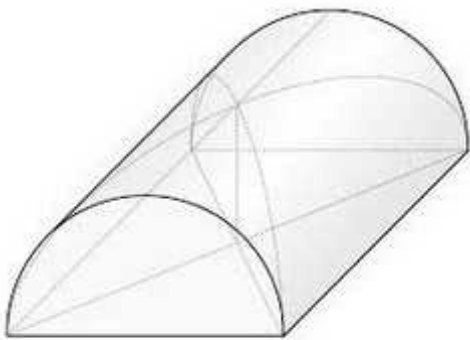

ნახ. 1

კამარა შეკრული - გადახურული სათავსის მთელ პერიმეტრზე დაყრდნობილი კამარა.

კამარა შემადლებული - კამარა, რომლის აწევის ისრის ფარდობა კამარის მალთან $1/2$ -ზე მეტია.

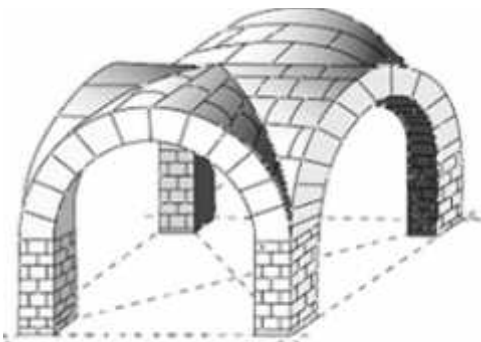
კამარა ცილინდრული - კამარა დაყრდნობილი პარალელურ საყრდენებზე, რომელიც მიიღება მრუდხაზოვანი წარმოქმნელის (წრის, რკალის, პარაბოლას, ელიფსის და ა.შ.) მოძრაობითს წორხაზოვანი წარმართველის გასწვრივ (ნახ. 1).

ნახ. 1

კამარა წიბოვანი - კამარა, რომლის ძირითად მზიდ ელემენტებს წარმოადგენს მრუდხაზოვანი წიბოები (კოჭები), რომლებიც ღებულობენ კამარაზე მოსულ დატვირთვებს და გადასცემენ საყრდენებს.

კამარა ჯვრისებრი - ერთი და იმავე შემადლების ისრის მქონე ორი ცილინდრული კამარის გადაკვეთით წარმოქმნილი კამარა (ნახ. 1).

ნახ. 1

კამარის საკეტი (კამარის გასაღები) - კამარის კეხის შუა ქვა (ნახ. 1), რომელსაც ზოგჯერ დეკორატიული დანიშნულებაც აქვს.

ნახ. 1

კამარის სარკე - სარკისებრი კამარის ჰორიზონტალური, ბრტყელი სიბრტყე, ჭერის პლაფონი (ნებისმიერი გლუვი ფილის ზედაპირი ქვის წყობაში).

კამბიუმი - ხის ტანში სათუთი თხელკედლიანი ქსოვილის ფენა, რომელიც ცოცხალ ხის ქერქსა და მერქანს შორისაა მოთავსებული. იგი ხელს უწყობს ხის ზრდას სისქეში. ზაფხულში წარმოშობს მკვრივ (ნაგვიანებ) მერქანს, შემოდგომაზე კი ფხვიერს (ადრეულს). კამბიუმის მოქმედება ზამთარში წყდება.

კამეა - იხ. გემა.

კამერა (ბერძ.) - 1. ჩაკეტილი სივრცე ამა თუ იმ მანქანაში, მაგ., წვის კ. ძრავაში, სამსხვრევი კ. ყბებიან და დარტყმითი მოქმედების სამსხვრევეებში, კ. ასაფეთქებელი მუხტის ჩასადებად, შემრევი კ. და სხვ.; 2. ფოტოხელოვნებაში - ფოტოკამერა, კინოკამერა, ვიდეოკამერა და სხვ.; 3. სამთ. მცირე სირგრძის გვირაბი, რომელსაც განივკვეთის დიდი ფართობი აქვს; 4. ზოგიერთ დაწესებულებაში სპეციალური დანიშნულების სადგომი ოთახი; 5. ციხეში - ოთახი პატიმართათვის, საკანი; 6. ტყავის ბურთის ანდა ავტომობილის, ველოსიპედის სალტის შიგნითა, გასაბერი გარსი რეზინისა; 7. პროფილის კედლებით შექმნილი ღრუ (მაგ., პლასტმასისა და ალუმინის პროფილებში).

კამერა გამწოვი - გამწოვი ვენტილაციის სისტემის მთავარი ელემენტი. შედგება ელექტროძრავიანი ვენტილატორისა და მილების (არხების) სისტემისაგან. ყენდება ძირითადად სხვენში (ნახ. 1. მომდენ-გამწოვი ვენტილაციის სქემა კამერითა და ჰაერის რეკუპერაციით). ნამუშევარი ჰაერი გამწოვი შახტების მეშვეობით გაიტყორცნება ბურულის ზევით (გატყორცნის სიჩქარეა 1,5...6 მ/წმ). კ.გ. მოქმედების რადიუსია 30...40 მ; დიდ შენობებში მისი სიგრძე შეიძლება იყოს 100 მ-მდე. გამოიყენება ადამიანთა თავშეყრის ადგილებში (თეატრი, კინოდარბაზი, სპორტის სასახლე, აუდიტორია და მისთ.), საწარმოებში მავნე აირების დიდი კონცენტრაციით, ცემენტის, ბეტონის, ქიმიურ და მეტალურგიულ ქარხნებში, ხის გადამამუშავებელ კომბინატებში, წიაღისეულის მომპოვებელ შახტებში, სატრანსპორტო გვირაბებში და სხვ.

ნახ. 1

კამერა მომდენი - მომდენი ვენტილაციის სისტემის მთავარი ელემენტი. მისი ძირითადი დანიშნულებაა - ჰაერის მომზადება (გაწმენდა მტვრის ნაწილაკებისაგან, შეთბობა, ზოგჯერ - დატენიანება). კ.მ. განლაგება დამოკიდებულია შენობის კონსტრუქციულ სქემაზე, დანიშნულებაზე, ცალკეული მომდენი სავენტილაციო სისტემის რაოდენობაზე, მათ სიმძლავრეზე. ეს კამერები, როგორც წესი, თავსდება სათავსის ცენტრში, ჰაერის შეკრების ადგილის სიახლოვეს.

კამპანია (ფრანგ.) 1. მუშაობა, რომელიც ტარდება გარკვეულ პერიოდში რაიმე მნიშვნელოვანი ამოცანის შესასრულებლად; 2. საერთო სტრატეგიული მიზნით გაერთიანებულ საომარ ოპერაციათა ერთობლიობა.

კამპანილა (იტალ.) - შუა საუკუნეების და აღორძინების ხანის იტალიურ არქიტექტურაში ეკლესიისაგან მოშორებით

აგებული სამრეკლო (ნახ. 1).

ნახ. 1

კამპეშის ხე - ხე, რომლის სამშობლოც ტროპიკული ამერიკაა; მისგან ამზადებენ ძვირფას ავეჯს და პარკეტს.

კამუფლეტი (ფრანგ.) - 1. საარტილერიო ჭურვის აფეთქება მიწის ქვეშ; 2. მიწისქვეშა აფეთქება შენობა-ნაგებობათა დასაზიანებლად; 3. (გადატანით) მოულოდნელი წარუმატებლობა.

კანალიზაცია (ფრანგ.) - მიწისქვეშა არხებისა და სხვა სანიტარიულ-ტექნიკურ ნაგებობათა სისტემა, რომლის მეშვეობითაც ქალაქიდან ან სხვა დასახლებული პუნქტიდან გაედინება თხევადი ფეკალური მასები და ჩამდინარე წყლები. დანიშნულებისა და მდებარეობის მიხედვით არსებობს: გარე (საბინაო), შიდა (ქუჩის) და სადრენაჟო (სხვადასხვა გრუნტის წყლის გადამყვანი) კანალიზაცია. არქეოლოგიურად დადასტურებული ყველაზე ძველი კ. ჰქონდა ინდის ცივილიზაციას, ჯერ კიდევ ძვ. წ. III საუკუნეში.

კანაპე (ფრანგ.) - პატარა დივანი, რომელსაც ერთი მხარე ცოტათი აწეული აქვს.

კანდელა (ლათ.) - სინათლის ძალის ერთეული.

კანეკალონი - მაღალტექნოლოგიური სინთეზური ბოჭკო, მიღებული უნიკალური იაპონური ტექნოლოგიით. მის ძირითად ღირსებად ითვლება სირბილე: ის ისეთივე სათუთია შეხების დროს, როგორც ნატურალური ბეწვი ან ადამიანის თმა, აქვს შესანიშნავი ბზინვარება და მაღალი ცეცხლმედეგობა.

კანელურა (ფრანგ.) - სვეტის ან პილასტრის ტანზე ამოღებული ვერტიკალური ღარაკი (ნახ. 1); ჰორიზონტალური ღარაკები იონური ბაზის ლილვზე.

ნახ. 1

კანეფორა - შენობის არქიტექტურაში ორგანულად ჩაწერილი ქალის ფიგურის ორგანული გამოსახულება, რომელსაც კონსტრუქციული როლი აქვს - ასრულებს კოლონის ფუნქციას (ნახ. 1).

ნახ. 1

კანიონი (ესპ.) - მდინარის ღრმა ხეობა, ძალზე ციცაბო ფერდობებითა და ვიწრო ფსკერით, რომელიც, ჩვეულებრივ, მთლიანად მდინარის კალაპოტს უკავია (ნახ. 1). მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი კანიონის - დიდი კანიონის (მდინარე კოლორადო, აშშ), სიგრძეა 320 კმ, სიღრმე - 1800 მ-მდე. კანიონები გვხვდება მთიან მხარეებში და მაღალ ვაკეებზე.

ნახ. 1

კანიფოლი - პლასტმასის ნაირსახეობა, მსხვრევადი, მინისებრი, ამორფული ნივთიერება მუქი-წითელიდან ღია-ყვითელ ფერამდე. შედის წიწვოვანი ხის ფისის შემადგენლობაში და მიიღება ხის წვენიდან, რომელიც ჩამოედინება „დაჭრილ“ ხის ტანს. იგი იხსნება ორგანულ გამხსნელებში (სპირტი, აცეტონი, ეთერი, ბენზოლი, ქლოროფორმი), მაგრამ არ იხსნება წყალში. გამოყენების სფერო: კაუჩუკის, რეზინის, პლასტმასების, ხელოვნური ტყავის, ლინოლეუმის, საპნის, ლაქების, საღებავების წარმოება. მეტად გავრცელებულია, როგორც ფლიუსი ლითონის ელემენტების ერთმანეთთან შესაღებლად.

კანონი - 1. საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ დადგენილი ყველასთვის სავალდებულო წესი; 2. აუცილებელი, არსებითი, მდგრადი, განმეორებადი ურთიერთკავშირი მოვლენებს შორის ბუნებასა და საზოგადოებაში. კ.; 3 მირითადი ჯგუფი არსებობს: სპეციფიკური ანუ კერძო (სიჩქარეთა შეკრების შესახებ მექანიკაში); საერთო - მოვლენათა დიდი ჯგუფისათვის (ენერგიის შენახვისა და გარდაქმნის; ბუნებრივი შერჩევის); საზოგადო ანუ უნივერსალური (დიალექტიკის). კ. აქვთ სუბიექტური ხასიათი და არსებობენ ადამიანების შემეცნებისაგან დამოუკიდებლად. ცნობილია: არქიმედეს, ნიუტონის, მსოფლიო მიზიდულობის, ენერგიის მუდმივობის, მოქმედ მასათა, გამოცდილების დაგროვებისა და სხვ. მრავალი კ.

კანონიერი მოსარგებლე - ფიზიკური პირი, რომელიც უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გაცემული დოკუმენტის (ინდივიდუალურ-ადმინისტრაციული სამართლებრივი აქტი, ბინის ორდერი, საბინაო წიგნი და სხვ.) საფუძველზე კანონიერად სარგებლობს საცხოვრებელი და არასაცხოვრებელი (იზოლირებული ან არაიზოლირებული) ფართობით, ხოლო კანონიერი მოსარგებლის გარდაცვალების შემთხვევაში, მისი მემკვიდრე.

კანონიკური (ბერძ.) - 1. მტკიცედ დადგენილი, ნიმუშად მიღებული; 2. საეკლესიო კანონთან დაკავშირებული

კანონიკური განტოლება - ყოველნაირი განტოლება (მათ შორის დიფერენციალურიც), რომელიც შეიძლება გარდაიქმნას კოორდინატების შეცვლით.

კანონმდებლობა ანტიდემინგური - დემინგის წინააღმდეგ მიმართული სპეციალური სამართლებრივი აქტები და დებულებები.

კანონმდებლობა ანტიმონოპოლიური - ქვეყნის კანონმდებლობა, რომელიც ითვალისწინებს წარმოების მეტისმეტი მონოპოლიზაციის შეზღუდვას (ფირმების შერწყმა, ერთი ფირმის მიერ მეორის შთანთქმა, კანონსაწინააღმდეგო შეთანხმებები ბაზრების განაწილებისა და ფასების დადგენის მიზნით და სხვ.).

კანტი (არშია, კიდე) - რაიმე მასალის ვიწრო ზოლი, შემოვლებული რაიმეს კიდეზე. გამოიყენება რბილი ავეჯის წარმოებაში და საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად.

კანტორა (გერმ.) - წარმოების, დაწესებულების ადმინისტრაციულ-საკანცელარიო განყოფილება.

კანცელარია (ლათ.) - დაწესებულების განყოფილება, რომელიც განაგებს საქმის წარმოებას.

კაოლინი (ჩინ.) - თეტი ცეცხლგამძლე თიხა, რომელიც მიიღება მინერალ კაოლინიტისაგან. მისი ჩამოყალიბება ხდება გრანიტის, გნაისის და სხვა მინდვრის შპატის შემცველი მთის ქანების დაშლის (გამოქარვის) შედეგად. კ. ძირითადი თვისებებია: მაღალი ცეცხლმდეგობა, დაბალი პლასტიკურობა და შემკვრელობის უნარი. როგორც წესი კ. ამდიდრებენ, აცილებენ მავნე ნაერთებს (ჰიდროქსიდები, სულფიდები), რომლებიც ამცირებენ კ. სითეთრეს და ცეცხლმდეგობას. გამდიდრებული კ. გამოიყენება, როგორც ნედლეული, შემდეგი მასალების წარმოებაში: ფაიფური, ქაშანური, ქაღალდი, მუყაო, რეზინი, პლასტმასი, თხელი ელექტროტექნიკური კერამიკა, ულტრამარინები, პესტიციდები, პარფიუმერია, კოლენკორი და სხვ.

კაოლინიტი (ჩინ., მაღალი მთა) - უფრო ან თეთრი ფერის თიხების ჯგუფის მინერალი.

კაპელა (იტალ.) - კათოლიკურ და ანგლიკანურ არქიტექტურაში, მცირე ნაგებობა ან სათავსი ერთი ცნობილი ოჯახის წევრების სალოცავად, რელიქვიების შესანახად, მგალობლების მოსათავსებლად და ა.შ. კ. შეადგენდა ტაძრების, ციხე-სიმაგრეების და სასახლეების ნაწილს, თუმცა ისტორიამ შემოგვინახა ცალკე მდგომი კაპელაც - მაგ., სიქსტის კაპელა (ნახ. 1), მოხატული მიქელანჯელოს მიერ, სადაც მან შექმნა ახალი ეპოქა მხატვრობის ისტორიაში, შედეგად, რომელსაც ყოველდღიურად 20 000 მნახველი ყავს.

ნახ. 1

კაპეტოლიონი - "სამსჯავრო ტაძარი" (საბა)

კაპილადბანდება - ძირითადი საშუალებების კვლავწარმოებისაკენ მიმართული ეკონომიკური რესურსების ერთობლიობა.

კაპილარი (ბეწვმილი) - ძალიან მცირე შიდა დიამეტრის მქონე მილაკი.

კაპილარული წყალი - იხ. თავისუფალი წყალი

კაპიტალი - 1. ღირებულება, რომელიც დაქირავებული შრომის გამოყენებით შექმნილი ზედნადები ღირებულების მიღების საშუალება; 2. ფული, ფულის დიდი მასა; 3. ზეგავლენა, ავტორიტეტი; 4. ფონდი; 5. ეკონომიკურ თეორიაში წარმოების სამი ძირითადი საშუალებიდან (მიწა, შრომა, კაპიტალი) ერთ-ერთი, რომელიც წარმოდგენილია ექსპლუატაციის ხანგრძლივი ვადის მქონე, წარმოებული პროდუქციით, რომელიც თავის მხრივ გამოიყენება წარმოების პროცესში; 6. ოურიდიული პირის საკუთრებაში დამფუძნებლების (აქციონერების) მიერ გადაცემული, სპეციალურ რეესტრში რეგისტრირებული ფულადი ან სხვა მატერიალური საშუალებების ერთობლიობა; 7. ფართო გაგებით - ყველაფერი, რასაც შემოსავლის მოტანა შეუძლია ან ხალხის მიერ საქონლისა და მომსახურების

წარმოებისათვის შექმნილი რესურსები. ვიწრო გაგებით - საქმეში დაბანდებული, შემოსავლის მომტანი წყარო წარმოების საშუალებების სახით (ფიზიკური კაპიტალი).

კაპიტალი აქტიური - კაპიტალი, რომელიც თავისუფალია ვალდებულებებისა და ვალისაგან.

კაპიტალური (ლათ.) - საფუძვლიანი, ძირითადი, მთავარი.

კაპიტალური დაბანდება - კაპიტალური მშენებლობისათვის გაცემული სახსრები.

კაპიტალური კედელი - შენობის, ნაგებობის ძირითადი (მზიდი) კედელი, რომელსაც ეყრდნობა სახურავი.

კაპიტალური მშენებლობის სამიზნო სამუშაოები - ეკონომიკური და ტექნიკური კვლევების კომპლექსი, მშენებლობის მიზანშეწონილობისა და ადგილმდებარეობის დასაბუთების მიზნით, აგრეთვე დაპროექტებისათვის აუცილებელი მონაცემების შესაგროვებლად.

კაპიტალური შემოსავალი - სახელმწიფო ქონების გაყიდვით მიღებული შემოსავალი.

კაპიტალური ხარჯები (ძირითადი კაპიტალის შეძენა) - 1. სამშენებლო საქმიანობის განსახორციელებლად სახელმწიფო დაკვეთებით ანდა ფიზიკური ან იურიდიული პირების მიერ გაწეული ხარჯები; 2. საბიუჯეტო ასიგნება, რომელიც წარმართება საინვესტიციო და საინოვაციო პროგრამების და ღონიძირების დასაფინანსებლად. აგრეთვე, კაპიტალის გადიდებასთან დაკავშირებული ყველა სხვა ხარჯი.

კაპიტელი (ლათ.) - სვეტისთავი. ვერტიკალური საყრდენის (ბოძის ან სვეტის) დამაგვირგვინებელი ნაწილი (ნახ. 1). იგი საყრდენს გადასცემს არქიტრავისა და მის ზემოთ მდებარე ნაწილების დატვირთვას. ანტიკურ ეპოქაში ჩამოყალიბდა კაპიტელის სამი ძირითადი ტიპი: დორიული, იონიური და კორინთული, ორი უკანასკნელის შეხამებას წარმოადგენს კომპოზიტური კ. კაპიტელის თავისებური ტიპები ცნობილია ჩინურ, იაპონურ, მექსიკურ, ბიზანტიურ, რომანულ, ძველ რუსულ, ქართულ, სომხურ, შუა აზიის სახელმწიფოთა და სხვა არქიტექტურაში.

ნახ. 1

კაპიტოლიუმი - ძველი რომის 7 ბორცვთაგან ერთ-ერთი; ქალაქის გამაგრებული ნაწილი; 2. აშშ-ს დედაქალაქ ვაშინგტონში მდებარე კონგრესის შენობა.

კაპონირი (ფრანგ.) - 1. თავდაცვითი ნაგებობა, რომლიდანაც შესაძლებელია ცეცხლის წარმართვა ორი ერთმანეთის საპირისპირო მიმართულებით; 2. თვითმფრინავის საფარი, თავშესაფარი.

კაპოტი (ფრანგ.) - სხვადასხვა მექანიზმის ასახდელი ლითონის საფარი ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან დასაცავად.

კაპტაჟი (ფრანგ.) - 1. საინჟინრო-ტექნიკურ ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს მიწისქვეშა წყლის, ნავთობის და აირის მოქცევას მიწაში, ჭებში და მისთ. მიწის ზედაპირზე მის ამოსაყვანად ექსპლუატაციის ოპტიმალური მაჩვენებლების (დებიტი, ტემპერატურა, ქიმიური შედგენილობა) შენარჩუნებით; 2. ჭა ან მიმღები კამერა მიწისქვეშა წყაროს წყლების თავმოყრისათვის მათ მისაწოდებლად მიწის ზედაპირზე.

კაჟბადი - იხ. სილიციუმი.

კაჟი (ძვ. ქართ. - ტალი, საღრტილი) - ნაცრისფერი, ყავისფერი, წითელი ან შავი ფარულკრისტალური კვარცის ჯგუფის მინერალი. გვხვდება დანალექ (კირქვებში) ქანებში. გამოიყოფა ზღვის წყლიდან ან კოლოიდური ხსნარებიდან. ადამიანი იყენებდა უხსოვარი დროიდან საჭრელი ინსტრუმენტების, ისრის პირების, ტალკვესების დასამზადებლად და სხვა. გამოიყენება სანახელავო ქვადაც.

კაჟმიწა - 1. ყვითელი ფერის ბუნებრივი მინერალური საღებავი. შედგება ძირითადად რკინის ქანგით გამდიდრებული თიხისაგან (15% და მეტი). მშენებლობაში გამოიყენება სამღებრო სამუშაოების შესასრულებლად; 2. იხ. სილიციუმის ორჟანგი.

კარაბინი - 1. ხერხის დასაჭიმი სხვადასხვა კონსტრუქციის (ექსცენტრიკიანი, სოლიანი, ხრახნიანი) მოწყობილობა; 2. ჩვეულებრივი დამოკლებული და შემსუბუქებული საბრძოლო ცეცხლსასროლი იარაღი - შაშხანა, რომელიც კავალერიაში და მოტორიზებულ სამხედრო შენაერთებში გამოიყენება.

კარაბური - ქვებით ამოვსებული ლერწმის ან ფიჩხის წნული, რომელსაც აწყობენ ფერდობებზე სარწყავი არხებისა და დამბების სათავე ნაგებობის გასამაგრებლად.

კარადა - ავეჯის ნაკეთობა, რომელიც რაიმეს (თეთრეული, ტანსაცმელი, წიგნები და სხვ.) შესანახად გამოიყენება (ნახ.1). არსებობს ჩვეულებრივი და სპეციალური დანიშნულების: აფთიაქის, გამწოვი, კედლის, კედელში ჩაშენებული, სამზარეულო, საანაფორე, საიარაღო, სამრეცხაოს, საშრობი, ჭურჭლის, ხელსაბანქვეშა და სხვ.

ნახ. 1

კარაველა - მაღალბორტიანი საზღვაო იალქნიანი გემი 3 ან 4 ანძით და მაღალი ნაშენით ცხვირზე და კიჩოზე. გავრცელებული იყო XII-XVII საუკუნეებში. კ. ფლოტილიით ქრისტეფორე კოლუმბმა 1492 წელს გადაცურა ატლანტიკის ოკეანე, ხოლო 1498 წელს ვასკო და გამამ იმოგზაურა ევროპიდან ინდოეთში.

კარავი (ფარდული) - დროებითი სადგომი, რომელიც საბრჯენებზე გადაჭიმულ ქსოვილს, ქეჩას, ბრეზენტს ან ტყავს წარმოადგენს (ნახ.1). ტყის პირობებში იგი შეიძლება აგებული იყოს დაწნული ტოტებისაგან (მწყემსის კარავი).

ნახ. 1

კარავი საშრობი - 1. ნაგებობა დახურული, მეტწილად, ყავრით, რომელიც რაიმეს (მაგ., თამბაქოს ფურცლების) გასაშრობად გამოიყენება; 2. ძვ. საჩრდილობელი.

კარაკინა (რუს. Кронциркуль) - 1. საზომი იარაღი დეტალთა გარე ხაზოვანი ზომების შესადარებლად მასშტაბური სახაზავის ან კალიბრის მიხედვით აღებულ ზომებთან; 2. სახაზავი ინსტრუმენტი ზამბარიანი ფარგლის სახით, აღჭურვილი მიკროსაზომი ხრახნით მცირედიამეტრიანი წრეწირის (2...80 მმ) გასატარებლად.

კარატი - ძვირფასი ქვების და მარგალიტების მასის საზომი არასისტემური ერთეული. 1 კარ = 0,2 გ = 200 მგ.

კარბა (რკალი) - ძროგების არმქონე კონუსური ან ცილინდრული ფორმის დოლი ფურცლოვანი მასალისაგან. გამოიყენება ნამზადი ქვების, მზრუნავი ღუმელების და სხვა ფურცლოვანი ლითონის ნაკეთობათა დასამზადებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

კარბამიდი - იხ. შარდოვანა.

კარბამიდფორმალდეჰიდური ფისი - პლასტმასის ნაირსახეობა, რომელიც წარმოადგენს კარბამიდის ფორმალდეჰიდთან პოლიმერიზაციის პროდუქტს. ძირითადი მწარმოებელია რუსეთი. მარკები: KΦ-MT-15, KΦЖМ, KΦ-XT-II, ВПС-Г. გამოიყენება ჰაერაფუებული მეთოდით ქაფპლასტის დასამზადებლად, აგრეთვე მერქანბურბუშელოვანი და მერქანბოჭკოვანი ფილების წარმოებაში შემკვრელად.

კარბიდი (ლათ.) - ნახშირბადის ნაერთი ზოგიერთ ლითონთან (მაგ., კალციუმის კარბიდი).

კარბიდი ბორის - ხელოვნური აბრაზიული მასალა, დამზადებული ბორისა და ნახშირბადის შემცველი ნივთიერებებისაგან თერმული გზით.

კარბიდი კაჟმიწის - ხელოვნური აბრაზიული მასალა, რომელიც ძირითადად შედგება კაჟმიწის კარბიდის ჰექსაგონალური კრისტალებისაგან. მიიღება კვარცისა და ნახშირბადის შემცველი ნივთიერებების თერმული დამუშავებით. განასხვავებენ კაჟმიწის მწვანე და შავ კარბიდს.

კარბინოლი - იხ. მეთანოლი.

კარბიურატორი (ფრანგ.) - ხელსაწყო, რომელიც დგუშის შიდაწვის ძრავებისათვის ამზადებს მსუბუქი თხევადი საწვავისა (უმთავრესად ბენზინისა) და ჰაერისაგან შემდგარ საწვავ ნარევს. საწვავი ნარევის შემზადების პროცესში იგი უზრუნველყოფს საწვავის დოზირებას, მის წმინდად გაფრქვევასა და განსაზღვრული რაოდენობის ჰაერთან შერევას, შემდეგ კი აორთქლებას. კ. საწვავს ავტომობილის მუშაობის ყოველი რეჟიმის შესაბამისად ისეთი თანაფარდობით ამზადებს, რომ იგი ოპტიმალურია ძრავის მუშაობის ყოველი რეჟიმისათვის და უზრუნველყოფს მანქანის საუკეთესო ეკონომიური და დინამიური მაჩვენებლების მიღებას.

კარბოლიტი - პლასტმასის სახეობა; ფენოლფორმალდეჰიდური ფისი გამაგრებული ნავთობის სულფომჟავას თანხლებით.

კარბონადო (ესპ.) - ალმასის სახესხვაობა, წვრილმარცვლოვანი კრისტალური აგრეგატი მომურო-შავი ფერისა. გამოიყენება, როგორც აბრაზიული მასალა საბურღი გვირგვინის (ჰაბურდილის) დასაარმირებლად, აგრეთვე მაგარი ქანების დასამუშავებლად, ძვირფასი ქვების გასაპრიალებლად და სხვ.

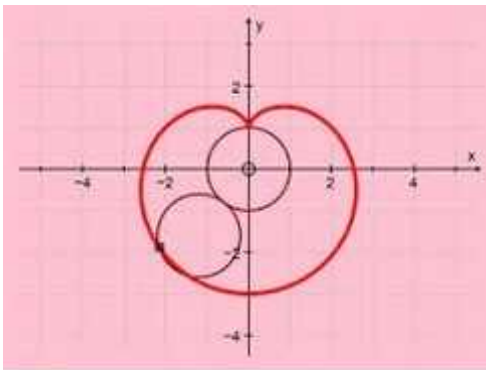
კარბონატების და სულფატების ჯგუფი - კარბონატულ ჯგუფში შედის კალციტი, მაგნეზიტი, დოლომიტი. კალციტი კალციუმის კარბონატი – CaCO_3 . მას კრისტალური აგებულება აქვს; სიმკვრივეა $2,7 \text{ გ/სმ}^3$. თეთრი ან მოყვითალო ფერისაა. ქანს, რომელიც კალციტის მინერალებისაგან შედგება, კირქვა ეწოდება.

კარბონატი - 1. ნახშირმჟავა მარილი (სოდა, პოტასი და სხვ.); 2. საერთო სახელწოდება მინერალებისა, რომელიც წარმოადგენს სხვადასხვა ლითონის ნახშირმჟავა ნაერთებს; 3. წვრილმარცვლოვანი აგებულების შავი ალმასი, იყენებენ საბურღავად, სახეხად და სხვ.

კარბონიზაცია (კარბონირება) - რაიმე ხსნარის ან სითხის გაჯერება ნახშირმჟავა აირით

კარბორუნდი (ლათ.-ბერძ.) - კაჟბადისა და ნახშირბადის ნაერთი. უფერო, მაგარი კრისტალური ნივთიერება (ტექნიკური კ. შავი ან მწვანე ფერისაა). გამოიყენებ ქვების, ფოლადის სახეხად, აგრეთვე, როგორც აბრაზიული და ცეცხლგამძლე მასალა, ქიმიური აპარატების და მეტალურგიული ღუმელების შიდა ზედაპირების ამოსაგებ-მოსაპირკეთებლად.

კარდიოიდა (ბერძ.) - ბრტყელი წირი, რომელსაც აღწერს წრის ფიქსირებული წერტილი, როცა ერთი წრე გორავს მეორე იმავე რადიუსის უძრავ წრეზე სრიალის გარეშე (ნახ. 1).

ნახ. 1

კარე - გეგმაში კვადრატული შენობა მართკუთხა შიდა ეზოთი.

კარი (გერმ.) - 1. ნაგებობაში, ოთახში, სათავსოში შესასვლელ-გამოსასვლელი კონსტრუქციული ელემენტი. მზადდება ხის, ლითონის, პლასტმასის და მინისაგან. კარის უამრავი სახეობა არსებობს: გასაწევი, გისოსოვანი, დასაშვები, დაფანერებული, კიდული, მინის, მომინული, მრავალსაგდულოანი, ორმაგი, ორსაგდულოანი, რაბის, საბრუნო, სათაღარიგო, საკეცი, ფანერის, ფარის, ყრუ, ჩუქურთმიანი (ნახ. 1), ცალმაგი, ცალსაგდულოანი, ძელური, ხანძარსაწინააღმდეგო და სხვ.; 2. სავარძლისებრი ბუნებრივი ჩაღრმავება მთის კალთაზე (ნახ. 2). აქვს ციცაბო, კლდოვანი კედლები და ჩაზნექილი ფსკერი. წარმოიქმნება პატარა მყინვარის ან თოვლნარის ზემოქმედებით და ნივაცის შედეგად. ზოგიერთი კარი ამოვსებულია კარული მყინვარით ან ფირნით, ზოგში სეზონური თოვლია დაგროვილი. კ. ფსკერზე ხშირად მყინვარული ტბებია გავრცელებული. განაპირა მხარეს გააჩნია საშუალო სიმაღლის საფეხურები (რიგელი). ხშირად კ. ქვემო ნაწილიდან კალთებზე მიცოცავს ეროზიული წარმოშობის არაღრმა ვიწრო ღარტაფი, სადაც გაზაფხულზე ჩაედინება გამდნარი წყალი ან მუდმივი ნაკადული. კ. გაფართოების შემდეგ მათი ახლო მდებარე კედლები განიცდიან ერთმანეთის გადაკვეთას და შედეგად იქმნება ციცაბო თხემები და რელიეფის სპეციფიური ფორმა - კარლინგი. ხანგრძლივი გაფართოების შედეგად კარები ერთმანეთს ერწყმიან და ქმნიან ცირკს. უკანა კედლების დამსხვრევის შედეგად კარი ქმნის - ტროგს. საქართველოში კ. ფართოდაა გავრცელებული. ხშირად იგი მყინვარული ტბებითაა დაკავებული (მაგ.: ადუედა ამიჭი, ტანის ტბა და სხვ.).

ნახ. 1

ნახ. 2

კარი გაწონასწორებული - ორღერძიანი მექანიზმით აღჭურვილი კარი, რომელიც ისეა დამონტაჟებული, რომ გაღების დროს ასრულებს ნახევრად გაწონასწორებულ ბრუნს.

კარი-კუპე - კარი, რომელიც გამოიყენება კარადა-კუპეს ფასადად ან მოძრავ ტიხრად.

კარიატიდი (ბერძ.) - შენობის კოჭების საყრდენი კოლონა, რომელიც წარმოადგენს ქალის ქანდაკებას (ნახ. 1).

ნახ. 1

კარიბჭე - ციხე-ქალაქის, სასახლის და მისთ. გალავანში საზეიმო შესასვლელი. შენობის წინ გამოწეული ნაწილი, რომელიც სახურავის საყრდენი სვეტებით ან თაღებით არის შექმნილი და ღიაა ერთი ან სამი მხრიდან. დაგვირგვინებულია ფრონტონით და ატიკით. ფართოდ იყო გავრცელებული ანტიკურ ეპოქაში ძველ საბერძნეთში. ამ პერიოდში ხშირად განცალკევებულად მდგომ კარიბჭეებსაც აგებდნენ. კარიბჭემ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ევროპის არქიტექტურაში (ძირითადად კლასიციზმის ხანაში - XVIII -XIX საუკუნეები). საქართველოს მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან ეკლესიებს სამხრეთის ან სამხრეთის და დასავლეთის მხრიდან უკეთებდნენ კარიბჭეებს, რომლებსაც ხშირად ამკობდნენ მდიდრული დეკორით. ცნობილია დმანისის სიონის, ნიკორწმინდის, სვეტიცხოვლის, მანგლისის, ბეთანიის ტაძართა, აგრეთვე რაბათის ციხის (ნახ. 1) კარიბჭეები.

ნახ. 1

კარიერი (ლათ.) - ქვასატეხი, - დედამიწის ქერქში სამთო გამონამუშევართა ერთობლიობა, რომელიც წარმოიქმნება ღია წესით სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისას სამთამადნო სამუშაოების წარმოების შედეგად. კ. შეიძლება იყოს დამოუკიდებელი სამთო წარმოება, როგორცაა ქვის, ბალასტის, ქვიშის და სხვ.; 2. დამოუკიდებელი სამთო საწარმო; 3. ადგილი, საიდანაც რია წესით იღებენ (ნახ. 1) არაღრმად განლაგებულ წიაღისეულს (ქვანახშირი, თიხა, ქვიშა, მარგანეცი, ტორფი, ბარიტი და სხვ.).

ნახ. 1

კარიერის გვერდი - საფეხუროვანი ზედაპირი, რომელიც კარიერს შემოფარგლავს გვერდებიდან.

კარიერის გვერდის ფერდო - პირობითი ზედაპირი, რომელიც გადის კარიერის ზედა და ქვედა კონტურებზე.

კარიერის ველი - საბადო ან საბადოს ნაწილი, რომელიც მუშავდება ერთი კარიერით. კ. ვ. მოცულობითი გეომეტრიული ფიგურაა, რომელიც ხასიათდება ზომებით გეგმაში, სიღრმით და გვერდების (ბორტების) დაფერდების კუთხეებით. იგი შედის კარიერისათვის გამოყოფილი მიწის ფართობის შემადგენლობაში, რომლის ფარგლებშიც განლაგებულია აგრეთვე სანაყაროები, სამრეწველო მოედანი და სხვა საწარმოო ნაგებობები. კ.ვ. ზომები განსაზღვრავს სამთო სამუშაოების საერთო მოცულობას და კარიერის შესაძლო საწარმოო სიმძლავრეს.

კარიერის ზედა და ქვედა კონტური - კარიერის გვერდის (გვერდების) გადაკვეთის ხაზი, შესაბამისად დღისეულ ზედაპირთან და კარიერის ძირთან.

კარიერის სიღრმე - ვერტიკალური მანძილი კარიერის ძირსა და ზედაპირის გაშუალეებულ ნიშნულს შორის.

კარიერის ძირი - ზედაპირი, რომელიც კარიერს საზღვრავს ქვემოდან.

კარის ბლოკი - კარისა და მისი ჩარჩოსაგან შემდგარი ნაკეთობა.

კარის დასახური ზედა განლაგებით - ნაკეთობა, კარის ავტომატურად დახურვისათვის დამატებითი დამუხრუჭებით დაკატვის წინ, დაყენებული კარის ზედა ნაწილში.

კარის დასახური ქვედა განლაგებით - ნაკეთობა, კარის დახურვისა და ბრუნვისათვის, დაყენებული სათავსის იატაკის ზედაპირის ნიშნულის ქვევით.

კარის რეგულატორი - მოწყობილობა კარის გაღების ან დაკეტვის სიჩქარის დასარეგულირებლად.

კარკასი - 1. ზოგადად რაიმე ნაკეთობის, ნაგებობის ჩონჩხი, სადგარი, რომელიც შედგება ცალკეული ერთმანეთზე გადაბმული ღეროებისა და კოჭების და სხვა ელემენტებისაგან; 2. მშენ. მზიდი კონსტრუქცია, შვეული დგარებისა (კოლონების) და მათზე დაყრდნობილი პორიზონტალური ელემენტებისაგან (კოჭი, რიგელი, გრძივი, წამწე), რომელიც ღებულობს ძირითად დატვირთვებს და უზრუნველყოფს მთლიანად შენობის სიმტკიცესა და მდგრადობას.

კარკასი შევსებით - შედგება ჩარჩოებისაგან, რომლებიც მთლიანად ან ნაწილობრივ შევსებულია ბუნებრივი ან ხელოვნური ქვის (აგურის) წყობით.

კარკასი ხის - შენობის ჩონჩხი, რომელიც შედგება ცალკეული ელემენტებისაგან, როგორიცაა ფიცრები, ძელები და სხვადასხვა კონფიგურაციის კომბინირებული კოჭები (ნახ. 1). ეს სივრცითი ასაწყობი კონსტრუქცია საზღვრავს საჭირო სამშენებლო მოცულობას და ღებულობს ობიექტზე მოქმედ დატვირთვებს. დეტალების სწორი შერჩევა გეომეტრიული ზომების, განლაგების და შეერთებების მიხედვით განსაზღვრავს კედლების მზიდუნარიანობას, მშენებლობის მონტაჟის, კედლის კონსტრუქციების თბოსაიზოლაციო მასალით შევსების, კარკასის ფანერით ან ფარებით შემოსვის პირობებს. კარკასს, როგორც წესი, ქვედა ნაწილში გააჩნია ძელებისაგან შეკრული სარტყელი, რომელზეც ეყრდნობა ფიცრული (ძელური) დგარები. ეს დგარები განსაზღვრავს ფანჯრის და კარების ღიობის ზომებს. სარტყელზე ეყრდნობა ნაგებობის მთელი კონსტრუქცია. გარე კედლების დგარები წარმოადგენს შვეულ ელემენტებს, რომელზეც მიმდგრება შიდა და ფასადის შემოსევები. შენობის კარკასზე ეკვრება საკედლე შემოსვა ხის მასალებისაგან (ფიცარი, ფანერი და სხვ.), ან სავაგონე ლამფა. შიგა და გარე შემოსევებს შორის სივრცე ივსება თბოსაიზოლაციო მასალით. ხის კარკასული სახლების მშენებლობის ტექნოლოგიის უპირატესობებია: მშენებლობა წლის ნებისმიერ დროს; მშენებლობის მაღალი ტემპი (150 მ² ფართობის ხის კარკასული სახლის მშენებლობას ჭირდება 50...55 დღე); მშენებლობის პროცესში საჭირო არ არის მძიმე ასაწევი ტექნიკა და ტრანსპორტი; კონსტრუქციების მაღალი თბოსაიზოლაციო თვისებები; კონსტრუქციების სიმსუბუქე; მაღალი სეისმომდევობა ბეტონისა და აგურის სახლებთან შედარებით; მოსაპირკეთებელი სამუშაოების წარმოების სიმარტივე; კომუნიკაციების კედლის შიდა სივრცეში განლაგების შესაძლებლობა; მობილურობა - შენობის სტრუქტურის ან საინჟინრო სისტემების შეცვლა მშენებლობის პროცესში, რაც შეიძლება განხორციელდეს სერიოზული პრობლემების გარეშე და სხვ.

ნახ. 1

კარკასულ-პანელური შენობები - შენობები, რომელიც შედგება კარკასის მზიდი (კოლონები, რიგელები) და შემომზღუდავი ელემენტებისაგან (კედელი, სართულშუა გადახურვა, სახურავი)(ნახ. 1: რკინაბეტონის კარკასულ-პანელური შენობა). შემომზღუდავ ელემენტებად ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ბეტონის, რკ.ბ.-ის და ხის სამფენოვანი პანელები. კ.-პ.კ. შეიძლება იყოს ხის, ლითონის ან რკ.ბ.-ის. ლითონის კ.-პ.კ. რაციონალურია 30 სართული და მეტი სიმაღლის საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობებში.

ნახ. 1

კარკასული შენობები - შენობები მზიდი ჩარჩოებით, რომლებიც მთლიანად იღებს ჰორიზონტალურ და ვერტიკალურ დატვირთვებს (ნახ. 1: კარკასული შენობა ლითონის კონსტრუქციებისაგან).

ნახ. 1

კარნიზი (ლავგარდანი) - ჰორიზონტალური დაპროფილებული შვერილი, რომელიც წარმოადგენს მთლიანი ფასადის გვირგვინს (გვირგვინოვანი კარნიზი). იგი უზუნველყოფს ბურულის სიმყარეს და შენობის დაცვას ატმოსფერული წყლებისგან (ნახ. 1). არსებობს უფრო მცირე არქიტექტურული დეტალი - შუალედური კარნიზი, რომელიც, როგორც წესი, ჩვეულებრივი დეკორატიული ელემენტია (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

კარნოტიტი - მინერალი, კალიუმისა და ურანის რთული ვანდატი. ურანისა და ვანადიუმის ძვირფასი მადანი.

კარსაკრავი (რუს. Дверной оклад) - 1. საპირე; კარ-ფანჯრების დაპროფილებული მოჩარჩოება, რომელიც ფარავს კარის ჩარჩოსა და ღიობის პირაპირს (ნახ. 1); 2. მალაროს ხის მარტივი სამაგრი, ტრაპეციის ფორმის, რომელიც შედგება ზედა ძელის, ქვედა წოლანასა და ორი დგარისაგან (სრული კ.), ან ორი დგარისა და ზედა ძელისაგან (არასრული კ.).

ნახ. 1

კარსტი - რელიეფის თავისებური ფორმები იმ ადგილებში, სადაც ნიადაგი შედგება მსხვილმარცვლოვანი ხსნადი

ქანებისგან (კირქვა, დოლომიტი, ცარცი, თაბაშირი, ქვამარილი). კარსტულ პროცესში წამყვანი როლი ენიჭება ქანების ქიმიურ ხსნადობას. კარბონატული ქანები იხსნება თავისუფალი ნახშირორჟანგის ან სხვა მინერალური და ორგანული მჟავების ზეგავლენით. ქანების გახსნასთან ერთად ხდება მათი მექანიკური გადარეცხვა და წარმოიქმნება კარსტის ზედაპირული და მიწისქვეშა ფორმების კომპლექსი (მაბრები, აბაზანები, ქვაბულები, ღრმა ხეობები, ჭები, შახტები, უფსკრულები და სხვ.). კარსტული პროცესების შედეგად ხშირად ჩნდება ოვალური ფორმის ქვაბულები, რომელიც წყლით ივსება. იქმნება კარსტული ტბები. კარსტვად ქანებში, განსაკუთრებით ნაპრალების გასწვრივ, ყალიბდება მიწისქვეშა სიცარიელები, მღვიმეები. ზედაპირული და მიწისქვეშა კარსტული ფორმების კომპლექსი სრულად არის წარმოდგენილი შიშველ კარსტში, სადაც კარსტვადი ქანების ზედაპირი გაშიშვლებულია (ნახ. 1). თუ კარსტვადი ქანები დაფარულია ნიადაგითა და კორდით, გვექნება კორდიანი კარსტი; თუ ზედაპირს უხსნადი ფხვიერი ნაფენები ფარავს - დაფარული კარსტი, თუ ზედაპირი კლდოვანი წარმონაქმნებითაა დაფარული - ჯავშნიანი კარსტი, თუ ხსნადი ქანები ღრმად არის განლაგებული არაკარსტვადი ქანების ქვეშ - დამარხული კარსტი. კარსტული მხარე ღარიბია ზედაპირული წყლის ნაკადებით, რადგან მდინარეები და ნაკადულები მიწისქვეშ იკარგება.

ნახ. 1

კარსტული მოვლენა - ზედაპირული წყლის ნაწილის არსებული ნაპრალებით დედამიწის ქერქში მოხვედრის შედეგად წარმოქმნილი გამოქვაბული, რომელიც ხშირად გვხვდება კირქვიან ქანებში.

კარტელი (იტალ.) - მონოპოლიის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმა; მეწარმეთა გაერთიანება, რომლის მონაწილენიც ერთმანეთს უთანხმდებიან წარმოების მოცულობაზე, გასაღების ბაზრებზე, გაყიდვის პირობებზე, გადახდის ვადებზე და ა. შ. კომერციული და წარმოებრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნებით.

კარტერი - ლითონის კოლოფი, რომელიც იცავს შიგაწვის ძრავას (რედუქტორს, ტუმბოს) დაზიანებისა და გაჭუჭყიანებისაგან, წარმოადგენს საყრდენს მუშა დეტალებისათვის და ამავდროულად შემზეთი მასალის „რეზერვუარიცა“.

კარტოგრაფია (გერმ.) - რუკა, რომელზედაც გრაფიკულად არის გამოსახული რაიმე მოვლენის სტატისტიკური მონაცემები.

კარტოგრაფია - მეცნიერება, რომელიც მოიცავს გეოგრაფიული რუკების შექმნის თეორიას, მეთოდებს და ტექნიკურ ხერხებს.

კარტოთეკა - გარკვეული ოდენობის ბარათების მთლიანობა, რაც სისტემატიზირებული ინფორმაციის შემცველია.

კარტომეტრია - კარტოგრაფიის ნაწილი, რომელიც რუკის საშუალებით მანძილის, ფართობის, კუთხეების და სხვა პარამეტრების გამოთვლის საშუალებას იძლევა.

კარტუში (ფრანგ.) - ნაძერწი ან გრაფიკული სამკაული შენობის ფასადზე (ნახ. 1), რომელიც წარმოადგენს ხვებით მოჭარჩოებულ ფარს ან ბოლომდე გაუხსნელ გრაგნილს. მასზე ათავსებენ წარწერას, გერბს და მისთ.

ნახ. 1

კარუსელი (ფრანგ.) - გასართობი ატრაქციონი მბრუნავი პლატფორმით, რომელზეც დამაგრებულია დასაჯდომები ხისგან (პლასტმასისგან) დამზადებული ცხენებისა თუ სხვა ცხოველების სახით.

კარჩხა - მოჭრილი ხე, რომელსაც შერჩენილი აქვს ტოტების ნაწილი.

კარცერი (ლათ.) - სპეციალური სათავსი საპყრობილეში, არმიაში, სასწავლო დაწესებულებაში წესრიგის დამრღვევ პირთათვის.

კარჭაპი - იხ. ბარჟა.

კასეტი (ფრანგ.) - 1. მოწყობილობა ჩარხისაგან განცალკევებით ან ჩარხზე დადგმული, რომელშიც ერთდროულად რამდენიმე ნამზადი მაგრდება, შემდგომში მათი მუშა ორგანოსათვის მისაწოდებლად (ნახ. 1: კასეტი ბეტონის ბორდიურების დასამზადებლად); 2. არქიტექტურულად გაფორმებული ჭერისეულა, რომელიც ავსებს შუალედს ჰორიზონტალური გადახურვის კოჭებს ან კამარის წიბოებს შორის; 3. შუქშეუვალი ბრტყელი კოლოფი ფოტოგრაფიული ფირფიტებისათვის ან ცილინდრული ბუდე ფოტო- და კინოფირებისათვის; 4. დაბალბორტებიანი ღია ყუთი პურ-ფუნთუშეულის გადასატანად ქარხნიდან მაღაზიაში; 5. მაგნიტოფონის კასეტი.

ნახ. 1

კასიტერიტი (ბერძ.) - მთავარი მადნეული მინერალი კალას მისაღებად.

კასკა (ფრანგ.) - ქუდი, დამზადებული ლითონის ან პლასტმასისაგან.

კასკადი (ფრანგ.) - საფეხურებად გადმოშტეფი ბუნებრივი ან ხელოვნური წყალვარდნილი ან ჩანჩქერების სისტემა (ნახ. 1); 2. გარე განათების გამანაწილებელი ხაზების ჯგუფი, მართვის კასკადური სქემით; 3. ერთ მდინარეზე ერთმანეთის მიყოლებით აგებული 2 ან მეტი ჰიდროელექტროსადგურების ერთობლიობა (მაგ., ხრამის ჰესების კასკადი, სუფსას ჰესების კასკადი, რიონის ჰესების კასკადი და სხვ.).

ნახ. 1

კასკო (იტალ.) - გადასაზიდი საშუალებების (გემი, თვითმფრინავი, ავტომობილი, ვაგონი, ცისტერნა და სხვ.) დაზღვევა.

კასონე - ორნამენტებით დამშვენებული ხის ზანდუკი აღორძინების ეპოქის იტალიაში.

კასრი - ხის, პლასტმასის ან ლითონის ბრტყელძირიანი დიდი ჭურჭელი, რომელსაც ცილინდრული ფორმა და ცოტათი გამოზნექილი მუცელი აქვს.

კატაკომბები (ლათ.) - 1. მუმიების მიწისქვეშა საკრძალავი ძველ ეგვიპტეში; 2. მიწისქვეშა გალერეების სისტემა, რომელიც ქრისტიანების დევნის პერიოდში წარმოადგენდა რელიგიურ წესჩვეულებათა შესრულებისა და მიცვალებულთა დაკრძალვის ადგილს. ცნობილთა შორის ყველაზე ვრცელია რომის კ., რომელთა საერთო სიგრძე 900 კმ-ს აღწევს.

კატალიზატორი - ქიმიური ნივთიერება, რომელიც აჩქარებს რეაქციას, მაგრამ თვითონ არ შედის რეაქციის პროდუქტში. კ. რაოდენობა სხვა რეაგენტებისაგან განსხვავებით, რეაქციის შემდეგ არ იცვლება. არსებობს ჰომოგენური და ჰეტეროგენური კ. ჰომოგენური კ. იმყოფება ერთ ფაზაში სარეაქციო ნივთიერებასთან, ხოლო ჰეტეროგენური - ქმნის დამოუკიდებელ ფაზას. ტიპური ჰომოგენური კ. მჟავები და ფუძეები, ხოლო ჰეტეროგენური - ლითონები, მათი ოქსიდები და სულფიდები. ბიოქიმიურ რეაქციებში კ. როლს ასრულებს ფერმენტები.

კატალიზი (ბერძ.) - ქიმიური რეაქციის რამდენიმე შესაძლო თერმოდინამიკურად ნებადართული მიმართულების შერჩევითი დაჩქარება კატალიზატორის მეშვეობით, რომელიც რეაქციის უზნებთან შუალედურ ქიმიურ ურთიერთქმედებაში მრავალჯერ აღწევს და ყოველი შუალედური ქიმიური ურთიერთქმედების ციკლის შემდეგ აღიდგენს საკუთარ ქიმიურ შემადგენლობას. კ. ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში (ნავთობგადამუშავებასა და ნავთობქიმიაში, გოგირდმჟავის, ამიაკის, აზოტმჟავის წარმოებაში და ა.შ.). შემთხვევას, როცა კატალიზატორს წარმოადგენს რეაქციის ერთ-ერთი პროდუქტი ან მისი საწყისი ნივთიერება, ეწოდება ავტოკატალიზი.

კატალოგი - გარკვეული ნიშნით შერჩეული საგნების (საცნობარო ლიტერატურის) სისტემური ნუსხა. არსებობს კ. სახეები: ასტრონომიური, სამრეწველო მოწყობილობების, ტიპობრივი პროექტების, საბიბლიოთეკო, საფოსტო მარკების, სავაჭრო ობიექტების, სამხატვრო ნაწარმოებების, პერიოდული გამოცემების, სამშენებლო კონსტრუქციების (კოჭების, წამწეების, კამარების, ჩარჩოების), ფაილების სისტემის, ინტერნეტში რესურსების და სხვ.

კატარაქტა (ბერძ.) - 1. პატარა სიმალიდან გადმომავალი განიერი ჩანჩქერი; 2. იგივეა, რაც დემპფერი.

კატასტროფა - შენობის ან ნაგებობის უეცარი, მოულოდნელი ნგრევა. კ. გამომწვევი მიზეზებია: მიწისძვრა, ქარიშხალი, აფეთქება, ხანძარი, წყალდიდობა, მეწყერული მოვლენები, კარსტულ - სუფოზიონური პროცესები და სხვ. თუ ავარიის დროს ირვევა ცალკეული კონსტრუქციები ან შენობის ცალკეული ნაწილები, კ. დროს შენობა და ნაგებობა განიცდის სრულ ნგრევას და ფაქტიურად გამოუსადეგარი ხდება შემდგომი ექსპლუატაციისათვის

კატასტროფა სამრეწველო - მსხვილი სამრეწველო ავარია, რომელსაც მოსდევს ადამიანური მსხვერპლი, ადამიანთა ჯანმრთელობის დაზიანება ან ობიექტების, დიდი რაოდენობის მატერიალურ ფასეულობათა ნგრევა და განადგურება, აგრეთვე ბუნებრივ გარემოსთვის სერიოზული ზიანის მიყენება.

კატასტროფული დატბორვის ზონა - ტერიტორია, სადაც დატბორვამ შეიძლება გამოიწვიოს შენობა-ნაგებობების ნგრევა, ხალხის დაღუპვა, სამრეწველო წარმოებათა მთავარი დანადგარების მწყობრიდან გამოსვლა და

სხვა მატერიალური ფასეულობების განადგურება.

კატაფოტი - წვრილი ბურთულების შედნობით მიღებული მასალა, რომელსაც ათავსებენ საგზაო ნიშნების ფარებში. იგი ეფექტურად ირეკლავს ავტომობილის ფარების სინათლეს. არსებობს წითელი, მწვანე და სხვა ფერის.

კატეგორირებული ობიექტი - განსაკუთრებული მნიშვნელობის ეკონომიკის ობიექტი, აგრეთვე ობიექტი, რომელიც მიეკუთვნება სამოქალაქო უსაფრთხოების თვალსაზრისით პირველ ან მეორე ჯგუფს ეროვნულ მეურნეობასა და ქვეყნის თავდაცვაში მისი მნიშვნელობით. ობიექტების სამოქალაქო უსაფრთხოების მიხედვით კატეგორიებად დაყოფას ახორციელებს საქართველოს მთავრობა.

კატეგორირებული ქალაქი - ქალაქი, რომელიც მიეკუთვნება სამოქალაქო უსაფრთხოების თვალსაზრისით განსაკუთრებულ, პირველ, მეორე ან მესამე ჯგუფს მისი ადმინისტრაციულ - პოლიტიკური, ეკონომიკური და თავდაცვითი მნიშვნელობით. ქალაქების სამოქალაქო უსაფრთხოების მიხედვით კატეგორიებად დაყოფას ახორციელებს საქართველოს მთავრობა.

კაუსტიკური სოდა (ბერძ.) - 1. ქიმიური პროდუქტი - ნატრიუმის ჰიდროჟენგი; ძლიერი ტუტე, რომელიც დამარღვევლად მოქმედებს ცხოველურ ქსოვილზე; ფართოდ იყენებენ საპნის, ქაღალდის წარმოებაში, საფეიქრო საქმეში, ნავთობპროდუქტების გასაწმენდად და სხვ.; 2. მწვავე ნატრი.

კაუჩუკი - ნატურალური ან სინთეზური ელასტომერი, რომელიც ხასიათდება ელასტიურობით, წყალუქონადობით, ელექტროიზოლაციის თვისებებით და მისი ვულკანიზაციით მიირება რეზინა და ებონიტი. ნატურალური კ. არ იხსნება წყალში, სპირტში, აცეტონში. 200°C ტემპერატურაზე იშლება და წარმოიქმნება დაბალმოლეკულური ნახშირწყალბადები. ნატურალური კ. სამრეწველო მასშტაბებით იწარმოება ინდონეზიაში, მალაიზიაში, ვიეტნამში. სინთეზური კ. წარმოება კი 1931 წელს დაიწყო საბჭოთა კავშირში (ნატრიუმბუტადიენური), ხოლო 1964 წელს პირველად მიიღეს იზოპრენული კ., რომელიც თვისებებით არ ჩამოუვარდება ნატურალურ კ. სინთეზური კ. სახეობებია: იზოპრენული, ბუტადიენური, ბუტადიენ-მეთილსტიროლური, ბუტილკაუჩუკი, ეთილენ-პროპილენური, ბუტადიენ-ნირილური, ქლორპრენოვური, სილიკსანური, ფთორკაუჩუკი, ტიოკოლი. კ. გამოიყენება: რეზინის წარმოებისათვის, რომლისაგანაც შემდეგ ამზადებენ ავტომობილის საბურავებს; შენობის დეტალების თბო-, ბგერა-, ჰაერსაიზოლაციო, სანტექნიკის, სავენტილაციო, ელექტროგაყვანილობის სისტემების ჰიდროიზოლაციისათვის, აგრეთვე სარაკეტო ტექნიკაში მყარი საწვავის დასამზადებლად.

კაუჩუკი აკრილური - სინთეზური კაუჩუკი, აკრილატების (აკრილის მჟავა) ეთერის სოპოლიმერიზაციის პროდუქტი. ყველაზე გავრცელებული კ. ა. - ბუტილაკრილატის სოპოლიმერები აკრილნიტრილით. კ. ა. დამზადებული რეზინი მდგრადია ნავთობის გამხსნელების, ცხოველური და მცენარეული ზეთების, ოზონის, სინათლის მიმართ. გამოირჩევიან დაბალი აირგამტარობით. უარყოფითი თვისებებია - დაბალი ელასტურობა და ყინვამდეგობა (მსხვრევადობის ტემპერატურა -25°C). კ. ა. დამზადებული რეზინის სიმტკიცე გაჭიმვაზე ≈ 10 მპა (100 კგ/სმ^2); ფარდობითი წაგრძელება $300\ldots 400\%$. ა. კ. ძირითადად ამზადებენ პროდუქციას საავტომობილო მრეწველობისათვის (მამჭიდროებლები, რგოლები, შუასადებები და სხვ.), აგრეთვე ლილვების, ცისტერნების, სატრანსპორტიერო ლენტების შემონაფენებს და სხვ.

კაუჩუკი ბუტადიენ-სტიროლის (დივინილ-სტიროლის კაუჩუკი) - სინთეზური კაუჩუკი, ბუტადიენისა და სტიროლის სოპოლიმერიზაციის პროდუქტი. გამოდის ღია ფერის ბრიკეტის ან ლენტის სახით. სიმკვრივე $900\ldots 990 \text{ კგ/მ}^3$. ზეთის ან ჭვარტლის დამატებით მიიღება გაუმჯობესებული ტექნიკური თვისებების კაუჩუკი. ჭვარტლით გაჯერებული რეზინის სიმტკიცე გაჭიმვაზე $25\ldots 30 \text{ კგ/მ}^3$. კ. ბ.-ს. წარმოადგენს საერთო სარგებლობის კაუჩუკს. მისგან ამზადებენ საბურავებს, ლენტებს, ფეხსაცმელს, სახელოებს; აგრეთვე ყინვაგამძლე რეზინის ნაკეთობებს.

კაუჩუკი ბუტადიენური (დივინილური კაუჩუკი) - სინთეზური კაუჩუკი, ბუტადიენის პოლიმერიზაციის პროდუქტი. გამოდის ბრიკეტის ან უფორმო მასის სახით, ფერი კრემისფერიდან მუქ ყავისფრამდე; სიმკვრივე $900\ldots 920 \text{ კგ/მ}^3$. კ. ბ. ჭვარტლით გაჯერებული რეზინის სიმტკიცე გაჭიმვაზე $16\ldots 22 \text{ კგ/მ}^3$ მპა, იგი ცვეთამდეგობის მხრივ უკეთესია, ვიდრე რეზინი ნატურალური კაუჩუკისაგან. გამოყენების ძირითადი არეა საბურავების და საკონვეიერო ლენტების წარმოება

კაუჩუკი ვინილპირიდინული - სინთეზური კაუჩუკი, დიენური ნახშირწყალბადების ვინილპირიდინებთან სოპოლიმერიზაციის პროდუქტი. სიმკვრივე $920\ldots 980 \text{ კგ/მ}^3$. სიმტკიცე გაჭიმვაზე ჭვარტლით შევსებული რეზინის ვ.კ.-ისაგან - $25\ldots 35$ მპა ($250\ldots 350 \text{ კგ/სმ}^2$). ვ.კ. ძირითადად გამოიყენება, როგორც ლ ა ტ ე ქ ს ი საბურავის კორდის

გასაჟღერებლად.

კაუჩუკი იზოპრენული - ხელოვნური კაუჩუკი, იზოპრენის პოლიმერიზაციის პრდუქტი. სტრუქტურით ჩამოგავს ნატურალურ კაუჩუკს. სიმკვრივე 910...920 კგ/მ³. გამოიყენება ავტომობილის საბურავების, კონვეიერული ლენტების, საყოფაცხოვრებო და სამედიცინო დანიშნულების ნივთების დასამზადებლად.

კაუჩუკი კარბოქსილატური - კარბოქსილის შემცველი სინთეზური კაუჩუკი. მისი ძირითადი სახეობებია ბუტადიენის სოპილიმერები ან ბუტადიენისა და სტიროლის (ან აკრილიტრილის) ნარევი მეტაკრილურ მჟავასთან. ნარევი კარბოქსილატების არსებობა ხელს უწყობს ვულკანიზაციის მიმდინარეობას არა მარტო გოგირდის, არამედ მეტალების ჟანგულებითაც, რაც საშუალებას იძლევა მივიღოთ მაღალი სიმტკიცის რეზინი, რომლის სიმტკიცე ჭიმვაზე 30...40 მპა-ს აღწევს.

კაუჩუკი ნატურალური - ბუნებრივი პოლიმერი, რომელსაც ნორმალურ ტემპერატურაზე აქვს მაღალელასტიკური თვისებები და გამოიყენება რეზინის მასალებად (ის. ვულკანიზაცია). კ.ნ. შედის კაუჩუკის ხის რძეწვენი (ლათექსი); მოიპოვება ძირითადად სამხრეთ ამერიკაში (ბრაზილია). სიმკვრივე 910...920 კგ/მ³. მდგრადია წყლის მიმართ, კარგად იხსნება ორგანულ გამხსნელებში, იჯირჯება ზეთებში. დიდი ხნით შენახვისას 10⁰C ტემპერატურაზე ქვევით, აგრეთვე გაჭიმვისას, განიცდის კრისტალიზაციას, რაც საფუძველია იმისა, რომ კაუჩუკისაგან დამზადებულ რეზინას დიდი წინაღობა აქვს გაჭიმვაზე (≈ 30 მპა). რეზინას ახასიათებს აგრეთვე მაღალი პლასტიკურობა, ცვეთა და ყინვამდეგობა, დაბალი მედეგობა ზეთების და გამხსნელების მიმართ. კ.ნ. გამოყენების ძირითადი სფეროა - საბურავები, საკონვეიერო ლენტები, ამპრავი ღვედები, ამორტიზატორები. კ.ნ. მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოიყენება, როგორც ლათექსი

კაუჩუკი პოლისულფიდური - იხ. ტიოკოლი.

კაფელი (შორენკევი) - კერამიკული მოსაპირკეთებელი ფილები კედლების, ღუმელების, არხების და ა.შ. მოსაპირკეთებლად (ნახ. 1). შეიძლება იყოს გლუვი, რელიეფური, მოჭიქული (მაიოლიკური), მოუჭიქავი (ტერაკოტული). უკანა მხრიდან აქვს ღარაკები წყობაში დასამაგრებლად.

ნახ. 1

კაშპო (ფრანგ.) - დეკორატიული ნაკეთობა კერამიკის, პლასტმასის, ხის ან ლერწისაგან შენობის ინტერიერში (ან გარეთ) მოსათავსებლად.

კაშხალი - ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, რომელიც ეწყობა მდინარის განივად მის ზედა და ქვედა უბნებს შორის დაწნევის და წყალსაცავის შესაქმნელად. ძველად კაშხალს უმეტესად ირიგაციისათვის აშენებდნენ. კაშხლის მშენებლობის შესახებ ცნობები დაცულია ეგვიპტეში (ძველი წელთაღრიცხვის 4000 წწ), ინდოეთში (ძველი წელთაღრიცხვის 4000 წწ), ჩინეთში და სხვ. ძველად კ. უმთავრესად მიწისგან ან ხისგან აგებდნენ და მცირე სიმაღლე ჰქონდა. კ. მშენებლობა ფართოდ გაიშალა XIX საუკუნის II ნახევრიდან, როდესაც დაიწყეს ჰიდროელექტროსადგურების აგება. დანიშნულების მიხედვით არსებობს წყალსაცავის და წყალსაწევი კ. არის აგრეთვე ყრუ და წყალგადასაშვები კ. კონსტრუქციის მიხედვით კაშხლები იყოფა: გრავიტაციულ, კონტრფორსულ, თაღოვან კაშხლებად. ძირითადი საშენი მასალის მიხედვით კ. შეიძლება იყოს მიწის, ქვის, შერეული, ბეტონის, რკინაბეტონის და სხვ. მიწის კაშხალი - უძველესია და ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული; ქვის კაშხალი - შენდება ქვის, ღორღის ან კენჭის დაყრით; შერეული ტიპის კაშხალი - ქვადრისა და მიწის ან ქვადრისაგან; ბეტონისა და რკინაბეტონის კაშხალი - თავის მხრივ 3 სახისაა: გრავიტაციული, თაღოვანი და კონტრფორსული; ხის კაშხალი - ჩვეულებრივ წყალგადასაშვები ხასიათისაა. ხშირად მდინარეზე შენდება მცირე სიმაღლის წყალსაშვებიანი დასაშლელი კაშხლები. ისინი შედგება დაბალი ზღრუბლისაგან და მასზე განლაგებული საყრდენებისა და

ბურჯებისაგან. სიმაღლის მიხედვით განასხვავებენ: მაღალ - (>50 მ), საშუალო - ($10...50$ მ) და დაბალდაწვევიან (<10 მ) კ. მსოფლიოში აგებულია უნიკალური მაღლივი კაშხლების დიდი რაოდენობა, რომელთაგან აღსანიშნავია: 1. ნურეკი, სიმაღლე 300 მ, ყველაზე მაღალი კაშხალი მსოფლიოში, ტაჯიკეთი; 2. კლეზონ-დიკსენსი, სიმაღლე 285 მ, შვეიცარია; 3. ენგური, სიმაღლე 271,5 მ, საქართველო (ნახ. 1); 4. ტერი, სიმაღლე 261 მ, ინდოეთი; 5. ლაკსივა, სიმაღლე 250 მ, ჩინეთი; 6. ჩირკეისკი, სიმაღლე 232,5 მ, რუსეთი (ნახ. 2); 7. დვორჟაკი, სიმაღლე 219 მ, აშშ (ნახ. 3), 8. ლუცონე, სიმაღლე 225 მ, შვეიცარია (ნახ. 4) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

კაშხალი ბეტონის - თანამედროვე ჰიდროტექნიკურ მშენებლობაში ყველაზე გავრცელებილი კაშხლის ტიპი, რომლის ძირითადი კონსტრუქციები შესრულებულია ბეტონით. კ.ბ. წაყენება სპეციალური მოთხოვნები ბეტონის შემადგენლობის, დამზადებისა და ჩაწყობის მიხედვით (იხ. ჰიდროტექნიკური ბეტონი). კ.ბ. აშენდება იყოს ყრუ (არ ატარება წყალს) და წყალგადასაშვები; გრავიტაციული, თაღოვანი და კონტრფორსებიანი (იხ. კაშხალი).

კაშხალი გრავიტაციული - ბეტონის, ქვის, მიწის მასიური ჰიდროტექნიკური კონსტრუქცია, რომლის მდგრადობას ძვრის ძალების (წყლის, მიწის, ყინულის, ქარის) მიმართ უზრუნველყოფს კაშხალის ძირსა და არსებულ გრუნტს შორის გაჩენილი ხახუნის ძალა, რომელიც წონის პროპორციულია.

კაშხალი თაღოვანი - ბეტონის, რკ.ბ.-ის ან ქვის წყობისგან შესრულებული, გეგმით მრუდწირული მოხაზულობის კაშხლის სახეობა, რომლის სიმტკიცე გრავიტაციული და თაღ-გრავიტაციული კაშხლისაგან განსხვავებით, უზრუნველყოფილია მისი მუშაობით როგორც თაღის - წყლისაგან გადმოცემული ჰორიზონტალური დაწნევის ძალების გადაცემით კაშხლის საყრდენ გრუნტზე ან სანაპირო ბურჯებზე და არა საკუთრივ ნაგებობის წონით. კ.თ. ძირითადად აშენებენ რკ.ბ.-ისაგან მტკიცე კლდოვანი ნაპირების არსებობის შემთხვევაში (ნახ. 1. კაშხალი თაღოვანი. კაშხალი „სალმონ-კრიკ“, ალიასკა, აშშ). . კაშხლის სიმრუდე (ამობურცული ნაწილი) ყოველთვის მიმართულია წყლის საგუბარის მხარეზე. კაშხლის ძირის სისქის (b) მის სიმაღლესთან (h) ფარდობის მიხედვით განასხვავებენ კაშხალს თაღოვანს $[(b/h) = 0,023-0,25]$ და გრავიტაციულ-თაღოვანს $[(b/h) = 0,4-0,6]$. კ.თ. შედარებით მცირე სისქე და შესაბამისად, საშენი მასალების მცირე ხარჯი, ასეთ კაშხალს შეუცვლელს ხდის მთის მდინარეებზე ჰიდროტექნიკური კვანძის მოსაწყობად, რისი თვალსაჩინო მაგალითია ენგურჰესი (იხ. კაშხალი, ნახ. 1).

ნახ. 1

კაშხალი კონსოლური - კაშხალი, რომლის მდგრადობა მნიშვნელოვნად უზრუნველყოფილია ნაგებობის სიღრმული შეერთებით კლდოვან გრუნტთან (კაშხალი ღრმა საანკერო კბილით) ან კაშხლის კონსტრუქციის ჩამაგრებით არაკლდოვან გრუნტში (ხიმინჯოვანი ან შპუნტიანი კაშხალი).

კაშხალი მიწის - კაშხალი, რომელიც აგებულია გრუნტული მასალებისაგან (ქვიშაქვა, თიხნარი და სხვ.) და განივკვეთში აქვს ტრაპეციული მოხაზულობა (ნახ. 1. ჟინვალჰესის მიწის კაშხალი: სიმაღლე 101 მ, სიგრძე თხემზე 415 მ, სიგანე ფუძეში 500 მ, სიგანე თხემზე 9 მ). კ.მ., როგორც წესი, იგება ყრუ (თხემზე წყლის გადასვლის გარეშე) ნებისმიერი სახის ფუძეზე. აგების მეთოდის მიხედვით შეიძლება იყოს ნაყარი და მონალექი. დრენაჟს უკეთებენ სადრენაჟო პრიზმის ამ კაშხლის ტანში ჩადრმავებული დრენაჟის ლიბისაგან. თხემის გადარეცხვის საწინაარმდეგოდ იყენებენ ქვის მინაყარს - მძიმე ბეტონის ან რკ.ბ.-ის ფილების სახით, ფერდოს დასაცავად - ბალახის დათესვას, მობელტვას, ხრეშისა და ღორღის მოყრას და სხვ. მიწის სამუშაოების თანამედროვე მეთოდები საშუალებას იძლევა ავაგოთ კ.მ. 150 მ და მეტი სიმაღლის.

ნახ. 1

კაშხალი მოკლევადიანი ბუნებრივი - წარმოიქმნება მდინარის გადაკეტვის შედეგად ფხვიერი გრუნტით, თოვლით ან ყინულით.

კაშხალი მოკლევადიანი ხელოვნური - კაშხალი, რომელსაც აგებენ მდინარის დინების მიმართულების დროებით შესაცვლელად ჰიდროელექტროსადგურის ან სხვა ჰიდროტექნიკური ნაგებობის მშენებლობის დროს.

კაშხალი მონალექი - ნაგებობა (ქვის, ბეტონის, მიწის), რომელიც გზას უღობავს მოძრავ წყლის ნაკადს და ამაღლებს მდინარეში წყლის დონეს ან აგროვებს წყლის დიდ მარაგს

კაშხალი რკინაბეტონის - კაშხალი, რომელიც ძირითადად აგებულია რკ.ბ.-საგან, რომელიც უზრუნველყოფს კონსტრუქციის სიმტკიცეს. ბეტონის მასიური კაშხლებისაგან განსხვავებით ის, როგორც წესი, თხელკედლიანი კონსტრუქციაა. კ.რ. უნდა გააჩნდეს საჭირო სიმტკიცე, წყალუქონადობა, ბზარმედეგობა, ყინვაგამძლეობა, ჩამონატანების მიმართ ცვეთამედეგობა, აგრესიული წყლის მიმართ მედეგობა და ხანგამძლეობა. მშენებლობა მიმდინარეობს მაღალი სიმტკიცის ბეტონების და არმატურის ნაკეთობების გამოყენებით. კ.რ. შეიძლება იყოს ყრუ (მაღალი დაწნევისა) და წყალსაკრები (სხვადასხვა დაწნევის). ზოგიერთ შემთხვევაში გამოიყენება სიღრმითი ხვრელები. კონსტრუქციული ნიშნების მიხედვით კ.რ. არის: გრავიტაციული, კონტრფორსული და თაღოვანი.

კაშხალი ქვის - კაშხალი, რომელიც აგებულია ძირითადად ქვის მასალებისაგან შემკვრელის გარეშე. განასხვავებენ ქვყრილ (ნაყარ) და ნახევრად ყრილს (მშრალი წყობით). კ.ქ., როგორც წესი, შენდება ყრუ წყალსაგდებით ნაპირებთან. ასეთი კაშხლის ეკონომიურობას განაპირობებს ადგილობრივი საშენი მასალების გამოყენება სხვადასხვა გეოგრაფიულ რაიონში, აგრეთვე მცირე საექსპლუატაციო ხარჯები. კ.ქ. ძირითადად გამოიყენება ნაკლები ტევადობის წყალსაცავებისათვის (ნახ. 1).

ნახ. 1

კაშხალი ყრუ - საიდანაც არ ხდება წყლის ჩამოგდება. წყლის გაშვება ხდება კაშხალის კვეთიდან (თუ ეს საჭიროა), სანაპირო წყალგამშვები მოწყობილობებით ან ხვრელიდან, რომლებიც გაკეთებულია კაშხალის ტანში ან მის ფუძეში, მაგრამ აქვს ძალიან მცირე სიგანე კაშხალის სიგრძესთან შედარებით.

კაშხალი წყალგადამგდები (წყალგამშვები) - კაშხალი, რომლის სიგრძეზე მოწყობილია საკმაოდ ფართე (კაშხალის სიგრძესთან შედარებით) წყალგამშვები ღიობები (დამწნევი ან არადამწნევი).

კაცხის სვეტი - კირქვის სვეტისებრი კლდე ჭიათურის მუნიციპალიტეტის სოფელ კაცხში, მდინარეების კაცხურისა (ყვირილის მარჯვენა შენაკადი) და ღვითორის (ბუჯის მარცხენა შენაკადი) წყალგამყოფზე (ნახ. 1). სვეტის სიმაღლე 40 მეტრია. სვეტის ზედა ბაქანზე დგას მცირე ზომის ორი ეკლესია (დღეისათვის ისინი ნანგრევების სახითაა შემორჩენილი). ასეთ ადგილებში სამლოცველოების აგებას მკვლევრები უკავშირებენ მესვეტეობას, რომელიც VI საუკუნეში გავრცელებული იყო წინა აზიასა და, უპირველეს ყოვლისა, სირიაში, რომელთანაც ქრისტიანულ საქართველოს მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდა. ერთი ეკლესია (V ს.) მშრალადაა ნაშენი ადგილობრივად მოპოვებული, უხეშად დამუშავებული ქვით, აფსიდის კლდეშია გამოკვეთილი. მეორე (VI ს.) ნაგებია ქვემოდას აზიდული კარგად გათლილი კვადრებით, აქვს კრიპტა (ქვედა სართული - სამარხი). 2007 წელს კაცხის სვეტზე არსებულ ნანგრევებში აღმოჩენილი იქნა (მამა მაქსიმეს მიერ) კირქვის მცირე ქვათილი (ზომები 41×21 სმ), რომელზეც ათსტრიქონიანი ქართული ასომთავრული წარწერაა ამოკარული. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნებით XIII საუკუნით თარიღდება.

ნახ. 1

კაჭარი (რუს. Валуи) - 1. სამთო ქანების მომრგვალო ფორმის მსხვილი ნატეხები ზომით 10...100 სმ. უფრო დიდ ნატეხებს ლოდი ეწოდება. გამოიყენება აუზების, ფონტანების, წყალვარდნილების მოსაწყობად, აგრეთვე ლანდშაფტურ დიზაინში; 2. იხ. რიყის ქვა.

კბილა გადაცემა - მექანიზმი, რომლის დანიშნულებაცაა ბრუნვითი მოძრაობის გადაცემა ლილვებს შორის და მათი ბრუნვის სიხშირეების შეცვლა (ნახ. 1). შედგება წყვილებისაგან: კბილათვალი - კბილანა; კბილათვალი - ლარტყა; ჭიათვალი - ჭიახრახნი. მარტივი ერთსაფეხურიანი კბილა გადაცემა შედგება წამყვანი და მიმყოლი თვლებისაგან, ხოლო მრავალსაფეხურიანი წარმოიქმნება თანმიმდევრობით შეერთებული რამდენიმე ერთსაფეხურიანისაგან.

კბილების სახის მიხედვით იგი არის სწორკბილებიანი, ირიბკბილებიანი და შევრონული (კომბინირებული), ხოლო ბრუნვის ღერძების განლაგების მიხედვით - ცილინდრული, პარალელური ღერძებით; კონუსური - მართობული და ჰიპერბოლოიდური - გადაჯვარედინებული ღერძებით კბილა გადაცემა შეიძლება ჩადგმულ იქნას მანქანაში, მოწყობილობაში ან შესრულებულ იქნას როგორც დამოუკიდებელი აგრეგატი - რედუქტორი. მას მიეკუთვნება სიჩქარის კოლოფები, პლანეტარული გადაცემები, დიფერენციალური მექანიზმები და სხვ., აგრეთვე ტალღური გადაცემები მოქნილი კბილათვლებით.

ნახ. 1

კბილა თვალი - კბილაგადაცემის დეტალი, რომელსაც აქვს კბილების ჩაკეტილი სისტემა და უზრუნველყოფს მეორე, მასთან მოდებაში მყოფი დეტალის (კბილანა, ჭია, ლარტყა) უწყვეტ მოძრაობას (ბრუნვას). ფორმის მიხედვით განასხვავებენ ცილინდრულ და კონუსურ კ. სწორი, ირიბი და მრუდხაზოვანი კბილებით. მას ამზადებენ ფოლადისაგან, ფერადი ლითონების შენადნობისა და პლასტმასისაგან. ძირითადი პარამეტრებია ბიჯი, მოდული.

კბილა ლარტყა - იხილეთ ლარტყა.

კბილანა - შეუღლებული კბილანური გადაცემის (კბილათვლების) პატარა თვალი. იგი შეიძლება იყოს ამძრავი, ირიბკბილებიანი, კონუსური, მანწილებელი, პარაზიტული, სატელიტის, პლანეტარული, წამყვანი, ცილინდრული, ჯაჭვური, სწორკბილებიანი, ხრახნული და სხვა.

კბილანა ქურო - ამძრავების ქურო, რომლის დანიშნულებაც ისეთი ლილვების შეერთება, რომლებსაც აქვთ მცირე ურთირთგადახრა ($1,5^0$ -მდე), რაც გამოწვეულია ლილვების დამზადებისა და მონტაჟის უზუსტობებით, აგრეთვე მათი დრეკადი დეფორმაციებით. კბილანა ქურო შედგება ორი მილისისაგან კბილების გარე განლაგებით და ორი გარსაცმისაგან კბილების შიგა განლაგებით. ისინი მოდიან მოდებაში კბილებით და შეკავშირებული არიან ერთმანეთთან ჭანჭიკებით. ავტომობილების სიჩქარეთა კოლოფებში გამოიყენება სპეციალური მართვადი კბილანური ქუროები სინქრონიზატორებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ მდოვრე ჩართვას უშუალოდ მუშაობისას.

კბილანური მოდება - ორი კბილანური რგოლის ურთიერთქმედება, რომელთა კბილების თანმიმდევრობით შეხებისას ხდება მოძრაობის გადაცემა ერთი რგოლიდან მეორეზე. კბილათვალი შეიძლება მოვიდეს მოდებაში კბილა ლარტყასთან და ბრუნვითი მოძრაობა გადავიდეს გადატანით მოძრაობაში, როგორც ეს ხდება ერთციცხვიანი ექსკავატორის დაწნევის მექანიზმში. ყველაზე მეტი საექსპლუატაციო და ტექნოლოგიური უპირატესობა გააჩნია ევოლვენტურ მოდებას. იყენებენ აგრეთვე ციკლოიდურ და ნოვიკოვის მოდებას, რომელშიც კბილის პროფილი შემოიწერება წრეწირის რკალებით.

კბოდე - მიუდგომელი კლდოვანი ნაპირი ზღვისა, მდინარისა.

კეგელბანი - საგანგებოდ მოწყობილი შენობა კეგლის სათამაშოდ.

კეგელი - საბეჭდავი ასოს სიმაღლე.

კედარი - მარადმწვანე წიწვოვან მცენარეთა გვარი ფიჭვისებრთა ოჯახიდან (ნახ. 1, ჰიმალაიური კედარი). გვარი მოიცავს 4 სახეობას, რომელთაგან 3 (ლიბანური, ატლასური და მოკლეწიწვა) გავცელებულია ხმელთაშუაზღვისპირეთის ოლქის აღმოსავლეთ და სამხრეთ ნაწილში, ერთი (ჰიმალაიური) - ჰიმალაის მთების დასავლეთ ნაწილში, აგრეთვე ყირიმში, კავკასიისა და შუა აზიის სამხრეთ ფართობებზე, სადაც კულტივირებულია 3 სახეობა: ლიბანური, ატლასური და ჰიმალაიური კედარი. საქართველოში მოშენებულია ჰიმალაიურის ჯიშში, რომლის სიმაღლეა 50... 60 მ, დიამეტრი ძირთან აღწევს 3,5 მეტრს. კ. სხვა წიწვოვან ჯიშებთან შედარებით ყველაზე რბილი და მსუბუქი მასალაა სიმკვრივით 400...450 კგ/მ³. გული განსხვავდება ნაქურთენისაგან მუქი ფერით. აქვს ფისსავალი გზები და კარგად შეინიშნება გულგულას სხივები. როკები მთელ ტანზე თანაბრად აქვს განაწილებული ბოჭკოების

მიმართ მახვილი კუთხით. კედარის მერქანი უფრო ლამაზია, ვიდრე ფიჭვის. ადვილი დასამუშავებელია, კარგად პრიალდება და შესანიშნავი მოსაპირკეთებელი მასალაა. მას უძველესი დროიდან იყენებდნენ ხუროთმოძღვრებაში. რუსეთის ბევრ ქალაქში (ტიუმენი, ტობოლსკი, ტომსკი, ვოლოგდა, ვლადიმირი) საკმაო რაოდენობის შენობებია შემკობილი კედარის ფიცრისაგან ხერხითა და საჭრეთლით გამოჭრილი უცნაური ხეულებით. საქართველოში შემოიტანეს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში. მიუხედავად იმისა, რომ ტენის მოყვარული ხეა, მეტ-ნაკლებად გვალვა-და ყინვაგამძლეც გამოდგა თბილისსა და მის მიდამოებში. სწრაფმზარდია, კარგად ხარობს ზღვის დონიდან 1200 მ სიმაღლემდე, ცოცხლობს 1000 წლამდე. აქვს მაგარი, მკვრივი და გამძლე მერქანი. გამოიყენება მშენებლობაში, საავიჯო წარმოებაში, გემთმშენებლობაში, აგრეთვე სახეივნო ჯიშად.

ნახ. 1

კედელი - 1. შენობის სათავის ვერტიკალური შემომზღუდავი კონსტრუქცია, რომელიც ამ სათავსს გამოყოფს გარემოსაგან ან მეზობელი სათავსისაგან. კონსტრუქციული სქემის მიხედვით კ. შეიძლება იყოს მზიდი, თვითმზიდი, არამზიდი (ღებულობს დატვირთვებს საკუთარი წონისაგან და ქარის დატვირთვისაგან ერთი სართულის ფარგლებში) და ტიხარი. მასალის მიხედვით: ქვის, ხის, ლითონის, ბეტონის, რკ.ბ.-ის, მინის, სამფენოვანი სენდვიჩ-პანელების (ფილა+გამათბუნებელი+ფილა). გარდა ჩამოთვლილისა არსებობს სხვა ტიპის კედლებიც, როგორიცაა: დამცავი (ჩინეთის დიდი კედელი), გამყოფი (არსებობს ინდოეთში, კორეაში, საბერძნეთში, ეგვიპტეში, ისრაელში, კუნძულ კიპროსზე, ესპანეთში, მაროკოში, ჩრდ. ირლანდიაში), ქალაქის, ციხე-სიმაგრის, საყრდენის და სხვ.

კედელი კაპიტალური - კედელი, რომელიც ღებულობს და სამირკველს გადასცემს კონსტრუქციულ დატვირთვებს.

კედელი ღრუ - კედელი, რომლის სისქის შუა ნაწილში სივრცეები.

კედელი ყრუ - კედელი, რომელსაც დიობი არ გააჩნია.

კედლის ზადი - დეკორატიული ნაგებობა დაწყობილი ქვებისაგან ფერდოს ან საყრდენი კედლის სახით. ქვებს შორის აყოლებენ მიწას და რგავენ დეკორატიულ ბალახისებრ მცენარეულობას - ქსეროფიტებს (ნახ. 1).

ნახ. 1

კედლის ზღვრული ტემპერატურა - ქვაბის დეტალის ან მილსადენის მაქსიმალური ტემპერატურა უდიდესი ტემპერატურის მქონე არეს მხრიდან, რომელიც განისაზღვრება თბური და ჰიდრავლიკური გაანგარიშებებით ან

გამოცდებით გათბობის დროებითი მომატების გაუთვალისწინებლად (საანგარიშო რესურსის არაუმეტეს 5%-სა)

კედლის ღარი - მოწყობილობა ქანობებიდან, ფერდობებიდან ჩამონადენი წყლის მისაღებად და წყალსადინარ მილში გადასაცვანად.

კეკლარი - იხ. არამიდი.

კეთილმოწყობა - 1. სამუშაოების და ღონისძიებების ერთობლიობა, რომელიც სრულდება მოსახლეობის ჯანმრთელი, მოსახერხებელი და კულტურული ცხოვრების პირობების შესაქმნელად. კ. მიმდინერეობს ქალაქებში, დაბებში, სოფლებში, კურორტებზე, აგრეთვე დიდი ობიექტების თანამგზავრ მუშათა დასახლებებში. კ. შედის: დაგეგმვა და განაშენიანება, საბინაო და კომუნალური მეურნეობა, ტრანსპორტი, გზები, გამწვანება, სამედიცინო და კულტურული მომსახურების ქსელი, სავაჭრო და კვების ობიექტები, სპორტული მოედნები, ელექტრო და გაზგაყვანილობა, ბრძოლა ხმაურთან და ა. შ.; 2. საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობების შიდა მოცულობის ფუნქციონალური გამოყენების ოპტიმალური პირობების უზრუნველყოფა მოხერხებული გეგმისა და ყველა სახის საინჟინრო მოწყობილობით აღჭურვის გზით.

კეთილშობილი ლითონები - ოქრო, ვერცხლი, პლატინა და პლატინის ჯგუფის ლითონები (პალადიუმი, ირიდიუმი, როდიუმი, რუტენიუმი და ოსმიუმი), რომლებმაც დასახელება მიიღეს ნაკეთობებში მაღალი ქიმიური მედეგობისა და სილამაზის გამო. გარდა ამისა, ოქრო, ვერცხლი და პლატინა გამოირჩევა მაღალი პლასტიკურობით, ხოლო პლატინის ჯგუფის ლითონები - ძნელდნობადობით. ეს ღირსებები კარგად არის შერწყმული კ.ლ. შენადნობებში, რომლებიც ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში.

კეიტონი - ძვ. სამშობიარო სახლი.

კეკი (ინგლ.) - გამკვრივება, მყარი ნარჩენი პულპის ფილტრაციის შემდეგ. შეიცავს 12...20% ტენს.

კელვინი - თერმოდინამიკური ტემპერატურის ერთეული SI სისტემაში. აღნიშვნა - K (ინგლისელი ფიზიკოსის ლორდ კელვინის პატივსაცემად).

კელმა (გერმ.) - იხ. ქაფჩა.

კელმენი - უხეშად წნული ჭილობი.

კემპასი - ფოთლოვანი ხის ჯიში. აქვს მოწითალო-ყვითელი მერქანი თანაბარი წვრილძარღვიანი ტექსტურით. იზრდება სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში. გამოირჩევა სიმაგრით, სიმტკიცითა და ტენმედეგობით. ძირითადად გამოიყენება იატაკების მოსაწყობად (ნახ. 1).

ნახ. 1

კემპინგი (ინგლ.) - ავტოტურისტებისათვის მოწყობილი საზაფხულო ბანაკი, სადაც შესაძლებელია კარვების ან მსუბუქი სახლების დაყენება (ნახ. 1). კ. ასევე შეიძლება მოიცავდეს მომსახურებრივი სფეროს ინფრასტრუქტურასაც, როგორიცაა სასურსათო მაღაზიები, ავტოსამრეცხაოები და სხვ.

ნახ. 1

კენიგის თეორემა - ნივთიერ წერტილთა სისტემის კინეტიკური ენერგია ტოლია მისი მასების ცენტრის კინეტიკური ენერგიისა, რომელშიც თავმოყრილია (შეკუმშულია) მთელი სისტემის მასა და მასების ცენტრის მიმართ სისტემის ფარდობითი მოძრაობის კინეტიკური ენერგიის ჯამისა.

კენჭი - მცირე ზომის ქვა.

კერა - ცეცხლის გასაჩაღებელი და შესანარჩუნებელი ადგილი საცხოვრებელში. მისი გამოყენება ადამიანმა ისწავლა განვითარების ადრინდელ საფეხურზე. დროთა ვითარებაში ჩამოყალიბდა კ. სხვადასხვა ფორმა - მრგვალი, სწორკუთხედი, ორმოსებრი, მიწის ზედაპირზე გამართული და ა.შ. მრგვალ საცხოვრებელში კ. ჩვეულებრივ შუა ადგილზე იყო (ნენები, ევენკები, ჩრდილოეთის სხვა ხალხები), სწორკუთხედებში - კედლის ახლოს, ზოგჯერ შესასვლელის პირდაპირ (დაღესტნელი ხალხები), გარდამავალ ტიპადაა მიჩნეული კედლისპირა კერა, რომლისგანაც შემდგომში ბუხარი განვითარდა. ქართველი ხალხის ძველ საცხოვრებელ ნაგებობებში (მთის სახლი, დასავლეთ საქართველოს ოდა, დარბაზული სახლი) კ. საცხოვრებლის ცენტრში იყო გამართული (ნახ. 1). აქ შედიოდა ცეცხლის დასანთები და შესანახი ადგილი - ყვერბი, პურის გამოსაცხობი ოთხფეხა კერა (სვანეთი), ჯაჭვის ჩამოსაკიდებელი - აყარი და სასანთლე - საკვარე. კ. სრულდებოდა სხვადასხვა საწესო ჩვევები, მაგ., პატარძლის წაღმა დაბრუნება, მესისხლეთა შერიგება და სხვ. კ. იყენებდნენ გასათბობად, საჭმლის მოსამზადებლად. აგრეთვე კერამიკული საშენი ფილებისა და კრამიტის გამოსაწვავად.

ნახ. 1

კერამზიტეტონი - მსუბუქი ბეტონის სახეობა, რომელშიც შემცვლად გამოყენებულია კერამზიტი, ტოლო შემკვრელად - ცემენტი, თაბაშირი ან სინთეზური ფისი. ფენოვანი შემომსაზღვრელი კონსტრუქციების თბოსაიზოლაციო კ. სიმკვრივეა 350...600 კგ/მ³, კონსტრუქციულ-თბოსაიზოლაციოსი - 700...1200 კგ/მ³, ხოლო მზიდი კონსტრუქციებისა და საინჟინრო ნაგებობების ელემენტების - 1400-1800 კგ/მ³.

კერამზიტი (ბერძ.) - საშენი მასალა, რომელიც მიიღება მაღალ ტემპერატურაზე ადვილდნობადი თიხის სწრაფი აფუებით. აქვს მომრგვალებული ფორმა. კერამზიტის ხრემის სიმკვრივეა 150...800 კგ/მ³ (საშუალოდ - 500 კგ/მ³), სიმტკიცე - 0,6...6 მპა. კერამზიტის ქვიშა მიიღება კ. ხრემის დამსხვრევით ან როგორც დამოუკიდებელი ფრაქცია

გამოწვისას. გამოიყენება მსუბუქი ბეტონების წარმოებაში.

კერამიკა (ბერძ.) - თიხისა და მინერალების ნარევის გამოწვით მიღებული მასალა. განასხვავებენ უხეშ კერამიკასა და წმინდას. პირველი ხასიათდება მსხვილმარცვლოვანი არაერთგვაროვანი სტრუქტურით, ხოლო მეორე წვრილმარცვლოვანი ერთგვაროვანი სტრუქტურით. კერამიკული მრეწველობის ძირითად ნედლეულს წარმოადგენს თიხა და კაოლინები. ცნობილია კერამიკული ნაწარმის ფართო გამოყენება საყოფაცხოვრებო, სამშენებლო და სხვა ტექნიკურ დარგებში.

კერამიკული საფარი - თხელი (15...150 მკრ) აფსკები, უმეტესად ცეცხლგამძლე მეტალების ჟანგეულების საფუძველზე, მიღებული ლითონის ან სხვა მასალის (მაგ., გრაფიტის) ზედაპირზე მომინანქრებით ან ალიანი დაფრქვევით, მისი ქიმიური, თერმული და მექანიკური მედეგობის ასამაღლებლად. გამოიყენება ჰოდრო-, აირ- და ელექტროტურბინების ფრთების ზედაპირის საფარად, შიგაწვის ძრავის ცილინდრის დგუმისა და სათავის გასაწყობად და სხვ.

კერამიკული ფილის ყინვამედეგობა - კერამიკული ფილის უნარი, გაუძლოს გაყინვა-გაღოლის ციკლის გარკვეულ რაოდენობას განსაზღვრულ პირობებში ისე, რომ მოჭიქულ ზედაპირზე არ გაჩნდეს დეფექტები და არ დაირღვეს საფუძველი.

კერამიკული ფილის წყალშთანთქმა - წყლის რაოდენობა, რომელიც ავსებს ფილის ფორებს განსაკუთრებულ პირობებში. გამოისახება პროცენტებში მშრალი ნიმუშის მასასთან მიმართებით.

კერამიტი (ბერძ.) - 1. კარგად გამომწვარი აგური ძელაკის ფორმისა, გზების მოსაპირკეთებელი. მზადდება ალუმინის ჟანგის, თიხისა და კვარცის ქვიშის შერევით. არის მექანიკურად მტკიცე და მაღალი ელექტროსაიზოლაციო თვისებების მქონე მასალა. ახასიათებს ფორიანობა და აირგამტარობა. კარგი მასალაა აირებისა და სითხეების გაყოფის, გაწმენდისა და გამდიდრებისათვის.

კერარგიტი (ბერძ.) - მადანი (მინერალი) რომლისგანაც იღებენ ვერცხლს.

კერატოფირი - ეფუზიური ან მარღვოვანი ტუტე მთის ქანი მინდვრის შპატისა და ფერადი მინერალების პორფირული გამონაყოფებით.

კერმეტი (ლითონკერამიკა) - ფხვნილისებრი მასალა, რომელიც შედგება მწელდნობადი მეტალებისა და მჟანგავი ნივთიერებებისაგან. მიიღება ლითონური და კერამიკული ფხვნილების შეცხობით. გამოიყენება ჰიდროტურბინებსა და საავიაციო ძრავებში, საჭრელი ინსტრუმენტების დასამზადებლად და სხვ.

კერნერი (გერმ.) - საზეინკლო ხელსაწყო - ფოლადის წაწვეტებული ღერო; იყენებენ წერტილების დასასმელად დეტალების მონიშვნის დროს.

კერნი (გერმ.) - 1. ქანის ცილინდრული სვეტი, რომელსაც ჭაბურღილიდან გამოიღებენ გეოლოგიური ჭრილის შესასწავლად, ქანის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების დასადგენად და სხვა; 2. კერნერით დასმული წერტილი იმ დეტალების მოსანიშნავად, რომლებიც მექანიკურად უნდა დამუშავდეს (მაგ., გაიბურღოს).

კერძო საქონელი - ყველა საქონელი თუ მომსახურება, რომელიც საბაზრო მექანიზმის ორბიტაში მოექცევა. მოხმარების ხასიათიდან გამომდინარე, „კერძო საქონელი“, ისევე როგორც „საზოგადოებრივი საქონელი“, იყოფა ინდივიდუალური და კოლექტიური მოხმარების საქონლად. ინდივიდუალური მოხმარების კ.ს. მიეკუთვნება: კვების პროდუქტები, ტანსაცმელი, საყოფაცხოვრებო საქონელი, შრომის იარაღები და სხვ., ხოლო კოლექტიური მოხმარებისას - საზოგადოებრივი კვების კერძო ფორმების მომსახურება, კერძო საჰაერო და საავტომობილო გადაზიდვა, კერძო თეატრების, კინოთეატრების, სასტუმროების, აბანოების მომსახურება და ა.შ

კესონი - 1. წყალშეუვალი დიდი კამერა, რომელიც იდგმება ზღვის ან მდინარის ფსკერზე წყალქვეშა სამუშაოებისათვის (ნახ. 1); 2. შახტური მეტალურგიული ღუმელის კედლის ელემენტი ფოლადის ყუთის სახით, რომელიც წყლით ცივდება; 3. არქიტ. მხატვრულად გაფორმებული კვადრატული ან მრავალკუთხოვანი ჩაღრმავება ჭერზე, თალის შიგნითა ზედაპირზე (ნახ. 2: კესონური გუმბათი).

ნახ. 1

ნახ. 2

კეჩი (ინგლ.) - ორანძიანი, აფრიანი გემი, რომელსაც კიჩოს ანძა საჭის ღერძის წინა აქვს. კეჩის ტიპის საიალქნო აღჭურვილობა (ბერმუდის ან გაფელის) აქვს ზოგიერთ თევზჭერ გემს და დიდ სპორტულ იახტებს.

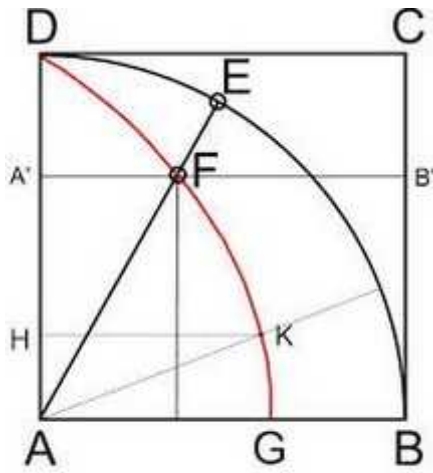
ნახ. 1

კეხი - დახრილი სახურავის ქანობის სიბრტყეების გადაკვეთის წიბო; ზედა ჰორიზონტალური ხაზი.

კვადრანტი (ლათ.) - 1. მათემ. წრის მეოთხედი ნაწილი; 2. ძველებური ასტრონომიული ხელსაწყო ცის მნათობების სიმაღლის გასაზომად; 3. ქვემეხის სამიზნო ხელსაწყო.

კვადრატი (ლათ.) - 1. მართკუთხედი, რომლის ყველა გვერდი ტოლია. კ. აქვს სიმეტრიის ცენტრი და სიმეტრიის ოთხი ღერძი. კ. შეიძლება წრეწირის შემოხაზვა და მასში შეიძლება წრეწირის ჩახაზვა; 2. a რიცხვის კვადრატი ეწოდება $a \times a = a^2$ ნამრავლს. სახელწოდება იმასთანაა დაკავშირებული, რომ ასეთი ნამრავლით გამოისახება კვადრატის ფართობი, რომლის გვერდი a -ს ტოლია.

კვადრატრისა - ბრტყელი წირი, რომლის განტოლება დეკარტის მართკუთხა კოორდინატებში ასეთი სახისაა: $y = x \operatorname{ctg}(\pi x / 2r)$, სადაც r არის იმ E წერტილის AD რადიუსის სიგრძე, რომლის ცენტრი კოორდინატთა სისტემის A სათავეშია (Ox ღერძი ემთხვევა კვადრატის AD გვერდს, ხოლო $Oy - AB$ გვერდს) (ნახ.1). კვადრატრისა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც იმ გადაკვეთის F წერტილთა გეომეტრიული ადგილი, რომლებიც მიიღებიან A წერტილის გარშემო საათის ისრის მიმართულებით თანაბრად მბრუნავი AD წრფის და Oy ღერძის პარალელური $A'B'$ წრფის გადაკვეთით, როდესაც ეს წრფე თანაბრად გადაადგილდება Ox ღერძის გასწვრივ.

Баб. 1

კვადრატურა (ლათ.) - ბრტყელი ფიგურის ფართობის ან ზედაპირის ფართობის გამოთვლა მათი ტოლდიდი კვადრატის აგებით.კვადრატურას უწოდებენ აგრეთვე რომელიმე ინტეგრალის შედეგის ოპერაციას.

კვადრატურა ფიგურის - მისი ფართობის გამოთვლა.

კვადრი (იტალ.) - მართკუთხა პარალელებიპედის ფორმის ქვის გათლილი ბლოკი; ქვის კედლის ელემენტი (ნახ. 1).

Баб. 1

კვადრილიონი - რიცხვი, რომელიც გამოისახება ერთიანით და 15 ნულით, ანუ 10^{15} .

კვაზიდრეკადი ძალა - ნივთიერ წერტილზე მოქმედი ცვლადი ძალა, რომელიც წონასწორობის მდებარეობიდან წერტილის წანაცვლების პროპორციულია და მიმართულებით მისი საწინააღმდეგოა. კ.ძ. ცდილობს დააბრუნოს ნივთიერი წერტილი წონასწორობის მდებარეობაში. თუ სხვა ძალები არ არსებობენ, იგი იწვევს ამ წერტილის ჰარმონიულ რხევას.

კვაზიღვარცოფული ნაკადები - დედამიწის ღვარცოფული და ღვარცოფმაგვარი ნაკადების ერთ-ერთი ჯგუფი ზღვის ფსკერზე და ოკეანეებში. კვაზიღვარცოფული ნაკადების პარამეტრები აღემატება ხმელეთის მძლავრ ულტრაღვარცოფული ნაკადების პარამეტრებს. მათი სისქე აღწევს 100...200 მ, გავლის სიგრძე - ასეული კოლომეტრია, ნაკადის სიგანე შეადგენს რამდენიმე ათეულ კმ-ს. ყველაზე მსხვილი კვაზიღვარცოფული ნაკადები წარმოიქმნება რვა და რვაზე მეტბალიანი მიწისძვრის შედეგად.

კვაზი... (ლათ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს მოჩვენებითს, არანამდვილს. მაგ., კვაზიმეცნიერული, კვაზიპერიოდული, კვაზიდრეკადი და სხვ.

კვალიტეტი (ლათ.) - დეტალის (ნაკეთობის) დამზადების სიზუსტე, რომელიც განსაზღვრავს დაშვებებს, დამუშავების მეთოდებს და საშუალებებს.

კვალიფიკაცია - 1. შრომის რომელიმე სახეობისთვის ვინმეს ვარგისიანობის, მომზადების ხარისხის განსაზღვრა; 2. პროფესია, სპეციალიზაცია; 3. კანონის შესაბამისად დანაშაულის სამართლებრივი შეფასება.

კვალსაკვეთი - პნევმატიკური (ელექტრული) ხელის მანქანა კილოს ამოსაღებად ქვის და ბეტონის კონსტრუქციებში კაბელების, ელექტროსადენების, მილების და მისთ. ჩასაწყობად (ნახ. 1). კ. საჭრელი ინსტრუმენტი ცილინდრული ფრეზი ან აბრაზიული დისკი.

ნახ. 1

კვამლი - წვისას ჰაერში წარმოქმნილი ხილვადი ტივტივარი, რომელიც შედგება ნივთიერების (მასალების, ნარევის) არასრული წვისას გამოდევნილი მყარი და თხევადი ნაწილაკებისაგან.

კვამლის აღმომჩენი - მოწყობილობა, რომელიც შეიგრძნობს წვის ხილულ და უხილავ ნაწილაკებს.

კვამლის განვითარების ინდექსი - შედარებითი მაჩვენებელი, გამოხატული განუსაზღვრელი რიცხვით, რომელიც აღნიშნავს მასალის კვამლით დაბურვისთვის საჭირო დროს.

კვამლის სიგნალიზატორი - ერთი ან მრავალბლოკიანი განგაშის სისტემა, რომელიც რეაგირებს კვამლზე.

კვამლსადენი - მილი რომლითაც კვამლი ადის საკვამურში; საკვამლე მილი.

ნახ. 1

კვამლსაწინააღმდეგო ბარიერი - ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური უწყვეტი მემბრანა, როგორიცაა: აწყობილი კედელი, იატაკი ან ჭერი, რომლებიც დაპროექტებული და აგებულია კვამლის გადაადგილების შესაზღუდად.

კვამლსაწინააღმდეგო სარქველი - მექანიზმი, რომელიც მონტაჟდება არხებსა და ჰაერცვლის ღიობებში და განკუთვნილია კვამლის გადაადგილების შესაკავებლად. მექანიზმი ავტომატურად მუშაობს და კონტროლდება კვამლადმომჩენი სისტემით, საჭიროების შემთხვევაში კი, მისი მართვა შესაძლებელია სახანძრო მართვის ცენტრიდან.

კვამლსაწოვი - წევასაბერი მოწყობილობა ღუმელების აუცილებელი საწევი რეჟიმის შესაქმნელად და სათბობის დასაწვავად პირველადი ჰაერის მიწოდებისათვის.

კვამლშეუღწევადი განყოფილება - სივრცე შენობაში, რომელიც ყველა მხრიდან, მათ შორის, ზემოდან და ქვემოდან, შემოზღუდულია კვამლსაწინააღმდეგო ბარიერებით.

კვამლშეუღწევადი შემოზღუდული სივრცე - გასასვლელი კიბეგზა, რომელიც ისეა დაპროექტებული და აგებული, რომ შეიზღუდოს ხანძრით გამოწვეული წვის პროდუქტების გადაადგილება შენობის ნებისმიერი ნაწილიდან შემოზღუდულ სივრცეში.

კვანტი - რაიმე ენერგიის უმცირესი რაოდენობა (მაგ., სინათლის კვანტი - იგივეა რაც ფოტონი).

კვანტილი - მათემატიკურ სტატისტიკაში შემთხვევითი სიდიდეების ერთ-ერთი რიცხობრივი მახასიათებელი.

კვანტიფიკაცია - ხარისხობრივი მონაცემების გამოთვლა რაოდენობრივი სახით.

კვანძი - 1. მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, გვხვდება ნაძვის ხეებში და წარმოადგენს ზედაპირული შეზრდილი როკების ერთობლიობას ყვითების სახით, სადაც უსისტემოდ დიდი რაოდენობის ტოტებია ამოზრდილი (ნახ. 1). 2. ადგილი, სადაც თავს იყრის, ერთმანეთს უერთდება რამდენიმე დეტალი, ან სხვა რამე (წამწის კვანძი, სარკინიგზო კვანძი, სატელეფონო კვანძი და სხვ.); 3. თოკის, ძაფის, ბაწარის, ბარირის ერთმანეთთან გადაბმის ადგილი; 4. გემის მოძრაობის (სიჩქარის) ერთეული, რომელიც ტოლია 1,852 კმ/სთ (0,514 მ/წმ).

ნახ. 1

კვანძი კონსტრუქციული - ამა თუ სახისა და დანიშნულების კონსტრუქციის დეტალების შეერთების ადგილი.

კვანძი ჰიდროტექნიკურ ნაგებობათა - ჰიდროტექნიკურ ნაგებობათა თავშეყრის ადგილი (მაგ., მიმდებ-
გამანაწილებელი დამბა, აუზი და სხვ.).

კვანძის მუშა ნახაზი - სამშენებლო კვანძის ნახაზი, რომელზეც დატანილია ყველა გეომეტრიული ზომა, შესაერთებელი და სამაგრი ნაკეთობების მარკები, მასალის სახეობა და სხვ. მახასიათებლები, აუცილებელი სამშენებლო და სამონტაჟო სამუშაოების შესასრულებლად.

კვარი - 1. ფიჭვის ან ნაძვის ანახეთქი ფისიანი ნაჭერი, რომელიც სანთელივით იწვის (ძველად სოფლებში ხმარობდნენ გასანათებლად); 2. ძლიერ გაფისულ-გაჟღენთილი წიწვოვანი ჯიშის მერქანი, რომელიც ფისის გამოხდისათვის კანიფოლ-ექსტრაქტების საწარმოებლად გამოიყენება.

კვარტალი (გერმ.) - 1. წლის მეოთხედი (სამი თვე). 2. ქალაქის ნაწილი, რომელიც მოქცეულია ოთხ ქუჩას შორის.

კვარცი - კვარცის ჯგუფის მინერალი. უმეტესად გვხვდება მჭიდრო აგრეგატების სახით. ფიზიკური თვისებები: კვარცი ფერის მიხედვით მრავალგვარია და მათ ყველას თავისი სახელი ჰქვია, ამ მინერალის წყლისფერ გამჭვირვალე კრისტალებს მთის ბროლი ეწოდება; იისფერ სახესხვაობებს - ამეთვისტო; ბოლისფერ კვარცს - კვამლაკვარცი (რაუხტოპაზი); მუქ თითქმის შავ კვარცს მორიონი; ოქროსფერი ელფერის ყვითელს - ციტრინი. ყველა ეს ჩამოთვლილი სახესხვაობა გამჭვირვალეა. ასეთების გვერდით არსებობს არაგამჭვირვალე, სახესხვაობები რომლებსაც

კრისტალები არა აქვთ: პრაზემი, ავანტიურინი, ქალცედონი, სარდიონი, სარდერი და სხვ.

კვარცის ჯგუფი - მიწის ქერქში - ლითოსფეროში, ყველაზე მეტადაა გავრცელებული კაჟმიწა - SiO_2 . კვარცის სიმტკიცე 2000 მპა-მდე აღწევს, სიმკვრივე - 2,65 გ/სმ³, სიმაგრე - 7, იგი მჟავა- და ატმოსფერომედეგია; 1710°C - ზე დნება და სწრაფი გაციებისას წარმოქმნის ამორფულ კაჟმიწას - კვარცის მინას.

კვარციტი - კვარცის სახესხვაობა, მაღალი სიმტკიცის (400 მპა) თეთრი, წითელი ან ნაცრისფერი ქანი. იყენებენ განსაკუთრებით მტკიცე ბეტონების დასამზადებლად. საქართველოში მისი საზაღოა ზოლნისის რაიონში.

კვარცხლბევი - 1. ამალეებული საფუძველი (პოსტამენტი), რომელზედაც დადგმულია ძეგლი, ქანდაკება, ობელისკი, ლარნაკი და მისთ. (ნახ. 1); 2. არქიტექტურული ორდერის ქვედა ნაწილი; 3. მეფეთა და მღვდელმთავართა საჯდომის (ტახტის) საფეხური (ფეხის დასადგმელი).

ნახ. 1

კვეთი - სხეულის ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური სიბრტყით გადაკვეთით მიღებული გეომეტრიული ფიგურა (სიბრტყეზე), რომელიც შეიძლება დაეახასიათოთ შემდეგი პარამეტრებით: პერიმეტრი (მ), ინერციის რადიუსი (მ), ფართობი (მ²), წინაღობის მომენტი (მ³), სტატიკური მომენტი (მ³) და ინერციის მომენტი (მ⁴). კ. არის გრძივი და განივი, რომელსაც შეიძლება ჰქონდეს კვადრატული, მართკუთხა, სწორკუთხა, წრიული, ორტესებრი, რგოლური, ოვალური და ა. შ. ფორმა. ცნობილია ე. წ. მიდელის კ., რომელიც არის წაგრძელებული სხეულის უდიდესი (ფართის მხრივ) განივი კვეთი გრძივი ღერძის მართობულ სიბრტყეში მდორე მრუდხაზოვანი გარშემონავლებით (გემის კორპუსი, რაკეტა, თვითმფრინავის ფუხელაჟი და სხვ.).

კვეთი ბრტყელი - სხეულის განკვეთის შედეგად მიღებული ბრტყელი ზედაპირი.

კვეთი განივი (განიკვეთი) - სხეულის განივად განკვეთის შედეგად მიღებული სიბრტყე.

კვეთი გრძივი - სხეულის გრძივად განკვეთის შედეგად მიღებული სიბრტყე (მაგ., მორის გრძივი გახერხვით მიღებული სიბრტყე).

კვეთი დახრილი - სხეულის დახრილად განკვეთის შედეგად მიღებული სიბრტყე.

კვეთი ვერტიკალური - ვერტიკალურ სიბრტყეში განკვეთის შედეგად მიღებული ადგილი.

კვეთი მდინარის - მდინარის კალაპოტის განივი კვეთი.

კვეთი ტანგენტალური - ტანგენციალურად ჭრის შედეგად მიღებული სიბრტყე (მაგ., მორის ტანგენციალური მიმართულებით ჭრის შედეგად მიღებული კვეთი).

კვეთი ტორსული - იხ. განივი კვეთი.

კვეთი ჰორიზონტალური - ჰორიზონტალურ სიბრტყეში განკვეთის შედეგად მიღებული ადგილი.

კვეჟო - სადურგლო ინსტრუმენტი, მაგარი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებული ჩაქუჩი (ნახ. 1). გამოიყენება სატეხ და საჭრეთელ ინსტრუმენტებთან სამუშაოდ.

ნახ. 1

კვერი - მცირე ზომის ხისტარიანი ჩაქუჩი მრგვალი სფერული ფორმის ზედაპირით. გამოიყენება რაიმეს გამოსაკვერად, გამოსაჭედად საიუველირო საქმეში, თუნუქის და სპილენძის ჭურჭლის დამზადებისას და სხვაგან.

კვერშლაგი - იხ. გეზენკი.

კვესი - ფოლადის ნაჭერი, რომელიც ტალზე (კაჭზე) ჩამოკვრით ცეცხლს აჩენს.

კვინტილიონი - რიცხვი, რომელიც გამოიხატება ერთიანით და თვრამეტი ნულით, ანუ 10^{18} ; ათასი კვადრილიონი.

კვიპაროსი (ბერძ.) - მარადმწვანე წიწვოვანი ჯიშის ხე სიმაღლით 25 მ-მდე (ნახ. 1). აქვს სწორი ტანი დიამეტრით 0,7 მ-დე და პირამიდული ვარჯი. ცოცხლობს 2000 წლამდე. მერქანი სურნელოვანია, აქვს მოწითალო-მოყავისფრო გული და თეთრი ფერის ნაქურთენი (ცილა), მკვრივია, საშუალო წონის, გამძლეა ტენიან ადგილებში (მიწაში, წყალში). გამოიყენება საავეჯო და სახარატო საქმეში, გემთმშენებლობაში და სხვ.

ნახ. 1

კვიპაროსი ჭაობის - მარადმწვანე წიწვოვანი ჯიშის ხე სიმაღლით 36 მ-მდე. აქვს სწორი ტანი დიამეტრით 1,5 მ-დე და ცილინდრული ვარჯი. მერქანი მოყვითალო ფერისაა, საშუალო სიმკვრივის და კარგი მექანიკური მონაცემების მისი სამშობლოა ჩრდ. ამერიკა, ხარობს ჭაობებში, წითელმიწიან ნიადაგში. საქართველოში გავრცელებულია შავი ზღვისპირა რაიონებში და დეკორატიულ მცენარედ ითვლება.

კვირინალი - 1. ძველი რომის 7 ბორცვაგან ერთ-ერთი, რომლებზეც ქალაქი იყო განლაგებული; 2. ამ ბორცვზე აშენებული სასახლე იტალიის მეფისა (ამჟამად - პრეზიდენტისა).

კვლევა - (გამოკვლევა), - ახალი ცოდნის გამომუშავების სამეცნიერო პროცესი, ადამიანის შემეცნებითი საქმიანობის ერთერთი სახე. ხასიათდება ობიექტურობით, აღწარმოებადობით, დასაბუთებადობით, სიზუსტით. აქვს ორი დონე: ემპირიული და თეორიული. ყველაზე უფრო გავრცელებულია კ. დაყოფა ფუნდამენტურ და გამოყენებით, რაოდენობრივ და ხარისხობრივ (თვისობრივ) და უნიკალურ და კომპლექსურ ნაწილებად.

კვოტა (ლათ.) - 1. ქვეყანაში უცხოეთიდან შემოსული საქონლის რაოდენობის ზედა ზღვარი, რომელსაც მთავრობა აწესებს. იგი გამოიყენება საქონლის საზღვარგარეთ შეძენის შესაზღუდად, ხოლო საექსპორტო კვოტები - ნედლეულის მწარმოებელი ქვეყნების საექსპორტო შემოსავლის სტაბილიზაციისა და მიწოდების შეზღუდვისათვის ფასების შენარჩუნების მიზნით; 2. ნაწილი, წილი, ნორმა, პაი; 3. წარმოებასა და გასაღებაში დადგენილი წილი საკარტელო შეთანხმების ფარგლებში მისი თითოეული მონაწილისათვის.

კვოტა საგადასახადო - დაბეგვრის განსაზღვრული ერთეულიდან აკრეფილი გადასახადის სიდიდე.

კი - ბილიარდის სათამაშო ჯოხი, იდეალურად სწორი, გრძივი, დამძიმებული ქვედა ტანით, მაღალხარისხოვნად დამუშავებული ზედაპირით.

კიარიზი - ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, მიწისვეშა სარწყავი არხი გრუნტის წყლების შესაგროვებლად

კიბე - 1. სიმაღლის ცვლილება საფეხურებრივად ჰორიზონტალური სიბრტყის ერთი ან მეტი ამადლებით; 2. ერთი ჰორიზონტალური დონიდან მეორე ჰორიზონტალურ დონეზე ასასვლელი, შვეული ან დახრილი, საფეხურებიანი კონსტრუქცია (ნახ. 1).

ნახ. 1

კიბე დახრილი - კიბე ჰორიზონტთან დახრის კუთხით $60...75^{\circ}$.

კიბე ვერტიკალური - კიბე ჰორიზონტთან დახრის კუთხით მეტი 75° -ზე.

კიბე მინის - კიბის სახეობა ნაწრთობი მინისაგან (ნახ. 1). მზიდი კონსტრუქციები და მაკავშირებლები მზადდება ჩვეულებრივი (უჟანგავი) ფოლადისაგან ან ფერადი ლითონებისაგან (ბრინჯაო, სპილენძი, ტიტანი, თითბერი). მოაჯირებისათვის გამოიყენება ნაწრთობი მინა სისქით 10...12 მმ ან „ტრიპლექსი“-ის ტიპის მინა. კიბის ძირითადი ელემენტების - საფეხურებისათვის იყენებენ მრავალფენიან, მაღალი სიმტკიცის ნაწრთობ მინას სისქით 40 მმ-მდე, რომელსაც გააჩნია სიმტკიცის საკმარისი მარაგი, უძლებენ მნიშვნელოვან დატვირთვებს და დარტყმით იმპულსებს. მინის კიბის საფეხურებს და მოაჯირებს ფარავენ სრიალსაწინააღმდეგო საფარველით, ამუშავებენ ქვიშის ჭავლით ან უკეთებენ აბრეშუმოგრაფიას. ექსკლუზიურად გამჭირვალე კიბეები ინტერიერს მატებენ სილამაზეს, სიმსუბუქეს და ჰაეროვნებას.

ნახ. 1

კიბე სამონტაჟო - კიბის გამარტივებული ნაკეთობა მოაჯირების გარეშე, მუშებისათვის, რომლებიც დაშვებული არიან სიმაღლეზე სამუშაოდ ან შედუღების სამუშაოების საწარმოებლად.

კიბე ჩასასმელი (ამწის) - კიბე ხიდურა ამწესთან მისასვლელად ჰორიზონტთან დახრის კუთხით 60° -მდე.

კიბე-პეკალა - მისადგმელი, ორმხრივი მოწყობილობა კიბის სახით, რომელიც ერთ მხარეს მოძრავადაა გადაბმული, ანუ აქვს ურთიერთმობრუნების საშუალება სხვადასხვა კუთხით. გამოიყენება საყოფაცხოვრებო დანიშნულებით ადამიანის სხვადასხვა სიმაღლეზე ასასვლელად, აგრეთვე სახანძრო-სამაშველო სამუშაოებისათვის.

კიბეგზა - კიბის ერთი ან მეტი მარში, შენობის გარეთ ან შიგნით, დამაკავშირებელი ბაქნებითა და მოედნებით, რომელიც ქმნის უწყვეტ გადასასვლელს ერთი დონიდან მეორეზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

კიბერნეტიკა (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც სწავლობს მანქანებისა და ცოცხალი ორგანიზმების მიერ მიღებული ინფორმაციის მიღებას, შენახვასა და გადაცემას, აგრეთვე ამ ინფორმაციის გამოყენებას.

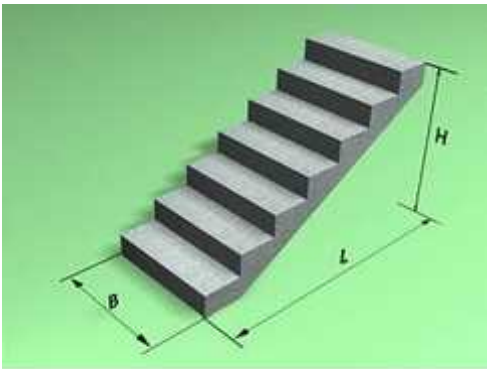
კიბერნეტიკა ტექნიკური - მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის ტექნიკური სისტემების მართვას. გამოკვლევების მნიშვნელოვანი მიმართულებაა - ავტომატური და ავტომატიზირებული მართვის სისტემების დაპროექტება და შექმნა. კ.ტ. მოიცავს: ბიონიკას და საინჟინრო ფსიქოლოგიას.

კიბის ბაქანი - ჰორიზონტალური სიბრტყე, რომელსაც უერთდება კიბის სვლა (ნახ. 1).

ნახ. 1

კიბის მარში - კიბის ნაწილი ორ მეზობელ ბაქანს შორის (ნახ. 1).

ნახ. 1

კიბის სვლა - კიბის დახრილი ნაწილი, რომელიც შედგება საფეხურებისაგან და მზიდი კოჭებისაგან.

კიბის უჯრედი (საკიბური) - კედლებით შემოსაზღვრული შენობის ნაწილი, რომელშიც მოთავსებულია კიბე.

კიბისა და ლიფტის კვანძი - სათავსი, შენობის ვერტიკალური კომუნიკაციების: კიბის უჯრედისა და ლიფტის განსათავსებლად.

კიბორიუმი - იხ. გავალაკი.

კიდე - რკინიგზის ლიანდაგის წიბო, გამოყოფილი გვერდითი ბალასტის წრისაგან, აგრეთვე ამონაღების ფერდოს ზედა წიბო.

კიდობანი - იხ. ზანდუკი.

კიდული ბაგირგზა - სატრანსპორტო ნაგებობა, რომლის მოძრაობა შემადგენლობა გადადგილდება კიდულ ბაგირზე.

კიდული გალერეა - გალერეა, რომელსაც იჭერს შენობიდან გამოშვებული კონსოლები.

კიდული კონსტრუქციები - სამშენებლო კონსტრუქციები, რომლის ძირითადი მზიდი ელემენტები (ბაგირი, კაბელი, კაჭვი, ბადეები, ფურცლოვანი მემბრანა და ა.შ.) გაჭიმვაზე მუშაობენ. გაჭიმვაზე მუშაობა შესაძლებლობას იძლევა სრულად იქნეს გამოყენებული მაღალი სიმტკიცის მასალების (ფოლადი, კაპრონი, არამიდი, ტეფლონი) მექანიკური თვისებები, ხოლო მცირე წონა - გადახურვის დიდმალიანი ნაგებობები. კ.კ. ადვილი დასამზადებელია, მოსახერხებელი და საიმედოა ექსპლუატაციაში, გამოირჩევა შესანიშნავი არქიტექტურული გამომსახველობით (ნახ. 1, კიდული კონსტრუქცია). უარყოფითი მხარეა განმზღვენის არსებობა და დიდი დეფორმაციები ადგილობრივი დატვირთვების ზემოქმედების დროს. კ.კ. შეიძლება იყოს ბ რ ტ ყ ე ლ ი და ს ი ვ რ ც ი თ ი. ბრტყელი ძირითადად გამოიყენება კიდულ ხიდებში, საბაგირო გზებში, მილსადენების ჩამოსაკიდად გადასასვლელებზე და სხვ.; სივრცითი - დიდმალიან სამოქალაქო და სამრეწველო დანიშნულების შენობა-ნაგებობებში.

ნახ. 1

კიდული სისტემა - სისტემა მშენებლობაში (მზიდი კონსტრუქციები), რომლის ძირითად ნაწილს წარმოადგენს გაჭიმული მოქნილი ელემენტები (ბაგირები); სხვა სისტემებისაგან განსხვავებით კ.ს. გამოირჩევა მცირე სიხისტით და შიგა და გარე განმზღვენების არსებობით. საანგარიშო სქემებში განიხილება, როგორც მ ო ქ ნ ი ღ ა ი, სახსროვან-ღეროვანი მრავალკუთხედი ან მოქნილი გარსი, რომელიც დამაგრებულია კონტურზე და მუშაობს მასთან ერთად ან ცალკე (იხ. კიდული კონსტრუქციები).

კიდული ხიდი - ხიდი, რომლის ძირითადი მზიდი კონსტრუქციები, როგორც წესი, წარმოადგენს მოქნილ ელემენტებს (ბაგირი, ჯაჭვი, ლითონის კაბელი და სხვ.), რომელიც ეყრდნობა პილონებს (კოშკებს), ხოლო ბოლოები ჩამაგრებულია ნაპირებზე (ნახ. 1). მოქნილ ელემენტებზე შეკიდულია ხიდის სავალი ნაწილი (წამწეების ან კოჭების სისტემა), რომელიც ამადლებს ხიდის სიხისტეს და ამცირებს დეფორმაციებს ადგილობრივი დატვირთვების ქვეშ. კ.ხ. მაღი შეიძლება იყოს 1300 მ-მდე.

ნახ. 1

კილიტა (პოლონ.) - იხ. ფოლგა.

კილიტაიზოლი (ფოლგაიზოლი) - რულონური ორფენიანი თხელი დატალღული ან სწორი კილიტებისაგან შემდგარი მასალა, რომელიც ქვედა მხრიდან დაფარულია დამცავი ბიტუმპოლიმერული ფენით. კ. წყალგაუმტარი, გამძლე მასალაა, რომელსაც არ სჭირდება არავითარი მოვლა ექსპლუატაციის პირობებში. გამოიყენება პანელების პირაპირების ჰერმეტიზაციისათვის, სახურავებში ორთქლსაიზოლაციოდ და სხვ.

კილო (ბერძ.) - 1. თავსართი იმ ჯერადი ერთეულების სახელწოდებათა შესაქმნელად, რომლებიც ოდენობით შეესაბამება 1000 ამოსავალ ერთეულს (კილოგრამი, კილომეტრი, კილოვატი და სხვ.); 2. დეტალის წახნაგში გრძივად ამოღებული ჭრილი (ღარი), რომელშიც შედის მეორე შესაერთებელ დეტალზე გაკეთებული შვერილი - ნარიმანდი ან მასში იდგმება ძელაკი ორი დეტალის წებოთი შესაერთებლად; 3. ზმნის გრამატიკული კატეგორია, რომელიც გამოხატავს მოლაპარაკის დამოკიდებულებას ზმნით გამოხატული მოქმედებისადმი (თხრობითი, კავშირებითი, ბრძანებითი); 4. საერთო-სახალხო ენის განშტოება, რომელზედაც ლაპარაკობენ ამა თუ იმ კუთხეში.

კილო... (ბერძ.) - წინსართი ათეულის ჯერადი საზომი ერთეულის წარმოსაქმნელად, რომელიც შეესაბამება 10^3 -ს. აღინიშნება - კ. მაგ., ჯერადი ერთეულის წარმოქმნა: 1 კვტ = 10^3 ვტ; 1 კნ = 10^3 ნ; 1 კმ = 10^3 მ.

კილოგრამ-ძალა - ძალის ერთეული ერთეულთა ტექნიკურ სისტემაში. ის ტოლია ძალისა, რომლითაც დედამიწა

მიიზიდავს 1000 გ მასის სხეულს იმ ადგილას, სადაც სიმძიმის ძალის აჩქარება $9,80665 \text{ მ/წმ}^2$ -ის ტოლია. აღნიშვნა: კგ, კგმ. $1 \text{ კგმ} = 9,80665 \text{ ნ. კგმ-ს ევროპის ბევრ ქვეყანაში ეწოდება კილოპონდი (kp)}$

კილოგრამი - მასის ძირითადი ერთეული SI სისტემაში, აღნიშვნა - კგ. კილოგრამი ტოლია საერთაშორისო პროტოტიპის მასისა, რომელიც ინახება ზომის და წონის საერთაშორისო ბიუროში (ქ. სერვე, პარიზის მახლობლად). კილოგრამის პროტოტიპი დამზადებულია ცილინდრული გირის სახით პლატინა-ირიდიუმის შენადნობისაგან. $1 \text{ კგ} = 1000 \text{ გრამს.}$

კილოგრამმეტრი (კილოგრამ-ძალა-მეტრი) - მუშაობის საზომი ერთეული ერთეულთა ტექნიკურ სისტემაში. ის ტოლია მუშაობისა, რომელსაც ასრულებს 1 კგ ძალა მისი მოძვების წერტილის ამ ძალის მიმართულებით 1 მეტრ მანძილზე გადაადგილებისას. აღნიშვნა: კგმ, კგმ მ. $1 \text{ კგმ მ} = 9,80665 \text{ ჯ.}$

კილოვატ-საათი - ენერგიის ან მუშაობის სისტემაგარეშე ერთეული, რომელიც ძირითადად გამოიყენება ელექტროტექნიკაში. აღნიშვნა: კვტ.სთ. $1 \text{ კვტ.სთ} = 3,6 \cdot 10^6 \text{ ჯოული.}$

კილოვატი - დენის სიმძლავრის საზომი ერთეული, რომელიც 1000 ვატის ტოლია.

კილომეტრაჟი (ფრანგ.) - კილომეტრებით გაანგარიშებული გავლილი ან გასავლელი მანძილი

კილომეტრი - მანძილის საზომი ერთეული, უდრის 1000 მეტრს

კილოჰერცი - რხევათა სიხშირის საზომი ერთეული; $1 \text{ კილოჰერცი} = 1000 \text{ ჰერცს}$

კიმატიონი (ბერძ.) - 1. ნებისმიერი მრუდწირული ნატეხი; 2. კარნიზის, კვარცხლბეკის და მისთ. ზედა მუდწირული ნატეხი (ნახ. 1: დორიული ორდერის კიმატიონი).

ნახ. 1

კინელი - იხ. დულია.

კინემატიკა (ბერძ.) - მექანიკის განყოფილება, რომელიც შეისწავლის სხეულების მოძრაობის გეომეტრიულ თვისებებს მათი მასებისა და მათზე მოქმედი ძალების გათვალისწინების გარეშე. თეორიულ მექანიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს კ. განსახვავებენ კინემატიკურ ანალიზსა და სინთეზს. კინემატიკური ანალიზის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს: მექანიზმების რგოლების მდებარეობის, მექანიზმის ცალკეული წერტილების ტრაექტორიის, კუთხური სიჩქარეებისა და აჩქარებების განსაზღვრა მოცემული ძირითადი ზომებისას, რომლებიც განსაზღვრავენ კინემატიკურ სქემას და წამყვანი რგოლების მოძრაობის კანონებს. მექანიზმის კ. ამოცანების ამოხსნა შეიძლება გრაფიკულად, ანალიტიკურად და ექსპერიმენტალურად.

კინემატიკური სქემა - სქემა, რომელზედაც პირობითი აღნიშვნებით გამოსახულია მექანიზმის რგოლები და კინემატიკური წყვილები ზომების მითითებით, რაც აუცილებელია კინემატიკური ანალიზისათვის

კინემატიკური შეერთება - კინემატიკური ჯაჭვი, რომელიც კონსტრუქციულად კინემატიკური წყვილის შემცვლელია მექანიზმში.

კინემატიკური წყვილი - ორი ურთიერთმეხები რგოლის შეერთება, რომელიც დასაშვებს ხდის მათ ფარდობით მოძრაობას. წერტილები, ხაზები, ზედაპირები, რომლებითაც ერთი რგოლი ეხება მეორე რგოლს, წარმოადგენენ რგოლის ელემენტებს. კ.წ. არის დაბალი, თუ შეხება მიდის ზედაპირზე (მაგ.. ბრუნვითი - სახსარი; მიწოდებითი - მცოცი და მიმმართველი). თუ რგოლების შეხება ხდება წერტილებზე და ხაზებზე, მაშინ იგი არის მაღალი კლასის (მაგ., კბილა გადაცემა)

კინემატიკური წყვილის ელემენტი - რგოლის ზედაპირების, ხაზებისა და ცალკეული წერტილების ერთობლიობა, რომლითაც მას შეუძლია იყოს კონტაქტში კინემატიკურ წყვილში შემავალ მეორე რგოლთან.

კინემატიკური წყვილის კლასი - რგოლების ფარდობით მოძრაობაზე დადებულ ზმათა რიცხვი.

კინემატიკური ჯაჭვი - ერთმანეთთან კინემატიკური წყვილებით დაკავშირებული რგოლთა სისტემა.

კინემატიკური ჯაჭვი ღია - კინემატიკური ჯაჭვი, რომლის რგოლები არ ქმნის შეკრულ კონტურებს.

კინემატიკური ჯაჭვი შეკრული - კინემატიკური ჯაჭვი, რომლის რგოლები ქმნის ერთ ან რამოდენიმე შეკრულ კონტურს.

კინეტიკა (ბერძ.) - თეორიული მექანიკის განყოფილება, რომელიც აერთიანებს სტატიკასა და დინამიკას. განასხვავებენ ფიზიკურ და ქიმიურ კ., კინეტიკურ ტემპერატურასა და აირების კ., ანალიზის კინეტიკურ მეთოდებს, კინეტიკურ მომენტსა (იმპულსის ანუ მოძრაობის რაოდენობის მომენტი) და კინეტიკურ ენერგიას, კინეტიკურ განტოლებებს, კინეტოსტატიკასა და მექანიზმების კინეტოსტატიკას და სხვ.

კინეტიკური ენერგია - დამატებითი ენერგია, რომელსაც სხეული იძენს მისი მოძრაობის გამო და ტოლია სხეულის მასისა და სიჩქარის კვადრატის ნამრავლის ნახევრისა. იგი აღინიშნება ფორმულით $E = mv^2/2$. M მასის უძრავ სხეულს, რომ მიენიჭოს V სიჩქარე, საჭიროა რაღაც ენერგია. გარკვეული სიჩქარით მოძრავი სხეულის კინეტიკური ენერგია ტოლია იმ მუშაობისა, რომელიც უნდა შესრულდეს, რომ უძრავ სხეულს მიენიჭოს ეს სიჩქარე. ყველა მოძრავ სხეულს გააჩნია კ. ე. რაც მეტია სხეულის სიჩქარე მით მეტია მისი კ.ე. დედამიწის ზედაპირზე დავარდნილი სხეულის კ.ე. მით უფრო მეტია, რაც მეტია ამ სხეულის მასა და ვარდნის სიმაღლე. მაგ., ვარდნილ წყალს აქვს კინეტიკური ენერგია, რადგან კაშხალში არსებული წყლის პოტენციური ვარდნისას გარდაიქმნება კინეტიკურ ენერგიად, რომელსაც იყენებენ ელექტროენერგიის მისაღებად. ვარდნილი წყალი ეცემა ტურბინას და იწვევს ელექტროგენერატორის ამოძრავებას, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ელექტრული დენი.

კინეტიკური ხახუნი - ხახუნი ორი შემხები სხეულის ფარდობითი მოძრაობისას.

კინეტოსტატიკა - დინამიკის დარგი, რომელიც იხილავს მოძრავი არათავისუფალი მექანიკური სისტემების ზმის რეაქციების განსაზღვრის ხერხებს.

კინოსტუდია - საწარმო, სადაც იღებენ კინოფილმებს.

კინტი - 1. მრავალკუთხა საყელურის, ჭანჭიკის ან ხრახნის საყრდენ ზედაპირზე გამონაშვური ცილინდრის ან წაკვეთილი კონუსის ფორმის, რომლის დიამეტრი მეტია, ვიდრე ძირითადი ელემენტის დიამეტრია. გამოიყენება სამაგრ ნაკეთობებში; 2. ხის ქვედა ტანი - ძირი ფესვების გარეშე.

კიოსკი - წვრილი საქონლით სავაჭრო მცირე ზომის ნაგებობა, პავილიონი, ფარდული.

კიპრეგელი (გერმ.) - გეოდეზიური ხელსაწყო ვერტიკალური კუთხეების, მანძილის, გადამეტებისა და გრაფიკული აგებულობის მიმართულების გასაზომად ტოპოგრაფიული გადაღებების დროს (ნახ. 1).

ნახ. 1

კირ-ფიფქი - ჩამქრალი კირის ტექნიკური სახელწოდება.

კირბერილი - პატარა ძაბრები კირის ბათქაშში, წარმოქმნილი ჩაუმქრალი კირის მოქმედების შედეგად.

კირდულია - წმინდად დაფუჭული ჩაუმქრალი კირი. გამოიყენება წინასწარი ჩაქრობის გარეშე ხსნარებში წყობისათვის, ბათქაშისათვის და სხვ., უზრუნველყოფს რა მათ სწრაფ შეკვრას, გამყარებას, გამოშრობას.

კირზა (ბერძ.) - ტყავის შემცველი ერთგვარი მკვრივი ქსოვილი სინესტისაგან დასაცავად (მაგ., კირზის ჩექმა).

კირი - უძველესი შემკვრელი ნივთიერება, რომელიც დღესაც ფართოდ გამოიყენება სილიკატური ბეტონის, აგურის, დუღაბის, დაბალი სიმტკიცის ბეტონის და ქვის დასამზადებლად. ჰაერული კ. ნედლეულია კარბონატული მთის ქანი: კირქვა, ცარცი, ნიჟარქვა, დოლომიტოვანი კირქვა და ზოგჯერ ქიმიური წარმოების ნარჩენი. ისინი 8%-ზე მეტ თიხოვან მინარევს არ უნდა შეიცავდეს. მშენებლობაში გამოიყენება ჩაუმქრალი კ., რომლის ძირითადი ნაწილია კალციუმის ოქსიდი CaO და ჩამქრალი კ., რომელიც მიიღება მასზე წყლის ზემოქმედებით და შედგება Ca(OH)_2 -საგან. ჰაერულ კ. ზოგჯერ უმატებენ მინერალურ დანამატს - მთის დაფუჭულ ქანს (პემზა, ტუფი, თაბაშირის ქვა, კვარცის ქვიშა), ასევე წარმოების ნარჩენებს (ბრძმედის წიდა, ნაცარი). კ. აქტიური CaO და MgO შემცველობის მიხედვით იყოფა 2 ხარისხად. უდანამატო I ხარისხის კ. მათი შემცველობა უნდა იყოს 90%, დანამატიანში - 64%, II ხარისხის უდანამატო კ. - 80% და დანამატიანში - 52%. ჩაქრობის სიჩქარის მიხედვით არჩევენ სწრაფქრობად (ჩაქრობის სიჩქარე 20 წთ-მდე) და ნელქრობად კ. (ჩაქრობის სიჩქარე 20 წთ-ზე მეტი). კ. სუსტი შემკვრელია, მასზე დამზადებული დუღაბის და ბეტონის სიმტკიცე 28 დღის შემდეგ შეადგენს 0,5...2 მპა. სიმტკიცე მნიშვნელოვნად იზრდება ავტოკლავური დამუშავებისას, 0,8...1 მპა წნევისა და 175°C ტემპერატურის პირობებში. ამ რეჟიმით შეიძლება 20...40 მპა და მეტი სიმტკიცის ავტოკლავური მძიმე სილიკატური ბეტონის მიღება. ასეთივე რეჟიმით ამზადებენ უჯრედოვან ბეტონს. ავტოკლავური სილიკატური მასალის დასამზადებლად გამოიყენება სწრაფქრობადი კ., მაგნიუმის ოქსიდის არაუმეტეს 5% შემცველობით. დაფუჭული კ. თვეზე მეტი არ უნდა შევინახოთ, რადგან ჰაერიდან იძენს ტენს და კარგავს აქტიურობას.

კირი ჩამქრალი - კირქვის გამოწვის შედეგად მიღებული თეთრი ნივთიერება, რომელიც შემდეგ გახსნილია წყალში. გამოიყენება მშენებლობაში, წებოს წარმოებაში, სოფლის მეურნეობაში, ხეების ტანის სადეზინფექციოდ და სხვ.

კირი ჩაუმქრალი (CaO) - გამოიყენება, ისევე როგორც ჩამქრალი კირი, ცემენტის წარმოებაში, მეტალურგიაში (ფლუსად), ღუმლის ამოსაგებად, მშენებლობაში (შემკვრელ მასალად), შაქრის და ტყავის წარმოებაში, კვების მრეწველობაში, მინის წარმოებაში, სოფლის მეურნეობაში, ჩამდინარე წყლების გასაწმენდად. ჩაქუჩებიანი სამსხვრევი - მიეკუთვნება დარტყმითი მოქმედების ქვასამსხვრეებს, რომელშიც მექანიკური დარტყმის ზემოქმედებით მასალა იმსხვრევა - მოძრავი სხეულების (ჩაქუჩების) კინეტიკური ენერგია მთლიანად ან ნაწილობრივ გადადის დეფორმაციისა და რღვევის ენერგიაში. ჩაქუჩებიანი სამსხვრევი, ისევე, როგორც როტორული, ხასიათდება მაღალი მსხვრევის ხარისხით (50-მდე), მაღალი ხვედრითი მწარმოებლობით, კონსტრუქციის სიმარტივით, პროდუქტის მაღალი ხარისხით.

კირი ჰიდრავლიკური - მიიღება მერგელოვანი კირქვების გამოწვით, რომლის პროცესში წარმოიშობა დაბალფუძიანი სილიკატები და რომლებიც კირს აძლევს ჰიდრავლიკურ თვისებებს. ჰ.კ. გამაგრებას იწყებს ჰაერზე, აგრძელებს და იმატებს სიმტკიცეს წყალში. სიმტკიცე კუმშვაზე (დუღაბის ფარდობით 1:3) 28 დღის შემდეგ (7 დღე ჰაერზე, 21 - წყალში) - 1,7...5 მპა. შეკვრის დასაწყისია 0,5...2 სთ, დასასრული - 8...16 სთ.

კირის ჩაქრობა - ჩაუმქრალი კირის (კირდულიას) წყალთან ქიმიური შეერთების პროცესი.

კირის წყალი - კალციუმის ჰიდროჟანგის Ca(OH)_2 გაჯერებული ხსნარი (ჩამქრალი კირი). ტექნიკაში გამოიყენება, როგორც იაფფასიანი ტუტე.

კირკალი - იხ. გვერგვი.

კირქვა - CaCO_3 , დანალექი მთის ქანი შედგება უმთავრესად კალციტისაგან, იშვიათად - არაგონიტისაგან, შეიძლება შეიცავდეს ტერიგენული ან აუტიგენური მინერალებისა და ქანების ნატეხებსაც. წარმოშობის მიხედვით განარჩევენ ბიოგენურ (ზოოგენურ, ფიტოგენურ), ქემოგენურ და შერეული წარმოშობის კ. გვხვდება ნამსხვრევი და მეტასომატური კირქვებიც. მეტამორფიზმის შედეგად კ. გადაიქცევა მარმარილოდ. კ. ჩვეულებრივ, ილექება ზღვებში, იშვიათად ლაგუნებშიც. იყენებენ მშენებლობაში, მეტალურგიაში, სოფლის მეურნეობაში. კ. სიმტკიცე იცვლება დიდ

ფარგლებში (5...20 მპა), სიმკვრივე 800...2600 კგ/მ³. საქართველოში კირქვების საბადოებია: საჩხერეში, წითელწყაროში, ქუთაისის მახლობლად. მეტამორფული ქანებია გნეისი, მარმარილო, კვარციტი.

კიუბელი (გერმ.) - ტვირთსატაცი მოწყობილობა ფხვიერი ტვირთების მექანიზირებული გადატვირთვისათვის (ნახ. 1). არსებობს სამი სახის: გადასაყირავებელი, გადასახსნელი და კედლების ან ძროს გახსნით.

ნახ. 1

კიუვეტა - ლაბორატორიული ნაკეთობა, აბაზანა ქიმიკატებთან მუშაობისათვის.

კიუვეტი (ფრანგ.) - გზის, ქუჩის გასწვრივ გაყვანილი თხრილი, მოპირკეთებული მაგარი საფარით (რიყის ქვა, კერამიკული ფილები, ხელოვნური ქვის ფილები და სხვ.) ზედაპირული წყლების შესაგროვებლად; 2. პატარა აბაზანა ფოტოგრაფიული ფირფიტებისა და ანაბეჭდების დასამუშავებლად.

კიჩო - გემის, თვითმფრინავის უკანა ნაწილი.

კლაკნილა - თბოგადამცემი აპარატის ელემენტი, ჩვეულებრივ მილი, მოღუნული სპირალის სახით ან ზიგზაგურად, სითხეების გამოსახდელად.

კლამერი - ქანობიანი სახურავის ბურულისათვის გამოყენებული ფოლადის ფურცლები ერთმანეთს გადაებმება ნარიმანდის მეშვეობით (ნახ. 1), ხოლო მათ დასამაგრებლად მოლარტყვაზე გამოიყენება სპეციალურად დამზადებული სახურავის ლითონის ნაჭერი - კლამერი, რომლის ერთი ბოლო მაგრდება ფურცლების ნარიმანდიან პირაპირში, ხოლო მეორე ბოლოთი ემაგრება ლარტყას.

ნახ. 1

კლანი (ინგლ.) - ვიწრო გაგებით - შოტლანდიელთა და ირლანდიელთა გვაროვნული თემი; ფართო გაგებით - ჯგუფი ან გვარი ნათესავებისა, რომლებიც გაერთიანებული არიან სამეურნეო ან საზოგადოებრივი ურთიერთობებით. აქედან წარმოდგება სიტყვა კლანიზმი, რომელიც გამოხატავს მიმართულებას საზოგადოებაში.

კლაპეირონის თეორემა - დეფორმაციის პოტენციური ენერგია სიდიდით ტოლია განზოგადებული გარე ძალებისა და მათი შესაბამისი განზოგადებული გადაადგილებების ნამრავლთა ჯამის ნახევრისა.

კლასი (ლათ.) - 1. საერთო ინტერესების მქონე ადამიანთა დიდი ჯგუფი, რომელთაც საწარმოო საშუალებებთან ერთნაირი დამოკიდებულება აერთიანებს (მაგ., მუშათა კლასი); 2. ლოგ. ერთგვარ საგანთა ერთობლიობა, რომელთაც აქვს გარკვეული თვისება, თვისებრიობა, მიმართება; 3. ბიოლ. მცენარეთა ან ცხოველთა კლასიფიკაციის ერთ-ერთი

მსხვილი ერთეული (მაგ., ძუძუმწოვართა კ.); 4. დაწყებით და საშუალო სკოლაში: იმ მოსწავლეთა ჯგუფი, რომლებიც ერთად, ერთი პროგრამით სწავლობენ; სკოლის ოთახი, სადაც მეცადინეობა მიმდინარეობს.

კლასი ბონიტეტის - ხეების დაყოფა სიმაღლისა და ზრდის სიჩქარის მიხედვით.

კლასიკა - ისტორიული გაგება, რომელიც ეხება ლიტერატურას, ხელოვნებას, არქიტექტურას და ძველი მსოფლიოს კულტურის (ძველი საბერძნეთი, ძველი რომი) აყვავების პერიოდს. ფართო გაგებით კ. ქვეშ იგულისხმება ყველაფერი სამაგალითო, სრულყოფილი, რომელიც გამოირჩევა ფორმისა და შინაარსის ერთობლიობით. კლასიკურ არქიტექტურას ხასიათებს ფუნქციონალური მიზანმიმართულება, ტექნიკური ლოგიკურობა, ეკონომიურობა და ნაგებობის იდეურ-მხატვრული გამომსახველობა. ამ მნიშვნელობით კ. და კლასიკური ნიმუშები - ეს არის თითოეული ეპოქის საუკეთესო ნიმუშები, რომელიც უცვლელადაა დაკავშირებული საზოგადოების მოთხოვნებთან, სოციოლოგიურ, მატერიალურ და იდეოლოგიურ პირობებთან. კ. მიეკუთვნება გოტიკური თუ რენესანსული ეპოქის ისეთი ნაგებობები, როგორიცაა: ათენის პანთეონი, პარიზის ტრიუმფალური თაღი, რომის კოლიზეუმი, ვენის ჰაბსბურგების სასახლე და სხვ.

კლასიკური მექანიკა - მექანიკა, რომელსაც საფუძვლად უდევს ნიუტონის კანონები. კლასიკური მექანიკა შეისწავლის მაკროსკოპულ ნივთიერ სხეულთა მოძრაობას, როდესაც ამ მოძრაობის სიჩქარე გაცილებით მცირეა სინათლის სიჩქარესთან შედარებით. კ.მ. ძირითადი ცნებებია სივრცის, დროის, ნივთიერი წერტილის და ძალის ცნებები, ხოლო "მექანიკის ფუნდამენტად" ითვლება ნიუტონის ყველა სისტემის მიმართ. არსებობს კლასიკური მექანიკის პრინციპების აგების სამი სხვადასხვა მეთოდი: 1) ჩვეულებრივი, სადაც ძირითად დამოუკიდებელ ცნებებთან - სივრცე, დრო და მასა, შემოაქვთ ძალის ცნება. დინამიკის ძირითადი განტოლება გარკვეულად აკავშირებს ყველა ამ ცნებას. ასეთი "ძალოვანი" კონცეფცია უპირატესად მექანიკის ტექნიკური გამოყენების საფუძველია; 2) ე.წ. "ენერგეტიკული" აგება, რომელიც ფართოდ გამოიყენება თეორიულ ფიზიკაში. აქ ამოსავალი ცნებაა არა ძალა, არამედ ენერგია. დინამიკის ძირითადი განტოლების ადგილს იკავებს ენერგიის მუდმივობის კანონი; 3) გ. ჰერცის აგება, რომელიც მხოლოდ სივრცის, მასის და დროის ცნებებს იყენებს. ძალა და ენერგია მათგან ნაწარმოები ცნებებია. ამ კონცეფციას უფრო მეთოდოლოგიური ხასიათი აქვს. კლასიკურ მექანიკაში მიღებულია ორი ძირითადი დაშვება: პირველის თანახმად დროის მიმდინარეობა დამოუკიდებელია ათვლის სისტემის შერჩევისაგან, ე.ი. დრო აბსოლუტურია. მეორე დაშვების თანახმად მონაკვეთის სიგრძე არ არის დამოკიდებული ათვლის სისტემის შერჩევაზე, ე.ი. მონაკვეთის სიგრძე აბსოლუტურია (იხ. მექანიკა).

კლასიკური ოსცილატორი - მექანიკური სისტემა, რომელიც ირხევა მდგრადი წონასწორობის მდებარეობის მახლობლობაში. ოსცილატორის ცნებას იყენებენ აგრეთვე არამექანიკური მერხევი სისტემების მიმართ ელექტრომაგნეტიზმში, აკუსტიკაში, მიზიდულობის თეორიაში და ა.შ.

კლასიკური ხელოვნება - ჩვენს დრომდე ნიმუშად შემონახული ხელოვნების საუკეთესო ნაწარმოებები (ხუროთმოძღვრება, ფერწერა, ქანდაკება, არქიტექტურა), რომელიც არის ანტიკური ხანის ძველბერძნული და ძველრომაული სამყაროს კულტურა.

კლასიფიკატორი (ლათ.) - აპარატი, რომელიც გამოიყენება მინერალური ნარევების ნაწილაკების გასაცალკევებლად სიმსხოს, ფორმისა და სიმკვრივის მიხედვით. გარემო, რომელშიც მიმდინარეობს მასალის განცალკევება, შეიძლება იყოს ჰიდრაულიკური ან პნევმატური (საჰაერო). პირველს ჰიდროკლასიფიკატორებს, ხოლო მეორეს საჰაერო სეპარატორებს უწოდებენ. გაყოფის მეთოდის ანუ გამოყენებული ძალების მიხედვით კ. არის გრავიტაციული და ცენტრიდანული. ყველაზე დიდი გამოყენება მოიპოვა სველმა მექანიკურმა და ელექტრულმა კ.

კლასიფიკაცია - 1. საგნების, მოვლენების ცნებების დაყოფა კლასებად და ჯგუფებად ამა თუ იმ ნისან-თვისებათა მიხედვით; 2. საშენი მასალების წარმოებაში დამსხვრეული ქვის მასალების დახარისხება ზომისა და ფორმის (ფრაქციონირება, კლასებად დაყოფა), აგრეთვე სიმკვრივის ანუ სიმტკიცის (გამდიდრება) მიხედვით. კ. წარმოებს მექანიკურ (გაცხალება), ჰიდრაულიკურ (კლასიფიკაცია) და პნევმატურ (სეპარაცია) მოწყობილობებში.

კლასიციზმი (ლათ.) - XVII საუკუნის საფრანგეთში წარმოშობილი ხელოვნებისა და ლიტერატურის მიმდინარეობა. მისი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია ანტიკურ ხელოვნების ნიმუშთა იდეალურ-ესთეტიკურ ეტალონებად, ნორმებად გამოცხადება. ამ მიმდინარეობას საფუძვლად უდევს რაციონალიზმი. არქიტექტურაში კლასიციზმმა ფეხი მოიკიდა XVII საუკუნიდან და აქტუალური რჩებოდა XIX საუკუნის დასაწყისამდე. მიმდინარეობის მთავარი დამახასიათებელი თვისება ანტიკური ხუროთმოძღვრების ფორმებთან მიბრუნება იყო, როგორც ჰარმონიის, უბრალოების, სიმკაცრის, ლოგიკური სიმარტივისა და მონუმენტურობის ეტალონისკენ. კლასიციზმის არქიტექტურისთვის ზოგადად დამახასიათებელია დაგეგმვისა და ფორმის უნიფორმულობა. მის საფუძველს ანტიკურობასთან მიახლოებული ფორმებისა და პროპორციების ორდერი, თავშეკავებული დეკორაციული გაფორმება და რეგულარული სისტემა წარმოადგენდა. კლასიციზმი გააზრებული და რაციონალური ხელოვნებაა. კ. ბრწყინვალე

ნიმუშებია: მოსკოვის დიდი თეატრი, პარიზის ლუვრი, ვარშავის დიდი თეატრი (ნახ. 1), სტოკჰოლმის (შვედეთი) საქალაქო ბიბლიოთეკა და სხვ.

ნახ. 1

კლდოვანი გრუნტი - მაგმური, ჯდენადი ან მეტამორფული მთის ქანი მარცვლებს შორის ხისტი კავშირით (შედუღებული ან შეცემენტებული), რომელიც განლაგებულია მასივის ან დაბზარული ფენის სახით.

კლდოვანი ქანები - რომელთა ამოღება გაფხვიერების გარეშე შეუძლებელია (მაგარი ნალექი, მაგმური და მეტამორფული ქანები).

კლერკი (ფრანგ.) - 1. საქმის მწარმოებელი პარლამენტში, სასამართლოში, ნოტარიატში, სავაჭრო-სამრეწველო საწარმოში და ა. შ.; 2. შუა საუკუნეების საფრანგეთსა და ინგლისში სასულიერო პირი.

კლიკ-ნარიმანდი - ცალკე მდგომი თვითჩამკეტი ნარიმანდი, გამოიყენება რულონური სახურავის ნარიმანდის დასაყენებლად.

კლიმატი აკუსტიკური - გარემოს ზოგიერთი ბუნებრივ-კლიმატური და აკუსტიკური მახასიათებლების ერთობლიობა (ქარების მიმართულება, განფენილი ზედაპირების სახე, სატრანსპორტო და საწარმოო ხმაურის დონე და სხვ.), რომელიც განსაზღვრავს ქალაქთმშენებლობისა და მოცულობითი გეგმარებისადმი სხვადასხვა მიდგომას ხმაურისაგან დაცვის თვალსაზრისით და, შესაბამისად, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს განაშენიანების გეგმარებით და კონსტრუქციულ გადაწყვეტებზე.

კლიმატი სითბური - გარემოს რადიაციული, ტემპერატურულ-ტენიანობითი და აერაციული მდგომარეობის ბუნებრივი მახასიათებლების ერთობლიობა (სითბური მზის რადიაცია, ტემპერატურა, ტენიანობა, ჰაერის მოძრაობის სიჩქარე და მიმართულება), რომელიც განსაზღვრავს მიკროკლიმატის კომფორტულობას სათავსებში, ქალაქის სივრცეში, სითბოსა და სიცივის დანაკარგებს შენობაში, შემოშლუდავი კონსტრუქციებისა და მასალების ტიპს და სხვ.

კლიმატი სინათლის - განათებისა და ულტრაიისფერი გამოსხივების (რაოდენობა, განათების სპექტრი და კონტრასტულობა, ნათელი და ღრუბლიანი დღეების სიკაშკაშე, მზის ნათების ხანგრძლივობა, ულტრაიისფერი რადიაციის რაოდენობა და სპექტრი) ბუნებრივი მახასიათებლების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს ბუნებრივი განათებულობის კოეფიციენტის ნორმატიულ მნიშვნელობას, ინსოლაციასა და მზისაგან დაცვას; შესაბამისად, - განაშენიანების სიმჭიდროვეს და მის დაგეგმარებით გადაწყვეტას, შუქდიოდების ზომებსა და პროპორციებს, ფასადების პლასტიკასა და მასშტაბურობას. როგორც წესი, ამა თუ იმ რეგიონის კ.ა. შეესაბამება ბუნებრივი გარემოს თავისებურებებს, რომელშიც არქიტექტორი ათავსებს დასაპროექტებელ ობიექტს.

კლიმატიზაცია - ღონისძიებების კომპლექსი (გათბობა, რადიაციული და კონვექციული გაცივება, ვენტილაცია და ჰაერის კონდიცირება), რომელიც უზრუნველყოფს ხელოვნური კლიმატის შექმნას სათავსში ან სამუშაო ადგილზე.

კლიმატის მზიანობის კოეფიციენტი - ითვალისწინებს წლის განმავლობაში შუქდიოდებიდან სათავსში შემოსული პირდაპირი და ქვეფენილიდან არეკლილი მზის შუქის ნაკადის შედეგად წარმოშობილ დამატებითი შუქის ნაკადს.

კლიმატრონი - გუმბათისებრი ან სხვა ფორმის სათავსი გამჭვირვალე მასალისა, რომელშიც ხელოვნურად არის შექმნილი ამა თუ იმ გეოგრაფიული ზონის კლიმატი.

კლინკერი (გერმ.) - დაქუცმაცებული ნედლეულის თანაბრად გამოწვარი ნარევის პროდუქტი. გამოიყენება ცემენტის წარმოებაში. ცემენტის კ. მიიღება კირქვისა და თიხის წვრილმარცვლოვანი ნარევის გამოწვით მზრუნავ ღუმელებში მაღალ ტემპერატურაზე (ნახ. 1). კ. ფქვავენ მშრალი დაფქვის წისქვილებში და მიღებულ პროდუქტს (ცემენტს) გასცემენ მომხმარებელზე ორი კვირის დაყოვნების შემდეგ.

ნახ. 1

კლინკერი თიხამიწის (მაღალთიხამიწიანი) - კლინკერი, შედგენილი დაბალფუძიანი კალციუმის ალუმინატებისაგან.

კლინკერი პორტლანდცემენტის - პორტლანდცემენტის ხარისხს განსაზღვრავს კლინკერი, ხოლო დანამატები არეგულირებს მის თვისებებს. კლინკერის ხარისხი დამოკიდებულია მის ქიმიურ და მინერალურ შედგენილობაზე. კლინკერი ჩვეულებრივ შედგება 10...40 მმ ზომის შეცხოვილი გრანულებისაგან. აქვს რთული მიკროსტრუქტურა, რადგან შეიცავს კრისტალური ფაზის მთელ რიგს და მინისებრი ფაზის მცირე რაოდენობას. კლინკერის ძირითადი მინერალებია: ალიტი, ბელიტი, სამკალციუმიანი ალუმინატი და კალციუმის ალუმინოფერიტი. კლინკერის ქიმიური შედგენილობა ანუ ოქსიდების მასითი რაოდენობა პროცენტებში ასეთია: CaO – 63...66%, SiO_2 – 21...24%, Al_2O_3 – 4-8% და Fe_2O_3 – 2...4%. მათი ჯამური რაოდენობა შეადგენს 95...97%-ს. მცირე რაოდენობით შეიძლება იყოს MgO , SiO_3 , Na_2O , K_2O , TiO_2 , Cr_2O და P_2O_3 . შეცხოვამდე მიყვანილ გამოწვის პროცესში მთავარი ოქსიდები წარმოქმნიან კალციუმის სილიკატს, ალუმინატს და ალუმინოფერატს, კრისტალური სტრუქტურის მინერალების სახით, მცირე ნაწილი კი შედის მინისებრ ფაზაში.

კლინკერი სულფოალუმინატური (ფერიტული) - კლინკერი, რომელიც ძირითადად შედგება კალციუმის სულფოალუმინატისაგან (ფერიტისაგან).

კლინკერის ფაზური შემადგენლობა - ძირითადი კლინკერული ფაზის შედგენილობა, განსაზღვრული ანალიზის ფიზიკურ-ქიმიური მეთოდებით.

კლინკერული მინა - შედის კლინკერის წარმოების შუალედ ნივთიერებაში 5...15% რაოდენობით. მასში თავისუფალი CaO და MgO რაოდენობა არ უნდა იყოს შესაბამისად 1% და 5%-ზე მეტი, რადგან მეტი რაოდენობა ამცირებს ცემენტის ხარისხს და შეიძლება გამოიწვიოს მოცულობის ცვლილების არათანაბარზომიერება.

კლინკერული მინერალი - ხელოვნური შენაერთი სტექიომეტრული შედგენილობის, რომელიც არის კლინკერული ფაზის კრისტალოქიმიური საფუძველი.

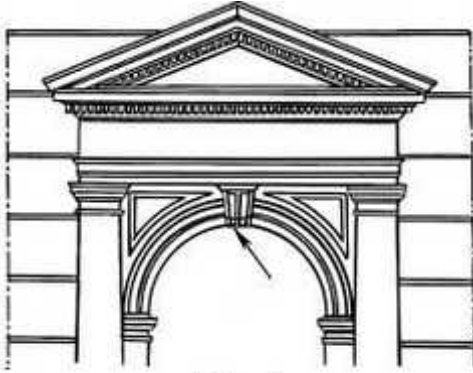
კლინკერული ფაზა - კლინკერის შემადგენელი ნაწილი მყარი ნარევის სახით კლინკერული მინერალის, ცალკეული ჟანგულების და მინის საფუძველზე.

კლირენსი - არარეკომენდებული დასახელება. საგზაო კ. (ანუ საშუქი ღრეჩო) არის საგზაო, სამშენებლო, სასოფლო-სამეურნეო და სხვ. მანქანების საყრდენი ზედაპირიდან მათს ყველაზე დაბალ წერტილამდე (კონსტრუქციის ელემენტამდე) მანძილი.

კლირინგი - მოთხოვნისა და ვალდებულებების ურთიერთჩათვლაზე დაფუძნებული საშინაო და საერთაშორისო უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემა სავაჭრო და სხვა ოპერაციებისათვის. ხორციელდება ბანკების ან სპეციალური საანგარიშო პალატების მეშვეობით.

კლიროსი - შემადგენელი ადგილი ტაძარში მაგალობლებისა და მედავიტნეებისათვის.

კლიტე (საკეტი, შეერთება) - 1. ხის კონსტრუქციებში შეერთების სპეციალური სახეობა (კბილური, თატური, კოტათი, კილოებით); 2. ფართო გაგებით მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს მანქანების და მექანიზმების მოძრავი ნაწილების შეპირაპირებას (მაგ., ქ ა ნ ჩ ს ა კ ე ტ ი - ხელს უშლის ქანჩის თვითმოშვებას); 3. მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება სათავსის, კარადის, ყუთის, ტევადი ჭურჭლის, კარის, ჭიშკრის და ა.შ. ჩასარაზად. არსებობს კ. მრავალი სახეობა: ავეჯის, გვერგვლის, ორსაბრულო, სასხლეტიანი, საჩერიანი, უსაჩერი, შპინგალეტი, ჩამოსაკიდი, ჩასასმელი, ჯაჭვის და სხვ.; 4. არქიტ. - კამარის ზედა ჩამკეტი ქვა (ნახ. 1, კამარისებრი ღიობის კლიტე (მითითებულია ისრით). ზოგჯერ გამოირჩევა სკულპტურული დამუშავებით.

ნახ. 1

კლიფი (ინგლ.) - ზღვის ტალღების მოქმედებით წარმოქმნილი აბრაზიული ფლატე, რომელიც გამოიხატება ზღვისა და ტბის სანაპიროებზე. განარჩევენ აქტიურ და მომკვდარ კლიფებს. აქტიურია ისეთი კლიფი, რომელიც თანადროულ დროში წყლის ტალღების გავლენით დანგრევას განიცდის, ხოლო მომკვდარი კლიფი თანამედროვე დროში აღარ ექვემდებარება ტალღების ზემოქმედებას. კ. გვხვდება მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის ირლანდიაში, ნორვეგიაში, ესპანეთში, ისლანდიაში, უკრაინაში, აშშ და სხვ. კ. ზღვის სანაპიროდან კლდეებივით არის ამართული და სიმაღლეში ხშირად ასეულ მეტრს აღემატება. ზოგჯერ კლიფებზე განლაგებულია არქეოლოგიური ძეგლებიც. კ. სინონიმია აბრაზიული საფეხური. მას ესაზღვრება აბრაზიული ტერასა - ბენჩი.

კლოაკა (ლათ.) - 1. სიბინძურის სადინარი მიწისქვეშა არხი დიდ ქალაქებში; 2. სიბინძურის, ნაგვის დასაყრელი ადგილი.

კლუაზონე - მომინაქრებული კერამიკის ან ლითონის ნაკეთობა დამშვენებული რთული მოხატულობით, სადაც სხვადასხვა ფერის ნაწილები გამოყოფილია ერთმანეთისაგან საფუძველზე მიმაგრებული სპილენძის მავთულით. ტექნოლოგია დამუშავებული იქნა ძველ ჩინეთში XI საუკუნეში და დღემდე გამოიყენება ძვირფასი საიუველირო ნივთების დასამზადებლად.

კლუატრი (ფრანგ.) - დახურული გალერეა, რომელიც კათოლიკური მონასტრის ეზოს გასდევს (ნახ. 1); ახასიათებს რომანულ და გოთურ არქიტექტურას.

ნახ. 1

კლუბი - მოსახლეობის თავშეყრის ადგილი კულტურულ-საგანმანათლებლო სამუშაოების ჩასატარებლად; შენობა,

სადაც წარმოებს საზოგადოებრივი დისკუსიები, კულტურული ურთიერთობები, პოლიტიკური ცოდნის პროპაგანდა; ტექნიკის, მეცნიერების, ლიტერატურის, ხელოვნების მიღწევების დემონსტრირება; მხატვრული თვითშემოქმედების, დასკვნებისა და გასართობი ღონისძიებების ორგანიზება. კ. შეიძლება იყოს: სასოფლო, სარაიონო, საბავშვო, მუშათა, შემოქმედებითი კავშირების, სპეციალიზირებული (სპორტული, საჭადრაკო, ღამის, ტექნიკის და ა.შ.). კ. ძირითადი სათავსებია: სამაყურებლო დარბაზი და მომსახურე და ადმინისტრაციულ-სამეურნეო დანიშნულების ოთახები. სამაყურებლო დარბაზი ტევადობის მიხედვით არსებობს: მცირე (400-მდე ადგილი), საშუალო (400...600 ადგილი) და დიდი (800 ადგილზე მეტი) კ. სამაყურებლო დარბაზი შეიძლება გამოყენებული იქნეს არა მარტო ხალხის თავშეყრისათვის, არამედ მხატვრული და სპორტული სექციების მუშაობისთვისაც.

კოაგულანტი - ქიმიური ნივთიერება, რომელიც ემატება ხსნარს კოაგულაციის მიზნით.

კოაგულატი - ნალექი, რომელიც ჩნდება კოლოიდური ხსნარის კოაგულაციის შედეგად.

კოაგულატორი - ნივთიერება, რომელიც ხელს უწყობს კოლოიდური ხსნარის გადაქმნას ლაზისმაგვარ, ლაზოვან მასად.

კოაგულაცია (ლათ.) - კოლოიდურ ხსნარში დისპერსიულობის შემცირების პროცესი, რასაც თან ახლავს ნივთიერების ნაწილაკების ნალექად გამოყოფის, შედეგების პროცესი. კ. გამოწვევა შეიძლება ელექტროლიტებით, კონცენტრაციის ან ტემპერატურის შეცვლით.

კოალესცენცია (ლათ.) - სითხის წვეთების შერწყმა ერთმანეთთან შეხებისას (წვიმის ან ცვარის სახით), ატმოსფერული ნალექების გამოყოფა (ქაფის და ემულსიის დაშლა, გაფრქვევით ლაქ-საღებავებით დაფარვა).

კობალტი (ლათ.) - მოვერცხლისფრო-თეთრი, ცოტათი მოყვითალო-მოვარდისფრო ან მოლურჯო ელფერის სალი ლითონი. აღინიშნება სიმბოლოთი Co. ცნობილია მიახლოებით 30-მდე კობალტშემცველი მინერალი. კობალტს თან სდევს რკინა, ნიკელი, მანგანუმი და სპილენძი. ძირითადად მიიღება ნიკელის მადნებიდან, მათი დამუშავებით გოგირდმჟავათი ან ამიაკით. კ. გამოყენების სფეროა: ფოლადის ლეგირება, მაგნიტური ჩაწერის აპარატურა, ტრანსფორმატორები, ელექტროძრავები, ქიმიური რეაქციების კატალიზატორი, აკუმულატორები, თერმოელექტროგენერატორები, გამა-დეფექტოსკოპია, რადიოიზოტოპიური ენერგიის წყაროები, მედიცინა და სხვ.

კოგეზია - ერთი და იმავე მყარი ან თხევადი სხეულის ნაწილაკების შეერთება, გადაბმა, მიზიდულობა, რომელიც აერთიანებს ამ ნაწილაკებს ერთ სხეულად და განაპირობებს მოლეკულათაშორის ურთიერთქმედებას.

კოგეზიური მოწყვეტა - მასალის მოწყვეტა ფუძისგან ბიტუმის რულონური და ბიტუმ-პოლიმერული მასალების დალაგების ხარისხის შემოწმებისას. სამუშოს ხარისხიანად შესრულებისას, სახურავის მასალას შრეებად ჰყოფენ და არ წყვეტენ მის ფუძეს.

კოგერენტულობა (ლათ.) - რამდენიმე რხევითი და ტალღური პროცესის შეთანწყობილი მიმდინარეობა დროში, რომელიც გამოვლინდება მათი შერევისას, მაგალითად, ტალღების ინტერფერენციისას.

კოდექსი - კოდიფიცირებულ კანონთა, ნორმათა კრებული. კ. არის ერთიანი სისტემატური საკანონმდებლო აქტი, რომელიც საზოგადოებრივი ურთიერთობის რომელიმე სფეროს არეგულირებს.

კოდი (ლათ.) - 1. მარცვლეულის საწყაო საქართველოში; 2. გულამოღებული უძირო მორი, რომელიც მიწიდან ამომდინარე წყაროშია შვეულად ჩადგმული წყლის შესაკრებად და გამოსადენად; 3. პირობითი ნიშნების სისტემა; 4. კავშირგაბმულობის საშუალებით სამხედრო ხასიათის საიდუმლო ცნობების ფარულად გადასაცემი პირობითი ნიშნები; 5. დენის იმპულსების ერთობლიობა; 6. სიგნალების სისტემა; 7. პირობითი ნიშნების სისტემა ციფრულ-გამომთვლელ მანქანებში.

კოემაროე - იხ. კუმარუ.

კოეფიციენტი - 1. ჩვეულებრივ, ციფრებით გამოსახული მამრავლი. თუ გამოსახულებაში არის ერთი ან რამოდენიმე უცნობი ან ცვლადი სიდიდე, მაშინ ყველა მუდმივას გამოსახულება, მათ შორის ასოითის, იწოდება კოეფიციენტად. კ. აქვთ განსაკუთრებული დასახელებები, მაგ., აეროდინამიკური, არეკვლის, გაფართოების, დატვირთვის, დრეკადობის, ვარიაციის, მარაგის, ეფექტურობის, ერთგვაროვნების, მარგიქმედების, მუშაობის პირობების, დანაკარგების, გაფხვიერების, გაჯირჯვების, საიმედოობის, ფორიანობის, შეესების, შეშრობის, შთანთქმის,

ხახუნის და ა.შ.; 2. უგანზომილებო რიცხვითი მამრავლი ალგებრულ გამოსახულებაში, ან ცვლადი სიდიდის მუდმივი მამრავლი.

კოეფიციენტი გადატვირთვის - ითვისლისწინებს დატვირთვის შემთხვევით შესაძლო გაზრდას.

კოეფიციენტი ერთგვაროვნების - ითვისლისწინებს სიმტკიცის მახასიათებლების შესაძლო გადახრებს.

კოეფიციენტი მუშაობის პირობების - ითვისლისწინებს შენობა-ნაგებობის ან კონსტრუქციის მუშაობის გარემო ფაქტორებს, როგორცაა რეჟიმი, ტემპერატურა, ტენიანობა, აგრესიული გარემო და სხვ.

კოველინი - სულფიდების ჯგუფის ფოლადისფერი ან მოლურჯო ელფერის მინერალი. კ. საბადოები სპილენძის მადნების საბადოებია.

კოილანაგლიფი - ჩაღრმავებული კონტურისა და ამოზრცული სახის მქონე რელიეფური გამოსახულება (ნახ. 1). გავრცელებული იყო ძველი ეგვიპტის, ძველი აღმოსავლეთისა და ანტიკური ხანის არქიტექტურაში.

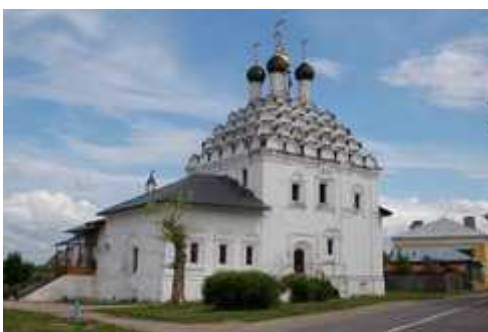

ნახ. 1

კოკა - 1. 10 ლიტრი; 2. თიხის ჭურჭელი ტევადობით 10 ლ.

კოკილსხმული - ფასონური სხმულების ჩამოსხმა ლითონის ყალიბებში - კოკილებში. სხვა მეთოდებისაგან განსხვავებით (წნევის ქვეშ, ცენტრიდანული) სხმულის მისაღებად კოკილში ჩასხმული შენადნობი მყარდება ყოველგვარი გარე ზემოქმედების გარეშე. კოკილის მაღალი სიმტკიცე საშუალებას იძლევა დავამზადოთ ზუსტი ზომის სხმულები ნაწიბურების გარეშე, რომლებიც არ საჭიროებს დამატებით მექანიკურ დამუშავებას. კ. გამიყენება თუჯის, ფოლადის, ალუმინის, მაგნიუმის და სხვ. შენადნობები.

კოკოშნიკი - XVII საუკუნის რუსული არქიტექტურის დეკორატიული მოტივი, ნახევარწრიული ან კილისებრი ფორმის ზავომარას იმიტაცია (ნახ. 1). კ. აგვირგვინებზე კედლის ზედა ნაწილს, გუმბათის ყელს; ზოგჯერ თანდათან შემცირებულ იარუსებად არიან განლაგებული (ნახ. 1: ხუთ იარუსად განლაგებული კოკოშნიკები, ქ. კოლომნა, რუსეთი). ეტიმოლოგიური ტერმინი უკავშირდება ტრადიციულ რუსულ თავსამკაულს კოკოშკინს.

ნახ. 1

კოლაჟი (ფრანგ.) - განსხვავებული ფორმების ნაწილებისგან ახალი მთლიანის შექმნა-შეკოწიწება. მაგ. კოლაჟი ხელოვნებაში შეიძლება შეიცავდეს ერთ მთლიან თაბახზე ან ტილოზე დაწებებულ საგანზეთო ამონაჭრებს, ბაფთებს, ზონრებს, ხელნაკეთი ფერადი ქაღალდების ნაჭრებს, ფოტოებსა და სხვ. არსებობს ფოტო კ., ვიდეო კ., სპორტული კ. და

ა.შ.

კოლბა (გერმ.) - მაღალყელიანი, ცეცხლგამძლე, ძნელდნობადი მინის ჭურჭელი მრგვალი ან კონუსური ფორმისა, რომელიც ქიმიურ ლაბორატორიებში ექსპერიმენტების ჩასატარებლად გამოიყენება.

კოლენკორი - წებოთი გაჟღენთილი ბამბის ქსოვილი, რომელსაც იყენებენ წიგნის ყუაზე ან ყდაზე გადასაკრავად.

კოლერი (ლათ.) - 1. ფერწერაში - საღებავი ფერი, ელფერი, ფერის სიმკვეთრე; 2. რისამე შესაღებად გამზადებული საღებავი.

კოლექტივი (ლათ.) - 1. ადამიანთა ჯგუფი, რომლებსაც საერთო საქმიანობა, მიზნები და ინტერესები აკავშირებთ; 2. იგივეა რაც ძველად კოლმეურნეობა.

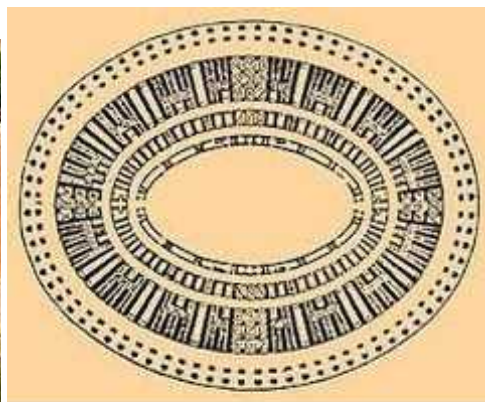
კოლექტორი (ლათ.) - 1. მოწყობილობა რაიმეს შესაგროვებლად, შესაკრებად; 2. დიდი მილსადენი, რომლითაც მიედინება სხვა, უფრო პატარა მილსადენებიდან შემოსული გაზები ან სითხეები (მაგ., საკანალიზაციო კოლექტორი); 3. დიდ ქალაქებში: მიწისქვეშა გალერეა, რომელშიც აწყობენ მიწებს ან კაბელებს; 4. დაწესებულება, სადაც თავს უყრიან რასმე შემდგომი განაწილების მიზნით; 5. პირი, რომელიც კრებს და ინახავს რისამე ნიმუშებს (მაგ., ქანების, ნიადაგების) და, აგრეთვე, აღწერს მათ; 6. ტექ. დინამომანქანის ნაწილი, რომელშიც ცვალებადი დენი გარდაიქმნება მუდმივ დენად.

კოლექტორი საკანალიზაციო - საკანალიზაციო ქსელის უბანი, რომელიც თავს უყრის ჩამდინარე წყლებს საკანალიზაციო აუზებიდან. მისი მშენებლობისათვის გამოიყენება კერამიკული და ხელოვნური ქვის ფილები, ბუნებრივი ქვა, ბეტონი, რკ.ბ., პოლიმერული მასალის მილები და მსხვილი ასაწყობი კონსტრუქციები.

კოლიზეი (კოლიზეუმი) (ლათ.) - 1. უზარმაზარი ამფითეატრი, ძველი რომის არქიტექტურის უმნიშვნელოვანესი ძეგლი, რომელიც აშენდა რომში I საუკუნეში (ნახ. 1). დღემდე მოღწეულია მისი ნანგრევები. ანტიკური მსოფლიოს უდიდესი ამფითეატრის მშენებლობა, რომლის ტევადობა 50 ათასზე მეტი ადამიანი იყო და რომლის მშენებლობაზე 100 ათასზე მეტი მონა მუშაობდა, რვა წელს გრძელდებოდა და დამთავრდა ახალი წელთაღრიცხვით 80 წელს იმპერატორ ვესპასიანეს დროს. კ. წარმოადგენს გეგმაში ელიფსის ფორმის ნაგებობას, რომლის შუაში ასევე ელიფსის ფორმის არენაა (ნახ. 2). მაყურებლის ადგილები განლაგებულია არენის ირგვლივ კონცენტრირებული ელიფსური რგოლების სახით. გარე ელიფსის სიგრძეა 524 მ, დიდი ღერძის - 187,77 მ, პატარა ღერძის - 155,64 მ. არენის სიგრძეა 85,75 მ, სიგანე - 53,62 მ; კედლების სიმაღლე 48...50 მ. ნაგებობის კონსტრუქციულ საფუძველს წარმოადგენს 80 რადიალური მიმართულების კედელი სვეტებით, რომლებიც ღებულობენ დატვირთვებს მზიდი თაღოვანი გადახურვებისაგან. ფუნდამენტის სისქე შეადგენს 13 მეტრს. საკედლე ბლოკები ერთმანეთთან გადაბმულია რკინის მაკავშირებლებით. საშენ მასალად გამოყენებულია ტრავერტინის ქვა და მარმარილო, აგრეთვე ტუფი და თიხის გამოშვარი აგური. აღსანიშნავია, რომ რომის კოლიზეუმის არქიტექტურულ-ლოჯისტიკური გადაწყვეტები დღესაც გამოიყენება თანამედროვე სტადიონების და სპორტული არენების მშენებლობაში; 2. აშშ-ში მანჟი (20 ათასამდე ადგილის მქონე), სადაც ეწყობა სპორტული შეჯიბრებები, გამოფენები, კონცერტები და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

კოლიმატორი (ლათ.) - 1. ოპტიკურ ხელსაწყოებში მოწყობილობა პარალელურ სხივთა კონის მისაღებად; 2. რადიოლოგიურ ხელსაწყოებში მოწყობილობა, რომელიც ზღუდავს იმ გამოსხივების ნაკადს, რაც ხვდება გამოსხივებათა მრიცხველის მგრძნობიარე ნაწილს

კოლინეარული ვექტორები - ერთ წრფეზე ან პარალელურ წრფეებზე მდებარე ვექტორები.

კოლინეაცია (პროექციულ გეომეტრიაში) - სიბრტყის ყოველგვარი გარდაქმნა, რომლის დროსაც წრფე გარდაიქმნება (აისახება) წრფეში.

კოლმატაჟი (ფრანგ.) - მიწის ნაკვეთზე წყლის მიგდებით შლამის დალექვა ნიადაგის ნაყოფიერების გაზრდის მიზნით.

კოლოიდი (ბერძნ.) - ნივთიერება (ცილა, სახამებელი, წებო და სხვ.), რომელიც არ კრისტალდება და რომლის ხსნარი არ გადის მცენარეულ და ცხოველურ აპკში.

კოლოიდური - კოლოიდთან დაკავშირებული. მაგ., ნივთიერების კ. თვისება., კ. მდგომარეობა. კ. ხსნარი - სითხე, რომელშიც შეტივტივებულია უწვრილესი, მაგრამ მოლეკულებზე მსხვილი ნაწილაკები.

კოლონა - შენობის, ნაგებობის მზიდი კონსტრუქციის შვეული ღეროვანი ელემენტი, რომელიც მასზე დაყრდნობილი კონსტრუქციებიდან დატვირთვებს გადასცემს საძირკვლებს და წარმოადგენს შენობის არქიტექტურული კომპოზიციის მნიშვნელოვან ელემენტს. კ. ძირითადი ნაწილებია: ტანი, სათავე და ბაზა. იგი შეიძლება იყოს მთლიანკვეთიანი, შედგენილი გა გამჭოლი. ტანის განივკვეთის მიხედვით - კვადრატული, მართკუთხა, წრიული, ორტესებრი. სიმაღლის მიხედვით - მთლიან- და ცვლადკვეთიანი. მასალის მიხედვით - ქვის (ნახ. 1), ხის, ლითონის (ნახ. 2), რკ.ბ-ის (ნახ. 3).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

კოლონა როსტრალური (ლათ.) - ცალკე მდგარი კოლონა, შემკული ხომალდის ცხვირის სკულპტურული გამოსახულებებით. კ.რ. აგებდნენ საზღვაო ბრძოლაში გამარჯვების აღსანიშნავად ან ქვეყნის საზღვაო სიძლიერის სიმბოლოდ (ნახ. 1: როსტრალური კოლონა სანკტ-პეტერბურგში, რუსეთი). ტრადიცია მოდის ძველი რომიდან.

ნახ. 1

კოლორიმეტრი (ლათ.-ბერძ.) - ხელსაწყო, რომლითაც შეფერადებული ხსნარის ფერის ან კონცენტრაციის დადგენა წარმოებს, საცდელი ნიმუშის და სტანდარტული ხსნარის მონაცემების შედარების გზით.

კოლოსი - 1. მსოფლიოს სვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი - ძველბერძნული ქანდაკება, რომლის სიდიდე აღემატება ნატურალურ ზომებს (ნახ. 1, როდოსის კოლოსი); 2. თავისი მნიშვნელობით ან სიდიდით გამოჩენილი ვინმე.

ნახ. 1

კოლოფი (ლათ.) - მხატვრულად გაფორმებული ყუთი ძვრფასეულობის შესანახად; 2. მცირე ზომების ყუთი რაიმეს ჩასაწყობად (მაგ., ასანთის, სიგარეტის ღერების და სხვ.).

კოლოქსილინი - იხ. დინიტროცელულოზა.

კოლჩედანი (ბერძ.) (ქართ. - მურდასანგი) - ლითონთა სულფიდების, სულფომარილების კრებითი სახელი. კ. დამახასიათებელია სიმაგრე, ლითონური ელვარება, ბრინჯაოსებრი ანტითბრისებრი ყვითელი, ზოგჯერ ნაცრისფერი ან თეთრი ფერი. მაგ., რკინის კ., სპილენძის კ. და სხვ.

კომბაინი - თვითმავალი რთული აგებულების მანქანა-მექანიზმი, რომელიც რამდენიმე სამუშაო ოპერაციას ასრულებს.

კომბინატი - 1. სხვადასხვა დარგის, ტექნოლოგიური პროცესის მიხედვით ერთმანეთთან დაკავშირებულ, მცირე საწარმოთა მსხვილი სამრეწველო გაერთიანება (მაგ., მეტალურგიული კომბინატი); 2. ადგილობრივი მრეწველობის წვრილ საწარმოთა ანდა საყოფაცხოვრებო მომსახურების საწარმოთა (საპარიკმახეროების, სამრეცხაოების და მისთ.) გაერთიანება (მაგ., საყოფაცხოვრებო მომსახურების კომბინატი).

კომბინატორიკა - ელემენტარული მათემატიკის დარგი, რომელშიც სასრული სიმრავლეებისათვის განიხილება ელემენტთა სხვადასხვა შეერთება, ისეთი, როგორიცაა: წყობა, გადანაცვლება, ჯუფთება და სხვ.

კომბინაცია (ლათ.) - შეერთება, შეხამება, ურთიერთგანლაგება, შეთანწყობა, მაგ., ციფრების კომბინაცია.

განასხვავებენ კოდურ და წრფივ კომბინაციებს.

კომბინიზონი - სამუშაო სპეცტანსაცმელი, გაერთიანებული ქურთუკი და შარვალი.

კომბინირება - ცნობილია კომბინირებული სისტემები, კომბინირებული წარმოება, კომბინირებული აგრეგატი, კომბინირებული იარაღი, დაზგა და სხვა. წარმოების კომბინირება გულისხმობს მის კონცენტრაციას, რომელიც ემყარება სხვადასხვა დარგის წარმოებების გაერთიანებას ან ნედლეულის გადამუშავების თანმიმდევრობით საფეხურებს ანდა როცა ერთი ასრულებს დამხმარე როლს მეორის მიმართ.

კომბინირებული ბუნებრივი განათება - ზედა და გვერდითი ბუნებრივ განათებათა შეხამება.

კომბინირებული განათება - საერთო და ადგილობრივ განათებათა შეხამება.

კომბინირებული დამცავი საფარველი - დამცავი საფარველი, შექმნილი ლითონისა და ლაქ-საღებავების შეხამებით.

კომბინირებული პნევმატიკური კონსტრუქციები - ჰაერზე დაყრდნობილი და პნევმოკარკასული კონსტრუქციების ერთობლიობა. ფაქტიურად იგი პნევმოკარკასულია, მაგრამ სათავსოს ექსპლუატაციის განსაკუთრებულ შემთხვევაში, როდესაც გადახურვაზე მოქმედებს დიდი ინტენსივობის თოვლის ან ქარის დატვირთვები, სათავსოს შიგნით ჰაერის დატუმბვით შეიქმნება ჰარბი წნევა და გაიზრდება გადახურვის მზიდუნარიანობა. კ.კ.კ. ღირებულება მეტია, ვიდრე ჰაერზე დაყრდნობილის ან პნევმოკარკასულის, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დიდი მალეობის გადახურვებისათვის მათ უპირატესობა ენიჭებათ.

კომერსანტი (ფრანგ.) - პირი, რომელიც კომერციას მისდევს; ვაჭარი.

კომერცია (ლათ.) - ვაჭრობა და სავაჭრო-საშუამავლო საქმიანობა მოგების მისაღებად.

კომერცია ელექტრონული - სავაჭრო საქმიანობა, რომლის ძირითადი მიზანია მოგების მიღება და დამყარებულია კომერციული ციკლის კომპლექსურ ავტომატიზაციაზე გამოთვლითი ტექნიკის გამოყენებით.

კომივოიაჟერი (ფრანგ.) - სავაჭრო ფირმის მოგზაური აგენტი, რომელიც მყიდველებს ადგილზე სთავაზობს საქონელს ნიმუშისა და კატალოგების მიხედვით.

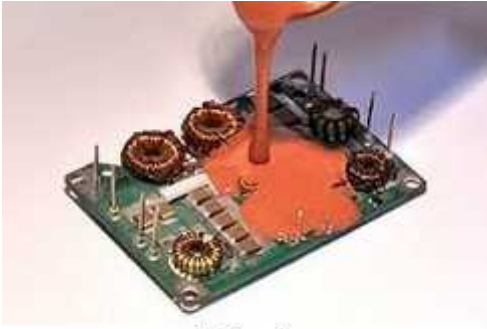
კომისია (ლათ.) - 1. ადამიანთა ჯგუფი, რომელსაც მინდობილი აქვს გარკვეული დავალების შესრულება; 2. სახელმწიფო მმართველობის ორგანო, რომელიც გარკვეულ ფუნქციებს ასრულებს.

კომპანიონი (ფრანგ.) - ფირმის თანამფლობელი; ფირმაში შეამხანაგებული პირი.

კომპარატორი - 1. ოპტიკური სიგრძის საზომი ხელსაწყო ეტალონთან შეფარდების, შედარების წესით. არსებობს გრძივი და განივი კ. 2. ხელსაწყო, რომლის მეშვეობით ორი ან მეტი სიგრძივი განზომილების შეფარდება ხდება. გამოიყენება გეოდეზიური ბაზისებისა და სხვა განზომილების დასადგენად სავსე პირობებში.

კომპარატორი ციფრული - ადარებს ორობით რიცხვებს და გამოიმუშავებს სხვადასხვა სასიგნალო ბიტს, რომელიც შეესაბამება შედარების შედეგს.

კომპაუნდი - თერმოპლასტიკური პოლიმერული ფისი (მყარდება ბუნებრივ პირობებში) და ელასტიკური მასალა შემავსებით და დანამატებით ან მათ გარეშე გამყარების შემდეგ (პოლიმერის საფუძველზე მიღებული კომპოზიტი). გამოიყენება, როგორც ელექტროსაიზოლაციო მასალა და აფეთქებადამცავი საშუალება, კაბელებისა და ვანტების გასაჟღენთად წყლის აგრესიული ზემოქმედების საწინააღმდეგოდ, დენგამტარი სქემების და ნაწილების ამოვსების (ნახ. 1, ელექტროსქემის ამოვსება კომპაუნდით) ან გაჟღენთვისათვის მათი ელექტროიზოლაციის მიზნით და სხვ.

ნახ. 1

კომპაქტურობა (ლათ.) - მანქანაში კვანძებისა და მექანიზმების, წარმოებაში - მოწყობილობების მჭიდროდ განლაგება, რაც იძლევა დაკავებული ფართის ეკონომიას და მომსახურების გაადვილებას.

კომპაქტუსი (ლათ.) - სისტემა კარადებისა, სტელაჟებისა, რომლებიც მოძრაობს იატაკზე დაგებულ ან ზემოთ დაკიდებულ რელსებზე.

კომპენსატორი - მოწყობილობა ან შემავსებელი, რომელიც ანაზღაურებს ან აწონასწორებს სხვადასხვა ფაქტორების (ტემპერატურა, წნევა, მდგომარეობა და სხვ.) გავლენას ნაგებობის, სისტემის, მანქანის, ხელსაწყოების მდგომარეობასა და მუშაობაზე. მანქანების აწყობისა და ექსპლუატაციის დროს გამოყენებული კ. კონსტრუქცია განისაზღვრება კომპენსაციის ზღვრული მნიშვნელობებითა და საჭირო სიზუსტით. განასხვავებენ უძრავ კ. (საფენები, სადებები, რგოლები, შემავსებლები და ა.შ.) და მოძრავს, მაგ., სარეგულირებელი ხრახნები, ექსცენტრული მილისები, ორმაგი სახსარი (ჰუკის სახსარი) და სხვ. კ. გამოყენება ხელს უწყობს დეტალების ურთიერთშეცვლადობის ფარ-თოდ დანერგვას, ამალღებს მანქანების გამძლეობას და რემონტუნარიანობას ცალკეული ელემენტების ნაკლებად ზუსტი დამზადების შემთხვევაში

კომპენსაცია (ლათ.) - ოპერაციათა ერთობლიობა, რომელიც წარმოებს მანქანების ან მისი ნაწილების აწყობისას და რომლის მიზანია დეტალების ზედაპირების ურთიერთგანლაგების ცთომილების, ზომებისა და ფორმების დამახინჯების აღმოფხვრა, რაც დაკავშირებულია მანქანის დამზადების ან წინასწარი აწყობის შედეგებთან და რაც გავლენას ახდენს მისი მუშაობის ხარისხზე. აწყობის კ. მიიღწევა სპეციალური დეტალების - კომპენსატორების გამოყენებით.

კომპეტენტური დაწესებულება - სახელმწიფო დეპარტამენტი ან სხვა ორგანო, რომელიც უფლებამოსილია დაამუშაოს ორგანიზაციებში მართვის სისტემის ეროვნული სტრუქტურა, განსაზღვროს ეროვნული პოლიტიკა და ჩამოაყალიბოს შესაბამისი სახელმძღვანელო მითითებები.

კომპეტენტური პირი - პირი, რომელსაც აქვს აუცილებელი მომზადება და საკმარისი ცოდნა, უნარი და გამოცდილება კონკრეტული სამუშაოს შესასრულებლად.

კომპეტენცია (ლათ.) - ცოდნა, გამოცდილება ამა თუ იმ სფეროში.

კომპიუტერი (ინგლ. computer) - მოწყობილობა, რომლის დაპროგრამების მეშვეობით ხდება არითმეტიკული ან ლოგიკური ოპერაციებს ავტომატური შესრულება. ვინაიდან ოპერაციების თანმიმდევრობა შეიძლება შეიცვალოს, კომპიუტერს შეუძლია ერთდროულად რამდენიმე მათგანის შესრულება. კ. შედგება სულ ცოტა, ერთი პასუხისმგებელი მოწყობილობისგან - პროცესორისგან და კომპიუტერული მეხსიერების რამე სახის ფორმისგან. პროცესორი აწარმოებს არითმეტიკული და ლოგიკური ოპერაციების შესრულებას. მიმდინარეობების და კონტროლის მოწყობილობა ცვლის ოპერაციების თანმიმდევრობას შენახული ინფორმაციის თანახმად. პერიფერიული მოწყობილობებით ხდება ინფორმაციის მოპოვება გარე წყაროდან, შემდეგ კი - ოპერაციების შედეგების შენახვა და შემდგომი მოძიება. მარტივი კ. თავსდება მობილურ მოწყობილობებში. მობილური კ. იკვებება მცირე ზომის ბატარეებით. პერსონალური კომპიუტერები, სხვადასხვა სახით, წარმოადგენენ საინფორმაციო ეპოქის სიმბოლოს. ამჟამად გავრცელებული კ. სახეებია: პერსონალური კომპიუტერი, ნოუთბუკი, ულტრაბუქი, პლანშეტი, კპკ (ჯიბის კომპიუტერი), სმარტფონი.

კომპლანარობა (ლათ.) - ბრტყელი, ჰორიზონტალური, ერთ სიბრტყეში თანამდებარე

კომპლექსი (ლათ.) - საგანთა, მოვლენათა ან თვისებათა ერთობლიობა, რომლებიც შეადგენენ ერთ მთლიანს (მაგ.,

სპორტული კ., საყოფაცხოვრებო კ. და სხვ.).

კომპლექსური ავტომატიზაცია - წარმოების ავტომატიზაციის ეტაპი, რომლის დროსაც საწარმოო პროცესების ყველა ოპერაციის კომპლექსი, პროდუქციის კონტროლისა და ტრანსპორტირების ჩათვლით ხორციელდება ავტომატური მანქანების და ტექნოლოგიური აგრეგატების სისტემებით წინასწარ დასახული პროგრამებითა და რეჟიმებით სხვადასხვა ავტომატური მოწყობილობების დახმარებით, რომლებიც მართვის ერთიან სისტემაშია გაერთიანებული.

კომპლექსური გაშენება - ტერიტორიის გაშენება, რომელიც ითვალისწინებს შენობებისა და ნაგებობების გეგმაზომიერ განლაგებას, დაკავშირებულ ფუნქციონალური პროცესების, დაგეგმვითი გადაწყვეტის, მშენებლობის თანმიმდევრობის ერთობლიობასთან. ტერმინი კ.გ. ძირითადად მიეკუთვნება საცხოვრებელ რაიონებს, სადაც საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა ხორციელდება საზოგადოებრივი შენობების მშენებლობის, ტერიტორიის კეთილმოწყობის და გამწვანების სამუშაოების პარალელურად.

კომპლექსური კონსტრუქციები - 1. ქარხნული წესით დამზადებული მსხვილზომიანი კონსტრუქციები, რომელშიც შეთავსებულია ფუნქციონალურად ერთმანეთთან დაკავშირებული გადაწყვეტები (მაგ. საკედლე პანელი ჩამონტაჟებული ფანჯრისა და კარის ბლოკებით, სახურავის პანელი გამათბუნებლით, სახურავის პანელი ბურულით და სხვა). კ.კ. ხელს უწყობს მშენებლობის ინდუსტრიალიზაციას; 2. კონსტრუქცია ქვის წყობით (კედელი, შუაკედელი, სვეტი), მასში ჩატანებული რკინაბეტონის ელემენტებით, ფოლადის ან ლითონის ბადეებით.

კომპლექსური მექანიზაცია - წარმოების პროცესში ყველა ძირითადი და დამხმარე სამუშაოების შესასრულებლად მანქანებისა და მექანიზმების გამოყენება. კ.მ. ეფუძნება წარმოების ნაკადური მეთოდების განვითარებას, უახლესი კონსტრუქციის მანქანების გამოყენებას და ხასიათდება ტექნოლოგიური პროცესების მაღალი დონით. წარმოების ყოვლისმომცველი ინტენსიფიკაცია და ავტომატიზაციის პირობების შექმნა, შრომის პირობების გაუმჯობესება და სამუშაო ძალის გამოყენების შემცირება უკავშირდება კომპლექსურ მექანიზაციას.

კომპლექტი - 1. ორი ან მეტი ნაკეთობა, რომლებიც არ არის შეერთებული საამწყობო ოპერაციებით (ავეჯის კომპლექტი, დანების კომპლექტი და სხვ.); 2. ნაკეთობათა ნაკრები, რომლებსაც აქვთ დამხმარე ხასიათის საექსპლუატაციო დანიშნულება (სათადარიგო ნაწილები, იარაღების ნაკრები და სხვა); 3. გარკვეული დანიშნულებისათვის საჭირო საგანთა სრული რიცხვი, სრული შემადგენლობა.

კომპლიუიუმი (ლათ.) - სწორკუთხა ხვრელი ძველრომაულ სახლებში, რაც წვიმის წყლის დასაგროვებლად იყო გათვალისწინებული სპეციალურ ავზში.

კომპოზიტური მასალა (კომპოზიტი) - ხელოვნურად შექმნილი არაერთგვაროვანი უწყვეტი მყარი მასალა, რომელიც შედგება ორი ან მეტი კომპონენტისაგან, რომლებიც ზუსტი საზღვრებითაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. კომპოზიტების უმრავლესობაში (გარდა ფენოვანის) კომპონენტები შეიძლება დაიყოს მატრიცად (შემკვრელი) და მარმირებელ ელემენტებად (შემვსები). კონსტრუქციული დანიშნულების კომპოზიტებში მარმირებელი ელემენტები უზრუნველყოფენ მასალის მექანიკურ მახასიათებლებს (სიმტკიცე, სიხისტე და ა.შ.), ხოლო მატრიცა - არმირებული ელემენტების ერთობლივ მუშაობას და მათ დაცვას მექანიკური დაზიანებისა და ქიმიურად აგრესიული გარემოსაგან. კ. მ. დამზადებული ნაკეთობის მახასიათებლები და თვისებები დამოკიდებულია საწყისი კომპონენტების შერჩევაზე და მათი შეერთების ტექნოლოგიაზე. კომპოზიციის შესაქმნელად გამოიყენება სხვადასხვა ტიპის მარმირებელი შემვსები და მატრიცები. ესენია: გეტინაქსი და ტექსტოლიტი (ფენოვანი პლასტიკები ქაღალდისა და ქსოვილისაგან შეწებებული ტერმორეაქტიული წებოთი), მინა- და გრაფიტოპლასტი (ქსოვილი ან დახვეული ბოჭკო მინისა და გრაფიტისაგან შეერთებული ეპოქსიდური წებოთი), ფანერა, ბულატი (ერთ-ერთი უძველესი კომპოზიტური მასალა, რომელშიც მაღალნახშირბადოვანი ფოლადის უთხელესი ფენები ან უწყვილესი ძაფები „შეწებებულია“ რბილ მცირენახშირბადიან რკინასთან). არსებობს აგრეთვე მასალები, რომლებშიც მაღალი სიმტკიცის შენადნობების წვრილი ბოჭკოები ამოვსებულია თხევადი ალუმინის მასით. გავრცელებულია კ. მ. შემდეგი სახეები: ბოჭკოვანი, ფენოვანი; პოლიმერული, კერამიკული, ლითონის მატრიცით და სხვ. დადებითი თვისებები: მაღალი ხვედრითი სიმტკიცე, სიხისტე, ცვეთამდებოდა, დაღლილობითი სიმტკიცე და სიმსუბუქე. კ. მ. შიძლება დამზადდეს სტაბილური გეომეტრიული ზომების კონსტრუქციები. ნაკლოვანებები: მაღალი ფასი, ანიზოტროპიულობა, დაბალი დარტყმითი სილანტე, მაღალი ხვედრითი მოცულობა, ჰიგროსკოპულობა, ტოქსიკურობა, დაბალი საექსპლუატაციო ტექნოლოგიურობა და სხვ. გამოყენების სფერო: რკინაბეტონი, მინაპლასტიკის ნაკეთობები, საავტომობილო საბურავები, ლითონკომპოზიტები, სპორტული ველოსიპედები, თხილამურები, ჰოკეიჯოხები (ჰოკეის), ციგურები, კანოე, ბაიდარკები, სარბოლო ავტომობილების და მოტოციკლების ძარის დეტალები, მუზარადები, შიგაწვის ძრავის დეტალები და ბარბაცები და სხვ.

კომპოზიტური ორდერი (რთული ორდერი) - კორინთული და იონიური ორდერების სახესხვაობა. მზიდი

ნაწილებია სვეტი კაპიტელითა (სვეტისთავი) და ბაზისითურთ, რომლებზედაც დაყრდნობილია ანტაბლემენტი (ნახ. 1).

ნახ. 1

კომპოზიცია (ლათ.) - 1. შერწყმა, შედგენა, შეერთება ცალკეული ნაწილისა ერთ მთლიანობაში რაიმე იდეის შესაბამისად; 2. სხვადასხვა ლითონის შენადნობი; 3. თემით, სიუჟეტით გაერთიანებულ ლიტერატურულ, მუსიკალურ ნაწარმოებთა ან მათ ნაწილთა შეხამება, შეკავშირება; 4. საჭადრაკო (ან საშაშო) ამოცანებისა და ეტიუდების შედგენა.

კომპონენტი (ლათ.) - რაღაცის შემადგენელი ნაწილი, ელემენტი; ანუ ერთ-ერთი იმ ელემენტებიდან, რომელთა ერთობლიობა განსაზღვრავს მოცემულ მათემატიკურ ობიექტს. მაგ., ვექტორის კოორდინატებს, ჯამის შესაკრებს, ნამრავლის თანამამრავლს შესაბამისად ვექტორის, ჯამის, ნამრავლის კომპონენტები ეწოდება. დრეკადობის თეორიაში იხმარება ტერმინები: "ძაბვის კომპონენტები", "დეფორმაციის კომპონენტები" და სხვ.

კომპოსტერი - ხელსაწყო (აპარატი), რომლის საშუალებითაც სამგზავრო ბილეთებზე, საბანკო რეკვიზიტებზე და სხვა დოკუმენტებზე გაჩხვლეტივთ სვამენ საკონტროლო ნიშნებს, (მაგ. რკინიგზის ბილეთებზე - გასვლის თარიღის დროს, მატარებლის ნომერს და მისთ).

კომპოსტი - წყლის ქვეშ მიწასთან შერეული დამპალი ნარჩენები.

კომპოსტირება - კომპოსტერით რაიმე ნიშნის დასმა.

კომპრესია - ჰაერის, აირის ან საწვავი ნარევის შეკუმშვა (ცილინდრებში).

კომპრესორი - ჰაერის, გაზის, ორთქლის შესაკუმში მანქანა ჰარბი წნევით არა ნაკლები 0,2 მპა. ჰაერის მცირე წნევით (0,2 მპა-მდე) შესაკუმში მანქანას მიეკუთვნება ვენტილატორი. კ. აგებულების მიხედვით არსებობს: მ ო ც უ ლ ო ბ ი თ ი (დგუშაიანი და როტაციული), რომელშიც გაზის შეკუმშვა ხორციელდება ჩაკეტილი მოცულობის შემცირებით; ფ რ თ ი ა ნ ი (ცენტრიდანული და ღერძული), რომელშიც გაზზე ძალოვანი ზემოქმედება ხორციელდება მბრუნავი ფრთებით, და ჰ ა ვ ლ უ რ ი, რომლის მოქმედების პრინციპი ჰავალური ტუმბოების ანალოგიურია.

კომპრესორი აირული - კომპრესორი აირის ან აირების ნარევის შეკუმშვისათვის (ჰაერის გარდა). აირის სახეობის მიხედვით განასხვავებენ ჟანგბადის, წყალბადის, ამიაკისა და სხვ. კ. კომპრესორს, რომელიც ახდენს აირის შეკუმშვას შენაცვლებით ეწოდება მრავალმზნობრივი, ხოლო სპეციალურ კ. ერთდროულად სხვადასხვა აირის შეკუმშვისათვის - მრავალსამოსამსახურო. კ., რომელშიც ხდება აირის შეკუმშვა სამუშაო ციკლის ერთ-ერთ სტადიაზე მაინც, აქვს კრიოგენული (დაბალი) ტემპერატურა.

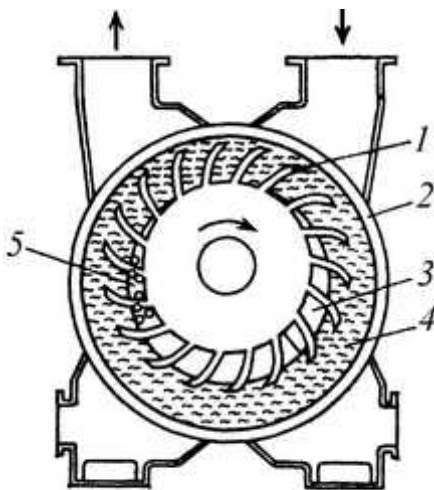
კომპრესორი აქსიალურ-დგუშაიანი - დგუშაიანი კომპრესორი მოძრაობის მექანიზმით, რომლის ლილვის ბრუნვის ღერძი პარალელურია მუშა ცილინდრების ღერძების ან ადგენს მასთან კუთხეს არაუმეტეს 45⁰.

კომპრესორი დგუშ-მემბრანული - კომბინირებული კომპრესორი, რომლის საფეხურის ერთი ნაწილი დგუშის, ხოლო მეორე - მემბრანის ტიპისაა.

კომპრესორი დგუშაიანი - მოცულობითი მოქმედების კომპრესორი, რომელშიც მუშა მოცულობების ცვალებადობა ხდება დგუშებით, რომლებიც ასრულებს სწორხაზოვან უკუქცევით-წინსვლით მოძრაობას.

კომპრესორი დინამიკური მოქმედების - კომპრესორი, რომელშიც მუშა პროცესი მიმდინარეობს შესაკუმში აირის უწყვეტ ნაკადზე დინამიკური ზემოქმედებით. თუ ეს ზემოქმედება ხდება ცხაურის ფრთების ბრუნვით, მას ეწოდება ტურბოკომპრესორი.

კომპრესორი თხევად-რგოლური - როტორული კომპრესორი, რომლის გამოჩარხულ ცილინდრულ კორპუსში ბრუნავს ექსცენტრულად დაყენებული როტორი, რომელიც არის ლილვი მასზე უძრავად დამაგრებული რადიალური ან აღუნული ფრთებით, ხოლო დრეზო ფრთების ბოლოებსა და ცილინდრის შიგა ზედაპირს შორის შემჭიდროებულია თხევადი რგოლის მეშვეობით, რომელიც ფორმირდება როტორის ფრთების ბრუნვითა და ცენტრიდანული ძალებით (ნახ. 1, კომპრესორი თხევად-რგოლური: 1-ფრთებიანი როტორი; 2-კორპუსი; 3-შემწოვი სარკმელი; 4-მუშა სითხე; 5-დაჭირხნის სარკმელი). თუ შესამჭიდროებელ სითხედ გამოყენებულია წყალი, მაშინ მას ეწოდება წყალ-რგოლური კომპრესორი.

ნახ. 1

კომპრესორი კბილანური - როტორული კომპრესორი ორი როტორით, რომელსაც აქვს პროფილის კბილანური შეერთება (ნახ. 1).

ნახ. 1

კომპრესორი მემბრანული - მოცულობითი მოქმედების კომპრესორი, რომელშიც მუშა კამერის მოცულობის ცვლილება ხორციელდება ციკლურად რხევადი მემბრანით.

კომპრესორი მოცულობითი მოქმედების - კომპრესორი, რომელშიც მუშა პროცესი ხორციელდება მუშა კამერების მოცულობების ციკლური ცვლილებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

კომპრესორი რადიალური - ტურბოკომპრესორი, რომელშიც ნაკადს მბრუნავი ცხაურის ფრთებში მერიდიანულ სიბრტყეში უპირატესად აქვს რადიალური მიმართულება.

კომპრესორი როტორულ-დგუშიანი - როტორული კომპრესორი, რომელშიც კორპუსის შიგა ზედაპირსა და როტორის მიცემული აქვთ სპეციალური პროფილი და როტორის ბრუნვის ღერძი ირგვლივ შემოუბრუნეს გაჩარხული ცილინდრის ღერძს.

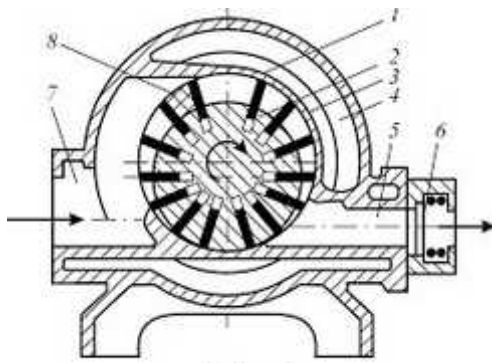
კომპრესორი როტორული - მოცულობითი მოქმედების კომპრესორი (ნახ. 1), რომელშიც მუშა კამერები იქმნება კორპუსის გამოჩარხვით და მასში განთავსებული როტორით (როტორებით). კ.რ. ერთი როტორით ეწოდება ერთროტორიანი, ორი და მეტი როტორით - მრავალროტორიანი. თუ კომპრესორი ერთ კორპუსშია მოთავსებული, მაშინ მას ეწოდება ერთკორპუსიანი (ერთცილინდრიანი), ხოლო თუ განთავსებულია ორ ან მეტ დამოუკიდებელ კორპუსში - მრავალკორპუსიანი (მრავალცილინდრიანი).

ნახ. 1

კომპრესორი უზეთო - სპეციალური დგუშიანი კომპრესორი უზეთო ცილინდრებითა და ჩობალებით ან როტორული კომპრესორი კუმშვის ღრუში ზეთის მიუწოდებლად.

კომპრესორი ფირფიტოვანი - როტორული კომპრესორი, რომლის გამოჩარხულ ცილინდრულ კორპუსში ბრუნავს ექსცენტრულად დაყენებული როტორი, რომელიც წარმოადგენს ლილვს მასზე დამაგრებული რადიალური ან წრიული მოქნილი ფირფიტებით (ნახ. 1, კომპრესორი ფირფიტოვანი: 1-კორპუსი; 2-როტორი; 3-ფირფიტა; 4-პერანგი; 5-დაჭირხნის სარკმელი; 6-სარკველი; 7-შემწოვი სარკმელი; 8-კუმშვის კამერა).

ნახ. 1

კომპრესორი ღერძული - ტურბოკომპრესორი, რომლის ფრთების მბრუნავ ცხაურში, მერიდიანულ სიბრტყეში, ნაკადი მიმართულია ღერძის გასწვრივ (ნახ. 1).

ნახ. 1

კომპრესორი ცენტრიდანული - რადიალური კომპრესორი, რომლის ფრთების მბრუნავ ცხაურში, მერიდიანულ სიბრტყეში, ნაკადი მიმართულია ცენტრიდან პერიფერიისაკენ.

კომპრესორი ცენტრისკენული - რადიალური კომპრესორი, რომლის ფრთების მბრუნავ ცხაურში, მერიდიანულ სიბრტყეში, ნაკადი მიმართულია პერიფერიიდან ცენტრისაკენ.

კომპრესორი ხრახნული - როტორული კომპრესორი, რომელშიც მუშა კამერას ქმნის კორპუსი და სხვადასხვა პროფილის კბილეზიანი ხრახნული როტორი (ნახ. 1).

ნახ. 1

კომუნალური - საერთო, ზოგადი, საქალაქო მეურნეობასთან დაკავშირებული.

კომუნალური მანქანა - კომუნალური მეურნეობის მანქანა, რომელიც გამოიყენება დასახლებული პუნქტების, საზოგადოებრივი დანიშნულების სათავსების, ტანსაცმლისა და თეთრეულის ქიმიური წმენდის დაწესებულებების, გზების, ტროტუარების და ა.შ. სანიტარული გაწმენდისა და დასუფთავებისათვის; აგრეთვე მცირე მანძილზე ტვირთის გადასატანად.

კომუნიკაცია - 1. ერთი ადგილის მეორესთან დამაკავშირებელი გზა ან კავშირგაბმულობის საშუალება (მაგ. ქალაქის კომუნიკაციები, ფონტის კომუნიკაციები და სხვა); 2. ენის საშუალებით აზრების გადაცემა, ურთიერთობა.

კომუნიკაციის ტრასა - არასატყეო მიწების კატეგორია, რომლებიც ქმნიან ზოლებს, გაჭრილს ტყის ფონდის ტერიტორიაზე, კომუნიკაციების (მილსადენები, კავშირგაბმულობის ხაზები, ელექტროკაბელები და სხვ.) გაყვანის მიზნით.

კომუტატორი (ფრანგ.) - ადგილობრივი სატელეფონო სადგურის სახეობა, სადაც აბონენტებთან დაკავშირება არამექანიზებულია.

კომფორტი (ესპ.) - კეთილმოწყობილი ყოფა-ცხოვრების პირობების ერთობლიობა; ბინების, საზოგადოებრივი დაწესებულებების, მიმოსვლის საშუალებების (ავტომობილი, მატარებელი, თვითმფრინავი, გემი და მისთ.) კეთილმოწყობა.

კომფორტული ზონა - 1. ზონა, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის ორგანიზმში წარმოქმნილი სითბოს გაცემას გარემოზე; 2. სივრცე, სადაც ადამიანი კარგად გრძნობს თავს.

კომფორტული პირობები - გარემო პირობები, რომლებიც განაპირობებენ ადამიანის ორგანიზმში ნივთიერებათა ოპტიმალურ ცვლას, რომლის დროსაც არ აღინიშნება არასასიამოვნო შეგრძნებები და თერმორეგულაციის სისტემის დამაბზა.

კონგლომერატი (ლათ.) - 1. სამთო ქანი, რომელიც შედგება ერთმანეთთან შეერთებული (შეცხოვბილი, შეცემენტებული) სხვადასხვა ზომისა და ფორმის ნატეხებისაგან. კ. ფორმაციასთან ხშირად დაკავშირებული ოქროს, პლატინის, ურანის და სხვა სასარგებლო წიაღისეულის ადგილმდებარეობა; 2. სხვადასხვა დარგის საწარმოების გაერთიანება, რომლებიც ერთმანეთთან პირდაპირი წარმოებრივი კოოპერაციით არ არიან დაკავშირებული.

კონგლომერაცია (ლათ.) - რაიმე ნაწილაკების ან საგნების ისეთი შეკავშირება, როდესაც ისინი ინარჩუნებენ თავიანთ თვისებებს და ნიშნებს.

კონგრუენტული (ლათ.) - რაც ერთიმეორეზე დადებისას ერთმანეთს ემთხვევა (ითქმის გეომეტრიულ ფიგურებზე).

კონგრუენტულობა (ლათ.) - გეომეტრიული ტერმინი, რომელსაც ელემენტარულ გეომეტრიაში იყენებენ ფიგურათა ტოლობის აღსანიშნავად; იგი ითვლება ელემენტარული გეომეტრიის ერთ-ერთ ძირითად ცნებად. მაგალითად, ორ ფიგურას ეწოდება კონგრუენტული, თუ ერთ-ერთი მათგანის მეორეში გადაყვანა შეიძლება მოძრაობის საშუალებით.

კონდენსატი (ლათ.) - პროდუქტი, მიღებული ორთქლის კონდენსაციის შედეგად, რაც გამოიხატება მისი აირადი მდგომარეობიდან თხევადში გადასვლით.

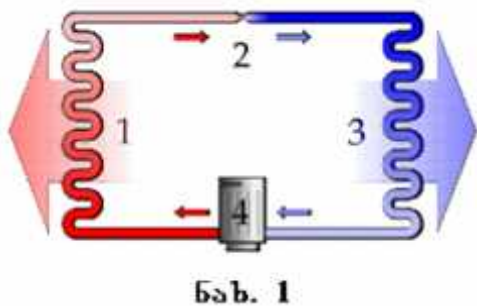
კონდენსატორი - 1. ორ გამომყვანიანი პასიური ელექტრონული კომპონენტი, რომელიც ელექტრულ სქემებში ელექტრული ტევადობის ფუნქციას ასრულებს და განკუთვნილია ელექტრული მუხტის დასაგროვებლად. შედგება ლითონის ფირიტებისაგან (ელექტროდებისაგან) და მათ შორის მოთავსებული საიზოლაციო მასალისაგან (დიელექტრიკისაგან). ელექტროქსელში ჩართვისას, ფირფიტებზე ელექტრული პოტენციალის დაგროვება ხდება, ქსელიდან გამორთვის შემდეგ კი ეს პოტენციალი ფირფიტებზე ინახება და მისი დაბრუნება მხოლოდ მოკლე ჩართვით შეიძლება. გამოიყენება ელექტროტექნიკაში; 2. მოწყობილობა, რომელშიც ორთქლის კონდენსაცია ხდება. არსებობს ორი ტიპის: ზედაპირული და შემრევი. გამოიყენება სამაცივრო ტექნიკაში, საქვებზე მეურნეობაში და სხვ.

კონდენსაცია - 1. შესქელება, გამკვრივება; დაგროვება (მაგ., ენერგიის); 2. ორთქლის ან აირის სითხედ გადაქცევა.

კონდიცია (ლათ.) - ნორმა, სტანდარტი, რომელსაც, სახელშეკრულებო პირობების თანახმად, უნდა შეესაბამებოდეს

ესა თუ ის საქონელი.

კონდიციონერი - აგრეგატი ბინებში, სახლებში, ოფისებში, ავტომობილებში კლიმატური პირობების ოპტიმიზაციისათვის, ასევე შენობებში ჰაერის გასუფთავებისათვის არასასურველი ნაწილაკებისაგან. არსებობს კ. სახეობები: ცენტრალური, პრეციზიული და ავტონომიური. ჰაერის კონდიციონერს, რომელიც მუშაობს გარე ჰაერზე, უწოდებენ ჰაერმწოდებადს; შიდა ჰაერზე - რეცირკულაციურს; გარე და შიდა ჰაერის ნარეზე - კონდიციონერს რეცირკულაციით. კ. მუშაობის პრინციპული სქემა შემდეგია (ნახ. 1, კონდიციონერის მუშაობის პრინციპული სქემა: 1 - კონდენსატორი; 2 - თერმორეგულირებადი სარქველი; 3 - ამორთქლებელი; 4 - კომპრესორი): კომპრესორი - კუმშავს მუშა გარემოს - მაცივარ აგენტს (როგორც წესი - ფრეონი) და ხელს უწყობს მის მოძრაობას მაცივრის კონტურში; კონდენსატორი - (რადიატორი), რომელიც მდებარეობს გარე ბლოკში, ახდენს ფრეონის გადასვლას აირის მდგომარეობიდან თხევად ფაზაში (კონდენსაცია). მაღალი ეფექტურობისათვის და ხანგრძლივი ექსპლუატაციისათვის უპირატესად მას ამზადებენ სპილენძის ან ალუმინისაგან; ამორთქლებელი (რადიატორი), რომელიც მდებარეობს შიდა ბლოკში და ფრეონი გადაყავს თხევადი ფაზიდან აირიდანში (აორთქლება). მასაც ამზადებენ სპილენძის ან ალუმინისაგან; თერმორეგულირებადი სარქველი - მილსადენური დროსელი, რომელიც ამცირებს ფრეონის წნევას ამორთქლებლის წინ; ვენტილატორი - ჰაერის ნაკადით უბერავს ამორთქლებელს და კონდენსატორს.

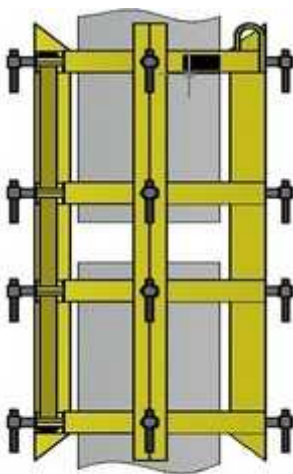

ნახ. 1

კონდიცირება ჰაერის - საწარმოო და საზოგადოებრივ სათავსებში გარკვეული კლიმატური პირობების ავტომატური დაცვა.

კონდუქტომეტრია - ანალიზის ელექტროქიმიური მეთოდი, რომელიც დაფუძნებულია ხსნარების ელგამტარობის გაზომვაზე. გამოიყენება მარილების, მჟავების, ფუძეების ხსნარების კონცენტრაციის გასაზომად, ზოგიერთი სამრეწველო ხსნარის შედგენილობის კონტროლისათვის.

კონდუქტორი - მდგრადი სივრცითი სამონტაჟო მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება კონსტრუქციის ერთი ან რამდენიმე ელემენტის დროებით დამაგრებისა და საპროექტო მდგომარეობაში მოსაყვანად (ნახ. 1, სვეტის სამონტაჟო კონდუქტორი).

ნახ. 1

კონვეიერი (ინგლ.) - ტრანსპორტიორი, უწყვეტი მოქმედების დანადგარი, რომელიც განკუთვნილია ფხვიერი, ნაჭროვანი ან საცალო ტვირთების გადასადგილებლად (ნახ. 1). კლასიფიცირდება წვეისა და ტვირთმზიდი

ორგანოების მიხედვით. განასხვავებენ კ. ლენტური, ჭავლური, ბაგირული და სხვა წვეის ორგანოებით და წვეის ორგანოების გარეშე - ხრახნული, ინერციული, ვიბრაციული, გორგოლაჭებიანი. ტვირთმზიდი ორგანოს მიხედვით არის - ლენტისანი, ფირფიტებიანი, ხვეტიებიანი, ურიკიანი და სხვა. კ. გამოიყენება მრეწველობის სხვადასხვა დარგში დატვირთვა-გადატვირთვის სამუშაოებზე, უწყვეტი ტექნოლოგიური პროცესების უზრუნველსაყოფად, ნაკადურ წარმოებაში (მაგ., რკ.ბ.-ის ნაკეთობების) რიგი ოპერაციების მიმდევრობით შესრულებისას. კ. წარმოადგენს ერთერთ ძირითად საშუალებას წარმოების კომპლექსური მექანიზაციისა და ავტომატიზაციისათვის.

ნახ. 1

კონვენცია (ლათ.) - საერთაშორისო ხელშეკრულება ამა თუ იმ სპეციალურ საკითხზე (მაგ., კ. საავტორო უფლების შენარჩუნების შესახებ; სარკინიგზო, საფოსტო-სატელეგრაფო კ. და ა.შ.

კონვერსია (ლათ.) - 1. საზოგადოებრივი წარმოების გარდაქმნა; 2. სამხედრო წარმოების გარდაქმნა სამოქალაქო პროდუქციის წარმოებად.

კონვერსია აირების (ლათ.) - აირების გადამუშავების პროცესი საწყისი აირის შედგენილობის შეცვლის მიზნით

კონვერსია ვალუტის - ერთი ქვეყნის ვალუტის მეორე ქვეყნის ვალუტაზე გაცვლის (კონვერსიის) შესაძლებლობა მოქმედი ვალუტის კურსით; ოქროს სტანდარტის დროს - საბანკო ბილეთების ოქროზე გადახურდავების სხვადასხვა ფორმა.

კონვერსია პროფესიული - კადრების მომზადების პროფილის შეცვლა.

კონვერსია სამრეწველო - მრეწველობის გარდაქმნა.

კონვერსია სესხის - ადრე აღებული სესხის შეცვლა ახლით.

კონვერტირება (ლათ.) - 1. მეტალურგიაში - თუჯის ან შტაინის კონვერტერში გაქრევა; 2. ამა თუ იმ ქვეყნის ვალუტის გადაყვანა უცხო ქვეყნის ვალუტაზე

კონვექტორი - გასათბობი ხელსაწყო (ნახ. 1), რომელშიც სითბო თბომატარებელიდან ან გამაცხელებელი ელემენტიდან გასათბობ სათავსს გადაეცემა კონვექციის გზით. კ. წარმოადგენს გარსაცმს, რომელშიც ქვევიდან შედის ოთახის ჰაერი, ხოლო ზევიდან ოთახში გამოდის გახურებული ჰაერი (გარსაცმში მოთავსებულია გამხურებელი ელემენტი).

ნახ. 1

კონვექცია (ლათ.) - სითბოს ან ელმუხტების გადატანა მოძრავი გარემოს (ჰაერის, ორთქლის, წყლის და მისთ.)

დინების მიერ.

კონიმეტრი (ბერძ.) - 1. კონუსების გასაზომი ხელსაწყო; 2. ხელსაწყო საწარმოო შენობაში ან უბანზე ჰაერში მტვერის შემცველობის განსაზღვრისათვის, რომელიც წარმოებს ხელსაწყოში დაღეპილი მტვერის ნამცეცების რიცხვის დათვლით მიკროსკოპში.

კონიუნქტურა (ლათ.) - 1. ნიშნების ერთობლიობა, რომელიც დამახასიათებელია გარკვეულ პერიოდში ეკონომიკის მდგომარეობისათვის; 2. ურთიერთდაკავშირებული პირობების ერთობლიობა, ჩამოყალიბებული ვითარება.

კონკორსი (იტალ.) - 1. ქალაქის მოედანი, რომელსაც უერთდება რამდენიმე ქუჩა; 2. გამანაწილებელი დარბაზი რკინიგზისა (ნახ. 1) და საზღვაო ვაგზლებში, მეტროპოლიტენის სადგურებში; 3. ვაგზალის მთავარი ვესტიბული.

ნახ. 1

კონკრეცია (ლათ.) - რადიალურ-სხივური აგებულების მომრგვალო ფორმის მინერალური აგრეგატი, რომელიც დანალექ ქანებსა და ფხვიერ ნალექებში წარმოიქმნება. ფორმის მიხედვით განარჩევენ სფეროსებრ, ელიფსოიდურ, ლინზისებრ და შუზრდილ კონკრეციებს. აქვს სხვადასხვა აგებულება: უხეშოლიანი, გლობალური და სხვ. ამ მინერალური წარმონაქმნების ზომები იცვლება მმ-დან რამდენიმე სმ-მდე, ზოგჯერ 1 მ-საც აღწევს. შედგენილობით არის კარბონატული - Fe, Mn, Si და Al ჟანგეულების, სულფატებისა და სულფიდების კონკრეციები. კ. უმეტესად დიაგენეზის პროცესში წარმოიქმნება. ოკეანის ფსკერზე გავრცელებულია რკინა-მანგანუმის კონკრეციები, რომელთაც სამრეწველო მნიშვნელობა აქვს.

კონკურენტი (ლათ.) - ზოგადი ცნება, რომელიც გამოიყენება ნებისმიერ დარგში; ეკონომიკაში, ხელოვნებაში და ა.შ. კონკურენტები შეიძლება იყვნენ როგორც ცალკეული პირები, ისე გარკვეული ჯგუფები, ფირმები, რომლებსაც აქვთ თავიანთი ინტერესები საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში, მაგრამ ერთდროულად დაინტერესებული არიან საერთო მიზნის მიღწევით. სიტყვა „კონკურენტი“ ხშირად იხმარება სამეურნეო საქმიანობაში მეტოქეობის გამოსახატავად.

კონკურენცია - 1. მეტოქეობა საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის ხელსაყრელი პირობებისთვის; 2. საბაზრო სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე არის მრავალი მწარმოებელი (გამყიდველი) და მრავალი მომხმარებელი (მყიდველი); 3. მწარმოებლებს, გამყიდველებს, ნებისმიერ ეკონომიკურ, საბაზრო სუბიექტებს შორის შეჯიბრი უფრო მაღალი შემოსავლის, მოგების მიღების მიზნით; 4. არსებობისათვის ბრძოლის ცივილიზებული, ლეგალური ფორმა და საბაზრო ეკონომიკაში შერჩევის ერთ-ერთი ქმედითი მექანიზმი.

კონკურსი - მშენებლობაში და საბინაო-კომუნალურ მეურნეობაში სამუშაოების შემსრულებლის გამოსავლენი მეთოდი, რომელიც უზრუნველყოფს კონტრაქტის შესრულების საუკეთესო პირობებს.

კონოსამენტი - გემის მფლობელის მიერ გაცემული ხელწერილი (დოკუმენტი), რომელიც ტვირთის მფლობელს (გამგზავნს) ეძლევა იმის დასადასტურებლად, რომ ტვირთი მიღებულია საზღვაო გზით გადასაზიდად (სხვა საბირჟო საქონელთან და კონტრაქტებთან ერთად კონოსამენტი შესაძლებელია გახდეს ბირჟაზე ვაჭრობის საგანი და იქცეს საქონელგანმანაწილებელ დოკუმენტად).

კონსალტინგი (ინგლ.) - სამმართველო კონსულტირება, განხორციელებული სპეციალიზებული კომერციული ფირმების მიერ წარმოების მართვის ორგანიზაციისა და სრულყოფის სფეროში ახალშექმნილი საწარმოების საქმიანობის დაფუძნების, მარკეტინგული კვლევის მიზნით.

კონსერვატიული სისტემა (ლათ.) - მექანიკური სისტემა, რომლისთვისაც მართებულია მექანიკური ენერგიის შენახვის კანონი: მექანიკური სისტემის კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ჯამი მუდმივია.

კონსერვაცია (ლათ.) - მოქმედება, რომელიც მიმართულია ობიექტის ხანგრძლივი შენახვისაკენ (მაგ., მერქანი, საკვები პროდუქტები, წარმოება, ისტორიული ძეგლი და სხვ.).

კონსერვაცია მანქანების (ლათ.) - ტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს მანქანის გამართულ მდგომარეობაში შენახვას ხანგრძლივი დროით ან ტრანსპორტირებისას. კონსერვაციისას მანქანის დამუშავებულ ზედაპირებსა და შეერთებებს ფარავენ დამცავი აფსკით. კონსერვაცია არის აგრეთვე რაიმე სამუშაოს შეჩერება ხანგრძლივი დროით, მაგ., მშენებლობის. ასეთ შემთხვევაში უნდა მოხდეს შენობა-ნაგებობის კონსერვაცია წინასწარ შემუშავებული მეთოდით.

კონსიგნატი (ლათ.) - საქონლის მფლობელი, რომელიც საზღვარგარეთ ყიდის საქონელს კომისიონერის მეშვეობით.

კონსიგნაცია (ლათ.) - საქონლის უცხოეთში საკომისიო გაყიდვის ფორმა, რომლის დროსაც საქონლის მეპატრონე (კონსიგნატი) საქონელს უგზავნის უცხოეთში მყოფ პარტნიორს (კონსიგნატორს), რათა მან თავისი საწყობიდან მოახდინოს რეალიზაცია.

კონსისტენცია (ლათ.) - 1. ცნება, რომელიც ახასიათებს ან ასახავს ბლანტი სიტყვების სისქელეს, ძრაობას, მათ შორის ბიტუმების, პასტების, საცხების და სხვ.; 2. ნივთიერების სიმკვრივის, სიბლანტის ხარისხი.

კონსისტენციის ერთეული - პირობითი სიდიდე, ცემენტის ცომის კონსისტენციის მახასიათებელი, რომელიც იზომება ანათვალთ კონსისტომეტრის შკალაზე.

კონსისტომეტრი - ხელსაწყო ნახევრად თხევადი სხეულების კონსისტენციის გასარკვევად.

კონსოლი (ფრანგ.) - კოჭი, წამწე ან სხვა მზიდი კონსტრუქცია, რომელიც ერთი ბოლოთი ხისტადაა ჩამაგრებული, ხოლო მეორე ბოლო თავისუფალია (ნახ. 1); ან კონსტრუქციის ის ნაწილი, რომელიც საყრდენსაა გადაცილებული. კონსოლის გაანგარიშება წარმოებს მისი გამოშვებული ნაწილის წონასწორობის პირობების გათვალისწინებით.

ნახ. 1

კონსორციუმი (ლათ.) - სამრეწველო კომპანიების, ფირმების ან ბანკების დროებითი შეთანხმება, გაერთიანება სესხის ერთობლივი გავრცელებისათვის, ფართო მასშტაბის ფინანსური ან კომერციული ოპერაციების ჩატარებისათვის, მსხვილი სამრეწველო მშენებლობის ან კაპიტალტევადი პროექტის განხორციელებისათვის და ა.შ

კონსტანტა (ლათ.) - მუდმივი სიდიდე. რომელიმე x სიდიდის მუდმივობას სიმბოლურად აღნიშნავენ $x = \text{const.}$ მუდმივას ხშირად აღნიშნავენ k და c ასოებით. კ. მაგალითებია: წრეწირის სიგრძის შეფარდება მისი დიამეტრის სიგრძესთან, ევკლიდეს გეომეტრიაში ნებისმიერი სამკუთხედის კუთხეების სიდიდეთა ჯამი და სხვ.

კონსტრუქტივიზმი - პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ გავრცელებული მიმართულება არქიტექტურაში, რომელიც მიისწრაფის თანამედროვე საშენი მასალების გამოყენების პირობებში ფორმების მიზანშეწონილობისათვის და ფუნქციური შინაარსის მაქსიმალურად რაციონალური გადაწყვეტისადმი.

კონსტრუქტორი - 1. საინჟინრო-ტექნიკური განათლების მქონე პირი, რომელიც რისამე კონსტრუქციას ქმნის (ამუშავებს); 2. კომპლექტი ნაწილებისა და დეტალებისა, რომელთაგანაც ბავშვები აგებენ სხვადასხვა სათამაშო

მანქანას, ნაგებობას; 3. სახაზავი შავი ფანქრის ნაირსახეობა

კონსტრუქტორული დოკუმენტაცია - გრაფიკული და ტექსტური დოკუმენტები, რომელიც განსაზღვრავს ნაკეთობის სახეს, შემადგენლობას და შეიცავს აუცილებელ მონაცემებს მისი დამზადების, დამუშავების, კონტროლის, მიღების, ექსპლუატაციისა და რემონტის მიზნით.

კონსტრუქცია - 1. შედგენა, აგებულება, სტრუქტურა, შენაერთი, კავშირი, მოწყობილობა; 2. რაიმე ნაგებობის, მექანიზმის შემადგენლობა, შემადგენელი ნაწილების ურთიერთგანლაგება; 3. შენობის ან ნაგებობის ცალკეული მზიდი ან არამზიდი ელემენტი - კოჭი, წამწე, კამარა, დგარი, ირიბანი, გრძივი, სარტყელი, სამირკველი, კედელი და სხვ.

კონსტრუქცია პნევმოკარკასული - შედგება ცალკეული სწორხაზოვანი ან მრუდი ფორმის ჰერმეტიკულად ჩაკეტილი წრიული განივკვეთის ბალონებისაგან (პნევმოლეროებისაგან)(ნახ. 1). ბალონის დიამეტრი შეიძლება იყოს 0,2...0,5 მ. მისი გარსი მზადდება 2 ან 3 ფენა მაღალი სიმტკიცის ჰაერგაუმტარი ქსოვილისაგან, რომელსაც დამატებული აქვს რეზინის კამერა გარსის ჰაერგაუმტარობის ასამაღლებლად. ბალონის შიგნით ჰაერის წნევაა 0,5 მპა. კარკასის გრძივი და განივი სიხისტე და მდგრადობა უზრუნველყოფილია კარკასის ბოლოებში ჩამაგრებული სპეციალური საჭიმარებით. პ.კ. მზიდუნარიანობა ჰაერზე დაყრდნობილთან შედარებით დაბალია, ამიტომ მას მცირე მანძილზე (6...15 მ) იყენებენ.

ნახ. 1

კონსტრუქციები ვანტური - კიდული გადახურვები, ბურული, ხიდები (ნახ. 1) და სხვა კონსტრუქციები, რომელთა მუშაობა ეფუძნება ხისტი საყრდენების და გაჭიმული ბაგირების (დეროების) ერთობლივ მუშაობას.

ნახ. 1

კონსტრუქციები მონოლითური - სამშენებლო კონსტრუქციები, რომლის ძირითადი ნაწილები შესრულებულია უშუალოდ შენობებისა და ნაგებობების აგების ადგილას, როგორც ერთიანი, მთლიანი (ძირითადად ბეტონისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციები)(ნახ. 1: მონოლითური შენობა).

ნახ. 1

კონსტრუქციები პნევმატიკური - სამშენებლო კონსტრუქცია, რომლის მზიდუნარიანობა უზრუნველყოფილია ჰაერის შიგა ჰარბი წნევით. მის ძირითად ელემენტს წარმოადგენს გარსი, რომელშიც დაჭირხნილია ჰაერი (ნახ. 1). გარსის დასამზადებლად გამოიყენება პლასტმასის აფსკები ან ელასტიკური ჰაერგაუმტარი ქსოვილები. პ.კ. ხასიათდება სიმსუბუქით, სეისმომდგრადობით, ტრანსპორტაბელურობით, კომპაქტურობით, მონტაჟის და აწყობის სიმარტივით. უარყოფითი მხარეებია: დიდი დეფორმადობა, ადგილობრივი მექანიკური დაზიანების შესაძლებლობა, ცეცხლსაშიშროება და ექსპლუატაციის მცირე დრო. არსებობს პ.კ. შემდეგი სახეები: ჰაერზე დაყრდნობილი, პნევმოკარკასული, ვანტურ-პნევმატიკური და ლინზისმაგვარი. აქედან ყველაზე გავრცელებულია პირველი ორი.

ნახ. 1

კონსტრუქციები ტენტოვანი - გადახურვის სახეობა, რომლის მზიდი ზედაპირი შექმნილია წინასწარ დამზადებული ტენტით ან ვანტებით გაძლიერებული ტენტით (ნახ. 1).

ნახ. 1

კონსტრუქციები ფოლადის - სამშენებლო კონსტრუქციები, რომელთა მზიდი ელემენტები დამზადებულია ფოლადისაგან (ნახ. 1) და შეერთებულია შედუღებით, ჭანჭიკებით ან მოქლონებით. მშენებლობაში გამოიყენება ჩვეულებრივი ნახშირბადიანი და მცირედ ლეგირებული მაღალი სიმტკიცის ფოლადები, ხოლო მათგან დამზადებული კონსტრუქციები - ღეროვანი ან ფურცლოვანი სისტემების სახით. ღეროვანს მიეკუთვნება: კოჭები, წამწები, სვეტები, ხიდები, მაღლივი კარკასული შენობები, დიდმალიანი გადახურვები, სტრუქტურები, ანძები, კოშკები, შახტის ურნალები, ესტაკადები, აწეები და სხვ. ფურცლოვან სისტემებში შედის: რეზერვუარები, ბუნკერები, სილოსები, ბრძმედები, ელევატორები, დიდი დიამეტრის მილსადენები, საკვამლე მილები, გარსები და სხვ. კ.ფ. ფართო გამოყენებას განაპირობებს მისი სიმსუბუქე, მაღალი სიმტკიცე, საიმედოობა, აირ- და წყალშეუღწევადობა, შედუღებადობა, დამზადების სიმარტივე, თუმცა აქვს უარყოფითი თვისებებიც, როგორიცაა დეფიციტურობა, კოროზია, დაბალი ცეცხლმდეგობა, მაღალი ღირებულება. მშენებლობაში კ.ფ. პირველად გამოჩნდა XIX საუკუნის დასაწყისში. ამჟამად ფოლადის კონსტრუქციებს ძირითადად იყენებენ მაღლივი კარკასული შენობების, დიდმალიანი ვანტური ხიდების, სატელევიზიო და რადიოანძების (კოშკების) ასაგებად, აგრეთვე სპორტული ნაგებობების გადახურვებში.

ნახ. 1

კონსტრუქციები ქვის - შენობა-ნაგებობათა მზიდი და შემომზღუდი კონსტრუქციები, რომელიც შესრულებულია ქვის წყობისაგან (საძირკველი, კედელი, სვეტი, ზღუდარი, კამარა, თალი, ხიდი, ვიადუკი და სხვ.) (ნახ. 1). კ.ქ. სტრუქტურის მიხედვით არის სიღრუეებიანი და მთლიანკვეთიანი; დამზადების მიხედვით - ბუნებრივი (ტუფი, კირქვა, ნიჟარქვა, ქვიშაქვა, ტრეპელი, დიატომიტი) და ხელოვნური (თიხის აგური, კერამიკული ბლოკები, მსუბუქი და მძიმე ბეტონის მასიური და სიღრუეებიანი ბლოკები, სილიკატური მსხვილი ბლოკები, უჯრედობანი ბეტონის ქვები და სხვ.). ქვის წყობის ხარისხი დამოკიდებულია შემკვრელ დულაზე, რომელიც შეიძლება იყოს ცემენტის, კირის, თიხის და შერეული. ყველა სახის დულაში მზადდება შემკვრელის, წვრილმარცვლოვანი შემვსების (ქვიშა), წყლისა და პლასტიფიკატორისაგან. კ.ქ. ხანგამძლე და ცეცხლმდეგია. შეიძლება დამზადდეს ადგილობრივი საშენი მასალისაგან, წყობა კარგად მუშაობს კუმშვაზე, მაგრამ ცუდად - გაჭიმვაზე, ამიტომ ამ ნაკლის გამოსასწორებლად ხშირად მიმართავენ წყობის მოცულობით არმირებას ან ზედაპირულ გარსაკრით დაარმატურებას.

ნახ. 1

კონსტრუქციები ხის - სამშენებლო კონსტრუქციები, რომელთა მზიდი ელემენტები ძირითადად დამზადებულია ხისაგან. შეერთებებში გამოიყენება: წებო, ჭანჭიკები, წირწკიმალეები, ჭდობები, სოგმანები, ხრახნები, საკიდები, ჩანგლები, ლითონის დაკბილული ფირფიტები, კოტები, ნარანდი და სხვ. მერქანი ტრადიციულად წარმოადგენს ყველაზე მოთხოვნად საშენ მასალას, რასაც განაპირობებს მისი შესანიშნავი დეკორატიული თვისებები, ფართო გავრცელება, მოპოვების და დამუშავების სიმარტივე, ყინვამედეგობა, სიმსუბუქე, წებვადობა, ანტისეისმურობა, ფერთა სასიამოვნო გამა, აგრესიული გარემოს მიმართ მდგრადობა, ეკოლოგიურობა, მაღალი სიმტკიცე მცირე სიმკვრივესთან ერთად, ხოლო რაც შეეხება ისეთ უარყოფით მხარეებს, როგორიცაა წვადობა, დაბალი ბიომედეგობა, სოკოვანი დაავადებები, ლპობისაკენ მიდრეკილება, მავნებლების გაჩენა და სხვა - ეს თვისებები შედარებით ადვილად აღმოფხვრება მერქნის კონსერვირების გზით, რაც ითვალისწინებს მის დამუშავებას ანტისეპტიკებით, ანტიპირენებით, ზეთებით, საღებავებით, ლაქებით. ხის ნაგებობებმა თავიდანვე დიდი გამოყენება პოვეს ტყით მდიდარ რეგიონებში, სადაც ჩვენი წელთაღრიცხვის დასაწყისიდან აგებდნენ სხვადასხვა დანიშნულების ხის შენობებს - საცხოვრებელ სახლებს, სასახლეებს, ტაძრებს, ციხე-სიმაგრეებს, საფორტიფიკაციო ხიდებს და სხვ. ყველაზე ხანდაზმულ, დღემდე შემორჩენილ ნაგებობად, ითვლება ათას ხუთასი წლის წინ იაპონიაში აშენებული ტაძარი, რომელიც ადგილობრივი წითელი ხის მერქნისაგან იყო აგებული. ძველ რომშიც საკმაოდ გავრცელებული იყო ხის კონსტრუქციები საცხოვრებელი სახლების, ტაძრების გადახურვების და ხიდების ასაშენებლად. საქართველოშიც ფართოდ იყენებდნენ მერქანს საცხოვრებელი სახლების (ე.წ. „დარბაზის“ ტიპის), ეკლესიების, სასახლეების და თავდაცვითი ნაგებობების ასაშენებლად. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ქართველების უპირველესი საკათედრო

ტაძარი - სვეტიცხოველი - თავდაპირველად ხის კონსტრუქციებისაგან ყოფილა აგებული. საცხოვრებლის საინტერესო სახეობას წარმოადგენდა ხის „ოდა“ სახლი (ნახ. 1), რომელიც ყურადღებას იპყრობდა ჰაეროვნობით და ქართული ჩუქურთმებით დამშვენებული ფასადებით. ხის სახლების უნიკალური თვალსაჩინოებაა თბილისის ეთნოგრაფიული მუზეუმი ღია ცის ქვეშ. ხის კონსტრუქციებს იყენებენ სამრეწველო, სამოქალაქო (ნახ. 2, ხის საცხოვრებელი სახლი), სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების შენობების გადასახურავად, აგრეთვე ხიდებში (ნახ. 3, ხის თაღოვანი ხიდი სიგრძით 118,57 მ, ქ. ბაკლი, აშშ, ვაშინგტონის შტატი), ესტაკადებში, ელექტროგადამცემი ხაზების საყრდენებად და სხვ. ბოლო პერიოდში მსოფლიოში მრავალი დიდმალიანი (მალით 150 მ და მეტი) გადახურვა (ძირითადად გუმბათები) იქნა აგებული, სადაც მზიდ ელემენტებად გამოყენებულია თერმული- და ნანოტექნოლოგიებით დამუშავებული ხის კონსტრუქციები.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

კონსტრუქციული - 1. კონსტრუქციასთან დაკავშირებული (მაგ., კ. ცვლილება); 2. რაც შეიძლება საფუძვლად დაედოს შემდგომ მუშაობას (მაგ., კ. წინადადება); 3. რეალური შედეგის მქონე, პრობლემის გადაწყვეტის საფუძვლად ვარგისი რაიმე.

კონსტრუქციული გადაწყვეტა - ითვალისწინებს შენობის კონსტრუქციული სქემის ტიპებს: კარკასული, ჩარჩოვანი, უკარკასო; მზიდი და შემომფარგვლელი კონსტრუქციების მასალის სახეობებს: ხე, ლითონი, რკ.ბ.-ნი, პლასტმასა, ქვა, მინა; ცალკეული კონსტრუქციული ელემენტის ტიპებს და გაბარიტებს; კვანძებს და შეერთებებს.

კონსტრუქციული დახერხილი მასალა - დახერხილი მასალა სიმტკიცის გარანტირებული მაჩვენებლებით მზიდი კონსტრუქციებისა და დეტალების დასამზადებლად. კ.დ.მ. დახარისხება ხდება EN338 (ევროპული სტანდარტი) და BS 4978 (დიდი ბრიტანეთის სტანდარტი) სტანდარტების მიხედვით. კერძოდ, სტანდარტი BS 4978 ყოფს დახერხილ მასალას SS (საერთო კონსტრუქციული) და GS სორტებად (სპეციალური კონსტრუქციული), აგრეთვე სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოუსადეგარ მასალად. ასეთი დაყოფა საშუალებას იძლევა გამოყენებული იქნეს მზიდი კონსტრუქციების კომპიუტერული დაპროექტება, რაც უზრუნველყოფს მშენებლობაში ხის კონსტრუქციული მასალების გამოყენებით მერქნის 15...20% ეკონომიას. კ.დ.მ. ამაზადებენ ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლების სანივნივე და კარკასულ კონსტრუქციებს, რომლების ადვილად ექვემდებარება ცეცხლ- და ბიოდამცავი საშუალებებით დამუშავებას, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის მათ ხანგამძლეობასა და ცეცხლმედეგობას.

კონსტრუქციული ელემენტი - კონსტრუქციის (ნაგებობის, მექანიზმის) რაღაც ნაწილი გათვალისწინებული გაანგარიშებისათვის.

კონსტრუქციული კვანძი - კონსტრუქციული ელემენტებისა და დეტალების შეუღლება.

კონსტრუქციული მასალები - მასალები, გამოყენებული სამშენებლო კონსტრუქციების და დეტალების, მანქანათა ნაწილების, სატრანსპორტო საშუალებების, ხელსაწყოების, აპარატების, სამხედრო და კოსმოსური ტექნიკის და ა.შ. დასამზადებლად. კ.მ. მოეკუთვნება: ფოლადი, ლითონის შენადნობები, მერქანი, ბეტონი, მინა, პლასტმასები, რეზინი, პნევმოქსოვილები, კერამიკა, კომპოზიტური მასალების და სხვ.

კონსტრუქციული მდგრადობა - შენობა-ნაგებობის უნარი შეინარჩუნოს მდგრადობა საანგარიშო ტვირთების ზეგავლენისას.

კონსტრუქციული მტყუნება - მტყუნება, რომელიც წარმოიშობა ობიექტის კონსტრუქციის დადგენილი წესებისა და ნორმების დარღვევის შედეგად.

კონსტრუქციული საიმედოობა - შენობა-ნაგებობის კონსტრუქციული სისტემის, სამშენებლო დოკუმენტით განსაზღვრული ფუნქციების შესრულება მისი გამოყენების მთელ პერიოდში.

კონსტრუქციული სიმტკიცე - მოწყობილობის კონსტრუქციული ელემენტების (შედუღებული კვანძი, მუხლა ლილვი, ჭანჭიკები, მოქლონები, წირწკიმალეები, ტურბინის ფრთები და სხვ.) თვისება, გარკვეულ პირობებში, რღვევის გარეშე მიიღოს ესა თუ ის ზემოქმედება (დატვირთვები; ტემპერატურული, მაგნიტური, ელექტრული ცვლილებები; არათანაბრად მიმდინარე ფიზიკურ-ქიმიური პროცესები და სხვ.). შეუსაბამობა კონსტრუქციულ სიმტკიცესა და მასალის სიმტკიცეს შორის განისაზღვრება კონსტრუქციის ფორმით, ზომითა და დამზადების ტექნოლოგიით.

კონსტრუქციული სისტემა - განსაზღვრული ტიპის მზიდი სისტემა, რომელსაც ახასიათებს შემადგენელი ელემენტების კონსტრუქციული გადაწყვეტა, ურთიერთგანლაგება და ძალების გადაცემის ხერხები. შენობა, კონსტრუქციული სისტემის ასაწყობი ელემენტების მიხედვით არსებობს შემდეგი ტიპის: პანელური, მსხვილპანელური, ბლოკური, პანელურ-ბლოკური, მოცულობით-ბლოკური, კარკასული, კარკასულ-პანელური და სხვ.

კონსტრუქციული სქემის შემადგენლობა - 1. ნაგებობების (მათ შორის, ხაზობრივი ნაგებობების) მშენებლობის შემთხვევაში კონსტრუქციული სქემა მოიცავს: ა) განმარტებით ბარათს; ბ) მიწის ნაკვეთის გეგმას (სადაც ფიზიკურ კონტექსტშია ნაჩვენები მიწის ნაკვეთი(ებ)ზე ნაგებობების განთავსება); გ) ნაგებობ(ებ)ისათვის საჭირო ტერიტორიის გრუნტის ზედაპირის ცვლილების გეგმას (ასეთის არსებობის შემთხვევაში); დ) ნულოვანი ნიშნულის განსაზღვრას და აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებას; ე) ხედების (ფასადების) ფასადების სქემატურ ნახაზებს; ვ) ნაგებობ(ებ)ის მახასიათებელ ჭრილებს; ზ) არსებობის შემთხვევაში, შენობის ყველა სართულის გეგმას; 2. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს გადაწყვეტილებით მისი სამოქმედო ტერიტორიის კონკრეტულ ნაწილ (ებ)ზე, საჭიროების შემთხვევაში, კონსტრუქციული სქემა შესაძლებელია დამატებით მოიცავდეს ნაგებობის ციფრულ ვიზუალიზაციას; 3. დამკვეთის გადაწყვეტილებით კონსტრუქციული სქემა შესაძლებელია დამატებით მოიცავდეს: ა) ტერიტორიის ფოტოებს; ბ) ციფრულ ვიზუალიზაციას ან მაკეტს.

კონტაქტი (ლათ.) - შეხება, შეერთება რაღაცეებისა ან ზედაპირი, ადგილი, ზონა რაღაცის შეხებისა. კ. მრავალგვარია: არამჭიდრო, ბლოკირების, მჭიდრო, სრიალა, უმრავი, შერთვად-განრთვადი და სხვ.

კონტაქტური როფი - ფლოტორეაგენტების პულპა ფლოტაციის მეთოდით სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრების წინ.

კონტეინერი (ინგლ.) - გასახსნელი სტანდარტული ტევადობა, რომლის დანიშნულებაცაა სხვადასხვა სახის ტრანსპორტით ტვირთების გადატანა ისე, რომ მიმდებთან მიტანამდე შეიძლება შეიცვალოს ტრანსპორტის სახე, მაგრამ არ მოხდეს თვით ტვირთის გადატვირთვა-გადმოტვირთვა (ნახ. 1). კონტეინერების გამოყენება უზრუნველყოფს ტვირთის შენახვას, სატრანსპორტო საშუალებების ტვირთბრუნვას, ტრანსპორტირების ხარჯების შემცირებას და სხვ. კ. შეესაბამება სატრანსპორტო საშუალების ტვირთაწმეობას და ზომებს. დანიშნულებით კ. არის უნივერსალური, სპეციალური და სპეციალიზებული. მზადდება ტევადობით 1,25; 2,5; 5; 10; 20 და 30 ტ.

ნახ. 1

კონტეინერშიდი - საავტომობილო გზებზე ტვირთის გადასაზიდი სპეციალური მანქანა, რომელსაც გააჩნია შასიზე ქვემოთ განთავსებული ჩარჩო და საბრჯენი კონტეინერის დასამაგრებლად და მდგრადობის უზრუნველსაყოფად. დატვირთვა და განტვირთვა კ. წარმოებს ავტომატურების დახმარებით

კონტინუალური (ფრანგ.) - უწყვეტი, მუდმივი, უწყვეტად განმეორებადი.

კონტრაქტაცია (ლათ.) - პროდუქციის დამზადება იმ ხელშეკრულებათა საფუძველზე, რომლებსაც ყოველწლიურად დებენ დამამზადებელი ორგანიზაციები მწარმოებლებთან.

კონტრაქტი - რეგისტრირებული საბირჟო გარიგება მოლაპარაკებულ მხარეებს - კონტრაგენტებს შორის, რომელშიც განსაზღვრულია მხარეთა უფლებები და ვალდებულებები, მათი შესრულების პირობები, ვადები და პასუხისმგებლობა კონტრაქტის შესრულებლობისათვის.

კონტრაქტი გრძელვადიანი - კონტრაქტი წარმოებაზე, მონტაჟზე, მშენებლობაზე ან სეთ საქმიანობასთან დაკავშირებული მომსახურების გაწევაზე, რომელიც არ დასრულებულა იმ კალენდარულ წელს, რომელშიც დაიწყო კონტრაქტით გათვალისწინებული მომსახურება, გარდა იმ კონტრაქტისა, რომელიც დასრულდა კონტრაქტით გათვალისწინებული მომსახურების გაწევის დაწყებიდან 6 თვის განმავლობაში.

კონტრაპენტი - ხელშეკრულების მონაწილე მხარე, რომელსაც მისასვლელი ლიანდაგის ფარგლებში აქვს თავისი სასაქონლო საწყობები, დატვირთვისა და გადმოტვირთვისათვის განკუთვნილი შესაბამისი ადგილები და მასთან მიერთებული სარკინიგზო ლიანდაგები.

კონტრეილერი (ლათ.) - ერთგვარი პნევმატიკურ ბორბლებიანი კონტეინერი გამიზნული ტვირთის გადასატანად რკინიგზის პლატფორმაზე. ტვირთამწეობა 6...30 ტ.

კონტროლი (ფრანგ.) - ზედამხედველობა, მეთვალყურეობა, შემოწმება.

კონტროლი ამორჩევითი - კონტროლი, როდესაც ხდება პარტიაში პროდუქციის ზოგიერთი (შემთხვევით შერჩეული) ერთეულის შემოწმება.

კონტროლი დოკუმენტური - ტექნიკური და სამშენებლო ინსპექციისა და სხვა უფლებამოსილი ორგანოების მეშვეობით საინსპექციო ორგანოს მიერ განხორციელებული ტექნიკური ინსპექტირების მასალების ანალიზი, შეფასება და სათანადო რეაგირება.

კონტროლი მისაღები - პროდუქციის კონტროლი, რომლის შედეგად მიიღება გადაწყვეტილება ამ პროდუქციის ვარგისიანობის შესახებ.

კონტროლი მიყოლებული - კონტროლი, როდესაც ხდება პარტიაში პროდუქციის ყველა ერთეულის შემოწმება.

კონტროლი ოპერაციული - პროდუქციის ან პროცესის კონტროლი ტექნოლოგიური ოპერაციის შესრულების დროს ან მისი დამთავრების შემდეგ.

კონტროლი შესავალი - კონტროლი პროდუქციისა, რომელსაც მომწოდებელი აწვდის მომხმარებელს ან დამკვეთს და რომელიც გამოიყენება პროდუქციის დამზადების, რემონტის ან ექსპლუატაციისათვის.

კონტრრელსი - რკინიგზის რელსებს შიგნით, მათ პარალელურად დამაგრებული რელსი (მოსახვევებში, ხიდებზე და სხვ.) კონსტრუქციის სიხისტის გასაზრდელად ან მოძრავი შემადგენლობის ბორბლების მიმართულების შესანარჩუნებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

კონტროტორული აგრეგატი - შედგება თანაღერძული ჰიდროტურბინისა და ელექტრონული კონტროტორული გენერატორის, როტორის ღუზის (რომელზეც დამაგრებულია შიდა ტურბინის ლილვი), და სტატორისაგან. გენერატორის როტორი და კონტროტორი ბრუნავს სხვადასხვა მხარეს. კ.ა. დამახასიათებელია გამწოვი მილის კარგი მუშაობა, ასევე როტორის მაღალი სისუფთავე კონტროტორის მიმართ, რაც ამცირებს გენერატორში პოლუსების რიცხვს და შესაბამისად მის გაბარიტებსაც.

კონტრფორსი (ფრანგ.) - გვერდსამაგრი, კედლის ბურჯი; კედლის ვერტიკალური ან დახრილი მასიური შვერილი (ნახ. 1), რომელსაც გადაეცემა გვერდული განმბრჯენი და ზრდის კედლის მდგრადობას. იგი განსაკუთრებით გავრცელებულია გოთიკურ არქიტექტურაში. ის შეიძლება იყოს მზიდი კედლის ნაწილი ან მისგან მოშორებული 2-3 მეტრით და დაკავშირებული ამ კედელთან გადაკიდებული თაღების - არკბუტანების მეშვეობით.

ნახ. 1

კონტრქანჩი - დამატებითი ქანჩი, რომელიც ეხრახნება ჭანჭიკს ან სარკს ძირითადი ქანჩის ზემოთ, რომ არ მოხდეს თვითამოხრახნა.

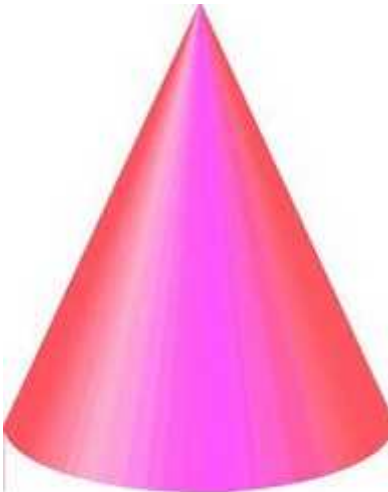
კონტრხრახნი - უძრავი ფრთები ხრახნის თხემის წინ ან უკან, ხრახნის მოძრაობის საწინააღმდეგოდ

კონტური (ფრანგ.) - საგნის მოხაზულობა, აბრისი, ფორმის შემომხაზველი ხაზი.

კონურბაცია (ლათ.) - განაშენიანების შედეგად ახლომახლო ქალაქების შერწყმა.

კონუსი (კონუსური ზედაპირი) - 1. გეომეტრიული სხეული, რომელიც წარმოიქმნება სწორკუთხა სამკუთხედის ბრუნვით თავისი ერთ-ერთი კათეტის გარშემო (ნახ. 1); 2. სივრცის იმ წრფეების (მსახველების) გეომეტრიული ადგილი, რომლებიც აერთებენ რაიმე წირის (მიმმართველის) ყველა წერტილს სივრცის მოცემულ წერტილთან (წვეროსთან). ეს წირი (მიმმართველი) და წერტილი (წვერო) ერთ სიბრტყეში არ მდებარეობენ. მიმმართველის მიხედვით კ. შეიძლება იყოს წრიული, ელიფსური და სხვ. კ. შორის უმარტივესია წრიული კონუსური ზედაპირი, რომლის მიმმართველია წრეწირი, ხოლო წვერო ორთოგონალურად გეგმილდება მის ცენტრში. წრიული კ. წარმოადგენს გეომეტრიულ სხეულს, რომელიც შემოსაზღვრულია წრიული კ. ზედაპირით და მიმმართველი

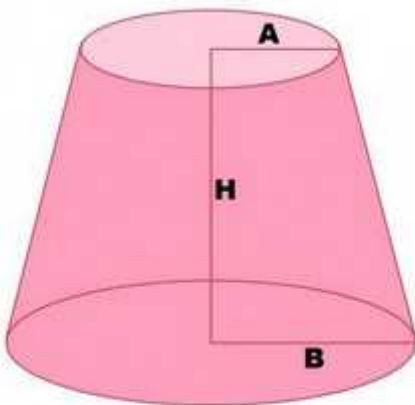
წრეწირის მომცველი სიბრტყით. კონუსური კვეთები ეწოდება წირებს, რომლებიც მიიღებიან წრიული კ. ზედაპირის იმ სიბრტყესთან გადაკვეთისას, რომელიც არ გადის კ. წვეროზე. კონუსურ კვეთებს სხვანაირად მეორე რიგის წირებს უწოდებენ. თუ სიბრტყე კვეთს კ. ყველა მსახველს, კვეთაში მიიღება ელიფსი (კერძო შემთხვევაში წრე). თუ კონუსური ზედაპირი იკვეთება ერთ-ერთი მსახველის პარალელური სიბრტყით, კვეთაში მიიღება პარაბოლა. თუ მკვეთი სიბრტყე პარალელურია კონუსური ზედაპირის ორი მსახველისა, კვეთაში მიიღება ჰიპერბოლა. კონუსური კვეთების სახის წირებს ფართოდ იყენებენ ტექნიკაში, მაგ., ელიფსურ კბილანებში, პროექტორებში (პარაბოლური სარკე) და სხვ. მზის სისტემის ყველა პლანეტა მოძრაობს ელიფსზე, რომლის ერთ-ერთ ფოკუსში მოთავსებულია მზე. კომეტები მოძრაობენ როგორც ელიფსზე, ასევე პარაბოლურ და ჰიპერბოლურ ტრაექტორიაზე.

ნახ. 1

კონუსი ზეგერის - ხელსაწყო საქარხნო ღუმელებში მაღალი ტემპერატურის არაპირდაპირი განსაზღვრისათვის. შედგება 4-5 სმ სიმაღლის კერამიკული კონუსების ნაკრებისაგან, რომლებიც დამზადებულია წინასწარ ცნობილი ტემპერატურის მქონე თიხებისაგან 600...1900°C დიაპაზონში. შემოღობილი კონუსის ნომრის მიხედვით მსჯელობენ ღუმელში ტემპერატურის შესახებ.

კონუსი წაკვეთილი - გეომეტრიული სხეული, მოთავსებული კონუსის ფუძესა და ფუძის პარალელურ სიბრტყეს შორის, რომელიც კვეთს კონუსს (ნახ. 1. კონუსი წაკვეთილი: H - სიმაღლე; A და B - ზედა და ქვედა ფუძეების რადიუსები).

ნახ. 1

კონუსურობა - სწორი კონუსის ფუძის წრეხაზის დიამეტრის ფარდობა მის სიმაღლესთან D/H , ხოლო წაკვეთილი კონუსისათვის - ფუძეების დიამეტრების სხვაობის ფარდობა მის სიმაღლესთან $(D-d)/h = 2\tg\alpha$, სადაც α არის კუთხე კონუსის მსახველსა და სიმაღლეს შორის.

კონფიგურაცია (ლათ.) - რისამე გარეგანი მოხაზულობა, ფორმა, საგანთა განლაგება ერთმანეთის მიმართ.

კონფიდენციალური ინფორმაცია - ფინანსური, ეკონომიკური, კომერციული, სამეცნიერო-ტექნიკური,

ტექნოლოგიური ინფორმაცია, რომელიც არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის (სახელწოდება) თანამშრომლისათვის ცნობილი გახდა მისი სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას.

კონფისკაცია (ლათ.) - ქონების, ფულის და ა.შ. იძულებითი და აუნაზღაურებელი გადაცემა სახელმწიფოს საკუთრებაში სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან ადმინისტრაციული აქტით.

კონფორმული გარდაქმნა (ლათ.) - უწყვეტი ასახვა, რომელიც ინარჩუნებს უსასრულოდ მცირე ფიგურების ფორმას, ანუ ეს არის ერთი ფიგურის (არის) მეორეზე ასახვა, რომლის დროსაც პირველი ფიგურის შიგა წერტილში რაიმე კუთხით გადამკვეთი ორი წირი გადადის მეორე ფიგურის იმავე კუთხით გადამკვეთ წირებში. ერთი არის მეორეზე კონფორმული ასახვის დროს ათვლის მიმართულება ან უცვლელია (პირველი გვარის კონფორმული ასახვა), ან იცვლება საწინააღმდეგოდ (მეორე გვარის კონფორმული ასახვა). კონფორმულ ასახვას ფართოდ იყენებენ კარტოგრაფიაში, აერო - და ჰიდრომექანიკაში, დრეკადობის თეორიაში და სხვ.

კონფორტაცია (ლათ.) - წინააღმდეგობა, დაპირისპირება, შეჯახება (სოციალური სისტემების, კლასთა ინტერესების, იდეურ-პოლიტიკური პრინციპების და ა.შ.).

კონქა - იხ. კონქი.

კონქი - 1. შენობის ნახევრადცილინდრული ნაწილის (აფსიდი, ნიშა) ნახევარგუმბათის ფორმის გადახურვა (ნახ. 1: გელათის ტაძრის საკურთხეველის კონქი); 2. კამარა, თაღი.

ნახ. 1

კონცენტრატი - 1. გამდიდრებული მადანი; 2. საქონლის მეტად ყუათიანი საკვები (მარცვლეული, ქატო, კოპტონი, ღერძილი და სხვ.); 3. ნახევრად შემზადებული, გამზარ-დაწნეხილი საკვები პროდუქტი ადამიანისათვის (მოხერხებულია შესანახავად და კერძის სწრაფად დასამზადებლად).

კონცენტრაცია (ლათ.) - რისამე თავმოყრა, დაგროვება, შეკრება ერთ ადგილზე ან ერთი ცენტრის ირგვლივ (მაგალითად, მტკრის შემცველობა ჰაერში).

კონცენტრაცია ძაბვების - ძაბვების მნიშვნელოვანი ზრდა ნაკეთობის ფორმის მკვეთრად შეცვლის ადგილებში. ძაბვების კონცენტრაციის ზონები მეტად დატვირთულია და წარმოადგენს პლასტიკური დეფორმაციებისა და რღვევის დაწყების ადგილებს. კ.დ. შეფასდება კოეფიციენტით, რომელიც განისაზღვრება ადგილობრივი (უდიდესი ძაბვა კონცენტრაციის ადგილზე) ძაბვის შეფარდებით ნომინალურთან. შინაგანი ძაბვების კონცენტრაცია აღიძვრება მასალის არაერთგვაროვან სტრუქტურაში.

კონცენტრაცია წონითი - მყარი ფხვიერი მასალის მასის ფარდობა ჰიდრონარევში წყლის მასასთან.

კონცენტრული წრეწირები - საერთო ცენტრის მქონე წრეწირები, რომლებიც მდებარეობენ ერთ სიბრტყეში

კონცერნი - დამოუკიდებელი სამრეწველო, საფინანსო და სავაჭრო საწარმოების გაერთიანება, რომლებიც სამეცნიერო-ტექნიკური, საინვესტიციო, საფინანსო, საგარეო-ეკონომიკური და სხვა ფუნქციების ნებაყოფლობით ცენტრალიზაციის საფუძველზე ეწევიან ერთობლივ საქმიანობას; კ. წარმოიშობა იმ შემთხვევაში, თუ ერთი საწარმო სხვა საწარმოში მონაწილეობს ოცდახუთ პროცენტზე მეტი წილით. კ. არ წარმოადგენს იურიდიულ პირს.

კონცესია (ლათ.) - 1. სახელმწიფოს მიერ კერძო მრეწველთან, უცხოეთის ფირმასთან დადებული ხელშეკრულება გარკვეული ვადით სახელმწიფოს კუთვნილი სიმდიდრეების, საწარმოების და სხვა სამეურნეო ობიექტების ექსპლუატაციაში გადაცემაზე; 2. ასეთი ხელშეკრულების მიხედვით ორგანიზებული საწარმო.

კონცხი - ზღვაში, ტბაში ან მდინარეში შეჭრილი ხმელეთის სანაპიროს ნაწილი (ნახ. 1: მწვანე კონცხი, მახინჯაური). აგებულია მკვრივი ქანებით ან ნატანით. მათი წარმოშობა, როგორც წესი, დაკავშირებულია ეროზიულ პროცესებთან. კონცხის წარმოქმნას ხელ უწყობს სანაპირო ზონაში არსებული რბილი და მყარი ქანების ერთობლიობა. რბილი ქანები (მაგ., ქვიშა), ტალღების ზეგავლენით გაცილებით სწრაფად იმსხვრევა, ვიდრე მყარი ქანი, რის შედეგად წარმოიქმნება კონცხი. სწორედ კონცხზე გაივლება ამა თუ იმ კონტინენტის უკიდურესი დასავლეთი, აღმოსავლეთი, ჩრდილოეთი და სამხრეთი წერტილები.

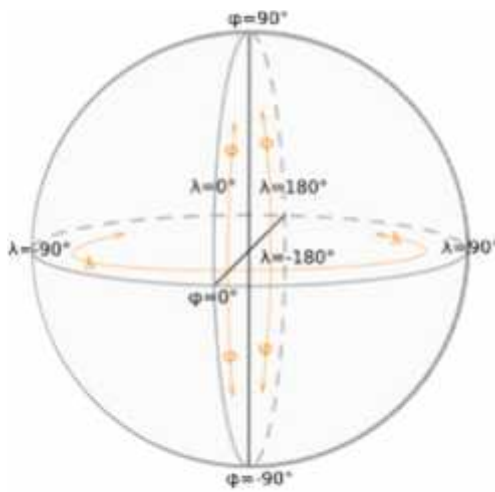

ნახ. 1

კოოპერაცია (ლათ.) - 1. შრომის ორგანიზაციის ფორმა, რომლის დროსაც ერთი ან რამდენიმე სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლები მონაწილეობენ ერთსა და იმავე შრომის პროცესში; 2. მასობრივი საწამოო, სავაჭრო და მისთ. გაერთიანება, რომლებიც იქმნება მისი წევრების (მეპაიეების) სახსრებით.

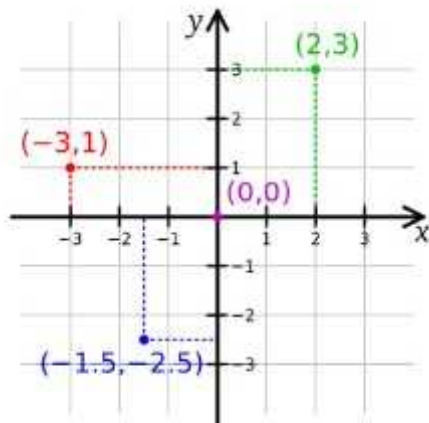
კოორდინატები (ლათ.) - გარკვეული რიგით აღებული რიცხვები, რომლებიც ახასიათებენ წერტილის ან რაიმე ელემენტის მდებარეობას სიბრტყეზე, ზედაპირზე ან სივრცეში. არსებობს გეომეტრიული (დეკარტეს), გეოგრაფიული და გალაქტიკური კოორდინატები. მათემატიკის და ფიზიკის ზოგიერთ დარგში კოორდინატებს სხვა სახელწოდებაც აქვს, მაგ., ვექტორული სივრცის ელემენტის (ვექტორის) კოორდინატებს მის კომპონენტებს უწოდებენ. ამა თუ იმ ობიექტის კვლევის მიზნისა და ხასიათის მიხედვით ირჩევენ კოორდინატთა სხვადასხვა სისტემას, რომელთა დახმარებითაც სივრცის ყოველ წერტილს მიეკუთვნება რიცხვთა განსაზღვრული ერთობლიობა - წერტილის კოორდინატები. წერტილის კოორდინატთა სხვადასხვა სისტემას შორის გამოირჩევა წრფივი კოორდინატები, სადაც საკოორდინატო წირები წარმოადგენენ წრფეებს. ასეთია, მაგ., დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემა, ბუნებრივი (ტეტრაედრული) კოორდინატთა სისტემა, პროექციული კოორდინატები და სხვ. კოორდინატთა სისტემას, რომლისთვისაც ზოგიერთი საკოორდინატო წირი არ არის წრფე, ეწოდება მრუდწირული კოორდინატთა სისტემა. ასეთი კოორდინატები გამოიყენება როგორც სიბრტყეზე (მაგალითად, პოლარული კოორდინატები, ელიფსური კოორდინატები, პარაბოლური კოორდინატები და სხვ.), ასევე ზედაპირზეც (გეოდეზიური კოორდინატები). მრუდწირული კოორდინატების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კლასს წარმოადგენს კოორდინატთა ორთოგონალური სისტემა, რომელშიც საკოორდინატო წირები გადაიკვეთებიან მართი კუთხით. კოორდინატთა სხვადასხვა სახე სიბრტყეზე (ზედაპირზე) განზოგადდება სივრცის შემთხვევაში. მაგალითად, სიბრტყეზე პოლარული კოორდინატების ცნებას მივყავართ სივრცეში პოლარული კოორდინატების ცნებაზე (სფერული კოორდინატები და ცილინდრული კოორდინატები), სიბრტყეზე ელიფსური კოორდინატების ცნებას კი - სივრცეში ელიფსოიდური კოორდინატების ცნებაზე.

კოორდინატები გეოგრაფიული - გრძედი და განედი განსაზღვრავს წერტილის (პუნქტის) მდებარეობას დედამიწის ზედაპირზე (ნახ. 1, გეოგრაფიულ კოორდინატთა სფერო).

ნახ. 1

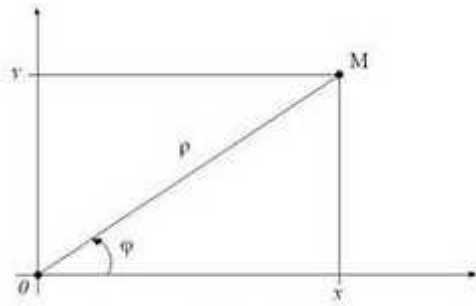
კოორდინატები დეკარტის - განსაზღვრავს ნებისმიერი წერტილის მდებარეობას სიბრტყეზე ორი რიცხვის, კოორდინატების მეშვეობით (x და y), რომლებიც არიან დადებითი ან უარყოფითი რიცხვები (ნახ. 1). და რომლებიც განსაზღვრავენ მანძილს ამ წერტილიდან ორ ფიქსირებულ ურთიერთმართობულ წრფეებამდე (კოორდინატა ღერძებამდე - ox და oy). კოორდინატა ღერძებს ხშირად უბრალოდ ღერძებს უწოდებენ, ხოლო მათი გადაკვეთის წერტილს კი კოორდინატა სათავეს. ეს პრინციპი მარტივად შეიძლება განზოგადდეს სამგანზომილებიანი სივრცის შემთხვევაში. სამგანზომილებიანი სივრცეში გვექნება სამი ურთიერთმართობული კოორდინატა ღერძი (ox , oy და oz) და რაიმე წერტილის მდებარეობა სივრცეში განისაზღვრება როგორც მანძილი ამ წერტილიდან კოორდინატა ღერძების წყვილებზე გავლებულ სიბრტყეებამდე ანალოგიურად, n განზომილებიანი სივრცეში, წერტილის მდებარეობა შეიძლება დახასიათდეს n დეკარტის კოორდინატით.

ნახ. 1

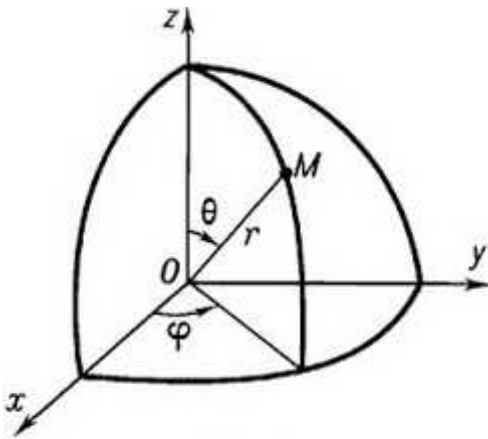
კოორდინატები მრუდწირული - კოორდინატები სახეობა, როდესაც ზედაპირზე (სიბრტყეზე) აღებული საკოორდინატო u და v წირები არიან მრუდები და არა წრფეები. კ.მ. შემოღება ზედაპირზე საშუალებას იძლევა ზედაპირთა გეომეტრიული თვისებების შესასწავლად გამოვიყენოთ დიფერენციალური გეომეტრიის მეთოდები; გარდა ამისა, ამარტივებს ზოგიერთი ინტეგრალის გამოთვლას.

კოორდინატები პოლარული - ორი სიდიდე ρ და φ , რომლებიც შემდეგნაირად განსაზღვრავენ წერტილის მდებარეობას სიბრტყეზე: სიბრტყეზე აღებულია რაიმე 0 წერტილი (პოლუსი) და სხივი (პოლარული ღერძი), სათავეთ 0 წერტილში (ნახ. 1). სიბრტყის ნებისმიერ M წერტილს შეესაბამება ორი რიცხვი: ρ - პოლარული რადიუსი, რომელიც OM მონაკვეთის სიგრძის ტოლია და φ - პოლარული კუთხე, რომელიც პოლარულ ღერძსა და OM სხივს შორის კუთხის ტოლია; ამასთანავე, $0 \leq \rho < \infty$; $0 \leq \varphi < 2\pi$; (ზოგჯერ $0 \leq \varphi < 2\pi k$).

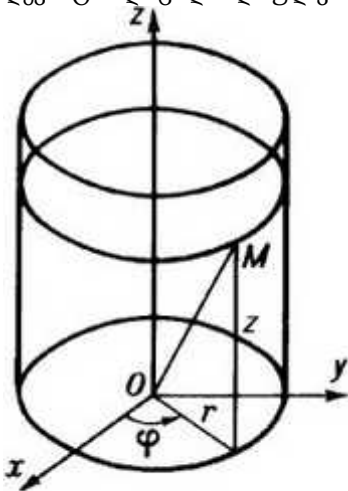
ნახ. 1

კოორდინატები სფერული - სამი სიდიდე r , φ , θ , რომლებიც განსაზღვრავენ წერტილის მდებარეობას სივრცეში (ნახ. 1).

ნახ. 1

კოორდინატები ცილინდრული - სივრცეში M წერტილის მდებარეობის განმსაზღვრელი სამი სიდიდე r , φ , z ; მათთვის $r = \text{const}$ საკოორდინატო ზედაპირი წარმოადგენს ცილინდრს, რომლის მსახველი Oz ღერძის პარალელურია. დეკარტის და ცილინდრულ კოორდინატებს შორის კავშირი გამოისახება ტოლობებით: $x = r \cos \varphi$, $y = r \sin \varphi$, $z = z$.

ნახ. 1

კოორდინატთა სისტემა - იმ პირობების ერთობლიობა, რომლებიც განსაზღვრავენ წერტილის ან რაიმე ობიექტის მდებარეობას წრფეზე, სიბრტყეზე, სივრცეში. კოორდინატთა სისტემის ცნება შემოიღეს გეოდეზიაში და ასტრონომიაში დედამიწაზე ან ცის თაღზე წერტილის მდებარეობის განსაზღვრავად.

კოორდინაცია (ლათ.) - შესწორება, მანქანებსა და მექანიზმებში შეცდომების და უარყოფითი მხარეების გასწორება, რაც მათი მუშაობის შედეგებზე, გაზომვებზე, მოძრაობის ტრაექტორიებზე აისახება. კორექციას ახდენენ მექანიზმების საანგარიშო მონაცემებში ცვლილებების გზით ან სპეციალური მოწყობილობების - კორექტორების გამოყენებით.

კოპალი - მცენარეული წარმოშობის უფერული ფისი, რომელსაც ძირითადად პარკოსანთა ოჯახის ტროპიკული ხეები გამოყოფენ ან მიიღება მათი მიწაზე დაყრილი ნარჩენებისაგან. კარგად იხსნება ორგანულ გამხსნელებში და ადვილად ერევა მცენარეულ ზეთებს. კოპალისაგან მზადდება მაღალხარისხოვანი ზეთოვანი ლაქი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება ავეჯის წარმოებაში. სანდარაკთან შერეული კოპალი ითვლება მჟღერადი მუსიკალური ინსტრუმენტების (გიტარა, მანდოლინა, ფანდური და სხვ.) ძირითად მოსაპირკეთებელ მასალად.

კოპერი - იხ. ურნალი.

კოპირი - საჭრელი ხელსაწყო მძიმართულებით მოძრავი დეტალი, რომელიც თავის ანალოგიურ დეტალს ამზადებს.

კოპიტი (იფანი) - მოთეთრო-წაბლისფერი ფოთლოვანი ჯიშის მერქანი სიმკვრივით 570...940 კგ/მ³. აქვს სასიამოვნო ტექსტურა, ადვილად იხერხება და პრიადება, ელასტიკურია, ნაკლებად იბრიცება და სკდება. სიმაგრით თითქმის არ ჩამოუვარდება მუხას. ცუდად ეწინააღმდეგება ტენს. მიეკუთვნება მერქნის დეფიციტურ ჯიშს. შეუცვლელი მასალაა სადურგლო საქმიანობაში. გაორთქლის შემდეგ კარგად ილუნება, რაც საშუალებას იძლევა მისგან დავამზადოთ მრუდი მოხაზულობის დაწებებული კონსტრუქციები. მისი 67 სახეობა გავრცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერ სარტყელში. საქართველოში ძირითადად 3 სახეობაა გავრცელებული - ჩვეულებრივი, თუთუფოთოლა და მახვილნაყოფა, რომლებიც გვხვდება თითქმის ყველა რეგიონში (ნახ. 1). გარდა ამისა, საქართველოში კ. 24 ეგზოტიკური სახეობა იზრდება. მათ იყენებენ ბაღების, პარკების და ქუჩების გასამწვანებლად. კ. მასალა, კარგი დრეკადი თვისებების და სიმტკიცის გამო, გამოიყენებოდა საბრძოლო და შრომის იარაღების დასამზადებლად. მისგან აკეთებდნენ შუბებს, ხელკეტებს, მშვილდ-ისრებს და სხვ. ძველ დროში დიდი პოპულარობით გამოირჩეოდა კ. მერქნისაგან დამზადებული, ჩუქურთმებით დამშვენებული, საოჯახო ჭურჭელი. კარგად დამუშავებული და გამშრალი ფიცრები გამოიყენებოდა გემთმშენებლობაში. კ. ტექსტურა არ ჩამოუვარდება წითელი და შავი ხის ტექსტურას. მე-19 საუკუნეში კ. დიდი გასავალი ქონდა ეტლების, ციგების, თხილამურების, ნიჩბების, ორთავალს ბორბლების, ბილიარდის კიას, ბეისბოლის ბიტების დასამზადებლად. მშენებლობაში კ. მერქანს იყენებენ გადახურვის კოჭების, სახურავის სანივნივე ელემენტების, კარ-ფანჯრების, ჭერის, იატაკის, მოაჯირების, საბაღე სკამების დასამზადებლად, აგრეთვე ხის სახლების კედლების გარედან მოსაპირკეთებლად (კარგად უძლებს ატმოსფერულ ზემოქმედებას).

ნახ. 1

კოპიტულა - მერქნისაგან გამოჭრილი ან გამოთლილი სორტიმენტი სხვადასხვა ნაკეთობის დასამზადებლად (მაგ., საუნაგირე კოპიტულა).

კორაზია (ლათ.) - ქანების მექანიკური გაცვეთა ჩამონამტვრევი მასალის მოძრავი მასებისგან, რომლებიც მოაქვს წყალს, ცინულს, ქარს.

კორდელი - საიზოლაციო მასალის ელემენტი ნებისმიერი კვეთის, რომელიც გამოიყენება ნახევრადჰაეროვანი იზოლაციის შემსვებად ან კარკასის შესაქმნელად.

კორდი (ფრანგ.) - 1. ბამბის ან ხელოვნური ბოჭკოს ძლიერ გრებილი მაგარი ძაფი კორდის ქსოვილის გამოსამუშავებლად ავტომობილების და თვითმფრინავების საბურავების დასამზადებლად; 2. გრძელი თოკი, რომელსაც იყენებენ საჯდომი ცხენების წვრთნის დროს; 3. ბალახიანი მიწის ნაკვეთი, რომელიც წლების მანძილზე არ დამუშავებულა და ბალახის ფესვებითაა შევსებული.

კორდიერიტი - სილიკატების კლასის მინერალი, რომელიც გამოიყენება ნედლეულად კერამიკული ნაკეთობების წარმოებაში.

კორდის სკამი - კორდისაგან გაკეთებული დასაჯდომი ღობის გასწვრივ (ნახ. 1). შუა საუკუნეების ბაღებში ფართოდ

გავრცელებული ელემენტი.

ნახ. 1

კორდონი (ფრანგ.) - სასაზღვრო დაცვის რაზმი; მისი განლაგების ადგილი; 2. მტრისათვის გზის გადამღობი რაზმი; 3. ტყის (ნაკრძალის) მცველი რაზმი: მისი საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობანი.

კორელაცია (ლათ.) - 1. მათემ. ორ ან მეტ ცვლადს შორის კავშირი, რომლის დროსაც ერთი ცვლადის მნიშვნელობის სისტემატურ ზრდას თან სდევს მეორე ცვლადის მნიშვნელობის სისტემატური ზრდა ან კლება. ასეთი სტატისტიკური კავშირი ტრადიციულად გამოიყენება ერთი ცვლადის მეტნაკლებად მოსალოდნელი მნიშვნელობისათვის სავარაუდოდ იმ პირობებში, როცა მეორე ცვლადის მნიშვნელობა ცნობილია. რაც უფრო დიდია კ. (ანუ კ. კოეფიციენტი), მით უფრო მეტია ვარაუდის სიზუსტის სანდოობა; 2. მოვლენათა შორის ნებისმიერი კავშირი, რომლის დროსაც ერთი ცვლადის ცვლილებების კვალდაკვალ ვლინდება ზოგიერთი თანმდევი ან დამოკუდებული ცვლილება მეორეში (ან სხვა ცვლადებში). ორივე სახის გამოყენებისას ივარაუდება ცვლადებს შორის მიზეზობრივი კავშირი. კ. ცვლადთა შორის კავშირის დამტკიცებაა

კორექტორი (ლათ.) - 1. მოწყობილობა ელექტროგამზომი ხელსაწყო სკალაზე მაჩვენებელი ისრის ნულოვან ნიშნულზე დასაბრუნებლად; 2. სტამბის ან გამომცემლობის მუშაკი, რომელიც კორექტურას აკეთებს.

კორექცია (ლათ.) - განზომილების, სიჩქარის, სხეულის მოძრაობის ტრაექტორიის, ასაწყობი სამშენებლო კონსტრუქციის მონტაჟის და ა.შ. შესწორება, გასწორება.

კორიდორი (ფრანგ.) - დერეფანი, ტალანი; შენობა-ნაგებობების ოთახებს შორის გასასვლელი ან რაიმეს გასატარებელი ადგილი (ფართი).

კორინთული ორდერი - ერთ-ერთი არქიტექტურული ორდერი (ძველი საბერძნეთის ქალაქ კორინთის სახელის მიხედვით, სადაც იგი შეიქმნა). კ.ო. ყველაზე დეკორაციულია ბერძნულ ორდერთა შორის (ნახ. 1). პირველად გამოყენებული იყო აპოლონის ტაძარში (ძვ. წ. 430). კაპიტელი შემკულია აკანთოს სტილიზებული ფოთლებითა და ხვებიტო (ვოლუტებით).

ნახ. 1

კორიოლისის აჩქარება - წერტილის რთული მოძრაობისას აჩქარების ნაწილი, რომელიც გამოწვეულია ათვლის ძირითადი (უძრავი) სისტემის მიმართ საფარდი (მოძრავი) სისტემის ბრუნვითი მოძრაობით

კორიოლისის თეორემა - აჩქარებათა შეკრების თეორემა - წერტილის რთული მოძრაობის დროს წერტილის აბსოლუტური აჩქარება ფარდობითი, წარმტანი და კორიოლისის აჩქარებების გეომეტრიული ჯამის ტოლია.

კორიოლისის ინერციის ძალა - ინერციის ძალა, რომელიც ტოლია ნივთიერი წერტილის მასისა და კორიოლისის აჩქარების ნამრავლისა აღებული მინუს ნიშნით.

კორიოლისის ძალა - მუდმივი კუთხური სიჩქარით ათვლის მბრუნავ სისტემაში არსებული ფიქტიური ძალა. ეს ძალა წარმოიშვება იმ შემთხვევაში თუ ამ სისტემის მიმართ სხელი მოძრაობს, ანუ ეს ძალა არის ინერციული ძალის სახეობა.

კორკოშელა - მცირე ზომის მრგვალი სორტიმენტი, რომლის სიგრძე არ აღემატება ხის დამამუშავებელ ჩარხებზე მასალის დასამუშავებელ ზღვრულ ზომებს.

კოროზია (ლათ.) - 1. მყარი სხეულების თავისდაუნებურად დარღვევა, რომელსაც იწვევს გარემოსთან მისი ურთიერთქმედებისას განვითარებული ქიმიური და ელექტროქიმიური პროცესები. განსაკუთრებით ზიანის მომტანია ლითონების კ. მისი გავრცელებული სახეა - რკინის დაჟანგვა. კოროზიის საწინააღმდეგოდ მიმართავენ ზედაპირების დამცველ დაფარვას ლაქ-საღებავებით და კოროზიამდეგი მასალების გამოყენებით. კ. დამანგრეველ ზემოქმედებას განიცდის აგრეთვე ბეტონი, სამშენებლო ქვა, ხე, ზოგიერთი სახის პლასტმასი და, რა თქმა უნდა, რკ.ბ. დაცვის საშუალებებია: მაღალი სიმკვრივის ბეტონის გამოყენება, წყალგაუმტარი დანამატების შეყვანა ბეტონში, არმატურის დაფარვა დამცავი ფენით, ლითონის მოთუთიება და სხვ.; 2. გარემო პირობების გავლენით მეტალების გარდაქმნის ფიზიკო-ქიმიური პროცესი.

კოროზია ლითონების - ლითონების რღვევა კოროზიულ გარემოზე ქიმიური ან ელექტროქიმიური ზემოქმედების შედეგად. გამოყოფენ კოროზიის სახეებს: აირული, ატმოსფერული, კოროზია თხევად გარემოში (ნაწილობრივი ჩაძირვით, ვატერზაზის მიხედვით, სრული ჩაძირვით), წყლისქვეშა, მიწისქვეშა, ბიოკოროზია, ხახუნით, ელექტროქიმიური (გარე, მოხეტიალე და კონტაქტური დენით) და სხვ.

კოროზია მერქნის - მერქნის სტრუქტურის რღვევა აგრესიული გარემოს ზემოქმედებისას.

კოროზია რკინაბეტონის - რკ.ბ.-ის რღვევა ბეტონისა და არმატურის კოროზიის შედეგად.

კოროზია საშენი მასალის - კონსტრუქციული საშენი მასალის თვისებების და მახასიათებლების გაუარესების შეუქცევადი პროცესი ქიმიური, ფიზიკურ-ქიმიური ან ბიოლოგიური ზემოქმედებით ან პროცესებით უშუალოდ მასალაში.

კოროზია ქიმიური - ლითონის ნაკეთობების ზედაპირის დაშლის პროცესი მჟავების, ტუტეების, მარილების და მისთ. ზემოქმედებით.

კოროზიამდეგობა - მასალის უნარი, გაუძლოს გარემოს ზემოქმედებით გამოწვეულ ზედაპირის დაზიანებას ან თვისებების დაკარგვას.

კოროზიისაგან დაცვა - კოროზიისაგან დაცვის ყველაზე გავრცელებული და მარტივი მეთოდია ლითონის ზედაპირის დაფარვა დამცველი აფსკის (ლაქის, საღებავის, ემალის და ა.შ.) ფენით. ასეთ აფსკს დაბალი აირ- და ორთქლშედწევადობა და მაღალი წყალამრიდი თვისებები გააჩნია, რითაც აბრკოლებს ლითონის ზედაპირთან წყლის, ჟანგბადის და ატმოსფეროში შემავალი აგრესიული კომპონენტების შეღწევას. ფაქტიურად, ლაქსაღებავების ფენა მხოლოდ ამუხრუჭებს კოროზიის პროცესს. ამიტომ ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს დაფარვის ხარისხს: ფენის სისქეს, მის სიმკვრივეს, თანაბრობას, წყლის შეღწევადობას, შეჭიდულობის სიმტკიცეს (ადგენიას). ფოლადის ელემენტების კ.დ. საუკეთესო საშუალებაა - მოთუთიება.

კოროზიისაგან მეორადი დაცვა - კონსტრუქციის დამზადების შემდეგ მასზე მავნე გარემოს მოქმედების შეზღუდვა ან გამორიცხვა.

კოროზიისაგან პირველადი დაცვა - კოროზიისაგან დაცვა, რომელიც მიიღწევა სამშენებლო კონსტრუქციის დამზადებამდე ან დამზადების პროცესში მასალის შედგენილობის ან სტრუქტურის შეცვლით და კოროზიამდეგი მასალის შერჩევით.

კოროზიული გამოცდა - საშენი მასალების, ნაკეთობების, კონსტრუქციებისა და დამცავი საფარვლების გამოცდა აგრესიულ გარემოში მათი კოროზიამდეგობისა და დაცვის უნარის განსაზღვრის მიზნით.

კოროზიული დადლილობა - მასალის მზიდუნარიანობის შემცირება მრავალჯერმეორებადი დატვირთვებისა და აგრესიული გარემოს ერთდროული მოქმედების პირობებში.

კორომი - მომიჯნავე ტერიტორიისგან შემადგენლობითა და სტრუქტურით მკვეთრად განსხვავებული ტყის ნაწილი.

კორპის ხე (ხავერდის ხე, პორტუგალიური მუხა) - ხე ტეგანისებრთა ოჯახისა. სიმაღლეში იზრდება 25-28 მეტრამდე. ღეროს დიამეტრია 90-120 სმ. გავრცელებულია ხმელთაშუა ზღვის რეგიონში, შორეულ აღმოსავლეთში, მანჯურიასში, რუსეთში, ამურისპირეთში, ჩინეთში, კორეაში, ტიანანსა და იაპონიაში. ძირითადად ხარობს მთების ფერდობებზე, ზღვის დონიდან 500-700 მ სიმაღლეზე. კორპი არის ქერქის გარეთა შრე, რომელიც კორპის მუხისგან მიიღება (ნახ. 1). მაგრამ ეს არ არის ჩვეულებრივი ქერქი. ის არის მსუბუქი, ცეცხლგამძლე და ელასტიკური. კორპის მუხა ყოველ წელს იძლევა გამძლე ქერქს, თუ მას არ შეეხებიან. ასეთ შემთხვევაში ქერქს შეუძლია სისქეში 25 სანტიმეტრი გაიზარდოს. ეს ხისთვის ერთგვარი ქურქია, რომელიც მას სიცხის, სიცვიისა და ტყეში გაჩენილი ცეცხლისგან იცავს. თუ ხეს შეეხებიან და ქერქს გააცლიან, კორპის მუხას დაახლოებით ათ წელიწადში ექნება ახალი ქერქი. მერქანს აქვს ლამაზი ტექსტურა (ნახ. 2), მტკიცეა, ადვილად მუშავდება, არ იკარებს წყალს, არ ღებება. გარეგნულად ჩამოგავს კოპიტს, მაგრამ უფრო მუქი ფერისაა. გამოიყენება მშენებლობაში ფანერისა და იატაკის პლინთუსების, აგრეთვე ავეჯის დასამზადებლად. კ.ხ. ძირითადი დანიშნულებაა კორპის საცობების წარმოება.

ნახ. 1

ნახ. 2

კორპორაცია (ლათ.) - მეწარმეობის, ბიზნესის ერთ-ერთი ორგანიზაციული ფორმა. მისი თანამესაკუთრეა აქციის მფლობელთა მრავალრიცხოვანი არმია, რომელსაც აკისრია შეზღუდული პასუხისმგებლობა კორპორაციის აქციონერულ კაპიტალში. თავისი წილის ოდენობის მიხედვით კორპორაციის მთელი მოგება, რომელიც მის აქციონერებს ეკუთვნით, იყოფა ორ ნაწილად. ერთი ნაწილდება აქციების მფლობელებს შორის დივიდენდის სახით, მეორე კი ხმარდება რეინვესტირებას. ამ ფორმის ძირითადი უპირატესობაა ფასიანი ქაღალდების გამოშვების გზით დამატებითი კაპიტალის მოზილიზაციის შესაძლებლობა. კ. ლიკვიდაციის შემთხვევაში აქციის მფლობელი იღებს წილს, რომელიც მან შეიტანა ფირმის აქციონერულ კაპიტალში.

კორპუსი - 1. ერთი ტიპის შენობებით განაშენიანებული დასახლების ცალკე მდგარი შენობა ან რაიმე დაწესებულების ნაწილი (მაგ., ტექნიკური უნივერსიტეტის ადმინისტრაციული კორპუსი); 2. რაიმეს მაგარი გარსი, რომელშიც რაიმე მექანიზმია მოთავსებული (მაგ., საათის კორპუსი, გემის კორპუსი და სხვ.); 3. ტიპოგრაფიული შრიფტი, რომლის კვადრის უდრის 10 პუნქტს; 4. მსხვილი საჯარისო შენაერთი (მაგ., სატანკო კორპუსი); 5. რაიმე ტექსტების სრული კრებული - კორპუსული ლინგვისტიკის შესწავლის საგანი; 6. ერთნაირი სპეციალობის მქონე პირთა ერთობლიობა, რომლებსაც რაიმე ოფიციალური სამსახურეობრივი მდგომარეობა უჭირავთ (მაგ., დიპლომატიური კორპუსი, საკანონმდებლო კორპუსი და სხვ.).

კორპუსკული - (ლათ.) მატერიის ნაწილაკი.

კორპუსკულური თეორია - თეორია, რომლის მიხედვითაც სინათლე განსაკუთრებული ნაწილაკების - კორპუსკულების ნაკადს წარმოადგენს.

კორტამე - მოკლე ფიცრები, ნაძვის მერქნისაგან დამზადებული საექსპორტო მასალა, ტექნ. პირობ. „შავი ზღვის დახარისხებული ხის დახერხილი მასალა“-ს შესაბამისად - სიგრძე 1000...3750 მმ, სისქე და სიგანე დამკვეთის სურვილის მიხედვით.

კორუნდი - პირველი ხარისხის თეთრი ფერის საიუველირო მინერალი. ქიმიური შედგენილობა: ქრომის, რკინის, მანგანუმის, ტიტანის უმნიშვნელო შემცველობა განსაზღვრავს მის ფერს - ქრომი აძლევს წითელ კაშკაშა ფერს, ტიტანი ლურჯს, რკინა - შავს. წითელ კ. ლალი ეწოდება, ლურჯს - საფირონი.

კორძი (თია, კოჟრი) - მ ე რ ქ ნ ის მ ა ნ კ ი, ხის ტანის ადგილობრივი გასქელება, რომელსაც თან ახლავს მერქნის ჯავარიანობა (ნახ. 1). მისი სიმკვრივე მეტია, ვიდრე მერქნის. წარმოქმნის მიზეზია ხის სხვადასხვა გამლიზიანებლები და კამბიუმის ფენის დამზიანებლები. კორძს იყენებენ, როგორც მოსაპირკეთებელ მასალას. მისგან ამზადებენ მცირე ზომის მხატვრულ ნაკეთობებს. ძირითადად გვხვდება ფოთლოვან ჯიშებში: არყის ხე, ნეკერჩხალი, თხმელა, მუხა. კორძიანი მერქანი ძნელად ემორჩილება დამუშავებას, მაგრამ გამოირჩევა ლამაზი ტექსტურით.

ნახ. 1

კოსმოპოლისი - დიდი ქალაქი სხვადასხვა კულტურის ხალხის მოსახლეობით.

კოსმოსი (ბერძ.) - კოსმოსური სივრცე ყველა მისი ობიექტით; მოიცავს: დედამიწისახლო, პლანეტათაშორის, ვარსკვლავთაშორისა და გალაქტიკათაშორის სივრცეს ყველა მისი ობიექტით.

კოსოური - კიბის სვლის დახრილი მზიდო კოჭი, რომელსაც საფეხურები ეყრდნობიან ზემოდან. მზადდება ხის, ლითონის ან რკ. ბ.-ისაგან (ნახ. 1).

ნახ. 1

კოტა - მერქნულ ნაკეთობათა დეტალების ურთიერთ შეერთების საშუალება. ფორმის მიხედვით შეიძლება იყოს ბრტყელი, მრგვალი ან ტრაპეციული. კონსტრუქციის მიხედვით - მთლიანი, დეტალთან ერთად დამზადებული ან ჩასასმელი, მრგვალი ცილინდრული ფორმის, სიგრძით 20...30 მმ.

კოტანგესი (ლათ.) - მახვილი კუთხის ტრიტონომეტრიული ფუნქცია, რომელიც სწორკუთხა სამკუთხედში უდრის მოცემული კუთხის მიმდებარე კათეტის შეფარდებას მეორე კათეტთან.

კოტეჯების ჯგუფი - ერთ ტერიტორიაზე განთავსებული კოტეჯები რაოდენობით 2-დან 6-მდე

კოტეჯი (ინგლ.) - ერთ ან ორსართულიანი სახლი მცირე საცხოვრებელი ფართობით ერთი ნუკლეარული ოჯახისათვის საბაღე ნაკვეთით და ეზოს საერთო ფართობით მეტი 100 კვ.მ.-ზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

კოტეჯური განაშენიანების ნაკვეთების ჯგუფი - კოტეჯური განაშენიანების ტერიტორია 5 ჰა-მდე (ზოგჯერ 8 ჰა-მდე) ფართობის, რომელიც ფუნქციურად, კომპოზიციურად და გეგმარებით ჩართულია უფრო დიდი საცხოვრებელი წარმონაქმნების (მიკრორაიონი, კოტეჯური დასახლება, კოტეჯური განაშენიანების კომპლექსი) შემადგენლობაში ან ქალაქის სტრუქტურულ ნაწილში.

კოტირება (ფრანგ.) - საქონლის, ფასიანი ქაღალდების, უცხოური ვალუტის საბირჟო ფასის დადგენა ბირჟაზე მოქმედი საკანონმდებლო ნორმებისა და ჩამოყალიბებული პრაქტიკის შესაბამისად.

კოტრი - კუნძვის გადანაჭერი, რომელიც სიგრძეში შეესაბამება ხის დამამუშავებელი მოწყობილობების მუშა ზომებს. კ. ექვემდებარება ჰიდროთერმიულ დამუშავებას მაღალი ხარისხის შპონის მისაღებად. დიამეტრი მეტია 160 მმ-ზე, ხოლო სიგრძე მიიღება 0,6...2,5 მ.

კოუში (პოლან.) - მრგვალი ან ოვალური ფორმის გარსაკრი გარეთა მხრიდან ღარიტ. კ. ათავსებენ ბაგირის მარყუჟში, რათა დაცულ იქნას იგი ხეხვით გამოწვეული გაცვეთისაგან. კ. ჩაიდება ჩანგალი ან ლილვაკი ბაგირის ჩასაბმელად ჭადთან, კავთან ან სხვა ბაგირთან.

კოქსი (გერმ.) - მყარი ხელოვნური საწვავი; მიიღება სხვადასხვა ბუნებრივი საწვავის ან მათი გადამუშავების შედეგად მიღებული პროდუქტების გახურებისას მაღალ ტემპერატურაზე (950...1050⁰C) ჰაერის შეუღწევლად. განარჩევენ ქვანახშირის, ელექტროდულ სქელფისოვან და ნავთობის კ. ძირითადად აწარმოებენ ქვანახშირისაგან. ქვანახშირის კოქსს იყენებენ ბრძმედულ პროცესში თუჯის გამოდნობისას (ბრძმედის კოქსი), კოქსი აქ ერთდროულად საწვავი და რკინის მადნის აღმდგენელია. გაცილებით მცირე რაოდენობით კოქსს იყენებენ სამსხმელო წარმოებაში (სამსხმელო კოქსი), მადნების აგლომერაციისთვის, ქიმიურ მრეწველობაში, ფერად და შავ მეტალურგიაში და სხვ

კოქსის აირი - აირადი პროდუქტი, რომელიც ქვანახშირის დაკოქსვის შედეგად წარმოქმნილი ნარევის გაცივებისას არ კონდენსირდება. კ.ა. შეიცავს წვად აირებს: მეთანს, წყალბადს, ნახშირბადის ოქსიდს და სხვ. აგრეთვე უწვად აირებს: ნახშირბადის დიოქსიდს, ამიაკს, აზოტს. ამიაკის დაჭერა ხდება გოგირდმჟავით, რის შედეგადაც მიიღება ამონიუმის სულფატი - ძვირფასი სასუქი, მიიღება აგრეთვე ბენზოლი, გოგირდწყალბადი და სხვა პროდუქტები. გაწმენდილი კ.ა. გამოიყენება, როგორც საწვავი ან როგორც ქიმიური ნედლეული

კომელი - 1. გლეხის სახლი, გავრცელებული ჩრდილოეთ რუსეთის ტერიტორიებზე (ნახ. 1); 2. საცხოვრებელი და სამეურნეო ზონების პარალელური განლაგება ერთი ასიმეტრიული სახურავის ქვეშ არსებული სახლისა; 3. დიდი ქისა; 4. სპეციალური მცურავი დაბრკოლება მორებისაგან მდინარეზე ხე-ტყის დასაცურებლად.

ნახ. 1

კოშკი - თავისუფლად მდგომი მაღლივი ნაგებობა. ანძისაგან განსხვავებით მის მდგრადობას უზრუნველყოფს მისივე ძირითადი კონსტრუქცია საჭიმარის გარეშე (ნახ. 1: ლეზაისკარის კოშკი დათვიჯვრის უღელტეხილზე). კოშკს აგებენ ფოლადისგან, ხისგან, რბეტონისგან, ქვისგან და ა.შ. მისი დანიშნულება მრავალმხრივია: ბეტონ-სასხმელი, სადაწნეო, საშრობი, წყალსაწევი, წყალსატევი, რადიოსარელეო, თავდაცვითი, სათვალთვალო და ა.შ.

ნახ. 1

კოშკი წყალსაწევი - წყლის რეზერვუარი ხელოვნურ საყრდენ კონსტრუქციაზე, რომელიც არის წყალსადენის ქსელში წყლის ნაკადის, ხარჯის, მარაგის და სატუმბი სადგურების მუშაობის გრაფიკის მარეგულირებელი ნაგებობა (ნახ. 1. კოშკი წყალსაწევი ცილინდრული რეზერვუარითა და ფოლადის კონსტრუქციების საყრდენით). კ.წ. ძირითადი ნაწილებია: ავზი (რეზერვუარი) და საყრდენი კონსტრუქცია (ტანი). ავზის დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება ლითონი (ფოლადის ან ალუმინის ფურცლები) ან რკ.ბ., ხოლო ტანისათვის - ფოლადი, რკ.ბ. და აგური. მეტწილად გავრცელებულია ცილინდრული, სფერული და მართკუთხა ფორმის რეზერვუარები. კოშკის მაქსიმალური სიმაღლეა 30 მ, ტევადობა - რამდენიმე ათეული მ³-დან (მცირე წყალსადენების) რამდენიმე ათას მ³-მდე (დიდი ქალაქების და სამრეწველო ცენტრების წყალსადენები). კ.წ. აღჭურვილია ასავსები და დასაცლელი მილების სისტემით. ავზი, წყლის გაყინვის საწინააღმდეგოდ, შეფუთულია თბოსაიზოლაციო მასალით. წყლის მიწოდება წარმოებს სატუმბი დანადგარების მეშვეობით. მოხმარების ხარჯის მიხედვით რეზერვუარში წყლის რეგულირება ხდება ტელესიგნალების საშუალებით, რომელიც მიეწოდება სადისპეტჩეროს.

ნახ. 1

კოშკურა - 1. ტვირთამწევი მანქანა წყვეტილი მოქმედებით, რომლის დანიშნულებაცაა ადამიანების გადაყვანა ვერტიკალურად ინსტრუმენტებთან და მასალებთან ერთად; 2. მოძრავი კონსტრუქცია ხანმოკლე სამუშაოების

შესასრულებლად სიმაღლეზე (ნახ. 1); 3. სპეციალური უძრავი კონსტრუქცია რაიმე სამუშაოების შესასრულებლად სიმაღლეზე (ნახ. 2; სათვალთვალო კოშკურა).

ნახ. 1

ნახ. 2

კოშკური საცხოვრებელი სახლი - მრავალბინიანი საცხოვრებელი სახლი, რომელსაც აქვს შვეული კომუნიკაციების (კიბე, ლიფტი) ერთი კვანძი და გეგმაში შედარებით მცირე ზომები. კ.ს.ს. უპირატესობაა ბინების ინსოლიაციის და განიავების კარგი პირობები. ასეთ სახლებს აშენებენ ქალაქის მჭიდროდ დასახლებულ უბნებში, დამრეც რელიეფზე, აგრეთვე სხვა ტიპის სახლებთან ერთობლიობაში განაშენიანების რაიონის სივრცითი კომპოზიციის გასაუმჯობესებლად.

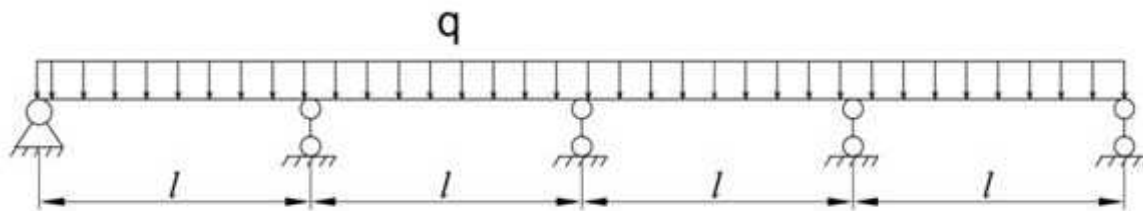
კოჭ-ამწე - ხიდური ამწის ნაირსახეობა, რომლის ელექტრული ან ხელის ტალი გადაადგილდება სავალ კოჭზე თვლებით. სავალი კოჭის ბოლოები აღჭურვილია სავალი ურიკებით, რომლებიც გადაადგილდებიან ამწისქვეშა სვეტებზე დაყრდნობილ კოჭებზე. კოჭ-ამწის ტვირთამწეობა 5 ტ-მდეა.

კოჭა - 1. ხის პატარა ღრუ ცილინდრი, თავსა და ბოლოში გაგანიერებული თავებით, რომელიც ძაფის დასახვევად გამოიყენება; 2. გამხოლოებული მავთულის ხვია ელექტრო-მაგნიტურ ხელსაწყოებში, ელექტრომრავლებში, გენერატორებში; 3. შუაში გახვრეტილი და მავთულზე აცმული ხის რგოლი - საანგარიშოს დეტალი; 4. მერქნის პატარა სათამაშო რგოლი.

კოჭაკი - კარების საკეტის ერთ-ერთი ნაწილი, რომელსაც ჯერ რაზა ეცმება, შემდეგ კი - ბოქლომი ეყრება.

კოჭი - 1. შენობებისა და ნაგებობების ჰორიზონტალური მზიდი კონსტრუქცია ორი ან მეტი საყრდენით; 2. ძელის სახის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც ძირითადად მუშაობს ღუნვაზე. მას ფართოდ იყენებენ მშენებლობასა და მანქანათმშენებლობაში: შენობების, ხიდების, ესტაკადების, სატრანსპორტო საშუალებების, მანქანების, ჩარხების და სხვათა კონსტრუქციებში. კ. ძირითადად ამზადებენ ხისგან, ბეტონისა და ლითონისაგან. საყრდენების რაოდენობაზე დამოკიდებულებით კოჭი შეიძლება იყოს ერთ და მრავალმალიანი, კონსოლური და ჩამაგრებული ბოლოებით. განივი კვეთის ფორმის მიხედვით - მართკუთხა, ტესებრი, ორტესებრი და სხვ. კონსტრუქციული სქემის მიხედვით - ჭრილი ან უჭრი.

კოჭი უჭრი - კოჭი, რომელსაც აქვს ორი და მეტი მალი და რამდენიმე საყრდენი.

კოჭი ჭრილი - კოჭი, რომელსაც აქვს ერთი მალი და ორი სახსრული საყრდენი.

კობლეოიდა (ბერძ.) - წირი, რომლის განტოლებას პოლარულ კოორდინატებში აქვს სახე: $\rho = a \sin \varphi$

კოჭეზია - 1. მყარი და თხევადი სხეულების თვისება წინააღმდეგობა გაუწიონ გარე ძალებს, რომლებიც ცდილობენ ამ სხეულის ნაწილაკების განცალკევებას. ეს თვისება უფრო მეტად გააჩნიათ მყარ სხეულებს, ვიდრე სითხეებს, ხოლო აირად სხეულებს ეს თვისება არ გააჩნიათ; 2. შეჭიდულობა, გადაბმა-ურთიერთმიზიდულობა მოლეკულებს, ატომებსა და იონებს შორის (იხ. ადჰეზია).

კრამიტი - გამომწვარი თიხის (თიხის კრამიტი), ცემენტქვიშის ხსნარის (ცემენტის კრამიტი) ან (იშვიათად) კირქვიშის ხსნარისაგან (სილიკატური კრამიტი) დამზადებული ცალობითი საბურთა მასალა (ნახ. 1). ფორმისა და დაწნების მეთოდის მიხედვით კრამიტი არის კილოებიანი (დაშტამპული და ლენტური) და ბრტყელი (ლენტური). კრამიტს ქვემოდან უკეთებენ ბეტერიან კოტას სახურავის ლარტყებზე მისამაგრებლად. კ. ხანგამძლე და ცეცხლმედეგია. მცირეა მისი საექსპლუატაციო ხარჯები, მაგრამ დიდი წონის, სიმყიფისა და სახურავის დიდი ქანობის აუცილებლობის გამო აძვირებს სამშენებლო კონსტრუქციას. კ. წარმოება დაიწყო ძვ. წ. VI საუკუნეში. საბერძნეთში იყენებდნენ ორი სახის კრამიტს ბრტყელს და ღარისებრს. ბრტყელი გვერდებზე უჭიმავდა სახურავზე ეწყობოდა გვერდიგვერდ: ყოველი ზედა რიგის კ. ქვედა ბოლო გადადიოდა ქვედა რიგის კრამიტზე. ღარისებრ კ. აფარებდნენ ბრტყელი გვერდით წიბოებით. სახურავის კეხს ზოგჯერ სპეციალური კეხის კ. ხურავდნენ. სახურავის ქვედა რიგის ღარისებრი კ. ქვედა ბოლოებს ხშირად ჰქონდა დეკორატიული რელიეფი, რომელსაც ანტეფიქსს უწოდებდნენ. კ. საბერძნეთიდან სხვა ქვეყნებშიც გავრცელდა, განსაკუთრებით ელინიურ ხანაში. ძველ რომში შემოიღეს უფრო ეკონომიური S-ებრი განივკვეთის კ. ხმარობდნენ ღარისებრ კ., რომელსაც სახურავზე წაღმა-უკუღმა აწყობდნენ. როგორც S-ებრი, ისე ღარისებრი კრამიტი, დასავლეთ ევროპაში ბოლო დრომდე შემორჩა, პირველი ე ს პ ა ნ რ ი, ხოლო მეორე თ უ რ ქ უ ლ ი კრამიტის სახელწოდებით. ორივე ტიპი ამერიკაშიც გავრცელდა. ძველ ჩინეთსა და იაპონიაშიც პრინციპულად იმავე ტიპის კ. იყო გავრცელებული, როგორც ძველ საბერძნეთში, ოღონდ ჩინური და იაპონური კრამიტი კაშკაშა ფერადი ჭიქურითაა დაფარული. ჩინეთში ტაძრებზე უპირატესად ყვითელი კ. იხმარებოდა. იაპონიის ბუდისტურ ტაძრებს ხურავდნენ რუხი ფერის კ., რომელიც დაფარული იყო სპეციალური საღებავით - ლუსტრით. საქართველოში კ. გავრცელდა ძვ. წ. IV საუკუნის ბოლოს შავიზღვისპირეთის ბერძნების ახალშენებიდან. კ. ქართული სახელწოდება ძვ. ბერძნულიდან მომდინარეობს (karamidos). ანტიკური ხანის ქართული (ე. წ. მ ც ხ ე თ უ რ ი) კ. ბერძნული პროტოტიპებისაგან განსხვავდება კონსტრუქციის ცალკეული დეტალებით, ნაწილობრივ დამზადების ტექნიკითაც. გვიანდელ ანტიკურ ხანაში კ. წარმოება ფართოდ გავრცელდა მთელ საქართველოში. შუა საუკუნეებში კრამიტის ტიპი არ შეცვლილა, ოღონდ გავრცელდა კრამიტის ფერადი (მწვანე, ცისფერი და სხვ.) ჭიქურით დაფარვის წესი. შედარებით იშვიათად იხმარებოდა ღარისებრი კ., რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოში კ ა ხ უ რ ი კ რ ა მ ი ტ ი ს სახელწოდებითაა ცნობილი. ცნობილია აგრეთვე თევზის ქერცლის ფორმის ბრტყელი ქართული კრამიტი, XX საუკუნის დასაწყისიდან საქართველოში დაიწყო ევროპული ე.წ. მარსელის კრამიტის ქარხნული წარმოება.

ნახ. 1

კრაფტ-ქაღალდი - მაღალი სიმტკიცის ქაღალდი. მზადდება გრძელბოჭკოვანი სულფატური ცელულოზისაგან. გამოიყენება შესაფუთად, აგრეთვე ქაღალდის ისეთი ნაკეთობების დასამზადებლად, რომელთაც მოეთხოვებათ სიმტკიცე და ცვეთამედეგობა: გოფირებული მუყაო, კტაფტ-ტომარა, პაკეტები, კონვერტები და სხვ.

კრაფტ-ცელულოზა - სუსტად გამოხარშული გრძელბოჭკოვანი ხის ცელულოზა, რომლისგანაც კრაფტ-ქაღალდს, ქაღალდის ნართს, თოკს და ხეხს ამზადებენ.

კრახმალი - კარტოფილის, სიმინდის და მისთ. სახამებელი. ძირითადად გამოიყენება საკონდიტრო წარმოებაში. მშენებლობაში იყენებენ შპალერის გასაკრავად, საღებავების შესასქელებლად და სხვ.

კრედიტი (ლათ.) - დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების ან საქონლის გაცემა ვალად განსაზღვრული ვადით ფიქსირებული პროცენტის საფასურად.

კრედიტი აქცეპტურ-რამბუსუნული - აქცეპტური კრედიტის გართულებული ფორმა, რომლის დროსაც

თამასუქი წარედგინება არა იმპორტიორის ბანკს, არამედ, ორივე მხარის შეთანხმების საფუძველზე, რომელიმე პირველხარისხოვან ბანკს საერთაშორისო ბაზარზე.

კრედიტი აქცეპტური - ბანკების მიერ გაცემული კრედიტი კლიენტის წარდგენილი გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირების გზით.

კრედიტი გრძელვადიანი - ფულადი სახსრების სესხად გაცემა ხანგრძლივი პერიოდით - 10-დან 60 წლამდე.

კრედიტი იპოთეკური - კრედიტის ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული ფორმა, სესხი, რომელსაც გასცემს იპოთეკური ბანკი ხანგრძლივი ვადით (10-დან 15 წლამდე) უძრავი ქონების (მიწა, შენობა-ნაგებობები) გირაოდ დატოვების საფუძველზე.

კრედიტი კომერციული - კრედიტი, რომელსაც გამყიდველი აძლევს მყიდველს იმ პირობით, რომ იგი ნაყიდი საქონლის საფასურს განვადებით გადაიხდის.

კრედიტი როლოვერული - ითვალისწინებს პროცენტის განაკვეთის პერიოდულ გადასინჯვას პროცენტული განაკვეთისა და ვალუტის კურსის ცვალებადობის გათვალისწინებით. სახელშეკრულებო ვადა იყოფა მოკლე პერიოდებად (3...6 თვე). კ.რ. თავიდან აცილებს საბაზრო რისკს როგორც კრედიტორს, ისე მსესხებელს.

კრედიტი საბანკო - ბანკის მიერ აკუმულირებული თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და საკუთარი კაპიტალის გაცემა კლიენტებზე დროებითი სარგებლობისათვის.

კრედიტი საერთაშორისო - კრედიტი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ქვეყნის ფირმებსა და სახელმწიფოებს შორის საკრედიტო ურთიერთობაში. არსებობს კომერციული, საბაჟო და სახელმწიფო კრედიტის სახით.

კრედიტი საექსპერტო - კრედიტი, რომელიც გაიცემა საზღვარგარეთის ქვეყნებში იურიდიულ ან ფიზიკურ პირზე საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის დაფინანსების მიზნით.

კრედიტი სავალუტო - კრედიტი, აღებული უცხოური ვალუტით.

კრედიტი სამომხმარებლო - კრედიტის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც გულისხმობს საქონლის გაყიდვას უშუალოდ მომხმარებლების მიერ საფასურის განვადებით გადახდის პირობით.

კრედიტის დაფარვის პირობები - 1. პერიოდულად: თვის, კვარტალის, ნახევარი ან ერთი წლის განმავლობაში; 2. თანაბარ ნაწილებად გადახდა: ძირითადი თანხისა და დარიცხული პროცენტების გადახდა თანაბარი ოდენობით დათქმული ვადის განმავლობაში; 3. მზარდი ჯამით გადახდა: ვალის დაფარვისათვის დათქმულ პერიოდში ყოველ მომდევნო წელს გადასახადი თანხის წილის გაზრდა; 4. ნაშთის ერთჯერადი დაფარვა ფულის საბოლოო გადახდა ვადის დადგომისას. ჩვეულებრივ გადასახდელი თანხა ვალის საერთო რაოდენობის 15...25%-ს არ აღემატება.

კრედიტორი (ლათ.) - სესხის გამცემი იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ვალად იძლევა რაიმე თანხას.

კრეკინგი - 1. ნახშირწალბადების თერმული და თერმოქიმიური დაშლის პროცესი; 2. მძიმე ნავთობპროდუქტების (მაგ., მაზუტის) გადამუშავება სპეციალურ დანადგარებში ბენზინის მისაღებად.

კრენტი - დანამატი, რომელსაც აძლევენ ცემენტს დაფქვისას მისი თვისებების გასაუმჯობესებლად.

კრეოზოტი - ზეთოვანი პროდუქტი, ფენოლის სხვადასხვა ეთერების ნარევი, რომელშიც აჭარბებს კრეოზოლი და გვიაკოლი. მიიღება მშრალი მერქნის გამოხდით (წიფელი). აქვს ძლიერი ანტიბაქტერიული მოქმედება. ძირითადად გამოიყენება მერქნის გასაჟღერებლად, როგორც ანტისეპტიკი (რკინიგზის შპალები).

კრია - ძვ. ქვიანი მიწა.

კრიზისი (ფრანგ.) - 1. დიდი გარდატეხა, მკვეთრი ცვლილება; მძიმე გარდამავალი პერიოდი; 2. ეკონომიკაში - საქონლის პერიოდული ჭარბწარმოება, რასაც თან სდევს წვრილ მეწარმეთა გადატაკება; 3. რისამე მწვავე ნაკლებობა.

კრიმინალისტიკა (ლათ.) - იურიდიული დისციპლინა, რომელიც სწავლობს სისხლის სამართლის დანაშაულის კვლევის მეთოდებს, ტაქტიკასა და ტექნიკას.

კრიოგენეზი (ბერძ.) - ერთობლიობა ფიზიკურ, ქიმიურ და სხვა პროცესებისა, რომლებიც მიმდინარეობს კრიოსფეროს ფარგლებში და რომლებსაც თან სდევს ყინულის წარმოქმნა.

კრიოგენული (ბერძ.) - დაბალ ტემპერატურასთან დაკავშირებული.

კრიოლითი (ბერძ.) - მინერალი ბუნებრივი ფიორიდების ჯგუფისა; ფართოდ იყენებენ ალუმინის მეტალურგიაში.

კრიოსტატი (ბერძ.) - ერთგვარი თერმოსტატი; იყენებენ კრიოგენურ ტექნიკაში.

კრიპტე (ბერძ.) - 1. ძველ რომში - კამარებიანი მიწისქვეშა სათავსი; 2. ძველი რომის კატაკომბებში სადგომი, სადაც პირველი ქრისტიანები ასრულებდნენ ღვთისმსახურებას და მარხავდნენ თავიანთ მიცვალებულებს; 3. ძველ ევროპაში - მიწისქვეშა სამლოცველო.

კრიპტოდეპრესია (ბერძ.) - ისეთი ჩავარდნილი ადგილი, ღრმული დედამიწისა, რომლის ფსკერი ზღვის დონეზე დაბლაა, ხოლო მასში არსებული წყლის დონე - ზღვის დონეზე მაღლა.

კრიპტოპორტიკი - გადახურვაში მოწყობილი ლიობების საშუალებით განათებული მიწისქვეშა გალერეა.

კრიპტო... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - ნიშნავს ფარულ, საიდუმლო რასმე.

კრისტალი - მყარი მაგარი სხეული, რომელსაც ბუნებრივად აქვს სწორი სიმეტრიული მრავალკუთხედის ფორმა. მასში ატომები განლაგებულია კანონზომიერად, რომლებიც ქმნიან სამგანზომილებიან პერიოდულ სივრცით წყობას - კრისტალურ მესერს. არსებობს იდეალური კ. (მათემატიკოსებისათვის) და რეალური კ. (პრაქტიკოსი ინჟინერებისათვის). კ. შემსწავლელი ფიზიკური დარგებია: კრისტალოგრაფია, სტრუქტურული კრისტალოგრაფია, კრისტალოპტიკა და კრისტალოქიმია.

კრისტალიზაცია - პროცესი ნივთიერების ფაზური გადასვლისა თხევადი, აირადი, ნაღვლი, ამორფული მდგომარეობიდან მყარ მდგომარეობაში, კრისტალების წარმოქმნით, რის შედეგად ნივთიერების ქიმიური შემადგენლობა, სტრუქტურა და თვისებები იცვლება ნახტომისებურად. ქიმიურ მრეწველობაში კ. პროცესი გამოიყენება ნივთიერებების სუფთა სახით მისაღებად.

კრისტალოფიზიკა - მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის კრისტალებისა და კრისტალური აგრეგატების ფიზიკურ თვისებებს

კრისტალური - კრისტალებისაგან შემდგარი; წმინდა, ანკარა, კამკამა

კრისტალური მესერი - მესერი, რომლის საკვანძო წერტილებში ნივთიერების მილეკულებია მოთავსებული.

კრიტერიუმი (ბერძ.) - რაიმე მტკიცების შესრულების კრიტერიუმი. ამ მტკიცების აუცილებელი და საკმარისი ნიშან-თვისება. კ. ეწოდება არა ყველა აუცილებელ და საკმარის პირობას, არამედ მხოლოდ იმათ, რომლებიც წარმოადგენენ მათემატიკის ამა თუ იმ დარგის, ამა თუ იმ მათემატიკური თეორიის ყველაზე საჭიროს და აუცილებელს. კ. არის ნიშან-თვისება, რომლის მიხედვითაც რაიმეს აფასებენ, განსაზღვრავენ, რისამე კლასიფიკაციას ახდენენ; მსჯელობის შეფასების საზომი, მაგ., კრებადობის, მდგრადობის, მსგავსების, ოპტიმალურობის, სიმტკიცის და სხვ.

კრიტერიუმი გენეტიკური - ყველა ცოცხალი არსებისათვის (სახეობისათვის) დამახასიათებელი, მკაცრად განსაზღვრული რაოდენობის, ფორმისა და ზომის ქრომოსომათა კომპლექტი. ეს სახეობის მთავარი ნიშანია. სხვადასხვა სახეობის ინდივიდებს ქრომოსომათა განმასხვავებელი კომპლექტები აქვთ და ამის გამო არ შეუძლიათ ერთმანეთთან შეჯვარება, რის შედეგადაც ბუნებრივ პირობებში გამოცალკევებული არიან ერთმანეთისაგან.

კრიტერიუმი გეოგრაფიული - გარკვეული არეალი (ტერიტორია, აკვატორია), რომელიც სახეობას უკავია ბუნებაში. ის შეიძლება იყოს დიდი ან მცირე, მთლიანი ან წვეტილი. არსებობს ძალზედ ფართოდ გავრცელებული

სახეობები, რაც ხშირად ადამიანის საქმიანობასთან არის დაკავშირებული (მაგ., სარეველა მცენარეებისა და მავნებელი მწერების მრავალი სახეობა).

კრიტიკული ზომა - უმცირესი აქტიური ზონის მქონე ბირთვული რეაქტორი, რომლის დროსაც ჯერ კიდევ შესაძლებელია ბირთვული საწვავის დაშლის თვითშენარჩუნების რეაქცია. ჩვეულებრივ, კრიტიკულ ზომად იღებენ ე.წ. აქტიური ზონის კრიტიკულ მოცულობას. კრიტიკული ზომა დამოკიდებულია რეაქტორის კონსტრუქციაზე, ბირთვული საწვავის სახეზე და საწვავის შემადგენლობაზე. ნეირონების ამრეკლის გამოყენებისას მცირდება კრიტიკული ზომა.

კრიტიკული ინფრასტრუქტურა - სტრატეგიული და სასიცოცხლო მნიშვნელობის ურთიერთდაკავშირებული მომსახურების სტრუქტურებისა და ეკონომიკის ობიექტების კომპლექსი, რომელთა უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს გარკვეული პრობლემის გადაჭრის უზრუნველყოფა; მომეტებული ტექნიკური საფრთხის შემცველი ობიექტები, რომლებიც თავად შეიძლება წარმოადგენდნენ პოტენციურ საფრთხეს, იქ მოსალოდნელი საგანგებო სიტუაციების განვითარების თვალსაზრისით, როგორც კრიტიკული ინფრასტრუქტურისათვის, ასევე ზოგადად ქვეყნისა და მოსახლეობისათვის.

კრიტიკული მდგომარეობა - მდგომარეობა, რომლის დროსაც ორი განსხვავებული ფაზა იმყოფება წონასწორობაში და იდენტური ხდება ყველა თავისი თვისებით. კ.მ. შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ორი თანაარსებობის ფაზა თვისობრივად მსგავსია, უფრო სწორედ, ორივე იზოტროპულია (სითხე - ორთქლი, სითხე - სითხე, გაზი - გაზი) ან ორივე კრისტალურია ერთი და იმავე ტიპის კრისტალური მესერი. წერტილის მდგომარეობის დიაგრამაზე, რომელიც შეესაბამება კრიტიკულ მდგომარეობას, ეწოდება კრიტიკული წერტილი. ერთკომპონენტიანი სისტემის შემთხვევაში (სუფთა ნივთიერება) კ.მ. შესაძლებელია მხოლოდ წონასწორობისას სითხე - ორთქლი. ასეთ მდგომარეობაში მყოფ სისტემის პარამეტრებს ეწოდებათ კრიტიკული პარამეტრები: კრიტიკული ტემპერატურა $T_{კრ}$, წნევა $P_{კრ}$, და მოლური მოცულობა $V_{μკრ}$. წყლისათვის $T_{კრ} = 547,3K$, $P_{კრ} = 22.1$ მპა და $V_{μკრ} = 5,6 \cdot 10^{-5} \text{ მ}^3 \cdot \text{მოლ.}$ ორკომპონენტიანი სისტემაში მდგომარეობა ხასიათდება 4 პარამეტრით (ტემპერატურა, წნევა, მოცულობა და შემადგენლობა) და ნაცვლად ერთი კრიტიკული წერტილისა გვაქვს კრიტიკული წერტილების მრუდი. კრიტიკულ და მასთან ახლოს მყოფი მდგომარეობის სისტემა თვისებებით მკვეთრად განსხვავდება სხვა არეში მყოფი სისტემის თვისებებისაგან. კ.მ. მოლეკულური დიფუზიის სიჩქარე ეცემა ნულამდე და მკვეთრად იზრდება ფლუქტაციის ზომები, რაც ვლიდება, მაგ., კრიტიკულ ოპალესცენციაში.

კრიტიკული ტემპერატურა - ნივთიერების ტემპერატურა მისი კრიტიკული მდგომარეობისას. სუფთა ნივთიერებებისათვის კ.ტ. - მაქსიმალური ტემპერატურაა, რომლის დროსაც რეალურია სითხის არსებობა ორთქლთან წონასწორობაში. აირის გათხევადება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მისი ტემპერატურა ნაკლებია კ.ტ.-ზე.

კრიტიკული წერტილი - წერტილი მდგომარეობის დიაგრამაზე, სადაც ორი თანაარსებობის ფაზა თვისობრივად ერთნაირია და იმყოფება წონასწორობით მდგომარეობაში

კრიჭა - პატარა ღარი, წისქვილის ხვიმირას ქვეშ მიკრული, დასაფუქავი მარცვლეულის სადენად.

კრიჭა შალაშინის - შალაშინის დანასა და კალაპოტს შორის შუალედური ჭვრეტი, საიდანაც ბურბუშელა ჭრის ზედაპირიდან გარეთ გამოდის.

კროკი - იხ. ესკიზი.

კროკუსი (ლათ.-ბერძ.) - ფხვნილისებრი, კრისტალური რკინის ჟანგი. გამოიყენება, როგორც აბრაზივი ძვირფასი ქვების, მინის, ლითონების გასაპრიალებლად.

კრომლები (ინგლ.) - ჰორიზონტალური ფილებით გადახურული, წრეხაზე შევლად დაყენებული ქვები, ნეოლითის და, უმთავრესად, ბრინჯაოს ხანის მეგალითური საკულტო ნაგებობა (ნახ. 1).

ნახ. 1

კრონა (რუს.) - 1. სინთეზური არაორგანული პიგმენტი, რომლის ფერს განსაზღვრავს ქრომოფორმი. ტყვიის კ. - კრონა ლიმონის ფერიდან წითლამდე, არის ერთდროულად დალექილი ტყვიის ქრომატი და სულფატი ან ტყვიის ოქსიქრომატი. ტყვია-მოლიბდენის კრონა - კრონა ნარინჯისფრიდან წითელ ფერამდე, არის ერთდროულად დალექილი ტყვიის ქრომატი და მოლიბდენი ან ტყვიის სულფატი. სტრონციუმის კრონა - კრონა მოყვითალო ფერის, არის სტრონციუმის ქრომატი. თუთიის კრონა - კრონა ყვითელი ფერის, არის თუთიის ტეტრაოქსიქრომატის ან თუთიის ტრიოქსიქრომატის ან ერთდროულად დალექილი თუთიისა და კალის ქრომატები. გამოიყენება საღებავების წარმოებაში; 2. ხის ვარჯი; ხის ტოტები ერთობლივ; 3. ფულის ერთეული ჩეხეთში, შვედეთში, ნორვეგიაში და სხვ. ქვეყნებში.

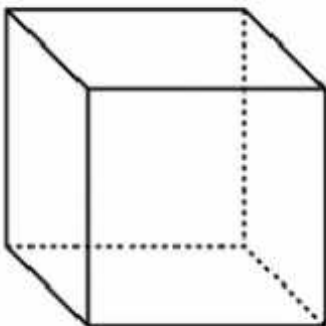
კრონმინა (რუს. Кронглас) - ოპტიკური მინა, რომელიც არ შეიცავს ტყვიას და გამოირჩევა სხვადასხვა სიგრძის სინათლის ტალღების გარდატეხის მაჩვენებლების მცირე სხვაობით.

კრონშტეინი (გერმ.) - 1. ბრჯენი, კონსოლი; არქიტექტურულად დამუშავებული კონსოლი, რომელიც შენობის გამოწეული ნაწილების ან ქანდაკების საყრდენს წარმოადგენს; 2. საყრდენი დეტალი ან კონსტრუქცია ვერტიკალურ კედლებზე ან სვეტებზე, ჰორიზონტალური მიმართულებით გამოშვებული მანქანათა ნაწილების (ელექტროძრავების, ტრანსმისიური საკისარის და ა.შ.) ან ნაგებობების დასამაგრებლად.

კროსინგი - გვირაბების ურთიერთგადამკვეთი, საჰაერო ჭავლების გამმიჯნავი სავენტილაციო ნაგებობა.

კუბატურა - რისამე მოცულობა, კუბური ერთეულებით გამოსახული.

კუბი - წესიერი მრავალწახნაგების ხუთი ტიპიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1). აქვს კვადრატული ფორმის 6 წახნაგი, 12 წიბო, 8 წვერო (თითოეულ წვეროში თავს იყრის ურთიერთმართობულად განლაგებული 3 წიბო). თუ წიბოს სიგრძეა b , მაშინ კ. მოცულობა $V = b^3$, ზედაპირის სრული ფართობი $S = 6b^2$.

ნახ. 1

კუბიზმი (ფრანგ.) - მიმართულება ხელოვნებაში, რომელიც რეალური საგნების გამოხატულებას ცვლის

გეომეტრიული ფიგურების კომბინაციით

კუთრი მასა - ნივთიერების მოცულობის ერთეულის მასა. სიმკვრივისაგან განსხვავებით კ.მ. არ არის ნივთიერების ფიზიკურ-ქიმიური მახასიათებელი, ვინაიდან დამოკიდებულია გაზომვის ადგილზე.

კუთრი მოცულობა - ფიზიკური სიდიდე v , რომელიც ტოლია ნივთიერების მიერ დაკავებული მოცულობის ფარდობის მის მასასთან: $v = dV/dm$, სადაც dm -ნივთიერების მასა, რომელიც მოთავსებულია dV მოცულობაში. კ.მ. სიმკვრივის ρ შებრუნებული სიდიდეა: $v = 1/\rho$. ერთეულთა საერთაშორისო სისტემაში კ.მ. განზომილებაა $მ^3/კგ$.

კუთრი სიმტკიცე - მასალის სიმტკიცის მახასიათებლის ფარდობა ამ მასალის სიმკვრივესთან.

კუთრი წონა - ფიზიკური სიდიდე γ , რომელიც ტოლია სხეულის წონის ფარდობის მის მოცულობასთან: $\gamma = dP/dV$, სადაც dP -სხეულის უსასრულოდ მცირე ელემენტის წონა; dV -ამ ელემენტის მოცულობა. ერთეულთა საერთაშორისო სისტემაში კ.წ. განზომილებაა $ნ/მ^3$.

კუთხე - 1. მათემატიკაში - ერთი წერტილიდან გამოსულ ორ სწორ ხაზს შუა მოქცეული ფართობი; 2. ადგილი, სივრცის ნაწილი, სადაც ერთმანეთს კვეთს ორი საგანი ან საგნის ორი მხარე; 3. ქვეყნის ნაწილი, მხარე.

კუთხე ბრტყელი - გეომეტრიული ფიგურა, შედგენილი ერთი წვეროდან გამოსული ორი სხივის მიერ. კუთხის საზომი ერთეულებია გრადუსი და რადიანი. კუთხე შეიძლება იყოს მახვილი, მართი და ბლაგვი. კუთხე, როგორც ერთ-ერთი პარამეტრი, ფართოდ გამოიყენება ადგილმდებარეობის დაგეგმვის, მშენებლობის, კონსტრუქციების დამზადების, მონტაჟის, რეკონსტრუქციის, აღდგენა-გადმოწერების, მანქანების სამუშაო მდგომარეობის, მუშა პროცესის და სხვათა მახასიათებლად. მაგ.: ასვლის, ბრუნვის, ფერდოს, ყალიბის დაყენების და დახრილობის, მობრუნების, მოდების, მოხვევის, შიგა ხახუნის, ძვრის, ჭრის, ხახუნის, დარტყმის, კვეთის მობრუნების და სხვა კუთხეები.

კუთხედი - 1. სახაზავი, საზეინკლო, სადურგლო ინსტრუმენტი კუთხეების ასაგებად. ყველაზე მეტად გავრცელებულია მართკუთხა სამკუთხა მახვილი კუთხეებით 300 და 600 ან ორივე მახვილი კუთხე 450. ძირითადად ამზადებენ ხისა და პლასტმასისაგან, იშვიათად - ლითონისაგან. კ. ერთ-ერთ გვერდზე დაიტანება დანაყოფები (მმ, სმ); 2. ინსტრუმენტი მანქანათა ნაწილების ზედაპირების ურთიერთ პერპენდიკულარობის შესამოწმებლად; 3. იხ. გონიო; 4. მილგაყვანილობების მოკლე შემადგენელი რგოლი (ფიტინგი); 5. ცხლად ან ცივად ნაგლინი ლითონის ან პლასტმასის პროფილი.

კუთხესაზომი - ხელსაწყო კონტაქტური მეთოდით მანქანათა ნაწილების და სხვა ნაკეთობების სიბრტყეებს შორის კუთხეების გასაზომად.

კუთხესანიშნი - სახუროე, სადურგლო სახაზავი, რომლითაც კუთხეების მონიშვნას აწარმოებენ.

კუთხვილი (რუს. Резьба) - ბრუნვით სხეულზე მონაცვლეობითი შვერები და ღრმულები, რომლებიც განლაგებულია ხრახნულ ხაზზე. გამოიყენება როგორც შემადგენელი, შემამჭიდროებელი და მოცემული გადაადგილების საშუალებები მანქანების, მექანიზმების, ხელსაწყოების და სხვათა ნაწილებში (ნახ. 1: კონუსური კუთხვილი). შვერის კვეთის ფორმის მიხედვით არის სამკუთხა, ტრაპეციული, ნახევრადმრგვალი და სხვ. ძირითადი პარამეტრებია: გარე, საშუალო და შიგა დიამეტრები, ბიჯი და კუთხე პროფილის წვერზე (α). განასხვავებენ მეტრულ ($\alpha = 60^\circ$) და მილისებრ ($\alpha = 55^\circ$) კუთხვილებს.

ნახ. 1

კუთხვილის საზომი ინსტრუმენტი – ხელსაწყო კუთხვილის ცალკეული მონაკვეთების ხრახნის ელემენტების შემოწმებისათვის. კ.ს.ი. მიეკუთვნება: თარგები (შაბლონები), მიკრომეტრები, ლოგარითმული სახაზავები, მზომი მიკროსკოპები, ოპტიმეტრები, დომკრატები და სხვა.

კუთხვილსაკეჭნი ინსტრუმენტი - სხვადასხვა დეტალებზე გარე (შიდა) კუთხვილების მოსაჭრელი ინსტრუმენტი (მაგ. მრგვალი ნაკეჭნი გორგოლაჭი, ბრტყელი დაკეჭნილი გარესახსარი). კ.ი. მასიურად გამოიყენება მოკლე მომჭერი კუთხვილების დასამზადებლად (ნახ. 1: შიდა კუთხვილსაკეჭნი გორგოლაჭი).

ნახ. 1

კუთხვილური შეერთება - დეტალების შეერთება კუთხვილის მეშვეობით. კუთხვილური შეერთებები ქმნიან მოქმედ მექანიზმებს, როგორებიცაა: ხრახნული წნეხი, დომკრატი, მოძრავი ჭანჭიკი ლითონმჭრელ ჩარხებში და სხვ.

კუთხის ტრისექცია - ამოცანა კუთხის სამ ტოლ ნაწილად დაყოფის შესახებ.

კუთხური აჩქარება - ვექტორული სიდიდე, რომელიც ახასიათებს მყარი სხეულის კუთხური სიჩქარის ცვალებადობის სისწრაფეს. სხეულის ბრუნვისას უძრავი ღერძის გარშემო, როდესაც მისი კუთხური სიჩქარე ω იზრდება (ან მცირდება) თანაბრად, კუთხური აჩქარების აბსოლუტური სიდიდე ტოლია $\epsilon = \Delta\omega/\Delta t$, სადაც $\Delta\omega$ არის კუთხური სიჩქარის ნამატი დროის Δt მონაკვეთში.

კუთხური მომენტი - იგივეა, რაც მოძრაობის რაოდენობის მომენტი.

კუთხური სიჩქარე - ვექტორული სიდიდე, რომელიც ახასიათებს მყარი სხეულის ბრუნვის სისწრაფეს. უძრავი ღერძის გარშემო სხეულის თანაბარი ბრუნვისას მისი კუთხური სიჩქარის აბსოლუტური სიდიდე $\omega = \Delta\varphi/\Delta t$, სადაც $\Delta\varphi$ არის მობრუნების კუთხის ნამატი დროის Δt შუალედში.

კუთხური სიხშირე - რხევების რიცხვი, შესრულებული 2π წამის განმავლობაში: $\omega = 2\pi\nu = 2\pi/T$, სადაც ν - რხევების რიცხვი წამში, T - რხევების პერიოდი.

კულისა - ბერკეტული მექანიზმის რგოლი, რომელიც ბრუნავს უძრავი ღერძის ირგვლივ და მეორე მოძრავ რგოლთან

ქმნის წინსვლით წყვილს.

კულისები (ფრანგ.) - რამპის პარალელურად განლაგებული, მოხატული ტილოთი ან მკვრივი ქსოვილით გადაკრული ჩარჩოების რიგი, რომელიც მაყურებლისგან ფარავს სცენის გვერდით ნაწილს.

კულმანი - დახრილად დამაგრებული სპეციალური დაფა ხაზვისათვის.

კულმინაცია - რაღაცის დამაბულობის, აწევის, განვითარების უმაღლესი წერტილი.

კულონი - ელექტრობის რაოდენობის საზომი ერთეული. ერთი კულონი არის ელექტრული მუხტის ის რაოდენობა, რომელსაც გადაიტანს ერთი წამის განმავლობაში ერთი ამპერი მუდმივი ელექტრული დენი, ან ერთი კულონი არის აგრეთვე ელექტრული მუხტის ის რაოდენობა, რომელიც არის მოთავსებული ერთი ფარადი ტევადობის მქონე სხეულზე როდესაც პოტენციალთა სხვაობა 1 ვოლტის ტოლია.

კულუარები (ფრანგ.) - სხდომათა დარბაზის გვერდით განლაგებული დასავენებელი ოთახების ჯგუფი.

კუმარინი - კუმარუს ხის ფისი.

კუმარუ - (ჰაეროვანი დიპტერიქსი, კომაროვ, კაიმენური გვიაკი, შიხუახუაკო, ვისგუერო, მუიმაპაჟე, იესგუერო) - ფოთლოვანი ხის ტროპიკული ჯიში, რომელიც გავრცელებულია ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში. სიმაღლე აღწევს 48 მ-ს, დიამეტრი 2 მ-მდე და მეტს. მას ხშირად ბრაზილიურ ტიკსაც უწოდებენ. მერქანი ყვითელ-ყავისფერი აქვს. გამოირჩევა მაღალი სიმკვრივეთა (1100 კგ/მ³) და სიმაგრით (10 კგ/მმ² ბრინელის მიხედვით). ჯიშის მექანიკური მდგრადობა საშუალებას იძლევა კ. გამოყენებული იქნეს ნებისმიერი ტენის და ამინდის პირობებში. მედეგია ლპობისა და ბიომავნებლების მიმართ. ადვილად შრება, კარგად იჭერს ლურსმნებს, თუმცა საკმაოდ რთული დასამუშავებელია (მაღალი სიმკვრივის გამო აფუჭებს საჭრელ ინსტრუმენტებს), ცუდად წებდება. შესანიშნავი მექანიკური მახასიათებლების გამო ფართოდ გამოიყენება მრეწველობასა და ყოფა-ცხოვრებაში. კ. მერქნისაგან მზადდება: ტერასული ფიგრები (ნახ. 1), გემის გემბანი, გემისადგომები, მასიური ძელები და ფიგრები სამოქალაქო და სამრეწველო მშენებლობისათვის, უმაღლესი ხარისხის ავეჯი, ხელსაწყოების სახელოურები, საცურაო აუზების საფარი (ნახ. 2), რკინიგზის შპალები, ხის შპონი, სადურგლო პროდუქცია და სხვ., ხოლო კ. ფისს (კუმარინს) მოიხმარებენ პარფიუმერიაში, მედიცინაში, კვების მრეწველობაში და ა.შ.

ნახ. 1

ნახ. 2

კუმულაცია (ლათ.) - 1. ფიზიკ. აფეთქების ენერგიის კონცენტრაცია გარკვეული მიმართულებით, რომელიც მიიღწევა ყუმბარის კონსტრუქციის განსაკუთრებულობით ან ასაფეთქებელი ნივთიერების მუხტის ფორმით; 2. ლიტ. თხრობითი და დრამატული სიუჟეტების კომპოზიციის აგების მეთოდი; 3. მედიც. ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერების დაგროვება (მატერიალური კუმულიაცია) ან მისი ეფექტი (ფუნქციონალური კუმულიაცია) წამლებისა და შხამების განმეორებითი გამოყენებისას; ორგანიზმში შეყვანილი სამკურნალო პრეპარატების, ტოქსინების და დასხივების დოზების დაგროვება, შეჯამება; 4. სამოქ. ერთ ადგილზე დაზღვეული ობიექტების თავმოყრა; 5. ბიზნ. საინვესტიციო შემოსავლის მიღების მეთოდი, რომელიც საშუალებას აძლევს ინვესტორს ერთდროულად, ან გარკვეული ხნის მანძილზე თანაბარ წილებად მიიღოს რამდენიმე წლის განმავლობაში დაგროვილი შემოსავალი.

კუმშვა - 1. ღეროს (ძელის) გრძივი დეფორმაციის სახე, რომელსაც ადგილი აქვს ღეროს გრძივი ღერძის გასწვრივ მკუმშავი ძალის მოდებისას. ამ დროს ღეროში გრძივი ძალების ზემოქმედებით ხდება ღეროს გეომეტრიული სიგრძის შემცირება. სამშენებლო კონსტრუქციებისათვის ძირითადად კ. ორი სახე არსებობს: ცენტრალური (ძალა მოდებულია ღეროს გრძივი ღერძის გასწვრივ) და ექსცენტრული (ძალა მოდებულია ღეროს გრძივი ღერძიდან გადანაცვლებულად). ზოგადად შეკუმშული ელემენტის გაანგარიშება სიმტკიცეზე წარმოებს ფორმულით: $\sigma = N_g / A_g \leq R_g$, სადაც σ - კუმშვის

მაზვა; N_3 - მოქმედი მკუმშავი ძალა; A_6 - ღეროს განივკვეთის ნეტო ფართობი (შესუსტებების გათვალისწინებით); R_3 - მასალის საანგარიშო წინაღობა კუმშვაზე; 2. თერმოდინამიკაში - გაზის მოცულობის შემცირება გაცივებისას; 3. გაზების კომპრესიაში - გაზისმაგვარ ტანზე ძალური ზემოქმედება, რასაც თან ახლავს დაკავებული მოცულობის შემცირება, ხოლო წნევისა და ტემპერატურის გაზრდა. კომპრესია ხორციელდება კომპრესორის ან შიდაწვის ძრავის გამოყენებით. კუმშვაზე მუშაობს სამშენებლო კონსტრუქციების ბევრი ელემენტი: სვეტი, კოლონა, საძირკველი, ნივნივი, წამწის გისოსის ელემენტები და სხვ.

კუნსტამერა (გერმ.) - სხვადასხვა იშვიათი საბუნებისმეტყველო, პათოლოგიური, ისტორიული, ეთნოგრაფიული თუ არქეოლოგიური საგნების კოლექცია; ასეთი კოლექციის საცავი. პირველი მუზეუმი რუსეთში. დაარსა პეტრე დიდმა ნევის პირას (სანკტ-პეტერბურგში) ზამთრის სასახლის მოპირდაპირედ. პეტრინის ბაროკოს სტილის შენობა მუზეუმისთვის 1727 წელს გაიხსნა.

კუნძი - 20 სმ-ზე მეტი დიამეტრის მორის გადანაჭერი. იგი ისეთი სორტიმენტია რომელიც გამოიყენება სპეციალური დანიშნულების ხის პროდუქციის მისაღებად (საავიციო დახერხილი მასალა, დაჭურჩნილი და ანათალი შპონი, შპალი და სხვ.)

კუნწუხი - ხის კენწერო.

კუპე - 1. მატარებლის ვაგონში რამდენიმე კაცისათვის განკუთვნილი ცალკე განყოფილება; 2. კარადა-კუპე - ბინის შემოსასვლელში განთავსებული კარადა განკუთვნილი ტანისამოსის (უპირატესად სეზონური მოხმარების) და ფეხსაცმლების შესანახად.

კუპელჰალე (გერმ.) - გუმბათიანი დარბაზი, გუმბათოვანი დარბაზის ტიპის ეკლესიის ერთ-ერთი ვარიანტი. სვეტებით დაუნაწევრებელი, დარბაზივით ერთიანი სივრცის ტაძარი, რომელსაც გუმბათი აგვირგვინებს. ის (გუმბათი) აფსიდის კუთხეებსა და გრძივი კედლებიდან პერპენდიკულარულად გამოწეულ შვერილებს ეყრდნობა და არა ცალკე მდგომ ბურჯებს (ნახ. 1).

ნახ. 1

კუპიურა - ნომინალური ღირებულება, რომელიც აღნიშნულია ქაღალდის ფულზე, ბანკნოტებზე, ობლიგაციებზე და სხვა ფასიან ქაღალდებზე, აგრეთვე თვით ეს ქაღალდის ფული, ბანკნოტი, ობლიგაცია და სხვ.

კუპონი - ფასიანი ქაღალდის ნაწილი, რომელიც იჭრება და ხელწერილის ნაცვლად ეძლევა პროცენტის ან დივიდენდის მიმღებს.

კუპრბეტონი - კუპრის, ლორდისა და წიდის ნაერთი; გამოიყენება გზების, აეროდრომებისა და სხვა სახის მშენებლობებში.

კუპრი - შავი ან ყავისფერი ბლანტი სითხე, მყარი სათბობის მშრალად გადამუშავების პროდუქტი. მიიღება ქვანახშირის, ტორფის, მერქნის, ფიქლების მშრალი გამოხდით. ამის მიხედვით, არჩევენ: ქვანახშირის, ტორფის, მერქნის და ფიქალის კუპრს. გამოიყენება საგზაო მშენებლობაზე.

კურანტი (ფრანგ.) - კოშკის ან კედლის ძველებური საათი, რომელიც რეკავს და თან ასრულებს რაიმე პატარა მუსიკალურ ნაწარმოებს (ნახ. 1: მოსკოვის კრემლის კურანტები); ასეთი საათის მუსიკალური მექანიზმი.

ნახ. 1

კურდონერი (ფრანგ.) - ბერძნული ასო Π-ს მოყვანილობის შენობის გამონაშვრებით ან ცალკე მდგომი კორპუსებით წარმოქმნილი საპარადო ეზო, რომელიც ქუჩის მხარეს გახსნილია (ნახ. 1).

ნახ. 1

კურვატურა (ლათ.) - სწორხაზოვანი არქიტექტურული ელემენტების უმნიშვნელო გამრუდება, რომელსაც მიმართავენ რაკურსით აღქმისას შესაძლებელი დამახინჯების თავიდან ასაცილებლად.

კურვიმეტრი (ლათ.) - ხელსაწყო მრუდი ხაზების სიგრძის გასაზომად რუკასა და გეგმებზე.

კურზალი (გერმ.) - კონცერტების, კრებებისა და მისთანებისთვის განკუთვნილი შენობა, სადგომი კურორტებზე.

კურია (ლათ.) - ძველი რომის სენატის შენობა.

კურორტი (გერმ.) - ადგილი, სადაც არის ბუნებრივი პირობები მკურნალობისა და დასვენებისათვის.

კურსი (ლათ.) - 1. სვლის მიმართულება; 2. მიმართულება, გეზი, ორიენტაცია (პოლიტიკაში); 3. რაიმე მეცნიერების ან მისი ნაწილის სისტემატური გადმოცემა უმაღლეს სასწავლებელში; 4. სწავლების დასრულებული ციკლი.

კურსორი - მოძრავი ნიშანი, რომელიც კომპიუტერის მონიტორზე აისახება და სამუშაო წერტილს აღნიშნავს.

კურტინა (ფრანგ.) - 1. პარკში გაზონის ღია ნაკვეთი, რომელიც შემოსაზღვრულია სუფთად გაკრეჭილი ბუჩქებით ან ხეებით; ცალკე ჯგუფად მდგარი ხეები, ბუჩქები; 2. ბაღის, ტყის ცალკე გამოყოფილი ნაკვეთი; 3. ძვ. ციხე-დარბაზის მეზობელ ბასტიონებს შორის მიწის ნაყარი (ზღუდე), აგებული თავდაცვის მიზნით (ნახ. 1); 4. ზეწარი, ფარდა (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

კუტი - მანქანის ურნალის დასარტყმელი ნაწილი ქვის სამსხვრევად, ხიმინჯის ჩასასობად.

კუტიკარი - პატარა ჭიშკარი.

ლაბიერი - ჭერის კოჭებს ზევით აყვანილი კედელი.

ლაბირინთი (ბერძ.) - ლავრინთო; ქუჩების, ხეივნების (ნახ. 1), კორიდორების და სხვა რთული, დახლართული განლაგება.

ნახ. 1

ლაბორატორია - 1. დაწესებულება, სადაც ეწევიან ექსპერიმენტულ სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას; 2. სპეციალურად აღჭურვილი სათავსი სამეცნიერო, სამრეწველო-საკონტროლო ან სასწავლო ექსპერიმენტების ჩასატარებლად.

ლაბრადორიტი - გაბროს ჯგუფის მაგმური ქანი. მეტწილად მსხვილმარცვლოვანი შავი ან მუქი ნაცრისფერი ქვა, რომლის მონატეხზე ან პოლირებულ ზედაპირზე ლაბრადორის კრისტალები მოცისფრო-მომწვანოდ ბზინავს. გამოიყენება შენობების, ძეგლების, ობელისკების და ა.შ. მოსაპირკეთებლად.

ლაგი - 1. იხ. წოლანა; 2. დროის გარკვეული მონაკვეთი მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში მყოფ მოვლენებსა და პროცესებს შორის.

ლაგი ადაპტაციის - დრო, რომელიც აუცილებელია ცვლადი სიდიდის, მაგ., ძირითადი კაპიტალის განმსაზღვრელი ფაქტორების ცვლილებათა ადაპტაციისათვის.

ლაგი ადმინისტრაციული - ლაგის ერთ-ერთი სახეობა, რომელიც გავლენას ახდენს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაზე; დროის მონაკვეთი იმ მომენტს შორის, როდესაც ხელისუფლება განსაზღვრავს, რომ მოქმედება აუცილებელია, და იმ მომენტს შორის, როდესაც ეს მოქმედება ხორციელდება. ამ დროის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია ხელისუფლების ეფექტიანობაზე და იმაზე, რასაც ისინი ეყრდნობიან: სწრაფ რეაგირებაზე თუ იშვიათ, მაგრამ უფრო რადიკალურ ცვლილებებზე.

ლაგი გადაწყვეტილების მიღების - დროის მონაკვეთი ეკონომიკური პრობლემის გადაწყვეტისათვის მოქმედების აუცილებლობის დადგენის მომენტსა და პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების მომენტს შორის. იგი

შიდა (პოლიტიკური) ლაგის შემადგენელი ნაწილია.

ლაგი მოქმედების - დროის შუალედი პოლიტიკურ გადაწყვეტილებასა და მის განხორციელებას შორის. ჩვეულებრივ მოქმედების ლაგს წინ უსწრებს გადაწყვეტილების ლაგი. ეს უკანასკნელი პოლიტიკური ლაგის შემადგენელი ნაწილია.

ლაგი შიდა - შეფერხება დროში მოქმედების აუცილებლობის დადგენის მომენტსა და მის განხორციელებას შორის. იგი პოლიტიკური ლაგია და შეიძლება დაიყოს სამ შემადგენელ ნაწილად: გამოვლენის, გადაწყვეტილების მიღების და მოქმედების ლაგი.

ლაგრანჟის განტოლებები - მეორე რიგის დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემა, რომელიც აღწერს ექანოკური სისტემის მოძრაობას მასზე მოდებული ძალების მოქმედებით.

ლაგუნა (იტალ.) - 1. მეჩხერი ბუნებრივი წყალსატევი, რომელიც ზღვასთან ვიწრო სრუტითაა შეერთებული; 2. ზღვის ნაწილი მარჯნის კუნძულებსა და მატერიკის ნაპირს შორის.

ლავა (იტალ.) - 1. ცეცხლოვანი სილიკატური მდნარი, რომელიც ამოინთხევა დედამიწის ზედაპირზე ვულკანური ამოფრქვევების დროს. მაგმისაგან განსხვავებით, ლავა არ შეიცავს აირებს, ისინი ამონთხევისას ქროლდებიან; 2. გრძელი საწმენდი გვირაბი ორი გამოსასვლელით.

ლაგვარდანი (კარნიზი) - 1. კედლის ან მისი ნაწილის დამაგვირგვინებელი, ჩვეულებრივ, დაპროფილებული ელემენტი; 2. ანტაბლემენტის ზედა ნაწილი.

ლაგვარდანის განაკიდი - სახურავის პერიმეტრის ქვედა კიდე, რომელიც გადასულია გარე კედლების სიბრტყეზე.

ლაგრა (ბერძ.) - მამათა დიდი მონასტერი.

ლაგსანი - პოლიეთილენტერეფტალატისაგან მიღებული სინთეზური ჰეტეროჯაჭვური ბოჭკო. მისი სინონიმებია: ტერილენი (ინგლისი), დაკრონი (აშშ), ლანონი (გერმანია). გამოიყენება პნევმოქსოვილების დასამზადებლად.

ლაგური ნაკადი (ლაგური ღვარი) - ლავის განლაგების ფორმა, რომელიც წარმოიქმნება ლავის ამონთხევის შედეგად. წარმოდგენს სიგრძეში გადაჭიმულ გეოლოგიურ სხეულს, რომლის სიგრძე და სიგანე დამოკიდებულია ლავის სიბლანტეზე და ტერიტორიის დახრილობაზე. ჩვეულებრივ, მჟავა ლავური ნაკადის სიგრძე უმნიშვნელოა (1...10 კმ), თუმცა დამახასიათებელია დიდი სისქე (25...30 მ). ბაზალტური ლავური ნაკადებისთვის ნიშანდობლივია დიდი სიგრძე (რამდენიც ათეული კილომეტრი), შედარებით მცირე სიგანე და სისქე. ნაკადის სიჩქარე აგრეთვე დამოკიდებულია ლავის სიბლანტეზე და რელიეფზე. ლავური ღვარების ყველაზე დიდი სიჩქარე შეინიშნება ვულკანური კრატერიდან ლავის გადმოდინებისას, ხოლო შემდეგ გზის გაგრძელებისას სიჩქარე თანდათანობით იკლებს. ლ.ნ. ზედაპირი ზოგჯერ ხეობებითაა გართულებული დამასზე წარმოდგენილია მცენარეულობა. ლავა თანდათანობით ცივდება, ხოლო შემდეგ, მრავალი წლის განმავლობაში ჩერდება (დამოკიდებულია გადმოდინების სისქეზე). ამასთანავე ღვარზე წარმოქმნილი მცენარეულობა, ზოგჯერ ნამდვილ ტყეში გადადის. ნაკადები თავის ბოლოს, ტბაში, ან სულაც ზღვაში პოულობენ. საქართველოში ფართოდ არის განვითარებული ლ.ნ. (ღვარები), რომლებიც ხაზობრივად არის წარმოდგენილი და კლასიკურად გამოხატულია სამხრეთ საქართველოსა და ყელის რაიონში. ზოგი მათგანი მოკლე სიგრძით გამოირჩევა, ზოგსაც კი პირიქით, დიდი სიგრძე ახასიათებს. საქართველოს ყველაზე დიდი ლ.ნ. - ხუნანის ლავური ღვარი (სიგრძე 125 კმ), რომელიც მეოთხეულში ჯავახეთის ქედის სამხრეთი კალთებიდან ჩამოვიდა და თავისი ბოლოებით მარნეულის ვაკემდე მიდის (უფრო ზუსტად მდინარე ხრამის ხეობამდე)

ლაგური პლატო (ვულკანური პლატო) - ვულკანური მოქმედების შედეგად დედამიწის ზედაპირზე შექმნილი ვრცელი პლატოები ან ვაკეები (ნახ. 1). წარმოიქმნება უმთავრესად ფუძე (ბაზალტური) ლავის ამონთხევის შედეგად, რომელიც იღვრება აფეთქებითი პროცესების გარეშე, რამეთუ ბაზალტური ლავისთვის ნიშანდობლივია მცირე სიბლანტე და აირების სიმცირე. შედეგად, ნაკადის გავლენით იქმნება ხმელეთის ზედაპირის რელიეფის უსწორმასწორო ფორმები. ლ.პ. ფართობი შეადგენს რამდენიმე ასობით ათას კვადრატულ კილომეტრს. მასზე შესაძლოა წარმოიქმნას ფარისებრი ვულკანი, შლაკური კონუსი და სხვა ვულკანური რელიეფის ფორმები. ზოგჯერ, ლ.პ. არის კონკრეტულად რომელიმე ვულკანის ნაწილი. ლ.პ. ხშირად დაკავებულია ტბებით. დამახასიათებელია კანიონისებური ხეობები. საქართველოში გავრცელებული ლ.პ. აღსანიშნავია ახალქალაქის ლ.პ., რომელიც შეადგენს ჯავახეთის ზეგნის ცენტრალურ ნაწილს. ზედაპირი ბრტყელია, თუმცა აქა-იქ გართულებულია მცირედ ამღლებული

ბორცვებით. მნიშვნელოვანია აგრეთვე ყელის ზეგანი, რომელიც შეიქმნა მეოთხეული ვულკანების მოქმედების შედეგად. წარმოადგენს ლავურ ფარს, რომელიც დაბალი საფეხურებით ეშვება სამხრეთით - არხის ქედისკენ და აღმოსავლეთით - არაგვის სათავეებისაკენ. არის ტაფობები. პლატოდან გაწვდილია სხვადასხვა მიმართულების ლავების მეტად ან ნაკლებად გრძელი შტოები - ლავური ღვარები, რომლებიც ძველ ხეობებს მიჰყვებიან.

ნახ. 1

ლაზარეთი (ფრანგ.) - სამკურნალო დაწესებულება სამხედრო ნაწილში ავადმყოფთა სტაციონარული მომსახურებისათვის.

ლაზერი (ინგლ.) - მოწყობილობა, რომელშიც ენერგია (სითბური, ქიმიური, ელექტრული) გარდაიქმნება ელექტრომაგნიტური ველის ენერგიად - ლაზერულ სხივად. ასეთი გარდაქმნისას, ენერგიის გარკვეული ნაწილი იკარგება, მაგრამ მთავარი ისაა, რომ მიღებული ლაზერული ენერგია მაღალი ხარისხისაა. ლაზერული ენერგიის ხარისხი განისაზღვრება მისი კონცენტრაციით სივრცეში და იმით, თუ რამდენად შორ მანძილებზე შეიძლება გადაგზავნა. ლ. წარმოადგენენ სინათლის ყველაზე მძლავრ წყაროს, რომელსაც შეუძლია შექმნას ძალიან მცირე გაშლის კუთხის მქონე სინათლის კონა (დაახლოებით 10^{-5} რად). დედამიწიდან მთვარეზე გაშვებული ასეთი კონა მთვარის ზედაპირზე შექმნის 2 კმ დიამეტრის ლაქას. ჩვეულებრივი სინათლის წყაროსაგან განსხვავებით, სადაც ატომები დამოუკიდებლად ასხივებენ სინათლეს, ლაზერებში ატომები სინათლეს შეთანხმებულად ასხივებენ. ამიტომ ტალღების ფაზები არ განიცდიან არარეგულარულ ცვალებადობას. ლაზერების გამოყენების პერსპექტიული მიმართულებებია: კომუნიკაცია, განსაკუთრებით კოსმოსურ სივრცეში, სადაც არაა სინათლის შეთანხმებული ღრუბლები; ინფორმაციის ჩაწერა და შენახვა (ლაზერული დისკები, სკანერები, პრინტერები); მძლავრი სხივებით სხვადასხვა ნივთიერებების აორთქლება, შედუღება; ქირურგიული ოპერაციების ჩატარება; მოცულობითი გამოსახულებების მიღება (ჰოლოგრამა); შუქლოკატორები, რომელთა დახმარებითაც საგნამდე მანძილის გაზომა ხდება რამდენიმე მილიმეტრის სიზუსტით; ატომებისა და მოლეკულების ადგენა ქიმიური რეაქციების ჩასატარებლად; ძლიერი სხივების გამოყენება თერმობირთვული რეაქციების წარმართვისათვის და სხვ. ლაზერის სხივების პირველ აღმომჩენებად ითვლებიან, ნობელის პრემიის ლაურეატები: ნ. ბასოვი, ა. პროხოროვი (რუსეთი) და ჩ. ტაუნსი (აშშ).

ლაზურიტი (ლილაქვა) - ალუმინის სილიკატის, ნატრიუმისა და კალციუმის ნაზავი, რომელსაც ღია ლურჯი, ცისფერი ან მწვანე-მოცისფრო ფერი დაკრავს. ლ. კრისტალები იშვიათად გვხვდება, უმეტესად მათი ზომა ბარდის მარცვალს არ აღემატება. მაღალი ხარისხის ლ. მოიპოვება ავღანეთში, სადაც განასხვავებენ ძვირფას (ინდიგო-ლურჯი ფერის), ნაკლებად ძვირფას (ცისფერ-ლურჯი) და იაფფასიან (მომწვანო-მოცისფრო) ლაზურიტს. აღმოსავლეთის ქვეყნებში ლ. „ცის ქვას“ უწოდებდნენ.

ლაინერი - 1. შორეული ნაოსნობის დიდი სწრაფმავალი სატრანსპორტო გემი (უმეტესად სამგზავრო), რომელიც განრიგის მიხედვით ასრულებს რეგულარულ რეისებს; 2. მრავალადგილიანი, ჩქაროსნული სამგზავრო თვითმფრინავი, რომელიც ემსახურება მგზავრთა გადაყვანას დიდ მანძილებზე.

ლაკმუსი - ზოგიერთი სახის ხავსურასაგან მიღებული საღებავი ნივთიერება. ტუტოვან გარემოში ღებულობს ლურჯ ფერს, მჟავა გარემოში - წითელს. გამოიყენება, როგორც ქიმიური ინდიკატორი.

ლაკოილი - პიროლიზის პროდუქტების ფრაქცია, გამოყოფილი გუდრონიდან არომატული ნახშირწყალბედების გასუფთავებისას გოგირდმჟავათი. გამოიყენება ხელოვნური ოლიფისა და ელექტროსაიზოლაციო საფარვლის დამზადებისას. მისი მნიშვნელოვანი თვისებაა - აფსკის სწრაფი გაშრობა.

ლაკოლითი (ბერძ.) - ინტრუზიული მასივი (ამოფრქვეული ქანების უზარმაზარი მასა), რომელსაც ჭრილში გააჩნია სოკოსებრი ან გუმბათისებრი ფორმა (ნახ. 1). წარმოიქმნება ბუნებრივი პროცესების შედეგად, როდესაც მიწის წიაღში

მიმდინარეობს მჟავე შედგენილობის ბლანტი მაგმის დაგროვება, რომელმაც ამოფრქვევისას დედამიწის ზედაპირს ვერ მიაღწია და გაქვავდა დანალექი ქანების ფენებს შორის. ასეთ შემთხვევაში ლაკოლითის ზედა ფენა აზევებულია გუმბათების სახით. ლაკოლითი წარმოიქმნება შედარებით არაღრმა სივრცეებში, როდესაც გროვდება ბლანტი მაგმა, რომელიც კრისტალიზაციას ახდენს დიორიტებში, გრანოდიორიტებსა და გრანიტებში. მცირე ზომის ლაკოლიტებს მიკროლაკოლიტებს უწოდებენ.

ნახ. 1

ლალი (ლათ., წითელი) - წითელი ფერის ქვა, მინერალ შპინელის ქართული ხალხური სახელწოდება, ზოგჯერ ბადახშავსაც უწოდებენ. კორუნდის სახესხვაობა. უმაღლესი ხრისხის საიუველირო ქვა, განსაკუთრებით ფასობს გამჭვირვალე ლ. კომერციულ წრეებში ლ. ხშირად წითელ ქვასაც უწოდებენ: მაგ., პიროპი - ამერიკული ლ.; ანკონა - წითელი კვარცი; ციმბირის ლ. - წითელი ტურმალინი და სხვ.

ლალი სინთეზური - ლალის მინა, შეფერილი წითლად. მიიღება ოქროს, სელენის ან სპილენძის მცირე რაოდენობის შეყვანის საშუალებით. გამოიყენება შუქფილტრების სახით, როგორც სასიგნალო წითელი მინა.

ლამბრეკენი (ფრანგ.) - 1. ხის ჩუქურთმა სახურავის შვერილებზე, კარ-ფანჯრის თავზე (ნახ. 1); 2. კარის ან ფანჯრის ღიობის ზედა ნაწილის მორთულობა მტკიცე მძიმე ქსოვილის ფარდებით, რომელიც გაწყობილია არშიებით, ნაოჭებითა და ფოჩებით (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ლამინანტი - ფართოდ გავრცელებული იატაკის ფენოვანი საფარველი მაღალი სიმკვრივის მერქანბოჭკოვანი ფილების საფუძველზე, რომლის ზედა ფენა წარმოადგენს დამცავ-დეკორატიულ ცვეთამდევე აფსკს (ნახ. 1). ლ. ფიცარი წარმოადგენს კონსტრუქციას, რომელიც შედგება ოთხი ფენისაგან: 1. ქვედა მასტაბილიზირებული ფენის დანიშნულებაა დაიცვას ფიცარი დეფორმაციისაგან და გაზარდოს სიხისტე; 2. მზიდი ფენა, რომელიც ლ. ფიცრის საფუძველია, მზადდება მაღალი სიმკვრივის მერქანბოჭკოვანი ფილებისაგან, რომელიც პარალელურად ასრულებს თბო- და ბგერასაიზოლაციო ფუნქციას. ფიცრის ნაპირებზე, ერთ მხარეზე ამოღებულია ღარი, ხოლო მეორე მხარეზე - კოტა, რომელთა საშუალებით ხდება ლამინანტების ერთმანეთთან შეერთება. ლ. ტენმედეგობა უშუალოდ და დამოკიდებული მზიდი ფენის ხარისხზე; 3. დეკორატიული ფენა, რომელიც ასრულებს გაფორმების ფუნქციას - ესაა ქაღალდის ფენა, რომელზეც დატანილია მერქნის, ქვის, ფილის და სხვა ტექსტურა; 4. ზედა ფენა, რომელიც წარმოადგენს მელამინის ან აკრილის ფისს, უზრუნველყოფს ფიცრის დაცვას ცვეთისა და დარტყმითი დატვირთვებისაგან.

ნახ. 1

ლამინარული დინება - ბლანტი სითხის (ან აირის) მოწესრიგებული დინება, როდესაც სითხის მეზობელი შრეები ერთმანეთს არ ერევა.

ლამინირება - რაიმე დეტალის, ნაკეთობის ზედაპირის დაფანერება-მოპირკეთების მეთოდი. გამოიყენება ხის შპონი, ბუნებრივი და ორგანული ფისები, პოლიმერული აფსკები და სხვა - მერქნის, პლასტმასის, მერქანბოჭკოვანი ფილების, მეტალოპლასტმასის პროფილების (ნახ. 1, ლამინირებული მეტალოპლასტმასის პროფილი) და მისთ. გარეგნული სახის გასალამაზებლად.

ნახ. 1

ლამპა (ფრანგ.) - გასანათებელი (ან გასახურებელი) ხელსაწყო სხვადასხვა მოწყობილობისა.

ლამპა აირგანმუშტავი - განმუშტავი ლამპა, რომელშიც ელექტრული განმუშტვა აირში ხდება. აირის სახეობის მიხედვით არსებობს ნეონური, ქსენონური, ჰელიუმისა და სხვ. ლამპები.

ლამპა ბაქტერიოციდული - ვერცხლისწყლიანი ლამპა დაბალი წნევის, რომლის კოლბა გამჭირვალეა ბაქტერიოციდული ულტრაიისფერი გამოსხივებისათვის.

ლამპა გალოგენური - აირსავსე ლამპა, რომლის შიდა ჩაკეტილი სივრცე შევსებულია აირით, გალოგენებით ან მათი შენაერთით.

ლამპა განმუშტავი - ელექტროლამპა, რომელშიც შუქი მიიღება აირის, ლითონის ორთქლის ან აირისა და ორთქლის ნარევის ელექტრული განმუშტვით.

ლამპა ელექტროლუმინესცენციური - ელექტროლამპა, რომელშიც შუქი მიიღება ელექტროლუმინესცენციის შედეგად.

ლამპა ვერცხლისწყლიანი - განმუშტავი ლამპა, სადაც სინათლის წყარო ძირითადად ვერცხლისწყლის ორთქლია. ლ.ვ., რომელშიც ორთქლის პარციალური წნევა დამყარებულ რეჟიმში აღწევს 1 000 000 პა-ს და მეტს

უწოდებენ ზემაღალი წნევის ვერცხლისწყლიან ლამპას; 100 000-დან 1 000 000 პა-მდე - მაღალი წნევისას; ნაკლები 100 პა-ზე - დაბალი წნევისას.

ლამპა სოფიტური - ელექტროლამპა კოლბის მილისებრი ფორმით, რომლის დენის შემყვანები განლაგებულია ერთ ღერძზე და მიმართულია სხვადასხვა მხარეს.

ლამპა სპექტრალური - განმუხტავი ლამპა, რომელშიც სინათლე მიიღება ნატრიუმის ორთქლის გამოსხივებით. თუ ლამპაში პარციალური წნევა დამყარებულ რეჟიმში უტოლდება 10 000 პა, მაშინ მას ეწოდება მაღალი წნევის ნატრიუმის ლამპა; თუ წნევა არ აღემატება 100 პა-ს - დაბალი წნევის ნატრიუმის ლამპა.

ლამპა ულტრაიისფერი - ვერცხლისწყლის ლამპა ულტრაიისფერი გამოსხივების დაბალი წნევით, რომლის სინათლის ხარისხს დიდი მნიშვნელობა არა აქვს.

ლამპა შუქმიმმართველი - ელექტროლამპა კოლბის განსაკუთრებული ფორმით ან ნაწილობრივ დაფარული ამრეკლავი ფენით სინათლის გადანაწილების ან კონცენტრაციისათვის.

ლამპარი - სანათი არმატურა.

ლამპიონი (ფრანგ.) - ფერადმინიანი სანათი.

ლამფა - ჭერის გარანდული თხელი ფიცარი პროფილიანი წახნაგებითა და ზედაპირით, სისქით 20 მმ-მდე.

ლანდშაფტი - 1. რაიმე ადგილის (სოფელი, ტყე, მინდორი და სხვ.) საერთო ხედი; ასეთი ადგილის ამსახველი ნახატი, სურათი, პეიზაჟი (ნახ.1); 2. დასავლეთ ევროპის ზოგ ქვეყანაში: სახალხო ლაშქრის ერთ-ერთი სახეობა. იქმნებოდა ომიანობის დროს, განსაკუთრებული საჭიროების შემთხვევაში.

ნახ. 1

ლანდშაფტის პოტენციალი (ლანდშაფტის ტევადობა) - განსახილველი ტერიტორიის რესურსები გამოხატული რაოდენობრივ მაჩვენებლებში, რომელიც ლანდშაფტის თვითრეგულაციის ზიანის გარეშე, შეიძლება გამოყენებული იქნეს ადამიანების რეკრეაციული, სასოფლო-სამეურნეო, სამრეწველო და ა.შ. მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

ლანდშაფტის რღვევა - ლანდშაფტური კომპონენტების სისტემაში ბუნებრივი ეკოლოგიური კავშირებისა და მთლიანობის რღვევის პროცესი. უმეტესად მიმდინარეობს სამრეწველო და სხვა ანთროპოგენური ზემოქმედების შედეგად

ლანდშაფტური მშენებლობა - პარკის, ბაღის, ბულვარის, სკვერის მშენებლობა და სამშენებლო მიწის ნაკვეთებზე ლანდშაფტის კეთილმოწყობა, აგრეთვე ნარგავების, გაზონებისა და სხვა მცენარეული საფარის მოწყობა.

ლანდშაფტური პარკი - პეიზაჟური პარკი; არარეგულარული დაგეგმარების მქონე პარკი, რომელიც მეტად წააგავს ბუნებრივ ადგილს და ხშირად მოიცავს ტყეს პატარა მინდვრებით, ხეებს და ა.შ.

ლანონი - იხ. ლავსანი.

ლანჟერონი (ფრანგ.) - იხ. გრძივძელი.

ლანძვი - 1. ძვ. ვიწრო და მაღალი სარკმელი; 2. კერა, ყვერბი, საცეცხლური; შუაგეცხლის ადგილი სახლში; 3. გისოსი, კანკელი, ცხაური; ლითონის ან ხის ზოლებით შექმნილი ბადე.

ლაპიდარული (ლათ.) - 1. ქვაზე ამოკაწრული ლაკონური აზრის შემცველი წარწერა (ნახ. 1); 2. რაიმესთან მიმართებით: მოკლე, მკაფიო და აღსაქმელი (ლაპიდარული გამონათქვამი); 3. სტილი, რომელიც მოკლედ, სხარტად და ამავე დროს მკაფიოდ გამოხატავს აზრს, გრძნობას (ასეთი სტილი ახასიათებს ძველი რომაული ძეგლების წარწერებს).

ნახ. 1

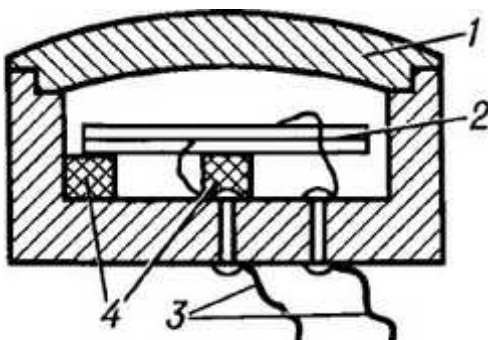
ლაპიტელი (იტალ.) - სვეტის ან ბოძის ზედა დამაგვირგვინებელი ნაწილი განვითარებული საყრდენით ანტაბლემენტის ან კოჭისათვის.

ლაჟი (იტალ.) - იხ. აჟიო.

ლართხი - წოლანა; მიწაზე გადებული ხის ძელი, რომელზედაც ლაგდება იატაკის ფიცარფენილი.

ლარი - 1. კუთხ. ფაცხა, ჩოდოლი, ლაჭყორი; წნულის ქოხი იმერეთში; 2. კუთხ. გრძელი და განიერი სკამი, რომელიც საწოლადაც გამოიყენება; 3. საქართველოს ეროვნული ფულის ერთეული; 4. საქონლის ნაწლავისაგან ან მყესისაგან დამზადებული სიმი (მაგ., ჩონგურისათვის, ფანდურისათვის); 5. ძვ. ძვირფასი ნივთიულობა, განძი, საუნჯე.

ლარინგოფონი - სპეციალური კონსტრუქციის ტელეფონის აპარატი, რომელიც უშუალოდ ედება ხორხს (ნახ. 1, პიეზოელექტრული ლარინგოფონი: 1 - ხორხზე მისადები კორპუსის დეტალი; 2 - პიეზოელემენტი; 3 - ბგერითი სიხშირის ელექტრული ძაბვის გამომყვანი სადენები; 4 - პიეზოელემენტის საყრდენები). როგორც წესი 2 ცალი ლ. განთავსდება ხორხის ორ მხარეზე მუზარადის ღვედის საშუალებით, რომელიც აღჭურვილია აგრეთვე თავზე დასამაგრებელი (ყურებზე მისადები) ტელეფონებით. გამოიყენება სატელეფონო საუბრებისათვის ხმაურის პირობებში (მშენებლობა, თვითმფრინავი, ტანკი, ძრავების საცდელი პოლიგონი, ჰიდროელექტროსადგური და ა.შ.).

ნახ. 1

ლარიქსი (ფოთლოვანა) - წიწვოვანთა ოჯახის წარმომადგენელი (ნახ. 1, ციმბირული ლარიქსი). თვისებებით ჩამოგავს ფიჭვს, თუმცა აქვს უფრო მეტი მუქი ნაცრისფერ-წითელი ჩამქრალი ფერი. გული ვიწროზოლოვან ნაქურთქთან შედარებით მუქი ფერისაა. გაცილებით მდიდარია ფისებით ვიდრე ფიჭვი და მშვენიერ საშენ მასალას წარმოადგენს იმ კონსტრუქციებისათვის, რომლებიც შეხებაში არიან წყალთან და გრუნტთან. რუსეთის და ევროპის ჩრდილოეთ რაიონებში დღესაც მრავლად საცხოვრებელი სახლები თუ საკულტო ნაგებობები, რომლებიც ლარიქსის

მორებისაგან დამზადებულ ხიმინჯოვან საძირკვლებს ეყრდნობიან. მისი სიმტკიცე, სიმკვრივე და სიმაგრე დაახლოებით 30 %-ით მეტია ფიჭვისაზე. სიმკვრივე 700...1100 კგ/მ³. როკები უფრო მცირე ზომის აქვს და ამავე დროს ისინი მთელ ტანზე განლაგებულია თანაბრად. ლ. 20-მდე სახეობა გავრცელებულია ევრაზიასა და ჩრდილოეთ ამერიკაში. საქართველოში იგი ბუნებრივად არ იზრდება. ინტროდუცირებულია აქა-იქ მცირე რაოდენობით, მაგრამ ტენის ნაკლებობისას მალევე ილუპება. ყველაზე ხშიერი ეგზემპლარები (22...30 მ სიმაღლისა და 55...70 წლისა) გვხვდება შავი ზღვის სანაპიროზე, წინანდლის პარკში და ბაკურიანში, ბორჯომში, ზემო სვანეთში. ყველაზე მრავლადაა გაშენებული ახალქალაქში. ძალიან ყინვაგამძლე და სინათლის მოყვარული მცენარეა. კარგად ხარობს ზომიერად ტენიან და ფხვიერ ნიადაგებზე. ზაფხულის სიცხისა და გვალვისადმი მგრძნობიარეა და სამხრეთ ქვეყნებში მისი კულტივირება მხოლოდ გრილ ადგილებშია შესაძლებელი. ძლიერ სწრაფლმზარდია. მტკიცე და მაგარი მერქანი აქვს, რომელიც გამოიყენება მშენებლობაში, წყალქვეშა ნაგებობებში, გემთმშენებლობაში და სხვ. მერქნის გამძლეობითა და სიმძიმით, უთხოვართან ერთად, პირველი ადგილი უკავია წიწვოვანთა შორის. იძლევა ძვირფას ფისს, რომლისგანაც მზადდება სკიპიდარი და კანიფოლი. ლ. ძალიან გავრცელებული ჯიშია რუსეთში (ტყეების 41 %), მაგრამ მისი დამზადება უმნიშვნელოა, რადგან დიდი სიმკვრივის გამო მორების მდინარით დაცურება რთულია და ძნელდება მისი მიტანა გადამამუშავებელ ქარხნებამდე. გარდა ამისა, ტანში ასევე ფისებს ადვილად გამოყავს წყობიდან ხის საჭრელი ინსტრუმენტები. პირიქითაა საქმე ჩრდილოეთ ამერიკაში, სადაც ლ. წარმოადგენს უპირველეს მერქანს მშენებლობაში დუგლასის ნაძვთან ერთად, რასაც განაპირობებს ხის გადამამუშავებელი საწარმოო ბაზის მაღალი დონე. მსოფლიოში ლ. გავრცელებული ჯიშებია: ციმბირული, დაურიის, იაპონური, გმელინის, კაიანდერასი, კამპატკის, კურილიის, სუკაჩოვის, დრიფიტკის, დასავლეთის, ამერიკული და სხვ.

ნახ. 1

ლარიქსი ამერიკული - 12...24 მ სიმაღლის და 30...60 სმ დიამეტრის წიწვოვანი ჯიშის ხე, კონუსური ვარჯით და დაკლაკნილი ტოტებით (ნახ. 1). ხარობს ჩრდილოეთ ამერიკაში. ძირითადად გამოიყენება როგორც სამელიორაციო ნარგაობა.

ნახ. 1

ლარიქსი ევროპული - 30 მ-მდე სიმაღლის წიწვოვანი ჯიშის ხე. აქვს მძიმე, მკვრივი, მაგარი მერქანი, რომელიც წითელი გულით და თეთრი ნაქურთენით გამოირჩევა. გავრცელებულია ევროპის მთიან რეგიონებში. შესანიშნავი საშენი მასალაა. გამოირჩევა ლამაზი ტექსტურით და ტენმედვეობით. ფართოდ იყენებენ, როგორც დეკორატიულ მცენარეს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლარტყა - 1. ს ა ნ ი ვ ე ლ ი რ ე გ ე ო დ ე ზ ი უ რ ი ლ. - გამოიყენება ნიველირთან ერთად 2 წერტილის სიმაღლის (ნიშნულის) დასადგენად. არსებობს ჭადრაკული ან დაშტრიხული სკალით. მაღალი სიზუსტის ნიველირებისათვის გამოიყენება 3 მ სიგრძის, ხოლო ტექნიკური ნიველირებისათვის - 4 მ-იანი დასაკეცი ლარტყა; 2. მ ა ნ ძ ი ლ ს ა ზ ო მ ი გ ე ო დ ე ზ ი უ რ ი ლ. (კიდური, დაშტრიხული, სკალური) - გამოიყენება ოპტიკურ-მექანიკური მანძილმზომი ხელსაწყოთა ცვლად და მუდმივ ბაზისად; 3. დახერხილი მასალის სახესხვაობა, რომელიც მიიღება ჩამოუგანავი ფიცრების ნაწიბურების ჩამოხურვისას; 4. ლარტყის კბილა მოდების დეტალი. წარმოადგენს პრიზმულ ან ცილინდრულ ღეროს, რომლის ერთ გერდზე ამოჭრილია კბილები. გამოიყენება ჩარხების, ამწეების, დასარტკით-განსარტკითი და სხვა მანქანების მექანიზმებში; 5. დეკორატიული პლასტმასის ღერო მინაპაკეტის დასამაგრებლად ჩარჩოში. ლ. სიგრძეზე გასდევს ღარი, რომელშიც ისმება დამატებითი შემამჭიდროებელი სპეციალური რეზინის სახით.

ლარტყა საბათქაშე - მერქნის წვრილი ლარტყები, განივკვეთით 3x15 მმ-ზე. მზადდება ყავრის ახდის წესით ან ჩარხზე დახერხვით. გამოიყენება კედლის ან ჭერის ბათქაშით გალესვის დროს.

ლარტყულა - მოლარტყვის ელემენტი, რომელიც მზადდება ხის ძელების, ლარტყის ან თამასისგან. იგი წარმოადგენს I ან II წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებულ ძელს როკების გარეშე, რომელზეც მაგრდება კრამიტი. ძელის მინიმალური განივკვეთია 30x50 მმ.

ლატანი - 1. ხის ტანის ნაწილი დიამეტრით 3...7 სმ და სიგრძით 3...9 მ; 2. ძვ. წვრილი და გრძელი ძელი.

ლატანმორი - მცირე დიამეტრის სამშენებლო მორი დამხმარე და დროებითი ნაგებობებისათვის: $D = 6...13$ სმ წიწვოვანი და $D = 8...11$ სმ ფოთლოვანი ხის ჯიშისათვის. სიგრძე 3...9 მ.

ლატენტური (ლათ.) - გამოუმჟღავნებელი, ფარული (მაგ., ავადმყოფობა, სითბო, მანკი).

ლატერიტი (ლათ.) - 1. მზეზე გამომწვარი, გამომშრალი აგური; 2. ნოტიო ტროპიკული და სუბტროპიკული ჰავის პირობებში ლატერიტიზაციის შედეგად წარმოქმნილი ალუმინსილიკატების გამოფიტვის ელუვიური პროდუქტი (ნახ. 1: ლატერიტი აფრიკაში). ლ. გამოფიტვის ქერქის გათბობის, ორგანული ნივთიერების სწრაფი დაჟანგვისა და Fe-ის ძნელად გატანის გამო წითელი ფერისაა. იგი ძირითადად შედგება კაოლინიტის, რკინის ჟანგის, ტიტანის ორჟანგის, ჯიბსიტის, მაგნეტიტისა და ჰალუაზიტისაგან. Fe-ის შემცველ ულტრაფუძე ქანებზე განვითარებულ ლატერიტებთანაა დაკავშირებული რკინის მადნები, Ni-საზე - ნიკლის სილიკატური მადნები (ზოგჯერ Cr-ისა და Co-ის მნიშვნელოვანი შემცველობით), ტუტე ქანების გამოფიტვასთან კი - ბოქსიტის ელუვიური საბადოები.

ნახ. 1

ლატექსი - კაუჩუკისმაგვარი პოლიმერების წყლის კოლოიდური დისპერსიები, სხვადასხვა ელასტიურობის მქონე რეზინის ნაკეთობების დასამზადებლად. ნატურალური ლ. - სითხე, რომელიც გარეგნულად რძეს ჩამოგავს. მისი გამოყენების არეალი ძალიან ფართოა. მშენებლობაში ლ. ამზადებენ: საღებავებს, ტრანსპორტიორის ლენტებს, ამპრავი მექანიზმების ქამრებს, ცემენტ-ლატექსის ნარევის (პოლიმერბეტონის ელასტიკური ზედაპირის მისაღებად), ჰიდროტექნიკური ნაგებობების გასამაგრებელ დეტალებს და ელემენტებს, ლატექსის წებოებს, რომელიც ერთმანეთთან აწებებს მინას, ფაიფურს, ქვას, აგურს, ლითონს, მერქანს და სხვ. საგზაო მშენებლობაში იგი გამოიყენება ბიტუმის დანამატად, სამთო საქმეში - შახტებში ხანძრის ჩასაქრობად.

ლატექსი სინთეზური - სინთეზური კაუჩუკის წყლიანი დისპერსია, რომელიც მიიღება ემულსიური პოლიმერიზაციით. ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში თხელკედლიანი უნაკერო ნაკეთობების დასამზადებლად, აგრეთვე სამშენებლო ხსნარებში დანამატის სახით.

ლატექსი ხელოვნური - „მზა“ პოლიმერების წყალში დისპერგირებით მიღებული დასპერსია.

ლაფანი (ლაფნის ხე) - 1. ხის ტანში კამბიუმის მოსაზღვრე ფენა, რომელიც შედგება ცოცხალი უჯრედებისაგან და წარმოადგენს ბარჯისაგან საკვები ნივთიერებების გადამტანს ტანსა და ფესვებში. ლაფანში გროვდება აგრეთვე საკვები ნივთიერებების მარაგი; 2. კაკლისებრთა ოჯახის ზაფხულმწვანე მცენარე. სიმაღლეში იზრდება 35 მ-მდე. არსებობს 11-მდე სახეობა. გავრცელებულია ევრაზიის სუბტროპიკულ და ზომიერად თბილ ქვეყნებში. უმრავლესობა თავმოყრილია აღმოსავლეთ აზიაში. იზრდება მთის ხეობებში და ზოგან ზღვის დონიდან 3500 მ აღწევს. საქართველოში ბუნებრივად ხარობს მხოლოდ ერთი სახეობა - კავკასიური ლაფანი. ჩვეულებრივ შერეულია ფოთლოვან ტყეში მურყანთან, თელადუმასთან, წიფელთან, რცხილასთან, იფანთან და სხვ. ლაფანის წმინდა კორომები - ლაფნიანები იშვიათია. სწრაფმზარდია, ცოცხლობს 250 წლამდე. რგავენ ხეივნებად, ეულად, ტენიან ადგილებში ტყის გასაშენებლად, მდინარისა და წყალსატევების ნაპირების გასამაგრებლად. თეთრი რბილი მერქნისაგან ამზადებენ საყოფაცხოვრებო ნივთებს. ლ. მშენებლობაში პრაქტიკულად არ გამოიყენება.

ლაფანჭამია - მწერების კლასის, ხოჭოების რიგის წარმომადგენელი, წიწვიან მცენარეთა, განსაკუთრებით ნაძვის, მავნებელი. ბინადრობს ქერქის ქვეშ, იკვებება ლაფნით, ძლიერ აზიანებს კამბიალურ ზონასდა ხელს უშლის ხის ზრდა-განვითარებას.

ლაფარო (ლაფარე) - ადგილი შენობის ირგვლივ, რომელსაც სახურავის გამოშვებული ნაწილი ფარავს.

ლაფეტი (ფრანგ.) - 1. სპეციალური მოწყობილობა, საყრდენი, რომელზეც მაგრდება ქვემეხის ლულა საკეტით (ნახ. 1, ქვემეხის ლაფეტი). არსებობს მოძრავი, სტაციონალური და ნახევრადსტაციონალური; 2. სატვირთო ავტომობილის მისაბმელი ღია პლატფორმა კონტეინერების, მსუბუქი ავტომობილების და სხვა ტვირთების გადასაზიდად (ნახ. 2, საავტომობილო ლაფეტი); 3. დახერხილი ხე-ტყის ჩამოუგანავი მასალა, ფიცრის სახეობა, რომლის სისქე 50 მმ-ს აღემატება და მორის სიგრძეზე დახერხვით მიიღება.

ნახ. 1

ნახ. 2

ლაქი - სინთეზური ან ბუნებრივი ნივთიერების კოლოიდური ხსნარი ორგანულ გამხსნელში. გამოიყენება დამცველი ან დეკორატიული დაფარვებისათვის, მასალების ელექტროსაიზოლაციო გაჯენისათვის, ემალის საღებავის დასამზადებლად და სხვ.

ლაქი ბაკელიტის - ბაკელიტისაგან დამზადებული ლაქი, რომელიც ტექსტოლიტის და ელექტროსაიზოლაციო ფურცლოვანი მასალის დასამზადებლად გამოიყენება.

ლაქი გარპიუსის - იხ. ლაქი კანიფოლის.

ლაქი ეთერცელულოზის - ცელულოზის ეთერის ფუძეზე დამზადებული ლაქი, რომელიც შედგება ცელულოზის ნიტრატისაგან (კილოქსილინი აზოტის შემცველობით 10...12,5%), პლასტიფიკატორისაგან (კასტორის ზეთი, დიბუთილფტალატი), ფისისაგან (შარდოვანა-ფორმალდეჰიდის, გლიფტალის) და აქროლადი ნაწილისაგან (გამხსნელები და განმზავებლები). გამოიყენება ავეჯის წარმოებაში.

ლაქი კანიფოლის (გარპიუსის ლაქი) - ბუნებრივი ფისის საფუძველზე მიღებული ღია ყვითელი ან მოყავისფრო ფერის ლაქი. კარგად იხსნება სპირტში, აცეტონში, სკიპიდარში, ბენზოლში, ბენზინში. მიიღება წიწვოვანი ხის ჯიშების გამონადენიდან. ძირითადად ავეჯის წარმოებაში გამოიყენება.

ლაქიანობა - მ ე რ ქ ნ ის მ ა ნ კ ი, ფოთლოვანი ჯიშის მერქნის ნაქურთენის შეფერილობა ლაქების ან ზოლების სახით. იგი არ ამცირებს მერქნის სიმკვრივეს. ძირითადად თავსდება გულისა და ნაქურთენის საზღვარზე. განასხვავებენ ლაქიანობის ორ სახეობას: ტანგენციალური - წრიული რგოლების გასწვრივ, მიყვება ხის ტანს ფესვებიდან წვეროსაკენ რამდენიმე მეტრის სიგრძეზე, ზოგჯერ წვერომდეც, და რადიალური - მერქნის შეფერილობის მკვეთრი ცვლა რგოლების და ჭრილობების სიახლოვეს. განივკვეთზე მიმართულია ზედაპირისაკენ რადიუსის გასწვრივ. გვხვდება ყველა ფოთლოვანი ჯიშის მერქანში. აქვს წაგრძელებული, სოლისმაგვარი ბოლოებით, ზოლის სახე და ხშირად უწოდებენ „მაქოს“ (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლაქსაღებავები - თხევადი ან პასტისმაგვარი შენაერთები, რომლებიც მკვრივ ზედაპირზე თხელი ფენის დატანით წარმოშობენ აფსკს და ზედაპირს ეკვრის ადგიური ძალების საშუალებით. ლ. მიეკუთვნება ლაქები, სარეზავები, დაგრუნტვა, შეფითხნა.

ლაჭყორი - ლერწმით ან წვეპლით წნული ქოხი დასავლეთ საქართველოში; ფაცხა, ჩოდოლი.

ლაჭარი - ღვარცოფული ნაკადის ადგილობრივი დასახელება (ინდონეზია), ჩნდება მოქმედი ვულკანების რაიონებში. ანსხვავებენ ცხელ ლაჭარებს, რომლებიც დაკავშირებულია ვულკანის ამოფრქვევასთან და ცივს, რომელიც არ არის დაკავშირებული ვულკანის ამოფრქვევასთან. ასეთი ტიპის ლ. წარმოქმნის მიზეზი არის კოკისპირული

წვიმები ან კრატერული ტბების გარდევვა (ნახ. 1). თანამედროვე ვულკანიზმის რაიონებში აქტიური ღვარცოფული მოვლენების მთავარ მიზეზს ფხვიერნატეხიანი მასალის გარეცხვადი ფენების სიუხვე წარმოადგენს.

ნახ. 1

ლეგიერება (ლათ.) - ლითონების შენადნობებში მალეგირებელი ელემენტების შეყვანა მათთვის განსაზღვრული ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების შეცვლის მიზნით. მაგ, ფოლადში მანგანუმის დამატება ზრდის მის ცვეთამდეღობას. ექსკავატორის ციხვის კბილები, სამსხვრევ-სახარისხებელი მანქანებისა და ბეტონშემრევეების მუშა ორგანოების ზედაპირები, ბურთულეებიანი წისქვილების ჯავშანფილები ცვეთამდეგი მანგანუმიანი ფოლადებისაგან მზადდება.

ლედებურიტი - რკინანახშირბადოვანი შენადნობების (თუჯი) ერთ-ერთი ძირითადი სტრუქტურული შემადგენელი - ევტექტიკური (ელექტრული) აუსტენიტისა და ცემენტიტის ნარევი, რომელიც წარმოიქმნება 1145°C-ზე დაბალ ტემპერატურაზე (სუფთა რკინანახშირბადოვანი შენადნობები).

ლეკალო - 1. სახაზავი ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება ნახაზზე მრუდი ხაზების გასავლებად ან გავლებული მრუდი ხაზების შესამოწმებლად. არსებობს მუდმივი და ცვლადი სიძრუდის ლ.; 2. საზომი ლეკალო - უშკალო საზომი ინსტრუმენტი ან დასაკვალავი მოწყობილობა (შაბლიონი), რომელიც ძირითადად გამოიყენება მანქანათმშენებლობაში და გემთმშენებლობაში ფასონური დეტალების მრუდი კონტურების შესამოწმებლად. ლ. დასამზადებელი მასალებია: ფოლადი, მერქანი, პლასტმასა, მინა.

ლეკაჟი (გერმ.) - სითხის გაჟონვა, საქონლის გაშრობა ტრანსპორტირების დროს.

ლელიტი - წნეხილი ლელქაშის, ლერწმის ფარი. იყენებენ მშენებლობაში სახურავების ტიხრების მოსაწყობად.

ლელქაში - ისლისებრთა ოჯახის ჭაობის მცენარე. გამოიყენება ჭილობებისა და კალათების მოსაქსოვად, შესაფუთავ და საშენ მასალად, საიზოლაციო მასალის დასამზადებლად.

ლემა (ბერძ.) - დამხმარე თეორემა, რომელიც აუცილებელია სხვა თეორემის დასამტკიცებლად.

ლემექსი (რუს. Лемех) - 1. საბურულე მასალა მცირე ზომის ხის ფირფიტების სახით. გამოიყენებოდა ძველ რუსეთში მართლმადიდებლური ტაძრის გუმბათების (ნახ. 1), წყლის კასრების, ქანობიანი სახურავების, ფარდულების და მისთ. მოსაპირკეთებლად. ამზადებდნენ ვერხვის ხის ფიცრებისაგან სიგრძით 50 სმ-მდე. ლ. ერთი ბოლო სწორად იყო წაჭრილი, მეორეს კი ჰქონდა მრგვალი, სამკუთხა ან საფეხურებიანი ფორმა; 2. იხ. სახნისი.

ნახ. 1

ლენტა რანტური - აფუებული პოლიეთილენის ზოლი (ნახ. 1) სისქით არანაკლები 5 მმ სისქისა და სიგანით 120...180 მმ, ცემენტის მოჭიმვის ან ბეტონის თბილი იატაკის (ნახ. 2) ტემპერატურული გაფართოების საკომპენსაციოდ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ლენტი (ლათ.) - მზადდება სხვადასხვა მასალისაგან. ცნობილია ასბესტის, რეზინის, რეზინ-ქსოვილის, ფოლადის, სინთეზური, ცივად და ცხლადგლინული, ქაღალდ-ქარსის, ასანთის შპონის და სხვ. გამოყენების სახის მიხედვით არის კონვეიერის, მუხლუხას, სამუხრუჭე, ტრანსპორტიორის, მკვებავების, განმტვირთი, ჩამტვირთავი, ზესადების, საიზოლაციო და სხვ. ლ. განასხვავებენ აგრეთვე ფრიქციულ, ხერხისებრ, ჯაჭვურ, ღარებიან და სხვ. ლ. ლენტაში მასალის ბოჭკოები გასწორებული და მეტნაკლებად პარალელურია.

ლენტური მკვებავე - ტრანსპორტიორი ბუნკერებიდან ფხვიერი მასალებისა და ბეტონის მისაწოდებლად ტექნოლოგიურ მანქანებში. წარმოადგენს მცირე სიგრძის ლენტურ ტრანსპორტიორს გვერდულებით (ნახ. 1). ლენტის მუშა ტოტი ეყრდნობა გორგოლაჭებს და მოძრობაში მოდის წამყვანი დოლით ამძრავისაგან. ლენტის დაჭიმვა ხორციელდება ხრახნული დამჭიმის მოწყობილობით.

ნახ. 1

ლენტური ტრანსპორტიორი - უწყვეტი მოქმედების სატრანსპორტო დანადგარი, რომლის ტვირთშიც ელემენტს წარმოადგენს ლენტა. ლ.ტ. ფართოდ იყენებენ შემავსებლების მისაწოდებლად ბეტონშემრევ დანადგარებში, ინერტული მასალების ღია ტიპის საწყობების მოსაწყობად სამსხვრევ-სახარისხებელ ქარხნებში, მრავალციცვიანი ექსკავატორების მიერ დამუშავებული გრუნტის გასატანად ნაყარში და სხვ.

ლეპიდოგროვიტი - ლალის ქარსაკი, ჰიდროქსიდის კლასის მინერალი, ფენოვანი აგებულების რკინის ჟანგის ერთ-ერთი ძირითადი სახეობა.

ლერწამი (რუს. Тростник) - მარცვლოვანი ოჯახის ტანმაღალი მცენარე, რომელიც მდინარეებისა და ტბების ნაპირებზე, ტროპიკულ და სუბტროპიკულ ქვეყნებში იზრდება. გამოიყენება საწვავად და საშენ მასალად, ჭიგოებად და ღობედ, ჭილობის, კალათებისა და მისთ. საქსოვად, ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობაში. აშენებენ სარწყავი არხების ნაპირებისა და ქვიშიანი ადგილების გასამაგრებლად. ლ. ზოგიერთი სახეობიდან ღებულობენ შაქარს.

ნახ. 1

ლესვა - 1. ლითონის საჭრისების გალესვის პროცესი გარკვეული ზომების, ფორმის და მჭრელი კუთხეების მისაღებად. სრულდება ხელით ან მექანიკურ დაზგებზე აბრაზიული, ალმასის ან ელბორის რგოლების გამოყენებით; 2. კედლის ბათქაშით დაფარვის პროცესი.

ლექსიკოგრაფია (ბერძ.) - 1. ენათმეცნიერების დარგი, რომელიც ამუშავებს ლექსიკონების შედგენის თეორიის საკითხებს; 2. ლექსიკონის შედგენა, სალექსიკონო მუშაობა.

ლექსიკონი - 1. საცნობარო წიგნი, სადაც თავმოყრილია ანბანურად დალაგებული სიტყვები და მათი განმარტებანი; ცნობარი; 2. სიტყვათა და გამოთქმათა მარაგი.

ლედი - თოვლის დნობა.

ლეღმა - 1. ტემპერატურის აწევა 0°C -ზე და უფრო მაღლა ზამთრის ყინვიან პერიოდში; 2. ყინული ან შეყინული თოვლი, რომელიც დნობას იწყებს.

ლიანდაგი - ნაგებობების და მოწყობილობების კომპლექსი, რომელიც ქმნის გზას მიმმართველი რელსის ლიანდაგით. იგი შეიძლება იყოს დეპოს, საერთო მოხმარების, მთავარი, მისასვლელი, საპარკო, სასადგურე, სატვირთავი, ჩიხის, კარიერის, ამწისქვეშა, შეკიდული ტრანსპორტის, შემაერთებელი და სხვ.

ლიანდაგი რკინიგზის - ნაგებობებისა და მოწყობილობების კომპლექსი, რომელიც ქმნის გზას მიმმართველი სარელსო ლიანდით. შედგება ზედნაშენისაგან (რელსები, შპალები, საისრო გადამყვანები, ბალასტის ფენა), მიწის ვაკისისაგან (ყრილები, თხრილები) სადრენაჟე მოწყობილობით, აგრეთვე ხელოვნური ნაგებობებისაგან (ხიდები, გვირაბები), სასიგნალო მოწყობილობებისაგან.

ლიანდაგის ზედნაშენი - რკინიგზის ლიანდაგის ნაწილი, რომელშიც შედის რელსი, შპალი, ბალასტის შრე, ისრული გადამყვანი და ყრუ გადაკვეთები.

ლიანდაგსაგები - ამწეებით აღჭურვილი მანქანებისა და მექანიზმების კომპლექტი, რკინიგზის გამზადებული რელსებისა და შპალების სამონტაჟო ერთეულის ტრანსპორტირებისა და დაგებისათვის მექანიზებული წესით. გამოიყენება ახალი რკინიგზის მშენებლობისა (ნახ. 1) და ძველის რემონტის დროს.

ნახ. 1

ლიანდი - ავტომობილის, ტრაქტორის ან სხვა სახმელეთო სატრანსპორტო საშუალების თვლებს შორის მანძილი თითოეულ ღერძზე, რომელიც ახასიათებს მის მდგრადობას (გვერდითი გადაყირავების საწინააღმდეგოდ) სიმძიმის ცენტრის განსაზღვრული მდებარეობისას. ხშირად წინა და უკანა ღერძებს სხვადასხვა ლიანდი აქვთ.

ლიანები - ხვიარა მცენარეები, რომლებიც ხის ტოტებზე მოხვედრილი თესლიდან იზრდება და ნიადაგისკენ ეშვება (ნახ. 1). გამოიყენება ბაღების, სკვერების, ხეივნების, ეზოების, სახლის აივნების და ა.შ. გასაფორმებლად.

ნახ. 1

ლიაპუნოვის მეთოდი (რუს.) - მეთოდი ემდგნება არაწრფივი მეთოდების გამოკვლევას. ლიაპუნოვის პირველი მეთოდი ეფუძნება აგზნებული მოძრაობის განტოლების ამონახსნის მოძებნასა და გადაწყვეტას, რომელიც რაღაც

მიზეზით (მაგ., შემთხვევითი ბიძგით) განსხვავდება შემთხვევითი არააგზნებადი მოძრაობისაგან. მეორე მეთოდი ითვალისწინებს სისტემის კოორდინატის რაღაც ფუნქციის (ლიაპუნოვის ფუნქციის) შერჩევას, რომლის თვისებების მიხედვით შესაძლებელია ვიმსჯელოთ მოძრაობის მდგრადობაზე.

ლიბრიფორმი (ლათ.) - ფოთლოვანი ჯიშის ხეების მექანიკური ქსოვილის ძირითადი ნაწილი, რომელიც ხის ტანის 35...75%-ს მოიცავს. ლ. ბოჭკო ტიპური პროზენქიმული უჯრედია, წაგრძელებული, წამახვილებული ბოლოებით, ვიწრო სიღრუეებით და ძლიერი კედლებით.

ლიგნამონი - ქიმიურ-მექანიკური მეთოდით და ამიაკით მოდიფიცირებული მერქანი, რომელიც გამოიყენება პარკეტის წარმოებაში, ვაგონთმშენებლობაში, გემთმშენებლობაში და სხვ.

ლიგნინი (ლათ.) - 1. ნახშირბადით მდიდარი, არომატული ბუნების მაღალმოლეკულური ნივთიერება, რომელიც მერქნისა და ქერქის უჯრედის შემადგენლობაში შედის. წიწვოვანი და ფოთლოვანი ჯიშის მერქნის შემცველი ლ. ქიმიური აღნაგობით ერთი და იგივეა. ცელულოზასთან შედარებით ლ. ნაკლებ ქიმიურად მედეგია, ადვილად იჟანგება, ურთიერთქმედებს ქლორთან, გათბობისას ადვილად იხსნება ტუტეებში, გოგირდმჟავას წყალხსნარებში და მათ მჟავა მარილებში; 2. ჭრილობის შესახვევი მასალა სიფრიფანა ფურცლების სახით, რომელსაც იღებენ წიწვოვანი მცენარეების მერქნისაგან; „ხის ბამბა“.

ლიგნინტი (ლათ.) - მურა ქვანახშირი დაბალი ხარისხისა.

ლიგნოსტონი - წნეხილი ხის მასალა მაღალი მექანიკური მახასიათებლებით. იწარმოება მერქნის ან მისი ნარჩენების (ნაფოტი, ბურბუშელა, ნახერხი, ბოჭკო) გადამუშავებით. დამზადების მეთოდების მიხედვით ლ. შეიძლება მივიღოთ: მერქან-ცემენტის მასისაგან, მერქან-ბოჭკოვანი მასისაგან, მთლიან-დაწნეხილი მერქნისაგან და მერქნის პიეზოთერმული დამუშავებით.

ლიგნოფონი (ლათ.) - იხ. დელტა-მერქანი.

ლიგროინი - ნავთობის გამოხდის ერთ-ერთი პრიდუქტი; ე.წ. „მძიმე ბენზინი“.

ლივლივი - ტალღისებრი რიტმული მოძრაობა რხევა, ქანაობა.

ლიზიმეტრი (ბერძნ.) - მოწყობილობა, რომლითაც ზომავენ გაჟონვის სიღრმეს.

ლიზინგი - საფინანსო იჯარა. საწარმოო გამოყენების მიზნით გრძელვადიანი იჯარით გაცემა - მექანიზმების და მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებებისა და საწარმოო დანიშნულების სხვადასხვა ნაგებობის, რომლებიც შესყიდულია ან დამზადებულია ლ. გამცემის მიერ ლ. მიმღებისათვის. ლ. გამცემი ინარჩუნებს მათზე საკუთრების უფლებას ხელშეკრულების მოქმედების განმავლობაში. სალიზინგო კონტრაქტის ვადის გასვლის შემდეგ არენდატორს შეუძლია შეიძინოს მოწყობილობები დარჩენილი ღირებულების გადახდის კვალობაზე, დადოს ახალი შეთანხმება ან მატერიალური ფასეულობები დაუბრუნოს სალიზინგო კომპანიას.

ლიზინგი ოპერატიული - მანქანებისა და მოწყობილობების არენდა 3-დან 5 წლამდე ვადით, არენდის პერიოდში მათი ნაწილობრივი ამორტიზაციით.

ლიზინგი საექსპორტო - მანქანების, მოწყობილობების და სხვა ქონების არენდა, გაცემული უცხოელ იურიდიულ ან ფიზიკურ პირებზე.

ლიზინგი ფინანსური - მანქანებისა და მოწყობილობების არენდა 10-დან 15 წლამდე ვადით, არენდის პერიოდში მათი სრული ამორტიზაციით.

ლიზინგის საგანი - ლიზინგით მიღებული ძირითადი საშუალებები. ლიზინგის ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში აღნიშნული ძირითადი საშუალებები აისახება იჯარის მიმღების ბალანსზე.

ლიზოლი (ბერძ.) - გამჭვირვალე ზეთოვანი სითხე შავ-წითელი ფერისა, სადეზინფექციო საშუალება.

ლიზოფორმი - სადეზინფექციო საშუალება - კალიუმის საპნისა და ფორმალინის სპირტის ხსნარი.

ლითოგლიფიკა - ქვაზე ამოჭრის საქმე.

ლითოგრაფია (რუს.) - 1. ბრტყელი ბეჭდვის ნაირსახეობა, რომლის დროსაც გამოსახულება და ტექსტი ფოტომექანიკური წესით ან ხელით გადააქვთ ლითოგრაფიულ ქვაზე, ალუმინის ან თუთიის თხელ ფირფიტაზე, საიდანაც იგი უშუალოდ აღიბეჭდება ქაღალდზე; 2. აღნიშნული წესით დაბეჭდილი გამოსახულება; 3. პოლიგრაფიული დაწესებულება, რომელიც მხოლოდ ლითოგრაფიული წესით აწარმოებს ბეჭდვას.

ლითოლოგია - მეცნიერება რომელიც სწავლობს დაჯდომად მთის ქანებს: შემადგენლობას, სტრუქტურას, ტექსტურას, ფიზიკურ და ქიმიურ თვისებებს, განლაგების პირობებს, წარმოშობას და ცვალებადობის პროცესებს. ინტერსურ-ამერიკულ ლიტერატურაში ტერმინი „ლ.“ ხშირად აღნიშნავს ნებისმიერი წარმოშობის სამთო ქანების შემადგენლობის შესწავლას.

ლითონები (გერმ. მეტალები) - ნივთიერებები, რომლებსაც მაღალი თბო- და ელექტროგამტარობა, ჭედვადობა, პლასტიკურობა, ზოგჯერ ახასიათებთ, რაც განპირობებულია მათ კრისტალურ მესერში თავისუფლად გადაადგილებადი ელექტრონების დიდი რაოდენობით. ამ თვისებებს ატარებს 80-ზე მეტი მარტივი ნივთიერება (ელემენტი) და ბევრი ლითონის შენადნობი. ელემენტების სამ-მეოთხედზე მეტი მეტალებია. ჩვეულებრივ პირობებში თითქმის ყველა მეტალი მყარია, მხოლოდ ვერცხლისწყალი გვხვდება თხევად მდგომარეობაში. მსგავსების გარდა მეტალებს შორის განსხვავებაც არსებობს. მაგ., კალა, ტყვია და ალუმინი, რკინისა და სპილენძისაგან განსხვავებით უფრო რბილი, სუსტი და შედარებით დაბალ ტემპერატურაზე დნობადი მეტალებია. ზოგიერთი მეტალი, როგორიცაა კალიუმი და ნატრიუმი, აქტიური ნივთიერებებია და კარგად შედიან რეაქციაში, ზოგი კი, მაგ., ოქრო და პლატინა, არააქტიურია. ოქრო ბუნებაში სუფთა სახითაა აღმოჩენილი, დანარჩენი მეტალები კი ქანებში მინერალების სახით მოიპოვება, სადაც ისინი არამეტალებთანაა ნაერთში. მაგ., რკინის ძირითადი მინერალები რკინისა და ჟანგბადის ნაერთებია. ლ. გამყარება შესაძლებელია მათი გადნობითა და შენადნობების დამზადებით. ქიმიური აქტივობის მიხედვით დალაგებულ მწკრივს აქტივობის მწკრივი ეწოდება: Li, K, Ca, Na, Mg, Al, Zn, Cr, N, Fe, Sn, Pb, [H], Cu, Ag, Hg, Pt, Au. შუა საუკუნეებამდე ცნობილი იყო მხოლოდ 7 მეტალი: ოქრო, ვერცხლი, სპილენძი, კალა, ტყვია, რკინა, ვერცხლისწყალი. 1789 წელს ცნობილმა მეცნიერმა ლაუაზიემ, ლითონებს მიაკუთვნა იმ დროისათვის ცნობილი 17 მარტივი ნივთიერება - Sb, Ag, As, Bi, Co, Cu, Sn, Fe, Mn, Hg, Mo, Ni, Au, Pt, Pb, W. Zn. ლ. საერთო ქიმიური თვისებაა ის, რომ მათი ატომები ადვილად გაცემენ ელექტრონებს და გარდაიქმნებიან დადებითად დამუხტულ იონებად. რაც ადვილად გაცემს ლ. ატომი ელექტრონს, მით მეტი აქტიურია იგი. ლ. რეაქციაში შედიან არამეტალებთან: ჟანგბადთან, გოგირდთან, ჰალოგენებთან, აზოტთან, ფოსფორთან, მჟავებთან და წყალთან ლ. და მისი შენადნობები იყოფა ორ ჯგუფად: შ ა ვ ი (რკინა და რკინის შენადნობები, რომელთა წილად მოდის მსოფლიოში წარმოებული ლითონპროდუქციის 95%) და ფ ე რ ა დ ი (იხ. ფერადი ლითონები). პრაქტიკაში ლ. გამოიყენება ძურითადად შენადნობების სახით (10 ათასზე მეტი). განსაკუთრებულად სუფთა ლითონები კი (99,999% და მეტი) გამოიყენება ატომურ ტექნიკაში. თანამედროვე მშენებლობა წარმოუდგენილია ლ. და მისი შენადნობების (ფოლადი, დურალუმინი, ბრონზა, თითბერი და ა.შ.) გარეშე, რომლისაგან დამზადებული ელემენტები და კონსტრუქციები (წამწები, კოჭები, კამარები, კოლონები, ჩარჩოები, სტრუქტურები, გარსები, ფურცლები, პროფილები და სხვ.) ფართოდ გამოიყენება სამოქალაქო და სამრეწველო დანიშნულების ნაგებობებისათვის.

ლითონების გამოწვა - ლითონების თერმული დამუშავების სახე, რომელიც ითვალისწინებს წინა დამუშავების შედეგად არამდგრად მდგომარეობაში მყოფი ლითონების ან მისი შენადნობების გაცხელებას მაღალ ტემპერატურაზე და შემდეგ თანდათანობით გაგრილებას წონასწორობის მდგომარეობის მიღწევის მიზნით. ლ.გ. აუმჯობესებს დამუშავებადობას, პლასტიკურობას და ამცირებს კონსტრუქციებში ნარჩენი ძაბვების გაჩენის ალბათობას.

ლითონების დაცვა - ლითონის ზედაპირის ხელოვნური კათოდური პოლარიზაციით ელექტროქიმიური დაცვა კოროზიისაგან. გამოიყენება მიწისქვეშა და წყალქვეშა მილსადენების, ძალური კაბელებისა და კავშირგაბმულობის კაბელების, რეზერვუარების და ქიმიური აპარატების შიგა ზედაპირების, აგრეთვე გემების, ხიმინჯების, ესტაკადების კოროზიისაგან დასაცავად.

ლითონების შედუღებადობა - ლითონის თვისება ან თვისებათა შეხამება შედუღების ტექნოლოგიის დადგენისას, წარმოქმნას დაუშლადი შეერთება, რომელიც პასუხობს ექსპლუატაციის მოთხოვნებს.

ლითონების წნევით დამუშავება - ტექნოლოგიური პროცესების ერთობლიობა, რომელს შედეგად ხდება ნაკეთობის ფორმის ცვლილება მთლიანობის დარღვევის გარეშე ანუ პლასტიური დეფორმაცია გარეგანი ძალის გავლენით. ლ.წ.დ. წნევით დამუშავების ძირითადი მეთოდებია: გლინვა, წნეხა, ადიდვა, ჭედვა, შტამპვა. როგორც წესი, მეტალების წნევით დამუშავების შედეგად მათი ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები უმჯობესდება.

ლითონთერმია (მეტალოთერმია) - ლითონების აღდგენა მათი ნაერთებიდან სხვა, ქიმიურად უფრო აქტიური ლითონებით, მაღალ ტემპერატურაზე. აღმდგენის სახეობის მიხედვით განასხვავებენ ალუმინოთერმიას,

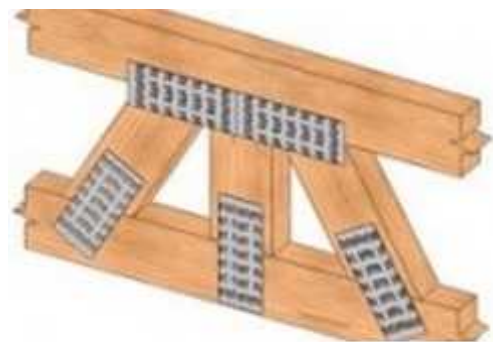
სილიკოთერმის, მაგნიუმთერმის, კალციუმთერმის და სხვ. ლითონთერმია გამოიყენება ზოგიერთი ფერადი და იშვიათი ლითონის წარმოებისათვის.

ლითონით დაფარვა - ლითონის ან ლითონის შენადნობებით ლითონური (სხვა ქიმიური შედგენილობის) ან არალითონური ნაკეთობების ზედაპირის დაფარვა ნაკეთობის დასაცავად კოროზიის, ცვეთა- და მხურვალმდეფეგობის ასამაღლებლად, აგრეთვე დეკორატიული მიზნით.

ლითონის განმტკიცება აფეთქებით - ლითონის მექანიკური თვისებების ცვლილება დეფორმაციით, რომელსაც იწვევს დ ა რ ტ ყ მ ი თ ი ტ ა ლ დ ა. დარტყმითი ტალღა ლითონში ჩნდება ასაფეთქებელი ნივთიერების კონტაქტური მუხტის აფეთქებით ან აჩქარებული თანადარტყმით. ლ.გ.ა. წარმოებს ლითონის შტამპვა ან შედუღება აფეთქებით. ლ.გ.ა. დროს ლითონის სიმაგრე და სიმტკიცე იზრდება, პლასტიკურობა და დარტყმითი სიბლანტე კი მცირდება. განმტკიცება გამოიყენება ისეთი დეტალების დასამზადებლად, როგორიცაა: ექსკავატორის ჩამჩის კბილები, სამსხვრევი ჩაქურჩის მუშა კბილი, რკინიგზის ელმავლის და ვაგონების ჯვარედის გულანა და სხვ.

ლითონის გორგალი - უნივერსალური სავენტილაციო თვითწებვადი რულონური ელემენტი კეხსა და ქედზე დასამაგრებლად. გამოიყენება ნებისმიერი პროფილის კრამიტთან.

ლითონის დაკბილული ფირფიტა (ლდფ) - ფოლადის ფურცლისაგან დამზადებული 1,2...2 მმ სისქის ფირფიტა, რომელშიც ამოშტამპულია ლურსმნისმაგვარი კბილები ამოღებული 90°. ხის ელემენტების ლდფ-ზე განხორციელებული შეერთებების უპირატესობაა მაღალი ინდუსტრიულობა და ეკონომიურობა. შეერთების აწყობა ხდება ერთდოულად ორივე მხრიდან წნეხის საშუალებით (წნევა 5 მპა), სპეციალიზირებულ საწარმოებში ან ხის გადამამუშავებელ საამქროებში. ლდფ ძირითადად გამოიყენება ფიცრული წამწეების (ნახ.1), ჩარჩოების, კარკასების, გადახურვის ფილების, საკედლე პანელების) და სხვა კონსტრუქციების კვანძების და პირაპირების შეერთებებში. კონსტრუქციის წინასწარ აწყობილი და ფიქსირებული ელემენტების შეერთებები ხორციელდება სპეციალურ მაგიდაზე დასაწნეხი მექანიზებული მოწყობილობების საშუალებით და არ მოითხოვს რაიმე რთულ ტექნოლოგიურ პროცესს.

ნახ. 1

ლითონის დუღილი - გამდნარი ლითონიდან გაზის ბუშტულების გამოყოფა. გამოიყენება ლითონსადნობ პროცესებში ფოლადის დეგაზაციისათვის.

ლითონის კომპოზიტური მასალა - ქარხნული წარმოების პანელი, რომლის პლასტმასის გული ორივე მხრიდან ლითონითაა დაფარული.

ლითონის კომპოზიტური მასალის სისტემა - ლითონშემცველი მასალის გამოყენებით წარმოებული საფარი ექსტერიერის კედლისათვის სპეციფიკურ ანაწყობებში გამოსაყენებლად, მათ შორის: გადაბმებში, ნაკერებში, მიმაგრებებში, საყრდენებზე, კარკასსა და სხვა დეტალებზე, როგორც მოითხოვს ცალკეული პროექტი (დიზაინი).

ლითონის კონსტრუქციების ცხელი დამცავი საფარველი - დამცავი საფარველი, მიღებული დასაცავი ლითონის კონსტრუქციების ან მისი ელემენტების ჩაძირვით დამცავი ლითონის ნაღნობში.

ლითონის მემკვიდრეობითობა - ფორმის და კრისტალოგრაფიული ორიენტაციის შენარჩუნება ლითონის ელემენტის სტრუქტურაში პირდაპირი (გაცივება) და საპირისპირო (გაცხელება) პოლიმორფული გარდაქმნებისას.

ლითონის ნაწარმი (რუს. Метизы) - სხვადასხვა დანიშნულების ნაკეთობანი, დამზადებული ფოლადის მავთულის,

გლინულას და ლენტისაგან (შედულების ელექტროდები, ბადეები, ჭიმები, სამაგრი ელემენტები და სხვ.).

ლითონის პროფილები - სხვადასხვა განივკვეთის ლითონის გრძელი პროფილები ფოლადისა (გაგლინული, შენადული, ცინკაჟი) და ალუმინის შენადნობებისაგან (გაგლინული და დაწნეხილი). ფოლადის პროფილები გამოდის კუთხოვანების, შველერების, ორტესებრების, ტესებრების, ფურცლების, ზოლურების, რულონების, ლენტების, კვადრატების, მილების, რელსების და ა.შ., ხოლო ალუმინის შენადნობების - კუთხოვანების, შველერების, ორტესებრების, ტესებრების, ფურცლების, წნელების, მავთულების და ა.შ. სახით. მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება ფოლადის პროფილები (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლითონის რბილი მავთული - მავთული, გამოყენებული ფანჯრის საწვიმარის, გვირგვინების, პარაპეტების, საკვამურის ხუფების საფარველების სარტყელის გასამაგრებლად.

ლითონის ფული - 1. მონეტა, ლითონის ზოდი, რომელსაც კანონით დადგენილი წონითი შემცველობა და ფორმა აქვს. იგი წარმოადგენს მიმოქცევისა და გადახდის საშუალებას, არის მრგვალი, დისკური ფორმის. გამოიყენება უძველესი დროიდან, რადგან მიმოქცევაში უფრო მოსახერხებელია, ვიდრე ქაღალდის ფული. თითოეულ მონეტაზე არსებობს განსაზღვრული გამოსახულება (გერბი, სახელი, ტიტული და წარწერა); 2. ფულის ლითონურ-ჭედური ფორმა, ლითონის მონეტებისგან შემდგარი ნაღდი ფულის ნაწილი, რომელიც, თავის მხრივ, იყოფა სრულფასოვან ოქროსა და ვერცხლის მონეტებად. ეს უკანასკნელი ქაღალდის ფულის ნაირსახეობაა, რომლის ნომინალური ღირებულება აღემატება მის შინაგან ღირებულებას (ლითონის ღირებულება და მისი მოჭრის ხარჯები).

ლითონკერამიკა - ფხვნილოვანი მეტალურგიის მეთოდით მიღებული შეცხოვრილი მასალების არარეკომენდებული დასახელება.

ლითონკერამიკული მასალები - ლითონური და კერამიკული ფხვნილების შეცხოვრით მიღებული ხელოვნური მასალები. მათში შერწყმულია კერამიკულ ნივთიერებათა და ლითონების ძვირფასი თვისებები. გამოიყენება ტურბინების და საავიაციო ძრავების, მჭრელი ინსტრუმენტებისა და სხვა დეტალების დასამზადებლად.

ლითონკრამიტი - დაპროფილებული მოთუთიებული ფოლადის ფურცელი ორივე მხარეზე დაფარული პოლიმერული დეკორატიული ნივთიერებით. გარეგნულად ჩამოგავს ტრადიციულ კერამიკულ კრამიტს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლითონმზიდი - სპეციალიზებული ნახევარმისაბმელი დიდგანზომოლებიანი ლითონის კონსტრუქციების გადასაზიდად. აქვს ღია პლატფორმა (მარა) და ავტონომიური ამწე-მოწყობილობა ტვირთის ასაწევად (ნახ. 1). გადასატანი ნაკეთობის სიგრძე შეიძლება იყოს 14 მ-მდე.

ნახ. 1

ლითონმცოდნეობა - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის კავშირს ლითონებისა და შენადნობების შემადგენლობას, აგებულებასა და თვისებებს შორის, აგრეთვე მათი ცვალებადობის კანონზომიერებებს თბური, მექანიკური და სხვა ზემოქმედებათა შედეგად. ლ. სხვადასხვა მექანიკური, ფიზიკური და ქიმიური თვისებების მქონე მასალის შემადგენლობის, დამზადებისა და დამუშავების ხერხების შერჩევის მეცნიერული საფუძველია. ლ. განვითარებაში განსაკუთრებული როლი შეასრულა რენტგენოსტრუქტურულმა ანალიზმა, რომელმაც შესაძლებელი გახადა სხვადასხვა ფაზის კრისტალური სტრუქტურის დადგენა, მათი ცვლილებების აღწერა ფაზური გადასვლების, თერმული დამუშავებისა და დეფორმაციის შედეგად. ლ. ისტორიაში მნიშვნელოვანი სიახლე იყო ფაზური გარდაქმნების თეორიის შექმნა, ლითონებისა და შენადნობების ატომურ-კრისტალური და ელექტრონული აგებულების, მექანიკური, თბური, ელექტრული და მაგნიტური თვისებების შესწავლა. ლითონების ატომურ-კრისტალური აგებულების შესასწავლად რენტგენოსტრუქტურული ანალიზის გარდა იყენებენ ნეიტრონოგრაფიის, მიკრორენტგენოსპექტრული ანალიზის, კალორიმეტრიის, მაგნიტომეტრიის და სხვა მეთოდებს, აგრეთვე ელექტრონულ მიკროსკოპს. განასხვავებენ თეორიულ და გამოყენებით (ტექნიკურ) ლ.. თეორიული ლ. ლითონთა და შენადნობთა აგებულებისა და სხვადასხვა ზემოქმედების შედეგად მიმდინარე პროცესების ზოგად კანონზომიერებებს იხილავს. გამოყენებითი კი შეისწავლის ლითონური მასალის კონკრეტულ კლასებს და დამუშავების ტექნოლოგიური პროცესების საფუძველებს.

ლითონსაჭრელი ინსტრუმენტი - ლითონის ნაშაადის დასამუშავებელი ინსტრუმენტი ბურბუშელას მოხსნით. აქვს საჭირო სიმტკიცე და გეომეტრიული ფორმა. საჩარხო ლ.ი. ძირითადი სახეებია: საჭრისი, ბურღი, საწელავი, სადარავი; აბრაზიული, საკუთხვილე და კბილსაჭრელი ინსტრუმენტები, ხოლო ხელის ინსტრუმენტებია: ლოჯი, ქლიბი, ხერხუნა, სახეწი და სხვ., აგრეთვე სხვადასხვა ხელის მანქანა.

ლითონტევადობა - წარმოებაში დაყენებული მოწყობილობის ლითონის მასა. ეს მასა მოსული პროდუქციის ერთეულზე იწოდება ლითონტევადობის კოეფიციენტად.

ლითონური მადნები - მთის ქანები, რომლებიც შეიცავს ერთ ან რამდენიმე სასარგებლო ლითონს ისეთ ნაერთში, ისეთი კონცენტრაციით და რაოდენობით, რომ ტექნიკის თანამედროვე დონის პირობებში შესაძლებელია და ეკონომიურად მასალებია მათი ამოწვილა.

ლითოსფერო - დედამიწის ყველაზე გარე, მაგარი გარსი. შედგება დანალექი, გრანიტული და ბაზალტური შრეებისაგან. მაქსიმალური სისქე 70 კმ

ლითოფონი - თეთრი მინერალური პიგმენტი (ბარიუმის სულფატისა და თუთიის სულფიდის ნარევი), რომელიც გამოიყენება ლაქ-საღებავების მასალების პიგმენტაციისათვის, მუშამბის, დერმატინის, რეზინის საფუძველზე დამზადებული საყოფაცხოვრებო ნაკეთობების წარმოებაში და სხვ.

ლიკვაცია - 1. ლითონთა შენადნობების კრისტალიზაციის პროცესში წარმოქმნილი ქიმიური არაერთგვაროვნება; 2. მაგმურ კერაში მდნარების სრული დიფერენციაცია და მადნიანი ხსნარების წარმოქმნა; მაგმის ორ შეურევად მდნარად გაყოფის პროცესი ტემპერატურის დაწევის დროს.

ლიკვიდაცია (ფრანგ.) - 1. იურიდიული პირის (საწარმოს) არსებობის შეწყვეტა, რომლის შედეგად მისი უფლებები და მოვალეობები არ გადადის სამართალმემკვიდრეობის წესით სხვა პირებზე; 2. სასამართლოს ან იურიდიული პირის დამფუძნებელთა მიერ ლიკვიდაციის პირობების საფუძველზე რისამე (საწარმოს, დაწესებულების და მისთ.) საქმიანობის შეწყვეტა, დახურვა, გაუქმება; 3. რისამე (ვინმეს) მოსპობა, რამესთვის (ან ვინმესთვის) ბოლოს მოღება.

ლიკვიდობა - ფასიანი ქაღალდების უნარი, სწრაფად გაიყიდოს და გადაიქცეს ფულად სახსრებად ნაღდი და უნაღდო ფორმით, მფლობელისათვის არსებითი დანაკარგების გარეშე.

ლიკვიდური სახსრები - ნაღდი ფულადი სახსრები, ბანკში მიმდინარე ანგარიშზე არსებული ნაშთი, ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდები, საბრუნავი კაპიტალის ელემენტები და სხვ., რომელთა გამოყენება შეიძლება სესხის აღებისას ნაკისრი ვალდებულებების შესასრულებლად.

ლიკვიდურობა - 1. ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს სხვადასხვა აქტივის ფულად გარდაქმნის შესაძლებლობას; აქტივის გადახდის საშუალებად გამოყენების შესაძლებლობა მათი ნომინალური ღირებულების შეუცვლელად; 2. ფირმის შესაძლებლობა, დროულად შეასრულოს თავისი ვალდებულებები. ლიკვიდურობის დონეს განსაზღვრავს ადვილად რეალიზებადი აქტივების ხვედრითი წილი, კრედიტების ოპერატიული მობილიზების შესაძლებლობები, დავალიანების ოდენობისა და კონკრეტულ მომენტში ფირმის განკარგულებაში არსებული ლიკვიდური სახსრების თანაფარდობა და სხვ. გასაღების სირთულეები და წარმოების დაუტვირთაობა ფირმას აიძულებს აიღოს მეტისმეტად დიდი კრედიტები, რაც აუარესებს მის ლიკვიდურობას.

ლილა - ლურჯი საღებავი.

ლილაქვა - იხ. ლაზურიტი.

ლილვაკი - სამსხვრევი და საფქვაკი მანქანების გლუვი ან დადარული ზედაპირის მქონე მუშა ორგანო. ლილვაკის ფორმა ცილინდრულია და იგი ბრუნავს ჰორიზონტალური ღერძის გარშემო. არსებობს ლ. სახეები: ანჯამის, გამანაწილებელი, გამთანაბრებელი, დამწოლი, დამხმარე, მიმწოგი, მკვებავი, მღებავი, სავალი, საზომი, სექციური, საჩერებელი, საწმენდი, ხერხის და სხვ.

ლილვაკი საღებავი - ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება ლაქ-საღებავების დასატანად და თანაბრად გასანაწილებლად ნაკეთობის ზედაპირზე (ნახ. 1). კორპუსი მზადდება მაღალი სიმტკიცის პოლიეთილენის ან ალუმინის შენადნობებისაგან; საკისრები - პოლიეთილენის, ფოლადის ან ალუმინის შენადნობებისაგან; საგორავი გორგოლაჭების ზედაპირზე გადასაკრავად იყენებენ ბეწვიან ქსოვილებს (ლაქ-საღებავებისათვის) ან ქაფპოლიურეთანს (წყალზე დამზადებული საღებავებისათვის). პრაქტიკაში ფართედ გამოიყენება ლილვაკი-საცემები (გორგოლაჭები) დამზადებული პოლიამიდის (პერლონი, ნეილონი), პოლიაკრილის (კანეკარონი, მოდაკრილი, მერილი), პოლიესთერის, ველიურის (შალი და პოლიაკრილი), პოროლონის (მოლტოპრენი) და სხვ. სტრუქტურული საღებავების და ბათქაშის ზედაპირისათვის წვრილმარცვლოვანი ფაქტურის მისაცემად გამოიყენება სტრუქტურული ლილვაკები; დეკორატიული ეფექტის მისაღებად - რელიეფური ლილვაკები; თაბაშირმუყაოს პერფორაციისათვის და ძველი შპალერის მოსაცილებლად - ნემსისებრ ზედაპირიანი ლილვაკები; იატაკის გაუმყარებელი ზედა ფენისაგან ჰაერის მოსაცილებლად (დეაერაციისათვის) - ლილვაკები სხმული იატაკებისათვის.

ნახ. 1

ლილვი - მანქანის ნაწილი, რომელიც განკუთვნილია მბრუნე (მგრები) მომენტის გადასაცემად და მასზე დასმული დეტალის შესაკავებლად (საყრდენად), ზოგიერთი ლ. გამოკლებით (მაგ. კარდანული, დრეკადი, ტორსული). მარტივი კონსტრუქციის სწორ ლ. აქვთ მბრუნავი სხეულის ფორმა. ცნობილია ე.წ. სიმძლავრის ამრთმევი ლ., რომლის მეშვეობითაც მანქანის (ტრაქტორის) ძრავის სიმძლავრის ნაწილი გადაეცემა მისაბმელი ან საკიდი მოწყობილობის მუშა ორგანოებს. დანიშნულებისა და კონსტრუქციის მიხედვით არსებობს: ამძრავი, შუალედური და მიმყოლი, აგრეთვე გამანაწილებელი, დამხმარე, დანებიანი, მუშა, მუშტა, მუხლა, საგლუვი, საუთოებელი, სავალი, სახსრიანი, სოგმანიანი, რევერსიულ-სელექციური, ღარობიანი, წამყვანი, ჭიახრახნული, ხრახნული და სხვა ლ.

ლილო - 1. ალაგ-ალაგ გამდნარი თოვლი; 2. აჭრელებული მინდორი, ადგილი (ჩრდილებით, ნაირ-ნაირი ყვავილებით).

ლიმნოგენური ღვარცოფი - ღვარცოფის ერთ-ერთი გენეტიკური ტიპი, რომელიც დაკავშირებულია ტბის ბუნებრივი კაშხლების გარღვევასთან და მთის ტბის სრულ ან ნაწილობრივ დაცლასთან. გარღვევადსაში ტბები შეტბორილი ტიპისაა. ისინი წარმოიქმნება მდინარის შეტბორვის, მეწყერის ჩამოწოლის, ვულკანური ლავის დინების, ძველი მყინვარების მორენების გარღვევის და გვერდითი შენაკადების გამოტანის კონუსის წარმოქმნის ხარჯზე.

ლიმონარიუმი (იტალ.) - ნაგებობა, სადაც სათანადო პირობების შექმნით ხარობს ლიმონი და სხვა ციტრუსოვნები (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლიმონითი - რკინის მადანი, მურა რკინაქვა, ბუნებრივად წვრილ ან ფარულკრისტალური, ზოგჯერ ამორფულ მინერალთა აგრეგატები, რომლებიც სამვალენტო რკინის ჰიდროჟანგების გოეთიტის, ჰიდროგოეთიტის, ლეპიდოკროკიტის, ჰიდროლეპიდოკროკიტისა და ჰიდროჰემატიტის ნარევს წარმოადგენს. ლ. ჩვეულებრივ წარმოიქმნება რკინის სულფიდებისა და სხვა რკინიანი მინერალების დაჟანგვის დროს. ცნობილია აგრეთვე, რომ ლ. წარმოიქმნება ვულკანური აირებიდან ან მინერალური წყაროებიდან. ქმნის მთლიან მასებს, ფოროვან, წიდისებრ ან მიწისებრ აგრეგატებს, ოლითებს და კონკრეციებს. ლ. რკინის მნიშვნელოვანი მადანს წარმოადგენს.

ლიმუზინი - უმაღლესი კლასის დახურულძარიანი ავტომობილი.

ლინგი - ძვ. ფიცრის კიდე.

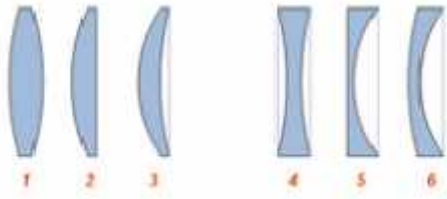
ლინგოფოლი - იხ. დელტა-მერქანი.

ლინგოფონი - იხ. დელტა-მერქანი.

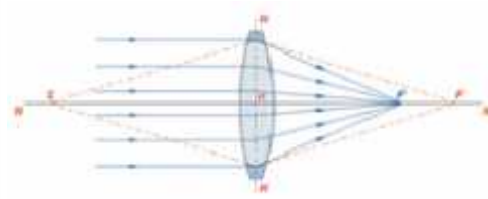
ლინეამენტი - რელიეფისა და ლანდშაფტის სწორხაზოვანი ელემენტები, რომლებიც, ჩვეულებრივ, დაკავშირებულია დედამიწის ქერქის ნაპრალებსა და რღვევებთან.

ლინზა (გერმ.) - ერთგვაროვანი შუქგამტარი მასალის (მინა, ოპტიკური მინა, კვარცი, ოპტიკური გამჭვირვალე პლასტმასი და სხვ.) სხეული შემოსაზღვრული ორი ბრუნვითი ზედაპირით (მაგ., სფერული ზედაპირებით ან სფერული და ბრტყელი ზედაპირებით). ლ. უწოდებენ აგრეთვე სხვა ოპტიკურ ხელსაწყოებს და მოვლენებს, რომლებიც ქმნიან ლინზისმაგვარ ოპტიკურ ეფექტს (მაგ., ბრტყელი ლ., ფრენელის ლ., ფრენელის ზონური ფირფიტა, გრავიტაციული ლ., მაგნიტური ლ. და სხვ.). ლ. სფერული ზედაპირების ცენტრების შემაერთებელ სწორ ხაზს ოპტიკური დეცენტრირებული ლ. ეწოდება. ლ. ეწოდება თხელი, თუ ოპტიკურ ღერძზე მდებარე მრუდწირული ზედაპირების 2 წერტილს შორის მანძილი ნაკლებია, ვიდრე ამ ზედაპირების სიმრუდის რადიუსები. შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ ეს წერტილები შერწყმულია ერთმანეთთან ერთ წერტილში, რომელიც წარმოადგენს ლ. ოპტიკურ ცენტრს. ოპტიკურ ცენტრში გამავალ ყველა სწორ ხაზს, რომელიც არ ემთხვევა ოპტიკურ ღერძს, ეწოდება თანადეცენტრული. ოპტიკურ ცენტრში გამავალი სინათლის სხივი არ გადატყდება და ინარჩუნებს მიმართულებას. ფორმის მიხედვით განასხვავებენ შემკრებ (დადებითი, ამოზნექილი ზედაპირებით) და გამზნევ (უარყოფითი, ჩაზნექილი ზედაპირებით) ლ. (ნახ. 1, ლინზის სახეობები: 1; 2; 3 - შემკრები; 4; 5; 6 - გამზნევი). თუ შემკრები ლ. რაღაც მანძილზე მოვათავსებთ მანათებელ S წერტილს, რომელიც მდებარეობს ოპტიკურ ღერძზე, მაშინ სინათლის სხივი, რომელიც გაივლის ოპტიკურ ცენტრში, არ გადატყდება, ხოლო დანარჩენი სხივები გადატყდებიან ოპტიკური ღერძის მხარეს და

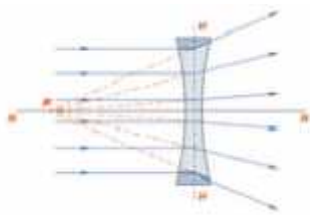
გადაიკვეთებიან ერთ F წერტილში, რომელიც წარმოადგენს S წერტილის გამოსახულებას, და რომელსაც შეთავსებული ფოკუსი ეწოდება (ნახ. 2, ლინზის ძირითადი ელემენტები: NN - ოპტიკური ღერძი; O - ოპტიკური ცენტრი; F - შეთავსებული ფოკუსი; F' - მთავარი ფოკუსი; OF' - ფოკუსური მანძილი), ხოლო F' წერტილს მთავარი (ნამდვილი) ფოკუსი. ოპტიკური ღერძის პარალელური სინათლის სხივები გამზნევი ლ. გავლის შემდეგ გაიშლება (ნახ. 3, გამზნევი ლ. წარმოსახვითი ფოკუსი) ისე, რომ მიმართულების საწინააღმდეგოდ გაგრძელების შემდეგ თავს იყრის F' წერტილში, რომელსაც მთავარი (წარმოსახვითი) ფოკუსი ეწოდება. მანძილს ლ. ცენტრიდან ფოკუსამდე კი - ფოკუსური მანძილი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ლინზა ლიუმბერგის - სფერული ლინზა რადიოგამჭირვალე მასალისაგან, ცვლადი გარდატეხის კოეფიციენტით რადიალური მიმართულებით. გამოიყენება ლინზურ ანტენებში მიმართულების დიაგრამის მაქსიმუმის მმართული მდგომარეობით.

ლინზა ჩამოსაცმელი - ლინზა, რომელიც ამცირებს ფოტო- ან კინოაპარატის ობიექტივის ფოკუსურ მანძილს. დადებითი ლ.ჩ. ამცირებს ამ მანძილს, უარყოფითი - ადიდებს.

ლინკრუსტი (ლათ.) - კედლის შესამოსი რელიეფურნახატიანი მუყაო (ნახ. 1). უმთავრესად იყენებენ ადმინისტრაციული შენობების და სატრანსპორტო საშუალებების (ვაგონი, კაიუტა) კედლების შიდა მოპირკეთებისათვის.

ნახ. 1

ლინოლეუმი - ჯვალის ტილო დაფარული ერთი მხრიდან ფისის, სელის ზეთის, კანიფოლის, კორპის ფქვილისა და მინერალური საღებავების მინარევებით, ხოლო მეორე მხარეს ლპობის საწინააღმდეგო შემადგენლობით. გამოიყენება იატაკის საფენად. ძირითადი საწყისი ნედლეულის (შემკვრელის) მიხედვით არსებობს: პოლივინილქლორიდის, გლიფთალის (ალკიდის), კოლოქსილინის (ნიტროლინოლეუმი), რეზინის (რელინი) და სხვ. გამოდის რულონების სახით (ნახ. 1), რომელთა სიგრძეა 6...20 მ, სიგანე - 2 მ-მდე, სისქე - 1,5...4 მმ.

ნახ. 1

ლიოსი - თიხოვანი გრუნტის განსაკუთრებულ სახე. მშრალ გარემოში ინარჩუნებს შვეულ მდგომარეობას დიდ სიმაღლეზე (400 მ-მდე) და უძლებს საგრძნობ დატვირთვას ($2...4 \text{ ნ/სმ}^2$), ხოლო დასველების შემთხვევაში სწრაფად იცვლის ფიზიკურ თვისებებს და იძლევა დიდ ჩაჯდომებს, რაც ხშირად ხდება შენობა-ნაგებობის ნგრევის მიზეზი. ლ. გარეგნულად კირქოვანი, ღია-მოყვითალო ფერის, მაკროფოროვანი ქანია, ძირითადად ფენოვანი სტრუქტურისაა და არ შეიცავს კენჭნარისა და ქვიშის შუა შრეებს. ხასიათდება დაბალი ტენიანობით, დიდი ფორიანობით, წყალში ადვილად ხსნადი მარილებით, კარბონატებით და თაბაშირის ჭარბი შემცველობით. ქ. თბილისში ლიოსისებრი გრუნტის განლაგების რაიონებია ღრმაღელე, ავჭალა, დიდუბე, საბურთალო. საქართველოში გავრცელებული ლიოსისებრი გრუნტების ძირითადი ფიზიკური მახასიათებლებია: სიმკვრივე - $2,6...2,69 \text{ გ/სმ}^3$; მოცულობითი წონა - $1,33...2,09 \text{ გ/სმ}^3$; ფორიანობა - $38...59\%$; საწყისი ფილტრაციის კოეფიციენტი შვეული მიმართულებით - $0,3 \cdot 10^{-5}...0,15 \cdot 10^{-5} \text{ სმ/წმ}$, იგივე ჰორიზონტალური მიმართულებით $0,1 \cdot 10^{-5}...0,8 \cdot 10^{-6} \text{ სმ/წმ}$, დარღვეული გრუნტებისათვის კი - $0,4 \cdot 10^{-6}...0,6 \cdot 10^{-6} \text{ სმ/წმ}$.

ლიპარიტი (იტალ.) - რიოლითი, ვულკანური ქანი, რომელიც ქიმიური შედგენილობით გრანიტს ჩამოგავს. მდიდარია მინით, ხშირად აქვს პორფირისებური ჩანაწინწკლები. გამოიყენება გზების მოსაკირწყლავად და სამშენებლო საქმეში.

ლიპი - გაყინული ადგილი.

ლიპყინული - მეტეოროლოგიური ტერმინია და ნიშნავს დაბალი ტემპერატურის პირობებში საავტომობილო გზების საფარის მოყინვას. გზის საფარზე ლიპყინული წარმოიქმნება დათბობის და შემდეგ უეცრად ატმოსფერული ნალექის მოსვლის შედეგად. ლ. ჩნდება აგრეთვე მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზების სადენებზე ლოლუების

ნახ. 1

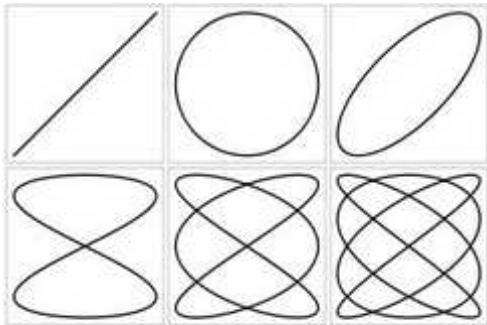
სახით (ნახ. 1).

ლირსი - 1. ირიბად პირწაჭრილი ფიცარი; 2. კედლის სხვადასხვაფრად შეღებილი ნაწილების გამყოფი ვიწრო ფერადი ზოლი; 3. კედლის ზედაპირის მოჩარჩოებული ნაწილი; 4. კარების, ტიხრის, კარადის კარკასის შემავსებელი ფიცრის, ფანერის ან პლასტმასის ფარი (ნახ. 1: ავეჯის ფასადის ლირსები).

ნახ. 1

ლისაყუს ფიგურები - ჩაკეტილი ტრაექტორიები, შემოწერილი იმ წერტილის მიერ, რომელიც ერთდროულად ასრულებს ორ ჰარმონიულ რხევით მოძრაობას ორი ურთიერთპერპენდიკულარული მიმართულებით (ნახ. 1). ლისაყუს ფიგურების სახე დამოკიდებულია ორი რხევის პერიოდს (სიხშირეებს), ფაზასა და ამპლიტუდას შორის თანაფარდობაზე.

ნახ. 1

ლისტინგი - საფონდო ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების დაშვების (კოტირებადი ფასიანი ქაღალდების სიაში შეტანის) პროცედურა, რომელიც მოიცავს ემიტენტის სამეურნეო და საფინანსო მდგომარეობის, ფასიანი ქაღალდის ექსპერტიზას, საფონდო ბირჟის მოთხოვნების დაცვის გარანტირებას ემიტენტის მიერ. ლ. მეშვეობით საბირჟო ვაჭრობაზე დაიშვება მხოლოდ ის ფასიანი ქაღალდი, რომელიც გაივლის ექსპერტიზას ხარისხსა და საიმედოობაზე.

ლიტონი (ხმის გამამდიერებელი) - 1. სპილენძის, კერამიკის ჭურჭელი ან მცირე ზომის კამერა, ჩატანებული კედლის წყობაში ან კამარაში და მიმართული შენობის შიდა სივრცისაკენ. ემსახურება ბგერის გაძლიერებას; ლ. იყენებდნენ ბიზანტიურ ხუროთმოძღვრებაში და დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების მშენებლობაში ეკლესიის დახურული სივრცის აკუსტიკური თვისებების გასაუმჯობესებლად (ნახ. 1); 2. რეზონატორი.

ნახ. 1

ლიტრი (გრანგ.) - მოცულობის საზომი ერთეული: $1 \text{ ლ} = 10^{-3} \text{ მ}^3 = 1 \text{ დმ}^3$ (კუბური დეციმეტრი) $= 10^3 \text{ სმ}^3$ (კუბური სანტიმეტრი). ლიტრიდან წარმოებული ერთეულებია: სანტილიტრი (სლ), მილილიტრი (მლ, ml), მიკროლიტრი, დეკალიტრი (დალ, dal) და ჰექტალიტრი (ჰლ). $1 \text{ მლ} = 10^{-3} \text{ ლ} = 10^{-6} \text{ მ}^3 = 1 \text{ სმ}^3$; $1 \text{ დალ} = 10 \text{ ლ} = 10^{-2} \text{ მ}^3$; $1 \text{ ჰექტალიტრი} = 100 \text{ ლ}$.

ლიუკი - ნახვრეტი ღუმელში, დოლში, ბუნკერში, რეზერვუარში და სხვ. შეიძლება იყოს: ასახდელი, ბომბის, გამომშვები, გვერდის, სვენტილაციო, საკანალიზაციო (ნახ. 1, საკანალიზაციო ლიუკი), სათვალერებელი, შესავალი,

ჩასასხმელი, ჩამტვირთავი და სხვ.

ნახ. 1

ლიუსტრი (ფრან.) - თხელი გამჭირვალე აპკი, რომელიც დაიტანება ჭიქურაზე მისთვის ცისარტყელასებრი ელვარების მისანიჭებლად. ლ. მისაღებად ლითონების ჟანგს ამატებენ ტუტოვან სილიკატებს. ლ. ოქროს ელფერის მისანიჭებლად იხმარება: გოგირდიანი სპილენძი, გოგირდიანი ვერცხლი და რკინის ჟანგი, ხოლო წითელი ელფერისათვის - კალას ჟანგი და ჭვარტლი

ლიფტების ერთრიგა განლაგება - ლიფტების ცალმხრივი განლაგება ლიფტების ჰოლში.

ლიფტების ორრიგა განლაგება - ლიფტების ურთიერთსაპირისპირო განლაგება ლიფტების ჰოლში.

ლიფტების ჯგუფი - ორი ან მეტი ლიფტი ერთნაირი დანიშნულების, რომლებიც ჩართულია ჯგუფური მართვის სისტემაში და აქვთ საერთო ექსპლუატაციისა და მომსახურების ჰოლი.

ლიფტი - წყვეტილი მოქმედების სტაციონალური საწველა კაბინის ან პლატფორმის შვეული გადაადგილებით ხისტი მიმმართველების საშუალებით, რომლებიც დაყენებულია ყველა მხრიდან შემოსაზღვრულ შახტაში. არსებობს ლ. ს ა მ გ ზ ა ვ რ ო (ჩვეულებრივი, ჩქაროსნული, საავადმყოფოსი) ტვირთამწეობით 320...1600 კგ და ს ა ტ ვ ი რ თ ო (საერთო დანიშნულების და სპეციალური) ტვირთამწეობით 10 ტ-მდე. სამგზავრო ლ. მოძრაობის სიჩქარეა 0,5...4 მ/წმ (7 მ/წმ - უნიკალურ კონსტრუქციებში), სატვირთოსი - 0,18...0,5 მ/წმ. ლ. შახტის სიმაღლე დამოკიდებულია შენობის სიმაღლეზე.

ლიფტის კვანძი - შენობის მოცულობით-დაგეგმარებითი ელემენტი, რომელშიც შედის ლიფტის ჰოლი, შახტი და ერთი ლიფტის, ლიფტების ჯგუფის ან რამდენიმე ლიფტების ჯგუფის სამანქანო განყოფილება, განლაგებული ერთმანეთის უშუალო სიახლოვეს.

ლიფტის ჰოლი - სათავსი, რომელშიც გამოდის ლიფტის კარები.

ლიფტის ჰოლის სიგანე - მანძილი ლიფტის შახტის წინა კედლიდან საწინააღმდეგო კედლამდე (ლიფტების ერთრიგად განლაგებისას) ან ლიფტების წინა კედლებს შორის (ლიფტების ორრიგად განლაგებისას).

ლიცენზია (ლათ.) - 1. სახელმწიფოს მიერ გაცემული ოფიციალური ნებართვა სხვადასხვა სახის სამეურნეო საქმიანობის წარმოებისათვის, ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების განხორციელებისათვის და მისთ.; 2. ნებართვის დამადასტურებელი საბუთი; 3. პატენტით დაცული გამოგონების, ტექნოლოგიის გამოყენების უფლების გაცემა განსაზღვრული ვადით - საპატენტო ლიცენზია. სალიცენზიო შეთანხმების ვადა დამოკიდებულია პატენტის მოქმედების ვადაზე, პატენტების რაოდენობაზე, ლიცენზიის ასათვისებლად საჭირო დროზე, სალიცენზიო ობიექტის მორალურად ცვეთის ვადებზე, საგადასახადო პირობებზე და ა.შ. საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოიყენება სალიცენზიო შეთანხმების სამი ძირითადი სახე: მარტივი, განსაკუთრებული და სრული. მარტივი სახის სალიცენზიო შეთანხმებისას ლიცენზიარი გასცემს და, ამავე დროს, თვითონაც იტოვებს გამოგონების ან "ნოუ-ჰაუს" გამოყენების უფლებას. ამასთან, მას შეუძლია, ეს უფლება სხვა დაინტერესებულ პირებსაც გადასცეს ანალოგიური პირობებით.

ლიცენზირება სამშენებლო საქმიანობის - ნებართვა, რომელსაც გასცემს პასუხისმგებელი კომპეტენტური ორგანოები საძიებო, საპროექტო, სამშენებლო-სამონტაჟო და მისთ. სამუშაოების ჩატარებაზე.

ლოზიკი (ბეწვა ხერხი) - ხელის ინსტრუმენტი თხელი და ვიწრო (0,5...8,5 მმ) ლენტური (ფირფიტოვანი) ხერხით,

რომელიც გამოიყენება მერქნისა და რბილი ლითონების მრუდწირული კონტურის მქონე დეტალების გამოსაჭრელად. არსებობს მექანიკური (ნახ. 1) და ელექტრო ლ. (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ლოგარიტმი (ფრანგ.) - ხარისხის მაჩვენებელი, რაშიც უნდა აყვანილ იქნეს ესა თუ ის განსაზღვრული რიცხვი, რათა მივიღოთ მოცემული რიცხვი

ლოგი - რთული სიტყვების ბოლოსართი, აღნიშნავს ამა თუ იმ სფეროს სპეციალისტს, მეცნიერს (მაგ., ბიოლოგი, გეოლოგი და სხვ.).

ლოგია - რთული სიტყვების ბოლოსართი, ნიშნავს მოძღვრებას, მეცნიერებას, ცოდნას (მაგ., ბიოლოგია, გეოლოგია და სხვ.).

ლოგისტიკა - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის, სასაქონლო-მატერიალური მარაგების მართვის საკითხებს.

ლოგომეტრი - ელექტროსაზომი ხელსაწყო, რომლის ჩვენება ორი ელექტრული სიდიდის თანაფარდობის პროპორციულია.

ლოკალიზაცია (ლათ.) - რაიმე ადგილის შემოფარგვლა; გარკვეული ადგილიდან რაიმეს გავრცელებისათვის ხელის შეშლა.

ლოკალური ინდივიდუალური სარგებლობის საინჟინრო-კომუნალური ქსელები - კონკრეტულ მიწის ნაკვეთზე ან შენობა-ნაგებობაში არსებული ლოკალური საინჟინრო-კომუნალური ქსელები, რომლებიც გამოიყენება ინდივიდუალური სარგებლობის მიზნით.

ლოკალური რღვევა - შენობის კონსტრუქციული ელემენტების რღვევა (მზიდუნარიანობის დაკარგვა) ერთი სართულის 40 მ²-მდე ფართობზე.

ლოკალური საერთო სარგებლობის საინჟინრო-კომუნალური ქსელები - კონკრეტულ მიწის ნაკვეთზე ან შენობა-ნაგებობაში არსებული ლოკალური საინჟინრო-კომუნალური ქსელები, რომლებიც გამოიყენება საერთო სარგებლობის მიზნით.

ლოკალური საინჟინრო-კომუნალური ქსელები - კონკრეტული მიწის ნაკვეთის კომუნალური მომსახურებისათვის აუცილებელი საინჟინრო ქსელების სისტემა.

ლოკატორი (ლათ.) - აპარატი, რომელიც განსაზღვრავს სხეულის ადგილმდებარეობას მისგან არეკლილი ბგერითი-ან რადიოტალღების საშუალებით.

ლოკაცია (ბგერითი) - განსაზღვრა მიმართულებისა ობიექტისაკენ და ობიექტის ადგილმდებარეობისა მის მიერვე შექმნილი ბგერითი ველის მიხედვით.

ლოკომოტივი - მანქანა, რომელიც მოძრაობს რკინიგზის ლიანდაგებზე და მიჰყავს ვაგონები. ლ. არსებობს სითბურ საწვავზე მომუშავე და ელექტრონული.

ლოკომოტივი დიზელმავალი - დიზელის ძრავითი აღჭურვილი ლოკომოტივები, რომლის მასა მასა 22 ტ-მდეა და სიმძლავრე 70...150 ცხ.ძ. წარმოადგენს ჰაერმავალი ლოკომოტივის სახეობას, რომლის მამოძრავებელი ძალის წყარო ბალონებში დაწნეხილი (100...200 ატმ) შეკუმშული ჰაერის ენერგიაა.

ლოლუა - შენობის სახურავზე, ხის ტოტებზე, ელექტროსადენებზე, ბაგირებზე, ვანტებზე და მისთანებზე წარმოქმნილი გრძელი, წვეტიანი ყინული.

ლონდონური ფარდა - რბილი ქსოვილის ფარდა, რომლის ქვედა ბოლო აწეულ მდგომარეობაში ქმნის თავისუფალ გირლანდას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლოჟა (ფრანგ.) - ტიხრებით ან მოაჯირით გამოყოფილი განცალკევებული ადგილი მაყურებელთა დარბაზში, სადაც რამოდენიმე სავარძელი დგას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლორენცის მრუდი - გრაფიკი, რომელიც გვიჩვენებს შემოსავლის ან სიმდიდრის განაწილებაში უთანაბრობის ხარისხს.

ლორფინი - 1. ლოფინი; თხელი ქვის ფილა. "ქვის ფიცარი" (საბა); 2. ღუმელის ფსკერი ამოგებული ცეცხლგამძლე აგურით ან ნატენი ცეცხლგამძლე მასით.

ლოსორიონი - ბიზანტიური ხანის ციხე-სიმაგრე, მდებარეობდა ნოსირის მიდამოებში.

ლოტი (ჰოლანდ.) - საზომი ერთეული საბირჟო გარიგებისას. როგორც წესი, გამოიყენება მასშტაბურ გარიგებებში. საფონდო ბირჟებზე განასხვავებენ სრულ და არასრულ ლოტს.

ლოტი არასრული - სარეალიზაციო ფასიანი ქაღალდების პარტია (რაოდენობა), რომელიც არ ფიქსირდება საფონდო ბირჟებზე და ჩვეულებრივ მცირე გარიგებებში გამოიყენება.

ლოტი სრული - სარეალიზაციო ფასიანი ქაღალდების ყოველი ბირჟისათვის მკაცრად განსაზღვრული რაოდენობა.

ლოფტი (ინგლ.) - XX-XXI საუკუნეების არქიტექტურული სტილი, რომელიც ითვალისწინებს სამრეწველო დანიშნულების შენობის ზედა ნაწილის გამოყენებას საცხოვრებლად, სახელოსნოდ ან საოფისე ფართობად. ლოფტის სტილში გამოყენებულია ცივი ფერები (ფოლადის, ლურჯი და ა.შ.). მაგ., კონტრასტისათვის ოთახის ოთხი კედლიდან 3 აგურისაა, ხოლო მეოთხე შებათქამებული და შეღებილია ფოლადისფრად. ასეთი ეფექტის საჭიროება აიხსნება ოთახში ზონების განაწილებით. ავეჯი ძირითადად უბრალოა (ხის ან ლითონის) და ხშირად გამოიყენება ოთახის გასატიხრად. არქიტექტურული თვალსაზრისით ყურადღება ექცევა დეტალებს (კიბეები, სხვადასხვა მილები, ვენტილაციის სისტემები, საქარხნო მოწყობილობები და ა.შ.), აგრეთვე ფანჯრებს, რომლებიც, შეძლებისდაგვარად, უნდა იყოს ფართო და მაღალი (იწყებოდეს იატაკის დონიდან) ფარდების გარეშე ინტერიერის მაქსიმალურად გასანათებლად.

ლოქაუტი (ინგლ.) - საწარმოს დახურვა და მუშების მასობრივი გათავისუფლება.

ლოქსოდრომი (ბერძ.) - სფეროზე ან რომელიმე ბრუნვით ზედაპირზე მდებარე წირი, რომელიც ამ ზედაპირის ყველა მერიდიანს კვეთს მუდმივი კუთხით. ლოქსოდრომის ფორმა აქვს ოკეანეში გემის ან დედამიწის ზედაპირისადმი თვითმფრინავის გზას მათი მუდმივი კურსით მოძრაობისას.

ლოწობანი - ისტორიული ციხე-სიმაგრე აღმოსავლეთ საქართველოში, მდინარე ქსნის მარცხენა ნაპირზე, სოფელ იკოთთან (ახალგორის მუნიციპალიტეტი).

ლოჯია (იტალ.) - სამი ან ორი მხრიდან კედლებით შემოზღუდული შენობის ღია ნაწილი - აივანი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლპობა - რთული აზოტშემცველი ნივთიერების (ძირითადად ცილების) დაშლა ლპობის ბაქტერიების შემწეობით.

ლუბრიკატორი - მოწყობილობა, რომელიც ავტომატურად აწვდის ზეთს მანქანის მოხახუნე ნაწილებს.

ლუბრმა - 1. ჩქერებს შორის მოქცეული მდინარის უფრო ღრმა მონაკვეთი; 2. ძვ. ღრმა, მდოვრე მდინარე.

ლუგვი - ძვ. ლითონის ზოდი.

ლუვერსი - მრგვალი ნახვრეტი იალქანზე, ტენტზე, შალითაზე, ფარდაზე და ა.შ. სართავის გასატარებლად. გაგლეჯის თავიდან ასაცილებლად ლ. ამოახვევენ თოკით ან ძაფით. ლუვერსის მეშვეობით ფარდას ამაგრებენ კარნიზთან (ნახ. 1).

ნახ. 1

ლუვრი (ფრანგ.) - უდიდესი და ყველაზე განთქმული მუზეუმი მსოფლიოში (ნახ. 1). მდებარეობს პარიზში, საფრანგეთში. შენობა, ყოფილი სამეფო სასახლე, პარიზის ცენტრში განთავსებულია მდინარე სენასა და რუ-დე-რივოლის შორის. მისი მთავარი მოედანი, რომელზეც ამჟამად ლ. პირამიდაა აღმართული, ერთ ხაზზეა შანზ-ელიზეს გასწვრივ და ამგვარად ქმნის ისტორიულ მონაკვეთს, რომელზეც პარიზის მრავალი ისტორიული მონუმენტია განლაგებული. ლ. სამეფო სასახლის ნაწილი საზოგადოებისთვის პირველად გაიხსნა 1793 წლის 8 ნოემბერს, საფრანგეთის რევოლუციის დროს. ლ. XIII საუკუნის დასაწყისში (1200 წ.) აიგო მეფე ფილიპე ავგუსტის მითითებით, როგორც ციხესიმაგრე. XIV საუკუნის ბოლოს რ. დეტამლემ გადააკეთა და აქედან მოყოლებული, ლ. მეფეთა რეზიდენციად იქცა. 1546 წელს იგი დაინგრა და მის ადგილას ფრანგმა არქიტექტორმა პიერ ლესკომ (1510-1574) ააგო სასახლე - აღორძინების ხანის შესანიშნავი ძეგლი. სკულპტურული დეკორი შეასრულა მოქანდაკე ჟან გუჟონმა. მომდევნო საუკუნეებში (1600 წლიდან 1868 წლამდე) დაემატა ცალკეული კორპუსები და ფასადები. XVII საუკუნის მეორე ნახევრიდან ლ. მეფეთა რეზიდენცია აღარაა. იგი ჯერ მხატვრული ტილოების საცავი იყო, ხოლო 1793 წლიდან კონვერტის დეკრეტით ეროვნულ სამხატვრო მუზეუმად იქცა.

ნახ. 1

ლუკარნა (ფრანგ.) - სარკმელი სხვენის სახურავსა (ნახ. 1) და გუმბათურ გადახურვაში (ნახ. 2). ლ. ხშირად დეკორატიული დანიშნულება აქვს. გარედან ჩვეულებრივ, შემკულია საპირეებით, ნამერწი მორთულობით და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ლულა - ცეცხლსასროლი იარაღის მილი, განკუთვნილი ჭურვის, მინის, ყუმბარისა და ტყვიის სროლისთვის გარკვეული საწყისი სიჩქარით და სასურველი მიმართულებით.

ლუმენი (ლით.) - სინათლის ნაკადის საზომი ერთეული.

ლუმინესცენცია (ცივი ნათება) - სითბურ გამოსხივებასთან შედარებით ჭარბი გამოსხივება, რომელიც გრძელდება სინათლის რხევის პერიოდზე ბევრად უფრო მეტი დროის განმავლობაში. ლუმინესცენციის ბუნებრივი მოვლენებია: პოლარული ნათება, ზოგიერთი მწერის, მინერალის, ლპობადი ხის ნათება. ლ. კლასიფიკაცია შეიძლება აგზნების ტიპის, ენერგიის გარდაქმნის მექანიზმისა და ნათების დროითი მახასიათებლების მიხედვით. აგზნების ტიპის მიხედვით შეიძლება გავარჩიოთ ფოტოლუმინესცენცია, რადიოლუმინესცენცია, ელექტროლუმინესცენცია, ტრიბოლუმინესცენცია, ქემილუმინესცენცია, კანდოლუმინესცენცია. გამოსხივების ხანგრძლივობის მიხედვით არჩევენ ფლოუორესცენციას და ფოსფორესცენციას. ელემენტარული პროცესების მექანიზმის შესაბამისად ლ. შეიძლება იყოს რეზონანსული, სპონტანური, იძულებითი და რეკომბინაციული. ლ.ს ძირითადი ფიზიკური მახასიათებლებია აგზნების ტიპი, გამოსხივების სპექტრი, პოლარიზაცია, გამოსხივების გამოსავალი - შთანთქმული ენერგიის შეფარდება გამოსხივებულ ენერგიასთან. ლუმინესცენციას ფართოდ იყენებენ პრაქტიკაში. მაგ., ლუმინესცენციურ ნათურებში, ელექტრონულ ხელსაწყოებში (ოსცილოგრაფი, ტელევიზორი, ლოკატორი) ეკრანების ნათებისათვის. ცნობილია აგრეთვე ლუმინესცენციური საღებავები და სხვ.

ლუმინოფორები - ნივთიერებები, რომლებსაც აქვს მის მიერ შთანთქმული ენერგიის სინათლის ენერგიად გარდაქმნის უნარი. განასხვავებენ ორგანულ და არაორგანულ ლუმინოფორებს. არაორგანული ლ. გამოიყენება ლუმინესცენციურ ნათურებში, ელექტრონულ-სხივურ მილაკებში, რენტგენის ეკრანების დასამზადებლად და სხვ. ორგანული ლ. - ქიმიკაში, ბიოლოგიაში, მედიცინაში, გეოლოგიაში და კრიმინალისტიკაში.

ლუნეტი (ფრანგ.) - 1. კამარის ან გუმბათის წყობაში დატოვებული სასინათლო დიობი (ნახ. 1); 2. აფრებზე ან სხვა ნაწილებზე მოთავსებული ნაძერწი ან ფერწერული სამკაული.

ნახ. 1

ლურსმანი - ლითონის (რკინის, ფოლადის, პლასტმასის, ხის) თავბრტყელი და ბოლოწვეტიანი ღერო; იხმარება რისამე დასაჭედებლად, დასამაგრებლად. დამზადების მეთოდის მიხედვით არსებობს ნაჭედი და მავთულოვანი ლ.. ნაჭედი წარმოადგენს კონუსური ფორმის ღეროს ქუდით. ისინი, როგორც წესი, მზადდება დიდი ზომის და ძირითადად კონტეინერების, ვაგონების, ყუთების დასამზადებლად გამოიყენება, აგრეთვე მორებისაგან აშენებულ სახლებში მორების, ძელების, კოჭების, რიგელების ერთმანეთთან დასაკავშირებლად. მავთულოვანი ლ. მზადდება ქარხნული წესით მავთულისაგან. მათ წრიული ან ოთხკუთხა განივკვეთი აქვთ ქუდით, წვერო კი წამახვილებულია. სხვადასხვა სიგრძის 0,7...9,4 მმ-მდე დიამეტრის ლ. ამზადებენ რბილი (მცირედ ნახშირბადიანი) ფოლადისაგან; ზოგჯერ დაჟანგვის საწინააღმდეგოდ ზედაპირს ფარავენ თუთიათი ან სპილენძით. არსებობს სპილენძის ლ. ლ. გამოიყენება კარგ ეფექტს იძლევა, როცა თხელი ელემენტებია (ფიცარი, ფანერი, ძელაკი) შესაერთებელი სქელ ელემენტებთან. ამ შემთხვევაში ლ. სიგრძე აიღება თხელი ელემენტის სისქეზე 2,5...4-ჯერ მეტი. გამოიყენება მსხვილი ($d \geq 6$ მმ) და წვრილი ($d < 6$ მმ) ლ. მერქანში ლ. ჩასობა ერთი შეხედვით მარტივია, მაგრამ ეს ოპერაცია მოითხოვს გარკვეულ ცოდნასა და მოხერხებულობას. მაგ., თუ ლ. ვასობთ ადვილად მსკდომარე ფიცარში, უმჯობესია მარწუხით წავაჭრათ წაწვეტილი ბოლო ან ეს ბოლო ჩაქუჩით დავაბლაგოთ. თუ რამდენიმე ლ. ჩასასობი, მაშინ უმჯობესია ლ. განვალაგოთ ჭადრაკულად და არა ერთ რიგზე. არსებობს ლ. ბევრი სახეობა: გლუვთავა, თავბურცა, თავფართო, მრგვალთავა, ნატვიფრთავიანი, ნაწედი, სავეჯო, საანჯამე, საკასრე, სამშენებლო (დიამეტრი 0,8...8 მმ, სიგრძე - 8...250

მმ), საპარკეტე, სარუბეროიდე, სატკეჩე, საყავრე, საშპალერე, სახურავის, ფასონური, ფხიანი, წკირა (ხის) და სხვ.

ლურსმანი თხევადი - წებო მაღალი ადჰეზიური თვისებებით. წებო დაიტანება შესაწებებელ მასალაზე არა უწყვეტ ფენად, არამედ წერტილოვნად იმ ადგილებზე, სადაც უნდა დაეჭედოს ლურსმანი ან დუბელი.

ლურჯი - ცისარტყელას შვიდ ფერთაგან (წითელი, ნარინჯისფერი, ყვითელი, მწვანე, ცისფერი, ლურჯი, იისფერი) ერთ-ერთი.

ლუსტრი - თხელი, გამჭირვალე აფსკი, დაიტანილი ფაიფურის და ქაშანური ნაკეთობის მოჭიქულ ზედაპირზე გამოწვის შემდეგ ლითონური ბზინვის მისაცემად ცისარტყელას ფერებში.

ლუსტრაუზი - დიდი ფანჩატურის ტიპის საბადე პავილიონი, ძვირფასი არქიტექტურული მოპირკეთებით (ნახ. 1). ფართოდ იყო გავრცელებული XVIII საუკუნის დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და რუსეთში.

ნახ. 1

ლუქსი (ლათ.) - 1. განათებულობის საზომი ერთეული: 1 მ^2 ფართობის ზედაპირის განათებულობა, რომელზეც ეცემა 1 ლუმენი სინათლის სხივების ნაკადი. 2. განსაკუთრებით მდიდრულად მოწყობილი რისამე აღნიშვნა.

ლუქსმეტრი - ფოტომეტრიული გადასატანი ხელსაწყო განათებულობის გასაზომად, რომელიც ჩვენებებს იძლევა ლუქსებში

ლღობა (ლხოზა) - დნობა.

ლხოზა - იგივეა, რაც დნობა.

მაარი (გერმ.) - ძაბრისებრი ან ცილინდრის ფორმის თითქმის ბრტყელძირიანი აფეთქების კრატერი, რომლის უკონუსო ყელს გარს აკრავს ამოფრქვეული ფხვიერი მასალის ზვინული (ნახ. 1). წარმოიქმნება ვულკანური აირების ერთჯერადი აფეთქების შედეგად (ლავის ამოულვრელად). მ. განიკვეთი 200-დან 3200 მ-მდეა, სიღრმე - 400 მ-მდე. მისთვის დამახასიათებელია შლაკური საფრის უმნიშვნელო განვითარება, ლავური ნაკადების არყოფნა, მოკლე პერიოდული ამონთხევა და დაწყებითი აფეთქების დიდი ძალა. მ. განსაკუთრებით განვითარებულია გერმანიასა (ეიფელი) და საფრანგეთში (ოვერნი). გვხვდება აგრეთვე ჩრდილოეთ ამერიკასა (აშშ, კანადა) და სამხრეთ ამერიკაში (პატაგონია). გამოიყოფა ტუფური, ბაზალტური, აირული და ფსევდო მაარები.

ნახ. 1

მარმირებელი - პლასტმასის დანამატი. გამოიყენება ფენოვანი პლასტიკატების სიმტკიცის ასამაღლებლად. მისი სახეები: ქალაღი, მინის ბოჭკო, ხის შპონი, წვრილი მავთული, ბოჭკოვანი ქსოვილის ნაირსახეობები და სხვ.

მარმირებელი პროფილი - მოთუთიებული ფოლადის თხელკედლიანი გამაძლიერებელი ელემენტი, რომელიც თავსდება პლასტმასის (მეტალოპლასტმასის კარ-ფანჯრების) პროფილებში კარ-ფანჯრის კონსტრუქციებისათვის სიხისტის გასაძლიერებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

მაგალითი - 1. მათემატიკური გამოსახულება, რომელიც მოითხოვს გარდაქმნას და ამოხსნას; 2. რაიმე დებულების ცხადსაყოფად მოყვანილი ცალკეული ფაქტი, ნიმუში; 3. სხვისთვის მისაბამი საქციელი თუ მოვლენა.

მაგიდა - ავეჯის ნაკეთობა, რომელსაც ფუნქციონალურად ხელმისაწვდომი სიმაღლის მქონე ზედაპირი აქვს. გამოიყენება სამუშაოდ, საკვების მისაღებად, ნივთების დასაწყობად და სხვ. არსებობს მ. მრავალი სახეობა: ასაწევი, ბილიარდის, გასაშლელი, გორგოლაჭებიანი, ჟურნალ-გაზეთების, კომბინირებული, ლომბერის, მბრუნავი (გამოიყენება ჩარხთმშენებლობაში), მგორავი (საავადმყოფოებისათვის), მისადგმელი, მოძრავი, მოწაფის, მრგვალი, ოვალური, ოთხკუთხა, საბანკეტო, საბავშვო, საკაბინეტო (ნახ. 1), საკანცელარიო, საკეცი, სამზარეულოს, სასადილო, სატელეფონო, ტუალეტის (ადჭურვილი სარკეებითა და უჯრებით), საწერი, საჭადრაკო, სახაზავი, სახარისხებელი, ტელევიზორის, ჩაშენებული, ჭურჭლის და სხვ.

ნახ. 1

მაგისტრალი (ლათ.) - 1. მთავარი ხაზი, ძირითადი მიმართულება; 2. დიდი ქალაქის ფართო ქუჩა ტრანსპორტის ინტენსიური მოძრაობით; 3. წყალსადენისა და კანალიზაციის მთავარი მილი, ელექტრობის, ტელეფონის და ა.შ. სისტემის მთავარი კაბელი.

მაგისტრალური გაზსადენი - ნაგებობა გაზის შორეული ტრანსპორტირებისათვის მოპოვების ადგილიდან მოხმარების პუნქტამდე.

მაგისტრალური ტრანსპორტი - 1. ცენტრალურ მაგისტრალზე მოძრავი ტრანსპორტი: მატარებელი, ტრამვაი, ტროლეიბუსი, ავტობუსი და სხვ.; 2. სატრანსპორტო საშუალებების და მოწყობილობების ერთობლიობა, რომლებიც განლაგებულია მთავარ ჰორიზონტალურ და კაპიტალურ დახრილ გვირაბებში და რომლებითაც ტრანსპორტირდება ყველა სახის ტვირთი ამოსადები უბნიდან ჭაურმიმდებარე ეზომდე, ხოლო დახრილი ჭაურის არსებობის შემთხვევაში - ზედაპირამდე.

მაგისტრალური ქსელი - ელექტრული ქსელი, რომელშიც ენერგიის რამდენიმე მომხმარებელი იკვებება ერთი საერთო (მაგისტრალური) ხაზიდან. არის დაურეზერვირებული (ჩვეულებრივი მომხმარებლისათვის) და დარეზერვირებული (პასუხსაგები მომხმარებლისათვის). მ.ქ. განაწილებულ ქსელში მაზვა 35 კვტ-მდეა.

მაგისტი - 1. მფლობელი იმ აკადემიური ხარისხისა, რომელიც პირს აკადემიური უმაღლესი განათლების მეორე საფეხურისათვის - მაგისტრატურისათვის დადგენილი კრედიტების რაოდენობის ათვისების შედეგად ენიჭება; 2. ზოგიერთ ქვეყანაში, ბაკალავრის შემდგომი მეორე სამეცნიერო ხარისხი, აგრეთვე პირი, რომელსაც მიენიჭა ეს ხარისხი.

მაგმა (ბერძ.) - სილიკატური (სულფიდური) შედგენილობის გამდნარი მასა, რომელიც წარმოიქმნება დედამიწის ქერქში ან ზედა მანტიამდე. გაცივების შედეგად მ. წარმოქმნის მაგმურ ქანებს. მ. ტემპერატურა, ქიმიური შედგენილობის შესაბამისად, ცვალებადობს 600...1200°C ფარგლებში. ვულკანურ მხარეებში მაგმა აღწევს დედამიწის ზედაპირს და ამოინთხევა ლავის სახით. დედამიწის სიღრმეში გაცივებული მაგმა წარმოქმნის ინტრუზივებს.

მაგნალიუმი - ალუმინის შენადნობი მაგნიუმთან (1...13%) და სხვა ელემენტებთან (სილიციუმთან, რკინასთან, სპილენძთან). მარგანეცი ამაღლებს შენადნობის სიმტკიცეს. მოდიფიკატორად გამოიყენება ტიტანი. მ. ახასიათებს მაღალი პლასტიკურობა, კოროზიამედეგობა, კარგად ემორჩილება არგონორკალურ შედუღებას. შენადნობი მაგნიუმის დაბალი შემცველობით გამოიყენება ნაკეთობების დასამზადებლად ამაღლებული დეკორატიულობით და სხივების არეკვლის საუკეთესო უნარით, ხოლო მაღალი შემცველობით - მცირედ დატვირთულ შენადნულ კონსტრუქციებში, რომლებსაც ხანგრძლივად უხდებათ მუშაობა ქიმიურად აგრესიულ გარემოში; უფრო მაღალი შემცველობისას - შენადნულ კონსტრუქციებში ფურცლოვანი რეზერვუარების დასამზადებლად.

მაგნატი (ინგლ.) - მსხვილი სამრეწველო ან საბანკო კაპიტალის წარმომადგენელი.

მაგნეზია (ლათ.) - თეთრი ფხვნილი ან ხსნარი, რომელიც წარმოადგენს მაგნიუმის მარილს. თხევადი მ. კარგად აცილებს ცხიმოვან ლაქებს ქსოვილებზე, ქაღალდზე, მატყლზე, სწრაფად აშრობს სველ ხელებს, ზრდის ხელის მტევნის შეჭიდულობას სხეულებთან (მაგ., მთასვლელებს კლდეზე ასვლისას მუდმივად თან აქვთ მაგნეზიის ფხვნილით სავსე პარკი, ძალოსნები სიმძიმის აწევის წინ ხელებს იპოხავენ მაგნეზიის ფხვნილით და სხვ.). მწვარი მ. გამოიყენება სამშენებლო საქმეშიც (ცემენტის წარმოება, ცეცხლმედეგი მასალების წარმოება).

მაგნეზია მწვარი - მაგნიუმის ოქსიდი, რომელიც მიიღება მინერალების მაგნეზიტისა და დოლომიტის გამოწვით. გამოიყენება ცეცხლგამძლე მასალების და ცემენტის წარმოებაში.

მაგნეზიტი - მინერალი თეთრი ან მოყვითალო ფერისა, მაგნიუმის ნახშირმჟავა მარილი - $MgCO_3$, სიმკვრივე 3 გ/სმ³, სიმაგრე - 4, აქვს ყვითელი, თეთრი ან ნაცრისფერი შეფერილობა. იყენებენ როგორც ცეცხლგამძლე მასალას და სხვ.

მაგნეტიზმი - 1. მაგნიტის, აგრეთვე ელექტრობით დამუხტული გამტარის თვისება მიიზიდოს ან განიზიდოს ზოგიერთი სხეული; 2. დედამიწის მაგნეტიზმი - დედამიწის მაგნიტური თვისებები; 3. გეოფიზიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს დედამიწის მაგნიტურ ველს.

მაგნეტიტი (ბერძ.) - მაგნიტური თვისებების მქონე, რკინისებრ შავი, შპინელის ჯგუფის მინერალი. გვხვდება მკვრივი მასების, ოქტაედრებისა და რომბოედრების ფორმის კრისტალების სახით. ძლიერ მაგნიტურია პარაგენეტული მინერალები: ილმენიტი, ჰემატიტი, პირიტი, პირონიტი, გალენიტი, სფალერიტი, ქალკოპირიტი და სხვ. ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში.

მაგნეტო (ფრანგ.) - შიგაწვის ძრავის ცილინდრში ელექტრომაგნიტური გენერატორი საწვავი ნარევის ასარევად.

მაგნიტი - სხეული (რკინა, ფოლადი), რომელსაც აქვს ზოგი სხეულის მიზიდვის ან განზიდვის უნარი. ძველ ქართულში - ანდამატი.

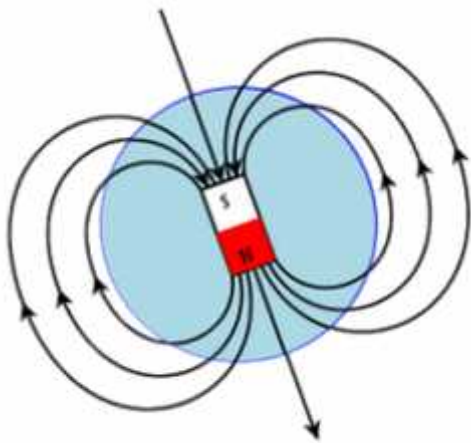
მაგნიტომეტრი (ბერძნ.) - ხელსაწყო მაგნიტური გაზომვებისათვის (მაგნიტური მომენტი, ფერომაგნიტური მასალების მაგნიტურობა, მთის ქანების არამაგნიტური თვისებები, მაგნიტური ველის დამაბულობა და სხვ.).

მაგნიტუდა - მიწისძვრის სტანდარტული ეპიცენტრიდან განსაზღვრულ მანძილზე ნიადაგის მოძრაობის მაქსიმალური ამპლიტუდის ათობითი ლოგარითმი. მაგნიტუდა ენერგიის პირდაპირპროპორციული სიდიდეა, რომელიც, როგორც წესი, იცვლება 0-დან 9-მდე (იშვიათ შემთხვევაში მეტი) რიხტერის შკალის მიხედვით.

მაგნიტური ლენტა - ინფორმაციის მაგნიტური მატარებელი მოქნილი ლენტის სახით, დაფარული თხელი მაგნიტური შრით; თვით ლენტი დამზადებულია არამაგნიტური მასალისაგან (პოლიეთილენტერეფთალატი, პოლივინილქლორიდი, დი- და ტრიაცეტატი, ფოსტორული ბრინჯაო). გამოიყენება ხმის ჩასაწერად, ვიდეო და გამოთვლით ტექნიკაში, ავტომატიკაში, სხვადასხვა ტიპის ხელსაწყოებში და სხვ. გამოირჩევა დასამახსოვრებელი ინფორმაციის დიდი ტევადობით (ასეული მლნ სიტყვა) და შენახვის საიმედოობით.

მაგნიტური ლინზა - მოწყობილობა ელექტრონების ან იონების ნაკადის ფოკუსირებისათვის მაგნიტური ველის მეშვეობით, რომელსაც შესაბამისი სიმეტრია გააჩნია. მ.ლ. ელექტრული ლინზის კერძო შემთხვევაა.

მაგნიტური პოლუსი - დედამიწის ზედაპირის პირობითი წერტილი, რომელშიც მაგნიტური ველის ძალები მიმართულია ზედაპირისადმი მკაცრად 90° -ით. განასხვავებენ ჩრდილოეთის და სამხრეთის მაგნიტურ პოლუსებს. ჩრდილოეთის მ.პ. ეწოდება ადგილს, საიდანაც გამოდის მაგნიტური ინდუქციის ძალები, ხოლო სამხრეთის - ადგილს, სადაც შედის ეს ძალები (ნახ. 1).

ნახ. 1

მაგნიუმი (ლათ. Magnium) - ქიმიური ელემენტი, მოვერცხლისფრო, რბილი, მზრწყინავი, მსუბუქი, ჰედადი ლითონი. სიმბოლოა Mg. წვის დროს გამოსცემს თეთრ კაშკაშა ალს. გამოიყენება: მსუბუქი შენადნობების დასამზადებლად; მეტალურგიაში - განმჟანგავად; ტიტანის, ცირკონიუმის, ვანადიუმის, ურანის, ბერილიუმის წარმოებაში (ე.წ. მაგნიუმთერმული მეთოდი); მაღალი სიმტკიცის თუჯის წარმოებაში; მედიცინაში; ფოტოგრაფიაში; პიროტექნიკაში და სხვ.

მაგნიუმის შენადნობები - სამსხმელო და დეფორმირებადი შენადნობები, რომლის საფუძველია მაგნიუმი, ალუმინის, თუთიის, მარგანეცის, ცირკონიუმის და სხვა მეტალების დანამატებით. სიმკვრივე 1760...1810 კგ/მ³. გამოირჩევა მაღალი მექანიკური თვისებებით, ადვილი დასამუშავებელია. გამოიყენება მშენებლობაში, ავიაციაში, სარაკეტო ტექნიკაში, საავტომობილო მრეწველობაში, სხვადასხვა აპარატურის დასამზადებლად და ა.შ.

მაგროვებელი - მოწყობილობა რომელიც უშუალოდ იმახსოვრებს ინფორმაციას.

მადანი - ბუნებრივი მინერალური წარმონაქმნი, რომელიც შეიცავს რომელიმე ლითონს გარკვეული კონცენტრაციით, აგრეთვე არალითონურ სასარგებლო წიაღისეულს, რომელთა ამოღება ეკონომიკურად მიზანშეწონილია. ცნობილია დარიშხანის, ბარიტის, ასბესტის, აპატიტების, სილიკატური ტალკის, კალციტ-მაგნეტიტის და სხვათა საბადოები.

მადნის მოპოვება - მიწის წიაღში მოთავსებული მარგი წიაღისეულის ამოტანა მიწის ზედაპირზე.

მადრიერი - ნაძვის მერქნისაგან დამზადებული საექსპორტო მასალა, ტექნ. პირობ. „შავი ზღვის დახარისხებული ხის დახერხილი მასალა“-ს შესაბამისად - სიგრძე 4000 მმ, სისქე და სიგანე დამკვეთის სურვილის მიხედვით.

მავზოლუმი - მონუმენტური სამარხის სახელწოდება, რომლის წარმოშობა დაკავშირებულია მეფე მავზოლის სამარხთან ჰალიკარნასში (მე-4 ს. ძვ. წ. აღ.).

მავთული - ლითონური ნაკეთობა, ძაფი, ზონარი, მეტწილად მრგვალი, იშვიათად - კვადრატული, ექვსკუთხა, ტრაპეციული ან ოვალური კვეთის. მასალად გამოიყენება ფოლადი, ალუმინი, სპილენძი, ნიკელი, ტიტანი, თუთია, ვოლფრამი, მათი შენადნობები და სხვა ლითონები. არსებობს აგრეთვე ბიმეტალური და ნახევრადლითონური მავთულები. მ. მიიღება ადიდვის გზით. გამოდის დიამეტრით 0,005...17 მმ. გამოიყენება ელექტროსადენების, ზამბარების, ბურღების, თერმოწყვილების, ელექტროდების, ელექტროხელსაწყოების და სხვ. დასამზადებლად. არსებობს მ. მრავალი სახეობა: ბრტყელი, ეკლიანი, ინვარის, მაგნიტური, მინის, მისადუდი, მოთუთიებული, მომინანქრებული, ნიკელის, ნიქრომის, რკინის, საარმატურო, საამკინძაო, სამაგრი, სამოქლონე, საფუთავი, საჭანჭიკე და სხვ.

მავნე აირები - აირები, რომლებმაც შეიძლება გამოიწვიოს აფეთქება ან ადამიანის მოწამვლა.

მავნე ბიოლოგიური ფაქტორები - მათ მიეკუთვნება სხვადასხვა სახის მიკრობების, ფაგების, შხამების და სხვათა გავრცელება საწარმოო გარემოში.

მავნე ნივთიერებები - ნივთიერებები, რომელთათვისაც საიტარული ზედამხედველობის ორგანოების მიერ დადგენილია მავნე ნივთიერებების ზღვრული დასაშვები კონცენტრაცია.

მავნე საწარმოო ფაქტორი - ფაქტორი, რომელიც გარკვეულ პირობებში ადამიანზე ზემოქმედებისას იწვევს მის დაავადებას ან შრომისუნარიანობის დაქვეითებას. საწარმოო ფაქტორის დონისა და ზემოქმედების ხანგრძლივობის მიხედვით საწარმოო ფაქტორი შეიძლება საშიში გახდეს. მ.ს.გ. მიეკუთვნება: მუშა ზონაში მაღალი მტვრიანობა; მაღალი ან დაბალი ტემპერატურა, ფარდობითი ტენიანობა, ჰაერის მოძრაობის სიჩქარე; ხმაურისა და ვიბრაციის მაღალი დონე; ელექტრომაგნიტური და ელექტროსტატიკური ველების ამაღლებული დონე; მაიონიზირებული, თბური და ულტრაიისფერი გამოსხივების ამაღლებული დონე; არასაკმარისი განათებულობა და სხვ.

მავნე ფიზიკური ფაქტორები - ვიბრაცია; ხმაური; მაიონიზებული, თბური, ელექტრომაგნიტური გამოსხივების მაღალი დონე; ელექტრული და მაგნიტური ველის მაღალი დამაბულობა; სინათლის სხივის გაზრდილი ენერგია; ულტრაიისფერი ან ინფრაწითელი რადიაციის მაღალი დონე და სხვ.

მავნე ქიმიური ფაქტორები - ტექნოლოგიურ პროცესებში გამოყენებული სხვადასხვა ტოქსიკური, ფეთქებადი, წვადი და შხამიანი ნივთიერებების გავრცელება საწარმოო გარემოში. აღნიშნული ნივთიერებები შესაძლებელია აგრეთვე იყოს ტექნოლოგიური პროცესის საბოლოო ან საშუალო პროდუქტი.

მაზარი (არაბ.) - მუსლიმანთა წმინდანის საფლავი, აკლდამა.

მაზიდა (რუს. Тачка) - მარტივი მოწყობილობა (ურიკა) მცირე ტვირთების გადასატანად, რომელშიც გამოყენებულია ბერკეტის პრინციპი მოდებული ძალის შესამცირებლად. შედგება სატვირთო ძარის, ერთი ან რამდენიმე ბორბლის და სახელურებისაგან (ნახ. 1). მ. სამშენებლო ობიექტის განუყოფელი ატრიბუტია.

ნახ. 1

მაზუთი - ნავთობისაგან ბენზინისა და ნავთის გამოხდის შედეგად მიღებული შავი ფერის ნარჩენი.

მათარა - მრავალჯერადი მოხმარების სატრანსპორტო ტარა, რომელსაც აქვს ბრტყელი, ცილინდრული ან ოვალური ფორმის კორპუსი და შედარებით მცირე დიამეტრის ყელი, აგრეთვე თავსახური ჩამკეტი (ნახ. 1). ხშირად ჩასმულია ქსოვილის შალითაში (სველი შალითა აგრძელებს მათარაში ჩასხმულ სითხეს) და თან ახლავს ღვედი მხარზე გადასაკიდად ან წელზე მისამაგრებლად. ამზადებენ ალუმინის, ლითონის, პლასტმასის ან ხისაგან. მ. შედის ჯარისკაცის აღჭურვილობაში, როგორც ერთ-ერთი აუცილებელი ატრიბუტი (სასმელი წყლის მარაგისათვის).

ნახ. 1

მათემატიკური ლოდინი (იგივე ლოდინი ან პირველი რიგის მომენტი) - ალბათობის თეორიაში შემთხვევითი სიდიდის ყველა მნიშვნელობათა ალბათობით შეწონილი საშუალო. დისკრეტული შემთხვევითი სიდიდის შემთხვევაში შეწონვა ხდება მნიშვნელობათა ალბათობებით, ხოლო უწყვეტი შემთხვევითი სიდიდის შემთხვევაში - მისი განაწილების სიმკვრივით. ტერმინი „მათემატიკური ლოდინი“ მიგვანიშნებს, თუ საშუალოდ რა მნიშვნელობის მოსვლას უნდა ველოდოთ. აუცილებელი არაა, რომ შემთხვევითი სიდიდის მათემატიკური ლოდინი მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობა იყოს. მაგ., თუ იდეალური მონეტის აგდებისას გერბის მოსვლას აღვნიშნავთ 0-თ, ხოლო საფასურისას - 1-ით, მაშინ მათემატიკური ლოდინი იქნება 0,5. მლ. არ განისაზღვრება ყველანაირი განაწილებისთვის. მაგ., კოშის განაწილებას მათემატიკური ლოდინი არ გააჩნია.

მათემატიკური ნიშნები - პირობითი აღნიშვნები (სიმბოლოები), რომლებსაც იყენებენ მათემატიკური ცნებების, წინადადებებისა და გამოთვლების ჩასაწერად.

მათემატიკური სტატისტიკა - მათემატიკის დარგი, რომელიც მეცნიერული და პრაქტიკული დასკვნებისათვის სტატისტიკურ მონაცემთა სისტემატიზაციის, ანალიზისა და გამოყენების მეთოდებს შეისწავლის. მათემატიკური სტატისტიკა მჭიდროდაა დაკავშირებული ალბათობათა თეორიასთან. ალბათურ კანონზომიერებებს დაქვემდებარებული შემთხვევითი მოვლენების სტატისტიკური შესწავლა გულისხმობს სტატისტიკური მონაცემებით ამ კანონზომიერებათა დადგენას, რისთვისაც იყენებენ ისეთ დარგებს, როგორიცაა: ალბათობის განაწილების სტატისტიკური შეფასების თეორია, ალბათურ ჰიპოთეზათა სტატისტიკური შემოწმების თეორია და ა.შ., რომლებიც ალბათობის თეორიას ემყარებიან.

მათემატიკური ფიზიკა - მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ფიზიკური მოვლენების მათემატიკური მოდელების თეორიას; ამასთანავე, ძირითადად განიხილება მხოლოდ ის პროცესები (მოვლენები), რომლებიც აღიწერებიან კერძოწარმოებულნი დიფერენციალური განტოლებებით, აგრეთვე ინტეგრალური ან ინტეგრალურ - დიფერენციალური განტოლებებით. გარდა ამისა, ფიზიკური მოვლენების მათემატიკური მოდელების აღწერისას იყენებენ აგრეთვე ვარიაციულ მეთოდებს, პოტენციალის თეორიას, კომპლექსური ცვლადის ფუნქციათა თეორიის მეთოდებს და მათემატიკის სხვა დარგებს.

მათემატიკური ქანქარა - ერთი თავისუფლების ხარისხის მქონე ნივთიერი წერტილი, რომელიც დაკიდებულია იდეალურად დრეკად, უწონად და უჭიმად ძაფზე და რომელსაც შეუძლია პერიოდული მოძრაობა ვერტიკალურ სიბრტყეში

მაიდან (თურქ.) - აღმოსავლეთის ფეოდალური ქალაქის მთავარი სავაჭრო და საზოგადოებრივი თავშეყრის მოედანი.

მაიოლიკა - მსხვილფორებიანი კერამიკული ნაკეთობა წარწერებით ნედლ გაუმჭვირ კალის ჭიქურზე შეერთებული საღებავთან გამოწვის პროცესში. მიეკუთვნება XV-XVI საუკუნეების ესპანურ და იტალიურ კერამიკას. მ. ფარტედ იყენებდნენ მვირფასი კერამიკული ჭურჭლის (ნახ. 1: აღორძინების ეპოქის იტალიური მაიოლიკის თეფში), ფანჯრისა და კარის მოსავარაყებელი თამასების, შორენკეცების, დეკორატიული პანოების, სკულპტურების, სუვენირების და სხვ.

დასამზადებლად, აგრეთვე ტაძრებისა და მეჩეთების ინტერიერების (ნახ. 2: სანკტ-პეტერბურგის მეჩეთის ინტერიერი) გასამშენებლად.

ნახ. 1

ნახ. 2

მაიონიზირებელი გამოსხივება - გამოსხივება, რომელსაც ქსოვილებში გავლისას ატომებისა და მოლეკულების იონიზაციის უნარი გააჩნია. მ.გ. მიეკუთვნება: რენტგენის, γ -სხივები, α - და β -ნაწილაკები, პოზიტრონები და ნეიტრონები. მ.გ. მოქმედებს ადამიანის ორგანიზმზე, როგორც გარეგანი, ისე შინაგანი დასხივებისა და იწვევს სიცოცხლისათვის საშიშ დაავადებებს დასხივების დოზის მიხედვით, ამიტომ ასეთ წარმოებებში მომსახურე პერსონალისათვის აუცილებელია რადიაციის მოქმედებისაგან დაცვის საშუალებების ამოქმედება (დაცვა დროით, მანძილით, ეკრანით; სამედიცინო დაცვა და სხვ.).

მაიორატი (ბერძ.) - 1. მემკვიდრეობის სისტემა, რომლის დროსაც მთელი ქონება განუყოფლად გადადის გვარში უფროსზე ან გარდაცვლილის უფროს ვაჟზე; 2. უძრავი ქონება, რომელიც მემკვიდრეობით გადადის გვარში უფროსზე ან გარდაცვლილის უფროს ვაჟზე.

მაკეტი (ფრანგ.) - მცირე ზომის ნიმუში (მოდელი) ასაშენებელი ან უკვე არსებული ნაგებობისა (ნახ. 1: საცხოვრებელი სახლის მაკეტი).

ნახ. 1

მაკლერი (გერმ.) - შუამავალი, რწმუნებული გარიგების დადებისას საფონდო, საქონლისა და სავალუტო ბირჟებზე. საფონდო ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების მ. ვაჭრობის მონაწილეა, რომელიც აფიქსირებს გარიგებებს საფონდო ბირჟის წევრებს (ბროკერები, დილერები) შორის. მ. შემოსავალს (კურტაჟს) შეადგენს ბირჟის იმ წევრების მიერ გადახდილი თანხა, რომელთა გარიგებებსაც იგი აფიქსირებს. ბირჟაზე მ. მოქმედებს, როგორც რწმუნებული და არ შეიძლება უშუალოდ მონაწილეობდეს გარიგებაში თავისი სახელითა და თავისი ხარჯით. საბირჟო მაკლერად მუშაობისათვის საჭიროა სახელმწიფო ლიცენზია.

მაკრატელი - ხელის იარაღი, მოწყობილობა ან მანქანა, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა მასალის საჭრელად. არსებობს მ. მრავალი სახეობა: ალიგატორული, ბერკეტისანი, გილიოტინის, დასკური, ლითონის საჭრელი, მექანიკური, მრუდმხარა, როტაციული, საბურღი, სამედიცინო, საზეინკლო, სასხლავი, საყოფაცხოვრებო და სხვ.

მაკრო (ბერძ.) - როული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს დიდს, მსხვილს.

მაკროგარემო - ეკონომიკური, ბუნებრივი, სოციალურ-კულტურული, პოლიტიკური გარემო, რომლის პირობებშიც ფუნქციონირებს წარმოება, ორგანიზაცია, ფირმა და ა.შ.

მაკროეკონომიკა (ბერძ.) - 1. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი, რომელიც ყოვლისმომცველი მაჩვენებლების შეფასებას ემყარება; ქვეყნის მთლიანი მეურნეობა; გამოხატავს ეკონომიკის ზოგად მდგომარეობას, განიცდის საბიუჯეტო-საფინანსო, საკრედიტო-ფულად და სხვა სამთავრობო პოლიტიკის გავლენას; 2. ეკონომიკური მეცნიერება, როგორც ერთიანი მთლიანის წარმართვის შესახებ; სწავლობს მსხვილმასშტაბიან ეკონომიკურ პრობლემებს (მაგ., შრომა, კაპიტალი, ბიზნესი, სახელმწიფო სექტორი და სხვ.).

მაკროერგონომიკა - ეკონომიკის მიმართულება, რომელიც სისტემას იკვლევს და აპროექტებს მთლიანობაში, ითვალისწინებს ყველა ფაქტორს: ტექნიკურს, სოციალურს, ორგანიზაციულს. მ. მიზანია მთელი სიტემისა და სისტემის ყველა ელემენტის ჰარმონიული, შეთანხმებული, საიმედო მუშაობა.

მაკრომარკეტინგი - შედარებით ჩაკეტილი ბაზრის პირობებში სამეურნეო საქმიანობის სისტემა, საქონლის ნაკადის მიმართულებით - მწარმოებლიდან მომხმარებლისაკენ. გათვალისწინებულია საქონლის მწარმოებლების მონაწილეობა წარმოების პროცესში პარტიტულ საწყისებზე, რომელიც ხელს უწყობს საზოგადოების დაკმაყოფილებას პროდუქტებით.

მაკრორელიეფი - რელიეფის დიდი ფორმები, რაც განსაზღვრავს დედამიწის ზედაპირის აგებულების საერთო ხასიათს.

მაკროსეისმური რყევა - მიწისძვრის დროს ნიადაგის ისეთი რყევა, რომელსაც უშუალოდ ადამიანის გრძნობის ორგანოები აღიქვამენ.

მაკროსტრუქტურა (ლათ.) - მყარი სხეულის (მაგ., ქვის, მერქნის, ბეტონის, მინერალის, ლითონის, შენადნობის) აგებულება, რომელიც ჩანს უმიკროსკოპოდ (შეუიარაღებელი თვალით ან ლუპით) გახეხილ და ამოჭმულ ნიმუშებზე.

მაკროსტრუქტურა ბეტონის - ბეტონის სტრუქტურული აგებულება, რომელიც ჩანს შეუიარაღებელი თვალით ან გამადიდებელი ლუპით. ბეტონის აგებულება არაერთგვაროვანია (ნახ. 1, ქაფბეტონის მაკროსტრუქტურა). სქემატურად ბეტონი წარმოადგენს ცემენტის ქვის სივრცულ მესერს - მატრიცას, რომელშიაც ჩართულია შემვსებების მარცვლები - მსხვილი და წვრილი; ბუნებრივი (ღორღი, ხრეში, კვარცის ქვიშა, პემზა, პერლიტი, ვულკანური წიდები) და ხელოვნური (წიდა, კერამიტი); მკვრივი და ფოროვანი. საკუთრივ ცემენტის ქვაც არაერთგვაროვანი აგებულებისაა და შედგება შენაზარდის, გელის და ჰაერითა და წყლით შევსებული, დიდი რაოდენობის ფორებისა და კაპილარებისაგან.

ნახ. 1

მაკროსტრუქტურა ლითონის - ლითონის სტრუქტურული აგებულება, რომელიც ჩანს შეუიარაღებელი თვალით ან გამადიდებელი ლუპით (გამადიდებლობით 25-მდე). კვლევის წარმოება ხდება ბრტყელ ნიმუშზე, რომლის ზედაპირი სუფთავდება, იხეხება და მუშავდება მჟავას ან ტუტეს ხსნარით. კვლევის შედეგად შეიძლება აღმოჩენილი იქნეს ლითონის მთლიანობის დარღვევა (ნიჟარები, ჰაერის ბუშტები, სიფაშრე, ბზარები, განშრევა და სხვ.), მინარევების და არალითონური ჩანართების არსებობა, კრისტალების ფორმა და განლაგება ნაკეთობის სხვადასხვა ნაწილებში; ზოგჯერ შესაძლებელია დაფიქსირდეს მეტალის მარცვლების აგებულების

განსაკუთრებულება. მაკროსტრუქტურის შესწავლა საშუალებას იძლევა გავაკეთოთ სწორი დასკვნა ნაკეთობის ხარისხის თაობაზე.

მაკულატურა (გერმ.) - ვადაგასული ქაღალდისა და მუყაოს ნაკეთობანი, აგრეთვე პოლიგრაფიული და სხვა საწარმოთა ქაღალდის ნარჩენები. იყენებენ ქაღალდის ფაბრიკებში მეორად ნედლეულად. მ. უტილიზაციას დიდი სახალხო-სამეურნეო მნიშვნელობა აქვს. იგი საშუალებას იძლევა, დაეზოგოთ მერქნის ნედლეული და შევამციროთ მზა პროდუქციის თვითღირებულება. მ. 1,5...2,5-ჯერ იაფია, ვიდრე ჩვეულებრივი ბოჭკოვანი ნახევარფაბრიკატი. იგი ძირითადი ნედლეულია მუყაო-რუბეროიდის წარმოებაში.

მალაქიტი (ფრანგ.) - კარბონატების კლასის მწვანე, მოცისფრო, ზოგჯერ მურა ფერის მინერალი. სიმკვრივე 3900...4100 კგ/მ³. წარმოიქმნება სპილენძის სულფიდური მადნების დაჟანგვის ზონაში. ძვირფასი სანახელოვო ქვა. გამოიყენება შენობის ინტერიერების მოსაპირკეთებლად, სამკაულად და სხვ.

მალეგირებელი - ლითონები, რომლებსაც ფოლადის ან თუჯის მინარევებში ურევენ მათი ფიზიკური, მექანიკური, ქიმიური თვისებების შესაცვლელად (სიმაგრე, კოროზიამდებობა, ცვეთამდებობა და სხვ.), მეტწილად სიმტკიცის ასამაღლებლად. მ. ლითონებია: ნიკელი, ქრომი, მოლიბდენი, სპილენძი, მარგანეცი, ვოლფრამი, ტიტანი, ვანადიუმი, კადმიუმი, თუთია, ტანტალი, ალუმინი, სილიციუმი, კობალტი, ბორი და სხვ.

მალი - 1. მანძილი ორ კედელს, სვეტს ან საყრდენს შორის; 2. ორ საყრდენზე მდებარე კონსტრუქციის (კოჭი, წამწე, კამარა, თალი და ა.შ.) სიგრძე.

მალი კოჭის - კოჭის საყრდენებს შორის გეომეტრიული მანძილი.

მალი კოჭის საანგარიშო - კოჭის მალის (l) ნამრავლი კოჭის ბოლოების ჩამაგრების სახეობის გამთვალისწინებელ (μ) კოეფიციენტზე: $l_0 = \mu \cdot l$.

მამრავლი (მათემ.) - რიცხვი, რომელიც გვიჩვენებს, თუ რამდენჯერ უნდა გავამრავლოთ შესაკრებად მეორე რიცხვი, რომ მივიღოთ ნამრავლი.

მანგანი - სპილენძის (83%) შენადნობი მანგანუმთან (13%) და ნიკელთან (4%), რომლის ელექტროგამტარობა თითქმის არ იცვლება ტემპერატურის გავლენით. გამოიყენება მავთულის, წინაღობის ეტალონის და ელექტროტექნიკური ხელსაწყოებს დასამზადებლად.

მანგანიტი (ლათ.) - მინერალი, მანგანუმის წყალუხანგი, წარმოადგენს მადანს მანგანუმის მისაღებად.

მანგანუმი (მარგანეცი) - ქიმიური ელემენტი, რომლის ატომური ნომერია - 25. აღინიშნება სიმბოლოთი Mn. მაგარი, მყიფე ღია-რუხი მოვერცხლისფრო-მოთეთრო ფერის ლითონი. ცნობილია მისი ხუთი ალოტროპიული მოდიფიკაცია - ოთხი კუბური და ერთი ტეტრაგონალური კრისტალური მესერიით. მ. ერთერთი ძირითადი მინერალია - პიროლუზიტი (შეიცავს 63,2 %-მდე მანგანუმს), რომელიც ძველ დროში ცნობილი იყო როგორც შავი მაგნეზია და გამოიყენებოდა მინის ხარშვის დროს მის გასაღიაველად. ცნობილია აგრეთვე სხვა მინერალებიც: მანგანიტი (მურა მანგანუმის მადანი), ბრაუნიტი, გაუსმანიტი, როდოქროზიტი (მანგანუმის შპატი, ჟოლოსფერი შპატი), პსილომელანი, პურპურიტი. მრეწველობაში მ. ფერომანგანუმის სახით გამოიყენება ფოლადების დნობისას მისი შემადგენლობიდან ჟანგბადის მოსაცილებლად. ამასთან, ის აკავშირებს გოგირდს, რაც აუმჯობესებს ფოლადების თვისებებს. ფოლადში მანგანუმის დამატება ხდება 12...13 %-მდე (ეგრეთ წოდებული გადფილდის ფოლადი), ზოგჯერ სხვა მალეგირებელ ლითონებთან ერთად, ძლიერ ამტკიცებს ფოლადს, ხდის მას მაგარს, ცვეთისა და დარტყმის მიმართ მდგრადს. მ. შედის ბრინჯაოსა და თითბერის შემადგენლობაში, მ. ტელურიდი პერსპექტიული თერმოელექტრონული მასალაა და სხვ. მ. მადნის 90...95%-ს მეტალურგიული წარმოება მოიხმარს. მანგანუმის მადანს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საქართველოს წიაღისეულ სიმდიდრეთა შორის. ჭიათურის მანგანუმის საბადო 135 წელია ფუნქციონირებს და ექსპლოატაციის დაწყებიდან მიიქცია მსოფლიოს ყურადღება მადნის მაღალი ხარისხით, დიდი სამრეწველო მარაგით და მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობით

მანგლისის სიონი - მანგლისის ღვთისმშობლის სახელობის ქართული მართლმადიდებლური საკათედრო ტაძარი. მდებარეობს თეთრი წყაროს მუნიციპალიტეტის დაბა მანგლისთან (ნახ. 1). აგებული იქნა V საუკუნის II ნახევარში. XI საუკუნის I მეოთხედში, გიორგი I-ის მეფობის დროს (1014-1027 წწ), იგი საფუძვლიანად გადააკეთეს და გააფართოვეს. გალავანს შიგნით ტაძარს სამი მხრიდან სწორი მოედანი ეკვრის, ჩრდილოეთიდან კი - ფერდობი, რომელიც ჩრდილოეთ ფასადიდან ორიოდე მეტრის დაშორებით წყდება. მანგლისის ტაძარი დიდი გუმბათიანი ნაგებობაა,

რომელიც დღევანდელი სახით არ წარმოადგენს ერთი რომელიმე ეპოქის მხატვრული შემოქმედების ნაყოფს. ამის გამო ის ძლიერ გართულებულია, როგორც გარედან, ისე შიგნით. ტაძარი გარედან მრავალწახნაგაა, წაგრძელებული აღმოსავლეთის მხრიდან, კარიბჭეებით. ტაძარს ორი შესასვლელი აქვს - სამხრეთით და დასავლეთით, რომელთა წინ კარიბჭეებია. ტაძრის ცენტრალური ნაწილი საკმაოდ კარგად არის განათებული. სარკმლები თითო-თითო ყველა აფსიდშია მოთავსებული. ტაძრის განათების მთავარ წყაროს გუმბათის ყელში მოთავსებული ექვსი დიდი სარკმელი წარმოადგენს, საიდანაც უხვად იღვრება შუქი. ტაძრის ყველა უბანს თავისი დამოუკიდებელი განათების წყარო აქვს. შვიდი წახნაგისა და ტრანსეპტის სახურავების რადიალურად განლაგებულ კეხებს შორის აღმართულია თორმეტწახნაგა გუმბათი, რომელიც მრგვალ ყელს ეყრდნობა და აფრების გადამხურავი კედლების მიერ შექმნილი კვადრატისგან ოდნავ გაწეულია აღმოსავლეთით. აფრები ორფერდა სახურავებითაა გადახურული. მათი კეხები ძლიერ მაღლა აწეული და გუმბათის თაღების საყრდნობ პილასტრთა ბაზისებს ნაწილობრივ ჰფარავს. გუმბათის ყელს სარკმლების ზევით ორლილვიანი თაღები უვლის. თაღები წახნაგთა შეხვედრის კუთხეებში მაღალი სამლილვიანი პილასტრების მოჩუქურთმებულ კაპიტელებს ეყრდნობა. გუმბათის ყელში თითო წახნაგის გამოშვებით ექვსი მაღალი სარკმელია გაჭრილი. გუმბათი ტაძრის მთლიანი მასის ცენტრიდან დასავლეთით არის გაწეული, რაც ქართულ ძეგლებზე გუმბათის მოთავსების საუკუნეთა განმავლობაში შემუშავებულ და განმტკიცებულ ტრადიციას რადიკალურად ეწინააღმდეგება (ქართულ ტაძრებში გუმბათი თუ ცენტრში არ არის მოთავსებული, მაშინ, პირიქით აღმოსავლეთითაა გაწეული). გუმბათის ყელი მძლავრი, ფართო მოჩუქურთმებული კარნიზით მთავრდება. გუმბათი დაგვირგვინებულია კრამიტის კონუსური სახურავით. კონუსის წვერში ჩამაგრებულ მძლავრ ქვის ბაზისზე აღმართულია დიდი რკინის ჯვარი (ეს ჯვარი XIX საუკუნეში რემონტის დროს გაუკეთეს). ტაძრის გადახურვა მოწყობილია მოწითალო ფერის კრამიტით. აღსანიშნავია გუმბათზე და სამხრეთ კარიბჭის აღმოსავლეთ ნაწილში შემორჩენილი ამოხედილობურგაიანი ნაპირა კრამიტები, რომელთა შუბლზე ზუსტად გამოყვანილი ლამაზი ტოლმკლავებიანი რელიეფური ჯვრებია გამოსახული. კარიბჭეები გამოირჩევა თავის მდიდრული და დანაწევრებული ორნამენტული შემკულობით. მანგლისის ტაძარზე ჩუქურთმა დიდი თავდაჭერით არის მოხმარებული, ის გამოყენებულია მხოლოდ ამა თუ იმ არქიტექტურული ნაწილის ხაზგასასმელად, და ისიც არა ყველგან. არქიტექტურას მოწყვეტილი, მოჩუქურთმებული ქვა ტაძარზე არ არის. ყველა არქიტექტურულ დეტალს თავისი შესაფერისი ზომის ჩუქურთმა აქვს შერჩეული, სიმშვიდე და წონასწორობა ყველგანაა დაცული. მანგლისის ტაძარზე გამოყენებულია რუხი ბაზალტის ქვა. გუმბათზე მოთავსებული ორნამენტები გამოირჩევა ღრმა რელიეფითა და მაღალ ოსტატური შესრულებით.

ნახ. 1

მანდატი (ლათ.) - 1. დოკუმენტი, რომელიც გარკვეული პირის უფლებებსა და უფლებამოსილებას მოწმობს; 2. ვისიმე რწმუნებულების დამადასტურებელი დოკუმენტი.

მანდური - ძვ. ყორით ნაგები ნიში.

მანვერი (ფრანგ.) - 1. ლოკომოტივებისა და ვაგონების მოძრაობა სადგურის ხაზებზე მატარებლების დასაკომპლექტებლად; 2. ჯარების ტაქტიკური მეცადინეობა, ომის მდგომარეობასთან მიახლოებულ პირობებში; 3. ჯარების მოძრაობა ომის დროს მტრისათვის დარტყმების მისაყენებლად

მანეჟი (ფრანგ.) - 1. შემოღობილი მოედანი ან დიდი შენობა, რომელიც მოწყობილია ცხენების სახედნად, საწვრთნელად ან ცხენოსნობის სასწავლებლად (ნახ. 1, მოსკოვის საცხენოსნო მანეჟი, აშენდა 1817 წელს); 2. ცირკის წრე, მოედანი; 3. პატარა გადასატანი შემოღობილი მოედანი ბავშვებისათვის; 4. მოედანი ან შენობა მოფარიკავეთა სავარჯიშოდ; 5. დახურული შენობა სამხედრო მოსამსახურეების სავარჯიშოდ (ძველად ეწოდებოდა - ეკუერცირგაუზი); 6. დახურული სტადიონი მძლეოსნობისათვის.

ნახ. 1

მანერიზმი (გვიანი რენესანსის პერიოდი) - მიმდინარეობა ხელოვნებასა და ლიტერატურაში, რომელიც 1520-1580 წლებში არსებობდა. იმ პერიოდში, როცა რენესანსულმა ხელოვნებამ უმაღლეს წერტილს მიაღწია საგნებისა და სხეულების უნაკლო გამოსახვაში, ზოგიერთი ხელოვანი უარს ამბობს პროპორციების სიზუსტეზე, ფერთა ჰარმონიაზე, დამაჯერებლობაზე და მიზნად ისახავს უფრო ემოციური და არტისტული ეფექტის მოხდენას. მანერიზმს ახასიათებს: დანაწევრებული სივრცე, ბუნდოვანი და არეული სურათი, სხეულთა დეფორმაცია, მოძრაობის გამოსახვა. დინამიურობისა და მოძრაობისადმი ინტერესით მ. ბაროკოს მოასწავებს, ამიტომ მას ზოგჯერ პრებაროკოულ პერიოდადაც მოიხსენიებენ.

მანუელი (ლათ.) - ყვითელი ტირიფი. მის ტოტებს გოდრების, კალათების და სააგარაკე დაწნული ავეჯის დასამზადებლად იყენებენ

მანზილსაზომი ორმაგი გამოსახულებით - ოპტიკური მანზილსაზომი, რომელიც აღჭურვილია მოწყობილობით დასამზერი ორი ობიექტის გამოსახულების დასაფიქსირებლად და ერთმანეთის მიმართ გადაადგილების გასაზომად.

მანიერა (ფრანგ.) - ხის ფიცარი, რომელშიც ამოხვეტილია რაიმე ნახატი; იყენებენ რისამე შეღებვისას, ქსოვილებსა და შპალერზე ნაჩითის, სახეების გამოსაყვანად.

მანიპულატორი (ლათ.) - მოწყობილობა დამხმარე ოპერაციების საწარმოებლად სხვადასხვა დარგში. ამძრავის სახის მიხედვით მ. არის მექანიკური, ჰიდრავლიკური და ელექტრული.

მანკი - რაიმეს უარყოფითი თვისება, ნაკლი, რომელიც ამცირებს ხარისხს და ზღუდავს გამოყენების შესაძლებლობას.

მანოდეტანტერი (ბერმ.-ფრანგ.) - შეკუმშული აირის წნევის დასაწევი ხელსაწყო ერთი ჭურჭლიდან მეორეში მისი გამოდინების დროს; იყენებენ უპირატესად საშემდუღებლო საქმეში.

მანოვაკუუმეტრი - ჭარბი წნევისა და ვაკუუმის გასაზომი ხელსაწყო.

მანომეტრი - ხელსაწყო სითხის ან აირის წნევის გასაზომად დახშულ სივრცეში.

მანჟეტი (ფრანგ.) - სხვადასხვა ფორმისა და კონსტრუქციის თვითმოქმედი მოწყობილობა ცილინდრული ზედაპირის მქონე დეტალების შესამჭიდროებლად (ნახ. 1: საკანალიზაციო მილის რეზინის მანჟეტი). მზადდება დრეკადი მასალებისაგან (კაუჩუკი, რეზინი, ტყავი, პლასტმასა). გამოიყენება მშენებლობაში, მანქანათმშენებლობაში, სითხის ან აირის გაჟონვის საწინააღმდეგოდ; 2. დგუშიანი ტუმბოს ნაწილი - ტყავის რგოლი, რომელიც სითხეს (გაზს) არ უშვებს; 3. პერანგის მაჯა, მიბმული ან მიკერებული.

ნახ. 1

მანსარდა - სათავსი (ძირითადად საცხოვრებელი) შენობის სხვენში, რომლის სახურავის ყოველი ფერდი შედგება ზემო - დამრეცი და ქვემო - ციცაბო ნაწილებისაგან. მ. იძლევა დამატებით სასარგებლო ფართობს, ხოლო მანსარდული სახურავი ზრდის შენობის მოცულობას. სახურავის ეს კონსტრუქცია პირველად გამოიყენა არქიტექტორმა ფ. მანსარმა, რომლის გვარიდანაც მოდის მანსარდის სახელწოდება. ფართო გაგებით, მ. ეწოდება მაღალი სახურავის ქვეშ მოთავსებულ ნებისმიერ სათავსს (ნახ. 1).

ნახ. 1

მანსარდას სიმაღლე - იატაკის ძირითადი კონსტრუქციის ზედა ნიშნულსა და ჭერის კონსტრუქციის ქვედა ზედაპირს შორის არსებული საშუალო მანძილი.

მანსარდასა და სხვენის მოცულობა - მისი ფუძის კონტურის ჰორიზონტალური კვეთის ფართობის ნამრავლი მის საშუალო სიმაღლეზე.

მანუფაქტურა (ლათ.) - მანუფაქტურული წარმოება, რომელიც დასავლეთ ევროპაში XVI-XVII საუკუნეებში ბატონობდა; წარმოების წესი და საწარმოთა ტიპი, რომელიც ხასიათდება შრომის დანაწილებითა და მისი კოოპერაციით, მაგრამ ხელით შრომის შენარჩუნების, გამოყენებული ტექნიკის დაბალი დონის პირობებში.

მანქანა (ლათ.) - მოწყობილობა, რომელიც ასრულებს მოძრაობებს ენერგიის, მასალების ან ინფორმაციების გარდასაქმნელად. მანქანის ძირითადი დანიშნულებაა ადამიანის საწარმოო ფუნქციების მთლიანად ან ნაწილობრივ შეცვლა (შეთავსება) შრომის შემსუბუქების ან მწარმოებლურობის გადიდების მიზნით. განასხვავებენ ენერგეტიკულ, სამუშაო და საინფორმაციო მანქანებს. ზოგადად მ. უამრავი სახეობა არსებობს: ამძრავი, ანალოგური, ასაფეთქებელი, ასაჩეჩი, გამომთვლელი, გამომცდელი, დამწყობი, გასალაქი, გვირაზგასაყვანი, დგუშიანი, ელექტრონული, ელექტროსტატიკური, ელექტროფორული, ელექტრული, ზეთსახდელი, თერმოელექტრული, თვითმავალი, კარუსელური, კიბერნეტიკული, ლიანდაგსაგები, ლოგიკური, მაბალანსირებელი, მადანსარეცხი, მახარისხებელი, მიწასაზელი, მიწასათხრელი, მიწახაპია, მტვირთავი, ოქროსარეცხი, ორთქლის, პერფორაციული, პნევმატიკური, როტაციული, საამწყობო, საანგარიშო, საბეჭდი, საბურღი, საბრტყელბელი, საგამომჭრელი, საზელი, სათესი, საკები, საკეჭნი, საკოპე, საკრეჭი, სამსხვრევი, სამშენებლო, სანამავი, საპენტი, საწეწი, სართავი, სარგავი, სარეცხი, სატყორცნი, საფუთავი, საფხვანელი, საყალიბო, სატვირთავი, საშემდუღებლო, საცდელი, საძირკვაკი, სახანძრო, საჭიმი, საჭრელი, სახეხი, სინქრონული, სწრაფმავალი, ქალაღდსაჭრელი, ჩამომსხმელი, ჩამტვირთავი და სხვ.

მანქანა ავტომატი - მანქანა, რომელშიც ენერგიის, მასალის და ინფორმაციის გარდაქმნა სრულდება ადამიანის უშუალო მონაწილეობის გარეშე.

მანქანა ენერგეტიკული - ენერგიის გარდამქმნელი მანქანა.

მანქანა კუთხვილსაჭერი - ხელის მანქანა კუთხვილური შეერთებების მოსაჭერად (ნახ. 1). საბურღი მანქანისაგან განასხვავებს ტრანსმისიის ქუროს ზღვრული მომენტის არსებობა, რომლის მიღწევისას ის თიშავს მუშა ორგანოს ძრავისაგან. მუშა ინსტრუმენტი - ტორსული ქანჩები ჭანჭიკებთან, ხრახნებთან და მისთ. და სახრახნისები ზურუპებთან და სარჭებთან სამუშაოდ.

ნახ. 1

მანქანა მასწორებელი - სიმრუდის (მრუდხაზოვნების, ტალღოვანობის) აღმომფხვრელი მანქანა ლითონის ნაშადებსა და ნაკეთობებში: ფურცლოვანი, სორტამენტისა და პროფილური ნაგლინების გასწორება, აგრეთვე ლილვების, ღერძების და სხვ.

მანქანა საბურღი (ხელის) - ტექნოლოგიური მანქანა ძრავით ყრუ და გამჭოლი ნახვრეტების გასაკეთებლად სხვადასხვა მასალაში: ქვაში, აგურში, მერქანში, ლითონში, რკინაბეტონში, პლასტმასაში. ამძრავი - ელექტრული, პნევმატიკური, ჰიდრავლიკური, მექანიკური. შეიძლება იყოს: რევერსული და ურევერსო, ერთ- და მრავალსიჩქარიანი, პირდაპირი და კუთხური, ჩვეულებრივი და დარტყმით-ბრუნვითი მოქმედების (საცემელათი). ეს მანქანები ხელის მანქანებს შორის, ყველაზე გავრცელებული სახეობაა და ხშირად წარმოადგენს ბაზისურ უნივერსალურ მანქანას ნაცმის კომპლექტით ისეთი სამუშაოების შესასრულებლად, როგორიცაა: ბურღვა, ნახვრეტის გაფართოება, ნაზოლის მოხსნა, ჭრა, კუთხვილის მოჭრა, კუთხვილური შეერთებების აწყობა და სხვ.

მანქანა საინფორმაციო - მანქანა, რომლის დანიშნულებაც ინფორმაციის მიღება, გადამუშავება, დამახსოვრება და გადაგზავნა ადრესატისათვის.

მანქანა სამაცივრო (მაცივარი) - მანქანა, რომელსაც სითბო დაბალი ტემპერატურული დონიდან გადააქვს უფრო მაღალ ტემპერატურულ დონეზე გაცივების მიზნით. არსებობს სხვადასხვა სახის: კომპრესორული, ორთქლ-, აირ- და ჰაერ-კომპრესორული.

მანქანა სატრანსპორტო - მანქანა, რომლის დანიშნულებაცაა ხალხის და ტვირთის გადაადგილება.

მანქანა სახეხი (ხელის) - ტექნოლოგიური მანქანა ძრავით ნაკეთობის ზედაპირის სახეხად, საპრიალებლად და გასასუფთავებლად. არსებობს სხვადასხვა სახის: რადიალურად სახეხი (მუშა ელემენტია მბრუნავი აბრაზიული დისკი), ტორსების სახეხი (მუშა ელემენტია მბრუნავი ჯამისებრი ან ელასტიური დისკი), ბრტყლად სახეხი (მუშა ელემენტია ერთი პლატფორმა, რომელიც ასრულებს ორბიტალურ ბრტყელ-პარალელურ მოძრაობას ან რამდენიმე პლატფორმა უკუქცევით-წინსვლითი ბრტყელ-პარალელური მოძრაობით დასამუშავებელი ზედაპირის მიმართ) და ლენტით სახეხი (მუშა ელემენტია უსასრულო აბრაზიული ლენტა) ხელის მანქანა.

მანქანა სტაციონალური - მანქანა, რომელსაც არა აქვს დამოუკიდებლად გადაადგილების შესაძლებლობა და რომელიც სამუშაო ადგილზე გასამართავად საჭიროებს გარკვეულ სამონტაჟო სამუშაოების შესრულებას.

მანქანა ტექნოლოგიური - მანქანა, რომლის დანიშნულებაცაა შეუცვალოს დასამუშავებელ საგანს ზომები, ფორმა, თვისებები ან მდგომარეობა

მანქანა ხელის - ტექნოლოგიური მანქანა ძრავით, რომლის მუშაობის დროს დატვირთვა მთლიანად ან ნაწილობრივ გადაეცემა ოპერატორის ხელზე. ამძრავის მიხედვით განასხვავებენ: პნევმატიკურ, ელექტრულ (ქსელის და აკუმულიატორის), იშვიათად ჰიდრავლიკურ მ.ხ.; მექანიკური მუშაობის შესრულების მიხედვით - პირდაპირს (მუშა ორგანოს და ამძრავის ღერძები პარალელურია ან თანხვედნილი) და კუთხურს (მუშა ორგანოს და ამძრავის ღერძები განლაგებულია ერთმანეთის მიმართ კუთხით, რაც საშუალებას იძლევა სამუშაო ვაწარმოო ძნელად მისაღწეად აღვიღებში); მუშა ორგანოს ბრუნვის მიხედვით - რესივერიანს (ბრუნვა ორი მიმართულებით) და ურესივეროს (ბრუნვა ერთი მიმართულებით).

მანქანა-გენერატორი - ენერგეტიკული მანქანა, რომლის დანიშნულებაც მყარი სხეულის მექანიკური ენერგია გარდაქმნას სხვა ნებისმიერი სახის ენერგიად.

მანქანა-დანადგარების კაპიტალური რემონტი - რემონტი, რომელიც უზრუნველყოფს მანქანის წესიერულობის რესურსს, მთლიანი (ან ნაწილობრივი) საამწყობო ერთეულებისა და ნაწილების (ბაზურის ჩათვლით) აღდგენისა და შეცვლის გზით.

მანქანა-დანადგარების მიმდინარე რემონტი - ცალკეული საამწყობო ერთეულების და ნაწილების აღდგენის და შეცვლის გზით მანქანის გარანტირებული მუშაუნარიანობის უზრუნველყოფა მორიგი გეგმიური რემონტის ჩატარებამდე. მასში შედის აგრეთვე მანქანა-დანადგარების გაწმენდა, გარეცხვა და დაშლა, დევექტების უწყისების შედგენა, შეუღლებებში ჩასმების აღდგენა, მანქანის სტენდური დამოცდა, შეღებვა და სხვ.

მანქანა-დანადგარების რემონტთშორისი პერიოდი - დრო ორ თანმიმდევრობით შესრულებულ რემონტებს შორის.

მანქანა-დანადგარების საგეგმო მომსახურება - ტექნიკური მომსახურება, რომელიც სრულდება ნამუშევარის დადგენილი სიდიდის შემდეგ. საგეგმო მომსახურებაში შედის ყოველცვლური მომსახურების ყველა ოპერაცია, გამოვლენილი უწყისებობების ლიკვიდაცია, უწყისეობათა აღმოფხვრა ელექტრო, ჰიდრავლიკურ და პნევმატიკურ სისტემებში და სხვ. მის შესრულებაზე პასუხისმგებელია მემანქანე, ზეინკალი და ელექტრიკი. შესრულებულ შემოწმებას ენიჭება რიგითი ნომერი.

მანქანა-დანადგარების სარემონტო ციკლი - მანქანების ექსპლუატაციის უმცირესი განმეორებადი პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც გარკვეული თანმიმდევრობით ხორციელდება ნორმატიული დოკუმენტაციით გათვალისწინებული ტექნიკური მომსახურება და რემონტის დადგენილი სახეები.

მანქანა-დანადგარების სეზონური მომსახურება - მომსახურება, რომელიც სრულდება წელიწადში ორჯერ მანქანის მომზადების დროს შემდეგი სეზონის (ზამთრის ან ზაფხულის) პერიოდში გამოსაყენებლად. მასში შედის: კაბინების, ძრავებისა და აკუმულატორების დათბუნება, დამუხტვა, ზეთისა და ჰიდრავლიკური სითხის შეცვლა, სისტემაში ანტიფრიზის ჩასხმა და სხვ.

მანქანა-დანადგარების ტექნიკური მომსახურება - სამუშაოების კომპლექსი მანქანის წესიერულობის ან მხოლოდ მანქანის მუშაუნარიანობის შესანარჩუნებლად, მისი მომზადებისა და დანიშნულების მიხედვით გამოყენების, შენახვისა და ტრანსპორტირების დროს.

მანქანა-დანადგარების ყოველცვლური მომსახურება - მომსახურება, რომელიც სრულდება რეგულარულად სამუშაო ცვლის დაწყების წინ, ცვლის განმავლობაში ან სამუშაო ცვლის შემდეგ. მასში შედის: მანქანის გასუფთავება მტვრის, ჭუჭყის, ბეტონის, დუღაბისაგან და ა.შ.; შემოწმება და საჭიროების შემთხვევაში ყველა გარე დამაგრებების მოჭიმვა; ღვედების, ბაგირების, ჯაჭვების მდგომარეობის, მათი დამაგრების ადგილებისა და დაჭიმულობების, საზეითი, გასაშვები, სამუხრუჭე, მოწყობილობების შემოწმება და სხვ. მომსახურებას ახორციელებს მემანქანე, რომელზედაც განპირობებულია მანქანა.

მანქანა-ძრავა - ენერგეტიკული მანქანა, რომლის დანიშნულებაც ნებისმიერი სახის ენერგია გარდაქმნას მყარი სხეულის მექანიკურ ენერგიად.

მანქანათმშენებლობა - მძიმე მრეწველობის დარგების კომპლექსი, რომელიც ამზადებს შრომის იარაღებს სახალხო მეურნეობისათვის, სატრანსპორტო საშუალებებს, აგრეთვე მოხმარების საგნებსა და თავდაცვის პროდუქციას. მ. არის მატერიალური წარმოების ინტენსიფიკაციისა და მისი ეფექტურობის გაზრდის ბაზა.

მანქანათმცოდნეობა - მეცნიერება მანქანების შესახებ, რომელიც აერთიანებს სამეცნიერო გამოკვლევათა კომპლექსს მანქანათმშენებლობასთან დაკავშირებულ საერთო საკითხებზე დარგის კუთვნილებისა და მანქანების მიზნობრივი დანიშნულების მიუხედავად. მ. შედის: მექანიზმებისა და მანქანების თეორია; ლითონმცოდნეობა; დრეკადობის თეორია; მასალათა გამძლეობა; მანქანათა ნაწილები.

მანქანის ამბრაგი - ძრავასა და მასთან დაკავშირებული მოწყობილობათა სისტემა, რომლის დანიშნულებაცაა მოძრაობაში მოიცვანოს მანქანის შემადგენლობაში შემავალი ერთი ან რამდენიმე მყარი სხეული.

მანქანის მართვის სისტემა - სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს მანქანის პროგრამის მიხედვით ყველა არსებული ორგანოების შეთანხმებულ გადაადგილებებს დასახული პროგრამის მიხედვით.

მანციპაცია (ლათ.) - ძვ. რომის სამართალში რაიმეზე საკუთრების უფლების ფორმალურად გადაცემა.

მანძილი - იხმარება სხვადასხვა მნიშვნელობით, როგორიცაა: ატომებს შორის მანძილი, დამუხრუჭების, მწკრივთაშორისი, პოლუსური, ფოკუსური, ცენტრთაშორისი, საყრდენთაშორისი და სხვ.

მანძილსაზომი - ხელსაწყო, რომლის დანიშნულებაცაა მანძილის გაზომვა დამკვირვებლიდან ობიექტამდე. მოქმედების პრინციპის მიხედვით იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად: ოპტიკური (ნახ. 1, ოპტიკური ლაზერული მანძილსაზომი) და აკუსტიკური. მუშაობის პრინციპი ემყარება ობიექტამდე გაშვებული სხივის (ბგერის) არეკვლას და უკან მიღებას გამშვები ხელსაწყოს მიერ. გამოიყენება მშენებლობაში, გეოდეზიაში, ტოპოგრაფიაში, ფოტოგრაფიაში, ბომბსატყორცნებში და სხვ.

ნახ. 1

მანძილსაზომი დიფერენციალური - მანძილსაზომი გაორმაგებული გამოსახულებითა და დიფერენციალური მიკრომეტრით.

მანძილსაზომი იმპულსური - ელექტრომაგნიტური მანძილსაზომი გამოსხივების იმპულსის გამოყენებით.

მანძილსაზომი ფაზური - ელექტრომაგნიტური მანძილსაზომი, რომელშიც ტალღის გავლის დროის განსაზღვრისათვის ზომავენ უწყვეტი გამოსხივების ფაზებს შორის სხვაობას.

მანჭკალი (რუს. Штырь) - ღერო, რომელზეც რაიმე ბრუნავს.

მანჭყალი - ჩასაყრელი ლურსმანი.

მაჟორიზაცია - პირობითი, რეკლამის მიზნით ინვესტორის აქციებზე წინასწარ ხელმოწერაში მონაწილეობა.

მარაგი - რაც მომავალში გამოყენების მიზნით არის დაგროვებული, შესანახად გადადებული; გარკვეული რაოდენობა რისამე, ერთობლიობა. გამოიყენება სხვადასხვა მნიშვნელობით. მაგ., სასარგებლო წიაღისეულის მ. - მინერალური ნედლეულის რაოდენობა მიწის წიაღში, რომელიც განისაზღვრება გეოლოგიური დაზვერვით. ანალოგიური მნიშვნელობებისაა: ენერგიის, მადნის, საწვავის, სიმძლავრის მ., აგრეთვე, მდგრადობისა და სიმტკიცის მ. სამშენებლო კონსტრუქციებში, მანქანათა ნაწილებში და სხვ

მარაკანის სტადიონი - ღია ცის სტადიონი ბრაზილიის ქალაქ რიო-დე-ჟანეიროში (ნახ. 1). მდებარეობს მარაკანის რაიონში; სახელი ეწოდა მდინარე მარაკანისგან, რომელიც დღეს არხშია მოქცეული. გაიხსნა 1950 წელს, ფიფას მსოფლიო საფეხბურთო ჩემპიონატის სამასპინძლოდ. მიუხედავად იმისა, რომ 1950 წლის ფეხბურთის ჩემპიონატის ფინალს მარაკანაზე 199 854 მაყურებელი დაესწრო (ამ დროისათვის მსოფლიოს უდიდესი სტადიონი იყო), ამჟამად, მოდერნიზაციის სამუშაოების ჩატარების შემდეგ, ის 82 238 მაყურებელს იტევს და წარმოადგენს ბრაზილიისა და სამხრეთ ამერიკის უდიდეს სტადიონს.

ნახ. 1

მარბლიტი - შესქელებული, ბრტყელი, გაუმჭვრი ვერადი მინა. აქვს გაპრიალებული, გახეხილი ან ნაჭედი პირის მხარე და დაღარული უკუზედაპირი. გამოიყენება მოსაპირკეთებელი ფილების წარმოებაში.

მარგი ქმედების კოეფიციენტი - სასარგებლო სიმძლავრის შეფარდება სრულ დახარჯულ სიმძლავრესთან.

მარგი წიაღისეული - მიწის წიაღიდან ამოღებულ ბუნებრივი მინერალური ნივთიერებები, რომლებიც გამოიყენება სახალხო მეურნეობაში.

მარგილი - წვერწაჭრილი დასარჭობი ხის ბოძი, ძელი, ღერო, ჯოხი და მისთ.

მარეოგრაფი (ლათ.) - ჰიდროლოგიური ხელსაწყო წყლის დონის ცვლილების რეგისტრაციისათვის ზღვებში, ტბებში, წყალსაცავებსა და მდინარეებში.

მარზანი (იტალ.) - ლითონის ან სხვა მასალის ძელაკი სწორკუთხედის ფორმისა; იყენებენ ანაწყობის დიდ-დიდი ხარვეზების, თავისუფალი ადგილების შესავსებად.

მართვა - განსაზღვრული ინფორმაციის საფუძველზე შერჩეული მოქმედებების ერთობლიობა, მიმართული ობიექტის ფუნქციონირების შესანარჩუნებლად ან გასაუმჯო-ბესებლად მოცემული პროგრამის შესაბამისად. მართვის სისტემა უნდა იყოს ადაპტური ე.ი. შეძლოს შეიცვალოს თავისი სტრუქტურა და მოქმედების (ფუნქციონირების) კანონები დაგროვილი გამოცდილების და ცვალებადი მიზნებისა და პირობების შესაბამისად. ტექნიკური სისტემების მ. წარმოებს ობიექტის სარეგულირებელ ორგანოებზე ზემოქმედებით.

მართვის პულტი - მოწყობილობა მაგიდის, სტენდის, ყუთის სახით, რომელიც აწარმოებს დანადგარებისა და პროცესების მუშაობის კონტროლსა და მართვას (ნახ. 1). ოპერატორი მ.პ. მეშვეობით ზემოქმედებას ახდენს მართვად ობიექტზე, მის თვისებით ან რაოდენობით მახასიათებლებზე. მ.პ. შედგება ცალკეული ბლოკებისაგან: ინფორმაციის თავმოყრის, მართვის, სასიგნალო და სხვ.

ნახ. 1

მართკუთხედი - პარალელოგრამი, რომლის ყველა კუთხე ტოლია (ე. ი. მართია).

მართლზომიერი მფლობელი - დაინტერესებული პირი, რომლის სარეგისტრაციო დოკუმენტი, რომელიც წარმოშობს საკუთრების უფლების რეგისტრაციის მოთხოვნის უფლებას, გამოცემული, მიღებული ან შედგენილი იქნა სარეგისტრაციო ობიექტზე ყადაღის, განკარგვის აკრძალვის წარმოშობის რეგისტრაციამდე, ამასთანავე, სარეგისტრაციო დოკუმენტი გამოცემული, მიღებული ან შედგენილი იქნა ამ კანონის ამოქმედებამდე, ან ყადაღის, განკარგვის აკრძალვის მიუხედავად სარეგისტრაციო დოკუმენტის გამოცემა, მიღება ან შედგენა უშუალოდ არის განსაზღვრული საქართველოს კანონმდებლობით, ასევე პირი, რომელიც არის ამ ქვეპუნქტით განსაზღვრული საჯარო-სამართლებრივი შეზღუდვის საგნის მესაკუთრის უფლებამონაცვლე.

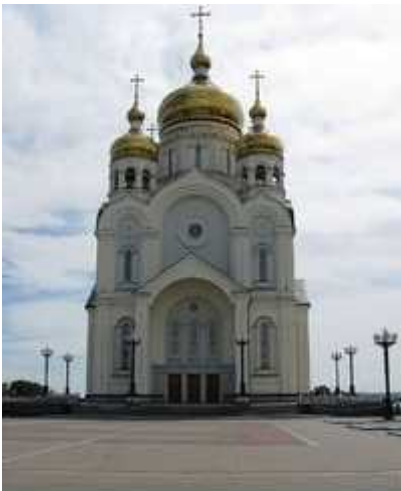
მართლმადიდებლური ეკლესია - მართლმადიდებლური მოძღვრებით, ეკლესია არის ყველა წმიდის და ცოდვილის თავშესაფარი ამ სოფელში. თუ ეკლესია სადმე მკვიდრობს, ეს არის ცა, მაგრამ მას, ცის მკვიდრს, სოფელშიც ჰყავს თავისი შვილები. ცაში მკვიდრობის ამ იდეას გამოხატავს ცენტრალურგუმბათოვანი ეკლესიები, რომელთა გუმბათი მდგრადობის, უძრავობის, თითქოს ციური გუმბათის მიწაზე გარდამოსვლისა და მასზე დავანების განცდას ბადებს. მას შემდეგ, რაც ქრისტიანობა რომის იმპერიის ოფიციალური (სახელმწიფო) რელიგია გახდა, მზარდი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად დღის წესრიგში დადგა უფლის სახლის - ეკლესიების მშენებლობა. შენობა ღვთისმსახურებას უნდა ყოფილიყო მისადაგებული, ამან განსაზღვრა მისი შიდა სივრცის ფორმა. მიუხედავად საეკლესიო შენობების განსხვავებებისა დროსა და სივრცეში, ეკლესიის შიდა სივრცე, ლიტურგიული საჭიროებიდან გამომდინარე, ორ ძირითად ნაწილად განიყოფება: ტერიტორია, რომელიც მრევლისთვის არის განკუთვნილი და ტერიტორია, რომელიც განკუთვნილია საკურთხეველისთვის. ისინი ერთმანეთისგან გამოიჯნულია ტიხრით (კანკელით) იმის ნიშნად, რომ მრევლს არ აქვს უფლება შევიდეს იქ, სადაც აღესრულება საღვთო ლიტურგიის ყველაზე დიდი და წმიდა საიდუმლო (პურისა და ღვინის გარდაარსება ქრისტეს ხორცად და სისხლად). ქრისტიანული ეკლესიის რამდენიმე ტიპი არსებობს: ბაზილიკა, ანუ სიგრძივი დაგეგმარების შენობა, რომელიც ხომალდის ასოციაციას იწვევს; ჯვარ-გუმბათიანი, გუმბათიანი ბაზილიკა; ცენტრალურ-გუმბათოვანი; წრიული (როტონდა); რვაკუთხა (ოქტოგონი) შენობები. ეკლესიის შენობა, როგორც წესი, საკურთხეველით აღმოსავლეთისკენ არის მიმართული, იმ მხარისკენ, საითაც, ჩვეულებრივ, მლოცველია მიპყრობილი. შენობას ადგას ჯვარი, ახლავს სამრეკლო, რომელიც მის შორიახლო შენდება. ზარი, რომლის ხმა უნდა წვდებოდეს მორწმუნეებს, ამცნობს მათ ღვთისმსახურების - წირვა-ლოცვის დაწყებას. მსოფლიოს 10 უდიდესი მართლმადიდებლური ეკლესიების ჩამონათვალი ასეთია: 1. მაცხოვრის საკათედრო ტაძარი (ნახ. 1), მოსკოვი, რუსეთი, სიმაღლე - 103 მ, აშენების თარიღი - 1995-2000 წ; 2. ისააკის ტაძარი, სანკტ-პეტერბურგი (ნახ. 2), რუსეთი, სიმაღლე - 101,5 მ, აშენების თარიღი - 1818-1858 წ; 3. სამების საკათედრო ტაძარი, თბილისი, საქართველო, სიმაღლე 98 მ, აშენების თარიღი 1995-2002 წ; 4. მაცხოვრის ფერიცვალების ტაძარი (ნახ. 3), ხაზაროვსკი, რუსეთი, სიმაღლე - 96 მ, აშენების თარიღი - 2001-2004 წ; 5. სმოლნის ტაძარი, სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი, სიმაღლე - 93,7 მ, აშენების თარიღი - 1751-1835 წ; 6. ალექსანდრე ნეველის ეკლესია, ნიჟნი-ნოვგოროდი, რუსეთი, სიმაღლე - 87 მ, აშენების თარიღი - 1867-1880 წ; 7. ბლაგოვეშჩენსკის ეკლესია (ნახ. 4), ვორონეჟი, რუსეთი, სიმაღლე - 85 მ, აშენების თარიღი - 1998-2009 წ; 8. ტიმოშარას ეკლესია (ნახ. 5), ტიმოშარა, რუმინეთი, სიმაღლე - 83,7 მ, აშენების თარიღი - 1934-1946 წ; 9. ქრისტეს აღდგომის ტაძარი, სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი, სიმაღლე - 81 მ, აშენების თარიღი - 1883-1907 წ; 10. იზმაილოვის სამების ტაძარი, სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი, სიმაღლე - 80 მ, აშენების თარიღი - 1828-1835 წ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

მარილები - რთული ქიმიური ნივთიერება, რომელიც შედგება მეტალის ატომისა და მჟავას ნაშთისგან. მათი უმეტესობა კარგად იხსნება პოლარულ გამხსნელებში, განსაკუთრებით წყალში. გამოიყენება ქაღალდ-მუყაოს და საღებავების წარმოებაში, ხე-ტყის გადამამუშავებელ, კვების და ქიმიურ მრეწველობაში, სოფლის მეურნეობაში და სხვ. არსებობს მ. უამრავი სახეობა: აზოტის, ამონიუმის, ბერთოლეს, გლაუბერის, ვერცხლისწყლის, ზღვის, კალიუმის, კარბონმჟავების, კომპლექსური, მანგანუმის, მოლიბდენკალციუმის, ჰიდრო, მყარი, მცოცავი, ნეიტრალური, ორნახშირმჟავა, ფუძე, ყვითელი რკინაციანიდის, წითელი რკინაციანიდის, სუფრის და სხვ.

მარილი აზოტის - აზოტმჟავაზე ტუტეების მოქმედებით მიღებული მარილი (ნიტრატი).

მარილი ბერთოლეს - უფრო კრისტალური ნივთიერება, რომელიც კალიუმქლორის ხსნარის ელექტროლიზით მიიღება. ხასიათდება ძლიერი ზეჟანგვის თვისებით. გამოიყენება ასაფეთქებელი ნივთიერების დასამზადებლად, ასევე ქიმიურ მრეწველობაში.

მარილი გლაუბერის (მირაბილიტი) - სულფატების კლასის მინერალი, რომლისაგან მიიღება სოდა.

მარილი ზღვის - ზღვის წყლის აორთქლების შედეგად მიღებული მარილი, რომელიც თვისებებით განსხვავებულია მოპოვების ადგილმდებარეობაზე დამოკიდებულებით. გამოიყენება მედიცინაში და ქიმიურ მრეწველობაში.

მარილი სუფრის - მლაშე გემოს თეთრი ან მოლურჯო კრისტალური ნივთიერება (ნატრიუმის ქლორიდი), რომელიც საკმლის შესაზავებლად იხმარება. ქლორიდისა და ნატრიუმის იონები, მარილის ძირითადი შემადგენელი ნაწილები, ყველა ცოცხალი არსების, მათ შორის ადამიანის, სიცოცხლისთვის აუცილებელია. მარილი არეგულირებს სხეულში წყლის მოცულობას.

მარილმჟავა (ქლორწყალბადის მჟავა) - HCl, ქლორწყალბადის წყლის უფერო, აქროლვადი ხსნარი (ტექნიკური მ. მოყვითალო ფერისა); ძლიერი ერთფუძიანი მჟავა. მას ჰაერზე «კვამლი» ასდის. მარილმჟავას მარილებს - ქლორიდებს უწოდებენ. გამოიყენება ჰიდრომეტალურგიაში და გალვანოპლასტიკაში, ლითონის ზედაპირის გასასუფთავებლად რჩილის წინ, თუთიის, მანგანუმის, რკინის და სხვა ლითონების ქლორიდების მისაღებად. აქტიურ ნივთიერებებთან ერთად გამოიყენება კერამიკული და ლითონის ნაკეთობების გასაწმენდად (აქ საჭიროა ინგიბირებული მჟავა) და დეზინფექციისათვის.

მარკა (გერმ.) - 1. საშენი მასალების სიმტკიცის მახასიათებელი (ცემენტის მარკა, ბეტონის მარკა, დუღაბის მარკა და სხვ.); 2. სავაჭრო ნიშანი (დამლა) რაიმე ნაწარმზე (პროდუქციაზე); 3. რაიმე გამოსახულების მქონე პატარა, ოთხკუთხა საფოსტო ქაღალდი (საფოსტო მარკა); 4. ხარისხი, ღირსება, სორტი საქონლის (მაგ., მაღალი ხარისხის ავეჯი); 5. ზოგირთი ქვეყნის ფულადი ერთეული (გერმანული მარკა, ფინური მარკა); 6. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული ზოგიერთ ფეოდალურ სახელმწიფოში; 7. ვერცხლისა და ოქროს წონითი ერთეული შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპაში; 8. ნიშანი, ჟეტონი რაიმეს გადახდის დასადასტურებლად (რესტორანში შეკვეთების ჯამი, ქულები აზარტულ თამაშებში და სხვ.).

მარკა საშენი მასალის - საშენი მასალის მაჩვენებელი, დადგენილი ტექნიკური ნორმებით ძირითად საექსპლუატაციო თვისებების (მაგ., კუმშვა) ან მასალის მთავარი თვისებების კომპლექსის მიხედვით (მაგ., ღუნვა, კუმშვა და სხვ.).

მარკაზიტი (ლათ.) - მინერალი, გოგორდის ან რკინის ალმადანი; იყენებენ გოგირდმჟავას მისაღებად.

მარკეტინგი (ინგლ.) - 1. სოციალური და მმართველობითი პროცესი, რომლის დანიშნულებაცაა ბაზრის, პროდუქციის წარმოების, მიწოდების, საბაზრო მოთხოვნის შესწავლა და გათვალისწინება ადამიანთა საჭიროებებისა და კეთილდღეობის ამაღლებისათვის. მ. მიმართულია მოგების მიღების მიზნით ბაზრისა და კონკრეტულ მომხმარებელთა მოთხოვნილებების შესწავლასა და ამ მიზნით წარმოებული საქონლის და მომსახურების ორიენტაციის, სამომხმარებლო მოთხოვნის ფორმირების, სტიმულირებისა და გაყიდვის გაფართოებისაკენ; 2. საქონელსა და მომსახურებაზე ყველანაირი მოთხოვნის შესწავლა ბაზრის კომპლექსური გამოკვლევითა და მისი განვითარების პროგნოზირებით; 3. სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო დამუშავების ორგანიზაცია; 4. პროდუქციის (მომსახურების) გასაღების სისტემისა და მეთოდების ორგანიზაცია და სრულყოფა; 5. ფირმის საქმიანობის რეგულირება, დაფინანსების კოორდინირება, წარმოების დაგეგმვა, პროდუქციის შეფუთვა, ტრანსპორტირება, ტექნიკური მომსახურება, მუშაკთა მომზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება, სარეკლამო სტრატეგია და ა. შ.

მარკეტრი (ფრანგ.) - ინკრუსტაციის სახეობა - საფუძველზე დაწებებული ფანერის შპონის ფიგურული ფირფიტები (ფერთა და ტექსტურით განსხვავებული). იყენებენ ავეჯისა და სხვა საყოფაცხოვრებო საგნების, აგრეთვე პანოების და სურათების დასამზადებლად (ნახ. 1). მ. ხელოვნებამ უდიდეს აყვავებას მიაღწია იტალიაში აღორძინების ეპოქაში, შემდეგ კი გავრცელდა დასავლეთ ევროპაში.

ნახ. 1

მარკიზა (ფრანგ.) - სამზეური; მზის სხივებისგან სათავსის დაცვის მიზნით შენობის გარე მხრიდან, ფანჯრის თავზე მოწყობილი საჩრდილობელი, ქოლგა.

მარკირება (ფრანგ.) - პირობითი ნიშანი, რომელიც კეთდება საფუთავზე ან თვითონ საქონელზე და მოიცავს ცნობებს, მონაცემებს საქონლის შესახებ.

მარკშიდერი (ბერძ.) - სამთო ინჟინერი.

მარკშიდერია - მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის საბადოს სტრუქტურას, სასარგებლო წიაღისეულის ფორმასა და ზომას, სასარგებლო და მავნე კომპონენტების განაწილებას, შემცველი ქანების თვისებებს, გვირაბების სივრცულ მდებარეობას, სამთო სამუშაოებით გამოწვეული ქანებისა და მიწის ზედაპირის დეფორმაციებს, აგრეთვე ასახავს სამთო საწარმოთა ტექნოლოგიური პროცესების დინამიკას.

მარმარილო - ერთიანი მეტამორფული კლდოვანი მინერალური წარმონაქმნი, რომელიც კირქვების და დოლომიტის გადაკრისტალებით წარმოიქმნება და ძირითადად კალციტისგან შედგება (კალციუმის კარბონატის, CaCO_3 კრისტალიზებული სახე). მარმარილო ფერადი დეკორატიული ქანია (ნახ. 1, სალიეთის მარმარილო), კარგად იხერხება, იხეხება და კრიალდება. საქართველოში ცნობილია სალიეთის, ლოპოტას, ჭუბერის, შროშის, სადახლოს კარიერები. მ. უძველესი დროიდან გამოიყენებოდა ფეშენებელური სასახლეების, ეკლესია-მონასტრების, ბულვარების, ტრიუმფალური თაღების, ქანდაკებების (ნახ. 2, ვენერა მილოსელის მარმარილოს ქანდაკება) და სხვ. სამოქალაქო დანიშნულების შენობების ასაგებად.

ნახ. 1

ნახ. 2

მარმარილო ბერგამის - ღია ცისფერი მარმარილო (მოიპოვება ქ. ბერგამოში, იტალია).

მარმარილო ხელოვნური (აკრილის ქვა) - მიიღება აკრილის ფისის, ნატურალური მინერალური შემავსებლებისა და პიგმენტური დანამატებისაგან. ის აბსოლუტურად უსაფრთხო და ეკოლოგიურად სუფთა მასალაა. ადვილად დასამუშავებელია, თერმოფორმირებადი თვისების გამო, შესაძლებელია მიეცეს ნებისმიერი ფორმა. მ.ხ. არის პრემიუმ კლასის, მტკიცე, საიმედო, ეკოლოგიურად სუფთა, გლუვი ზედაპირის, უფორგო, ანტიბაქტერიული, მრავალფეროვანი და უხილავად შეწებების უნარის მქონე ინოვაციური ქვა, რომელიც გამოიყენება ყველაზე ესთეტიური და პრაქტიკული ინტერიერისა და ექსტერიერის შესაქმნელად.

მარმარილოს მოზაიკა - მარმარილოს ნამტვრევების ერთობლიობა, დაკავშირებული ერთმანეთთან ცემენტის ხსნარით. გამოირჩევა სიმტკიცით, წყალშეუღწევადობით, დეკორატიულობით, ყინვაგამძლეობით და სხვ.

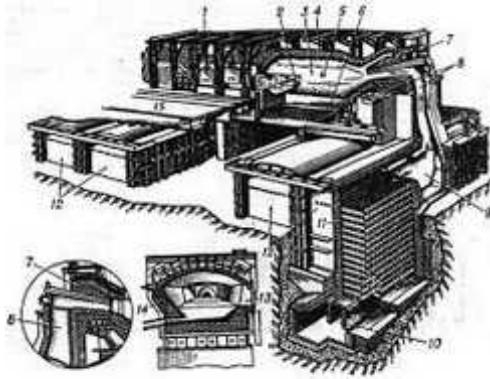
მარმარილოს ნაფხვენი - დეკორატიული ბეტონებისა და საბათქაშე დულაბების შემცვენი. მიიღება მარმარილოს კარიერების დამუშავებისა და მარმარილოს ნაკეთობების დამზადებისას ნარჩენების დამსხვრევით.

მარმარილოს პუდრი - ფხვნილისებრ მდგომარეობამდე გაქუცმაცებული თეთრი მარმარილო. გამოიყენება ცემენტის, კირის ან თაბაშირის დანამატად დეკორატიული საბათქაშე დულაბების დასამზადებლად.

მარჯა (ფრანგ.) - 1. მყიდველის ფასსა და გამყიდველის ფასს შორის სხვაობა; 2. საქონლის ფასებს, ფასიანი ქაღალდის ფასებს, პროცენტულ განაკვეთებს და სხვა მაჩვენებლებს შორის (ვაჭრობაში, საბირჟო და საბანკო პრაქტიკაში) სხვაობის აღსანიშნავად გამოყენებული ტერმინი. გამოიყენება სავაჭრო, საბირჟო, სადაზღვევო და საბანკო პრაქტიკაში.

მარტენის ღუმელი (ფრანგი მეტალურგის პ. მარტენის გვარის მიხედვით) - ალქმედი რეგენერატორიანი ღუმელი ფოლადის გამოსადნობად თუჯისა და ფოლადის ჯართისაგან (ნახ. 1, მარტენის ღუმელის მოწყობილობა: 1 - ჩასატვირთი საკრკმელი; 2. ფოლადსაშვები ხვრელი; 3 - მუშა სივრცე; 4 - თალი; 5 - წიდის გამოსაშვები ხვრელი; 6 - ქვედი; 7 - სათავე; 8 - ვერტიკალური არხები; 9 - საწინდარი; 10 - ალიბჭე; 11 - რეგენერატორების ნაცმი; 12 -

რეგენერატორები; 13 - წინა კედელი; 14 - უკანა კედელი; 15 - სამუშაო მოედანი). პირველი მ. ლ. აგებული იქნა 1864 წ. საფრანგეთში. კონსტრუქცია შედგება ორი ძირითადი ნაწილისაგან: ზედა ნაწილი, რომელიც შედგება მუშა სივრცისა და სათავისაგან განლაგებული მის ორ ბოლოში და რომელიც შენაცვლებით ემსახურება $1100...1200^{\circ}\text{C}$ -ზე გახურებული ძირითადი აეროვანი საწვავისა და ჰაერის მიწოდებას რეგენერატორებში, აგრეთვე წვის პროდუქტების არინებას (გაწოვას); ქვედა ნაწილი, რომელიც შედგება 2 წყვილი საწიდარისაგან, რომელიც კრიბავს საკვამურის აირებში არსებულ მტვერს (წიდას) და 2 წყვილი (გაზისა და ჰაერის) რეგენერატორისაგან, რომლებიც ახდენენ წვის პროდუქტების სითბოს აკუმულაციას, რომ შემდეგ ეს სითბო გადასცეს გაზსა და ჰაერს. საწვავად შეიძლება გამოყენებული იქნეს აირადი (კოქსოდომენტური და ბუნებრივი გაზი), თხევადი (მაზუთი, ქვანახშირის ფისი) და მტვრისებრი (ნახშირის მტვერი). საწვავის წვის ინტენსივობისათვის ჰაერს უმატებენ ჟანგბადს. ლუმელის კედლები ამოყვანილია ცეცხლგამძლე (ცეცხლმედეგი) მასალებისაგან. მ.ღ. ნომინალური ტევადობა შეიძლება იყოს 900 ტ-მდე.

ნახ. 1

მარტყოფის მონასტერი (მარტყოფის ღვთაების მონასტერი) - მდებარეობს სოფ. მარტყოფის (გარდაბნის რაიონი) მახლობლად, თბილისიდან აღმოსავლეთით, 25-27 კილომეტრზე, ტყით დაფარულ იალნოს ქედზე (ნახ. 1). დაარსებულია 13 ასურელ მამათაგან ერთ-ერთის მამა ანტონ მარტყოფელის მიერ VI საუკუნეში. მონასტერი სამხედრო დანიშნულებისა იყო. მას გარს ერტყა სათოფურებიანი გალავანი, რომლის სიგრძე 1400 მეტრს აღწევდა, სიმაღლე - 8 მ, სიგანე - 2 მ. დღეისთვის მისი ნაშთებია შემორჩენილი. სამონასტრო კომპლექსი რამდენიმე ტაძრის, სამრეკლოს, საბერეების და სხვა ნაგებობებისაგან შედგება. მონასტრის ტაძრები ღვთაების, ღვთისმშობლის, წმინდა გიორგის და მამა ანტონის სახელობისაა. მათგან უმთავრესია „ხელთუქმნელი ხატის გუმბათიანი ტაძარი“, რომლის თავდაპირველი ნაგებობა უფრო დიდი ზომის ყოფილა. ტაძარმა მრავალჯერ განიცადა ნგრევა. სწორედ ამ დროს იქნა განადგურებული ქართულ-ბიზანტიური ფერწერის ნაშთები. მათ შორის სვეტებზე მოთავსებული ვახტანგ გორგასლისა და დავით აღმაშენებლის პორტრეტები. ტაძრის ჩრდილოეთ ნაწილში ანტონ მარტყოფელის საფლავია. ტაძრის აღმოსავლეთით დგას სამსართულიანი სამრეკლო.

მარყუქი - საკილოე; რაზის გასაყრელი რგოლი.

მარშალიტი - ბუნებრივი ან ხელოვნური ხალასი თეთრი ფერის კვარცის პუდრი. გამოიყენება რეზინის, პლასტმასების, მინის, ფაიფურის, ქაშანურის, ცეცხლგამძლე საგოზავების, მჟავამედეგი ცემენტების, ავტოკლავური სამშენებლო მასალების, წებოების, საღებავების, სპეციალური ქაღალდის წარმოებაში შემცეხად, ბეტონების მიკროდანამატად და სხვ.

მარში - მართკუთხა საფეხურების, მოხვევის საფეხურების ან მათი კომბინაციის უწყვეტი სვლა ერთი ბაქნიდან მეორისკენ.

მარშრუტი (გერმ.) - 1. წინასწარ განსაზღვრული ან ჩვეულებრივად დადგენილი მოძრაობის მიმართულება; სატრანსპორტო საშუალების სვლა-გეზი; 2. პროდუქციის დამზადების ტექნოლოგიური ოპერაციების თანმიმდევრობა.

მარცვალსაცავი - სპეციალური ნაგებობა მარცვლეულის შესანახად

მარცვლოვნება - სახეხი მასალის პირობითი აღნიშვნა, რომელიც შეესაბამება აბრაზიული მარცვლების ძირითადი ფრაქციის ზომებს.

მარცხენა საკეტ-კავეული - ნაკეთობა, გამოყენებული მარცხენა გაღების კარის (ნახ. 1) ან ფანჯრის დასაკეტად.

ნახ. 1

მარწუხი - იხ. გაზი.

მარჯვენა საკეტ-კავეული - ნაკეთობა, გამოყენებული მარჯვენა გაღების კარის (ნახ. 1) ან ფანჯრის დასაკეტად.

ნახ. 1

მას-სპექტრომეტრი - ხელსაწყო ნივთიერების დაიონებული ნაწილაკების (მოლეკულების, ატომების) დასაყოფად მათი მასის მიხედვით; მაგნიტური და ელექტრული ველები ზემოქმედებას ახდენს ვაკუუმში მფრინავი იონების კონებზე.

მასა (ლათ.) - 1. მატერიის ერთ-ერთი ძირითადი ფიზიკური მახასიათებელი, რომელიც წარმოადგენს მისი ინერციული და გრავიტაციული თვისებების საზომს. ნიუტონის კლასიკურ მექანიკაში სხეულის მ. ტოლია მისი ყველა მცირე ნაწილების (მატერიალური წერტილების) მასების ჯამის და არ არის დამოკიდებული მისი მოძრაობის სიჩქარეზე. სხეულის ინერტულობა გამოვლინდება მაშინ, რომ გარეგანი ძალების მოქმედებით იგი იცვლის თავის სიჩქარეს თანდათან და ღებულობს საბოლოო აჩქარებას. ნიუტონის მეორე კანონში შემავალი მ. ახასიათებს სხეულის ინერტულობას და მას ინერტული მასა ეწოდება. მ., რომელიც შედის ნიუტონის მიზიდულობის კანონში, ახასიათებს სხეულის გრავიტაციულ თვისებებს და იწოდება გრავიტაციულ (მძიმე) მასად. შესაბამისი გრავიტაციული მუდმივას შერჩევისას შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ თითოეული სხეულისათვის გრავიტაციული და ინერტული მ. ტოლია. სხეულის მ. განსაზღვრისათვის შეიძლება ვისარგებლოთ ბერკეტული სასწორით. ენერგიის შენახვის კანონიდან გამომდინარეობს მ. შენახვის კანონიც: ჩაკეტილ სისტემაში მიმდინარე ნებისმიერი პროცესებისას ამ სისტემის მ. უცვლელი რჩება; 2. მატერიალური ნაწილაკების (ატომების, მოლეკულების, იონების) ერთობლიობა მოცემულ სხეულში. მ. აქვს გარკვეული მოცულობა, ე. ი. იკავებს სივრცის ნაწილს; მუდმივია მოცემული ნივთიერებისათვის და არაა დამოკიდებული მის მოძრაობაზე და სივრცეში მდგომარეობაზე. ერთი და იგივე მოცულობის, მაგრამ სხვადასხვა ნივთიერებისაგან შედგენილ სხეულს აქვს სხვადასხვა მასა. ისეთი ნივთიერებების განსხვავებისათვის, რომლებსაც

აქვთ ერთნაირი მოცულობა და სხვადასხვა მასა, შემოდებულია სიმკვრივის ცნება (ჭეშმარიტი და ზოგადი სიმკვრივე);
3. სხეულის ინრტულობის ზომა. SI სისტემაში მასის ერთეულია კილოგრამი (კგ).

მასა მოცულობითი - მასალის მოცულობის ერთეულის მასა, რომელიც აღებულია ბუნებრივ მდგომარეობაში, ფორებთან ერთად.

მასა ნივთიერ წერტილთა სისტემის - ეწოდება სისტემაში შემავალი წერტილების მასების ჯამს.

მასა ნივთიერი წერტილის - ნივთიერი წერტილის ინერციულობის ზომა, რომელიც ტოლია წერტილზე მოქმედი ძალის და ამ ძალის მოქმედებით გამოწვეული წერტილის აჩქარების შეფარდებისა

მასალა - 1. ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება საგნების და ფიზიკური სხეულების დასამზადებლად; 2. მატერიის სახეობა, რომელსაც აქვს გარკვეული ნივთიერი შედგენილობა, სტრუქტურა და თვისებები, რაც უზრუნველყოფს მის ეფექტურ გამოყენებას მშენებლობაში, მრეწველობაში, ყოფა-ცხოვრებაში და სხვ.

მასალა აბრაზიული - მაღალი სისალის მასალა ბუნებრივი ან ხელოვნური წარმოშობის, რომელიც გამოიყენება სახეხი ხელსაწყოებისა და იარაღების დასამზადებლად (ზუმფარა, სალესი, სახეხი ქვები და სხვ.).

მასალა ანიზოტროპიული - მასალა, რომელსაც სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვა ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები აქვს (მაგ., მერქანი).

მასალა არაერთგვაროვანი - მასალა, რომლის ფიზიკური თვისებები სხვადასხვა წერტილში სხვადასხვაა.

მასალა ბლანტი - დრეკადი მასალა, რომლის დატვირთვის შედეგად მასში წარმოქმნილი ძაბვები და დეფორმაციები იცვლებიან დროში მაშინაც კი, როცა დატვირთვები მუდმივია; ე.ი. ასეთი მასალებისათვის, დამოკიდებულება ძაბვებსა და დეფორმაციებს შორის შეიცავს დროსაც. ასეთ მასალებს მიეკუთვნება: პოლიმერები, კომპოზიტები, შენადნობები, ბეტონი, გრუნტი, ყინული და სხვ. ბლანტი - დრეკად მასალებს ახასიათებთ რელაქსაციის (ძაბვის ცვლა მუდმივი დეფორმაციის შემთხვევაში) და ცოცვალობის (დეფორმაციის ცვლა მუდმივი ძაბვების შემთხვევაში) თვისებები.

მასალა დრეკად-წრფივი - მასალა, რომელიც ემორჩილება ჰუკის კანონს.

მასალა დრეკადი - მასალა, რომელიც გარეგანი ძალის მოქმედებით თავის ფორმას და ზომებს იცვლის, ხოლო ამ ძალის მოქმედების შეწყვეტისთანავე უბრუნდება პირვანდელ მდგომარეობას (მაგ., კაუჩუკი, რეზინი და სხვ.)

მასალა ერთგვაროვანი - მასალა, რომელსაც სხვადასხვა წერტილში, ერთი და იმავე მიმართულებით, ერთნაირი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები აქვს.

მასალა იზოტროპიული - მასალა, რომელსაც ნებისმიერ წერტილში, ნებისმიერი მიმართულებით, ერთნაირი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები აქვს.

მასალა მერქნის - მიიღება მორების დანაწევრების შედეგად. განიცვეთის ფორმისა და ზომების მიხედვით დახერხილ მ.მ. მიეკუთვნება: ძელი, ძელაკი, ფიცარი, ნახევარმორი, წოლანა, ნაგვერდული. აშშ-ის სტანდარტების მიხედვით წიწვოვანი და ფოთლოვანი ჯიშის დახერხილი მასალის სიგრძეებია 1,22 მ; 1,525 მ; 1,83 მ და ა.შ. 4,88 მ-მდე, გრადაციით 0,305 მ. განიცვეთის ზომები იცვლება 6,35 მმ-დან 101,5 მმ-მდე. ფოთლოვანი ჯიშის დახერხილი ხის მასალა იყოფა სორტებად: I; II - შერჩეული; №1, №2, №3ა და №3ბ - ჩვეულებრივი. აქედან ყველაზე უკეთესია შერჩეული I სორტის მასალა, რომლის ზედაპირის 92% აბსოლუტურად სუფთაა. წიწვოვანი ჯიშის დახერხილი ხის მასალა იყოფა სამ ძირითად ჯგუფად: ჩვეულებრივი, კონსტრუქციული („ტიმბერსი“) და სანაკეთო. ჩვეულებრივს (yard lumber) მიეკუთვნება: მოსაპირკეთებელი (finish), ფიცრები (common boards), დიმენზიონები (common dimensions). კონსტრუქციულს (structural lumber)- კოჭები და თამასები (joists and planks), ბიმსები და სტრინგერები (beams and stringers), სვეტები და ტიმბერსები (posts and timbers); ხოლო სანაკეთო მასალას მიეკუთვნება მასალა ქარხნული სადურგლო დეტალებისათვის (factory planks) და საერთო დანიშნულების (shop lumber). დახერხილი ხის მასალის სორტამენტი და დახერხვის კლასები მოცემულია გერმანულ სტანდარტებში: DIN 4071, DIN 7073, DIN 4074, DIN 68365. აკრძალულია მასალის მიწოდება შემკვეთისათვის განიცვეთის გვერდის ზომით 30 სმ-ზე ზევით. მასალის ზომებია: სისქე 16...75 მმ, სიგანე 75...300 მმ, სიგრძე 1500...6000 მმ. როგორც წესი, გერმანიაში მომხმარებელს დახერხილი ხის მასალა მიეწოდება დაუმუშავებელი სახით.

მასალა მეტალოკერამიკული - მასალა, მიღებული ფხვნილისა და არამეტალური დანამატებისაგან (გრაფიტი, ლითონის ქანგეულები, აზბესტი და სხვ.) ფხვნილოვანი მეტალურგიის მეთოდებით. გამოიყენება საჭრელი ინსტრუმენტების, საკისრების, მაგნიტების, ფილტრების, ელექტროკონტაქტების, მაღალ ტემპერატურაზე მომუშავე დეტალების და სხვ. დასამზადებლად.

მასალა პლასტიკური - მასალა, რომელსაც აქვს პლასტიკური დეფორმაციის თვისება.

მასალა პრეციზიული - მაღალი სიზუსტის მასალა (ზუსტი შემადგენლობის ლითონური შენადნობი).

მასალა უკუმშვადი (არაკუმშვადი) - მასალა, რომელსაც არ შეუძლია მოცულობითი დეფორმაცია.

მასალა უწყვი - მასალა, რომელიც ცეცხლის ან მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით არ ააღდება, არ ღვივდება და არ ნახშირდება; უწყვი მასალები ცეცხლის ან მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით არ ააღდებიან, არ ღვივიან და არ ნახშირდებიან. მათ მიეკუთვნება ყველა არაორგანული საშენი მასალა: ბეტონი, რკინაბეტონი, აზბესტი, აგური, ბუნებრივი ქვები, ცემენტი, კირი, აგრეთვე თაბაშირისა და თაბაშიროპკოვანი ფილები, რომლებშიც ორგანული მასა მთელი მასის 8% შეადგენს.

მასალა უწყვეტი - მასალა, რომელსაც არა აქვს სიცარიელები, ბზარები, ფორები, ჩანართები და ა.შ. ითვლება, რომ ასეთი მასალა მთლიანად ავსებს კონსტრუქციის ელემენტის მოცულობას და მხედველობაში არ მიიღება მასალის კონკრეტული სტრუქტურა (კრისტალური, ბოჭკოვანი, ფენოვანი და სხვ.).

მასალა ცეცხლგამძლე - მასალა, რომელსაც აქვს თვისება, გაუმლოს მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებას ისე, რომ, არ გადნეს, არ შეიცვალოს შედგენილობა და არ შემცირდეს მისი მექანიკური თვისებები. მასალის ცეცხლგამძლეობა ტემპერატურის გრადუსებში ან კერამიკის პირობების ნომრებით გამოიხატება.

მასალა ცეცხლმედეგი - მასალები, რომლებსაც უნარი აქვთ არ დაიწვან და არ განიცადონ მნიშვნელოვანი დეფორმაციები ხანძრის პირობებში (აგური, დამუშავებული მერქანი და სხვ.).

მასალა ძნელადწვადი - მასალა, რომელიც ცეცხლისა და მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით ააღდება, ღვივდება ან ნახშირდება და აგრძელებს წვას, ფუჟვას ან დანახშირებას თბური წყაროს არსებობისას, მისი მოშორების შემდეგ კი წვა და ფუჟვა წყდება; ძნელადწვადი მასალები ცეცხლის ან მაღალი ტემპერატურის მოქმედებით ძნელად ააღდებიან, ღვივიან ან ნახშირდებიან და განაგრძობენ წვას ან გაღვივებას, ვიდრე მათზე მოქმედებს ცეცხლის წყარო. ცეცხლის მოშორებით ისინი წყვეტენ წვას ან გაღვივებას. ამ ჯგუფს ეკუთვნის: ორგანული და არაორგანული წარმოშობის შერეული საშენი მასალები; ღრუტანიანი რკ.ბ.-ის ნაკეთობები, რომელთა შიგნით წვადი თბოსაიზოლაციო მასალაა; ფიბროლიტი - მერქნის ბურბუშელისა და ცემენტის ხსნარის ნარევი; ხე, დამუშავებული ღრმად გაჟღენთვის მეთოდით ცეცხლდამცავი მასალებით; მელესილი ხის კონსტრუქციები; მინერალური ბამბის ფილები ბიტუმის საფუძველზე; ასფალტბეტონი; ქეჩა, გაჟღენთილი თიხის ხსნარით; ზოგიერთი პოლიმერი.

მასალა წვადი - მასალა, რომელიც ცეცხლის ან მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედეგად ააღდება, ღვივდება ან ნახშირდება და აგრძელებს წვას, ფუჟვას, დანახშირებას მოკიდების წყაროს მოშორების შემდეგაც. წვადი მასალები ცეცხლის ან მაღალი ტემპერატურის მოქმედებით ააღდებიან ან ღვივიან და აგრძელებენ წვას ან გაღვივებას ცეცხლის წყაროს მოცილების შემდეგ. ამ ჯგუფს მიეკუთვნება ორგანული წარმოშობის მასალები: მერქანი, ტორფის ფილები, სახურავის რულონური მასალები (ტოლი, რუბეროიდი), რეზინა, ლინოლიუმი, პოლიქლორვინილი, ბიტუმი, ასფალტი. სითხეს ეწოდება წვადი, თუ ცეცხლის წყაროს მოცილების შემდეგ იგი აგრძელებს წვას და აქვს ფეთქვის ტემპერატურა 61°C -ზე მეტი. აირს ეწოდება წვადი, თუ მას შეუძლია შექმნას ჰაერთან აალებადი და აფეთქებასაშიში ნარევი არაუმეტეს 55°C ტემპერატურის დროს

მასალათა გამძლეობა - მეცნიერება, დეფორმირებადი მყარი ტანის მექანიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ცალკეული ღეროებისა და ფირფიტების გაანგარიშების მეთოდებს სიმტკიცეზე, სიხისტეზე და მდგრადობაზე, ერთდროულად საიმედოობის, ეკონომიურობის და ხანგამძლეობის მოთხოვნების დაკმაყოფილებით. მ.გ. ეყრდნობა განსაზღვრებას „სიმტკიცე“, რომელიც წარმოადგენს მასალის უნარს წინააღმდეგობა გაუწიოს გარე დატვირთვებს და ზემოქმედებებს რღვევის გარეშე. განიხილება ისეთი ცნებები, როგორიცაა: შიდა ძალები, ძაბვები და დეფორმაციები. გარე დატვირთვის მოქმედება წარმოშობს მასალის რეაქციას, ანუ ძაბვას, რომელიც თავის მხრივ პირდაპირ პროპორციულია ტანის დეფორმაციის. დეფორმაცია არსებობს წრფივი (წაგრძელება, დამოკლება, ძვრა) და კუთხური (კვეთის მობრუნება). მ.გ. ძირითადად განიხილავს კონსტრუქციის ღეროვანი ელემენტების ერთგანზომილებიან ამოცანებს (მრავალგანზომილებიანს შეისწავლის "დრეკადობის თეორია").

მასალათა მედეგობა - საშენი მასალების გამძლეობა გარემომცველი პირობების ზემოქმედების მიმართ.

მასალათა წვადობის ჯგუფი - მასალების სახანძრო საშიშროების მახასიათებელი, რომელიც განისაზღვრება წვადობაზე სტანდარტული გამოცდით.

მასალატევადობა - მატერიალური რესურსების ხარჯის მაჩვენებელი რომელიმე პროდუქციის წარმოებისათვის. გამოისახება პროდუქციის ერთეულის დასამზადებლად საჭირო ნედლეულის, მასალების, სათბობის და ენერგიის ხარჯით ნატურალურ ერთეულებში, ან პროცენტებში გამოყენებული მატერიალური რესურსების ღირებულების მიმართ პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურაში.

მასალები არამაგნიტური - პარა-, დია- და სუსტფერომაგნიტური მასალები, რომლებსაც მიეკუთვნება: აუსტენიტური ფოლადი და ზოგიერთი სპეციალური თუჯი; ზოგიერთი შენადნობები სპილენძის, ტიტანის და ალუმინის საფუძველზე, აგრეთვე მერქანი, პოლიმერები, მინა და სხვ. მ.ა. ამზადებენ მანქანებისა და გემების კორპუსებს, საათის მექანიზმის დეტალებს, კომპასის ყუთებს, წყალქვეშა გემების მოწყობილობებს, ელექტროგამანაწილებელ ფარებს და სხვ.

მასალების გამოცდა - მასალების თვისებების განსაზღვრა სპეციალურ მანქანებით, ხელსაწყოებითა და მოწყობილობებით სხვადასხვა ტემპერატურაზე. მისი სახეებია: მექანიკური (ჭიმვა, კუმშვა, ღუნვა, ჭრა, გრეხა, თელვა, ახლეჩა, დაღლილობა, ცოცვადობა, დარტყმა და სხვ.), ფიზიკური (ელექტრო- და სითბოგამტარობა, მაგნიტური და სხვ. თვისებები), ქიმიური (ქიმიური შედგენილობის განსაზღვრა, კოროზიამდეგობა და სხვ.) და სტრუქტურული (მიკრო-, მაკრო- და კრისტალური სტრუქტურები და სხვ.). მ.გ. გამოიყენება მრღვევი და არამრღვევი მეთოდები.

მასალის დახარისხება - წუნდებული მასალის გამორჩევა, რომელსაც მიუღებელი დაზიანებები გააჩნია. ეს პროცესი დღემდე სრულდება ვიზუალურად, ხელით და მოითხოვს მუშახელის მაღალ კვალიფიკაციასა და გამოცდილებას.

მასალის ორთქლშედწევადობის კოეფიციენტი - სიდიდე, ტოლი წყლის ორთქლის სტაციონალური ნაკადის სიმკვრივისა, რომელის გადის დროის ერთეულში, იზოთერმულ პირობებში, მასალის ფენაში სისქით ერთი მეტრი, როდესაც პარციალური წნევების სხვაობა შეადგენს 1 პა-ს.

მასალის რღევა - მასალის ერთიანობის მიკროსროპული რღევა, რომელიც ხშირად ვითარდება ერთდროულად დრეკადი და პლასტიკური დეფორმაციების შედეგად. განასხვავებენ საწყის რღევას (ფორების, ბზარების და მისთ. გაჩენა და განვითარება); სრულ რღევას (სხეულის დანაწილება ორ ან მეტ ნაწილად); მყიფე რღევას (უმნიშვნელო პლასტიკური დეფორმაციების შემთხვევაში) და პლასტიკურ (ბლანტ) რღევას. განიხილავენ აგრეთვე დაღლილობით, ხანგრძლივ და სხვა სახის რღევებს. რღევების თეორია ეყრდნობა მექანიკური რღევის ფიზიკურ, მექანიკურ, მათემატიკურ, სტრუქტურულ და ქიმიურ კანონზომიერებებს.

მასალის სორბციული ტენიანობა - მასალის წონასწორული ფარდობითი ტენიანობა აირულ გარემოში მუდმივი ფარდობითი ტენიანობისა და ტემპერატურის პირობებში.

მასვერკი (გერმ.) - გოთიკური დეკორატიული კარკასული აჟურული ორნამენტი, რომლის ყველა ელემენტი აგებულია ცირკულის მეშვეობით (ნახ. 1). შედგება სამ- ან ოთხფოთლიანი ფიგურების, წრეებისა და მათი ფრაგმენტებისაგან. სრულდება ღრმა რელიეფის სახით ხის ან ქვის კონსტრუქციის ზედაპირზე. გოთიკურ არქიტექტურაში გვხვდება ფანჯრებისა და ბალიუსტრადების გაფორმებისას, აგრეთვე ავეჯის წარმოებაში.

ნახ. 1

მასივი - გეოგრაფიულად ერთგვაროვანი დიდი სივრცე (ტყის მასივი, მთის მასივი, საცხოვრებელი მასივი და სხვ.).

მასივოტი (ფრანგ.) - ტყეის წითელი ამორფული მურდასანგი (ტყეის ქანგი); იყენებენ ყვითელი საღებავის, ტყეის, თეთრას, ჭიქურის, საგოზავის და სხვათა დასამზადებლად.

მასის ცენტრი - იგივეა რაც ინერციის ცენტრი.

მასიური - მასობრივი, დიდი, მძიმე, უწყვეტი.

მასიური ტანი - კონსტრუქციული ელემენტი, რომლის ყველა ზომა ერთი რიგისაა.

მასიური ხანძარი - განცალკევებული და მთლიანი ხანძრების ერთობლიობა.

მასკარონი (ფრანგ.) - დეკორატიული რელიეფი ნიღაბის სახით, რომელიც გამოსახავს (გროტესკულ ან ფანტასტიკურ ჟანრში) ადამიანის სახეს ან ცხოველის თავს. მას, ძირითადად, ათავსებენ კამარის (თაღის) კეხში, კარისა და ფანჯრის ღიობის თავზე (ნახ. 1), ავეჯის მოსართავად, აგრეთვე წყლის სატყორცნ დეკორატიულ ელემენტად წყლის აუზებსა და შადრევნებზე.

ნახ. 1

მასობრივი პანიკა - ხალხის ქცევის ერთ-ერთი სახე, რომელიც ფსიქოლოგიურად ხასიათდება რეალური ან წარმოსახვითი საშიშროების წინაშე მასობრივი შიშის მდგომარეობით. მ.პ. ურთიერთგადამდებ პროცესში იზრდება და ბლოკირებას უკეთებს სიტუაციის რაციონალურად შეფასების, ნებისყოფის რესურსების მობილიზებისა და ერთობლივი წინააღმდეგობის ორგანიზების უნარს. ადამიანთა ურთიერთმოქმედი ჯგუფი მით უფრო ადვილად გადადის პანიკურ ბრბოში, რაც უფრო ნაკლებადაა გამოკვეთილი ან სუბიექტური მნიშვნელობის მქონეა საერთო მიზნები, მით უფრო დაბალია ჯგუფის დარაზმულობა და მისი ლიდერის ავტორიტეტი.

მასობრივი წარმოება - დიდი რაოდენობით ნაკეთობების დამზადება, რაც ხასიათდება დამზადების დეტალური

ტექნოლოგიით, სპეციალური მოწყობილობების ფართო გამოყენებით, წარმოების ნაკადურობით, პროცესების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის მაღალი დონით, წარმოების რიტმულობით. მ. წ. გამოირჩევა მაღალი მწარმოებლურობით, პროდუქციის დაბალი თვითღირებულებით, ნედლეულის, მასალებისა და ენერგიის ეფექტური გამოყენებით.

მასტაბა (არაბ.) - ძველევგიპტური (ფარაონების პირველი დინასტიის 3000...2800 წ.ჩვ.ერამდე) აკლდამის თანამედროვე სახელი. შედგება ვერტიკალური შახტით შეერთებული მიწისზედა, გვემით მართკუთხა ნაგებობის (დაწოლილი პარალელეპიპედის სახით) ცენტრისკენ დახრილი კედლებით და მიწისქვეშა დასაკრძალავი სათავსებისაგან, მორთული ქანდაკებებით, რელიეფებითა და წარწერებით.

მასტიკები - განსაზღვრული პროპორციით დოზირებული ორგანული შემკვრელისა და შემავსებლის მაგარი ან სქელი კონსისტენციის თხევადი ნარევი. შემკვრელის მიხედვით მ. შეიძლება იყოს: 1. ბიტუმის (მზადდება ნავთობის ბიტუმისაგან ან ნავთობისა და ბუნებრივი ბიტუმების ნარევის საფუძველზე); 2. კუპრის (მზადდება ქვანახშირის კუპრით, ქვანახშირისა და ფიქალსაწვავის კუპრის ნარევით ან ქვანახშირის კუპრისა და ქვანახშირის სქელფისის ნარევით); 3. კუპრ-ბიტუმის (მზადდება ქვანახშირის კუპრისა და ნავთობის ბიტუმის ნარევის საფუძველზე); 4. ე.წ. „გუდროკამის“ (კამ - ქვანახშირის ნიშნავს) (მზადდება ქვანახშირის ზეთისა და ნავთობის გუდრონის ნარევის, ზოგჯერ სქელფისის დანამატივით, ერთად დაჟანგული შემკვრელის საფუძველზე). შემავსებელი, რომელსაც მ. დასამზადებლად იყენებენ, შეიძლება იყოს სამი სახის: 1. მტვრისებრი - წვრილად დაფქული კირქვა, მარმარილო, კვარცი, ცარცი, დოლომიტი, აგური, აგრეთვე მტვრისებრი ტალკი, ტრეპელი, დიატომიტი და მრეწველობის ნარჩენი პროდუქტები (ქვანახშირის მტვერი, ჭვარტლი, სხვადასხვა საწვავი ნაცარი, დაფქული წიდა და ა.შ.); 2. ბოჭკოვანი მასალები, VII და VIII ხარისხის ქრიზოტილ-აზბესტი, აზბესტის მტვერი, მოკლებოჭკოებიანი მინერალური ბამბა და ა.შ.; 3. კომბინირებული - პირველი ორი სახის შემავსებლის ნარევი. გამოყენების მიხედვით მ. ორი სახისაა: ცხელი (ბიტუმისა 160...180°C-ზე, კუპრისა - 120...130°C-ზე გათბობით; დანიშნულების მიხედვით ის შეიძლება იყოს: სახურავის, საწებავი, ჰიდროსაიზოლაციო, ასფალტის და ა.შ.) და ცივი, რომელიც წარმოადგენს შავი ფერის თხევად ძვრად მასალას; მზადდება განზავებული ორგანული შემკვრელისა და ბიტუმის პასტისაგან (ასფალტის მასტიკა) შემავსებლის, პლასტიფიკატორისა და ანტისეპტიკის დანამატივით). ყველა სახის ცივი მ. 18±2°C ტემპერატურაზე არის ერთგვაროვანი, ძვრადი და ადვილად დაიტანება ფუძეზე; ცხელი მ. განსხვავებით, რომლებიც მაგრდება გაცივებისთანავე, ცივი მ. გამაგრება ხდება დიდი ხნის განმავლობაში (24...48 სთ). ცივი მასტიკები გაცივებით ეკონომიურია ცხელ მასტიკებთან შედარებით. იგი ფუძეზე დაიტანება უფრო ნაკლები სისქით, რაც გადახურვის 1 მ²-ზე 1,5...1,7 კგ ბიტუმის ეკონომიის საშუალებას იძლევა. ცივი მ. გამოყენება შეიძლება დაბალ ტემპერატურულ გარემოში და სამუშაოს წარმოების დრის არ საჭიროებს გათბობას. ზოგი სახეობის ცივი მასტიკების ნაკლია ის, რომ მათი წარმოებისათვის საჭიროა შედარებით ძვირადღირებული გამზავებელი - ნავთობის პროდუქტები: ბენზინი, ზეთი ან ნავთი

მასშტაბი - ნახაზზე, გეგმაზე ან რუქაზე დატანილი ხაზის სიგრძის შეფარდება შესაბამისი ხაზის სიგრძესთან ნატურაში. მასშტაბის გამოსახვა შეიძლება იყოს რიცხვითი და ხაზოვანი (გრაფიკული). რიცხვითი მასშტაბი აღნიშნება წილადის სახით, რომლის მრიცხველია 1, ხოლო მნიშვნელი გვიჩვენებს რამდენჯერ მცირდება ხაზის სიგრძე (მაგ. 1:10000) არის შემცირების მასშტაბი. ნახაზების მასშტაბი ხშირად 1-ზე მეტია (მაგ., 10:1 არის გადიდების მასშტაბი).

მასშტაბური კოეფიციენტი - მიღებულ ერთეულებში არსებული ფიზიკური სიდიდის რიცხვითი მნიშვნელობის ფარდობა ამ სიდიდის ამსახველი მონაკვეთის სიგრძესთან მილიმეტრებით (სქემაზე, გრაფიკზე და სხვ.).

მასწორებელი (გამმართველი მანქანა) - სიმრუდის (მრუდახაზოვნების, ტალღოვანობის) აღმომფხვრელი მანქანა ლითონის ნამზადებსა და ნაკეთობებში ფურცლოვანი, სორტიმენტისა და პროფილური ნაგლინების გასწორება.

მატარებელი - 1. ერთმანეთზე გადაბმული სარკინიგზო ვაგონების შემადგენლობა, რომელიც ჩვეულებრივ, ლოკომოტივს დაჰყავს და სხვადასხვა დანიშნულებისამებრ გამოიყენება (მატარებელი სამგზავრო, მატარებელი სახანძრო, მატარებელი თოვლსაღები და სხვ.); 2. მოწყობილობა, რომელსაც შორს მანძილზე გადააქვს რამე (მაგ., რაკეტა-მატარებელი).

მატერია (ლათ.) - 1. ნივთიერება, რომლისგანაც შედგება ყველა ფიზიკური სხეული; 2. მატერიალური ფილოსოფიის ძირითადი ცნება, რომლის მიხედვითაც მატერია წარმოადგენს სამყაროს სუბსტანციას (საწყისს), რომელიც არ წარმოშობილა, არ ისპობა, მარადიულად მოძრაობს დროში და სივრცეში, განიცდის განვითარებას და ამ განვითარების შედეგს წარმოადგენს; 3. ქსოვილი.

მატერიალური (ნივთიერი) სხეული - მატერიალურ წერტილთა ერთობლიობა, რომელიც ნებისმიერ მომენტში

შეიძლება ვიგულისხმოთ ერთი მთლიანი წირის, ზედაპირის ან სხეულის სახით.

მატერიალური ზედაპირი - ზედაპირის ფორმის უწყვეტი გარემო, რომელიც შედგება უწყვეტად განაწილებული მატერიალური წერტილებისაგან.

მატერიალური წერტილი (ნივთიერი წერტილი) - 1. სხეული, რომლის განზომილებები და ფორმა მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება უგულებელვყოთ; 2. გეომეტრიული წერტილი, რომელსაც აქვს სასრული მასა. მოცემული სხეული პრაქტიკულად შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ნივთიერი (მატერიალური) წერტილი, როცა სხეულის წერტილების მიერ განვლილი მანძილები ბევრად დიდია თვით ამ სხეულის ზომებთან შედარებით.

მატერიალური წირი - წირის ფორმის უწყვეტი გარემო, რომელიც შედგება უწყვეტად განაწილებული მატერიალური წერტილებისაგან.

მატიცა - ჭერის მთავარი (მზიდი) ხის კოჭი (ძელი ან მორი), რომელიც იჭერს სახურავის სანივნივე სისტემას და ჭერის ფენილს.

მატრიცა (გერმ.) - 1. გარკვეული წესით განლაგებულ მათემატიკურ სიდიდეთა ცხრილი; 2. (პოლიგრ.) ლითონის ჩაღრმავებული ფორმა შრიფტის ჩამოსასხმელად.

მატუარი (ფრანგ.) - ლითონზე გრავირებისათვის, ჭრისათვის საჭირო ხელსაწყო.

მაურლატი (გერმ.) - თავკოჭი; ქვის გარე კედლის შენაჭრზე მოთავსებული ხის (ძელური ან მორული) სარტყელი (ნახ. 1), რომელსაც ეყრდნობა ხისვე დახრილი ნივნივები.

ნახ. 1

მაქსიმუმი (ლათ. Maximum) - 1. რაიმესთან შედარებით უდიდესი, უმაღლესი დონე; 2. ექსტრემუმის წერტილი; 3. მათემ. ფუნქციის უდიდესი მნიშვნელობა მის სხვა მნიშვნელობებთან შედარებით მასთან საკმაოდ ახლო წერტილებში.

მაღაზია - სადგომი, შენობა, სადაც რამეთი ვაჭრობენ.

მაღალი ძაბვის დანადგარი - ელექტროდანადგარი ნომინალური ძაბვით 1000 ვ-ზე ზევით.

მაღარო - საწარმო, სადაც მოიპოვებენ მინერალებს ან სხვა გეოლოგიურ მასალებს. სხვადასხვა სიღრმის მაღაროს სხვადასხვა დანიშნულება აქვს. მაგ., ალმასის და ოქროს მაღაროსთვის საჭიროა 4 კილომეტრი სიღრმე. კარგი მაღაროთი სარგებლობის ხანგრძლივობაა 50...75 წელი და მეტიც. უძველეს დროიდან ადამიანები აშენებდნენ მაღაროებს სხვადასხვა მასალების მოსაპოვებლად. საქართველოში ცნობილია ქვანახშირის (ტყიბული, ტყვარჩელი), მარგანეცის (ჭიათურა), ოქროს (საყდრისი) და სხვ. მაღაროები.

მაღლივი სამუშაოები - სამშენებლო-სამონტაჟო, სამონტაჟო, სადემონტაჟო და სხვა სახის სამუშაოები, რომლების სრულდება დიდ სიმაღლეზე და ძნელად მისადგომ ადგილებზე.

მაშკი - ძვ. კარვის კალთა.

მაჩვენებელი - გამოიყენება სხვადასხვა მოვლენის, თვისების, სიდიდის შესაფასებლად. მაგ., გარდატეხის, გზის,

ზეთის დონის, კორექციის, კოროზიის, კურსის, მიმართულების, მოსახვევის, საგნობრივი, სიმტკიცის, სისალის, სიხისტის, ქანობის, ტექნიკურ-ეკონომიკური, ფერის და სხვ. მრავალი.

მაცივარი - ნაგებობა ან დანადგარი, კვების ან სხვა სახის პროდუქტების შესანახად ტემპერატურაზე, რომელიც გარემოს ტემპერატურაზე ნაკლებია. არსებობს საოჯახო და სამრეწველო დანიშნულების მ. ეს უკანასკნელი თავის მხრივ იყოფა საწარმოო და გამანაწილებელ მ. ძირითადად გამოიყენება კვების პროდუქტების საწარმოებში, სავაჭრო ქსელში და სხვ.

მამლიერებელი (გამამლიერებელი) - მოწყობილობა, რომელიც ზრდის (ამაღლებს) რომელიმე სიდიდეს ენერგიის გარეშე წყაროს მეშვეობით. განასხვავებენ ელექტრული დენის ძაბვისა და ძალის, წნევის და სხვათა გ., რომლებსაც ფართოდ იყენებენ ავტომატიკაში, რადიოტექნიკაში, მომუშავე მანქანების ამძრავებში და სხვ. გამოყენებული ენერგიის წყარო შეიძლება იყოს ელექტრული, მაგნიტური, ჰიდრავლიკური, პნევმატური და სხვ.

მახასიათებელი - ურთიერთკავშირი დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ, შემავალ და გამომავალ სიდიდეებს შორის, რომელიც განსაზღვრავს ტექნიკური სისტემის პროცესის, ხელსაწყო, მანქანის, ობიექტის მდგომარეობას, რაც გამოსახება ტექსტის, გრაფიკის, ფორმულის და სხვ. სახით. განსაზღვრის მეთოდის მიხედვით არის სტატიკური, დინამიკური და სტატიკური მ. (მაგ., აეროდინამიკური, გარე, დამტვირთავი, დრეკადი, ელექტრომექანიკური, რეოლოგიური, საექსპლუატაციო, სითბური, ტექნოლოგიური, ძრავას, წევის, ჰიდრავლიკური, ხისტი და სხვ.).

მზიმგავი - მანქანის ნაწილი ან მექანიზმი, რომელიც გადასცემს მოძრაობას სხვა ნაწილს ან მექანიზმს, სისტემას. მაგ., შიგაწევის ძრავაში მზიმგავი მოძრაობას გადასცემს მუშტადან სარქველის მხრეულს, ანალოგიურ როლს ასრულებს მზიმგავი სხვა მუშტა მექანიზმებში. ბუჩქსაჭრელი მუშა ორგანოსთან ერთად აღჭურვულია მზიმგავი ჩარჩოთი, ხოლო ზოგიერთი ბუღდოზერის ფარი – მზიმგავი ძელებით.

მზრუნავი მექანიზმები - ტუმბოები, ვენტილატორები, მზრუნავი ბადეები და სხვ.

მზრუნავი ღუმელი (მილოვანი ღუმელი, დოლური ღუმელი) - ცილინდრული ფორმის სამრეწველო ღუმელი მზრუნავი მოძრაობით გრძივი ღერძის გარშემო. მ.დ. დანიშნულებაა მასალების გაცხელება მათი შემდეგი გადამუშავებისათვის. მ.დ. კლასიფიცირდება : თბოგადაცემის პრინციპის, საწვავის სახეობისა და ენერგიის გადაცემის წესის მიხედვით. მ.დ. გამოიყენება მეტალურგიაში, ცემენტისა და ქიმიურ მრეწველობაში. ძირითადი ზომები მერყეობს საზღვრებში: სიგრძე 50...230 მ, დიამეტრი - 3...7,5 მ. წარმადობა აღწევს 150 ტონას საათში.

ნახ. 1

მზჯენი - იხ. კრონშტენი.

მგრგვინავი აირი - 2 მოცულობა წყალბადისა და 1 მოცულობა ჟანგბადის ნარევი. ფეთქდება დიდი რაოდენობის სითბოს გამოყოფით. ტემპერატურა 2800⁰C აღწევს. გამოიყენება ტექნიკაში კვარცისა და პლატინის დნობისათვის, ლითონთა ავტოგენური ჭრისა და მირჩილისათვის.

მგრძნობიარე ელემენტი - მილსადენებში არმატურის კვანძი ავტომატური მართვით (სილფონი, მემბრანა, დგუში, მკვეთარა და სხვ.), დაკავშირებული ჩამკეტის მოძრავ ნაწილთან, რომელიც ღებულობს და გარდაქმნის მუშა გარემოს პარამეტრებს მასზე მოქმედი ძალების ცვლილების შესაბამისად და რომელიც უზრუნველყოფს მარეგულირებელი ან ჩამკეტი ელემენტის გადაადგილებას.

მდგომარეობა - ამა თუ იმ პირობებში ყოფნა. მ. სახეებია: აგრეგატული, აირისებრი, ამოსავალი, ამორფული, ბლანტი, ბუნებრივი, დამუხრუჭების, დანამცეცებული, დამაბული, დენადი, დეფორმირებული, ეკონომიური, ზღვრული, თავისუფალი, თხევადი, პოლიტიკური, სანიტარული, მყარი, ნეიტრალური, ორთქლისებრი, სამუშაო, სატრანსპორტო, საწყისი, უძრაობის, ფარდობითი, ღერძული, შეტივტივებული, ძაბვის, წონასწორობის, ჰომოგენური

და სხვ

მდგომარეობა სისტემის - განისაზღვრება ამ სისტემისთვის დამახასიათებელი ფიზიკური სიდიდეების ერთობლიობით, რომელსაც მდგომარეობის პარამეტრები ჰქვია. მაგ., მექანიკური სისტემის მდგომარეობა დროის ნებისმიერ მომენტში ხასიათდება ამ სისტემის ყველა მატერიალური წერტილის კოორდინატების და იმპულსების მნიშვნელობით

მდგრადი რეჟიმი - მანქანა-მექანიზმის, დანადგარის ან სისტემის უნარი შემაშფოთებელი ძალების ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ ავტომატურად - გარე ძალების ან ოპერატორის ჩარევის გარეშე აღადგინოს მუშაობის ნორმალური რეჟიმი.

მდგრადობა - გარკვეული ძალების ზემოქმედების ქვეშ მყოფი შეკუმშული სამშენებლო ელემენტის, მექანიკური სისტემის, მანქანის, სატრანსპორტო საშუალების უნარი შეინარჩუნოს წონასწორობა ან აღიდგინოს იგი სწრაფად. მ. შეფასდება მდგრადობის კოეფიციენტით და ზოგადად იგი წარმოადგენს დამჭერი მომენტის შეფარდებას გადამყირავებელ მომენტთან. განასხვავებენ განივ, გვერდულ, გრძივ, წონასწორობის, მოძრაობის, სტატიკურ მდგრადობას და სხვ. სისტემა მდგრადია, თუ იგი შემაშფოთებელი ზემოქმედებით წონასწორობის რეჟიმიდან გამოყვანილი, ამ ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ უბრუნდება წონასწორობის საწყის (ან მასთან ახლოს) მდებარეობას. სისტემა არამდგრადია, თუ იგი შემაშფოთებელი ზემოქმედებით წონასწორობის რეჟიმიდან გამოყვანილი, ამ ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ განაგრძობს კიდევ უფრო დაშორებას წონასწორობის საწყისი მდებარეობიდან. სისტემის მოძრაობა მდგრადია, თუ მცირე შემაშფოთებელი ზემოქმედება არ წვევს შემფოთებული და პირველსაწყისი მოძრაობის გარკვეულ პარამეტრებს შორის დაშორებას. სისტემის მოძრაობა არამდგრადია, თუ მცირე შემაშფოთებელი ზემოქმედება იწვევს შემფოთებული და პირველსაწყისი მოძრაობის გარკვეულ პარამეტრებს შორის სხვაობის თანდათანობით გაზრდას.

მდებარეობა - 1. დედამიწის ზედაპირზე რაიმე პუნქტის ან ტერიტორიის მდებარეობა სხვა ობიექტის მიმართ, რომელიც განისაზღვრება გეოგრაფიული კოორდინატებით; 2. სივრცეში, ან რაიმეს მიმართ მდებარეობა.

მდივანი (ფრანგ.) - 1. საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ან სახელმწიფო დაწესებულების არჩევითი ან დანიშნული ხელმძღვანელი; 2. სახელმწიფო მომსახურების რანგი; 3. პირი, რომელიც მართავს კრების, სხდომის ოქმს; 4. საქმის წარმოების შემსრულებელი მუშაკი (მაგ., აწარმოებს მიმოწერას რომელიმე პირთან ან ორგანიზაციასთან).

მდინარე - წყლის ნაკადი, რომელიც ბუნებრივ კალაპოტში მიედინება და თავისი აუზის ზედაპირული და მიწისქვეშა ჩამონადენით საზრდოობს. მ. აქვს სათავე და შესართავი, ერთვის შენაკადები და მიედინება ხეობაში. ხეობის ძირის ყველაზე დაბალი ნაწილია კალაპოტი, ხოლო ის ნაწილი, რომელიც მხოლოდ წყალდიდობის დროს იფარება წყლით - ჭალა. სათავისა და შესართავის სიმაღლეთა სხვაობას მ. ვარდნა ეწოდება. მ. მნიშვნელოვანი ელემენტებია: სიგრძე, სიგანე, სიღრმე, წყლის დონე, დინების სიჩქარე, წყლისა და ნატანის ხარჯი. რელიეფის შესაბამისად არსებობს მთისა და ვაკის მ. მდინარის ხასიათი და განვითარება დამოკიდებულია კლიმატზე, რელიეფზე, გეოლოგიურ სტრუქტურასა და აუზის სიდიდეზე. დედამიწის ზედაპირზე მდინარეები არათანაბრადაა განაწილებული. მ. ქსელი ხშირია ჭარბად ნესტიან მხარეებში და მეჩხერდება ჰავის სიმშრალის ზრდის შესაბამისად. უდაბნოში მხოლოდ დროებითი (ეპიზოდური) და ტრანზიტული მდინარეებია. დედამიწის მთავარი წყალგამყოფი კონტინენტების ზედაპირს ორ ძირითად აუზად ჰყოფს: ატლანტიკურ-არქტიკული აუზის წყალი ერთვის ატლანტისა და ჩრდილოეთის ყინულოვან ოკეანეებს, წყნაროკეანური აუზისა - წყნარსა და ინდოეთის ოკეანეებს. პირველი აუზის ჩამონადენი ბევრად მეტია, ვიდრე მეორისა. მ. საზრდოობს წვიმის, თოვლის, მყინვარული და მიწისქვეშა წყლით. საზრდოობის თავისებურების მიხედვით დადგენილია მ. წყლის რეჟიმის სამი ძირითადი ფაზა: წყალდიდობა, წყალმოვარდნა და წყალმცირობა. ზომიერი და ცივი სარტყელის მ. ახასიათებს ყინულოვანი მოვლენები: გამგიფვა, თოშხერგლი, ყინულისვლა და სხვა. მეტად დიდია მ. როლი სახალხო მეურნეობაში. იგი არის სასმელი და ინდუსტრიული წყლის მომწოდებელი, ბუნებრივი წყლის გზა, ჰიდროენერგიის წყარო, თევზების და სხვა ორგანიზმების საცხოვრებელი. მ. ალუვიონში ვხვდებით სასარგებლო წიაღისეულის (ოქრო, პლატინა, ალმასი და სხვ.) ქვიშოვრულ საბადოებს.

მდინარე ვაკის - მიედინება განიერ, კარგად გამომუშავებულ ხეობაში, კალაპოტი დაკლავნილი და დატოტვილი აქვს, დახრილობა - უმნიშვნელო, დინება - წყნარი.

მდინარე მთის - მიედინება ვიწრო და ღრმა ხეობაში, გამოირჩეოდა მჩქეფარე დინებით, კალაპოტი ჭორომიანი აქვს და აჩენს ჩანჩქერებს.

მდინარე სეზონური - მდინარე, რომელიც სეზონურად შრება. ისინი მდებარეობენ საჰარაში და მსგავსი კლიმატური პირობების რეგიონებში. მათი კალაპოტები მშრალია, ივსება მხოლოდ დიდი წვიმების შემდეგ.

მდინარეთა სისტემა - მთავარი მდინარე თავის შენაკადებთან ერთად.

მდინარეთა ხეობები - უარყოფითი სწორხაზოვნად გაჭიმული რელიეფის ფორმები, რომელსაც გააჩნია საერთო ქანობი მდინარის სათავიდან დაბლობისაკენ და ფორმირდება, უმეტესად, მდინარეების ეროზიული მოქმედების შედეგად. მთიან რეგიონებში შეიძლება გამოიყოს მ.ხ. რამდენიმე ძირითადი მორფოლოგიური ტიპი: 1. ვიწრობის, ხეობისა და კანიონის ტიპის: გვერდები თითქმის ვერტიკალურია ან საფეხურისებრი, კალაპოტს მთლიანად უკავია ფსკერი, გრძივი პროფილი საფეხურისებრი ფორმისაა; 2. V-სებრი ხეობა - კალაპოტს მთლიანად უკავია ფსკერი, მაგრამ ფერდობები ზევითკენ ფართოდ იშლება; 3. ყუთისებრი ფორმის ხეობა - გააჩნია ბრტყელი ფსკერი, რომელშიც შეჭრილია კალაპოტი და ჭალა; 4. დატერასებული ხეობა - გააჩნია ბრტყელი ფსკერი, ჭალა და ტერასები. მიუხედავად იმისა, რომ მდინარეების ხეობების ტიპების ჩამონათვალში გამოყენებულია მათი განივი პროფილის ფორმები, აღნიშნული რიგი გამოხატავს ევოლუციის საერთო ეტაპებს. მდინარეთა მიმდებარე ველების პირველი ორი ტიპი წარმოადგენს ახალგაზრდა დაუმუშავებულ ეროზიულ ხეობებს, მეორე ორი ტიპი - დამუშავებულ, შედარებით მდგრად წარმონაქმნს, რომელშიც წარმოჩენილია მდინარის მუშაობის მთავარი ატრიბუტები - ალუვიონი, ჭალა, ტერასები. ღვარცოფული პროცესები უპირატესად განეკუთვნება მ.ხ. ახალგაზრდა დაუმუშავებელ ტიპებს, განსაკუთრებით V-ტიპის ხეობებს.

მდინარის აუზი - ამა თუ იმ მდინარის სისტემის წყალშემკრები აუზი, რომელიც სხვა მდინარეთა სისტემებისაგან გამოყოფილია წყალგამყოფებით.

მდინარის ვარდნა - სათავისა და შესართავის სიმაღლეთა სხვაობა.

მდინარის კალაპოტი - ხეობის ძირის ყველაზე დაბალი ნაწილი, სადაც მიედინება მდინარე.

მდინარის სათავე - ადგილი, საიდანაც იწყება მდინარე.

მდინარის ღვარცოფული მდგომარეობა - მდგომარეობა, როდესაც მდინარე დინების მცირე მონაკვეთზე იძენს ღვარცოფული ნაკადის თვისებებს. ძირითადად, დამახასიათებელია მთის მდინარეების იმ უბნებისათვის, რომლებიც განლაგებულია უშუალოდ ღვარცოფული ნაკადების ჩადინების ქვემოთ, სადაც გამოტანილია ჩამონამტვრევი მასალის მნიშვნელოვანი ნაწილი.

მდინარის შესართავი - ადგილი, სადაც მდინარე ზღვას, ტბას ან სხვა მდინარეს უერთდება.

მეანდრი (ბერძ.) - 1. (გეოლ.) ვაკის მდინარის კლაკნილი, რომლის სიმრუდის რადიუსი დამოკიდებულია მდინარის წყლიანობასა და სიჩქარეზე. მ. გეოლოგიურად მდინარის კალაპოტის დეფორმაციაა, რომელიც უმეტესად ვითარდება ვაკის მდინარეების ქვემო დინებებში (ნახ. 1), იქ სადაც ნელი დინებაა. ჩალუნული ნაპირი როგორც წესი ციცაბოა, ხოლო ამოზურცული ნაწილი - აღმართია. მ. მსოფლიოს მრავალი მდინარე ქმნის. საქართველოში დიდ სიგრძეზე მ. ახასიათებს მდინარე იორს; 2. (ხელოვნ.) ორნამენტის გავრცელებული სახეობა, წარმოადგენს ხვეულ ან ტეხილ ხაზს.

ნახ. 1

მებეტონე - მუშა, რომელიც ბეტონის სამუშაოებს ასრულებს.

მებიგე - მუშა, რომელიც მაღაროს ჭერსა და კედლებს ბიგებით ამაგრებს.

მებრძმედე - მუშა, რომელიც ბრძმედზე მუშაობს.

მეგალითი - დიდი ზომის გაუთლელი ქვა; ლოდი.

მეგალითური ნაგებობა - უძველეს დროში დიდი ზომის გაუთლელი ქვებით (მეგალითებით) ამოყვანილი ნაგებობა.

მეგაპოლისი - რამდენიმე ქალაქისა და მიმდებარე ტერიტორიების გაერთიანება.

მეგარელიეფი (ბერძ.) - (გეოგრ.) დედამიწის რელიეფის ყველაზე დიდ უსწორმასწორობათა ერთობლიობა.

მეგარონი (ბერძ.) - ბერძნული საცხოვრებელი სახლის სახეობა, რომელიც გეგმაში წარმოადგენს სწორკუთხოვან ნაგებობას ანტეზიანი პორტიკით მთავარ ფასადზე. კერა და საკვამური (სახურავში დატოვებული ღიობის სახით) თავსდება დარბაზის ცენტრში.

მეგაპერცი - სიხშირის საზომი ერთეული, 1მპც = 1 000 000 ჰც.

მეგა... (ბერძ.) - რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს: 1. დიდი ზომისას, უზარმაზარს; 2. მილიონჯერ მეტს ძირითად ერთეულზე (რომელიც ნაჩვენებია სიტყვის მეორე ნაწილით).

მეგერი (ბერძ.) - გადასატანი ხელსაწყო დიდ ელექტრულ (10000 მეგაოამდე) წინაღობათა გასაზომად. იყენებენ კავშირგაბმულობის ტექნიკაში იზოლაციის წინაღობის გასარკვევად.

მედალიონი (იტალ.) - სამკაული, რელიეფური გამოსახულება ან ორნამენტი წრიული ან ოვალური ფორმის. ფართოდ გამოიყენებოდა შენობის კედლებისა (ნახ. 1) და ბაროკოს სტილის ავეჯის მოსართავად, აგრეთვე საიუველირო ხელოვნებაში.

ნახ. 1

მედეგობა - მასალის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს ბუნებრივ, ატმოსფერულ, ქიმიურ, ცვეთის და სხვა სახის ზემოქმედებას და შეინარჩუნოს მისთვის დამახასიათებელი მექანიკური და ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები. განასხვავებენ კოროზიულ, ქიმიურ, თერმულ, საიზოლაციო და სხვა მედეგობას. მშენებლობაში მნიშვნელოვანია ლითონის მ. კოროზიის მიმართ, მერქნის მ. ლპობისა და ბიოლოგიური მავნებლების მიმართ და სხვ.

მედიანა (ლათ.) - სამკუთხედის ერთ-ერთი წვეროს მოპირდაპირე გვერდის შუა წერტილთან შემავრთებელი მონაკვეთი. სამკუთხედის სამივე მ. იკვეთება ერთ წერტილში -სამკუთხედის მასების ცენტრში. ეს წერტილი ყოფს მ. (სამკუთხედის წვეროდან) შეფარდებით 2:1. თუ ცნობილია სამკუთხედის სამივე მ., შეიძლება ფარგლითა და სახაზავით ავაგოთ ეს სამკუთხედი.

მედრესე (მადრასა) - საშუალო ან უმაღლესი სასწავლებელი მეჩეთში ან მეჩეთთან, სადაც ასწავლიდნენ სუნიტური ისლამის რელიგიას და იურიდიულ დოგმებს, ამზადებდნენ სასულიერო და საერო მოხელეებს. პირველი მ. გაჩნდა X

საუკუნეში ირანში (ქალაქ ნიშაბურში). შემდეგ გავრცელდა მუსლიმურ ქვეყნებში ცენტრალური აზიიდან ესპანეთამდე. ბევრი მ. იყო რევოლუციამდელ რუსეთში მუსლიმანებით დასახლებულ რეგიონებში (ცენტრალური აზია, ვოლგისპირეთი). თურქების მიერ დაპყრობილ საქართველოს სამხრეთ ნაწილში მ., როგორც ჩანს, დაწყებითი და საშუალო სასწავლებლები იყო. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ბათუმის, ქობულეთის, ქედის, ხულოს და სხვა მედრესეები. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებასა და საბჭოთა სასკოლო სისტემის გავრცელებასთან ერთად 1928 წლისათვის საქართველოში მ. აღარ მოქმედებდა. XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან ბევრ მუსლიმანურ ქვეყანაში მოქმედებს საერო და სასულიერო მ. მედრესე, როგორც არქიტექტურული ნაგებობის ტიპი, X-XI საუკუნეებში ჩამოყალიბდა მუსლიმური სამყაროს აღმოსავლეთ ნაწილში, ნიზამიესი ხარგერდში (ირანი XI საუკუნე). XII-XIII საუკუნეებიდან მ. ააშენეს ახლო აღმოსავლეთში (დამასკოში XII საუკუნე), XIII-XIV საუკუნეებიდან კი აფრიკის ჩრდილოეთ ნაწილში (ჰასანის მედრესე კაიროში XIV საუკუნე). მ. წარმოადგენს 1-2 სართულიან შენობას. იგი მოიცავს გეგმით მართკუთხა ეზოს ირგვლივ განლაგებულ სენაკებს, მეჩეთს, აუდიტორიებს, სხვადასხვა მხარის მ. ერთმანეთისაგან განსხვავდება კონსტრუქციულად და დაგეგმარებით (ნახ. 1: მედრესე ბოსნიაში). მ. უზვად ამკობდნენ ქვასა და ხეზე ამოკვეთილი ორნამენტით. საქვეყნოდ ცნობილია ბუ-ინანის მ. ფესში (XIV საუკუნე), ულულ ბეგის სამარყანდში (XV საუკუნე) (ნახ. 2), მირი არაბისა ბუხარაში (XVI საუკუნე) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

მეზანინი (იტალ.) - იხ. ანტრესოლი.

მეზოკლიმატი (ბერძ.) - კლიმატი შედარებით პატარა ტერიტორიაზე, საშუალო მაკროკლიმატსა და მიკროკლიმატს შორის, ადგილობრივი კლიმატი.

მეზონეტი (ინგლ.) - ტრადიციული ინგლისური ტიპის მიხედვით ორსართულად დაგეგმარებული ბინა მრავალსართულიან სახლში.

მეზონინი (მეზონინიანი სახლი) - მცირე სიმაღლის დაშენება, ჩვეულებრივ, ცენტრალურ ნაწილზე მცირესართულიანი საცხოვრებელი სახლისა, რომელსაც გააჩნია საერთო სახურავისგან გამოყოფილი შემადგენელი საკუთარი სახურავი (ნახ. 1).

ნახ. 1

მეზორელიეფი (ბერძ.) - დედამიწის რელიეფის შუალედური ფორმები მაკრორელიეფსა და მიკრორელიეფს შორის.

მეთანალი - იხ. ფორმალდეჰიდი.

მეთანი - უმარტივესი ნახშირწყალბადი. ქიმიური ფორმულაა CH_4 . ბუნებრივი აირის ძირითადი კომპონენტი. არა აქვს სუნი, ფერი და გემო. იწვის ღია ცისფერი ალით. გვხვდება საბადოების დამუშავებისას, ნავთობისა. ბუნებრივი აირი, რომელსაც საწვავად ვიყენებთ ძირითადად მეთანია. მას სხვანაირად „ჭაობის გაზსაც“ უწოდებენ. ძალზედ საშიშია მეთანის გაზის კონცენტრაცია ქვანახშირის შახტებში.

მეთანოლი (ხის სპირტი, კარბინოლი, მეთილის სპირტი) - მარტივი ერთატომიანი სპირტი აციკლური რიგის; გამხსნელი, ძლიერი საწამლავი, ნედლეული ეთერების და სხვა პროდუქტების წარმოებაში. ქიმიურ მრეწველობაში ნედლეულად გამოიყენება, ხოლო მერქნის გადამამუშავებელ, რეზინის, მანქანათმშენებლობის და მრეწველობის სხვა დარგებში - როგორც ცხიმების, კაუჩუკის, ფისების, ლაქების გამხსნელი.

მეთვალყურე - ვინც თვალყურს ადევნებს ვისმე, რასმე, ზედამხედველი.

მეთილის სპირტი - იხ. მეთანოლი.

მეთოდი (ბერძ.) - რაღაც მიზნის მიღწევის, კონკრეტული ამოცანის გადაწყვეტის ხერხი, რაც ემყარება სინამდვილის თეორიულ შემეცნებასა და პრაქტიკული ოპერაციებისა და ხერხების ერთობლიობას. განასხვავებენ მ. უამრავ ხერხს სხვადასხვა სფეროებსა და დარგებში: აბსტრაქტული მოდელის, ანალიზის პოტენციომეტრულ, ანალოგიის, გაზომვით, გაკვეთის, ოპტიკურ, დაყვანის, ზედნადების, ზღვრული მდგომარეობის, ლაბორატორიულ, ნორმირების, ოპერატორულ, ჰიდროსტატიკურ და სხვ. მ.

მეთოდური - რაიმე მეთოდთან დაკავშირებული; სისტემატური, თანამიმდევრული.

მეთუნეობა - გამომწვარი თიხისაგან ჭურჭლის დამზადება. გამოწვა შეიძლება იყოს ჟანგვითი (რომლის დროსაც მიიღება წითელკეციანი კერამიკა) და აღდგენითი (ჟანგბადის სიმცირის გამო წითელი თიხისაგან მიიღება რუხი ფერის კერამიკა).

მეთუნუქე - ხელოსანი, რომელიც თუნუქის ნაწარმს ამზადებს ან თუნუქის სახურავს აკეთებს.

მეიარაღე - მომსახურე პერსონალი, რომელიც იარაღის დამზადების, გამართვის, აღესვის ოპერაციებს ასრულებს და ამა თუ იმ სახის იარაღის მიღება-შენახვა-გაცემა ევალება.

მეკრამიტე - კრამიტის მკეთებელი მუშა.

მელიორაცია (ლათ.) - ღონისძიებათა სისტემა (ჭაობების ამოშრობა, მშრალი მიწების ხელოვნური მორწყვა, ხეთა რგვა, ქვიშრობების გამაგრება და სხვ.), რომელიც ტარდება მიწის არახელსაყრელი ბუნებრივი პირობების გაუმჯობესებისა და მისი ნაყოფიერების გაზრდის მიზნით.

მელქიორი - სპილენძის შენადნობი ნიკელთან. ზოგჯერ უმატებენ რკინას, მარგანეცს, თუთიას ან ვერცხლს. გარეგნულად ჩამოგავს ვერცხლს, მაგრამ შედგენილობის მიხედვით აქვს სხვადასხვა შეფერილობა. თუ შედგენილობაში შედის ცოტადენი ვერცხლიც კი, მაშინ მ. გარეგნულად ძნელი გასარჩევია სუფთა ვერცხლისაგან. მ. ადვილი დასამუშავებელია. არქიტექტურაში გამოიყენება სანაკეთო მასალად.

მემბრანა (ლათ.) - აბსოლუტურად დრეკადი (მოქნილი) თხელი ფირფიტა ან გარსი, რომლის სიხისტე ღუნვისას წულის ტოლია. კონტურის გასწვრივ ჩამაგრებული მ. დრეკადი სისტემაა და შეიძლება მისი გამოყენება კონსტრუქციად. კონტურის გარე ფორმის მიხედვით მ. შეიძლება იყოს მართკუთხა, მრგვალი, ელიფსური და ა.შ.

მემბრანები - სახურავის პოლიმერული მასალები, ჩვეულებრივ ЭПДМ (ეთილენ-პროპილენდიენის მონომერი), ПВХ (პოლივინილქლორიდი) ან ТПО (პოლიოლიფინირებული მემბრანები) - ის ბაზაზე. ესენია რბილი ტექნოლოგიის ახალი თაობის გადასახური მასალები. ისინი მიეკუთვნება პოლიმერული რულონური მასალების ტიპს. რუსეთში მ. კლასიფიკაციას მიაკუთვნებენ 1,5 მ-ზე მეტი სიგანის ტილოს პოლიმერულ რულონურ მასალებს.

მემორიალი (ფრანგ.) - არქიტექტურული ნაგებობა, აშენებული ცალკეული ცნობილი პიროვნების უკვდავსაყოფად ან რომელიმე ისტორიული ამბის სადიდებლად (ნახ. 1, სამასი არაგველის მემორიალი თბილისში).

ნახ. 1

მემორიალური ნაგებობა - ცალკეული პიროვნების ხსოვნის უკვდავსაყოფად ან რაიმე ისტორიული ფაქტის სადიდებლად აშენებული ნაგებობა (ტრიუმფალური თაღი, ობელისკი, საფლავის ქვა და ა.შ.).

მენა - ძვ. სადგომი; სამყოფი.

მენაჟერეა (ფრანგ.) - ფრინველების საცხოვრებელი სახლი, როგორც წესი, აგებენ წყალსატევების ნაპირას, ადრეთვე პარკებში, ხეივნებში, აგარაკებზე და სხვ.

მენარდე - 1. იურიდიული ან მეწარმე ფიზიკური პირი, რომელიც ასრულებს წინასაპროექტო, საპროექტო-სადიებო, სამშენებლო-სამონტაჟო და გამშვებ-გასამართ სამუშაოებს, დადგენილი წესით მიღებული აქვს საპროექტო-სამშენებლო საქმიანობის ლიცენზია და პასუხისმგებელია მის და ქვემენარდის მიერ წარმოებულ სამუშაოებზე; 2. იურიდიული პირი ან ორგანიზაცია, რომელიც მომსახურებას უწევს სამუშაოს მიმცემს მის სამუშაო ადგილზე, შეთანხმებული ვადის და პირობების შესაბამისად.

მენაშენე - საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, კერძო სამართლის იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელსაც ხელშეკრულების საფუძველზე, დამკვეთის მეშვეობით ან უშუალოდ, ურთიერთობა აქვს წინასაპროექტო, საპროექტო, სამშენებლო-სამონტაჟო და გამშვებ-გასამართ სამუშაოების შემსრულებელ მენარდესთან და რომლისგანაც მას საექსპლუატაციოდ გადაეცემა დასრულებული ობიექტი ან მისი ნაწილი.

მენგირი - მეგალითური ძეგლის ერთ-ერთი სახე, რომელიც არის ცალკე, ვერტიკალურად მდგარი წაგრძელებული ქვა (ნახ. 1), ზოგჯერ ასეთი ქვებისაგან აკეთებდნენ რამდენიმე კმ-ის სიგრძის რიგებს.

ნახ. 1

მენეჯერი (ინგლ.) - დაქირავებული ხელმძღვანელი პირი საკუთარი კაპიტალის გარეშე, რომელიც პასუხს აგებს შრომის ორგანიზაციასა და კონტროლზე დაწესებულებასა თუ საწარმოში. მენეჯერის ინსტიტუტის წარმოშობა დაკავშირებულია დიდი საწარმოების გაჩენასთან, როცა მოხდა წარმოების მესაკუთრისა და ხელმძღვანელის ფუნქციათა გამოიკვანა. მენეჯერების სამი რგოლი არსებობს: უფროსი, საშუალო და უმცროსი.

მენეჯმენტი - ბიზნეს-ორგანიზაციული მოქმედება, წარმოების მართვა, საქმიანობა სასურველი მიზნების შესასრულებლად. მ. მთავარი ხუთი ფუნქციაა: დაგეგმვა, ორგანიზება, ბრძანება, კოორდინირება და კონტროლი. მ. შეიძლება განვიხილოთ, როგორც წარმოებისა და მომსახურების ორგანიზაციის, მეთოდების, ტექნიკის და

ტექნოლოგიის, ადამიანური ურთიერთობათა განვითარების კანონზომიერებათა შესახებ ცოდნის სისტემა.

მენზულა (ლათ.) - საველე სახაზავი მაგიდა, რომელზეც კიპრეგელია დამაგრებული (ნახ. 1). იყენებენ გეოდეზიაში ადგილის გეგმის ან რუკის შესადგენად გრაფიკული მეთოდით.

ნახ. 1

მეოთხედით შეერთება - ფიცრების სიგანეში ნაწიბურებით შეერთების სახეობა. ამისათვის თითოეული ფიცრის ერთ ნაწიბურზე ზევით ამოიღება ცალმხრივი ღარი, ხოლო მეორე ნაწიბურზე იგივე - ქვევით. ასეთ შეერთებებს ძირითადად იყენებენ გარე კედლების შეფიცვრისათვის, რათა დაიცვან კედლები ქარისა და ატმოსფერული ნალექების შეღწევისაგან.

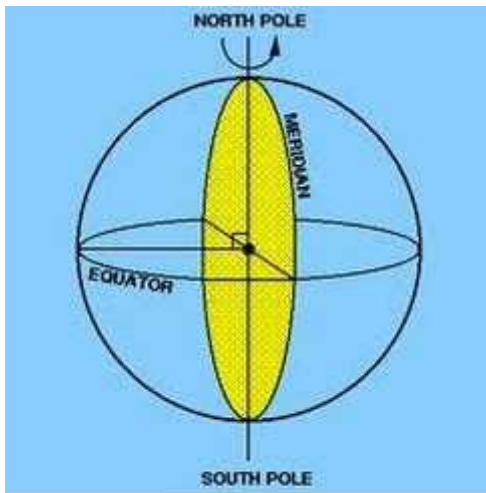
მეორეული მსხვრევა - ქანის მსხვილი ნატეხების დაქუცმაცების ოპერაცია (პირველადი მსხვრევა გულისხმობს მონგრევას).

მეპაიე - პირი, რომელმაც შეიტანა პაი და გახდა საზოგადოების წევრი.

მერგელი (ლათ.) - თიხაკარბონატული (50...75% კარბონატული მინარევები, 25...50% თიხა) დანალექი მთის ქანი. ძირითადად გამოიყენება ცემენტის წარმოებაში

მერია (ფრანგ.) - ქალაქის თვითმართვულობის ორგანო, მუნიციპალიტეტი

მერიდიანი (ლათ.) - 1. ბრუნვითი ზედაპირის თანაკვეთის წირი იმ ნახევარსიბრტყესთან, რომლის საზღვარს ბრუნვის ღერძი წარმოადგენს (ნახ. 1); 2. დედამიწის პოლუსების შემაერთებული წრეხაზები. მ. ერთგრადუსიანი რკალის სიგრძე საშუალოდ 111,1 კმ-ს შეადგენს, საშუალო სიგრძე 40 009 კმ-ს. მ. გრადუსების ათვლა იწყება გრინვიჩის მერიდიანიდან. მაგნიტური მ. თავს იყრის დედამიწის ჩრდილოეთ და სამხრეთ მაგნიტურ პოლუსებში. მაგნიტურ მ. გამავალ ვერტიკალურ სიბრტყეს მაგნიტური მ. სიბრტყე ეწოდება. დედამიწის ზედაპირის მოცემულ წერტილში მაგნიტური მ. სიბრტყე არ ემთხვევა გეოგრაფიული მ. სიბრტყეს; 3. გეომაგნიტური ველის ძალწირის პროექცია დედამიწის ზედაპირზე.

ნახ. 1

მერიდიანი გრინვიჩის - გრძედის ათვლის ნულოვანი მერიდიანი, რომელიც გადის გრინვიჩზე - გრინვიჩის ძველი ობსერვატორიის შენობაში. ის არამართო გეოგრაფიულ გრძედის ათვლის ადგილს, არამედ ასევე დროითი სარტყლის ნულოვან ადგილს წარმოადგენს. შემოღებულია 1851 წელს.

მერკანტილიზმი (ფრანგ.) - XVI-XVIII საუკუნეების ევროპის სავაჭრო ბურჟუაზიის ეკონომიკური მოძღვრება და პოლიტიკა, რომლის მიხედვითაც ქვეყნის კეთილდღეობა თითქოს დამოკიდებულია არა წარმოების განვითარებაზე, არამედ სხვა ქვეყნებში საქონლის გატანაზე და ამ გზით ფულის დაგროვებაზე.

მერკატანი - ორგანული გოგირდშემცველი ნაერთი ფუნქციური მერკაპტოჯგუფით. დამახასიათებელია არასასიამოვნო სუნი. გამოიყენება ბუნებრივი საწვავი აირისათვის სუნის მისაცემად, რათა გაადვილდეს აირსადენის დაზიანების აღმოჩენა.

მერტელი (ბერძნ.) - ქვიშისა და ჩამქრალი კირის წმინდად დაქუცმაცებული ცეცხლგამძლე ნარევი, რომელიც გამოიყენება სამრეწველო ღუმელების აგების დროს.

მერქანბოჭკოვანი ფილა ბიტუმოვანი - მერქანბოჭკოვანი ფილა ბიტუმის დანამატით.

მერქანბოჭკოვანი ფილა დაპროფილებული - მერქანბოჭკოვანი ფილა, რომლის ზედაპირს მიცემული აქვს დადგენილი პროფილის სახე.

მერქანბოჭკოვანი ფილა ზემაგარი - მაგარი მერქანბოჭკოვანი ფილა, დამატებით განმტკიცებული სპეციალური დამუშავებით.

მერქანბოჭკოვანი ფილა თხელდისპერსიული ზედაპირული შრით - მერქანბოჭკოვანი ფილა, რომლის ზედაპირი შექმნილია წვრილი ფრაქციის მერქნის ბოჭკოებისაგან, განსხვავებით ფილის დანარჩენი მასისაგან.

მერქანბოჭკოვანი ფილა მაგარი - დაწნეხილი მერქანბოჭკოვანი ფილა სიმკვრივით 400 კგ/მ³-მდე.

მერქანბოჭკოვანი ფილა ნახევრად მაგარი - წარმოების სველი მეთოდით დაწნეხილი მერქანბოჭკოვანი ფილა სიმკვრივით 400-800 კგ/მ³.

მერქანბოჭკოვანი ფილა რბილი - მერქანბოჭკოვანი ფილა სიმკვრივით 400 კგ/მ³-მდე, დამზადებული ხალიჩის შრობის მეთოდით.

მერქანბოჭკოვანი ფილა საშუალო სიმკვრივის - წარმოების მშრალი მეთოდით დაწნეხილი მერქანბოჭკოვანი ფილა სიმკვრივით 600-800 კგ/მ³.

მერქანბოჭკოვანი ფილა წყალმდეფი - მერქანბოჭკოვანი ფილა, წყლის ზემოქმედების მიმართ ამალელებული მედეგობით.

მერქანბოჭკოვანი ფილები (ДБИ) - თბო-, ზგერასაიზოლაციო და კონსტრუქციული ფურცლოვანი მასალა, რომელიც მიიღება დაქუცმაცებული მერქნის ნარჩენების, სინთეზური პოლიმერის და ტექნოლოგიური დანამატის ცხელი დაწნეხით. სიმკვრივის მიხედვით არსებობს ხუთი სახეობის: ზემაგარი, მაგარი, ნახევრადმაგარი, რბილი და საიზოლაციო (საიზოლაციო-მოსაპირკეთებელი). საექსპლუატაციო თვისებების გაუმჯობესების მიზნით მ.ფ. დამზადების პროცესში უმატებენ პარაფინს, კანიფოლს, ფენოლფორმალდეჰიდურ, კარბამიდულ და სხვა სახის ფისებს, ანტისეპტიკებს და ა.შ. მ.ფ. გამოიყენება საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობების შიგა კედლების მოსაპირკეთებლად, აგრეთვე ისეთი ობიექტების შიგა კედლების მოსაპირკეთებლად, რომლებსაც მოეთხოვებათ მაღალი აკუსტიკური თვისებები (თეატრი, კინოთეატრი, რადიოკვანძი, საკონფერენციო დარბაზი და სხვ.). გამოშვებული პროდუქციის ზომებია: სისქე 3...6 მმ, სიგრძე 1200...3600 მმ, სიგანე 1000...1800 მმ.

მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა ბიომდეფი - მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა, რომელსაც ამალელებული მედეგობა აქვს ობის, სოკოების, ბაქტერიებისა და მწერების მიმართ.

მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა ერთშრიანი - მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა, რომელსაც სისქეში ერთგვაროვანი სტრუქტურა აქვს მერქნის ბოჭკოების, ნაწილაკების, მათი ორიენტაციის, სიმკვრივისა და შემკვრელის წილის მიხედვით.

მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა კარბამიდულ შემკვრელზე - მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა, რომლის შემკვრელის ძირითადი კომპონენტია კარბამიდულფორმალდეჰიდური ფისი.

მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა მრავალშრიანი - მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა, რომელსაც სისქეში სამი და მეტი შრე აქვს.

მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა ფენოლურ შემკვრელზე - მერქანბურბუმელოვანი (მერქანბოჭკოვანი) ფილა, რომლის შემკვრელის ძირითადი კომპონენტია ფენოლფორმალდეჰიდური ფისი.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა არმირებული - მერქანბურბუმელოვანი ფილა, რომლის კონსტრუქციაში შედის გამაძლიერებელი ელემენტები.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა ბრტყელი დაწნეხვის - მერქანბურბუმელოვანი ფილა, მერქნის ნაწილაკების განლაგებით ფენის გასწვრივ, დამზადებული დაწნეხით, როცა დამწნეხი ძალის მიმართულება ფენის (ფილის ზედაპირის) პერპენდიკულარულია.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა დაარმირებული - მერქანბურბუმელოვანი ფილა, რომლის კონსტრუქციაში შედის გამაძლიერებელი ელემენტები (მავთული, ბოჭკო, სხვადასხვა ტიპის ბადეები და მისთ.).

მერქანბურბუმელოვანი ფილა ექსტრუზიული დაწნეხის - მერქანბურბუმელოვანი ფილა, რომლის მერქნის ნაწილაკები უმეტესად განლაგებულია ფენის (ფილის ზედაპირის) პერპენდიკულარულად.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა მასიური - მერქანბურბუმელოვანი ფილა სიღრუეებისა და არხების გარეშე.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა მრავალღრუიანი - მერქანბურბუმელოვანი ფილა სიღრუეებითა და არხებით.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა ჩვეულებრივი ზედაპირით - მერქანბურბუმელოვანი ფილა გარე ზედაპირებით მერქნის ნაწილაკებისაგან, დამატებითი დანაწევრების გარეშე.

მერქანბურბუმელოვანი ფილა წყალმდეფი - მერქანბურბუმელოვანი ფილა, წყლის ზემოქმედების მიმართ ამალელებული მედეგობით.

მერქანბურბუმელოვანი ფილები (ДБИ) - ხელოვნური მასალა ფილის სახით, რომელიც მზადდება მერქნის

ბურბუშელასა და სინთეზური ფისების ნარევის ცხელი დაწნებით (ნახ.1, მერქანბურბუშელოვანი ფილები (ДСП)). ფისის სახეობის მიხედვით შეიძლება იყოს წყალმედვე და დაბალი წყალმედვეობის. მ.ფ. მუშა ზედაპირი უმეტესად სუფთაა. სიმკვრივე 550...800კგ/მ³. სისქე 6...75 მმ, სიგანე 1200...1800 მმ, სიგრძე 2400...3600 მმ. მ.ფ. დიდი უპირატესობაა: იაფი ნედლეულის ბაზა, მცირე შრომატევადობა, წარმოებაში დაბალი კაპიტალდაზანდება. გამოყენების არეალია: მშენებლობა, ავეჯის წარმოება, გემთ- და ვაგონთმშენებლობა.

ნახ. 1

მერქანი - ძვირფასი სამშენებლო კონსტრუქციული მასალა. იგი ტყის პროდუქტია, რომლის მარაგი რაციონალური დამზადების პირობებში ექვემდებარება მუდმივ აღდგენას. ტყის მასივებს ჩვენი ქვეყნის საკმაოდ დიდი ფართობი (30%) უჭირავს და ძირითადად გავრცელებულია მესხეთისა და კავკასიონის მთების მისადგომებთან, აჭარაში, აფხაზეთში, გურიაში და ზემო იმერეთში. საქართველოს ტყეებში უმეტესად გავრცელებულია ფოთლოვანი ჯიშები (75%), ხოლო წიწვოვან ჯიშებს შედარებით მოკრძალებული (25%) რაოდენობა უჭირავს. ტყეების საშუალო წლოვანებაა 97 წელი. 1 ჰა ფართობიდან მზადდება 0,46 მ³ მასალა, რაც რუსეთის მაჩვენებელს 4-ჯერ ჩამორჩება, ხოლო ევროპული სახელმწიფოების მაჩვენებლებს - 7...8-ჯერ, რაც მკვეთრად მიუთითებს არა მარტო საქართველოს, არამედ რუსეთის მნიშვნელოვან ჩამორჩენას იმ დონესთან შედარებით, რომელსაც მიაღწიეს ტყის რესურსების მერქანწარმოებაში და მერქანგამოყენებაში ევროპულმა სახელმწიფოებმა. სამშენებლო ინდუსტრიაში ძირითადად გამოიყენება წიწვოვანი ჯიშის მ. (ფიჭვი, ნაძვი, ლარიქსი, სოჭი და კედარი), რომელიც ხასიათდება დიდი სიმტკიცით, ხის ტანის სწორი ფორმით, რაც მასალის მოცულობის მაქსიმალური გამოსავლიანობის შესაძლებლობას იძლევა და ნაკლებად ლაბილურობაა ფოთლოვან ჯიშებთან შედარებით, რადგანაც მის ტანში ფისების საკმაო რაოდენობაა. მ. მიღწევისას (ფენოვან-ბოჭკოვანი) აღნაგობა აქვს. მის ძირითად მასას წარმოადგენს ხის ტანის მიმართულებით განლაგებული ბოჭკოები, რომლებიც წაგრძელებული სწორკუთხოვანი განივკვეთის სიღრუეებიანი უჯრედებისაგან - ტრაქეიდებისაგან შედგება. კედელი კი ორგანული ნივთიერების-ლიგნინის და ცელულოზისაგან. ხის ჰორიზონტალურ გადანაჭერზე (ნახ. 1) მკვეთრად ჩანს წლიური რგოლები, რომელთა რაოდენობა მკაცრად შეესაბამება ხის წლოვანებას. ხის ტანის შემადგენლობა ასეთია: ქერქი, ლაფანი, ნაქურთენი, გული, გულგულა. წიწვოვან მ. გააჩნია შვეული და ჰორიზონტალური ფისსავალი გზები და ერთრიგა და მრავალრიგა გულგულას სხივები, რომლებიც ასევე ემსახურება მერქანში ფისის გადაადგილებას.

ნახ. 1

მერქანი გაწელილი - მერქნის მანკი, ფოთლოვანი ჯიშის მერქნის აგებულობის ცვლილება ტანის გაჭიმულ ზონაში, რომელიც აისახება წლიური რგოლების სისქის მკვეთრ ზრდაში. შეიმჩნევა ზედაპირის შეფერილობის

ცვლით. ტორსულ გადანაჭერში აქვს რკალისმაგვარი უბნები, დახერხილ მასალაში, რომელსაც აქვს მკვეთრად გამოხატული წლიური რგოლები (მუხა, კოპიტა) - ვიწრო რგოლების სახით. ზრდის მერქნის სიმტკიცეს გაჭიმვაზე ზოქოების გასწვრივ და დარტყმით სიბლანტეს ღუნვისას, ამცირებს სიმტკიცეს კუმშვისას ზოქოების გასწვრივ და სტატიკური ღუნვისას, აძლიერებს შემორობას ყველა მიმართულებით, რაც იწვევს დაბრეცას და ზზარების გაჩენას, ამწელებს დამუშავებას.

მერქანი მექანიკურ-ქიმიურად მოდიფიცირებული - მოდიფიცირების ახალი სახეობა, რომელშიც მოდიფიკატორად გამოიყენება კარბამიდი. ტექნოლოგია ასეთია: პირველ ეტაპზე მერქანი იჟლინთება წყალში გახსნილი კარბამიდის ხსნარით მეთოდით „ცხელი-ცივი აბაზანა“ (დიფუზური) ან ავტოკლავი (იძულებითი); შემდეგ მიმდინარეობს შრობა (თუ საჭიროა დაწნხავ) და ბოლოს თერმოდამუშავება, რომელიც აფიქსირებს მერქნის ახალ თვისებებს. თუ გამოვიყენებთ სხვადასხვა დანამატებს მოდიფიკატორზე, შეიძლება მივიღოთ ამაღლებული სიმტკიცის, სიმაგრის, ცვეთაგამძლე მერქანი, რომელიც მედეგია ლპობისა და ცეცხლისადმი.

მერქანი მოდიფიცირებული - მერქანი, რომელიც დამუშავებულია რომელიმე ქიმიური ნივთიერებით (სინთეზური ფისი, ამიაკი და სხვ.) მექანიკური სიმტკიცის ასამაღლებლად და წყალმდედგობის მისანიჭებლად. გაჟღენთვა წარმოებს მაღალი წნევის ქვეშ. მერქანში შესაყვანი ქიმიური ნივთიერებების (მონომერები, ოლიგომერები) პოლიმერიზაცია და პოლიკონდენსაცია მიიღწევა თერმული დამუშავებით, რენტგენის ან α , β და γ სხივების საშუალებით კატალიზატორებთან ერთად. მ. მ. ჩვეულებრივთან შედარებით ზრდის სიმტკიცეს სტატიკურ ღუნვაზე 75%-ით, ამცირებს წყალშთანთქმას 3...5-ჯერ და ზედაპირულ ცვეთას 1,5...2-ჯერ. მერქნის მოდიფიკაციის თერმული პროცესი (ნახ. 1, ხის მასალის თერმული დამუშავება) მოიცავს ტექნოლოგიას, რომლის დროს ხის მასალა ექვემდებარება ტემპერატურულ ზემოქმედებას სპეციალურ კამერაში ტემპერატურით 160...250°C, რის შემდეგაც მერქანი ღებულობს საუკეთესო ტექსტურას, ხოლო ჩვეულებრივი მერქანი სიმტკიცით ისეთივე ხდება, როგორც მუხა და წითელი კედარი. მერქნის თერმოდამუშავება პირველად დაიწყო გერმანიაში და აშშ-ში გასული საუკუნის 30-იან წლებში. დამუშავება ხდებოდა 180...220°C ტემპერატურაზე წყლის ორთქლთან ერთად. მიღებული იქნა მასალა „THERMOWOOD“ შესანიშნავი მახასიათებლებით. აღსანიშნავია, რომ ეს მასალა დღესაც გამოყენებაშია. თერმომოდიფიცირებული მერქანი პრაქტიკულად არ ექვემდებარება დაზიანებას ბიომავნებლების მიმართ, არ ემინია ტენის, აქვს ამაღლებული ცეცხლმდედგობა და არ ლპება. ასეთი დამუშავების შემდეგ მერქანი ხდება ელიტური მოსაპირკეთებელი და საშენი მასალა, რომელიც არ ითხოვს რემონტს ან შეცვლას დიდი ხნის განმავლობაში. მერქნის ქიმიური პლასტიფიკაცია აირული ან წყალში გახსნილი ამიაკით გაცილებით ეფექტურია, ვიდრე გაორთქვლა. იგი კარგად ილუნება და ფორმის მიცემის შემდეგ სწრაფად თავისუფლდება შიგა ძაბვებისაგან. ამიაკით მოდიფიცირება წარმატებით გამოიყენება ფოთლოვანი ჯიშის მერქნისთვისაც. მაგ., ასეთი დამუშავებით არყის ხის და ვერხვის მერქანი თვისებებით ისეთივე ხდება, როგორც მუხა. კომერციული თვალსაზრისით უმჯობესია მოვახდინოთ დაბალხარისხოვანი და იაფი ჯიშის მერქნის (არყის ხე, ვერხვი, თხმელა, ცაცხვი) მოდიფიცირება, რითაც საბოლოო პროდუქტი იძენს ისეთ ახალ თვისებებს, რომელიც საჭიროა ექსპლუატაციისათვის.

ნახ. 1

მერქანი პოლიმერ-მოდიფიცირებული - გარეგნულად ჩამოგავს ჩვეულებრივ მერქანს. წარმოებისათვის საჭიროა მშრალი მერქანი. გაჟღენთვა მიმდინარეობს მაღალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში მაღალშელწევადობის პოლიმერებით, რომელთა სიმკვრივე წყლის სიმკვრივეზე ნაკლებია. პოლიმერი შეაღწევს რა მერქანში, გადადის მკვრივ მდგომარეობაში შიგა ენერგიის ზემოქმედებით. მიიღება მყარი სტრუქტურა. მასალა ინარჩუნებს ბუნებრივი მერქნის გარეგნობას, აქვს მაღალი სიმტკიცე, მედეგია ტენისა და ტემპერატურის მიმართ, წარმოადგენს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტს, გამოირჩევა კარგი თბოსაიზოლაციო და დიელექტრიკული თვისებებით. გაპრიალების შემდეგ ზედაპირს არ ჭირდება შეღებვა და გალაქვა. ექსპლუატაციაში არ იცვლის ფერს, ფორმას, გეომეტრიულ ზომებს. აქვს მაღალი სიმტკიცე, სიმაგრე, სიმკვრივე, დარტყმითი სიბლანტე; არ ემინია ჭუჭყის, ტენის; არ იბრიცება. უძლებს ტემპერატურულ ცვალებადობას -150-დან +150°C-მდე. მ.პ.-მ. გამოყენების არეა: პარკეტი, კარ-ფანჯრები, ჩარჩოები, მოპირკეთება, ხის კონსტრუქციების ელემენტები, გარე კიბეები, მოაჯირები, ზღვისპირა ნაგებობები, სააგარაკე სახლები, ავეჯი და სხვ.

მერქანი სპეციალური - განსაკუთრებული დანიშნულებისათვის სპეციალურად შერჩეული მერქანი (მაგ., საავიაციო, რეზონანსული, სანიჩბე, საანძე და სხვ.).

მერქანფენოვანი პლასტიკი - სინთეზურ ფისში გაჟღენთილი ხის შპონის პაკეტების ცხელი დაწნეხით მიღებული ფურცლოვანი მასალა. ძირითადად გამოიყენება არყის ხის, წიფელასა და ცაცხვის შპონი. გეომეტრიული ზომები: სისქე 1...60 მმ, სიგანე 800...1200 მმ, სიგრძე 700...5600 მმ. მ.პ. შესანიშნავი მასალაა, მაგრამ მისი გამოყენება მშენებლობაში შეზღუდულია მაღალი ფასის გამო, თუმცა შეუცვლელი მასალაა ხის ელემენტების გაძლიერებისა და რემონტის დროს, აგრეთვე ხის კონსტრუქციების ელემენტების შეერთების საშუალებათა დასამზადებლად - წირწიმალების, სოგანების, ზედების, სადებების და სხვათა სახით.

მერქნის აალება - შეიძლება მოხდეს როგორც ცეცხლთან შეხებით, ისე ცხელი გაზების ზემოქმედებით. დასაწყისში, ტემპერატურის აწევით მერქანში სწრაფად ორთქლდება ტენი და ვიდრე მისგან მთლიანად არ განთავისუფლდება მერქანი, მისი ტემპერატურა არ აღემატება 100°C . ტემპერატურის აწევით $150...210^{\circ}\text{C}$ -მდე მერქანი შრება, იცვლის ფერს (ყვითელდება) და ჩნდება ქიმიური დესტრუქციის (პიროლიზის) პირველი ნიშანი - დანახშირება. აალება იწყება 210°C ტემპერატურის ზევით და მასალა გადადის წვის ეგზოთერმულ სტადიაში (სითბოს გამოყოფა). 260°C ტემპერატურაზე კი უკვე იწყება გამოყოფილი ნივთიერებების ხანგრძლივი და მყარი წვა და შესაბამისად ტემპერატურის აწევა, ხოლო 450°C -ს ზევით ალით წვა გადადის ნახშირის უალო წვაში და ტემპერატურა აღწევს 900°C -ს.

მერქნის აბსოლუტური ტენიანობა - მერქანში არსებული ტენის მასის შეფარდება აბსოლუტურად მშრალი მერქნის მასასთან, გამოხატული პროცენტებში. ტენის პროცენტული შემცველობის მიხედვით მრგვალი და დახერხილი ხის მასალა, ჯიშისაგან დამოუკიდებლად, იყოფა ხუთ ძირითად ჯგუფად: 1. სველი, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში იყო წყალში, $W > 100\%$; 2. ახლად მოჭრილი, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს ცოცხალი ხის ტენი, $W = 50-100\%$; 3. ნედლი, $W = 25\%$; 4. ჰაერზე გამშრალი, $W = 20\%$; 5. ოთახში გამშრალი, $W < 15\%$. გარდა ამ ჯგუფებისა, შეიძლება იყოს აგრეთვე აბსოლუტურად მშრალი ($W = 0$) მერქანი, რომლის გამოშრობა ხდება $103 \pm 2^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურაზე დაჩქარებული მეთოდით.

მერქნის ბიოლოგიური დაზიანებები - მანკების სახეობები, როგორიცაა ზედაპირული სიდრმითი და გამჭოლი ჭიანჭამები (ნახ.1, წითელმკერდა ჭიანჭველას მიერ დაზიანებული მერქანი), დაზიანებები პარაზიტი მცენარეებისაგან, მწერებისაგან, ფრინველებისაგან და სხვ. ბიოლოგიური დაზიანებების გამომწვევია: ხოჭოები, მოლუსკები, თერმიტები, ჭიანჭველები, პეპლები, კოდალები, ტარაკანები, კიბორჩხალები და ა. შ.

ნახ. 1

მერქნის ბუნებრივი ტენიანობა - მერქანში ბუნებრივად არსებული ტენიანობა.

მერქნის გადამუშავება - პროცესი, როდესაც იცვლება მერქნის ფორმა, ზომები, ქიმიური შემადგენლობა ამა თუ იმ დანიშნულების პროდუქციის მისაღებად.

მერქნის გამოწვა - მერქნის ზედაპირის ნაწილი, გამუქებული მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით, რომელსაც იწვევს საჭრელი ინსტრუმენტის ხახუნი მერქანთან.

მერქნის გაჟღენთა - მერქანში დამცავი საშუალებების, სითხეების ან აირების შეყვანა, რომლებიც უნარჩუნებენ ან აუმჯობესებენ მის ფიზიკურ-მექანიკურ თვისებებს. მ. გ. სახეები შემდეგია: ადგილობრივი, ავტოკლავური, დიფუზიური, დასველებით, დაჩხვლევით, ინექციური, ვაკუუმური, კაპილარული, კომბინირებული, პანელური, პულსირებული, ციკლური, ცივ და ცხელ აბაზანებში, წნევის ქვეშ და სხვ. გაჟღენთა ამალავს მერქნის ცეცხლმდებლობას, ხანგამძლეობას, მედეგობას ბიომავნებლების მიმართ, მაგრამ აუარესებს ზედაპირის ტექსტურას, წებვადობას, რის გამოც ასეთი მერქნის გამოყენება დაწებებულ კონსტრუქციებში რეკომენდებული არ არის.

მერქნის გაყინვა - მერქნის (ძირითადად მრგვალი საფანერე მორების) შენახვის ერთ-ერთი მეთოდი, როდესაც თავკარა (შტაბელი) მთლიანად ისმება თოვლისა და ყინულის მასაში.

მერქნის გულის სოკოვანი ლაქები - მერქნის სოკოვანი დაავადება, ჩნდება მზარდ ხეში, უცვლის ფერს, მაგრამ არ ამცირებს მერქნის სიმაგრეს და არ აზიანებს სტრუქტურას.

მერქნის დაბრეცა - სორტიმენტის ფორმის ცვლილება ჭრის, შრობის და შენახვის ოპერაციების ჩატარებისას. არსებობს მ.დ. შემდეგი სახეები: ფენოვანი გრძივი დაბრეცა - ფიცარი იღუნება ფენის სიბრტყეში. განასხვავებენ მარტივს და რთულს. მარტივია, როცა დაბრეცა ხდება ფენის სიბრტყეში მარტო ერთი გაღუნვით, რთული კი ორი ან რამდენიმე გაღუნვით; გრძივი გაღუნვა წიბოზე - ფიცარი იღუნება წიბოს მხარეზე; განივი დაბრეცა - მასალის განივკვეთის ფორმის ცვლილება, მაგ., როდესაც სორტიმენტის განივკვეთი ღებულობს ღარის ან რომბის ფორმას; ფრთიანობა - სპირალური დაბრეცა სიგრძეზე.

მერქნის დამუშავება - მერქნის ამა თუ იმ წესით დამუშავება (მექანიკური, ქიმიური, თბური), მისგან სხვადასხვა სახის პროდუქციის მისაღებად (მაგ., პარკეტის, ტარის, შპალის და სხვ.).

მერქნის დამუშავება პირველადი - მრგვალი ხე-ტყის დახერხვის პროცესი სხვადასხვა სახის სორტიმენტის მასალის მისაღებად (ფიცარი, კოტრი, ნაგვერდული, შეშა და სხვ.).

მერქნის დამუშავება საბოლოო - ბოლო ტექნოლოგიური ოპერაციები, რომლის შემდეგაც მზა პროდუქცია მიიღება.

მერქნის დამუშავება საწყისი - მერქნის დამუშავების ოპერაციები, რომლებიც მეტწილად ტყეკაფებში და ზედა საწყობებში სრულდება (ტოტებისა და როკების მოცილება, გაქერქვა, განივად დაჭრა და სხვ.).

მერქნის დამუშავება ქიმიური - დამუშავება ქიმიური პროცესების გამოყენებით, რის შემდეგაც მიიღება მთელი რიგი ნივთიერებები, როგორიცაა: ცელულოზა, ეთილის სპირტი, მეთილის სპირტი, მუყაო, ქაღალდი, მთრიმლავი ნივთიერებები და სხვ.

მერქნის დამუშავება შუალედური - მერქნის დამუშავების ოპერაციები, რომელთა ჩატარება აუცილებელია მისგან ამა თუ იმ ნაკეთობის (პროდუქციის) დამზადების დაწყებამდე (სტერილიზაცია, მოდიფიცირება, ანტისეპტირება და სხვ.).

მერქნის დანახშირება - შეიძლება დაიწყოს ცეცხლთან შეხებით ან ცხელი გაზების ზემოქმედებით.

ტემპერატურის აწევით 150...210°C-მდე მერქანი შრება, იცვლის ფერს (ყვითლდება), ჩნდება ქიმიური დესტრუქციის (პიროლიზის) პირველი ნიშანი - დანახშირება. 450°C ტემპერატურის ზევით ალით წვა გადადის ნახშირის უშუალო წვაში. საბოლოო ჯამში მერქნის ადგილზე წარმოიქმნება ნახშირი, რომელიც აგრძელებს წვას, მაგრამ თვით ნახშირის ფენა წარმოადგენს კარგ თბოიზოლატორს და ამუხრუჭებს განივკვეთის შიგა ფენებისაკენ წვის პროცესს, აგრეთვე ნამწვი აირების გარეთ გამოსვლას და ჰაერის შეხებას მერქნის შიგა ფენებთან. მ.დ. სიჩქარის ცოდნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ხის კონსტრუქციების ცეცხლმედეგობაზე გაანგარიშებისათვის. დანახშირების სიჩქარეზე გავლენას ახდენს: სითბური ზემოქმედების ინტენსივობა, მასალის სიმკვრივე, ტენიანობა, ბოჭკოების მიმართულება, ცეცხლდაცვის ხარისხი, გარს შემომცველი ჰაერის მოძრაობა, ჰაერის ტემპერატურა და ტენიანობა, ელემენტის კონსტრუქციული გაფორმება და სხვ. ბოლო მონაცემების მიხედვით მ.დ. სიჩქარე შემდეგია: ფიჭვი - 0,71 მმ/წთ, ლარიქსი - 0,6 მმ/წთ, სოჭი და ნაძვი - 0,8 მმ/წთ, წითელი კედარი - 0,78 მმ/წთ, რბილი წიწვოვანი ჯიშები - 0,67 მმ/წთ, მაგარი ფოთლოვანი ჯიშები (მუხა, აკაცია, კოპიტა) - 0,5 მმ/წთ; დაწებებული ფიჭვი - 0,65...0,69 მმ/წთ, დაწებებული ლარიქსი - 0,53...0,54 მმ/წთ.

მერქნის დაცვა კონსტრუქციული - ხის კონსტრუქციების ექსპლუატაციის ისეთი რეჟიმი, როდესაც ტენიანობა არ აღემატება ლპობისათვის ხელშემწყობ დონეს. იგი მიიღწევა შემდეგი ღონისძიებების გატარებით: სახურავის საკმაოდ დიდი შვერის და ფასადებს დაშორებული ჩაშენებული დეტალების მოწყობა, სახურავიდან წყლის სწრაფი გადაყვანა, კონსტრუქციებისა და შეფიცვრისათვის რაციონალური პროფილების შერჩევა, შენობაზე საფარველის, საცვრის, წვეთოვანი არხების და სხვათა სწორი განლაგება, წყლის შემკრები კუთხეების, ღარების, პირაპირების შესაძლო მინიმალური რაოდენობა, დასველებული ელემენტების სწრაფი შრობის უზრუნველყოფა და სხვ. გარდა აღნიშნულისა, მიიღება სიფრთხილის შემდეგი ზომები: შეერთებებში გამოყენებული ლითონის დეტალები უნდა იყოს უჟანგავი ან მოთუთიებული; ჰორიზონტალური და დახრილი ხის ზედაპირები იმოსება ბურულით; ნაკერები ხის ელემენტებს შორის ისე ეწყობა, რომ გამოცვლა და რემონტი შესაძლებელი იყოს სახიფათო შედეგების გარეშე; ნესტიან

და სველ სათავსებში (სააბაზანე, საშხაპე, ცხენსადგომი, საძროხე, საღორე და სხვ.) აუცილებლად ეწყობა გასანიავებელი საშუალებები და სხვ

მერქნის დაცვა პროფილაქტიკური - მერქნის ფიზიკური დაცვა წინასწარი, პროფილაქტიკური მიზნით, რათა არ მოხდეს მომავალში მისი დაზიანება.

მერქნის დაცვა ფიზიკური - მერქნის ფიზიკური მეთოდებით დაცვა, რომლების თავიდან გვაცილებენ, ართულებენ ან მთლიანად აჩერებენ მერქნის დაზიანების პროცესს.

მერქნის დაცვა ქიმიური - მერქნის დაცვის ქიმიური მეთოდები, რომლებიც ტემპერატურული ზემოქმედების, ტენიანობის, ბაქტერიების, სოკოვანი დაავადებების და სხვა მავნე ზემოქმედებისაგან იცავენ მერქანს. დაცვის ეს მეთოდი თავიდან გვაცილებს, ართულებს ან აჩერებს მერქნის დაშლას. ქიმიური დაცვა აუცილებელია იმ შემთხვევებში, როდესაც მოსალოდნელია კონსტრუქციის დატენიანება (ხიდები, ანძები, კოშკები, ხიმინჯები, ესტაკადები, ელექტროენერგიის გადამცემი ხაზების საყრდენები და სხვ.). ამ კონსტრუქციების ლაპობისაგან ქიმიური დაცვა ხდება მათი გაჟღენთვით ან დაფარვით სოკოების მომწამლავი ნივთიერებებით - ანტისეპტიკებით, რომლებიც ძირითადად ორი სახისაა: ზეთოვანი (პეტროლატუმი, პარაფინი, ბიტუმი, გოგირდი, მცენარეული ზეთები, სილიციუმის ორგანული პოლიმერები, პოლიეთილენგლიკოლი) და წყალში ხსნადი (ფტორი, დინიტროფენოლი, ნატრიუმის ქლორიდი, პენტაქლორფენოლი, თუთიის ქრომქლორიდი). წყალში ხსნად ანტისეპტიკებს არა აქვთ სუნი და ფერი, ისინი ადამიანისათვის უვნებელია, ამიტომ მათი გამოყენება მიზანშეწონილია დახურულ შენობებში. ზეთოვანი ანტისეპტიკები კი ძლიერი მომწამლავი ნივთიერებებია სოკოებისათვის, აქვთ არასასიამოვნო სუნი და მავნეა ადამიანებისათვის, ამიტომ ისინი იხმარება ისეთი კონსტრუქციების დასაცავად, რომლებსაც ექსპლუატაცია უზღუდათ ღია ცის ქვეშ, წყალში ან მიწაში. ანტისეპტიკებს ექვემდებარება ძირითადად ფიცრული კონსტრუქციები და კედლისა და სახურავის სამფენოვანი პანელების წებო-ფანერის კარკასები, რომლებსაც მუშაობა უზღუდათ ტენიან პირობებში. ღრმა გაჟღენთვისათვის გამოიყენება ავტოკლავური მეთოდი, რომელიც აუცილებლად მიმდინარეობს საქარხნო პირობებში მაღალი წნევის ქვეშ. ამჟამად, ყველაზე გავრცელებულ ანტისეპტიკებს წარმოადგენს: TEKNO (ფინეთი); Lignofix, Бокемит(ჩეხეთი); ББ-32, ХМБ-444, ХМ-11, ХМФ-БФ, ХМФ-221, ФБС-211 (რუსეთი); МБ-1 (ლატვია); აგრეთვე მსოფლიოში გავრცელებული სხვა მარკები, როგორიცაა: K-33, АСФОР-Экстра, СГК-1, КСД-Ф, Штракс-В-СК, ПП, МС, Нортекс, БС-13, Дефендер W, Novafiar FR1, Шит-1, 1030 NANMO BLISS, 1035 NANMOS, BIOFA 8750, Lifeline Ultra-2, Foreks-2, Biocent, NEOMID Base Eco, ECOSEPTPRO-TRANC, EKOSEPT 440, BIOFA, ECOSEPT 400, FEIDAL, DERUFA PNOFI, Protec 100, Protec 245, PINOTEX, Древотекс, Сенез და სხვ.

მერქნის დაცვა ცეცხლისაგან - მერქნის დაცვის მეთოდი, დასაცავ ობიექტზე ცეცხლის გაჩენის შესაძლებლობის შემცირების მიზნით. მერქნისა და მერქნის მასალების ცეცხლდაცვისათვის იყენებენ ისეთ ნივთიერებებს, რომელიც კომპლექსურად ეწინააღმდეგებიან წვას: აირად ფაზაში ამცირებენ მერქნის დაშლის პროდუქტების დაჟანგვას, ხოლო მყარ ფაზაში ცვლიან ცელულოზამასალების დაშლას. მერქნის დასაცავად ცეცხლისაგან ძირითადად გამოიყენება ანტიპირენი - ნივთიერება, რომელიც წინააღმდეგობას უწევს მერქნის აალებას და ზღუდავს ზედაპირზე ცეცხლის (აღის) გავრცელებას. არსებობს ანტიპირენის ორი ძირითადი სახეობა: მარილიანი და უმარილო. ისტორიულად ყველაზე „ძველ“ მეთოდს მიეკუთვნება მერქნის გაჟღენთა მარილებით, რომელიც წარმოადგენს მინერალური მჟავის მარილების კონცენტრირებულ გამხსნელებს (ქვანახშირის, ფოსფორის, ბორის). მათი უპირატესობაა შემადგენელი ნივთიერებების ხელმისაწვდომობა და დაბალი ფასი, უარყოფითი - მოხმარების მაღალი დოზა და შედარებით მცირე „სიცოცხლისუნარიანობა“. ეფექტურობის მხრივ უფრო მისაღებად ითვლება უბრალო ანტიპირენები. ორივე სახეობისათვის მიმართავენ ზედაპირულ და სიღრმით გაჟღენთას. ცეცხლის ზემოქმედებისაგან ისინი ექვემდებარებიან დაშლას და იქცევიან უწვად მასად, რომელიც ქაფდება და ფარავს კონსტრუქციის ზედაპირს. ამით ის სითბოს აშორებს ზედაპირს, ამავე დროს ჟანგბადს არ აძლევს საშუალებას მივიდეს აალებულ კონსტრუქციამდე და საბოლოოდ ხელს უშლის წვის პროცესს. აირებიდან წვას ყველაზე მეტად უშლის ხელს ამიაკი. ფოსფატები - ფუჟვის საუკეთესო ინგიბიტორია. ფოსფორ-აზოტის სისტემას ახასიათებს სინერგიზმი - კომპონენტების ურთიერთგამდიდრება ცეცხლდაცვის პროცესში. ქიმიური თვალსაზრისით ანტიპირენები შეიძლება იყოს ინერტული და აქტიური. ინერტული იცავს მერქანს ცეცხლისაგან ისე, რომ მერქანთან არ შედის ქიმიურ რეაქციაში. აქტიური კი - პირიქით.

მერქნის თერმოდამუშავება - მოდიფიკაციის თერმული ტექნოლოგია, რომლის დროს ხის მასალა ექვემდებარება ტემპერატურულ ზემოქმედებას სპეციალურ კამერაში ტემპერატურით 160...250°C, რის შემდეგაც მერქანი დებულობს საუკეთესო ტექსტურას, ხოლო ჩვეულებრივი მერქანი სიმტკიცით ისეთივე ხდება, როგორც მუხა და წითელი კედარი. თერმოდამდიფიცირებული მერქანი პრაქტიკულად არ ექვემდებარება დაზიანებას ბიომავნებლების მიმართ, არ ემინია ტენის, აქვს ამაღლებული ცეცხლმედეგობა და არ ლაპება. ასეთი დამუშავების შემდეგ მერქანი ხდება ელიტური მოსაპირკეთებელი და საშენი მასალა, რომელიც არ ითხოვს რემონტს ან შეცვლას დიდი ხნის განმავლობაში.

მერქნის კრიტიკული ტენიანობა - მერქნის უჯრედის კედლების გაჯერების ზღვარი ანუ ტენის ის ზღვრული რაოდენობა, რომელსაც იგი შეიწოვს წყალში დასველებისას და რომლის შემდეგ მისი ზრდა აღარ ხდება. ხის

უმრავლესი ჯიშისათვის კრიტიკული ტენიანობა, ნორმალური ტემპერატურის (18-20⁰C) პირობებში, 30%-ია.

მერქნის მანკი - ხის ტანის და ცალკეული ნაწილების განსაკუთრებული ნაკლი, რომელიც ზღუდავს მის გამოყენებას. ბუნებრივი მანკი წარმოიშობა ხის ზრდის პროცესში არასასურველი კლიმატური პირობების და ადგილმდებარეობის, შემთხვევითი მექანიკური დაზიანებების, ბუნებრივი დაბერების, მიკროორგანიზმების ცხოველმოქმედების, მავნე მწერების, ფრინველების და მრღნელების ზემოქმედების შედეგად. ყველაზე ცუდ მანკად ითვლება მპალა, რადგან დამპალი მერქანი აბსოლუტურად უვარგისია გამოსაყენებლად. მერქნის ძირითადი მანკებია: როკები; ბზარები; ხის ტანის ფორმის მანკები (წოწება, გრძივი წიბოვნობა, ოვალურობა, ორმაგი წვერიანობა, კორძიანობა, კვანძოვნობა, სიმრუდე); ხის ტანის აგებულობის მანკები (ბუნებრივი ირიბფენიანობა, ხელოვნური ირიბფენიანობა, გვერდელა, გაწელილი მერქანი, ფართოშრიანობა, ჯავარიანობა, ხვეულა, ჭვრიტე (თვალი), ჯიბე, გულგულა, გერი, მშრალგვერდიანობა, შენაზარდი, კიბო, ფისიანობა, ცრუ გული, ლაქიანობა, შიგა ნაქურთენი, დიდნაქურთენიანობა, წყალფენიანობა); ქიმიური შეფერილობები (ლაქიანობა, წყალფენიანობა, ქიმიური შეფერილობა, სიყვითლე, სილურჯე); სოკოვანი დაავადებები (ტყის, საწყობის, სახლის); ბიოლოგიური დაზიანებები (ზედაპირული სიღრმითი და გამჭოლი ჭიანჭამები, დაზიანებები პარაზიტი მცენარეებისაგან, მწერებისაგან, ფრინველებისაგან); მექანიკური დაზიანებები და დამუშავების მანკები (ტყის ჭრა, ხეების გასუფთავება ტოტებისაგან, დატვირთვა-ჩამოტვირთვა, შრობა, დახერხვა, დაკალიბრება, გაჟღენთვა, მონტაჟი); დაბრეცა.

მერქნის მექანიკური დაზიანებების და დამუშავების მანკები - მოიცავს მექანიკური დაზიანებების ფართო ჯგუფს, რომელსაც ადგილი აქვს ადამიანის ჩარევის შედეგად. ასეთებია: ტყის ჭრა, ხეების გასუფთავება ტოტებისაგან, დატვირთვა-ჩამოტვირთვა, შრობა, დახერხვა, დაკალიბრება, გაჟღენთვა, მონტაჟი და სხვ.

მერქნის მშრალგვერდიანობა - მერქნის ხის ტანის ზრდის პროცესში რაღაც ნაწილის კვდომა, რომელსაც იწვევს მექანიკური დაზიანებები (ნახ.1). როგორც წესი, არა აქვს ქერქი, ჩაღრმავებულია ტანში და შემოსაზღვრულია ზრდადი მერქნისა და ქერქის ზვინულით.

ნახ. 1

მერქნის პარაფინირება - მერქნის გაჟღენთვა პარაფინში ან პარაფინისა და ცერეზინის ნარევიში აირ- და ტენშულწველობის შესამცირებლად, აგრეთვე დიელექტრიკული თვისებების გასაუმჯობესებლად. გამოიყენება ავეჯის, ფანქრებისა და ასანთის ღერების წარმოებაში და სხვ.

მერქნის სიდამპლე - მერქნის მანკი - ხის მრღვევი სოკოების ცხოველმოქმედების შედეგი. სოკოებით (ტყის, საწყობის, სახლის) დაზიანებული მერქანი ფერს იცვლის და ხდება მურა ან ყავისფერი, მცირდება მისი მექანიკური სიმტკიცე. პროცესს თან ახლავს მერქნის სკდომა და ბოლოს, მისი დაშლა. დამპალი მერქანი სამშენებლო საქმეში არ გამოიყენება.

მერქნის სიმტკიცე - მერქანს საკმაოდ მაღალი სიმტკიცე ახასიათებს ძალის მოქმედებისას ბოჭკოების გასწვრივ. ამ დროს ბოჭკოების უჯრედის გარსი მუშაობს ყველაზე ხელსაყრელ პირობებში და მერქანს გააჩნია მაქსიმალური სიმტკიცე. მაგალითად, სუფთა ფიჭვის მერქნის სიმტკიცის ზღვრის საშუალო მნიშვნელობებია: გაჭიმვაზე - 100 მპა, ღუნვაზე - 75 მპა, კუმშვაზე - 40 მპა, მაგრამ რეალურ კონსტრუქციებში არ ხერხდება ასეთი მაღალი სიმტკიცის სრული გამოყენება, რადგანაც ხის კონსტრუქციების მზიდუნარიანობაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რეალური მერქნის ბუნებრივი მანკები - ბზარები, როკები, ირიბბოჭკოიანობა, ორგულიანობა, აგრეთვე კონსტრუქციაზე დატვირთვების მოქმედების მიმართულება და ხანგრძლივობა ბოჭკოების განივი მიმართულებით ძალის მოქმედების დროს უჯრედის

გარსი ადვილად იჭყლიტება ან შრეებად იშლება, ამიტომ კუმშვაზე, გაჭიმვაზე, ახლეჩაზე მერქნის სიმტკიცე დაბალია და არ აღემატება 6,5 მპა-ს. გარდა აღნიშნულისა მერქნის სიმტკიცე დამოკიდებულია მის მილოვან-ბოჭკოვან, ანიზოტროპულ და არაერთგვაროვან აღნაგობაზე, აგრეთვე ხის ჯიშზე, ნაგვიანები მერქნის პროცენტულ შემცველობაზე, ტენიანობაზე, ტემპერატურასა და სხვა ფაქტორებზე.

მერქნის სტერილიზაცია - მაღალტემპერატურული შრობის საშუალება ჰაერზე ან კამერაში. მერქნის ბიომავნებლები (მწერები, მოლუსკები, ხოჭოები, სოკოები, ობი და სხვ.) პრაქტიკულად ისპობიან მერქნის გახურებისას 80°C ტემპერატურაზე, რის შემდეგ მიმართავენ მასალის ქიმიურ დამუშავებას ზეთოვანი საღებავებით. თუ კონსტრუქციები ექსპლუატაციაშია ჰაერზე (ხიდები, ანძები, კოშკები, ესტაკადები), მაშინ მიმართავენ სტერილიზაციას - შებოლვას საწამლავი აირებით ან ხვრელებში საწამლავი ნივთიერებების შესხურებით.

მერქნის ტენტობადამუშავება - მერქნის დამუშავების პროცესი მაღალი ტემპერატურისა და ტენიანობის პირობებში. ამ მეთოდის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ შრობის დამთავრების მომენტში ან ძაბვების ნიშნის ცვლილების დროს მერქანზე მოქმედებენ მაღალი ტემპერატურისა და ტენიანობის ჰაერით, რომლის საშუალებითაც ზედაპირული ფენები (რომლებშიც მოქმედებენ მკუმშავი ძაბვები) ტენიანდება და წარმოიშვება შეკლების ნარჩენი დეფორმაციები, რომლებიც კომპენსაციას უკეთებენ შრობის ადრეულ ეტაპზე გაჩენილ წაგრძელების დეფორმაციებს და ამგვარად ქრება ძაბვების წარმოშვების მიზეზი. რაც უფრო სქელია მასალა, მით უფრო მეტია სისქეში ტენიანობის ცვლილება და შესაბამისად, შიდა ძაბვების მოსახსნელად საჭირო ხდება ტენტობადამუშავების მრავალჯერადი ჩატარება. ტენტობადამუშავება ჩვეულებრივ საშრობ კამერებში არ წარმოებს. მისთვის შექმნილია სპეციალური ჰერმეტიკული კამერა აღჭურვილი კალორიფერებით და წყლის გასაფრქვევი მილებით. ჩვეულებრივი ფიცრების ($\delta = 22...31$ მმ) ტენტობადამუშავების ხანგრძლივობა გრძელდება $2...6$ სთ. შრობის დამთავრების შემდეგ მასალა კამერაში რჩება $1...2$ დღე, რათა გაცივდეს $30...40^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურამდე და შემდეგ ხდება მისი გადმოტვირთვა და გაგზავნა დანიშნულებისამებრ.

მერქნის ფისიანობა - წიწვოვანი ჯიშის ხის ტანის უბანი, რომელიც უხვად არის გაჟღენთილი ფისისაგან. აქვს მუქი ფერი. პრაქტიკულად გავლენას არ ახდენს მერქნის სიმტკიცეზე, მაგრამ ამცირებს ჰიგროსკოპულობას, აძნელებს შეწებებას და ზედაპირის დამუშავებას.

მერქნის ქიმიური შეფერილობა - ახლადმოჭრილი მერქნის უბნების არანორმალური შეფერილობა. იგი ჩნდება ქიმიური და მთრიმლავი პროცესების შედეგად, უმეტესად მთრიმლავინივთიერებების დაჟანგვით. განთავსებულია ძირითადად ხის ტანის გარე ფენებში ($1...5$ მმ). მერქნის ფიზიკურ-მექანიკურ თვისებებზე გავლენას არ ახდენს, ცვლის მხოლოდ დახერხილი მასალის ზედაპირის ტექსტურას.

მერქნის შეკლება - მერქნის ზომებისა და მოცულობის შემცირების პროცესი გაშრობის დროს. დამოკიდებულია მერქნის ჯიშზე, ტენიანობაზე, კუთრ წონასა და ბოჭკოების მიმართულებაზე. მ.შ. სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვაა. ყველაზე მეტია ბოჭკოების განივად ტანგენციალურ კვეთში, შედარებით ნაკლებია რადიალურ კვეთში და თითქმის შეუმჩნევია ბოჭკოების მიმართულებით.

მერქნის შენაზარდი - შეზრდილი ჭრილობა, რომელსაც თან ახლავს გრძივი ღრეჩო (ნაპრალი, ჭვრიტე, ხვრელი) შევსებული ქერქისა და მკვდარი ქსოვილების ნარჩენებით. არსებობს ღია, დახურული, შეზრდილი, ცალმხრივი და გამჭოლი ღია და მუქი ფერის მ.შ.

მერქნის წყალფენიანობა - მანკის ისეთი სახეობა, როცა ხის გულის უბნები, ტენის გავლენით, არანორმალურად შავი ფერისაა. იგი უმეტესად გვხვდება ხის ძირის ნაწილში, განივკვეთში ლაქების სახე აქვს, ხოლო სორტიმენტის გრძივ ჭრილში - ზოლების. გამოშრობის შემდეგ მუქი შეფერილობა ქრება და ფერმკრთალდება, მაგრამ ზედაპირზე წარმოიშობა წვრილი ბზარები. ახასიათებს ყველა სახის მერქანს.

მერქნის ხანგრძლივი წინალობა - მერქნის სიმტკიცეზე დიდ გავლენას ახდენს დატვირთვების მოდების სიჩქარე და ხანგრძლივობა. თუ ელემენტში ძაბვა არ აღემატება გარკვეულ ზღვარს, მაშინ დეფორმაციებს აქვს მიღევადი ხასიათი, ხოლო თუ ძაბვა აჭარბებს ამ ზღვარს, მაშინ დეფორმაციები დროში იზრდება და ელემენტი ირღვევა. სტანდარტული ნიმუშების გამოცდით დადგენილია, რომ რაც მეტია დატვირთვა (ძაბვა), მით უფრო სწრაფად ირღვევა ნიმუში. ასევე ექსპერიმენტებით დადგენილ იქნა, რომ მერქნის წინალობა დატვირთვის ხანგრძლივობასთან ერთად მცირდება და მიისწრაფის გარკვეული მუდმივი სიდიდისაკენ, რომელსაც მერქნის ხანგრძლივი წინალობის ზღვარი ეწოდება. ამის შემდეგ, რაც არ უნდა ხანგრძლივად მოქმედებდეს დატვირთვა, ნიმუში არ ირღვევა. მიღებულია, რომ მერქნისათვის ხანგრძლივი წინალობის კოეფიციენტი $k_{\text{ხგ}} = \sigma_{\text{ხგ}} / \sigma_{\text{ს.ზღ.}} = 0,66$, სადაც $\sigma_{\text{ხგ}}$ - ხანგრძლივი წინალობა; $\sigma_{\text{ს.ზღ.}}$ - სიმტკიცის ზღვარი (დროებითი წინალობა).

მერქნის ხარისხი (კლასი) - დამუშავების სიზუსტის, სისუფთავის და მანკების რაოდენობის მიხედვით დადგენილია ხის მასალის ხარისხები - I, II, III და IV. აქედან მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება II და III ხარისხის მასალა. I ხარისხის მასალას იყენებენ მანქანათმშენებლობაში, გემთმშენებლობაში, ვაგონთმშენებლობაში და სხვ., ხოლო IV ხარისხისას - ხარაჩოების, ქარგილების, ყალიბების, ხის ტარის დასამზადებლად.

მერქნისათვის ქერქის მოშორება - ერთ-ერთი ძირითადი ოპერაცია მერქნის მოსამზადებლად ქიმიური და მექანიკური გადამუშავებისათვის, რომელიც მდგომარეობს ხის ტანიდან ქერქის მოცილებაში, ქერქის მოსაცილებელი დაზგებით ან ხელის ინსტრუმენტებით.

მერჩანდაიზინგი - ღონისძიებების ერთობლიობა, რომლის განხორციელებაც ზრდის დისტრიბუტორებისა და გამყიდველების ინტერესს, რათა მათ თავის მხრივ, პროდუქტის პრომოუშენი და სასურველი პროდუქტისადმი მომხმარებლის დაინტერესება შეძლონ. მ. მეშვეობით ხორციელდება თითოეული ბრენდის ან ნაწარმის ადგილმდებარეობის განსაზღვრა სავაჭრო ადგილებში. პროდუქტის, მისი დიზაინის, შეფუთვის, ფასის დარეგულირების მეშვეობით ხდება მომხმარებლის მაქსიმალური დაინტერესება. არსებობს მ. კომპლექსური პროგრამები, როგორიცაა: გაყიდვის ადგილის გაფორმება, სავაჭრო მოწყობილობების მონტაჟი, შენობის მიმზიდველი ინტერიერი და ექსტერიერი და სხვა აუცილებელი ტექნიკური უზრუნველყოფა. მერჩანდაიზინგული მოსაზრებებით განისაზღვრება თუ რომელი პროდუქტი ვის, როდის, რა რაოდენობით და ფასით უნდა მიეწოდონ.

მერწყერი ნაკადური - ნაკადის ტიპის მეწყერი, რომლის დროსაც მეწყერის ტანში გრუნტი გადადის ფარდობითად მყარიდან თითქმის გათხევადებულ მდგომარეობაში და შემდეგ იწყებს დენას ფერდობზე. მისი გამოშვებია ფხვიერი სტრუქტურისა და გაჯერებული კვიშის ან წვიმით დასველებული ლიოსის გათხევადება მიწისძვრის დროს. ამ დროს გრუნტის მოცულობა მცირდება, იცვლება გრუნტის ნაწილაკებს შორის დაწნევა და ნეიტრალური დაწნევა გარე დატვირთვის მიხედვით. ამას თან ერთვის გრუნტის დაჯდომა და ბზარების გაჩენა. გრუნტის მასივის შიგნით იზრდება ძვრის ძაბვები და მცირდება ძვრისადმი სიმტკიცე, რაც იწვევს მეწყერული პროცესების განვითარებას.

მესაკუთრე - ნებისმიერი პირი, წარმომადგენელი, ფირმა ან კორპორაცია, რომელსაც გააჩნია ნივთის ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის უფლება, ხოლო უძრავი ქონების შემთხვევაში მესაკუთრედ რეგისტრირებულია საჯარო რეესტრში. ერთსა და იმავე ნივთს შეიძლება ჰყავდეს როგორც ერთი, ისე რამდენიმე მესაკუთრე. ასეთ მესაკუთრეებს ეწოდებათ თანამესაკუთრეები, ხოლო საკუთრებას - თანასაკუთრება.

მესერი - კედელი, შედგენილი მიწაში მჭიდროდ ჩარჭობილი ბოძების ერთობლიობით სიმაღლით რამდენიმე მეტრი.

ნახ. 1

მეტა... (ბერძ.) - რთული სიტყვის ნაწილი, ნიშნავს შუალედურობას, თანმიმდევრობას, მდგომარეობის შეცვლას, სახეცვლილებას (მაგ., მეტაგალაქტიკა, მეტაცენტრი).

მეტალი - ქიმიური ელემენტი, რომლის ატომის გარე ელექტრონულ შრეზე ერთი ან ორი ელექტრონია მოთავსებული. რაც უფრო ადვილად გასცემს ატომი ელექტრონს, მით უფრო ძლიერია ელემენტის მეტალური ბუნება. მეტალებს ემახიან ამ ელემენტების შესაბამის მარტივ ნივთიერებებსაც. მეტალები მყარი ნივთიერებებია (გამონაკლისია ვერცხლისწყალი). მათ ახასიათებთ სითბო და ელექტროგამტარობა, ჭედადობა და გლინვადობა. მეტალებია: Li, Na, K, Ca, Cu, Al, Fe და ა.შ.

მეტალიზაცია (მოლითონება) - 1. მ. გ ა ფ რ ქ ვ ე ვ ი თ - სხვადასხვა მასალის ნაკეთობის ზედაპირის გამდნარი ლითონის თხელი ფენით დაფარვა გაფრქვევით, რისთვისაც გამოიყენება შეკუმშულ ჰაერზე მომუშავე სპეციალური აპარატები. ტარდება დეკორატიული მიზნით ნაკეთობის ზედაპირზე არსებული მანკების დასაფარავად, აგრეთვე ცვეთა- და კოროზიამდეგობის ასამაღლებლად; 2. მ. დ ი ფ უ ზ უ რ ი - ლითონის ნაკეთობების (ძირითადად

ფოლადის) ზედაპირული ფენების გაჯერება სხვადასხვა ლითონური ელემენტებით (ალუმინი, ქრომი, თუთია, ბერილიუმი, ზორი, სილიციუმი), რომელიც ხორციელდება დიფუზიის გზით მაღალ ტემპერატურაზე. მ. ძირითადი მიზანია ნაკეთობის მხურვალე გამძლეობის, კოროზიამდევლობის, მქავაგამძლეობის, სიმაგრის, ცვეთამდევლობის ამაღლება.

მეტალოგენია (ბერძ.) - სასარგებლო წიაღისეულთა შესახებ მოძღვრების ნაწილი, შეისწავლის დედამიწის ქერქში მადნის საბადოების განლაგების კანონზომიერებებს

მეტალოგრაფია (ბერძ.) - მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ლითონთა და შენადნობთა შინაგან აგებულებასა და ფიზიკურ თვისებებს

მეტალოგრაფიული მიკროსკოპი - ოპტიკური ხელსაწყო ლითონის ზედაპირის დასათვალიერებლად არეკლილი სხივებით. აქვს სპეციალური გასანათებელი სისტემა. გამოიყენება ლითონებისა და ლითონის შენადნობების მიკროსტრუქტურის ფოტოგრაფირებისა და შესაწავლისათვის. მ.მ. გამადიდებლობა შეადგენს 2000-ს.

მეტალოთერმია (ბერძ.) - 1. ლითონთა აღდგენის მეტალურგიული პროცესი მათი ჟანგეულობიდან, აღმდგენლებად იყენებენ სხვა უფრო აქტიურ ლითონებს (ალუმინს, მაგნიუმს, სილიციუმს და სხვა), რომლებიც ადვილად უერთდებიან ჟანგბადს; 2. იგივეა, რაც ლითონთერმია.

მეტალოიდი (ბერძ.) - მოძველებული სახელწოდება ისეთი ქიმიური ელემენტებისა, რომელიც არ წარმოადგენს ლითონს, არალითონი.

მეტალოპტიკა - ოპტიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ლითონების ოპტიკურ თვისებებს.

მეტალოპლასტი - ფოლადის ზოლი პოლიმერული საფარველით. განსაკუთრებულ შემთხვევებში წარმატებით ცვლის უჟანგავ ფოლადს, ფერად ლითონებს და მათ შენადნობებს. პოლიმერული საფარველი მნიშვნელოვნად ახანგრძლივებს შავი ლითონების ხანგამძლეობას.

მეტალურგია (ბერძ.) - 1. ლითონების დამამუშავებელი მრეწველობა; 2. მეცნიერება ლითონების წარმოებისა და მათი პირველადი დამუშავების შესახებ.

მეტალური ნაკეთობები - იხ. მეტიზები.

მეტამორფიზმი - ქანების გარდაქმნები და ცვლილებები, რომელნიც მიმდინარეობენ ცვალებადი ფიზიკურ-ქიმიური პირობების და ენდოგენური ძალების გავლენით.

მეტამორფული ქანები - მაგმური ან ნალექი ქანების მაღალი წნევის, ტემპერატურისა და ცხელი აირ-წყლიანი ხსნარების ზეგავლენით გამოწვეული გარდაქმნის შედეგად წარმოქმნილი ქანები - კვარციტი, კრისტალური ფიქალი, გნეისი, მარმარილო.

მეტაფოსი - ყვითელი ან მუქი-ყავისფერი არასასიამოვნო სუნის ზეთისებრი სითხე. კარგად იხსნება ორგანულ გამხსნელებში, ახასიათებს მცირედი აქროლადობა. მრეწველობა უშვებს 2,5%-იანი დუბისა და კონცენტრატის სახით.

მეტაცენტრი (ბერძ.) - წერტილი, რომლის მდებარეობაზედაც არის დამოკიდებული მცურავი სხეულის მდგრადობა.

მეტეორა - არქიტექტურული კომპლექსი თესალიაში (საბერძნეთი), შედგება კლდეებში განლაგებული 24 მონასტრისა და სავანისაგან.

მეტეორი (ბერძ.) - გავრვარებული სხეული კოსმოსური წარმოშობისა, რომელიც სწრაფად მოძრაობს დედამიწის ატმოსფეროში.

მეტეორიტი - საპლანეტათმორისო სივრციდან დედამიწაზე ჩამოვარდნილი ლითონის ან ქვის სხეული.

მეტეოროლოგია (ბერძ.) - მეცნიერება ატმოსფეროსა და მასში მიმდინარე პროცესების შესახებ. მისი ძირითადი დარგია ატმოსფეროს ფიზიკა, რომელიც იკვლევს იმ ფიზიკურ მოვლენებსა და პროცესებს, რომლებიც მიმდინარეობს

ატმოსფეროს ქვედა ფენებში (ჰაერის მიწისპირა ფენის ფიზიკა); თავისუფალ ატმოსფეროში, სადაც დედამიწის ზედაპირის გავლენა უმნიშვნელოა; ატმოსფეროს ზედა ფენებში; აგრეთვე მზის რადიაციას ატმოსფეროში. ოპტიკურ მოვლენებს, ატმოსფერულ ელექტრობასა და ატმოსფერულ აკუსტიკას. მეტეოროლოგიური კვლევა ძირითადად ემყარება მეტეოროლოგიურ სადგურებში მოპოვებულ დაკვირვების მასალას. ეს სადგურები გაერთიანებულია სახელმწიფო მეტეოროლოგიურ ქსელში. მ. ატმოსფეროში მიმდინარე პროცესების კანონზომიერებებს ხსნის, უპირველეს ყოვლისა, დაკვირვებათა მასალის სტატისტიკური ანალიზით. თანამედროვე მ. ატმოსფეროს მდგომარეობას შეისწავლის დედამიწის ხელოვნური მეტეოროლოგიური თანამგზავრებისა და რადიოლოკატორების საშუალებით. უკანასკნელ წლებში სწრაფად განვითარდა თანამგზავრული მ. და გამოყენებითი დისციპლინები - საავიაციო მ., აგრომეტეოროლოგია, სამშენებლო კლიმატოლოგია და სხვ. მ. ძირითადი ამოცანაა ამინდის სხვადასხვადავადიანი პროგნოზი. მეტად მნიშვნელოვანია ატმოსფერულ პროცესებზე აქტიური ზემოქმედების (სეტყვასთან ბრძოლა, ზემოქმედება ღრუბლიანობასა და ნალექებზე, მცენარეთა დაცვა წაყინვებისაგან) პრაქტიკული მნიშვნელობა. სამშენებლო კლიმატოლოგიის მონაცემთა საფუძველზე (თოვლისა და ქარის დატვირთვები, ქარის გაბატონებული მიმართულებები, რადიაცია და სხვ.), წარმოებს სამშენებლო კონსტრუქციებისა და შენობა-ნაგებობების გაანგარიშება.

მეტეოროლოგიური სადგური - დაწესებულება, ატმოსფეროს მდგომარეობაზე რეგულარული დაკვირვებებისათვის, რომელიც ითვალისწინებს ატმოსფერული წნევის, ტემპერატურის, ქარის სიჩქარისა და მიმართულების, ღრუბლიანობის, ნალექების, მზის რადიაციის და მისთ. დაფიქსირებასა და პროგნოზირებას.

მეტეოროლოგიური სახიფათო მოვლენები - თოვლის ზვავი, გრიგალი, შტორმი (ქარიშხალი), ქარბორბალა (ტორნადო), ქარტყილი, ქარის ვერტიკალური ნაკადები, მსხვილი სეტყვა, ძლიერი კოკისპირული წვიმა, დიდთოვლიანობა (თოვლის ნამქერი), ძლიერი ჭექა-ქუხილი, ძლიერი ყინვები, ძლიერი ქარბუქი, ძლიერი სიციხე, ძლიერი ნისლი, გვალვა, ხორშაკი (ცხელი ქარები).

მეტეხი (თბილისი) - თბილისის ისტორიული უბანი მდინარე მტკვრის მარცხენა ნაპირზე კლდოვან შემაღლებაზე ავლაბარში (ნახ. 1, მეტეხის უბანი ამჟამად). ეს იყო ყველაზე ადრეული დასახლება ქალაქის ტერიტორიაზე. ტრადიციული რწმენით მეფე ვახტანგ I გორგასალმა აქ ეკლესია და ციხე-სიმაგრე აღმართა, რომელიც ასევე მეფის რეზიდენციის ფუნქციას ასრულებდა. აქედან მომდინარეობს სახელი მეტეხი, რომელიც ძველქართულად "არემარეს სასახლის ირგვლივ" ნიშნავს.

ნახ. 1

მეტეხის ტაძარი (მეტეხის ღვთისმშობლის შობის ტაძარი) - ტაძარი თბილისის ისტორიულ უბანში ავლაბარში, მეტეხის ციხის ტერიტორიაზე, რომელიც V-VI საუკუნეებში ვახტანგ გორგასლის მიერ იქნა აგებული. XII საუკუნეში ხაზართაგან დანგრეული ძველი ტაძრის ნაცვლად, ღვთისმშობლის შობის სახელობის ახალი ტაძარი ააგეს. XIII საუკუნეში რუსუდანის მეფობისას მონღოლებმა დაანგრეს მ.ტ. ეკლესიის შენობა, რომელიც ღვთიური მფარველობის ნიშნად დაჰყურებს თბილისს, წმიდა მეფე დემეტრე თავდადებულმა აღადგენინა და აქ მონასტერიც დააარსა (ნახ. 1). XVII საუკუნის II ნახევარში მ.ტ. მიტოვებული და დაზიანებული ყოფილა. 1661 წელს მეფე ვახტანგ V ტაძარი აღადგინა. XVIII საუკუნის I ნახევარში მეტეხის ციხეში ჯერ თურქთა, შემდეგ სპარსთა გარნიზონი იდგა. 1748 წელს ერეკლე მეორემ მეტეხი ბრძოლით მოიპოვა, აღადგინა ეკლესია, შეაკეთა გუმბათი. ამ ფაქტს გვიდასტურებს ტაძრის აღმოსავლეთის კედელზე შემორჩენილი წარწერა. XIX საუკუნის შუა პერიოდში მ.ტ. კვლავ შეუკეთებიათ. ტაძარი ცენტრალურ-გუმბათოვანია. მისი კედლების წყობა კლასიკურ ქართულ ტრადიციებს ემყარება და აგებულია თლილი მომწვანო-რუხი ქვით. ტაძრის გეგმა წარმოადგენს მართკუთხედს, რომლის შუაშიც გუმბათის საყრდენი ოთხი ბურჯია აღმართული. საკურთხეველის მხარეს განლაგებულია სამი ნახევრად ცილინდრული ფორმის აფსიდი. აღმოსავლეთის ფასადს დიდი ჯვარი და სარკმლის ქვემოთ ორი ნატიფად მოჩუქურთმებული რომბი ამშვენებს. ესაა სამთავისის ტაძრის ცნობილი სქემა. საუკუნეთა მანძილზე ტაძრის არქიტექტურამ ბევრი ცვლილება განიცადა და მასში მკაფიოდ აღინიშნება სხვადასხვა ეპოქის კვალი: XIII საუკუნის ტაძრიდან შემორჩენილია აღმოსავლეთისა და ჩრდილოლოეთის კედლები კამარებამდე, დასავლეთის კედლის აღმოსავლეთი ნაწილი. XVI-XVII საუკუნეებში აგურითაა აღდგენილი ოთხივე ბოძი, დასავლეთის პატრონიკე, კამარები და სხვა. ერეკლე მეფის დროსაა აღდგენილი სამხრეთი კედლის დიდი ნაწილი. არის XIX საუკუნის ფენებიც.

ნახ. 1

მეტეხის ღვთისმშობლის ტაძარი - XIII საუკუნის სამონასტრო კომპლექსი კასპის მუნიციპალიტეტის სოფელ მეტეხში (ნახ. 1). შედგება ტაძრის, გალავნის, კოშკებისა და სამრეკლოსაგან. ნაგებობები რამდენჯერმეა შეკეთებული. გვიანდელ ფეოდალურ ხანაში აღდგენილია ტაძრის გუმბათი, კამარები, კედლების ზედა მონაკვეთები, ორნამენტური სამკაულები. ღვთისმშობლის ტაძარი ჯვარ-გუმბათოვანი ნაგებობაა (15 X 20 მ). ნაგებია კარგად დამუშავებული ბაზალტის კვადრებით. ფასადებში ჩართულია მწვანე ფერის ქვებიც. შესასვლელი ორი აქვს - სამხრეთიდან და დასავლეთიდან. გუმბათი აღმართულია აფსიდის კედლებსა და დასავლეთის წყვილ ბურჯზე. ნახევარწრიული აფსიდი იატაკის საერთო დონიდან ორი საფეხურიტაა ამღლებული. აფსიდში სამი სარკმელია. ტაძრის აღმოსავლეთ მკლავებში მონაკვეთები გაყოფილია ორ სართულად. პირველ სართულზე, საკურთხეველის ორივე მხარეს, სამკვეთლო და სადიაკვნეა. აფსიდთან მხოლოდ სამკვეთლოა უშუალოდ დაკავშირებული. სამკვეთლოსა და სადიაკვნეს თავზე სამალავი საკნებია. ტაძრის განივი მკლავები ტოლია, ხოლო გრძივი მკლავები გათანაბრებულია საკურთხეველზე ღრმა ბემის დამატებით. გუმბათქვეშა თაღები ნახევარწრიულია და ორი საფეხურისგან შედგება. ისინი ამავე დროს გუმბათის ყელისა და მკლავების კამარების საყრდენს წარმოადგენს. გუმბათის ყელი ზევით ძლიერ შევიწროებულია. მასში 12 სარკმელია. ტაძრის მკლავები გადახურულია ნახევარწრიული კამარებით. კამარებში ორ-ორი სარკმელია. დასავლეთ მკლავის გრძივი კედლები არასწორი მოყვანილობის დაბალ თაღებზეა ამოყვანილი. თაღები ერთ მხარეს გუმბათქვეშა ბურჯს ეყრდნობა, ხოლო მეორე მხარეს - ორნაწილიან პილასტრებს. ოთხივე ფასადზე ერთი და იმავე ძირითადი დეკორატიული მოტივი მეორდება: დიდი ჯვარი და სარკმლების მოჩარჩოება, უამრავი მედალიონი. ისინი უმთავრესად კედლების ცენტრალურ არეებზეა თავმოყრილი. აღმოსავლეთ ფასადის ჯვარი, რომელსაც თითქმის მთელი ცენტრალური მკლავი უჭირავს, გლუვი ლილვებისაგან შედგება. თითოეული მკლავის ბოლოში მრგვალი მედალიონია ჩასმული. მდიდრულად მორთული სამკუთხა ნიშების დეკორისაგან მხოლოდ ზედა თაღოვანი ნაწილებია შემორჩენილი. დანარჩენ ფასადებზე დეკორატიული ჯვრების ქვედა მკლავი წყვილ სარკმლებს შორისაა ჩაყოლებული. არშია დასავლეთ ფასადზე გლუვია, გრძივ ფასადებზე კი ორნამენტული წნულითაა შევსებული. გლუვია დასავლეთ და ჩრდილოეთ ფასადების სარკმლების მოჩარჩოებაც. გალავანი (70 X 60 მ, კედლის სისქე 0,7 მ) კომპლექსს გარს უვლის. ნაგებია ნატეხი ქვით, ბევრგან ჩართულია მოზრდილი ზომის ლოდები, წყობაში გვხვდება აგური და რიყის ქვაც. გალავანში ჩრდილო-დასავლეთით და სამხრეთ-აღმოსავლეთით ჩაშენებულია კოშკები. ერთი სწორკუთხა ყოფილა (მთლიანად დანგრეულია), მეორე ცილინდრულია და ზევით საგრძნობლად ვიწროვდება (დიამეტრი 4,4 მ). კოშკს ჩრდილოეთით სწორკუთხა შესასვლელი აქვს. სამრეკლო ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთითაა, ნაგებია აგურით და ოთხივე მხარეს თაღოვანი ღიადებითაა გახსნილი. თაღები ნახევარწრიულია და ოთხკუთხა დეკორატიულ ჩარჩოებშია ჩასმული.

ნახ. 1

მეტიზი - სხვადასხვა დანიშნულების ნაკეთობა, დამზადებული ფოლადის მავთულის, გლინულას ან ლენტისაგან (შედულების ელექტროდები, ბადეები, ჭიმები, სამაგრი ნაკეთობანი და სხვ.).

მეტლახის ფილა - გამომწვარი თიხის გლუვზედაპირიანი, ფერადი, მცირე ზომის ფილა, რომელსაც იატაკზე დასაგებად ხმარობენ.

მეტოპა (ბერძ.) - დორიული ფრიზის ელემენტი, რომელიც წარმოადგენს ტრიგლიფებს შორის მოთავსებულ მართკუთხა (ჩვეულებრივ კვადრატულ) ხშირად ფერწერულ ან სკულპტურულ რელიეფით შემკულ ფილას (ნახ. 1, პართენონის ფრიზის მეტოპი).

ნახ. 1

მეტრაჟი (ფრანგ.) - 1. მეტრებში გამოსახული რაიმეს სიგრძე; 2. რაიმეს ფართობი, გამოხატული კვადრატულ მეტრებში.

მეტრი (ფრანგ.) - 1. საზომთა მეტრული სისტემისა და ერთეულთა საერთაშორისო სისტემის (SI) სიგრძის ერთეული, რომელიც დაახლოებით პარიზის მერიდიანის ერთ მედილიონედს უდრის.

მეტრია (ბერძ.) - რთული სიტყვების ბოლო შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს ზომვას, გაზომვას.

მეტროლოგია (ბერძ.) - მეცნიერება გაზომვებისა და მათი გამოყენების შესახებ; საზომსაწონთამცოდნეობა. მოიცავს საქმიანობის სამ ძირითად მიმართულებას: საერთაშორისოდ აღიარებული გაზომვის ერთეულების განსაზღვრა (მაგ: მეტრი, კილოგრამი); გაზომვის ერთეულების აღწარმოება მეცნიერული მეთოდებით, ეტალონების შექმნა, განვითარება, მოვლა (მაგ. მეტრის აღწარმოება ლაზერის მეშვეობით); მიკვლევადობის ჯაჭვების ჩამოყალიბება, გაზომვის მნიშვნელობისა და სიზუსტის განსაზღვრით და დოკუმენტირებით (რათა კილოგრამი ერთ ქვეყანაში იმავს იწონიდეს, რასაც მეორე ქვეყანაში).

მეტროლოგიის კატეგორიები - მეტროლოგია იყოფა სამ კატეგორიად სირთულისა და სიზუსტის სხვადასხვა დონის მიხედვით: 1. სამეცნიერო (ფუნდამენტური) მეტროლოგია, რომელიც უკავშირდება გაზომვის პირველადი ეტალონების შექმნასა და განვითარებას, მათ მოვლას შედარებების უზრუნველყოფას და ა.შ. ის ძირითადად გამოხატავს უმაღლესი დონის სიზუსტეს მოცემულ სფეროში; 2. სამრეწველო მეტროლოგია, რომელიც უზრუნველყოფს იმ გაზომვის საშუალებების სათანადო ფუნქციონირებას, რომელიც გამოიყენება მრეწველობაში, წარმოებასა და საგამოცდო პროცესებში; 3. საკანონმდებლო მეტროლოგია, რომელიც უკავშირდება საგადასახადო მიზნებისათვის გამოყენებული გაზომვის საშუალებების დამოწმებას ტექნიკური რეგლამენტებით დადგენილი კრიტერიუმების შესაბამისად (მაგ., კომერციულ გარიგებებში).

მეტრონომი (ბერძ.) - ქანქარიანი ხელსაწყო, რომელიც დარტყმებით აღნიშნავს დროის მცირე მონაკვეთებს, იყენებენ ლაბორატორიებში ზუსტი გაზომვებისათვის და სხვ.

მეტროპოლია - ძველბერძნულ ქალაქ-სახელმწიფოს – პოლისის დასახელება მის მიერ სხვა ტერიტორიებზე დაარსებულ დასახლებათა მიმართ.

მეტროპოლისი - ქალაქი რომელმაც შექმნა თავისი კოლონიები სხვა მიწებზე; არქიეპისკოპოსის დედაქალაქი.

მეტროპოლიტენი - რელსებიანი საქალაქო ტრანსპორტის ნაირსახეობა, რომლის გზები განლაგებულია ქუჩებისგან განცალკევებით, როგორც წესი, მიწისქვეშ. მატარებელთა მოძრაობა მ. რეგულარულია, განრიგის მიხედვით. ტრანსპორტის ეს სახეობა გამოირჩევა მაღალი წარმადობით. მას საათში საშუალოდ 50...60 ათასი ადამიანის გადაყვანა შეუძლია. თითო მატარებელი 4-8 ვაგონს ატარებს. გვირაბის დიამეტრი 5-6 მეტრს შეადგენს. სადგურების პლატფორმები სიგრძეში 160 მეტრს არ აღემატება, სიგანეში კი 16 მ-ს. მ. ხაზის ერთი კმ-ს გაყვანა საშუალოდ 50 მლნ აშშ დოლარამდე ჯდება. მ. სიდიდე მერყეობს 2 კმ-ანი ხაზიდან ქ. ჰაიფა (ისრაელი) ნიუ-იორკის მიწისქვეშა მ. სისტემამდე, რომლის საერთო სიგრძე 1300 კმ-ს აღემატება. თბილისის მ. ექსპლუატაციაში შევიდა 1966 წლის 11 იანვარს და მეოთხე მეტროს სისტემა იყო საბჭოთა კავშირში (მოსკოვის, ლენინგრადის და კიევის შემდეგ). ამჟამად თბილისის მეტროში 22 მოქმედი სადგურია, აქედან 16 განლაგებულია გლდან-ვარკეთილის, ხოლო 6 - საბურთალოს ხაზზე. ხაზების საერთო სიგრძეა 26,4 კმ. მას წელიწადში დაახლოებით 200 მლნ ადამიანი გადაჰყავს. მსოფლიოში ყველაზე ძველი მეტროპოლიტენებია: ლონდონის (გაიხსნა 1863 წელს), ჩიკაგოს (1892), გლაზგოს, ბუდაპეშტის (1896), ბოსტონის (1897), პარიზის (1900), ბერლინის (1902), ათენის, ნიუ-იორკის (1904), ფილადელფიის (1907), მოსკოვის (1935).

მეტროპოლიტენის ტექნიკური ზონა - ქალაქის ტერიტორიის ნაწილი, რომელიც განლაგებულია მიწისქვეშა მცირე და დიდი ჩაღრმავების ნაგებობების ზემოთ, აგრეთვე უშუალოდ მისი ან მეტროპოლიტენის მიწისზედა ობიექტების მომიჯნავე ტერიტორია, რომელიც აუცილებელია სადგურისაკენ მგზავრთა ნორმალური გავლის ორგანიზების, მოწყობილობათა და ნაგებობათა რემონტისა და რეკონსტრუქციისათვის, აგრეთვე მათ დასაცავად ქალაქის განაშენიანებისაგან, საინჟინრო კომუნიკაციების ჩაწყობისა და ექსპლუატაციისაგან.

მეურნეობა - 1. წარმოების საზოგადოებრივი ფორმა, ამა თუ იმ საზოგადოებრივი წყობის საწარმოო ურთიერთობათა ერთობლიობა; 2. წარმოება, ეკონომიკა, ყველაფერი ის, რაც წარმოებას შეადგენს, წარმოებისთვისაა განკუთვნილი; 3. საწარმოო ერთეული, ორგანიზაცია; 4. იგივეა, რაც სოფლის მეურნეობა; 5. (გადატანით.) აღრიცხვა, აღრიცხვის საქმე რაიმე საქმიანობაში.

მეფოლადე - ფოლადის გამოდნობის სპეციალისტი.

მექანიზაცია (ბერძ.) - ხელით შრომის შეცვლა მანქანებითა და მექანიზმებით, რომლის მიზანია ადამიანის გათავისუფლება ხელის მძიმე შრომისაგან და მწარმოებლურობის ამაღლება. საწარმოო პროცესების ტექნიკური აღჭურვილობის ხარისხის მიხედვით განასხვავებენ ნაწილობრივ და კომპლექსურ მ., რომელიც ქმნის წარმოების ავტომატიზაციის წინაპირობას.

მექანიზმი - 1. სხეულთა (ელემენტთა) სისტემა, რომლის დანიშნულებაცაა ერთი ან რამდენიმე ელემენტის მოძრაობის გარდაქმნა სხვა სხეულების საჭირო მოძრაობაში. თუ მოძრაობის გარდაქმნაში მონაწილეობს თხევადი ან აირული „სხეულები“, მაშინ მ. ეწოდება ჰიდრავლიკური ან პნევმატური. ჩვეულებრივ, მ. გააჩნია ერთი შემავალი რგოლი, რომელიც მოძრაობას ღებულობს მრავლისაგან და ერთი გამომავალი, რომელიც უკავშირდება მუშა ორგანოს. განასხვავებენ ბრტყელ და სივრცით მ.; 2. მანქანის შემადგენელ ნაწილთა სისტემა, რომელზეც ძალების მოქმედების შედეგად წარმოქმნილი მოძრაობა (პირდაპირი ან სახეშეცვლილი) გადაეცემა მანქანის სხვა ნაწილებს. მ. შემადგენელი ნაწილები ერთმანეთის მიმართ მოძრავად დაკავშირებული წევრებია. მექანიზმის ერთი ან რამდენიმე წევრის გადაადგილებას უნდა შეესაბამებოდეს სხვა წევრების გარკვეული, მიზანდასახული გადაადგილება.

მექანიკა (ბერძ.) - მანქანების აგების ხელოვნება – მეცნიერება სივრცეში სხეულების გადაადგილებასა და მათ შორის ურთიერთქმედებაზე. მ. გულისხმობს ნიუტონის კლასიკურ მექანიკას, რომელსაც საფუძვლად უდევს ნიუტონის მექანიკის კანონები და რომელიც იკვლევს მაკროსკოპიული სხეულების მოძრაობას ვაკუუმში სინათლის სიჩქარეზე ნაკლები (მცირე) სიჩქარით. სხეულების დიდი სიჩქარით მოძრაობას ($\approx$ სინათლის) განიხილავს ფარდობითობის თეორია, ხოლო მიკრონაწილაკების მოძრაობა განიხილება ქვანტურ მექანიკაში. მ. განყოფილებებია (ნაწილებია): კინემატიკა, დინამიკა და სტატიკა. განასხვავებენ მატერიალური წერტილის, წერტილთა სისტემისა და აბსოლუტურად მყარი სხეულების მ.. ცნობილია მ.: ანალიზური, გრუნტების, ფხვიერი მასალების, თეორიული, სამთო, სამშენებლო ქანების და სხვა. მექანიკის დასკვნები მნიშვნელოვანია გამოყენებითი მეცნიერებებისთვის.

მექანიკის (დინამიკის) ზოგადი განტოლება - წარმოადგენს შესაძლო გადაადგილებათა პრინციპის განზოგადებას დალამბერის პრინციპის საშუალებით და გამოსახავს მექანიკის ზოგად კანონს: გეომეტრიული იდეალური ბმების მქონე მექანიკური სისტემის ყოველი მდებარეობისათვის ყველა მოცემული (აქტიური) ძალის და ინერციის ძალის მიერ შესრულებულ ელემენტარულ მუშაობათა ჯამი სისტემის ყოველ შესაძლო გადაადგილებაზე ნულის ტოლია.

მექანიკის ვარიაციული პრინციპები - დებულებები, რომლებიც გამოსახავენ მექანიკური სისტემის იმდენად ზოგად თვისებებს, რომ მათგან, როგორც შედეგი, მიიღება მოცემული სისტემის მოძრაობის ყველა განტოლება (ან

წონასწორობის პირობები). ფორმის მიხედვით მექანიკის ვარიაციული პრინციპები იყოფა დიფერენციალურ და ინტეგრალურ პრინციპებად. დიფერენციალურ პრინციპებს განეკუთვნებიან: შესაძლო გადაადგილებათა პრინციპი, დალამბერ-ლაგრანჟის პრინციპი, უმცირესი სიმრუდის პრინციპი, ხოლო ინტეგრალურს განეკუთვნება უმცირესი ქმედების პრინციპი.

მექანიკური - მექანიკის კანონებზე დამყარებული; მანქანების, მექანიზმების საშუალებით მოქმედი; (გადატანით) ავტომატური, არაცნობიერი.

მექანიკური გამოცდები - ტარდება მასალებისა და ნაკეთობების მექანიკური თვისებების განსაზღვრის მიზნით. განასხვავებენ სტატიკურ, დინამიკურ (დარტყმით) და დაღლილობით მ.გ. გამოცდების ცალკე ჯგუფს მიეკუთვნება ხანგრძლივი გამოცდები მაღალ ტემპერატურაზე.

მექანიკური ენერგია - მექანიკური მოძრაობის და სხეულების ან მათი ნაწილების ურთიერთქმედების ენერგია. სხეულთა სისტემის მ.ე. ტოლია ამ სისტემის კინეტიკური და პოტენ-ციალური ენერგიების ჯამისა.

მექანიკური ვენტილაციის სისტემა - ტექნიკური მოწყობილობა ერთმანეთთან კონსტრუქციული ელემენტებით დაკავშირებული დანადგარების კომპლექტისაგან, სათავსში ჰაერის საჭირო სისუფთავის უზრუნველსაყოფად.

მექანიკური თვისებები - სხეულების (უმეტესად, მყარი) მდგომარეობის შეფასება მექანიკური ძაბვების ზემოქმედებისას, როგორცაა მექანიკური ძაბვა (სიმტკიცე), დეფორმაცია (პლასტიკურობა), ხანგამძლეობა (ხანგრძლივი სიმტკიცე) და სხვ. მ.თ. მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, როგორცაა სხეულის ფორმა და ზომა, დატვირთვის სიჩქარე, ზედაპირების მდგომარეობა, გარემო. მ.თ. განსაზღვრავენ მექანიკური გამოცდების შედეგების მიხედვით.

მექანიკური კავშირები - ზმები, რომელიც განსახილველი მექანიკური სისტემის სივრცეში მდებარეობაზე ან მოძრაობაზეა დადებული. ის ხორციელდება უშუალოდ რაღაც ტანის (მაფი, ღერო, სახსარი, საკისარი და სხვ.) მეშვეობით. არათავისუფალი მექანიკური სისტემა შეიძლება განვიხილოთ როგორც თავისუფალი, რომელიც მოძრაობაშია მასზე მოდებულ ყველა ძალასთან (მათ შორის რეაქციის ძალასთან) ერთად.

მექანიკური მოძრაობა - ნივთიერი სხეულების გადაადგილება სხვა სხეულების მიმართ სივრცესა და დროში. მ.მ. განხილვისას სივრცესა და დროში საჭიროა ვიცოდეთ რა მოძრაობს, ე.ი. განვსაზღვროთ მოძრაობის ობიექტი. მექანიკაში ძირითადად განიხილავენ მოძრაობის სხეულის ორ მნიშვნელოვან ნიშანს: მის განფენილობას (ნივთიერი სხეულის გეომეტრიულ ფორმას) და ნივთიერებას (მასას და მის განაწილებას მოცემულ გეომეტრიულ სივრცეში). ამასთანავე, მიღებულია დაშვება, რომ ამ სხეულების ყველა სხვა ფიზიკური თვისებები ერთნაირია. თავისი ამოცანების მიხედვით მექანიკას ყოფენ რამდენიმე ნაწილად: ნივთიერი წერტილის მექანიკა, ნივთიერ წერტილთა სისტემის მექანიკა, მყარი სხეულის მექანიკა და უწყვეტ ტანთა მექანიკა; ეს უკანასკნელი მოიცავს დრეკადობის თეორიასა და ჰიდროაერომექანიკას. მექანიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია თეორიული მექანიკა, რომელიც იკვლევს ნივთიერი წერტილის, ნივთიერ წერტილთა სისტემის და მყარი სხეულის მოძრაობის ზოგად კანონებს, მათი გამოყენების მეთოდებს.

მექანიკური მოწყობილობის საფარი - ესთეტიკური (კონსტრუქციული) მიზნით გამოყენებული, ნაწილობრივ შემოზღუდული, სახურავის ზედაპირზე განთავსებული სტრუქტურა, რომელიც თვალისაგან ფარავს სათბობ, სავენტილაციო და კონდიციონერის ელექტრო ან მექანიკურ მოწყობილობებს.

მექანიკური ნიჩაბი - თვითმავალი სრულსაბრუნო ამოსათხრელ-განმტვირთავი მანქანა (ერთჩაჩაჩიანი ექსკავატორი), რომლის მოძრაობა მუშა ელემენტები გადაადგილდება მექანიკური მოწყობილობებით. მუშა ციკლი შედგება ოთხი ფაზისაგან: ამოთხრა, მობრუნება, ჩამჩის განტვირთვა და მობრუნება ახალი ციკლის დასაწყებად. ჩამჩის მოძრაობის მიხედვით მ.ნ. არის პირდაპირი (ნახ. 1) და შებრუნებულ ჩამჩიანი (ნახ. 2). დანიშნულების მიხედვით - სამშენებლო, საკარიერო, გასაშლელ და საკარიერო-სამშენებლო. სამშენებლო ძირითადად გამოიყენება ქვაბულების ამოსათხრელად, კარიერული - უშუალოდ კარიერების დასამუშავებლად, გასაშლელი - გრუნტის ზედა ფენის მოსახსნელად (კარიერულისაგან განსხვავებით აქვს გრძელი ისარი), ხოლო საკარიერო-სამშენებლო - კარიერებსა და მშენებლობაზე.

ნახ. 1

ნახ. 2

მექანიკური სისტემა - ნივთიერ წერტილთა (სხეულთა) ერთობლიობა, რომელშიც ყოველი წერტილის (სხეულის) მდებარეობა ან მოძრაობა დამოკიდებულია ამ სისტემის სხვა წერტილების (სხეულების) მდებარეობაზე ან მოძრაობაზე.

მექანიკური სისტემის მდგრადობა (დეფორმაციის მდგრადობა) - გეომეტრიულად უცვლადი სისტემის და კონსტრუქციის ცალკეული ელემენტების თვისება - შეინარჩუნოს წონასწორობის ფორმა (დეფორმაციის ფორმა) მათზე დატვირთვის მოქმედებისას. უმცირეს დატვირთვას (ძალას), რომლის დროსაც ირღვევა დეფორმაციის მდგრადობა, ეწოდება კრიტიკული; ეს ძალა განსაზღვრავს აგრეთვე კრიტიკულ ძაბვას. კრიტიკული დატვირთვის სიდიდის განსაზღვრა წარმოადგენს მექანიკური სისტემის მდგრადობის თეორიის მთავარ ამოცანას; ამასთანავე, იგი არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი ნაგებობებისა და კონსტრუქციების საინჟინრო გათვლებში.

მექანიკური სისტემის წონასწორობა - ძალთა ზემოქმედების ქვეშ მყოფი მექანიკური სისტემის მდგომარეობა, რომლის დროსაც მისი ყველა წერტილი (სხეული) უძრავია განსაზღვრული ათვის სისტემის მიმართ. თუ ათვის სისტემა ინერციულია, წონასწორობას ეწოდება აბსოლუტური, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი - ფარდობითი. მექანიკური სისტემის წონასწორობის პირობის რიცხვი უდრის სისტემის თავისუფლების ხარისხის რიცხვს. სივრცეში თავისუფალი მყარი სხეულის წონასწორობისათვის აუცილებელი და საკმარისი პირობაა სხეულზე მოქმედი ყველა ძალის ნაკრები ვექტორისა და ნებისმიერი წერტილის მიმართ ამ ძალების ნაკრები მომენტის ნულთან ტოლობა.

მექანიკური ფიქსატორი - თბო- და ხმის საიზოლაციო, რბილი სახურავის მასალის სამაგრი ლითონის, ხის და ბეტონის ფუძესთან, აგრეთვე სპენტილაციო ფასადური სისტემების თბოიზოლაციის დასამაგრებლად.

მექვაბე - 1. ქვაბის მკეთებელი ან შემკეთებელი მუშა; 2. მუშა, რომელიც ორთქლის ქვაბს ემსახურება.

მეჩეთი (არაბ.) - მუსლიმანთა სამლოცველო, ტაძარი (ნახ. 1: "თურქმენბაში რუხის მეჩეთი", თურქმენეთი).

ნახ. 1

მეცენატი - უანგარო მფარველი, რომელიც მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარების ხელშეწყობის მიზნით პირადი სახსრებიდან მატერიალურ დახმარებას გამოყოფს.

მეწამული - მუქი წითელი ფერი; სისხლის ფერი.

მეწარმე - 1. „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, აგრეთვე არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი, რომელიც ეწევა სამეწარმეო საქმიანობას ამ საქმიანობის ნაწილში; 2. წარმოების პროცესის მორგანიზებელი დამოუკიდებელი ფაქტორი.

მეწარმეობა - ინიციატივანი, დამოუკიდებელი, თავისი სახელით, რისკით, ქონებრივი პასუხისმგებლობით ფიზიკური და იურიდიული პირების საქმიანობა, რომლის მიზანია შემოსავლის, მოგების სისტემატური მიღება ქონების გამოყენებით, საქონლის გაყიდვით, სამუშაოების შესრულებით, მომსახურების გაწევით. მ. ასევე მიზნად ისახავს მეწარმის იმიჯის, სტატუსის ამაღლებას.

მეწყერი - მიწის მასების ან ქანების ფენის მოწყვეტა და გადაადგილება მთის კალთაზე ან ფერდობზე სიმძიმის ძალის გავლენით (ნახ. 1). წარმოიქმნება მთის ქანების სიმტკიცის წონასწორობის დარღვევის ან მთის ქანების სიმტკიცის შესუსტების შედეგად, რაც გამოწვეულია როგორც ბუნებრივი მიზეზით (გრუნტის ჭარბტენიანობით, ფერდობის ძირის გამორეცხვით, სეისმური ძვრებით და სხვ.), ასევე ადამიანის ზემოქმედებით (სამშენებლო და საგზაო სამუშაოები, ტყეების გაჩეხვა, არასწორი აგროტექნიკა და სხვ.). მ. ხშირად ვითარდება მდინარის ხეობის ფერდობებზე, ზღვების, ტბების, წყალსაცავების სანაპიროზე. მ. აქტიურად მონაწილეობს ღვარცოფების ფორმირების პროცესში. სიღრმული მ. ხერგავს მდინარის ხეობას, ხელს უწყობს ტბების შემდგომ გარღვევას და ღვარცოფების წარმოქმნას. ზედაპირული მ. უზრუნველყოფს ღვარცოფების მყარ შემადგენელს, ხოლო დიდი სიჩქარეების შემთხვევაში, შესაძლებელია მისი ღვარცოფულ ნაკადად გადაქცევა.

ნახ. 1

მეხდაცვა - დამცავი მოწყობილობისა და ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც გამოიყენება სამრეწველო და სამოქალაქო (მათ შორის საცხოვრებელი) ნაგებობების მეხის მოხვედრისაგან დასაცავად. მ. მოწყობილობებს მიეკუთვნება: მეხამრიდი, მეხდამცავი ბაგირები, განმმუხტელები და სხვ.

მეხი (ელვა) - 1. ატმოსფერული ელექტროობის გიგანტური ნაპერწკლოვანი განმუხტვა, რომელიც ხდება ღრუბლებს შორის ან დედამიწასა და ღრუბლებს შორის. ცნობილია ელვა ხაზოვანი (ყველაზე ხშირად), სფერული (ზოგიერთ შემთხვევაში - ხაზოვანი ელვის განმუხტვის შედეგი) და კრიალოსნური (კაშკაშა სფეროებისაგან შემდგარი, ჩნდება იშვიათად). ხაზოვანი (ზოლოვანი) ელვის დენის ძალა 100 კილოამპერამდეა, ხანგრძლივობა 0,1მწმ (10^{-4} წმ), სიგრძე - რამდენიმე კილომეტრი. მეხისაგან დასაცავად იყენებენ მეხსარიდს; 2. დედამიწაზე ელექტრონული ნაპერწკლის გრვინით დაცემა ატმოსფერული ელექტროობის განმუხტვის დროს; იწვევს ხანძარს, ნგრევას.

მეხიდე - 1. ხიდზე გზის ჩამკეტ-გამხსნელი; 2. ხიდების მშენებლობის სპეციალისტი.

მეხსამრიდი ბაგიროვანი - მეხსამრიდი, მეხის მიმღები ბაგირების ჰორიზონტალური განლაგებით, რომელიც დამაგრებულია ჩამიწებულ ორ საყრდენზე.

მეხსარიდი - მეხსარინი; შენობაზე ან მის სიახლოვეს დადგმული საგანგებო მოწყობილობა, რომელიც იცავს ნაგებობას მეხისაგან. შედეგა მეხმიმღების, დამმიწებლისა და მეხმიმღების დამმიწებელთან შესაერთებელი სადენისაგან. არსებობს ლეროიანი (ერთმაგი ან ორმაგი), გვარლური ან ანტენური და ბადისებრი. მათი შერჩევა ხდება დასაცავი ობიექტის დანიშნულებისა და ზომების მიხედვით.

მეხსარიდი ბადისებრი - მრავალჯერადი ჰორიზონტალური მეხის მიმღებები, განლაგებული

ურთიერთმართობულად და დამონტაჟებული დასაცავ ობიექტზე.

მეხსარიდი ღეროვანი - მეხსარიდი მეხის მომდების ვერტიკალური განლაგებით.

მზიდი ბაგირი - ბაგირი, რომელზედაც გადაადგილდება ბაგირგზის მოძრავი შემადგენლობა.

მზიდი ელემენტების რეკონსტრუქცია - მზიდი კონსტრუქციის ახლით ან სხვა ტიპის კონსტრუქციით შეცვლა, ასევე დაზიანებული (მწყობრიდან გამოსული) მზიდი კონსტრუქციის გამაგრება, მზიდი კონსტრუქციის მოშორება, შენობის ინტერიერში მზიდ კონსტრუქციაში ღიობის გამოჭრა.

მზიდი კედელი - კედელი, რომელსაც გადაეცემა კონსტრუქციული დატვირთვები.

მზიდი კონსტრუქცია - კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც ღებულობს ძირითად დატვირთვებს, გადასცემს სამირკველებს და უზრუნველყოფს ნაგებობის (შენობის) სიმტკიცეს, სიხისტეს და მდგრადობას. მ.კ. მზადდება ხისაგან, ლითონისაგან, რკ.ბ.-ისაგან, პლასტმასისაგან და ბუნებრივი ან ხელოვნური ქვის მასალებისაგან. მ.კ. მიეკუთვნება: სამირკველები, სამირკველის კოჭები, კედლები, სვეტები, რიგელები, კოჭები, წამწეები, კამარები, თალები, ჩარჩოები, გარსები, დაკიდული სისტემები, ანძები, კოშკები და სხვ.

მზის დარტყმა - ვითარდება ადამიანის დაუცველ თავზე მზის სხივების პირდაპირი ქმედებისას, რაც განპირობებულია იმით, რომ მზის ინფრაწითელ გამოსხივებას შეუძლია ტავის ტვინის ქსოვილებში შეღწევა და გადახურების ეფექტის გამოწვევა.

მზის კოორდინატები - განსაზღვრავენ მზის ადგილმდებარეობას პირობით ცის კამარაზე დროის გარკვეულ მომენტში. კოორდინატების ჰორიზონტალურ სისტემაში მზის მდებარეობა განისაზღვრება დგომის სიმაღლით h_0 და აზიმუტით A_0 . მზის სიმაღლე არის ვერტიკალური კუთხე მზის სხივსა და ჰორიზონტის სიბრტყეს შორის. აზიმუტს უწოდებენ თარაზულ კუთხეს მზის სხივის ჰორიზონტალურ სიბრტყეზე პროექციასა და ჩრდილო-სამხრეთის მიმართულებას შორის.

მზის რადიაცია - ინსოლაციის შედეგად ზედაპირზე მოსული სითბოს რაოდენობა.

მზის ტრაექტორია - პირობით ცის გუმბათზე თვეების და საათების მიხედვით მზის გადაადგილების კვალი.

მზისაგან დამცავი მოწყობილობა - მოწყობილობა მზის ჭარბი სხივებისაგან დასაცავად. მას მიეკუთვნება: ეკრანები აივნებსა და ლოჯიაში, ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ფარდა-ქალაზები ფანჯრებზე, წინაფრები ფანჯრისა და კარის ღიობების გარე მხარეზე, მზის სხივებისაგან დამცავი სპეციალური მინები და მინაპაკეტები ფანჯრებზე, ვიტრინებსა და ვიტრაჟებზე და სხვ.

მთავარი მდინარე - მდინარე, რომელიც უშუალოდ ერთვის ზღვას, ტბას, ჭაობს ან ქვიშებში იკარგება.

მთავარი ნორმალური კვეთები - ზედაპირის M წერტილში გამავალი ის ნორმალური კვეთები, რომელთათვისაც სიმრუდე აღწევს უდიდეს და უმცირეს მნიშვნელობას.

მთავარი სიმრუდეები - ზედაპირის M წერტილში გამავალი ნორმალური კვეთების სიმრუდეებიდან უდიდესი და უმცირესი სიმრუდეები.

მთავარი შესასვლელი - შენობაში ძირითადი შესასვლელი, რომელიც არ წარმოადგენს დამხმარე შესასვლელს ან შეზღუდულ შესასვლელს.

მთაწმინდა - 1. მთა თბილისში, მთაწმინდის ქედზე; 2. მთა ახმეტის მუნიციპალიტეტში, კახეთის კავკასიონის სამხრეთ კალთაზე; 3. მთა ახლაგორის მუნიციპალიტეტში, ხარულის ქედზე; 4. მთა დუშეთის მუნიციპალიტეტში, მთიულეთის ქედზე.

მთაწმინდის მამადავითის სახელობის ეკლესია - თბილისში, მთაწმინდის შუაწელზე აღმართული გუმბათოვანი ტაძარი (ნახ. 1). აგებულია 1859-1871 წლებში. ტაძრის სიმაღლეა 25,7 მ, სიგრძე - 17,2 მ, სიგანე - 10,7 მ. შენობაში თავისუფლად ეტევა 400 კაცი. აგურით ნაშენი ტაძარი გარედან ტრადიციული ჯვარ-გუმბათოვანი ნაგებობის

ფორმას იმეორებს, მაგრამ ინტერიერში მას გრძივი მკლავები არ აქვს, სივრცე ერთიანი და დაუნაწევრებელია. დასავლეთის მკლავში ხის პატრონიკა განთავსებული. შესასვლელი ორი მხრიდან აქვს: დასავლეთიდან და სამხრეთიდან. შენობა არ გამოირჩევა უნიკალური არქიტექტურით. მასში ქართული ორნამენტი ერთობ მიჩქმალულია, მაგრამ გუმბათს, ყელს, პირამიდულ სახურავს და გვერდითი ფასადის ფრონტონს ქართული ხუროთმოძღვრების ელფერი დაჰკრავს. ფასადები სადაა, მხოლოდ სამხრეთისა და ჩრდილოეთის მკლავების ზედა ნაწილებს შემოუყვება დეკორატიული თაღები და აბსიდის მრგვალი სარკმლის ქვეშ წითელი ფერის ქვით ჯვარია გამოყვანილი. ნახევარწრიულად შვერილი აბსიდი მთელი მკლავის სიგანეს იკავებს და შორიდანვე იქცევს ყურადღებას. მხატვრობის უმეტეს ნაწილს ქართველ წმინდანთა ფიგურები შეადგენს. საკურთხეველში წმ. სამების გამოსახულებაა. ეკლესიის სამხრეთით მდგომი სამიარუსიანი სამლოცველო ასევე აგურითაა ნაშენი, მესამე იარუსი-სამრეკლო კი ქვისაა და თაღებითაა გახსნილი. ყოველ წელიწადს, წმინდა დავით გარეჯელის გარდაცვალების დღეს, ამაღლების მომდევნო ხუთშაბათს, თბილისში მამადავითობა აღინიშნებოდა. ეს ტრადიცია დღემდეა შემორჩენილი და დღესასწაული ყოველ წელიწადს იმართება. 1929 წლიდან მოყოლებული მამადავითის ეკლესიის ირგვლივ არსებული ტერასა ოფიციალურად გამოცხადდა მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონად.

ნახ. 1

მთელი - რასაც არაფერი აკლია, ერთიანი, დაუნაწევრებელი, დაუნაწილებელი; თავიდან ბოლომდე სრული.

მთიანეთი - ამაღლებული ადგილი, რომელიც მოიცავს ზეგნებს, მთის მასივებს და ხეობებს.

მთლელი - ვინც თლის რასმე, ვისაც თლით გამოჰყავს რამე.

მთლიანი - ერთიანი, დაუნაწევრებელი, სრული, მთელი.

მთლიანი ეროვნული შემოსავალი - მთლიან შიდა პროდუქტს დამატებული უცხოეთიდან წმინდა შემოსავლების ჯამი.

მთლიანი შიდა პროდუქტი - მაკროეკონომიკური ინდიკატორი, შიდა ეკონომიკის ფუნქციონირების ყველაზე განზოგადებული მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს განსაზღვრული დროის განმავლობაში მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლივ საბაზრო ღირებულებას. მ.შ.პ. ამოსავალ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლად ითვლება გაეროს ეროვნული ანგარიშების სისტემაში.

მთლიანი ხანძარი - განაშენიანების გარკვეულ უბანზე შენობა-ნაგებობების მნიშვნელოვანი რაოდენობის ინტენსიური წვის პროცესი. ამ შემთხვევაში ტექნიკისა და ადამიანების გადაადგილება, მთლიანი ხანძრის უბნებზე, შენობათა შორის შეუძლებელია თბური გამოსხივებისაგან სპეციალური დაცვის საშუალებების გარეშე.

მთლიანი ხანძრის ფრონტი - მთლიანი ხანძრის საზღვარი, რომლის გასწვრივაც ცეცხლი ვრცელდება დიდი სიჩქარით.

მთხრებლი (რუს. Котлован) - 1. ხელოვნური ჩაღრმავება გრუნტში შენობებისა და ნაგებობების ფუძეებისა და საძირკვლების მოსაწყობად; 2. იხ. ქვაბული.

მიაზმები (ბერძ.) - რისამე ღვთისა და ანგელების შედეგად გაჩენილი შხამიანი ანაორთქლი.

მიახლოებითი გამოთვლები - გამოთვლები, რომლებშიც მოცემულობები და შედეგი რიცხვები შესაბამისი სიდიდეების მნიშვნელობების მიახლოებით გამომსახველი რიცხვებია. მიახლოებით გამოთვლებს აწარმოებენ ამოცანების რიცხვითი მეთოდებით ამოხსნის დროს.

მიზმა - განმეორებადი ან მრავალჯერ მოხმარებად პროექტში შეტანილი დამატებანი გამოწვეული კონკრეტული ბუნებრივი პირობებით და სხვა ობიექტური ფაქტორებით.

მიგრაცია (ლათ.) - ადამიანების გადაადგილება ან გადასახლება სხვადასხვა ვადით (რამდენიმე საათიდან სიცოცხლის ბოლომდე), რომელიც სტატისტიკურად აღრიცხვადი საზღვრების (ძირითადად ქალაქის, ქვეყნის და სხვა ადმინისტრაციული საზღვრების) გადაკვეთაში გამოიხატება. განასხვავებენ: მუდმივ მიგრაციას, რომელიც დაკავშირებულია საცხოვრებელი ადგილის სამუდამოდ შეცვლასთან; დროებით მიგრაციას, როდესაც გადასახლება ხდება საკმაოდ ხანგრძლივი დროით დასეზონურ, ქანქარისებურ, შიდა, გარე, იმულებით და სხვა სახის მიგრაციებს.

მიდამო - რაიმე ადგილის გარემომცველი სივრცე, ახლომახლო ადგილები, არემარე, გარემო.

მიზგითი - იხ. მეჩეთი.

მითითება - ტექნიკური და სამშენებლო ინსპექციის ან სამშენებლო საქმიანობაზე სხვა სახელმწიფო უფლებამოსილი ორგანოს მიერ დამრღვევის მიმართ გაცემული შენიშვნა, განსაზღვრულ გონივრულ ვადაში ნებაყოფლობით შესარულოს მასში აღნიშნული პირობები სამშენებლო სამართალდარღვევის გამოსასწორებლად.

მიკრო... (ბერძ.) - მცირე, პატარა, - რთული სიტყვების შემადგენელი ნაწილი.

მიკროამესები - მინერალური ფხვნილები წმინდაფოროვანი სტრუქტურით (ტრეპელი, ოპოკა, ცარცი, კირქვა), რომლებიც აუმჯობესებენ მასალის ფიზიკურ თვისებებს, ამაღლებენ ზედაპირულ დანერგვას, ხელს უწყობენ მასალის ხანმდეგობის გაზრდას.

მიკროდენსიტომეტრი - იხ. მიკროფოტომეტრი.

მიკროეკონომიკა (ბერძ.) - 1. ეროვნული მეურნეობის ნაწილის (სექტორის, დარგის, საწარმოს) ეკონომიკა; 2. ეკონომიკური თეორიის განყოფილება, რომელიც სწავლობს ცალკეული სამეურნეო ერთეულების (ჰაუსჰოლდის ბლოკი, საოჯახო მეურნეობის ბიზნესის ბლოკი, სამთავრობო დაწესებულებები) საქმიანობას.

მიკროკლიმატი (ბერძ.) - 1. საწარმოო სათავსის გარემოში მეტეოროლოგიური პირობები, რომელიც განისაზღვრება ადამიანის ორგანიზმზე მოქმედი ტემპერატურის, ფარდობითი ტენიანობის, ჰაერის მოძრაობის სიჩქარისა და გახურებული ზედაპირებიდან თბური გამოსხივებით. საწარმოო მიკროკლიმატი უდიდეს გავლენას ახდენს ადამიანის ფუნქციონალურ მოღვაწეობაზე, მის გუნება-განწყობილებაზე, ჯანმრთელობაზე და მართვის საშუალებების საიმედოობაზე; 2. ატმოსფეროს მიწისზედა ფენის კლიმატი ლოკალურ ტერიტორიაზე; 3. დახურულ შენობაში ხელოვნურად შექმნილი კლიმატური პირობები.

მიკროკლიმატის დასაშვები პარამეტრები - მიკროკლიმატის მაჩვენებლების შეხამება, რომელსაც ადამიანზე ხანგრძლივი და სისტემატური ზემოქმედებით შეუძლია გამოიწვიოს საერთო და ლოკალური ხასიათის დისკომფორტის შეგრძნება, თერმორეგულაციის მექანიზმების ზომიერი დაძაბულობა, რომლებიც არ აისახება ადამიანის ჯანმრთელობაზე.

მიკროკლინი (ბერძნ.) - მინდვრის შპატების ჯგუფის მინერალი. უმნიშვნელო რაოდენობით შეიცავს მინარევებს (Ca, Ba, Fe, Rb, Cs). ჩვეულებრივ, ვარდისფერია, იშვიათად - თეთრი, მოყვითალო, მოცისფრო-მომწვანო; ელვარება - მინისებრი, სადაფისებრი. მ. მსხვილ კრისტალებს, რომლებსაც პეგმატიტებიდან იღებენ, იყენებენ კერამიკულ წარმოებაში. მ. მოცისფრო-მომწვანო სახესხვაობა - ამაზონიტი - სანახელავო ქვაა.

მიკროლანდშაფტი (ბერძ.) - მიწის ნაკვეთი, რომელიც განსხვავებულია ახლომახლო ადგილებისაგან რაიმე ნიშნებით (ჭაობი ან ტყე მინდორში და სხვ.).

მიკრომანიპულატორი (ბერძ.) - ლაბორატორიული ხელსაწყო, რომლის საშუალებითაც ხერხდება მიკროინსტრუმენტების ფაქიზი და ზუსტი მოძრაობა და სრულდება რთული ოპერაციები მიკროსკოპის ქვეშ მოთავსებულ უჯრედზე.

მიკრომანომეტრი (ბერძ.) - მგრძნობიარე მანომეტრი წნევის მცირე სხვაობათა გასაზომად

მიკრომეტრი - სიგრძის ერთეულის წილ(ად)ობრივი ერთეული SI სისტემაში, ტოლია 10^{-6} მ. აღნიშვნა მკმ. ასევე: კონტაქტური მეთოდით სიგრძის საზომი ხელსაწყო (მილების კედლის სისქის, კბილსაზომი, ფურცლების სისქის და სხვ.).

მიკრონი (ბერძნ.) - სიგრძის წილობითი ერთეული - მეტრის მემილიონედი ანუ მილიმეტრის მეათასედი ნაწილი: 1 მიკრონი = 0,001 მილიმეტრს.

მიკროპროცესორი - ინფორმაციის დამუშავების პროგრამულად მართული მოწყობილობა, რომელიც შესრულებულია ერთ კრისტალზე ან რამდენიმე დიდ ინტეგრალურ სქემაზე, იყენებენ ელექტრონულ გამომთვლელ მიკრომანქანებში, ავტომატური მართვის სისტემებში.

მიკრორაიონი - ტერიტორიის დაყოფის სტრუქტურულ-დაგეგმარებითი ერთეული, რომელიც შედგება საცხოვრებელი სახლებისა და სამომსახურეო ობიექტებისაგან.

მიკროსკოპი - 1. გამზომი ინსტრუმენტალური (საიარაღო) ხელსაწყო, ოპტიკური, მექანიკური ან ელექტრული, რთული ფორმის დეტალების ზაზოვანი და კუთხური ზომების გასაზომად; 2. ოპტიკური ხელსაწყო თვალთ უხილავი საგნების (მიკრობები, ბაქტერიები) დასანახად.

მიკროსკოპი ელკომეტრ 900 - ბეტონზე ზზარის სიგანის გასაზომი სპეციალური მიკროსკოპი (ნახ. 1). მ. აღჭურვილია საზომი სკალით, რომლის დანაყოფის რაოდენობის დათვლით სწრაფად განისაზღვრება ზზარის გახსნის სიგანე; გამადიდებლობაა 50 სკალის ზომა 2,5 მმ, სკალის დანაყოფის ფასი 0,2 მმ.

ნახ. 1

მიკროსკოპი საზომი (ინსტრუმენტული) - საზომი ხელსაწყო, რომლის სამიზნებელ მოწყობილობას წარმოადგენს მიკროსკოპი. არსებობს მექანიკური და ოპტიკური. გამოიყენება რთული ფორმის დეტალების გრძივი და კუთხური ზომების გასაზომად მართკუთხა და პოლარულ კოორდინატებში (მაგ., კბილა-გადაცემის, ხრახნული შეერთების, დაპროფილებული შაბლონების, საჭრელი ინსტრუმენტების დეტალები).

მიკროსტრუქტურა - მყარ ნივთიერებათა აგებულება, რის დანახვაც მხოლოდ მიკროსკოპის მეშვეობითაა შესაძლებელი.

მიკროტრავმა - ტრავმა, რომელიც იწვევს შრომისუნარიანობის დაკარგვას ერთ დღეზე ნაკლები დროით.

მიკროფორიტი - თბოსაიზოლაციო საშენი მასალა, მსუბუქი კირქვიანი ბეტონი, რომლის გამყარება ჩქარდება გაორთქლვით.

მიკროფოტომეტრი (ბერძნ.) - ხელსაწყო, აღჭურვილი მიკროსკოპული ოპტიკით ოპტიკური სიმკვრივების გასაზომად ფოტოგრაფიულ გამოსახულებათა (სპექტროგრამის, რენტგენოგრამის, ასტრონომიული ფოტოგრაფიის და

სხვ.) მცირე უბნებზე.

მიკროშედულება - შედულება ელექტრო და ნახევარგამტარული ხელსაწყოების დეტალებისა სისქით 0,5 მმ-მდე და კვეთით 10 მმ²-მდე, ოპტიკური მოწყობილობის (ლინზა ან მიკრისკოპი) დახმარებით შედულების ნაკერის კონტროლისათვის. მ. სახეები: ელექტროკონტაქტური, კონდენსატორული, ცივი, ულტრაბგერითი და სხვ.

მიკროჰავა - იხ. მიკროკლიმატი.

მიკსბორდერი - წაგრძელებული ფორმის ყვავილნარი, სადაც ხარობს მრავალწლიანი მცენარეები უწყვეტი ყვავილობით (ნახ. 1).

ნახ. 1

მილები ბეტონის და რკინაბეტონის - ბეტონისა და რკ.ბ.-საგან დამზადებული ღრუ ცილინდრული ან დაპროფილებული ნაკეთობები, რომელთაც განივკვეთთან შედარებით დიდი სიგრძე აქვთ. განასხვავებენ სადაწნეო და უდაწნეო მილებს. უდაწნეო ისეთი მილებია (მილსადენებია), რომელშიც სითხის ტრანსპორტირება ხდება თვითძინებით (შევსების მაქსიმალური კოეფიციენტით 0,95), ხოლო უდაწნეო მილებით სითხის ტრანსპორტირება ხდება წნევის ქვეშ. უდაწნეო მილებში პირაპირების შემჭიდროება ხდება ჰერმეტიკების გამოყენებით, სადაწნეოში კი - რეზინის სალტეებითა და შუადებით.

მილი - ღრუ ნაკეთობა, უმეტესად წრიული განივკვეთის და შედარებით დიდი სიგრძისა, რომელსაც უმეტესად იყენებენ მილსადენების და სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად. მასალის მიხედვით შეიძლება იყოს ლითონის, კერამიკის, აზბესტცემენტის, ხის, პლასტმასის (პოლიპროპილენის), რკინაბეტონის და სხვ. დანიშნულების მიხედვით - გამწოვი, წყალსადენი, გაზომარაგების, კანალიზაციის, სადაწნეო, სავენტილაციო, საკვამლე, სადერივაციო, ჩასადენი და სხვ.

მილი ფოლადის - ფოლადის ნაკეთობა რგოლის, ოვალის, მრავალწახნაგის ან სხვა ფორმის განივკვეთისა (ნახ. 1: წყალ- და აირსადენი ფოლადის მილები). წარმოების ხერხის მიხედვით არის უნაკერო და შენადული. არსებობს უნაკერო მ.ფ. შემდეგი სახეები: ცხლად გლინული, ცხლად წნეხილი, ცხლად დეფორმირებული, ცხლად ნაჭედი, თბოდეფორმირებული, თბოგლინული, თბონაჭიმი, ცივად დეფორმირებული, ცივად გლინული, ცივად ნაჭიმი, ცენტრიდანულ სხმული. შენადული მ.ფ. იყოფა ორ ჯგუფად: ელექტროშენადული (პირდაპირი და სპირალური ნაკერით და ღუმელური შედულებით) და ნარჩილი.

ნახ. 1

მილი ფოლადის ნარჩილი - ფოლადის შენადული მილი დამზადებული შტრიფსებისაგან დაყალიბებითა და რჩილვით.

მილი ფოლადის შენადული - ფოლადის მილი, დამზადებული შტრიფსებისაგან ან ფურცლებისაგან დაყალიბებითა და შედუღებით (ნახ. 1). მ.ფ.შ.-ს დამზადებულს ლითონის შტრიფსებისაგან ან გაგლინული ფურცლებისაგან დაყალიბებითა და ელექტროშედუღებით, ეწოდება ელექტროშენადული ფოლადის მილი; თუ შედუღების ნაკერი პარალელურია მილის გრძივი ღერძის, მაშინ ასეთ შენადულ მილს ეწოდება პირდაპირნაკერიანი; თუ ნაკერი სპირალის ფორმისაა - სპირალურნაკერიანი; თუ შედუღება მიმდინარეობს მაღალ ტემპერატურაზე ღუმელში - ფოლადის მილი ღუმელური შედუღებით.

ნახ. 1

მილი ფოლადის ცივად დეფორმირებული - ფოლადის უნაკერო გაგლინული მილი, რომლის საჭირო ზომები მიიღება ცივი დეფორმაციის მეთოდით.

მილი წყალარინების - ჩამდინარი წყლის მოსაშორებელ სისტემაში გამოყენებული ფოლადის ან პლასტმასის მილი. არსებობს სამი კატეგორიის: I - დიამეტრით 1500 მმ-ზე მეტი; II - 600...1500 მმ; III - 600 მმ-მდე.

მილი... (ლათ.) - 1. რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს ამოსავალი ერთეულის მეათასედ ნაწილს. მაგ.: მილიმეტრი - მეტრის მეათასედი ნაწილი; 2. ინგლისური მილი - ათასი ორმაგი რომაული ნაბიჯი.

მილიარდი - ათასი მილიონი, რომელიც გამოისახება 10^9 რიცხვით.

მილიმეტრი - საზომი ერთეული, რომელიც უდრის 10^{-3} მ = 1/1000 მ. აღნიშვნა მმ.

მილიონი - ათასჯერ ათასი, რომელიც გამოისახება 10^6 რიცხვით.

მილისი - მანქანის ცილინდრული ან კონუსური ნაწილი ღერძული (გრძივი) ნახევრებით, რომელშიც ჯდება შეუღლებული დეტალი. გამოიყენება საკისრის, სამაგრი, გადასაყვანი და სხვა დანიშნულების მ.

მილკაზრა - მილის ან მილყელის ბოლოში გაფართოება სხვა მილთან ან არმატურასთან შესაერთებლად. მილკაზრათი შეერთება ჩვეულებრივ გამოიყენება თუჯის და კერამიკული მილებისათვის.

ნახ. 1

მილსადენი - ნავთობის, გაზის, წყლის, ფხვიერი მასალების, ქვანახშირისა და ქიმიური პროდუქტების ტრანსპორტირების სპეციფიკური საშუალება მოპოვების ადგილიდან მოხმარების ბაზრამდე.

მილსადენი მკვებავი - მილსადენი, რომელიც მართვის კვანძს აერთებს გამანაწილებელ მილსადენთან.

მილსადენის არმატურა - მოწყობილობა მილსადენით ტრანსპორტირებული ბუნებრივი აირისა და გათხევადებული ნახშირწყალბადიანი აირების ნაკადების მართვისათვის. იყოფა სამ ძირითად კლასად: ჩამკეტი, მარეგულირებელი და მცველი.

მილსადენის გადამყვანი - მილსადენის ფასონური დეტალი სატრანსპორტო ნაკადის გასაფართოებლად ან შესავიწროებლად. დამზადების სახეობის მიხედვით არსებობს: უნაკერო, დავალცული და ფურცლისებრი.

მილტუჩი (გერმ.) - მილების, არმატურების, რეზერვუარების, ლილვების შემაერთებელი ნაწილი, რომელიც, ჩვეულებრივ, არის ბრტყელი რგოლი ან დისკი თანაბრადგანლაგებული ხვრეტებით ჭანჭიკების ან სარჭებისათვის (ნახ. 1: ბრტყელი მილტუჩი). საჭირო შემთხვევაში მილტუჩა შემამჭიდროველით უზრუნველყოფს შიგა ღრუების ჰერმეტიულობას. ბრუნვით დეტალებში იგი უზრუნველყოფს საკმაო სიმტკიცეს ძალების გადასაცემად. მაგალითისათვის შეიძლება განვიხილოთ მილისებრი წისქვილის მილტუჩი, რომელიც დოლის კორპუსთან ჭანჭიკებითაა დაკავშირებული.

ნახ. 1

მილყელი - მოკლე მილი აირის, ორთქლის ან სითხის გასატანად ძირითადი მილგაყვანილობიდან ან რეზერვუარიდან (ნახ. 1: მილყელის ნაირსახეობები). მილყელს ეწოდება გადამყვანი, თუ მისი ბოლოები განსხვავებულია ფორმით და ზომით (ნახ. 2: მილყელი მილსადენის განშტოებისათვის). მილყელია აგრეთვე შემაერთებელი მილგაყვანილობა სხეულების ტრანსპორტირებისათვის დაწნევათა სხვაობის მეთოდით.

ნახ. 1

ნახ. 2

მილჩამწყობი - ამწე, რომელსაც იყენებენ სპეციალურ მანქანებთან ერთად მილსადენების გაყვანის დროს. მისი დანიშნულებაა მილების გადაადგილება, აწევა და ტრანშეაში ჩაწყობა საპროექტო მდგომარეობაში (ნახ. 1). მაგისტრალური მილსადენების მონტაჟის დროს შესაძლებელია ერთდროულად, პარალელურ რეჟიმში მუშაობდეს რამდენიმე მ. ჩასალაგებელი მილების დიამეტრის და ერთდროულად შესასრულებელი მოძრაობის რიცხვის მიხედვით განასხვავებენ სამი ჯგუფის მ.: პირველი ჯგუფის მილჩამწყობებით ალაგებენ მილებს დიამეტრით 530 მმ-მდე, მეორე ჯგუფი - 1200 მმ-მდე და მესამე ჯგუფი - 1420 მმ-მდე.

ნახ. 1

მიმართულება - მრავლისმომცველი ტერმინი, რომელიც მიაწინებს, მიუთითებს რაიმე მოვლენის, შესასრულებელი სამუშაოს, აზროვნების, მეცნიერული კვლევის, მისწრაფების და სხვათა განსაკუთრებულად გამოყოფის, აღნიშვნის საჭიროებაზე. მაგალითად, საჭიროა ვიცოდეთ რეგიონში გაბატონებული ქარის მ., სასარგებლო წიაღისეულის ძირითადი მარდვის მ., მეცნიერული კვლევისა და ძიების, მართული აფეთქების, მიწის სამუშაოების დროს გრუნტის ამოღების და სატვირო მ. და სხვ.

მიმოსვლის ბილიკი - ერთი ადგილიდან მეორესთან მისასვლელი გზა ექსტერიერში ან ინტერიერში, ფეხით მოსიარულეთათვის.

მიმწოდებელი - სარეალიზაციო ან მომსახურების ბაზარზე პროდუქტის განმათავსებელი პირი.

მინა (შუშა) - ხელოვნური ან მინერალური ნედლეულის დნობით მიღებული მასალა, რომლის ყველაზე დამახასიათებელი თვისებებია შუქგამტარობა და სიხისტე. მ. პრივილეგირებული საშენი მასალაა. რომლის გამოყენების არეალი პრაქტიკულად ამოუწურავია. მ. ამზადებენ კვარციტის ქვიშისაგან, რომლის შემადგენლობა მასში დაახლოებით 70 პროცენტია. ერთმანეთში არეული ქვიშა, კირქვა, დოლომიტი და შემაფერადებლები მინის ლეწთან ერთად ჯერ ბუნკერში თავსდება, შემდეგ კი ავტომატური დანადგარის საშუალებით ღუმელში გასადნობად იყრება. მ. არქიტექტურაში და მშენებლობაში, როგორც წესი, გამოიყენება მასალად, რომელიც შუქს, სინათლეს ატარებს. არც ისე დიდი ხნის წინ მინას ამ მხრივ მეტოქე არ გააჩნდა, მაგრამ ახლაც, როცა გამოჩნდა ახალი შუქგამტარი პოლიმერული მასალები, მ. რჩება ძირითად მასალად სინათლის ღიბებისათვის, ვინაიდან პოლიმერებისაგან განსხვავებით იგი პრაქტიკულად არ ძველდება და არ იწვის. მ., როგორც საშენი მასალის, ძირითად თვისებად ითვლება მისი ოპტიკური მახასიათებლები, რაც დაკავშირებულია ქიმიურ შემადგენლობასთან, მ. სტრუქტურასთან, მისი ზედაპირების მახასიათებლებთან და ასევე დამატებითი დამფარავი ფირების თვისებებთან. ამასთან, ყველაზე ძირითადად ითვლება სინათლის ოპტიკური დიფრაქციის გარდატეხის, გამტარობის, არეკვლის და შთანთქმის მახასიათებლები და ასევე ფერადოვნება. იმისათვის, რომ მ. მიეცეთ სასურველი ფერი მის შემადგენლობაში ამატებენ მეტალის ოქსიდებს, მაგ.,

რკინის ოქსიდი მას შესძენს ცისფერ ფერს, ურანის ოქსიდი - ღია ყვითელს, ნიკელი - ყავისფერს მ. უმთავრეს თვისებად ითვლება მის მიერ სინათლის გატარების უნარი. ეს თვისება ხასიათდება შუქგამტარობის კოეფიციენტით τ , რომელიც ტოლია მ. გამავალი F_r და მასზე დაცემული F_i სინათლის ნაკადების ფარდობის - $\tau = F_r/F_i$. შუქგამტარობის კოეფიციენტი პირდაპირაა დამოკიდებული მ. ზედაპირის ამრეკლავი და შთანთქმელი თვისებისა, ამიტომ თეორიულად იდეალურ მ. კი არ შეუძლია გაატაროს სინათლის 92%-ზე მეტი, ვინაიდან მისი ორივე ზედაპირი აირეკლავს სინათლის სხივების მინიმუმ 8%-ს მ. ბუნებრივ დაშლას სჭირდება 1 მილიონი წელი. იგი არის ერთ-ერთი იმ ცოტადენი მასალათაგან, რომლებიც გადამუშავების შემდეგ 100 პროცენტით ინარჩუნებს ხარისხს. მ. წარმოადგენს ამორფულ (კრისტალური აგებულების არმქონე) მასალას, რაც ნიშნავს იმას, რომ თუ ცხელ შუშას სწრაფად გავაცივებთ ის არ გამყარდება. როცა მ. ტყდება, ზხარი მოძრაობს 4828 კმ/სთ სიჩქარით. ყველაზე სქელი მ. გამოყენებულია სიდნის (ავსტრალია) აკვარიუმში. მისი სისქეა 26 სმ, ხოლო ევრანის ზომებია 7X4 მ. თუმცა უფრო დიდი აკვარიუმებისათვის გამოიყენება პანელები აკრილისაგან. ყველაზე დიდი აკრილის პანელი, რომელიც შესულია გინესის რეკორდების წიგნში არის დუბაის აკვარიუმში და მისი ზომებია 8X32 მ., სისქე 75 სმ. მ. სიმტკიცეს ძალიან ამცირებს ნაკაწრები, რაზედაცაა დაფუძნებული მისი დაჭრა ალმასით. სიმტკიცე კუმშვაზე დიდი აქვს - 900...1000 მპა, ე. ი. თითქმის ისეთივე, როგორც ფოლადსა და თუჯს. მ. სამშობლოდ ითვლება არაბული სამყარო, კერძოდ ეგვიპტე, სადაც მ. დამზადება დაიწყო 5000 წლის წინათ.

მინა არამსხვრევადი - ორფენიანი მ., რომლის ფენებს შორის მოთავსებულია პოლიმერული ფირი. გამოგონებული იქნა 1903 წელს ფრანგი მეცნიერის ედუარდ ბენედიქტუსის მიერ. გამოიყენება ავტომანქანის საქარე მინად, აგრეთვე მშენებლობაში ვიტრინებისა და ვიტრაჟების მოსაწყობად.

მინა აფსკური - მოქნილი, თხელი (სისქე 10...200 მკმ) ბრტყელი მინა, რომლის მექანიკური სიმტკიცე რამდენჯერმე აჭარბებს მასიური სილიკატური მინის სიმკვრივეს. გამოირჩევა მაღალი თბომედეგობითა და შუქგამტარობით. მიიღება თხევადი მინის მასის გამოწელებით (ლენტის სახით) ზევიდან ქვევით მაფორმირებელი მოწყობილობის მეშვეობით. გამოიყენება ელექტროსაიზოლაციო და მაღალტემპერატურული ქაღალდის, მაღალხარისხოვანი კონდენსატორების, მიკროსკოპის საფარის დასამზადებლად და სხვ.

მინა დარმირებული - მიიღება გამდნარ მინის მასაში ქრომირებული მავთულის ბადის ჩაწეხით. ბადე იჭერს მინის ნატეხებს დაზიანების დროს (ნახ.1). ლამინირებულ მინას ამტკიცებენ იმ ელასტიკური პოლიმერული აფსკის საშუალებით, რომელიც იწნება მინის ფენებს შორის. ასეთ მინას, უწოდებენ „ტრიპლექს“. მსგავსი კომპოზიციური ფურცლოვანი მასალა, შედგენილი 3-4 ფენა განმტკიცებული მინის და 2-3 ფენა პოლიმერული აფსკისაგან, მინას ხდის ტყვიაგამტარს.

ნახ. 1

მინა დამცავი - გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით. დამტვრევის დროს ასეთი მინა იმსხვრევა წვრილ (5...10 მმ) კუბის ფორმის ნატეხებად, რომლებიც უვნებელია ადამიანისათვის.

მინა დარტყმამედეგი - დამცავი მინა, რომელიც უძლებს თავისუფლად ვარდნილი სხეულის მრავალგზის დარტყმას ნირმირებულ მანქანებში.

მინა თბოიზოლაციური - ჩვეულებრივისაგან გამოირჩევა იმით, რომ შიგა მხრიდან დაფარულია თხელი სპეციალური აფსკით, რომელიც ამცირებს სითბოს კარგვას სპექტრის ინფრაწითელი სხივების არეკვლით და უკან შენობაში დაბრუნებით. ასეთი მინების სინათლეგამტარობაა 72...79%.

მინა თხევადი - კალიუმის ან ნატრიუმის სილიკატი. მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება ნატრიუმის მ.თ. იგი მხოლოდ ჰაერზე მაგრდება ნახშირორჟანგის ზემოქმედებით. მ.თ. გამოიყენება მჟავამედეგი ცემენტის მისაღებად, ცეცხლდამცავი საღებავებისა და საგოზავებისათვის, გრუნტების გასამაგრებლად (სილიკატიზაცია), ბუნებრივი ქვის

მასალების დასაცავად.

მინა ლამინირებული - იხ. ტრიპლექსი.

მინა მოჯავშნილი - მაღალი სიმტკიცის ტყვიაგაუმტარი მინა, რომლის მისაღებად რამდენიმე ფენა მინას ერთმანეთზე აწყობენ და მათ შორის ათავსებენ სპეციალურ პოლიმერულ ფირს. ამის შემდეგ მას აცხელებენ სპეციალურ ღუმელში და ატარებენ დაზგაზე დიდი წნევის ქვეშ.

მინა მქრქალი - გაუმჭირი მინა ხორკლიანი ზედაპირით.

მინა ნაწრთობი (რუს. Сталинит) - მინა, მრავალჯერ გაცხელებული წრთობის ტემპერატურამდე ($540...560^{\circ}\text{C}$), შემდეგ კი სწრაფად და თანაბრად გაცივებული ჰაერით.

მინა ოპტიკური - მაღალი გამჭვირვალობის ერთგვაროვანი ქიმიურად მდგრადი მინა. მზადდება ზუსტად მოცემული ოპტიკური თვისებებით - გარდატეხის მაჩვენებელი (1,4-დან 2,04-მდე) და დისპერსიის კოეფიციენტი (70-დან 78-მდე), რომელთა შეთავსებითაც ოპტიკური მინა შეიძლება დაიყოს კრონებად (მცირე გარდატეხა და მომატებული დისპერსია) და ფლინტებად (საპირისპირო თვისებებით). მ.ო. გამოიყენება ოპტიკური ინსტრუმენტებისა და ხელსაწყოების დასამზადებლად.

მინა ორგანული - გამჭვირვალე მყიფე მასალა, რომელიც მიიღება შუშაწარმოქმნელი კომპონენტების (კაჟი, ბორი, ალუმინი, ფოსფორი, ტიტანი და სხვ. ჟანგები) და ლითონების (ლითიუმი, კალიუმი, ნატრიუმი, კალციუმი, მაგნიუმი, ტყვია და სხვ. ჟანგები) შენადნობების გაცივებით. შუშაწარმოქმნელი კომპონენტების ტიპის მიხედვით განასხვავებენ სილიკატურ, ბორატულ, ბოროსილიკატურ, ალუმინოსილიკატურ, ბორალუმინოსილიკატურ და სხვ. ორგანულ მინებს. იმის გამო, რომ მ.ო. შეიძლება მივანიჭოთ სხვადასხვა თვისებები ოპტიკური, მექანიკური, თერმული, ქიმიური და სხვ., ამიტომ ის ფართოდ გამოიყენება მშენებლობაში, მრეწველობაში, ტექნიკაში, დეკორატიულ ხელოვნებაში და სხვ.

მინა პირექსი - სილიკატური მინა კაჟმწის და ბორის ანჰიდრიდის მაღალი შემცველობით. გამოირჩევა დიდი ქიმიური, მექანიკური და თერმული მედეგობით.

მინა სითბოდამცავი (მზედამცავი) - ასრულებს უკუფუნქციას, ის აირეკლავს დაცემულ სხივურ ენერგიას და არ უშვებს მას შენობაში, ეს მიიღწევა მინაზე ლითონის ძალიან თხელი ფენის დატანით, რომელიც მუშაობს, როგორც სარკე. მ.ს. განსაკუთრებული სახეობაა ფოტოქრომული მინა, რომელიც უზრუნველყოფს შენობაში სითბოს შესვლის ავტომატურ რეგულირებას. მზის სხივების მოქმედებით ის მუქდება, რადიაციის შემცირებისას კი სინათლეგამტარობას აღიდგენს.

მინა სილიკატური - მიიღება კვარცის ქვიშის, ცარცის, სოდისა და სხვა კომპონენტებისაგან (ნახ. 1, სილიკატური მინა). გამჭვირვალობა და ნებისმიერ ფერად შეღების უნარი, მაღალი ქიმიური მედეგობა, დიდი სიმტკიცე და სიმაგრე, ელექტროიზოლაციური და სხვა დადებითი თვისება, მ. ს. ხდის შეუცვლელ მასალად. იყენებენ არა მარტო შუქგამტარ კონსტრუქციებში (ფანჯარა, ვიტრაჟი, მაშუქი), არამედ როგორც მოსაპირკეთებელ და კონსტრუქციულ მასალას. თანამედროვე მშენებლობაში მაღლივ შენობებს ხშირად აქვს გაუმჯობესებული დეკორატიული, სინათლე ამრეკლავი და თბოდამცავი მინისაგან დამზადებული ფასადები. გარდა ამისა, მინისაგან მზადდება სხვადასხვა ნაკეთობა (ბლოკი, მილი, პროფილი), ეფექტური თბოსაიზოლაციო მასალები (ქაფმინა, მინის ბამბა), მინაბოჭკო და მინაქსოვილი. სიმკვრივე დამოკიდებულია ქიმიურ შედგენილობაზე და ჩვეულებრივი სამშენებლო მინისათვის შეადგენს $2400...2600 \text{ კგ/მ}^3$ -ს. ფორიანობა და წყალშთანთქმა პრაქტიკულად ნულის ტოლი აქვს. სიმაგრე მოოსის სკალით შეადგენს $5...7$ -ს. ქიმიური მედეგობა, მ.ს. ერთ-ერთი უნიკალური თვისებაა. იგი კარგად უძლებს წყლის, ტუტეებისა და მჟავების (გარდა მდნობი და ფოსფორის) ზემოქმედებას.

ნახ. 1

მინა სპეციალური (ფუნქციური) - არა მარტო სინათლეს ატარებს, არამედ ასრულებს სხვა მნიშვნელოვან ფუნქციებს: 1. თბოიზოლაცია ზამთარში და თბოდაცვა ზაფხულში; 2. ბგერაიზოლაცია და ინფორმაციის გაჟონვის დაცვა; 3. მექანიკური დაზიანებებისაგან დაცვა; 4. დეკორატიული ეფექტის შექმნა.

მინა ტევიაგაუმტარი - დამცავი მინა, რომელიც უძლებს ცეცხლსასროლი იარაღის ზემოქმედებას და ეწინააღმდეგება სავნები ელემენტის გამჭოლ გაღწევას მასში.

მინა უვიოლური - მინა, გამორჩეული მაღალი გამჭვირვალობით სპექტრის ულტრაიისფერი ნაწილის მიმართ, რომელიც მნიშვნელოვან წილად შთაინთქმება ჩვეულებრივი მინით. მიიღება სუთა ნედლეულისგან, რომელშიც რკინის ოქსიდების შემცველობა დაყვანილია 5-ის მეათასედ ნაწილამდე. გამოიყენება საავადმყოფოების, სანატორიუმების, ორანჟერეების შესამინად.

მინა უჯრედოვანი (ქაფმინა) - უჯრედოვანი თბოიზოლაციო მასალა, მიღებული მინის ფხვნილის შეცხობით ღუმელში და ერთდროული აქაფებით ქაფწარმომქმნელის დამატებით (საშუალო სიმკვრივე - 1200 კგ/მ³).

მინა ფერადი - დეკორატიული არქიტექტურული მინა, რომლისთვისაც ფერის მიცემა ხდება მინის მასაში საღებრების - ლითონის ოქსიდების შეყვანით. მაგ., NiO ფერავს მინას წითელ-იისფრად, CoO - ლურჯად, Cr₂O₃ - მწვანედ, CuO და FeO - ლურჯ-მწვანედ, Fe₂O₃ - ყვითლად.

მინაბეტონის კონსტრუქციები - სამშენებლო კონსტრუქციები, რომლებიც განკუთვნილია შუქშედწევადი შემომზღუდავი ელემენტების მოსაწყობად საცხოვრებელ, საზოგადოებრივ და სამრეწველო ნაგებობებში (ტიხრები, სანათურები, კიბის უჯრედები, ლიფტის შახტები და სხვ.). მ.კ. შეიძლება მომზადდეს ქარხანაში (ჩვეულებრივ ეს არის პანელი, რომელიც წარმოადგენს ბეტონის მჭიდველ მოთავსებულ მინის ბლოკებს) ან შეიძლება აეწყოს მშენებლობაზე. მინაბლოკებს შორის ნაკერებში აწყობენ არმატურას, რომელიც ანკერდება ბეტონის სარტყელში.

მინაბლოკი - ღრუტანიანი მინის ნაკეთობა, რომელიც მიიღება ორი ნახევარბლოკის შედუღებით. გააჩნია კარგი შუქგამტარობა (არანაკლები 50%-ისა), თბო- და ბგერათსაიზოლაციო თვისებები, საკმაო სიმტკიცე. ამზადებენ შუქგამფანტავ, შუქმიმმართველ, მზისგან დამცავ, ფერად მ. გამოიყენება შენობების გარე შუქლიობების შესავსებად, შუქგამჭვირვალე ტიხრების მოსაწყობად, კიბის უჯრედების შესამინად და სხვ.

მინაბოჭკო - მიიღება მინის ნაღობის ფილერიდან გამოწნეხით. ბოჭკოს დიამეტრია 3...10 მკმ. სიგრძე - 20 კმ-მდე, იყენებენ როგორც მინაპლასტიკის მარმირებელ კომპონენტს, აგრეთვე ფუძედ რულონური სახურავის და ჰიდროსაიზოლაციო მასალების წარმოებაში.

მინადული - მყარი დანალექი, რომელიც წარმოიქმნება ორთქლის ქვების მიღების, წყლის ეკონომიზაციის, ორთქლის გადამეტსახურებლების, საორთქლებლებისა და სხვა თბოგადამცემი აპარატების შიდა კედლებზე, როცა ამ მოწყობილობებში ხდება რომელიმე მარილის შემცველი წყლის აორთქლება ან გაცხელება. მ. ძალიან თხელი შრეც დიდ თერმულ წინაღობას ქმნის და იწვევს დანადგარების სახიფათო გადამეტხურებას. მ. აცილებენ მექანიკური და ქიმიური ხერხებით.

მინაელასტი - რულონური დნობადი საბურთულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა (ნახ. 1). გამოიყენება სხვადასხვა დანიშნულების შენობების საბურთულე ხალიჩის მოსაწყობად, აგრეთვე საძირკვლების, ხიდების, გვირაბების

ჰიდროსაიზოლაციოდ. ინარჩუნებს ელასტიკურობას -25°C , თბომედეგობას კი $+100^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურამდე. შედგება არაღვებადი საფუძვლისა (მინის ტილო, კომბინირებული ქსოვილი, მინის ქსოვილი, პოლიესთერი) და ზედაპირზე ორმხრივად დატანილი მოდიფიცირებული პოლიმერ-ბიტუმის შემკვრელისაგან. მონტაჟის დროს დნება პროპანის ან დიზელის სანთურით (ნახ. 2) და მჭიდროდ ეწყება ჰორიზონტალურ, დახრილ და ვერტიკალურ ზედაპირებს, რომლებიც დამზადებულია უწყვი მასალისაგან (ცემენტ-ქვიშის მოჭიმვა, მინერალური ბამბის გამათბუნებელი და სხვ.).

ნახ. 1

ნახ. 2

მინაიზოლი - რულონური ჰიდროსაიზოლაციო მასალა. მიიღება მინის საფუძველზე დამზადებული ტილოს ორივე მხრიდან რეზინობიტუმით დაფარვით; სისქე - 2 მმ, 1 მ^2 -ის მასა - 2 კგ. ინარჩუნებს თვისებებს -10 -დან $+85^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში.

მინაკაჟბადზიტი - მინაკრისტალური დეკორატიული ფილები კედლების შიდა და გარე მოპირკეთებისათვის.

მინამარმარილო - მარბლიტის სახესხვაობა, რომელსაც აქვს ერთი ტონის შეფერილობა. გამოიყენება კედლების მოსაპირკეთებლად შენობების შიგნით.

მინანქარი - იხ. ემალი.

მინაპაკეტი - სამშენებლო ნაკეთობა, რომელიც წარმოადგენს პერიმეტრზე ჩარჩოთი (მჭიდრით) ჰერმეტიკულად შეერთებულ ორ ან მეტ მინის ფურცელს (ნახ. 1). მინებს შორის წარმოქმნილ სივრცეს ავსებენ გამოშრალი ჰაერით, რაც გამოირჩევა მათ დაორთქლას ან კონდენსატის წარმოქმნას. მ. იყენებენ შენობა-ნაგებობების შუქლიობების შესამინად (ორმაგ ჩარჩოში ორმაგი შემინვის ნაცვლად). დამზადების ხერხებისა და კონსტრუქციული თავისებურებების თვალსაზრისით მზადდება დაწებებული, ნარჩილი და შენადული მ. ნარჩილ მინაპაკეტებში განიცხადება ჩარჩოდ გამოიყენება ტყვიის შენადნობისაგან დამზადებული ლარტყა (ზოლი), რომელიც ჩაისმება მ. კონტურის გასწვრივ და მიერჩილება ორივე მინას მაღალ ტემპერატურაზე სარჩილავის გამოყენებით, ხოლო შენადულ მ. ხდება კონტურის (კიდების) გაცხელება მაღალ ტემპერატურაზე და შემდეგში მინის მასის ფორმირება და შედუღება. პრაქტიკაში ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ორფენიანი დაწებებული მ., რომელთა დასამზადებლად გამოიყენება ალუმინის ლარტყა, რომლის საშუალებითაც კონტურზე ეწყება მინები და ამგვარად მიიღება ჩაკეტილი კოლოფისმაგვარი კონსტრუქცია. ლარტყა უზრუნველყოფს მინებს შორის საჭირო დაშორებას და ნაკეთობის საერთო სიხისტეს. მინებსა და ჩარჩოს შორის წარმოქმნილი ტემპერატურული დეფორმაციები კომპენსირდება დასაწებებელი ელასტიკური მასით (ტიოკოლი) ან პლასტიკური მასტიკებით, რაც უზრუნველყოფს კონსტრუქციის ხანმედეგობას. დასაწებებლად გამოიყენება ისეთი მასალები, რომლებიც ექსპლუატაციის პირობებში ხანგრძლივად ინარჩუნებენ ელასტიკურობას, აქვს კარგი ადგიური თვისებები მინისა და ჩარჩოს მასალის მიმართ, არ ატარებენ ორთქლსა და ჰაერს და მედეგი არიან მზის სხივებისა და ტემპერატურის მიმართ. მასა უნდა იყოს დენადი და კარგად ავსებდეს ღრეჩოებს მინასა და ჩარჩოს შორის, ჰქონდეს ვულკანიზაციის თვისება და გამრკვრივებისას არ გამოყოფდეს აქროლად ნივთიერებებს. ჩარჩოს ლარტყაში იყრება ტენის გამწოვი ნივთიერება (სილიკოგელი), რომელიც ლარტყის შიდა არსებული ნასვრეტებიდან უზრუნველყოფს პაკეტში მოხვედრილი ზედმეტი ტენის შთანთქმას, რაც გამოიწვევს მ. დაორთქლას შიდა მხრიდან. მ. დამზადების ტექნოლოგიური ციკლი შედგება შემდეგი ძირითადი ოპერაციებისაგან: მინის დაჭრა, გარეცხვა და გაშრობა; ალუმინის ლარტყის პროფილების დაჭრა და მათი ზედაპირების გასუფთავება ცხიმისაგან; ალუმინის ლარტყის დაჭრილი პროფილების გავსება სილიკოგელის ტენშთანთქმავი ფხვნილით და ჩარჩოების აწყობა პლასტმასის სპეციალური კეთხედების ("კლიფსების") გამოყენებით; პაკეტის აწყობა მინებისა და დამზადებული ალუმინის ლარტყის ჩარჩოების საშუალებით; მ. კონტურის შევსება ტიოკოლის ჰერმეტიკის გამოყენებით; ტიოკოლის ჰერმეტიკის ვულკანიზაცია ბუნებრივ პირობებში ან თერმოკამერაში 60°C ტემპერატურაზე. ტიოკოლის ჰერმეტიკის მომზადება წარმოებს საამქროში თეთრი (კომპონენტი A) და შავი (კომპონენტი B) მასების შერევით, თანაფარდობით 10:1. ბუნებრივ პირობებში მასის გამყარებისათვის საკმარისია 2 საათი. მინაპლასტების თბოიზოლაცია პროპორციულ

დამოკიდებულებაშია მის სისქესთან. პრაქტიკაში ძირითადად გამოიყენება 20...24 მმ სისქის მ., რომელიც შედგება ორი ფენა 4 მმ სისქის მინებისა და 12...16 მმ სისქის ალუმინის ლარტყისაგან. იშვიათად ხმარობენ 6 და 9 მმ სისქის ლარტყებსაც. პრაქტიკული გამოცდილებიდან გამომდინარე, 20 მმ სისქის პაკეტის (მინების სისქით 4 + 4 მმ)

ზედაპირის მაქსიმალური ფართობი მიზანშეწონილია არ აღემატებოდეს 4 მ^2 -ს, ხოლო თუ პაკეტში ერთი ფენა მინის სისქეა 6 მმ, მაშინ - 6 მ^2 -ს. მინაპაკეტების ტრანსპორტირება და მონტაჟი წარმოებს შვეულ მდგომარეობაში სპეციალური საფენების, სტელაჟების და ვაკუუმური სამარჯვების გამოყენებით. ჰერმეტიზაცია დარღვეული მ. ექსპლუატაციისათვის უვარგისია.

ნახ. 1

მინაპლასტიკი - პლასტმასის ნაირსახეობა რომელიც შედგება შემკვრელისა და მაარმირებლისაგან. შემკვრელად ძირითადად თერმორეაქტიული ფისები (პოლიეთერი, ეპოქსიდი, ფენოლფორმალდეჰიდი) გამოიყენება, ხოლო მაარმირებლად - მინის ბოჭკო, მინის ძაფი, მინის ქსოვილი, კვარცის ბოჭკო. გვხვდება გამჭირვალე და გაუმჭვირი სახით. სიმტკიცე $1,5...1,9 \text{ გ/სმ}^3$. მიეკუთვნება ძნელად წვადი მასალების ჯგუფს. სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად არსებობს სამი ტიპის: უწყვეტი მინის ბოჭკოთი არმირებული, ქაოსურად განლაგებული დანაწევრებული მინაბოჭკოთი არმირებული და მინის ბოჭკოსაგან დამზადებული უხეში ტილოთი არმირებული („გლაკრეზიტი“). მშენებლობაში განსაკუთრებით გავრცელებულია მინის ბოჭკოთი არმირებული პოლიეთერული მ. მისგან ამზადებენ კარებისა და ფანჯრის პროფილებს, სამფენოვან ფილებს და პანელებს, საკედლე ბლოკებს, კიბის სახეილურებს, ბრტყელ და ტალღოვან ფურცლებს (ნახ. 1), ელექტროობის არგამტარ კიბეებს, დიდი წნევის მილებს; აგრეთვე წყლის ნაგებს, კანოებს, ტელეფონის (ტაქსოფონის) კაბინებს, მყარ საწვავზე მომუშავე რაკეტის ძრავის კორპუსებს, მსუბუქი ავტომობილების ძარას და სხვ. მ. შეიძლება მიეცეს ნებისმიერი ფორმა, ფერი და სისქე. რუსეთში გამოშვებული მ. მარკებია: АГ-4С, СВАМ, АГ-4В.

ნახ. 1

მინაპროფილი - კოლოფისებრი ან შველერის კვეთის გრძელზომიანი (5 მ) უფერო ან ფერადი, დაარმატურებული ან არადაარმატურებული, გლუვი, მოხატული ან დაღარული პროფილი. გამოიყენება მზიდი კედლების, ტიხრების და გამჭვირვალე სახურავებისათვის, საგამოფენო და სპორტულ ნაგებობებში.

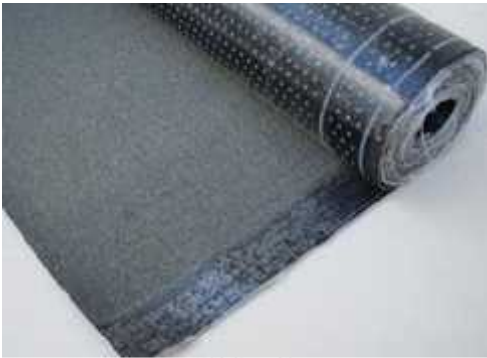
მინაპროფილიტი - სხვადასხვა პროფილის მინისაგან შემდგარი მსხვილგაბარიტიანი სამშენებლო ნაკეთობა. მზადდება უწყვეტი გაგლინვის მეთოდით არმირებული და არაარმირებული, უფერო და შეღებილი მინისაგან. განივკვეთის ფორმის მიხედვით განასხვავებენ ტალღოვან, ყუთისებრ, შველერისებრ, კუთხოვანისებრ, ტრაპეციულ და სხვ. მ. გამოიყენება შენობა-ნაგებობების შუქმელწევადი შემოშლულდავი კონსტრუქციების მოსაწყობად.

მინარეთი (არაბ.) - ისლამურ არქიტექტურაში კოშკი (გეგმით მრგვალი, კვადრატული ან მრავალწახნაგა) მეჩეთთან, რომლიდანაც მუეძინი მორწმუნეებს ლოცვისკენ მოუწოდებს (ნახ. 1). ადრეული ხანის მ. ჰქონდა სპირალური კიბე ან პანდუსი გარედან, შემდეგ კი კიბე კოშკის შიგნით გადაიტანეს. არქიტექტურული კონსტრუქციის მიხედვით განასხვავებენ ორ ძირითად ტიპს: ოთხკუთხას (ჩრდილოეთ აფრიკა) და მრგვალს (ახლო აღმოსავლეთი). მ. მორთულია ფიგურული აგურის წყობით, ორნამენტებით, ხვეულებით, მოჭიქული კერამიკით, აჟურული აივნებით და სხვ.

ნახ. 1

მინარუბეროიდი - რულონური მასალა, მიიღება მინაბოჭკოვან ტილოზე ბიტუმის შემკვრელის (ბიტუმრეზინის, ბიტუმპოლიმერის) ორმხრივი დატანით. გამოიყენება ბურულის ხალიჩის ზედა და ქვედა ფენებისათვის, აგრეთვე ასაკრავი ჰიდროიზოლაციისათვის. ორივე მხარეს უკეთებენ ქვიშის ხალიჩას. სისქე - 2,5 მმ, სიგანე - 96...100 სმ. გამოდის რულონის სახით (ნახ. 1).

ნახ. 1

მინატექსტოლიტი - მინაპლასტიკის მსგავსი თერმორეაქტიული პლასტმასა. წარმოადგენს ფენოვან პლასტიკს მინაქსოვილის და პოლიმერული შემკვრელის საფუძველზე. ყველაზე ეფექტური მასალაა, რომელიც გამოიყენება დინამიკურ დატვირთვებზე მომუშავე სამშენებლო კონსტრუქციებში. ფურცლის ზომება: სისქე 0,7...7 მმ, სიგანე 600...1200 მმ, სიგრძე 2400 მმ. სიმკვრივე 1,85 გ/სმ³. რუსეთში გამოდის შემდეგი მარკის მ.: KACT-B, BFT-C.

მინაფორები - გრანულები, მიღებული გათხევადებული მინის ან ნატრიუმის (კალიუმის) გაცივებული ნაღობის აქაფებით. აქაფებისათვის იყენებენ მინერალურ დანამატებს (ცარცი, დაფქული ქვიშა, ნაცარი). სიმკვრივე - 200...300 კგ/მ³. სხვა მჭიდრო მასალებთან ერთად გამოიყენება თბოიზოლაციის დასამზადებლად.

მინაშენი - შენობის ნაწილი, განლაგებული კაპიტალური კედლების კონტურის გარეთ. იგი წარმოადგენს დამხმარე ნაგებობას და ძირითად შენობასთან შეიძლება ქონდეს ერთი ან რამდენიმე საერთო კაპიტალური კედელი. მ. აგებენ ხისაგან ან აგურისაგან (ნახ. 1), თუმცა შესაძლებელია სხვა მასალების გამოყენებაც.

ნახ. 1

მინაშპალერი - რულონური ცეცხლგამძლე მასალა ტვიფრული მინაბოჭკოს საფუძველზე.

მინდა ციხე - შუა საუკუნეების ციხესიმაგრე, დასავლეთ საქართველოში, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მხარეში, ამბროლაურის რაიონის სოფელ წესის მახლობლად (ნახ. 1). შემორჩენილია გალავანი და სამი კოშკი, რომელთაგან დასავლეთისა ცილინდრულია, ჩრდილოეთის და სამხრეთ-აღმოსავლეთისა - ოთხკუთხა. შესასვლელი სამხრეთიდანაა. თარიღდება ადრე შუა საუკუნეებით. მ.გ. რაჭის საერისთავოს მნიშვნელოვანი ციხე იყო. მასზე გადიოდა ონიდან ქვემო რაჭაში და ქვემო სვანეთიდან რაჭაში მიმავალი გზები.

ნახ. 1

მინდობილობა - დოკუმენტი, რომლითაც მრწმუნებელი ადასტურებს იმას, რომ მან უფლება მისცა თავის წარმომადგენელს (ნდობით აღჭურვილ პირს) მოახდინოს გარკვეული, დოკუმენტში მითითებული ქმედება მრწმუნებლის სახელით (ანუ თავისი სახელით). დოკუმენტი წერილობითი სახით განსაზღვრული ვადით დგება. მ. მოწმდება მრწმუნებლის ხელის მოწერით და, ჩვეულებრივ, დაწესებულების ბეჭდით.

მინერალი - ბუნებრივი ქიმიური ნაერთი ან ელემენტი, რომელიც შედის დედამიწის ქერქის შედგენილობაში. შეიძლება იყოს აირადი, თხევადი და მყარი. მიწის ქერში მ. არათანაბრადაა განაწილებული. ქიმიური ელემენტები, ბუნების ეს დამოუკიდებელი ერთეულები, მიწის ქერქში განიცდიან გადაადგილებას, მიგრაციას, უერთდებიან ერთმანეთს და ა.შ. მ. შედგება მთის ქანები, მაგმები და სხვა გეოლოგიური სხეულები. დედამიწის ქერქში გავრცელებული მ. - სილიკატები (25%-მდე); ჟანგები და ჰიდროჟანგები (12,5%- მდე); სულფიდური შენაერთები და მათი ანალოგები (14%-მდე); ფოსფატები და მათი ანალოგები (18%-მდე). ცნობილია 2500-ზე მეტი ბუნებრივი მ. სახეობა.

მინერალიზატორები - ნივთიერებები (ლითონის ოქსიდები), რომლებსაც მცირე რაოდენობით უმატებენ ცემენტის კლინკერის ცეცხლგამძლე ნაკეთობების ნედლეულის ნარევეში, სილიკატურ ნაღებებში მინერალწარმოქმნის პროცესების ხელშეწყობისათვის.

მინერალოგია - მეცნიერება მინერალების შესახებ, რომელიც შეისწავლის მათი შემადგენლობის ფიზიკური და ქიმიური თვისებების თავისებურებებს და მათ კავშირს სტრუქტურასთან, მინერალების წარმოქმნის კანონზომიერებას და ბუნებაში მათი მოპოვების პირობებს და პრაქტიკულ გამოყენებას. მ. შედის გეოლოგიურ მეცნიერებათა კომპლექსში.

მინერალური - მინერალებისაგან შემდგარი, მინერალების შემცველი.

მინერალური ბამბა - სინთეზური მინერალური ბოჭკოს იზოლაცია, რომელიც მზადდება ვულკანური წარმოშობის ქანების ან ლუმელის წიდის და სხვა არაორგანული ნივთიერებების დნობით და შემდეგ გამდნარი მასის ფიზიკურად გარდაქმნით ბოჭკოებად. გამოდის რულონების (ნახ. 1) ან ფილების (ნახ. 2) სახით. გამოიყენება სახურავების, კედლების, იატაკების გასათბუნებლად; აგრეთვე ცხელი წყლის მილების და მისთ. თბოსაიზოლაციოდ.

ნახ. 1

ნახ. 2

მინერალური ბოჭკოს საიზოლაციო მასალა - ძირითადი ბოჭკოებით შექმნილი იზოლაცია, რომელიც წარმოებულია ქანების, წიდის ან მინისაგან, შემკვრელებით ან მათ გარეშე.

მინერალური ნედლეული - ბუნებრივი მინერალური სხეულები (სასარგებლო წიაღისეული), აგრეთვე მარილშემცველი რეზერვუარები - ზღვები, ტბები, მიწისზედა წყლები), რომლებიც წარმოადგენენ მადანს მრეწველობისათვის საჭირო ლითონებისა და სხვა ქიმიური ელემენტების ამოსაღებად. მ.წ. გამოიყენება ენერგეტიკის საჭიროებისათვის (ნახშირი, ნავთობი, აირი), მშენებლობისათვის, ქიმიური მრეწველობისათვის, ელექტროტექნიკისათვის და სხვ.

მინერალური ქეჩა - მიიღება ბიტუმის ემულსიით ან სინთეტიკური ფისით გაჟღენთილი ბამბის შემკვრელებით. მზადდება 100...200 მარკის რულონების ან 30...60 მმ სისქის ფილების სახით.

მინიმალიზმი - 1. მოთხოვნათა დაყვანა მინიმუმამდე; 2. ხელოვნებისა და დიზაინის სხვადასხვა ფორმების მიმდინარეობა, სადაც ნამუშევარს შემოცლილი აქვს სტრუქტურული დეტალები მის ყველაზე უმარტივეს ფუნდამენტალურ საწყისებამდე. მინიმალიზმისთვის დამახასიათებელია განდგომა სუბიექტივიზმის, რეპრეზენტაციისა და ილუზიონიზმისაგან. უარყოფენ რა კლასიკურ და ტრადიციული მხატვრულ მასალებს, თავიანთ ნამუშევრებში მინიმალისტები იყენებენ მარტივი გეომეტრიული ფორმისა და ნეიტრალური ფერების, მცირე მოცულობის საწარმოო და ბუნებრივ ობიექტებს. კონცენტრაცია ხდება მხოლოდ თვით ნამუშევარზე და მის განლაგებაზე სივრცეში, ყოველგვარი ქვეტექსტის ან დამატებითი მნიშვნელობის მინიჭების გარეშე. მინიმალისტური ნამუშევრები სამგანზომილებიანი არქიტექტურული სტრუქტურის ფორმას იღებს, უშუალო ზემოქმედებაში გარშემო მყოფ სივრცესთან, შუქთან და მაყურებელთან. ის უარყოფს ყოველგვარ მნიშვნელობას და ემოციას და მხოლოდ საკუთარ თავს წარმოადგენს.

მინიმეტრი (ლათ.) - ბერკეტული ისრიანი ხელსაწყო, რომელიც გამოიყენება კალიბრის ხაზოვანი ზომების, მანქანათა დეტალების და სხვ. გასაზომად კონტაქტური მეთოდით. გამოზომი ღერძი დაკავშირებულია საჩვენებელ ისართან ბერკეტების მეშვეობით. გაზომვათა დიაპაზონია 20-დან 600 მკმ-მდე. ცდომილება შეადგენს 0,5...2,5 მკმ-ს.

მინიმი (ინგლ.) - მოცულობის ბრიტანული ერთეული. 1M (აშშ) = 59,1938 მმ³; 1M (დ. ბრიტ) = 61,6119 მმ³.

მინიმუმი (ლათ. Minimum) - 1. რაიმესთან შედარებით უმცირესი, უდაბლესი დონე; 2. ექსტრემუმის წერტილი; 3. მათემ. ფუნქციის უმცირესი მნიშვნელობა მის სხვა მნიშვნელობებთან შედარებით მასთან საკმაოდ ახლო წერტილებში.

მინის ბამბა - მასალა, რომელიც შედგება უწყსრიგოდ განლაგებული მინის ბოჭკოებისაგან (ნახ. 1). სიმკვრივე - 75...125 კგ/მ³, თბოგამტარობა - 0,04...0,052 ვტ/(მ·კ). მ.ბ. გამოყენების მაქსიმალური ტემპერატურაა 450°C, მისგან ამზადებენ საგებს, ფილებს, ზოლებს და სხვა ნაკეთობებს, მათ შორის ქსოვილსაც. გამოიყენება გამათბუნებელ საშენ მასალად.

ნახ. 1

მინის ბლოკი - მიიღება დაწნეხილი ორი ნახევარბლოკის პერიმეტრზე შედუღებით (ნახ. 1). მზადდება კვადრატული (194×194×98 მმ) და სწორკუთხა ფორმის (294×194×98 მმ). შეიძლება იყოს შეუღლებავი და ფერადი. ბლოკის ღირსებაა თბოგამტარობის დაბალი კოეფიციენტი – 0,4...0,45 ვატ/(მ·კ), თითქმის 2-ჯერ ნაკლები, ვიდრე აგურის. მ.ბ. იყენებენ შენობის სინათლეგამტარ ზღუდარებში, კედლებში (ნახ. 2), ლიფტის შახტების შემინვისა და არქიტექტურულ-დეკორატიული მიზნებისათვის.

ნახ. 1

ნახ. 2

მინის ბოჭკო - მრგვალი ან პროფილური კვეთის ბოჭკო; ამზადებენ გამდნარი მინისაგან ელემენტარული ბოჭკოების სახით. მ.ბ. ორი სახისაა: უწყვეტი და შტაპელური. ფართოდ გამოიყენება გამამტკიცებელ მასალად მინაპლასტიკების და სხვა კომპოზიციური მასალების წარმოებაში, აგრეთვე საფილტრავი მასალის, ელექტროიზოლაციის და ოპტიკური კაბელების დასამზადებლად.

მინის მილი - მაღალი ქიმიური მედეგობის, გლუვი, გამჭვირვალე პროფილი. წარმატებით ცვლის ლითონის მილებს. მათი გამტარობა 5...10%-ით მეტია, ვიდრე იმავე დიამეტრის ფოლადის მილისა.

მინის მოზაიკური ფილა - მცირე (ხშირად კვადრატული) ზომის მოსაპირკეთებელი ფილა, რომელიც მზადდება გაუმჭვირი ფერადი მინისაგან უწყვეტი გლინვის მეთოდით ზომით 20×20 და 25×25 სმ, სისქით 5...6 მმ. გამოიყენება შენობა-ნაგებობების გარე და შიდა მოპირკეთებისათვის. აგრეთვე გამოიყენება დეკორატიულ-მხატვრული მოზაიკური სამუშაოებისათვის (იხ. სმალტა).

მინორატი (ლათ.) - 1. მემკვიდრეობის სისტემა, რომლის დროსაც მთელი ქონება განუყოფლად გადადის გვარში უმცროსზე ან გარდაცვლილის უმცროს ვაჟზე; 2. უძრავი ქონება, რომელიც მემკვიდრეობით გადადის გვარში უმცროსზე ან გარდაცვლილის უმცროს ვაჟზე.

მინუტი (ლათ.) - ბრტყელი კუთხის სიდიდის საზომი ერთეული, რომელიც უდრის 1/ 60 გრადუსს. აღინიშნება ირიბი შტრიხით. მინუტის ცნება ასახავს დღემდე შემორჩენილი სამოცობითი თვლის სისტემის ნაშთს.

მირაბილიტი - იხ. მარილი გლაუბერის.

მისაბმელი - 1. ერთ-, ორ- და მეტლერძიანი უძრავო საზიდარი (ნახ. 1), რომელიც ბუქსირდება ავტომობილით ან ტრაქტორით. გამოიყენება სხვადასხვა ტვირთების გადასატანად; 2. ორლერძიანი მისაბმელი სკრეპერები, გრეიდერები, ვიბრაციული საგორავები, რომელთა გამწედა გამოიყენება მუხლუხა ან თვლებიანი ტრაქტორები.

ნახ. 1

მისაბმელი ზონარი - ზონარი, რომელიც გაჭიმულია კარნიზის გასწვრივ და ემსახურება სახურავის ლავგარდანის წყობის შემოწმებას.

მისაბრჯენი (ქვესაბრჯენი) - გისოსის ხის ელემენტი, რომელიც დაბოლოებულია მზიდი, გადამტანი კონსტრუქციის ზედა და ქვედა სარტყელებით, ზოლებით.

მისადგომები - 1. ადგილი, გზა, რითაც მისადგებიან რაიმე დასახლებულ პუნქტს; 2. ზღვის (მდინარის) ნაპირზე გემების მისადგომი საგანგებოდ მოწყობილი ადგილი.

მისაქსელი - პნევმოქსოვილის (გამოიყენება პნევმატიკურ კონსტრუქციებში) დამხმარე განივი ძაფები.

მისტრალი (ფრანგ.) - ცივი და მშრალი ზამთრის თვეებისთვის დამახასიათებელი ჩრდილოეთ-დასავლეთის ქარი, რომელიც უმეტესად ქრის სევენიდან რონის ხეობის გავლით ხმელთაშუაზღვის სანაპიროსკენ საფრანგეთში. რამდენიმე დღის განმავლობაში მისტრალი ქრის უწყვეტლივ და აღწევს ძალიან დიდ სიჩქარეს, დაახლოებით 100 კმ/სთ-მდე და დიდ ზიანს აყენებს სასოფლო-სამეურნეო კულტურებს. ზოგჯერ იმდენად ძლიერად ქრის, რომ ფესვებიანად გლიჯავს ხეებს. კატაბიტიკური ქარის ნაირსახეობაა. ლაჟვარდოვანი ნაპირის აღმოსავლეთით მისი გავლენა შესუსტებულია. მ. წარმოიქმნება ატლანტური ანტიციკლონისა და ჩრდილოეთის ზღვის ციკლონის კონტაქტის შედეგად.

მიქა (იტალ.) - ქრისტიანობის ლექსიკონი.

მიქსერი (ინგლ.) - ცილინდრული ან კასრის ფორმის ჰერმეტიკული ლითონის ჭურჭელი (დოლი), რომელიც მოთავსებულია სატვირთო ავტომანქანაზე (ნახ. 1) და ძრავის მეშვეობით ბრუნავს საკუთარი ღერძის გარშემო (შეიძლება იყოს სტაციონალურიც). ის თავის მხრივ მოძრავი, დიდი ზომის ბეტონმრეცია. ჰერმეტიკულობა იცავს ბეტონის მასას ატმოსფერული ნალექების მოხვედრისაგან და უზრუნველყოფს მის უწყვეტ შერევას ტრანსპორტირებისას. გამოიყენება დიდი მოცულობის სამშენებლო სამუშაოების შესასრულებლად, როგორიცაა: სამირკვლების, საყრდენი კედლების, კაშხლების, ქვაბულების, ხიდის ბურჯების და მისთ. დაბეტონება. მ. დიდი გამოყენება აქვთ მეტალურგიაში - ბრმედული თუჯის გასაწმენდად მავნე მინარევებისაგან (მაგ., გოგირდისაგან), აგრეთვე ყოფაცხოვრებაში ელექტრომიქსერების სახით.

ნახ. 1

მიშენება-დაშენება - შენობის ან სტრუქტურის იატაკის ფართობის გადიდება ან სიმაღლეში გაზრდა.

მიცელები (ლათ.) - კოლოიდურ სისტემებში თხევადი გარემოთი გარსშემორტყმული მცირე ზომის ნაწილაკები (მაგ., საპნის ნაწილაკები წყლის ხსნარებში).

მიცელიუმი (ბერძ.) - სოკოს ვეგეტატიური სხეული (ქსოვილი), რომელიც შედგება უწყვილესი განშტოებული ძაფებისაგან.

მიწა - წარმოების მატერიალური წყარო, რომელიც როგორც წარმოების საშუალება, არ ექვემდებარება აღწარმოებას. მ. ხასიათდება ნაყოფიერებით, მადნეული და არამადნეული წიაღისეულის შემცველობით. მ. მრავალფეროვანია ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით.

მიწა-წყალი - 1. ქვეყნის მიწა, ტერიტორია; 2. სახნავ-სათესი მიწა, ადგილ-მამული.

მიწათსარგებლობის გენერალური გეგმა - ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენების (მიწათსარგებლობის) და განაშენიანების ძირითად პარამეტრებს, კეთილმოწყობის, გარემოსა და უძრავი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სივრცით-ტერიტორიულ პირობებს, სატრანსპორტო, საინჟინრო და სოციალური ინფრასტრუქტურის, ასევე ეკონომიკური განვითარების სივრცით ასპექტებს და განსახლების ტერიტორიულ საკითხებს.

მიწათსარგებლობის დაგეგმვა - საქმიანობა, რომელიც განსაზღვრავს მიწის (დასახლებათა ტერიტორიების) გამოყენების სახეობას, ინტენსივობას და პირობებს ზონირების მეთოდით.

მიწათსარგებლობის დეტალური გეგმა - მიწათსარგებლობის გენერალურ გეგმაზე დაფუძნებული ან დამოუკიდებლად არსებული, დასახლებათა ან/და მათი ცალკეული ტერიტორიების განვითარების ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტი, რომელიც ადგენს ზოგად ფუნქციურ ზონებს ან აზუსტებს მათ ქვეზონების სახით.

მიწათსარგებლობის ზონის ტიპი - ზონის ტერიტორიის გამოყენების (მიწათსარგებლობის) სახეობა, რომელიც განისაზღვრება ზონის ტერიტორიაზე განთავსებული მიწის ნაკვეთების გამოყენების და ინფრასტრუქტურის სახეობით.

მიწასათხრელი მანქანები - გამოიყენება მიწის სამუშაოების შესასრულებლად შენობა-ნაგებობების, გზების, მილსადენების, მიწისქვეშა კომუნიკაციების, ჰიდროტექნიკური და საირიგაციო ნაგებობების მშენებლობებზე, აგრეთვე კარიერებში სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებაზე. მ.მ. აწარმოებენ მხოლოდ გრუნტის თხრას და განტვირთვას სატრანსპორტო საშუალებებში ან ნაყარში. ამ ჯგუფის მანქანებს მიეკუთვნება ერთციცხვიანი და მრავალციცხვიანი ექსკავატორები.

მიწასათხრელი-სატრანსპორტო მანქანები - უზრუნველყოფენ გრუნტის მოთხრას საკუთარი ან გამწეს ძალით მზიდავთან ერთად და სპეციალური ტრანსპორტის გამოყენების გარეშე გადაადგილებენ მას დაგების (განტვირთვის) ადგილზე. მუშა ორგანოს კონსტრუქციის მიხედვით განასხვავებენ ციცხვებიან (სკრეპერები) და ფარის ფორმის დანებიან მანქანებს (ბულდოზერები, გრეიდერები) საკიდი მოწყობილობის სახით საბაზო მუხლუხა ან თვლებიან გამწეებზე (ტრაქტორებზე), იშვიათად სპეციალურ შასიზე ან მისაბმელი და ნახევრადმისაბმელი მოწყობილობის სახით მუხლუხა ან თვლიან გამწეებთან.

მიწასაწოვი დანადგარი - მოტივტივე მიწასათხრელი მანქანა, რომელიც შეიწოვს წყალქვეშა გრუნტს წყალ-გრუნტის ნარევის (პულპის) სახით (ჰიდრონარევი) და გადაიტანს მას ნაყარში ან ასაშენებელი ნაგებობის ტანში. მ.დ. ორგვარია: გრუნტსადენებით პულპის გადასატუმბავი და თვითგადამზიდი (ნახ. 1, მიწასაწოვი თვითგადამზიდი). არსებობს მ.დ. სტაციონალური და მოძრავი.

ნახ. 1

მიწასაწოვი იარაღი - მცურავი მიწასაწოვი დანადგარი გათხევადებული გრუნტ-პულპის დაქუცმაცების, აწევისა და გადაადგილებისათვის (ნახ. 1, მიწასაწოვი იარაღი). გამოიყენება ზღვის და მდინარის ფსკერის ჩასაღრმავებელ სამუშაოებზე ხრეშის, ქვიშის, შლამის მოპოვების დროს.

ნახ. 1

მიწასაწოვი ჭურვი - მცურავი მიწისმთხრელი დანადგარი, რომელიც იღებს გრუნტს წყალქვეშ წყალთან ერთად (პულპა) და აწვდის მილსადენით დაგების ადგილზე (ნაპირზე, ჯებირზე, ნაყარში). აქვს რამდენიმე საცვლელი მუშა ორგანო (გამაფხვიერებელი, შეშწოვი, მრავალციცხვიანი). გამოიყენება ძირის გასაღრმავებელ სამუშაოებზე, ნაპირსამაგრი, ჯებირების და ყრილების მოსაწყობად, ქვიშის მოსაპოვებლად და სხვ. მიწასაწოვს მრავალციცხვიანი მუშა ორგანოთი მიწახაპიას და დრავას უწოდებენ.

მიწახაპია დანადგარი - მოტივტივე მიწასათხრელი მანქანა, რომელსაც აქვს ჩამჩის მოწყობილობა წყალქვეშა გრუნტის ამოსაღებად.

მიწის გამოწყოფი - კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანოს გადაწყვეტილება მიწის ნაკვეთის სარგებლობაში მიცემის თაობაზე მიზნის და სარგებლობის ძირითადი პირობების ჩვენებით.

მიწის ნაგებობები - საინჟინრო ნაგებობების ერთობლიობა გრუნტის მასივში ან გრუნტისაგან აგებული. მ.წ. ეწოდება თხრილი, თუ ის განთავსებულია მიწის ზედაპირის ქვევით, და ყრილი - თუ ის აგებულია მიწის ზედაპირის ზევით. დანიშნულების მიხედვით მ.წ. არის ჰიდროტექნიკური (კაშხალი, ჯებირი, არხი, სანაპირო და სხვ.) და სამელიორაციო (ტბორი, წყალსაკავი და გამწმენდი ნაგებობები, წყალმიწოდებელი, გამანაწილებელი და საშრობი არხები); საგზაო (ნახ. 1)(მიწის ვაკის რკინიგზის და საავტომობილო გზებისათვის); სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობის ნაგებობები (მთხრებლი, თხრილი) და სხვ.

ნახ. 1

მიწის ნაკვეთი - საკუთრების უფლების ობიექტი, შემოსაზღვრული ერთი უწყვეტი წირით, რომელიც წარმოადგენს საკადასტრო ერთეულს და შესაძლებელია გამოიყენებოდეს სამშენებლო საქმიანობის განვითარების მიზნით.

მიწის ნაკვეთი ინდივიდუალური - მიწის ნაკვეთი საცხოვრებელი სახლის (ბინის) მიმდებარედ, რომელშიც გასვლა უშუალოდ სახლიდან (ბინიდან) არის შესაძლებელი.

მიწის ნაკვეთის გამოყენების სახეობა - მიწის ნაკვეთის ფაქტობრივი ან დასახლებათა განვითარების დაგეგმარების დოკუმენტებით განსაზღვრული გამოყენების სახეობა (სამშენებლო მიწის ნაკვეთი, სამშენებლოდ შეზღუდული მიწის ნაკვეთი განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში, სამშენებლოდ შეზღუდული მიწის ნაკვეთი განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებს გარეთ და სამშენებლოდ შეუსაბამო მიწის ნაკვეთი).

მიწის ნაკვეთის გამწვანების კოეფიციენტი (კ-3) - მიწის ნაკვეთის კაპიტალური შენობა-ნაგებობებით დაუფარავი ზედაპირის ფართობის შეფარდება მიწის ნაკვეთის ფართობთან მეათედის სიზუსტით.

მიწის ნაკვეთის განაშენიანების ინტენსივობის კოეფიციენტი (კ-2) - მიწის ნაკვეთზე განთავსებული კაპიტალური შენობა-ნაგებობების სართულების ჯამური ფართობის შეფარდება მიწის ნაკვეთის საერთო ფართობთან მეათედის სიზუსტით.

მიწის ნაკვეთის განაშენიანების კოეფიციენტი (კ-1) - მიწის ნაკვეთის კაპიტალური შენობა-ნაგებობებით დაფარული, განაშენიანებული ზედაპირის ფართობის შეფარდება მიწის ნაკვეთის საერთო ფართობთან მეათედის სიზუსტით.

მიწის ნაკვეთის განაშენიანების ფართობი - მიწის ნაკვეთის კაპიტალური შენობა-ნაგებობებით დაფარული, განაშენიანებული ზედაპირის ფართობი.

მიწის ნაკვეთის საზღვრების ცვლილება - მიწის ნაკვეთის სამშენებლოდ ეფექტიანად გამოყენებისათვის საზღვრების კონფიგურაციის შეცვლა, სათანადო ხელშეკრულების, მათ შორის, ნატურალური ან ფულადი კომპენსაციის საფუძველზე. ცვლილების საფუძველია მომიჯნავე ნაკვეთების მესაკუთრეებს შორის დადებული შეთანხმება მიწის ნაკვეთების საზღვრების კონფიგურაციის ცვლილების თაობაზე. საზღვრების კონფიგურაციის ცვლილება რეგისტრირებულ უნდა იქნეს საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოში. საზღვრების კონფიგურაციის შეცვლა ხორციელდება მესაკუთრეთა ინტერესების დაცვითა და სათანადო ხელშეკრულების საფუძველზე - საკუთრების უფლებათა გადაწესებით.

მიწის ნაკვეთის სამშენებლოდ გამოყენების პირობები - პირობები, რომელთა დაკმაყოფილება აუცილებელია სამშენებლო საქმიანობის განსახორციელებლად კონკრეტულ სამშენებლო მიწის ნაკვეთზე. ამ პირობათა საფუძველზე დგება მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტები.

მიწის ნაკვეთის ფართობი - მიწის ნაკვეთის საზღვრებით შემოფარგლული ტერიტორიის ორთოგონალური პროექციის ფართობი.

მიწის ნაკვეთისა და შენობა-ნაგებობების კვლევა - მიმდინარეობს შენობა-ნაგებობების მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტების მომზადებამდე, ზოგიერთ შემთხვევაში - შენობა-ნაგებობების დაპროექტების, მშენებლობის და გამოყენების დროს (შენობა-ნაგებობის მშენებლობის პროცესში ან გამოყენების დროს კვლევისათვის აუცილებელი გარემოებების წარმოქმნის შემთხვევაში). კვლევების მიზანია მიწის ნაკვეთის ბუნებრივი და ფიზიკური

პირობებისა და მახასიათებლების გარემოზე ზემოქმედების ფაქტორების განსაზღვრა და მათი ცვლილებების პროგნოზირება. კვლევების ჩატარება, შემადგენლობა, მოცულობა და ჩატარების მეთოდი დამოკიდებულია: შენობა-ნაგებობების დანიშნულებასა და სახეობაზე; კონსტრუქციულ თავისებურებებზე, ტექნიკურ სირთულესა და ისეთ პოტენციურ საშიშროებაზე, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს შენობა-ნაგებობის დეფორმაცია; ტოპოგრაფიული, საინჟინრო-გეოლოგიური, ეკოლოგიური, კლიმატური პირობების სირთულეებზე, აღნიშნული პირობების შესახებ არსებული კვლევების შედეგების ხარისხსა და ხელმისაწვდომობაზე. ახალი მშენებლობისა და არსებული შენობა-ნაგებობის რეკონსტრუქციისას ხდება იმ არსებულ შენობა-ნაგებობაზე ზემოქმედების შეფასება, რომლის მომიჯნავედაც დაგეგმილია მშენებლობა. იმ შემთხვევაში, თუ დაგეგმილმა სამშენებლო სამუშაოებმა შესაძლოა გავლენა მოახდინოს მათ მდგრადობაზე, მაშინ უნდა მოხდეს ამ შენობა-ნაგებობის მდგრადობის გამოკვლევა. ჩამოყალიბებული განაშენიანებით შეზღუდულ პირობებში მშენებლობის განხორციელებისას დამკვეთმა, დამპროექტებელმა და მშენებელმა უნდა უზრუნველყონ ყველა საჭირო ღონისძიების განხორციელება, რათა გამოირიცხოს მათი მიზეზით მიწის ნაკვეთის მოსაზღვრე შენობა-ნაგებობების კონსტრუქციების დეფორმაცია და დაზიანება.

მიწის სამუშაოები - სამშენებლო სამუშაოების კომპლექსი, რომელიც მოიცავს გრუნტის დამუშავებას (ამოღებას), მის გადაადგილებას და დაგებას განსაზღვრულ ადგილზე გრუნტის შემჭიდროებით. მ.ს. დანიშნულებათა გრუნტისაგან საინჟინრო ნაგებობების შექმნა, როგორიცაა კაშხალი, სარკინიგზო და საავტომობილო გზები, არხები და სხვა; აგრეთვე ნულოვანი სამუშაოების, ტერიტორიების მოსწორების, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისას ფუჭი ქანების გადასასხნელი და სხვა სამუშაოების ჩატარება. მ.ს. არის ღია (მიწის ზედაპირზე), მიწისქვეშა და წყალქვეშა. თანამედროვე პირობებში მ.ს. თითქმის მთლიანად მექანიზებულია და სრულდება მაღალმწარმოებლური მანქანებით (ექსკავატორები, სკრეპერები, ბულდოზერები, გრეიდერები), ჰიდრომექანიზაციის საშუალებებით, ავთოქებით და სხვ.

მიწისზედა ნაგებობები - ნაგებობები, განთავსებული მიწის ზედაპირის ღონის ზევით, მიწისზედა სივრცეში.

მიწისზედა საბაგირო გზა - სატრანსპორტო საშუალება გამწევი ბაგირით. ვაგონების გადაადგილდება ხდება ვიწროლიანდაგიან სარკინიგზო ტრასაზე, რომელიც მოწყობლია მიწაზე ან ესტაკადაზე.

მიწისმზომელი - (მვ.) მიწის აზომვა-გამოჯვნისა და მიწათმოწყობის სპეციალისტი.

მიწისპირა სართული - სართული, რომლის იატაკის ნიშნულის მიწის ზედაპირიდან ამოწევის საშუალო სიმაღლე 1,8 მეტრამდეა, ხოლო მისი ჭერის მიწის ზედაპირიდან ამოწევის საშუალო სიმაღლე 1,8 მეტრს აღემატება.

მიწისქვეშა აირები - გრუნტში არსებული სუნთქვისათვის მავნე აირები, რომლებიც თავისუფლდებიან მათი მდებარეობის ადგილას სამთო გამონამუშევრის გაყვანის დროს. ყველაზე ხშირად გვხვდება ნახშირორჟანგი (CO_2),

მეთანი (CH_4), გოგირდწყალბადი (H_2S), აზოტი (N) და სხვ. ნახშირორჟანგი გამოიყოფა მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის ნივთიერებათა გახრწნით. სამთო გამონამუშევრებში იგი ხშირად გვხვდება. ის ჰაერზე 1,5-ჯერ მძიმეა და ამის გამო თავს იყრის გამონამუშევრის ქვედა ნაწილში. ნახშირორჟანგი ადვილად აღწევს ქანის ყველა სივრცეებში და ბზარში. მეთანი ხშირად გვხვდება ისეთ მიწისქვეშა გამონამუშევრებში, რომლებიც გადიან ნავთობიან, ნახშიროვან და ბიტუმივან ფენებში. მეთანი უფრო და უსუნო გაზია, ამიტომ მისი წარმოშობა გამონამუშევარში შეიძლება შეუმჩნეველი იყოს. მეთანი თითქმის 2-ჯერ მსუბუქია ჰაერზე და ამიტომ გროვდება გამონამუშევრის ზედა ნაწილში. მეთანი ფეთქებადსაშიშია, როცა მისი კონცენტრაცია ჰაერში 5...16%-ს აღწევს. გოგირდწყალბადი ძლიერ მომწამლავი გაზია, მაგრამ მისი გამოცნობა იოლდება მძაფრი სუნის გამო; როდესაც კონცენტრაცია ჰაერში 0,1%-ს აღწევს ადამიანი გრძნობას კარგავს. აზოტი დიდი რაოდენობით არ გამოიყოფა და ამდენად ადამიანისათვის დიდ საშიშროებას არ წარმოადგენს. აზოტი ჰაერზე მსუბუქია და მისი თავმოყრა სამთო გამონამუშევრის ზედა ნაწილში ხდება.

მიწისქვეშა გვირაბი - მიწის ნიშნულის ქვემოთ გაყვანილი შეკრული კონტურის გვირაბი.

მიწისქვეშა მეურნეობა - საინჟინრო კომუნიკაციებისა და დამხმარე მოწყობილობების მიწისქვეშა განლაგებული ქსელი, დასახლებული პუნქტის კომუნალური მეურნეობის მომსახურებისათვის (წყალსადენი, კანალიზაცია, გათბობა, ვენტილაცია, წყალჩაქისადინარი, წყალგადასაშვები, კავშირგაბმულობის კაბელები, საექსპლუატაციო ჭები და სადგურები). თანამედროვე საქალაქო მეურნეობაში მიწისქვეშა მილსადენები ეწყობა საერთო კოლექტორებში ძირითადი მაგისტრალებისა და ქუჩების გასწვრივ.

მიწისქვეშა ნაგებობა - გრუნტის ზედაპირის ქვემოთ, მიწაში განლაგებული არხები, კოლექტორები, წყალსატარები, კამერები, შახტები, გვირაბები, ჭები, თავშესაფრები, მაცივრები, საწყობები და სხვ.

მიწისქვეშა რეზერვუარი - რეზერვუარი, რომელშიც სითხის მაქსიმალური შევსების დონე, სულ მცირე 0,2 მ-ით დაბლაა მიმდებარე მოედნის (რეზერვუარის კედლიდან არანაკლებ 3 მ-ის ფარგლებში) უდაბლეს საპროექტო ნიშნულზე.

მიწისქვეშა სართული - სართული, რომლის ჭერის მიწის ზედაპირიდან ამოწევის საშუალო სიმაღლე 1,8 მეტრს არ აღემატება.

მიწისქვეშა შენობა - ადამიანის სარგებლობისათვის განკუთვნილი სივრცე, სადაც იატაკის დონე შენობიდან გამოსასვლელი ყველაზე ქვედა დონის მოპირკეთებულ იატაკზე 9150 მმ-ზე ქვემოთ მდებარეობს.

მიწისქვეშა წყალი - დედამიწის ქერქის ზედა ნაწილის ქანებში თხევად, მყარ და აირად მდგომარეობაში მყოფი წყალი. მ.წ. თავმოყრილია ფხვიერ, ფორიან და ნაპრალოვან ქანებში, აგრეთვე კარსტულ სიცარიელეებში. სიმძიმის ძალის გავლენით მოძრავ მიწისქვეშა წყალს ეწოდება გრავიტაციული ანუ თავისუფალი წყალი, ხოლო ქანებთან მოლექსულური ძალებით შეკავშირებულს - ბმული წყალი (ჰიგროსკოპული, აფსკური, კაპილარული და კრისტალიზაციური). მ.წ. გაჟღენთილ ქანთა ფენების (წყლიანი ჰორიზონტების) ერთობლიობა ქმნის წყლიან კომპლექსს. ქანებს წყალშეღწევადობისა და წყალგაცემის სხვადასხვა უნარი აქვს. წყალშეღწევადობის უნარის მიხედვით არჩევენ: წყალშეღწევად (ფხვიერი და დანაპრალებული მასიური ქანები), ნაწილობრივ წყალშეღწევად (წვრილმარცვლოვანი და თიხიანი ქვიშაქვები, ლიოზი, ტორფი, მერგელი) და წყალშეუღწევ (თიხები, დაუნაპრალებელი მასიური მაგმური, მეტამორფული ქანები და სხვ.) ქანებს. მ.წ. ბუნებრივი ხსნარია, რომელიც 60-ზე მეტ ქიმიურ ელემენტს შეიცავს. მასში გვხვდება მიკროორგანიზმებიც. მ.წ. გავრცელების კანონზომიერება განპირობებულია მრავალი გეოლოგიური და ფიზიკურ-გეოგრაფიული ფაქტორით. ბაქნებსა და კიდური როფების არეებში უმეტესად გავრცელებულია არტეზიული აუზები, ნაოჭა სისტემებში კი უფრო ხშირად ნაპრალოვანი ტიპის მ.წ. გვხვდება. მ.წ. დედამიწის წყლის რესურსების შემადგენელი ნაწილია, ამიტომ მის შესწავლას დიდი სახალხო-სამეურნეო მნიშვნელობა აქვს. მ.წ. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სასარგებლო წიაღისეულია.

მიწისძვრა - ბუნებრივი მიზეზებით გამოწვეული დედამიწის ზედაპირის რხევა. მიწისძვრების უმრავლესობა სუსტია, ხშირად შეუმჩნეველია ადამიანებისათვის და არანაირ ზიანს არ იწვევს. ზოგი მათგანი კი იწვევს დიდ ნგრევას, რასაც თან ახლავს მსხვერპლი. მ. სიძლიერე რიხტერის სკალით იზომება. ის ძირითადად, ტექტონიკური პროცესებით არის გამოწვეული. მ. კერა დედამიწის წიაღის იმ უბანს წარმოადგენს, სადაც ქანებში დიდი ხნის განმავლობაში დაგროვილი ენერგიის განტვირთვა ხდება. მ. სიძლიერე მაგნიტუდით (ტალღების საერთო ენერგიით) და ბალებით ფასდება. ბალის სიდიდე კერის სიღრმესა და მაგნიტუდაზეა დამოკიდებული. დედამიწაზე ორი ძირითადი სეისმური სარტყელია ცნობილი: ალპურ-ჰიმალაური და წყნაროკეანური. საქართველოს ტერიტორია, როგორც კავკასიის სეისმური რეგიონის განუყოფელი ნაწილი, ალპურ-ჰიმალაურ სეისმოაქტიურ სარტყელს მიეკუთვნება. ჩვენი ქვეყნის ტერიტორია მოსალოდნელი მ. სიძლიერით და თანმდევი უარყოფითი შედეგებით, ერთ-ერთი ურთულესი რეგიონია და 8-9 ბალიანი მიწისძვრების რისკის ზონაშია მოქცეული. მიყენებული მატერიალური ზარალისა და ადამინთა მსხვერპლის რაოდენობის მიხედვით მ. ყველაზე მასშტაბური დამანგრეველი სტიქიაა. მისგან მსოფლიოში ყოველწლიურად დაახლოებით 10 ათასი ადამიანი იღუპება. დედამიწაზე წელიწადში საშუალოდ ერთი კატასტროფული და 100 დამანგრეველი მ. ხდება. საქართველოში მ. მაღალი აქტიურობით ჯავახეთის ვულკანური მთიანეთი და კავკასიონი გამოირჩევა. მ. ხშირად თან სდევს მის მიერ პროვოცირებული სხვა სტიქიური მოვლენები: ცუნამი, მეწყერი, ზვავი, ღვარცოფი, ხანძარი და სხვ.

მიწისძვრის ინტენსივობა - ანუ მიწისძვრის შედეგად დედამიწის ზედაპირის რყევის ინტენსივობა, წარმოადგენს დედამიწის ზედაპირზე კონკრეტულ წერტილში მიწისძვრის დამანგრეველი შედეგის ვიზუალური შეფასების მიხედვით დადგენილ სიდიდეს. იგი მიწისძვრის შედეგად დედამიწის ზედაპირზე რყევების აჩქარებასა და ნაგებობებზე (სხეულებზე) მოქმედ სეისმურ ძალას ახასიათებს. დამოკიდებულია მაგნიტუდაზე, ჰიპოცენტრიდან დაშორების მანძილზე და ტერიტორიის გეოლოგიურ სტრუქტურაზე. მისი მნიშვნელობა მცირდება ცენტრიდან პერიფერიისაკენ. ინტენსივობა იზომება ბალებში 0-დან 12-მდე ევროპის მაკროსეისმური სკალის მიხედვით.

მიწისძვრის სიმძლავრე - მიწისძვრის დროს, სეისმური ტალღების სახით, გამოყოფილი ენერგიის განმსაზღვრელი სიდიდე. იზომება მაგნიტუდებში.

მიჯიფთვა - იხ. გამალაშინება.

მიჯნა - მცირე რამ საზღვრის ნიშანი.

მკვებავი - მოწყობილობა, რომელიც ბუნკერიდან თუ სხვა ჩამტვირთავი ღარიდან სატრანსპორტო და გადამამუშავებელ მანქანებს თანაბრად და რეგულარულად აწვდის ფხვიერსა და საცალო ტვირთს (ნახ. 1). არსებობს მ. სახეები: ვიბრაციული, ლენტური, მოქანავი, ფირფიტოვანი, ხრახნული, ჯაჭვური და სხვ.

ნახ. 1

მკვეთარა - სითბური ან მექანიკური პროცესის მართვის სისტემის მოძრავი ელემენტი, რომელიც მიმართავს მუშა სითხის ან გაზის ნაკადს საჭირო არხში ნახვრეტების მეშვეობით ზედაპირზე, რომელზედაც იგი სრიალებს.

მკვეთი - წრფე, რომელსაც მოცემულ წირთან აქვს სულ მცირე ორი საერთო წერტილი.

მკრები - იხ. კოლექტორი.

მლაშე - 1. რასაც მარილის გემო აქვს, მარილიანი; 2. მარილიანი ადგილი, მლაშობი.

მმართველი - 1. ორგანიზაციის სათავეში მყოფი, ხელმძღვანელი, უფროსი; 2. პირი, რომელიც განაგებს რაიმე დაწესებულების, საწარმოს, მეურნეობის საქმეებს

მნიშვნელოვანი - ზომით, ძალით დიდი, საგულისხმო, ანგარიშგასაწევი.

მოასფალტება - საავტომობილო გზების, ქუჩების, მოედნების, აეროდრომების და მისთ. დაფარვა ცხელი, თბილი ან ცივი ასფალტბეტონით. მ. მიმდინარეობს ერთ ან ორ ფენად: 4...6 სმ სისქის ქვედა ფენას აგებენ მსხვილმარცვლოვანი ნარევისაგან (მარცვლების ზომა 15...35 მმ), 3...4 სმ სისქის ზედა ფენას კი - წვრილმარცვლოვანისაგან (მარცვლების ზომა <15 მმ-ზე). დიდი მოცულობის სამუშაოებს აწარმოებენ ასფალტსაგები მანქანებით, ხოლო მცირე სამუშაოებს - ხელის საგორავების გამოყენებით.

მოაჯირი - შენობის ელემენტი ან ელემენტების სისტემა, რომელიც მდებარეობს სხვადასხვა დონეზე სავალი ზედაპირების საზღვართან ან მასთან ახლოს ღია მხარეს და ამცირებს სავალი ზედაპირიდან ქვედა დონეზე ჩავარდნის რისკს (ნახ. 1).

ნახ. 1

მობინადრე - 1. ბინის დამქირავებელი; ბინის მეპატრონე; 2. მცხოვრები, მოსახლე, ბინადარი, მკვიდრი.

მობრუნება - მოძრაობა, რომლის დროსაც ფიქსირებული წერტილი რჩება უძრავი.

მოგება - 1. სხვაობა საბითუმო ფასებში წარმოების ამონაგებსა და რეალიზებული პროდუქციის სრულ თვითღირებულებას შორის; 2. გაყიდვის მოცულობის (რეალიზაციიდან ამონაგების) მეტობა ხარჯებსა და გასავლებზე საანგარიშგებო პერიოდის განმავლობაში; შემოსავლის ნამეტი ხარჯებზე. აუცილებელი არაა მოგებამ გაზარდოს ფულადი სახსრები, იგი შეიძლება ასახულ იქნეს გადიდებულ აქტივებში ან შემცირებულ ვალდებულებებში, მაგრამ

იგი ყოველთვის ზრდის მფლობელთა კაპიტალს

მოგება აბსოლუტური - მოგება, რომელსაც გამყიდველი იღებს საქონლის გაყიდვით დანახარჯების გამოქვითის შემდეგ.

მოგება ბუღალტრული - ერთობლივი შემოსავალი აშკარა დანახარჯების გამოკლებით.

მოგება მთლიანი - საწარმოს მოგების მთლიანი თანხა დაქვითვასა და გადარიცხვამდე. იგი დამატებული ღირებულების ის ნაწილია, რომელიც რჩება მეწარმეებს დაქირავებული მუშაკების შრომის ანაზღაურების, წარმოებასა და იმპორტზე წმინდა გადასახადებთან დაკავშირებული ხარჯების გამოქვითვის შემდეგ. მთლიანი წმინდა მოგება წმინდა მოგებისა და ძირითადი კაპიტალის მოხმარების ჯამია.

მოგება პროდუქციის რეალიზაციიდან - პროდუქციის გაყიდვით მიღებული თანხა, რომლის სიდიდე დამოკიდებულია რეალიზებული პროდუქციის რაოდენობაზე, ასორტიმენტზე, ხარისხსა და ფასზე.

მოგება საბალანსო - საწარმოს მოგების მთლიანი თანხა, მიღებული წარმოებრივი საქმიანობის ყველა სახიდან და ასახული მის ბალანსში.

მოგება შეფარდებითი - მოგება, რომელსაც გამყიდველი იღებს ყოველ გაყიდულ ნაწარმზე დანახარჯების გამოქვითვით.

მოგება წმინდა - თანხა, რომელიც რჩება ფირმის ერთობლივი შემოსავლიდან აშკარა და ფარული დანახარჯების გამოქვითვის შემდეგ. მ.წ. წარმოადგენს სხვაობას ბუღალტრულ მოგებასა და იმპლიციტურ დანახარჯებს შორის.

მოგობვა (მოქიშვა) - 1. ლითონის ფურცლის პირის გადაღუნვა მის შესაერთებლად სხვა პირთან ან სხვა ფურცელთან (შედულებით, მოქლონებით და ა.შ.); 2. ფურცლოვანი შტამპვის ოპერაცია.

მოგორვა (გასახმარისება) - 1. მანქანების ექსპლუატაციის საწყისი პერიოდი (ახლადდამზადებულის ან კაპიტალურად შეკეთებულის), რომლის დროსაც ადგილი აქვს დეტალების მუშა ზედაპირების დამუშავებას, სადებების დაჯდომას და ა.შ. ხასიათდება განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში დეტალების ცვეთის ინტენსივობის თანდათანობითი შემცირებით. მ. დამთავრების შემდეგ, ნორმალურ პირობებში, ცვეთის ინტენსივობა ხდება მუდმივი; 2. ბრუნვითი სხეულების ფორმის მქონე ფურცლოვანი მასალის ნაკეთობის ფორმარმოქმნის ოპერაცია (მაგ., ცისტერნებისა და სხვა ტევადობის ჭურჭლის ძირის, ჩამოსასხმელი ჩამჩის, კონვერტერების ძირის). ნაკეთობების ფორმის მიცემა ხდება საწნებ დაზგაზე.

მოდაკრილი - სინთეზური ბოჭკო, მიღებული აკრილნიტრილის სოპოლიმერების და ვინიქლორიდის (40...60%) ან ვინილდენქლორიდის (20...50%) საფუძველზე. ზოგჯერ საღებავებთან დასამსგავსებლად მის შემადგენლობაში შეჰყავთ მესამე სოპოლიმერი (მაგ., ნატრიუმის ვინილსულფონატი 1...2%). მ. ბოჭკოს ძირითადი დანიშნულებაა ხელოვნური ბოჭკოს შექმნა გარეული ცხოველების ბეწვის იმიტაციით. გამოიყენება საღებავი ლილვაკების, ხალიჩების, ავეჯის გადასაკრავი ხაოიანი ქსოვილების, პარიკების, საბავშვო სათამაშოების და სხვ. დასამზადებლად.

მოდელი (ფრანგ.) - 1. ფიზიკური სისტემა (მოწყობილობა, სქემა, დანადგარი, მანქანათა სისტემა) ან კომპონენტებისა და ფუნქციების აღწერა, რომელიც ასახავს რომელიმე ობიექტის პროცესის ან მოვლენის არსებით თვისებებს; 2. ნიმუში, რომელიც წარმოადგენს ეტალონს მასიური და სერიული კვლავწარმოებისათვის; 3. ყალიბი (დამზადებული ხისგან, თიხისგან, სანთლისგან, თაბაშირისგან და სხვა), რომელშიც ნაკეთობა მზადდება სხვა მასალისგან (ლითონი, თაბაშირი, ქვა და სხვ.); 4. მოწყობილობა, რომელიც წარმოადგენს იმიტაციას (ჩვეულებრივ შემცირებულ მასშტაბში) სხვა (ნამდვილი) მოწყობილობისა - გამოიყენება კვლევითი, სპორტული ან გასართობი მიზნით.

მოდელირება - 1. რთული აგრეგატების ან პროცესების ექსპერიმენტის დადგმისა და დამუშავების შესწავლის მეთოდი მოდელებზე ან რეალურ აგრეგატებზე მსგავსების თეორიის გამოყენებით. მსგავსების (ანალოგიების) მეთოდით რაიმე პროცესის შესწავლა გულისხმობს ხარისხობრივად სხვა ფიზიკური პროცესის შესწავლას, რომლის აღწერა ხდება იგივე ფორმის შესაბამისი მათემატიკური ტოლობებით. მ. ამ შემთხვევას ეწოდება მათემატიკური მ. მისგან განსხვავებულია ფიზიკური მ., რომლის დროსაც ფიზიკურ პროცესს შესასწავლ ობიექტზე და მის მოდელზე ხარისხობრივად ერთნაირია. ამ დროს იგულისხმება, რომ ყველა პროცესი მსგავსია (სრული მსგავსება) ან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი პროცესია მსგავსი (ლოკალური მსგავსება) და შესწავლის დროს ნებისმიერ მომენტში და ნებისმიერ წერტილში განსაზღვრული ოდენობით განსხვავდებიან სხვა მოვლენის შესაბამისი პარამეტრებისგან. მ. გამოიყენება მეცნიერებისა და ტექნიკის სხვადასხვა დარგებში. მაგ., ჰიდროტექნიკური ნაგებობები, ჰიდრავლიკური,

თბური და ელექტრული მანქანები, თვითმფრინავები, თბოტექნიკური და ქიმიური აპარატები და დანადგარები და სხვ.; 2. თვითმფრინავების, გემების, მანქანების და ა.შ. მოძღვრების დამზადება კვლევითი, სპორტული ან გასართობი მიზნით.

მოდელური ფილა - ლითონის ფილა, რომელსაც ემაგრება მოდელი, რომელიც წარმოადგენს ჩამოსახმელ ნახევარფორმას დაყალიბებისათვის.

მოდერნი (ფრანგ.) – მიმდინარეობა ხელოვნებაში (უმთავრესად არქიტექტურაში) რომელიც გავრცელდა ევროპაში XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში და წინ უსწრებდა კონსტრუქტივიზმს. მოდერნიზმის მიმდევარნი ცდილობდნენ შეექმნათ ახალი სტილი და ხაზგასმით იყენებდნენ არქიტექტურული ელემენტების მიღებული წყობის ნებისმიერი გარდაქმნით შექმნილ მანერულ ფორმებს. სამკაულში ბატონობდა სიმბოლიკა, ცალკეული ფორმებისა და მოტივების სტილიზაცია.

მოდერნიზაცია (ფრანგ.) - 1. შენობების კაპიტალური რემონტის ნაირსახეობა, რომლის ძირითადი დანიშნულებაცაა შენობის ცვეთის შეჩერება. ცვეთის მიზნები შეიძლება იყოს დაგეგმარების შეუსაბამობა თანამედროვე ნორმატიულ მოთხოვნებთან; 2. სამრეწველო ნაკეთობის ფუნქციონალური თვისებების და საექსპლუატაციო საიმედოობის გაუმჯობესების ერთ-ერთი გზა ზოგიერთი დეტალის და კვანძის კონსტრუქციისა და გარეგანი ფორმის შეცვლის გზით, პრინციპიალური გარდაქმნის გარეშე. იგი სამრეწველო მოწყობილობის გაუმჯობესების ძალზე ეკონომიური ხერხია, რომელიც არ მოითხოვს მათი დამზადების ტექნოლოგიური პროცესის გარდაქმნას.

მოდელიონი (იტალ.) - არქიტექტურულად დამუშავებული კონსოლი, რომელზედაც დაყრდნობილია კორინთული ან კომპოზიტის ორდერის ლავგარდნის დამაგვირგვინებელი ნაწილი (ნახ. 1).

ნახ. 1

მოდუფიკატორი - ნივთიერება, რომელიც მცირე დოზებით (ჩვეულებრივ პროცენტის მეათედებში) შეყვანისას აუმჯობესებს ლითონის მექანიკურ თვისებებს, რადგან ხელს უწყობს სტრუქტურული მდგენელების კრისტალიზაციას დაქუცმაცებულ ფორმაში. ფოლადისა და თუჯის მოდიფიკატორებად გამოიყენება მაგნიუმი, ფეროსილიციურიმი, სილიკოკალციუმი, ალუმინი, ტიტანი.

მოდუფიკაცია (ლათ.) - რაიმეს გარდაქმნა, დახვეწა, სახეცვლილება ახალი თვისებების შეძენით. მ. - ხარისხობრივად განსხვავებული მდგომარეობა ან სახესხვაობა. ტექნიკაში იგი ითვალისწინებს ახალ ტექნოლოგიას, ან რაიმე მოწყობილობის, მექანიზმის, ხელსაწყოს ახალი მოდელის შექმნას.

მოდულატორი - მოწყობილობა, რომელიც ახორციელებს რხევათა მოდულაციის პროცესს. იყენებენ რადიოგადაცემებში, კინოაპარატებში და სხვ.

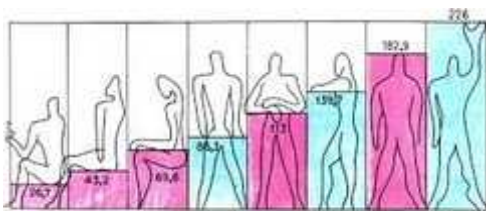
მოდულაცია (მოდულირება) (ლათ.) - (ფიზ.) მაღალი სიხშირის რხევათა შეცვლა უფრო დაბალი სიხშირის რხევებით.

მოდული - 1. გაზომვის ამოსავალი ერთეული, რომელსაც ადგენენ მოცემული არქიტექტურული ნაგებობისათვის და იყენებენ საზომად შენობის ცალკეული ნაწილის თანაზომიერების დასაცავად; 2. ზუსტ მეცნიერებაში: ზოგიერთი მნიშვნელოვანი კოეფიციენტის სახელწოდება; მსახვარი; 3. მათემატიკაში: რიცხვი, რომელზეც უნდა გავამრავლოთ ერთი სისტემის ლოგარითმი მეორე სისტემის ლოგარითმის მისაღებად; 4. რაიმე სისტემის, ორგანიზაციის, მოწყობილობის პირობითად გამყოფი, დამოუკიდებელი ნაწილი; 5. სწავლების დამოუკიდებელი, თანამიმდევრული ბლოკი, რომელიც აერთიანებს მონათესავე საგნებს. მ. განსაზღვრულია საგანთა ურთიერთკავშირები და თანამიმდევრობა. სასწავლო გეგმა შეიძლება შედგებოდეს ერთი ან რამდენიმე მოდულისაგან; 6. რომელიმე

განსაკუთრებული ფიზიკური სიდიდისა და კოეფიციენტის სახელწოდება (მაგ., დრეკადობის მ., ზომების მ., კბილების მ. და სხვ.); 7. უნიფიცირებული კვანძი (ან რთული ჯაჭვის ნაწილი), რომელიც შედგება მასიური წარმოების ურთიერთშეცვლადი დეტალების კომპლექსისაგან და ასრულებს დამოუკიდებელ ფუნქციას სხვადასხვა ტექნიკურ მოწყობილობებში; 8. ლიტერატურაში მიღებული კოსმოსური ხომალდის ნაწილების დასახელება (მაგ. "აპოლონი", რომელიც დაჯდა მთვარეზე, შედგებოდა ორი მოდულისაგან - ძირითადი ანუ ორბიტალური და მთვარის ანუ დასაჯდომი).

მოდული კბილანის - გეომეტრიული პარამეტრი, ხაზოვანი სიდიდე, რომელიც კბილანის ზომის პროპორციულია. არჩევენ წრიულ, ღერძულ და ნორმალურ მოდულებს.

მოდულორი - სივრცის პროპორციული ორგანიზაციის საშუალება ფრანგი არქიტექტორის ლე კორბუზეს მიერ ლოგიკურად დამუშავებული ზომის სახაზავის მეშვეობით, რომელსაც მან „მოდულორი“ უწოდა. მიიღო რა საწყის სიდიდედ ადამიანის პროპორციები - საშუალო სიმაღლე (1,83 მ) და სიმაღლე აწეული ხელით (2,26 მ), ლე კორბუზემ შექმნა ზომის ორი შკალა, რომლის მეტრული რიგი წარმატებითაა შეთავსებული ადამიანის ყველა პარამეტრთან, რომელიც ამარტივებს ამ უკანასკნელის ურთიერთდამოკიდებულებას სივრცის სამშენებლო გაბარიტებთან (ნახ. 1). მ. მონაცემები ჩადებულია ქარხნული წესით დამზადებულ ასაწყობ სამშენებლო კონსტრუქციების ზომებში.

ნახ. 1

მოდუსი (ლათ.) – 1. საგნის გარდამავალი, არამუდმივი მდგომარეობა ან თვისება; 2. (ფილოს.) რისამე წესი, ხერხი; 3. (ლოგ.) აზროვნების ნაირსახეობა

მოედანი - 1. რამდენიმე ქუჩით გადაკვეთილი განაშენიანებისაგან თავისუფალი, საზოგადოებრივი დანიშნულების არქიტექტურულად მოწყობილი სივრცე დასახლებულ ადგილში; 2. მიწის ნაკვეთი, რომელიც შემოსაზღვრულია მიწის ნაკვეთის საკუთრების ხაზით ან გამოყოფილი საზოგადოებრივი გზის ნაწილით.

მოვერცხვლა - ნაწარმის ვერცხლით დაფარვა გალვანური მეთოდით, რომლის დანიშნულებაცაა ნაწარმის დაცვა კოროზიისაგან, ოპტიკური არეკვლის გაძლიერება, ზედაპირისათვის დეკორატიული სახის მიცემა და სხვ.

მოვლენა - საგნის ან მისი არსებობის გარეგნული ფორმის ასე თუ ისე აღმოჩენა. ცნობიერებაში იგი ერთერთი საფეხურია საგნის განცდისა. მოვლენები არის: აეროდინამიკური, ატმოსფერული, დიფუზური, კარსტული და ა.შ.

მოვლითი ჭრა - სატყეო-სამეურნეო ღონისძიება, რომელიც ხორციელდება ტყის სახეობრივი შემადგენლობის, სტრუქტურისა და სანიტარიული მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით. კორომთა ხნოვანებისა და ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით განისაზღვრება მოვლითი ჭრის შემდეგი სახეები: განათებითი; გაწმენდითი; გამოხშირვითი; გავლითი; სანიტარიული და სარეკონსტრუქციო.

მოზაიკა - საროთი, სოფიის კენჭი; მონუმენტური ფერწერის სახეობა, სადაც გამოსახულება მიიღება სხვადასხვა მასალის (მარმარილოს, გრანიტის, მინის, კენჭების და მისთ.) ნაჭრების მჭიდროთ შეერთებით (ნახ. 1); ასეთი წესით მიღებული, კედლის, იატაკის და სხვა ზედაპირი.

ნახ. 1

მოთუთიება - 1. ფოლადის ან თუჯის ნაკეთობების ზედაპირის დაფარვა თუთიის ფენით კოროზიის საწინააღმდეგოდ. ტარდება ცხელი მეთოდით (ნაკეთობის ჩადირვა გამდნარ თუთიაში), ელექტროლიზით (იხ.გალვანოსტეგია), გამდნარი თუთიის გაფრქვევით; 2. ფოლადის ნაკეთობების ზედაპირული ფენების გაჯერება თუთიის მტვრით (იხ. მეტალიზაცია).

მოთხოვნა სამშენებლო პროდუქციაზე - შენობა-ნაგებობების საჭიროება, რომელიც აუცილებელია ნორმალური საცხოვრებელი პირობების შესაქმნელად ადამიანებისათვის და საზოგადოების ფუნქციონირებისათვის.

მოთხოვნები წაყენებული ბეტონისადმი - 1. ნაკეთობის და კონსტრუქციის დამზადების ტექნოლოგია ბეტონის ნარევს და ბეტონს უყენებს თავის მოთხოვნას, რომელთა უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ნედლეულის და ბეტონის შედგენილობის შერჩევა. გამოყენებული ტექნოლოგიის მიხედვით განასხვავებენ: ბეტონს დამზადებულს ხისტი ნარევისაგან, რომელიც ნაკეთობის სწრაფად განყალიბების საშუალებას იძლევა; სხმული ბეტონი, რომელიც ნაკეთობის ან კონსტრუქციის ფორმაში ადვილად ისხმება და ავსებს მას ყოველგვარი შემკვრივების გარეშე; სწრაფადგამაგრებადი; შეუკლები; გაფართოებადი; გაორთქლილი; ავტოკლავური გამაგრების; უარყოფით ტემპერატურაზე გამაგრებადი ბეტონი და სხვ.; 2. საერთო მოთხოვნები ასეთია: ბეტონის ნარევის მომზადება, ტრანსპორტირება უნდა იყოს მოსახერხებელი, ადვილი და არ უნდა განშრევდეს; ბეტონს უნდა ჰქონდეს გამაგრების გარკვეული სიჩქარე, შესაბამისი მისი განყალიბების, კონსტრუქციის ან ნაგებობის ექსპლუატაციის ვადასთან; ცემენტის ხარჯი და ბეტონის ღირებულება უნდა იყოს მინიმალური; 3. ბეტონის და რკინაბეტონის კონსტრუქციის დამზადების განსაკუთრებული მახასიათებელია ის, რომ მასალის ხარისხზე წინასწარ არ შეიძლება მსჯელობა. საჭირო თვისებას ბეტონი იღებს კონსტრუქციის დამზადების პროცესში. ამიტომ ძალიან მნიშვნელოვანია მასალის სწორი შერჩევა, ბეტონის შედგენილობის დაპროექტება კონსტრუქციის დამზადების ტექნოლოგიის მიღებული მეთოდით. ტექნოლოგიური რეჟიმის დაცვა, წარმოების ოპერაციული კონტროლი; 4. ბეტონი მიეკუთვნება ხელოვნური ქვის კონგლომერატს, წარმოადგენს კომპოზიციური მასალის სახესხვაობას, ამიტომ, სხვადასხვა ბეტონისათვის დამახასიათებელია როგორც საკუთარი - კერძო, ისე ზოგადი კანონზომიერებანი. თანამედროვე ტექნოლოგიური და ტექნიკურ-ეკონომიკური გაანგარიშება ბეტონის ტექნოლოგიაში დაფუძნებულია იმ დამოკიდებულებაზე, რომელიც აკავშირებს ბეტონის შედგენილობას და სტრუქტურას მის თვისებასთან. ეს დამოკიდებულება ფიზიკურ-ქიმიური ხასიათისაა, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში მიღებულია ექსპერიმენტული გზა. ის უნდა შემოწმდეს და დაზუსტდეს წარმოების კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით ანუ ბეტონის ქარხნებში (ბეტონის კვანძებში) აუცილებელია მომზადებული ბეტონის პარტია შემოწმდეს სტანდარტული ნიმუშების ლაბორატორიული გამოცდით ბეტონის მახასიათებლების საპროექტოსთან შესაბამისობის მიზნით

მოიჯარე - მეპატრონე, პატრონი, მესაკუთრე.

მოკალვა - 1. მასალის ზედაპირზე ლითონის ფენის წარმოქმნა სარჩილის გაღობით, დატანით და შემდეგი დაკრისტალებით; 2. ზედაპირის დაფარვა კალის თხელი ფენით.

მოკიდება - წვის ინიცირება (დაწყება).

მოკიდების წყარო - ანთების გამომწვევი თბური ენერგია.

მოლარე (გერმ.) - პირი, რომელსაც ევალება ფულის აღრიცხვა, მიღება, შენახვა და სალაროდან გაცემა. მ. წერილობით ვალდებულებას იღებს მატერიალურ პასუხისმგებლობაზე. მ. თანამდებობრივ ვალდებულებებში შედის: ოპერაციების განხორციელება ფულადი ფასიანი ქაღალდების მიღების, აღრიცხვის, გაცემისა და შენახვის შესახებ, მისი დაცვის უზრუნველყოფის წესების აუცილებელი შესრულებით. მ. აფორმებს დოკუმენტებს და შესაბამისად დაწესებული წესის მიხედვით იღებს ფულად საშუალებებსა და ფასიან ქაღალდებს ბანკის დაწესებულებებში ხელფასის, პრემიების

ასანაზღაურებლად. შემოსავლების და გასავლების დოკუმენტების საფუძველზე აწარმოებს სალაროს წიგნს. ადარებს ფაქტობრივ ნაღდ ფულად და ფასიანი ქაღალდების თანხებს წიგნის ნაშთთან. ადგენს სალაროს ანგარიშგებას.

მოლარტყვა - ძელი ან ფიცარი, რომელიც მიმაგრებულია ნივნივებზე (ნახ. 1) და წარმოადგენს სახურავის საფარის ფუძეს, საფუძველს.

ნახ. 1

მოლბერტი (გერმ.) - საყრდენი (ჩვეულებრივ სამ- ან ოთხფეხა), რომელზედაც მხატვარი ათავსებს ჩარჩოზე გადაჭიმულ ტილოს მუშაობის დროს. ძირითადად მზადდება ხის მასალისაგან.

ნახ. 1

მოლდინგი - გადასასვლელი დეკორატიული პროფილი, რომელიც გამოიყენება დეკორატიული მოსაპირკეთებელი ფილების, საკედლე პანელის და სხვ. პირაპირების შესასვებად.

მოლეკულა (ლათ.) - მოცემული ნივთიერების უმცირესი ნაწილაკი, რომელსაც გააჩნია ამ ნივთიერების ქიმიური თვისებები. მ. შედგება ერთნაირი ატომებისგან (მარტივი ნივთიერება) ან სხვადასხვა ატომებისგან (ქიმიური შენაერთი). ატომები გაერთიანებულია ერთ მთლიანში ქიმიური კავშირების მეშვეობით. მოცემული ნივთიერების მ. აგებულება და შემადგენლობა არ არის დამოკიდებული მისი მიღების ხერხებზე. მ. ხარისხობრივი და რაოდენობრივი შემადგენლობა გამოიხატება ნივთიერების ქიმიური ფორმულით. მ. ატომების კავშირების რიგითობა და მათი ვალენტობის მნიშვნელობა ასახულია მოლეკულის სტრუქტურულ ფორმულაში. მ. ფორმა და ზომები დამოკიდებულია ატომთშორისი კავშირების სიგრძეზე და მათ შორის კუთხეებზე (ვალენტური კუთხე). ერთატომიან მ. (მაგ., ინერტული გაზების მ.) ცნება მოლეკულა და ატომი ემთხვევა. ქიმიური შენაერთების მ. ატომების რაოდენობა სხვადასხვაა. მაღალი ტემპერატურის პირობებში ყველა აირის მ. იშლება (დისოცორდება) ატომებად. კონდენსირებული (თხევად ან მყარ) მდგომარეობაში მოლეკულებს შეუძლიათ შეინარჩუნონ ან არ შეინარჩუნონ ინდივიდუალური თვისებები. მაგ., მოლეკულური კრისტალები და ბევრი სითხე შედგება მოლეკულებისგან, ხოლო ატომურ, იონურ და ლითონის კრისტალებს არ გააჩნია ცალკეული მ. (იხ. კრისტალები). მ. მნიშვნელოვან მახასიათებლებს წარმოადგენს მისი ატომებად დაშლის ენერგია, რომელიც ტოლია იმ ენერგიისა, რომელიც გამოიყოფა ატომებისგან მ. შექმნისას. შენაერთების მდგრადობა, მათი რეაქციის უნარი და მათ მიერ განვლილი ქიმიური სახეცვლილების მიმართულება მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება მ. შემავალი ატომებს შორის კავშირების ენერგიით. მ. ელექტრული და მაგნიტური თვისებები ხასიათდება მისი პოლარიზებულობით, დიპოლური მომენტი და მაგნიტური მომენტი. მ. იმყოფებიან მუდმივ მოძრაობაში. წინსვლითი მოძრაობისა და ბრუნვის გარდა მ. განიცდიან შიდა მოძრაობას - ატომების რხევა წონასწორობის მდგომარეობასთან ახლოს და ელექტრონების მდგომარეობის ცვლილება. მ. ენერგია, გარდა იმ ენერგიისა, რომელიც ხმარდება წინსვლით მოძრაობას, კვანტურია;

ე.ი. შეუძლია მიიღოს მხოლოდ რიგი განსაზღვრული დისკრეტული მნიშვნელობები. მ. გადასვლისას ერთი კვანტური მდგომარეობიდან მეორეში, გამოიყოფა ან შთაინთქმება ერთი კვანტი ენერგია.

მოლეკულური ოპტიკა - ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ნივთიერებაში სინათლის გავრცელების კანონზომიერებებს მის მოლეკულურ აგებულებასთან მიმართებაში. მ.ო. განიხილება სხვადასხვა გარემოში სინათლის შთანთქმა, დისპერსია, გაბნევა, გარდატეხა და არეკვლა, ოპტიკური აქტიურობა, გარემოზე გარეშე ელექტრული და მაგნიტური ველების ზემოქმედებასთან დაკავშირებული ოპტიკური მოვლენები და სხვ.

მოლეკულური სპექტრი - მოლეკულების ენერგიის ერთი დონიდან მეორეზე გადასვლისას წარმოშობილი შუქის შთანთქმის, გამოსხივების და გაფანტვის კომბინაციების ოპტიკური სპექტრი. მ.ს. შედგება მეტნაკლებად ფართო ზოლოებისგან, რომლებიც წარმოქმნილია მრავალი მჭიდროდ განლაგებული სპექტრული ხაზისაგან. ზოლოვანი მ.ს. სირთულე ხაზოვან ატომურ სპექტრისგან განსხვავებით აიხსნება იმით, რომ მოლეკულებში ატომის ბირთვის მიმართ ელექტრონების მოძრაობასთან ერთად, არსებობს სხვა მოძრაობები: ბირთვის რხევა მოლეკულებში წონასწორობის მდგომარეობასთან ახლოს, აგრეთვე მოლეკულის, როგორც ერთი მთლიანის ბრუნვა. მოძრაობის ყველა ეს სახე კვანტურია. ე.ი. მათ შესაბამისმა ენერგიამ შეიძლება მიიღოს მხოლოდ განსაზღვრული დისკრეტული მნიშვნელობა. მოლეკულათა ენერგიის შესაბამისი დონეთა შორის გადასვლები, განსხვავებით ატომური სპექტრისა, იწვევს მ.ს. დამატებით ხაზების გაჩენას. მ.ს. კონკრეტული სტრუქტურა განსხვავებულია სხვადასხვა მოლეკულებისათვის და როგორც წესი, რთულდება მოლეკულაში ატომის რიცხვის ზრდასთან ერთად. მ.ს. შესწავლა გვადლევს ღირებულ ინფორმაციას მოლეკულის აგებულების შესახებ (ატომშორის მანძილის, ინერციის მომენტის, რხევათა სიხშირის, ძალოვანი მუდმივას, დისოციაციის ენერგიის, მოლეკულის სტრუქტურის და ა.შ. განსაზღვრას). მ.ს. ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მოლეკულური სპექტრალური ანალიზის საფუძველია.

მოლეკულური ფიზიკა - ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სხეულების ფიზიკურ თვისებებს, ნივთიერების აგრეგატული მდგომარეობის (აირი, სითხე და კრისტალი) თავისებურებებს, სხეულების მოლეკულურ აგებულებაზე დამოკიდებულ ფაზური გადასვლების პროცესებს, მოლეკულების (ატომების, იონების) ურთიერთმოქმედების ძალებს და ამ ნაწილების თბური მოძრაობის ხასიათს

მოლი (იტალ.) - 1. რაიმე ნივთიერების რაოდენობა, რომელიც შეიცავს იმდენივე სტრუქტურულ ელემენტს (მაგ., ატომს, მოლეკულას, იონს, ელექტრონს) რამდენ ატომსაც შეიცავს 12 გრამი ნახშირბადი; 2. ჰიდროტექნიკური შემომზღუდავი ნაგებობა, რომელიც ეწყობა ვერტიკალური ან დახრილი კედლის სახით. მ. გამოიყენება ნავსადგურის აკვატორიის ღელვისაგან დასაცავად. მ. ერთი ბოლოთი ესაზღვრება ნაპირს. გაფართოებული პროფილის მ. გააჩნია როგორც დამცველი ისე ნავმისადგომის ფუნქცია; 3. დიდი სავაჭრო დაწესებულება, რომელშიც ყველა სავაჭრო დერეფანი (გალერეა) თავს იყრის ერთ ცენტრალურ სივრცეში (ნახ. 1: თბილისი მოლი); 4. მოლი ახლად ამოსული ხშირი და წმინდა ბალახი.

ნახ. 1

მოლიბდენიტი - მოლიბდენური კრიალა მინერალი - MoS_2 , რუხი ტყვიისფერი, ქერცლოვანი ლითონის ზოივარების მქონე გროვა; შეიცავს 60% მოლიბდენს. მინერალოგიური სკალით სიმაგრე - 1; სიმკვრივე - $4700-4800 \text{ კგ/მ}^3$. მ. მოლიბდენის წარმოებისათვის მნიშვნელოვანი მადანია.

მოლითონება - (იხ. მეტალიზაცია).

მოლირება (ლათ.) - მინის ფორმირების მეთოდი, რომელიც ეფუძნება პლასტიკურ მდგომარეობამდე გაცხელებული მინის მასის უნარს განიცადოს დეფორმაცია საკუთარი წონის ზემოქმედებით. მ. აწარმოებენ მინის დარბილების

ტემპერატურაზე - $600-700^{\circ}\text{C}$. გამოიყენება ნაწრობი პანორამული და ნახევრადპანორამული საავტომობილო მინებისა და მხატვრული ფიგურული ნაკეთობების დასამზადებლად.

მოლტოპრენი - იხ. პოროლონი.

მოლური მასა - სიდიდე, რომელიც ტოლია ნივთიერების მასის ფარდობისა რაოდენობასთან. ერთეულთა საერთაშორისო სისტემაში (SI) მ.მ.-ის განზომილებაა - კგ/მოლი.

მომენტთა თეორია (გარსების) - გარსთა თეორია, რომელიც მხედველობაში იღებს გარსის კვეთებში მდუნავ და მგრეხ მომენტებს.

მომენტი (ლათ.) - მამოძრავებელი ძალა, ბიძგი, მაძილებელი საწყისი, მათემატიკური ცნება, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მექანიკაში და ალბათობათა თეორიაში. მექანიკაში პირველი რიგის მომენტს ეწოდება სტატისტიკური მომენტი, ხოლო მეორე რიგის მომენტს - ინერციის მომენტი. თუ მ. გამოსახულებაში ყველა აბსცისის შევცვლით მათი აბსოლუტური მნიშვნელობით, მიიღება ე.წ. აბსოლუტური მომენტი. სისტემის მასების ცენტრის მიმართ გამოთვლილ მ. ეწოდება ცენტრალური. პირველი რიგის ცენტრალური მ. ყოველგვარი სისტემისათვის ნულის ტოლია.

მომენტი სატვირთო - კონსოლის L მალის (შვერის) ნამრავლი მის Q ტვირთამწეობაზე: $M = L \cdot Q$.

მომეტებული ტექნიკური საფრთხე - საფრთხე, რომელსაც შეიცავს სამოქალაქო ბრუნვაში არსებული ობიექტი, ასევე მის შექმნასა და ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული პროცესი, რომლის წარმოება, მშენებლობა, შენახვა, ტრანსპორტირება, ბრუნვა, გამოყენება და განადგურება შეიცავს ნგრევის, აფეთქების, ემისიისა და ინტოქსიკაციის საფრთხეს და წარმოადგენს მომეტებულ რისკს ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, საკუთრებისა და გარემოსათვის.

მომეტებული ტექნიკური საფრთხის შემცველი ობიექტი - ტექნიკური ნაკეთობა, დანადგარი, მოწყობილობა, მათი ნებისმიერი კომბინაცია, შენობა-ნაგებობა, მათ შორის, განსაკუთრებული მნიშვნელობის ობიექტი, შეზღუდულად ბრუნავი ნივთიერება ან ისეთი საქმიანობის განმახორციელებელი ობიექტი და პროცესი, რომელიც შეიცავს პოტენციურ ტექნიკურ საფრთხეს და რომელსაც ავარიის ან არასწორი ექსპლუატაციის შემთხვევაში შეუძლია ზიანი მიაყენოს ადამიანის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საკუთრებასა და გარემოს.

მომსახურება - 1. ნებისმიერი სახის საქმიანობა, ან სარგებელი, რომელსაც ერთი მხარე სთავაზობს მეორეს; 2. შრომის ეკონომიკური ფორმა, კატეგორია, რომელიც გამოხატავს ურთიერთობას შრომის სარგებლიანობის საფუძველზე. მ. სასარგებლო ეფექტი ვლინდება მატერიალური და არამატერიალური მ. სახით. გამოყოფენ მ. შემდეგ ჯგუფებს: ა) წარმოებაზე ორიენტირებული; ბ) სავაჭრო; გ) პირადი; დ) სოციალური მომსახურება.

მომსახურების გაწევა - პირის მიერ სხვა პირისათვის მისივე ნებით, კომპენსაციის მიზნით ან უსასყიდლოდ ისეთი მოქმედების შესრულება, რომელიც არ არის საქონლის მიწოდება.

მომჭიმი დგანი - მაღალმწარმოებლური საგლინი დგანი, რომელიც განკუთვნილია მსხვილი ფოლადის ზოდების მოსაჭიმად ბლიუმად, სლაბად, ფასონურ ნაკეთობად (დიდი ორი T- სებრი კოჭი, შველერები და სხვ.)

მომხმარებელი - ცალკე პირი ან ორგანიზაცია, რომელიც მოხმარების მიზნით იძენს რაიმე ნაწარმს, ტექნოლოგიურ პროცესს, მოწყობილობას და მისთ.; მყიდველი.

მონაზომი - შენობებისა და ნაგებობების მონოლითური კონსტრუქციების ნაწილი, რომლის დაბეტონება წარმოებს ერთ ციკლში (ერთდროულად) და რომელზედაც მთლიანად ყენდება ყალიბი.

მონაკვეთი - 1. დროის ან სივრცის გასაზომი ნაწილი; 2. გეომეტრ. სწორი ხაზის ნაწილი, შემოსაზღვრული ორი წერტილით.

მონასტერი (ბერძ.) - განდევილის სენაკი - ბუდიზმისა და ქრისტიანობაში ერთი და იმავე წესდებით მცხოვრები რელიგიური თემი. ქრისტიანობაში ცნობილია მამათა და ქალთა მ. უძველესი მ. წარმოიქმნა ინდოეთში ძვ. წ. I ათასწლეულის შუა ხანაში. პირველი ქრისტიანული მ. ჩამოყალიბდა IV საუკუნეში ტაბენისში (ეგვიპტე).

საქართველოში, როგორც უძველეს ქრისტიანულ ქვეყანაში, ფუნქციონირებს ასობით მ., რომელთაგან ყველაზე ცნობილი მონასტრებია: გელათის, ზედაზნის, მცხეთის ჯვრის (ნახ. 1), ბეთანიის, ალავერდის, შავნაბადას, ბოდბის, კაცხის, ქვათახევის, შემოქმედის, ნეკრესის, სამთავისის, მარტვილის, ატენის, შუამთის, ზარზმის, ფიტარეთის, ხობის, ლურჯი, ფერიცვალების, პეტრიწონის და სხვ. ქართული მონასტრები არსებობს საბერძნეთში, თურქეთში, იტალიაში, კვიპროსზე, რუსეთში.

ნახ. 1

მონაცემთა ბაზა - სისტემური ან მეთოდური წესით დალაგებული ნაწარმოებების ან სხვა მონაცემებისა და მასალების კრებული, რომელიც ინდივიდუალურად ხელმისაწვდომია ელექტრონული ან სხვა საშუალებებით. ეს ტერმინი არ გულისხმობს კომპიუტერულ პროგრამას, რომელიც გამოიყენება ელექტრონული საშუალებებით ხელმისაწვდომი მონაცემთა ბაზის შექმნისა და გამოყენების დროს.

მონაცემთა კომპიუტერული ბაზა - ავარიული სიტუაციების ბანკი, რომელიც მოიცავს ეკონომიკის მრავალ დარგში საგანგებო შემთხვევათა შესახებ მონაცემებს, შემთხვევათა გენეზისსა და დეტალებს; საწარმოს პერსონალის ძირითად შეცდომებს; ზარალის სიდიდეს; ამ შედეგების ლიკვიდაციისათვის საჭირო ძალებისა და საშუალებების გათვლების პროგრამას. ავარიულ სიტუაციათა ბანკი გამოიყენება საწარმოს სპეციალისტებისა და მასშველთა სწავლებისას, აგრეთვე ავარიულ სიტუაციათა პროფილაქტიკისათვის.

მონაცემი - ფაქტებისა და იდეების წარმოდგენა ფორმალიზებული სახით, რომელიც მათ გამოსადეგს ხდის საინფორმაციო პროცესში გადაცემისა და დამუშავებისათვის.

მონაცემის დამუშავება - მონაცემის შეგროვება, ორგანიზება, შენახვა, შეცვლა, ნახვა, ამოღება, გამოყენება, გადაცემა, კომბინირება, დახურვა, წაშლა ან განადგურება, ან ამ ქმედებების ნებისმიერი ერთობლიობა, ქმედების განხორციელების ან გამოყენებული საშუალების მიუხედავად.

მონელ-ლითონი (ინგლ.) - შენადნობების სერია ნიკელის საფუძველზე, რომელიც შეიცავს 67%-მდე ნიკელსა და 38%-მდე სპილენძს. ტერმინი „მონელი“ სავაჭრო მარკის დასახელებაა. ფოლადთან შედარებით მ.-ნ. რთული დასამუშავებელია, რადგან მისი წრთობა მიმდინარეობს მაღალ ტემპერატურაზე. გამოირჩევა პლასტიკურობით, კოროზიამდეგობით, მაღალი სიმტკიცის ზღვრით. ზოგიერთი ნაერთი ცეცხლმედეგია, ზოგიერთი - არამაგნიტური. მცირე რაოდენობით ალუმინისა და ტიტანის დამატებით მიიღება შენადნობი (K-500) იმავე კოროზიამდეგობით, მაგრამ უფრო მაღალი სიმტკიცით. მ.-ნ. სიმკვრივეა 8820 კგ/მ³. ის გაცილებით ძვირი მასალაა, ვიდრე უქანგავი ფოლადი. გამოიყენება ქიმიურ, ნავთობის, გემთმშენებლობის, სამედიცინო მრეწველობაში; ხელსაწყოების წარმოებაში ზედაპირების დასაცავად კოროზიისაგან; სამშენებლო საქმეში, როგორც კონსტრუქციული მასალა (ბიმეტალები, კომპოზიტური მასალები, განსაკუთრებული დანიშნულების ფოლადის კონსტრუქციების ზედაპირების დაცვა აგრესიული გარემოს ზემოქმედებისაგან და სხვ.).

მონეტა (ლათ.) - ლითონის ფულის ნიშანი, რომელიც დამზადებულია ლითონისაგან - ოქროსაგან, ვერცხლისაგან, სხვადასხვა შენადნობისაგან. სიტყვა „მონეტა“ წარმოიშვა იუნონამონეტას სახელწოდებიდან ძველ რომში, სადაც გახსნილი იყო პირველი ზარაფხანა. თანამედროვე მონეტები მრგვალი ფორმისაა და ორი მხარე აქვს: წინა - ავერსი და უკანა - რევერსი. შენაჭერზე (გურტზე) არის საგერბო, სატიტულო გამოსახულებები და წარწერები (ლეგენდა), რომლებიც მიუთითებენ მონეტის ღირსებას, მისი გამომშვები სახელმწიფოს დასახელებას, მოჭრის წელიწადს. ქაღალდის ფულისა და უნაღდო ფულის მიმოქცევის გამოჩენით, მონეტის, როგორც ფულადი საშუალების როლი მკვეთრად დაეცა.

მონიკელება - ლითონის ნაკეთობათა დაფარვა ნიკელის თხელი შრით (20...30 მკმ) კოროზიისაგან დაცვის ან დეკორატიული მიზნით. გამოიყენება ავტომობილების, ველოსიპედების, სხვადასხვა ხელსაწყო, ქირურგიული

ინსტრუმენტის დამცველ-დეკორატიული დაფარვისათვის.

მონიტორინგი - 1. რაიმე ობიექტის მდგომარეობაზე სპეციალურად ორგანიზებული სისტემური დაკვირვებების კომპლექსი; 2. გარემოს მდგომარეობაზე დაკვირვებისა და მიღებული ინფორმაციის ანალიზისა და პროგნოზირების ერთიანი სისტემა; 3. რაიმე პროცესზე სისტემატური დაკვირვება, ამ პროცესის არსებულ და სავარაუდო რეზულტატს შორის შესაბამისობის (ან შეუსაბამობის) ფიქსირების მიზნით; 4. სპეციფიკური ინდიკატორების (მაჩვენებლების) მიხედვით მონაცემების შეგროვების და გაანალიზების სისტემური პროცესი; 5. კონკრეტული საკითხის ან ვითარების ირგვლივ ინფორმაციის სისტემური მიღება და დამუშავება; 6. ნიადაგში მიმდინარე პროცესების ცვლილებებზე დაკვირვება დროსა და სივრცეში.

მონიტორინგი ანთროპოგენული - დაკვირვებისა და კონტროლის სისტემა ბუნებრივი გარემოს ყოველგვარ ცვლილებაზე, რომელიც გამოწვეულია ადამიანის სამეურნეო საქმიანობით. მონიტორინგი არის ბუნებრივი გარემოს თანამედროვე მდგომარეობის შესახებ მრავალმხრივი ინფორმაციის წყარო, რომელიც ყველაზე არახელსაყრელი რაიონების გამოვლენის, გარემოს შესაძლო უარყოფითი ცვლილების თავიდან აცილების, სამეცნიერო პროგნოზების შემუშავების, აგრეთვე მომავალში მდგომარეობის პროგნოზირების საშუალებას იძლევა.

მონიტორინგი აქტიური - მიმდინარე საქმიანობა იმის დასადგენად, შეესაბამება თუ არა საშიში საწარმოო ფაქტორების და რისკების თავიდან ასაცილებელი და დამცავი, აგრეთვე მართვის სისტემის გამოყენების ღონისძიებები, დადგენილ კრიტერიუმებს.

მონიტორინგი ბიოლოგიური (სანიტარიული) - უზრუნველყოფს ბუნებრივი გარემოს მდგომარეობაზე დაკვირვებას და კონტროლს, რომლის მიზანია ადამიანის ჯანმრთელობაზე და ცხოველქმედებაზე მისი ზემოქმედების შესწავლა.

მონიტორინგი ბიოსფერული - უზრუნველყოფს დაკვირვებას და კონტროლს ბიოსფეროს გლობალურ ფონურ ცვლილებაზე და იძლევა ამ ცვლილებათა ეკოლოგიურ შეფასებას

მონიტორინგი გეოეკოლოგიური (ბუნებრივ-სამეურნეო) - დაკვირვება და კონტროლი გეოსისტემის, მათ შორის, ბუნებრივი და ბუნებრივ-ტექნიკური ეკოსისტემის ცვლილებაზე.

მონიტორინგი გლობალური - დაკვირვება ბიოსფეროს ფონურ ანუ ბაზურ მდგომარეობაზე და მის ცვლილებაზე. ფონური დაკვირვების სადგურთა ქსელი შედის მონიტორინგის საერთაშორისო გლობალური სისტემის შემადგენლობაში, რომლის მიზანია დაკვირვება დედამიწის ბიოსფეროს თანამედროვე და პროგნოზირებად მდგომარეობაზე მთლიანობაში. მ. გ. სადგურთა ქსელში შედის სადგურები, რომლებიც განლაგებულია ბიოსფერულ ნაკრძალებში და ათვისებულ ტერიტორიებზე.

მონიტორინგი ლოკალური - დაბინძურებულ ატმოსფეროში, წყალში, ნიადაგში, მცენარეულობაში ტოქსიკური ქიმიური ნივთიერებების შემცველობაზე კონტროლი; ლოკალური მონიტორინგის მიზანია ეკოლოგიური სტაბილურობის მიღწევა. მონიტორინგის ლოკალურ დონეზე ფუნქციონირებს სადგურების ყველაზე განტოტვილი ქსელი. სადგურები მოქმედებენ წყალზე, ჰაერში, ნიადაგზე და მცენარეებზე დაბინძურების წყაროების უშუალო ზემოქმედების ადგილებში. ამ დონეზე დაკვირვების ძირითადი ობიექტებია კონკრეტული ბუნებრივ-ტექნიკური გეოსისტემები. მ. ლ. კაცობრიობას გეოსისტემის მართვის საშუალებას აძლევს.

მონიტორინგი რეაქტიული - შემოწმება იმისა, რომ საშიში საწარმოო ფაქტორების და რისკების თავიდან აცილებისა და ზემოქმედებისაგან დაცვის საკონტროლო ღონისძიებების და მართვის სისტემის ნაკლოვანებები არიან იდენტიფიცირებული და მოქმედებენ.

მონო... . (ბერძ.) - რთული სიტყვის შემადგენელი, რომელიც ნიშნავს ერთს, ერთიანს (მონოლითური, მონოპოლური, მონოგრაფია, მონოკრისტალი და სხვ.)

მონობადი - ბაღი (როზარიუმი, გეორგინარიუმი, სირენგარიუმი და ა.შ.), რომელშიც ძირითადად ერთი რომელიმე მცენარე.

მონობოჭკო (მონომაფი) - ერთმაგი ბოჭკო, რომელიც არ იშლება სიგრძეზე. მიიღება პოლიამიდის, პოლიურეთანის, პოლიეთერის და პოლიოლეფინისაგან. მ. ამზადებენ ბაგირებს, მოსაპირკეთებელ მასალებს, თევზსაჭერ ბადეებს, ქირურგიულ ძაფება და სხვ.

მონოგრაფიული ანალიზი - შრომასთან დაკავშირებული რომელიმე ცალკე აღებული მაჩვენებლის ყოველმხრივი გამოკვლევა. სრულდება სხვადასხვა პროფილის სპეციალისტების ერთობლივი მეცადინეობით (მაგ., მონოგრაფიულად შესამღებელია გამოკვლეული იქნეს მუშაობის ხერხები რომელიმე ერთი ოპერაციისათვის ან რომელიმე ერთ ინსტრუმენტზე და შეფასდეს გამოყენებული ხერხების უსაფრთხოება)

მონოკოტურა - დაწნხილი გამომწვარი ფილა ფერადი ან თეთრი მინანქრით (ნახ. 1). მ. წარმოების ტექნოლოგია ითვალისწინებს მხოლოდ ერთ პროცედურას - საფუძვლის და მინანქრის ერთდროულ გამოწვას.

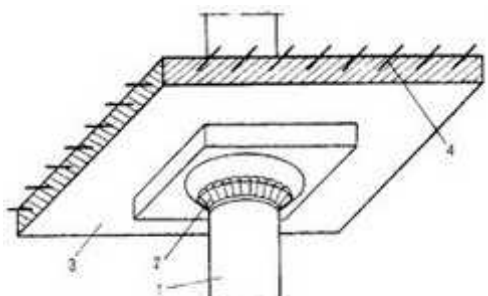
ნახ. 1

მონოკრისტალი - ცალკე გამოყოფილი, ერთგვაროვანი კრისტალი, რომელსაც აქვს უწყვეტი კრისტალური გისოსი და ზოგჯერ ახასიათებს ფიზიკური თვისებების ანიზოტროპია. მ. გარეგნულ ფორმას განაპირობებს მისი კრისტალური გისოსის ერთგვაროვნება და წარმოქმნის სიჩქარე. ნელი ტემპით წარმოქმნის დროს მ. ზედაპირი დანაწევრებულია (დაკუთხილია), საშუალო სიჩქარის დროს - მცირედ დანაწევრებული, ხოლო დიდი სიჩქარეების დროს - წარმოიქმნება ერთგვაროვანი პოლიკრისტალები და პოლიკრისტალური აგრეგატები, რომლებიც შედგება მრავალრიცხოვანი სხვადასხვაგვარად ორიენტირებული მცირე ზომის მონოკრისტალებისაგან. დაკუთხილი მ. თვალსაჩინო მაგალითია კვარცი, ქვის მარილი, ისლანდიური შპატი, ალმასი, ტოპაზი. მრეწველობაში დიდი გამოყენება აქვს ნახევარგამტარების და დიელექტრიკების მონოკრისტალებს, რომლებსაც ღებულობენ სპეციალურ პირობებში, ხოლო რაც შეეხება ლითონებისა და მათი შენადნობების მ., მათ განსაკუთრებული თვისებები არ გააჩნიათ და პრაქტიკულად არ გამოიყენება.

მონოლითი - ქვის მთლიანი ზოდი; ქვის მთლიან ზოდში გამოთლილი ნაგებობა (ძეგლი) ან მისი ნაწილი (სვეტი და სხვა).

მონოლითური - მთლიანი, მყარი, მტკიცე, მასიური, შერწყმულის მსგავსად ერთი ლოდისგან გამოკვეთილი.

მონოლითური უკოჭო გადახურვა - გადახურვის მთლიანი ფილა, რომელიც მონოლითურად არის დაკავშირებული სვეტის კაპიტელთან (ნახ. 1: 1 - სვეტი; 2 - კაპიტელი; 3 - მონოლითური ფილა; 4 - ფილის არმირება). ფილის სისქე აიღება $(1/32 \dots 1/35)l$, სადაც l - სვეტებს შორის მალი. ფილის დაარმატურება წარმოებს რულონური ან ბრტყელი შედუღებული ბადეებით, მღუნავი მომენტების ეპიურის მიხედვით. მალის მომენტების ასატანად ბადეები ლაგდება ფილის ქვედა კიდედან, ხოლო საყრდენი მომენტებისა - ფილის ზედა კიდედან.

ნახ. 1

მონომეტალიზმი (ბერძ.) - ფულადი სისტემა, რომლის დროსაც ერთი ლითონი არის საყოველთაო ეკვივალენტი და ფულადი მიმოქცევის საფუძველი. იმის მიხედვით, თუ რომელი ლითონი ასრულებს ამ როლს, მონომეტალიზმი შეიძლება იყოს: სპილენძის, ვერცხლისა ან ოქროსი. სპილენძის მონომეტალიზმი არსებობდა რომში ძვ. წ. III-II საუკუნეებში, ვერცხლისა - რუსეთში (1843-1852 წწ.), პოლანდიაში (1847-1875 წწ.), ინდოეთში (1852-1893 წწ.). ჩინეთში

დიდხანს არსებობდა ვერცხლის მონომეტალიზმი, რომელიც ოფიციალურად შეიცვალა 1935 წელს. ოქროს მონომეტალიზმი შემოიღეს XVIII საუკუნის ბოლოს დიდ ბრიტანეთში და XIX საუკუნის ბოლოს ევროპის სხვა ქვეყნებში, რუსეთსა და იაპონიაში - 1897 წელს, აშშ-ში - 1900 წელს.

მონოპოლია - 1. რომელიმე სახელმწიფოს ან ჯგუფის გამორჩეული უფლება. მ. შეიძლება ვრცელდებოდეს სრულიად სხვადასხვა საქონელსა და მომსახურებაზე, მაგ., საგარეო ვაჭრობაზე, მიწაზე ან რაიმეს წარმოებაზე; 2. წარმოების, ვაჭრობის, რეწვის და ა.შ. განსაკუთრებული უფლება, რომელიც ეკუთვნის ერთ პირს, პირთა განსაზღვრულ ჯგუფს ან სახელმწიფოს; 3. მსხვილ მეწარმეთა გაერთიანება, რომელიც წარმოიქმნება წარმოებისა და კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის საფუძველზე; 4. საბაზრო სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე არის ერთი მწარმოებელი და მრავალი მომხმარებელი.

მონოპოლიზება - მონოპოლიის დამყარება რამეზე.

მონოპოლისტი - 1. ის ვინც რაიმე დარგში მონოპოლიას ფლობს; 2. მსხვილი კაპიტალისტი, მონოპოლიის წარმომადგენელი.

მონოპსონია - საბაზრო სიტუაციის ერთ-ერთი სახე, როდესაც ბაზარზე არის მრავალი მწარმოებელი (გამყიდველი) და ერთი მომხმარებელი (მყიდველი). საპირისპიროა - მონოპოლია. თუ ბაზარზე არის რამდენიმე გამყიდველი და ერთი მყიდველი, მაშინ მ. შეზღუდულია.

მონოპტეროსი (ბერძ.) - ანტიკური ტაძარი, რომელიც წარმოადგენს წრიულად განლაგებულ გადახურულ სვეტნარს, შეყენებულს სიმაღლეზე საფეხურებით დანაწერებულ მრგვალ პოდიუმზე.

მონორელსი - სატრანსპორტო ნაგებობა, რომელშიც საკიდ რელსზე (კოჭზე) გადაადგილდება სატვირთო ურიკები ან ვაგონები (ნახ.1). მ. დაყენებულია ცალკეულ საყრდენებზე ან ესტაკადაზე ან მის ქვემოდან (საკიდი მ.).

ნახ. 1

მონოქრომატული - ერთი ფერის მქონე (მაგ., მონოქრომატული სხივები).

მონტაჟი - სამშენებლო კონსტრუქციების, ტექნოლოგიური მოწყობილობის, აგრეგატების, მანქანების, ხელსაწყოების, აწყობა და დაყენება. მ. მოიცავს ტექნოლოგიური მოწყობილობის საპროექტო მდგომარეობაში დაყენებას, მასთან კონტროლისა და ავტომატიკის მიერთებას, აგრეთვე კომუნიკაციების გამართვას ნედლეულის, წყლის, ორთქლის, შეკუმშული ჰაერის, ელექტროენერგიის და ა.შ. მისაწოდებლად და ტექნოლოგიური მოწყობილობის საექსპლუატაციო მდგომარეობამდე მიყვანას. მ. დროს გამოიყენება სამონტაჟო იარაღები და სამარჯვები.

მონტიორი (ფრანგ.) - 1. მანქანების ამწყობი და დამდგმელი; მემონტაჟე; 2. ელექტრომოწყობილობის, ელექტროგაყვანილობის სპეციალისტი; ელექტრომონტიორი.

მონტიორის საცოცი - მოწყობილობა, რომელიც მაგრდება ადამიანის ფეხებზე, არ გააჩნია წვეტები და უზრუნველყოფს ბოძზე (საყრდენზე) ასვლის და ჩამოსვლას. წარმოადგენს დამცავ საშუალებას.

მონტიორის ქამარი (დამცავი ქამარი) - ქამარი, რომელიც იცავს ადამიანს სიმაღლიდან ვარდნისაგან ზოძიერად, ელექტროგადამცემ საჭერო ხაზებზე, გამანაწილებელ მოწყობილობის კონსტრუქციებზე ან მოწყობილობებზე მუშაობისას. წარმოადგენს დამცავ საშუალებას.

მონტიორის ჩანგალი - მოწყობილობა წვეტიანი კავის სახით, რომელიც მაგრდება ადამიანის ფეხებზე და უზრუნველყოფს ზოძიერ (საყრდენზე) ასვლას და ჩამოსვლას. წარმოადგენს დამცავ საშუალებას.

მონტმორილონიტი (ფრანგ.) - თიხოვანი მინერალი, რომელიც მიეკუთვნება ბენტონიტის ძირითად კომპონენტს - ფენოვან სილიკატებს. აქვს ძლიერი გაჯირჯების უნარი და მკვეთრად გამოხატული სორბციული თვისებები.

მონუმენტი (ლათ.) - ისტორიული ამბის აღსანიშნავად ან გამოჩენილი პიროვნების უკვდავსაყოფად აღმართული მემორიალური ნაგებობა.

მონუმენტური - გრანდიოზული, შთაბეჭდილების მომხდენი, საფუძვლიანი, ღრმაშინაარსიანი.

მონუმენტური ქანდაკება - საზოგადოებრივი მოვლენების, იდეური ჩანაფიქრების ამსახველი დიდი ზომის ქანდაკება (ნახ. 1: ქართლის დედა, ავტ. ე. ამაშუკელი, ქ. თბილისი; ნახ. 2: თავისუფლების ქანდაკება, ავტ. ფრედერიკ-ოგიუსტ ბარტოლდი, ქ. ნიუ-იორკი, აშშ).

ნახ. 1

ნახ. 2

მონუმენტური ხელოვნება - ხელოვნება, რომელიც გამოირჩევა იდეური შინაარსის სიდიადითა და მნიშვნელობით.

მოოქროვება - ნივთზე ოქროს თხელი ფენის დატანა დეკორატიული, დაცვითი ან დაცვით-დეკორატიული მიზნებისათვის. თანამედროვე ტექნოლოგია დაფუძნებულია გალვანიზაციის პროცესზე, რაც საშუალებას იძლევა მივიღოთ ძალზედ თხელი ოქროს ფენა.

მოპირკეთება - საფარველი შრე ბუნებრივი ან ხელოვნური მასალებისაგან რომელიც შენობის მოპირკეთებულ ზედაპირს იცავს მექანიკური და ატმოსფერული ზეგავლენისაგან და ემსახურება არქიტექტურული გაფორმების მიზნებს. მ. შეიძლება იყოს გარე და შიდა. მასალის მოხედვით ცნობილია მ. სახეები: აგურის, ბაზალტის, გრანიტის, მარმარილოს, ტუფის, ეკლარის, მოზაიკური და მისით. ქვით.

მოპირკეთება მიწისქვეშა ნაგებობის - კონსტრუქცია, რომელიც მიწისქვეშა ნაგებობების (გვირაბები, მიწისქვეშა ჰესები, საწყობები, რეზერვუარები და ა.შ.) გასამაგრებლად გამოიყენება და წარმოქმნის შიდა ზედაპირს. ის შეიძლება იყოს მზიდი, რომელიც გათვლილია დატვირთვების მოქმედებაზე და ასევე საპირე, რომელიც იცავს მთის ქანებს გამოფიტვისაგან. მას აგებენ მონოლითური ბეტონით, რკინაბეტონით, ანაკრები რკინაბეტონით, ლითონით და კომბინირებული წესით, ხოლო მისი მოპირკეთება ხდება დეკორატიული მასალებით.

მოპოვება - მადნეული ან არამადნეული წიაღისეულის ამოღება საბადოდან. საბადოს განლაგების მიხედვით (მიწისზედა, მიწისქვეშა, მდინარეებისა და ზღვის ფსკერზე) გამოიყენება მოპოვების სხვადასხვა ხერხი და მის

შესაბამისად, მექანიზებული მომპოვებელი დანადგარები.

მორალი - ნაძვის მერქნისაგან დამზადებული, კვადრატული განივკვეთის ძელაკები, საექსპორტო მასალა, ტექნ. პირობ. „შავი ზღვის დახარისხებული ხის დახერხილი მასალა“-ს შესაბამისად - სიგრძე 4000 მმ, განივკვეთის გვერდის ზომა დამკვეთის სურვილის მიხედვით.

მორატორიუმი - 1. საგარეო ან საშინაო ვალდებულებების შესრულების შეჩერება. მ. ვადა განცხადებაში ან მითითებულია, ან არა. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მ. უვადოდ ითვლება და ნებისმიერ დროს შეიძლება შეწყდეს. გარდა ამისა, მ. შეიძლება ვრცელდებოდეს ვალდებულებათა მთელ ბლოკზე ან შეიძლება შემოიზღუდოს მხოლოდ ერთი რომელიმე პუნქტით; 2. სახელმწიფო ვალის გადახდის გადავადება გარკვეული ვადით ან შესაბამისი პირობის დადგომამდე, რომელიც გაფორმებულია სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური აქტით ან მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით მიიღწევა (ორმხრივი ან მრავალმხრივი); 3. სავალო გადახდის შეწყვეტა ვადის დათქმის გარეშე.

მორგვი - თვლის ცენტრალური, ჩვეულებისამებრ გასქელებული ნაწილი ნახვრეტით ღერძზე ან ლილვზე დასასმელად. მორგვს აერთებენ თვლის ფეროსთან ჩხირით ან დისკით. იგი შეიძლება იყოს მოსახსნელი, ყრუ, ცილინდრული.

მორგი (ფრანგ.) - გვამებისათვის განკუთვნილი ადგილი, შენობა (საავადმყოფოებსა და სხვა სამედიცინო დაწესებულებებში), საცხედრე

მორეზინება (გუმირება) - აპარატების, მილსადენების, ცენტრიფუგების, წისქვილების და ა. შ. შიდა ზედაპირების რეზინით დაფარვა.

მორთულობა - თამასები (კარნიზები) იატაკ-კედლის გადაკვეთაში, სახელორები, სურათის, კარისა და ფანჯრის ჩარჩოები, სკამის საზურგით კედლის დაზიანებისაგან დასაცავი ზოლები და სხვა მსგავსი დეკორატიული თუ დამცავი მასალები.

მორი - სუფთად ჩამოხერხილი ბოლოებითა და ქერქისა და ტოტებისაგან გაწმენდილი, გარკვეული სიგრძის, ხის ტანის მონაჭერი (ნახ. 1). გამოიყენება ხის სახლების, ხიდების, ანძების, კოშკების ასაგებად, ხიმინჯებად, ბიგებად მაღაროში, მაღაროსზედა ურნალების დასამზადებლად, ქარ- და თოვლსაფარი ფარების მოსაწყობად და სხვ., აგრეთვე მისგან დახერხილი მასალის და ანათალი შპონის მისაღებად. მორს წაკვეთილი კონუსის ფორმა აქვს და ახასიათებს წოწება (დიამეტრის ცვალებადობა სიგრძეში), რომელიც ყოველ გრძელ მეტრზე შეადგენს 1 სმ-ს. მორების სტანდარტული სიგრძეებია: 4; 4,5; 5; 5,5; 6 და 6,5 მ.

ნახ. 1

მორიგე პერსონალი - ცვლაში მყოფი პირები, რომლების დაშვებული არიან დანადგარების სამართავ-გადასართავად (მუშაკები, რომლებიც ემსახურებიან თბოპუნქტებს, საკონდენსატო სადგურებს, ტექნოლოგიურ საამქროებს, ენერგომომარაგების სადისპეტჩეროებს და სხვ.).

მორიგება - მხარეებს შორის მიღწეული შეთანხმება განაცხადით წამოწყებული სამართალწარმოების შეწყვეტის შესახებ. როცა მხარეები ამგვარად ასრულებენ დავას, შედეგად, როგორც წესი, განმცხადებელი შესაბამისი სახელმწიფოსაგან იღებს გარკვეული ოდენობის თანხას. მ. პირობების გაცნობის შემდეგ, თუკი ადამიანის უფლებათა დაცვის საჭიროება არ მოითხოვს სამართალწარმოების განგრძობას, სასამართლო ამორიცხავს საჩივარს განსახილველ საქმეთა ნუსხიდან. სასამართლო მუდამ წაახალისებს მხარეებს, მორიგებით დაასრულონ პროცედურა. თუკი ეს

შეუძლებელია, ის შეუდგება განაცხადის არსებით განხილვას.

მორკინვა - 1. ლითონის ნაკეთობის ზედაპირის დაფარვა რკინის თხელი ფენით. სიმტკიცის ზღვარი - 350...450 მპა, ფარდობითი წაგრძელება - 5...10%, სიმაგრე ბრინელის მიხედვით - 100...240 (ელექტროლიტის შემადგენლობაზე დამოკიდებულებით); 2. ბეტონის ზედაპირის სპეციალური დამუშავება სიმტკიცისა და წყალშეუღწევადობის ამაღლების მიზნით. არის სამი სახის: მშრალი, სველი და პოლიმერული. განსაკუთრებით ეფექტურია ბეტონის იატაკების მოწყობისას. ელექტროლიტური გზით ნაკეთობის ზედაპირზე დატანილი რკინა გამოირჩევა მაღალი ქიმიური სისუფთავითა და შესაბამისად, კოროზიამდეგობით.

მორწყვა (ირიგაცია) - ჰიდროტექნიკურ ღონისძიებათა ერთობლიობა ნიადაგის ტენიანობის ხელოვნური ამაღლებისათვის მასში ხელსაყრელი რეჟიმის შექმნელად, რაც აუცილებელია მაღალი და მდგრადი სასოფლო-სამეურნეო მოსავლის მისაღებად. მორწყვის ძირითადი სახეებია: ზედაპირული - წყალი თვითღინებით ნაწილდება მოსარწყავ უბანზე; წვიმისებრი - წყალი გაიფრქვევა საწვიმარი მოწყობილობით მოსარწყავ უბანზე და მცენარეებზე; ნიადაქვეშა - წყალი მიეწოდება ნიადაგს გრუნტში ჩაწყობილი მილები მეშვეობით

მოსაკრებელი - აუცილებელი გადასახდელი ბიუჯეტში, რომელსაც იხდიან ფიზიკური და იურიდიული პირები სახელმწიფოს მიერ მათთვის კანონით განსაზღვრული საქმიანობის განხორციელებისა თუ სარგებლობის უფლების მინიჭებისათვის, აგრეთვე სახელმწიფო ორგანოების მიერ გაწეული გარკვეული მომსახურებისათვის.

მოსაკრებელი ადგილობრივი - აუცილებელი გადასახდელი ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტში, რომელსაც ფიზიკური და იურიდიული პირები იხდიან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ განსაზღვრული ვადით ან უამისოდ, კანონით გათვალისწინებული საქმიანობის განხორციელების ან სარგებლობის უფლების მინიჭებისათვის, აგრეთვე ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ გარკვეული მომსახურების გაწევისათვის.

მოსაპირკეთებელი სამუშაოები - შენობის ან ნაგებობის კონსტრუქციული ელემენტების მოპირკეთება. განასხვავებენ შენობის შიგა კედლების და გარეთა ფასადების მ.ს. შენობის შიგნით მოპირკეთება ხდება კერამიკული, მინის, ხის ან პლასტმასის ფილებით. მოსაპირკეთებელი მასალა მაგრდება ზედაპირზე ხსნარებით, მასტიკებით, წებოთი ან ლითონის სამაგრი დეტალებით. შენობის ფასადების მოპირკეთებისას გამოიყენება დეკორატიული აგური, კერამიკული ფილები, ბუნებრივი ქვები (გრანიტი, მარმარილო, კირქვა, ტუფი და ა. შ.), ხელოვნური მოსაპირკეთებელი მასალა და სხვ.

მოსაპირკეთებელი საფარი - შესამოსი, რომელიც მაგრდება კედელზე გაფორმების, დაცვისა და იზოლირების მიზნით, მაგრამ არ აძლევს კედელს დამატებით სიმტკიცეს.

მოსარგებლე - ფიზიკური ან იურიდიული პირი (გარდა იმ ფიზიკური ან იურიდიული პირისა, რომელსაც სახელმწიფოებო ურთიერთობის საფუძველზე წარმოეშვა ნივთით დროებით სარგებლობის უფლება), რომელსაც „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად აქვს საკუთრების უფლების რეგისტრაციის საფუძველი და სამშენებლო სამართალდარღვევის ჩადენის მომენტისათვის ამ უფლების რეგისტრაცია არ განუხორციელებია.

მოსახვევი საფეხური - საფეხური, რომლის ჰორიზონტალური ზედაპირების კიდეები არ არის პარალელური.

მოსახლეობის ქიმიური დაცვა - ორგანიზაციულ, საინჟინრო-ტექნიკური და სპეციალურ ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც მიმართულია საგანგებო სიტუაციაში ადამიანების სიცოცხლესა და ჯანმრთელობაზე საშიში ქიმიური ნივთიერებების ზემოქმედების თავიდან აცილებისა და შესუსტებისკენ.

მოსევადება - ნახშირბადიანი ან მცირედ ლეგირებული ფოლადის (ან თუჯის) დეტალების და ნაკეთობების ზედაპირზე რკინის ჟანგის ფურჩის (სისქით 1...10 მკმ) დადება. გამოიყენება დეკორატიული მოპირკეთებისათვის - ყავისფერის, მუქი ლურჯი ან შავი ფერის მისაცემად ზედაპირისათვის, ერთდროულად ლითონის ბზინვის შენარჩუნებით. მ. - დაჟანგვის კერძო შემთხვევა.

მოტელი (ინგლ.) - სასტუმრო ავტოტურისტებისათვის ავტომობილების ტექნიკური მომსახურებისა და საწვავსამართი სადგურებით, ავტოსადგომებითა და გარაჟით.

მოტივაცია (ფრანგ.) - 1. ვისიმე განზრახვა საქმიანობისადმი რაიმე მიზნის მისაღწევად; 2. რაიმე მოქმედების, საქციელის გამოძწვევი მიზეზი.

მოტივი (ფრანგ.) - 1. რაიმე მოქმედების, საქციელის გამომწვევი მიზეზი.

მოტოდრომი - სპეციალურად მოწყობილი ადგილი მოტოციკლების შესაჯიბრებლად ან გამოსაცდელად.

მოტოკომპრესორი - დგუშიანი ან მემბრანული კომპრესორი მოძრაობის მრუდმხარა-ბარბაცა მექანიზმით და შიგაწვის ამძრავი ძრავით, რომლებსაც აქვთ საერთო სადგარი, კარტერი და მუხლა ლილვი (ნახ. 1).

ნახ. 1

მოტორსვა (ტორსის ჩარხვა) - დეტალის დამუშავება სპეციალური ზენკერითნახვრეტის ირგვლივ სუფტა ზედაპირიანი სიბრტყის ან ჩაღრმავების მისაღებად. გამოიყენება ჭანჭიკის თავის ან საყელურის ქვეშ.

მოქიშვა - იხ. მოგობვა.

მოქლიშვა - ერთ-ერთი საზეინკლო ოპერაცია, რომელიც ითვალისწინებს მასალის ჭრასა და ქლიბით დამუშავებას ხელით ან ჩარხის საშუალებით.

მოქლონვა - ორი ან მეტი ლითონის თხელი ელემენტის დაუშლელი შეერთების სახეობა მოქლონების გამოყენებით.

მოქლონი - სამაგრი დეტალი, რომელიც შედგება ღეროსა და ჩასატანებელი (ამოსავსები) თავისაგან. მოქლონურ შეერთებაში ღეროს თავისუფალ ბოლოს უკეთებენ განმოქლონვას ჩამკეტი თავის შექმნისათვის. თუ მოქლონად გამოიყენება უბრალო გლუვზედაპირიანი ლითონის ღერო, მაშინ ორივე ჩამკეტი თავი ერთდროულად დაიშტამპება სპეციალური დანადგარის (მანქანის) საშუალებით. პრაქტიკაში ცნობილია ასაფეთქებელი მოქლონიც, რომლის ღეროს თავისუფალი ბოლო განმოქლონდება მინიაფეთქების საშუალებით. მ. მასალა ისეთივე უნდა იყოს, როგორც შესაერთებელი ელემენტების, რათა ადგილი არ ქონდეს ელექტროქიმიურ კოროზიას და შეერთებებში ტემპერატურული ძაღვების გაჩენას.

მოქლონური შეერთება - დეტალების დაუშლელი შეერთება მოქლონების მეშვეობით (ნახ. 1). გამოიყენება დარტყმითი და ვიბრაციული დატვირთვების პირობებში მომუშავე კონსტრუქციებში, მცირე სისქის დეტალების შესაერთებლად, სხვადასხვა მასალებისა და არაშედუღებადი მასალებისაგან დამზადებული დეტალების შესაკავშირებლად, როდესაც მათი გახურება არ არის დასაშვები. ბოლო ხანებში მ.შ. იცვლება უფრო ეკონომიური შედუღებული და შეწყებული შეერთებებით.

ნახ. 1

მოქნილი ლილვი - ხასიათდება დიდი სიხისტით გრესზე და მცირეთი ღუნვაზე. გამოყენება ბრუნვისა და მგრები მომენტების გადასაცემად ისეთ დეტალებზე, რომლებიც მუშაობის დროს იცვლიან მდგომარეობას (ხელის მექანიზებულ იარაღებში, ბორმანქანებში კბილების სამკურნალოდ და სხვ.).

მოქნილობა - ღეროს მოქნილობა λ (მასალათა გამძლეობაში) არის ღეროს საანგარიშო სიგრძის l_0 ფარდობა მისი განივი კვეთის A უმცირეს ინერციის რადიუსთან r და ახასიათებს მის უნარს, შეინარჩუნოს მდგრადობა გრძივი ღუნვის პირობებში: $\lambda = l_0/r$, სადაც $l_0 = \mu l$, μ - ღეროს ბოლოების ჩამაგრების ტიპზე დამოკიდებული კოეფიციენტი; l - ღეროს გეომეტრიული სიგრძე.

მოქრომვა - ქრომის თხელი შრის ელექტროლიტური დადება ლითონური ნაკეთობის ზედაპირზე ან ფოლადის ნაკეთობების ზედაპირული შრის ქრომით დიფუზიური გაჯერება კოროზიისაგან დაცვის ან დეკორატიული მიზნით.

მოღუნვა - ნაკეთობის ნაწილებს შორის კუთხის შეცვლა ან მისთვის მრუდი მოხაზულობის მიცემა.

მოშვება - ფოლადის თერმული დამუშავების სახე, რომელიც ხორციელდება წრთობის შემდეგ რაღაც ტემპერატურამდე გაცხელებით და შემდეგი გაცივებით (ჰაერზე ან წყალში). მ. შემდეგ ფოლადი ხდება მყიფე, რაც სასურველი არ არის, ამიტომ, ფოლადის სიმტკიცისა და პლასტიკურობის საჭირო ფარდობის მიხედვით, განასხვავებენ მ. სამ სახეს: დაბალს ($120...250^{\circ}\text{C}$), საშუალოს ($300...400^{\circ}\text{C}$) და მაღალს ($450...650^{\circ}\text{C}$). ფერად ლითონებში მოშვების პროცესს ხელოვნური დამკვლევა ეწოდება.

მოციკლვა (მოხვეწა) - ხის ნაკეთობების ზედაპირების, ხის პარკეტის იატაკის მოსწორება.

მოცულობა - სხეულის გეომეტრიის ერთერთი რაოდენობრივი მახასიათებელი. მაგ., მართკუთხა პარალელებიპედის მ. მისი გვერდების სიგრძეთა (სიგრძე, სიგანე, სიმაღლე) ნამრავლის ტოლია. ნებისმიერი სხეულის მ. განისაზღვრება როგორც მასში ჩაწერილ ან მასზე გარშემოწერილ საფეხურებრივ სხეულთა საერთო მოცულობის ზღვარი. მოცულობასთანაა დაკავშირებული მრავალი ფიზიკური სიდიდე, კერძოდ მოცულობითი სიბლანტე, ძალა, მუხტი და სხვ.

მოცულობა ხვედრითი - ნივთიერების ერთეული მასის მოცულობა ($\text{მ}^3/\text{კგ}$), რომელიც სიმკვრივის შებრუნებული სიდიდეა.

მოცულობითი აფეთქება - აირისა და ჰაერის, მტვერისა და ჰაერის ან მტვერისა და აირის ღრუბლის დეტონაციური ან დეფლაგრაციული აფეთქება.

მომრავი ელექტროსადგური - გადასაადგილებელ ტრანსპორტზე განთავსებული ელექტროსადგური, რომელიც შედგება გენერატორის, ძრავის, მართვის და საკონტროლო აპარატურისაგან. მ.ე. ტიპებია: ავტომობილით გადასატანი, მისაბმელი, რკინიგზის და მცურავი; სიმძლავრის მიხედვით - მცირე (10 კვტ-მდე), საშუალო (10...150 კვტ) და დიდი (150 კვტ-ზე მეტი). არსებობს მუდმივ და ცვლად (ერთ- ან სამფაზიან) დენზე მომუშავე. გამოიყენება სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობაში, ხიდმშენებლობაში, ნავთობ- და გაზსადენების სამონტაჟო სამუშაოებში და ყველა იმ სამშენებლო ობიექტზე, სადაც არ არსებობს სტაციონალური დენის წყარო.

მომრავი ნივთი - ნებისმიერი ნივთი, რომელიც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით არ არის უძრავი, გარდა მექანიკური სატრანსპორტო, საფრენი და მცურავი საშუალებებისა.

მოძრავი ტროტუარი - მგზავრთა კონვეიერი - მოწყობილობა ქვეითად მოსიარულეთა გადასადგილებლად (ნახ. 1). არის მოქნილი ლენტი მოძრავი გორგოლაჭებზე (1 მ/წმ სიჩქარით), სიგრძით 1500 მ-მდე, გამტარუნარიანობით 10 ათასი ადამიანი სთ-ში. გამოიყენება გადასასვლელებზე, აეროპორტებში, მეტროპოლიტენებში, დიდ სავაჭრო ცენტრებში, რკინიგზის სადგურებში და სხვ.

ნახ. 1

მოძრაობა - 1. წერტილის, წერტილთა სისტემის ან სხეულის მდებარეობის შეცვლა დროში; 2. მატერიის არსებობის წყარო, მისი არსებითი ატრიბუტი, ზოგადად, მატერიალური ობიექტების ყოველგვარი ცვალებადობა და ურთიერთქმედება. არ არის მატერია მ. გარეშე და მ. მატერიის გარეშე - მატერია და მ. ერთიანია. მოძრაობა უსასრულოა, თუმცა ის რეალურად სასრული პროცესების სახით არსებობს. ყველაფერი, რაც არსებობს, განუწყვეტელ მოძრაობაშია, ყოველგვარი უძრაობა კი შეფარდებითია და საყოველთაო მოძრაობის ერთ-ერთი მომენტი. ცნობილია უამრავი სახის მ.: აბსოლუტური, არათანაბარი, აჩქარებული, ბრუნვითი, გადატანითი, დამყარებული, თანაბარი, თბური, ინერციით, იძულებითი, ლამინარული, რხევითი, ფარდობითი, წინსვლა-უკუქცევითი, წრფივი, წყვეტილი და სხვ.

მოძრაობა არასტაციონალური - ჰიდროდინამიკაში სითხეებისა და აირების მოძრაობა, რომელიც ხასიათდება დროში სიჩქარისა და წნევის ცვალებადობით. ასეთებია: ტურბულენტური დინება, მოძრაობა აღძრული დარტყმითი ტალღით და სხვ.

მოძრაობა გადატანითი - მყარი სხეულის ისეთი მოძრაობა, როდესაც მასში ნებისმიერად აღებული წრფის მონაკვეთი ყოველთვის რჩება თავისი პირვანდელი მდებარეობის პარალელური. გადატანითად მოძრავი მყარი სხეულის ყველა წერტილი აღწერს ერთსა და იმავე ტრაექტორიას და დროის ყოველ აღებულ მომენტში სხეულის ყველა წერტილს აქვს ერთი და იგივე სიჩქარე და აჩქარება.

მოძრაობა სტაციონალური - ჰიდროდინამიკაში სითხეებისა და აირების მოძრაობა, რომლის ნაკადის ნებისმიერ წერტილში წნევა და სხვა ტექნიკური მახასიათებლები არ იცვლება დროში.

მოძრაობის განტოლება - განტოლება, რომელიც განსაზღვრავს წერტილის (სხეულის) მდებარეობის ცვლილებას დროში.

მოძრაობის მიმართულება - მოძრავი წერტილის სიჩქარის ვექტორის მიმართულება.

მოძრაობის რაოდენობა - მექანიკისა და ფიზიკის ერთ-ერთი ძირითადი სიდიდე. ა) ნივთიერი წერტილის მოძრაობის რაოდენობა ეწოდება ვექტორულ სიდიდეს, რომელიც ტოლია წერტილის მასისა და ვექტორული სიჩქარის ნამრავლისა; ბ) ნივთიერ წერტილთა სისტემის მოძრაობის რაოდენობა ეწოდება ვექტორულ სიდიდეს, რომელიც ტოლია სისტემაში შემავალი წერტილების მოძრაობის რაოდენობების გეომეტრიული ჯამისა, ან მთელი სისტემის M მასის ნამრავლისა მისი მასების ცენტრის სიჩქარეზე. ნივთიერების (მატერიის) ყველა ფორმას გააჩნია მოძრაობის რაოდენობა, მათ შორის ველსაც; ელექტრომაგნიტური, გრავიტაციული და სხვ. ველებისათვის მოძრაობის რაოდენობის ვექტორები და მისი სიმკვრივე გამოისახებიან დამაბულობის, პოტენციალების და ა.შ. სიდიდეების საშუალებით

მოძრაობის ტაქტი - დროის ის მონაკვეთი, რომლის განმავლობაშიც არ იცვლება მდგომარეობა (არსებობა ან არარსებობა მოძრაობისა) არც ერთი შემსრულებელი ორგანოსი.

მოწამეთას მონასტერი (მოწამეთას ხუროთმოძღვრული კომპლექსი) - მდებარეობს საქართველოში, იმერეთის მხარეში, ქუთაისის აღმოსავლეთით 6 კილომეტრის დაშორებით, მდინარე წყალწითელას ხეობაში, სოფელ

მოწამეთაში. კომპლექსში შედის: ეკლესია, სამრეკლო, ორი კოშკი, გალავანი და წინამძღვრის სახლი. მონასტრის დაარსების ისტორია არგვეთის მთავრების - დავით და კონსტანტინე მხეიძეების სახელს უკავშირდება. VIII საუკუნეში, როცა საქართველოს მურვან ყრუ შემოესია, მათ დიდი წინააღმდეგობა გაუწევიათ არაბთა სარდლისთვის, მაგრამ უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებულან. განრისხებულმა სარდალმა დიდი ტანჯვა მიაყენა ძმებს, მაგრამ მათ საშინელი წამება გმირულად აიტანეს. ეკლესიამ ისინი წმინდანად შერაცხა. მათი წმინდა ნაწილები თვდაპირველად ხარების დანგრეულ ეკლესიაში იყო დასვენებული. XI საუკუნეში ბაგრატ III ააშენა დანგრეული ეკლესია და მასში გადაასვენა წამებული გმირები. წყალწითელას ხეობა, სადაც მოწამეთას მონასტერი მდებარეობს მდინარის მიერ შექმნილი ნახევარკუნძულია და ყოველი მხრიდან ციცაბო კლდეებითაა დაცული (ნახ. 1). მოწამეთას ეკლესია ჯვარ-გუმბათოვანი ტიპისაა, ჯვრის ოთხივე მკლავი თანაბარია. გუმბათი ეყრდნობა ოთხ სვეტს. ეკლესიას აქვს ორი კარი - დასავლეთისა და სამხრეთის. საკურთხეველი ჩრდილოეთ მხარეს აქვს. ეკლესიის სამხრეთით ორსართულიანი სამრეკლოა, რომლის წარწერა გვაუწყებს, რომ იგი აგებულია მიტროპოლიტ დავითის განკარგულებით 1845 წელს. ნაშენებია თლილი ქვით. მონასტრის ტერიტორიაზე შემორჩენილია ორი კოშკის ნაშთი. ერთი მათგანი ტაძრიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთითაა, ხოლო მეორე - ჩრდილო-აღმოსავლეთით. 1884 წლის ამ კოშკების აღწერილობაში ჩანს, რომ მათ კედლებში ყოფილა ვიწრო სანათურები და სათოფურები. ჩრდილო-აღმოსავლეთის კოშკში გამართული იყო სანახები, სადაც ინახებოდა მონასტრის ძვირფასი ნივთები. მონასტერი ქვის გალავნით არის შემოსაზღვრული. ტაძრის დასავლეთ მხარეს ძველი ეკლესიის ნანგრევებზე აშენებულია წაგრძელებული ფორმის წინამძღვრის სახლი (მოსაცდელი).

ნახ. 1

მოწამელის კერა - ტერიტორია, რომლის საზღვრებშიც ქიმიურად საშიშ ობიექტზე ავარიის შედეგად მოხდა ადამიანთა, ცხოველთა და მცენარეთა მასიურად დაზიანება.

მოწვა - თერმული დამუშავების სახეობა, რომელსაც მიმართავენ მექანიკური დამუშავების შედეგად დეტალის ლითონში (შენადნობში) განვითარებული სტრუქტურული ცვლილებების გამოსწორების მიზნით მისი გახურებით და შემდგომ ნელი გაცივებით. მოწვა აუმჯობესებს დამუშავებადობას, ზრდის პლასტიკურობას, ამცირებს ნარჩენ დეფორმაციებს

მოწყვლადობა - შესაძლო საგანგებო სიტუაციების დამაზიანებელი ფაქტორების მიმართ მოსახლეობის, ეკონომიკის დარგისა და ობიექტების, ასევე ბუნებრივი გარემოს დაუცველობის მაჩვენებელი, რომელიც განისაზღვრება ადამიანების სასიცოცხლო ქმედითუნარიანობის, ინფრასტრუქტურის მართვის სისტემისა და საინჟინრო-ტექნიკური კომპლექსების იმ სუსტი წერტილებით, რომლებიც განაპირობებენ საგანგებო სიტუაციების დამაზიანებელი ფაქტორების ესკალაციასა და აქედან გამომდინარე, მათ კატასტროფულ შედეგებს.

მოწყობილობა - 1. მექანიზმები, ჩარხები, დანადგარები, სისტემები, რომლებიც, ამა თუ იმ მასალის დასამუშავებლად, ასაწევად, გადასატანად, განსათავსებლად, დასამონტაჟებლად და ა.შ. გამოიყენება; 2. რაიმე საქმისათვის საჭირო საგანთა ერთობლიობა, გამართულობა, აღჭურვილობა; 3. ამა თუ იმ დანიშნულების ოთახის, სათავსის, დარბაზის გასაწყობი ნაკეთობები, ავეჯი და სხვ.

მოწყობილობა ალის საკონტროლო - მოწყობილობა მგრძნობიარე ელემენტით, რომელიც არეგულირებს სანთურაში გაზის მიწოდებას ალის არსებობის ან არარსებობის პირობებში.

მოწყობილობა ამწე-სატრანსპორტო - ყველა სახის ტვირთამწე და სატრანსპორტო დანადგარების ერთობლიობა.

მოწყობილობა ასამუშავებელი - ამა თუ იმ კონსტრუქციისა და დანიშნულების მოწყობილობა, რომელიც რაიმეს ასამუშავებლადაა განკუთვნილი (მაგ., ელექტრო-, პნევმო- ან ინერციული სტარტერი ძრავის ასამუშავებლად,

ტრაქტორის გამშვები ბენზინის ძრავა და სხვ.).

მოწყობილობა გადამტვირთავი - ამა თუ იმ სახის კონსტრუქციის მოწყობილობა, რომელიც რაიმეს გადასატვირთავად გამოიყენება (მაგ., ტრანსპორტიორები).

მოწყობილობა განმტვირთავი - ამა თუ იმ კონსტრუქციისა და დანიშნულების მოწყობილობა, რომელიც რაიმეს განტვირთვის, ჩამოტვირთვის, ჩამოგდების, ჩამოცურების ოპერაციებს ასრულებს (მაგ., წნეხიდან დაფანერებული ნამზადების განტვირთვა, ჩარჩო-ხერხის ტრანსპორტიორიდან მორის ჩამოგდება და სხვ.).

მოწყობილობა ელექტროძალური - მოწყობილობა, რომელსაც ელექტრული ენერგია ძალურ მუშაობას ასრულებს (ელექტროძრავა, ძალური ტრანსფორმატორი, ძალური გამანაწილებელი კარადა და სხვ.).

მოწყობილობა ელექტრული - სხვადასხვა დანიშნულების მოწყობილობა, რომელიც ელექტროდენით მუშაობს (ელექტროტუმბო, ელექტროხერხი, ელექტროგენერატორი და სხ.).

მოწყობილობა თბოგადაცემის - მოწყობილობა სითბოს გადასაცემად, ტექნოლოგიური პროცესის ნორმალურად მიმდინარეობის მიზნით.

მოწყობილობა პნევმატური - სხვადასხვა ტექნოლოგიური ოპერაციების შესასრულებელი მოწყობილობები, რომელშიც მუშა აგენტად შეკუმშული ჰაერია გამოყენებული (პნევმოტრანსპორტი, ლაქ-საღებავების გამფრქვევები, სავენტილაციო დანადგარები, პნევმოსახრახნისები, კომპრესორები და ა. შ.).

მოწყობილობა სარინი - სხვა მხარეს გადამყვანი, გადამდები, ამცილებელი (მაგ., წყალ-სარინი მოწყობილობა).

მოწყობილობა წყლის ხარჯის საკონტროლო - მოწყობილობა, რომელიც წყვეტს გაზის მიწოდებას ძირითადი სანთურისათვის, როდესაც წყლის ხარჯი საქვაბეში დადგენილზე ნაკლებია, და ავტომატურად ანახლებს გაზის მიწოდებას, როცა საქვაბეში წყლის ხარჯი ნორმის ფარგლებშია.

მოწყობილობა ხანძარსაქრობი - სტაციონალური ტექნიკური საშუალებების ერთობლიობა ხანძრის ჩასაქრობად გამოშვებული (გამოტყორცნილი) ხანძარსაქრობი ნივთიერების (ქაფის) მეშვეობით (ნახ. 1).

ნახ. 1

მოწყობილობა ხანძარსაწინააღმდეგო - ყველა სახის სტაციონალური ან გადასატანი მოწყობილობა ხანძარსაწინააღმდეგო ოპერაციების შესასრულებლად (მაგ., ხანძარსაწინააღმდეგო წყალგაყვანილობა, სახანძრო ჰიდრანტები, ხანძარსაქრობები, სახანძრო მანქანები და სხვ.).

მოჭიმვა (ქერქი) - 1. თხელი და შედარებით მტკიცე ფენა შენობის მრავალშრიან გადახურვაში. იგი თავის თავზე ღებულობს დატვირთვებს (ადამიანების, ტვირთის, მოწყობილობების) და გადასცემს ქვედა ფენას (თბო- ან ბერასაიზოლაციო ფენა). 2. არსებობს მონოლითური (ცემენტ-ქვიშოვანი, ასფალტბეტონის და სხვ.) და ანაკრები (თაბაშირცემენტის ან კერამიტიტბეტონის); 2. ნაკეთობის სისქის შემცირება ჩაქუჩით (წნეხით) ან გაჭიმვით (გაწელებით), რომელსაც აბსოლუტური მოჭიმვა ეწოდება. არსებობს აგრეთვე ფარდობით მოჭიმვა ანუ მოჭიმვის ხარისხი - ნაკეთობის საწყისი და საბოლოო სისქის სხვაობის შეფარდება მის საწყის სისქესთან. ფარდობითი მოჭიმვა წარმოადგენს ლითონის დეფორმაციის ხარისხის მაჩვენებელს.

მოჭიქვა - კერამიკული ნაკეთობის ჭიქურით დაფარვა. განასხვავებენ მ. რამდენიმე მეთოდს: ნაკეთობის ამოვლება

ჭიქურის სუსპენზიაში, დასხმა მშრალ ან გამომწვარ ფილაზე, სუსპენზიის გაფრქვევა ფილებზე ცენტრიდანული ან საპაერო საფრქვეველას მეშვეობით და სხვ.

მოხარატება - რაიმეს გლუვი ზედაპირის შექმნა დამუშავებისას სახარატო დაზგაზე.

მოხვეწა - იხ. მოციკლვა.

მოხმარება - საქონლისა და მომსახურების გამოყენების პროცესი.

მპალა - მერქნის სოკოვანი დაავადება, რომელიც მერქანს აძლევს არანორმალურ შეფერილობას და იწვევს სიმტკიცის შემცირებას. ასეთებია: ჭრელი საცრისებური, მურა ზხარისმაგვარი, თეთრი ბოჭკოვანი, გარე ფაშარი, გულის, ნაქურთენის და სხვა სახის სიდამპლე.

მჟავაგამძლე - მასალა ან ნივთიერება, რომელიც მჟავების მოქმედებას უძლებს (მჟავამედეგია). ასეთი მასალების შერჩევას დიდი მნიშვნელობა აქვს ქიმიური მრეწველობის საწარმოებში, სამედიცინო და ბიოლოგიურ სამეცნიერო-კვლევით ლაბორატორიებში და მისთ. იატაკების მოსაწყობად, ავეჯის გასაწყობად და სხვ.

მჟავაგამძლეობა - მასალის მედეგობის უნარი მჟავების რღვევითი მოქმედების მიმართ. არალითონურ მასალათა მ. ფასდება გაჯირჯვების ხარისხით და მექანიკური თვისებების შეცვლით.

მჟავამედეგი დულაბი (ბეტონი) - დულაბი (ბეტონი), რომელიც შედგება კალიუმის ან ნატრიუმის ხსნადი სილიკატების მჭიდა მასალის, გამაგრების ინიციატორის, ქვიშის, მტვრისებრი და მჟავამედეგი დანამატებისაგან.

მჟავამედეგი კერამიკული ფილა - კერამიკული ფილის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს განსაზღვრული კონცენტრაციის მჟავას მოჭიქული ზედაპირისა და სფუძვლის დაუზიანებლად.

მჟავამედეგი მასალები - მასალები, გათვალისწინებული ნაგებობებისა და კონსტრუქციებისათვის, რომლებსაც მუშაობა უხდებოდა აგრესიულ გარემოში. განასხვავებენ მეტალურ (მცირედ ლეგირებული და უხვად ლეგირებული ფოლადები) და არამეტალურს (ბუნებრივს - გრანიტი, კვარციტი, ტუფი, კერამიკა, აზბესტი და ხელოვნურს - ცემენტი, ბეტონი, დულაბი). მშენებლობაში გამოიყენება სპეციალური და სპეციალურ მიღების, რეზერვუარების და სხვ. მოსაწყობად.

მჟავები - ქიმიური ნაერთები, რომელთა შემადგენლობაში შემავალ წყალბადის ატომებს ლითონებით ჩანაცვლების უნარი აქვთ, რის შედეგად წარმოიქმნება მარილები. მ. ისეთ ელექტროლიტებია, რომლებიც წყალხსნარებში დისოცირდებიან და წარმოქმნიან წყალბად-იონებს. ნებისმიერი მჟავა შეიცავს წყალბადს და ელემენტს, რომელიც წყალბადთან ერთად მჟავას წარმოქმნის. ზოგიერთი მ. ამ ორი ელემენტის გარდა ჟანგბადსაც შეიცავს, ასეთ მ. ჟანგბადიანი მჟავები ეწოდება. შესაბამისად, შედგენილობის მიხედვით გვაქვს ჟანგბადიანი და უჟანგბადო მ. მეტალის ატომებით ჩანაცვლების უნარის მქონე წყალბადის ატომების რიცხვით განასხვავებენ ერთფუძიან, ორფუძიან და სამფუძიან მჟავებს. მაგ., მარილმჟავა - ერთფუძიანია, გოგირდმჟავა - ორფუძიანი, ფოსფორმჟავა - სამფუძიანი და ა.შ. ცნობილია მჟავების შემდეგი სახეობები: მარილმჟავა (ჟლორწყალბადმჟავა) (HCl), ფტორწყალბადმჟავა (HF), ბრომწყალბადმჟავა (HBr), გოგირდწყალბადმჟავა (H₂S), იოდმჟავა (HI), აზოტმჟავა (HNO₃), გოგირდმჟავა (H₂SO₄), გოგირდოვანი მჟავა (H₂SO₃), ნახშირმჟავა (H₂CO₃), ქლორის მჟავა (HClO₄), ფოსფორმჟავა (H₃PO₄), სილიციუმის მჟავა (H₂SiO₃), მეტაფოსფორმჟავა (HPO₃) და სხვ. მარილმჟავა, აზოტმჟავა, გოგირდმჟავა და ზოგი სხვა მ. უფერო სითხეებია. ფოსფორმჟავა, ბორისმჟავა, მეტაფოსფორმჟავა მყარი კრისტალური ნივთიერებებია. თითქმის ყველა მ. იხსნება წყალში და მიღებულ ხსნარს აქვს მჟავე გემო, რაც გამომწვეულია სხვადასხვა ორგანული მჟავებით. სილიციუმის (H₂SiO₃) მჟავა წყალში უხსნადია. მჟავათა ხსნარები ფერს უცვლის ინდიკატორებს. მჟავას ხსნარში ლაკმუსი წითლდება, მეთილნარინჯი ვარდისფერი ხდება, ფენოლფთალეინი ფერს არ იცვლის.

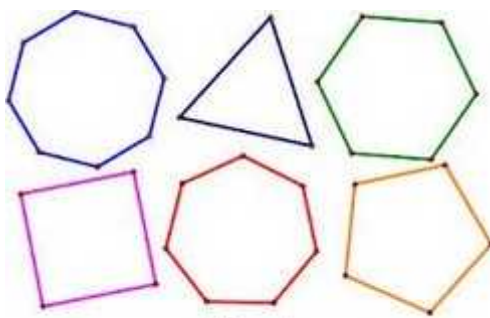
მჟავიანობა - სითხეში წყალბადის თავისუფალი იონების კონცენტრაცია. ყოველი სითხე ხასიათდება სამიდან ერთ-ერთი მჟავიანობით: მჟავა, ტუტე ან ნეიტრალურით. მჟავიანობის მაჩვენებელი მერყეობს 1-დან 15-მდე. ნეიტრალური რეაქციის დროს წყალბადის იონების კონცენტრაცია pH = 7, თუ ეს მაჩვენებელი 7-ზე მეტია, მაშინ სითხე ხასიათდება ტუტე რეაქციით, თუ 7-ზე ნაკლებია, მაშინ მჟავე რეაქციით.

მჟანგველი ნივთიერებები - ნივთიერებები, რომლებიც ხელს უწყობენ ან იწვევენ სხვა ნივთიერებების აალებას ან

წვას.

მრავალგანზომილებიანი სივრცე - სივრცე, რომელსაც გააჩნია სამზე მეტი განზომილება. რეალურ სივრცეს გააჩნია 3 განზომილება, სიბრტყეს - 2, ხაზს - 1. ადამიანის ჩვეულებრივი "სივრცითი ინტუიცია" შემოზღუდულია სამი განზომილებით. 4 და მეტი განზომილების მქონე სივრცეების შესახებ მცნების შემოღება საშუალებას გვაძლევს ამოვხსნათ ბევრი საკითხი გეომეტრიული ანალოგიების მეშვეობით. მ.ს. მაგალითები: n განზომილებიანი სივრცე - ევკლიდეს სივრცე; ოთხგანზომილებიანი სივრცე - დრო ალბათობის თეორიაში; ფაზური სივრცეები მექანიკურ და სხვა სისტემებში.

მრავალკუთხედი - ჩაკეტილი ტეხილი წირის გაერთიანება მის შიგა არესთან. თვით ჩაკეტილ წირს, რომელიც შედგება სწორხაზოვანი მონაკვეთებისაგან, ეწოდება მ. საზღვარი. ტეხილის ცალკეულ სწორხაზოვან მონაკვეთს ეწოდება მ. გვერდი, ტეხილის წვეროებს კი მ. წვეროები. მონაკვეთს, რომელიც აერთებს მ. ორ არამოსაზღვრე წვეროს, ეწოდება დიაგონალი. მ. ეწოდება ამოზნექილი, თუ იგი მთლიანად მდებარეობს მისი ნებისმიერი გვერდის შემცველი წრფის ცალ მხარეს. ამოზნექილ მ. ეწოდება წესიერი, თუ ტოლია მისი ყველა გვერდი და ყველა შიდა კუთხე (ნახ. 1, წესიერი მრავალკუთხედები). მ. გავლებული ყველა დიაგონალის რაოდენობა უდრის $n(n-3)/2$. ზოგჯერ მ. მრავალგვერდას უწოდებენ.

ნახ. 1

მრავალრკალური შედუღება - შედუღება წარმოებს ერთდროულად რამდენიმე ელექტროდით. განასხვავებენ ორ ელექტროდიან და ელექტროდების კონით შედუღებებს. მ. შ. გამოყენება მნიშვნელოვნად ზრდის შრომის ნაყოფიერებას.

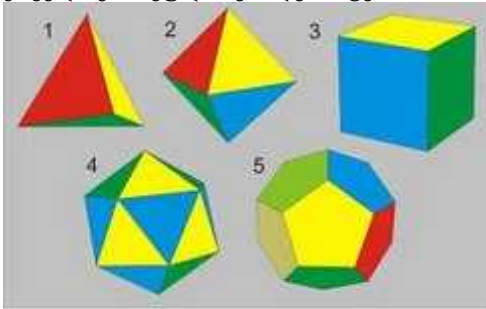
მრავალსართულიანი ერთეული - საცხოვრებელი ან სამინებელი ერთეული, რომლის საცხოვრებლად გამოყენებული სივრცე განთავსებულია ორ ან მეტ სართულზე.

მრავალფენა ფოლადი - სხვადასხვა შემადგენლობის რამდენიმე ფენისგან შემდგარი ფურცლოვანი ფოლადი. მ.ფ. მიიღება სხვადასხვა შემადგენლობის ფოლადების ჩასხმით სპეციალური კონსტრუქტორის საერთო ზოყვში (გამყოფ კედლებიანი) და მიღებული ფოლადის ზოდის შემდგომი გაგლინვით ან ფოლადის რამდენიმე ფირფიტის შედუღებით. გამოიყენება მასალის საექსპლუატაციო პირობების ასამაღლებლად და ძვირადღირებული ფოლადების შესაცვლელად.

მრავალფუნქციური ტესტერი - ელექტროდანადგარების კომპლექსური შემოწმების ხელსაწყო, რომლის ხელსაწყოს დახმარებით ადვილად და რისკის გარეშე სრულდება ელექტროდანადგარების სტანდარტით რეკომენდებული გაზომვები. ხელსაწყო შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს. კომპიუტერული პროგრამა CA 6115-N საშუალებას იძლევა ხელსაწყოს მეხსიერებიდან მივიღოთ გაზომვის შედეგები ცხრილის სახით და ყველა შედეგი ამოიბეჭდოს A6 ფორმატით.

მრავალწახნაგა - გეომეტრიული სხეული, რომლის საზღვარიც წარმოადგენს სასრული რაოდენობის მრავალკუთხედების გაერთიანებას (ნახ. 1). მრავალწახნაგას შემადგენელ მრავალკუთხედებს წახნაგები ეწოდება, მათ გვერდებს - წიბოები, მათ წვეროებს - მრავალწახნაგას წვეროები. მ. ეწოდება ამოზნექილი, თუ იგი თავისი ყოველი წახნაგის სიბრტყის ერთ მხარესაა. ამოზნექილ მ. ეწოდება წესიერი, თუ მისი ყველა წახნაგი წესიერი კონგრუენტული მრავალკუთხედი და ყველა მ. კუთხე კონგრუენტულია. ჯერ კიდევ ევკლიდეს "საწყისებში" იყო დამტკიცებული, რომ წესიერი მრავალწახნაგა მხოლოდ ხუთი ტიპისაა: ტეტრაედრი (4 წახნაგი, 4 წვერო, 6 წიბო); ოქტაედრი (8 წახნაგი, 6 წვერო, 12 წიბო); ჰექსაედრი (6 წახნაგი, 8 წვერო, 12 წიბო); იკოსაედრი (20 წახნაგი, 12 წვერო, 30 წიბო); დოდეკაედრი (12 წახნაგი, 20 წვერო, 30 წიბო). (ნახ. 1: 1 - ტეტრაედრი, 2 - ოქტაედრი, 3 - ჰექსაედრი (კუბი), 4 - იკოსაედრი, 5 - დოდეკაედრი). ამ ფიგურებს ზოგჯერ "კოსმიურ ფიგურებს", "იდეალურ ფიგურებს", "პლატონის სხეულებს" უწოდებენ. არქიმედმა აღმოაჩინა 13, ე.წ. ნახევრადწესიერი მრავალწახნაგა ("არქიმედის სხეულები"), რომელთაგან

თითოეული შემოსაზღვრული არაერთსახელა წესიერი მრავალკუთხედი; ამასთანავე, ტოლნი არიან მრავალწახნაგა კუთხეები და ერთსახელა მრავალკუთხედეები; ყოველ წვეროში თავს იყრის ერთნაირი წახნაგების ერთი და იგივე რიცხვი, ერთი და იმავე მიმდევრობით. ასეთი სხეულების წახნაგების რიცხვი მოთავსებულია 8-სა და 92 -ს შორის. ყოველი ეს სხეული შეიძლება სფეროში ჩაიხაზოს.

ნახ. 1

მრავალწახნაგას შლილი - მრავალკუთხედი, რომელიც, თავის მხრივ, წარმოადგენს სხვა მრავალკუთხედების გაერთიანებას, რომელნიც მოცემული მრავალწახნაგას წახნაგების კონგრუენტულნი არიან და რომელთათვისაც მითითებულია, თუ როგორ უნდა დაუკავშირდნენ ისინი ერთმანეთს გვერდებისა და წვეროების მიხედვით, რომ მივიღოთ მოცემული მრავალწახნაგა.

მრავალწვერი - (მათემ.) ალგებრული გამოსახულება, რომელიც რამდენიმე ერთწვერის ჯამს ან სხვაობას წარმოადგენს

მრგვალი ხე-ტყე (მორი) - ხე-ტყის დამზადების შედეგად (მათ შორის, მოთხრილ-მოტეხილისგან) მიღებული, 12 სმ-ზე მეტი (წვრილი ბოლოდან) დიამეტრის მქონე მერქნული რესურსი.

მრგვალი ხის მასალა (მორი) - სუფთად ჩამოხერხილი ბოლოებითა და ქერქისა და როკებისგან გაწმენდილი ტანის ნაწილი, რომელსაც დამატებითი დამუშავების გარეშე იყენებენ ანძების, კოშკების, წამწეების, ხარაჩოების, ქარგილების, ხიდების მოსაწყობად, აგრეთვე ხიმინჯებად საძირკვლების ქვეშ. მორს წაკვეთილი კონუსის ფორმა აქვს და ახასიათებს წოწება (დიამეტრის ცვალებადობა სიგრძეში), რომელიც ყოველ გრძივ მეტრზე შეადგენს 1 სმ-ს. დიამეტრი ჩვეულებრივად აიღება წვრილი ბოლოს ზომის მიხედვით. მრგვალი ხის მასალა დიამეტრის შესაბამისად მზადდება კუნძების (40...60 სმ), მორების (16...39 სმ), ლატანმორების (8...15 სმ) და ლატანების (2...7 სმ) სახით. მორის დიამეტრი მისი სიგრძის შუაში შეიძლება გამოვთვალოთ ფორმულით $d_{სშ} = d + 0,4\ell$, სადაც d - წვრილი ბოლოს დიამეტრი, ℓ - მორის სიგრძე. მორების სტანდარტული სიგრძეებია: 4; 4,5; 5; 5,5; 6 და 6,5 მ.

მრგვალტუჩა - მამა მრგვალი ან ბრტყელი ტუჩებით (ნახ. 1). გამოიყენება მავთულების გადასაღუნად და სხვა ოპერაციებისათვის, მაგ., ელექტროსამუშაოების წარმოებისას.

ნახ. 1

მრეწველობა - სახალხო მეურნეობის უმნიშვნელოვანესი დარგი, რომელიც გადამწყვეტ გავლენას ახდენს საზოგადოების საწარმოო ძალთა განვითარების დონეზე. მ. განასხვავებენ მოპოვებითსა (მადნეულის და არამადნეულის წიაღისეულის, ყველა სახის სათბობის მოპოვებელი საწარმოები, ჰესები, ხე-ტყის ექსპლუატაციის და სხვ.) და დამუშავების (ყველა სახის შრომის იარაღების, შრომის საგნებისა და მოხმარების საგნების დამამზადებელი საწარმოები). ეკონომიკური დანიშნულების მიხედვით მ. გამოყოფენ წარმოების საშუალებათა და მოხმარების საგნების

მწარმოებელ დარგებს. ზოგადად მ. დარგებია: მეტალურგია, ენერგეტიკა, სამთო-მოპოვებითი მ., მანქანათმშენებლობა, ქიმიური მ., კვების მ., მსუბუქი მ., საშენი მასალების მ., მძიმე მ.

მრეწველობა ადგილობრივი - სახალხო მეურნეობის სახეობა, რომელიც ადგილობრივი ნედლეულის გადამუშავებას ეწევა (არაა გამორიცხული ნაწილობრივ გამოიყენოს შემოზიდული ნედლეულიც). მისი მოგების ანარიცხები ადგილობრივ ბიუჯეტის შევსებას ხმარდება.

მრიცხველი - 1. სპეციალური მოწყობილობა დახარჯული ენერგიისა და მისთ. აღრიცხვისათვის; 2. (მათემ.) წილადში რიცხვი, რომელიც იყოფა მნიშვნელზე.

მრუდე - 1. გაღუნული, გახრილი, არასწორი; 2. (გადატანით) უმართებულო, არასწორი, უკუღმართი.

მრუდი - 1. რაიმე პროცესის რიცხობრივი მაჩვენებლების გამოხატვა მრუდე ხაზით; 2. იგივეა, რაც მრუდე.

მრუდმხარა მექანიზმი - მექანიზმი, რომელიც ერთი სახის მოძრაობას გარდაქმნის მეორე სახის მოძრაობად. მ.მ. აქვს ბრუნვითი ან გადატანითი (წინსვლით - უკუქცევითი) მოძრაობა კინემატიკური წყვილები. მ.მ. სამი სახეობისაა: სახსრული (აქვს ბრუნვითი კინემატიკური წყვილები) ოთხწევრიანი, მრუდმხარა ცოცია და მრუდმხარა - კულისური.

მსახურობის ვადა - დრო (წელიწადი, თვე, დღე-ღამე) ნაკეთობის ექსპლუატაციაში შესვლის მომენტიდან ზღვრული მდგომარეობის დადგომამდე, რომელიც მოცემულია ტექნიკურ პირობებში ან ჩამოწერამდე. მ.გ. ერთი ტიპის დანადგარებისათვის შესაძლებელია იყოს სხვადასხვა, რადგანაც მათზე მოქმედებს მრავალი შემთხვევითი ფაქტორი (მაგ., დანადგარის სტრუქტურა, მისი ექსპლუატაციის პირობები და სხვ.). თუ დანადგარის ექსპლუატაცია უწყვეტია, მაშინ მისი მ.გ. ემთხვევა ტექნიკურ რესურსს.

მსესხებელი - ფიზიკური პირი, რომელიც აკმაყოფილებს ხელშეკრულების და მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს და რომელზეც გამსესხებელი გასცემს სესხის თანხას ამავე ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად.

მსოფლიო - 1. მთელი ქვეყანა, ქვეყნიერება, დედამიწა; 2. რაც, ვინც მთელ ქვეყანას, ქვეყნიერებას განეკუთვნება; 3. იგივეა, რაც სამყარო

მსოფლიო სავალუტო სისტემა - საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობის ორგანიზაციის ფორმათა ერთობლიობა, რომელიც მოიცავს ფულად-საკრედიტო მიმოქცევას ქვეყნის შიგნით და საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროს. მ.ს.ს. განვითარება დაიწყო მე-19 საუკუნის 70-იანი წლებიდან. იგი ცნობილია ოქროს სტანდარტის თავდაპირველი ფორმის - ოქრომონეტური სტანდარტის სახით, რომელიც გულისხმობდა: 1) ოქროს მონეტების თავისუფალ მოჭრას; 2) ღირებულების ნიშნების თავისუფალ გადახურდაცვლას ოქროს მონეტებზე; 3) ოქროს თავისუფალ ექსპორტ-იმპორტს. ვალუტის შექცევადობის სრულყოფილი ხასიათი, რაც გამოიხატებოდა ერთი ქვეყნის ვალუტის ფიქსირებული პარიტეტის მიხედვით გაცვლაში არა მხოლოდ სხვა ვალუტაზე, არამედ ოქროზეც, ოქრომონეტური სტანდარტის კრახამდე შემორჩა. ოქრო, რომელიც სავალუტო სისტემაში მე-20 საუკუნის 70-იან წლებამდე მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა, გამოიდევენა საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროდან. მიღებული იქნა გადაწყვეტილება მისი საბოლოო დემონეტოზაციის შესახებ. მთავარი ვალუტის სტატუსი მიენიჭა ამერიკულ დოლარს, ხოლო განმსაზღვრელი როლი საერთაშორისო სავალუტო ფონდსა და მსოფლიო ბანკს. დოლარი ფაქტობრივად დარჩა საერთაშორისო საგადასახადო და სარეზერვო საშუალებად. ეს ძირითადად განაპირობა აშშ-ის მთავარმა ეკონომიკურმა პოტენციალმა და მსოფლიოში მისმა ყველაზე დიდმა უქროს მარაგმა (მსოფლიოში არსებული ოქროს მარაგის 35,8 ათასი ტონიდან აშშ-ზე მოდის 8,14 ათასი ტონა). შემთხვევითი არ არის, რომ თანამედროვე სავალუტო სისტემას დოლარის სტანდარტსაც უწოდებენ.

მსუბუქი მეტალები - მეტალები, რომლებსაც აქვთ დაბალი სიმკვრივე. მ.მ. მიეკუთვნება: ლითიუმი, ბერილიუმი, ნატრიუმი, მაგნიუმი, ალუმინი, კალიუმი, კალციუმი, ტიტანი, რუბიდიუმი, სტრონციუმი, ცეზიუმი და ბარიუმი. მათგან ყველაზე მსუბუქია ლითიუმი (534 კგ/მ^3), ხოლო მძიმე - ტიტანი (4505 კგ/მ^3). მ.მ. ძირითადად გამოიყენება სხვადასხვა დანიშნულების მსუბუქი შენადნობების დასამზადებლად, აგრეთვე მალეგირებელ ელემენტებად ფოლადისა და თუჯის წარმოებაში.

მსუბუქი ფიზიკური სამუშაო - სამუშაოები, რომლებიც სრულდება მჯდომარე მდგომარეობაში და ახლავს უმნიშვნელო ფიზიკური დაძაბულობა (ზუსტ ხელსაწყოთა და მანქანათმშენებლობის საწარმოებში; საათის, სამკერვალო წარმოებაში; მართვის სფეროში და სხვ.).

მსუბუქი შენადნობები - კონსტრუქციული შენადნობები რომლებსაც აქვთ დაბალი სიმკვრივე. მათ ახასიათებთ მაღალი კუთრი სიმტკიცე, ვიდრე, მაგ., კონსტრუქციულ შენადნობებს რკინისა და ნიკელის საფუძველზე. ერთნაირი სიმტკიცის პირობებში დურალუმინი სამჯერ მსუბუქია ფოლადზე ანუ მისი კუთრი სიმტკიცე სამჯერ მეტია. მ.შ. გამოიყენება თვითმფრინავ-, რაკეტ-, გემთ- და ავტომშენებლობაში, ელექტროტექნიკაში, ატომურ ენერგეტიკაში და მშენებლობაში (ალუმინის წამწები, მოსაპირკეთებელი მასალები, სამფენოვანი პანელები და სხვ.). ალუმინის შენადნობები ფართოდ გამოიყენება საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად.

მსხალი - ფოთლოვანი ჯიშის ხე, რომლის მერქანი კარგად მუშავდება მექანიკური წესით, პრიალდება, აქვს ლამაზი ფაქტურა. გამოიყენება ავეჯის, სახაზავების და სადურგლო-სახარატო ნაკეთობების წარმოებაში.

მსხვილბლოკური კონსტრუქციები - საქარხნო წესით დამზადებული შენობის კონსტრუქციები (კედლები, საძირკვლები), დამონტაჟებული დიდი ზომის მოცულობითი ელემენტებისაგან (ბლოკებისაგან). კედლის ბლოკებისათვის გამოიყენება მსუბუქი და უჯრედოვანი ბეტონები, აგური, ბუნებრივი ქვა; საძირკვლებში - რკინაბეტონი, მძიმე ბეტონი. მ.კ. გამოიყენება საცხოვრებელი სახლების (ნახ. 1: ექვსსართულიანი საცხოვრებელი სახლი მსხვილი ბლოკებისაგან), სამოქალაქო და სამრეწველო შენობებისა და ნაგებობების ასაგებად. მსხვილი ბლოკების მასა არ აღემატება 3 ტ-ს. მ.კ. მიეკუთვნება აგრეთვე სამზარეულოს, სანკვანძის, ლიფტის შახტის და ა.შ. ბლოკები.

ნახ. 1

მსხვილი - 1. დიდი დიამეტრის მქონე, დიდი სისქისა, დიდი ზომისა; 2. დიდი მოცულობისა, მასშტაბისა, დიდი მნიშვნელობის მქონე

მსხვილპანელური კონსტრუქციები - ინდუსტრიული კონსტრუქციები მსხვილზომიანი ბრტყელი ასაწყობი ელემენტებისგან (სართულშუა გადახურვის ფენილები, შენობების გადახურვის პანელები, კედლის პანელები და სხვ.); მზადდება სპეციალურ საწარმოებში და მონტაჟდება სამშენებლო მოედანზე. მ.კ. გამოიყენება საცხოვრებელი, საზოგადოებრივი და სამრეწველო შენობების, გზების, აეროდრომების, სანაპიროების, კაშხლების, არხებისა და სხვა ნაგებობების მშენებლობისას. მ.კ. გამოყენებისას მცირდება შენობების აგების ვადები და შრომის დანახარჯები სამონტაჟო სამუშაოებზე. ძირითადად გამოიყენება შენობის ორი ტიპის კონსტრუქციულ სქემებში: კარკასულ-პანელურსა (კარკასულ-პანელური კონსტრუქციები) და პანელურში (უკარკასო).

მსხვილძირიანობა - მერქნის მანკი, რომელიც წარმოადგენს ხის ძირის გასქელებას ან დიამეტრის გაზრდას ხის ტანთან შედარებით. ხის ტანის ამ ნაწილისაგან ფიცრების დამზადებისას დარღუვალია დიდი რაოდენობის ნარჩენები, ამოღებული მასალა დაბალი ხარისხისაა, რადგანაც ფიცრების (ძელების) ზედაპირებზე წარმოიქმნება გადანაჭერი ბოჭკოების დიდი რაოდენობა.

მსხვრევა - მყარი მასალის ნაჭრის ზომების თანდათანობითი შემცირების პროცესი საწყისი სიმსხოდან საჭირომდე. მ. პროცესი შეიძლება იყოს მოსამზადებელი და დამოუკიდებელი. მაგ., ცემენტის წარმოებაში მსხვრევა არის მოსამზადებელი პროცესი, ხოლო ღორღის წარმოებაში, როდესაც მ. შედეგად მიიღება სასაქონლო პრო-დუქტი (ღორღი), იგი არის დამოუკიდებელი. მ. პროდუქტის სიმსხოს მიხედვით განასხვავებენ: მსხვრევა - მსხვილი 100...230 მმ, საშუალო 40...100 მმ, წვრილი 5...40მმ; დაფქვა - უხეში 5...01 მმ, წმინდა 0,1...0,05 მმ, ზეწმინდა < 0,05 მმ. მსხვრევის ძირითადი მეთოდებია: გასრესვა (დაწნევა), გაბოზა, გახეხვა და დარტყმა.

მტვერი - 1. მსხვრევისა და დაფქვის პროცესების (განსაკუთრებით ცემენტის, კირის, თაბაშირის) თანმდევი მავნე პროდუქტი, რომელიც აჭუჭყიანებს გარემოს და წარმოადგენს აბრაზიული ცვეთის წყაროს სამშენებლო მანქანების მუშა ორგანოებისათვის. მტერისაგან გარემოს გასაწმენდად გამოიყენება მექანიკური მშრალი გაწმენდა ციკლონებში,

ნაჭრის ფილტრებში, ელექტრულ ფილტრებში და სველი გაწმენდა ვერტიკალურ სკრუბერებში. სამშენებლო სამუშაოების შესრულებას ყოველთვის თან ახლავს დიდი რაოდენობის მ. გამოყოფა, ამიტომ მშენებლობის ხელმძღვანელობა ვალდებულია ობიექტზე დასაქმებული მუშები და მომსახურე პერსონალი მოამარაგოს მ. დამცავი რესპირატორებით. ზოგჯერ მ. დიდი მასა ნამდვილი უბედურება ხდება დასახლებული პუნქტებისა თუ ქალაქებისათვის (ნახ. 1); 2. მოყვითალო ფხვნილისებრი მასა, რომელიც ყვავილედში წარმოიქმნება (ყვავილის მ.).

ნახ. 1

მტვერსასრუტი - ჰაერშემწოვი მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაცაა სათავსების დასუფთავება, ავეჯის, ტანსაცმლის, ხალიჩის და მისთ. გაწმენდა (ნახ. 1). მ. ძირითადი კვანძებია კოლექტორიანი ელექტროძრავა და ცენტრიდანული ვენტილატორი. დანიშნულების მიხედვით არსებობს მ. საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო; მობილურობის მიხედვით - გადასატანი და სტაციონალური; ჰაერის ნაკადის მიხედვით - წრფივი და ბრუნვითი ნაკადის მქონე. სიმძლავრე იცვლება 150 ვატიდან 750 ვატამდე.

ნახ. 1

მტვერსაჭერი - მოწყობილობა მტვრისა და სხვა მექანიკური მინარევების დასაჭერად, რომელიც თან ახლავს დამტვერიანებულ ჰაერს, ღუმელებსა და საშრობებში - გამავალ აირებს და სხვ. ყველაზე გავრცელებული ტიპებია - სახელოებიანი ფილტრი და ციკლონი, რომელშიც იჭერენ 10 მკმ-ზე მეტი ზომის მტვრის ნაწილაკების 80...90%-ს; ელექტროფილტრები (იჭერს 99%-მდე მტვერს). არსებობს აგრეთვე, გრავიტაციული (მტვერსალექი კამერით), ინერციულ-მშრალი (ციკლონები), დიფუზურ-კონდიციონერები, ფოროვანი, ქსოვილისებრი, ბადისებრი, ფხვიერი მასალების ფენების საფილტრავი, ლითონკერამიკის, აალებად-ელექტრული, ულტრაბერითი. გამოიყენება მეტალურგიულ და ქიმიურ მრეწველობაში, ცემენტის, თაბაშირის, ხის, ქვის და მისთ. წარმოებებში, გამწოვ ვენტილიაციაში და სამრეწველო დანადგარებში გაზის გასაწმენდად. ტიპის არჩევა დამოკიდებულია ჰაერის დამტვერიანებაზე და მისი გაწმენდის მოთხოვნებზე.

მტვრის აბრაზიულობა - მტვრის უნარი, გამოიწვიოს ცვეთა კონსტრუქციებისა და აპარატების კედლების, რომლებსაც ეხება მტვერიან აირის ნაკადი. მტვრის აბრაზიულობა დამოკიდებულია ნივთიერების სისალესა და სიმკვრივეზე, ნაწილაკების ზომაზე, ფორმასა და ნაკადის სიჩქარეზე.

მტვრის ტენიანობა - სათავსში ტენის რაოდენობის ფარდობა მტვრის საერთო რაოდენობასთან

მტვრის ტენშემცველობა - სათავსში ტენის რაოდენობის ფარდობა აბსოლუტურად მშრალი მტვრის საერთო რაოდენობასთან.

მტვრის ფხვიერება - ახასიათებს მტვრის ნაწილაკების ძვრადობას ერთმანეთის მიმართ და გარეგანი ძალის მოქმედებით გადაადგილების უნარს. ფხვიერება დამოკიდებულია ნაწილაკების ზომაზე, ტენიანობაზე და სიმკვრივის

ხარისხზე.

მტვრის ჰიგროსკოპულობა - მტვრის მიერ ჰაერიდან ტენის შთანთქმის უნარი. ტენის შთანთქმა გავლენას ახდენს მტვრის ისეთ თვისებებზე, როგორიცაა ელექტროგამტარობა, მიწებება, ფხვიერება. მტვერში ტენის შემცველობა ასახავს ტენშემცველობას და ტენიანობას. ტენშემცველობა არის ტენის რაოდენობის ფარდობა აბსოლუტურად მშრალი მტვრის საერთო რაოდენობასთან. ტენიანობა არის ტენის რაოდენობის ფარდობა მტვრის საერთო რაოდენობასთან.

მტკიცე - მაგარი, მყარი, მკვიდრი; ურყევი, უდრეკი; დაწესებული, დადგენილი, ასასრულებლად სავალდებულო

მტკნარი - 1. არამლაშე მდინარის ან ტბის წყალი; 2. (გადატანით) პირწმინდა, აშკარა; უფერული, ფერმიხდილი

მტყუნება - 1. ელემენტის მზიდუნარიანობის სრული ან ნაწილობრივი დაკარგვა. მ. დადგომის ალბათობა დამოკიდებულია გარე და შიდა ფაქტორებზე: მასალის ხარისხი, სამშენებლო ელემენტის დამზადების და სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების ხარისხი, გარემომცველი ფაქტორები, საექსპლუატაციო ღონისძიებების დონე და სხვ.; 2. საიმედოობის ერთ-ერთი ცნება ტექნიკაში. იგი განსაზღვრავს ტექნიკური ობიექტის მუშაუნარიანობის დაკარგვას სხვადასხვა შემთხვევითი ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად, როგორიცაა პარამეტრების დაუშვებელი შეცვლა, ქიმიური და კლიმატური ზემოქმედება და სხვ.

მტყუნება დამოკიდებული - ობიექტის მტყუნება, რომელიც განპირობებულია სხვა ობიექტის მტყუნებით.

მტყუნება დამოუკიდებელი - ობიექტის მტყუნება, რომელიც განპირობებული არ არის სხვა ობიექტის მტყუნებით.

მტყუნება თანდათანობითი - მტყუნება, რომელიც ხასიათდება ობიექტის ერთი ან რამდენიმე მოცემული პარამეტრის მნიშვნელობათა თანდათანობითი ცვლილებით.

მტყუნება თვითაღმოფხვრის - მტყუნება, რომელიც იწვევს ობიექტის მუშაობის უნარის დროებით დაკარგვას.

მტყუნება კონსტრუქციული - მტყუნება, რომელიც წარმოიშობა ობიექტის დაპროექტების დადგენილი წესებისა და ნორმების დარღვევის შედეგად.

მტყუნება მოულოდნელი - უმეტეს შემთხვევაში ესაა ელემენტების მექანიკური ან ელექტრული დაზიანება, რომელიც მყისიერად იწვევს მთელი სისტემის მტყუნებას.

მტყუნება ნაწილობრივი - მტყუნება, რომლის გამოსწორებამდე სისტემას შეუძლია ნაწილობრივად შეასრულოს თავისი ფუნქცია

მტყუნება საბოლოო - მტყუნება, რომელიც არის ელემენტებში შეუქცევადი პროცესების შედეგი და რომელიც აღმოსაფხვრელად სპეციალურ ღონისძიებებს მოითხოვს.

მტყუნება საექსპლუატაციო - მტყუნება, რომელიც წარმოიშობა ობიექტის ექსპლუატაციის დადგენილი წესებისა და პირობების დარღვევის შედეგად.

მტყუნება საწარმოო - მტყუნება, რომელიც წარმოიშობა ობიექტის დამზადების ან რემონტით დადგენილი ტექნოლოგიური პროცესის დარღვევის შედეგად.

მტყუნება სრული - მტყუნება, რომელიც შეუძლებელს ხდის სისტემის შემდგომ გამოყენებას.

მტყუნება უეცარი - მტყუნება, რომელიც ხასიათდება ობიექტის ერთი ან რამდენიმე მოცემული პარამეტრის მნიშვნელობის ნახტომისებური ცვლილებით.

მტყუნება შეუქცევადი - მტყუნება, რომელიც იწვევს ამ სისტემით მართული ობიექტის ფუნქციონირების შეწყვეტას

მტყუნება შექცევადი - მტყუნება, რომლის აღმოსაფხვრელად საჭირო არაა ობიექტის ფუნქციონირების შეწყვეტა.

მტყუნებათა ინტენსივობა - არააღსადგენი ობიექტის მტყუნებათა წარმოშობის პირობითი ალბათობის სიმკვრივე, რომელიც განიხილება დროის მოცემულ მომენტში იმ პირობით, რომ ამ მომენტამდე მტყუნება არ მომხდარა.

მტყუნებათა ნაკადის პარამეტრი - სარემონტო შენობის (კონსტრუქციის) საიმედოობის მაჩვენებელი. ხასიათდება სარემონტო შენობის (კონსტრუქციის) მტყუნებების საშუალო რიცხვის ფარდობით დროის ერთეულთან: $\lambda(t) = n/\Delta t$, სადაც n არის მტყუნებების რიცხვი Δt დროში.

მტყუნების ალბათობა - ალბათობა იმისა, რომ ამ პირობებში მოცემული დროის განმავლობაში ადგილი ექნება მტყუნებას.

მტყუნების მიზეზი - მოვლენები, პროცესები, ცდომილობები და მდგომარეობა, რომლებიც განაპირობებენ ობიექტის მტყუნების წარმოშობას.

მტყუნების შედეგი - მოვლენები, პროცესები, ცდომილობები და მდგომარეობები, რომლებიც განპირობებულია ობიექტის მტყუნების წარმოშობით.

მუდმივა - იხ. კონსტანტა.

მუდმივი სამუშაო ადგილი - ადგილი, რომელზეც მუშა იმყოფება თავისი სამუშაო დროის უმეტესი ნაწილის განმავლობაში. თუ სამუშაო სრულდება სამუშაო ზონის სხვადასხვა პუნქტში, მაშინ მუდმივ სამუშაო ადგილად ითვლება მთელი სამუშაო ზონა.

მუდმივი სიდიდე - იხ. კონსტანტა

მუზეუმი (ბერძ.) - ქვეყნის მატერიალური კულტურისა და ხელოვნების, ისტორიული ძეგლების შესაგროვებელი, შესანახი და საგამოფენო დაწესებულება. მ. შეიძლება იყოს სამთავრობო, არასამთავრობო, კერძო ან საოჯახო. თანამედროვე მ. გარკვეულ ობიექტზე არიან კონცეპტირებული და მათი უმრავლესობა შემდეგი კატეგორიებიდან ერთ-ერთს ეკუთვნის ხოლმე: სახვითი ხელოვნება, არქეოლოგია, ანთროპოლოგია, ეთნოლოგია, ისტორია, კულტურის ისტორია, მეცნიერება, ტექნოლოგია, ბუნებისმეტყველება. ამ კატეგორიებში შეიძლება უფრო სპეციალიზირებული მ. არსებობდეს, მაგ. თანამედროვე ხელოვნების მ., ადგილობრივი ისტორიის, ავიაციის ისტორიის, სასოფლო-სამეურნეო ან გეოლოგიის მ. მათში, როგორც წესი, გამოფენილი ან შენახულია მოცემული სფეროს მნიშვნელოვანი ნიმუშები. ეს ნიმუშები კატეგორიზებულია და რეგისტრირებულია მ. კოლექციაში ნიმუშის ნომრით და მის წარმოშობასა და მნიშვნელობაზე დეტალური ჩანაწერი არსებობს. ცნობილია მუზეუმ-ქალაქები, ღია-ციხეებში მუზეუმები და სხვ.

მუიმაპაჟე - იხ. კუმარუ.

მულდა (ბერძ.) - ფოლადის სხმული კოლოფი კაზმის (ნედლეულის) ჩასატვირთად ფოლადსადნობ ღუმელში; 2. საბრძმედ წარმოებაში: ყალიბი თუჯის ზოდების ჩამოსასხმელად.

მულტიმედია - კომპიუტერული ტექნოლოგია, რომელიც უზრუნველყოფს სხვადასხვა სახის ინფორმაციის (ტექსტი, ხმა, ფოტო, ნახატი, ანიმაცია, ვიდეო) ურთიერთკავშირს და თავმოყრას ერთ ობიექტ-კონტეინერში; ამ ინფორმაციის შემცველი ბლოკი.

მულტიციკლონი - აპარატი აირის გასაწმენდად მასში შეტივტივებული მაგარი ან თხევადი ნაწილაკებისაგან (მტვრისაგან).

მულტი... (ლათ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი; ნიშნავს მრავალჯერობას, სიმრავლეს, მრავალსახეობას.

მუნიციპალიზაცია (ლათ.) - სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ კერძო პირთათვის საკუთრების ჩამორთმევა და გადაცემა ქალაქის ან სოფლის თვითმმართველობისათვის - მუნიციპალიტეტისათვის.

მუნიციპალიტეტი (ლათ.) - 1. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო, აგრეთვე შენობა, რომელიც ამ ორგანოს უკავია; 2. დაბალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული ავსტრალიაში, ვენესუელაში და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში.

მურა (მორუხო) - 1. რუხ-წითელი, შავ-წითელი ფერი (მაგ., კაკლის ზოგიერთი ჯიშის მერქანი); 2. მდარე ხარისხის ნახშირი.

მური (ტექნიკური ნახშირბადი) - შავი ფერის წვრილდისპერსიული ნივთიერება, რომელიც წარმოიქმნება ორგანული სათბობის არასრული წვის ან თერმული დაშლის შედეგად. კვამლში მ. არსებობა მიუთითებს სათბობის არასრულ წვაზე. მ. განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით გამოიყოფა თბოელექტროსადგურში ქვანახშირის არასრული წვისას, დიზელის ძრავის მუშაობისას და ა.შ. გარდა იმისა, რომ თვითონ მ. ნაწილაკები ტოქსიკურია, მის ზედაპირზე ადსორბირდება კანცეროგენული ნივთიერებები, მაგ., პოლიციკლური არომატული ნახშირწყალბადები. მ. ფართოდ გამოიყენება მრეწველობაში: რეზინის ნაკეთობათა, ტიპოგრაფიული საღებავის, ტუშის და ა.შ. დასამზადებლად.

მურყანი (თხმელა) - მცენარეთა გვარი არყისებრთა ოჯახისა. 30-მდე სახეობა გავრცელებულია ევროპაში, აზიაში, სამხრეთ ამერიკასა და ჩრდილოეთ აფრიკაში - ალჟირში. საქართველოში 2 სახეობაა: შავი (სიმაღლით 30...38 მ) და ნაცრა (სიმაღლით 15...18 მ). გავრცელებულია ყველგან, გარდა ჯავახეთისა. იზრდება დაბლობებში, თუმცა ზოგჯერ მთის ტერასებზეც გვხვდება ზღვის დონიდან 1800 მ სიმაღლემდე. ჭაობიან, ეწერ ნიადაგზე ქმნის ტყეს - მურყნარს. სინათლის, ტენისა და ნაწილობრივ სითბოს მოყვარულია. იზრდება სწრაფად. რბილი, ღია მოწითალო, მყიფე მერქანი აქვს. იყენებენ სადურგლო და სახარატო საქმეში. ცოცხლობს 50...60 წელს (იშვიათად 100 წელსაც). მ. მერქანი არ გამოირჩევა სიმტკიცით, მაგრამ ერთგვაროვანი აგებულება აქვს, რაც აადვილებს მის დამუშავებას. კარგად ძლებს წყალქვეშ, ამიტომ გამოიყენება მცირე ზომის წყალქვეშა ნაგებობებში. მისი ნახშირისაგან წარმატებით ამზადებენ სანადირო დენტს. მერქანს ხმარობენ ელექტრო გიტარების კორპუსის დასამზადებლად, ასანთის, ქაღალდის, ფანერის, ტარის წარმოებაში. მშენებლობაში ნაკლებად გამოიყენება. საქართველოში გავრცელებულია მ. ოთხი სახეობა: ბუსუსიანი, შავი, ნაცრისფერი და გულფოთოლა.

მუტაცია (ლათ.) - 1. რაიმეს ნახტომისებური განვითარება; 2. ბიოლ. რაიმე ახალი ნიშანთვისების უცარი გამოვლენა ცხოველებსა და მცენარეებში. უჯრედების კვდომა ან ფუნქციური ცვლილებები, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ორგანიზმის საერთო წინააღმდეგობის დაქვეითება, ნაადრევი დაბერება, ზოგიერთ შემთხვევაში კი - მძიმე დაავადებები; 3. ყმაწვილის ხმის შეცვლა (დაბოხება) ასაკში შესვლის გამო.

მუტული - ბრტყელი დახრილი შვერილი ლავგარდანის გამოტანილი ფილის ქვეშ დორიულ ორდერში.

ნახ. 1

მუფელი (გერმ.) - ცეცხლგამძლე მასალის ან სიცხეგამძლე ფოლადის კამერა, რომელშიც გასახურებლად ან გამოსაწვავად ათავსებენ სხვადასხვა ნაკეთობას (წვის პროდუქტების ზემოქმედებისაგან დასაცავად).

ნახ. 1

მუყაო - მაგარი სქელი ქაღალდი ზედაპირული სიმკვრივით (1მ^2 -ის მასა) 250 გ/მ^2 და მეტი. მზადდება უხეში ბოჭკოვანი მასალისაგან (მერქანი, ნახევრადცელულოზა, სულფატური ცელულოზა, მაკულატურა). დანიშნულებისა და ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების მიხედვით არსებობს მ.: სატარე, პოლიგრაფიული, სახურავი, უწვავი, წყალშეუღწევი, საფეხსაცმლე, ელექტროსაიზოლაციო, საფეიქრო, ჩვეულებრივი, წნეხილი, საშენი, საფილტრავი, შესაფუთი და სხვ.

მუყაო გოფრირებული - მუყაოს სახეობა, რომელსაც ტალღისებური ზედაპირი აქვს ან შედგება გოფრირებული შიდა ფენისა და გლუვი ზედაპირებისაგან. გამოიყენება სხვადასხვა მყარი პროდუქტების შესაფუთად, ყუთების დასამზადებლად და სხვ.

მუყაო დაარმირებული - წვრილი მავთულით, ბოჭკოებით, ძაფით დაარმირებული მუყაო, მისი სიმტკიცის გადიდების მიზნით.

მუყაო სამშენებლო - მუყაოს სახეობა, რომელსაც კარგი ტექნიკური მონაცემებით ხასიათდება და გამოიყენება მშენებლობაზე შიგა კედლების, სათავსების, ტიხრების, შიდა კარების და მისთ. დასამზადებლად.

მუყაო სახურავის (ჭერის) - მუყაოს სახეობა, რომელიც ტენ- და წყალმედგობით ხასიათდება და ზედაპირი ჰიდროფობული ნივთიერებებით აქვს დაფარული. გამოიყენება მსუბუქი შენობების სახურავებად და შეკიდული ჭერების მოსაწყობად.

მუშა - პიროვნება, რომელიც ამა თუ იმ სამუშაოს ასრულებს ფირმასთან (წარმოებასთან) წინასწარ გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე. არსებობს მუშების სხვადასხვა კატეგორია: ძირითადი, დამხმარე, სეზონური, დღიური და სხვ.

მუშა აგენტი - გაზისებრი ან თხევადი ნივთიერება მანქანებში მუშა ენერგიის გარდასაქმნელად. ყველაზე ხშირად მ.ა. იყენებენ წყლის ორთქლს (ორთქლის მანქანებში და ტურბინებში), ამიაკს, ნახშირორჟანგს, გამაცივებლებს და სხვ. (სამაცივრო დანადგარებში); ჰაერს (პნევმატიკურ ძრავებში); გაზებს (გაზის ტურბინებში, შიგაწვის ძრავებში); სარაკეტო საწვავს (რაკეტებში) და სხვ.

მუშა ზედაპირი - ზედაპირი, რომელიც სამუშაო ფუნქციებს ასრულებს, ან მასზე ამა თუ იმ სახის სამუშაო სრულდება.

მუშა მოედანი - ჰორიზონტალური მოედანი, რომელიც განკუთვნილია საბურღი, ამომღები, სამშენებლო და სატრანსპორტო მოწყობილობათა განსალაგებლად. მუშა მოედნის სიგანე იცვლება 10...60 მ ზღვრებში და ზოგჯერ 100 მეტრსაც აღწევს.

მუშა მოცულობა - შიგაწვის დგუშიანი ძრავის მოცულობა ცილინდრში დგუშის გადაადგილებისას მინიმალური მოცულობის წერტილიდან მაქსიმალური მოცულობის წერტილამდე (კუმშვის კამერის მოცულობიდან მთლიან მოცულობამდე). მუშა მოცულობა უდრის დგუშის მუშა ფართობის ნამრავს სვლის სიგრძეზე. ის იზომება მ^3 -სა და ლიტრებში, ხოლო მოტოციკლეტისა და ნავის დაკიდულ ძრავებში - სმ^3 -ში.

მუშა ნახაზები - სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების ან სამშენებლო კონსტრუქციებისა და ნაკეთობების დასამზადებელი საშემსრულებლო ნახაზები.

მუშა ფართობი - იხ. საწარმოო ფართობი.

მუშაკი - ნებისმიერი პირი, რომელიც სამუშაოს მიმცემისათვის მუდმივად ან დროებით ასრულებს სამუშაოს.

მუშამბა (რუს. Клеенка) - ქსოვილი, რომლის ცალი ან ორივე პირი დაფარულია წყალგაუმტარი ფენით. გამოიყენება წიგნის ყდის გადასაკრავად, დედისა და ბავშვის საფენად და სხვ.

მუშამბა რეზინის - მუშამბა, რომლის გარე (კარგი) ზედაპირი რეზინითაა (კაუჩუკითაა) დაფარული.

მუშაობა - 1. სიდიდე, რომელიც ახასიათებს ენერგიის ერთი ფაზიდან სხვა ფაზაში გარდაქმნას განსახილველ ფიზიკურ პროცესში. სხეულის მოძრაობისას მასზე მოდებული ძალის მოქმედების ეფექტი დამოკიდებულია არა მარტო ძალის მოქმედების დროზე, არამედ ძალის მიმართულებაზეც და იმ გზაზეც, რომლის განმავლობაშიც მოქმედებს ძალა. სხეულზე მოქმედი ძალის მოდების წერტილის რაიმე გადაადგილების დროს მისი მოძრაობის დასახასიათებლად შემოაქვთ მუშაობის ცნება. მ. არსებობს გონებრივი და ფიზიკური; 2. მოქმედების პროცესი რაიმეს შესაქმნელად.

მუშაობა დეფორმაციის - მუშაობის რაოდენობა, რომელიც სხეულის გარკვეული დეფორმაციისათვის იხარჯება.

მუშაობა კუთრი - დანადგარის მუშა ორგანოს მიერ შესრულებული მუშაობის რაოდენობის ფარდობა ამ დანადგარის პარამეტრებთან: წონასთან, მოცულობასთან, გაბარიტულ ზომებთან და სხვ. (მაგ., შიგაწვის ძრავის სიმძლავრე შეფარდებული მის წონასთან, გაბარიტულ ზომებთან, საწვავის ხარჯთან და სხვ.).

მუშაობა სამეცნიერო-კვლევითი - მუშაობის სახეობა მეცნიერული კვლევა-ძიების ჩასატარებლად, გარკვეული მოვლენებისა და შედეგების კანონზომიერებების დასადგენად. სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა ქვეყნის ამა თუ იმ დარგის განვითარების ქვაკუთხედი. იგი უზრუნველყოფს მრეწველობის, მშენებლობის, ტრანსპორტის, სოფლის მეურნეობის, მედიცინის და ა.შ. უპირობო პროგრესს - ახალი ტექნოლოგიების, მასალების, სამშენებლო კონსტრუქციების, მანქანა-დანადგარების, გაანგარიშების მეთოდების, მომსახურების სახეების, ეკონომიკის, მოტივაციის, თეორიული და პრაქტიკული საკითხების გადაწყვეტის და სხვა მსგავსი მიმართულებების თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი გადაწყვეტების გზით. ქვეყანაში სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის წარმმართველი ძირითადი ორგანიზაციებია: უნივერსიტეტები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, ლაბორატორიები, მსხვილი საწარმოები, ცალკეული მეცნიერები, მეცნიერთა ჯგუფები და სხვ.

მუშაობა ძალის - - მოცემულ გზაზე ნივთიერი წერტილის გადაადგილებისას სხვა ნივთიერი სხეულების მექანიკური ზემოქმედების საზომი. ძალის მუშაობა სკალარული სიდიდეა. იგი აღინიშნება A ასოთი. მუშაობის საზომი ერთეულებია: ჯოული, ერგი და კილოგრამ-ძალა მეტრზე (1 კგძმ = 9,81 ჯ). წერტილზე მოქმედი მუდმივი მ.ძ. წრფივი გადაადგილების დროს ტოლია ძალის სიდიდის, გადაადგილების და მათ შორის მდებარე კუთხის კოსინუსის ნამრავლის. ძალა შეიძლება იყოს წერტილზე მოქმედი რამდენიმე ძალის ტოლქმედი. ნივთიერ წერტილთა სისტემაზე (მექანიკურ სისტემაზე) მოქმედი ყველა გარე და შიდა ძალების მუშაობა დროის რაიმე შუალედში ტოლია სისტემის კინეტიკური ენერგიის ცვლილებისა დროის იმავე შუალედში.

მუშაობის ვადა - ნაგებობის ან მისი ელემენტების ექსპლუატაციის კალენდარული განგრძობადობა ზღვრული მდგომარეობის მომენტის გაჩენამდე. განასხვავებენ ნორმატიულ და ფაქტობრივ მ.ვ.

მუშაობის უნარი - ობიექტის მდგომარეობა, რომლის დროსაც პარამეტრის მნიშვნელობა, რომელიც ახასიათებს მოცემული ფუნქციების შესრულების უნარს, შეესაბამება ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაციის მოთხოვნებს.

მუშაობის უნარის აღდგენის ალბათობა - ალბათობა იმისა, რომ ობიექტის მუშაობის უნარის აღდგენის დრო არ გადააჭარბებს მოცემულს.

მუშაობის უნარის აღდგენის დრო - ობიექტის მუშაობის უნარის აღდგენის ხანგრძლივობა.

მუშაობის უნარის უქონლობა - ობიექტის მდგომარეობა, რომლის დროსაც თუ გინდ ერთი იმ პარამეტრთაგანის მნიშვნელობა, რომელიც ახასიათებს მოცემული ფუნქციების შესრულების უნარს, არ შეესაბამება ნორმატიული ტექნიკური დოკუმენტაციის მოთხოვნებს.

მუშტა - რგოლი, რომელსაც გააჩნია უმაღლესი წყვილის ელემენტი და წარმოადგენს ცვალებადი სიმრუდის მქონე

ზედაპირს.

მუხა - ფოთლოვანი მერქნის ჯიშებიდან ყველაზე ძვირფასი მასალა. მისი მერქანი ნაცრისფერ-ყავისფერია. მკვეთრად აქვს გამოხატული გულგულას სხივები, წლიური რგოლები და რადიალური წყლის სავალი გზები. გული მუქი ფერისაა და საგრძნობლად განსხვავდება ნაქურთენისაგან. სიმკვრივე 540...900 კგ/მ³. სიცოცხლის ხანგრძლივობა - 500 წელი. მდგრადია ატმოსფერული ზემოქმედების მიმართ, რის გამოც მიზანშეწონილია მისი გამოყენება ხიდებში და ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში. ტექსტურა მეტად ლამაზია, ადვილად მუშავდება, იხერხება და იღებება. არსებობს მისი 450-მდე სახეობა, რომელიც გავრცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერ, სუბტროპიკულ და ტროპიკულ ზონებში; მცირე ნაწილი - სამხრეთ ამერიკაში. კავკასიაში 18-მდე სახეობაა, საქართველოში - 9 (პართვისის, ჭალის, იმერული, პონტის, ქართული, აღმოსავლური, ჭოროხის, კორპის, წაბლისფოთოლა). საქართველოში გავრცელებულ ჯიშებს შორის ყველაზე დიდი ფართობი უჭირავს ქართულ მუხას (ნახ. 1, ქართული გიგანტური მ.). იგი 20...28 მეტრი სიმაღლის ხეა. აქვს სქელი მუქი ქერქით დაფარული მოკლე და მსხვილი ღერო, ტყავისებრი, ზემოდან მუქი მწვანე, ქვემოდან მოყვითალო-მონაცრისფრო ან მურა ბუსუსით მოფენილი ფოთლები. იზრდება 1700...2400 მ სიმაღლეზე და სამხრეთის მშრალ ფერდობებზე ქმნის მეჩხერ ტყეებს. ხარობს ტენიან ფერდობებზეც. ცოცხლობს 450 წლამდე. მისი ხელუხლებელი მასივები შემორჩენილია საღორისა და აჯამეთის ტყეებში. დანარჩენი ჯიშები გავრცელებულია მდინარეების მტკვრის, არაგვის, იორის, ალაზანის და მათი შენაკადების ჭალებში, ტერასებზე, დაბლობებში, ხევებზე და ტაფობებში. მ. სითბოსა და სინათლის მოყვარულია, საკმაოდ ყინვაგამძლეა. აქვს მაღალი ღირსების მერქანი. მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება ზედახის, სადებების, ქვესადებების, შუასადებების, წირწკიშალების, სოგმანების, პარკეტის, კარ-ფანჯრების და სხვ. დასამზადებლად. მ. მერქანს, მაღალი ფასის გამო, სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად არ იყენებენ. ძველ საბერძნეთში მ. იყო ზევსისა და ჰერაკლეს თაყვანისცემის, აგრეთვე სულიერი და ფიზიკური ძალის დღევრძელობის სიმბოლო. მუხის ტოტი განასახიერებდა ძალას, სიძლიერეს და პოპულარობას. ტოტებისაგან დამზადებული გვირგვინებით ამკობდნენ ყველაზე გულადი მეომრების საფლავეებს. მასიური მ. ხე ითვლებოდა ზევსის სკულპტურად. ძველ რომში მ. იყო იუპიტერის თაყვანისცემის სიმბოლო, ხოლო რკოს იუპიტერის ნაყოფს უწოდებდნენ. თუ რომელიმე ადამიანი რომის მოქალაქეს გადაარჩენდა სიკვდილისაგან, მას აჯილდოებდნენ მ. ტოტებისაგან მოწნული გვირგვინით. ძველ ტევტონებსა და ლიტველებში მ. ითვლებოდა ჭექა-ქუხილის ღმერთად, რომელიც მოსახლეობას უგზავნიდა წვიმას მიწის გასანაყოფიერებლად. კელტები მ. ხედავდნენ ამტანობისა და გამარჯვების სიმბოლოს. გალებს მ. მიაჩნდათ დედამიწის ღერძად. რევოლუციური ეპოქის საფრანგეთში მ. იყო იმედისა და თავისუფლების სიმბოლო. მისი მოჭრა კანონით აკრძალული იყო. მ. ვარჯის ქვეშ ხდებოდა ფასიანი ქაღალდებისა და მნიშვნელოვანი დოკუმენტების ხელმოწერა და ბეჭდის დასმა.

ნახ. 1

მუხა აღმოსავლური - საშუალო სიმაღლის ან ტანდაბალი ხე (8...10 მ-მდე), გაშლილი ვარჯით და მრუდე ღეროთი. გვხვდება ქართლში, სამაჩაბლოში, კახეთში, თუშ-ფშავ-ხევსურეთში, მთიულეთში, თრიალეთში, მესხეთში, სვანეთში და რაჭა-ლეჩხუმში. თვისებებით ჩამოგავს ქართულ მუხას.

მუხა იმერული - ტანდაბალი, 25...30 მ-მდე სიმაღლის ხე, გაშლილი ვარჯით (ნახ. 1). გავრცელებულია მხოლოდ საქართველოში (აფხაზეთი, სამეგრელო, იმერეთი, გურია, აჭარა, ქვემო სვანეთი, რაჭა-ლეჩხუმი). ჩრდილის ამტანი და ტენის მოყვარული ჯიშია. ძლიერი ფესვები აქვს და ამიტომ ქარგამძლეა. იზრდება ღრმა თიხიან და წითელმიწა გაეწრებულ ნიადაგებზე. იმერული მუხის მასივები უფრო მეტად შემონახულია ქუთაისისა და ბაღდათის რაიონებში; ძელქვასთან ერთად იგი დაცულია აჯამეთის ნაკრძალში. დეკორატიულ მცენარედ აშენებენ ბოტანიკურ ბაღებში. გამოსადეგია დასავლეთ საქართველოში ტყის გასაშენებლად. თვისებებით ჩამოგავს ქართულ მუხას.

ნახ. 1

მუხა ქართული - 18...20 მ-მდე სიმაღლის ხე, გაშლილი ვარჯით. აქვს მუქი ფერის მაგარი, გამძლე მერქანი სიმკვრივით 710 კგ/მ³. გავრცელებულია საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. გამოიყენება პარკეტის, ანათალი შპონის, ავეჯის, კარ-ფანჯრების, ღვინისა და ლუდის კასრების დასამზადებლად, აგრეთვე როგორც მთრიმლავი ნივთიერება, მთრიმლაგ-საექსტრაციო წარმოებაში და სხვ.

მუხა ჭალის (გრძელყუნწა) - 30 მ-მდე სიმაღლის ხე. გვხვდება აღმოსავლეთ საქართველოს ჭალებში. მისი მერქანი გამოირჩევა შესანიშნავი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით და პრაქტიკულად სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში გამოიყენება.

მუხა ჰართვისის (კოლხური) - 25 მ-მდე სიმაღლის ფოთლოვანი ჯიშის ხე. საქართველოს ფლორის ერთ-ერთი იშვიათი, უძველესი სახეობა; სწრაფმზარდი, მაღალხარისხოვანი მერქნის მქონე დეკორატიული მცენარე; უმთავრესად გვხვდება დასავლეთ საქართველოში (აფხაზეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, სამეგრელო, იმერეთი, გურია, აჭარა). თვისებებით ჩამოგავს ქართულ მუხას. საქართველოს გარდა ხარობს შავი ზღვის სანაპიროზე (მზიმთის აუზიდან გელენჯიკამდე), მცირე აზიაში, იმერკავკასიაში.

მუხლუხა სვლა - თვითმავალი მანქანების მამოძრავებელი მექანიზმი, რომელსაც აქვს მამოძრავებელი უწყვეტი სვლა მუხლუხების უწყვეტი დაგებით თვლების ქვეშ, რითაც თვლებისათვის წარმოქმნის უსასრულო გზას. გადაადგილების წინააღმდეგობა გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე რბილ გრუნტებზე. უზრუნველყოფს ტრაქტორებისა და ექსკავატორების მაღალ გამავლობას. მუხლუხები არის: მოქნილი, მცირე და მრავალსაყრდენიანი, ჩარჩოიანი და უჩარჩოთი, სწრაფმავალი და უხმაურო და სხვ.

მუხლუხი - სახრულად შეერთებული რგოლებისაგან შედგენილი მთლიანი ლენტის ან ჯაჭვი, რომელიც გამოიყენება მუხლუხა სავალ მოწყობილობაში. ფართო გამოყენება აქვთ ლითონის მუხლუხებს დასაშლელი და დაუშლელი რგოლებით.

მუხნარი - ტყის გარკვეული ფართობი, რომელიც მთლიანად ან მისი უდიდესი ნაწილი დაფარულია მუხის ხეებით.

მუხრუჭი - მექანიზმი (მოწყობილობა) მანქანის სიჩქარის შესამცირებლად ან მისი სრული გაჩერებისათვის. სატრანსპორტო მანქანებზე მ. გამოიყენება სავალ თვლებზე, იშვიათად ტრანსმისიის რომელიმე ლილვზე ზემოქმედებისათვის. მ. ამძრავი შეიძლება იყოს მექანიკური, ჰიდრავლიკური, პნევმატური და ელექტრული. მობილურ მანქანებზე გამოიყენება ხუნდებიანი, დისკებიანი და ლენტური მ.

მუხრუჭი დისკური - მუხრუჭი, რომლითაც დამუხრუჭება ხორციელდება მბრუნავი დისკოს მიჭერით უძრავზე.

მუხრუჭი ლენტური - მუხრუჭი, რომლითაც დამუხრუჭება ხორციელდება ლენტის მიჭერით სამუხრუჭო ბორბალზე.

მუხრუჭი ხუნდიანი - მუხრუჭი, რომლითაც დამუხრუჭება ხორციელდება ხუნდების მიჭერით სამუხრუჭო ბორბალზე.

მუხტი - 1. ამა თუ იმ სხეულში არსებული ელექტრობის რაოდენობა; 2. ასაფეთქებელი ნივთიერება, რომელსაც გარკვეული რაოდენობით შეიცავს ჭურვი, ბომბი, ვაზნა და მისთ

მქისე (ხორკლიანი) - ნაკეთობის ზედაპირი, რომელიც სხვადასხვა ზომისა და ფორმის უსწორობებით ხასიათდება.

მქრქალი - ფერნაკლები, ფერმკრთალი, ფერგადასული; ბრწყინვას, ელვარებას მოკლებული, არაპრიალა, გაუმჭკვრი.

მღვიმე - ვრცელი სიღრუე დედამიწის ქერქის ზედა ფენაში, მიწის ზედაპირზე გამოდის ხვრელებით. წარმოიქმნება წყალში ხსნადი ნაპრალოვანი ქანების (კირქვა, დოლომიტი, თაბაშირი და სხვ.) გამოტუტვითა და გადარეცხვით, აგრეთვე სუფოზიური, აბრაზიული, ეოლური და სხვა პროცესების შედეგად. ყველაზე დიდი ზომის მღვიმეებია კარსტული მღვიმეები. ისინი წარმოქმნიან მრავალკილომეტრიან და მრავალსართულიან რთულ მ. სისტემებს, რომლებშიც მიწისქვეშა მდინარეები გადის, ზოგჯერ გვხვდება ტბები, ჩანჩქერები, სტალაქტიტები, სტალაგმიტები და სხვა კარსტული ფორმები. მსოფლიოს უგრძესი მ. სისტემებია: მამონტ-ფლინტ-რიჯი (აშშ) - (გამოკვეთული ნაწილის სიგრძე - 587 კმ) (აშშ), ჰელოხი (შვეიცარია) - 194 კმ, ოპტიმისტური (უკრაინა) - 230 კმ, ახალი ათონის მღვიმე - (საქართველო) - 3,3 კმ (ნახ. 1). ზოგიერთი მღვიმე ციცაბოდ ეშვება მიწის სიღრმეში და ე. წ. უფსკრულს წარმოქმნის. უღრმესი უფსკრულებია: კრუბერის გამოქვაბული (საქართველო) - 2190 მ, თოვლიანი უფსკრული - 1753 მ (საქართველო, ბზიფის ქედი), ლამპრეჰტსოფენი (ავსტრია) - 1632 მ, ჟან-ბერნარი (საფრანგეთი) - 1602 მ, ტორკა-დელ-სიერა (ესპანეთი) - 1589 მ, პიერ-სენ-მარტენი (საფრანგეთი) - 1342 მ. გვხვდება მრავალსართულიანი მ. (მაგ., ცუცხვათის მღვიმე). საქართველოში 1500 მ-დე მღვიმეა (მრავალი მათგანი შესწავლილია). კარსტული რელიეფი ძირითადად დასავლეთ საქართველოშია, აღმოსავლეთ საქართველოში კარსტი სპორადულადაა განვითარებული და წარმოდგენილია თრუსოს ხეობაში, მდ. ქსნის სათავეში, ასევე გომბორის ქედზე და ა.შ. საქართველოში ფართოდ გვხვდება კლასტოკარსტი. მისი გავრცელების უდიდესი რაიონებია ცენტრალური სამეგრელო და აფხაზეთი. კლასტოკარსტი დაკავშირებულია კარბონატული ცემენტის მქონე ნგრეულ ქანებთან - ეს ქანებია ქვიშაქვა, კონგლომერატი და ბრექჩია. საქართველოს მღვიმეები მდიდარია მიწისქვეშა წყლებითა და ტბებით. გვხვდება ისეთი მდინარეებიც რომლებიც იკვებებიან ზედაპირული წყლებით, მაგრამ მიწისქვეშეთში გაედინებიან. ასეთ მდინარეებს კარსტულ მდინარეებს უწოდებენ. ამის მაგალითია კელასურ-ბასლას კარსტული მდინარე, ასევე ამტყელის მიწისქვეშა დინება, თურჩუ-ტობი და სხვ. საქართველოს მღვიმეებში ბევრია ტბებიც. ზოგი მათგანი შეგუბებული ტიპისაა, ზოგიც კი ჩანჩქერის ვარდნის ადგილზეა გაჩენილი. საქართველოს მ. არის ასევე სტალაქტიტები და სტალაგმიტები. ფართოდ გვხვდება სტალაქტიტები, რომელიც მრავალ მ. მიკვეთული. სტალაქტიტები სხვადასხვს ფორმისა არიან - არის ფირფიტისებრი, წვრილმილისებრი, კონუსისებრი და სხვა ფორმის სტალაქტიტები. გიგანტური სტალაქტიტები გვხვდება ახალი ათონის, აბრსკილისა და სხვ. მღვიმეებში. მღვიმეებს ფართოდ იყენებენ წყალმომარაგებისათვის, მაცივარ-სათავსოებად, სამკურნალო, ტურიზმისა და სხვა მიზნით.

ნახ. 1

მღვიმევის დედათა მონასტერი - განლაგებულია მდინარე ყვირილის ხეობაში ჭიათურის მუნიციპალიტეტის სოფელ მღვიმევის მახლობლად (ნახ. 1). მონასტერში მოხვედრა შესაძლებელია ვიწრო და გრძელი კიბით, რომლის გავლის შემდეგაც შესაძლებელია ხელოვნურ გვირაბში შესვლა. გვირაბი ხელოვნურადაა გაყვანილი, საკმაოდ გრძელია და მისი გადახურვა შემაგრებულია საყრდენი თაღებით. სამონასტრო კომპლექსი მრავალი ნაგებობისაგან შედგება. მთავარი ტაძარი მაცხოვრის სახელობისაა. ის წამოადგენს ორნაგვიან ბაზილიკას, რომლის ნაგებობა ერთმანეთისაგან მასიურ სვეტებზე დაყრდნობილი თაღებითაა გამოყოფილი. ნაგებობის ფასადი შემკულია ძალზედ მდიდრული ჩუქურთმებით. აქ გვხვდება: სარკმლის გარშემო შესრულებული ჩუქურთმები, მონუმენტური ჯვრები, ერთმანეთზე გადაბმული რომბები, კარნიზის ჩუქურთმები და სხვ. მაცხოვრის ტაძრის ერთ-ერთი ღირსშესანიშნაობა ხის კანკელია, რომელიც მთლიანადაა მოხატული. კანკელის კარი შემკულია ჭედური ფირფიტებით. მონასტრის კიდეც ერთი ღირსშესანიშნაობა მცირე ზომის დარბაზული ეკლესია. მისი ჭერი და დასავლეთის კედელი ბუნებრივი კლდეა. ამ ეკლესიის აღმოსავლეთ კედელზე გამოკვეთილია ვერძის თავის ბარელიეფი, ხოლო სამხრეთის კედლის გარეთა მხარეს გვხვდება ფრესკული მხატვრობა. მონასტრის სხვა არქიტექტურული ნაგებობა: სამრეკლო და მონაზონთა სენაკები. მღვიმევის მონასტერში ინახებოდა უნიკალური ჭედური ხატები და ხეზე კვეთის ბრწყინვალე ნიმუში - ვაზის კარი. დღეისათვის ეს ნაკეთობები საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ფონდებშია დაცული. მღვიმეის მონასტერი თავისი მდებარეობით ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ძეგლია საქართველოში.

ნახ. 1

მღუნავი მომენტი - იხ. ღეროს მღუნავი მომენტი.

მყარი ნადები - ნადები, წარმოქმნილი გასათბობი მოწყობილობების აპარატების ზედაპირზე, სადაც ხდება წყლის ადუღება (დუღილი, აორთქლება,) გახსნილი მარილების დაკრისტალებით.

მყარი ქანები (კლდოვანი ქანები) - სამთო ქანების სახეობები, რომლებშიც მინერალთა ნაწილაკებს შორის კავშირი ხისტია და დრეკადი (ქვიშაქვა, გრანიტი, დიაბაზი, გნეისი). კლდოვან ქანებში მინერალთა მარცვლების ურთიერთკავშირი ყველაზე მაღალი სიმტკიცით ხასიათდება.

მყისი - ანაზღეული, უეცარი, მსწრაფლი.

მყისი მოძრაობა - მოძრაობა, რომელიც მიმდინარეობს დროის ელემენტარულ შუალედში.

მყისი ძალა - ძალა, რომელიც მოქმედებს დროის უსასრულოდ მცირე შუალედში.

მყიფე (მსხვრევადი) - რაც ადვილად ტყდება, იმტვრევა, იმსხვრევა (მაგ., მინა, სარკე, შპონი, თაბაშირი, ყინული და სხვ.).

მშენებლობა - 1. მატერიალური წარმოების დარგი, რომელშიც წარმოიქმნება საწარმოო და არასაწარმოო ძირითადი ფონდები. მშენებლობა მეურნეობის დამოუკიდებელი დარგია, მშენებლობის ნაწარმია - გამზადებული ან რეკონსტრუირებული სამრეწველო ნაგებობები, საცხოვრებელი სახლები, საზოგადოებრივი შენობები, მილსადენები, კაშხლები და სხვ. მშენებლობის შედეგად წარმოებს ძირითადი ფონდების გაფართოებული კვლავწარმოება. სამშენებლო ინდუსტრიის საფუძველს წარმოადგენს საიჯარო, სამშენებლო და სამონტაჟო ორგანიზაციების ერთობლიობა, აგრეთვე საპროექტო, საძიებო და სამეცნიერო ორგანიზაციები; 2. შენობა-ნაგებობების მშენებლობის პროცესი, რომელიც შეიცავს აგრეთვე მოწყობილობების მონტაჟს, ტრანსპორტირების, დამხმარე ნაგებობების აგების და სხვ. სამუშაოებს. მშენებლობას მიეკუთვნება აგრეთვე შენობა-ნაგებობების რემონტი, რეკონსტრუქცია, აღდგენა, დემონტაჟი, საკომუნიკაციო ქსელების აგება, ლანდშაფტური მშენებლობა და სხვ.

მშენებლობა დაუმთავრებელი - დაუმთავრებელი და ექსპლოატაციაში გადაუცემელი ობიექტები და მათი ცალკეული ნაწილები, რომლებიც მიღებულია და ანაზღაურებულია დამკვეთის მიერ.

მშენებლობა ინდუსტრიული - შენობებისა და ნაგებობების აგების მექანიზებული ნაკადური პროცესი ქარნული წესით გამზადებული მსხვილზომიანი კონსტრუქციებისა და დეტალებისაგან.

მშენებლობა კაპიტალური - სახელმწიფო და ადგილობრივი ორგანოების, იურიდიული და კერძო პირების საქმიანობა, მიმართული საწარმოო თუ არასაწარმოო დანიშნულების ახალი ძირითადი ფონდების შექმნისაკენ ან არსებული საწარმოო ფონდების გაფართოება-რეკონსტრუქციისაკენ. მ.კ. წარმოადგენს მატერიალური წარმოების უმნიშვნელოვანეს დარგს და კვლავწარმოების საფუძველს. მ.კ. მიეკუთვნება აგრეთვე საპროექტო-საძიებო სამუშაოები და ტექნიკური დოკუმენტაციის მომზადება, რომელიც აუცილებელია სამშენებლო, სამონტაჟო და სხვა კაპიტალური სამუშაოების შესასრულებლად.

მშენებლობა ნაკადური - სამუშაოთა ორგანიზაციის ფორმა მშენებლობაზე (წარმოების კონვეირული სისტემა).

მშენებლობა საგზაო - საავტომობილო გზის და მასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის მშენებლობის პროცესი (გზის ვაკისი და საფარი, ხიდეები, გვირაბები, გზაგამტარები, ესტაკადები, საგზაო ნიშნები, საყრდენი კედლები და სხვ.).

მშენებლობა სამოქალაქო - 1. სამოქალაქო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობის პროცესი; 2. მშენებლობის დარგი, რომელიც ემსახურება ეკონომიკის არასაწარმოო სფეროს ობიექტების მშენებლობას. მას მიეკუთვნება: საცხოვრებელი სახლები (ნახ. 1), საერთო საცხოვრებლები, სასტუმროები; სასწავლო, სამედიცინო და საბავშვო დაწესებულებები; თეატრები, სპორტული ნაგებობები, ბიბლიოთეკები, მუზეუმები და ადმინისტრაციული შენობები. მ.ს. აქვს უდიდესი სოციალური მნიშვნელობა, რადგანაც არის დაკავშირებული მოსახლეობის ცხოვრების პირობების ხარისხობრივ გაუმჯობესებასთან. მისთვის დამახასიათებელია კომპლექსურობა - საცხოვრებელი სახლების მშენებლობის პარალელურად გვარდება ქალაქთმშენებლობასთან დაკავშირებული ჯანმრთელობის, განათლების, კულტურის, კეთილმოწყობის და მიმდებარე ტერიტორიების გამწვანების საკითხები. თანამედროვე პირობებში მეტად მნიშვნელოვან და პერსპექტიულ მიმართულებას წარმოადგენს საოფისე შენობების (ხშირად ცათამბჯენების), აგრეთვე საშუალო და მცირე ფორმის ოფისების მშენებლობა. როგორც წესი, ასეთი შენობების ასაგებად გამოიყენება უახლესი ტექნოლოგიით დამზადებული სამშენებლო კონსტრუქციები, რასაც ემატება შესანიშნავი არქიტექტურული გამომსახველობა.

ნახ. 1

მშენებლობა სამრეწველო - კაპიტალური მშენებლობის დარგი, რომელიც ქმნის მრეწველობის ძირითად ფონდებს. მისი ამოცანაა სამშენებლო და სამონტაჟო სამუშაოთა მთელი კომპლექსის შესრულება, ახალი საწარმოების ამოქმედება ან მოქმედ საწარმოთა გაფართოება-რეკონსტრუქცია. მ.ს. მიეკუთვნება მხოლოდ სამრეწველო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობა (ფაბრიკები, ქარხნები, კომბინატები, ჰიდროკვანძები, სამელიორაციო ნაგებობები და სხვ.).

მშენებლობა სარკინიგზო - სარკინიგზო გზის და მასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის მშენებლობის პროცესი (ლიანდაგები, ხიდეები, გვირაბები, გზაგამტარები, ესტაკადები, ბაქნები, სადგურები და სხვ.).

მშენებლობა სატრანსპორტო - მშენებლობის ერთ-ერთი დარგი, რომელიც მოიცავს ყველა სახის ტრანსპორტის ნაგებობათა და მოწყობილობათა მშენებლობას. მ.ს. ობიექტებია: სარკინიგზო ხაზები, საავტომობილო გზები, მაგისტრალური მილსადენები, სანაოსნო არხები, სამრეწველო საწარმოთა მისასვლელი სარკინიგზო ლიანდაგები, ხიდეები, გვირაბები, გზაგამტარები, სადგურები, სატვირთო ეზოები და საწყობები, ვაგზოები, აეროდრომები, გარაჟები, დეპოები, ნავსადგურები და მისადგომები, საქალაქო ელექტრული ტრანსპორტის გზები, საბაგირო გზები მიწისპირა (ფუნკულორი), კიდული და სხვა ნაგებობები.

მშენებლობა უნებართვო - მშენებლობის ნებართვას დაქვემდებარებული შენობა-ნაგებობების მშენებლობა მშენებლობის ნებართვის გარეშე, ან დროებითი შენობა-ნაგებობის განთავსება სანებართვო მოწმობით განსაზღვრული გამოყენების პერიოდის გასვლის შემდეგ.

მშენებლობის განხორციელების სპეციალური რეჟიმის ზონა - საქართველოს კანონებითა და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებით განსაზღვრული ტერიტორიები, ტყის ფონდისა და „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ტერიტორიები, ასევე კულტურული მემკვიდრეობის დამცავი ზონები, საკურორტო-სარეკრეაციო და სხვა ზონები, სადაც მშენებლობის ნებართვის გაცემისათვის დადგენილია დამატებითი პირობები.

მშენებლობის გეოდეზიური საფუძველი - გეოდეზიური ბადის პუნქტების (წერტილების) ერთობლიობა საკვლევ ტერიტორიაზე (რაიონი, მოედანი, უბანი, ტრასა), რომელიც გამოიყენება სამშენებლო საქმიანობის განსახორციელებლად და მოიცავს საყრდენ და გეგმარებით გეოდეზიურ ბადეს, აგრეთვე გეოდეზიური დაკვალვის პუნქტებს.

მშენებლობის კონსერვაცია - დამკვეთის მიერ მშენებლობის პროცესის 6 თვეზე მეტ ხანს შეჩერების შემთხვევაში

ხდება მშენებარე ობიექტის კონსერვაცია, რის შესახებაც ეცნობება მშენებლობის სახელმწიფო ზედამხედველობის განმახორციელებელ შესაბამის ადმინისტრაციულ ორგანოს. კონსერვაცია გულისხმობს ობიექტის მდგრადობის, უსაფრთხოებისა და სანიტარიული ნორმების დაცვას, მისი კონსტრუქციული ელემენტების დაუზიანებლად შენარჩუნებას, რაც უზრუნველყოფს სამშენებლო ღონისძიებათა შემდგომი გაგრძელების შესაძლებლობას, ამასთან, მოსაზღვრე შენობებისა და ტერიტორიების უსაფრთხოებას. მშენებარე ობიექტის კონსერვაციის პროცესი მოიცავს: ა) სანებართვო პირობებით გათვალისწინებული სამშენებლო სამუშაოების შესრულების შეჩერებას; ბ) კონსერვაციის პირობების განსაზღვრას და კონსერვაციისათვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელებას; გ) დამკვეთის მიერ ობიექტის პერიოდულ დათვალიერებას უსაფრთხოების მიზნით. ობიექტის კონსერვაცია ისე უნდა განხორციელდეს, რომ არ მოხდეს მისი ფიზიკური ცვეთა, კერძოდ: ობიექტიდან გატანილი უნდა იქნეს ნაგავი და სამშენებლო ნარჩენები; არ უნდა მოხდეს ლითონის კონსტრუქციების, ნაკეთობებისა და ელემენტების კოროზია; რკ.ბ.-ის კვანძები ბეტონით უნდა დაიფაროს ბეტონით; საძირკველი და ქვაბული დაცული უნდა იქნეს ფერდების ჩამოქცევის, ასევე ატმოსფერული ნალექებისა და წყლის დაგროვებისაგან; დაცული უნდა იქნეს უსაფრთხოების მოთხოვნები; ყოველგვარი მასალა (ფიცრები, ყაღბები, ცემენტი, გაჯი და სხვ.) ისე უნდა დასაწყობდეს, რომ არ მოხდეს მათი ჩამოვარდნა, ჩამოცვენა, გაფრქვევა, მიმდებარე ტერიტორიის დაზინძურება ან დაზიანება, არ მოჰყვეს სხვა გაუთვალისწინებელი შედეგები; უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სამშენებლო მოედანზე უცხო პირთა შეუღწევლობა (უსაფრთხოების ღობე, ჩაკეტილი ჭიშკარი); დაკონსერვებული ობიექტი არ უნდა იქნეს გამოყენებული საწყობად, სათავსოდ, დროებით საცხოვრებლად, სხვა დანიშნულებით; ამწე-მექანიზმები მოყვანილი უნდა იქნეს ისეთ მდგომარეობაში, რაც უზრუნველყოფს უარყოფითი შედეგების თავიდან აცილებას ნებისმიერი ამინდის პირობებში; საინფორმაციო დაფაზე უნდა გაკეთდეს თვალსაჩინო აღნიშვნა ობიექტის კონსერვაციის შესახებ და სხვ. შენობა-ნაგებობის კონსერვაციის რეჟიმში გადაყვანისას დგება კონსერვაციის აქტი, რომელსაც ხელს აწერს ნებართვის მფლობელი (დამკვეთი) და კონკრეტული ობიექტისათვის სახელმწიფო ზედამხედველობის პასუხისმგებელი პირ(ებ) ი. შენობა-ნაგებობის კონსერვაცია შესაძლებელია არა უმეტეს სამი წლისა, ხოლო განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონაში - არა უმეტეს ერთი წლისა.

მშენებლობის ნებართვა - უფლებამოსილი ორგანოს მიერ კანონით დადგენილი წესითა და ფორმით, გარკვეული ვადით მიანიჭებული უფლება, რომელიც წარმოადგენს მშენებლობის განხორციელების სამართლებრივ საფუძველს; განსაკუთრებული იერარქიის ნებართვა. როგორც წესი, იყოფა სამ ურთიერთდამოკიდებულ, მაგრამ ადმინისტრაციული წარმოების თვალსაზრისით დამოუკიდებელ სტადიად: I სტადია - ქალაქთმშენებლობითი პირობების დადგენა (მიწის ნაკვეთის სამშენებლოდ გამოყენების პირობების დამტკიცება); II სტადია - არქიტექტურულ-სამშენებლო პროექტის შეთანხმება (არქიტექტურული პროექტის, კონსტრუქციული ან ტექნოლოგიური სქემის შეთანხმება); III სტადია - მშენებლობის ნებართვის გაცემა. შენობა-ნაგებობები და სამშენებლო სამუშაოები მშენებლობის ნებართვის გაცემისა და ექსპლუატაციაში მიღებისათვის იყოფა 5 კლასად: I კლასი - შენობა-ნაგებობები, რომლებიც მშენებლობის ნებართვას არ საჭიროებს; II კლასი - შენობა-ნაგებობები რისკის დაბალი ფაქტორით; III კლასი - შენობა-ნაგებობები რისკის საშუალო ფაქტორით; IV კლასი - შენობა-ნაგებობები რისკის მაღალი ფაქტორით; V კლასი - შენობა-ნაგებობები რისკის მომეტებული ფაქტორით (განსაკუთრებული მნიშვნელობის შენობა-ნაგებობები). შენობა-ნაგებობის კლასისადმი მიკუთვნება ხორციელდება ასაშენებელი ან სადემონტაჟო შენობა-ნაგებობის პარამეტრების მიხედვით, რეკონსტრუქციისას, იმ შემთხვევაში, როდესაც შენობა-ნაგებობის კლასი იზრდება, კლასი განისაზღვრება შენობა-ნაგებობის საბოლოო (სამშენებლო დოკუმენტით გათვალისწინებული) პარამეტრების მიხედვით. იმ შემთხვევაში, თუ რეკონსტრუქციისას შენობა-ნაგებობის კლასი მცირდება, მაშინ შენობა-ნაგებობის კლასისადმი მიკუთვნება ხორციელდება არსებული სარეკონსტრუქციო შენობა-ნაგებობის პარამეტრების მიხედვით. თუ ერთ კონკრეტულ შენობა-ნაგებობას აქვს სხვადასხვა კლასის განმსაზღვრელი მახასიათებლები, მაშინ შენობა-ნაგებობის კლასს განსაზღვრავს მისი ყველაზე მაღალი მახასიათებელი. კლასი მიეკუთვნება შენობა-ნაგებობას და არა მის რომელიმე ნაწილს. მშენებლობის ნებართვა გაიცემა: ახალ მშენებლობაზე (მათ შორის მონტაჟზე); არსებული შენობა-ნაგებობის რეკონსტრუქციაზე; არსებული შენობა-ნაგებობის დემონტაჟზე და სამშენებლო დოკუმენტის ისეთ ცვლილებაზე, რომელიც საჭიროებს ახალ ნებართვას.

მშენებლობის ორგანიზების პროექტი (მოპ) - მშენებლობის პროექტის განუყოფელი ნაწილი, სადაც დეტალურადაა ასახული მშენებლობის განხორციელების პირობები, მათ შორის: სამშენებლო სამუშაოების დაწყების დღე, მშენებლობის ეტაპები და ხანგრძლივობა, სამშენებლო მოედანზე სამშენებლო ტექნიკისა და საშენი მასალებისათვის განკუთვნილი ადგილი, მშენებლობის განხორციელების გრაფიკი მშენებლობის ეტაპების გათვალისწინებით, დროებითი შენობა-ნაგებობების განთავსების ადგილები, უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მეთოდები და ღონისძიებები, დაფარული სამუშაოების, დათვალიერებისა და გამოცდის აქტების ჩამონათვალი, ამა თუ იმ სამუშაოს განხორციელების ოპტიმალური ვადები და სხვ.

მშენებლობის რიგი - სამშენებლო ობიექტის ნაწილი, რომელიც უზრუნველყოფს სიმძლავრეების (საწარმოო, გამტარუნარიანობის, მოცულობის, სასარგებლო ფართობის) მოქმედებაში შესვლას იმ პირობებითა და მოცულობით, რომელიც გათვალისწინებულია საპროექტო-სახარჯთაღრიცხვო დოკუმენტაციით.

მშენებლობის სამეურნეო მეთოდი - სამშენებლო სამუშაოების ორგანიზაციული ფორმა, როდესაც სამუშაოები სრულდება გამშენებლის საკუთარი ძალებით, გარე სანარდო ორგანიზაციების ჩართვის გარეშე.

მშენებლობის საპროექტო მომზადება - სამუშაოების კომპლექსი, ჩატარებული სამშენებლო სამუშაოების წარმოების ნებართვისა და ორდერის გაფორმების მიზნით. მოიცავს: საპროექტო და სამუშაო დოკუმენტაციის დამუშავებას, შეთანხმებასა და დამტკიცებას სათანადო ზემდგომი ორგანოების მიერ.

მშენებლობის სახარჯთადრიცხო ღირებულება - ყველა დანახარჯის ერთობლიობა გაწეული საწარმოს, ცალკეული შენობის, ნაგებობის ან მათი კომპლექსის მშენებლობისას (რეკონსტრუქციისას).

მშენებლობის სახელმწიფო ზედამხედველობა - მშენებლობის სახელმწიფო ზედამხედველობის განმახორციელებელი შესაბამისი ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განხორციელებული სანებართვო პირობების შესრულების, შენობა-ნაგებობის ექსპლუატაციაში მიღებისა და კანონმდებლობით განსაზღვრული სხვა მოთხოვნების კონტროლი, ასევე უნებართვო ან კანონმდებლობის დარღვევით განხორციელებული მშენებლობის გამოვლენა და მასზე კანონმდებლობის შესაბამისად რეაგირება.

მშენებლობის სიტუაციური გეგმა - გეგმა, რომელიც გვიჩვენებს ობიექტის განლაგებას სამშენებლო-სამონტაჟო ორგანიზაციის, ენერგო-, თბო- და წყალმომარაგების, კანალიზაციის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის ქსელების, კარიერების მიმართ, აგრეთვე ტერიტორიის ძირითად თავისებურებებსა და პირობებს მშენებლობის რაიონში.

მშენებლობის სტატისტიკა - სტატისტიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის კაპიტალდაბანდებას, მათ მოცულობასა და სტრუქტურას.

მშენებლობის ტექნიკური ზედამხედველობა - დამკვეთის მიერ მშენებლობის პროცესში, მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტების შესრულების კონტროლის ნებაყოფლობითი მექანიზმი.

მშენებლობის ტექნოლოგიური სქემის შემადგენლობა - ტექნოლოგიური სქემის შემადგენლობა მოიცავს: განმარტებით ბარათს, მიწის ნაკვეთის გეგმას, ნაგებობ(ებ)ისათვის საჭირო ტერიტორიის გრუნტის ზედაპირის ცვლილების გეგმას, ნულოვანი ნიშნულის განსაზღვრას და აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებას, ფასადების (საანგარიშო ზედაპირების) სქემატურ ნახაზებს, ნაგებობ(ებ)ის მახასიათებელ ჭრილებს, შესაბამისი საწარმოო პროცეს(ებ)ის ტექნოლოგიურ სქემასა და ყველა სართულის გეგმას. დამკვეთის გადაწყვეტილებით ტექნოლოგიური სქემა შესაძლებელია დამატებით მოიცავდეს: ტერიტორიის ფოტოებსა და ციფრულ ვიზუალიზაციას ან მაკეტს.

მშრალი სათავსი - სათავსი, რომელშიც ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა 60% არ აღემატება.

მშრალი წყობა - ცალობითი მასალის (აგური, ბლოკი, ქვა და სხვ.) წყობა გასამაგრებელი ხსნარის გამოუყენებლად, მაგრამ საგების ქვების შერჩევით და აუცილებელი დაღორღვით. გამოიყენება მცირე სიმაღლის საყრდენი და შესაღობი კედლების მოსაწყობად

მცდარი - შეცდომაზე დამყარებული, შეცდომიდან გამომდინარე, არასწორი, უმართებულო.

მცველი - ვინც, რაც იცავს, დამცველი, მფარველი, დარაჯი რისამეი

მცველი არმატურა - მოწყობილობა გახსადენებზე გაზის წნევის დასაშვებზე მეტად აწევისაგან დასაცავად.

მცირე - პატარა, ცოტა, არასაკმარისი.

მცირე ბიზნესი - მცირე ბიზნესის სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს მეწარმე ფიზიკურ პირს, რომლის მიერ ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული ერთობლივი შემოსავალი კალენდარული წლის განმავლობაში არ აღემატება 100 000 ლარს.

მცირე პრივატიზაცია - სახელმწიფო საკუთრების კერძო საკუთრებად გარდაქმნა ვაჭრობის, საზოგადოებრივი კვებისა და საყოფაცხოვრებო მომსახურების სფეროში, აგრეთვე მრეწველობისა და სხვა დარგების მცირე საწარმოებში. იგი მოკლე დროში ხორციელდება, რასაც უზრუნველყოფს ღონისძიებათა კომპლექსის გამოყენება საბოლოო შედეგებით პრივატიზაციის მონაწილეთა მატერიალური დაინტერესებისათვის. შრომით კოლექტივებს ეძლევათ ფინანსური შეღავათები საწარმოთა შესაძენად. მ.პ. ობიექტებს მიეკუთვნება: 150 კვ. მ-ზე ნაკლები ფართობის მქონე მაღაზიები, საზოგადოებრივი კვების საწარმოები, სადაც 50-ზე ნაკლები დასაჯდომი ადგილია, პავილიონები, ფარდულები, კიოსკები, სვაჭრო ავტომატები და სხვა წვრილი ობიექტები. მ.პ. ფორმდება მყიდველებსა და

გამყიდველებს შორის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების დადებით.

მცურავი ქანი - წყლით გაჯერებული ფხვიერი გრუნტი, რომელიც მექანიკური ზემოქმედებით გადადის დენად მდგომარეობაში.

მცხოვრები - ამა თუ იმ ადგილის მკვიდრი, ბინადარი, მოსახლე

მძიმე - 1. რაც, ვინც ბევრს იწონის, რასაც დიდი ძალა, ენერგია სჭირდება; 2. გაჭირვებით შესასრულებელი, ძნელად შესასვსები, დიდი, ბევრი; 3. დინჯი, ნელი, აუჩქარებელი.

მძიმე მეტალები - ქიმიური ელემენტების ჯგუფი ატომური მასით მეტი 50-ზე (Pb, Cd, Ni, Cr, Zn, Cu, Hg), რომლებსაც გარკვეული კონცენტრაციის დროს, შეიძლება ჰქონდეთ ტოქსიკური მოქმედება. მ.მ. ფართოდ გამოიყენება სამრეწველო საწარმოებში, ამიტომ, მიუხედავად მრავალგვარი გამწმენდი ღონისძიებებისა, მძიმე მეტალები საკმაოდ დიდი რაოდენობით ხვდება ჩამდინარ წყლებში, ჰაერში კვამლისა და მტვრის სახით და სხვ. ისინი ქმნიან ორგანულ ნაერთებს, რომლებიც აკუმულაციას ახდენენ ბუნებრივ წყლებშიც კი. გარემოს დაბინძურებისაგან დაცვის მიზნით, აუცილებელია მ.მ. მუშაობის დროს ზედმიწევნით იქნეს დაცული უსაფრთხოების ნორმები.

მწარმოებელი - ვინც აწარმოებს, აკეთებს, ქმნის რასმე.

მწარმოებლობა - ნებისმიერი მანქანის მწარმოებლობა არის დროის ერთეულში შესრულებული სამუშაოს (პროდუქციის) რაოდენობა, რომელიც დამოკიდებულია მისი გამოყენების ეფექტურობაზე დროში (ექსტენსიური გამოყენება) და მუშაობის რეჟიმზე (ინტენსიური გამოყენება). ცნობილია მ. სამი სახე - თეორიული, ტექნიკური და საექსპლუატაციო. პერიოდული მოქმედების მანქანებისათვის საათური თეორიული მ. $Q_{\text{т}} = q \cdot n$ მ³/სთ (ტ/სთ), სადაც q არის ერთი მუშა ციკლის დროს მიღებული სამუშაოს მოცულობა (მასა), ხოლო n - მუშა ციკლების რაოდენობა საათში. ტექნიკური მ. ითვალისწინებს მუშაობის ტექნიკურ პირობებს $Q_{\text{т}} = Q_{\text{т}} \cdot k$. საექსპლუატაციო მ. ითვალისწინებს დროის დანაკარგებს ყველა შესაძლო მოცდენების გამო: უწყვეტი მოქმედების მანქანებისათვის $Q_{\text{т}} = 3600sv$ მ³/სთ = 3600 svp ტ/სთ, სადაც s არის უწყვეტად გამოსული პროდუქციის ნაკადის განივი კვეთის ფართობი, მ²; v ნაკადის სიჩქარე, მ/წმ; ρ - მასალის სიმკვრივე, ტ/მ³. ამ ფორმულების ანალიზი აჩვენებს, რომ მანქანის მ. უპირველესად გავლენას ახდენს მუშა ორგანოების პარამეტრები (q , s) და მანქანის სიჩქარული მახასიათებლები (n , v). ზოგადად არსებობს მ. სახეები: საათობრივი, დღე-ღამური, თვიური, წლიური, მოცულობითი, ნამდვილი, საპროექტო და სხვ.

მწარმოებლურობა - რესურსების ერთეულზე წარმოების მოცულობა. მ. ზრდა კაპიტალისა და შრომის გამოყენების ეფექტიანობის ზრდის შედეგია, თუმცა ხშირად შეუძლებელია კაპიტალისა და შრომის მ. გამოჯვანა. პრაქტიკაში ეს ტერმინი, ჩვეულებრივ, გამოიყენება შრომის მწარმოებლურობასთან მიმართებაში.

მწვანა - 1. ხის ფოთლები და წიწვები; 2. ამა თუ იმ ლითონის ქანგი (მაგ., ქრომის მწვანა).

მწვანე მასივი - პარკული ლანდშაფტის ყველაზე მსხვილი ერთეული. ოპტიმალური სიგანე, რომელიც იცავს ადამიანებს ხმაურისა და მტვრისაგან შეადგენს 100...150 მ-ს.

მწვანე მშენებლობა - დაგეგმილი ღონისძიებების სისტემა, რომელიც ემსახურება ქალაქებში, ქალაქის ტიპის დასახლებებში, სამრეწველო ობიექტებზე და მისთ. მწვანე ნარგავების შენარჩუნებისა და გაფართოების საქმეს.

მწირი მიწა - ტყის მიწა დაფარული ბუჩქნარით და უფრო დაბალი ბონიტეტის კლასით, რომელიც უვარგისია პროდუქტიული ტყის გასაშენებლად.

მწკრივი - ერთიმეორის მიყოლებით სიგრძივ განლაგებული ადამიანები, ცხოველები, საგნები, რიგი.

მწკრივული განაშენიანება - სახლების განლაგება ერთ მწკრივში ან საფეხურებად ერთმანეთისაგან დაშორებით, ერთიანი სივრცითი ეზოს გარეშე (ნახ. 1).

ნახ. 1

მჭადაქვა - რბილი ქვა ერთგვარი, თირი.

მჭედელი - ხელოსანი, რომელიც ჭედვით, ფერვით ლითონისაგან რასმე აკეთებს

მჭიდა მასალები - მინერალური და ორგანული ნივთიერებანი, რომლებსაც იყენებენ ბეტონისა და დუღაბის დასამზადებლად, სამშენებლო კონსტრუქციების ცალკეული ელემენტების დასამაგრებლად, ჰიდროსაიზოლაციოდ და სხვ. მინერალური მ.მ. ფხვნილისებრია; წყალთან (ზოგჯერ სხვა ამდულაბებელთან) აზელისას წარმოქმნის პლასტიკურ მასას, რომელიც მყარდება და მტკიცე ქვისებრ სხეულად იქცევა. შედგენილობის, გამყარების პირობების, ძირითადი თვისებებისა და გამოყენების სფეროს მიხედვით მ.მ. არის ჰიდრაულიკური, ჰაერული, ავტოკლავური გამყარებისა და მჟავამდებე. ჰიდრაულიკური მ.მ. წყალთან აზელისა და ჰაერზე წინასწარი გამყარების შემდეგ უფრო მტკიცდება და დიდხანს ინარჩუნებს სიმტკიცეს ჰაერზე და წყალშიც ან მხოლოდ წყალში (პორტლანდცემენტი და მისი სახესხვაობანი, პუცოლანიანი, წიდისა და თიხამიწოვანი ცემენტი, ჰიდრაულიკური კირი და სხვ.). ჰაერული მ.მ. მყარდება და ხანგრძლივად ინარჩუნებს სიმტკიცეს მხოლოდ ჰაერზე (სამშენებლო თაბაშირი, ანჰიდრიდული ცემენტი, კაუსტიკური მაგნეზიტი, დოლომიტი). ავტოკლავური გამყარების (კირ-კაჟმიწოვანი, ქვიშოვანი პორტლანდცემენტი) ეფექტურად მყარდება მხოლოდ ავტოკლავებში მაღალი წნევის წყლის ორთქლით დამუშავებისას. მჟავამდებე მ.მ. ჰაერზე გამყარების შემდეგ ხანგრძლივად ინარჩუნებენ სიმტკიცეს მჟავების ზემოქმედებისას. ორგანული მ.მ. (ასფალტი, ბიტუმი, კუპრი და სხვ.), რომლებსაც შეუძლიათ პლასტიკური მდგომარეობიდან მყარ მდგომარეობაში გადასვლა.

მჭიდა ჰაერული ნივთიერებები - მჭიდა მასალების ჯგუფი (კირი ჰაერული ჩამქრალი, კირი დაფქული ჩაუმქრალი, თაბაშიროვანი, მაგნეზიური შემკვრელი, თხევადი მინა), რომლებიც მხოლოდ ჰაერზე მაგრდებიან და იღებენ სიმტკიცეს

მჭიდა ჰიდრაულიკური ნივთიერებები - შემკვრელების ყველაზე მრავალრიცხოვანი ჯგუფი, რომელთა გამაგრება, სიმტკიცის მიღება და შენარჩუნება ხდება ჰაერზე და წყალში (ჰიდრაულიკური ცემენტი, პორტლანდცემენტი, რომანცემენტი და სხვ.).

მჭიდრო - რაც ერთმანეთთან მიჯრით, მტკიცედ დაკავშირებული ნაწილებისაგან შედგება.

მხაზველობითი გეომეტრია - გეომეტრია, რომელიც სიბრტყეზე დაპროექტების საშუალებით წყვეტს სივრცით ამოცანებს.

მხარე - 1. მიმართულება ან ადგილმდებარეობა ვისიმე, რისამე მიმართ, ნაწილი, გვერდი, ზედაპირი; 2. მოწინააღმდეგე; 3. ქვეყანა, მიწა-წყალი.

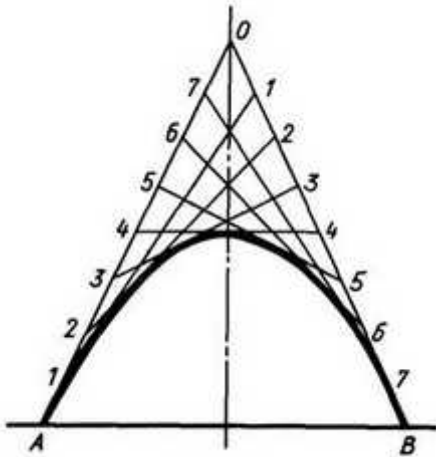
მხარი - რაიმე დეტალის სიგრძე მისი საყრდენი წერტილიდან იმ წერტილამდე, რომელსაც მოდებულია რაიმე ტვირთი, ძალა ან სხვა რამ.

მხარი ბერკეტის - ბერკეტის სიგრძე საყრდენიდან მასზე მოქმედი ზალის მოდების წერტილამდე.

მხარულები - კონსტრუქციის ზედა ნაწილში გაფართოებული დეტალი, რომელიც ქმნის შვერილს.

მხატვრული - 1. ხელოვნებასთან, ხელოვნების რაიმე დარგში მოღვაწეობასთან დაკავშირებული, სამხატვრო; 2. რაც ხელოვნების მოთხოვნილებებს, ესთეტიკურ გემოვნებას უპასუხებს, ესთეტიკური, ლამაზი; 3. ისეთი ნაწარმოები, რომელშიც სინამდვილე მოცემულია სახეებში.

მხები წრეწირის - სწორი ხაზი, რომელსაც ჩაკეტილ მრუდთან (ან წრეხაზთან) მხოლოდ ერთი შეხების წერტილი აქვს (ნახ. 1: 1-1, 2-2 და ა.შ. წარმოადგენენ AB პარაბოლას მხებს).

ნახ. 1

მხერხავი - მუშა, რომელიც ხერხით ჭრის, ხერხით მომუშავე

მხურვალგამძლეობა - მეტალებისა და მათი შენადნობების თვისება მაღალი ტემპერატურის პირობებში წინააღმდეგობა გაუწიონ ქიმიურ ზემოქმედებას, კერძოდ ჟანგვას ჰაერზე ან სხვა აირულ გარემოში.

მხურვალმედეგი კონსტრუქციები (რკ.ბ.-ის) - კონსტრუქციები, რომლებიც მაღალი ტემპერატურის პირობებში ინარჩუნებენ კონსტრუქციულ თვისებებს. გამოიყენება სამრეწველო ღუმელებში, საკვამლე მილებში, თბურ აგრეგატებში; წარმატებით ცვლიან ცეცხლგამძლე ფასონურ ფილებსა და ლითონის გარსაცმებს. მ.კ. 4500C ტემპერატურამდე იყენებენ ჩვეულებრივ, ხოლო უფრო მაღალი ტემპერატურისას - ლეგირებულ და სპეციალურ მხურვალმედეგ ფოლადებს (იხ. ბეტონი მხურვალმედეგი).

მხურვალმედეგი შენადნობები - მხურვალგამძლე ლითონის მასალები, რომლებსაც აქვთ მაღალი წინააღმდეგობა აირების ზემოქმედებისადმი მაღალი ტემპერატურის პირობებში. მათი უმრავლესობა შეიცავს ქრომს, ალუმინსა და სილიციუმს, რომლებიც შენადნობის ზედაპირზე ქმნიან ჟანგის დამცავ აფსკებს.

მხურვალმედეგობა - მასალის (ნივთიერების) ცეცხლმედეგობის უნარი (თვისება). (მაგ., მხურვალმედეგი ბეტონი, მხურვალმედეგი თიხა, მხურვალმედეგი აგური და სხვ.).

მხურვალმტკიცე - მასალის (ძირითადად ლითონის შენადნობების) თვისება მაღალი ტემპერატურის პირობებში გაუძლოს მექანიკურ დატვირთვებს რღვევის გარეშე.

მხურვალმტკიცე შენადნობები - ლითონური შენადნობები, რომლებიც მაღალი ტემპერატურის პირობებში არ განიცდიან დენადობასა და რღვევას. ასეთებია: რკინის, ნიკელის, კობალტის, ტიტანის, მოლიბდენის, ნიობიუმის და ბერილიუმის საფუძველზე მიღებული შენადნობები. გამოიყენება ორთქლისა და აირტურბინების მუშა და მიმმართველი ფრთების, ტურბინის დისკოების, ძრავის დეტალების, ზეზგერითი საფრენი აპარატების გარე ელემენტების დასამზადებლად და სხვ.

მხურვალმტკიცობა - მასალის თვისება, არ განიცადოს დეფორმაცია სითბოს ზემოქმედების დროს.

ნაგავი - უვარგისი სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო ნარჩენები, ჭუჭყი, მტვერი

ნაგავსატარი - ნაგვის ბუნკერში ჩასაშვები ლითონის, კერამიკის ან პლასტმასის სპეციალური არხი (ტანი, ჭაური)

მრავალსართულიან შენობაში, რომელსაც ყოველ სართულზე ნაგვის ჩასაყრელი სარკმელი აქვს. ყველაზე გავრცელებულია ე.წ. მშრალი ნ., რომელიც შედგება ტანის, სვეტილაციო მილის (ტანის ზედა ნაწილი), ჩასატვირთი სარკველების (სართულებზე ან სამზარეულოებში) და ნაგვის შემკრები ბუნკერისაგან (განთავსებულია პირველ სართულზე ან სარდაფში). ტანს მილის დიამეტრია 400 მმ და აქვს მკაცრად ვერტიკალური მიმართულება, გლუვი შიდა ზედაპირი და ბგერასაიზოლაციო მოპირკეთება. შემკრები ბუნკერის ზომები დამოკიდებულია შენობის სართულიანობაზე და არ უნდა აღემატებოდეს მოცულობით 9 მ³-ს. პერსპექტიულია ნ. მიერთება ვაკუუმ-ჰნევატიკურ სისტემასთან

ნაგვასაყრელი - დროებითი ტერიტორია საწარმოო და სამომხმარებლო ნარჩენების განსათავსებლად.

ნაგებობა - 1. საშენი მასალებისა და ნაკეთობებისაგან შექმნილი კონსტრუქციული სისტემა, რომელიც გრუნტთან უძრავადაა დაკავშირებული. მათ მიეკუთვნება: სტადიონები, მილსადენები, ჰიდროტექნიკური კომპლექსები, სატრანსპორტო გზები და მაგისტრალები, აკვედუკები, ესტაკადები, ვიადუკები, ენერგიისა და ინფორმაციის გადამცემი ხაზები, კავშირგაბმულობის საკაბელო ხაზები, ანძები, კოშკები, შეფსაცივრები და სხვ.; 2. გამაგრების, საყრდენი, დამცავი, გამიჯვნის, საწარმოო, ტვირთებისა და ადამიანთა გადაადგილების, აგრეთვე ადამიანთა თავშესაფრის მიზნით აგებული მიწისზედა, მიწაზე მდებარე ან მიწისქვეშა ხაზოვანი, ორგანოზომილებიანი ან სივრცითი სამშენებლო სისტემა, რომელშიც ადამიანთა ყოფნა გათვალისწინებულია ხანმოკლე ვადით, აგრეთვე განპირობებულია ნაგებობის მომსახურებით ან სხვა განსაკუთრებული მიზნებით.

ნაგებობა ნაპირსამაგრებელი - ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, რომელიც ზღვის, ტბის, წყალსაცავის, მდინარის ნაპირების გასამაგრებლად გამოიყენება.

ნაგებობა სათაო - საინჟინრო ნაგებობა, რომელიც განსახილველი გაშენების (ობიექტის) ენერგომომარაგებისა და უზრუნველყოფის წყაროა.

ნაგებობა ხელოვნური - პირობითი დასახელება ნაგებობებისა, რომლებსაც აშენებენ გზების გადაკვეთის ადგილებში ბუნებრივ წინააღმდეგობებზე (მდინარე, ხევი, ხეობა, ხრამი და სხვ.) გადასასვლელად. ნ.ხ. მიეკუთვნება: ხიდი, ესტაკადა, გზაგამტარი, ვიადუკი, გვირაბი, დიდი დიამეტრის მილი, ღარი და სხვ.

ნაგებობა ჰიდროტექნიკური - ყველა სახის ნაგებობა, რომელიც წყლის რესურსების გამოყენებასთანაა დაკავშირებული, აგრეთვე ნაგებობა, წყლის მავნე ზემოქმედებისაგან დასაცავად. ნ.ჰ. მიეკუთვნება: კაშხალი, ჰიდროელექტროსადგური, წყალსაკრები, წყალჩასაშვები და წყალგასაშვები ნაგებობები, გვირაბები, არხები, სატუმბო სადგურები, გემთსავალი რაბები, ჯებირები, გემთაშვები; წყალსაცავების და მდინარეების ნაპირსამაგრებელი ნაგებობები და სხვ. ნ.ჰ. მშენებლობით წყდება საკითხები, რომელიც ეხება წყლის რესურსების დაცვას და გამოყენებას, წყლის მავნე ზემოქმედებასთან ბრძოლას და სხვ.

ნაგებობათა დინამიკა (ნაგებობათა რხევების თეორია) - სამშენებლო მექანიკის დარგი, რომელიც სწავლობს კონსტრუქციების დინამიკური დატვირთვით გამოწვეული რხევების განსაზღვრის მეთოდებს და რხევათა კორექტირების ხერხებს. დინამიკური დატვირთვები დროში სწრაფად იცვლის სიდიდეს, მიმართულებას და მოდების წერტილს, რაც იწვევს ნაგებობის რხევებს, რომელიც აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს გაანგარიშების დროს. დინამიკური დატვირთვები წარმოიშობა მანქანების მუშაობისას გაუწონასწორებელი მოძრაობის მასებით, მასიური სხეულების დარტყმისას, მიწისძვრებისა და აფეთქებების დროს. რხევითი ხასიათი აქვს არა მარტო ნაგებობის გადაადგილებად წერტილებს, არამედ ელემენტებში შიდა ძალებსა და ძაბვებს. დინამიკური დატვირთვების ქვეშ მყოფი ნაგებობის მოსალოდნელი გადაადგილების ამპლიტუდის, შიდა ძალებისა და ძაბვების განსაზღვრა, ანუ იძულებითი რხევების დროს და მათი შედარება დასაშვებ მნიშვნელობებთან, წარმოადგენს ნაგებობათა დინამიკური გაანგარიშების ძირითად შინაარსს. შიდა ძალების ამპლიტუდების დასაშვები მნიშვნელობები განპირობებულია სამშენებლო კონსტრუქციების სიმტკიცისა და ხანგამძლეობის მოთხოვნებით, ხოლო რხევების სიჩქარეების და აჩქარებების ამპლიტუდები შენობებისათვის, რომლებშიც იმყოფებიან ადამიანები ან განთავსებულია ზუსტი ტექნოლოგიის წარმოებები - ადამიანებზე და გამოშვებული პროდუქციის ხარისხზე მოთხოვნებით. კვლევის მეთოდების მიხედვით განასხვავებენ ექსპერიმენტულ და თეორიულ ნ. დ. ძირითადი პრობლემის გადაწყვეტის მეთოდის შერჩევა დამოკიდებულია დინამიკური დატვირთვის და ნაგებობის საანგარიშო სქემის სახეზე.

ნაგებობათა მდგრადობა - ნაგებობის ან მისი რომელიმე მზიდი ელემენტის უნარი დატვირთვის ქვეშ შეინარჩუნოს ფორმა და წონასწორობა. მდგრადობის შესანარჩუნებლად საჭიროა ჩატარდეს ნაგებობის გაანგარიშება გადაყრავრავაზე და ძვრაზე, ხოლო შეკუმშული ელემენტის - გრძივ ღუნვაზე, ანუ მდგრადობაზე კუმშვის ძალის ზემოქმედების შედეგად საწყისი სწორხაზოვანი ფორმის შენარჩუნებაზე კრიტიკული ძალისა და მარაგის კოეფიციენტის გათვალისწინებით.

ნაგებობათა რხევების თეორია - იხ. ნაგებობათა დინამიკა

ნაგებობის გაანგარიშება - ძალების და დეფორმაციების (გადაადგილებების) განსაზღვრა ნაგებობების ელემენტებში და მათი სიმტკიცის, სიხისტის, მდგრადობის, ცეცხლმდეგობის და რხევების დადგენა სტატიკური და დინამიკური დატვირთვების ზემოქმედების დროს ნაგებობის საიმედოობის და ხანმდეგობის უზრუნველყოფის მიზნით მასალების მინიმალური ხარჯის პირობებში.

ნაგებობის ფუძე - ბუნებრივი ან ხელოვნური (გამკვრივებული) გრუნტის მასივის ნაწილი, რომელსაც საძირკვლის მეშვეობით გადაეცემა ნაგებობის მთელი დატვირთვა.

ნაგვერდული - მორის სიგრძეში დახერხვის პირველი განაპირა არასრული ნახევარმორი (ნახ. 1). გამოიყენება ხარაჩოების, ცემენტის შესანახი ბუნკერების, დროებითი გადასასვლელი გალერეების კედლების, ლობების და სხვა მეორეხარისხოვანი ნაგებობების მოსაწყობად.

ნახ. 1

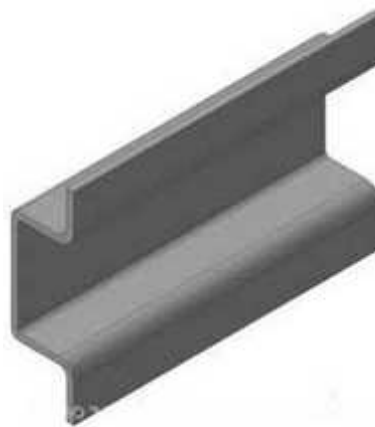
ნაგლინი - გაგლინვით მიღებული ლითონის სხვადასხვა ნაკეთობა (მილი, კუთხოვანი, შველერი და ა.შ.).

ნაგლინი სორტული - საგლინავი წარმოების ერთ-ერთი ძირითადი სახე; მთლიანკვეთიანი სხვადასხვა განივკვეთის ნაკეთობების (პროფილების) გლინვა. ნ.ს. იყოფა მარტივ (წრე, კვადრატი, ზოლურა, ექვსკუთხედი), ფასონურ (რელსი, კუთხოვანი, შველერი, ტესებრი, ორტესებრი) და სპეციალურ (სფერო, თვალი, არტახი და სხვ.) პროფილებად.

ნაგლინის ნალუნი პროფილი - ნაგლინის (უმეტესად ფურცლოვანის) პროფილი, რომელიც მიიღება ნაკეთობის დაპროფილებით პროფილსაღუნ აგრეგატზე. ნ.ნ.პ. თაროებით, კედლითა და გოფრით ეწოდება ნაგლინის სორტული ნალუნი პროფილი. არის სხვადასხვა სახის: Z-მაგვარი (ნახ. 1), ვარცლისებრი (ნახ. 2), C-მაგვარი (ნახ. 3), ჩაკეტილი (ნახ. 4) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნაგლინის პროფილი - ცივი და ცხელი გლინვით მიღებული სხვადასხვა ფორმისა და კვეთის ლითონის ნაკეთობა. საერთო დანიშნულების პროფილებია: მრგვალი, კვადრატული კვეთის, ზოლოვანი, კუთხოვანი ფოლადი, შველერები, ლენტი, მავთული და სხვა სპეციალური დანიშნულებისა - რელსები, T-სებრი, ორტესებრი და ა. შ. ნაგლინის პროფილების გამოყენების ძირითადი სფეროა სამოქალაქო, სამრეწველო, ხიდების, შახტების, ანძების, კოშკების და მისთ. მშენებლობა ლითონის და რკ. ბ.-ის კონსტრუქციებით.

ნადელი (რუს.) - რევოლუციამდელი რუსეთის სოფელში მიწის პატარა ნაკვეთი, რომელსაც აძლევდნენ გლეხის ოჯახს სარგებლობისათვის; ნაწყალობევი მიწა.

ნავთი - ნავთობის გადამუშავებით მიღებული მოლურჯო ფერის საწვავი სითხე.

ნავთობი - აალებადი სითხე, რომელიც შედგება სხვადასხვა მოლეკულური მასის ნახშირწყალბადებისა და სხვა ორგანული ნივთიერებებისაგან. არის მუქი ყავისფერი ან შავი, ხანდახან კი მომწვანო ან მოყვითალო ფერის. აქვს სპეციფიური სუნი. გავრცელებულია დედამიწის დანალექ ფენაში და წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სასარგებლო წიაღისეულს. დღეს მსოფლიოში ნ. უდიდესი მწარმოებელია საუდის არაბეთი, რომელიც ნავთობის პროდუქციის 13%-ს უზრუნველყოფს. შუა აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნები ერთობლივად მსოფლიოს ნავთობის 31%-ს მოიპოვებენ. მათ მოსდევს რუსეთის ფედერაცია (12%), აშშ (9%), მექსიკა (5%), ჩინეთი (4,5%), ვენესუელა (4%) და კანადა (3,8%). წარმოება იცვლება მოთხოვნილების შესაბამისად. ნ. წარმოიქმნება იმ უმცირესი მცენარეებისა და ცხოველების ნარჩენებისაგან, რომლებიც მილიონობით წლის წინ ცხოვრობდნენ. ნ. როგორც წესი დიდ სიღრმეზე ფორმირდება და მის მოსაპოვებლად სპეციალური ტექნიკაა საჭირო. ნ. აღმოჩენის ერთ-ერთი მეთოდია მაგნიტური დაზვერვა. დანალექი ქანები, როგორც წესი არამაგნიტურია, თუმცა მათი ქვედა ფენები მაგნიტიზებულია. მაგნიტური ველის გაზომვა დანალექი ნ. ადგილსამყოფელისა და მისი სისქის გასაგებად არის საჭირო. ბოლო მონაცემების მიხედვით, დღეს მსოფლიო დღეში მოიხმარს დაახლოებით 88 მლნ. ბარელ ნ. (1 ბარელი = 159 ლ). ყველაზე დიდი მომხმარებლებია: აშშ, კანადა, ირანი და ნორვეგია. საქართველოში საშუალო წლიური მოპოვება შეადგენს 70,6 ათას ტონას, რომელიც ნაწილდება შემდეგ საბადოებზე: მირზაანი, პატარა შირაქი, სუფსა, ნორიო, საცხენისი, ტარიზანა და აღმ. ჭალადიდი, სამგორი-პატარძელი-ნინოწმინდა, სამგორის სამხრეთი თალი, თელეთი.

ნავთობპროდუქტები - ნახშირწყალბადებისა და მათი ზოგიერთი ნაწარმის ნარევი, აგრეთვე ინდივიდუალური ქიმიური ნაერთები, რომლებიც ნედლი ნავთობის გადამუშავებით მიიღება. ასეთებია: ბენზინი, დიზელის საწვავი, ნავთი, მაზუთი, ბიტუმი, თხევადი გაზი, იზობუტანი, საზეთი მასალები, პარაფინი, ვაზელინი და სხვა პროდუქტები, რომლებიც შეესაბამება საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურის 271000270, 271000290, 271000320, 271000510, 271000550, 271000590, 271000690, 271000740, 271000980 კოდებით განსაზღვრულ საქონელს.

ნავთობსადენი - ნაგებობათა კომპლექსი, რომლის დანიშნულებაცაა ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების გადატანა მომხმარებლებთან (ნახ. 1). ნ. მოიცავს: მილსადენებს, სახაზო არმატურას, ნავთობგადასატუმბ სადგურებს, ნავთობსაცავებს, სახაზო და დამხმარე ნაგებობებს. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი - 1.760 კმ სიგრძის სადენია, რომლის დანიშნულებაცაა გადაუმუშავებელი ნავთობის ტრანსპორტირება კასპიის ზღვაში აზერბაიჯანის შირაქ-გუნეშლის ნავთობის საბადოდან ხმელთაშუა ზღვის სანაპირომდე. ის გადის ბაქოზე, თბილისსა და მთავრდება ჯეიჰანში, თურქეთის ხმელთაშუაზღვისპირა პორტში. ეს არის მსოფლიოში სიგრძით მეორე ნავთობსადენი (პირველია დრუჟბას ნავთობსადენი, რომელსაც ნავთობი რუსეთიდან ცენტრალურ ევროპაში გადააქვს - მილსადენების სიგრძეა 8900 კმ). ნავთობსადენის კატეგორიებია: I კატეგორია - მაგისტრალური ნავთობსადენი; II კატეგორია - შიდასარეწაო ან შიდასაობიექტო ნავთობსადენი.

ნახ. 1

ნავთობსაცავი - ნავთობის ან ნავთობპროდუქტების შესანახი ხელოვნური რეზერვუარი. მდებარეობის მიხედვით არის მიწისზედა, ნახევრად მიწისქვეშა და მიწისქვეშა. მასალის მიხედვით - ფოლადის, ალუმინის, რკინაბეტონის.

ნავი - 1. არქიტ. ბაზილიკის ერთ-ერთი გრძივი (ზოგჯერ, განივი) ნაწილთაგანი, რომელიც გამოყოფილია სვეტების რიგით; 2. მცირე ზომის გემი სიგრძით 9 მ-მდე, სიგანით 3 მ-მდე და ტვირთამწეობით 5 ტ-მდე. არსებობს მოსასმელ ნიჩბებიანი და იალქნებიანი (სპორტული იახტა), შეკიდულ ძრავიანი და სტაციონალურ ძრავიანი (კატერი). ნ. დასამზადებლად გამოიყენება მსუბუქი შენადნობები (ძირითადად დურალუმინი), მერქანი, პოლიმერები და კომპოზიტური მასალები. ნავის განსაკუთრებული სახეა - გასაბერი ნ. ხისტი ძირითა და გასაბერი ბორტებით. ნ. გამოიყენება სათევზაოდ, დასასვენებლად, მცირე ტვირთების გადასაზიდვად, წყალდიდობისას სამაშველო საშუალებად (კანჯო) და სხვ. გარდა ამისა, ტერმინი „ნავი“ ტრადიციულად გამოიყენება ზოგიერთი ტიპის ხომალდების მისამართით, მაგ., წყალქვეშა ნავი, ქვემეხიანი ნავი; 3. იხ. ნაოსი.

ნავიგაცია - გემის მიმოსვლა, აგრეთვე გემების სარეისო მოძრაობა; გემის ტარების ოსტატობა; გემის ტარების მეცნიერება.

ნავიგაცია კოსმოსური - საფრენი აპარატების, ან ზოგიერთი წერტილის ადგილმდებარეობის დადგენა დედამიწაზე და მისი მოძრაობის პროგნოზირება ხელოვნური თანამგზავრის მეშვეობით. ნ. ამოცანაა განსაზღვროს გრძედი, განედი და ზღვის დონიდან წერტილი დედამიწაზე.

ნავიგაცია საჰაერო - მეცნიერება, თვითმფრინავის მართვის მეთოდების და საშუალებების შესახებ მოცემული ან ოპერატიულად შერჩეული დროის - სივრცულ ტრაექტორიაზე.

ნავიე-სტოკსის განტოლება - დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემა, რომელიც აღწერს ბლანტი სითხის (გაზის) მოძრაობას. ნ.-ს. გ. ყველაზე მნიშვნელოვანია ჰიდროდინამიკაში და გამოიყენება მრავალი ბუნებრივი და ტექნიკური პრობლემის მათემატიკურ მოდელირებაში.

ნავსადგური - ადგილი ზღვის (ოკეანის, ტბის, დიდი მდინარის) სანაპიროზე, სადაც ხდება გემების დგომა და მასთან დაკავშირებული სხვა ოპერაციები (დატვირთვა, გადმოტვირთვა, საწვავით შევსება და სხვ.). საქართველოს ნ.: ფოთი, ბათუმი, სოხუმი, ანაკლია.

ნავსადგური მოქცევის - ნავსადგური, რომელიც ზღვის მოქცევისაგან დასაცავად განლაგებულია ნაპირზე გათხრილ აუზში, რომელიც ზღვისაგან ნახევარწრივით არის გამოყოფილი და რის გამოც წყლის დონე მუდმივია ზღვის დონის ცვალებადობის მიუხედავად. ასეთ ნავსადგურებში გემები შედიან და გადიან მხოლოდ ზღვის მოქცევის დროს.

ნავსადგური სატრანსპორტო - ნავსადგური, რომელიც ტვირთს და მგზავრებს იღებს ზღვის ტრანსპორტიდან და გადასცემს მას სახმელეთო ტრანსპორტს.

ნავსადგური ღია - ნავსადგური, რომელიც წყლის მოქცევის მნიშვნელოვან გავლენას არ განიცდის.

ნავსადგურის გამტარუნარიანობა - ერთი წლის განმავლობაში ნავსადგურში გამავალი ტვირთების ნაკადი ანუ ტვირთის ის რაოდენობა, რომელსაც ნავსადგური გზავნის და იღებს ზღვით.

ნავსადგურის ტვირთბრუნვა - ტვირთის ის საერთო რაოდენობა, რომელიც დროის გარკვეულ პერიოდში გადმოიტვირთება გემებიდან და ჩაიტვირთება გემებში ნავსადგურის მისაბმელ ხაზებთან და მცურავ მდგომარეობაში.

ნავსადგურის შიგა აკვატორია - წყლის მასივი, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრება ნავსადგურის ტერიტორიას და მასთან შეუღლებულია გემმისადგომი ნაგებობებით. მისი ფართობი და სიღრმეები ისე შეირჩევა, რომ გემებს თავისუფალი მოძრაობის შესაძლებლობა ჰქონდეს.

ნაზოლი - (რუს., Фаска) - ზედაპირი, რომელიც მიიღება მასალის ტორსული ნაწიბურის ირიბი წაჭრით (ცერობით). გამოიყენება ტექნოლოგიური, ტექნიკური და დეკორატიული მიზნით. ნაზოლის ცარობის კუთხე ინიშნება კონსტრუქციული მოსაზრებით, მაგრამ, როგორც წესი, მიიღება ტოლი 450C. ნ. მოჭრა ხორციელდება ზენკერვით, ფრეზვით, სახარატო ჩარხზე, აბრაზიული დამუშავებით და საჭრეთელით. ნ. შეიძლება გაუკეთდეს ქვის, ხის (ნახ.1), ლითონის (ნახ.2), მინის ნაკეთობებს.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნათალი - რაც გაითალა, გათლილი; რისამე გათლის შედეგად მიღებული.

ნათელი - 1. სინათლით მოცული, განათებული, მზიანი; 2. სინათლე, შუქი; 3. ცხადი, გასაგები, გარკვეული, აშკარა.

ნათითხნი - ცუდად, დაუდევრად აზელილი, გაქნილი.

ნათურა ელექტრული - ოპტიკური გამოსხივების წყარო, რომელსაც ქმნის ელექტროენერგიის გარდაქმნა.

ნათურა ვარვარის - ელექტრონათურა, რომელშიც შუქი მიიღება ტანის გამოსხივებით, რომელიც ვარვარდება მასში ელექტრული დენის გავლის შედეგად. თუ ნათურის კოლბაში ვაკუუმია, მაშინ ასეთ ნ.ვ. ეწოდება ვაკუუმური, ხოლო თუ შევსებულია ინერტული აირით - აირსავსე ლამპა.

ნათურა ინფრაწითელი - ინფრაწითელი გამოსხივების ელექტროლამპა, რომლის სინათლის ხარისხს დიდი მნიშვნელობა არა აქვს.

ნათურა მექანიკურად მტკიცე - ელექტრონათურა, რომლის კონსტრუქცია უძლებს მექანიკურ რყევებს და ვიბრაციას.

ნათურა ფიქსირებული ცოკოლით - ვარვარის ნათურა, რომლის მანათობელი ტანის მდებარეობა ზუსტადაა ფიქსირებული მაფოკუსირებელი მოწყობილობის მიმართ, რომელიც ცოკოლის ნაწილია.

ნათურა წერტილოვანი - მაღალი სიკაშკაშის ნათურა, რომელიც წარმოადგენს სინათლის წერტილოვან წყაროს.

ნაილონი - იხ. პერლონი.

ნაკადი - 1. სწრაფად მიმდინარე წყლის მასა; 2. გარკვეული მიმართულებით მოძრავი საგნების მასა (მაგ., ადამიანების, ავტომობილების და სხვ.); 3. ამა თუ იმ პროდუქციის დამზადების საწარმოო პროცესი.

ნაკადი საწარმოო - პროდუქციის (ნახევარფაბრიკატების) დასამზადებლად საჭირო ცარხ-დანადგარების თანმიმდევრობითი განლაგება ტექნოლოგიური ოპერაციების შესრულების მიხედვით, დაწყებული ნედლეულიდან (ნახევარფაბრიკატიდან), დამთავრებული მზა პროდუქციით, რომელიც კოოპერირების გზით გაიცემა.

ნაკადი სითბური - თბური ენერგიის უწყვეტი ნაკადი სითბოს წყაროსა და მისი გადამტანი რეაგენტის მეშვეობით (მაგ., თბილი ჰაერის ნაკადი).

ნაკადი ტრანსპორტის - სატრანსპორტო საშუალებათა უწყვეტი მოძრაობა გარკვეული მიმართულებით.

ნაკადული - ბუნებრივ კალაპოტში მიმდინარე მცირე წყალი

ნაკადური - რაც სრულდება კონვეიერის საშუალებით (მაგ., სამშენებლო კონსტრუქციების წარმოება ნაკადური მეთოდით)

ნაკადწარმომქმნელი - ამა თუ იმ სახისა და კონსტრუქციის დანადგარ-მოწყობილობა, რომელიც ნაკადს წარმოქმნის (მაგ., ტუმბო წყლის ნაკადის წარმოქმნისათვის, კომპრესორი ან ვენტილატორი ჰაერის ნაკადის წარმოქმნისათვის და სხვ.).

ნაკეთობა - 1. ნებისმიერი საგანი ან საგანთა ერთობლიობა, რომელიც ექვემდებარება წარმოებაში დამზადებას. ნ. შეიძლება იყოს არასპეციფიცირებული (რომელსაც არ გააჩნია შემადგენელი ნაწილი) - დეტალი და სპეციფიცირებული (შედგენილი ორი ან მეტი ნაწილისაგან) - საამწყობო ერთეული - კვანძი, კვანძების ჯგუფი, მანქანა. ნ შეიძლება იყოს სტანდარტული - ჭანჭიკები, ქანჩები, საკისრები და ა.შ. ნაკეთობის მისაღებად საჭიროა მისი დამუშავება (კონსტრუქციული და ტექნოლოგიური) და მთელი რიგი კონტროლირებადი ეტაპების გავლა; 2. სამრეწველო პროდუქციის ერთეული, რომლის რაოდენობა გამოისახება ცალკით.

ნაკეთობა მზა - სრულყოფილი, საბოლოო სახის მქონე ნაკეთობა, რომელსაც სხვა დამუშავება აღარ სჭირდება.

ნაკეთობა სერიული - ნაკეთობა, რომელიც სერიებად, პარტიებად იწარმოება და მოსალოდნელია მათი წარმოების განმეორება. სერიების სიდიდის მიხედვით განასხვავებენ წვრილ, საშუალო და მსხვილსერიებად დამზადებულ ნაკეთობებს (მაგ., გადახურვის კოჭები და პანელები, წამწები, სვეტები, ფილები, მაგიდები, სკამები და მისთ.).

ნაკეთობის კუთრი საწარმოო ენერგოტევადობა - ნაკეთობის ტექნოლოგიურობის კუთრი მაჩვენებელი (ენერგოტევადობის მიხედვით), მახასიათებელი ენერგორესურსების ნორმირებული ხარჯისა, აუცილებელი ნაკეთობის დამზადების, რემონტისა და უტილიზაციისათვის.

ნაკეთობის კუთრი საწარმოო მასალატევადობა - ნაკეთობის ტექნოლოგიურობის კუთრი მაჩვენებელი (რესურსტევადობის მიხედვით), მახასიათებელი მასალის ნორმირებული ხარჯისა ნაკეთობის დამზადებისა და რემონტის დროს, რომელიც შედგება მასალების დამზადებისა და რემონტის აუცილებელი დანახარჯებისაგან, ტექნოლოგიური ნარჩენებისა და ტექნოლოგიური დანაკარგებისაგან.

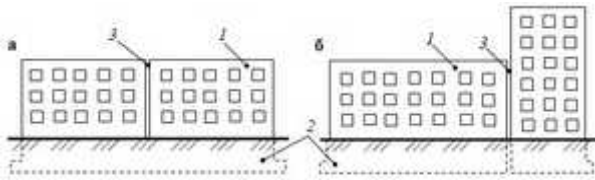
ნაკეთობის საექსპლუატაციო რესურსეკონომიურობა - ნაკეთობის სტრუქტურულ-ტექნიკური თვისებების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს მის ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ მომსახურებას ექსპლუატაციის (რემონტის) სტადიაზე მინიმალური დანახარჯებითა და რესურსების კარგვით (მატერიალური რესურსები, საწვავ-ენერგეტიკული რესურსები).

ნაკერი - 1. დეტალების, კონსტრუქციების შეერთების ადგილი, მიღებული კონტაქტური შედელებით; 2. კონსტრუქციული „ნაკერი“ - რომელიც აცალკევებს ნაწილებს, რათა თავიდან იქნას აცილებული ზედმეტი ძაბვები მათი გადაადგილება-დეფორმირების დროს, მაგ., ბეტონის გზის საფარზე; 3. ნაგებობების, შენობების, კონსტრუქციების დეტალების შეერთებისა და დამაგრების ადგილი; 4. დიდი სიგრძის შენობებში ან კონსტრუქციებში დატოვებული მუდმივი ჭრილი (ჭვრიტე), რომელიც დაცალკევებულ ნაწილებს დამოუკიდებელი გადაადგილებისა და დეფორმაციის საშუალებას აძლევს (მაგ., დეფორმაციული ნ., დაჯდომის ნ., ტემპერატურული ნ., ანტისესმური ნ.). ჰიდროტექნიკური ნაგებობების და გვირაბების ნ. წყალშეუღწევადობის მიზნით ბიტუმის მასით ავსებენ.

ნაკერი ანტისესმური - ნაკერი, რომელიც დიდი ზომის და რთული კონფიგურაციის შენობას დამოუკიდებლად რხევის უნარის მქონე ცალკეულ ნაკვეთურებად ჰყოფს.

ნაკერი დაჯდომის (ჩაჯდომის) - ნაკერი, რომელიც შენობის ცალკეულ ნაწილებს დამოუკიდებელი დაჯდომის საშუალებას აძლევს. ამ შემთხვევაში შენობა იჭრება მთლიანად საძირკვლების ჩათვლით. ნ.დ. აუცილებლობას განაპირობებს ნაკერის გასწვრივ ორივე მხარეზე გრუნტის სხვადასხვაობა ან შენობის განსხვავებული სართულიანობა (დატვირთვების დიდი სხვაობა).

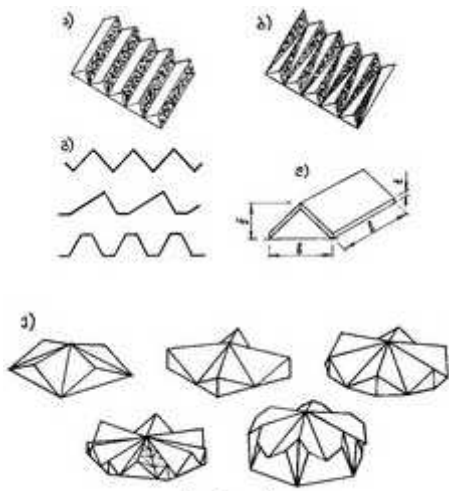
ნაკერი დეფორმაციული - ნაგებობის კონსტრუქციის გამჭოლი განაჭერი, რომელიც შენობის ცალკეულ ნაწილებს დამოუკიდებელი დეფორმაციის საშუალებას აძლევს (ნახ. 1. დეფორმაციული ნაკერი: 1-შენობის მიწისზედა ნაწილი; 2-შენობის მიწისქვეშა ნაწილი; 3-დეფორმაციული ნაკერი).

ნახ. 1

ნაკერი ტემპერატურული - ნაკერი, რომელიც შენობას საძირკვლამდე ჭრის და საშუალებას აძლევს მის მიერ გამოყოფილ ნაკვეთურებს დამოუკიდებლად განიცადონ ტემპერატურის ცვალებადობით გამოწვეული დეფორმაცია. ტემპერატურულ ნაკერებს შორის დაშორება აიღება: რკ.ბ.-ის კარკასულ შენობებში - 72 მ; ლითონის კარკასულ შენობებში - 200...230 მ; ხის შენობებში - არ საჭიროებენ ნ. ტ. კოლონების (სვეტების) დიდი მოქნილობის გამო.

ნაკეცები - შენობის სახურავის ზედაპირი, რომელიც შექმნილია დახრილი ბრტყელი წახნაგების სისტემისაგან. ისინი ერთმანეთს უერთდებიან დიდი გვერდებით რაღაც კუთხით და ეყრდნობიან ტორსულ დიაფრაგმებს ან წიბოებს მოკლე გვერდებით. ნ. ზედაპირის ფორმა შეიძლება იყოს სამკუთხა, ტრაპეციული ან მართკუთხა (ნახ.1, ნაკეცოვანი გადახურვების სქემები: ა - მართკუთხა წახნაგებით; ბ - სამკუთხა წახნაგებით; გ - მრავალტალღიანი ნაკეცის პროფილის ფორმები; დ - ნაკეცის პარამეტრები; ე - მრავალკუთხა რადიალური ნაკეცები). ხშირად გამოიყენება მრავალტალღიანი კონსტრუქცია, იშვიათად ერთტალღიანი. მიუხედავად ამ კონსტრუქციების მაღალი მასალატევადობისა, ისინი ფართოდ გამოიყენება მშენებლობაში დამზადების სიადვილისა და ორიგინალური არქიტექტურული გამომსახველობის გამო. ნ. გადახურული შენობის გეგმა შეიძლება იყოს მართკუთხა, მრავალკუთხა ან მრუდწირული მოხაზულობის (წრიული, ოვალური და სხვ.): ბოლო შემთხვევაში ნ. განლაგდება რადიალურად. მზიდუნარიანობის ასამაღლებლად ზოგჯერ ნაკეცებს აპროექტებენ განმტვირთავი კონსოლებით. ნ. მზადდება მერქნის, პლასტმასის ან ლითონისაგან. წახნაგებად გამოიყენება ხის დაწებებული, წებო-ფანერის, მერქანზურბუშელოვანი ფილები, ფიცრულ-ლურსმნოვანი და ფოლადის კოჭური ელემენტები და ბრტყელი სამფენოვანი პანელები. განივი სიხისტის ასამაღლებლად იყენებენ განმზგენებს, სიხისტის წიბოებს ან შემკრავებს, რომლებსაც განლაგებენ ნ. გრძივი მიმართულებით. ნ. მაღალი - მანძილი საყრდენ ელემენტებს შორის, როგორც წესი, მიიღება 20...30 მ-ის ფარგლებში, თუმცა ზოგჯერ აღწევს 45 მეტრსაც. აწევის ისრის (f) ფარდობა მალთან (l) მიიღება 0,5...0,1 ტოლი (პოლიმერული მასალებისათვის კი 0,06...0,05), ნაკეცების სიგანე იცვლება 1,8-დან 6,8-მდე ზღვრებში, ხოლო პოლიმერულის - 1 მ-მდე. კონსტრუქციული თვალსაზრისით ნ. შეიძლება იყოს თხელკედლიანი, წიბოვანი და სამფენოვანი. პირველ შემთხვევაში ნაკეცის წახნაგები წარმოადგენს ფიცრულ-ლურსმნოვან, ფიცრულ-წებოვან, წებო-ფანერის ან ფოლადის ორტესებრ კოჭს. წიბოვან ნაკეცებს ამზადებენ ხის ძელებისაგან განვიკვეთის მაქსიმალური ზომით 15 სმ, რომლებსაც ერთ ან ორივე მხარეზე წებოს ან ლურსმნების საშუალებით ამაგრებენ ფურცლოვანი მასალის ან ფიცრის შემოსვას. სამფენოვანი ნ. ელემენტები კი ყველაზე ხშირად მზადდება პლასტმასისგან (გარე ფენები - მინაპლასტიკი, შუა - ქაფპლასტი) სამშენებლო ფანერისაგან ან ლითონისაგან.

ნახ. 1

ნაკვეთი - 1. მიწის ფართობი, რომელიც ვისიმე სარგებლობაშია; 2. გამოკვეთილი, გამოჭრილი.

ნაკვეთური - ცალკე გამოყოფილი ნაწილი სპეციალური სათავსისა, სადგომისა.

ნაკვეთჩხალი - ცეცხლმოკიდებული შეშის გავარვარებული ნაწილები, გავარვარებული ნახშირი.

ნაკვეთი - 1. (მათემატ.) სიბრტყის ნაწილი, რომელიც შემოსაზღვრულია ჩაკეტილი ტეხილი ან მრუდი ხაზით; 2. ფორმა, გარეგნობა, მოხაზულობა რისამე; 3. სახის ან სხეულის ესა თუ ის გარეგანი, თვალთ შესამჩნევი ნაწილი.

ნაკლები - შედარებით ცოტა, შედარებით მცირე; უარესი, ცუდი.

ნაკრძალი - ტერიტორიის (აკვატორიის) ნაწილი, სადაც დაცულია მთლიანი ბუნებრივი კომპლექსები. ნ. ჩვეულებრივ ცხადდება ის ადგილი, რომელიც ან ტიპობრივია ამა თუ იმ გეოგრაფიული ზონისათვის, ან შეიცავს სამეცნიერო თვალსაზრისით ძვირფას ბუნებრივ ობიექტებს (მცენარეებისა და ცხოველების სახეობებს, ლანდშაფტების ტიპებს, მინერალებს და სხვ.). ნ. შეიძლება გამოცხადდეს მთელი ქალაქი ან მისი ნაწილი, რომელსაც განსაკუთრებული ისტორიული, ისტორიულ-მხატვრული ან მემორიალური მნიშვნელობა აქვს. ნ. ბუნების დაცვის ერთ-ერთი ფორმაა. საქართველოში ამჟამად 14 სახელმწიფო ნ., რომელთა საერთო ფართობი 159900 ჰექტარს შეადგენს. ეს ნაკრძალებია: ბაზანეურის, ბაწარის, ბიჭვინთა-მიუსერას, ბორჯომის, ფსხუ-გუმისთის, ვაშლოვანის, თუშეთის, კინტრის, ლაგოდეხის, ლიახვის, მარიამჯვრის, რიწის, სათაფლიის და ქობულეთის.

ნალექი - 1. სითხეში შერეული გაუხსნელი ნივთიერება, რომელიც უმცირესი ნაწილაკების სახით გროვდება მდინარის, ტბის ფსკერზე, რაიმე ჭურჭლის ფსკერსა და კედლებზე; ლექი; 2. ატმოსფერული ტენი, რომელიც დედამიწაზე წვიმის ან თოვლის სახით მოდის.

ნალია - ღომის თაველის გასახმოზი შენობა, „საღომე სახლი“ (საბა), რომელშიც სხვა მარცვლეულ კულტურებსაც აშრობდნენ (ნახ. 1). XIX-XX საუკუნის დასაწყისში გავრცელებული იყო დასავლეთ საქართველოში, უპირატესად გურია-სამეგრელოსა და იმერეთში. ნ. იყო მოწნული, ძელური და ფიცრული. იგი სასიმინდეს წააგავდა, მაგრამ უფრო დაბალი და გრძელი იყო. ზოგან ღომის თაველს აშრობდნენ ნელი ცეცხლის შებოლვით. დასავლეთ საქართველოს რაიონებში (გურია, ზემო იმერეთი, ქვემო სვანეთი) ნ. სასიმინდესაც ერქვა.

ნახ. 1

ნალო - ჩარხის, მექანიზმის ან მანქანის დეტალი, რომელიც თავის თავზე ღებულობს მოძრავი მუშა ორგანოს დაწოლას. ნ. უწოდებენ აგრეთვე უძრავ ლითონის კოჭს, რომელზეც ექსპლუატაციის პროცესში გადაადგილდება მექანიზმი ან მანქანა (მაგ., ხიდურა ამწეების ამწევეშა კოჭი).

ნამდინარევი (ნარიონალი) - მდინარისაგან მთლიანად ან ნაწილობრივ გამოყოფილი ძველი კალაპოტის მონაკვეთი.

ნამეტი (რუს. Припуск) - სამშენებლო ნაკერების, ლითონის ან ხის ნაკეთობათა ზომების გადიდება მათი შემდგომი დამუშავების მიზნით.

ნამზადი (მანქანათმშენებლობაში) - წარმოების საგანი, რომლისგანაც ფორმის, ზომების, ზედაპირის სისუფთავის და მასალის თვისებების ნაწილობრივი შეცვლით მზადდება დეტალი ან (არასაშლელი) დაუშლელი საამწყობო ერთეული. ნ. შეიძლება იყოს თუჯის, ფოლადის, ლითონ-კერამიკული, ფურცლოვანი და სხვ.

ნამზადი დაპროფილებისათვის - ფურცლოვანი, ზოლოვანი ნაგლინი და ლენტა, რომელიც გამოიყენება ნალუნი პროფილების დასამზადებლად.

ნამზადი ხის - მიიღება მასალის დანაწევრების შედეგად. სასაქონლო პროდუქციის სახით გამოდის საერთო და სპეციალური დანიშნულების ნ. საერთო დანიშნულების ნ. სამშენებლო საქმეში გამოიყენება დეტალების დასამზადებლად. არსებობს დახერხილი და დაკალიბრებული ნ. დახერხილი ნ. მიიღება ძელის დახერხვის შედეგად, ხოლო დაკალიბრებული - უკვე დახერხილი ფიცრის გარანდვის შედეგად მისთვის ზუსტი ზომების მისაცემად სისქეში და სიგანეში. არსებობს დაწებებული ნამზადიც. წიწვოვანი მერქნის ნ. მაქსიმალური სისქეა 100 მმ, სიგანე - 200 მმ, სორტამენტი კი ისეთივეა, როგორც დახერხილი ხის მასალის. ანალოგიური ზომები ფოთლოვანი ჯიშის მერქნის ნ. შემდეგია: სისქე 75, სიგანე 150 მმ. სპეციალური დანიშნულების ნ. მიეკუთვნება: საავიაციო, სათხილამურე, რეზონანსული (მუსიკალური ინსტრუმენტებისათვის), სანიჩზე, საცხენოსნო (ოთხთვალას ბორბლის ხის დეტალებისათვის), ძელაკები საფეიქრო მაქოს, მასრასა და კოჭასათვის, ფეხსაცმლის ქუსლების და ხუნდების სექტორები.

ნამუშევარი - რაც მუშაობით, შრომით შეიქმნა, ნაშრომი, ნაღვაწი, შემოქმედების შედეგი.

ნამწვი - პროდუქტი, მიღებული სულფიდური მადნების (პირიტების) გამოწვით. რკინის მნიშვნელოვანი შემცველობის გამო (35%-მდე) გამოიყენება დანამატად ცემენტის კაზმში, კლინკერში ე. წ. შუალედური ნივთიერების, კალციუმის ალუმოფერიტის (ბრაუნმილერიტის) რაოდენობის გადიდების მიზნით.

ნანგრევები - რაიმე ნაგებობის ან დასახლებული პუნქტის ნანგრევები, რომელიც ითვლება არქეოლოგიურ ან ისტორიულ ძეგლად.

ნანო (ბერძ.) - რთული თავსართი იმ წილობითი ერთეულების საწარმოებლად, რომლებიც სიდიდით საწყისი ერთეულების ერთი მედილიარდედი ნაწილის ტოლია. აღნიშვნები: ქართული ნ., საერთაშორისო n.

ნანორელიეფი (ბერძ.) - გეოგრაფიაში - რელიეფის ფორმები რამდენიმე ათეულ სანტიმეტრამდე სიმაღლისა (სხვანაირად ქონდარა რელიეფი, ჯუჯა რელიეფი).

ნანოტექნოლოგია - ტექნოლოგიური პროცესი დაბალი ხარისხის მასალის გადასაყვანად მაღალი ხარისხის მასალაში.

ნაოთხალი - 1. იგივეა, რაც მეოთხედი; 2. მარცვლეულის საწყაო დასავლეთ საქართველოში

ნაოთხალი ლილვი - არქიტექტურული პროფილი, რომელსაც წრის მეოთხედი მოხაზულობა აქვს.

ნაორთქლი - დაორთქლილი; აორთქლებული.

ნაოსი (ბერძ.) - 1. ბერძნული ტაძრის მთავარი სათავსი (შეესატყვისება ლათინურ ცელას)(ნახ. 1. ნაოსი გალილეას წმ. პეტრეს ეკლესიაში, ისრაელი); 2. იგივეა რაც ნავი.

ნახ. 1

ნაოჭი - 1. ტალღოვანი ნაკეცი; 2. დედამიწის ქერქის ამგები ქანების გაღუნვით დეფორმირებული უწყვეტი შრეების სტრუქტურული ფორმა.

ნაპერწკალი - 1. ცეცხლმოკიდებული ან გავარვარებული ნივთიერების უმცირესი ნაწილაკი; 2. (გადატანით) რისამე ძალიან მცირე ნიშანი, ნატამალი.

ნაპირი - 1. ადგილი ხმელეთზე, სადაც წყალი, წყლის სივრცე იწყება, კიდე, პირი; 2. რისამე გარეთა, უკიდურესი ნაწილი.

ნაპრალი - ვიწრო და წაგრძელებული ხვრელი, გახეთქილი, ჩანგრეული ადგილი, დიდი და ღრმა ნაბზარი ორ ობიექტს შორის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნარანდი (შპუნტი) - 1. ნარიმანდი; ფიცარზე ან ძელზე ამოღებული სხვადასხვა ზომის თუ ფორმის გრძივი ღარი, რომელშიც ჯდება მეზობელი ფიცრის გასწვრივი შვერილი; 2. ხის, ლითონის ან რკინაბეტონის ხიმიწი, რომელსაც სხვა ამგვარ ხიმიწებთან შესაერთებლად ერთ გვერდზე აქვს გასწვრივი ღარი, მეორეზე კი ამოზურცული კბილი; 3.

ფოლადის ღერო ქვის დასამუშავებლად.

ნარანდი ხიმინჯები - ჩადრმავებული კილოს ფორმის მასიური ხიმინჯები, რომლებიც გრუნტში ერჭობა ქვაბულის, მალაროს, კაშხალის კონტურის მიხედვით.

ნარანდიანი კედელი - მთლიანი კედელი, წარმოქმნილი გრუნტში ჩასობილი ხიმინჯებით; გამოიყენება ჰიდროტექნიკური ნაგებობების შემოღობვის მოწყობისას.

ნარანდით შეუღლება - ფიცრების ან ძელების შემჭიდროება ნაწიბურებით, როდესაც ფიცრის (ძელის) ერთ ნაწიბურზე სისქის შუაში ამოღებულია ღარი, ხოლო მეორე ნაწიბურზე გამოწვერი, რომლებიც აწყობის დროს მჭიდროდ შედიან ერთმანეთში და ქმნიან შეერთებას (ნახ. 1). ასეთ შეერთებებს იყენებენ ფენილების მოსაწყობად, რათა ფიცრებმა (ძელებმა) ღუნვაზე ერთობლივად იმუშაონ და იმავე დროს სახურავში არ ჩამოცვივდეს გამათბუნებლად გამოყენებული წიდის ნაფხვენები ან მინერალური ზამბის ბოჭკოები.

ნახ. 1

ნარდი (რუს. Подряд) - ხელშეკრულება, რომლითაც ერთი მხარე (მოიჯარე) ვალდებულია შეასრულოს სამუშაო მეორე მხარის (შემკვეთი) დავალებით, ხოლო შემკვეთი ვალდებულია მიიღოს და გაანაღდოს შესრულებული სამუშაო.

ნარევი - სხვადასხვა ტექნოლოგიურ პროცესებში მოითხოვება ერთგვაროვანი მასის შექმნა, რომელიც რამოდენიმე კომპონენტისაგან შედგება. სხვა შემთხვევაში საჭიროა უზრუნველყოფილ იქნას რეაგირებაში მყოფი კომპონენტების სრული და თანაბარი კონტაქტი მთლიან მოცულობაში. ამისთვის საჭიროა კომპონენტების შერევის პროცესის წარმართვა სხვადასხვა შემრევ მანქანებში, რომლის შედეგად მიიღება ნ. იგი შეიძლება იყოს: მშრალი და სველი, ხისტი და პლასტიკური. სილიკატური ნაკეთობების წარმოებაში ნ. ამზადებენ ქვიშის, კირისა და წყლისაგან, ხოლო ბეტონის ნაკეთობების დაზაადებისას – ცემენტის, ხრეშის, ქვიშისა და წყლისაგან. აირისა და მასალის (წვრილმარცვლოვანი მყარი ნაწილაკები) ნ. იყენებენ სეპარატორებში მასალის ზომებად დახარისხებისათვის.

ნარვალი - ოდროჩოდრო, ოკრობოკრო ადგილი.

ნართექსი (ლათ.) - ქრისტიანული ტაძრის შესასვლელი სათავსი, რომელიც მას აკრავს, ჩვეულებრივ, დასავლეთის მხარეზე; განკუთვნილია მათთვის, ვისაც მლოცველთა მთავარ სადგომში შესვლის უფლება არა აქვს

ნარიმანდვა (ფარცვა) - დეტალების, სხვადასხვა ელემენტებისა და ფურცლოვანი მასალების დამაგრების მეთოდი ნაკერების დახმარებით, რომელიც მიიღება დასამაგრებელი ნაწიბურების მოღუნვითა და თავსებადი მოჭიმვით, შეკუმშვით.

ნარიმანდი - 1. ნაკერის სახეობა, რომელიც აერთიანებს ორ, ხის ან ლითონის ბრტყელ ელემენტს; 2. სწორკუთხა ამოჭრა ფიცრის ან ფარის პირზე.

ნარინჯისფერი - რაც ფერით ნარინჯს მოგვაგონებს, მოწითალო-მოყვითალო.

ნარიყალას ციხე - უძველესი დროის ციხე-სიმაგრე, რომელიც თბილისსა და მდინარე მტკვარს გადაჰყურებს (ნახ. 1). ნარიყალა თბილისის ციხის - კალას გვიანდელი სახელწოდებაა. წყაროებში პირველად მოხსენიებულია 1772 წელს. ციხე-სიმაგრე გალავნის ორი სექციისგან შედგება, რომელიც ციცაბო ამაღლებაზე მდებარეობს გოგირდის აბანოებსა და ბოტანიკურ ბაღს შორის. ნარიყალას ქვემო ეზოში ახლად აღდგენილი წმ. ნიკოლოზის სახელობის ეკლესიაა. ციხე-

სიმაგრე IV საუკუნეში დაფუძნდა როგორც „შურის ციხე“. VII საუკუნეში და მოგვიანებით დავით აღმაშენებლის მიერ (1089-1125) მნიშვნელოვნად გაფართოვდა. მოგვიანებით შემოსულმა მონღოლებმა მას „ნარინ ქალა“ („მცირე ციხე-სიმაგრე“) დაარქვეს. დღემდე მოღწეული ძირითადი გამაგრებები XVI და XVII საუკუნეებით თარიღდება. 1827 წელს ციხის გალავნის დიდი ნაწილი მიწისძვრამ დააზიანა და დაანგრია. ციხე-სიმაგრე რთული სისტემის თავდაცვითი ნაგებობა იყო, მტკიცე კედლებით, კოშკებითა და ბასტიონებით გამაგრებული, მწელად მისადგომი და ასაღები. ადრეული მშენებლობის ნაშთები დღესაც არის შემორჩენილი ციხის ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეში მდგომი კოშკის კედლებში, თლილი ქვის კვადრატების სახით. ნარიყალას ციხე ისტორიულ ძეგლთა შორის ერთ-ერთ უძველეს ციხე-სიმაგრედ არის მიჩნეული. ის საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კულტურულ-ისტორიული ძეგლია.

ნახ. 1

ნარიყალი - ადგილი, სადაც წინათ რიყე იყო.

ნარმა - ბამბის მტკიცე ქსოვილი ძაფების გადახლართვით (ტილოს მსგავსად). ნ. გამოირჩევა ისეთი დადებითი თვისებებით, როგორიცაა: ჰიგიენურობა, ეკოლოგიურობა, სიმსუბუქე, ნაკლებნაოჭიანობა, მასზე გაკეთებული ნახატის ხანგრძლივად შენარჩუნება და სხვ. თეთრ ნარმას ტილოსაც უწოდებენ.

ნარჩენების დამარხვა - ნარჩენების განთავსება შესაბამისად განსაზღვრულ ადგილზე განუსაზღვრელი ვადით, იმ ტექნოლოგიური პროცედურების დაცვით, რომელიც გამორიცხავს ნარჩენების საშიშ ზემოქმედებას ადამიანებზე და ბუნაბრივ გარემოზე.

ნარჩილი - მდნარი კონკრეტული შემავსებლით ლითონის ზედაპირის დაფარვა (ნახ. 1). ნარჩილს იყენებენ ინსტრუმენტების ასაწყობი ბიძეტალური დეტალების დამზადებისას, მყარი შემდუღებელი ფირფიტის მეშვეობით კაბელის ბოლო წვეროების ლითონზე დამაგრებისათვის და სხვ.

ნახ. 1

ნასამალა (რუს. Третник) - ტყვიისა და კალის შენადნობი, რომელშიც 1/3 ტყვიაა (მესამედი). გამოიყენება სარჩილავად რადიოტექნიკაში და სპილენძისა და რკინის შენადნობის მისაღებად.

ნასაყდრალი - ადგილი, სადაც წინათ საყდარი იყო, საყდრის ნანგრევები. მიტოვებული საყდარი.

ნასკვი - თოკის, ძაფის და მისთ. ერთმანეთთან გადაბმის ადგილი, კვანძი.

ნასტურანი (ბერძ.) - ძლიერი რადიოაქტიური მინერალი, ურანიინიტის სახესხვაობა, ერთ-ერთი ძირითადი მადანი ურანის მისაღებად.

ნატანების მოძრაობა - ატმოსფერული წნევის დროს ღია არხებში და ღარებში, წყლის ენერგიის მეშვეობით, მყარი ფხვიერი მასალების გადატანა.

ნატამრევი - სადაც წინათ ტაძარი იყო, ტაძრის ნანგრევები.

ნატეხი - რაიმეზე მოტეხილი ნაწილი; 2. გატეხილი, დამტვრეული.

ნატიფი - ლამაზად გამოკვეთილი, მშვენიერი, მოხდენილი, ფაქიზი.

ნატკეჩი - ფიცრის, ხისა და მისთ. თხელი ანახეთქი.

ნატურა (ლათ.) - რაც არსებობს სინამდვილეში, ბუნებრივი, ნამდვილი გარემო; 2. საქონელი, პროდუქტები და მისთანები, როგორც ფულის ნაცვლად გადასახდელი საშუალება.

ნატურალური - 1. სუფთა, შეურეველი, ბუნებრივი სახით არსებული; 2. რასაც პროდუქტებით, საქონლით იხდიან.

ნატურალური მეურნეობა - მეურნეობა, სადაც პროდუქტებს აწარმოებენ პირადი მოხმარებისათვის და არა გასაყიდად.

ნატურმორტი - სახვითი ხელოვნების ჟანრი, რომელიც ასახავს ერთიან გარემოში ჯგუფურად ორგანიზებულ საგნებს. უსულო საგნების გარდა ნ. ასახულია ბუნებრივი გარემოსაგან მოწყვეტილი ცოცხალი ბუნების ობიექტები - თევზები, ყვავილები, მწერები, ჩიტები, ცხოველები. ადამიანები მხოლოდ ავსებენ ძირითად მოტივს და კომპოზიციაში მეორეხარისხოვან როლს თამაშობენ. ნ. მხატვარი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს საგნების სტრუქტურას, მოცულობას, მათი ზედაპირის ფაქტურას. ნ. ძირითადი ნიშანია დეკორატიულობა, ნატურის გადმოცემის ილუზიური სიზუსტე. ყველაზე ცნობილი ნატურმორტებია: ვან გოგის „მზესუმზირები“, სეზანის „ფორთოხლები“, მატისის „თევზები“, შარდენის „ყურძენი და ბროწეულები“, ფიროსმანის „ნატურმორტი“ და სხვ.

ნატყევარი - ადგილი, სადაც წინათ ტყე იყო.

ნაუტოფონი (ბერძ.) - შექურაზე გამართული ელექტროაკუსტიკური აპარატი გემებისათვის მკვეთრი ხმოვანი სიგნალის მისაცემად ნისლის ან ღრუბლიანი ამინდის დროს.

ნაფიფქი (ნადები, ბრკე) - თხელი ფენა, ნალექი რაიმე ზედაპირზე, ზედაპირის დაფარვა საღებავით, გრუნტით (ძალიან თხელი ფენა).

ნაფოტი (ტკეჩი) - 1. ნახევარფაბრიკატი, რომელიც მიიღება მერქნის ნედლეულის დანაწევრებით. განასხვავებენ ნ. ტექნოლოგიურს, მწვანესა (ხის ფოთლები, ქერქი) და სათბობისას. ტექნოლოგიური ნ. გამოიყენება მერქანბოჭკოვანი და მერქანბურბულოვანი ფილების წარმოებაში; 2. ნაპობი ხე-ტყე, რომელიც მიდის შემდგომ გადამუშავებაზე ხის ფქვილის მისაღებად.

ნაფტალინი - მძაფრი სუნის მქონე თეთრი კრისტალური ნივთიერება; გამოიყენება მედიცინასა და ტექნიკაში, აგრეთვე ჩრჩილისაგან ტანსაცმელის დასაცავად.

ნაფტოლები (ოქსინაფტალინი) - ნაფტალინისაგან წარმოებული ჰიდროქსილის ჯგუფის ნივთიერება. განასხვავებენ α და β ჰიდროქსილის ჯგუფის ნ. ძირითადად გამოიყენება ორგანული საღებავების წარმოებაში.

ნაფშენი - რაც დაიფშენა, რისამე ფშენის შედეგად დარჩენილი

ნაქალაქარი - 1. ადგილი, სადაც წინათ ქალაქი იყო; 2. ძველი ქალაქის ნაშთები, არქეოლოგიურ ძეგლთა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კატეგორია

ნაქერქალი - ხის გამხმარი ქერქი

ნაქურთენი - ხის ტანის შედარებით ახალგაზრდა ნაწილი, გამოირჩევა მოქნილობით, ნაკლებად მედეგია ლპობის მიმართ. მონაწილეობს ხის ზრდის ფიზიოლოგიურ პროცესებში. ნ. სისქე დამოკიდებულია ხის ჯიშზე. მაგ., ზოგიერთი ჯიშის ხეს გული უჩნდება მესამე წელს (ურთხელი, თეთრი აკაცია), ზოგიერთს კი 30...35 წლის შემდეგ (ფიჭვი), ამიტომ ურთხელის ნ. ვიწროა, ფიჭვის - განიერი.

ნაქურთენის ფერადი ლაქები - მერქნის სოკოვანი დაავადება, მერქნის ნარინჯისფერი, ყვითელი, ვარდისფერი და ყავისფერი შეფერილობები.

ნაღვარევი - ადგილი, სადაც ღვარი მოედინებოდა; მშრალი ხევი.

ნაღვენთი - რაც დაღვენთა, გამდნარი სანთლისა და მისთ. დაღვენთებული წვეთი.

ნაღრანტი - წყლისაგან ჩაღრმავებული, ჩანათხარი, ჩახრამული (მაგ., ხევი).

ნაღუნი კუთხოვანა - სორტული ნაღუნი პროფილი, რომელიც შედგება მართი კუთხით განლაგებული ორი თაროსაგან (ნახ. 1). თაროების ზომების მიხედვით კუთხოვანა შეიძლება იყოს თანაბარ- ან არათანაბართაროებიანი.

ნახ. 1

ნაღუნი შველერი (U-მაგვარი ნაღუნი პროფილი) - სორტული ნაღუნი პროფილი, რომელიც შედგება კედლისა და ორი თაროსაგან, განლაგებული კედლის ორივე მხარეზე მართი კუთხით (ნახ. 1). თაროების ზომების მიხედვით ნ.შ. შეიძლება იყოს თანაბარ- ან არათანაბართაროებიანი.

ნახ. 1

ნაყარი - 1. ხელოვნური ყრილი ფუჭი ქანების, არაკონდიციური სასარგებლო წიაღისეულის, გამდიდრების ნარჩენების, წილებისა და სხვ. მასალებისაგან; 2. მიწის ნაგებობანი, რომლებიც ეწყობა მილსადენების ჩასალაგებლად რთულ და ჩავარდნილ უბნებზე, აგრეთვე სამშენებლო მოედნის გასწორებისათვის, გზის საფარის მოწყობისათვის და სხვ.

ნაყარი მასა - მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს თავისუფალი ნაყარი მასალის მასას (წონას) ტონებში კუბურ მეტრზე. დამოკიდებულია ნატეხების სისხოზე და ფორმაზე. ხრეშის ნ. მ. შეადგენს: 1,8...2,0; კირქვის - 1,6...2,0; ბრძმელის წილის - 0,6...1,0; ნაცრის - 0,4...0,6 ტ/მ³-ს.

ნაშალი - გადმოშლილი, ჩამოშლილი, ნანგრევი.

ნაშენი - რაც ააშენეს, აშენებული, ნაგები; მონაგები, ნამატი.

ნაშვერი - კონსოლი (ჩაკიდებული ფილა), რომელიც ერთი ბოლოთი ჩამაგრებულია შენობის კონსტრუქციაში. ემსახურება კედელზე ჩამოკიდებული ლავგარდანის, აივნის წარმოქმნას.

ნაშთი - 1. რისამე არსებობის კვალი, ადრე არსებულის ნიშანი; გადმონაშთი, ნარჩენი; 2. (მათემ.) რიცხვი, რომელსაც

მივიღებთ გასაყოფს რომ განაყოფის მთელი ნაწილისა და გამყოფის ნამრავლი გამოვაკლოთ.

ნაშური - ჩამოგანილი დახერხილი ხე-ტყის ან დეტალების გვერდებზე (წახნაგებზე) შემორჩენილი ჩამოუხერხავი ქერქიანი მორის ნაწილი.

ნაშურიანი მასალა - დახერხილი მასალა (ნაშადი) ჩამოუხერხავი ან ნაწილობრივ ჩამოხერხილი ნაწიბურებით, დასაშვებზე მეტი ზომის ნაშურით.

ნაშხეფ-ბეტონი - ცემენტის, ქვიშისა და ხრემის (ღორღის) მშრალი ნარევი, რომელიც საჭირო ზედაპირზე დაიტანება დაშხეფებით 4...6 ატმ წნევის ქვეშ. ნარევი შლანგიდან გამოსვლის წინ წყლით სველდება. იგი 100...120 მ/წმ სიჩქარით ეშხეფება დასაბეტონებელ ადგილს და ეკვრის მას, რითაც ქმნის ბეტონის მტკიცე ფენას. ნ.-ბ. თითოეული ფენის მინიმალური სისქეა 25...30 მმ. მისი დატანა ხდება ჰორიზონტალურ ზოლებად ქვევიდან ზევით. ზოლების სიგანე მექანიზირებული დაშხეფებისას უნდა იყოს 40...50 სმ, ხოლო ხე...ლით დაშხეფებისას - 60...70 სმ. ნ.-ბ. მოწყობის ტექნოლოგია თავისებური პროცესია, რის გამოც მის შემადგენელ ნაწილებს წაეყენება სპეციფიკური მოთხოვნები. ნ.-ბ. ძირითადად გამოიყენება გვირაბებში დროებით და მუდმივ სამაგრებად.

ნაცადი - რაც სცადეს, გამოსცადეს; გამოცდილი. გამოცდილების მქონე.

ნაცარი - უწვადი ნაშთი (მტკერის სახით), წარმოქმნილი საწვავის მინერალური მინარევებისაგან მისი სრული დაწვის შედეგად. გამოიყენება ბეტონის წარმოებაში დანამატად.

ნაცარწიდა - სამთო ქანების თერმულად გარდაქმნილი კომპლექსური პროდუქტი ან მყარი საწვავის წვის შედეგად მიღებული ნარჩენი.

ნაცეცხლარი - ადგილი, რასაც ცეცხლის კვალი ატყვია, სადაც ცეცხლი ენთო.

ნაცრისფერი სხეული - სხეული, რომლის ელექტრომაგნიტური გამოსხივების შთანთქმის კოეფიციენტი ერთზე ნაკლებია და არაა დამოკიდებული ტალღის სიგრძეზე (სიხშირეზე). ნ.ს. სითბური გამოსხივება სპექტრულად იგივეა, რაც აბსოლუტურად შავი სხეულის გამოსხივება, რომელსაც იმავე ტემპერატურა გააჩნია, მაგრამ განსხვავდება მისგან ნაკლები ენერგეტიკული ნათებით. ხილვადი სხივის არეში ნაცრისფერ სხეულთან ახლოსაა პლატინის სევადი, ნახშირი, მური.

ნამერწი - რელიეფური მორთულობა (ფიგურული და ორნამენტული) შენობების ფასადებსა და ინტერიერებში, როგორც წესი, ჩამოსხმული ან დაწნეხილი თაბაშირის, დუღაბის, ბეტონის ან სხვა მასალისაგან.

ნამეცი - ისევე, როგორც ფიჭვი, საკმაოდ გავრცელებული ჯიშია (ნახ. 1). მერქანი გამოირჩევა თეთრი ფერით, სირბილით, ფისების ნაკლები შემცველობით (5...10 კგ ფისი 1 მ³ მერქანზე). ფიჭვთან შედარებით ნაკლებად მკვრივია. ტანი მასაც სწორი და ცილინდრული აქვს. გულის ფერი განსხვავდება ნაქურთენის ფერისაგან. აქვს დიდი რაოდენობით როკები, რომელთა ფერი მცირედ განსხვავდება მერქნის ფერისაგან. სიმკვრივეა 350...650 კგ/მ³. ნ. ადვილად ლპობადია და ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან სწრაფად ღებულობს რუხ ფერს. ცვლადი ტენიანობის და ხანგრძლივი საექსპლატაციო ვადის მქონე კონსტრუქციებში მიზანშეწონილია კონსერვირებული ნ. მერქნის გამოყენება. ნ. სიცოცხლის პირველ წლებში სიმაღლეში ნელა იზრდება, სულ რამდენიმე სანტიმეტრს იმატებს, მაგრამ შემდეგ სწრაფად იზარბალებს დანაკარგს და 80...100 წლის ასაკში, როდესაც ჭრის დრო მოდის, 35 მეტრს აღწევს. სწორი, წვრილფენოვანი ნ. მერქანი თითქმის ერთადერთი მასალაა როიალების, პიანინოების და სიმებიანი მუსიკალური ინსტრუმენტების დასამზადებლად. ნ. მერქანი, ფიჭვის მერქანთან ერთად, ყველაზე მეტად გამოყენებადი მასალაა მზიდი სამშენებლო კონსტრუქციების, დეტალების, ხის კარკასების, ნივნივების და კავშირების დასამზადებლად. ნ. მარადმწვანე ტანმალაი ხეა. აერთიანებს 40-მდე სახეობას, რომლებიც გავრცელებულია თურქეთში, ჩრდილო კავკასიაში, კარპატისპირეთში, ჩრდილო ამერიკის კონტინენტზე, ევროპისა და რუსეთის ჩრდილოეთში, კორეაში, იაპონიაში. საქართველოში გავრცელებულია მხოლოდ ერთი სახეობა - აღმოსავლური ნ.. ნამეხარი ტყეებით დაფარულია დასავლეთ საქართველოს, ბორჯომის ხეობის და კავკასიონის მთავარი ქედის სამხრეთი ფერდობები. იზრდება ზღვის დონიდან 2200...2300 მეტრამდე. საქართველოში, გარდა ჩამოთვლილისა, ბად-პარკებსა და ნაწილობრივ ტყის კულტურაში, გვხვდება აგრეთვე ინტროდუცირებული სახეობები: ევროპული, ჰიმალაური, ვერცხლისფერი (მჩხელეტავი) ნ. და სხვ. ცოცხლობს 250...300, იშვიათად 500 წლამდე.

ნახ. 1

ნაძვი ადმოსავლური - მარადმწვანე წიწვოვანი ხე, სიმაღლე - 40...60 მ, ვარჯი - კონუსისებური, დახრილი ტოტებით; ასაკოვანი ხის ქერქი - მუქი რუხი ფერის, დახეთქილი, შეიცავს მთრიმლავ ნივთიერებებს; გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოში, ბორჯომის ხეობაში, აჭარა-თრიალეთის ქედზე თბილისამდე და კავკასიონის ქედზე მდ. არაგვის ხეობამდე, ზღ. დ. 300...2400 მ-მდე. გამოიყენება სამშენებლო კონსტრუქციების, დახერხილი მასალის, ხის ტარის დასამზადებლად, აგრეთვე ბაღებსა და პარკებში, როგორც დეკორატიული ხე.

ნაწარმი - საქონელი, პროდუქცია, რომელსაც უშვებს ქარხანა, ფაბრიკა და მისთ.

ნაწვიმარი - წვიმისაგან დასველებული; ამინდი წვიმის შემდეგ.

ნაწიბური - ბრტყელი მასალის გრძივი ვიწრო მხარე.

ნაწილი - 1. მთელის შემადგენელი ერთეული; ის, რისგანაც მთელი შედგება; ის, რაც მთლიან სისტემაში შედის და რის ცალ-ცალკე გამოყოფაც შეიძლება (მაგ., შენობის ნაწილი, ტექნოლოგიური ციკლის ნაწილი და სხვ.); 2. რაიმე სახელმძღვანელოს, ნაწარმოების, თხზულების დასრულებული მონაკვეთი; 3. ზოგი დაწესებულების განყოფილება, რომელიც ამა თუ იმ დარგს განაგებს; 4. ცალკეული საჯარისო ერთეული.

ნაწრთობი - რაც აწრთეს, გამოაწრთეს (მაგ., საბრძოლო იარაღი, საყოფაცხოვრებო ნივთი, საქრელის თავაკი, ჭანჭიკი და სხვ.).

ნაჭა - შუა ცეცხლზე ქვების ჩამოსაკიდი ჯაჭვი, საკიდელი.

ნაჭედი - ჭედვით გამოყვანილი, გამოჭედილი, მოჭედილი, დაჭედილი.

ნახაზი - საგნების, ტექნიკური მოწყობილობებისა და დეტალების გამოსახულება, შესრულებული მათი ზომების, მასშტაბის, შემადგენლობისა და ა.შ. ჩვენებით (მითი-თებით), რაც ერთმნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ამ საგნებს და მათი დამზადებისა და კონტროლის მონაცემებს. პრაქტიკაში ნ. ადგენენ სამუშაო, საამწყოზო, გაზარიტულ, სამონტაჟო, სარემონტო და სხვა დანიშნულებისათვის. ნ. შესრულება დადგენილია ერთიანი საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის სისტემით. სამშენებლო ნახაზები ობიექტის სახის მიხედვით შეიძლება იყოს: არქიტექტურულ-სამშენებლო (საცხოვრებელი, საზოგადოებრივი და სამრეწველო შენობები); საინჟინრო-სამშენებლო (საინჟინრო ნაგებობების ნახაზები - ხიდები, გზები, გვირაბები, ესტაკადები, ვიადუკები, ჰიდროტექნიკური ნაგებობები და სხვ.) და ტოპოგრაფიული (დედამიწის ზედაპირის, ადგილის რელიეფის ნახაზები).

ნახაზი დეტალის - დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს დეტალის გამოსახულებას და ყველა აუცილებელ მონაცემს მისი დამზადებისა და კონტროლისათვის.

ნახაზი საამწყოზო - დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ასაწყობი ერთეულის გამოსახულებას და ყველა აუცილებელ მონაცემს საამწყოზო სამუშაოების ჩატარებისა და კონტროლისათვის.

ნახაზი საერთო სახის - დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს ნაკეთობის კონსტრუქციულ გადაწყვეტას, მისი ნაწილების ურთიერთგანლაგებას და მუშაობის პრინციპს.

ნახაზი სამონტაჟო - დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ნაკეთობის ან მისი ნაწილების გამარტივებულ გამოსახულებას და აუცილებელ მონაცემებს მათი მონტაჟისა და დაყენებისათვის.

ნახატი - ხელით შესრულებული (კონკრეტული ხაზის, შტრიხის, ლაქის და სხვა შერწყმით მიღებული) გრაფიკული გამოსახულება.

ნახევარგამტარი - ნივთიერება, რომლის ელექტროგამტარობის სიდიდე ლითონთა და იზოლატორთა ელექტროგამტარობას შორისაა. ლითონებისაგან განსხვავებით ნ. გამტარების დამახასიათებელი თვისებაა ელექტროგამტარობის ზრდა ტემპერატურის ზრდის მიხედვით, ამასთან ერთად ტემპერატურის ცვლილების საკმარისად დიდ ინტერვალში კუთრი გამტარობა, როგორც წესი, იზრდება ექსპონენციალური კანონით. ნ. ელგამტარობა დამოკიდებულია ტემპერატურაზე, მინარევების რაოდენობასა და ბუნებაზე, ელექტრული ველის გავლენაზე, სინათლეზე და სხვა გარეგან ფაქტორებზე. ნახევარგამტარებია: მარტივი ნივთიერებები (ბორი, ნახშირბადი, სილიციუმი, გერმანიუმი, კალა, სელენი, ტელური); ნაერთები: სილიციუმის კარბიდი, ინდიუმ-დარიშხანი, ინდიუმ-სტიბიუმი, გალიუმ-სტიბიუმი, ალუმინ-სტიბიუმი და სხვ. ნ. გამოიყენება ტექნიკის სხვადასხვა დარგში, რადიოტექნიკაში, ავტომატიკაში.

ნახევარვაგონი - რკინიგზის მაღალბორტებიანი ღია სატვირთო ვაგონი. იყენებენ მადნის, ნახშირის, ხე-ტყის და მისთ. გადასაზიდად. კონსტრუქციის მიხედვით ნ. შეიძლება იყოს: ჰოპერი, დუმკარი ან ტრანსფერკარი.

ნახევარი - 1. რაიმე მთელის ორი თანაბარი ნაწილიდან ერთ-ერთი; 2. დროის მონაკვეთის შუა ნაწილი.

ნახევარკოლონა - კოლონა გამოწეული კედლის სიბრტყიდან ნახევარი დიამეტრით (ნახ. 1). კონსტრუქციულად ნ. კედლისათვის ასრულებს კონტრფორსის დანიშნულებას.

ნახ. 1

ნახევარმისაბმელი - ერთ-, ორ- ან სამდერძა უძრავო მისაბმელის სახეობა, რომელიც წინა ნაწილით ეყრდნობა საწევარს (ნახ. 1). ნ. სატრანსპორტო საშუალებაა, რომლითაც გადააქვთ სხვადასხვა ტვირთი (ზოგჯერ ხალხის გადასაყვანადაც გამოიყენება) ყველა კატეგორიის გზებზე. ექსპლუატაციისა და მარის კონსტრუქციის მიხედვით არსებობს ნ. სახეები: ბორტიანი, ტენტიანი, ფარდისებრი, ფარდისებრ-ბორტიანი, მთლიანლითონური ფურგონი, იზოთერმული, რეფრიჟერატორი, კონტეინერმზიდი, თვითმცლელი, ჯაგვი (ტრალი), ცისტერნა და ხე-ტყის საზიდი.

ნახ. 1

ნახევარმორი (ფინი) - შუალედური ფორმის მასალა, რომელიც მიიღება მორის გრძივი გახერხვით.

ნახევარსახეხელა - საბათქაშე ხელის ინსტრუმენტი, მართკუთხა ფორმის ხის (ლითონის, პლასტმასის) ფარი სახელურით (ნახ. 1). გამოიყენება სამშენებლო ნარევის წასაცხებად, გასასწორებლად და გასაგლუვებლად.

ნახ. 1

ნახევარსვეტი - აყრდნობილი სვეტი, პილასტრი, კედლის სვეტი; სვეტი, რომელიც კედლის სიბრტყიდან თავის სისქის ნახევარზეა გამოწეული.

ნახევარტომპაკი - თითბერისა (Zn) და სპილენძის (Cu) შენადნობი, რომლის შემადგენლობაში თითბერის წილია 10...20%. გამოირჩევა მაღალი კოროზიამედეგობით, კარგი მექანიკური თვისებებით. მისგან ამზადებენ მოქნილ შლანგებს, საკონდენსაციო მილებს, ბადეებს და სხვ.

ნახევარფაბრიკატი - ნაკეთობა, რომელმაც გაიარა პირველადი დამუშავება, მაგრამ მოითხოვს საბოლოო დამუშავებას, რათა ვარგისი გახდეს მოხმარებისათვის. მშენებლობაში ნ. მიეკუთვნება: დახერხილი ხის ნაწარმი (ფიცრები, ძელები, ძალაკები, პლინთუსები, სახელურები, პარკეტი და ა.შ.), ფანერი, პლასტმასის დეტალები, გადახურვის კოჭები, წამწების ელემენტები, ქანობისა და ტიხრის ფარები, საყალიბე ფარები, მაკავშირებლები, ფურნიტურა, არმატურა, ჩასატანებელი დეტალები, სხვადასხვა ტიპის ლენტები, ბეტონისა და ცემენტის დანამატები და ა.შ.

ნახევარფრთა - ფრთა, რომლის ქანობის სიგრძე დამოკლებულია სახურავის კეხის მხრიდან ან შენობის ტორსების მხრიდან.

ნახევარფრონტონი - ფრონტონის სახეობა, რომელშიაც ამოღებულია ჰორიზონტალური ზოლურას შუა ნაწილი.

ნახევრად გამტარი მასალები - მასალები, რომელთა ელექტროგამტარობას აქვს შუალედური მნიშვნელობა ლითონების და დიელექტრიკების ელექტროგამტარებლობებს შორის, ძირითადად გამოიყენება კრისტალური ნ.გ.მ. - სილიციუმის ან გერმანიუმის მონოკრისტალები.

ნახევრულა - აგურის ნახევარი.

ნახერხი ხის - მსუბუქი ფხვიერი პროდუქტი (ნარჩენი), რომელიც მიიღება ხე-ტყის დახერხვის შედეგად. გამოიყენება შემცხებად ხე-პლასტმასის ფილების და წებოს წარმოებაში, საშენ მასალათა რიგ წარმოებებში ამოსაწვავი

დანამატის სახით, საწვავად ინდივიდუალურ გათბობის ღუმელებში და სხვ.

ნახვრეტი - რაიმე სიბრტყეში, საგანში გაკეთებული წვრილი სიცარიელე; ჭუჭრუტანა, ხვრელი.

ნახტომი - სწრაფი გადასვლა ერთი მდგომარეობიდან მეორეში; ერთბაშად მომხდარი ცვლილება.

ნახშირბადი - დ.ი.მენდელეევის პერიოდული სისტემის ქიმიური ელემენტი სიმბოლოთი C და ატომური ნომრით 6. მიეკუთვნება არამეტალებს. ცნობილია მისი რამდენიმე ალოტროპული სახეცვლილება - გრაფიტი, ალმასი და ამორფული ნახშირი. ალმასი ცნობილია, როგორც უფერო, გამჭვირვალე, ძალიან მაგარი ნივთიერება, გრაფიტი კი შავი ფერის, რბილი ნივთიერებაა, რომელიც ფურცელზე ტოვებს კვალს. არაორგანული ნ. უდიდესი წყაროა კირქვა, დოლომიტი და ნ. დიოქსიდი, თუმცა მნიშვნელოვანი რაოდენობა გვხვდება ქვანახშირის ორგანულ ფენებში, ნავთობში, ტორფში. მეოთხე ელემენტია მთელ სამყაროში გავრცელების მიხედვით - წყალბადის, ჰელიუმის და ჟანგბადის შემდეგ (მასის მიხედვით). ნ. უნიკალური თვისება დედამიწაზე არსებულ ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე წარმოქმნას პოლიმერული ფორმები, მას ხდის სიცოცხლის ქიმიურ საწყისად ყველა სხვა ცნობილ ელემენტებს შორის. ნ. ქმნის ათ მილიონ სხვადასხვა ნაერთს! ნახშირბადთან დაკავშირებული წყალბადი იძლევა სხვადასხვა ნახშირწყალბადს, რომლებიც მნიშვნელოვანია ინდუსტრიაში, როგორც გამაცივებელი აგენტები, ასევე გამხსნელები, საცხი ნივთიერებები; ასევე წარმოადგენენ ქიმიურ წყაროს პლასტმასების და საწვავი ნივთიერებების წარმოებაში. ჟანგბადთან და წყალბადთან შეერთებით ნ. შეუძლია მოგვცეს მნიშვნელოვანი ბიოლოგიური ნაერთები, მათ შორის შაქრები, ლიგნინები, ხიტინები, ალკოჰოლები, ცხიმები და არომატული ეთერები, კაროტინოიდები და ტერპენები. აზოტთან იგი წარმოქმნის ალკალოიდებს და გოგირდთან შეერთებით იძლევა ანტიბიოტიკებს, ამინომჟავებს და რეზინის პროდუქტებს ნ. აღმოჩენილი იქნა დიდი ხნის წინ და ცნობილი იყო ადრეულ ცივილიზაციაში ჭვარტლის და ქვანახშირის სახით. ალმასი აღმოჩენილი იყო ჩინეთში ჩვ.წ.-მდე 2500 წლის წინათ. ნ. ქვანახშირის სახით რომის იმპერიის დროიდან მიიღებოდა იგივე ქიმიით, რაც დღეს - ხის მშრალი გამოხდით. 1722 წელს რიმორმა აჩვენა, რომ რკინა შეიძლება გადაიქცეს ფოლადად ზოგიერთი ნივთიერების შთანთქმისას და ეს ნივთიერება ცნობილია, რომ არის ნ. 1722 წელს ა.ლავუაზიემ უჩვენა, რომ ალმასი არის ნახშირბადის ფორმა, როდესაც იგი იწვის. კ. შეელემ უჩვენა, რომ გრაფიტი, რომელზეც ფიქრობდნენ, რომ ის არის ტყვიის ერთ-ერთი ფორმა, სინამდვილეში არის ნახშირბადი. 1786 წელს ფრანგმა მეცნიერებმა კ. ბერთოლემ, გ. მონგამ და ს. ვანდერმონდმა შემდგომში უჩვენეს, რომ ეს ნივთიერება ნახშირბადია. ალმასის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი დეპოზირებულია აფრიკაში, უმეტესად სამხრეთ აფრიკაში, ნამიბიასა და კონგოში. იგი არის აგრეთვე კანადაში, ბრაზილიაში, რუსეთის არქტიკაში, ავსტრიაში. გრაფიტის კომერციული ბუნებრივი მარაგი გვხვდება დედამიწის ბევრ ნაწილში, მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანი წყაროა ჩინეთში, ინდოეთში, ბრაზილიაში და ჩრდილოეთ კორეაში. ნ. და მისი ნაერთების გამოყენების სფერო განუსაზღვრელია. დღეისათვის წარმოუდგენელია ნ. გარეშე ისეთი წარმოებების ფუნქციონირება, როგორიცაა: მეტალურგია, ქიმიური ინდუსტრია, პლასტმასები, მინა, სამშენებლო მასალები,, მსუბუქი მრეწველობა, კვების მრეწველობა, მედიცინა და ა.შ.

ნახშირბადიანი ფოლადი - არალეგირებული ფოლადი, რომელშიც ნახშირბადის შემცველობა 0,04...2%-ია და მუდმივი მინარევები – მარგანეცი, კაჟი, გოგირდი და ფოსფორი არ აღემატება 1%-ს. ნახშირბადის პროცენტული შემცველობის მიხედვით ნახშირბადიანი ფოლადები არის: დაბალნახშირბადიანი (0,25%-მდე), საშუალონახშირბადიანი (0,25...0,6%) და მაღალნახშირბადიანი (>0,6%).

ნახშირი - დანალექი მყარი საწვავი სასარგებლო წიაღისეული. ნ. შედგება ორგანული ნივთიერებებისგან (პლანქტონური მიკროორგანიზმების მეშვეობით გარდაქმნილი უმაღლესი და უდაბლესი მცენარეების ნაშთები), შავი ფერის მინერალური მინარევებისგან და ტენისგან. ნ. დედამიწის ქერქში გვხვდება ფენებრივი და ლინზისებური ბუდობების სახით. აქვს მიწისებრი, მასიური, შრეებრივი ან მარცვლოვანი სტრუქტურა. ნ. წარმოქმნის საწყის სტადიაში მცენარეული ნაშთები გარდაიქმნება ტორფად. ტორფი, განამარხების შემდეგ, შედარებით დაბალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში, გარდაიქმნება მურანახშირად; ეს უკანასკნელი გადიდებული წნევისა და ტემპერატურის ხანგრძლივი ზემოქმედების შედეგად გარდაიქმნება ქვანახშირად; ქვანახშირი - ანთრაციტად. ამ სტადიებზე თანდათანობით იზრდება ნახშირბადის შეფარდებითი შემცველობა, რასაც თან სდევს ნახშირის თბოუნარიანობის ზრდაც. საქართველოში ნ. საბადოებია: ტყიბულ-შაორის ქვანახშირის საბადო, ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადო, ახალციხის მურა ნახშირის საბადო. ნ. წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად ენერგეტიკულ წყაროს, ამას გარდა მას ფართოდ იყენებენ შავ და ფერად მეტალურგიაში, ქიმიურ და სატრანსპორტო მრეწველობაში, საყოფაცხოვრებო დანიშნულებით და სხვ

ნახშირორჟანგი - ნახშირბადის დიოქსიდი, აირი - CO₂. თხევად მდგომარეობაში გადასვლის გარეშე მყარდება და წარმოქმნის თეთრ თოვლისებრ მასას („მშრალი ყინული“). ნ. რეაგირებს წყალთან, რომელიც წარმოქმნის სუსტ ნახშირმჟავას - H₂CO₃, რომელიც თავის მხრივ წარმოქმნის მარილებს - კარბონატებს. დედამიწაზე ფართოდაა გავრცელებული კარბონატები: კალციუმის კარბონატი (მინერალური ფორმებია - ცარცი, მარმარილო, კალციტი, კირქვა და სხვა) და მაგნიუმის კარბონატი (მინერალური ფორმაა დოლომიტი).

ნახშირპლასტიკი (კარბონი, კარბონოპლასტი) - პოლიმერული კომპოზიტური მასალა, დაარმირებული ურთიერთგადახლართული ნახშირბადის ბოჭკოებისაგან, რომლებიც განლაგებულია პოლიმერული ფისების (მაგ., ეპოქსიდის) მატრიცაში. სიმკვრივე 1450...2000 კგ/მ³. გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით, სიხისტითა და მცირე მასით. კუთრი მახასიათებლებით ხშირად აჭარბებს მაღალი სიმტკიცის ფოლადს. გამოყენების სფერო: სარაკეტო-კოსმოსური ტექნიკა, ავიატექნიკა, გემთმშენებლობა, მანქანათმშენებლობა, რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების გაძლიერება, სპორტული ინვენტარი, სამედიცინო ტექნიკა, პროთეზები, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა, მოდელირება, მუსიკალური ინსტრუმენტები და სხვ.

ნახშირჟანგი - ნახშირბადის ოქსიდი (CO); უფერო და უსუნო აირი (მზუთავი აირი). ნ. ძლიერი საწამლავია. იწვის ჰაერზე და გამოყოფს სითბოს დიდ რაოდენობას. საწარმოო შენობებში მისი დასაშვები კონცენტრაციაა 0,02 მგ/ლ.

ნახშირწყალბადები - ორგანული ნაერთების კლასი, რომელშიც შედის მხოლოდ წყალბადისა (H) და ნახშირბადის (C) ატომები.

ნეგოცია - კომერციული გარიგება.

ნედლეული - 1. ნედლი ნავთობი და ბუნებრივი გაზი ბუნებრივ მდგომარეობაში, იმპორტირებული ნედლი ნავთობისა და ბუნებრივი გაზის ჩათვლით, რომლებიც გამოიყენება ნავთობის გადამუშავებისათვის, გაზის დამუშავებისათვის ან ტრანსპორტირების საქმიანობისათვის; 2. შრომის საგანი, რომელმაც შრომის ზემოქმედებით განიცადა გარკვეული ცვლილება და საჭიროებს შემდგომ გადამუშავებას. ნ. ორი სახისაა: სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო. სამრეწველო თავის მხრივ არის მინერალური და ხელოვნური. მინერალური ნ. გამოყენების სფეროს მიხედვით სხვადასხვაგვარია: სათბობ-ენერგეტიკული, მეტალურგიული, სამთო-ქიმიური, სამენი მასალებისათვის განკუთვნილი ნ. და სხვ. მრეწველობის ზოგიერთ დარგში პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ნ. დაყოფას პირველად და მეორად ნედლეულად. მეორადი ნ. (ჯართი, მაკულატურა) სწორი გამოყენება უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი შრომის ეკონომიას.

ნედლი წყალი - ქიმიურად დაუმუშავებელი და მექანიკური მონარევებისგან გაუწმენდავი წყალი.

ნეიზელბერი - სპილენძის შენადნობი ნიკელთან (13,5...16,5%) და თუთიასთან (18...22%). ჰაერზე არ იჟანგება. გამოიყენება სამედიცინო ინსტრუმენტების, სატელეფონო აპარატურის, ჭურჭლის, მხატვრული ნაკეთობების დასამზადებლად.

ნეიტრალური (ლათ.) - 1. ვინც არ ემხრობა არც ერთ მხარეს; 2. ქვეყანა (ტერიტორია), სადაც საერთაშორისო შეთანხმების მიხედვით არ შეიძლება ომის წარმოება, სამხედრო ძალების განლაგება; 3. კონსტრუქციის გაანგარიშებისას ღერძი ან სიბრტყე, რომელიც ერთმანეთისაგან ყოფს ტანის გაჭიმულ და შეკუმშულ ნაწილებს (მაგ., გაღუნული კოჭის განივკვეთის ნეიტრალური შრე და სხვ.).

ნეიტრალური დაწნევა - მასალის ფორმებში არსებული წყლის დაწნევა.

ნეიტრალური ფენა - ძელის ბოჭკოთა ფენა, რომლებიც არ იცვლიან თავის სიგრძეს ძელის ღუნვისას.

ნეიტრალური ღერძი - გაღუნული ძელის განივკვეთში მდებარე წრფე, რომლის გასწვრივაც ნორმალური ძაბვა წულის ტოლია.

ნეიტრონი - ატომის ბირთვში შემავალი ნაწილაკი, რომელსაც არა აქვს ელექტრული მუხტი.

ნეკერჩხალი - 5...40 მ სიმაღლის ფოთოლმცვივანი ხე (ნახ. 1). შეიცავს 150-მდე სახეობას, რომელიც გავრცელებულია ევრაზიაში, ჩრდილოეთ და ცენტრალურ ამერიკასა და ზონდის არქიპელაგის კუნძულებზე, ზომიერი და სუბტროპიკული ჰავის პირობებში, ნოყიერ და დაწრეტილ ნიადაგებზე. ზოგი ეგუება ნიადაგის სუსტ დამლაშებას. ყინვაგამძლე მცენარეა. კავკასიაში 11 სახეობაა, საქართველოში - 9. გავრცელებულია დაბლობიდან სუბალპურ სარტყელამდე. ნ. მერქანი მკვრივი, გამძლე და მაგარია, კარგად პრიალდება. სიმკვრივე 510...770 კგ/მ³. იყენებენ ავეჯის, მუსიკალური ინსტრუმენტების, სპორტული ინვენტარის, საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად. გავრცელებული ჯიშებია: სოსნოვსკის, თათრული, ამერიკის წითელი, შაქრის, იფანფოთოლა, თათისებრი ნეკერჩხალი, მაღალმთის ბოყვი, ლეკა, აზიური „გინალა“ და სხვ. მშენებლობაში მისი გამოყენება შეზღუდულია სიძვირის გამო.

ნახ. 1

ნეკერჩხალი ქართული - ფოთლოვანი ხის ჯიში, სიმაღლით 5...15 მ, აქვს კოხტა, ლამაზი ვარჯი ხშირი ტოტებით; ფოთლები - მომწვანო, სამწაკეთიანი, წვრილი და ხორციანი, სწორად მდგომ მტევნისებურ ყვავილედებად შეკრული, მერქანი - მკვრივი და ლამაზი ტექსტურის. გავრცელებულია, ძირითადად, ქიზიყში (კახეთი) და ქვემო ქართლში. გამოიყენება ავეჯის, სპორტული იარაღის, საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად, აგრეთვე, როგორც დეკორატიული ხე ბაღებისა და პარკების მოსაწყობად.

ნეკი (ინგლ.) - მაგმური ქანის სვეტისებრი სხეული, რომლითაც ამოვსებულია ვულკანის ყელი (ლავა, ტუფები, შერეული გენეზისის ბრექჩიები და სხვ.). გვხვდება აგრეთვე დედამიწის ზედაპირზე ექსტრუზივის სახით. განივკვეთში ნეკი მომრგვალოა, ოვალური ან დარღვეული გარშემოხაზულობის, რომლის ზომები რამდენიმე მეტრიდან 1,5 კმ-მდეა. ფხვიერი ვულკანური მასალის დამტვრევის შემდეგ ნ., ჩვეულებრივ ძლიერ არის სახეშეცვლილი პოსტმაგმატური აირჰიდროთერმებით. რბილ ქანებთან შეღწევის შემდეგ ნ. ეროზიის გავლენით იღებს სვეტისებურ ამონაწევს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნეკრესი - ქართული ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი უძველესი (IV-VI საუკუნე) ძეგლი - სამონასტრო კომპლექსი კახეთში (ნახ. 1). მდებარეობს ყვარლის რაიონის სოფელ შილდის მახლობლად, კავკასიონის ქედის განშტოებაზე. ნ. სამონასტრო კომპლექსი ქართული ხუროთმოძღვრების რამდენიმე ძეგლს აერთიანებს, რომელთაგან IV საუკუნის II ნახევრის მცირე ზომის ბაზილიკა ერთ-ერთი უძველესია საქართველოში დღემდე მოღწეული ეკლესიათაგან. ნ. ეს უაღრესი ეკლესია გეგმაში ზომით 4,6x3,8 მ, მსგავსად ამ რეგიონის სხვა ძეგლებისა, ნაგებია ფლეთილი ქვით და დგას საგანგებოდ შექმნილ საყრდენზე (სუბსტრუქციაზე), რომელშიც კრიპტაა (საძვალე) მოწყობილი. ეს მცირე თავისებური ნაგებობა გარეთა სივრცისკენ თაღებით იხსნება. ეკლესიის ცენტრალური ნაწილი ძალიან ვიწრო და მაღალია. აღმოსავლეთით ნალისებრი ფორმის აფსიდით მთავრდება. ასევე ნალისებრია ფართო ფორმის თაღები, რომლითაც ცენტრალური ნაწილი გვერდითებს უკავშირდება. მკაფიოდ გამოვლენილი ნალი, ქართული ხუროთმოძღვრების ეს ერთ-ერთი ადრეული ფორმა, არაერთგზის არის გამოყენებული ამ სამლოცველოშიც. ასეთივე ნალისებრი ფორმის თაღით სრულდება ყველა სარკმელი. დიდი სამეკლესიანი ბაზილიკა VII საუკუნის დასაწყისის განეკუთვნება. იგი გარედან გეგმით სწორკუთხაა. მთავარი ეკლესიის საკუთხეველი სამნაწილიანია. გვერდითი ეკლესიები ცენტრალურზე მოკლეა. დასავლეთით მთავარი, ხოლო ჩრდილოეთითა და სამხრეთით გვერდის შესასვლელებია. VIII-IX საუკუნეების გუმბათოვანი ეკლესია გეგმის თავისებურებით გამოირჩევა. ეკლესია ნაგებია ფლეთილი ქვით, კუთხეებსა და ყველა კონსტრუქციულ ნაწილებში შირიმია გამოყენებული. ეკლესიის ფასადები სადაა. ერთადერთ დეკორაციულ ელემენტს დასავლეთ ფასადზე გამოკვეთილი ჯვარი წარმოადგენს, აღმოსავლეთ ფასადზე კი, იმავე შირიმის წარბი სარკმლის თავზე. ინტერიერში მთავარი ეკლესია ღრმა საკურთხევლით სრულდება. მის ორივე მხარეს სწორკუთხა პასტოფორუმებია განთავსებული (სამსხვერპლო და სადიაკვნე), ხოლო მათ გაგრძელებაზე, სიმეტრიულად,

აპსიდებით დასრულებული გვერდითი "ეკლესიები" მოცემული. ნეკრესის სამეკლესიანი ბაზილიკა ღვთისმშობლის მიძინების სახელზეა აგებული და ამ ტიპის ეკლესიათა ჩამოყალიბებულ, კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს. ეკლესია XVI საუკუნეში მოუხატავთ და თითქმის სრულადაა შემონახული ბაზილიკის ცენტალურ ეკლესიაში. აქ დაცულია ქართული და ნაწილობრივ ბერძნული ფრესკული წარწერები. ნ. გუმბათიანი ეკლესია განთავსებულია მონასტრის კომპლექსის დასავლეთ ნაწილში, იგი აღიქმება როგორც ანსამბლის კომპოზიციის დამასრულებელი წერტილი. დაახლოებით ამავე დროს, გუმბათიანი ეკლესიის აღმოსავლეთით, ხევის პირას აუგიათ გმელი, ორსართულიანი საეპისკოპოსო სასახლე. სასახლის ოთახები ანფილადური წესით არის განლაგებული; პირველი სართულის მთავარ დარბაზში შემორჩენილია რვაწახნაგა სვეტი, რომელსაც ზედა სართულის იატაკის სისტემის მთავარი კოჭები ეყრდნობა. მოგვიანებით, ამ სვეტის ორივე მხარეს, კედელი ჩაუშენებიათ. სასახლის დარბაზში უამრავი ნიში და უზარმაზარი ბუხრებია მოწყობილი. სასახლის გაგრძელებაზე აღმოსავლეთით, განლაგებულია ერთსართულიანი შენობა, რომელშიც მარანია მოწყობილი. მარნის თავზე XVI საუკუნეში ააშენეს ოთხსართულიანი ოთხკუთხა თავდაცვითი დანიშნულების მქონე კოშკი, რომელშიც მოხვედრა უშუალოდ მარნიდანაა შესაძლებელი. კოშკი მაღალია, სართულშუა გადახურვები ხისაა. ანსამბლი გარშემორტყმულია ქვის გალავნით. შემოსასვლელი გალავანს სამხრეთ-დასავლეთით ჰქონდა. გვიან შუა საუკუნეებში კომპლექსს მცირე ზომის, კოხტა დარბაზული სამლოველო შეემატა. ნ. მონასტერი საუკუნეთა განმავლობაში ქართული კულტურის უმნიშვნელოვანეს ცენტრს წარმოადგენდა.

ნახ. 1

ნეკროპოლი - პირდაპირ ნიშნავს «გარდაცვლილთა ქალაქს», სასაფლაო.

ნეკროპოლისი (ბერძ.) - ანტიკური ქალაქის განაპირას მოწყობილი სასაფლაო.

ნეო-ბაროკო - არქიტექტურის, მხატვრობისა და დეკორატიული ხელოვნების ქმნილებები, რომელშიც გამოყენებულია ბაროკოს სტილის მნიშვნელოვანი ასპექტები. ნ.-ბ. არქიტექტურის თვალსაჩინო ნიმუშებია: აშტონის მემორიალი (ლანკასტერი, ინგლისი); ბელოსელსკი-ბელოზერსკის სასახლე (ნახ. 1)(სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი); კრისტინსბორგის სასახლე (კოპენჰაგენი, დანია); ორთაქის მეჩეთი (სტამბოლი, თურქეთი); გარნიეს სასახლე (პარიზის ოპერა, საფრანგეთი); ზემპერის ოპერა (ნახ. 2)(დრეზდენი, გერმანია); სცეკენის სამკურნალო აბანო (ბუდაპეშტი, უნგრეთი); მოცეკვავე სახლი (ნახ. 3)(პრაღა, ჩეხეთი) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნეო-კლასიკა - ნეოკლასიციზმი, ხელოვნების მიმდინარეობა, რომელიც განვითარდა XVIII-XIX საუკუნეების მხატვრობაში, არქიტექტურასა და ლიტერატურაში. ნეოკლასიციზმი ჩაისახა რომში, აქედან კი გავრცელდა საფრანგეთში, რასაც ხელი შეუწყო რომში ფრანგული აკადემიის არსებობამ. შემდეგში ინგლისშიც შეაღწია. ნ. ქადაგებს ანტიკური ხანის ღირებულებებისადმი დაბრუნებას. ძველის სტილის ამ ახალ გამოვლინებას სურდა ყველაფერი "მაღალ გემოვნებაში" მოექცია და შეფასების კრიტერიუმად მხოლოდ ანტიკურობა აეღო (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნეოკლასიციზმი - ხელოვნების მიმდინარეობა, რომელიც განვითარდა XVIII-XIX საუკუნეების მხატვრობაში, არქიტექტურასა და ლიტერატურაში. ის ჩაისახა რომში, აქედან კი გავრცელდა საფრანგეთში, რასაც ხელი შეუწყო რომში ფრანგული აკადემიის არსებობამ. შემდეგში ინგლისშიც შეაღწია. ნ. ემყარება ვინკელმანის პრინციპებს და ქადაგებს ანტიკური ხანის ღირებულებებისადმი დაბრუნებას. ძველის სტილის ამ ახალ გამოვლინებას სურდა ყველაფერი „მაღალ გემოვნებაში“ მოექცია და შეფასების კრიტერიუმად მხოლოდ ანტიკურობა აეღო. მშენებლობაში ნ. ნიმუშებია: პრადოს მუზეუმი მადრიდში (ესპანეთი), შოტლანდიის სამეფო აკადემია (ნახ. 1), კანის მერია (საფრანგეთი), ყოფილი მთავარმართებლის სასახლე თბილისში (ნახ. 2) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნეოლითი (ბერძ.) - ახალი ქვის ხანა; ქვის ხანის უკანასკნელი ეპოქა.

ნეონის ნატურა - სინათლის აირგანმუხტვადი წყარო, რომელშიც გამოყენებულია დაბალი წნევის ნეონის განმუხტვის გამოსხივება. გამოიყენება სასიგნალო, დეკორატიული და სარეკლამო განათებისათვის.

ნეოტექტონიკა - ტექტონიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის დედამიწის ნეოგენის და ანთროპოპოგენის დროინდელ ტექტონიკურ მოძრაობას; ეს მოძრაობა განსაკუთრებით დიდ როლს ასრულებს თანამედროვე რელიეფის წარმოქმნაში.

ნეო... - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - ნიშნავს „ახალს“.

ნერვიურა (ლათ.) - 1. კამარის გამობურცული წიბო; ნერვიურათა სისტემა ქმნის კარკასს; დამახასიათებელია გოთიკური ნაგებობათათვის (ნახ. 1); 2. გურტი; კამარის შიდა ზედაპირის დამანაწევრებელი დაპროფილებული ზოლი, წიბო.

ნახ. 1

ნეტო (იტალ.) - 1. საქონლის სუფთა მასა ტარის გარეშე; 2. პროდუქციის წმინდა მასა; 3. მოგების სიდიდე; 4. ბიუჯეტის მოცულობა დანაკარგების, გადარიცხვებისა და სხვა გამონაკლისებით.

ნეფელინი (ბერძ.) - ღია ნაცრისფერი ან მომწვანო ფერის სილიკატების კლასის მინერალი, რომელიც წარმოადგენს ტუტე ქანების ერთ-ერთ ძირითად შემადგენელ ნაწილს. მისგან მიიღება ალუმინი, სოდა, სილიკოგელი და სხვ. გამოიყენება ცემენტის და სასუქების წარმოებაში.

ნეფი - ბაზილიკური შენობის ერთ-ერთი გრძივი ნაწილთაგანი.

ნეფოსკოპი (ბერძ.) - ხელსაწყო, რომლითაც განსაზღვრავენ ღრუბელთა მოძრაობის სიჩქარეს და მიმართულებას.

ნეომპალა (ჰუმუსი) - ნიადაგის ორგანული, ჩვეულებრივ, მუქად შეფერილი ნაწილი, რომელიც წარმოქმნილია მცენარეული და ცხოველური ნარჩენების ბიოქიმიური გარდაქმნების შედეგად. მის შედგენილობაში შედის ჰუმინომაჟავეები (დიდი მნიშვნელობა აქვთ ნიადაგის ნაყოფიერებისათვის) და ფულვომაჟავეები (კრენისა და აპოკრენის). შეიცავს მცენარის კვებისათვის საჭირო ყველა ელემენტს, რომლებიც მიკროორგანიზმების ზემოქმედებით მცენარისათვის ადვილად შესათვისებელია. ნ. განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით შეიცავს შავმიწები. შედარებით მცირე რაოდენობითაა ეწერ და რუხ ნიადაგებში.

ნეჭა - სუფთად წნული ჭილობი.

ნიადაგთმცოდნეობა - მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ნიადაგებს.

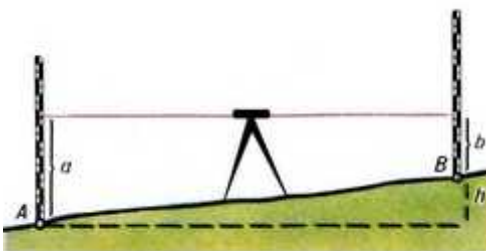
ნიადაგი - 1. დედამიწის ქერქის ზედა შრე; 2. (გადატანით) რისამე საფუძველი, საყრდენი.

ნიაგი - სუსტი, ნელი ქარი, სიო.

ნიაღვარი - მოვარდნილი წყალი; ჩნდება დიდი წვიმების ან უხვი თოვლის დნობის შედეგად.

ნიგროლი (ლათ.) - იყენებენ ავტომობილის, ტრაქტორის და სხვ. ბენზინისა და დიზელის ძრავების შესაჩეთად. მიიღება ნავთობის გადამუშავებით.

ნიველირება (ნიველობა) - 1. დედამიწის ზედაპირის წერტილების სიმაღლეთა განსაზღვრა ზოგიერთ ამორჩეულ წერტილთან ან ზღვის დონესთან შედარებით; 2. ნიველირება - მოქმედებათა ერთობლიობა, ადგილზე წერტილთა შორის არსებული სიმაღლეთა სხვაობების განსაზღვრისათვის რაიმე პირობითი დონის მიმართ. ნ. აწარმოებენ თარაზული (ჰორიზონტალური) ან დახრილი სვლით ან ფიზიკური მეთოდებით: 1. თარაზული (ჰორიზონტალური) სხივით ნიველირება (ნახ. 1) სრულდება ვატერპასით ან ნიველირით. პირველ შემთხვევაში იყენებენ ლარტყას შვეულითა და თარაზოთი. ნიველირთან ერთად კი საჭიროა ორი ერთნაირი სანიველირე ლარტყა. ნიველის აყენებენ ორ წერტილს შორის და საზღვრავენ h აღმატებას ფორმულით: $h = a + b$, სადაც a და b არის ანათვლები უკანა და წინა ლარტყაზე. ვინაიდან ინსტრუმენტი ლარტყებიდან ტოლ მანძილზეა დაყენებული, აღმატების განსაზღვრაზე გავლენას არ ახდენს დედამიწის სიმრუდის, რეფრაქციისა და ინსტრუმენტის შეცდომები. იმ შემთხვევაში, როცა წერტილებს შორის მანძილი დიდია, მათ შორის დაბრკოლება ან მანძილი მოკლეა, მაგრამ დიდია დაქანება, საჭირო ხდება რთული ნ. შესრულება (ინსტრუმენტის რამდენჯერმე გადაადგმა); 2. დახრილი სხივით ნიველირება სრულდება თეოდოლიტით ან კაპრეგელით. წერტილთა შორის არსებული სიმაღლეთა სხვაობა (აღმატება) განისაზღვრება ფორმულით: $h = L_0 \cdot \text{tg} D + i - v + f$, სადაც L_0 არის წერტილთა შორის ხაზების ქვედებული; D - თეოდოლიტის ჭოგრის სამიზნის ღერძის დახრის კუთხე; i - ინსტრუმენტის სიმაღლე; v - ლარტყის სიმაღლე მისი ფუმიდან დამიზნების წერტილამდე; f - დედამიწის სიმრუდისა და რეფრაქციის გავლენა, რომელიც გამოითვლება ფორმულით: $f = (1 - k) \cdot L_0^2 / 2R$, სადაც k არის რეფრაქციის კოეფიციენტი; R - დედამიწის რადიუსი ($R = 6380$ კმ); L_0 - ის განსაზღვრა შეიძლება ტრიგონომეტრიული წესით, მექანიკური გაზომვით ან მანძილზომებით; 3. ფიზიკური მეთოდით ნიველირება სრულდება ჰიდროსტატიკური ნიველირებით ან ბარომეტრით. პირველ შემთხვევაში აღმატებები განისაზღვრება ჰიდროსტატიკური ნიველირების მილაკიანი ლარტყების შკალეზე ანათვლების სხვაობით, ხოლო მეორე შემთხვევაში მიმართავენ ბარომეტრულ ნიველირებას; 3. გადატ. განსხვავების მოსპობა, გათანაბრება.

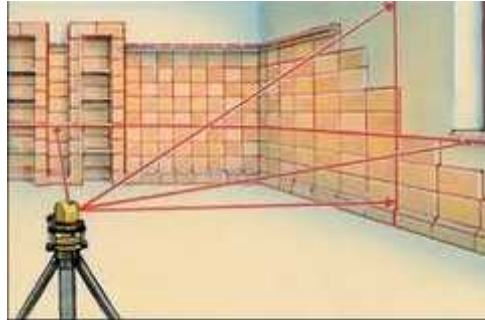

ნახ. 1

ნიველირი (ფრანგ.) - გეოდეზიური ოპტიკური ხელსაწყო, რომლითაც წარმოებს ტერიტორიის ნიველირება - ვერტიკალური გეგმარება, აგრეთვე ხაზებისა და სიბრტყეების საჭირო დახრის კუთხით დაკვალვა. იგი შეუცვლელი ხელსაწყო მშენებლობაში. არსებობს ოპტიკური და ლაზერული ნ. ოპტიკური (ნახ. 1, ოპტიკური ნიველირი) - მომარჯვებულია გამადიდებელი ლინზებიანი ობიექტივით და გრადუსებად დაყოფილი მზრუნავი ლიმბით. მას ძირითადად იყენებენ გაშლილი ადგილების ნიველირებისათვის. ეს ხელსაწყო შეიძლება იყოს ზუსტი (ტექნიკური) ან მაღალი სიზუსტის. ზუსტი (ტექნიკური) ნ. დასამზერი ჭოგრიტი წარმოადგენს მილს პირდაპირი გამოსახულებით, ხოლო მაღალი სიზუსტის - პირდაპირი და შებრუნებული გამოსახულებით, რაც საშუალებას იძლევა ვაწარმოოთ ანათვლების აღება დიდი სიზუსტით. ლაზერულ ნიველის (ნახ. 2, ლაზერული ნიველირი) აქვს მოწყობილობა, რომლის მეშვეობით ახდენს ლაზერის სხივის პროექტირებას სიბრტყეზე, რაც საშუალებას გვაძლევს ზომები დავიტანოთ კედლებზე, ქერზე, იატაკზე როგორც შენობის შიგნით, ისე მის გარეთ. აქვს სხივების ორი ან მეტი მიმართულება (ვერტიკალური და ჰორიზონტალური - აუცილებლად).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნივთი - 1. უსულო საგანი, ჩვეულებრივ ადამიანის ხელით გაკეთებული; 2. ყოველი საგანი, რაც გრძნობის ორგანოებით აღიქმება.

ნივთიერ წერტილთა სისტემა - იხ. მექანიკური სისტემა.

ნივთიერება - ქიმიური მატერიის ფორმა, სუბსტანცია, რომელიც ყველგან გვხვდება. ნ. შეიძლება იყოს - ბუნებრივი მაგ., წყალი, ჟანგბადი; ასევე ხელოვნური - მაგ., კაპრონი, პოლიპროპილენი და სხვ. დღეისათვის ცნობილია ათ მილიონზე მეტი ნ. და მათი რაოდენობა დღითიდღე მატულობს, ერთ ნაწილს ბუნებაში პოულობენ, მეორეს კი ადამიანი ღებულობს სინთეზით. ნ. რომელიც გამოიყენება საგნების, ფიზიკური სხეულების დასამზადებლად მასალას უწოდებენ. ჩვენს ირგვლივ უამრავი სხეულია, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ფორმით, ფერით, სიდიდით და სხვა თვისებებით. მაგრამ ისინი შეიძლება ერთი და იგივე მასალისაგან იყვნენ დამზადებული. მაგ., ხის კოვზი, ხის მაგიდა და სხვა ხის საგნები (სხეულები) შედგებიან ერთი და იგივე - ხის მასალისაგან, ხოლო მთავარი ნ. რაც წარმოქმნის ხეს არის - ცელულოზა. აღსანიშნავია რომ ძალიან ხშირად ნ. და მასალის (რისგანაც შედგება სხეული) სახელი ერთმანეთს ემთხვევა, რადგან ნ. რისგანაც ამზადებენ რამეს, წარმოადგენს მასალას. ასე რომ რკინის ჩაქუჩი, განსხვავდება სიდიდითა და ფორმით ლურსმნისაგან, მავთულისაგან და სხვა რკინის სხეულებისაგან; მაგრამ მიუხედავად ამისა ყველა ეს რკინის საგანი ერთმანეთის მსგავსია, იმით რომ დამზადებულნი არიან ერთი და იგივე მასალისაგან - რკინისაგან და ერთი და იგივე ნ. - რკინისაგან. რკინის ლურსმანი, სპილენძის ფირფიტა და ალუმინის მავთული - ფიზიკური სხეულებია. რკინა, სპილენძი და ალუმინი - მასალებია, რისგანაც დამზადებულია ეს სხეულები და ამასთანავე არიან ნ. არსებობს მარტივი და რთული ნ., რომელთაც განასხვავებენ ერთმანეთისაგან ფიზიკური და ქიმიური თვისებებით. ფიზიკურ თვისებებს მიეკუთვნება: ფერი, ბზინვარება, სუნი, გემო და ასე შემდეგ. ეს თვისებები ვლინდება უშუალო დაკვირვების დროს. მაგ., სპილენძი შესაძლებელია გარჩეულ იქნას სხვა ნ. მისი ბზინვარებით და ფერით. ზოგი ნ. ადვილი გასარჩევია სუნით (ნიშადურის სპირტი, ძმარი) ან გემოთი (მარილი). აღსანიშნავია რომ ყველა ფიზიკურ თვისებას ვერ განვსაზღვრავთ გრძნობათა ორგანოებით, ამიტომაც მათ განსაზღვრავენ ხელსაწყოების საშუალებით - ესენია: დუღილის ტემპერატურა, დნობის ტემპერატურა, სიმკვრივე, სიმტკიცე, ელექტროგამტარობა, თბოგამტარობა და სხვ. ნ. ქიმიური თვისებები ვლინდება უშუალოდ ერთი ნივთიერებიდან მეორეზე გარდაქმნისას. ჟანგბადის უნარი ხელი შეუწყოს წვის პროცესს არის მისი ქიმიური თვისება.

ნივთიერება მარტივი - ნივთიერება, რომელიც შედგება ერთი ელემენტის ატომებისაგან.

ნივთიერება რთული - ნივთიერება, რომლის ატომგულები სხვადასხვა სახის ატომებისაგან შედგება. ასეთ ნ.რ. ქიმიურ ნაერთსაც უწოდებენ.

ნივთიერება ცილოვანი - ორგანული ნივთიერება, რომელიც ნახშირწყლებს, წყალბადს, ჟანგბადს, აზოტს, გოგირდს, ზოგჯერ ფოსფორს და სხვა ელემენტებს შეიცავს.

ნივთიერი (მატერიალური) სხეული - ნივთიერ წერტილთა ერთობლიობა, რომელიც ნებისმიერ მომენტში შეიძლება ჩავთვალოთ, როგორც ცნობილი მთლიანი წირი, ზედაპირი ან სხეული.

ნივთიერი (მატერიალური) წერტილი - სხეული, რომლის განზომილებები მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება უგულებელვყოთ.

ნივნივი - 1. ერთი იმ ორ დახრილ ძელთაგან, რომლებიც ზედა ბოლოთი ერთმანეთთან არიან შეერთებული, ხოლო ქვედა ბოლოებით კედელს ეყრდნობიან და ქმნიან სახურავის ჩონჩხს; 2. დახრილი სახურავის ძირითადი კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც თავის თავზე ღებულობს სახურავის წონას, აგრეთვე თოვლისა და ქარის დატვირთვებს; 3. ძვ. სართულის გარდანაჭდობი.

ნახ. 1

ნივნივის ფეხი - სახურავის კონსტრუქციის ელემენტი, რომელიც ქვედა ბოლოთი დამაგრებულია საპირისპირო ნივნივის ფეხის კუთხესთან.

ნივნივსკვეშა ძელი - ძელი, რომელშიც შეჭრილია ნივნივსკვეშა ფეხების ქვედა ბოლოები.

ნიკელი (გერმ.) - მოვერცხლისფრო-თეთრი მზოხინვარე ლითონი მცირე ოქროსფერი შეფერილობით. აღინიშნება სიმბოლოთი Ni. ნ. კოროზიისადმი მაღალი მდგრადობით გამოირჩევა, რის გამოც მას იყენებენ სხვა ლითონების დასაფარად, მონეტების წარმოებაში, მაგნიტებსა და მრავალი საყოფაცხოვრებო ხელსაწყოთა თუ ნივთის დასამზადებლად, ნიკელიანი და ქრომნიკელიანი ფოლადის წარმოებაში, სპილენძთან, რკინასთან, ალუმინთან სხვადასხვა შენადნობის წარმოებაში; ცხიმების ჰიდროგენიზაციის პროცესში კატალიზატორად, აკუმულატორების წარმოებაში და სხვ.

ნიკელინი (გერმ.) - სპილენძის შენადნობი ნიკელთან (25...35% Ni). შეიცავს მანგანუმის, რკინის, თუთიის მინარევებს. ხასიათდება მაღალი ელექტროწინააღობით. გამოიყენება რეოსტატების და სხვ. ელექტროხელსაწყოების დასამზადებლად.

ნიკელის შენადნობები - შენადნობები ნიკელის საუძველზე ქრომის, მოლიბდენის, ვოლფრამის, კობალტის, ალუმინის, ტიტანის და სხვა ელემენტების დანამატით. გამოირჩევა მზურვალ- და კოროზიამდგრადობით, მაღალი ელექტროწინააღობით და სხვ. გამოიყენება ქიმიური აპარატურის შედუღებებში, რომლებსაც მუშაობა უხდებთ მძიმე პირობებში (თხევადი ქლორის, კაუსტიკური სოდის, სოდის წარმოება; დაჟანგვა-აღდგენის პროცესები და სხვ.

ნიკორწმინდა - გუმბათოვანი ტაძარი ამბროლაურის რაიონის სოფ. ნიკორწმინდაში (ნახ. 1). აგებულ იქნა საქართველოს პირველი მეფის ბაგრატ III-ის ბრძანებით რაჭის საერისთავოს შექმნის აღსანიშნავად, რომელიც შემდეგ ამ საერისთავოს კულტურულ ცენტრად იქცა. ნ. ტაძარი ეროვნული ხუროთმოძღვრების შედეგია. აგებულია XI საუკუნის დასაწყისში, 1010-1014 წლებში. ეს ის პერიოდია, როცა დიდი ყურადღება ექცეოდა ფასადების დეკორაციულ გაფორმებას. სწორედ ამ მხრივ ნ. დეკორი ქართული მონუმენტური პლასტიკის მიღწევაა (ნახ. 2, ფასადის ფრაგმენტი). ძეგლს არსებობის განმავლობაში დიდი ცვლილებები არ განუცდია, რაც იშვიათი შემთხვევაა საქართველოს ისტორიაში. ტაძრის გუმბათი პირვანდელი სახითაა შემორჩენილი. ეკლესია ფორმით ცენტრალურ-გუმბათოვანია. ტაძრის ექსტერიერი რთულია. ორნამენტების სიუხვე, მრავალფეროვნება, შესრულების ძალიან მაღალი ხარისხი მნახველზე ძლიერ შთაბეჭდილებას ტოვებს. ქრისტიანული სიუჟეტების გვერდით ზევრია ისეთი მოტივიც, რომლებიც ხალხურ წინარექრისტიანულ რწმენასთან უნდა იყოს დაკავშირებული. ტაძარი გარედან მოკლემკლავებიანი სწორკუთხა ჯვრის ფორმისაა, შიგნიდან კი ხუთაფსიდიანია, დასავლეთით სწორკუთხა მკლავი აქვს. აფსიდის შვერილებზე, რომელთაც ნახევარსვეტის ფორმა აქვთ, აღმართულია გუმბათის ყელი. გუმბათის წრეზე გადასვლა ხდება აფრების მეშვეობით. საკუთრების აფსიდის ზემისა და დასავლეთის მკლავის გამო შინაგანი სივრცე შესამჩნევად არის დაგრძელებული მთავარი ღერძის გასწვრივ აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ. ნ. ფასადები და ეკვდერები, ჩუქურთმათა გარდა, მორთულია უაღრესად მნიშვნელოვანი რელიეფური ქანდაკებებით: აქ არის წმინდანთა გამოსახულებები, მრავალფიგურიანი სცენები, რეალური და ფანტასტიკური ცხოველები. აღმოსავლეთ

ფასადზე წარმოდგენილია ფერისცვალების სცენა, ხოლო სამხრეთ ფრონტონზე ქრისტეს მეორედ მოსვლა და ჯვრის ამაღლების კომპოზიციები, რომლებიც შინაარსობრივად ატარებს უფლის ძლევამოსილების იდეას. განსაკუთრებით გამოირჩევა ტაძრის კამარა, რომელზედაც გამოსახულია ორნამენტულად მორთული სხივი და მასში ჩასმული ჯვარი. ეკლესიის ფასადები შემოსილია კარგად გათლილი ქვითა და დამუშავებულია უწყვეტი თაღებით. ასეთივე თაღებით არის დამუშავებული 12-სარკმლიანი გუმბათის ყელიც. სარკმლებს ირგვლივ შემოუყვება ჩუქურთმიანი არშიები. სამხრეთისა და დასავლეთის კარიბჭეები მოგვიანებითაა მიშენებული, მაგრამ ისინიც XI საუკუნის I ნახევარს განეკუთვნება.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნიმუში (სპარს.) - საჩვენებელი ან სასინჯი, საცდელი ნაწარმი, რომელიც ამა თუ იმ სახის დეტალის (ნაკეთობის) ბაზად ან ეტალონად მიიღება; სახეობა, ფორმა რისამე.

ნიმფეი - 1. ბუნების ძალების განმასახიერებელი, ანტიკური ქალღმერთებისადმი, ნიმფებისადმი მიძღვნილი ნაგებობა (შადრევანის, აუზის სახით); 2. კედელში ან ხელოვნურ მღვიმეში მოთავსებული შადრევნებისა და სხვადასხვა არქიტექტურული კაზმულობის სისტემა (ნახ. 1. ნიმფეი: დიდი შადრევნის სახლი, ძვ.წ. II საუკუნე, პომპეი, იტალია).

ნახ. 1

ნიმფეონი (ბერძ.) - ანტიკურ არქიტექტურაში - ნიმფების სახელობაზე აგებული ტაძარი

ნიპელი (ინგლ.) - ლითონის მილაკი, რომელსაც ორივე ბოლოზე ხრახნი აქვს. იყენებენ მილების, მილსადენებისა და მისთ. გადასაბმელად.

ნიჟარა - 1. სხვადასხვა ზომისა და ფორმის სივარდილე მასალებში, რომელიც წარმოიქმნება ზოდის შიგნით ან ზედაპირზე; 2. სამზარეულოს (ტუალეტის) თეფშისებრი აქსესუარი, რომელიც გამოიყენება ხელ-პირის დასაბანად და მცირე ზომის საგნების გასარეცხად (ნახ. 1). არსებობს კერამიკული, ფაიფურის, ლითონის, პლასტმასის და სხვ. მასალებისაგან დამზადებული ნ.

ნახ. 1

ნიჟარქვა - ფოროვანი კირქვა, თითქმის მთლიანად შემდგარი მთელი ან დამსხვრეული ზღვის ორგანიზმების ნიჟარებისაგან. გამოიყენება მშენებლობაში.

ნისლი - ჰაერი, რომელიც აეროზოლის სახით შეიცავს წყლის უწყვრილეს წვეთებს. წარმოიქმნება ჰაერში გადაჯერებული წყლის ორთქლის კონდენსაციის შედეგად.

ნიტრატები - აზოტმჟავას მარილები; იყენებენ აზოტიან სასუქად, ფეთქებად ნივთიერებათა წარმოებაში, საღებავების დასამზადებლად და სხვ.

ნიტრიდები - აზოტის ნაერთები ელექტროდადებით ელემენტებთან, უმთავრესად ლითონებთან. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბორის ნიტრიდები. მათთვის დამახასიათებელია მაღალი ქიმიური მდგრადობა, მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობა, სიმტკიცე და სხვ.

ნიტრიფიკაცია - ჰერმეტიკულ რეზერვუარებში ჩამდინარე წყლების გაწმენდა, აქტიური ლამის გამოყენებით.

ნიტროგლიცერინი - თხევადი ზეთოვანი ნივთიერება, აზოტმჟავას და გოგირდმჟავას ნაერთი გლიცერინთან; გამოიყენება, როგორც ფეთქებადი ნივთიერება და როგორც სამკურნალო პრეპარატი (უმცირესი დოზებით) სისხლძარღვების გასაფართოებლად.

ნიტროემალი (ნიტრომინანქარი) - საღებავი ნიტროლაქის საფუძველზე. გამოიყენება ლითონის, ხის, ქსოვილის და ტყავის შესაღებად.

ნიტროლაქი - ლაქი ცელულოზის ნიტრატის საფუძველზე. გამოიყენება ლითონისა და ხის ზედაპირების შესაღებად, აგრეთვე ნახევარფაბრიკატად ნიტროემალების წარმოებაში.

ნიტრომეტრი (ბერძ.) - ხელსაწყო აზოტის შემცველობის გასარკვევად მის ჟანგეულებში.

ნიტროსაღებავები - საღებავები ნიტროლაქების საფუძველზე. ქმნიან დეკორატიულ საფარვლებს. ძირითადად გამოიყენება ავეჯის წარმოებაში და ტყავულის შესაღებად.

ნიტროცემენტაცია - ფოლადის და თუჯის ქიმიურ-თერმული დამუშავების სახეობა, რაც გამოიხატება ლითონის ზედაპირის დიფუზურ გაჯერებაში აზოტითა და ნახშირბადით აირად გარემოში 500...700°C (დაბალტემპერატურული) ან 840...930°C (მაღალტემპერატურული) ტემპერატურის პირობებში. ამდლებს ლითონის ცვეთა- და კოროზიამდეგობას, დადლილობით და კონტაქტურ სიმტკიცეს. არსებობს იონური, ვაკუუმური, გაზური ნ. გამოიყენება მანქანათა დეტალების საიმედოობის გაზრდისათვის.

ნიტრო... (ბერძ.) - რთულის სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - აღნიშნავს ამ სიტყვების კავშირს აზოტთან.

ნიუტონი - ერთეულთა საერთაშორისო სისტემის (Si) ძალის ერთეული; უდრის ძალას, რომელიც 1კგ მასის სხეულს ანიჭებს 1 მ/წმ² აჩქარებას. ეს სახელი ეწოდა ი. ნიუტონის პატივსაცემად. ქართულად ასე აღინიშნება - ნ; საერთაშორისო აღნიშვნაა - N. 1 ნ = 0,102 კგმ (კილოგრამ-ძალა).

ნიუტონის კანონები (მექანიკისა) - სამი კანონი, რომლებიც საფუძვლად უდევს კლასიკურ მექანიკას. კლასიკურ

მექანიკაში მიღებულია დაშვება, რომ არსებობს ათვლის აბსოლუტურად უძრავი სისტემა, რომლის მიმართაც მართებულია შემდეგი ძირითადი კანონები (გალილეი - ნიუტონის კანონები): პირველი კანონი (ინერციის კანონი): თუ ნივთიერ წერტილზე არავითარი ძალა არ მოქმედებს, მაშინ ეს წერტილი წონასწორობაშია (უძრავია ან მოძრაობს წრფივად და თანაბრად). მათემატიკურად ასე ჩაიწერება: თუ ნივთიერ წერტილზე მოქმედი ძალა $F = 0$, მაშინ წერტილის სიჩქარე $v = \text{const}$ (კერძოდ, შესაძლებელია $v = 0$). ათვლის სისტემას, რომელშიც სამართლიანია ეს კანონი, ათვლის ინერციული სისტემა ეწოდება. მეორე კანონი (დინამიკის ძირითადი კანონი): ნივთიერ წერტილზე მოქმედი (F) ძალა მას ანიჭებს აჩქარებას (a), რომელსაც ძალის მიმართულება აქვს და სიდიდით ძალის მოდულის პროპორციულია. მათემატიკურად ასე ჩაიწერება: $F = ma$, სადაც m - პროპორციულობის კოეფიციენტი. მას ინერტულ მასას უწოდებენ. ეს კანონი გამოხატავს დამოკიდებულებას ნივთიერ წერტილზე მოქმედ ძალასა და მის მიერ მინიჭებულ აჩქარებას შორის. მესამე კანონი (ქმედებისა და უკუქმედების ტოლობა): ძალები, რომლებითაც ურთიერთმოქმედებს ორი ნივთიერი წერტილი, სიდიდით ტოლინი არიან და ამ წერტილების შემაერთებელი წრფის გასწვრივ ურთიერთსაწინააღმდეგოდ არიან მიმართულნი. მათემატიკურად ასე ჩაიწერება $F = -F$. ეს კანონები, რომლებიც ნიუტონმა ჩამოაყალიბა 1687 წელს, არის გალილეის, ჰიუგენსის, თვით ნიუტონის და სხვათა მრავალი დაკვირვების, ცდების და თეორიული კვლევის შედეგი. დღეისათვის ნიუტონის კანონები მართებული აღარ არის მაღიან მცირე ზომის ობიექტების (ელემენტარული ნაწილაკების) მოძრაობისათვის და სინათლის სიჩქარეს მიახლოებული სიჩქარეებით მოძრაობისას.

ნიქოზი (ზემო ნიქოზის ღვთაების ეკლესია) - კომპლექსი გორის რაიონის სოფელ ზემო ნიქოზში, მდინარე ლიახვის მარჯვენა ნაპირზე. კომპლექსში შედის ოთხი სხვადასხვა დროის ნაგებობა: ღვთაების ეკლესია (ნახ. 1), სამრეკლო, ეპისკოპოსის სასახლე და გალავანი. ღვთაების ეკლესია აგებულია V-VI საუკუნეებში ვახტანგ გორგასლის დაკვეთით. ნაგებობა თავდაპირველად სამნავიანი ბაზილიკა ყოფილა. ეკლესია ამჟამად ჯვარ-გუმბათოვანია (16,7×11,15 მ), შიგნით და გარეთ შემოსილია თლილი ქვით. შესასვლელი დასავლეთით, სამხრეთით და ჩრდილოეთით (ამოქოლილია) აქვს. აღმოსავლეთის და დასავლეთის მკლავი დანარჩენთან შედარებით დაგრძელებულია. ოთხივე მკლავში თითო სარკმელია. საკურთხელოს აფსიდის გვერდებზე სამკვეთლო და სადიაკვნა. ორივე სათავსი მართკუთხაა. აფსიდის წინ ღრმა ბემაა, რომელიც გვერდებზე დიდი თაღებითაა გახსნილი. დასავლეთის მკლავი კამარით გადახურულ გვერდის ნაგებ უკავშირდება შეისრული თაღით. გუმბათი აღმოსავლეთ კედლის კუთხეებსა და დასავლეთის კედლის დიდ შვერილ პილონებს ეყრდნობა. გუმბათქვეშა თაღები შეისრული ფორმისაა. გუმბათქვეშა კვადრატთან გუმბათის წრეზე გადასვლა აფრების საშუალებით ხდება. გუმბათის ყელში რვა სარკმელია, რომლებიც ჩუქურთმებითაა დამშვენებული. იატაკისათვის გამოყენებულია ნატეხი ქვა და ძველი ქართული აგური. ფასადებზე ძნელად გასარჩევი ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული წარწერებია. სამრეკლო დგას გალავნის ჩრდილოეთ-დასავლეთ კუთხეში. თარიღდება XVI-XVII საუკუნეებით. ნაგებობა ორსართულიანია (5,45×5,35 მ), ფასადები შემოსილია რუხი ფერის თლილი ქვით. დასავლეთის კედელზე ჯვრის სამი გამოსახულებაა. ეპისკოპოსის სასახლე დგას გალავნის გარეთ, სამხრეთ-აღმოსავლეთით. თარიღდება IX-X საუკუნეებით. სასახლე გეგმით მართკუთხაა (11,2×21 მ), ორსართულიანი, ნაგებია რიყის ქვითა და აგურით.

ნახ. 1

ნიქრომი - ნიკელის (60...80%) შენადნობი ქრომთან (10...25%). გამოირჩევა მზურვალმედეგობით და მაღალი ელექტროწინაობით. ნ. მავთული გამოიყენება რეოსტატების და სხვადასხვა გამზურებული ხელსაწყოების დასამზადებლად.

ნიშადური (ამონიუმის ქლორიდი) - თეთრი ან ოდნავ მოყვითალო ფერის კრისტალური ნივთიერება, რომელიც ამიაკისა და უწყლო მარილმჟავას ურთიერთქმედებით მიიღება. კარგად იხსნება წყალში. ტექნიკური პროდუქტი შეიცავს 98...99% ამონიუმის ქლორიდს და 1...2% ტენს. მრეწველობაში ნ. დებულობენ, როგორც თანაპროდუქტს ამიაკური ხერხით სოდის წარმოებისას. ნ. იყენებენ მშრალი გალვანური ელემენტების წარმოებაში, მოკალესა და რჩილისას, ხის გადამამუშავებელ კომბინატებში კარბამიდის ფისების გასამყარებლად მაღალ ტემპერატურაზე, აგრეთვე მედიცინაში.

ნიშანი (სპარს.) - 1. პირობითი გამოსახულება; რისამე სიმბოლო; 2. საგნის ან მოვლენის დამახასიათებელი, სხვა საგნების ან მოვლენებისაგან განმასხვავებელი თვისება; 3. დაღი, კვალი, ნაჭრილობები; 4. ლითონის ან პლასტმასის პატარა ზომის საგანი სხვადასხვა მოყვანილობისა, უპირატესად მკერდზე სატარებელი, რომელზედაც რაიმე გამოსახულებაა; 5. მუქი ფერის (ყავისფერი, შავი, მწვანე) წერტილი.

ნიჩაბი - სამუშაო იარაღი მიწის, ბალასტის და სხვა ნაყარი და ფხვიერი მასალის ასაღებად (გადაყრა ნაყარში, დატვირთვა სატრანსპორტო საშუალებაზე და სხვ.). ცნობილია ხელის და მექანიკური ნიჩბები. პრაქტიკაში დამკვიდრებულია და პირობითად უწოდებენ ერთციცხვიან ექსკავატორებს ნიჩბებიანს - პირდაპირი და უკუნიჩბით.

ნიხრი - იხ. პრეისკურანტი.

ნოვატორი (ლათ.) - ადამიანი, რომელსაც სიახლე შეაქვს რაიმე დარგში.

ნოვაცია (ლათ.) - ვალდებულების გაუქმება მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე მისი ახალი ვალდებულებით შეცვლის გზით; განახლება, ცვლილება.

ნოლი (ნული) - 1. ციფრობრივი ნიშანი 0, ცალკე აღნიშნავს სიდიდის არარსებობას, ხოლო რაიმე რიცხვს მიწერილი მარჯვნივ - ზრდის მას ათჯერ; 2. პირობითი სიდიდე, რომელთან მიმართებითაც იანგარიშება რისამე ტემპერატურა.

ნომენკლატურა (ლათ.) - 1. სია ტერმინთა და სახელწოდებათა, რომლებიც იხმარება მეცნიერების, ხელოვნების, წარმოების და სხვათა ამა თუ იმ დარგში; 2. მუშაკების ერთობლიობა, რომლებიც პერსონალურად ინიშნებიან თანამდებობებზე უმაღლესი ინსტანციის მიერ.

ნომერი (ფრანგ.) - 1. ნატურალური რიცხვი, რომელიც შეესაბამება მიმდევრობის მოცემულ ელემენტს; 2. ცალკე სადგომი სასტუმროში, აბანოში; 3. ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის სიდიდის პირობითი აღნიშვნა.

ნომინალი (ლათ.) - ღირებულება, რომელიც აღნიშნულია ფასიან ქაღალდებზე, ქაღალდის ფულის ნიშნებზე, საქონელზე.

ნომინალური საქონელი - საქონელი, რომელზეც მოთხოვნა იზრდება სამომხმარებლო შემოსავლების ზრდასთან ერთად.

ნომინალური ღირებულება - ღირებულება, რომელზეც მოთხოვნა იზრდება სამომხმარებლო შემოსავლების ზრდასთან ერთად.

ნომინალური ძაბვა - ძაბვა ან ძაბვის დიაპაზონი, მითითებული მწარმოებლის მიერ, რომლის დროს ესა თუ ის მანქანა-დანადგარი ნორმალურად მუშაობს.

ნომინალური წნევა - გაზის სტატიკური წნევა შესაბამისი დანადგარზე მიყვანილი თბური სიმძლავრისა, როცა დანადგარი მუშაობს ეტალონურ გაზზე.

ნომოგრამა (ბერძ.) - გეომეტრიულ სიდიდეთა გრაფიკი, რომელსაც იყენებენ სხვადასხვა გაანგარიშების დროს.

ნომოგრაფია (ბერძ.) - მათემატიკის ნაწილი, რომელიც აერთიანებს ნომოგრამების აგების თეორიასა და პრაქტიკულ მეთოდებს.

ნორდ-ვესტი (გერმ.) - 1. ჩრდილო-დასავლეთი; 2. ჩრდილო-დასავლეთის ქარი.

ნორდ-ოსტი (გერმ.) - 1. ჩრდილო-აღმოსავლეთი; 2. ჩრდილო-აღმოსავლეთის ქარი.

ნორდი (გერმ.) - 1; ჩრდილოეთი; 2. ჩრდილოეთის ქარი.

ნორია (ესპ.) - უწყვეტი მოქმედების ამწევი მოწყობილობა - დაუსრულებელი ჯაჭვი ან ლენტი, რომელზედაც ჩამოკიდებულია ჩამწევი, დოქები, სათლები და მისთ. განკუთვნილია სითხეებისა და ფხვიერი მასალების

გადასაზიდად 25 მეტრამდე სიმაღლეზე. იყენებენ ასევე წყლის ასაზიდად მცირე აკვედუკებში, მოსარწყავად, ან სხვა მიზნებისთვის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნორმა - 1. მიღებული, დადგენილი წესი (მაგ., სალიტერატურო ენის ნორმა); 2. დაწესებული რაოდენობა (მაგ., მუშაობის ნორმა); 3. საშუალო, ჩვეულებრივი რაოდენობა (მაგ., ტემპერატურის ნორმა).

ნორმა მასალის ხარჯის - ერთეული პროდუქციის გამოსაშვებად საჭირო მასალის დადგენილი, ოპტიმალური რაოდენობა (მაგ., 1 მ³ დახერხილი მასალის მისაღებად დადგენილი სახერხი ნედლეულის ნორმა).

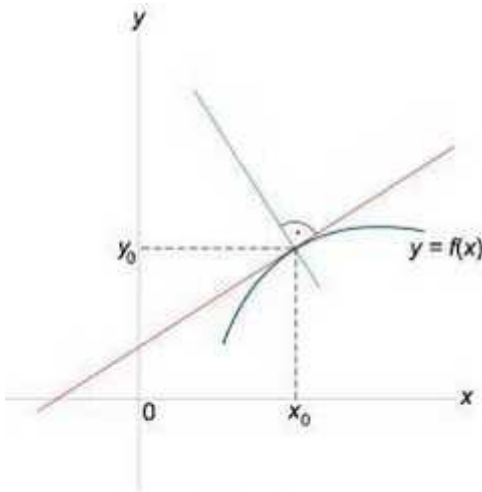
ნორმა მომსახურების - დეტალის, ნაკეთობის და მისთ. ნორმალური მუშაობისათვის განკუთვნილი დრო.

ნორმა-საათი - შრომატევადობის საზომი ერთეული.

ნორმაიზოლი - ქიმიურად ნაქსოვი პოლიეთილენის ქაფი, დაფარული ალუმინის კილიტით (ფოლგით), რაც უზრუნველყოფს თბომაგნიტური ტალღების 97%-ით არეკვლას. გამოდის სამი სახის: 1) ერთ მხარეს დაფარული ალუმინის კილიტით - გამოყენების ძირითადი სფეროა სახურავების თბოიზოლაცია, თბოგამტარობა 0,7-0,8 ვტ/(მ·კ); 2) ორივე მხარეს დაფარული ალუმინის კილიტით - გამოყენების სფეროა: სახურავები, კედლები და ე.წ. თბილი იატაკი, თბოგამტარობა 1,2...1,4 ვტ/(მ·კ); 3. ერთი მხარე დაფარულია კილიტით, მეორეზე აქვს წებვადი ზედაპირი - გამოიყენება მილების, მილგაყვანილობების, ფოლადის კონსტრუქციების თბოიზოლაციისათვის, თბოგამტარობა 2,1...2,4 ვტ/(მ·კ).

ნორმალე - საექსპორტო დანიშნულების წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან დამზადებული მასალა - ფართე ფიცრები (სიგანით 179...300 მმ).

ნორმალი (ლათ.) - წირის (ზედაპირის) ნორმალი მოცემულ წერტილში ეწოდება წრფეს, რომელიც გადის ამ წერტილზე და პერპენდიკულარულია ამავე წერტილზე გამავალი მხები წრფისა (მხები სიბრტყისა) (ნახ. 1). ნორმალს, რომელიც მდებარეობს წირის მიმხებ სიბრტყეში, ეწოდება მთავარი ნორმალი, ხოლო ნორმალს, რომელიც მიმხები სიბრტყის პერპენდიკულარულია - ბინორმალი. წირის მხები, მთავარი ნორმალი და ბინორმალი ერთად ქმნიან წირის მოძრავ ტრიედრს (ბუნებრივ სამღერძს).

ნახ. 1

ნორმალი დარტყმის - იხ. დარტყმის ნორმალი.

ნორმალიზაცია ფოლადის - ფოლადის თერმული დამუშავება გახურებით 750...950°C ტემპერატურაზე, რაც აუმჯობესებს მის მექანიკურ თვისებებს. გახურების შემდეგ მას აყოვნებენ და შემდგომ ჰაერზე აცივებენ. ფოლადი ადვილად დამუშავებადი ხდება. ნორმალიზაცია ხშირად წინ უსწრებს წრთობას.

ნორმალიზება - 1. ნორმასთან მიახლოება, ნორმისადმი დაქვემდებარება; 2. ფოლადის თერმული დამუშავების სახე, რომელიც მდგომარეობს გახურებაში (ზედა კრიტიკული წერტილის ზევით), დაყოვნებაში და შემდგომ ჰაერზე გაცივებაში. მიზანი - რკინის შენადნობებისათვის ერთგვაროვანი წვრილმარცვლოვანი სტრუქტურის მიცემა, პლასტიკურობისა და დარტყმითი სიბლანტის ასამაღლებლად.

ნორმალური (ლათ.) - ჩვეულებრივი, ისეთი, როგორიც უნდა იყოს.

ნორმალური რეაქცია - სხეულის ზედაპირის პერპენდიკულარული რეაქცია.

ნორმალური სათავსი - მშრალი სათავსი, სადაც არ აღინიშნება ცხელი, მტვრიანი და ქიმიურად აქტიური გარემოს ნიშნები.

ნორმალური ხსნარი - ხსნარი, რომელიც შეიცავს ნივთიერების ერთ გრამ-ექვივალენტს 1 ლ-ში; ხსნარები, რომლებიც 1 ლ-ში შეიცავენ გრამ-ექვივალენტის მეათედ, მეასედ და ა.შ. ნაწილს, არის დეცინორმალური, სანტინორმალური და ა.შ.

ნორმატივი (ლათ.) - 1. უნივერსალური, ფართოდ გავრცელებული ნორმა; 2. ეკონომიკური ან ტექნიკური მაჩვენებელი, რომლის მიხედვითაც სრულდება სამუშაო.

ნორმატიული - 1. რასაც ნორმატივის საშუალებით ადგენენ (ნორმატიული წინაღობა, ნორმატიული დატვირთვა და სხვ.); 2. რაც ნორმას განსაზღვრავს.

ნორმატიული და სახელმძღვანელო დოკუმენტების კომპლექსი - ქვეყნის ტერიტორიული განვითარების სქემები, დასახლებული პუნქტების გენერალური გეგმები, საწარმოო, სამეურნეო და სხვა ფუნქციური ზონების ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტაცია, სამშენებლო ნორმები, წესები და სტანდარტები, აგრეთვე დადგენილი წესით დამტკიცებული საპროექტო დოკუმენტაცია.

ნორმირება - რაიმე ზღვრის, შეზღუდვების დადგენა, ნორმის შემოტანა.

ნოტარიატი - საჯარო სამართლებრივი ინსტიტუტი, რომლის ამოცანაა სახელმწიფოს მიერ დადგენილ ფარგლებში პირებს შორის სამართლებრივი ურთიერთობებისა და იურიდიული ფაქტების დადასტურება

ნოტარიუსი (ლათ.) - სანოტარო საქმიანობის (სხვადასხვაგვარი იურიდიული აქტების, საქმიანი გარიგებების, ხელშეკრულებების დამოწმება-გაფორმება და სხვ.) განმახორციელებელი სპეციალურად უფლებამოსილი პირი, სახელმწიფო მოხელე, რომელსაც თანამდებობაზე ნიშნავს იუსტიციის მინისტრი კონკურსის წესით.

ნოუ-ჰაუ (ინგლ) - 1. ტექნიკური, კომერციული, საწარმოო, საფინანსო, ადმინისტრაციული და სხვა ცოდნის ერთობლიობა გაფორმებული ტექნიკური დოკუმენტაციის სახით, გამოხატული სასარგებლო ჩვევებით, გამოცდილებით, რაც საჭიროა ამა თუ იმ წარმოების ორგანიზაციისათვის. პრაქტიკულად გამოიყენება საწარმოო ან პროფესიულ საქმიანობაში, მაგრამ ჯერ კიდევ არ არის ხელმისაწვდომი ყველასთვის. ამავე დროს რაიმე მიზეზის გამო არ არის დაპატენტებული; 2. საწარმოო-კომერციული საიდუმლო, რომელიც წარმოადგენს განსაკუთრებული მნიშვნელობის ტექნოლოგიურ, ორგანიზაციულ ან კომერციულ ინფორმაციას, რაც დასტურდება მისი საიდუმლოდ შენახვისათვის გაწეული აუცილებელი და საკმარისი ღონისძიებით. ნ-ჰ. განსაკუთრებული უფლების დაცვა ხორციელდება სამოქალაქო კოდექსითა და სამრეწველო საკუთრების შესახებ სხვა საკანონმდებლო აქტებით (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, მუხლი 1105).

ნოუთბუქი - პორტატიული მიკროკომპიუტერი.

ნოქალაქევი - ისტორიული ციხე-ქალაქი დასავლეთ საქართველოში, სენაკის რაიონის სოფ. ნაქალაქევი, მდ. ტეხურის მარცხენა სანაპიროზე. სავარაუდოდ ნოქალაქევის ტერიტორიაზე მდებარეობდა მითითური ქალაქი აია, საიდანაც არგონავტებმა ოქროს საწმისი მოიპარეს. ადრინდელ ქართულ ქრონიკებში ნოქალაქევს ციხეგოჯს (ქუჯის ციხეს) უწოდებდნენ. ისტორიული წყაროების თანახმად, ააგო ეგრისისა და სვანეთის ერისთავმა ქუჯიმ (მც. წ. III საუკუნის დასაწყისი). ციხე-ქალაქის აგება განპიროვებული იყო სტრატეგიული მოსაზრებით და მოსახლეობის სიმრავლით. ციხეგოჯი დასავლეთ საქართველოს ეგრისის სამეფოს (ლაზიკა) დედაქალაქი იყო IV-VIII საუკუნეებში. ქალაქი 3 ნაწილისაგან შედგებოდა (საერთო ფართობი 15 ჰა) და გალავნით იყო გარშემორტყმული (ნახ. 1; ნოქალაქევის აღმოსავლეთ კარიბჭე). მთავარი ნაწილი განლაგებული იყო მდინარის ნაპირას, გარნიზონის სამყოფელი მდებარეობდა ფერდობზე, ხოლო შიდა ციხე (ციტადელი) - მთის წვერზე. ქვედა ციხის ტერიტორიაზე შემორჩენილია ეგრისის მეფეთა IV საუკუნის სასახლისა და V საუკუნის სამნავიანი ბაზილიკის ნანგრევები. ციტადელის ეზოში ადრინდელი ფეოდალური ხანის მცირე ზომის დარბაზული ტიპის ორმოც მოწამეთა ეკლესია დგას (ნახ. 2). ნ. ტერიტორიაზე გამოვლენილია სასახლეები, ქრისტიანული ტაძრები, აბანოები, წყალსაცავი, გვირაბი და სხვა სახის სამეურნეო თუ საფორტიფიკაციო ნაგებობები. განსაკუთრებით მაღალი არქიტექტურული ღონით არის ნაშენები ქალაქის მდინარესთან დამაკავშირებელი გვირაბი, რომელიც გარდა წყლით მომარაგებისა, ქალაქის ერთ-ერთი (სამდინარო) ჭიშკრის ფუნქციასაც ასრულებდა. საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ნოქალაქევის ძლიერი საფორტიფიკაციო სისტემა. ქალაქს სამი მხრიდან მდინარე და ციცაბო კლდეები იცავდა, ხოლო აღმოსავლეთი ნაწილში აღმართული იყო ერთდროულად სამი გალავანი, ამასთან კოშკების და ჭიშკრების გონივრული განლაგება ქალაქს აუღებელ ციხე-სიმაგრედ აქცევდა.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნოქვი - მც. ძნელად სავალი გზა.

ნოხი (ხალიჩა, ხალი) - ნაკეთობა მძიმე ხაოიანი ქსოვილისაგან. გამოიყენება იატაკზე დასაფენად, კედლის მოსართველად.

ნუკლეარული - ოჯახის ტიპი, სადაც მთავარი ბირთვი დაუშლელია (ცოლ-ქმარი).

ნული - იგივეა, რაც ნოლი.

ნულიფიკაცია (ლათ.) - ძალის, მნიშვნელობის დაკარგვა, გაუქმება რისამე.

ნულოვანი ნიშნული - შენობა-ნაგებობის საკონტროლო ნიშნული, რომელიც წარმოადგენს მიწისპირა ან პირველი მიწისზედა სართულის იატაკის ნიშნულს.

ნულოვანი ციკლი - მშენებლობაში გავრცელებული ტერმინი (ნორმატიულ დოკუმენტებში არარსებული), რომელიც სამშენებლო ობიექტზე მოსამზადებელ სამუშაოებს აღნიშნავს (საძირკვლის ფუძიდან პირველი სართულის იატაკამდე).

ნუმერატორი (ლათ.) - 1. აპარატი, რომლითაც მიყოლებით იბეჭდება რიგითი ნომრები ბილეთებზე, კუპონებზე და მისთანებზე; 2. ელექტროზარტან არსებული მოწყობილობა, რომელიც აჩვენებს ნომერს იმ ადგილისას, საიდანაც ზარს იძლევიან; 3. პატარა სატელეფონო კომუტატორი; 4. აპარატი, რომლითაც ფიქსირდება გამოცდილი ნიმუშების რაოდენობა ლაბორატორიის პირობებში.

ნუმერაცია (ლათ.) - 1. რიცხვების დასახელებისა და აღნიშვნების ხერხების ერთობლიობა; 2. მიმდევრობით დალაგებული საგნების რიგის ციფრული აღნიშვნა.მათემატიკის განვითარების ისტორიაში სხვადასხვა ხალხისათვის ცნობილი იყო სხვადასხვა ნუმერაცია: რომაული, არაბული (გადმოვიდა ინდოეთიდან) და სხვ.ნუმერაციას ეწოდება დათვლა, აღრიცხვა. არაბული ნუმერაცია: რიცხვების აღნიშვნის სისტემა 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ციფრების დახმარებით, რომლებიც თავისი მდებარეობის მიხედვით ყოველ თანრიგში აღნიშნავენ ერთეულთა რაოდენობას. რომაული ნუმერაცია: რიცხვების აღნიშვნის სისტემა I, X, C, M ციფრებით, რომლებიც აღნიშნავენ ათეულ თანრიგებს 1, 10, 100, 1000 და V, L, D, რომლებიც აღნიშნავენ თანრიგების ნახევარს, ე.ი. 5, 50; 500; 3. ქუჩის, პროსპექტის (გაზიარის), ხეივანის, გზატკეცილის, შესახვევის, ჩიხის, მოედნის, სკვერის, ბუღვარის, მრავალბინიან სახლში სადარბაზოებისა და ბინების დანომვრა არაბული ციფრების, ქართული ანბანის ასოების ან ინდექსების მეშვეობით.

ნუსელტის რიცხვი - უგანზომილებო პარამეტრი, რაც ახასიათებს სხეულის ზედაპირსა და აირის (სითხის) ნაკადს შორის კონვექციისა და თბოგამტარობის ინტენსიურობას.

ნუტაცია (ლათ.) - უძრავი წერტილის გარშემო მყარი სხეულის ბრუნვითი მოძრაობა, რომელიც პრეცესიასთან ერთად ხდება და რომლის დროსაც იცვლება მ კუთხე სხეულის საკუთარი ბრუნვის ღერძსა და პრეცესიული მოძრაობის შესაბამის ღერძს შორის. მ კუთხეს ნუტაციის კუთხეს უწოდებენ. ასტრონომიაში ნუტაცია არის დედამიწის ღერძის მცირე რხევები, რომლებიც ერთვის მის საუკუნეებრივ პრეცესიულ მოძრაობას; ამ რხევებს განაპირობებს მზრუნავ სფეროიდალ დედამიწაზე მთვარისა და მზის შემამფოთებელი გავლენა.

ოაზისი (ბერძ.) - ხემცენარეებით ან ბუჩქნარითა და ბალახით შემოსილი ნაკვეთები, აგრეთვე ინტენსიური მიწათმოქმედების რაიონები უდაბნოსა და ნახევარუდაბნოს სარწყავ მიწებზე. ოაზისი მეზობელ რაიონებთან შედარებით უფრო ნესტიანი ადგილია, რაც გამოწვეულია გრუნტის წყლის მაღალი დონით, წყაროების სიუხვით, მდინარეების პერიოდული ადიდებით, ხელოვნური რწყვით. ოაზისის ზომები მერყეობს რამდენიმე ჰა-დან რამდენიმე ათეულ ათას კმ2-მდე. ხშირ შემთხვევაში შეიცავს მიწისქვეშა წყლებს, ზოგჯერ არტეზიულსაც. ოაზისს უწოდებენ აგრეთვე ყინულისაგან თავისუფალ ადგილს ანტარქტიდაში. ოაზისური მეურნეობა, დღეს მიწათმოქმედების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმაა.

ობელისკი (ბერძ.) - მონუმენტის სახეობა, რომელიც წარმოადგენს ზევითკენ დავიწროებულ ქვის წახნაგოვან ბოძს პირამიდულად წაწვეტებული დაბოლოებით.

ობი - მ ე რ ქ ნ ი ს ლ კ ო ვ ა ნ ი დ ა ა ვ ა დ ე ბ ა, აფუჭებს მერქნის გარეგნობას და ბიძგს აძლევს ლპობის დაწყებას.

ობიექტი - რეალურად არსებული მოვლენა, საგანი, პირი, საწარმო, მშენებლობა, რისამე ცალკეული უბანი, მატერიალური სინამდვილე, რომლისკენაც არის მიმართული ვისიმე მოქმედება, ყურადღება და ა.შ. უფრო ფართო გაგებით - ნებისმიერი საგანი საერთოდ. არსებობს ო. სხვადასხვა სახეობები: კოსმოსური, სამშენებლო, ხელოვნების, ლინგვისტიკის, ფსიქოლოგიის, დაბეგვრის, სამართალდარღვევის, დაპროგრამების, მონაცემთა ბაზის და სხვ.

ობიექტი არააღსადგენი - ობიექტი, რომლისთვისაც განსახილველ სიტუაციაში მუშაობის უნარის აღდგენა არ არის გათვალისწინებული ნორმატიულ-ტექნიკური ან საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციით.

ობიექტი აღსადგენი - ობიექტი, რომლისთვისაც განსახილველ სიტუაციაში მუშაობის უნარის აღდგენა გათვალისწინებულია ნორმატიულ-ტექნიკური ან საპროექტო დოკუმენტაციით.

ობიექტი განსაკუთრებული მნიშვნელობის - ობიექტი, რომლის სიმტკიცისა და მდგრადობის უზრუნველყოფა მნიშვნელოვანია ადამიანის ჯანმრთელობის, სიცოცხლის და საზოგადოებრივი ინტერესების უზრუნველსაყოფად, აგრეთვე კულტურული მემკვიდრეობის შესანარჩუნებლად და რომლის მშენებლობის პროექტი ექვემდებარება სავალდებულო ექსპერტიზას და მშენებლობის ნებართვა გაიცემა ამ დადგენილებით განსაზღვრული წესით.

ობიექტი მშენებლობადამაჯრებული - მშენებლობის ნებართვით განსაზღვრული ობიექტი, მათ შორის შენობა-ნაგებობის ცალკეული, დამოუკიდებლად ფუნქციონირებადი შენობა-ნაგებობა ან ერთი ტექნოლოგიური პროცესით დაკავშირებული მათი ჯგუფი, რომლებზეც დასრულებულია საპროექტო დოკუმენტაციით განსაზღვრული სამუშაოები ისე, რომ მათი ფუნქციონირება შესაძლებელია როგორც დამოუკიდებლად, ისე სხვა შენობა-ნაგებობათა კომპლექსში.

ობიექტი ნარჩენების განსათავსებელი - პოლიგონი, შლამსაცავი, ნარჩენსაცავი და სხვა ნაგებობა, რომელიც მოწყობილი და ექსპლუატაციაშია ეკოლოგიური მოთხოვნების შესაბამისად.

ობიექტი რეალური - კონსტრუქციული ელემენტი აღებული ყველა მისი მახასიათებლებით: გეომეტრიული, ფიზიკური, მექანიკური და სხვ.

ობიექტი საინჟინრო დაცვის - ცალკეული ნაგებობები ტერიტორიის საინჟინრო დაცვისა, რომელიც უზრუნველყოფს სახალხო-სამეურნეო ობიექტების, დასახლებული პუნქტების, სასოფლო-სამეურნეო მიწების და ბუნებრივი ლანდშაფტების დაცვას დატბორვისაგან.

ობიექტი სანებართვო - სამშენებლო მიწის ნაკვეთზე განსათავსებელი შენობა-ნაგებობები (მათ შორის ხაზოვანი), მათი ჯგუფი ან კომპლექსი, რომელიც უნდა შეიქმნას მშენებლობის შედეგად ან რომელზეც უნდა განხორციელდეს სამშენებლო სამუშაოები, რაც წარმოადგენს მშენებლობის ნებართვის გაცემის საგანს.

ობიექტი ცეცხლდაცვის - მასალა, კონსტრუქცია ან ნაკეთობა დამუშავებული ცეცხლდამცავი საშუალებებით, მათი სახანძრო საშიშროების და (ან) ცეცხლმდეგობის გაზრდის მიზნით.

ობიექტივი - (ლათ.) ლინზური ან სარკულ-ლინზური ოპტიკური სისტემა, რომელიც გამოიყენება ხელსაწყოებში ობიექტების ნამდვილი ან წარმოსახვითი გამოსახულების მისაღებად. დანიშნულების მიხედვით განასხვავდებიან: სათვალთვალო მილს (მაგ., ტელესკოპი), რომელიც იძლევა შემცირებულ გამოსახულებას; მიკროსკოპს, რომელიც იძლევა გადიდებულ გამოსახულებას; ხელსაწყოებს ფოტო-, კინოგადაღებისა და კინოპროექციის, რომლებიც იძლევა შემცირებულ, გადიდებულ და ნატურალური სიდიდის გამოსახულებას. ფოტო- და კინოაპარატურის ო. ძირითადი მახასიათებლებია: ფოკუსური მანძილი, გამოსახულების ველის კუთხე (მხედველობა), დასაშვები ძალა, ფარდობითი ხერელი (სინათლის ძალა) და სხვ. ისინი იყოფა მოკლევოკუსიან (ფართოკუთხიან), ნორმალურ და გრძელფოკუსიან (ნორმალურ ობიექტივებში ფოკუსური მანძილი დაახლოებით დიაფრაგმის კვადრატის ტოლია, მოკლევოკუსიანში - ნაკლებია, გრძელფოკუსიანში - მეტი) ობიექტივებად. ო. ბუდეზე ჩვეულებრივ დატანილია დიაფრაგმის სიდიდე. ფოტო- და კინოგადაღების ო. მზადდება მუდმივი ან ცვლადი ფოკუსური მანძილით.

ობიექტის გაშვება ექსპლუატაციაში - დამკვეთის მიერ დასრულებული სამშენებლო ობიექტის იურიდიული გაფორმება აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებში.

ობიექტის ინვენტარული ღირებულება - გამშენებლის დანახარჯები ობიექტის ასაშენებლად ხელშეკრულების შესაბამისად - დაწყებიდან ექსპლუატაციაში შესვლამდე.

ობიექტის მომხმარებელი (მოსარგებლე) - მესაკუთრის მიერ უფლებამოსილი იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ახორციელებს ობიექტის გამოყენებას.

ობიექტის ტექნიკური სპეციფიკაცია - ჩამონათვალი, რომელიც შეიცავს: ობიექტის საიდენტიფიკაციო მონაცემებს, ინფორმაციას ობიექტის მფლობელის შესახებ; ინფორმაციას ობიექტის მწარმოებლის/მშენებლის შესახებ, ობიექტის ძირითად ტექნიკურ მახასიათებლებს, ინფორმაციას ობიექტის ადგილმდებარეობის შესახებ, ინფორმაციას ობიექტზე განხორციელებული ტექნიკური ინსპექტირების შესახებ, ინფორმაციას ობიექტზე მომხდარი ავარიის შესახებ, საქართველოს მთავრობის მიერ დადგენილ სხვა პარამეტრებს და სანებართვო ობიექტის ნებართვის ნომერს ან შესაბამისი აქტის ნომერს.

ობიექტური (ლათ.) - 1. რაც ჩვენი ცნობიერების გარეთ, მისგან დამოუკიდებლად არსებობს; 2. მიუკერძოებელი; 3. შეფასებული საერთო პოზიციიდან და არა დაინტერესებული პირების მხრიდან.

ობლიგაცია (ლათ.) - 1. განსაზღვრული ვადით გამოშვებული მყარი კურსის მქონე ფასიანი ქაღალდი, რომელიც წარმოადგენს ობლიგაციის გამომშვები იურიდიული პირის სასესხო ვალდებულებას და ადასტურებს მისი მფლობელის უფლებას მიიღოს ობლიგაციაზე მითითებული ნომინალური ღირებულება წინასწარ დადგენილ ვადაში და სარგებელი დადგენილი პერიოდულობით. ობლიგაციის გამომშვებით ემიტენტი იღებს ვალს, რომლის გასტუმრება, როგორც წესი, კუპონების გაცემით და ო. დაფარვის მომენტში სრული თანხის დაბრუნებით ხდება. ო. უშვებენ სახელმწიფო და აქციონერთა საზოგადოებები; 2. ფიქციური კაპიტალის ერთ-ერთი ფორმა.

ობსერვატორია (ლათ.) - შენობა ან შენობათა ჯგუფი, სადაც მოთავსებულია ასტრონომიული, მეტეოროლოგიური, სეისმური და მისთ. დაკვირვებების ჩასატარებლად საჭირო ხელსაწყოები.

ობსიდიანი - ერთგვარი მაგმური ქანი, რომელიც შედგება ვულკანური მინისგან. ჩვეულებრივ შავი, მოწითალო შავი ფერის მინერალი (ნახ. 1). აქვს ნიჟარისებრი, ბასრი მონატები, შეიცავს 0,5%-მდე წყალს. გამოიყენება პორტლანდცემენტის, მუქი მინის წარმოებაში, მსუბუქი ბეტონის შემსვებად, სანახელავო ქვად და სხვ. ძველად მისგან აკეთებდნენ შრომის იარაღებს, საბრძოლო იარაღებს, აქსესუარებს და მისთ. ო. დიდი რაოდენობით არის საქართველოს, ირანის, თურქეთის და სომხეთის ტერიტორიაზე.

ნახ. 1

ობტიურატორი (ფრანგ.) - შემომზღუდავი, ჩამკეტი, რომელიც პერიოდულად გადაფარავს სინათლის ნაკადს გამზომ აპარატებში.

ოდა (თურქ.) - 1. საცხოვრებელი სახლის ტიპი, რომელიც გავრცელებულია მესხეთ-ჯავახეთში, თრიალეთსა და დასავლეთ საქართველოში. იგი წარმოადგენს გეგმაში კვადრატული ფორმის, 3...6-ოთახიან, ფანჯრებიან ფიცრულ სახლს, რომელსაც ხის აივანი და ჭერ-იატაკი აქვს. ო. ჰქონდა ოთხფერდიანი სახურავი. გადასახურავად იყენებდნენ ყავარს და კრამიტს. იდგა ქვის ან ხის ბოძებზე. ხუროთმოძღვრულ-მხატვრულ გადაწყვეტაში უმთავრესი მნიშვნელობა შეიძინა აივანმა, რომლის განვითარებაში 3 საფეხური შეიმჩნევა: ადრეული ტიპისათვის დამახასიათებელია კვადრატული კვეთის უხვად მოჩუქურთმებული სვეტები კუთხეებში გამოყვანილი ნაშვერებით და გარსშემოყოლებული მერხებით. მომდევნო ხანებში გაჩნდა მრგვალი, ჩარხზე დამუშავებული სვეტები, თაღოვანი კარ-ფანჯრები, გაქრა მერხები და ამალდა რიკულებიანი მოაჯირი. განვითარების ბოლო საფეხურზე ბოძები შემსუბუქდა და 4 (8)-კუთხოვანი ფორმა დაუბრუნდა; ფიცრული აივანი აჟურულია, იმკობა სვეტების ზედა ნაწილი, ჩნდება ფიცრული აჟურული თარედი ან ფრიზი. საცხოვრებელის ეს ტიპი დღესაც ფართოდ არის გავრცელებული დასავლეთ საქართველოში (ნახ. 1); 2. ოთახი, სენაკი; 3. კუთხ. ქართლში - ბოსლის ის ნაწილი, სადაც საქონელი არ იმყოფება.

ნახ. 1

ოდა-სახლი - ხის ან ქვის ბოდბეზე შეყენებული ფიცრული სახლი.

ოდალაჯი (რკინის ხე) - მარადმწვანე ხეების გვარი ორყურასებრთა ოჯახისა. იზრდება ტროპიკულ ამერიკაში. მაღალი ხეებია, აქვთ მაგარი და მძიმე მერქანი, რომელსაც იყენებენ მანქანათმშენებლობაში საკისრების, ღერძების, ჩარჩოხერხის ცოციების და სხვა დეტალების დასამზადებლად.

ოდეონი (ბერძ.) - 1. მუსიკალური წარმოდგენების და დეკლამაციისათვის განკუთვნილი წრიული მოხაზულობის სათავის ბერძნულ თეატრში (ნახ. 1. ოდეონი: პატრი, საბერძნეთი); 2. სხვადასხვა ქვეყანაში - შენობა კონცერტების, ცეკვების, კონკურსების, შოუების და მისთ. ჩასატარებლად.

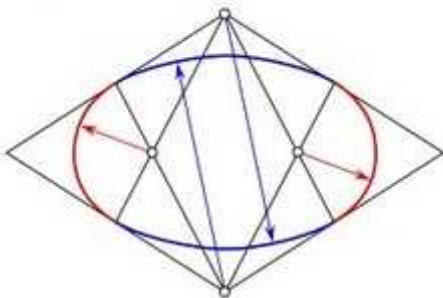
ნახ. 1

ოდორანტი - ნივთიერება, რომელიც შეჰყავთ აირში ოდორიზაციისათვის.

ოდორიზაცია (ლათ.) - დამახასიათებელი სუნის მიცემა აირისათვის (რომ მისი გაჟონვა შენიშნონ); ამ მიზნით მას უმატებენ მძაფრი სუნის მქონე ნივთიერებებს (ოდორანტებს).

ოდრიკალი - 1. ორივე ბოლოთი დამაგრებული მოხრილი წკეპლა ან სხვა რამ რკალის ფორმისა; 2. მათემატიკაში - მრუდი ხაზის ნაწილი, რომელიც მრუდის ორ წერტილს შორის არის მოქცეული

ოვალი (ფრანგ.) - 1. ჩაკეტილი ამოხნეკილი წირი, რომელსაც გააჩნია უწყვეტად ცვალებადი მხეები; 2. შეკრული ჩაკეტილი ამოხნეკილი მრუდე სიბრტყე. გამოიყენება სამშენებლო კონსტრუქციებში; 3. გეომეტრ. რომში ჩახაზული წესიერი გეომეტრიული ფიგურა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ოვალურობა - მ ე რ ქ ნ ი ს მ ა ნ კ ი, მრგვალი მასალის ტორსის ფორმა. წარმოქმნის მიზეზია ქარი, მზის სხივებით გადახურება და სხვ. ხშირად თან სდევს ისეთ მანკს, როგორიცაა გულის გადაწევა. წლიური რგოლების სისქეები რადიუსების შესაბამისად, სხვადასხვაა. ოვალურობა მიუთითებს ხის ტანში გვერდელას არსებობაზე.

ოვები (ლათ.) - იონიკები; ჩვეულებრივ ნაოთხალ ლილვზე გამოყვანილი ჩუქურთმა, რომელიც მიიღება ოვალური ამოზნექილობების, ისრისებრი წიბოებისა და ფოთლოვანი მოტივების შენაცვლებით.

ოვერდრაფტი - საბანკო დაკრედიტების სისტემა, მოკლევადიანი სესხი, რომელიც დაიშვება მომხმარებლის მიმდინარე ანგარიშზე და აძლევს საშუალებას გამოიყენოს იმაზე მეტი თანხა, ვიდრე რეალურად აქვს განთავსებული. ო. მაქსიმალური თანხა განისაზღვრება ინდივიდუალურად, მომხმარებლის საკრედიტო ისტორიისა და მისი შემოსავლის (ხელფასის) შესაბამისად. ო. ძალიან გავს საკრედიტო ბარათს. განსხვავება ისაა, რომ ო. ჩვეულებრივ, მიმბეჭდილია მოხმარებლის ხელფასზე და ათვისებულ თანხაზე არ მოქმედებს სამუდამო პერიოდი. ბანკს შეუძლია მოითხოვოს ან არ მოითხოვოს კრედიტის უზრუნველყოფა.

ოვნა - ძვ. მზის სახლი.

ოზები (შვედ.) - ხაზობრივად გადაჭიმული, ვიწრო და რამდენიმე ათეული მეტრის სიმაღლის ზვინულები. სიგრძე ათეული კილომეტრიდან ასეულ კილომეტრამდე მერყეობს. აგებულია ჰორიზონტალური, უფრო ხშირად ირიბშრიბებრივი ქვიშებით, ხრეშითა და კენჭით, რომლებშიც შერეულია კაჭარი. წარმოადგენს მცინვარისშიგა წყლის ნაკადების ფსკერულ ნალექს. ოზების სიგრძე მერყეობს 40-იდან 500 კმ-მდე, ხოლო სიგანე სიგრძეზე ბევრად მცირეა (რამდენიმე მეტრიდან 2-3 კმ-მდე). გავრცელებულია ძველი გამყინვარების არეებში: შვედეთში, ფინეთში, კანადასა და ჩრდილოეთ-დასავლეთ რუსეთში. თავის მაქსიმალურ სიგრძეს ოზური სერები აღწევენ კანადაში, სადაც გვხვდება დაახლოებით 800 კმ სიგრძის ოზები. კლასიკურად არის გამოხატული ოზები ასევე სკანდინავიის ნახევარეკუნძულზე; მ.შ. აღსანიშნავია ტამერფორს-კანგასალსის ოზური სერი (ფინეთი), რომლის სიმაღლე 80 მ-ს აღწევს.

ოზოკერიტი (გერმ.) - მინერალი ბიტუმის ჯგუფიდან. ქიმიური შემადგენლობით - მკვრივი ნაჯერი ნახშირწყალბადების ნარევი. ფერი ყვითელი, მურა, მომწვანო; დნობის ტემპერატურა 52-85⁰C. ო. გენეტიკურად დაკავშირებულია პარაფინური ნავთობის საბადოებთან, გვხვდება ძარღვებსა და ფენებში. გახურებისას რბილდება და ხდება დრეკადი. გასუფთავებულ ო. უწოდებენ ცერეზინს. გამოიყენება ლაქსაღებავების წარმოებაში, მედიცინაში და სხვა

ოზონი - დამახასიათებელი სუნის მქონე, არამდგრადი, ძლიერი დამჟანგველი აირი, რომელიც განსაზღვრავს დედამიწის ატმოსფეროში მზის რადიაციის შთანთქმის ხასიათს. წარმოიქმნება ჟანგბადისაგან ჰექსა-ქუხილის დროს, შედუღებითი სამუშაოებისას, ჟანგბადზე სწრაფი ნაწილაკების ზემოქმედებით და სხვ. ო. ფენა თითქმის სრულად შთანთქავს მოკლე ტალღის სიგრძის მზის სხივებს, იცავს დედამიწაზე ცოცხალ ორგანიზმებს მზის რადიაციის (მოკლე ულტრაიისფერი სხივების) მავნე მოქმედებისაგან. გამოიყენება: ჰაერის გასაწმენდად და კონდიციონერებისათვის; ორგანული ნივთიერებების სინთეზისათვის; კვების მრეწველობაში - როგორც ბაქტერიციდული საშუალება; წყლის გაუხსნებოვნებისათვის; აგრეთვე ქაფურის, ვანილინის, ცხიმოვანი მჟავებისა და სხვ. მისაღებად.

ოზონირება - 1. ჰაერის ხელოვნური გამდიდრება ოზონით, გაუსნებოვნებისა და დეზოდორაციის მიზნით; 2. ჰაერის გამდიდრება ჟანგბადით ცუდი სუნის მოსასპობად; 3. წყლის დამუშავება ოზონით, გაუსნებოვნების, გაუფერულებისა და დეზოდორაციის მიზნით.

ოზონმეტრი (ბერძნ.) - ხელსაწყო ატმოსფეროში ოზონის შედგენილობის განსაზღვრისათვის. მოქმედების პრინციპი დამყარებულია მზის ან მთვარის პირდაპირი სხივების სპექტრის ულტრაიისფერი უბნის ინტენსივობის გაზომვაზე, რომელიც ატმოსფეროს შრის გავლისას, სუსტდება ოზონით. ო. რაოდენობა განისაზღვრება ხელსაწყომდე მიღწეული დასუსტებული სხივის ინტენსივობით.

ოთახი - სადგომი, სათავსი; საცხოვრებელი ან საზოგადოებრივი შენობის ნაწილი, რომელიც კედლებით გამოყოფილ სივრცეს წარმოადგენს.

ოკეანოლოგია - სამეცნიერო დისციპლინათა ჯგუფი, რომელიც შეისწავლის ოკეანესა და ზღვაში მიმდინარე ფიზიკურ, ქიმიურ, გეოლოგიურ და ბიოლოგიურ პროცესებს.

ოკლუზია (ლათ.) - (ფიზიკაში) გამდნარი ან მაგარი ლითონების მიერ აირების შთანთქმა. ოკლუზიის დროს, ადსორბციისაგან განსხვავებით, გაზები ნაწილდება მშთანთქმელის მთელ მოცულობაში. ამ გაგებით ოკლუზია

მსგავსია აბსორბციისა - სითხეში გაზების გახსნისა. ოკლუდირებული გაზი ლითონებთან იძლევა მყარ ხსნარს; ზოგჯერ შთანთქმული გაზის ნაწილი ლითონებთან წარმოქმნის ქიმიურ ნაერთებს (ჰიდრიდები, ნიტრიდები და სხვ.).

ოკტასტილი (ლათ.) - ბერძნული ტამრის სახეობა, რომლის მთავარ ფასადზე რვა სვეტია განლაგებული.

ოლეუმი (ლათ.) - აჯასპის ზეთი, მბოლავი გოგირდმჟავა, გოგირდის ანჰიდრიდის ხსნარი უწყლო გოგირდმჟავაში. გამოიყენება ორგანული ნაერთების სულფირებისათვის; საღებავების, სამკურნალო პრეპარატების, კაპროლაქტამის, ფეთქებადი ნითიერების წარმოებაში; ნავთობპროდუქტების გასაწმენდად.

ოლთისი (ოლთისნი) - ციხე-ქალაქი ისტორიულ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ტაოს მხარეში (ახლა თურქეთის ტერიტორიაზე).

ოლიგარქია (ბერძ.) - მმართველობის ფორმა, რომლის დროს ძალაუფლება უჭირავს ადამიანების ვიწრო, ელიტურ წრეს (ოლიგარქებს), რომლებიც ძალაუფლებას იყენებენ საკუთარი ინტერესების შესაბამისად.

ოლიგომერები (ბერძ.) - დაბალი მოლური მასის პოლიმერები (ჩვეულებრივ არა უმეტეს რამოდენიმე ათასეულისა), რომლებშიც ჯერ კიდევ არ დაწყებულია მაკრომოლეკულების მოქნილობასთან დაკავშირებული სპეციფიკური თვისებების გამოვლენა. გადამუშავების პროცესში ოლიგომერებისაგან მიიღება მაღალმოლეკულური პოლიმერები.

ოლიგოპოლია - 1. ბაზარზე ისეთი მდგომარეობა, როდესაც მსხვილი ფირმების მცირე რაოდენობა აწარმოებს მთელი დარგის პროდუქციის ძირითად ნაწილს; 2. ეკონომიკური სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე რამდენიმე მწარმოებელი (გამყიდველი) და მრავალი მომხმარებელია (მყიდველი).

ოლიგოპოლია (ბერძ.) - მეურნეობის დარგის საბაზრო სტრუქტურა, რომლის დროსაც რამდენიმე მსხვილ ფირმას აქვს მონოპოლია პროდუქციის ძირითადი მასის წარმოებასა და გასაღებაზე.

ოლივინი (ლათ.) - სილიკატების კლასის მოყვითალო მწვანე ფერის მინერალი $(Mg, Fe)_2SiO_4$, რომელიც შედის ვულკანური ქანების შემადგენლობაში. იგი ფორსტერიტისა და ფაიალიტის იზომორფული ნარევი. ო. გამოირჩევა სახესხვაობა - ქრიზოლითი - ძვირფასი ქვაა. ო. მცირე რაოდენობით რკინაშემცველი სახესხვაობა გამოიყენება როგორც ცეცხლგამძლე ნედლეული.

ოლიფა - შემკვრელის სახეობა, მიღებული გაშრობადი ზეთისაგან, რომელიც თხელ ფენად გამაგრების შემდეგ ქმნის მტკიცე, ელასტიკურ აფსკს. გამოიყენება საღებავების გასახსნელად, დაგრუნტვისათვის, შეფითხვნისათვის. ო. უნდა „გაშრეს“ 24 საათის განმავლობაში, 20°C ტემპერატურაზე.

ოლიფა ნატურალური - აფსკის წარმოქმნილი ნივთიერება, რომელიც მზადდება მცენარეული ზეთისაგან (სელის, კანაფის და სხვ.) მისი თერმული დამუშავებით. ძირითადად გამოიყენება ლაქ-საღებავების წარმოებაში.

ომბოხო - ნაკეთობა ლავგარდანის თამასის მუყაოების დასამაგრებლად.

ომნიბუსი (ლათ.) - ცხენებზემბული მრავალადგილიანი კარეტა ფასიანი ადგილებით იმ მგზავრებისათვის, რომლებიც რეგულარულად მგზავრობენ ქალაქში ან ქალაქებს შორის; საზოგადოებრივი ტრანსპორტის უძველესი სახეობა. ომნიბუსის ექსპლუატაცია შეწყდა მე-20 საუკუნის დასაწყისში. საფრანგეთში ტერმინი „ომნიბუსი“ აღნიშნავს სამგზავრო მატარებელს. ტერმინის დასასრული „ბუსი“ შევიდა სიტყვების - „ავტობუსი“, „ტროლეიბუსი“ და ა.შ. შედგენილობაში.

ონდოგრაფი (ფრანგ.) - ელექტრული ძაბვის ცვალებადობის რეგისტრაციის (ჩასაწერი) ხელსაწყო.

ონდულინი - ბურულის ტალღოვანი ფურცლოვანი მასალა ბოჭკოვანი შემავსებლით (ნახ. 1). არ შეიცავს აზბესტს.

ნახ. 1

ონკანი (პოლანდ.) - ჩამკეტი მოწყობილობა, რომლის მოძრავ დეტალს აქვს ბრუნვითი სხეული ნახევრით ნაკადის გასაშვებად. მისი გადაკეტვით ჩერდება ნაკადის გავლა. ნაკადის მიმართულების მიხედვით არის გამტარი (ნაკადის სწორხაზოვანი მოძრაობით), კუთხური (ნაკადის გადახრით 90^0 -ით) და სამსვლიანი (სამი მილსადენით). ო. დანიშნულების მიხედვით გვხვდება: ბურთულიანი, გადამშვები, გამომშვები, მკვებავი, საავარიო, საკონტროლო, სასინჯი, საქრევი, სახანძრო, საჩერებელი, საჰაერო, შემშვები, ჩამოსაშვები, ჩამკეტი, წყალსაზომი, წყალსაღები, ხანძარსაწინააღმდეგო და სხვ.

ონკანი დროსელის ტიპის - ონკანი, რომლის მარეგულირებელი კვანძი ნემსის ფორმისაა უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობით.

ონკანი ვენტილური ტიპის - ონკანი, რომლის მარეგულირებელი კვანძი არის უკუქცევით-წინსვლითი მკვეთარა.

ონკანი მარეგულირებელი - მილსადენის არმატურის სახეობა, რომელიც უზრუნველყოფს ონკანში გამავალი თბომატარებელი სითხის (აირის) რაოდენობრივ ცვალებადობას.

ონკანი საცობის ტიპის - ონკანი, რომლის მარეგულირებელი კვანძი შესრულებულია საბრუნო საცობის სახით.

ონკანი სახანძრო - სახანძრო წყალგაყვანილობის ონკანი, რომლის ერთი ბოლო სახანძრო შლანგის შესაერთებლად სპეციალური მილტუჩითაა აღჭურვილი.

ონკანი სფერული ტიპის (ბურთულიანი ონკანი) - ონკანი, რომლის მარეგულირებელ კვანძში მოთავსებულია სფერული ბურთულა.

ონკანი წყალსადენისა - წყალდასახარჯი მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს წყლის მიღებას წყალმომარაგების სისტემიდან და წყლის ხარჯის რეგულირებას მომხმარებლის მიერ.

ონკანი წყალსაზომი - მოწყობილობა, რომელიც აფიქსირებს დახარჯული წყლის რაოდენობას.

ონკანი ხანძარსაწინააღმდეგო - სპეციალური, ხანძარსაწინააღმდეგო დანადგარის (სპინკლერის) ონკანი, რომელიც გარკვეული ტემპერატურისას იხსნება და ხანძარსაწინააღმდეგო წყლის გამოფრქვევა ხდება. გამოიყენება ხანძარსაშიშ წარმოებებში (მაგ., ავეჯის წარმოება, სამღებრო საამქრო და სხვ.)

ონკოლი (ინგლ.) - სპეციალური მიმდინარე ანაგრიში, რომელსაც ხსნიან ბანკები საწინდრით - იმ პირობით, რომ სესხი დაიფარება ყოველ მომენტში (მოთხოვნისთანავე) ერთ-ერთი მხარის (ბანკის ან კლიენტის) მოთხოვნით.

ოოლითი (ბერძ.) - სფერული ან ელიფსოიდური ფორმის მინერალური წარმონაქმნი, რომელიც შედგება რკინის და მანგანუმის ჟანგეულებისაგან, სილიკატებისაგან, კარბონატებისაგან და სხვ. ოოლითი ზომით რამდენიმე მკმ-იდან 15...25 მმ-მდეა. 5 მმ-ზე მსხვილ ოოლითს პიზოლითი ეწოდება.

ოპალესცენცია (ლათ.) - ოპტიკური მოვლენა, რომელსაც თან ახლავს სინათლის სხივის გაბნევის მკვეთრი ზრდა სუფთა ნარეგებში, სითხეებსა და აირებში კრიტიკული წერტილის მიდევნისას. ო. მიზეზია ნივთიერების არაერთგვაროვნება და კუმუდაობის სწრაფი მატება სიმკვრივის ფლუქტუაციისას, რომლის საშუალებითაც ხდება

სინათლის გაბნევა.

ოპალი (ლათ.) - ცისარტყელასებრი ფერების, ძვირფასი საიუველირო ქვა, კვარცის ჯგუფის მინერალი.

ოპერატიული რემონტის პერსონალი - სპეციალურად მომზადებული პერსონალი მათზე მიმაგრებული დანადგარების (საქვაზე, ბეტონის კვანძი, სითბური ღუმელი, წნეხი, სატრანსფორმატორო, ლაბორატორია და ა.შ.) საექსპლუატაციო-სარემონტო მომსახურებისათვის.

ოპერატორი (ლათ.) - პირი, რომელიც ახორციელებს რაიმე საწარმოო პროცესებს, ოპერაციებს.

ოპერაცია (ლათ.) - ტექნოლოგიური პროცესის ნაწილი სრულდება ერთ სამუშაო ადგილზე. იგი ძირითადი საანგარიშო ერთეულია მწარმოებლობისა და შრომის ტექნოლოგიური ნორმირებისათვის. ოპერაცია შეიძლება იყოს საბოლოო, მოსამზადებელი, სატვირთო, ტექნიკური, ტექნოლოგიური, შესასრულებელი და სხვ.

ოპერაცია საწარმოო - სამუშაოების თანმიმდევრობა, რომელიც ძირითადი მასალებისა და ნედლეულისაგან მზა პროდუქციის დასამზადებლად საჭირო.

ოპერაცია ტექნიკური - ოპერაცია, რომელიც ჩარხების, დანადგარების, მანქანების და მისთ. სამუშაო მდგომარეობაში გამართულად ყოფნისათვის, ძირითადი საწარმოო პროცესების შეუფერხებელი შესრულებისთვისაა აუცილებელი.

ოპერაცია ტექნოლოგიური - ოპერაციათა ერთობლიობა, რომლის დროსაც წარმოებს მასალებისა და ნედლეულის მექანიკური, ქიმიური, თერმული და მისთ. დამუშავება მზა პროდუქციის დასამზადებლად (მაგ., ბეტონის დამზადება, მერქნის შრობა, დუღაბის მომზადება და სხვ.).

ოპერაციული აღრიცხვა - გამოყენებითი მათემატიკური ანალიზის მეთოდების ერთობლიობა, რომელიც საშუალებას იძლევა ზოგიერთ შემთხვევაში მარტივი და ეკონომიური წესების გამოყენებით ამოიხსნას რთული მათემატიკური ამოცანები (წრფივი დიფერენციალური განტოლებები, ინტეგრალური განტოლებების ზოგიერთი ტიპი და სხვ.). ამასთან დაკავშირებით ოპერაციული აღრიცხვის მეთოდებმა საკმაოდ ფართო გამოყენება ჰპოვეს მექანიკაში, ელექტროტექნიკაში, ავტომატიკაში და მრავალ სხვა დარგში.

ოპისტოდომოსი (ბერძ.) - სადგომი ბერძნულ ტაძარში, რომელიც განლაგებულია მთავარი შესასვლელის საწინააღმდეგო მხარეს და დამოუკიდებელი გასასვლელი აქვს.

ოპოკა - მსუბუქი, მყარი, წვრილფორიანი კაჟმიწა მთის ქანი, მდიდარი (97%-მდე) ამორფული კაჟმიწით, ქვიშისა და თიხოვანი ნაწილაკების მინარევით. ო. სუფთა სახეობები წარმოადგენენ ძლიერ ადსორბენტებს.

ოპტიკური რეზონატორი - ამრეკლი ზედაპირების სისტემა, რომლებშიც აღიმკრება და შენარჩუნდება თავისუფალ სივრცეში გამოსხივებული ოპტიკური დიაფაზონის ტალღის სიგრძის ელექტრომაგნიტური რხევები. უმარტივესი ო.რ. შედგება ერთმანეთისაგან გარკვეულ მანძილზე დაშორებული ორი თხელი პარალელური სარკისაგან. გამოიყენება როგორც ოპტიკური კვანტური გენერატორის (ლაზერები) რხევითი სისტემები (რეზონატორი)

ოპტიმალური (ლათ.) - ყველაზე ხელსაყრელი, ყველაზე უფრო შესაფერი, საუკეთესო (ოპტიმალური პირობები, ოპტიმალური ვადა და სხვ.).

ოპტიმიზაცია (ლათ.) - შესაძლებელი ვარიანტების სიმრავლისაგან ყველაზე ხელსაყრელის არჩევა.

ოპტიმუმი (ლათ.) - ყველაზე უფრო ხელსაყრელი პირობების ერთობლიობა.

ოპციონი - კონტრაქტი, რომლის თანახმადაც ერთ-ერთ მხარეს ენიჭება უფლება, მომავალში კონტრაქტით დადგენილი ფასით და დროის განსაზღვრულ მოწაკვეთში იყიდოს საჭონელი ან ფასიანი ქაღალდი. თუ, ვთქვათ, ფასიანი ქაღალდის საბაზრო ფასი იზრდება, მაშინ მყიდველი სარგებლობს დადებული კონტრაქტით და ყიდულობს მას საბაზროზე დაბალ ფასად.

ორანჟერეა - სპეციალური ყოველმხრივ შემინული სათავსი, სადაც სინათლის, წყლის და სითბოს საჭირო პირობების დაცვით აშენებენ თბილი ქვეყნების მცენარეებს, ხილს, ბოსტნეულს, ყვავილებს სეზონისაგან დამოუკიდებლად.

ორბიტა (ლათ.) - ციური სხეულის მოძრაობის გზა; ტრაექტორია, რომელზეც მოძრაობენ ციური სხეულები კოსმოსში.

ორგანიზაცია - 1. კომპანია, ფირმა, ქარხანა, ფაბრიკა, საწარმო, დაწესებულება ან ასოციაცია, ან მათი ნაწილი, საზოგადოებრივი ან კერძო, რომელთაც აქვთ საკუთარი ფუნქციები და ადმინისტრაცია. თუ სტრუქტურაში ერთზე მეტი სტრუქტურული ქვედანაყოფია, ცალკე აღებული სტრუქტურული ქვედანაყოფი შეიძლება განისაზღვროს როგორც ორგანიზაცია; 2. გარკვეულ საზღვრებში შეგნებულად კოორდინირებადი სოციალური წარმონაქმნი, რომელიც ფუნქციონირებს შედარებით მუდმივად ერთი საერთო მიზნის ან მიზნების მიაღწევად.

ორგანიზაციულ-ეკონომიკური გადაწყვეტა - არეგულირებს სამშენებლო ობიექტების დაპროექტების დროს ობიექტების განლაგებას, საწარმოო სიმძლავრეებს, სპეციალიზაციის პროფილს, მომარაგების აუცილებელ საწარმოო რესურსებს, მმართველობის სისტემებს და შრომის ორგანიზაციას.

ორგანოგენული დანალექი ქანები - კირქვა, დიატომიტი, ტრეპელი წარმოიქმნა წყლებში მყოფი ცოცხალი ორგანიზმებისა და წყალმცენარეების დაშლის და დალექვის შედეგად.

ორგანულ-მინერალური ნარევი - ხელოვნური ნარევი, რომელიც მიიღება ქვიშის, ხრეშის, ღორღის, მინერალური ფხვნილის (მათ შორის სამრეწველო ფხვნილისებრი ნარჩენები), ორგანული შემკვრელისა და აქტიური დანამატების შერევით.

ორგანული - 1. ორგანიზმთან დაკავშირებული; სასიცოცხლო პროცესებით დახასიათებული; ცოცხალი. მაგ., ო. ბუნება; 2. მცენარეული ან ცხოველური ორგანიზმების დაშლის შედეგად წარმოქმნილი; ასეთი დაშლის პროდუქტი. მაგ., ო. სასუქი. ო. ქიმიკა - ქიმიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ნახშირბადის შემცველ ნაერთებს; 3. ორგანოსთან დაკავშირებული, რაც ადამიანის ორგანოების შინაგან აგებულებას ეხება. მაგ., ო. დაავადება; 4. რაც რისამე არსს, საფუძვლებს ეხება; რაიმესთან განუყრელად დაკავშირებული. მაგ., ო. ნაკლი, ო. ნაწილი.

ორგანული მინა (პოლიმეთილმეტაკრილატი) - კონსტრუქციული პლასტმასა, რომელიც მთლიანად შედგება თერმოპლასტიკური პოლიმეთილმეტაკრილატის ფისისაგან დანამატების გარეშე. იგი გამჭირველე მსუბუქი მასალაა სიმკვრივით 1,18...1,19 გ/სმ³, სინათლის სხივგამტარობით 90%, ულტრაიისფერი მზის სხივების გატარებით 75%. ადვილი დასამუშავებელია, წებვადია და კარგად დუღდება. გააჩნია მაღალი სიმტკიცე ღუნვაზე (10 მპა), მაგრამ სიმაგრის, სიხისტის და თბომდეგობის დაბალი მაჩვენებლები აქვს. თბომდეგობის ასამაღლებლად უმატებენ ფოტომასტაბილიზირებელ და თერმომასტაბილიზირებელ დანამატებს. ფანჯრის ჩვეულებრივ (სილიკატურ) მინასთან შედარებით ო.მ. არ არის მსხვერვადი. მშენებლობაში წარმატებით გამოიყენება გადახურვებში, საკედლე პანელებში, აგრეთვე ისეთი სათავსების ასაგებად, სადაც საჭიროა ადამიანისათვის გამაჯანსაღებელი მიკროკლიმატის შექმნა (მზის აბაზანების მისაღები, სათავსები სანატორიუმებში, სასტუმროებში, დასასვენებელ სახლებში), ხოლო ფორმის მიღების სიმარტივე და ნორმალური თბომდეგობა საშუალებას იძლევა მისგან დავამზადოთ გადახურვის მრუდი მოხაზულობის კონსტრუქციები (თაღები, კამარები, გარსები, შუქფარნები). გარემოს ტემპერატურის მიხედვით ო.მ. მუშაობის დიაპაზონია - 60-დან +160⁰C - მდე.

ორგანული ქიმიკა - საბუნებისმეტყველო ქიმიური სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ნახშირბადის სხვა ელემენტებთან ნაერთებს (ე. წ. ორგანულ ნაერთებს), ასევე ამ ნივთიერებათა გარდაქმნის კანონებს. მრავალრიცხოვანი ორგანული ნაერთების სინთეზმა მიგვიყვანა მრეწველობის ახალი, მნიშვნელოვანი დარგების შექმნამდე: სინთეზური საღებავები და საღებრები, პლასტმასი, სინთეზური კაუჩუკი, ხელოვნური თხევადი საწვავი და ა.შ. ორგანული ქიმიის წარმატებები იძლევა საშუალებას იძლევა რაციონალურად იქნეს გამოყენებული ქვანახშირი, ნავთობი, ტყის ნედლეული და სხვ. ორგანული ქიმიის მეთოდებით სარგებლობით შესაძლებელი გახდა დადგენილიყო ცილის, ნუკლეინის მჟავების და სხვ. რთული ბუნებრივი ნაერთების სტრუქტურა, ზოგიერთ ვიტამინის სინთეზი და სხვა. ამჟამად ცნობილია ორგანულ ნივთიერებათა ნაერთების სამ მილიონამდე სახეობა. ტერმინი „ორგანული ქიმიკა“ შემოიღო ი.პ. ბერცელიუსმა 1827 წელს.

ორგატექნიკა (ორგანიზაციული ტექნიკა) - ტექნიკურ საშუალებათა კომპლექსი მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის პროცესების და საინჟინრო-ტექნიკური სამუშაოების სამართავად. ო. განვითარება განაპირობა მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა, სადისპეტჩერო მომსახურებისა და მართვის სისტემების გართულებამ ანუ გადასამუშავებელი ინფორმაციის მნიშვნელოვანმა გაზრდამ. ო. საშუალებებს მიეკუთვნება: კომპიუტერი, გამოთვლითი მანქანები, კოპირებისა და გასამრავლებელი მოწყობილობები, ფოტო-საბეჭდი აპარატები,

მიკროფილმები, კართოტეკები, სახაზავ-საკონსტრუქტორო ტექნიკა (მაგიდები, სახაზავი დაფები, სამარჯვები, ნახაზებისა და გრაფიკული სამუშაოებისათვის მექანიზმები და ინსტრუმენტები და ა.შ.), ადმინისტრაციულ-წარმოებითი კავშირის საშუალებები (ტელეფონის, ტელეგრაფის, ფაქსის აპარატურა, საწარმოს ტელეხედვა), შენობა-ნაგებობათა და სამუშაო ადგილების აღჭურვა თანამედროვე საინფორმაციო ტექნიკით და სხვ.

ორდინატა - წერტილის ერთ-ერთი (მეორე) კოორდინატი დეკარტის კოორდინატთა სისტემაში, რომელიც აღინიშნება y -ით

ორთავი - 1. ზღურბლი, ბჟე, დირე, კარიბანი, კარაპინი, კარნაგელა; კარის გადასასვლელზე დადებული ძელი; 2. აწყობი; კარის ღიობის (ჩარჩოს) შიდა გვერდითი სიბრტყეები; 3. კარძელი, ზღუდარი; კარის ღიობის შემკვერელი ზედა ძელი.

ორთოგონალი - არქიტ. გეგმის ან ფასადის გამოსახულებათა სისტემა. სრულდება სწორ ხაზებში პერსპექტივის შემოკლებების გარეშე.

ორთოგონალურობა (ბერძ.) - პერპენდიკულარობის განზოგადება (ხშირად მისი სინონიმი).

ორთოდრომია (ბერძ.) - უმოკლესი ხაზი ორ წერტილს შორის სფეროს ზედაპირზე (დიდი წრის რკალი).

ორთოკლაზი (ბერძ.) - სილიკატების კლასის მინდვრის შპატების ჯგუფის მინერალი (ნახ. 1); ქიმიური შედგენილობა $K(AlSi_3O_8)$. მინარევები: Na, Ba, Fe, Ca, Rb, Cs. კრისტალებს პრიზმის ფორმა აქვს. ფერი - მურა-ყვითელი ან ვარდისფერი. ელვარებს მინისებურად. სიმკვრივე 2550...2580 კგ/მ³. მაგმური ქანების ერთ-ერთი ძირითადი ქანთმაშენი მინერალი. გვხვდება აგრეთვე პეგმატიტურ მარღვებსა და მეტამორფულ ქანებში. იყენებენ კერამიკულ და მინის მრეწველობაში.

ნახ. 1

ორთოსტატი - ქვის კედლის ქვედა ნაწილის ვერტიკალური ფიგები. ზოგჯერ ო. კეთდება სკულპტურული რელიეფი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ორთოტროპია - ანიზოტროპიის სახეობა, როდესაც არსებობს თვისებების სიმეტრიის ურთიერთმართობული

სიბრტყე.

ორთოტროპული სხეული (ორთოგონალურად იზოტროპული) - (ორთოგონალურად იზოტროპული) - წრფივი ანიზოტროპული სხეული, თუ მის ყოველ წერტილზე გადის სამი ურთიერთპერპენდიკულარული დრეკადი სიმეტრიის სიბრტყე; ანუ ყოველ წერტილზე გადის სამი ორთოგონალური მთავარი მიმართულება (შესაბამისად პარალელური სხვადასხვა წერტილისათვის). ორთოტროპული სხეულებისათვის დამოუკიდებელი დრეკადი მუდმივების რიცხვია ცხრა.

ორთოტროპული ფირფიტა - ანიზოტროპული მასალისაგან დამზადებული ფირფიტა, რომელიც ხასიათდება იმით, რომ მასში დრეკადობის მთავარი მიმართულებანი ურთიერთპერპენდიკულარულია.

ორთქლ- და აირშელწვეადობა - მასალის უნარი, გაატაროს წყლის ორთქლი ან აირი (ჰაერი).

ორთქლშელწვეადობა ხასიათდება კოეფიციენტით. რიცხობრივად იგი ტოლია წყლის ორთქლისა, რომელიც გადის 1 m^2 ფართობის 1 m სისქის მასალაში 1 წამის განმავლობაში, როდესაც წნევათა სხვაობა $133,3$ პასკალია. ანალოგიურია აირშელწვეადობის (ჰაერშელწვეადობის) კოეფიციენტი. საცხოვრებელი სახლის კედლის მასალა უნდა იყოს გარკვეული შელწვეადობის, რათა გარე კედლების საშუალებით მოხდეს სათავსის ბუნებრივი ვენტილაცია.

ორთქლი - ნივთიერება აირისმაგვარ მდგომარეობაში, როდესაც აირის ფაზა იმყოფება ამავე ნივთიერების მყარ ფაზასთან წონასწორობის პირობებში, ე.ი. კრიტიკული ტემპერატურისა და წნევის ქვემოთ. დაბალი წნევისა და მაღალი ტემპერატურის პირობებში ო. თვისებები უახლოვდება იდეალური აირის თვისებებს. ო. დიდი გამოყენება აქვს სამშენებლო ინდუსტრიაში.

ორთქლი გადამეტხურებული - ორთქლი, რომლის ტემპერატურა მისი შესაბამისი წნევის ტემპერატურაზე მეტია. იგი მშრალ ნაჯერ ორთქლზე, მუდმივი წნევის დროს, სითბოს მიწოდებისას მიიღება.

ორთქლი დაბალი წნევის - ორთქლი, რომლის წნევა 5 ატმოსფეროს არ აღემატება. ძირითადად გამოიყენება თერმო-ტექნოლოგიური პროცესებისათვის (მაგ., შენობების გასათბობად, მერქნის ჰიდროთერმიულ დამუშავებაში და სხვ.).

ორთქლი მაღალი წნევის - ორთქლი, რომლის წნევა 300 კგ/სმ^2 და მეტია, ხოლო ტემპერატურა - $600...650^\circ\text{C}$.

ორთქლი მშრალი - ორთქლი, რომელიც მიიღება შეჯერებული ორთქლის გადახურებით წნევის შეუცვლელად. ამ დროს იზრდება მოცულობა, ტემპერატურა კი მოცემული წნევისას, დუღილის ტემპერატურაზე მეტია.

ორთქლი მშრალი ნაჯერი - ორთქლი, რომელიც ტენიან ნაჯერ ორთქლში წყლის უკანასკნელი წვეთის აორთქლების შედეგად მიიღება, სითბოს მიწოდებისას. ორთქლის ეს მდგომარეობა არამდგრადია, დამატებით მცირე რაოდენობით სითბოს მიწოდებისას ის გადამეტხურებული ორთქლის მდგომარეობაში გადადის, ხოლო სითბოს შემდგომი შემცირებისას - ტენიანი ნაჯერი ორთქლის მდგომარეობაში.

ორთქლი ნაჯერი - ორთქლი, რომელშიც მშრალი ორთქლის რაოდენობა შეწონასწორებულია მასში წყლის რაოდენობასთან (მუდმივ ტემპერატურაზე მოცულობის შემცირებისას ორთქლის წნევა არ იცვლება, რადგან ორთქლის ნაწილი კვლავ თხევად მდგომარეობაში გადადის და შეცვლილ პირობებში ორთქლი კვლავ შეჯერებულია სითხესთან).

ორთქლი პირველადი - საქვაზე დანადგარიდან მიღებული ორთქლი, რომელიც ჯერ გამოუყენებელია.

ორთქლი ტენიანი - ორთქლი, რომელიც დუღილის ტემპერატურამდე გაცხელებულ წყლის წვეთებსაც შეიცავს.

ორთქლი წყლის - ორთქლი, რომელიც წყლის აორთქლებისას წარმოიშობა. გამოიყენება მრეწველობაში გათბობის მიზნით (ტენიანი ორთქლი) და მექანიკური ენერგიის მისაღებად (გადახურებული ორთქლი).

ორთქლიზოლაცია - წყალ- და ორთქლგაუმტარი მასალის ფენა თბოიზოლაციის ქვეშ. იცავს გამათბუნებელს დასველებისგან, რომელიც გამოწვეული ნაგებობიდან შეღწეული ტენის გავლენით. მას აგებენ თბოიზოლაციის ქვემოთ თბილი სათავსოს, ნაგებობის მხრიდან.

ორთქლის ან სითხის ქვაბი მაღალ ორგანული თბომატარებლით - ქვაბი, რომელშიც სამუშაო არეს სახით გამოიყენება ორთქლისთხიანი ან თხევად მდგომარეობაში მყოფი მაღალ ორგანული თბომატარებელი.

ორთქლის გადამხურებელი (გადამხურებელი) - მოწყობილობა, რომელიც განკუთვნილია ქვაბში შესაბამის წნევაზე ნაჯერობის ტემპერატურის ასამაღლებლად.

ორთქლის ქვაბი - საცეცხლურის მქონე დახშული ჭურჭელი, რომელშიც გამომუშავდება ატმოსფერულზე მაღალი წნევის ორთქლი.

ორთქლმავალი - ლოკომოტივი, რომელსაც ორთქლის ძრავა აქვს.

ორთქლსადენი - მილსადენი, რომლის მეშვეობით ორთქლის ქვაბებში გამომუშავებული ორთქლი გადაეცემა მომხმარებელს (ორთქლის ტურბინა, ტუმბო, რკ.ბ.-ის საამქრო, ხის საშრობი კამერა და სხვ.). ო. გაჰყავთ როგორც გრუნტში, ისე მის ზედაპირზე და აუცილებლად დაცულია თბოიზოლაციით.

ორთქლწყალგამაცხელებელი ქვაბი - მომხმარებლისათვის ორთქლის და ცხელი წყლის მისაწოდებლად განკუთვნილი ქვაბი.

ორიარუსიანი სალექარი - სალექარი, რომელშიც ჩამდინარი წყლის დაღეჟვის და მოსული ნალექის დადუღების პროცესები შეთავსებულია და მიმდინარეობს კონსტრუქციულად განცალკევებულ მოცულობებში.

ორიგინალი (ლათ.) - რაიმე დოკუმენტის თავდაპირველი, ძირითადი ეგზემპლარი; დედანი.

ორიენტაცია (ბერძ.) - 1. წრფეზე მიმართულების ცნების განზოგადება უფრო რთული სტრუქტურის გეომეტრიულ ფიგურებზე. განიხილავენ ორიენტაციას წრფეზე, წირზე, სიბრტყეზე, ზედაპირზე და სივრცეში; 2. ვექტორის ორიენტაცია განიხილება იმ წრფის მიმართულებით, რომელზეც ეს ვექტორი მდებარეობს და ამ წრფეზე მიმართულების მითითებით.

ორიენტაცია შენობის - შენობის განლაგება ქვეყანის მხარეების და სინათლის წყაროს მიმართ. ო.შ. - ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი არქიტექტურულ-დაგეგმარებითი ხერხია, რომელიც საშუალებას იძლევა გააძლიეროს ან შეასუსტოს ადამიანზე ბუნებრივ-კლიმატური ფაქტორების ზემოქმედება. შენობის დანიშნულების და მშენებლობის რაიონის შესაბამისად სამშენებლო ნორმები და წესების არეგულირებს შენობის ორიენტაციას. ტიპური პროექტები კი მუშავდება შენობისათვის ყველაზე ხელსაყრელი ორიენტაციის გათვალისწინებით.

ორიენტირი - უძრავი ცალკე მდგომი საგანი, რომელიც კარგად ჩანს და გამოდგება ადგილმდებარეობაში გასარკვევად.

ორკარედი - ორსაგდულიანი კარი.

ორმაგი (მრავალჯერადი) მეხამრიდი - ორი (ან მეტი) ღეროვანი ან ბაგროვანი მეხამრიდი, რომლების ქმნიან დაცვის საერთო ზონას.

ორმაგი გულიანობა - მერქნის მანკი - კარგად ჩანს ხის ტანის გადანაჭერზე, რომლის ფორმაც ამ ადგილზე ოვალურია. ხშირად ორ გულს შორის ჩანს ჩანაზარდი ჭრილობა (ხის ქერქის ჩანაზარდი). ორგულიანობა აძნელებს მერქნის დამუსავებას, ზრდის ნარჩენების რაოდენობას, ხელს უწყობს მასალის დასკდომას. ზოგჯერ გადანაჭერის არაჩვეულებრივმა ფორმამ და ტექსტურამ შეიძლება მოგვცეს საინტერესო დეკორატიული ეფექტი.

ორმაგი ფიზიკური ქანქარა - ფიზიკური ქანქარა, რომელიც შედგება ერთმანეთთან სახსრით შეერთებული ორი სხეულისაგან; ამასთანავე, ამ სხეულებიდან ერთ - ერთს შეუძლია ბრუნვა უძრავი ჰორიზონტალური ღერძის გარშემო

ორმაგი წვერი - ხის მანკი, რომელიც წარმოიშობა წვერის წოწების სიკვდილით და მის ნაცვლად ორი გვერდითი შვეული ტოტის გაჩენით (ნახ. 1). ადგილს, სადაც მოხდა წვერის გაორება, - განშტოებას ეძახიან. ხის ტანის ეს ნაწილი უვარგისია და დამუშავების დროს მიდის ნარჩენებში.

ნახ. 1

ორმხრივი (მაკრატელა) კიბე - ორი ერთმანეთთან სახსროვნად დაკავშირებული მსუბუქი კიბის მარში (ნახ. 1), რომლის დასამზადებლად იყენებენ ხეს, ფოლადს, ალუმინს ან პლასტმასას. ასეთი კიბეები გამოირჩევა სიმსუბუქით, მობილურობით და საიმედოობით. იგი პრაქტიკულად ყველა კერძო მოსახლის და სააგარაკე სახლის შეუცვლელი ნივთია.

ნახ. 1

ორმხრივი მონოპოლია - შრომის ბაზარზე მდგომარეობა, როდესაც არის მყიდველი, რომელსაც კონკურენტი არ ჰყავს და არის ერთ-ერთი გამყიდველი მონოპოლისტი. გვხვდება შრომის ბაზარზე, სადაც არის ორი მონოპოლიური ძალა - პროფკავშირები და მეწარმეთა ორგანიზაციები.

ორნამენტი (ლათ.) - 1. ჩუქურთმა; 2. მხატვრული, გრაფიკული რიტმულად განმეორებული ელემენტებისაგან შემდგარი სამკაული, რომელიც წარმოადგენს გეომეტრიული ფიგურების ანდა სტილიზებული ცხოველების, მცენარეების გამოსახულებებს. ო., როგორც წესი, ავლენს და აქცენტს უკეთებს არქიტექტონიკას ნივთისა, რომელზეც იგია გამოსახულია. ო., ძირითადად, სიმბოლური მნიშვნელობის მატარებელი იყო. ხოლო ეს სიმბოლოები ფესვმდგარი და ძლიერი ხალხის ყოფიდან, რწმენიდან და ყოველდღიური ცხოვრებიდან იღებდა სათავეს. შესანიშნავი ორნამენტებიაა შემკობილი ქართული ხუროთმოძღვრების ასეულობით ძეგლი, მათ შორის, მაგ., ნიკორწმინდა (ნახ. 1), იშხანი (ნახ. 2), გელათი (ნახ. 3), სვეტიცხოველი, ქაშვეთი, ფიტარეთი, ატენის სიონი, ბაგრატი, მცხეთის ჯვარი და ა.შ. ო. უდიდესი ისტორია აქვს ქართული ტანსაცმლის, ხალიჩების და ფარდაგების ქსოვაში (ხევსურეთი, ფშავი, თუშეთი, სვანეთი). ქართული ორნამენტების ზოგიერთი სახეობა (ნახ. 4; ნახ. 5) გასცდა საქართველოს საზღვრებს და საკმაო რაოდენობით გვხვდება რომაულ, ბერძნულ, არაბულ თუ ევროპულ არქიტექტურაში.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ორნამენტი გეომეტრიული - წრეების, სპირალების, სწორი და ტეხილი ხაზებისა და სხვ. ჩამონაჭრები.

ორნამენტი გროტესკური - ორნამენტი, შედგენილი ნიღბების, ცხოველებისა და მცენარეების წნულისაგან.

ორნამენტი ზოომორფული - ორნამენტი, რომლის ძირითად შემადგენელ ელემენტს წარმოადგენს ცხოველთა სამყაროს სტილიზებული გამოსახულება.

ორნამენტი მოდერნული - მოგონილი, ხელოვნურად შექმნილი ფორმები.

ორნამენტი რომანული - თაღების (კამარების), ნახევართაღების (ნახევარკამარების) შეხამება, შერწყმა.

ორნამენტი სკევომორფული - ცხოველთა სამყაროს, მცენარეულობის, ყურძნის, ყურძნის ფოთლებისა და სხვ.

გამოსახულება.

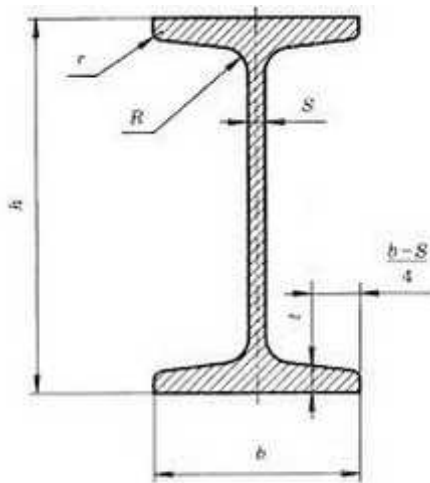
ორნამენტიკა (ლათ.) - ამა თუ იმ ძეგლის, შენობის სხვადასხვა სახის ორნამენტთა ერთობლიობა.

ოროკო - მთაგორიან რელიეფზე საფეხურებად გამოყვანილი ტერასები - ვაკე ადგილები.

ორომი - ვარცლის ხის საფარბელი.

ორტარი - ხელის ინსტრუმენტი საჭრელი ინსტრუმენტების (ევოლვენტა, შიგსახრახნი, ბურდი, მრგვალი გარესახრახნი და სხვ.) ბრუნვისათვის. ხშირად ო. აკეთებენ უნივერსალურს გადასაწყობი გარესახრახნი ტუჩებით სხვადასხვა ზომის კვადრატული ფორმის ჭარჭიკის (ბურდის) თავის მოსაჭერად.

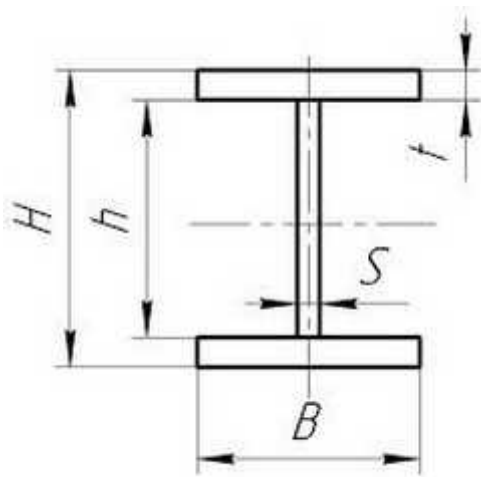
ორტესებრი კოჭი - სპეციალური დანიშნულების ფოლადის კოჭი. მალისა და მოქმედი დატვირთვების სიდიდის მიხედვით შეიძლება იყოს გაგლინული პროფილის ან შედგენილი. გაგლინული გამოდის ორი სახის - ჩვეულებრივი განივკვეთის (ნახ. 1; ნახ. 2), სიმაღლით 100...700 მმ და შემსუბუქებული, სიმაღლით 160...300 მმ. პროფილის ნომერს შეესაბამება მისი სიმაღლე სმ-ში. ასეთ კოჭებს ძირითადად იყენებენ მცირე (3...6 მ) მალეების გადასახურავად, რადგან მალის ზრდასთან ერთად მკვეთრად იზრდება მასალის ხარჯი, რაც ეკონომიკური და კონსტრუქციული მოსაზრებით მიუღებელია. დიდი მალეების გადახურვის შემთხვევაში (6...24 მ), როცა კოჭის განივკვეთის სიმაღლე მეტია 70 სმ-ზე, მიმართავენ შედგენილი ო. კ. გამოყენებას (ნახ. 3), რომელიც შეიძლება იყოს შენადული ან იშვიათად მოქლონური. შენადული ო. კ., უმეტეს შემთხვევაში, შედგება ერთი ვერტიკალური კედლისა და ორი ჰორიზონტალური სარტყელისაგან (ზედა და ქვედა თაროები). კედლის ფურცლის ოპტიმალური სისქეა $\delta_k = 6...12$ მმ, ხოლო თაროების - $\delta_{თ} = 8...40$ მმ. სასურველია დაცული იყოს პირობა: $\delta_{თ} < (2,5...3)\delta_k$, რადგან ამ პირობის დარღვევის შემთხვევაში, კედელსა და თაროებს შორის შედუღების ნაკერში განვითარდება არასასურველი ჩაჯდომის ძაბვები. კოჭის კედლის ადგილობრივი და კოჭის საერთო მდგრადობის უზრუნველსაყოფად, ხშირად, ეწყობა განივი და გრძივი სიხისტის წიბოები. ზოგადად, კოჭის გაანგარიშების თანმიმდევრობა შემდეგია: დატვირთვების შეკრება, კოჭის საანგარიშო სქემის დადგენა, კოჭის ოპტიმალური სიმაღლის განსაზღვრა, სარტყელებისა და კედლის ფურცლების ზომების განსაზღვრა, შემოწმება ნორმალურ, მხებ და ადგილობრივ ძაბვებზე, სიხისტეზე და საერთო მდგრადობაზე.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ორტი (გერმ.) - 1. ჰორიზონტალური გვირაბი, რომელსაც უშუალო გამოსასვლელი არა აქვს ზედაპირზე და გაიყვანება მარგი წიაღისეულის სისქეში განვრცობის ჯვარედინად ან მისდამი რაიმე კუთხით. ორტის დანიშნულებაა მიწის სიღრმეში მოპოვებული სასარგებლო წიაღისეულის გადაადგილება მთავარ სატრანსპორტო მაგისტრალთან; 2. ერთეული სიგრძის ვექტორი.

ორტიტი (ბერძ.) - იგივეა, რაც ალანიტი - სილიკატების ჯგუფის მინერალი, შეიცავს ცერიუმს, თორიუმს, ურანს და სხვა იშვიათიწათა ელემენტებს; ფერი მურადან შავამდეა, ფისის ბრწყინვალეობით. სიმკვრივე 4150 კგ/მ³. გვხვდება, ძირითადად გრანიტებსა და პეგმატიტებში. რადიოაქტიურია. გამოიყენება იშვიათიწათა ელემენტების მისაღებად.

ორტოსტატი (ბერძ.) - ორფოსტატი; ქვის კედლის ქვედა ნაწილის რელიეფით დამუშავებული ვერტიკალური ფილები.

ორფენოვანი პანელი - ფენოვანი პანელი, შემდგარი ორი ძირითადი ფენისაგან. მთლიანკვეთიან ო.პ. აქვს ორი დაარმირებული ბეტონის ფენა: მზიდი და თბოსაიზოლაციო. ეკრანიან ო.პ. კი - შიდა ფენა დაარმირებული კონსტრუქციულ-თბოსაიზოლაციო ბეტონისა და გარე ეკრანისაგან.

ორფოსტატი - ქვის კედლის ქვედა ნაწილის რელიეფით დამუშავებული ვერტიკალური ფილები.

ორქესტრა (ბერძ.) - 1. ბერძნული ტრაგედიის მოქმედი პირების ან გუნდის გამოსვლისათვის განკუთვნილი წრიული მოხაზულობის ბაქანი ბერძნულ თეატრში; 2. საპატიო სტუმრებისათვის განკუთვნილი ნახევრწარიული ფორმის ბაქანი ბერძნულ თეატრში.

ორღობე - გასასვლელი ორ პარალელურ ღობეს შორის.

ორშუქა დარბაზი - ორი სართულის სიმაღლე დარბაზი.

ორჩხომელა - 1. ბრტყელძირიანი სატვირთე იალქნიანი ნავი (ნახ. 1); 2. უხეშად ნაგები მდინარის გემი ხის ლურსმნეზე.

ნახ. 1

ორწახნაგა კუთხე - სივრცის ნაწილი, რომელიც შემოსაზღვრულია ერთი წრფიდან გამოსული ორი ნახევარსიბრტყით. ამ ნახევარსიბრტყეებს ეწოდება ორწახნაგა კუთხის წახნაგები, ხოლო მათ საერთო წრფეს - წიბო.

ოსმოსი (ბერძ.) - ნაწილობრივგამტარი მემბრანით სითხის (ძირითადად გამხსნელის) დიფუზიის განსაკუთრებული ტიპი. მემბრანა ატარებს გამხსნელის მოლეკულებს და არ ატარებს ხსნარის მოლეკულებს. სითხე ნაკლებად კონცენტრირებული (ჰიპოტონური) ხსნარიდან მეტად კონცენტრირებულ (ჰიპერტონულ) ხსნარში გადადის თანდათანობით და ასე გრძელდება მანამ, სანამ ორივე ხსნარის კონცენტრაცია ერთმანეთს გაუტოლდება. ერთი და იმავე კონცენტრაციის ხსნარებს იზოტონური ხსნარები ეწოდება. ოსმოსის შედეგად წარმოიქმნება ოსმოსური წნევა, რომელიც დამოკიდებულია ხსნარის კონცენტრაციაზე და გახსნილი ნივთიერების თვისებებზე (ბუნებაზე).

ოსმოსური წნევა - ხსნარის ჰიდროსტატიკური ჭარბი წნევა, რომელიც ეწინააღმდეგება გამხსნელის დიფუზიას ნაწილობრივგამტარი მემბრანის გავლით.

ოსტატი (არაბ.-სპარს.) - 1. თავისი საქმის კარგად მცოდნე ხელოსანი; 2. წარმოების, სამეურნოს სპეციალური დარგის ერთი რომელიმე პატარა უბნის ხელმძღვანელი; 3. (გადატანით) რაიმე საქმეში დიდად გამოცდილი, დახელოვნებული ადამიანი.

ოსუარიუმი (ლათ.) - 1. მიცვალებულის ფერფლის ან ძვლების შესანახის ქვის ან თიხის ყუთი; 2. ნეშტის მოსათავსებელი ნიშებიანი კედელი.

ოსცილატორი (ლათ.) - ფიზიკური სისტემა, რომელიც რხევას განიცდის.

ოსცილოგრაფი (ლათ.) - ხელსაწყო, რომლითაც წარმოებს ვიზუალური ან ჩაწერით დაკვირვება ელექტრული დენის ან ძაბვის ცვალებადობაზე დროში. არაელექტრული სიდიდეების გარდაქმნით ელექტრულად ოსცილოგრაფით შეიძლება დაკვირვდეთ ან დავარეგისტრიროთ სწრაფად ცვალებადი ფიზიკური პროცესების პარამეტრები, როგორიცაა წნევა, ტემპერატურა, აჩქარება, სიჩქარე, ბრუნვითი სიხშირე და სხვ.

ოტელი (ფრანგ.) - 1. სასტუმრო; 2. საცხოვრებელი ოთახების, საზეიმო დარბაზებისა და სასამსახურო სათავსების შემცველი შენობის დასახელება ფრანგულ არქიტექტურაში.

ოფერტი (ლათ.) - 1. გარიგების შესახებ წინადადების ფორმალური შეთავაზება ამა თუ იმ პირისათვის ყველა აუცილებელი პირობის მითითებით; 2. გარკვეული ფორმის ოფიციალური განაცხადი საკონკურსო ვაჭრობაში მონაწილეობის შესახებ.

ოფისი - შენობა, სადაც განთავსებულია ამა თუ იმ დაწესებულების (ფირმის) მმართველი ორგანო.

ოფიციალური (ლათ.) - 1. ხელისუფლების მიერ მიღებული, დაკანონებული, თანამდებობრივი; 2. ესათუ ის მოქმედება, რომელიც ყველა წესის, ყველა ფორმალუბის დაცვით მიმდინარეობს

ოფორტი (ფრანგ.) - ლითონის ზედაპირის მჭავებით ამოყვანის გზით მიღებული გრავიურა.

ოფშორი (ინგლ.) - ნაპირს გარეთ, სანაპიროდან დაშორებით, ღია ზღვაში; კომერციული საქმიანობის ორგანიზაციის

სპეციფიკური ფორმა. სპეციალური ეკონომიკური ზონის ერთ-ერთი სახეობა.

ოფშორული ზონა - კონკრეტული სახელმწიფო ან მისი ტერიტორიის ნაწილი, სადაც არარეზიდენტებისათვის (დროებით მცხოვრები უცხოელები) მიმზიდველი (კეთილსასურველი) ეკონომიკურ-სამართლებრივი რეჟიმებია დაწესებული.

ოფციონი - ხელშეკრულება, რომლითაც პოტენციური მყიდველი და პოტენციური გამყიდველი იღებენ უფლებას (არა ვალდებულებას) გაყიდონ ან იყიდონ საქონელი (ფასიანი ქაღალდები) წინასწარ შეთანხმებულ ფასად მომავალში, ხელშეკრულებით განსაზღვრულ მომენტში, ან დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში. ო. განეკუთვნება წარმოებულ ფინანსურ ინსტრუმენტებს და შეიძლება იყოს: ოფციონი ყიდვაზე, გაყიდვაზე, ორმხრივი, საბირჟო, არასაბირჟო და სხვა.

ოქმი (არაბ.) - 1. საბუთი, რომელშიც აღწერილია კრების, სხდომის, დაკითხვის მსვლელობა; 2. რაიმე ფაქტის დამადასტურებელი საბუთი; 3. აქტი საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის შესახებ.

ოქრო (ლათ. Aurum) - რბილი, კეთილშობილი, ძლიერპლასტიკური, მზინვარე ყვითელი ფერის ლითონი. აღინიშნება სიმბოლოთი Au. გვხვდება თვითნაბადი სახით ქვებსა და ალუვიონებში. ო. ძალიან მძიმე ლითონია: სუფთა ო. სიმკვრივე ტოლია 19621 კგ/მ³. წმინდა ო. კაშკაშა ყვითელი ფერი და ელვარება აქვს და ტრადიციულად ითვლება მომხიზვლელად, რასაც იგი აღწევს კოროზიისადმი მდგრადობით ჰაერსა თუ წყალში. ო. მიჩნეულია სიმდიდრის სიმბოლოდ და დაგროვების ობიექტია. იგი საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქციასაც ასრულებს. როგორც ფულად საქონელს მასაც გააჩნია საუკეთესო ფიზიკური და ქიმიური თვისებები: ერთგვაროვნება, გაყოფადობა, პორტატიულობა (მცირე მასა და მოცულობა და დიდი ღირებულება) და სხვ. ო. სტანდარტები განსაზღვრავს მონეტარული პოლიტიკის საფუძვლებს. ო. მრავალგვარი სიმბოლური და იდეოლოგიური დატვირთვაც აქვს. გამოიყენება: საიუველირო ნაკეთობათა და მონეტების დასამზადებლად, დეკორატიული დაფარვებისათვის, სხვა ლითონებთან შენადნობებში, ქიმიურად მდგრადი აპარატურის დასამზადებლად, ელექტროტექნიკაში, სტომატოლოგიაში, ფარმაცოლოგიაში. ო. ყველაზე დიდი რაოდენობით მომპოვებელი ქვეყნებია: ჩინეთი, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა, აშშ, ავსტრალია, პერუ, რუსეთი, კანადა, ინდონეზია და ა.შ., ხოლო ო. მარაგის მიხედვით (ტონებში) ქვეყნები ასე ნაწილდება: აშშ - 8134, გერმანია - 3407, სსფ (IMF) - 2967, იტალია - 2452, საფრანგეთი - 2435, ჩინეთი - 1054, შვეიცარია - 1040, იაპონია - 765, რუსეთი - 669, ნიდერლანდები - 613 და ა.შ. ო. მოპოვება საქართველოში უძველესი დროიდან არსებობდა, რასაც ადასტურებს ოქროს საწმისის ლეგენდა, რომელშიც ბერძნები კოლხეთს ოქრომრავალ ქვეყანად მოიხსენიებენ. ამჟამად (ბოლნისის მადნეული) საქართველო მოიპოვებს წელიწადში დაახლოებით 2 ტ ოქროს.

ოქრო ბაჯადლო - მაღალი სისუფთავის (სინჯის) ოქროს სახელწოდება, რომელიც ადრე გამოიყენებოდა ოქროს თუმნიანების მოსაჭრელად.

ოქროს ვარაყი - უწვრილესი (ზოგადად მიღებულია 100 ნმ) ოქროს ფურცელი, რომელიც გამოიყენება დეკორატიული მოპირკეთებისათვის. ოქროს ვარაყის გამოყენება სხვადასხვა ნივთების მოოქროვებისათვის, პრაქტიკულად ერთადერთი მეთოდია, რომელიც გამოიყენება განსაკუთრებით მასშტაბურ ობიექტებში (თაღები, ძეგლები, ქანდაკებები და სხვ.).

ოქროს კვეთა - მონაკვეთის სიგრძის (ანუ მთელის) გაყოფა ისეთ ორ არატოლ ნაწილად, რომ მათ შორის უდიდესი წარმოადგენს მცირე ნაწილის და მთელი მონაკვეთის სიგრძის (მთელის) საშუალო გეომეტრიულს. მაგ., თუ a - მთელი მონაკვეთის სიგრძეა, x - მისი დიდი ნაწილი, მაშინ მონაკვეთის ოქროს კვეთა ჩაიწერება პროპორციით: $a/x = x/(a-x)$. ეს პროპორცია ჩაიწერება განტოლების სახით: $x^2 + ax - a^2 = 0$, რომლის ამოხსნა გვაძლევს მონაკვეთის დიდი ნაწილის სიგრძეს. სახელწოდება "ოქროს კვეთა" შემოიღო ლეონარდო და ვინჩჩი. მონაკვეთის ოქროს კვეთას ზოგიერთი ავტორი "ღვთიურ პროპორციას" უწოდებს. ოქროს კვეთა გვხვდება ბუნებასა და ხელოვნებაში. არც კომპოზიტორები და პოეტები დარჩენილან "გულგრილნი" ოქროს კვეთის მიმართ.

ოქროს პარიტეტი - თანაფარდობა სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტებს შორის ოქროს წონითი რაოდენობის, ოქროს შემცველობის მიხედვით. ოქროს პარიტეტი გაუქმდა 1978 წელს (იხ. მსოფლიო სავალუტო სისტემა).

ოქროს ციხე - ციხე-სიმაგრე ადიგენის რაიონის სოფელ ბოლაჯურის მახლობლად (ნახ. 1). იგი უზარმაზარ კლდოვან მასივზე დგას და ძნელი მისადგომია (ზოგიერთი მხრიდან მიუდგომელიც). ეს ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ციხეთაგანია საქართველოში. ციხის ზემო ნაწილი კლდოვანი ქედის კეხზეა. მისი კედლები ჩრდილოეთითაც და სამხრეთითაც ეშვება. ციხის უდიდესი ნაწილი სამხრეთის ფრთაზეა, სადაც კედლების რამდენიმე (თითქმის პარალელური) მწკრივია. კედლების მცირე ბურჯების გარდა, ციხის ფარგლებში რამდენიმე უფრო მოზრდილი

კოშკიცაა. ერთი მათგანი უმაღლეს კლდეზე დგას და მთელ ციხეს დაჰყურებს. ციხის გეგმა რთულია. დონე ყოველ ნაბიჯზე იცვლება. კედლები კლდეებთანაა შეზრდილი, მათი საძირკვლის ხაზი ადმა-დადმა მისდევს კლდეებს. კედლები უხეშად დამუშავებული ლოდებითაა ნაშენი და ზოგან 10 მეტრზე მეტ სიმაღლეზეა შენარჩუნებული. შესასვლელი ჩრდილოეთიდანაა. იგი ოთხივე მხრივ დიდი ლოდებითაა შემოფარგლული, სიმაღლით დაახლოებით 1,5 მეტრია, სიგანით კი - უფრო ნაკლები. კედლის სისქე შესასვლელთან ორ მეტრს აღემატება. შესასვლელის წინ დამატებითი კედელია აშენებული, ხოლო ზედ შესასვლელის თავზე გაკეთებულია დიდი სალოდე; ამ ადგილამდის შემოჭრილ მტერს ზედ თავზე აყრიდნენ ქვებს, ასხამდნენ ცხელ ფისს. შიგ ციხის ფარგლებში შედგენის შემდეგ თავდამსხმელს ბევრი სიძნელე ედოებოდა წინ. დამცველებს ცალკეულ კოშკებშიც შეეძლოთ გამაგრება. ო.ც. ჯაყელთა ერთ-ერთი უმთავრესი სიმაგრეთაგანი იყო და სლესის, წროხის, ოძრხის, ერემჭალის, აწყურის, ასპინძის, ხერთვისისა და სხვა ციხეებთან ერთად დამცველ სიმაგრეთა მთელ სისტემას ქმნიდა ათაბაგთა სამფლობელოს შუაგულის გარშემო. ციხის აშენების ზუსტი თარიღი უცნობია. სავარაუდოდ იგი აგებულია XIII საუკუნის დასასრულს ან XIV საუკუნის დასაწყისში.

ნახ. 1

ოქსალატები (ბერძ.) - მჟაუნმჟავს მარილები. არსებობს მჟავე (მაგ., HOOC-COOK) და საშუალო (მაგ., NaOOC-COONa). ო. კრისტალებია; ვარვარებისას იშლება დნობის გარეშე; ცუდად იხსნება წყალში; ფართოდაა გავრცელებული ბუნებაში. გამოიყენება ანალიზურ ქიმიაში (ამონიუმის ო.), სამღებრო სამუშაოებში (ალუმინის და სტიბიუმის ო.), ფოტოგრაფიაში (სამჟღავნი).

ოქსი... (ბერძ.) - 1. რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - ნიშნავს მჟავე გარემოსთან ან ჟანგბადთან დაკავშირებულს

ოქსიდაცია - იხ. დაჟანგვა.

ოქსიდები - იხ. ჟანგეულები.

ოქსიდირება (ბერძ.) - ლითონის ნაკეთობათა ზედაპირის ხელოვნურად დაჟანგვა კოროზიისაგან დაცვის ან სილამაზის მიზნით (მაგ., ვერცხლის ნივთების ოქსიდირება).

ოქსილიკვითები (ლათ.) - თხევადი ჟანგბადის ფეთქებადი ნარევი მყარი ორგანული ფოროვანი ნივთიერებებით (მშთანთქმელებით).

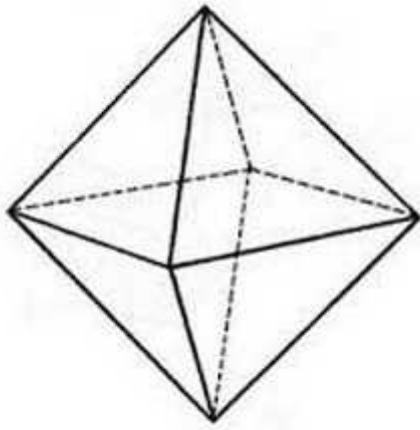
ოქსილიტი (ბერძნ.) - ქიმიური პრეპარატი; შეიცავს ნატრიუმის ზეჟანგს. იყენებენ ჰაერის რეგენარაციისათვის

ოქსინაფტალინი - იხ. ნაფტოლები.

ოქსინო - ოქროქსოვილი ხავედის ფარდაგი. "ტარიელ დაჯდა საჯდომსა ოქსინო გარდაგებულსა" (ვეფხისტყაოსანი).

ოქტა (ოქტო) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - ნიშნავს რვა რისამე შემცველს

ოქტაედრი (ბერძ.) - წესიერი მრავალწახნაგების ხუთი ტიპიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1). აქვს სამკუთხა ფორმის 8 წახნაგი, 12 წიბო, 6 წვერო (თითოეულ წვეროში თავს იყრის 4 წიბო). თუ წიბოს სიგრძეა b , მაშინ ო. მოცულობა $V = 0,4714b^3$, ზედაპირის სრული ფართობი $S = 3,4641b^2$.

ნახ. 1

ოქტანტი (ბერძ.) - საკოორდინატო Oxy , Oxz , Oyz სიბრტყეების მიერ წყვილ - წყვილად ურთიერთგადაკვეთის შედეგად მიღებული 8 მართი სამწახნაგა კუთხიდან ერთ-ერთი

ოქტანური რიცხვი - ძრავის საწვავის დეტონაციური თვისება. ამ მხრივ ბენზინი უტოლდება იზოოქტანის (რომელიც პირობითად მიღებულია როგორც 100 ერთეული) და ნორმალური ჰექსანის (მიღებულია როგორც 0) ნარევის. თუ ბენზინის ოქტანობა 95-ია, ეს ნიშნავს, რომ ის დეტონირდება, როგორც იზოოქტანის 95% და ჰექსანის 5% - ის ნარევი. ბენზინის ოქტანური რიცხვი, ნავთობის პირველადი გამოხდის შედეგად, როგორც წესი, არ აჭარბებს 70 -ს.

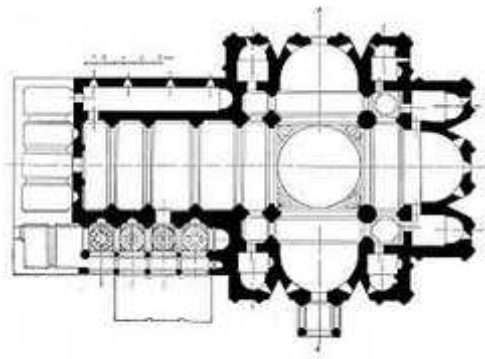
ოქტოგენი - მძლავრი ფეთქებადი ნივთიერება (ფეთქების მახასიათებლებით აღემატება ჰექსოგენს). მაღალი თბომომედეგობა და დნობის ტემპერატურა ($278,5-280^{\circ}\text{C}$) საშუალებას იძლევა ის გამოყენებული იქნეს ასაფეთქებელი სამუშაოებისათვის მაღალი ტემპერატურის პირობებში (მაგ., ღრმა და ძალიან ღრმა ჭაბურღილები)

ოდროჩოდრო - უსწორმასწორო ზედაპირის მქონე, ზოგჯერ ჩაღრმავებული, ზოგჯერ ამოზურცული.

ოშკი - X საუკუნის 50-60-იანი წლების უმნიშვნელოვანესი ქართული სამონასტრო ცენტრი ისტორიულ ტაოში, თორთუმისწყლის მარცხენა მალა ნაპირზე, სოფელ ჩემლიამაჩში, ამჟამინდელ თურქეთის პროვინცია ერზურუმში (ნახ. 1). ოთხ დიდ კათედრალთაგან პირველი (იხ. სვეტიცხოველი, ბაგრატის ტაძარი, ალავერდი). ტაძარი ერთიანდება სამონასტრო კომპლექსში, შემორჩენილი სემინარია-სატრაპეზოთი და მცირე ეკლესიებით. ტაძრის არქიტექტურა იმეორებს მისი წინამორბედების სახასიათო მოტივებს და უფრო გამდიდრებული და გართულებული სახით წარმოგვიდგენს მას. ო. ტაძარი აგებულია საგანგებოდ ამოყვანილ სუბსტრუქციაზე, რომელშიც სამარხებია მოწყობილი. ტაძარი წარმოადგენს ტეტრაკონქს, თავისუფალი გუმბათით. ტაძრის ჯვრისებრი მოხაზულობა შენარჩუნებულია გარესაგარეშე, თუმცა აფსიდების სიმრგვალე არ ვლინდება, მოქცეულია რა სწორკუთხა მკლავებში. ო. უხვად იყო შემკული რელიეფებითა და ჩუქურთმებით. მოხატულობიდან მცირეა შემონახული. ო. ტაძრის გეგმა (ნახ. 2) იმეორებს იშხნის ტაძრის გეგმას, მაგრამ უფრო დიდი მასშტაბით და ამასთან უფრო გართულებულია. მისი სიგრძე აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ 38,5 მ-ია (დასავლეთ ეკვდერის გამოკვლებით); სიგანე შუა ნაწილში ≈ 36 მ, ხოლო სიმაღლე ≈ 40 მ. ო. კარგად იყო განათებული მრავალრიცხოვანი სარკმლებით. გუმბათის ყელში 12 სარკმელია [15], საკურთხეველში 3, სამკვეთლოსა და სადიაკვნეში თითო. ტაძარი სიდიდითა და პროპორციებით გამოირჩევა წინა ხანის ძეგლთაგან, იგი ახალი დროის ტიპური ნაწარმოებია: კედლების სიმაღლე შენობის კორპუსის სიგანესთან შეფარდებით გაზრდილია, გუმბათის ყელი ამაღლებულია, წახნაგებმა ადგილი დაუთმო ცილინდრს, რომელიც ტეხილი ლილვებითა და დეკორატიული თაღებით 24 არედ არის დაყოფილი. გუმბათის ყელში 4-ის ნაცვლად 12 სარკმელია. ტაძარი უხვადაა შემკული ჩუქურთმებით, ხოლო რელიეფის სიმდიდრით ო. ერთ-ერთი უპირველესი ადგილი უჭირავს შუა საუკუნეების ქართულ ტაძართა შორის. ტაძრის კედლებისა და სვეტების საშენ მასალად ძირითადად გამოყენებულია თლილი ქვა, ხილო სახურავისათვის - წითელი და ყვითელი მოჭიქული აგური. აღსანიშნავია ექვთიმე თაყაიშვილის სამი უმნიშვნელოვანესი ექსპედიცია ტაო-კლარჯეთში, რომლის დროსაც მთლიანად იქნა აღწერილი და აზომილი ო. მონასტერი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ოშფორული კომპანია - ფორმა, რომელიც მთლიანად თავისუფლდება გადასახადებისაგან ან სარგებლობს დიდი საგადასახადო შეღავათებით. იგი, როგორც წესი, არ შეიძლება იყოს თავისი ოფიციალური იურისდიქციის რეზიდენტი, ე.ი. არარეზიდენტულია იმ ტერიტორიაზე, სადაც დარეგისტრირებულია. აქედან წარმოდგება ტერმინი „ოშფორი“, რაც „ნაპირს გარეთ“ საქმიანობას გულისხმობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ მისი მართვის ცენტრი საზღვარგარეთ მდებარეობს. აღნიშნული ტერმინი პირველად გამოიყენეს დიდ ბრიტანეთში, სადაც იგი ამავე დროს ნიშნავს საქმიანობას „საზღვრის გარეთაც“.

ოწინარი - წინასწარ გამზადებული ხის ძელი დიდი ქვების ასაღებად და მაღლა ხარაჩოზე მისაწოდებლად

ოხერი - მიტოვებულ-გაუკაცრიელებული უძრავი ქონება (სახლ-კარი, მამული) ძველ საქართველოში. ასეთი ქონების სახელად იხმარებოდა აგრეთვე „ნაოხარი“, „ოხერქმნილი“ და „პარტახი“

ოხრა - იხ. კაჟმიწა.

ოჯინჯალი - ხის მოწყობილობა შუაგეცხლის თავზე, რომელზედაც ჯაჭვია შეკიდული (გურიასა და იმერეთში გავრცელებული ტერმინი).

პაბლისიტი (ინგლ.) - 1. რეკლამის სახელწოდება ამერიკის შეერთებულ შტატებში; 2. რეკლამა, პოპულარობა; საქონელმომოქცევის არხებში ინფორმაციის გავრცელება საქონლისა და მომსახურების და მათი მწარმოებელი ფირმების შესახებ მოთხოვნის სტიმულირების მიზნით; 3. პროპაგანდისტული კომპანია.

პაგოდა (პორტუგ.) - ბუდისტური მემორიალური ნაგებობა და რელიკვიების საცავი. ის პირველად გაჩნდა ჩინეთში, შემდეგ ნეპალში, ინდოეთში, კორეაში, იაპონიაში, სამხრეთ-აღმოსავლეთის ქვეყნებში. აქვს ფარდულის ან მრავალიარუსიანი კოშკის ფორმა (ნახ. 1) გეგმით კვადრატული ან 6-, 8- და 12-კუთხა. საშენ მასალად გამოიყენებოდა მერქანი, ქვა, აგური, ლითონი. ტაილანდში, ბირმაში, შრი-ლანკაში, ლაოსსა და კამბოჯაში პ. უწოდებდნენ ბუდისტურ მორგს, რომელის ხშირად წარმოადგენდა წმინდა საგნების საცავს ან მემორიალურ კომპლექსებს.

ნახ. 1

პავილიონი (ფრანგ.) - 1. მსუბუქი შენობა ბაღ-პარკებში; 2. ცალკე შენობა ან მინაშენი სახელდახელო ვაჭრობისათვის; 3. გამოფენის რომელიმე განყოფილებისადმი განკუთვნილი შენობა; 4. კინო, ფოტო ან ვიდეოგადაღებისათვის სპეციალურად მოწყობილი შენობა.

პაი (თურქ.) - ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ რაიმე საერთო საქმეში თითოეულის მიერ შეტანილი წილი.

პაკელაჟი (გერმ.) - შარაგზის ქვის საფუძვლის სახეობა. შედგება ღორღით მოშანდაკებულ და მოსწორებულ მიწის ვაკისზე დალაგებული ქვებისაგან.

პაკეტი (გერმ.) - 1. სააქციო საზოგადოების აქციების საერთო რაოდენობის უმეტესი ნაწილი (ჩვეულებრივ, 50%-ს + 1 ხმა), რომელიც მის მესაკუთრეს ამ საზოგადოების მენეჯმენტში გადამწყვეტი ხმის უფლებას აძლევს; 2. ერთად დაწყობილი, მეტწილად ფურცლოვანი მასალა ერთდროული დამუშავებისათვის ან ტრანსპორტირებისათვის; 3. რაიმე მომსახურების, შეთავაზების, სარგებლობის და მისთ. სახეობა. მაგ., აქციების პაკეტი, ინტერნეტ-პაკეტი, სატელევიზიო არხების პაკეტი და ა.შ.; 4. შეფუთული რაიმე, როგორც წესი, ქაღალდის ან პლასტმასის; 5. ერთჯერადი სამომხმარებლო რბილი ტარა, რომლის კორპუსს აქვს სახელოს ფორმა ფსკერით და ღია თავით, ტევადობით 20 მ³-მდე; 6. გამოყენებითი პროგრამების პ.; 7. კომპიუტერული პროგრამების კრებული; 8. ტალღური პ. ფიზიკაში.

პაკჰაუზი (გერმ.) - რკინიგზის სადგურთან ან ნავსადგურთან ტვირთის დროებითი შესანახი სასაწყობო შენობა.

პალატა (ლათ.) - 1. სასახლე; ძვირფასად მორთული სასახლის დარბაზი; 2. ზოგ ქვეყანაში წარმომადგენლობითი საკანონმდებლო დაწესებულების სახელწოდება (მაგ., თემთა პალატა - ინგლისის პარლამენტის ქვედა პალატა; ღორღთა პალატა - ინგლისის პარლამენტის ზედა პალატა); 3. ზოგიერთ ქვეყანაში სახელმწიფო დაწესებულების სახელწოდება (მაგ., წიგნის პალატა, სავაჭრო პალატა); 4. საავადმყოფოს ოთახი, რომელშიც ავადმყოფები წვანან.

პალატი (ლათ.) - 1. ძვ. სასახლის აღმნიშვნელი ტერმინი შუასაუკუნეების ქართულში; 2. დარბაზი სასახლეში; საგანგებოდ ძვირფასად მორთული ოთახი; 3. ქვედა არასაცხოვრებელი სართული ხის ან ქვის სახლში. გამოიყენება სამეურნეო დანიშნულებით.

პალაცე (იტალ.) - იტალური სასახლის სახეობა, რომელიც ჩამოყალიბდა აღორძინების ხანაში და წარმოადგენს ორ ან სამსართულიან შენობას, სადაც დამხმარე სადგომები განლაგებულია ქვედა, ხოლო პარადული და საცხოვრებელი ოთახები - ზედა სართულზე.

პალეო... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - აღნიშნავს ძველს, უძველესს, ძველ დროსთან დაკავშირებულს

პალესტრა (ბერძ.) - ფიზიკური აღზრდის სკოლა ანტიკურ საბერძნეთში, რომელიც სპორტულ ნაგებობათა კომპლექსს მოიცავდა.

პალეტი (ფრანგ.) - გამჭვირვალე ქაღალდი, მინა ან ცელულოზის ფირფიტა, რომელზედაც დახაზულია გარკვეული ზომის კვადრატების შემცველი ბადე; იყენებენ უბნის ფართობის განსაზღვრისათვის გეგმაზე ან რუკაზე.

პალისადი (ფრანგ.) - 1. მიწაში ჩარჭობილი ხიმინჯების მწკრივი (მიწაყრილისა და ფლატეს გასამაგრებლად); 2. სამხედრო საქმეში - წაწვეტებული მორებისაგან გაკეთებული თავდაცვითი მესერი ძველებურ სიმაგრეებში

პალისანდრა (ფრანგ.) - ტროპიკული საშუალო სიმაღლის ხე, ძვირფასი, მკვრივი მერქნით. გამოიყენება მცირე ზომის მაღალხარისხოვანი ნაკეთობების დასამზადებლად და ინტარსიის სამუშაოების შესრულებისას (ნახ. 1).

ნახ. 1

პალიტრა (ფრანგ.) - 1. გადატანითი მნიშვნელობით - ფერების შერჩევა; 2. გამომსახველობით საშუალებათა ერთობლიობა მწერლის, კომპოზიტორისა და სხვათა შემოქმედებაში; 3. თხელი ფიგარი, რომელსაც მხატვრები ხმარობენ საღებავების შესაზავებლად; აქვს ნახვრეტი - მარცხენა ხელის ცერზე წამოსაცმელად.

პალმეტა (ფრანგ.) - ფერწერული ან სკულპტურული ორნამენტი, რომელსაც საფუძვლად უდევს მცენარის (ჩვეულებრივ პალმის) ფოთლის სტილიზებული გამოსახულება (ნახ. 1). პ. ფართოდ იყო გამოყენებული წინა აზიის ქვეყნების, ანტიკური საბერძნეთისა და შემდგომში ევროპის არქიტექტურაში.

ნახ. 1

პალო - მოკლე და მსხვილი ჯოხი, რომელსაც ბოლო წაწვეტებული აქვს

პანამა (ფრანგ.) - 1. თანამდებობის პირების მოსყიდვასთან დაკავშირებული მსხვილი თაღლითობა. სიტყვა გაჩნდა იმ კრახთან დაკავშირებით, რომელიც ფრანგულმა კომპანიამ განიცადა 1889 წ. პანამის არხის გათხრისას გრანდიოზული გაფლანგვისა და ბოროტმოქმედებათა შედეგად; 2. ფართოფარფლიანი საზაფხულო ქუდი ერთგვარი; 3. ხელოვნური აბრეშუმის ქსოვილი ერთგვარი.

პანამის არხი (ესპ. Canal de Panamá) - სანაოსნო არხი პანამაში, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ატლანტისა და წყნარ ოკეანეებს (ნახ. 1). არხი ჭრის პანამის ყელს და წარმოადგენს საერთაშორისო საზღვაო ვაჭრობის უმნიშვნელოვანეს არტერიას. არხის ორივე დაბოლოება სპეციალური რაბეზითაა დაკეტილი, რათა მოხდეს გემების აწევა გატუნის ტბის სიმაღლემდე, ზღვის დონიდან 26 მეტრზე. გატუნის ტბა ხელოვნურად შეიქმნა არხის მშენებლობისას. არხის სიგრძეა 77,1 კმ. ამ ერთ-ერთმა უმსხვილესმა და ურთულესმა საინჟინრო პროექტმა, რაც კი კაცობრიობას ოდესმე განუზოცოვებია, გემებს საშუალება მისცა, იმოძრაონ ატლანტისა და წყნარ ოკეანეებს შორის იმის ნახევარ დროში, რაც მანამდე სჭირდებოდათ. მოკლე, სწრაფმა და უსაფრთხო გზამ აშშ-ის დასავლეთ სანაპიროსა და წყნარი ოკეანის ნაპირზე მდებარე ქვეყნებს შორის, ამ უკანასკნელთ საშუალება მისცა, უფრო ინტეგრირებულნი გამხდარიყვნენ მსოფლიო ეკონომიკაში. არხი შედგება ხელოვნური ტბების, რამდენიმე ხელოვნური არხისა და სამი წყვილი ჩამკეტებისაგან (ნახ. 2: გატუნის ჩამკეტები). დამატებითი ხელოვნური ტბა ალახუელა არხის დამატებით რეზერვუარად გამოიყენება. ჩამკეტების ზომები (სიგანე - 33,53 მ, სიგრძე 320 მ) განსაზღვრავს იმ გემის მაქსიმალურ ზომას, რომელსაც არხში გავლა შეუძლია. საერთაშორისო ვაჭრობაში არხის მნიშვნელობის გამო, ბევრი გემი სწორედ

ამ მაქსიმალურ ზომაზეა აგებული. ამ გემებს პანამაქსს უწოდებენ. პანამაქსის სატვირთო გემების დედვეიტ ტონაჟი (DWT, საზომი) 65 000...80 000 ტონაა, მაგრამ მისი რეალური ტვირთი შემცირებულია 52 500 ტონამდე, რადგან არხში გემის კორპუსის წყალქვეშა ნაწილის მაქსიმალური სიღრმე 12,6 მეტრამდეა შეზღუდული. ამჟამად მიმდინარეობს მესამე წყვილი ჩამკეტების მონტაჟი, რაც უფრო ფართო და ღრმა არხების საშუალებით დიდ გემებს მისცემს გავლის შესაძლებლობას. გემების ზომა გაიზარდება 25%-ით სიგრძეში და 26%-ით სიღრმეში; შესაბამისად, განისაზღვრება პანამაქსის ახალი სტანდარტიც. ამერიკის სამოქალაქო ინჟინერიის საზოგადოებამ პანამის არხი მსოფლიოს ახალ შვიდ საოცრებათა შორის დაასახელა.

ნახ. 1

ნახ. 2

პანდატივი (ფრანგ.) - აფრა, ყურე; კამარის სფერული სამკუთხედის ფორმის კონსტრუქციული ელემენტი, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება გადასვლა კვადრატული ფუძიდან წრიული გუმბათისკენ.

პანდუსი (ფრანგ.) - 1. სწორი ან მრუდხა მოხაზულობის დახრილი სიბრტყე (ნახ. 1), რომელიც ცვლის კიბეს და, ხშირად, გამიჯნულია ტრანსპორტის ასასვლელად; 2. დახრილი სავალი ზედაპირი, რომლის ქანობი შეადგენს 1:20 (5%) და უფრო მეტს, ანუ ზედაპირის აწევა 20 ჰორიზონტალურ გრძივ მეტრზე შეადგენს 1 მეტრს.

ნახ. 1

პანდუქსიონი (ბერძ.) - ქარვასლა; სასტუმრო მგზავრებისა და ქარავნებისათვის.

პანელი (გერმ.) - 1. მოპირკეთებით გამოყოფილი კედლის ქვედა ნაწილი ოთახში; 2. კედლის შემადგენელი ელემენტი ანაკრებ მშენებლობაში, რომელიც წარმოადგენს წიბოზე დადგმულ ფილას; 3. გადახურვის ანაკრები ელემენტი დიდი ზომის რკინაბეტონის (ნახ. 1), ლითონის, ხის ან პლასტმასის ფილის სახით; 4. ტროტუარი; ასფალტის, ქვის ან ხის ფენილი ქუჩის ნაპირზე ქვეითათ მოსიარულეთათვის.

ნახ. 1

პანელი არამზიდი - პანელი, რომელზედაც არ ეყრდნობა შენობის კონსტრუქცია (გარდა ფანჯრის და კარის ბლოკებისა და მსუბუქი ფანჯრებსშორისი სადგმელისა).

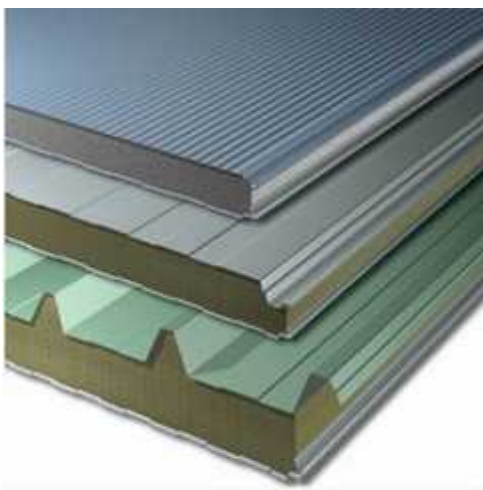
პანელი ეკრანით - ფენოვანი პანელი, რომლის გარე ფენას შეადგენს ეკრანი. ის პანელის ძირითადი კონსტრუქციისაგან გამოყოფილია ჰაერის შრით. ეკრანები გამოიყენება კედლის ძირითადი კონსტრუქციის დასაცავად ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან, ვენტილაციისათვის, თბომდეგობის ასამაღლებლად და ამზადებენ დაარმირებული ბეტონის, ფოლადის, ალუმინის ფურცლებისაგან და სხვა მასალებისაგან.

პანელი თერმოსტრუქტურული - სამფენიანი პანელი, დამზადებული ბლანტი პოლისტიროლის აქაფების მეთოდით, რომლის შედეგად წარმოიქმნება ჰაერით შევსებული მიკროფორები, რომელთა ერთობლიობა ქმნის ბგერა-და თბოსაიზოლაციო შუა ფენას. შუა ფენა შემოსვებთან დაკავშირებულია წებოს მეშვეობით.

პანელი მზიდი - პანელი, რომელზეც ეყრდნობა შენობის კონსტრუქცია.

პანელი მთლიანი - პანელი, რომლის კონსტრუქციის მთლიანობა ხდება დამზადების პროცესში.

პანელი „სენდვიჩი“ - სამფენიანი პანელი, რომლის თბოსაიზოლაციო შუა ფენისათვის გამოყენებულია მინერალური ბამბა, ქაფპოლისტიროლი ან ქაფპოლიურეთანი, ხოლო გარე და შიდა ხისტი ფენები (შემოსვები) დამზადებულია ფოლადის, ფანერის ან პლასტმასის ფურცლებისაგან (ნახ. 1). შუა ფენა შემოსვებთან დაკავშირებულია წებოს მეშვეობით.

ნახ. 1

პანელის გარე დეკორატიული შრე - არაძირითადი შრე, განლაგებული პანელის გარე (ფასადის) ზედაპირზე, რომელიც ასრულებს მხოლოდ დეკორატიულ ფუნქციებს. ის შედგება ერთი ან ორი ფენა გამოსაყვანი საფარველისაგან ან მოპირკეთებისაგან, რომელიც პანელის ზედაპირს აძლევს საჭირო ფერს (ფაქტურას) და არა აქვს დამცავი ფუნქცია.

პანელის ძირითადი შრეები - პანელის ყველა შრე სისქეში, მათ შორის თბოსაიზოლაციო შრე და გარე ეკრანი.

პ.ძ.შ. არ შედის გარე დეკორატიული, დამცავი და შიდა მოპირკეთების შრეები, რულონური და აფსკური მასალები და ჰაერის შუა ფენა.

პანელური გადახურვა - პანელებით შედგენილი სართულშუა გადახურვა.

პანთეონი (გერმ.) - 1. "ყველა ღმერთის ტაძარი" ძველ რომში; 2. გამოჩენილი ადამიანების საძვალე; 3. თბილისში - მთაწმინდის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონი (ნახ. 1).

ნახ. 1

პანიკადილო (ბერძ.) - იხ. ქორკანდელი.

პანკისის ციხე - შუა საუკუნეების ციხე-სიმაგრე აღმოსავლეთ საქართველოში (ახმეტის მუნიციპალიტეტი).

წყაროებში პირველად XI საუკუნიდან მოიხსენიება. პანკისის ციხე რთულრელიეფიან მთაზეა აგებული, გარს ევლება ნატეხი ქვით ნაგები გალავანი. ციხე შედგება სხვადასხვა დონეზე (დონეებს შორის სხვაობა 20 მეტრია) მდებარე 2 ნაწილისაგან, ციტადელისა და ქვედა ციხისაგან. შესასვლელი ქვედა ციხის აღმოსავლეთ ნაწილში ყოფილა. ციტადელს, რომლის ფართობი დაახლოებით 400 კვ. მეტრია, ციხის ყველაზე მაღალი ნაწილი უკავია. გეგმით იგი თითქმის წრიულია. შესასვლელი ზღუდის სამხრეთ ნაწილშია გაჭრილი, რომელიც ციტადელს ქვედა ციხესთან აკავშირებს. ქვედა ციხე მთის სამხრეთ ციხაბო ფერდობზე მდებარეობს და ფართობით ციტადელს დაახლოებით 4-ჯერ აღემატება. მისი გეგმა სამხრეთიდან ჩრდილოეთით წაგრძელებული მრავალგვერდაა. ქვედა ციხის დასავლეთ კუთხეში და სამხრეთ კედელში თითო სწორკუთხა კოშკი ყოფილა ჩართული. ნატეხი ქვით ნაგები მძლავრი გალავნის სისქე ქვედა ნაწილში 2,5 მეტრია, ზოგან 3,6 მეტრსაც აღწევს. ციტადელის აღმოსავლეთ ნაწილში დგას პატარა დარბაზული ეკლესია. ქვედა ციხის სამხრეთ-დასავლეთით 60 მ-ში დგას ზემოთ ოდნავ შევიწროებული ცილინდრული კოშკი (დიამეტრი ფუმესთან 8 მ, კედლის სისქე 1,2 მ). შემორჩენილია სართულნახევარი (4...5,5 მ). I სართულის ჩრდილოეთ ნაწილში ნატეხი ქვის კამარით გადახურული წყლის მოზრდილი რეზერვუარია, რომლიდანაც წყლის ამოღება მეორე სართულის იატაკში მოწყობილი ხვრელიდან (დიამეტრი 0,6 მ) ხდებოდა. კოშკის სართულშუა გადახურვა ხის ძელებზე ყოფილა გამართული (შემორჩენილია ძელების ბუდეები). ცილინდრული კოშკის სამხრეთით დაახლოებით 60 მ-ში დგას კიდევ ერთი კოშკი, რომელიც ციხისკენ მიმავალ გზას კეტავს. XVI საუკუნიდან საიმედოდ დაცულ პანკისის ციხეში ინახებოდა კახეთის სამეფო განძის დიდი ნაწილი, რომელიც 1614 წელს უდიდესი წინააღმდეგობის მიუხედავად ყიზილბაშებმა იგდეს ხელთ. 1664 წელს ალყაშემორტყმულ პანკისის ციხეში 7 თვე იმყოფებოდა ერეკლე I.

პანო (ფრან.) - პერწული ან სხვა სახის ჩარჩოთი შემოსაზღვრული კედლის ნაწილი, რომელიც ხშირად შეესებულება რელიეფით, ფერწერით ან ტილოზე შესრულებული სურათით (ნახ. 1).

ნახ. 1

პანორამა (ბერძ.) - მოცულობრივი გამოსახულებებით დამუშავებული წინა პლანის მქონე სურათი, რომელიც წრიული შენობის კედელზეა მოთავსებული და ზედა სინათლით ნათდება და რომელიც შენობაში მყოფ მაყურებელს ჰორიზონტის მთელ წრეზე რეალური სივრცის ილუზიას უქმნის (ნახ. 1, ბოროდინოს ბრძოლის პანორამის ფრაგმენტი. ავტ. ფრანც რუბო).

ნახ. 1

პანსიონატი (ფრანგ.) - სასტუმრო ან დასასვენებელი სახლის ნაირსახეობა

პანსიონი (ფრანგ.) - 1. დახურული სასწავლებელი, სადაც მოსწავლეები უზრუნველყოფილი არიან ბინით და კვებით; 2. კერძო სასტუმრო, სადაც მდგმურები უზრუნველყოფილი არიან კვებით, ბინით და მოვლით

პანტოგრაფი (ბერძ.) - 1. ნახაზიდან პირის გადასაღები ხელსაწყო; 2. ელმავლის ან მრავიანი ვაგონის სახურავზე გამართული მოწყობილობა საკონტაქტო სადენიდან (მავთულიდან) დენის მისაღებად; დენმიმღები.

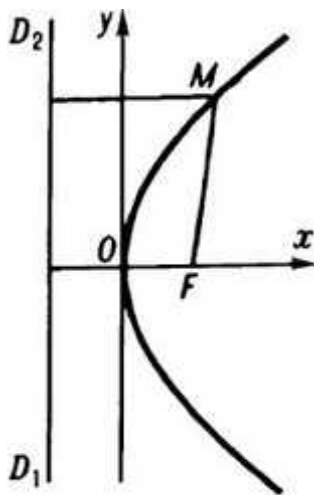
პანტომეტრი (ბერძ.) - გეოდეზიური ხელსაწყო ადგილზე ვერტიკალური და ჰორიზონტალური კუთხეების გასაზომად.

პაპერტი - სათავსი ეკლესიაში შესასვლელის წინ მცირე გალერეას სახით.

პაპიე-მაშე (ფრანგ.) - პლასტიკური ნივთიერება, რომელიც მიიღება ქაღალდის მასაში წებოს, სახამებლის, თაბაშირის, ცარცისა და სხვ. შერევით; იყენებენ სხვადასხვაგვარი ნივთების დასამზადებლად დაწნევის მეთოდით

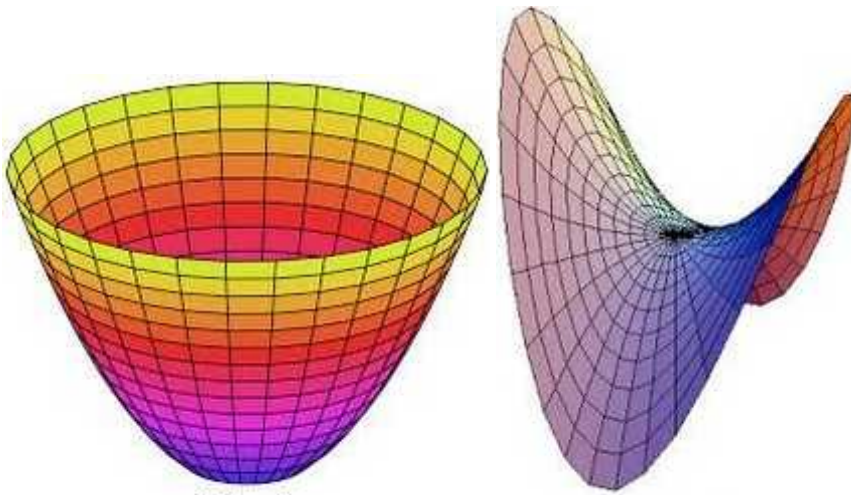
პარაბოლა - სიბრტყის წერტილთა სიმრავლე, რომლის ყოველი წერტილი თანაბრად არის დაშორებული იმავე სიბრტყეზე მდებარე მოცემული F წერტილიდან (ფოკუსიდან) და მოცემული d წრფიდან (დირექტრისიდან). პ. მეორე რიგის მრუდია. მისი ზოგადი განტოლებაა: $y = ax^2 + bx + c$. დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში პ.

უმარტივესი (კანონიკური) სახის განტოლებაა: $y^2 = 2px$, სადაც p არის მანძილი მოცემული F წერტილიდან მოცემულ d წრფემდე. დირექტრისის განტოლებას აქვს სახე: $x = -p/2$; p -ს უწოდებენ პ. პარამეტრს, $0x$ ღერძს - პ. ღერძს. (ნახ. 1). პ. მიიღება კონუსის კვეთით იმ სიბრტყით, რომელიც ერთ-ერთი მსახველის პარალელურია.

ნახ. 1

პარაბოლოიდი - მე-2 რიგის ზედაპირი, რომელიც მიიღება პარაბოლას ბრუნვით მისი ღერძის გარშემო. პ. არის უცენტრო არაჩაკეტილი ზედაპირი, რომლის უმარტივეს განტოლებებს დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში აქვს შემდეგი სახე: $x^2/p^2 + y^2/q^2 = 2z$ (ელიფსური პარაბოლოიდი - ნახ. 1), $x^2/p^2 - y^2/q^2 = 2z$ (ჰიპერბოლური პარაბოლოიდი - ნახ. 2). $p > 0$, $q > 0$.

ნახ. 1

ნახ. 2

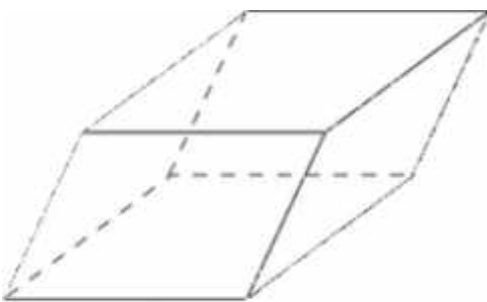
პარაბოლური თაღი - თაღი, რომელსაც პარაბოლის მოხაზულობა აქვს.

პარადიზი (სპარს.) - ძველსპარსული ბაღი, გამორჩეული ბევრი ვარდებით, შადრევნებითა და წყალსატევებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

პარალელებიპედი (ბერძ.) - პრიზმა, რომელსაც ფუძედ აქვს პარალელოგრამი (ნახ. 1). პ. წახნაგები წყვილ-წყვილად ტოლი პარალელოგრამებია. პ. აქვს 6 წახნაგი, 8 წვერო, 12 წიბო. თუ გვერდითი წახნაგები ფუძის პერპენდიკულარულია, მაშინ პ. ეწოდება მართი. თუ, ამასთანავე, ფუძე მართკუთხედი, მაშინ პ. მართკუთხას უწოდებენ. თუ პ. ყოველი წახნაგი კვადრატია, მაშინ პარალელებიპედს ეწოდება კუბი. მართკუთხა პ. ერთი წვეროდან გამომავალ სამივე წიბოს სიგრძეს პ. განზომილებებს უწოდებენ. ყოველ პ. აქვს სიმეტრიის ცენტრი - დიაგონალების გადაკვეთის წერტილი.

ნახ. 1

პარალელი (ბერძ.) - 1. პარალელური ხაზი; 2. ეკვატორის პარალელურად გატარებული წარმოსახვითი ხაზი დედამიწის ზედაპირზე; 3. შედარება, შეპირისპირება

პარალელიზმი - 1. (მათემატ.) - ხაზების ან სიბრტყეების ერთმანეთისგან თანაბარი დაშორება; 2. ორი მოვლენის, მოქმედების მუდმივი თანაფარდობა და თანაარსებობა; 3. ორი პირის, დაწესებულების, ორგანიზაციის მიერ ერთგვარი სამუშაოს შესრულება ერთმანეთთან შეუთანხმებლად; დუბლირება.

პარალელურ ძალთა სისტემა - ძალთა სისტემა, რომელთა ფუძეები ურთიერთპარალელურია.

პარალელურ ძალთა ცენტრი - წერტილი, რომელზეც გადის პარალელურ ძალთა სისტემის ტოლქმედის ფუძე; მისი მდებარეობა დამოკიდებულია სისტემის შემადგენელი ძალების სიდიდეებზე, მათი მოდების წერტილების მდებარეობაზე და არ არის დამოკიდებული ამ ძალების მიმართულებაზე სივრცეში.

პარალელური გადატანა - სივრცის ან მისი ნაწილის გარდაქმნა თავის თავზე, რომლის დროსაც ყველა წერტილი გადაადგილდება ერთი და იმავე მიმართულებით და ერთი და იმავე მანძილით. ევკლიდეს გეომეტრიაში პარალელურ გადატანას უწოდებენ გადატანას ან ვექტორს (თავისუფალ ვექტორს).

პარალელური ძალების ცენტრი - წერტილი, რომელზეც გადის პარალელური ძალების სისტემის ტოლქმედი ამ წერტილის მიმართ სისტემის ერთი მიმართულებით და ერთი და იგივე კუთხით მობრუნების დროს. პ.ს.ც. რადიუს-ვექტორი $r_0 = \sum F_i \cdot r_i / \sum F_i$, სადაც $r_i - F_i$ ძალის წერტილში მოდების რადიუს-ვექტორი; n - ძალების საერთო რაოდენობა სისტემაში. პ.ძ.ც. მაგალითს წარმოადგენს ს ი მ ძ ი მ ი ს ც ე ნ ტ რ ი.

პარალელური წრფეები - ევკლიდეს გეომეტრიაში - ერთ სიბრტყეში მდებარე წრფეები, რომლებსაც არა აქვთ საერთო წერტილი (არ იკვეთებიან) ან ერთმანეთს ემთხვევიან. ერთ სიბრტყეში მოთავსებული წრფის გარეთ მდებარე წერტილზე შეიძლება გაივლოს მოცემული წრფის პარალელური ერთი და მხოლოდ ერთი წრფე.

პარამეტრი (ბერძ.) - სიდიდე, რომელიც წარმოადგენს სისტემის, ტექნიკური მოწყობილობის, მოვლენის ან პროცესის მახასიათებელს. მაგ., მექანიკურ სისტემებში ასეთ სიდიდეებს მიეკუთვნება მასა, ძრავის სიმძლავრე, წარმადობა, ტევადობა, სიჩქარე, ბრუნვის სიხშირე და ა.შ. იგი განსაზღვრავს ნაკეთობის კონსტრუქციულ-ტექნოლოგიურ და საექსპლუატაციო თვისებებს და შეიძლება იყოს მთავარი და მეორეხარისხოვანი. მანქანების პარამეტრული (ტიპზომის) რიგი არის სხვადასხვა ტიპზომათა ერთობლიობა, რომელთაც აქვთ რაციონალურად შერჩეული მთავარი პ. მანქანების (კვანძების) პარამეტრული ოპტიმალური რიგი არის რიგი ისეთი მთავარი პ., რომელიც უზრუნველყოფს დაგეგმილი მოცულობის სამუშაოს შესრულებას მინიმალური დანახარჯებით.

პარამეტრი ხრახნული მოძრაობის - ხრახნული მოძრაობისას წარმტანი მოძრაობის სიჩქარის ფარდობა ბრუნვის კუთხურ სიჩქარესთან.

პარამეტრული რხევა - ცვლადი სიხისტის მექანიკური სისტემის რხევა. ასეთი რხევები განისაზღვრებიან დიფერენციალური განტოლებებით, რომელთა კოეფიციენტები წარმოადგენენ დროის პერიოდულ ფუნქციებს.

პარაპეტი (მოაჯირი) - სახურავის, აივნის, ხიდის, ტერასის, სანაპიროს და მისთ. მცირე სიმაღლის მასიური უწყვეტი კედელი (ნახ. 1).

ნახ. 1

პარასკენიუმი (ბერძ.) - ანტიკური თეატრის შენობის გამოწეული ნაწილები, რომელნიც გვერდებიდან ზღუდავენ სცენას, ემსახურებიან აკუსტიკის გაუმჯობესების მიზნებს და, შესაძლოა, გამოიყენებოდა დეკორაციების ან სხვა თეატრალური ინვერტარის შესანახად.

პარასტაზისი (ბერძ.) - ბერძნული სახლის შიდა ეზოს შესასვლელში მოთავსებული ბოძების ან სვეტების რიგი.

პარაფინი - თეთრი ფერის, ცვილისებრი კრისტალური აგებულების, უგემო და უსუნო, ნახშირწყლების ნაერთი ნივთიერება. მიიღება ნავთობის გადამუშავებით. გამოყენების სფეროებია: მოძრავი და მზრუნავი ხის დეტალების გაპოხვა, გასანათებელი სანთლები, ქაღალდის წარმოება, ანტიკოროზიული საფარველი, მედიცინა, რადიოწარმოება, ტრანსფორმატორები, ძრავები.

პარაფირება (ფრანგ.) - საერთაშორისო ხელშეკრულების ან მისი ცალკეული მუხლების წინასწარი დამოწმება ხელშეკრეული მხარეების რწმუნებულთა მიერ თავთავიანთი ინიციალებით. პარაფირების დანიშნულებაა იმის ფიქსაცია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების მოცემული ტექსტი საბოლოოდ შეთანხმებულია, მაგრამ პარაფირება არ ნიშნავს ხელის მოწერას და ვერ შეცვლის მას.

პარენქიმა (ბერძ.) - მცენარეული რბილი ქსოვილი, რომელიც შედგება მომრგვალებული ფორმის წაგრძელებული უჯრედებისაგან. წარმოადგენს ხის ძირითად ქსოვილს - იმარაგებს მაცოცხლებელ ნივთიერებებს და წყალს. მისი რაოდენობა დამოკიდებულია ხის ჯიშზე. წიწვოვანებში ის მცირე რაოდენობითაა, ხოლო ფოთლოვნებში - მეტი რაოდენობით, რადგან ფოთლოვან ჯიშებს ფოთლების ჩამოცვენის შემდეგ მეტი საკვები მარაგი ჭირდება არსებობისათვის.

პარენქიმა გრძივი - პარენქიმის უჯრედები ფოთლოვან ჯიშებში, რომლებიც ხის ტანის გრძივადაა განლაგებული.

პარენქიმა დიფუზიური - პარენქიმის უჯრედები, რომლებიც ხის ტანში (მერქანში) თანაბრადაა განლაგებული.

პარენქიმა ვერტიკალური - იგივეა, რაც მერქნის პარენქიმა, რომელიც ხის ტანს ფოთლოვან ჯიშებში ვერტიკალურად გასდევს.

პარენქიმა მერქნის - პარენქიმა, რომლებიც ხის ტანში ცალკეული უჯრედების ან უჯრედთა რიგის (მწკრივის) სახით დამოუკიდებლად არსებობენ. მათი დანიშნულებაა საკვები მარაგის შენახვა.

პარენქიმა მეტატრაქეალური - პარენქიმა, რომლებიც ბოჭკოებისაგან დამოუკიდებლად, მათ გარეშე კონცენტრირებულ რიგებს ქმნიან (მაგ., არყის ხეში, წიფელში, მუხაში და სხვ.).

პარენქიმა სხივური - მერქნის პარენქიმა, რომელიც გულგულას სხივების შემადგენლობაში შედის როგორც წიწვოვან, ისე ფოთლოვან ჯიშებში.

პართენონი (ბერძ.) - ძვ. წ. V საუკუნეში ათენის აკროპოლისზე აგებული ათენას ტაძარი. იგი ყველაზე ცნობილი დღემდე მოღწეული ძველი ბერძნული ნაგებობაა და საყოველთაოდ ითვლება ბერძნული არქიტექტურის უნატიფეს ნიმუშად (ნახ. 1). მისი დეკორატიული სკულპტურები ბერძნული ხელოვნების მწვერვალს წარმოადგენს. პ. ძველი საბერძნეთისა და ათენის დემოკრატიის სიმბოლოდ ითვლება და ის მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი კულტურული მონუმენტია. შენობას ერქვა ქალღმერთ ათენას ტაძარი და მისი დღევანდელი სახელი მომდინარეობს ძველი ბერძნული სიტყვიდან პართენოს (ქალწული). პ. შეცვალა ათენას ძველი ტაძარი, რომელიც ძვ. წ. 480 წელს სპარსელებმა გაანადგურეს. სხვა მრავალ ბერძნულ ტაძართა მსგავსად პ. იყენებდნენ როგორც განძსაცავს და აქ ინახებოდა დელოსთა ლიგის საგანძური, რომელიც მოგვიანებით ათენის იმპერია გახდა. სწორედ აქ პართენონში იდგა მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი, ეს იყო ზევსის ქანდაკება. ამჟამად მიმდინარეობს მასშტაბური აღდგენით-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები ტაძარსა და მის შემოგარენზე. მალე პ. და მთლიანად აკროპოლისი პირვანდელ სახეს დაიბრუნებს.

ნახ. 1

პარიტეტი (ლათ.) - 1. თანასწორობა, თანაბარუფლებიანობა, ტოლობა, ტოლფასოვნება, თანაბარი მდგომარეობა; 2. თანაფარდობა სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტებს შორის, რომელსაც ადგენენ მოცემულ სავალუტო ერთეულში ოქროს შემცველობით ან მისი მსყიდველობითი უნარის მიხედვით

პარკერიზაცია - ლითონის ნაწარმის კოროზიისაგან დაცვის ხერხი ფოსფატების ხსნარში მისი ჩაყურსვის და შემდგომ ლაქსაღებავების დაფარვის გზით

პარკეტი (ფრანგ.) - პატარა ზომის ოთხკუთხა ან სხვა გეომეტრიული ფორმის ბრტყელი ფიცრები იატაკის შესაქმნელად. ასეთი ფიცრებით შექმნილი იატაკი. პ. შეიძლება იყოს ცალობითი, ფარისებრი, მოზაიკური, ლარტყული, მხატვრული, წებილი და სხვ.

პარკეტი ლარტყული - ცალობითი პარკეტი, რომლის სიგრძე მეტია ჩვეულებრივ სტანდარტულ პარკეტის სიგრძესთან შედარებით.

პარკეტი მოზაიკური (ასაწყობი) - წარმოადგენს სპეციალურ ქაღალდზე ან ქსოვილზე დაწებებულ გარკვეული ნახატის შემქმნელ მცირე ზომის (40×40 მმ; 60×60 მმ) პარკეტის თამასებს; სისქე - 8...18 მმ, რომელიც შემდეგ წებდება ასაწყობ ფილაზე (ფუძეზე). მოზაიკური სახე მიიღება მერქნის ბოჭკოების მიმართულებების ცვალებადობით, ან თამასებისათვის სხვადასხვა ჯიშის (შეფერილობის) მერქნის გამოყენებით (ნახ. 1, მოზაიკური პარკეტი).

ნახ. 1

პარკეტი მხატვრული - სხვადასხვა ძვირფასი ჯიშისაგან დამზადებული და მხატვრულად დალაგებული პარკეტი (ნახ. 1, პარკეტი მხატვრული).

ნახ. 1

პარკეტი ფარისებრი - პარკეტის სახეობა, რომელიც შედგება ხის ნარჩენებისაგან დამზადებული ფარისაგან (ძირითადად ოთხკუთხედის ფორმის) ზედაპირზე დაწებებული ცალობითი პარკეტის თამასებით. პ.ფ. ადვილი დასაგებია, ეკონომიურია, ინდუსტრიულია, ვიდრე ცალობითი პარკეტი, თუმცა მოითხოვს ფუძის (ფარის) ზუსტ მომზადებას.

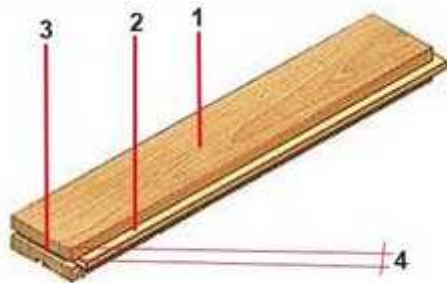
პარკეტი ცალობითი - შედგება ცალკეული თამასებისგან, რომლებიც ერთმანეთთან შესაკავშირებლად მზადდება კილოთი და ქიმით. პარკეტის თამასების ზომებია: სიგრძე - 150...400 მმ, სიგანე - 30...60 მმ და სისქე - 15...18 მმ.

პარკეტი წებილი - პარკეტის სახეობა, რომელიც სხვადასხვა ჯიშის მერქნის ურთიერთ შეწებებითაა

დამზადებული. ზედაპირზე ძვირფასი ჯიშის, ხოლო ფუძედ ნაკლებად ღირებული მერქანია გამოყენებული.

პარკეტის თამასა მარცხენა - პარკეტის თამასა, რომელსაც თუ შევხედავთ წინაპირის მხრიდან, ტორსული ქიმი მდებარეობს მარცხნივ, ხოლო ნაწიბურის ქიმი - დამკვირვებლის მხარეზე.

პარკეტის თამასა მარჯვენა - პარკეტის თამასა, რომელსაც თუ შევხედავთ წინაპირის მხრიდან, ტორსული ქიმი მდებარეობს მარჯვნივ, ხოლო ნაწიბურის ქიმი - დამკვირვებლის მხარეზე (ნახ. 1. პარკეტის თამასა მარჯვენა: 1-წინაპირი; 2-ქიმი; 3-ლარი; 4-ცვეთის სისქე).

ნახ. 1

პარკეტის თამასის უკანა მხარე - პარკეტის მუშა ზედაპირის საპირისპირო მხარე.

პარკეტის ცვეთის შრე - პარკეტის თამასის ზედა შრე საპირე მხარეზე ქიმის ან ღარის ზედა ნაწილამდე, რომლის ცვეთა განსაზღვრავს პარკეტის სამსახურის ვადას.

პარკი - 1. მიწის ნაკვეთი ბუნებრივი ან სპეციალურად დარგული მცენარეულობით, გზებით, ხეივნებით, წყალსატევებით, შადრევნებით, ატრაქციონებით, სპორტული მოედნებით, რომლებიც ქმნიან საპარკო არქიტექტურულ ანსამბლს; 2. მანქანების ერთობლიობა მეურნეობაში, დარგში, ორგანიზაციაში; მაგ., ავტომობილების პ., ვაგონების პ. და სხვ. საქართველოში ცნობილი პარკებია: მთაწმინდის, ვაკის (ნახ. 1), ბათუმის, მწვანე კონცხის, ქუთაისის (ბესიკის), სოხუმის (ნახ. 2) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

პარკი რეგულარული - ხეივნებისა და ყვავილნარების სწორად დაგეგმარებული პარკი, სადაც ჭარბობს დეკორატიული მცენარეულობა.

პარკი ტერასული (იტალიური) - პარკი, გაშენებული ბილიკებად მთის ფერდობზე, ნაგებობებზე, შენობებზე და მისთ., რომელიც შემორგულია ბუჩქებით, ხვიათა მცენარეებითა და ყვავილნარებით (ნახ. 1: ტერასული პარკი ქ. ოსაკაში, იაპონია).

ნახ. 1

პარტერი (ფრანგ.) – 1. თეატრში - მაყურებელთა დარბაზის ნაწილი, სცენის დონეზე დაბლა მდებარე; 2. პარკის, ბაღის ღია ნაწილი, გაზონებით, ყვავილნარებით, შადრევნებით შემკული

პარტერი ინგლისური - კლასიკური საბაღე პარტერის სახესხვაობა, რომელიც გამოირჩევა შედარებით მარტივი ნახატით, შესრულებული გაზონებით, ქვიშითა და ყვავილებით.

პარტერი მაქმანისა - საბაღე პარტერის სახე რთული ნახატით, შესრულებული „მკვდარი“ მასალით ქვიშის ფონზე. გავრცელებული იყო კლასიკური საბაღე ხელოვნების აყვავების პერიოდში XVII- XVIII საუკუნეების ევროპაში.

პარტია (ფრანგ.) - 1. რაიმე საქონლის, საგნების, მასალების, კონსტრუქციების და მისთ. გარკვეული რაოდენობა; 2. საერთო ინტერესებით, შეხედულებებით გაერთიანებულ პირთა ჯგუფი, ბანაკი, დაჯგუფება

პარტნიორობა - ფირმის ერთ-ერთი ორგანიზაციული ფორმა, რომელიც აერთიანებს ორი ან მეტი სამეურნეო სუბიექტის კაპიტალს. არსებობს პ. ორი სახე: გენერალური და შეზღუდული. გენერალური გულისხმობს ფირმის ყველა ვალდებულებაზე მისი თითოეული მესაკუთრის შეუზღუდავ პასუხისმგებლობას. მაგ., ფირმის გაკოტრების შემთხვევაში კომპანიონი, რომელსაც ეკუთვნის ფირმის საკუთრების 1%, ისევე პასუხისმგებელია, როგორც ის, ვისაც დანარჩენი 99% ეკუთვნის. შეზღუდული პ. ვალდებულებებზე პასუხისმგებლობა განისაზღვრება კომპანიონებს შორის იურიდიულად გაფორმებული ხელშეკრულების შესაბამისად.

პარცელა (ფრანგ.) - მიწის მცირე ნაკვეთი, რომელზეც მეურნეობას ეწევიან.

პარციალური (ლათ.) - ნაწილობრივი; რისამე შემადგენელი ნაწილი.

პარციალური წნევა (გაზის) - წნევა, რომელიც ექნებოდა გაზს, თუკი ის მთლიანად დაიკავებდა იმ მოცულობას, რომელსაც ავსებს გაზების ნარევი, რომელშიც განსახილველი გაზიც მონაწილეობს.

პასაჟი (ფრანგ.) - სავაჭრო შენობის სახეობა, რომლის სათავსები განლაგებულია, ჩვეულებრივ, ზემოდან განათებულ და პარალელურ ქუჩებზე გამავალ გალერეის ორივე მხარეზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

პასი (ფრან.) - გოთიკური სამკაულის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც სამფურცლა მცენარის სტილიზებულ გამოსახულებას წარმოადგენს.

პასივაცია (ლათ.) - 1. კოროზიის სიჩქარის მკვეთრი შემცირება ლითონის იონიზაციის ანოდური რეაქციის დამუხრუჭების შედეგად, როცა ლითონის ზედაპირზე ჩნდება ფაზური და ადსორბციული შრეები. პასივაციის პირობა: ყველა პირობის ერთობლიობა, რომელიც აუცილებელია ლითონის პასიური მდგომარეობის დადგომისათვის; 2. ჟანგულის თხელი ფენის შექმნა ლითონის ზედაპირზე კოროზიისაგან დაცვის მიზნით

პასიური (ლათ.) - უმოქმედო, არაენერგიული; განურჩეველი (მაგ., პასიური ქარის დატვირთვა და სხვ.)

პასკალი - წნევისა და მექანიკური ძაბვის ერთეული. 1 პასკალი (პა) = $1 \text{ ნ/მ}^2 = 1 \text{ კგ/(მ·წმ}^2)$.

პასკალის კანონი - ჰიდროსტატიკის კანონი, რომლის თანახმად, გარე ძალებით სითხის ზედაპირზე წარმოქმნილ წნევას სითხე თანაბრად გადასცემს ყველა მიმართულებით.

პასპორტი (ფრანგ.) - 1. ვისიმე პირადობის, მოქალაქეობის დამადასტურებელი დოკუმენტი; 2. სარეგისტრაციო მოწმობა, რომელშიც შეტანილია ცნობები რაიმე წარმოების, მოწყობილობის, საყოფაცხოვრებო საგნის და მისთ. შესახებ.

პასპორტი წარმოების - წარმოების სრული ტექნიკური და ტექნოლოგიური აღწერილობა ყველა ძირითადი მონაცემების და პარამეტრების ჩვენებით.

პასპორტიზაცია - 1. პასპორტის შემოღება; რისამე პასპორტების შედგენა; 2. მოწყობილობის ფიქსირებული მაჩვენებლების შემცველი ტექნიკური დოკუმენტების დამუშავება, რომლებიც ზუსტად განსაზღვრავენ მოცემული აგრეგატის დანიშნულებას, მუშაობის ოპტიმალურ პირობებს, ხარჯვის ნორმატივებს და სხვა საექსპლუატაციო მახასიათებლებს

პასტა - ცომის კონსისტენციის მქონე მასა - ცემენტის, პოლიმერული, თიხის და სხვ.

პასტა სარჩილავი - ფხვნილისებრი სარჩილის პასტისმაგვარი ნარევი ფლუსით და მჭიდა ნივთიერებით (ან რომელიმე ერთით). მჭიდა ნივთიერების დანიშნულებაა უზრუნველყოს კავშირი სარჩილის ნაწილაკებს შორის.

პასტადა (ბერძ.) - 1. ერთმხრივ გახსნილი სათავსი; გვერდებიდან კედლებით შემოსაზღვრული პორტიკი; 2. ძველი ბერძნული სახლის სათავსი, რომლის მეშვეობით საცხოვრებელი ოთახები შიდა ეზოს უკავშირდებოდა.

პასტელი (იტალ.) - 1. რბილი ფერადი ფანქრები ფერწერისათვის; მიიღება სარეზავი ფხვნილის დაწნევით; 2. ფერწერის ტექნიკა, რომელიც ემყარება ამ ფანქრების გამოყენებას; 3. ასეთი ფანქრებით შესრულებული ნახატი.

პასტოფორიონი - ტაძარი სამე(უ)ფო.

პატარა - ზომით, სიდიდით ჩვეულებრივზე ნაკლები; მცირე ასაკისა, მცირეწლოვანი; მცირე ღირებულებისა,

უმნიშვნელო

პატენტი - 1. დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს სახელმწიფოს მიერ გამოგონების ტექნიკურ გადაწყვეტის აღიარებას და ამაგრებს პიროვნებაზე (პატენტის მფლობელი) განსაკუთრებულ უფლებას ამ გამოგონებაზე. გაიცემა სახელმწიფო ორგანოს მიერ. პატენტი მოქმედებს მხოლოდ იმ ქვეყნის ტერიტორიაზე, რომელმაც გასცა იგი. მოქმედების ვადაა 15...20 წელი; 2. დოკუმენტი, რომელიც იძლევა კერძო ვაჭრობის ან რეწვის უფლებას.

პატერნა - გრძივი გალერეა, წნევის ქვეშ მყოფი ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში. განკუთვნილია სადრენაჟო სისტემის მიერ ნაგებობის საძირკველიდან და ტანიდან შეკრებილი წყლის გაყვანისათვის (მოცილებისათვის).

პატერნოსტერი (გერმ.) - შენობის ვერტიკალური ტრანსპორტის სახეობა, რომელიც წარმოადგენს განუწყვეტლივ მოძრავ ზაგირზე შეკიდულ ღია კაბინების რიგს.

პატიანა (იტალ.) - სხვადასხვა ფერის თხელი ფენა ჟანგისა, რომელიც ჩნდება სპილენძის, ბრინჯაოს და თითბრის ზედაპირზე (ზუნებრივად ან სპეციალური დამუშავების შედეგად), რომელიც იცავს ნაკეთობას კოროზიისაგან და ერთდროულად აქვს დეკორატიული მნიშვნელობა. ზოგჯერ პ. უწოდებენ თაბაშირის ნაკეთობას შეფერილს ბრინჯაოსფრად.

პატიო (ესპან.) - საცხოვრებლის ღია შიგა ეზო (ნახ. 1), შემოსაზღვრული კედლებით, გალერეებით, ჭიშკრებით, გისოსებით და ა.შ. ან მწვანე ბუჩქნარითა და ხეებით. ის გავრცელებული იქნა ანტიკურ და შუა საუკუნეებში ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში (უმეტესად ესპანეთში), ხოლო შემდეგ სამხრეთ ამერიკაში და ისლამურ სამყაროში. პ. არის არქიტექტურული ოსტატობის ესპანურ-მაგრიტანული სტილის კლასიკური ელემენტი, რომელიც ამჟამად მთელ მსოფლიოშია გავრცელებული. პ. შემადგენლობაში შედის: მცირე მოედანი (მოედნები) დასვენებისა და საყოფაცხოვრებო დანიშნულების; ფარდული მაგიდით, სკამებით, სავარძლებით, დივანით და სხვ.; აუზი, შადრევანი, ტბორი, გუბურა და სხვ.; დრენაჟის სისტემა წვიმის წყლის გასაყვანად ტერიტორიიდან, ზოგჯერ კი პირიქეთ - წვიმის წყლის აკუმულაციისათვის; ყვავილების გაზონი, ბაღი, სკვერი, პერგოლა, გალიები მაგალობელი ფრინველებისათვის და ა.შ. ეზოს ნაწილი ყოველთვის დაფენილია მოზაიკური, დეკორატიული ან სხვა სახის ფილებით. პ. აშენებდნენ არა მარტო საცხოვრებელ სექტორში, არამედ ეკლესიების, სამლოცველოების, ადმინისტრაციული შენობების, დასასვენებელი სახლების, სასტუმროების ეზოებშიც.

ნახ. 1

პატოჰნი - ძვ. არმარი, სარკმელი.

პატრონი - რისამე მქონე, მესაკუთრე, მფლობელი; მფარველი, მზრუნველი, მომვლელი

პატრონიკე (ბერძ.) - 1. საპატრონიკე, პატრონიკონი; ტაძარში მეორე იარუსზე, ანტრესოლის მსგავსად მოწყობილი ვიწრო ბაქანი მანდილოსნებისთვის; 2. ზედა, ღია გალერეა, აივანი დარბაზში; 3. საეკლესიო შენობის აღმოსავლეთ ნაწილში, საკურთხევის გვერდით მაგალობელთათვის გამოყოფილი ადგილი.

პეგმატიტი (ფრანგ.) - მაგმური წარმოშობის მსხვილმარცვლოვანი ქანი. ძირითადად გრანიტული შედგენილობის. პ.ს ამგები მინერალები დიდი რაოდენობით შეიცავს აქროლად კომპონენტებსა და იშვიათად გაფანტულ ელემენტებს. გვხვდება ბუდობების, უმეტესად კი გამკვეთი მარღვების სახით მასთან გენეტურად დაკავშირებულ მაგმურ, აგრეთვე მეტამორფულ და დანალექ ქანებში. პ. შეიცავენ მრავალ სასარგებლო კომპონენტს (მინდვრის შპატი, მუსკოვიტი,

ნეფელინი). იყენებენ მინისა და კერამიკის წარმოებაში. პ. ჩამოყალიბების დროს წარმოიქმნება მინერალთა სამრეწველო დანაგროვები, ე.წ. პეგმატიტური საბადოები, რომლისთვისაც დამახასიათებელია რთული აგებულება და მორფოლოგია, აგრეთვე სასარგებლო კომპონენტების ცვალებადი კონცენტრაცია.

პედესტალი (ფრანგ.) - 1. კვარცხლბეკი, პოსტამენტი; სკულპტურის, ვაზის, ობელისკის ქვესაფუძე; 2. არქიტექტურული ორდერის ქვედა, საყრდენი ნაწილი (სურათი).

პედიმენტი (ინგლ.) - მთისპირა დახრილი ვაკე, რომელიც გამომუშავებულია მკვიდრ ქანებში და დაფარულია ფხვიერი ნალექების თხელი ფენით. პ. წარმოიქმნება უმთავრესად არიდული და ნახევრად არიდული ჰავის პირობებში წარეცხვის შედეგად ციკაზო ფერდობების პარარელული უკანდახევის დროს. იგი სუსტად არის დახრილი, ნაგებია ფუნდამენტური ქანებით, რომლებიც ზედაპირზე დაფარულია სუსტი სიმძლავრის მქონე ფხვიერი ფენების დანალექებით. დამახასიათებელია მთიან-ფიქლოვანი რელიეფისათვის. წარმოადგენს პოლიგენეტიკური ტიპის მთისპირა დახრილ ვაკეს, რომელსაც ხშირად საფეხურებისგან პროფილი გააჩნია.

პედიპლენი (ინგლ.) - დენუდაციური ვაკე, რომელიც წარმოიქმნება მთიანი ან ბორცვიანი რელიეფის ადგილას, არიდული ან ნახევრად არიდული ჰავის პირობებში ხეობის ღერძიდან ფერდობების პარარელური უკანდახევისა და ცალკეული მოსწორებული უბნების (პედიმენტების) შეერთების შედეგად. წარმოადგენს მთებიდან სუსტადდახრილ (3^0 -მდე) ზედაპირს, რომელიც ფარგლავს ცალკეულ ქედებსა და ბორცვების პერიფერიებს. პ. ზედაპირი გამომუშავებულია ეგზოგენური პროცესებით, ძირითადად, ფლუვიალური და ეოლური კომპლექსით.

პედომეტრი (ლათ.) - ხელსაწყო, რომელიც ავტომატურად ითვლის გადადგმულ ნაბიჯებს; ბიჯსაზომი

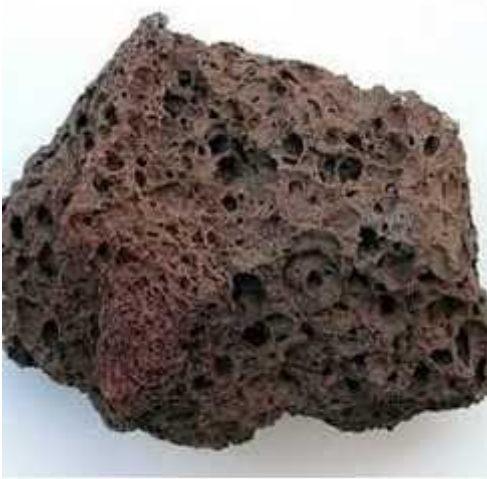
პეზაჟური დაგეგმარება - საბაღე-საპარკო ხელოვნების ხერხი, გავრცელებული ძველად იაპონიასა და ჩინეთში, რომელმაც განვითარება ჰპოვა ევროპის ქვეყნებში XVIII-XIX საუკუნეებში.

პეიზაჟი (ფრანგ.) - 1. ლანდშაფტი; 2. ადგილმდებარეობის ხასიათი; ხედი გარემომცველ ბუნებაზე; 3. მხატვრული ნაწარმოები, რომელიც ბუნებას ასახავს.

პეიზაჟური პარკი - ლანდშაფტური პარკი; არარეგულარი დაგეგმარების პარკი, რომელიც მეტად წააგავს ბუნებრივ ადგილს და, ხშირად, მოცავს ტყეს პატარა მინდვრებით, ხეებს და მისთ.

პეკი (პოლანდ.) - მაგარი ან ბლანტი მასა შავი ფერისა; წარმოადგენს ხის, ტორფის ან ქვანახშირის კუპრის გამოხდის ნარჩენს; იყენებენ ჰიდროსაიზოლაციო მასალების, ნახშირის ბრიკეტების, ტოლისა და სხვათა დასამზადებლად

პემზა - ფოროვანი, ღრუბლოვან-დაჩრეტილი მინისებრი ვულკანური ქანი (ნახ.1). წარმოიქმნება ვულკანის ამოფრქვევისას, მჟავა ლავების აფუებისა და სწრაფი გამაგრების შედეგად. პემზის ფორიანობა აღწევს 80%-ს. მოცულობითი მასა 400...900 კგ/მ³. თეთრი, რუხი და მოყვითალო ფერისაა. ლღვება 1300...1450°C ტემპერატურაზე. დამახასიათებელია მცირე თბოგამტარობა. იყენებენ სხვადასხვა ნაკეთობის გასაპრიალებლად, ლაქების ამოსაყვანად და სხვ. პემზური ქვიშა და ფერფლი გამოიყენება ცემენტში ჰიდრაულიკური დანამატის სახით. პ. საბადოები გვხვდება ვულკანიზმის ოლქებში. იგი ხშირად განლაგებულია სხვადასხვაგვარ ვულკანურ ფერფლთან და ტუფებთან ერთად. მაღალი ხარისხის პ. მოიპოვება ლიპარის კუნძულებზე. პ. საბადო ცნობილია აგრეთვე ჩრდილოეთ კავკასიაში.

ნახ. 1

პემზა წიღური - უჯრედოვანი სტრუქტურის ხელოვნური ფორებიანი შემვსები, მიღებული მეტალურგიული და ქიმიური წარმოების ნარჩენი წიდეების ნადნობის წყლით, ჰაერით ან ორთქლით სწრაფი გაცივებით. მსუბუქი ბეტონების ასეთი შემვსების ეფექტურობა იმით აიხსნება, რომ პ.წ. მისაღებად გამოიყენება მზა ნადნობი, რომელსაც აქვს 1300°C -მდე ტემპერატურა და მისი დაფოროვნება ხორციელდება უმარტივესი გზით.

პემზაბეტონი - მსუბუქი ბეტონი, რომლის შემვსებია ბუნებრივი პემზა. გამოირჩევა კარგი თბოსაიზოლაციო თვისებებით. გამოიყენება ძირითადად შენობების შემომზღუდავ კონსტრუქციებში.

პენდელტურა - ანჯამებზე მოქანავე ორმხნივად გასაღები კარი.

პენეპლენი (ინგლ.) - ხმელეთის გასწორებული უბანი (ვაკე), რომელიც წარმოიქმნა მთიანი ქვეყნის ძალიან ხანგრძლივი ნგრევის შედეგად შედარებითი ტექტონიკური სიმშვიდისა და ჰუმიდური ჰავის პირობებში (ნახ. 1). პენეპლენი და პენეპლენიზაცია გეომორფოლოგიური პროცესების ერთობლიობაა. აკუმულაციური მოსწორების ზედაპირისაგან განსხვავებით პენეპლენი არის დენუდაციური ვაკე, რომელსაც ნაოჭა ან კრისტალური სუბსტრატი გააჩნია და რომელიც წარმოქმნილია დიდი ტექტონიკური ციკლების ბოლოს (დედამიწის ქერქის განვითარების ოროგენიული ეტაპიდან ბაქნურზე გადასვლის დროს). ხშირად პენეპლენი დაფარულია ქიმიური გამოფიტვის ქერქით, რომლის სიმძლავრემ შეიძლება რამდენიმე ათეულ მეტრს მიაღწიოს.

ნახ. 1

პენეტრომეტრი - ხელსაწყო ნახევრადთხევადი ნივთიერებების (ბიტუმი, საღებრები, ცხიმები, საცხები და მისთ.) კონცენტრაციის დასადგენად.

პენეტრონი - ბეტონის სტრუქტურის ზედაპირზე წასასმელი მასალა, რომელიც ბეტონს ანიჭებს წყალგაუმტარობას. იგი შედგება პორტლანდცემენტისგან, გარკვეული გრანულომეტრიის კვარცის ქვიშისა და აქტიური ქიმიური კომპონენტებისგან. გამოყენების სფერო: საძირკვლის ფილები და კედლები, გვირაბები და მიწისქვეშა ნაგებობები, ავტოფარეხები, ხიდები და სხვ.

პენტაგონი (ინგლ.) - ხუთკუთხიანი შენობა, რომელშიც განთავსებულია ამერიკის შეერთებული შტატების

თავდაცვის სამინისტრო.

პენტაგრამა (ბერძ.) - 1. წესიერი ხუთკუთხედი, რომლის ყოველ გვერდზე აგებულია ტოლფერდა სამკუთხედები (ნახ. 1). პენტაგრამა - ხუთქიმიანი ვარსკვლავი, ფიგურა, რომელიც გამოიყენება მაგიურ და ოკულტურ სიმბოლოდ გნოსტიკების, მასონების, კაბალისტების, მაგების, ვიკანების, სატანისტების და სხვათა მიერ. ყვლაზე გავრცელებული აზრით პენტაგრამის ხუთი ქიმი აღნიშნავს ჰაერს, ცეცხლს, მიწას, წყალს და სულს; 2. სწორი ხუთკუთხედი, რომლის გვერდებიც გაგრძელებულია გადაკვეთის წერტილამდე.

ნახ. 1

პენტაპლასტი - პენტაერიტრიტის ქლორირებით მიღებული მაღალმოლეკულური პოლიეთერი. მედეგია ტუტეებისა და მჟავების მიმართ, ადვილად მუშავდება და ინარჩუნებს მოცემულ ზომებს მძიმე საექსპლუატაციო პირობებში. მისგან მზადდება კოროზიამედეგი მასალები: მილები, ფიტინგები, კლაპანები, მოქნილი მილები, რეზერვუარები, პლასტმასის ჭურჭელი და სხვ.

პენტაპოლისი - 5 ქალაქის ჯგუფი.

პენტასტილი (ფრანგ.) - ბერძნული ტაძრის სახეობა, ხუთსვეტიანი პორტიკით მთავარ ფასადზე.

პენტაქლორფენოლი - ორგანული ანტისეპტიკი (C_6Cl_5OH), მოყვითალო-მონაცრისფერო გრანულები. მიიღება ფენოლის ქლორირებით. კარგად იხსნება გამხსნელებში, მინერალური და მცენარეული წარმოშობის ზეთებში. ხასიათდება მაღალი ქიმიური მდგრადობით და მცირე აქროლადობით, აქვს მძაფრი არასასიამოვნო სუნი. მერქანში მისი შეღწევადობა დამოკიდებულია გამხსნელის სახეობაზე. კარგად ინახავს მერქანს მწერების ზემოქმედებისაგან და ლპობისაგან.

პენტაქლორფენოლიატი - ნატრიუმის ანტისეპტიკი. მერქანს ანიჭებს ბიომედეგობას. მიიღება ნატრიუმის ტუტის ზემოქმედებით პენტაქლორფენოლზე. კარგად იხსნება წყალში. მერქნის დასამუშავებლად გამოიყენება 3-15%-იანი კონცენტრაციის ხსნარი ობისა და მერქანმშლელი სოკოების წინააღმდეგ.

პენტა... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - ნიშნავს „ხუთს“.

პენტაჰუზი (ინგლ.) - აშშ-ში - იზოლირებული ფეშენებელური ბინა მრავალსართულიანი სახლის ბანზე.

პენტაჰუსი - შემოზღუდული, გამოუყენებელი სტრუქტურა შენობის სახურავის ზემოთ, რომელიც არ წარმოადგენს ავზს, კოშკს, პირამიდულ სახურავს, გუმბათს, სახურაბზე ასასვლელს ან ელევატორის ზედა ოთახს.

პეპტიზაცია (ბერძ.) - გაუხსნელი ნივთიერების გადასვლის პროცესი კოლოიდური ხსნარის მდგომარეობაში - განსაკუთრებულ ნივთიერებათა (პეპტიზატორების) მოქმედების შედეგად. იგი კოაგულაციის შებრუნებული პროცესია.

პერგამენტი - 1. ცხიმგაუმტარი ქაღალდი, რომელიც გამოიყენება პროდუქციის შეფუთვისათვის, დაფასოებისათვის და ტექნიკური მიზნებისათვის; 2. იხ. ეტრატი.

პერგამინი - 1. ნავთობის ბიტუმი გაჟღენთილი სახურავის მუყაო. არა აქვს ზედაპირზე დამცავი შრე. გამოიყენებენა

როგორც რუბეროიდის ქვედა საფენი და ორთქლიზოლაცია. გამოდის დახვეული რულონის სახით, რომლის მასა დაახლოებით 15 კგ-ია; 2. ნახევრადგამჭვირვალე წებოიანი ქაღალდი უშემესებო თეთრი ცელულოზისაგან. გამოიყენება კალკის დასამზადებლად.

პერგოლა (იტალ.) - თალარი; ბალ-პარკული ნაგებობა. წარმოადგენს ზემოდან მოლარტყვით შეერთებულ თაღების ან ჩარჩოების რიგს, რომლის ირგვლივ დარგულია ხვიარა მცენარეულობა (ნახ. 1).

ნახ. 1

პერიგეა - დედამიწის ხელოვნური თანამგზავრის ან მთვარის ორბიტის წერტილი, რომელიც დედამიწის ცენტრიდან მინიმალურადაა დაშორებული.

პერიმეტრი (ბერძ.) - ჩაკეტილი კონტურის სიგრძე (მაგ., მრავალკუთხედის პერიმეტრი ეწოდება მისი ყველა გვერდის სიგრძეთა ჯამს).

პერიმეტრიული განაშენიანება - ისეთი სახის განაშენიანება, სადაც სახლები კვარტალის პერიმეტრზეა განლაგებული.

პერიოდი - 1. დროის შუალედი, რომლის განმავლობაში სრულდება რაიმე პროცესი; 2. ნულისაგან განსხვავებული რიცხვი, რომლის არგუმენტზე მიმატებით ფუნქციის მნიშვნელობა არ იცვლება; 3. ციფრთა ჯგუფი, რომელიც მეორდება პერიოდული წილადის ათწილადის სახით ჩაწერისას; 4. დედამიწისა და მისი ორგანული სამყაროს ბუნებრივი განვითარების ეტაპი, რომლის განმავლობაში წარმოიქმნა გეოლოგიური სისტემის შემადგენელი ქანები.

პერიოდი მოძრაობის - დროის უმცირესი შუალედი დროის იმ ორ მომენტს შორის, რომლებშიც, ასრულებს რა პერიოდულ მოძრაობას, წერტილი გადის ერთსა და იმავე მდებარეობას ერთი და იმავე მიმართულებით.

პერიოდი რხევის - დროის შუალედი, რომელიც საჭიროა ერთი სრული რხევის შესასრულებლად.

პერიოდული რხევა (პერიოდული მოძრაობა) - რხევა, რომლის დროსაც ყველა მახასიათებელი სიდიდე წარმოადგენს დროის პერიოდულ ფუნქციას ერთნაირი პერიოდით.

პერიპტეროსი (ბერძ.) - არქაიკისა და კლასიკური პერიოდების ძველბერძნული ტაძრების ძირითადი ტიპი. გეგმით მართკუთხა შენობა, რომელიც ოთხივე მხრიდან შემოსაზღვრულია კოლონადებით (ნახ. 1: დემეტრეს ტაძარი პესტუმში, საბერძნეთი).

ნახ. 1

პერისტაზისი (ბერძ.) - პტერონი; სვეტნარი, რომელიც გარს ერტყმის ანტიკურ ტაძარს.

პერისტილი (ბერძ.) - სვეტნარით გარშემორტყმული შიდა ეზო ან მოედანი (ნახ. 1); თვით სვეტნარი, რომელიც გარს ერტყმის ასეთ მოედანს ან ეზოს.

ნახ. 1

პერიფერია (ბერძ.) - 1. ქვეყნის განაპირა მხარე, ცენტრიდან დაშორებული ადგილი; 2. აქიტექტურაში - ნაგებობის გარე ნაწილი, რომელიც მისი ცენტრიდან დაშორებულია.

პერიცენტრი - ციური სხეულის ორბიტის უახლოესი წერტილი იმ ცენტრალურ სხეულთან, რომლის გარშემოც იგი მოძრაობს.

პერიპელიუმი - მზის ირგვლივ გარემომქცევი სხეულის ორბიტის ის წერტილი, რომელიც ყველაზე ახლოსაა მზესთან. პლანეტების შემაშფოთებელი გავლენის გამო პერიპელიუმი სივრცეში რამდენადმე გადაინაცვლებს.

პერკოლაცია - ლითონის ან მისი ქიმიური ნაერთის ამოკრეფა თხევადი რეაგენტის (ხსნარის) გატარებით ძირითადად დაჟანგული სპილენძისა და ოქროს შემცველი დაქუცმაცებული მადნის, ქვიშისა და სხვა ფენაში.

პერლიტბეტონი - მსუბუქი ბეტონი, რომლის შემვსებია აფუებული პერლიტი. გამოირცევა მაღალი თბოსაიზოლაციო თვისებებით. გამოიყენება შენობების ასაწყობი შემომზადდავი კონსტრუქციებისათვის.

პერლიტი - ბუნებრივად წარმოქმნილი, ეკოლოგიურად სუფთა ვულკანური მიწა, რომელიც 1100°C ტემპერატურაზე ჩატარებული სპეციალური ტექნოლოგიური პროცესის შედეგად იძენს განსაკუთრებულ თვისებებს, რის შედეგადაც იგი წარმატებით და ეფექტურად გამოიყენება მშენებლობაში - შიგა კედლების და გარე ფასადების შესაღესად, თვითმზიდი კედლების შემავსებლად, მსუბუქი ბეტონების, ბლოკებისა და აგურის წარმოებაში (ნახ. 1).

ნახ. 1

პერლიტი აფუებული - მიიღება ვულკანური წყალშემცველი ქანის (პერლიტი, ობსიდიანი) გამოწვით ხრემის ან ქვიშის სახით (ნახ. 1). სიმკვრივე - 150...460 კგ/მ³. გამოიყენება მსუბუქი ბეტონების წარმოებაში.

ნახ. 1

პერლონი - კაპრონის ტიპის ჰეტეროჯაჭვური სინთეზური ბოჭკო - კაპროლაქტამის პოლიმერიზაციის პროდუქტი. გამოდის გერმანიაში ჩვეულებრივი მაღალი სიმტკიცის ფილამენტური ძაფის და მონობოჭკოს სახით. მისი დასახელება სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვაა: კაპრონი (რუსეთი, საქართველო), ნაილონი (აშშ), სილონი (ჩეხეთი, სლოვაკეთი), სტილონი (პოლონეთი), ენკალონი (ჰოლანდია).

პერლონი -5 - პოლიურეტანისაგან მიღებული ჰეტეროჯაჭვური სინთეზური ბოჭკო - ჰექსამეთილენდიაზოციანიდისა და ტეტრამეთილენგლიკოლის პოლიკონდენსაციის პროდუქტი. გამოდის გერმანიაში სამრეწველო მასშტაბით მონობოჭკოს სახით.

პერმანენტული (ლათ.) - მუდმივი, რაც განუწყვეტლივ გრძელდება

პერმუტირება - წყლის ქიმიური დამუშავების ხერხი მისი სიხისტის შესამცირებლად პერმუტიტის (ალუმინსილიკატის) ან ცეოლითის დახმარებით.

პერმუტიტები (ლათ.) - ხელოვნური მინერალური ნივთიერებანი, რომლებიც ქიმიური შემადგენლობითა და თვისებებით ახლოსაა ბუნებრივ ცეოლითებთან; გამოიყენება ხამი წყლის დასარბილებლად.

პერონი (ფრანგ.) - რკინიგზის ლიანდაგის გასწვრივ მოწყობილი ბაქანი.

პერპენდიკულარი (ლათ.) - a წრფისადმი პერპენდიკულარი (მართობი) ეწოდება b წრფეს, რომელიც a წრფეს კვეთს მართი კუთხით. a სიბრტყისადმი პერპენდიკულარი ეწოდება b წრფეს, რომელიც კვეთს a სიბრტყეს და პერპენდიკულარულია გადაკვეთის წერტილში გამავალ სიბრტყეზე მდებარე ნებისმიერი წრფისა.

პერსონალი (ლათ.) - 1. რაიმე დაწესებულების, საწარმოს და მისთ. პირადი შემადგენლობა; 2. ერთი და იმავე პროფესიის ადამიანთა ერთობლიობა; 3. მოსამსახურეთა ჯგუფი, რომელსაც ამა თუ იმ გარკვეულ სამუშაოს ასრულებს (მაგ., აკადემიური პერსონალი, საწარმოო პერსონალი, ტექნიკური პერსონალი და სხვ.).

პერსპექტივა (ლათ.) - სახვით ხელოვნებაში "პერსპექტივა" არის ხერხი, რომლითაც სივრცით სხეულს (ფიგურას) გამოსახვენ სიბრტყეზე ისე, როგორიც ის ჩანს ერთი უძრავი წერტილიდან

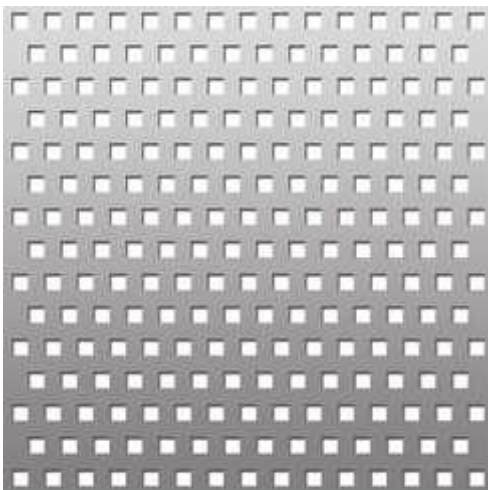
პერფორატი (პერფორაციული ბარათი) - ქაღალდის, მუყაოს ან პლასტმასის სტანდარტული ფორმისა და ზომის ინფორმაციის მატარებელი ბარათი, რომელზედაც ინფორმაცია გადააქვთ პერფორაციის მეშვეობით. იყენებენ უმთავრესად ელექტრონულ გამომთვლელ მანქანებში, მონაცემების შეტანა-გამოტანისათვის.

პერფოლენტი - ქაღალდის, ცელულოიდის ან ლავსანის ლენტის ფორმის ინფორმაციის მატარებელი, რომელზედაც ინფორმაცია გადააქვთ პერფორაციის მეშვეობით.

პერფორატორი (ლათ.) - საბურღი ჩაქუჩის დასახელება. ელექტროპერფორატორის დანიშნულებაა სხვადასხვა დიამეტრის ნახვრეტის გაბურღვა აგურის წყობაში, ბეტონში, კირქვასა და საშუალო სიმტკიცის ქანებში მიწის, ბურღვა-ავეთქების, რკინაბეტონის, ბეტონის და საგზაო სამუშაოების წარმოების დროს. პ. მუშაობს დარტყმა-ბრუნვითი ბურღვის პრინციპით: იარაღის უწყვეტი ბრუნვა ერთდროულად სტატიკური ღერძული ძალის მოდებით და დარტყმითი იმპულსი ბურღის ბოლოზე ერთეული დარტყმების ენერგიის ხარჯზე. ამასთან იარაღი მოძრაობს საფეხურებიან ხრახნულ ხაზზე. პ. შეიძლება იყოს მრავალი დანიშნულების

პერფორატორი ხელის - პნევმატიკური (ელექტრული, ჰიდრავლიკური) ხელის მანქანა დარტყმა-ბრუნვითი მოქმედების, მთის ქანებში და სამშენებლო კონსტრუქციებში საჭირო ზომის ნახვრეტის გასაკეთებლად. მისი მუშა ორგანო მუშაობისას ღებულობს ძალოვან იმპულსებს და ერთდროულად ასრულებს უწყვეტ ან წყვეტილ ბრუნვას

პერფორაცია (ლათ.) - 1. ლითონის, პლასტმასის, ხის თხელი ბრტყელი ფილების ან ფირფიტების გამჭოლი გახვრეტა (ნახ. 1); 2. ქანების გაბურღვა.

ნახ. 1

პერფორაცია ეფეროიდული - ფირფიტა, რომელსაც მცირე რაოდენობით მოჩარჩოებული მსხვილი ან ექვსკუთხა ნახვრეტები აქვს.

პერქლორვინილი - ნივთიერება, რომელიც მიიღება 100...115⁰C ტემპერატურის პოლიმერის აირადი ქლორით ქლორირებისას. შეიცავს 60...68% ქლორს. კარგად იხსნება კეტონებში, რთულ ეთერებში, არომატულ ნახშირწყლებში. გამოიყენება წებოს დასამზადებლად, რომელიც ფართოდ მოიხმარება ავეჯის წარმოებაში ორგანული და ხელოვნური მასალების მერქანზე დასაწებლად.

პერჰიდროლი - 30%-იანი წყალბადის ზეჟანგის H₂O₂ წყალხსნარის ტექნიკური სახელწოდება. გამოიყენება წარმოებებში მათეთრებლად. 1...3%-იანი ხსნარი წარმოადგენს სადეზინფექციო საშუალებას.

პესპექტიული თაღი - კედლის სიღრმისკენ თანამიმდევრულად შემცირებული რადიუსის მქონე თაღების ერთობლიობა.

პეტროგრაფია (ბერძ.) - გეოლოგიის დარგი, რომელიც სწავლობს ქანებს, მათ შემადგენლობას, გავრცელების და

წარმოქმნის კანონზომიერებებს, სტრუქტურას, განლაგების ფორმებს და სხვ. ქანების კვლევის დროს იყენებენ ოპტიკურ მიკროსკოპიას, რენტგენოსკოპიულ, ანალიზური ქიმიის კლასიკურ და თანამედროვე მეთოდებს. საქართველოში პეტროგრაფიული კვლევის ფუძემდებელია ალექსანდრე თვალჭრელიძე. მისი ხელმძღვანელობით 1930-იანი წლებიდან საქართველოს ტერიტორიის პეტროგრაფიის შესწავლას მიეცა გეგმაზომიერი ხასიათი.

პეტროლატუმი (ლათ.) - მაგარი პარაფინისა და ნავთობის მაღალბლანტი ზეთის ნარევი. გამოიყენება სხვადასხვა საპოხი მასალების, ტექნიკური ვაზელინის, კოსმეტიკური მალამოების და სხვ. დასამზადებლად; სამშენებლო საქმეში - ხის შპალებისა და სახიდე ძელების ანტისეპტირებისათვის.

პეშტაკი - პორტალი, რომელიც შუა საუკუნეებში გავრცელებული იყო ახლო და შუა აღმოსავლეთის ქვეყნების არქიტექტურაში.

პიგმენტაცია - ცოცხალი ორგანიზმის ქსოვილების შედგენა პიგმენტებით.

პიგმენტი (ლათ.) - ცოცხალ ორგანიზმში შემავალი ფერადი ნივთიერებანი. გამოიყენება პლასტმასების, ქაღალდის, კერამიკული და ბეტონის ნაკეთობების შესაღებად. ჩვეულებრივი საღებავესაგან განსხვავდება წყალში უხსნადობით და მდგრადობით ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან.

პიგმენტის ატმოსფერომედეგობა - პიგმენტის უნარი გაუწიოს წინააღმდეგობა ტემპერატურის, სინესტის და სხვა გარემო აგენტების ერთობლივ მოქმედებას.

პიგმენტის სინათლემედეგობა - პიგმენტის უნარი შეინარჩუნოს ფერი სინათლის მოქმედების შედეგად.

პიგმენტის ქიმიური მედეგობა - პიგმენტის უნარი შეინარჩუნოს ფერი ტუტეების მოქმედების შედეგად.

პიგმენტის შემვსები - თეთრი ფერის მინერალური ნივთიერება, რომელსაც შემთხვევაში ლაქსაღებავებს პიგმენტის ეკონომიისათვის. ამალებს პიგმენტის სიმტკიცეს, მჟავამედეგობას და სხვ.

პიგმენტის შუქმედეგობა - პიგმენტის თვისება შეინარჩუნოს თავისი ფერი ბუნებრივი და ხელოვნური დღის სინათლის ზემოქმედებისას.

პიგმენტის ცეცხლმედეგობა - პიგმენტის უნარი გაუძლოს მაღალ ტემპერატურას დაუშლელად და ფერის შეუცვლელად.

პიეზომეტრი (ბერძ.) - მოწყობილობა ნივთიერების შეკუმშვის ხარისხის გასაზომად ყოველი მხრიდან წნევის ზემოქმედებით.

პიეზო... (ბერძ.) - რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი - აღნიშნავს წნევას, დაწოლას.

პიკეტაჟი (ფრანგ.) - წერტილების ამორჩევა ადგილზე და მათი დაფიქსირება პალოებით ტერიტორიის ნიველირების დროს.

პიკეტი (ფრანგ.) - 1. ტრასის (ლიანდაგის, გვირაბის, საავტომობილო გზის) სიგრძის საზომი ერთეული - 100 მ სიგრძის მონაკვეთი, რომელსაც გააჩნია ნუმერაცია. 100 მ სიგრძის მონაკვეთს სტანდარტული პ. ეწოდება. ზოგ შემთხვევაში, საპროექტო მოსაზრებით, პ. ამოკლებენ ან აგრძელებენ. ასეთ პ. არასტანდარტული პ. ეწოდება; 2. გეოდ. ადგილის წერტილი, რომელიც გარკვეული მანძილით არის დაშორებული სხვა ასეთ წერტილებს და დანიშნულია მიწაში ჩარჭობილი პალოთი; ნომრიანი პალო, რომელიც ჩარჭობილია მიწაში ნიველირების დროს და რჩება იქვე შემდეგი სამუშაოებისათვის; 3. პატარა საგუშაგო რაზმი; 4. გაფიცულ მუშათა ჯგუფი, რომელიც საწარმოს შესასვლელთან მორიგეობს, რათა სამუშაოზე არ დაუშვას მოსამსახურეები; დემონსტრანტების ჯგუფი, რომელიც დემონსტრაციას იცავს თავდასხმისაგან და ამყარებს წესრიგს.

პიკი (ფრანგ.) - 1. წარმოების აღმავლობის ზედა წერტილი, რომელიც ხასიათდება ეკონომიკური ზრდის უმაღლესი ტემპით; 2. მთის წაწვეტებული მწვერვალი; 3. უმაღლესი წერტილი, ხანმოკლე მკვეთრი გადიდება ქალაქის ტრანსპორტის, ელექტროსადგურის და მისთ. დატვირთვისა გარკვეულ საათებში („პიკის საათი“).

პიკნოზონდი (ბერძ.) - ხელსაწყო, რომლითაც სწრაფად განსაზღვრავენ ზღვის წყლის სიმკვრივეს სხვადასხვა სიღრმეზე.

პიკნომეტრი (ბერძ.) - ხელსაწყო, რომლითაც განისაზღვრება მცირე მოცულობის სითხისა და მყარი სხეულების სიმკვრივე (კუთრი წონა).

პიკო... (ესპ.) - რთული სიტყვის თავსართი, რომელიც აღნიშნავს ამოსავალი ერთეულის 10^{-12} ნაწილს. აღნიშვნა - პ (მაგ., 1 პგ = 10^{-12} ფ).

პიკური დატვირთვა (პიკური სიმძლავრე) - ელექტროსადგურის (ენერგოსისტემის) მაქსიმალური ელექტრული დატვირთვა (სიმძლავრე) გარკვეულ პერიოდში (მაგ., დღე-ღამეში დილის და საღამოს). მის მოსახსნელად ირთვება ენერგოსისტემის სარეზერვო სიმძლავრეები ან სპეციალური პიკური ელექტროსადგური.

პიკური ელექტროსადგური - ელექტროსადგური, რომლის ნაწილი ან ყველა აგრეგატი მუშაობაში ერთვება მაშინ, როცა ენერგოსისტემაში ელექტროენერგიის მოხმარება, მოკლე დროის განმავლობაში, მკვეთრად იზრდება. პ.ე. შეიძლება იყოს: ჰესი, რომელსაც აქვს წყალსაცავი და უზრუნველყოფს აგრეგატების სწრაფ ჩართვას, აირტურბინული, პიდროაკუმულიაციური, მოქცევის ან კონდენსაციური.

პილასტრა (იტალ.) - აყრდნობილი სვეტი, კედლის სვეტი; კედლის სიბრტყიდან გამოწეული ვერტიკალური ზოლი, რომელიც იმეორებს რომელიმე ორდერის სვეტის მწყობრს და წარმოადგენს დეკორაციულ ელემენტს ან კედლის კონსტრუქციულ შესქელებას (ნახ. 1).

ნახ. 1

პილონი (ბერძ.) - 1. კუთხი; მასიური ბოძი, რომელიც წარმოადგენს კამარის, გუმბათის ან სხვა კონსტრუქციის ერთ-ერთ საყრდენს; 2. ხიდის ბურჯი (ნახ. 1); 3. ტრაპეციის კვეთის მქონე, მონუმენტური კოშკური მოცულობა. პილონები, ჩვეულებრივ, ორი მხრიდან ზღუდავს შენობის შესასვლელს.

ნახ. 1

პინა (ბერძ.) - 1. ხის დიდი ჯამი; 2. ბერკეტისანი სასწორის ერთ-ერთი ჯამი.

პინაკლი (ფრანგ.) - მოგვიანოგერმანული და გოთიკური ეკლესიების კონტრფორსებზე აღმართული პატარა დეკორატიული კოშკები, არკბუტანების მიერთების ადგილებში, ძვრის ძალების მისაღებად. გვხვდება რომანულ

არქიტექტურაში.

პინაკოტეკა (ბერძ.) - ფერწერულ ნაწარმოებთა საცავი ძველ საბერძნეთში.

პინია (ლათ.) - იტალიური ფიჭვი; აქვს ქოლგისებრი ვარჯი; იზრდება ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში; მის მსუბუქ და მაგარ მერქანს იყენებენ მშენებლობაში და წვრილ-წვრილ ნაკეთობათა დასამზადებლად.

პინტა - თხევადი და ფხვიერი მასალების საწყაო დიდ ბრიტანეთში, აშშ-ში და რიგ სხვა ქვეყნებში. $1\text{ პ} = 1/8$ ამერიკულ გალონს (0,473 ლიტრი).

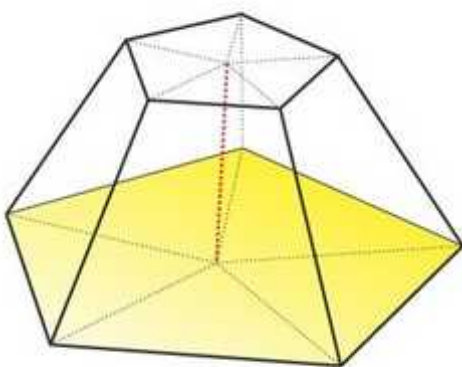
პირადი დამხმარე მეურნეობა - მცირე საბაღე მეურნეობა, რომელიც ითვალისწინებს შინაური ცხოველებისა და ფრინველების შენახვას, ბალისა და ბოსტნის მოვლას, მიწის ნაკვეთის გალამაჯებას, სასმელი და სარწყავი წყლით უზრუნველყოფას და სხვ.

პირამიდა (ბერძ.) - მრავალწახნაგა, რომლის ერთ-ერთი წახნაგი წარმოადგენს მრავალკუთხედს, ხოლო დანარჩენი წახნაგები - საერთო წვეროს მქონე სამკუთხედებს. მრავალკუთხა წახნაგს ეწოდება პ. ფუძე, დანარჩენი (სამკუთხა) წახნაგებს - პ. გვერდითი წახნაგები, ხოლო მათ საერთო წვეროს - პ. წვერო. პ. წვეროდან ფუძის სიბრტყეზე დაშვებული პერპენდიკულარის მონაკვეთს ეწოდება პ. სიმაღლე. პ. მოცულობა გამოითვლება ფორმულით: $V = (1/3)Sh$, სადაც S - ფუძის ფართობია, h - სიმაღლე. ძველ ეგვიპტეში ფარაონების აკლდამებს ჰქონდათ პირამიდის ფორმა (ნახ. 1, ეგვიპტის პირამიდები). ჩვ. ერ-დე III ათასწლეულში ეგვიპტელები ქვის ბლოკებისაგან აგებდნენ საფეხურებიან პირამიდებს, რომლებმაც შემდგომ უფრო წესიერი გეომეტრიული ფორმა მიიღეს; ყველაზე დიდი, ხეოფსის პირამიდას სიმაღლე 147 მ-ია.

ნახ. 1

პირამიდა წაკვეთილი - პირამიდის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია პირამიდის ქვედა ფუძესა და ფუძის პარალელურ სიბრტყეს შორის, რომელიც კვეთს პირამიდას (ნახ. 1).

ნახ. 1

პირამიდული სახურავი - კარვისებრი სახურავი; მრავალკალთიანი, წვეტიანი სახურავი, რომელსაც პირამიდის ფორმა აქვს.

პირაპირა შენადული შეერთება - შეერთება, რომელშიც შედუღებადი ელემენტები მირთულნი არიან ერთმანეთთან ტორსული ზედაპირებით და შეიცავენ ნაკერს და თერმული გავლენის ზონას.

პირაპირი - 1. ორი ნაწილის, დეტალის (მაგ. კედლის და იატაკის, სარკმლის მომიჯნავე ალათების და ა.შ.) მიჯრის ხაზი; 2. ორი ერთმანეთის გაგრძელებაზე მყოფი დეტალის ან კონსტრუქციის მაგ., რელსების (ნახ. 1), კოჭების, ფურცლების, პანელების შეერთების ადგილი.

ნახ. 1

პირდაპირთანაწინააღმდეგი ძალები - მყარ სხეულზე მოქმედი ორი ძალა, რომლებიც სიდიდით ტოლნი არიან, ერთ ფუძეზე მდებარეობენ და ერთმანეთის საწინააღმდეგოდ არიან მიმართულნი.

პირდაპირი გადასახადი (საშემოსავლო-ქონებრივი) - გადასახადი გადასახადის გადამხდელის მატერიალურ ფასეულობათა წარმოებისა და დაგროვების შედეგად მიღებული შემოსავლებიდან, ან ქონებიდან. გადასახადის გადამხდელისთვის მისი ოდენობა წინასწარაა ცნობილი. დაბეგვრის ობიექტების მიხედვით განასხვავებენ პ. გ. შემდეგ სახეებს: საშემოსავლო, კაპიტალის ნამატზე, კაპიტალის შემოსავალზე, კორპორაციის მოგებაზე, მემკვიდრეობით და ჩუქებით მიღებულ ქონებაზე.

პირდაპირი პრეცესია - პრეცესია, რომლის დროსაც პრეცესიის კუთხური სიჩქარის ვექტორი საკუთარი ბრუნვის კუთხური სიჩქარის ვექტორთან ადგენს მახვილ კუთხეს.

პირდაპირპროპორციული სიდიდეები - ორ სიდიდეს ეწოდება პირდაპირპროპორციული, თუ მათი განაყოფი მუდმივია.

პირველადი ლითონები - ტექნიკური დასახელება ზოგიერთი ფერადი ლითონისა, რომელიც მადნიდან ამოღების პირველი სტადიის შემდეგ კოდევ შეიცავს დიდი რაოდენობით მინარევს და მოითხოვს შემდგომ გადამუშავებას - რაფინირებას.

პირველადი საგადასახადო დოკუმენტი - წერილობითი დოკუმენტი, რომლითაც შესაძლებელია სამეურნეო ოპერაციის მონაწილე მხარეთა იდენტიფიცირება, აქვს თარიღი, მოიცავს მიწოდებული საქონლის/გაწეული მომსახურების ჩამონათვალსა და ღირებულებას. პირველადი საგადასახადო დოკუმენტი დგება არანაკლებ ორ იდენტურ ეგზემპლარად, რომლებიც რჩება სამეურნეო ოპერაციის მონაწილე მხარეებთან. პირი ვალდებულია პირველადი საგადასახადო დოკუმენტი შეინახოს იმ კალენდარული წლის დამთავრებიდან, რომელსაც იგი მიეკუთვნება, არანაკლებ 6 წლის განმავლობაში.

პირველადი საცხოვრებელი კომპლექსი - საცხოვრებელი სახლების ჯგუფი, რომელიც გაერთიანებულია მოსახლეობის პირველადი მომსახურების დაწესებულებებით, განლაგებული კომპლექსიდან 300 მ-მდე რადიუსში.

პირველსაცხოვრისი - თავდაპირველი საცხოვრებელი ადგილი.

პირი - დანის, ცულის, ბულდოზერის ფარის, სკრეპერის ციცხვის, ნიჩბის და ა.შ. წამახვილებული მჭრელი ნაწილი.

პირიტი (ბერძ.) - ოქროსფერი მინერალი (ნახ. 1), რომელიც წარმოადგენს გოგირდისა და რკინის ნერთს FeS_2 ; გოგირდის (რკინის) ალმადანი; იყენებენ გოგირდმჭავას მისაღებად. პ. ნაშვნი გამოიყენება ცემენტის წარმოებაში.

ნახ. 1

პირობა - წინასწარი მოთხოვნა რაიმე მოვლენის შესწავლის ან მუშაობის დროს, რომლის დაცვა აუცილებელია. მაგ., პარალელურობის და მართობულობის დაცვა მონტაჟის დროს; წონასწორობის მდგომარეობისა და საანგარიშო ძალების განსაზღვრა; საწყისი, ტექნიკური და სიმტკიცის პირობები და სხვ.

პირობითი სამუშაო ზედაპირი - პირობითად მიღებული ჰორიზონტალური სამუშაო ზედაპირი, განლაგებული იატაკის ნიშნულიდან 0,8 მ სიმაღლეზე.

პიროგრაფია - მერქნის ამოწვის სახე. პ. მუშა ორგანოს წარმოდგენს გავარვარებული პლატინის ნემსი. სამუშაო სრულდება ხელით, სპეციალური მოწყობილობის დახმარებით. გამოიყენება დეკორატიულ და სამხატვრო გრაფიკაში (ნახ. 1).

ნახ. 1

პიროკლასტური - ფერფლოვანი.

პიროკლასტური ნაკადი - ვულკანური აირების, ფერფლისა და ქვების მაღალტემპერატურული ნარევი, რომელიც წარმოიშობა ვულკანის ამოფრქვევის შედეგად (ნახ. 1). ნაკადის სიჩქარე აღწევს 700 კმ/სთ-ს, აირების ტემპერატურა - 100...800°C. გამოირჩევა დიდი გამანადგურებელი ძალით.

ნახ. 1

პიროლიზი (ბერძ.) - ორგანულ ნივთიერებათა ქიმიური გარდაქმნები მაღალ ტემპერატურაზე (400...1200°C) ჰაერის

და ქიმიური რეაგენტების შეღწევის გარეშე. პიროლიზის დროს დესტრუქციის პროცესებთან ერთად მიმდინარეობს მოლეკულების გამკვრივების, იზომერიზაციის რეაქციები და სხვ. ნახშირწყალბადების პიროლიზში იგულისხმება ნავთობის კრეკინგი 700°C -მდე ტემპერატურაზე ჰაერის შეღწევის გარეშე, აგრეთვე ხე-ტყის, ტორფის და ნახშირის მშრალი გამოხდა (კოქსვა).

პიროლუზიტი - ჟანგულების კლასის მინერალი, მანგანუმის ორჟანგი MnO_2 ; იყენებენ ფერომანგანუმის გამოსადნობად, მინის გასაუფერულებლად, ქიმიური პრეპარატების დასამზადებლად, ფაიფურის, მშრალი ბატარეების და სხვ. წარმოებაში.

პირომეტალურგია - მეტალურგიის დარგი, რომელიც დაკავშირებულია ლითონების (შენადნობების) მიღებასა და გაწმენდასთან მაღალ ტემპერატურაზე (გამოწვა, დნობა და სხვ.). პირომეტალურგიას მიეკუთვნება თუჯის, ფოლადის, სპილენძის, ტყვიის, ნიკელის და სხვა ლითონების წარმოება.

პირომეტრი (ბერძ.) - უკონტაქტო მეთოდით გაუმჭვირი სხეულების ტემპერატურის საზომი ხელსაწყო. მისი მოქმედების პრინციპი ემყარება გახურებული სხეულების მიერ საკუთარ თბურ გამოსხივებას და შესაბამისად, განსაზღვრულ დიაპაზონში გამოსხივების სპექტრალურ ანალიზს. პ. არის: აირის, თერმოელექტრული, კონტაქტური, რადიაციული, ოპტიკური, წინაღობის და სხვ.

პირონი (ბერძ.) - სამსჭვალე; ლითონის ღერო (ნახ. 1), რომელიც სპეციალურ კილოებში მოთავსებით აკავშირებს ქვის ბლოკებს.

ნახ. 1

პიროსკოპი - იხ. კონუსი ზეგერის.

პიროფილიტი (ბერძ.) - მინერალი, ალუმინის ძირითადი სილიკატი; გავრცელებულია ფურცლოვანი ან მკვრივი ქერცლოვანი აგრეგატების სახით; იყენებენ როგორც ნედლეულს ცეცხლგამძლე ნაკეთობათა დასამზადებლად, როგორც საიზოლაციო მასალას.

პიროქსილი (ბერძნ.) - უკვამლო დენთი.

პიროქსილინი (ბერძნ.) - ძლიერი ასაფეთქებელი ნივთიერება, რომელიც მიიღება მერქნის ბოჭკოების დამუშავებით აზოტისა და გოგირდის მჟავებში. გამოიყენება ასაფეთქებელ სამუშაოებში და უკვამლო დენთის წარმოებაში.

პირსაბანი - 1. პირის დასაბანად განკუთვნილი; 2. პირის, ხელის დასაბანი მოწყობილობა (ნახ. 1); წყლის სათავსი, რომელსაც აქვს ონკანი; 3. ოთახი, სადგომი, რომელიც განკუთვნილია ხელის, პირის დასაბანად.

ნახ. 1

პირსი (ინგლ.) - ნავსადგურის ნაგებობა, რომელიც ვიწრო ზოლად არის შეჭრილი წყალში და ორივე გრძივ მხარეზე ნავსაბმელი აქვს მოწყობილი.

პიტალო - სალი, მაგარი (კლდე, ქვა); 2. (გადატანით) სწორზედაპირიანი შიშველი, პრიალა; 3. წმინდა, შეურეველი (ლითონი).

პლაზმა - 1. ელექტრულად ნეიტრალური ნივთიერება, რომელიც შედგება დადებითად და უარყოფითად დამუხტული ნაწილაკებისგან - თავისუფალი ელექტრონებისა და აირადი იონებისაგან. დამუხტული ნაწილაკების არსებობა განაპირობებს იმას, რომ პ. ელექტრული დენის გამტარია, რის გამოც იგი ძლიერად რეაგირებს მასზე მოდებულ ელექტრომაგნიტურ ველებზე. პ. თვისებები მნიშვნელოვნად განსხვავდება მყარი სხეულების, სითხეებისა და აირების თვისებებისგან, რის გამოც პ. ნივთიერების განსხვავებულ მდგომარეობად განიხილება. იონიზაციის შედეგად პ. ელექტრონეიტრალურია (კვაზინეიტრალურია), რამდენადაც თანაბარი იონების დადებითი და უარყოფითი მუხტები ანეიტრალუბენ ერთმანეთს. პლაზმური მდგომარეობა წარმოიქმნება ელექტრულ რკალში, მექანიკურ და ელექტრომაგნიტურ დარტყმით მილაკებში, მაღალსიხშირულ აირად განმუხტავებში, ბირთვულ რეაქტორებში და მისთ. პლაზმურ-ქიმიური პროცესების შესაძლებლობები და მიმართულება უსაზღვროა - შეიძლება წავიდეს ისეთი რეაქციები, რომელთა განხორციელება სხვა პირობებში შეუძლებელია. პ. მდგომარეობაში სამყაროს უდიდესი ნაწილი: ვარსკვლავები, გალაქტიკური ნისლეული და ვარსკვლავთშორისი არე. დედამიწის ახლოს პ. არსებობს მზიური ქარისა და იონოსფეროს. პ. გამოყენების დიდი შესაძლებლობები დაკავშირებულია მართვად თერმობირთვულ რეაქციებთან და თბური ენერგიის პირდაპირ ელექტრულ ენერგიად გარდაქმნასთან; 2. ბიოლ. სისხლის თხევადი ნაწილი.

პლაზმატრონი (პლაზმური გენერატორი) - პლაზმის მისაღები აირგანმუხტავი მოწყობილობა. გავრცელებულია მაღალსიხშირული და რადიკალური. გამოიყენება პლაზმურ მეტალურგიაში, პლაზმურ დამუშავებაში, პლაზმურ ქიმიაში.

პლაზმური ღუმელი - ელექტრული ღუმელი, რომელშიც პლაზმატრონის საშუალებით ხდება ლითონებისა და შენადნობების გახურება, დნობა და მეტალურგიული დამუშავება. განასხვავებენ პლაზმურ-რკალურ და პლაზმურ-მაღალსიხშირულ ღუმელს. გამოიყენება: მაღალხარისხიანი ლითონებისა და შენადნობების წარმოებაში; მონოკრისტალების გამოსაყვანად.

პლაკატი (გერმ.) - ნახატი, რომელსაც ახლავს სააგიტაციო, სარეკლამო ან განცხადების ხასიათის მოკლე ტექსტი.

პლაკე (ფრანგ.) - უბრალო ლითონის ან ხის ნაკეთობა, რომელიც დაფარულია ძვირფასი ლითონის სიფრიფანა ფურცლებით ან ძვირფასი ჯიშის ხის ფირფიტებით.

პლაკეტი (ფრანგ.) - ლითონის, კერამიკის ან სხვა მასალის ფირფიტა, რომელზედაც რელიეფური გამოსახულებაა.

პლაკირება (ფრანგ.) - 1. ლითონის ნაკეთობათა ზედაპირის დაფარვა სხვა ძვირფასი ან უფრო გამძლე ლითონის თხელი ფენით; 2. ხის ნივთების ზედაპირის დაფარვა ძვირფასი ხის თხელი ფურცლებით; 3. ფერდობზე ბალახიანი ბელტების დაწყობა (მეწყერის და ჩამორეცხვისგან დასაცავად)

პლანეტარიუმი (ლათ.) - 1. სპეციალური შენობა, რომელშიც დადგმულია აპარატი გუმბათისებრ ეკრანზე პლანეტებისა და სხვა ციური სხეულების მოძრაობის საჩვენებლად (ნახ. 1: მოსკოვის პლანეტარიუმი).

ნახ. 1

პლანეტარული გადაცემა - ბრუნვითი მოძრაობის გადასაცემი ცილინდრული ან კონუსური კბილათვლებიანი მექანიზმი.

პლანეტები (ლათ.) - მზის ირგვლივ, მზის არეკვლილი სინათლით მნათი ცის სხეულები, რომელთა ზომები და მასები რამდენიმე რიგით ნაკლებია მზისაზე. ჯერ კიდევ უხსოვარი დროიდან ადამიანმა ცაზე დიდი სიკაშკაშისა და ხილული მოძრაობის თავისებურებათა მიხედვით გამოყო შვიდი მნათობი, რომელთაც შემდგომში დაემატა ახლად აღმოჩენილი სამი პ.: მზე, მთვარე, მერკური, ვენერა, მარსი, იუპიტერი, სატურნი, ურანი, ნეპტუნი და პლუტონი. პ. მზის გარშემო მოიქცევა ელიფსურ ორბიტაზე კეპლერის კანონების მიხედვით. მზესა და პ. შორის მოქმედებს ურთიერთმიზიდულობა, რომელიც აღიწერება ნიუტონის მიზიდულობის კანონით. ნიუტონისა და კეპლერის კანონების საფუძველზე დამუშავებული მათემატიკური მეთოდების გამოყენებით ხერხდება პ. მდებარეობათა წინასწარი გამოთვლა დიდი სიზუსტით. იმავე მეთოდების საფუძველზე ასრულებენ გამოთვლებს, რომლებიც აუცილებელია დედამიწის ხელოვნური თანამგზავრებისა და კოსმოსური ხომალდების გასაშვებად წინასწარ დაგეგმილი ტრაექტორიების გასწვრივ.

პლანიმეტრი (ლათ.) - მარტივი მათემატიკური ხელსაწყო, ბრტყელი ფიგურების ფართობების გამოსათვლელად.

პლანიმეტრია (ლათ.) - ელემენტარული გეომეტრიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს სიბრტყეზე მოცემულ ფიგურებს.

პლანშეტი (ლათ.) - ცალკეული (მოძრავი) ფარებით შედგენილი სცენის იატაკი.

პლაჟი (ფრანგ.) - ზღვის სანაპირო ზოლი, რომელიც აგებულია ზვირთცემის ნაკადის მოქმედების ზონაში დაგროვილი ნატანი მასალით (ნახ. 1). განასხვავებენ კენჭიან, ხრეშიან, ქვიშიან, ნიჟარიან პლაჟებს. პ. არის ზვირთცემისაგან ნაპირის დაცვის ბუნებრივი საშუალება. მორფოლოგიურად განარჩევენ სრული და არასრული პროფილის პ. პირველს დამრეცი ზვინულის ფორმა აქვს, მეორე - ზღვისაკენ დახრილი ნატანის გროვაა, რომლის ზურგი ნაპირის ბექს ებჯინება. ზვირთცემის პირდაპირი და უკუდინების სიჩქარეთა განსხვავების გამო პ. ხდება ნატანი მასალის დახარისხება სიდიდისა და სიმკვრივის მიხედვით. გარკვეულ ხელსაყრელ პირობებში პ. წარმოიქმნება სასარგებლო წიაღისეულის ქვიშრობული საბადოები. სოლარიუმებისა და აერარიუმებით მოწყობილ პლაჟებს იყენებენ მკურნალობისათვის. ფართო გაგებით პლაჟი იქმნება არა მხოლოდ ზღვაზე, არამედ ტბაზე, წყალსატევებზე და სხვ. სანაპირო ზოლები პ. სახით მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია წარმოდგენილი, მ.შ. შესანიშნავი საერთაშორისო საზღვაო კურორტები სანაპირო ფართო და ვიწრო პლაჟის სახით გააჩნია საქართველოს საზღვაო ქალაქებსაც (მათუმი, ქობულეთი, ურეკი, სოხუმი, გაგრა და სხვ.), რომლებიც ათვისებულია რეკრეაციული მიზნებისათვის.

ნახ. 1

პლასტი (ბერძ.) - გრუნტის ფენა, შრე.

პლასტიზოლი - ლითონის ფურცელი 0,5 მმ სისქით, რომლის გარე ზედაპირზე დატანილია 200 მკმ სისქის პოლიმერი, გრუნტის ფენა, პასივატორი და თუთიის შრე. შიდა მხრიდან - თუთიის შრე, პასივატორი და სპეციალური საფარველი ეპოქსიდური ფისის საფუძველზე. გამოიყენება საბურთულე მასალად.

პლასტიკა (ბერძ.) - ძერწვის, ჭრის, გამოქანდაკების, მოჩუქურთმების ხელოვნება; 2. მოცულობითი ფორმის ჰარმონიულობა, გამომსახველობა, რელიეფურობა.

პლასტიკატი - პოლივინილქლორიდის საფუძველზე მიღებული თერმოპლასტიკური რბილი მასალა, რომლის შემადგენლობაში შედის აგრეთვე პლასტიფიკატორი, თერმო- და შუქსტაბილიზატორი, ანტიოქსიდანტი, საპოხი, საღებარი ან პიგმენტი, შემაფხებელი (კაოლინი, აეროსილი, ცარცი და სხვ.). მიიღება კომპონენტების შერევით ნარევის შემდგომი პლასტიფიცირებით ვალცებში ან ექსტრუდერში. ზოგიერთი ტიპის პ. ყინვამდეგობა აღწევს -65°C . გამოდის ლენტის, ჩალიჩის და გრანულის სახით. გადამუშავება ხდება ექსტრუზიით, კალანდრით, ჩამოსხმით წნევის ქვეშ. გამოიყენება მშენებლობაში ბრტყელი ფურცლების სახით მოპირკეთებისათვის, იზოლაციისათვის; მრეწველობაში - მავთულების და კაბელების იზოლაციისათვის; ელასტიური პროფილების, ლენტების, მილების, შლანგების, მემბრანების, მილისების დასამზადებლად.

პლასტიკურ-ელასტიური მასალები და ნაკეთობები - მასალები და ნაკეთობები, რომლებსაც პლასტიკურ თვისებებთან ერთად ახასიათებთ მცირე დრეკადობა, რაც საშუალებას აძლევს მათ, დატვირთვის მოხსნის შემდეგ, აღიდგინონ საწყისი ფორმა.

პლასტიკური მასალები და ნაკეთობები - არადრეკადი მასალები და ნაკეთობები, რომლებიც ინარჩუნებენ ფორმას და იცვლიან მას, მხოლოდ დატვირთვის ხელმოკრედ მოქმედებისას.

პლასტიკურობა - მასალის უნარი, ძალის ზეგავლენის ქვეშ, ნაოჭების გაჩენის გარეშე, შეიცვალოს თავისი ზომები და ფორმა და შეინარჩუნოს იგი დატვირთვის მოხსნის შემდეგ. ეს მახასიათებელი პირდაპირაა დამოკიდებული მასალის ტემპერატურაზე.

პლასტიკურობის თეორია - მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის მყარი სხეულის დეფორმაციას დრეკადობის ზღვარს ზემოთ. პლასტიკურობის თეორია იხილავს პლასტიკური დეფორმაციის პროცესში სხეულში აღმრული ძაბვებისა და დეფორმაციების განაწილების განსაზღვრის მეთოდებს. მისი ძირითადი ამოცანაა დაადგინოს კავშირი იმ ტენზორულ სიდიდეებს შორის, რომლებიც განსაზღვრავენ მასალის რთულ დამაბულ და დეფორმირებულ მდგომარეობას.

პლასტილინი - სამერწი მასალა, თიხის, სანთლის, ცხიმის და სხვა ნივთიერების ნარევი.

პლასტიფიკატორი - 1. პლასტმასის დანამატი მაღალმოლეკულური პოლიმერის დარბილების ტემპერატურის შესამცირებლად და მოქნილობის, ელასტიურობის, სითბო- და ყინვამდეგობის ასამაღლებლად. ის ქიმიურად ინერტული, მცირეაქროლადი და უვნებელი ნივთიერებაა. პ. გამოიყენება გლიცერინი, დიოქტილფტალატი, დიმეთილფტალატი, დიბუტილფტალატი, დიეთერი, ქლორირებული პარაფინი, ქლორირებული ნაფტალინი, უმაღლესი რიგის სპირტის ფტალატები, მინერალური მცენარეული ზეთები. 2. კალციუმის ლინგოსულფონატი, შეიძლება შევიყვანოთ ცემენტში 0,15...0,25%, როგორც დაფქვის დროს, ისე ბეტონის ნარევის მომზადებისას. მისი მოლეკულები ცემენტის მარცვალზე ქმნიან გარსს, რომელიც ასრულებს ჰიდროდინამიკური საცხის როლს. ამის გამო წ/ც ფარდობა შეიძლება შევამციროთ 5...10%-ით. მისი მარკებია 300, 400, 500. ჩვეულებრივი ცემენტების მაგივრად

ფართოდ გამოიყენება რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების (სვეტები, კოჭები, საძირკვლები) წარმოებაში ბეტონისათვის დენადობის თვისების ასამაღლებლად, აგრეთვე საგზაო და ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში.

პლასტმასების შედუღება - წარმოადგენს ზოგიერთი თერმოპლასტიკური პლასტმასის დიდ უპირატესობას სხვა მასალებთან შედარებით, რადგან შედუღება წარმოებს დაბალ ტემპერატურებზე. შედუღებად პლასტმასებს მიეკუთვნება: ვინილასტი, პოლიეთილენი, პოლიმეთილმეთაკრილატი, პოლიიზობუტილენი, პოლიამიდი და სხვ. პ.შ. განსხვავდება ლითონების შედუღებისაგან. პლასტმასს არ გააჩნია დნობის გამოკვეთილი წერტილი და გაცხელებისას თანდათან გადადის მყარიდან პლასტიკურ და ბლანტ-დენად მდგომარეობაში, რომლის დროსაც პლასტმასა ხდება მწებვარე და მცირე წნევის დროსაც კი უერთდება ერთმანეთს. პ.შ. შეიძლება განხორციელდეს მისართი (მისადული) მასალის გარეშე და მისართითაც. არსებობს პ.შ. შემდეგი მეთოდები: კონტაქტური სითბოთი, ცხელი აირით, მაღალი სიხშირის დენით, ულტრაბერით, ხახუნის სითბოთი, ექსტრუზიის სითბოთი და სხვ. აქედან ყველაზე მეტადაა გავრცელებული შედუღება ცხელი აირით (ჰაერი, აზოტი, ნახშირმჟავა აირი), რომლის დროსაც მისადულ მასალად იყენებენ წნელს, ზოლს, მარცვლებს. პ.შ. დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ პლასტმასის (ფისის) გახურების ტემპერატურა არ უნდა აღემატებოდეს მასალის დაშლის ტემპერატურას და იგი უნდა იყოს ხანმოკლე.

პლასტმასი - მასალა, რომლის საფუძველს შეადგენს ხელოვნური ან ბუნებრივი მაღალმოლეკულური სინთეზური პოლიმერები, რომლებსაც თვისება აქვთ მაღალი ტემპერატურის და წნევის გავლენით მიიღონ ნებისმიერი ფორმა და გაცივების შემდეგ შეინარჩუნონ იგი ექსპლუატაციის მთელი პერიოდის განმავლობაში. პ. კომპოზიტური მასალაა და მისი შემადგენელი კომპონენტებია: შემკვრელი, შემავსებელი, მარმირებელი, პლასტიფიკატორი, გამამაგრებელი, სტაბილიზატორი, შემფერადებელი, კატალიზატორი, ფორმწარმოქმნელი, ანტისტატიკი. პოლიმერული ორგანული, ადვილად ფორმირებადი, მასალების დიდი ჯგუფი საშუალებას იძლევა მივიღოთ მსუბუქი, მტკიცე, ხისტი, კოროზიამდეგი, ცვეთამდეგი ნაკეთობები. ეს მასალები ძირითადად შედგება ნახშირბადის (C), წყალბადის (H), ჟანგბადის (O) და აზოტის (N) ატომებისაგან. ბუნებრივ ნედლეულს წარმოადგენს ცელულოზა, კაუჩუკი და კანიფოლი. პ. შემადგენლობის და ტემპერატურის გავლენის მიხედვით განირჩევა ორი ჯგუფი: თერმოპლასტიკური და თერმორეაქტიული. თერმოპლასტიკური პ. გახურებისას რბილდება, ხოლო გაცივებისას გადადიან მყარ მდგომარეობაში. თერმორეაქტიული პ. ღებულობენ პლასტიკურობას მხოლოდ დამზადების პროცესში და გაცივებისას მყარდებიან, ხოლო ხელმოვრედ გახურებისას აღარ გადადიან პლასტიკურ მდგომარეობაში. მშენებლობაში და მრეწველობაში გამოყენებული პ. ნაირსახეობებია: მინაპლასტიკი (გადახურვები, სამფენოვანი პანელები, საკედლე ბლოკები, კიბის სახელურები, ლავგარდანის საჩეხი, წყალშემკრები მილები, ღარები, შველერი, კუთხოვანა, ფასადების შემოსვა, რკინაბეტონისა და ლითონის კონსტრუქციების დამცავი ფენა, ქიმიურად აგრესიული გარემო, თავისუფალი ფორმის გარსები); მინატექსტოლიტი (დინამიკურ დატვირთვებზე მომუშავე კონსტრუქციები); პოლიმეთილმეთაკრილატი ანუ ორგანული მინა (გადახურვები, საკედლე პანელები, მზის აბაზანების მისაღები სათავსები სანატორიუმებში, თაღები, კამარები, გარსები, შუქფარნები, გასანათებელი ხელსაწყოები, ლინზები, შუქფილტრები, სათვალეები, მანათობელი პანელები და ტაბლო); ვინილასტი (თვითმზიდი პანელები, წყალშემკრები მილები და ღარები, სანტექნიკა, იატაკი, კიბის საფეხურების ზედაფენები, კიბის მოაჯირის გარსაცმები, ანტიკოროზიული მასალა, საფანჯრე ბლოკები მოქნილი შემამჭიდროებელი თამასებითურთ); აფუებადი ზემსუბუქი თბოსაიზოლაციო მასალები (ქაფპლასტი, ფოროპლასტი, ფიჭაპლასტი); მერქანფენოვანი პლასტიკები; მერქანბოჭკოვანი ფილები; მერქანბურბუშელოვანი ფილები (შიგა კედლების მოპირკეთება, სახურავის ბურულისქვეშა ფენილი, პარკეტისქვესა იატაკი, ავეჯის წარმოება, ვაგონთმშენებლობა); კაუჩუკი (რეზინი, ავტომობილის საბურავები, იზოლაცია, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა, ელექტროიზოლაცია, სამედიცინო ხელსაწყოები); ცელოვანი (ერთ-ერთი ძირითადი შესაფუთი მასალა); ეთილენვინილაცეტატი (ფირები, ფილები, საკაბელო გარსაცმი, მილები, ფეხსაცმლის ლანჩები, სათამაშოები, წებო); პოლიამიდი (მაღალი წნევის მილები); პოლიკარბონატი (ჩამრთველ-გამომრთველები, ლაქები, გამჭირვალე და დარტყმამდეგი ვიტრინები, კომპაქტ-დისკები); თეფლონი ანუ ფთოროპლასტი (გადახურვები, შემამჭიდროებლები, საიზოლაციო ფოლგა, მოქნილი მილები); არამიდი ანუ კევლარი, რომლის სიმტკიცე უახლოვდება ფოლადის სიმტკიცეს (დიდძალიანი გადახურვები, დაკიდებული სისტემები, გარსები). პ. მთავარი უპირატესობა ლითონთან შედარებით ისაა, რომ მისი თვისებები ადვილად რეგულირდება, ამიტომ იგი მარტივად შეიძლება მოვარგოთ პრაქტიკის ნებისმიერ მოთხოვნებს; კოროზია-, ტუტე- და მჟავამდეგია, შეიძლება მივცეთ ნებისმიერი ფორმა, ადვილად იღებება და საუკეთესო ელექტრო- და თბოსაიზოლაციო თვისებებით ხასიათდება.

პლასტმასი აირშეესებული - ფორიანი (90-95%) მასალა სინთეზურ პოლიმერებზე. მისი სიმკვრივე არ აღემატება 100 კგ/მ^3 -ს, მაგრამ შეიძლება იყოს 10 კგ/მ^3 (მაგ., ქაფპლასტი-მიპორა). ფორიანობის ხასიათის და მისი მიღების მეთოდების მიხედვით, პ.ა. არსებობს: ქაფპლასტი (წვრილი, დახურული, სფეროსებრი ფორმის ფორები); ფოროპლასტი (შეერთებული - გამჭოლი ფორებით); ფიჭაპლასტი (ფორების სტრუქტურა წარმოდგენილია სწორი გეომეტრიული ფორმის უჯრედებით). მშენებლობაში ყველაზე გავრცელებულია ქაფპლასტი. მის საფუძველზე მზადდება სამფენიანი ფილები და პანელები, რომელთა გარე ფენა შესრულებულია ალუმინის, მინაპლასტიკის ან ფანერის, შუაგული კი შევსებულია ქაფპლასტით. სამფენიანი პანელები გამოიყენება სამრეწველო და სპეციალური შენობების შეკიდული კედლების მოსაწყობად. იგი გამოირჩევა სიმსუბუქით, ადვილი დასამონტაჟებელია და აქვს მაღალი თბოსაიზოლაციო თვისება. 1 მ^2 სამფენიანი საკედლე პანელის მასაა 20...30 კგ (შედარებისთვის 1 მ^2 კერამიტიტბეტონის პანელის მასა - 250 კგ).

პლასტმასი თერმოპლასტიკური - პლასტმასის სახეობა, რომელიც გახურებისას რბილდება, ხოლო გაცივებისას გადადის მყარ მდგომარეობაში. ასეთი პლასტმასა ადვილად ჯირჯვდება და იხსნება სხვადასხვა ორგანულ გამხსნელში. მშენებლობაში გამოყენებული პ.თ.: პოლიმეთილმეტაკრილატი (ორგანული მინა, პლექსიგლასი), ვინიპლასტი, პოლისტიროლი, პოლიეთილენი, დაბალი და მაღალი სიმკვრივის პოლიეთილენი, ნეილონი, აცეტილცელულოზა, პოლივინილაცეტატი, აცეტალსოპოლიმერი, პოლიტეტრაფთორეთილენი, აკრილნიტრილბუტადიენსტიროლი, პოლივინილფთორიდი, პოლიკარბონატი, ეთილცელულოზა.

პლასტმასი თერმორეაქტიული (რეაქტოპლასტი) - პლასტმასის სახეობა, რომელიც პლასტიკურობას ღებულობს მხოლოდ დამზადების პროცესში და გაცივებისას მყარდება, ხოლო ხელმეორედ გახურებისას ინარჩუნებს სტრუქტურასა და ფორმას თვით დაშლისა და წვის პროცესშიც კი, ანუ ხელმეორედ გახურებისას აღარ გადადის პლასტიკურ მდგომარეობაში. არსებობს მაღალი სიმტკიცის პ.თ. შემდეგი ჯგუფები: ფენოპლასტი (ფენოლფორმალდეჰიდური ფისის საფუძველზე), ამინოპლასტი (შარდოვანა- და მელამინო-ფორმალდეჰიდური ფისის საფუძველზე), ეპოქსიპლასტი (ეპოქსიდური ფისის საფუძველზე), ეთეროპლასტი (აკრილური ოლიგომერების საფუძველზე), იმიდოპლასტი (ოლიგომიდების საფუძველზე). მსუბუქი პ.თ. ყველაზე გავრცელებული მასალებია ქაფფენოპლასტი და ქაფპოლიურეტანი. პ.თ. დადებითი თვისებებია: მაღალი სიმტკიცე (50...100 მპა), რომელიც ზოგიერთი ტიპის პლასტმასისათვის აღემატება ფოლადის სიმტკიცეს (1000 მპა); მცირე სიმკვრივე, რომელიც იცვლება 20 კგ/მ³-დან (ქაფპლასტი) 2000 კგ/მ³-მდე (მინაპლასტიკი); ელექტრომაგნიტური სხივების დაუბრკოლებელი გატარება; ანტიმაგნიტურობა, მაღალი ელექტროიზოლაცია, ქიმიური და ბიომედეგობა, გადამუშავების სიმარტივე, ელემენტისათვის სხვადასხვა ფორმის მიცემის შედარებითი სიადვილე, აფსკებისა და ქსოვილების წარმოება, წებოვანი და შედუღებით შეერთების განხორციელების სიმარტივე და სხვ. ტექნოლოგიური თვისებების რეგულირებისათვის ფართოდ გამოიყენება გამხსნელები, გამამყარებლები და საპოხი მასალები, აგრეთვე პლასტიფიკატორები და ელასტიკურობის მიმნიჭებელი დანამატები.

პლასტმასი კონსტრუქციული - პლასტმასა, რომელიც სამშენებლო კონსტრუქციების და დეტალების დასამზადებლად გამოიყენება. ასეთი პლასტმასები გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით, სიხისტით, ცეცხლგამძლეობით და საკმარისი მედეგობით ატმოსფერული ზემოქმედებისადმი. მათ მიეკუთვნება: მინაპლასტიკი, ორგანული მინა, პოლიკარბონატი, პოლივინილქლორიდი, ქაფპლასტი, ფოროპლასტი, ფიჭაპლასტი, მერქანფენოვანი პლასტიკი, მერქანბოჭკოვანი ფილები, მერქანბურბუშმელოვანი ფილები, აფსკები, ჰაერგაუმტარი ქსოვილები, პოლიეთილენი, პოლისტიროლი, ფენოპლასტი, ამინოპლასტი, ტექსტოლიტი, დელტა-მერქანი, გეტინაქსი, არამიდი, ანტიფრიქციული პლასტმასა (პოლიამიდი, ფთოროპლასტი); ფენო-, ანილინო-, მელამინოპლასტი; კომპოზიტური პოლიმერული მასალები - პოლიმერის კომბინაცია ლითონთან და სილიკატურ ან კერამიკულ მასალებთან - კერამოპლასტი, ტრიპლექსი, ბიმასალები, ფუტირებული მილები და სხვ.

პლასტმასის ნარჩენები - ექსპლუატაციაში ნამყოფი პლასტმასები, რომლებმაც ამოწურეს სამსახურის ვადა ან გარეგნული სახით ვეღარ აკმაყოფილებენ წაყენებულ მოთხოვნებს. პ.ნ. წარმოადგენს დედამიწაზე მცხოვრები ადამიანის, ფლორისა და ფაუნის საკმაოდ მძიმე პრობლემას, რადგანაც პლასტიკის დაწვისას გამოიყოფა ტოქსიკური ნივთიერებები, ხოლო დაშლას ჭირდება 100...200 წელი. მსოფლიო ოკეანეში ამჟამად შეინიშნება პ.ნ. თავმოყრის ხუთი დიდი ლაქა - ორ-ორი წყნარ და ატლანტიკის და ერთი - ინდოეთის ოკეანეში. ნაგვის ეს ნარევები ძირითადად შედგება პლასტმასის ნარჩენებისაგან, რომლებსაც კონტინენტების მჭიდროდ დასახლებული სანაპიროებიდან ყოიან ზღვებსა და ოკეანეებში, რაც დიდ საშიშროებას ქმნის ზღვის ცხოველებისათვის - პირდაპირ ზიანთან ერთად პ.ნ. აქტიურად იწოვს წყლიდან ორგანულ გამჟღავნებლებს, როგორცაა პოლივინილქლორიტებული ბიფენილი, დიქლორდიფენილტრიქლორმეთილმეთანი (DDT) და ნახევრადარომატული ნახშირწყალბადები. ამიტომ მიზანშეწონილია მოხდეს პ.ნ. მეორადი გადამუშავება - პიროლიზი, ჰიდრილიზი, გლიკოლიზი და მეთანოლიზი. 2010 წელს ინგლისელმა მეცნიერმა უორკის უნივერსიტეტიდან იან ზაიენსმა შემოგვთავაზა ნებისმიერი სახის პ.ნ. გადამუშავების ახალი ტექნოლოგია მაღალი ტემპერატურის გამოყენებით. გადამუშავების საბოლოო პროდუქტს წარმოადგენს სტიროლი, მეთილმეტაკრილატი, ნახშირბადი, ცვილი და ტერეფთალის მჟავა, რომლებიც მსუბუქი მრეწველობისათვის გამოსაყენებელი ნედლეულია. ეს მეთოდი კომერციული თვალსაზრისითაც მიმზიდველია. პ.ნ. უტილიზაციის ერთ-ერთ მეთოდს წარმოადგენს - დამარხვა, რაც ეკოლოგიური თვალსაზრისით პრაქტიკულად მიუღებელია.

პლატინა (ლათ.) - ქიმიური ელემენტი, რომელიც აღინიშნება სიმბოლოთი Pt. სახელის წარმოშობა უკავშირდება XVI საუკუნეში ესპანელმა კონკისკადორების მიერ კოლუმბიაში თვითნაბად ოქროსთან ერთად მკრთალი თეთრი ლითონის აღმოჩენას, რომელიც ვერ გააძნეს და "platina del Pinto" უწოდეს, რაც ითარგმნება როგორც "პინტოს მდინარის პატარა ვერცხლი". პ. იმყოფება ქიმიურ ელემენტთა პერიოდული სისტემის მეათე ჯგუფში. ის მკვრივი, მწელადდნობადი, კოროზიამდედგი, ძვირფასი მონაცრისფრო-თეთრი გარდამავალი ლითონია. დნობის ტემპერატურა - 1773,5⁰C, სიმკვრივე - 21500 კგ/მ³. ხშირად გვხვდება ნიკელსა და სპილენძთან ერთად, ძირითადად სამხრეთ აფრიკაში, რომელიც ამ ლითონის 80%-ის მომწოდებელია მსოფლიო ბაზარზე. პ. ფართო გამოყენება აქვს: მისგან ამზადებენ კატალიტურ გარდამქმნელებს, ლაზორატორიის აღჭურვილობას, ელექტრულ კონტაქტებსა და ელექტროდებს, ბიმეტალებს, თერმორეზისტორებს, საიუველირო ნაკეთობებს და სხვ. გამოიყენება ატომურ და ქიმიურ რეაქტორებში.

პლატფორმა - იხ. ბაქანი.

პლაფონი (ფრან.) - 1. ფერწერით ან რელიეფით შემკული ჭერი ან მისი ნაწილი; ასეთივე კამაროვანი ან გუმბათოვანი გადახურვა; 2. ჭერის სიბრტყიდან ოდნავ გამოწეული ან მასთან თანხვედნილი სანათი არმატურა.

პლაცდარმი (ფრანგ.) - ტერიტორია, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საწყის პუნქტად საომარი მოქმედებისათვის.

პლაცი (გერმ.) - მოედანი ჯარის სავარჯიშოდ და სააღლუმოდ.

პლექსიგლასი - იხ. პოლიმეთილმეტაკრილატი; ორგანული მინა.

პლინთუსი (ბერძ.) - კედლისა და იატაკის პირაპირის საფარი დაპროფილებული თამასა (ნახ. 1). დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება ხე, იშვიათად პლასტმასი, ქვა, რეზინი.

ნახ. 1

პლინტი (ბერძ.) - 1. სვეტის ბაზისის ქვედა ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს კვადრატულ ან მრავალწახნაგა ფილას (ნახ. 1); 2. სპორტ. სატანვარჯიშო იარაღი; წარმოადგენს ხის წაკვეთილ პირამიდას; 3. იგივეა, რაც პლინთუსი.

ნახ. 1

პლინფა (ბერძ.) - 1. ფართო, თხელი და ბრტყელი, კვადრატული ფორმის, გამომწვარი აგური (ცნობილი "ქართული აგურის" მსგავსი); გამოიყენებოდა ბიზანტიისა და X-XIII საუკუნეების რუსულ ხუროთმოძღვრებაში ძირითად საშენ მასალად (ნახ. 1). აგურის ზომები იყო: 350×300×25 მმ.

ნახ. 1

პლომბი (გერმ.) - სპეციალური ბეჭდით ჩაჭყლელი ტყვიის ან სხვა პლასტიკური მასალის პატარა ნაჭერი, რომელსაც ნიშნად ადებენ დაკეტილ კარს, შეფუთულ საქონელს და სხვ.

პნევმატიკური (ბერძ.) - შეკუმშული ჰაერით მოქმედი.

პნევმატიკური გარსების გაანგარიშება - ნებისმიერი სახის სამშენებლო კონსტრუქციის (პსკ) გაანგარიშების მიზანია რბილი გარსის დაძაბულ-დეფორმირებული მდგომარეობის განსაზღვრა. გარსი ჰაერის შიგა ჭარბი წნევისა და გარე დატვირთვების მოქმედების შედეგად ყოველთვის უნდა იმყოფებოდეს წონასწორობაში. თოვლის დატვირთვა პსკ-ზე დაახლოებით 5...6-ჯერ მცირეა, ვიდრე მისი მასალის წონის ნორმატიული მნიშვნელობა. გარსის გაკრიალებულ ზედაპირზე, რომელიც სისტემურ რხევებს განიცდის ქარის დატვირთვისაგან, თოვლის მრავალდღიანი დაგროვება არ ხდება. თოვლის განაწილებას გარსის ზედაპირზე აწარმოებენ შემდეგი კანონით: $S(\varphi) = S_0 \cdot \cos \varphi$, სადაც S_0 - თოვლის დატვირთვის ნორმატიული მნიშვნელობა რბილი გარსებისათვის; φ - კუთხე გარსის ნორმალსა და შვეულ ხაზს შორის. ქარის დატვირთვა გამოითვლება ფორმულით: $W = W_0 \cdot k$, სადაც $W_0 = V^2/1,6$ - ქარის დაწოლის ნორმატიული მნიშვნელობა; V - ქარის სიჩქარე, მ/წმ; k - კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს ქარის დაწოლას სიმაღლეზე დამოკიდებულებით. აეროდინამიკური კოეფიციენტის c მნიშვნელობა განისაზღვრება რბილი მოდელის აეროდინამიკურ მილში გამოცდით და დამოკიდებულია გარსის ფორმაზე, ფარდობით სიმაღლეზე, წინასწარი დაძაბვის ხარისხზე და ქარის მიმართულებასა და ნაგებობის გრძივ ღერძს შორის კუთხეზე. პსკ-ს დაპროექტება მოიცავს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტას: 1. გარსის ოპტიმალური ფორმის შერჩევა; 2. დატვირთვების დადგენა; 3. გარსის მასალის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების დაზუსტება და საანგარიშო წინააღობის მნიშვნელობის დასაბუთება; 4. დეფორმაციების (გადაადგილებების) განსაზღვრა; 5. გარსის დაძაბულ-დეფორმირებული მდგომარეობის განსაზღვრა. არსებობს ჰაერზე დაყრდნობილი გარსების გაანგარიშებისადმი მიდგომის სამი ეტაპი: I. გარსების თეორიის წრფივი უმომენტო (მემბრანული) განტოლებების გამოყენება; II. გარსის წონასწორობის განტოლებების შედგენა შიგა ჭარბი წნევისა და გარე ძალების ერთობლივი მოქმედებისას მასალის დრეკადი თვისებების და ანიზოტროპიულობის გათვალისწინებით, გარსთა კლასიკური თეორიის საფუძველზე; III. გაანგარიშების რიცხვითი მეთოდების გამოყენება, კერძოდ, სასრული ელემენტების მეთოდი, რომელიც ეფუძნება კონტინუალური ამოცანების შეცვლას დისკრეტულით.

პნევმატურ საბურავებიანი სატკეპნი - აღჭურვილია გლუვი ან დაპროფილებული მუშა ზედაპირის მქონე პნევმატური თვლებით. შესამჭიდროვებელ მასალაზე პნევმატური საბურავების საკონტაქტო ფართის შესაცვლელად პნევმოსისტემა უზრუნველყოფს საბურავში ჰაერის წნევის ცენტრალიზებულ რეგულირებას (10...100 გ/სმ²). სატკეპნის გაწყობა საწვავითა და წყლით, აგრეთვე თვლებზე წყლის შეშებვდა არის ავტომატური. მოტკეპნვა ხორციელდება სიმძიმის ძალით, რომელიც თვითმავალ მანქანებში ყველა თვალზე ნაწილდება თანაბრად.

პნევმატური აკუმულატორი - ჰაერის ან სხვა აირის რეზერვუარი, რომელიც აღჭურვილია სარეგულირებელი დამცველი სარქველით. იგი გამოიყენება რთულ პნევმატურ ქსელებში მუშა წნევის გასათანაბრებლად და სხვ.

პნევმატური ამწევი - ტვირთამწევი მექანიზმი საკიდი ცილინდრით, დგუშითა და ჭოკით, რომელზეც ჩამოკიდებულია კავი ან ჩამჭერი. ძირითადად გამოიყენება მანქანათმშენებელ ქარხნებში. ტვირთამწეობა 1 ტ-მდე, აწევის სიმაღლე 0,5...1 მ.

პნევმატური გამდიდრება - სასარგებლო წიაღისეულის გრავიტაციული გამდიდრება ჰაერის გარემოში. გამოიყენება ასბესტის, ნახშირის და სხვათა გასამდიდრებლად.

პნევმატური იარაღი - ხელის მანქანა პნევმომამრავით. გავრცელებულია ქანჩსახრახნი, მოქლონვისა და საბურღი ჩაქუჩები, საბურღი და საპრიალებელი იარაღები, მოლითონების პისტოლეტები, ქვიშის საფანტები და სხვ.

პნევმატური ტრანსპორტი - შეკუმშულ ჰაერზე მომუშავე მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ფხვიერი, საცალო და ბლანტ-პლასტიკური მასალების გადასატანად, როგორიცაა ცემენტი, წიდა, ნახერხი, ქვიშა და სხვ. ტვირთის გადაადგილება ხორციელდება ჰაერის ნაკადში. გამოყენება მოიპოვა პნევმომილსადენმა დიამეტრით 2 მ-მდე, რომელშიც ჰარბი წნევის გავლენით გადაადგილდება დატვირთული თვლებიანი კონტეინერები სიჩქარით 20...30 კმ/სთ. შედგება ძალური დანადგარისაგან კომპრესორით და ვაკუუმური ტუმბოთი, დამტვირთავი და განმტვირთავი მოწყობილობებისაგან - მკვებავები, ჩამკეტები და სხვა (ციკლონები, ფილტრები). იგი სამრეწველო ტრანსპორტის ერთერთი სახეა. ასეთი დანადგარი პირველად ამოქმედდა შულავერი-ლილოს ხაზზე.

პნევმატური ძრავი - მანქანა, რომელიც შეკუმშული ჰაერის ენერგიას გარდაქმნის მექანიკურ მუშაობაში. შეკუმშული ჰაერის წნევა 0,3...0,6 მპა. კონსტრუქციის მიხედვით განასხვავებენ მოცულობითს და ტურბინულს. მათი სიმძლავრე არ აღემატება 2,5 კვტ-ს. გამოყენების სფერო - ფეთქებადსაშიში გარემო ტენიანობის გაზრდილი შემცველობით (დრელებში, სანგრევ ჩაქუჩებში და სხვ.).

პნევმერკატორი (ბერმ.) - პნევმატიკური ხელსაწყო, რომლითაც განსაზღვრავენ სითხის დონეს რეზერვუარებში, ცისტერნებში, გემის ნაკვეთურებში და სხვ.

პნევმომამრავი - პნევმატური შემსრულებელი მექანიზმი, - პნევმატური ძალური დანადგარი, რომლის დანიშნულებაც მართვის ავტომატური სისტემის მარეგულირებელ ორგანოზე ზემოქმედება. პ. არის დგუშიანი და მემბრანული. მათ აგრეთვე იყენებენ მუშა მანქანების ამძრავებად.

პნევმოგამანაწილებელი - იგივე ჰაერგამანაწილებელი, - მოწყობილობა, რომელიც ანაწილებს (მიმართულების მიწოდებისა და გადაკეტვის შეცვლა) ჰაერის ნაკადს, რომელიც მიეწოდება პნევმატურ მოწყობილობას.

პნევმოდარტყმითი ბურღვა - პნევმოდამრტყმელით მთის ქანების ბურღვის მეთოდი, რომლის დროსაც იგი ჩაშვებულია ჰაბურღილში და შეერთებულია ბურღის გვირგვინთან. პნევმოდამრტყმელთან მიყვანილია შეკუმშული ჰაერი, რომლითაც ჰაბურღილიდან ერთდროულად ამოდის ნაბურღი წვრილმანი. გამოიყენება ასაფეთქებელი ჰაბურღილების გასაბურღად.

პნევმოდაყალიბება - ფურცლოვანი თერმოპლასტიკისაგან ნაკეთობების დამზადების ხერხი. გამოიყენება სანტექნიკის დეტალების, კონტეინერების, დეკორატიული პანელების და სხვათა დასამზადებლად.

პნევმოკამერა (ბერმ.) - მოცულობა (ბალონი) შევსებული შეკუმშული ჰაერით (ან სხვა აირით) ჰარბი წნევის შესაქმნელად, რომელიც უზრუნველყოფს პ. მუშაობას პნევმოკარკასული კონსტრუქციის შემადგენლობაში. პ. გარსი შედგება ორი ან სამი ფენა მაღალი სიმტკიცის ჰაერგუმტარი ქსოვილის ან ვულკანიზებული, დაარმირებული რეზინისაგან. ბალონის სიგნით წნევა 0,5 მპა-მდეა, რასაც ავითარებს კომპრესორი ან ავტომობილის ტუმბო.

პნევმომანქანა - ენერგეტიკული მანქანა, რომლის დანიშნულებაც მყარი სხეულის მექანიკური ენერგია გარდაქმნას აირის მექანიკურ ენერგიად (ან პირიქით).

პნევმომოწყობილობა - 1. პნევმომოწყობილობების ერთობლიობა, რომელიც შედის პნევმომამრავის შემადგენლობაში; 2. ტექნიკური მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაც განსაზღვრული დამოუკიდებელი ფუნქციების შესრულება მუშა გარემოსთან ურთიერთქმედების გზით.

პნევმოპანელი - კონსტრუქცია, რომელიც შედგება ორი კალთისაგან, რომლებიც ერთმანეთთან შეერთებულია გრძივი ან წერტილოვანი ელემენტებით. პ. ზედაპირი შეიძლება იყოს ბრტყელი ან მრუდი ერთი ან ორი მიმართულებით. გამოიყენება, როგორც კონსტრუქციული ელემენტი თაღების, მსუბუქი თვითმზიდი კედლების, გარსების, მცირე ზომის გადახურვების და მისთ. მოსაწყობად. პ. ჰაერის ჰარბი წნევა იქმნება კომპრესორის დახმარებით და შენარჩუნდება ექსლპუატაციის მთელ პერიოდში; შესაბამისად, პ. წაეყენებათ მაღალი მოთხოვნები ჰერმეტიკულობის თვალსაზრისით.

პნევმოსაგორავი - განსაკუთრებული კონსტრუქციის საბურავი, რომელიც გამოიყენება თვითმავალი მანქანების გამავლობის ასამაღლებლად თოვლზე, დაჭაობებულ და ქვებთან გრუნტებზე და სხვ. საგორავის სიგანე 1,5-ჯერ მეტია მის გარე დიამეტრზე. შინაგანი ჰარბი წნევა დაბალია (20...25 მპა), რაც უზრუნველყოფს საგორავის მუშაობას დიდი

დეფორმაციებითა და გრუნტზე დაბალი დაწნევით.

პნევმოტუმბო - პნევმომანქანა, რომლის დანიშნულებაცაა აირის მიმართული დინების შექმნა.

პნევმოქსოვილი (პნევმატიკური გარსის ქსოვილი) - წსოვილი, რომელიც პნევმოკარკასული გარსის დასამზადებლად გამოიყენება. ახასიათებთ სიმტკიცე, სირბილე, ელასტიკურობა, სიმსუბუქე, ხანმდეგობა; არ ატარებენ ტენსა და ჰაერს. არის გაუმჭირი და ზოგჯერ გამჭვირვალე. პ. მზადდება ბუნებრივი, ხელოვნური და სინთეზური ბოჭკოებისაგან. ბუნებრივს მიეკუთვნება: ბამბა, სელი, ქერელი; ხელოვნურს - ვისკოზა, მინაბოჭკო. სინთეზური ბოჭკოები, რომლებიც ყველაზე მეტად გამოიყენება ქსოვილებში, იყოფა ჯგუფებად: პოლიამიდური (კაპრონი, ნეილონი, დედერონი, პერლონი, სილონი, სტილონი და სხვ.); პოლიეთერული (ლავსანი, დაკრონი, გრიზუტენი, დიოლენი, ტრევირა, ტეტერონი, ტერილენი და სხვ.); პოლიაკრილინტრინული (ნიტრონი, ორდოი, დრალონი და სხვ.); პოლივინილპირტული (ვინოლი, ვინილონი და სხვ.). ჰაერ- და ტენგაუმტარობის მიზნით პ. ფარავენ სინთეზური კაუჩუკის ან პოლივინილქლორიდის ფისით. ქსოვილების ერთმანეთთან შეერთება ხდება დაწებებით ან ძაფური გვირისტით (გაანგარიშებებში კვეთის გვირისტით შესუსტებას ითვალისწინებენ კოეფიციენტით, რომელიც ტოლია 0,85. ბოლო წლებში, დიდძალიან პნევმატიკურ კონსტრუქციებში წარმატებით გამოიყენება ამერიკული წარმოების პ., როგორიცაა: ტეფლონი, შირფილი, არამიდი და სხვ.

პნევმოქსოვილის საანგარიშო წინაღობა - ნორმატიული წინაღობის R^b სიდიდის ნამრავლი ერთგვაროვნობის კოეფიციენტზე $K_{ერთ}$, რომელიც წარმოადგენს სამშენებლო კონსტრუქციის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სისტემის ერთ-ერთ პარამეტრს. პნევმოქსოვილისათვის საჭიროა გავითვალისწინოთ დატვირთვის ხანგრძლივი მოქმედება და მასალის მუშაობის პირობები, ამიტომ უნდა დადგინდეს ძირითადი წინაღობა R^d და საანგარიშო წინაღობა R მასალის დამკვლავის გათვალისწინებით. ძირითადი საანგარიშო წინაღობა $R^d = R^b \cdot K_{ერთ} \cdot k_b$, სადაც $k_b = 0,7$ -ხანგრძლივი სიმტკიცის კოეფიციენტი; R^b -ქსოვილის ნორმატიული წინაღობა, მიიღება ნიმუშების ლაბორატორიული გამოცდების შედეგად მიღებული მონაცემების სტატისტიკური დამუშავებით; $K_{ერთ} = 1-3v$ - მასალის ერთგვაროვნობის კოეფიციენტი (0,6...0,8). ქსოვილის საფუძველის მიმართულებით $K_{ერთ} = 0,8$, მისაქსელის მიმართულებით - 0,7. საანგარიშო წინაღობა $R = R^d \cdot K_{დამ}$, სადაც $K_{დამ} = 0,8$ - მასალის დამკვლავის კოეფიციენტი. საანგარიშო წინაღობის მნიშვნელობა დამოკიდებულია მხოლოდ ქსოვილის საფეიქრო საფუძველის კონსტრუქციაზე, რაც საშუალებას იძლევა არ ვაწარმოოთ კონსტრუქციის გადაანგარიშება მასალის დამცველი ფენის, ფერის, ოპტიკური თვისებების, შეფერილობის ცვლილების შემთხვევაში.

პნევმოძრავა - პნევმომანქანა, რომელიც აირის მექანიკურ ენერგიას გარდაქმნის მყარი სხეულის მექანიკურ ენერგიად.

პოხედიტი - ლითონკერამიკული შენადნობი ვოლფრამის კარბიდის (90%) და კობალტის (10%) ფუძეზე; გამოირჩევა მაღალი სისალით. გამოიყენება: ლითონდამმუშავებელ მრეწველობაში მჭრელი იარაღების და სხვა დეტალების დასამზადებლად, საადიდვო თვალაკის, სამთო სამუშაოების ინსტრუმენტების დასამზადებლად.

პოდიუმი (ბერძ.) - 1. შენობის ძირი მაღალი ბაქნის სახით, რომლის წინა მხარეზე კიბეა მოთავსებული; 2. მაღალი ბაქანი, რომელზედაც აშენებდნენ ანტიკურ (უპირატესად რომაულ) ტაძრებს; 3. მოდის სიახლეთა სადემონსტრაციო სცენა.

პოლარიზაცია (ლათ.) - 1. ელექტრომაგნიტურ და სინათლის რხევათა თვისება - განლაგდნენ, იყონ ერთ გარკვეულ სიბრტყეში; 2. ელექტროდებზე დალექვა სხვადასხვა ნივთიერებისა, რომლებიც დენის ძალას ასუსტებენ; 3. სხვადასხვა საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ჯგუფების პოზიციებში სხვაობის გაზრდა, დაპირისპირება (პოლარულობა). პ. შეიძლება გამოვლინდეს როგორც დაპირისპირების ფორმა სხვადასხვა კლასებს, ფენებს, სოციალურ ჯგუფებს, პარტიებსა და ა.შ. შორის.

პოლარული (ლათ.) - პოლუსთან, პოლუსის რაიონთან დაკავშირებული (მაგ., პ. ყინულები; პ. ექსპედიცია და სხვ.); 2. ფიზ. რაც დაკავშირებულია დადებითი და უარყოფითი მუხტების არსებობასთან (მაგ., ატომთა პოლარული ჯგუფი); 3. გადატ. სრულიად სხვაგვარი, საწინააღმდეგო, საპირისპირო.

პოლარული დღე - პოლარული წრის იქით: წლის მონაკვეთი, რომლის განმავლობაშიც მზე არ ჩადის.

პოლარული ვექტორი - ვექტორი, რომლის მიმართულება არ იცვლება კოორდინატთა მარჯვენა სისტემიდან

მარცხენაზე გადასვლისას ან პირიქით.

პოლარული ნათება - ატმოსფეროს ზედა ფენების ნათება, რომელიც იცის პოლარული წრის იქით.

პოლარული ღამე - პოლარული წრის იქით: წლის ნაწილი, რომლის განმავლობაში მზე არ ამოდის.

პოლარული წრე - დედამიწის ზედაპირზე პოლუსიდან $23^{\circ}27'$ -ის დაშორებით გავლებული წარმოსახვითი ხაზი; ითვლება ცივი კლიმატური სარტყლის საზღვრად.

პოლიაკრილატი - თერმოპლასტიკური პლასტმასა, რომელიც წარმოადგენს აკრილის, მეტაკრილის ან ციანაკრილის რთული ეთერების მჟავების პოლიმერს. იგი გამჭირვალე მასალაა კარგი ოპტიკური თვისებებით, რის გამოც მასიურად გამოიყენება, როგორც კონსტრუქციული მასალა მშენებლობაში (ტყვიაგაუმტარი ფანჯრები, ვიტრაჟები) და ავიაიმრეწველობაში (თვითმფრინავის ილუმინატორები). პ. საფუძველზე მზადდება პოლიმერული კომპოზიციები - საღებავები და ლაქები, რომლებიც ლითონის ზედაპირზე წასმისას სწრაფად შრებიან და წარმოქმნიან მდგრად კოროზიასაწინააღმდეგო ფენას.

პოლიაკრილნიტრილი - სინთეზური პოლიმერი, თეთრი მაგარი ნივთიერება, სიმკვრივე - $1140...1150 \text{ კგ/მ}^3$. მდგრადია გამსხნელების, ცხიმების მიმართ, არ იცვლის თვისებებს ატმოსფერულ პირობებში. გამოიყენება პოლიაკრილნიტრილის ბოჭკოს წარმოებაში.

პოლიამიდი - კონსტრუქციული პოლიმერული მასალა - სინთეზური პოლიმერი, მაგარი, თეთრი რქისებრი ნივთიერება. გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით, სიმაგრით, ელასტიურობით, ცვეთა- და თბომდეგობით; მდგრადია ქიმიური რეაგენტების მიმართ. გამოიყენება სინთეზური ბოჭკოების, ფირების, ქაღალდის, წებოების წარმოებაში, აგრეთვე, ანტიფრიქციული, ელექტრო- და რადიოტექნიკური ნაკეთობების დასამზადებლად.

პოლიბუტადიენი - ბუტადიენის პოლიმერიზაციის პროდუქტი. იყენებენ შენობებში იატაკების საფენებისა და სხვადასხვა ტექნიკური ნაწარმის დასამზადებლად.

პოლიგონი (ბერძ.) - 1. ღია მოედანი მოწყობილობებითა და დანადგარებით, ასაწყობი სამშენებლო კონსტრუქციებისა და დეტალების დასამზადებლად. პ. განთავსებულია: ბეტონსარევი, ბეტონსაზელი, ბეტონჩასაგები, ბეტონმანაწილებელი კვანძი, ფორმები ბეტონის ნაკეტოებისათვის, ვიბრომოედნები, საორთქლი კამერები, ამწეები, არმატურის სახელოსნოები, საწყობები, საცდელი ლაბორატორია, საქვაბე სპეციალური საავტომობილო და სატრაქტორო ტექნიკა და სხვ.; 2. ხმელეთის ან წყლის სპეციალურად მოწყობილი ადგილი იარაღის, საბრძოლო ტექნიკის, სამხედრო მასალის გამოსაცდელად, აგრეთვე სახმელეთო (ან საზღვაო) საჯარისო ნაწილების სავარჯიშოდ.

პოლიგონომეტრია (ბერძ.) - გეოდეზიურ გაზომვათა ერთ-ერთი მეთოდი.

პოლიგრაფია (ბერძ.) - ტექნიკის დარგი, ტექნიკურ საშუალებათა ერთობლიობა ბეჭდური პროდუქციის დასამზადებლად (წიგნი, გაზეთი, ჟურნალი, ბროშურა და ა. შ.). მისი კლასიკური ვარიანტი შედგება სამი ძირითადი საწარმოო პროცესისაგან: საბეჭდი ფორმების მომზადება, უშუალოდ ბეჭდვა და ნაბეჭდი პროდუქტის საბოლოო სახემდე დაყვანა (მაგ., წიგნის აკინძვა, კოლოფის ამოკვეთა, ეტიკეტის მოოქროვება და ა.შ.).

პოლიეთილენი - თერმოპლასტიკური პლასტმასა, რომელიც მიიღება ეთილენის პოლიმერისაგან. იგი მსოფლიოში ყველაზე მეტად გავრცელებული პლასტიკია. წარმოადგენს თეთრი ფერის ცვილისმაგვარ მასას (თხელი ფურცლები გამჭირვალე და უფეროა), კარგი იზოლატორია, ყინვა- და დარტყმამდეგია, გახურებისას რბილდება ($80...120^{\circ}\text{C}$), გაცივებისას მყარდება, აქვს ადგილობრივი ძალიან დაბალი უნარი. ცხოვრებაში აიგივებენ ცელოფანთან, რაც მცდარი შეხედულებაა. პ. არ მოქმედებს წყალი, ტუტეები, მარილები - გარდა აზოტმჟავასი და თხევადი ან აქროლადი ქლორისა და ფთორისა. პ. არსებობს სამი სახის: მაღალი, საშუალო და დაბალი წნევით მიღებული. დაბალი წნევის პ. გამოიყენება ნარჩენების გადასამუშავებელი პოლიგონის მშენებლობაზე ნიადაგის დაბინძურებისაგან დასაცავად, აგრეთვე წყალ- და გაზომიმარაგების, საკანალიზაციო მილების გამოსაშვებად, დრენაჟის მოსაწყობად, ელექტროსაიზოლაციო მასალებისათვის, ნაგებობისა და ყველგანმავლების კორპუსების დასამზადებლად და სხვ.

პოლიეთილენი დაბალი წნევის (მაღალი სიმკვრივის) - პოლიეთილენი მიღებული დაბალი წნევის ქვეშ. არსებობს მისი მიღების სამი მეთოდი: სუსპენზიური რეაქცია. რეაქცია ხსნარში და პოლიმერიზაცია აირად ფაზაში. სუსპენზიური პოლიეთილენი გამოდის დანამატის გარეშე და კომპოზიტის სახით საღებარებისა და სტაბილიზატორების საფუძველზე. აირულფაზიანი - კომპოზიტის სახით მასტაბილიზირებული დანამატით. პ.დ.წ.

არის ელასტიური მსუბუქი მასალა კრისტალიზაციის უნარით. ხასიათდება მაღალი დარტყმითი სიმტკიცით, თბომედეგობით (110°C -მდე), დიელექტრიკული თვისებებით. ადვილი დასამუშავებელია. დასაშვებია მისი გაცივება -80°C -მდე. ის უფრო ხისტი და მკვრივი მასალაა, ვიდრე მაღალი წნევის პოლიეთილენი. სიმკვრივე - $0,94-0,95 \text{ გ/სმ}^3$. გამოიყენება ტექნიკური ნაკეთობების, საყოფაცხოვრებო ნივთების და სათამაშოების დასამზადებლად.

პოლიეთილენი მაღალი წნევის (დაბალი სიმკვრივის) - პოლიეთილენის სახეობა. ის ყველაზე მეტად გავრცელებული შესაფუთი მასალაა; დაბალი კრისტალურობის გამო არის მოქნილი და რბილი პოლიმერი. მიიღება ეთილენის პოლიმერიზაციით ავტოკლავებში ან მილისებრ რეაქტორებში. სიმკვრივეა $0,91-0,92 \text{ გ/სმ}^3$. იწვის მოლურჯო ნათელი ალით დნობითა და ანთებული პოლიმერის ჩამოღვენთით. წვისას ხდება გამჭვივალე. ეს თვისება შენარჩუნდება დიდხანს ალის ჩაქრობის შემდეგაც, იწვის კვამლის გარეშე. ცეცხლმოდებული გამდნარი წვეთები გარკვეული სიმაღლიდან ($\approx 1,5 \text{ მ}$) იატაკზე დაცემისას გამოსცემენ თავისებურ ხმას; გაცივების შემდეგ ეს წვეთები ჩამოგავს მყარ პარაფინს, რბილია. თითქმის გასრესისას იწვევს ცხიმის შეგრძნებას. ჩამქრალი პოლიეთილენის ბოლს პარაფინის სუნი აქვს.

პოლიეთილენის ბოჭკო - ბოჭკო, მიღებული პოლიეთილენტერეფტალატის ნაღობისაგან. ის თბომედეგობით ბევრად აჭარბებს სხვა ცნობილ ბუნებრივ და ქიმიურ ბოჭკოებს. მდგრადია თელვის, ცვეთის, სინათლის სხივის, მჟავების, დამჟანგველების მიმართ; აქვს კარგი ელექტროსაიზოლაციო თვისებები; ნაკლებად მდგრადის ტემპერატურის და ტუტეების მიმართ. გამოიყენება ბაგირების, გვარლების, თოკების, კონვეიერის ლენტების, ამძრავი ქაბრების, საფილტრავი მასალების დასამზადებლად და სხვ. პ.ბ. გავრცელებული სავაჭრო დასახელებებია: ლავსანი (რუსეთი), ტერილენი (დიდი ბრიტანეთი), დაკრონი (აშშ), ელანა (პოლონეთი), ტესილი (ჩეხეთი).

პოლიეთილენტერეფტალატი (პეტ) - მსუბუქი, მტკიცე და ხისტი პლასტმასი. სიმკვრივე $1,36 \text{ გ/სმ}^3$. გამოირჩევა თბომედეგობით -40 -დან $+200^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის დიაპაზონში. მდგრადია განზავებული მჟავების, ზეთების, სპირტების, მინერალური მარილებისა და უმეტესი ორგანული ნაერთების მიმართ (ძლიერი ტუტეებისა და ზოგიერთი გამხსნელების გარდა). იწვის ძლიერი კვამლის გამოყოფით. ცეცხლიდან მოცილების შემდეგ ახასიათებს თვითჩაქრობა.

პოლივინილაცეტატი - სინთეზური პოლიმერი, მაგარი, გამჭვივალე, უფრო არატოქსიკური ნივთიერება. ახასიათებს ცივდენადობა. კარგად იხსნება ორგანულ გამხსნელებში. არ იხსნება ბენზინში, ნავთში, სკიპიდარში, მინერალურ ზეთებში, წყალში. გამოიყენება წებოების, გამჟღენთი ნივთიერებების, ემულსიური საღებავების დასამზადებლად, აგრეთვე, ბეტონის დანამატად ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით.

პოლივინილქლორიდი - (პვქ, პოლიქრომვინილი, ვინილი, ვესტოლიტი, ხოსტალიტი, ვინოლი, კორვიკი, სიკრონი, დჟეონი, ნიპეონი, სუმილიტი, ლუკოვილი, ხელვიკი, ნორვიკი) - თეთრი ფერის პლასტმასა, რომელიც მიიღება ვინილქლორიდის სუსპენზიური ან ემულსიური პოლიმერიზაციით. სიმკვრივე $1,35...1,43 \text{ გ/სმ}^3$, დარბილების ტემპერატურა $75...80^{\circ}\text{C}$, დნობის ტემპერატურა $150...220^{\circ}\text{C}$; მედეგია წყლის, მჟავების, ტუტეების, გახსნილი მარილების, ბენზინის, ნავთის, ქონის, სპირტების მიმართ, შესანიშნავი დიელექტრიკული მასალაა. ამჟამად პ. გამოყენების ძირითადი სფეროა: კარ-ფანჯრები, ვიტრინები, ვიტრაჟები, შეკიდული ჭერები, წყლის, გაზის და საკანალიზაციო მილები, ფურცლები, მავთულებისა და კაბელების ელექტროიზოლაცია, ლინოლეუმი, ხელოვნური ტყავი, პვქ-ს ბოჭკო, ავეჯის წარმოება. ძირითადი პრობლემა, რომელიც დაკავშირებულია პ. გამოყენებასთან უტილიზაცია - დაწვისას გამოიყოფა მაღალტოქსიკური ორგანული ქლორის შენაერთი (დიოქსინი), რომელიც ადამიანის ჯანმრთელობისათვის საშიშროა.

პოლივინილქლორიდი არაპლასტიფიცირებული - იხ. ვინიპლასტი.

პოლიიზობუტილენი - სინთეზური პოლიმერი. მაღალმოლეკულური პ. - კაუჩუკისებრი პროდუქტი; დაბალმოლეკულური - ბლანტი სითხე. ახასიათებს ცივდენადობა. მდგრადია წენის, მჟავებისა და ტუტეების მიმართ. ძირითადად გამოიყენება ელექტრო და ანტიკოროზიულ მასალად (პოლიეთილენთან, პოლისტიროლთან ან ნატურალურ კაუჩუკთან ნარევი).

პოლიკარბონატი - თერმოპლასტიკური პლასტმასა, რომელიც მიიღება ფენოლისა და აცეტონის კონდენსატის ბისფენოლ A-სთან სინთეზით. მსოფლიო ბაზარზე გამოშვებული პროდუქციის რაოდენობა 3 მლნ ტონაზე მეტია წელიწადში. მაღალი სიმტკიცისა და დარდყმითი სიბლანტის გამო პ. იყენებენ მრეწველობის სხვადასხვა დარგში კონსტრუქციულ მასალად, ხშირად მისი მექანიკური თვისებების გასაუმჯობესებლად ამატებენ მინაბოჭკოს; ფურცლოვან-ფოროვან პ. დიდი გამოყენება აქვს მშენებლობაში შუქგამტარი მასალის სახით.

პოლიკონდენსაცია - დაბალი მოლეკულური მასის მქონე ნივთიერებებისაგან პოლიმერის წარმოქმნის პროცესი, რომელსაც თან ახლავს წყლის (ზოგჯერ სხვა დაბალმოლეკულური მასის მქონე ნივთიერების) წარმოქმნა.

პოლიმეთილმეტაკრილატი - იხ. ორგანული მინა.

პოლიმერბეტონი - პოლიმერულ შემკვრელზე დამზადებული ბეტონი, რომლის საფუძველია ფისი (ეპოქსიდური, პოლიეთერის, აკრილის, კარბამიდის, ფორმალდეჰიდის, ფურანისა და სხვ.) ან მონომერი (ფურფურულაცეტონური და სხვ.) და რომელიც ბეტონში მაგრდება სპეციალური დანამატის მეშვეობით. შემვსებია ქვიშა და ღორღი. ბეტონის თვისებების გასაუმჯობესებლად და ფისის ეკონომიისათვის, მასში ზოგჯერ შეჰყავთ წმინდად დაფუჭული შემაკვებელი. გამაგრების დაჩქარებისა და თვისების გასაუმჯობესებლად იყენებენ გამამაგრებელს, პლასტიფიკატორს და სხვა სპეციალურ დანამატს. პ. თვისება დამოკიდებულია ფისის სახეობაზე, ბეტონის შედგენილობაზე და ტექნოლოგიაზე. ის კარგად ეწინააღმდეგება მჟავების, მარილების, ორგანული გამხსნელებისა და ნავთობპროდუქტების მოქმედებას. ქიმიურად მედეგი პ. გამოიყენება დეფექტების (ფორები, კაპილარები, მიკროდეფექტები) ამოსავსებად. აგრეთვე აგრესიულ გარემოში, სადაც ჩვეულებრივი ბეტონი სწრაფად იშლება (მჟავების, მინერალური სასუქების, ხელოვნური ზოჭკოს, ცელულოზის, შაქრისა და სხვ. წარმოება). გაჟღენთვა ზრდის ბეტონის სიმტკიცეს 2...10-ჯერ. სიმტკიცე გაჭიმვაზე იზრდება 3...10-ჯერ. პოლიმერბეტონის გამოყენება მიზანშეწონილია ისეთ კონსტრუქციებში, სადაც სრულად ვლენდება მისი დადებითი თვისებები. მაგ., კონსტრუქცია რომელიც განიცდის ძლიერ ცვეთას (ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, ზოგიერთი მილსადენი), ქიმიური მრეწველობის კოროზიამდედი კონსტრუქცია, სანტექნიკური ნაკეთობა და სხვ. მაღალი ცოცვადობა და არასაკმარისი ტემპერატურული მედეგობა, ზღუდავს პოლიმერბეტონის გამოყენებას შენობის მზიდ კონსტრუქციაში.

პოლიმერების დამკვლევა - სინათლის, სითბოს, ჟანგბადის, ოზონის, მაიონიზირებელი გამოსხივებისა და სხვა ზემოქმედებით პოლიმერების თვისებების შეუქცევი შეცვლა. დამკვლევის მიზეზია მაკრომოლეკულის ქიმიური გარდაქმნა, რომელიც იწვევს პოლიმერების დესტრუქციას და განტოტვილი ან სამგანზომილებიანი სტრუქტურის წარმოქმნას.

პოლიმერი - მაღალმოლეკულური მასის ქიმიური ნაერთი, რომლის მოლეკულები შედგება განმეორებადი მრავალრიცხოვანი დაჯგუფებებისაგან. მექანიკური სიმტკიცის, ელესტიკურობის, ელექტროსაიზოლაციო და სხვა ძვირფასი თვისებების გამო პ. დამზადებულ ნაწარმს იყენებენ მრეწველობაში, მშენებლობაში, ყოფაცხოვრების მრავალ სფეროში და სხვ.

პოლიმერიზაცია (ბერძ.) - 1. რეაქცია, რომლის საშუალებითაც მონომერიდან მიიღება პოლიმერი. მისი ყველაზე გავრცელებული სახეობებია: შემაერთებელი (ადიციური) პ. და პოლიკონდენსაცია. ეს რეაქციები წარმოადგენს სინთეზური პლასტმასების მიღების საფუძველს; 2. მაღალი მოლეკულური წონის მქონე ორგანულ ნაერთთა წარმოქმნა დაბალმოლეკულური ნაერთებისაგან.

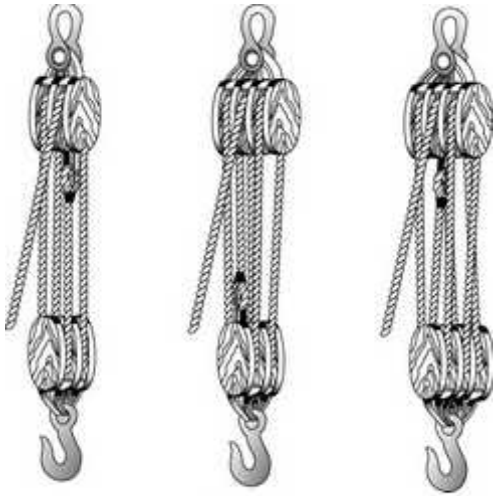
პოლიმერიზაციის ხარისხი - რიცხვი, რომელიც გვიჩვენებს პოლიმერში ელემენტარული რგოლების რაოდენობას.

პოლიმერსილიკატი - თხევადი მინის საფუძველზე დამზადებული, პოლიმერის დამატებით მიღებული ბეტონი.

პოლიპროპილენი - თერმოპლასტიკური პლასტმასა, რომელიც მიიღება პროპილენის პოლიმერიზაციით კომპლექსური ლითონების კატალიზატორების თანხლებით. გამოდის თეთრი ფერის ფხვნილის ან გრანულების სახით. სიმკვრივე 0,91 გ/სმ³, რაც ყველა ტიპის პლასტმასას შორის მინიმალური მაჩვენებელია. გამოყენების სფერო: ვიბრო- და ზეგრასაიზოლაციო სართულშუა გადახურვების მოწყობა სისტემაში „მცურავი იატაკი“, დეკორატიული პროფილები ქაფპოლიპროპილენისაგან, მილები, ტომრები, ტარა, ტექნიკური აპარატურის დეტალები. ექსპლუატაციის მაქსიმალური ტემპერატურაა 120...140⁰C.

პოლისი (ბერძ.) - 1. მონათმფლობელური ქალაქი-სახელმწიფო ძველ საბერძნეთში; 2. იმ დეკლარაციების, კონვენციების კანონების, ნორმატიული აქტების, შეთანხმებების, ბრძანებულებებისა თუ კონტრაქტების ერთობლიობა, რომელიც ნებისმიერი სტრუქტურისა თუ საზოგადოებრივი მოძრაობის სამართლებრივ ბაზას წარმოადგენს; 3. ძვ. წ. VI ს-ში საბერძნეთში აღმოცენებული სახელმწიფო მოწყობის სამოქალაქო-დემოკრატიული ფორმა, სადაც უარყოფილ იქნა ტირანიისა და არისტოკრატის ხელისუფლება; 4. სიცოცხლის, ქონების და სხვათა დაზღვევის ხელწერილი, ქვითარი, მოწმობა. იგი ადასტურებს საჭიროების შემთხვევაში პირისათვის გარკვეული სახეობის მომსახურების გაწევის აუცილებლობას საფასურის ნაწილის წინასწარ გადახდის საფუძველზე.

პოლისპასტი (ბერძ.) - მექანიზმი, რომელიც წარმოადგენს ბაგირებითა და გვარლებით შეერთებულ, რამდენიმე უძრავი და მოძრავი ბლოკის ერთობლიობას (ნახ. 1). გამოიყენება მძიმე ტვირთების ასაწევად როგორც დამოუკიდებელი მოწყობილობა, ან როგორც მუშა ორგანო ტვირთამწევ მანქანებში.

ნახ. 1

პოლისტიროლი - თერმოპლასტიკური პლასტმასა, რომელიც წარმოადგენს სტიროლის (ვინილბენზოლის) პოლიმერიზაციის პროდუქტს. იგი მაგარი, მყიფე, გამჭირვალე მასალაა ფერების ფართე გამით. შეიძლება იყოს ბლანტი, საშუალო ან მაღალი დარტყმითი სიმტკიცის. სიმკვრივე $1,06 \text{ გ/სმ}^3$. თერმულად მდგრადია 105°C ტემპერატურამდე, კარგად ექვემდებარება მექანიკურ დამუშავებას, წებვადია, წყალმდედგია. გრანულებისგან ამზადებენ თბოსაიზოლაციო ფილებს, ექსტრუზიის მეთოდით - უჯრედოვან ქაფპოლისტიროლს.

პოლიტეტრაფთორეთილენი - იხ. ტეფლონი.

პოლიტექნიკური - ტექნიკის სხვადასხვა დარგის შესწავლასა და გამოყენებასთან დაკავშირებული (მაგ., პოლიტექნიკური ინსტიტუტი).

პოლიტიკა - საზოგადოებრივი საქმეების მართვის ხელოვნება.

პოლიტურა (ლათ.) - ბუნებრივი ფისის (ჩვეულებრივ შელაქის) 10...20%-იანი სპირტიანი ლაქი, რომელსაც იყენებენ მერქნის ნაკეთობების ზედაპირის გასაპრიალებლად.

პოლიურეთანი - ჰეტეროჯაჭვური პოლიმერი, მიეკუთვნება სინთეზურ ელასტომერებს. მიიღება პოლიზოციანიტების შეერთებისას ჰიდროქსილის ჯგუფის ნაერთებთან (რთული და მარტივი პოლიეთერები). გამოიყენება წებოების, ლაქების, საღებრების, ჰერმეტიკების, იზოლატორების, დამცავი საფენების, სადებების, შემამჭიდროებლების, სპორტული საბურავების, დეკორატიული ქვების ჩამოსასხამი ფორმების და სხვ. დასამზადებლად. პ. ნაკეთობანი შეიძლება იყოს ნახევრადგამჭირვალე მოყვითალო ელფერით (ნახ. 1) ან შეღებილი სხვადასხვა ფერად.

ნახ. 1

პოლიფენი - იხ. ტეფლონი.

პოლიფორმალდეჰიდი - (პოლიოქსიმეთილენი, პოლიაცეტალი) - ფორმალდეჰიდის პოლიმერიზაციის პროდუქტი მოლეკულური მასით 40...120 ათასი. თეთრი კრისტალური ფხვნილი დნობის ტემპერატურით 180⁰C. მისგან დამზადებული დეტალები გამოირჩევა სტაბილურობით, ინარჩუნებენ სიხისტესა და მექანიკურ სიმტკიცეს 120⁰C ტემპერატურამდე; მედეგია ცვეთის, დინამიკური დატვირთვის, ორგანული გამხსნელების და ზეთების მიმართ. ადვილი დასამუშავებელია.

პოლიქრომია (ბერძ.) - მრავალფერიანობა არქიტექტურის, სკულპტურისა და გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებებში.

პოლოიდა (პოლოდია) - მოძრავი ან უძრავი ცენტროიდა.

პოლუსი (ბერძ.) - 1. პოლარულ კოორდინატა სისტემაში - წერტილი, რომლიდანაც აითვლება პოლარული რადიუსი. გარდა ამისა, პოლუსი ეწოდება წერტილს, რომლისთვისაც მოცემული წრფე წარმოადგენს მოცემული მე-2 რიგის წირის პოლარს; 2. დედამიწის ბრუნვის წარმოსახვითი ღერძის მიერ დედამიწის ზედაპირის გადაკვეთის წერტილი; ამ წერტილთან ახლოს მდებარე ადგილი; 3. ელექტრული წრედის ორი ბოლოდან ერთ-ერთი; 4. მაგნიტის ან ელექტრომაგნიტის ორი ბოლოდან ერთ-ერთი; 5. საპირისპირო, საწინააღმდეგო.

პომპა - მცირე სიმძლავრის ტუმბო.

პომპეუსის ხიდი (მოგვთა ხიდი) - არქეოლოგიურ-ისტორიული ძეგლი (ნახ. 1) მდებარეობს ქალაქ მცხეთის შესასვლელში, ამჟამად მდინარე მტკვარზე არსებული გადასასვლელი ხიდის აღმოსავლეთით 100 მეტრში. მცხეთის ხიდთან იყრიდა თავს ამიერკავკასიის მთავარი გზები - დარიალის ხეობიდან საქართველოს სამხრეთ საზღვრამდე და შავი ზღვიდან კასპიის ზღვის სანაპირომდე. ტრადიცია ხიდის სახელს რომელიმე მხედართმთავარს გნეუს პომპეუსს უკავშირებს, რომელმაც ძვ. წ. 65 წელს დალაშქრა საქართველო და გზად ლეგიონერების ხელით ააგო ხიდი. არქეოლოგიურმა გათხრებმა პ.ხ. ადგილას აღმოაჩინა ხის ხიდის კონსტრუქციის ფრაგმენტები, რომელიც ადრე მოგვთა ხიდის სახელით იყო ცნობილი. V საუკუნეში ვახტანგ გორგასალის მეფობის დროს პ.ხ. საფუძვლიანად გადაუკეთებიათ. XIX საუკუნეში მძიმე ტრანსპორტის განვითარებასთან ერთად პ.ხ. გამოყენება სახიფათო გახდა, ამიტომ ძველი ხიდი დაანგრეს და მის ადგილას 1839-1841 წლებში ააშენეს მაღალი ოთხმალიანი ქვის თაღოვანი ხიდი, რომელმაც მხოლოდ 85 წელი იარსება. 1926 წელს ზაჰესის მშენებლობასთან დაკავშირებით გაკეთდა ჯებირები, რის გამოც პ.ხ. წყლით დაიფარა და მის მაგივრად დასავლეთით აშენდა ახალი რკინის სამმალიანი ხიდი.

ნახ. 1

პონტონი - 1. ბრტყელმიმართი ნავი, რომელიც გამოიყენება დროებითი ხიდის ან რაიმე დროებითი ნაგებობის საყრდენად წყალზე; ნავტიკი; 2. მცურავი ხიდი; 3. ხის, ლითონის ან რკ.ბ.-ის მცურავი ნაგებობა წყლის ზედაპირზე სხვადასხვა მოწყობილობების დასაჭერად.

პოპ-არტი (ინგლ.) - XX საუკუნის ერთ-ერთი მძლავრი, პოპულარული ვიზუალური ხელოვნების მიმდინარეობა. წარმოიშვა 1950-იანი წლებში ბრიტანეთში, მოგვიანებით კი პარალელურად ვითარდებოდა აშშ-შიც. პ.-ა. დამახასიათებელია თემები და ტექნიკა ნასესხები პოპულარული მასკულტურიდან, როგორცაა რეკლამა და კომიქსები და შესაბამისად, საყოველთაოდ გაიგივებული იყო, როგორც რეაქცია იმ დროისთვის დომინირებულ აბსტრაქტულ ექსპრესიონიზმთან ან მასზე დაფუძნებულ ექსპანსიასთან. პოპ-არტი პოპ-მუსიკის მსგავსად იყენებს პოპულარულ სახეებს ხელოვნების ელიტისტური კულტურის საპირისპიროდ და ხაზს უსვამს ბანალურს ან ე.წ. კიტჩურ ელემენტებს ნებისმიერ მოცემულ კულტურაში. პ.-ა. უმეტესად აკადემიურად აღიქმება, ვინაიდან მის მიმდევართა მიერ გამოყენებული არატრადიციული ორგანიზაციული პრაქტიკა ზოგიერთისთვის ძნელად გასაგებია.

პოპ-არტი მინიმალიზმთან ერთად მოიაზრება, როგორც უკანასკნელი მოდერნისტული ხელოვნების მიმდინარეობ და შესაბამისად, პოსტმოდერნისტული ხელოვნების წინამორბედებად ითვლება.

პოროლონი - ქაფპოლიურეთანის სავაჭრო დასახელება - რბილი პოლიურეთანის ქაფი, 90% ჰაერის შემცველობით, რომელიც მასალას აძლევს სირბილეს და დრეკადობას. წვრილფორიანი სტრუქტურის გამო პ. აქვს კარგი ელასტიურობა და ჰაერგამტარობა.

პორტალი (ლათ.) - 1. კარიბჭე; არქიტექტურულად დამუშავებული შესასვლელი სვეტების, სკულპტურის, ფერწერის გამოყენებით (ნახ. 1: სან პეტრინოს ეკლესიის პორტალი, ქ. ბოლონია, იტალია, XV ს.). მდიდრულად გაფორმებული პ. შენობას (ნაგებობას) ანიჭებს ეფექტურობას, სიდიადეს, მიმზიდველობას, გრანდიოზულობას; 2. გვირაბში შესასვლელის არქიტექტურულად გაფორმებული ადგილი, რომელიც შესასვლელის სიბრტყიდან რამდენადმე წინ არის გამოწეული. გვირაბის პ. გააჩნია შემდეგი დანიშნულება: შუბლა და გვერდითი ფერდობების მდგრადობის უზრუნველყოფა; შუბლა ფერდობებიდან ჩამონადენი წყლის გვირაბიდან მოცილება და გვირაბის შესასვლელის არქიტექტურულად გაფორმება. გვირაბის პ. შემდეგი სახისაა: 1. პირდაპირი (გვირაბის ფერდობში შეჭრისას ჰორიზონტის მიმართ მართი ან მისი მახლობელი კუთხით); 2. ირიბი (გვირაბის ფერდობში შეჭრისას ჰორიზონტისადმი 60°-იანი კუთხით); 3. საფეხუროვანი (გვირაბის ფერდობში შეჭრისას 60°-ზე ნაკლები მახვილი კუთხით და მისასვლელი ჭრილის მაღალი ფერდობების არსებობისას). პ. ასაგებ მასალად გამოიყენება მონოლითური ბეტონი, ყორებეტონი და რკ.ბ.). პ. მდებარეობის განსაზღვრისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიურ და კონსტრუქციულ მოსაზრებებს ადგილობრივი კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით.

ნახ. 1

პორტატიული (ფრანგ.) - პატარა ზომის, თანსატარებლად მარჯვე, ადვილად გადასატანი.

პორტი (ლათ.) - ნავსადგური; გემების მისასვლელი და სადგომი ნაგებობა.

პორტიერა (ფრანგ.) - კარის ან ფანჯრის მძიმე ქსოვილის სქელი ფარდა, რომელიც შედგება ერთი ან ორი ვერტიკალური ნაწილისაგან (ნახ. 1).

ნახ. 1

პორტიკი (ლათ.) - ფრონტონით ან ატიკით დაგვირგვინებული სვეტნარი, რომელიც ხშირად, შენობის მთავარ შესასვლელს წარმოადგენს (ნახ. 1).

ნახ. 1

პორტლანდიტი - კალციუმის ჰიდროქსიდი. ბუნებაში იშვიათად არსებული მინერალი, რადგან ადვილად გადადის კალციტში. ხელოვნური პ. - მიიღება კირისა და პორტლანდცემენტის ჰიდრატაციის შედეგად. მისი რაოდენობა გამყარებულ ცემენტის ქვაში შეადგენს 20...25%-ს.

პორტლანდცემენტი - ძირითადი საშენი მასალა თანამედროვე სამრეწველო, სამოქალაქო, საგზაო, ჰიდროტექნიკურ და სხვა მშენებლობაში. მისი წარმოება საქართველოში 1,5 მლნ ტონაა. პ. ჰიდრავლიკური შემკვრელია, მაგრდება როგორც წყალში, ისე ჰაერზე. იგი წარმოადგენს სათანადო ნედლეულის შეცხოვის ტემპერატურაზე გამოწვის შედეგად მიღებული კლინკერის დაფქვის პროდუქტს. დაფქვის დროს მას 3...5% თაბაშირი ემატება, შეკვრის ვადების რეგულირებისათვის და აგრეთვე 15%-მდე წიდა ან სხვა აქტიური კაჟმიწა დანამატი. სიმკვრივე (მოცულობითი მასა) ფხვიერ მდგომარეობაში შეადგენს 1100 კგ/მ³-ს, შემკვრივების (დატკეპნილის) 1600 კგ/მ³-ს, ხოლო საშუალოდ აიღება 1300 კგ/მ³. დაფქვის სიწმინდე - რაც უფრო წმინდაა ცემენტი დაფქული, მით მეტია მისი სიმტკიცე და სწრაფად მაგრდება. წყალმოთხოვნილება - წყლის ის რაოდენობა, რომელიც საჭიროა ნორმალური სისქის ცემენტის ცომის მისაღებად. პ. ნორმალური სისქე და შეკვრის ვადები განისაზღვრება ვიკას ხელსაწყოთი, ნორმალური სისქის ცომის გამოცდით. ცემენტის შეკვრის დასაწყისი არ უნდა იყოს 45 წთ-ზე ადრე, დასასრული კი - 10 საათზე გვიან. ცემენტის შეკვრის დაჩქარება შეიძლება დაფქვის სიწმინდის გაზრდით, მინერალოგიური შედგენილობის რეგულირებით, წყალ-ცემენტის ფარდობის შემცირებით, ტემპერატურის გაზრდით, ცემენტში დანამატების შეტანით და სხვ. პ. და მის ნაირსახეობაზე მოდის ცემენტების 95%, უამრავი სხვადასხვა სახის ცემენტზე კი მხოლოდ - 5%.

პორტლანდცემენტი გაფართოებადი - მიიღება პორტლანდცემენტის კლინკერის (58...63%), თიხამიწოვანი წიდის ან კლინკერის (5...7%), თაბაშირის (7...10%), ბრმემდის გრანულირებული წიდის ან სხვა აქტიური მინერალური დანამატის (23...28%) ერთად დაფქვით. მისი მარკებია: 400, 500, 600, რომელიც განისაზღვრება 28-ე დღეს. გაფართოებად ცემენტებზე დამზადებული ბეტონი წყალში ფართოვდება 0,3...1%-მდე. ჰაერზე მისი გაფართოება ხდება თუ მუდმივად დავატენიანებთ პირველი სამი დღეამის განმავლობაში. იგი მცირეხნიანი გაორთქელისას სწრაფი გამგრებით გამოირჩევა, რაც საშუალებას იძლევა ყალიბი გამოვიყენოთ უფრო ინტენსიურად. პ. გ. წყალუქონადია 1,1 მჰა წნევის დროს.

პორტლანდცემენტი თეთრი და ფერადი - მიიღება კლინკერისაგან, რომელიც მზადდება სუფთა კირქვის (ან მარმარილოს) და თეთრი კაოლინისაგან, რომლებიც თითქმის არ შეიცავს რკინის და მარგანეცის ჟანგს. ისინი ჩვეულებრივ პორტლანდცემენტს აძლევენ მომწვანო-მორუხო ფერს. გამოწვა ხდება უნაცრო საწვავით. თეთრი პორტლანდცემენტი ძვირია. ფერადი პორტლანდცემენტი კი მიიღება თეთრ ცემენტში საღებავი პიგმენტების (ოხრა, მუშია, სურინჯი და სხვ.) დამატებით (10%-მდე). ამ ცემენტებს იყენებენ დეკორატიული მიზნებისათვის. მისი მარკებია: 400, 500.

პორტლანდცემენტი პლასტიფიცირებული - შეიცავს აქტიურ ზედაპირულ პლასტიფიცირებულ დანამატს, რომელიც ამაღლებს ბეტონის ნარევის პლასტიკურობას, ადვილჩაწყობადობასა და ყინვამედეგობას. მისი მარკებია: 300; 400; 500. იგი შეიძლება ჩვეულებრივი ცემენტის მაგივრად გამოვიყენოთ საგზაო და ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში.

პორტლანდცემენტი პუცოლანიანი - მიიღება კლინკერის, თაბაშირისა და აქტიური მინერალური დანამატის ერთად დაფქვით ან ცალ-ცალკე დაფქვითა და კარგად არევით. მას ემატება ვულკანური წარმოშობის დანამატი პემზა,

ტუფი, ასევე გლიეჟი ან სათბობის ნაცარი (25...40%), დანალექი ქანები დიატომიტი, ტრეპელი, ოპოკა (20...30%). დაფქვის სიწმინდის, შეკვრის ვადების და სხვა თვისებების მიხედვით მას წაეყენება იგივე მოთხოვნები რაც ჩვეულებრივ პორტლანდცემენტს. ნორმალური სისქის ცომის მისაღებად, ჩვეულებრივთან შედარებით, 30...50%-ით მეტი წყალია საჭირო. შენახვისას ადრე კარგავს აქტიურობას. ფოლადის არმატურასთან კარგი შეჭიდულობა აქვს. ჰაერზე გამაგრებისას ხასიათდება დიდი დეფორმაციებით. ძირითადად იყენებენ მიწისქვეშა და წყლიან გარემოში, სადაც საჭიროა დიდი წყალუჭონადობა და წყალმედვობა, ნაკლები სითბოგამოყოფა. ნაკლებად ყინვამედეგია და ზამთარში დაბეტონებისათვის არ გამოიყენება. მისი მარკებია 300, 400, 500.

პორტლანდცემენტი სატამპონაჟო - ცემენტი, რომელიც მიიღება კლინკერის, თაბაშირის და სპეციალური დანამატის დაფქვით. გამოიყენება ნავთობისა და გაზის ჭაბურღილის დაცემენტებისათვის. ცივი ჭაბურღილისათვის ცემენტის გამოცდა ხდება $22\pm 2^{\circ}\text{C}$, ცხელისათვის - $75\pm 3^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურაზე. ძირითადი მახასიათებელია სიმტკიცე ლუნვაზე. გამოდის სხვადასხვა სახის - მარილმედეგი, დაბალჰიგროსკოპული და სხვ.

პორტლანდცემენტი სულფატომედეგი - გამოიყენება მტკნარ წყლებში. კარგ შედეგებს იძლევა თბილისში, გოგირდოვანი წყლების გარემოში. იგი ნაკლებ ეგზოთერმულია, ცოტა ნელა მაგრდება. არსებობს 300; 400; 500 მარკის.

პორტლანდცემენტი სწრაფშემკვრელი - ცემენტი, რომელიც სწრაფად კრეფს სიმტკიცეს. ეს მიიღწევა მისი წმინდად დაფქვით და მინერალოგიური შემადგენლობის მართვით. ამ ცემენტის ხვედრითი ზედაპირია 3500...4000 $\text{მ}^2/\text{გ}$. დაფქვისას მას შეიძლება დავუმატოთ აქტიური მინერალური დანამატები 10%-მდე და ბრძმედის გრანულირებული წილა - 15%-მდე. სახელმწიფო სტანდარტის მიხედვით 3 დღიან დულაბს ფარდობით 1/3, სიმტკიცე კუმშვაზე უნდა ჰქონდეს არანაკლებ 25 მპა, ლუნვაზე არანაკლებ 4 მპა. ხოლო 28 დღის სიმტკიცე R_{28} - 40 მპა. დანარჩენი თვისებებით პ. ს. ჩვეულებრივი ცემენტისაგან არ გამოირჩევა. მისი მარკებია 300, 400, 500

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური დაბალი ტემპერატურისათვის - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, რომელიც გამოიყენება სამშენებლო სამუშაოების შესასრულებლად $-5...+15^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური დამძიმებული - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, განღვრადობით 180...220 მმ და ცემენტის ცომის სიმკვრივით 1950...2350 $\text{კგ}/\text{მ}^3$.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური ზომიერი ტემპერატურისათვის - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, რომელიც გამოიყენება სამშენებლო სამუშაოების შესასრულებლად $50...100^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური მაღალი ტემპერატურისათვის - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, რომელიც გამოიყენება სამშენებლო სამუშაოების შესასრულებლად $100...150^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური ნორმალური სიმკვრივის - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, წ/ც ფარდობით 0,5 და ცემენტის ცომის სიმკვრივით 1600...1950 $\text{კგ}/\text{მ}^3$.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური ნორმალური ტემპერატურისათვის - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, რომელიც გამოიყენება სამშენებლო სამუშაოების შესასრულებლად $15...50^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური სულფატომედეგი - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, მიღებული ნორმირებული პორტლანდცემენტის კლინკერის, თაბაშირისა და საჭიროების შემთხვევაში დანამატების დაქუცმაცებით, რომელიც გამოირჩევა ამაღლებული კოროზიამედეგობით სულფატ-იონების შემცველ აგრესიული გარემოს მიმართ.

პორტლანდცემენტი ტამპონაჟური შემსუბუქებული - ტამპონაჟური პორტლანდცემენტი, განღვრადობით 180...220 მმ და ცემენტის ცომის სიმკვრივით 1350...1650 $\text{კგ}/\text{მ}^3$.

პორტლანდცემენტი უთაბაშირო - პორტლანდცემენტი, რომლის შედგენილობაში არ შედის თაბაშირი. გამოიყენება ზამთარში, უარყოფით ტემპერატურაზე, რკინაბეტონის კონსტრუქციების დასამუზადებლად. პორტლანდცემენტი უთაბაშიროდ იკვრება რამდენიმე წუთში. შეკვრის ვადების დარეგულირებისათვის

პორტლანდცემენტის წმინდად დაფუძნულ კლინკერში შეჰყავთ ორგანულ-მინერალური დანამატის კომპლექსი, რომელიც შეიცავს, როგორც წესი, ორ კომპონენტს: სულფიდოსაფუარის ბარდას ან სუპერპლასტიფიკატორს და ტუტე ლითონის კარბონატს ან სილიკატს. პირველი კომპონენტი აწვდის შეკვრის ვადას და ახდენს ბეტონის ნარევის პლასტიფიცირებას, მეორე კი ბეტონის გამაგრების კატალიზატორია და უზრუნველყოფს ბეტონის გამაგრებას უარყოფით ტემპერატურაზე (ამცირებს წყალხსნარის გაყინვის წერტილს). ჩვეულებრივ ცემენტიან ბეტონში პოტაში (K_2CO_3) ნაწილობრივ უკავშირდება თაბაშირს და ამიტომ საჭირო ხდება მისი რაოდენობის მნიშვნელოვანი გაზრდა, რაც რამდენადმე აუარესებს ბეტონის სტრუქტურას და მის სიმტკიცეს. უთაბაშირო ცემენტში კი გამოიყენება კარბონატების მინიმალური დოზა, რომელიც აუცილებელია უარყოფით ტემპერატურაზე გამაგრებისათვის და რომელიც ბეტონის მკვრივ სტრუქტურასა და მაღალ სიმტკიცეს უზრუნველყოფს. პ.უ. სწრაფადშეკვრადი და სწრაფადმაგრებადი ცემენტია. ის ხასიათდება დაბალი წყალმოთხოვნით რაც საშუალებას იძლევა დავამზადოთ დაბალი წ/ც ფარდობის და მაღალი სიმტკიცის ბეტონი.

პორტლანდცემენტი ძაბვადი - მიიღება პორტლანდცემენტის (65...75%), თიხამიწოვანი ცემენტის (13...20%) და თაბაშირის (6...10%) წმინდად დაფუძნით და არევით. ის თავდაპირველად მაგრდება და იძენს საკმაო სიმტკიცეს, შემდეგ ფართოვდება და ძაბავს რკ.ბ.-ს. შეკვრა იწყება 30 წუთის შემდეგ, სრულდება - 4 საათში. ძაბვადი ცემენტი სწრაფად მაგრდება. მისი სიმტკიცე 1 დღელამის გამაგრების შემდეგ შეადგენს 15 მპა-ს, 28-ე დღეს კი უახლოვდება 50 მპა-ს. ძაბვადი ცემენტისაგან დამზადებული რკ.ბ.-ის ნაკეთობა გამოირჩევა მაღალი ზხარმდეგობით. მას იყენებენ აირგაუმტარი კონსტრუქციებისათვის, ბენზინის საცავების, მიწისქვეშა და წყლისქვეშა სადაწნეო ნაგებობებისა და სასპორტო ობიექტების მშენებლობისათვის..

პორტლანდცემენტი ჰიდროფობური - შეიცავს 0,06...0,3% ჰიდროფობულ (წყალუკარება) დანამატს (საპონნავთი, ასიდოლი, ასიდოლ-საპონნავთი, ოლეინის მჟავა, ნავთობის მჟავები, კაჟბადორგანული პოლიმერები და სხვ.). ეს დანამატები ცემენტის მარცვლებზე წარმოქმნის თხელ (მონომოლეკულურ) აფსკს, რომელიც ამცირებს ელემენტის თვისებას - დასველდეს წყლით, შეიძინოს ტენი. ასეთი ცემენტი ტენიან გარემოშიც ინარჩუნებს აქტივობას და არ გუნდავდება, არევის დროს კი ეს აფსკი ცემენტის მარცვლებს ძვრება და ხელს არ უშლის ნორმალურ ჰიდრატაციას. ასეთი ცემენტები უფრო მეტად წყალმედეგი და წყალუქონადია. სიმტკიცე პირველ დღეებში ნაკლები აქვთ, მაგრამ 28 დღეში მაინც იძენენ საპროექტო მარკას. ჰიდროფობული ცემენტი გამოდის 300 და 400 მარკის.

პორტო-ფრანკო (იტალ.) - ნავსადგურის ტერიტორიის ნაწილი, სადაც ნებადართულია საქონლის შეტანა და გატანა უბაჟოდ.

პორტრეტი (ფრანგ.) - ადამიანის ფერწერული, სკულპტურული ან სხვაგვარი გამოსახულება.

პორფირი - წვრილკრისტალური ამონაფრქვევი მთის ქანი, რომელიც ხასიათდება მინისებრი სტრუქტურით და კვარცის კრისტალების ჩანართებით (ნახ. 1). ქიმიური შედგენილობით ჩამოგავს გრანიტს. არსებობს პ. კვარცული (რიოლიტი, დაციტი) და არაკვარცული (ორთოფირი). მშენებლობაში გამოიყენება, როგორც მოსაპირკეთებელი მასალა. ძველ რომში პ. ამზადებდნენ ქანდაკებებს, სარკოფაგებს, დეკორატიულ ვაზებს (ნახ.2) და ფუფუნების საგნებს. დაუმუშავებელი პ. არაეფექტურია, მაგრამ გახეხვის და გაპრიალების შემდეგ იძენს კეთილშობილ მუქ წითელ ფერს. ამჟამად ხელოვნურ პორფირსაც კი ამზადებენ.

ნახ. 1

ნახ. 2

პოსესია (ლათ.) - მიწის არენდული მფლობელობა.

პოსტამენტი (იტალ.) - იგივეა რაც პედესტალი.

პოსტი - ადგილი (ფარდული, კოშკურა, სათავსი), სადაც გუმბაგი (ყარაული) დგას ამა თუ იმ ობიექტის დაცვისათვის.

პოსტულატი (ლათ.) - მეცნიერული თეორიის დებულება, პრინციპი ან წესი, რომელიც დასაბუთების გარეშე მიღებული ამ თეორიაში და გამოიყენება სხვა დებულებათა დასაბუთებლად. პოსტულატის მიღებისას ეყრდნობიან ცდას, პრაქტიკაზე ან თეორიულ წყაროებზე დაფუძნებულ ინტუიციურ მოსაზრებებს, რათა ნათელი გახდეს მისი მიღების მართებულობა.

პოტაში (ინგლ.) - თეთრი კრისტალური ნივთიერება, რომელიც მიიღება ხის ნაცრის ან ქლოროვანი კალიუმისაგან; გამოიყენება მინის, თხევადი საპნის წარმოებაში, ფოტოგრაფიაში და სხვ.

პოტენციალი (ლათ.) - სიდიდე, რომელიც აღწერს ვექტორული ხასიათის ფიზიკური ველების ფართო კლასს (ელექტრული ველი, გრავიტაციული ველი და სხვ.).

პოტენციალი ბუნებრივი - ბუნებრივი სისტემის უნარი, შეასრულოს ადამიანების სამეურნეო საქმიანობის რაიმე ფუნქცია. გამოისახება განსაზღვრულ ეკოლოგიურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებში.

პოტენციალი რეკრეაციული - ბუნებრივი ტერიტორიის თვისება მოახდინოს ადამიანზე დადებითი ფიზიკური, ფსიქიკური და ჰიგიენური ზემოქმედება. ძირითადად ვლინდება დასვენების დროს.

პოტენციალის თეორია - მათემატიკური ფიზიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის მიზიდველი მასებით, მუხტებით და ა.შ. შექმნილ ძალთა ველების პოტენციალებს.

პოტენციალური ენერგია - მექანიკური სისტემის ენერგიის ნაწილი, დამოკიდებული მისი კონფიგურაციისაგან, ე.ი. სისტემის ნაწილაკების ურთიერთგანლაგებისა და გარეშე ძალურ ველში მათი მდგომარეობისაგან (მდებარეობისაგან). სისტემის პ.ე. ტოლია იმ მუშაობის, რომელსაც ასრულებს სისტემის ყველა ნაწილაკზე მოქმედი შინაგანი და გარეგანი პოტენციალური ძალები სისტემის განსახილველი კონფიგურაციიდან ე.წ. ნულოვან კონფიგურაციამდე, რომლისთვისაც სისტემის პ.ე. ნულის ტოლია. ათვლის დასაწყისის არჩევა ნებისმიერია.

პოტენციალური ძალები - იგივე კონსერვატიული ძალები - ძალები, რომელთა მუშაობა დამოკიდებულია მხოლოდ მათი მოდების წერტილის მდებარეობაზე და არ არის დამოკიდებული ამ წერტილის მოძრაობის ტრაექტორიაზე და არც მისი მოძრაობის კანონებზე. პოტენციალური ძალების მაგალითია მიზიდულობის ძალა და ელექტრული მუხტების ელექტროსტატიკური ურთიერთქმედების ძალები.

პოტენციომეტრი (ლათ.-ბერძ.) - 1. ხელსაწყო ელექტრომომძრავებელი ძალისა და ძაბვის გასაზომად კომპენსაციის მეთოდით; 2. ხელსაწყო ძაბვის მდოვრედ შესაცვლელად.

პოტენციურ ძალთა ველი - ძალთა ველი, რომელსაც გააჩნია პოტენციალი.

პოტენციურად საშიში ობიექტი - ობიექტი სადაც ხდება მიღება, გადამუშავება, შენახვა და ტრანსპორტირება რადიოაქტიური, ხანძარფეთქებადსაშიში, საშიში ქიმიური და ბიოლოგიური ნივთიერებებისა, რომლებიც საგანგებო სიტუაციის წყაროს შექმნის რეალურ საფრთხეს წარმოადგენენ. - ობიექტი სადაც ხდება მიღება, გადამუშავება, შენახვა და ტრანსპორტირება რადიოაქტიური, ხანძარფეთქებადსაშიში, საშიში ქიმიური და ბიოლოგიური ნივთიერებებისა, რომლებიც საგანგებო სიტუაციის წყაროს შექმნის რეალურ საფრთხეს წარმოადგენენ.

პოტენციური - პოტენციის სახით, ფარულად არსებული (მაგ., პოტენციური ძალა); შესაძლებელი.

პოტენციური ენერგია დრეკადი დეფორმაციის - დეფორმირებული დრეკადი სხეულის შიგა ძალების პოტენციური ენერგია.

პოტენციური ველი - კონსერვატიული ველი; ვექტორული ველი, რომელშიც ვექტორის როტორი ყველგან ნულის ტოლია. თუ პოტენციური ველი ძალთა ველია, მაშინ ნებისმიერი ჩაკეტილი ტრაექტორიის გასწვრივ ძალთა მუშაობა ნულის ტოლი იქნება.

პოტენციური ძალა - კონსერვატიული ძალა; ძალა, რომლის მუშაობა დამოკიდებულია მისი მოდების წერტილის საწყისსა და ბოლო მდებარეობაზე და არაა დამოკიდებული არც ამ წერტილის ტრაექტორიის სახეზე, არც მისი მოძრაობის კანონზე.

პოტერნა (ფრანგ.) - მიწისქვეშა დერეფანი (გალერეა, გვირაბი) საფორტიფიკაციო ნაგებობებს, ციხე-სიმაგრის ფორტებს ან გამაგრებულ საყრდენ რაიონებს შორის (ნახ. 1: პეტრე-პავლეს ციხე-სიმაგრის პოტერნა; სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი), აგრეთვე მასიური ნაგებობის შიგნით (მაგ., კაშხლის). აგებდნენ ქვის, აგურის, რკ.ბ.-ის, ლითონის კონსტრუქციების მეშვეობით. ჰიდროტექნიკურ ნაგებობაში პ. არის ტექნოლოგიური დანიშნულების სათავის ჰეს-ის ქვედა ნიშნულზე გაჟონილი წყლის შესაკრებად და გასაცვანად ნაგებობის გარეთ.

ნახ. 1

პოპოჭიკი - ლილვის ან ღერძის ის ნაწილი, რომელიც ეყრდნობა საკისარს. პ. ლილვის ბოლოზე უწოდებენ კოტას, ხოლო შუა ნაწილზე - ყელს.

პრადოს მუზეუმი - მსოფლიოს ერთ-ერთი საუკეთესო მუზეუმი და ხელოვნების გალერეა მადრიდში (ნახ. 1), სადაც XIV-XIX საუკუნეების ევროპული ხელოვნების მსოფლიოში საუკეთესო კოლექციაა მოთავსებული. მუზეო დელ პრადო ერთ-ერთ შენობათაგანია აშენებული კარლოს III-ის მეფობის დროს გრანდიოზული მშენებლობის პროექტში, რომლის მიზანი მადრიდისთვის მონუმენტური ურბანული დაგეგმარების შექმნა იყო. შენობა გვიანდელი კლასიციზმის ბრწყინვალე ნიმუშია.

ნახ. 1

პრაქტიკა (ბერძ.) - 1. ადამიანთა მოქმედება, რომლითაც ისინი ზეგავლენას ახდენენ ობიექტურ, მატერიალურ სამყაროზე და გარდაქმნიან მას; 2. გამოცდილება, დახელოვნება რაიმე საქმიანობაში; 3. თეორიული ცოდნის გამოყენება და საქმეში განმტკიცება, როგორც სასწავლო პროცესის შემადგენელი ნაწილი (მაგ., სტუდენტთა პედაგოგიური პრაქტიკა, საწარმოო პრაქტიკა); 4. ექიმის ან იურისტის საქმიანობა.

პრევენცია (ლათ.) - წინასწარი ზომების მიღება რისამე თავიდან ასაცილებლად.

პრეზენტაცია (ლათ.) - 1. რაიმე საკითხის აუდიტორიის წინაშე საჯარო წარდგენის პროცესი სხვადასხვა თვალსაჩინოების გამოყენებით (კომპიუტერული პროგრამები, პლაკატები, ნახაზები, სქემები, დიაგრამები, ფილმები, ფლიპჩარტი და ა.შ.); 2. გადასაპირებელი თამასუქის წარდგენა ტრასატისათვის.